This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

WIDENER LIBRARY
HX EZ81 M

Digitized by Google

#10.

Digitized by Google

Digitized by Google

THE

MYVYRIAN

Archaiology of Wales:

COLLECTED OUT OF

ANCIENT MANUSCRIPTS.

BY

OWEN JONES (Myvyr),
EDWARD WILLIAMS (Iolo Morganwg),
WILLIAM OWEN PUGHE, D.C.L., F.A.S. (Idrison).

TO WHICH HAS BEEN ADDED

ADDITIONAL NOTES UPON THE "GODODIN,"
AND
AN ENGLISH TRANSLATION OF THE LAWS OF HOWELL THE GOOD:
ALSO,
AN EXPLANATORY CHAPTER ON ANCIENT BRITISH MUSIC,
BY
JOHN THOMAS (Pencerdd Gwalia).

"Ammau pob Anwybod."

"*Everything unknown is doubted.*"—Adage.

DENBIGH:
PRINTED AND PUBLISHED BY THOMAS GEE.

MDCCCLXX.

Digitized by Google

HARVARD UNIVERSITY
LIBRARY
FEB 27 2002

01*69

Digitized by Google

The Dedications of the three Volumes.[1]

To PAUL PANTON, Esquire,

Of Plas Gwyn, in Anglesey, this Volume of Welsh Archaiology is humbly Dedicated, as a Tribute of Respect for his Patriotism, and of Gratitude for his Liberality, in lending his valuable Collection of British Manuscripts towards completing this Work,

BY THE EDITORS.

To THOMAS JOHNES, Esquire,

Of Havod Uchtryd, Lord Lieutenant Custos Rotulorum, and Member of Parliament for the County of Cardigan, this Volume, containing Original Documents of British History, is respectfully inscribed; with thanks for the use of his valuable Collection of Ancient Manuscripts, towards supplying the Contents of it; and as an acknowledgment of his Patriotism,

BY THE EDITORS.

To the Right Honourable GEORGE PARKER,

Earl of Macclesfield, Viscount Parker of Ewelme, and Baron Parker, of Macclesfield, the Third Volume of Archaiology, containing the Moral Philosophy, Laws, and Music, of the Ancient Britons, is most humbly dedicated, as an acknowledgment of the obligation conferred by his Lordship upon us, in the liberal use he permitted to be made of his Valuable Collection of Welsh Manuscripts, towards forwarding our plan of laying those hidden Treasures before the World.

THE EDITORS.

---

[1] The Work was originally printed in three volumes: but each volume appears now as a separate division.

Digitized by Google

Digitized by Google

THE GENERAL ADVERTISEMENT.

THIS volume[1] of the Welsh Archaiology may possibly come into the possession of persons who are unacquainted with the language of the materials that are contained in it. With a view of preventing the Welsh Archaiology from being depreciated, the editors are anxious of giving a brief and a general account of the collection, which is now added in this form to the scanty store of archaiological literature.

There still happily remains a great number of ancient manuscripts in the Welsh tongue; some of them brought together into the valuable depositories of public-spirited gentlemen, who are liberally solicitous of preserving such treasures for posterity; and many manuscripts are fortunately saved by attentive individuals.

These books are venerable monuments of enlightened periods of literature amongst the Britons, while scenes of barbarity were acted over Europe, and darkened the light of our island: a literature whose origin was not borrowed, but matured at home, under that extraordinary system, the Bardic institution; concerning which, under the name of Druidism, much has been written, much misunderstood, and of which the world yet knows but very little.

From a consciousness that time was rapidly diminishing the number of our most curious manuscripts, the conductors of the present undertaking were induced to take the necessary measures for preserving the contents of those remaining, by printing a few copies to supply the demand of the collectors of British history and antiquities. Towards accomplishing such a design, they lately increased a collection, which they had been several years accumulating for themselves, by purchasing many manuscripts, and by procuring transcripts of others; and the editors made application also to gentlemen possessed of rich treasures of this kind, for the use of their writings.

The materials being arranged from the above-mentioned sources, it was found that the plan naturally divided itself into two parts: one having poetry for its object, the other prose; and that it was eligible to pursue the following order in the execution of it.

The first division is appropriated for so much of the ancient poetry of the Britons as fate has bequeathed to us; and comprehending all the remaining compositions, from the earliest times to the beginning of the fourteenth century. To those who are tolerably well versed in Welsh literature, this will appear a very proper point for the conclusion of the division, as it forms a remarkable epoch in the character of our poetical compositions in particular, resulting from the loss of patronage, occasioned by the great change in our political condition.

The second division of Poetry includes the most select performances of the fourteenth, fifteenth, and sixteenth

[1] This work was originally published in three volumes; but as the whole is now contained in one volume, the wording of the preface is slightly changed, to adapt it to the work as it stands at present.—ED.

Digitized by Google

centuries. However charming all the effusions of the Cambrian muse, during those periods, may appear to the few, who are acquainted with them, the editors must content themselves with giving such pieces only as seem most deserving of notice, from their intrinsic merit; or as they may tend to elucidate our history, or to display our national manners and customs; for, by publishing the whole, which would extend to many volumes, there would be great expence incurred, without adequate gratification to the public.

This division will form a thesaurus of ancient British verse, through the space of about twelve hundred years; and it will display various characteristics, with respect to style and manner.

The first division of prose Archaiology is dedicated to history. It will embrace about the same extensive period as the first volume of poetry; that is, from the fifth to the beginning of the fourteenth century. Therein the reader may perceive that the Welsh have some records of their origin, and of ancient events, the preservation of which must obtain to them fair cause of exultation, in the presence of the nations of Europe.

The succeeding division of prose contains monuments of various parts of learning and science: amongst other matters, maxims of social economy and morality; a splendid collection of proverbs; institutes of grammar and of poetry. These, as they become known, will shine unexpectedly and with brilliant lustre before the world.

With respect to the nature and character of a collection of miscellaneous ancient writings, to such as do not understand the language in which they are conveyed, no satisfactory information can be given by an introductory discourse, however elaborate it may be; therefore, the editors will not make the attempt, trusting that the intention will be adequately answered by a reference to the table of contents, wherein any peculiar characteristics of the respective pieces are pointed out. But however, there are some historical sketches of persons and things, appertaining to the object of this publication, which could not be well passed over. These the reader will find under the head of a Review of British Literature.

The editors beg leave to express their particular thanks to THOMAS JOHNES, Esq., of Havod, member of parliament for the county of Cardigan, for the liberality which he has shown by lending his very valuable collection.

To PAUL PANTON, Esq., of Plas gwyn, in Anglesey, the editors likewise return thanks for the generous promptitude with which he gave the free use of his very valuable manuscripts.

To GEORGE CHALMERS, Esq., the Rev. WILLIAM COXE, the Reverend JOHN WHITAKER, and SHARON TURNER, Esq.—those learned men, who have kindly imparted advice, and who have encouraged the appearance of the Welsh Archaiology before the world, the editors present their best respects.

To their respected friends and fellow-labourers in Welsh literature, they also return thanks, for the use of their curious manuscripts, and also for their advice and good offices respecting the conduct of the work; and whom they beg leave particularly to mention here by name:—

The Reverend EDWARD DAVIES, of Olveston, in Gloucestershire.

The Reverend RICHARD DAVIES, of Bangor.

The Reverend Mr. WILLIAMS, of Treffos, in Anglesey.

The Reverend WALTER DAVIES, of Meivod, in Montgomeryshire.

The Reverend PETER WILLIAMS, of Llan Rug, in Carnarvonshire.

The Reverend Mr. HERBERT, of Dolgellau.

The Reverend Mr. EVANS, of Brechva, Carmarthenshire.

Mr. EDWARD JONES, of Green street, Grosvenor square, London.

Dr. GRIFFITH ROBERTS, of Dolgellau.

Mr. RICE JONES, the aged bard of Blaenau.

Mr. HUGH MAURICE, of Tooley street, London.

Digitized by Google

DAVYDD THOMAS, *y Bardd.*
THOMAS EDWARDS, *y Bardd.*

From the liberality and patriotism of the possessors of the superb collections of WYNNSTAY, GLODDAITH, and HENGWRT, the editors anticipate the pleasure of enriching the subsequent volumes out of those treasures of ancient British lore. And when their task is completed, the editors hope, in having thus rendered a more easy access to the treasures of British manuscripts, that some individuals, who are properly qualified, will show a solicitude for their value, by publishing literal translations of them, as a means of attracting the attention of the literary world, which will repay to British literature what is due to it for the oblivion of centuries.

OWEN JONES,
EDWARD WILLIAMS,
WILLIAM OWEN.

London, the first day of January, 1801.

Digitized by Google

CONTENTS.

PAGE.

Aneurin, 510—560.

GODODIN: a poem on the battle of Cattraeth, the moral of which is to show the evil of intemperance and want of discipline in war 1
Odes of the Months, containing maxims and moral observations 21

Taliesin, 520—570.

Some account of his birth... 22
An account of himself—mystical 24
Elphin's consolation ... 25
To Mead—invocation for Elphin's release ... 26
To the Wind—the same subject 26
The bard's juvenile accomplishment 27
The great world—mystical 28
The little world 29
The gall of the Bards—satyrical 29
The circle of the Bards—mystical 29
The beautiful things ... 30
Battle of the Trees—mystical 30
The appeasing of Lludd—historical 33
The primary Gratulation—historical 33
The inimical Confederacy—historical and mystical... 35
The Chair of Taliesin ... 37
Ode to the Wind—historical 38
Ode to Ale—historical ... 38
The Plagues of Egypt ... 39
The Rod of Moses—religious 40
The same subject ... 41
The war horses 42
The Lorica of Alexander ... 42
The wonders of Alexander... 43
The Spoils of Hell—mystical, with historical allusions 43
Eulogy on the men of Israel 43
Dialogue between Ugnach and Taliesin 44

PAGE.

Historical fragment ... 44
Dialogue between Merddin and Taliesin 45
The destiny of Britain ... 45
Urien's gift—historical ... 46
Urien's reconciliation—historical allusions ... 47
The Battle of Gwenystrad—with a translation ... 47
The Battle of Argoed Llwyvan—with a translation 48
Ode to Urien—eulogy ... 49
To Urien—eulogy ... 50
To Urien—eulogy ... 50
Ode to Urien—historical .. 51
The spoil of Taliesin—to Urien 51
To Gwallawg—historical ... 52
Urien's Reconciliation ... 52
Elegy on Owain, son of Urien 52
Godebon's Incantation ... 53
Cynvelyn's Incantation—with historical allusions... 53
Maelderw's Incantation—historical 54
The song of Daronwy—historical 55
To Gwallawg ab Lleenawg—historical 55
Taliesin's Encomiastic ... 56
The Royal Chair—mystical and historical 56
The Chair of Ceridwen—mystical 57
To the sons of Llyr ab Brychwel 57
The prospect of Dinbych—historical 58
Sketch of the World ... 59
Elegy on Erewlf... ... 59
Elegy on Madawc the Bold and Erov the Fierce ... 59
Elegy on Aeddon of Món—historical 60
Elegy on Cunedda ... 60
The Oracle—historical ... 61
Elegy on Uthyr Pendragon 61
The Oracle—historical ... 62
The Contention of Gwynedd and Deheubarth ... 62
The Praise of Lludd—historical 62

PAGE.

The appeasing of Lludd the Little 63
The first song of Taliesin ... 64
An ode—historical ... 64
The Graves of Warriors—historical 65
Elphin's Consolation ... 69
Incantation of Maelderw—historical 69
The Day of Judgment ... 72
The Oracle of varieties—mystical 74
A view of past and future ages 76
The confession of Taliesin... 79
Satire on Cynan, son of Brochwel 80
Elegy on Corroi, son of Dairy 80
An ode—moral 81
Elegy on the thousand Saints 81
The miraculous Stone ... 81

Llywarch Hen, 550—640.

Elegy on Geraint, son of Erbin—historical ... 83
Elegy on Urien Reged—historical 84
Elegy on Cynddylan—historical 84
Llywarch to his old age, and on his sons 92
Ode to Maenwyn ... 96
Elegy on Cadwallawn, king of Britain—historical ... 96
Gorwynion—ethical triplets 97
Triplets—moral 99
Moral triplets 99
To the Cuckoo in the vale of Cuawg 100
Moral verses 101
Moral triplets 102

Myrddin, 530—600.

To Yscolan 104
Merddin's Oracles from his grave... 104
Invocation to Pigs—historical allusions 106
Dialogue between Merddin and his sister—historical 108
The Apple Trees—historical allusions 115

Digitized by Google

The Impulses 351

Llevoed, 900—940.

The Journey of Life—moral 118

Golyddan, 560—630.

The destiny of Britain—historical 119

Meigant, 600—650.

Elegy on Cynddylan ... 121
An ode—moral, with historical allusions 122

Elaeth, 640—700.

Moral Triplets 123

Tysilio, 660—720.

A religious Dialogue ... 123

Cuhelyn, 770—800.

A religious Ode 124
A religious Ode 134

Gwyddno, 460—520.

An Ode—moral 125
On the inundation of Cantrev y Gwaelod ... 125
A contention between Gwyddno and Gwyn ab Nudd 126

Gwydion ab Don, 470—520.

Verses on the Battle of the Trees 127

Anonymous Pieces of the earliest Bards.

Dialogue between Arthur, Cai, and Glewlwyd ... 127
The Oracles—moral ... 127
Dialogue between Arthur and Gwenhwyvar ... 130
Dialogue between Arthur and Eliwlod 130
Dialogue between Trystan and Gwalchmai ... 132
A fragment—historical ... 133
A fragment 134
An ode 134
Cybi's discourse with the Saints going to Enlli ... 134
An ode—religious ... 135
An ode 136
An ode 136
Religious triplets ... 136
A religious ode 138
A religious ode 138

THE BARDS OF THE MIDDLE AGES.

Meilyr, 1120—1160.

Elegy on Gruffydd ab Cynan. 1137. 140
Elegy on Trahaiarn and Meilyr 142
The death-bed of Meilyr ... 142

Gwalchmai, 1150—1190.

Gwalchmai's boasting—historical 142
To Owain Gwynedd—historical 144
Eulogy on Owain—historical 145
To Owain Gwynedd—historical 145
To Owain Gwynedd ... 145
To Owain Gwynedd ... 145
An ode to David, son of Owain 146
To Rodri, son of Owain ... 146
A panegyric on Madawg, prince of Powys ... 147
Elegy on the same ... 147
The dream of Gwalchmai ... 149
An ode to Eva, his wife ... 149

Cynddelw, 1150—1200.

A panegyric on O. Gwynedd —historical 149
Another on the same—historical 150
Another on the same—historical 151
Elegy on the same—historical allusions 151
A contention with Seisyll for the chair of Madawg 154
To Madawg, prince of Powys 154
Verses to the same ... 154
Other verses to the same ... 154
Elegy on the same ... 155
Address to his family on his death 156
Verses to Owain, son of Madawg 156
A verse to the same ... 156
A panegyric on the same ... 157
Elegy on the same ... 157
A virgin eulogy, to Eva, daughter of Madawg ... 157
To Llywelyn, son of Madawg 159
Elegy on Cadwallawn, son of Madawg—historical ... 159
An ode to O. Cyveiliawg—historical 161
Elegy on the family of Owain Gwynedd—historical 163
The reconciliation of the lord Rhys—historical ... 164
A panegyric on the same ... 166
Elegiac verses on Rhiryd ... 167
Verses to the same ... 167
Elegy on the same ... 167
Elegy on Einion ab Madawg ab Iddon—historical ... 169
Verses to O. Cyveiliawg ... 170
The reconciliation of Rhys, son of Grufudd ... 171
Elegy on Ithel, son of Cadivor, the Gwyddelian ... 174
Elegy on Iorwerth, son of Meredudd 174
The Circuit, or battles of Llywelyn—historical ... 175
To Gwenwynwyn ... 176
Verses of praise to the same 176
Verses to the same ... 176
An ode to Tysilio—historical 177
To God 179
A sonnet to a Damsel ... 183
Verses to Ednyved ... 183
Elegy on the sons of Dwywg 183
Verses to an alien of Llansadwrn 184
A verse 184
Verses to Hywel, son of Ieuav. 184
Elegy on Bleddynt, the bard 184
Verses to Dygynnelw, his son 185
The tribes of Powys—historical 185
The privileges of the Men of Powys—historical ... 186
An ode to Hywel, son of Owain 186
To Llywelyn 189
To the Monks of Ystrad, who refused him burial 190
The death-bed of Cynddelw 190

Owain Cyveiliawg, 1150—1197.

An ode to Hirlas, or the blue long horn 190
Verses on the circuit of Wales 192

Daniel ab Ll. Mew., 1150—1200.

Elegy on Owain Gwynedd 193

Gwynvardd Brycheiniawg, 1160—1220.

To the lord Rhys—historical 193
To Dewi, or St. David ... 194

Gwilym Ryvel, 1160—1220.

Verses to David, son of Owain 196
Verses of reconciliation to the same 196

Hywel ab Owain Gwynedd, 1140—1172.

A love ode 197
Another 197
Another 197
A war ode 197
Another 197
A love ode 198
His boast 198
A love ode 199

Llywarch ab Llywelyn, 1160—1220.

An ode to David, son of Owain—historical ... 199
The threatening of David 200
The gratulation of David ... 201
An ode to Rodri, son of Owain 201
A panegyric on the same ... 202

Digitized by Google

A panegyric on Rodri ... 202
An ode to the same ... 203
Verses to Grufudd ab Llywelyn 203
A verse to Bleddynt ... 203
An ode to Grufudd ab Llywelyn 203
The threatening of Grufudd ab Cynan 204
An ode to the same ... 204
Elegy on the same ... 204
An ode to the fiery ordeal—on the loss of Madawg ab Owain 205
To Grufudd ab Hywel ab Owain 205
Elegy on the same ... 206
An ode to Gwenlliant, daughter of Hywel ... 206
An ode to Rhys Gryg—historical 207
Elegy on Hywel ab Grufudd ab Cynan. 1216 ... 208
To Madawg ab Gruf. of Maelawr 209
Elegy on Iorwerth ab Rotpert 209
Elegy on Maredudd ab Cynan 210
An ode to Llywelyn ab Iorwerth—historical ... 210
To the same 212
To the same 212
To the same 213
To the same 213
To the same 214
The minor ode to the same 214
A panegyric on the same... 215
To God 215
To Llywelyn ab Iorwerth 217

Davydd Benvras, 1190—1240.

An ode to Llywelyn ab Iorwerth 217
To the same 218
To the same 218
Elegy on the same ... 219
Elegy on Grufudd, son of Llywelyn 220
A sonnet 221
Elegy on the three sons of Llywelyn—historical ... 221
Elegy on Davydd ab Llywelyn—historical ... 222
In praise of Llywelyn ab Grufudd 223
The progress of Llywelyn—historical 223
Elegy on Grufudd, son of Ednyved 225
Moral verses 225

Einiawn ab Gwgawn, 1200—1260.

To Llywelyn ab Iorwerth—historical 225

Meilyr ab Gwalchmai, 1170—1220.

A divine ode 226
A divine ode 227
Another 228
Another 229
Another 229
Another 229
Another 229
Another 230

Einiawn ab Gwalchmai, 1170—1220.

Elegy on Nest, daughter of Hywel 230
Ode to Llywelyn, son of Iorwerth 230
A divine ode 231
The same subject ... 232
Another 232

Einiawn Wan, 1200—1250.

Elegy on Madawg ab Grufudd Maelawr 232
To the same 233
Elegy on Llywelyn, son of Iorwerth 233
To the same 234
The reconciliation of Davydd, son of Llywelyn ... 234
Ode to Grufudd, son of Llywelyn 235

Gwgawn, 1190—1240.

Verses to Llywelyn ab Iorwerth 235

Seisyll, 1160—1210.

Elegy on Iorwerth, son of Owain 235
Elegy on Owain Gwynedd 236
To the lord Rhys ... 236

Llygad gwr, 1220—1270.

An ode to Grufudd Maelawr 237
To Llywelyn. his son ... 237
To Grufudd Maelawr ... 238
To Llywelyn, prince of N. Wales 239
Elegy on Hywel, son of Madawg 239

Elidyr Sais, 1160—1220.

The reconciliation of Llywelyn ab Iorwerth ... 240
Elegy on Ednyfed Vychan, and Tegwared... ... 241
Elegy on Hywel ab Arthen 241
Elegy on Rodri ab Owain... 241
A divine ode 242
The same subject ... 242
Another 243
Another 243
Another 244
An ode to Lent 245
A divine ode 245

Llywelyn Vardd, 1230—1280.

Elegy on Cedivor ab Genillyn 246
To Owain ab Gruf. ab Gwenwynwyn ... 246
To Owain Vychan, ab Madawg 246
An ode to Llywelyn ab Iorwerth 247
A panegyric on Owain—historical 247
To Cadvan—a British saint 248
Signs preceding the day of judgment 250

Bleddyn Vardd, 1250—1290.

Elegy on the three sons of Grufudd ab Llywelyn ... 251
To Davydd ab Grufudd ab Llywelyn 251
Elegy on the same ... 251
To Owain ab Grufudd ab Llywelyn 252
Elegy on the same ... 252
Elegy on Llywelyn ab Grufudd ab Llywelyn ... 253
Ode to Rhys ab Maredudd ab Rhys 253
Elegy on Davydd ab Grufudd ab Owain ab Madawg 253
Elegy on Goronwy ab Ednyved 254
Elegy on Hywel, son of Goronwy 254
To Grufudd ab Iorwerth ab Maredudd 255
Elegy on Davydd Benfras, the bard 255
The death-bed of Bleddyn 255

Grufudd ab Gwrgeneu, 1210—1260.

Elegy on Grufudd ab Cynan ab Owain Gwynedd ... 256
Verses to his friends ... 256

Phylip Brydydd, 1200—1250.

An ode to Rhys Gryg ... 257
A conciliatory address ... 257
Verses to Rhys, the younger 257
An ode to the same, on a contention with poetasters 258
The contention with the poetasters 258
Elegy on Rhys, the younger 259

Prydydd Bychan, 1210—1260.

Elegy on Rhys, the younger 259
Verses to Maredudd ab Owain 259
To the same 260
To the same 260
To the same 260
Verses to Maredudd ab Owain 261
Elegy on the same ... 261
To Owain ab Grufudd ab Rhys... 261
Elegy on the same ... 262
Elegy on Rhys Gryg ... 262
Elegy on Morgant ab Rhys 262
Elegy on Cynan ab Hywel 263
Elegy on Rhys, the bald, and Samsun ab Meurig 263
Elegy on Rhys, ab Llywelyn 264

Digitized by Google

Elegy on Madawg Mon ... 264
Elegy on Bleddynt ab Dwywg 264
Elegy on Gwên, son of Goronwy 264
Elegy on Llywelyn ab Rhys 265
Elegy on Blegywryd .. 265
Elegy on Goronwy ab Ednyved 265
Verses to Owain ab Gruffudd ab Llywelyn ... 266

Einiawn ab Madawg Rhahawd, 1230—1270.

An ode to Gruffudd ab Llywelyn 266

Gwerneg ab Clydno, 1270—1320.

Moral verses 266

Hywel Voel ab Grifri, 1240—1280.

To Owain ab Gruf. ab Llywelyn, in prison ... 266
To the same 267

Gruffudd ab yr Ynad Coch, 1260—1300.

A divine ode 267
The same subject ... 268
Elegy on Llywelyn ab Gruffudd, 1281 268
A divine poem 269
The same subject ... 270
Another 271
Another 272
Another 341

Madawg ab Gwallter, 1250—1300.

A divine poem 273
A divine poem 274
Another 275

Gwilym Ddu, 1280—1320.

Ode to the Months—To Sir Gr. Llwyd 275
To the same in prison ... 276
Elegy on Trahaiarn the Bard, son of Gronwy ... 277

Llywelyn Brydydd Hodnant, 1280—1330.

Verses to Ieuan ab Gruffudd Voel 277
To the same 278

Hillyn, 1280—1330.

To Ieu. ab Ieu. ab Gruffudd Voel 278
To the same 278

Iorwerth Vychan, 1290—1340.

An ode to a fair woman ... 279
The same subject ... 279

Llywelyn Ddu, 1290—1340.

To Llywelyn ab Gwilym ab Hywel 280

Llywarch Llaety, 1290—1340.

To Llywelyn ab Madawg ab Maredudd 280

Cafnodyn, 1290—1340.

To Gwenlliant, daughter of Cynan 283
To Ieuan, abbot of Aber Conwy 283
To Ieuan ab Gruffudd ... 284
Elegy on Madawg ... 285
An ode to the Trinity ... 287

Rhifferdyn, 1290—1340.

To Hywel ab Gruffudd ... 290

Gruffudd ab Maredudd.

To Tudur ab Goronwy ... 293
To the same 294
Elegy on Tudur ab Goronwy 295
To the same 295
To the same 296
To the same in his illness... 296
To the same 297
To the same 297
To Goronwy son of Tudur . 298
To the same in his illness . 300
Elegy on Goronwy Vychan who was drowned... .. 301
Elegy on Hywel ab Gruffudd 301
The same subject ... 302
To Goronwy Vychan ab Tudur 303
Elegy on Gwenhwyvar ... 303
To a fair Woman ... 305
The same subject ... 306
The Sabbath 306
To the Cross at Chester ... 307
An ode to a fair Woman ... 309
An ode to Awd. ... 309
An ode to Angharad ... 310
To Mary 311
To God 314
To the Virgin Mary ... 316
To the Deity 316
The same subject ... 317
Moral Verses 317

Iorwerth Beli.

To the Bishop of Bangor ... 317

Gruf. ab D. Tudyr. 1290—1340.

Ode to a fair Woman ... 318
To the well of St. Cedig ... 318
To thank Hywel for a Bow 319
To a fair Woman ... 319
The same subject ... 320

Madawg Dwygraig, 1290—1340.

Elegy on Grufudd ab Madawg 321
The same subject ... 321

To Hopcyn ab Tho. ab Einiawn 321
To Morgan ab Llywelyn ... 322
To the same 323
A lampoon, for a present of a lean calf 323
To a loose Woman ... 324
A lampoon 325
Another 326
Another 326

Prydydd Breuan, 1290—1340.

To Maredudd 327

Y Proth, 1300—1350.

To Tho. ab Hopcyn ... 327

Davydd y Coed, 1300—1350.

To Hopcyn ap Thomas ... 328
To Gruf. ab Llywelyn ab Ieuan 329
A lampoon 330
To Ieu. Ll. ab Ieu. ab Gruf. Voel 330
To the fall of the Wye ... 331
A verse to the Author ... 331
A pious ode 331

Trahaiarn, 1300—1360.

To Hywel of Llandingad ... 331
To Cadwgawn—a lampoon 332

Goronwy Gyriawg, 1310—1360.

To Gwenhwyvar daughter of Madawg 332
To Madawg bishop of Bangor 347

Sevnyn, 1320—1370.

To Angharad 333
To Llywelyn 333
Elegy on Iorwerth Gyriawg 334

Iorwerth ab y Cyriawg, 1320—1360.

To a fair Woman ... 335
A pious ode 353

Llywarch y Nam, 1310—1360.

To Llywelyn ab Mad. ab Maredudd 335

Iorwerth Llwyd, 1310—1360.

To Hopcyn Thomas ... 335

Meurug ab Iorwerth, 1310—1360.

To Hopcyn ap Thomas ... 336

Goronwy Ddu, 1320—1370.

Elegy on Goronwy Ddu ab Tudur 337
To a fair Woman ... 337

Mab y Clochyddyn, 1330—1370.

To Gwenhwyvar daughter of Madawg 338

Digitized by Google

Hywel ab Einiawn Llyglıc, 1330—1370.

An ode to Mevanwy of Dinas Bran 339

Llywelyn Goch ab Meurig, 1330—1370.

To Hopcyn ab Thomas ... 340
To Llywelyn and Rhydderch 340
To Llywelyn abbot of Ystrad Flur 341
To Goronwy ab Tudur ... 344
To Rhys ab Grufudd ab Ednyved 345
To God 352

Hywel Ystoryn, 1330—1370.

A lampoon on Adam, the tinker 342

Tudur Ddall, 1340—1380.

A verse to the hall of Hywel 344

Peryv ab Cedivor, 1160—1200.

To Hywel ab Owain Gwynedd 346

Grufudd Gryg, 1330—1370.

A divine ode ... 346

Davydd Ddu o Hiraddug.

A pious ode 347

Officium B. Mariæ, in Welsh verse 367

Dewi Mynyw, 1170—1210.

Elegy on Rhys Gryg. ... 357

Heinyn, 520—560.

A prediction to Maelgwn Gwynedd 364

Anonymous Authors of the middle ages.

An ode to Rhys 281
An ode to Hywel ... 281
To a fair Woman ... 283
To Thomas ab Rotpert ... 283
An epigram 353
A fragment 354
A paraphrase on the Lord's Prayer 354
The works of the Six Days 356
Characteristics of parts of Wales 356
Snowy Mountains — moral verses 359
Others 359

Mab Claf ab Llywarch.

Snowy mountain — moral verses 359
The same subject ... 360

Taliesin.

The incantation of the Precious Stones 363

Bergam.

A prediction 364

Ieuan Trwch y Daran.

A prediction 365

Mab Cryg.

A satire 365
Another 365
Another 365

Iustus Llwyd.

A satire 366
Another 367

Addenda.

Twelve pieces, printed literally, and line for line, out of the Llyvyr Du, one of the oldest Welsh Manuscripts 378
Additional Readings of the Gododin (page 1), from a copy belonging to the Rev. Mr. Davies, of Bangor 383

Division II.—PROSE.

A COLLECTION OF HISTORICAL DOCUMENTS.

The Preface ... 383
Trioedd Ynys Prydain: allan o Lyvyr Mr. R. Vaughan, o'r Hengwrt 388
Trioedd y Meirch ... 394
Trioedd Ynys Prydain: allan o'r Llyvyr Coch o Hergest 395
Trioedd Ynys Prydain: allan o Lyvyr ysgrifenedig y diweddar Barcheedig Mr. Richards o Lanegwad yn Ystrad Tywi... 400

Amrywiaethau i'r Trioedd blaenorol, allan o Lyvyr Mr. Paul Panton ... 411
Bonedd Saint Ynys Prydain: allan o Lyvyr Havod Ychdryd 415
Bonedd y Saint: neu Achau Saint Ynys Prydain 417
Brut Breninoedd Ynys Prydain: neu Brut y Breninoedd 432
Brut Tysilio 434
Brut G. ab Arthur ... 476

Nodiadau perthynol i Brut Tysilio a Brut G. ab Arthur 555
Brut y Tywysogion ... 602
Brut y Saeson 652
Brut y Tywysogion, val y bu Ryfeloedd, &c. ... 685
Brut Ieuan Brechfa. O Lyfr Rhys Thomas, Argraphydd 716
Buchedd neu Hanes Gruffudd ab Cynan ... 721
Parthau Cymru 735
Henwau Plwyvau Cymru 740

Division III.—PROSE.

A COLLECTION OF APHORISMS, PROVERBS, ETHICAL TRIADS, LEGISLATIVE TRIADS, LAWS, AND MUSIC.

The Preface 751
Doethineb Cenedyl y Cymry: Doethineb Catwg Ddoeth o Lancarvan, yr hwn hefyd a elwir Catwg Sant 754

Digitized by Google

Y Llyvyr a elwir y Gwyddvardd Cyvarwydd ... 756
Athrawiaeth Geraint Vardd Glas 812
Diarhebion Cymraeg a gasglodd yr hen Gyrys o Ial ... 838
Trioedd Moes, o Lyvyr a elwir "Y Casgliad Didrevn," eiddo Iarll Macclesfield 867
Trioedd Cerdd 870
Y Pedair camp ar Ugain, a'r Achos y gwnaethbwyd hwynt 871
Y Naw Helwriaeth ... 872
Llyvyr Triodd Beirdd Ynys Prydain, a gasglwyd o Amryveilion hen lyvrau ysgriven 874
Triodd Cyvraith ... 938
Cyvreithiau Hywel Dda, yn ol hen Gyfysgrif o eiddo Ysgol y Cymry yn Llundain 964
The Editor's Preface to Mr. Aneurin Owen's Translation of the Laws of Howel Dda 1011
The Laws of Howel Dda, according to the Venedotian Code ... 1014
Book the First:—The Laws of the Court ... 1014
Book the Second:—The Laws of the Country ... 1026
Book the Third:—Proof Book 1047
Glossary to Welsh and other terms which occur in the English version of the Laws of Howel Dda] 1063

PERTHYNASAU CERDDORIAETH.

Cerdd Dannau 1071
Hen Gerddoriaeth, o Lyvyr Rhys Jones, y Bardd ... 1079
Clymau Cydgerdd yn dechreu 1089
Macmwn byr yn dechreu 1100
Dechre Gosteg Davydd Athraw 1115
Dechre Gosteg yr Halen ... 1119
Dechre yr Osteg Vawr, neu Osteg Ioan Vab y Gov 1122
Dechre Gosteg Lwyteg ... 1127
Caniad y Gwyn Bibydd ... 1127
Caniad Ystavell ... 1130
Caniad Cadwgan ... 1134
Caniad bach ar y Gogywair 1136
Dechre Caniad Cynwrig Bencerdd 1140
Dechre caniad Llewelyn ab Ivan ab y Gov ... 1145
Caniad Suwsana ... 1149
Pwnc ar ol pob proviad ... 1151
Erddigan y Droell ... 1152
Cainc Davydd Brofwyd ... 1153
Proviad yr Eaws Brido ... 1153
Proviad chwith Ivan ab y Gov 1156
Proviad Forchawg ... 1158
Proviad y Botwm ... 1159
Caniad y Wevyl ... 1162
Caniad Tro Tant ... 1164
Caniad Sant Silin ... 1167
Caniad Marwnad Ivan y Gov 1170
Y Caniad Crych ar y Bragawd Gywair 1176
Caniad Hun Gwenllian ... 1185
Caniad Pibau Morvudd ... 1191
Caniad Llewelyn Delynior 1199
Amryw Berthynasau i Gerddoriaeth. Cerdd Dannau o lyvyr eiddo Syr W. W. Wyn ... 1205

THE MUSICAL NOTATION OF THE ANCIENT BRITONS. By JOHN THOMAS, *(Pencerdd Gwalia)* 1270

Digitized by Google

EXPLANATION OF ABBREVIATIONS

USED IN REFERRING TO VARIOUS COPIES.

H. Y..... Havod Ychdryd Library, belonging to Thomas Johnes, Esq.
E. P..... The MSS. of Paul Panton, Esq.
E. D..... The MSS. of the Rev. Ed. Davies, of Olveston, Gloucestershire.
R. D..... The MSS. of the Rev. Richard Davies, of Bangor.
L. M..... The MSS. of Mr. Lewis Morris, in the Welsh School, Gray's Inn Lane, London.
Ll. D..... "Llyvyr Du," or Black Book. A very ancient MS. in Hengwrt Library.
Ll. C..... "Llyvyr Coch," or Red Book. In the Library of Jesus' College, Oxford.

Digitized by Google

A SHORT REVIEW

OF THE

PRESENT STATE OF WELSH MANUSCRIPTS.

THE existence of very ancient Welsh Manuscripts, in prose and verse, has been announced considerably more than two centuries ago: many respectable English writers have expressed a degree of surprise, and even regret, that these valuable remains of antiquity have never been consigned to the press; and so long have their expectations been disappointed, that hints, and even assertions, have of late been thrown out, that we have none, or none that are authentic; we will however advise such as entertain this opinion to suspend their judgment until the completion of this publication.

Our old manuscripts have for ages been locked up in the libraries of some of the first families in Wales—first in rank, first in fortune, and what on the present occasion is worth notice, first of birth and descent. These libraries have not for several centuries been disturbed by change of proprietors. In every other nation of Europe, such venerable monuments of ancestral celebrity, in the possession of ancient and opulent families, would have been long ago produced to the world with a degree of exultation that would have been very laudable; but it has not been so in Wales; patriotism and nationality admit of modifications that are truly philosophical; and, where they thus appear, are productive of very beneficent consequences. They encourage learning, improvements, and, in general, whatever tends to advance the progress of genuine civilization; but these first-moving virtues, for such they certainly are, have almost disappeared in Wales. The *Amor patriæ* has long ceased to actuate the souls of families, who for many ages were by the Welsh nation regarded as the descendants and representatives of their venerated princes; who were even as such obeyed by them, for a long time after the title of sovereign was no longer allowed them. These families found their accounts in the general and warm attachments of the natives of Wales, who now know not those that are descended from their ancient native sovereigns; or, if they do, regard them not as such.

About the time when Wales was incorporated with England, government seems to have entertained an idea that it was not safe or politic to suffer the Welsh language to live: the use of it was discouraged, and all that could decently, and with saving-appearances, be done, was attempted, to suppress and annihilate it.

On the Reformation, the Welsh expressed a wish to have the Bible in their own language; and in 1563, an act of parliament enacted that, before the first of March, 1566, (little more than two years) the Scriptures of the Old and New Testaments should be translated, printed, and be ready for use in the churches of Wales; but, towards effecting this, not a single farthing was ever allowed by parliament, or any otherwise by government. The Bible was translated—and well translated—was printed, and brought into use, but not at the expense of government, which had given profuse encouragements to the English translators of

Digitized by Google

it. They were a few pious and patriotic individuals who did the Welsh this great service. Their names are known, and will, with high veneration, be known, as long as the Welsh language lives; which will be, we presume, as long as the Island of Britain exists. Why Welsh Bibles were taken out of churches, and burnt, as we have it recorded, and English ones ordered to be used in the room of them, cannot now be well known: we trust that, however hostile the politics of this country were once towards our language, they have so far ceased to be so, as to become absolutely in different about the matter. That it has been once in contemplation to banish the Welsh language out of Wales, admits of no positive proofs; but such as are strongly presumptive forcibly obtrude themselves upon us: otherwise, how is it that our literature has never experienced that degree of patronage and encouragement that would have enabled some individuals to usher it into the world. We desire to be understood as speaking of past times, sincerely hoping that those of the present will make amends before the tribunal of the literary world.

The printing of our ancient manuscripts has long been anxiously, but despairingly, wished for, and many persons of learning and every other necessary qualification, have at various times appeared in Wales. Attempts were made by them to bring those manuscripts out of their long and deep seclusions, but without any success. How far the absurd politics that would (had it been known how) have laid violent hands on the Welsh language, had succeeded in engaging the first and leading families of the Principality to act on such an idea, admits of no proof now, beyond that of a strong presumption; and if a few exceptions existed, which we will not deny, they were not numerous or powerful enough to give energy and effect to such an undertaking.

Many collections of Welsh manuscripts were formed, since the reign of Elizabeth, by curious persons, with a view of their preservation; among those, which still remain, the following are the principal.

IN NORTH WALES.

The collections of
Sir W. W. Wynne, at Wynnestay.
Sir Thomas Mostyn, at Gloddaith.
Griffith Howel Vaughan, Esq., at Hengwrt.
Paul Panton, Esq., at Plas Gwyn.
——— Leo, Esq., at Llanerch.
Griffith Roberts, M.D., at Dolgellau.
Mr. Rice Jones, at Blaenau, near Dolgellau.
Rev. Richard Davies, at Bangor.
Davydd Thomas y Bardd.
Thomas Edwards y Bardd.

SOUTH WALES.

The collections of
Thomas Jones, Esq., at Hafod.
Herbert Hurst, Esq., at Ceubalva, ner Llandaff.
David Thomas, Esq., at Trev Groes, near Cowbridge.
——— Turberville, Esq., at Llanaran.
Mrs. Bevan, at Tre'r Bryn, near Cowbridge.
Rev. Josiah Rees, at Gelli Gron.
Henry Williams, Esq., at Cruc Hywel.
Mr. Edward Williams, the bard, at Flimston.

LONDON.

The collections of the British Museum.
The Welsh School.
Mr. Owen Jones.
Mr. Edward Jones.

OXFORD.

The collections of Jesus College.
The Rev. Mr. Price, at the Bodleian Library.
The Earl of Macclesfield, near Oxford.

One of the earliest and most assiduous collectors, was John Jones, of Gelli Lyvdy, who continued making fair transcripts of choice materials from about 1590 to 1630, as appears by his excellent practice of affixing dates to all his labours. His volumes are folios and quartos, generally containing upwards of 1000 pages; and of these volumes the Editors are acquainted with upwards of 40, dispersed amongst various collections. The next were the contemporaries, Robert Vaughan and William Maurice:—the former of the *Hengwrt*, and the latter of the *Wynnestay* collections.

Digitized by Google

The learned EDWARD LLWYD, author of the *Archæologia Britannica*, spent the whole of his life and fortune in collecting manuscripts, and intended to print the most important of them. After he had struggled with almost insurmountable difficulties for many years, he brought together upwards of a hundred and eighty volumes of old writings—many of them of great value; he had been promised admittance to some of the first libraries for ancient manuscripts in Wales; but when it became known what services he intended to Welsh literature, his friends forsook him, and withdrew from him the patronage which they had promised him: books in or of use to the Welsh language were not to be encouraged. Of this he complains when speaking of one of those pseudo friends.[1] In short, he met with oppositions that disgrace the age in which it was his misfortune to be born. The most malignant artifices were practised to obstruct him, so that he was not able to accomplish his laudable design. He died, far advanced in years, and left his valuable and numerous collection to Sir JOHN SEABRIGHT; in whose library they remained for almost a whole century, inaccessible to any one that could make a proper use of them; and it was feared they were lost for ever: but, very fortunately, as many of the books as were not scattered about and lost lately, became the property of THOMAS JOHNES, Esq., of Havod, and are lodged in his superb and immensely valuable library. This very patriotic gentleman, with that generosity which actuates him on every other occasion, has put those manuscripts into the hands of the Editors of the present publication.

Not long after the death of Mr. *E. Llwyd*, another gentleman of learning and appropriate abilities, the REV. MOSES WILLIAMS, engaged in a similar enterprize, and collected a number of valuable manuscripts. Owing to the prevalence of the same spirit, he also failed of success, and was disappointed by those who had promised him their patronage; he left his collection of manuscripts to Mr. WILLIAM JONES, originally of the parish of Bodavon, in Anglesea, and who was the father of the late celebrated Sir WILLIAM JONES. This gentleman, on his death-bed, consigned the books to the custody of the late Earl of MACCLESFIELD, under the singular injunction of not even showing them to any person whatever. But, as the present noble possessor of them is at liberty to act agreeable to his own sentiments, the Editors hope that he will deposit them in the British Museum.

The late indefatigable Mr. LEWIS MORRIS, superintendent of the royal mines in Cardiganshire, employed the best part of a pretty long life in collecting manuscripts, and was for a while very successful; he was fortunate enough to be admitted into Hengwrt Library, in Merionethshire, the property of the late HUGH VAUGHAN, Esquire, and he copied thence a great number of very valuable articles; amongst them the works of our oldest bards, from manuscripts, some of which are older than the 12th century, which he collated with others of nearly the same antiquity. Mr. MORRIS had a design of printing many, or most of those ancient poems, with many things besides; but he was all the days of his life so perplexingly engaged in business, that he was never enabled to accomplish any of his designs. At his death, the manuscripts came into the possession of his brother, the late Mr. RICHARD MORRIS of the Navy Office, who, by his last will, left them to the CYMMRODORION SOCIETY; and they are now deposited in the library of the WELSH SCHOOL, *Gray's Inn Lane, London;* accessible to all that are found qualified to make a proper use of them. The collection contains upwards of 80 volumes, and their contents are chiefly ancient poetry.

[1] *At postea a quibusdam magis pseudopoliticis opinor, quam literatis dissuasus promissum revocavit.* Vide Arch. Brit. p. 261. col. 2.

Digitized by Google

The late Rev. EVAN EVANS devoted the whole of his life to the service of the Welsh language, and its literature; he also had been permitted by Mr. VAUGHAN to copy the works of our ancient bards, rom Hengwrt Library. He had likewise access to the library of the late Sir WATKIN WILLIAMS WYNN, which contains a noble collection of ancient Welsh manuscripts.

The two last mentioned collections contain several of the oldest manuscrips that are in the Welsh language. From a careful examination of the hand writings, and a comparison with manuscripts whose dates are ascertained, some of them must be attributed to different periods, from as early as the ninth century downwards. Much of the contents of the Hengwrt books, being about 170 in number, has been detailed by Mr. LLWYD in his *Archæologia Britannica.*

Mr. EVANS was admitted to the collection of the late Sir ROGER MOSTYN, which also preserves a very great number of ancient manuscripts of great value; he likewise copied the works of the oldest bards, from a very large vellum manuscript, called the Red Book, in the library of Jesus College, Oxford, which contains, besides this valuable volume, some other ancient Welsh manuscripts. He thence also copied several valuable historical tracts of the 12th century, &c. He, besides what has been mentioned, explored every corner of Wales in quest of manuscripts, and met with considerable success; but the necessary encouragement, which was solicited towards putting a part of what he had thus collected to the press, was withheld from him; and he only was able, in 1764, to print a few specimens of ancient Welsh poetry, with an English translation in a volume, which at the time sold for six shillings, and for the copyright of which the late Mr. DODSLEY gave him twenty pounds. Poor EVANS! he spent the last years of his life in want; but a little before his death, the late PAUL PANTON, Esquire, of Anglesea, settled on him an annuity, sufficient to secure to him the necessaries of life; and Mr. EVANS, in return of Mr. PANTON'S beneficence, left him his collection of manuscripts. Some of those are ancient, but the greater number are transcripts from the Wynnstay and Hengwrt books, being upwards of 80 volumes in the whole. Mr. PANTON opened his library, as soon as it became the depositary of this valuable collection, to such as knew how to make proper uses of the books, with a liberality and politeness that will be gratefully acknowledged, not only by those who had immediate experience of it, but by all in Wales, to remotest futurity, who shall be informed, or amused, by what they thus derive from him. The same must be said of his worthy son, the present PAUL PANTON, Esquire; who has, with the most generous affability, favoured the Editors with the free use of his manuscripts; and has treated with uncommon politeness those who, for the purpose of this publication, visited his valuable library.

With a cheerfulness equally polite, has the Rev. RICHARD DAVIES, of Bangor, favoured the Editors with the loan of his valuable manuscripts, as well as with the most friendly hospitality to those who at his house were permitted to examine and copy whatever they wished for in his library.

From many other parts of Wales the Editors have received valuable communications; all of which will, in a proper place, be duly acknowledged and specified.

Those who thus favour the undertaking will be gratefully remembered by our latest posterity, and their names will remain conspicuous amongst those in whom a new and more and enlightened epocha of Welsh literature commences; for such we hope will be the present commencement of a new century. A taste for books in their own language is now reviving, and gains considerably amongst the Welsh; than which nothing can more effectually secure

Digitized by Google

their morals, and consequently their happiness: especially as there are not, and we hope never will be, in our language, any such immoral and otherwise pernicious publications, as in most other countries are the bane of morality, and of social happiness. From this circumstance we claim some honour—due, and justly so, to our humbler classes, in whose hands, and at whose mercy, our literature has for ages been: and yet never considerably abused, or perverted from its proper ends of genuinely civilizing our successive generations.

It is hoped that this publication of our ancient literary remains will in some degree reanimate the genius of our country, enrich and purify the language of our writers, afford them models of writing in verse, and even, in some instances, in prose, that are more natural and truly beautiful, than awkward imitations can ever be of what, though in Greece and Rome natural, are not so amongst the ANCIENT BRITONS, who have a species of poetry peculiarly their own; of indigenous growth, founded on principles, which, if they are not always those of *Aristotle*, *Bossu*, and other votaries of Art, are undoubtedly those of Nature, and of Nature as she exhibits herself in the climate of BRITAIN, and in the manners of the remnants that still exist of its *aboriginal* inhabitants.

Those who may take some pains to acquire a proper knowledge of our language will be convinced of its rich copiousness and powers; it retains within itself the primitive roots of every word it possesses, and those, for aught that we can discover to the contrary, in their primeval acceptations. These roots so aptly associate in easy and elegant compounds, that we are not under the necessity of borrowing a single term, in any art or science, from other languages, ancient or modern. The origin of our verb is obvious; our derivative are peculiarly neat; the names of persons and places, as *Caswallawn, Casivelaunus; Cynvelyn, Cunobelinus; Caratoc, Caractacus; Prydain, Britain; Celyddon, Caledonia; Essyllwyr, Silures*, &c., &c., are compounds and derivatives, on precisely the same principles that still actuate the language, and are as familiar to us as if they were of recent formation; which proves to a demonstration that our language has altered but very little or nothing; and equally demonstrates that it was formed long before the Roman invasion. It appears to have at that time attained to a stability, which secured it against all the storms that, through almost two thousand years, have assailed it. This accounts for its having escaped with life, when all the languages of the ancient Roman Empire died in its fall—even the Latin itself. Through all the dark ages which succeeded the ruin of the empire, the Welsh, for every purpose of literature, used their own language, whilst every other neighbouring nation were generally obliged to have recourse to the Latin tongue.

The ancient Welsh literature has been viewed in very false lights. The Welsh nation and language, as we have just observed, had passed through half a thousand years of Roman learning and civilization before the period wherein the oldest extant of our bards lived; they had also become CHRISTIAN for so long a time before; of course a literary people. After having possessed the advantages of so long and luminous a period of knowledge, how unjustly are our ancient manuscripts viewed through the same medium with the fictions of modern times? We pretend to give nothing from oral tradition; we produce many hundreds of manuscripts of undoubted antiquity, marked with all the genuine characteristics of authenticity.

No one branch of literature ever exists amongst any people by itself, singly and alone; it is always accompanied by others: thus in Wales we have in our old manuscripts, besides poetry, history, geography, such as it is, astronomy, laws, ethics, devotional tracts, agriculture, grammar,

Digitized by Google

vocabularies, criticisms, lives of saints, medical tracts of various ages: and all these by very numerous authors. Such are the natural and unavoidable circumstances of literary knowledge; before we can hope to establish a forgery, in any one single branch, it is absolutely necessary that we should forge in all, or most, of the others, that every thing may have its inseparable concomitants. To say that letters had been used in any country, and they had never been applied to, or ever had for their object more than one branch of learning, is as probable a tale as if one should say that he had seen a large and fertile country, where only one species of plant grew, but that in the greatest luxuriancy. In all these various branches put together, the Welsh language affords upwards of a thousand, we will venture to say two thousand, manuscripts of very considerable antiquity.

Where a great number of copies of any work are found, that circumstance is a sufficient proof that it has been long extant; and more particularly so, if such numerous copies are obviously of various antiquities; clearly evinced to be so by the very various appearances of age, of colour, of decays of hand writing, &c.—appearances that art can never give; at least, it has not hitherto succeeded in the attempt. Nothing but a great length of time can possibly give existence to such a number of copies, of characters and complexions so various, as we produce. This argument becomes still stronger, if those books appear to be of those ages when but few could write, and when inducements to write were also but very small: a still greater length of time is necessary, under such circumstances, to produce such a multitude of copies; and hundreds of Welsh manuscripts are of such a description.

The copy of a negligent or unskilful transcriber gets into the hands of one who detects its errors, and in his own way corrects them; in the hands of another person, such errors are corrected in a different manner; a third supplies the defect, on ideas of his own, very different, sometimes, from either of the others; so does a fourth, a tenth, and possibly a hundredth. Thus will copies, in a long succession of years, differ greatly from each other; and, perhaps, every one of them in some things from all the others; and when time has left the original at a very remote distance, it becomes imperceptible, where no copy by the author, or of or near his age, can with any probability be discovered. The judicious critic can only prefer that copy which has the best readings; that has the fewest inconsistencies in sense, purity of language, manners, versification, and the like. When a time arrives, wherein we find a great multiplicity of such copies, we may be well assured that their original is very ancient; for such a multiplicity of copies, of variations in readings, of apparent but very various antiquities, evinced by the effects of time in different degrees upon them, can never be produced but by a long series of ages. These things are, as we may term them, the grey hairs and wrinkles of old age, which never deceive those who behold them. The many copies extant of the ancient Welsh bards have been thus acted upon, by time and by accident; of course, they are authentic; or there must have existed a very great number of forgers somewhere, and at some time, as remote at least as the appearances of the greatly decayed manuscripts indicate, who combined thus to impose on the world; and in every age there must have been a succession of forgers, who, possessed of a secret, very similar to that of Free Masons, continued the fraud, and all to no purpose. If there are any who can possibly believe such a thing, we warmly congratulate them on the peculiar superiorities of their understandings; who can stand under mountains of absurdities and improbabilities without failing.

Our bards were not barbarians. They were men of letters. We are informed in what seminaries they were educated; we

Digitized by Google

talk not foolishly and incredibly of oral tradition, in such cases, but inform the world where their works are preserved, in very ancient and very numerous manuscripts; we name the libraries of the most opulent and respectable families of our country, the library of Jesus College, the Bodleian, the British Museum, and others. In these have our manuscripts been preserved for ages; in these they remain at present; and in these, we presume, they will be well preserved for ages to come, opened to all those who, possessed of proper qualifications, may, *rationally incredulous*, wish to be informed. Ancient copies are also found in private hands, pretty numerously, in most parts of Wales; and that *stubborn audacity*, which either withholds or gives false evidence, is not chargeable on us; and we hope that we shall never have any occasion to bring a charge of *audacity equally stubborn* against those who, without examining the evidences which we point out to them, may presume to decide one way or the other, either for or against the authenticity of what we now give to the press.

These ancient poems have for ages been secluded from the eyes of the public; and some of the collections very difficult of access; and very mistaken ideas of them have for a long time circulated through every part of Wales; there are consequently preconceptions, from which many will too rashly criticise; but a long course of study is absolutely necessary to understand them properly: facts, of which no other records remain, are often alluded to; opinions that are forgotten; manners that no longer exist; idioms, and figurative modes of expression, that are obsolete, and obscured by various schemes of orthography, arising from the inadequacy of the Roman alphabet to represent the ancient British one, render many passages almost unintelligible novices. It is not from a supposed loss, or corruption of our language, that they are difficultly understood; they contain very few, if any words, either radicals or derivatives, that are not at this day of common use, in one part or other of Wales; nor have any of those words materially changed their acceptation. Our language, as some have imagined, is not altered; it is therefore to be regretted that the Reverend EVAN EVANS did not, in his *Dissertatio de Bardis*, investigate and point out the various things which embarrassed him, instead of assigning all the difficulties to the language. In many of the allusions indeed they are dark, mutilations occasionally met with out of the question, which equally confuse in every age, the present as well as the past, and are matters, not of language, but of accident. Yet, with all these difficulties, which we have mentioned, a little close application to them will make pleasing discoveries; for, besides frequent instances of beautiful poetry, it will be found that from our old bards new and great lights on history are obtained. They exhibit lively pictures of primitive manners, afford curious anecdotes of our ancient knowledge, especially of the very beautiful ethics of our remote ancestors. who seem to have penetrated farther into The knowledge of human nature than the world can be easily brought to believe; and on these occasions we see the Welsh piercing into depths that are almost unfathomable to other languages. Some instances of this will be produced in a proper place from the works of our venerable bards, and also from our very ancient moral aphorisms, which are of nature so very singular in their structure, turn of thought, and mode of expression, that there has not yet been known a language in the world whence they could have been in any degree derived, or wherin strength, clearness, neatness, and facility of expression, can be equally found.[1]

[1] Those who take a pleasure in the research of antiquity, would find their toil well requited, were they to learn the Welsh language, in order to judge for themselves, after the example of SHARON TURNER, Esq., the elegant author of the History of the Anglo-Saxons.

Digitized by Google

We conceive it one of our greatest duties to give these ancient manuscripts with the most scrupulous fidelity, *as we find them;* even with all their real or supposed errors of orthography, omissions, interpolations; defective arrangements, of words, lines, stanzas, and the like, however obvious these may be; and to leave the work of purging them of such defects to the judicious and candid philologist. This we think the best way of obviating the charges of imposition and collusion, which may fairly be brought against those who send writings into the world through the medium of the press, in colours not originally their own; making them to appear what they will not in reality be found to be, by those who so far honour them as to explore the sources from whence they are derived.

Several of the ancient collectors of the works of our bards appear to have had more affection for, than knowledge of, what they copied; and perhaps the greatest number of the oldest manuscripts of every nation, language, and age, are in the same predicament of their authenticity; but, on the contrary, a very corroborative proof of it; especially where such defective copies are (as in our case) numerous, and those defects in the same passages numerously varying from each other, as we have already more fully observed.

In some of our oldest bards, passages that are *Papistically superstitious* appear, though but seldom; and some half informed critics wish to consider such pieces as spurious. The churches of Wales, they observe, submitted not to the Papal authority till long after the age of TALIESIN, and others. So far they are right; but though the *power* of the *Church of Rome* was not then, nor for two centuries at least afterwards, acknowledged in *Wales*, many of its superstitions had taken root amongst us. Of this, we have the unequivocal proofs from monumental inscriptions anterior to the age of our most ancients bards, of whose works we have any thing remaining; amongst others, those in the church-yard of *Lantwit Major*, in *Glamorgan*, where the monastery of ILTUTUS stood, are striking instances. Two of these monumental pillars, or crosses, as their inscriptions inform us, were erected by SAMSON, archbishop of Dole, in Britanny, who was the disciple and successor of ILTUTUS, about the year 500, or rather earlier: for ILTUTUS was vested with the superintendency of this monastery of *St. Germanus* about the year 440. For these reasons, such passages of superstitious doctrines affect not the authenticity of the poems in question; imprudent sticklers for the imaginary honours of our ancient church, or any thing else, that wears the colours of unphilosophical nationality, would admit, or reject, as best suited their prejudices; and would consequently greatly mutilate, and otherwise corrupt, our old manuscripts, give the world a very fallacious idea of them, and bring the whole into discredit. But, on our plan, the authenticity of every piece has, besides other supports, a foundation of its own to rest upon; and if its own should be found unable to bear it up, that of another may not beso in the least.

The index of the contents of the first volume of poetry will give the reader a tolerably exact idea of the periods when the different poets flourished, as the years are put therein after the name of each.

It has been already observed, that in the conclusion, it is intended to give a dissertation on the ancient Welsh poetry; wherein we shall consider the nature and peculiar character of it; analyze the verse of our different periods, point out in what they differed, the progress of their improvement, and enlarge on the subject of alliteration. This will enable the reader, who meets, as he frequently may, with ancient anonymous poems in Wales, to form a tolerable judgment of the age wherein they were written. It is intended also to give a catalogue of all our ancient writers in prose and verse, with such anecdotes of their lives as are known, what remains of their works, in whose possession, and to give a

Digitized by Google

proper account and description of such manuscripts as we have used, and as many others as we can meet with, or be well informed of.

The second part of this volume, as is likewise observed before, contains the works of a great number of our most celebrated bards of the second period, commencing at the beginning, or nearly so, of the twelfth century, and continued into the fourteenth century. At the close of this period, our versification had attained such a degree of perfection, by regular and progressive improvements, that no language, ancient or modern, ever yet attained to. Our system includes not only all the varieties of verse that has yet been produced in all known languages, and in all known ages, but also a number equally great of such constructed verse as we have neither seen nor heard of, in any country, or in any tongue; and yet these latter ones are by far the most beautiful and musical that we have. This system comprehends twenty-four classes of verse, or twenty-four elementary principles; these classes, and their subdivisions, include every species of verse that has ever yet, in any age, or amongst any people, been produced; besides, as just observed, a prodigious number of originals entirely and exclusively our own:—all which had been discovered and brought into general practice about the close of this our second period. But, with the whole being arranged and reduced to a regular system commence our third period, the object of the second volume of poetry, which must consist now of only a selection from a great number of bards, the whole of whose works could not be comprised in a very great number of volumes. This period will come down to the time of queen ELIZABETH; ever since which period our poetry has been lamentably on the decline, till within about forty years ago, when a considerable revival took place; and it is now slowly returning, by an advancing reformation, to its ancient purity, which will be where it should stop, a little short of the excessive refinements to which it once attained. A selection of a sufficient variety of the *best*, rather than the restoration of the *cumbersome whole*, of our *ancient metres*, is that which seems most desirable; and of attaining to this we are, seemingly, in a pretty fair way at the present conjuncture.

Digitized by Google

CYFARWYDDYD I DDARLLEN

YR HEN GYFANSODDIADAU CYMRAEG

SYDD YN Y GWAITH HWN.

YSGRIFENWYD y cyfansoddiadau hynaf sydd yn y gwaith hwn yn y 12fed ganrif, llawer o'r rhai a geir yn "Y Llyvyr Dŷ o Gaer Vyrdhyn." Hwn, yn ol barn Edward Llwyd [*Arch. Brit.* 225], a gynnwys y llawysgrifau hynaf a mwyaf awdurdodol a feddwn. Y mae y rhan gyntaf o hono, medd E. L., wedi ei ysgrifenu mewn llythyren fras eglur, ac yn ymddangos yn llawer hynach na'r rhan olaf. Cynnwys y rhan gyntaf Farwnad i Hywel, yn B. A. 1104, gorŵyr i Hywel Dda; a chynnwys y rhan olaf Farwnad Fadawg fab Maredyd (tu dal. 155 o'r gwaith hwn) Tywysog Powys yn 1158, gan Cynddelw Brydydd Mawr; a thybia E. L. y dichon mai y bardd hwnw a ysgrifenodd yr rhan olaf o'r Llyfr Du. Y mae lliaws o'r caniadau sydd yn y gwaith hwn yn y Llyfr Du; megys, "Ymdiddan rhwng Ugnach ab Mydno, o Gaer Seon â Thaliessin, o Gaer Dyganwy," tu dal. 44; "Ymdidan rhwng Myrdin Wyllt â Thaliessin," tu dal. 45; "Kerdd i Wallawg ap Lleenawg," tu dal. 55; "Englynion beddau milwyr Ynys Prydain," tu dal. 65; "Marwnad Geraint ab Erbin," tu dal. 83; "Marwnad Urien Reged," tu dal. 84; "Marwnad Cynddylan ab Cyndrwyn," tu dal. 87; "Canu Llywarch Hen, i'w henaint a'i Veibion," tu dal. 92; "Can Maenwyn," tu dal. 96; "I'r Gog, yn Aber Guawg," tu dal. 100; "I Yscolan," tu dal. 104; "Hoianau neu Borchellanau Myrddin ap Morfryn, alias Myrddin Wyllt," tu dal. 106; "Afallenau Myrddin," tu dal. 115; "Gossymdeith Llevoet Wyneb Glawr," tu dal. 118; "Cyngogion Elaeth," tu dal. 123; "Gwyddneu," tu dal. 125; "Gwyddneu pan ddaeth y môr tros Gantref y Gwaelawd," tu dal. 125; "Ymryson Gwyddneu a Gwyn ab Nudd," tu dal. 126; "Marwnad Fadawg fab Maredud," tu dal. 155; "Dadolwch yr Arglwyt Rys," tu dal. 164.

Cymmerodd Golygwyr cyntefig y gwaith hwn (Iolo Morganwg, Owain Myvyr, ac Idrison=y Dr. Pughe), amryw o'r caniadau crybwylledig o lawysgrifau ereill, er mwyn eu heglurdeb, fe allai, gan gyfeirio yn achlysurol ar odre'r ddalen at y Llyfr Du, a llyfrau ereill; ond y mae'r deuddeg awdl dienw sydd yn yr Attodiad, tu dal. 378, wedi eu cymmeryd "allan o'r Llyvyr Du lythyr yn llythyr."

Y nesaf i'r Llyfr Du o ran oedran a phwysigrwydd yw "Llyvyr Koch o Hengest," yr hwn, yn ol E. L., a ysgrifenwyd tua diwedd y 14eg ganrif; ond gan fod rhai caniadau yn niwedd y llyfr o waith Lewis Glyn Cothi, yr hwn a fucheddai tua diwedd y 15fed ganrif, rhaid fod y rhan yma o hono, o leiaf, yn llawer diweddarach na'r 14eg ganrif. Y mae yn dra thebyg nad ydyw holl gynnwys y Llyfr Coch, mwy na'r Llyfr Du, ar yr un amser, na chan yr un person; a bod y rhan olaf o'r naill fel y llall yn hynach na'r rhan flaenaf. Y mae rhai wedi meddwl mai L. G. Cothi a ysgrifenodd yr holl lyfr, tra y tybia ereill mai rhyw ad-ysgrifenydd proffesedig a wnaeth hyny, allan o ddefnyddiau hynach fyth [*Cambro Brit.* ii. 107]. Yn y rhan olaf o'r llyfr y mae'r brydyddiaeth a gynnwys wedi ei hysgrifenu: dechreu tu dal. 513. Y mae lliaws o'r caniadau sydd yn y gwaith hwn yn y Llyfr Coch, o'r rhai a briodolir i Taliesin, Llywarch Hen, a Myrddin, hyd yr Iustus Llwyd; a chynnwys lawer o'r rhyddiaith a geir yma hefyd; megys Brut y Tywysogion, Brut y Saeson, ac amryw o'r Trioedd.

Nid yw hysbys, hyd y gwyddys, pa bryd yr ysgrifenwyd y Gododin gyntaf; ond ymddengys fod y gân yn hysbys yn y 12fed ganrif, gan fod Dafydd Benfras, (B. A. 1190—1240) yn crybwyll am dani ac am yr awdwr, fel hyn:—

> "I ganu moliant mal *Aneirin* gynt
> Dydd y cant *Ododin*."—tu dal. 217.

Dywed Edward Llwyd [*Arch. Brit.* 261], fod William Maurice, Cefn y Braich, yn dywedyd am "Lyvyr Aneyryn, ne Lyvyr y Gododhyne a'r Gwarchane," oedd yn yr Hengwrt, ei fod mewn "llaw hen dros ben." Dywed Ab Ithel [*Pref. to Gododin,*

Digitized by Google

tu dal. viii], fod ei gyfieithiad ef o'r Gododin wedi ei seilio ar lawysgrif ar femrwn, a ysgrifenwyd, fel y tybir, tua 1200.

Dywedir fod y llawysgrifau hynaf o Gyfreithiau Hywel Dda, a gasglwyd yn y 10fed ganrif, wedi eu hysgrifenu yn y 12fed ganrif. Ysgrifenwyd y copi o honynt sydd yn y gwaith hwn, gan y Dr. Pughe, mewn llythyraeth o'i gynlluniad ef ei hun, yr hon y rhaid ei hegluro ar wahân i lythyraeth yr hen gyfansoddiadau.

GWAHANOL DDEFNYDDIAD LLYTHYRENAU YR EGWYDDOR.

Prif nodwedd yr hen orgraphau *(orthographies)* ydyw eu hamddifadrwydd o dreigliad y llythyrenau; hyny yw, nid ydyw *c*, er esampl, braidd un amser yn troi yn *g*, *ngh*, ac *ch*. Gan hyny, yn lle *c*efn, dy *g*efn, fy *ngh*efn, ei *ch*efn, megys yn yr orgraph bresennol, cefn, dy cefn, fy cefn, ei cefn, a geir yn yr hen orgraphau; a chyffelyb ydyw yr holl lythyrenau cyfnewidiol. Hyn ydyw'r peth penaf sy'n gwahaniaethu yr hen orgraphau oddi wrth y rhai diweddar; a pho hynaf y byddo orgraph, lleiaf oll a fydd o dreigladau ynddi. Nodwn rai o'r manylion dan y gwahanol lythyrenau.

A.

Heb law ei sain gyffredin, defnyddid *a* am *o* ac *y*: "*a* dan morduyt mygr was" —*o* dan forddwyd mygr was; "a chimrev *a*n biv"—a Chymry *y*n byw.

Ae am *a'i*:—"ar saer *ae* gunel"—a'r saer *a'i* gwnel; "arbenygaul mon *ae* guledychuy"—arbenigawl Mon *a'i* gwledychwy.

Ai am *ae* ac *e*: "k*ai*r"—caer; "c*ai*toir" —cedawr.

Au am *aw*, *af*, *o*: "m*au*r y kynnit"—m*au*r y cynnydd; "arduire*au*e Dev"—arddwyre*af* fi Dduw; "rringued*au*l"—rhinweddol.

Aw am *ab*, *af*: "*aw*raham pen fit"—*Ab*raham ben ffydd; "guengert agana*w*" —gwen-gerdd a gana*f*; "bet deheveint ar cleveint *aw*on"—bedd Deheueint ar gleueint *af*on.

Ay am *a'i*, *ai*: "dir y paup or *ay* clywei"—dir i bawb a'r *a'i* clywei; "*ay* da kiliau rac y kornuyt"—*ai* da cilio rhag y cornwyd?

B.

B a saif yn fynych, heb law ei sain ei hun, am *f* ac *m*: "gil*b*in, mor*b*ran, am*b*odlaun"—gyl*f*in, mor*f*ran, an*f*oddlawn; "em*b*edid"—ym *m*edydd; "em *b*edin"—ym *m*yddin.

Saif *b* yn ddamweiniol am *ff*: "amgi*b*ret"—amgy*ff*red.

C.

C, heb law ei sain ei hun, a saif am *ch*, *g*, *ngh*: "niguorcosam"—ni wor*ch*usaf; "enelle cinicier ar alanas"—yn y lle y cyny*g*ier ar alanas; "gueleisse guir yg *c*vinowant"—gwelais i wyr yng *ngh*wynofant.

Ck a ddefnyddir yn ddamweiniol am *ch*: —"a honno ader*ck*ewyr"—a hòno a ddyr*ch*efir; "me*ck*id meibion Meigen"—Me*ch*ydd meibion Meigen.

CH.

Ceir *ch* yn y cyfansoddiadau hynaf yn dynodi y sain a roddir iddi yn bresennol, ac nid ydys yn gwybod iddi gael ei defnyddio erioed yn y Gymraeg am un sain arall: "Ef rhwygei a *ch*ethrei a *ch*ethrawr oddu*ch* lle lladdes a llafnawr;" "Due u*ch* guit, ac vn u*ch* eluit"—dwy u*ch* (uwch) gwŷdd, ac un u*ch* elfydd.

D.

D, heb law ei sain ei hun, a saif yn fynych am *dd*, ac weithiau am *n* ac *th* hefyd: "gaur a *d*oded"—gawr a *dd*oded; "na *d*idaul i barch"—na *dd*idawl ei barch; "me*d*al, echui*d*, hvr*d*, hei*d*"—me*dd*al, echwy*dd*, hwr*dd*, hai*dd*: "vy *D*ewis kinvllaud"—fy *n*ewis gynnullawd; "bet Airgwl in *d*yved"—bedd Aergwl yn *N*yfed; "Ioruer*d* uab madauc"—Iorwer*th* fab Madog.

Dd, a ddygwyd i'r orgraph, medd E. L. [*Arch. Brit.* 227], tua'r flwyddyn 1400. Pa fodd bynag, ceir hi ddwywaith neu dair yn yr "Ymdidan rhwng Myrdin Wyllt a Thaliessin," sydd yn y gwaith hwn (tu dal. 45), "allan o'r Ll. Du o Gaerfyrddin;" ac y mae'n fynych yn y copi sydd yma o'r "Gododin;" a cheir hi yn ddamweiniol yn yr holl gyfansoddiadau bron a elwir gwaith y *Cynfeirdd* a'r *Gogynfeirdd*, oddigerth "Beddau Milwyr Ynys Prydain," tu dal. 65, a'r Awdlau dienw sydd yn yr Attodiad.

Dh a ddygwyd i'r orgraph i gynnrychioli *dd*, medd E. L. [*Arch. Brit.* 227], yn amser y frenhines Elizabeth, gan y Dr. D. Powel [B.A. 1584], a'r Dr. J. D. Rhys [B. A. 1592]; ond yr ydym yn cael *dh* yn sefyll am *dd*, yn ddamweiniol yn y *Glossæ Oxonienis* [*Zeuss*, ii. 1076], a ysgrifenwyd yn y 9fed ganrif, yn y gair "merg*idh*aham"—mery*dd*af. Ceir hi yn ddamweiniol hefyd yn y gwaith hwn; megys, "ebruy*dh*av"—ebrwy*dd*af; "echui*dh*"—echwy*dd*, &c. Tybir ei bod yn sefyll am *th* yn y gair "lau*dh*uer"—llae*th*fer, yn y *Glossæ*. Adferodd y Dr. Davies yr *dd* yn ei lle, yr hon a arferir hyd heddyw.

Digitized by Google

Dl, a saif am *ll*, yn y *Glos. Ox.*: "*dl*onaid"—*ll*onaid.

F.

E, a saif weithiau am *a*, *i*, *y*, ac *ei*, heb law ei sain ei hun: "guerin *e*nuir"—gwerin *a*nwir; "kynt *e* vud *e* vran nogyt *e* allawr"—cynt *yn* fwyd *i* fran nag (yr ä) ynghyd *i* allor; "chwerw *e*n trin a llain *e*n *e*mdullyaw"—chwerw *yn* nhrin a llain *yn* *y*mddullio; "disgynnyeis *e*m bedin"—disgynais *ym* m*y*ddin; "Devi *e*hun"—Dewi *ei* hun.

Ei am *ai*: "man edelh*ei*"—man y del*ai*.

Eu am *au*, *yw*, *y*, ac *u*, heblaw ei sain ei hun: "m*eu* i voli"—m*au* i foli; "afr*eu* afop amrifr*eu*"—a ffr*au*, a phob amryffr*au*; "arall *eu* pan del d*eu* vrenyn ar *eu* cyd-terfyn"—arall *yw* pan ddel *dau* frenin ar *eu* cyd-derfyn; "a chimr*eu*an biv"—a Chymr*u* yn byw.

Ev am *au*, *eu*, *ew*, *uw*, heb law am *ef*:—"D*ev* yssi vn a deu, yssi tri hep *ev*, hep haut y amh*ev*"—D*uw* ys sy un a dau, ys sy dri heb *au*, heb hawdd ei ammh*eu*; "ni but ar l*ev* tr*ev* direid"—ni lydd ar l*ew* dr*ef* ddiraid.

Ew am *ef*, heb law *ew*: "ni ddodai l*ew* ar ladron"—ni ddodai l*ef* ar ladron; "Ri oet *ew* Riogan ae guant"—Rhi oedd *ef*, Rhiogan a'i gwânt (gwanodd).

Ey am *ai* ac *ei*: "o t*eyr* forth egu*eyr* saract yr brenyn"—o d*air* ffordd y gwn*eir* sarhâd i'r brenin.

F.

F, a saif am *ff* ac *ph*, heb law ei sain bresennol: "*f*ruith a*f*reu a*f*op anri*f*reu"—*ff*rwyth a *ff*rau, a *ph*ob amry*ff*rau; "e*f* a gie*f*"—e*f* a gai*ff*.

Ff.

Ff, a ddygwyd i'r orgraph, medd E. L. [*Arch. Brit.* 227], mor foreu a'r 12fed ganrif, neu gynnarach. Yr unig lawysgrifau sy genym, yn hynach na'r 12fed ganrif yw y *Glos. Oxon.*; ond ni cheir *ff* yn y rhai hyny. Saif *ff*, weithiau, yn yr hen gyfansoddiadau, am *f*: "ac im cow. val io*ff*. a diwaud wrth y gureic. y am dreic v*ff*yldawd"—ac i'm cof fel Io*f* (Iob) a ddywawd wrth ei wraig ei amddraig u*f*ylldawd; "canydoet hagen higa*ff*. y rotion"—can ydoedd hagen hyga*f* ei roddion. Ond ei sain gyffredin ydoedd yr un ag yn bresennol; megys, "o*ff*er y lwyth maddeu."

G.

G, heb law ei sain ei hun, a saif am *ng* ac *nhg*: "athuendicco de eglu*i*s a cha*g*eil"—a'th fendigo di eglwys a cha*ngh*ell; "y ru*g* Kaer Kenedir a glan"—y rhw*ng* Caer Cenedr a glan; "y*g* goed gorvynuy y*g* gordibet loegyr"—y*ng* *ngh*oed Gorfynwy, y*ng* *ng*orddibed Lloegr.

Gc, neu *gk*, am *ngh* (=ng—ngh): "nyd oet a*gc*loduawr llaur pan llatei"—nid oedd a*ngh*lodfawr llawr pan laddai; "arf a*gc*ynnull a*gc*yman dul a*gc*ysgoget"—arf a*ngh*ynnull a*ngh*yman ddull a*ngh*ysgoged; "hiraethauc vyg kog y*gk*yueithas"—hiraethog fy *ngh*og y*ng* *ngh*ymdeithas.

Gg, a saif yn bur fynych am *ng*: "naut e*gg*ylion"—nawdd a*ng*ylion: "y*gg*rut y*g* *g*retyf carant"—y*ng* *ng*rudd y*ng* *ng*reddf carant; "meint uyd y*gg*uasgar"—maint fydd y*ng* *ng*wasgar.

Gh, a saif weithiau am *ch*, ond yn fynych am *ng* neu *ngh*: "tre*gh*issant trydyd o vei try*gh*anllo*g* yn lly*gh*es vordei"—tre*ch*asant trydydd dydd o Fai dri *ch*an llo*ng* yn lly*ng*es Mordai; "kyn a*gh*en a*gh*eu athrugar"—cyn a*ng*en a*ng*eu a thrugar; "nyt yngy*gh*ein"—nid yngy*ngh*ein; "o gyt gy*gh*or"—o gydgy*ngh*or; "a*gh*yvyrdelit"—a*ngh*yfrdelid; "balch y*gh*ynted"—balch y*ng* *ngh*yntedd.

Y mae *g* weithiau yn fud yn nechreu ac yn nghanol geiriau: "Ryv duted ed mic. ogyllestic *g*uisc. A*g*uscvis im deni"—Rhyw dudded edmyg o gyllestig *w*isg a a *w*isgwys am dani; "a*g*ueleiste *g*ureic amab genti"—a *w*elaist ti *w*raig â mab ganddi? "e*g*uin"—e*w*in; "ringuedaulyon"—rhin*w*eddolion; "ped*g*uar"—ped*w*ar; "mer*g*idhaham"—meryddaf.

Ng.

Nid ydys yn cofio gweled *ng* mewn ysgrifau hynach na'r rhai a gymmerwyd o'r Llyfr Coch; megys, "A dia*ng*o;" "deudde*ng* guragedd; "yn pump ran ry*ng*thynt"—yn bum rhan rhy*ng*thynt.

H.

Defnyddid *h* o'r dechreuad yn yr orgraph: "*h*elgahti"—*h*ela di; "*h*ep amgnaubot"—*h*eb ymnabod; "*h*acboi"—*h*acbwyt"= yr wyt yn *h*acio.

Arferid *h* yn fynych yn y llawysgrifau hynaf o flaen mân eiriau a ddechreuant â llafariaid; yn wir, tybia rhai mai ynganiad cyntaf y llafariaid oll oedd *ha*, *he*, *hi*, *&c.*: "*ha* crip"—*a* chrib; "*hac* orachmonou"—*ac* o'r achfenau; "*hin* map düop"—*un* mab i Iob (Iof, Iau?); *hin* cetlinou ir leill"—*yn* gydlinau i'r lleill [*Glos. Oxen.*]

Defnyddid *h* hefyd i hwyhau llafariaid ac i rymuso rhai o'r cydseiniaid; ac yn y fath amgylchiadau, wrth gwrs, byddai yn

Digitized by Google

fud: "ehag fin"—eang ffin; "llenn lliu ehauc"—llen lliw eog; "bahet"—baedd; pan roho naud ydyn ay lad"—pan ro nawdd i ddyn a'i ladd; "heitham"—eithaf; "bahell"—bwyell; "elhid bendit"—elid bendith; "man edelhei"—man y delai; "etncoelhaam"—edngoeliaf (rhoddaf goel i ednod).

Saif *h* yn ddamweiniol am *ch:* "suh"—swch [*Glos. Oxen.*].

I.

I, a ddefnyddid weithiau, heb law ei sain ei hun, am *a, e, u, y,* ac *ei*: "Rev duted ed mic. ogyllestic guisc. Aguisc vis im deni"—rhyw dudded edmyg o gyllestig wisg a wisgwys am dani; "teilug pirfeith"—teilwng perffaith; "rotesew dirneid kin dirnaud"—rhoddes ef ddyrnaid cyn dyrnod; "angunel iechid iry penid ae bimp dirnaud"—a'n gwnel iechyd er y penyd a'i bum dyrnawd; "maab ad dyco ivam"—mab a ddygo ei fam; "*i* mae"—*y* mae.

K.

K, a ddygwyd i'r orgraph, medd E. L. [*Arch. Brit.* 228], o gylch 1200, gan y Normaniaid; "ac nid ydyw byth i'w chael," eb efe, "yn y llawysgrifau hynaf." Pa fodd bynag, yr ydys yn ei chyfarfod yn fynych yn y caniadau o'r Llyfr Du, a ysgrifenwyd, yn ol pob tebyg, cyn 1158; megys, "Turr keissied y keissav keli"—twr ceisied i geisio Celi. Ceir "k kam" hefyd yn Egwyddor Nennivus [*Zeuss.* ii. 1089], a ysgrifenwyd yn y 9fed ganrif.

K a saif yn y gwaith hwn am *c, g, ngh,* ac weithiau am *ch:* "Erbarch o kyuarch. o. kyuaenad. vy kert ith kirpuill kanuill kangnlad"—Erbarch o gyfarch o gyfaenad: fy ngherdd i'th gyrbwyll canwyll canwlad; "nat oed un gobeyth yda6 kaffac dyvot traykevyn oy kyvoeth"—nad oedd un gobaith iddo caffai ddyfod drachefn o'i gyfoeth. *Gwel* C.

L.

L, yn y cyfansoddiadau hynaf, a ddefnyddid am *l* ac *ll* yn ddiwahaniaeth: "mi telun"—fy nhelyn; "med nouel"—medd nyfel; "an calaur"—a'n callor; "an patel"—a'n padell; "loinou"—llwynau; "budicaul"—buddugol; "gulan"—gwlan; "malgueretic"—mallwaredig.

Lh a ddefnyddid yn y cyfansoddiadau hynaf, yn fynych rhwng dwy lafariad, er mwyn grymusder, fe allai; megys, "etncoilhaam"—ednggoeliaf; "men y delhei"—man y delai; "med a dalhei"—med a dalai; "elhid bendith"—elid bendith; "a yd alhaeth"—a rydd alaeth.

Tua chanol yr 16eg ganrif, defnyddiodd y Dr. J. D. Rhys, a'r Dr. T. Williams, *lh* am *ll* yn gysson, hyd oni fwriodd y Dr. Morgan a'r Dr. Davies hi ymaith, gan ddefnyddio *ll* yn ei lle. Defnyddiodd E. Llwyd yr *lh* drachefn, yn ei *Archaiologia*, yn 1707; ond ni lwyddodd yntau i'w dwyn i arferiad yn lle *ll*.

Ll.

Ll, a ddygwyd i arferiad, yn ol E. L. [*Arch. Brit.* 228], o gylch y 12fed ganrif; ond y gwir yw ei bod yn cael ei harfer yn achlysurol, o leiaf, er pan ysgrifenwyd yr iaith gyntaf, canys cyfarfyddir â hi amryw weithiau yn y *Glos. Oxen.*, yn gystal ag yn y *Llyfr Du;* megys, "bahell"—bwyell; "epil"—ebill; "guillhim"—gwellaif; "gratell"—gradell; "cuntulled"—cynnulled; "cuntulletou"—cynnulledau (cynnulliadau).

Defnyddid *ll* yn ddamweiniol am *l:* "o blein cingleis i allun guernenn"—o Flaen Cynlais i Alun Gwernen.

M.

M, heb law ei sain ei hun, a saif am *f* yn fynych yn y cyfansoddiadau hynaf: "irdigatma"—y ddygadfa; "guaroimaou' gwareufau (chwareufäu); "cemmein"—camfain; "iranamou"—yr anafau; "hac orachmonau"—ac o'r achfenau; "emneitiam"—amneidiaf; "cymreith na breint ecluis Teliau"—cyfraith a braint eglwys Teilo.

Y cynaniad yma o'r *m*, medd E. L., a barodd i'r Rhufeiniaid ysgrifenu Cadfan, Cunneddaf, Cynfarch, Brychfael, yn Catamannus, Cunotamus, Conmarchus, Brochmaelus.

M, a saif yn ddamweiniol am *b:* "Bet Ebediv am Maelur"—bedd Ebedyw ab Maelur.

N.

Fe allai mai *n* ydyw y sain fwyaf sefydlog yn yr egwyddor, oddi gerth *s;* canys nid ydys yn gwybod iddi erioed gael ei seinio yn wahanol. Yr unig ddyryswch gyda golwg ar *n* oedd, fod ysgrifenwyr y canol oesoedd yn defnyddio yr un llythyren i'w dynodi ag *u;* canys ysgrifenid arenau, tyner, nerthu, y pryd hyny yn areuueu, tyuer, ucrtu, a'r cyffelyb; hyny yw, arferent yr un llythyren am y ddwy sain *n* ac *u*.

O.

O, a saif yn yr hen gyfansoddiadau, heb law ei sain gyffredin, am *u, w,* neu *y:* "ni-

Digitized by Google

guorcosam "—ni worchusaf; "Ugnach yw vy heno"—Ugnach yw fy henw; "coorn"—cyorn (cyforn); "doguomisur"—dygymmesur; "doguohintiliat"—dygyhyntiliad (dygyhyntiad=myned ar hynt); "cenitolaidou"—cenedyleddau (cenelaethau); "datolaham"—dadylaf (dadlaf, dadleuaf).

Oe, heb law ei sain bresennol, a saif am *au*, *o'i*, ac *o'u*: "ac angel a ddoeth att Padrig"—ac angel a ddaeth at Padrig; "neud meu oe agheu dagreu digraun"—neu mau o'i angau dagrau digrawn; "erbyn oet y dlt. y del paup oe bet"—erbyn oed y dydd y del pawb o'u bedd.

Oi am *aw*, *eu*, *oe*, a'i sain bresennol *oi*: "caitoir"—cedawr; "guaroiou"—gwareuau; "loinou"—llwynau; "coilou"—coelau.

Oo, weithiau am *o*: "oolin"—olwyn.

Ou, yn fynych am y terfyniad *au*, ac weithiau am *ew*: "aperthou"—aberthau; "datlocou"—dadlogau; "cilchetou"—cylchedau; "emetou"—efyddau; "diguolouchetic"—dyolewychedig.

Dywed E. L., mai terfyniad priodol y Gernywaeg a'r Llydawaeg ydyw *ou*, ac nad yw yn gwybod iddo gael ei arfer erioed yng Nghymru. Os felly, y Llyfr Du o Gaerfyrddin, lle y defnyddir y terfyniad *eu*, ydyw y peth cyntaf erioed a ysgrifenwyd yng Nghymru; canys *ou* sydd yn yr holl lawysgrif sydd hynach na'r 12fed ganrif [*Zeuss*, ii. 1076, &c.]. Noda Zeuss dri chyfnod i'r iaith Frutanaeg. 1. Pan yn defnyddio *ou*. 2. Pan yn defnyddio *eu*. 3. Pan yn defnyddio *au*.

Oy, a ddefnyddid am *oe* ac *o'i*: "oyr"—oer; "oy gureic"—o'i wraig.

P.

P, a saif am *b*, *mh*, ac weithiau am *ph*, heb law ei sain ei hun: "Poriw new ap'is idi. imp'uet y chiwoeth y noethi"—Peryf nef a beris iddi ym mherfedd ei chyfoeth ei noethi; "a perchen fit"—a pherchen ffydd. Arferid *ph* hefyd, ac *f*, am *ph*, yn y Llyfr Du: "apheleidir agaur inyganhvy"—a phelydr a gawr yn Nyganwy; "a phedir pen pob ieith"—a Phedr pen pob iaith; "afop amriffreu"—a phob amryffrau.

P, a saif weithiau am *f* ac *ff*: "guparch"—cyfarch; "hanppych guell"—henffych well.

Ceir *p* weithiau yn fud: "pimp dirnaud"—pum dyrnod.

Q.

Q, a saif weithiau (ond anfynych) am *c* neu *g*: "Quenetav"—Cyneddaf; "guith"—gwyth.

R.

R, a saif am *rh* cystal ag *r*: "rac brennin arac paup namyn dy Teliau"—rhag brenin a rhag pawb namyn y Teilo.

Tua diwedd y 15fed ganrif, medd E. L. [*Arch. Brit.* 229], defnyddid *rr* weithiau yn nechreu geiriau lle y rhoddwn ni *rh*; *r*, bryd arall, ac *rr* weithiau, lle y defnyddiwn ni *r*: "rriallaun"—Rhiallon; "guaeuawr rrin Rei adarwant"—gwaewawr rin, rhai a darfant.

Yr oedd *r* yn cael ei hysgrifenu mor debyg i *n* yn y llawysgrifau hynaf, medd E. L., fel nas gellid eu gwahaniaethu ond wrth y synwyr yn unig. Ysgrifenid guardi yn guandi; corsen yn consen.

S.

S, fel *n* a geidw ei sain o'r dechreuad hyd yn awr, yn ddigyfnewid. Yr oedd yn cael ei dyblu weithiau yn nechreu geiriau, medd E. L., mor foreu a'r 12fed ganrif; a pharhawyd i wneuthur hyny, yn achlysurol, hyd amser W. Lleyn, neu ddiweddarach; megys, "ssyllu"—syllu; "Pedair llythyren ar higain Kymraeg y ssydd."—*W. Lleyn.*

T.

T, heb law ei sain bresennol, a saif yn fynych am *d* ac *dd*, yn enwedig yng nghanol a diwedd geiriau:—

"Bet ymarch bet y guythur
Bet i gugavn Cletyfrut
Anoeth byt bet y Arthur."

Sef,

Bedd i March, bedd i Gwythur
Bedd i Gwgawn Gleddyfrudd;
Anoeth bydd bedd i Arthur;

"Pa fort yt awn o Fortun"—pa ffordd yd awn o Forddun? "anuton"—anudon; "datl"—dadl; "legit"—llygaid; "katnav"—cadnaw; "calet"—caled.

Dywed E. L. [*Arch. Brit.* 229], na wyddai ef ond am un esampl o *t* yn troi i *d* yn nechreu geiriau; sef "Teurafti"—Dyfrod. Pa fodd bynag, canfyddir hi nid yn anfynych yn nghyfansoddiadau y 12fed ganrif, os nad yn ddiweddarach, yn troi yn *d* yn nechreu geiriau; megis, "arduireaue tri trined in celi"—arddwyreaf fi dri, trined yng Ngheli; "vnguirth oe teithi"—ungwyrth o'i deithi; "yssi tri hep ev"—ys sy dri heb au. Y mae lliaws o esamplau o'r fath yn yr hen gyfansoddiadau sydd yn y gwaith hwn.

Th.

Y mae *th* yn ein llawysgrifau hynaf, a saif yn fynych am *dd* cystal ag am *th*: "in

Digitized by Google

llan hele*th* be*th* Owein"—yn Llan Heledd be*dd* Owain; "a ro*th*ei o nebaud"—a ro*dd*ai o nebawd; "teyr for*th*"—tair ffor*dd*.

Th, yn ddamweiniol a saif am *d*: "e*th*uinam"—e*dd*ynaf; ac ymddengys ei bod yn fud, neu yn newid i *n*, yn "han*th*er"—han*n*er.

U.

U, a saif am *f*, *i*, *w*, *y*, heblaw ei sain bresennol *u*: "ath*u*olaf *ua*urri ma*u*r dy *u*rhidri"—a'th *f*olaf *f*a*w*r Ri, ma*w*r dy *w*rhydri; "ardd*u*ireau*e* tri"—arddwyrea*f* i dri; "Du*u* y en*u* in vn"—Du*w* ei en*w* yn un; "Du*u* y hun. A*u*naeth ma*u*rth a llun"—Du*w* ei hun a *w*naeth Ma*w*rth a Llun; "dric*u*n i mynit"—dryc*i*n y mynydd; "maab a d*u*cco i*u*am"—mab a ddyco ei *f*am.

Uu, a safai weithiau yn ddamweiniol am *w*: "da*uu*"—da*w* (mab yng nghyfraith).

V.

V, a ddygwyd i'r orgraph, medd E. L. [*Arch. Brit.* 229], tua 1200; ond yr ydym yn ei chael yn fynych yn y cyfansoddiadau o'r Llyfr Du; a saif am *f*, *u*, ac *w*: "ni lut ar le*v*. tre*v* direid"—ni ludd ar le*w* dre*f* ddiraid; "chuer*v* *v*uelin"—chwer*w* *f*uelin; "De*v* yssy *v*n a deu. yssi tri hep e*v* hep haut y amhe*v*"—Du*w* ys sy *u*n a dau, ys sy dri heb a*u*, heb hawdd ei amhe*u*.

Yn y 14eg ganrif, ysgrifenid *v* yn 6, yn enwedig pan yn sefyll am *w*, o'r hyn y ceir lliaws o esamplau yn y gwaith hwn, yn y caniadau a'r brutiau; megys, "G6yr yng-a6r g6erth6a6r g6rd ymdared"—g*w*yr yng ngaw*r* g*w*erthfaw*r* g*w*rth ymw*a*red.

W.

W, a ddygwyd i'r orgraph, medd E. L. [*Arch. Brit.* 229], o gylch 1200. Ceir y llythyren hon, pa fodd bynag, yn fynych yn y cyfansoddiadau a gymmerwyd o'r Llyfr Du; a saif am *b*, *f*, *u*, cystal ag am ei sain bresennol, *w*: "a*w*raham pen fit"—A*b*raham ben ffydd; "mi nid a*w* ina in a*w*r"—mi nid a*f* inneu yn a*w*r; "bendith ne*w* a llaw*r*"—bendith ne*f* a llaw*r*; "diwyguiff *w*ympecha*w*d"—diwygwyf *f*y mhechod; "penllu *w*u tra *w*u y amser"—pen llu *f*u tra *f*u ei amser; "ye*w*enctit"—ie*u*engctyd; "datcan*w*"—dadgan*u*.

Ysgrifenid *w* yn 6 yn fynych yn y 14eg ganrif. *Gwel* V.

X.

X, a saif am *ch*, mewn dwy gân sydd yn y gwaith hwn, tu dal. 130, a gymmerwyd o'r *Llyfr Gwyrdd*; megys, "Pa *x*wardd pa edry*x* Eryr"—pa *ch*wardd pa edry*ch* Eryr? Rhoddir *h*, mewn un esampl, ar ol yr *x*: "a *x*helu medwl yn hir"—a *ch*elu meddwl yn hir. Dengys orgraph gyffredinol y caniadau hyn, iddynt gael eu hysgrifenu tua diwedd y 15fed, neu ddechreu yr 16eg ganrif.

Ymddengys fod y sain yma i'r *x* (χ Roeg) yn hysbys i'r Brutaniaid cyn foreued, o leiaf, a'r 9fed ganrif, gan fod Nemnivus yn ei defnyddio fel hyn yn ei Egwyddor ef; meygs, "de*x*u"—dec*h*u, neu tec*h*u (enw'r llythyren *d*), [*Zeuss.* ii. 1089].

X, a ddefnyddid weithiau fel *cs*, mewn geiriau estronol; megys, "Re*x* radau"—rec*s* rhadau; "Re*x* regwm;" "Re*x* awyr," &c.

Y.

Y, a saif yn yr hen gyfansoddiadau am *i*, *ei*, ac *i'w*, heb law ei dwy sain bresennol yn h*y*n*y* (hynu): "aduin *y*d rotir *y* pau*y*chuant"—addwyn *y* rhoddir *i* bawb *ei* chwant; "a phob un adoeth *y* le *y* eistedd fal *y* buassai"—a phob un a ddaeth *i'w* le *i* eistedd fal *y* buasai; "ae vam *y*n m*y*net *y*r eglw*y*s *y* wrandaw"—a'i fam *y*n m*y*ned *i'*r eglw*y*s *i* wrando.

Dywed E. L. [*Arch. Brit.* 236], na ddefnyddid *y* o gwbl, hyd yr oedd ef wedi sylwi, cyn y concwest Normanaidd (1066), os cyn foreued (nid oes genym ni lawysgrifau mor hen a hyny, oddigerth y geirnodiadau yn y *Glos. Oxen.* yn unig). Yr oedd yn cael ei defnyddio mor gyffredin, eb efe, o gylch diwedd y 12fed ganrif mewn rhai llawysgrifau, fel yr oedd yn llwyr gau allan yr arferiad o *i*. Ysgrifenid hi yn wastad y pryd hyny â dotyn uwch ei phen; a thua chanol y 12fed ganrif, neu ychydig yn ddiweddarach, ysgrifenid *y* ac *i* yn yr un sefyllfaoedd bron yn ddiwahaniaeth.

Y mae *y* yn egwyddor Nemnivus; a'r enw a roddir iddi ydyw "*oyr*"—oer; ond nid yw yn cael ei defnyddio mewn un gair arall, hyd y canfyddasom ni, yn y *Glossæ*.

Z.

Hysbysa E L. na bu hon erioed yn cael ei harfer yn y Gymraeg, ond y defnyddid hi yn fynych yn y Gernywaeg am *dd*; megys, "Ezeuon"—Eddewon, a'r cyffelyb. Pa fodd bynag, cawn fod hon hefyd gan Nemnivus; ac ymddengys wrth yr enw a roddai efe iddi, sef zeirch (seirch), yr ystyr iai hi yn gyfystyr âg *s*.

Ymdrechodd y Dr. Pughe yn egnïol ddwyn *z* i arferiad yn y Gymraeg yn lle

Digitized by Google

dd yn yr argraphiad cyntaf o'i Eiriadur, cystal ag mewn rhai mân draethodau; ond "trech gwlad nac arglwydd;" a bu raid hyd yn oed i'r Dr. Pughe, blygu iddi hi, fel y prawf yr ail argraphiad o'i Eiriadur godidog, a gyhoeddwyd dan ei olygiad ef ei hun.

Dyma ni wedi myned trwy yr egwyddor oll; ac er y tybir ein bod wedi nodi llawer mwy o'r gwahanol ddulliau yr arferid y llythyrenau yn yr hen gyfansoddiadau nag y gwnaeth neb o'n blaen, nid ydym yn hòni ddarfod i ni lwyddo i ganfod *pob* amrywiad o'r llythyrenau sydd yn yr hen ysgrifau Brutanaidd. Er hyny, credwn fod y nodiadau blaenorol ar yr y llythyrenau, a'r sylwadau canlynol ar yr hen ddull o gyfuno geiriau â'u gilydd, ac o ddefnyddio rhai amserau o'r berfau, yn ddigonol i gynnorthwyo pob myfyriwr manwl i ddarllen yr holl hen gyfansoddiadau sydd wedi eu hargraphu, o leiaf, yn rhwydd a boddhaol.

Y DULL O GYSSYLLTU GEIRIAU A'U GILYDD YN YR HEN GYMRAEG.

Sylwa E. L. yn briodol, mai un o anhawsderau penaf yr hen ysgrifau Brutanaidd, oedd yr arfer mynych o gyssylltu arddodiaid, nid yn unig â geiriau ereill, ond weithiau â'u gilydd hefyd. Cyfarfyddir â rhai esamplau o eiriau ereill hefyd yn cael eu cyssylltu, ond nid ydynt ond anfynych mewn cymmhariaeth i'r arddodiadau.

Esamplau.

A: "gulib *a*sich"—gwlyb *a* sych; "*a*unaeth fruith *a*freu *a*fop. amrifreu"—*a* wnaeth ffrwyth *a* ffrau, *a* phob amryffrau.

Cyssylltid *a* yn fynych wrth wahanol amserau'r berfau: "ef *a*unaeth"—ef *a* wnaeth; "disguil *a*oruc"—disgwyl *a* orug; "*a*sich heil. *A*gulich *e*dar"—*a* sych haul, *a* wlych *y* ddâr; "*a*gueleiste gureic *a*mab genti"—*a* welaist ti wraig *â* mab ganddi?

Ae=a'i: "arbenycaul mon *ae*guledichvi"—arbenigol Mon *a'i* gwledychwy; "detuitach no mi *a*eharhowui"—dedwyddach na mi *a'i* harofwy; "mi *ae*gowinneis y offereid bid"—mi *a*'i gofynais i offeiriaid byd.

Am: "amdeffin duv *am*danav"—amddiffyn Duw *am* dana'f.

An=a'n: "Duu *an*amuc. Duu *an*goruc. Duu *an*guaraud"—Duw *a'n* hamyg, Duw *a'n* gorug, Duw *a*'n gwarawd.

Ar=a'r: "*ar*gueisson gleisson"—*a'r* gweision gleision.

Ath=a'th: *ath*uendicco de egluis"—*a'th* fendigo di eglwys.

Can: "*can*ydoet hagen higaff"—*can* ydoedd hagen hygaf.

De neu *te*=*di* neu *ti*, rhagenw yn gyssylltiedig â'r ferf flaenorol: "Ystarn*de* wineu"—ystarn *di* finnau; "ruita*de* vy neges"—rhwydda *di* fy neges: "athuendiguis*te* aron o moesen"—a'th fendigwys *di* Aaron a Moesen; "a gueleis*te* dinion din. gewri"—a welaist *ti* ddynion yng ngofri?

Di=dy:—"pan deuthoste y bassc *di*wedit"—pan ddaethosi ti i basc *dy* fedydd.

Druc=dryg: "*druc*vaet"—*dryg*waed; "*druc*veithret"—*dryg*weithred.

E=ei: "sant yn kerdet *e*hun"—sant yn cerdded *ei* hun.

E=y: "mae *e*lle *e*tal estrawn"—mae *y* lle *y* tâl estron.

E=i: rhagenw mewn cyssylltiad â'r ferf o'i flaen: "gueleisse guir ygcoinowant"—gwelais *i* wyr yng ngwynofant.

Eg=yng: "ag *eg*hwyt edeu vrenyn"—ag *yng* ngwydd y ddau frenin.

En=yn: "*en*elle cenicier aralanas"—*yn* y lle y cynnygier ar alanas.

E6=eu; rhagenw mewn cyssylltiad â berfau ar ei ol: "pa tri ederin g6illt nidele neb *e6*llad hep kaniat ardir arall"—pa dri aderyn gwyllt ni ddylai neb *eu* lladd heb ganiad (genad) ar dir arall?

Ev=yw; berf mewn cyssylltiad â rhagenw ar ei hol: "sev *ev*hene peterarugeint"—sef *yw* hyny, pedair ar hugaint.

Ew=ef; rhagenw mewn cyssylltiad â berf o'i flaen: "Rotes*ew* dirneid. kin dirnaud"—rhoddes *ef* ddyrnaid cyn dyrnod.

Ig=yng (yn): "ruit *ig*niw rigig atew"—rhwydd *yng* ngnif ry-gyngoddef.

Im=ym, yn: "*im*paradui.' *im*pir kynnuis rac puis pechaud"—*ym* Mharadwys *yn* hur gynnwys rhag pwys pechod.

In=yn: "y duv *in*din digerit"—i Dduw *yn* ddyn digerydd; "agaur *id*yganhvy"—a gawr *yn* Nyganwy; "ameneich *in* vynich *in*varchocion"—a mynaich *yn* fynych *yn* farchogion.

In=yng (yn): "y geissau *in*guesti"—i geisio *yng* ngwesty.

Init=onid: *init*oet aratur in eretic tir"—*onid* oedd aradr yn aredig tir.

Ir=er: "aduch ir gulet *ir*y varet ae. werindaud"—henffych i'r wledd *er* ei waredd a'i werindod; "an gunel iechyd *ir*y penid ae pimp dirnaud"—a'n gwnel iechyd *er* y penyd a'i bum dyrnod.

Ir=yr: "Ni chedwis eva *ir*awallen per"—ni chedwis Efa *yr* afallen bêr.

It=yd (hyd oni?): "Dyv iev bv. ir. guarth *it*atcorasant"—dyw (dydd) Iau bu hir warth *yd* (hyd oni) adgorasant.

Digitized by Google

Na: "*na*digaun dinyon—*na* digon dynion.

Nam=na'm: "*nam*ditaul oth. uit"—*na'm* didol o'th ŵydd.

Nas: "Duu a collei bei *nas*prinhei diuei devaud"—Duw a gollai pe *nas* prynai difai defod.

Ny=ni: "am y cham *ny*chimv ahi"—am ei cham *ni* chymmu (chymmydd) â hi; "bv hyvit ac *ny*bu doeth"—bu hywydd ac *ni* bu ddoeth.

Nith=ni'th: *nyth*omet ingueti"—*ni'th* omedd yng ngweddi.

O: "Ryv duted edmic *o*gyllestic guisc"—rhyw dudded edmyg *o* gyllestig wisg; "*o*morccanvc *o*rieinvc radev rvytheint"—*o* Forganwg, *o* Rieinwg raddau rwyddant.

Or=o'r: "ev aetinaut *or*tan"—ef a'i tynodd *o'r* tân.

Ue=fi; rhagenw mewn cyssylltiad â berf o'i flaen: "ny canlinaf*ue*"—ni chanlynaf *fi;* "arduireau*e* tri trined in celi"—arddwyreaf *fi* dri Trined yng Ngheli.

Uyg, vyg=fy; mewn cyssylltiad â geiriau yn dechreu âg *g, c,* neu *k*: "*uyg*guesti agaduant"—*fy* ngwesti a gadwant; "nyt cvuch *vyg*guaet"—nid cywch (cyfuwch) *fy* ngwaed; "*uug*cerenhit"—*fy* ngharenydd; "nyt colletic *uyg*kyueillyon"—nid colledig *fy* nghyfeillion.

Uyn, vyn=fy: "ar *uyn*dvy coes"—ar *fy* nwy goes; "yedrych *vyn*tad yssit guanclau"—i edrych *fy* nhad ys sy wanglaf; "adyn *vyn*troed o gadwyn"—a dyn *fy* nhroed o gadwyn.

Wy=fy: "nid eisieu *wy*kert. yg keinev"—nid eisieu *fy* ngherdd yng ngheiniau.

Wym=fy'm (fy): "dywyccviff *wym*pe chawd am gweithred"—diwygiwyf *fy'm* pechod (*fy* mhechod) a'm gweithred.

Y a ragddodir at eiriau fel bannod, rhagferf, rhagenw, ac arddodiad: "ar *y*daear"—ar *y* ddaear; "vrth *y*gwr aweli"—wrth *y* gwr a weli; "dit *y*deuthant"—dydd *y* daethant; "ac yno *y*llas albanac"—ac yno *y* llas (lladdwyd) Albanact; "ac hid vraud ny vn *y*arvaeth"—ac hyd frawd ni wn *ei* arfaeth; "pan wanpwyd yessu yn*y* asseu"—pan wanwyd Iesu yn *ei* asau; "arch y plwyv all dyvot *y*mywn"—arch y plwyf all ddyfod *i* mewn.

Y; rhagenw mewn cyssylltiad â berf o'i flaen: "neu cholleis*y* argluyt ruyt yn roti, neu'm rotes*y* hil run ryt aphali"—neu (yn wir) collais *i* arglwydd, neu'm (oni) rhoddais *i* hil Rhun rydd a phali?

Yd=ydd (yr); fel rhagferf: "ac yn yr amser hwnw *yd*oyd daniel pphwyt yn gwledychu"—ac yn yr amser hwnw *ydd* (yr) oedd Daniel brophwyd yn gwledychu; "ac yna *yd*erchis ef ydwyn hi rac yvron ef"—ac yna *ydd* (yr) erchis ef ei dwyn hi rhag ei fron ef; "ac yna ykyvyd yguyr ac *ydd*aa yr lle ykivyd yr heul"—ac yna y cytyd y gwyr ac *ydd* (yr) ä i'r lle y cyfyd yr haul.

Yg=yng, o flaen *c, k,* ac *g*: "dywal *yg*cad"—dyfal *yng* nghad; "oer guely piscaud *yg*kiscaud iaen"—oer gwely pysgod *yng* nghysgod iaen; "guin ybid hi y veduen *yg*uarthaw din vythvy"—gwyn ei byd hi y fedwen *yng* ngwarthaf Dinfythwy.

Ygan=gan: "*ygan*din"—*gan* ddyn.

Ygyt=gyd: "onyt edewy ditheu deuot *ygyd* aminneu yrsened vaur"—oni addewi dithau ddyfod *gyd* â minnau i'r senedd fawr.

Ym=yn: "*ym*pen ydeg bluynet"—*ym* mhen y deng mlynedd.

Yn: "*yn*y deyrnas"—*yn* y deyrnas; "*yn*yr amser ydoet selev vab dauid *yn*adeilat temyl crist"—*yn* yr amser yr oedd Selyf fab Dafydd *yn* adeilad teml Crist; "gorbowys ageiff *yn*dihaul *yn*ymchuelho ygeuyn arydas"—gorphowys a geiff *yn* ddihawl *oni* (hyd oni) ymchwelo ei gefn ar y das.

Yr: "*yr*eneitiau hinv"—*yr* eneidiau hyny.

Yr=i'r: "athalet tri buhin *yr*brenyn am gomet guis"—a thaled tri bwyn (buch) *i'r* brenin am omedd gwŷs.

Ys: "Brenhin guirthvin guirth uchaw *yssit. yss*i pen plant adaw"–brenin gwyrthfyn, gwyrth uchaf *ys* sydd, *ys* sy ben plant Addaf.

CYSSYLLTIAD GEIRIAU.

Cyssylltir geiriau yn yr hen ysgrifeniadau yn dra gwahanol i'n dull ni yn awr. Ni chaniatâ lle i ni roddi ond ychydig o esamplau byrion.

"Deudeckeinyauc"—deuddeg ceiniog; "namethryad"—na'm eithriad: "namditaul"—na'm didol; "irbleuporthetic"—i'r blew-borthedig; "iargeuyn"—oddi ar gefn; "morliaus"—mor liaws (mor liasog); "mortru"—mor dru (mor druenus); "ni ceinguodemisauch"—ni chain oddefasoch.

CYFREDIAD A DYLEDDFIAD.

(Gerunds and Supines.)

Y mae y dulliau hyn yn gwbl allan o arfer yn bresennol; ond yr oedd beirdd y canoloesau yn eu defnyddio yn dra mynych. Rhoddwn ychydig esamplau.

Digitized by Google

Cyfrediad: "adeilator"—yn adeiladu *(in building).*

Dyleddfiad: "adeilitor"—i'w adeiladu *(to be building).*

"Mwynawg am ran *cwyniator*"—mwynwr (yr uchelfryd) am ran *yn cwyno.*—ANEURIN.

"Gwelator aruydion"—*yn gweled* arwyddion.—TAL.

"Arwed Gwynedd *gweiniator.* Arwyrain Owain cain *ceinitor*"—Arwydd Gwynedd *yn gweini*: Arwyrain Owain gain *i'w ganu.*—CYNDDELW.

"Cathl gwae *canator*"—cathl gwae *sydd yn canu.*—TAL.

"*Canator* cathl gwynfyd"—*yn canu* cathl gwynfyd.—MEIG.

"Llyvn môr *brithotor* tired"—llyfn môr, *brith y daw* tiredd.—LL. HEN.

"Gwae a eduis drysor ygglyn *llosgitor*"—gwae a adawes drysor mewn glyn *yn llosgi.*—TAL.

"Pob lluvyr *llemitor* arno"—pob llwfr *i gael llamu* arno.—LLEFOED.

GWAHANOL AMSEROEDD Y BERFAU.

Yr oedd rhai o'r hen ysgrifenwyr yn arfer yr un terfyniad, yn enwedig *ynt*, yn amser gorphenol, presennol, a dyfodol y ferf: megys yn y gân a briodolir i Taliesin, a elwir "Gwaith Argoed Llwyfain," tu dal. 48, dywedir,—

"Nid dod*ynt* nid yd*ynt*, nid *ynt* parod'.'

Hyny yw, "Ni ddodas*ant*, nid yd*ynt*, ni bydd*ant* barod," lle y defnyddir yr un terfyniad i dri amser y ferf.

Y mae yr un dull anosbarthus yn cael ei arfer yn fynych yn y caniadau a briodolir i Llywarch Hen; megys,

"Gwyr dewr cymmyn*ynt* â dur."

Yn y llinell hon, defnyddir *ynt* yn yr amser gorphenol; ond yn y llinell ganlynol, ceir ef yn y presennol:—

"Eglwysau Basa *ynt* dirion heno."

Dywedir mai yn y cerddi a briodolir i Taliesin a Llywarch Hen yn unig y ceir y cymmysgedd yma o'r amserau.

Yn y "Gododin" a briodolir i Aneurin, defnyddir *ent* yn y gorphenol, *ynt* yn y presennol, ac *ant* yn y dyfodol; megys, tu dal. 3,—

"Maon dychur*ant* eu hoet bu hir."
"Dyphorth*ynt* gowyssawr gelorawr hir."
"Cyt yv*en* (ent) vedd gloew wrth liw babir."

Fe fernir mai yr achos fod y "Gododin" yn fanylach yn hyn, a phethau ereill, na'r caniadau a briodolir i Taliesin a Llywarch Hen, ydoedd, fod awdwr neu awdwyr y "Gododin" yn fwy dysgedig a chynnefin â'r iaith Lladin na'r lleill, gan y dywedir fod ol dylanwad Lladin ar lawer o bethau heb law amserau y ferf yn y "Gododin." Y mae lle cryf i gasglu mai mouachod dysgedig oedd awdwyr y rhan fwyaf o'r "Gododin," tra y gellir casglu oddi wrth lawer o'r caniadau a briodolir i Taliesin, Llywarch Hen, ac ereill o'r Cynfeirdd, mai gwaith y clerwyr annysgedig ydynt.

DEFNYDDIO Y FANNOD O FLAEN ENWAU PRIOD.

Cyfarfyddir â hyn yn fynych yn y Brutiau, y caniadau, ac yn enwedig yn y Mabinogion; megys, "Heb *y* bendigeidvran"—eb (medd) Bendigeidfran; "Heb y matholwch"—eb Matholwch; "heb *y* guenhuyvar"—eb Gwenhwyfar; "heb *yr* Owain"—eb Owain; "heb *yr* Arthur"—eb Arthur, &c.

Y mae yn ddiammheu mai yr "heb yr" yma yw gwreiddyn yr arfer gyffredin sydd ar lafar gwlad hyd heddyw, o ddywedyd—"*ebra* fo," "*ebra* hi," "*ebra* nhw," &c.; ac yr ydym yn cofio gweled y dull yma unwaith mewn orgraph:—

"O Ifan *ebr* hithe, pan orygsoch chwi fyned i bant, yr oeddwn i goledig o dri mis gan blentyn," &c. - *Arch. Brit.* 253.

Digitized by Google

Y CYNVEIRDD.

GODODIN.

ANEURIN GWAWDRYDD A'I CANT.

Heb law testyn yr argraffiad cyntaf, yr hwn a roddir yma yn gwbl ddinewidiad, y mae deg o gopiau ereill o'r *Gododdin*; ac un amrywiad, a elwir *Gorchan Maelderw*. Rhoddir gwahanol ddarlleniadau yr un ar ddeg hyn ar odreu y dalenau, ynghyd â nodiadau eglurhaol golygydd yr argraffiad blaenorol; a dynodir hwy fel y canlyn:—

Ab Ithel .. .. a.	E. Evans *(Ieuan Brydydd Hir)* e.	Sail copi y *Myvyrian Archaiology* i.
D. Ellis .. .. b.	Paul Panton .. .. .. f.	Gorchan Maelderw .. .. k.
Etto .. .. c.	Dr. Meyer .. .. .. g.	R. Davies .. .. l.
D. Thomas *(Dafydd Ddu Eryri)* d.	E. Davies (sail copi Ab Ithel) .. h.	Golygydd y *Myvyrian Archaiology* m.

GREDYF gwr oed gwas
Gwhyr un dias[1]
Meirch[2] mwth myngvras
Y[3] dan mordhuyt[4] mygr was[5]
Ysguyt ysgafn llydan[6]
Ar bedrein mein buan[7]
Cledyvawr[8] glas glan[9]
Ethy aur a phan[10]
Ny[11] bi[12] ef[13] a vi
Cas y[14] rhof[15] a thi
Gwell gwneif a thi[16]
Ar wawt dy voli
Cynt i[17] waet elawr[18]
No gyt[19] i[20] neithiawr[21]
Cynt[22] y[23] uwyd[24] i vrein[25]
Noc yr[26] argynrein[27]
Cu cyveillt[28] Euein[29]
Cwl[30] y[31] vot[32] y[33] dan vrein[34]
March[35] ym pa vro
Ladd un mab Marco[36]

Caeawc[37] cynhaiawc[38] men y dehai[39]
Diphun[40] ymlaen bun medd[41] a[42] dalhei
Twll[43] tal i[44] rodawr yn y[45] clywei
Aur[46] ni[47] roddei[48] naud[49] meint dilynei
Ny[50] chyliei[51] o gamhawn yn y[52] verei
Waet mal[53] brwyn gomynai[54] gwyr nyt elhei[55]
Nys[56] adrawdd Gododin[57] ar lawr mordei
Rac pebyll Madawc pan atcorei
Namyn un[58] o gant yn y[59] delei[60]

Caeawc Cymnyviat cyvlat[61] erwyt[62]
Ruthyr Eryr yn y lyr[63] pan lithiwyt[64]
Yamot[65] a vu not a garwyt[66]
Gwell a wnaeth y arvaeth[67] ny[68] giliwyt[69]
Rac bedin Ododin[70] o dechwyt[71]
Hyder[72] gymmell[73] ar vreithell vanawyt
Ny[74] nodi nac ysgeth[75] nag[76] ysgwyt
Ny[77] ellir anet[78] rhy vaethuwyt[79]
Rac ergit[80] cadfannau[81] catwyt[82]

[1] Gwrhyt am dias, — a, d, f, g.
[2] March,—c, e.
[3] A,—a, d, f, g; O,—c.
[4] Vordwyt,—a.
[5] Megyrwas,—a, d, f, g; mygrwas,—b. c, e.
[6] Ysgwyt ysgauyn lledan,—a.
[7] Vuan,—a; unam,—b, e; dinam,—c; unam neu vuan,—f.
[8] Kledyuawr,—a; cleddyfwr.—c; cledyvar,—f.
[9] *Neu* Glas,—m.
[10] Ethy aur a than,—f; aphan,—a.
[11] Ni,—c.
[12] Bu,—b, c.
[13] Efo,—c.
[14] E,—a, d, f, g. *Nid yw y gair hwn yn* c.
[15] Rof,—a, d, f, g.
[16] *Nid yw y llinell hon yn* b, c, e, i.
[17] Kynt y,—a, d, e, g.
[18] E lawr,—d, f.
[19] Nogyt,—a, d, e, f, g; Nag iti,—c.
[20] Y,—a, c, d, e, f, g.
[21] Neithyawr,—a.
[22] Kynt,—a.
[23] I,—b; o,—c.
[24] Vwyt,—a; wayd,—b; waet,—d. *Neu* cynt y wyd (wuyd, vwyd) i frein,—m.
[25] Y vrein,—a, e, g.
[26] Y,—a, d, f, g.
[27] Argyurein,—a, g; angyrein,—e; argyvrain,
[28] Ku kuyueillt,—a. [—f.
[29] Ewein,—a, c, d, f, g; Owain,—b.
[30] Kwl,—a.
[31] I.—c.
[32] Uot,—a.
[33] A,—a, d, f, g; o,—c.
[34] *Nid yw y llinell yn* c.
[35] Marth,—a, d, g.
[36] Marro, — a, d, e, g. Marth ym pa vro ladd un mab Mario,—f.
[37] Kayawc,—a.
[38] Kynhorawc,—a, d, e, g. caeawc cynhorawc men y delei,—f.
[39] Delhei,—a.
[40] Diffyn,—a.
[41] Med,—a.
[42] Y,—c.
[43] Twyll,—e.
[44] Y,—a, d, e, f, g.
[45] Ene,—a, d, f, g.
[46] Awr,—a, d, f, g.
[47] Ny,—a, d, f, g.
[48] Rodei,—a.
[49] Neud,—b, c, f.
[50] Ni,—a, b, c, d, e, g,
[51] Chilyei,—a.
[52] Eny, — a, d, e, g; un o'i,—c.
[53] Mab,—c.
[54] Gomynei.—a.
[55] Ny chiliei o gamhawn yn i ferei waet
Mal brwyn gymynei gwyrnyd echo (elei), —f; elei,—c; echei, [—a.
[56] Nis,—c.
[57] Gwawdodyn,—c.
[58] Namyn un *gur*,—a, d, e, f, g, l.
[59] Eny,—a, d, f, g; yno,—c
[60] Delhei.—a. *Un yw y pennill hwn a'r nesaf yn* f.
[61] Kaeawc kynnivyat (cyunifiad,—l) kywlat,—a; cyflad,—c.
[62] E rwyt,—d, f.
[63] En ebyr,—a, d, g; yn ebyr,—f.
[64] Llithywyt,—a.
[65] E arnot,—a, f, g; y amot,—b, d, e; i ammod,—c.
[66] Gatwyt,—a, d, g; gatwyd,—f.
[67] E aruaeth.—a.
[68] Ni,—b, c, d.
[69] Gilywyt.—a.
[70] Wawdodyn,—c.
[71] Odechwyt,—a, d, e, f, g.
[72] Hydr,—g.
[73] Gymhell,—a.
[74] Ni,—c.
[75] *Neu*, hysgeth, — m; yscell,—f; osgeth,—c. e.
[76] Nac,—a.
[77] Ni,—c.
[78] Enet.—b; aned,—c.
[79] Vaethpwyt,—a, d, f; g; vaethvwyd,—e.
[80] Ergyt,—a.
[81] Catvannan,—a, d, f, g.
[82] *Un yw y pennill hwn a'r blaenorol yn* h.

Digitized by Google

Caeawc cynhorawc[1] bleide[2] maran
Gwefrawr[3] godrwyawr[4] torchawr am ran
Bu guefraur[5] guerthvaur[6] guerth gwinvan[7]
Ef gwrthodes gwrys gwyr[8] discrein[9]
Yt[10] dyffei Wyned a gogledd[11] ei[12] rann
O gyssul[13] mab ysgyran[14]
Ysgwyd wr[15] angcyfan[16]

Caeawc cynhorawc[17] arvawc[18] yggawr[19]
Cyno diwygwr[20] gwrd eggwyawr[21]
Cyvran[22] yn[23] racwan rac[24] bydinawr
Cwydei[25] pym pymunt rac[26] y ta awr[27]
O wyr Dewyr a Bryneich[28] dychrawr[29]
Ugeincant[30] eu divant[31] yn unawr[32]
Cynt y[33] gig y[34] vleid[35] nog yt[36] e[37] neithiawr[38]
Cynt e[39] vud[40] y[41] vran noc yt y[42] Elawr[43]
Cyn[44] noe[45] argyurein[46] e waet e lawr[47]
Gwerth med ynghcyntedh[48] gan liwed awr[49]
Kyneid[50] hir ermygir tra vo cerdawr[51]

Gwyr a aeth Ododin[52] chwerthin ognaw
Chwerwyn[53] trin a llain yn ymduliaw[54]
Byrr vlyned yn[55] hed udynt[56] yndaw[57]
Mab Botgat gunaeth guynyeth[58] gunith[59] e[60] law

Cyt[61] elwynt y[62] lanneu y[63] benytyaw[64]
A hen a Ieueing[65] a hydyr[66] a[67] allaw[68]
Dadyl diheu[69] angeu[70] yn[71] eu treiddiaw[72]

Gwyr a aeth Ododin[73] chwerthin[74] wanar
Digynny ei[75] emm[76] bydin[77] trin diachar[78]
Wy ledi[79] a llavnawr eb[80] vawr drydar
Colovn[81] glyw reithvyw[82] rodi arwar

Gwyr a aeth Gattraeth oed ffraeth[83] y lu[84]
Glasved eu hancwyn ae[85] gwenwyn vu
Trychant trwy beiriant yn cattäu
A gwedy elwch tawelwch vu
Cyt[86] elwynt y[87] lanneu y[88] benytu[89]
Dadyl dieu[90] angeu[91] y[92] eu treudu[93]

Gwyr a aeth Gattraeth[94] vedvaeth[95] vedwn[96]
Phyru[97] fruythlaun[98] oed cam nas cymhuyllun[99]
Eam[100] lavnawr coch gorvawr gwrmwn
Dwys dengyn yd[101] ymledyn aergwn[102]
Ar deulu Bryneich[103] be ich[104] barnasswn
Diliw[105] dyn yn[106] vyw nys gadawsswn[107]
Cyfeillt[108] a golleis diphleis[109] odovn[110]
Rhugyl yn ymwerthryn rhynn rhiadwn[111]
Ny mynws[112] gwrawl gwadawl chwegrwn
Maban y Gian o vaen Gwyngwn[113]

[1] Kaeawc kynhorawc,—a.
[2] Bleid e,—a, d, f, g, l; bleiddie,—b, c; bled e,—e.
[3] Gwevrawr,—a.
[4] Godrwawr,—a, f, g; godiwawr,—d.
[5] Gwevrawr,—a; govrawr,—e.
[6] Gwerthvawr,—a.
[7] Gwin vann,—a; gwinvain,—b, c; gwrnvann,—e. *Y mae y ban oll yn* f *fel hyn* :—

Gwefrawr godiwawr gwerthvawr gwinvan.

[8] Gwyar,—a, d, f, g.
[9] Disgrein,—a.
[10] Ket,—a, d, g; Kyt,—f.
[11] Gogled,—a.
[12] E,—a, d, f, g; en,—c.
[13] Gussyl,—a.
[14] Ysgyrran,—a. *Nid yw y ban hwn yn* e.
[15] Ysgwydawr,—a, d, f, g; ysgwydwr,—e.
[16] Angkyuan,—a. [a.
[17] Kaeawc kynhorawc,—
[18] Aruawc,—a.
[19] Eg gawr,—a, d, e, f, g; yngawr,—b; yn gawr,—c.
[20] Kyn no diw e gwr,—a, d, f, g; cynnodiw y gwr,—b; cyn od i'w y gwr,—c.
[21] Eg gwyawr,—a, d, f, g.
[22] Kynran, a, d, g; cynran,—f.
[23] En,—a; ein,—d.
[24] Rai,—b.
[25] Kueydei,—a; cwyd ei,—b, c.
[26] *Nid yw* rac *yn* b.
[27] Lafnawr,—a, d, e, g; y la ... awr (llafnawr),—f; it i awr,—c. Deivyr a brennych,—a; Deifr a Bryneich,—f.
[28] Dychiawr,—a, d, f, g.
[29] Ugein cant,—a
[30] Diuant,—a, d, e, f, g.
[31] En un awr,—a, d, e, f, g.
[32] O,—c.
[33] Gic e,—a, b, d, e, f, g; gig i,—c.
[34] Flaidd,—c.
[35] Nogyt,—a, d, e, f, g; noc yt,—b; nog it,—c.
[36] I,—c.
[37] Neithyawr,—a; allawr;—g.
[38] Kynt e,—a; kynt i,—c.
[39] Vydd,—c.
[40] E,—a; i,—e.
[41] Nogyt e,—a, d, e, g; nag iti,—c; noc yty,—f.
[42] Allawr,—d, f, g; clawr,—c. *Nid yw'r llinell hon yn* h.
[43] Kyn,—a.
[44] Noc,—g.
[45] Argywrain,—d.
[46] *Nid yw y ban hwn yn* b, c, i.
[47] Eg kynted,—a.
[48] Lliwedawr,—a, d, f; lleisedawr,—g.
[49] Hyueid,—a, d, e, g; hyfeidd (kyneid kyueid),—f.
[50] Kerdawr,—a. *Yr un yw'r pennill hwn a'r blaenorol yn* h.
[51] Wawdodyn,—c.
[52] Chwerw en,—a, d, g; chwerw yn,—f. [g.
[53] En emdullyaw,—a, e, f,
[54] En,—a. *Dim yn* b.
[55] Yd ynt,—a, f.
[56] Endaw,—a.
[57] Gwnaeth gwynnyeith,—a, d, e. f, g; gwynyeth,—b; gwyniaeth,—c.
[58] Gwreith,—a, b, c, e, f, g, l; gwreth,—d.
[59] Ei,—b, c.
[60] Ket,—a, d, e, f, g.
[61] I,—c.
[62] I,—c.
[63] Benydyaw,—a.
[64] Yeueing,—a.
[65] Hydr,—f.
[66] *Heb fod yn* d, f.
[67] A llaw,—a, c, e, g; allaw (a llaw),—f.
[68] Dithau,—d.
[69] Angheu,—a.
[70] Y,—a, e, f, g.
[71] Treidiaw,—a. *Un pennill yw hwn a'r blaenorol yn* d.
[72] Wawdodyn,—c.
[73] Chwerth,—d.
[74] Disgynnyeis,—a, g; digyn uei (disgynneis),—f; disgynas,—d; disgynnei,—e.
[75] Em,—a, f; im,—d.
[76] Bedin,—a; byddin,—f.
[77] *Diwedd pennill yn* d.
[78] Lledi,—a, wyledi,—b, c.
[79] Heb,—a, d, e, f, g.
[80] Colovyn,—a.
[81] Reithuyw,—a, e, f, g.
[82] Fraeth,—a.
[83] Eu llu,—a, e, f, g; o lu,—b.
[84] A,—a, d, f, g.
[85] Ket,—a, d, e, f, g.
[86] E,—a; i,—c.
[87] E,—a; i,—c.
[88] Benydu,—a.
[89] Diheu,—b, c, d.
[90] Angheu,—a.
[91] O,—c; yn,—f.
[92] Treidu,—a; eudu,—b; treuddu,—f.
[93] Gatraeth,—a.
[94] Veduaeth,—a, c, e, f, g.
[95] Uedwn,—a, c, e, f, g.
[96] Fyryf,—a, d, e, f, g.
[97] Frwythlawu,—a, b, c, d, e, f, g.
[98] Kymhwyllwn,—a.
[99] E am,—a, b, c, d, e, f,
[100] Ed,—a, d, e, f, g; ydd,
[101] Oergwn,—b, c. [—c.
[102] Brenneych,—a.
[103] Beych,—a, d, e, f, g.
[104] Dilyw,—a.
[105] En,—a.
[106] Adawsswn,—a, d, e, f; adasswn,—g.
[107] Kyueillt,—a.
[108] Diffleis,—a.
[109] Vedwn,—a, e, f; oedwn,—b, c, d, g, l.
[110] Rugyl en emwrthryn rynn riadwn,—a.
[111] Mennws,—a.
[112] Gwynngwn,—a. Un maban e gian o dra bannawc,—k.

Digitized by Google

Gwyr a aeth Gattraeth gan wawr
Travodynt[1] yn[2] hed yn[3] hovnawr[4]
Milcant a thrychant a em daflawr[5]
Gwyarllyt a gwynodynt[6] waeulawr[7]
Ef gorsaf eng gwriaf[8] eng guriawr[9]
Rac Gosgordd Mynyddawr[10] mwynvawr

Gwyr a aeth Gattraeth[11] gan uawr[12]
Dygymyrrus[13] eu hoet eu hangenawr[14]
Med yvynt[15] melyn melys[16] maglawr
Blwydyn bu llewyn llawen[17] cerdawr[18]
Coch eu cledyfaur[19] na phlwawr[20]
Eu llain guyngalch a phedryolet[21] benawr[22]
Rac gosgord mynydawc mwynvawr

Gwyr a aeth Gattraeth[23] gan dyd
Neus goreu o gadeu gewilyd[24]
Wy gwnaethant yn[25] geugant gelorwyd
A llafn aur[26] llawn anaawd[27] em[28] bedyd
Goreu yw hyn[29] cyn[30] cystlwn carennyd[31]
Enneint[32] creu ac angeu oe hennydd[33]
Rac beddin[34] Ododin pan vu ddydd[35]
Neus goreu dan[36] buylliat neirthiad[37] guychyd[38]

Gwr a aeth Gattraeth gan ddydd[39]
Ne[40] lewes ef vedd gwyn[41] vei noethydd[42]
Bu truan gynatcan[43] gyvluydd[44]

Y[45] neges ef o[46] drachwres dringhedydd[47]
Ny[48] chryssius Gattraeth[49] mawr

Mor ehelaeth y[50] arvaeth[51] uch arwydd[52]
Ny[53] bu mor gyfor[54]
O eidin yscor[55]
O ysgar ei[56] Oswydd[57]
Tutvwlchir[58] ech y[59] dir ae drewydd[60]*
Ef lladd ei[61] Saeson[62] seithved dydd[63]
Perheit[64] ei[65] wrhyt[66] yn wr rhydd[67]
Ae govein gan ugein[68] gyweithydd[69]
Pan dyvu Dudfwlch[70] dut[71] nerthydd[72]
Oet gwaetlan[73] gwyalvan[74] vab Eilydd[75]

Gwyr[76] a aeth Gattraeth[77] gan wawr
Wyneb udyn ysgorva ysgwydawr
Crei cyrchynt[78] cyn hynt[79] treiawr[80]
Yn gynuan[81] mal taran twrf aesawr[82]†
Gwr gorvynt[83] gwr etwynt[84] gwr lhawr[85]
Ef rhwygei[86] a chethrei a chethrawr
O dduch[87] lle[88] lladdes[89] a[90] llafnawr[91]
Yn gystudd hëyrn[92] dur arbennawr
Y[93] Mordei ystyngei a ddyledawr[94]
Rac erthei[95] erthrychei[96] viddinawr[97]

O vreithell Gattraeth[98] pan adroddir[99]
Maon dychurant[100] eu hoet bu hir
Edyrn diedyrn a mygyn[101] dir

[1] Trauodynt,—a.
[2] En,—a, b, c, e, g; eu, —d, f.
[3] Eu,—a, d, f, g; en,—e; yn,—b, c.
[4] Eofnawr,—c; hofnawr, —f.
[5] Emdaflawr,—a, b, e, f, g; am daflawr,—b, c.
[6] Gwynnodynt,—a, d, e, f, g.
[7] Waewawr,—a, d, f, g; waewlawr,—c, e.
[8] Yng gwryaf,—a, d, f, g; engwriaf,—b, c, e.
[9] Eg gwryawr,—a, d, e, f, g; enguriawr,—c.
[10] Rac gosgord mynydawc,—a.
[11] Gatraeth,—a.
[12] Wawr,—a.
[13] Dygymyrrws,—a.
[14] Hanyanawr,—a, d, e, g; haganawr (hanianawr),—f; hanganawr, [—b.
[15] Evynt,—a.
[16] Melys, melyn,—c.
[17] Llawer,—a, d, f, g.
[18] Kerdawr,—a
[19] Cledyuawr,—a; cleddyfau'r,—c.
[20] Phurawr, — a, d, g; phluawr,—c, e; phlurawr (phurawr),—f.
[21] Phedryollt,—a, d, e, f,
[22] Bennawr,—a. [g, l.
[23] Gatraeth,—a.
[24] Gweilid,—a.
[25] En,—a.
[26] Llavnawr,—a, d, e, g; llafnaur,—f.
[27] Annawd,—a, l; anawdd,—c.
[28] Ym,—c.
[29] Hwn,—a, d, f, g.
[30] Kyn,—a. *Nid yw'r gair hwn yn* b.
[31] Kystlwn kerennyd —a.
[32] Enueint,—d; e meint, —f; enweint,—l.
[33] Hennyd,—a.
[34] Bedin,—a.
[35] Wawdedyn pan fu ddydd,—c; Ododin pan vudyd,—a, e, f, g.
[36] Deu,—a, d, e, f, g.
[37] Bwyllyat neirthyat,—a.
[38] Gwychyd,—a; gwythyd,—d; gwythydd,—l. *Nid yw y ban hwn yn* f.
[39] Gatraeth gan dyd,—a. *Nid yw y ban hwn yn* f.
[40] Ni,—c, e.
[41] Vedgwyn,—a, d, e, f, g.
[42] Veinoethyd,—a, d, g; veinoethydd,—f.
[43] Gyuatcan,—a, d, e, g; gyvatgan,—f.
[44] Gyvluyd,—a.
[45] E,—a; i,—c.
[46] Or,—a, d, e, f, g.
[47] Drenghidyd,—a, d, f, g; drenghidydd,—l.
[48] Ni,—b, c, d, g. [a.
[49] Chryssiws gatraeth,—
[50] O,—c.
[51] Aruaeth,—a.
[52] Arwyt,—a.
[53] Ni,—c.
[54] Gyvor,—b, c, e; gyffor, —a.
[55] Ysgor,—a.
[56] A esgarei,—a, d, e, f, g.
[57] Oswyd,—a. *Fel hyn y mae'r pum llinell yma yn* a:—

Ny chryssiws gatraeth
Mawr mor ehelaeth
E aruaeth uch arwyt
Ny bu mor gyffor
O eidyn ysgor
A esgarei oswyd

[58] Tutuwlch hir,—a, d, e, f, g; tutvwlch hir,—l; tudfwlch ir,—c.
[59] O,—c.
[60] Dreuyd, a, d, e; trewydd,—c; drevyd,—g; drefydd,—f.
[61] Lladei,—a, d, e, g; a laddei,—c; lladdei,—f.
[62] Saesson,—a; saeson,—f.
[63] Seithuet dyd,—a.
[64] Parheid,—c.
[65] Y,—a, d, e, f, g.
[66] Wrthyt,—b, c.
[67] En wrvyd,—a, d, f; wr vyd,—l.
[68] E gein,—a, d, g; ei gein,—l.
[69] Gyweithyd,—a.
[70] Dutvwch,—a.
[71] Drut,—b, c.
[72] Nerthyd,—a.
[73] Gwaedlain, — c; gwaethan,—d.
[74] Gwyalfain,—c; gwyal uan,—a, d.
[75] Kilyd,—a, d, g; kilydd,—f.
[76] Gwr,—a, d, f, g.
[77] Gatraeth,—a.
[78] Kyrchynt,—a; cynhynt,—d, f.
[79] Kynnullynt,—a, d, g; cynnullynt,—f
[80] Reiawr,—a, d, f, g.
[81] En gynnan,—a, b, c, d, f, g; (fortasse,—e); cynwan,—e; yn gynnan,—l.
[82] Twryf aessawr,—a.
[83] Goruynt,—g.
[84] Etvynt,—a, d, f; etuynt,—g.
[85] Llawr,—a.
[86] Rwygei,—a.
[87] Od uch,—a, d, f, e, g; odduch,—b; oeddych,
[88] Lled,—a, d, f, g. [—c.
[89] Lladei,—a, d, e, f, g,
[90] Y,—f.
[91] Llavnawr,—a.
[92] En gystud heyrn,—a.
[93] E,—a, d, e, f g; a,—b, c.
[94] Dyledawr,—a.
[95] Erthgi,—a, d, f, g.
[96] Erthychei,—a, d, f, g.
[97] Vydinawr,—a.
[98] Gatraeth,—a.
[99] Adrodir.—a.
[100] Dychiorant,—a, d, e, g; dycharant (dychiorant),—f.
[101] Amygyn,—a, d, f, g.

*Tutuwlch treissic aer caer o dileith
Tutvwlch treissic hair caer godileit,—k.

†Mal tarannem tarhei scuitaur,—k.

Digitized by Google

A meibion Godebawc[1] gwerin enwir
Dyphorthynt[2] gowyssawr[3] gelorawr hir
Bu truan[4] dynghedven angen[5] gywir
A dyngut[6] y Dulvwlch[7] a Chyvwlch hir
Cyt[8] yven vedd gloew[9] wrth liw[10] babir
Cyt[11] vei da ei[12] vlas y[13] gas bu hir

Blaen ych Echinig[14] gaer[15] y negei[16]
Gwyr gweryd[17] gwanar ae dilynei
Blaen ar y[18] *bludue*[19] dy galonnit[20] vual[21]
Blaen gwirawt vragaut ef dybyddei[22]
Blaen eur a phorphor cein[23] nas[24] mygei
Blaen eddystlawr[25] pasc ae gwaredei
Gwarth lef[26] ag[27] eno[28] bryt ae[29] derllydei[30]
Blaen erwyre[31] Gawr budvaur[32] drei
Arch[33] yn[34] llwrw byth hwyr y techei[35]

A nawr[36] gynhornan[37]
Huan ar wyran[38]
Gwledig[39] gyd[40] gyfgein[41]
Nef Ynys Brydain[42]
Garw rhyt[43] rac rhynn[44]
Aes elwrw[45] budyn[46]
Bual oedd[47] anvyn[48]
Ygcunted[49] eidyn
Trihyd[50] ryodres eved[51] meduaud[52]
Yvei[53] win gwirawt
Oet[54] ervid[55] vedel[56]

Ynei[57] win gowel[58]
Aerveid[59] yn arvel[60]
Aer gennin[61] vedel
Aer adan[62] glaer
Cenyn cenit[63] aer
Aer serchiawc[64]
Aer Edenawc
Nid[65] oed diryf[66] ysgwyt[67]
Gan waeawr[68] plymnwyt
Cnydyn[69] gynvedyon[70]
Ygcat[71] blymnwyt
Di yssic[72] ydias[73]
Diveyl[74] as[75] talas
Hudit[76] ewyllyas[77]
Cyn by[78] clawr glas
Bed gwrveling[79] vreisc[80]
* * *[81]

Teithi amgant[82]
Tri llwry novant[83]
Pymwnt a phumcant[84]
Trychwn[85] a thrychant[86]
Tri 6[87] chat varchawc[88]
Eidyn euruchawc[89]
Tri llu llurugawc
Tri eurdeyrn[90] dorchawc
Tri marchawc dywal
Tri chant[91] gyhafal[92]
Tri chyfneit[93] cysnar[94]

[1] Meibyon godebawc,—a.
[2] Dyforthynt,—a.
[3] Lynwyssawr,—a, d, f, g.
[4] Tru a,—a, d, f, g.
[5] Dynghetven anghen,—a.
[6] Dyngwt,—a.
[7] Dutvwlch,—a, d, e, f, g.
[8] Ket,—a, d, e, f, g.
[9] Yvein ved gloyw,—a.
[10] Leu,—a, d, f, g, l.
[11] Ket,—a, d, e, f, g.
[12] E,—a, d, e, f, g.
[13] I,—c.
[14] Echeching,—a, d, f, g; ycheching,—b, c, e.
[15] Gaer glaer,—a, d, f, g. *Nid ydyw y gair olaf hwn yn y copiau ereill.*
[16] Ewgei,—a, d, f, g; yneglei,—c.
[17] Gweiryd,—a, d, f, g.
[18] E,—a.
[19] Bluoulue,—b; vluolve (corrupte),—e. *Nid yw yn* c.
[20] Dygollouit—a; digalonnit,—c; dygollovid,—d.
[21] Ene vwynvawr vordei,—a; er ewyvnawr vordey,—f; ene wynvawr vordei,—d. *Nid yw y ban hwn yn* i, b, c.
[22] Dybydei,—a.
[23] Kein,—a.
[24] As,—a, d, f, g.
[25] Edystrawr,—a, d, g; eddystrawr,—f.
[26] Gwrthlef,—a, d, g; gwarthlef,—e, f.
[27] Ac,—a, d, g.
[28] Euo,—a, d, g; enw,—b, c; evo,—f.
[29] Bryd ai,—f.
[30] *Y mae'r ban hwn ar ol y canlynol yn* b.
[31] Arwyre,—b, c.
[32] Buduawr,—a, d, e, f, g.
[33] Arth,—a, d, f, g.
[34] En,—a.
[35] E techei,—a, c, e, f, g; etechei,—d.
[36] Anawr,—a, d, e, g; yn awr,—c; anawr (anawn,—f.
[37] Gynhoruan,—a, e, f, g; gynghorvan,—d.
[38] Arwyran,—a; arwyran,—f. *Mae hwn a'r ban blaenorol yn un yn* f.
[39] Gwledic,—a.
[40] Gwd,—a, d, f, g.
[41] Gyffegin,—a.
[42] Enys brydein,—a.
[43] Ryt,—a, b, d, f, g; rhed,—c, e.
[44] Rynn,—a.
[45] O lwrw,—c; e lwrw,—d.
[46] Byddyn,—c.
[47] Oed,—a.
[48] Arwynn,—a, d, g; arwyn,—f.
[49] Eg kynted,—a; egcynted,—l.
[50] Erchyd,—a, d, f, g, l.
[51] E ved,—a, d, e, f, g; yfed,—c.
[52] Medwawt,—a; medwawd,—f. *Mae y llinell hon yn ddwy linell yn* a.
[53] Yuei,—a.
[54] Oed,—a.
[55] Eruit,—a, d, e, f, g.
[56] Uedel,—a, d, e, f, g.
[57] Iuei,—a, d, e, g; yvei,—c, f.
[58] Gouel,—a, d, g.
[59] Aerueid,—a, g; a erueid,—f; a arueid,—d.
[60] En arued,—a, d, g; yn arfed,—f. *Mae y ddwy linell flaenorol yn un yn* f.
[61] Aer gennyn,—c; aergenin,—e.
[62] A dan,—f.
[63] Kenyn keuit,—a, d, e, f, g; cevit,—l.
[64] Seirchyawc,—a, d, e, g; seirchiawc,—f.
[65] Nyt,—a.
[66] Eiryf,—e.
[67] Y ysgwyt,—a, d, f, g.
[68] Waywawr,—a, c, e, f, g.
[69] Kwydyn,—a, d, e, g; cnyd yn,—b; cuydyn,—f.
[70] Gyuoedyon,—a, d, g; gynfedyon,—b, c; gyvoedyon,—f; gynvoedyon,—e.
[71] Eg cat,—a.
[72] Diessic,—a, c, d, e, f, g.
[73] E dias,—a, b, c, d, e, f, g.
[74] Divevul,—a, d, e, f, g; difael,—c.
[75] Ys,—e.
[76] Huddid,—c.
[77] E wyllyas,—a, d, f, g; ewyllias,—c.
[78] Kyn bu,—a, l.
[79] Gwruelling,—a, d, f, g, l.
[80] *Y mae'r llinell hon yn terfynu'r pennill hwn yn* a, b, c, d, e.
[81] *Nid oes arwydd coll yma mewn un o'r copiau ereill.*
[82] Etmygant,—a, d, f, g, l.
[83] Nouant,—d.
[84] Phymcant,—a.
[85] Erchwn,—f; tri chwn,—c.
[86] Thrichant,—c.
[87] Si,—a, d, g, l; chwech,—b, e; chant,—f; *dim yn* e.
[88] Chatvarchawc,—a, d, e, g; chadvarchawg,—f; cad farchawg,—b, c.
[89] Eu ruchawc,—d.
[90] Eur deyrn,—a; theyrn eur,—l.
[91] Chat,—a, d, f, g.
[92] Gyhaual,—a.
[93] Chysneit,—a, d, f, g.
[94] Kysnar,—a; kysmar,—d.

Digitized by Google

Chwerſysgynt[1] ysgar[2]
Tri yn[3] drin yn[4] drwm
Llew lledynt blwm
Eur y gat[5] gyngrwn
Tri theyrn maon
A ddyvu[6] o[7] vrython
Cynric[8] a Chenon[9]
Cynrein[10] o Aeron
Gogyverth[11] yn honn
Deivyr diverogion[12]
A[13] ddyvu[14] o vrython
Wr well no Chynon
Sarph seri alon
Yveis[15] y[16] win a med y[17] Mordei
Mawr meint y[18] vehyr[19]
Ygcyvarvot[20] gwyr
Bwyt y[21] Eryr erysmygei
Pan gryssiei gydywal cyfdwyrëei[22]
Awr gan wyrd wawr cyn y[23] dodei
Aessawr dellt am bellt[24] a adawei[25]
Pareu rynn rwygiat[26] dygymmynei
Y gat[27] blaen bragat briwei
Mab Syvno sywedydd[28] ai gwyddyei[29]
A werthws[30] y[31] eneit
Yr[32] wyneb grybwieit[33]
A llafn llifeit lladdei[34]
Lleddessit[35] ag[36] a chrwys[37] a phrei[38]

Er a mot[39] arvot arvaethei[40]
Ermygei[41] genaledd[42]
O wyr gwychyr gwnnedd[43]
Ym[44] blaen Gwynedd[45] gwanei[46]
Yveis o[47] win a medd[48] y Mordei
Can yveis disgynneis can[49] fin fanlyt[50]
Nyt didrachyvet[51] cobnet[52] drut
Pan disgynnei pawb[53] ti disgynnut[54]
Ys deupo gwaeanet[55] gwerth na phechut[56]
Present[57] adrawt[58] oed vreichvawr[59] drut*

Gwyr a aeth Gattraeth[60] buant enwawc
Gwin a med[61] o[62] eur vu eu gwirawd[63]
Blwyddyn yn[64] erbyn urdyn[65] deawd[66]
Triuir a thri ugeint a thrichant eurdorchaud[67]
Or saul[68] yt gryssiasant[69] uch gormant uiraut[70]
Ny diengei[71] namyn tri o wrhydri ffossawt[72]
Deu gatci[73] Aeron a Chenon dayarawt[74]
A minneu[75] om guaetfreu guerth vyguenuaut[76]†
Vygcar[77] yngwirvar[78] nyn gogyyhraut[79]
O heb[80] ony[81] bei o gwyn dragon deucant[82]
Ny didolit ygcyntedd[83] o ved gwirawt
Es[84] gwnei[85] arceithing[86] perthin[87] arvodiawc[88]

[1] Chwerw vysgynt,—a, d, g; chwervys gynt, —b; chwerw ffysgynt,
[2] Esgar,—a. [—f.
[3] En,—a.
[4] En,—a.
[5] E gat,—a; o gad,—c; ynghat,—e.
[6] A dyun,—a.
[7] *Nid yw y gair hwn yn* b.
[8] Kynri,—a, d, f, g; cynfrig,—c, e.
[9] Cherion,—d.
[10] Kynrein,—a.
[11] Gogyuerchi,—a, f, g; gogyuerthi,—d.
[12] Duierogyon,—a.
[13] *Nid yw yn* d.
[14] Dyvu,—a.
[15] Eveis,—a.
[16] *Nid yw yn* b; o,—c; i o,—e.
[17] E,—a.
[18] E,—a; o,—c; *dim yn* b.
[19] Uenyr, i e. wewyr,—e. l.
[20] Yg kyuarvot,—a; ysgyvarvot,—b, c.
[21] E,—a; i,—o, d.
[22] Kyfdwyreei,—a.
[23] Kyvi,—a, d, f, g.
[24] Ambellt,—a, d, e, f, g.
[25] A dawei,—g.
[26] Rwygyat,—a.
[27] E gat,—a; i gat,—d; ynghat,—e, e.
[28] Sywedyd,—a.
[29] Ae gwydyei,—a.
[30] Wertho,—e.
[31] E,—a; ei,—c.
[32] Er,—a, c, d, e, f, g.
[33] Grybwyllyeit,—a, d, e, f, g.
[34] A llavyn lliveit lladei, —a.
[35] Lladessit,—a.
[36] Ac,—a. *Nid yw'r gair hwn yn* f.
[37] A thrwys,—a, f. g; ac athrwys,—d.
[38] Ac affrei,—a, d, g; ar affrei (a pharei),—f.
[39] Amot,—a, d, e, f, g; y mod,—c; ammot,—l.
[40] Arnot aruaethei,—a.
[41] Dirmygei,—b, c, f.
[42] Galaned,—a, d, e, g; gelanedd,—f.
[43] Gwned,—a.
[44] Em,—a.
[45] Gwyned,—a.
[46] *Mae'r llinell yn terfynu pennill yn* a. &c.
[47] Eveis y,—a, d, e, f, g.
[48] Med e,—a.
[49] Rann,—a, d, g, l; gan, —c.
[50] Fin fawd ut,—a, d, g; ffin ffawt ut,—f. [g.
[51] Didrachywed,—a, d, f,
[52] Colwed,—a, d, g; calwed, colned,—e; (colned, eofned),—f; counet,—l.
[53] Bawb,—a.
[54] Disgynnot,—a; disgynnat,—b, c.
[55] Gwaeanat,—a; gwaeaned,—e.
[56] Phechawd,—c.
[57] Pressent,—a.
[58] I drawd,—a, e, f, g; addrawd,—c.
[59] Vreichyawr,—a, d, f, g.
[60] Gatraeth,—a.
[61] Medd,—f.
[62] Oc,—f; ag,—c.
[63] Gwirawt,—a.
[64] Blwydyn en,—a.
[65] Tridyn,—b, c; wrdyn, —e; erbynwr dyn,—l.
[66] *Neu* tridyn devawd,—m.
[67] Trywyr a thri ugeint a thrychant eurdorchawc,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[68] Sawl.—a.
[69] Gryssyassant,—a.
[70] Wirawt,—a.
[71] Diengis, —a, d, e, f, g.
[72] Fossawt,—a.
[73] Gatki,—a; gatei,—b, c.
[74] Dayrawt,—a, d, f, g; daearawt,—b, c; daearawd,—l.
[75] Minheu,—a.
[76] Fy gwennwawt,—a. *Y mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn y copiau ereill.*
[77] Vyg car,—a, e, f, g; llyg car.—d.
[78] Yng wirwar,—a, d, e, f, g.
[79] Gogyffrawt,—a; gogyrhawd,—b; gogongrawd,—c; gogyngrawd —e: gogyrhawd (gogyffrawt),—f.
[80] O neb,—a, d, f, g.
[81] O ny,—a, d, e, f, g.
[82] Ducawt,—a, d, g; decant,—c; deuceawt (ducawt),—f.
[83] Yng kynted,—a.
[84] Ef,—a, d, e, g; ys,—c; ev,—f.
[85] Gwnaei,—a, d, e, g.
[86] Ar beithing,—a, d, g; arcethin,—e; arbeithing,—f.
[87] Perthyng,—a, d, g; perthing,—f.
[88] Aruodyawc,—a.

* Pan esgynnei (estynnei,—i) bawb ti disgynnut (disgymiut,—i)
* * * * *
Ath uodi (uedi,—i) gwas nym gweith (gwerth,—i) na thechut
Pressent kyuadrawd (cyn adrawd,—i) oed breichyaul glut,—k.

†Trywyr a thrygeint a thrychant
Y vreithyel Gattraeth ydaethant
Or saul yt gryssiasant
Uch ved venestri
Namyn tri nyt atcorasant (atcorsant,—d)
Cynon a chadraeth (chatreith,—d) a chathleu (chatlew,—d) a gatnant (o gatnant,—d)
A minneu om creu * * *—k.

Digitized by Google

Es[1] discrein ygcat discrein yn aelawt[2]
Neus adrawd Gododin[3] gwedy ffosawt[4]
Pan vei[5] no llwyeu[6] llymmach[7] nebawt[8]*
Arf agcynnull[9] agcyman dul agcysgoget[10]
Tra chiwet[11] vawr treiglyssyt[12]
Llawer[13] Lloegrwys giwet[14]
Heissit[15] eis ygcynuor[16] eis ygcat vereu[17]

Gorne[18] wyr[19] lludw
A gwragedd gwydu[20]
Cyn noi[21] angheu
Greit vab Hoewgi[22]
Ac ysperi
Y[23] beri creu †

Arwr y[24] dwy ysgwyd[25] Adan
Y[26] dalfrith ac eltith[27] Prwydan[28]
Bu trydar yn arvau[29] bu tan
Bu hut[30] y[31] waawr[32] bu huan[33]
Bu bwyt brein bu bud y[34] vran
A chyn edewit yn rhydion[35]
Gan wlith Eryr tith tirion[36]
Ac o du gwasgar gwanec tu[37] bron[38]
Beird byd[39] barnant wyr o galon[40]

Diebyrth[41] y geith[42] y[43] gynghyr
Diva[44] oed y[45] gyfrein[46] gan wyr
A chyn i[47] olo o dan[48] eleirch
Un[49] ytoed[50] wrhyt[51] yn y[52] eirch[53]
Gorgolches y[54] greu y seirch
Budvan vab Bleidvan dihavarch[55]
Cam y adaw[56] heb gof camb ehelaeth
Nyd[57] adawai adwy yr adwriaeth
Nyt edewis y[58] lys les cerdorion[59] Prydein
Duw[60] calan Ionawr[61] yn y[62] arvaeth[63]
Nyt erdit[64] y dir cyvei[65] diffeith
Drachas anias dreig[66] ehelaeth
Dragon yggwyar[67] gwedy gwinfaeth[68]
Gwenabwy vab Gwenn gynhen Galltraeth[69]

Bu gwir[70] mal y mead[71] y[72] gathleu[73]
Ny[74] deliis meirch neb marchleu[75]
Hëessit maenor[76] y glyw[77]
Yar[78] Llemenig[79] llwybr[80] dew
Ceny[81] vacet[82] am vum am borth[83]
Dywal y[84] gledyval[85] ymborth[86]
Hëessit[87] onn o bedryolet[88] y law
Yar[89] veingel[90] vygedorth[91]*
Yt[92] vannoi[93] rygu[94] ryuin[95]
Yt[96] ladei allauyn[97] vreich[98] o eithin

[1] Ef,—a, d, e, f, g; ys, —c.
[2] Disgrein eg cat disgrein en aelawt,—a.
[3] Gwawdodyn,—c.
[4] Fossawt,—a.
[5] Fei,—f. *Nid yw y gair hwn yn* e.
[6] Llivyeu,—d: llivyen (llivyeu),—f.
[7] Llymach,—a.
[8] *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn y copiau ereill.*
[9] Aryf angkynnyll,—a; agceun null,—b; angeu'n null,—c.
[10] Agkyman dull agkysgoget,—a.
[11] Tra chywed,—a; trachywed,—d; trachiwet,—e.
[12] Treiglessyd,—a.
[13] Llawr,—a, d, e, f, g.
[14] Grivet (?),—g. *Mae'r ddau fan hyn yn un yn* a.
[15] Heessit,—a.
[16] Ygkynnor,—a, d, f, g; ynghynwr, — c; yg cynvor,—e.
[17] Yg cat uereu,—a.
[18] Goruc,—a, d, g, l; gorue,—f.
[19] Gwyr,—f.
[20] Gwydw,—a; gwydn, —e.
[21] Kynnoe,—a, d, e, g.
[22] Hoewgir,—a, b, c, d, e, f, g.
[23] I,—c.
[24] A,—c.
[25] Ysgwyt,—a.
[26] E,—a.
[27] Eil tith,—a, d, g; eiltith (eil tith),—f.
[28] Orwydan,—a, d, g; orwyden (orwyd an),—f; prydan,—c.
[29] En aerure,—a, d, g; aervre,—f.
[30] Ehut,—a, d, e, f, g; hyt,—l.
[31] E,—a
[32] Waewawr,—a, d, f, g; wawr,—b, c, e, l.
[33] Truan,—e.
[34] E,—a; i,—c.
[35] En rydon,—a, d, e, f, g.
[36] Tiryon,—a.
[37] Tŷ,—c.
[38] Bronn,—a.
[39] Byt,—a.
[40] Gallon,—a, d, e, f, g.
[41] Di ebyrth,—c.
[42] E gerth,—a, d, f, g.
[43] E,—a; o,—c.
[44] Diua,—a.
[45] E,—a; o—c.
[46] Gynrein,—a.
[47] E,—a, d, e, f, g.
[48] A dan,—a, d, f, g.
[49] Vre,—a, d, f, g.
[50] Ytwed,—b; yt wed,—e.
[51] Wryt,—a.
[52] Ene,—a, d, f, g; yn i, —c, e.
[53] Arch,—a, d, f, g.
[54] E.—a.
[55] *Y mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn yr holl gopiau ereill ond* h.
[56] E adaw,—a, d, f, g; ydaw,—b, e; y ddau, —c.
[57] Nyt,—a.
[58] E,—a; i,—c.
[59] Kerdoryon,—a.
[60] Diw,—a.
[61] Yonawr,—a.
[62] Ene,—a, d, f, g; yn i, —c, e.
[63] Aruaeth,—a.
[64] Er dir,—b, c, e.
[65] E dir kevei,—a, l.
[66] Dreic,—a.
[67] Yg gwyar.—a.
[68] Gwinvaeth,—a.
[69] Gatraeth,—a, b, c, d, e, f, g; gattraeth,—l.
[70] Gwin,—c.
[71] Meud,—a, b, d, f, g; modd,—c, e.
[72] E,—a.
[73] Gatlew,—a, d, f, g.
[74] Ni,—c.
[75] Marchlew,—a, d, f, g.
[76] Waywawr,—a, d, f, g, l.
[77] *Nid yw y ban hwn a'r canlynol yn* f.
[78] Y ar,—a, d, e, f, g.
[79] Llemenic,—a.
[80] Llwybyr,—a.
[81] Keny,—a; ceneu,—c, e.
[82] Vaket,—a.
[83] Vyrn am borth,—a, d, g, l; vyrn amborth,—e; vyrn vy mam borth, —f.
[84] I,—c.
[85] Gledyual,—a.
[86] Emborth,—a. *Nid yw y ban hwn yn* f.
[87] Heessyt,—a.
[88] Bedryollt,—a, d, e, f, g, l.
[89] Y ar,—a, d, e, g.
[90] Veinnyell,—a, d, e, g; veinniell.—f.
[91] Fygdorth,—c.
[92] It,—c, e.
[93] Rannei,—a, g, l; fannei,—d; van oi,—d.
[94] Ryngu,—c, e; vygu, —f.
[95] Rywin,—d, f, g; ryvin,—b, c, e; e rywin, —a. *Nid yw yr "e" yn y copiau ereill.*
[96] Ys,—b, c, e.
[97] A llauyn,—a, f, g; allawyn,—b, c; a llavyn, —d; a llawyn,—c.
[98] Vreith,—d, e, f, g.

* Ny sathraut gododin ar glawr fossaut
Pan vei no llif llymach nebaut,—k.

† Ef gwneèi gwyr llydw
Y gwraged gwydw
Kynn oe angheu
Breint mab bleidgi
Rac (ac,—i) ysbrei
Y beri greu,—k.

* Geu ath diwedus tutles (tut leo,—i)
Na deliis meirch neb marchlew (march lew,—i)
Keny vaocet am byrth amporth
Oed cadarn e gledyual ynyorth
Ur rwy ysginnyei y onn o bedryholl (bryholl—i)
Llav (llaw,—i) yar vein erch mygedorth.—k.

Digitized by Google

Mal[1] pan del[2] medel ar vreithin[3]
Y[4] gwnei[5] varchleu[6] waetlin[7]
Issac anvonawc[8] o barth deheu
Tebyc[9] mor lliant y ddevodeu[10]
O wyled a llaryed
O[11] chair[12] yved[13] med[14]
Meu[15] yth glawdd[16] offer[17] y[18] bwyth maddeu[19]
Ni[20] bu hil[21] dihil[22] na hen[23] dilleu
Seinyessit[24] y[25] gleddyf[26] ym pen mammeu[27]
Murgreit[28] oed molet[29] ef mab Gwydneu[30]

Caredig[31] caradwy y[32] glot
Achubei gwarchatwei not
Lletvegin is[33] tawel cyn[34] dyvot[35]
Dydd[36] gowychyd y[37] wybot
Ys deupo car cyrd[38] cyfnot[39]
Y[40] wlat nef adef adnabot

Caredig[41] caradwy[42] gynran
Ceinyat[43] y geat[44] gowan[45]
Ysgwyt aur[46] orwydr[47] cadlan
Gwaeawr[48] uswyd agcyvan[49]
Cleddyval[50] dywal diwan[51]
Mal gwr catwei wyalvan[52]
Cyn cystudd[53] daear cyn[54] aphan[55]
O ddaphar diphynnei y vann[56]
Ys deupo cynnwys ygcyman[57]
Can[58] drindawt yn[59] undawt gyvan[60]

Pan gryssyei Garadawc y[61] gat
Mab[62] baedd[63] coch[64] trychwn trychiat[65]
Tarw beddin[66] yn[67] trin gomynyat[68]
Ef lithyei[69] wyd gwn[70] oe anghat
Ys uy nhyst[71] Ewein[72] vab Eulat
A gwrien[73] a gwynn a gwriat[74]
O Galltraeth[75] o gomyniat[76]
O vryn hydwnn cyn[77] caffat
Gwedy med gloew ar anghat
Ny weles fron[78] y[79] dat[80]
Gwyra[81] gryssiasant[82] buant gytneit[83]
Hoedlvyrrion[84] medduon[85] uch medd[86] hidleit
Gosgordd vynyddawc[87] eurawc[88] yn rheit
Gwerth eu gwledd[89] o[90] vedd[91] vu eu heneit
Caradawc a Madawc Pyll ag Ieuan[92]
Gwgawn a Gwiawn Gwyn a Chynvan
Peredur arveu dur gwawr ddur[93] ac Aedan
Achubiat eg gaur[94] ysgwydawr agcymman[95]
Achet[96] lledessynt[97] wy ladassant[98]
Neb y[99] eu tymhyr nyt atcorsant[100]

Gwyr a gryssiassant[101] buant gyhaeth[102]
Blwyddyn[103] o dduch[104] medd[105] mawr y[106] harvaeth[107]
Mor dru eu hadrawdd[108] wy anghawr[109] hiraeth
Gwenwyn eu hadlam nyd[110] mam ae[111] maeth
Yn[112] ol gwyr pybyr[113] temyr gwinvaeth[114]
Mor hir eu hedid[115] ag[116] eu hetgyllaeth[117]

[1] Val,—a.
[2] Vel,—a, d, f, g, l.
[3] Vreiddin,—e, f.
[4] E,—a.
[5] Gwnaei,—a, d, e, f, g; gwneu,—e.
[6] Varchlew,—a, d, e, f, g.
[7] *Y mae'r llinell yma yn terfynu pennill yn* a.
[8] Anuonawc,—a.
[9] Tebic,—a.
[10] Deuodeu,—a, e, f, g; y devo deu,—b; ydd efo deu,—c; y deuadeu,—d.
[11] A,—a, d, f, g.
[12] Chein,—a, d, f, g.
[13] Yned,—a.
[14] *Y mae'r ban hwn a'r blaenorol yn un yn* f.
[15] Men,—a, d, f, g, l; mae,
[16] Glawd,—a. [—c.
[17] E offer,—a, d, f, g. *Nid yw yr "e" yn y copiau ereill.*
[18] E,—a.
[19] Madeu,—a.
[20] Ny,—a, d, f, g.
[21] Hyll,—a, d, f, g; hal, —l.
[22] Dihyll,—a, e, f, g.
[23] Heu,—a, d, f, g; hew,
[24] Seinnyessyt,—a. [—l.
[25] E,—a; i,—c.
[26] Gledyf,—a.
[27] Mameu,—a.
[28] Mur greit,—d, l
[29] Moleit,—a.
[30] *Cyssylltir y pennill hwn â'r canlynol yn* d.
[31] Karedig,—a, d, e, f, g.
[32] I,—c.
[33] Ys,—c, e.
[34] Kyn,—a; hyn,—g.
[35] Dyuot,—a.
[36] E dyd,—a, d, f, g; o
[37] I,—c. [dyd,—l.
[38] Kyrd,—a; cyredd,—c.
[39] Kyvnot,—a.
[40] O,—c.
[41] Keredic,—a, b, d, e, f, g.
[42] Karadwy,—a.
[43] Keimyat,—a, d, f, g, l; ceiniad,—c, e.
[44] Yg cat,—a, l.
[45] Gouaran,—a, d, f, g; gowaran,—l.
[46] Eur,—a.
[47] Crwydyr,—*s*, d, e, f, g; crwydr,—l.
[48] Gwaewawr,—a, d, e,
[49] Agkyuan,—a. [f, g.
[50] Kledyual,—a.
[51] Divan,—e.
[52] Wyaluan,—a.
[53] Kynn kysdyd,—a.
[54] Hynn,—a, e, f, g.
[55] Affan,—a.
[56] O daffar diffynnei e vann,—a.
[57] Kynnwys yg kyman,—a, d, f, g; agcyman,—b, c; yg cyfan,—e.
[58] Gan,—c.
[59] En,—a.
[60] Gyuan,—a, e, f, g.
[61] I,—c.
[62] Mal,—a, d, e, f, g.
[63] Baed,—a.
[64] Coet,—a, d, e, f, g.
[65] Trychyat,—a.
[66] Bedin,—a.
[67] En,—a.
[68] Gornynyat,—b, c.
[69] Ef llithyei,—a.
[70] Wydgwn,—a, c, d, e, f, g.
[71] Vyn tyst,—a, d, e, f, g.
[72] Owain,—c.
[73] Gwryen,—a.
[74] Gwryat,—a.
[75] Gatraeth,—a, c, d, e, f, g.
[76] Gymynat,—a, d, e, f, g; gornynyat,—b, c.
[77] Kyn,—a.
[78] Vrun,—a, g; unun,—d; vrun vel uryen,—e; uron,—f.
[79] E,—a; i,—c.
[80] *Mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[81] Gwyr a,—a, b, c, d, e, f, g.
[82] Gryssyassant,—a; grysiast,—c.
[83] Gyvneit,—b, c.
[84] Hoedyl vyrryon,—a, d, e, f, g.
[85] Medwon,—a. *Nid yw y gair hwn yn* d.
[86] Med,—a. [a.
[87] Gosgord mynydawc,—
[88] Enwawc,—a, d, f, g.
[89] Gwled,—a.
[90] E,—a, e, f, g.
[91] Ved,—a.
[92] Yeuan,—a.
[93] Gwawr-dur,—a, d, e, f.
[94] Achubyat eng gawr,
[95] Angkyman,—a. [—a.
[96] Achet,—a, b, c, d, e, f, g.
[97] Lle lesid,—e.
[98] Lladassan,—a.
[99] I,—c.
[100] Atcorsan,—a.
[101] Grysyassant,—a.
[102] Gytvaeth,—a, d, f, g.
[103] Blwydyn,—a.
[104] Od uch,—a, c, d, e, f, g; oduch,—b.
[105] Med,—a.
[106] Eu,—a, d, e, f, g.
[107] Harnaeth,—a.
[108] Hadrawd,—a.
[109] Angawr,—a.
[110] Nyt mab,—a, b, e, d, e, g; nid mam (mab man,—f.
[111] Au,—f.
[112] En,—a.
[113] Pebyr,—a.
[114] Gwinsaeth, *arall*,—m. *Y mae'r ban hwn ar ol y ban canlynol yn* a, d, e, g. *Nid yw yn* f.
[115] Hetlit,—a, d, e, f, g; hediad,—c.
[116] Ac, —a; c,—g.
[117] Het gyllaeth,—b.

Digitized by Google

Gwlyget Gododin[1] yn[2] erbyn fraeth
Ancwyn[3] Mynyddawc[4] enwawg y[5] gwnaeth
A phrit er prynnu[6] Breithell[7] Galltraeth[8]

Gwyr a aeth Galltraeth[9] ygcat[10] ygcawr[11]
Nerth meirch a gurumseirch[12] ac ysguyd-aur[13]
Pelydr[14] ar gychwyn a llym wàeawr[15]
A lluruceu[16] claer a chledyvawr[17]
Ragorei tyllei trwy vyddinawr[18]
Cwydei[19] cym[20] pymwynt[21] rac y llavn-awr[22]
Rhuwawn[23] hir ef eodei[24] eur y[25] allawr
A chet a choelvein gein[26] y[27] gerddawr[28]

Ny wnaethpwyd neuadd[29] mor orchyman[30]
Mor vawr[31] mor o wawr[32] y gyvlavan
Dyrlydut[33] meddut[34] Morien[35] tan
Ny thraethei na welei[36] Cenon eelain[37]
Yn[38] seirchiawc saphwyawc[39] ton[40] llydnan[41]
Seinyessit[42] y[43] gledyf ymhen[44] gorchan[45]
Noe[46] ac Eseye[47] carrec[48] vawr[49] y chyhad-van[50]
Ni[51] mawy ysgogit[52] vit[53] vab Teithan[54]
Ny wnaethpwyd neuadd[55] mor annovauc[56]
Ony bei Vorien[57] eil Caradawc
Ny diengis yn[58] trwm y lwrw[59] mynawc
Dywal dywalach no mab Pheruwc[60]

Ffer[61] i[62] law ffagleu[63] Fowys[64] farchawc[65]
Glew dias dinas[66] y[67] lu ovnawc
Rac beddin[68] Ododin[69] bu wascarawc[70]
Y gylchwy[71] dan y[72] gymwy bu a denawc[73]
Yn dyd guyoh[74] bu ystuyth[75] neu buyth atveiliauc[76]
Dyrllyddei[77] veddgyrn[78] eillt Mynyddawc[79]

Ny wnaethpwyd neuadd[80] mor ddiysig[81]
Ny[82] chynon lary vron[83] glinnyon[84] wledig[85]
Nyt ef eisteddei[86] yn[87] tal lleithic
Y[88] neb a wanei nyt adweinit[89]
Raclym y[90] waeawr[91]
Calchdei[92] tyllei vyddinawr[93]
Racvuan[94] y[95] veirch rac rygiawr[96]
Yn dydd[97] gwych[98] atwyth oedd[99] y[100] lavn-awr
Pan gryssei[101] Gynon gan wyrdd[102] wawr.

Disgynsit[103] yn trwn[104] ygcyssevin[105]
Ef diodes gormes ef dodes[106] ffin[107]
Hut ephyt[108] y[109] wrhyt[110] y lwry[111] Elphin[112]
Ergyr guaew[113] rhieu[114] rhyvel[115] chwerthin
Eithin yn[116] oleit[117] mur greit tarw trin
Disgynsit yn[118] trwm ygcyssevin[119]
Gwerth medd ygcyntedd[120] a gwirawt gwin[121] [in[124]
Heyessit[122] y lavnawr rhwng[123] dwy vydd-

[1] Gwawdodyn,—c.
[2] En,—a.
[3] Amcwyn,—d.
[4] Mynydawc,—a.
[5] Enwawc e,—a.
[6] Prynu,—a.
[7] Breithyell,—a.
[8] Gatraeth,—a, d, e, f, g.
[9] Gatraeth,—a, d, e, f, g.
[10] Yg cat,—a.
[11] Yg gawr,—a, d, e, f, g; anghawr,—c.
[12] Gwrymserch,—a; gwrwm seirch,—b.
[13] Ysgwydawr,—a.
[14] Peleidyr,—a; helydr,—e.
[15] Waewawr,—a, d, e, f, g.
[16] Llurugeu,—a.
[17] Chledyuawr,—a.
[18] Vydinawr,—
[19] Kwydei,—a.
[20] Bym,—a, d, f, g; bum,—f.
[21] Pymwnt,—a, d, e, g; pumwnt,—f; *arwydd coll yn* c.
[22] Lavnawr,—a.
[23] Rhuuawn,—a, d, e, f, g; Rhufain,—c.
[24] Rodei,—a, b, e, d, e, f, g,
[25] E,—a; i,—c. [l.
[26] Kein,—a.
[27] I,—c.
[28] Gerdawr,—a.
[29] Neuad,—a.
[30] Orchynnan,—a, d, f, g.
[31] Ofawr vel owawr,—e.
[32] Oruawr,—a, e, g; wawr,—c; orrawr,—d, f.
[33] Dyrllydut,—a, b, d, g; derllyddwyd,—c.
[34] Medut,—a, d, f, g; meddwyd,—c, e.
[35] Moryen,—a.
[36] Wnelei,—a, d, f, g.
[37] Kenon kelein,—a, l.
[38] Un,—a, d, e, f, g.
[39] Saphwryawc,—g.
[40] Son,—a, d, e, f, g, l.
[41] Edlydan,—a. d, g, l; llydvan,—d; elydan elydnan,—f.
[42] Seinnyessit,—a.
[43] E,—a; i,—c. [—d.
[44] Empenn,—a; em penn,
[45] Garthan,—a, d, f, g.
[46] Noc,—a, d, e, f, g.
[47] Esgyc,—a; esaue,—c; yscog,—e; escye,—d; escyc,—f; esgysc,—g.
[48] Canec,—a, g.
[49] Vurvawr,—a, d, e; vyr vawr,—f; vur vawr,—g.
[50] Chahydfan,—f.
[51] Ny,—a.
[52] Gysgogit,—a, d, e, f, g.
[53] Wit,—a, d, g; fyd,—c; fid,—e; uit,—f.
[54] Peithan,—a, d, e, f, g. *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn* a, &c.
[55] Neuad,—a.
[56] Anvonawc,—a, d, i, g.
[57] Vorgen,—d; voryen,—a.
[58] En,—a, b, e, g; un,—c, d; yr eu,—f.
[59] Elwrw,—a, f, g; o lwrw,—c, e.
[60] Ferawc,—a, d, e, f, g.
[61] Fer,—a.
[62] Y,—a, d, e, f, g.
[63] Faglei,—a.
[64] Towys,—b; tywys,—c.
[65] Varchawc,—a.
[66] O,—c.
[67] Bu,—b.
[68] Bedin,—a.
[69] Wawdodyn,—c.
[70] Gwastarawc,—a.
[71] Ynghylchwy,—e.
[72] O,—c; i,—e.
[73] Adeuawg,—f.
[74] Gwyth,—a, d, e, f, g.
[75] Ystwyth,—a.
[76] Bwyth adveillyawc,—a.
[77] Dyrllydei,—a, b, d, e, f; dysllyddei,—g; derllyddei,—c.
[78] Vedgyrn,—a.
[79] Mynydawc,—a.
[80] Neuad,—a.
[81] Diessic,—a.
[82] No,—a, b, d, e, f, g; na,—c.
[83] Vronn,—a.
[84] Geinnyon,—a, d, e, f, g.
[85] Wledic,—a.
[86] Eistedei,—a.
[87] En,—a.
[88] E,—a.
[89] Adwenit,—a, d, f, g.
[90] E,—a: i,—c.
[91] Waewawr,—a, d, e, f, g.
[92] Calch drei,—a, d, g; calchdrei,—l; calch ei vel calchdei,—e; calch trei,—f.
[93] Vydinawr,—a.
[94] Racvuan,—a, d, e, f, g.
[95] I,—c.
[96] Rhyngiawr,—c, e.
[97] En dyd,—a.
[98] Gwyth,—a, d, e, f, g.
[99] Oed,—a.
[100] E,—a; i,—c.
[101] Gryssyei,—a,
[102] Wyrd,—a.
[103] En,—a. [g, l.
[104] Trwm,—a, b, c, d, e, f,
[105] Yg kyssevin,—a.
[106] Rhoddes,—c.
[107] Fin,—a, d, e, f, g.
[108] Effyt,—a, d, e, f, g, l; a phyt,—b, c.
[109] I,—c.
[110] Wrthyt,—b.
[111] Elwry,—a, g; o lwrw,—c; y lwrw,—e, f.
[112] Elfin,—a; elffin,—f. *Mae y llinell hon ar ol y nesaf yn* a, b, d, e, g.
[113] Gwayw,—a.
[114] Rieu,—a.
[115] Ryvel,—a, f.
[116] Eithinyn,—a, f, g; eithynynt,—d.
[117] Uoleit,—a, f, g; uoleit,—l; noleit,—i; voleit,—c, d. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[118] En,—a.
[119] Yg kysseuin,—a.
[120] Med yg kynted,—a.
[121] Win,—a.
[122] A,—c.
[123] Rwg,—a.
[124] Vydin,—a. *Nid yw y ban canlynol yn* i, b, c.

Digitized by Google

Eithin yn[1] noleit[2] mur greit tarw trin[3]
Disgynsit yn[4] trwm rac alavvedd[5] wyrein*

Wyre llu llaes[6] ysgwydawr
Ysgwyt vriw rac biw Beli bloeddvawr[7]
Nar odduch[8] gwyar ffin[9] ffestiniawr[10]
An delut[11] cynllwyt[12] yar[13] gynghorawr
Gorwyd gwarëufrith[14] un ytheurdorchawr[15]
Twrch goruc amot ymlaen[16] ystre ystrywawr
Teilyngdeith[17] gwrthiat[18] gawr
An gelwit y[19] nef bit achledawr[20]
Emyt[21] ef crennyt[22] y[23] gat waewawr
Cat nannen[24] yra Elut[25] clotvawr[26]
Ny[27] chynhennit na bei llu iddaw[28] llawr

Am drynni drylaw drylenn
Am lwys am ddiffwys[29] dywarchen
A[30] gwyddaw[31] gwallt y ar[32] benn[33]
Y[34] am awyr[35] eryr Gwydien[36]
Gwydduc[37] neus amuc ae[38] waen[39]
Arduliat[40] diwyllyat y[41] berchen

Amuc Morien[42] gwennawt[43]
Murdyn[44] a chyvrannu[45] penn
Prif egweryd[46] ac an nerth[47] ac am hen[48]
Tryvyr[49] er[50] bot bun Bratwenn
Deudec[51] Gwenabwy vab Gwenn[52]
Amdrynni[53] drylaw drylenn
Gweinydiawr[54] ysgwydawr yngweithen[55]
Yn[56] aryal cledyval[57] am benn
Yn Lloegr[58] drychion[59] racdrychant[60] unbenn[61]
A dalwy[62] mwng bleidd[63] heb benn[64]
Yn y[65] glaw[66] gnawt gwychnawt yn y[67]
Gyvrang[68] gwyth[69] ag[70] asgen [Lenn
Trengis ni ddiengis[71] Bratwenn[72]
Eur ar[73] vur caer ysgrwydiat[74]
Aer cret ty na chaer[75] aevlodyat[76]
Yn[77] ara ae[78] lyssur[79] ar gatwyt[80]
Adar crwydryar[81]
Syll o vireiin[82] neus adrawdd[83] a vo mwy[84]
O ddanwynnyeit[85] llwy
Od amlwch llivanat[86]
Yn awr[87] blygeint[88]
Na bei cynhafal[89] cynheilw[90]*

[1] Eithinyn,—a, d, f, g.
[2] Uoleit,—a, d, g; uolu, —l; oleit,—b, c, e.
[3] *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[4] En,—a.
[5] Alauoed,—a, d, e, f, g, l; alaved,—b, c.
[6] Lliaws,—f.
[7] Bloedvawr,—a.
[8] Nar od uch,—a, d, e, f, g; na rodduch,—c.
[9] Fin,—a, d, e, f, g.
[10] Festinyawr,—a.
[11] Deliit,—a, b, d, f, g; delyd,—c; denlut vel delut,—e.
[12] Kynllwyt,—a.
[13] Y ar,—a, d, e, f, g.
[14] Gwareuffrith,—a, g; gwarëeusrith,—b, c; gwareus rith,—d, l; gware rith,—f; *nid yw* rith *yn* e.
[15] Rin ych eurdorchawr, —a; un yth eurdorchawg,—b, c; rin ych eurdorchawc,—d; unyth ych eurdorchawc, —e; rin eurdorchawr, —f; rin ych (unyth), —l. *Nid yw y ban hwn yn* g.
[16] Emlaen,—a.
[17] Teilingdeith,—a; teiling deith,—d.
[18] Gwrthyat,—a.
[19] E,—a.
[20] Athledhawr,—a, d, f, g; athledawr,—l.
[21] Y myt,—d.
[22] Krennit,—a.
[23] E,—a.
[24] Catvannan,—a, d, g; cadvannau,—d; catvanneu (clotvannan), —f; calvannan (catvannar),—l.
[25] Er aclut,—a, g; yr a elut,—b, c; er a dut, —d; yr a dut,—e; er a clat,—f.
[26] Clot vawr,—d, f.
[27] No,—a, e, f, g; ni,—c.
[28] Idaw,—a.
[29] Diffwys,—a.
[30] Am,—a, d, e, f, g.
[31] Gwydaw,—a.
[32] E ar,—a, d, g; y ar,—b; i ar,—c; y vel i ar, —e.
[33] Iar e benn,—f.
[34] I,—d, f.
[35] Wyr,—a, d, f, g.
[36] Gwydyen,—a.
[37] Gwyduc,—a, d.
[38] Ac,—a, d, e, g.
[39] Wayw,—a, d, g, l; vaew,—f.
[40] Ardullyat, — a; arddwliad,—c.
[41] I,—c. [—d.
[42] Moryen,—a; morgen,
[43] Gwenwawt,—a, c, d, f,
[44] Nurdyn,—d, f. [g.
[45] Chyvraunv,—a.
[46] Eg weryd,—a, c, d, g; priv eg gweryd,—f.
[47] Annerth,—c; amnerth, —f.
[48] Amhen,—c.
[49] Trywyr,—a, b, d, e, f, g.
[50] Yr,—a, d, f, g.
[51] *Neu* deheuec, —m.
[52] Gwen,—a. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[53] Am drynni,—a, b, c, d, e, f, g.
[54] Gweinydyawr,—a.
[55] Yg gweithyen,—a, d, e, f, g.
[56] En,—a.
[57] Cledyual,—a; cadval, ara (unara), l.
[58] En lloegyr,—a. [—b.
[59] Drychyon,—a.
[60] Rac trychant,—a, d, f, g; raedrychant,—b; 'r oedd drychant,—c; rydrychant,—e.
[61] Unbenn,—a.
[62] Daly, —e.
[63] Bleid,—a.
[64] Prenn,—a, c, d, g.
[65] En e,—a, b, c, e, f, g; eno,—d.
[66] Law,—a, c, d, f, g; gwlaw,—c.
[67] Eny,—a, d, e, f, g; yn i,—c.
[68] O gynrang,—g; o gyurang,—a, d, e; o gyvrang,—f. *Nid yw* o *yn y lleill.*
[69] Gwych,—d.
[70] Ac,—a, b, c, d, e, f, g.
[71] Diengis,—a.
[72] *Y mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[73] Eurar,—a; ac ar,—f.
[74] Krysgrwydyat,—a, d, f, g; kysgrwydiat,—l.
[75] Thaer,—a, d, f, g.
[76] Aer vlodyat,—a, d, e, g; aervlodyat,—l; aeflodiad,—c; aer olodiat,—f.
[77] Un,—a, d, e, g; un Syll o virein neus adrawd a vo mwy,
O damweinnyeit llwy
Od amluch lliuanat
Neus adrawd a vo mwy
Enawr blygeint
[78] Ai,—f.
[79] Leissyar,—a, d, g; leissyr (lavurleissyar),—f.
[80] Argatwyt,—a, c, d, e, f, g.
[81] Brwydryat,—a, f, g; crydryat,—b; crwydrad,—c; brwydryar,—d; crwydryar, al. crwydrad,—e.
[82] Virein,—a.
[83] Adrawd,—a.
[84] *Mae y ban yma yn dechreu d* Neus adrawd, *ar ol y ddau ganlynol, yn* f.
[85] Damweinnyeit,—a, b, o, d, e, g; ddamweiniad,—l. *Nid yw y ban hwn na'r ddau a ganlyn yn* i, b, c.
[86] Amluch lliuanat,—a; llwyad amluch lliuant, —l.
[87] Enawr,—a; yn llawr, —f; en awr,—g; nys adrawdd a fo mwy yn awr,—l.
[88] Bulgeint,—e, f, l. *Cyfleïr y pedair llinell hyn, gyda chwaneyiad o un atynt yn* a, *neu yn hytrach ail adroddiad o ran o'r flaenaf, fel hyn:—*
[89] Kynhawel,—a, f, g; kynawel,—d. f, g; cynheilweint,—l. *Mae hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[90] Kynheilweing,—a, d,

* Disgynsit in trwm in alauoed dwyrem,—k.

* Eur ar mur caercrisguitat
Dair caret na hair air mlodyat
Un S sara secisiar argouuduit
Adar bro uual pelloid

Digitized by Google

Pan vuost i[1] cynnyvin[2] clot
Yn amwyn tyuyssen[3] gortirot[4]
O haedot diachor din drei[5]
Oedd mynyt[6] wrth olut[7] ae cyrchei[8]
Oedd diwas[9] y vyddin[10] ae i[11] cretei
Ny elwit gwinwyt men na bei[12]
Cyt[13] bei cannawr[14] yn un[15] ty
Atwen ovalon[16] ceny[17]
Pen y gwyr[18] talbeing[19] a dely
Nyt wyf vynawc blin
Ni ddialav[20] vy ordin[21]
Ny chwarddaf[22] y[23] chwerthin
Adan[24] draed[25] ronin
Ystynnvawc[26] vyg glin[27] a bundat y[28]
Yn y ty[29] deyerin[30]
Catuyn heyernin[31]
Am benn vy[32] deulin
O ved o vuelin[33]
O Gattraeth[34] wnin[35]
Mi a[36] na vi[37] Aneurin
Ys gwyr Taliessin[38]
Oveg cyvrenhin[39]
Neu chenig[40] Ododin[41]
Cyn[42] gwawr dydd[43] dilin

Goroled[44] Gogledd[45] gwr ae gorug[46]
Lary vron[47] haeladon[48] ny yssyllut[49]
Nyt ymda[50] daear nyt yon duc mam[51]
Mir[52] eirian[53] gadarn haearn gaduc
O nerth y cleddyf[54] claer y[55] hamuc
O garchar anwar[56] daear ym[57] duc
O gyvle angheu o anghar dut
Ceneu[58] vab Llywarch dihafarch drut[59]
Nyt ef borther[60] gwarth gorsedd
Senyllt ai[61] Lestri lawn medd[62]
Goddolevi[63] gleddyf[64] y[65] garedd
Goddolevi[66] lemenei[67] y[68] ryvel[69] dyphorth[70]
Seil yn muyssaur[71] o[72] freych[73]
Rac byddin[74] Ododin[75] a Brennych[76]
Gnawt yn y[77] neuadd[78] fyth[79] meirch
Gwyar a gwrwmseirch
Ceyng y el[80] hiryell oe law
Ac yn[81] elydd[82] bryssiaw[83]
Gwen ac ymhyrddwen hyrddbleit[84]
Diserch[85] a serch ar tro[86]
Gwyr nyt oedyn drych dract[87] fo[88]
Heilin[89] achubyat pob bro
Llech Leucu[90] tud leu[91] leudvre
Gododin[92] ystre

Mirein uys adrawd a uo byv o dan guenneit
Lai o dani lun luch liuanat
Nys adraut a uo biu in dit plemieit
Na bei cinaual cynelueit,—k.
Nys adrawd gododin
In dit pleigbeit
Na bei cynhaual citeluat,—k.

[1] Di,—a, d, f, g.
[2] Kynnivyn,—a, d, f, g; cynnypin, —b, c; kynnissyn,—e
[3] Tywyssen,—a.
[4] Gordirot,—a.
[5] *Mae y llinell hon yn ddwy yn* a, d, f, g:—

O haedot en gelwit redyrch gwyr not
Oed dor diachor diachor din drei,—a, l.

O haeddot yn gelwir edrych (gelwid redrych) gwyr not
Oedd drei dor (diachor oedd dor) din drei,—f.

Haedot (haeddod,—c; haedod,—e diachor (ddiachor,—c, din dre (dre,—e) diachor diachor,—g.

[6] Mynut,—a.
[7] Wrtholut,—b.
[8] Kyrchei,—a.
[9] Dinas,—a, d, e, g; divas (dinas),—f.
[10] E vedin,—a.
[11] Ac i,—b, e.
[12] *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, *ac y mae'r tair llinell nesaf yn un pennill.*
[13] Ket,—a, d, f, g.
[14] Cann wr,—a, d, e, f, g; cannwr,—b, c.
[15] En vn,—a.
[16] O valon,—b.
[17] Keny,—a.
[18] Pen gwyr,—a, d, e, f, g, l.
[19] Tal being,—a, d, e, f, g.
[20] Ny dialav,—a.
[21] *Ban o* f,—m. *Nid yw yn* i, b, c, d.
[22] Chwardaf,—a.
[23] I,—c.
[24] A dan,—a, c, d, e, f, g.
[25] Droet,—a, d, f, g, l.
[26] Ystynnawc,—a.
[27] Fy nglin,—c; vig glin,—l.
[28] Bun ddad,—c. *Nid yw* a bundat y *mewn un ffurf yn* d, f, g.
[29] En ty,—a, d, e, f, g.
[30] Deyeryn,—a.
[31] Cadwyn heyernyn,—a; catuyn heyernin,—l.
[32] Vyn,—a, d, e, f, g.
[33] *Ban o* f,—m. *Nid yw yn* i, b, c, d.
[34] Gatraeth,—a.
[35] *Neu* werin,—m; werin, a, d, e,.g. *Nid yw y llinell hon yn* f.
[36] Mi na,—a, d, f, g; a wna,—c, e.
[37] I,—e.
[38] Talyessin,—a.
[39] Kywreuhin,—a, f, g; vel cyfrennin,—e.
[40] Chynig,—c; chenic,—l.
[41] E ododin,—a, d, f, g. *Nid yw* e *yn y llcill.*
[42] Kynn.—a.
[43] Dyd,—a. *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn* a, &c.
[44] Gwroledd,—c, e.
[45] Gogled,—a.
[46] Goruc,—a.
[47] Llary vronn,—a.
[48] Haelad,—b; haela don,—f.
[49] Essyllut,—a; yssylluc,—f.
[50] Emda,—a; am dda,—c.
[51] Nyt emduc,—a, d, e, g, l; nid ion ddug,—c; nid ymdug mam,—f. *Rhoddir* mam *yn nechreu y ban nesaf mewn amryw o'r copiau, ac felly cedwir y brifodl.*
[52] Mor,—a, d, e, f, g.
[53] Eiryan,—a.
[54] Cledyf,—a.
[55] E,—a; ei,—c.
[56] Amwar,—a, d, f, g.
[57] Em,—a; ym vel im,—e.
[58] Keneu,—a.
[59] *Terfyna y ban hwn bennill yn y rhan fwyaf o'r copiau.*
[60] Borthi,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[61] Ae,—a, d, e, f, g.
[62] Llawn med,—a.
[63] Godolei,—a, d, f, g, l.
[64] I gleddy,—f; gledyf,—a, l.
[65] I,—c, f.
[66] Godolei,—a, d, f, g, l.
[67] Lemein,—a, d, g, l; lemein (lemeni),—f.
[68] E,—a, l; o,—c, e, f.
[69] Ryvel,—a, l. *Mae'r gair hwn yn terfynu'r llinell yn* a, d, f, *a'r gair nesaf yn dechreu y llinell ganlynol.*
[70] Dyfforthsei,—a, g; dyphorthei,—d, f, l.
[71] Lynwyssawr,—a, d, g, l; yn mwysawc,—e; cynwysawr,—f.
[72] Oe,—a, d, f, g, l.
[73] Vreych,—a; vreich,—l. *Saif y ddwy linell flaenorol yn a fel hyn:*

Godolei lemein e ryuel
Dyfforthsei lynwyssawr oe vreych.

Yn f fel hyn:—

Goddolei lemein (lemeni) o ryvel dyphorthei Cynnwyssawr oe freych.

[74] Bedin,—a; bydin,—l.
[75] Gwawdodyn,—c.
[76] Breenych,—l.
[77] Ene,—a, d, e, f, g; yn
[78] Neuad,—a, l. [e,—l.
[79] Vyth,—a, l.
[80] Keingyell,—a, b, c, d, e, f, g.
[81] En,—a.
[82] Elyd,—a.
[83] Bryssyaw,—a.
[84] Ymhyrdwen hyrdbleit,—a.
[85] Disserch,—a.
[86] Artro,—d.
[87] Dryohdraet,—d.
[88] Dro,—b, c; ffo,—d.
[89] Heilyn,—a. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[90] Leutu,—a, d, f, g; leueu,—b, c; leuta,—l.
[91] *Nid yw yn* d, f, g.
[92] Gwawdodyn,—c.

Digitized by Google

Ystre ragno ar y angat[1]
Anghat gynghor i[2] leuver[3] cat
Cangen[4] Gaerwys Ceny[5] duliwys[6]
Tymor tymhestyl[7] Tymhestyl dymmor
Y[8] beri rhestr rhac rhiallu[9]
O dindovyt[10] yn dyvu wyt yn dy uovu[11]
Dwys ut[12] uodyn[13] Llym yt wenyn
Llwyr genyn llu ysgwyt rygyn[14]
Rac tarw trin y dal vriw[15] vu*
Er cryn[16] y[17] alon ar af[18]
Er[19] y Brwydrin trin trachwar[20]
Cwr y van ceirw[21]
Am gwr y van carw[22]
Byssed brych briuant[23] barr[24]
Am bwyll am Rhodri[25] am Rychwardd[26]
Ys broys[27] brys treulyaut Rhys[28]
Yn rhin drec[29] ny[30] hu[31] ny gaffo y[32] neges[33]
Nyt anghwy[34] o vanny[35] oddiwes[36]
Ny mat uanpuyt ysguyt[37]
Ar grymal[38] carnuyt[39]
Ny mat ddodes[40] y[41] vorddwyt[42]

Ar vreichir mein llwyt[43]
Gell y baladr[44] gell
Gellach[45] o bell[46]
Y mae dy wr yn y[47] gell
Yn cnoi angell bwch[48]
Budd[49] oe law[50] yddaw[51] poet ymbell[52]
Da y daeth[53] Adonwy atwen[54]
Ym a dawssyt[55] wen[56] heli Bratwen
Gwnelut leadut[57] llosgut no Morien[58]
Ny naeth[59] wnelut
Ny ddelyeist[60] nac eithaf na chynghor[61]
Ysgwn drein[62] dibennor
Ny weleist[63] y morchuyd[64] mawr marchogion[65]
Ny leddin[66] my[67] roddin[68] nawdd[69] y Saeson*

Gododin[70] gomynaf[71] dy blegyt
Tyno[72] eu dra thrinuein[73] drinnessyt[74]
Gwas chwant y[75] ariant heb[76] ymwyt[77]
O gysul[78] mab dwyre[79] dy wrhyt
Nyd oedd[80] gynghor uann[81]
Uael[82] rac lan[83] Veithin

[1] Anghat.—a. *Ban o* f, m. *Nid ydyw y ban yn* i, b, c.
[2] E,—a, d, e, f, g.
[3] Leuuer,—a.
[4] Cangeu,—b, c.
[5] Keui,—a, d, g; cevi,—l; ceuy,—f.
[6] Drillywys,—a, d, g; drillwys,—f; drilywys,—l.
[7] *Nid ydyw y ddau air hyn yn* c.
[8] I,—c; i et y,—e.
[9] Restyr rac riallu,—a.
[10] O dindywyt,—a, d, f, g; odin dovyt,—b, c, e.
[11] Dy wovu,—a, e, g; dy uosu,—b; dywo dyvu,—d; dyuovu,—f. *Nid yn'r pedwar gair olaf o'r llinell hon yn* c, *ac nid ydynt eylur yn* b.
[12] Yd,—a.
[13] Wodyn,—a, c, d, f, g; foddyn,—e.
[14] Rugyn,—a.
[15] Dalfriw,—c, e.
[16] Erkryn,—a; er kryn,
[17] E,—a; o.—c. [—g.
[18] Ar af (ar),—a; af ar,—c; araf,—d.
[19] Y,—c; ery,—d.
[20] Trachuar,—a.
[21] Kwr e vankeirw,—a. *Nid yw y ban hwn yn*
[22] E vanncarw,—a. [b, c.
[23] Briwant,—a, f.
[24] *Ar ol y llinell yma yn* a, e, f, g, *y mae hon :—*

Am bwyll am,—a) disteir am distar,—f.

Yn ol l *fel hyn :—*

Am bwyll am distoir am distard.

Nid ydyw yn i, b, c, d.
[25] Am rodic,—a, l; Rhodic,—f.
[26] Rychward,—a; rychwedd,—b, c.
[27] Ys bro ys,—a, d, f, g, l; ysbroys,—c.
[28] Treullyawt rys,—a, l.
[29] En riwdrec,—a, d, g; yn rhiwdrec,—f.
[30] Nid,—c.
[31] Hu wy,—a, d, f, g. *Nid yw* wy *yn* i, b, c, e.
[32] E,—a; i,—c, e.
[33] *Yn* a, *cyssylltir dechreu y llinell hon á diwedd y flaenorol, a saif y ddwy fel hyn :—*

Ys bro ys brys treyllyawt rys en riwdrec
Ny hu wy ny gaffo e neges

[34] Amghwy,—l.
[35] A wanwy,—a, d, g, l; o vann y vel o fan,—e; a wa mvy,—f.
[36] Odiwes,—a. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn y lleill.*
[37] Wanpwyt ysgwyt,—a.
[38] Gynwal,—a, d, f, g; grymal vel grymial—e.
[39] Carnwyt,—a.
[40] Dodes,—a.
[41] I,—c.
[42] Vordwyt,—a.

*Lech leud ud tut leu ure
Gododin stre stre
Ancat ancat cyngor cyngor
Temestyl trameryn lestyr trameryn
O dindywyt en dyvwn (dyowu,—i)
Scuyt grugyn irac taryf trun tal triv (briw,—i) bu,—k.

[43] Mein-llwyt,—a. *Nid yw y pum llinell ganlynol yn* c.
[44] E baladyr,—a.
[45] E,—a, c, d, e, f, g.
[46] Obell,—a, c, d, e, g; y obell,—f.
[47] Ene,—a, c, d, f, g.
[48] Bwch aut hwch,—b; hwch,—e.
[49] Bud,—a.
[50] Lawr,—b.
[51] Idaw,—a.
[52] *Neu,* Budd oe law yddaw poet poet ymbell angell,—m. *Y mae'r tair llinell yna yn bedair yn* a, *fel hyn:—*

Y mae dy,wr ene gell
Yn cnoi anghell
Bwch bud oe law idaw
Poet ymbell angell

Ac y mae'r llinell hon yn terfynu pennill.
[53] Doeth,—a, d, e, f, g. *Nid yw'r pennill yma yn* c.
[54] At wen,—a.
[55] Ym adawssut,—a, c, d, f, g, l; ym adawssyt,—e.
[56] Wenn,—a.
[57] Lladut,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[58] Moryen,—a.
[59] Waeth,—a, c, d, g; vaeth,—e; waeth (vaeth),—f.
[60] Delyeist,—a.
[61] Chynhor,—a, c, d, e, f, g.
[62] Drem,—a, c, d, f, g.
[63] E,—a.
[64] Morchwyd,—a; ymorchvyd,—l.
[65] Marchogyon,—a.
[66] Wynedin,—a, c, g; wynedin,—d, f.
[67] Ny,—b, d; ni (na),—l.
[68] Rodin,—a.
[69] Nawd,—a.
[70] Gwawdodyn,—c.
[71] Gofynaf,—e.
[72] Tynoeu,—a; ty noeu,—b.
[73] Thrumein,—a, d, f, g; thrinyein,—b, c; thrinvein,—e.
[74] Drum essyth,—a, d, g. Tynoeu tra thrumein drum essyth,—f.
[75] I,—c.
[76] Hem,—g.
[77] Emwyt,—a, d, f, g, l.
[78] Gussyl,—a; gyssu,—d.
[79] Dwywei,—a, d, g, l; dwywe;—f.
[80] Nyt oed,—a; nid ced,—f.
[81] Gynghorwann,—a, d, f, g; ynghoruan,—b; gynghorwan,—c; gynghorfan,—e.
[82] Wael e,—a; hael i,—e. *Nid yw* e *yn* i, b, c, e.
[83] Tan,—a, d, e, f, g.

*Da dyvot adonwy adonwy am adaussut
A wnelei vratwen gwnelut lledut llosgut
Ny chetweist nac eithaf na chynnor (chyngor,—i)
Ysgwn tref dy beuwel (bennel,—i) ni weleis or mor
Bwyr mor marchauc a vei waeth no odgur,—k.

Digitized by Google

O lychwr y[1] lychwr luthbin[2]
Luchdor y[3] borffor[4] beryerin[5]
Lladd gnaws[6] gwan maws mur[7] trin
Anys garat[8] vu[9] ynat[10] ac Aneurin[11]
Cywyrein cetwyr[12] cynrennin[13]
Y[14] Gattraeth gwerin ffraeth[15] fysgiolion[16]
Gwerth medd[17] ygcyntedd[18] a gwirawt win
Heessit y[19] Lavnawr rhwng[20] dwy vyddin[21]
Ardderchawc[22] varchawc rac Gododin[23]
Eith iuyn[24] voleit[25] mur greit[26] tarw trin[27]
Cywyrein cetwyr[28] cynrenhin[29]
Gwlat atvet[30] gochlywet[31] eu[32] dilin[33]
Dy goglawd[34] tonn beuyr[35] beryerin
Men[36] ydynt[37] eiliassaf[38] elein
O brei[39] vrych ny uelych[40] Ueyelin[41]
Ny chemyd[42] haedud[43] a Gorddin[44]
Ny phyrth meuyl[45] moryal eu dilin
Lavn[46] durawt[47] barawt y[48] uaeth lin[49]
Cywyrein cetwyr cywrenhin[50]
Gwlat atvel gochlyuer[51] eu dilin[52]
Ef laddawdd[53] a chymawn[54] a llain
A charneddawr[55] tra gogyhne[56] gwyr trin[57]
Cywrein[58] cetwyr[59] cyvaruuant[60]
Ygyt[61] yn unvryt[62] yt gyrchassant
Byr[63] eu hoedyl, hir eu hoet ar eu carant

Seith gymeint o Loegrwys a laddassant[64]
O gyurysed[65] Guraged[66] guych[67] a unaethant[68]
Llawer mam ae deigyr ar[69] ei[70] hamrant[71]
Ny wnaethpwyd neuadd[72] mor ddianaf[73]
Lew mor hael baran llew llwybr[74] muyaf[75]
A Chynon lary vronn[76] a don[77] deccaf
Dinas y dias ar led[78] eithaf
Dor anghor byddin[79] budd[80] eilyassaf
Er[81] sawl a welais ac a welaf[82]
Ymyt[83] yn ymdduyn[84] aryf gryt guryt Guryaf[85]
Ef laddei oswydd a llafn llymmaf[86]
Mal brwyn[87] yt gwyddynt[88] rac y[89] adaf
Mab Clytno[90] clothir[91] canaf y ty[92]
Or clot heb or heb[93] eithaf[94]
O winveith a meddveith[95] dygoddolyn[96]
Gwn leith[97] mam Hwrreith Eidol ynial[98]
Ermygei racvre[99]
Rac bron Buddugre[100]
Breein[101] dwyre
Wybr[102] ysgynnyal
Cynrein[103] yn cynydaw[104]
Val glas heid[105] arnaw
Heb gilyaw[106] gyhaval[107]

[1] I,—c.
[2] Lluch bin,—a, d, g; luthvin,—b; lwthfin,—c; lwch bin,—f.
[3] I,—c.
[4] Borfor,—a; bor for,—g.
[5] Beryenin,—d.
[6] Gwaws,—a, d, f, g, l; graws,—e.
[7] Gwyr,—d.
[8] Anysgarat,—a.
[9] Ac vu,—a, e, g; ac un,—d, f, l. *Nid yw* ac *yn* i, b, c.
[10] Y nat,—a, d, g; yn ad,—c; y nad,—f.
[11] *Nid yw* ac *yn* g: *mae y llinell hon yn terfynu pennill yn y copiau ereill.*
[12] Kywyrein Ketwyr,—a.
[13] Kywrennin,—a, d, f, g.
[14] I,—c.
[15] Fraeth,—a.
[16] Fysgyolin,—a; wysgiolin,—c.
[17] Med,—a.
[18] Yg kynted,—a.
[19] Heyessit e,—a.
[20] Rwng,—a.
[21] Vedin,—a.
[22] Arderchauc,—a.
[23] Gwawdodin,—c.
[24] Eithinyn,—a, d, e, g, l; eith iwyn,—b; eithin yn,—e, f.
[25] Uoleit,—d; noleit,—f.
[26] Murgreit,—a, d, e, g.
[27] *Mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn y lleill.*
[28] Kywyrein Ketwyr,—a.
[29] Kywrenhin,—a, d, f, g; cywrenhin, l.
[30] Atvel,—a, d, f, g, l; atuet,—b; adued,—c.
[31] Gochlywer,—a, f.
[32] Ei,—b.
[33] Dilyn,—d: *y mae arwydd coll rhwng y gair hwn a'r nesaf yn* g.
[34] Dygoglawd,—a, d, e, f, g.
[35] Tonn bevyr,—a.
[36] Mein,—b, c.
[37] Yd ynt,—a, d, e, f, g.
[38] Eilyassaf,—a; heliessynt, —c; heliessynt eiliasaf,—d; eliassaf,—e.
[39] Bei,—c.
[40] Welych,—a.
[41] Wyelin,—a, d, f, g; lleuelin,—b, e, e; weyelin,—l.
[42] Chenyt,—b, c, e.
[43] Haed ud,—a, d, f.
[44] Gordin,—a.
[45] Mevyl,—a.
[46] Lavyn,—a; dawn,—e.
[47] Durat,—d.
[48] I,—c.
[49] Waetlin,—a, c, d, e, f, g, l. *Y mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, b, c, e, f, g: *yn* d, *y mae'r ddwy linell olaf o'r pennill canlynol wedi eu chwanegu at y pennill hwn.*
[50] Kywyrein ketwyr kywrenhin,—a.
[51] Gochlywer,—a.
[52] *Dau fan o* f,—m. *Nid yw'r ddwy linell hyn yn* i, b, c, d.
[53] Lladawdd,—a; lladdawdd,—l.
[54] Cham mawn,—c, e.
[55] Charnedawr,—a.
[56] Gogyhwc,—a, d, g; gogyhue,—e; gogyhwe (gogyhwc),—f.
[57] *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn y copïau ereill, oddi gerth* d.
[58] Kywyrein,—a, d, e, f,
[59] Ketwyr,—a. [g.
[60] Hyuaruuant,—a, e, f, g.
[61] Y gyt,—a, d, f, g; ygcyt,—b; ynghyd,—c, e.
[62] Un vryt,—a, d, e, f, g.
[63] Byrr,—a.
[64] Ladassant,—a.
[65] Gyvryssed,—a, d, f, g; gywrysed,—b, c, e.
[66] Gwraged,—a.
[67] Gwyth,—a, d, f, g, l.
[68] Wnaethant,—a.
[69] *Nid yw yr* ar *yma yn* d.
[70] E,—a, e, f, g,
[71] *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn y lleill.*
[72] Neuad,—a.
[73] Dianaf,—a.
[74] Llwybyr,—a.
[75] Vwyhaf,—a, d, f; vwynaf,—g.
[76] Laryvronn,—a.
[77] Adon,—a, d, f, g, l; ar don,—c.
[78] Lled,—a.
[79] Angor bedin,—a.
[80] Bud,—a. *Nid ydyw'r gair hwn yn* b.
[81] Or,—a, d, f, g.
[82] Welav,—a.
[83] Ymmud,—c; y mut,—d.
[84] En emdwyn,—a; yn dwyn,—e.
[85] Gwryt gwryaf,—a.
[86] Ef lladei oswyd a llavyn llymaf,—a.
[87] O brwyn,—b.
[88] Gwydynt,—a.
[89] I,—c.
[90] Klytno,—a.
[91] Clot hir,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[92] I ti,—e.
[93] Oreb—e.
[94] Ertheiaf,—e. *Y mae'r ban hwn yn terfynu pennill yn y lleill. Trefnir y ddau fan olaf yn a fel hyn:—*

Mab klytno clot hir canaf
Yty or clot heb or heb eithaf.

[95] Medweith,—a, d, e, f, g.
[96] Dygodolyn,—a, b, d, f, g; dygodd o lyn,—c.
[97] Gwnlleith,—a, d f, g, l.
[98] Enyal,—a. *Trefnir y ddwy linell uchod yn a yn bedair yn ol eu priffodl, fel hyn:—*

O winveith a medweith
Dygodolyn gwnlleith
Mam hwrreith
Eidol enyal.

[99] Rac vre,—a, e, f, g.
[100] Bronn budugre,—a.
[101] Brein,—b, c.
[102] Wybyr,—a.
[103] Kynrein,—a.
[104] Kwyaw,—a, d, f, g.
[105] Glasheid,—c.
[106] Giliaw,—a.
[107] Gyhaual,—a.

Digitized by Google

Synwyr[1] ystwyr ystemet[2]
Yar[3] neilyon[4] guebyl[5]
Ac arddemyl gleddval[6]
Blaen anewyn[7] anhun[8]
Hedin[9] ar[10] dihun
Mam[11] Reiddyn[12] rwyf trydar[13]
O winveith a meddvaeth[14] ydd[15] aethant
Yr[16] gynhen[17] llurygogyon
Nis[18] gwn leith lletcynt[19]
Cyn lwyded[20] eu leas dyddarvu[21]
Rac Cattraeth[22] oedd[23] ffraeth[24] eu llu
O osgordd[25] uynyddawr[26] vawr[27] dru
O drychant namyn[28] un gwr ny ddyvu[29]
O winveith[30] a meddveith[31] yt gryssiasant[32]
Gwyr yn rheit[33] moleit eneit dichwant
Gloyw ddull[34] y[35] am drulyt[36] gytvaethant[37]
Gwin a mel[38] a mal[39] a muesant[40]
O osgordd[41] vynyddawc[42] am[43] duy[44] atvyliawr[45]
A rhwyf[46] a golleis am[47] gwir garant
O drychant rhiallu[48] yt gryssiasant[49] Gattraeth[50]

Tru namyn un[51] gwr[52] nyt atcorsant[53]
Hu byddei[54] ygcyvrein[55] present mab[56] pel
Ar y[57] ehu[58] beddei[59] yn y[60] vei[61] atre
Hut amuc[62] Ododin[63] o win a medd[64]
Yn[65] dieding[66] yn gystryng[67] ystre
Ac Adan cadvannan[68] cochre
Veirch marchawc goddrud[69] y more[70]
Angor deur[71] daen
Sarph seri raen
Sengi urymgaen[72] ymlaen byddin[73]*
Ayth[74] aruynawl[75] drussyat[76] dreissyawr[77]
Sengi uaenawr[78]
Yn dydd[79] cadwynawr[80]
Ygclawdd[81] gwernin
Eil nedic[82] nar[83]
Neus duc drwy var
Gwledd[84] y[85] adar
Drydar[86] drin
Cywir[87] yth elwir enwir[88] weithret[89]
Rhagan[90] rhwyuyadwr[91] mur catuilet[92]
Merin a Madyen[93] mat yth anet†
Ar dyledawr[94] canu cyman[95] caffat[96]

[1] Synnwyr,—a.
[2] Ystemel,—a, d, e, f, g; ystymmeid,—c.
[3] Y ar,—a, d, e, g; yr, —c.
[4] Weillyon,—a, d, f, g.
[5] Gwebyl,—a; gwevyl, —b, c.
[6] Ardemyl gledyuul,—a.
[7] Ancwyn,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[8] *Nid yw'r gair hwn yn* d.
[9] Hediw,—a, f, g.
[10] An,—a, d, f, g.
[11] Nam,—f.
[12] Reidun,—a, b, c, d, e, f, g.
[13] *Y mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn y lleill.*
[14] Medweith,—a, d, f, g.
[15] Yd,—a, b, d, e, f, g.
[16] E,—a, l; i,—c.
[17] Genhyn,—a, b, d, f, g, l.
[18] Nys,—a.
[19] Lletkynt,—a.
[20] Llwyded,—a.
[21] Llaes dydaruu,—a.
[22] Catraeth,—a.
[23] Oed,—a.
[24] Fraeth,—a.
[25] Osgord,—a.
[26] Vynydawc,—a, d, f, g.
[27] Wawr,—a, e, f, g.
[28] Namen,—a.
[29] Ny dyvu,—a. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[30] Winweith,—e.

O drychan riallu yt gryssyasant
Gatraeth tru namen vn gwr nyt atcorsant

[31] Medveith,—a; medweith,—e.
[32] Gryssyassant,—a.
[33] En reit,—a.
[34] Dull,—a.
[35] I,—c.
[36] Drull yt,—a, d, e, f, g, l.
[37] Gyvaethant,—g; gyt vaethant,—l.
[38] Med,—a, d, f, g.
[39] Amall,—a, d, g, l; a mal aral,—e.
[40] A amucsant,—a, e, l; amwesant,—b, c, f; a amuesant,—d; a amuscant,—g; *neu* Gwin a medd a mal amwesant,—m.
[41] Osgord,—a.
[42] Vynydawc,—a, c, d, f, g; vynydawr,—b, c, e.
[43] Au (an),—f; an,—l.
[44] Dwyf,—a, d, f, g, l; dwy,—b, c, e.
[45] Atveillyawc,—a, d, g; atveyllyawc,—f; adveiliawc,—l.
[46] Rwyf,—a.
[47] Om,—a, d, e, f, g.
[48] Drychan riallu,—a.
[49] Gryssyassant,—e.
[50] Gatraeth—a.
[51] Namen vn,—a.
[52] *Nid yw'r gair hwn yn* d.
[53] Atcorasant,—d. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn y lleill. Fel hyn y mae hon a'r flaenorol yn* a:—

Hut amuc ododin
O win a med en dieding
Yng ystryng ystre

[54] Hv bydei,—a.
[55] Yg kywyrein,—a, d, g; yg cywyrein,—l; ynghywrein,—f.
[56] Mal,—a, d, e, f, g.
[57] I,—a.
[58] E hu,—a, d, g; echu, —b; echw,—c, f.
[59] Bydei,—a, b, c, d, e, f, g.
[60] Ene,—a, d, e, f, g; oni, —c.
[61] Uei,—a; mal pel ar y e hu bydei yn y vei atre,—l.
[62] A mug,—f.
[63] Wawdodyn,—c, e.
[64] Med,—a.
[65] En,—a.
[66] Diedin,—c; ddiedin,—e.
[67] Yng ystryng,—a; yn ystryng,—l. *Trefnir y ddwy linell uchod fel hyn yn* a:—

Hut amuc ododin
O win a med en dieding
Yng ystryng ystre

[68] Gatvannan,—a; catvannan,—e.
[69] Godrud,—a.
[70] E more,—a, b, f, g; ym more,—c; emore, —d; y more vel ym more,—e. *Mae'r ban hwn yn terfynu pennill yn y lleill.*
[71] Dewr,—a.
[72] Wrymgaen,—a; urym gaem,—b, c.
[73] Emlaen bedin,—a. *Y mae y llinell yn ddwy yn* a, *er mwyn y brifodl*:—

Sengi wrymgaen
Emlaen bedin

[74] Arth,—a, d, f, g; ath, —c; aeth vel ath,—e.
[75] I arwynawl,—a.
[76] Drussyawr,—a, f, g; drwsiad,—c, e.
[77] Dreissyawr,—a.
[78] Waewawr,—a, d, g; vaenawr,—b, c, e; waywawr,—f.
[79] En dyd,—a.
[80] Cadyawr,—a, d, g; cadiawr,—f.
[81] Yg clawd,—a.
[82] Redic,—b, c, e.
[83] Na'r,—c; yn ar,—e.
[84] Gwled,—a.
[85] I,—c.
[86] O drydar,—a, d, f, g. *Nid yw o yn y lleill.*
[87] Kywir,—a; gwir,—c.
[88] Oth enwir,—a, d, f, g.
[89] Weithred,—f.
[90] Ractaf,—a, g; rhangaf,—b; rhyngaf,—c; raccaf,—d; ragaf al. rhyngaf al. ractaf—e; rhagaf (rhagor, rhactaf),—f.
[91] Ruyuyadwr,—a.
[92] Cadwilied,—c; cadviliet vel cadwilied,—e.
[93] Madyein,—a, c, d, e, f, g, l. *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn y lleill.*
[94] Vrydawc,—a, c, d, f, g; ardyledawr,—e.
[95] Kyman,—a, b, d, f, g; cymain,—c; cyfan,—e.
[96] Caffed,—c, e.

* Angor deor dain
Sarff saffwy graon
Anysgoget (anysgoc,—i) vaen blaen bedin,—k.

† Enwir yt elwir oth gywir (al. guir) weithret (al. Enwir yth eluir guerit,—i. [guerit)
Kewir yth elwir gywir (al. oth gyuir) weithret
Rector rwyvyadur (al. liuiadur, al. cindir) mur pob kiwet (al. uivet, al. kyvyeith)
Meryn mab madyeith mat yth anet,—k.

Digitized by Google

Cetwyr am Gattraeth a wnaeth brythret[1]
Brith[2] a uyar[3] sathar sanget
Sengi uit[4] Gwynedd[5] bual am dalmedd[6]
A chalanedd[7] cyuyringet[8]
Nyt[9] ardrawdd[10] cibno cet[11]
Bei cymun[12] cein[13] daret[14]
Wedy cyffro cat[15] *

Ardyledawc canu cyman[16] o vri[17]
Twrf tan a tharan a rhyuerthi
Gwrhyt ardderchawc marchawc[18] mysgi
Rudd vedel[19] rhyvel a eidduni[20]
Gwr gwned[21] divuddiawc[22] dimyngyei[23]
Y gat or[24] meint gwlat yt y clywi[25]
Ae[26] ysgwyt[27] ar y ysgwydd[28] hut a roli[29]
Llaen[30] mal gwin gloew o wydr lestri[31]
Ariant[32] am yvet[33] eur dylyi
Gwinvaeth oedd[34] vaetnerth[35] Lyuri[36]

Ardyledawc canu claer orchyrdon[37]
A gwedy dyrraith[38] dyleinw afon[39]
Dimcones[40] lovlen ben[41] eryron

[1] Ketwyr am gatraeth a wnaeth brithret,—a.
[2] Brithwy,—a, d, g, l.
[3] Wyar,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[4] Sengi wit,—a; sengiwyd,—c, e.
[5] Gwned,—a, d, f, g, l.
[6] Dal med,—a, b, c, d, f, g.
[7] Chalaned,—a.
[8] Kyuurynged,—a, d, f, g; cyuiringet,—b; cywiringed,—c; kyuirynged, al. cyfringed,—e; cyvirynged,—l.
[9] Ni,- b.
[10] Adrawd,—a, b, c, d, e, f, g.
[11] Kibno wede kyffro ket,—a, d, g; Ni adrawdd cibno wedi cyffro cad ced,—f; Wedi cyffro cat cyt bei cymun cein dayret,—l. [- c.
[12] Kymun,—a; cymain,
[13] Keui,—a; ceui,—f.
[14] Dayret,—a; daeret,—f. *Gyda'r gair ynna y mae'r pennill yn terfynu yn* a, d, g.
[15] *Trefnir y pum llinell yma yn* a *yn bedair, fel hyn :—*

Sengi wit gwned bual am dal med
A chalaned kyuurynged
Nyt adrawd kibno wede kyffro
Ket bei kymun keui dayret.

[16] Kyman,—a; cyfan,—e.
[17] Ovri,—a, c, f, g.
[18] Varchawc,—a.
[19] Ruduedel,—a, b, d, e, f, g; rhudd fedd,—c.
[20] Ryuel a eiduni,—a.
[21] Gwynedd,—c.
[22] Divudyawc,—a.
[23] Dimynygei,—g.
[24] Er,—c.
[25] Yd y klywi,—a; yt glywei,—e; yt y clywei,—l.
[26] Ac,—b, c, e.
[27] Ysgwydd,—c.
[28] Ysgwyd,—a.
[29] Hut arolli,- a, c, d, f, g; aroli vel arholi,—e.
[30] Wayw,—a, d, f, g; llain,—c, e.
[31] Wydyr,—a.
[32] Aryant,—a.
[33] Yued,—a; y ved,—d, f.
[34] Oed,—a.
[35] Waetnerth,—a, d, e, g, l; vaelnerth,—b, c.
[36] Vab llywri,—a, d, e, f, g, l. *Nid yw* vab *yn* i, b, c.
[37] Orchorddion, c, e; orchorddon, l.
[38] Dyrreith,—a.
[39] Aeron,—a, d, f, g; auon,—l.
[40] Digones,—e.
[41] Benn,—a.
[42] Llwyt,—a; clwyt,—g. *Mae arwydd coll rhwng y gair hwn a'r can-*

*Erdyledaf canu ciman cafa
In cetwir am gatraeth ri guanaid brit ret
Brltgue ad guiar sathar sanget
Segit guid gunet dial am dal med
O galanet ciuei (cives,—i) riget
Nis adrawd (*nid yw hwn yn* i) cipno gwedi kyffro cat
Ceuei cimun idau ciui daeret,—k.

Luyt[42]—— ef goreu vuyt[43] y ysgyolyon[44]
Or a aeth Gattraeth[45] o aurdorchogion[46]
Ar neges mynyddawc[47] mynawc maon
Ny ddoeth[48] yn ddiwarth[49] o barth[50] Vryth-
Ododin[51] wr bell well no Chynon[52] * [on
Ardyledawc canu cemann[53] cynreint[54]
Llawen llogel[55] byt[56]
Bu didichwant† hu mynnei eng kylch byt[57]
Eidol anant[58]
Yr eur a meirch maur a medd[59] meddueint[60]
Namyn[61] yn y[62] delei[63] o vyt hoffeint
Cyndilic Aeron[64] wyr en o uant[65]
Ardyledawc canu claer orchyrddon[66]
Ar neges Mynyddawc[67] mynawc Maon
A merch Eudaf hir dieis[68] gwanau hon[69]
Oedd porphor guysgyadur dir amdrychion[70]
Dyphorthes[71] meinyr[72] molut nyvet[73]
Baran tan terydd[74] ban gyneuet[75]
Duu maurth[76] guisgyasant[77] y[78] gwrym[79] duddet[80]
Duw[81] merchyr periddeint[82] eu calchdoet[83]

lynol yn i, b, c, *hefyd.*
[43] Gorevvwyt,—a.
[44] Ysgylvyon,—a, f, g; ysgolion,—c; ysglyfyon,—d; ysgyflion,—e; ysglyfyon (ysglyfion),—l.
[45] Gatraeth,—a.
[46] Eur dorchogyon,—a, e, f, g; eurdorchogyon,—
[47] Mynydawc,—a. [d.
[48] Docth,—a; ddaeth,—b, c, e.
[49] En diwarth,—a.
[50] *Nid yw* barth *yn* b, c.
[51] Wawdodyn,—c.
[52] *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn y lleill.*
[53] Kenian,—a, b, c, d, f, g; ceman, al. cyfan,—e; cyman,—l.
[54] Kywreint,—a, d, f, g: cywreint,—l.
[55] Llogell,—a.
[56] Bu,- e.
[57] Engkylch,—a. *Nid yw* hu mynnei eng kylch byt *yn* b, c, d.
[58] *Nid yw* eidol anat *yn* d. *Trefnir y tair llinell uchod yn* a *fel hyn :—*

Llawen llogell byt bu didichwant
Hu mynnei engkylch byt eidol anant.

[59] Med—a; meddw,—b, c, e.
[60] Medweint,—a.
[61] Namen,—a.
[62] Ene,—a, d, f, g.
[63] Dylai,—e.
[64] Kyndylic aeron,—a.
[65] Enouant,—a, d, f, g, l; en o gant,—b; un o gant,—c; en e novant, al. un o gant,—e. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[66] Orchyrdon,—a, b, f, g; orchorddion,—c, e.
[67] Mynydawc,—a.
[68] Dreis,—a, d, g; dreit (dreis),—f.
[69] Gwananhon,—a, d, f, g.
[70] Oed porfor gwisgyadur dir amdrychyon,—a. *Y mae hon yn terfynu pennill yn y lleill.*
[71] Dyfforthes,—a; dyphorthyt,—b.
[72] Meiwyr,—a, d, f, g, l.
[73] Nyuet,—a.
[74] Teryd,—a.
[75] Gynneuet,—a.
[76] Duw mawrth,—a.
[77] Gwisgyssant,—a; gryssyassant,—d.
[78] Eu,—a, d, e, f, g.
[79] Gwrm,—e.
[80] Dudet,—a.
[81] Diw,—a.
[82] Peri deint,—a; priddeint,—c.
[83] Calch doet,—a, d, f, g.

*Erdyledam canu i cinon cigueren
In guarth ac cin bu diuant dileit aeron
Riuessit i loflen ar pen erirhon
Luit em rannuit guoreu buit i igliuon
Ar les minidawc marchauc maon
... ...
Oed odit imit o barth vrython
Gododin o bell guell no chenon,—k.

†Er dyledaf canu ciman cigueenit
Llawen llogell bit budit dit di,—k.

Digitized by Google

Dyvyeu[1] bu diheu eu diuoet
Duu Gwener[2] calanedd[3] amdyget[4]
Duu Sadwrn[5] bu divurn[6] eu cytueithret[7]
Duu Sul[8] eu llavneu rhudd[9] amddyget[10]
Duu Llun[11] hyt ben[12] clun guaetlun guelet[13]
Neus adrawdd[14] Gododin[15] gwedy lluddet[16]
Rac pebyll madawc pan atcoryet[17] *
Namyn[18] un gwr o gant yn y[19] ddelhet[20]
Moch dwyreawc[21] ym[22] more
Cynnif Aber[23] rac ystre
Bu bwlch bu twlch tandde[24]
Mal twrch y[25] tywysseist vre
Bu golut mynut bu le[26]
Bu gwyar gweilch gwrwnde[27] †
Moch dwyreawc ym eilin[28]
O gynnu Aber rac fin
O dyuys[29] yn lyuys dylin[30]
Rac cant ef gwant gysseuin
Oed garu[31] y[32] gwnewchui waetlin[33]
Mal yvet medd[34] drwy chwerthin
Oed lew[35] y lladeuch[36] chwi dyvin[37]
Cleddyval dywal ffyscyolin[38]
Oedd mor ddiachor yt laddei[39]

[1] Divyeu,—a.
[2] Diw gwener,—a.
[3] Calaned,—a.
[4] Amddygied,—c.
[5] Diw sadwrn,—a.
[6] Divwrn,—a.
[7] Kytweithret,—a.
[8] Diw sul,—a.
[9] Rud,—a.
[10] Amdyget,—a; amdygied,—c.
[11] Diw llun,—a.
[12] Benn,—a.
[13] Gwaetlun gwelet,—a.
[14] Adrawd,—a.
[15] Gwawdodyn,—c.
[16] Lludet,—a.
[17] Atgored,—c; atcoret,—l.
[18] Namen,—a.
[19] Ene,—a, d, f, g.
[20] Delhet,—a. *Y mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[21] Mochdwyreawc,—a.
[22] Y,—a, d, f, g.
[23] Kynnif aber,—a.
[24] Tande,—a.
[25] *Nid yw* y *yn* e.
[26] Lle,—a.
[27] Gwrymde,—a, d, f, g, l; gwrwmdde,—c, e. *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn* a, &c.
[28] Y meitin,—a, d, e, f, g, l; y meiitin,—f.
[29] Dywys,—a.
[30] Yn tywys yn dylin,—a, d, f, g, l; yn lywys yn dilin,—e.
[31] Garw,—a.
[32] *Nid yw* y *yn* b, c.
[33] Gwnaewch chwi waetlin,—a, l.
[34] Mal yuet med,—a.
[35] Llew,—a, d, e, f, g.
[36] Lladewch,—a.
[37] Dynin,—a, d, f, g.
[38] Cledyual dywal fysgyolin,—a.
[39] Oed mor diachor yt ladei,—a.
[40] Haual,—a.; gyhavel & gwr havel,—e.

*Ni forthint, ueiri (*nid yw hwn yn* i) molut muet
Rac trin riallu trin orthoret
Tebihic tan teryd drui cinneuet
Diu mawrth guisgassant eu cein duhet
Diu merchyr bu guero eu citunet
Diuyei cennadau amodet
Diu gwener calanet a ciuriuet
Diu sadurn bu didvrn eu cit gueithret
Diu sul laueneu rud a at ranhet
Diu llun hyt benn clun guaet lun guelet
Nys adraud gododin guedy lludet
Hir rac pebyll madauc pan atcorhet,—k.

†Moch arnireit i more
I cinim a pherym rac stre
Bu ciuarch gueir guiat
Ig cin or or cat
Ciueillt ar garat
Init gene
Bu guolut minut bu lle
Bu guanar gueilging gwrymde,—k.

Esgar gwr haval[40] yn y[41] bei[42] *
Disgynnwys yn[43] aphwys[44] dra phenn
Ny deliit cynyt[45] cywrenhin ben[46]
Disgiawr breint vu[47] e ladd[48] ar gagen
Cynneddyf[49] y Ewein[50] escynnu[51] as[52] ystre
Ystung cyn[53] gorot goreu gangen
Dilyd[54] dyleyn rathleu[55] dilen
Llywy llyvrodedd[56] ruych[57] ac asgen
Anglas[58] asswydeu[59] lovlen
Dyphorthes ae law luruc wehyn
Dymualau[60] gwledic dal[61] oe brid[62] brennyal[63]
Eidol adoer[64] crei granuawr[65] gwyn[66]
Dysgiawr pan vei bun barn benn
Perchen meirch a gwymseirch[67]
Ac ysgwydawr yaen[68]
Gyvoet a[69] gyvergyr escyn discyn[70]
Aer dywys[71] ry dywys ryvel
Gwlat gordd[72] garei[73] gwrdd[74] vedel
Gwrdd ueryt[75] gwaet am iruedd[76]
Seingiat[77] am seirch,[78] seirch seingiat[79]
Seirchiawc[80] am grudd[81] yt vedd[82]
Ar ddelw[83] lleith drygiawr[84] lludet

[41] En y,—a; yn i,—c.
[42] *Mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[43] En,—a.
[44] Affwys,—a.
[45] Kywyt,—a, d, g; cyuyd,—f.
[46] Kywrennin benn,—a.
[47] Ou,—g.
[48] Lad,—a.
[49] Gangen,—a, d, e, f, g.
[50] Kynnedyf,—a.
[51] Esgynnv,—a, b, d, f, g; esgynias,—c, e.
[52] Ar,—a, l.
[53] Ystwng kyn,—a.
[54] Dilud,—a.
[55] Cathleu,—a, d, e, f, g.
[56] Llyvroded,—a.
[57] Rwych,—a; vraych, b, c.
[58] Angas,—g.
[59] Asswyddeu,—c; a swyddeu,—e; asswyden,—g.
[60] Dymgwallaw,—a, g; dymwalaw,—d; dywallaw,—e; dymgualau,—f.
[61] *Nid yw* dal *yn* c.
[62] Bridd,—c; brit, al. bridd,—e.
[63] *Mae y llinell hon yn ddwy yn* a:—

Dymgwallaw gwledic dal
Oe brid brennyal;

ac d'r llinell hon y terfyna'r pennill.

[64] Adrer,—g.
[65] Grannawr,—a, d, f, g, l; graenawr, c; grainfawr, al. granfawr,—e.
[66] Gwynn,—a.
[67] Gwrymseirch,—a, b, c, d, e, f, g.
[68] *Nid yw* yaen *yn* e.
[69] O,—l.
[70] Gyuoet a gyuergyr esgyn disgyn,—a: *ac d'r llinell hon y terfyna y pennill.*
[71] Y,—b; i,—c.
[72] Gord,—a.
[73] Gar ei,—e.
[74] Gwrd,—a.
[75] Gwrdweryt,—a, d, e, f, g.
[76] Irood,—a, c, f, g; irved,—d.
[77] Seingyat,—a.
[78] Veirch,—f.
[79] Seingyat,—a.
[80] Seirchyawr,—a, d, f, g.
[81] Am y rud,—a, d, g, l; am y rudd,—f.
[82] Ued,—a; ved,—l. *Hon ydyw y flaenaf o'r ddwy linell yma yn y lleill.*
[83] Delw,—a.
[84] Dygiawr,—a, d, f, g.

*Moch arnireith i meitit pan crs
Cinerein i midin
O douis in towys milin
Rac cant em guant ceseuin
Oed mor guanauc idinin
Mal iuet med neu win
Oed mor diachar
Yt wanei esgar
Uid alt guanar gurthyn,—k.

Digitized by Google

Peleidyr yn[1] eis yn[2] dechreu cat
Hynt am oleu bu godeu beleidryat[3]
Seint[4] amnant[5] am diua[6] dy gell
Ac ystavell yt vydei[7] dyrlyd ei[8]
Medd[9] melys maglawr
Gwrys aer gynglys[10] gan uawr[11]
Cet[12] luys[13] Loegrwys liuedawr[14]
Rhy[15] benyt ar hyt y attawr[16]
Eillt Wynedd[17] clywer y[18] ardderchedd[19]
Guan an hon[20] byt vedd[21]
Sauuy[22] radanwy[23] Gwynedd[24]
Tarw byddin[25] treis trin teyrnedd[26]
Cyn[27] cynnest[28] daear cyn goruedd[29]
Byt[30] orfin[31] Gododin bedd[32]
Byddin orddyvnat yn agerw[33]
Mynauc luyddauc[34] law cheurw[35]
Bu ddoeth[36] a choeth a syberw
Nyt oedd[37] ef wrth gyfedd[38] gochwerw
Mudyn geinyon[39] ar eu[40] helw
Nyt oedd[41] ar les[42] bro pob delw
An gelwir mor a chynnwr ym plymnuyt[43]
Yn tryvruyt[44] peleidyr, peleidyr gogymuyt[45]
Goglyssur heyrn liueyd,[46] llaun[47] yn[48] assed
Syrchyn[49] ygcorun[50] yn[51] trydar
Gwr ffrwythlawn fflamddur[52] rac ysgar[53]
Dyphortheis[54] catveirch[55] a chatseirch[56]
Greulet[57] ar Gatraeth cochre
Mae[58] blaenuyd byddin[59] dinus[60]
Aergi, gwych[61] guarthvre[62]
An[63] gelwir ny[64] fan[65] glaer vwyre[66]
Echadaf heydyn[67] haearn de[68]
Mynawc Gododin traeth y annor[69]
Mynawc am rann cuynhyator[70]
Rac eidyn arial[71] phlam[72] nyt atcor
Ef dodes ef dilys[73] y geynhor[74]
Ef dodes rac trusi[75] teudor[76]
Yn[77] aryal ar drywal[78] disgynnwys
Can lleues[79] porthes mam bwys[80]
O osgordd vynyddawc ni ddiangwys[81]
Namyn[82] yn[83] aryf[84] amddiphryf[85] amddiffwys[86]
O Golet[87] moryet ny[88] bu aessawr
Dyphorthyn[89] traeth y ennyn[90] llawr
Rhy duc[91] oc lovlen glas lavnawr
Peleidyr pwys preiglyn[92] ben[93] periglawr
Y ar[94] orwydd[95] erchlas penifeddawr[96]
Trin digwydd[97] trwch[98] trach y[99] lavnawr
Par[100] orwydd[101] oe cat[102] ni[103] bu ffoawr[104]
An dyrlys[105] molet medd[106] melys maglawr

[1] En,—a.
[2] En,—a.
[3] Bleidryal,—a, d, f, g; bleidrial,—l. *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn* a, &c.
[4] Keint,—a, d, g; ceint, —f.
[5] Amnat,—a, d, g; amnad,—f; amnant et amnawdd,—e.
[6] Dina,—a, d, g,; diva, —b, e; difei,—c; diva (dina),—f.
[7] Ac ystavell yt uydei, —a.
[8] Dyrllydei,—a, b, d, e, f, g, l; (derllyddei),—c.
[9] Med,—a.
[10] Aergynlys,—a, e, f, g; aergynglwys,—d.
[11] Wawr,—a, c, d, e, f, g; vawr,—b.
[12] Ket,—a; cad,—c, e.
[13] Lwys,—a.
[14] Lloegrwys lliwedawr,
[15] Ry,—a. [—a.
[16] Yd allawr,—a; i allawr,—c, e; hyd ydd attawr,—f.
[17] Wyned,—a.
[18] Klywere,—a.
[19] Arderched,—a, e, f, g; i ardderchedd,—c.
[20] Gwananhon,—a, d, f, g; gwanan hon,—b, c, e, l.
[21] Ved,—a.
[22] Savwy,—a, l; et savy, —e.
[23] Cadavwy,—a, d, g, l; rodanwy,—e; radanwy (radenny, cadauuy) —f.
[24] Gwyned,—a.
[25] Bedin,—a.
[26] Teyrned,—a.
[27] Kyn,—a.
[28] Kywesc,—a, d, g; cyuest (cywest),—f; cywesc,—l.
[29] Kyn gorwed,—a.
[30] But,—a.
[31] Orfun,—a, g; et orffin,—e; oryn,—d; orfun,—f.
[32] Bed,—a. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[33] Bedin ordyvnat en agerw,—a.
[34] Lluydawc,—a.
[35] Llaw chwerw,—a; law chwerw,—l.
[36] Doeth,—a.
[37] Oed,—a.
[38] Gyued,—a.
[39] Geinnyon,—a.
[40] Y,—a.
[41] Oed,—a.
[42] Lles,—a. *Terfynir y pennill yma yn* a, &c.
[43] Plymnwyt,—a, e, f, g; plymuyt,—b, c; plymlwyt,—d.
[44] Tryvrwyt,—a; nhryourwyd,—e.
[45] Gogymwyt,—a.
[46] Lliveit,—a, l.
[47] Llawr,—a, d, f, g; llavn,—b, c; llawn et llafn,—e; llawr,—l.
[48] En,—a.
[49] Sychyn,—a, d, g; syrthyn,—e: iyrchyn (sychyn),—f.
[50] Yg gorun,—a.
[51] En,—a. [—a.
[52] Frwythlawn flamdyr,
[53] Esgar,—a; al ynhrydar,—e. *Mae hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[54] Dyphorthes,—a.
[55] Cat veirch,—a, e, f, g.
[56] Chadveirch,—c; chat seirch,—d.
[57] Greulyd,—c.
[58] Mac,—d.
[59] Blaenwyd bedin,—a.
[60] Dinas,—b, c, e.
[61] Gwyth,—a, d, f, g.
[62] Gwarth vre,—a, d, f, g.
[63] An,—e.
[64] Wy,—e; ni,—c.
[65] Faw,—a, d, g, l; flaw, —f.
[66] Fwyre,—a; ffwyre,—f.
[67] Treuddyn,—b, c, e.
[68] Haearnde,—a, b, c, d, e, f, g. *Mae'r ban hwn yn terfynu pennill yn* a &c.
[69] Traeth e annor,—a, d, g; traeth i annor,—c; traethyannor vel traethiannor,—c; traetheannor,—f; traeth y ammor (annor),—l.
[70] Kwynhator,—a; cuynhyator,—b.
[71] Aryal,—a.
[72] Ham,—a.
[73] E dilis,—a, d, f, g, l.
[74] Yg kynhor,—a, d, e, f, g; i geinhor,—c; yg cynhor,—l.
[75] Trin,—a, d, g; ractrisi (rhag trin),—f.
[76] Tewdor,—a.
[77] En,—a.
[78] Dywal,—a, d, f, g; arddywal,—e.
[79] Llewes,—a.
[80] Mawrbwys,—a, d, g; mammwys,—c; mambwys & mammwys,—e; mawr bwys,—f.
[81] O osgord vynydawg ny diangwys,—a.
[82] Namen,—a.
[83] Vn,—a, b, c, d, e, f, g.
[84] Arf,—c.
[85] Amdiffyrf,—a, l; amddiffyrf,—c.
[86] Amdiffwys,—a; amdiffurf,—e. *Terfyna y llinell hon bennill yn* a, &c.
[87] Gollet,—a, d, f, g; goledd,—b, c.
[88] Ni,—c.
[89] Dyfforthyn,—a.
[90] Treathiennyn,—a.
[91] Ry duc,—a; rhyduc, —b; rhyddug,—c.
[92] Periglyn,—c.
[93] Benn,—a.
[94] Yar,—f; i ar,—c.
[95] Orwyd,—a.
[96] Pen wedawr,—a, d, g; penivudawr,—b; penufuddawr,—c; pencuedawr,—e; penweddawr,—f.
[97] Trindygwyd,—a, d, f, g.
[98] *Nid yw* trwch *yn* d.
[99] I,—c.
[100] Pan,—a, d, e, f, g.
[101] Orvyd,—a, d, g; oruyd —b; orvydd,—f.
[102] Gat,—a.
[103] Ny,—a, b, d, e, f, g.
[104] Foawr,—a.
[105] Dyrllys,—a.
[106] Med,—a. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.

Digitized by Google

Gweleis y[1] dwll[2] o benn tir Odren[3]
Aberth am goelcerth[4] a disgynnyn
Gwelais oedd cynevin[5] ar dref ffledegein[6]
A gwyr unythion[7] ry golessyn[8]
Gweleis gwyr dullyawr gan aur[9] addeuyn[10]
A phen Dyfnual[11] a[12] breich[13] brein ae cnoyn[14]
Mat mudic[15] ysgafnuyn[16] asgwrn[17] advaon[18]
Ae lassawc[19] tebedawc tra mordwy[20] alon
Gwrawl amddyvrwys[21] goruawr y[22] lu
Guryt vron[23] gurvan[24] gwanan aruau[25]
Y[26] gynneddyf[27] disgynnu rac naw rhiallu[28]
Ygguyd[29] gwaed a gulat[30] a gordiynau[31]
Caraf dy[32] vuddic leithic[33] a vu anau[34]
Cyndilic[35] Aron[36] cenhan[37] lew[38]
Carassun[39] ddeigynnu[40] y[41] Gattraeth[42] gessevin
Gwerth[43] medd[44] ygcuntedd[45] a gwirawd gwin[46]
Carasswn neu chablwys ar lain[47]
Cyn[48] bu y[49] leas ae[50] las[51] *uphin*[52]
Carasswn eil clot dyphorthes[53] gwaetlin
Ef dodes y[54] gleddyf[55] yg goethin
Neus adrawdd[56] gwrhyt[57] rac Gododin[58]
Na bei mab Ceidiaw[59] clot un gwr trin[60]

Truan yw gennyf[61] gwedy[62] lluddet[63]
Goddef[64] gloes angheu trwy agcyffret[65]
Ac eil trwm trinau[66] gennyf vy gwelet
Dygwyddai[67] an gwyr ny pen[68] o draet
Ac ucheneit hir ac eilyuet[69]
Yn[70] ol gwyr pybyr[71] temyr[72] tutuet[73]
Rhuvaun[74] a Gwgawn Gwiawn[75] a Gwylyget[76]
Gwyr gorsaf gwryaf gwidd[77] ygcalet[78]
Ys deupo eu heneit wy wedy trinet
Cynnwys ygwlat[79] Nef addef anneuet[80]
Ef gwrthodes tres tra gwyar lyn[81]
Ef laddei[82] val[83] deur dull[84] nyt[85] erchyn[86]
Tavloyu[87] ac ysgeth tavlet wydrin[88]
A medd[89] rac teyrnedd[90] tavlai[91] vyddin[92]
Meint[93] y gynghor[94]
Men na lauarei[95] liaws[96]
Ac vei annaws[97] nyd[98] edeint[99]
Rac ruthyr bwyll yaddeu[100]
A chleddyvawr[101] lliveit handit
Gwelir lavar[102] lein[103]
Porthloedd vyddin[104]
Porthloedd[105] lain
A llu racnedd[106]
Yn ragyruedd[107]
Yn dydd gunedd[108]
Ygcyvryssedd[109]

[1] I,—c.
[2] Dull,—a, b, d, f, g; dwll, al. ei ddull,—e.
[3] Adoun,—a, d, g; adoen (adoyn),—f.
[4] Goelkerth,—a.
[5] Oed kenevin,—a.
[6] Redegein,—a, d, f, g.
[7] Nwythyon, — a, g; wnythyon,—c; mwython,—d; unythyon al. ufuddion,—e; nwython (mwythion),—f.
[8] Gollessyn,—a, d, e, f, g.
[9] Awr,—a, d, e, f, g.
[10] Adevyn,—a, d, f, g; addewyn,—c; a ddeuyn,—e.
[11] A phennd yvynwal,—a.
[12] *Nid yw* a *yn* d, l.
[13] Breych,—a, f, g; vrych, —e, l.
[14] *Y mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[15] Vydic,—a, d, f, g.
[16] Ysgavynwyn,—a.
[17] Asgwrn,—d.
[18] Advaon,—a; addfaon, —e.
[19] Aelassawc,—a, e, f, g.
[20] Tramordwy,—e.
[21] Amdyvrwys,—a.
[22] I,—b, c.
[23] Gwryt vronn,—a.
[24] Gwrvan,—a; gurvan, —f.
[25] Arnaw,—a, d, e, g. *Nid yw y ban hwn yn* i, b, c.
[26] O,—b, c.
[27] Gynnedyf,—a.
[28] Riallu,—a.
[29] Yg gwyd,—a.
[30] Gwlat,—a.
[31] Gordiynaw,—a, d, f, g; gorddiynau,—i, b, c; gordiynau, gorddineu, et gorddyfnu,—e.
[32] Vy,—a, d, e, f, g.
[33] Vudic lleithic,—a.
[34] Anaw,—a, d, e, f, g.
[35] Kyndilic,—a.
[36] Aeron,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[37] Kenhan, — a; cynon, c, e.
[38] *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn* a, &c.
[39] Carasswn,—a.
[40] Disgynnu,—a, d, e, f, g; ddisgynnu,—l.
[41] Yg,—a, d, f, g, l; o,—c; y vel i,—e.
[42] Catraeth, — a; cattraeth,—l.
[43] Gwert,—a, d, f, g.
[44] Med,—a.
[45] Yg kynted,—a.
[46] Win,—a.
[47] Llain,—a.
[48] Kyn,—a.
[49] E,—a, d, e, f, g.
[50] Oe,—a, d, e, f, g.
[51] Leas,—l.
[52] Uffin,—a, l; wphin et uphin,—e.
[53] Dyfforthes,—a.
[54] E,—a, e, f, g; 'i,—c.
[55] Gledyf,—a.
[56] Adrawd,—a.
[57] Gwrtryd,—c.
[58] Gododyn,—a.
[59] Keidyaw,—a.
[60] Gwrtrin,—b, g. *Nid yw'r llinell hon yn* f. *Y mae'n terfynu pennill yn* a, &c.
[61] Gennyf vy,—a, d, e, f, g. *Nid yw* vy *yn* i, b, b.
[62] *Nid yw* gwedy *yn* e.
[63] Lludet,—a.
[64] Godef,—a.
[65] Angkyffret, — a; amkyffret,—d.
[66] Trusn,—a, d, e, f, g.
[67] Dygwydaw,—a, d, e, f, g; digwyddai,—c.
[68] Penn,—a.
[69] Eilywet,—a; a'i clywed,—c; eilyvet,—g.
[70] En,—a.
[71] Pebyr,—a, d, f, g.
[72] Tymyr,—c.
[73] Tudwet,—a.
[74] Ruvawn,—a.
[75] *Nid yw* gwiawn *yn* e.
[76] Gwlyget,—a; gwylget, —l.
[77] Gwrd,—a; gwrdd,—f.
[78] Yg calet,—a.
[79] Kynnwys yg wlat,—a.
[80] Avneuet,—a, d, f, l; arneuet,—g. *Y mae'r ban hwn yn terfynu pennill yn* a, &c.
[81] Llyn,—a.
[82] Lladei,—a.
[83] *Nid yw* val *yn* f.
[84] Dewrdull, —a, e, g; dewr dull,—b, c, d, f.
[85] Nad,—f.
[86] Echyn, — a, b, c, g; ethyn,—d, l; echyn et erchyn,—e.
[87] Tavloyw,—a.
[88] Vrwydrin,—e.
[89] Med,—a.
[90] Teyrned,—a.
[91] Tavlei,—a.
[92] Vedin,—a. *Nid yw hwn yn* b, c.
[93] Menit,—a.
[94] Gynghor. *Nid yw* meint y gynghor *yn* i, b, c.
[95] Lleveri,—a, d, f, g.
[96] Lliaws,—a.
[97] Anwaws,—a, d, f, g.
[98] Myt,—a.
[99] Odewyt,—a, g; ydyn', —c, edewyt,— d, f; edeint et ydyn,—e.
[100] Bwyllyadeu,—a. c, e, f, g; bwyll y adeu,—b; bwys 'i adeu, — d; bwylliadeu,—l.
[101] Chledyvawr,—a.
[102] Llavar,—a; lasar,—e.
[103] Lleir, — a, d, f, g. *Trefnir y chwe ban yna yn* a *fel hyn*:—

Meint y gynghor men na lleveri
Lliaws ac vei anwaws nyt odewyt
Rac ruthyr bwyllyadeu a chledyvawr
Llivelt handit gwelir llavar lleir;

ac fel hyn y terfynir y pennill.
[104] Porthloed vedin,—a.
[105] Porthloed,—a.
[106] Racwed,—a, d. e, f, g.
[107] Ragyrwed,—a, l.
[108] En dyd gwned,—a.
[109] Yg kyvryssed,—a.

Digitized by Google

Buant gwychawd[1]
Gwedy[2] medddawt[3]
A medd yvet[4]
Ny bu uaret[5]
An gornylam[6] ennyd phrwythlam[7]
Pan adrodder[8] torret ergyr[9]
O ueirch[10] a gwyr tyngyr[11] tynget[12]
Pam[13] ymddyvydd[14] lliaws Pryder Pryderaf ffun[15]
Ffun[16] en ar dec[17] aryal rodec[18] ar hynt[19] wylaw
Cy[20] cystyiun[21]
Cu[22] carassun[23]
Celeic[24] fau[25]
Ac argoedwys
Gwal[26] gordyvnwys
Y[27] em dulyaw[28]
Ef dadodes[29] ar lwydd[30] pwys ar les[31] rieu
Ar dilyvnn[32] goet
Ar diliu[33] hoet yr[34] cyveddeu[35]
Cyueduogant[36]
Ef an dydduc[37] ar[38] dan advoyu[39]
Ac ar groen gwynn gosgroyw[40]
Gereint rac deheu[41] gawr a ddodet[42]
Llwch[43] gwyn[44] dwll[45] ar ysgwyt
Yor yspar lary[46] yor[47]
Molut mynyt[48] mor

Gogwneif heissylut[49] gugyvei[50] Gereint Hael mynawc oeddut[51]
Diannot[52] y[53] glot y[54] glutvan[55]
Diachor anghor[56] gcyman[57]
Diechyr eryr gwyr gouaran[58]
Trin oddef eiddef oedd eirian[59]
Ragorei veirch racvuan[60]
Yn[61] trin lledvegin[62] gwin o bann
Cyn[63] glas vedd[64] a glassu yn[65] rhann[66]
Bu gwr gwledd[67] uch[68] medd[69] mygr[70] o bann
Dihenyt[71] i[72] bob llawr llannet[73]
Y[74] hual amhaual[75] afneuet
Tul[76] tal[77] e[78] rodawr cas o hir[79]
Gwythawc rhyvonyauc[80] diphrydyeit[81]
Eil gweith gelwident[82] a malet[83]
Ygcatveirch[84] a seirch greulet
Byddin[85] agcusgoget[86] yt[87] vyt[88] cat
Vorion[89] cochro llan[90] pan[91] rygoddet[92]
Trum[93] yn[94] trin a llavyn[95] yt laddei[96]
Garw rybydd[97] o gat dydygei
Can[98] Calan a ddarmerthei[99]
Ef gweinit[100] Adan[101] vab Erfei
Ef gweint[102] Adan dwrch trahawc[103]
Un Rhiein[104] a morwyn a mynauc[105]
A phan oedd[106] mab teyrn teithiauc[107]
Yg Gwyndyt[108] gwaet glyt[109] gwaredawc

[1] Gwychawc,—a, d, f, g, l.
[2] Gwede,—a.
[3] Meddawt,—a; meddawd, - c.
[4] A med yuet,—a.
[5] Waret,—a, c, d, e, f, g.
[6] Gorwylam,—a, g; gormylan,—b, c, e; gorwylan,—d; gornylan, —f.
[7] Ennyd frwythlam,—a.
[8] Adroder,—a.
[9] *Nid yw ergyr yn* e; *ac nid yw'r llinell yn* i, b, c.
[10] Veirch,—a.
[11] Tyngir,—a.
[12] *Nid yw* tyngyr tynget *yn* e. *Y llinell hon sydd yn terfynu pennill yn* a, &c.
[13] Pan,—a, e, f, g.
[14] Ym dyvyd,—a, d, e, f, g.
[15] Fun,—a, d, f, g.
[16] Fun,—a.
[17] Ardec,—a, d, f, g; un ar deg,—b, c, e.
[18] Redec,—a, b, c, d, e, f, g, l.
[19] Kynt,—d.
[20] Ku,—a.
[21] Kystudywn,—a, d, f, g; cystiwn,—b; gwestiwn,—c; cystwywn, —e.
[22] Ku,—a.
[23] Carasswn,—a.
[24] Kelleic,—a, d, e, g.
[25] Faw,—a, d, g; ffaw, —e, f.
[26] Guae, — a, d, f, g; gwall,—e.
[27] I,—c.
[28] Emdullyaw,—a, d, f, g; ymdduliaw,—c.
[29] Dyddodes,—c.
[30] Arlluyd,—a, f, g; ar lluyd,—d; ar luyd,—e.
[31] Lles,—a.
[32] Dilyvyn,—a; ardulywn,—e; ar dilion,—f.
[33] Diliw,—a.
[34] Or,—c.
[35] Kyvedeu,—a.
[36] Kyvedwogant,—a.
[37] Dyduc,—a.
[38] At,—d.
[39] Adloyw,—a; adfoyw, —e.
[40] Goscroyw,—a. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn y cwbl ond* i, d.
[41] Achan,—g.
[42] Dodet,—a.
[43] Lluch,—a, b, c, d, e, f, g.
[44] Gwynn gwyun,—a, d, f, g.
[45] Dull,—b, e.
[46] Llary,—a; larylw,—e.
[47] Y or,—d; *nid yw yn* b, c, e.
[48] Mynut,—a.
[49] Heissyllut,—a; heislyd,—c.
[50] Gwgynei,—a, d, g, l; gogwnei,—f.
[51] Oedut,—a; edut,—d. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[52] Di annot,—d.
[53] E,—a; o,—c.
[54] E,—a.
[55] Ynglhytvan,—e.
[56] Angor,—a.
[57] Ygkyman,—a, b, c, d, f, g; anghyman et anghyvein,—e; yg cyman, —l.
[58] Govaran,—a; gonaran,—b, c.
[59] Trin odef eidef oed eiryan,—a.
[60] Rac vuan,—g.
[61] En,—a.
[62] Lletvegin,—a.
[63] Kyn,—a; yn,—e.
[64] Glasved,—a, d, e, f, g.
[65] Eu,—a, d, f, g. *Nid yw yn* e.
[66] Rann,—a.
[67] Gwled,—a.
[68] Od uch,—a, d, f: oduch, —g.
[69] Med,—a; Bu gwr od uch gwledd medd,—f.
[70] Mygyr,—a. *Y mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[71] Dienhyt,—a, f, g; dihenydd,—b, c, e.
[72] Y,—a, e, f, g; *nid yw yn* d.
[73] Llanwet,—a, d, f, g.
[74] E,—a, d, e, f, g; i,—c.
[75] Am hafal,—c.
[76] Twll,—a.
[77] Tall,—a, d, e, f, g.
[78] I,—c.
[79] Ohir,—d.
[80] Rywonyawc,—a.
[81] Diffreidyeit,—a, d, e, f, g; diphrueidyeit,—b, c.
[82] Gelwideint,—a, d, f, g, l; gelwiddent,—b, c, e.
[83] Mallet,—a, f, g; amalet,—d.
[84] Yg catveirch,—a, c, e, f, g; yg cat veirch, —d.
[85] Bedin,—a.
[86] Agkysgoget,—a.
[87] It,—c.
[88] Vyd,—a.
[89] Voryon,—a.
[90] Llann,—a.
[91] Bann,—a, e, f, g.
[92] Ry godhet,—a, d, e, f, g.
[93] Trwm,—a, c, d, e, f, g.
[94] En,—c.
[95] Llavynt,—d.
[96] Lladei,—a.
[97] Rybud,—a.
[98] Cann,—a, e, f; canr, —g.
[99] Darmeithei,—a, e, f, g.
[100] Gwenit,—a, f, g; gweint,—e.
[101] A dan,—d.
[102] Gwenit,—a, d, f, g, l; gweinit,—b, c.
[103] *Nid yw y ban hwn yn* d.
[104] Riein,—a.
[105] Mynawc,—a.
[106] Oed,—a.
[107] Teithyawc,—a.
[108] Yng gwyndyt,—a.
[109] Gwaed glyt,—a; gwaetglut,—d; gwaedlyd, - f.

Digitized by Google

Cyn[1] golo gweryt at[2] rudd[3] lary[4]
Hael etvynt[5] digythrudd
O glod[6] a chet echiawc[7] neut bedd[8]
Garthwys hir o dir Rhyvonyawc[9]
Peis dinogat e vreith vreith
O grwyn balaot ban[10] ureith[11]
Chwit chwnt[12] chwidogeith
Gochanwn[13] gochenyn wyth geith
Pan elai dy dat ti[14] i[15] helya
Llath ar[16] ysgwyt[17] llury[18] yn y law[19]
Ef gelui[20] gwn gogyhuc[21]
Giph gaph ddaly ddaly[22] dduc dduc[23]
Ef leddi[24] bysc ygcoruc[25]
Mal bar[26] ladd lew[27] llyuyuc[28]
Pan elei dy dat ti[29] i[30] vynydd[31]
Dydygei ef[32] pen[33] y uarch[34]
Pen gwdd hwch[35] pen hydd[36]
Pen gruciar[37] vreith o[38] vynydd[39]
Pen pysc o Rayadyr deruenydd[40]
Or sawl a[41] gyrchaeddei[42] dy dat
Ty ar[43] gieuein[44]
O wyth wch[45] a leuyn[46] a luyvein[47]
Ny[48] anghei ol[49] ny vei[50] oradein[51]
Pan[52] dodyw agcyvung[53] o angcyvarch[54]

Nym daw nym dofydd[55] a vo[56] trymmach[57]
Ny magwyt yn neuadd[58] a vei lewach
Nog[59] ef nac ygcat[60] a vei wasdadach[61]
Ac aryt[62] ben cluyd[63] Pennant[64] oedd[65] e[66]
veirch
Pellynnig[67] y[68] glot pellus[69] y[70] galch
A chyn golo[71] gueir[72] hir adan[73] dywarch
Dyr llydei[74] vedd gyrn[75] un mab Veruarch[76]
Gweloys[77] y ddull[78] o bentir adoen[79]
Aberthach goel certh[80] a ymddygyn[81]
Gweleis y ddeu[82] oc[83] eu tre[84] ry gwyddyn[85]
O eir nunython[86] ry goddessyn[87]
Gweleis[88] y uyr[89] tyll vawr[90] gan uaur[91]
adoen[92]
A phen dyvynaul[93] vrych brein ae cnoyn[94]
Gododin gomynnaf[95] oth blegyt
Yg uydd[96] cant yn[97] aryal yr[98] enuyt[99]
A gwarthan[100] mab Duyueu[101] da wrhyt
Poet yno yn[102] un[103] tyno treyssyt[104]
Er pan uant[105] maws mur trin[106]
Er pan aeth daear ar Aneurin
Mi neit[107] ysgaras nat a Gododin[108]
Llech[109] llefdir aryf gardith tithragon[110]
Tec uare[111] rac Gododin[112] ystre anhon

[1] Kyn,—a.
[2] Ar,—a, d, e, f, g.
[3] Rud,—a.
[4] Llary,—a.
[5] Elwynt,—b, c, e.
[6] Glot,—a.
[7] Echyawc, — a; eichiawg,—c; eichiwawc, —e.
[8] Bed,—a.
[9] Rhywonyawc,—a, d, f, g. *Mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[10] Pan,—d.
[11] Wreith,—a, d, e, f, g; vreith,—b, c.
[12] Chwit, — a, e, g; chwent,—b, c; chwant, — d; chwint (chwit, chwant),—f.
[13] Gochanun,—b, e.
[14] Ty,—a.
[15] E,—a, e, f, g; y,—d.
[16] Or,—e.
[17] Y ysgwyd,—a, d, e, f, g; *nid yw* y *yn* i, b, c.
[18] Llory,—a, d, f, g; llwry,—c, e; llory (llwry), —b.
[19] Kny llaw,—a. [—l.
[20] Gelwi,—a; gelwei,—d; geluei,—l.
[21] Gogyhwch,—a, e, f, g; gogyhwc,—d.
[22] Giff (l,) gaff dhaly dhaly,—a.
[23] Dhwc dhwc,—a, d, e, f, g.
[24] Lledi,—a.
[25] Yng corwc,—a, d, e, f, g.
[26] Ban,—a, d, f, g.
[27] Lad llew,—a.
[28] Llywywc,—a, d, f, g; llyuiuc,—b, c; llywiog,—e.
[29] Ty,—a, b, d, e, f, g.
[30] E,—a, d, e, f, g.
[31] Vynyd,—a.
[32] *Nid yw* ef *yn* d.
[33] Penn,—a.
[34] Ywrch,—a, d, g; y varch,—b; i varch,—c, e; yurch (yarch),—f; Iwrth,—l.
[35] Gwythwch, — a, d, e, f, g; guyd huch, — b; gwydd-hwch, — c; gwythwch (gwydd hwch),—l.
[36] Penn hyd,—a.
[37] Grugyar,—a.
[38] Ar,—c.
[39] Venyd,—a.
[40] Derwennyd,—a; derfenydd,—c.
[41] Yt,—a, d, e, f, g.
[42] Gyrhaedei,—a, d, f, g; gyrchhaeddei,—e; gyrhaeddei,—l.
[43] Ae,—a, d, e, f, g, l.
[44] Gicwein,—a, d, e, f, g, l.
[45] Wythwch,—a, d, e, f, g.
[46] Llewyn,—a, l.
[47] Llwyuein,—a, l.
[48] Nyt,—a.
[49] Anghei oll,—a, d, f, g; angheiol,—b; angheuol, —c; anghei o,—e.
[50] Uei,—a.
[51] *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[52] Peum,—a, d, f, g.
[53] Angkyvrwng,—a, d, f, g; ang-cyfrwng,—l.
[54] Angkyuarch,—a.
[55] Dyvyd,—a, d, e, f, g; dyfydd,—l.
[56] Uo,—a.
[57] Trymach,—a.
[58] Neuad,—a.
[59] Noc,—a.
[60] Yng cat,—a.
[61] Wastadach,—a.
[62] Ar ryt,—a, d, f, g, l; ar hyd,—c, e.
[63] Benclwyt,—a, d, f, g, l.
[64] Pennawt,—a, d, f, g.
[65] Oed,—a.
[66] O,—b, c, e.
[67] Pellynic,—a.
[68] E,—a, d, e, f, g; ei,—c.
[69] Pellws,—a, d, e, f, g.
[70] E,—a, d, e, f, g; i, —c.
[71] Cholo,—g.
[72] Gweir,—a.
[73] A dan,—a, b, d, e, f, g; o dan,—c.
[74] Dyrllydei,—a, b, c, d, e, f, g.
[75] Vedgyrn,—a, b, c, d, e, f, g.
[76] Feruarch,—a; fervarch et ferwarch,—e; ferwarch,—c. *Mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[77] Gweleys,—a; gweleis, —l.
[78] Dyll,—a, l. *Nid yw hwn yn* e.
[79] A doyn,—a, d, f, g; addoen,—c; aden *fort.* adoyn,—e; adoyn,—l.
[80] Coelcerth,—a, c, e, f, g.
[81] Emdygyn,—a.
[82] Deu,—a.
[83] Ac,—b, c.
[84] Tre re,—a, d, f, g, l. *Nid yw* re *yn y lleill.*
[85] Gwydyn,—a; gwyuydyn,—b.
[86] Nwython,—a, d, f, g, l; nynythen et vanython,—e.
[87] Godessyn,—a.
[88] Gueleys,—a.
[89] Wyr,—a, d, e, f, g; myr,—b, c.
[90] Tylluawr,—a, d, e, f, g.
[91] Waur,—a.
[92] A doyn,—a, d, f, g; addoen,—c; adoyn,—l.
[93] Dyuynwal, — a; dyvynual,—f.
[94] Knoyn,—a: enovyn,—b, c. *Y mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[95] Gofynnaf,—e.
[96] Yg gwyd,—a, c, d, f; ynggwydd,—b; ygcwyd,—e; ys gwyd,—g.
[97] En,—a.
[98] En,—a, d, f, g, l.
[99] Emwyt,—a, d, f, g, l; enwyd,—c; anwyt,—e.
[100] Guarchan,—a, d, f, g; gwarchan,—l.
[101] Dwywei,—a.
[102] En,—a.
[103] Vn,—a.
[104] Treissyt,—a.
[105] Want,—a.
[106] Mor trin, —a, f, g; mur-trin,—e.
[107] Neut,—a, d, f, g.
[108] *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[109] Lleth,—d.
[110] Tith ragon,—a, d, f, l; lith ragon,—g.
[111] Ware,—a.
[112] Gwawdodyn,—c.

Digitized by Google

Rhy[1] duc diuyll[2] o uin[3] bebyll
Ar les[4] tymyr[5] tymor tymestyl
Tra merin lestyr[6] tra merin lu[7]
Llu meythlyon[8] cein[9] gatrawt[10]
Ruyd[11] rac rhiallu[12]
O dinguyt[13] yn[14] duynuyt[15] yn dyonn[16]
Ys gwyt[17] rygyn rac doleu trin talorin[18] vu
Dihenydd[19] y[20] bob[21] llawr[22] llanet[23]
Y haual[24] amhal[25] afneuet
Tull[26] tal y[27] rodauc Cas o hir[28] gwych-
Rhyvynyauc[29] diffret [auc
Eil nith[30] gwelydeint a malet[31]
Y[32] gatveirch[33] ae eirch[34] ae[35] greulet
Bit yn[36] anyscoget[37] bid[38] get
Uoron[39] guychyrolion[40] pan goddet[41]
Trum[42] yn[43] trin a llain y lladdei[44]
Gwaew[45] rybydd[46] o gat ddyddyges[47]
Gant can[48] ygcalan[49] darmerthei[50]
Ef gweint[51] a dau[52] vab Urvei.[53]
Ef gweint[54] a dau[55] dwrch trahawc
Un Urien[56] a Morwyn a menawc
A chan oedd[57] mab brenhin teithiawc[58]
Udd[59] Gwyndyt gwaet Cilydd[60] Gwaredawc[61]
Cyn[62] golo gueryt[63] ar grut[64] hael etuynt[65]
Doeth dygyrched[66] y[67] gat[68] ae glot ea eichiawc[69]
Not[70] bedd[71] gorthyn hir O[72] orthir Rhyvynyawc[73]
Amdrynni[74] drilau[75] drylen
Am lwys am diphuys[76] dywarchen
Tri chue[77] barnuaut[78] treis[79] dili plynin[80]
Atgune[81] y Morien[82] ae[83] gwian[84] hen[85]
Hanceu[86] vreuer[87] vracden[88]
At[89] gwyr a Gwyddyl[90] a Phrydein
At gu celein[91] veinrudd[92] Gwen[93]
Deheuec gwenau ung[94] vab[95] Gwen
Ar[96] ginyau[97] drylau[98] drylen
Trym[99] dwys tra diphwys[100] dywarchen
Cemp[101] y[102] lumen ar wr[103] Carwawt[104] asget[105]
Arreith[106] edrych[107] eidyn a breithell
Goruchyd[108] y[109] law[110] lovlen[111]
Ar Gynt a Gwyddyl[112] a Phrydein[113]
A chyngo[114] mwng bleidd[115] heb brenn[116]
Yn y[117] law gnaut[118] gwychlawt[119] yn y[120] lenn
Prytwyf ny bei varw[121] Moryen[122]
Deheuec Gwenabwy mab Gwen—

[1] Ry,—a.
[2] Diwyll,—a.
[3] Win,—a.
[4] Lles,—a.
[5] Llestymyr,—d.
[6] Llestyr,—a.
[7] Llu,—a.
[8] Meithlyon,—a.
[9] Kein,—a.
[10] Gadrawt,—a.
[11] Rwyd,—a; rhwyd,—d.
[12] Riallu,—a.
[13] Dindywyt,—a, d, f, g; drinuyt,—b; dringwyd,—c; dringuyt & ddingwyd,—e.
[14] En,—a.
[15] Dyuuwyt,—a, d, g; dwynwyd dyvnuyt,—c, f.
[16] Dyvuu,—a, e, g; duou,—c; ddyoun,—d.
[17] Ysgwyt,—a, b, c, d, e, f, g.
[18] Tal vriw,—a, d, g; talvriw,—f. *Mae y llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[19] Dihenyd,—a.
[20] I,—c.
[21] Bop,—a; bawb,—d.
[22] Llaur,—a.
[23] Llanwet,—a, d, f, g, l.
[24] Haval,—b, c.
[25] Aml,—c; amhaval,—e.
[26] Twll,—a.
[27] I,—c.
[28] Ohir,—d.
[29] Rywynyawc,—a; rhywynnyawc,—l.
[30] With,—a, d, f, g, l.
[31] Amallet,—a, d, f, g; am alet,—l.
[32] I,—c.
[33] Gat veirch,—a, f, g; gatseirch,—e.
[34] Seirch,—a, d, f, g, l; serch,—e.
[35] *Nid yw* ac *yn y lleill.*
[36] En,—a.
[37] Anysgoget,—a.
[38] Bit,—a.
[39] Woron,—c; voron,—e.
[40] Gwychyrolyon,—a.
[41] Ry godet,—a, d, e, f, g. *Nid yw* ry *yn* i, b, c.
[42] Trwm,—a, c, d, e, f, g.
[43] En,—a.
[44] Laddei,—a, d, f, g.
[45] Gwaro,—a, d, f, g, l.
[46] Rybud,—a.
[47] Dydygei,—a; dyddygei,—l.
[48] *Nid yw* can *yn* e.
[49] Yg calan,—a.
[50] Darmerthi,—b, c, e:
[51] Gwenit,—a, d, e, f, g, l. guneint,—b.
[52] Dan,—a, e, f, g, l.
[53] Uruei,—a, d, f, g; urfei,—c; wrfei et urvei,—e.
[54] Gwenit,—a, d, f, g.
[55] Dan,—a, e, f, g, l.
[56] Riein,—a, c, d, f, g, l.
[57] Oed,—a.
[58] Teithiawg,—a.
[59] Ud,—a, d, f, g; yd,—b.
[60] Kilyd,—a.
[61] Gwareawc,—e.
[62] Kyn,—a.
[63] Gweryt,—a.
[64] Grud,—a; rudd,—c; grud & rudd,—e.
[65] Etvynt,—a, d, f, g; edwynt,—c; etwynt,—e.
[66] Dygyrchet,—a.
[67] I,—c.
[68] Get,—a.
[69] Eichiauc,—a, d, f, g.
[70] Uot,—a, d, f, g; vot,—l.
[71] Bed,—a.
[72] *Nid yw* O *yn* c.
[73] Rywynauc,—a, d, f, g. *Mae y ban hwn yn terfynu pennill yn* a, &c.
[74] Am drynnv,—a, b, c, d, e, f, g.
[75] Drylav,—a, b, c, d, e, f, g; drylaw,—l.
[76] Diffwys,—a.
[77] Trihuc,—a, f, g; tri chwe,—c; tri hwe,—d; tri hue, tri chwe,—e.
[78] Baruaut,—a, d, f; barnwawd,—c; barraut & barrawd,—e; barent,—g.
[79] Dreis,—a.
[80] Plec hen,—a, d, g, l; plecein,—f.
[81] Atguuc,—a, f, g, l; atgwne,—c; atguue,—d; atgure,—e.
[82] Emorem,—a, d, f, g; i morien,—e; moryen,—l.
[83] A,—c.
[84] Guiau,—a, f, g; guian, c; gwiau,—l.
[85] Hem,—a, d, f, g.
[86] Hancai,—a, d, f, g, l; e anceu,—b; e' angeu,—c; e anceu, angeu,—e.
[87] Ureuer,—a.
[88] Uragdenn,—a, d, f, g.
[89] A,—c.
[90] Gwydyl,—a.
[91] Kelein,—a.
[92] Rein rud,—a, d, f, g, l.
[93] Guen,—a.
[94] Gwenauwy,—a, d, e, f, g; gwenabwy,—c.
[95] Mab,—a. *Mae'r llinell hon yn terfynu pennill yn* a, &c.
[96] Am,—a, d, e, f, g, l.
[97] Giniav,—a; giniaw,—l.
[98] Drylaw,—a; drylawt,—b, e.
[99] Trum,—b; trwm,—c.
[100] Diffwys,—a.
[101] Kemp,—a.
[102] E,—a, d, f; o,—g.
[103] Arwr,—a, d, f, g.
[104] Baruawt,—a, d, f, g; barwawt,—l.
[105] Asgell,—a, d, f, g, l.
[106] Vreith,—a, d, f, g; freith,—l.
[107] Edryth,—d.
[108] Gorchudd,—c, e.
[109] Ei,—c.
[110] Lav,—a.
[111] Loften,—a, e, f, g; loflen,—b, c, d.
[112] Gwydyl,—a.
[113] Phryden,—a.
[114] Chynhyo,—a, d, f, g, l.
[115] Bleid,—a.
[116] Pren,—a; ben,—e.
[117] Eny,—a.
[118] Gnavt,—a.
[119] Gwychlaut,—a.
[120] Eny,—a.
[121] Marw,—a.
[122] Morem,—a, d, f, g.

Digitized by Google

ENGLYNION Y MISOEDD.

Aneurin Gwawdryd a gant Englynion y Misoed gyntaf ac rhag daed oedynt hwy aethant mor gyffredin, ag na cheisiod neb eu hysgrifenu, oni bu agos idynt a cholli haiachen fel na ;fedrid cael y deudeg Englyn yn gwbl ym Mhywys a Gwynedd heb fod pedwar ar goll: a Guttyn Owain a wnaeth y pedwar olaf yn lle y llaill; ac wedi hynny y caed yn Neheubaath y pedwar oed ar goll fel y maent i gyd yma rhag llaw, Allan or Llyfr Gwy.dd.

Mis Ionawr myglyd Dyffryn,
Blin Trulliad, treiglad Clerddyn;[1]
Cul Bran, anaml llais Gwenyn;[2]
Gwag[3] Buches, diwres Odyn;
Gwael gwr anwiw i ofyn[4]
Gwae a garo, ei dri gelyn![5]
Gwir a ddywaid Cynfelyn
Gorau Canwyll Pwyll i ddyn.

Mis Chwefror anaml Ancwyn;[6]
Llafurus Pal, ag Olwyn;[7]
Cnawd gwarth, o fynych gysswyn;
Gwae heb raid a wnel achwyn;[8]
Tri pheth a dry drwg wenwyn
Cyngor Gwraig, Murn, a Chynllwyn:[9]
Penn Ci ar fore Gwanwyn;[10]
Gwae a laddodd ei Forwyn!

Mis Mawrth, mawr ryfyg adar
Chwerw oerwynt, ar dalar:[11]
Hwy fydd Hinon, na Heiniar[12]
Hwy peru Llid na Galar,
Pob rhyw Arynnaig[13] a ysgar;
Pob edn a edwyn ei gymmar:[14]
Pob peth a ddaw trwy'r ddaear
Ond y Marw, mawr ei Garchar!

Mis Ebrill wybraidd gorthir;[15]
Lluddedig Ychen, llwm Tir;
Cnawd osb[16] er nas gwahoddir;
Gwael Hudd chwareus Clust-hir;
Aml bai lle nis cerir;[17]
Gwyn ei fyd a fo cywir;[18]
Cnawd[19] difrod, ar blant enwir:
Cnawd gwedi Traha, tranc hir.

[1] Meirwon coed aml clerddyn.—*Llyfr Hir.*
[2] Cul bran, distaw gwenyn.—*Ll. H.*
[3] Gwael.—*Ll. H.*
[4] Cynnwy march distaw aderym.—*Ll. H.*
[5] Hir i blygain byr brydnawnyn.—*Ll. H.*
[6] Llwm pob llwyn.—*Ll. H.*
[7] Deffry neidr i hel gwenwyn.—*Ll. H.*
[8] Yr ych llog ni fedr achwyn.—*Ll. H.*
[9] Cynghor gwraig mewn llid nachynlluyn.—*Ll. H.*
[10] Pechod marwol paid oi derllwyn.—*Ll. H.*
[11] Ar ben talar (a dalar).—*Ll. H.*
[12] Y diwyd a drin ei heiniar.—*Ll. H.*
[13] A reing (o aig a).—*Ll. H.*
[14] Ac a dyn ar gwr i ysgar.—*Ll. H.*
[15] Eglur.—*Ll. H.* [16] Gwest.—*Ll. H.*
[17] Pawb a ymarddel ai lafur.—*Ll. H.*
[18] Nid teilwng ir iach segur
Hyf yr ymddengys y cywir
Diwradwydd deurydd y cywir.—*Ll. H.*
[19] Mynych.—*Ll. H.*

Mis Mai difrodus Geilwad;[1]
Clyd clawdd i bob di gariad:
Llawen hen di Archenad;
Llafar Cog, a Bytheiad:[2]
Hawdd cymmod lle bo cariad[3]
Hyddail coed, hyfryd anllad:
Nid hwyrach[4] daw i'r Farchnad,
Groen yr Oen, na chroen y Ddafad[5]

Mis Mehefin hardd Tiredd;[6]
Llyfn Mor, llawen Maranedd;[7]
Hirgain ddydd, heini Gwragedd;
Hilawn Praidd, hyffordd Mignedd:[8]
Duw a gar bob Tangnefedd;
Diawl a bar[9] bob Cynddrygedd;
Pawb a chwennych Anrhydedd;
Pob cadarn gwan ei ddiwedd.

Mis Gorphenaf hyglyd* Gwair;
Taer tes tawddedig Cyssair
Ni char Gwilliaid hir gyngrair:
Ni lwydd hil corph anniwair;†
Llom Ydlan lledwag cronffair;
Llwyr dielid mefl Mawrair;
Gwir a ddywaid Mab maeth Mair,
Duw a farn, Dyn a lefair.‡

Mis Awst molwynog Morfa;
Llon Gwenyn llawn Modryda;[10]
Gwell gwaith Crymman na Bwa
Amlach Das na chwareufa;
Ni lafur, ni weddia;[11]
Nid teilwng iddo'i Fara[12]
Gwir a ddywaid saint Breda,[13]
Nid llai cyrchir drwg na da.

Mis Menni[14] mynnawc planed,
Mwynieithus mor a threufred[15]
Gnawd Gwyr a meirch yn lludded
Gnawd pob ffrwyth yn adfed
Merch frenhinawl a aned

[1] Ynfyd anllad.—*Ll. H.*
[2] Llafar cog ar lethr gwlad,
Uchel adlais bytheiad.—*Ll. H.*
[3] Balch merch o aml gariad.—*Ll. H.*
[4] Cyn ebrwydded.—*Ll. H.*
[5] Gwae a vo ai fwriad
Ar anwiredd na lledrad.—*Ll. H.*
[6] Claear wedd.—*Ll. H.*
[7] Llawn murianedd (llon rhianedd).—*Ll. H.*
[8] Hylawn ffair (llaid) hyffordd mignedd
Gwlithog llwybrau hyffordd mignedd.—*Ll. H.*
[9] Gar.—*Ll. H.* [10] Diofal gwenyn yn ol haf.—*Ll. H*
[11] A fo diog y mis yma.—*Ll. H.*
[12] A ddwg eisiau drymder gaiaf.—*Ll. H.*
[13] Brenda.—*Ll. H.* [14] Medi. [15] Threfred.

*Myglyd gwair.
†Y llinell hon yw y 6 yn Ll. R. Jones.
‡Mis gorphenaf teilwng chwys
Gweiriau ar dan pawb mewn brys
Chwimwth morgrug rhuddion mefus
Segur milgwn ymhob llys
Llwm yw grudd dyn eiddugus
Gwyn ei fyd a fo cariadus
Ni bydd byth dihelbulus.—*Ll. H.*

Digitized by Google

An duc o'n dygn gaethiwed[1]
Gwir a dywed saint Berned[2]
Ni chwsg Duw pan ro wared.*

Mis Hydref hydraid Hydod
Melyn blaen bedw, gwedw Havod
Llawnfras[3] adar a physgod
Lleilai laeth Buwch a gafrod
Gwae a haed mefl er pechod
Gwell marw no mynych difrod
Tri pheth a dawd pob pechod[4]
Ympryd a gwedi a chardod†

Mis Tachwedd moch mehinfawr
Aed Bugail delid cerdawr

[1] Hwnnw a'n duc o gaethiwed
[2] Sain Bened.—A.D. 496
[3] Llymfras
[4] Bychod
[5] Mlwyd, neu gwyd.

*Mis Medi mydr ynghanon
Addfed coed yd ac aeron
Esgud teuleu teilwng ddynion
Gwae gan hiraeth fy nghalon
Golug Duw ar dylodion
Gwaetha gwir gwarthu dynion
Gwaetha da drwg anudon
Traha a threisio gwirion
A ddifa (ddifa sylwedd) etifeddion.—*Gut. Owain.*

†Mis hydref hydraul echel
Chwareus hydd chwyrn awel
(Mynych drawiad o ryfel)
Gnawd ysbeilwyr (ysbeilynt, ysbeilwynt) yn
Gnawd lledrad yn ddiymgel [rhyfel
(Erioed a gynnygid yn ddirgel)
Gwae'r dyn ni ddawr pan el
(Pan feid bras y barysia'r Gwyddel)
Trychni nid hawdd (rhwydd) ei ochel
Angeu a ddaw yn ddiogel
Ammau fydd y dydd a del.—*Gut. Owain.*

Gwaedlyd llafn llawn Escubawr
Llon merllyd pob callawr
Hirnos heinus carcharawr
Parchus pawb a fed drysawr
Tri dyn nid aml a'u didawr
Trist, Blwng, a chybyd angawr*

Mis Rhagfyr tomlyd archan
Llwm gwyd llonyd Llywethan
Llon ceiliog a Thwylluan
Au deudeng[5]-nyd yn hoean[6]
Am eni yspeiliwr sattan
Trwm tir trymluoc huan
Gwir a ddywed Yscolan[7]
Gwell Duw no'i drwg darogan[8]†

[6] Hoywan-Oi ddeuddegnydd yn hoyan [7] Ysgolan
[8] Yr ab drogan, y mab darogan, no drwg ddarogan.

*Mis tachwedd tuchan merydd
Bras llydnod llednoeth coedydd
Awr addaw trwy lawenydd
Awr drist drosti a dderfydd
Y da nid eiddo'r cybydd
Yr hael ai rho pieufydd (rhoddo pian'r bydd)
Dyn a da'r byd a dderfydd
Da nefawl tragwyddawl fydd.—*Gut. Owain.*

Arall. Mis tachwedd diwedd dail
Llednoeth coed bras anifail
Llawen dedwydd hylwydd hael
Clyd nyth diwyd i ochel
Diged fydd ffau cybydd gwael
Ni erys nwyfus pan wiael
A dyrro y dyn anhael
Cyffelypa ir casa eu cael.

†Mis Rhagfyr byrddydd hirnos
Brain yn egin brwyn ar ros
Tawel gwenyn ac eos
Trin ynghyfedd diweddnos
Adail dedwydd yn ddiddos
Adwyth diriaid heb achos
Yr hoedl er hyd (fo) ei haros
A dderfydd yn nydd a (ac yn) nos.—*Gut. Owain.*

GWAITH TALIESIN.

HANES TALIESIN.

O'r Mangofion.

Gwr bonheddig oedd gynt ym Mhenllyn a elwid Tegìd Voel ai drefdad oedd ynghanol llyn Tegid ai wraig briod a elwid Caridwen, ac or wraig honno y ganed mab a elwid Morfran ap Tegid a merch a elwid Greirfyw a thecca merch or byd oedd honno; a brawd iddynt hwy oedd y dyn haccraf or byd *Afagddu.* Ac yno Caridwen ei fam a feddyliodd nad oedd ef debyg i gael ei gynnwys ymhlith boneddigion rhag ei haccred, oni bei arno ryw gampeu neu wybodau urddasol canys yn nechreuad Arthur ar ford gron oedd hynny.

Ac yna yr ordeiniodd hi drwy gelfyddyd Llyfrau Pheryllt i ferwi Pair o Awen a Gwybodeu iw mab fal y bai urddasch ei gymeriad am ei wybodau ai gelfyddyd am y byd a ddelai rhag llaw. Yna y dechreuodd hi ferwi y pair yr hwn wedi dechreuid ei ferwi nid allid torri y berw dan ben undydd a Blwyddyn ac oni geffid tri defnyn bendigedig o rad yr Yspryd. A Gwion bach mab Gwreang o Lanfair yng nghaer Einion ym Mowys a roes hi i amodi y pair, a dall a elwid Morda i gynneu y tan dan y pair a gorchymmyn na adawai ir berw dorri hyd pan ddelai undydd a Blwyddyn. A hitha drwy Lyfrau Astronomyddion ac wrth oriau y planedau yn llysieua beunydd o bob amrafael lysieu rhinweddol. Ac fal yr oedd Geridwen ddiwrnod yn llyseua ac ac yn gorchfanu yn agos i ben y flwyddyn y damweiniodd neittio a disgyn o dri defnyn o'r dwr rhinweddol o'r pair ar fys Gwion

Digitized by Google

bach; a rhag ei frytted ef ai trewis yn ei ben ac yn gytrym ac y trewis y defnynnau gwyrthfawr hynny yn ei ben efe a wyddai bob peth ar a ddelai rhag llaw ac efe a adnabu yn hysbys mai mwya gofal oedd iddaw ystryw Caridwen canys mawr oedd ei gwybodau, a rhag dirfawr ofn efe a ffoes parth tua ei wlad. Ar pair a dorres yn ddau hanner, herwydd y dur i gyd oedd wenwynig eithr y tri defnyn rhinweddol hynny fal y gwenwynodd Feirch Gwyddno Garanhir am yfed y dwfr or Aber y rhedodd y pair iddi, ac am hynny y gelwir yr Aber o hynny allan gwenwyn feirch Gwyddno. Ac ar hynny Caridwen yn dyfod i mewn ac yn gweled ei llafur er ys blwyddyn yn golledig ysglyfy Rhodyl a tharo y dall Morda ar ei ben oni aeth un oi lygaid ar ei rudd. Sef y dywaid ynteu drwg im anffurfieist a minneu yn wirion, ni buost golledig om hachos i. Gwir a ddywedaist eb y Caridwen, Gwion bach am hyspeiliodd a chyrchu ar ei ol dan redeg, ai chanfod hithau a wnaeth yntau, ac ymrithio yn rhith ysgyfarnog a rhedeg. Sef y rhithiodd hithau yn Filast ai ystumio ai ymchoelyd tuag Afon. Ac ymrithio yn bysgodyn, a hithau yn rhith dyfrast, ac ymgeisio ag ef dan y dyfr, oni fu ddir iddo ymrithio yn Aderyn ir wybr a hithau yn Llymysten iw ymlid ac ni adodd iddo lonydd yn yr wybr; a phann oedd yn ei oddiwes ac ynteu ac ofn angeu arno, efe a arganfu dwr o wenith nithiedig ar lawr ysgubor ac efe a ddisgynodd ir gwenith, ac a ymrithiodd yn rhith un or grawn; ac yno yr ymrithiodd hithau yn iar ddû goppog ac ir gwenith yr aeth, ac ai thraed ei grafu ai adnabod ef ai lyngcu, ac fel y dywed yr ystori, Hi a fu nawmis yn feichiog arno ac wedi esgor o honi ni allei hi ar ei chalon ei ladd rhag mor deg oedd Namyn ei wisgaw mewn *boly o groen* ai fwrw ef yn ewyllys dyn yn y mor y 29 o Ebrill. Ac yn yr amser hwnnw yr oedd Gored Wyddno yn y traeth rhwng Dyfi ac Aberystwyth, garllaw ei gastell ei hun, ac yn y gored hwnnw y ceid cŷwerthydd can punt pob nos Galanmai; ac yn yr amser hwnnw yr oedd un mab i Wyddno a elwid Elphin yn un or rhai dyryssaf or ieuainge a mwyaf o eisiau arno, ac yn orthrwm gan ei dad hynny, gan dybiaw ei eni ar awr ddrwg; a thrwy annogiad ei gynghoriaid arno ef a roes ei Dad iddaw dynniad y gored y flwyddyn honno i edrych a ddamweiniai iddo ras byth ac i ddechreu gwaith iddo. A thrannoeth wrth edrych o Elphin ac nad oedd ynddi ddim ond wrth fyned i ffordd arganfod ar bawl y gored y *bol croen* yna dywawd un or Goredwyr wrth Elphin ni buost ti anhappus erioed cyn henno Canys ti a dorraist Gyneddfau y gored yn yr hon y ceid ynddi werth can punt bob nos Glanmai. Beth yn awr, eb Elphin ef a allai fod yna Gywerthydd canpunt o dda? dattod y croen a wnaethpwyd ac arganfod or agorwr dàl mab ac a ddywawd wrth Elphin Llyma Daliessin! Taliesin bid eb Elphin a dyrchafel y mab rhwng ei ddwylaw gan gwyno anhap iddo ac ai cymmerth yn brudd is ei gil; ar awr honno ef a berai i'r March rygyngu oedd yn tuthiaw or blaen ai arwain mor esmwyth a phettai yn eistedd mewn Cadair esmwytha or byd; ac yn fuan yn ol hynny y gwnaeth y mab ddehuddiant i Elphin a moliant ac a brophwyddodd urddas iddo ar ddyhuddiant oedd fal y gwelwch yn T.D. yr 25d. o'r llyfr hwn. A hon (sef y Dehuddiant) oedd y gerdd gyntaf a ganodd Taliesin er dyhuddo Elphin am ei fod yn drist golli helfa y gored a gwaeth ganddo weled or byd mai arno ef yr oedd y bai ar anffortun. Ac yno y gofynnodd Gwyddno Garanhir iddo beth oedd efe ai dyn ai yspryd. Ac yno y canodd yntau yr hanes ac y y dywawd "Prif Fardd Cyffredin, &c." Yno daeth Elphin a Thaliessin ganddo i dy Wyddno ei dad, ac a ofynnodd Gwyddno iddaw ai da'r caffaeliad yn y gored? Yntau a ddywawd wrtho gaffael peth oedd well na physgod, beth oedd, eb Gwyddno? Bardd eb yr yntau Elphin; yna y dywawd Gwyddno.—Och druan beth a dal hwnw i ti? Yno yr attebawdd Taliessin ei hunan ac a ddywawd Efe â dâl hwn iddo ef fwy nag a dalodd y gored erioed iti. Yno y gofynnodd Gwyddno iddo a fedri di ddywedyd a chyn fychaned a wyt? Medraf i ddywedyd mwy nag y fedri di ofyn imi. Moes imi glywed beth a fedri eb yr Gwyddno.

Yno y canodd TALIESSIN—

Ar y dwr mae cyflwr cant bendigaw, &c.

Yn yr un M.S. lle y cefais yr hyn a aeth ymlaen o'r Mângofion, &c. Yr ydoedd y gerdd a ganlyn hebai Ll. Ddû. Mae yn debyg i ryw grynodeb o fywyd Taliessin.

KYNTAF im lluniwyd ar lun dyn glwys
Yn llys Caridwen em penydiwys [nwys
Cyd bawn bach o'm gwlled gwyl fy nghyn-
Oeddwn fawr uwch llawr llann am tywys
Prid fum parwyden per awen Parwys
Ag ynghyfraith heb iaith am rhydd ry-
Hen widdon ddulon pan lidiwys [lliwys
Anghuriawl ei hawl pan hwyliwys
Ffoes yn gadarn
Ffoes yn llyffan } Braidd orphowys
Foes yn rhith bran

Digitized by Google

Ffoes yn derwyn
Ffoes yn gadwyn
Ffoes yn Iyrchwyn } Mewn llwyn llychwys
Ffoes yn fleiddyn
Ffoes bleiddawr
Yn niffaeth
Foes yn fronfraith } Cyfiaith Coelwys
Ffoes yn gadno
Cyd naid ystumau
Ffoes yn Felau } Fal na thycciwys
Ffoes yn wiwair ni chynnydd celwys
Ffoes yn Gern Hudd rhydd im rhwyfwys
Ffoes yn haearn mewn tan towys
Ffoes yn ben gwayw gwae ai puchwys
Ffoes yn Darw taer ymladdwys
Ffoes yn faedd Gwrych mewn rhych rhith-
Ffoes yn ronyn gwyn Gwenith lwys [iwys
Ar ael llen carthen im carfaglwys
Cymmaint oedd ei gweled a chyfeb rhewys
A fai yn llenwi fal llong ar ddyfrwys
Mewn boly tywyll im tywalldwys
Mewn mor dylan im dychwelwys
Bu goelfain im pan im cain fygwys
Duw Arglwydd yn rhydd am rhyddhawys

TAL. AE CANT.

HANES TALIESIN.

PRIFARD cyffredin
Wy fi i Elffin
Am gwlad gynhefin[1]
Iw bro Gerubin[2]

Ioannes Dewin
Am gelwis i Merdin,
Bellach pob Brenin
Am geilw Taliesin

Mi a fum nawmis hayach
Yn mol Gridwen wrach
Mi a fum gynt Wion bach
Taliesin ydwy bellach

Mi a fum gyda'm ner
Yn y goruwchelder
Pan gwympiod Luciffer
I uffern dyfnder

My a fum yu dwyn banner
O flaen Alecsander
Mi a wn[3] enwau'r ser
Or gogledd hyd Awster

Mi a fum ynghaer Bedion[4]
Tetragrammaton

[1] Gyssefin—L. M.
[2] Sierubin—R. I.
[3] Rhif y sei.
[4] Gwdion.

Mi a dygum Heon
I lawr glyn Ebron

Mi a fum yn y Ganon[1]
Pan las Absalon
Mi fum yn y Llyd don[2]
Cyn geni Gwdion

Mi a fum bedrenog[3]
I Eli ag Enog
Mi a fum[4] ar fran crog
Mab Duw Trugarog

Mi a fum ben ceidwod
Ar wneuthur Twr Nimrod[5]
Mi a fum dri chyferod
Ynghaer Eirianrhod[6]

Mi a fum yn Arca
Gyda Noe ac Alpha
Mi a welais difa
Sodoma a Gomorra

Mi a fum yn Affrica
Cyn adeilad Roma
Mi a ddoethym yma
At weddillion Troia

Mi fum gyda'm Rhên
Yn mhreseb yr asen
Mi a nerthais Foesen
Trwy dwr Urdonen

Mi a fum ar yr Wybren
Gyda Mair Fadlen
Mi a gefais awen
O bair Griduen

Mi a fum fardd telyn
I Theon[7] Llychlyn
Mi a gefais newyn
Am fab y Forwyn

Mi a fum yn y Gwynfryn
Yn llys Cynfelyn
Mewn cyff a gefyn
Undydd a blwyddyn

Mi a fum am Logawd
Yngwlad y Drindawd
Ni wyddis beth yw y cnawd
Ai cig ai pysgawd

Mi a fum dysgawd
Ir holl fydysawd

[1] Mi a fum yng nghanon. —R. I.
[2] Mi fum yn Llys don.—R. I.
[3] Baderog.—R. I. [R. I.
[4] Farn crog.—R. I.
[5] Ar waith Twr Emrod. [—R. I.
[6] Arianrhod.
[7] Lleon.—R. I.

Digitized by Google

Mi a fyda hyd dyd brawd
Ar wyneb daiarawd

Mi a fum ynghadair flin
Uwch Caer Sidin[1]
A honno yn troi fydd
Rhwng tri alfyd
Pand rhyfedd ir byd
Nas argenydd

DYHUDDIANT ELPHIN.

Gognawd gyrru
A gwawd dyfyrru
A thraethawd gedu
Pa fyd a ddyfu
Pwy a wyr canu
Gar bron yr Iessu
Yngwydd y tri llu
Pan foe'r yn barnu
Pa gerddor a gan
Pan alwer Cynan
I ddyfyn gader
Ger bron Cadwaladr
Pan fo'r dranc enaiar
Ar Cynan ap Bran
Os ywch brif feirddion
Crwyf celfyddon
Treuthwch oruchuddion
Or Mundi Maon
Y mae pryf atcas
Oi Kaer Satanas
A oresgynas
Rhwng dwfn a bas
Cyfled yw ei enau
A mynydd Mynnau
Nys gorfydd angeu
Na llaw na llafneu
Mae llwyth naw can maen
Yn rhawn dwy bawen
Un llygad yn ei ben
Gwyrdd fâl glas iaën
Tair ffynnon y sydd
Yn ei wegorlydd
Mor fryched arnaw
A nofiant trwyddaw
Bu laith bualawn
Deifr ddonwy dyfr ddawn
Henwa'r tair ffynnawn
O ganawl Eigiawn
Un llwydd heli
Pan fo yn corini
I edryd lliant
Dros Moroedd difant
Yr ail yn ddinam

[1]Sidydd.

A ddigwydd arnam
Pan fo'r glaw allan
Drwy awyr dylan
Y drydedd a ddawedd
Trwy wythi Mynyddedd
Fal callestig wledd
O waith Rex Rexedd
Ydywch bosfeirdd
Mewn rhwyf ofeiliant
Ny wyddoch ddychanu
Teyrnas y Brytannaec
Minneu yw Taliesin
Ben beirdd y Gorllewin
A ollwng Elphin
Oi hual Lurin
Aryf ag cynnil[1]
Ag cyman dull
Twryf yn agweud
Erac menwed
Erac maryed
Pan ysteyrn gwern
Eam gamgyrn eam gamled
Y voli rhi alar peithiu racued
Yd y gweles
Arhul tres Turdei galed
Dygochuiaur a chloi a phor
A pherth a pher
Arud morua
Ac ymorua
Ac Eivionyd
A Gwynheidyd
Cein edryssed
Trybedaut raut
Rac y Defaut
Eil dal rossed
Taryanneu ban amdal henfan[2]
Bu edryssed
Bleid y vyuyt
Oedd bleidyat rhyd
Yn y deuredd
Pubal Peleidyr
Penyr pryd neidyr
O luch nadredd
Velyd yt wyd
Gwelydon rhuyt
Riein gared
Carut vreidun
Carun dyvuyn
Vur heyured
Cam hurauc daru
Cuynaf dy varu
Carut dyhed
Baran mor y goryf guyt
Y am Gatpul yn man bran ygcynuyt
Tardei don gyu cyngon gouytawr byt
Ef gwrthodes
Ar lwyth peues

[1]Cynnul. [2]Heulan 9 W.M.

Digitized by Google

Ar les pedyt
Petuar milet ar letauc byt
Aesawr yn uellt a llavyn yguallt dri o betror
Ur guylyas
O gyrn glas
Med meitin
Bre eych tutuulch baran ret tost ben guaed gwin
Yr med a fauryf yd aethan aury dros eu haufin
Guyar van vaith
Er cadu cynrheith
Bu cynyeuin
Cynan cenon
Teithugir o Von
Ar vreint Goelin
Tutuulch cyuulch
A oreu vulch
Ar van caereu
Gan vynydauc
Bu atveilyauc
Eu gwirodeu
Blwydyn hiraeth
Er gwyr Gattraeth
Am maeth yt meu
Eu llafneu dur
Eu med eu bur
Eu hualeu
Aryf ag cynnul
Ag cyman dul
Turyf nis cigleu
Ac vely tervyna

KANU Y MEDD

24 I ELPHIN MS. L. M.

Golychaf[1] wledig pendefig pob wa
Gwr a gynneil y Nef Arglwydd pob tra
Gwr a wnaeth y dwfr i bawb yn dda
Gwr a wnaeth pob llad ac ai llwydda
Meddwer[2] Maelgwn Mon ag an meddwa
Ai feddgorn ewyn gwerlyn gwymha
As gynnull gwenyn ac nis mwynha
Med hidleid moleid molud i bob tra
Lleaws Creadur a fag terra
A wnaeth Duw i ddyn er ei ddonha
Rhai drud rhai mud ef ai mwynha
Rhai gwyllt rhai dof Dofydd ai gwna
Yn dillig iddynt yn dillad ydd a
Yn fwyd yn ddiawd hyd frawd yd barha
Golychaf i wledig pendefig gwlad hedd
I ddillwng Elphin o alltudedd [medd
Y gwr am rhoddes y gwin ar cwrwf ar
Ar meirch mawr modur mirein eu gwedd
Am rothwy etwa mal diwedd
Trwy fodd Duw y rhydd trwy enrhydedd
Pump pemhwnt calan ynghaman hedd
Elffinawg farchawg medd hwyr dy Ogledd*

[1] I Fa—L. M. [2] Med wet—E. D.

I'R GWYNT.

Dychymic di pwy yw
Creadur cadarn cyn dilyw [waed
Heb gig heb asgwrn heb wythen heb
Heb pen a heb draet
Ni bydd hyn ni bydd iau
Nog yn y dechreu
Er ofn nag ry ddifoes eisiau
Gan greaduriau
Mawr Dduw mor wynneu
Ban ddaw o ddechreu
Mawr ei fretheiriau
Pan ddel or dehau
Mawr ei ferthidau
Y gur gan goreu
Ef yn maes ef ynghoet
Heb law ac heb droet
Heb henaint heb hoet
Ac ef yn gyfoed
A phumoes pymhoed
A hefyd y sydd hyn
Pet pemwnt flwyddyn
Ag ef yn gyfled
Ag wyneb tudwed
Ag ef ni anet
Ac ef ni weled
Ef a nona gythrudd
Lle mynno Dofydd
Ef ar for ef ar dir
Ni wyl ni welir
Ag ef yn anghywir
Ni ddaw pan fynnir
Ef ar dir ef ar for
Ef yn anhepcor
Ef yn diesor
Ef yn beteiror
Ef yn ddi achor
Ef yn ddieisor
Ef o bedeiror
Ni bydd wrth gyngor
Ni fydd heb gyngor
Ef cychwyn agor
O dduch maen mynor
Ef yn llafar ef yn fud

*This poem was written when his patron, Elphin ap Gwyddno, was imprisoned in the Castle of Deganwy by his uncle Maelgwn Gwynedd, Prince or King of Wales, son of Caswallon Lawhir, which Caswallon built the fortress of Caer Gybi, and the son built the Collegiate church of Holyhead and the priory of Penmon.

Mae'n Gorwedd yn Ynys Seiriol.

Digitized by Google

Ef yn fynud
Ef yn wrdd ef yn ddrut
Pan dremyn drosdud
Ef myd ef llafar
Ef yn orddear
Mwyaf y amar[1]
Ar wyneb daear
Ef yn dda ef yn ddrwg
Ef yn orddwc[2]
Ef yn anamlwc
Cannis gwyl golwc
Ef yn ddrwg ef yn dda
Ef hwnt ef yma
Ef a anrhefna
Ni ddiwg a wna
Ni ddwg a wnech
Ec ef yn ddibech
Ef yn wlyb ef yn sych
Ef a ddaw'n fynych
O wres haul ac oerfel
Lloer yn hanhel[3]
Lloer yn anlles
Handid llai ei gwres
Un gwr ai goreu
Yr holl greadwrieu
Drwy ddirfawr awel
I wneuthur dialedd
Ar Faelgwn Gwynedd
Drwg y gwr goreu
Greaduriau
Ef biau dechreu
A diwedd diheu
Yr hwn a roddes
Yr oerfel ar gwres
Yr huan ar tes
Ar Lloer llwyr achles
Nyd cerddor celfydd
Ny molwy Ddofydd
Nyd cywir ceinad
Ny molwy y Tad
Ny nawd fydd arad
Heb heyrn heb had
Ny bu oleuad
Cyn Celi cread
Ny bydd offeiriad
Na bendicco afrllad
Ny wybydd anygnad
Y saith lafanad
Dengwlat darmarthad
Yn yngylaw wlad
Degvet digarad
Digarwys eu tad
Digaru cawat
Yn rhwy rhewiniat
Llucuffer Llygrad
Eisor[4] eisys wlad
Saith seren y sydd
O seithnawn Dofydd
Seon a Sywedydd
A wyr eu defnydd
Marca mercedus
Ola olumis
Luna lafurus
Jupiter Venerus
O Haul o hyd yrfer
Hyd gylch lloer lleufer
Nyt cof yn ofer
Nyt crog ny chreter
Ein Tad ein pater
An car an cymer
An tad an Rhen nin rhaner
Gan hu Lucuffer *

[1]Ei Famar. [2]Angelwg.
[3]Hafydel. [4]Eissyfwlad.

MAB GYFREU TALIESSIN.

ELEMENTA TAL. E. L. LL.

KYVARCHAF im Rhen
Ystyriaw Awen
Py ddyddwg angen
Cyn no cheridwen
Cyssefin im byd
A fu eissiwyd
Myneich aleid
Pyr nam dyweid
Pyr nam eregyd
Unawr nam herlynyd
Py ddatwreith mwy
Pyd echenis mwg
Py ffynnawn a ddiwg
Uch arget tywyllwg
Pan yw calaf cann
Pan yw nos Lloergan
Arall ni chanwyd
Dy ysgwyd allan
Pan yw gofaran twrwf
Tonnau wrth lann
Yn dial[1] dylan
Dydd a haedd attan
Pan yw mor drwm maen
Pan yw mor llym draen
A wddosti pwy gwell
Ai ei fon ai ei flaen
Py peris parwyd
Rhwng dyn ag anwyd
Pwy gwell ei Addwyd
Ai ieuanc au llwyd
A wddosti beth wyd
Pan fyth yn cysgwyd
Ai corph ai enaid
Ai argel canhwyd

[1]Yn nial.

*TALIESIN ai gwnaeth ymmhorth Castell Teganwy i weddio r Creawdr pennaf am gael gwynt i dorri'r Carchar yr oedd Elphin a Gwyddno ynddo. Un o'r Pedair Colofn Cerdd.

Digitized by Google

Eilewydd celfydd
Pyr nam dyweyd
A wddosti cwdd fydd
Nos yn aros dydd
A wddosti arwydd
Pet deilen y sydd
Py drychefis mynydd
Cyn rhewiniaw elfydd
Py gynheil magwyr
Daear yn breswyl
Enaid pwy Gwynawr
Pwy gwelas ef pwy gwyr
Rhyfeddaf yn Llyfreu
Nas gwddant yn ddiau
Eneid pwy ei hadneu
Pwy bryd ei haelodeu
Py barth pan dineu
Ry wynt a ryffreu
Rhyvel anygnawd
Pechadur periglawd
Rhyveddaf ar wawd
Pan vu y gwaddawd
Py goreu medd-dawd
O fedd a bragawd
Py goryw eu ffawd
Amwyn Duw trindawd
Pyr i traethwn i draethawd
Namyn o honawd
Py beris ceinhawc
O ariant rhoddawg
Pan yw mor rhedegawg
Car mor eithiwawg
Angeu seiliawg
Ymhob gwlad ys rhannawg
Angeu uch an pen
Ys lledan ei lenn
Uch nef noe nen
Hynaf fydd dyn pan anher
A Ieu Ieu pob amser
Yssid a pryderer
Or bressent haedd
Gwedy anrheufedd
Pyr i'n gwna ni byrhoedledd
Digawn llawrydedd
Cywestwch a bedd [efin
Ar gwr an gwnaeth o'r wlad gwerth-
Boed ef an Duw an duwch
Attaw or diwedd TERFYN

CANU Y BYD MAWR

O WAITH TALIESIN. ALLAN O'R DELYN LEDR.

GWOLYCHAF fy nhad
Fy Nuw fy neirthiad
A ddodes trwy fy iad
Enaid ym pwyllad[1]
Am gorug ym gwylad

[1] Yr enaid yn y pen.

Fy saith llafanad
O dan a daiar, a dwr ac awyr
A niwl a Blodeu
A gwynt a goddeheu
Eil[1] synwyr pwyllad
Im pwyllwys fy nhad
Un yw a rynniaf[2]
A deu y tynnaf[3]
A thi a waedaf[4]
A phedwar a flasaf
A phump a welaf
A chwech a glywaf
A saith a arogleuaf
A ragddywedaf
Seith awyr ysydd
Uwch ben sywedydd
A thair rhan y myr
Mor ynt amrygyr
Mor fawr a rhyfedd
Y byd nad unwedd
Ry gorug Duw fry
Ar y Planete
Rygorug Sola
Rygorug Luna
Rygorug Marca
Y Marcarucia
Rygorug Venus
Rygorug Venerus
Rygorug Seuerus
A seithfed Satwrnus
Rygorug Duw dda
Pump gwregys terra
Pa hyd yd para
Una y sydd oer
A dau sydd oer
Ar trydydd a sydd wres
Ac an bludd afles
A dyofec anlles
Pedwerydd paradwys
Gwerin a gynwys
Pymhet artymherawd
A byrth y fedyssawd
Yn dri yd rannad
Yn amgan pwyllad
Un yw'r Assia
Deu yw'r Affrica
Tri yw Europa
Bedydd gyngwara
Hyd frodic yt para[5]
Pan farner pob traha
Rygorug fy Awen
I foli fy Rhen
Mydwyf Taliesin
Areith lif Dewin
Parahawd hyd ffin[6]
Yng hynnelw Elphin[7]

[1] Seith.
[2] Fynaf, Ewyllys.
[3] Teimlaw.
[4] Llafar.
[5] Hyd frawd y para.
[6] Fin.
[7] I ollwng Elphin.

Digitized by Google

CANU YBYD BYCHAN

MOROEDD Q.

KEIN geneis canaf
Byd unddydd mwyaf
Lliaws a bwyllaf
Ac a Bryderaf
Cyfarchafi Feirdd byd
Pryd nam dyweid
Py gynheil y byd
Na syrth yn eissywyd
Neu'r byd pei syrthiei
Py ar yd gwyddei
Pwy ai gogynhaliai
Byd mor yw aduant
Pan syrth yn diuant
Etwa yn geugant
Byd mor yw rhyfedd
Na syrth yn unwedd
Byd mor yw odid
Mor fawr yd sethrid
Johannes Matheus
Lucas a Marcus
Wy a gynneil y Byd
Trwy rad yr Yspryd

TALIESIN A'I CANT.

DYMMA FUSTL Y BEIRDD,

A ganodd TALIESIN yn Llys MAELGWN GWYNEDD yngwydd Beirdd Maelgwn i gyd ALLAN O'R DELYN LEDR.

CLER o gam arfer a ymarferant
Cathlau aneddfol fydd eu moliant
Clod orwas ddiflas a ddatcanant
Celwydd bob amser a ymarferant
Gorchmynau deddfau Duw a dorant
Gwragedd priodol wrth ei moliant
Drwy feddwl drygbwyll a fawr dwyllant
Morwynion gwynion mair a lygrant
A goelio iddynt a gwilyddiant
A gwirion ddynion a ddyfalant
Ai hoes ai hamser yn ofer y treuliant
Y nos y meddwant y dydd y cysgant
Segur heb lafur yr ymborthiant
Yr Eglwys a gashânt ar Dafarn a gyrchant
A lladron ffeilsion y cydsyniant
Llysoedd a gwleddoedd a 'mofynant
Pob parabl dibwyll a grybwyllant
Pob pechod marwol a ganmolant
Pob pentre pob tre pob tir a dreiglant
Pob salwedd ofer a ymarferant
Gorchmynau y Drindod a ddifrodant
Gwiliau na suliau nis addolant
Am ddyddiau angau nis gofalant
A phob glothineb nïs arbedant
Gormod o fwydydd i diodydd a fynant
Degwm ag Offrwm teulwng nis talant
Deddfolion ddynion a ddyfalant
Adar a hedant gwenyn a felant
Pysgod a nofiant pryfed a 'mlysgant
Pob beth a ymdaith i gynull i borthiant
Ond cler ag Oedion a lladron difwyniant
Ni chabla i'ch mysg dysg na cherdwriaeth
Can's Duw ai rhoes gloes ar gyllaeth
Ond sawl syn arfer o gam arfaeth
Am watwar Iesu ai wasanaeth*
Tewch chwi Bosfeirddion ffeilsion anhy-
lwydd‖ [wydd
Ni wyddoch i farnu rhwng gwira chel-
Odych brifeirdd ffydd o waith Duw
ofydd[1]
Dywedwch i'ch Brenin beth fydd ei
dramgwydd
Myfi sydd Dewin a phrif Fardd cyffredin
A wyr bob gorsin yngwlad eich Brenin†
Mi a ryddhaf Elphin o fol twr meinin[2]
Ag a ddyweda i'ch Brenin bethe i gyffrin[3]
Fe ddaw pryf rhyfedd iâr Forfa Rhianedd
I ddial anwiredd ar Faelgwn Gwynedd
Ai flew ai ddanedd ai lyged yn eurwedd[4]
A hwnnw wna ddial[5] ar Faelgwn Gwyn-
edd‡

BUARTH BEIRDD.

EDD ympeibli oedd ympuylled
O feirdd Prydein Pryddest ofer
Ymryoreu ymryorsedd
Digaun gofal i gofan gordd
Wyf eissyc pren cyfyn an Gerdd
Buarth beirdd ar nis guypo
Pymthengmil drostaw
Yn ei gymhwyaw
Wyf cerddoliad wyf ceiniad claer
Wyf Dwr wyf Dryw
Wyf saer wyf syw
Wyf sarph wyf seroh ydd ymgestaf
Nid wyf fardd syn yn yryfreidiaw

[1] Ddofydd
[2] O rhyddhaf fi Elpin, &c.
[3] Ag a ddyweda ïx Brenin gwbl o'i gyfrin.
[4] Ei flew fydd eurwedd ai lygaid ai ddannedd.
[5] Ddiweddar Faelgwn, ¶ &c.

*Yma diwedd mewn rhai llyfreu, ond yr oedd y tra dysgedig Mr. John Jones o'r Gelli Lyfdu yn tybied mai gorphenran or Bustl ydyw.‖
†A edwyn bob orsin ynghyrau Gorllewin
‡Yno (yn llys Maelgwn Gwnedd) i bu Taliesin onid oedd 14 oedd yno ïr aeth Elphin ab Gwyddno mewn gwahodd y Nadolig at Faelgwn Gwynedd ei Ewythr ac y canmoles ef Taliesin yn llys Maelgwn ac i rhoed Elphin yn ngharchar. oni ddaeth Taliesin ai ollwng allan ei hun ai gerdd ac yno i canodd Taliesin osteg y Beirdd gar bron 33 Beirdd Maelgwn ac o hynny allan y galwyd ef Taliesin ben Beirdd. Gwel ddy huddiant Elphin a Hanes Taliesin.

Digitized by Google

Pan gan ceinied canu yngof
Nyt ef wnafyt wy ryfedd uchon
Handid a mi eu herbyniaw
Mab arfoll dillad heb law
Mal ymsawd yn llyn heb naw[6]
Tyrfi aches eofn yngradd
Uchel yngwaed morddwyd trefydded
Craig am waneg wrth wawr trefnad
Anghlut[7] ysgrut esgar noddiad
Craig pen perchen pen anygnad
Yn gwna meddut medddawt meddydd
Wyf Cell wyf dell wyf darw becrlled
Wyf llogell cerdd wyf lle ynydd
Caraf y gorwydd a gorail clyd
A bardd a bryd ni pryn yred
Nyt ef caraf amryssoniad
A geibl celfydd ny meuedd medd
Madws myned ir ymddiod
A chelfyddeid am Gelfyddyd
A chanclwm cystwm cywlad
Bugeil Brooedd porthoedd neirthiad
Mal ymdaith heb drevet i gad
Ni fynnei ymdaith heb droet
Ni fagei Crau Ha heb goed
Mal ceisiaw byweid yngrug
Mal peiriant anrhaith ynfud
Mal gosgordd lluydd heb benn
Mal porthi anclyd ar Kenn
Mal grynniaw tyndei o vro
Mal haeddu awyr a bach
Mal eirach a gwaed ysgall
Mal gwneuthur goleu i ddall
Mal dogni dillad i noeth
Mal tannu engwyn ar draeth
Mal porthi pysgawd ar laeth
Mal toi neuadd a dail
Mal lladd llyry a gwiel
Mal toddi dyvet rhac gair
(Mal) wyf bardd Neuodd wyf Kyv Kadeir
Digonaf i feirdd llafar llestair
Cyn ym argywrein ym garw gyflog
Ry prynom ni an llog yth dy di Vab Ma

TALIES

ADDFWYNEU[8] TALIESIN.

Q. AN ADDFWYN W. M. Q. YR UN AC ADDYRYNNE ORNANAMENTA E. Ll.

ATUYN rin rypenyd i ryed
Arall atuyn pan fydd Duw ddymgwared
Adwyn cyfed nwy gomedd gogyffred
Arall atuyn y am corn cyvyved
Atuyn Nudd udd bleidd naf
Arall atuyn hael gwyl golyscaf
Atuyn aeron yn amser cynhaeaf
Arall atuyn gwenith ar galaf
Atuyn Heul yn Ehwybr yn nuyfre
Arall atuyn rythalwyr aedde
Atuyn march myngfras mangre
Arall atuyn dilw yw he
Atuynt chant ag ariant Amaerwy
Arall atuyn dy vorwyn modrwy
Atwyn Eryr ar lan llyr pan llanhwy
Arall atuyn guylein yn guaruy
Atwyn march ar Eurgalch gylchwy
Arall atuyn addfwyn yn aduy
Adduyn lyuawn meddit i liaws
Arall atuyn cerddawr hael hygnaws
Atuyn mai i gogeu ac Eaws
Arall atuyn pan fydd hinhaws
Atuyn reith a pherffeith Neithiawr
Arall adduyn cyfluyn a Garhawr
Atuyn bryd wrth benyd Periglawr
Arall atuyn dyddwyn y allawr
Addwyn medd ynghyntedd i Gerddawr
Arall addwyn am derwyn torf fawr
Atuyn cleiric catholic yn eglwys
Arall addwyn enefydd yn neuaddwys
Atwyn pluyf *cymrwydwy* Atowys
Arall atuyn ar amser paradwys
Atuyn lloer llewychawd yn elfydd
Arall atwyn pan fydd da dymgofydd
Atuyn Haf ac araf hirddydd
Arall atuyn a threiddiaw o gerydd
Atuyn blodeu ar warthas Perwydd
Arall atuyn a chreawdr cerennydd
Atuyn didrif Ewig ac Elain
Arall addwyn ewynnawg am harchfain
Atuyn lluarth pan llwydd y genhin
Arall atuyn Kadawarth yn Egin
Atuyn Eddystr ynghebystr lledrin
Arall atuyn cyweithas y Brenhin
Atuyn glew nuy goleith gogyweg
Arall atuyn elleïn gymaëg
Atuyn grug pan fydd ehoeg
Arall atuyn Morfa i wartheg
Atwyn tymp pan dyn lloe llaeth
Arall atuyn Ewynawg marchogaeth
Ac ys i mi atwyn nid gwaeth
A thad bual wrth dal meddfaith
Atuyn pysg yn ei lyn llywiawd
Arall atwyn y oreïlw gwaryhawd
Atwyn gair a lefair y drindawd
Arall atuyn rypenyd y pechawd
Addfwyn Haf or addfwyndawd
Cerennydd a Dofydd dyddbrawd

[6] A nawf. [7] In vetusto an clut.—W. M.
[8] An addwyn ubiq. legendum.—W. M.

KAD GODDEU.

BUM yn lliaws rhith
Cyn bum dysgyfrith
Bum cleddyl culfrith
Credaf pan urith

Digitized by Google

Bum deigr yn awyr
Bum *serwaw* syr
Bum geir yn llythyr
Bum llyfr yn mhrifder
Bum llugyrn lleufer
Blwyddyn a hanner
Bum pont ar trigar
Ar drugain Haber
Bum hynt am Eryr
Bum corwg emyr
Bum darwedd yn llad
Bum das ynghawad
Bum cleddyf yn angad
Bum Ysgwyd ynghad
Bum tant yn nhelyn
Lledrithiawg blwyddyn
Yn nwfr yn Ewyn
Bum yspwng yn nhan
Bum gwydd ynguarthan
Nid mi wyf ni gan
Ceint er yn fychan
Ceint ynghad godeu brig
Rhag Prydein wledig
Gweint feirch canholig
Llynghessoed meuedig
Gweint mil mawrem
Arnaw ydd oedd canpenn
A chad er ddy gnawd
Dan fon y tafawd
A chad arall y sydd
Yn ei wegilydd
Llyffan du gaflaw
Cantewin arnaw
Neidr fraith gribawg
Cant enaid trwy beebawd[1]
Bum ynghaer Fefenydd
Yt gryssynt wellt y gwydd
Cenynt Gerddorion
Eryssynt cad faon
Dadwyrain i Frythron
A oreu gwydion
Gelwyssid ar Neifon
Ar Grist o achwysson
Hyd pan y gwarettai
Y rhen rwy digonessai
Os attebwy Dofydd
Trwy ieith ag elfydd
Rhithwch rhieddawg wydd
Gantaw yn llwydd
A rhwystraw peblig
Cad ar llaw annesig
Pan swynhwyd godeu
Y gobeith an goddeu
Dygottoroynt godeu
O bedryddant danheu
Cwyddynt ain aereu
Brychwn trym ddieu
Dyar gardei bun

[1] Aboenir yn ei chnawd.—Ll. E. D.

Buddiant buch anhun
Blaen llin blaen bun
Tarddei am at gun
Nim gwnei amellun
Gwaed gwyr hyd an clun
Mwyaf tair argyfryd
A chweris ymmyd
Ac un a dderyw
O ystyr dilyw
A Christ y croccaw
A ddydd brawd rhag llaw
Gwern blaen llin
A wnaent gyssevin
Helyg a cherddin
Buant hwyr ir fyddin
Eirinwydd ys prin
Anchwant o *dynin*
Keri cywrenhin
Gurthrychiad gurthrin
ffaonwydd eithyt
Ertuyn llu o Gewryt
Afanwydd gwneithyt
Ni goreu emwyt
Er amgelwch bywyd
Rhyswydd a Gwydd-fyd
Ac eiddo ar ei bryd
Mor eithin ir gryd
Sirian senyssid
Bedw er ei fawr fryd
Bu hwyr gwisgyssid
Nid er ei lyfrder
Namyn er ei fawredd
Auron delis bryd
Allmyr uch allfryd
Ffeinidwydd ynghyntedd
Cadeir gyngwrysedd
Omi goreu arddyrchedd
Ger bron teyrnedd
Llwyf ar ei farannedd
Nid osgoes troedfedd
Ef laddei a pherfedd
Ac eithaf a diwedd
Collwydd barnyssid
Eiryf dy argyfryd[1]
Gwyros gwyn ei fyd
Tarw trin teyrn byd
Morawg a moryd
Ffawydd ffyniessyd
Celyn glessysid
Bu ef y gwrhyd
Yspyddad amnad
Heint *ech* i angad
Gwiwydd gorthorrad
Gorthorryssid ynghad
Rhedyn anrheithad
Banadl rhag bragad
Eithin ni bu fad
Er hynny gwerinad

[1] Arfgryd.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Grug bu ddydd amnad
Dy werin swynad
Hyd gwyr erlyniad
Derw buanawr
Rhagddaw cryneu nef a llawr
Gelyn glew dryssiawr
Ei enw ym peullawr
Clafuswydd cymgres
Cymnaw a roddes
Gwrthodi gwrthodes
Ereill o tylles
Per goreu gormes
Ym mhlymnwyd maes
Gorwythawg Cywydd
Aches feilon wydd
Castan cywilydd
Gwrthriad ffenwydd
Handud du muchudd
Handid cram mynydd
Handid Kyl Koetdydd
Handid cynt myr mawr
Er pan gigleu 'r awr
An deilas blaen bedw
An datrith an datedw
An maglas blaen derw
O warchan mael derw
Wherthiniawg tu creig
Ner nid Ystereig
Nid o Fam a Thad
Pan ymddigonad
Am creu am cread
O nawrhith llafanad
O ffrwyth o ffrwytheu
O ffrwyth Duw dechreu
O Friallu blodeu bre
O Flawd gwydd a Goddeu
O bridd o briddred
Pan ym digoned
O Flawd danet
O ddwfr ton nawfed
Am swynwysei Math
Kyn bum diaered
Am swynwys i Wydion
Mawrnwr o Brython
O Eurwys o Eurwn
O Euron o Fedron
O bump pum hwnt Celfyddon
Athrawon ail Math
Pan ymdygaid
Am swynwys i wledig
Pan fu led losgedig
Am swynwys sywydd
Sywydon cyn byd
Pan fei genyf fi *vot*
Pan fei faint byd
Hardd bardd budd an gnawd
Ar wawd y tueddaf a draetho tafawd
Gwaryeis yn Llychwr
Cysgais ym mhorphor

Neu bum yn ysgor
Gan ddylan ail mor
Ynghylchedd ymherfedd
Rhwng deulin teyrnedd
Yn deu wayw anchwant
O nef pan ddoethant
Yn annwfn llifeiriant
Wrth frwydin dybyddant
Peduar ugein Kant
A Gweint ar eu chuant
Nid ynt hyn nid ynt iau
No mi yn eu banau
Arial cannwr a geni pawb o naw cant
Oedd gennyf inneu
Ynghledyf brith gwaed
Bri am darwedd
O Ddofydd a *Golo* lle ydd oedd
O dof hyd las baedd
Ef gwrith ef datwrith
Ef gwrith ieithoedd
Llachar ei enw Llawffer
Lluch llywei Nifer
Ys gein ynt yn ufel
O dof yn uchel
Bum neidr fraith ym mryn
Bum gwiber yn llynn
Bum Ser gam gymbyn
Bum bwysfer hyn
Fy nghassul am Cawg
Armaaf nid yn ddrwg
Peduar ugeint mwg
Ar bawb a ddyddwg
Pum pemhwnt angell
A ymdal am cyllell
Whech March Melynell
Canwaith y sydd well
Fy March melyngan
Cyfred a gwylan
Mi hun nid Eban
Cyfrwng mor a glan
Neu gorwyf gwaed lan
Arnaw cant cynrhan
Rhudd em fy nghylchwy
Eur fy ysgwydrwy
Ni ganed yn adwy
A vu im gowy
Namyn Goronwy
O Ddoleu Edrywy
Hirwyn fy myssawr
Pell na bum heussawr
Treiglais y mewn llawr
Cyn bum lleënawr
Treiglais cylchyneis
Kysgeis Cant Ynys
Cant Kaer a thrugys
Derwyddon doethur
Darogenwch i Arthur
Yssid y sydd gynt
Neu'r mi ergenhynt

Digitized by Google

A Christ y Crocaw
A dydd brawd rhagllaw
Ac am un a dderyw
O ystyr dilyw
Eurem yn euryll
Mi hydwyf berthyll
Ac ydwyf drythyll
O ormes fferyll

TALIESIN.

YMARWAR LUDD MAWR.

Yn wir dymbi Romani Ker
Odid o fab dyn arall y Par
Rhagddaw ygglywhawd maw gyfagar
A byddin a gwaedlin ar ei Esgar
A thruganedd cyrn a gwerin trygar
Ry thrychynt rygyrchynt ynghleddyfar
Arllwybr gwrid Arth gwrys diarchar
Arddyrchedd Cadwaladr lluch a llachar
Ar wyneb biddinawr broöed ynial
Yn wir dymbi dyddranofeu
Gofuned dysgogen ynghynnechreu
Bluiddynedd buddig rossedd rihidd reitheu
Gayaf gyd llyry llym llywid llongeu
Ceithiawn eiliassaf mynut ryffrenu
Prit myr ryferthwy ar war tonneu
Elyrch dydymgyrch tam o glawr balcheu
Arth a llew derllys oleu bylleu
Ef dibyn ei terfyn o ruydd fereu
Rwy ceissud cystudd rybudd rageu
Rag ei faranrhes oi fawr feddeu
Credeu cuydynt tyrch torynt torfoedd taleu
I gynnif Cadwaladr clod lathr leu
Dyddyrchafwy dreic o barth deheu
Gan was ryded las yn nydd dyfieu
Yy wir dymbi hael hywredd
Teyrnwawd *molut* mawr edryssedd
Llwybr lle lluossawg llydan ei wedd
Hyd pan fwynt seith Ieith i ri Gwynedd
Hyd pan fwynt trangwy tranghawr trydar
Rhi eiddun dyhun *duded*
Trais ar Eingl a hynt i alldudedd
Trwy for llithrant ei heissilledd
Yn wir dymbi teithiawg Mon
Pen lluydd perchydd llurygogion
Ffaw dreig diffrediad i bobl Frython
Dwfn darogan dewin Drywon
Pebylliawnt ar Tren a Tharanhon
Gorllechant gorddyfynt i geisiaw Mon
Pell debet by hyt o Iwerddon
Teg ffaw dillyngiaw Cessarogion
Dysgogan delwat o Agarat dyhedd
Gogwn pan perid Kad ar winfedd
Arth o ddeheubarth yn cyfarth Gwynedd
Yn amwyn rhihyd rhyfedd rossedd

Y cheirig altired y darmerthedd
Gayaf Kalennig yn lleu tiredd
Cyflewyn aessawr yngawr ynghledd
Y cynnif Cadwaladr ar Ior Gwynedd
Yn wir dyddheuawr dydderbi hyn
Lloegr oll ymellun eu meuoedd genhyn
Gwelet artebet y gwyr brychwyn
Rhwng saeth fereu a haiarn gwyn
Galw hawr ar bor gwaywawr aergryn
Nuchawnt yn eigiawn tra llydan lyn
Hallt ag ynysedd fydd eu buddyn
Yn wir dymbi dy dra Hafren
Wrthenedig prydain brenhin gordden
Llary Lywydd lluydd lliaws ei echen
Teyrnas cyfaddas cas o iaën
Gwerin byd yn wir byddawnt lawen
Meddhawnt ar peiron berthwyr echen
Flamychawd hirell tu uch Hafren
Byddhawt Cymry cynnyll yn ddisgawen
Y cynnif Cadwaladr bythid llawen
Peneri Cerddorion clod y gweithen
Yn wir dyddeuhawr
Ai lu ai longawr
A darf Ysgwydawr
Ai newidiaw gwaywaur
A gwedy gwychyr awr
Ei fodd ef gwnelawr
Cylch Prydain bo
Flemyched yngo
Draig nid ymgelo
Eir meint y *do*
Nid ysgawn i oled
Gorescyn Dyfed
Dyddycawd ynwet
Tra merin Reged
Prif perchen ced
Gwledychaud yn elued
Hael hydr ei ddylif
Gorfawr ei gynnif
Wrth awirio hif
Cadwaladr gweith heinif

TALIESIN.

PRIF GYFARCH TALIESIN

Ragodeu.—E. Ll. a Gododdau.
Remorse seu Impedimenta.—Ll.

PRIF gyfarch[1] gelvyd par ryleat[2]
Puy Kyntae tyuyll ae goleuat
Neu adaf pan vu pa dyd y great
Neu y dan tylwet py ry Seilyat
A vo Lleion nys myn pwyllyat
Est qui pecator am nivereit
Collant gulad Nef uy pluyf Offeiryeit

[1] Gyfan.—E. Ll. [2] Pan rylead.

Digitized by Google

Boreu neb ni del
Or ganon teir pel
Eingngyl gallwydel
Gunaont eu ryvel
Pan dau nos a dyd
Pan vyd lluyd Eryr
Pan yw tyuyll nos
Pan iu guyrd llinos
Mor pan dyverwyd
Cud anys guelyd
Yssit teir ffynnaun
Y mynyd Fuaun[1]
Yssit[2] gaer Gwarthawn
A dan don eigiawn
Gorith gyvarchawr[3]
Puy enw y Porthawr
Pwy y periglawr
Y vab Meir mwynvawr
Pa vessur muynaf[4]
A orug Adaf
Puy vessur Uffern
Puy tuet y llen
Puy llet y geneu
Puy meint eu mein heu[5]
Neu vlaen gwydd ffalsum
Py estung mor grum
Neu pet anat llon
Yssyd yn eu bon
Neu leu a gwydion
A vuant gelvydon
Neu a *rodant* lyvyryon[6]
Pan[7] wnant
Pan dau nos a lliant
Pan vyd y diviant
Cud anos rac dyd[8]
Pater Noster ambulo
Gentis tonans in adjuvando[9]
Sibilem Signum
Ro gentes fortium
Am gwiw gwiwam gwmyd
Am geissyant deu Gelvydd
Am Kaer Kerindan Kerindydd
Rys tyneirch[10] *pector* Dauyd
Y mwyngant ys ewant
Ym Kaffwynt yn dirdan
Kymry yggridvan
Provater eneit
Rac Lluyth eissyffleit
Kymry prif diryeit
Rann ry goll buyeit
Gwaedd hir ucheneit
As guyar honneit
Dydoent guarthvor
Gwydveirch dyarvor
Eingyl yghygvor

[1] Ffyawn. [2] Ys id. [3] Go ith gyvarthawr. [4] Lafur fwynaf. [5] Enneinieu. [6] Wyddont lyvron. [7] Pa. [8] Cwdd a nos rhag dydd Pan daw nas welydd. [9] Ambulando. [10] Rhy dynnueirch.

Guelattor aruyddion
Guynyeith ar Saesson
Claudus in Sion
O ruyvannussion
Bydaut penn Seiron
Rac ffichit[1] lewon
Marini[2] Brython
Ryd a roganon[3]
A medi heon
Am Hafren Avon
Lladyr ffadyr Ken a Massuy
Fsis amala ffur ffir Sel
Dyrnedi trinet tramoed
Creaudyr o ro hai[4]—huai
Gentil divlannai[5] gyspell
Codigni ceta gosgord mur
Gan nath beu gan Govannon
Corvu.....dur
Neu bum gan uyr Kelydon
Gan Vatheu gan Govannon
Gan Emnyd[6] gan Elestron
Ry ganhymdeith achuysson
Bluydyn yg Kaer Govannon
Wyf hen, uyf neuyd uyf guion
Wyf lluyr uyf synwyr Keinyon
Dy gy vi dyheu[7] vrython
Guydyl Kyl diaerogyon[8]
Meddut medduon
Wyf bard uyf ny rivaf[9] y eillyon
Wyf llyu, uyf syu amrysson
Sihei a rahei[10] nys medry
Si ffradyr yn y ffradri
Pos Verdein bronrhein a dyvi
A ddeuont uch medlestri
A ganont gam vardoni
A geissent gyvaruys nys deubi
Heb gyvreith, heb reith, heb rodi
A guedy hynny dyvysgi
Brithvyt a byt dyoysci
Nac eruyn dy hedduch nyth vi
Reen nef rymavyr[11] dy wedi[12]
Rac y gres[13] rym guares dy voli
Ri Rex gle[14] am gogyvarch yn gelvyd
A ueleisty Dominus ffortis
Darogan dwfn Domini
Budyant Uffern
Hic nemor i por progenii
Ef a dillyngys ei thuryf
Dominus virtictum
Kaeth naut Kynhulluys estis iste—est
(Est) a chyn buassun a simsei[15]
Ruyf deruin y duu diheu

[1] Ffichti. [2] Morini (Mariuu). [3] Ry daroganon. [4] Oro hai. [5] Dichanai. [6] Ieuuyd—ièwydd. [7] Dy gofi dy hen. [8] Diferogion. [9] Ni rifafi. [10] Sihai arahai. Arahei nys meddai,—Deest in Ll. C. [11] Rym a wyr. [12] Dy weddi. [13] Yngres. [14] Gloriæ. [15] Synsei arnaf.

Digitized by Google

A chyn mynnuyf dervyn ereu
A chyn del ewyn friw ar uyggeneu
A chyn vyg Kyvalle ar y llatheu pren
Poet ym heneit yd a Kyvadeu[1]
Abreid om dyweit llythyr llyvreu
Kystud dygyn geudy guely agheu
Ar saul a gigleu vy mardlyfreu[2]
Ry bryn huynt wlat Nef adef goreu
Ry prynwynt &c.

DIWEDD Y PRIF GYFARCH.

TALIESIN.

Myfi sydd Ddewin
A Phrifardd cyffredin
Mi adwaen bob corsin
Yngogof gorthewin
My a ryddhaf Elphin
O fol y Twr Meinin
Mi a fynagaf ich Brenin
Ac hir bobl gyffredin
E ddaw pryf rhyfedd
O Forfa rhianedd
I ddial enwiredd
Ar Faelgwn Gwynedd
Ai flew ai ddannedd
Ai lygaid yn euredd
A hun a una ddiwedd
Ar Faelgwn Gwynedd.

ANGAR CYVYNDAWD.

Inimica Confæderatio.—E. Ll.

BARDD yman y mae ni chaint aganho
Caned pan ddarffo
Sywedydd yn yd fo
Haelon am nacco
Nis deubi a rotho
Trwy Iaith Taliesin
Bu ddydd ymellin
Kian pan ddarfu
Lliaws gyvolu
By lleith bid araith afagddu
Neus dwg yn gelfydd
Cyfreu Argywydd
Gwiawn a leferydd
A ddwfn ddyfydd
Gwnaei o farw fyw
Ag anghyfoeth yw
Gwneynt eu perion
Af erwynt heb don
Gwneynt eu delidau
Yn oes Oesau
Dydyth dyddyccawd
O ddyfnwedydd gwawd
Neut Angar Cyfyndawd
Pwy ei chynefawd

[1] Cyfeddeu. Mard gyfreu.

Cymmeint cerdd ciwdawd
A delis eich tafawd
Pyr na threthwch draethawd
Llad uch llyn llathrawd
Penilliach pawb
Dybyddaf yna gnawd
Dwfn dyfu yngnawd
Neu'r doddyw ysgygnáwd
Trydydd par ygnad
Triugein mlynedd
Yd porthes lawrwedd
Yn nwfr Kaw a chiwed
Yn elfydd tiredd
Canweis am ddioedd
Cant rihydd addynoedd
Can yw ydd aethant
Can yw y doethant
Can eilewydd gant
Ag ef ai darogant
Lladdan ferch lliant
Oedd bych ei chwant
I aur ac Ariant
Pwy byw ai diadas
Gwaed i ar mynwas
Odid traethator
Mawl molhator
Mi dwyf Daliesin
Ryphrydaf i iawnllin
Parawd hyd ffin
Ynghynelw Elphin
Neur Deyrnged
O rif eur dylyed
Pan gassad ni charad
Anudon a brad
Mi ni chwennych vad
Trwy gogyweg an gwawd
A gogyfarchwy brawd
Wrthyf ny gwybydd nebawd
Doethwr prif gelfydd
Dispwyllawd sywedydd
Am wyth am edrwyth
Am ddoleu dynwedydd
Am wyr gwawd gelfydd
Cerddwn Dduw yssydd
Trwy ieith Talhayarn
Bedydd bu ddydd farn
A farnwys teithi
Angerdd Farddoni
Ef ai rhin rhoddes
Awen anghynnes[1]
Saith ugein Ogrfen
Y sydd yn Awen
Wyth ugein o bob ugein e fydd yn un
Yn annwfn y diwyth
Yn annwfn y gorwyth
Yn annwfn is Elfydd
Yn awyr uch Elfydd
Y mae ei gwybydd

[1] Anghymmes.

Digitized by Google

Pa dristyd y sydd
Gwell na llawenydd
Gogwn *ddeddf* rhadeu
Awen pan ddyffreu
Am gelfydd taleu
Am ddedwydd Ddieu
Am buchedd ara
Am oeseu ysgorfa
Vm hafal Deyrnedd pa hyd eu cyngwara
Am gyhaval ydynt trwy weryd
. . . . .
Awel uchel gyd
Pan fydd gohoyw bryd
Pan fydd mor hyfryd
Pan yw gwrch echen
Pan echrewyd uchel
Neu haul pan ddodir
Pan yw toi tir
Toi tir pwy maint
Pan dynid gwytheint
Gwytheint pan tynnid
Pan yw gwyrdd gweryd
Gweryd pan yw gwyrdd
Pwy echenis cyrdd
Cyrdd pwy echenis
Ys dir pwy ystyriwys
Ystyriwyd yn Llyfreu
Pet wynt pet ffreu
Pet ffreu pet wynt
Pet Afon ar hynt
Pet Afon ydynt
Daear pwy ei lled
Neu pwy ei thewed
Gogwn t. ws llafnawr
Am rudd am lawr
Gogwn atrefnawr
Rhwng nef a llawr
Pan atsain advant
Par ergyr divant
Pan llewych Ariant
Pan fydd tywyll Nant
Anadl pan yw du
Pan yw oreu a fu
Buch pan yw bannog
Gwraig pan yw Serchawg
Llaeth pan yw Gwynn
Pan yw glas celyn
Pan yw barfawg myn
Yn lliaws mehyn
Pan yw baraut
Pan yw creu efwr
Pan yw meddw rolwyn
Pan yw lleddf orddwyn
Pan yw brith Iyrchwyn
Pan yw hallt halwyn wyn
Cwrw pan yw Ystern
Pan yw lledrudd gwern
Pan yw gwyrdd Llinos
Pan yw rhudd Egroes
Neu wreig ai dioes
Pan ddygynnu nos
Pan ddatwein y sydd yn eur Lliant
Ni wyr neb pan ruddir ei bron huan
Lliw yn erkynan newydd
Anahawr ei ddwyn
Tant telyn py gwyn
Eog py gwyn ny Gan
Py geidw ei diddan
Py dyddwg Garthan
Gereint ac Arman
Py ddyddwg glain
O erddygnawd fain
Pan yw per Erwain
Pan yw gwyrliw brain
Talhayarn y sydd
Mwyaf y Sywedydd
Pwy amgyffrawd Gwydd
O aches ammod dydd
Gogwn da a drwg
Cwdda cudd amewenir mwg
Mawr maint gogyhwg
Cawg pwy ae dylifas
Pwy gwawr gorphennas
Pwy a bregethas
Eli ag Eneas
Gogun gogeu Haf
A fyddant y gayaf
Awen a ganaf
O ddwfn ys dygaf
fon cyd beryd
Gogwn ei gwrhyd
Gogwn pan ddyfeinw
Gogwn pan ddyleinw
Gogwn pan ddillydd
Gogwn pan wegrydd
Gogun py pegor
Y sydd y dan For
Gogun eu heissor
Pawb yn ei Osgordd
Pet gygloyd yn nydd
Pet dydd ymlwyddyn
Pet paladr ynghat
Pet dos ynghawat[1]
Atuyn yd rannawd
Gwawd mwy mefl gogyffrawd
Aches gwyd Gwydion
Gogwn i nebawd
Py lenwis Afon
Ar bobl Pharaon
Pwy dyddwg rwynnon
Baran achwssyon
Py ysgawl oddef
Pan ddyrchafwyd Nef
Pwy fu fforch Hwyl
O ddaear hyd Awyr
Pet byssedd am pair

[1] Bum dôs ynghawad.—Dr. Davies.

Digitized by Google

Am un am neddair
Pwy enw y ddeuair
Ni eing yn un pair
Pan yw mor meddwtawd
Pan yw du Pysgawd
Morfwyd fydd eu cnawd
Hyd pan yw Meddysg
Pan y gannawg Pysg
Pan yw du troed alarch gwynn
Pedryddawg gwaew Llymm
Llwyth nef nid ystyng
Py pedair tywarchen
Ni wys eu gorphen
Py voch neu py grwydr hydd
Ath gyfarchaf fargad fardd
Gwr yth gynnydd esgyrn Niwl
Cwddynt dau raiadr gwynt
Traethator fyngofeg
Yn Efrai yn Efroëg
Yn Efroëg yn Efrai
Laudatum laudate Iessu
Eilgweith yn rhithad
Bum glas gleissiad
Bum ei bum Hydd
Bum Iwrch ym Mynydd
Bum cyff mewn rhaw
Bum bwall yn llaw
Bum ebill yngefel
Blwyddyn a hanner
Bum Ceiliawg brithwyn
Ar ieir yn eidin
Bun Amws ar Re
Bum tarw toste
Bum bwch melinawr
Mal y maethawr
Bum gronyn erkennis
Ef lyfwys ym Mryn
A mettawr am ddottawr
Yn sawell ym gyrrawr
Ymrygiaw o Law
Wrth fy ngoddeidiaw
Am harfolles iar
Grafrudd grib escar
Gorffwysseis naw nos
Yn ei chroth yn was
Bum aeduedig feddedig
Bum llad rhag gwledig
Bnm marw bum byw
Keing ydd ym Eidduw
Bum i arweddawd
Rhag ddaw bum tlawd
Am eil cynghores gres
Grafrudd am rhoddes
Odid traethator
Mawr molhator
Mi wyf Taliesin
Ryphrydaf iawnllin
Parahawd hyd ffin
Ynghynelw Elphin

DIWEDD.

KADEIR TALLIESIN,

(24 ADAL) CATHEDRA.

MYDWYF Merwerydd
Molawd Duw dofydd
Llwrw cyfranc cywydd
Cyfreu dyfynwedydd
Bardd bron Sywedydd
Pan atleferydd
Awen cyd echwydd
Ar feinoeth feinydd
Beirdd llafar lluc de
Eu gwawd nym gre
Ar ystrawd ar ystre
Ystryw mawr mire
Ac mi wyf cerdd fud
Gogyfarch feirdd tud
Ryd ebrwyddaf drud
Ry talmaf ehud
Ryddy hynaf dremud
Teyrn terwyn wolud
Nid mi wyf cerdd fas
Gogyfarch feirdd *tras*
Bath vadawl idas
Dofn eigiawn addas
Pwy am lenwis cas
Camp ymhob noethas
Pan yw dien gwlith
A lladd gwenith
A gwlid Gwenyn
A glud ac ystor
Ac elyw tramor
Ac aur bib lleu
A llon ariant gwiw
A rhudd em a grawn
Ag ewyn eigiawn
Py ddyfrys ffynnawn
Berwr byryrddawn
Py gysswllt gwerin
Brecci bonedd llynn
A llwyth lloer wehyn
Lleddf lloned verbyn
A syuion synhwyr
A sewyd am loer
A gofrwy gwedd gwyr
Gwrth awel awyr
A mall a merin
A gwadawl tra merin
A chorwg gwydrin
Ar llaw pererin
A phybyr a phyg
Ag urddawl segyrffyg
A llyseu Meddyg
Lle allwyr Venffyg
A Beirdd a blodeu
A guddig bertheu
A briallu a briwddail
A blaen gwydd goddeu
A mall ameuedd

Digitized by Google

A mynych adneuedd
A gwin tal cibedd
O Rufein hyd Rossedd
A dwfn ddwfr echwydd
Dawn ei lif Dofydd
Neu pren purawr fydd
Ffrwythlon ei gynnydd
Rei ias berwidydd
Oedd uch pair pumwydd
A gwiawn afon
A gofwy hinon
A mel a meillion
A meddgyrn meddwon
Addwyn i Ddragon
Ddawn y Derwyddon

CAN Y GWYNT.

Cychwedl am doddyw o Galchfynydd
Gwarth yn Neheubarth anrhaith clodrydd
Da a rydd i lew dywaledd i fedydd
Llaw yw ei Ystrad llawen gynnydd
Llara lluedd peblet llara arallfro
Cad gormes tra trachwres bro
Odid o Gymry ai llefaro
Dyfed dygyrched biw mab Idno
Ac ni llefessit neb nid *do*
Er talu canmu erof un llo
Golaith dy Ysgarant amgant dyvro
Mal tan twym tarth yn yd vo
Pan gyrchassam ni drwydded ar dir Gwyddno
Oedd celein feinwen rhwng graian a gro
Pan ymchoelwys Echwydd o Gludyffro
Nid Efrewys buch wrth ei llo
Gogyfarch fabon o arall fro cad
Pan amug Owein biw ei fro
Cad yn rhyd Aclud Cad Yngwen
Cad Yngossulwyd aban uddun
Cad rhag rhodawys eirwyn drych
Gwaywaw a lleullenyn
Cad tu man llachar derlyw derlin
Ysgwydawr yn llaw garthan yngryn
A welei Vabon ar Ranwen Rheidawl
Rhag biw Reged y cymysgyn
Oni bai ac adanedd ydd ehettyn
Rhag Mabon heb gelanedd hwy nid ëyn
O gyfarfod disgyn a chychwyn cad
Gwlad Vabon gwehenyd anoleithad
Ban ddisgynnwys Owein rhag biw ei dad
Tarddai Galch a chwyr ag yspyddad
Nid ysgafael i neb ddwyn biw moel
Cyd es glwch rhag gwyr rhain ruddion
Rhag Pedrydan dandde
Rhag cadarn gyfwyne
Rhag gwyar ar gnawd
Rhag afar Ystaenwawd
Cychwedl am doddyw o leutiredd deheu
Traeth riau goleu haelon
Nith ogyfeirch o chwynogion
Am ryd or am gwern y Gadfaon
Ban berid cad rhi rhwyf Dragon
Billt na *owillt* biw rhag Mabon
O gyfarfod Gwrgun
Bu celanedd nedd rhai yn Rhun
Bu llawenydd dy bydd i frain
Ban ymadrawdd gwyr gwed Muchien cad
Nid ef diengis ysgwyd Owein
Ysgwyd fal urthiad ynghad trabludd
Ni reëi wartheg heb wyneb rhudd
Rhuddion beuder biw a mawr ei rad
Gwyar gorgolcher gwarthaf iad
Ac ar wyneb gwyn ydd yr ymgaffad
Euorbell greuled genem ddulliad
Praid wenhwys iolin praidd daresteinad
Praidd rhag taerfrwydr taer gyffestrawn
Praidd ben gyfylchi Keing oreig ar ysgwydawr
Mawr ddiscreinawr llafnawr am iad
Cad y rhag Owein mawr mawr o irad
Meinddynt cwyddynt hwy wyr yn amwyn gwlad
Gor erefein bud oi tad

KANU Y KWRWF

(24).

Teithi edmynt
Gwr a gadwynt gwynt
Pan del ei rihudd
Gorfloeddawg Elfydd
Menhyd yn dragywydd
Ys tydi a fedydd
Dylif deweint a dydd
Oedd ym amogawr
Nos yn Orphowyssawr
Maswedd a folhawr
Y wrth wledig mawr
Mawr Dduw digones
Heul haf ai rywres
Ag ef digones
Budd Coed a Maes
Galwettawr Yraches
Ar eilig anghymes
Galwellawr pob neges
Deus dymgwares
Achyn dybyddyn
Llwyth byd i'r unbryn
Ni ellynt ronyn
Heb gyfoeth Mechdeyrn
Ef ai tawdd yn llyn
Hyn y vo Eginyn

Digitized by Google

Ef ai tawdd waith arall
Hyn y fo yn fall
Drehawg dydderfydd
Dysgofag yr Elfydd
Golchettawr ei lestri
Bid gloyw ei frecci
A phan fo anawell
Dyddyccawr o gell
Dyddyccawr rhag rhieu
Ynghein gyfeddeu
Nis gwrthryn pob dau
Y mel ai goreu
Duw edwynt ynof
Ydd fydd yn ei fodd
Llaryaf yw trindawd
Gorwyth meddw meddwhawd
O fynud pysgawd meint y godrefi
Grayan mor heli y dan dywawd
Am cudd y ar teithiawg
Mi hun am gwarawd
Ni ddigonir nebawd
Heb gyfoeth y Drindawd
Teithi edygant[1]
Yn Nyffryn Garant
Gallawg gallwgyd anchwant
Sybwll symudant
Ban erddefel tant
Neu nos cwdd dyfydd
Cwdd dirgel rhag dydd
A wyr cerdd Gelfydd
Py gel Kallofydd
Am dyro amde
Or porth pan ddwyre
Py ddyddug llyw gayaf
Py gyd ddechreu lle
Yn dewis eichiawg
Ffus ffons ffodiawg
Ef dyhun hunawg
Ef gobryn Carawg
Cymry Caerneddawg
Ytat Garadawg
Dear meneiuon
Dear Mynawg Mon
Mawr erch anudon
Gwenhwys gwallthirion
Am Gaer Wyrangon
Pwy a dal y Ceinon
Ai Maelgwn o Von
Ai dyfydd o Aeron
Ai Coel ai Canawon
Ai gwrweddw ai feibion
Nid anchwardd ei Alon
O Ynyr Wystlon
Ef cyrch cerddorion
Se Syberw Seon
Neu'r dierfeis i rin
Ymordei Uffin
Ymhoroedd Gododin

[1]Teithi edmygant. *Dechreu can arall, Qy !*

Ys geirfrith cyfrenhin
Bran bore ddewin
Wyf carddenhin hen
Wyf cyfreu lawen
Athaw y dygen
Meu molawd Urien
Eirian eirioes
Llyminawg llumoes
Rhuddfedel afwys
Rhuddyn ai llynwys
Cad yn Harddnenwys
Ynyr ai briwys
Cant calan cynnwys
Can car amyuwys
Gweleis wyr gorfawr
A ddygyrchynt awr
Gweleis waed ar llawr
Rhag rhuthr cleddyfawr
Glessynt esgyll gwawr
Esgorynt yn waeywawr
Trychant calan cyman clodfawr
Ynyr ar dir yn wir Cochawr

TAL.

PLAEU YR AIPHT.

EFREI edwyl ar veib Israel,
Uchel enfryd
Cyd rif dilyn
Ry dynesseyn
Ry gadwys dduw ddial
Ar blwyf Pharaowys
Deg pla poeni
Cyn eu boddi
Ym môr aphwys
Cyssefinbla pyscawd ddifa
Dignawd annwyd
Eilbla llyffeint lluossawg
Llewyssynt Aronoed
Tai a threfnau
A thyleeu
A chelleu bwyd
Trydedd gwyddbed
Gwychr gonoged gwaladwyd
Pedwar *iccwr*
Cwr am ystyr edynogion
Ail cygnoës
Ffrwyth coed a Maes
Cnwd cylion
Pumed bwystnon
Ar holl Vibnon
Egypeion
Belaid miled
O drum aeled
Deritolion
Chweched heb au

Digitized by Google

Chwyssig crugau
Creithiau *morion*
Seithfed tarian
Cynllysg a than
A glaw cynwyd
Gwynt gorddiberth
Ar ddeil a gwydd
Wythfed Locust
Llydan eu clust
Blodeu cyfys
Nawfed Aruthr
Diwedlawg uthr
Doniawg nofys
Du dywyllwg
Drem eneglwg Egiptuis
Deg veinoeth
Mwyaf gwyniaith
Ar blwyf cynrain
Christ Iesu christioni grein
Hyd ynt clydwr
Chwechant milwr
Miled Efrei

LLATH MOESSEN.

O BOB adfer y dorf froder
Dychyfaerwawd
Budd addefig
I Grist Wledig
Dogyn volawd
Dybwyth Duw cein
Yn Arffed Mair ei heissorawd
Hynt gwirionedd
Cyflawn riedd
Cynnelw o honawd
Gwyeil Iese
Dy bobl Iude
Dychyfaerawd
Hu gelwir lleu
O luch a letro
Er eu pechawd
Dehau reen
Mynydd addien
Mwyn gyfundawd
Yn rhan Elfydd
Yn nheml Selyf
Sail o gyffrawd
Gofuned gwas
Colofn dias
Fest fflemychawd
Paradwys ddrws
Bugail Dews
Dauun gwledychawd
Neu rygigleu
Gan broffwydeu lleenawc
Geni Iesu
A ryddarfu
Hyd ei fuchedd
A fai fuchedd
I bob rhiedd bywyd parawd
Cyn peryssid bai mi prydwn periglawd
Ryddug claear
Nid dayar a yspeiddawd
Ar for diffwys
Pan ddisgynnwys
Dy amgyffrawd
Gwlad priodawr
Nis dug mwynfawr
Bei im o honawd
Maint dy godded
Boed im dy rad
Gwyeil Iesse
A rhad Iessu
Llathr eu blodeu
Mawr gwyrth yn ei fryd
O Dduw donieu
Ef oedd Ygnad
Ygnad oedd ef
Dewin diheu
Gwr y cussyl
I bob ufudd rhag geu
Ef y sydd gafael
Claear nifer toeu
Cynllaith i luydd Deheu
Y mal bydewin dilid
O lu lloneid
Hubydd y gwrth mab mair
Moli Reën
Huarwas gwas
O Dduar treiddas
Pet wyr pet gwirion
Dy rac afael cyfoed coed cyflawn
Rhudd ni popon moch y dysged
Lleddyssid gein o arffed Iessu
A rhoddi rhad Rex Meibion
Newydd anaw ni mawr glywant
Dyniadon
Gwir ei rad gwas porthiant heb wr
adon
Dygwerthydyd pob uches rhag
Rhai Derwyddon
Nudris ni widyn llarychwel
gweled Mabon
Dyddugant thus
Ag aur dilys o Ethiopia
O Dduw gordden
O Duw Reën Rex meneifon
Herod gystig
Ni bu goddig Yn geleudon
Dy boenedig gwallawd
Peues perchen meibion
Pan aeth Dofydd par pan ddilludd
Nilus habedd
Py ddug Herod
Anwyd gayafawl

Digitized by Google

Cyflawn fonedd
Ynghaer Nazaredd
Nid aeth peues perchen anaw
Byd adebriad
Hubwydd ith irad
Tud gorchorddion
Geni Dofydd dyddug perchen
Lleng Engylion

LLATH VOESEN.

A Duw meiddad
Duw dofyddad
Dewin trugar
Mawr enwerys
Pan ym noddeist
I drwy donniar
Torfoedd Moesen
Gwledig reën
Gwae ae hesgar
Ys arganfu Perif ai Lu
Reglyd ai bar
Ac i vorawg a orugost
Newydd ei bar
Neu'r denwy
Trwy ryferthwy
A fawdd Adar
A ddrychaif haul
Hyd gollewin y bu dayar
Ti a noddyd a rygeryd
O bob carchar
Namyn torfoedd terydd
Eu gwawr trwm eu dear
A nawdd ninnheu
Rhag anwydeu
Uffern anwar
Ad Dduw meiddad
Duw ddofyddad
Dewin trugar
Ys teu di wlad Nef
Ys gurth dangnef
Iti y Kery
Nid oes tudded
Nag eissiwed
Ith wlad Ddofydd
Ni pherir neb
Ni bydd esgar neb i'w gilydd
Mi a wyddwn
Beis deallwn
Rhag cywilydd
Caru o honawd
Y lan Drindawd
O neb celfydd
Beirdd ach gogan
Wynt acharan
Yn dragywydd
Ni bu angwael
Y rhoddaist Irael
Yn llaw Ddafydd
Alexander ceffei lawer
Nifer ei wyr
Nid ef nerthas
Oni chafas
Dy garenhydd
Pan ddoethant ir ddaear
Buant ddear
Eu dihenydd
Selyf ygnad
A gennis gwlad
Bu gwell nog Ydd
Mab teyrnon
Bu gnawd berthon
Oi gyweithydd
Iago feibion
A fu ferthon
Ar eu helfydd
A ddygymuant
A rannysant
Trwy air Dofydd
Afel[1] wirion
A fu lwyddon
A gymyrth ffydd
Ei frawd Caën
Bu ddiwerin
Drwg ei gussyl
Asser a Soyw
Yn awyr loyw
Ei cyweithydd
Seren Angel
A ddwyn nifer
Rhag eu Milwyr
A llath Voessen
Ef ai ddorfoedd
Ar eu helfydd
Rhuddech ddalen
Udd eilladen
Ydd ei genhym
Llafar a Mud
A doeth a drud
As diwygydd
Gwledig cwdd
Un cwdd dirperian ddihenydd
Molaf inheu preswyl
Torfoedd addef menhwyd
Molaf inheu
Addawd goreu
Goreilenw byd
Prif deyrnas
A ddug Ionas
O berfedd Kyd
Ciwdawd Niniven
Bu gwrllawen
Pregethyssid
Rhiein tra mor

[1] Abel.

Digitized by Google

Bu cysgod Ior
Ysgoryssid
Ac Auasia
Meir Merch Anna
Mawr ei phenyd
Er dy haeledd
A thrugaredd
Fechdeyrn byd
Bwym ninheu
Yn nef gaereu
Gynhwys genhyd

CAN Y MEIRCH.

Torrid Anuynudawl
Tuthiawl dan Yogawl
Ef iolen o dduch lawr
Tan tan hwstin gwawr
Uch awen uchel
Uch no pob nyfel
Mawr ei anyfel
Ni thrig yngofel no neithiawr Llyr
Llyr llwybyr y tebyr
Dy far ynghynebyr
Gwawr gwen gwrth uchyr
Wrth wawr wrth wrys
Wrth bob heuelis
Wrth heuelis nwython
Wrth Pedyr Afaon
Arddyreafi a farn gwrys
Cadarn trydar dwfn ei gas
Nid mi gwr llwfr llwyd
Crwybr wrth clwyd
Hud fy nau garant
Deu dich far dichwant
Om llaw ith law *dyt dwp dim*
Trithri nodded
Atcor ar hened
A march mayawg
Cymrwy teithiawg
A march gwythur
A march gwarddur
A march Arthur
Ehofn roddi cur
A march Taliessin
A march lleu lledfegin
A Phebyr llai llwynin
A Grei March Cunin
Cornan cynneifawg
Awydd awyddawg
Ar tri carn aflawg
Nid ant hynt hiliaw
Cethin March Ceidaw
Corn avarn arnaw
Ysgwyddfrith Ysgodig
Gorwydd llemenig
March Rydderch ryddig
Llwyd lliw elleig
A llamrai llawn elwig
A ffroenfoll gwyrennig
March Sadyrnin
A March Custennin
Ac eraill yn rhin
Rhag tir all gwin
Henwn Mad dyddug
Cychwedl o Hiraddug
Bwn swch bum bwch
Bym Syw bum Swch
Bum ban bum banhwch
Bum gawr yn rhythwch
Bum llif yn eirth
Bum ton yn engweirth
Bum ysgof ysgeiniad dilyw
Bum cath benfrith ar driphren
Bum pell bum pen
Gafr ar ysgaw bren
Bum garan gwala gweled golwg
Tragwres miled morial
Cadwent cenedl dda
Or y sydd is awyr gwedi cassolwir
Nid byw ormodd maint am gwyr

"Deest folium integrum in vetusto membranaceo." Verba "*Davissi* sunt, ex quo hæc transcripta sunt per me."

Ieuan Fard.

LURYG ALEXANDER.

Ar glawr elfydd
Ei gystedlydd
Ni ryaned
Teir person Duw
Un mab addwyn
Terwyn trinded
Mab ir Dwydid[1]
Mab ir dyndid
Un mab rhyfedd
Mab Duw dinas
Mab gwen Mairgwas
Mad gwas gwledig
Mawr ei ordden
Mawr Dduw Reën
Ran gogened
O Hil Adda
Ac Abraha yn ryaned
O hil Dofydd
Dogn ddyfnwedydd
Llu ryaned
Dyddug o eir
Deill a byddeir
O bob aeled
Rac pob anuaus
Pob yn ddilis
Dinas diffred

[1] Deilas.

Digitized by Google

ANRHYFEDDODAU ALEXANDER.

MENDOSUS TITULUS.—D.

RHYFEDDAF na chiawr
Addef nef i lawr
O ddyfod rhwyf gawr
Alexander mawr
Alexander Magidawr
Hewys hayarnddawn
Cleddyfal enwogawn
Aeth dan eigiawn
Dan eigiawn eithyd
I geisiaw celfyddyd
O geisio celfyddyd
Bid o iewin ei fryd
Eithyd odduch gwynt
Rwng deu grifft ar hynt
I weled dremynt
Dremynt ni weles
Present ni chymhes
Gweles ryfeddawd
Gorllin gan bysgawd
A eiddunwys yn ei fryd
A gafas or byd
A hefyd o'i ddiwedd
Gan Dduw drugaredd

PREIDDEU ANNWN.

GOLYCH wledig pendefig gwad ri
Pa ledas y pennaeth tros draeth Mundi
Bu cywair carchar Gwair ynghaer Sidi
Trwy ebostol Pwyll a Phryderi
Neb cyn nog ef nid aeth iddi
Yr gadwyn dromlas cywirwas ai cedwi
A rhag Preiddieu Annwn tost yt geni
Ac yd frawd parahawd yn barddwedi
Tri lloneid prydwen ydd aetham ni iddi
Nam saith ni dyrraith o Gaer Sidi
Neud wyf glod geymyn cerdd o chlywir
Ynghaer pedryfan pedyr y chwelyd
Ynghynueir or pair pan leferid
O anadl naw morwyn gochynnessid
Neu pair pen annwfn pwy *uynyd*[1]
Gwrym am ei oror a Mererid
Ni beirw bwyd llwrf ni rydyngid
Kleddyf lluch lleawc iddaw rhyddychid
Ac yn llaw Lleminawg ydd edewid
A rhag drws porth Uffern llugyrn lloscid
A phan aetham ni gan Arthur trafferth llethrid
Namyn saith ni ddyrraith o Gaer Vediuid
Neud wyf glod geimyn cerdd glywanawr
Ynghaer Pedryfan Ynys Pybyrddor

[1]Munud mos. Pair Tyrnog.—D.

Echwydd a Muchydd cymysgettor
Gwin gloyw eu gwirawd rhag ei gosgordd
Tri lloneid Prydwen ydd aetham ni ar for
Namyn saith ni ddyrraith o Gaer Rigor
Ni obrynaf lawyr llen llywiadur
Tra chaer wydr ni welsynt wrhyd Arthur
Tri ugeint canhwr a sefi ar y mur
Oedd anawdd ymadrawdd ai gwiliadur
Tri lloneid Prydwen ydd aeth gan Arthur
Namyn saith ni ddyrraith o Gaer Goludd
Ni obrynnaf i lawyr llaes eu cylchwy
Ni wyddant hwy py ddydd peridydd pwy
Py awr ym meinddydd y ganed Cwy
Pwy gwnaeth ar nid aeth dolau Defwy
Ny wddant hwy yr ych brych bras ei benrhwy
Seith ugein cygwn yn ei aerwy
A phan aetham ni gan Arthur afrddwl gofwy
Namyn saith ni ddyrraith o Gaer Vandwy
Ni obrynaf lawyr llaes ei gehen
Ni wddant py ddydd peridydd pen
Py awr ym meinddydd y ganed perchen
Py fil a gatwant ariant y pen
Pan aetham ni gan Arthur afrddwl gynhen
Namyn saith ni ddyrraith a Gaer Ochren
Mynaich dychnud fal cunin cor
O gyfranc uddydd ai Gwiddanhor
Ai un hynt gwynt ai un dwfr mor
Ai un ufel tan twrwf diachor
Myneich dychnud fab bleiddawr
O gyfranc uddydd ai gwyddyanhawr
Ni wddant pan ysgar deweint a gwawr
Neu wynt pwy hynt pwy ei rynnawdd
Py *va* ddifa py dir a plawdd
Bed Sant yn ddifant o bet allawr
Golychaf i wledig pendefig mawr
Na bwyf trist Crist am gwaddawl

GWAWD GWYR ISRAEL.

TRINDAWD tragywydd
A oreu elfydd
A gwedy elfyd
Addaf yn gelfydd
A gwedy Addaf
Da y goreu Efa
Yr Israel bendigaid
A oreu Murgreid
Gwrdd ei grybwylleid
Glan ei gywyddeid
Deuddeg tref yr Israel
Dwyrein gywychel
Deuddeg veib Israel
A oreu Duw hael
Deuddeg tra dinam

Digitized by Google

Teir Mam ai maeth
Un gwr ai crewys
Creawdr ai gwnaeth
Mal y gwna a fynho a fo Pennaeth
Deuddeg Mab Israel a wnaeth cul-
wydd
Mal y gwna a fynho a fo Arglwydd
Deuddeg meib Israel a wnaeth Dofydd
Mal y y gwna a fynho a fo celfydd
Deuddeg meib Israel dymgofu
O ganhad Iesu
Ac untan ai bu a their Mam uddu
O naddu y doeth rhad
Ag eissydyd mad
A mair mad gread
A Christ fy nerthiad
Arglwydd pob gwenwlad
A alwaf a eilw pob rhydd
Ha bo fynghynydd
Genhyd gerennydd

YMDIDDAN

RHWNG UGNACH AB MYDNO, O GAER SEON A THALIESIN, O GAER DEGANWY.

ALLAN O'R LLYFR DU O GAERFYRDDIN.

TAL. 1.

MARCHAWC a girch y Dinas
Ae con guinion ae cirn bras
Nyth adwaen nu rythweles

UGN. 2.

Marchawc a circh ir Aber
Y ar March cadarn cadfer
Dabre genhiw nim gwatter

TAL. 3.

Mi nid aw ina in awr
Gollew gueith y godriccaur
Elhid bendith new a llawr

UGN. 4.

Y gwr nim gwelas beunit
Y tebic y gur deduit
Ba hyd eidy a phanndeit

TAL. 5.

Ban deuaw o Caer Seon
O imlat ac itewon
I tau Caer leu a Guidion

UGN. 6.

Dabrede genhiw ir Dinas
A thuit met ara phellas
Ac eur coeth ar di wanas

TAL. 7.

Mi nyd aduen y gur hy
A meteu tan a gveli
Tec achuec y dywedi

UGN. 8.

Debre genhiw imtino
A thuit guin gorysgelho
Ugnach yw vy heno mab Mydno

TAL. 9.

Ugnach bendith ithorset
Athro rad ac enrhydet
Taliessin viw inheu talaw iti dy gulet

UGN. 10.

Taliessin penhaw or guir
Beitad yng Kert Kyurgir
Tric yma hyd dyv Merchir

TAL. 11.

Ugnach Moihav y alaw
Ath ro rad y gulad penhaw
Ny haetaw Kabit ny thrigiaw

"The following Poem, beginning GOGANWAWD TEYRN, &c., contains an odd sort of Philosophy about the origin of Salt Water, Rain, and Springs; but as the following part is historical, I insert it here."—L. MORRIS.

GOSGORDD Fardd uchod
Gosgordd fardd isod
Nid oes fan wybod
Dan huan a rhod

Ni wyddoch chwithau
Pa draetho'ch Tafodau
Na dosparth diau
Rhwng eich gwir ach gau

Beirddion bychain Brain bro
Braidd nad ewch chwi ar ffo
Y Bardd nim gostego
Gosteg ni's caffo
Oni el mewn gortho
O ddaiar a Grô
Ar sawl a'm gwrandawo
Mab Duw ai Caro
Elphin ap Gwyddno[1]
Sy'n Naear Arthro[2]

[1] Gwyddno Goronhir, the father of Elphin, was the lord of Cantref Gwaelod, which was swallowed up by the sea. It is said to extend from Sarn Badrig to Aberystwyth, for there is a place in the sea near, called Caer Wyddno. This must have happened *Circ. An.* 530 a 540.

[2] Arthro, now pronounced Artro, is a river in that neighbourhood, where Cantref Gwaelod is said to have been; and it seems Elphin was in prison at the Castle of Harlech (Diganwy says many others) by the command of Maelgwn, for differing with him about religion or politics.—*Vide* pa. 25.

Digitized by Google

Dan dri ar ddeg clo
Am ganmol ei Athro

Myfi yw Taliesin
Ben beirdd y Gorllewin
Ac a adwaen bob Gorsin
Yngogeir Gorllewin
Ac a ollwng Elphin
O'i Hual Eurin TALIESSIN.

YMDIDAN

RHWNG MYRDIN WYLLT A THALIESSIN.

ALLAN O'R LL. DU O GAERFYRDIN.

MYRD.

Mor truan genhyf mor truan a dery
Am Kedvy a chavan
Oed llachar Kyflavar cyflavan
Oed yscuid o Tryvvuyd[1] o truan

TAL.

Oed Maelgwn a welwn yn ymwan[2] y deulu
Rac ter y uulu ni thawant

MYRD.

Rhac deuwr yn nentur y tirran
Rhac Errith a Churrith yar welugan
Meinwineu yndihen a dygan
Moch gweler y nifer gan Elgan
Och oe leith mawr ateith y deuthan

TAL.

Rys undant oedd rychwant y tarian
Hyd attad y daeth rhad cyflawn
Llas Cyndur tra messur y cwynan
Llas haelon o ddynon tra fuan
Trywyr nod mawr eu clod gan Elgan

MYRD.

Trwy a thrwi vug a rug y daethan
Traw a thraw undoeth Bran a Melgan
Llad Dyuel[3] oe diwed cyflafan
Ab Erbin ac werin a wnaethan

TAL.

Llu Maelgwn bu yscwn y daethan
Aerwyr cad trybelidiad gwaedlan
Neu gweith Aryfderydd pan fyd y deunyd
O hyd y wychyd y darparan

MYRD.

Lliaws peleidrad gwaedlad gwaedlan
Lliaws aerwyr bryw breuawl sidan
Lliaws ban briwher lliaws ban foher
Lliaws eu hymchwel yn eu hymwan

TAL.

Saith meib Eliffer, seith gwyr ban broffer
Seith gwaew ni ochel yn eu seithran

[1]Owynruyd. [2]Inim wan. [3]Dywal ab Erbin.

MYRD.

Seith tân ufelin, seith cad cyferbin
Seithfed Cynfelin y pop cinhvan

TAL.

Seith gwaew gowanon seith loneid afon
O gwaed Cinreinon y dylanwon

MYRD.

Seith ugein haelon a aethan yg wllwn
Ynghoed Celiddon y darfuan
Canys mi Myrtin gwydi Taliessin
Bythawd[1] cyffredin fy darogan

LLYMA AWDL A ELWIR

ARMES BRYDAIN.

O DAIR ARMES CERD TALIESIN.

DAROGANA fi hyn
Cad ym hob meyn
Cymry ar gychwyn
Crwst ymrhydyn
Ag Emil ar gychwyn
Rhag llion Llychlyn
A llynges drom droch
A Brython ar Foloch
A deudd och
A diwedd dydd croch
A chelain Foch
A guadun yngwadun
A llew llawer dafn
A llaw ar y llafn
A gwaed Iad ar rudd
A Brain ar golydd
A phelydr yn rhydd
a gosgerdd
Am gogawn pennardd
A llu digyfor o bell
A chroes Crist yw cymmell
A fflam o Feddlem
A chaerselem
A gorfod a fydd
I genedl Gwindodydd
Dwy flynedd yn hedd
A hanner y drydydd
Cynan Yngwynedd
Coel cyn celanedd
Cadwaladyr y sydd
Cymru llawenydd
Cymru fu Cymru fydd
Or mor bwygilydd
Cyn ein Gwindodydd
Oes cyn cudwydd
Tair blynedd di hêdd
Trigain Trichant i rai ai harwedd
Oer fydd ei difant

[1]Bydded.—L. M.

Digitized by Google

Heil plant o honyn i ddant
Nid ef ai diwedda
Nid aflwydd alaf
Hedid yngaya
Hed mab modreda
Nid coel cyfynles
Cymru di fuches
Mae cad cyfeinedd
Cymry ddifuchedd
Anrhydedd rhinwedd
Drindod Trugaredd TALIESIN.

ANREC URIEN.

LLYFR COCH.

GOGYFERCHEIS, gogyvarchaf,
gogyverchyd
Urien Reget
Duallovyet
Y Leuenyd
Eur ac Aryant
Mor eu divant
Eu dihenyd
Kyn noc y dau
Rug y duylau
Y guesceryd
Ieuaf a unacth
Coll ac alaeth
Am feirch peunyd
Kencu y vraut
Kynnin daervaut
Ni by geluyd
Urien a wnaeth
Dialynyaeth
Y gewilyd
Kynnin vynnu
Kyvarchuelu
Eu dihenyd
Deutu Aerven
Diffuys dilen
Dydau lwyd
Seleu delyit
Enynnyessit
Or a dybyd
Dybi y vaeth
A ryd alhaetb
Oc eu herwyd
Cochliu lavneu
Truy valch eiryeu
Am ffruyth eu guyd
Wy Kynnhalyant
Lle peduar cant
Y peduar guyr
Dufyr dyvnav[1]
Bendigwyf clav
Ac oe herwyd
Yr ae Kaffo
Kynvinaul vo
Yn dragyuyd
Dydeu collet
Or ymdiret
Yr ardelyd
A llau heb vaut
A llavyn ar gnaut
A thlaut lûyd
Oes feibionein
Nyt ymgyghein
Ymmerueryd
Nyt ymganret
Nyt ymdiret
Neb oe gylyd
Dreic o Wyned
Diffwys dired
Dirion drefyd
Lloegrwys yd a
A lletaut yna
Harchollyd
Torrit meinueith
Yn anoleith
Ar gyfhergyd
Muy a gollir
Noc a geffir
O Wyndodyd
O gyt gyghor
Kyvrung esgor
Mor a Mynyd
Gotriffit Brythyon
Yn at poryon
Ar antyrron gyueithyd
Ef a dau byt
Ny byd Kerdglyt
Ni byd Kelvyd
Alaf gar maer
Arthauc vyd chuaer
Wrth y gilyd
Llad a bodi
O Eleri
Hyt chuil fynyd
Un gorvydyauc
Antrugarauc
Ef a orvyd
Bychan y lu
Yn ymchuelu
Or Mercherdyd
Arth or deau
Kyvyt ynteu
Dychyfervyd
Lloegruys lledi
Afrivedi
O Bowysyd
Guaith cors Vochno
O diango
Bydaud deduyd
Deudeng guraged

[1] Dyvnvas.

Digitized by Google

Ac nyt ryved
Am un gur vyd
Oes Ieunctid
Aghyvyrdelit
Y vaeth dybyd
Beru yndivant
Barnauc or cant
Nys ryuelyd
Uryen o Reget hael ef syd ac a vyd
Ac a vu yr Adaf letaf y gled [gogled
Balch yghynted or tri Theyrn ar duc or
A un eu enu Aneuryn guautryd Auenyd
A minneu Dalyesin o lann llyn geirionnydd
Ny dalywyf yn hen
Ym dygyn aghen
Oni Moluyf Uryen. Amen.

TAL. AE DYUAUT.

DADOLWCH URIEN REGED.

TALIESIN.

URIEN yr echwydd
Haelaf dyn bedydd
Lliaws roddydd
I ddynion efydd
Angaw a gawsant
A mynych goddiant
Mal y cynyllwyd
Yd wesgerydd
Llawn beirdd bedydd
Tra fo dy wychydd
Ys mwy llawenydd
Gan glodfein glodrydd
Ys mwy gogoniant
Fod Urien ai blant
Ac ef yn arbennic
Yn oruchel wledic
Bellenic yn ciniad
Cyntair Lloegrwys ei gwyddiead
Yn ninas pellenig
Yn ceiniad cynteïg
Lleegrwys ai gwyddant
Pan ymadroddant
Llosci y trefred
A dwyn eu Tudded
Ac emmic[1] colhet
A mawr anghyfred
Heb gaffel gwaret
Rhag Urien Rheget
Rheget diffrydiad
Clod ior angorwlad
Fy modd y sydd arnat
O bob herchlynad
Dwys dy beleidrad
Pan erglywad
Cad pan i cyrchud
Gwiniaith a wnud
Tan yn nhai cyn dydd
Udd yr echwydd
Yr echwydd teccaf
Ai dynion haelhaf
Gnawd eingl heb waesaf
Am deyrn glewaf
Glewaf eissyllydd
Tydi goreu y sydd
Teccaf ai dynion
Haelaf gwawd . .
Pan dremir arnaw
Es helaeth y braw
Gnawd gwyledd am danaw
Am deyrn gognaw
Am danaw gwyledd
A lliaws teyrnedd[1]
Eurdeyrn gogledd
Arbennig Teyrnedd
Ac yn falchwy fi hen'
Ymdygn angeu angen
Ny byddwyf yn dirwen
Na Molwyf Urien

[1] Eimwng.

GWAITH GWENYSTRAD.

ARWYRE gwyr Kattraeth gan dydd
Am wledig gwaith fuddig gwarthegydd
Urien hwn anwawd eineuydd
Cyfeddeily teyrnedd ai gofyn rhyfelgar
Rwysg anwar rwyf bedydd
Gwyr Prydain adwythein yn lluydd
Gwen ystrad Ystadl cad cynnygydd
Ni ddodes na maes na choedydd tud achles
Diormes pan ddyfydd
Mal tonnawr tost ei gawr tros elfydd
Gwelais wyr gwychr yn lluydd
A gwedi boregat briwgig
Gwelais i dwrf teirflin trancedig
Gwaed gohoyw gofaran gowlychid
Yn amwyn Gwenystrad y gwelid gofwr
Hag angwyr llawr lluddedig
Yn nrws rhyd gwelais i wyr lledruddion
Eirf dillwng rhag blawr gofedon
Unynt tanc gan aethant golluddion
Llaw ynghroes gryd *ygro* granwynion
Cyfeddwynt y gynrhein Kywyn don
Gwaneicawr gollychynt rawn y caffon
Gweleis i wyr gospeithig gospylad
A gwyar a uaglei ar ddillad
A dulliaw diaflym dwys wrth gad
Cad gwortho ni buffo pan bwylled
Glyw Reged rhyfeddaf pan feiddad
Gweles i ran reodig gan Urien

[1] Maranhedd.

Digitized by Google

Pan amwyth ai Alon yn llech wen Galystem
Ei wythiant oedd llafn aesawr gwyr
Goberthid wrth Angen
Awydd cad a ddiffo Euronwy
Ac yn y fallwyfi hen
Ym dygyn Angheu angher
Ni bydif yn dirwen
Na molwyf fi Urien

TALIESIN AE KANT.

Y CYFLEITHAD

GAN IEUAN FARDD AC OFFEIRIAD.

Extol the Men of Cattraeth, who, with the dawn went with their victorious leader Urien, a renowned elder, the pillar of Kings, of matchless valour, a chief of great power. The Men of Britain came in a body to Gwenystrad to offer battle; neither the fields nor the woods afforded protection to their enemies when they came in their fury, like the roaring wave rushing in its might to cover the beach. I have seen brave men in the army, and after the battle in the morning the mangled flesh. I saw the place where the shout was given, and where three ranks of men fell, and the crimson gore covered the ground: in Gwenstrad was seen a fort, assailed by the laborious toil of warriors. In the pass of the fort have I seen men dyed with red who have hurted their arms * * * † * * * * they jointly fell to the ground when they lost the day; their hands were on the Crucifix, and horror was in the pale face of the dead warriors. I have seen men * * * * * and the blood entangled on their clothes, quick and furious thrusts in battle. Men bore patiently the warlike toil, and where there was no flying when they grew outrageous. I am astonished at the courage of Reged's Chief! I have seen *Urien's* Brow covered with rage when he furiously attacked the enemy by Lech Wen Galysten; his anger was satisfied in dealing deadly blows amongst his foe, and his shield in time of need was heaved up to defend him. Euronwy mayest thou grow desirous of Conflict! And till I grow old, and must necessarily die, may I have no constant joy if I praise not Urien.

N.B....This battle was fought by Urien Reged, Prince of Cymbria, against the Saxons.

GWAITH ARGOED LLWYFEIN.

CANU URIEN.

Y BORE Dduw Sadwrn Cad fawr a fu
Or pan ddwyre Haul hyd pan gynnu
Dygrysowys fflamddwyn yn bedwarllu
Goddeu a Reged i ymddullu
Dyfwy o Argoed hyd Arfynydd
Ni cheffynt eiryoes hyd yr undydd
Atorelwis fflamddwyn fawr drybestawd
A ddodynt yngwystlon a ynt parawd
Yr attebwys Owain ddwyrain ffossawd
Nid dodynt nid ydynt nid ynt parawd
A cheneu mab Coel byddai Cymwyawg lew
Cyn attalai owystl nebawd
Atorelwis Urien Udd yr echwydd
O bydd ynghyfarfod am garennydd
Dyrchafwn eidoed odduch mynydd
Ac ymporthwn wyneb odduch emyl
A drychafwn beleidr odduch ben Gwyr
A chyrchwn fflamddwyn yn ei luydd
A lladdwn ag ef ai gyweithydd
A rhag Gwaith Argoed Llwyfain
Bu llawer Celain
Rhuddei frain rhag rhyfel Gwyr
A gwerin a grysswys gan einewydd
Arinaf y blwyddyn nad wyf Kynnydd
Ac yn y fallwyf hen
Ym dygn angeu angen
Ni byddif ym dyrwen[1]
No molwyf Urien[2] TALIESIN.

ENGLISHED THUS.

BY L. MORRIS, 1763.

ON Saturday Morning a great battle ensued,
Which lasted from sun-rising to its descent;[3]
Fflamddwyn[4] hastened in four legions
Goddeu[5] and Reged's[6] forces to fight,[7]
They reached from Argoed[8] to Arfynydd,[9]
but lived only one day.
Flamddwyn loudly called in great hurry,

[1] "The two last lines were not in the Book of John Lewes of Llynwene."—*Davisius.*
[2] This Urien is he whom the old Author in Nennius calls Urbgen, with his Sons. Deovix the Saxon fought stoutly. Vide Gale's Nenn.—*Ll. Ddd.*
[3] See Cynnu, Esgyn, Desgyn, in Davies's Dict.
[4] The Saxon General Flamddwyn mentioned in Triade, 56.
[5] Goddeu, a country in North Britain, where the famous Battle of Gwaith Goddeu was fought, Triade 47; one of the three trifling battles.
[6] The King of Cumbria Reged.
[7] Ymddyllu in the original signifies to dispose an army.
[8] Argoed, the country of Llywarch-hen, out of which he was driven by the Saxons.
Gwyr Argoed erioed am Porthant.—Ll. H.
[9] Arfynydd, some place on the borders of Northumbria.

Digitized by Google

Will they (the Britains) give pledges, are they ready?
He was answered by Owein,[1] brandishing[2] his spear,
They will give no pledges, nor are they ready.
And Cenau,[3] son of Coel, would be an afflicted lion[4]
Before he would give pledges to any one.
In the forenoon Urien[5] the Prince, with fresh men,
Called aloud, We relations will unite our forces,
And will erect our banner on the hills,
And will assist, and turn our faces above the edges, [heads,
And will raise our shafts above men's
And will push Flamddwyn in his Army,
And kill[6] (fight) with him and bis auxiliaries;
And because of the Battle of Argoed Llwyfein[7]
There happened many a dead carcase,
And the ravens were coloured with the War of Men,
And the common people ran about hastily with the news.
I will foretell[8] the year that is not prosperous; [die,
And till I grow old, and necessarily must
Let me never smile if I praise not Urien.

CANU I URIEN REGED.[9]

Urien yr Echwydd
Haelaf Dyn bedydd
Lliaws a roddydd
I ddynion elfydd
Mal y cynnullwyd
Yd wesgerydd
Llawn beirdd bedydd
Tra fo du uchydd
Ys mwy llawenydd
Gan glodfan clodrydd
Ys mwy Gogoniant
Fod Urien ai blant
Ac ef yn Arbennig
Yn oruchel wledig
Bellennig yn cyniad
Cyntau Lloegrwys ai gwyddiad
Yn Ninas Pellenig
Yn ceiniad cynteig
Lloegrwys ai gwyddant
Pan ymadroddant
Angeu a gawsant
A mynych goddiant
Losgi eu trefred
Adwyn eu lludded
Ac eimwng colled
A mawr amgyffred
Heb gaffel gwared
Rhag Urien Reged
Rheged diffreidiad
Clod Ior angor gwlad
Fy modd y sydd arnad
O bob erglywad
Dwys dy beleidrat
Pan erglywat cad
Cad pan i cyrchud[1]
Gweniaith a wnaud
Gweniaith a wneit
Tan ynhai cyn dydd
Rac Udd yr Echwydd
Yr echwydd teccaf
Ai dynion haelaf
Gnawd Eingl heb waessaf
Am deyrn glewaf
Glewaf Eissyllydd
Tydi goreu sydd
Or a fu ac a fydd
Nith oes cystedlydd
Pan dremher arnaw
Ys helaeth y braw
Gwnawd gwledd am danaw
Am deyrn gognawd
Am danaw gwyledd
A lliaws Maranhedd
Eudeyrn gogledd
Arbennig Teyrnedd
Ac yn y vallwyf hen
Ym dygn angeu angen
Ni byddiff im dirwen
Na molwyf Urien

[1] Cyrchynt.

[1] Owein ap Urien Reged, the general of the Cumbrian or Reged men, under Urien his father, he and Flamddwyn had married two sisters, daughters of Culfynawyd Prydain, noted in Triad 56 for their incontinency.
[2] Or clashing his weapons.
[3] Cenau, son of Coel, must have been the general of Goddau's men, who were auxiliaries with Owein.
[4] Or would behave like an angry lion.
[5] Urien the Prince was King of Cumbria, and his dominion reached as far north as the river Clyde, to the northward of which the men of Goddau were, whom I take to be the Godini of Ptolomy. The trifling battle mentioned in p. 48, note 5, seems to be the same with that mentioned by John Major, Hist. of Scotland, occasioned by a mastiff bitch detained by the Picts; but as that battle has been celebrated by Taliesin in his Gwaith Goddeu, it is probable Major was out in his chronology about 300 years.
[6] The original word *lladd* is in the modern British *ymladd*, to fight.
[7] The meaning of the word Argoed Llwyvein seems to be a Forest of Ems (Elms).
[8] Here the poet takes the character of a prophet, after his usual manner. Vide Armes, in D. D. *Llewelyn Ddû*.
[9] *Gwel* Dadolwch, tu dal. 47.

Digitized by Google

I URIEN.

Yngorphowys
Gan rychedwys
Parch a chymrwys
A medd meueddwys
Meueddwys medd
Ei orfoledd
A chain diredd
Imi yn rhyfedd
A chyfedd mawr
Ag eur ag Awr
Ac eur a ched
A chyfrifed
A chyfrifiant
A choddi chwant
A chwant oi roddi
Er fy llochi
Yd ladd yd gryg
Yd fag yd fyg
Yd fyg yd fag
Yd ladd yn rhag
Rhagwedd rhoddid
I feirdd y Byd
Byd yn geugant
Itti yd weddant
Wrth dy ewyllis
Duw ryth beris
Rhieu yngnis
Rhag ofn dibris
Annogiad cad
Diffreiddiad gwlad
Gnawd am danad
Lwryf pystylad
Pystylad lwrwf
Ac yfed cwrwf
Cwrwf oi yfed
A chein drefred
A chein dudded
Imi ryanllofed
Llwyfenydd fan
Ag eirch achlan
Yn un trygan
Mawr a bychan
Taliessin gan
Tidi ai diddan
Ys tidi goreu or gigleu
Ei wrdd lidau
Molaf inneu dy weithredau
Ac yn y vallwyf hen
Ym dygn angeu angen
Ni byddiff ym dirwen
Na molwyf Urien

I URIEN.

Ar un blynedd
Un yn darwedd
Gwin a mall a medd
A gwrhyd digassedd
Ac ei lewydd gorod
A haid am fereu
Ai phen ffuneu
Ai teg wyddfaeu
Ei bawb oi wyd
Dyfynt ynhlymnwyd
Ai farch y danaw
Yngoddeu gwaith Mynaw
A chwaneg anaw
Budd am li am law
Wyth ugein unlliw
O loi a biw
Biw blith ag Ychen
A phob cein amgen
Ni byddwn lawen
Bei lleas Urien
Ys cu cyn iethydd
Iais cyngryn cyngryt
A briger wen olched
Ar elor ei dynged[1]
A gran gwyarlled
Am waed gwyr gonodded
A gwr hewr bythig
A fei feddw ei wreig
Am ys gwin ffelaig
Am ysgwin mynych gyttwn
Am Sorth am porth am pen
Cyn na phar cyfwyrein
Kymaran taraw
Gwas y drws gwrandaw
Py drwst ai dayar a gryn
Ai mor a ddugyn
Dy gwyawg ychyngar wrth y peddydd
Ossid uch ym mhant
Neud Urien ai gwant
Ossid uch ym mynydd
Neud Urien a orfydd
Ossid uch yn rhiw
Neud Urien ai briw
Ossid uch ynghawdd
Neut Urien a blawdd
Uch hynt uch as
Uch ymhob Kamas
Nac un tew na dau
Ni nawdd y rhag eu
Ni byddei ar newyn
A phreiddieu yn ei gylchyn
Gygoriawg gorlassawc gorlassar
Ail angeu oedd ei bar
Yn lladd ei Esgar
Ac yn y vallwyf hen
Ym dygyn Angeu Angen
Ni byddif ym Dyrwen
Na molwyf Urien

[1] Y dyged.

Digitized by Google

CANU I URIEN.

Ardwyre Reged rysedd Rieu
Neu ti rygostais cyn bwyf teu
Gnissynt cad lafnawr
A chad fereu gnissynt wyr
Y dan gylchwyawr
Lleeu goleu gwyn gelein
Ymathren ni mad frwydrwyd
Rhi ni mad geu
Ydd ymarmerth gwledig
Wrth Cymryau
Nis gyr neges y geissiaton
Gochawn Marchawg mwth molud gwrion
O ddreig ddylaw adnaw doethaw don
Yn i ddoeth Wlph yn dreis ar ei Alon
Hynny ddoeth Urien yn edydd yn Aeron
Ni bu cyfergyriad ni bu gynnwys
Talgynnawd Urien y rhac Powys
Ni hyfrwd brwd echen gynnwys
Hyfeidd a Gododin a lleu towys
Dewr yn enmynedd a thaith gyduwys
Difefl dyddwyn yngwaed gwyden
A weles llwyfenydd ufydd cyngryn
Yn eiddoedd cyhoedd yn eil mehyn
Cad yn rhyd Alclud Cad ym ynuer
Cad gellawr brewyn Cad hireurur
Cad ymhrysg Cadleu, Cad yn Aber-ioed
Y ddygyfrang a dur breuer mawr
Cad gluduein Gwaith pen coed
Llwyth llithiawg Cunar ormant gwaed
Atveilaw gwyn goruchyr cyd mynan
Eingl eddyl gwrthryd
Lledrudd o gyfranc ag Wlph yn rhyd
Gwell ganher gwledig pyr y ganed y Udd
Prydain pen perchen broestlawn y Udd
Nid ymddug ddillad na glas na gawr
Na choch nag ehoëg uyg mawr llawr
Nid arddodes y forddwyd dros Voel Maelawr
Meirch o genedl vrych mor greidiawl
Haf ydan ayaf ag araf yn llaw
A Rhyd a Rhodwydd eu harwylaw
A gwest y dan geirdd ag ymdwyraw
Ac hyd orphen byd edrywyd Caw
Gosydin[1] goyscub dyhawl am delw
Dilwfr am leufereu neu fi erthrycheis
Rhag hwyd Peleidr ar ysgwydd
Ysgwyd yn llaw Godeu a Rheged yn ymddulliaw
Neu fi a weleis wr yn buarthaw
Sarph sonedd firen Segidyd[2] lawr
Neu fi gogwn Ryfel ydd argollawr
Er maint a gollwyf y argollaw
Neu fi neu ym gorwyth meddu meddlyn
Gan hyfeidd hywr hywest ddilyn
Neu fi neu ysgynhedais cysgawd gweithen
Dithrychwys fy rhieu radeu lawen
Gwasga gwlad dda wrth wruyn
Ac yn y vallwyf i hen
Ym dygn Angeu Angen
Na bydyf ym dirwen
Na molwyf Urien

[1] Gofyddin.—Ll. E. D. [2] Sengidydd.

YSPEIL TALIESIN.

Canu Urien.

Yngwryd gogyfeirch yn nhrafferth gwaetwyf
A wellwyf yn Kerthwir
Gweleis i rhag neb nim gweles pob annwyl
Ef diwyl ei Neges
Gweleis i basg am leu am lys
Gweleis i ddail o ddyfyn o dowys
Gweleis i geing gyhafal ei blodeu
Neur'r weleis udd haelaf ei ddedfau
Gweleis i lyw Catraeth tra maeau
Bid fy nar nwy lachar Cymryau
Gwerth fy nad mawr fydd ei fudd y radeu
Pen Maon milwyr amde
Preidd lydan Pren onhyt yw fy Awen gwen
Ysgawr y rhag glyw gloyw glasgwen
Glyw ryhawd glewaf un yw Urien
Nim gorseif gwarthegydd
Gorddear gorddyawg gorlassawg gorlassar goraig a gorddwyre
Pob rhai sang dilew du Merwydd y Mordei
Udd tra blawdd yn ydd el oth fodd
Vared Melynawr yn neuadd maran heddawg
Diffreidiawg yn Aeron
Mawr ei wyn ei aniant ac eilon
Mawr ddyfal ial am ei Alon
Mawr gwrnerth ystlyned i Frython
Mal rhod tanwhydin tros elfydd
Mal ton teithiawg Llwyfenydd
Mal cathl cysluv Gwen a Gweithen
Val Mor Mwynfawr yw Urien
Yn y egin echangryd gwawr
Un yw rhieu rhwyfiadwr a Dwyawr
Un yw maon meirch mwth miledawr
Dechreu mei ymhywys byddinawr
Un yw yn deuwy pan ofwy ei werin
Eryr tir tuhir tythremyn
Addunwn i ar orwydd ffysgyolyn tud ynial
Gwerth Yspeil Taliessin
Un yw gwrys gwr llawr a gorwydd
Un yw breyr benffyg yr Arglwydd
Un yw hyddgre hydd yn divant
Un yw blaidd banhadlawr anchwant
Un yw gwlad fab Eginyr

Digitized by Google

Ac unwedd ac unswn cadfa cedwyr
Unswn y drwg iraven (iaeran)
A Cheneu a Nudd hael a hirwlad y Danaw
Ac os it *ytwydef* ym gwen
Ef gwneif beirdd byd yn llawen
Cyn mynhwyf meirw meib Gwyden
Gwaladr gwaed gwenwlad Urien

I. WALLAWG.

Yn enw Gweledig Nef Gorchorddion
Ryganant ryghwynant y Dragon
Gwrthodes gogyfres gwelydon
Lliaws Rhun a Nudd a Nwython
Ni golychaf an gnawt Beirdd o Vrython
Ryfedd hael a sywyd Sywedydd
Un lle rhygethlydd rygethlig
Ryddysyfaf rychanaf i wledig
Yn y wlad ydd oedd ergrynnig
Nim gwnel nis gwnaf ei newig
Anawdd diollwng adwloedd ni diffyg
I wledig ni omedd
O edrych awdl trwm teyrnedd
Yn ei fyw nis deubydd budd bedd
Ni ddigonont hoffedd o'i buchynt
Caletach yr artaith hael hynt
Tarf pressenawl tra Phrydain
Tra phryder ry gohoyw rylycirawr
Rylyccrer rytharnawr rybarnawr
Rybarn pawb y gwr banher
Ac uinat yn yngnad ac elwet
Nid y gwr dilaw ei ddaered
Gwas greid a gwrhyd gottraed
Eil eichawg Gwallawg yn llywet
Hwyrweddawg gwallawg artebed
Ni ofyn i neb a wnaeth udd
Neud ym udd nac neud ych Darwerther
Tewuedd yn niwedd Haf
Nis cynnydd namyn chwech
Chweccach it gynan o hynnydd
Chedlawg trwyddedawg traeth dydd
Teyrnedd yngwedd nwys medd mad!
Tebyg heul haf huenydd soned gan mwyaf
Cenhaf gan ddoeth y gan llu eiliassaf
Bint *bydi* derwy bryt haf pryt mab
Lleenawg lliawg hamgwrwl gwmn
Gwawl gwnn gwres tarth gwres tarth
Trangyunis yd engis heb warth
Cleda cledifa cledifarch nidd am tyrr
Y lu y ledrad nid amescud i gaw ei gywlad
Tyllant tal ysgwydawr rhac taleu ei feirch
O march trwst Morial rith gar riallu
Gwynawg ry gwystlant gweiryd goludawg
O gaer Glut hyd gaer Garadawg
Ystadl tir penprys Gwallawg
Teyrnedd tewrn tangweddawg

DADOLWCH URIEN.

Urieni Rezedenis Compensatio.

Lleu uydd echassaf
Mi nyw dirmygaf
Urien yd gyrchaf
Iddaw yd ganaf
Pan ddel fyngwaessaf
Cynwys a gaffaf
Or parth goreuhaf
Y dan eilassaf
Nid mawr nim dawr
Byth gweheleith a welaf
Nid af attaddynt ganthynt ni byddaf
Ni chyfarchaf fi gogledd
Ar mei teyrnedd
Cyn pei am laweredd
Y gwelwn gynghwystledd
Nid rhaid ym hoffedd
Urien nim gommedd
Llwyfenydd diredd
Ys meu eu rheufedd
Ys meu y gwyledd
Ys meu y llaredd
Ys meu y deliedeu
Ai gorefrasseu
Medd o fualeu
A da dieisieu
Gan deyrn golau
Haelaf rygigleu
Teyrnedd pob Iaith
It oll ydynt gaith
Rhagot yt gwynir ys dir dy olaith
Cydef mynnasswn
Gwey helu henwn
Nid oedd well a gerwn
Hyd ys gwybyddwn
Weithian y gwelaf
Y meint a gaffaf
Namyn y Duw uchaf
Nis dioferaf
Dy deyrn Veibon
Haelaf dynedon
Wy canan eu hysgyron
Yn nhiredd eu galon
Ac yn y vallwyf hen
Ym dygyn angeu angen
Ni byddaf im dirwen
Na molwyf Urien

MARWNAD OWAIN AP URIEN REGED.

Enaid Owain ap Urien
Gobwyllid ei Ren
Oi Raid
Reged Udd ai cudd tromlas

Digitized by Google

Nid oed fas
Ei gwyddeid
Isgell cerddglyd clodfawr
Esgyll gwaywawr
Llifeid
Cany cheffir cystedlydd
I Udd llewenydd
Llathreid
Medel galon gefeilad
Eissillud y tad
Ai taid
Pan laddawdd Owein Fflamddwyn
Nid oedd fwyn
Og ef cysgeid
Cysgid Lloegr llydan nifer
A lleufer
Yn eu llygaid
A rhai ni ffoynt hayach
A oeddynt.....ach
No chaid
Owain ai cospas yn ddrud
Mal cnud
Yn ymlid defeid
Gwr gwiw uch ei amliw seirch
A roddei feirch
I eirchiaid
Cyd as cronnai mal caled
Ni ranned
Rhag ei Enaid
Enaid Owain ap Urien, &c.

GORCHAN ADEBON.

Incantatio Adeboni.—E. Ll.

Ny phel guyd aual o aual
Ny chynnyd dyual a dyual
Ny ehofn noeth yn esgal
Paub pan rydyoger yt bal
A garun y ef carei anreithgar
Ny byd marw duyueith
Nyt amsut y vut y areith
Ny cheri y gyneuin gyvieith
Emis anwychwas ancuyn
Am surn am gorn Cuhelyn
Yn adef tangdef colit
Adef let buost leu yn dyd mit
Rhudvyt ceissiessit ceissiadon
Mein uchel medel y alon
Dyuen ar Uarchan Adebon

Ac vely teruuyna Goarchon Adebon.

GORCHAN CYNVELYN.

Pei mi brydun
Pei mi ganun
Tardei Uarchan gorchegin
Gwelgin torch trych truyt
Cyrchessit yn Von
Cyn noe geinyon
Tyllei garn gaphan
Rac carneu riu rhon
Ryu elogown
Esyrn vyrr vyriach
Varchogion
Tyllei ylvach
Gwrhyt Govurthyach
Ruyt guyn rac Eingl iaun llad
Iaun vrinyn vrynnyal
Rac canhuynaul cann
Luc yr duc dyvel
Disgynnyal alel
Y pob deur dysel
Truy hoel truy hen. .n
Truy gibelaur a gen
Ac eur ar drein
A galar duyn dyvyd
Y uynassed velyn
Y greü oe gylchyn
Celedic euyn
Medd melyn
Eil creu oe gylchyn
Rac cadeu Gynvelyn
Cynvelyn gasnar
Ysgrun bryffun bar
Goberthiat Adar
Ar deuin duyar
Cyrreith grad voryon
Adan vorduyt haelon
Cyuret cerd uylyon
Ar weling dirion
Teyrn tut anau
Ys meu y guynau
Yn y vuyt y dyd tau
Gomyndyat gelyn
Ehangseit eruyn
Gorchaun cyrd ceinmyn
Yw Guarchan Cynvelyn
Gorchan Cynvelyn cyluy wylat
Etuyn gwr guned Guyned y Ulat
Dychiannawr deur dychiangat
Eidyn gaer gleision glaer
Cyuerchrynneit
Cein dy en rud ynys guerth
Rud volaut ued meirch
Eithinyn neut gut blennyd
Guarchan Cynvelyn
Ar ododin neus goruc odyn
Dogyn gymhuyliet
Y uaeu drum oreureit
Am rodes poet er les yu eneit
Etmygir y vab Tecvan
Wrth rif ac urth rann
Wyr Calvan greit
Pan Uyryuyt arveu

Digitized by Google

Tros ben cat o vleidiau
Buan deuer dyd rheit
Trywyr a thrygeint a thrychant
Y vreithyel Gattraeth ydaethant
Or saul yt gryssiasant
Uch ved venestri
Namyn tri nyd atcorasant
Cynon a Chatraeth a Chathleu a gatuant
A minneu om Creu dychyorant
Mab coelcerth uyguerth a unaethant
O eur pur a dur ac ariant
Evnyvet nyt nodet e caussant
Guarchan cyrd Cynvelyn cyvnovant

Yma Tervyn Guarchan Cynvelyn

Canu un Canuauc a dal pob Awdyl o'r Gododin heruyd breint yngcerd amrysson. Tri chanu a thriugeint a thrychant a dal pob un or Gorchaneu.....Achaws yu am goffau yn y Gorchaneu rivedi Guyr a aethant y Gatraeth nog y dyle gur vyned y ymlad heb arveu: Ny dyle Bard myned i amrysson heb y gerd honno.

GORCHAN MAELDERU.

Taliesin ae Cant, ac a rodeis breint y dau Cymmeint ac odleu y Gododin oll ae dri Gwarchan ygcerd Amrysson.

Doleu deu ebyr am gaer
Guibde adoer a duyaer
Clod rud ceissiedyd cysgut
Brithue arue aruryt
Ruthyr anorthur a wehit
A duy a dodet nyt hebit
Odef ynyas dof y urthyt
Dygugei yn aryf yn escut
Hutei yn ulyd eluit
Gur a ret pan dych
Cyuely crymdy crymduyn
Cyveilu nac eilu etuuy
Tervyn torret tec teithiaul
Nyt aruedauc y uolaut
Dyphryderas y uascaut
Molaut rin rymidin rymenon
Dysylei trech tra manon
Dysgleiriauc ac archauc talachon
Ar rud dreig fud Pharaon
Cyueylyawr yn auel adauann
Trengsyd a gwydei neb ac eneu
Y ar orthur maur mur onuyd
Ar vor ny delis na chynguyd
Na chynguyd na chyngor
Gordibleu eneit talachor
Nyt muy undyt y Esgor
. . . sgor eidin rac dior
. . . nan ceinmyg y ragor
. . . ossodes y gledyf ar glawd
. . . . . nwyr budic
. . . en yn y annaud wledic
. . . gynnuythic cynlas cynnéis
Duvyn dyvynneis
Cychuech ny chuyt cychueru cych venyches
Cychuenychuy Enlli weles
A lenuis mican mar edles
Ar ystre gan vore godemles
Hute iduare yngorvynt
Guyr govynnaf rhyannet
Yn lluru ruyd heu ry golet
Colluyt meduyt menuyt
Gogled Run ren rydynnit
Gorcheu am dychuel dychuelyt
Goruyd muy galuaut no meluit
Am ruyd amry ysto flit lit lam
Blin blaen blen blennyd
Trybedauc y uledic y rhung
Drem dremrud dremryd
Ny wolet odef dogynfyd
Mor eredig dar digeryd
Cyntaf digonaf can elw
Cynnuythic leithic tivyrdelu
Cyn y olo goundelu
Tal gwr mawr y vael Maelderu
Deluat dieirydaf y erry
Par ardelu ruysc uryf bre
Rymun gulat rymun rymdere
Ysgaul disgynnaud ulaud gymre
Nac ysgaut y redec rygre
Ni odiueid o vevyl veint gure
Da dyuot Adonuy am adassuyt
A uneles vratuen gunelu
Ladut llosgut ny chetueist
Nac eithaf na chyngor
Ysgun tref dy bennel
Ny ueleis or mor buyr mor
Marchauc a vei uaeth no od gur
Trychant eurdorchauc
Gyuedgar guaenauc
Trychan trahauc
Cyvun cyuarchauc
Trychan mant godrut
A gryssius ganthut
Trychun a thrychant
Try nyt atcorasant
Dyual ygcat cyrunug ygcyni
Yscyvrang nyt oed bleidic mab Eli
Eruyssit guin guydyr lestri lawn
Ac yn dyd camaun
Campa wneei
Y ar awyl can cynn y drenghi
Calaned cochued ae deni
Puys blaen rydre ferei gadeu
Dryl cadyr cat cein erysguydyat
Bryt am gorleu
Diechuith lain y oruylan

Digitized by Google

Nat ry gigleu
Ef guneei guyr ludu a guraged
Guedu cyn noe angheu
Breint mab Bleidgi
Rac ysperi
Y beri greu
Cein guodeo y celyo ery vyhyr
O honaw aryf yscut
As eiranghût
Pan estynnei bawb ti disgymiut
Ceneu guin guaet meiru meint a neint
Teir blyned a phedair tudet en vaur
Yt vaer asgyni myrr hut
Ath uedi guas nym guerth na thechut
Present cyn adrawd oed breichyaul glut
Pan gyrchei ygcywlat e glot
Oed annodauc
Edilydei Run gur eurderchauc
Arduyei can ur arur mynauc
Ef rodei gloyu dul glan y gwychauc
Anvonauc eissyllut altut marchauc
Un maban y Gian o dra bannauc
Ny sathraut Gododin ar glaur phossawt
Pan vei no lif lymmach nebaut
Angor deor dain sarph saffwy graen
Anysgoget uaen blaen bydin aral
Arcluy treis trachyniuyn
Ruy gobruy gorduylam
Enuir ith eluir oth gyuir ueithret
Rector rhuyvyadur mur pob cyvyeith
Tutvulch treissir aer caer o dileith
Angor deor dain sarph Saffuy graen
Blaen bydin enuir yth eluir
Guerit cyuir yth eluir oth gywir weithret
Rector rhuyfyadur mur pob uivet
Meruyn mab Madyeith mad yth anet

KERDD DARONWY.

Daron E. L.

Duw differ Nefwy
Rhag llanw lled ofrwy
Cyntaf attarwy
Atreis tros fordwy
Py pren a fo mwy
No get[1] Daronwy
Nid wy am noddwy
Am gylch balch nefwy
Yssid rin y sydd fwy
Gwawr gwyr Goronwy
Odid ai gwypwy
Hutlath Fathonwy
Ynghoed pan dyfwy
Ffrwytheu mwy cymrwy
Ar lan Gwyllionwy
Kynan ai kaffwy

[1] Nog ef (el).

Pryd pan wledychwy
Dyddeuant et waeth
Tros drei a thros draeth
Pedair prif Bennaeth
Ar pummed nid gwaeth
Gwyr gwrdd ehelaeth
Ar Brydain arfaeth
Gwragedd a fu ffraeth
Eillon a fi caeth
Ryferthwy hiraeth
Medd a marchogaeth
Dyddeu dwy rain[1]
Gweddw a gwriog fain
Heyrn eu hadain
Ar wyr yn goriein
Dyddeu cynrain
O am dir Rhufain
Eu cerdd a gyngein
Eu gwawd a ysgain
Anan derw a drain
Ar Gerdd yd gyngain
Ki i dynnu
March i rynniaw
Eidion a wân
Hwch i dyrvu
Pymhed llwyn gwyn a wnaeth Iesu
O wig[2] Adaf i ymtrau
Gwydded[3] coed cain eu syllu
Hyd yd fuant a hyd yd fu
Pan wnel Cymry camfalhau
Ceir arall fro pwy caro fu
Llemais i lâm o lam eglwg
Hewssit da nir gaho drwg
Mygedorth Run ys ef a ddiwg
Rhwng Caer Rian a chaer Rywg
Rhwng Dineiddyn a Dineiddwg
Eglur dremynt a wyl golwg
Rhag rhynnawd tan dychyffrwymwg
An rhen Duw ann ry amwg

De Galgaco, Gwallawg ap Lleenawg, Sic.

Camden in Descriptione Scotiæ qui in Triadum Libro in tres Britanniæ heroas, appellatur, vir animo magno fortique qui fusa nona Legione magno animi ardore cum Romanis concorrit acerimeque Patriam defendit donec fortuna cum potius quam virtus desereret.

TRI PHOST CAD YNYS PRYDAIN.

Dynawt ap Pabo Post Prydain, Gwallawg ap Lleenawg, a Chynfelyn Drwsgl. Vid. Trioedd.

KERDD I WALLAWG AP LLEENAWG.

E. Ll.

Yn enw gwledig nef Goludawg
Y drefynt biefydd Gyfeil foawg

[1] Riain. [2] Wisg.—Ll. E. D.
[3] Gwyddfed.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Eirig ei rethren rieddawg
Rhieu rhyfelgar gewheruawg
Ef diffyrth addfwyn llan lleenawg
Toryd un trwch[1] ardwyawc
Hir ddychyferfyddain
O Brydain gofain
O berth Maw ac Eiddin
Ni chymmeryn cyferbyn
Cyweith cyweithydd clydwyn
Digonwyf digones i Lynges
O beleidr o bleigheid prenwres
Prenial yw i bawb i drachwres
Anghyfrent o gadeu digones Gwallawg
Gwell gwydd[2] fwyd nog Arthes[3]
Cad yn Agathes o achles gwawd
Gognaw[4] ei brod[5] digones
Cad ymro Vretrwyn trwy wres mawr tan
Meidrawl yw y trachwres
Cad ir ai cymrwy Kanhon
Cad cad crynai yn Aeron
Cad yn Ardunion ag Aeron
Eiddywed eilywed i feibion
Cat ynghoed Beid boed ron ddydd
Ni meddyliaisti dy Alon
Cad yn rhac llydawdawl[6] a Mabon
Nid adrawdd adfrawd Achubion
Cad yn Gwensteri ag estygi Lloegr
Safwawr un a[7] wner
Cad yn rhos terra gan wawr
Oedd hywst gwragawn egurawn
Yn nechreu ynheniad y geirawr
O rieu o ryfel ry ddiffawd
Gwyr a ddigawn goddai gwarthegawg
Haearnddur a Hyfeidd a Gwallawg
Ac Owein Mon Maelgynig ddefawd
A wnaw peithwyr gorweiddiawg
Ym mhen coed cleddyfein
Atfydd calanedd gwain
A brain ar ddisperawd
Ym Mhrydain yn Eiddin yn addefawg
Ynghafran yn adfan Brycheiawg
Yyn ergyn yn ysgwn gaenawg
Ni wyl gwr ni welas Gwallawg

GLASWAWD TALIESIN.

24 A DAL.—Ll. E. D.

KENNADEU am ddodynt mor ynt anfonawg
Dygawn ymletcynt meint fy ngheudawd
Gnawd rwyf yn heli Beli wirawd
Gnawd ysgwyd ysgawn ar gefn Yscawd
Gnawd gwyth ag adwyth o Yspyddawd Gaer

[1] Unhwch.—Ll. E. D.
[2] Gwydut.
[3] Arthles.
[4] Gognaaw.
[5] Brawd.
[6] Racwydawl.
[7] Wy.—Ll. E. D.

A nawcant Maer marwhawd
A fydd mai ar Fenai crei gyflogawd
Atfydd mwy ar Gonwy creith gwynieith gwnahawd
Addoerlleith dyrreith anaw barawd
O heyrn erchwyrn edyrn ddyrnawd
Tri dillyn diachor droch drymlyhawg
Tair llynges yn aches armes cyn brawd
Tri diwedydd cad am dri phriawd gwlad
Gwnahawd bad betrawd
Tri o bob tri tri phechawd
Ac Eryri fre farnhawd
Llu o sais ail oynt trydydd dugnawd
Ynghymry ydd erhy gwragedd gweddawd
Rac baran Kynan tan tarddawd
Cadwaladr ai cwyn
Briwhawd bro a brwyn
Gwellt a tho Tai ty tyndawd
Atfydd rhyfeddawd
Gwr gan ferch ei frawd
Dy fyn hyn dwrhawd
O Lin Anarawd
O honaw y tyfawd
Coch call y bruddawd
Nid arbed na nawd
Na chefnderw na brawd
Wrth lef Corn Cadwr
Naw cant yn afrddwl
O Bedryddant ddygnawd
Dygorelwi lefni o laswawd efret
Wrth a gawd y Geudawd

KADEIR TEYRNON CCC.

AREIT awdl eglur
Awen tra messur
Am gwr deu awdwr
O echen aladwr
Ai ffonsai ai ffwr
Ai reon rechdur
Ai ri rhwyfiadur
A rif ysgrythwr[1]
Ai goch gochlesswr
Ai ergyr dros fwr
Ai Kadair gymmesswr
Ymhlith gosgordd mur
Neus dug o gawrmwr
Meirch gwelw gostrodwr
Teyrnon henwr
Heilyn pasgadwr
Treded dofn doethur
I fendigaw Arthur
Arthur fendigad
Ar gerdd gyfaenad
Arwyneb ynghad

[1] Ai rif ysgrythrir.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Arnaw bystylad
Pwy y try chynweissad
A werchedwis gwlad
Pwy y tri chyfarwydd
A gedwis Arwydd
A ddaw wrth awydd
Erbyn eu Harglwydd
Ban rinwedd rotwydd
Ban fydd hyn hoywedd
Ban corn cerddetrwydd
Ban biw wrth echwydd
Ban guir pan ddisglair
Bannach pan lefair
Ban pan ddoeth o bair
Ogyrwen Awen teir
Bum Mynawg mynweir
Ynghorn im neddair
Ny ddyly cadeir
Ni gatwo fy ngair
Cadeir gennyf glaer
Awen hyawdl daer
Pwy yw enw y teircaer
Rhwng lliant a llaer
Nis gwyr ni fo taer
Eissillut eu Maer
Pedair caer yssydd
Ym Mrydain powyssedd
Rhieu Merwerydd
Am nid fo nid fydd
Nid fydd am nid fo
Llynghessawr a fo
Tohid Gwaneg tra gro
Tir dylyn dirbo
Nag Aillt nag *ado*
Na bryn na thyno
Na rhynnawd godo
Rhag gwynt pan sorho
Cadeira Teyrnon
Celfydd rwy catwo
Ceissitor yngno
Ceissitor Cedig
Cedwyr colledig
Tebygaf ddull dig
O ddifa Pendefig
O ddull difynnig
O Leon luryg
Dyrchafwyd Gwledig
Am derwyn hen enwig[1]
Breuhawd bragawd brig
Breuawl eissorig
Orig a Merin
Am derfyn chwefrin
Ieithoedd eddein
Aches ffysgiolin
Mordwyaid Merin
O blan[2] Seraphin
Dogyn dwfn diwerin
Dyllyngein Elphin

[1] Euwig.—Ll. E. D. [2] Blant.—Ll. E. D.

KADEIR KERRIDWEN. CCC.

Rhen rym awyr titheu
Cerreifant on[1] correddeu
Yn Newaint ym mhlygeieu[2]
Llewychawd yn lleufereu
Mynawg hoedl Minawg ap Lleu
A welais i yma gynneu
Diwedd yn llechwedd Lleu
Bu gurdd ei hurdd ynghadeu
Afagddu fy mab inneu
Dedwydd Dofydd rhwy goreu
Ynghyfamryson Kerddeu
Oedd gwell ei Synwyr no'r fau
Celfyddaf gwr a gigleu
Gwydion ap Don dygnferthau
A hudwys gwraig o Flodeu
A dyddwg Moch o Ddeheu
Can ni bu iddaw disgoreu
Drud ymyd a gwryd pletheu
A rithwys gorwyddawd y ar plagawd lys
Ac enwerys cyfrwyau
Pan farner y Cadeiriau
Arbennig uddun y fau
Fynghadair am pair am deddfon
Am Araith drwyadl gadair gysson
Rym gelwir gyfrwys yn llys Don
Mi ag Euronwy ag Euron
Gweleis ymladd taer yn Nant ffrancon
Duw sul pryd pylgeint
Rhwng wythaint a Gwydion
Dyfieu yn geugant ydd aethan Von
I geissaw yscut a hudolion
Aran rhod drem clot a gwawr hinon
Mwyaf gwarth y marth o barth Brython
Dybrys am ei Lys Enfys[3] Afon
Afon ai hechrys gurys gwrth terra
Gwenwyn ei chynbyd cylch byd eda
Nid wydywaid geu llyfrau Breda[4]
Cadair gedwidedd yssydd yma
A hyd frawd parawd yn Europa
An rothwy y drindawt
Trugaredd Dyddbrawd
Cein gardawd gan wyrda

KERDD AM VEIB LLYR AB BRYCHWEL POWYS.

Golychaf i gulwydd Arglwydd pob echen
Arbennig torfoedd ynhyoedd am Ordden
Ceint yn yspyddawd uch gwirawd aflawen
Ceint rac meibon Llyr yn ebyr Henfelen
Gweleis treis trydar ac afar ac anghen
Yd lethrynt lafnawr ar bennawr disgywen
Ceint rhag udd clodeu yn noleu Hafren[5]

[1] Om.—Ll. E. D. [3] Efnys.—Ll. E. D.
[2] Mhylgeineu.—Ll. E. D. [4] Beda.
[5] *Y pummed ban yn* Ll. E. D.

Digitized by Google

Rhag Brochwel Powys a garwys fy Awen
Ceint yn addfwyn *rodle* ym more rhag Urien
Yn ewydd am antraed gwaed ar ddien
Neud amug ynghadeir o beir Cerridwen
Handid rydd fy nhafawd
Yn addawd gwawd Ogyrwen
Gwawd Ogyrwen Uferen rwy ddigones
A llefrith a gwlith a mes [arnunt
Ystyriem yn llwyr cyn clwyr cyffes
Dyfod yn ddiheu angeu neses[1]
Ac am diredd Enlli dyvi[2] dylles
Dyrchawr llongawr ar glawr aches
A galwn ar y gwr andigones
An nothwy rhag gwyth llwyth Anghes
Pan alwer Ynys Von tirion vaes
Gwyn eu byd hwy gwleiddon Saesson artres
Doddwyf Deganhwy i amrysson
Ellyngais fy Arglwydd yngwydd deon[3]
A Maelgwn fwyaf ei Achwysson
Elphin pendefig ry hodigion
Yssid imi deir Cadeir cyweir cysson
Ac yd vrawd parhawd gan Gerddorion
Bum ynghat Goddeu gan Llew a Gwydion
Wy a rithwys gwydd Elfydd ac Elestron
Bum i gan Vran yn Iwerddon
Gwleis[4] pan laddwyd morddwyd tyllon
Cigleu gyfarfod am gerddorion[5]
A gwyddyl diefyl diferogion
O Benryn wleth hyd Luch Reon
Cymru yn unfryd gwrhyd Wrion
Gwret dy Gymry yghymelri
Teir cenedl gwythlawn o iawn deithi
Gwyddyl a Brython a Rhomani
A wahan[6] dyhedd a Dyuysgi
Ac am derfyn Prydein cein ei threfi
Ceint rhag Teyrnedd uch medd lestri
Yngheinion Deon im ai dyroddi
An dwy ben sywed ... ced ryferthi
Ys cyweir fy nghadeir ynghaer Sidi
Nis plawdd haint a henaint a fo yndi
Ys gwyr Manawyd a Phryderi
Tair Orian y am dan a gan rhegddi
Ac am ei bannau[7] ffrydieu gweilgi
Ar ffynnawn ffrwythlawn yssydd odduchti
Ys whegach nor gwin gwyn y llyn yndi
Ac wedi ath iolaf Oruchaf cyn gweryd
Gorod cymmod a thi. DIWEDD.

[1] Nesmes.—Ll. E. D.
[2] Dybi.—Ll. E. D.
[3] *Ar ol y ganlynol yn* Ll. E. D.
[4] Gwllis(gweleis.--Ll.E.D.)
[5] Gerddolion.—Ll. E. D.
[6] Wnahon.—Ll. E. D.
[7] Ei bennau.—Ll. E. D.

Bid lawen Ynghalan eirian yri
Ac amser pan wna mor maw wrhydri
Ys gnawd gorun beirdd uch medd lestri
Dyddybydd gwaneg ar frys dybrys iddi
Addaw hwynt y werlas o Glas *Ffichti*
Ac am bwyf o Ddews dros fy ngweddi
Pan gattwyf ammod cymod a thi

Addfwyn Gaer y sydd ar lydan Lynn
Dinas diachor mor ai cylchyn
Gogyfarch ty Prydain cwdd gyngein hyn
Blaen Llyn ap Erbin boed teu voyn
Bu gosgordd a bu cerdd yn eil mehyn
Ac eryr uch wybr a llwybr granwyn
Rhag udd ffelyg nag esgar gychwyn
Clod wasgar a Gwanar ydd ymddullyn

Addfwyn Gaer y sydd ar don nawfed
Addfwyn ei gwerin yn ymwared
Ni wnant eu dwyn cyt trwy feflhaëd
Nid ef eu defawd bod yn galed
Ni lefaraf au ar fy nhrwydded
Nog eillon deudraeth gwell caeth Dyfet
Cyweithydd o rydd wledd waredied
Cynnwys rhwng pob ddau goreu ciwed

Addfwyn Gaer y sydd ai gwna cyman
Meddut a Molut ac adar ban
Llyfn ei cherddau yn ei chalan
Am arglwydd hywydd hewr eiran
Cyn ei fyned yn ei adwyd yn derfyn llan
Es am rhoddes medd a gwin o wydrin ban

Addfwyn Gaer y sydd yn yr eglan
Addfwyn y rhoddir i bawb ei ran
Adwen yn Ninbych gorwen gwylan
Cyweithydd wleiddydd udd erlyssan
Oedd ef fy nefawd i Nos Galan
Lleddfawd y gan ri ryfel eiran
A llen lliw ehoëg a meddu prain
Hyn y fwyaf[1] tafawd ar feirdd Prydain

Addfwyn Gaer y sydd ai cyffrwy cedau
Oedd meu ei rhydau a ddewisswn
Ni lyfaraf i daith rhaith rysgattwn
Ni ddyly celennig ni wpo[2] hwn
Ysgrifen Brydain bryder briffwn
Yn yd wna tonneu eu hymgyffryn[3]
Pereit hyd bell y Gell attreiddwn

Addfwyn Gaer y sydd yn arddwyrein
Gochawn y meddut y molut gyfrein
Addfwyn ar ei hor esgor gynrhein[4]
Godde gwrych dymbi hir ei hadain
Dychyrch bar carreg creg ei hadnein
Llid ymywn[5] tynged treidded troth mein

[1] Uwyf.—Ll. E. D.
[2] Wyppo.—Ll. E. D.
[3] Hamgyffrwn.—Ll. E. D.
[4] Gynfrein.—Ll. E. D.
[5] Mywyn.—Ll. E. D.

Digitized by Google

A bleiddud gorllwyd goreu affein
Dimpyner o dduch pwy llad cofein
Bendith culwydd Nef gydlef afein
Aruyn[1] gunel yn frowyr gorwyr Owein

Addfwyn Gaer ysydd ar lan lliant
Addfwyn yd roddir i bawb i chwant
Gogyfarch ti fyned boed teu fwyant
Gwaywawr *ryn rein* a dderllyssant
Duw Merchyr gweleis wyr ynghyfnofant
Dyfieu bu gwarthau a amugant
Ac ydd oedd friger côch ac och ardant
Oedd lludwed fyned dydd y doethant
Ac am gefn llech Vaelwy cylchwy friwant
Cwyddyn y gan gefn llu o Garant

Y GOFEISWS BYD.

Bu deu teg ar wlad gwledychyssid
Bu haelaf berthaf or Rhianedd
Bu terwyn gwenyn gwae ei gywlad
Ef torres ar Ddar teirgwaith ynghad
Ac ef ni fydd corgwydd i wlad dar plufawr
Pebyr pell athrechwys coed gyrth y godiwawd
Alexander yn hual eurin gwae a garcharer
Ni phell garcharwyd angeu dybu ac lle
Ef cafas ergyr o lu neb cynnog ef ni
Ddarchawd myued bed berthrwydd or addwyndawd
Hael[2] Alexander ai cymmerth yna
Gwlad Syr a Siriol a gwlad Syria
A gwlad Dinifdra a gwlad Dinitra
Gwlad Pers a Mers a gwlad y Cana
Ag Ynyssedd Pleth a Phletheppa
A chiwdawd Babilon ag Agascia mawr
A gwlad Galldarus bychan y da
Hyd ydd ymddug y tir tywarch yna
Ac yd wnahon eu bryd wrth eu helya
Y weddont gwystlon i Europa
Ac anrheithio gwladoedd gwissioedd terra
Gwythyr gwenynt gwragedd gorddynt yma
Bron losgedigion gwyledd gwastra
O gadeu afor pan adroddet
Digonynt brein gwneint pen brithed
Y milwyr mageidawr pan atrodded
Neu wlad ith weisson ti pan ddiffyded
Ni bydd ith esgor, esgor[3] lludded
Rhag gofal yr hual ai Agaled
Milcant rhiallu a fu farw rhag syched
Eu geu gogwilleu ar eu miled
As gwenwynnwys ei was cyn noi drefred
Cyn no hyn bei gwell digoned
Inn harglwydd gwladlwydd gwlad gogoned

[1]Arnyn.—Ll. E. D. [2]Hanl.—Ll. E. D.
[3]Esgar.—Ll. E. D.

Un wlad Ior oror goreu ystlyned
Diwyccwyf digonwyf poed genyt dy gyffred
Ar sawl am clyw poed meu eu huned
Digonwynt wy fodd Duw cyn gwisg tudwed

MARWNAD ERCWLF.

Ymchoeles Elfydd
Fal nos yn ddydd
O ddyfod clodrydd
Ercwlf pen bedydd
Ercwlf a ddywedai
Angeu nas riuei
Ysgwydawr y Mordei
Arnaw y torrei
Ercwlf sywessyd
Ewnin[1] lloer egyd
Pedeir oolofn cyhyd
Rhuddeur ar ei hyd
Colofn Ercwlf
Nis arfeidd bygwl
Bygwl nis beiddie
Gres heul nis godei
Nith aeth nes i nef
Hyd ydd aeth ef
Ercwlf mur ffosawd
As arnut tywawd
As rhoddwy Trindawd
Trugaredd ddydd brawd
Yn undawd heb eisau

MARWNAD MAD DDRUD AG EROF.

Madawg ddrud ag Erof Greulon.—E. Llwyd.

Madawg mur menwyd
Madawg cyn bu bedd
Bu ddinas Edryssedd
O gamp a chymwedd
Mab Uthr cyn lleas
Oi law dy wystlad[2]
Dybu Erof greulawn
Llewenydd anwogawn
Tristyd anwogawn
A oryw Erof greulawn
Brattau Iesu
Ag ef yn credu
Dayar yn crynnu
Ag Elfydd yn gardu
A chyscoc ar y byd
A bedydd ar gryd

[1]Ermin.—Ll. E. D. [2]Ban o L. E. D.
[3]O law dy wystlas.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Llam anwogawn
A oryw Erof greulawn
Myned yn y trefn
Ymmhlith oer gethern
Hyd yngwaelawd Uffern

MARWNAD AEDDON O FON.

Echrys Ynyt[1] gwawd hu Ynys
gwrys gwobretor
Mon Mad gogei
Gwrhyd erfei
Menai ei dor
Lleweis wirawd
Gwin a bragawd
Gan frawd esgor
Teyrn wofrwy
Diwedd pob rhwy
Rhwyf rewintor[2]
Tristlawn ddeon
Yr Archaeddon
Can rychior
Nid fu nid fi
Ynghemelrhi
Ei gyfeissor
Pan ddoeth Aeddon
O wlad Wydion
Seon tewdor
Gwenwyn pur ddoeth
Pedair peunoeth
Meinoeth tymhor
Cwyddynt gytoed
Ni bu clyd coed
Gwynt yngoror[3]
Math ag Eunydd
Hudwyd gelfydd
Rydd elfinor
Ym myw[4] Gwydion
Ac Amaethon
Atoedd cynghor
Twll tal y rodawg
Ffyrf ffodiawg
Ffyrf ddiachor
Cadarn gyfedd
Ymhob gorsedd
Gwnelid ei fodd[5]
Cu cynaethwy
Hyd tra fwy fyw
Crybwylletor
Cadarn gyngres
Ei faranres
Ni bu werthfor
Am bwyf gan Grist
Hyd na bwyf trist
Pan ebostol
Hael Archaeddon
Gan Engylion
Cynwyssetter
Echrys ynys
Gwawd hwynys
Gwrys gochymma
Y rhag buddwas
Cymry ddinas
Aros ara
Draganawl ben
Priodawr perchen
Ym Mretonia
Difa gwledig
Or bendefig
Ae tu terra
Pedeir morwyn
Wedy eu cwyn
Dygnawd eu tra
Erddygnawd wir
Ar fSr[1] heb dir
Hir eu trefra
Oi wironyn
Na ddigonyn
Dim gofetra
Ceryddus wyf
Na chrybwyllwyf
Am rywnel da
I lwrw lywy
Pwy gwaharddwy
Pwy attrefna
I lwrw Aeddon
Pwy gyneil Mon
Mwyn gywala
Am bwyf gan Grist
Hyd na bwyf trist
O ddrwg o dda
Rhan trugaredd
I wlad rhiedd
Buchedd gyfa

Taliesin.

[1] Ynys.
[2] Rewinetor.—Ll. E. D.
[3] Yngohor.—Ll. E. D.
[4] Mwy.—Ll. E. D.
[5] *Y tair canlynol yn dechreu o'r olaf yn* Ll.E.D.

MARWNAD CUNEDDA.

Mydwyf Taliessin derydd
Gwawd goddolaf fedydd
Bedydd rhwyf rhifeddan eiddolydd
Cyfranc allt a gallt ac Echwydd
Ergrynaw Cuneddaf creisserydd
Ynghaer Weir a chaer Liwelydd
Ergrynawd cyfatwt cyfergyr
Cyfanwaneg tan tra myr ton
Llupawt glew i gilydd
Can cafas ei whel uch elfydd
Mal uchercid[2] gwynt wrth onwydd

[1] Fôr? [2] Uchenaid.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Hefynderrhyn y gwn ei gyfyl
Kyfachedwyn a choelyn cerenydd
Gwisgan feirdd cywrein canonhydd
Marw cuneddaf a gwynaf a gwynid
Cwynitor tewdor tavdun diarchar
Dychyfal dychyfun dyfnveis
Dyfyngleis dychyfun
Ymadrawdd cwddedawdd caledlwm
Caletach wrth elyn nog asgwrn
Ys cynyal Cuneddaf cyn cywys a thydwed
Ei wyneb a gadwed
Ganwaith cyn bu lleith dorglwyd
Duchludent wys bryneich ymmhlymnwyd
Ef caned rhag ei ofn ai arswyd oergerdd
Cyn bu dayr dogyn ei dwed
Haid hafal am wydwal gwnebrwyd
Gweineu gwaith llyfredd nog addwyd
Addoed hun dimyaw a gwynaf
Am lys am grys Cuneddaf
Am ryaflaw hallt am hydyrfer mor
Am breidd aswrn a ballaf[1]
Gwawd feirdd a ogon a ogaf[2]
Ac eraill a refon a rifaf
Rhyfeddawr yn erflawdd a naw cant gor-
Cyn cymun Cunedda [wydd
Rym afei biw blith yr Haf
Rym a fei eddystrawd y gayaf
Rym a fei win gloyw ag olew
Rym a fei toraf[3] Keith rhag untrew
Ef dyfal o gressur o gyflew gweladur
Pennadur pryd llew lludwy uedes[4] gywlad
Rhag mab edern cyn edyrn anaelew
Ef dywal diarchar dieding
Am ryfreu angeu dychyfing
Ef goborthi aes yman ragorawl
Gwir gwrawl oedd ei unbyn
Dymhun a chyfatcun a thal gwin Kamda
Difa hun o Goeling

ARMES.

Dygogan awen dygobryssyn
Maranhedd a meuedd[5] a hedd genhyn
A phennaeth ehelaeth a ffraeth unbyn
A gwedy dyhedd anhedd ym mhob mehyn
Seith meib o Feli dyrchafyssyn
Caswallon a Lludd a Chestuddyn
Diwedd plo Coll Iago o dir Prydyn
Gwlad Verw dydderfydd hyd Falaon
Lluddedig eu hoelion ymdeithig eu hafwyn
Gwlad wehyn fargodion
Collawdd cynreg[6] oll ei haelder
Yn rygystlynedd o bennaeth weison
Ryddybydd Lyminawg
A fydd wr chwannawg
I weresgyn Mon
A rhewiniaw Gwynedd
Oi heithaf ai pherfedd
Oi dechreu ai diwedd
A chymryd ei gwystlon
Ystig ei wyneb
Nid estwng i neb
Na chymry na Saesson
Dyddaw gwr o gudd
A wna gyfamrudd
A chad y gynhyn[1]
Arall a ddyfydd
Pellenawg ei Luydd
Llewenydd i Frython

MARWNAD UTHYR PENDRAGON.

Neu fi liossawg yn trydar
Ni pheidwn rhwng deu lu heb wyar
Neu fi a elwir gorlassar
Fy ngwregys bu enuys im hesgar
Neu fi tywyssawg yn nhywyll
Am rithwy am dwy pen Kawell[2]
Neu fi rhwng[3] Kawyl yn arddu
Ni pheidiwn heb wyar rhwng deulu
Neu fi amug fy achlessur
Yn difant a charant Casnur
Neu'r ordefneis i waed am wythur
Cleddyfal hydyr rhag meibon Cawrnur
Neu fi a ranwys fy echlessur
Nawetran yngwryd Arthyr
Neu fi a dorreis cant caer
Neu fi a lleddais cant maer
Neu fi a roddeis cant llenn
Neu fi a lledeis cant pen
Neu fi a roddeis i herpen[4]
Cleddyfawr gorfawr gynhallen
Neu fi oreu terenhydd haearndor
Edeithor Pen Mynydd[5]
Ym gweduit im gofid hydyr oedd gyhir
Nid oedd fyd na bei fy Eissillydd
Midwyf bardd moladwy anghywraint
Poed gan frain ag Eryr ac wytheint
Afagddu ae deubu ei gymaint
Pan ymbyrth peddrywyr rhwng dwy
Dringaw i Nef oedd fy chwant [Geint
Rhag Eryr rhag ofn amheicant[6]
Wyf ag wyf belynawr[7]
Wyf bard wyf pibydd ag wyf Crythawr
Seith ugein cerddawr dygorfawr gyng-
Bu calch fri friniad [allen

[1] Am beirdd a swrn a ballaf.—Ll. E. D.
[2] Cyn y rhagflaenol yn Ll. E. D.
[3] Torof.—Ll. E. D.
[4] Uedei.—Ll. E. D.
[5] Meuued.—Ll. E. D.
[6] Cymry.—Ll. E. D.

[1] A chad cy gynhon.—Ll. E. D.
[2] Cawell.—Ll. E. D.
[3] Ail.—Ll. E. D.
[4] Henpen.—Ll. E. D.
[5] Pennynydd.—Ll. E. D.
[6] Amheirant.—Ll. E. D.
[7] Telynyawr.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Hu esgyll edeniad
Dy fab dy Feirddnad
Dy veir dewndad
Fy nhafawd i draethu fy Marwnad
Haudid o meinad gwrthgloddiad byd
Pryd Prydain hu ysgein ymhwyllad
Gwledig Nef ynghennadeu nam doad

ARMES.[1]

Kein gyfeddwch
Y am deulwch[2] lluch omplaid
Pleid am gaer
Caer yn chaer ry yscrifiad
Virain fo rhagddaw
Ar llen[3] caw mwyedig Vein
Dreig amgyffreu
Odd uch lleeu llestreu llad
Llad yn eurgyrn
Eurgyrn yn llaw
Llaw yn ysci
Ysci ymodrydaf
Fur itti iolaf
Buddyg Veli
A Manhogan[4]
Rhi rhygeidwei deithi
Ynys fel Feli
Teithiawg oedd iddi
Pump pennaeth dimbi
O wyddyl ffichti
O bechadur cadeithi
O genedl ysgi
Pump eraill dymbi[5]
O Norddmyn mandi
Wheched ryfeddri
O hen[6] hyd fedi
Seithfed o heni
I weryd tros li[7]
Wythfed lin o Ddyfi
Nyd llwydded escori
Gynt gwaedd Venni
Galwawr Eryri
Anhawdd y deui[8]
Iolwn Eloi
Pan yn bo gan Geli
Addef Nef dimbi

CYWRYSSEDD GWYNEDD A DEHEUBARTH.

Rhyddyrchafwy Dduw ar blwyf Brython
Arwydd llewenydd lluydd o Fon

[1] *Mae hon yn un a'r gan rhagvlaenol yn rhai llyvrau.*
[2] Dadolwch.—Ll. E. D.
[3] Lleng.—Ll. E. D.
[4] Mhanogan.—Ll. E. D.
[5] Dymgos.
[6] Heu.—Ll. E. D.
[7] Tros ti.—Ll. E. D.
[8] Dyvi.—Ll. E. D.

Cyfryssedd Gwynedd brys orgorddion[1]
Ffaw claer o bob aer caffael gwystlon
Powys dybyddant dwys ynghyfleudon
Gwyr gorfynt gorynt ar eu deddfon
Deulu yd ant byddant gysson
Yn un reddf un eir cyweir Kymon
Cyfranant yn iawn Karedigiawn Vaon
Pan welych wyr ryn am lyn Aeron
Pan fo trwm Tywi a Theifi Afon
Wy gwnant Aer ar frys am Lys Lonion
A gennis adewis yn orllwython
Ni nothwy dinassoedd rhag yr wylhon
Dyn clyd dyn maerud dyn daryfon
Nid oedd lwyr dengyn dyn Rhieddon
Pan ddyvu Gatwallawn
Dros eigiawn Iwerddon
Ydd athrefnwys nefwy yn ardnefon
Ceiniadon moch clywyf eu gofalon
Marchawg lu mor taer am Gaer Llion
A dial Idwal ar Aranwynion
A gware Pelre a phen Saesson
Ys trabluddir[2] y gath fraith ai hanghyfieithon
O ryd ar Teradyr
Hyd ym mhorth Wygyr ym Mon
Ieuanc didwynas dinas Maon
Teyrn tud nerthad tad Alltudion[3]
Or pan[4] amygir mel a meillion
Ban ddyfu Gadwallawn
Dros eigiawn Iwerddon[5]
Gadent eu hamrydar au hamrysson
Tru threfnwys neu nym Art nevon[6]
Nid diwystl[7] godi dig wrth Alon
Ryddyrchafwy Duw ar blwyf Brython

GWAWD LUDD Y MAWR.

Kathl gereu gognant[8]
Wyth nifer nodant
Duw llun dybyddant
Peithiawg ydd ant
Duw mawrth yd rannant
Gwyth yn ysgarant
Duw merchyr medant
Ryodres rychwant
Duw Ieu escorant
Ei ddiolydd anchwant
Duw gwener dydd gormant
Yngwaed gwyr gonesant[9]
Duw sadwrn . . . .
Duw sul yn geugant
Dieu dybyddant

[1] Gorchorddion.—Ll.E.D.
[2] Trabluddia.—Ll. E. D.
[3] *Ban o* L. E. D.
[4] O ban.—Ll. E. D.
[5] *Ban o* L. E. D.
[6] *Ban o* L. E. D.
[7] Devefl.
[8] Gogant.—Ll. E. D.
[9] Gonafant.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Pum llong a phum cant
Oranant oniant
O brithi brithoi
Nuoes nuedi
Brithi brithanai[1]
Sychedi edi euroi
Eil coed cogni
Antaredd dymbi
Pawb i adonai
Ar weryd pwmpai
Darofyn darogan
Gwaed hir rhag gorman
Hir cyhoedd cynhyn[2]
Cadwaladr a chynan
Byd buddydd bychan
Difa gwres huan
Dysgogan derfydd
A un anudyd[3]
Wybr geiryonydd
Cerdd awn y genhyd
Wylhawd eil echwydd
Yn nhorroedd Llynydd[4]
Ban beu llawn hyd
Brython ar gynghyr
I Vrython dymbi
Gwred[5] gwneddri[6]
Gwedy eur ag eurynni
Diffaith Moni a Lleini[7]
Ac ergri anhedd ynddi
Dysgogan perffaith
Anhedd ym[8] diffaith
Cymry pedeiriaith
Symudant ei haraith
Yd y vi y uuch[9] y vuch freith
A wnaho gwynieith
Meinddydd brefawd
Meinhoeth berwhawd
Ar dir berwhodawr
Yn llonyd[10] yssadawr
Cathl gwae canhator
Cylch Prydain amgor[11]
Deddeuant un gyngor
I wrthod gwarthmor
Boet gwir venryt[12]
Dragwynawl byd
Dolwys dolhwy kyd
Dolaethwy eithyd
Cynran llawn yt
Gyvarch cynud
Heb eppa
Heb henfonfa heb ofur byd
Byd a fydd diffeith dyraid cogeu tynghettor[13]

[1] Brithanhai.—Ll. E. D.
[2] Cynhan.—Ll. E. D.
[3] A aa anudyd.—Ll. E. D.
[4] Mynydd.—Ll. E. D.
[5] Gwaed.—Ll. E. D.
[6] Gwned ofri.—Ll. E. D.
[7] Moni a lleeni.—Ll. E. D.
[8] Yn.—Ll. E. D.
[9] Yd y vi yn vch.—*Davies.*
[10] Llongoed.—Ll. E. D.
[11] Angor.—Ll. E. D.
[12] Uenhyt.—Ll. E. D,
[13] Cynhettor.—Ll. E. D.

Hoywedd trwy groywedd
Gwyr bychain bron otwyllyd
Toruenawl tuth[1] iolydd
Hwedydd ar fedydd
Ni wan cyllellawr cleddyfawr meiwyr
Nid oedd uddu y puchasswn[2]
Maw[3] angerddawl trefddyn
Ac i wyr caredd creuddyn
Cymry Eingyl Gwyddyl Prydyn
Cymry cyfred ag asgen
Dygedawr gwyddfeirch ar llynn
Gogledd a wennwynwyd o hermyn
O echlur caslur caslun
O echen Addaf henyn
Dygedawr trydw i gychwyn branes o gosgordd
Gwyrein merydd miled seithin
Ar far angor ar cristin
Uch o for uch o fynydd
Uch o for ynial erbyn[4]
Coed maes tyno a bryn
Pob arawd
Heb erglywaw nebawd
O vynhawg o bob mehyn
Yd fi brithed
A lliaws gynnired
A gofud am wehyn
Dialeu trwy hoywgredeu breswylo
Goddi creawdr cyvoethawg Dduw
Pell amser cyn dydd brawd [Urddin[5]
Y daw diwarnawd
A dwyrein darlleawd
Terwyn tirion tir Iwerddon
I Brydain yna y daw dadwyrain
Brython o fonedd Rhufein
Ambi barnodydd o anhyngres dieu
Dysgogan sywedyddion
Yngwlad y colledigion
Dysgogan Derwyddon
Tra mor tra Brython
Haf ni bydd hinon
Bythawd breu breyron
Ai deubydd o gwanfed[6]
Tra merin tra ced[7]
Mil ym brawd Brydain Urddin
Ac yam gyffwn Kyffin
Na chwyaf yngolud[8] gwern
Gwerin gwaelodwedd Uffern
Ergrynaf cyllestrig Caën
Gan wledig gwlad anorphen

YMARWAR LLUDD BYCHAN.

Yn enw Duw trindawd cardawd cyfrwys
Llwyth lliaws anuaws eu henwerys

[1] Tuch.—Ll. E. D.
[2] Puchyswn.—Ll. E. D.
[3] Anaw.—Ll. E. D.
[4] Ebryn.—Ll. E. D.
[5] Urddig.—Ll. E. D.
[6] Gwanfred.—Ll. E. D.
[7] Tad ced.—Ll. E. D.
[8] Yngoglud.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Dy gorescynnan Prydain prif fan Ynys
Gwyr gwlad yr Asia a gwlad Gafis
Pobl pwyllad enwir eu tir ni wys
Famen gorwyreis herwydd Maris
Amlaes eu peisseu pwy ei hefelis
A phwyllad dyvyner ober efnis
Europin arafin arafanis
Cristiawn difryt[1] diryd dilis
Cyn ymarwar Lludd a Lefelis
Dysgogettawr perchen y wen ynys
Rac pennaeth o Rufein cain ei echrys
Nid rys nid cyfrwys ri rwyf ei araith
A rywelei a ryweleis o anghyfiaith
Dullator pedrygwern llugyrn ymdaith
Rac Rhyuonig cynran baran goddeith
Rytalas mab grat rwyf ei Arcith
Cymry yn danhyal rhyfel ar geith
Pryderaf pwyllaf pwy y hymdeith
Brythonig yniwis rydderchefis

CANU CYNTAF TALIESIN.[2]

Ar ddwr mae cyflwr can fendigaw
Ar Dduw mae iawnaf iawn synwyraw
Ar Dduw mae cyfiawn gweddiaw'n brudd
Can ny ellir lludd-cael budd iwrthaw

Teirgwaith i'm ganed gwn fyfyriaw
Truan oedd i ddyn na ddoe geisiaw
Holl gelfyddydau byd sy'n byddinaw i'm bru
Canys gwn a fu ac a fydd rhagllaw

Cyfarch i'm naf nawdd i'm ganthaw
Cyfarchwel i'm del dawn o'i eiddaw
A'm crair yw Mab Mair mawr arnaw vy mryd
Canys delir y byd bob awr iwrthaw

Bu Dduw i'm dyscu a'm disgwyliaw
Gwir greawdyr nef nawd i'm gantaw
Cywraint yw i'r saint weddiaw beunydd
Canys Duw Dofydd a'u dwg attaw

TALIESIN.

AWDL ETTO O EIDO TALIESIN,

E DYUR.

Mor yu gauel guelet
Kynnurf Kynniret
Bratheu a brythver[1]
Brithuyr ar gerddert[2]
Ac ordaut[3] galet
Ac arduy dyghet
Ac yr Duv dyuet
Y dyuan gollet
Mab ny mat anet
Mabineit dyghet
Aghenaud agkret
Aghenri[4] gywet
Lloegruys ae dyuet
Och rac anghyffret
Hyt ym pen y seithvet
Or Kalan Kalet
Guir y dau guaret
Druyr dyn damunet
Guyn vryn guarthaet
Guyned a drydet[5]
Kymry un gyffret
Eu llu eu lluchet
Coelvein ei guaret
Guiraut Keudaut Ked
Guaranruy Reget
Rann gann ogonet
Gogonet am rann
Am rodes ruy fuan[6]
Am bu bard datkan
At gigleu Gamlan
Atuelir gridvan
Ac anuyn Kuynvan
A chynnen diuan[7]
A chynnyd maban
Katuer yn vychan
Kadoed a uelan
Kynnyd Kadarnvan
Kur llauer llaman
Llumangoch gun vot[8]
Aruyd oe dyvot
Aerwyr eryrot
Aueryr[9] eu Klot
Eu Kled Kleu ragot
Ragof rinuedeu
Ran gan gyn agheu
Dyt gueinyd guaetneu[10]
Dyd Keryd Kaereu
Ef a dau val diheu[11]
Aches lyghesseu
Artreth na thretheu
Ny lluyd na suydeu
Guan divlan dadleu
Gan ruyfan ruyfueu
Yeir bit greiryeu
O Von hyt Vynneu

[1] Difrys.—Ll. E. D.
[2] *Gwel y Mangovion yn* 23. tu dal. *Ar ol y gan hon, y canodd* Taliesin ei Hanes, *y sydd yn* tu dal. 24; *Tervyn pa gan, yn lle y pennill diweddav yno, sydd val hyn yn* Ll. P. P.

Mi a fum naw mis haiach
Yn mol Gerridwen wrach
Mi a fum Wion Bach
Taliesin wyf bellach

[1] Brythied.—Ll. E. D.
[2] Gerdded.—Ll. E. D.
[3] Arddawd.—Ll. E. D.
[4] Anghenfri.—Ll. E. D.
[5] Edrydded.—Ll. E. D.
[6] Rhwyfan.—Ll. E. D.
[7] Druan.—Ll. E. D.
[8] Leithen (lleitheu) orfod.—Ll. E. D.
[9] A weryd.—Ll. E. D.
[10] Gwaed creu.—Ll. E. D.
[11] Eddaw 'al diheu.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Cret y Duv byubudyeu[1]
Am byd ryd radeu
Druy eiryaul Seinheu
A synhuyr lluyr llyvreu
An roder divieu[2]
Guenuled gual oleu[3]

ENGLYNNION Y BEDEU.

Allan o Lyfr Thomas Williams Physygwr a gymharwyd a Llyfr William Salisbury o Lanrwst gan Ieuan Fardd.

1.

Y Bed yn y Gorvynyd a lyuyaf ai luyossyd[4]
Bed ffyrnnal[5] hael vab Hyulyd

2.

Bed Guaynuyn gurgoffri rhung lluvan[6] a llyfni
Gur oed ef guir y neb ni rodi

3.

Bed Guydion ap Donn ym Morva Dinllen
Dan vain[7] dyveillion
Garanauc[8] y geiffyl Meinon[9]

4.

Neut am dinau cwm waithvudic anwaith
Wr clot ior gwaith uudic
Aruynaul gedaul gredic

5.

Guedy meirch a seirch crychraun
A guaur a gueuyr uniawn
Am dinon rythych dros odre on
Pen hard Lonan[10] llaw estron

6.

Guedy seirch a meirch melyn
A gawr[11] a gwaewawr gurthryn
Am dineu rhych bych dros odreon
Pen hard Llovan llaw ysgyn[12]

7.

Bed Llovan llaw divo
Yn ar ro[13] Venai yn y gwna ton tolo
Bed Dylan yn Llan Veuno
Bed Llovan llaw divo
Un ar ei[14] o Venei odidauc ai guypo
Namyn Duw a mi heno

[1] Cred ddnw byw byddieu. —Ll. E. D.
[2] An rhodder rhen ddifieu. —Ll. E. D.
[3] Gwenwledd gwlad oleu. —Ll. E. D.
[4] Lyviaeai Lnossyd; al. Liwaeai.
[5] Ffyrmail.
[6] Llivon.
[7] Van.
[8] Guaranawg.
[9] Meinyoon—Meinon.
[10] Llavan. Llovan.
[11] Gwawr.
[12] Ygyn.
[13] Anairo.
[14] Arnai.

F

8.

Bed Panna vab yt[1]
Yg gorthir Arvon dan ei oer ueryt
Bed Cynon yn Reon Ryt

9.

Bed llew llaw gyffes
Dan achles mor cyn divot y Armes[2]
Gur oed ef guahoddei Ormes

10.

Pan dyvu Benbych ae beuyl ar Afon[3] oed ar wawci
Arvauc y unni[4] llas[5] Agen ap Yvrgi[6]
O lias Ager yn Aber Brangoni[7]
Car canhwyliaith hed-ar luoed y taith
Bed Tedel Tydawen yng guarthaf brynn
Arien eny[8] gwna ton tolo
Bed Dylan yn llan Veuno

11.

Eic len[9] don drom dra thywayt
Am vedd Dysgyrnin[10] disgyffedawt[11]
Aches trwm Anghures pechawt

12.

Bed ylidyr muynvawr ynglan
Mawr nwyedus[12] fawt brydus briodawr
Guenefwr gwr gwrd i gaur.

13.

Y Bed yngorthir Nanllau[13]
Ny uyr neb y gynneddfeu
Mabon vab Madron[14] glau

14.

Bed An ap llian ymnewais[15]
Vynyd lluagor[16] llew Emreis
Prif ddewin merdin Emreis

15.

Uwch law ryd y Garw vaen ryde
Y mae bedd Hun ap Alun a Dyve

ENGLYNION BEDDAU MILWYR YNYS PRYDAIN.

Allan o'r Llyfr Du o Gaerfyrddin.

1.

E Beteu ae gulith y glaw
Guir ni ortwynassint vy dignaw
Kerwid a Chiurid a Chav

[1] Vab Pyt.
[2] I amnes.
[3] Benyl ar Arfon.
[4] Inni.
[5] Llaes.
[6] Yrgri.
[7] Bangori.
[8] Enni.
[9] Cigleu.
[10] Dysgyrin.
[11] Dicyffeddawt.
[12] Rinwedus.
[13] Al. Cum, Llaw, Llan.
[14] Modron—Mydron.
[15] Yn newys.
[16] Lluwagor.

Digitized by Google

2.

E Beteu ae cut gwitwal
Ny llesseint heb ymtial
Gwrien Morien a Morial

3.

E beteu ae gulich Kauad
Guir ni llesseint in lledrad
Gwen ac Urien ac Uriad

4.

Bed Tedei tad awen
Yg godir Bron Aren
Yn y duna ton tolo
Bed Dilan Llan Beuno

5.

Bet Ceri cletif hir yg godir hen, Egluis,
Yn y diffuis graeande
Taru Torment y mynwent Corbre

6.

Bet Seithennin sinhuir vann
Y rug Kaer Kenedir a glan
Mor mawridic a Kinran

7.

Yn Abergenoli y mae Bet Pryderi
Yn y tereu tonneu tir
Yg Carrawc bet Guallauc hir

8.

Bet Gualchmai ym pyton
Ir dilif y dyneton
In llan Padarn bet Kinon

9.

Bet gur gwaud urtin
In uchel titin in isel gwelitin
Bet Cynon mab Clytno Idin

10.

Bet Run mab Pyd yn Ergrid, avon,
In oervel ig guerid
Bet Kinon in Reon Rid

11.

Piau y Bet y dann y brin
Bet gur gwrt yng Kyuiscin
Bet Kinon mab Clytno Idin

12.

Bet mab Ossvran y Camlan
Guedi llawer Kywlavan
Bet Beduir yn allt tryvan

13.

Bet Owein ap Urien ym Pedryal bid
Dan guerid llan Morvael
In Abererch Riderch hael

14.

Gwydy gurum a choch a chein
A goruytawr mawr minrein
In llan helet beth Owein

15.

Guedi gueli a gwaedlan
A guiscau seirch a meirch can
Neud ew hun bet Cintilan

16.

Pieu y bet da y cystlun
A wnai ar Loegir lukigrun
Beth Owein[1] ab Llywarch hen hun

17.

Pieu y bet in yr amgant
Ac tud[2] mor a goror Nant
Bet Meigein mab Run rwiw cant

18.

Piau y bet in ir iniss
Ae tud mor a goror gwris
Bet meigen ap Run ruif llis

19.

Es cul y bet ac ys hir
Im lluru llyaus amhir
Bet Meigen ap Run rwyw gwir

20.

Tri bet tri bodauc in Ardorchauc brin
Ym pant gwinn guinionauc
Mer a Meilir a Madauc

21.

Bet Madauc mur egluc yg Kywluc
Kein hen
Vir Urien goreu mab y guyn o winllyuc

22.

Bet mor mawrhydic diessic Unben
Post Kinhen Kinteic
Mab Peredur Penwedic

23.

Bet meilir maluinauc salu vodauc, sin-
Fisscad fuir fodiauc [huir,
Mab y brwyn o Brecheinauc

24.

Piau y bet yn Rit vaen Ked, ae pen,
Gan Kiliei o Kaled
Mab Meigen mad pan aned

25.

Bet Alun dywed yn y drewred, draw,
Gan y ranvaeret
Bet Run mab Alun diwed

26.

Bet Llia gwitel in argel, ardudwy,
Dan y guellt ae guevel
Bet Epint in yffrint gewel

[1] Gwen. [2] Cud.

Digitized by Google

27.

Bet Dywel mab Erbin ig guesledin, Caeau,
Ni bitei gur y Breinhin
Divai ni ochelai trin

28.

Bet gwrgi guychit a Gwyndodit, ler,
A bet llaur llu ovit
Yg gwarthaw guanas guir yssit

29.

E Beteu hir yg guanas ny chavas ae [dioes
Puy vynt uy puy eu neges

30.

Teulu oeth ac anoeth a dynn y noeth
Yeu gur yeu guas
Ae keissio uy calet guanas

31.

Bet Lluch Llauighin[1] ar Certenhin
Pen Saeson Suyt Erbin [Avon
Ni bitei drimis heb drin

32.

E Beteu yn nhir[2] uynyt yn lluyr
Y guir lluossit
Bet Gwryen gurhud enguaut a Lluytawc fab Liwelit

33.

Piaur bet yn y mynyt
A Liviassei Liossit
Bet Teyrnuael hael ab hyvlyt

34.

Piau y bet hwn bet Eilivlch hir
Ig gurth tir Pennant Twrch[3]
Mab Arthan gywlavan gyuulch

35.

Bet Llev Llavgyffes y dan achles, mor,
Yn y bu y gywnes
Gur oet hwnnu guir yneb ni rotes

36.

Bet Beitlauc[4] rut yn amgant riv lyvnav
Bet Lluoscar yg Keri
Ac yn y ryd Britu bet omni

37.

Pell y vysci ac Argut
Gueryd machave ae cut
Hir gwynion bysset Beidauc rut

38.

Pell y vyski ac anaw
Gueryd machaue arnaw
Beidauc rut yu hunab Emer Llydau

39.

Bet un pen o Prydein yn lleutir Gwynassed
Yn y da lliw yn Llychun
Ig kelli Vriavael bet Gyrthmul

40.

E beth yn ystyvacheu
Y mae paub yn y amheu
Bet Gurtheyrn gurtheneu

41.

Kian a ud diffaith Cnud
Draw o tuch pen bet Alltud
Bet Cindilic mab Corknud

42.

Neum duc i Elphin
A Prowy uy Bartrin
Gessefin uch Kinran
Bet Ruvaun ruyvenit ran

43.

Neum duc i Elphin
I brovi vy Martin
Uch Kinran gessefin
Bet Rywawn ry ieuanc daerin

44.

Bet ymarch bet y guythur
Bet y gugavn Cletyfrut
Anoeth bit bet y Arthur

45.

Bet Elchuith ys gulich glaw
Maes Mevetauc y danaw
Dyliei Cynon yno y Cunaw

46.

Piau y bet hwn bet hun a hun
Gowin ymi mi ae gwnn
Bet ew bet Eitev oet hun
A bet Eidal tal ysgun

47.

Eitew ac Eidal diessic Alltudion
Kanawon cylchuydrei
Meckid meibion Meigen meirch mei

48.

Pieu y bet hun? bet Brwyno, hir,
Hydir i wyr yn y bro
Parth ydvei ni bilei vo

49.

Pieu y bet hwn nid, aral,
Guyth uch urth ervid
Trath latheu chuarthei vrthid

50.

Bet Silit dywal in Edrywuy, le,
Bet llemenic in llan Elwy
Yg guernin bre bet Eilinvy

[1] Llawengyn.
[2] Long Mountain.—Cefn digoll.—W. M.
[3] Fwrch.—W. M.
[4] Beidiawg.

Digitized by Google

51.

Bet milur mireingnaud Kelein, oelav,
Kin bytau y dan mein
Llachar mab Run yg clun Kein

52.

Bet Talan talyrth yg Kinhen teir Kad
Kyminad pen pob Nyrth
Hyget agoret y Pyrth.

53.

Bet Elinner ap ner in ywynder
Dayar diarchar di bryder
Penllu wu tra wu y amser

54.

Bet gur gurth y var llachar, llyvnnifer,
In Aber duwir dyar
Yn y guna tavne tonniar

55.

Pieu y bet yn y rideu
Bet ruyw yu hwnnw mab Rigeneu
Gur a digonei da ar y arfweu

56.

Pieu y bet hun? bet Breint
Y rug lleuin a lledneint
Bet gur guae y isscereint

57.

Pieu y bet in llithir y brin
Llauer nis guir ai gofin
Bet y Koel mab Kynvelin

58.

Bet deheveint ar cleveint, awon,
Yg gurthdir Mathauarn
Ystifful Keduir Kadarn

59.

Bet Aron mab Dewinvin in hir gueunle
Ni ddodai lew ar ladron
Ni roddi guir y alon

60.

Bet Tawwlogeu mab Llut
In trewrut traw mal y mae in y Kystut
Ae clathei Kaffei but

61.

Pieu y bet ar lann rydnant, Run,
Y enw radeu Keucant
Ri oet ew Riogan ae guant

62.

Oet ef Kyfnissen y holi galanas
Guawrut grut aten
A chen buir but bet Bradwen

63.

Pieu y bet Pedryval
Ae pedwar mein amytal
Bet Madauc Marchauc dywal

64.

En Eiwonit[1] elvit tir
Y mae gur hyduf hir
Lleas paup pan rydighir

65.

Etri bet yg Kewin Kelvi
Awen ae divaud imi
Bet linon garw y duael bet Kinvael
Bet Kin veli

66.

Bet Lluid lledneis ig Kemeisdir
Kin boet hir tuw y eis
Dy girchei tarw trin in o treis

67.

Bet Siavn Syberv in hir erw, minit
Y rug y guerid ae derv
Chuerthinauc brauc[2] brid chverv

68.

Pieu y bet yn y Clidur
Tra uw ni bu eitilur
Bet Ebediv am Maelur

69.

Pieu y bet in yr Allt draw
Gelin y lauer y law
Tarw trin trugaredd itaw

70.

Y beteu yn y morva ys bychan ae haelewy
Y mae Sanant Syberv vun y mae Run ryfel achwy
Y mae Carwen verch Keunin y mae lledin a llywy

71.

Bet Kennin henben yn aelwyd, dinorben,
Bet Airgwl in dyved
Yn ryt Gynan gyhoret

72.

Gogyvarch pob diara
Pieu yr Vedgor yssy yma
Bet Einyaun ap Cuneda
Cwl yn Prydein y diua

73.

Pieu y bet yn y maes mawr
Balch y law ar i lafnawr
Bet Beli vab Benlli Gawr

LLYWARCH HEN Y DDAU HYN.

74.

Bet Gwell yn y rhiw felen
Bet Sawyl yn llan Gollen
Gwercheidw Llafur bwlch Llorien

[1] Eivionydd. [2] Braut.

Digitized by Google

75.

Bed Rut neus cut tywarch
Ni sai rydd gweryd ammarch
Bedd Llygedwy vab Llywarch

ALLAN O LYFYR ARALL.

Piaur Bedd yn y Caerau[1]
Gyferbyn a Bryn y Beddau[2]
Bedd Gwryd ap Gwryd glau

LLYMA DDYHUDDIANT ELPHIN[3]

ELPHIN deg taw a'th wylo
Na chabled neb yr eiddo
Ni wna les drwg obeithio[4]
Ni wyl dyn dim ai portho[5]
Ni bydd coeg gweddi Cynllo[6]
Ni thyr Duw a'r addawo
Ni chaed yn ngored Wyddno
Erioed cystal a heno[7]
Elphin deg sych dy ddeurudd
Ni weryd vod yn rhybrudd
Cyd tybiaist na chevaist vudd[8]
Ni wna les gormodd cystudd
Nag ammau wyrthiau Dovydd
Cyd bwyv bychan wyv gelvydd
O voroedd ac o vynydd[9]
Ac o eigiawn avonydd
Y daw Duw a da i ddedwydd[10]

Elphin gynneddvau diddan
Anwraidd[11] yw dy amcan
Nid rhaid it ddirvawr gwynvan[12]

[1] Hwn a gladdwyd mewn lle a elwid Maes y Caerau yn ymyl Dinas Emrys.

[2] Bryn y Beddau—According to this, is the old name for Stone-Henge, on Salisbury-Plain.—Medd WM. MORRIS.

[3] *Gwel gan arall tan yr enw yn* tu dal. 25. *Y gan honno, yn* Ll. P. P. *a elwir* Gorchest y Beirdd; *o blaen pa un, yn y llyvyr hwnnw y mae y geiriau hyn* :—"Ac yna (yn llys Elphin) i bu Daliesin onid oedd ef 13 blwydd oed, ac ydd aeth Elphin ab Gwyddno mewn gwahawdd nadolig at Faelgwn ei ewythyr; ac yno canmoles ef Daliesin yn llys Maelgwn; ac i rhoed ef y'ngharchar, hyd pan ddaeth Taliesin ai ellwng allan a'i gerdd ehunan. Ac yno i canodd Taliesin Orchest y Beirdd, ger bron y tri bard ar ddeg; ac o hynny allan i gelwid ef Taliesin Ben Beirdd." *Terwyn y gan honno a ddylai vod*—"A ollwng Elphin, o'i hual eurin," *yn ol y rhan vwyav o lyvrau; a dechre can arall yw*—"Aryf ag cynnil; *fydd yn canlyn.*

[4] It ddrwg obeithio.

[5] Nid a wyl dyn ai portho.

[6] *Y 4edd ban yn* Ll. S. D. R; *y 5ed mewn rhai llyvrau.*

[7] Unnos.

[8] *Y 3edd ban yn* Ll. S. D. R; *y 4edd mewn rhai llyvrau.*

[9] Y denfyn Duw dda i'r dedwydd.

[10] Cans o vor ac o vynydd.

[11] Anfilwraidd.

[12] *Y 3edd ban yn* Ll. S. D. R; *y 5ed mewn rhai llyvrau.*

Gwell Duw na drwg ddarogan[1]
Cyd bwyv eiddil a bychan[2]
Ar gorverw[3] mor dylan[4]
Mi a wnav yn nydd cyvran[5]
It well no thrichan maran[6]

Elphin gynneddvau hynod
Na sor er[7] dy gafaelod
Cyn bwyv wan ar lawr vy nghod
Mae rhinwedd ar vy nhavod
Tra bwyv vi i'th gyvragod
Nid rhaid it ddirvawr ovnod
Drwy gofa[8] henwau'r Drindod
Ni ddichon neb dy orvod[9]

TALIESIN AI CANT.

EMAN WEITHYON E DECHREU

GWARCHAN MAELDERW,

Talyessin ae Cant ac a rodes breint idaw kemeint ac odleu egododin oll ae dri gwarchan yng kerd Amrysson.[10]

DOLEU deu ebyr am gaer
Ym duhun am galch am glaer
Gwibde adoer a dwyaer

[1] *Y 4edd ban yn* Ll. S. D. R; y *6ed mewn rhai llyvrau.*

[2] *Y 5ed ban yn* Ll. S. D. R; y *8edd mewn rhai llyvrau.*

[3] Ar fodd garw verw: Ar nod garw verw.

[4] *Y 6ed ban yn* Ll. S. D. R; *4edd mewn rhai llyvrau.*

[5] Mi a wnaf it yn nydd cyfran (cyfrdan). S. D. R.

[6] Well na thrychan maran.

[7] Na sorr wrth. [8] Ond coffa. [9] Dim dy orfod.

[10] *O* L. P. P. *y mae y gan hon. Gwel ddryll o honi yn* tu dal. 53. *Gwel Gwarchan Adebon yn* tu dal. 53. *a darllain yr amryviaethau hyn o* L. P. P. *Llinell.* 3. Ni byd ehovyn noeth yn esgall.
4. Pawb pan rydynger yt ball.
8. Ny cheri golofni gyvieith.
9. E mis e mwythwas amuyn.

Hefyd Gwarchan Cynvelyn, tu dal. 53: *yr amryviaethau hyn :*

4. Gweilgin torch tyrchtrwyd trychethin.
5. Trychinfwrch cyrchessit en avon.
9. Ryvelvododyon.
10. Escyrn vyr vyrwalch.
13. Iaun vriwyn vriwyal.
16. Trwy hoel trwy hemm.
17. Trwy gibellaur a gemm
19. A galar dwfun dyvyd.
22. 23, 24, allan.
29. Ar denin dwyar.
30. Dyraith grad vorion.
31, 32, *allan.*
37. Gomyngat gelyn.
39. Gochaun cyrd ceinmyn.
41. Gorchan Cynvelyn cylchwy wylat.
43. Dychiannawr deur dychianat.
45. Cyverthrynneit.
48. Eithinyn neut ynt blennyd.
50. Ar Ododin neur goruc o dyn.
56. Wyr Catvan colovyn greit.
65. Cynon a Chadreith a Chethlew o Gatnant.

Digitized by Google

Klotryd Ceissidyd kysgut
Brithwe arwe arwrut
Ruthyr anorthure a webir
Adwy a dodet ny debit
Odef ynyas dof y wryt
Dygwgei en aryf en escut
Hu tes enwlyd elwit
Gwr a ret pan dychwelit
Kywely krymdy krymdwyn
Kyveiliw noc eiliw etvrwyn
Nac emmel dy dywal a therwyn
Tervyn torret tec teithyawl
Nit arvedauc e volawt
Difiryderas y brascawt
Molawt rin rymidhin rymenon
Dyssyllei trech tra Manon
Disgleiryawr ac archawr tal achon
Ar rud dhreic fud pharaon
Kyveillyawr an awel adawawn
Trengsyd a gwydes neb ai eneu
Y ar orthur teith teth a thedyt
Menit e osgord mawr mur onwyd
Ar vor ny dheli na chyngwyd
Gil na chyngor gordibleu eneit
Talachor escor eidin rac dor
Kenan kein mur e agor
Gossodes ef gledyf ar glawd meiwyr
Budic e ren eny annaud wledic
Y gynnwrthic Kynlas Kynweis
Dwvyn dyvynveis kychwech ny chwyd
Kychwerw Kychwenyches
Kychwennych y enlli weles
A lenwes miran mir edles
Ar ystre gan vore godemles
Hu tes idware yngorvynt
Gwyr goruynaf ry annet
En llwrw rwydheu ry gollet
Colwydd medwyd menwyd
Gogled run ren ry dynnit
Gorthew am dychwel dychwelit
Gorwyd mwy galwant no melwit
Am rwyf am ry ystoflit
Ystoflit lliw llain blin blaen blen blenwyd
Trybedawt y wledic e rwng drem dremrud
Dremryd ny welet y odeu dhogyn ryd
Ny welet y odeu dhogyn fyd
Noc eredic dar digeryd
Kentaf digonir can welw
Kynnwythic lleithic llwyrdelw
Kyn y olo gouudelw
Taf gwr mawr y wael Maelderw
Delwat dieirydaf y erry par ar delw
Rwysc rwy bre rynun gwlat rymun rymdyre
Ysgaul dhisgynnyaud wlawd gymre
Nac yscawt y redec ry gre
Godiweud goddiwes gwlat vre
Ny oddiweud o vevyl veint gure
Da dyvot adonwy adonwy am adawssut
A wnelei vratwen gwnelut lladut llosgut
Ny chedwaist nac eithaf na chynnor
Ysgwn tref dy beuwel
Ny weleis or mor bwyr mor
Marchawc a vey waeth no od gur
Try can eurdorch a gryssiassant
En amwyn breithell bu edrywant
Ket ry ladei hwy wy ladassant
A hyt orfen byt edmyc vydant
Ac or sawl a aytham o gyt garant
Tru namyn un gur nyt englyssant
Try cant eurdorchawc
Gwnedgar guaenawc
Trychan trahaauc kyuun kyvarvawc
Trychan meirch godrud
A gryssyws ganthud
Trychwn a thrychant tru nyt atcorsant
Dywal ygcat kyniwng yg keni
Yg kyvrang nyt oed dang as gwnehei
Yn dyd gwyth nyt ef weith gocheli
Baran baed oed bleidic mab eli
Ervessit gwin gwydyr lestri llawn
Ac en dyd camawn camp a wnehei
Y ar aruul cann kyn noe drenghi
Calaned cochwed ae deui
Pwys blaen rydre ferei y gadeu
Dryll kedyr kat kein krysgwydyat
Bryt am gorlew diechwith lam
Y orwylam nat ry gigleu
Et gwneei gwyr llydw a gwraged
Gwydw kyn noe agheu
Breint mab bleidgi ac ysberi y beri greu
Kein guodeo e kelyo ery vyhyr
O honaw ar fyscut as eiriangut
Pan esgynnei bawb ty disgynnut
Cenei gwin gwaet meirw meint a wanut
Teir blyned a phedeir
Tutet en vaur yt vaer
Asgym myrr hut ath vodi gwas nym gwerth na thechut
Present kyvadraud oed breichyaul glut
Pan gyrchei yg kywlat e glot oed anvonawc
Ef dilydei win gwr eurdorchawc
Ef rodei gloywdull glan y gwychiawc
Ardwyei cann wr arwr mynawc
Anvonawc eissyllut alltud marchawc
Un maban e gian o dra bannawc
Ny sathraut gododin ar glawr ffossaut
Pan vey no llif llymmach nebawt
Angor deor daen sarph saphwy graen
Anysgoget vaen
Blaen bedin arall arlwy treis tra chynnivyn
Rwy gobrwy gordwy lain
Enwir yt elwir oth gywir weithret
Rettor rwyfyadur mur pob kyvyeith

Digitized by Google

Tutvwlch treissic aer caer o dileith
Angor deor dain sarph saffwy grain
Blaen bedin enwir yt elwir oth gywir gverit
Kywir yth elwir oth gywir weithred
Rettor rwyfyadur mur pob kiwet
Meryn mab madyeith mat yth anet
Aches guolouy glasvleid duuyr dias dilin
Angor deor dain
Anyswguaen en blaen bedin
Ledrud levir a meirch a gwyr rac Gododin
Re cw gyvarch kywyrein
Bard keinre tot tarth rac garth merin
Scwyt dan wodef ny ystyngei
Rac neb wyneb cared erythvaccei
Diryeit o eirch meirch yg kyndor
Awr gwryawr hein
Gwaewawr kelin creudei
Pan wanet yg kyveillt ef gwanei
Ereill nyt oed amevyl yt a dyccei
Dyvit en kadw ryt kein asmyccei
Pan dyduc Kyhuran clotvan Mordei
Geu ath diwedus tut leo na delus
Meirch neb March lew keny vaccet
Am byrth amporth oed cadarn e gledyval
Ynyorth wr rwy ysgeinnyei
Y onn o bryholl llaw
Y ar vein erch mygedorth
Ardwy nef adef eidun gwalat
Gwae ni rac galar ai auar gwastat
Pan doethan deon o dineidin parth
Deetholwyd pob doeth wlat
Ynghyfryssed a Lloegyr lluyd amhad
Naw ugain am un a beithynad
Ardemyl meirch a seirch a seric dillad
Ardwyei waet nerth e gerth or gat
O osgord mynydawc pan gryssiassant
Gloywdull e am drull yt gynuoethant
O ancwyn Vynydawc handit tristlawn vymbryt
Rwy e ry golleis y om gwir garant
O drychan eurdorchawc a gryssyws Gatraeth
Tru namen un gwr nyt anghassant
Gosgord Gododin e ar rawn rin
Meirch eiliw eleirch a seirch gwehin
Ac yg Kynnor llu lliwet disgin
En amwyn called a med eidin
O gussyl Mynydawc trossassei ysgwydawr
Kwydassei lavnawr ar grannaur gwin
Wy ceri gon gwylaes disgin
Ny phorthassan warth wyr ny thechyn
Neut ergveis y win ar yg herdet
Gwinvaeth rac Catraeth yn un gwaret
Pan ladei ae lavnawr ynysgoget
Yn dayr nyt oed wael men yt welet
Nyt oed hyll ydellyll en emwaret
Adwythic scyndawc Madawc elvet
Pan deg y cyvarchant nyt oed hoedyl dianc
Dialgar Arvon cyrchei eur ceinyo arurchyat
Urython browys meirch Cynon
Leech leud ud tut leuvre
Gododin stre stre
Ancat ancat cyngor cyngor
Tymestyl trameryn lestyr trameryn lu
Heidilyawn lu meidlyawn let lin lu
O dindywyt yn dyowu
Scwyt grugyn y ractaryf trun tal briw bu
Eur ar mur caer crisgwitiat
Dair caret na hair air mlodyat
Un S sara secisiar argouuduit adar
Bro uual pelloid mirein nis adrawd
A uo byw odam gweinieit lui odam lan
Luch livanat nys adrawd
A vo biw en did pleimieit
Na bei cinaval cinelveit
Dim guoiu ediu o adam neinim
Un huc an guoloet guoreu fdlinet
Em ladaut lu mawr i guert
I adrawd ladaud map Nuithon
O eurdorchogyon cant o deyrnet
Hyt pan grimbuillet
Bu guell prid pan aeth canwyr y Gatraeth
Oid eilth gur gwinvaeth callon ehelaeth
Oid gur luid einym oed luric ceinim
Oid girth oed cuall ar gevin e gavall
Ny wisguis i mil i mil luit heinim
I guaiw ae ysguit nae gledyf nae gyllell
No neim ab Nuithon gur a vei well
Tra merin sodeo trileo
Yg caat tri guaid franc fraidus leo
Bubon a guoreu bar deo
Guaut i ar fisiolin i amdiffin
Gododin im blain trin
Terhit rei gnawd
I llwrw Alan buan brithei gnawd
Rac teulu deor em discinhei
Gnawd mab golistan cennei bei
Guletic i tat indeuit a lauarei
Gnaut ar les Minidauc scuitaur trei
Guaurud rac ut eidin Urvei
Ni fforthint molut muet
Rac trin riallu trin orthored
Tebihic tan teryd trui Cinneued
Diw mawrth gwiscassant en cein duhet
Diw merchyr bu guero eu cit unet
Divyeu cennadeu amodet
Diu guener calaned a civrivet
Diu sadwrn bu didwrn eu cit gueithret
Diu sul laveneu rud a at ranhet
Diu llun hyt benn clun gwaed lun guelet
Nys adraud gododin gwedy lludet

Digitized by Google

Hir rac pebyll madauc pan atcorhet
Disgynsit in trum in alavoed dwyrem
Cintebic e celeo eirit migam
Gwanannon guirth med guryt muiham
Ac guich fodyauc gwichawc inham
Eithin uoleit mab bodu at am
Guir gormant aethant cennin
Guinweith a medweith oedyn
O ancwyn Mynydawc anthuim
Cim mrwynawc o goll gur gwned rin
Mal taran nem tarhei yscwytaur
Rac rynnaud eithinin
Moch arvireit i meitit pan *crs*
Cinerein i midin o douis
In towys enilin
Rac cant em gwant cesseuin
Oed mor guanauc idinin
Mal ivet med neu win
Oed mor diachar
Yt wanei escar
Uid alt guanar gurthyn
Moch aruireit i more i cinim
A pherym ac stre
Bu civeirch gueirguiat
Ig cin or or cat
Civeillt ar garat
Init gene
Bu guolut mynut bu le
Bu guanar gueilgin gurymde
Guelet e lavanaur en liwet
In Ciuamwin gal galet
Rac godwryf y aessawr godechet
Techin rai eidin vre uiriet
Meint a gaffeilau nyt atkorei
O honau cuir oed arnaw ac canet [vei
Cindynnyauc calc drei pan griniec gri-
Nit adwanei ri guanei riguanet
Oed menych gwedy cuin i escar i cimluin
Oed guenwin hu carantet
A chyn i olo a tan tut guet
Daiar dirlishei efar med met
Hurtrevit clair Cinteiluuad
Claer cleu na clair air uener sehic [rat
Amsutseic sic sac adleo gogyuurd gogym-
Edili edili ui puillyat
Nys adrawd gododin in dit pleigheit
Na bei cynhaual citeluat
Llavnaur led rud laun ciuachlud
Guron guorut y maran laun gur leidyat
Laguen utat stadal vleidyat
Bleid ciman lluarth teulu in ladu
Cin oi dalu ni bu guan enwir ot guur
Guereit rector Cindur mur pob kyvyeith
Tutvwlch treissic haer caer godileit
Kyvarvu ac ac erodu leidyat lu
Hero ny bu ac cihoit ac i hero ni bu
Hero ciued guec guero
Gnissint guevilon ar e helo
Nit oed ar les bro bot ero ni cilius taro
Trin let un ero traws y achaus liuirdelo
Ef guant tra trigant echassaf
Et ladei auet ac eithaf
Oid guiu e mlaen llu llarahaf
Godolei o heit meirch e gayaf
Gochore brein du ar vur caer cein
Ef Arthur rug ciuin uerthi ig disur
Ig Kynnor guernor guaur
Erdyledam canu i Cenon cig ueren
In guarth ac cin bu diuant dileit
Aeron riuessit i loflen ar pen erirhon luit
E ranuit goreu buit i iglivon
Ar les Minidawc marchawc maon
Em dodes itu ar gwasu galon
Ar Gatraeth oed fraeth eurdorchogyon
Wy guenint lledint seivogyon
Oed ech eu temyr treis canaon
Oed odit i mit o barth Vrython
Gododin o bell guell no Chenon
Erdiledaf canu ciman caffa in cetwir
Am Gatraeth ri guanaid brit rec
Brit gue ad guiar sathar sanget
Sengit guit guned
Dial am dal med o galanet
Cives riget nis cibno guedi cyffro cat
Cevei cimwyn idau civi daeret
Llithyessit adar ada am edismyccaf
Edeuuniat eithuuat aruhicat
Et guisgus awr ig kinnor gaur
Ig cin varan edeiuinieit ballauc
Tal gellauc cat tridid engiriawl
Etlinaut gaur arth arwynawl
Ar grugiat guor vlodyat erigliriat
Hir lu cem bu gupno mab gwen gat
Erdiledaf canu ciman ci
Guernit llawen llogell bit budit did di.

YRYMES DYDDBRAWD.[1]

O L. E. D.

Deus duw delwad[2]
Gwledig gwaed neirthiad[3]
Crist Iesu gwyliad
Rhwysg rhiydd amnad[4]
Adfelach caffad[5]
Nim gwnel heb rannedd
Moli dy drugaredd[6]
Ni ddyfu yma
Gwledig dy gynna[7]
Ni ddyfu[8] ni ddyfydd

[1] Armes dyd brawd (detbrawd.—Ll. C).
[2] Dominus Deus deliad.—Ll. P. P.
[3] Gwlad nerthiad.—Ll. P. P.
[4] Rrwyk rriydd an mad.—Ll. P. P.
[5] Nen yn doeth adail mad, yn pen ith gavad.—Ll. P. P.
[6] Ni bom heb rannedd, Oth vawr drugaredd.—Ll. P. P.
[7] Ni ddivydd yma, Un gwledic mor dda.—Ll. P. P.
[8] Ni ddoeth.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Neb cystal a dofydd
Ni ganed yn nydd plwyw[1]
Neb cystal a Duw
Ac nid addef
Neb cystal ag ef
Uch nef is nef
Nid gwledig namyn ef[2]
Uch mor is mor
Ef a'n crewys
Pan ddyffo dews
Ef an gwna mawr trws[3]
Dydd brawd yn echwrys
Cennadau o ddrws
Gwynt a mor a than[4]
Lluched a tharian
Eiryf eb gwengan
Llwyth byd yn griddfan
Ergelawr dygedawr llawhethan
Ergelhawr mor a syr
Pan ddisgynno pater
I ddial a'i nifer
A chyrn gopetror
Ac ennynnu mor
Llwyth byd llosgetawr
Hynny fwynt marwawr
Llosgawd ynial ran
Rhac ei fawr faran
Ef tynho aches[5]
Rhac ei faranrhes
Diffurn dydd reges
Gwae ai harhoes
Ef tarddo talawr
Tarddid nef i lawr
Gwynt rudd dygetawr
Ech y gadwynawr
Neu byt mor wastad
Mal pan gread
Saith pedyr ai dywawd[6]
Daear ddiwarnawd
Dywawd duw Sadwrn

[1]Ni aned mewn plwyw.—Ll. P. P.

[2]Is nef ag uwch nef,
Nid oes brenhin ond ef
Ef a greodd pob dyn
Uwchlaw pob terfyn
Ef a roes pob rran
Dan law'r byd bychan
Val y roes y gwir ior
Y terfyneu ir mor
Velly daw diwedd,
Ar lawr varannedd
Pymthec diwrnawd
Cyn dyvod dydd brawd
I tyr cadwynau
Yr holl blanedau
Ll. P. P.

[3]Yna bydd mawrdrwst
Ar y ddaear grynwst
Pan ddiscyno Deus,
Ynghanol mundus
Dirfawr ofn a fydd,
Ar y pedwar defnydd
Ll. P. P.

[4]Gwynt dwr a than,
Daear awyr dylan
Or wy vab gwiwgan
Llwyth byd yn griddfan
Er golau yr huan
Discyt ur llywethan
Pan ddel yn prior
Ai gyrn pedeiror
Ac ennynu'r mor
Ar main yn varwor
Pan ddel y pumoes
Ger bron Agios
Llawer deigyr ar sarn
Rhag y vawr farn
Ll. P. P.

[5]Dyd brawd diaches
Gwae ae arhoes
Pan gryno reges
Rhag ei fawr farnes
Ll. P. P.

[6]Pedyr a ddywawd
Am y ddaear farnawd
Ll. P. P.

Daear yn unffwrn
Sadwrn fore rhwydd
I'n gwnaho ni culwydd
Tir bydawl tywydd
Gwynt y toddo gwydd
Ebryn bob dyhedd[1]
Pan losgo mynyddedd
Atfydd triganedd
A chyrn rhag rhiedd
Cyfoethawg ai henfyn
Mor a thir a llyn
Atfydd cyrn dygryn
A daear gychwyn
Ac uch pob mehyn
A marw mein fyddin
Eryf argelwch
Ac enynnu llwch
Ton anghyolwch
Tarian ymrythwch
Teithiawg afar
Ac eryf trwy alar
Ac enynnu trwy far[2]
Rhwng nef a daear
Pan ddyffo trindawd
Ymaes maestawd
Llu nef ymdanaw
Llwyth llydan attaw
Cyrdd a cherddorion
A chathleu engylion
Drychafant o feddau[3]
Eirant o ddechrau
Eirant cwu coed[4]
Ar gymaint addoed
A rewiniwys mor
A wnant mawr gawr
Pryd pan ddyffo
Ef ai gwahano
Y sawl a fo meu[5]
Ymchoelant o ddeheu
A ddigonwy camwedd
Ymchoelent y pothgledd
Ponid erlys dy gyfreu
A lefeir dy eneu
Dy fyned yn du hynt yn nanheu
Yn nhywyll heb leufereu
Ac ym oedd ei eirau
Ac ym oedd ei ieithau
Ac ym oedd ei ganwlad
Ac ei cant lloneid

[1]I daw tan pob tuedd
I losci'r mynyddedd
Ll. P. P.

[2]Llefain anghlaear
A fydd ar y ddaear
Pan ddel Drindawd
I faes Maiestawd.
Ll P. P.

[3]Kyvodant or beddau
A oddefodd angau
Ll. P. P.

[4]O gread Addaf
Hyd y dydd diweddaf
Yno i dywait ein ior
Wrth fyw a marwor

[5]Y sawl y sydd vau
Elont im deau
A wnaeth y camwedd
Elont y barth cledd
I fyned yn glau
Lle nid oes golau
Mi a roes iwch hadau
Ag a roes iwch ieithau
Ll. P. P.

Digitized by Google

Canfed gwlad pressent[1]
Ni bum heb gadwent
Oedd mynych cyfar chwerw
Y rhof a'm cefnderw
Oedd mynych cyrysgwyddad
Y rhof a'm cywlad
Oedd mynych cyflafan
Y rhofi ar truan
A'm goryw hwn fyth
Ni'm gwnaei dyn byth
Am gyrrwys ynghrog
A wyddwn yn og
Am gyrrwys ym mhren
Dibynwys fy mhen
Tafaw di fy neudroed[2]
Mor tru eu haddoed
Tauaw dyr boened
Ef gyrn fy nhraed
Tauaw dy fy nwy fraich
Ni ddybydd eu baich
Tawaw dy fy nwy ysgwydd
Handid mor dyfedd
Tauaw dyr cethron
O fewn fy nghalon
Tauaw dy gethrawd
Yrhwng fy neu lygad
Tauaw yr da allad[3]
Coron ddrain i'm iad
Tauaw dy oestru
A wanpwyd fy nhu
Teu i chwithau
Mal yr ywch llaw ddeheu
Iwch ni bydd maddau[4]
Fyngwan a bereu
A wledig ni wyddiem
Pan oedd ti a grogem
Gwledig nef gwledig pob tud
Ni wyddem ni grist tud vyhud
Bei ath wybyddem
Christ ath athechem
Nid arfollir gwad
Gan lwyth eis
Digon sawchi anfad
Yn erbyn Dofyddiad
Canmil engylion
Y sydd i'mi yn dyston
A ddoeth im cyrchaw
Gwedi fy nghrogaw
Ynghrog yn greuled[1]
Myhun im gwared
Yn nefoedd bu cryd
Pan in crogyssid
Pan orelwis Eli[2]
Dy culwydd uch celi
A chenwch ddau Ieuan
Rhagof y ddau gynran
A dau lyfr yn eich llaw
Yn eu darlleaw
Nis deubi ryrys
Rygoswy rygossys
Ac awch bi wyniaith
Gwerth awch ynfyd araith
Cayator y ddylaith
A wnawch i uffern llaith
Crist Iesu uchel ryseilas trycha mil blwyddynedd
Er pan ytyw ym muchedd
Ac ail mil cyn crog
Yt lewychi Enog
Neu nid adwen ddrud
Maint eu heissillut
Gwlad press ith ermud
A chyd awch beiodud
Trychan mil blwyddynedd namyn un
Origodid buchedd tragywydd

TALIESIN AI KANT.

[1] Mi roes iwch gadwent
Ynghanol eich present
O bob cyfryw ryw
Rhof am kefnderyw
Mi a euthum ar bren
I gymryd fy nien
Er adver mab dyn
O garchar ei elyn
Ll. P. P.

[2] Trawed y neudroed
Mor ddrut ir haeddoet
Truan iawn im poenet
Om pen im traet
Trawed fy neuvraich
Neu'r gawsant eu baich
Kavas pob yscwydd
Dolur didramgwydd
Tewon yw kethrad
Rhwng fy neu lygad.
Ll. P. P.

[3] Tewion yw tylliad
Koron ddrain im iad
Hyn oll a wnaethum
Er cariad i ddyn
Mae a wnaethoch chwithau
Om kariad inhau
Ni roesoch im fwyd
Na thy rhag annwyd
Arglwydd ner cawsud
Pe is archesud
Pan welsoch dlawd
Ar ddelw'r Drindawd
Er doluriaw fy nghnawd
Yn govyn kardawd
Pes trugarhessud
Trugaredd a gawsud
Am na thrugarheaist
Trugaredd a golleist
A wnaeth yn anfad
Yn erbyn y tad -Ll. P. P.

[4] Ni chewch chwi faddeu
Eich camarferau
Ll. P. P.

YR AWDYL VRAITH.

1. 1.[3] Ev a wnaeth Panton
Ar lawr glyn Ebron[4]

[1] Ynghrog iawn greuled
I rhoesoch eich gwared
Atteb ni wyddoch
Pam im crogasoch
Can mil o engylion
Y sydd yn dystion
A ddoethont im cyrchu
Wedi fynghladdu
Arglwydd ni wyddom
Mai ti a grogasom
Gwledic nef a phob tud,
Ni wyddom pwy oeddut
Ni arvollir gwad
Gan lwyth issaf wlad
Ni roer aur dalaith
Ar rawd uffernfaith
Yno gwae a wnaeth lys
Ar fro annilys
Gwae a edewis dryaor
Ynglyn llosgitor. Ll P.P.

[2] Ef a ddywaid Eli
Duw culwyd Celi
Mae tri die cyn brawd
I gwledycha Ennawc
Ym i dywaid pob cnawd
Dynion daearawd
Gwae a roes ei fryd
Ar lawr creulyd
Val y traetha Ieuan
Yn yr ysgrythyr lan
Gwae a ymdirietto
Yn yr hwn nid eiddo
Nid oes or presen
Or dechreu hyd orphen
Un orig or dydd [wydd
Wrth y fuchedd dragy-

[3] *Y ddau riviad a ddengys drevyn yr awdyl yn ol amryw lyvrau.*

[4] Ebrion.

Digitized by Google

Ai ddwylaw gwynion
Gwiwlun Adda[1]

2. 2. A phum can mlynedd
Heb vawr yngeledd[2]
Bu ev yn gorwedd
Cyn[3] cael anima

3. 3. Ev a wnaeth Eilwys
Yn llys paradwys
A'i asen aswys
Iesin Eva[4]

4. 4. Seithawr i buan'
Yn cadw'r berllan
Cyn cyvrdan satan
Sitiwr tartara[5]

5. 5. Oddiyno gyrwyd
Drwy ryn ac anwyd
I gael[6] eu bywyd
I'r byd yma

6. 6. I ddwyn trwy ludded
Meibion a merched
I gael ofuned[7]
Ar dir Asia[8]

7. 9. I Adda ai gymhar
Y rhoed[9] rhaw balar
I dori daiar[10]
I gael bara

8. 11. Engylawl genad
Gan Dduw uchel-dad[11]
A ddug had tyviad
Hyd at Eva

9. 10. A gwenith claerwyn
I hau'r havaryn[12]
I borthi pob dyn
Hyd wyl Vagna[13]

10. 12. Hithau darguddiodd[14]
Degved ran o'r rhodd[15]
Hyd na chwbl hauodd[16]
Yr holl balva[17]

[1] Gyn' hwmania: gun hwmana.
[2] Heb vawr anrhydedd.
[3] Heb.
[4] Aswsiesu a femina: aswys iesin fæmina.
[5] Sutiwr tartara: Kyfyrdd Tartara.
[6] I ennill.
[7] Rhag haeddu ddured (teyrnged dured).
[8] Asea; yr Asia.
[9] Deuth.
[10] I bryforio'r ddaear: I lafurio daer.
[11] Goruwch dad. [dyffryn (orwyn).
[12] I hau'r rhyforyn: I gael'r hafaryn: I hau rhyd
[13] Hyd ddydd Fagne: Yd wyl Fagna.
[14] Hithe a ddarguddiodd: hithau a guddiodd.
[15] Y ddegfed ran ir (y) rhodd.
[16] Yd na chwplaodh. [17] Balfau.

11. 13. Yno lle'r hauwyd
Yr yd a gelwyd[1]
Medd Daniel[2] brofwyd
A brofeta[3]

12. 14. Rhyg du a gavad[4]
Yn lle'r gwenithad[5]
Er dangaws avrad
Ar ladrata

13. 15. Am hyn o reswm[6]
Rhag ovyn dydd dwm[7]
Mae'n rhaid roi degwm[8]
I Dduw'n bena'

14. 17. O'r gwenith gwyn-vraint[9]
A'r gwin rhudd rhwydd vraint
Y gwnair corf cywraint
Crist vab Alpha[10]

15. 18. Yr avrllad yw'r cnawd
A'r gwin yw'r gwaedrawd[11]
A geiriau'r drindawd
A'u cysègra

16. 19. Y llyvrau dirgel[12]
O ddwylaw manwel[13]
A ddug yr angel
A'u rhoi Adda[14]

17. 20. Pan ydoedd yn rhen[15]
Hyd tros y ddwyen[16]
Yn nwvr Iorddonen[17]
Yn dirwesta

18. 7. Dau bump a deg wyth[18]
Y bu yn amwyth[19]
Yn arwain mysg-lwyth[20]
Masgl fœmina[21]

19. 8. Ac unwaith heb gel
Pan ymddug Abel[22]

[1] Yr had a gelkwyd: Yr yd a gelpwyd.
[2] Samuel.
[3] Broffesia.
[4] Rhyg du a gad.
[5] Gwenith mad: gwenith had.
[6] Am hyn o ffals-dwrn.
[7] Rhag ofn dydd hwn: Mae'n rhaid medd Satwrn.
[8] I bawb roi degwm.
[9] Gwirfraint.
[10] Crist ap agla: Crist fab agla.
[11] Gwaedlawd: gwaedawd.
[12] Llyfr pob (rhyw) ddirgel: Pob rhyw lyfr dirgel.
[13] Emanuel.
[14] A ddwg (y) Raphael iw roi i adda.
[15] Pan ydoedd yn hen: Pan oedd ym mresen.
[16] Yn nwfr Iorddonen.
[17] Hyd tros i ddwyen yn i ddyfrwestva.
[18] Dau bump deg (ag) wyth: Dau un deg ac wyth.
[19] Y bu hi yn ymlwyth: Y bu yn ymdwyth.
[20] Yn arwain ymsclwyth.
[21] Mascula femina: Masgl a femina.
[22] Ir ymddug Abel.

Digitized by Google

A Chain ddiymwel
Homicida[1]

20. 21. Deuddeg gweryddon[2]
Pedwar angylion[3]
Anvones Leison[4]
I lys Eva.

21. 22. I ddangaws cannerth[5]
Rhag pob rhyw draferth
Pan vai anghyvnerth[6]
Ar brygnata[7]

22. 23. Dirvawr ovalon
A vu ar ddynion
Cyn cael arwyddion
Misericordia

23. 16. Or gwin sinobl-rhudd[8]
A blanwyd ar heul-ddydd
Ar nos loer gynnydd
A gwymp luna[9]

24. 24. E gavas[10] Moesen
Rhag dirvawr angen[11]
Y tair gwialen[12]
Ar ddominica[13]

25. 25. Ve gavas[14] Salmon
Yn Nhwr Babilon
Holl gelvyddydon[15]
Arca fœdera[16]

26. Mawr gevais innau[17]
Yn vy mardd-lyvrau[18]
Holl gelvyddydau
Gwlad Europa

27. 27. Och Dduw, mor druan
Y daw'r ddarogan[19]
Drwy ddirvawr gwynvan[20]
I lin Troea

28. Sarfes gadwynawg
Valch annhrugarawg

[1] Ddiymwelediga: Yr homicida: Ddymwaredoca: I Arasynia: I Amisidia.
[2] Pymtheg o wryddon: Pedwar o angylion.
[3] A phedwar angylion: A deuddeg gweryddon.
[4] Anvones Layson. [5] I ddangos nerth.
[6] Pan ddel anghyfraith.
[7] Ar bererindotta: Ar brinatra: Ar Brutania.
[8] Gwin sinobl rhudd.
[9] Y gwimaluna: Ar gwin alpha.
[10] Ef a gafas. [11] Y tair gwialen.
[12] Rhaw ddirfawr angen
[13] Ar ddominia. [14] Ef (E) a gafas.
[15] Yr holl gelfyddydon.
[16] Arca a ffecia: Gwlad Europa.
[17] Ag a gafas inneu.
[18] Yn fy mardd-gyfrau: Yn fy mhrif-lyfrau.
[19] Drwy ddirfawr gwynran (gyfrdan).
[20] Ydyw'r ddarogan.

A'i hesgyll arvawg[1]
O Sermania[2]

29. 29. Hon[3] a oresgyn
Holl Loegyr a Phrydyn[4]
O lan mor Llychlyn
Hyd Sabrina[5]

30. 30. Yna bydd Brython
Yn garcharorion[6]
Yn mraint alltudion
O Saxonia[7]

31. 31. Eu ner a volant
A'u hiaith a gadwant
Eu tir a gollant
Ond gwyllt Walia

32. 32. Oni ddel rhyw vyd
Yn ol hir benyd
Pan vo gogyhyd[8]
Y ddau draha

33. 33. Yno caif Brython[9]
Eu tir a'u coron
A'r bobl estronion
A ddivlana

34. 34. Geiriau yr angel[10]
Am hedd a rhyvel
A vydd diogel
I Brytania[11]

35. 26. Mi wn[12] eu cerdded
A'u twng a'u tynged[13]
A'u tro a'u trwydded[14]
Hyd ultima[15]

O'r haul i'r ddaiar o ddwvn i orchudd
Ond mi Taliesin nid oes cyvarwydd.

[1] Ai hesgyll sefydlog: Ai hesgyll yn ewrog (arfog).
[2] Sarmania.
[3] Hono.
[4] Loegr a Phrydyn.
[5] Yd yn Sabrina.
[6] Fal carcharonion.
[7] Ir Saxonia: I Saxonia.
[8] Gogyd.
[9] Yno y caiff Brython.
[10] Geiriau Emanuel: Geiriau Attanael.
[11] I frutania: I lin Troia.
[12] Mi a wn.
[13] I tro ai trwydded.
[14] I twng ai tynged.
[15] Hyd ddydd ultima.

DIVREGWAWD TALIESIN.[16]

GORUCHEL Dduw golochir ym hob va[17]
Goruchel ei enwau yn hebrea[18]

[16] *Neu Ymddivregwawd: neu Bragawdgerdd Taliesin allan o Lyvyr y* Dr. J. Davies; *sev adysgriveniad allan o Lyvyr Darogan* Bodhenlli; *ac wedi ei chymharu gyda amryw lyvrau ei eill.*
[17] Golochir ym mhob wa: a weddia ym mhob fa.
[18] Goruchel glod ymhob da.

Digitized by Google

Eli eloi ac adonai[1] ac o ac alpha[2]
Peryv nev parhaus gwrdda
Peris[3] paradwys yn gynnwys i'r rhai da
Ac ufern i'r rhai drwg a gwg i'w diva
Peris ef nef parhaus wrda
Parwydydd elvydd peris privdda[4]
O dan ac awyr a llyr a therra[5]
Can ni bwynt un unian tan a therra
Cadwynau dyrys o dir hyd ethera
Pwy namyn cyvrwys ai cyvrwyma[6]
A chynnil a chelvydd yn holi materia[7]
Achymmau helis o lemaria
Canys nid un anwyd ser a therra
Nid maen nid haearn ai cadarna
Nid cors nid calav tudded ai cuddia[8]
Nid plwm trwm ei risg a'i gorwisga
Nid mettel o waith uvel ai cylchyna
Neus gwisgwys celvydd gwr a dwvr a ia[9]
Traethadur prophwyd pur ai traetha[10]
Ond celvyddyd Panton sempiterna
Pan ddywed tad Selyv yn psalmodia
Quis tegit aqua superiora
Qui legis scriptura
Neus gorwisgwys gwr celvydd nev oi nodd-
A syr a sygnau a haul a lluna[12] [va[11]
Peunydd cylch elvydd haul ai hwylia
Yn uchel odduchom i lleuvera[13]
Pum gwregys lluniws lluniedydd llawndda
Sicut in cœlo et in terra
Llawn yw y ddau eithav o eiry ac ia[14]
A rhag eu hoervel neb nis nesaa
Ail dau a osoded o'r tu isa'[15]
Yn llawn o yngres gwres ignisia
Pumed yw y pervedd[16] neb nis cyvannedda
Rhac maint tragwres haul yn ei redegva[17]
Oes na gwydd na dail na neb rhyw anivail
Y ddau o boptu y dyvu tymer da[18]
Gwres oddihwnt ac oervel oddima[19]
Peris Duw ddwy fynnawn cyvlawn eu da[20]
Fynnawn gwres yn awyr a haul yw ei
hwylva[21]

A'r ail fynnawn a ddail yr eigiawn yn
yma[1]
Peryv nev a beris pob da[2]
A berys present i blant Adda[3]
A beris paradwys yn gynnwys i'r sawl a
vo da
Ac fern i'r rhai drwg er eu diva
A beris blwyddynoedd ac oesoedd a secula[6]
Cyntav oes Addav[4] ac oes Eva
Eiloes oes Noe[5] a novies yn archa
Trydedd oes oes Abraham pen fydd[7] pater
patriarcha
Pedwaredd oes oes Moesen o Egyptica[8]
A gavas y deuddeg fordd drwy Vari Rubia
A gavas gan geli voddi Pharona
A gavas[9] dengair deddv yn y dirwestva
Mewn dau davl vaen yn mynydd Sina
Pumed oes oes ddedwydd Davydd propheta
Chweched oes oes Iesu a hyd vrawd y para
Ac ynddi y proved[10] y prophesia
Dyvod o heppil[11] enwir Eva
Mal y daw o'r drain[12] blodau rosa
Mair wyry a ddyvu yn mru Anna[13]
Ac Iesu a ddyvu o vru Maria
A'r nos y ganed Iesu gwr a'n iachaa[14]
Y clywid[15] cor engylion nev yn canu gloria
In excelsis Deo et in terra
Dyvynwys elvydd i lawer da
Ac i'r tri brenin seren lucerna[16]
Tra vu Emanuel yn dawel yma
Gwnaeth gwyrthiau lawer a gweithredoedd
da[17]
Gwnaeth ar y neithiawr Ieuan yn Galilea[18]
O'r dwvr y gwin melys[19] pan erchis Maria
Ev porthes pum-mil[20] ar y pumtorth bara
Mwy oedd o wargred nog a lewed[21] wrth
vwyta
Cyvodes y vorwyn o'r domo clausa
Cyvodes unmab mam[22] extra porta
Y ar ei elorwydd o'i orweddva[23]
Cyvodes Lazar[24]
Y dan y ddaiar
Brawd Mair a Martha
Ev treiddwys tonau
Heb geisio llongau
Hyd y borthva

[1] Omega.
[2] Eli Eli Eloy ac Adoneia : Pater et homo O ac Alpha.
[3] Peir.
[4] Pa ryw dy elfydd a orug Agla.
[5] A syr a therra.
[6] Nid oes ond cyfrwys au cyfrifa.
[7] Yn holi matria; yn holi Maria.
[8] Nid cors nid calaf rhudd er au kuddia
Nid calaf tudded au cuddia.
[9] Neus gwisgwys celfydd gwr dwfr ag ia.
[10] Prophwyd traethad per ai traetha: *Ar ol y ganlynol mewn un llyvr.*
[11] Neus gorwisgws gwr kelfydd nef ai noddfa.
[12] Sugnau a ser a haul a luna.
[13] Oddiuchom lloer lleuuera. [14] O eira a ia.
[15] Ail a osoded or tu issa.
[16] Y punmded yw'r perfedd.
[17] Rygotfa.—Ll. P. P.
[18] Ar deau y sydd ardymyr da.—Ll. P. P.
[19] Yr oerfel o'r tu hwnt a'r gwres o'r tu yma.—Ll.P.P.
[20] Gorug dwy ffynawn cyflawn eu da: Peris Daw dwy ffynnawn gyflawn o dda (o eli dda).
[21] Fynawn wres yn uchel haul yw ei hwylva: a haul yn i hwyfla (hadva, ladva).

[1] Ac o'r trydydd fynnawn y dyellir eigiawn attan yma.
Yr eil ffynnawn yn deil eigiawn attom yma.
[2] Perus nef peris pob da.
[3] Efa.
[4] A beris oes ac oesoedd blwynyddoedd a secula.
[5] Oes oes Addaf.
[6] Ar ail oes Noe.
[7] Abram benffydd.
[8] Pedwerydd oes Foesen ym mynydd sina.
[9] Pan gavas.
[10] Ac yna i proved.
[11] Y doeth o heppil.
[12] Ar y drain. [Anna.
[13] Mair wyrf a doeth o fry
[14] Gwr an nertha.
[15] I clywspwd.
[16] Ac i'r tri brenin serena.
[17] Fo a wnaeth wyrthiau a llawer o dda.
[18] Neithiawr yn Galalia.
[19] O'r dwfr yn win melus.
[20] Porthes y pum mil.
[21] Nog a weled.
[22] Gwraig.
[23] Y pedwerydd dydd o'i 'wedd orweddfa.—Ll.P.P.
[24] Sef cyfodes Lazar.

Digitized by Google

Ev a vu veddig[1]
I'r parlysedig[2]
Yn ymyl porthig piscina
Ev a vu veddig[3]
I'r clav nychedig
A ddoeth attaw hyd y dyrva
Ev gwarawd deillion[4]
Ev diddan cleivion[5]
A charcharorion
O bob clevyd a'u gorthryma
Nis cyvriv nebawd
Na'r holl vedysawd
Byth nis traetha
A wnaeth ein rhiau
O anryveddodau
Hyd tra vu yma
O'r diwedd y dyvu[6]
Iachwyddawl Iesu[7]
Hyd yn Ierosolyma[8]
Y cymmerth crog a chethrau
A frewyllau ac angau
Y cymerth un mab Maria
I obrynu llawer o law satana[9]
Ev cyvodes y trydydd dydd o'i vedd orweddva[10]
Ac a ddoeth at ei ddisgyblon gwedi bwyta
Gwedi yspaid dieuoedd[11] quadraginta
Neud o mewn nev y daeth pan ddaeth yma[12] [etwa[13]
Mewn nev bu mewn y bydd mewn y mae
A dyddbrawd y daw ev attam ni yma[14]
Ac a ddwg gantaw y sawl ai cofa
Y caif Mihangel y saul a vo da
I obrynu gwlad nev ys ev y sydd dda
Y gethern enwir a adewir yma [da
Y gethern y sy waeth ni wnaethant ddim
Y gethern a el i ufern gan Lucifer ydd a
Pwy a wyr pwy ynt, pwy a'u cofa[15]
Pwy onid cyvrwys a'u cyvriva
Gwae a gymerth bedydd
A chred a chrevydd
Ac ni sevis yn dda[16]
Gwae berchenawg tir
Ni chynnalio ei wir[1]
Rhag un traha[2]
Gwae er gwerth gweini
A vo cyn trengi
Oni thrugaraa
Gwae hwynt penaethau
O chwant alavau
A dyr devodau
Ac a'u diva
Gwae ofeiriad byd
Ni angreiftia gwyd
Ni phregetha
Ni warcheidw ei gail[3]
Ac ev yn vugail
Nis areilia
Ni ddifer ei ddevaid[4]
Rhag bleiddiau Rhuveiniaid[5]
A'u fon glopa[6]
Gwae ev a vo ci
Cyn diwedd gweini
Erbyn tervyn trengi
Gwae ni thrugarha
Gwae ni chred i'r drindawd[7]
Gwae ni gynnydd cardawd
Ac ni thrugaraa[8]
Gwae a yso bwyd
Gwae ni char olochwyd
Ni lavuria[9]
Gwae hwynt gynniviaid[10]
Ni garant eu henaid
Ni ddygymma[11]
Gwae a geisio ei vryd[12]
Hyd tra vo mewn byd
Trwy drais a thraha
Gwae berchen da cybydd
Gwae leidyr difydd
O ledrata
Gwae a laddo dynion
Gwae a dyng anudon
Onis dywyca
Gawe berchen tafawd
A farno camvrawd[13]
Onis dilea
Gwae wrth gymydwg
A gynnalio gwg[14]

[1] Fo fu feddyg.
[2] I'r paralytig.
[3] Fo fu feddyg.
[4] Gwaredawdd ddeillion.
[5] Gwaredawdd gleifion.—Ll. P. P.
[6] Ac yn y diwedd dyfu.
[7] Iachaaw Iesu: Iachusawl Iesu.—Ll. P. P.
[8] Serisolyma.
[9] Yny i cymerth cethreu
A dirfawr angeu mab Maria
Er dadbrynu ei lu o law satana.—Ll. P. P.
[10] O'i orweddfa.
[11] Hir.
[12] Neud aeth men pan ddoeth:
Neu'r aeth men pan ddoeth yn y nef i bu yn y nef i mae:
I nef ydd aeth mewn pan ddoeth yma.—Ll. P. P.
[13] Mewn ydoedd mewn i bu mewn i mae etwa.
[14] Attam yma.
[15] *Nid ynt y 6 ban rhagvlaenawl yn* Ll. P. P.
[16] Ac nis ceidw yn dda.

[1] Ni cheidw ei wir.—Ll. P. P.
[2] Rhag y traha: Rhag i ddifa.—Ll. P. P.
[3] Gwae ni ddiffer ei gail:
Gwae ni warcheidw ei gail.—Ll. P. P.
[4] Gwae ni ddiffer (cheidw) ei ddefaid.—Ll. P. P.
[5] Rhibynniaid: rubanniaid: rybynniaid.—Ll. P. P.
[6] A chyffes dda: Ai ffon glwppa.
[7] Gwae ni weiniaid safawd
Gwae ni chred i'r drindawd
Gwae ni chynnydd kerdawd, Gwae ni thrugarha.
[8] Gwae a ddwg treftad gweddw a gwan onis adfera.
[9] Gwae a yn bwyd, Ni chan golochwyd. [—Ll. P. P.
Gwae ni lafuria.—Ll. P. P.
[10] Gwnnifiaid: gweiniaid: gweinifiaid.—Ll. P. P.
[11] Ni ddegyma.
[12] Gwae a gasclo golud.
[13] Cyn yscar ai gnawd.—Ll. P. P.
[14] Gwae a gynhalio gwg wrth ei gymydawg.—Ll. P. P.

Digitized by Google

A wnel iddo ddrwg
Ac a ddwg ei dda
Gwae a ddyco tystiolaeth gam
Ar vab no vam[1]
Onis penytia
Gwae ddigasog saint
Ni chynnal eu braint
Nis addola[2]
Gwae yn erbyn angau
A wnel[3] pechodau
Nis cyfesa
Gwae erbyn dyddbrawd
Ni chospo ei gnawd
Ac am ei briawd
Ni phrydera
Gwae ev a gynnydd
Gogan a chelwydd
Cyn ei elorwydd
Onis gogela[4]
Gwae a gynnail arnaw
Ac a ddwg attaw
Ar ni vo yn eiddaw
Gwae a yspail tud[5]
A gynnalio golud[6]
Oni gyvnewita
Gwae a ddyco trevtad
Gweddw ac ymddivad
Onis cyvrana[7]
Gwae a orthrymo ar wan[8]
Ai cawdd ac a ddwg ei ran
Onis advera[9]
Gwae ni garo Duw
Gwae a gasao dyn[10]
Gwae ai diva
Gwae a gynnail bar
Yn ei galon wrth ei gar[11]
Ac ai casaa
Gwae berchenog bwyd
Ac a gaeo ei glwyd
Ac ni alwo bwyst
Wrth ei vwyta
Gwae a ladd bendevig
Gwae a wel sychedig
Nis disycha
Gwae berchen cyvoeth
A welo lednoeth
Onis cuddia
Gwae ni roddo letty
A than a gwely
I beregrina[12]
Gwae a gawdd gwirion
Gwae ni ddiddan cleivion
A charcharorion
Nis govwya[1]
Gwae ev pan aned
A ddwg ei weithred
Yn inferna
Gwae hwynt y gethern[2]
A wladycha ufern[3]
Byth wedy yma[4]
Man y mae[5] ubain
Man y mae[5] llevain
A llawer pla
Man y mae[5] griddvan
Man y mae[5] poethvan
Heb esgorva
Man y mae[5] deincryd
Man y mae[5] anwyd
Ac eiry ac ia
Ac nad oes[6] dadolwch
Nac edivarwch
Vyth wedi yma
Achav arch i'r Mab rhad ac i'r Tad da
Trugaredd y Drindawd a drugarhaa
Cyn myned yn medd i'm gorweddva[7]
Llwyr edivarwch tud cyn elwyv oddiyma
Ar a veddyliais
Ar a ddigonais
O drais a thraha
Cael i'm drugaredd a diwedd da[8]

TALIESIN.[9]

[1] Ar fab Abraham: Ar fab I fam.
[2] Yn Sabbatha.—Ll. P. P.
[3] A folo: a wnelo.
[4] *Pennill o* L. P. P.
[5] Gwae a gynnail tud.
[6] Gwae a gynnydd golud.
[7] *Pennill o* L. P. P.
[8] Gwae a orthrymo ar weddw a gwan.
[9] Onis cyfrana.
[10] Gwae ni gassa dyn.
[11] Wrth gar.
[12] I bererina.

CYFFES TALIESIN.

BENEDICITE Dominus[10] drwy nerth Iesu fab Alpha
I'r wyf yn cydnabod[11] i Dduw a'r Drindod gorucha
Fy mod yn wir pechadur ir penadur[12] cadarna
O air meddwl a bryd a bywyd anmherffeithia
Camdreulio fy mhum synwyr mewn cyferwyr[13] a thraha
Ac arfer[14] or seith brifwyd heb boenyd na dirwestfa
Esceuluso iawn fuchedd a saith rinwedd Ecclesia
Miserere mei Deus iti f'arglwydd[15] erfynia

[1] Nis llawenha.
[2] Gwae 'nt hwy y gethern. Gwaenhwy y gethern.
[3] A fynnant uffern.
[4] Yn y Rathydra.
[5] Yn i mae.
[6] Man nid oes.
[7] Cyn myned i'm bedd ar (a'm) diwedd orweddfa.
[8] *Ban o* L. P. P.
[9] Ionas Athraw o Vynwy ai cant medd hen Lyvyr Darogan Bodhenlli.
[10] Benedicte Domine.—Ll. P. P.
[11] Ir wy'n cydnabod. Ll. P. P.
[12] Bechadur im pennadur.—Ll. P. P.
[13] Seguryd.—Ll. P. P.
[14] Ymarfer.—Ll. P. P.
[15] Itti Iesu yr.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Iesu er dy bum archoll am hyn oll[1] ir archa
Maddeu fy holl gamwedd cyn myned i orweddfa[2]
Pan ddel angeu im calon ac oer loesion a chrynfa
Dwyn poenyd tros fy mhechod a rhoddi[3] nis galla
Efrydd mud byddar[4] a dall ac anghall fydda
Am cynghorau[5] am trysor am anwylyd[6] adawaf
Am gweithredoedd[7] am canlyn am gelyn cyhudda
Pan ddelwyf i borth y fonwent y bresent adawaf
Ar a welais y gerais oll a ddigaraf[8]
Fy ngwely a wnair mewn gro a rhwymo fy nwy adaf[9]
A chlustog faen dan fy mhen a thudded pren amdanaf
Am gado wna fy ngheraint ymmysg[10] llyfaint im bwyta [arnaf
Am ysbeilio om da byd a bwrw gweryd
Am gweithred am canlyn am gelyn am cyhudda[11]
Pwy yna sydd oludog ond y tywysog penaf
Arglwydd ar dy bum archoll am hyn ith weddiaf[12] [yma
Am hyn Duw gogoned cyn fy myned oddi-
Pen teyrn y deyrnedd dy drugaredd a archaf[13]

TRAWSGANU[14] CYNAN GARWYN.

M. Broch.—Can etto o waith Taliesin.

Kynan cad gyffred
Am arlloses[15] ced
Cynyd gau gogyfed
Gwrthelgwn trebred[16]
Cant gorwydd cyfred
Ariant eu tudded
Cant llen[17] ehoeg
O un oflaen[18] gyffred
Cant armell im arffed
A phympwnt cathed
Cleddyf gwein carreg
Dyrngell no neb
Cant cynan caffad
Cas anweled
Cadellig ystrad
Cad ynysgoged
Cad ar wy cyrched
Gwaywawr ebrifed
Gwenhwys a ladded
A llafn gwyarlled
Cad ym Mon mawr teg
Eglyd moled[1]
Tra menei myned
Gorwydd a gworgred
Cad ynghrug Dymet
Aercol ar gerdded
Nac ni ryweled
Ei biw rhag ffriw neb
Mab Brochuael broled
Ei ddywed eidduned
Cernyw cyfarched
Ni mawl ieu lynged[2]
Dystwg angyffred
Ynyd[3] am ioled
Myngynnelw o Gynan
Cadeu er gymman[4]
Aeleu fflam lydan
Cyfwyrein mawrdan
Cad yngwlad Brachan
Cadlan godoran[5]
Tegyrned truan
Crinyd rhag Cynan
Llwryg yn ymwan
Eissor llyw hoechan[6]
Cyngen cymangan
Nerthi ath wlad Lydan
Cigleu ymddiddan
Pawb yn y gochfan
Cylch byd goch gochvan
Ceithynt dy Gynan

MARWNAD CORROI MAB DAIRY.[7]

Can etto o waith Taliesin.

Oy[8] ffynhawn lydan dyleinw aches
Dyddaw dyhepcyr dy bris dybrys
Marwnad Corroy am cyffroes
Oer deni gwr[9] garw ei anwydeu
A oedd mwy ei ddrwg nis mawr gigleu
Mab Dairy dalei lyw ar for deheu
Dathl oedd ei glod cyn noi adneu

[1] Iti oll.—Ll. P. P.
[2] Cyn fy niwedd orweddfa.—Ll. P. P.
[3] Am fy mhechod a rhoi cerded.—Ll. P. P.
[4] Efrydd byddar a dall.—*Arall.*
[5] Am hanwylyd.—Ll. P. P.
[6] Am cynghor a.—Ll. P. P.
[7] Fy ngweithredoedd.—Ll. P. P.
[8] O'r holl dda byd a welais ac a gerais nis caraf.—Ll. P. P.
[9] Am gwely a wnair mewn gro am rhwymo a wnair yna.—Ll. P. P.
[10] Yno i gedy fy ngheraint fi ymhlith.—Ll. P. P.
[11] *Nid yw hon yn* Ll. P. P.
[12] *Nid yw hon yn* Ll. P. P.
[13] Trugaredd a archaf.—Ll. P. P.
[14] Satyra.
[15] Arllofes.—Ll. E. D.
[16] Trefbred.—Ll. E. D.
[17] Lleu.—Ll. E. D.
[18] Faen.—Ll. E. D.

[1] Erglyd amoled.—Ll. E. D.
[2] Tynged.—Ll. E. D.
[3] Yn nydd, ynnydd.
[4] Gynnan.—Ll. E. D.
[5] Godaran.—Ll. E. D.
[6] Heuhan.—Ll. E. D.
[7] Corre ab Dairn. — E. Llwyd.
[8] Dy.—Ll. E. D.
[9] Ordyviwr.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Dy ffynhawn lydan deleinw nonneu
Dyddaw dyhepcyr dybrys dybreu
Marwnad Corroy am cyffroes[1]
Dy ffynhawn lydan dyleinw dyllyr
Dy saeth dychyrch draeth diwg dybyr
Gwr a werescyn mawr[2] ei faranrhes
A wedy mynaw myned trefydd
A...ant wy ffres ffra y wyonydd[3]
Tra fu vuddugre vore ddugrawr
Chwedleu am gwyddir o wir hyd lawr
Cyfranc Corroy a chocholyn
Lliaws eu terfysg am eu terfyn
Tarddei pen amwern gwerin goddfwyn[4]
Caer y sydd[5] gulwydd ni gwydd ni gryn
Gwyn ei fyd yr enaid ai harobryn

AUDYL

A Gant Taliesin, e dybir.

Mal rot yn troi tramhuylyeu[6]
Trallaut meith tra chymell[7] tretheu
Traus arofyn dreil[8] mynwyn mynneu
Trin engyrret[9] am byrth am borthvaeu
A guenuyu Kuyn[10] riein gan rieu
Gnaut glut van Trein deuandureu[11]
Ac am guyn riein ryueleu a vyd
A diffeith eluyd heb eluydeu
Ac alued Rufein gan ruyveu
Ac a llinyn heb allel Kyrcheu
A guyn vyt Guyndyt yn gaun[12] yr deheu
A guander seis ag[13] inseilyeu
A llugyr meith am gyvreithyeu
A lloegyr yn brydyon brat y rieu
A guth ffreinc a ffraud ar logheu
A gueith dovyr yn dyvrys agheu
Eryssi oesvaur yr ae Kigleu
Cluyf am bluyf amddifflar opleidyeu[14]
Dreic diduyll tywyll a goleu
Goludauc riedauc rieu
An rodd trwy rydit adneu
Y rann oe uled oesued heb eisseu

Diwedd yr Audyl.

MARUNAD Y MILVEIB.

Taliesin ai Cant, e ddywedir.

Archaf weddi ir Drindawt
Rhen am Rhothwy yr dyvolawt
O ryned present periglawd aw[1] gweith
An rheith gwyth gogyffrawd
Ydd edryssynt[2] saint sef Kiwdawd
Rex Nef bwyf ffraeth o honawd
Cyn ysgar uy enaid am Cnawd
Ryn a wyr ym mha ym mhechawd[3]
Fy eirioled rhag rhiedd
Byddwyf or drindawt drugaredd
Iolaf rybuchaf elfydd gwaedd
Naw radd Nef mestic torfoedd
A degfed saint saig seithoedd
Gwrhydrych ryvydd ieithoedd
Morhaig mat gynnydd cyhoedd
Nifer awyl Duw trychoedd
Yn nef yn naear yn niwedd
Yn yng yn ehang yn y ngwedd
Ynghorph yn enaid yn hagwedd
Pell pwyll rhag rhiydd rhagwedd[4]
Ath iolaf wledic wlad hedd
Poed ym henaid[5] ym muchedd
Yn dragywydd ynghyntedd
Yngwas Nef nim gomedd
Ebystyl a merthyri
Gweryddon gweddwon gofri
A Selyf Duw a servi
Glan iaith glan daith dydeithi
Ac yn dawn glas dyvydd imi
Hyd pan rychadwyf fy nheithi
Nifer a fuant glan lwys
Graddeu aur golofneu Eglwys
Ar maint draethadur a draethwys
Sywedydd Llyfreu llwyrlwys
Rhag Gwein digarad deswys
Boed im henaid ei amddiffynnwys
Nifer a fuant yn anghyffred
Uffern oer gwerin gwaredred
Hyd pumoes byd
Hyd pan ddillyngwys Crist Gaethiwed
O ddwfn fais affwys abred
Maint dyddwg Duw trwy nodded
Dwy fil feib o blant llia
A bimatu et infra
A leddaint er anistra
Edris ertri Kila
Deccrawn Rachel gwelsid pl[c]
Dybi Jerosolima
Nifer Saint Armorica
A Nifer y null Toronia
A thorri trachaer Roma
A noli[6] ac Alexandria
A Garanwys ac Iudea[7]
Tre partes Divitia[8]
Asia Affrica Europa
Nifer saint Capharnawn Maritnen a Nain[9]

[1] Corroy genhyf inheu(oer deni).—Ll. E. D.
[2] M . . . r, M . wr.—M. S.
[3] Wynyonydd.—Ll. E. D.
[4] Goaddfwyn.—Ll. E. D.
[5] Caer y su.—Ll. E. D.
[6] Tramchweiliau.—Ll E. D.
[7] Trachyndell.—Ll. E. D.
[8] Draig.—Ll. E. D.
[9] Engyrth.—Ll. E. D.
[10] Gwenwynwyn.—Ll. E. D.
[11] Ffrainge deuan difieu.—Ll. E. D.
[12] Gwan.—Ll E. D.
[13] Oi.—Ll. E. D. [D.
[14] Difflan pleidiau.—Ll. E.

[1] An (ar).—Ll. E. D.
[2] Edryfynt.—Ll. E. D.
[3] Im pechawd
[4] Ban o L. E. D.
[5] Im buchedd.—Ll. E. D.
[6] Apoli.—Ll. E. D.
[7] India.—Ll. E. D.
[8] Tres partes vivitia.—Ll. E D.
[9] Naim.—Ll. E. D.

Digitized by Google

A zebulon a cisen[1] a ninefen a Neptalim
Yn Dubriactus a zorim
Ynddi y prophwydwys Crist vab mair merch Ioachim
O ardeml penechen pan ym
Nifer saint Erechalde
Clot pell castell marie
Nat atorroedd silve[2]
Ecclesiæ rolundæ[3]
Phelasiæ[4] cæsariæ
Amaneon ambulatæ[5]
A dyffrynnoedd Bersabæ
A chyn cred gwyr cartasine
A rhaithvorion Rolwnde[6]
Ieithoedd Groeg a Efrai a Lladin
Gwyr llacharte
Nifer saint enugyniaid
Dewrwyr echeurin eu plaid
Rhag Rhiydd rhwysg folaid
Cedwyr neb eu cynerchaid
Yn ing yn ehang ym mhob rhaid
Bwynt ddinas in Corph ac in Henaid
Nifer saint sicomorialis
A dephrophani ynys
Ar maint glan a vendigwys
Dwfr gwin[7] gwyr ai distrywys
Ac eiriawl urddawl pwys
Dan Syr saint ryseilwys
Nifer saint a ddeil goror
Effectus re inferior
A superare superioræ
Ac armonim a thysor
A Dyffryn Enor a Segor
A chartago mawr a minor
Ac ynys gwyr terwyn mor
Nifer saint ynys Prydain
Ac Iwerddon addwyn rann
Torfoedd gweithredoedd mirain
A gredis a gweinis y Genhyn
Nifer - - - [8] senedd anchwant
O Duw ddewin Darogant
Ymhob ieith im prydant
Ynghylch elfydd i buant
Ar maint doethur a ddarogan Crist
A chyn dybei dybuant
Nifer seint oriento[9]
A chyfyndawd ciwdawd Iudæ
Ieithoedd Groeg ag Efrei
A lladin gwyr llacharte
7 Ugaint 700 o saint
A 7000, a saith degugeint
November nifer adduunant
Trwy verthyri mad doethant
15 Ugeint saint a vuant
A 3000, morialis plant

[1] Cisnen.—Ll. E. D.
[2] Siloe.—Ll. E. D.
[3] Rotunde.—Ll. E. D.
[4] Phalaifiè.—Ll. E. D.
[5] Ambulate.—Ll. E. D.
[6] Rotunde.—Ll. E. D.
[7] Gwin.—Ll. E. D.
[8] Saint.—Ll. E. D.
[9] Oriente.—Ll. E. D.

Hijs Decembris uch carant
Tra phen Iesu dichiorrant
12,000, yn y gyman
A gredwys drwy lef Ieuan
Golychan gobrynnant rann
Yn nefoedd nis digofant
9 mil saint a arvolles
Bedydd a chrefydd a chyffes
Er golaith poen pobloedd gwres
Uffern oer ei hachles
Os Dofydd ryndigones
Trwy ben Pedr perid anlles
Qui venerunt Angeli
In Natali Domini
Media nocte in laudem
Cum pastoribus in Bethlehem
Nieum[1] Angeli de Cœlo
Cum Michaelo Archangelo
Qui præcedunt præcelio
Erga animas in mundo
Am nieum Angeli
Præcedunt confirmati
Unisorati[2] baptizati
Usque in diem Judicei[3]
Quando fuit Christus crusifixus ut sibi
Ipse plaeuisset venissent ibi in auxilium
Plusquam duodecim legiones angelorum
Toto orbe terrarum
Jesus Christus videntem in agonia in muordo
Ut sint nostri auxilium
Duodecim millia millium
Anti tribunal stantium
Qui laudantie laudantium
Tues mores Rex regum
Nifer a fu ac a fydd
Uch nef is nef maint y sydd
Ar maint a gredwys ynghywydd
A gredis trwy ewyllys Dofydd
Maint ar lid trwy y rhodydd
Trugar Dduw dy gerennydd
Am bwyr gwar anwar gweledig[4]
Nis goddwyf cyn bwyf diemig
Tost yd gwyn pob colledig
Ffest yd hawl eissiwedig
Ni phecha[5] bryd rhyoddig
O ryred present pan wyf dig
Traethaf pan fyddaf yngro
O osymdaith osepio
A rhyfyr a Merthyr elo
Yn edryfant St. Segerno
O air pechawd pan ym bo
Dim uch dim maint am clyho

YMA Y TERFYNA BARDDONI TALIESIN.[6]

[1] Niuem.—Ll. E. D.
[2] Unistrati.—Ll. E. D.
[3] Judicii.—Ll. E. D.
[4] Gwledig.—Ll. E. D.
[5] Reha.—Ll. E. D.
[6] [Cawsom y dernyn canlynol, o waith TALIESIN, yn y *Cambro-Briton*, a gopiwyd gan y Gol., lythyr

Digitized by Google

CANIADAU LLYWARCH HEN.

MARWNAD GERAINT AB ERBIN.

TYWYSAWG DYVNAINT.[1]

PAN anedGeraint oedd agored pyrth nev
Rhoddai[2] Grist a arched
Pryd mirain Prydain ogoned[3]

Moled pawb y rudd Eraint
Arglwydd molav innau Eraint
Gelyn i Sais car i saint

Rhag Geraint gelyn dyhad[4]
Gwelais i veirch cymmrudd o gad[5]
A gwedy gawr garw bwylliad

Rhag Geraint gelyn cythrudd[6]
Gwelais i veirch tan gymmrudd[7]
A gwedy gawr[8] garw achludd

Rhag Geraint gelyn ormes[9]
Gwelais meirch can eu crees
A gwedy gawr garw achles[10]

Yn Llongborth gwelais drydar
Ac elorawr yn ngwyar
A gwyr rhudd rhag rhuthr esgar

Yn Llongborth gwelais i wythaint
Ac elorawr mwy no maint
A gwyr rhudd rhag ruthr Geraint

Yn Llongborth gwelais waedfrau
Ac elorawr rhag arvau
A gwyr rhudd rhag ruthr angau

Yn Llongborth gwelais i ottoew[11]
Gwyr ni giliynt rhag ovn gwaew[12]
Ac yved gwin o wydr gloew

yn llythyr, o *Lyvyr Taliesin*, yng *Nghasgliad Hengwrt*, yr hwn ddernyn a adawyd allan yn ddamweiniol o'r argraffiad cyntaf o'r gwaith hwn.—GOL.]

MARWNAD DYLAN AIL TON.

An duw uchaf dewin doethaf mwyhaf aned pydeliamaes pwy ae swynas yn llaw trahael neu gynt noc ef. pwy uu tagnef arredyf gefel. Gorthrif gwastrawt gwenwyn awnaeth gweith gwythloned. Gwanu dylan. adwythic lan. treis ynhytyrver. Ton iwerd. . athon vanaw. Athon ogled. Athon prydein torvoed virein yn petweired. Gwolychafi tat duw dovydat gwlat heb omed. Creawdyr celi an cynnwys ni yn trugared.

[1] *Ll. arall:* Marwnad Geraint ab Erbin: Canu o Eraint ab Erbin. Tri Llyngesawg Ynys Prydain: Geraint ab Erbin; Gwenwynwyn ab Nav; a March [ab Meirchiawn.

[2] Rhoddi.—Ll. P. P.

[3] Wogoned (fagoned).—Ll. P. P.

[4] Glyn dihat: Glynn dihat.—*Arall.*

[5] Gweles y veirch kymrut o gat; *neu,* crumeud.

[6] Gelyn cystudd.

[7] Gymryd, neu gymryud, neu grymrudd. I gweleis i meirch can crymrudd.—Ll. P. P.

[8] Gnawr, gwa. [9] Gelein ormes. [10] Achlees (aches).—

[11] Otteu, ottew, godde, goddoew. [Ll. P. P.

[12] A gwyr ni chilynt (gyllynt, gylyn) rac gwaew.

Yn Llongborth gwelais i vygedorth
A gwyr yn godde amhorth
A gorvod gwedi gorborth

Yn Llongborth gwelais i arvau
Gwyr a gwyar yn dineu
A gwedi gawr garw adneu

Yn Llongborth gwelais gymminad[1]
Gwyr yn ngryd a gwaed ar iad
Rhag Geraint mawr mab ei dad

Yn Llongborth gwelais drabludd
Ar fain brain ar goludd[2]
Ac ar gran cynran man-rudd[3]

Yn Llongborth gwelais i brithred
Gwyr ynghyd a gwaed ar draed[4]
"A vo gwyr i Eraint bryfied!"

Yn Llongborth gwelais vrwydrin[5]
Gwyr ynghyd[6] a gwaed hyd ddeulin
Rhag rhuthr mawr mab Erbin[7]

Yn Llongborth y llas Geraint
Gwr dewr o goettir Dyvnaint[8]
Wyntwy yn lladd gyd a's lleddaint[9]

Yn Llongborth llas i Arthur[10]
Gwyr dewr cymmynynt a dur[11]
Ammherawdyr llywiawdyr llavur

Oedd re redaint dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn hydd
Rhuthr goddaith[12] ar ddifaith vynydd

Oedd re redaint dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn odew[13]
Rhuddion ruthyr eryron glew

Oedd re redaint dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn wehyn[14]
Rhuddion ruthyr eryron gwyn

[1] Gymynad, gymmanat (i gwelis gvmynad). *Nid yw y pennill hwn yn y* Ll. C. *Onid yw yr hwn a gan yn, yn vyr o vraich yr un un, yr hwn sydd hefyd yn y* Ll. Du.

Yn Longborth gwelais gymmynad
Porthid gniv pob cynniviad.

[2] Eruein brein ar golud.—Ll. P. P.

[3] Ac ar grawn Cynran madrudd.

[4] Gwyr yggrit a gwaet am draet.—Ll. P. P.

[5] Ryw drin.

[6] Gwyr ruthr, gwyr ysgryt.

[7] Onawr mab Erbin.—Ll. P. P.

[8] Gwyr dewr, o Godir (o Odir) Dyfnaint.—Ll. P. P.

[9] A chyn ry lleddid hwy (we) lladdysseint.

[10] Yn Llongborth gweleis i Arthur.—Ll P. P.

[11] Cymynt o dur.

[12] Twrv goddaith.

[13] Grawn odeu; neu, Grawn o dew. [14] Vehyn.

Digitized by Google

Oedd re redaint[1] dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn voloch[2]
Rhuddion ruthr eryron coch

Oedd re redaint[3] dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn eu bwyd[4]
Ruddion ruthr eryron llwyd

Oedd re redaint[5] dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn addas
Rhuddion rhuthyr eryron glas.

Oedd re redaint[6] dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn vagu[7]
Ruddion rhuthr eryron du

Oedd re redaint[8] dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn gwenith[9]
Ruddion ruthr eryron brith[10]

Oedd re redaint[11] dan vorddwyd Geraint
Garhirion grawn anchwant[12]
Blawr blaen eu rhawn yn ariant[13]

MARWNAD URIEN REGED.

Dymcyvarwyddiad ynhwch dywal[14]
Baran yn nghyvlwch[15]
Gwell yd lladd nog yd ydolwch

Dymcyfarwyddiad yn hwch[16] dywal
Dywedydd yn nrws Llech
"Dunawd vab Pabo ni thech"

Dymcyfarwyddiad ynhwch dywal chwerw[17]
Blwng chwerthin mor ryvel dorvloeddiad
Urien Reged greidiawl gravel

Eryr gal ynhwch glew hael[1]
Ryvel goddig buddig vael
Urien greidiawl gravel[2]

Gravael Eryr Gal ynhwch[3]
Berchen enawr
Cell llyr cain ebyr gwyr glawr

Pen a borthav o vy nhu[4]
Bu cyrchyniad rhwng deu-lu[5]
Mab Cynvarch balch bieuvu

Pen a borthav ar vy nu Pen Urien
Llary llyw ei lu[6]
Ac ar ei vron wen vran ddu

Pen a borthav mywn vy nhrys pen Urien
Llary llywai lys[7]
Ac ar ei vron wen bran ai hys

Pen a borthav i'm neddair[8]
Eryr echwydd oedd ni gair[9]
Teyrn-vron treuliad gynniwair[10]

Pen a borthav tu morddwyd
Oedd ysgwydd ar ei wlad oedd olwyn yn nghad
Oedd cledyr cywlad[11] rhwydd[12]

Pen a borthav ar vy nghledd
Gwell ei vyw nog yn ei vedd
Oedd dinas i henwredd[13]

Pen a borthav o Godir Penawg[14]
Pellyniawg ei luydd[15]
Urien geiriawg glodrydd

Pen a borthav ar vy ysgwydd
Ni'm arvollai waradwydd[16]
Gwae vy llaw lladd vy arglwydd

[1] Graiddiol eryr gal yn Hwch gleu haul rhyfel
Goddig buddig fael
Urien greiddiol gafael.—Ll. C.
[2] Urien grudyawl gavael.—Ll. Du.
[3] Eryr gal unhuch berchen enaur
Kell llyr ebyr guyl (glwyr) glaur.
[4] Pen a borthav a untu; *neu*, a bu tu.—Ll. Du.
Pen a borthav a ynty.—Ll. C.
[5] By kyrch ynat rug deutu.—Ll. Du.
[6] Pen a borthav ar vyntu
Pen Urien llary llyu eilu.—Ll. Du.
[7] Llary llyw eu llys.—Ll. C.
[8] Fedeir.—Ll. C.
[9] Yryr echwydd aed vugeil; neu yrrechwyd, yr echwyd oed augail, &c.
Yr erechwydd aed nu geil.—Ll. C.
[10] Genweir.—Ll. C.
[11] Oedd cledyv cad cywlad; *neu*, Oed cledyr cad cywlad.—Ll. Du.
[12] Gedd ysgwyd ar ei wlad,
Oedd owyn ynghad cywlad rwydd.—Ll. C.
[13] Gwell y vyu noc yt y ved
Oedd dinas y henured.—Ll. Du.
[14] Godir pennauc; neu, Gorddir pennog.
[15] Penynllawch y luyd.—Ll. Du.
[16] Ny marfyllai war at wydd.—Ll. C.

[1] Oedd re rereint.—Ll. P. P.
[2] Boloch.—Ll. P. P.
[3] Oedd re rereint.—Ll P. P.
[4] Grawn eubwyd.
[5] Oedd re rereint.—Ll P. P.
[6] Oedd re rereint.—Ll. P. P.
[7] Grawn ae bu.—Ll. P. P.
[8] Oedd re rereint.—Ll. P. P.
[9] Grawn wenith.
[10] Eryron blith.—Ll P. P.
[11] Oedd re rereint.—Ll. P. P.
[12] Gran awchwant.—L. P. P.
[13] Blair blaen eirion yn ariant
Glaur blaen i rawn yn ariant.

[14] Dym kywarwydyat unhuch dywal—Ll. Ddu.
Dim cyfarwyddiad yn Hwch dywal.—Ll. C.
[15] Barau ynghyfolch; *neu*, Baran ygkyouluch.
[16] Dymkyuarwydyat unhwch.—Ll. P. P.
[17] Dymkywardyat unbuch dywal
Chwerthin mor ryvel dorvloedyat
Urien Reged greidyaul gravel (gauel).—Ll. Ddu.
Dim cyfarwyddiad yn Hwch ddywal, chwerw
Blwng chwerthin mor rhyfel
Darfloeddiad Urien Reged graiddiol.—Ll. C.

Digitized by Google

Pen a borthau ar vy mraich
Neus gorug o dir Brynaich[1]
Gwedy gwawr elorawr veirch

Pen o borthav yn angad vy llaw
Llary udd llywiai wlad[2]
Pen post Prydain ryallad

Pen a borthav o du pawl
Pen Urien udd dragonawl
A chyd del dydd brawd ni'm tawr

Pen a borthav a'm porthes
Neud adwen nad arvylles[3]
Gwae vy llaw lle 'm digones

Pen a borthav o du Rhiw[5]
Ac ei eneu ewyn vriw gwaed[6]
Gwae Reged o heddiw

Ni thyrvis vy mraich rhygarddwys vy
Vy nghalon neu'r dores[8] [ais[7]
Pen a borthav a'm porthes

Y gelain veinwen a oloir heddiw[9]
A dan bridd a main
Gwae vy llaw lladd tad Ow ain

Y gelain veinwen a oloir heddiw
Ynmhlith pridd a derw
Gwae vy llaw lladd vy nghevynderw

Y gelain veinwen a oloir heno
A dan vain ai dewid[10]
Gwae vy llaw llam rym tyngid[11]

Y gelain veinwen a oloir heno
Ynmlith pridd a thywarch
Gwae vy llaw lladd mab Cynvarch

Y gelain veinwen a oloir heddiw
Dan weryd ac arwydd
Gwae vy llaw lladd vy arglwydd

Y gelain veinwen a oloir heddiw
A dan bridd a thywawd
Gwae vy llaw llam rym daerawd

[1] Nys goruc o dir Bryneich (Odir Bryneich).—Ll. C.
[2] Llaryud (llaryaid) llywyei wlat.—Ll. C.
Llaryv ydd llyw ei wlad.—Ll. C.
[3] Neut atuen nat ar vylles.—Ll. C.
Neud adwen nad yrfylles (ar y lles).—Ll. C.
[4] Llym digones.—Ll. P. P.
[5] O dy Riu.—Ll. Du. O ddu Riw.—Ll. C.
[6] Ac y eneuriw gwaet.—Ll. Du.
Ac y eneo ewynrhiw gwaid.—Ll. C.
[7] Ny thyr vis vymbreich rygarduys vy eis.—Ll. Du.
Ny thyrrwys fy mreich rygardwys fy ais.—Ll. C.
[8] Neut dorres; neu, Neur dorreis.
[9] A oleuir heddyw.
[10] Aedeuit; neu, a dewyd (a edewit).
[11] Llad rym tyghit; neu Llamryn tynged.

Y gelain veinwen a oloir heddiw
A dan bridd a main glas
Gwae vy llaw llam rym gallas[1]

Y gelain veinwen a oloir heddiw
A dan bridd a dynad
Gwae vy llaw llam rym gallad

Anoeth byd brawd bu yn cynnull[2]
Am gyrn buelin am drull[3]
Rhebydd viled Reged dull[4]

Anoeth byd brawd bu yn cynnwys[5]
Am gyrn buelyn amwys[6]
Rhebydd viledd Regedwys[7]

Handid Eurddyl avlawen henoeth[8]
A lluosydd amgen
Yn Aber Lleu lladd Urien[9]

Ys trist Eurddyl o'r drallawd heno
Ac o'r llam a'm daerawd[10]
Yn Aber Lleu lladd ei brawd

Dyw Gwener gwelais i ddiwyd mawr[11]
Ar vyddinawr bedydd[12]
Haid heb vodrydav hy bydd[13]

Neu'm rhoddes i Run ryvelvawr[14]
Cant haid a chant ysgwydawr
Ac un haid oedd well pell mawr[15]

Neu'm rhoddes i Run rwyv iolydd cant-
A chant eidionydd[17] [rev[16]
Ac un rodd oedd well nag ydd[18]

Yn myw Rhun reawdyr dihedd[19]
Dyrain enwir enbydedd[20]
Heiyrn ar veirch enwiredd

[1] Llam ryn gallas.—Ll. Du.
[2] Annoeth byd braut buyn kynnull.—Ll. Du.
Annoeth byd brawd yn cynnydd.—Ll. C.
[3] Amgyrn buelyn am drull (amdrull).—Ll. C.
[4] Rebyd vilet (*neu*, wyled) Reget dull.
[5] Annoeth bydd (neu, byd) brawd bu yn (bwyn) cynwys.—Ll. C.
[6] Amgyrn buelyn a mwys.—Ll. C.
[7] Rhebydd filed Rhegethwys.—Ll. C.
Rhebyd vilet regeduis (*neu*, rededwys).—Ll. Du.
[8] Handit euyrdyl (*neu*, evyrddyl) avlauen.—Ll. Du.
[9] Yn Abner Lley lladd Urien.—Ll. C.
[10] Ac or llam amdaerawt.
[11] Gweleis y divyd mawr; *neu*, difydd; *neu* ddinydd Gweleis i ddiwyd mawr.—Ll. C. [mawr.—Ll. Du.
[12] Betit, bedit, *neu* bedydd.
[13] Hubydd.—*Ll. Du.*
Heid heb vodrydav hubyd.—Ll. Du.
Heid heb fodrydau hy byd.—Ll. C.
[14] Neu rivedliawr; *neu* ryfeddfawr; *neu* rhyfeddliawr.
[15] Ac un oedd well pell mawr.—Ll. C.
[16] Rhwyfydydd cantref.—Ll. C.
[17] A chant eudyonyd.—Ll. Du.
[18] Ac un (rod) oedd uell nogyd.—Ll. Du.
[19] Rheawdyr dyhedd; *neu*, creaudyr dyhed.
[20] Dyrein enwir eu bydedd (*neu*, enbydded).—Ll. Du.
Direin enwir eu bydedd.—Ll. C.

Digitized by Google

Mor yw gogwn vy anav[1]
Arglyw pob un yn mhob hav
Ni wyr neb nebawd arhav[2]

Pwyllai Dunawd[3] marchawg gwain
Er echwydd[4] gwneuther celain
Yn erbyn crysaid Owain[5]

Pwyllai Dunawd ydd presen[6]
Er echwydd[7] gwneuthur cadwen,
Yn erbyn cyfrysedd Pascen.

Pwyllai Wallawg marchawg trin
Erechwydd[8] gwneuthur dyvin
Yn erbyn cyvrysedd Elphin.

Pwyllai Vran vab y Mellyrn[7]
Vu'n diol i losgi vy ffyrn[10]
Blaidd a vygai wrth ebyrn[11]

Pwyllai Vorgant ev a'i wyr
Vu'n diol i losgi vy nhymmyr[12]
Llug a gravai wrth glegyr[13]

Pwyllais i pan las Elgno
Frowyllai lavyn a reiddio Pyll[14]
A phebyll o'i vro.

Eilwaith gwelais gwedy gweithien[15]
Aur ysgwyd ar ysgwydd Urien[16]
Bu ail yno Elgno hen

Ar erechwydd ethyw gwallt[17]
O vraw marchawg ysguall[18]
A vydd wrth Urien arall[19]

Ys moel vy arglwydd er evras gwrth[20]
Ni's car cedwyr ei gas[21]
Lliaws gwledig rhydreulias

Angerdd Urien is agro genyv[1]
Cyrchyniad yn mhob bro
Yn wysc Llovan Llawddifro[2]

Tawel awel ti hirglyw[3]
Odid a vo moledyw
Nam Urien cen nid yw

Llawer ci geilic a hebawc wyrenic
A lithiwyd ar y llawr
Cyn bu Erlleon llawedrawr[4]

Yr aelwyd hon a'i goglud gawr,[5]
Mwy gorddyvnasai ar ei llawr
Medd a meddwon eiriawr[6]

Yr aelwyd hon neu's cudd dynad
Tra vu vyw ei gwarcheidwad
Mwy gorddyvnasai eirchiad

Yr aelwyd hon neu's cudd glesin
Yn myw Owain ac Elphin
Breuasai ei phair breiddin[7]

Ar aelwyd hon neu's cudd callawdyr
Mwy gorddyvnasai am ei bwyd [llwyd
Cleddyval dywal diarswyd

Yr aelwyd hon neu's cudd caen vieri[8]
Coed cynneuawg oedd iddi[9]
Gorddyvnasai Reged roddi

Yr aelwyd hon neu's cudd drain[10]
Mwy gorddyvnasai ei chyngrain
Cwmmwynas cyweithas Owain[11]

Yr aelwyd hon neu's cudd myr[12]
Mwy gorddyvnasai babir gloyw
A chyveddau cywir

Yr aelwyd hon neu's cudd tavawl[1]
Mwy y gorddyvnasai ar ei llawr
Medd a meddwon eiriawl

Yr aelwyd hon neu's cladd hwch
Mwy gorddyvnasai elwch gwyr
Ac am gyrn cyveddwch[14]

[1] Mor vi gogun vy anaf.—Ll. Du.
Mor yw gogwn fy arnaf (*neu*, arwaf).—Ll. C.
[2] Arnaf.
[3] Pwyllic Dunawd; *neu*, Pyllei Dunawd.
[4] Erechwydd.
[5] Crysoedd Owein; cryssed, *neu*, cyfrysedd Owain.
[6] Pwyllic Dunawd, ud presen.
[7] Erechwyd.
[8] Erechwyd.
[9] Melsyrn; *neu*, melhyrn.—Ll. Du.
[10] Vyn Dihal llosgi uy ffyrn.—Ll. Du.
[11] Bleid ullgei (fu gai; vu gel; milgi) wrth Ebyrn.—Ll. Du.
[12] Uyn dihol llosgi uyn tymyr.—Ll. Du.
[13] L'ye a gravei wrth Glegyr.—Ll. Du.
[14] Ffrouyllei lavyn o reidyo Pyll.—Ll. Du.
Ffrowylle lafyn ar eiddo (ereidyo) Pyll.—Ll. C.
[15] Gweleis i gwedy gweithiau.—Ll. Du.
[16] Uryein.—Ll. Du.
[17] Ar erethuyd (erechuud) ethyw guallt (guall).—Ll. Du.
[18] Ysgueill; ys gweill, ysgweill.
[19] A fydd fyth Urien arall.—Ll. C.
[20] Ys moel yn fy arglwydd yr (ys) euras gwrth.—Ll.
[21] Nys car cadwyr y gas.—Ll. Du. [C.

[1] Ys a gro (agro) gennyv.
[2] Yn uisc lovan law diffro.—Ll. Du.
Yngwisc Louan law divro.—Ll. P. P.
[3] Tauel auel ty (fu) hirglyu.—Ll. Du.
[4] Cyn by Erlleon llauedraur.—Ll. Du.
Cyn y bu Erlleon Llyweddriawr.—Ll. C.
[5] Ae goglyd gawr: *neu*, ai goglud gawr.—Ll. C.
[6] Eiriawl,—Ll. C.
[7] Berwassei ei phair breiddin.—Ll. Du.
Berwassei ei pheir breid din.—Ll. P. P.
[8] Neus cud cein vieri coed.—Ll. Du.
[9] Cynnevaut oed idi.—Ll. D.
[10] Yr aelwyd hon sai ddrein.
[11] Cymmwynas, cymdeithas Owein.—Ll. C.
[12] Neus cyd myr. [13] Nes cud tafawl.—Ll. C.
[14] Ac amgyrn cyfeddwch.—Ll. C.

Digitized by Google

Yr aelwyd hon neu's cladd cywen
Ni's eiddiganai angen[1]
Yn myw Owain ac Urien

Yr ystwfwl hwn a'r hwn draw
Mwy gorddyvnasai amdanaw
Elwch llu a llwybyr anaw[2]

MARWNAD CYNDDYLAN AB CYNDRWYN.

Sevwch allan vorwynion a syllwch
Werydre Cynddylan
Llys Pengwern neud tandde
Gwàe ieuainc à eiddynt brodre[3]

Un pren â gwyddvid arno[4]
O dianc ys odid[5]
A vyno Duw dervid[6]

Cynddylan calon iaen gauav
A wânt Twrch trwy ei ben[7]
Ti a roddaist cwrwv Tren[8]

Cynddylan calon goddaith wanwyn
O gyvlwyn am gyviaith[9]
Yn amwyn Tren, trev ddifaith

Cynddylan bevyr-bost cywlad[10]
Cadwynawg cyndyniawg câd[11]
Amysgai Tren[12] trev ei dâd

Cynddylan vyvyr-bwyll o vri[13]
Cadwynawg, cyndyniawg llu
A mysgai[14] Tren hyd tra vu

Cynddylan calon milgi
Pan ddisgynai yn nghymhelri câd
Celanedd a laddai

Cynddylan calon hebawg
Buddai'r enwir cynddeiriawg[15]
Cenau Cyndrwyn cyndyniawg

Cynddylan calon gwyth-hwch[1]
Pan ddisgynai yn mhriv-lwch câd[2]
Celanedd yn ddeu-drwch

Cynddylan gulhwch gynniviad llew
Blaidd ddylyn ddisgyniad[3]
Ni adver Twrch trev ei dâd

Cynddylan hyd tra attad
Ydd adai ei galon mor wylad
Gantaw mal y twrwv i gâd[4]

Cynddylan Powys borfor wych yt
Cell esbyd bywyd ior[5]
Cenau Cyndrwyn cwynitor

Cynddylan wyn vab Cyndrwyn
Ni mâd wisg baryv am ei drwyn[6]
Gwr ni bu gwell no morwyn[7]

Cynddylan cymmwyad wyt[8]
Ar meithyd na veddyliwyd[9]
Am drebull tull dy ysgwyd[10]

Cynddylan cae di y rhiw
Er yddaw Lloegyrwys heddiw[11]
Amgeledd am un nid gwiw[12]

Cynddylan cae di y nen[13]
Yn i ddaw[14] Lloegyrwys drwy Dren
Ni elwir coed o un-pren[15]

Gan vy nghalon i mor dru
Cyssylltu ystyllod du
Gwyn-gnawd Cynddylau cynran canllu[16]

Ystavell Cynddylan ys tywyll heno
Heb dân heb wely
Wylav dro[17] tawav wedy

Ystavell Cynddylan ys tywyll heno
Heb dân heb ganwyll
Namyn Duw pwy a'm dyry pwyll

Ystavell Cynddylan ys tywyll heno,
Heb dân heb oleuad
Elid amdaw am danad

[1] Ni eiddiganei angen.—Ll. C.
[2] A Lluybyr arnaw.—Ll. C. & Ll. Du.
[3] Gwae ieuanc a eiddyn brodyrdde (*neu*, brodyrde).
[4] Unpren a govit arnau. [—Ll. Du.
[5] O diemic yr odit.
[6] Ac a fynno Duw derffid.
[7] A unant turch truy y benn.
[8] Cu (tw) a rodeist curuf (yr kwrwf, twrwf) Tren.
[9] O gyfly yn amgyfieith.
[10] Bwyrbost kyulat.
[11] Cildynnauc cat.
[12] A myscei (mysce, amygsei) tren; *neu*, A mucsei Tren.
[13] Cynddylan vyvyrbwyll (bevyrbwyll) off ri (ry).—Ll. Du.
[14] A muscei; a mycsei; *neu*, amugsei.
[15] Buddair, (*neu*, Bu tair) enwir cynddeiriawg.

[1] Cyndylan callon guythhuch.
[2] Priffwch cad.
[3] Llei (blai) dilyn dis gynnat.
[4] Mal y guruf y gat (y gwrf a gat).
[5] Cell a byt bywyt ior.
[6] Fy mad-wisc baraf am ei drwyn.
[7] Gwr ny les gwell no morwyn.
[8] Cymoyt (cynwuyt) wyt.
[9] Ar meithyd na vedylyuyt (bydylwyt) Armeityd na bydy lwyd.—Ll. P. P.
[10] Yr ydau (yny daw) Lloegrwys hediw
[11] Nid yw gwiw; *neu*, nid iw; *neu*, nydiu.
[12] Cae di dy nenn. [13] Yng ddaw; *neu*, yn y dau.
[14] Ny elvir coel o unpren.—Ll. Du.
[15] Cyngran canllu. [16] Wylaf wers.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Ystavell Cynddylan ys tywyll ei nen
Gwedy gwên gyweithydd
Gwae ni wna da a'i dywydd[1]

Ystavell Cynddylan neud aethwyd heb wedd[2]
Mae yn medd dy ysgwyd[3]
Hyd tra vu ni bu doll glwyd

Ystavell Cynddylan ys digarad heno
Gwedy 'r neb pieuvad[4]
Wi o angau byr a'm gad[5]

Ystavell Cynddylan nid esmwyth heno[7]
Ar ben Careg Hydwyth[8]
Heb nêr heb niver heb ammwyth

Ystavell Cynddylan ys tywyll heno[9]
Heb dân heb gerddau
Dygystudd deurudd dagrau

Ystavell Cynddylan ys tywyll heno
Heb dân heb deulu
Hidyl mau yd gynu[10]

Ystavell Cynddylan a'm gwân ei gweled[11]
Heb döed heb dân[12]
Marw vy nglyw byw my hunan[13]

Ystavell Cynddylan ys peithiawg heno[13]
Gwedy cedwyr-voddawg
Elvan Cynddylan Caeawg.[14]

Ystavell Cynddylan ys oergrai heno
Gwedy y parch a'm buai
Heb wyr heb wragedd a'i cadwai

Ystavell Cynddylan ys arav heno
Gwedy colli ei hynav
Y mawr drugarawg Dduw pa wnav[15]

Ystafell Cynddylan ys tywyll ei nen
Gwedy diva o Loegyrwys[16]
Cynddylan ac Elvan Powys

[1] Ae dyvyd; *neu*, Ae dywydd.
[2] Aethuyt heb ued.
[3] Mae ym bed dy yscuyt (ascwyt).
[4] Guedy'r neb pieu vat.
[5] Owi a angau byr im gad; *neu*, Wi a agheu byr am [gat.
[7] Carreg hydwydd (hytuyth).
[8] Stavell Gyndylan ystywyll heno.
[9] Hidyl ineu ytgynnu. Hidyl men yt gynnu.—Ll. P. P.
[10] Ystavell Cynddylan amgen ei gweled.
[11] Heb doeth heb dan.—Ll. C. Heb doet heb dan.—Ll. Du.
[12] Maru vyglyu byu mu hunan—Ll. Du.
[13] Ys peithwae heno; Ys peithwg (peithwac) heno.—Ll. C.
[14] Cueawc.
[15] Y mawr-drigawc Dduw pa wanaf.
[16] Gwedy dyva o Loegyruys.

Ystavell Cynddylan ys tywyll heno
O blant Cyndrwyn
Cynon a Gwion a Gwyn

Ystavell Cynddylan a'm erwan pob awr
Gwedy mawr amgynnyrddan[1]
A welais ar dy beutan

Eryr Eli ban ei lev
Llewsai gwyr llyn[2]
Crau calon Cynddylan wyn[3]

Eryr Eli gorelwi heno[4]
Yn ngwaed gwyr gwynnovi
Ev yn nghoed trwm hoed i mi[5]

Eryr Eli a glywav heno
Creulyd yw ni's beiddiav
Ev yn nghoed trwm hoed arnav

Eryr Eli gorthrymed heno
Dyfrynt Meisir mygedawg
Dir Brochvael hir rhygodded

Eryr Eli echeidw myr
Ni thraidd pysgod yn ebyr
Gelwid gweled o waed gwyr[6]

Eryr Eli gorymda coed
Cyvore ciniawva[7]
A'i llawch llwyddid ei draha[8]

Eryr Pengwern pen-garn llwyd
Aruchel ei adlais[9]
Eiddig am gîg à gerais[10]

Eryr Pengwern pen-garn llwyd
Aruchel ei ieuan[11]
Eiddig am gîg Cynddylan

Eryr Pengwern pen-garn llwyd
Aruchel ei adav
Eiddig am gîg a garav[12]

Eryr Pengwern pell galwawd heno[13]
Ar waed gwyr gwylawd
Rhy gelwir[14] Tren trev ddifawd

[1] Ysdavell Gyndylan amorwan pob awr Gwedy mawr anghyvran (anghyvyrdan, ymgynyrdan).—Ll. Du.
[2] Lleisieu gwyr llyn.—Ll. C. Guyr llyn.—Ll. Du.
[3] Creu callon Kyndylan roynn.—Ll. Du.
[4] Eryr Eli gorelwi heno eu gwaed gwyr gwynnofi. Efi goet trwm hoet arnaf ymi.—Ll. Du.
[5] Oet y mi; *neu*, Arnaf fi.
[6] Geluit guelet (gwelit) o waet gwyr.—Ll. D.
[7] Cyvore ciniawa.—Ll. C.
[8] Ae llauch lluydit y draha.
[9] Aruchel y atlas (*neu*, addes).
[10] Eiddig am gig a gares.—Ll. C.
[11] Aruchel y ewan.—Ll. P. P. [12] Gig Cynddylan.
[13] Pell galwant heno. [14] Ys gelwir.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Eryr Pengwern pell gelwid heno
Ar waed gwyr gwelid
Rhy gelwir Tren trev lethrid

Eglwysau Bassa y orphowys[1]
Y diwedd ymgynnwys[2]
Cledyr câd calon Argoedwys.

Eglwysau Bassa ynt faeth heno[3]
Vy nhavawd a'u gwnaeth
Rhudd ynt wy rhwy vy hiraeth[4].

Eglwysau Bassa ynt wng heno[5]
I etivedd Cyndrwyn
Tir mablan Cynddylan wyn[6]

Eglwysau Bassa ynt dirion heno
Ys gwaedlyd eu meillion[7]
Rhudd ynt wy rhwy vy nghalon[8]

Eglwysau Bassa collasant eu braint
Gwedy diva o Loegyrwys
Cynddylan ac Elvan Powys[9]

Eglwysau Bassa ynt ddiva heno
Eu cedwyr ni phara[10]
Gwyr a wyr a mi yma

Eglwysau Bassa ynt barwar heno[11]
A minnau wyv dyar[12]
Rhudd wy rhwy vy ngalar[13]

Y drev wen yn mron y coed
Ys ev yw ei hevras eirioed
Ar wyneb ei gwellt y gwaed[14]

Y drev wen yn y tymmyr
Ei hevras ei glas vyvyr
Ei gwaed a dan draed ei gwyr[15]

Y drev wen yn y dyfrynt
Llawen y byddair wrth gyvamug câd[16]
Ei gwerin neu'r derynt[17]

[1] Eglwysseu Bassa ynt faeth heno.
[2] Y diued ymgynnuys.
[3] Ynt tirion heno.—Ll. Du.
[4] Rud ynthwy a hwy fyhiraeth.—Ll. Du.
[5] Ynt yng heno y etived Cyndrwyn.
[6] Mablan Cynddylan wyn.
[7] Y gwaeth eu meillyon: y gwnaeth eu meillyon.—Ll. P. P. Yn gwaedly (gwaedlef) ei meillion.—Ll. Du.
[8] Rhudd yn hwy rhwy fy nghalon.—H. Du. *Neu,* Rud ynt vy rwy vy gacallon.
[9] Kyndyl ac Elvam Powys.
[10] Y chetwyr ny phara.
[11] Ynt barvar (farwar) heno.
[12] A minneu wye ordyar.—Ll. P. P.
[13] Rud vy rwy vyggalar: rud ynt wy rwy vyggalar.
[14] Br uyneb y guellt y guaet.
[15] Y drev uen ynyt (yn yd) hymyr. Y hevras y glass vyvyr. Y guaet a dan draet y guyr.
[16] Llauen y bydeir wrth gyvamud (gyuanrud) kat.
[17] Y gueryn neur derynt.

Y drev wen rhwng Tren a Throdwydd
Oedd gnodach ysgwyd tón
Yn dyvod o gâd nog yt ych yn echwydd[1]

Y drev wen rhwng Tren a Thraval
Oedd gnodach y gwaed ar[2]
Wyneb gwellt nog eredig braenar

Gwyn ei vyd Freuer[3] mor yw di haint
Heno gwedy colli cevnaint[4]
O anfawd vy nhavawd yd lesaint

Gwyn ei vyd Freuer mor yw van heno[5]
Gwedy angau Elvan
Ac eryr Cyndrwyn Cynddylan

Nid angau Freuer a'm de heno
Am damorth brodyrdde
Dihunav wylav vore[6]

Nid angeu Freuer a'm gwna haint
O ddechreu nos hyd ddewaint
Dihunav wylav bylgaint

Nid angau Freuer[7] a'm tremyn heno
A'm gwna gryd iau melyn[8]
A chochau dagrau dros erchwyn

Nid angau Freuer a ernywav heno[9]
Namyn my hun mi wan-glav[10]
Vy mrodyr a'm tymmyr a gwynav

Freuer wen brodyr a'th vaeth
Ni hanoeddynt o'r difaeth
Gwyr ni vegynt vygyliaeth[11]

Freuer wen brodyr a'th vu
Pan glywynt gyvrenin llu
Ni echwydd sydd ganthu[12]

Mi a Freuer a Medlan
Cyd yd vo câd yn mhob man
Ni'n tawr ni laddawr ein rhan[13]

[1] Noc yt ych y echuyd.
[2] Oed gnodach y gavat (ganet, gauet) *neu,* Gnoch y guaet (guaet yn ar).
[3] Guyn y vyt Freuer; *neu,* Guyn y vyt Treiry. Gwyn ei vyd Freuer mor yw haint.
[4] Ceuneint, cenueint.
[5] Gwyn byd Freuer mor yw wann. Ll. P. P.
[6] Du hunav uylav vore.
[7] Ny agheu ffreuer.
[8] At am gwna gryd iau melyn.
[9] Ny aghen ffreuer a ernuaf heno.
[10] Ny wanglaf.
[11] Wyr ny fegynt uygylyaeth.
[12] Ny echuydei sydd ganthu. Ni echyfyddai sydd ganthu.—Ll Du. Ni echyuydei ffyd ganthu.—Ll. P. P.
[13] Nyn taur ny ladaur an ran.

Digitized by Google

Y mynydd cyd ad vo uwch[1]
Nid eiddigadav dwyn vy muwch
Er ysgawn gan rai vy rhuwch

Amhaval ar Avaerwy
Ydd aa Tren yn Trydonwy
Ac ydd aa Twrch yn Marchawy[2]

Amhaval ar Elwydden[3]
Ydd aa Trydonwy yn Nhren
Ac ydd aa Geirw yn Alwen[4]

Cyn bu vy nghyched groenyn gavyr[5]
Galed chwannawg i gelin[6]
Rym goruc yn veddw vedd bryvyn[7]

Cyn bu vy nghylched
Croen gavyr galed
Celyngar y llillen
Rymgoruc yn vedw ved Tren.

Gwedy vy mrodyr o dymmyr Havren
I am dwylan Dwyryw
Gwae vi Dduw vy mod yn vyw

Gwedy meirch hywedd a chochwedd ddillad
A phluawr melyn
Main vy nghoes nid oes ym dremyn[8]

Gwartheg Edeyrniawn ni buant gerddenin
A chan neb nid aethant yn myw[9]
Gorwyniawn gwr o Uwchnant[10]

Gwartheg Edeyrniawn ni buant gerddenin
A chan neb ni cherddynt
Yn myw Gorwyniawn gwr edvynt[11]

Edwyn warth gwarthegydd[12]
Gwerth gwyl a negydd[13]
Ar a ddyvo dragwarth a'i deubydd

[1] Y mynyd kyt at vo uch
Nyt eidigafaf y duyn vym buch
Yr ysgaun (ys ys cawn) gan rei vy ruch.
[2] Amhaval ar avseruy
Yd y Tren yn y Trydonuy
Ac yd aa Turch ym marchauy (marchnwy).
[3] Am haul ar Eluyden (Elfydden).
[4] Geirw am Alwen.—Ll Du.
[5] Cyn bu vyghylchet croenen (groen) gawyr.
[6] Galed chwannawc i gelen (gelein).
[7] Rum gorug y wedu ved Tren bryuynn.—Ll. P. P.
Rym gorug yn feddw fedd brynn.—Ll. Du.
[8] Mein vynghoes nym oes dudedyn.—Ll. P. P.
[9] A chant (cherdd) neb nyd aethant ym buw (byw).
[10] Gwyr a uchuunt (uchnant). Gorwynnion wyr a uch uant.—Ll. P. P.
[11] Ym buyf Goruynnyaun gwr Eduyn.
[12] Warth gwarthegyd.—Ll. P. P.
[13] Gwerth gwyla negydd.

Mi a wyddwn à oedd da,
Gwaed am eu gilydd gwrda

Rhag[1] gwraig Gwrthmwl byddai gwân
Heddyw byddai ban ei dysgyr
Hi gyn na diva ei gwyr[2]

Tywarchen Ercal ar âr dywal
Wyr o edwedd Morial
A gwedy Rhys mae rhysonial[3]

Heledd hwyedig ym gelwir
O Dduw padyw yth roddir[4]
Meirch vy mro ac eu tir

Heledd hwyedig a'm cyveirch
O Dduw padyw yth roddir gwrwm seirch
Cynddylan ar bedwar-deg meirch

Neu'r syllais olygon ar dirion dir
O orsedd Orwynion
Hir hwyl haul hwy vy nghovion

Neu'r syllais o Ddinlle Vrecon[5]
Freuer werydre
Hiraeth am damorth brodyrdde[6]

Llâs vy mrodyr ar unwaith
Cynan Cynddylan Cynwraith[7]
Yn amwyn Tren trev ddifaith

Ni sangai wehelyth ar nyth Cynddylan
Ni thechai droedfedd fyth
Ni vagas ei vam vab llyth

Brodyr ambwyad ni vall
A dyvynt val gawyail coll[8]
O un i un edynt oll

Brodyr ambwyad a ddug Duw rhagov
Vy anfawd ai gorug
Ni obrynynt faw ei fug[9]

Teneu awel tew ledcynt
Peraidd y rhychau ni pharad a'u goreu[10]
Ar a vu nad ydynt[11]

[1] Bei.—Ll. P. P.
[2] Rhei gureu gyrthmul bydei guan hediw.
Bydai ban y disgyr hi gyva (*Ll. D.* gyn na) diva y guyr. [wyr.)
[3] Tyuarchen ercal ar er (ar) dyual wyr (er erdywal O etwed (etiued) Moryal a guedy Rys maer y sonal.
[4] O Duw pad v yth rodir.
[5] Vreiddun.—Ll. P. P.
[6] Yma canlyn y darn pennill hwn:
Marchawg o Gaer Adnau
Nid oedd hwyr a gwynion
Gwr o Sanneir.
[7] Cynvreith (Kymwreith).
[8] A dyuynt val guyall coll.
[9] Ny o brynynt ffaw er ffug.
[10] Ny pharat (pharae) ae goreu.
[11] Ara vu nat ydynt.

Digitized by Google

As clywo a Duw a dyn
As clywo ieuanc a hyn
Mevyl barvau maddeu hedyn[1]

Yn myw ehedyn ehediai[2]
Dillad yn araws gwaed vai
Ar glas verau nav nwyvai

Rhyveddav dinclaer nad yw[3]
Yn ol eilydd celwydd clyw[4]
Yn ngwall Twrch tòri cnau cnyw

Ni vu niwl ai mwg[5]
Ai cedwyr yn cyvamwg
Yn ngweirglawdd aer yssydd ddrwg

Endewais o weirglawdd aer ysgwyd[6]
Digyvyng dinas i gedyrn[7]
Goreu gwr Garanmael

Caranmael cymwy arnad
Atwen dy ystle o gâd
Gnawd màn ar ràn cynniviad

Cynniv oedd ognaw llaw hael[8]
Mab Cynddylan clod avael
Dyweddwr Cyndrwynin Caranmael

Caranmael oedd dihaidd
Ac oedd deholedig trev tâd
A geiswys Caranmael yn ynad[9]

Caranmael cymmwyedd ognaw[10]
Mab Cynddylan clod arllaw
Nid ynad cymmynad o honaw[11]

Pan wisgai Garanmael gadbais Cynddylan
A pheryrddiaw ei ònen[12]
Ni chafai Franc tanc o'i ben[13]

Amser y bum i vras vwyd
Ni ddyrchavwn vy morddwyd
Er gwr à gwynai clav gornwyd[14]

[1] Maden hed yn.
[2] Ym byw ehedyn ehedyei.
[3] Rywedaf dincleir nadiv.
[4] Yn ol kilyd keluyd klyw.—Ll. P. P.
[5] Ny vu nuil ae muc: Nywy ae nywl ae mwc.—Ll. P. P.
[6] Edeueis y veirglaud aer ysguyt.
Edeweis i weirgledd ae ysgwyd.—Ll. Du.
[7] Digyvynd dinas y Gedyrn.
[8] Kynnivoed o gnaf llav hael: Kymwed ognaw llaw hael.—Ll. P. P.
[9] Oed diheid ac oed diholedic
Trev tat a geissyuys
Karanmael yn gat.
[10] Cymwed ognaw.
[11] Nyt ynat kyt mynat ohonau-
[12] A phyryrdyau y onnen.
[13] Tranc oe ben.
[14] Yr gur a guyneu klav gomuyt.

Brodyr ambwyad innau
Ni's cwynai glevyd cornwydau
Un Elvan Cynddylan dau

Ni mâd wisc briger nyw dirper[1]
O wr yn nirvawr gywrysedd
Nid oedd levawr vy mroder[2]

Onid rhag angau a'i aelau mawr
A gloes glâs verau
Ni byddav levawr innau[3]

Maes Maoddyn neu's cudd rhew
O ddiva da ei oddew[4]
Ar vedd Eirinwedd eiry tew

Tom Elwyddan neu's gwlych gwlaw[5]
Mae[6] Maoddyn y danaw
Dyn vai Gynon i'w gwynaw[7]

Pedwar pwn broder a'm bu
Ac i bob un penteulu
Ni wyr Tren berchen iddi[8]

Pedwar pwn broder a'm buant
Ac i bob un gorwyv nwyviant
Ni wyr Tren perchen cyngant[9]

Pedwar pwn terwyn[10] o addwyn vrodyr
A'm buant o Gyndrwyn
Nid oes i Dren berchen mwyn

Gosgo yngod addoed arnad[11]
Nid wyv bylgaint gyvod
Neu'm gwânt ysgwr o gwr dyvod[12]

Gosgo di yngod a thech
Nid wyd ymadrawdd dibech[13]
Nid gwiw clain yth grain y grech

Amser i buant addvwyn,
I cerid merched Cyndrwyn
Heledd Gwladus a Gwenddwyn

Chwiorydd a'm bu diddan[14]
Mi a'u collais oll achlan
Freuer Medwyl a Medlan

[1] Nyw dirper awr.
[2] Ny mat uisc briger nyu dirper aur.
Our yn dirvaur gyuryssed
Nyt oed leuaur vymbroder.
[3] Ny bydaf leuawr inneu.
[4] O diva da y odeu.
[5] Tom Eluithan neus gulych glau.
[6] Mae.—Ll. P. P,
[7] Dyn yei (dylyei) Gynon y guynau.
[8] Ny uyr Tren berchen y du.
[9] Kygant.—Ll. P. P.
[10] P'eduar pun tervyn.
[11] Gosgo yngod adot (adof) arnat.
[12] Neum gunant ysgur o gurr dyvot (o gwr dy got).
[13] Nid ymadrawdd dibech.—Ll Du.
[14] Chwiorydd am bydiddan.

Digitized by Google

Chwiorydd a'm bu hevyd
Mi a'u collais oll i gyd
Gwledyr Meisyr a Cheinvryd

Llâs Cynddylan llâs Cynwraith
Yn amwyn Tren trev ddifaith
Gwae vi vawr araws eu llaith

Gwelais ar lawr Maes Togwy
Byddinawr a gawr gymmwy
Cynddylan oedd cynnorthwy

Celein a sych a du tân[1]
Pan glywyv godwryv godaran
Llu Llemenig mab Mahawen

Arbènig lleithig llurig
Yn nghyhoedd aer gwythgwaith-vuddig[2]
Flam daphar llachar Llemenig

CANU LLYWARCH HEN, I'W HENAINT A'I VEIBION.

Cyn bum cain vaglawg bum cyfes eir-
Ceinvygir ni eres [iawg[3]
Gwyr Argoed eirioed a'm porthes

Cyn bum cain vaglawg bum hy
A'm cynnwysid yn nghyvyrdy
Powys paradwys Cymry

Cyn bum cain vaglawg bum eirian
Oedd cynwayw vy mhar[4]
Oedd cynnwyv cevyn-grwm wyv trwm
[wyv truan
Baglan bren neud cynhauav[5]
Rhudd rhedyn melyn calav
Neu'r digerais a garav

Baglan bren neud gauav hyn
Yd vydd llavar gwyr ar lyn[6]
Neud diannerch vy erchwyn[7]

Baglan bren neud gwanwyn
Rhydd côgau goleu ewyn[8]
Wyv digariad gan vorwyn

Baglan bren neud cyntevin
Neud rhudd rhych neud crych egin

[1] Celein a sych o dy tân.
[2] Ynghyhoedd airggwyth gwaith fuddig.
[3] Bun (bwn) cyffes eiryauc.
[4] Oed kymueu vym par.
[5] Neut kyn trayaf.
[6] Ytuyd (ydwyt) llavar guyr ar lyn.
[7] Neut diannerch vy euryn.
[8] Rud cogeu goleu euyn.

Edlid ym edrych yth ylvin[1]

Baglan bren gangen voddawg
Cynnelych hên hiraethawg[2]
Llywarch leverydd nodawg[3]

Baglan ben gangen galed
A'm cynnwysi Duw difred[4]
Elwir pren cywir cynnired

Baglan bren bydd ystywell
A'm cynnelych a vo gwell
Neud wyv Llywarch lawer pell[5]

Yn cymmwedd y mae henaint â mi[6]
O'm gwallt i'm daint
A'r cloyn à gerynt yr ieuaint[7]

Y mae henaint yn kymued
A mi om gwallt im danned
Ar cloyn a gerynt y gwraged

Dyrgweny gwynt[8] gwyn gne godre
Dewr hydd diwlydd bre[9] ?gwydd
Eiddil hên hwyr yd re[10]

Y ddeilen hon neu's cynnired gwynt
Gwae hi o'i thynged
Hi hên eleni y ganed

A gerais er yn wâs yssy gâs gènyv
Merch estrawn a march glâs
Neud nad mi eu cyvaddas[11]

Vy mhedwar priv-gâs erymoed[12]
Ymgyvarvyddynt yn unoed[13]
Pâs a henaint haint a hoed

Wyv hên wyv unig wyv anelwig oer
Gwedy gwely ceinmyg
Wyv truan wyv tridyblyg

[1] Etryt ym edrych yth linin.—Ll. C.
Neu, Edryd i'm edrych ith ylfin.
Edlid yn edryd ith ylfin.—Ll. Du.
[2] Cynhellych heu hiraethauc.
[3] Lleveryd vodauc.
[4] Am cynhellych Duw diffred.
[5] Neut uyt Lyuarch lawer gwell.—Ll. C.
Neu, Neut uyd hyttrach lawer pell.
Neud wyt Llywarch llawer pell.—Ll. Du.
[6] Y mae henaint yn cymued a mi.—Ll. P. P.
[7] Ar cloyn a gerynt yr ieuainc—Ll. Du.
Ar cloyn a gar yr ieuaint (ieueinc).—Ll. C.
[8] Dyr guenn (dyr gweny) guynt.
[9] Deurhyd diulyd bre (Dewr hyd ddiwlydd bre).
[10] *Neu*, Huyr ydyre (hwys y dyre).
[11] Y sy (ysydd) gennyf yn gâs.
A gercis er yn was.—Ll. Du.
Neu, Deubeth a gereis er yn was
Merch i estron a march glas
A heddyw nid ynt gyfaddas.
[12] Fy (ym) pedwar prifgas erioed (eirmoed).—Ll. Du.
[13] *Neu*, Yn gyvarvydynt yn unoet.
Neu, Pan gyfarfyddynt yn unoed.
Ynghyueruydynt yn unoed.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Wyv tridyblyg hên wyv anwadal drud
Wyf ehud wyv anwar
Y sawl a'm caroedd ni'm câr

Ni'm câr ni'm cynnired neb
Ni allav ddarymred
Wi o angau na'm dygred

Ni'm dygred na hun na hoen
Gwedy y lleas Llawr a Gwên[1]
Wyv anwar abar wyv hên

Truan o dynged a dyngwyd[2]
I Lywarch ar y nos y ganed[3]
Hir gniv heb esgor lludded

Na wisg wedy cwyn na vid vrwyn dy vryd[4]
Llem awel a chwerw gwanwyn[5]
Na'm cyhudd vy mam[6] mab yt wyv

Neud adwen ar vy ngwên[7]
Yn hanvod cun achen[8]
Tri gwyddorig elwig awen[9]

Llym vy mhâr llachar yngryd[10]
Armaav i wyliaw rhyd[11]
Cynnydd anghwyv Duw gennyd[12]

O diengyd a'th wylwyv[13]
O'th ryleddir a'th gwynwyv
Na choll wyneb gwyr argnwyv[14]

Ni chollav dy wyneb trin woseb er[15]
Pan wisg glew yr ystre[16]
Porthav gniv cyn mudav lle[17]

Rhedegawc tòn ar hyd traeth
Echadav tòrid arvaeth câd acdo[18]
Gnawd fo ar fraeth

[1] Guedy lleas (gwedy y llas) Llawr a Gwen.
[2] Truan o dyngwy a ddygeydd.
Truan o dynged a ddygwydd i Llywarch.—Ll. Du.
[3] I Llywarch er (yr) y nos y ganed.
[4] Orwyn dy uryt.—L. P. P.
[5] Llem awel a cherw gwenebyn (gwenwyn.—Ll. P. P.)
[6] Amgyhyd (am gyhydd, am gyhud) fy mam.
[7] Neut atuen ar uy auen. [8] Ynghanfiod cun a chen.
[9] Tri gwydd orig elwig awen (wen)
Trigwyddorig elwid wen (awen).—Ll. Du.
[10] Llachar y gryd.
[11] Arnaf (armaif) i uylaw (wylyaw) ryt
[12] Rhydd cynnydd anghyf Duw gennyd.—Ll. C.
Neu, Kynnydd cyn nid anghwyf Duw gennyt.
Neu, Ynnyt anghyf; *neu*, cyn ni ddiangwyf.
Neu, Cyn nid anghwyf; *neu*, Cynni ddiangwyf.
Cynnydd anghyf Duu geneyd.—Ll. Du.
[13] O diegyd ath ueluyf
[14] Gwyr argnif; *neu*, gwyr ar gnif.
[15] Ni chollafdy trin woseb er (wr: wose ber)—Ll Du.
[16] Penwisg glew yr ystre.
[17] Porthaf gnif kyn mudef (mydif) lle (le).
[18] Echadef torrit arvaeth (kat ac ado) cad (acddo).

Ysid ym a leva wyv
Briwaw pelydyr parth y bwyv[1]
Ni levarav na fowyv[2]

Meddal nignedd caled rhiw[3]
Rhag carn cawn tàl glan a vriw[4]
Eddewid ni wneler nid gwiw[5]

Gwasgarawd naint am glawdd caer[6]
A minnau a rinaav[7]
Ysgwyd bryd briw cyn techav

Y corn a'th roddes di Urien
A'r arwest aur am ei ên
Chwyth ynddo o'th daw angen

Er ergryd angau rhag angwyr Lloegyr[8]
Ni lygrav vy mawredd
Ni ddychanav rianedd[9]

Tra vum i yn oed y gwâs draw
A wisg o aur ei ottoew[10]
Byddai re y rhuthrwn y waew

Diheu diwair dy waes[11]
Ti yn vyw a'th dyst rylâs
Ni bu eiddil hen yn wâs

Gwên wrth Lawen y ddwylwys neithwyr[12]
Arthur ni thechas[13]
Aer a drawdd ar glawdd gorlas[14]

Gwên wrth Lawen yd wylwys neithwyr
A'r ysgwyt ar ei ysgwyd[15]
A chan bu mab yn bu hywyd

Gwên wrth Lawen yd wyliis[16]
Neithwyr a'r ysgwyd ar ygnis[17]
Can bu mab i mi ni ddiengis[18]

[1] Briau pelydr parth y bwyf.
[2] Ny lafaraf na phowyf.
[3] Medal mi ened (miged) calet rhiw.
[4] Rac carn caun (cann) tal glan avriw.
[5] Edewit ny weether (ny wnel) nytiw (nid yw).
Neu, Eddewid ny wellaer nyd iw.
[6] Guas karaut (gwasgarawst) neint am glawd caer.
[7] A minneu armaif (armaaf) ys gwyd (ysguyt).
[8] Yr ergryt aghen rac aghywyr Lloegr.—Ll. C.
Neu, Er egryt angen rhag anghenwyr (anhepcur) Lloegr.
[9] Ni ddyhunaf (dihunaf) rianedd.
[10] A wisc o eur y ottew.
[11] Diheu diweir dy was (waes) di yn fyw.
Diau dywir dy was.—Ll. Du.
[12] Gwen, wrth lawen yd welas.
[13] A thuc ny techas (thechas); Athuc ny techas.—Ll. P. P.
[14] Aer (oer) adraud (a drawd) ar glawd (arglawdd) Gorlas.
[15] Ar ysguyt ar y ysguyd.
Arysg ar ygnis (ysgwydd).—Ll. Du.
[16] Gwen wrth lawen yd wylwys.
[17] Ar ysgwyd ar y gwys (ar y gnis).
[18] A chan bu mab im (imi) ny ddiengys (ddiengeis),

Digitized by Google

Gwên gygydd gochawr vy mryd[1]
Dy lâs ys mawr casnar
Neud câr a'th levawr[2]

Gwèn vorddwyd tyllvra[3] a wylias neith-
Yn ngoror ryd Vorlas [wyr
A chan bu mab ym ni thechas

Gwên gwyddwn dy eissillyd[4]
Rhythr eryr yn ebyr oeddyd—
Betwn dedwydd diangyd[5]

Tón tyrvid toid ervid[6]
Pan ânt cynrain yn ngovid[7]
Gwên gwae ry hên o'th edlid

Ton tyrvid toid aches[8]
Pan ânt cyvrain yn ngnes[9]
Gwên gwae ry hên ryth-golles

Oedd gwr vy mab oedd dysgywen hawl[10]
Ac oedd nai i Urien
Ar ryd Vorlas y llás Gwên

Prenial dywal gâl ysgwn[11]
Gorug ar Loegyr lu cyngrwn[12]
Bedd Gwên vab Llywarch Hên hwn[13]

Teg yd gân yr aderyn ar berwydd bren
Uch ben Gwên cyn ei olo dan dywarch
Briwai galch Llywarch Hên

Pedwar-meib arugaint a'm bu
Eurdorchawc tywysawc llu
Oedd Gwén goreu o naddu

Pedwar-meib arugaint a'm bwyad
Eurdorchawc tywysawc câd
Oedd Gwên goreu mab o'i dâd

Pedwar-meib arugaint a'm buyn[14]
Eurdorchawc tywysawc unbyn
Wrth Wên gweisionain oeddyn[15]

Pedwar-meib arugaint yn nghenvaint
Llywarch[16]

O wyr glew galwythaint
Rhull eu dyvod clad tramaint[1]

Pedwar-meib arugaint o veithiaint vy
nghnawd[2]
Drwy vy nhavawd lleddysaint[3]
Da dyvod vy nghod colledaint[4]

Pan lâs Pyll oedd tevyll briw[5]
A gwaed ar wallt hyll
Ac i am ddwylan Fraw frowyll[6]

Dychonad ystavell o esgyll ysgwydawr[7]
Tra vydded yn sevyll[8]
A vriwed ar angad Pyll[9]

Dyn dewis ar vy meibion[10]
Pan gyrchai bawb ei alon
Pyll wyn pwyll tân trwy livon[11]

Mad ddodes ei vorddwyd dros obell[12]
Ei orwydd o wng ac o bell
Pyll pwyll tân trwy sawell

Oedd llary llaw aergre oedd aeleu eil-
Oedd dinas ar ystre [wydd[13]
Pyll wyn doed erehyll eudde[14]

Pan savai yn nrws pebyll
I ar orwydd erewyll
Arddelwai o wr wraic Pyll

Briwyd rhag Pyll penglog fêr[15]
Ys odid llwvyr yd llever[16]
Yn daw eiddil heb ddim digoner[17]

Pyll wyn pellynig ei glôd[18]
Handwyv nwyv erod o'th dyvod[19]
Yn vab o'th arab adnabod[20]

[1] Gwen gygyd (gwgyd) gochawn (gochawd) vy mryt.
[2] Nyt car ath lavawr (ladawr).
[3] Gwen vordwyt tyllvras.
[4] Gwen guydun (gwydn) dy eissillut (eissillydd.
[5] Belun (Pi tawn) dedwydd dianghut.
[6] Ton tyrsid coed ersid.
[7] Pan aut (nawd) cyvrein ygovid (y gofid, *neu*, yn
[8] Ton tyrfid caed acher. [ofid).
[9] Pan aut (nawd) kyvrin ygnes (y gnes).
Pan aut kyfyrm yngnes.—Ll. P. P.
[10] Oed gwr vy mab oedisgwen haul (oedd is gwen haul).
[11] Prennyal dywal gal yscyn.
[12] Goruc ar Loegr lu (llu) Kyndrwyn.
[13] Yw hwn.
[14] Pedwar mab ar hugaint am bwyn.
[15] Y wrth Wen gueissyon ein oedyn. [Ll. P. P.
[16] Yn cemieint Llywarch: ynghenuein Lywarch.—

[1] Twll eu dyvot clot trameint.
Tulleu dyfod clod tra meint.—Ll. Du.
[2] A veithyant; *neu*, a weithieynt. (A neitheint.—
Ll. Du.
Pedwar meib ar hugaint a veithyaint vygknawd
lledesseint.—Ll. P. P.
[3] L'edosseint; *neu*, lleddesseint
[4] Da dyvot uygeot colledeint (colleddeint).
[5] Oed teuyll briw.
[6] Ac am dwylann ffraw ffrewyll.
[7] Dichonaf ystavell (ystevyll) o esgyll (oesgyll).
[8] Tra uydaf yn sefyll.
[9] Afrifed ar angad Byll.
[10] Dyn deuis aruy meibion.
[11] Trwy linon; *neu*, liwon.
[12] Dros o bell.
[13] Aeleu eilvyd (aelaf eilwyd).
[14] Pyll wyn doet perchyll eurdde (eude).
Pyll wyn oedd perchyll eurdde.—Ll. Du.
[15] Beriwyd rac Pyll pengloc ffer.
[16] Ys odid (oeddyt) llyfr (llwfr, lwfyr, llyfyr) yd lleuer.
Neu, Ys odid llwfyr yd llecher (techer).
[17] Yndaw (yn dan) eiddil heb ddim (daw) digoner.
[18] Pell cunic (cynnig) ei glod.
[19] Handdwyf nyyf yrot oth dyvod.
[20] Unfab a tharan (atharan, a tharaw) adnabod.

Digitized by Google

Goreu tridyn y dan nev
A warchedwis eu haddev
Pyll a Selyv a Sanddev[1]

Ysgwyd a roddais i Byll
Cyn noi gysgu neu bu doll
Deiniaw i haddav ar wall[2]

Cyd delai Gymru ac elyflu o Loegyr[3]
A llawer o bobtu[4]
Eangosai Byll bwyll uddu[5]

Na Phyll na Madawg ni byddynt hir-
O'r devawd y gelwynt[7] oedlawg[6]
Rhoddyn na roddyn cyngrair byth nis
erchynt[8]

Llyma y mab oedd divai tringar
I veirdd ys ei glod lle nid elai
Byll pei bellach parhaai[9]

Maen[10] a Madawg a Medel dewrwyr
Diyssig vroder
Selyv Heilyn Llawr Lliver[11]

Bedd Gwell yn y Rhiw Velen
Bedd Sawyl[12] yn Llan Gollen
Gwarcheidw Llavyr[13] Bwlch Llorien

Bedd rudd neu's cudd tywarch
Ni's evrydd gweryd ammarch[14]
Bedd Llyngedwy vab Llywarch

Goreu triwyr yn eu gwlad
I amddifyn eu trevad[15]
Eithyr ac Erthyr[16] ac Argad

Tri meib Llywarch tri anghymmen câd
Tri cheimiad avlawen[17]
Llev ac Arau ac Urien[18]

[1] Y amddiffin eu haddeu
Pill a Selw a Sandeu.
[2] Deiniau y hadau, arvoll (ar wall: y hadaw arwall).
Neu, Dimheu eu haddef ar wall.
[3] Ac elyflu Lloegr (elydlu o Loegr).
[4] Llawer o bell tu.—Ll. P. P.
[5] Danghoseis Byll bwyll ydu.
[6] Na phwyll na Madauc ni bydynt hiraethauc.
[7] Or dewawt y (a) gelvynt (gehwynt, gefwynt).
[8] Rodyn Uarodyn llygreir vyt nys erchynt
[9] Llyma y mab d.(ymabedd, yma ved) divei tringar y
Veird (ei eneid) ys y glod (Ni serthynt ni sei eu clod:
Veirdd y sei y glot lle nid elei).
Lle nid elei Byll pei bellach parei (parhaai).
[10] Maeir.—Ll. P. P.
[11] Lliwer.
[12] Sawyll.
[13] Llamyr.
[14] Ni seirudd (seiryd) Gweryd Amarch.
Neu, Nysevryd gueryt ammarch.
Nis eiryd gweryd Cammarch.—Ll. Du.
[15] Y an diffyn eu treuad.
[16] Ergir.—Ll. P. P.
[17] Tri chennad awlawen.—Ll. P. P.
[18] Llew ac Araw ac Urien.—Ll. P. P.

Handid haws i amchwyson[1]
O'i adaw ar lan awon
Y gyd â llu o wyr llwydion[2]

Tarw trin rhyvel adwn
Cledyr câd canwyll ysgwn[3]
Reen nev rhwy a endewid hwn[4]

Y bore gan las y dydd
Pan gyrchwyd Mwg-mawr-Drevydd
Nid oedd vagawd mei[illegible]h Mechydd[5]

Cyvarvan a'm cavali[illegible]
Celain ar wyar ar wall
Cyvranc Rhun a'r drud arall

Diasbad a ddodir yn ngwarthav Llug
Odduch ben bedd Cynllug [Vynydd
Mau gerydd mi a'i goru[illegible][7]

Otid eiry toid ystrad
Dyvrysiynt cedwyr i gâd
Mi nid av anav ni'm gad

Nid wyd ti ysgolhaig nid wyd elaig
Unben ni'th elwir yn nydd rhaid
Och Cynddilig na buost wraig[8]

Pell oddyman Aber Llyw
Pellach ein dwy gyvedlyw
Talan telais dy deigyr i mi heddyw[9]

Er yvais i win o gawg
Ev a ragwan rai rhein[illegible]wg[10]
Esgyll gwawr oedd waywawr Duawg[11]

Oedd edivar gènyv pan ymerchis[12]
Nad gantu i ddewis[13]
Cynnydd y vai hael hoedyl mis[14]

Adwen leverydd cyni vrân
Pan disgynai yn nghyvyrdy
Pen gwr pan gwin a ddyly[15]

[1] Handid haus i amchuission (im achwisson).
[2] Y gyd a llu ewyr llwydon.
[3] Canwyll o o ginun.—Ll. P. P.
[4] Tarv trin ryvel adun.
Cledir cad canvill o guuin
Ren new ruy a endeid hun.
[5] Y bore gan lav ydit.—Ll. Du.
Ban girchuid Mug mawr h[illegible]t *(brenin y Seasn.)*
Nid oedd vagaud (wagawd, dagawd) meirch medhit.
[6] Kywarvan (kyvarvuan, kyvarvuam) am cafall.
[7] Meugerit mi ae goruc.
[8] Nyduid ti ysgolheic nid vid eleic
Unben nith eluir in dit reit
Och Kindilic na buost gureic.
[9] Talan teleis dy (te) deigyr hedyu.
[10] Rac Beinyawc.—Ll P. P. [11] Diwg; neu, Dwg.
[12] Edifar gennyf pan ymerchais.—Ll. P. P.
[13] Nat gantu y diewis, (edewis).
[14] Cynny dyvei hael hoedl mis.—Ll. P. P.
[15] Atuen leveryd kyni Fran (pan disgynnei ygkyvrdy
Pan (paen) gur pan guin a dyly.

Digitized by Google

Meyrygawg marchawg maes
Tra vynws Dovydd vy lles
Nid yswn vegis môch mês

Llywarch Hên na vydd di wyl
Trwydded a gesi di anwyl
Tarn dy lygad taw nag wyl

Hen wyv vi ni'th oddiweddav
Rhodd am gyssul[1] cwdd archav
Marw Urien angen arnav

A'i dy gyssul cyrchu brân[2]
Can ddiwg ac argynan
Marw meibion Urien achlan

Na chred vrân na chred Dunawd
Na chai ganthudd yn fosawd
Bugail lloi Llanvor llwybrawd[3]

Yssydd Lanvor dra gweilgi
Y gwna mor molud wrthi
Llallogan ni wn a'i hi

Yssydd Llanvor tra bànawg[4]
Ydd aa Clwyd yn Nghlywedawg
Ac ni wn ai hi llallawg

Heis Dyvyrdwy yn ei thervyn
O Veloch hyd Traweryn
Bugail lloi Llanvor llwybryn[5]

Truan o dynged a dynged
A dyngwyd i Lywarch y nos i ganed
Hir gniv heb esgor lludded

Teneu vy ysgwyd ar asswy vy nhu
Cw bwyv hen a's gallav
Ar Rodwydd Vorlas gwyliav

CANU MAENWYN.

Maenwyn tra vum i'th oed
Ni sethrid vy llen i â throed
Nid erddid vy nhir heb waed

Maenwyn tra vum i'th erbyn
A'm ieuenctid i'm dilyn
Ni thorai gosail vy nhervyn[6]

[1] Rot am gyssut.
[2] Ai dy gyssut cyrchu bran.
[3] Llafnawg llwyprawd.
[4] Yssydd llafnfawr tra bannawg.
[5] Llafnawr llwybryn.
[6] Ni thorrei gasseil (geseil) syn terfyn.—L .O.

Maenwyn tra vum i'th erlid
Yn dylyn vy ieuenctid
Ni charai gosail vy ngwythlid[1]

Meanwyn tra vum i evras
O ddylyn dywal galanas[2]
Gwnawn weithred gwr cyd byddwn gwas[3]

Meanwyn meidyr di yn gall[4]
Angen cassail ar wall[5]
Ceisied Maelgwn vaer arall

Vy'm dewis i gyvran[6] a'i gaeu arnaw
Yn llym megis draen
Nid over gniv i'm hogi maen

Anreg rym gallad o Ddyfryn Mewyrniawn[7]
Yn nghudd yn nghelwrn
Hacarn llym llaes o ddwrn

Boed bendigaid yr anghysbell wrach
A ddywed o ddrws ei chell[8]
Meanwyn nag addaw dy gyllell

MARWNAD CADWALLAWN VAB CADVAN, BRENIN PRYDAIN.

Cadwallawn cyn noi ddyvod
A'i gorug a'n digonod[9]
Pedair privgad ar ddeg
Am briv-deg Prydain
A thri-ugain cyvarvod

Lluest Cadwallawn ar Gaint
Lloegyr ardres ormes arnaint[10]
Llaw ddillwng ellwng oed vraint[11]

Lluest Cadwallawn ar Yddon[12]
Avar anwar ei alon[13]
Llew lluyddawg ar Saeson[14]

[1] Ni charei gesseil fy ngwythlid.—Ll. C.
Ni charei gossail uy ngwrthlit.—Ll. Du.
[2] Oedvli (oedwli) dywal galanas.—Ll. Du.
[3] Tra byddwn gwas.—Ll. C.
[4] Meddir, medr, meidr, medhyr di yn gall.
[5] Anghen cyssweid (kyssyeid) ar wall.—Ll. Du.
Angen cysseil ar wall.—Ll. C.
[6] Vyn deuis i gyvran.—Ll. Du.
Vym dewis gyvran.—Ll. C.
[7] Anrheg rym gall o Ddyffryn Meirniawn.—Ll. C.
Anrhegyn ryn gallad o Ddyffryn.—Ll. Du.
[8] A dynaut o drus y chell.—Ll. Du.
[9] Ae goruc an divragot (andigonot).
[10] Lloegyr ar dres ormes ednaint
Neu, Lloegr ardres armes arneint.
[11] Oed yreint; *neu*, Oed ureint; *neu*, Oed braint.
[12] Arydon; *neu*, Ar ydon; *neu*, Ar y don; *neu*, Ar [yd don.
[13] Yn alon.
[14] Lleu lluydauc ar Saeson
Neu, Llew llwyddawg o'r Saeson.

Digitized by Google

Lluest Cadwallawn glodrydd
Yn ngwarthav Digoll Vynydd
Seith-mis a seith-gad beunydd

Lluest Cadwallawn ar Havren
Ac o'r tu draw i Ddygen
A breiaid yn llosgi Meigen[1]

Lluest Cadwallawn ar Wy
Maranedd wedi mordwy
A ddylynad câd cylchwy[2]

Lluest Cadwallawn ar Fynnawn Vedwyr
Rhag milwyr magai dawn
Dangosai Gynon yno haeru iawn[3]

Lluest Cadwallawn ar Dâv
Ys lluosawg y gwelav
Cyvrenin vraisg nâv[4]

Lluest Cadwallawn ar Dawy[5]
Lleiddiad adav yn adwy[6]
Clodrydd ceisydydd cystwy

Lluest Cadwallawn tra chaer
Caew byddin a chynnwrv taer[7]
Can câd a thòri can caer

Lluest Cadwallawn ar Gowyn[8]
Llaw lluddedig ar awyn[9]
Gwyr Lloegyr lluosawc eu cwyn

Lluest Cadwallawn heno
Trathir yn nhymmyr Penvro[10]
Am nawdd vawr anhawdd i fo

Lluest Cadwallawn ar Deivi
Cymmysgai waed â heli[11]
Angerdd Gwynedd gwynygai[12]

Lluest Cadwallawn ar Dyfyrdd Avon[13]
Gwnaeth eryron yn llawn[14]
Gwedy trin dywyneu dawn[15]

Lluest Cadwallawn vy mrawd
Yn ngwerthevin Bro Dunawd
Ei vâr anwar yn fosawd[16]

[1] Afrieid yn llosgi Meigen.
[2] A delinat (diliuiad) kat kylchuy.
[3] Haery dawn; *neu*, Haearn daun.
[4] Cywrennin vre is nav.
[5] Ar Dafwy; *neu*, Ar Dauy.
[6] Lleiddiad addaf yn adwy.
[7] (Caeu) Byddin a chynnwr caer (taer.)
[8] Ar gowyn (gyuyn).
[9] Llau lludedic ar auyr (arawyn).
[10] Trathir yn tymyn (tymyr) Penvro.
[11] Cymmysgi uaet a heli.
[12] Angerdd Gwynedd Gwy ny gei (guynigei).
[13] Ar Dyfyrdd (dyfyrd, dufyrd) Avon.
[14] Gwnaeth erfion yn llawn.
[15] Guedi trin dyuineu (dyfineu, dyuin eu) daun
[16] Y var anuar yn ffossaut.

Lluest Cadwallawn ar Veinin[1]
Llew lluosawg ei werin
Twrwv mawr trachas i orddin[2]

O gyssul estrawn, ac anghyviawn ven-
Dillydd dwvyr o fynnawn [aich
Tru trym-ddydd am Gadwallawn[3]

Gwisgwys coed cain dudded hâv
Dybrysid gwyth wrth dynged[4]
Cyvarwyddom ni am Elved[5]

Y GORWYNION.

Gorwyn blaen ôn hir-wynion vyddant
Pan dyvant yn mlaen naint
Bron gwla hiraeth ei haint[6]

Gorwyn blaen naint dewaint hir
Ceinmygir pob cywraint
Dyly bun pwyth hun i haint[7]

Gorwyn blaen helic eilic pysg yn llyn
Gochwiban gwynt uwch blaen gwrysc
Trech anian nog addysg [mân

Gorwyn blaen eithin a chyvrin a doeth
Ac annoeth dysgethrin
Namyn Duw nid oes dewin

Gorwyn blaen meillion digalon llwvr
Lluddedig eiddigion[8]
Gnawd ar eiddil ovalon

Gorwyn blaen cawn gwythlawn eiddig
Ys odid a'i digawn[9]
Gweithred call yw caru yn iawn[10]

Gorwyn blaen mynyded rhag anhuned
gaeav
Llawn crul cawn trwm yw trawsed
Rac newyn nid oes wyled.

Gorwyn blaen mynyded hydyr oervel
Crin cawn crwybyr ar ved [gaeav
Chwevris gwall yn alltuded

[1] Ar Feirin (veirin).
[2] Twrwf mawr trachas Forddin.
Neu, Turuf maur trochas y ordin.
[3] Tri (tryeh, trig) thrymddydd (trwm dyd) am Gad-
[4] Dy bryssit guych wrth dyghet. [wallawn
Neu, Dybrys o fysid gwyth wrth dynged.
[5] Cyfarfyddom ni a Melfed.
[6] Brongwala hiraeth y haint.—Ll. P. P.
[7] Diellon llyfur; *neu*, digallon llyfur.
[8] Lludedic eigyawn; *neu*, Lludedic eidyawn; *neu*, lludedic edigyon.
[9] Ys odid ae digaun.
[10] Guithred call yn caru yn iaun.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Gorwyn blaen derw chwerw brig on
Rac hwyaid gwesceraid ton
Pybyr twyll pell oval i'm calon[1]

Gorwyn blaen derw chwerw bric on
Chweg evwr[2] chwerthiniad ton
Ni chêl grudd gystudd callon

Gorwyn blaen egroes nid moes caledi
Cadwed bawb ei eirioes[3]
Gwaethav anav yw anvoes

Gorwyn blaen banadyl cynnadyl i serch-
Gorvelyn cangau bacwyawc [awc
Bâs ryd gnawd hyvryd yn hunawc

Gorwyn blaen avall amgall pob dedwyd
Hirdyd meryd mall
Crwybyr ar wawr carcharawr dall[4]

Gorwyn blaen coll ger Digoll bre[5]
Diaele vydd pob foll[6]
Gweithred cadarn cadw arvoll

Gorwyn blaen corsyd gnawd meryd yn
A ieuanc dysgedyd [drwm
Ni thyr[7] namyn fol y fyd

Gorwyn blaen elestyr bid venestyr pob
Gair teulu yn ysgwn [drud
Gnawd gan anghywir air twn

Gorwyn blaen gruc gnawd seuthuc ar
Hydyr vyd dwvyr ar dàl glàn [lwvyr[8]
Gnawd gan gywir air cyvan

Gorwyn blaen brwyn cymwyn biw
Redegawc vy neigyr hediw
Amgeledd a dyn nid ydiw

Gorwyn blaen redyn melyn cadawarth
Mor vydd buarth deillion[9]
Redegawc manawc meibion[10]

Gorwyn blaen cyrawal gnawd goval ar
A gwenyn yn ynial [hen
Namyn Duw nid oes dial

Gorwin pisc tuth eleirch ton
Trybelid areith
Duv i din a denvin kedimdeith[11]

[1] Ein callon.
[2] Chuec Evyr Chuerthinat ton.
[3] Katuet bawb y eiryoes.
[4] Cruybyr aruaur carcharaur dall.
[5] Geyr digyll bre.
[6] Diaell vyd pob foll. [7] Na thyr.
[8] Gnaut seuthu ar lyfur.
[9] Morfyd duarth deillion; *neu*, Mor vyd diwarth deillon.—Ll. P. P.
[10] Manau meibon. [deillon.—Ll. P. P.
[11] Pennill o L. P. P.

Gorwyn blaen dâr didor drychin
Gwenyn yn uchel geuvel crin
Gnawd gan rewydd rychwerthin

Gorwyn blaen celli gogyhyt yswydd[1]
A dail deri dygwyddyt[2]
A wyl à gâr gwyn ei vyt

Gorwyn blaen derw oer-verw dwvyr
Cyrchyd bwy blaen beduerw[3]
Gwnelid aeth saeth y syberw

Gorwyn blaen celyn caled ac ereill aur agored
Pan gysco pawb ar gylched
Ni chwsc Duw pan rydd gwared

Gorwyn blaen helyg hydyr elwig
Gorwydd hirddydd delyëdig
A garo eu gilydd ni's dig

Gorwyn blaen brwyn brigawg wydd[4]
Pan daner dan obenydd
Meddwl serchawc syberw vydd

Gorwyn blaen ysbyddad hydyr wyliad gorwydd[5]
Gnawd serchawc erlyniad
Gwnelid da diwyd génad

Gorwyn blaen berwr byddinawr gorwydd
Ceingyvreu coed i lawr
Chweryd[6] bryd wrth a garawr

Gorwyn blaen perth hywerth gorwydd
Ys da pwyll gyda nerth
Gwnelid agkelvyd annerth

Gorwyn blaen pertheu ceingyvreu adar
Hir dydd dawn goleu[7]
Trugar daphar Duw goreu

Gorwyn blaen erwain ac elain yn llwyn
Gwychyr gwynt gwydd ni gywain[8]
Eiriawl ni garawl[9] ni gyngain

Gorwyn blaen ysgaw hydr anaw unic
Gnawd taer i dresiaw[10]
Gwall a ddwg daphar o law[11]

[1] Gogyhyt ysuyd; *neu*, gogyhyt y gwydd.—Ll. P. P.
[2] A deil deri dygaydyt.
[3] Kyrchid biw blaen betuerw.—Ll. P. P.
[4] Brigawg vyd.
[5] Hydr gorwyd.—Ll. P. P.
[6] Chwerdyt.—Ll. P. P.
[7] Bann cogeu.—Ll. P. P.
[8] Guychyr guynt guydd nigyein: gwyd migyein.—Ll. P. P.
[9] Eiriawl ny garawl.—Ll. P. P.
[10] Gnaut y dreissyau; Gnawt y dreissic dreissiaw.—
[11] Gual (gwae) a duc daffar o lau. [Ll. P. P.

Digitized by Google

TRIBANAU.

Calangauav caled grawn
Dail ar gychwyn llynwyn llawn
Y bore cyn noi vyned
Gwae a ymddiried i estrawn

Calangauav cain gyvrin
Cyvred awel a drychin
Gwaith celwydd[1] yw celu rhin

Calangauav cul hyddod
Melyn blaen bedw gweddw havod
Gwae a haedd mevyl er bychod

Calangauav crwm blaen gwrysc
Gnawd o ben diried dervysc
Lle ni bo dawn ni bydd dysc

Calan gaeaf kein gyureu adar
Byr dyd ban cogau
Trugar daffar Duw goreu

Calangauav garw hin
Annhebyg i gyntevin
Namwyn Duw nid oes dewin

Calangauav caled cras
Purddu bran buan o vras
Am gwymp hen chwerddid gwên gwâs

Calan gaeaf cul cerwyt
Gwae wan pan syrr byr vyd byt
Gwir gwell hegarwch no phryd

Calangauav llwm goddaith
Aradyr yn rhych ych yn ngwaith
O'r cant odid cydymmaith[2]

ENGLYNION DUAD.

NEU, Y BIDIAU.

Bid coch crib ceiliawg bid anianawl
Ei lev o wely buddugawl
Llawenydd dyn Duw ai mawl[3]

Bid lawen meichiad[4] wrth uchenaid
Bid tawel yn delaid[5] [gwynt
Bid gnawd avlwydd ar ddiriaid

Bid gyhuddawg ceisiad bid gniviad gwyd[6]
A bid gynnwys dillad
A garo bardd bid hardd roddiad

[1] Gweith keluyd.—Ll. P. P.
[2] Cedymdeith.—Ll. P. P.
[3] Llewenydd dyn ai mawl.—Ll. P. P.
[4] Meichieu.
[5] Bit tauel yndileit.
[6] Bit gnifgat guyd; *neu*, Gnifyat guyd (gwydd).

Bid lew unben a bid awy vryd[1]
A bid vlaidd ar vlaidd ar adwy[2]
Ni cheidw wyneb ar na roddwy[3]

Bid vuan redaint yn ardal mynydd
Bid yn ngheudawd oval
Bid anniwair anwadal

Bid amlwg marchawg bid logelawg lleidyr
Twyllid gwraig oludawg[4]
Cyvaillt blaidd bugail diawg

Bid gwir baglawl bid ryngyngawd gel
Bid vab lleen yn chwannawg[6] [wydd[5]
Bid anniwair daueiriawg

Bid gwrm biw[7] a bid llwyd blaidd
Esgud gorwydd i ar haidd
Gwesgyd gwawn-grawn yn ei wraidd[8]

Bid grwm byddar bid trwm cau
Esgud gorwydd yn nghadau
Gwesgyd gwawn-grawn yn ei adneu[9]

Bid aha byddar bid anwadal ehud.
Diriaid bid ymgeingar[10]
Dedwydd or a'i gwyl a'i câr

Bid dwvyn llyn bid llym gwaewawr
Bid gran clav glew wrth awr[11]
Bid doeth dedwydd Duw a'i mawr[12]

Bid llym eithin bid dysgethrin drud
A bid eddain alltud
Bid chwannawg ynvyd i chwerthin[13]

Bid wlyb rhych bid vynych mach
Bid gwyn clav bid lawen iach
Bid chwyrn colwyn bid wenwyn gwrach[14]

Bid diasbad aeleu bid ae byddin
Bid besgitor dyre
Bid drud glew a bid rew bre

[1] Bit avuy unben a bit leu. Ll. C.
[2] A bit lleiniad yr ardwy.
[3] Ni cheidw ei wyneb ni roddwy.
[4] Goludawg.—Ll. P. P.
[5] Bid gwir baglawl bid rygyngawd gorwydd.
Bid amlwc marchawc bid redegawc gorwydd.—Ll. P. P.
[6] Bid val llen yn chwannawg.
Bed amlwg marchawg, bid redegawg gorwydd.
[7] Bid grwm biw.—Ll. P. P.
[8] Guescyt guangraun yn y ureid.
[9] Yn adneu.
[10] Bid ynvyt ymladgar.—Ll. C.
[11] Bit gran clef gleu wrth aur.—Ll. C.
Bid gwanandeu glau wrth awr.—Ll. Arall.
[12] Bid doeth dedwydd, Duw ai nawdd.
[13] Bid evein alldut, bit dysgethrin drut,
Bit chuannauc ynvyt y chuerthin.—Ll. C.
[14] *Ll. arall.* Bid chwyrniad colwyn, bid wenwyn gwrach.
Bid cwynfan claf, bid lawan iach.

Digitized by Google

Bid wen gwylan a bid van ton
Bid hyvagyl gwyar ar on[1]
Bid lwyd rew bid lew calon

Bid las lluarth bid diwarth eiriad[2]
Bid reiniad yn nghyvarth
Bid wraig ddrwg â mynych warth[3]

Bid gogor gan iar bid trydar gan lew[4]
Bid ynvyd ymladdgar[5]
Bid ton calon gan alar

Bid hofder llawer a'i heirch
Bid wyn twr bid orun seirch
Bid lwth chwannawg bid ryngawg cleirch[6]

Bid anhygar diriaid bid fêr pob ewaint
Bid henaint i dylodedd
Bid addvwyn yn ancwyn medd

Bid chwyrniad colwyn bid wenwyn neidyr
Bid noviaw rhyd wrth beleidyr
Nid gwell yr otwr no'r lleidyr

Bid gwyrdd gweilgi bid gorwaen ton
Bid cwyn pob galarus
Bid avlawen hen heinus

I'R GOG, YN ABER CUAWG.

Goreiste ar vryn aerwyn vy mryd[7]
A hevyd ni'm cychwyn
Byr vy nhaith difaith vy nhyddyn

Llem awel llwm benyd er byw[8]
Pan orwisg coed telyw hav[9]
Terydd glav wyv heddyw[10]

Nid wyv enhued miled ni chadwav[11]
Ni allav ddarymred
Tra bo da gan Gôg caned

Côg lavar a gân gan ddydd
Cyvreu eichiawg yn nolyd Cuawg[12]
"Gwell córawg na chybydd"

[1] Ar ffon.—Ll. P. P.
[2] Eirchiad.—L. P. P.
[3] O'i mynych warth.
[4] Bit gravangauc iar (gan iar) bit trydar len.—Ll. C.
[5] Bid oval ar ei car.
[6] Bid wyn twr bid orwyn seirch
Bid hoffder llawer ai heirch,
Bid rwth (lyth) chwannawc bid ryngawc cleirch.
—Ll. P. P. [bryt.
[7] Goreisle (goreisti) ar vryn, aervryn (a erwyn) vym
[8] Llem auel llum benedyr byu.
[9] Par oraisc coed telyu haf: coglyw haf.—Ll. P. P.
[10] Ceryd glaf uyf hedyu.
[11] Neud wyf anhyed milet ny chaduaf.
[12] Cyfra eichiawg yn molydd tuawg.—Ll. Du.

Yn Aber Cuawg yd ganant Gogau
Ar gangau blodeuawg
Gwae glav a'u clyw yn voddawg[1]

Yn Aber Cuawc yt ganant cogau
Ar gangau blodeuawc
Gwae glaf ae clyw yn vodawc

Yn Aber Cuawg Côgau a ganant
Ys advant gan vy mryd[2]
A'u cygleu na's clwyv hevyd

Neu's endewais i Gôg[3] ar eiddiorwg bren
Neu'r laeswys vy nghylchwy
Edlid a gerais a gerais neud mwy[4]

Yn y van oddiwch llon dâr
Ydd endewais i lais adar[5]
Côg vàn côv gan bawb à gâr

Cethlydd cathyl-voddawg hiraethawg ei
Taith oddev tuth hebawg [llev
Cog vreuer[6] yn Aber Cuawg

Gorddyar adar gwlydd naint[7]
Llewychyd lloer o'er dewaint
Crau vy mryd rhac govyd haint

Gwyn gwarthav naint dewaint hir
Ceinmygir pob cywraint
Dylywn pwyth hun i henaint[8]

Gorddyar adar gwlyb gro
Dail cwyddid divryd divro
Ni wadav wyv clav heno

Gorddyar adar gwlyb traeth
Eglur nwyvre ehelaeth tón
Gwyw calon rhag hiraeth

Gorddyar adar gwlyb traeth
Eglur tón taith ehelaeth[9]
A grëad yn mabolaeth[10]
Carwn pei cafwn etwaeth[11]

Gorddyar adar ar edrywedd[12]
Bàn llev cwn yn nifaith
Gorddyar adar eilwaith

[1] Coc lauar canet y rawc. -Ll. P. P.
[2] Ys adwant (atvant) gan fy mryd.
[3] Neus edeueis i Gog
[4] Edlit a gereis neut muy.
[5] Yr edeueis (edeueis) y leis adar.
[6] Cog vrever (ureuer.)
[7] Gulyt veint; gwld neint; gwlyb neint.
[8] Duluyn (dylynn) puyth hun i heint.
[9] Tuth ehelaeth.
[10] A gret ymabolaeth.—Ll. P. P.
[11] *Mae y braich hwn yn gyntav o'r pennill canlynawl, yn y Ll. Du.* [P. P.
[12] Gordyar adar orredryuaed; ar edrywy ard.—Ll. *Neu*, Gorddyar adar ar edrywiardd bau.

Digitized by Google

Cyntevin cain pob amhad[1]
Pan vrysiant cedwyr i gâd
Mi nid av anav ni'm gad

Cyntevin cain ar ystre
Pan vrys cedwyr i gadle[2]
Mi nid ae anav am de[3]

Llwyd gwarthav mynydd brau blaen ôn
O ebyr dyhepgyr tón
Pevyr pell chwerthin o'm calon

Assymi heddyw pen y mis
Yn y westva ydd edewis
Crau vy mryd[4] cryd a'm dewis

Amlwg golwg gwyliadur
Gwnelyd syberwyd segur
Crau vy mryd[5] clevyd a'm cùr

Alav yn ail mail am vedd
Nid eiddun dedwydd dyhedd[6]
Amaerwy adnabod amynedd

Alav yn ail mail am lâd
Llithredawr llyry llon cawad
A dwvyn ryd berwyd bryd brâd

Berwyd brâd anvad ober[7]
Byddant dolur pan burer
Gwerthu bychod er llawer

Berwitor brâd yr anwir[8]
Pan varno Dovydd dydd hir
Tywyll vydd gau golau gwir

Perygl yn burthiad cyrchyniad cewig[9]
Llawen gwyr odduwch llâd
Crin calav alav yn eiliad[10]

Cygleu don drom ei tholo vàn[11]
Yrhwng graian a gro[12]
Crai vy mryd rhac lledvryd heno

Osglawc blaen derw chwerw chwaith on[13]
Chweg evwr chwerthiniad ton
Ni chel grudd gystudd calon

[1] Cein pob amat. [2] Pan vryt ketuyr y gadle.
[3] Nidaaf anaf am edy.
Ni nad af anaf amdde
[4] Crei vymbyt.—Ll. Du.
[5] Ceri vymbryt.—Ll. Du.
[6] Nyt eidun detuyd dyhed.—Ll. D.
[7] Berwyd brad anfad o ber.
[8] Preator pteenuir (pre eiwir).—Ll. P. P.
[9] Perygyl yn dirthivat (dirthinat) kyrchynyat Kewic.—Ll. Du.
Cerygyl yn dirthiuat Cyrchyfind Cewig.—Ll. Coch.
[10] Llauen guyr o dy uet llat
Crin calav alav yn deilyat.—Ll. Du.
[11] Cigleu don drom ith olo fau.—Ll. C.
[12] Rhwng gran o gro.—Ll. C. [—Ll. C.
[13] Osglod blaen derw chwerw chwerw chweith onn.

Ymwng uchenaid a ddywaid arnav[1]
Yn ol vy ngorddyvnaid
Ni âd Duw da i ddiriaid[2]

Da i ddiriaid ni ater[3]
Namyn tristyd a phryder[4]
Ni adwna Duw ar á wnêl

Oedd macwy mabclav oedd goelin[5]
Gyvran yn llys brenin
Poed gwyl Duw wrth y dewin[6]

O'r a wneler deryw[7]
Yttyried ar a'i derlly[8]
Câr dyn yman yw câs Duw vry

YNGLYNION Y GNODAU.

Gnawd gwynt o'r deheu gnawd adneu yn llan
Gnawd gwr gwan godeneu
Gnawd i ddyn ovyn chwedlau
Gnawd i fab ar faeth foethau[9]

Gnawd gwynt o'r Dwyrain gnawd dyn bronrain balch
Gnawd mwyalch ynmhlith drain
Gnawd rhag traha tra llevain
Gnawd yn ngwig gael cig o vrain[10]

Gnawd gwynt o'r Gogledd gnawd rhianedd chweg
Gnawd gwr teg yn Ngwynedd
Gnawd i deyrn arlwy gwledd
Gnawd gwedy llyn lledvrydedd

Gnawd gwynt o'r Môr gnawd dygyvor
Gnawd i vanw vagu hór [llanw
Gnawd i voch turiaw cylor

Gnawd gwynt o'r Mynydd gnawd merydd yn mro
Gnawd gael tô yn ngweunydd
Gnawd arlaeth maeth dyn crefydd[11]
Gnawd dail a gwyail a gwydd

[1] A dyvet arnav; *neu*, A dyfeiad heno.
[2] Da y diryet; *neu*, Y da i diried.
[3] Da y diryet nyatter —Ll. Du.
Dau ddirieid ny atter.—Ll. C.
[4] Namyn tristyd a phrudder.—Ll. C.
[5] Oedd macwy Mabclav (mab claf) oedd goein gyfran.—Ll. C.
Oed gein gyfion; *neu*, oed goewin gyvion.—Ll. Du.
[6] Poed guyl Dyu urth edein —Ll. Du. [P.
[7] Or a uneler yn derut.—Ll. Du. Derwdy.—Ll. P.
[8] Ystyryeit yr ae derlly.—Ll. Du.
[9] *Ban o* L. P. P.
[10] *Nid yw y ban yn* Ll P. P.
[11] *Ban o* L. P. P.

Digitized by Google

Gnawd nyth Eryr yn mlaen dâr
Ac yn nghyvyrdy gwyr llafar[1]
Golwg vynud ar a gâr

Gnawd dydd a thanllwyth[2] yn nghynllaith gauav
Cynreinion cynrwyddiaith
Gnawd aelwyd ddifydd yn ddifaith

TRIBANAU.

Crin calav a lliv yn nant
Cyvnewid Sais a'i ariant
Digu enaid mam geu-blant

Y ddeilen à drevyd gwynt[3]
Gwae hi o'i thynged[4]
Hen hi eleni goned[5]

Cyd boed bychan ys célvydd
Ydd adail adar yn ngorwydd coed
Cyvoed vydd da â dedwydd

Oer-wlyb mynydd oer-las iâ
Ymddiried i Dduw ni'th dwylla
Nid edry[6] hir-bwyll hir-bla

Baglawg byddin bagwy ón
Hwyaid yn llyn graenwyn tón
Trech na chant cystudd calon[7]

Hir nôs gorddyar morva
Gnawd tervysg yn nghymmanva
Ni chyvyd diriad â da[8]

Hir nôs gorddyar mynydd
Gochwiban gwynt uwch blaen gwydd
Ni thwyll drycanian dedwydd

Marchwiail bedw briclas
A dyn vyn troed a wanas
Nac addef dy rin y was

Marchwiail derw mwyn llwyn
A dyn vyntroet o gadwyn
Nac addef rin y vorwyn

Marchwiail derw deilyar
A dyn vyntroet o garchar
Nac addef rin y lauar

[1] Llachar.
[2] Ag anllwyth.—Ll. P. P.
[3] Gynnired gwynt —Ll. P. P.
[4] Gwae hi ae thyghet.
[5] Hen hi elein y ganet: hi hen eleni y gaued.
[6] Nid eddeu. [P.
[7] Trech na ehant cystyt calon: cyssul callon. - Ll. P.
[8] Ni chytuyd diryeit a da.—Ll. P. P.

Marchwyail drysi a mwyar arni[1]
A mwyalch ar ei nyth
A chelwyddawg ni theu byth

Gwlaw allan gwlychyd rhedyn
Gwyn gro mor goron ewyn[2]
Tecav canwyll pwyll i ddyn.

Gwlaw allan yngan glydwr[3]
Melyn eithin crin evwr
Duw Reen py beraist lyvwr

Gwlaw allan gwlychyd vy ngwallt
Cwynvànus gwan diffwys allt
Gwelwgan gweilgi heli hallt

Gwlaw allan gwlychyd eigiawn
Gochwiban gwynt uch blaen cawn
Gwedy pob camp heb y dawn

Llym awel llum brin
Anhaut caffael clit llitred ritreuhid lin
Ryseiw gur ar un conin

Ton trathon toid tu tir goruch gwaeteu
Rac bron baneu bre breit allan or sevir

Oer lle llwch rac brythwch gaeaw
Crin cawn alaf trwch[4]
Kedic a wel[5] coed in i blwch

Oer gwely piscawd ygkisscaud iaen
Cul hyd cawn baryw haud
Birr diwedit gwit gwyrhaud

Ottid eiry gwin y cnes ni ryfelir y gaeaf
Nid a kedwir oe neges
Oer llinneu eu lliw heb tes

Ottid eiry gwin aren
Segur yscuid ar iscuit hen
Rywawr gwint reuhid dien

Ottid eiry ar warthav rew
Gosgubit gwint blaen gwit tew
Kadir yscuid ar yscuit glew

Ottid eiry tohid ystrad
Divrissint wy keduir y cad
Mi nid aw anaw nim gad

Ottid eiry o du riw
Carcharaur gorvit cul biv
Nid annvyd hawdit hetiv

[1] Marchuyeil dryssi a muydr (mwgan) arni; Marchwiail amwyar crin.—Ll. P. P.
[2] Guyn gro mor goron cuyn (goror ewyn).
[3] Glaw allan y gar glydwr.—Ll. P. P.
[4] Calaf trwch. [5] Kedic awel.

Digitized by Google

Ottid eiry gwin goror mynit
Llum gwit llog ar mor
Meecid lluwyr llawer kyghor

Eurtirn am cirn cyrn am clwir
Oer lluric lluchedic awir
Bir diwedit blaen guit gwir

Guenin i gogaur gvan gaur adar
Dit diolith kyssulvin kevin brin coch gwyar[1]

Gwenin i godo aer acdo rit
Rreuid rev pen vo
Ir neb goleith lleith dyppo

Gwenin igkeithiu gwirt iv mor
Crin calaw caled riv
Oer divlit yr elvit hetiv

Gwenin igklidur rrac gulybur gaeaw
Glas cunlleit ceu ewur
Dric weret llyvrder ar ur[2]

Hir nos llwm ros lluid riv
Glas glan guilan in emriv
Garv mir glav a vit hetiv

Sich gwint guliffynt kinvetlauc diffrvith
Oer callet cul hic
Llywin avon hinon vit

Driccin i mynit avonit igniw
Gulichid lliw llaur trewit
Neut gueilgi gveled ir elvit

Nid vid isgolhaic nid vid eleic unben
Nith eluir in dit reid
Och Gintilic na buost gwreic

Kirchit caru crwm tal cwm clit
Briwhit ia brooet llum
Rydyeinc glew a lavur trwm

Bronvreith breith bron breith bron
Bronvreith briuhit tal glann
Gan garn caru culgrwm cam

Goruchel auel guaetvann
Breit gvir or sevir allan

Calan gaeav gurim gordugor blaen gruc
Goreuynauc ton mor
Birdit dervhit ych kighor

[1] Coch gwawr, guaur.
[2] Dric weuet llyfrder ar gur.

O kiscaut yscuit ac arial gorvit
A guir deur diarchar
Tec nos i ffyscauc[1] escar

Kinteic guint creilivn koet
Crin coed carw ercwn[2]
Pelis enwir pa dir hwn

Kin ottei eiry hit yn arvul melin
Nim gvnaei artu awirtul
Towisun e lu y brin Tytul

Kan medrit morrvit y rodwit
Arid ariv a diguit
Pelis pan vit kyvarvit

Nim gwna pryder im Prydein heno
Kyrchu tro priw uchein
Y ar kan kanlin Owein

Kim imtvin ariweu ac yscuid arnad
Diffreidiat cad cynvit
Pelis pa tir yth vaguid

Y gur a rithao Duv o rygaeth karchar
Rut y par o pennaeth
Owein Reged am ryvaeth

Kan ethiu ruiw in rodwyt i werit
A teula na ffouch
Gwydi met mevil na vynnuch

Y bore gan las y dit
Ban kirchuit Mug maur drewit
Nig oet dagawd meirch Mechit

Nim guna lleuenit llad
Or chuetlev am diallad
Mechyt golo gvit arnad

Kyvarvuam am cavall
Kelein ar viar ar wall
Kyvranc Ryn ar drud arall

Kanis ffonogion Muge a lataut Mechit
Druduas nid amgiffredit
Peruv new pereiste imi a dyvit

Gwir igrid rid reuittor
Oervelauc ton brith bron mor
Ren rothid Duv in kighor

Mechit mab Llywarch dihavarch unben
Glvystec llen lliw alarch
Kyntaw a ffruin cluymus march

[1] Ffyscau. [2] Crin caun caru escun.

Digitized by Google

CANIADAU MYRDDIN.

I YSCOLAN

MYRDDIN WYLLT AI CANT.

Du dy Farch du dy gappan
Du dy benn du dy hunan
Iad du a'i ti Yscolan

Mi Yscolan Ysgolhëic
Ysgafn ei bwyll Ysgodic
Gwae ni bawt a gawt gwledic

O Losci Eglwys a lludd buch yscol
A llyfr rod i foddi
Fy mhenyd ys trwm genni

Creadir y creadureu
Porthidon mwyaf
Cyrraw[1] di imi fy ngheu

Blwyddyn llawn im Rhyddoded
Ym Mangor ar bawl cored
Edrych di poen imi gan morbryfed

Bei ysgwypwn ar wn [wn
Mor amluc gwynt y flaenbric gwydd ffal-
Ar a wneuthum byth nis gwnawn

GWASGARGERD VYRDIN YN Y VED.

1. Gwr a lefeir yn y Bed
A dysgwyd cyn seith mlyned
March marw eurdein gogled[2]

2. Er gyveis o win o wydryn gwyn[3]
Gan rieu[4] ryfel degynn
Myrdin yw vy enu Mab Morvrynn

3. Er yveis i o win o gauc[5]
Gan rieu ryvel eglauc[6]
Myrdin yw fy enu amheiduc[7]

4. Pan del gurthryn[8] yar olwyn du
Y lad Lloegyr llwybyr wehyn
Chuerw uenuyn yn amuyn

5. Gwynbryn wynvrynn ei swyn ery[9]
Hir neuet giuet Gymry
Ni bydd diogellawr ygellawr Ardudwy

6. Ar ardaluy Kymry
Rac arderchawc Twrch toryf hy
Pau dyvo coch Normandi

7. Y holi Lloegrwys treul diffwys
Tuth am bob darogan[1]
Castell yn Aber Hodni

8. Pan dyvo y bruch cadarn
Hyt yn Rhyt Pengarn
Lliwaut gwyr treuliaut Karn
Pendevic Prydein yno pen Barn

9. Pan dyvo Henri y holi
Mur castell y dervyn Eryri
Gallvat[2] gormes dra gweilgi

10. Pan dyvo gwyngann y holi Llundein
Yar veirch nyt Kein
Rygeilu[3] ev Dinas Kaergein

11. Teneu y mes teu y hyt[4]
Pan dyvo yn deisyvyt
Brenhin gwas gwae ae cryt

12. Mab a vyd mawr y urdas
A orescyn mil dinas
Hoedl egin Brenhin o was

13. Kadarn wrth uann advot
Guann wrth gadarn gurdirot[5]
Pennaeth handes guaeth ae dyvot

14. Byt a vyd Byt[6] urth vaurdes
Yd bydant gurag edeint llaes vuches[7]
Bydant llu Meibyonein eu cyffes[8]

15. Byt a vyd bryt wrth y daes[9]
Ych wnaho taeauc y leas[10]
Disgiuen bun gurth buyth guas

16. Byt a vyd a gorphen byt[11]
Pallant ieuainc rac aduyt[12]
Mei marw cogeu rhag annuyt

17. Byt a vyd byt[13] wrth erchuys
Y adeilaur yn dyrys
Heb werth maur ni chaffaur crys

[1] Maddeu. [2] Eurdeyrn gogled.
[3] Er yfeis i o win o wydr gwyn.—Ll. E. D.
[4] Ran rieu.—Ll. E. D.
[5] Gawg.
[6] Eglwy.—Ll. E. D.
[7] Am heiddwg.—Ll. E. D.
[8] Pan del gwr gwrthryn.—Ll. E. D. [E. D.
[9] Gwynbryn gwynfryn eisiwyn (ei syddyn) ery.—Ll.

[1] Treth am bob darogan dydderbi.—Ll. E. D.
[2] Galwawd (galwawr).—Ll. E. D.
[3] Ni cheidw.—Ll. E. D. [4] Yr hyd.—Ll. E. D.
[5] Gorddirod.—Ll. E. D.
[6] Byd a vydd bryd.—Ll. E. D.
[7] Ys byddant gwrageddaint (haint) llaeth vuches.—
[8] Bydant llu meibionein.—Ll. E. D. [Ll. E. D.
[9] Des.—Ll. E. D. [10] Ei les.—Ll. E. D.
[11] Gorphen oed.—Ll. E. D.
[12] Addoed.—Ll. E. D.
[13] Byd a vydd bryd. Ll. E. D.

Digitized by Google

18. Byt a vyd bryt urth lyeu
Byu mall a guall ar lamreu[1]
Torredaud geir a chreirieu

19. Eu divanuaut gwir lledaut geu[2]
Guann ffyd bob eildyd datleu[3]
Byt a vyd bryt wrth dillad

20. Kyghaus argluyd Maer chuiviat
Guaclau Bard hard offeiryat
Difannawr e wir lledawr gwad[4]

21. Byt a vyd heb wynt heblau
Heb ormod eredic heb drathreulyau
Tir digaun vid un erw y nau

22. Pan dyvo yr gwyr heb wryt
Ac yn lle coet cael yr yt
Ymhob hedd guled a gyvyt

23. Pan fo cyfelin gymyrredd[5]
Y gwr ai gweryd ni ommedd
Gwrthfyd yd ym mynyddedd

24. Pan fo sych gwydd gwanwyn
A fydd gweddi pennaeth gwenwyn
Byddawd gwaeth buddelw no chrwyn

25. Dyu Merchyr dyd Kyghorphen
Y treulyaur llavnaur ar benn
Cydy ant deu ygkreu Kyghenn[6]

26. Yn Aber Sor yt uyd Kyghor[7]
Ar uyr guedy trin treulitor
Glynn[8] guynn llyu yn ysgor

27. Yn Aber Avon y byd llu Mon
Fingl guedy hinuedon[9]
Hir veryt arwyt Voryon[10]

28. Yn Aber Duvyr nuy deil duc
Yt vi agnaho gwidig[11]
A guedy Cat Kyvarlluc

29. Cat a vi ar hyrri Avon[12]
A Brython dyworpi
Graut[13] guyr guhyr gurhydri

[1] Llunnau.—Ll. E. D. [2] Llechant geu.—Ll. E. D.
[3] Clotleu. *Ac heb arwydd eisiau llinell ar ol.*
[4] Llechant gwad.—*Ban o.* Ll. E. D.
[5] Pan vo Kynvelin gymyred guyd guannuyn
Guedy pennaeth guenuyn
Bydant guaeth bu delu no chryuyn.
[6] Cuddiant deu ynghreu cyngen.—Ll. E. D.
[7] Yd fydd garw gynghor ar wyr.—Ll. E. D.
[8] Glyw.—Ll. E. D.
[9] Hinweddon (hynfyddon).—Ll. E. D.
[10] Ar wryd forion (fordon).—Ll. E. D.
[11] Yd fi a gnaho (yd fi a gnoho gwidig).—Ll. E. D.
[12] Byrri Avon.—Ll. E. D.
[13] Gnawd (gwnant).—Ll. E. D.

30. Yn *Aber y Don* pervor cat[1]
A phelydr anghyvyon[2]
A guaed rud ar rud Saeson

31. Wassauc dy waed dy Wendyd[3]
Am dywaut wylyon mynydd[4]
Yn Aber Crafnant crefydd[5]

32. Mi a ddisgoganaf eraill
Cyrn a llef cwn pan eill
Ffrur dy phla ynghoed peill

33. Gwenddydd gwrandaw yn ddiau
Yn y daw Teifi o lynnau[6]
Addoer llithawr llen uwch llyfrau

34. Gwenddydd addoer yw dy erddyrn
Mi ddisgoganaf mefyrn
Ar deywy a llef cloer wedi cyrn

35. Pan ddyffo Gwynedd yn o iaen eu bryd
Yn ysgwn ysgithrawg
Chwerw gyfnod clod i garrawg

36. Carrawg Ynyr comynhed
Comyn lli cymyn lleoedd
Llithiant cwn ar galanedd

37. Carrawg Ynyr garw anwyd y bryd
Garw esgyll yn ynni
Llithiant brain ar ysperi

38. Dysgogan Tydoch terydd dy
Rhag Carrawg Cynan dydd
Gwynfyd am rhydd sawy llan

39. Dysgogan Tydoch terydd dy
Yn Aber Mulchwch
Byddaut Teifi a fo trwch

40. Dysgogan Teifi llestri lli ar llyry
A Brithwyr oi thorri
Llan Dudoch cloch menechi

41. Disgogan Dyfed arglwydd Iawdi
Brithwyr du o Fanaw
Tydoch llan trwm ddydd a ddaw

42. Disgoganaf y llan Dydoch
Na bydd na chledr na chloch
Namyn gwarw y fa gwyddfoch

[1] Yn Aber Peryddon peritor cad.—Ll. E. D.
[2] Anghymmon.—Ll. E. D.
[3] Gwassawg dy waed ti i Wenddydd.—Ll. E. D.
[4] Am dywawd y gwyllyon.—Ll. E. D.; Ll. L. M.
[5] Mynyd yn Aber Karaf.—Ll. L. M.
A gwedy cyrn cloer a fydd
Dyma y diwedd yn Ll. L. M.
Banau o L. E. D. *yw y lleill.*

Digitized by Google

43. Pan treulio Prydain
Teyrnedd bychain
Gwlad feibionein
Gwerin ormes

44. Ni wyr namyn dawn a rymesynt
Yny ddel gwynt ar ches

DIWEDD.

HOIANAU

Neu BORCHELLANAU MYRDDIN AP MORFRYN, ALIAS MYRDDIN WYLLT, yr hwn a ganodd o ddeutu y flwyddyn 570, ac a ysgrifenwyd allan o'r LLYFYR DU O GAERFYRDDIN.

1.

OIAN a Phorchellan a pharchell dedwydd
Na chladd dy red kyr ym mhen mynydd
Cladd yn lle argel yn argoedydd
Nac erwys Rydderch hael rwyfadwr ffydd
Ami ddisgoganaf fi a gwir fydd
Hyd yn Abertaradr rhag traws eu Prydein
Cymru oll yn eu cyflwydd
Llywelyn ei enw o eissillydd
Gwynedd gwr dygorbydd

2.

Oian a phorchellan oedd raid myned
Rhag cynyddion Mordai pei llafased
Rhag dyfod erlid arnam ni an gweled
Ac or diagwn i ni chwynwn i ein lludded
A mi ddisgoganafi rhag ton nawfed
Rhag unig bariffwyn gwehyn dyfed
Dyrchafawd llogawd nid ir lleticred
Yn ty yn hir gwrthdir a gwystfiled
Yn y ddel Cynan iti oe chyn gweled
Ni bydd atcor byth ar ei threfred

3.

Oian a pharchellan ni hawdd cysgaf
Rhag godwrdd y galar yssydd arnaf
Deng mlynedd a deugain yd borthais i
Ys drwg o orhoen yssydd arnaf [boen
Oes imi gan Iessu gaffu gwaesaf
Brenhinoedd nefoedd achoedd uchaf
Ni mad rhianedd o blant Addaf
Ar ni chredo i ddofydd y dydd diweddaf
Yd weleis Wenddoleu ym merthic rhiau
Yn cynnull preiddiau o bob eithaf
Y dan fy ngweryd rhudd nu neud araf
Pen teyrnedd Gogledd llaredd muyhaf

4.

Oian a pharchellan oedd raid gweddi
Rhag ofn pump pennaeth o Normandi
Ar pumed yn myned dros for heli
I oresgyn Iwerddon dirion drefi
Ef gnawhawdd rhyfel a dyfysgi
O ymladd mab a thad gwlad ai gwybi
A myned i Loegrwys diffwys drefi
Ac na bo gwared byth i Norddmandi

5.

Oian a pharchellan na uyt hunauc ryd
Dybyt attam ny chwedyl dyvrydauc
Pennaetheu bychein anudonauc
Meiri mangaled am pen keiniauc
Pan dyffon dros for gwyr eneirchawc
Cad veirch y danunt deu wynebawc
Deu ulaen ar eu gwaew anothleithyawc
Erddi heb uedi y myd diheddawc
Gwell bet no buchet pob uchenauc
Kyrn ar y gwr a get pedrifannau
A phan uon goforyon meibyon eidawc
Y byt bore taer rac cacr sallawc

6.

Oian a pharchellan a pharchell dyhed
Rym dyweid chwimb leian chwedel anrhyf-
A mi disgoganaf haf gwythloned [ed
Kyfrwg brodoryon brad o Wyned
Ban diholer tagwystyl yn hir o tir Gwynedd
Dybyt seith ganllog o hynt gan wynt go-
gledd
Ac yn Aber deu gleddeu eu Kynadlet

7.

Oian a pharchellan a parchell gwynn
Rym dywot chwionblein chwedyl am dech-
Pan bebyllo Lloegyr yn tir ethlyn [ryn
A gwneuthur Dyganwy Dinas dehyn
O gyfranc Lloegyr a Llywelyn
Ad uyd mab ar war a char a chychwyn
Pan sorro Deinoel Mab Dunawd Deinwyn
Aduyd franc ar fo fort ny Ouyn
Yn Aberdulas gwanas gwehyn
Cochwet yn eu cylchwet yn eu cylchwyn

8.

Oian a pharchellan hoian hoiau
Bei ychenawg Duw gwnai ymchwelau
Y ..... llyssy wyf byddawd mau
Yr hwn yssy ..... ceised yntau

9.

Oian a parchellan neu dyt goleu
Andaw di lleis adar deiuyr[1] leisseu
An byt ny blwynydet a hir dieu
Arien enwir edwir ffrwytheu
Ac escyp llawch lladron diffaeth llanneu
A myneich a obrum[2] beich o pechodau

10.

Oian a parchellan llym i Wynedd
Cywely a fynnut pan elutti i orwedd
Bychan a wyr Rydderch hael heno y ar ei
A bortheisi neithwyr o anhunedd [wledd
Eiry hyd ym heu clun gan ran caledd
Pibonwy yn niblau blin fy rhysedd [edd
Rhy ddybedd dydd Mawrth dydd gwythlon-
Cyfrwng glyw Powys a chlas Gwynedd

[1] Ddwfn, ddyan. [2] Obryn.

Digitized by Google

A chyfod hiriell o'i hir orwedd
I amwyn ei Elyn derfyn Gwynedd
Ac oni i'm cudd gan fy rhi rhan trugaredd
Gwae fi ban ym buy tra fy niwedd

11.

Oian a parchellan ny byt cyuin
Ban[1] glyw yn llauar o Gaervyrdin
Y ardwyaw deu geneu yn cywrhenin
A hil Rys aerllut aerllit byddin
Pan later y saesson ynghymer trin
Gwyn eu byt hwy gymryw werin[2]

12.

Oian a pharchellan a pharchell gwyn gwys
Na chysgi hun fore
Na chladd ym mhrysg rhag dyfod
Rhydderch hael ai gwn cyfrwys
Gan gaffael o honatti y coed
Rhedawdd dy chwys

13.

Oian a parchellan a parchell gwyn
Bei gwelud a welais o dreis deugyn
Ni chas cutti hun fore ni chlyddut ar fryn
Ni chyrchud ddiffaith o ddiffwys lynn
Ban eisteddo saeson yn eu sarffiren
A chyrchu o bell gastell gollwyn
Atfydd dillad hoyw a gloyw dullin

14.

Oian a parchellan andaw de yn awr
Pan dodynt wyr gwynet eu gweith ynawr
Llafneu y uerd drin[3] Kyrn a ganawr
Briwawd Llurugeu rac llym waewawr
Ban dyffo Nortmyn yar lydan lyn vad
Ad uydd ym urthryn yna gan vid dinawr
A goresgyn Prydein y wyron yswein
Ar wall o Lundein a diatawr
Ann disgoganaf deu priodawr
A luniont tagneuet o nef hyd lawr
Kynan Kadwaladr Kymry benbaladyr
Bydawd eu cynnadyl a edmycawr
A chyweiriaw gwlad[4] a chystudyaw gwad
A llu a lledrad a ddewalawr[5]
An bi uv ynaeth gwared gwedi gwaeth
Neb o haelonaeth ni di dolawr

15.

Oian a parchellan neud glas mynydd
Teneu fy llen i mi nid llonydd [ddydd
Llwyd yw fy mlaidd ni'm traidd Gwen-
Ban ddyffont guyr Bryneich in gwarth luydd
Cymry a orfydd cain bydd eu dydd

16.

Oian a parchellan a parchell garwy
Na chladd dy retkyr nag iste[6] fynwy
Nac a char waes na char warwy

[1] Ban gychwyn lluaer o Gaer vyrdin.
[2] Gymrwy werin.
[3] Yn erddyn, &c.
[4] A freithiaw gwlad, &c.
[5] Ddiwalawr.
[6] Ysdi.

Na chussyl a roddafi i wenabwy
Na fid ieuangc serchawg syberw wawrwy
A mi ddisgoganaf gwaith Machadwy
Adfydd gelorawr rhudd yn rhiw dydnwy
O gyfranc y Kynfrain bronrheino cyfrwy
Adfydd bore coch ac och ofwy
Arth o ddeheubarth a dderchafwy
Ry llettawdd ei wir ef tra thir Mynwy
Gwyn ei byd hi Gwenddydd a arhowy
Pan fo pendefig Dyfed ai gwledychwy

17.

Oian a parchellan neud blodeu drain
Gorlas can fynydd elfydd neud cain
A mi ddisgoganaf cad Coed Llwyfain
A gelorawr rhuddion rhac rhuthr Owain
Pan gwnelont meiriau dadleu bychain
Anudon a brad gwlad feibionain
A phan ddel Cadwaladr i oresgyn Mon
Dileawr saeson[1] o dirion Brydain

18.

Oian a parchellan mawr eryssi
A fydd ym Mhrydain ac nim dorbi
Ban dyffon brodorion o amdiredd Mon
I holi Brython brithfyd dybi
Dyrchafawd draig ffawd ffaw u peri
Gwrdd Cynan faran o lan Teifi
Gwnahawd am Ddyfed dygyuysgi
Bid iddaw yn aelau eilon ynddi

19.

Oian a parchellan mor enrhyfedd
Na budd un ennyd y Byd yn unwedd
Pelled son saeson sail cywryssedd
Ar brithwn[2] haelon hil cymwyedd
A mi ddisgoganaf cyn fy niwedd[3]
Brython dros saeson brithwyr ai medd
Ac yna in dawni ddawn gorfoledd
Gwedi bod yn hir yn hwyr frydedd

20.

Oian a parchellan andaw di yr eilon
A gread adar kyr Kaer Reon
Un yssyn a rown mynydd Maon
I edrych drychynnawg drych serchogion
A mi ddisgoganaf fi cad ar y don
A chad machawy a chad afon
A chad cors Fochno a chad ym Mon
A chad cyminawd a chad caerlleon
A chad Abergwaith a chad Iaethon
A phan fo diwedd tir terfyn i eilon
Maban dyrchafawd mad i frython

21.

Oian a parchellan bydan a fydd
Mor druan ei ddyfod ac ef ddyfydd
Morwynion moelion gwragedd rhewydd
Carant ni pharchant eu carrennydd

[1] Dileant saeson. [2] Brython. [3] Nygnedd.

Digitized by Google

Rhwydd ni bydd digyfrwydd wrth i gilydd
Esgyb anghyfiaith diffaith diffydd

22.

Oian a parchellan bychan brychni
Andaw di lais adar myr mawr eu hynni
Cerddorion allan heb ran teithi
Cyn safont yn y drws tlws nis deupi
Rym dywod wylan o bell ynni
Teyrnedd enrhyfedd eu cynyfeddi
Gwyddyl a Brython a Rhomani
A wnahont dyhedd a dyvysgi
Ac ynghyfenw diwiau dyfod iddi
Ac ymladd yn daer am ddwylan tywi

23.

Oian a parchellan bychan breichfras
Andaw di lais adar mor mawr eu dias
Kerddorion allan heb ran urddas
Gwrthunawd esspyd a bryd gan was
Heb godwyd wyneb heb ran urddas
Pan vo dau froder dau Iddas am dir
Megittor oi gwir hwy hir alanas

24.

Oian a parchellan nym daw y cyngyd
O glybod llais adar mor ddiergryd
Teneu gwallt fy mhen fyllen nyd clyd
Dolydd fy esgubawr nid mawr ei hyd[2]
Fyngrawn haf a mi nid ymweryd
Cyn ysgar a Duw didawl cywyd
A mi ddisgoganaf cyn diwedd byd[3]
Gwragedd heb wyledd a gwyr heb wrhyd

25.

Oian a pharchellan a phorchell ryni
Teneu yw fy llen nyd llonydd imi
Er gwaith Arderydd mi nym dorbi
Cyn syrthiai awyr i lawr a llyr yn lli[4]
A mi ddisgoganaf gwedi Henri
Breenhin na frenhin brith fyd dybi
Pan fo pont ar Daf ag arall ar Dywi
Y daw diwedd thyfel iddi[5]

KYVOESI MYRDIN A GWENDYD Y CHUAER.[6]

1.

M. Deuthum i attat y adraut
Yngnadaeth[7] y gogled y gennyf

[1] Dwfr dyar eu gryd
[2] Fy yd.
[3] Gorphen byd.
[4] Enlli.
[5] Pan fo pont ar Daf ac arall ar Dyw
Er gwaith Arderydd mi drym dorbi.
[6] Nota — Geiriau E. Evans, *neu* I. Brydydd Hir, yn Ll. P. P.—"Brudiau o'r Cwta Cyfarwydd juxta exemplar J. Jones, correct ad cod. Davies: qui examinat ad L. Coch."
[7] Ygnadedd.—Ll. P. P.

Syu pob tyt traethuyt urthyf
Yr gueith Arderyd ac Erydon

2.

G. Guendyd er meint a dybyd arnaf
Eneichyad kyvod kud af[1]
Cyfarchaf i'm llallogan
Merddin y chwedlau dysgogan[2]
Ple edewaist dyfynan
Dymgoeu gorober
Dydd llawenydd yn ehangder[3]

3.

Kyvarchav ym llallogan Vyrdin
Gur doeth darogenyd
Kan hepkoryd o honau
Pan au bun ganthau[4]

4.

M. Y gerd gadavael avi Hoel[5]
Kymyr[6] yu bi Kyvarch awel ruyd
Ryderch hael yn aruyd[7]

5.

Kanys Ryderch bieu ffau
A chymry oll i danau
Neu gwedy ynteu Kudau[8]
Ryderch Kael gymynat gelyn
Guau teu y wan[9] ac uy

6.

Dyd gwynuyd[10] yn Ryt Tawy
Ryderch Hael dan ysbeit gelyn

7.

Didas Beirdd bro glyt[11]
Kud aaef et a yr ryt[12]
Mi ae dyweit y Wendyd

8.

Kan am kyveirch yn gelvyd
Na bydd Ryderch Hael drennyd

9.

G. Cyvarchaf ym Kloteu llallauc[13]
Anuynauc yn lluyd
Neu wedi Ryderch puy vyd[14]

[1] On (eu) eichiad cyfedd cwdd af.—Ll. P. P.
[2] Py chwedleu darogan.—Ll. P. P.
[3] *Y 5 ban rhagblaenol o L. P. P.*
[4] Pa rian bi ni (Pari au bun) ganthaw.—Ll. E. D.
[5] En gerth Cadafael a bi (vi) cael.—Ll. P. P.
[6] Cyn ri.—Ll. E. D.
[7] Rwydd yw arwydd Rydderch Hael.—Ll. E. D.
Tu bi cyfarchafael.
Rhwydd i arwydd Rhydderch Hael.—Ll. P. P.
[8] Neu gwedi Gweithen cwdd ddaw.—Ll. P. P.
[9] Gwan trwy.—Ll. E. D.
Gwan trywan ac (teu ei wan ar) wy.
[10] Gwynydd.—Ll. E. D.
Gwyn Maydd.—Ll. P. P.
[11] Glo glyd —Ll. P. P.
[12] A wna (adwna, o daw) yr ryd.—Ll. E. D.
Cwdd aa ef a wna (a ddaw) i'r rhyd.—Ll. P. P.
[13] Clodlew llallawg.—Ll. P. P.
[14] Pieufydd.—Ll. P. P.

Digitized by Google

10.

M. O leas Gwendoleu y guaetffreu Arderyd[1]
Handuf o eithin[2]
Morgant vaur vab Sadurnin

11.

G. Kyvarchaf ym Klotleu llallauc
Kerdglyt Kyt lliant[3]
Puy wledych uedy Morgant

12.

M. O leas Guendoleu y guaetffreu Arderydd
A synnu paham ym ken gualadyr[4]
Gwaet gwlat y Uryen[5]

13.

G. Kyvliu dy ben ac aryen gaeaf
Gwares Dyv dy anghen
Puy wledych wedy Uryen

14.

M. Digones Dofyd dicned arnaf
Klaf wyf o'r diued
Maelgwn Hir ar dir Gwyned[6]

15.

G. Oys gayr ym braut yt vych uynghalon[7]
Druc vyhoen am ryd drych[8]
Neu uedy Maelgwn puy wledych

16.

M. Run y enu rugyl y ffossaut
Ygkrynnir bydin brudraut[9]
Guae Brydein or diuyrnaut[10]

17.

G. Kan vyd Kedymeith[11] a Chanon Kynlleith[12]
A thal waur[13] a borthun
Kwda[14] Gwyned guedy Run

18.

M. Run y enu ryvel o vri
A oganaf y dyderbi
Guendyn gwlat yn angat veli[15]

[1] Yngwaetffreu Arderydd.—Ll. P. P.
[2] Handwyf o eithur (eithun).—Ll. P. P.
[3] Clyd lliant.—Ll. P. P.
[4] Ysaid i mi paham im len:
Ysyd imi pam im cen.—Ll. P. P.
[5] *Neu*, Gwaladr gwaed gwlad Urien.—Ll. P. P.
[6] *Neu*, O dir Gwynedd.—Ll. P. P.
[7] O ysgar am brawd yd nych vynghalon.—Ll. E. D. a Ll. P. P.
[8] Drwg fy lliw (drut i honn am rhyd drych).—Ll. P. P.
[9] Ynghynnor byddin brwydrawd.—Ll. E. D.
[10] *Neu*, O i ddiwrnod.—Ll. P. P.
[11] Can wyd cedymdeith.—Ll. E. D.
[12] A chanaon cynllaith.—Ll. P. P.
[13] A'th alwawr.—Ll. P. P.
[14] Cwdd a.—Ll. P. P.
[15] Gwenddyn gwlad yn angad Beli.—Ll. P. P.

19.

G. Kyvarchaf ym klotleu llallauc
Anvynnauc ygkyni
Puy wledych uedi Beli

20.

M. Can ethyw vym pwyll gan wyllyon mynyd
A myhun yn agro
Wedi Beli y vab ev Iago

21.

G. Can ethyu dy buyll gan uyllyon mynyd
A thy hun yn agro
Puy wledych guedy Iago

22.

M. Amgurth gyvarch[1] ym brutuan
Y gyvedeu neut eban[2]
Guedy Iago y vab ef Katvan

23.

G. Y Kerdeu rydraethassam
O dyvot clot Botrydan
Puy wledych uedy Katvan

24.

M. Gulat Katuallaun vryt maur[3]
Pedryvael byt orygelaur[4]
Dyguydit pen Eigyl y laur[5]
A hyt y byt y hetmyccaur[6]

25.

G. O ueled dy rud mor greulaun
Y dau ym bryt[7] neu annogaun
Puy wledych uedy Katuallaun

26.

M. Gwr hir yn cadu Kynnadyl
A Phrydein yn un Paladyr[8]
Goreu mab Kymro Katwalatyr

27.

G. Nag yscar yn antrwyadyl
A mi o an gwarth yr gynnadyl
Pwy wledych wedi cadwaladyr[9]

28.

M. Am gwrthgyvarch yn glaear
Y gynnedveu[10] neut Abar
Wedi Kadwaladyr Idwal[11]

[1] Am gwrthgyfarch.—Ll. P. P.
[2] Ynghyfeddeu (y genedyl) neud eban—Ll P. P.
[3] Wrhyd mawr.—Ll. E. D.
[4] Pedryfal byd (pedryael bit) ryglywawr.
[5] Digwyddit penn i llawr.—Ll. P. P.
[6] *Neu*, A hyd byd i hennycawr.—Ll. P. P.
[7] *Neu*, Iddaw fy ra vyd.—Ll. P. P.
[8] *Neu*, Dan un paladyr.—Ll. P. P.
[9] *Pennill o L. P. P.*
[10] Y cyfeddeu.—Ll. P. P.
[11] Pwy wledych wedi Kadwaladyr Idwal.—Ll. E. D.

Digitized by Google

29.

G. Ath gyvarchaf yn glaear
Clotleu goreu dyn dayar
Puy wledych wedy Idwal

30.

M. Gwledychaut uedy Idual
Yn lluru Dyvynnyn diarchar
Ysguyduyn Howel vab Katual

31.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc
Anvynauc yn ryvel
Puy wledych uedy Howel

32.

M. Mi a diwedaf y glot vri[1]
Guendyd kyn esgar a thi
Guedy Howel Rodri

33.

G. Cyfarchaf im clod ouri frawd
Anofnawg ynghyni
Pwy wledych wedi Rodri[2]

34.

M. Kynan ym Mon a vi[3]
Nyt achatuo y deithi[4]
A chyn[5] galuer Mab Rodri
Mab Kaledigian vi[6]

35.

G. Kyvarchaf o echlyssur byt[7]
Am dauet ychwaryan[8]
Puy wledych uedy Kynnan

36.

M. O leas Guendoleu ygguactffreu Arderydd
Digoni o vrau[9]
Mervin vrych o dir Manau

37.

G. Kyvarchaf ym clot ovri[10]
Vraut Kerdoleu oreudyn[11]
Puy wledych uedi Mervin

38.

M. Dyuedaf nyt o drygaur[12]
Ormes Prydein[13] pryderaur
Wedi Mervin Rodri Maur

[1] Ynglod ofri (owri).—Ll. E. D.
[2] *Pennill o L. P. P.*
[3] Oes Cynan ym Mon a fi.—Ll. P. P.
[4] Nid a gatto y deithi.—Ll. P. P.
[5] A chyd.—Ll. P. P.
[6] Maban (mab) caledigan fi.—Ll. P. P.
[7] *Neu*, Bydan.—Ll. P. P.
[8] Am dywaid y chwarian.—Ll. P. P.
[9] Dygyng (dygyni) o vnw.—Ll. P. P.
[10] Clodfri frawd.—Ll. E. D.
[11] Certh eleu (cerdd oleu) oreuddyn.—Ll. P. P.
[12] Dywedwyf nid o trigawr (ddrygaw, periglawr).—Ll. P. P.
[13] Armes Prydein.—Ll. P. P.

39.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc[1]
Anmynauc yn dyd gaur
Puy wledych wedi mab Rodri Maur[2]

40.

M. Ar lan Konwy Kymuy Duw Merchyr
Etmyccaur y davaut[3]
Arveu ni aryen anaraut[4]

41.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc[5]
Annynduc yn dyd guaut[6]
Pwy wledych wedy Anaraut

42.

M. Nessaf yn nes y amser Kennadeu ansel[7]
Y bennaeth yn llau Howel[8]

43.

G. A'th ogyfarchaf Llallogan Ferddin
Anfynawg yn rhyfel
Pwy wledych wedi Hywel[9]

44.

M. Ys Bargodyein ni bissuys[10]
Ny byd nes y Baradwys
Nyt guaeth urth o dyn nocurd Egluys[11]

45.

G. Kyvarchaf ym ychein vraut[12]
A uelais ygklot gein
Puy wledych uedy Bargotyein

46.

M. Bluydyn a hanner y ueruer Vrehyryeit[13]
Eu hoes a difyrrer[14]
Divenwir pob dibryder[15]

47.

G. Can uyt Kedymeith a Chanon Kunlleith[16]
Trugared Duu ith eneit
Puy wledych uedy Brehyryeit

[1] Clod cleu llallawg.—Ll. P. P.
[2] Wedi Rodri Mawr.—Ll. P. P.
[3] Edmygawd i addawd.—Ll. P. P.
[4] Arbenig arien Anarawd.—Ll. E. D.
Arbennig eirian (arien) Anarawd.—Ll. P. P.
[5] Clod cleu anfynnawg.—Ll. P. P.
[6] Anmynnawg yn dydd gwawd.—Ll. E. D.
Yn nydd gwawd yn ffosawd.—Ll. P. P.
[7] Nessaf yw nes yn (nef i an) amser.—Ll. P. P.
[8] Cennadeu anghen (an hel) ynsel
Y bennaeth yn llaw Howel.—Ll. P. P.
[9] *Pennill o L. P. P.*
[10] Oes Bargodiein ni bi swys.—Ll. P. P.
[11] Nid gwaeth fydd (urd)'odyn nog eglwys.—Ll. P. P.
[12] Ymychiain (ym vuchein, im mirein) vrawd.—Ll.
[13] Y vreuer (uerner) urchyryeyt.—Ll. P. P. [P. P.
[14] Eu hoes a differer; *neu*,
Fryyrieid eylies a ddyrifer.—Ll. P. P.
[15] Dibwyder.—Ll. E. D.
[16] Cedymdeith a chanaon cynlleith.—Ll. P. P.

Digitized by Google

48.

M. Dyrchavat muc o gud[1]
Nyt archatuo[2] y deuryd
Kynan y Cwn Kymry beievyd[3]

49.

G. Kyvarchaf o echlyssur byt
Ym dywed yn chwerian
Pwy wledych wedi Cynan

50.

M. Gwr pellenig o dramyr
Torant gaerau dierthyr[4]
Dywedant[5] frenin o freyr

51.

G. Cyfarchaf o echlyssur byd[6]
Kan guydost y ystyr[7]
Puy wledych uedy Brehyr

52.

M. Disgoganaf Seruen Wynn[8]
Kennat[9] guastat ysguyduyn
Gleu gadarn garchar gylchuyn

53.

Treiglau[10] bro bradauc unbyn [dyn
Ef grynent[11] hunt racdau hyt ympry-

54.

G. Kyvarchaf ym braut y guyn
Canys ni ae hamovyn
Puy wledych uedy Seruen Wynn[12]

55.

M. Deu ysguyduyn Beli
A dyvi y vaeth a unant dyvysgi
Nac eurin heduch vi[13]

56.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc[14]
Annuynawc yg Cymry [Beli
Puy wledych wedy[15] deu ysguyduyn

57.

M. Unic aruynauc[16] ar uyneb Kedaul[17]
Kynghoraut Kat differ[18]
A wledych kyn nor gowuner[19]

[1] Dyrchyfawdd unig o gudd.—Ll. P. P.
[2] Achatwo.—Ll. P. P.
[3] Cynan y cwn bieufydd; *neu*,
Cynan cwn cymru dirudd.—Ll. P. P.
[4] Torynt gaereu dierchyr (diechyr).—Ll. P. P.
[5] Dywetynt (diweddynt).—Ll. P. P.
[6] *Y 6 ban rhagvlaenol o L. E. D. a Ll. P. P.*
[7] Gwydddaf (gwyddost) gystyr.—Ll. P. P.
[8] Serfynwyn (serfen wyn).—Ll. P. P.
[9] Ceimiad.—Ll. P. P. [10] Treiglawd.—Ll. P. P.
[11] Ef (er) grynawd.—Ll. E. D.
[12] Serfyn (serfen) wyn.—Ll. P. P.
[13] Nag erfyn heddwch nith fi.—Ll. P. P.
[14] Clod cleu llallawg.—Ll. P. P.
[15] Pwy wedi.—Ll. P. P. [16] Unic arwynawl.—Ll. E. D.
[17] Cadiawl.—Ll. P. P.
[18] Diffred (dilyffred).—Ll. E. D.
[19] Gorynned.—Ll. E. D.
Cynnor gorunned (gofuned).—Ll. P. P.

58.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc[1]
Annuynnauc yn lluyd
Puy yr unic aruynauc[2]
A darogeni di y vaeth
Puy y enu padu pan vyd

59.

M. Gruffud y enu greidaul Mirein
Gnaut ef gan argan Kyngrein[3]
A uledych ar dir Prydein

60.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc[4]
Annuynauc yghadeu
Neu guedy Gruffud pieu

61.

M. Dyueduyf nit odryker[5]
Ormeis[6] Prydein pryderer
Gwedy Gruffud Guyn Guarther

62.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc[7]
Anuynauc yn ryvel
Puy uledych uedy Guyn Guarther

63.

M. Wi a Wendyd uenn maur adrastil gogan[8]
A chuedleu Chuibleian[9]
Atkas gueheleith avyd deu adas[10]

64.

Ni phorthynt gwyledd na mawr addas
Dyfi deu froder deu iddas am dir[11]
Edmyckaur oe guir hir alanas

65.

G. Kyvarchaf ym clotleu llallauc
Annynauc ygkateu
Puy uledych uedy uynteu

66.

M. Disgoganaf nat guas beid
Brenhin[12] lleu llau Dirvreid
Gylvin gevel gavel Bleid[13]

[1] Clod lleu llallauc.—Ll. P. P.
[2] Pwy unig arwynawl a ddarogeni di ei faeth.—Ll. P. P.
[3] Gnawd ef man ar ran cynnrain.—Ll. P. P.
[4] Clod cleu llallawg.—Ll. P. P.
[5] Diwedaf nyd hedriccer.—Ll. P. P.
[6] Armes.—Ll. P. P.
[7] Clod lleu llallawg.—Ll. P. P.
[8] Máwr adias.—Ll. P. P.
[9] Chwibleian chwedleu atcas.—Ll. P. P.
Disgogan chwibleian chwedleu atcas.—Ll. P. P.
[10] Gwehelydd a fydd ar y deyrnas, *neu*,
Gweheleith a fydd dau iddas.—Ll. P. P.
[11] *Dau van o L. P. P.*
[12] Breyenhin.—Ll. E. D.
[13] Gylfin gofeil gafael bleidd; *neu*,
Gilmin goruol gahel Bleidd.—Ll. P. P.

Digitized by Google

67.

G. Kyvarchaf ym ehelaeth vraut
A ueleis yn uedvaeth
Od yna puy a vyd pennaeth

68.

M. Kynniveruch o rif ser[1]
Kynhebyker y niver
Ef yu y Mackuy dau hanner

69.

G. Kyvarchaf ym divuner vraut
Allwed bydin bud ner
Puy uledych wedy Deu hanner

70.

M. Cymysc Guydelyeith yn aer
A Chymro a chymrud daer
Ef yu Argluyd uyth prifgaer[2]

71.

G. Kyvarchaf ym diagro vraut
A darlleuys Lyvyr Cado[3]
Puy uledych uedy efo

72.

M. Mi ai dyueit o Reget
Kan am Kyveirch yn ogonet
Keneu Henri[4] ryvyget
Byth yn yoes nyt oes waret

73.

G. Kyvarchaf ym clot o vri[5]
Vraut anuynauc yg Kymru[6]
Puy wledych wedi mab Henri

74.

M. Pan vo pont ar dav ac arall ar dywi
Y daw ar Loegyr dyvysgi[7]
A mi disgoganaf guedi Mab Henri
Brenin na vrenin brithuyt a vi

75.

G. Kyvarchaf ym braut y guyn
Kanys mi ae hamovyn [hin
Puy wledych uedy Brenhin na Vren-

76.

M. Lledynuyt vrenhin a dau
A guyr Lloegyr yn y duyllau
Ny byd gulatluyd y danau

77.

G. Myrdin dec daunglot gywyt[8] [ynvyd
Llidiauc y myt[9] beth a uyd yn oes

[1] A rhif y ser.—Ll. E. D.
Cyfniverwch a rhif ser.—Ll. P. P.
[2] Myth prifgaer.—Ll. E. D.
[3] A lewys lyfyr Cado.—Ll. P. P.
[4] Henrhi.—Ll. E. D.
[5] Ofri frawd.—Ll. P. P. [6] Ynghyni.—Ll. P. P.
[7] I daw ar Loegyr lwyr ddyfysci.—Ll. P. P.
[8] Glywyt.—Ll. P. P.
[9] Llidiawg llwythfawr ym bryd
Beth a fydd yn oes ynfyd.—Ll. P. P.

78.

M. Pan vo Lloegyr yn gridvan
A chynir yn drycanyan[1]
Y byd y lluyd bwhumman

79.

G. Myrdin dec daun leueryd[2]
Na dyuet wrthyv geluyd
Beth a vyd uedy lluyd

80.

M. Ef a gyvyt un o chuech
Ar y vu yn hir yn llech[3]
Ar Loegyr a vyd gortrech

81.

G. Myrdin dec daunglot uely
Troyt y guynt[4] o vyun ty
Puy wledych uedy hynny

82.

M. Devawt yu dyvot Owein
A gorescyn hyt Lundein
Y roid y Gymry goelvein

83.

G. Myrdin dec daunglot bennaf
Kanys yth eir y kredaf
Owein pa hyt y paraf

84.

M. Guendyd gurandaw letkynt
Troit y guynt yr diffrynt
Pump mlyned a duy val kynt

85.

G. Kyvarchaf ym ehelaeth v raut
A uelais yn ved vaeth
O dyna puy a vyd pennaeth

86.

M. Pan vo Owein ym Manau
A chat ym Prydyn gerllau[6]
Biaut gur ef a guyr idau[7]

87.

G. Kyvarchaf ym ehelaeth vraut
A uelais yn vedvaeth
O dyna pwy a vyd pennaeth[8]

88.

M. Penaeth da ei faeth a da fydd
A orescyn yr elfydd
Gwlat wynvyd drwy lawenydd[9]

[1] A Chymru yn ddryganian.—Ll. P. P.
[2] Dawn glot gywydd.—Ll. P. P.
[3] A ryfuyn hir dan lech.—Ll. P. P.
[4] Tooid y gwynt.—Ll. P. P.
[5] Nota: nid oedd y 14 pennill nesaf uchod yn llyfyr D Jones o Lanfair.
[6] A chad yn Mhrydein ger llaw.—Ll. P. P.
[7] *Neu*, Biawdd Gwynedd gwyr iddaw.—Ll. P. P.
[8] *Neu*, Pwy wledych oddi ynaeth.—Ll. P. P.
[9] Pennaeth y vaeth a orescyn (elvydd) eluyd [P.
Gulat wynuyt (wynnwydd) druy lauenyd.—Ll. P.

Digitized by Google

89.

G. Kyvarchaf ym ehelaeth vraut
A weleis yn vedvaeth
O dyna puy a vyd pennaeth

90.

M. Elit llevein yn dyffrynt[1]
Beli hir ae uyr goruynt
Guyn eu byt Gymry a guaegynt[2]

91.

G. Kyfarchaf ym clotleu llallauc[3]
Annwynnauc ygkadeu
Neu[4] uedy Beli bieu

92.

M. Elit llevein yn Aber[5]
Beli hir ae uyr llauer[6]
Guyn eu byt Gymru guae Wydyl[7]

93.

G. Kyfarchaf ym clotleu llallauc
Anwynnauc yn ryvel
Pa y uae y Wydyl[8]

94.

M. Disgoganaf un Dyssauc[9]
Gwyned guedy auch trallaut
Gorvod iuch ar bob Kiudaut

95.

G. Canon Morvryn Morunet oedyn[10]
Mervryn[11] vrych vreisc liwet
Pa daw yn y deu ovunet

96.

M. Pan ddisgynno Kadwaladyr
A llu llydan gantau Kymwed[12]
Duw Merchyr y muyn[13] guyr Guyned
As deubyd guyr Kaer Gamwed[14]

97.

G. Nac ysgar yn antruyadyl
A mi o anguarth yn gynnadyl[15]
Pa du i discyn Cadwaladyr

98.

M. Pan ddescynnó Cadwaladyr
Yn nyffryn Tywi
Biawt tra thrwm ebyr
Gwascarawdd ai brythawd Brython brithwyr[1]

99.

G. Kyvarchaf ym ehalaeth vraut
A ueleis yn vedvaeth
Puy a wledych odynaeth[2]

100.

M. Pan vo teir-ieithyauc taeauc ym Mon
Ae vab yn gunuachauc[3]
Rygeluawr[4] Gwyned goludauc

101.

G. Puy gwasgar Lloegyr yar diued mor
Puy y guyn ar deued
Neu Gymry puy vyd eu gared[5]

102.

M. Taryf rhywyr a thoryf Ryderch[7]
A bydinoed Katualadyr
Yar Dardennin[8] avon
Torrynt oll ued guyr[9]

103.

G. Nac ysgar yn awr antruyadyl[10] a mi
O anguarth yr gynnadyl[11]
Pa leas a duc Katualadyr

104.

M. As guan guayu o ergryuyd llog[12]
A llau kyn y diuedyd[13]
Dybyd Gymry[14] guarth o'r dyd

105.

G. Nac ysgar yn antruyadyl a mi
O anguarth yr gynnadyl
Pa hyt y guledych Kadualadyr

106.

M. Tri mis teir blyned teithyon[15]
A thrychant mlyned Kyflawn[16]
Kaden gueitheu guledychaut[17]

[1] Elid lleuyn yn dyffrynt.—Ll. P. P.
[2] *Neu*, Or helynt.—Ll. P. P.
[3] Clot cleu llallawg.—Ll. P. P.
[4] Neu pwy (*Neu*, Pwy).—Ll. E. D.
[5] Elit Lleuyn yn ei haber: *neu*, Elid Llefeint yn Aber.—Ll. P. P.
[6] Yn llawer.—Ll. P. P.
[7] Gwyn ei fyd Gymro gwae Wyddel.—Ll. P. P.
[8] Pa y wae i Wyddel.—Ll. P. P.
[9] Disgoganaf fedyssawd Gwynedd.—Ll. P. P.
[10] Canon Morfryn mor uned oeddym.—Ll. P. P.
[11] Oeddyn Merddin.—Ll. E. D.
[12] A llu llydan gantaw cymwl duw merchyr.—Ll. P. P.
[13] Yn amwyn.—Ll. P. P.
I amwyn.—Ll. E. D.
[14] Canwedd.—Ll. P. P.
[15] *Neu*, I'r gynnadyl.—Ll. P. P.

[1] Pan ddisgynno Cadwaladyr yn dyffryn Tywi
Pa du y disgyn Kadwaladyr yn dyffryn Tywi
Braut trathum ebyr.
Gwascaraut brythot Brithwyr.—Ll. E. D.
[2] Pa frithfyd a fydd ynaeth.—Ll. P. P.
[3] *Neu*, gyfoethawg.—Ll. P. P.
[4] Ryglywawr (rhygalwawr).—Ll. E. D.
[5] Pwy wascar Lloegyr i ar dudwedd mor.—Ll. P. P.
[6] Gwaredd.—Ll. E. D.
[7] Taryf rywyr a thwryf Rhydderch (ryfeirth) hael.—Ll. P. P.
[8] Tarddennin.
[9] Allwedd gwyr.—Ll. P. P.
[10] Yn antrwyadyl.—Ll. P. P.
[11] Can gwarth i'r gynnadyl.—Ll. P. P.
[12] As gwant gwaew o ergrywydd llong:
As gwae gwaew elai e gen aywydd.—Ll. P. P.
[13] A llaw gynt (tyn) difedydd (diwedydd).—Ll. P. P.
[14] Dybydd i Gymry.—Ll. P. P.
[15] *Neu*, Teithiawn.—Ll. P. P.
[16] Trugein a thrichant cyflawn.—Ll. P. P.
[17] *Neu*, Ysgafn gweitheu gwleidychan (gwledychant.—Ll. P. P.

Digitized by Google

107.

G. Nac yscar yn antruyadyl a mi
O anguarth yr gynnadyl
Puy wledych uedy Kadualadyr

108.

M. Y Wendyd y dyuedaf
Oes tragoes disgoganaf
Wedy Kadualadyr Cyndaf[1]

109.

G. I Ferddin i gofynnaf
Ag ni wn ai llyfassaf
Pwy trefnawr yn oes Cynddaf[2]

110.

M. Llau ar gled arall ar groes
Gogeled paub y Einyoes
Gan Gyndaf cymot nyt oes

111.

Neut a gannaut vyd yssyauc[3]
Gwyned gwedy auch trallaut
Goruot iwch ar bob kiudaut

112.

G. A chiudaut plant Adaf
A henynt ae guaut[4]
A dioes guaret hyt vraut[5]

113.

M. Or pan el Kymry heb gannorthuy
Kat heb gataut[6] eu deurud oll
Mal y gallo'r goludd[7]

114.

G. Cyfarchaf i'm chelaeth frawd
A welais i feddfaeth
Pwy a wledych oddiynaeth[8]

115.

M. Gwendydd Meueneduc[9] virein
Kyntaf Katraf ym Prydein
Aryluch Kymry druein[10]

116.

G. Cyfarchaf i'm chelaeth frawd
A welais i feddfaeth
Pwy a wledych oddiynaeth[11]

117.

M. Pan dyvo dylat dylyet uchaf
O vor hyt ueryt dylat[1]
Diued riein orffen byt[2]

118.

G. Neu uedy dylat dylyat uchaf[3]
Puy a vyd drevnaur a vi[4]
Llann a rann periglaur

119.

M. Na rann periglaur na cherdaur
Ny byd nac adreidyau'r allaur[5]
Yn y diguydo nef ar laur[6]

120.

G. Llallauc kan am hatebyd
Myrdin mab Morvryn gelvyd
Truan a chuedyl a dyuedydd[7]

121.

M. As dyuedaf y Wendyd
Kanys duys ym kyverchyd
Dylat diued riein vyd

122.

G. Cyfarchaf i'm chelaeth frawd
A welais i feddfaeth
Pwy wledych oddynaeth[8]

123.

M. A rydywedais i hyt hyn
Y Wendyd waessaf unbyn
Diderbyd kymmeint timmyn

124.

G. Llallauc kan am diderbyd
Neu yr eneit dy vrodyr
Pa bennaeth ynaeth a vyd[9]

125.

M. Gwendyd wenn ben mynogi
As dyweduyf yn divri
Na byd pennaeth byth uedy

126.

Och anuyl or oer escar
Guedi dyvot yn trydar
Gan unben dewr diarchar
Dy olo di dan dayar[10]

127.

Guascaraut auel awyr[11]
Puyll drut o duyll ot gerdir[12]

[1] Cyneddaf.—Ll. P. P.
[2] *Pennill o L. P. P.*
[3] *Neu*, A ganawd fedyssawd:
Neu, Neur anol auant fedyssawd a chiwdawd.—Ll. P. P.
[4] Plant Addaf a henwyn oc eu cnawd.—Ll. P. P.
[5] A dyfes gwared hyd frawd.—Ll P. P.
[6] Gadwad.—Ll. E. D.
Geidwd.—Ll. P. P.
[7] Mall gallo'r (gallawr na) goludd.—Ll. P. P.
Mal a gallor na puy a vyd pennaeth.—Ll. L. M.
[8] *Pennill o L. P. P.*
[9] Mefonneddus.—Ll. E. D.
Meweddus.—Ll. P. P.
[10] Arufiwch Gymry druein.—Ll. P. P.
[11] *Pennill o L. P. P.*

[1] O wawr hyd werydd dylaf.—Ll. P. P.
[2] Orphennwyd.—Ll. E. D.
[3] *Neu*, Wedi (enwedig) dylyet fwyaf.—Ll. P. P.
[4] Pwy fydd a drefnawr.—Ll. P. P.
[5] *Neu*, Nag a dreigliaw'r allawr.—Ll. P. P.
[6] Yn i ddigwydd nef i lawr.—Ll. P. P.
[7] Tru a chwedyl a ddywedydd.—Ll. P. P.
[8] *Pennill o L. P. P.*
Y vaeth a vyd.—Ll. L. M.
[9] *Neu*, Ynaeth fyd.—Ll. E. D.
[10] Dy ylodi y dan dayar.—Ll. L. M.
[11] *Neu*, Am wyr.—Ll. P. P. [P. P.
[12] Gredir (gedir).—Ll. E. D. A dwyll yd gedir.—Ll

Digitized by Google

Guenussaut[1] hyt vraut ys dir

128.

Och leas dy vedvaeth
Neut ym diammaeth[2]
Hoet pa adoet pan dygir clot urno[3]
Puy draetho guir

129.

O olochuyt kyvot a thravot llyvreu
Awen heb arsuyt[4]
A chuedyl Bun a hun breuduyt

130.

Maru Morgeneu marw Kyvrennin[5]
Maru Moryen mur trin
Trymmaf oed am dy adoed di Vyrdin

131.

Digones Dovyd dicued arnaf[6]
Maru Morgeneu maru Mordaf
Maru Moryen maru a garau[7]

132.

Vy un braut[8] na cheryt arnaf
Yr gueith Arderyd uyf klaf
Kyvaruydyt a geissyaf
Y Duw yth orchmynnaf

133.

Ath orchmynnaf ditheu
Y ben y creaduryeu
Guendyd wen atlam Kerdau

134.

Y Kerdau rydrigassant
O dyvot clot Bodrydant[9]
Och Duw huynt a advant[10]

135.

Guendyd na vyd anhylar[11]
Neu roet y lluyth ar dayar[12]
Diovryt o baub a gar

136.

Ym byu nyth diovrydaf[13]
A hyt vraut yth goffaaf
Dy ffossaut trallaut trymmaf

137.

Escyt goruyd ruyd guynt[1]
Amlum ar du afrddwl gynt
Yt a fyn ol a aethynt[2]

138.

G. Amcuyrynaf[3] vy eiryoes vraut
Y ren[4] ryw goreu
Kymer gymun kyn angeu

139.

M. Ny chymmeraf gymun
Gan ysgymun veneich
Ac eu tuygeu ar eu clun
Am cymuno Duw e hun

140.

G. Gorchymynnaf vy eiryoes vraut[5]
Yn y Gaer Werthevin
Gogelit[6] Duw o Vyrdin

141.

M. Gorchymynnaf inheu vy eiryoes chwaer
Yn y Gaer ni wesgrydd[7]
Gogelet Duw o Wendyd

Nota.—Geiriau yn Ll. P. P.—"Dafydd Jones o Lanfair Dyffryn Clwyd a ysgrifenasai un o'r copiau i diwygiwyd hwn wrthaw, allan o hen lyfyr dihenydd o femrwn, anno 1588." "Sic R. V. ad exemplar Davies."

AWDYL.

Pan fo cwyn cynllwyn bro Gwstennin
Pan isger gwialen y Gilbant Werin
Gwyn ei fyd y geneu yn frwydd gyfeistrin
A lefaro trigeir o'r heniaith gyssefin
Gwenddydd chwaer Merddin Wyllt.

AFALLENAU MYRDDIN

Y rhai a gawsai gan ei Arglwydd Gwenddoleu ap Ceidio.—Allan o'r Delyn Ledyr.[8]

1

A rodded i neb[9] yn un plygeint
A roed[10] i Ferddin cyn no henaint
Saith Afallen bereint[11] a saith ugaint

[1] Gwennffawd.—Ll. E. D.
Gwein ffawd.—Ll. P. P.
[2] Diamuaeth.—Ll. E. D.
[3] Hoed da adoed pan dygir (dyngir) clod erno (yma).—Ll. E. D.
[4] Pob arsuyt.
[5] Morial.—Ll. E. D.
Cynrennin Morial.—Ll. P. P.
[6] Dygnedd.—Ll. E. D.
[7] A garaf.—Ll. E. D.
[8] Ni fu brawd.—Ll. E. D.
[9] Fedrydant.—Ll. E. D.
Fodryddant (bedrydant).—Ll. P. P.
[10] A dduant.—Ll. E. D.
Mor yw advant.—Ll. P. P.
[11] *Neu*, Anhafar.—Ll. P. P.
[12] I'r daiar.—Ll. E. D.
[13] Yth ddiofrydaf.—Ll. P. P.

[1] *Neu*, Herwydd gwynt.—Ll. P. P.
[2] *Y 2 o'r blaen o L. P. P.*
[3] A'm cymynnaf.—Ll. E. D.
Gorchymmynaf.—Ll. P. P.
[4] I'r rheen.—Ll. E. D.
[5] Gwagelet.—Ll. E. D.
[6] Gorchymynnaf inheu.—Ll. P. P.
[7] Gaer werthefin.—Ll. L. M.
[8] Mal hyn yn Ll. P. P.—"Taliesin i'r Afallen. Nid oedd yn llyfur B y Dr. Davies ond cymmaint ac i mae D yn eu hymyl." Sef y rhai sydd yma heb eu nodi o vod o L. P. P.
[9] Ni ddangosed i neb.—Ll. P. P.
[10] I dangosed.—Ll. P. P.
[11] *Neu*, Ber.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Yn gyfoed gyfuch gyhyd gymmaint
Trwy fron trugaredd y tyfeddaint[1]
Un ddoled uched ai gorthoaint[2]
Un forwyn bengrech au gorchedwaint[3]
Olwedd ei henw oleuwedd ei daint[4]

2.

Afallen beren burwen o flodeu
Ir ai hys melys ei hafalau
A dyfant erioed a choed
A dyf ar wahan ys llydan ei changau
Disgogan Chwibleian cyfan chwedlau
Dyddiau arwyddion brithfyd ddiau
A llynges dros for ag angorau
Seithlong a ddeuant a seithgant dros donau
Descynnant ar draeth y dan saethau
Ar sawl a ddeuant ni atter yn neu
Namyn saith eilwaith og eu hen adneu[5]

3.

Afallen beren a dyf dra run[6]
Cymeythuleis yn ei bon yr bodd yr wun[7]
Am yscwyd ar fy yscwydd am cledd ar fynghlun
Ac ynghoed Celyddon i cysgais i fy hun
Hoian Borchellan pwyllud dy hun
Andaw di adar difyrr yn eu hymeutun[8]
Teyrnedd dros for a ddaw dduwllun
Gwyn eu byd Cymru or arofun[9]

4.

Afallen burwen ei brig a dyf ygymes yn
Gnodach im onnwy gyfrwy gwledig [fessig
No gwyr bro Bran lliw ar riw ei brig
Agweddi gan riain ran parhedig
Nid wyf diddawn a dieiddig[10]

5.

Afallen a dyf ynglan nant
Ei hafalau melyn ai deil yn chwant
Am gwnem am kutum am carassant
Ni ethyw fy hoen o hir lifiant
Neut wyf ddigariat gan fyngharant
A minneu gan wyllyon nim adwaenant[11]

6.

Afallen beren bren ysydd fad
Nid bychan dy lwyth sydd ffrwyth arnad[12]
A minnau wyf ofnawg amgelawg am danad
Rhag dyfod y coedwyr coed gymmynnad
I gladdu dy wraidd a llygru dy had

[1] Drwy eu dwyfroneu teyrnaidd i tyfeint (tyfeddaint).—Ll. P. P.
Y ddeileu ber a'u gorchuddient:
Neu, Un ddoled uchded ai gorthoaint.—Ll. P. P.
[3] *Ban o* L. P. P.—Gorchwyddeint.
[4] Gloywedd ei henw loywyn ei deint.—Ll. L. M.
[5] *Pennill L. P. P.*
[6] *Neu*, Drum.
[7] *Neu*, Cymaethlessune bon yr bodd bun.—Ll. P. P.
[8] *Neu*, Hy medun.—Ll. P. P.
[9] *Pennill o L. P. P.*
[10] *Pennill o L. P. P.*
[11] *Pennill o L. P. P.*
[12] Ni bychan dy ffrwyth dy lliw sydd arnad.—Ll. P. P.

Fal na thyfo byth afal arnad
A minnau wyf gwyllt gorthryfiad[1]
Im cathrudd cythrudd[2] nim cudd dillad
Neum rhoddes Gwenddoleu tlyseu yn rhad
Ac yntau heddyw fal na buad[3]

7.

Afallen beren bren addfeinus[4]
Gwasgadfod glodfawr[5] buddfawr brydus
Yd wnant bennaetheu gam gyfesgys[6]
A myneich geuawg bwydiawg gwydius
A gweisionein ffraeth bid arfaethus
Yd fyddant wyr rammant rit rwyuanus[7]

8.

Afallen beren bren diletcyn
A dyf yn Haber heb ardyfu cylchyn[8]
A mi disgoganaf cad ym Mhrydyn
Yn amwyn eu terfyn a gwyr Dulyn
Seithlong i deuant dros lydan lyn
A seithgant dros for i orescyn
Or sawl a ddeuant nid ant y genhyn
Namyn seith letwag wedi lletcynn[9]

9.

Afallen beren biborig
Melyn ei haeron nid maon ei messig
Cymathyleis yn ei bon a dynion dewissig
A phan alwer Dyfnant dinas cerrig
I talawr gerddawr ei galennig[10]

10.

Afallen beren bren ni grino
Pedwarcant mlynedd yn hedd i bo
A dyf ar wahan ys llydan ei gortho
Gnodoch yn ei gwraidd bleidd a treissio
Na maban mynych a mwynhao
A mi ddisgoganaf maban a fo
O flodau Cadfan pan gynnyddo
Gruffudd ei henw o hil Iago
Ni wna annoes pan pseudo[11]

11.

Afallen beren bren a honneit
Neus gorwlych dwfyr rynn pluyn hwyeit
A mi a ddisgoganaf ei bod yn nessaf
Ag i mae arnaf ei harynneig
Pan fo Duw Dewin ym diffryt i rhag trin
Hyd na bwyf gyfrin ag eissifleit[12]

[1] A minneu am danad wyf gwyllt gwrthddrychiad.—Ll. P. P.
[2] *Neu*, Im Cathrid cythrudd.
Nim cyrchiat gyttradd.—Ll. P. P.
[3] Bwyad.—Ll. P. P.
[4] *Neu*, Addfeindus.—Ll. P. P.
[5] *Neu*, Gwascatfawr coedfawr.—Ll. P. P.
[6] Geu gyfesgus.—Ll. P. P.
[7] Ridrofanus, *neu* rwyfanus.—Ll. P. P.
[8] *Neu*, Afallen beren a pren melyn
[9] A tyf yn nhal art heb art yn ei chylchyn.—Ll. Du.
[10] *Pennill o L. P. P.*
[11] *Pennill o L. P. P.*
[12] *Pennill o L P. P.*

Digitized by Google

12.

Afallen beren[1] hydwf glas
Plu fawr[2] ei changen ai chain wanas
A mi ddisgoganaf cad am dias
Pngewern[3] cyfeddgrud medd eu hadlas
Ag amgylch cymminawd cymyn leas
Gan pendefig Eryri eri atgas[4]

13.

Afallen beren a dyf yn Llannerch
Angerdd ei hargel rhag rhieu Rhydderch[5]
Amsathyr yn ei bon Maon yn ei chylch
Oedd aeleu uddudd dulloedd dihefeirch[6]
Mi nim car Gwenddydd ac nim hennyrch[7]
Wyf cas gan wasawg gwaesaf ryddyrch[8]
Ry rewiniais[9] i ei fab ef ai ferch
Angeu a ddwg pawb pa rag nam cyveirch
A gwedi Gwenddolen neb rhian nim peirch[10]
Nim gogawn gwarwy nim gofwy gordderch[11]
Ac yngwaith Arderydd oedd aur fy ngorthorx[12]
Cyn i bwy aelaw heddiw gan eiliw eleirch[13]

14.

Afallen beren blodau esplydd[14]
A dyf yn argel yn argoedydd
Chwedleu a gigleu yn nechreuddydd[15]
Rysorri gwassawg gwaesaf manwydd[16]
Dwywaith a theirgwaith pedeirgwaith yn
Och Iesu na ddyfu fy nihenydd [undydd
Cyn dyfod ar fy llaw llaith mab Gwenddydd

15.

Afallen beren a dyf ar lan afon
Yn llwry ny lluydd maer ar ei chlaer aeron
Tra fu om pwyll[17] wastat am bwyat yn ei
A bun wer warwys feinwys fanon[18] [bon
Deg mlynedd a deugein my gein anetwon
Ydd wyf yn ymdeith gan wylleith a gwyllon
Gwedi da ddigawn a diddan cerddorion
Mi feum nam gwiw gwall gan wyllion[19]

[1] Afalleu beren bren.—Ll. P. P.
[2] Pu fawr.—Ll. P. P.
[3] Cyfeddgwnt (cyfedd grudd, cyweddyrn) medd eu haddas.—Ll. P. P.
[4] *Y 2 van o'r blaen o L. P. P.*
Yr 20d. pennill yw hwn yn Ll. P. P.
[5] I hangerdd ai hargel ageiriau Rhydderch.—Ll. P. P.
[6] Oedd aylaw (allaw) yddynt dylloedd y dehebeyrch.
[7] Yn ym car Gwenddydd ac nym kyveirch.
[8] Rhydderch.—Ll. P. P.
[9] Rewinies.
[10] A gwedi Gwenddoleu neb rhiau nim peirch.
[11] Gorthrych.
[12] O eddayr fy nghorthorch.
[13] Bwyf aelaw heddiw gan liw (eiliaw) Eleirch.
[14] *Neu*, Esylydd.—Ll. P. P.
Yr 22, Pennill yw hwn yn Ll. P. P.
[15] *Neu*, I'r dechreudydd.—Ll. P. P.
[16] Meuwydd (maessydd.)——Ll. P. P.
[17] *Neu*, Tra fum pwyll.—Ll. P. P.
[18] *Neu*, Feinus fanon.—Ll. P. P.
[19] *Neu*, Gwall gwyllieith a gwyllou.—Ll. P. P.

A gwyllieit rhwyfeu na chrynaf y dragon[1]
Fy arglwydd Gwenddoleu am browy frodorion[2] [on
Gwedi porthi heint a hoet amgylch Celydd-
Bwyf was gwynfydig gan wledig orchorddion[3]

16.

Afallen beren blodau esplydd
A dyf y gweryd a hyt y gwit[4]
Disgogan Chwimleian chwedleu o ddyfyd
Yd cychennawr gan fryd gwyrdd erfit[5]
Rhag rhiein ar ddechreu origieu tewydd[6]
Gorwyt grat wehyn dyn digrefydd
Rhag maban huan heolydd arfeidd
Saeson ar ddiwreidd beirdd ar gynnydd[7]

17.

Afallen beren a prenn ffion
A dyf dan gel ynghoed Celyddon
Cyt ceissier ofer fydd herwydd y haton[8]
Ynny ddel Cadwaladyr y gynnadyl cadwaon
Eryr Tywi a Theifi Afon
A dyfod grande o aranwynion
A gwneuthur gwar a gwyllt a gwallhirion[9]

18.

Afallen beren burwen o flodeu
Melus ei haeron carcharorion geireu
Yr assen a gyfyd i symmud swyddeu
Y fineu au gwyr ny synwyr goreu
Eryr or wybyr ay wyr whareu
Wherw bydd sein Ywein ameu[10]
Amyl i wyr ni wyr ddadleu
Cynnedloedd dros foroedd a fordwyeu[11]

19.

Afallen beren llen ar bren briglas
Bradawg teyrnedd medd yn ninas
Pyn ddaw Byrgwyn a gwyr Aras
A mi ddisgoganaf cynhaeaf cneifir yr yd glas
Pan ddel yr eryr ar eryres
O Ffreinc odyt a dieinc yn ddiles[12]

20.

Afallen beren bren eil wyddfa
Cwn coed cylch ei gwraidd digwascotwa
A mi ddysgoganaf dyddaw etwa

[1] *Neu*, Nu neu na chyscafi ergrynnaf fy nragon.—Ll. P. P.
[2] *Neu*, brorryw frodorion.—Ll. P. P.
Pennill o L. P. P.
[4] *Neu*, A dyf i gwreidd a chyt fydd.—Ll. P. P.
[5] *Neu*, Yd lathennaur gan brid gwrhyd.—Ll. P. P.
[6] *Neu*, Rhag dreigieu ardderchcu rieu rybydd.—Ll. P. P.
[7] *Pennill o L. P. P.*
[8] *Neu*, hafon, hamon.—Ll. P. P.
[9] *Pennill o L. P. P.*
[10] *Neu*, Arneu, arueu.
[11] *Pennill o L. P. P.*
[12] *Pennill o L.* P. P.

Digitized by Google

Medrawd ac Arthur[1] modur tyrfa
Camlann danner than difieu yna[2]
Namyn saith ni ddyrraith or cymmanfa
Edryched Wenhwyfar wedi ei thraha
Eglwysig bendefig ai tywysa
Gwaeth imi a dderfydd heb ysgorfa
Lleas mab Gwenddydd fy llaw ai gwna

21.

Afallen peren per ei changeu
Puwawr mawr weiriawg enwawg invev
A mi ddisgoganaf rhag perchen Machreu
Yn nyffryn Machawy Mercherdydd creu
Gorfoledd i Loegyr gorgoch lafneu
Oian a parchellan dyddaw dywieu
Gorfoledd i Gymru gorfawr godeu
Yn amwyn Cymminawd cleddyfawd cleu
Aer a saeson ar onn fereu
A gwarwyawr pelre ar eu peneu
A mi ddisgoganaf gwir heb geu
Dyrchafawd Maban madfan y Deheu[3]

22.

Afallen beren beraf ei haeron
A dyf yn argel yn Argoed Celyddon[4]
Cyt ceisier ofer fydd herwydd ei hafon[5]
Yn y ddel Kadwaladr i gynadl rhyd Rheon[6]
Kynan yn erbyn[7] cychwyn ar saeson
Kymry a oruydd kain vydde dragon[8]
Kaffant pawb ei deithi llawen fi brython[9]
Kaintor cyrn elwch[10] cathl heddwch a hinon[11]

TERFYN CANUAU MYRDDIN.

GOSSYMDEITH LLEVOET WYNEB GLAWR.

1. Golut byt eyt dydau[12]
Ket ymgymysur[13] o honau
Dychyslyd[14] anghen dychyfyau
Dybyd hinon guedy glau

2. Ny naut kyhaval kyvaeth lau
A gleu chuerit creu oe dinau
Pob llyvur llemityor arnau
Pob ffer dyatter heibyau
Dychymmyd detwyd ac anau
Kuyd[1] ac ef Duw dyuallau

3. Golut byt eyt dydo[2]
Digaun Dovyd darparo
Hydyr guaed guanec urthuro
Pan eluir chuelit aedo[3]

4. Dioryvic dyn ny uelo
Ni didaur ny daur cut vo
Ny wneyt guir ny ein ymro
Ny chenyr[4] mwyeit ar ffo
Bit vleid beidyat a duyll[5]
Chuannauc vyd llen lluydau llandino[6]

5. Golut byt eyt dybyd
Atuaed chuant atvant riuyd[7]
Dychynneit ieuainc dychynnyd
Nyt echuenit clot Keluyd
Nyt un arvaeth caeth a ryd
Ys guae[8] vro ny bo Krevyd
Atvant a dau ny unehyd[9]
Lluyt ac anuyt ny gynnyd[10]
No buyll[11] o Duv diffyd
Ny eluir vn gyureint ny gynnyd
Keinyathun gobrynnwn grevyd
Hyd pan in bo gan Grist gerennyd[12]

6. Aghyvaelyur aghyvrdeleit llan[13]
Dychystud bru bro lit[14]
Guell na vo geu Edeuit[15]
Yn gueithret guastra gueilit
Chuec yn anuaus yn odit
Chuery druc cor uedy treghit
Nyt gnaut esgussaut esgguit
Ny cheffir da heb prit
Pedryvan duvyn pedrychuelit
Areith guell goleith no govit
Druc pechaut oe bell erlit
Da yggnif porthi menechdit[16]
Duv o nef guae drut ny chretit
Mab meir diueir a venhit
Da uerth yn gobeith[17] urthit
Ath grybuyllir yn bron bit

[1] Medrawd ar Arthur.—Ll. P. P.
[2] Darmerthan difieu yna.—Ll. P. P.
[3] *Yr awdyl hon yw y* 23, *neu yr olaf yn Ll. P. P.*—*Ac yno dywedir mai y gymtaf oedd yn y Ll. Du.*
[4] A dyf y dan gel ynghoed Celyddon.—Ll. P. P.
[5] *Neu*, Hanfon.—*Ban o L. P. P. yw hwn.*
[6] O gynnadyl Rhytreon.—Ll. P. P.
[7] Yn ei erbyn ef.—Ll. P. P.
[8] Cymry a orfydd cein fydd cu dragon.—Ll. P. P.
[9] Llawn fydd y (fi bri) Brython.—Ll. P. P.
[10] Cenitor corn elwch.—Ll. P. P.
[11] *Y 12d Awdyl yw hon yn Ll. P. P.*
[12] Cyd dyddaw.—Ll. E. D.
[13] Gemmyner.—Ll E. D.
[14] Dychystudd.—Ll. E. D.
[1] Rhihydd.—Ll. E. D.
[2] Cyd dyddo.—Ll. E. D.
[3] Ac do.—Ll E. D.
[4] Chofid—Ll. E. D. Cheffir.—Ll. C.
[5] Bid bleid beiddid a dwyllo.—Ll. E. D.
[6] Llwyddawg llawddino.—Ll. E. D.
[7] Rhihydd.—Ll. E. D.
[8] Gwag.—Ll. E. D.
[9] Atnaut a dau ny wnebydd.—Ll. E. D.
[10] Llwyd ac ynfyd ni ddigymydd.—Ll. Du.
[11] Ni obwyll.—Ll. E. D.
[12] *Ban o L. E. D.*
[13] Aghyvrdelid llam.—Ll. E. D.
[14] Brolid.—Ll. E. D.
[15] Gwell na (nag) no geu edewit.—Ll. P. P.
[16] Menaichdid.
[17] Fy.—Ll. E. D.

Digitized by Google

7. Difrys guanec diffustit traeth
Gosgymmon guyth gordin
Guylvein hanes goyeuin
Puyll llu a thuyll truy chuerthin
Bit gynvidyd gyw rennhin
Bit lesc eidyl bit varu criu

8. Kerennyd fall gall gynnin
Gan reuyd ny phell vydrin[1]
Dychyffre guaeu guaetlin
Dychyvervyd truch a thrin
Enghit a vo llyveithin[2]
Enuir ef Ryll[3] y uerin
Namyn Duw nyt oes dewin
Argluyd gulat luyd guertheuin

9. Dyfrys guanec drygyrthryn gro
Gust eidyl moch deluyn[4]
Ruyfuant[5] maon medlyn
A ordyvyn paub oe dervyn
Trenghyt torrit pob denghyt[6]
Ry brynnu[7] nef nyt ef syn

10. Mor vyt gywreinin gyrbuyll o nebaut
Guiscaut Kaet Kein goruyll[8]
Nyt eglur edrych yn tyuyll
Rac annuyt ny ueryt Kannuyll
Nyt eduyd nuy divo puyll[9]
Kerennyd a Dovyd ny duyll

11. Nuy[10] dyvo puyll prif egua
A gynneu edyn uy una
Oer gaeafraut tlaut morfa
Guell ruyd[11] no ryssedha
Rac druc di diuc atneir
Llauer maureir a vethla[12]
Keudaut Kyt worymdaa
O vrys ny uys Kuc a[13]
Arythal wy drindaut traha
Maur Duw morwyt urda

12. Redeint goruyd ruyd pob traeth
Kymic mynauc marchogaeth
Nyt neb a ved oe arfaeth
Nyt efenir paub yn doeth
Nyt ehofyn bryt yn llong dreith
Ny thangnef guynnaun a godeith
Byt byu gur heb druc wryaeth
Mynauc Kerd Ketuyf eillyaeth

[1] Fydd rhin.—Ll. E. D.
[2] Llyferthin.—Ll. E. D.
[3] Cyll.—Ll. E. D.
[4] Detwyn.—Ll. E. D.
[5] Ry yfant win.—Ll. E. D.
[6] Dengyn.—Ll. E. D.
[7] Brynwy.—Ll. E. D.
[8] Gowyll.—Ll E. D.
[9] Nyd dedwydd ny ddyfo pwyll.—Ll. E. D.
[10] Niw.—Ll. E. D.
[11] Rhiydd.—Ll. E. D.
[12] Fetha.—Ll. E. D.
[13] O ofrys ni wys cwdd a.—Ll. E. D.

Ny by Kyvysgur[1] heb noeth
Nyt oes reith nat vo pennaeth
Breyenhin veidyaut[2] anreith
Dyual dir vyd y Oeith[3]
Ny naut eing llyvyrder rac lleith
Enghit gleu oe gyvarueith
Medu mut drut pob anghyvyeaith
Dinas a diffyd diffaeth
Eiryaul a garaur haudueith
Ef molir paub wrth y ueith
Ny char Dovyd diobeith
Goreu cyfluyt yn gyueith

13. Guaeanvyn goaflum tir
Od ynt tonnaur gaur enuir
Dy uestyl olaf dirmygir
Guall arny mynych uelir
Ar a vo diffyd divenuir y draa
Kyva rann rybuchir
Bit uastat gureic ny erchir
Mevyl ysgnaut o ueddaut[4] hir
Ny rydecho rydygir
O hir dinau dychuynir
A vo maru ny moch uelir
A vo da gan Duv ys dir
A vo gleu gochlyuir y glot
O uychot godolir
Guyn y vyt pidiu y rodir
Karennyd Duv a hoedyl hir

DIWEDD.

[1] Ni bydd huysgwr.—Ll. E. D.
[2] Beiddawd.—Ll. E. D.
[3] Ei olaith.—Ll. E. D.
[4] Weddwdawd.—Ll. E. D.

ARYMES PRYDEIN FAWR.

GOLYDDAN AI CANT.[5]

DYSGOGAN awen dygobryssyn
Marannedd a meuedd a hedd genhyn
A phennaeth ehelaeth a ffraeth unbyn
A gwedy dyhedd anhedd ymhob mehyn
Gwyr gwychr yn trydar casnar dengyn
Esgud yngnofud[6] ryhyd diffyn
Gwaethl gwyr hyt Gaer Wair gwascar-awdd Allmyn
Gwnahawn[7] gorfoledd gwedy gwehyn
A chymod Cymry a gwyr Dulyn
Gwyddyl Iwerddon a Mon a Phrydyn
Cernyw achludwys eu cynnwys genhyn
At porion fydd Brython pan ddyorphyn
Pell dygoganer amser dybyddyn
Teyrnedd a bonedd eu gorescyn
Gwyr gogledd ynghyntedd yn eu cylchyn

[5] *Evelly y mae yn debyg; a hyny yw tyb.—E. D.*
[6] Yngofud.—Ll. E. D.
[7] Gwnahawnt.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Ymherfedd eu rhagwedd y disgynnyn
Dysgogan Merddin cyferfydd hyn
Yn Aber Peryddon Meirion Mechdeyrn
A chyn ni bai un rhaith llaith a Gwynyn
O un ewyllys bryd ydd ymurth fynnyn
Meirion eu treutheu[1] dychynnullyn
Ynghedoedd Cymry nad oedd a delyn
Y sydd wr dyledawg a lefeir hyn
Ni ddyffai a dalai yngheithiwed
Mab mair mawr ei air pryd na thardded
Rac pennaeth saes[2] ac eu hoffedd
Ple bwynt Kychwyn[3] i Wrtheyrn Gwynedd
Ef gyrhaut Allmyn i alltudedd
Nis arhaeddwy neb nis dioes daear
Ny wyddynt py dreiglynt ymhob Aber
Pan brynassant Danet drwy ffled called
Gan Horfa Hengys oedd yn ei rhyssedd
Eu cynnydd bu ywrthym yn anfonhed
Gwedi rhin dilein Keith ym ynver
Dychymmydd medd-dawd mawr wirawd o
Dychymmydd angeu angen llawer [fedd
Dechymmydd anaelew dagreu gwragedd
Dychyffroy edgyllaeth pennaeth lledfer
Dychymmydd tristyd byd a ryher
Pan fydd Kechmyn Danet an teyrnedd
Gwrthotted trindawd dyrnawd a broyller[4]
I ddilein gwlad Frython a Saesson yn anhedd
Poet cynt eu rheges yn alltudedd
Na myned Kymry yn ddifroedd
Mab Mair maw ei air pryd nas terddyn
Cymry rhag goeir breyr ag unbyn
Cyneircheid cyneilweid unraith Cwynyn
Un gor un gyngor yn eisson ynt
Nid oedd er maured nas lleferynt
Namyn er hep cor goeir nas cymmodynt
I Dduw a Dewi ydd ymorchmynnynt
Taled gwrthoded ffled i Allmyn
Gwnaut wy aneireu eisseu trefddyn
Cymry y saesson cyferfyddyn
Y amlan[5] ymdreulaw ag ymwrthryn
O ddirfawr fyddinawr pan ymbrofyn
Ag am allt lafnawr a Gawr a gryn
Ag am gwy gair cyfrgeir y am peurllyn
A lluman addaw a garw ddisgynn
A mal Balaon Saesson syrthyn
Cymry cynyrcheid cyfun ddullyn
Blaen wrth fon granwynion cyfyng oeddyn
Meirion yngwerth eu gau yn eu creinhyn
Eu Byddin yngwaedlin yn eu cylchyn
Eraill ar eu traed trwy goed Kilhyn
Trwy vwrch y ddinas fforas ffohyn
Rhyfel heb ddychwel i dir Prydyn

[1] Meiriou eu trethau.—Ll. E. D.
[2] Saefon.—Ll. E. D.
[3] Pell bwynt kychmyr.—Ll. E. D.
[4] Bwyller.—Ll. E. D.
[5] Camlan.—Ll. E. D.

Attor trwy law gyngor mal mor llithryn
Meirion caer geri difri cwynant
Rhai i ddyffryn a bryn nis dinvodant[1]
I Aber Peryddon ni mad ddoethant
Aneuleu dretheu dychynnullant
Naw ugein canhwr y ddisgynnant[2]
Mawr watwar namyn pedwar nid atcorant
Dyhedd i eu gwragedd a ddywedant
Eu crysseu yn llawn creu a oroclhant
Cymry cyneirchaid enaid dichwant
Gwyr deheu eu tretheu a amygant
Llym llifeid llafnawr llwyr i lladdant
Ni bydd i feddyg mwyn ar a wnaant
Byddinoedd Cadwaladr cadr i deuant
Ryddrychafwynt Cymry cad a unant
Rhaith anolaith ryddysgyrchassant[3]
Yngorphen eu treutheu angeu a wyu lant[4]
Eraill ar osgeill ryphlanhassant
Oes oeseu eu tretheu nid esgorant
Ynghoed ym Maes ym Mryn
Canhwyll yn nhywyll a gerdd genhyn
Cynan yn rhagwan ymhob disgyn
Saeson rhag Brython gwae a genyn
Cadwaladr yn baladr gan ei Unbyn
Trwy synwyr yn llwyr yn eu dychlyn
Pan syrthwynt eu clas[5] dros eu herchwyn
Ynghystudd a chreu rhudd ar rudd Allmyn
Ynghorphen pob angrheith anrheith dengnyn[6]
Sais ar hynt hyd Gaerwynt cynt pwy cynt techyn
Gwyn eu byd hwy Gymry pan adroddynt
Rym gwarawd y drindawd or trallawd gynt
Na chrynned Dyfed ua Glywyssyg
Nis gwnaho molawd meirion Mechdeyrn
Na chynhorion saesson ceffyn ebryn
Nis gwnaw meddut meddawt genhyn
Heb daled o ddynged maint a geffyn
O ymddifaid feibion ac eraill rynn[7]
Trwy eiriawl Dewi a seint Prydyn
Hyd ffrwd argelo[8] ffohawr allan
Dysgogan aweu dyddaw y dydd
Pan ddyffo i wys i un gyssul
Un cor un gynghor a lloegr llosgid
Yr gobaith Arreiraw ar yn phrydaw luydd
A cherdd arallfro a ffo beunydd
Mi wyr cudd ym dda cwdd[9] cwdd fydd
Dychyrchwynt gyfarth mal arth o uynydd
I dalu gwyniaith guaed eu henydd
Atoi peleidral dyval dillydd
Nid arbettwy car corph eu gilydd

[1] Dirwadant —Ll. E. D.
[2] *Ban o L. E. D.*
[3] Llaith anolaith ryddyrchasant.—Ll. E. D.
[4] Awdant —Ll. E. D.
[5] Clus.—Ll. E. D.
[6] Dengyn.—Ll. E. D. [7] Rhynnawd.
[8] Arlego —Ll. E. D.
[9] Cwdda —Ll. E. D.

Digitized by Google

Atoi pen gaflaw heb emennydd
Atoi gwragedd gweddw a meirch gwielydd[1]
Atoi o bein uthr rhac uthur cedwyr
A lliaws llaw amhar cyn gwasgar lluydd
Cennadau angau dychyferfydd
Pan safwynt galanedd wrth eu hennydd
Ef dialawr ar werth ei dreth beunydd
Ar mynych gennadau ar gan luydd[2]
Dygorfu Cymry trwy gyfergyr
Yn gyair gadair gydson gydffydd
Dygorfu Cymry i beri cad
A llwyth lliaws gwlad a Gynhullant
A lluman glan Dewi a ddyrchafant
I dywysaw Gwyddyl drwy leiengant
A gynheu[3] Dulyn genhyn a safant
Pan ddyffont ir gad nid ymwadant
Gofynnant ir saesson py geissiyssant
Pwy maint i dylyed or wlad a ddaliant
Cw mae eu herw pan seiliasant
Cw mae eu cenhedloedd py fro pan ddaethant
Er amser Gwrtheyrn genhyn a sathrant
Ni cheffir o wir randir angharant
Neu fraint un saint pyr y sangysant
Neu wrthieu Dewi pyr y toryassant
Ymgedwynt Cymry pan ymwelant
Nyt ahont Allmyn or ven y safant
Hyd pan dalont 7 waith gwerth a ddigonsant
Ac angheu dieu yngwerth eu cam
Ef talawr o anawr Garmawn garant
Y pedair blynedd ar pedwar cant
Gwyr gwychyr gwallt hirion ergyr Dofydd
A deol Saesson o Iwerddon dybydd
Dybi o Lengo lynges rewydd
Rewiniawd i gad rwygawd lluydd
Dybi o Alclwd gwyr drud diwair
I ddiol[4] o Brydain flrain luydp
Dybi o Lydaw prydaw gyweithydd
Cedwyr ar Gadfeirch ni pheirch eu henydd
Saesson o bob parth y gwarth a'i deubydd
Ry trengis eu hoes nys[5]
Dyderpi angeu ir du gyweithydd
Clefyd a dyllid ac an gweryd
Gwedi aur ac ariant a char.....[6]
Boed perth eu differth yngwerth eu dryggffydd
Boed mor boed angor eu cyssulwyr
Boed creu boed angeu eu cyweithydd
Cynan a Chadwaladr cadr yn lluydd
Edmyccawr hyd frawd ffawd ai deubydd
Deu unben dengyn dwys eu cyssul
Dau oresgyn[7] saesson o blaid Dofydd

[1] *Ban o L. E. D.*
[2] *Y pedwar ban rhagflaenol o L. E. D.*
[3] Gyhen.—Ll. E. D.
[4] Ddihol, *neu* ddehol.
[5] Oes ellfydd.
[6] A chan uwyn edd (fwynedd).—Ll. E. D.
[7] Orsengyn.—Ll E. D.

Deu hael dau gedawl gwlad warthegydd
Deu diarchar barawd un ffawd un ffydd
Deu orchwy nawd[1] Prydain mirain luydd
Deu arth nis gwna gwarth cyfarth beunydd
Dysgogan Derwyddon maint a dderfydd
O Fynaw hyd Lydaw yn ei llaw a fydd
O Ddyfed hyd Ddanet[2] hwy bieufydd
O wawl hyd weryd hyd eu hebyr
Llettalawt[3] eu pennaeth tros yr echwydd
Attor ar Gynon saeson ni bydd
Atchwelwynt Wyddyl at eu hennydd
Ryddyrchwynt[4] Cymry cadr Gyweithydd
Byddinoedd am gwrf orthrwyf Milwyr[5]
A theyrnedd Dews ry gedwys eu ffydd
I wis i bob Llynges tres a dderfydd
A chymod Cynhon gan ei gilydd
Ni alwawr Gynhon yn gynnifwyr
Namyn Kechmyn Cadwaladr ai gyfnewidwyr
Eil Cymro llawen llafar a fydd
Am ynys gymwyeid heid a dderfydd
Pan syrthwynt galanedd wrth eu hennydd
Hyt yn Aber Santwic swynedig fydd
Allmyn ar gychwyn i alltudydd
Ol wrthol attor ar eu hennydd
Saesson wrth angor ar fordd beunydd
Cymry Gwenerawl hyd frawd gorfydd
Na cheisswynt lyfrawr nag angawr bydydd[6]
Arrymes yr ynys honn namyn ni bydd[7]
Iolwn ni a grewys[8] nef ac elfydd
Poed Tywyssawg Dewi i'r cynnifwyr
Yn yr yng Gelli Kaer am Duw y sydd
Ni threinc ni deieinc ni Arddispydd
Ni wiw ny wellyg ny phlyg ni chryd

DIWEDD.

MARWNAD CYNDDYLAN.

MEIGANT AI CANT.

DYHEDD deon die hir by[9]
Rhiau a Rhirid a Rhiossedd[10]
A rhygyfarch[11] lary lyw eirassedd
Ef cun iw mi wyf im derwyn fedd
O leas Cynddylan yn ei famed[12]

Manred gymined a feddyliais
Myned i Fenai cyn nim bai fais

[1] Erchwynawd.—Ll. E. D.
[2] Thanet.—W. M.
[3] Llettatawt.—Ll. E. D.
[4] Ryddrychafwynt—Ll. E. D.
[5] Am gwrwf a thwrwf milwyr.—Ll. E. D.
[6] Brydydd.—Ll. E. D.
[7] Namyn hyd ni bydd.—Ll. E. D.
[8] Iolwn ni ri a grewys.—Ll. E. D.
[9] Dyhedd dean diechir by (eledd).—Ll. E. D.
[10] Rhiassedd.—Ll. E. D.
[11] Rhygyfwrch.—Ll. E. D.
[12] Fanred.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Carafi am eneirch o dir Kemais
Gwerling Dogfeiling codelling trais
Ef cynnif mi wyf im derw llednais
O leas Cynddylan coled a nofeis

Manred gymined ei feddyliaw
Myned i Fenai cyn nim bai naw
Caraf ameneirch o Aberffraw
Gwerlin Dogfeling cadelling ffraw
Ef cynnif mi wyf im Derwin taw[1]
O leas Cynddylan ai luyddaw

Manred gyminned gwin waretawg
Wyf colledig[2] wen hen hiraethawg
Colleis pan amwth afaf pennawg
Gwr dwr diarchar diarbedawg
Cyrchai drais tra Thren tir trahawg
Ef cynnif mi wyf yn naear foddawg
O leas Cynddylan clod ceiriadawg

Manred gymmined mor fu dafawd
A gafas Cynddylan cynrhan cyffrawd
Saith gant rhiallu ni yspeidawd
Pan fynnwys mab pyd mor fu parawd
Hy darfu yn neithiawr ni bu priawd
Gan Dduw py amgen plwyf pydu daearawd
Ef cynnif mi wyf ni[3] wrth wawd
O leas Cynddelan clod addwyndawd

Manred gymmined mor wyf gnodaw
Pob pysc a milyn yd fydd teccaw
I drais a gollais gwir achassaw
Rhiau a Rhirid a Rhiadaw
A rhygyfarch lary pob eithaw
Dyrrynt eu Keiddeu a tolen taw[4]
Caith cwynynt briwynt grydynt alaw
Ef cynnif mi wyf in eru penylaw
O leas Cynddylan clod pob eithaw

Manred gymined a weli di hyn
Yd lysc fy nghalon fal etewyn
Hoffeis mewredd[5] eu gwyr ai gwragedd
Ni ellynt fy nwyn brodir ambuiad geuell ban vythin
Canawon artir wras dinas degyn
Rhag caer Luydd coed nis digonsyn
Crau y dan frai a chrai gychwyn
Briwynt calch ar drwyn[6] feibion Cyndrwynyn
Ef cynnif mi wyf in nhir Gwelyddyn
O leas Cynddylan clodlawn Unbyn

Manred gymmined mawr ysgafael
Y rhag caer Luyd coed neu[7] dug moriael

[1] Ffaw.—*Davies.*
[2] Coddedig.—Ll. E. D.
[3] Ar.—Ll. E. D.
[4] Priddau a doleu.—Ll. E. D.
[5] Meuedd.—Ll. E. D.
[6] Gwyn.—Ll. E. D.

Pymtheccant muhyn a phenn gwriael
Pedwar ugein meirch a seirch cyhawael
Pob esgob hunop ym mhedeirael
Nis noddes myneich llyfr afael
A gwyddws yn lu creulan o gynrhan claer
Ni ddiengis or ffossawd brawd ar y chwaer
Diengynt ai herchyll trewyll yn taer
Ef cynnif mi wyf in ers[1] trafwael
O leas Cynddylan clodrydd pob hael

Manred gymmined morrvedd errim[2]
Gan fy mryd pan athreiddwn pwll ag Alun
Irwrn y dan fy nhraed hyd bryd cyntun
Plwde y danaf hyd ymhen fy nghlun
A chyn ethniwe yno im bro fy hun
Nid oes un car neud adar iw warafun
A chyn im dyccer i Dduw ir digfryn
Ni ddigones neb o bechawd cyhawal i mi hun

CANU ETTO O WAITH MEIGANT.

Dyt dyuit trenghit deweint
Dvv a rit ar an[3] breeint
Y sonet y suin y seint
I pluiv y bobil pilgeint
Y llyfreu in llythir in lleeint[4]
Y pwill y prider im pereint
Rym a vu ir culuit cyrreisiaint[5]
I volaud rebit rycaint[6]
Eilunnid Dunawd[7] Dehewaint
Aer ei enwyei arvau o ffrainc
Nis plaud neb nes no heneint
Llu cludir lluybir y peireint
Rac Prydain Priodawr hoffeint
Eigil i wrys Lloegrwys Caint
Dyheid Dyvet in diwant
Ar aches a ganaf
Ni bit truein trihaf
Yngoror gwarthaf saint
Llesteiriawc awir dwfn naint[8]
Bre brawdauc i gwin am fynaint[9]
Am Emreis adraut edryfant
Gnawd rycheidw cuniad cenvaint
Cred i Dduw nad Derwyddon darogant
Ban torrer Din Breon braint[10]

Gollechaf perif peridydd
A beris deigir mab Dauit
A Selif suinedic syuedit

[1] Eru.—Ll. E. D.
[2] Moroedd ercun.—Ll. E. D.
[3] Aren.—Ll. E. D.
[4] Lleaint (in llyant).—Ll. P. P.
[5] Rymofyn (Rymat uir) culuit kyrreifieint.
[6] Ei folawd ry bydd ry caint.
[7] Duawd.—Ll. E. D.
[8] *Neu,* Llesteirawr i wir Dyfneint.
[9] *Neu,* Bre baradwys y gwin am fy neint.
[10] *Neu,* Din bre breint.

Digitized by Google

Mab gwledig gorfawr gwarthegit
Arbedav e o Glydawc mynit uit
Rac Prydain poen Owein ai deubit
Dewr in rheit dyre pawb oe gilit
Bluidindaud parahaud brwidir beunit
Taer bore bradawc Caduin broit
Ar canhwyf ai nwyf ai newit
Arllechwet Arvon Eitionit
O fined eu hanet ir mynit

Dybi mysc Deri fisc y miun llan
Gogwn tri cyn i bo mi Meugan
Dychyffrwy genhyf ygkyman
Peleidir guir goieithin unbaran
Rhuy rhean ryvel arny van
Kymry ve Cunreit ygkiman
A gwydi gorthin gwaetlan
Vytin in galhuawr dit dogin gyman
Penvrith o vuarth Cadvan
Teithi Cerddorion Cynnelwi o haelon
Am[1] rhen rhad gorten gweith heiniw
Dylaith o bob gwyniaith
A chadwyd kyvreith
Cysgawd gwyniaith gemyw
Dyddwyn ag atwyn kedeirn ynghadwyn
A gwedi cwyn kynniw
Cochwet calanet kyvig breon
Cochwet calanet ar enaint
Am noetheint yg gwarthaf nant
Saith angerdd eu segyf
Dwfyn dwfyn gwattyn guattyn awallu
Tri geir am tri pheir tri theulu
Tri—m—tri nis deupi Metygon
Tair aer aer am kaer o ganhon
Kad cad cyffylad[2] ar saeson
Gwall gwall un arvoll ar Cynhon
Graid greic goffeileic dragon
O Eryri vreith vreon
Eryri o orvi ban welhych
Dyragon o nyuant a lewych
Grid im bro greid igro gro ig gwrych[3]
Ar ysci asceini ascellwrych
Llestri llu ar heli tuth eleirch
Gwae wrth mor nad gwrthtir wrthrych

Nota:—Meugant ai Cant o'm tyb i, sic J. Jones Allan o lyfr Thomas Gruffudd Arglwydd Llan Bedr. sic Dr. Davies.—Nid oedd yn dangos i bwy na chan bwy i canwyd.

CYNGOGION.

1. Cantrengis fy ngwist amhoen
O amryues neus adwaen
Num gwnaho Dofydd dwyboen

2. Ni gwnaho Dofydd dwy boen ar ddyn
Am ydig ae afar
Direid Nef direid daear

3. Daerawl pechodawl im goel a Duw
A deweint duhuned
A gothwy Crist na chysced

4. Na chysced mab dyn or dioddefeint mab Duw
A duhuned pilgeint
Ef ceiff nef a chyrreifeint

5. Cyrreifeint a gaiff a gaffaho Duw
Ac nis dirmycco
A nef y nos y trangho

6. O Treinc mab dyn heb ymddiwin a Duw
Am a wnel o bechawd
Ny mad aeth eneid yn ei gnawd.

7. Ny naud y direid imyoli a Duw
Yn erbyn dydd cynhi
Ni thebic drud y trenghi

Elaeth a Gant.

[1] Rhan.—Ll. E. D.
[2] Cyfluydd.—Ll. E. D.
[3] Greid un bro greid greid gro yngwrych

YMATREG LLYWELYN A GWRNERTH.

Llywelyn a Gwrnerth a oedynt deusant Duyaul yn y Trallung yn Powys a dyvot yghyt a unaethant y teiraur Diuethaf or nos, ar teiraur cyntaf or dyd y dyuedid eu plygeint ac oryeu y dyd y am hynny ac y sef y guelai Lyuelyn Hudugyl Gurnerth yn gaent. A chan ny vydyat pa ham oed hynny, sef a wnaeth ynteu canu Englyn.

Tyssilian vab Brochuel Yscithrauc agant yr Englynyon hyn y gan Urnerth yn dy voty gyffurau y greturth Lyuelyn sant y getymeith ac a eluir Ymatreg Llywelyn a Gwrnerth.

1. Eiry mynyd guynt am berth
Canys creaudyr nef am nerth
Ae kysgu a wna Gwrnerth?

2. Eiry mynyd Duw yn bennav
Kanys attau guediav
Nac ef kysgu ny allav

3. Eiry mynyd guynt am ty
Kanys llevery velly
Beth Urnerth a wna hynny

4. Eiry mynyd guynt deheu
Kanys traethaf prif eiryeu
Tebekaf yu mae agheu

5. Eiry mynyd goruyn bro
Deduyd baub urth ae llocho
Creaudyr nef ath diangho

Digitized by Google

6. Eiry mynyd goruyn pren
Kanys llefaraf amgen
Nyt oes naut rag lyghet nen

7. Eiry mynyd pob deuaut
Ra gormeil goval dydbraut
A gaffaf y gymun ynghardaut

8. Eiry mynyd guynt am ty
Kanys llefefry felly
Och vy mraut ae reit hynny?

9. Auendrut mi ath garaf
Hyt ar Duw y guediaf
Lyuelyn ryuyr y Kaffaf

10. Eiry mynyd guynt am vryn
Kanys creadyr nef ae myn
Ae kysgu y mae Lyuelyn

11. Eiry mynyd guyn deheu
Kanys traethaf prif eiryeu
Nac ef canu oryeu

12. Eiry mynyd godysgeit
Pan droho ygkylch pleit
A uydost puy a dyueit

13. Eiry mynyd llafar hy
Kanys kyrbuylly felly
Na unn onys dyvedy

14. Eiry mynyd Kanherth
A geiff y voli yn prydverth
Mae yma dy vraut Gurnerth

15. Blaengerd gymhelri a duu pob drut
Ac auen ym peri
Beth Urnerth oreu itti

16. Blaeneat pob deuaut a llafar o neaut
Am uuched kyt dyd braut [drut
Goreu y cefeis gardaut

17. Auen drut teg dy gampeu
Y mae'r ganon yth eneu
Dyuet pa gardaut oreu

18. Blaengar auen guynt urth lynn
Pam ymlado am vryn
Goreu yw buyd rac neuyn

19. Onyt buyt ny kyrhaedaf
Ac am duylau nas kaffaf
Dyuet beth yna aunaf

20. Blaengar gymelri ac ynni dob drut
Ac auen ymperi
Dyro ddillad rac noethi

21. Vyndillat mi ae rodaf
Y Duw y gorchymynnav
Py dal yna a gaffaf

22. A rodych o da ym pob atrec
Drut ym breint cady dy uyneb
Sev y key neb ar y ganvet

23. Kyvliw dyd kan yth garaf
Ardelu kerd kanys keissyaf
Gan Duw py unpeth gassaf

24. Bud ac auen a chyffret
Pan retto dufyr ar anuaret
Guaethav tuyll truy ymdiret

25. Tuyll truy ymdiret os gunav
Ac y Duw Naf kyffesaf
Pa dial a vyd arnav

26. Os gunei duyll truy ymdiret
Heb ffyd heb grevyd heb gret
Key benyt ar dy seithvet

27. Kyfliu dyd mi ath gredaf
Ac ar Duw y govynnaf
Nef py ved yd henillaf

28. Nyt cyffelyb da a druc
Pan ymlado gwynt a muc
Guna da yr Duw sef y diuc

29. Blaengar auen pob achles
Retuaur goruydaur ar tes
Diued pob peth yu cyffes

30. A nuelych o bob dirdra
O duyll a threis a thraha
Yr Duw kyffesa yn da

CUHELYN AI CANT.

Greid bleid byghawd
Gretyw detyf durawd
Gnavd brawdwriaeth

Gwr oet eiteol
Gorwy reol
Gordethol doeth

Gwyth vill dragon
Gosparth Brython
Gosgyman weith

Gnawd tryganet
Gnawd kyhidet
Gorset metveith

Digitized by Google

Metwin kyvran
Marchavc midlan
Man meidrolaeth

Medrit mur ior
Mavs Pedir pedror
Mawr Cor kyvoeth

Moes breisc vreyr
Moes wirth vehir
Milwr orvith

Maer claer kywid
Mad cathyl kyvid
Moidit ieith

Mas cas nognav
Maer antedawg
Maredavg doeth

Medel visci
Mal vartoni
Mynogi gwyth

Myn vinad vron
Medv ton
Tros draeth

Mer kerteu kein
Mywir corein
Mirein anoeth

Menestir vytud
Meued vedud
Molud esmwyth

Music a gan
Mâl eur orian
Man Vyhanieth

Gweith reith rysset
Gwich ruich rywet
Rinwet Reen

Rec rysyolaw
Rec a archaw
Rvymav virchen

Rhuthr uthr awel
Rynaut vvel
Ryfel febin

Ruteur dyrlyt
Rhychlud clodryt
Rihit aden

Reuwet parawd
Rin vynn wascawd
Tra gwawd wobrin

Ry hait i tavt
Ry cheidv ynawt
Racc kawt gelyn

Rychetwis detyf
Ry chwynis gretyw
Rac lletyw Ogyrven

Rac dac drossot
Reghit brid bod
Rot Cuhelin

GWYDDNEU AI CANT.

Kyd karui vi Morva, kassaa vi mor pur
Doe waneg karrec kamhur
Glew diwael hygar hael hwyskur
Yscinvaen beirt bid bydic clydur
Goruc klod Heilin benffic awirdwl
Hyd braud parahawd y ertivul
Hyd karui vi Morfa cassa vi don
Digoneis don dreis oer kleis y ron
Ef kwyniw yn i wiw herwyt hon
Gwaith heiniw golchiw or winuiuron
Kyd illeinw keudaud nis beirw kalon
Ac ni lluru cyheic kymod y ron
Y vun edivar oi negessau
Ban vryssyus pebrur pell y agheu
Glew diwal kywerthyd yd vain in deu
Menic it arwet duwir dalenneu
Fechit dirisclan oth divot
Mi nith erwill fuched[1] diot
Om parth gwerthais y march irot
Dial kyheic amoed blis
Am y kyvreu y melis
Oth korr dy sorr di ymi bu ewnis

GWYDDNEU AI CANT

PAN DDAETH Y MOR TROS GANTREF Y GWAELAWD

Seithenin saw di allan ag edrych
Uirde varanres mor maes Gwitneu rhytoes

Boed emendiceit y morwin
A hellyngaut gwydi e wyn[2]
Ffynnawn Wenestyr mor terrwyn

Boed emendigeit y vachdeith
Ai golligaut guydi gweith
Ffynnaun Wenestyr mor diffeith

[1] Unchod, *neu* imchod.
[2] Gwyddi ewin, *neu* gwydi ewin.

Digitized by Google

Diasbad wererit yar van kaer
Hyd ar Duw i dodir
Gnawd gwedi traha tranc hir

Diaspad mererit y ar van kaer
Hetiu hyt ar Duv y dadoluch
Gnawd gwedi traha attregwch

Diaspad mererit am gorchwyt heno[1]
Ac nim haut gorluyt[2]
Gnawd gwedi traha tramcwyt

Diaspad mererit y ar gwineu
Kadir Kedaul Duw ae goreu
Gnawd gwedi gwedi gormod eisseu

Diaspad mererit am kymhell
Heno wrth vy ystavell
Gnawd gwedi traha tranc pell

Bet seithenin synwyr van
Rhwng kaer Kenedir a glan
Mor, maurhydic a kinran

YMRYSON GWYDDNEU A GWYN AB NUDD.

Kanis koegawc sy mor eurawc
A hin yn ymyl llys Gwallawc
Minneu byddaf goludawc

Boed emendigeit ir gwydd
A dynnwys y lygad yn y wydd
Gwallawc ap Lleinawc arglwydd

Boet emendigeit ir gwydd du
A dynnwys i lygad oed ddu
Gwallawc ap Lleinawc penn llu

Boet emendigeit ir gwydd gwenn
A dynnwys i lygad oi benn
Gwallawc ap Lleiniawc unben

Boet emendigeit ir gwydd glas
A dynnwys y lygad yngwas
Gwallawc ap Lleinawc urddas

Tarw trin an vyddin blawdd
Arbennic llu llid anhawdd
Dinam eiroes am oes nawdd

Ygan gwr gwrdd i kynnyad
Arbennic llu llid Owydd
Ath wrdd nawdd kanys erchydd

[1] Gorvydd. [2] Gorewydd.

Kanys nawdd ym a roddyt
Mor verth y thogyvethyd
Gwawr lu py du pan ddoyd

Ban ddeuaf ogat a chymynad
Mawr ag aesawr in anghad
Briwint pennavr peleidrad

Ath gyvarchaf huyscwn
Gwr ai yscwid yn anghen
Nebir gwr pan yw dyechen

Karngrwn vy march kat trabludd
Hud im gelwir i Gwin Mab Nudd
Gordderch kreurddillad merch Lludd

Kanys ti Gwin gwr kywir
Rhagot ni ry ymgelir
Minnew Gwiddnau Garanhir

Nim gad i gan gyvlafaredd
A thi wrth i frywn yd wedd
Diwris im trwm Tawy annedd

Niu Tawve i nessaf a lafaraf
Wrthyt namvin Tawve i eithaf
Erir mor teruin treiaf

Yscithreid fy modrwy eur gywrwy
Kanu y gan vy Afarwy
Gweles aer rac Kaer Fandwy

Rhag Mandwy llu a weleis
Aessawr briwhed torrhid eis
Mygedawl kein a ddygei dreis

Gwin ap Nudd budd bytinawr
Cynt i syrthiei cadoedd rhag Carnedd-
Dy vreich no brwyn briw i lawr [awr

Ystec fy ki as ystrwn
Ag ys ev oreu or kwn
Dormarchedd hwnnw a vu y Maelgwn

Dormarth drwynrhydd ba syllydd
Arnaw can yssamgyffredydd
Dy grwidir ar Wiber wynydd

My wn yn y lle y llas Gwenddoleu
Mab Ceidiaw Colowyn kerdeu
Ban ryerchint brein ar kreu

Mi a wnn yn y lle y llas Bran
Mab y Werydd glod lydan
Ban ryerhint Brein garthan

Mi a wnn lle y llas llacheu
Mab Arthur uthr yngherteu
Ban ryerhint brein ar kreu

Digitized by Google

Mi a wn lle i llas Meiric
Mab Kerreian clad etmic
Ban ryreeint brein aa kic

Mi a wn lle[1] i llas Gwallawc
Mab Goholeth teithiawc
Addwod Lloegyr mab Lleynawc

Mi a wn lle[2] i llas milwyr Prydein
Or dwyrein ir gogledd
My wi wiw vinteu y bedd

Mi a vun lle llas milwyr Prydein
Or dwyrein ir deheu
Mi wi wiw vinteu y hagheu

YMDDYDDAN ARTHUR A CHAI A GLEWLWYD.

Pa gwr yw y Porthavr
Glevlvid Gafaelfawr
Pa wr ai govin Arthur a Chei gwin
Pa imdda genhit gwin goreu im bid
Ym ty ny ddoi onis gwaredy[3]
Mi ai gwardi a thi ai gwely
Vithneint elei Assivion ell tri
Mab a Mydron gvas Uthir Pendragon
Kyscaint mab Banon a gwin godybrion
Oet rinn vy gweission in amwin eu detvon
Manawydan ap Llyr oet dvis i kusil[4]
Neus duc Manavid eis tull o Trywrid
A Mabon am Mellt
Maglei gwaed ar gwellt
Ag angvas edeinawc a llwch llawynnawc
Oetin diffreidiawc ar i din cyminavc
Arglvit ai llochei mynnei ymtiwygei
Kei vi heirolei tra llathei pob tri
Pan gollet Kelli kaffad cuelli
A seiriolei Kei hid trae kymynei
Arthur oed hvarei y gvaed goverei
In Neuat Awarnach in imlat ef a gvrach
Ew a gwant penn Palach
In atodev dissethach
Ym minit Eidin amvc a Chinbin
Pob cant id gwrtin pob cant
Rhac Bedwir bedrydant
Artraetheu trywrvid in un in a garwlwid
Oet gwychyr y anwyd o cletyf ac ysgwid
Oet gwaget bragad vrth Cei ynghad
Oet cletyf i ghad oe law digwystlad
Oet hyneiw gvastad ar lleng as lles gwlad
Betwir a Bridlav naw Cant gwarandaw
Chwechant y eirthaw a talei y ortinav
Gveission am buyat oet gvell ban vitint
Rhag rhiau Emreis gveleis e Kei ar vrys
Preiteu gorthowys oet gwrhir in ewnys
Oet trum i dial oet tost y cynnal
Pan yvei owval yvei wrth pedwar
Yg kad pan delei wrth gant it lathei
Ny bei Duw ae digonhei
Oet diheit agheu Kei
Kei gwin a lathei digonynt wy kadeu [un
Kyn gloes glas vereu ygvarthaw ystawing-
Kei a gwant nav gniton Kei win aeth Fon
Y dilein Llevon
Y yscvid oet mynud erbin Cath Paluc
Pan gogyveirch tud
Pwy gwant Cath Paluc
Naw ugein kinlluc ac vitei in y bvyd
Naw ugein kiwrann

ENGLYNION CAD GODDAU.

Val dyma yr Englynion a ganwyd pan cad goddau, ereill a'i geilw cad Achren, ac o achos iwrch gwyn a chenau y bu, ac o anwn yr hanoedd hwynt, ac Amathaon ap Don ai daliodd. Ac am hynny yr ymladdodd Amathaon ap Don ac Arawn vrenin anwn, a gwr oedd yn y gad oni wyped i henw ni orfyddit arno; a gwreic oedd yn y tu arall a elwid Achren, ac oni wypid y henw ni orfyddit arnunt. A Gwidion ap Don a ddychymygawdd henw y gwr ac a ganodd y ddau Englyn sy yn canlyn.

Carngraf vy march rhagotoyw
Benn Olgen gwera ar yasfoyw
Bran ith elwir briger loyw

AC FAL HYN.

Carngraff dy farch yn y dydd cad
Bann blaen gwern ar dy angad
Bran lorgric ai vrig arnad
Y gorfu Amathaon mad

Gwydion ap Don ai cant.

AMRYW GANUAU, NIS GWYDDIS PWY A'U CANT.

ENGLYNYON Y KLYWEIT.

A Glyweisti a gant Kynvyt[5]
Ac a glyv y dvedut[6]
Goreu Kamwri Katbyd[7]

A glyweisti a gant Kynrein[1]
Pen Kyssul Ynys Prydein
Ys gwell cadw noc olrein

A glywaisti a gant Idloes
Gwr guar hygar y einyoes
Goreu kynnyd Kadu moes

[1]Cynrhain.

[1]Ni bum lle. [2]Mi a vum. [3]Gwarchodei. [4]Cyssir. [5]Kynwyd. [6]Dywedwyd. [7]Cedwid.—*Dr. Davies.*

Digitized by Google

A glyweisti a gant Kynlluc[1]
Gur lluyt llydan y oluc
Kavas da ni chavas druc

A glyweisti a gant Meugant
Yn ysgar a ysgarant
Pob enuir dienwir y blant[2]

A glyweisti a gant Karku
Gwedy gorvot ar y llu
Nid guaraduyd guellahau

A glyweisti a gant y vronvreith
Pan dramuyich dros diffeith
Na vid elyn dy gedymeith

A glyweisti a gant y vran
Kymmer ..... Kynnudan
Gvell ry draws uo ry druan

A glyweisti a a gant Kadgyffro
Hen yn darllen llyvyr Cauo
Nyt mad vu ny bu Gymro

A glyweisti a gant y gegin
Byd leu na vyd dia ... thrin
Na vit dy wreic dy gyvrin

A glyweisti a gant Uryen
Gyt ac a ganei amgen
Digaun Crist Trist yn llauen

A glyweisti a gant Kynvarch
Bit dy ysguyt ar dy varch
Ar nat parcho na pharch

A glyweisti a gant Deui
Gur lluyt llydan y deithi
Goreu denaut daioni

A glyweisti a gant Teilau
Gur a vu'n penydyau
A duv nyt da ymdarau

A glyweisti a gant Padarn
Pregethwr kywir kadarn
A wnel dyn duv ae barn

A glyweisti a gant Andras
A diodevod croes leas
Duv a rannuys nef a gavas

A glyweist ti a gant Anaraut
Milur donyauc ditlaut
Reit urth amhuyll puyll paraut

A glyweisti a gant Gurhir
Gwalstaut pob yeith gywir

[1] Cynllwg. [2] Difenwir.

A wnel duyll ef a duyllir

A glyweisti a gant Marthin
Breinyaul sant y gyffredin
Namyn Duw nyt oes deuin

A glyweisti a gant Gereint
Mab Erbyn kywir kywreint
Byr hoetlauc digassauc seint

A glyweisti a gant Ryderch
Tridyd hael[1] serchauc serch
Gnaud rygas guedy ryserch

A glyweisti a gant Hugbuyd
A vuassei gynt yn fuyd
Gnaud guedy traha tramcuyd

A glyweisti a gant Ffoluch
O gymryd edifeirwch
Gnaut guedy redec yrthuch

A glyweist ti a gant Cormoc
Breinyaul gyvreith annoc
Pob bur ledrat y groc

A glyweisti a gant Eileru
Marchauc serchauc syberu
Hir y cnoir tameit chueru

A glyweisti a gant Esperir
Ymdidan a Meni hir
Kar kywir yn yng y guelir

A glyweisti a gant Heled
Verch Cyndruyn vaur y rhyved
Nyt rodi da a wna dloded

A glyweisti a gant y Barcut
Y dyn ysglyvyat gleu drut
Moch vyd Barn pob Ehut

A glyweisti a gant Haernued
Vradauc vilur teyrned
Trech nerth no guir urth digassed

A glyweisti a gant y Pysc
Wrth ymdrafful ymplith y gurysc
Trech anyan nac adysc

A glyweisti a gant Huêil
Mab Caw Kymmuyll ariel
Mynych y syrth mevyl o gesseil

A glyweisti a gant Llywarch
Oed henwr drut dihavarch
Onyd kyvaruyd kyvarch

[1] Rhydd hael.

Digitized by Google

A glyweisti a gant Beduini
Oed escaub donyauc diffri
Racreitha dy eir kyn noi dodi

A glyweisti a gant Avaon
Vab Talyessin gerd govyon
Ni chel grud gystud calon

A glyweisti a gant Ysgafnell
Vab Dysgyvndaut Katgymell
Nyt anregit tlaut o bell

A glyweisti a gant Rioget[1]
Guedy caffel teyrnget
Ny chusc Duv pan rywaret

A glyweisti a gant y Gorres
Wrth y gelein pan sorres
Ny charaud Crist ae croges

A glyweisti a gant Angar
Mab Caw milwr clotgar
Bid tonn kalonn gan alar

A glyweisti a gant llu crun
Wrth y gydenu Huatrum
Pan lado Duv llad yn drum

A glyweisti a gant Goliffer
Gosgordvaur guych y niver
Kas uiryoned ny charer

A glyweisti a gant Beuno
Kan dy bader ath credo
Rac agheu dy thycya ffo

A glyweisti a gant y Beleu
Gyt ar adar yn guareu
Pob hir nychdaut y agheu

A glyweisti a gant Duinnic
Milur doeth detholedic
Digaun Duv da y unic[2]

A glyweisti a gant Kymluch
Yn y henaint ae heduch
Deduyd a gar datoluch

A glyweisti a gan Gwiaun
Dremynur goluc unyaun
Duv cadarn a varn pob yaun

A glyweisti a gant Llenllyauc
Guydel urdawl eurdochauc
Guell Bed no buchedd heghenauc

A glyweisti a gant Kynon
Yn ymoglut rac meduon
Curw yw alluyd Calon

A glyweisti a gant y gurhy
Bit lauen paub yn y dy
Wyneb Trist druc ae hery

A glyweisti a gant Hylwyd
Oed henur kall kyvaruyd
Nyt treftat enryded argluyd

A glyweisti a gant Gurgi
Yn kyssul mewn Kunsli
Nyt reit y detuyd namyn y eni

A glyweisti a gant gur kall
Yn kyghori guas aghall
A unel druc arhoet y llall

A glyweisti a gant Rioget
Oed ffydlaun kyviaun y gret
A unel druc ymogelet

A glyweisti a gant Kyghellaur
Yn ymdidan a lliu guaur
Chuerdit bryt wrth agharaur

A glyweisti a gant Kynan
Guledic sant y anyan
Drykai pob amuyll y rann

A glyweisti a gant .....
Gur a un y lla ...
Druc drycuas guaeth bod hebdo

A glyweisti a gant Huaraur[1]
Yn ymdidan ae gymhar
Ded or ae gwel ae kar

A glyweisti a gant Gildas
Mab Caw Milwr atkas
Dynaut guas hir y gar

A glyweisti a gant Gurselid
Guydel diogel y ymlit
Drwg pechaut oe hir erlit

A glyweisti a gant Lliaus
Mab Nuyvre milur hynavs
Dadleuad ar bob achaus

A glyweisti a gant Kyndelu[2]

A glyweisti a gant Credeiliad
Verch Ludd riain wastad
Digaun da diwyd gennad

[1] Rhiogedd. [Cynghanedd.
[2] Mae Giraldus wedi rhoi hwn er dangaws ansawdd

[1] Huarwar.
[2] Mae arwydd yn yr hen lyvrau vod pennill ar goll ar ol hwn.

Digitized by Google

A glyweisti a gant Kyndrwyn
Tangnefeddwr mad mwyn
Nid gwarae hengi a cholwyn

A glyweisti a gant Hen Gyrys
Gwna dy neges yn ddi ddefrys
Gwell car yn Llys nag aur ar Fys

A glyweisti a gant Caleaw
Ni mynnei i neb ei dwyllaw
Gwell un hwde no dau addaw

A glyweisti a gant Europa
Mab custeon caswestfa
Gnawd o ben drythyll draha

A glyweisti a gant Eheubryd
Mab Cyfwlch cyfiawn yspryd
Goval Dyn Duw ai gweryd

A glyweisti a gant Drystan
Gobeithiwr prudd ei anian
Gossymdeith dyn Duw ai rhan

A glyweisti a gant Dremhidydd
Hen ddisgwylliwr ar geurydd
Gwell nag nac addaw ni wneydd

A glyweisti a gant Cywryd Ceint
A oddefawdd lawer heint
Gwae ieuangc a eiddun heneint

A glyweisti a gan Eilassaf
Odid un Dyn dianaf
Nid un awen iach a chlaf

A glyweisti a gant y Pi
Geilwad argoeliad gwesti
Nid menichdid maerioni

A glyweisti a gant Cadreith
Fab Porthawr filwr areith
Ni char Dofydd diobeith

A glyweisti a gant Gwenddoleu
Wrth dramwyaw dyffrynau
Pren ynghoed arall bieu

YMDDIDDAN

Rhwng Arthur Frenhin ai ail Wraig Gwenhwyfar.

Hon oedd y ferch a ddygodd Melwas Tywysog o'r Alban.—O'r Ll. Gwyrdd.

A. Du yw fy march a da dana
Ac er dwr nid arswyda
A rhag ungwr ni chilia

G. Glas yw fy march o liw dail
Llwyr ddirmygid mefl mawrair
Nid gwr ond a gywiro ei air

G. .....
.....ymlaen y drin
Nid deil gwr ond Cai hir ab Sefin

A. Myfi a ferxyg ac a sai
Ac a gerdda yn drwm gaulan trai
Myfi yw'r gwr a ddaliai Gai

G. Dyd wâs rhyfedd yw dy glywed
Onid wyd amgen no'th weled
Ni ddalid di Gai ar dy ganfed

A. Gwenhwyfar olwg eirian
Na ddifrawd fi cyd bwy byxan
Mi a ddaliwn gant fy hunan

G. Dud wâs o ddu a melyn
Wrth hir edryx dy dremyn
Tybiais dy weled cyn hyn

A. Gwenhwyfar olwg wrthox
Doedwx imi os gwyddox
Ymhâ le cyn hyn im gwelsox

G. Mi a welais wr graddol o faint
Ar fwrdd hir Arthur[1] yn Dyfnaint
Yn rhannu gwin iw geraint

A. Gwenhwyfar barabl digri
Gnawd o ben gwraig air gwegi
Yno y gwelaist di fi

ENGLYNION YMDDIDDAN

Rhwng Arthur ab Uthur a'i nai 'Liwlod ab Madog ab Uthur oed farw, ac wedi ymrithio yn rhith Ebyr.—Allan o'r Llyfr Gwyrdd.

A. Y sy ryfedda gan wy fardd[2]
Ar flaen dâr a'i brig yn hardd
Pa edrych Eryr pa xwardd

E. Arthur bell glod oddiwes
A'th lu llawenydd a'th les
Yr Eryr gynt ath weles

A. Y sydd ryfedda o du mur
Ath ofynaf yn fesur
Pa xwardd pa edryx Eryr

E. Arthur bell glod yn hynt

[1] Celliwig. [2] Ys rhyfeddaf cyd bwyf bardd.—L. M.

Digitized by Google

Ath llu llawenyx dremynt
Yr Eryr ato weles gynt

A. Yr Eryr a sai ar flaen dâr
Pei hanffit o rew adar
Ni byddit ti na do na gwâr

E. Arthur gleddyddawg uthur
Ni sai dim gan dy ruthur
Mi yw mab madog ab uthur

A. Yr eryr ni wn ei ruw
A dreigla glyneu Cernyw
Mab Madog ab uthur nid byw

E. Arthur iaith gyfrwyslid
Ath lu nis gwradwylid
Eliwlod gynt im gelwid

A. Yr Eryr olwg difai
Ar dy'madrodd nid oes fai
Ai di yw Liwlod fy nai

E. Arthur dihafarx osod
Os mi ydyw Liwlod
Ai gwiw ymgystlwng o honod?

A. Yr Eryr barablau difrad
Os di ydyw Liwlod
Ai gwiw ymladd am danod

E. Arthur dihafarx atteb
Ni sai gelyn ith wyneb
Rhag angau ni ddianc neb.

A. Yr Eryr iaith di ymgel
Allai neb drwy ryfel
Yn fyw eilwaith dy gaffel

E. Arthur bendefig haelion
O xredir geiriau y ganon
A Duw nid gwiw ymryson

A. Yr Eryr barabl eglur
A ddywedi di wrth Arthur
Pa beth sydd drwg iw wneuthur?

E. Meddylio drwg drwy irdwl[1]
A thrigo yn hir yn y meddwl
A elwir pexod a xwl

A. Yr Eryr barabl doethaf
It dy hun y gofynaf
Bodd Duw pa ddelw ir harddaf?

E. Caru Duw o fryd iniawn
Ac erxi arxau cyfiawn
A bair nef a bydawl ddawn

[1] Afrdwl.—L. M.

A. Yr eryr gwir fynegi
Os llwyr ofynaf iti
Ai da gan Grist ei foli?

E. Arthur ydwyd gadarnaf
Ar dwr gwr gwiw obeithiaf
Pob yspryd moled ei Naf

A. Yr Eryr radlon fywyd
Ith ofynaf eb ergyd
Pwy sy nesa eb yspryd

E. Arthur disegur lafnau
...ydaist o gur gan waydau
Crist yw ef cred nag amau

A. Yr Eryr barabl adef
A ofynaf o hyd llef
Beth ore i geisio Nef

E. Edifeirwx am drawsed
A Gobeithio y drugared
Hyn a bair y dangnefed

A. Yr Eryr barabl diwg
A fynegi di yn amlwg
I wneuthud be sy drwg

E. Medylio brad anghywir
A xhelu medwl yn hir
Cwbwl bexod i gelwir

A. Yr Eryr barabl tawel
A dywedi di heb ymgel
Beth a bair ym i oxel

E. Gwedio Duw bob plygaint
A dymuno cael madeuaint
Ac erxi cynnorthwy'r saint

A. Yr Eryr barabl didlawd
Ith ofynaf ar draethawd
Pa fath waetha ar bexawd

E. Arthur oderxog doethiaith
Gwedi profer pob cyfraith
Gwaetha bernir anobeith

A. Yr Eryr barabl Osyd
A fynegi yn gelfyd
O anobaith beth a fyd

E. Heudu hir boen uffernol
A xaffel cwymp anesgorol
A xolli Duw'n dragwydol

A. Yr Eryr iaith ymadaw
Ath ofynaf rhag llaw
Ai gore dim gobeithiaw

Digitized by Google

E. Arthur arderxawg Cynan
O mynni o fyd gafel rhan
Wrth gadarn gobaith gwan

A. Yr Eryr barabl cywir
It dy hun y gofynir
Pan nad cadarn perxen tir

E. Arthur arderxawg wydfa
Na xoll Dofud or alfa
Y cadernid yw'r pennaf

A. Yr Eryr barabl diau
Ath ofynaf ar eiriau
Ond yw cadarn finnau

E. Arthur ben cadoed Cernyw
Arderxog finiog o liw
Nid cadarn neb ond Duw

A. Yr Eryr iaith diarfford
Ath ofynaf heb foeldord[1]
Beth a wna Duw a gosgord

E. Gosgord os gwir i folî
Os cyfiawn cyferxi
Ni ryd Duw uffern arni

A. Yr Eryr iaith drym garn
Ath ofynaf yn gadarn
Pwy dyd brawd a ryd barn

E. Arthur arderxawg wydfa
Gorxest gwir a defa
Duw ei hun a farna

A. Yr Eryr nefol dynged
Ar na xafas i weled
Beth a wna Crist i'r rhai cred

E. Arthur wydfa llawenyd
Ath lu buost lwyr gynyd
Dy hun dyd brawd a'i gwybyd

A. Yr Eryr barabl syxoed
Ath ofynaf berxen torfoed
Dyd brawd beth a wna i bobloed

E. Arthur arderxawg *Lampre*
Ath wir gwiriondeb hagdle
Yna i gwybod pawb ei le

A. Yr Eryr barabl difustul
Ath ofynaf heb gynfyl
Ai da cael gwasanaeth sul

E. Gwasanaeth sul o xeffi
A gras gan duw gwedi
Gwynfydedig wyt o honi

[1] Faldord.—L. M.

A. Yr Eryr barabl difri
Ath ofynaf dros geli
Beth ym o byda hebdı

E. O bydi heb eiriau llên
Die sul eb raid eb angen
Hyd yr ail sul na xward wên

A. Yr Eryr barabl hynod
Ath ofynaf yn hynaid
Beth ore rhag enaid

E. Pader a gwediau
A dirwest a xardodau
A diodef enaid hyd angau

LLYMA ENGLYNION

A fu rhwng TRYSTAN FAB TALLWCH A GWALCHMAI FAB GWYAR, gwedi bod TRYSTAN dair blynedd allan o Lys Arthur ar sorriant, a gyrru o ARTHUR wyth ar hugain o'i Filwyr i geisio ei ddal a'i ddwyn at ARTHUR ac e fwrriodd TRYSTAN hwynt i lawr bob un yn ol eu gilydd, ac ni ddaeth er neb ond er GWALCHMAI a'r Tafod aur.

G. PRWYSTYL sydd tan[1] anianawl
Pan fo'r mor yn ei chanawl
Pwy wyl filwr anfeidrawl

T. Prwystyl fydd tonn a tharan
Cyd bont brwystul eu gwahan
Yn nydd trin mi yw Trystan

G. Trystan barabl difai
Yn nydd trin nid ymgiliai
Cydymaith yt oedd Gwalchmai

T. Mi a wnawn er Gwalchmai yn nydd
O bai waith cochwydd yn rhydd
Nas gwnae'r brawd er eu gilydd

G. Trystan gynneddfau eglur
Huddellt baladr oth lafur
Mi yw Gwalchmai nai Arthur

T. Yno gynt Gwalchmai nog *mydrin*
O bae arnat ti orthrin
Mi a wnawn waed hyd ddeulin

G. Trystan o honot ti y pwyllon
Oni'm gommeddai'r arddwrn
Minneu a wnawn goreu ag allwn

T. Mi ai gofyn er a fen
Ac nis gofynaf ar grauen
Pwy yw'r milwyr sydd om blaen

[1] Ton.

Digitized by Google

G. Trystan gynneddfau hynod
Nid ydynt ith adnabod
Teulu Arthur sy'n dyfod

T. Arthur nim bogelaf
Naw cant cad ai tyngeddaf
Om lleddir minneu a laddaf

G. Trystan gyfaill rhianedd
Cyn mynd yngwaith gorfedd
Goreu dim yw tangnefedd

T. O caf fy ngledd ar fy nghlun
Am llaw ddeau i'm ddiffyn
Ai gwaeth finneu nag undyn

G. Trystan gynneddfau eglur
Cyn cynnaws lliaws llafur
Na wrthod yn gar Arthur

T. Gwalchmai o honot y pwyllaf
Ag om pen y llafuriaf
Fal i'm carer y caraf

G. Trystan gynneddfau blaengar
Gorwlychyd cafod cann dâr
Tyred i ymweled ath gâr

T. Gwalchmai attebion[1] cymmen
Gerwlychyd cafod cann rhych
Minneu af ir lle mynnych

Ac yno daeth Trystan gyda Gwalchmai at Arthur.

G. Arthur attebion cymmen
Gorwlychyd cafod cann penn
Llyma Drystan bydd lawen

A. Gwalchmai attebion difai
Gorwlychyd cafod cann tai
Croesaw wrth Drystan fy Nai

Trystan wynn bendefyg llu
Car dy genedl cred a fu
A minneu yn ben Teulu

Trystan bendefig cadau
Cymmer gystal ar goreu
Ag yn gywir gad finnau

Trystan bendefig mawr call
Câr dy genedl nith ddwg gwall
Nid oera rhwng câr ar llall

T. Arthur o honot y pwyllaf
Ac ith ben y cyfarchaf
Ac a fynnach mi ai gwnaf

[1]Nage, Gwrthgrych.

ALLAN O DDRYLL O HEN LYFR YSGRIFEN

A gafed yn Ngogerthan yn y fl. 1759, mewn llaw odiaethol, meddai Llywelyn Ddu.

Aches ym leinist aflei tyrwy ym byddin
Twrwf Catwallawn hael edhwyl a ydin
Esgar hyd haual a rhan chwefrin
Rhahawd y adveirch ai radlann medud?
Y uolud ar llyr llaun
Nauit glust deheu a mor eigiaun
Hevelys y llon nas arllu estraun
Hyd esgyr y wyr a daly yaun
Madganet mab brith[1] cyth mor radlawn
Kynneved echel aeth Kywryd Kamawn
Tewynt rieu Krawn rac proystlaun
Gardei ir pananed dyn dywyndaun Kymry
Pan rygreas Crist Catuallaun

As amoduy Duw y deur orchordon
Nys arlludion gwynt a thonnawr
Nychuedyl am doddyw o wynedd glawr
Lladd y gwyr yn aer anoleith awr
Diau trafodynt lladd llafnawr
Rived o dud agynhennawr
Yd wnad Cadwallawn pan gymhwyllo y myd?
Tra barhao Nef ucheluit lawr

Ossidd arf y Mon ryphebyllas
Mâlgwn hevelyit haylon o guas
Ny ar arch Briniach ny ry dadlas
Ac eduin arnaddynt yn dad ruytuylluras
Ny buglait ywarthec nys arlleueir nep
Hymanaf Gweithen i dan adas
Ar wyneb Cymry Catuallaun uas

Dybit ymdouit y luydauc Prydain
Y digones guychyr gwallauc
Eilywod Gattraeth fawr vygedauc
Allmyr a maen a gwiyonawc[2]
Biw rewyt y rann rad Luossauc yn aer?
Yg cattreu gwyn gwesti varchawc
Esgor lluded llong llann gled yfawc
Yspyddawd Catwallawn Gaer Garadauc vre
Wrth y gyfwyre gynne Efrawc

Kyweir dennmeir yc oneir Prydein
Pryder ior udic aduer
Kedwesid grut Kymry can differ y ysgwyd
Y ysberi pell yd glower
Cawawc cynhorawc cawgawg fer
Peuyr porth ysgewin Kyffin Aber
Canotor cathyl gwynnwyd gwenleuver
Golluchaf gleu hayl hilic naf ner
Aded gynt ethynt yn hyd irver hallt

[1] Pict or Briton. [2] Gwiuionawc.

Digitized by Google

Rac gawr pallt gorthrycher
A uouch nothi hael dimyn oer arglwydd?[1]
Onid gordeil awyr a ser
Calwallawn ei miawn a ral ymher
Pydret.....

O LYFR GOGERTHAN, 1759.

Rhan rhen rhad gordden gwaith heinyw
Dylaith i bob gwyni aith
A chadwyd cyfraith
Cysgawd gwiniaith geinyw
Dyddwyn ac addwyn cedeirn ynghadwyn
A gwedi cwyn cynnif
Cochwedd calanedd cyfyng freon
Cochwedd calanedd ev seggyf a renaint
Amnoethaint yngwarthaf nant
Seith angerdd au segyf, dwfyn, dwfyn,
gwaddyn, gwaddyn awallu
Tri gair am dri phair tri theulu
Tri M. tri nis deupi meddygon
Tair aer, aer am gaer o ganhon
Kadcad cyffylud ar saeson
Gwall gwall ou arfall ar gynhon
Graid greic goffelaig ddragon
A eryri fraith freon
Eryri a orfi ban welych
Daragon o nyuant a lewych
Greid un bro greid agro gro yngwrych
Ar ysci asceini asgellwrych
Llestri llu ar helituth eleirch
Gwae wrth for nad gwrthdir a wrthrych

Drull yw hon o'r Gan. Tu dal. 160.

AUDYL.

Moch dau byt yggryt yggredyf carant[2]
Moch dau mynych dorr o[3] *turneimant*
Moch dau rung saeson ryssyant ymdrychu[4]
A dibarch gladu a guassant
Moch day guyr Mannau er mynny molyant
A gogled dyhed diheu a gunant
Moch vyd ym prydein pryder achuant
Ac am deutu lloegyr llavar yt guynant
Am lithrau mab Henri enryvedant
Meint uyd ygguasgar yr ysgrydyant
Ysgeindorf[5] voroed rif torfoed tarvant
Turf am y teruyn traha ny barchant
Ami disgoganaf escut levant
Guiryon val geuauc a gymmunant
Maur trachures llyghes lloegyr o fyrchuant[6]

[1] Qu. na vo uch, &c.
[2] Korant.
[3] Ar - Ll. E. D.
[4] Ymdrechu.—Ll. E. D.
[5] Ysgain dros. - Ll. E. D.
[6] A gyrchant.—Ll. E. D.

Lluoed avledneis treis a geisiant
Am gyhoed ty roed[1] taer ostygant
Y tyreu kadarn yn uann y gunant
Am dal tyrva y turneimant
Am gyghaus undyd rif myrd a syrthyant
Am voroed kyhoed y kymynant
O honau disgoganaf na hilia plant
Ac nyt mi ae kel nys treulant
Oesvot adyvyt Dovyd ae divant
Brython ae treula penna urdant
Brith vyd a dybyd o dicter Karant
A Seis byd lauen pan y guelant
Dygogan tyvyrru erymes tra bydant

YMDDIDDAN Y SAINT A CHYBI.

Wrth fyned i Ynys Enlli.[2]

Pan oedd seint senedd Brevi
Yn ol gwiw pregeth Dewi
Drwy arch y Prophwydi
Yn myned i ynys Enlli
Yno i gofynnent i Gybi[3]
Bwy borthiant sydd ar weilgi[4]
Duw a ro cyngor ini[5]
Ar dir a mor yleni[6]
Cann haws[7] gan Dduw roddi
Na chan ddyn diddim erchi
Mae medd y Prophwydi
Ddau parthiant byd or heli[8]

Gweddiwn Dduw o ddifri[9]
A goddefwn galedi[10]
Ni chair lles o ddiogi
Trech llafur no dircidi

Yno i dywawd Eleri
O chredir llyfr Genesi
Ni rodd Duw ddyn geni[11]
Heb lafur iddo iw borthi[12]

Wellwell fydd Duw oi addoli[13]
Waethwaeth[14] Diawl oi berchi
Dirwest ffydd[15] a gweddi
A orfydd bob caledi[16]

[1] Tyroed.—Ll. E. D.
[2] Aneurin ai cant medd rhai llyvrau.
[3] I dywedasant (dyfod hon) wrth gybi
[4] Pa (ryw) vwyd a geir yngwaelgi.
[5] Gyngor i chwi.
[6] Ar dir a mor a drysni.
[7] Mil can haws.
[8] Deuparth da (y) byd yn heli.
[9] Gweddiwch ddnw yn ddifri.
[10] A goddefwch (fawr) galedi.
[11] Ni roes duw ddyn iw eni.
[12] Heb ryw luniaeth iw borthi.
[13] Foli.
[14] Waethwaeth fydd.
[15] Dirwest a chred.
[16] Clefyri.

Digitized by Google

Y mwyaf yn nydd cyfri[1]
Y mwyaf ei amherchi[2]
Yr haccraf ei ferthyri[3]
Teccaf a fydd ger bron Celi[4]

Nag ofnwch for heli[5]
Mwy nor fwyalch ynghelli
Nidd ardd nid erddir iddi
Nid llawenach neb no hi

Archwn i Dduw un a thri
Arglwydd yr holl arglwyddi
Iesu ar ei bum gweli
Yn dwyn o bob cyfelrhi[6]

AWDYL.

Kyvaenad kelvit
Kynelv o Dovit
Kyvaenad kynan
O Crist kein didan
Ac vei gyverkinan
Am y gylchin huan
Ar gynniver pegor
Yssit dan y mor[7]
Ar gynnifer edeiniavg
A orug kyvoethavg
Ac vei vei paub
Tri trychant tavaud
Ny ellynt wy traethaud
Kywoetheu y trindaud
Din dyval y vawd[8]
Ni erfyll cospavd[9]
Cymmun bid paraud
In erbyn trindaud[10]
Bit glaf glevychaud
Ban wanha ei gnaud
I ddiovryd yssictaud[11]
Gvae ti din hewid
Pir dodvid im bid
Onit imwaredit
Or drug digonit
Neud uit yth rehit
Yt vrit a kerit
Drud dy tihenit
Dy imtuin ar logelvit
Truach dy divet
Dy lafuriav o uet
A segi a thraet
Ymplith prit a thudwet

[1] Y mwyaf ei glwyf ai dlodi.
[2] Rhydd a fydd yn nydd cyfrif.
[3] Ar llaw a gar ferthyri.
[4] Hagraf a fydd garn bron Celi.
[5] Nac ofnwch ormod bwystri (prwystri).
[6] Cydfedhorni (klyvyri).
[7] Yscid y dan mor Ffawd.
[8] Trallaud.
[9] Ni eruyn cospaud.
[10] Y diodrut yscaut.

Diavael[1] dy imteith
Dy iscar ath cedimteith
Corph diffit direit
Gobvill oth eneit
Corph ni gliuit
Pe lleveir y gilit
Pa roteiste oth revet
Kyn kywes arget
Pa roteste oth olud
Kin pwll mwll mut
Ac i harvetud
Ac i diadaud
Ac ni rywelsud
Y meint a garyssud
Ac itoet owud
Y luru tenit dud[2]
Ad aon[3] itaethant
Y kymmeint no ffinniant
Prid prin udechant
Othrud a geugant
Ag ysmortmant
Mal gosod amrant
A veleiste ogarant
A vu treis tra geissant[4]
Ny phecheiste guener
Oth vaur etyllter
Ni cheuntoste pader
Na philgeint na gosper
Pader priw traethawd
Gobvill o nebawd
Namyn y trindawt
Rhytalud istedlid
Tri seith pader beunit
A wu ag nid oes
Ac ni threghis eu hoes[5]
Moe y dinwassute merwerit, no phregeth efegil
An deid i glethvir gverth[6] na buost ussil
Ni phercheiste creireu
Na lloc na llanneu
Nid endewiste kiwreu
Beirt goveg hygleu
Ni phercheiste kivreith
Kreavdir new kin lleith
Llyaus anghivieith
A dodute ar di areith
Gwae fi pir imteith
Genhide in kyveith
Gwae fi pir wuu[7]
Ar dikivolu
Pan daethume attad
Oet bichan vi mad[8]
Neu rimartuad
Oth lavr kiveithad

[1] Dihafal.
[2] Teint dud.
[3] A duon, daon, ed *bona*.
[4] Tragissant.
[5] In hoes.
[6] Gurth.
[7] Wuvf, wuu.
[8] Vi anvad.

Digitized by Google

Arnun nin cred
Ni neb oth tremynt trvyted

AWDYL.

Eneid kit im gvneit
In agheu digerit
Gwir yw gvae vinneu
Pir daethoste im goteu
Nag irove nag agheu
Na divet na dechreu
O seith lawanad
Bann im se suinad
O seith creadur
Pan in roded[1] ar pur
Oet un tan llachar
Pan im roted par
Oet un prit daear
Nim dyhaetei alar
Oetun gwint gouchaf
Llei vyn drwg nom da
Oetun nyvl ar mynit
Yn keissav kedonit
Oetun blodeu y guit
Ar wyneb elvit
Am suinase dovit
Im dodath ar devnit

AWDYL.

Nag un adneir un[2]
Neu runwared un[3]
Keugant kyuranghawn
Wide kywascaran[4]
A chiwnod senet
A cheugant kinadlet
A dadvirein o vet
Gvedi hir gorvet
Kyvaethawc Duu a wet
Y din in y deheu wuchet
A dyadu tan
Ar pobloet anylan
A lluch a tharian
A llyaws llydan
Ny lletraut lle dinag
Na didrif na diag
A wide tagde
Teernas arvereu
Dygettaur y trillu
Rac drech drem Iesu
Llu guirin guirion
Eiliu egilion
Llu arall brithion
Eiluu brodorion
Trydet llu divetit
Syth leith gyweithit
Huiliant i glithuir im parthred dievil
In un in daon
Gan dull aghivion
Myn i mae meillion
A gvlith ar tirion
Myn i mae kertorion
In kyveir kyffon
Kein bit eu govalon
Gan gwledig gorchortion
Myn i mae ebestil
Am teernas uwil
Myn i mae periw hael in i claer kyveistet
Rotiat bid beddrael nid gvael y gerennit
A chin deginnull enne eilivert vedit
Or saul dymguytat ar lleith dim gorbit
Ac ew gweith dvngv nelemne dunbrodic dit
Nis rydraeth ryveteu kyvoeth rvyteu dovit

[1] Dodaeth.
[2] Neu unadneirun.
[3] Neu runwaredun.
[4] Kywiscarn.

AWDYL.

Kyntaw geir a dywedaw
Y bore ban gyvodaw
Croes Crist en wisc am danaf

Ar helv fy rhen i g6escaw
Hetyw untrev a gl6aw
Nid ew wy Du6 nis credaw

Gwisaw am danaf in berth
Ny credaf coel canyd kerth
Y gwr am creuys e am nerth

I mae vi mrid ar debed
Arowun ar mor wyned
Etyl butig bithawl ket

I mae vi mrid ar kighor
Arovun myned ar mor
Etyl budig bytawd ior

Dyrchid bran y hasgell
Ar ovun myned im pell
Etyl budig bydawt gwell

Dyrchefid bran y hadein
Arovun myned Ruvein
Etil butig byta6d kein

Ystarnde wineu ffrvin gvin
Rhedeg hiraethawc rhawn rhin
Rhen new oet reid Duw genhin

Ystarn de wineu byrr y blew

Digitized by Google

Ruid ygniw rygig otew
Myn yt fyt tr6yn yt fyt trev

Ystarn de wineu hir i neid
Ruid igniw rygig woteid
Ni lut ar lew trev direid

Trwm kytvot daear tev deil dris
Chwerv vuelin met melis
Rhen new rh6ita de neges

O eissillit gwledig a gweith
Wdig wosprit, a Phedir penn pob ieith
Sanffreid fwyna de in imdeith

Heul eirioled arowned
Argluit Crist Celi Colovin Cred
Dwcc viff wyn pechod am gweithred

Terwyn pisc tuth eleirch tonn
Trybelid areith
Duw i din a denvin kedimdeith

Gor6yn blaen pertheu kei gyvreu
Adar hir din bann cogeu
Trugar daffar Duw oreu

Mi ai gowynneis y Offeirieit bid
Ac hescib ac higneid
Ba beth oreu rhag eneid

Pader a b6yeit a bendigeit creto
Ae canho rhag eneit
Hid wrawd goreu gortywneit

Yskithrich fort a delhech ti
A llunhych tagnevet
Nyth vi tranc ar tragaret

Rho v6yd i newynawc a dillad
I noeth, a cheinc olychwyd
O Cyfyl dievil dothvid

Syberw a segur dolur
Ar eu cnawt guerth vynet tros vessur
Ystir nithieu ni bo pur

Rhy hun a rhyvetudawd a rhywirawt o vet
A rhy etylldea o ynawd
Llyna chwech chwerw erbin brawt

Anudon am tir a brat Arglvit
A divan6 llawgar
Dit brawt bitawd ediwar

O kyvoti pilgeint a deweint
Dyhunaw a ymeitunaw seint
It keiff pob Cristia6n Maddeuant[1]

[1]Cyrreisiant.

AWDYL,

CUHELYN A'I CANT.

DEUS Ren
Ry mauy Awen
Amen fiat

Fynedig wa6d
Ffrwythlawn draethawd
Rhy bestawt

Herwit urten
Awdyl Keridwen
Ogyrwen amhad

Amhad anav
Areith awyr llaw
Y kau keiniaid

Cuhelin Bart
Cymraeg hart
Kit wrthodiad

Cert cymwynas
Ket kyweithas
Ni faintimeit

Gathyr kywystrawd
Kyvan volawd
Cluttawd attad

Kyvrgein genhid
Cor a chiwit
Cyhyd cydneid

Kywrgryn kywfle
Kywlan flamde
Kywvire vad

Kenedyl worord
Kywrisc woscort
Kyg hygneid

Kywolu wa6r
Kywaus mawr
Kir llavreucheid

Kerit vychod
Kerenit not
Clod achubiad

Clo celwit
Kant kalan kit
Kynnullyd greid

Cuhelin doeth
Kymraec coeth
Cyvoeth awyr llaw

Kelvit it gan

Digitized by Google

Clyvir vir Aeddan
Kywlafan lev

Kert kyvlawnder
Kadeir dirper
Cadir wobr yw

Kan halogicion
Caffod eilon
Keinon wrthaw

Can tyirnet
Cathyl gyhidet
Kywrys wyn

Campus veirch
Canhyn au peirch
Kywreneirch glyw

Cor 6aradred
Kenedyl noted
Ket kyvetliw

Lliwet a h6n
Llysseit eitun
Llun venediv

Llyd am kywor
Llog defessor
Llog porth anaw

Llygrin kydrun
Lledvegin grim
Llim yd grin glew

Lleuver synhvir
Llawer a vyr
Llwir id worriw

Gor pegwr gwlet
Drwy tangnefet
Het o hediw

AWDYL.

Gogonedawc Argluit hanpich gvell
Ath vendicco de eglvis a chagell
A kangell ac eglvis a vastad a diffwis
A teir finhaun yssit due uch gvit
Ac un vch elvit a y riscawd ar dit
A firig a pervit
Ath vendiviste Awraham penfit
A vuchet tragivit
Adar a gwen a attpavr a dien
Ath vendigaiste Aron a Moessen
A Vascal a femen
A seithnieu a ser a awir ag ether
A llyvreu a llyther
A physcawd yn hydir ver
A kywit a gweithret a thyvot a thudwet
A sawl da digonet ath vendigaf de Arglwit
Gogoned gogonetawc Arglwyt

AWDYL.

Bendith y wenwas ir dec diyrnas
Breisc don bron ehelaeth
Duw i enw yn nufin ymhob ieith
Dyllit en6ir Meir rymaeth
Mad daethost di ynghorpolaeth
Llyna mab gwyri gobeith
A dylivas Idas y leith
Bu drwy vevyl a thwyllvriaeth
Yn hudawl gwar gwassanaeth
Y Arglwydd bu hewit ac ni bu ddoeth
Ac hyd vrawd ni vu i arvaeth
Kyffei Bart Prydit
Ar y syt yn elfit
Ar hallt ar echwit
Ar graian ar mir ar syr syweddiaeth
Beirniad rhodiad llaru llaw fraeth
Mwi i dynwasswn i ganawn i edwaeth
Kyvoetheu rhi nysyrdraeth
Mawr Duw heddiw moli dywr daeth

Bendith naw toryf nef ir kelvydd
Creawdur Cyfoetha6c Duw Ddofydd
A beris lleufer llewenydd
Hael vyhver heul yn dydd
Ail canwyll Cristiawn a lewychydd
Uch eigiawn lloet vilwedd vilenydd
A thrydydd rhyfedd yw merwerydd
Mor kv threia evd echwydd
Digones perew pedwerydd
Rhyvedd rhedeg dvc dwfr ech6ydd
Kv da kvd ymda kw treigil kv threfna
Pa hyd anev evd vydd
Ympen y seith mlynedd
I duc ren y Rhyssedd
Y dat wedy nyd wyt
Iolune arabeir Cyvoetha6c Dduw Mab
Meir, a beris new ag elvit
O uffern a vu ran iti bu rydd
Rhen nef ry ffrynom ni dy gerennydd

Brenin gwirthwin gwyrth uchaf
Y sydd y sy penn plant Addaf
Yssi per gadeir gadarnaf
Yssi hael diwael diwerhraf a diwir
Yssi o wir yd pridaw
I Duw mawr i Dduw llawr llariaf [fyw
I Duw gwinn g6engerdd a ganaw yn i

Digitized by Google

I Duw yn ddyn digeryd or defnydd i dellaf
O bechu a bechwys Addaf
O bechawd cyn brawd pryderaf erbyn oed
Y dydd y del pawb oe bedd yn y deuredd yn deuraf
Mal i bu pan vu oreuhaf
Yn un llu yn un lle teccaf
Hyt ymhen un bryn erbyn eu barnu or teulu teilyngaf
Teilyngdawd wascawd osgordd naw gradd nef
Vy Dews kynnu llawdd
Vy Deus Dominus menawd
Vy barddeir y beirdd y vedyssa6d
Fy maurhydic non fy mherchen
Fy mharch cyn tywarch cyn tywa6d
Am gadu i draethu traethawd
Yth voli cyn tewi tafawd
Am im cof mal Iob a ddywawd
Wrth y wreic y am dreic uffyldawd
Ban dywu gwas Duw diwarnawd
Attaw ir ymbrav ai briawd
Rhoddes ef ddirneid cyn dyrnawd
A bilwis o bilion i gnawd
Kan ydoedd hagen hygaf i roddion
A roddei o nebawd
G6naeth trugar y gardawd
Yn evr koeth kyvoeth y drindawd
Y mas maeistawd y mae mol
Duw adwin yn codi
A diwad pechawd wid wedi
A diwin kelu brad Keli
Kulwid Arglwydd nef naw canma6l
Attad gwenwlad vad veidroli.
Gwenwlit rhydd rhieiddun voli
Gwyn gar kar gwar gwirionedd kedwi
Ni ched6is Eva yr avallen pen barwys Duw wrthi
Am i cham ni chymv a hi
Gwyth goleu a oreu erni
Rhyw dudded edmic o gyllestic wisc a gwisc6ys am deni
Perif nef a beris iddi
Ymhervedd ei chywaeth y noethi
Ag ail gwyrth a wnaeth ehelaeth
Arglwydd a erglyw ei voli
Ban vynnwys gochel y deli
Sef ffordd y ffoes iddi
Yn yd oed aradwr yn eredig tir
Herwydd gwir y gweini
Y dywawd y Drinda6d Geli
Ew ai mam dinam dawn owri
A gwr gwyn twrr gwyr gwedi
Ni addaw y geissyaw yn gwesti
Or owris y win yddi
A gwelest gureic a mab genthi
A dy6ed tithau crolav gwironedd
Nith omedd yngweddi
Yn gweled y myned hebddi
Y randir a rhad Duw arni
Ar hynny y doeth digyfoeth gwerin
Llin Kain kadverthi
Toryf anwar enwir y hynni
Twr keisseid yn keissaw koeli
Y dywad un gwrthwn gwrtharab
Wrth y gwr a weli
A gweleisti ddynion dyn gowri
Yn myned hebod heb drossi
G6elais pan llyvnais y lleudir degwch
A welwch i medi
Sef a wnaethant plant Kæi
Y wrth y medel ymchweli
Drwy eirioled Mair Mari oe gwybod
G6ybu Duw o heni
Ydd oedd y diffryd gyda hi
Yspryd glan a glendyd ynddi

TERVYN Y CYNVEIRDD.

Digitized by Google

Y GOGYNVEIRDD.

CANUAU MEILYR.

Meilyr Brydyt a gant yr Awdyl Varwnat hon i'w vreiniawl uchelrat Gruffut ap Kynan Tywysawc Gwynet diffynwr a tharyan Kymru oll. A uu uarw yn niwet y ulwytyn 1137 wedi itaw deyrnasu yn uilwreit 50 mlynet.[1]

RHEEN nef mor rhyfet i ryfetawd
Riau rwyf elfyt rwyt i folawd
Rex radau vruo ryn fynghardawd
Rec rydeirinam ynn[2] rhan drindawd
Pann dyfo dofyt yn nyt pennawd
Peryf par urthfynn yn erbyn brawd
Pann gaffwyf i y gan glain glan gyflogawd
Can dyddaw angeu angen drallawd
Ac eu[3] dra drymhaf trengi metwawd
Llys lleufer ynys gurys gorfyndawd[4]
Py dawant anant na phrydant wawd
Y Edwyn[5] terrwyn torf y forawd
Nid adfarn certau nid gau daeiawd[6]
Ni duc neb ceiniad nag o honawd
Yn awen gyfrif kenif draethawd
Y ri a roai heb esgusawd
Gruffut glew dywal ar orfetawd[7]
Gwir gwae i werin gwin eu gwirawd
Gwr a lywai lu cyn bu breuawd
Blait bytin orthew yn derw blynghawd[8]
Yr perygl preitwyr peri ffossawd
Pascadur cynrain[9] Prydain briawd
Handoet gadgyffro[10] o Anarawd
Ac ail o Run Hir ryfel durawd[11]
Gwanai ynghynghor eissor Medrawd
Mal Urien Urdden ai amgyffrawd
Gweled i ben llu ni bu defawd
Mur cadeu neuaddeu o ystyllawd
Cyn myned mab Cynan y dan dywawd
Ceffid yn i gyntet met a bragawd
O olo Gruffut yn rut fedrawd[12]
Cwynym[13] dragon dwfn dygn diwrnawd
Ergyr waew brwydrin cyn rhewin rhawd[14]

Rynn[1] ruthrai dorfeit oet[2] rybarawd
Ry gadet[3] Rufain reg atwyndawd
Ni fynnai gamhur garu nebawd
I gymeriait[4] lyw dotyw dyrnawd[5]
Difa draig wron weinion[6] wascawd
Gogwyppo i Dduw oi diwetawd
Nad el[7] yn rygoll oi holl bechawd
O gyfranc brenhinet brain fotawc[8]
Pan fai gyfluyt[9] o wyr gwychawc
Atcoryn deyrnet yn weinytawc[10]
Pob pump pob pedwar yn war weiniawc
Gwylynt golithrynt yn ogelawc
Rhag un mab Cynan y cyndyniawc
Yr arynaic lew llaw diferiawc[11]
Ni lut i erlid yn odidawc
Ceiniad cas agarw[12] syberw serchawc
Ced galwed unic[13] nid oet ofnawc
Ar boh rai reitiai yn aur rotawc[14]
Rag bytin Emrais drais drahawc
Cadau didudyt[15] cletyf durawc
Cwl clywed cystut[16] ar grut mynawc
Can gertau cyhoet oet arterchawc
O Ysgewin barth hyd borth Efrawc[17]
Dybu brenhin Lloegr yn lluytawc
Cyd doeth ef nid aeth[18] yn warthegawc
Ni yn Eryri yn reiawc
Ni thorres i baur a fu breitiawc
Gruffut grym cyhoet nid oet gutiawc
A diffyrth i wyr yn Orwythawc[19]
Cyfamuc i wyr[20] a mil farchawc
Clywed i gyma ut tra bannawc[21]
Brenin brwydr efnys gwrys gwellyniawc
Penn riau parau anoleithiawc
Perchen pefr ystre o re fyngawc[22]
Modrydaf Cymry erchi farchawc[23]
Ar wyneb neuat yn amniferawc

[1] *Neu val hyn*—Marwnad Gruffudd ap Kynan ap Iago ap Idwal ap Meurig ap Idwal Foel ap Anarawd ap Rhodri mawr brenhin holl Gymru.
[2] Rec rydeiri namyn
[3] Ac yn.
[4] Gorfywdawd.
[5] I Edwyn, Etuyn.
[6] Gan dacarawd. [fetaut.
[7] Orwetawd, oruetaut, or-
[8] Deno blygawt.
[9] Pasgawdur cywrain.
[10] Handoed gan gyffro.
[11] Ddurawd, dinawt.
[12] Feddrawd.
[13] Cwynyn.
[14] Ruawd ryawt
[1] Fryn.
[2] Oeth
[3] Ry gaded
[4] I gymereid
[5] Dyrwawd.
[6] Fron-weinion.
[7] Pan el.
[8] Ffotawc.
[9] Gyflwyt.
[10] Renytawg, reenydawc, reuetawc.
[11] Differiawg, difeiriawc.
[12] Cennad (kenyad) cas a garw.
[13] Kyd bei unyc.
[14] Reidyei yn eurodawc, anrhodawc.
[15] Llatan (ladeu) didudyt.
[16] Cwl clywynt, clywyd.
[17] Eurawg.
[18] Cyd daeth nid aeth.
[19] A dyphyrth y wyr yn orwetawg, orwytawc.
[20] Cyfamug ei wir. [awg.
[21] Clywed a gyna yd traban-
[22] Perchen peufer (peuur) ystre or re vygawc.
[23] Ei rhi (erhi) varchawc.

Digitized by Google

Nerth Rodri rei rywascarawc
Cyn myned mur ced yn dawedawc
Dym guc neum goruc yn oludawc
Yfais gan deyrn o gyrn eurawc
Arfod faet feitiad[1] anghad weiniawc
Yn llys Aberffraw yr ffaw ffodiawc
Bum o du gwledig yn lleithiawc
Eilweith yt aethum yn negessawc
O leufer llyw camawn iawn dywyssawc
Bu fedd aegylchwy[2] yn fodrwyawc
Torressid gormes yn llynghessawc
Gwedi tonnau gwyrt gorewynawc
Dyphorthynt i seirch meirch rygyngawc
A fu[3] neud gweryd yn war weiddiawc[4]
Gwae a ymtiried wrth fyd bradawc
Ni wyl[5] cychwil feirt cyhusseitiawc
Tymp pan dreing terwyn torf diffreidiawc[6]
Cwyniff ni bytif[7] diebreidiawc
Delw yt am gyrrwyf bwyf cynheiliawc[8]
Crist cyflawn anwyd boed trugarawc
Wrth Ruffut Gwynet gwylet fotawc
Yngwlad nef boed ef yn draftadawc
Nad i enaid hael yn waeletawc
Hael a ri a renni ynny rhyhyt[9]
Ni chronnai na seirch na meirch gweilyt
Gwladoet ofynaic draig Gwyndodyt
Gwr a roddei gad kyn dybu i dyt
Gruffut grym angor eissor merhyt
Marchogai escar ar elorwyt
Arbennic cenfaint ceraint weinyt
Cynrheinion[11] ysgwyd ysgororyt
Yn i fu weryd i obennyt
Ni bytai diwyth i lwyth oswyt
Amugei dragon udd Mon meindyt
Men yd las Trahaiarn yn Gharn fynyt
Y dau dywyssawc deifniawc dedwyt
Brenhinet Powys au Gwenhwyssyt
Gorau gwaith gwynniaeth ai gyweithyt
Pan gedwis i wyneb heb gywilyt
Cutynt cyfnofant cant cyfoedyt[12]
Cyngen gymmynid gwytfid wryt
Taer tertyn assau talau trefyt
Torri calchdoet tiret trenyt
Am drefan dryffwn rac eirolyt
Tyrfai rac llafnau pennau peithwyt
Caith cwynynt certynt gan elfyt
Cnoynt frein friwgic o lid llawryt
Llenwyt dwreawr[13] i fawr faessyt
Delid meirch amliw a biw elfyt
Gwern Gwygyd gwanai bawb yn i gilyt
Gwaed gwyr goferai gwyrai onwyt
Or maint a dyfu ar eu edryt

A duc oe gadau chwedlau newyt
Cad rag Castell march maur ewedyt[1]
A Chadau Cynwric wyrenic wlyt
Y gad gynghywair[2] ym Meirionnyt
Arglwyt glew gadarn haiarn dyfyt
Ni fotes mawret en merweryt[3]
Yngwaith y Waederw chwerw chwelidyt[4]
Cad Geredigiawn gyfiawn gywyt
Crefynt[5] gwraget gwetw gotiwedyt
Cad yn Iwerton dirion drefyt
Gan ai canfu ni bu feryt[6]
Cad rag tal Prydain prennial fethyt[7]
Gruffut a orfu rag llu gwythryt
Cad rag castell Mon mor digeryt
Dybu oi gyffred gwared bedyt
Dewissais in hau nid gau defnyt
Ar emys i lys ai luossyt
As rotwy fy rên rann dragywyt
Yngwerth a rotes ar lles Prydyt
Ni wtant fanfeirt ni faur gynnyt[8]
Pwy a ennillo or do y syt
Edewis eurwas clas Cymreyt
Canawon mordai mynogi ryt
Dytwyreo Owain Eingl didudyt
Ennillot llyw ystrad lle i gilyt
Gwelant glyw Powys i bell oessyt
A hawt i ergryd hyd lew divyt
Cadwallawn gedawl o gynfedyt
Cyntaic ar gann calan weinyt
Gnawd gwarchan a gan eu haweinyt
Yr arfod[9] adwy hwy a orfyt
Gruffut grym wriawr oe fawr vevyt
Nim didoles nu ny bu gelwyt[11]
Yn i fwyf gynnefin a derwin wyt
Ni thorraf am car fy ngharennyt
Carennyt y syt herwyt trined
I Gristiawn ys iaun i gyrrhaeted
Crefyt y Creawdr i cyfrifed
I Ruffut gloyw ut ae cut tudwed
Hyd nas gwnel pechawd pell eiliwed
Pedrydawc deyrn uch cyrn Coned
Cenif nis dygif yn diabred[12]
Marwnad mur tewdor mor dylyed[13]
Cadernid rhewid[14] cynn noe fyned
Ergrynnai fy mhwyll o bell gerted
A dyfo mab Cynan maur amgyffred
Can Grist cain forawd[15] gwlad ogoned
Pan gaffo penn gwyr peuer ymtired[16]
Gan engylion foes nym oes neued
Un undawd Drindawd drwy rybuchedd[17]
Gan glain gloyw addef yn nef drefred.

[1] Aruot uaet ueithyat. cynheilwawg.
[2] Eurgylchwy. [9] Yny ryhyt.
[3] Anu, a ni. [10] Guladoet (ef) ouynneic dreic gwyndotyt.
[4] Weidiawg, feitiawg.
[5] Ni wyr. [11] Kynreinion
[6] Difreityawc. [12] Kutynt kyfnouant cant kyuoedyt.
[7] Cwynis ni byddis.
[8] Delw yt amgyrwys bwys [13] Llenwyd dwy reawr.

[1] Edwdyt. [10] Feuyt, ueuyt
[2] Goglyweir. [11] Ni wybu (wy bu) geluyt.
[3] Y merweryt. [12] Diabred.
[4] Gwelidyt. [13] Nor dylyed.
[5] Crenynt, creuynt. [14] Rewyt.
[6] Bo feryt. [15] Ceinfolawd.
[7] Prenuyal uethyt. [16] Pefr ymtired.
[8] Genfyt, gynfyt. [17] Yn undawd.
[9] Yn arfod.

Digitized by Google

I DRAHAEARN A MEILYR.

Meilyr Brydyt a gant yr Awdyl hon yn y lluyt y llas Trahaearn vab Caradawg, a Meilyr mab Riwallawn vab Cynvyn.

GWOLYCHAF ym Ren rex awyr
Arglwyt a wyr uym pryder
Pryder pryderaf yn fawr
Am uy arglwyt llawr llyw uiuer
Ny dotynt dros uor etwaeth
Pobyl anhyuaeth Nanhyuer
Gwytyl dieuyl duon
Ysgodogion dynion lletfer
Cad a uyt ym mynyt carn
A Thrahaearn a later
A mab Rywallawn rwyf myr
O'r gyfergyr nyd aduer
Difieu ym pen y teir wythnos
Tru a nos[1] yd ith later

DIWEDD.

MARW YSGAFYN VEILYR BRYDYT.

REX regwm rybyt rwyd ei voli
Ym arglwyt uchaf archaf weti
Gwledig gwlad oruod
Goruchel wenrod
Gwrda gwna gymmod
Yryngod[2] a mi
Adfref adfant cof dy rygodi[3]
Erof ac ediuar y digoni
Digonais geryt
Yg gwyt duw douyd
Vy iawn greuyt
Heb y weini
Gweini fi[4] hagen ym Reen ri
Cyn bwyf deierin diuenynni[5]
Diheu darogant
I Adaf ae blant
Y ry draethysant
Y prophwydi
Bod Iesu ym mru merthyri
Mair mad ymborthes y beichogi
Baich rygynnulleis
O bechawd annoueis[6]
Ry dy ergryneis
Oe gymhelri
Rwyf pob fa[7] mor wyt da wrth dy ioli
Ath iolwyf ry purwyf cyn o'm[8] poeni
Brenhin holl riet
Am gwyr nam gommet

[1] Tu a nos, trayan nos.
[2] Gryghod, yryghod, MS.
[3] Adureu aduant cof dy rygoti.—MS.
[4] Gweiniui.—MS.
[5] Diuenynhy.—MS.
[6] Annofais.—MS.
[7] Ua & wa.—MS.
[8] Nom.—MS.

Am y drugaret
Om drygioui
Ceuais i liaws awr eur a phali
Gan vreuawl rieu er[1] eu hoffi
Ac wedy dawn awen amgen ynni
Amdlawd fy nhafawd ar fy nhewi[2]
Mi Veilyr Brydyt bererin i Bedyr
Porthawr a gymmedyr gymhes deithi
Pryd y bo cyfnod yn cyuodi
Y sawl y sy' met armäa fi[3]
As bwyf yn adef
Yn aros y llef
Y lloc a achef
Aches wrthi
Ac ysi didrif[4] dideul ebri
Ac am y mynwent mynwes heli
Ynys veir uirain
Ynys glan y glain
Gwrthrych dadwyrain
Ys cain yndi
Crist croes darogan
Am gwyr am gwarthan
Rag Ufern afan
Waban westi
Crea6dyr a'm cre6ys am cynn6ys ym plith
Plwyf gwirin gwerin Enlli

Tervyn bardoniaeth Meilyr Brydyt.

GORHOFET GWALCHMAI.

E HUN AI CANT.

MOCHDWYREAWG huan haf dyfestin
Maws llafar adar mygyr hyar hin[5]
Mi ydwyf eurdedf diofn yn nhrin[6]
Mi ydwyf llew rag llu lluch fy ngordin
Gorwyliais nos yn achadw fin
Gorloes rydau[7] dyfyr dygen freidin
Gorlas gwellt didrif dwfyr neud iesin
Gordyar eaws awdyl gynnefin
Gwylain yn gware ar wely lliant
Lleithrion eu pluawr pleidiau edrin[8]
Pellynig fy nghof y' nghyntefin
Yn ethryb caru caerwyd febin[9]
Pell o Fon fain ydwyti dwythwal werin
Esmwyth ysyd[10] yn aserw gyfrin
Yd[11] endewis enau yn achlysur gwir
Ar lleferyd gwâr gwery ei lain
Ac er[12] lles Owain hael hual dilin
Dychysgogan Lloegyr rag fy llain

[1] Yr.—MS.
[2] Amdlawd uyn tavawd ar uyn tewi.—MS.
[3] Arma a ui.—MS.
[4] Ac yssi ditrif.—MS.
[5] Mygy hear hin.—MS.
[6] My ytwyf eur detyf diofyn yn rin.—MS.
[7] Lleithyryou eu pluawr
[8] Rydyau.—MS. pleidyeu etrin.—D.D.
[9] Ethrip caru kaerwys vebin.—D.D.
[10] Yssyt,—MS.
[11] Yt.—MS.
[12] Acar lles.—MS.

Digitized by Google

Llachar fy nghledau lluch yd ardwy—glew
Llewychedig aur ar fy nghylchwy
Cyfun westlawg dyfyr dyd neud gafy[1]
Cathl o ar adar awdl osymwy
Gorfynnig[2] fy mhwyll ymhell amgant
Hedyw wrth athreidiaw tir tu efyrnwy
Gorwyn blaen afall blodau fagwy
Balch caen coed bryd pawb parth yd garwy
Caraf Gaerwys fun fenediw deithi
Cas genyf genthi ni gynhelwy[3]
Gennilles a'm llif ced a'm lladwy—ar air
Fy muner nid mawr imi fy ngofwy
Gwyn ei fyd padiw Duw yd ragwy
Rieinged rwych wyry wared Lywy
Llachar fy nghledyf lluch ei anwyd
Y' nghad llewychedig aur ar fy ysgwyd
Lliaws a'm golwch nym gwelsant er moed
O rianed gwent gwyllt ym crybwylleid
Gweleis rag Owain Eingyl a'u hadoed[4]
Ac o du ribyll rebyd y' ngreid
Gwalchmai ym gelwir gelyn y saeson
Er[5] lles Gwledig Mon gweint ym mhlymnwyd
Ac er bod Llywy lliw eiry ar goed
Pan fu aer rag caer cyforiais waed

Gwaedreid fy nghledyf a godrud y' nghad
Y' nghyfranc a Lloegr llawr nid ymgud
Gwelais o arfod aerfab Gruffud
Rialluoed trwch tebed ossud
Gwaith Aberteifi terwyngad Owain
Gwyndeyrn Prydain priodawr ud
Gorisymed[6] glyw o'i glywed yno
Rag gorwyr Iago[7] gwyar drablud [Eingl
Gwalchmai ym gelwir gal Edwin ac
Ac i gynnwrf llu hud[8] wyf llofrud
Ac ys imi dystion a'm testyn ganthud[9]
O essillyd cynan coeling dad hanud[10]
Ac er bod a'm deu feirch[11] o du balch fre Freidyn
Nid athethaf drin drwy ym gythrud
Carafi eos fai forehun lud
A golygon hwyr hirwyn ei grud[12]
Caraf eilon mygr maith arnadud
Eiliwed asserw a seirch cystud
Ni charyf llawyr fy llawr gy[13]
Chan gynif cynnor gwyth gwned
Hut—ny hwynt[14] a mi mor wyf dirr

Er gwyl: gweilging[1] porffor pwyll
Ni dirmygaf gof[2] cyfyrdelid y
Nym rodwy rwyd eirioes v.
Ach llywy o gynllewyth hua.
Air yd gyfachlud

Achubais rag llu lliwed
Llwyprynt llenwynt
Gynnwys Owain yn argl
Lyais or gyfergyr cr yn ehegyr
Cymynid ar dres droch lynges lyr
Lluch fy nghledyf fy ngheiniaw ni llwyd[3]
Ni lludiaf ym llaw llad ni gweyr
Gwelais angerd ri rag craig Gwydyr
Pan amwyth ud Mon maws o'i dymyr
Gwelais yn Rudlan ruthr fiam rag
Owain a chelaned rain a rud fehyr[4]
Gwelais yn ymo[5] yn amrygyr
Tewi ganllyw awyr o anystyr
Tored Caerfyrdin y' ngwrthrin gwyr[6]
Gordyar ei dreis[7] Emreis eryr
Dychluded teyrned teyrnged idaw
Gwledig Aberfraw a gwlad Ynyr
Endewais i eaws a'm ryhiraeth er gwyl[8]
Gweilging porfor pwyllad fyfyr[9]
Pell nad hunawg gwen gogwn pa hyr
Pan dyfrigtrawd blawd blaen afallgyr[10]
Bid ewynawg ton tu porth wygyr
Bid swysawg serchawg bànawg breuyr
Breudwydiaw er bun balchliw arien dos
Ys odidawg nos neu ym hepcyr, hawd
wyr di er gwendir goleithychir honaf eu gorfelyn eu ongyr[11]
gerdawl fymarch mawr ys profais
wng penwaed barth a phorth Gemais
an haelion hywyd hawd y treidiais[12]
charedig bobl ba hyd dulliais
Owain a unis fy mryd[13]
ew hyder hud ys cefais
ryg mygr y gwelais y
gwr gwrd i eurais, Gwaith
y ystofysid cynnif cyn
llad o Loegr llew Din Emrais
Carafy yr ednan a'i llarian llais
Cathl fodawg coed cadr ei ethais[14]
Cyfum goluth bun ban ym dyneirch[15] o bell
Pwyllid erof ar ni lefais
A minnau o'm cof cefais defnais
Defawd oi adawd oeth ystyflais

[1] Cyuun westlawc dyuyr dyt neud gawy.—MS. & cafwy.—MS.
[2] Goruynnic fym pwyll.—&c.—MS.
[3] Cynhalio
[4] Eu hatoed.—MS.
[5] Ar.—MS.
[6] Gorisymet.—MS.
[7] Iago tywysawg gwyned
[8] Ac y gynnhwryf, &c. —MS.
[9] Ac ysymy Dyston am testun ganthut ganthud & ganthunt. MS.
[10] Dad hanut.—MS.
[11] Deuneirch.—MS.
[12] Y grut.—MS.
[13] Geiriau yn y banau ar ol wedi eu dileu yn yr hen lyvyr.
[14] Huynt.—MS.

[1] Gweilgig.—MS.
[2] Ny dumygaf, &c.—MS.
[3] Nyllwyt.—MS.
[4] A chalanet rein a rut uehyr.—MS.
[5] Ymo & ymro, MS. [MS.
[6] Yg gwrtin & gwrthrin.
[7] Gortyary dreis.—MS.
[8] Am ryhiraeth yr gwyl. —MS.
[9] Uyuyr.—MS.
[10] Pan deurictrawd blawd blaen euellgyr.—MS.
[11] Y ongyr.—MS.
[12] Hywyt hawt y treit.—MS.
[13] Unis vym mryd.—MS.
[14] Cathyl uodawc coed cadyr y etheis.—MS.
[15] Denneirch.—MS.

Digitized by Google

Dymhunis tòn wyrd wrth Aberfraw
Dychyrch tir tremud dychlud anaw
Diyssig[1] yd gân ednan arnaw
Argoed nwy asswe[2] aserw yndaw
Ail wydle didrif didwrf gyfiaw[3]
Adawd[4] ym gwrthrawd gwrthred hodiaw[5]
Angerdawl fy march ym maes caeaw
Er[6] lles ner Cynan cynwediawn faw[7]
Arglodig gwendyd gwyn assymed pawb[8]
Prydain allwedawr oll yn eidiaw[9]
Endeweisi eryr ar ei gidiaw, dyfyn
Dyraith Gwyned gwyar idaw
Pan amwyth Owain aur a threfi Dinbych
Dyd yn ystrad aesawr dreuliaw
Dybrysiais innau yn aroloed i Eingl[10]
Dyfryded yn Lloegr rag llwybr fy llaw
Derllydid fy nedf fy newisaw[11]
Y' nghadelling fro dy siliaw[12]

Dymhunis tòn wyrdd wrth aber Dau
Dychyrch glan glaswyn glwys y frydau
Diessig yd gân ednan enau
Addawd[13] ym gwrthrawd gwrthred gerau
Adwen gwellt didrif pan dyf diau
Adwen balch caen coed cadr ei flodau
Adwen yfeisi fed a'i fenestri o aur
Yn llys Owain hir hwyr dilidau[14]
Dymgwallofied ei win[15] o'i wen adaf ud
Yn Arfonig Gaer ger hiriell bau[16]
Derllesid i'm llaw llad ym godau
Y'ngwaith Maesgarned gan freyrau
Dyhepcyr alaf[17] elyf doniau
Dychlud clod Brydain bedrydanau
Dygwystlir idaw o Din Alclud[18] gogled
Draig yw yn dyhed drawen yn dehau

A Duw yn cyntefin cain hindyd
Araf eriw haf hyfryd dedwyd
Adfwyn dydaw dyfyr dychward gwyr wrth echwyd
Ogfanw a chegin a chlawedawg drydyd
Dymhunis tòn mor y merweryd
O Abermenai mynych dyllyd
Dy goglad gwenyg gwyn gyngreawdyr fynyd
Morfa Rianed Maelgwn nebyd
Neu dreidysi[19] tra lliw Lleudiniawn drefyd
Neu dremyrth eurawg caer Aderyd
Ac wrthyf cyferchyd o deyrned Prydain

[1] Diessig.
[2] Aswy.
[3] Eil wytle didrif didwryf gyviaw.—MS.
[4] Adawd.—MS.
[5] Hotyaw.—MS.
[6] Ar.—MS.
[7] Faw.—MS.
[8] Assy met pawb.—MS.
[9] Eityaw.—MS.
[10] Arfloed i Eingl.
[11] Derllytid uyn detyf uyn dewissaw.—MS.
[12] Yg gadellig uro dysiliaw
[13] Adawd —MS.
[14] Hywr dilideu.—MS.
[15] Dym gwallowyed.—MS.
[16] Yn arvonic caer ger hiriel beu —MS.
[17] Dy hepkyr alaf.—MS.
[18] Dunbarton.
[19] Neu dreitysy.—MS.

Pa fron heilin haelaf y syd
A minnau ym cyhud heb gywilyd
Ef ydoed Owain hir hywystl bedyd
Ac amdawd o fun nenwawl defnyd[1]
A dyfnwys a mi maith garennyd
Ac ym daerawd y draul o dra newyd
Ac amrant hirwrwn a grud hirwlyd
Ac yn llys afneud[2] ym eidunir
Hynoeth oeth dybydaf o dybwyf ryd
Ac os Duw o nef neu ym cynnyd
Ceinfod gan Llywy oni lawr ymhunyd[3]

DIWEDD.

GWALCHMAI AI CANT I OWAIN.

Ardwyreaf hael o hil Eneas
Adwyreaf glew llew lluch efras
Ardwyreaf dechaf o deyrned Prydain
A theyrnas cain Owain eur-was
Ardwyrews fy nhad[4]
Ei fraisg[5] frenhindad
Ar awen am nad
Ei rad ragfras[6]
Ardwyreaf innau fan cynhorawr fosp[7]
Ar barabl perwawd ar draethawd dras
Am cyhud am ud iawn eissillyd Idwal
Nid el heb dial mal galanas[8]
Ac yn llys Cadwallawn gan gedwellin
Lliwed ai cofaed ced gyfadas
Cynhelweis o draig dragon wanas
Cymhwylleis Gemais Gymry dinas
Neum carws Owain cerdawd yn was[9]
Gnawd wedi ryserch ryseiliaw cas
Neum rodes o'i fud heb oludias
Gorwydawd fyrf gnawd faw gymwynas
A mi neud adwen ar naid ym laen[10] y gas
Gawr aml[11] a llafnawr ar flawr flaid
A braid ym arwar ar bar golias
Abrwysgyl ei faran[12] ar gàn y glas
Gloes eisioes esgar
A'm cur mal carchar
Ac angerd anwar
Gnaws dar dan ias
Ac yn orau dyn Duw rygreas[13]
Cyn ei far arnaf neuaf na'm llas
Ac o'r maint y syd
Arnaf o geryd

[1] Defnyt.—MS.
[2] Llys afneued.—D. D.
[3] Ceinuod gan lywe ymy lawr ymhunyt.—MS.
[4] Vyn tar.—MS.
[5] Y vraisc.—MS.
[6] Y rad racuras.—MS.
[7] Cyntorawr fosp.—MS.
[8] Dial mal galanas.—MS.
[9] Certawd yn was.
[10] Neid ym laen, amlaen.
[11] Amyl.—MS. [—MS.
[12] Y varan.—MS.
[13] Ry kreas.

Digitized by Google

Cymyd a'th brydyd[1]
Ni byd yn fas[2]
Mab Grufud greid am dias
Maith dy dreisiau drag Euas
Ath lawdaf ith lawn urdas
Ath lawd[3] pawb pen teyrnas

DIWEDD.

ARWYRAIN OWAIN.

GWALCHMAI AI CANT.

ARDWYREAF hael o hil Grufud
O adian Cynan ceinwydiawn ud
Owain yd elwir
Arglwyd hywyd hir
Ef am dir yn wir
Yn wyth gyhud
Ef y'ngraid y'ngrew yn llew llofrud
Ef y'ngryd y'ngryn yn ryn rybud
Ef gwr gwelitor
Goleith y dewdor
Rag ofn yn angor
Hyd oror morrud[4]
Ef gwnaeth yn ungad dwy gad digud
Yn undyd herwyd herwyr
Cad fawr Faes Garned
Cad ystrad Astyrwed
Cadarn gywrysed
Cedeirn ossud
Cant a dau y'ngrau[5] y'nghrair achlud
Cnud a chnud a fud ymdanadud
Cad ar grad arall
Cad gawad guall
Cad mal bad a ball
A phellt ar grud
Cad a chedwyr Lloegr a llwgyr y fud
A gorfod i fod i fab Grufud

DIWEDD.

GWALCHMAI AI CANT I OWAIN GWYNED.

ARDWYREAF hael o hil Rodri
Ardwyad gorwlad gwerlin teithi
Teithiawg Prydain
Twyth afyrdwyth Owain
Teyrnain ni grain
Ni grawn rei

Teir lleng y daethant liant lestri
Teir praf prif lynges wy bres brofi
Un o Iwerdon
Arall arfogion
O'r Llychlynigion
Llwrw hirion lli

A'r dryded dros for o Nordmandi
Ar drapherth anferth anfad idi
A draig Mon mor drud ei eissillud yn aer
A bu terfysg taer i haer holi
A ragdaw rewys dwys dyfysgi
A rewin a thrin a thranc cymri
Ar gad gad greude
Ar gryd gryd graende
Ac am dal Moelfre
Mil fanieri

Ar lad lad lachar ar bar beri
A fwyr fwyr fyrfgawd ar fawd fodi
A menai heb drai o drallanw gwaedryar
A lliw gwyar gwyr yn heli
A llurygawr glas a gloes trychni
A thrychion yn dud rag reidrud ri
A dygyfor Lloegr a dygyfrang a hi
Ac eu dygyfwrw yn astrussi
A dygyfod clod cledyf difri
Yn seith ugein ieith wy feith foli

DIWEDD.

GWALCHMAI AI CANT I OWAIN GWYNED.

ARDWYREAF hael o hil Iago
A gennys dra chas dra Chors Fochno
A gyrchws glyw Flandrys a flemychws i eu bro
A bar yndaw yn diolo
A lithws llwytgun ar fun fo
A borthes branhes Brynaich gyfro
A gymhellws treth o Dwr Penfro
A elwir o wir orau Cymro

DIWEDD.

ARWYRAIN OWAIN GWYNED.

GWALCHMAI AI CANT.

ARDWYREAF hael o hil balch run
O Faelgwn Gwyned gwinfaeth reidun
O Gadwallawn Law hir llawrfab Einiawn Yrth
O arth orben aerbost catgun

DIWEDD.

[1] Cymyt ath brydyt.—MS.
[2] Ny bryd yn uas.—MS.
[3] Ath lawt.—MS. Ath lawd.
[4] Rac ofyn an angor hyd oror mor rut.—MS.
[5] Deu yg kreu, &c. MS.

Digitized by Google

AWDL

A Gant Gwalchmai i Dafyd mab Owain.

Araf haf hear gweilgi
Eirioes coed oergled celli
Allwynin ossid o symud arglwyd
Erglyw Duw fy ngwedi
Anwyd prophwyd prud ioli
Ud nefoed reg oed rodi
Amser ym ceri ef carwn dafyd
Y defawd am llochi
Ni llwyd fy llechfod hebdi
Carenyd Dafyd dyfn fri
Nym rwyd geidw rodri nid reidus wrthyf
Nid gwerthfawr ganthaw fi
Nym gwna o neb tra trosi
Trôsof ir gof arglwydi
Mor yw gwael eu goloi
A gwlad Cymru mor gymri
Nyd mod mau dewi heb honni pwy oedynt
Prynesynt eu moli
Owain angerdawl anaw anfeidrawl
Aer wrawl wrhydri
Cadwallawn cyn ei golli
Nid oed a lludw y llawdai fi
Cadwaladr cerdgar cerdau cyfarwar
Cyfarfu a'm perchi
Madawg madioed godoli
Mwy gwnaeth uy mod no'm codi
Un mab Maredud a thri meib grufud
Biau bud beird weini
Irdud urdas gymhelri
Callon clywaf yn llosgi
Lleaws teyrned lliaws dyfryded
A'm dyfrys eu trengi
Trangaf truaf trueni
Tranc am cennis cyn no mi
Medyg a iolaf
Medyg plant Adaf
Y Duw uchaf erchi
Archaf arch i Grist celi
Wy gaffael caffaf rëi
Cynhysgaeth dofyd
I gynnif dafyd
I gynnal ei deithi
Can glod a gorfod gofri
Gwyr a thir a hir hoedli

DIWEDD.

CANU A GANT GWALCHMAI I RODRI FAB OWAIN.

Dymgwadoles Duw dyfyn bwylladoed
Dymgwallofies bod bud ar gyhoed
Dymgoluch gogled gweglyd luoed
Dymgodau dehau dyhynt breidioed
Dychrymynt fy nghlod y' nghlud fandoed
Dymcyfeirch pawb ym mhob lleoed
Pwy gorau gwledig yn y gwladoed
Dysgwrtheb gwrthrawd gwrthrod i honni
Hwnnw yw Rodri rwyd ar oloed
Ar wehelyth byth brys wy anlloed
Adaw wy wallaw o well gadoed
Arlludiaw Rodri i rodwyd y del
Nyd gochel ryfel rialluoed
Nyd gwr gwyr i amug aml gnud gynfedyd
Ai chantrefyd ai chantrefoed
Nyd ef Rodri mawr mur ciwdodoed
Nwy pen cynnadled pob cenedloed
Ys ef Rodri hir huysgwr deyrn
Huysgwthyr cedeyrn y cadwennoed
Ac o Rodriawg rwyf lliwydoed
Rodri rad gymryd y byd fydoed

Bid ged gynnefawd gynnefin cyfrein
Cyn twrf dwyrein dwyre brwydrin
Bid wych y gogled uch gwled uch gwin
Bid lew yn deheu yn ehang fin
Bid gymry ny gnaws yg gnawd feithrin bar
Ac ym cyfeillt car corf fysgiolin
Ac os mi ai haed herwyd twyllrin
Nym bo un cyfieith namyn Cain
Caraf Rodri draws dreis gyfredin ei enw
Yn Efrai ac yn Lladin
Ac ym mhob cyfieith yn gyfiewin
Hyd yd breswyl hwyl haul Fehefin
Gollewin wledig wlad teithiawg hael
Gwyr ail gyfael gwrawl gofawg
Gorsaf teyrned gwersyll wychawg
Gorsed i lluoed gorsaf nerthawg
Gorsefyll yn ryd rodawg annibellt
Nid heb waed ar wellt ar wallt peithia6g
Ac o Rodri oed y Rodriawg
Mae yntau orau un tormennawg
Tormennoed anlloed an llyw tiriawg
Torfoed eurdorch oed am eurdorchawg
Teyrnfab Owain tremynniad trais hir
Treth treulir a'i dir yn digasawg
Traethaf o honaw honnaid farchawg
Tra ym donwy Duw dawn arderchawg

Ban yd ran ei rad i rodolion byd
Balch ei fenwin beilch ei faon
Ban bref biw yn riw rag edeon
Pan orch eol cad cedawl wron
Ban beisg berion a bwystgunion—coed
Cadr bonhed bud a berthon
Cyflafan taerdan rag teyrnon
Cain felaig pen draig a phendragon

Dragonawl feidriawl fadiain yn elfyd
Alaf geinryd elw dy ganrain
Dy ganred dy ged dy gyfwyrain

Digitized by Google

Dy gynnif dylif dedlid gymain
Dy gymri gymryd
Dywyn dy wynfyd
Dy gangau genyd
A'm pryd a'm prain
Dy wasgar cynnygyn rag dyrain
Dy gwesgryn drudwyn drudwyr Lludain
Dymgorllwyd arglwyd argrain wyr Grufud
Dadanhud anghyd angerd Owain
Dychyrchws fy llyw llew mawr mirain
Dechennis dewis deurud goelfain
Dy warae orau dy orwyrain
Dy orofyn ar bawb hyd bell Rufain
Dysgwedwn gwelsant ar gan celain
Am draeth Edrywy adrywed brain

Erbyned erfai
Eur falchwawd walchmai
Yn awr difai
Yn urdedig
Yn synwyr yn llwyr yn llunedig
Yn faith ferth yn gerth yn goethedig
Yn enw un orig, yn emeinig emyd
Ediebrid ny diodrig
Nys muner na fer na fynedig
Nys difeirn cedeirn cad arglodig
Nyd yn wyry yn war
Yd wesgryn esgar
Yn wythtar yn weithfudig
Yn hywyd yn rwyd rag hwyedig
Yn ried Gwyned gwynfydig
Yn gar gan Dofyd yn ei garennyd
Yn dragywyd annhranghedig

DIWEDD.

ARWYRAIN MADAWG MAB MAREDUD.

GWALCHMAI AI CANT.

ARDWYREAF deyrn eurgyrn adawd
Eisor cor cwbldawn estrawn drallawd
Ystryw dra-mesur
Ysgawl pybl pobldur
Present penadur
Prysur durawd
Prydain â danad
Prydydion borthiad
Boed cyfoed dy rad
A'th wlad a'th wawd
Ethiw dy ergryd
Yn eithafoed byd
Arthur gadernyd
Menwyd medrawd
Madawg maws odrud
Mygrfab maredud
Meiriau drablud
Drablawd fosawd

Ac yssid arnad ar neb uwy gnawd
Na mwy gronni eur nog erwaint flawd
Ni ryd rwysg eryr
Hyd troed o'i dymhyr
Yr ofyn herwyr
Yn herw ystawd
Nyd haws yth esgar esgor dy gosbawd
Na chaffael tywyn ni bo tywawd
Nid oes gystedlyd
I hael hefelyd
Or a pyrth bedyd
A fyd a fawd
Nyd ydyw yn fyw
Ni daw ni dodyw
Ni chynan ni chlyw
Ni chlud molawd
Hyd pan del Cynan cain adfwyndawd
A Chadwaladr mawr mur pob ciwdawd

DIWEDD.

MARWNAD MADAWG MAB MEREDUD.

GWALCHMAI AI CANT.

CARU Duw diwellig ymdired
Cyrchaf car cerennyd afneued
Car am oedd nym oes
Corawg fynawg foes
Corf eirioes, aur fy nghed
Caru dyn nyd dilys ogoned
Can dyddaw i fraw frwyn dynged
Cerais ud Powys
Cerifi fordwys
Cosb lloegrwys llaw hyged
A hedyw ni hawdd wyf oy fyned
Nym byd bun nym beidd dyn dyhuded
Dyhed dym goryw
Diwed arwyd yw
Diliw ryw, rin golled
Rewin mawr am wyr wawr waredred
Rwysg heb warth
Rwyd o'i barth ymborthed
Rydost fy mhenyd
Rydrwm fy nhristyd
Rym ergyd oer goded
Rag galar garw afar efrifed
Ryfei farw cyn Madawg mad aned
Cynawon cadud
Cadrfeib Maredud
Cad gyhud gynnired
Cyn arfod yn oes fod fy nghed
Mor gresin frenhin gwyn gogoned
Gruffud gredf uwel
A grym hy hywel
A hywyd oloed
A hwyaf arnaf ernywed
Ar deurud Fadawg fod tudwed

Digitized by Google

Tudwed to yd edrith fyth fyd cymry
A chymri a chymrwyn
A chynnadw a hirgadw hirgwyn
A hirgur o dolur ei dwyn
Ac i duw o'i dawn
Yd archaf i arch iawn
Awdl frwythlawn
Frwyth gymmwyn
Cyfedmig geilig gal wenwyn
Cyfeisor êchdor ach drylwyn
Trilliw ei lafnawr
Treulyn ysgwydawr
Trylew fawr falch derwyn
Tyrfa torf terfysg heb difwyn
Heb diwad yn orwlad orllwyn
Gorllecheisi eisiau
O'i oesfriw aesfrau
O'i angau anghlaear
O freidin freenhin freidgar
O Fadawg o'i fod yn daear
O nenbren Powys
O draig dragonwys
O diphwys ei dafar
O difeithiad Lloegr llafn dyar wrth ud
Nyd wrth fedr ei alar
Galwaf Duw gan deifniawg adfar
Gal ofyd huenyd huarwar
Hywir draws draglew
Hywerth feirch orthew
Eurllew llech ysgar
Lluch ysgwn pan esgen ufeliar
Llawch eirchiad llaw borthiad adat
Llerw falch farchawg
Llafr fawr fam Fadawg
Llary llysawg lluosgar
Llywelyn llyw diarchar
A llawen cyn y bo llafar
Llawfryded frydau
Yr Madawg ys mau
Marth gofiau gyfesgar
Aes gychwyn ysgwyd wyn wanar
Ysgor corf ysglyf torf taerfar
Esgud ei angad
I esglywu gwlad
Gwleidiadon gyngwasgar
Gwae gymry gymri gyfagar
Goloed grud hyged hygar
Hygar glew hael ud
Hael fab Maredud
Hawl odrud gwaedreid cad
Ced eglur cedeyrn gur gyrthiad
Cad amlwg crai cyflwg cywlad
Cywleidiadon cyhoed nerth oed nawd
Cun gynnawd gynnifiad
Cenytesid llawr llwyr drefad
Llesgen deg llysoed cyfarad
O ben Pumlumon
Hyd borth Caerlleon
Pair dragon draig furthiad
O Fangor fangeibr oleuad
Hyd orwyd Meirionyd meidriad
Medresid mawr ri
Mawr ran gan deithi
Arwystli arwyste rad
Aur hwysgynt wyr Bledynt bleiniad
Aergorf torf terfyn achubiad
Och Duw na dodyw
Dydbrawd can deryw
Derwydon weini nad[1]
Diwreidiws Powys peleidriad, ryfel
Ry farw ud gwlyb ystrad
Astrus chwedl ry chweiris i Gymry
Ystryw chwerw nid chweriau i ryle
Ail marth mawr mor de
Ail yrth ail syrth fe
Ail gawd gne gnawd gyfre
Ail diliw dilain draig erhy
Ail dyd brawd braw ystawd ystle
Ail llam am edfyn
Yw llad llywelyn
Ail dechryn am dechre
Ail dewr ud ai trymgud trymde
Ail drais wael am hael am hynny
Am orwyr Bledynt
Ym gorflawd lledcynt
Aml edfynt am dyle
Am adfod arth arfod arf he
Heb edfryd y' ngweryd wely
Gwelais dorf am dwr
Gwelais wyr am wr
Am wledig Edeyrniawn
Gwelais frad a chad a chamawn
Cyfrwng llew a llyw Merfyniawn
Gwelais Loegr y' ngrwn
Gwelais ais yn dwn
A thonwaed ar estrawn
Gwelais haul yn heiliaw ban llawn
Yn medu medged i oru eirchiawn
Gwelais wehelyth
Ac eu trefnau tryth
Ac y treth ni ogawn
Gwelais gynt wy cenynt cw dawn
Rag Madawg mechdeyrn Lleifiawn
Lliaws twr twnfriw
A gwaed freu am friw
A Ffranc trwch trathawys
Lliaws torf o derwyn Argoedwys
Am ud glew a glywid a Lloegrwys
Lliaws bard a borthid ar ei wys
Ar ei fed o felged gwlad achrwys
Lliaws eurfeil fawr
Yn llys llary a llawr
Heb hyd fawr orffowys
Lliaws aes esmwyth falch Gaerwys
Ar ei helw a hwylynt trallynwys
Lliaws cledyf claer
A glaif rud raid aer

[1] *Neu*, veinin ad.—D. D.

Digitized by Google

A gawr daer drag i wys
Lliaws teth rag treth tra brimwys
A bydin a bedrawd tu eglwys
Lliaws gorwyd gwelw gwalch frowys
Frwysg ffer ffraeth fraisg grawn faeth gre-
Lliaws gwinau fadw frawd tywys [wys
Tu hir tref tremyniad amdyfrwys
Lliaws llwyd a llai
Lliaws erch erfai
Lliaws grai grym diffwys
Lliaw coch ceinwiw
Cynfyn ford fawliw
Felaig riw redecdwys
Lliaws du a dwn a mygdwn melyn
A milwyr dragonwys
Can ry gallas Duw draig Powys
Crei dechryn dechreu garawys
As rodwy fy ren reidun drugarawg
I Fadawg fad gynnwys
Gan lain y' nglan Baradwys
Gan engylion gloywon glwys DIWEDD.

BREUDWYD GWALCHMAI.

Boed ym dysgwy Duw dwywawl annwyd
Mal y dysgws Duw Dafyd brophwyd
Boed ym dysgwy Duw dwys ym gadwyd
Rag cadeir enweir yn weitheu rwyd
Kym llywy Duw yn diarswyd
A dyly arglwyd a erglywyd
Ry llofies yntef
Undawd gyfadef
Gan engylion nef
Neu ry-urdwyd [nwyd
Er mawr gwymp Madawg modur plym-
Am bost cad ced goeth oeth ym uthrwyd
Ni'm ethrefig Duw a digfryd osseb
Ny lludiwn i neb newid breudwyd
Nyd breidgof genyf cen bwyf llwyd
Lleas goronwy gwr yn ysgwyd
Nyd gau o'i angau ym hangenwyd
Yn agal gofal dyual dyfrwyd
Dyfryded fonhed fennig yd wyd
Dechryd hun a hoen hon pan dodwyd
Dychyrch cyfarwyd dychyfarwyd, a mi
O drechryni y tri yd ym treulwyd
Genilles gnaws aur awr a ducpwyd
Cwl oed fy ngadu cany adwyd
A adwy creawdyr mad y crewyd
Ei wadawl er Duw diawd a bwyd
A dillad i noeth nawd rag anwyd
A gwely a thy a thes aelwyd
Eli freienhin elwch cyd wyd
Nyd el yth blegyd neu ryblygwyd
Ac am bo o'm bud ym niwedwyd[1]
Bod Duw ym diheu cadwyd
A chadw dy gyfraith
Hyd ym cyfranc a'm llaith
A'm llwydaw golochwyd DIWEDD.

AWDYL

A Gant Gwalchmai i Efa ei Wraig.

Calan hydfre cain cynwyre
Cyfarwyd dwfyr yn y dyfyrlle
Cyfarwar ac wyf ar gywir garu
Ac afar gynwyre
Cennyn can ein Duw neud de
Cyfryw atreg cof atre
Cyfdaerant y ron a rin a cheryd
A chur gnodyd ar ne
Gnaws edyn adnabod bore
Gnaws am ban benial ystre
Gnawd o'm gwawd gwychran i falchlann[2]
Gnawd o drin dres aele [febin
Gnawd gwedi ryserch ryse
Sylwed gwyth gwrth y dwyre
Gnawd erof hiraeth a dygyllaeth echen[3]
Ac uchenaid fore
Gnawd march o feirch rabire
Yn farch dewr yn farch dyre
Gnawd gwraig gwell genthi
A fo gwaeth idi
Fy adas ni debre
Dilyw a dyfu dydbrawd a dyfi
I dygyfor i gynne
Yd y gyfwrw enwir yn enwerys goll
Y' nghyllestrig dande

[1] Ymuwetwyd.—Ll. D. D. [2] Hiraeth edgyllaeth echen.
[3] *Neu* Valchlaun, falchlafn.

CANUAU CYNDDELW BRYDYD MAWR.

ARWYRAIN I OWAIN GWYNED.

Cyndelw ai Cant.

Ardwyreaf hael hwyl gyfrgain yg cad
Hwrd gleisiau feidiad flaid cyfwyrain
Yn ail arwar mawr myn yd gyngain
Yn ail awduriaeth medfaeth madiain
Yn falch awyd gwalch goradain
Yn ail awen dofn o dwfn gofiain
Yn ail arwraid fy huadain
Yn ail arwyre ail arwyrain

Digitized by Google

Yn ail gerd i'm rwyf yn rwyd yd fain
Yn ail gair moliant moli Owain
Cyfarw ag Eingl am Degeingl dired
Gwaedlaw ar darwed gwaed ar darwain
Cyfarfu dreigiau riau Rufain
Ac essilyd ran fud y gwigain
Dragon o dwyrag draig o dwyrain
Draig wen ollewin well y dichwain
Oed cleudaer oed claer cledyf uch gwain
A llinon yg gnif a llafnae llain
Llafn yn llaw a llaw yn llad pennain
Llaw ar llafn a'r llafn ar llu nordmain
Ac eryfoed trwm rag tremid angau
Wyned creu ac eryfain
A gnawd y cigleu adneu ednain
Ar edrywan gwan gwayw yw yn adain
Ar edrywed gwaed gwaedai gigfrain
Marchogynt feirw ar fil frain
Marchogion Brynaich branhes Owain
Celyrfed dachwed celaned crain
Calenig udud coelud celain
Cynt yd awn am dawn am dadwyrain
Cerdorion amryw am rod Owain
Ar ha cadr cadell hiriell hiriain
Ar berging coeling am eu coelfain
Ergyrwayw cludlain clod huysgain
Eryr huysgwr ysgwyd arwain
Erchwyniawg trylew trylwyn uch prain
Tryliw ei ongyr angryg rysgain
Gwaith Aberteifi torrynt grain waywawr
Fal gwaith Fadon fawr wriawr oriain
Gwelais gadau geirw a rud feirw rain
Oed ryd i fleidiau eu hargyfrain
Gwelais eu hadaw heb eu hadain
Y dan draed adar gwyr gwanar gwain
Gwelais eu trychni trichant celain
Gwelais wedi cad colud ar drain
Gwelais rag terfysg twrf adfirain
Torfoed ymosgryn tarf ymysgrain
Gwelais trydar crain y ar drumain mor
Gwelais ei hesgor ysgar dilain
Gwelais beleidr gwyr am fagwyr fain
Gwelais parau rud rag ruthr Owain
Gwelais ar saeson trychion truain
Cyn dyd difedyd fedel cyngrain
Gwaith fudig gwledig gwlad feibionain
Gwaith bryn dyganwy au dyganrain
Gwelais yn Rudlan yn rudlanw cain
Torf arwr am wr am orwyrain
Gwelais rag Penfro penadur digard
Gwelais rag Penard pen ar digrain
Gwelais eu berthl wrthlu yg crain
Yn yd byrth berthdud golud gwylain
Gwelais dyrf dygyn gwelais dyrain
Gwelais dyrawr awr arwyd dadfain
Gwelais darf ar gyfarf ar gyfaniain
Gwelais aer uch caer uch coed Llwyfain
Nyd oedynt wyned wryd fychain
Nyd oedud fygwl fugail Prydain.

DIWEDD.

ARWYRAIN I OWAIN GWYNED.

CYNDELW A'I CANT.

ARDWYREAF hael hawl diachor
Aerdarf arynaig aerdorf angor
Aer fawr fud fawr far aer bar bedror
Aerfawr fud fawr falch gwalch gweilch
Aer gyngrwn ysgwn aesdwn eisdor [oror
Aer gyngredf annedf anniolor
Aer a wnaeth ar draeth a dreithitor
Rwng Arfon peues a mynwes mor
Aer rag dinas caer cadr dyodor
Cadarn gyfarfod gwrthod gwarthfor
Oed dygyngwed Eingl oed digyngor Lloegr
Llu Prydain yn ymatgor
Oed anystwyth gwyth gwaith anesgor
Am Deifi am dwr am dwrf angor
Oed amdroch llynges aches achor
Oed amgen gwaith Fon a gwaith Fangor
Oed amgoch ystrad am ystryw por
Oed amlwg ysgwyd am weun ysgor
Oed amliw gelau oed aml gelor
Oed am dinau crau clau clywitor
Oed gwrd am alaf am Alun drefred
Oed gyr ban brofed cyfred cyfor
Greid goluch dyluch dilochitor
Grym afrdwl Ercwl ar grynitor
Teyrnas fy rwyf rwysg Edifor
Teyrnfoes eirioes eiriachador
Teyrned ai gwyl a gwelhator
Teyrnged yth law taw telitor
Teyrnaig arwar arfollitor gwen
Teyrngerd awen amgen am gor
Arwred Gwyned gweinidator
Arwyrain Owain cain cenitor
Arglwyd a'm cynfaeth cyn fy hepcor
Ar feirch pasg yg gwasg yg gwisg porfor
Arglwyd am porthes porthle teudor
Porthloed ysgwydawr pyrth mawr marmor
Arglwyd far gwrdfar gwrd faes oror
Arglwydaf gwraf gwrhyd echdor
Arglwyd Duw hedyw boed hawd amor llary
Llid esbyd ysbar ysbydawd ior
Nyd amdlawd nam gwawd nam gweditor
Yth fyw Faelgwn ryw ran gyfeisor
Nyd af y genyd mynwyd mawrior
Nyd athwyf drais wr dros dy gyngor
Nyd adwyd hebof heb gof heb gor
Nyd ediw hebod raclod ragor
Nym golo Gymro gwr diohor
Nym golud golut golythator
Nym gomed oi barth borthfeirch efrifed
Beirnaid am regyd beird am ragor
Ath folant feirdion derwydon dor
O bedeiriaith dyfyn o bedeir or
Ath gyfarwyre bard bre breudor
Cyndelw cynhelw yno cynnor
A'th gyfeirch ce wr cyfurdator
A'th gyfarchaf well pell itor
Hanpwyf well o honawd gawd gweditor
Hanpych well o honaf

Digitized by Google

ARWYRAIN I OWAIN GWYNED.

Ardwyreaf hael o hil Einiawn yrth
Ni cheuir ei byrth erbyn berthnawn
..... gwalchlid gweilchlawn
A oru gwythlawn
A orfu ar llu rawn
A oreu cadau Caredigiawn
..... cynnygir coelfain cyflawn
A budlaw bodlawn
A dylud cy frwythlawn
A dy cynnif canys dichawn
A dyly Cymry ai cymer drwy barch
Fal y cymerth march gwedi meîrchiawn
A dyryd ei fud i feird proestlawn
A dyran atan ataw yd awn
A fo balch dulliaw o dull cyfiawn
A fo traethadur traethed ei dawn
A fo bard digard o myn digawn
Cer bron bro lydan gochaan gochaawn
Y dangos nad byw llary llyw Lleisiawn
I geisiaw mynawg myned a wnawn
Ni cheisiaf drostaw medyliaw myned
Nid ceisiaw caled ced Caswallawn
Nis llud llu cyngredf dedf Dyfnwallawn
Dyfnwallaw anaw anewig dawn
Nis card cyrd amnad anghad anghrawn
Nis car llid fyged lledfegin grawn
Nid lle..gan lluchfar lluchfeirch erchrawn
Nid lle...an helder crynoder crawn
Crynai Faes Carned rag carnial ei feirch
Rag tarf dihefeirch tyweirch tir dawn
Crynai flaen bra...d brad gad greulawn
Rag bar braisg wledigfal brig briw gawn
Crynai elorfeirch bre bryd nawn
Crynai elen rud rag ei we.....
Crynai gylch cadlan cadle estrawn
.....alch llafar llas eithiniawn
Crynai a chwr ysgwydawr
Pan dorres wr Mebwyniawn
Crynai ys is gwyn fynnawn
Mau fad gwaywdawn
Trydar ffawd awn
Trylew
Tryliw eu peleidr pan fo
.....am fedgwyn am fedgyrn llawn
Tyrrant am eu rwyf rwysg anogawn
Torfoed amnifer am ner am nawn
Am eryr cedwyr a'm ceidw yn iawn
Cedwid.....nef nerth Merfyniawn

Armes draig dragon pedrydant
Llid ergryd esbyd esborthiant
Llydw amnawd oesgawd ysgarant
Llwrw branes ll ormes ormant
Llyw llafnawr llew llawr dichwant
Llwybr llanwed llenwis y ant
Om prydest ym prydain amgant
Amgre bryd o bryder adfant
Am drist beird am if diyrdant
Amgen fyrd o'e gyrd yd gerdant
Am Owain Gwyned yd gwynant
Mur moreb deu wyneb dyfnant
Dyfnais rod o'i fod o'i fediant
Medgwyn maith a'n maeth o'i ariant
Medgyrn dyrn dyrniad fant
Medel cyfriau cyfrifant
Ffwyr ffyrfder ffer ffyniant
Yn gwrhyd ardduniant
Gwrd eifor eisillyd Morgant
Nid aeth trais tros Emrais a ant
Oi amrawd gwarthflawd gorthoriant
A saint saith mil dybuant
Saith angerd seg yn difant
Glas ferau heiyrn heasant
Glas lafar gwasgar gwisgasant
Am dwyll marchogion marchogasant wyr
Am du a lliant
Am ardal Caer Dathal doethant
w amdrai amdrwch yd aethant
Am aid fleiniaid flaid anant
Am drychioed am drychu naw cant
Amdrychion berion buant
Amgoch bryn a phenryn a phant
Aml celain y'nghrain y' nghreunant
Y g.....creulanw ewyngant
Dor ysgor ysgwyd eliphant
Elyf nawd adrawd edrywant
Edewyd arneu ernywiant
Er nad byw rywr ryw runblant
Card anghard anghen a'm peidiant
Car cerdau cerdorion ramant
Cadarn farn feirniaid gwestifiant
Cyrd Forach cyfedach carant

Kerdgar cyfarwar cyfarwyd yw Duw
Diwedwr cyn trychwyd
A'm rodes nid rod gwaradwyd
Trech wyned haeloned hylwyd
Traul gordrud golud goleurwyd
Coel calan cyman cymhenrwyd
Glew gloywrad gloyw gyngad gynghwyd
Cyn canfeirch o duch ceirch cynnwyd
Cynwan torf terfysg ymorchwyd
Cynwayw gwyth gweith fudig arglwyd
Gwedi gwalch gwladlawch gwladlwyd
teyrnas
Teyrned gkwyd
Gwedi gwawr gwriawr gwreidrwyd
Gwraid ri gwesti gwastadrwyd

MARWNAD I OWAIN GWYNED.

Cyndelw B. M. ai Cant.

Cadwedig ym cof codiant om arglwyd
Cor dygwyd caer dygant
Aros marw mawrgoel darogant

Digitized by Google

Gwedi gwr arwr ar orwyd
er orug orau bei canmlwyd
Ni thwyll pwyll pellnod heb arglwyd
Ni thyf cof rag codiant ebrwyd
Ryd euras riau ryd afrwyd
Ryd eurais Emrais amrygwyd
Neud efryd cerdawr neud afrwyd cerded
Cerd am ged am gerthrwyd
Can ethyw llawr llyw llawn awyd
Llawch Gwyndyd gwendud ehangrwyd
Beird borthiad braint neirthiad nerthrwyd
Braw Brynaich ysgwyt faich ysgwyd
Balch edlid yssid ys arwyd
Ys ernyw ys arnaf yd gwyd
Ys wyf wedi rwyf rodrwyd
Bard difro dyfryd heb arglwyd

Arglwyd glew aerllew ydan eurllain gled
Gledyfal gynwyrain
Arglwyd rwyd rud fu ei gigwain
Arglwyd hael hirglod dadwyrain
Arglodig arglwydi orchrain
Argledr llawr arglwyd mawr madiain
Aryf eryf eryr Nanhoeunain
Araf yw arwyd y dichwain
Ardrud walch gwrfalch goradain
Ar hil Run rud weryd a main
A dragon coeling nid coelfain, ei dwyn
Ys coel brwyn braw dilain
I gerdawr a'm preidiawr a'm prain
I eilwyon am eirchion archfain
I flaid rud i fraw fud i frain
I feird dwfn dyf yd a gofiain
I gyndelw oed ardelw urdain
Urd wledig llurig llu aergrain
Urdws Duw diwyrnawd Owain
Urdawl ben priawdnen Prydain
Mal gwaith Arderyd gwyth ar dyrfain cad
Yn argrad yn aergrain
Uch myrd wyr uch myrdin oed cain
Uch gwalchlan uch gwalchlad pennain
Uch gwayw ryn yn rudaw adain
Uch gwaed gwynt golau hynt gwylain
Uch gwaed lyry gwaedlanw gwaedai gig-
Uch gwaed frau uch adnau ednain [frain
Yg gawr huysgwr huysgain yn wybr
Yn ebrwyd gyfarwain
Y gwrfoes yg orfaes cyfrgain
I gornawr gwriawr goradain
Ygwrial ygwryd Owain
Ygorun aergun aergyfrain
Yn aergad yn Argoed Llwyfain
Ym pen draig dremynt oed celain

Calenig beird byd buched redusion
Bugail Mon mall dired
O'i fawrwlad morad maraned
Ym roded rifed anryfed
Ym aelwyd yd barthwyd berthed
Berth wartheg anreg anryded
As dygaf ys dygyn atchwedled
Ei fawr glod hyd fawr glwyd rossed
As duch Duw yny dangnefed
A dug trais tros Erch a Heled
A wnaeth anfadrau anfedred ar wyr
Ar weryd maes Carned
Pan amug Tegeingl teg rysed
Rysfa cad cadellig foned
Oed tramawr trameirw yn dyhed
Oed trymle gweithle gwythloned
Oed tromwan coelwan calfed
Oed tramawr tremynai tachwed
Oed tremid cyfnewid cochwed
Cledyfal clau dywal diwed
Clwyf efnys dyfrys dyfryded ys mau
Braw gofiau brau gyfed
Porthi hoed argoed argywed
Porthloed gwawr porthes llawr llaried
A'm rodes rud aur gymmyred
As rodwy Trindawd trugared
Gwrawl hawl haelonaeth gorfed
Gwrfalch balch bwlch y difâed
Gwr efrais yn trais yn trofed
Gwr afraid ei farwnaid i fed
Gwr gwaedrwyf aerglwyf eurgled oed ei arf
Eurgorf tarf torf hywled
Gwlyd wrth wlyd wrth wlad gyfanned
Garw wrth arw wrth awr gymined
Chweg wrth chweg wrth chwedl ei fawred
Chwerw wrth chwerw wrth chwant cyw-
Gwrd wrth wrd wrth ordrud gwned [rysed
Glew wrth lew wrth lyw teyrned
Gwyl wrth wyl wrth ellwng refed
Gwn oed hwn oed hiriell Gwyned
Gwyned ar gynnan aer gynnygn rebyd
Gwystyl bedyd byd eilig
Ym buched haeloned hilig
Hil haelion heilyn dychymig
Hawl greulawn hael hwyrgrawn hirgryg
Hard i fard ei fwrd nadolig
Oed aelaw caer aelwyd Beblig
Pobl ar wled yn hed yn hirdrig
Mygr dragon gwron gwyrenig
Medw medlys melus eumestig
Meiriau angau angheinmyg ei farw
Ei farwnad ni difyg
Aerllew tarf torfoed friwenig
Arllaw lles arlleg tres treisig
Cyrd cerdynt mal cynt Celliwig
Ar wyr wawr ar feirch mawr mawrthig
Fraeth leision leisiaid cynnhebig
Ffriw eurdo ffrwyngno ffroen dyfrig
Ffrawd wallaw anaw anewig
I fynu i fyned am dirmyg
Baran llanw ger llynges gerrig
Blaid aerflawd amnawd ammwythig
Berth nerth der haelder huenyg
Burthiad cad cedeirn ar drysug

Digitized by Google

Bud am bu am bo i edmyg
Bod am rod am rwyd galenig
Buelyn am win am wenyg o fed
Feird orsed wersyllig

Gwersyll torfoed tew llew lladai
Gorsaf tarf taerfalch fal Gwalchmai
Gorfaran gwrfan gorfydai
Gwr yn aer yn aros gwaed fai
Bryd Erof gryd arf grau a dodai
Brwydr aergrwydr eurgrawn ni gudai
Bradawg waith gwyniaith gwynygai
Brys briwgad brig bragad briwai
Brwysg lafnau yg crau yg crai celaned
Cymined cymynai
Gwyrd heli Teifi tewychai
Gwaedlan gwyr a llyr ai llanwai
Gwyach rud gorfud goralwai
Ar doniar gwyar gonofiai
Gwydfeirch ton torrynt yn ertrai
Gwythur naws fal traws ai treisiai
Gwydfid Eingl yg clad ai trychai
Gwydgwn coed colled au porthai
Gwydwal dyfneual dyfnasai...fy mod
Fy mediant a gafaai
Collais arglwyd call nym collai
Corf eurdorf eurdal am rodai
Cof cadflawd a'm cawd a'm carai
Car cerdawr cerdau a'i cyrchai
Gryd wasgar lluchfar a'm llochai
Grym dillud dullus fab eurai
Gredf greidwyr a chyfyr a chai
Glew defawd glyw oestrawd aestrai
Ystre hynt wastad gwestai—gwyndigyf
Gwyn eu fyd bieufai
Gwyth ysgor tra mor tra menai
Gwlyd elfyd elwais o honai
Tra fu Owain mawr ai medai
Med a gwin an gwirawd fydai
Gwyned wen Gwyndyd len ledpai
Gwedi gwawr cad fawr ai cadwai
Pa wladwr arwr ar wyndai
Pa wledig a wledych arnai
Gwledychws ar wlad ar wledolion med
A mediant ar dirion
Gwledychawd molawd mil feirdion
I foli telthi teyrnon
Gwladoed pair cadair cadfaon
Yn nherfysg yn nherfyn Saeson
Yn nhorfoed cyhoed cyngreinon
Yn nharf enwerys gwrys gwron
Yn nhwrf llu a llef ysglyfion
Cyrn cenynt cerdynt carn-weilwion ar dir
Ar derfyn Caerlleon
Eurllew byd esbyd esborthion
Aur llyw llwyth lleithig prydydion
Aur golofn aur diofn deon
Aur anreg redeg rodolion
Eurgor dor dinas cerdorion
Eurgorf torf teyrnas nwython
Eurdraig Eryri eryron—fyhyr
Eryr gwyr golluchon
Dangosed gweithred gwaith Fadon
Yn nyd gwyth gweithfudig dragon
Ar llwrw ysgwydfwrw ysgyrion
Arllwybyr llad a llafnau rudion
Ar greulif ar greulyd feirwon
Ar greulan baran berion
Ar greulen ar greuled Arfon
Creulanw gwaed am draed amdrychion
Amdrychid erfid arfogion—i lawr
Am eurglawr mwynfawr Mon
Nid gair gau ef gorau gwron
O For Ud hyd for Iwerdon
Hyd Elfed trefred trag Idon
Hyd Elfael eilfa Gwenhwyson
Hyd weryd wryd orchordion
Hyd warawd reidgnawd reidusion
Hyd Gaer Gaint i gadw braint Brython
Hyd Gaer Llyr a hyd Gaer Lleon
Hyd Ystreigl hyd Eingl hyd Aeron yd aeth
I bennaeth o Benmon
Pennaf gwr nid gorwag hofder
Pen riau riallu ymher
Tres trachwres trochiad ei wrymder
Prain Prydain preidwyr ehofnder
Pair enwair enwawg y glewder
Par anwar anwas yn racter
Pobl wasgawd ysbydawd oesber
Post esbyd oesbarth elifer
Asbarn mwy dadfarn ai dadfer—yn iawn
Na wnaeth crawn crynoder
As molaf mal yd adroder
Mal ym cant o bob cant cymer
Am hirwnaeth hiraeth hiramser
Hil Maelgwn Maelgynig ener
Marw mawrdraig mawrdrwg y dadfer
Mab Grufud cledyfrud clod fer
Maws medgyrn teyrn tyner—a'm rodai
Nid rodion ni daler
Nid a gwad a rad ym roder
Am rodes rwydles rwyf nifer
O'i alaf amliw biw breufer
O'i breidiawr o'i fwynfawr funer
O'i winllyn o'i winllad ucher
O'i wenllen o'i wenllys
O'i wenllaw anaw anober—nym doeth
Can doeth ym a llawer
O gynnif o gynnhal iawnder
O gyngredf o dedf o dyfnder
O difryd Gwyndyd rag gwander
O warthrud gwrthryn gwyn gwarther
O dyrru ar llew llu llwyrder
Llyw llwyrdrais llwyrdraws y nifer
O dorri o derwyn ober
O gadau rifedau rif ser
O gadwyd Prydain rag pryder—gorwlad
Gorflodiad gorflyngder
Boed llawenyd boed lleufer
Boed cyfadef nef ym Ner DIWEDD.

Digitized by Google

AMRYSON

CYNDELW A SEISYLL BRYFWRCH, AM BENCEIRDIAETH FADAWG MAB MAREDUD. A CHYNDELW A DECHREUWYS.

YM hyfryd yn cymryd cylch
Gan llyw cyfed llew cyfwlch
Marchogwni marchogaeth falch
Marchogion meirch gweilwon gweilch

SEISYLL.

Gweilch cadau yn cadwyd maes
Gwyr gwanar gwawr trydar trais
Gwynfyd beird bod yn eu hoes
Gwendorf gwyn deyrn Powys

CYNDELW.

Cyd bei tau wledig hyd wlad bor—eur-
Aer farchawg deifniawg dor [awg
Rybydei fau faith ragor
Rybydwn bencerd ben cor

SEISYLL.

Am faes tref galw lys twrf emys—a glyw
A glywir yn hysbys
Twrf gawr gorwydawr gochwys
Fal twrf torredwynt am brys

CYNDELW.

Cyd bei tau wledig wlad Run—am Mael-
Maelgynig a borthun [gwn
Kyd bydei fau fed anhun
Rybydwn bencerd ben cun

SEISYLL.

Mi biau bod yn bencerd
O iawn llin iawn-llwyth Culfard
A hyn Cyndelw fawr cawr cyrd
O hon ni henyw beird

CYNDELW.

Rym gelwir yn fyrf yn fysg—arab hwyl
Yn arabhawl derfysg
Yn fyrd cyrd cerd dafawdlysg
Yn brydyd yn brifard dysg

DIWEDD.

ARWYRAIN MADAWG FAB MAREDUD.

CYNDELW BRYDYD AI CANT.

ARDWYREAF naf o naw ran—fy ngherd
O nawr rif angerd o naw ryw fan
I foli gwron gwryd Ogyrfan
Gorun morgymlawd ai goglawd glan
Par-goch glyw glewdraws maws mab Cadfan
Pell yd wledych wyr wledig Arran
Perging cyniwair pair Pedrydan
Pedrydawg Fadawg farchawg midlan
Fy mard lef is nef nid anghyfan
Fy mardair ith barth nid gwarth nid gwan
Taer am aer am gaer am gain walch-lan
Tew am lew trylew traul arian gan
Tarf am galenig torf am galon
Twrf ton fraeth am draeth am draed gwylan
Perierin y' ngofur y' ngofan—fy ngwawd
Pergnawd parch folawd fal nas diflan
Erchwyniawg esgar ysgwyd trywan
Yr yfais i'th lys leisiawn gyman
Eurmydedawg lyn erbyn eurban
Eurgyrn buelin bueilgyrn bàn
Eirioes y perthaist parth ac atan
Emys llaw llamhir a dan lluman
Erchlyfn archlyn ceirw uch cain ebran
Eiliw pysgawd glas gleisiad dylan
Ermid ei greulaw ar ei greulan
Eryr argyfrain er yn gyngran
Ergyrwayw cyncad ar ferch cyncan
Erlyniad fleiniad flaid cynfaran
Arwar fy ngwrdfar ar fy ngwrdfan—rwyf
Canwyf py ganwyf cad clwyf cludfan
Canaf can caraf can wyf gwaethylfan
Canu cerd am borth am byrth cloduan
Cyfodwch cenwch cenyf o'm bàn
A mi feird imewn a chwi allan DIWEDD.

TRI ENGLYN

A GANT CYNDELW FAWR I FADAWG FAB MAREDUD.

MADAWG ai ceidw can urdas
Bryn diormail diormes
Bre uchel braint ardangos
Lle trydar Llech ysgar llys

Yssid yth llys liaws dyn
A chedyrn a chyrn amgen
A gwawd gwedi gwirawd gwin
Ac aur llathr yn llaw deon

Deon unged yn ungoel
Ys berth yd borthir y' ngwyl
A glew ynial yn ynniail
Y glyw ym myw Madawg hael

DIWEDD.

LLYMA ENGLYNION

A GANT CYNDELW FAWR I FADAWG FAB MAREDUD.

YM maes bryn actun canhun neu rifais
Am rhudlafn ar fy nghlun
Ar untrai trychan catcun
Ys elont nef ar nun

Digitized by Google

Ym maes didlystun oed duhun ein glyw
Nid oed glod gwarafun
Pob llary ar llyfnfarch diffun
Pob llew a llafn ar glun

Ym maes y croessau croessassam deon
Marchogion meirch gwinau
Hawlwyr hwylynt am breidiau
Haelon cledyfau rhudion clau

Ym maes tref galw lys torf emys ein glyw
A glywir yn hyspys
Twrf marchogion meirch gochwys
Mal turf torredwynt am brys

Ym maes mathrafal mathredig tyweirch
Gan draed meirch mawrydig
Ar dadl cynnadl ced fudig
Arwyd iawn wladlwyd wledig

Nis gwyr namyn duw a dewinion byd
A diwyd Derwydon
O eurdorf eurdorchogion
Ein rif yn riweirth afon

Llawer gorwyd blawr yn llanfawr llog-
Llemenyc yn ionawr [awd
A llawer gwr gwrd yngawr
Gan Llywelyn lles kerdawr

Llawer gwr a march ym maessing hedyw
Hedychdir digyfing
A llawer gwr gwrd yn ing
Gan hael o hil gadelling

Yn ystrad langwm ystyriais ein glyw
Ystyrient a genais
Torf fadawg fynawg fur trais
Torf lywelyn rywelais

Rhan Llywelyn llyw aere
Or rug hyd ym mudug wre
Llawer marchog march dyre
Lliaws gwas ar hyd glasfre

Ban in dyfynnwyd i gynwyd gadfor
Ein cyngor cynnigiwyd
Cedwyr balch bwlch eu hysgwyd
Hyd y pasg in gwascarwyd

Nid adawo duw dyn yn fyw bellach
Deu byllawg er deryw
Marw madawg mawr ym eilyw
Llad llywelyn llwyr dilyw

Hawdamor waelest edwy
Ar llys gan ystlys dyfrdwy
A lle teg tebyg i draeth
A wnaeth fy hiraeth fwyfwy

Hawd ammaur i gwm brwynawg
Ar tai ar terfynau enwawg
A lle ni llyssir cynnrann
Ar llan od uch llys fadawg

Er pan yw marw madawg wynn
Nid llawen llawer unbenn
Gwae yw y byd hyd i gwnn
A braint diffaith y weithion

Canys bu marw tarw trydar
Ac nid byw fy llyw llawhir
O thyrr calonn rag galar
Y fau a fyd dau hanner

Pei byw llary lleissiawn
Ni luestai wyned ym mherfed edeirniawn
Heb wyr llad gan llyw camawn
Llith berion lluydion llawn

Ym mywyd madawc ni feidiai undyn
Dwyn terfyu tra hyfryd
Nid medwl medu hefyd
Namyn o duw dim o'r byd

MARWNAD FADAWG FAB MAREDUD.

CYNDELW AI CANT.

CYFARCHAF ym ri rad obaith
Cyfarchaf cyferchais ganwaith
I brofi prydu o'm prifiaith—eurgerd
Ym arglwyd gydymdaith
I gwynaw Madawg medfaith ei alar
Ai alon ym mhob iaith
Dor ysgor ysgwyd ganhymdaith
Tarian yn aerwan yn eurwaith
Twrf grug yg godug yg godaith
Tarf esgar ysgwyd yn nylaith
Rwyf myrd cyrd cerdorion wobaith
Rud dilud diledf gydymdaith
Ry-gelwid Madawg cyn noe laith
Rwyd galon difogion diffaith
Rwyd attaf atteb fy ngobaith
Ryd wisgoed wesgwyn ganhymdaith
Rud ongyr Bran fab Llyr Llediaith
Rwyd ei glod o gludaw anraith
Rudfoawg faon ny olaith
Rad wastad wystlon ganhymdaith
Llafn argrad y' nghad y' Nghynllaith
Llafn gwyar a gar o gydwaith
Llaw escud dan ysgwyd galchfraith
Llyw Powys peues diobaith
Hawl ofyn gwr ny myn mabwaith
Hwyl ysgwn ysgwyd pedeir-iaith
Hil teyrn yn heiyrn henwaith
Hael Fadawg ueuder anhywaith

Digitized by Google

Can deryw darfuam o'i laith
Can daerawd darfu gydymdaith
Oed beirdgar bardglwm dilediaith
Oed cadarn angor dyfn for diffaith
Oed hir ei drwyded oed hyged hygar
Oed llafar gwyar o'i gyfarwaith
Oed buelin blas gwanas gwaedraith
Oed eurllew o aerllin gadiaith
Oed difarn gadarn gydymdaith—unbyn
Oed dyrn yn heiyrn haearn dalaith
Ai diwed ys bo can bu ei laith
Y difwyn y cam gymaint ei afaith
Y' ngoleuder saint y' ngoleudaith
Y' ngoleuad rad rydid perfaith

DIWEDD.

EGLYNYON

A Gant Cyndelw y Deulu Madawc. M. Mareduт, pan Uu Uarv Madawc. Am Glybod eu Godwryf.

Godwryf a glywaf am glawr maelenyt
Mur eluit eiluann[1] gawr
Teulu madawc mad anawr[2]
Mal teulu bann benlli gawr
Godwrf a glywaf am glawr yeithyon hir
Hydyr y wir ar saesson
Teulu madawc mur dragon[3]
Mal twryf tormennoet kynon
Godwryf a glywaf godor drein waewawr
Gwae wyr lloegyr[4] yn dyt kein
Teulu madawc mur prydein
Yn llwythawc yn llithyaw brein
Godwryf a glywaf am glawr llafur rei
Ryuelglod disegur
Teulu madawc[5] mawrglod mur
Mal gawr toryf teulu Arthur
Godwryf a glywaf[6] am glawr uagu glyw
Glew[7] vadawc bieufu
Trinua cyua kynytu
Trydyt tri diweir deulu
Tyll eu hysgwydaur teruysc vawr vaon

DIWEDD.

EGLYNYON A GANT KYNDELW Y YWEIN.

M. Madawc.

Ywein aer dilein a dylif yg gawr
A llafnawr llat heb rif

[1] Elfan.—Ll. du.
[2] Anhawr.—Ll. du.
[3] Galon.—Ll. du.
[4] Gwae lloegr.—Ll du.
[5] Eglur mur.—Ll. du.
[6] Ar.—Ll. du.
[7] Gloew.—Ll. du.

Ac o du gwaedlafyn gwaedlif
Ac ar dir kynnygyn kynnif
Kynnytws aeruleit aerulawt teyrnet
Teyrnas gyuadrawt
Ny bu trwy hunaw tra hawt
Ny bu trwy gyscu gasgawt
Gosgortuawr keduawr cadw amuod wrthyf
Y wrthyd nam gwrthod
Om bot ny bytwn hebod
Nyd ef oet uy mot uy mod
Gan vod yn unvreint yn unvryd am llyw
Llaw urydet nym ergyd
Dragonawl wrawl wrhyd
Dreic wynua dragon wynuyd
Gwynuydic y ueirt oe uawrdawn rebyt
Gwr am ryt rut eurdawn
Arlleg toryf rac twryf kamawn
Ual twryf ebyr yn llyr llawn
Llawn am lyw estrawn am lyw ystrad mawr
Gwyr am lawr gwyr amlad
Ac yn dyt rebyt rotyad
Rotyon o ueirch rutyon rad
Rad wallaw anaw yn oed awyt kyrt
Cawt arnaw ny gyflwyt
Pryder dragon rotyon rwyt
Prydein glawr eurglawr arglwyt
Arglwyti gyntwryf gyntorawr yn toryf
Yn teruysc bytinawr
Marchawc balch bwlch y aesawr
Meirch anvonawc mynawc mawr
Mawr ged agkaled ygkalan yonawr
Mawr llyw llawr llaw gyfran
Pan dygyrch cludveirch cloduan
Pan vyt kyd kedwyr am pann
Am pennaeth yt ym am pennaf terrwyn
Tyrrant veirt am alaf
Teyrneit hael teyrnaf
Teyrnet orset orsaf
Nyth orseif esgar esgynvaen mawruro
Mawrvrydic yth adwaen
Gwawr glyw glew diuwg blwg blaen
Gwalch yn eurgalch yn eurgaen
Eurgolofyn arwr yn arwein eurgrwydyr
Yn eurgreir gywyrein
Yn aergreu mawr yn aergrein
Ergryd byd bid rac ewein. Ewein

AWDYL I EWEIN.

Ewein arwyrein yr oroet ar bawb
O bybyr genedloet
Mygyr varchawg deifnyawg da oet
Mygedvys y magadoet

Digitized by Google

ARWYRAIN EWEIN VAB MADAWC.

CYNDELW AR CANT.

ARDWYREAF dreic o drud veith awen
Llew llawen llawr osbeith
Llewenyt llu bedyt bydreith
Llyw anaw llauyn eurllaw aerlleith
Llary ywein lloegyr dilein dileith
Llid ysgwn ysgwyd pedeiryeith
Pergyg glyw glewdraws maws metueith
Par greulyd peir gwrhyd gwr reith
Pedrydawc pwyllawc pwyll goteith
Pell y glod o gludaw anreith
Preit wasgar dreisuar driseith gyuarpar
Yg gwear yg gwynyeith
Ry gelwir gelyn agkyfyeith
Celeu rut geloreu dyrreith
Gretyf diletyf dilut gyuarweith
Glew difraw glyw ganllaw gunlleith
Brys yg gwrys yn efnys ouyn wreith
Bryd yg gryd yg greidyawl afeith
Breisc abrwysc abrwysgyl anorreith
Bleit a blwg a blaengar gyweith
Bro amnawt oesgawt oesgeith y gynnygyn
Y gynhal nyd hawt weith
Dremhynt hynt hirualch walch osgeith
Dremrut prut preityawr rwy canwreith
Dor dewdor deon arwyreith
Doeth dewrgoeth dewrglod ganhymdeith
Drud aerlud aerlew yn aerlleith
Dryd aergwys aergun gedymdeith
Dwrn dradwrn dradegyn yd peith
Dyrnheyrn haearn y daleith
Bre drydar arwar anoleith
raw bronndor bar dyfynuor dyuynueith
Blawt esgar ysgor yn diffeith
Balch eryr baran llyr lledyeith
Brad eurgrwydyr gynurwydyr gynureith y
daryan
Yn aerwan yn eurweith
Byrt kyrt cadw agkadw agkyureith
Breint ongyr angert agkyuleith
Brein borthyad gweiniuyad gwinueith
Gwin a met a metgyrn rwy meith
Ry talaf ym rwyf om rwylweith molawd
Nyd molyant o uriwyeith
Delw ym peirch a meirch mygyr hydeith
Mynw eilon mal gwyllon gwellueith
Delw ym daw oe law lawer gweith
Prif ragor plu porfor perfeith
Delw yt wytt pen rieu pen reith
Yt wyf pen prifueirt om prifyeith
Delw yt wytt wawr toryf coryf kyureith
Yt wyf dann deduryd wyd oleith
Nyd wyf uart dylaw wyf dyleith ar gert
Wyf dilut ym pob yeith
Dym keinuyc om kuinualch areith
Aros gwarth yr gwrthod auyeith
Nyd wyf dlawd om gwawd om gweiuryeith
Gweiruyd bryd bryssyaw y ymdeith
Heirt veirt vut ar ueirch rut rawngeith
Hael hebod ny hebaf nosweith
O honawd handid uy gooeith
O honaf hanbych well ganweith

MARWNAD YWEIN UAB MADAWC.

CYNDELW AR CANT.

LLEITH ywein llith brein breit urys y uar-
Auarwy aet uab klys [an
Llafur llafyn dolur dilys
Llid carant cad wrygyant wrys
Gwrys aerureu dechreu un dechryn a hwnn
Honneid uyt y deruyn
Lloegyr al am eur mal melyn
Er lleas duw ny llas dyn
Dynyadon oesgawt as gwtant oe uarw
Gwr oe uar am peidyant
Coll arglwyt call argledyr cant
Eurglet y muchet mochnant
Mochnant diheuchwant erchwynawc gwl-
Gwlad vrochuael ysgithrawc [edic
Dyfynuet a orchut deifnyawc
Detyf hael mad auael Madawc
Madawc essillyt oes ellwg aergawt
Eurged beirt neud echwg
Kedernyd bleit aergryd blwg
Ked wallaw kadoet ollwg
Neud kygkolled ym colli rwyf mechein
Rwym achaws oe gygklwyf
Ar goreu yt ym gyrwyf
Am gar neid auar neud wyf
Nyd wyf diletkynt am diletcawt hael
O hil yoruerth hirulawt
Colled gwr eurged aergawt
Oe golli tewi nyd hawt
Nyt hawt ym wybod neud anobeith kyrt
Kertoryon neud ynt geith
Och nad byw keinllyw kynlleith
Achaws uu liaws oe leith. Leith ywein

RIEINGERT EUQ VERCH VADAWC, M. MAREDUT.

CYNDELW AI CANT.

GORVYNAWC drythyll goruynt a dygaf
Wrth ar a volaf a voleisy gynt
Kymrawd ewyn dwfyr ae dyuriw gwynt
Kymraec laesdec o lys dyfrynt
Kyfleuer gwawr dyt pan dwyre hynt

Digitized by Google

Kyfliw eiry gorwynn gorwyt epynt
Rin woleith woletyf woleu dremynt
Riein nym rifei y ked am riuynt
Rienet iti a dywedynt
Rieingert eua a vawrheynt
Tremyn y treitwny treuyn a gedwynt
Treitle glyw powys pei am getynt
Pan dreiteisy yno ynyt oetynt
Trwy fenestri gwydyr yt ym gwelynt
Trybelid wylein a wylynt arnaf
Treul atteb attaf a danuonynt
Llawen y carwn y kenym kerynt
Llawuorynyon gwery gwiryon oetynt
Amgall a bwyllad a bell bwyllynt
Am gyndelw brydyt yd bryderynt
Gorwynawc drythyll golwyth yolwyf
Gordawc pall eurawc pell nas gwelwyf
Goruelyn called colledic wyf
Colleis gall attep y nep am nwyf
Ym pwyllad newid neud adwyf am vun
  Yn anhun anhed kyd rys porthwyf
Gorthewisi wrthyfy gwerth uy hirglwyf
Nyd gorthaw a wnaf wrth a garwyf
Keladwy lywy liw tonn am rwyf
Rwy gennyf gennyd yr nad ydwyf
Cadyr amneid ganneid ged ath yolwyf
Cany wney dy erofi yr a ganwyf
Na wna ui veinwen val na hunwyf
Nyth wnaf ernywed yr nath gaffwyf
Nyd yr chwetyl amgen yt amgyrwyf
Namyn amgaru ny gerytwyf
Nym dawr verch pennyaeth pryd nath
  welwyf
Nyd yr keisyaw tal tros a ganwyf

Gorwynawc drythyll gortyuyn dy uyned
Gwrthdrych lys leissyawn y ystlyned
Llys y daw deon yw darymred
Llys eua y veirt y digoned
Llysseit y hirdwf oe heur duted
Llaes wenn gall wenngann wengaen decked
Llif dragon vanon valch y thyged
Lliw ewynvriw tec rac tonn nawued
Nawued rann ym poen yr pan aned
Nys ryborthes nep na thebyked
Ni riuafy ar vun vod yn galed
Nyd clod uyg gwrthod wrth uyndaed
A dywed yno eniwed o honaf
  A dywan attaf ac attep ked
Ac yrofi na chel vy ryweled
Ac yrti yt wyf o nwyf nym kred
Ac yrod titheu nam amheued
Ac er peryf nef nam diuanwed
Diuanw am goreu kyn nom gwared
Y gwaret oet reid pei rybuched
Gwarvart wyf iti o dylyed
Gwar eir ym kyueir nym kyuaered
A chenym karo nam keryted uyth
  Om kerytawd nawd nam ditoled

Pell ym treit treitgof oe rygolled
Preit preitwyr preitiwr yg kynired
Pargoch gad gadarn rac calchdoed
Pergig kynverchin kynn noe vyned
Gwedy hael ywein hawl ordiued
Hwyl dihwyl diofyn am y drefred
Neud wy ae gofwy nyd gouyged
Goualon eilon aelwyd reged

Gorwynauc drythyll gortyfyn dy gyweith
Gortawn ked kyrtuawr kertawr kyureith
Gortyfnyad bual buarth metueith
Goreu ar veinwen vyned eilweith
Na chymyt a hi o hir obeith
Na chymer wrthep a dan wrthyeith
Nyd af y ar hir dwf ny dal hirdeith
Y ar draed awel y drydeweith
Ny theweis er moed oe moli mal drud
  Ny pheir gossymud ym gossymdeith
Ac nym rify gwenn riein ryuet a weith
Ac ym oet y llaw uy llawen reith
Ac nyd oes uart dwfyn dunus gyfieith
A garwy yn hwy o hir obeith
Nym athreity meingann meingadyr y hyst-
  Nym hu vrys oe llys y llaes ymdeith [lys
Gwiryon dec dawel y chyuaryeith
Gwann detyf dof ym cof ym canhymdeith
Gwery uanon vanwl gwar uetwl veith
Gorme gwawr vore ar vor diffeith

Gorwynawc drythyll gortyuyn dy arlwy
Arlwyaw erlid gobrid gobrwy
Gorwynawc drythyll syll na (fy) saffwy
Y saffwn yt wyf o nwyf neud rwy
Neum rydraeth hiraeth uetuaeth uakwy
Am a rygarafy kenym karwy
Neud llutedic glann rac glas vordwy
Neud llawen awen awel neud mwy
Neud llawer ym llify lliw amaerwy tonn
  Ban llewych y bron ger y breichrwy
Golwc dof dewis gan ae syllwy
Goleuliw golwc yr ae gwelwy (caffwy)
Gweleisy ystlys glwys gloyw y gylchwy
Ny ry weleis tec nwy ry gwelwy
Ac adan rut em ruteur vodrwy
Ac uch wynep gwyn gwineu vagwy
Deuawd a gatwaf can ae catwy
A berthyn rac dyn nwy dylynwy
Uy rin a riein nys rybuchwy
Nys gwybyt rewyt nys ry gelwy
Keledic uy hun yn hir ofwy lle
  Y lledrad vore gan auarwy

Gorwynawc drythyll gortyuyn dy gywir
Eil gwynn gorwynawc gorpwy enwir
Manyled meinwenn mal yt yolir
Mal yd ardunaf ym ardunir
Ardunedic dyn a dwc y ffynyant
Ardunyant molyant mal yd glywir

Digitized by Google

A glywch chwi deon a dywedir
A dyweid riein ny ry geblir
Yg golud amliw amyl ym rotir
Nyd amgen ym ryt nym rybuchir
Handid om kyuoeth om kyuarch pan wyf[1]
Om rieu om rwyf[2] ry gystlynir
Bart llywelyn hael hud ym gelwir
Geleurut gelyn y bob enwir
Enwawc ym keinyoes ym keinmygir
Anwar vy lluchvar onym llochir
Pall gwyluann gwylein gwylualch wrth gertawr
O ruteur gwerthvawr y gorthoir
Pellynnic vyg cof yg caerwys dir
Pell yt wyf ym nwyf ony thelir
Petestres wedeit yn hydreit hir
Petestric yolic[3] pa hyd yth yolir

DAU ENGLYN

A gant Cyndelw i Gynydion Llywelyn am Madawc, Am Maredud ac iw gyrn o achos rodi ido y carw a ladassant yn ymyl ei dy. A llyma yr Englynion.

Balch ei fugunawr ban nefawr ei lef
Pan ganer cyrn cydawr
Corn Llywelyn llyw lluydfawr
Bon ehang blaen hang bloed fawr

Corn wedi llad corn llawen
Corn llugynor llywelyn
Corn gwyd gwydr ai can
Corn rueinell yn ol gellgwn

MARWNAD CADWALLAWN M. MADAWC.

Cyndelw a'i Cant.

Dymgwallouwy duw diheudawn awen
Awdyl urten amgen amgall digawn
Yn ardunyaw gwr gwrtuar eigyawn
Yn awdur llavur lleueryt yawn
Y ganu marwnad y gadwallawn
Mal pan gant moruran marwnad einyawn
Neum bu om caru can ut carawn
Cymyrret a met a meirch crychrawn
Neud meu oe agheu dagreu digrawn
Digrifwch dragon dreig yoruerthyawn
Neum dotyw defnyt dyt dyuytlawn
Dyuod y gyfnod y gadwallawn
Edmygaf radeu rieu radlawn
Rad wehynn grannwyn greid anogawn
Adref adraut veirt heirt hiraethlawn
Adrawt gan hiraeth a wnaeth a wnawn
Am eryr mawrwyr meruynyawn yt wyf
O diua uy rwyf yn ry dristlawn
Gwedy gwawr cymry cymreisc gwrth nawn
Kymrwysc rwysc rwyf gawr
Fraeth lawr frwyth lawn
Pwy keidw o haelon hil cadwgawn
Teudor am ysgor am iscell grawn
Py urys cyflauan yn gwan gwaewdawn
Py uriw lliw llassar o lin lleissyawn
Py uyt glew a llew a llauyn greulawn
Py uyt glyw aerllyw ar llwrw camawn
Py uyt llary llysseit llyssoet hyławn
Hylawch prydytyon prydein ogawn
Py uyt cart oleith olud angkrawn
Py uyt cert olwch oestrwch estrawn
Py uyt cad wryaf rac cadwryawn
Py uyt ced wallaw ual cadwallawn
Cadwallawn radlawn rodri essillyt
Cadeu ysgymyt ysgymodi
Cad asgen ysgwn ysgwyd veli
Ced ysgein gwynyein gwn y golli
Neu cholleisy arglwyt rwyt yn roti
Neum rotesy hil run rut a phali
Neu chyuyd ynof cof ym koti
Cotedic yt wyf o diglloni
Neum bu oe aghad rad ragori
Ragor vut heb gut heb gyntoli
Rec ouyt oetwn oe daeoni
Gan gyueisor por pawb ae gweli
Gweleis am eurllew am eurllestri
Yn llyssoet llisseit ymgegenni
Ymsag toryf am goryf am gert westi
Amsathyr kyrt a byrt a bartoni
Amser am kerid gan lyw keri
Caradwy wledig wladoet noti
Carasswn aestwn as dirperi
Carassei am bot am bod yndi
Gwedy gwalch kedwyr am kedwis gan yawn
Ny gadwei na chrawn na chrynoi
Ryhir y tawaf tawel wyfi
Ny bytaf dawel nyd meu tewi
Am gadwallawn mawr gwawr gwrhydri
Gwryd gwyr deheu bareu beri
Am gadwaladyr hael hawt y uoli
Pan voled haelon haelach nor tri
Am vorgant gormant gormes uenlli
Gormeissyad bleinyad blaen dyuysgi
Am dreic argoedwys bowys berchi
Un perchen parchus ar y deithi
Am vadawc mynawc mynw haeloni
Medel glyw glewdraws maws mynogi
Am ywein prydein pryderi haual
Prennyal ymdial ymdiodi
Gwr ny orseuyid a orseui
Gwr gorsaf gwrhaf gwrt yg kyni
Gwr a wnaeth argel ar galedi
Argae kedernyd kadarnualch ri
Gwr a wnaeth kymry mal nad kymri
Gwr a wnaeth kymryd gwrhyd gwrthi
Gwr a wnaeth gwrthod gwrthuot dewi

[1] Kyveirch panyw. [2] Om ryw. [3] Petestric yolyd.

Digitized by Google

Gwrthwyneb lloegyr heb eu llochi
Gwr a wnaeth gwaedlif gwaedlauyn gochi
Gwr a wnaeth gwaedlan gwaed cann deiui
Kymysgei greu gwyr a gwyrt heli mor
Mawr diwyrnawd wrth y hoffi
Hoffi digoni a digones llew
Ar llu tew trylew trwy varanres
Hofder nyd ouer val y doues
Ygkefyn yr aelwyd oet aelaw tres
Eruyd a drychid rac y drachwres
Arueu pendrychyon cochyon coches
Aruawc tormenawc toryf agkynnhes
Agkymessur cart kerteu achles
Agheu cad ortwy rwy rym rotes
Aghen am lut gwen gwae rwy golles
Neus gwarchae mynwent y mynwes daear
Neud gwar gwawr trydar trin orllawes
Er pan llas llyw ked neud neued nes
Neuaf nas gwelaf ual ym gweles
Eissyeu am dygyrch, ym dygyn afles
Nyd aflwyr ym gwyr ym gotiwes
Oet brwysc breisc lafnawr ban breityawr bres
Oet bwlch y ysgwyd nyd ysgoges
Oet balch y ragor kyn noe reges
Clod itaw racdaw y ragores
Ugein punt oe uot eam rotes yn rot
Oe varannet nym ditoles
Nys ditolwy duw oe deyrnles
Teyrneit ormeil teyrn ormes
Yttwyf am danaw val ym donyes
Yn goleith adneir mal yd adnes
Rys molaf om kert om kein aches
A beidyad bleinyad a bleit neges
Beirt ganhelw ganherth berth ry borthes
Yn amwyn ednob edneint ar gnes
Yn llat esgarant pan esgores
Ny bu esgorueich bryneich branhes
Branes ymborthyad nyd amborthei gabyl
Nyd oed gablawd a obrynei
Nyd oet ef am grawn a grynoei
Nyd oet ef gronnyad ual a gronnei
Nyd oet amdlawd fyrt kyrt ae kyrchei
Nyd oet ny geffyn or a gaffei
Nyd oet agcloduawr llawr pan llatei
Nyd oet agcloduan y uann yd uei
Nyd oet e dressic yt odrossei
Namyn y dreissyaw dros a welei
Nyd oet am galan yt ymgelei hael
Nyd hauturyd yr ae kotei
Gwalch hyder glewder glewdraws diuei
Gwaew hydwn ysgwn ysgwyd amdrei
Gwartheruab madawc aruawc eruei
Gwawr mawr milwryaeth metuaeth mordei
Mordaf heuelyt ryt ym rotei
Rotyon gwelw gwyllyon dym gwallouyei
Gwallouyad anaw anoeth aduei
O blegyd beirt byd bieuuytei
Amgylch kyminawc kymynei saesson
Ar swyt wynnogyon yd wynnygei
Ac oet mal gwr ae gorsauei
Gorsaf teyrnet het ny haetei
Ac oet mal trochyad yt y trychyei
Trychwys eigyl trychyon y hadawei
Y loegyrwys hwysgynt lledcynt nyd llei
Can llas llid aerlew llew nwy llochei
Neud etiw milwr mal na ryuei
Neud ydiw hetiw hetwch arnei
Arnaf ernywaf ernywed am clwyf
Am gletyfrut rwyf ym rygoted
Cotyant a llywyant rac eilywed
Eilyw am dotyw duw ym gwared
Aele om dygnet yt ym dogned
Ry dogneis uawr gert am y vawrged
Mawrgor gar llachar llacheu gyfred
Gan vawrdraws arglwyd rwyt ym roted
Gan vawrdreis emreis amryw duted
Kyuym doeth kyuoeth kyuym daered
Kyfliwyon gweilwyon gweilch ogyfred
Kyuystrawd eurgalch mygyrualch myged
Mygedawc uarchawc veirch yn ehed
A hetiw ym daw dywrthred oe dwyn
Handwyf dirrwyn urwyn oe vraw golled
Yn amwyn eluael pan wnaeth elued
Eluyten greulawn elvyt greuled
Nyd oet ym erbarch ked kyuarched
Yt oet ymerbyn heb ymarbed
Yd gilyei pob llwfyr yny llated .
Yd gyrchei pob glew yn yd glywed
Yd kwytynt pennawr penn o draed
Yd gystlynei pawb oe gystlyned
Yd oleithid gwr gwrt ry weled
Rac ked ellwg blwg bleit kynired
Rac kadwallawn llary llaw egored
Agored y lys y les eilwyon byd
Eithid y espyd y esporthyon
Ymyw mynw aches buches beirtyon
Ym buchet gwledic gwlad orchorton
Gortyfnws udut but a berthon
Gorwytawr tuthuawr tu hir gleisson
Gwr eil uleit gwreit gwrhyd nwython
Gwrawl gletyual gwryal gwron
Prif arglwyt bro lwyt bro din eithon
Priodowr cloduawr clud ac aeron
Pan brofer traethawd traethaduryon call
Nyd kolledic uyg kyueillyon
Cyndelw wyf hyd tra uwyf traethawd gysson
Treithitor yg kert yg kein osson
Gnawd om gwawd gorvod yn amrysson
Mal pan oruyt llen yn llyuyr canon
Canaf yn esgud yd gwn pa hon
As gwtant yn dysc yn discyblon
Gwedy cadwallawn rwyt yawn rotyon
Rotuawr gwaur gwendyd gwynuyd gweinyon
A eirchyeid prydein a phrydytyon
Nyd gwaclaw adaw adaf rutyon
Edewis y ron gan gofyon gelar

Digitized by Google

A geleu rut yg gwelydon
Edewis terrwyn teyrn veibyon
A edeu geleu yn y galon
Tri ergyrwaew glyw glew ganaon
Tri eryr ongyr angertolyon
Tri chyurin a thrin ac a thrychyon
Tri chyfred a ched a chertoryon
Tri ehorth am borth am byrth saeson
Tri ehouyn diouyn dialuoryon
Tri chyfaryf rac taryf rac toryf haelon
Tri chloduan gwalchlan gweilch urodoryon
Golchynt eu deurut dewr weissyon o gad
Gwastad gymynad gymynogyon
Can etyw an llyw llew teyrnon
Teyrnet ohen dreic nenn dragon
Canys dir hepcor dewrdor deon
Deus Dominus duw boed gwiryon
As deupo casnar kar kyngreinyon
Colofyn cadellig cadell brython
Yg goleuad gwlad gwledic veinyon
Yg kein adef nef nawt eggylyon

CANU Y YWEIN KYUEILYAWC.

KYNDELW BRYDYT AI CANT.

Dysgogan derwyton dewrwlad y esgar
Y wysgwyd weiniuyad
Dysgweinid kyrt kydneid kydnad
Kyd uolyant gwr gormant gormeissyad
Dysgweyd keinyeid kyua enad eu rwyf
Eu rwytuot yn amhad
Dy brydeich brwydyr daer aer aerurad
Dybriw dreic dragon beleidryad
Dybrys alaf deifyr y drefad Bowys
Y beues y hendad
Dygostwng arthan dy gwystyl.....
Waew dy gwan dywynnyc oe aghad
Dygwisc amgenwisc amgeinyad
Dy gwasgar trychyeid mal trochyad
Dychanaf ym naf ym neirthyad ywein
Peir prydein preit gyrchyad
Breisc y doryf am goryf am geinrad
Beirt gynnull am drull am dri llad
Botawc y rodawc y rodyaw toruoet
Twryf kyhoet kyhutyad
Bot rot rann gyman gymynad
Bolch lauyn goch heb guchyed o gad
Brondor wrt ortrud ordyuynyad knudoet
Uch knawd meirw ar ystrad
Bron hyged hygawt y gywlad
Bro hygadw a diuradw a diurad
Diurad dygymrad dygymrwyn ognaw
Digymrut wrth eirchyad
Dilwfyr ut dilut vut veityad
Dilyw glyw glewdraws gynniuyad
Difwys beith odwys beithynyad glud glwys
Argoedwys argleidrad
Diachris cartwys cert vorad
Diechrys llwry llwyrwys llwyprad
Diechig wellig wallouyad
Diachor wosgort wosgrynyad
Diachar llachar lluchyad y laspar
Llacheu uar llaw weinyad
Llewenyt preitwyr preitwr yawn
Lleithiawc ywein llwyth ogawn
Lleithyar llym grym gryd
Lleityad kad kert glyd
Kedernyd katwallawn
Pasgen wrys pascueirch urysc vreiscdawn
Pascadyr toruoet twryf eigyawn
Pascle kun kyflawn kyflafan goteith
Gwyth gwynnyeith wrth wynnawn
Par odrut parawd vut votlawn
Paladyrgoch paladur estrawn
Gwnaeth gwrf gwrhyd vann
Gwrualch yg gwalchlan
Gwawr creulan mal creulawn
Gwaew drwy benn drwy beri camawn
Gwaed ar wallt rac allt gadwallawn
Yn llannerch yn lleudir meruynyawn
Yn llew glew yn llyw rac lleissyawn
Llatei llauyn gasnar llathrei galch llassar
Mal llachar llaw digrawn
Digrawn rwyf rwyt vann rwyuan rwy dig-
rifwch
Digrifwch dragon dreic ofrwy
Dinas gwestiuyeint gostygws mal gwr
Gwestun dwr dorradwy
Gwesti gwlet gwledic aruordwy
Gwesti gwyr yn gwastad gwarwy
Gwesti gwastador
Gwastad rad ragor
Gwawr tewdor toryf arlwy
Gwesti ked kedernyd uwyuwy
Gwesti kyrt keiryadawc ouwy
Gwesti gwystyl greu
A gwystyl degeu
Gwesti creu a chymwv
Rutbres kad beityad beirt wantwy
Rutbeir bar llachar ban llatwy
Rutbraf y saffwy ny syll ae olwc
O olud ny rotwy
Rut bareu a beir yn adwy
Ryt bebyll rynn gestyll gystwy
Rut uyt gryd grym aer
Ysgor glyw glewdaer
Ysgwyd glaer glod arlwy
Rut ongyr angert alasswy
Rut lwybyr gwaed gwae lwuyr ae gwelwy
Run auael auwy rugyl ordwy ortrud
Ar erdrych auarwy
Rut uedel ryuel ryuerthwy
Ruthyr uthyr ualch eurgalch y gylchwy
Kylchwy kyuryuel kyureith orden rwyf
Kynnygyn glwyf glod urten

Digitized by Google

Kyuaruod oruod orawen
Kyuaryf taryf twryf llu yn dyrwen
Kyfle niueroet kyflaun y eiryoes
Kywlad loes moes maxen
Mawrdraws dreis dra llyr henuelen
Mawr bar beir o bedeir echen
Marchawc meirch canwelw
Meu genhyd gynnhelw
Mi gyndelw gert ogyruen
Brwysc rwysc rwyf tewdor dor dygen
Brwyd rwyd rad rannawc om awen
Brwydyr gygrwn gygres
Bryssyws bwyd branhes
Uch kawres kaer amgen
Balch ongyr angert uruoen
Ball ar lyw am lanneu hafren
Braw rac y wryawr gwrtwawr a gwrthwan
A gwrtwaew yn aghen
Blaengar glew gletyual uryen
Bangor toryf taerlew llew llawen
Blaengar y volawd yn hartwawd hytestyl
Yn hywestyl yn hywen
Baranres aeruleit aeruen y waedlafyn
Ae waedlan disgywen
Disgywen gorten gordawn fraeth gordwy
Hydyr goryw uilwryaeth
Gorpo teyrnuar tywyssogaeth brut
Ar brydein dirogyaeth
Goruawr glyw glewyd dialaeth
Gorulwg aryf aeruetawc bennaeth
Gorchynnann gosgort gwasgawd calchdoed
Gwasgargert gwisgogaeth
Gorwytawd pen keirw pennhilluaeth an ryt
Anrydet uarchogaeth
Gorun toryf twryf aches ar draeth
Gormes draws gwenwynuaws gwinuaeth
Gortyfnyad bual butugolyaeth ualch
Ny uwlch dyn y aruaeth
Aryf toruoet teruysc eigyl yg kydoch
O vangor hyd vangeibyr dydoch
Amyl ywch veirt yw vut
Emys llys nyw llut
Emys rut ruthyr gwytuoch
Y ordawn a ordyfyn drosoch
Y ueirch kann kyfran kyfryngoch
Y ysgwnn gynnif y ysgwyd yg gnif
Y yscwyteu vochuoch
Y dreiswaew y dreiswan mor groch
Y drosset ny dreissir nemoch
Y drylew yn riw
Y doryf drylwyn wiw
Y daryan dryliw droch
Y bareu y arueu aruoloch
Y bebyll y byll y ball coch
Kochwiw y osgort am byrth marmor mawr
Mab gruffut greid oror
Coch y lauyn o lat yn ragor
Yn raclan yn raclym eissor
Koch arueu aeruan kochliw luman
Rac baran beirt vangor
Koch rodawc pedrydawc pedror
Y ar orwyt pedrogyl pedreindor
Koch bwlch y lein o drin o drydar
Koch y bar o borfor
Porthes gwr gwrualch ygkyntor
Gwyth vore yn racre rac yor
Treis ar ysgwyd rac ysgor dinteirw
A gwyr meirw rac mur cor
Tres rac llew rac llyw pedeir or
Treis ar lloegyr a llu wrth agor
Taryf rac twryf glasuor a thewdor a theruysc
A thrylew a thrylwyn vrondor
A thrychyon a thrychan elor
Gelyn traws ryuel tros ruuein yd wys
Tros y llys yn llundein
Mynw ehofyn colofyn kyfwyrein
Mur metgyrn mechdeyrn mechein
Mwyn ouyt y veirt y veith goelvein rann
Meirch mygyruann kynkan kein
Yn rith rynn ysgwyd
Rac ysgwnn blymnhywd
Ar ysgwyt yn arwein
Yn rith llew rac llyw goradein
Yn rith llauyn anwar llachar llein
Yn rith cletyf claer clod ysgein yn aer
Yn aroloet kyngrein
Yn rith dreic rac dragon prydein
Yn rith bleit blaengar vu ywein
Ewein awytuawr argledyr toryf twryf gawr
Angert llawr llu gyngrwn
Ny hirgeidw ar geirch meirch mygdwn
Ny hwyrgyrch cludlann clod adwn
Ny fy rac teruysc rac taryf yg gosgort
Tarw tewdor dor dyrwn
Ny phlyc y brafaw ym pryfwn
Ny phyrth gwarth gorthrum y gystlwn
Nys ergryd goruryd
Na gorthrwm glewyd
Nys treuyd nys traethwn
Nys crawn ked escud rac ysgwn
Na thaeawc mygawc na mygdwn
Ny dodaf uyg kert yg kynhelw camdull
Om kynnull canys gwnn
Nys llut llew llauynuriw kanmiw krwnn
Ny dotwyf archavael hyd ar hwnn
Horitor y glod o gyflawnder kyrt
Kertoryon ae daduer
Dychyuyd glewyd glew hyder
Dychyfry fossawd fwyr gnawd fer
Dychynne flamdreis y dan flamdei lloegyr
A phlant eigyl yg gwander
Dyglud glod mal y clyw llawer
Dychyrch cad dy rann rad rif ser
Dychymmell prydein or pryder yd vu
Prif deyrn ae differ
Drud ysgwnn ysgwyd dau hanner
Drud auyrdwyth amnwyth amniver

Digitized by Google

Drudyon a veirtyon
A vawl neb dragon
Namwyn dreic ae dirper
Drud wr gwrt gortrud y lasuer
Drud rwyf toryf twryf llanw yn aber
Druduleit gawr drud vwynuawr vuner
Drud lachar drudlauyn a gymer
Drud lawn y eurdyrn
O lad y eurgyrn
Am lugyrn am leuuer
Drud urwysc ri drudureisc y haelder
Drud uannyar druduar drudualch ner
Drudlwyr y drafwyr y ar drafun veirch
Oe draferth rac fordun
Saeson sag dyllest yg gwestun
Bu creu eu callon eu kymun
Gwrtlann dihauarch
Gwrtnenn perchen parch
Y ar erchuarch veinllun
Gwruawr glyw a glewyd arnun
Gwr osgeth o wisc borforun
Scodic rac cart kert orun deyrn
Kledyr kedeyrn cad eitun
Ysgryd gryd rac greid eborthun
Ysgrud wlyt ar wlet y melltun
Ys gnawd rac ywein
Ys gauael y urein
Ysgauaeth y veit kun
Ar ysgwyd rwyd rodwyt ual run
Ysgawl toryf rac trefred alun
Ysgordor dyrwn
Ysgwn oet ysgwn
Ysgwyd twnn tal rugun
Taer peir par llachar lloegyr diwael
Taryf lutyaw toryf gyuyaw gyuael
Kynwalch valch uygyrdor
Kyuachauael cor
Kyuechei ueint kafael
Eryr cad gwrthodyad gwarthwael
Erchwyn greid eirchyeid archauael
Erchwynyawc pedrydawc pedryael y lenn
Powys wenn wlad urochuael
Eurdyrn wal gletyual glywael
Ettiuet kynuyn kert auael
Gauael glew yg cad gauaeled y wlad
Gauaelant ueirt y ged
Gal dywal dyual diarbed
Gwawr ofrwy kylchwy calchdoed
Granwynnyon trychyon trachywet eitun
Trachwytynt benn o draed
Yn llidwm yn llydan drefred
Yd wanei wanar yd waned
Baryf ar uaryf ac aryf yn greuled
Tâl tra thal trannyal tra chaled
Yn llys ywein hael hu anred y wir
Hydyr y dir ae daered
Yny mae gwaret a gwared
Yny mae gwarae gwaradred
Yny mae yued heb neued heb nac
Heb nebawd eissywed
Gorpo teyrn twryf llanwed
Yn teyrnas nef noted

MARWNAD TEILU YWEIN GWYNET.

CYNDELW AI CANT.

EWEIN arwyrein aur wron kymry
Kymroeyd orchordyon
Mur metgyrn mechdeyrn mon
Meu hoed am hoetyl y dragon
Dragonawl kedawl cad uarchawc melyn
Llywelyn llaw deauc
Aerdaryf glyw glew dywyssawc
Aer goryf aer doryf eur dorchawc
Eurdorchauc deifnyauc o dyfnant ragor
Rac ysgor esgarant
Ny bu uethyl ny bu vethyant
Ny bu uagawd meirch morgant
Mor gynneuin trin tra latei ysgwyd
Ac ysgwyt a danei
Gortiuann annwaws traws trei
Goronwy ualch uab gwalchmei
Gwalch gwaedrwyf hynwyf vnic a gereis
A garaf y edmyc
Blaen blawt bleinyad gwerennyc
Bleit gawr bletynt uab kynwryc
Cyrchyad kynniuyeid kert aryal drudyon
Clwyf ehofyn cletyfal
Nyd kyrt nyd cart anwadal
Kein awen canawon yal
Canawon keidryon cadyr yd uolir glyw
Glew dragon a gwynir
Deu vadawc enwawc enwir
Deu gyuet gyuoed hoed hir
Hir y kedwir kof ked vawr oronwy
Cad ortwy ortaun vawr
Gwrt y law ar y lafnawr
Gwyl hael gwrt auael gwryawr
Gwruan gynuaran gynuelyn angert
Angut gert gart elyn
Aer deruysc am y deruyn
Aruaeth haelonaeth heilyn
Hael hygleu urydeu uryd eryr yn aer
Yn aros kyuergyr
Hirgwyn brwyn brwydyr diechyr
Hiruraw amdaw am dudyr
Tud achles butles botlawn kertoryon
Kertessynt am y nawn
Breinrut brwydyr breisc ualch y dawn
Bryd ar llwrw ar llary einyawn
Llary einnyawn lluchdawn llochessid
Veirtyon vab kynon clod venwyd
Llaw rotyad llew yg glewyd
Llaffetheir yfo fort byd

Digitized by Google

Byd trist wyf o glwyf am glaer dechryn
Can treghis llid erwyn [treul
Lloegyrulawt gadyrgawt gyngelyn
Llyw mawr llew llawr llywelyn
Llywelyn llachar lluch uaran gyuet
Ny gyuyd oe vablan
Bu llw cloduawr bu cloduan
Y law y liaws kynran
Kynran rann gyfran gyuradw wellyg bart
Balch digart digyuyg
Mor dec moli mor deilyg
Milwr mawr mal maelogyg
Maelogyg mwynuawr mynw gyuod y gad
Mygyr uleinyad uleit ossod
Angut vrt ortwy hynod
Angert ulawt anglawt anglod
Clod wasgar aesgar eisgur gyuaruod
Gyuaruawc bennadur
Bleit blaengawr bar dyrawr dur
Beirt auael hart aeardur
Haetassei wawr glyw glod dengyn gyuet
Gwirawd uet gwir oet ynn
Gwae am vab gennillyn
Gwae veirt kymry gwedy gwynn
Gwyn gwaednawt aerulawt aeruleit auael
Aryf trylew treis allael [lew
Llawrotyad llaw rot gaffael
Nyd llaw vytac vytei hael
Haelon eiuyonyt hil merwyt marw ynn
Hil kedwyn cad ouyt
Eissyeu glyw ynn byw an byt
Eissor balch bwlch eissillyt
Essillyt merwyt mawr a letkynt yw
Nad ynt vyw vegys gynt
Llas llary vrodyr gwyr goruynt
A chyd lletyd llatesynt
Llas asser aerllew aerllid uuelyar
Aerbeir bar baet eruid
Llyw glyw glewdraws yg gouid
Llew toryf taryan eur gymid
Llas goronwy hael hwyl ueidyauc yn yg
Hil kyuyg kaduarchawc
Gwrolwalch balch bwlch y rodawc
Gwrueint gwrtvreint garanawc
Llas morgant mur gawr llassar wawr wanar
Llary llachar llawch kertawr
Mab y ewein prein preityawr
Wyr y ewein madyein mawr
Llas rys ruthyr efnys afneued y dawn
Aer greulawn aryf greuled
Rwysc vrwysc vreisc vreuawl dyghed
Rwyd vrwyd vrwydrglwyf rwyf rwytged
Llas deu gymynawc am gymynad eigyl
Am degeingyl dec ystrad
Einyawn wyl olud rotyad
Einnyawn diwyl diofyn cad
Llas mab gwyrengyn gwyruriw y baladyr
Gwr oet gadyr y gadw riw
Rwytuut ueityad gad geithiw
Rut y waedlafyn o waedliw
Llas rys fynhonwys fynedic hygar
Gwar y gar y gynwys
Gwr yn gware a lloegyrwys
Gwalch balch oet bwlch ar bowys
Llas arglwyt grwytrun gwyturiw y baladyr
Gwaladyr cadyr yn cadw riw
Gwan garthan gyrth yn ymliw
Gwan wrth wan gwaed luman liw
Pan llas gwas sanfreyd frawtged y gymry
Oet kymraw y glywed
Oet gwr gwrawl y weithred
Oet gwalch balch bwlch y golled
Eny llas arterch yn ardiffryd llu
Y llas ku can vy nryd
Coryf toryf teruysc fysc flamgryd
Cor eissor eissyeu yr byd
Eny llas madawc mur dygyuorth uar
Meu auar car kynnorth
Oet anwas cas cad ehorth
Oet anwar par yn y porth
Tra rwy ym gouwy goual gogywec
Am vab tec tudawal
Baran lew llew lloegyr oual
Lleduegin gwin gwyrt uual
Gwae ui gletyf glan gloewdrud yth arwein
Oth arwet ossymud
Medel draws a dreis latud
Meuryc beuyr bieuoetud
Gwae ui gletyf glan gloewdrud ym llaw
Or llachar diwyrnawd
Llas trauswalch treis y deuawd
Ual yd las ureichuras y vrawd
Kut vedrawd ae ceidw wedy kein wotew
Arllwybyr llew lloegyr dylein
Ar win ar breitin ar brein
Ar uet o uetgyrn ywein

DADOLWCH YR ARGLWYT RYS.

CYNDELW AI CANT.

AM rotwy rwyf nef rwysc awdurtawd kert
Nym gwnel cart o nebawd
Y uoli mab duw dibechawd
Dibechdoeth kyuoeth kyuundawd
Eil digabyl parabyl parawd
Per awen parhaus hyd urawd
Ar lles llawr llyw llafnawr llwyprawd
Ar llwybyr ywan or dawn ym daerawd
Delw ym bo yr bot y drindawd
Trugaret tros waret tros wawd
Y adrawt aerulawt eurulawd y ysgwyd
Mal ysgwyd rwyd rahawd
Mur mawrgor treithitor traethawd
Traeth om bronn tra thonn tra thywawd
Mur mawrdir mawrdoryf amgyffrawd

Digitized by Google

Mur mawrdut uch medut metwawd
Mur mawr daryf mawr dwryf gorwytawd
Mur mawrdreis mawrdraws gynnefawd
Yth gueir vn kwbleir cablawd
Nys keneis kenif dy uolawd
Molafwr klydwr klutawd y eirchyon
Y eirchyeid ar blanhawd
Y eryr eiryoes moes medrawd
Ny welaf ny welir kydurawd
Gweleisy vt nym gwarthrut gwrthrawd
Gwrthurwydyr crwydyr creulawn dybytawd
Gweleisy wledic dic diofnawd
Ofny y ofyn y efnys giwdawd
Gweleisy gleis a threis a thrallawd
Cletyual dywal diwyrnawd
Gweleisy glod a rod a rawd o beleidr
A reeydr rut o gnawd
Gweleisy hael o hil anarawd
Ae gweles gwelei ryuetawd
Mal cadarn yn cadw y briawd
Mal cadwr cadwei a dywawd
Kedweis kyghaws maws mae ystawd deheu
Duw o nef ae gwarawd
Gwr gwrthaw gwrtlrych ys defawd
Gwrth uchyr gwrthrychyeid ys gnawd
Gwrth eurdro eurdrull gno gnythawd
Gwrth eurdal bual bugunawd
Buelin oreurin wirawd
Buarth llat llonyt o uragawd
Buches kyrt kertornon wasgawd
Buchet glyw gloyw ystryw aestrawd
Burthyad cad kyrchyad kyrchynawd
But beirtyon barteir om tauawd
Briwgoch bric ongyr brythawd
Breithgad gwyr brydyeu llyr lloegyr dif-
Bri brython breit saesson saghawd [rawd
Bre bronndor bronn dewrdor durawd
Bryd gryd grynn grannwynn greid wor-
grawd
Brisc risc reu rieu rad barawd
Brwysc rwysc rann gyman gymendawd
Brwydyr eurgrwydyr eurgreir bydyssyawd
Breisc rebyt yn ryt yn rwyt nawd
Y gwna rys rietawc o dlawd
Braw bryneich branar eu bedrawd
Bro kreugyl braugoel yspytawd
Bolch y lauyn o lavur fossawd
Bwlch y glet balch y gletyuawd
Cletyfrut gwrvut gwr a deffry clod
Gwrawl rod rodawc hy
Gwr kyrchyad kyrchwn yw uawrdy
Mawr dal kert nyd cawt y uelly
Gwr gwaedrwyf gwlad vn rwyf vn ry
Gwr gwaedlann nyd gwr gwann gwecry
Gwr golud gwaetkaud gwaedkny calanet
Kelennic a dyry
Gwr creulawn creulan ae kyffry
Kyffro cad cadellig wely
Gwr a wyr yn dyt fwyr na ffy
Gwr a wnn y a hwnn yw hynny
Gwr yn twryf yn toryf ar hyly
Gwr yn taryf yn teruysc wedy
Gwr yg gryd gwyr gwrhyd gwr hy
Gwr greidyawl ual greiduab ery
Treis dreon trinheion nyw try
Traws trydar trydyt haearnlly
Gretyf eigyawn ny grawn ny gryny gormot
Alaf rot elifry
Grym ertrym aerdreic ae dyly
Glyw uyged glew vugeil kymry
Kymry difreidyad
Kymrwyn y gywlad
Kymwy cad cas venwyn
Kyrd wadawl cerd gamawl ganwyn
Ked gyfred gyfrieu gadwyn
Kadeir cor cadeu dor dirrwyn
Kar kerteu kertoryon wo rllwyn
Gwrllyw glyw glewdraws maws metgwyn
Gwr llwrw llu lloegrwys digyflwyn
Gwr gwrtuann am aduan atwyn
Gwrt uann gawr gwrtuar vawr venwyn
Ef goreu val gwr yn adwyn
Yn ceint cler cletyual ar drwyn
Llathrei lafyn uch auyn vch auwyn
A llif creu a lliw freu ar frwyn
Llatei dreic ar dragon drylwyn
Tryliw goch trylew droch drachwyn
Am eururwydyr am eurgrwydyr eurgwyn
Am eururo am eururon terrwyn
Toryf anwar trydar trydolwyn
Twryf taerueith goteith gwaeanhwyn
Teulu a thewlu a thewlwyn waewawr
A gwyr mawr ymasswyn
Fyryf deruysc fysc dydysc dydwyn
Fwyr fysgyad fal fleimyad flamdwyn
Frwyth wellig welluaeth fraeth frawdwyn
Frawt wallaw anaw aniuwyn
Llwrw milueirt milueirch dygyflwyn
Llwybyr molyant metyant met ankwyn
Llyw kemeis oth goteis yth gwyn
Llew camawn kymer y difwyn
Llawvrydet am dwc om dwyn y wrthyd
Lloegyr eruid braw lid brwyn
Brwydyr asgen brwysc nenn breisc adef
Brein borthyad achryuyad achref
Bradw ysgwyd bryd ysgein wrth lef
Brydeu tan treulwan trin wotef
Ys arglwyt ys arwyt ys ef
Ys cad fyrt ys car kyrt kyflef
Gwledic dec cantoryf a dec cantref rif
A rugeint kyuadef
But barawd baran gwynt hydref
Bugeil byd biw gymryd gymref
Coryf keindoryf can dothwyfy adref
Yth edryt yth adrawt is nef
Par eurglawr erglyw uy martlef
Peir prydein profwn yn tagnef
Tagneuet am nawt amniuerwch rif

Digitized by Google

Riallu diheidwch
Nyd achar llachar llauarwch
Nyd achles afles arafwch
Nyd achlut eurgut argelwch
Argel kart kertoryon wolwch
Dor yscor yscwydeu amdrwch
Doeth a drud am dud am degwch
Taryf aergawt aergwl gadarnwch
Toryf eurgoryf eurgwyn gyuedwch
Kyuetach uorach uireinwch
Kyuetwalch kyuetweilch elwch
Elyf dreic dragon digrifwch
Alaf lyw lluoet amgelwch
Amgelet brython brythwch teyrnon
Teyrnas ynyalwch
Teilu rys teilwg gwrys gwryssywch
Gwrys arloes eiryoes eiryolwch
Chwi gennyf gynnifyeid sefwch
Mi gyndelw a gynnelw gennwch
Beirt wogawn bart vrtawn vrtwch
Vrtawl kert kan edifarwch
Angut but beirnyeid gyuradwch
Ongyr vrt angert uatholwch
Angertawl gretfawl grefyt vnhwch dywal
Am dywed llonytwch
Can dotwyf a digerytwch
Na dala uar casuar cas hetwch
Nam gwrthvrawd om gwawd om gwarwch
Nam gwrthrynn grannwynn greid wolwch
Nam gwrthod eiryf drauod aryfdrwch
Ny wrthyd mab duw dadolwch
Dadolwch llachar
Llacheu gyuarpar
Yn aeruar yn arueu
Llydw ysgor ysgwyd bytineu
Llid ysgwn asgwnn ys goreu
Y gymryd an kyd kyn bareu
Y gymmod an dyuod an deu
Dy uoli uilwr hyd angheu
Dy uolawd ystanwawd ys teu
Dy uart da dothyw yth oteu
Dy uar gwrt gortyfyn y vateu
Ti hebof nyd hebu oet teu
Mi hebod ny hebaf uinheu
Hir yth ardrethir ar dretheu o bell
Hil cadell kell kerteu
Hil coelig pergig pennactheu
Hydyr am datyl kynnatyl kennadeu
Hil rodri gwesti gwystyluereu
Gwastad gryd gwystlon byd boed teu
Hil gruffut rwyf rwytuut radeu
Rwysc rynnawt morgymlawt mawrgleu
Hil maelgwn milcant adodeu
Hil tewdwr diwetwr deheu
Brwydyr orchwyt ny orchut tlysseu
Nac aryant nac eur yn adneu
Brwysc rwysc rwyf brolwyt bro seithbeu
Breisc am ged am gadeu [dyued
Preit preitwyr preitwalch gyureieu
Priodawr prydein prein preityeu
Pressennwr prysswr pres oleu
Preswylyawc uarchawc ueirch gwineu
Gwynnuydic wrthurydic urydeu
Gwynfyd cyrd ceinfyrd cyfedeu
Gwynnuyd gwyr gwrawl deuodeu
Gwynnuyd beirt beirnyad wyf uinheu
Gwr glewyd yn ergryd aergreu
Gwr gwledic ar wladoet nyd geu
Gwr g...wy gwrtrych ysgwydeu
Gwr gortrin golud geloreu
Gwrt uaran kyfran kyureidyeu
Gwr uannyar gwrt uar gwynn doleu
Gwr a dengys llat a llafneu rutyon
Llew dragon llyw dreigyeu
Dreic ehofyn ehag y deruyn
Dragon rwyf rwyt walch gygelyn
Dragonuart dragon ualch uytyn
Dragonawl dra ganwyf o dyn
Canaf wawd yr priawd ae pryn
Prif arglwyt brolwyt bron heilyn
Breisc anlloet beirt borthloet berthyn
Brwysc brydeu brwydyr dechreu dechryn
Brad bryneich branes ae canlyn
Braw dachwet gyminet gymyn
Gwrys efnys dechrys dechryn y ongyr
Y angert nyd eduyn
Gnawd vch knawd knudoet ar gylchyn
Arllwybyr llawr neud llawer blwytyn
Llew llyssoet llysseit y deruyn
Llys ehorth llu adorth llewyn
Gwyt wossut llofrut lloegyr dilyn
Gwyr wosgo wosgort diergryn
Gwrd wasgar o wiscoet keinwyn
Gwyr ossed gwr goruod goruyn
Gwedy mydw a met gorewyn
Am hirwlet am hirwlad y hyn
Am gedawl am gadeu dylyn
Am gyrt wawr am gyrn mawr melyn
Gorpo hael haelonath wobryn
Hawl modrut hil mawrvut mervyn
Gwawr gwendoryf gwendud oe gylchyn
Gwennvlad nef gwir adef gwiryn

ARWYREIN YR ARGLWYT RYS.

Cyndelw ai Cant.

Yn llyfyr arall hon yw wythfed Awdyl y Dadolwch.

Ardwyreaf dreic fwyr seleic ser
Ardwy kedernyd menwyd muner
Ardemyl ehagdoryf am ehangder
Am eurdal bual buarth hydyruer
Hydyr yd gert uyg gert ygkyflawnder
Yg gyflawn voli ri rwy dirper
Yn urtyant molyan mal yd glywer
Yn awen barawd awdyl burwawd ber

Digitized by Google

Yn anwfyn yn dwfyn yn dyfynder yd uarn
Nyd bart ae daduarn beirt ae daduer
Yn taryf yn teruysc yn fysc fyryfder
Yn twryf yn toruoet hudoet hyder
Ynghyfragor glyw am eu glewder
Clos y clyw llawer
Yn agkyflwyth gwyth gweith nanhyfer
Yn agkyfle llwfwr llafur ouer
Yg kemeis yn treis yn traws ober
Peunyt oet newyt newid ruteur
Peunoeth oet pennaf gwedy pynner cad
Can llary llawrotyad llad a llwyrder
Llowyt yw ganthaw heilyaw haelder
Hil gruffut hael ut hawl diaber
Kart wahan kadwan kadwalch nifer
Kert wetawl gedawl gadell ener
Kadarn vleit uleinyad cadyr neirthyad ner
Kadyr yt ym dengys rys yn racter
Rac twll y gylchwy pan am gylcher brwyd-
Nyd bradawc arglwyt yn yd wneler [yr
Kynifwr kynnif nid diouer
Kynnifyad kynnetyf Alexander
Teyrnas dinas dyn a gymer
Ymerawdyr llywyawdyr llyw amniuer
Teyrnuro a geidw o gadarnder
Teyrnuron heilyn haelon daduer
Teyrnet osgryn mal gwynn gwarther
Teyrneit gwreit gwr yn ygder
Teyrnweilch prydein gwedy pryder
Teyrnged kymry ef ae kymer
Kymeraf ut naf na uid ofer
Ym na uid ouid yggwenwynder
Pan gychwynws gwr gwrt yn trymder
Ny bu a gwalltan y gwrth gwallter
Oet fyscyad fleimyad flam gan ucher
Yn seith neid awyr yn seithwyr ser
Pan aeth sarf cadlan seint cloduan cler
Cletyfeu cochyon cochyn vriger
Ysgor ymdiffyn pan ym differ gwlad
Nyd ef gwledic a orsauer
Pan amuc teyrn teifi aber
Nyd abar y gwnaeth nyd saeth salwder
Yn ran orfowys yd gynnwyser
Yg kynnwys rydid gleindid gloewder
Yg goleuad rad ry damuner
Yg goleu ureisc ure yn lle lleuuer
Yggoleuureint seint yt asswyner
Yg goleu adef nef yt noter

EGLYNYON MARWNAD Y RIRID VLEIT.

Cyndelw Brydyt ae Cant.

RIRID rwyf gwrhyd gwrhaf o gyfet
A gefeis y alaf
A duw ae duc y arnaf
A dwc pawb a vo pennaf
Pennhaf y treitem trwy ryuyc gwron
Ffroen wynyon friw dyfryc
Lles beirt heirt oe hart wenyc
Lles kelynyn kelynnyc

Kelennic ruteur am rotei riryd
Nym rotes a vei lei
Nyd aruanwl vut vytei
Nyd ar vanarch yn parchei

Nyd ar an perchis an peirch y weithon
Or deon diheueirch
Yny kyrchem karcharueirch
Karcharoryon kecoron keirch

Gwnaeth goronw gwr anlew
Gyflauan anhelediw
Adlat ririd rwyf anaw
A byth nys beitei bei byw

KYNDELW AE CANT Y RIRID VLEIT.

Mae ym vleit am car om caffael wrthaw
Yn wrthep archauael
Nyd bleit coed coll y auael
Namwyn bleit maes moesawc hael

Cledyf clod wasgar a wisgaf ar glun
Rwg uy llun am llassar
Cledyf cloynneu hygar
Cledyf ririd uleit vlaengar

Priodawr pennant pennaf uchelwr
Uchelwyr uodrydaf
Nyd y uleit preit y prydaf
Namyn y vleit glyw y glewhaf

MARWNAD RIRID ULEIT.

Cyndelw Brydyt ae Cant.

Ym peryf digart bwyf dygen geinyad
Yr mab yr mawrdad rotyad uy reen
Yr yspryd vchel or vn echen
Yr arglwyt gwlad lwyt gwledic moysen
Mor wyf gert geinrwyf hyglwyf hagen
Mor wyf hygleu uart o ueirt ogyruen
Mor wyf gwyn gyfrwyf nyd wyf gyfyrwen
Mor oet gyfrin fyrt kyrt kyrriduen
Mor eissyeu eu dwyn yn eu dyrwen
Aessawr andianc oes anien [doden
Mor wyf dirrwyn urwy nam urwydyr a
Breisc uab gorgeneu brydeu braduen
Mor debic uy mod megys gwydyen
Gogwytaw peb llawr ker llaw y benn
Mor nawd pob rahawd na byt ryhen

Digitized by Google

Mor wenwyn ym kwyn am yd ym ken
Mor wyf godedic dic disgywen
Mor uynych mor veith lleith llwyth pobyen
Gwyr yn auyrdwl gwyr gwerin vrten
Gwyr yn auyrdwyth gwyth yr gweith
ueigen [gwet
Gwyr yn amwyn greid gretyf ychen yg
Gwyr yn kywrysset gwyr gwlet gwlytyen
Gwyr yn kyd berchid uch gwid gwenen
Gwr an kyd barchei oe barch amgen
Gwyr y huam y gyd am ged orten
Nyd ym gyd am vut am vetu gwen
Ny threuyd hebof aghof aghen
Agheu ririd wynn wedy arthen
Kyn kanwyf o dwfyn o dofyn awen
Awyt neud aflwyt neud aflawen

Neud aflawen wyf neud aflauar drist
Neum rym cotes crist creawdyr trugar
Neud amrygwyn ym neud amrygar
Neud amrygyr kyrt kyd ymarwar
Neud am dragon dwfyn dyfneisy auar
Neud am dreic bennant bennaf galar
Neud gwaruet meuet mynwent uranar
Neud gweryd riryd rwyf uuelyar
Neud gordiuanw hoen hoetyl abar lledkynt
Neud gordiuynt hynt gwynt gwrth don-
Neud wy ae gouwy neud gordyar [nyar
Neut gordiwet gwr gwrt y uannyar
Gwr ny oet hygawt a oet hygar
Hygyrch y neuat kyn llat llachar
Gwr oet gyhaual diel dyar
Ar goreu a vu o veib gleissyar
Gwr oet ueirt aruoll kartgoll kertgar
Gwr oet vleit llyssеit llyssid y uar
Gwr oet rut y lauyn o lif gwyar
Gwr oet ruthyr aruthyr ar y escar
Gwr athrigyad aer gwr athrugar
Gwr athrist y ueirt oe vod yn war
Gwr am gwnaeth hiraeth hir ysgar ac ef
Yny del llu nef a llu daear
Gwr gweinnyad yg cad gwr gwanar yn yg
Gwr o dinodyng gwr bergig bar

Paraud oe adaf kyn noe adaw
Pareu post enweir peir pedrylaw
Pedryliw y lauyn y lat racdaw
Pedrylef kwynuan kyrt am danaw
Pedrydawc deifnyawc dyfneis y gwynaw
Kwynaf ym er moed hoed o honaw
Eil kwyn am tremyn tremid yrdaw
Eil gwr gwrt gorten arthen eirthyaw
Eduynt edryuynt wrth edriuaw rot
A geueis oe vot o vut ganthaw
Eryr glyw glewaf neuaf na daw
Edlid a berid oe bericlaw
Ernywed arnafy o uod arnaw
Deyerin derwin dir eu kutyaw
Er pan yw tawel ryuel rwyuaw

Rwyuan tan taerwres trachwres trinnaw
Rym gwnaeth yn athrist athreityw pennant
Ae phennyadur wedy syrthyaw
Priodawr dinmawr prutuawr preityaw
Preityn oet y gwyn kyn noe gwytaw
Prydein am galwant om gwarandaw
Prydyt ny hepcyr yr breyer braw
Pryder am danuer prydaf itaw
Prydeis y rwyf treis cyn treul athaw
Athal eur vual a vu eityaw
Ethiw hael hebofy athwy hepdaw
Nyd etiw om kof keissyaw uyg kyuet
Kyuoed oueret y uetylyaw
Y mywyd riryd wryd wognaw
Delw ym doeth anoeth ym doeth anaw
Delw yt oetwn yart y ueirt ganllaw
Canlles am rotes ruteur wallaw
Delw yd oreu duw y dewissaw
Dewissed y duw y dwyn attaw
Delw y doeth ataf alaf oe law
Delw yt oet wrthyfy yt wyf wrthaw

Wrth ar am carei caraf gymen gadw
Kerrynt aessawr bradw brad gyghallenn
Ruthyr aruthyr eirthyaw arthen vnbenn
Run venwyd riryd rut y onnen
Nyd oet dylaw dreic dragon woen
Nyd oet vleit amprut nyd oet ampren
Eurdwrn oet y lauyn yny loflen
Eurglet kymynet kymynei benn
Eurdorchogyon dewr deyerin lenn
Edlid ym dilid yw eu dilen
Aervleityeid vleinyeid vleitieu kyuaruod
Erlynassant glod yr bod yn benn
Ergrynynt eu bar seirff saffar senn
Ergyr waewawr treis traus y gynhenn
Eryron trychyon trychwyd orfenn
Yr yuassamny uedw vet y drefwenn
Ym buchet gwledic gwladoet berchenn
Madawc mur kyhoet niueroet nenn
Meidryad cad cadyr dor car cor kyuyrbenn
Medreis uot uy rwyf ar uy rwychren
Mechdeyrn metgyrn metgwyn pennyadyr
Medel gwyr gwaedvur oesgur asgen
Maws massarn cadarn callon yaen
Moes ysbwys ysbys echrys ochren
Mygedawc y hoedyl hoed ar orfen
Mygyr yd latei loegyr hyd lewdir trenn
Mynw traglew llew llawr mwynuawr mes-
prenn
Mur gwryd gwynnuyd gwenn eluyten
Nyd llawen uy mryd y mro gyngen
Ar llary llaw hyged gweled gwytlenn

Gwytlenn ae gortho gorthaw dristlawn wyr
Gwytlan ae gwerchyr gorchut gwythlawn
Gwytuet eu gwytua gwytuid estrawn
Gwytun am rotes butles botlawn
Gwytueirch eirch erchlyuyn erchliw
krychrawn

Digitized by Google

Gwytuiled gyfred gratyuyged grawn
Ymuchet mur treis traws y gamawn
Creshwyr fwyr faglawr fraethlawr frwythlawn
Can riryd rwyf cad kunyad creulawn
Callon oet agraff kedoet agrawn
O rotyon gwron gorun eigyawn mor
Madawc mur tewdor cor caswallawn
Gogyman cluduan cludueirt wogawn
Cludeisy alauoet llyssoet lleissyawn
Gwedy pargoch grym parllym peirllawn
Kyrchwn hael dinmael dinmawr nyd awn
Duw damnaut eiryoes einyoes einyawn
Mawruab ytnyued mawrged gyflawn
Nym golut mawrvut mal riwallawn
Llyw llafnawr llew llawr llystynwallawn
Ririd nym gochel am gochawn oe breit
Wedy riryd uleit vlawt haearndawn
Toryf aergoryf argoed hoed hiraethlawn
Twryf taerdreul taerdan yn gwan gwynawn
Aer daer deruysc daryf aryf aradryawn
Arth warth wrthodyad am nad am nawn
Tra vu vyg kyuet yg kyuoeth yawn
Nym llauarei y nep nam bei digawn
Nym ditolei y lary o lawer dawn
Nym goruc dewr wr deurut warthlawn
Ny bu warthlef kert kynverching werin
O benn talyessin bartrin beirtrig
Barteir om kyueir ny byt kyuig
Ym kyueteu breu brwydyr diedig
Handoet eu hachoet kyn eu hechig
Y merw derw duruet vuchet vethig
Or kedeyrn kedawl hawl hirdiuig
O gadell ener o gadelling
Or glan essillit gloew essillig
Or glyw glew dywal ny dal ny dig
O vonet koelig coelvut kertoryon
O arvon o uon o vaelgynig
Wedy cad wosut mawr mygyrvut mig
Wedy ced wosep neb nym deiring
Llew llawr llid enweir llydw beir bergig
Llwrw trylew llawr llew llurig deilig
Ym buchet arthen arthuar yn ig
Y mywyd riryd ruteur wellig
Rotynt rut a gwyrt rwyf kyrt kunig
nyRoted arduant ar dinodig

MARWNAD EINYAWN, M. MADAWC, M. ITON.

CYNDELW AR CANT.

KYWRYSSET brydein ysy bryder ynn
Y sy brid i lawer
Armes gwr gwythlawn y ober
Argleidryad vleinyad uleit niuer
Aervur uar aerbeir bar bynnyer
Aruod uygyr a vagei haelder
Digones pen glyw pan glywer hyd urawd
Peir fossawd fwyrnawd fer
Kymyrrws y hoedyl y hyder
Kg gorwyt glasure rac glasuer
Yn trymgleis yn treis yn trymder
Yn tromgad yn tramgwyt wener
Yg kyflaundal kyrt yg kyflaunder but
Ny bwyad diaber
Yny vyw ny vytei ouer
Yny varw y vart ae daduer
Teilwg ym talu a roter
Treth volawd traethawd nawd nawsber
Teruysc yn racfysc yn racter a wnaeth
Twryf tonn fraeth fraw aber
Ysgryd glud glewyd uyd valchder
Ysgryd gryd greidyawl hawl hydyruer
Ysgor gadw ny gedwis llyuyrder
Ysgwn walch ysgwyd deu han ner
Ysgawl gwyth gwaethaf nad anuer y hoetyl
Neud y hoed a gwyner
Kwyn kyrt kyuaenad na water
Kwytaw llary ar llau vart beuder
Kwyn kydneid keinyeid ae kymer
Cof colli a roti rif ser
Gwaethyl edlid om bron pan brouer kyu-
Yr kyuran y doter [rein
Gwasgaud gwaud gwisgoet diouer
Gwasgarei gweiscueirch mei muner
Gwaedlann vlaut amnaut amniuer
Gwaedlyry vyry varan elifer
Gwae ni ueirt uyned yn dyuynder daear
Gwaur trydar traus lewder
Gwarth wrthrynn gwaewrut gwynn gwarther
Gwas a las o leissyawn ener
Llary einnyaun llyu lluyrdaun lluru ner
Llew doethlyw dothyw y amser
Amser ym perchis parch dillut berchen
Aerbeir benn preitnenn prut
Rwysc aches am rotes rwytvut
Rwyf cadeu yr cadw y deurut
Ny tholyes uy lles llyw rybut
Ny tholyaf a ganaf heb gut
Nym gwnaeth golut glyw golud am anaw
Nam gorthaw nam gwarthrut
Kertoryon kertassant rac dut
Ar llary uronn ar uryneich gystut
Kerteu dwfyn deifnyawc y sy utut
Kwyn kynran kyfran kyfryngthut
Oet eityaw eu kert oet eitut eu kadw
Or kadyrwalch nwy dihut
Diurad hael oet haelach no nut
Diuraw dreic dragon dadanhut
Dyuryd uyt uytaf drwy gythrut
Am ben cun kenetyl varedut
Dyurydet y veirt varw achlut einyawn
Dor breisclawn brwysc lofrut

Digitized by Google

Llofrut glyw glewdor gor gadwyd
Lloegyr dachwet gyminet gymwyd
Neum hirdeul hirdreit na atwyd
Hael kedawl hoedyl ureuawl ureutwyd
Pan ym daw anaw o annwyd uyg cert
Uyg kyeuillt neud adwyd
Neud adwyf o nwyf nad ydwyd
Ruthyr aruthyr eryr dihywyd
Ruthyr kynwan kynan ab kynwyd
Ruthyr kynon vab kul uanawyd
Ruthyr torredwynt gwrt gordyfnwyd ar
Ar breitin y magwyd [brein
Ef oe barth neud gwarth gwaredwyt
Gwaud volaud val y derllytwyd
Ef gunyad a gad ni gilwyd
Ef latei ef wanei wanwyd
Ef gwnaeth a gwaedwaew gwaed abwyd
y urein
O uryneich tra adwyd
Gwaew kynllew kynllat y annwyd
Gwaew kynulawt kynvleit kyn ulaen
rwyd
Gwaew ysgwn esgud ym plymnwyd
Gwaew gweinnyad gwenwyn y dysgwyd
Gwaew gwanar gwawr aeruar aer uwyd
Gwaew gwaedrwyf gwawr dirglwyf dor-
glwyd
waew yg koryf yn toryf yn tryfrwyd
wryaf
Y orssaf oet arswyd
Gwaew trwy vlwg trwy vwg truy uortuyd
Gwaew y dreis yn eis yn ysgwyd
Gwaew einnyawn creulawn creulanw
wyd o lid
A lithyei ganaw llywd
Llwytessid y uut y veirtyon llwybyr an-
Anaw prydytyon [ant
Llwyr ym treit tremid goualon
Treulgawt hoen[1] hoetyl uyrr gyueillyon
Treulyws vyg grutyeu
Cofyon kyueissyeu
Kyueteu kyuoedyon
Un am clwyf ar cletyf rutyon
Un a vu a dyvu deon
Un catgaut cadulaut uleit galon
Un kadkun val cadki aeron
Un a vu haelaf o haelon kymry
Un kymreisc y rotyon
Un mawr llary mawrllwrw kynreinon
Un mawllew mawrllyw kertoryon
Un mawrwalch mawrualch mur dragon
Un mab mawr madawc ab idon
Un llourut prydein pryderwn y gert
Pryderus y kanwn
Bleit blaengar bar dyar dyrwn
Beirt ganllaw bart itaw oetwn
Ym pwyllad am braffgad bryffwn
Praff edlid ysid y saffwn

[1] Treulgadw hoed.

Dyfnasswn vreiscdawn o vreiscrot einyawn
Da digawn a dygwn
Nyd oet nep a gynnhebykwn
A llew treis pan y treityasswn
Nyd oet llary mor llary lluadawn hynt
Handid kynt y kwynwn
Nyd oet drwc ar dreic valch gystlwn
Ad oet da y deduryd a wnn
Nyd oet nawd nebawd na bytwn
Yny bei am veirch mei meindwnn
Nyd oet ny gaffwn or a gaffai hael
Ydoet hael tra vu hwnn
Hunn oet digrif hael hun oet digraun
Hwnn oet lew o leissyawn [gleu
Aerdaryf taryf teruysc yg camawn
Aerdoryf toryf twryf goteith wrth gawn
Ar uyg grut am veirt uut valchdawn
Neud divwg[1] deigyr dillwg digllawn
Neud meu hoed am hoetyl anwogawn
Neud wyf gwyn gotedic digawn
Neur gyrcheis ar oestreis estrawn
Emys pasc pyscawdliw eigyawn
Dihauarch gyuran[2] a duc y gadlan
Ar gaduarch cann krychrawn
Dinac dreic a dragon kreulawn
Dinas gawr garwlym y waewdawn
Diwethaf y canaf[3] can yawn
Diwetgof Diwetgoll einyawn

ENGLYNYON

A Gant Kyndelw, y Ewein Kyueilyawc.

Gwirawd ywein draw dra digoll uynyt
Mor vynych y haruoll
O win kyuyrgein nyd kyuyrgoll
O vet o vuelin oll

Gwirawd am daerawd am daw gan rebut
Am rybuch oe wenllaw
Pennyadyr cad ked wallaw
Penn cor penkert wyf itaw

Gwirawd a dygyr a digawn atan
Gwin a bann rann radlawn
Yn llys lles glyw llyw lleissyawn
Yn llaw llew cad kyrn llad llawn

Gwirawd ywein llary llawen yd rotir
Yny tir tu hafren
A threul hygar yw hagen
A thraw y daw a dygen

Gwirawd ywein llary llachar y deruysc
Ar deruyn y esgar

[1] *Neu*, dwyng.—Ll. D. D.
[2] *Neu* gynran.—Ll. D. D. [3] *Neu*, Cadwaf.—Ll. D. D.

Digitized by Google

Balch y daw yn llaw lluchuar
Metw y thoryf met y thonnyar

Gwirawd an gwrthuyn gwrth syr a lleuad
Gan rwyf rad rut vyhyr
Am hiruryn hirvreisc eryr
Am hauren hyuryd gwen gwyr

Ar llaw ywein hael hawl dilin gwrualch
Y mae gorvlwch eurin
Anrydet gwymp arwet gwin
Anrec brifdec breyenhin

Vt yssym etiw ar geir
Nys arueit llew a dau lloer
Gwaew crwm yn dyt trwm trwy fwyr
Gwan fysc yn eurwrysc yn aer

DADOLWCH RHYS FAB RUFFUDD.

Cyndelw ai Cant.

Asswynaf nawdd duw diamheu dy ddawn
Ath ddoniawg wyf finneu
Ar dy wyr eryr aereu
Ar dy wlad wledig deheu

Asswynaf archaf arch vawr y beryf
A beris nef a llawr
Nawdd rac dy var car cerddawr
Ar dy byrth ar dy borthawr

Asswynaf archaf eirchiad ym gelwir
Nawdd cywir cyngwastad
Ar dy ddryseu aur drwsiad
Ar dy ddrysawr gwawr gwenwlad

Asswynaf awch nawdd na chelwch awch porth
Can perthyn attregwch
Gostegwyr llys gostegwch
Gosteg beirdd bardd a glywch

Asswynaf nawd hawd haelon deheubarth
Diheuborth cerddorion
Ath dwrf oth darianogion
Ath dorf ath deyrnfeibion

Asswynaf nawd hawd haeloned worsaf
Nith orseif teyrnedd
Ar dy dorf corf cywrysedd
Ar dy deulu teilwng medd

Meddgwyn eu gwirawd meddgyrn au gw
Au gwarcheidw yn eurdyrn
A gloyw y fed yn edyrn
A glyw dewr a glew deyrn

Teyrnweilch prydein prydaf awch prifgerdd
Awch prifglod a ddygaf
Awch bardd awch beirniad fyddaf
Awch porth perthyn yw attaf

Atteb a ganaf a ganwyf arglwydd
Erglyw fi can dothwyf
Lleisiawn llyw y llew glew glewrwyf
Llaesa dy far dy fardd wyf

Wyf cerddawr ym rhwyf rhwysg morgymmlawdd gwyrdd
Rhwysg ffyrdd cyrdd cerdd wahawdd
Aswyn aserw herw hirflawdd
Aswynaf ar udd naf nawdd

Am rhoddwy rhwyf nef rhwysg awdurdawd cerdd
Nim gwnel cardd o nebawd
I foli mab duw dibechawd
Dibechddoeth cyfoeth cyfundawd

Eil digabl parabl parawd per awen
Parhaus hyd frawd
Ar lles llawr llyw llafnawr llwybrawd
Arllwybr iawn or ddawn ym daerawd

Delu ym bo er bodd y drindaud trugared
Tros waredd tros wawd
I adrawdd aerflawdd eurflawd
Ei ysgwyd mal ysgwyd rhwyd rhahawd
Mur mawrgor treithitior traethawd
Traeth om bronn tra thonn tra thyuaud
Mur mawrdir mawrdorf amgyfrawd
Mur mawrdud uch meddud meddwawd
Mur mawrdarf mawrdwrf gorwyddawd
Mur maurdreis maurdraus gynnefaud
Ith gyfeir un cwbleir cablawd
Nis cynneil cennyf dy folawd
Molaf wr clydwr cludawd
I eirchion i eirchiaid ar blanhawd
I eryr eirioes moes medrawd
Ni welaf ni welir cydfrawd
Gweleis i udd nim gwarthrudd gwrthrawd
Gwrthfruydr cruydr creulaun dybyddawd
Gweleis i wledig dig diofnawd
Ofn i ofn i efnys giwdawd
Gweleis i gleis a threis a thrallawd
Gleddyfal hywal hw yrnawd
Gweleis i glod a rhod a rhawd
O beleidr a rheeidr rhudd o gnawd
Gweleis i hael o hil anarawd
Ai gweles gwelei ryfeddawd
Mal cadarn yn cadw ei briawd
Mal cadwr cadwei a ddywawd
Cedwis cyngwas maws maiestawd
Deheu duw o nef ai gwarawd
Gwr gwrthaw gwrthrych ys defawd
Gwrth uchyr gwrthrychieid ys gnawd

Digitized by Google

Gwrth eurdro eurdrull gno gnythawd
Gwrth eurdal bual bugunawd
Buelin oreurin wirawd
Buarth llad llonydd o fragawd
Buches cyrdd cerddorion wasgawd
Buchedd glyw gloew ystryw aestrawd
Burthiad cad cyrchiad cyrchnawd
Bud beirddion barddeir om tafawd
Briwgoch brig ongyr brythawd
Breithgad gwyr brydeu llyr lloegr difrawd
Bri brython breint saeson sangawd
Bre brondor bron ddewrdor ddurawd
Bryd gryd grynn granwyn greid wor-
grawd
Brisg risg reu rieu rad barawd
Brwysg rwysg rann gyman gymmendawd
Brwydr eurgrwydr eurgreir bedyssawd
Breisg rebydd yn rhydd yn rhuyddnaud
Y gwna rhys rhieddawg odlawd
Braw Bryneich branar eu beddrawd
Bro Brengyl brangoel yspyddawd
Bolch ei lafn o lafur ffosawd
Bwlch ei gledd balch ei gleddyfawd

Cleddyfrudd gwrfudd gwr a ddeffry
Clod gwrawl rod rodawg hy
Gwr cyrchiad cyrchwn ei fawrdy
Mawrdal cerdd nid cardd y felly
Gwr gwaedrwyf gwlad un rwyf un rhy
Gwr gwaedlan nid gwr gwan gweccry
Gwr golud gwaedcnud gwaedcny
Calanedd calenig a ddyry
Gwr creulawn creulan ai cyffry
Cyffro cad cadellig wely
Gwr a wyr yn nydd ffwyr na ffy
Gwr a wnn i a hwnn yw hynny
Gwr yn twrf yn torf arhyly
Gwr yn tarf yn terfysg wedy
Gwr yngryd gwyr gwrhyd gwr hy
Gwr greidiawl fal greid fab ery
Treis dreon trinheion nwy try
Traws trydar trydydd haiarnlly
Greddf eigiawn ni grawn ni gryny
Gormodd alaf rodd elyfry
Grym erddrym aerddreig ai dyly
Glyw fyged glew fugeil cymry

Cymry diffreidiad
Cymmrwyn i gywlad
Cymmwy cad cas wenwyn
Cyrdd waddawl cerdd ganmawl ganmwyn
Ced gyfred gyfrieu gadwyn
Cadeir cor cadeu dor dirrwyn
Car cerddeu cerddorion worllwyn
Gwrllyw glyw glewdraws maws medd-
gwyn
Gwr llwrw llu lloegrwys dygyflwyn
Gwr gwrddfan am adfan addfwyn
Gwrddfan gawr gwrddfar wawr wenwyn

Ef goreu fal gwr yn addwyn
Yn seint cler cleddyfal ar drwyn
Llathrei lafn uch afn uch afwyn
A llif creu a lliw ffreu ar ffrwyn
Lladdei dreig ar dragon drylwyn
Tryliw goch trylew droch drachwyn
Am eurfrwydr am eurgrwydr eurgwyn
Am eur fro am eurfron terwyn
Torf anwar trydar trydolwyn
Twrf taerfeith goddeith gwaeanhwyn
Teulu a thewlu a thewlwyn waewawr
A gwyr mawr ymasswyn
Ffyrf derfysg ffysg hyddysg hyddwyn
Ffwyr ffysgiad fal ffleimiad fflamddwyn
Ffrwyth welling wellfaeth ffraeth ffrawd-
wyn
Ffrawdd wallaw anaw anifwyn
Llwrw milfeirdd milfeirch dygyflwyn
Llwybr moliant meddiant medd ancwyn
Llyw cemeis oth goddeis ith gwyn
Llew cammawn cymmer y difwyn
Llawfrydedd am dwg om dwyn i wrthyt
Lloegr erfid brawlid brwyn
Brwydr asgen brwysg nen breisg addef
Brein borthiad achryfiad achref
Bradw ysgwyd bryd ysgein wrthlef
Bradeu tan treulwan trin oddef
Ys arglwydd ys arwydd ys ef
Ys cad ffyrdd ys car cyrdd cyflef
Gwledig deg cantorf a deg cantref rhif
Ar hugeint cyfaddef
Budd barawd baran gwynt hydref
Bugail byd biw gymryd gymref
Corf ceindorf can dothwyf i adref
Ith edryd ith adrawdd is nef
Par eurglawr erglyw fy marddlef
Peir prydein profwn ein tangnef
Tangnefedd am naud amniferch rhif
Rhiallu diheiddwch
Nid achar llachar llafarwch
Nid achles afles arafwch
Nid achludd eurgudd argelwch
Argel cardd cerddorion wolwch
Dor ysgor ysgwyddau amdrwch
Doeth a drud am dud am degwch
Tarf aergawdd aergwl gadarnwch
Torf eurgorf eurgwyn gyfeddwch
Cyfeddach forach fireinwch
Cyfeddwalch cyfeddweilch elwch
Elyf dreig dragon digrifwch
Alaf lyw luoedd amgelwch
Amgeledd brython brythwch
Teyrnon teyrnas ynialwch
Teulu rys teilwng gwrys gwrysiwch
Gwrys arloes eirioes eiriolwch
Chwi gennyf gynnifiaid sefwch
Mi gynddelw a gynnelw gennwch
Beirdd wogawn bardd urddawn urddwch
Urddawl cerdd can edifarwch

Digitized by Google

Angudd bndd beirniaid gyfradwch
Ongyr urdd angerdd fatholwch
Angerddawl greddfawl greddf unlwch dywal
Am dywed lonyddwch
Can doddwyf a digeryddwch
Na ddaly far casnar cas heddwch
Nam gurthfraud om guaud om guaruch
Nam gwrthryn granwyn greid wolwch
Nam gwrthod eirif drafod arfdrwch
Ni wrthyd mab duw ddadolwch
Dadolwch llachar llacheu
Gyfarpar yn aerfar yn arfeu
Llydw ysgor ysgwyd byddineu
Llid ysgwn asgwn ysgoreu
I gymryd ein cyd cyn bareu
I gymmod an dyfod ein dau
Dy foli filwr hyd angeu
Dy folawd ys canwawd ys teu
Dy fardd da dothwyf ith oddeu
Dy far gwrdd gorddyfn ei faddeu
Ti hebaf nid hebu oedd teu
Mi hebot ni hebaf finneu
Hir ith ardrethir ar dretheu
O bell hil cadell cell cerddeu
Hil coeling perging pennaetheu
Hydr am ddadl cynnadl cennadeu
Hil rhodri gwesti gwystlfereu
Gwastad gryd gwystlon byd boed teu
Hil gruffudd rwyf rwyddfudd radeu
Rhwysg rhynnawdd morgymmlawdd mawrgleu
Hil maelgwn milcant addodeu
Ail tewdwr diweddwr deheu
Brwydr orchwydd ni orchudd tlysseu
Nag ariant nag eur yn adneu
Brwysg rwysg rwydd brolwydd bro Seith beu dyfed
Breisg am ged am gadeu
Preidd preiddwyr preiddwalch gyfreieu
Priodawr prydein prein preiddieu
Presen wr pryswr pres oleu
Preswyliawg farchawg seirch gwynnieu
Gwynfydig wr frydig frydeu
Gwynfyd cyrdd cennyd ceinfyrdd cyfeddeu
Gwynfyd gwyr gwrawl ddefodeu
Gwynfyd beirdd beirniad wyf inneu
Gwr glewyd yn ergryd eurgreu
Gwr gwledig ar wladoedd nid geu
Gwrddfaran cyfran cyfreidieu
Gwrdd fanniar gwrddfar gwenddoleu
Gwr a ddengys llad a llafneu rhuddion
Llew dragon llyw dreigieu
Dreig ehofn ehang ei derfyn
Dragon rwyf rwyddwalch gyngelyn
Dragonfardd dragon falch fyddyn
Dragonawl dra ganwyf ei odyn
Canaf wawd ir priawd ai pryn
Prif arglwydd brolwydd bronheilyn
Breisg anlloedd beirdd borthloedd berthyn
Brwysg brydeu brwydr dechreu dechryn
Brad bryneich branas ei canlyn
Braw dachwedd gyminedd gymmyn
Gwrys efnys dechrys dechryn
Ei ongyr ei angerdd nid etfyn!
Gnaud uch cnaud cnudoedd ar gylchyn
Ar llwybr llawr neud llawer blwyddyn
Llew llysoedd llyseidd ei derfyn
Llys eorth llu adorth llywelyn
Gwyd wosudd llofrudd lloegr ddilyn
Gwir wosgo wosgordd diergryn
Gwyrdd wasgar o wisgoedd ceinmyn
Gwrdd wosod gwr gorfod gorfyn
Gwedy myddw a medd gorewyn
Am hirwledd am htrwlad i hynn
Amgedawl am gadeu dybyn
Am gyrdd wawr am gyrn mawr melyn
Gorpo hael haelonaeth wobryn
Hawl wodrudd hil mawrfudd Merfyn
Gwawr gwendorf gwendyd oi gylchyn
Gwenwlad nef gair addef gwir yn

Arddwyreaf i ddreig ffwyr ffeleig ffer
Arddwy cedernyd fenwyd funer
Ardeml ehangdorf am ehangder
Am en dal bual buarth hydrfer
Yr gerdd fy ngherdd ynghyflawnder
Ei gyflawn foli ri rhwyddirper
Yn urddiant foliant fal yt glywer
Yn awen barawd awdl burwawd ber
Yn annwfn yn nwfn yn nyfnder—yt farn
Nid beirdd ai dadfarn bardd ai dadfer
Yn tarf yn terfysg yn ffysg yn ffyrfder
Yn twrf yn torfoedd hudoedd hyder
Ynghyfragor glyw am eu glewder
Ynghyfragod clod y clyw llawer
Yn anghyflwyth gwyth geith nanhyfer
Yn anghyfle llwfr llafur ofer
Ynghemeis yn treis yn traws ober peunyd
Oedd neuyd neuid y rudver
Penoeth oedd o penaf gwedy pynier cad
Gan llary llaw rodiad llat a llwyrder
Kenyd yw ganthau heilyau haelder
Hil gruffud hael ud haul diaber
Kardwahan catwan catwalch nifer
Cerdd weddawl cedawl cadell ener
Carn fleidd fleiniad cad neirthiad ner
Cadr ydd ymddengys rhys yn rhacter
Rhagtwll ei gylchwy pan amgylcher brwydr
Nid bradawg arglwyd yn yt glywer
Cynnifyw cynnif nid diofer
Cynnifiad cynneddf Alexander
Teyrneidd gwyr theidd rhag gwynn gwarther

Digitized by Google

Teyrnfro a geidw o gadarnder
Teyrnfron heilyn haelon dadfer
Teyrnwalch prydwalch wedy pryder
Teyrnged cymry ef ai cymmer
Pan gylchynnwys gwr gwrd yn nhrymder
Ni bu a gwalltan i gwrt gwallter
Oedd ffysgiad ffleimiad fflam gan ucher
Yn seithfed awyr yn seithwyr ser
Pan aeth sarff cadlan seint clodfan cler
Cleddyfeu cochion cochyn onger
Ysgor amddifyn pan ymddiffer gwlad
Nad ef gwledig a orsafer
Pan amwg teyrn teifi aber
Nid abar y gwnaeth nid saeth salwder
Yn rhan orffwys yt gynhwyser
Yg kynnuys rhydid glendid gloeuder
Yngoleuad rhad rhy ddamuner
Yng ngoleu freisg fre yn lle lleufer
Yn ngolefeint seint ydd asswyner
Yng ngoleu addef nef yt nodder

D. S. *Mae hon yn dri chanu yn y* Ll. Coch: "Asswynaf ar udd naf nawdd," *yn diweddu y gyntaf;* "Gwenwlad nef gair addef giwr yn," *yn diweddu yr ail.*

MARWNAD ITHEL AP CADIFOR WYDDEL.

Cyddelw ai Cant.

Mab cadifor kat wormeil
Maurg ot adas mygrwas mael
Ysgwn bryffwn braff diwyl
Ysgwyt llathreit hyneit hael
Hael anuar guenuynuar guyn
Huyluleid[1] vleiniad ygkatlan
Perchennauc parchus luman
Peir glyv periglus unben
Unben daun amgen ni div
Unbenn balch bulch yn hediv
Rudei pan llatei rac lleu
Rud onnen oc lovlen lau
Llau hylat ar llafyn hylurch
Llunyei glot lleu[2] dihavarch
Mynu tonn tremit y dygyrch
Maengann wedy meingan veirch
Marchauc llauir lleith unbenn
Maurgof argychuedyl yu yn[3]
Kyt ragor a duc ragon
Catvab gruffud am rudlan
Yn rudlan rug deu niver
Pan gyfreing gwavaur a guyr
Lladaud a hi llith adar
Llavyngreu keneu kedivor
Mab cadifor, &c.

[1] Ysgwn.—Ll. D. D.
[2] Mynneu glod glew.—Ll. D. D.
[3] Ae glod ar gychwetyl gychwyn.— Ll. D. D.

MARWNAD IORWERTH GOCH AP MAREDUDD.

Cyndelw ai Cant.

Iorwerth aer gannerth eur ganhorthuy
Nyt kerdaur nyu moluy [kyrd
Nyt cablaut ys molaut muy
Moli hael mal y haeduy
Haeduys deifnauc ri devnyd vymbardaur
Lluru llavnaur llaur llauryd
Llary llit aerleu lleu lluyd
Lleissyaun llas y hynevyd
Hynevyd argluyd ar eurglaur powys
Porthes glwys gloes waewaur
Glyw lovrud geleurud gaur
Glewdrut golut geloraur
Bu gelyn bryneich branes gyvuyrein
Bard goelvein beird gyvles
Bleidgruydyr bruydyr brydeu aches
Bryt yn arvot a dodes
Ny dodes vygkerd ygkyvreith eryoet
Dreic argoet hoed hydyrveith
Hirwaur toryf coryf kyvarweith
Hirvalch gwalch gwae ui oe leith
Lleithicluyth hyduyth hyd wasgar o gat
Brwysc luchiat breisc lachar
Ef oed leu oed lyw trydar
Ef oed lary o lin gasnar
Kaswallaun eissyor eisseu y dyvot
Balch arvot bwlch arveu
O beleidyr reeidyr rudgreu
O beleidryat kat kigleu
Kigleu beleidyr briu brith o gyvergyr
O gwaet gwyr y ar wlith
A gwyach hylef hylith
A guydva bleid yn y blith
O blith guyrd a chyrd a chein amser guin
A guiraut wrth leuuer
Berth yt borthynt amniver
Am iorwerth amnwych nerth nêr
Aervlaud kyvadraud kyvadref kerdeu
Cledyr cadeu kat wodef
Ny tholyes bud beird achref
Ny tholyir guaut guedi ef
Ef oed gatvarchauc get verchyr am cluyf
Cledyvrud nyt etkyr
Gueilchlyu glyu gleudraus eryr
Gwalchlann gannerth gualchnerth guyr
Gur ygaur dyraur deryu ygkreulan
Hael am rann am ruythvyu
Bu truy lewyt voes gloes glyu
Nyt o lyvyrder y deryu
Kan deryu dor glyu glot diogan hael
Kann bu guael an guahan
Ny chel vygkerd vygkuyvnan
Ny chud vyggrud vyggridvan
Gridvan darogan drycyruerth am cluyf
Clotvan ruyf ruydget nerth
Aerualch balch bulch y darmerth

Digitized by Google

Aryf taryf toryf agor[1] yoruerth
Iorwɜrth aer gannerth, &c.

CYLCH LLYWELYN,

SEF BRWYDREU LLYWELYN AB IORVERTH. CYNDDELW AI CANT.

CRIST celi poet mi om meithveint synuyr
Ae synnyuy kyn heueint
Crist kreaudyr llyuyaudyr lluru seint
Cret krevyd celvyd kyureint

Nyt kywreint y neb kywryssed am ruyt
Yn ryvyc guythloned
Tut glyu tir mynyu neus med
Tir torvoed tervyn guyned

Guyned ny ryssed yn rysswryaeth gluy
A glywant men yd aeth
Mal toryf nyw tervysc alaeth
Mal tonn treis trytlon tros traeth

Traethaf canmolaf kan mil gwyr ysgun
Haud esgyn eu heryr
Calchdoet seith rivet syr
Cylch vy ruyf yn y rechtyr

Rhechdyr croesoswallt cryssyassant onn
Amyl dragon pedrydant [dreic
Guyr gortho bro bryn a phant
Guir cymry cymhellassant

Pebellyuys rywr rywodic lluoedd
Llywelyn weithvydic
Ym bro loegruys diffuys dig
Ym bryn gwyth yn amwythic

Amwythic wledic wlat om hydyr y breint
Am ud breisc ny chyhydyr
Uch uch y dydd herwydd hydr
Yssic dyd osuyd oeswydyr

Godreis a ladaud o lu trycheit lloegyr
Llywelyn arhonneit
Ae bobloed cyheed kytneit
Ae byll ae bebyll ny beit

2. Pebyll llywelyn llew cat a welet
Yn oleu arthanat
Yn llutwau llidum yn rat
Yn llu gorseddu gorwlat

3. Pebyllywys fy llyw yn llu hyvryt praff
Ar pryffwn o wyndyt
Gorthoei drei draws a hyt
Gorthir y gelwir gerwryt

[1] Aerdoryf.—Ll. D. D.

4. Pebyllywys vy rwyf yn uyt gurd gyn-
Gwyr gynnif ym plymnuyt [nygyn
Yggwendut glut yt glywyt
Yngwenweun bevyr bell o gluyt

5. Pebyllywys teyrn teu arnat y henu
Ef henyu o gancat
Llyw gwyned gwynvydic wlat
Llwyth llewdir ystwyth ystrad

6. Yn ystrat meuruc anystywell lu
Y am lyw bro hiriéll
Ni savei racdun ruych pell
Nac aer na chaer na chastell

Petuar castell poeth peith ryuyc ystuyth
Y am ystrat meuryc
Lluyt usuyd nyt plyd nyt plyc
Clot gyhoed caeroed cerryg

Kerrynt a dugam ny dygerd ereill
Ar alltmor ae agerd
Pebyllva peir cyva cerd
7. Pennal dir engir angerd

Engiryawl rubeth am rybyd angerd
Ar gerd gerd geiryonnyd
Dybuant dybydant vyd
8. Dy walwern drywern drevyd

Tremynuys ryssur rossed diabret
Am diebryt gwyned
Lloegyr gylchwyn ae mynn ae med
Llywelyn llyw teyrned

Teyrndut leissawn accalassuy dir
Y deyrn deganwy
Kam yr Kymro nyu hoffuy
Kynnif kadwallawn nyt muy

9. Pebyllywys fy llyw yn llyssyn drevat
Am drevret wenwynwyn
Claur powys peues unbyn
Canmil canmoles duv hyn

Pebyll llywelyn pawb etwa ae gwyl
Val y gwelsawch chuy yma
Ygkaer ygkarrec hôva
Ygkaer vyrdin vyrdyoed bla

Pla oed ar gyhoed ar gytcam cynnygyn
Eu cynnif rywnaetham
Arthur gynt ffuyr luchynt fflam
Ae keissei val y kawssam

Kawssam ar bowys beues goeth gestyll
Eu gostung oed annoeth
12. Tri tryuan kynan kyvoeth
13. Pedwar enwauc peithyauc poeth

Digitized by Google

Peth ae dylyet gan dylyn breint
Bro beli ae medu
Kavas kyn lleas kan-llu
Keissyet pen tytwet pob tu

Tued a thired a thi neut haval
Neut hyvaul dy westi
Eang yw yt rydit ri
Ehovyn a golovyn geli

CYNDELW I WENWYNWYN.

Ysym argluyd gurd gordivung y var
Gorduy neb nyu hystung
Glyu diwreid gurdvleid gorvlung
Glew dyual ny dal ny dung

Yssit ym argluyd aergluyf ner nerthvaur
Aerlleu llaur llauch niver
Ny oleith lleith yr llyvyrder
Ny odef kam nyu kymmer

Yssit ym argluyd eurgledyfrud gaur
Breisc lavnaur bruysc lovrud
Ny daul wrth ae maul maurvud
Ny graun golut ny golud

Yssit ym argluyd argledyr anau beird
Am bardeir yn eidyau
Am karyat kadarn arnau
Am kerd am kynhelu o honau

Yssit ym argluyd argledyr cat a tharyf
A thervyn ar gyulad
Klotvaur llaur llau angkaeat
Korf torf tervysc oe aghat

Yssit ym uledic ulad ymdiffyn llary
Llauer dyn ae govyn
Gualchlan[1], wosparth warth wrthryn
Gwalpar[2] gwanar gwenwynwyn

ENGLYNYON MOLYANT Y WENWYNWYN.

Cyndelw ae Cant.

Detholeis o les o leissyawn uy rwyf
Yn rwytualch am y dawn
Yn hawl wrt ortyfyn camawn
Yn hael digraff yn digrawn

Detholeis uy rwyf yn rwysc aerllew toryf
Yn teruysc a thrylew
Yn anreith odeith odew
Yn wrt ortrud yn lud lew

Detholeis uy rwyf yn rwyt rad waagar
Yn llachar yn lluchyad
Yn llary llawr yn llaw rotyad
Yn llew glew glyw difreidyad

Detholeis uy rwyf yn rwyd gelynyon
Gal ynal ym plymnwyd
Yn wawr glyw glew diarswyd
Yn walch balch bolch y ysgwyd

Detholeis uy rwyf yn rwyt am olud
Rwyt wan rut yn rodwyt
Yn rotawc vriw vreisc arwyt
Yn argledyr ym yn arglwyt

Detholeis uy rwyf yn rad wellig mawr
Llwythuawr llawr llaw derchwyn
Yn eurllyw glyw glew degyn
Yn eryr gwyr gwenwynwyn

Detholeis rwyf llu lluryglas deyrn
Llugyrn gyrn gyuadas
Yn doethgar kertgar cartgas
Yn dor cor coelig dinas

Dinas teyrnas teyrnweis ohen
Teyrnwalch din Emreis
Bu da dethol a geueis
Bu doeth mal y detholeis. Detholeis, &c.

ENGLYNION

A Gant Cysdelw i Wenwynwyn.

Gwenwynwyn erchuyn eirchyeit yr molyant
Mur milcant maelgun greit
Haul waul wastat reinyat reit
Hael wael waret get gytneit

Kytneit kynnivyeit kynniviat argluyd
Didramgwyd o dromgat
Cas draus drablaud caud kywlat
Cadeu dôr car cor kyrchyat

Kyrcheis eryr treis tres oheb heb gud
Kat wossud ket wosseb
Ar wr ar wir y wyneb
Ar wyr waur wrach no neb

Gwrhyt diogel diogan fysgyat
Yn fysgyau biu garthan
Aerva vawr aerwawr eurwan
Eurwalch balch bolch y daryan

Taryannauc enwauc enweir anghynnuys
Aergoeduys bowys beir
A dyrr ongyr angerd weir
Ac ny dyrr y deyrneir

[1] Gwaedlan.—Ll. D. D. [2] Gwychuar.—Ll. D. D.

Digitized by Google

Teyrned orduy ordyvnyat gorllin
Yn gorlluyn duy gawat
Ynghyvaryf taryf toryf amnat
Ynghyvarvot kyvnot kat

Katuyn kyvreieu kyvruyd yn rodi
Ket westi wastadruyd
Gryt worllwyn a greit worllwyd
Glyw argledyr a gleu argluyd

Argluyd teithyauc tuythvaur yn arveu
Yn arvruydyr bydinaur
Argae toryf rhac twryf aessawr
Argleitryat vleinyat vleid gaur

Gaur beird[1] huysgun huysgein a vyd
Am vedul mab owein
Gaur valch rac preidualch prydein
Gaur vaur am breidyaur am brein

reid wasgar anwar anwas y gelwir
Enwir hir hydyr y gas
Enwauc dreic dragon wanas
Glyu dinac a gleu dinas

Dinas teyrnas teyrn orun toryf
Twryf aches anodun
Ruyf dragon rodyon reidun
Reidrud rodyat ruydrat run

Run gyggredyf gynnedyf gynnevaut oreu
Rud bareu rod baraut
A dal eur mal yr molaut
Ac ni beirch peiscveirch pascnaut

Gnaut gredyf ae ysguyt ac[2] ysgun teruyn
Ym prafduyn ym pryffun
Llit odrud llud llu gyngrun
Lluoed ortheu lleu llavyndun

Y lavyn ynghreulif ygkreulyn guyar
Ygkreulaun ymwrthryn
Gwychyr y gwylch gweilch amdifyn
Gwalch gwenwynvalch gwenwynwyn

CAN TYSSILYAW.

CYNDELW AI CANT.

Duw dinac dinas tangneved
Duu dy naud nam caud ym camued
Duu doeth i deithi teyrned
Teyrnes uerin[3] uas uirioned
Duu am[4] dug im dogn[5] anryded
Yw wenulat yw rat[6] yw ried

[1] Gawrveirt, *neu* gawrveit. – Ll. D. D.
[2] *Neu*, ar ysguyd ar. – Ll. D.
[3] Teyrnas wen.—Ll. E. D.
[4] An. – Ll. E. D.
[5] In.—Ll. E. D.
[6] Wlad.—Ll. E. D.

Yn eluch yn heduch yn hed
Yn hodyat[1] yn haud varannhed
Ac eilrod[2] eilrot gyhyded
Areildec[3] eildec dryganed
A ganuyf ym ruyf om racued
Ragor nam rat ram rygyrwed[4]
Tyssilyaw teruyn gyuryssed
Parth am naud a draud a dryssed[5]
Peris nêr o'r niver nadred
Praff uiber uibyat amryssed
Mab gardun ardunic naured[6]
Mabolyaeth arvolyaeth wared
Mab Brochuael bron Hael haul orned
Gorpu nef yn eivyonyd duded[7]
Mat gyrchaud garchar allduded
Kyrch cyvlaun cyvle divroed
Mat gymerth arnau prau pruded
Prif obruy obryn trugared
Mat ganet o genetyl voned
Mauruledic maurulat tyllued
Mat goreu madeu marthoed
Ac yr duu diovryt guraged
Gureic enuauc anuar y throssed
Ae treidyuys bu truy enuired
Llanvechan vychot y byrthed
Llan[8] ymron y challed
Dynyaul[9] bobyl ny borthant iauned
Iaun i duu divanu eu reued[10]
Ar eu bryt ae bratauc vuched
Ae gueryt ac ef ae gommed
Cedawl ud cadell etived
Cadeir cor yn cadu haeloned
Ceduis dreic dragon gynnadled
Kassau caru creuloned
Karet baub ceraduy diued
Kerennyd cyn ceryd cared
Keritor vy ngherd ygkynted
Yn yt gar guyr guaner guinwled
Caraf y lan ar llen dan gadred[11]
Ger y mae gwydvarch uch guyned
Guitvile gluyde gleu deachued[12]
Guyd vynuent guydva brenhined[13]
Beird neuet niverauc orsed
Vreisc adorth ehorth ehovned
Breiniauc loc leudir cyvanned
Meivod wenn nyt meuvyr[14] ae med

II.

Nys med treis nys treid ysgereint
Nys daeret trevret y triseint
Mwy yndi guesti guesteivyeint y balchnaud

[1] Hoddiawg.—Ll. E. D.
[2] Neu, eilvod.
[3] Ac eil rheg.—Ll. E. D.
[4] Rhagor fan rhag rhan rhagyrwedd.—Ll. E. D.
[5] Adrawdd adryssedd. — Ll. E. D.
[6] Mab gardyn arddunig fawredd.—Ll. E. D.
[7] Dudwedd. – Ll. E. D.
[8] Llam.—Ll. E.
[9] Daiarawl.—Ll. E. D.
[10] Rheufedd. – Ll. E. D.
[11] Caraf y llan ar llen gangadredd.—Ll. E. D.
[12] Gwiddfidle glywdde glew ddeachwedd.—Ll E. D.
[13] Brenhed.—Ll. E. D.
[14] Meiwyr.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Noc amrawt amraint
Ae balchlann rug y balchneint
Ae balchvur ae balchuyr testeint[1]
Ae balchuys egluys eglureint[2]
Ae balchrad ae balchrot trameint
Ae balchwawr yn awr yn deueint
Ae balchgor heb achor echureint
Ae balch offeiryat ae hoffeiryeint
A pharaud[3] offeren hoffeint
Balch y bagyl baguy eur y hemyeint
Balch y lloc rac y llifeiryeint
Anhebic ir bleit a blyc heint[4]
Affleu ffreu a phryvet llyffeint
A than poeth porthoed digofyeint[5]
Uffern carn[6] ffurf y henneint
Kyn arnaf erniued uytheint
Uyth p't wythprif cymmeint[7]
Kyn ergryt penyt poenofaint
Porthuyr duu poet huynt vygkereint
Pan vo paub pan vuyf heb heneint
Yn oed deur dengmluyd ar hugeint
Pan dau[8] braut rac bron uchelseint
Am roduy creaudyr kyrreiveint
Kyn minneu kyn y buyf gyureint
Kyndelu uyf kynheluaf[9] o vreint
Kerd neuyd ym rebyd rygeint
Kein awen gan auel bylgeint

III.

Pylgeineu radeu am rodir
Rod ruydgall ruyd gatyr yt geuir[10]
Cann dreic prydein a brydir
O bryder berthvalch yt berchir
Berth y mae meivod ae rhandir[11]
Berth eluyd rac elved enuir[1]
Berth y lloc urth lleu[13] babir
Berth y chlas ae chyrn glas gloyuhir
Berth radeu rieu rygredir
Ae creduy creduch na thuyllir
Tranc ar duu traethaf na ellir
Traut ar dyn ae tremyn truy dir
Truy dir[14] periglus pellus pell dygir
Pall arnau puyllaf y dognir
Pressuylgoll truydoll egir
Pressent vradu vradauc y geluir
Pobyl byd yn an guyd yn geluir[15]
Paub o honam yn cam[16] yn cospir
A unel iaun ratlaun ry molir
A vyd ryd y dyd yt vernir
A fo gwyl goleu yd nodir[17]
Goluc duw arnau a dodir

[1] Ai balchwyr ai balchwir tessaint.—Ll. E. D.
[2] Eglurfraint.—Ll. E. D.
[3] Ai pharawd.—Ll. E. D.
[4] Blyghaint.—Ll. E. D.
[5] A than poen porthloed digofaint.—Ll. E. D.
[6] Wern.—Ll. E. D.
[7] Wyth brif wyth brifwyd cymmain.—Ll. E. D.
[8] Pan ddel.—Ll E. D.
[9] Cynhelwyf.—Ll. E. D.
[10] Genir.—Ll. E. D.
[11] Hamdir.—Ll. E. D.
[12] Berth elfydd elfed enwir.—Ll. E. D.
[13] Llen.—Ll. E. D.
[14] *Nid ynt*—Truy dir *yn* Ll. E. D.
[15] *Neu*, guyd yn guelir.
[16] Am ein cam.—Ll. E. D.
[17] *Ban o* L. E. D.

A va guan urth uan urth iaunuir
Yn lluru puyll pell yt adrodir
A vo llary llauen rygyrchir
c a vo llachar ry llochir
A vo guar guell yt nodeir
Nac a vo anuar ac enuir

IV.

Enuir dyn a el yth erbyn
Enuauc vyd vegys y hervyn
Enu dreic dragon amdeffyn
Anuar var vedgyrn eissydyn
Tissiliau teyrned gylchuyn
Treis uenuyn teruyn toryf erchuyn
Pan aeth gur gormes uuelyn
Gweith goguy guythyat ymostryn[1]
Pan gyrchuyt ymlynuyt ruyt ryn
Yn pluyf plyninest ymorthryn[2]
Yn reidun orun oresgyn
Yndyd reit arodauc yggryn
Yn rotuyd ebruyd yn erbyn
Yn *rodle guyach guyarllyn*
Ygkyvrgein cyvuyrein cyverbyn
Ygkyvrgell tewdor dor dychlyn
Ygkyvranc Powys pobyl degyn
Ac Oswallt fab Oswi *a eluyn*[3]
Yn aele oval amovyn[4]
Oed aelau coel cuynau canvryn
Yn ryvel yn ryvaur disgyn
Wrth disgyr ketuyr kadyr uehyn[5]
Ygkynnif sarff unbyn
Sevis ef seint[6] duu gennhyn

V.

Kan vot duu yt vun y dilenn[7]
Tut uledic eluic Eluydenn[8]
Tir gureid goruyf rac unbenn
Tirion mon meillon y morbenn[9]
Tissiliau teyrned nenbrenn
Teyrnas dinas diasgenn
Teyrn[10] ae kan kadyr eurbenn
Teyrnuaut teyrnuyr kyngenn
Kynnyduys[11] kynnif kygorffenn
Kynuys glein kynglas[12] dyuarchenn
Kynadyl kerd kerennyd gymenn
Gein[13] uenuas heb gas heb gynhenn
Llann a wnaeth ae lauvaeth lovlen
Llann llugyrn llogaut offerenn
Llan Trallyr tra lliant uydrlenn[14]
Llan drallanu drallys Dinorbenn
Llan llydaw gan llytued uohenn
Llan benguern bennaf daearenn

[1] Gwythgad ymosgryn.—Ll. E. D.
[2] Ymhlymnaid ymwrthfyn.—Ll. E. D.
[3] Oswi ael wyn.—Ll. E. D.
[4] Am ofyn.—Ll. E. D.
[5] Wrth ddeigr cedwyr cad cadrwehyn.—Ll. E. D. *Gair cyrch ar goll yma.*
[6] Sefut.—Ll. E. D.
[7] Ydfu ei ddilen.—Ll. E. D.
[8] Tadwledig el wig elfyddden.—Ll. E. D.
[9] Meillion y merbyn.—Ll. E. D.
[10] Teyrnfardd.—Ll. E. D.
[11] Cynnyddwyr.—Ll. E. D.
[12] Cyn glas.—Ll. E. D.
[13] Geni.—Ll. E. D.
[14] Wyrddlen.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Llan bywys baraduys buruen
Llan gamarch llau barch y berchen

VI.

Perchen cor keid[1] wosgor wasgaut
Ketuascar cas llachar lluchnaut
Lluchvaran lluch van y volaut
Arvolyant urddyant[2] urdd enuaut
Keid[3] veivot o virein logaut
Lloc vaurveith am vedveith vedraut
Tervyn tec ym terwyn beidaut
A ueles ny uelir hyt vraut
Caer ruvein ryved olygaut
Caer uchaf uchel[4] y devaut
Caer ehang ehofyn y chiudaut
Ny chyvret y phobyl ae phechaut[5]
Caer ar heul caer didreul didraut
Caer bellglaer o bellglot adaut
Caer barchus barhaus baraut
A beryt y bererindaut

VII.

Pennyadury kergyl keressyt
Ket a chret a chrevyd y gyt
Periglaur periglus wyndyt
Gwyndaut[6] guynn guiryon ormodbryt
Pereit naut pernaut perheyt
Per volyant esborthant esbyt
Peir kyvreith kyvruyd yn kyuyt
Cyuoeth duu an dug ygguynuyt
Kyva vyd yr prydyd ae pryt
Prydest loyw pryder diheuyn
Diuahard y vard y venuyt
Diffleistor teutor tor divryt[7]
Diffyrth hael hir brochuael broglyt
Gradunel[8] greidyaul y urhyt
Guyrth a unaeth ny uneir hyt ennyt
Ny unaethpuyt eiryoet yr yn oes byt[9]
Oe ataf etuyn canllyt[10]
Y dyvu a deil ar y hyt
Guyrth arall guerthvaur y detvryt
Granyggre dybu dybryt
Gre yggredyf[11] yn lledyf yn llucvryt
Ygkarchar yn daear yn yt
Post Powys pergig kedernyt
Pob[12] argledyr argluyd diergryt
Porthloed bud porthloes oe vebyt
Yn eluyd Penn mynyd penyt

VIII.

Pennydur pennaf y grevyd
A greduys y duu deus dovyd
Cretet baup y peir lluossyd
Lluossauc y daun y detuyd

[1] Cerdd.—Ll. E. D.
[2] Arfoliant urddant.—Ll. E. D.
[3] Berth.—Ll. E. D. [E D.
[4] Cael uchel uchaf. Ll.
[5] A phechawd.—Ll. E. D.
[6] Gwyndyd.—Ll. E. D.
[7] Diffryt.—Ll. E. D.
[8] Gradifael.—Ll. E. D.
[9] Cyn oes byd.—Ll. E. D.
[10] Oe ataf etewyn tanllyd. —Ll. E. D.
[11] Gre yn neddf.—Ll. E. D.
[12] Pobyl.—Ll. E. D.

Credaf da ny diva ny divyd
Ny diffyc onyt y diffyd
Credaf vi vy ri vy rybyd[1]
Vy Llyuyaudyr creaudyr credovyd
Credaf y auen[2] am reen am ryd
Mat gynnull maur weryd[3]
Credaf y post pressent pressuylulyd
Am peris or peduar defnyd
Credaf y peryf nef yn eluyd
Am gunaeth o buraur yn brydyd

IX.

Prydyd uyf rac Prydein dragon
Piaut kerd kadeir prydydyon
Glyu am ryd ragorveirch gleisson
Gleissieit liu glas ganoligyon
Meu detvryt meint guryt guron
Mal y gunaeth mechdeyrn haelon
Meirch ar geirch yn garcharoryon
Meith gerdet mygyr gydret geitryon
Y meivot y maent aruydon
Arureid y wreid vrythyon
Ymauruled ymed ymaon
Y thretheu yn traethaduryon[4]
Y deugreir gyueir[5] gyweithon
Y gyvyt yn gyvoethogyon
Y hynaf henu henyu oe thiryon[6]
Handit ryd rung y duy avon
Y sygynnau[7] gleu gloeu rodyon
A volaf, a volant beirdyon
Caraf i barch y harchdiagon
Caradauc vreinauc vreisc rodyon
Card oleith olud esborthyon
Periglaur perthuaur pebyllyon[8]
Delu yd ym yn diamrylon[9]
Am lugyrn am gyrn am geinyon
Yn untref yn untreul wledolyon
Yn undaut undat vrodoryon
Can trugar can war werydon
Can terwyn can toryf eglynnyon[10]
Can dorvoed niveroed neivion
Can vot duu can vot uiryon
Am rod vygguledic guleityadon
Drefret gulat waret worthordyon
Kyndelu ae kant
Terfyn cân Dyssiliaw

[1] Rhebydd.—Ll. E. D.
[2] Credafi nen.—Ll E. D.
[3] Wawr ddull werydd. —Ll. E. D.
[4] Ei threthau i'w thraethadurion.—Ll. E. D.
[5] Ynwir.—Ll. F. D.
[6] Ei hynaf henyw oi thirion.—Ll. E. D.
[7] Ei sugn fab; *neu*, y sy gynfab.—Ll. E. D.
[8] Berthfawr (porthfawr) powysion.—Ll. E. D.
[9] Diamryson.—Ll. E. D.
[10] Engylion.—Ll. E. D.

CANU I DDUW.

Deudengrad beu berchen brad briodaur
Deudengrad dyweirwlat mor vat mor vaur

Digitized by Google

Duu deuruir pellir pwyllaur on kynnhenn
Dilenn o bressen ban yn bryssyaur
Deu edryd y syd a synhwyraur
Deu erbyn agkeu anghychwiaur
Doethwlat ny adef adaf wychuaur seil
Uffern yu'r eil dureil dyraur
Over divuner llyther lleaur
Ofyd a chrevyd yt achrettaur
O ffyrfyoli tri o draethaut berffaith
Oe gwyded ieith oe gwydaur
Berthidau riau ryuasgaraur
Ny mat borthes mam mab nuy didaur
Pe rothit donyeu byt dynyaul o gaur nenn
Dynyadon betheu benn bob euaur
Parchus ruyf ratlaun daun deburaur
Porth yn guaut tavaut digarcharaur
Berth gyvoeth lluyrdoeth lleuychuaur
beunyd
Am elyt vedyd am elvyd glaur.
Gwedy golodyd o dyuyllaur
Guedy goluc vrat goleuat guaur
Gurth keli yoli kynn neithyaur daear
Guyl drugar dy gar vo dy gerdaur
Kyt uypuyf hediw haud vot uch llaur
Ny uyf yn hynny a uyf heuaur
Guyr reen ymreit ryd iolaur
Rac yn perigleu heb periglaur
Gudam yn gorlluc gwr lluyduc llaur
Gur hydyr veu gheu yggygellaur

II.

Rygolli maur duu mor dybryt y neb
Kyghall nuy goheb oe gynvebyt
Kyntoraur yssyd ys ef ancryd
Kyghallen dilenn orffen orffryt
Kygeudon adau o diovryd Crist
Kygavauc kyvrdrist kyvrdost benyt
Kanyu y dyn divanu y vryt
Kygreif diaul kygul kyuyd
Kygaus a vyd traus a ved tristyt meith
Kyvreith dioleith cyn lleith lletryt
Kywyrdoeth ryu gogel brat annel bryt
Kyvyrduyth kyvavyrduyth prifuyth prifuyd
Kyvarvaeth amaeth am arvedyt tuyll
Kyvranc geu gymuyll am pwyll ym pyt
Kyvrgnaut ymweudaut devaut hevyt
Kyvredec a chuec chueru hir ennhyt
Kyvreit oed ym pleit oed ym plegyt vot
Kyvragot dyvot tu vyggueryt
Yn lluru lluyth eluyd dovyd an dyt
Yn llaur lliwettaud anglaud anglyt
Yn llur yt yd guyd hyd yggueryt llaur
Yn lluru im kyvaur yd yn kyvyt.
O areu agheu aereu eigyt
O oerued poenued paub y vyuyt
O aruar daear dofn y gyt
O aruen pechaut lletraut lletvryt
Ny rygar trugar tra syberuyd
Ny rydau anau oe anwylyd
Ny rygoduyf ruyf rymgueryt o dygyn
Nyt ruyd uy gynnygyn gyndiebryt
Ny rygolluyf duw o deured byt
Ny rygolles nef ny bo ynvyt

III.

Anfydruyd auyd euyc lauur duun
An uedy y karun punn penyadur
Heb synyeit yn reit ruyd echlysur
A heb wybot bot byt mor ampur
Rybu *Erthyst* ynn rybu *Arthur* [sur
Gynt rybu amgyvraut guynt guan tra mes-
Rybu *Ulassar* keissassei *Vflur*,
Y gan *Ud Prydein* prit y hesgur
Rybu *Vran vab Llyr* llu ruym adur mat
Ygkamp ygkyulat ygkat ygkur,
Rybu *Erculff mawr* rwysc didaur dur
Ryvyc agredvaul greidyaul greidur
Rybu gamuedauc *Madauc* modur ffau
Rybud vu idau dilau dolur
Bu *Alexander* byt lywiadur
Hyt sygnoed nefoed ny bu segur
Pam na uyl pobloed paub yn dostur pla
Pob traha yn diva ac yn divur
Pob naf pob niver pob ner pob nur
Pob nenn ym pressen yn ampryssur
Gurthot ruyf hollawl holl ysgrythur eith
Gurthuyneb a ueith yu y wneuthur
Gurth auyd tragyuyd tra guyladur
Guarchedid eluyd dyspyd dispur
Gurthefin vrenhin vreisc pennyadur byt
Gurthladet om bryt pryt pechadur
Gorthywys nef oed nyued eglur
Gurthuyf ny bo trist Crist creadur

IV.

Creaduryeu nef naud dialaeth seint
Cyrreivieint gymmeint gymmedrolaeth
Cared ym ynni neut mi ae maeth
Caru a mynnu vy mabolaeth
Caraf yolaf tri truy drudannaeth ket
Carret om guaret yr auch guyrdaeth
Can ryd duu dovyd daun ehalaeth
Can ran goleudeur ffruytheu ffraeth
Can clyw am cenyw kymhuylluriaeth
Cein llyuyaudyr creaudyr credun ry wnaeth
Caud catuent pressent pressuylyaeth an-
hydyr
Canys breu mal guydyr hydyr hudolyaeth,
Y teir person byt bit yth arvaeth
Yr tri yn iaunuir iaun wrogaeth
Yr unduw undyn na vit hydraeth brat
Yr mab rat yr tat tec henavyaeth
Kan duc pumwhan Crist pumoes o gaeth
O yg o gyvyg gymmydogaeth
O angor teudor tut alaeth
Gymuyll otuyll ottuyll dyuyssogaeth
Yn dyn dit ympryt ymru pan aeth
Yn dolur ygkur ygkorforaeth
Kynnyduys maur ur maur vreuolaeth gnif
Yngkynnif y brif briodoryaeth.

Digitized by Google

Kyvyt vu vinheu heb suyseu saeth
Gan an duu vry vrenhinyaeth.

V.

Brenhined benn ban yth anet hael
Bro oed ysgavael ys govunet
Brenhin Pob ffin pob ffau dyghet
Brau kuydam ygyt yngkryt agkret
Yn uffern gethern goeth dreslet eruan
Yn affan poethvan peithauc druydet
Yn daffar taervar tan amgyffret
Yn arffaruyd[1] lle ny lluyd kerdet
Yn y daeth Kayn can y weithret
Cam ygkyueithas nam nym bo vynet
Gudam bob anuar daear dyret
Godef grun ysgun anysgoget
Godesun guydun-guaelaet arvan
Guyth gyman yn llan yn lluyr gywet
A mi am a vyd yngehevet
Yn avrinau Duu yn efrifet
Archaf danc cyn tranc truy eiryolet Meir
Hyt nam gunel kellueir koll agkyffret
Cyn dylau gychwyn tydyn tytwet[2]
Cen dalu y Duu y dylyet
Can lleng engylyon kein lliuet obeith
Cyn lleith rhac kyvreith kyvreithaet[3]
Caffuyf o yoli Crist Keli ket
Kaffel yn adef naud nef nodet Amen

KYNDELU AE CANT

VI.[4]

Un Argluyd kyvruyd kyvreithgar Uledi[5]
A uledych heb avar
Un mab Duu diffuys y daffar[6]
Un Dovyd tragyuyd trugar
Un rieu ruyf nef a daear
Un goron[7] guraul y daffar
Un af uen[8] o uedi glaear
Ym peryf kyn perigl buyf car
Om cared caravuy edifar
Ny bu dull vadeu dalv vydar
O dyn Duw a bryn yn brifgar
Ryverthir enwir yn anwar
Yn Argluyd Uffern wern wanar
Rygyrchant unpeir[10] teir trydar
Kynnadledd kenedloed ampar[11]
Llu Brithyon[12] brodorion bruytyrgar
Eil gurthlu[13] gordu gordyar
Trydydd llu nyu llud kyvarchuar[14]
Llu guynnyon guynvydic a gar
Yn huenyd naud yn huanaw nef
Buyf adef aduyngar

[1] Arffuruyd.
[2] Tytuet.
[3] *Neu*, kyveilhaet.
[4] *Yr awdyl hon yw dechreu y canu yn* Ll. E. D.
[5] Wledig.—Ll. E. D.
[6] *Yn canlyn y mae y ban hwn yn* Ll. E. D.—Un mab Mair meidrawl diarchar.
[7] Gwron.—Ll. E. D
[8] Afwen.—Ll. Coch: Addwyn.—Ll E. D.
[9] Ni fo dull faddeu dall fyddar o ddyn. Ll.E.D.
[10] Rhychyrchant un pair. —Ll. E. D.
[11] Am par.—Ll. E. D.
[12] *Neu* Brython.—Ll.E.D.
[13] Gwythlu.—Ll. E D.
[14] Cyfarwar.—Ll. E. D.

Kyn buyf guan esgus guyn esgar
Buyf guas Duw gwesti dialar
Kyn buyf anghenauc anghenwar
Hoedyl hoedran hoen eban abar
Kyn aghen agheu athrugar
Arglywet gloes glasswed glar
Kyn dirvaur gyvwaur gyvysgar
Kyn nom duyn ym diued garchar
Kyn oergaud aglaud aglaear
Ygguasc ygguisc deru a guyar
Urden ren reithvaur guaur guar[1]
Iudex Rex rei[2] ovyd hygar
Yehedaul[3] kedaul ket wascar
O irchiat[4] llaw rodyat llachar
Iaun om daun doeth arllavar
Yaul heb daul heb doli arwar[5]
Yolyd uyf o nuyf yn avar
Yolaf y Duw y disuyn y var.

VII.[6]

Rac bar an peryt[7] pen haelonaeth
Dyfun deifnauc vyd y alaeth
Yn anoes y mae moes mauruaeth
Maur drygeu brydeu brauduryaeth
O agkret agkristonogaeth
Agkrevyd[8] yssyd yssyuaeth
Guell gobrit gobruyon eduaeth[9]
Heb heneint heb heint heb hiraeth
Kyn gortho guarther varchogaeth
Kyn guarthrud kythrud kythreulaeth
Nyt guallauc vradauc vraduryaeth
Mab Duu yr mab dyn dirparaeth
Pan gymmerth maur ur maruolaeth
Ym prenn crog an creaudyr ni a aeth
Ef an car an kyvarthaus ynaeth[10]
O uffern craunuern creulonaeth
Ef bieu radeu ratlonaeth
Uch nau torf[11] nau tyuyssogaeth
Ef is nef uch nef uch nautraeth yssyd
Ny symmut y bennaeth
Ef an ruyf yn ruyd[12] veidrolaeth
Guellivyat[13] guallovyat guellvaeth
Ef a ved[14] a vedyr oe arvaeth
Aryf haf naf nestic hynafyaeth
Ef yn vreisc yn vron ehelaeth
Ef a dau i dangos a wnaeth
Guaun[15] yrdau kyn brau breuolaeth
Dioheb wosseb wasanaeth
Erbyn braut brau vyd braduryaeth
Dovyd barnant ryd ar y gaeth[16]
Yr amser y ffruyner pob ffraeth

[1] Goar.—Ll. E. D.
[2] Rheg.—Ll. E. D.
[3] Iachw ddawl, *neu* iachwyddwl.—Ll. E. D.
[4] Eirchiad.—Ll. E. D.
[5] Iawn (iawl) heb ioli arwar.—Ll. E. D.
[6] *Yr ail awdyl yn* Ll.E.D.
[7] Perys.—Ll. E D.
[8] Angreddf.—Ll. E D.
[9] Etwaeth.—Ll. E. D.
[10] An cyrchaws yn aeth.—Ll. E. D.
[11] Terf.—Ll. E. D.
[12] Rhwyf.—Ll. E. D.
[13] Gwelligrad.—Ll. E. D. *vel* guelligiat.—E. E.
[14] Ef a fydd.—Ll. E. D.
[15] Gwnawn.—Ll. E. D.
[16] Dofydd barned rhydd a rhygaeth.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Ni ueryt meuyt miluryaeth[1]
Guran guyl ni a gueledigaeth
Guelat vy guelitor yn aeth[2]
Muy yt gar guaur guyr gurdaaeth
Noc yt gar car cerd kebydyaeth
Llei yt gar llavar no llauvaeth
Muy yt gar llauryd no llaugaeth

VIII.[3]

Lleuenyd llu nef llawena vy mryt
Yth vynet[4] yth wynva
Mab Duw byu vy llyu am lleha
Om lle drwc am dyduc ym da
Daioni vy ni[5] am rydha
Ryd rybuyf gan vy ruyf[6] ruy gwna
Reen reithleu rieu rat gyva[7]
Ratlaun doethruyf kyvaeth koffa
O gan treigyl attreguch yma
Ac an cam an cymmer etua
Trugarauc Argluyt trugarha
Urthyf[8] y urthyt nym[9] pella
Pell yduyf o nuyf yn echua
Ar ny vo puyllauc nys puylla
Eithr oric ny thric ny threfna
Hoedyl etvyn hoen dyn dibarha
Hoetran hydyr hydreid ae treidia
Treul trydar am car am cassa[10]
Nam golud ym golychwyda
O gatwent pressent y bryssya
Dial blas aval blys Eva
O amraut amreint diara
O amryu amryvus vuyta
O bu chuant chuennychu traha
O bu chuec bu chueru odyna
Chuerdit byt bradauc an diva
Yn divanu divant[11] y dâ
Yn chuetyl atveilyau[12] yt atveilya paup
O'r pobloed ny bara[13]
Peris ef peryf nef nodfa
Per adaut Paraduys Wydva
Pereit loc y enu yna
Y Adaf adef ny vuyna
Ffruyth luythlen wastadwen westva
Yn fruythlaun o fruytheu terra[14]
Terwynaul iechedaul iacha
Bard a'th yaul a'th vaul a'th vaurhâ

IX.[15]

Maur defnyd bedyd bendigeit rieu[16]
Ruyf eneityeu[17] rat volyeit
Molaut Duw molaf ae dyweit
Ae moluy nys molaf ofeit[18]

[1] *Neu*, mawrwriaeth.—Ll. E. D.
[2] Gwelant hwy (vig E. E.) gwelitor yn aeth. — Ll. E. D [E. D.
[3] *Y drydedd awdyl yn* Ll.
[4] Ith wynfyd.—Ll. E. D.
[5] Fy rhi.—Ll. E. D.
[6] Gan rwyf.—Ll. E. D.
[7] Gynna.—Ll. E. D
[8] Wrthyd.—Ll. E. D.
[9] Nam.—Ll. E. D.
[10] Nam cassa.—Ll. E. D.
[11] Yn ddifant.—Ll. E. D.
[12] Adfeiliawg.—Ll. E. D.
[13] Oi bara.—Ll. E. D.
[14] *Ban o* L. E. D.
[15] *Y bedwaredd awdyl yn* Ll. E. D.
[16] Piau.—Ll. E. D.
[17] Rheidiau.—Ll. E. D.
[18] O phaid.—Ll. E. D.

Am obruy am ebrit vy reit
Am Iessu caru cyrbuyllyeit
Caraf y dreth a draethant genyeit[1]
Traethaut ber i burau eneit
Rac oerveru uffern wern woneit[2]
Rac oervel uchel ucheneit[3]
Rac koryf agkyscot agkysceit kuynvan
Rac turyf tan taer yneit.
Rac auyd avruyd nyt avreit
Rac avrduyth avrdul gyuydeit
Rac buched gan bechaduryeit
Rac treul hoen yn hir boen yn huyr beit
Yn hirguyn guenuyn gueinivyeit
Rac gorthrud kythrud kythreulyeit
Kythreul-glas[4] gurthgas gurthgrivyeit
Rac gormeil yspeil yn yspeit pechu
Rac pechaut ordyvneit.
Gordyvyn vi goreu ri ruyf greit
Yn ruydvreint yn rann seint seinyeit
Yn ruylluyr[5] yn synuyr synyeit
Yn ruydhaul huyrdaul hir dodeit
Ym pridull cynnull kynheilweit
Ym pri doeth kathyl kyvoeth koethyeit[6]
Ym pryssur llavur llyvyr doneit
Ym pressent ym pressuyl eneit
Yn adorth ehorth ehovneit kyvrgein
Kyvuyrein glein gloewheit
Duw am rod ruyd vod vedylyeit
Rann didann gorchlan gorcheithleit
Türyf[7] eurin uerthevin urth reit
Yth gerdaur guerthvaur gurthfynnyeit
Rac braut rann baran[8] barn beirnyeit
Pan varner tri niver truy neit
Bernit[9] Duw an duyn i uenbleit nevol
Y nefoedd yn yneit. Amen.

X.[10]

Nyt ynat neb drut ny drevnuy
Guascaut cynn guiscaw avaruy
Avar maur ym bron[11] llaua bann lluythuy
Mor vyd lluyd llonyd llau daduy[12]
Mor attrec pob chuec pan chueruy
Mor advuyn[13] divuyn digonuy
Crist kuluyd poet ruyd ymranghuy[14]
Om rang[15] lles neges nam naguy
Duu am duc om druu y dramuy
Y tremyn y dremit o vruy[16]
Mor deduyd a dreid a draguy
A huyl[17] ar haelvron tra gyrchuy
Kan kyrchuy[18] Dews diarduy

[1] *Neu*, dreith a draethant geiniaid.—Ll. E. D.
[2] Wenaid.—Ll. E. D.
[3] *Mae y ragvlaenawl ar ol hon yn* Ll. E. D.
[4] Cythraul glas.—Ll. E. D.
[5] Yn rhwyddlwyr.—Ll. E. D.
[6] *Neu*, koelhyeit.
[7] Torf.—Ll. E. D.
[8] Rhag brawd rhag barnu.—Ll. E. D.
[9] Barned.—Ll. E. D.
[10] *Y bummed awdyl a'r olaf yn* Ll. E. D.
[11] Cymron.—Ll. E. D.
[12] Llawddadwy.—Ll. E. D.
[13] Addfwyn.—Ll. E. D.
[14] *Neu*, ynnanguy — Im rhagwy.—Ll E. D.
[15] Rhag.—Ll. E. D.
[16] *Neu*, ovruy, ovnuy.
[17] Ar hwyl.—Ll. E. D.
[18] Cyrchwys.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Kyrch clotvaur am dirvaur diruy
Pumhoet pobyl[1] rhac pobyant orduy
Pumhoes byt a hevyt yn huy
Guae vab dyn dilyt y gamduy
Ygkamlit[2] eithr gobrit gobruy
Ysgeryd ysgared vuyvuy
Caru guyt yn ryhyt yn ruy
Yn ruy yd amuc ac amunuy[3] bryt
Ry benyt ny bechuy.
Pechadur pechodeu dirpruy
A dirper pryder pryt arluy[4]
Ar luyn cyn kystlun kestuy
Keissau nef guar adef guaruy
Kan goreu an Duu an datprŷy[5]
Truy gethreu a chreu a chrymuy[6]
Can gueryt creaudyr ae crettuy
Kan gwaraut guerinwalch nevuy
Kan diffyrth Trindaut tri Maccuy o dan
Tri meib[7] glan glein ovuy
Kanys ef a ved a vynnuy
Kanys myn mynnaf a garuy
Keritor car cor caraduy
Kanret cret crevyd am roduy
Kan guledych guledic eur gylchuy
Kylch huan Kynnan nyu kannuy
Kynheilwat kynheilwet vuyvuy
Gan Gyndelu kynhelu kannorthuy. Amen.

CYNDELU AI GANT.

CYNDELW A GANT YR AWDYL HON.

Gweleis ar vorwyn vwyn vawr rydic
Golwc diserchawc syberw keinmic
Lliw goleu tonneu taenverw gwenic
Llanw ebyr ar llyr lle ny mawrdric
Mynych ymanuon dygyn gofyon dic yrof
Arien gannwyll ryuic
Mal vdwyf yn kelu kalon yssic
Ny . [illegible] gyrchawd gwenn gwely eidic.

LLYMA ELYNYON

A Gant Kyndelw y Ytnyued Beyf Crogen vab Madawc ab Gwallauc.

Etnyued aerllew a dan eurlliw claer
Ar daryan daer daluriw
Am danaw ny daw ny diw
Nym gad adoed hoed hetiw

[1] *Neu*, pibyl.
[2] Ynghamlaid.—Ll. E. D.
[3] *Neu*, a camunuy. — Ll. P. P.—a damunwy. — Ll. E. D.
[4] Prif arllwy.—Ll. E. D.
[5] Dirprwy.—Ll. E. D.
[6] A chymwy.—Ll. E. D.
[7] Trineis.—Ll. E. D.

Hetiw ym kyfliw yt ym kyflut gwen
Gwynn y kawt ar vygrut
Hoen am amdrei am draus lofrut
Hoed hydyr am hoedyl wydyr wodrut

Godrut uar anwar anwas ysgwytwyrt
Arwar kyrt kyn lleas
Gwisgeis glwyf am glod wanas
Gwisgws llid llew lliw glew glas

Glasuet y ortho y orthaw ym byw
Am ernyw yr na daw
Trwm ynof cof ced wallaw
Tristuart uytaf am na daw

Trist yw ynof cof kawt erbyn ymbryd
Yr brawduaeth llywelyn
Trwm a barthred yd berthyn
Y duc duw dewis ar dyn

Dewissws uyg kert dewis y enw
Y anaw rym kedwis
Bu wrth wruyrt kyrt keinis
Bu wrth uryd gwyr y gweinis

Gwenidawc rodawc rad wellig keinyad
Kyrchyad cad ken echyg
Kyrchws glyw bar glew bergyg
Kyrch ehofyn yn ofyn yn yg

Oet digyuyg mewn mynwent uyged hael
Beirt auael wael wared
Milyoet am gyhoet am ged
Mil uyrt molyant ydnyued
Ednyued, &c.

MARWNAD MEIBYON DWYWC UAB IORUERTH.

Kyndelw ae Cant.

Kertgar kyuarwar kyuaruoloet brwydyr
Bryd vchel yg kyhoet
Glewdraws kyghaws kenetloet
Glyw dinac ual dinas oet

Nyd oet amrylaw nac amrylon wr
Amryliw oet y onn
Ny threfyt brwynuryt om bronn
Nac om cof nac om callon

Callonvleit wreit wrt elyn yg gawr
Gwrtlew llawr llaw gymyn
Beirt ouynac dinac dyn
Breint archauael hael heilyn

Heilyn haul dechryn o dechreu y hoetyl
Y hoedran yssy veu

Digitized by Google

Haetad vleinyad vleit cadeu
Haelwalch balch bwlch y eissyeu

Eissyeu yssy veu yssy vawrdruc ym
Nym dawr dim nym diwc
Dygyn gofyon deon am dwc
Diua dewrblant da dwywc

Diuefylwyr frodyr urwydyr efnys yn trin
Yn trydar anuelys
Cad enwiret enwerys
Keidweid greîd grugunan lys

Grugunawc eryr grugunan gynnetyf
Ny gymysc am ogan
Glew lew lachar taeruar tan
Grym gyflym am gyflauan

Kyflauan trathan tratherwyn y haul
Traws gedaul gad orllwyn
Gwr goreuras gwas gwenwyn
Gwawr gwanar hygar hygwyn

Hwynwyf o dyrwyf o dyraur annyan
Am erwan am eurwaur
Ach gwynaf er ych gwynaur
Er ych gwynant kant kertawr
Certgar kyuarwar, &c.

KYNDELW

A Gant y Tri Englyn hyn, y Vab Eillt o Lansadwrn.

Tra fu uyw glyw bu glewgadyr trydar
Bu trydyt guaed raeadyr
Pergyng par gweilgyng gwaladyr
Pum dryll gunei pyll oe paladyr

Bed pyll pwyll enwir enwauc yn trydar
But wasgar beirt wisgawc
Dan llen dirgel oeruelawc
Yn llan diuradw gadw gadauc

Guaedlyd y lein gwanar seuyll lwrw
Gwaew aerfwrw gwan aerwyll
Guaedfreu gwaew diheu deudryll
Gwaedryd gwac veirt byd am byll

ENGLYN, A GANT CYNDELW?

Eurwas kyn lleas yn llyssoet enwawc
Mygedawc magadoet
O bob da defnytadoet
O bob defnyt deifnyawc oet

LLYMA EGLYNYON

A Gant Kyndelw y Hywel vab yeuaf.

Reitun am rotes hywel
Reitiawc veiniawc vannawc vil
Keueis gan dreth ortethol
Tarw tec talgarth yg gwarthal

Llef a glywaf gloew eilyrth
Llef eilon yn eilwyt uerth
Llef bon corn blaen cad ehorth
Lleis garw a llef tarw talgarth

MARWNAD ULETYNT VART.

Kyndelw ae Cant.

Yn aerdwryf yn aerdoryf yn aerdoryf aerdew[1]
Yn ardwy rac trylew
Y dan llafnawr lleith wotew
Y dan llassar glas llas llew

Llas gwas gwawd digart digabyl y gwynaw
O dis llas llys bennart
Bleit glyw glewyd diwahart
Blaengar bleituar bletynt vart

Bart hart ehelaeth bart ae meithuaeth met
A meuet marchogaeth
Y aruod oet y aruaeth
Y enw y anaw ry gwnaeth

Ban wnaeth y angert engy hynt yw glod
A glyw deifyr ae gwelsynt
A vnbyn powys pwy gynt
Ae flam ae bleitlam bletynt

Bletynt bleitadwy yn adwy yd las
Y dessid a vei hwy
Mabolaeth uetuaeth uaccwy
Mab o oed ae hoed yn hwy

Hwyaf ym athreit a threisuar y dwyn
Hawl wenwyn hwyl gwanar
Yny redei rut wyar
Raeadyr ar paladyr ar par

Oet parawd cletyf cleudaer ym bartrin
Yn dyt trin ger traeth caer
Llid ysgwn ysgwyd kanhaer
Llew keinllew kyn llofrut aer

Yn aerdwryf yn aerdoryf, &c.

[1] *Mal hyn hwy rach*—aerdaryf yn eurdoryf aerdew.

Digitized by Google

LLYMA EGLYNYON

A Gant Kyndelw. Y Digynnelw y Uab.

Yg kynnossod clod claer dyleith bytin
Ny bytud wrth gyureith
Oet anawt llauyn adrawt lleith
Dygynnelw dy ganhymdeith

Tric yn hartureint seint senet gyd eurglawr
Arglwyt nef ath weryd
Dygyn yw hebod bod byd
Dygynnelw a duw gennyd

Gwr ae gwnaeth yn dyn yn delw boenedig
Pan aduc dygynnelw
Kan duw ny bo kwyn dielw
Cutuet keindiwet kyndelw

GWELYGORTEU POWYS,

Kyndelw ae Gant.

Auch rotaf arawd orawen gyffes
Auch rotes auch reen
Wrth awch bot awch bod yn llawen
Wrth awch bryd awch breint o ueigen

Auch rotaf arawd arovun a wnaf
Aruogyon gydyhun
Ygwythlid yggwythlawn orun
Yg gwaedlann yg gwaedle gwytgun

Auch rotaf arawd auch rotyon am keidw
Ked wallaw kaduaon
Bendith duw gennwch gynureinyon
Gnawd y vart vendigaw haelon

Auch rotaf arawd aerwosgryn bowys
Argoedwys dwys dengyn
Uy mawret uy mawreir ae mynn
Uym bareu uym bar an kychwyn

Auch rotaf arawd aerdihauarch wyr
Nym gwehyr gwahan arch
Neum kymwys dreic bowys trwy barch
Neum arwar neum car neum cyuarch

Cyuarchaf y duw cyfarchdawn volyant
Y vilyoet enwogawn
Eurdorchawc uarchawc ueirch agkrawn
Eryr gwyr gwelygort lleissyawn

Eil welygort vawr veirt wellig am peirch
Ar uygyrueirch ar uygyr uyg
Bleityeu toryf teruysc diechyg
Bleinnyeid kunyeid kadellig

Trydet welygort trydar ordiuwg
Treis wollwg vlwg vlaengar
Lloegyr lleityeid llofrutyeid llachar
Yorueirthyawn y vurthyaw esgar

Pedwaret welygort pedweryt molawd
Molafy ly ae dyrllyt
Mawr doryf daryf gyuaryf gyweithyt
Madogyon madawc essillyt

Pymhed welygort pymhedran om kert
Keritor yn eu bann
Aerwyr gawr aruod vawr varan
Arotyawn creulawn rac creulann

Chweched athrugar athraon cadwallawn
Eil llutyawn llafyn rutyon
Kyunewid eruid aruogyon
Kynnifyeid kunyeid caer eillyon

Seithued welygort oleugor tros wawd
Ae traethawd traethitor
Gwrt uytin veityeid yn tewdor
Gwyr weirnyawn gwrhyd diachor

Wythued iwyth gynnwyth gynwan eu detyf
Eu dewis gyflauan[1]
Llawen doryf am goryf am gyuyrdan
Llaurotyon llofrutyeid garthan

Nawued eu riued rut wet yg kyfranc
Kynn bu tranc eu trosset
Tygyryawn tyghed oruolet
Ny charws tyngyr tagneuet

Decued yw am klyw om clud eurdaun kert
Kenitor canys yawn
Toryf ysgwn ys gnawd yg camaun
Taryf rac cad rac kwcwll uyrryaun

Undec uad awen vndecued awyt
A weinyt vyn tyghed
Om gwawd rann om bann om bartged
O walch ualch o weilchyawn[2] giwed

Deudecued amgen am geinwiw garthan
Gyrth yn gwan rac gwaeduriw
Hydyr eu gwir or gwr ny diw
Hil gwryaeth ysgoew ysgwyduriw

Trydet yw ar dec a digawn raclod
Yn ragod ragor dawn
Flam luchlam y luchlat estraun
Faw gynghyr fwyr wyr fynudyawn

Pedwaret ar dec ardunyant a geiff
Ardunwawd diatrec

[1] Eu dewis gyflan. —*Ll. D. D. o'r Ll. Coch.*
[2] *Neu*, feilchyawn. —Ll. D. D.

Digitized by Google

Kynnifyeid cynnygyn ogywec
Cyndrwyn kyndelw ae hanrec

Auch rotaf arawd orawen gyffes
Auch rotes auch reen
Wrth auch bot auch bod yn llawen
Wrth auch bryd auch breint o ueigen.

BREINYEU GWYR POWYS.

CYNDELW AE CANT.

KERTAWR huenyt huanaw auch mawl
Kert hep dawl heb dwyllaw
Kert uchel antawel antaw
Nyd kasgert kosgort dyssilyaw
O dawn mawr mab duw dylyaf ardelw
Dull kynhelw kynhalyaf
O gerteu bleityeu blaen gwryaf
O ganon kertoryon kanaf
Canaon selyf seirff cadeu meigyen
Nyd meigoll y kigleu
Kynniuyeid kynneurawd oreu
Kynnytws brenhinet breinhyeu
Cynnytws powys per uolyant yr pell
Nyd pall yr digonssant
Dragon dwfyn deuawd a gadwant
Dreigyeu dewr deu prid ny dalyant
Ny thelir o wir o wreitrwyt breisc
A brwysgaw yn rodwyt
Ebediw gwr briw braw dygwyt
Yn dyt brwydyr rac bron y arglwyt
Ny thal gwyr powys penn reith ar gymry
Gan gymryd ag kyureith
Wedy treul trylew dioleith
Wedi trin traean o anreith
O anreith y dyvu dioual anrec
Anrydet kyuartal
Ermydet terrwyn teyrnual
Eur hybarch hebauc a bual
Buant kyd yg gryd yg gretyf kyuaruod
Kyuaruogyon diletyf
Y wrthod annod ac annetyf
O greulan o greulawn gynnetyf
Cynnetyf gwyr metueith metgyrn ortyfneid
Metgwyn greid gretyf heyrn
Gwyllyoet gynt ny gedwynt gedeyrn
Gwyl bentan am dan am deyrn
Cynnetyf y aergun argoedwys werin
A warawd rac lloegrwys
Rann y vrawd y vreint ae towys
Rann y chwaer ny cheir o bowys
Cynnetyf y bowys benn ymadrawt gwyr
Vch gwiraud eur gymlawt •
Yn nep llys yn nep lle anhawt
Nad ef daw ar eu llaw lledcawt
Cynnetyf y bowys kynnossod yn aer
Yn aros eu raclod
Ym blaen cadeu cadw aruod
Ac yn ol diwetwyr dyuod
Cynnetyf y bowys ban el ar dremyn
Y deruyn diogel
Na bo tro tramwy gyuarchwel
Na bo caeth na bo carr dichwel [ssaf
Cynnetyf ywch bowys ban wnaethauch gor-
Auch gorset na bei gaeth [waeth
Glyw gwyrthuawr gwyrthodwch chwi et-
Gwrthodes rywyr righyllaeth
Cynnetyf yr dreigyeu uegys dragon berth
Ny borthynt anetuon
Yn eu byw ar eu ryw rotyon
Na rennid ranneu kynytion
Cynnetyf a waraud y werin argoed
Nyd argel om bartrin
Nas gouwy gordwy na gortin
Goual tal teledic brenhin
Cynnetyf yr cedwyr ced ysgein y veirt
Cedweilch heirt hart yd uein
Eil gwerth gwarth gwrthodes kynrein
Eil gormeil gormesgylch riein
Gwrthodwch auch cam cenedloet—powys
Peues cyrt a chyhoet
Glyw kyrchuawr kylchynueirch nyd oet
Gwyl hebauc heboch neud adoet
Nyd adoet uyn dawn yn ouer—om gwlad
Am gwledic ae dirper
Nym gwna tro treigylueirt un amser
Nym twyll pwyll pam ym kyuarcher
Gwyr powys pobyl disgywen
Cad orllawes orllawen
Pedeir kynnelyf cadw cadyr vrten
Ar dec yr dugant o ueigen

CANU A GANT KYNDELW Y HYWEL M. EWEIN.

CADEIR beir beryf
Kannyad duw gennyf
Cadyr deissyf heb dissut
Dawn kyflawn digawn digyflut
Digart gert y ged diorchut
Diheueirch gystut diruawr vut gwrtulwg
Trin trablwg trablawt ut
Treis ormeil ormant ormes lofrut gawr
Gortwy llawr gorten ut
Rygallas rec dinas rac dut
Oe hygder ehagdud varedut
Pan wnaeth balch odrut bylchu flemissyeid
Fleiniyeid greid gryd lofrut
Brwysc auad o gad oet ganthut
Brwydyr a chrwydyr a chryd arnadut
Brwyngwyn gyuamwyn gyuamrut asyr-
dwyth

Digitized by Google

Gwyth beich bwyth bu eidut
Gwyth yt aeth traws bennaeth trostut
Gwrt eissor eissillit gruffut
Gwybu bawb heb gel
Gwyth gwrt hwrt hywel
Yn ryuel kyn rybut
Gwyt briw gleu a llafneu lledrut
Gwytuid gwyr yg weryd achlut
Gwyr y glyw trychyon rac tra chythrut gwaew
A gwedlin ar eu grut.
Grut vutic wledic wlad ohen
Grugunan rwyuan rut onnen
Nyd o nerth llaesgad yd geif llesgen—dir
Hy molir meint y lenn
Hud uriw calch am ualch eluyten
Hud wyf uart y ueirt kyghallen
Hud af yg kyntoryf yg kynhen—am kert
Am kynhelw om perchen
Hud aruoll archoll yn archlen
Hud arwet arueu ae loflen
Hud arueit tra chron
Treityaw y alon
Treul dragon saesson ssen
Hud ysgithyr y esgar yn dilen
Hud ymbyrth y ysgwyd asgen
Hud ymbraw am breityaw breisg nenn
Hud ymbeirch diheueirch a diheubenn—glyw
Deheubarch o gollen
Hud amnawt hirulawt hir wenn—y ysgor
Hir gor dor doeth gymen
Huan wrys hawl echrys ochren
Hual gryd kedernyd kyngen
Kyngen gywrysset am gywrys—deheu
Llary llacheu heuelys
Llathrei lafyn oe law ar gyuys
Llachar glaer yn aer yn dyrys
Ac ysgwyt yn rwyd
Rac ysgwn plymnwyd
Ac ysgwyd ar y ystlys
A phareu yn phyryf hyd enuys
Yn eis meirw a meirch yn cochwys
Ac ar gastell gwis gogwys yd orvu
Godwryf llu lluchyad gwrys
Arwr ualch ar uolyant ysbys
Ar uoloch dragon dreic efnys [yawr
Pan arurwydyr arurys arlwy blys—bleit-
A gwaewawr uch gwregys
Pan dineu gwyar greu ar grys
Arueu gwr gwron ae dengys
Aruod anwared enwerys—yg gawr
Angert llawr lloegyr echrys
Anlloet kyrn teyrn teir ynys
Anhawel hywel hawl gyfrwys
Antywallt y lys o liaws eirchyeid
Pan archant y emys
Emys fraeth yn frwynuawr am daw
O frawt vot ut heb lutyaw
Caffwn y radeu
Caffad an gwawdeu
Cathleu cleu kerteu caw
Karwedros cauas y ganthaw
Kadarn dan gwan trywan trwytaw
Camp ragod aruod arueityaw—ac aryf
Ac arhos heb gilyaw
Cas trymdras trymdreis ardwyaw
Kar kedyrn caen heyrn heidyaw
Kaereu divuryaw cad arllaw—aerllew
Arlleng glyw glew difraw
Cart wrthryn y wrth aberfraw
Canys tec teyrnas idaw
Teyrnet yntaw ynteu dayarglas
Ry allas rwyf anaw
Taryf taeruar trydar vawr yndaw
Tarw bytin dylin dyludaw
Taryf ar ysgwydaw terrwynyaw a dysc
Teruysc fysc festinyaw
Terrwyn ri yn torri arnaw
Teyrn dreic a dragon wrthaw
Twrwf tonn torchawc hael trwm oet y glywel
Tur kynuael yn kwytaw
A flameu odrum yn edrinaw
Ac angert ac ongyr yn llaw
A gwyr gyrth am byrth yn burthyaw—gorwlad
A bragad yn briwaw
A brwydyr a breis rwysc yn brwyscyaw
A breuolyon ewyn yn cwympyaw
Yn aber ystwyth yn ystrywyaw—gwyth
Gweith uadon ym dullyaw
Gosgort llawr kyn llat o honaw
Gwisgwys llary lluryc amdanaw
Gwasgawd gwawd gwaet nenn
Gwr yn gwisgaw penn
Gwasgarei bawb racdaw
Gosgort wrt a ordyfyn preityaw
Gosgrynwent kadwent ked wallaw
Gwallofyad alaf gollewin eryr
Aryf dewrwyr y dwyrein
Rutuoawc uarchawc uarch ysgein
Riallu ry allas yg crein
Pan ruthrws hil run ar rut grein—gwaewawr
Gwawr gwryawr goradein
Raclydawt ae gletyf uch gwein
Raclym vu yn pannu penueein
Rac pareu rien rut gicwein
Rac teiui yn torri twr mein
Teyrn glyw terrwyn tyrrynt prein—yn drud
Y gwn knud uch knouein
Rygnassant ryf naw cant kelein
Kalanmei kelennic y urein
Kred a ched a chert ry chygein yth bleid
Yth blegyd y dichwein
Echel dor echdor gor goeluein

Digitized by Google

Vcheluar vcheluab ywein
Echrys par llachar lluch gyfwyrein—gawr
Lluoet gwawr mawr madyein
Gryd ortwy grym uwyuwy uirein
Glyw llywyaw llewenyt kyngrein
Glew otef gloes lef a glas lein—ar glun
A glywir ym prydein
Prydein par praf drydar dranhyal
Prydytyon gadeir gadyr ynyal
Pryduerthle kyhoet kyhaual—meruyn
Hawl edwyn hil Idwal
Pryssur dewr dragon dreic goual
Pryffwn gawr priodawr preitwal
Prydesteu kymry kymrodyal—kynhelw
Neud kyndelw ae kynnhal
Can amdaw anaw anwadal
Anhyet kyfred kyuartal
Eurdorchawc a ryt eurdal—ym yr kert
Am keinyon o vual
Frawt ystryw estronyon hual
Fysc dyfysc diffwysgad ardal
Fyryf deyrn rac kyrn rac carnyal—emys
Fwyr dyfynurys dyfneual
Kyssynhyws kysseuin dial
Ar dir caer yr cadw y aryal
Cletyfeu goruthur cletyual—ar wyr
A oruc yn difal
Hywel hael heuelyt eidal
Hywr glew gwledic diofal
Hwysgynt huysgwr—ysgwyduwrw ysgwn
Ys gwrtualch ymprennyal
Hwyl taerdan tra wan trwy wyal
Hwrt aflwfyr mal hirdwfyr hoewal
Hoewal hawl gadarn hart gedawl—y eir
Mal yd greir yd gredir
Greid gyfred gyfrawt nawt gywir
Gryd gyffryd gyffro ny foir
Grym gyffuryf gyfor a geffir—y vut
Ae vetgyrn wrth pabir
Gwryd hwylurys haeluron a honnir
Gwyr gwasgawd devawd divoir
Pan wesgir ar llocgyr pan gosgor teudor
Pan osgort wasgerir
Pan wasgar heyrn pan heir
Pan wesgrynn camawn camp enir
Pan llat yn lluchyad pan llochir—yn llym
Yn llachar yd vernir
Pan gymrwy ryuel ry hoffir
Pan gymer glewder yd glywir
Pan gymyn yg kad pan gymysc lluoet
Pan gyhoet gyhutir
Pan gychwyn arueu pan gochir
Pan arueit pan breit pan brouir
Pan wnel butugawl beteu ir—uoch uoch
Bytyn droch a drychir
Nyd arllutyaw ri ry ellir
Nyd yr lles nyd erlleuessir
Traws trochyad kyrchyad pell kyrchir—y
ueirch
Ac y ueirt yd rotir
Taryf ar dres oe dreis a welir
Twryf yn toryf yn teruysc am dir
Trwm yt ergryner crynoder y uar
Y uannyar a uolir
Tryfrwyd wawd ym priawd pryuir
Trefred uawr treul gawr y gelwir
Tryliw y ysgwyd ysgydwir—yn torment
Y gadwent yd gedwir
Trylwyn yw am glyw am glewhir
Trydar bar berchen a berchir
Trydyt hualawc huelir—yn dygyn
Y gynnygyn gan y dir
Trwst trathrwst tretheu a dygir
Trwy ortwy yd wrt gymellir
Ar digart gyngran
Kyn gorun gwaedlan
Y gloduan yd gludir
Cluduan clod yn cledrwy ysgwyd
Cleis o dreis o draws y annwyd
Creulawr gawr gyrchyad
Garw gymwyd gywlad
Yn kyflat ym plymnwyd
Kein uyged am drefred dryfrwyd
Kert gan gyrt amgylch y aelwyd
Keffid eu keiullith kwn kunllwyd
Keffynt veryon voreuwyd
Keffitor ymdwr am drwyd—heuelyt
Twrch teryt y ar vwyd
Caffawd beirt eu but yn yt wyd
Keffid noeth noted rac anwyd
Keffitor ym prafnad ym proffwyd—areith
Ym pryffwn waedwyd
Kenir ytt kenetloet gadwyd
Keinwalch gyrch reid y dotwyd
Keinnyad gryd grym llew
Keinnhyeid glew dew doryf
Am dy goryf dysgorwyd
Kedwyr dor am gor am gyrwyd
Kadarn prein yn pen yt adwyd
Ked ebrwyt kyn arwyt kyuarwyd
A llat a llafneu trwy vortwyd
Mor gyfran gyfred y donyon
Mur mawrgor morgant arwytyon
Mor gadarn y fwyr ar faraon—freinc
Ac ar frawt o wystlon
Am deu ystlys dwfyr dofyn auon
Ymdibustlynt gynt gyngreinon
Ymdibustlei lew ar lan aeron—berth
Pan borthes eryron

Ry dirwy dyrawr y hollyon
Ry dylawch eirchyad ac eirchyon
Ry dylat yn drud ran canaon—knud
Ry dylud alltudyon
Ry dyly dilein gwleidyadon
Ry dylif kynnyf cadnaon
Ryd erwyll rwyf dreic rodolyon eirchyeid
Ry dalant cu rotyon

Digitized by Google

Ry dysgaf disgywen veirtyon
Rym gedir y gadeir amrysson
Ry dirllid uyg cert yg keinyon—o uet
Yg kyntet teyrnon
Yg kyghawr gwrawr a gwron
Yg kyghest gorchest gorchordyon
Yg cantref emreis yn ymryuel gwrt
Yn ymhwrt am haelon
Yn aber muner meneiuyon
Yn anweir yn diweir deon
Yn enwoc yn anwar
Yn aerbeir yd aerbar
Yn erbyn ywerton
Yn tewdor yn aruor aruon
Yn aruod ac arueu rutyon
Pan wnaeth penn dragon pen drychyon o wyr
Pan drychws y alon
Gal ysgwn ysgwyd agkyuan
Garw esgar yn ysgor gaduan
Gnawd gan draws lyw maws luman—archauad
Yn aergad y ar gann
Gnawd rodawc rac marchawc midlan
Gnawd kynteiryf kyntwryf yn arnan
Gnawd yny gyman gymyrret am heirt
A glwysueirt vch glas pann
Gnawd ataw itaw a ruteur oe law
A rutueirch y danan
Gnawd ym ri rutueirt o uaran
A roti rut wisc am danan
Gnawd y gwna rut lanw amgylch rutlan—gaer
A rut liw ar dylan
Gnawd gosgo gosgort yn diflan
Ual ymosgryn mawr gawr gamlan
Gnawd canaf y volyant ual auan vertic
Neu uartwawd arouan[1]
A uo kert ny uo cart yny rann
Ny uo gwaeth no gweith y berllan
Am byrth caer uyrtin
Porthes gwyr gwaedlin
A gwawr trin bu trechaf
Gwal teilu tal ym a ganaf
Gnawd yw honn om bronn y brwydaf
Brydeu anaraf brythwch gaeaf—garw
Bytin darw deyrnaf
Brwydyr edrin breenhin breisc naf
Bryssws glew bresswyl a honnaf
Brwysc rwysc rwyf trydar
Bwrw lwrw lid anwar
Bwyd adar oe adaf
O voli peir deon pyr dawaf
O dor cor coelic kynnelwaf
O golofyn prydein y prydaf—yn geluyt
Or defnyt y dyfnaf
O prydest o dyllest a dullyaf
O dawn duw can dotyw attaf

[1] *Neu*, aronan.

Or mor pwy gilyt py gelaf—uy geir
Y gadeir a gadwaf
O gadwent o gadwyd eithaf
Athwyd uyth ath enw yn uwyhaf
Ath dir ath degwch
Ath elyf ath elwch
Ath wolwch ath alaf
Ath urondor ath vro gadarnaf
Ath uolchlafyn ath ualch ymorsaf
Ath volir ath welir ath welaf—yn uynud
Ath olud ym danaf
Ath uolant veirt byd ath volaf
Ath uo hael hil run a unaf
Ath orchymynnaf gan y mawr drugar
Pleid a gar plant adaf

CYNDDELW I LYWELYN.[1]

Llywelyn heilyn haelaf—o undyn
O undawd plant Addaf
Nis gwna pawb na bo pennaf
Ni wnaeth Duw fwlch ar falchnaf
Naf ym mhressent yw ner wennwlad—rhwyf
Yn rhodd Duw ai garhiad
Trosti nid traws twyll na brad
Trois nyw llefaîs na lladrad
Ni bu ledrad cad cadr Aber—Conwy
Cyn nechrau fy udd ner
Cynnygn fy llyw oedd llawer
Cwyddynt yngnif seithrif ser
Rhif ser rwy cigleu cigwledd rad—i frain
O freisgwyr ardwyad
Cerhynt fy llyw nid lledrad
Cwrr gogof cyrrheidd coscad
Cadwent pan gyrchaist gyrch union—senig
Sangei bawb ei alon
Parthred gwyth mal gwaith fadon
Porth athwy myrdd ofwy mon
Ym Mon bendragon ban dreigiau—Prydain
Wyt prydfawr ith arfau
Cefeist a donaist yn dau
Cad anhawdd y coed aneu
Cedwaist cad orfod caen orferw—gwaedlin
A gwaedlaif yn ymherw
Cyd tan trwy wan trwy agerw
Ced hy cad fry fron yn erw
Erwan teyrnedd teyrn udd—Prydain
Pryder Lloegr ai cythrudd
Ai law braw bryneich gystudd
Alun rac hil run bu rudd
Rhuddgreu ei arfeu arfeidd erlyn—Lloegr
Lliaws bardd o'i gylchyn
Dawn fu pan ddyfu yn ddyn
Dydd llawenydd Llywelyn

[1] *Allan o* L. E. D.

Digitized by Google

LLYMA ENGLYN

A gant CYNDDELW gwedi anfon Mynach o Fyneich Yschad Marchell iw wrthod ac i ddywedyd nas cleddynt yn eu Monachlog.

CEN ni bai ammod dyfod—i'm herbyn
A Duw gwyn yn gwybod
Oedd iawnach[1] i fynach fod
Im gwrthfyn[2] nag im gwrthod.

MARWYSGAFN CYNDDELW

Y GELWIR Y PUM-AWDL HYN. I DDUW.

CYFARCHAF i Dduw cyfarchwel iawn
I foli fy rhi rhwydd rhadlawn
Un mab Mair a bair pyrnhawn—a bore
Ac aberoed ffrwythlawn
A wnaeth coed a maes a mesur iawn
A ffrwythau a doniau Duw ry ddigawn
A wnaeth gwellt a gwydd
A grug ym mynydd
A wnaeth dedwydd—yr dedfryd iawn
Ac arall ar wall ar wellic ddawn
Yn eissiwedig ac yn ddigllawn
Archaf i fab Duw canys digawn
Commod o'n pechod pechu nid iawn
A chynnwys yn naf yn arnodded
Ir wlad eidduned myned a wnawn
Cyfarchaf i Dduw cyfarchaf
Ceinfolawd ardraethawd i ti a draethaf
Neud milioedd ath fawl fodrydaf
O'th dorfoedd ith derfyn uchaf
Neud mi a fynnwn fy naf—o'th ganiad
O'th gariad i'th gredaf
Neud cennyd cerdd glyd cynnelwaf
Ced wallaw na ad wall arnaf
Neud oedd fwy no rhaid rhad mwyaf
Rhwyf cedyrn yn cadw ar eithaf
Neum dychryn meddwl a feddyliaf
O bechu a bechws Addaf
Neud wyf alltud drud o dreigl dy wendud
Ath wendorf am danaf
Neud beirdd yr eglwys egluraf
Neud eu porth a barthwyd attaf
Neud hyfryd ny llwrw y lle a gyrchaf
Neud gobaith wrth benrhaith rhin a geisiaf
Brenin pob gwerin gwared arnaf
Gwedi treiglaw byd budd arnaf
O ganiad y tad teyrneiddiaf
Ar mab ar yspryd glendyd gloywaf
Yngoleuder deddf dedwydd fyddaf
Yngwarf engylion gwirion gwaraf
Yngwenwlad wledig nef a archaf
Gwledig arbenig pan ith aned
Dyfu waredd ynn dyfu wared
Dyfu Addaf blant o blaid angred
O anghyfraith faith o gaithiwed
Dyfu yn gofwy un gofuned
Ry ddyfu wrhydri hydr afneued
Dyfu Grist ynghnawd priawd prifaed
Dyfu ym mru mair mab dymuned
Dyfu bumoed byd o boen galled
O dwyll o dywyll trydwyll trefred
O anghyffred gadwo gadarn—alar
O garchar esgar pan ysgared
Ac ef yw ein llyw an llwyr nodded
O farn wrth ein gwaith ar ein gweithred
Ac ef Arglwydd nef tangnef tynged
An dug o gyfrgoll pan archolled
Ac ef dwyre ynn ac ef daered—ei fudd
Ac ef Udd nin lluddan llessaed
Ac ef yn osseb yr ossoded
Yn hollawl meidrawl hawl huanred
A roddo i Dduw ei ddegfed—oi law
Heb luddiaw iddaw ei ddyled
Nid wyf fardd digardd ymdigoned
Ar helw fy nghreawdr llywiawdr lliwed
Mi Gynddelw geiniad rhad am rhodded
Mihangel am gwyr am gwrthfynned
Gwledig arbennig pan genais—honawd
Nid ofer draethawd a rydreuthais
Nid eissiwed ced man y cefais
Nid ef ym crews dews diffleis
I wneuthur amhwyll na thwyll na thrais
Nid ef digrefydd
A gretto Ddofydd
Nid ef ai cedfydd—clwyf defnydd clais
Nid ef ddihunaw ar handdenais
Nid ef rhoddir nef ir neb nyw cais
Nid rhwydd yr arwydd a weinyddais
Nid rhwy o obrwy ry obrynais
Nid perthyn ryfyg ryfegais—im bryd
Nid porthi penyd ryfeddyliais
Yn adawd rheen ry deiddunais
Rhyd im enaid rhaid rheolais
Gwledig arbennig erbyn attad
Er barch gogyfarch o gyfaened
Yn ddigabl ar barabl ar ei bariad
Fy nghherdd ith grybwyll canwyll canwlad
Can wyt priodawr can wyd meidriad—
mawr
Can wyd cynhorawr—gwawr goleuad
Can wyd bronn broffwyd can wyd ynad
Can wyd rieu hael can wyd roddiad
Can wyd athro ym nam eithriad—oth fanu
Oth faran oth irein wlad
Nam diddawl oth fudd udd echeiniad
Nam gwellyg ym mhlyg ym mhlaid irad
Nam gwallaw oth law gwallus drefrad
Nam gollwng gan llu du digarad. TERFYN.

[1] Iawn.—Ll. P. P. [2] Derbyn.—Ll. P. P.

HIRLAS EUEIN.

EUEIN KYVELIAUC E HUN AI CANT.

GUAUR pen dóyre gaór a doded
Galon yn anvon anvut dynged

Digitized by Google

Geleurut ein g6yr g6edi lluted tr6m
Tremid gov6y mur Maela6r Drevred

Deon a yrreis dygyhyssed
Diarf6yd ar vr6ydyr arvau goched
A rygot6y gle6 gogeled ragta6
Gna6d y6 oi dygna6 devnyt coted

D6valla6 di venestyr gan vothaed
Y Korn yn lla6 Rhys yn llys lly6 ced
Llys E6ein ar brait yt ryborthed eirioed
Porth mil a gly6i pyrth egored

Menestyr am gortha6 nam ada6ed
Estyn y Korn er cyd yved
Hiraethla6n am lly6 lli6 ton na6ved
Hirlas i ar6yt aur i duted

A dyt6c o vraga6d 6ira6d orgred
Ar lla6 Wgan dra6s dros i 6eithred
Kena6on Goron6y g6rt gynnired g6yth
Kena6on hyd6yth hydyr ei g6eithred
G6yr a obryn tal ympob caled
G6yr yngа6r g6erthva6r g6rt ym6ared
Bugelyt Havren balch eu cly6ed
Bugunat cyrn met ma6r a 6na neued

Dy6alla6 di y corn argynvelyn
Anrydetus vet6 o vet gore6yn
Ac o'r mynni hoedyl hyd un bl6ytyn
Na dida6l i barch can nid perthyn
A dyt6c i Rufut 6ay6rutelyn
G6in a g6ydyr goleu yn ei gylchyn
Dragon Ar6ystli ar6ystyl tervyn
Dragon O6ein hael o hil Kynvyn
Dragon i6 dechreu ac ni6 dychryn cat
Cyvlavan argrat cymy6 erlyn
Ket6yr yt aethant er clod obryn
Kyveton arva6c arvau Ed6yn
Talassant i met mal g6yr Belyn gynt
Teg i hydrevynt tra vo undyn

Dy6alla6 di y corn canys amcan cennyv
Yt ymgyrry6 gly6 gloe6 ymtitan
Ar lla6 deheu ein lly6 gyvlavan
Lluch y dan ysg6yd ysga6n lydan
Ar lla6 Ednyvet lla6r diogan le6
Ergyr6ay6 tryle6 trei i darian
Tervysc dyfysc deu diovn[illegible]anian
Torrynt torred6ynt uch teg advan
Teleir6 ynghyngrein ynghyvran br6ydr
Tal ysg6yd eurgr6ydr torrynt yn vuan
Tryli6 eu pelydr g6edi pen6an
Tryl6yn yn am6yn am6i6 Garthan
Kigleu ym Maela6r ga6r va6r vuan
A gar6 disgyrr g6yr a g6yth er6an
Ac ymgynnull am drull am dram6yan
Fal i bu ym Mangor am ongyr dan

Pan 6naeth dau deyrn heb cyrn cyvrdan
Pan vu gyvetach Vorach Vorvran

Dy6alla6 di'r corn canys myvyr gennyv
Men yt amygant met a'n tymmyr
Selyv diars6yt Orsav G6ygyr
Gogelet ai ca6t calon eryr
Ac unmab Mada6c en6a6c Dudur hael
Ha6l bleitiad lleitiad lluch ar ysgyr
Deu ar6reit deu le6 yn eu kyngyr
Deu arial dy6al deu vab Ynyr
Deu ryt yn nyt cat eu kyvergyr
Kyvargor diachor camp diachyr
Arvod lle6od g6rt g6rt6an ced6yr
Aer gunieid lunieid coch eu hongyr
Treiser6yr yn f6yr fa6 ehegyr
Trei eu d6y aesa6r dan un ystyr
Gorvu g6ynt g6aetvan uch glan glasvyr
Gort6y clau tonnau Talgarth ystyr

Dy6alla6 di venestr na vun angau
Korn can anrydet ynghyvetau
Hirlas buelin breint uchel hen ariant
Ai gortho nid gortheneu
A dyt6g i Dudur eryr aereu
G6ira6d gyssevin o'r g6in g6ineu
Oni da6 i me6n o'r met gorau oll
G6ira6d o ban dy ben vateu
A lla6 Voreitig llochiat certau
Kertyn hyn i glod cyn oer adnau
Dieithr vrodyr vryd ucheldeu
Diarchar arial a dan daleu
Ced6yr am gorug g6asanaetheu
Nid ym hyn dihyll nam hen deheu
Kynnivieid gyrthieid vleinieid vleitiau
Kynvaran creula6n creulyd vereu
Gle6 gly6 Mochnann6ys o Bo6ys beu
O gle6 g6net arnatunt deu
Achubieit pob rheit rhut eu harveu
Ched6ynt rag tervysc eu tervynau
Moliant y6 eu rann y rei g6ynnau
Mar6nad vu neud mi ne6id y dau
O chan Grist mor drist 6yv o'r anaeleu
O goll Moreitig mawr ei eissieu

Dy6alla6 di'r corn can nim puchant
Hirlas yn lla6en yn lla6 Vorgant
G6r a dyly g6a6d g6ahan voliant
G6en6yn y at6yn g6an edry6ant
Areglyt devnyt dioteviant llavn
Llyvn i deutu llym ei hamgant

Dy6alla6 di venestr o lestr ariant
Kelennyg edmyg can urtuniant
Ar lla6r G6estun va6r g6eleis irdant
Ard6y Goron6y oet g6eith i gant
Ced6yr cyvarvaeth yt ym6naethant
Cad ymerbynieid eneid dich6ant
Cyvarvu ysg6n ac ysgarant aer

Digitized by Google

Llas aer llosget maer ger mor lliant
Móynvaór o garcharaór a gyrchassant
Meurig vab Grufyt grym darogant
Neud oet gochóys paób pan atcorsant
Neud oet laón o heul hirvryn a phant

Dyóallaó di y corn ir cynnivieid
Cenaóon Euein cyngrein cydneid
Wynt a dyrllytant yn lle honneid
Glud men yt ant gloyó heyrn ar neid
Madaóc a Meilir góyr gortyvneid treis
Tros gyveróyr gyverbynieid
Tariannogion torv terfysc dysgeid
Trinheion vaon traós ardóyeid
Kigleu am dal met myned dreig Kattraeth
Kyóir eu harvaeth arveu llióeid
Gosgort Vynytaóc am eu cysgeid
Kaóssant y hadraót cas vlaót vleinieid
Ni ónaeth a ónaeth vynghedóyr ynghalet Vaelor
Dillóng karcharor dullest voleid

Dyóallaó di venestr vet hidlaid melus
Ergyróayó górys gochóys yn rheid
O gy n buelin balch oreureid
Yr gobryn gobróyei heneid
O'r gynniver anhun a borth cynnieid
Nis góyr namyn Duó ac ai dyóaid

Gór ni dal ni dóng ni byt órth óir
Daniel dreig cannerth mor verth heóir
Menestr maór a góeith yd ioleithir
Góyr ni oleith lleith oni llochir
Menestr met ancóyn a'n cydrotir
Górtdan gloyó goleu górtloyó babir
Menestr góelud dy góyth yn Llidóm dir
Y góyr a barchav óynt a berchir
Menestr góelud dy galchdoed kyngrein
Ynghylchyn Eóein gylchóy enóir
Pan breitóyd Kaóres taeróres tróy dir
Preit ostóng orvlóng a orvolir
Menestyr nam didaól nim didolir
Boed ym mharadóys in cynhóysir
Kan pen teyrnet poed hir eu tróyted
Yn i mae góeled góaranred góir Amen.

EUEIN KYVEILYAUC EHUN AE CANT.

Tywyssauc Powys yttoed: Owein Gwyned a Rys o Deheubarth au hymlityassynt oe ulat Anno 1167 ynteu ai henillaud hi yn ol drwy gynhorth y Norddmyn ar Saeson dan Harri yr 2ed.

EGLYNYON

A GANT TEULU YWEIN KYVEILYAWC I GYLCHYAU KYMRY.

TEULU ywein llary lluoet anhun—treis
Yn eu traws arovyn
Fyrt kyrt kyueteu duhun
Pa fort yt awn o vortun
Dos was yn ebrwyt heb roti—geirda
Yr gwrda y sy yndi
Dywan wan trywan trwydi
Dywed an dyuod y geri
Dos was o geri ac archwn wrthid
Rac an llid an llochi
Diwet y doetham i ti
Dywed y down arwystli
Dygychwyn gennad gan vawrrydic—doryf
Y deruyn keredic
Dywan ar wyllt ar wallt pic
Dywed y down benwedic
Dos o benwedic boen ouyt—gennad
Gan yth wna kewilyt
Dywan ar gynan gynyt
Dywed y down veiryonnyt
Dygychwyn gennad gyuyl mordwy—gwyrt
Gordyar y gylchwy
Dywan yr traean tramwy
Dywed y down Ardudwy
Dygychwyn gennad gein deruyn—y wlad
A wletychwys meruyn
Dos y west ar nest neuyn
Dywed an dyuod leyn
Dygychwyn gennad o gylch dragon—llary
Lluossawc y galon
Dos varchawc aruawc aruon
A dywed an dyuod von
Teulu ywein hael hawl dioleith—lloegyr
Lluossawc am anreith
A ennir wedy hirdeith
A annwny yn ros nosweith
Dos was y gennyf ac nac annerch—nep
Ony byt uyg gorterch
Dywan ar vuan veinerch
Dywed an dyvod lannerch
Dygychwyn gennad gadyr ardal—teulu
Teilwg met o vual
A dywan dyno Bydwal
A dywed an dyuod yal
Kychwyn yw theruyn pathawr—eu hoewet
Hirvelyn eu gwaewawr
Dywan diw calan yanawr
Dywed an dyuod uaelawr
Dos was na olut na oleith—dy lwrw
Dy lutyaw nyd hawtweith
Dywan o vaelawr vawrdeith
Dywed an dyuod gynlleith
Dos was a chyghor na chygein—an toryf
Ual teiluoet bychein
Dywan dwc rybut hytwein
Dywed an dyuod uechein
Teulu ywein rwyf rwystrassam—wladoet
Poed gwlad nef a welam[1]
Kyrch kyfrwyt kyflwyt adlam[2]
Kylch kymry kymerassam

[1] Ein adlam.—Ll. Coch. [2] Cyflam.—Ll. Coch.

Digitized by Google

MARWNAD YWEIN GWYNET.

DANYEL AB LLOSGWRN MEW AB K.

Ochafy duw o dyuod y leith
Llyw gwynet ae gwyndyd obeith
Ochaf duw na daw ef eilweith
Ymyd ymydawl ossymdeith
Diouryd ewein dygyn a weith
Y vnbyn gwynet ae metueith
Nyd oet wr dwy awr dwy areith
Wrth neb ny thorrid gyfreith
Gwr a wnaei ar lloegyr llwyr anreith
A dwyn y dynyon yn geith
A chwytaw racdaw rif seith—riallu
Ny ellid y oleith
Oet gwr hael rac gwael rac gwynyeith
Oet kymreisc oet kymry dyleith
Oet ysgwnn oet twnn taleith—y daryan
Oet cadarn kyuarweith
Drwc y lliw y llaw oet benreith y luoet
Kyhoet kanhymdeith
Nym arwar na char na chyweith — nym arha
Aros agkyuyeith
Am retyf angor dyuynuor diffeith
Yd lysc vy ghallon yg cof meith
Mal y llysc gwynnawn gan oteith
Ny thawn pei bytwn keluyt
O uoli mab duw diwenyt
Kyn yn dwyn yn herw yn herwyt—daear
Yn herwr ar douyt
Moch gwnelwyf mal y gwna dedwyt
My a duw diheu gerennhyt
A welei Ewein yn lluyt—yn lloegyr
Yn llosci y threuyt
Gwelei doryf ar doryf y gilyt
Gwelei daryf ar dyrrua osswyt
Ny weled o gred a betyt—etwa
Y gynna gystetlyt
Ny wnaeth duw neb dyn dwywawl fyt
Ny maeth mam mab y heuelyt
Mi nyd wyf lawen o lewenyt—bryd
Am bryder yr vndyt
Am ewein am dwyrein dyrllyt
Am deyrn am gedyrn gyduyt
Am rotes meirch re rewyt a danaf
Neud nad ef ae dyryt
Mi nym dawr ken del dros eluyt
Llanw o uor a llif o uynyt
A mi bei gallwn ymgeryt—a duw
Yt oet ym y defnyt
Dwyn uy rwyf a dwyn uy rihyt
Dwyn uy ner uy nenn kyweithyt
Yny uwyf hynwyf hyneuyt—galar
Yn auar yn ouyt
Cof Ewein ym callon yd uyt
Diunner vcher ac echwyt

o

GWYNNUART BRYCHEINYAWC

A GANT YR AWDYL HONN YR ARGLWYT RYS.

Vyn duw vyn neirthyad uad rad rannu
Vyn nerth am cannherth ym kynytu
kynneir om cadeir cadarn ganu rys
Kymry wrys ysbys ysbyd wetu
Kynwan coryf rac toryf twryf elyflu
Kynrabad kyncad wlad wletychu
Kymhendraws kyghaws kygretyf morgymlawt
Kymhentawt canclawt uar ulawt ulaen
Kymhendreic penn eic yn pennaethu
Kymhenaf pennaeth yr wnaeth yessu
Kymhendoeth a choetha chaeth yr molyant
Pebyrdor pedrydant pebror gylchu
Kymhenrwyt gyfrwyt gyfrwys tra haetu
Kymhenreith gyfreith gobeith pob tu
Kymhenvrwydyr am vinwydyr pan eurgrwydyr wasgar
Seri gyuarpar sathar sathru
Seith wyr ser gyfnifer am ner a vu
Seith cad a seith cant seith riallu
Wyth cad ac wyth cant ac wyth teulu taer
Cannhaer am cancaer kyn hetychu
Naw cad a nawcant gormant gorfv
Dec cad a dec cant deccaf a fv
Yscafyn niuer rys yn llys dinefwr fyrt
Myrt gyrth glydwr glod chwennychu
Fort wosgord diwosgort diwasgaru
Fort aergun odorun wadwryf teulu
Fyrt kerteu a threthau a thraethu molawd
Milyoet wawr wasgawd wennwawd wetu
Fwyr dra fwyr dra llwyr dra lloegyr vethlv
Frawt dra frawt dra chawt drachynhennv
Frwst dra frwst dra thrwst tretheu o lundein
Traethadur prydein wyf yn prydu
Treis tra threis tra thraws tra threun gyrchu
Twryf tra thwryf tra thoryf tra tharyf racdu
Tew tra thew dra thro o dra thrychu trin
A gwaedlin am deulin yn yn gwanecu
Taer tra thaer am drom aer drwm gymynu
Am deruysc am deruyn am deruynu
Am biw deifyr dewr escor yt ysgymu hael
Ac am dreth diunael trauael tri llu
Am deyrn am gedeyrn heyrn heu
Am degeigyl am dir eingyl yn ymdyrru
Am gydurawd medrawd myrdin darogan
Am orwyr kynan kert echlyssu
Am dyfyrdwy am ordwy wrt disgynnu
Am hafren am orten am wrt luestu
Am hyfryd kymryd kymry ben baladyr
Am aber taradyr yn tremynv
Am byrth ysgewin yn goresgynnv
Am borth wygyr y mou yn menestrv

Digitized by Google

CANU Y DEWI.

GWYN. UART BRYCHEINYAWC AE CANT.

Am roto dyuot dedwyt deweint
Awen gan awel pan del pylgeint
Awyt boet kyfrwyt kyfreith bartoni
Kynnelw a dewi y deukymeint
Ny dyly corn met keinon metweint
Bart ny wypo hwn hynny dy geint
Nyd ef y canaf cán digyofeint—uymmryd
Namwyn mi ae pryd kywyd kywreint
Ys mwy y canaf kyn no heneint
Canu dewi mawr a moli seint
Mabsant syw gormant gormes heint—ny ad
Na lledrad yn rad rwyd ysgereint
Yssid rad yny wlad a mad a meint
Yg gyfoeth dewi difefyl gereint
A rydid heb ofud heb ofyn amgen
Heb ofal kynhen kylch y beneint
Onyd bleit a dreit drwy y wythneint
Neu hyt goruynyt rewyt redeint
Ef kymerth yr duw dioteifyeint—yn dec
Ar donn a charrec a chadw y vreint
A chyrchu ruuein ran gyreifyeint
A gwest yn efrei gwst diamreint
A gotef paluawd dyrnawd trameint
Y gan vorwyn difwyn diwyl y deint
Dialwys peirglwys pergig dyfneint
Ar ny las llosged lluoet llesseint [vreint
Dyrchafwys brynn gwynn breinyawl y
Yg gwyt seith mil mawr a seith vgeint
Archafael kaffael gan westeifeint
Dyrchafwys dewi breui ae breint
Y freint wrth y vryd yn vreinyawc y ssyt
Ae eluyt yn ryt yn rietawc
Ar iwerton wlad ys rad rannawc
Ar deheu ef bieu a phebidyawc
A phobloet kymry a gymer attaw
Ac a ryt yn llaw llwyr deithyawc
Tra el yn erbyn yrparch nodawc
Padric ac luoet yn lluossawc
Ac ef an gwrthuyn wrth nad ofnawc
Ar drugaret Duw ar drugarawc
A garo dewi da diffreidyawc
A gaho ae caro ual caradawc
A garo ual Dewi deu eiryawc na vid
Na chared na llid na lleidyr difyawc
A garo dewi diofredawc
Cared efferen len lawerawc
A garo dewi da gymydawc
Cared ymwared ac yghenawc
A garo dewi ual difutyawc doeth
Ry gelwir ef yn goeth yn gyuoethawc
Deu ychen dewi deu odidawc
Dodyssant hwy eu gwarr dan garr kynawc
Deu ychen dewi vrterchawc oetynt
Deu gar a gertynt yn gyd preinyawc
Y hebrwg anrec yn redegawc
Y lasgwm nyd oet trwm tri vrtassawc
Edewid bangu gu gadwynawc
Ar deu ereill ureisc y orycheinyawc
Ban del goryn arnam ny rybytwn ofnawc
Rac gormes kedeirn cad dybrunawc
Ar duw a dewi deu niuerawc
Yd gallwn bressen bresswyl uodawc
Amen.
Breinhyawl uyth uydaf ban delwyf yno
Ny byt yn eu bro a bryderwyf
Gwelafy offeiryeid coetheid canhwyf
Canaf eu molyant men y delwyf
Gwelafy wir yn llwyr a llewenyt mawr
A llen vch allawr heb allu clwyf
Gweleisy am vcher vchel eu rwyf
A gwraget rianet rei a garwyf
Gweleisy glas ac vrtas vrtedic haelon
Ym plith dedwytyon doethyon dothwyf
Ym plwyf llan dewi lle a volwyf
Yd gaffwyf y barch kyn nys archwyf
Ac o bleid douyt diheuuart wyf
Ac ar nawt dewi y diaghwyf
A digoneisy o gam o gyglwyf difri
Y duw a dewi y diwykwyf
Canys dichawn dewi nys dichonwyf
Gwnaed eiryoled ym am a archwyf
Archaf rec yn dec a digeryt wyf
Y erehi ym rwyf rwyt gerenhyt
Y duw gessefin dewin dofyt
Ac y dewi wynn wedi douyt
Dewi mawr mynyw syw sywedyt
A dewi breui ger y broyt
A dewi bieu balchlan gyfelach
Lle mae morach a mawr greuyt
A dewi bieu bangeibyr yssyt
Meidrym le ae mynwent y luossyt
A bangor esgor a bangeibyr henllann
Yssyt yr cloduan yr clyd ywyt
A maenawr deifi dioruynyt
Ac aber gwyli bieu gwylwlyt
A henuyniw dec o du glennyt aeron
Hyfaes y meillyon hyfes goedyt
Llann arth llan adneu llanneu llywyt
Llann gadawc lle breinyawc rannawc rihyt
Nys arueit ryuel llann uaes lle vchel
Nar llann yn llywel gan nep lluyt
Garth bryngi bryn dewi digewilyt
A thrallwg kynuyn ker y dolyt
A llann dewi y crwys llogawd newyt
A glascwm ae eglwys gyr glas uynyt
Gwyteluod aruchel nawd ny achwyt
Kreic vuruna dec yma tec ymynyt
Ac ystrad uynhid ae rydid ryt
Rotes duw dofyt defnyt oe voli
Dewi ar ureui uryn llewenyt
Ragor mawr vch llawr rac lluossyt
Penn argynan coned cred a bedyt
A bod oe gylchyn kylch y veyssyt
Haelon a thiryon a thec drefyt
A gwerin a gwin a gwirodyt

Digitized by Google

A goruod gwared lliwed llonyt
Llwyth daniel oruchel eu hefelyt
Nyd oes yn cadw oes a moes a mynudyt
Llwyth maryed mawretus eu merweryt
Gwell pob vn duun dewr noe gilyt
A dewi an differ an diffyn uyt
Ae wyrth an diffyrth rac pob diffyt
A dewi an gweryd rac kryd keryt pechawd
Y maes maestawd dytbrawd dybyt
A dewi ae goruc gwr bieifyt
Magna uab yn uyw ae uarw deudyt
A dewi ryweled yny rihyt
Ual kyfliw a heul hwyl ysplenhyt
Yssid a dewi da gyweithyt
Wrth wann a chadarn a chadw y prydyt
Ac itaw y mae mal y dedwyt
Dedwytyon breui yny broyt
O vedru canu coeth anrec y hael
Kefeisy archafael kaffafy ostec
O gyrchu breui breint ehedec
Dym gorden yn llawen llawer gosteg
Y voli dewi da gymraec ehofyn
O vot bryd a bronn o brydest chwec
O brydest dyllest dull ychwanec
Y vreui a dewi doeth gymraec
Diogel y nawt yr neb ae kyrcho
Diogan y uro diogywec
Rac creiryeu dewi yd gryn groec
Ac iwerton tiryon tir gwytelec
O garawn gan yawn gan ehoec
Hyd ar dywi auon uirein a thec
Or llyndu lled vu llid gyhydrec
Hyd ar twrch teruyn tir a charrec
Dothyw y dewi deheuparthec beir
Y dial ual diweir dwyn y warthec
Dothyw y dewi yn deheuec
Gan borth duw porth dyn yn diatrec
Dothyw y dewi diffreidyad tec
Rys mawr mon wledic reodic rec
Ry metylieisy hynn y honni vrtawl
Y vrtas anvedrawl a vedyr roti
Rwyt radeu bieu beirt iw voli
A llen a llyureu a llenn bali
Pan deuth o freinc franc o erchi
Yechyd rac clefyd rac clwyf delli
Wynepclawr ditawr dim ni weli
Pefychwys tremwys drwy uot dewi
Merch brenhin dwyrein doeth y vreui
A phryd a gweryd y gyd a hi
Wrth glywed dahed tyghed dewi
Ae vuchet wiryonet wirion ynni
A el ym medrawd mynwent dewi
Nyd a yn vffern bengwern boeni
A pheulin a pheunyt yggorelwi
Y geisyaw diffryd yd ecrwi
Ny allwys gwerin gwared iti
Hyd ban y gwarawd gwirion dewi
Ac adar ae haroy nyd arhoynt wy neb
namwyn dewi

Ar ef ae dytuc oll heb eu colli
Yn vn ysgubawr vawr ar llawr llenwi
Pan del ryuel a rwys fichti
Ros eluyt pob kelwyt geilw dewi
A gwrtheu a oruc gwerthuawr dewi
Bu obeith canhweith kyn noe eni
Danvoned itaw ditan perchi
O nef dec adef adwyn westi
Allawr dec ny eill dyn disgwyl arnei
Ychwanec kyuoeth kreuyt peri
Kredwch a glywch kedwch dewi
Yn ych llaw a llu y byd gyd a chwi
Ar uagyl eur y phenn ffowch recdi
Val rac tan tost yd wan tyst duw iti [peri
Ae vreich ureisc ae vryn gwyn vchaf vchel
Arllech dec dros wanec a thros weilgi
Ae dytuc dybu duw wrth y throssi
Ac nad bo yny uro breint a theithi
Eithyr tri mwc yn amlwc oe amlenwi
A uynn duw dybyt byth wy voli
A uynno noted kyrched dewi
Duw a volaf yr eiryoled ym
Kany allafy dim heb duw trined
Dewi yn ehag yn rann rwytged
Ac yn yg dietig dewi wared
Dewi mawr ar y mor mynych noted
Ry gelwir ar y tir rac dy wrthred
A gwestua y dewi gwestei roted
Ar pob sant gormant geugant goned
A dewi ae treitywys tros tydwed eluyt
Ar seint sywedyt dedwyt dyghed
Ac y uynyw ethwyf eithaf dyued
A theyrnet ethynt a theyrnged
Ar uab nonn haeluronn hawt ogoned
A dewi uab sant syndal duted
Dewi mawr myniw mad y gweled
Penn ar gynnan bedyt crefyt a chred
Ny chronnes rotes radeu wallofyad
Ruteur a dillad uad uerthideu
Ny cheffid gan naf nac oe eneu
Ny chaffad gwrthep namwyn gwyrtheu
Gwrthebed hyged y hygleu gertawr
Gwyrthuawr briodawr briawd detfeu
Or daw llyghes drom drwm y geiryeu
Y geissyaw kymraw kymryd preityeu
Rwg mynyw ar mor mawr a droeu
A uyt ar eu llu wy lliw dyt goleu
Collant ar llygeid ar eneidyeu
Ny welant na lliant nac eu llogeu
A chyghor a wnant a chennadeu
Y hebrwg itaw ebrwyt dretheu
Trydy pla wytyl aflwyt diheu
Try dybut mynyw mynawc bieu
Peufydwys trefnwys diffwys trefneu
Yn amgant hotnant ormant oreu
O anuot boia[1] bu diamheu
Y doeth ef y uynyw syw synhwyreu [eu
Keisswyd kythreulaeth gwaeth gweithred-

[1] Bora.—Ll. Coch.

Digitized by Google

Ny allwyd a uynnwyd methlwyd wynteu
Ellygwys gwraget eu gwrecysseu
Rei gweinyon noethon aethan vateu
Y gwerth eu gwrth warae gwyrth a oreu
Kertassant gan wynt ar hynt agheu
Edewis padric drwy dic dagreu
Lloneid llech llauar hygar hygleu
Pan aeth y werton y wyrth ynteu
Ac eigyl racdaw draw dra thonneu
A duw ae myunwys myniw y dewi
Kyn geni yn ri y enryueteu
Pan pregethwys hael pregeth oreu
Ual corn yd glywid gloyw y eirieu
Kyn syrthei urwynen ar urynneu o nef
Neuoet y gadeu oe hanoteu
Ny syrthei yr llawr uawr uilltireu
Namyn ar dyn vrtawl vrthynt seinhyeu
A dewi oet bennaf or pennaetheu
A duw yn gwybod y deuodeu
Ac ef oet vchaf yr yn dechreu byd
A hefyd kertynt ygyd a ninheu
Dewi differwys y eglwysseu
Dichones rac gormes gormant greiryeu
A phynnawn dewi ae phynnhonneu llawn
Llawer vn radlawn frwythlawn frydeu
Ac ol y uarch ae ol ynteu
Ys adwaen y maen y maent ell dev
Yssid hynn ar vrynn gwynn goleu vchel
Gan ochel drygoet drygweithredeu
Mynogi a pherchi a pharch beinkeu
Yn eglwys a chynnwys a channwylleu
Yssid gyfetach gan gyfeteu
A charu duw yn drech no phennaetheu
Yssid gan vnbynn vnbarch dynyolaeth
Yssid vnbennaeth vnbennesseu
Yssid escob llary uch alloreu dewi
Pym allawr breui breint yr seinhyeu
Ac y uoli dewi dothwyf yr deheu
Boed doeth uon am clyw am gwerendeu
Y gwr a volaf gwir ogonet
Ny wnaeth na gwaeth na gwythlonet
Namyn o bell dygymhell gwell gwiryonet
A dygynnnull seint yny senet
Seint angaw a llydaw llu edrysset
Seint lloegyrwys ac iwys a seint y goclet
Saint manaw ar anaw ac ynysed
A seinhyeu powys pobyl enryuet
Seint iwerton a mon a seint gwynet
Seint dyfneint a cheint a chynnatled
A seint brycheinyawc bro hywret
A seinhyeu maelenyt eluyt uannet
A seinhyeu present worment tiret
Dy buant y gyd yn vn orsset
Y ureui ar dewi da y vuchet
Y gymryd dewi dy gymrodet
Yn bennaf yn deccaf or teyrnet
Or digonsam ny gam o gymaret
Kyuodwn archwn arch diomet
Drwy eiryoled dewi a duw a uet
Gwae anad gwennwlad gwedy masswet
Drwy eiryolet meir mam radlonet
A mihagel mawr ym pob aruet
Dychyferuytwn ny lu am y laryet
Dycheferuytwn ninheu am drugaret

EGLYNYON

A Gant Gwilym Ryuel e Dauyt uab Ywein.

Hanpych well dauyt dawn gaffael fal turn
Teyrnged or israel
O duw deon archauael
Ac o dyn hawl erwyn hael
Hael vt cletyfrut clod ueith nam gwrthod
Mawr wrthyd vyg gobeith
Anaw dreullyaw drin wosbeith
Enw bell hanpych gwell ganhweith
Cannhweith mal vn weith enw bell o hanawd
Heneuyt bro hiryell
Hanbwylleis gemeis gymell
Hanbwyll o hanaf hanbych gwell
Hanbych gwell dauyt &c.

EGLYNYON DADOLWCH

A Gant Gwilym Ryuel e Dauyt vab Ewein.

Dauyt uab ywein bwyf vn uryd a thi
Yth dewruawr anwylyd
Cas cart kertoryon venwyd
On trydar trydyt hael byd
Dy vyd wrth dy vryd vranhes oborthyant
Wyd berthdud oddiwes
Dawn kyflawn kywlad ormes
Dauyt duw ytty ae rotes
Rotes duw dri dawn y drin wychyd naf
Nerth ercwlff ywr trydyt
Doethineb sselyf yssyt
A phryd adaf ar dauyt
Nyd gnawd yt dauyt nad ei bryd am vut
Yn votlawn y gennhyd
Gnawd ytt dreic dragon wynnuyd
Dygant rutaw am gant ryd
Ryuet eithyr gwynet gwenwyngawt kywlad
Kyn kyflechwyf rynnawt
Uym myw am uy llyw nym llawt
Uymryd nyd hyuryd hyd hawt
Hawt y bawb a thi yth wyneb am vut
Ymueitiaw am attep
Yth aruod ossod ossep
Yth arueu nyth arueit nep
Neb ny oruc duw wrhyd benlli gawr
Bannllef beirt yth uoli
Trin elyn tranc arglwyti
Treul metgyrn teyrn val ti
Tidi o mynny ym einyoes arglwyt
Erglyw vi yth gynnoes

Digitized by Google

Hebawc bryn brenhin eiryoes
Hebu ym hebod nid oes
Nyd oes ym dauyt dawn oruod ar bawb
Arbennigyawl hebod
Cadyr rwyf cadarn glwyf glybod
Can llonyt byw vn dyt bod
Can uod yn wirion wrhyd hywlyt hir
Y archaf ytt dauyt
Dygen vt llaweu llawryt
Dygant dreic py gerennhyt
Kerennhyt herwyt or ua (er na) heteis val
Ar vreyenhin kemeis
Y harchaf llary naf lledneis
Llyw gwryaf trin eithaf treis
Treis dwyn glyw asswyn glew essyng oual
Ofyneic maelgynig
Mab ywein coeluein coeling
Mawrad gwallouyad gwellyg
Gwell gennhyf arnaf ernyw elyn lloegyr
Wallofyad eur melyn
Noth uar uawret gar ganlyn
Bar y ssy ar y daear o dyn
Dyn wyt galon rwyd goleu y deruyn
Nyd arueit nep y teu
Duw ath wnaeth or pennaetheu
Yn orofyn pawb yn oreu
Goreu vn goreu gerennyt y dyn
Yr honn duw tragywyt
A goreu eil gerennyt
Wedyn ronn duw ronn dauyt

HYWEL VAB YWEIN A GANT YR AWDYL HONN.

Karafy gaer wennglaer o du gwenylan
Mynyd gar gwyldec gweled gwylan
Ydgarwny vyned kenym kared yn rwy
Ry eitun ouwy y ar veiugann
Y edrych uy chwaer chwerthin egwan
Y adrawt caru can doeth ym ran
Y edryt uy lleduryd ae llet ourwy
Y edryt liywy lliw tonn dylann
Llifyant oe chyfoeth a doeth atann
Lliw eiry llathyr oeruel ar vchel uann
Rac ual ym cotidy yn llys ogyruann
Chweris oe hadaw hi adoed kynrann
Ethyw am eneidy athwyf yn wann
Neud athwyf o nwyf yn eil garwy hir
Y wenn am llutir yn llys ogyruann

HYWEL AB YWEIN AE CANT YR AWDWL HON.

Carafy gaer ualchweith or gyuylchi
Yny bylch a balchlun vy hun yndi
Enwawc drafferthawc a dreit iddi
Anwar don lauar leuawr wrthi
Dewisle lywy loyw gydteithi
Glaer gloew y dwyre o du gweilgi
Ar wreic a lewych ar eleni
Ulwyddyn yn ynyal aruon yn eryri
Ny dirper pebyll ny ssyll pali
Nep a rwy garwy yn uwy noti
Pei chwaerei y but yr barddoni
Nebawd nossweith y byddwn nessaf iddi

HYWEL AB YWEIN AE CANT.

Asswsiswny heddiw uarch gloywliw glas
A threiddyaw arnat geinwlat gynlas
Y haeddu daddyl ueith kyn lleith lleas
Gan hwn arlludyaw hoen arlludyas
Ac ym bei arwyd yr yn was etmyc
E lliw oed debyc gwenyc gwynlas
Hiraythawc vyg kof yg kyweithas
Hoet yrddi a mi genti yn gas
Kyt gwnelwyf ar ddyn vrdd o uolyant
Nym gwna poen rwydyant bodyant
ba dras
Tonn a gallonn honn oet a gavas
Yr twf mein riein rwdeur wanas
Nyt ydyw heddyw nyd hu adas vym porth
Yn ymyn yd oed vym perthynas
Or a vn mab duw o deyrnas nef
Kyn addef goddef gwae ui nam llas

HYWEL AB YWEIN AE CANT.

Pan vei lawen vrein pan vrysyei waed
Pan wyar waryei
Pan ryuel pan rudit e thei
Pan rudlan pan rudlys losgei
Pan rudam rudflam flemychei hyt nef
Yn addef ny noddei
Hawd gwelet goleulosc arnei
O gaer wenn geir emyl menei
Treghissant trydydyd o uei trychanllog
Yn llyghes vordei
A deckant kyman ae kilyei
Kyuaryf heb vn varyf ar venei

HYWEL AB YWEIN AE CANT.

Pvm vcher vchet pan achubet freinc
Pann faraon foet
Pan vu yryf am gyryf am galet

Digitized by Google

Pan vei aryf am varyf a wyryet
Yng goet gorvynwy yng gordibet lloegyr
A llygru y threfet
Llaw ar groes llu a dygrysset
A llad a lliwet a gwaetlet y lauyn
A gwaetliw ar giwet
A gwaetlenn am venn a vannet
A gwaetlan a grann yn greulet

HYWEL VAB YWEIN AE CANT.

Vyn dewisy riein virein veindec
Hirwen yny llenn lliw ehoec
Am dewis synhwyr synhyaw ar wreicyeit
Bau dyweid o ureit weteit wouec
Am dewis gydran gyhyd rec a bun
A bod yn gyurin am rin am rec
Dewis yw gennyfy hartliw gwanec'
Y doeth yth gyuoeth dy goeth gymraec
Dewis gennyfy di beth yw gennyt ty ui
Beth a dewi di dec y gostec
Dewisseisy vun ual nad attrec gennyf
Yawn yw dewissaw dewistyn dec

GORHOFET

Hywel vab Ywein e hun ae Cant.

Tonn wenn orewyn a orwlych bet
Gwytua ruuawn bebyr benn teyrnet
Caraf trachas lloegyr lleudir goglet hetiw
Ac yn amgant y lliw lliaws callet
Caraf am rotes rybuched met
Myn y dyhaet myr meith gywrysset
Caraf y theilu ae thew anhet yndi
Ac wrth uot y ri rwysaw dyhet
Caraf y morfa ae mynytet
Ae chaer ger y choed ae chein diret
Ae dolyt ae dwuyr ae dyffrynnet
Ae gwylein gwynnyon ae gwymp wraget
Caraf y milwyr ae meirch hywet
Ae choed ae chedyrn ae chyuannet
Caraf y meusyt ae man veillyon arnaw
Myn yd ganas faw fyryf oruolet
Caraf y brooet breint hywret
Ae diffeith mawrueith ae marannet
Wy a un mab duw mawr a ryuet
Mor yw eilon mygyr meint y reuet
Gwneuthum a gwth gwaew gweith ar derchet
Y rwg glyw powys a glwys wynet
Ac y ar welw gann gynnif rysset
Gorpwyf ollygdawd o alltudet
Ny dalyaf diheu yny del ymplaid
Breutwyd ae dyweid a duw ae met
Tonn wenn orewyn a orwlych bet
Tonn wenn orewyn wychyr wrth dreuyt
Gyfliw ac arien awr yd gynnyt
Caraf y morua y meiryonnyt
Men ym bu vreich wenn yn obennyt
Caraf yr eaws ar wyryaws wyt
Yg kymer deu dyfyr dyffrynt iolyt
Arglwyt nef a llawr gwawr gwyndodyt
Mor bell o geri gaer lliwelyt
Esgynneis ar velyn o vaelyenyt
Hyd ynhir reged rwg nos ymy a dyt
Gorpwyfy kyn bwyf bet butei newyt
Tir tegygyl teccaf yny eluyt
Ked bwyfy karyadawc kerted ouyt
Gobwylled uy nuwy uy nihenyt
Tonn wenn orewyn wychyr wrth dreuyt
Cyuarchaf yr dewin gwertheuin
Gwerthuawr wrth y uod yn vrenhin
Kyssylltu canu kysseuin
Kert uolyant ual y cant mertin
Yr gwraget ac met uy martrin mor hir
Hwyr wetawc ynt am rin
Pennaf oll yn y gollewin
O byrth caer hyd borth ysgewin
Vn ywr vun a uyt kysseuin uolyant
Gwenlliant lliw hafin
Eil ywr llall or pall pell uy min y wrthi
Y am orthorch euriu
Gweiruyl dec uy rec uy rin ny geueis
Ny gauas neb om llin
Yr uy llat y a llafneu deuuin
Rym gwalaeth y gwreic brawduaeth brenhin
A gwladus wetus wyl uebin vab wreic
Gouyneic y gwerin
A chenaf ucheneid gyfrin
Mi ac mawl a melyn eithin
Moch gwelwyf am nwyf yn etein y wrthaw
Ac ym llaw uy llain
Lleucu glaer uy chwaer yn chwerthin
Ac ny chwart y gwr hi rac gortin
Gortin mawr am dawr am daerhawd
A hiraeth y ssywaeth yssy nawd
Am nest dec am debic afallulawd
Am berweur beruet uymhechawd
Am enerys wyry ny warawd ym hoen
Ny orpo hi diweirdawd
Am hunyt defnyt hyd dytbrawd
Am hawis uy newis deuawd
Keueisy vun duun diwyrnawd
Keueis dwy handid mwy eu molawd
Keueis deir a phedeir a ffawd
Keueis bymp o rei gwymp eu gwyngnawd
Keueis chwech heb odech pechawd
Gwenglaer vch gwengaer yt ym daerhawd
Keueisy seith ac ef gweith gordygnawd
Keueisy wyth yn hal pwyth peth or wawd
Ys da deint rac tauawd [yr geint

Digitized by Google

AWDYL

A Gant Hywel vab Ewein.

Karafy amsser haf amssathyr gorwyt
Gorawenus glyw rac glew Arglwyt
Gorewynawc tonn tynhegyl ebrwyt
Gorwisgwys auall arall arwyt
Gorwenn uy ysgwyd ar uy ysgwyt y dreis
Kereis ny gefeis gefeiawyt
Kecidwen hirwen hwyrwann ogwyt
Kyfeiliw gwenn wawr yn awr echwyt
Klaer wanllun wennlletyf wynnlliw kywyt
Wrth gamu brwynen breit na dygwyt
Bechannigen wenn wann y gogwyt
Bychan y mae hyn no dyn degmlwyt
Mabineit lunyeit lawn gweteitrwyt
Mabdysc oet iti roti yn rwyt
Mabwreic mwy yd feic fennedic rwyt ar wen
No pharabyl oe phenn aghymhenrwyt
Petestric iolyt am byt y eilwyt
Pa hyd yth yolaf saf rac dy swyt
Adwyfy yn anuedret o ynvydrwyt caru
Nym ceryt yessu y cyfarwyt

CANUAU LLYWARCH AB LLYWELYN, SEV PRYDYDD Y MOCH.

CANU

A Gant Prydyt y Moch y Dauyt M. Ywein.

Kyuarchaf duw naf neuawl dad keli
Keluytyd heb afrad
Y uilwr arwr arwein vad
Y voli ked westi wastad
Y uilwyr eryr aryf gwennwlad a gwaed
A gwytgwn ysborthyad
A dauyt lawryd lawr gyrchyad
Y deuawd eirthyaw detyf neirthyad
Priodawr pennwaet pan gaffad ut ner
O nerth duw ae cread
Prif deyrn kedyrn kydwet rad
Preityei bawb y bob digarad
Pendeuic fraw aber frawt cad
Prydein hydyr hudoet ymdiuad
Heb reith heb gyfreith heb gyfrad a gwan
Na gweini keleurad
Heb ysgor hygor hygarad
Heb ysgar ysgwyd ac aghad
Heb ysgarant blant yd blygyad kymry
Oet kymrwyn y delwad
Pan doues peir trachwres trochyad
Par trwy var trwy uyrt ysgwytyad
Por eissor aessawr weiniuyad
Pan racdaw bu faw bu fysgyad
Penn brynn keredic nyd karyad ae duc
Yn deyrn pymthegwlad
Namyn gwaew yn gwan oe aghad
A llafyn coch yn llaw gynnifyad
A brwyscaw a briwaw bragad
A brwysglet a breisc lat trwm yad
A bytinawr gwrt gortyfnyad kynnygyn
Yn kynnif ar ysdrad
Kedwitt duw an kedwis heb wad
Kadyr hetwch hytyn am winllad
Kad wyllyon dauyt da gyrchyad
Ked wallaw cad wallawn amhad
Ked orllwyt arglwyt argleidrad kymru
Kymreisclod dyrchauad
Y anaw a daw a dyfnad
Y anant y eni bu mad
Y eur rut yn rot oe geinyad
Ae emys ae amryw dillad
Y bali porffor parth nad a wyrthya
Ae werthuawr ysgarlad
Ef oreu rieu ry gread
Vt edmyc traws ryuyc treissyad
Ef yn wyl yn olud rotyad
Ef yn daer yn aer yn anllad
Ef vlawt kyfrieu ef vleityad yn dygyn
Ef kynnygyn kymyuad
Ef ysgrud ef drud ef drussyad
Ef doethaf ef doethuawr ygnad
Ef goreu a vu o vab tad
A mab gwreic gwrygwys y pwyllad
Pwyllaf a ganaf a genwch veirtyon
Y vawrdawn a geffwch
Kert dauyt kein rebyt kenwch
Kor eissor hyfor kyfetwch
Kart wahart a wahan volwch
Ar dreicyeu dragon amdistrwch
Kabyl arnaw ut fraw a frouwch nyd oes
Nyd assw y gwelwch
Ef digawn dyhet a hetwch
Ef dwyre dewrueirt uireinwch
Ef dyrran dyt kalan cadrwch
Ked eirchyon yr kedawl erchwch
Ef dyryt heityt a heitwch anaw
Ef anant kyuolwch
Ef goreu aereu arafwch
Ef gorfu goruawr y clywch
Ef goruc am gerryc mor llwch
Am vuarth caduan cad arrwch [anet
Ef gwnaeth tu pentraeth penn trwch cal·
Gal ac ef na cherwch

Digitized by Google

Gwyr yn digyn yn dygyrrydwch
Gwerin ner yn aerdawelwch
Gwar hywel hoewal kyuetwch
Gwrt yn llat a llafyn deu avwch
Gwyr hoetylwydyr gwr hydyr yn y hwch
Kyn noe vawr attregwch [ae var
Teyrnet prydein pryderwch
Rac teyrn gwynet yd gwynwch
Teyrnllaw uy llyw ryddygwch
Teyrnllw teyrnllid gennwch
Teyrnged heb rif hebrygwch oe lys
Ywch llessaf os gwnewch
Rac talu y agheu telwch
Rac talarw cadeu cwt uytwch
Rac diuei deyrn diuennwch
Rac dauyt awch kilyt kilywch
Ef uawrllyw mawrllid mallolwch
Chwi vawr wyr y vawr wr gwystlwch
Ef a daw y dwyn yr einwch
Ef ae dwc ac nyw diolwch
Chwi racdaw y gyd ny gedwch yn rwyt
Na rydewr ynyalwch
Ef y uaes y uaws gadarnwch
Chwi y goed y gad nwy beitwch
Ef y vrynn y vreinyawc kyfrwch
Chwi y bant diuant dyurydwch
Ef aer dyrch awch kyrch nys kyrchwch hyd
Chwi oe fawd yd fowch [urawd
Gnawd oe law lawrfeirt gyuradwch
Gwan o aer a gwin o evrvlwch
Gwaew a llafn yn llat yn deutrwch
Gwae ae cawt nyw dyhut dadolwch
Dadolwch teyrn tarw catvc pryduawr
Gwyr prydein rwy goruc
O vro echeifyeint vchelgruc
Hyd wynn urynn llundein lle clod luc
O Pennwaet dyfneint dim nyd fvc
Hyd pentir gafran yd gysyrduc
Alaeth y pennaeth ar bob engiryawl
O hir wawl hir aduc
Ef wrawl oe orofyn rwy duc
Hyn nyd feith yn faeth pob sarruc
Gwr goruawr gorflwg pan amuc
Gwyr gystwy gwrt gastell y ruc
Ef gwnaeth yn erthyst byst bochgluc
A glyw briw branes dy orlluc
Ef ae gwna nym gwnel gorchyfluc
Y wytgwn eu bod or wytgruc
Ef goreu rieu hyd y rudyc heul
Hwyl diruawr diffeithuc
Meith y ry yr hynn nym aduc
Meirch breischir vch brasgeirch hafluc
Mwth myggann hir llam haerlluc
Na bwynt gynt na rywynt vch ryd nuc
Mab ywein gyfwyrein gaduc
Mad ganed mad uam ae hymduc
Dauyt hael y haual nyd fuc
Dyn nys gwyr a duw nys goruc
Mam wyr ae colles kyllestricyawl wisc
Ae osget gorphorawl
O chwanta eua efnys hawl
Y assen bu assw kythrawl o urys
Amryuys amryuawl
An hendad handym agheuawl
Dybu yr gwared gwr detuawl
Grist yg knawd an brawd bu breinyawl
Mab an tad an tud rwyf hollawl
Ac an teid ac an tad dwywawl
Y gwr a oruc wrawl deyrnllin
Breyenhin bron gedawl
Breisc dauyt o deuawd yth yawl
Brenhinet vrt vonhet vrtawl
Bre ganre geinrad ganhwynawl
Bro gynnyt ar gynnygyn breuawl
Meith oth rad heb reid eu heiryawl
Mythyon ueirch fwyr tyweirch fortawl
Mur gwerin goreu bodytyawl
Milueirt hynt mwyn mawrwynt meiryawl
Meu ofyneic dreic dragonawl prydein
Prif deyrn canhwynawl
Wrth uyn duw na vyn uy nitawl
Ac wrthyd orthywys greidyawl
Uy reen am rotes heb dawl
Rwyf myrtoet mawrdawn ysprydawl
Nam dod ut mandoet ym mantawl ac eur
Ac emys hyganawl
Ti deyrn derrwyn butugawl
Mi brydyt brydest annyanawl
Ti wron oreu eneidyawl
Mi digart dy vawrvart ath uawl
Ti aerwr arwr arwynyawl fossawd
Mi ath wawd ath watawl
Ti eryr ongyr angertawl
Teu yth lys lestri eurinawl
Teu vyg kert angert engiryawl
Meu dud ior ath cor ath canmawl
Boed teu ben rieu bot neuawl douyt
Balch dauyt da uydawl
Boed agored pyrth pedyr a phawl
Yth erbyn arbennic dynyawl
Bych gwr het yn hawturyd ar sawl
A geif tud an tad ysprydawl

BYGWTH DAUYT.

PRYDYT Y MOCH AR CANT.

KALAN hyturef tymp dyt yn edwi
Calaf gan lloer uann llwrw uenegi
Kyntwryf yn ebyr llyr yn llenwi
Kyngyd gaeafawr hwyluawr heli
Keluytodeu reen rannwyd a mi
Megys na rannwyd am rieni
Kychwetyl am dothyw am dwythualch ri
Kywythyawn am dawn om dielwi
A gwrt uyt adwyn agwedi uyg kert

Digitized by Google

Agarw y angert engyr a hi
Anmynetus vum vyr kadeithi
Enwawc orthywys om gorthewi
Nyd adawaf hael o hil beli
Na bwyf bwyll sarruc o bell sorri
Gwn yny ganwyf gwenwynic ui
Gwyth wastaawd tavawd nas tyf eli
Gwythlawn yw vyn dawn yn diuysgi
Gwaethyluann yg kyman yg kymelri
Gollycha dy uar ueirtyon westi
Gollachar y uar o vartoni
Gwyl dauyt lawryt lawr orthorri cad
Cedawl ar ogel uy ysperi
Gwyllon teyrnon tud amnoti
Golluthon dragon dreic eryri
Gollewin deyrn gwellaa ui
Gwellygyaw uyg kert yw uyg koti
Gwell ytt wyf hael rwyf no riuedi meirch
Marchogwyr hyd bell ar dy deithi
Gwell wytt vn edmyc treissyc nor tri
Mordaf nut ryderch yn detyf roti
Gwellynyawc deyrn gedeyrn gospi
Gwallaw ym anaw enw dy uoli
Gwallouyad eur rad rodri essillyt
A syll dy uy mody ym cuelli
Nam gyrr y wrthyd nam gwrthod ui
Nam gad ar gychwyn dytyn dewi
Gwyn deyrn prydein prawf vy llochi
Ath eur rut ath vut ath uynogi
Gwynnygawd dy glod hynod honni
O angert am kert am kymelri
Gweleis ueirt yn gryc nyd egrygi
Gal vlawt yn adrawt dy wrhydri
Keneis dy volyant val nas ry ganant
Milwr pedrydant pedrydawc ri
Gogwyr doethyon dwfyn nad ofyn tlodi
Doethgert lawr werthuawr yt wyf wrthi
Gogwn duw pryffwn y proffwydi
Nad advc oe dawn y daeoni
Gogwybyt dauyt detyf elifri
Na ryweilyt ny rwyoli
O chygein hael vt hwyl ym ynni
A chygor angor ym agori
Ny byt keladwy uod kaledi
Y men ym chwrwer yr chwant kronni
Teyrnuab ywein teyrnet aergrein
Teyrnas uirein varan benlli
Na gwna eryr gwyr gordiogi
Am dadyl ut trwyhatyl yn detyf troi
Na orsag dy lenn dy les wyf i
Na orssaf ar naf yr neb ynni
Nam arwerth yr eur y arglwyti ereill
Nym arwar arall yr uym perchi
Dym gweta vrtas dym gwadawl hi
Megys y dewrwr y dywedi
Dydotyw y dyt dauyt dyuynfri
Detyf hael ym kaffael neu ym colli
Dydel kyn ryuel y rott a mi
Engyl tagneuet tanc heb drengi
Am bo vt kedawl kyduod a thi
Ath uo hwyr hatlet a hir hoetli

KYUARCH GWELL DAUYT.

PRYDYT Y MOCH AE CANT.

HANBYCH well dauyt handid o deuawd
Gogyuarch teyrn gogwyr teyrnuart
Gogyfurt torment gogyfyaw toruoet
Gogawn teyrnueirt gogawn teyrnuro
Termud torment terrwyn deyrn
Eryres ormes eryron dyrrua
Eryr teyrnon yr yn deyrngein
Eryr dreic ormant ardunyant prif ueirt
Eurdwrn prydytyon arwynawl pryduar
Ar wyneb prydein
Hud wytt yth edryt hud wyf yth eduryd
Hydyrueirt oth edrych hud ynt yth adrawt
Eiryoed dy ang car aerawd dyt angkeu
Furawc dy aghad eiryt ym anghen
Teyrnllu teyrnet teyrnllaw teyrnllin
Teyrnllyw teyrnas teruysc torment
Teruyn tir gadw terrwyn
Teyrn ar gedyrn eur gedawl dauyt
O devawd angertawl
Rwym kynnygyn kynnogyn ditawl
Rwyf prydein prydyt ath vawl

AWDYL

A GANT PRYDYT Y MOCH Y RODRI VAB YWEIN.

ANTYRRON daear antyrron
Ampryfleu donyeu dynyadon
Amryw uyd lle beynt urodoryon
Vu cain ac afael wirion
Ny bu bryd eisyeu absalon
Nac alexander na iason
Bu kedyrn or tri trinheion
Treul efrei afyrdwl groegyon
Ercwlff a samswn seirff galon
Ac echdor gadarn gad wyllon
Doeth vu or trioeth teir canon
Teir colofyn y keluytodyon
Marcwlff a chadw gadyr swysson
A selyl benn sywedytyon
Rannws duw dews donyon angkymwys
Angkymhes veibyon
Ran y bawb o bobyl yadon
Rei yn drud eraill yn doethyon
Kei tra llwfyr tra llauar eu son
Ac ereill taerlew termudyon
Rei digart yn hart yn haelon
Mwy no rwy o rei kybytyon

Digitized by Google

Ym om dawn om daw kyflawdon
Am olud termud teyrnon
Vyn tauawd yn vrawd ar vrython
O vor ut hyd vor iwerton
Mi ym detyf wyf diamrysson
Or prif ueirt ym prif gyfeillyon
Neum roted gweled golygon
Tro orid trwy wyr a gweissyon
Gweleis uyrt o ueirt yn osson
Yn moli rodri rwyf dragon
Wynt kenynt nas kelynt pa hon
Keblynt or kwbyl an defon
Ef yn vawr yn llawr yn llyryon angert
Yn angut y rotyon
Ef yn wyl yn olud anuon
Ef diwyl diwyll gweidyaton
Ef oreu rieu nyd ron y gynna
Ef kynnif tud uoryon
Ef bu ryt or rwyt gorchordod
O amgant llys dygant uab don
Ef a vo gan vot egylyon
Yn naw grat yn dewret gwiryon
Ef ym myd ym mawruryd ym mon
Yg kemeis yg kymaws deon
Hil ywein prydein praf wron
Hil rodri yn helw rodolyon
Yn eryr prifwyr priodoryon clod
Yn cludaw anoethyon
Yn eurdud terrwyndrud tirion
Yn eurdwr yn eurdorchogyon
Yn eurdoryf kyntoryf kynreinon
Yn eurgoryf yn toryf antyrron
Antyrron daear antyrron

ARWYREIN RODRI VAB YWEIN

PEYDYT Y MOCH AE CANT.

ARDWYREAF hael o hwyl aches kyrt
Nyd kartwawd agkyfres
Yrdang nad plygyad plymnwyd bres
Ardwyad gorwlad a gormes
Aryfle ysgwyd eur yn armes kynnygyn
Yn kynnif ry dodes
Ar ysgwyt didramgwyt didres
Aryal hy ny fy ny foes
Ny chwsg y gywlad ny chyscoges glew
Glyw prydein rwy proues
Nyd kynna itaw eidol nes
Noc Arthur eirth dragon walhes
Nyd kynnwys y lu nyd kynnhes y lid
Y lochi nyd afles
Nyd ef rif kynnif kyuynnes
Ny wtant cwt ant rwy cotes
Yn dyrlid molyant mal yt es
Yn moli milwr uaranres
Ef yn atteb ny dywaes nac
Nac vchel na hanes
Ef milwr ar vilwyr didres
Ae uilyoet kyhoet kyuaeres
Ker aber congwy kynnognes dwy dreic
Deu dragon yn ygres
Deu dremud am dud ae dodes
Dwy uytin orllin orllawes
Deu deyrn derrwyn didorres yn llid
Llu daear ae hoffes
Vn ar dir ar doruoet ry dres
Yn aruon yn arwar trachwres
Ac arall mynawc y mynwes mawrvor
Ymawr uar agkymhes
Yn esguraw hawl hawt adnes
Yn esgar y bawb am beues
Yn yscwthyr trydar yn ysgwn darpar
Yn llachar nyn lloches
Ar draethell ny draethwyd neges
Mor orvlwg gyulwg gyuaeres
Ar honn rodri mon mwyn claearwres
Heul—hael dauyt ae rotes
Duc eil ruthyr troch aruthyr trachwres
Tir lleyn yr llithyaw branhes
Tu goror halluor holles ysgwytawr
Ar ysgwydeu gwyngnes
Dy gyuarth pob parth ef porthes
Dec am vn ef dygyuoryes
Deu cann waew terrwyn torres bar dygrwn
Pan ysgwn esgores
Kyn ysgar llew llachar lluchwres
Ae alon ae al angkymhes
Kynnifyeid bleinyeid bleidyeu armes cad
Bleityeu coed ae llewes
Kynna hwn neus gwn nas gweles
Dyn y myw or meint ry ganhes
Cart arnaw vt fraw frawt odiwes clod
Bei clywed oet eres
Mor wrawl y hawl pan holes
Mor gadarn yd geidw hyd reges
Mab ywein prydein priodes gwendud
Gwyn deyrn eryres
Mad gogant molyant rwy moles
Mal mertin ym marteir kyffes
Milueirt mawrurydic ryd anuones duw
Dyn ym myd ae gwares
Rodri mawr rwym llawr rym lloues
A ryt but y bawb y gymhes
Cafaf cor mawrnaf mawrnerth aches llydw
Handid lled uym muches
Cafant uyrt o veirtyon eu lles
O voli rodri ryodes

ARWYREIN RODRI VAB YWEIN.

PEYDYT Y MOCH AE CANT.

ARDWYREAF naf vt neirthyeid prydein
Prif deyrn kynnifyeid

Digitized by Google

Aerdoryf goryf gwrt derrwyn y neid
Y gynnif ar gynnygyn trechyeid
Ardwy cad argrad eurgreid teyrneit
Teyrngert ordyfneid
Llew trylew trylef y geineyid
Llwrw beirt byd esbyd esporthyeid
Llaw rodri gwrt ri gwrth amygeid gwlad
A gwr gwlyt wrth eirchyeid
Llary ysbar ysbenyt y neid
Llew wrth aer a llwfyr wrth eirchyeid
Llaw didawl gwrawl gwr ny dyweid nac
Uy neges yw synnhyeid
Yn eryr ar llawr wyr lleityeid
Yn adon medwon met kynteid
Yn ardwy beirt dwfyn dyfneid y alaf
Y elyff ueirch canneid
Yn erchlyfyn yn erchliw gleissyeid
Yn eruawr froenuawr friw eureid
Ym pob lliw keinwiw can ryuygeid dyn
Yn velyn yn voleid
Ef ae ryt yn rwyt eruynnyeid
Ef rywr ryweryd digreid
Ef gogel gogan gymhwyllyeid
Ef gogawn glyw kamawn keimhyeid
Ef gogwyt galon geleurutyeid aer
Y oruod y yspeid
Ef dreissyc ny blyc y blygneid
Ef dreissyad ac wynteu dreissyeid
Ef gyrchyad ragor wy gyrchyeid rac kwys
Wy loegrwys lofrutyeid
Ef ysgydw am ysgor y deid
Ysgwydawr llethriduawr llathreid
Ef eryr prydein priawd wy gwrthau gwrth-
Pan oruc keili keluytyeid daear [rychyeid
Dynyadon edeifnyeid
Ef goreu vn gwron ym pleid
Kymry vawr kymrwy gynnyrcheid
Ef mwyhaf y met adrotyeid
Ef haelaf ef teccaf teleid
Ef medrws modur henuryeid
Mal medru modrydaf ar heid
Yn wyaf balchaf bwlch liueid lafynawr
Yn wryawr ordyfneid
Yn gymynher ner nerth pob reid
Yn gymhen yn gymhan ygneid
Y gwnaeth duw deifnyawc ar honneid
Rodri bael ae hafal ny gwneid
O dwfyr ac awyr ac eneid a phrit
A frawtus tan ny pheid

AWDYL

A Gant Prydyt y Moch y Rodri.

Hael rodri ryodres edneint
Hawl gretuawl tra gwawl tra gwyneint
Hanbych well o duw diechwreint deyrn
Teyrnet westiuyeint
O wynet yn het yn hartureint
O Bowys o beues dyfneint
O ynys brydein briawd ureint
Ae their rac ynys rec hofeint
Teyrnas yth law lid gereint nyd chwith
Yr chwydad esgereint
Nyd bath llath yn llaw ysgereint
Ny byt byth bydawl y gymeint
A thrugar kertgar cad wytheint
Ath roto creawdyr kyrreiuyeint
Ath lwyto mawruro a mawrureint
Athro ked bych kydurawd a seint

EGLYNYON

A Gant Prydyt y Moch y Ruffut M. Llywelyn.

Graessaw anaw angut ym prydein
Ym pryduawr dadanhut
Engiryawl arwynyawl ut
Angertawl gretuawl gruffut
Gruffut gryd lofrut a lawurydet dygyn
Y dugost bobyl wynet
Bar gwanar y gwin ae met
Ae gwyr goruych or diwet
Diwet wyr eryr ar gymry hu bych
Hu byt bawb ae dyly
Wrth duw yt yolaf hynny
Wertheuin vreyenhin vry
Breisc deyrn kedeyrn cad ognaw llawhir
Gan llewenyt wrthaw
Metwl pawb porth uyt itaw
Metyant y grissyant graessaw

EGLYN.

Nyd yr da y hwfa hen
Namyn yr maws ym y hun
Y molafy vletyn vleit trin
Haelwas hwywys yg garthan

AWDYL

A Gant Prydyt y Moch y Ruffut M. Llywelyn.

Ardwyreaf dreic dragon nenn prydein
Llawer bart pryduawr yny ohen
Ardwyad cancad kyn ked oe benn
Ys kynt no rywynt uch rut wybren
Yr kertgar ysgar ysgarlad lenn
Ys gwyr vwrw yn uierien
Ys gwybuam gam am ganhunben
Gwrth herw dyt osswyt oes o yaen

Digitized by Google

Dillyngws keli ual kwlwm dolen
Eu carchar anwar amhar am penn
Ny bu haws udut ual trablut trenn
Noc anhawt gwahawt gwynt yg gwden
Neu wtam nad cam kymryd yn benn
Mab llywelyn hael hylwyt berchen
Ar wyneb prydein prif eluyten
Eryr huysgwr hyd ysgoen
Aer orun ual run rut y onnen
Eryr teyrnet y wynet wenn

BYGWTH GRUFFUT VAB KYNAN.

PRYDYT Y MOCH AE CANT.

ARDALY nef ardunya fyn dlid
Arglwyt duw yn dyn yth enid
Erglyw ui am vuner ossid
Yg canyad oth rad oth ry did
Na dos hael yn helw dy dwydid
Y wrthif na mi y wrthid
Am parabyl oth dawn ym perid
Parhawd o nebawd y nid y hael glew
Y gloduawr hu bid
Y gybyt y gabyl ae ouid
Rac beieu rieu yny rennid but
Dy rybut ruffut a rybuchid
A thitheu aryf kadeu kydlid
A thrugar kertgar kyuyrdelid
Ytt heu vyg cert nac ef uid
Mal heu rac moch meryerid
Ac ystyr brif vnbenn mor brid
Eur auya os ef ny erchid
Ny ystyr llythwyr uy llethrid ym kert
Gyrr di yr cart y wrthid
Ac onys gyrry di gyrraf wrid
Yth deurut ath dewrwarth ganlid
A glywo dy wyr wy erlid
Ath orwyr ym llamwyr ym llid
A hwde dewis or rydid
Cabyl neu glod om dyuod dybid
Dym dotyw edliw ac edlid
Am haelon haelder kynhenid
Llas ioruerth aernerth eur newid a char
Och yrdaw nyd odid
Mab madawc llaw deawc lleudid
Y uawr uyw y vawrueirt pob hid
Marw einyawn mawr anaw dibrid
Myrt ry wneith yn gyureith gymid
Mab Tegwared hael hawl dremid galon
Gal ac ef ny borthid
Ny llat bleit vch blaenwel gwituid
Nys dwc lleidyr uy llawrgert o did
Neud llei dy ouod neud dy ouid ked
Cadwgawn ry delid
Mab llywarch dihauarth dyndid
Mab duw nef boed nerth wy rydid
Ny mag nac neges amollid
Ny myc rot yn rann edewid
A minheu magator om dilid
Bot y duw a bod yg gleindid

AWDYL

A GANT PRYDYT Y MOCH Y RUFFUT AP KYNAN.

RAC rwy dygannwy dygynwyre glyw
O uon hyd uynyw llyw llu agde
Dy ryd y doryf dy re orwydawr
Hyd y llewych llawr gwawr gwymp vore
Dychymysc airffysc yn aryfle aesdur
Ae gledyf flamdur ay glot dyre
Mab medel vtkyrn heyyrn dy he
Gruffut teyrnud tut elisse
Mab cor dor dewred ef dwyre prifgat
Megys y hendat oc rat rodre
Molawt yw ygnif mal ym danure
Edeinueiroh a seirch serygyl kynnwe
Moladwy y ryd rod y bore
Moidyd essillyd ny syll eurde
Moleis y rwyf kemeis hamre ysgaylan
Yn amwyn garthan gyrch y dande
Moli haelder ner nyt aghyfle
Aghyflym uuner ueirch fer fyryfne
Pan divwng trawsulwng tros vre y dreiss-
Ysgyluyon ysgylue [yon
Rac colouyn lliaws maws mab nwyfre
Rac gelyn bryneich branhes dychre
Ny byd arodryd ar odre prydein
Prydydyon arwyre
Ef yw fenn fynnyant dibelre
Ef ae dwc oy dec werydre
Ef kymer hyder hyt uudugre lys
Ef dengys emys amyl eu gorne
Ef yn freu tereu tarole saysson
Mur eryglon mon mynestyr greude
Poet ef y orffen orffywysle
Arfedawc eirchyeit arch oe vnlle
Ygkyuaruot clot cludueird dyle
Ygkyurwys gynnwys gan wawr y le

MARWNAD RUFFUT VAB KYNAN.

PRYDYT Y MOCH AE CANT.[1]

HAEL gruffut dilut dilawch teyrnet
Teyrnveirt neus gwtawch

[1] Llyfr arall a ddywaid mai Daniel ai gwnaeth ar pennill diweddaf yma sy gyntaf yno. Gruffudd ap Cynan ap Ywein Gwynedd ydoedd hwn. Bu farw Anno 1200 ac a gladded yng Nghonwy mewn cwfl abad neu fynach, Caradoc. 253.

Digitized by Google

Periglew glew a glywssawch
Peir prydein pryd nad oet rawch
Rychwynant anant anhawtgoll teyrn
Teyrnueirt kymry oll
Can y hoed hyd ynt aruoll
Cant callonn yn donn yn doll
Tyllon y alon y al a gedwis
O gadwent ac ynyal
Hoetyl ureu hydyr gleu gletyual
Hyd gaer ae aer ae eur mal
Molaf milyoet naf niuer eurdeyrn
Mor kedeyrn cadarn ser
Caeth faeth y feirt maeth mwth ner
Coeth doeth drud termud tyner
Tyner wrth lawer wrth lu byd yn llwyr
Yn llwry ysp a menwyd
Echel var vu an car kyd
Vchel goryf gwendoryf gwyndyd
Gwynet gwawr drosset gwr drud am deruyn
Am dyrua beirt akhnud[1]
Cwtant oll teyrngoll tud
Gruffut mynawc vt mynud
Mynud wrth uolud wrth uilwyr bu gwrt
Bu gordwy ar allmyr
Cadyr wrhyd bryd bran vab llyr
Cedawl arwynawl eryr
Eryr teyrnet teyrnawr prydein
Pryder beirt neud ryuawr
Myned vt but bytinawr
Mynawc llary y mynwes llawr
Llawr gruffut llary ut llawen gymwyn ysb
Llawer osb nad ydwyd
Ethynt veirt er pan athwyd
Heb eur seirch heb ueirch heb uwyd
Bwyd y gnud a drud a dreic vu ruffut
Vt angut angert ueic
Agor cor cad o feleic
Ac or pennaetheu penn eic
Eigyawn mwyn terrwyn tyrua man a bras
Bu brys beirt kylch huan
Mawr llawr llwrw[2] prydein a chlan
Mab mad kynnifyad kynan
Kynan darogan derwyton dy daw
Ef dy diw o urython
Anaw kwynaw kertoryon
Vn oet well vt mwynbell mon
Mynawc arderchawc ardyrchauael beirt
Llawer bart llawn auael
Aerawd gwawd gwedy allael
Aer dalmithyr eur hylithyr hael
Hael Arthur modur myd angyt am rot
Hael ryderch am eur vut
Hael mordaf hael mawrdec nut
Haelach gretuolach gruffut

Hael gruffut dilut &c.

[1] *Neu*, achlud. [2] *Neu*, Llyw.

AWDYL YR HAEARN TWYMYN.

PRYDYT Y MOCH AE CANT.

CREAWDYR nef crededun y was
Credwn y hwn val y credwn yonas
Dur ynad detyf rad ry sswynas douyt
Dof wyf yt yn wanas
Dywynnyc dy wir dy wynnyas
Dy wynnuyd ym kywyd nyd kas
Edrych pan vernych ueint uyn tras
Creadur poethgur path greas
Archaf arch y bedyr o berthynas crist
A duc crog yn vrtas
Trwy eiryawl tec ymyawl tomas a phylip
A phawl ac Andras
O afleu uy llaw a llauyn wyn las
O afeith goleith galanas
Da haearn diheura pan llas
Lleith madawc nad om llaw y cauas
Noc ae ceif cain ae glas
Rann o nef ae naw ternas
A minheu mynnaf gyweithas
Bot duw ym a dianc oe gas

PRYDYT Y MOCH AE CANT

Y RUFFUT AB HYWEL AP YWEIN GWYNET.

DUW douyt dym ryt reitun awen ber
Ual o beir kyrridwen
Arwar ut gwetwar gorten
Eryr gwychyr gweith ueigen
Meu gynnelw yr elwyr alaf gan dreic
O dragon modrydaf
Heb pant molyant milyoet naf
Heb pannu gan y pennaf
Pennaf vt gruffut greid eryr prydein
Priodawr tud allmyr
Hydyr yt a clod rod rywyr
Hyd yt aeth hwyl heul a ssyr
Rif ser yn haelder yn helw kertoryon
Yn kerted oth artelw
Rwng dwnn y gwelwn a a gwelw
Rwyf byd rwyt gennyd gynnelw
Kynheilwad prydein wyd priodawr clod
Ac wyd clo byddinawr
Wyd ysgryd gryd greid gwryawr
Ac wyd ysgwyd rwyd rwyf llawr
Llawr deyrn kedyrn kedwis mawtryt ner
Nerth kymry ae gwrhyd
Pan dellid rac lloegyr llucvryd
Dellis dreic bowys bwys byd
Pan doeth byd y gyd goed engir keiryawc
Kyrch Gruffut ry honnir
Heynt loegyr liwed enwir
Heyrn am deyrn am dir

[1] *Neu*, di wir yn wyniaa.

Digitized by Google

Tir uy naf traethaf treth wynet dy doeth
O deithi teyrnet
A threth gaer genuyn ar het
A dwy o dir yr helet
Hawl adwn ysgwn ysgwyd yn lleis dreic
O dragon rut Emreis
O pob tir treth ath weleis
Ac o bei ameth treth treis
Treissyeu ardaleu ardwy trin ry duc
Ry digywys y gwerin
Y racwys o loegyrwys lin
Y rac bron y breenhin
Breenhin powys pobyl dost yn engir
Yn ongyr goruuost
Twr keurein twr brydein bost
Tad ced cadoet ry wnaethost
Gwneuthost gestyll twnn tud gynnadyl
Kynnygyn—kynnygeist ny bu hadyl
Ny wneuthost di nam y neb dadyl
Ny oruc duw dy gystadyl
Castell mathraual mwyth werin wythawc
Du peithyawc poeth ethrin
Oth gynnygyn gynnogyn bytin
Nyd vch wyneb neb noẹ lin
Glyned duw trined ym trugardawn ui
O vawr nen mervynyawn
Arf myrt aradyr kyrt kan yawn
Eryr gwyr llewyr lleissyawn
Lleissyawn berchen benn ban fv ystwng
Dreic—a dragon yn echwng
Hydyr wneuthost wr ar wyr vlwng
Dyt trawd trallawd or trallwng
Trallwng llywelyn llen brid yw berchen
Ae barchwyr yg gofid
Och ar ny llas yn llid
Yth garchar dolur deliid
Deliis gruffut mawr a maon prydein
Nyd pryduerth yw alon
Lle tec teyrnweith vt mon
Llys yr lles y veddygon
Metwynt llyw am vyw am valch wythuryn
Twr—bu tyno wrth an gwynn
Pan doeth oes acssawr yg grynn
Pan dyfu penn llu pennllyn
Penn llyssoet kyhoet keiryawc amgant
Glaer—a glywir dra lliant
Hud aeth eu naf yn diuant
Hud el rac gruffut cut cant
Can ced ryt peunyt prif eurglaer yn rwyt
Am roteist ut didaer
Can cad tec torreist dreic acr
A gwedy cancad cancaer
Carws duw dy uod uyd ohen gymro
Ar gymry yt wyd nenn
Ar bob dreic dragon berchen
Ar pob hydyr hud wyd yn benn
Pan ym gwnaeth vulet nath uolwn uy
Rwyf—nyd ryuet na thawn
Peryf nef pyr dywettwn
Parabyl prif hyuryd hyd hwn
Hwnn a duc ragor ragoch wyr kymry
Kymriwei dur vochuoch
Pan vu lew loegrwys voloch
Pan oet llif ceiryawc lliw coch

Cochurynn keredic kyrcheist rysset gwrt
Yn gorddwy teyrnet
Ongyr gwyr gwyrynt yg gwet
Onn ger bronn breenhinet
Breenhin mawr llin mab gwlad a gwyr
Wyf gorwar am danad
Ath garaf wyf digarad
Ath garo duw dewr duw dy dad
Duw douyt dym ryt &c.

LLYMA EGLYNYON MARWNAT.

A Gant Prydyd y Moch y Ruffut ab Howel ap Owein Gwynet.

Chwefrawr mis chweiris chweddyl
Diargel mawr—marw gruffut vap hywel
Nym aele gne gnaws echel
Nym eilyw dilyw ken del
Dotyw ynn dilyw am dilen preitwalch
Prid uyt pawb or gorffen
Gwander coll aerner eurnen
Gwendud barch gwyndyd berchen
Perchen vo gruffut parch westi ar nef
Ar neillaw grist keli
Am lyw mawr gwawr gwrhydri
Am luchuar gwanar gwae ui
Gwae ui uod llawryt llawen vt gwendoryf
Gwyndeyrn heb datcut
Lloegyr ormes rotes eur rut
Rotyad gra dillad gruffut
Gruffut grym euruut adwyn llew
Yn lle bei gyuamwyn
Vnbyn detyf vn boen oe dwyn
Enbyd ym ergydy mawrgwyn
Cwynaf vleit gwryaf ulawt gwryawr
Kyfnod—kyfnewid glas waewawr
Einyoes drang llew gyfrang llawr
Anyan chwefrin dan chwefrawr
Chwefrawr mis chweiris &c.

AWDYL

A Gant Prydyt y Moch y Wenlliant Deu Verch Hywel.

Duw sul gwyn yw hyn hynt gynwyre
Glyw—hynt a dycco glew gloew dydwyre
Dygychwyn olwyn elwa[1] vanngre
Dygymer hwyl fer heul neud foure
Dos heb argysswrw ar llwrw yr lle

[1] *Neu*, elwawd.

Digitized by Google

Dossawc hytolawc hawt y belre
Heb dymyr Tudyr tud elisse
Enwawc kyueilyawc ys kof aele
Heb uerch gynuelyn gelyn gne unbynn
Ked boed vnbennes ys anebre
Nest a dywawd im dim gy dwyre
Gnawd y dyn dylaw dylif ny gwe
Llywarch ym gelwir llu dy ganre
Lloegyr dystryw distrawch dilawch dile
Dyfnwyd uy ysgwyd yn ysgarte
Dyfnant ysgarant gwaew oe hasgre
Y fort yd gertwyf gwrt yd gre branhes
Gwr yssy o varanhwc yuy haryfle
Llawer vcheneid ym reid dy re
Llwybrant om nwyfyant vch nor nwyure
Neur arwet dyuret yn eu dyfyrlle
Gwisc gwyndeil gwyeil gwet a darre
Neud adneu cogeu coed neud attre
Neud adwen ar dyn ry dwyn uygne
Neur duc wysc cantwysc gan y godre
Dolyt caer llion deil lliaws bre
Neum duc meirch mygyruawr dyrawr
Dyre—ar hwyl ganmawl hawl ar heul orne
Caeroet gwynlliant gwynllywc se
Caradwy lywy lewych ystre
Can y daw ym bot om bod yn de
Am hyn gwar uorwyn liw gwawr uore
Klywaf uyg callon tonn val tande
Yn llosgi yrdi ar detyf kynne
Diameth osgeth o wisc eurde
Diamheu anuon grann wynyon gre
A chludaw y hawl y chlod a he
Hyd y daerahawd heul hyd y dwyre

CANV

A Gant Preidyt y Moch y Rys Gryc.

Crist creawdyr ymerawdyr an met
Crist keli kolofyn tangnheuet
Crist mab meir am peir pur uonhet
Synhwyr—kyn synhyaw enwiret
Caranhawc yessu car ym wet
Keiryonnyt kyrcheis uym buchet
Kyrchaf yn gynttaf kyntet deheubarth
Diheubenn teyrnet
Kycrhaf rys uab rys om rysset
Kyrchyad cad cadell ediuet
Kyrchynueirt kyrchant wy orset
Kyrchuawr llawr ys kyrchu llaryet
Kyrcheist ros ditos diuaet
A phenuro a phen goruolet
Torreist gaer uyrtin toruoet ar freinc
Llawer franc ar adwet
Ac aber tawy tref dyhet
Tyryoet briw a hetiw neud het
A seint cler ar claer wyndiret
Nyd saesson y maon ae met
Yn Abertawy terrwyn allwet lloegyr
Neud llwyr wetw y gwraget
Ny char eryr gwyr gorwet na chysgu
Na chosgort heb wnet
Gnawd ysgyn ac ysgwyd ar glet
Yn ysgor brondor brenhinet
Gnawd gwaewawr gwryawr gwythlonet
Gwan trwywan trwydun gythrymet
Gnawd oe law y lavur cochwet
Y gychwyn allmyn alltudet
Gnawd y lu y lat eu tachwet
Y lwydyon canaon callet
Gnawd eryr ebyr abar gwet bangaw
Y bencnud wy gyuet
A chicurein kyuwyrein kicwlet
Kicytyon coelyon kalanet
Trydyt gnawd cannrawd kynrawet oueirt
Am y vwrt kyuannhet
Ae breitin ae wlytwin ae wlet
Ae breityawr goruawr gorhoffet
Ae eur rut ae uut ae ueuet
Ae emys hyweturys hywet
A minheu om donyeu dym het
Gnawd ym daw anaw anuedret
Or deheu yrdanc haelonet
Ardal hart y uart am uerthet
Por eissor vn eissyeu nym gwet
Penn elyf pan elwyf wynet
Vn llyssenw a run nyd ryuet uy mod
Yn mudaw am reuet
Reuet teyrnet ti bieu y dreis
Ar draws ualch gyfrieu
Rysva dygyn dugost wy goteu
Rusgleth gwrt nyd ymhwrt amheu
Riuet syr syrthyassant yg oreu
Oth gynnygyn oth gynneuodeu
Ros diuro penuro penn uateu pybyl
Pobyl uedyt rwy kigleu
Llys hawrfort y berw fyrt neud teu
Llwyr llosged y thudwed hitheu
Llutwyd kymynwyd kwbyl yn eu pobed
Pob kenueint yn ychreu
Kastell gwis kystyngeist yn gleu
Ac arberth gosymerth goleu
Anghen yn aghen yn agheu oth gas
Ath osgort rwy goreu
Rys uychan y galwant ys geu
Rys uawr ualch yg calch yg cadeu
Rys gryc y galwant golofyn peu
Nyd Rys gryc yn kynnyc kameu
Rys nys kil na deg mil na deu
Pan el rys yn rwysc y arueu
Arvawc kymynawc kymened osswyt
Oes vdut nyd tyghed
Aerwr syr syrthyws eu riued
Ar y law ae lafyn wyarlled
Arwr dinefwr dinamhed adaf

Digitized by Google

Neud athwyf ath weled
Yn bennaf yn bennaeth or gred
O gymro o gymry giwed
O bob teyrnas teyrnged yn rwyf
Nwy rotwy gogeled
Y eirchyon y eirchyeid ar lled
Ae eur rut ae vut ae vynwed
A minheu ked mynhwyf vyned
Am radeu ryeu ryn daered
Yssym eur ac aryant nyd fled
Ac emys grawthurys grawnvyged
Yssym wyr a thir a threfred ehang
Ac ehofyn ystlyned
Yssym vt digut digaled
Digryno digawn y doethed
Am rotes ryodres riued
A drych eur ar drychant tuted
Ef goreu rieu ry aned
Er Arthur llary modur lliwed
Ef dihytyl y eur yn arfed frawt veirt
Ual frwyth coed llawn adued
Llywelyn llyw bedyt a chred
Uab Ioruerth uy nerth uy noted
Y titheu vt deheu dyred
Clod wr llary om llwry yth drwyted
Ny bytud wrthut vut vyged
Yth eissor yth oes o haelhed
Wrth uordaf a nut pan roted ruteur
A rydderch afneued
Yth wrhyd yth wrt gadarnhed
Mal gwrhyd ercwlff ergrynhed
A Samswn gwytgwn gogoned achaws
Ac echdor pan broued
Ac or pryd y prouaf nad fled
Nath adws yessu eissywed
Yn hygant y tri yn tecced adaf
Neud adwyf yth ganred
Run gymrawt gymry ouyged
Rynn wrthyd llyw ryd llaw roted
Rys uab rys dilys dylyed prydein
Prydytyon eituned
Rys derllys dyrllytwn y ged
Rys rebyt ef dyrllyt dyued
Dyued rwyf dy glwyf dy glod dy gyn-
ygyn
Dy gynnif ys hynod
Dy gletyf ry glywssam arrod
Ath waew rut yn rynn ym wossod
Dy arwyt ech awyt vchod
Ys ar grad y gad y ganuod
Canhorthwy gordwy gordirod
Can wyr lloegyr ys llwyr adnabod
Dy ysgwyd rwygwyd ragod trychanweith
Trychangwyth gyuaruod
Ath eur ryt dilut diuyth od yth lys
Ath emys amgyruod
Ath breityawr yn dyrawr dyuod
Ath preitin ath braf dy ofod
Mal yt wytt yt wyf yth ganuod
Yth ganmawl ny gannwyf goruod
Mor huysgwr gwr yn gornod ar bawb
Or bobloet agkyduod
Cannhyad duw ys diheu y uod
Yth gannerth kyn darmerth daruod
Canyd oes yma amnod y drigyaw
Dreic prydein syll ragod
Pan vuttych oth uyd hart gyduod
Or bythwn ny hebwn hebod
Boed yn nef ath hendref ath hauod teyrn
Teyrnas duw vchod

MARWNAD HYWEL UAB GRUFFUT M. KYNAN.[1]

PRYD Y MOCH AE CANT.

HYWEL ddiogel diogan deyrn
Duw or nef nyth wyl han
Ae senet laryet lydan
Ae seint gloew ardonyeint glan
Gloewdid a rydid gan y rad boed teu
A bid duw yn ganhyad
Hywel hoewal pob eirchyad
Hil kynan hwyl kynwan cad
Cedawl arwynawl ar wyneb prydein
Prydytyon dioheb
Ny uagei uygwl atteb
Ne uaeth uegyuaeth y neb
Naf eryr teyrn rac tympestyl kedeyrn
Cadwei dud y dan destyl
Ner trymder tromgad diwestyl
Neun gwneir vegys gweir vab gwestyl
Gwystlid rac llethrid llathreidrut lafnawr
O loflen mab gruffut
Treis gymryd lewgryd lofrut
Tros gymry traws gymreisc vt
Ut adyen hywen hywel neud adneu
Nyd adwna duw a wnel
Gwr hydyr yn hoedran a del
Gwawr echen gwrhyd echel
Echig ynof cof neum cafas edlid
Am edlig teyrnas
Hydyr vt cletyfrut cloduras
Huysgwr gwr yn oed gwas
Gwastad yg cancad yg kyngwyt galon
Gal ouid yn rodwyt
Gosseb rotyad eur rad rwyt
Gwys eissyeu aergleu arglwyt
Ar deheu rieu rwyf goruchel nef
Yn adawd mihangel
Arbennic aer bynnac gwnel
Arglwyt boed hywyt hywel
Hywel ddiogel diogan deyrn &c.

[1] N.B. Hywel Fab Grufudd ap Cynan a fu farw An. 1216. ac a gladded yn Nghonwy meddai y Powel.

Digitized by Google

PRYDYD Y MOCH Y VADAWC AP GRUFFUT O VAELAWR.

Am vnic treissic y traws yolaf duw
A ddigawn yach o glaf
Milwr milwyr uodrydaf
Madawc law ddeawc lary naf
Naf ner rac trymder trist gythrud dolur
Dilys ym y eur rud
Mab duw nef noda vy vd
Gredeuawl greidyawl gruffud
Greit eryr milwyr maylawr a archaf
Y erchwyn nef a llawr
Vd dinac dinas gwryawr
Vn dinam vn mab mam mawr
Vn mab duw ehun oe heneint na lud
Gwr ny lwyd beird oe heint
Rwym galon nyt gelyn seint
Rwyf powys peues hoffeynt
Powyssed angheu powyssuc ae gwyr
Or goreu y hamwc
A edeu rieu ryddrwc
Ac a uo da ef ae dwc
Dvc ywein wynnuein ny wnn han ae hoet
Neut y hoedyl am erwan
Hil gruffud taer rybud tan
Teu angheu anghyflauan
Kyflauan vuan vu ar dreigyeu byt
A bedyd kyn bwyn teu
Kadyr grist rac cadwen angheu
Kadw vadawc uynawc yn veu
Meu bryder llawer llwrw klwyf ym
Deuryd—ym dewred nyt ydwyf
Am————

[*Englynion ar goll.*]

Llyw gwrawl breinyawl brenhineitaf
Llywyawdyr gwenndref nef nerth a archaf
Llwydyant pob carant caraf dy uoli
Llewychuawr geli ri rywoccaf
Llwyr ym kyfyd bryd brys ny gelaf
Llauur veith a weith aweinydaf
Llyryeid uawl trethawl traethaf o naw
Uan—llwydran ellylw gan a genydaf
Llawen eidun vun uyd diorssaf
Lleueir ry gwbl eir ny rygablaf
Lletyf dihol dethol doethaf or gwraged
Llaryed gluduawred a gloduoraf
Llawr mawr mebwynyawn dawn diwarthaf
Llewychdud meinhir ywr tir teccaf
Llu diurawd hyffawd hoffaf ker meuryc
Lliw gwynnblyc gwenyc gwen y hadaf
Leuuer eiry didreul neu heul yn haf
Lliaws ae canmawl or mawl mwyaf
Llin gwinuaeth pennaeth pennaf o gymry
Llun hy ae dyly ieith atalaf
Llwrw gwir nyw cenir ual y canaf
Llauar car kerdrod o uod uydaf
Lloer hynot ar glot yr gloewaf deurud
Llaesuerch uaredud a brud brydaf
Llleduryd yw gouyn dyn diweiraf
Llit cant o volyant gwarant gwiraf
Llawer geir —— neir a wnaf ker aeron
Llif dragon vanon vonhediccaf
Llebliw ardal gwiw gwydyrblas yd af
Lle uym llwyd eilwyd arwyd araf
Lles uymoet eres evraf am tavawt
Llathreit wawt hyd urawt hut nawt hoet naf
Lliw cer enwysc riw rin dawl om tafawd
Neut diuethl anueidrawl
Llin arglwyd llary hylwyd hawl
Llun diweiruun dy wiruawl
Mawl ran ellylw gan gynyd gwyd hydec
Y gwawd hydyr ny deruyd
Milyoed dreul ne heul hafdyd
Molyant pwyll uedyant pell uyd
Ny byd amdlawd gwawd gwawr hynod
Ellylw—allwed dawn a gwybod
Nawd yw rac ran o dannod
Nwyf rieu glwyf rwy o glod
Cloduawr dwn kyrchwn kyrch dilud
Ueinuarch—ar fwynuerch varedud
Claer orne dwyre deurud
Clwyf cant uyrd uedyant veird uud
Buduawr yawn hydawn hediw hawl
Dylyn—yw heul dolyd hebliw
Bod rod rin diurawd wawd wiw
Bun laes wanllun lwys wynlliw

LLYMA VARWNAT

A Gant Prydyt y Moch y Iorwerth ab Rotpert.

Fyscyolin byddin bud achref kerddeu
Kerddwys hael yn tangnef
Carno vro vreinyawl addef
A gwedy carno caer nef
Nef yr gwr arwr eur ossep cerddeu
Ny duc card e wynep
Ny wn o wawt e wohep
Ny wybu nakau nep
Nep ny wyr yn llwyr uy lletvryt am lary
Am lury nul oespyt
Trydar wasgar wisg ermyt
Trydyd hael beird auael byt
Bydoed ygkyhoed ygkwyn a ethyw
Oe athaw yn amwyn
Post cadeu kedawldut vrwyn
Powys dir peues derwyn
Terwyn yn amwyn am nerth teyrned
Teyrnas oed y werth
Ysgwyt eurdrut balchdrut berth
Ysgemyt tewdor Ioruerth
Ioruerth gat gannerth gyt gynnor kynran

Digitized by Google

Kynreul eur a phorffor
Ef oed llew llew lu agkor
Dyhed teyrned tut yor
Yor drydar aerllary oerllawr ae gortho
Ny wrthit yndyd gawr
Mab rotpert rwyf byddinawr
Wyr aryfrud maredud mawr
Mawr a gwyn kymrwyn yr dwyn
Kymrawt dreic drwy ganhyat y drindawt
Car anwar llachar llwch gwawt
Llary llawfer fyryfder fossawt
Fyscyolin &c.

MARWNAD MARED. M. KYNAN.

PRYDYD Y MOCH AE CANT.

MAREDUT llofiut lloegyrwys diarchar
Diorchrawn orthywys
Y mer nef nota vt glwys
Ym parawd ym paradwys

Parawd ysbytawd y esbyd prydein
Vt pryduawr y wrhyd
Maredut marw yw heuyd
Mal modur arthur arthgryd

Greidyawl arwynyawl arwynebet glyw
Gloew eryr teyrnet
Clwyf dygyn deheu a goglet
Clywed y uyned y uet

Betrawd an daerawd pob deurut prydus
Pryderwn yn achlut
Daear vn kyuar an cut
Deon derw maredu maredut

Maredut gruffut grym aduan teyrn
Teyrnet ar gwynuan
Meibyon dewr derynt ychlan
Mur greid kynniuyeid kynan

Dwyn meibyon kynan cyn bu llwyd yr un
Arwynawl ym plymnwyd
Engyrt gyrt gwrthlys annwyd
Anghen agkyuartal wyd

Angheu an goreu gormeil kenetloet
Can edlid yn adueil
Nyd hawt ny nawt neb ynyeil
Nyd hyn hoes dyn noc oes deil

Deilyadon dyfrynt am defry hiraeth
O hiruod dreic kymry
Yth weryd hydyr wrhyd hy
Yth achles wales wely

Gwelytyn teyrn tud gynuan ae ceidw
Ae cedwis pob calan
Bro heirt y ueirt y ueirch can
Bronn gedawl uch bro gaduan

Caduan ner ener anaw kertoryon
Kertassant ar eityaw
Arwar trydar trin ognaw
Eryr gwyr frawt dymhyr fraw

Fraw gyrchyad cant cad kyn bu llawr y [dy
Ae deyrn vytinawr
Ny elwid rwyd ysgwydawr
Ry gelwir rann varw rann vawr

Mawr deyrn kedeyrn kyd gyurannu eur
Ac aryant ym pob tu
Milwr milwyr gynytu
Maredut mawr adwyn vu
Maredut llofrut &c.

CANU

A GANT PRYDYT Y MOCH Y LLYWELYN M. IORUERTH.

CRIST creawdyr llywyawdyr llu daear
A nef—am notwy rac auar
Crist keli bwyf keluyt a gwar
Kyn dywet gyuygwet gyuar
Crist mab meir am peir om pedwar def- [nyt
Dofyn awen diarchar
Crist uab duw dym ryt ar llauar
Y uoli uy ri rwysc o dyar
Llywelyn llyw prydein ae phar
Llew a glew a glyw gyfarwar
Uab ioruerth yn cannerth an car
Uab ywein frawtyein frwyth kynnhar
Ef dyfu dreic llu yn llassar dillad
Yn dillin kyuarpar
Yn eruid yn aruod abar
Yn arueu bu keneu kynnhyar
Yn dengmlwyt hylwyt hylauar
Yn didranc y gyfranc ae gar
Yn aber conwy cein dafar uy llyw
Llywelyn a thrugar
A dauyt deuawd ul kessar
Diuei dreic dragon adwyar
Diuwlch ut diualch y esgar
Diuwg blwng blaen uuel drwy uar
Dybryd ynn veirt byd bod daear arnaw
Ac arnan y alar
Ef an llyw kyn llid gyuysgar
Ysglyuyon ysglyuynt llurw bar
Oet ryun rut ebyr or gwyr gwar
Oet rann veirw uwyhaf or drydar
Oet amliw tonneu twnn amhar eu neid
Nyd oetynt dilauar

Digitized by Google

Tonn heli ehelaeth trwy uar
Tonn arall guall goch gwyar
Pann orvu penn llu llachar llywelyn
Llyw alun athauar
Myrt bu llat llith brein gortyar
Or milwyr a mil ygkarchar
Porth athwy pan aetham y ar
Meirch mordwy vch mawrdwryf tonnyar
Oet ongyr oet engir eu bar
Oet angut gwaedrut gwaedryar
Oet engyrth yn hynt oet agkar
Oet yg oet agheu an kymhar
Oet amheu yr byd bod abar
O honam o heneint lleithyar
Mawr gadeu angheu angklaear
Meirw sengi mal seri sathar
Kyn plygu rodri rwyd esgar y mon
Mynwenhoet bu branar
Llywelyn kyd llatwy trwy uar
Ked lloscwy nyd llesc uuelyar
Llary deyrn vch kyrn kyuarwar
Llwrw cyduod yr clod ys claear
Ry lloues rwyf tres tros uannyar y ueirt
Oet vawrllwyth yr daear
Gwisci eur ac aryant nys car
Gwascwynueirch goseirch gossathar
Ysginawr goruawr goruynt par
Ysgarlad lliw fleimyad flamyar
Meirch mawrthic frwythyc fraeth anwar
Frawtus—a phreityeu cwiar
Mwth y ryt arwyt ygwascar
Mal arthur kein modur kybdar
Cann a chann a chein wyllt a gwar
Cant a chant a chynt noc adar
Adar weinidawc caeawc kynran drud
Dreic prydein pedryuan
Adod lloegyr lluossawc am pann
Adaf hir yn herwyt calan
Adwet teyrnet tir nys rann
A dan ser yssef y amcan
Adnes y uranhes y vrein bann dychre
Y dychrein gwyr ygkreulan
Gwrt y gwnaeth am deu draeth dryuan
Gwr hydwf gwrhydri ogyruan
Dygwyt gwyr heb leuyr heb lann
Dygoch llawr dwygad uawr varan
Vn am vro alun eluyt cann a freinc
Yn frawtus val camlan
Ar eil yn aruon aruor uann
Yn vndyt an vnduw ynn a rann
A dwy dreic feleic faw gyman
Ual deulew nyn dylochassan
Ac vn traws gadgun treis uaran ual gwr
Yn goruod ym pob uann
Llywelyn llafnawr agkyuan
Lloegyr diwreit llu rutuleit rutglann
Llu racdaw a llaw ar lluman
Llwybyr yn wybyr yn ebrwyt allan
Llwrw dawn cadwallawn uab caduan
Y mae am brydein yn gynuan
Llary ny del y law attaw attan
Llyryed tremyned tea mor dylan
Rac lleith anoleith anolo llann
A llafnawr lledrut uch grut a grann
Ninheu ueirt prydein prydus eiryan berth
Gwyr a byrth uy rwyf ym pob calan
Yr digabyl barabyl gan bawb oe uann
Digrifwch elwch elyf egwan
Oe aryant gormant gorym drudran
Ae alaf ae eur ae aryan cann
Can edwyn dechryn o dechreuho bleit
Vch blaenwel yn oed llo
Gnaws achaws yn ych kyn aduo
Gnawd y lat ny lwyt y abo
Caer lleon llyw mon mwyn pabo ath duc
Ef ath dwc yg godo
Llywelyn ef llosges dy uro
Llas dy wyr tra llyr tra llwyuo
Llwyrduc y wytgruc nyd fuc fo
Lloegrwys yn llucvryd ys ymino
Lleu dir teyrn llutywyd yn agro
Llas y glas y glwysdei neud glo
Llys elysmer bu fer bu fwyr gno
Llwyr llosged y thudwed ae tho
Llwrw gwelwch neud hetwch heno
Can vy rwyf nyd ryued ked bo
Hyd yt el y doryf ar dyno a brynn
Vt breinhyawc bieiuo
Llew ae duc ae dwc pan uynno
Yr trallwng trillu angosgo
Llys efnys afneued tra uo
Lles y uyrt o ueirt ae kyrcho
A duc y wytgruc ae dycco gwylywch
Gwelhator pwy llutyo
Llwrw uochnant edrywant a dro
Llwydcun llwyd llithwyd am honno
Lledkynt argoedwys gwys greudo
Llys a dwy neud einym yno
Edryched powys pwy uo
Breyenhin breisc werin brwysc ado (acdo)
Ae gwellygyaw pwyll ry twyllo
Ae gwell franc na frawtus gymro
Llyw yssyn synhywch kelltawo
Lloegyr gychwyn a uynna uynho
Llwyr y dyd y uryd ar uro gadwallawn
Uab caduan uab yago
Llary ysbar ysbenyt y plo
Llwrw esbyd yspeid anolo
Llew pryduawr llyw prydein ae chlo
Llywelyn lliaws y vranuro
Llary deyrn kedeyrn cad wosgo ygcur
Ys fyg car a oruo
Gorwyt vt dremrut dra mor lliant y mon
Mam gymry y metant (bedrytant)
Gorllwybyr llu llenwis ewyngant
Gwarthaf brynn a phenrhyn a phant
Gorlleinw gwaed am draed a ymdrychant
Amdrychyon pan ymdrechassant

Digitized by Google

Cad y coed aneu cadyr anant borthi
Burthyeist wyr yn diuant
Eilgad trom yn tremynassant
Vt adyen vch dygen dyfnant
Eil milwyr milwyr dybuant
Eil yrth gyrth yn gwrthuynnassant
Eil agwrt ymhwrt am hart amgant bre
Bronn yr erw y galwant
Kynwan llu mal llew yth welsant
Kadyr eryr yth wyr yn warant
Kan hynny kynhennu ny gwnant
Kan wyllon kelydon kertant
Dugost y wytgruc a dygant y dreis
A dryssei kyfnouant
A rutglann yn rutlaw amgant
Run gannclawt adrawt edrywant
A dinbych wrthrych orthorryant ar uil
Ar voelas a gronant
A dinas Emreis amrygant
Amrygyr newenhyr naw nant
A chaer vn aruon acharant yg gnif
Yg gnaws coll am peityant
Neur orwyt dy orofyn nad ant
Yth erbyn yth erbarch vetyant
Neur ortwytt yg gorhenw morgant
Ar vilwyr prydein pedrydant
Mad yt ymdugost waew mad yth want
Arall—yn aruoll ysgarant
A chletyf a chlotuawr yth wnant
Ac ysgwyd ar ysgwyt an chwant
Mad tywysseist lu loegyr yrddant
Ar deruyn mechein a mochnant
Dy gynnygyn ny genhynt cwt ant
Ny cheif hoen na hun ar amrant
Mad yth ymduc mam wytt doeth wytt
Dinam—wytt ditawl o bob chwant
O borfor o bryffwn uliant
O bali ac eur ac aryant
Afy wrys[1] gochwys goch anant y veirt
Yn vyrtoet y caffant
A minheu om radeu rym anant
Yn rut eur yn rwyt ardunyant
O bob rif ym rwyf ym donyant
O bob ryw ym roted yn gant
Ked archwyf ym llyw y lloergant yn rot
Ef am ryt yn geugant
Lliwelyt llettrawd dy uolyant
Llywelyn a llywarch ae cant
Munerawd y marw ny mwynyant
Mal ym byw lleissyawn ryw run blant
Nyd gormot uyggeir wytt[2] gormant teyrn
Wyf tebic eliffant
Can oruod pob rod yn ramant
Can volawd a thauawd a thant
Kein deyrn kyn bych digreiuyant
Can difwyn oesgwyn ysgarant
Can duw ren yn rann westiuyant
Can diwet pob buchet bych sant

[1] *Neu*, O emys. [2] *Neu*, ytt.

AWDYL

A Gant Prydyt y Moch y Lywelyn M. Iorwerth.

Duw ren dym ryt kymwynas
Detyf dyfyndawn kyuyawn kyweithas
Deduryd dyt gwynuryd gwyn wanas
Dragon—dreic prydein ae hurtas
Detyf uy rwyf rynn wrthyd o lias
Dewr egin dwyreawd yn das
Llywelyn llary dyn llwyr dias galon
Gwyl hydwf ual pallas
Buost mab arab arueu dras
Drud cadeu dreic keneu kynlas
A gwedy hynny buost gwas
Clet eurin clo bytin cloduras
Neud wytt wr aerdwr ardwy euras cad
Kedernyd eneas
Dy gywlad nyd lledrad y llas
Dy gynnogyn ny gynheil y tywas
Dy gludawr waewawr goch leas kyn-
Yn kynnwyn galanas [nygyn
Dy gludueirt ynt heirt yth hartglas
Dy gletyf dy glod ry seas
Dy arueu angheu angkywas galon
Gal ouyt rwy dyfnas
Dy orwyt dy oruawr adas
Dywedi teithi teyrnas
Ar ynys brydein briodas yn hir
Yn herwyt bod achas
Dy ystwng kedyrn kadarndras
Detyf gwystlaw yth law heb lutyas
Dygymer pob ner pob nwythas deyrn
Duw o nef yth swynas
Wytt priawd tir prydein ae thlas
Wytt prifwyr eryr arddyrnuras
Wytt chwyrn wytt teyrn wyt eiryas
Cadeu—wytt cadarn ual dinas
Wytt goreu vn gwron or uas
A wnaeth duw y dyt yn creas
Llym anyan tra than trwy gras a choed
A cheyrn oreuras
Llyw bydoet lled byd dwfyn a bas
Llywelyn llywarch ryth gauas

AWDYL

A Gant Prydyt y Moch y Lywelyn M. Iorwerth.

Ath uendiccwy duw deyrn werlin hael
Hil uletynt uab kynuyn
Aryf eryr gwyr llewyr llewyn
Aer gymid kyndlid kynuelyn
Aryal gortywal gwrdiuyn pennawr
Penn prydain ogyrthyn
Yth ysgwyd tebygwyd toryf wyn
Ysgwyd ball guall guhelyn

Digitized by Google

Geir uyg eir or penneir yn perthyn
Ar bawb—o bobloet dyfestin
Meu eur rut ym rotyon glyn
Mi lywarch titheu lywelyn
Mechdeyrn kedeyrn cad o mynn aryfrut
Eur dilut aer dylyn
Amhyl yth gylch galchdoed gymyn
Am dymyr gwaed gwyr gorewyn
Peithyawc dy alon dy elyn gwae ef
Gwaet a gwlad neuth ganlyn
Peth oth oed athwyd wy deruyn
Pymthengweith pymthengmlwyt bych
Hyn—mabddysc ytt dreulyaw treth en-
Y veirt—yn yrtyoet yth gylchyn [uyn
Dy law hir neu chredir na chryn
Yn roti eur rut a melyn
Dewr yth wnaeth vn duw yn vn dyn
Haelaf—hyd aeth heul oe gylchyn
Detyf dy dad daeoni ath glyn
Dadeni haeloni heilyn
Wyr ywein prydein praf dechryn galon
Gal ouyt hil meruyn
Wyr madawc vreinhyawc enwawc hyn
Mab Ioruerth mad ganed urtyn
Ath ogyuarchaf naf ny eduyn beirt
Megis bart ar dremhyn
Hawl gretuawl kedawl cad edwyn
Hael hywlyt lawryt lywelyn
Hanbwyf well o honawd wawd obryn
Hanbych well o duw ac o dyn

AWDYL

A Gant Prydyt y Moch y Lywelyn | Uab Ioruerth

Neum bu dyt ker eluyt elwy
Eilywn wawd a deuawd a dwy
Neum bu aralldyt ym rydyd rwy
Ker moreb kein wyneb konwy
Neum bu tremyn tramwy rwng lleyn
Llewychedic eur ar uy kyfrwy
Ac eurawc aruon ac ardudwy
Ardal dwfyn hoewal dimilwy
Eissytyn gwylein riein yn rwy
Kalcheid y kaeroet kylchwy maelgynig
Milgieit eu gwyr ym pob tramwy
Nyd treid tra dilyn pell ouyn pwy
Py geidw yr gorddwfyr rac pob gorddwy
Llywelyn ae keidw llew yn adwy
Llyw gwynet ae met hyd y mawddwy
Llaw orthrech wrth rwyfan mordwy
Lloegyr wrthryn tra llynn llwmynnwy
Wyr madawc ermidet uwyuwy
Wyr ywein uirein y auarwy
Pryffwn y digreit praff y ddirwy
Ger eluyt mechyt a machawy
O lydaw o draw o drwy mor hafren
Hyfriw y peleidyr ym porthaethwy
O ddyfneint o neint o Nanheudwy
Or tir a uernir wrth efyrnwy
Gwychyrualch lywelyn erlyn arlwy
Nid kywiw a llwfyr dwfyr dyfyrdonwy
Kereist oth uebyd gwryd garwy
Karu bun weddeit lunyeit lywy
Eur didawl meidrawl y modrwy ae phall
Ny phell tynn riein rac a garwy
Yn ganmlwyt yn rwyt yn rwy ar gymry
Ath gymryd yn uwyfwy
Doeth attep duw ath attwy
Teir oes byd a heuyd yn hwy

PRYDYT Y MOCH AE CANT Y LYWELYN VAB IORUERTH.

Aele nadolyc yr ae dyly lloegyr
Dellis llew o gymry
Yn gert gytuod rod ryly
Yn ged gyhydyr gad hydyr hy

Hy bytei arthur eirthyaw hyn ae lu
Eilywoet oe gylchyn
Milwr gwlyt milwyr gryd gryn
Mal yt wytt hetiw hytyn

Hytyn lywelyn hytolawc y veirt
Ae vytoet lluossawc
Rwyf bedyt ny beit y rawc
Rwym lloegyr lliwed trahawc

Traha yw y neb na bo kaeth ym rwyf
Gwr ny rif kybytyaeth
Duw mal ef nef ner bennaeth
Dyn kynna nys gwna nys gwnaeth

Gwnaethost gad aerbost ged eurbar
Prydein—nyd pryduerth yth esgar
Y gymry gymryd gotyar
Lloegyr wales yn wores war

Gwrhydri benlli ban llocher ys gwlyt
Ys gwledic kymynner
Ys gwrt yny gordiner
Ys gordrud fwyr dylud fer

Fwyr fysc aer deruysc ar deruyn lleon
Llyw prydein llywelyn
Dygen rwyf ry duc dy hyn
Ducost vt dremrut dremyn

Tremyn llywelyn llyw rydyrch prydein
Prid y loegyr y dissyrch

Digitized by Google

Miluyrt glydwr glod neinteirch
Moes terrwyn maes twrr a gyrch

Cyrchyad tremynyad tra mor ut dy gas
Dy gosgort yn breinrut
Meu dy ged gad wychawc nut
Teu uyg gert angert angut

Angut uu dy gyrch angert lyr a bran
A briw goch dy ongyr
Traw y tremynaist benn gwyr
Trwy dyrn deyrneit eryr

Er pan y llywyeist lloegyr diwreit gymry
Gynniweir milcanpreit
Elyf dreic feleic fwyrdreit
Elysmer vt fer nyd furueit

Nyd fuc orwyt gruc wytgun ysgorua
Oes goruod y hil run
Tyreu poeth peithyawc pob vn
Tande fyryf foes alun

PRYDYD Y MOCH AECANT Y LYWELYN.

Treisuawr lywelyn trossof nys rotei
Ef rotes wyllt a dof
Y winllynn dengyn da gof
Oe wennllaw heibyaw hebof

Hebof nyd anghof anghad glydwr llew
Llewelyn huysgwr
Hebawc teyrn varchawc twr
Heb ameu ef goreu gwr

Gwr gwrthod gwarthrut gwrt yn gwrthrynn lloegyr
Llywelyn ar gychwynn
Ym blaen caen cawad vnbynn
Ymbliant gwyrt ac vn gwynn

Arwynn yw gennyf arwein y vetwl
Ae veddyant hyd lundein
Aerwalch balch bolch y laslein
Eryr araf prif wyr prydein

Prydein anghyngein am gyngas galon
Ef golofyn teyrnas
Anaw pedyr ae nawt pa dras
Y gallwn val y gallas

Gallas arglwyt was aer gleis lywelyn
Lewenyt dwfyn a beis
Gwendud amryw dud emreis
Gwynet adrysset y dreis
Treisuawr lywelyn trossof &c.

Y CANU BYCHAN

A Gant Prydyt y Moch y Lywelyn vab Yoruerth.

Cyuarchaf ym ren cyuarchuawr awen
Cyureu kyrridwen rwyf bartoni
Yn dull talyesin yn dillwg elfin
Yn dyllest bartrin beirt uannyeri
Kymhwyllaf uy naf kymry uodrydaf
Kymro keluytaf ry wnaeth keli
Kymreisc lywelyn nys kymrawt neb dyn
Kymry y deruyn ae doryf drosti
Eryr teyrnet yr yueis y vet
Ar het ar dyhet ar deheu ri
Yr yueis y win o ualch uuelin
Ae wisgoet eurin ae uynogi
Yn llys aberfraw yn llochi bartrin
Yg kaer uawr vyrtin vyrtyoet beri
Yg kaer dygannhwy yn abertawy
Yn agwrt dramwy dref Gedweli
Yg kaer yn aruon ygkert gyflawdon
Ac ygkaer llion uy lliw dybi
Yg caer Amwythic yg cein dreui ner
Yg caroet aber tyner teiui
Yn llys fer elysmer yn seint cloduan cler
Yn llysseit aber hydyruer hodni
Yg castell baldwin ygkeri osgort
Yn hawrfort dref gort dref diuysgi
Yn rutlann deguann deiui drachas eingyl
Yn rutlan degeingyl tec a threui
Yn llys y wytgruc a lloegyr yc catuc
Llawer an goduc yn ymgoti
Yn llyssoet deheu yn lloegyr adodeu
Lliaws twr goleu yn golosgi
Ym pryffwn rywrys yn rwyoli gwrys
Ym prydein ynys gwys an gwesti
Ny chawsan droeduet heb wan heb wnet
O deruyn gwynet ynŷ gweini
Anoethach powys ae thir amddyfrwys
Ae thoruoet diffwys nyw differi
Neu loegyr lu derrwyn ae llyw llid wenwyn
Ae lluoet trylwyn hyd tra gweilgi
Ny chawsan genhyn kymod kymeint hyn
Eithyr gwarth a gwrthrynn wrth ymbroui
Darogan mertin dyuod breyenhin
O gymry werin o gamhwri
Dywawd derwyton dadeni haelon
O hil eryron o eryri
O wyron ywein ar wyneb prydein
Vn vrtyein llundein o lan deithi
Yn lew loegyr gymyn yn yoruerth y hyn
Yn lary lywelyn o lin rodri
Nys kelaf honnaf hon yw beli hir
Ny chelir nae wir nae wrhydri
Am bob treis ryduc ar bob tarw caduc
Ac ar bob ssaruc yr eu sorri
Ar gynnifer gwaed amdrychyon am draed
Ac am pob paraed parawd losgi

Digitized by Google

Ae gwbyl weithredoet ar gel ar gyhoet
Ar gadarn gadoet dyryoet dorri
Can kymery duw difwyn ynni dyn
Kemer lywelyn lyw kydeithi
Archaf ytt arglwyt yr arglwyti
Y eryr keinwyr kymod a thi

ARWYREIN

A Gant Llywarch vab Llewelyn y Lewelyn vab Yoruerth.

Mi ath arwyre vt bre breinnyawc
Breisclew anael hael o hil madawc
Arwr yn arueu aeruetawc deyrn
Eryr ar gedyrn eurged uarchawc
Llywelyn llary rwyf rwym kyuryawc
Lluyteu beri ri rutuoawg
Llyw kymry deruyn diryawc y harglwyt
Llwyr diruawr dygwyt y digassawc
Ry darueit aeruleit eurulaen rodawc
Aruogyon dragon dreic llys eurawc
Ry arueityaf naf nerthawc dygyrchu
Yn rwyuan teulu rwyf teuluawc
Am prydest dyllest ar dull donnyawc
Prydu nyd anoeth y gyuoethawc
Prydyt wyf ym rwyf rywawc lywelyn
Hil meruyn hytyn hytueirch gwiscawc
Teyrnuab ioruerth berth byddinawc
Uab Owein uur prein preitrwyf enwawc
Goreu wyd gorwyd am geiryawc dyffrynt
Gwrawl hawl hwysgynt pellynt pwyllawc
Mynneist gyfaruod yn gyuaruawc
A gwenwynwyn rynn rwyf lluossawc
Gyueillyeist ual drud gyueillyawc yth law
Gauaellus dreic fraw freic kymynawc
Y deheu neud teu ual teithyawc
Urehenin gwrt drin gwyr dreul uodawc
Keueist eluyden alaawc ynyal
Oth gleu gledyual goed gleuyuawc
Dy uart wyf dy uut ys anghutyawc
Dy ueirt ynt heirtyon vt mon mynawc
Dy uyrtoet kyhoet kyhoetawc beunoeth
Dy gertawr byt goeth doeth dauodyawc
Dy gert dy ganaf naf niuerawc
Dy gynny gyn dygwyt arwyt eurawc
Dy gy———ny bu bolchawc dy daryan
Dy gynnif nyd man nyd mal diawc
Dy gynnetyf dyuod yn oruodawc
Am benn gy gynnygyn kynnwryf gwythawc
A gwasgaru clwyf a gwascarawt clod
A gwisgoet arot yn uyd uodawc
Ac eur ac aryant wrth chwant chwannawc
A meirch mei meingrwn dwnn a dossawc
A lluoet ygnif a lluoetawc uaes
A lliaws dilaes aes asgethrawc
A ragod penn clod claer ysgwydawc
Escudwan garthan is garthynnawc
Gwaed am draed o drin a gwaedlid lain
A gwaedlauyn aduutyawc
A gwaedlwrw gwyr aerfwrw aruawc
A gwaedlenn am penn ym peithawc
A gwaed a bwyd brein
A bran ar gelein
A galon aduutyawc
A golo ker man ro meinnyawc
Gelynyon saeson sidanawc
A geloreu creu
A gwan a gwaedfreu
A gwaedffrwd redecawc
Am uochnant kein amgant coedawc
Am uechein yn uochdwyreawc
Am eiluann urychan urecheinyawc heuyd
Bu hiruryn berchennawc
Rac uy llyw yn llu diofnawc
Amherawdyr llywyawdyr llurygawc
Llywelyn llary rwyf rywonyawc
Berchen—barch wledic hiraethawc
Ath uolaf uilwr pedrydawc
Ath uolant pymtheccant caderyawc
Ryth uawl ar yssyt estronyawc
Nath orsseif na moel na myghawc
Boed dy wir ar dir tormennawc dyet
Can mlynet yn het yn hytolawc
Can dewis uuchet rinwet rannawc
Yn rann yth barthred rwyf ced cadrawc
Caffael trugaret trugarawc arglwyt
Trugar duw hylwyt rwyt rinwetawc

CANU

A Gant Llywarch Brydyt y Moch y Duw.[1]

Deng grat benn berchen barth briodawr
Deng grat dy wennwlad mor uad mor vawr
Duw dewrwir pellir pwyllawr on kynnhen
Dilen o bressen ban yn bryssyawr
Deu edryt yssyt a synnhwyryawr
Deu erbyn agheu agychwiawr
Doethwlad nef adef adaf wychawr seil
Vffern yw yr eil dur eil dyrawr
Ofer difuner llyther lleawr
O fyt achrefyt yt achrettawr
O fyryf yoli tri o draethawd berffeith
O egwydet yeith o egwytawr
Berthideu rieu ry wasgarawr
Ny mad borthes mam mab nyw ditawr
Porthid donnyeu byd dynyawl ogawr
Nenn: dynyaton berchen benn bob euawr
Parthwys rwyf radlawn dawn diburawr
Porth ym gwawd tauawd dy garcharawr

[1] Cynddelw ai k. ait.—Ll. C.

Digitized by Google

Berth gyuoeth llwyrddoeth llewychawt beunyt
Am elyf vedyt am eluyt glawr
Gwedy golo dyt o dywyllawr
Gwedy golwc vrad goleuad gwawr
Gwrth yoli keli kyn neithyawr daear
Gwyl drugar dy gar uo dy gertawr
Kyd gwypwyf hetiw hawtuod vch llawr
Ny wnn yr hynny a wyf henawr
Gwyr ren an reid ryt yolawr heb daw
Rac yn periglaw heb periglawr
Gwytam yn gorllwc gwr llwyrddrwc llawr
Gwr hydyrueu agheu yg ghyghellawr
Kygholli mawr duw mor ddybryd y neb
Kyghall nwy goheb oe gynuebyd
Kyntorawr yssyt ys ef an cryd
Kyghallen ddilenn orfen orfryd
Kygeuddon a daw o diofryd crist
Kygafawc kyfyrdrist kyfyrdost benyd
Cam yw y dyn difanw y uryd
Kygreif diawl kygwl kywyd
Kyghaws a uyt traws a uet tristyd meith
Kyfreith dioleith kyn lleith lleduryd
Kywirdoeth rwy gwel brad annel bryd
Kyfyrdwyth kyfarfyrdwyth prifwyth prifwyd
Kyuaruaeth amaeth am aruetyd twyll
Kyurancgeu gymhwyll am pwyll ym pyd
Kyuyrgnawd ym keudawd deuawd heuyd
Kyfredec a chwec chwerw hir ennyd
Kyfreid oet ym pleid oet ym plegyd uod
Kyfragod dyuod tu uy gweryd
Yn llwrw llwyth eluyt douyt an dyd
Yn llawr lliwed kawt anglawt anglyd
Yn llwyr yt yd gwyt hyd yg gweryd llawr
Yn llwrw vn kyfawr yt yn kyuyd
O areu angheu aereu ergryd
O oeruet poenwet pawb y uywyd
O arwar daear down y gyd dytbrawd
O arwein pechawt lleitawd lleduryd
Ny rygar trugar tra syberwyd
Ny ry daw anaw oe anwylyd
Ny rygotwyf rwyf rym gweryd o dygyn
Nyd rwyt wy gynnygyn gyndiebryd
Ny rygollwyf duw o dewret byd
Ny ry golles nef ny uo ynuyd
Enuydrwyt awyt ewyc lafur twnn
Anvedyr y carwn pwnn pennyadur
Heb synnyeid yn reid rwyt achlyssur
A heb wybod bod byd mor ampur
Ry bu erthyst yn rybu arthur gynt
Rybu amgyfrawd gwynt gwan tra messur
Rybu ull kessar keissyassei flur
Y gan vt prydein prid y hesgur
Rybu vran ab llyr llu rwym adur mad
Yg kamp yg kywlad yg cad yg cur
Rybu ercwlff mawr rwysc dyrawr dvr
Ryuyc angertawl gretfawl greitur
Rybu gamwetawc madawc modur faw
Rybut uu itaw dylaw dolur
Bu alexander byd lywadur
Hyd sygnoet neuoet ny bu segur
Pan ny wyl pobloet pawb yn tostur pla
Pob tra yn diua ac yn difur
Pob naf oe niuer pob ner pob nur
Pob nenn ym pressen yn am pryssur
Gwrthod rwyf hollaul holl ysgrythur ueith
Gwrthwyneb a weith yw y wneuthur
Gwrth awyt dragwyt dra gwylyadur
Gwarchedit eluyt dy byt disbur
Gwertheuin vrenhin vreisc bennyadur byd
Gwrthlated om bryd pyd pechadur
Gorthywys nefoet ny uet eglur
Gwrthyf ny bo trist crist creadur
Creaduryeu nef nawt dialaeth seint
Kyrreiuyeint gymeint gymedrolaeth
Caret ym ynni nyd mi ae maeth
Caru a mynnu vym mabolaeth
Caraf y olaf dri drwy drudanaeth ked
Canred omgwared yr awch gwrdaaeth
Can ryt duw douyt dawn ehelaeth
Can ran rad geleu dewr frwythav fraeth
Can klyw can kennhyw kymhwyllwryaeth
Kein llywyawdyr creawdyr credwn ry wnaeth
Kant kadwent pressent presswylyaeth an hydyr
Canys breu mal gwydyr hydyr hudolyaeth
Yr teir person byd bid ych aruaeth
Yr tri yn yawnwir yawn wrogaeth
Yr vn duw vn dyn na uid hydraeth brad
Yr mab rad yr tad tec hynafyaeth
Can duc pymwan Crist pym oes o gaeth
O yg o gyuyg gymodogaeth
O angor tewdor tud alaeth gymhwyll
O dwyll o dywyll dywyssogaeth
Yndyndid ym pryd ym bru ban aeth
Yn dolvr yg cur yg corffolaeth
Kynytwys mawr wr mawr vreuolaeth
Gnif—yn kynnif y brif briodoryaeth
Kynytwn vinheu heb sswyssęu saeth
Kan an duw ury ureenhinyaeth
Breenhinhet benn ban yth aned hael
Bro oet ysgauel ys gofuned
Breenhin pob fin pob faw dyghed
Braw cwydam ygyd yg cryd agred
Yn vffern gethern gaeth drefred erwan
Yn affan poethuann peithyawc drwyted
Yn daffar taeruar tan amgyffred
Yn arfuruyt lle ny llwyt kerted
Yny yt aeth cain can y weithred cam
Yg gyweithas nam nym bo vyned
Gwtam pob anwar daear dyred
Gotef grwn ysgwn anysgoged
Gotefwn gwylwn gwalaed arnan
Gwyth gyman yn llann yn llwyr gywed
A mi am awyt yn geheued
Yn afrifaw duw yn efrifed

Digitized by Google

Archaf danc kyn tranc trwy eiryoled meir
Hyd nam gwnel kellweir coll aghyffred
Kyn dylaw gychwyn tytyn tytwed
Kan dalu y duw y dylyed
Kan lleng egylyon kein lliwed obeith
Kyn lleith rac kyfeith kyweithaed
Kaffwyf o yoli crist keli ked
Kaffael yn adef nau nef noted
Amen.

ENGLYNION

A Gant Preydyt y Moch i Lywelyn Mab Iorwerth.

Cyfarchaf i Dduw oi ddawn hunaidd
Hunaw ym gogawn
Arwr arwrwas cas crawn
Eryr mawrwyr merfyniawn
Merfyniawn lleisiawn lles arwar cerddau
Cyhyrddws am un car
Pendragon berion bar
Pum wregys dewrfrys daiar
Dy orwyf hael rwyf hwyl reuedd prydain
Hil pryd fawr teyrnedd
Llew torf llyw terfyn Gwynedd
Llywarch Llywelyn ai medd
Meddfaeth dialaeth diwyl hydd ab cad
Cadr ddragon gyfundab
Gwr fab Madawg gwrddfeirch arab
Gwrhyd pyrr byrr y bu fab
Mabolaeth fy rhwyf yw rhywoli cad
Cedwyr tud Feli
Ar bob terwyn torf am ri
Ac ar bob terfyn torri
Mab ddysg yw i'm llyw llu rif ser i'w
Oe galchdoed nifer [gylch
Tarf cynnygn can yd weler
Torri heb noddi heb ner
Mamynogi draig drud yw ei gymmwyll
I gymmell y wendud
Lleith breisgwyr llith brain a chud
Lladd Ryfu a channu golud
Mebyd rwyf gwrhyd rhwydd fu ei gynnif
Ny[1] gynnygn bu tramgwydd
Pen dragon draig yn ddengmlwydd
Pobl dwr neud gwr yn eu gwydd
Gwrhyd ri Addaf gwrhyd ferth bieu
Buddugawl fab Iorferth
Draig Brydain ei bryd ai nerth
Ai ddyall guall gannerth
Cynnorthwy dragon draig hirlwys filwr
Ath filwyr na phowys
Car cyrdd cerdda pob diffwys
Cant cynnygn yn ddygn ddwys
Dessyf llu elyf llew teyrnas wyd
Ny odyn neb dy gas
Bar llychwr gwr yn oed gwas
Beirdd byd yth gyd ry gafas
Cefaist Lywelyn olywiaw gwendorf
Gwynn deyrn Aberffraw
Cadarn gad drwsiad dreisiaw
Ced byd yth lewyd oth law
Llwyddid yt gymry llywarch

[1] *Neu*, Yw.

CANUAU DAVYDD BENVRAS.

AWDL

A Gant Dafydd Benfras i Lewelyn fab Iorwerth.

Gwr a wnaeth llewych o'r gorllewin
Haul a lloer addoer addef iessin
Am gwnel radd uchel rwyf cyfychwin
Cyflawn awen awydd fyrddin
I ganu moliant mal Aneirin gynt
Dydd y cant Ododin
I foli gwyndawd gwyndyd werin
Gwynedd bendefig ffynnedig ffin
Gwanas deyrnas deg cywrenhin
Gwreidd teyrneidd taer ym mrwydrin
Gwrawl ei fflamdo am fro freiddin
Er pan oreu Duw dyn gyssefin
Ni wnaeth ei gystal traws arial trin
Gorug Llywelyn orllin—teyrnedd
Ar y brenhinedd braw a gorddin
Pan fu'n ymbrofi a brenhin Lloegr
Yn llygru swydd erbin
Oedd breisg weisg ei fyddin
Oedd brwysg rwysg rhac y godorin
Oedd balch gwalch golchiad ei lain
Oedd beilch gweilch gweled ei werin
Oedd clywed cleddyfau finfin
Oedd clybod clwyf ym mhob elin
Oedd briw rhiw yn nhrabludd oi drin
Oedd braw saw saeson clawdd y Cnwckin
Oedd bwlch llafn yn llaw gynnefin
Oedd gwaedlyd pennau gwedy gwaedlin
Rhyw—yn rhedeg am ddeulin
Llywelyn ein llyw cyffredin
Llywiawdr berth hyd borth ysgewin
Ny ryfu gystal Gwstennin ac ef

Digitized by Google

I gyfeir pob gorllin
Mi i'm byw be byddwn dewin
Ym marddair mawrddawn gyssefin
Adrawdd ei ddaed aerdrin ni allwn
Ni allai Dalicssin
Cyn adaw y byd gyd gyfrin
Gan hoedl hir ar dir daierin
Cyn dyfynfedd ysgyrnwedd ysgrin
Yn daer dyfnlas ar lessin
Gwr a wnaeth or dwfr y gwin
Gan fodd Duw a diwedd gwirin
Nog a wnaethbwyd treis anwyd trin
Ym mhresent ym mhryssur orllin
Ni warthaer hael am werthefin nos
A nawdd saint boed cyfrin

TERFYN.

I LYWELYN.

Hanbych well o Dduw eddewy
Eddewid ddilid a ddeley
Hanbwyf o honawd am wawd wedy
Hanbwyll dygymmwyll a gymery
Llyw Prydain prydydd ath ddeffry
Llywelyn llwyddid yt hynny
Mawr ith orug Duw dad Arglwydd fry
Myfyr yw mae mwyfwy fyddy
Dy faint herwydd braint ti a brofy
Dy fantawl nid hawl nid hawdd hynny
Dy far ys anwar y gossody
Dy uer a gwyner fal y gweny
Dy fudd ni oludd er a wely
Dy fedd ath refedd a ddoeth renny
Difuddiawg farchawg feirch ystry
Dy faddeu nid teu teg y rhoddi
Dy feddiant nid chwant a chwennychy
Dy feddwl nid cwl canys cely
Dy fod falch y rod ry feddyly
Dy fod herwydd clod mal y clywy
Dy fyddedd cyhoedd ti ai cely[1]
Dy fryd wrth dy fryd frenhin Cymry
Erwan yw ynni o mynny
Aerwalch balch balchu fyngwely
Arwar udd Kessar a'm ceissy am bwyth
Ys da beth ym ceffy
Traul caeroedd ciriega ymy
Trefad fy hendad ai hundy
Trais arnaf fy naf ni edy
Tros y gerdd a gannwyf cytty
Y mawr udd rhwyddfawr om rhoddy
Nid mwy no deg erw os a ddygy
Cymer a fynnych Cymry bendefig
Arbennig wledig i wladychy
Difanw son saeson sef a gery
Difwyniant fyddaf o'm difenwy

[1] *Neu*, coely.

Na dilyssa fi y felly fy naf
Nid ef yt lessaf o'm dilyssy
A ganwyf dy geiniaid ai cny
A genais a genir wedy
Aerddryd tud or tu pan geffy
Erddrwg ys teilwg os tely
Ystyria wrthyf wrth om colly
Ystawd fy nullwawd nam hennilly
Ystyriws dews dawn ytty er gaint
Ystyr saint dy fraint frenhin Cymry
Can gwnaf dy foliant fal y heddy
O gwnai iawn om dawn nim diawy
O wythlonder ner nerth a gedwy
O eithaf pob caer taer y torry
Neu ry orwyd hael ydd hwyly
Ni ryorug Duw dyn fal tydy
A ddaroganer a gymmery
O bob darogan dawn a geffy
A ddarogenais a gynnyddy
A ddaroganwyf a gynhely
Wyt ddaroganawr gan a wely

TERFYN.

AWDL I DDUW AC I LYWELYN FAB IORWERTH.

Dafydd Benfras ai Cant.

Mab Duw dylyaf dy bwyllaw
Mawr gwerthfawr gwerthyf gwrandaw
Mor iawn yw ydawn am daw ygennyd
Mwynair o'm plegyd heb plyg arnaw
Mur modur llywiawdur rhag llaw ymae
I'm meddwl dy geisiaw
Mor ddiriaid i ddyn eiddunaw oi gnawd
Er dygnawd bechawd na'i rybychaw
Mor deg y gelly di gall arwyddaw
Merwerydd echwydd ac ucherddaw
Mawrfryd gan ddyn byd er bod iddaw
Dda—na mawrair draha nid rhaid wrthaw
Mab Duw ai dyrydd yn eiddaw
A mab Duw ai dwg y ganthaw
A mab Duw ddyddbrawd a ddaw iw brofi
Beth fo ei ynni am ei anaw
Ni bydd a mab Duw diamadaw
Afo mynws byd yn ei bydiaw
Mab Duw dewiseis dewissaw a wnaf
Ef dewisaf naf nawdd y ganthaw
Diddestl oedd eu lle llu wrth sylliaw
Dydd y cymmerth Crist grog yn eiddaw
Yngwaelawd uffern affleu fraw einioes
Ydd oedd bedeiroes yn ymdaraw
A llu o bryfed yn eu briwaw
A llid llid boethfan dân yn eu deifiaw
A llys afraid gwrys na gwryfiaw oi plaid
A lliaws enaid yn direidiaw
A llwyr dywyllwg wrth odrigaw

Digitized by Google

A lleng gythreuliaid yn ei threiliaw
A llawer bwysti heb ystyriaw ced
A llawer syched trwydded trwyddaw
A lluoedd pobloedd pawb yn athaw
A llewod a rhod yn eu rhwydaw
A lle ydd oedd druan drwy adaw Cain
I werin wirin ei warandaw
Pan ddyfu y mab rhad oedd raid wrthaw
Er porth yn dannorth a dawn arnaw
I Uffern bydwern heb adaw ychwaith
Yn un boregwaith i'w hanrheithiaw
Achos pumoes byd ybu iddaw
Uchelwr mirain bêr drain drwyddaw
Ucheldad fab rhad rhac rhwydaw ei hawl
Gwae ni fo deddfawl y dydd a ddaw
Mihangel pan dêl i dalu drostaw
Yn erbyn cythraul cythrudd syniaw
Ac ymliw ac ef am ryluniaw gau
Ac angen dieu dyfod iddaw
Pam na char mab dyn Duw ai geisiaw
Pam na chynnyc ef nef yn eiddaw
O dda ni wyrtha wrthaw ny aned
Y gwr gogoned gweled gwyliaw
Gwr ni gaffad namyn dim arnaw
Gwr ni cheffir ffordd i ffo rhagddaw
Gwedi y gwr uchod uchaf llaw diau
Ar eil gwr goreu meu ymadaw
Llywelyn urddyn urddas iddaw
Llew gwaywdwn ysgwn ysgwyd gydiaw[1]
Gnawd fod cyfranc rhwydd rhagddaw pan brofed
Ai glywed ar lled hyd yn llydaw
Gnawd fod ongar gwyr wedy gwyraw[2]
A chledd gwawr Gwynedd a gwaed arnaw
Gnawd uthr fod rhuthr yrhyngthaw ai
Esgar—a gnawd fod gwyar o'r ymdaraw
Gnawd yw o'i elyn hylithr wylaw
A gnawd fod tafawd diwyd iddaw
Gnawd ysgafael hael yn hwyliaw oi du
Rhac ei llu i Loegr andaw
Gnawd Ffrangc rhag ffwyrdrangc a ffo
Arnaw—a pheleidr rheieidr wedi rhudaw
Gnawd Sais nis cwynais yn cwynaw oi ben
A gnawd o dduch Tren trin ymwriaw
Gnawd cleddyf gilyd yn ymgiliaw
Cuall ac arall yn ymguraw
Ac ar llwyth oswydd gnawd lleithiaw
Cigfrain—a chaer dew firain yn difuriaw
Gnawd gwayw ae arwydd gwedy gwyraw
A gwr yn gorfod a chlod iddaw
Gnawd seithgad o eingl yn syrthiaw ergyr
Ac eryr rhyswyr heb eu rhusiaw
Gnawd fod ysgwyd frwyd friwdoll arnaw
Ac unbyn dengyn dengwlad iddaw
A digawn o ddawn i eiddunaw rhen
A dygen llawen yn eu llywiaw
Llywelyn neud llew cywaethlaw
Llyw anaw llawenydd dreuliaw
Ystyriawl ei hawl i hwyliaw yngryd
Ys digrif i'r bod y danaw
Ystyriws dews y dawn iddaw
Ystyried tad llwyrged rhagllaw
Dyn yn fyw ni fedd i dreisiaw Duw fry
Am frenhin Aberffraw

[1] Geidiaw.—Ll. C. [2] Gwywaw.—Ll. C.

MARWNAD I LYWELYN FAB IORWERTH.

Dafydyd Benfras ai Cant.

Meu foli Crist celi culwydd
Mawr foliant didrawd didramgwydd
Maith i'm gwnaeth alaeth ac arwydd
Arnaf—mi rydynnaf dan ei aflwydd
Mor draws fu Iesu am aes digwydd
Mor dreisiwr hagen am ren rhadlwydd
Mor drist yw ein byw bod glaflwydd derfyn
Ar rudd Llywelyn llaw gyfanrwydd
Mawrbeir cynniweir cynnif hylwydd
Mawr benn Cymru wenn ai chymmhen-rhwydd
Mawr barch gogyfarch gogyfrwydd or hyd
Mae ysbyd y byd yn enbydrwydd
Cam y gorug Duw o dybygrwydd
Cyn bu drwch na bu drwchanmlwydd
Cymyrres angeu an ingrwydd attaw
A dygynt o'i law liawsogrwydd
Llywelyn haelddyn hwylddawn awydd
Llywiawdr gwynfydig gwledig gwladlwydd
Lladdawdd Duw arnam am ddwyn lleurwydd frwyd
Llawn rywydd ysgwyd ar ei ysgwydd
Llywelyn aer llyw taer am y teirswydd
Llwyddai a llithrai o'i helaethrwydd
Lleigiad fryd yn rhyd yn rhodwydd ongyr
Och awyr am wyr diwaradwydd
Och fawr a fwrir o ddirfyngrwydd
Och faith heb ychwaith o'i obeithrwydd
Och am naf am nêr diwydrwydd
Och am nêr muner mynogrwydd
Och ddygyn a ddognes goleurwydd
Och de am ddewrddrud ehangrwydd
Och nos o arhos yr arwydd
Och ddydd a ddoddyw o'i dramgwydd
Och Ddofydd ddifa gwreiddrwydd
Och Dduw o ddyfod i'n arglwydd
Wedi achadw cad fragad friwgwydd
Wedi echwng teg heb attregrwydd
Wedi addaf teg ar gartrefrwydd
Wedi tynnu Lloegr iw llawn archwydd
Wedi na wnaeth Duw diddanrwydd ym
Wyd—ni gaffei llew gryd greidiaw awyd
Gwedi llawer gwr a gorwydd iddaw
A ddeuynt attaw wrth ei awydd
Ni ri cedwesti cad wastadrwydd

Digitized by Google

Ni raid a warawd wyr yn hywydd
Rhydd fydd a ganwyf i'm rhwyf boed rhwydd
Rhan o deg addef nef yn ebrwydd
Ebrwyddws dews dawn ym plegyd gwr Gorehang ei wrhyd
Ebrwyddynt ebrwyddweilch o'i gyd
Ebrwyddwalch ceiufalch cymryd
Braw yw ynn deon diofryd ein llyw Braidd yw yn ein byw ynghynnen byd
Wedi brys haelder muner menwyd
Mwyniant llu tra fu yn ei fywyd
Mai yw am doddyw yn anhyfryd wyf Am fyned fy rhwyf yn rhwym gweryd
Golo hael galar yw y dedfryd
Goludd ei achludd gwayw rhudd yn rhyd
Goleu y dug Duw ein diebryd fry Am freenhen Cymry cymrwyn ergyd
Gwir yw marw gwr garw am gaer eluglyd
Goreu oedd ynn ein marw i gyd
Gorofn y sy arnaf hyd nam gweryd dyn Wedi Llywelyn llywiawdr gwyndyd
Gwarafun ni wnaf yn nydd creulyd
Gwrawl oedd ei hawl wrth ei hwylfryd
Gwaredid keli celfyddyd oleu I wrth ei afflew poenau penyd
Cenais wawd ufydd-dawd yn ei fywyd
I'm arglwydd gwladlwydd gwladoedd oglyd
Canaf im arglwydd cof enbyd ys man
Rym gorug angeu dristyd
Am dreisddwyn terwyn tyrfa espyd
Am drosedd gwynedd a'i harfeddyd
Am drawsgar gwanar gwenwynfryd Prydain Am drawswyr Owain drais syberwyd
Am drueni mawr dwyn gwawr gwyndyd
Ymdro rhiallu fu o'i febyd
Am drengi fy rhi rhwy ledfryd am bydd Ni edych Dofydd ef y gennyd
Am drais Duw nid oes dinn gyhyd
Am drais dyn dinam gedernyd
Am dreiaw anaw anwylyd llawer Am dramawr bryder ac ni weryd
Am drwm feddwl cost eurbost aer byd
Am drin wychydd rydd ruddlafn creulyd
Am dylwyth hydwyth yr hyd y buant Amgylch gwawr dygant yn deg hyfryd
Ei deulu a delynt yngryd
Delweu aur ar cyfeuryd
Ei wyrda oedd dda oedd ddiwid pob un
Oedd anhawdd iddun ei ddiofryd
Ei weision o'i wasanaeth gyd
Ei feirdd byddyn heirdd byddyn harddglyd
Ei fyrddoedd cyhoedd cawsynt edgyllaeth Am ei freuolaeth hiraeth hyd
I'm rhei y harchaf arch o'm plegyd
I'm rhiau gorau gwr i'm ennyd
I'm rhwyf y rodded rhan fawr o'r byd
Ef rhoddai i Dduw ei ddihewyd
Ys rhoddo fy rhen rhan yspryd addef Ei ran o wlad nef iddaw hefyd

TERFYN.

MARWNAD RUFFUDD FAB LLYWELYN.

DAFYDD BENFRAS A'I CANT.

GWAE ni hael mor wael mor woleu
Weled yn nesad ein eisiau
Gwelsam ni gynt ai wynt yn oreu
Gweilch Cymru yn cymryd arfeu
Yn Lloeger yn llosgi ei thyrau
Ai gwelai eiliai yn oleu
Ai gweles gwelynt ryfeddau
Gwelsam ni wawr maelawr megys ynteu
Mygr fadawc wayw roddawc ruddgreu
Gwelsam ni faelgwn fawr fur cadeu
Cadr fab Rhys yn rhos ai ffagleu
Gwelsam ni Owein prain prudd ei ddoniau
Doniawg fab Gruffudd beirfudd bareu
Gwelsam ni fab Hywel yn rhyfelau
Cynan y gelwid cwyn a'n goddau
Gwelsam Rys falchgryg ryfyg reithleu
Yn rhuthr aruthr ar y dehau
Gwelsam Rys fychan darian daerglau
Ym mhyrth Caerfyrddin ai fyddinau
Gwelsam wyr dinam yn ddiamheu
Gwael yw nad ynt fyw neud ynt feddeu
Gwaent hwy ar a wnaeth eu pennaethau
Am Ruffudd gwewrudd gwae finnau
Am riff ner lluch hyder llachau
Am rym llym y lleinn fy nagrau
Am nwyf y darwyf ai neud areu
Amlwg yw custudd ar fy ngruddiau
Aml i'm gwnaeth hiraeth hir anadleu
Am leith gwr dewr dur ei lafnau
Am lew glew o'm glud feddyliau
Am lyw glyw glod hyd Fynnau
Bu gelyn dychryn o'r dechrau
Byth yn lladd Llundain ai thyrau
Bu erwan yr awr y cigleu
Bu oer ym aros y chwedlau
Na bum farw o fawr bryderau
Ac yn farw fy arglwydd diheu
Na dyn oni'm dug anghofiau
Am Ruffudd ni'm dyhudd nau dau
Gwael yw colli hael o hil eneu
Gwag yw byd bod yn ei faddeu
Gwirfab Duw gan dug ben rhiau
Gwae fi i'm poeni rhac pum edau
Ucher rhac pryder pryd i'm goddeu
Achaws gwalch mawrfalch mur cynnedfau
Uchel y dodaf am naf nid mau
Wych ragor och rhagod ti angau

Digitized by Google

Cyn y gwedd ini oedd goreu
Gwedi gwawr Cymru cymryd croesau
Cymmerwn iolwn o iawl seiniau
A syniwn ar beth o'r pregethau
Am ei ddwyn terwyn torf amrhyffleu
Ymddifaid y'm rai genau nid gau
Rhy draws fuam gynt hynt hir ddiau
Rhy drist i'n gwnaeth Crist creaduriau
Gwr a wnaeth yn llawn llenwi cibau
O'r dwfr deierin yn win gwineu
A wnel gorphowys rhag pwys poenau
I Ruffudd rwyddfudd yn ei raddau
Gwr an pryn prynhawn ddifiau
Gwir iddal o ddylaw affleu
Gorug dduw gwener rhwydd-der rhadau
Goddef pum harcholl o archollau
Gwedi llarydad Duw deg cyfreithiau
Llofrudd fab Gruffudd draul budd dreigiau
Llwrw y gwn gwenwawd bryddestau
Llary rwyf a ganwyf a'm geneu
Llew buwyf Llywelyn biau
Llyw Gwynedd diwedd a dechreu
Dechreuws dews hyd na'm dyhudd dim
Damwyniaw ym gythrudd
Dychryn mawr bod llawr ar llofrudd
Llyw meidrawl llew greddfawl Gruffudd
Mab meithyn Llywelyn llafnrudd
Mawr gwriawr gorwyr Maredudd
Traws gyngaws gyngor diachludd
Trais gymmell tri nawwell no Nudd
Gwna arnaf hiraeth hir gystudd
Gwaith Saeson llid ruddion lledrudd
Gweryd ni'm ergyd ai mawrgudd
Gwae gwelsym cer mawrfryn morudd
Gwr oedd wr oedd orfawr ei fudd
Gwyr oedd wyr oedd orddyfn ganthudd
Gwyth oedd lwyth oi laith ni atgudd
Gwaith oedd saith ymy y oludd
Gwawr oedd fawr ei far yn ddyfn brudd
Gwas oedd gas ei geisiaw dan gudd
Gwalch oedd falch ei falchlafn uch grudd
Gweilch oedd feilch am ei falch ddeurudd
Gwn o ddwyn terrwyn torf angludd
Gwan anrheg anrhaith heb rybudd
Gwanar gar trimudfar trymrudd
Gwenwyn gwyn gennyf nid ymgudd
Gwyn eurdir ardwy dadanhudd
Gwr eurdwr ardwyad trabludd
Gwawr gwyndyd gwander ei orchudd
Gwyn Gwynedd gwae ni am Ruffudd
Gruffudd aur digudd ef dygnaf i gwyn
O genedl plant Addaf
Griff ner o'm pryder y prydaf
Prif farwnad ir mab tad teccaf
Greddf Echdor gwawr eurdorf gwraf
Graid synniaid synniais ei alaf
Grymus can gweled ei dy gwelaf
Gradd berchen ei barch am danaf
Hiraith y sy i'm dwyn am a gwynaf
Hir yd goffeir a goffaaf
Mor lle ym alar am a garaf
Mor llwyr y lladdawdd Llundain arnaf
Mor llwyr car am a garaf
Cyd a dragon byd o byddaf
Trugar hael pa hwyl a ddygaf
Am ddwyn draig dragor nas gwelaf
Drwg fab Duw y daethost attaf
Crist a wyr yn llwrw a ganaf
Na wn am fy rhwyf cwddwyf cuddaf
O mynnwch chwerddwch mi ni chwarddaf
Can mynnwn fy marw ni mawr wdaf
Cud ymguddioch chwi oll mi ni allaf
Ymguddiaw dan llaw ban fo lleiaf
Cyd ymguddio pawb beth a gelaf
Am farwnad Ruffudd nid ymguddiaf
Nid a eill cadarn yn cadw eithaf
A all gwan truan trist a allaf
O orchrawn deigr llawn a ollyngaf
O orchudd Gruffudd ail Nudd fy naf
O erchyll golled gall marw fyddaf
Ai Orchymmyn ef ar nef a wnaf TERFYN.

DAFYDD BENFRAS AI CANT.

Ys gorwyn ewyn rhyn yn rhedeg
Ys gwrdd yn Ionawr mawr morgroeg
Ys gwae fi am iaith gwawdd faith gofeg
Yr goddau chweddlau imi a fai chweg
Ni wybum erioed medru Saesneg
Pan geisiais i eful o ennilleg
Cam oedd neud ydoedd yn wyndodeg
An rhoddwy fab Duw dawn arwaneg
Yn dwyn oc ei plith yn olithreg
Ei wladoedd cyhoedd cyfun hardd deg
Ar wledig lleithig llwythfawr urddreg
I wlad Dafydd rydd rwydd gymraeg

MARWNAD IR TRYWYR YNGHYD.

DAFYDD BENFRAS AI CANT.

NEUD mai neud lleilai llif yn afon
Neud maith i'm dyrraith dir ofalon
Neud mwyfwy galar gwanar gweinion
Neud mau feddyliaw hwyliaw haelion
Hwy hwyliesynt gynt hyd gaer llion
Owein prydain priodorion
Lleiddiaid gad fleiniaid o flaen arfon
Llywelyn glodfawr fawr ai feibion
Llyna wr arwr i argosbion
Llwyddedig gwledig gwlad orchorddion
Llawch ardawch ardwy rheidusion

Digitized by Google

Llaith arfaith arfod blathaon
Llywelyn llywiawdwr gwleiddiadon
Llary gynghaws drwy gyngor doethion
O fynyw hyd faen gaer lleon
Ail colli colled annhyrion
Ef cynnif canwyll marchogion
Hy ddyfryd ddyfrys gynfreinon
Hoeddyl Dafydd megis dydd dyddon
Naf ieuangc cyn trangc treuleirchion
Ni ballai i bellennigion
Ner muner mynych ei roddion
Neud ei hoed ar ei gyfoedion
Doeth esgyrn gwr chwyrn ei ymchwelion
Ymchweiliad tromgad trwm ei gofion
Dawn yr abad gwirdad gwirion
Ai dug oi olo i fro frython
Duw am gwnaeth hiraeth hir ofalon
Dyfod corf Gruffudd mwynfudd maon
Diafrddwl feddwl fyddwn ym mon
Pei yn fyw y delai i dal y bolion
Chwegwyr cynnifwyr cynnebigion
Eu cheddlau goreu gwir er Iason
Llywelyn ai blant pla gelynion
Dafydd a Selyf ac Absalon
Herwydd trymfryd byd bod tan Saeson
Wedi treisynt gynt ar y goron
Trydeydd rhyfedd llyfr llefesigion
Nid a gwyr Gwynedd gan y gwyllion
Am far trwm tramawr goffion
Am fod yn eu tud hwy alltudion
Am fawrweilch aerweilch arfogion
Am fawredd Gwynedd ganaon
Llywelyn hyddyn terwyn tirion
Gruffydd a Dafydd dywyssogion
Rhai difai yn difa galon
Rhan berthfan a borthyn greon
Pei yn fyw fyddynt o mmon
Perynt hynt hendref Wyrangon
Parawd gwawd gwedi eryron
Peris Duw eu dygngudd rhagon
Eny cyfred plyg gwenyg gwenion
Yny cyfrangc mor a mawr afon
I abar feddau rheiddiau rhuddion
I aber Conwy ceneddl frion
Tri goreu dreigiau sy or dragon
Tri a ddug Duw or dyniaddon
Tri eres armes trachwres trychion
Tri eraill ni eill oll eu deddfon
Tri araf pennaf pennadurion
Tri arwydd hyrwydd ar eu holion
Tri arwr eurdwr eurdorchogion
Tri eryr yn wyr ac yn weision
Tri chlwyf nad ydynt fal gynt Cynon
Tri chleu eu pareu fal peryddon
Tri chlo ar eu bro rhag bradogion
Trwy eirioledd Pedr pen porthorion
A mair oi gwyry air ai gweryddon
I'm tri Arglwydd byd boent cyfeillion
Mihangel angel ar angylion TERFYN.

MARWNAD DAFYDD FAB LLYWELYN.

DAFADD BENFRAS AI CANT.

DYGN i'n symmud Duw ein tad
Ysprydol ysprydoedd oleuad
Dydd ym gwna yn drist drais dyfnaid
Ar llall yn llawen o'i ganiad
Rhyfedd eu rhiau rym swynad
Rhyfeddaf o'm naf o'm neirthiad
Nid rhyfedd cyd bwyf o'm rhiniad
Gynnefin ar ganu marwnad
Ceniddum hou dra bron braidd ni mywad
Urddyn Lywelyn lyw y berfeddwlad
Ceniddum hon Ruffydd rudd ei ruad
Ac ni rygant dyn dim mor irad
Canaf hon Ddafydd cynnifiad ryfu
Ni wnaethbwyd gwar llu yn llaw gacad
Ni ddodai eirif ar ra ddillad
Na gwin grysgelo nac ysgarlad
Ni ddotto fy rheen fab rhad ei bechawd
Yn erbyn fy mrawd ddefawd ddifrad
O amlder o dir llawhir lleiddiad
Ac emys golchwys goachubiad
Na bu gystal dyn y danad Dofydd
Ac y bu Ddafydd gan ei ddiad
Mor rhyfedd rhac mor fu roddiad
Na roddes fy llyw y lleuad
Mor eawch ym ardawch ardwyad
Cyn ni fwy o Ddafydd yn ymddifad
Tra fu wr arwr gerddeidiad
No'r trithael haelach yd gaffad
Truan y gwnaeth Duw dwyn cariad
Cymru—ym mhlith prudd wely heb oleuad
Etifedd Gwynedd gwanar gyrchiad
Neud Duw a'i rhannws yr hael reiniad
Ysy fyw a fo henuriad
Y sy farw gaffas farwnad
Deu fab Lywelyn lew gymynad
Diofelynt fi o fenrch ffysciad
Diofelyd Duw hwy ac eu tad
Yn y wenwledd fry yn y wenwlad
Gwlad fal cynheiliad y cynhelis
Gwledig ben perchen gwr am perchis
Gwyn esgar neud gwar ai gwerchedwis
Gwae ni oi drengi fal yr drengis
Llawer iawn oi ddawn a ddefnis attaf
Llwyr y coffaaf am coffes
Cyn angeu Dafydd cynnydd cannus
Cawsant or bobloedd pawb erchis
Nid dodi bareu a beris arnaf
Alaf a enwaf ym a enwis
Nid hebof ei alar car a'm cedwis
Nid heb meirch meithdew i'm hedewis
O eiseu Dafydd neud is yw meddwl
Ac neud afyrddwl oi orddewis
Nyd llew o dyrred yny dedlis
Nid llawrydd Dafydd a ddiengis
Gwael yw colli hael diwael dewis

Digitized by Google

Gwae ef a gyll nef er annilys
Dilys briodawr gwynglawr Gwynedd
Dolur yw nad byw llyw arllechwedd
Dygn yw i Gymru dygnedd ei dygned
Clywed ei fyned yn ei faenfedd
Dafydd hael ei hawl gwıryssedd
Deheu a gigleu a gogledd
Dyfod hyd attaw dyhedd Iwerddon
I farchogaeth Mon dirion diredd
A llu o Brydain a llwrw hybrydedd
A llu o Ffreingc ffyr ffrawdd galledd
I goron Lundain er garwedd heiyrn
Ni roddes teyrn ty o wynedd
Duw ai dug rhagon deon diwedd
Dafydd fuddugawl gedawl gyfedd
Digawn o bregeth yw difaedd hael
Heb fryd i'w gael hyd frawd gyhedd
Ystruan ei ran rwyf marianedd
Ysdrwg heddiw lliw wedi llaryedd
Y llaw a gedwis erllynedd
Adwy yn Aber conwy cyn eu gorwedd
Wyr Brenhin Lloegr llu teyrnedd
Mab Brenhin Cymru cymraisg fonedd
Gwr oedd a hauoedd gorfoledd gwerin
O iawn deyrnllin y brenhinedd
Callaf yw imi beth ammynedd
Colleis gwalch mawrfalch mirain orsedd
Ni rygolleis dyn dygnedd ei awydd
Ni rygollo Arglwydd rwydd anrhydedd
Ef a'm talai aur ar fy myssedd
Nid ef a delid drwy dalwarwedd
A Dafydd dreisrydd drosedd cyn golo
Ni bu o Gymro ei gymrodedd
Bum y gyd a hael hwylglod ryssedd
Buarth eryr gwyr uch gwin a medd
Bum y gyd ag ef yd gefais ei wledd
Boed y gyd a'i Dduw fo ei ddiwedd

TERFYN.

CANU MOLIANT I LYWELYN AB GRUFFUDD.

DAFYDD BENFRAS AI CANT.

COLOFN nef dy nerth a archaf
Celi hael ir hwyl a ddygaf
Celfyddyd ym myd rymedraf
Cyflawn dawn danfoned attaf
Ar ddull llawnoed y dywedaf
Arglwydd fal Cynddelw a gynhaliaf
Llowarch a berchis mal ydd barchaf
Llywelyn urddyn urddas hynaf
Llawenydd Cymru cymrodeddaf
Llywelyn guall arall uraf
Gwedi y tri trydydd a enwaf
Nid oes is dayar od ystyriaf
Nac odduch daiar dyn o mynnaf
Heno a allo hyn a allaf
Dedfryd gwr goreu y barnaf
Dadfrawd gwedi a ganaf
Neud adwen i'm prifnenn prydaf
Neud i Dduw mal y dadferaf
Doethineb Selyf selwyd i'm naf
A thecced eidduned Adaf
A dewred yr undyn dewraf
——————[*Englynion ar goll.*

CYNNYDD LLYWELYN MAB GRUFFUDD.

D. BENFRAS AI CANT.[1]

TRAETHWS fy nhafawd
Trwy nerth y drindawd
Traethawd om barddwawd mor ddibarha
Treisswr ai cymmer
Trosedd Eliffer
Trawswalch ner muner ai mwynhaa
Llyw glyw a glywir
Llyw doeth coeth cywir
Llawhir ni welir ei gywalha
Llym yngrym yngryd
Llawr gorfawr gwrhyd
Llwyr y dyd ei fryd ar fryn buga
Lloegrwys i gysgu
Lluddiwyd oi ddeutu
Lluoedd ai dyfu er ei difa
Canawon Cymry
Cuniaid ai deffry
Ceneddl ai dyly nid ymdolia
Ceinweilch cyffredin
Cynnifiaid werin
Llawer i breiddin llu ai breinia
Breiniwys gwr ai medd
Braint y teyrnedd
Breenhin Gwynedd canys gwedda
Breiniawc Lywelyn
Brenhinedd ei hyn
Brynaich a dreissyn dros glawdd offa
Brooedd ysgafael
Bryd arddyrchafael
I brifdeg caffael hael ydd hwylia
Braisg waisg wosgorddion
Bryd gryd grym lleon
Branar bar beirddion yn Saxonia
Llawnaeth gaeth giwed
Lleith waith waredred
Llosged eu trefred am eu traha
Tyrau twn eu mur
Terfysg eu llafur
Torfoedd disegur ai hyssiga
Teyrnfab Gruffudd
Teyrn dadannhudd

[1] Ex y.—Ll. C.

Digitized by Google

Teyrnas ddatgudd prudd y preiddia
Eurglawr Cymru fawr
Arglwyddi clodfawr
Arglwyddwas ceinfawr ai cynninia
Argledr gwarthfuddig
Arglwydd gwynfydig
Arbennig wledig a wleddycha
Cedwid unmab Mair
Ceneu cyniweir
Ceidwad y gadair gyd a gwenna
Y gwr gwrdd uchel
Ar gwaew gwaed awel
Pan el yn rhyfel nid ymgela
Lleiddiad gad gyrchu
Llafur gwr gynnu
A llu ni rhwymu yn rhyd chwima
Ar erlyd fal cynt
Ar ael y dyffrynt
Ar ail hynt gerrynt garreghofa
Trydydd hynt yddaeth
Drud fu ei arfaeth
Gwnaeth tyrau trefdraeth nad ynt trada
Pedwaredd i fro
Pennaf a gymro
Penfro oddyno rhos oddyna
Pummed Forgannwg
Parhaus gilwg
Er a wnel o ddrwg nis diwedda
Chweched i dramwy
Chwechad yn adwy
Yn aber Tawy teg esgorfa
Seithfed Gedweli
Saithgad iw llosgi
O ystrad Tywi tew ei haerfa
Wythfed hynt greulawn
O Garnewilliawn
O Geredigiawn y dug yna
Nawfed Frycheiniawg
Naw cad cyndynniawg
Fal Rhun rhuddfoawg fu ei drofa
Degfed digyssellt
Dug attaw Fuallt
Dibellt ai fflamwellt y fflammycha
Unarddeg diwraidd
Elfael fro hyfaidd
Arwraidd o flaidd ai harfeiddia
Deuddegfed yn iawn
Y dug Werthryniawn
Maelienydd oi ddawn a ddug etwa
Trydeddeg hodni (dogni)
Taerwalch Eryri
Arwistli keri ker caer ena
Pedwaredd ar ddeg
Pan ddug ychwaneg
Dwyn Cedewing deg Duw ai nertha
Pymthegfed Powys
Pan y cynnyddwys
Pennaeth ni wystlwys ef a wystla
Unfed ar bymtheg
I faelor Saesneg
Pan aeth ar osteg i dir penna
Dwy ar bymtheg drwg
A wnaeth yn amlwg
Pan gerddwys ei fwg am allt fuga
Deunaw dawn oedd fwy
Dug eu harfordwy
Gwynedd uch Conwy lle y cynnydda
Un eisiau o ugeint
Ar wynawl eu maint
A chwanegu breint ger bro Assa
Ugeinfed gan rad
Hendref ei hendad
Dug y berfeddwlad ac nis gwatta
Tros yr ugeinfed
O Alun drefred
Hyd waelawd Dyfed ydd ehetta
Mi yw ei bencerdd
Mawr yw ei angerdd
Mynegeis ei gerdd ffordd yd gerdda
Mwyfwy ei gythrudd
Mireinfab Gruffudd
Mae yn ei ddeurudd ddawn ni chilia
Cymmen Lywelyn
Cymyrth ei derfyn
Cymru o gylchyn a gylchyna
Gwystlws y dragan
Hyd ynghaer llion
Gwysloni rwyf mon rymynycha
Yr ungwr an pair
An gweithred an gair
Can eiriawl diwair fair ferch Anna

Can cafas eurwas air a lwydda
Can gaffed hir hynt byd bod yma
Can Duw nef yn ei fawr noddfa
Ys caffo drugaredd a diwedd da **Amen.**

EGLYNYON A GANT DAUYD BENURAS.

Pawb a ddaw yr ddaear long
Pobyl vychein druhein a dreing
A vacco treul gywro trang
Yn vnawr y llawr ae llwng

Llynguawr daearawr deruyn a garaf
A gereis ych hanlyn
Neut eddwyf yn oer dyddyn
Nyd oes dim einoes yddyn

Pob dyn oer dyddyn neut eiddaw agheu
Aghyueillwr iddaw
Y veddu dayar arnaw
Y uedd or diwed y daw
Pawb a ddaw &c.

Digitized by Google

MARWNAD RUFFUDD FAB EDNYFED.

D. Benfras ai Cant.

Gwyn ei fyd am gyd a geidw ei wir
Gwae ef Arglwydd nef ni fo cywir
Ar y fynno dyn rydarwir
Ond[1] a fynno Duw dim ni ellir
Rhyfawr o bechawd a rybuchir
Rhy afnam[2] o gam a gymmerir
Rhy anynawd o beth y pregethir
Gweleis i wr a gwr a gwynir yn feith
Fyth bellach ni welir
Gwelais i ddau a dau beth a dewir
Gwelais i dri a thri ni thremygir
Ni ryweles dyn dim mor engir
A gweled y byd yufyd enwir
Y gwr ai meddai oll y meddir
Cyngor llyw mal aergwl llawhir
Mor ddiheid hynny mor ddihir druain
Dra fo byd ni cheffir
Gruffudd arfeu rhudd rydebygir
Greid barch i Lywarch fab Elidr
Ys dinam o was ys dir ei hepcor
Ym mynwent fangor a hepcorir
Kalan Mai calon a dorrir
Cof anwar galar pa gelir
Pan ddangoser gwyr eryr eurdir
Nad y gwr o Ros a ddangossir
Ar a fo goreu gwir y dygir
Ac a fo da nid edewir
Nog a adws Duw yny dognir ced
Hael fab Ednyfed neb ni edir
Neud rygwyn terrwyn tyrfa pabir
Neud rai am Ruffudd a ddyhuddir
Neud rhawch ei ardawch neud rhywir ei
Ei farwnad a glywir [farw
A orug o ddrwg ni ddrugfernir
I Ruffudd oi fudd a faddeuir
A orug o dda oni ddywedir gau
Nid ai maddeu iddaw y meddir
Enaid hardd digardd dygyn yd gwynir
Cedwis fi ei fardd im gelwir
Cedawl Dduw ei ddawn a iolir
Ceidwad nef ei nawdd ni thorrir
Ai catwo cydymddaith cywir
Cyfarwydd roglwydd red[3] Riged
Cywirdad fab rhad rhifed ei wyrthiau
Ni wyrthia ryaned
Cof ynghar neud gwar neud gwaredred
Cyferyw[4] a mi mawr eisiwed
Cyfar a daear dygned ei achludd
Am Ruffudd digudd deigr hyd arffed
Am ddwyn gweilch terrwyn gwedi tyrred
Am ddifa rhai da ry ddigoned
Ys llawer blwyddyn yn lliwed or gwyr
Pob goreu a golled
Cefais a fynnais cyn ei fyned
Can Ruffudd o'i fudd ai foddhaed
Caffael iddaw nef iw nodded rhac drwg
Dragywydd ddymuned
Gwehenais ag ef nid gofyged
Gwahan hir a hwyr ymweled
Byddei praff heddyw y pryned oi fedd
Pei yn fyw y caffed
Enwog wr arwr aur ei dudded
Anwar ei alar a oloed
Enwir iw angeu angen drwydded
Anwas rygallas pan rygolled
Enaid hir cywir cyuwch weithred
Anant ai cwynant mwyniant mwynged
Anaw oi wallaw ry wallofed
Anhawdd yw ei ddyn ei ddiofred
Y gwr a'n prynws ni prydwerth galed
O Uffern gethern o geithiwed
A wnel iw enaid gwirnaid gwared
Amen.

[1] *Neu*, wrth.
[2] Reed.—Ll. C.
[3] Velly.—Ll. C.
[4] *Neu*, cyfarfu.

Q

CANU Y LYWELYN FAB IORUERTH.

Einyawn vab Gwgawn ae Cant.

Kyuarch om naf om neuawl Arglwyt
Krist keli kulwyt kwl y ditawl
Keluyt leueryt o le gwetawl
Keluytodeu meu ny uo marwawl
Y broui pob peth o bregeth bawl
Y uoli uy ri rwyf angertawl
Ryuel diochel diochwyth hawl
Llywelyn heilyn hwylueirt wadawl
Llewenyt y dyt y detyf ae mawl
Llewychedic llafn yn llaw retuawl
Yn llat dy wrthlat y wrth lys reidyawl
Gweleis a gereis ny gar mantawl
Gwelygort lleissyawn llyssoet gwetawl
Lluoet arwoloet ar weilw didawl
Llawrwyr am eryr yn ym eiryawl
Llywelyn lleyn llyw arderchawl
Lluryglas gwanas gwanan a hawl
Gwenwyn yn amwyn am dir breinyawl
powys
Ae diffwys ae glwys a glyw y hawl
Ef dynnyad yg cad eingyl urad ureuawl
Ef dande rutle rutlan is gwawl
Gweleis lywelyn eurdyn urtawl
Yn vrtas dreic was dragywytawl
Eil gweleis y dreis drosganawl dyfyrdwy
Eny trei tramwy llanw rwy rwyd hawl
Gweleis aer am gaer oet engiryawl
Talv pwyth dyt gwyth gweith canyseawl
Ny ryweleis neb na bo canmawl
Or dev y goreu a uo gwrawl
Mi ath arwyre ath arwyrein myuyr

Digitized by Google

Eryr yn ryuyr prifwyr prydein
Pryduawr lywelyn pryd dyn dadyein
Prydus diesgus esgar dilein
Esgynnu ar llu ar lle ewein
Ysgymod goruod gorualch am brein
Ysgymyn gwerylyn gwerlid gofyein
Ysgymyt klodryt kvlwyd a llwyuein
Llutedic edmic meirch mawrthic mein
A lluoet yg gwisgoet yn ymosgrein
Ar llimyn ar dynn ar dv kelein
A llinon rac bron rac bro eurgrein
Tyrrua klawt offa clod yn hoffyein
A thoruoet gwynet a gwyr llundein
Kyfrann tonn a glann glasdir gwylein
Golud mor yskrud ysgryd nortmein
Llywelyn terwyn toryf agkyngein
Bieu'r gwyr ae goreu bacheu bychein
Priodawr mwynglawr mon glod ysgein
Areul golut pentud pentir gwychein
Gwawr deheu goreu gwyr yn dyrein
Gwenwyn a gwanar y deu gar gein
Ae lyw kyueryw kyfwyrein a thrin
A thrychyad gwerin caer uyrtyn uein
Ny seuis na thwr na bwr bu krein
Nac argoed na choed na chadlys drein
A rac pyrth bu syrth saesson ygkrein
Oet trist maer oet claer cletyf heb wein
A chan llv pannu pen ar digrein
A chan llaw lludwaw llann huadein
Kilgerrann achlan a chlod goeluein
A chlwyr ar dyhet mawret mirein
Yn aberteiuy tew oet urein vch benn
Yny doet perchen parchus gyurein
Oet tew peleidyr creu creynt kicurein
Calanet gorwet gortyfnessein
Llywelyn boed hyn boed hwy dichwein
No llywarch hybarch hybar gicwein
Nyd keladwy dreic dragon gyngein
Nyd kalan kyman gwr y gymein
Hydwf yg gnif ae llif o lein
Hud el yn ryuel hyd yn ruuein
Ae raclod ae rod o riw uetgein
Hyd y dwyre heul hyd y dwyrein
Ysy my rwyt arglwyt argleidrad
Argledyr tir a gwir a gwennwlad
Ysymy or kynghor kygwastad
Kywesti peri peleidrad
Ysymy ri ryuel diffreidad
Diffryd gwyr eryr ardwyad
Ysymy rwyt arglwyt erglywyad
A glywir or tir ger tanad
Y symy glew a llew a lleityad
Yn ryuel aron orddyfynyad
Ysymy wr a weryd y rad
Y reidus galarus geilwad
Ysymy ner yn arwynn dillad
Yn arwein ysgin ysgarlad
Ysymy nut haelvut huelueityad
Ar lloegyr rwy llygrwys hep diwad
Ysymy ryterch rotyad eur melyn
Molitor ym pob gwlad
A mawrdud olud olygad
A mordaf am alaf eillyad
Ysymy run gadkun gydkam rad
Kydgaffael a hael a hwylyad
Ef ymy y metwl diurad
Mi itaw yn llaw yn llygad
Ny henyw o afryw afrad
Mi henwyf o henwyr y dad
Llachar uar aeruar eruynyad
Llachar uron o urydeu gwryad
Lluchyeint gweilch am walch gynniuyad
Ual lluchynt estrawn wynt ystrad
Hunyt nenn perchen parchus uad
Parch aryfawr aruon angoryad
Llywelyn dreis erlyn drussyad
Dros deheu agheu oth angad
Angor mor y mawr gymynad
Angawr llawr lluryc duw am danad
Ry chyngein prydein yn dibryder
Y briodawr llawr yn llawn niuer
Llywelyn gelyn yny galwer
Y gelwir am dir am dud tymer
Llewenyt lluoet llew yn bryder
Llywyawdyr amerawdyr mor a lleuver
Y dylif kynnif kynebyker
Y dylan am lann am leissyeid fer
Teruysc tonn dilysc dyleinw aber
Dylad anwastad ny osteker
Teruynt twrwf rywynt yn ryw amser
A rialluoed lluoed llawer
Toruoet yg kyhoet yg kyflawnder
Taryaneu goleu ual y gweler
Ry molant anant anaw kymer
Ry molir y wir y orober
Y vryd yn ryd yn reid niuer
Y orofyn gwraf yny deler
Y oruod goruod glod a glywer
Y wyr am eryr ny am parer
Y warae oreu pan waraer
Y waew a oreu yn deuhanner
Dinydyr yn dyt brwydyr yn yd brouor
Dinodyng perging pargoch hydyruer
Dinas dreic vrtas eurdawn haelder
Dinac o uynac pan ouynner
Dyn yw llywelyn llywyawdyr tyner
Doeth koeth kywrennin gwin a gwener
Ar gwr ae rotes ny rann or pater
Ae roto ef gwennuro gwynn uryn vch ser

AWDYL.

Eiddunyant i dyn y duyn ar voes
Y gymryt crefyd Cristyonic groes
Anuogaun woglyd o anneirioes
Kan ny uyr ae puyll pellet anvoes

Digitized by Google

Anreit ystyryeit ysbeit eissoes
O gadarn gadwent camp present poes
A vu oedauc doe henu nyt oes
Yn hir nynnuys Duw dynnyaul einioes

Einyoes enryded rac llu anniueir
Yn lle ernewit a wna cadeir
A geiff a gaffer yn diatneir
O gywyt a gueith a guych gellueir
Kan yttoed agheu yn agkyueir
Paub presennaul luyth leith agkyueir
Namyn y dyuettuy o Duu a mab Meir
Nyt oed iaun i dyn dyuedyt geir

Geir garuffraeth gwaeth gweith guyth-
Guae yt vuynt adref ac ef y gyt [gyuyt
Guae a goduy Duu druy syberuyt
Traha ae syrth ym poen yn pell deincryd
Guae ny llavur lles yn y yspryt
Yspeit vyrr vydaul vot ym penyt
Guae a el ygkam ygkymlegyt Kayn
Kynryveloc lygryat enbyt
Guae a vo yno diffro diffryt
Distaaed dolur dygyncur cymryt
Kymmeraud an Duu an diheuyd
Kanys ef an goruc ac an gueryt
Goruchel reen reol diffryt
Goludauc Argluyd goleuat byt
Gorpuyf greaudyr nef nerth y gennyt
Gobryt guelet guled yn hed ynhyt

Yn hyd yn heduch hawd buyf oe glas
Glan Mechdeyrn glein gloyw deyrnas
Guledic nef a llaur a lluyr dinas
Llary Argluyd llauer lleuyn gwanas
Gwae ni wna kynnil kyn noe leas
Kymmot ar creaudyr ae rygreas
Credun i'n Reen rybendigas
Dwfn dyfn y hunu honneit y gas
Galwaf ymeiryaul ar y wenwas
A holl gradeu nef yn eu hadas
Am eiryolo Pedyr per y euras
Ar pobloed guerin guanhed tras
Am eiryoluy saint Ezechias
Ar Veir vam i that y thec urdas
Am eiryoluy Meir ar y mab kuas
Nat eluyf yn llugyr yn lloc Idas
Nam gatto reen cyn deg pynnas
An reuin Kayn can Sathanas
Rac pobloed poen eu kyueithyas
Poet ef vyn Duu nef vo vyn Dinas

MEILIR AP GUALCHMAI AI CANT.

AWDL I DDUW

A GANT MEILIR AP GWALCHMAI.

KYVARCHAF i Dduu duyuaul ueini
Kyvarchuel a del y daeoni
Kyveiru cyvruyd cyvret am auyd
Kyvaruyd ym lluyd ym lluyr deithi
Traethaf arnaf ormeint ynni[1]
Arveid ym kyvreid ym kyffroi
Kyffret a lluted a llaud yoli Creaudyr
A lluyr grevyd i grynnoi
A llafur a chur a chorf torri
A chyfyau hoedyau hylau[2] heli
A chymryt y gan Duu diuyn vi[3]
A Chymro divro divrat wedi
Diureit a newid ni vei chwant a llit
Divanu pressent[4] presuyl gynhi
A chymrif[5] oed guell no gwallrei
Rybuchet trinet tra vu velli[6]
Pwyll am kyveiryd
Or creaudyr or cyd
Or mab or yspryd
O'r iaunvryd vri
O r drindaud undaud undras a mi
Un tra trugared unued ovri
Undec teir person
Uch Archegylyon
Un donyon neiuyon
Nerth heb drenghi
Undanc uynt urthyf urth eu moli
Un duu ynt uynteu a diheu tri[7]
Truan o annyan ynny o ampwyll
Tracharu pressent pres ganhyuyll
Tramoet om daun duu y gymhuyll
Tremynid uy mryd ym mrad a thuyll
Trugarauc douyt
Treiha uyg keryt
Hyd na buyf heruyt
Kreuyt kertdwyll
Credaf Crist neuoet neuct gannuyll
Cein vedyt uyn duu yn diu ystuyll
Ystwyll ystyryus deus defnyt
Dirnad digymrad gymryd bedyt
Delyessid yeuan yeuangc deduyt
Diheu uab Duu nef yn dufyr echuyt
Achaus y dyfu
Vchel vri ym mru
Meir yr maurhav
Llu llyuenyt
Llauen uyt reen yny rihyt
Ry cherir yn hir yny heruyt
Hi yn vam uy thad
Hi yn uyry heb uad
Hi yn hollaul rad
Yn rec ouyt
Hi yn uerch uy mab y mot yssyt
Hi yn chuaer y duu o duyuaul fyt
Hi a haut borthes lles llin yenhyt
Rac lluyth uyth bechaud priaud prifuyt
Prynessid mab Duw mad gerennhyt

[1] Traethaf ar mafor meint y ynni.—Ll. D. D.
[2] Hwylyaw.—Ll. D. D.
[3] Diwynhi—Ll. D. D.
[4] Pressent dilid.—Ll.D.D.
[5] A chynnif.—Ll. D. D.
[6] Ny belli.—Ll. D. D.
[7] *Dyma y diwedd mewn rhai llyvrau.*

Digitized by Google

Ernuy goyguy gobruy gobryt
Pryderun gyfnod dyuod douyt
A dafneu oe greu ar y groguyt
Kredassant oe daun yn diuenyt
Deudec ebostol dethol doethulyt
Credun eu hyduod[1] ac nyd aduyt
Yn vndaud drindaud yn dragyuyt
Tragyuytaul Duu tra gyuanuyf
Traethaud o honaud a handenuyf
Or drun ry loueist ry lauaruyf
Yn affleu y geu a gyuytuyf
Ac yn rynnaut fraut fraeth yt aduyf
Yn vrdas heb dras dros a bryduyf
Am bryd ar gymryd gymraut am nuyf
Kyuarus mynnus men y kaffuyf
Ac yssy mi Dyu a diuykuyf om druc
Oe drugaret kyn mi traghuyf
Ac am gunel peryf pan berigluyf
Perfeith ueith ouec a dec daluyf
Teilygdaud adaud adef guirin
Treithitor tra mor tra maur deruyn
Tir ry gymyrth Crist o groes eduyn kethri
Truy am rygolli daeoni dyn
Duu am duc yno anau dremhyn
Tramuy caraduy kaerua urtyn
Deuissach gennhyf canys perthyn
Dyfnu diuroet no met melyn
Melus yu pechaud pan y herlyn digreid
Mor drum yr eneid yn yt eduyn
Ediuet masuet moes am kanlyn
Ediuar auar ef nys dechryn
Ediueiryauc da Duu ae keinmyn
Ef keif kerennhyt oe fyt fechyn
Erythyolaf ren rebyt enuyn ar hynt
Haut haetuy y fuysgynt huyl guynt goruyn
Gorfyn oe dremyn dra myr drefred
Y dreiau caret caru myned
Myn yt ymdaeth Crist ar gein dyduet
Daear—kyn buyf abar am bo lluted
Lluytid uyg kyuyd yg cyuir gred
Yg kreuyt yn fyt yn fau ganred
Yn dytuyn om duu ym dylyed
O gaduent pressent pres euriued
Efryt uyt dechreu
Dyn deuret dyureu
Ae diuet ef diheu
Agheu ygged
Ac nys oes gochel gochueru druyted
Guely agklaear daear duted
A guae ni or neid yn rydoded
Yn rygnaud pechaud pall gynired
Rac an tuyllau byth o beth hebred
Y golli teithi tanc afneued
Ac yssy yn vetyc a vet guared an geu
A dodun yneu yn ymdired
Yssef argluyt nef a nerthaed
Y diouryd guyd guedy ryred
Ac ym reen guynn guann ystlynet uyfi
Ac ys meu erchi arch geinmyged
Kyrreiuyeint or meint meith gyhussed
Ry uneuthym o dym o dryc ueithred
Am trugarauc argluyt trugarhaed urthyf
A mi y urthau nam gurthoded
Am duu am diuyd arbed
Erbyn braud trindaud trined

[1] Cyfod.—Ll. Coch.

AWDYL WEDDI.

Am bo gan Duu am bo trugared
Ny bo druc neued om gorvedho
Bod ar iaun am ddaun ymdiheino
Byt aun i gyt gryt gret a wellho
Bod Duu a haeduyf ruyf am rivo
Boed yn adef nef ym godefo
Bydawt nef dichleis yr ae keisso ryd
Brenhineid gynnyd crevyd credo
Brenhin myr a syr am synhwyro
Breinyawl yw y haul ar a holo
Breint gwlat baradwys am kynhuyso
Brenhinyaeth gyuiu gyuir honno
O brifluyr synhuyr y synnio vymryt
Brud gyt gelvydyt am kelvydo
Keluyd ny dygret a ddywetto
Nyt celuyd coelyd ar nytchoelo
Koeluyf a synnuyf a synno kywraint
Koelaf Duw ar seint a breint eu bro
Cristyawn uyf gan iaun dawn digyffro
Cristus bwyf dawnus yn y donio
Cristnogaeth vaeth am digaetho
Crist Geli vy ri am rydhao
Ac ef Vrenhin nef am nodho rac guall
Y ddaun ae ddeall am diwallo
Diuallus Deus nym dyuanuo
Diduyll y buyll ae krybuyllo
Divrat y garyat yn yt garo
Dinam ogonet y ae cretto
Duu llyuyaudyr creaudyr am diduyllo
Dedveu digamued am diuedo hyd vraut
Devaut dibechaut ym a bucho
O buchiant maurvot ef am rodo
Rodyon ordywyll am diduyllo
Dedveu digamwedd am diwedo
Donyeu kyghoreu am cyghoro
Kynghorur ar ur yr ae mynno gwar
Kynghorvynt ny gar wrth ae karo
Karu ymyd ym am digaplo
Karyat ae buyllyat ym ny ballo
Car an dadyl dilys am deuiso
Kerennyd Dovyd beunydd am bo

MEILIR AP GWALCHMAI.

Digitized by Google

AWDYL I DDUU.

Oedaf oed ymi reithaf ym bywyt
Caru kymklegyt ygryt grymhaf
Caryat diduyll a grybwyllaf
Cared breint camued camhaf o gywyt
Om bryt cyn gueryt y guaredaf
Caru Duu i bawp oed bybyraf
Mal y car seint breint breinholaf
Canys caru Duu diatveiriaf gueith
Eilueith rac cyfreith y kyvrivaf
Ef yn diwael hael haul gymhennaf
Ef yn ddigard hard y vard vydaf
Ef divradu a chadu y dangnef uchaf
Ef a oruc nef adef Adaf
Ef yn un Duw guiu yn gyuiraf
Undeb dovn digraun digreulonaf
Ef yn dri a vu ni mynnaf ei var
Ef yn drugar guâr yn hegaraf
Ef yu'r Tat ef yu'r Mat muyaf
Ef yu'r mab ef yu'r pap pennaf
Ef yn yspryd glan gloywaf y defnyd
Ef rihyd ryd ni ryvedaf
Ef a gred y gret gret aduynaf
Cret argel dirgel a dirganaf
Credet baub i Duu deur naf gogonet
Cret yn eidunet a eidunaf
Cret vyvyr ystyr a ystyriaf
Cret yn heb ymgel diogelaf
Credadun yu ef yu eithaf drausgluyd
Crist Argluyd culuyd ac nys celaf
Credu camgyvreith ys dichweithaf
Cret dysget reit gan yneit anaf
Cret grevyd beunyd bennaf ysgogaun
Credu y Dduu ae ddaun ys cyfiaunhaf
Crettych[1] di vi y Keli kelvydaf
Crettuyf di vy ri pan vo reittaf

MEILIR AP GUALCHMAI.

AWDYL MOLIANT I DDUU.

Duw Arglwyd erglyu dy volyant
Duu a roddyat a rydd kyngueinyant
Duw terwyn torvoed gogonyant
Duu nefoedd dy nodva yn geugant
Duu breinyauc a brynuys y gerant
O'r poeneu ar pechaut a wnaethant
Plant Adaf plenhigyon fuant
Yn y pressen y pressuylyassant
Gan Dduu yn lleuver lleuychant
Llu bedydd lleuenydd a gaffant
Rac bron Meir muyaf y medyant
Guerydon guiryon vyd an guarant
A mihangel deg dygant yn ganllau
Yn cannll———divant

[1] *Neu*, créffych.

Crevyduyr credu ryunaethant
Yr creaudyr ae creuys i credant
Ygkein ffaut y drindaut y trigyant
Yn prydverth guerth prifgerd a ganant
Reit i minneu le luru medyant
Parhaus baraduys yu vy chuant
O eiryol miloed a milcant o'r teulu
Parth adu ym parthant
Gabriel Raphael am rivant yn gymmen
Vygymmodi a wnaethant
Yn y dydd ym priaut ym provant
Yr Unduu nyr undaut ymgaduant
Yn rhinwedd rhadau ymrodant
Yn uastat vygguesti a gatuant
Ygguynvyt rac lledvryt yn lluydyant
Teyrned teyrnulad ymdygant
Yn lleithic Duu guledic y guledychant
Un parch vy perchi a vynnant

MEILIR AP GUALCHMAI.

AWDYL.

Reen riedauc ruysc kyverthi
Rex ryngaf oth rob ruydvot voli
Riain eiryan araut traethaut teithi
Ym trugar Argluyd kuluyd Keli
Canys ef an da an doeth gweini
Duu guyl goludauc golychun di
Nat elom yn lloc yn lle kyni
Yn lluyr llu Malaen maledicti
Mat mynycha dyn duyuaul uedi
Neges yn kymmell kymrodedri
Yssym arsuyt maur mynet iddi
Mechdeyrn caeroedd na cheryd di fi
Kany unn vy fford nam ffurf erni
Ernyuyant y dyn y digoni
Ar Dduu yn gollug guall vynechi
Ae dyckuy yn gam ygkymhelri uffern
Affleu dihedd dihun grynu
Cymrodauc auyd cymradu y vri
Cymrodet vynet pan vo pont Deui
Duy reit tristyt wed treghi
Ir a vo divro yn y divri

MEILIR AP GUALCHMAI.

AWDYL.

Divri divroed dyhed diheu
Disgeuyt diffyt diffaut gynreu[1]
Diphara y dda y defodeu
Cam gymmydauc cas kessenydyl vreu
Kyntaf ae gestung gystud agheu

[1] *Neu*, gymeu.

Digitized by Google

Aghnoeth aghen eghif rageu
Rex rysgollychuyf ruyf ryvedeu
Cyn digones Duu oe defnydyeu
Duu a digones lles a llysseneu
Llyuyd lleveryd a llavuryeu
Llary a oruc lluyr enguyr angeu
Nym gattuy Reen yn ran vadeu
Rhodyssyt y Duu yn an dechreu
Rod per paraduys parha goleu
Ryn parassai Duu heb dim eisseu
Yn y unaeth an gunaeth an gueithredeu
Gwae a goduy Duu dogyn berthodeu
Duu a una denvryt phryt a ffruytheu
Diffruythuyt daear druy garedeu dyn
Dinam vuyat a vu ae goreu

MEILIR AP GWALCHMAI.

AWDYL.

Goreu guaredret goreduyn ffau
Gobrynnu gobruy gobuyll o honau
Guerth ym rodeist dyn dynyaul andau
Ath rodaf gyssul heb gas yndau
Pan vynno Duu dy divuryau
O dyllest present a phresuyl vrau
Ket ath vo di golut goleu anau
Nath dynnit eldit er i adau
Na muy veru avar rhacdau
Na cheryd i Duu duyn yi eiddau

MEILIR AP GUALCHMAI.

AWDYL UARWNAD

A Gant Einyawn vab Gwalchmei y Nest Verch Hywel.

Amser mei meith dyt neud ryt roti
Neud coed nad keithiw keinlliw kelli
Neud llauar adar neud gwar gweilgi
Neud gwaethrec gwanec gwynt yn edwi
Neud arueu donyeu goteu gwedi
Neud argel dawel nyd meu dewi
Endewisy wenyc o wynnoui dir
Y am deruyn mawr meibyon Beli
Oet hydreit wychyr llyr yn llenwi
Oet hydyr am dylan gwynuan genthi
Hyll nyd oet y detyf hi hwyretyf holi
Hallt oet y dagreu digrawn heli
Ar helw bun araf vch bannyeri tonn
Tynhegyl a gerteisy gortwfyr deiui
Keintum gert y nest kyn noe tregi
Cant cant y molyant mal eliuri
Canaf can uetwl afyrdwl erdi
Canyad y marwnad mawr drueni
Cannwyll Caduan lann o lenn bali
Canneid y synnhyeid ger dissynnhi
Gwann wargann wyry gall dyall dogni
Gwreic nyd oet un urad garyad genthi
Gweryd rut ae cut wedi tewi
Gwael neuet maenwet mynwent iti
Golo nest goleu direidi
Golwc gwalch dwythualch o brif deithi
Gwenned gwawn ae dawn oe daeoni
Gwynet anrydet oet reid wrthi
Nyd oet fawd ry gnawd rin y genthi
Gnawd oet dal eur mal yr y moli
Ny ryvu docnach yr y docni poen
Penyd a uo mwy nor meu hebdi
Neum goreu agheu agkyfnerthi
Nyd ymglyw dyn byw or byd ual mi
Ny chyueirch aghenn yawlwenn yoli
Yr neb ry barther y ryborthi
Nest yny hadawd wennwawd weini
Yt wyf pryderus ual pryderi
Pryderwawd keudawd kyfnerthi ny wnn
Nyd parabyl yw hwn ny uo peri
Llenn argel issel ysym poeni
Llut gwen lliw aryen ar eryri
Archaf ym arglwyt culwyt keli
Nyd ef a archaf arch egregi
Arch yt wyf yn arch yn y erchi
Am archuein riein reid ymeni
Trwy diwyd eiryawl detuawl dewi
A dec kymeint seint senet ureui
Am vun a vudyt[1] y hamnodi
Ar gystlwn pryffwn y proffwydi
Ar gyuoeth duw doeth y detholi
Ar aghyueir meir ar merthyri
Ac yny goteu gweti a dodaf
Am dodes nwyf ym adoedi
Ny bu dyn mor gu gennhyf a hi
Ny bo poen otef peder wy noti
Ny byt da gan duw y ditoli
Ny bo ditawl Nest nef boed eiti

AWDYL

A Gant Einyawn M. Gwalchmei y Lln. M. Iorueerth.

Yssym ut aryfrut kystut kedeyrn
Estygyad kywlad kyflawn deyrn
Esgor difreidyad mad mychdeyrn
Ysgar ysgenetyl gychwetyl gychwyrn
Ysgwyd drud esgud esgyrn eliphant
Ys gnawd yn yrdant ar y erdyrn
Llywelyn llew glwys loegrwys lugyrn
Llary gryc ieitheuyc llosc y theuyrn
Twrwf torredwynt mawr mis chwef rawr chwyrn
Tud ammwyn terrwyn tir eurdeyrn

[1] *Neu*, vndynt.

Digitized by Google

A llafnawr dyrawr diruawr y dyrn
Arwynawl gwrawl nyd gwr anchwyrn
Nyd emyth nyd llyth yn llwyth heyrn
Nyd ef yn ardwy adwy edeyrn
Cochwet calanet kelern yg kynnhor
Kyueissor echdor aerdor eurdyrn
Eiryf drablut angut angert dinbyrn
Arbennic bennaeth mab maeth metgyrn

AWDYL

A Gant Einyawn vab Gwalchmei y Duw.

Duw dewin gwertheuin gwyrtheu
Dywallaw atan rann oth radeu
Dynyaton defnytyeist yth oteu
Dynyawl dyn donyawc wyf uinnheu
Dawn yssym yn yawn yn dyn ethrylith
A thrylwyn bwylladeu
Dyn wyf glan affan offerenneu·
Duw douyt rec ouyt reithleu
Dryc uab wyf yd rwyf rym goreu
Bytwn da bytwn diamheu
Kyn mablan wythran weithredeu
Kyd bwyf drwc byt drugar ditheu
Herwyt da greuyt dagreu dadolwch
Dydelwynt yn hydyr hyd vyg grutyeu
Kan oruod kymmod om kamweteu
Kyn bwyf rawd bedrawd ym plith beteu
Kyn duod chwerw gyfnod chwetleu
Kyn aduant puchyant pechodeu
Duw am gad caryad y mywn caereu nef
Duw a glyw uy llef ymlluc urydyeu
Duw am gwnel gochel frawt oeruel freu
Ffrwd vffern astrus frawtus frydyeu
Duw am gwnel om gweith goleith gwelieu
Duw am gwnel goglyd selwyd sulyeu
Duw am difero om dafareu
Duw dwc ui atad y mawrdad meu
Duw nym kerytych om keryteu
Dyt y keryter y careteu
Diwet ny byt yt na dechreu ny bu
Ny bwyf trist yth datleu
Boed ef y talwyf hael rwyf rieu
Ar lann eurdonen yr y donyeu
Can gur a dolur ar dal glinyeu
Can gymryd penyd penn elineu
Ym muchet gorwac yr geiryeu masswet
A doeth eithyr messur ar vyg geneu
Portheist yr pumoes gloes glas uereu
Pym weli keli keluytodeu
Porthwyfy boen edryt mynyt mynnheu
Parthred a myned myn yth gigleu
Penn cred vu weled dy welieu
Pan yth archyllwyd oth archolleu
Can borth egylyou gwylyou goleu
Nyd perthyn yth tad mad vy madeu
Can pereist douyt dyt yn veu
Nam gad y gythreul yr dy gethreu
Dy groc croes wytin vrenhin vreinhyeu
Difyrth chwechoes byd rac pyd poeneu
Ymerawdyr greawdyr oth greu bu
gwaedlyd
Godlawd ny bytaf oth gyureitheu
Gwyn eu hyd vyneich vywn eglwysseu
Eglwysgar hygar hygadw gloesseu
Diwetyn werin wiryon gathleu
Dynyaton dynyon diamheu[1]
Gwae ef ae peris perygyl vradeu[2]
Pan wanpwyd yessy yny asseu
Gwedy doeth ef yr dioteu
Duc anreith vffern yny affleu
Ac wedy hynny hynn a oreu
Gwir y pregethir y pregetheu
Gweled yn myned mynwawl detfeu
Gwyl gyuarchauael na chof amheu
Goresgynnws mab duw difyeu nef vchod
Gormot yw bychod o bechodeu
Yn vrten reen yn rann deheu
Yn wrawl kedawl kyda seinhyeu
Boed ef yn diben boed yn dibleu
Heli yn enlli hyd yn henlleu
Gwedy dywedwyd gan anwyd geu
A gwedy heuyd gwyd gortercheu
Gwedy kyssynhyaw kydyaw kadeu
Gwedy dwyn goruynt wrth y goreu
Gwedy gwydeu garu llu a lleeu
A lliaws achaws vcheneidieu
Gwedy cardu rwy gwedy certeu byd
Gwedy gwyd plegyd y plygeinyeu
Gwedy am daeru barnu brodyeu
Gwedy gwyth[3] omet senet swyneu
Gwedy gwasanaeth y pennaetheu
Gwedy kygauawc keigyeu y dyndid
Gwedy llid ymlid yn ymlateu
Gorpwyf y gan duw vry gwedy gwydyeu
Goruod gorffowys baradwys beu
Myn na byt dyn na hyn na yeu
Men nas trawt trallawd trallwybyr eiss-
yeu
Archaf arch y duw ar doreu nef
Na dotto pedyr gloeu
Ym llutyas ym adas yr meu
Ym tref tad ym caryad kereu
Mihagel am del ym dwyn adneu
Mal y duc kwyuyen llen a llyureu
Mal dyuod Eluod eluyt geleu
Mal creuyt hywyt kynnyt keneu
Meir a Seinsilin Marthin Mattheu
Marcus a lucas yonas eneu
Ar duw uy eneid kyureid kyureu
Eiryolwch seuwch yn ych swyteu [heu
Medyr uy eiryawl Bawl pan del ym ag-

[1] Diamreu.—Ll. C. [2] Angeu.—Ll. C.
[3] *Neu*, gwynet.

Digitized by Google

Hael meidryawl nym dehawl om vn di-
Mi kyn bwyf araf nym bo areu [heu
Mywn creuyt a fyt a fawd radeu
Mynnid ymeiryawl gretuawl grateu
Men yd uet duw doeth yth gyuoetheu
Myned ym gwared gwar vetylyeu
Molawd yr drindawd mal gwetieu
Menhid ym gyrreiuyeint mwynyant
creiryeu Duw
A diouryd arueu
Aruod perfeith gweith goreu
Kyn gorwet y met poed meu

AWDYL

A Gant Einyawn vab Gwalchmei y Duw.

Peryf nef pura uyg keudawd
Par ym duw parablu o honawd
Parabyl gwir pan dreithir draethawd
Per uegys pur velys volawd
Perygyl yw y dyn y diwyrnawd
Pan uo yg caret buchet bechawd
Pan del rac yessy tri llu trallawd
Pawb a dâw ataw pobyl uraw yr vrawd
Pobyl byd hyfryd eu difrawd a wneir
Ar ny wnel y gardawd
Ediueiryawc da duw ac kymerawd
A dynyon gwiryon yn eu gwyrdawd
Gwerin diwerin ny dyorgrawd
Gwae ef arglwyt nef ny uo parawd
Nyd oes darogan dyn truan trawd
Or gwr an goreu mateu metdawd
Cretti y daw rac llaw yn llwrw anfawd
Vn dyt a douyt ynni ae dywawd
Y cosbir enwir y cosbawd aer gyd
Ar genedyl uedyssyawd
Ac eissyoes kyn gloes glasuet tywawd
Penydywn gwetwn yn ynn gwetdawd
Crist eli keli can uveltawd[1]
Na chysbytwn uod heb ysbytawd
Gwennwlad nef yn aduwyndawd
Gwymp edryt douyt deuawd y radeu
Ny rydraeth nep tavawd
Ragorwn greuyt a fyt a fawd
Rac agheu lledrad brad bredychawd
Gwetiwn gwylwn bytwn barawd
Parth ar gwr arwr an ry warawd
Pan doeth yessu vry oe vrenhindawd
Yt oet pym hoes byd yn gyd gaethnawd
Yg gauael yg gwael yg gwaelawd uffern
Yn affleu oerwern yn erdygnawd
Ardunedic duw ardelw o honawd
A wnaf arglwyt naf nerth pob kiwdawd
Cadwn vreint deweint canys deuawd
Duw ner ny gymer gam esgussawd
Na chysgwn canwn canon arawd

[1] *Neu*, ufulldawd.

Can nyd o gysgu y daw gwasgawd
Ar duw adef y nef uy llef llwyprawd
Yny edrinaw ury rac y drindawd
Y erchi ym ri rwyf vawrawd gwerthuawr
Gwrthuyn uy eneid pan ol om knawd
Boed ef y bytwyf gwedy bedrawd
Kyd ar vnduw mawr yn y vndawd

AWDYL

A Gant Einyawn. M. Gwalchmei y Duw.

Adef nef neirthyad oth rad boed rwyt
Erglyw om gweti keli kulwyt
Argledyr o honaf naf nawt hywyt
Argleidryad meidryad medyr om awyt
Ar eu pechodeu puchswn arwyt crog
Ym dwyn croes yr crist ar uy ysgwyt
Agheu yr eneid aureid aurwyt
A daw am buchyaw ambechrwyt
Bychod gouyged trwyted tramgwyt
Buchet anvedret o ynvydrwyt
Beich o bechodeu nyd bychodrwyt
Bychdid[1] dall aghall aghyuarwyt
Kyn glassu vyg gwet kyn glasuet gwyt
Glessin deyerin werin wogwyt
Kyn dyuod kyunod ny kyfnerthrwyt
Kennadeu agheu yn gyuarwyt
Kyn boed ym oerglat boed ym arglwyt
Ry dalwyf yawn yn radlawn rwyt
Kan edivarwch kyfrwyt ym yessu
Wedy kymynnv ym kymhenrwyt
Kyn del ar grutyeu dagreu dygwyt
Kyn gwerydre lann nyd gwaradwyt
Edwyn uyt treul dyn trugeinmlwyt
Aduyt hoetyl hitlaw rac llaw ny llwyt
Aduwyn[2] pob gorllwyn pan dy orllwyt
Aduwyn arall pall pwyllaw eilwyt
Aduwyn met a gwlet gwledic hylwyt
Aduwyn haf hirwyn kein llwyn canllwyt
Aduwyn march penhill ebrill ebrwyt
Aduwyn ym gware gwaew ac arwyt
Aduwyn uyt ysgwyd ar deur ysgwyt
Aduwyn huysgwr gwr a gorwyt
Aduwyn gwyr terwyn taer gyuannwyt
Cad—pan uyt kedeyrn yn ymorthwyt
Aduwynach kynach kennyf boed rwyt
Keinuoli keli kalonnogrwyt

MARWNAD FADAWG AP GRUFFUDD MAELOR.

Einion Wann ai Cant.

Neud rhaid am Fadawg trengi ciwdodoedd
Gwalch cadoedd cadrfalch ri

[1] Bychydig.—Ll. C. [2] Addwyn.—Ll. C.

Digitized by Google

Neud trai calon donn dug fi
Ac neud trwydoll oi golli
O golli Madawg edgyllaeth cofion
Gwyw calon gan hiraeth
Gwawr llawr llwyddedig bennaeth
Gwae ei fro ai frodyr maeth
Maeth Madawg mynawg mynudrwydd wyrth lyw
Ac wrth lew ymorchwydd
Arf tarf terfyn ehangrwydd
Aerwr oreu pei canmlwydd
Canmlwydd ydd oedd raid ruddelwch i fod
I fad gynnhal heddwch
Gwalch brynn brenin ynialwch
Gwael nad byw byd neud amdrwch
Trwch yw'r gwr arwr ardwyad gwerin
A goreu o fab tad
Ef oedd aerllew arllwybr cad
Ef oedd arlleng pymthengwlad
Gwladoedd ni debyg glud oeddliw[1]
Ymmyd—Madawg oedd cyn heddiw
Esgor oi dud nad ydiw
Ysgor gadw ysgwyd fradw friw
Briw galch ei rodawg o ryw tymhestyl cad
Cynnoer wely diddestl
Gwr a wnair fal gwair fab gwestl
Gwyr wawr yn llawr llynn Egwestl
Diwestl[2] ei ysgor yscwynais nad byw
Hael or rhwy rygollais
Blaidd blaengar blawdd trydar trais
Trei hoeddyl ei hoed yr borthais
Porthais alar trwm tramawr odrig gwyth
Am wawr llwyth a lleithig
Am eryr gwyr gwaith fuddig
Am ior aerddor urddedig
Arddas teyrnas teyrn arfrudd cad
Tringyrchiad tra fu fudd
Trymfryd byd bod yn achludd
Traws mawr Madawg mab Gruffudd
Am fab Gruffudd lary lawch ynaid i'm ken
Nid mau wen wedd honnaid
I bob rhwyf rhwysg orddyfnaid
Diwedd nod rhuddfedd neud rhaid

EINGION WANN I FADAWG AP GRUFFUDD.

Sef yw teyrnllyw teyrnllaw Fadawg
Par enwawg pair anaw
Teyrnedd teyrn ganllaw
Teyrnas addas iddaw
Iddaw lu ganllaw geinllyw hyfag cyrdd
Cerddorion ofynag
Rhwyf ner by archer bynnag
Nid rhyw i'm ner rhoddi nag
Dinag Loegr arac eryres amwyn
Bardd gyflwyn beirdd gyfles
Dyn a'i mawl llwyr ganmawl lles
Dawn i'm rhwyf Duw ai rhoddes
Rhoddes Duw ym llyw y llafn waedlif
A'i ysgyr—ysgyrion yngnif
Rhwyd Brynaicb branes wrthgrif
Rhad o'i genniad y gennyf
Ynghynnif Madawg anghynnwys ei dorf
Ai daerfar ar Loegrwys
Rhwydd y ceidw cad am ddiffwys
Rhwydd glyw tra fo byw Bowys
Powys nen perchen parch woddef espyd
Ys bo Duw gydag ef
Rhwym cad yn cadw ei addef
Rhwyf byd ys hyfryd os ef

[1] *Neu*, edliw. [2] *Neu*, Diddestl.

MARWNAD Y LEWELYN AB IORUERTH.

Einiyawn Wann ae Cant.

Mawr dilyw detyw am dirion vrtyn
Llywelyn llyw dragon
Gosgymon gwyth drwyth drudyon
Gorparth pybyl pobyl dynyadon

Dynyadon deon dyly am y dwyn
Dolur kwyn ae kyffry
Gwr gwrt blant hydyr uolyant hy
Gwyr vraw gwir vrenhin kymry

Kymry wawr warant yr werin nyd hawt
Nid heddwch tragorllin
Aer uyrt aryf kyrt kettennin
Aruoll brwyngoll breenhin

Brenin tir rywir ryuet yt etiw
Nad eitiaw uo wynet
Namyn sarn drumein vein vet
Namyn seith drudueith droeduet

Ny met llywelyn llyw mawrgoeth wynet
Adrysset dreis anoeth
Mab duw ae duc yw gyuoeth
Mab mam meir dinam mawr doeth

Doethon lleygyon lluduryd oes anawt
Ys einym oll y gyd
Treis duw dwyn hael o an byd
Ac wedy treis duw tristyd

Tristyd am ergyd mawrgerth na bu hyn
Llywelyn llyw arberth

Digitized by Google

Mab diuei difefyl y nerth
Mab diwan eiryan iorwerth

Ioruerth essillyd aruogyon y hil
Hael gynnil gynreinyon
Gwae ni wynet orchordon
Gweled llawr ar llyw mawr mon

Monwyssyon maon mawr kynnetyf awch llyw
Awch llywyawdyr rac annetyf
Modur vur parhaus ddetyf
—— heid mur greid gretyf

Gretuawl lywelyn grym g—r ber toryf
Teruynwyd y amser
Ysgrud uud dreic feleic fer
Ysgwn ysgwyd rwyd racter

Racter y niuer naf lledneis y hil
Hael ureenhin kemeis
Gwaew dur yn yt treul —— is
Gwan ——— gwyl ual y gweleis

Gweleis yn lawen lyw meith y deruyn
Gan lywelyn ganweith
———————— kanhymdeith
Ae lu o led y anreith

Anreithwyd mab duw dewin holl wybod
Llwybyr ehang y myddin
Am eryr gwyr goreuwin
Canllaw branhes trachwres trin

Trinhei on gwron goruawr vur drallawt
O drilliw ysgwydawr
Pan gwyddawd cad vlawd vleidgawr
Pan golles gwyr mon gwr mawr
Mawr dilyw detyw &c.

EINYAWN WANN AE CANT Y LYWELYN AP IORUERTH.

Llywelyn gelyn golofyn plymnwyt
Lew—ar les beird e magwyt
Roi e wann yw e annwyt
A rac pob cadarn catwyt

Cadw dduw lywelyn lyw ongyr aelaw
E alon nyw hesgyr
Cedyrn llu cadarnllaw gwyr
Cadarnloes eiryoes eryr

Eryr mawr dewrwyr mae y delw y gall-
Na byddwn a dy helw [wn
Hard e vard vod yth arddelw
Hawd yr byt gennyt gynnelw

Hawd kynnelw uy rwyf rwyd ouec
Mordaf—rwysc mawrdon wrth garrec
Gweilch beilch balchdawn rwydlawn rec
Gwalch gwreid teyrneid tec

Tec goryw uy llyw llauyn greulawn ualch gwr
Ar y gar ae estrawn
Peryf hael o lin meruynyawn
Prud yny ddeurud y ddawn

Yth dawn gyrch gynnyrch gynneddyf Emreis wrd
O orddwy franc a seis
Llyw glyw glewdrut yth weleis
Lloegyr goelkerth llwybyr draferth dreis

Treissyaw a oruc tros deruyn ual gwr
Ar y gar ae elyn[1]
Llawch kerd mawr angerd meruyn
Llyw kat leidyat lywelyn
Llywelyn gelyn golofyn, &c.

LLYMA DADOLWCH

A Gant Einniawn Wann y Dauyd Vap Llywelyn.

Brenhin kywrenhin kywir yny dyt
Hael dauyt hawl i tir
Bolchlauyn lut am dut am tir
Beilch ae geilw balch y gelwir

Ry gelwir ar tir ar teiror prydein
Gwr vrtein gwrhyd por
Yn hawl chwyrn deyrn tut ior
Yn hael ehelaeth gyghor

Kyghor a rotaf y rwyf mon llawryt
Hael dauyt hil doethon
Bid lary bid lawch kertoryon
Bid lew a bid lyw dragon

Dragon vt dremrut dreic emreis val Prif gynnyt keuyn yr eis [prut
O neirthyad ner nenn lledneis
Ac o nerthoet kadoet keis

Na cheis vy ystwg om estygyt vr
Yn wiryon ym plygyt
Na chassa vi vawr dauyt
Ny chassa mab duw dedwyt

Dedwyt rwyf aerglwyf eurglet arderch-awc
Archaf yt yth laryet
Breinyawl hawl hylwyt orsset
Breenhin trin trugaret

[1] *Neu*, ef goreu o vab dyn.

Digitized by Google

Trugarawc dauyt tricyawt om mawr-
dawn
Uy mardeir om tauawd
Cadeu dor cor kymhendawd
Cedawl kadw vi yth gysgawd

O gysgawd dauawd da yr awr y med-
reis
Ymadrawt a duw mawr
Diwen dy uar lachar lawr
Diueuyl vt prut priodawr

Priodawr pryduawr prydein adlam gwr
Wyt goreu o uab mam
Na char a mi meith gytkam
Ac na chred guhuted gam

Nyd cam canmawl hawl hwyl gynnyt
eirchyad
Y erchi kerennhyt
Tormennawc deifnyawc dauyt
Teu glod om dyuod ym dyt

Y dyt rwyt arglwyt argledyr gorllin
llu
Y llochir pob edein
Kedawl budugawl bytin
Kadyr ryd kadw yth uryd urenhin
Brenhin kywrenhin &c.

AWDYL Y RUFFUT M. LLYWELYN.

E. Wan ae Cant.

Ket del y ruffud vud gynnan o dda
A ddyglut mor y lan
Peunoeth doeth dethol gynran
Peunyd y ryd ac y ran

Ym ran llit ogyruan llawer a archaf
A gaffaf ym naf ner
Dyn kymhen wyf ae kymher
Deu kymeint rif seithrif ser

A dan ser ny byd ac ny bu vn well
Vawr glot bell diballv
Oes ellwng bud rud rannu
Eissillyd wrth y ssyllv

Syller e hyder hydyr raen y ongyr
Vn angert a serlymaen
A braw gwayw gwisc haearngaen
A dreid val bleid yn y blaen

Bleinyat gat hwylgat haelonaeth a geidw
Heb gytuot bygylaeth
Ardwy llu llaw ehelaeth
Eurdeyrn medgyrn ae maeth

Ny maeth bygylaeth bu gelyn y freinc
Boet frawdus y deruyn
O haelon haelaf mab dyn
Hawl llu haeluab llywelyn

Mab llywelyn hael hawl gyua eirchyeit
Erchwyn greit grym tyrrua
Wyt rwyf cat cetwyr ddiua
Wyt rodyat rudeur afya

A gaffo fy llyw llaw fodyawc o vud
Ef a uyd gwasgarawc
Ar lles beird bwrd digudyawc
Ar llet byt boet hirhoedlawc

Hirhoedlawc vor gwas gwisc eurduddet
Hard—gnawt yw vard ouyget
Ny lleueir geir gorchalet
Ac ny llud cat wossud ket
Ket del y ruffud &c.

ENGLYNION

A Gant Gwgawn Brydydd i Lywelyn fab Iorwerth.

Rhuthr a ddug fy llyw llew diarswyd
Traws—tros Gymry y clywyd
Fal rhuthr ereyr aur ysgwyd
Cynon fab Cul fanawyd [glod
Rhuthr a ddug fy llyw aeth tra llyr ei
Ei glybod bu myfyr
Rhuthr gwydd glyw gwythlawn ongyr
Llyna ruthr aruthr eryr
Rhuthr a ddug fy naf nawell yw or gwyr
Nor goreu or dilyw
Rhuthr cudarn cedeirn ddistryw
Cad gyfamrudd lledrudd llyw
Rhuthr a ddug nid ffug er ffossawd fy
Llangollen ddiwarnawd [ll yw
Rhuthr didangc aerdrangc aerdrawd
Arf glyw a glywir hyd frawd
Rhuthr a ddug nid ffug ffwyr ddylyn
Bryneich—braw uddudd a ddychryn
Angeu goleu pob gelyn
Angad leiddiad Lywelyn

AWDL FARWNAD IORWERTH FAB OWAIN.

Seissyll Bryffwrch ai Cant.

Chwedl am daw dolur ei gofiain
Chweddl dirfawr dirfarch gyfrwynein

Digitized by Google

Chweddl rhyhir rhyhydr ei ysgain
Chweddl agarw marw mawrfab Owain
O newydd yn neheu a dwyrain
Yn ormodd yn armes Prydain
Llaw-wag cyrdd gwedi car dilain
Llawer cof canthudd a ddichwain
Ar ol erbylu cyrdd nid coelfain ei ddwyn
Oddyma hyd Rufain
Canys marw Ior cor cywrain
Chweddl mwyfwy garw dramwy drumain
I Faig ni bu ddadwyrain
Bychan hudd ei fedydd a fain
Oer gywasg gywisg pridd a main
Llan dutchyd[1] am glod orwyrain
Rhwyfiadur dygenrad digain
Rhwyf Arfon Iorwerth fab Ewain

MARWNAD OWEIN GWYNEDD.

SEISSYLL BRYFFWRCH AI CANT.

Duw gennyf Duw peryf perffaith
Duw dofydd Duw parchrydd parchraith
Duw gwerthfawr gwerthefin gwniaith
Duw drindawd bwyf priawd prifiaith
I edmyg dinag dinas mawrfaith clod
Cleddyfrudd yn anrhaith
Cerdd farwnad i'm rhwyf om rhwylwaith
Cwbl ddigable barable ber araith
Mur gwyndyd mad gwynfyd gwyniaith
Mab Gruffudd ced fawrfudd fawrfaith
Gwae eirchiaid erchi gossymddaith
Gwae feirdd byd a bedydd oi laith
Am borthloedd miloedd mil canwaith
Am borthi galar nwy golaith
Gwedi Owein mon mor ddiobaith cyrdd
Cerddorion mor ynt gaith
Twr dygyn diganwn oi angrhaith
Tranc or ddraig ar ddragon oddaith
Gwedi bod fy naf yn nef ym mhressent
Nid oes pryssur affaith
Gwyr Prydain ym mhryder hirfaith
Eu gweled neud gwala diffaith
Neum gorchudd gorchoddion
Neud gormail gormodd o ymddaith
Neud afrwydd neud efrydd gobaith
Neud Cymru cymriw ei chyfiaith
Cymreith gar llachar lluchryfig Arthur
Gosgordd dor am gor am gynnig
Gwasgarei gweisgfeirch mai mawrchig
Ced hyrwydd friwlwydd frwyn dyfig
Colofn clwyf nid oedd clod fenffig
Rhac traeth caer yn aer yn arfod gweilgi
Cil gwri cil wellig

[1] *Neu*, dutclyd.

Bu y gwyr cylch llyr yn llewig
Gan ei lladd or llew gosgeiddig
Rhif trychan celain o drychion camawn
Oedd cymmaint un mestig
Bar anwar wanar wenwynig
Bu estrawn i ystrad Meurig
Gwae werin Addaf addoed mab Gruffudd
Geleurudd galar dig
Dwyn Owain fwy coelfain ceinmig
Dygant graig aerddraig ar ddrussig
Oedd casnar post trydar treisblyg
Oedd castell hiriell hwyr wellig
Oedd meidrawl meddwl oedd myddig
I wan—I warad ei ddiffig
Oedd rwyf eli feirdd heirdd hirddrig
Oedd rebydd coel rydd celennig
Oedd cwyn trangc pob tra a diffig
Oedd colofn yn ofn an dyfnig
Oedd terfyn cardd oedd car ddeuddyblig
Oedd calon calan Nadolig

CAN I'R ARGLWYDD RYS.

SEISSYLL BRYFFWRCH AI CANT.

Duw rym roddwy
Rheiddun arlwy erlid cyngor
Rhodd fodd fedru
Rhif brif brydu bryddest ragor
Rhwych wych wenwawd
Rheg deg draethawd a draethitor
Rhod glod gleudaer
Ym mhedeiraer ym mhedeiror
Rhudd brudd breon
Rhos dros drychon alon elor
Rhygn dygn disgyn
Rhwysg wrysg wrysgryn wosgryn wosgor
Rhys wrys wrysiad
Rhyw lyw lychiad gad gywangor
Graid haid hygar
Grym lym lachar gwrddfar gynor
Clod gyfragod
Corf gyfarfod rhod glod gludaw
Cardd gyfarwar
Car gyfarbar gyferbyniaw
Gwanai drwy wrys
Gwanai drwy frys Rys rwyf anaw
Gwanai drwy gorf
Ynghyfaerdorf ynghyfaerdaw
Gwenydd gwrthlawr
Gwenydd aessawr osswydd gwyddaw
Gwân yn aer rain
Gwyr yn aergrain yn ergrydiaw
Gweilch yn aergrwydr
Gweilch yn aerfrwydr gweilch yn aerfraw

Digitized by Google

Coelcwydd celain
Coelfain i frain ni faith adaw
Yn llawn llunwerth
Yn lle coelferth Lloegr ddyludaw
A glyw tra glyw
A llyw tra llyw trillu rhagddaw
A thref tra thref
A llef tra llef trallan llywiaw
A barf ar farf
Ac eingl ar darf godwrf giliaw
A llyry tra llyry
A llwrw tra llwrw aerfwrw urthiaw
A llafn tra llafn
A llid tra llid tremid treiddiaw
A gwr tra gwr
A thwr tra thwr yn trachwynaw
A gwyth tra gwyth
A gwaith tra gwaith daith derfyniaw
Rhyn wyn wenwyn
Rhad tad terwyn torf ymandaw
Rhod fod falchrydd
Rhad fad fedydd—heidydd heidiaw
Rhys rhos gyffro
Rhag pyrth Penfro yn pebylliaw
Ni lefais neb
Amgylch moreb mor anhuniawg
Na thwyll na thrais
Rhag rhwyf Kemeis camp ardderchawg
Cawsant warthrudd
Gan fab Gruffudd prudd prifaerawg
Rhag twr Gwallter
Blaidd traidd trymder tra niferawg
Rhac pumieirll taer
Oedd ef yn caer yn gadfarchawg
Un iarll Cernyw
Rhac ein aerllyw eurllaw roddawg
Ail iarll Brysteu
Rhac post cadeu oedd cadwynawg
Trydydd iarll gwent
Trydydd torment torf gymrwynawg
Pedwerydd dig
Oedd iarll padrig rhac pedryddawg
Pumed iarll Clar
Rhag gwalch gwanar oedd gwareddawg
Lliwgoch tref Ual
Llid brid brenial braidd wasgarawg
Llan Ystyphan
Llyry byry boethfan llwrw bwrw beithiawg
Teulu ryn rys
Teulu taer wrys llys lliosawg
Teulu talfriw
Aessawr fflamliw rhiw rhuddfoawg
Gweli gwyar
Gwely dayar gwar gorweiddiawg
Gwerin aerlyw
Gwaith gyfeilyw gwaith gyweliawg
Gwen wlad Ewain
A bro brydain a Brycheiniawg

AWDL Y RUFFUT MAELOR.
M. MADAWC.

Llygad Gwr ae Cant.

Y syt yn argluyt eurglet ganllan
Yssaut y gynnelu ardelu vrthau
Ys da y gampeu heb guympau yn afyr-
Ysyaun dirygul oe uygythyau [dul
Grymus vthyr yn ruthyr yn anreithyau
Greddyf ddiletyf ddilesc urth gymrau
Gruffut eur dilut duylau egored
Guaur maelaur drefred ged gyfluytau
Goreu kyrchlam ym kyrchu attau
Kanyd hart y uart uod y urthau
Guraul yu y haul yn huylau y gryd
Gur hyfryd yr byd bod y danau
Nyd anamyl y vut heb orchutyau
Nyd etiu heb da dyn y urthau
Nyd anheirt yu ueirt uyrtoet uallau
Nyd annaud tafaud diuyd itau
Araf toruoet teruyn achubau
Aruyt coeluein brein bryneich dreissyau
Ar oleu ys mev myuyryau y gert
Arureit angert ongyr uriuau
Ruyf kyuir ker tir Tyssilyau
Ruythaus deus diofyn racddau
Ruysc aerlleu tryleu yn treulyau arueu
A guyr dros uylcheu yn ualch arnau
Ruyl carrec oua cauas yndau
Raud saesson lladron yn eu lluduau
Ys dir oe uareu ddifuryau pob tur
Ys anaut i ur y arueityau
Drud a glud guladoet ymandau
Doeth a choeth kyuoeth kyfunau
Duys aerguys pouys poed eityau
Detfeu teg tygu oe eurllau
Dinam ddreig dragon eitunau
Diryad cad kedeirn ordduyau
Daun yssyt yn seuyll ganthau
Duu o nef a uo nerth itau

LLYGAD GWR AE CANT

Y Lywelyn M. Gruffut. M. Ma. ap Gr. Maelor.

Hanbych well o bell bwyll ardderchawc
O duw yn gyntaf naf niuerawc
Heneuyt dedwyt odidawc dy bar
Anescor dy uar uur tormenawc
Ys byt yt arglwyt rwyt rutuoawc
Llywelyn lluyt ueirch aruawc
A chlod a goruod am geiryawc ddyffrynt
Gwrawl hawl hwysgynt hynt hirlidyawc
A rechdyr ae wyr bynt waretawc
Yt ddreic y weun wayw kyndynnyawc

Digitized by Google

Ar drewen yn boeth genhyd beithyawc rwyf
Ac ar elsmer glwyf glud uygedawc
Rugyl eryr ongyr angert vreinyawc
Rac ulaen cad cadarn dywyssawc
Ragod gynhossod kyhoetawc colofyn
Ef a dyf gorofyn hyd gaer efrawc
Mab gruffut gleifrut glod wasgarawc
Mawrddrud afael hael o hil madawc
Mawr beir kyghyweir kynuarchawc yghad
Mawretus dy wlad rad redegawc
A mi mal athro ethrylithawc
Myfyr yw ynof cof cadeiryawc
Prydaf yn ddyfnaf ytt ddeifnyawc powys
Pryduerth dy gynnwys gennhyf nerthawc
Ys keffych ys kyffuryf enwawc
Wrth dy uot uod yn gyuoethawc
Ac yn y gorffen gorffawc anrydet
Trugaret gan duw trugarawc

LLYMA DEIRAWDL

A Gant Llygat Gwr y Ruffut uab Madawc.

I.

Hanbych well ruffut ueirt uut uydked
Hael cloduawr eurwawr arwymp gerted
Hyneuyt powys peues uyged hir
Perchen gwir a thir a theyrnged
Post prydein vrtein wrt gyhussed
Pennyadur llafyndur llaw egored
Pendeuic gwledic gwlad amgyfred naf
Kawssam ny ut pennaf pan yth aned
Pan uei urwydyr eurgrwydyr aergun dyged
Yrhod ath alon pan yth holed
A thitheu yn gwychaw pan goched dy par
Ny chaei dy esgar escor lluted
Kiliaw ny uynny yr nep caled
Colofyn cad cadarnuleit lliwed
Kellennic frwythic frwythlawn gored
Kyrt—kertoryon eiduned
Ti goreu rieu rut wisc ar lled
O gywan amws ar y ganued
Ti ureiscaf mab dyn o dir cred a wn
Ym prifgyrch pryffwn praff dylyed
Gnawd yt dreic dragon ymddired
Grym ysgwn ysgwyd wyarlled
Dyuod a goruod a gwared ath doryf
Ath deruyn yn lledled
Gnawd yth lys lysseit gynnired
Gorulycheu gan valch gyfyued
A metgyrn teyrn tec haelged yn llawn
A lliaws galch doed
Llwyr y gwyr gwrawl dy weithred
Dy uod yn arglwyt eurglawr treured
Y nep ath welo wrth weled dy dawn
Y gan duw gogoned

II.

Gogonyant frwythyant fraethlew gwaewrut
Gogyflawn o dawn yw dy deurut
Gorwymp heirt dy ueirt dy uut neud adwen
Nad ydyw y dan gut
Gorawenus dreic ar dragon prut
Gwreitrwys emreis dros dreis drablut
Gwrawl hael kedawl cad lofrut arglwyt
Vn eurglod wyd a nut
Eryr teyrnet teyrneit vt
Ar fyrt kyrt kertoryon duhut
Aer yrdang kyfrang kyfrannut
Gwryaf gorofyn lloegyr ae chythrut
Aryf toruoet teruyn heb warthrut
Aruthyr goeluein brein bryneich gystut
O vertun gwawr gwychuawr dy gochrut uylchlafyn
Dy ualchlys nyd ymgut
Anwer lyw luoet dirybut
Enwawc wyr madawc uap maredut
O honawd henyw dadannut
O honaf hanpych well ruffut

III.

Dewissaf arglwyt didramgwyt dro
Dywyssawc breinyawc brynn a thyno
Da gwyr dewissaw ae dewisso ef
Gwr a gynneil nef ae nerthao
Grym erdrym aerdreic yn deffro
Gretuawl hawl hwyl gynnyt pabo
Gruffut ged ddilut a dalyo powys
Gwrtuar a gynnwys vrowys vranvro
Goruolet y uyrt kyrt ae kyrcho
Goruynt chwetyl kenetyl ae canlyno
Gwr a obryn faw heb fo vn troeduet
Nyd mawr oe drosset neb ny dreissyo
Rwysc goteith pan lwyrweith losco
Rwyf diuefyl douyt ae gatto
Ry byt urtedic a vrto uy ner
Ny chymer hyder ae adawo
Bolchlafyn lud am dud a derllyto
Balch eryr dewrwyr doryf anosco
Beilch yw y gadweilch gadarnglo maelawr
Breisclym orwytawr rotyon ymo
Cloduoraf fy naf naws a gryno
Ny byt angloduan y bann y bo
Gwiw yw clod hynod a honno tauawd
Yr aerllew parawd ae dirpero
Diflisc wisc wascawdueirt ymdro
Detueu hael wrth pawb ae holo
Dilesc eurgrwydyr brwydyr bryd ar gyffro cad

Digitized by Google

Dioual wlad a wledycho
Dinac loegyr a rac wrawl flamdo
Dewrwalch teyrneit urenhineit uro
Donnyawc yw uy llyw llafyngoch gymro
Ny dwc duw y dawn a roto

LLEMMA BYMHAWDL

A Gant Llygad Gwr y Lywelyn vab Gruffud.[1]

I.

Kyuarchaf y dduw dawn oruolet
Kynnechreu donyeu dinam vawret
Kynytu canu canyd ryved dreth
O draethawd gyuannet
Y uoli uy ri rwyf arllechwet
Rutuoawc vreinyawc o urenhinet
Ryuyg ut kessar treisuar trosset
Ruthyrlym grym gruffut etiuet
Rwysc urwysc ureisc o ureint a dewret
Rut bareu o beri cochwet
Ryw itaw diryaw ereill diret
Rwyt galon golofyn teyrnet
Nyd wyf wr gwaclaw wrth y goclet
O arglwyt gwladlwyt glod edrysset
Nyd newidaf naf vn awruet a nep
Aneprwyt dagneuet
Llyw yssy ym ys amyl anrydet
Lloegyr diua o diuefyl uonhet
Llywelyn gelyn galon dachwet
Llary wledic gwynuydic gwynet
Llofrut brwydyr brydein gywrysset
Llawhir ualch gwreitualch gorsset
Llwry hylwyt hael arglwyt eurglet
Llew kemeis llym dreis drachywet
Lle bo cad uragad uriwgoch rysset
Llwyr orborth hyborth hep gymwet
Gnaws mawr draws am ardal dyhet
Gnawd itaw treityaw trwyddi beruet
Am y wir byt dir or diwet
Amgylch dyganwy mwyfwy y met
A chilyaw racddaw a chalanet creu
Ac o duch gwatneu gwaed ar darwet
Dreic aruon aruod wythlonet
Dragon diheueirch heirtveirch hartet
Ny cheif seis y dreis y droeduet oe vro
Nys oes o gymro y gymrodet

II.

Kymrodet uy llyw lluoet beri
Nyd oes rwyf eryoes aer dyuysgi
Kymro yw haelryw o hil Beli hir
Yn herwyt y broui
Euruut ny olut olud roti
Aeruleit arwreit o eryri
Eryr ar geinwyr gamwri dinam
Neud einym y uoli
Eurgoryf toryf tyryoet o loski
Argae gryd greidyawl wrhydri
Arwr bar taeruar yn torri cadeu
Cadarnurwydyr ystoui
Aer dalmithyr hylithyr haeloni
Aryf lluoet eur wiscoet wisci
Arwymp ner hyder hyd teiui uetyant
Ny vet nep y gospi
Llywelyn lloegrwys ueistroli
Llew breinnyawl brenhinet teithi
Llary deyrn kedyrn yn cadw gwesti kyrt
Kertoryon gyflochi
Koelvein brein bryneich gyuogi
Kelennic braues berthles borthi
Kilyaw ny oruc yr caledi gawr
Gwr ehofyn y gyni
Parawd uyt metyant met beirt ym ri
Pob kyman darogan derui
O bwlffort osgort ysgwyd gochi hydyr
Hyd eithaf kedweli
Kan gaffael yn da dra heb dregi
Gan uab duw didwyll gymodi
Ys bo y diwet dawn berchi ar nef
Ar neillaw krist keli

III.

Llyw yssyn synnwyruawr rihyt
Lliwgoch y lafnawr aesawr uswyt
Llyw deifnyawc llidyawc lledled uyt y blas
Llwyr waeth yw y gas noe gerennyt
Llywelyn gelyn gal ouyt
Llwyrgyrch darogan kyman keluyt
Ny thykya rybut hael rebyt racdaw
Llaw drallaw drin wychyt
Y gwr ae rotes yn rwyf dedwyt
Ar wynet arwynawl dreuyt
Ae cadarnhao ked hywlyt yn hir
Y amdiffyn tir rac toryf osswyt
Nyd anwiw nyd anhof gynnyt
Neud enwawc varchawc ueirch gorewyt
Y uod yn hynod hyneuyt gymro
Ae gymry ae heluyt
Ef diueiaf naf ry wnaeth douyt
Yn y byd o bedwar defnyt
Ef goreu rieu rec ouyt a wn
Eryr suawtvn aer gyfludwyt
Cad a wnaeth cadarn ymgeryt
Am gyuoeth am gefyn gelorwyt
Ny bu gad hwyllyad heuelyt gyfred
Er pan vu weithred weith ar deryt
Breisclew mon mwynuawr wyndodyt
Brynn derwin clo byddin clodryt
Ny bu ediuar y dyt y kyrchawt
Kyrch ehofyn essillyt

[1] I Lywelyn ab Iorwerth, medd Ll. P. P.

Digitized by Google

Gwelei wawr ar wyr lluossyt
Ual gwr yn gwrthlat kewilyt
A welei lywelyn lewenyt dragon
Yg gymysc aruon ac eityonyt
Nyd oet hawt llew aerulawt lluyt
Y dreissyaw ger drws deuvynyt
Nys plygawt mab dyn bu donyawc fyt
Nys plyko mab duw yn dragywyt

IV.

Teruysc taerllew glew glod ganymddeith
Twryf torredwynt mawr uch mor ddiffeith
Taleithawc deifnawc dyfynyeith aberfraw
Terwyn anreithyaw ruthyr anoleith
Tylwyth frwyth fraethlym eu mawrweith
Teilwng blwng blaengar ual goteith
Talheithawc aruawc aerbeith dinefwr
Teilu huysgwr ysgyuyl anreith
Telediw gad gywiw gyfyeith
Teleto balch a bylchlafyn eurweith
Talheithawc mathraual meith yw dy deruyn
Arglwyt lywelyn lyw pedeiryeith
Seuis yn ryuel diymgel deith
Rac estrawn geneddyl gwyn anghyfyeith
Seuit brenin nef breinyawl gyureith
Gan eurwawr aerbeir y teir taleith

V.

Kyuarchaf y duw o dechreu molyant
Mal y gallwyf oreu
Kloduori or gwyr a geiryeu
Ym penn y pennaf a gicleu
Kynnwryf tan lluch uaran llecheu
Kyfnewid newyt las uereu
Kyuaryf wyf o rwyf rut lafneu yg gnif
Kyuoethawc kynnif kynulaen cadeu
Llywelyn nyd llesc devodeu
Llwybyr ehang ehofyn uydd meu
Llyw yw hyd gernyw aed garnet y ueirch
Lliaws ac kyueirch kefei nyd geu
Llew gwynet gwynueith ardaleu
Llywydr pobyl powys ar deheu
Llwyrwys caer yn aer yn arueu
Lloegyr breityaw am brut anreithieu
Yn ryuel frwythlawn dawn diameu
Yn llat yn llosgi yn torri tyreu
Yn ros a phenuro yn rusuaeu freingc
Llwytedic y eingc yn lluyteu
Hil gruffut grymus gynnetueu
Hael gyghor wrth wrth gerteu
Hylathyr y ysgwyd escud bareu gwrt
Hylym yn kyhwrt kyhoed waedfreu
Hylwry vwry uar gymell tretheu
Hawlwr gwlad arall gwledic rieu
Hartet o uonet uaen gaereu dreisdwyn
Hirbel ual flamddwyn y flamgyrcheu
Hwyluawr dreic dragon gyueteu
Heirt y ueirt yg gylch y uyrteu
Hylithyr y gweleis dyt goleu y uut
Ae uetgyrn wirodeu
Iddaw y gynnal kletyual cleu
Mal arthur waew dur y deruyneu
Gwir urenin kymry kymreisc donyeu
Gwrawl hawl boed hwyl o deheu

DADOLWCH I LYWELYN FAB IORWERTH.

Elidir Sais ai Cant. O L. E. D.

Gnawd yr yfawdd glyw gloyw win—o fual
O fuarth buelin
Gnawd cathleu cogeu cyntefin
Gnawd y tyf tywys o egin
Gnawd y doeth cyfoeth cyfyewin
Ni nawd nid llonydd a llwyfin[1]
Hiraeth am ry wnaeth rewin
Braint brodyr gwellwyr gollewin
Broder de braw aele elin
Duw a mair a chwair yn chwerthin
Chwerthid bryd o bryder chweurin
Dothyw llew a lluchyg gorddin
Detholwalch buddugfalch byddin
Llywelyn llyerw freyenhin
Llary ddefawd llyw gwyrddrawd gwydrin
Nid wyf gynnefawd gynnefin amchwyf
Ni rybum gerddennin
Edrych cyrdd cerddau Taliessin
Edrych ni mor wyf eddein
Ry ddarfod brau gyfnod Breiddin
Ry ddywawd oi farddwawd Ferddin
Cyssul ath roddaf oth rin wyd goreu
Gorofn tra nierin
Ystyrych pan dreisych dros ffin
Ystwng pawb hyd ben ci ddeulin
Bydd wrth wann gyfran gywrenin
Bydd iawn llary[2] wrth gorddau iownllin
Bydd wrddrud aer ddylud ddilin
Dilein Loegr a llwgr oi gwerin
Trugaredd ath fo oth feinin gaerwedd
O garu Duw ddewin

Kyngogion or Dadolwch.

Llywelyn hyddyn haedd am par cywlad
Cyfluddion Udd kessar
Om rhoddud rwysg ufeliar
Da rodd dy fodd heb dy far
Dy far Llywelyn a fu fawr i drwm
Ei drymed am diddawr

[1] *Neu*, allwynin. [2] *Neu*, iownllary.

Digitized by Google

Eurdreth o drymyn pob llawr
Aerdrangc gwr ieuangc gwriawr
Gwr gwraf gorsaf gwersyll Afarwy
Ei fareu am erchyll
Aerflawdd Lloegr lluoedd erfyll
Arfrudd er cyhudd nim cyll
No cholled alaf elw freuner om tal
Tebygach ym lawer
Heb eisieu neb neuom[1] ner
Oes wogawn[2] hwyldawn haelder
Haelaf oedd Fordaf ath fawrdad am ged
Nym gedynt arallwlad
Eryf llu arwr lleiddiad
Eryr ar gedwyr nam gad
Nam gad i wybraw eb obryn dy far
Oth fawr ehang derfyn
Glew llawr cenedl fawr Eerfyn
Glyw liwelydd Lywelyn

ENGLYNION MARWNAD

EDNYFED FYCHAN A THEGWARED AP IARDDUR. ELIDIR SAIS AI CANT. O L. E. D.

UWCH ben bedd newydd Ednyfed y bum
Ym bu deigr hyd arffed
Cymraw Lloegr cymrwyn lliwed
Cyman ced wychran weithred
Gweithred Tegwared gynt y gweryd llawr
Llawen beird oi wynfyd
Gnawd oedd ei wayw yn waedlyd
O waedlan rhuddai wan rhyd
Rhodwyt ar gymryd oedd ar gyman llu
Llary Ednyfed fychan
Oedd Bann Gawr am ben garthan
Pan gafas aerwas eurwan
Erwan ym galar galan hyddfref ddwyn
Meu ei ddwys ddioddef
Tygiant eidduniant addef
Tegwared Ednyfed nef
Nodded nim rhodded rhag rhysgyr arfeu
Arfod Cai a Bedwyr
Yngorofn trai trais fynyr[3]
Y gwriawr cadwawr cedwyr
Om cedwyr lary ni lawag daer
Duw a wyr eu manag
Gwresaic[4] pybyl pobyl ofynag
Gwers y mal arall y mag
Or a fag daear hi ai dwg ai phlant
Ai phlaoedd am gorllwg
Bu ron ym am dragon drwg
Dreigioedd amlaen oedd amlwg
Oedd amlwg aerlladd cyn orllen gwyddfedd

[1]*Neu*, neuo. [2]*Neu*, gwogaw. [3]*Neu*, nynyr. [4]*Neu*, gwresain.

Fal gwyddfid cylch gwrysgen
Glyw parchfawr ameu perchen
Ai peirch Duw dofydd uch ben
Uch ben ys———

AWDL MARWNAD HYWEL AB ARTHEN.

ELIDIR SAIS AI CANT. O L. E. D.

HOED an cyferyw cyfarwydd
Yw duw am ein diheurwydd
Hoeddl dewrwr can deryw ymgwydd
Hydr ei wir am ei waradwydd
Neud oerfedd haulonedd hylwydd
Hylawch cerdd oedd ef yngherthrwydd
Neud araf hywyl peri parodrwydd
Pur wohen diben dibechrwydd
Cyn tewi rwyu tywarch glaswydd
Gloes angeu nid anghyfarwydd
Yspaid hir haelon yn ei orllwydd
Yspyddawd oes barawd barthlwydd
Ys bwyf yn oed dyn dengmlwydd ar hugain
Rhag deulin fy Arglwydd

MARWNAD

A GANT ELIDIR SAIS I RODRI AP OWEIN. O L. E. D.

DA ym goreu Mair fal yn maeth culwydd
Celfyddyd wasanaeth
Colofn nef nestig meidraeth
Meidradur llafur pob llawnaeth
Lleha fi fy rhi yn rhyolaeth nef
Ith nodded frenhiniaeth
Bendigws Dews dialaeth
Diwolo ei weledigaeth
Y pum torth ar pysg pysgaduriaeth gwyr
Gorober ehelaeth
Cyfran deg ei dygiaw a wnaeth
Cyfri llu llydan o bennaeth
Cyfraithgar ni gar neginiaeth[1] cyfren
Cyfryw seint yn lywedyddiaeth
Cyfoethau fy rhen nis rhydraeth tafawd
Tan awyr ny hiraeth
Hir ydd wyf oddnwyf yn alaeth
Gwae brydain am briodoriaeth
O golli rhodri neud rhygaeth eirchiaid
Am parchai llu meddfaeth
O golled ym galled mawrwaeth

[1]*Neu*, negyfiaeth, *neu* ueginaeth.

Digitized by Google

Gallas drais diredd catraeth
Rhoddiad mad ym prydoedd pan aeth
Rhoddi seirch a meirch marchogaeth
Echwng Lloegr lledgynt farwolaeth
Och Dduw a ddaw ef etwaeth
I ystwng treiswyr treiswriaeth cynnygn
Ynghynif pryssuriaeth
Dyn yn fyw ni fedd oi arfaeth
Duw a fedd oi fuddugoliaeth
Ernywaf gallaf edgyllaeth ir gŵr
Am gorug hynafiaeth
Arglwydd nef nodded ddarparaeth
Argledr hwn ith arglwyddiaeth

ELIDR SAIS I DDUW.

O L. E. D.

Rhaid yw ym dillwng tylluedd pressent
Canys pryssyr ei hoferedd
Rhedais o bechawd nid bychodedd
O buchiant trigiant i'm trugaredd
Trindod am dycco o'm dygnedd[1]
I'm dogn eidduned wared wiredd
Teirffordd y deuant etifedd ar Dduw
Yn y ddyfydd pawb i'r frawd gyhedd
Uchaf gwyry achaws gwirionedd
Llwry gwyrdawd cyboedrawd[2] rhinwedd
Ac ail yw priawd enw pruddedd
Tros fwyniant trigiant trugaredd
Tri da an goreu trydydd iw adaw
Edifeiriawg da Dwy nyw gommedd
Gomeddws Efa afal ddiwedd
Afar fu iw char ei chywryssedd
O Ddofydd y traethaf trwy gyhydedd
O Iessu y traethws iossedd
Am doethdwy[3] Dafydd am dudwedd yr
Israel
Oesran y delwy i dangnhefedd
Dydd y parcher rhai yn rhagyrwedd
Y perchir eraill y parch argledd
Cynadl a wna Crist wedi crogwedd
Cynnadloedd pobloedd pawb i'w orsedd
Cymhennaf yw i ddyn cyn ei ddiwedd
Cymmodi a Duw cyn mud ym medd
Cymryd oedd einym cymodlonedd cwbl
Cyn cablu o Ddw ar ein buchedd
Pechu yr digonsam o gam garedd
Am gyrwyf drindawd dy drugaredd
Messur a ddodir ar bob maswedd
Moesen ai dywawd a Duw ai medd
Goreu yw i ddyn diw ynyd peri
Periglawr ei gymryd
Canys goreu Duw diwyd
Gwared plant rhag pla a thristyd

[1] *Neu*, diguedd. [2] Brawd.—Ll. C.
[3] *Neu*, dothyw, doethyw.

Gwr darpar y dirprwy lu byd
Garawys cymmerth pwys penyd
Dirfawr fu o feddwl ympryd
Dirwest Duw bu deugain pryd
Am Ddiw merchyr y brad dybu bryd
iudas
Bredychu ein yspryd
A difiau ynn dyfu ledfryd
Daly Iessu managu mwynglyd
Duw gwener bu crau bu creulyd
Crog ein tad an creis i gyd
Gwnawn erddaw arddewl[1] enenyd
Gwnaeth bob rhyw yn fyw oi febyd
Duw Sadwrn ys aeth ys eithyd ym
medd
Maddeuaint anhyfryd
Trannoeth y goreu ail gwryd
Gwirfab Duw dangos ei fywyd
Duw Sul dwysaf cof awr y cyfyd haul
Cyfodes oi weryd
Chweddl mawr an deffry nid ef dyffryd
Deffro Crist celi ein celfyddyd
Culwydd an goreu ni ac an gweryd
Argleidraid fab rhad ryhyd o garchar
Bu ef a gyrchws ei arfeddyd
Dug mab Duw o dân ac ergryd
O oerwern Uffern wern wechlyd[2]
O gyffro daear o gyffryd
O garchar anghlaear anghlyd
Aml syrthiasant blant oi blegyd
Am greawdr ai grog yn waedlyd
Wyth brifwyd y sydd ys enbyd
Or wyth gwyth gwaethaf syberwyd
Rygelwir fy naf can gan naf gennyd
Galwaf difro pob dyfryd
Ni bydd dadwoddeu dedwyddyd mab dyn
Gan fab Duw oi wynfyd
Yn oleu ys bo bu fy anwylyd[3]
Ar nef ar nawdd Duw[4] ai ddifryd

[1] *Neu*, arddelw. [2] *Neu*, gwecklyd.
[3] Ys bo yn anwylyd.—Ll. P. P.
[4] Ar nad oedd duw.—Ll. P. P.

ELIDR SAIS A GANT YR AWDL HON I DDUW.

O L. E. D.

Dir fydd ym brofi cyd coed breuawl byd
An bedydd anianawl
Duw Iewin breyenhin breiniawl
Breiniawg wyd bro gadwyd gedawl
Llehaa fi gan llu bedyddiawl
Nam llea yn lle engiriawl
Nam gossod om gosseb fydawl
Yn gosson dyniaddon dyniawl

Digitized by Google

Crist a ddaw yn war yn wrawl dyddbrawd
Ir dirprwy presennawl
A fo da ef gelwir dwywawl
A fo drwg a drig yn ddidawl[1]
Yn nhaerdan affan uffernawl
Uffern dywyn[2] ddyfnas ei chanawl
Llawer un a ddaw eneidiawl yn gwasg
Yn gwisgoedd corphorawl
Mau ddyddwyn morwyn ymeiriawl
Mair a phedr Maria a Phawl
Meu adrawdd ymadrawdd meidrawl
Udd meidriad medrwyd o waddawl
Y gwr a oreu awyrawl ednaint
Ac adneu daearawl
Erglyw fi arglwydd canhwynawl
Erglywed gwawr nyned[3] nefawl
Tu y bwyf y bo dy ganmawl
Tud yspryd an tad ysprydawl
Ir tad cyfarchaf rhwydd af fy rhen
Ac ir mab ar yspryd gloywbryd glân
Nid trawdd im cofiau can ym cyfun
Nid rhaid yn amau llyfrau llen
I Crist y canaf ar fraint canon
Ceinwawd om tafawd ar draethawd drwn
Llathraid fy marddair wedi merddin
Llethrid a berid o beir awen
Bar ochel uchel uch engylion
Bardd fyddaf i Dduw hyd tra fwyf ddyn
Archaf nawdd mab mair crair crededdun
Creawdr ymerawdr llywiawdr llawen
Rhac oerwern gethern Uffern affan
Affleu a nodeu lle annoddun
Lleha fi Dofydd huenydd hyn
Llawer a wna Duw ir dyniadon
Rhwyf nef a daear rhac taerfar tan
Y rhwng dy ddwylaw rhac dy ddeulin
Gorugost wormes nith warafun
Gorfawr Dduw gorfod o Iuddewon
Am fedd Crist creawdr cred ysangen
Ys angraiff angred yn ei gylchyn
Tros elfydd yn byd bid yn erwan
Trais Ierusalem gan sy ladin
Ac ail dirglais drais draw a ddygen
I'm ddigawn galar om car cadcun
Dwyn Dofydd oi du ac oi dirion
Dyfrydedd dyrawr hil mawr maelgwn
Hyd ymdeu gwynedd am ei gwynfan
Neud amddwll awyr neud hwyr hinon
Gallaf ith garaf ith gaer urdden
Gellid pob defnydd froydd frenhin
Can wyd tri nid rhaid yt amgen
Can wyt Dau pell goddeu ac un

DIWEDD.

[*Mae yr awdyl yn dechreu yn* tu dal. 244 *yn ddarn o hon, neu y gwrthwyneb.*]

[1] Ddhawl.—Ll. C. [2] *Neu*, ddofn.
[3] *Neu*, nyfed, fyned.

ELIDR SAIS A GANT YR AWDL HON I DDUW.

O L. E. D.

Mawr o wr ei ddawn a ddyfu ym rhyd
I fryd mab kwas Mair o Iesu
Mad ganed ei fronged oi fru
Oi freiniawl ganmawl gynnyddu
Ef yn llwyr an gwyr ef an gorwu
Ef goreu gorwyrain a fu
Ef wnaeth daear cyn dywu i fron
Fry o nef i'n canwu
Ef gwnaeth haul hwylfawr lewychu
Ef gwnaeth lloer a llewych or du
Ef gwnaeth trai a llanw a llwyr feddu byd
A bydoedd wledychu
Mor gyfiawn ei ddawn ddarparu
Mor ddigwl i feddwl fynnu
Mynnesynt fradwyr fredychu Crist
Creulonedd heb allu
Rygellynt galleu anghredu
Yngryd byd ryhyd ryfeddu
Gwnaetham nam arygam rywu
Rhyfeddoed rhyfedd ei adu
Ceisiaw rhag culwydd celu
Plant Addaf rhag addef i bechu
Ac Efa ac ef ai gwybu
Gwybid Duw gwybod a ddarfu
Goreu ym o'm rheen rhagfeddu
Rhwydd araith o brifiaith brydu
Pryddestawd wawd or trindawd traethu
Cymmhennaf yw ynn cymmhennu a Duw
Diwydwr ym nerthu
Nerthoedd gwyth gweithredoedd am bu
Gwaith dedwydd yw dadolychu
Cyn cystwng clwyf cyfrwng claddu
Cyn gweryd gorober digu
Cyna nnaws tywaws tywarchu fynghnawd
Tywarchen o bobtu
Bwyf gwas Duw cyn nom gostegu
Gwst angen angeu riallu
Bwyf unfod wossod wassau
Oe weision iw wasanaethu
Am dyfynno Duw ym dyfynnu nef
Ar ei nawdd ai deulu

AWDYL DDUYVAUL.

Elidir Sais ai Cant. O L. P. P.

Brenhin gogonhet breinyaul y ueithret
Ny cheit oe barthret na phlet na phla
Pei na unel —— hei vegys y harchei
———— rei ryvaur draha
Torri ygguahardon a chynnal lladron
A threissau gueinon gun nath dykya
Druc vyd or diued dirper y gamued
Druy valch oer reuued ryvic nyt da
Ystyr di enuir heruyd a treithir

Digitized by Google

Gan dduu ny cheffir dim cynirha
Eithr guiryoned a guâr tangneved
A guir drugared val y gueda
Edrych dy vuched kyn myned ith ved
O gunaethost gamued na ryveda
Bot yn dir talu ger bron yr Iessu
Lle y guelo trillu y trallaut a una
Guae i'r saul a gredan os camued a unan
Yr tuyll nyt truan a divlanna
Ac ny medylio a ruy dirpero
Y ruyf a gaffo nyt ymgoffhâ
Cyt boet gyvanned bydaul gymmyrred
Guledd guneir enrhyded uned a una
Gueleis Lyuelyn luoed eil Mervyn
A chymry tervyn yn y tyrva
Gueleis bennaetheu guyned a deheu
Colofynnan cadeu cyd orsedfa
Gueleis uyr yn trin a meirch mysterin
A guin a guerin a guaruyva
Gueleis liossyd a chyved beunyd
A byt ar gynnyd gynnif guyrda
Hynny aeth heibyau mal ymchoel dylau
Mae paub yn adau oet dibarha
Ny cheiff cyvoethauc vot yn hir hoedlauc
Vuy no chynwinauc na chynhenna
Ystyryeit pan vo rac poeneu a gro
Ba beth a geisso beth a gassa
Keisset pob detuyd y uled ny dervyd
Lleuenyd llonyd ffyd a ffynna
Na cheisset hocket truy gam gyhudet
Nef yn y thecket kan nythyckya
Pan luyr vedylier penyt pryt pryder
Pan gam edyllder over Eva
Nat oe gammoed ef yd aeth Argluyd nef
Y pren diodef edyl traha
Guae nyt mat anet bechodaul ueithret
Tosted vyd guelet goluc luyrdra
Dangos ffrouylleu ae holl archolleu
Ae gethreu ae greu ae groc a una
Hynn a unaethum i beth a unaethost di
Med Crist Celi rhi reid oed yna
Bod gleindyt paraut yn erbyn Duydaut
Rac trallaut pechaut devaut diva
Guae uynt y kebydyon ar hocket dynyon
Ac camvedylyon nyt adola
Guelet eu madeu dros eu camuedeu
Yn uffern boeneu benyt gudva
A guelet mynet i nef ogonet
Y saul a gaffet ar gyffurf da
Y gau leuenyd y uled ni dervyd
Yn dragyuyd ryd rat gymanva Amen.

AWDL I DUW.[1]

Elidir Sais ai Cant. O L. P. P.

Er mab cyfarchaf ruydaf vy reen
Ac yr tat ar yspryt gloyubryt glan

[1] Ac i gofio Angau Dafydd ap Owain Gwynedd dybygwn: ebai E. Evans.

Nyt haud yn kofyau kan ym kyvun
Nyt reit ym ammeu llyvreu llen

Y Grist i kanaf arureint kanon
Keinuaut om tavaut ar draethaut drun
Llathreit vy mardeir uedy Myrdin
Llethrit a berit o beir awen

Barochel uchel uuch Engylyon
Bard a vydaf i Duw tra vuyf dyn
Archaf un mab meir creir credadun
Creaudyr amheraudyr llyuyaudyr llauen

Rhac oeruern gethern Uffern aphan
Afleu anodeu lle anodun
Lleha vi Dofydd huenydd hyn
Llaur a una duu yr dynyadon

Rhuyf nev a dayar rhac taerfar tân
Y rug dy deulau rac dy deulin
Gorugost ormes nych warawn
Gorvaur Duu gorvod o Idewon

Am ved Krist creaudyr nef ys aghen
Yr agkreiff agkret yn y gylchyn
Tros eluyt ynvyt yn erwan
Treis sersin pan Sylatin

Ac eil dirgleis treis trau a Dygen
Ym digawn galar am kar katgun
Duyn Davydd oe dud ac oe diryon
Dyvryded dirvaur hil maur Maelgun

Nyt ynteu Guyned am guynfan
Neut amdull auyr neut huyrmon
Gallaf yth garaf yth Gaer urden
Gellit bop devnyd vroyd vrenin

Kan wyt tri nyt reit itt amgen
Kan wyt deu pell godeu ac un

II.

Reit yw ymddillung tyllwedd
Pressent canys pryssur y hoveredd
Redeis o bechaut nyt bychodedd
O vuchant trigyant ym trugared

Trindaut am dyeko om digued
Yn dogyn eiddunet waret wired
Teirfford y deuant etived an Duw
Yn y dyvyt pawb yr vraut gyhedd

Uchaf guyry achaus guiryonedd
Llury guyrdaut kyt boet braut rinuedd
Ar eil yu priaut enu pryded
Tros vuynyant trigyant trugared

Tri da angoreu tryded yw[1] adaw
Ediveiryawc da Duy[2] nuy gommed

[1] *Neu*, ir. [2] *Neu*, Duw.

Digitized by Google

Gomeduys Eua aval diwed
A warvu wychar y chywryssed

O Davyd y traeth truy gyhyded
O Iessu y traethwys Iossed[1]
Am doduy Dofydd amdudued
Yr Israel oresan y deluyf y dangnefed[2]

Vyd y parch rhei yn rhagyrwed
Y perchir ereill y parch Argled
Kynnadyl a wna Krist wedy crocwed
Kynnadloed pobloed paub yw orsed

Kymhennaf yu i ddyn y diued
Kymmodi a Duw kymmut ymed
Kymryt oed einym kymotloned
Kwbyl cyn o cablu Duw ar aubuched

Pechu yr digonasam o gam gared
Am gyruyf drindaut drugared
Mesur o dodir ar bob maswed
Moesen ae dywawt a Duu ae med

Awdyl ar ei phen ei hun yw o riv II. *o hon yn.* Ll. E. D. *ac yn dechreu val hyn—Rhaid yw ynndillwng tylluedd presseut— Canid dim (ym) prysur ei hoferedd.*

Duw Sul duyssaf kof aur i kyvyt heul
Kyvodes oe ueryt
Chuedyl maur an deffry nyt ef deffryt
Deffro Krist Keli ankelvydyt

Kuluyd an goreu ni ac an gueryt
Argleitryat vab rat ryhyt
O garchar bu ef a gyrchuys y arvedyt
Duc mab Duu o dan ac ergryt

O oerwern uffern wern weglyd
O gyffro daear o gyffryt
O garchar angklaear agklyt
Aml syrthiassant blant oe blegyt

An greaudyr ae groc yn waetlyt
Wyth brifuyt y syd ys enbyt
Orwyt guyth guaethaf syberwyt
Galwaf vy Naf can gannaf gennyt

Ni byd daduodeu deduydyd mab dyn
Gan vab Duw oe wynfyt
Yn oleu ys bo yn anuylyt
Ar nef ar nad oed Duu ae diffryt

E. Sais.

AWDYL I'R GARAWYS.[3]

O L. P. P.

Goreu yw y dyn div ynyt peri
Periglaur y gymryt
Canys goreu Duw diuyd
Gwared plant rhac pla a thristyt

Gwr darpar y dirpruy llu byt
Garawys cymmerth pwys penyt
Dirfaur vu o vedul impryt
Diruest Duu bu deugeinpryt

Am Duw Merchyr brat dybu bryt Idas
Bredychu yn yspryd
A difieu yn dyvu leduryt
Daly Iessu managu muynglyt

Duu guener bu creu bu creulyt
Croc an tat an treis y gyt
Gunaun yrddau ardelu enenyt
Gwnaeth bob rhyw yn vyw oe vywyt

Duu Sadwrn ys aeth ys eithyt ymedd
Maddueint anhyvryt
Trannoeth y goreu eil guryt
Guiriaw Duu dangos y vyuyt

[1] *Neu*, i ossedd.
[2] Am doethdwy Dafydd am duedd yr Israel—Oesran y delwy i dangnhefedd.

AWDL I DDUW.[1]

O L. P. P.

Gogonaul Argluyd gogonaul
Gogonet vrenin Deuin duyaul
Differ vi vy ri ruyf ysprydaul
Deui Argluyd bu drigaul[2]
Divei dat rac brat breuaul gymlegyt
Dygn enbyt benyt boen uffernawl
Donyauc didrist grist groes rinuedaul
Didlawt ynguaraut dyd guenerаul
Diuyt luyd aruyd eiryaul ydyttuyf
Na buyf arnaf[3] ruyf ruym engiryaul
Arbennic lyuyaudyr brynyaudyr breinyaul
Erbynieist llyuieist llu bedydyaul
Erbyn vi vy llyu yn lle dedvaul
Guyrtheu yr dy dost gethreu ath dyst gythraul
Argluyd Nef a llaur guaur guerinaul
Ardeluaf o'th nawd rac taud tanaul
Eiryf gynnuy[4] gorduy angerdaul Uffern
Oer hagyruern gethern gaethraut varuaul
Yr dy gur dolur modur meidraul
Argledyr gogonyant guarant gwraul
Erglyu dic tlaud[5] yn gnodaul erchi
Trugared itti fy rhi reuvaul[6] E. Sais.

[1] Gualchmei *a'i cant, medd rhai.*
[2] Dewr arglwyd hylwyd hael budugawl.—Ll. D. D.
[3] Arnad.—Ll. D. D.
[4] Gymwy.—Ll. D. D.
[5] Tlawt gnawt.—Ll. D. D.
[6] Roduawl.—Ll. D. D.

Digitized by Google

MARWNAD CEDIFOR AP GENNILLIN.

Llywelyn Fardd ai Cant. O L. E. D.

Cedifor eurgorf o Argoed pan oedd
Arf cyhoedd cyn addoed
Ynghydwedd gyfedd gyfoed
Ynghydfoes eirioes erioed
Erioed i'm dyfu dyfal dreth angau
Un diau diameth
Hoedl breyr breuawl o beth
Bron wala ei wahalieth
Gwahalieth wosgedd wasgawd prydyddion
Pryderus ywn defawd
Fy ngherdd yn ôl fy ngheudawd
Ynghaniad marwnad mor nawd
Mor nawd i'm dyfu diofaeth gofion
Y tirion oed hiraeth
Yn cwynaw braw breuolaeth
Breyr breenhin a faeth
Magyssai erfai ar ruddion trydar
Trydy ran fy nghofion
Edlid hil gwythlid gwaethlon
Edlaes maes wedi maon
Maon Meirionnydd mor ddihaidd eich bod
Heb arfod heb aerflaidd
Ac eich byd byth ar ddiwraidd
Mal y bydd beinw wedi baidd
Wedi Cedifor cad farchawg a saif
Sefid Duw gan Fadawg
Hirwalch balch bwlch ei rodawg
Hil hoedliw boed hir hoedlawg
Hoedlfyrrion haelion hil Bleddynt
Trwm arnaf eu lletcynt
Fal y deryw y derynt
Fal y derfydd gwydd rhag gwynt
Gwen ysgor Feirion Feirionydd hygar
Ai hygor gyweithydd
Hoed a'ch dwg ŷch digerydd
Haid heb fodrydaf hu fydd
Ni hu wyf lawen o lawer achaws
O achwyson pryder
Am ynghof ynghwyn ofer
Am ynghymmwyd ynghymer
Cymmerais i aur a'i ariant attaf
A'i atteb ardduniant
Ni'm oes nawdd rhag cawdd coddiant
Nid oes neb yn y bu gant
Ni bu digyflu digyfludd am rodd
Am rwydd fodd am rwyddfudd
Tad mad magawd gwawd gwaywrudd
Tad maeth myged Maredudd
Maredudd gardd gudd gerdd gor gynnifiad
A fu dâd y dûd îor
Neud gwydd-fedd gwedî gwydd fod
Neud gweryd cyd Cedifor
Cedifor eurgorf &c.

LLYWELYN FARDD A GANT YR AWDL HON

I Ywain ap Gruffudd ap Gwenwynwyn. O L. E. D.

Clod ysgain Ywain clod ysgain
Ysgwyd ddrud dylud dyliffain
Clwyf iddaw ni ddaw ni ddamwain gorofn
Cleu eofn golofn aur ei goelfain
Clud gamlan cynran ofil cynrain
Mal cludno eiddin prif gyfrin prain
Cler ysgwn llafndwn orofn Llundain lawr
Arwr mawr[1] prydfawr warant Prydain
Aer bybyr eryr dewrwyr dwyrain
Aer-gyfrwy gyfrwydd orwydd arwain
Arwydd na elwir yn eain feddiant
Arddelwawg hydd gant cwbl foliant cain
Erddrym ced wychrym cadoedd achwrain
Urddud ni blygud yn awr blygain
Wrth ofwy arlwy eurlain teyrnedd
Eurgledd gwr gywedd gwyar gywain
Mab Gruffudd didyb Udd dadiain
Myfyr nad didraul molawd didrain
Wyr Gwenwynwyn wyn a wna rhain gorpheu[2]
Bleiddau y gogen[3] ain ei gigwain
Ef Nudd ced ddiludd cedyrn ddilain
Eur-frenhin cywrennin cywrain
Ef ddeddfau gorau goradain cenedl
Pan ddoeth cychwedl am lwyth Cichwain
Rhysswr parch perchen march archfain
Rhyfedd balch cyflymwalch celain
Rhwysg eurgor cyngor yn y cyngain ddawn
Rhydd alaf ddigrawn alon ddigrain
Rhi rhuddbar cyfar cyfwyrain
Ryn ddiorddin Brynaich ran orddawn brain
Rhifir i ddewrllwrw rhyfel ddarllain gledd
Rheufedd nid rhyfedd hyd yn Rhufain
Rhif pybyr eryr arwyrain
Rhwyf ddifradw rhwym achadw mechain
Rhybudd drud ardud golud gwylain blaid
Mal y daid i'n rhaid yn rhyd angain
Rybo Duw rebydd ddadwyrain
Rhy garawr daerwawr darywain
Rhwydd ynni roddi main ei anwyd
Clwyd ysgwyd clod ysgain
Clodysgain ywain &c.

LLYMA ENGLYN

A Gant Llywelyn Vardd Cywryd i Owain Vychan ap Mad. ap Maredd am dybiaw arnaw Orddderchu ei Wraig. O L. E. D.

Os hŷn fyddaf naf neirthiad
No thi Fechain ri roddiad

[1] *Neu*, wawr. [2] *Neu*, gorphen. [3] *Neu*, gogeu.

Digitized by Google

Arfaeth yw gennyf arfau gyrchiad deuryd
Dodi dwfr ith farwnâd
Yna dodes Ywain ei anfodd ar Lywelyn fardd ac y cant yntau yr englynion Dadolwch hyn.
Ni hepgoraf fy rhwyf hyd Rufain ygwys
Goreu gwas ym Mhrydain
Na dal nad elwyf Fechain
Er delw aur deulu Ywain
Teulu Ywain lain lonyddwch i'm cerdd
I'm cynnelw yd fyddwch
Diriaid ni hawdd baid heddwch
Dedwydd a gar dadolwch
Caraf neirthiad naf a nertho fy null
I'm dillwng arallfro
Ni wna draig dragon wylo
Ni wnaeth drwg ai diwycco
O dywedais drwg o dramgwydd synwyr
Oawyr ymawydd
Dywedaf o'm diwydrwydd
Difwyn ei far i'm harglwydd
Galwaf Dduw arglwydd am arglais Ywain
Llyw coelfain Coblingdrais
Heddwch ym am a genais
Heidding Fair fal y haeddais
O haeddais ai clais ai clwyfiant rhyfedd
Ai rhyfel am peiriant
Haeddaf o'm cerdd cyrreifiant
Gnawd i hael haeddu moliant
Moliant a ddyly aur ddilydd roddiawg
Hil Madawg medel glyw
Hael Merfyniawn leisiawn lyw
Had heb ladrad heb ledryw
Ni bu yn lledrad ar lledryddion wyr
Yr orwydd ar Saeson
Yngharnial meirch marchogion
Yngharneddau tau teon
Neud tau or barau a berydd ymplaid
I'm plygu heb ddefnydd
Ai Cardd ai Cerdd o newydd
Ai cabl ai cwbl garennydd
Cerennydd ydydd y daeth Mair yn wyry
A wared a'm an pair
Archaf ytt atteb diwair
Eryr ongyr er ungair
Eryr arbennig ar ben aneirw wyd
Neur orwyd neu wyr meirw
Bydd lary wrth lys Demteirw[1]
Na littia wrthyf wrth adrodd dy glod
Dy gleddyf o drithawdd
Na'm gwrthfyn wrtheb anhawdd
Nawdd Duw yn eich cylch calchdoed
Ywain—eirchion Cain eich Canred
Erchwch ym pair can air ced
Archafi udd naf nodded
Archaf i'r goreu ungwr nid ofer
Cyfrwng nef ac elfydd

[1] *Neu*, deinteirw.

Caranfael[1] hael hefelydd
Carannawg walch carennydd
Cerennydd fy Rhwy nid rhawch ei erchi
Gnawd gan rhi rhwydd ardawch
Gwaed gan lu ar lafn dwynwch
Gwae a gawdd llew ac nyw llawch
Llochiad gwlad hygad bydd hygar wrthyf
Nai'n gwrtheb yn anwar
Am rhodd fedd feiddiad trydar
Am rhodd fawr fawr fodd na'm rhodd far
Os bar hir esgar hwyr esgor a fyn
Hebawg brynn a bronddor
Ni hebaf gan ei hebgor
Ni hepgyr gleisiad glas for
Ni hepgoraf &c.

AWDWL

A Gant Llywelyn Vard y Lywelyn vab Ioruerth. O L. D. D.

Handid uyg gystlwn nas gwn nas gwys
O veirt yspydeid yspeid yspys
Handwyf huawdyl was a wys yn llys
Val ymarwar llut a lleuelys
Handid uy arglwyt kyfrwyt kyfrwys
O ryw diamryw diamryuys
Handwyf mor ehofyn diofyn dilys
Or nennbren a deily y deu ystlys
Handoet dy achoet o vchelwrys
O echen lawen wrth lef a gwys
Handoetud or llin ar llyfyn emys
Kyuarwyt uy llaw yn eu llewys
Handoet im om kert nyd cart vegys
Nyd dawn angyflawn nac angyflys
Handyuyt eryr clwyd clod enwerys
Rieu diamheu diamebys
Handythuagwyd peuyr yn penn erchwys
Yn oreu keneu kynon vegys
Handym veirt heirtyon haelon hwylurys
Am hil ywein mawr mae ae dengys
Handwyd lywelyn lwrw ddiechrys
O lary uab casnar llachar lluchvrys

ARWYREIN OWEIN.

Llewelyn Vard ae Cant. O L. D. D.

Ardemyl gwir ar tir ardwyreaf
Ardymyl gwyr eryr yt yth uarnaf
Ardwyad cadeir cadyr yth welaf heno
Arwreit gymro gymradw mordaf
Arwred a wed aweinydaf
Arwyrein ywein a gein ganaf

[1] Caranfael oedd fab i Gynddylan mab Cyndrwyn o Lys-tynwennan yn Mhowys.

Digitized by Google

Arwymp vyn trasserth
Ar uy ner uy nerth
Ar orwydawd berth yd ymborthaf
Ar porthloed toruoed achoed vchaf
Ar pyrth agoret trwydet treidaf
Treideis a gereis ae[1] garaf heuyd
Hawd y vyt y pryt a bryderaf
Hawd y bo balch gymro a gymrofaf
Hawd bwyf heb uy rwyf ny rybydaf
Yssit im eniwet aeiniwaf wrthaw
Y liwaw rac llaw rys llauassaf
A heno hynny ny gyffroaf
Nys kerydo duw nys kerydaf
N. keryd a ryuyd ny ryuedaf y uot
O gyfanot clot yr clut alaf
O gouynnir pwy py ryd vwyhaf
O ssaffun as gun nas guaedaf
Saffet attaf ys daw attaf y dawn
Ot wyf anuodlawn bodlawn vydaf
Bydinawc varchawc ueirch anaraf
Bod duw a gaffwy a goffaaf
Twryf torof traeth llychwr milwr molaf
Mal yth rygeiseis yd yth geisaf
Na chredet pen ket kadarn gyhudet
Credet y tecket y dywedaf
Credadun gatkun orun wraf
Cret ve geir om peir perit attaf
Parawt vyn traethawt nys gnawt traethaf hebot
Trethtumot trosglot trawsglwyd vwyhaf
Dothwyf eithyr gwyned a ryued pa ham
Heb digoni cam heb nam arnaf
Dygyrcheis i powys pennes teckaf
Ar uadawc mynawc mynyt caraf
A mi neud ethyw llyw glyw glewhaf
Yn rin hael uron urenhin or llin llaryaf
Esgor dor durdor diar
Ysgwn cwdedyw ny uu cwdaf
Dothwyf attat uat a gatwaf
Y gyrchu kyghor goror gwraf
Py arglwyd gwlatlwyd y gwedychaf idaw
Pa le dros anaw yd asswynaf
O chaffaf dewis hyt y guassaaf
A dewiseis gynt a dewissaf
Y gwr a dewisir os teir geir taf
Hyt yn y gartref yn trin penhaf
As dewisso duw y diweiriaf or gwyr
Eryr porth wygyr wychyr uchaf
Eryri getwi gat olyscaf
Eryres ormes trachwres trechaf
Eryueis dy win oth wen adaf diwed
Eryuaf dy ved dy uod a wnaf
Eryuant anant
O eur o aryant
Yth lys les milcant
Yd ant yd af
Dragon dreic wyned
Dragon o uonhed
Ar hed ar dyhed
Nyth gomedaf
Mi a uum genhwch can awch barnaf
Ar tir deheubarth diheubyrth naf
Mi a uum genhwch
Ny haedeth i hedwch
Ynyt uydei trwch
Ny bei trechaf
Pan uu gyfaruot ymodrydaf
A lluoed lloegrwys pwys diffwyssaf
Or sawl y doethant
Seithmil a seith cant
Syrthyasant cnwssant
Anant anaf
Hanpych guell anaw pell guellwell yth wnaf
Hanpwyf gwell inheu nyth amheuaf
Ny bo guaeth en ran y rei eithaf oth lyw
Nor rei ar deryw or toryf nessaf
Ath wyr yth orchymynaf
Yr haeluron vchot vchaf

[1] *Neu*, ac; ac a?

CANU Y GADUAN.

Llewelyn Vart ae Cant. O L. D. D.

Gwertheuin dewin duw ym gwared
Gwerthuawr briodawr gwawr gwaredred
Wrth y uot ym rwyf am roted awen
Awdyl dec dygheduen amgen ym gred
Am gyrwyf caru canu kanred
Can am rotes uy reen rec eituned
Kan am ryt douyt dogyn nothaed ym ran
Y uoli caduan kedwyr noted
Kedwis gwir y dir ae deyrnged
Kedwis gwr arwr arwymp dreſred
Kedwis duw vrtas
Yn wr ac yn was
Y uab Eneas
Eurwas uyged
Kedwir nenn vab gwenn a vad weled
Kadwent nerthnawd nerth[1] am kanherthed
Poed kanhorthwy duw ym dyhuted anyann
Envysc dysc ditan wahan weithred
Y wneuthur llafur bo lluted
Myn na lleueis treis trasglwy uyned
Myn na lleueir dyn dwyn eishywed or llann
Ger glann glas dylann oe dylyed
Myn na lleuessir dir oe daered
Men y llauassaf oes darymred
Teir allawr gwyrthuawr gwyrtheu glywed
Yssy rwg mor a gorwyt a gwrt lanwed

[1] *Neu*, uerthnawd uerth.

Digitized by Google

Allawr veir or peir hygreir hygred
Allawr bedyr yw vedyr ydyrvolhed
Ar drydet allawr a anlloued o nef
Gwynn y uyd y thref gan y thrwyted
Gwynn y uyd a uyt o nothaed
Men y tric gwledic gwlad ednywed
Gwyn y uyd y uryd a vawrhaed yndi
Ual eglwys dewi y digoned
Eglwys gadyr gaduan gan gynweled
Eglwys wenn wyngalch wynhaed
Eglwys fyt a chreuyt a chred a chymun
Ual wrth duw eu hun y dyrlunhyed
Llunywys y dews dewisedryd itaw
Pan doeth o lydaw ar lydu bedyt
Bendigedic uab ny uaeth keryt
Ys bendico duw dwywawl weinyt
Bendith nawrat nef yny drefyt
Bendigedic uro ureint gynnhewyt
Bendigeid a deith oe gyweithyt
Pan doeth yr kyuoeth beunoeth beunyt
Pan dyfu chwant syllu ar essillyt
Ymher aber menwenver vcher echwyt
Vchel wawd yw honn y veiryonnyt
Vcheluart ae pryd uegys prydyt
Vchelwlad gaduan myn yd gyduyt
Bresswyl vchel euegyl nwyl[1] ouyt
Ar vagyl uerth werthuawr wyrtheu newyt
A llut yr gelyn lat y gilyt
Ae harglwyt gwladlwyt gwlad lewenyt
A wna y notua yn da diwenyt
Eil osuran gyfan aeswan oswyt
Aessawr hael orwawr ar hawl oruyt
Ae habad rotyad rad ry dyryt
Attann rydyrrann oe lann lluossyt
Ry dylyf kynnyf kan uot douyt
Rod gynuan voruran rwysc dydaudyt[2]
Ry goruc duw dev heuenyt oe ffleid
Effeirieid hyneid hynaws yssyt
Ny deffryd y uot a dan glodryt
Dyffrynt diledkynt di ledkreuyt
A chadw croc ached a choydyt
Achor mor ae aruor a goruynyt
Mor elw uy ghynnelw yghyuor lliaws
Yn llwybyr maws achaws vchel dymhor
Vchelloc yw honn rac bronn breisc yor
Vchellann gaduan ger glann glasuor
Ny chollir oe thir nac oe thewdor
Annhet: troeduet yr dyhet dihawt hepcor
Ny lleueis nap treis tros y ysgor
Ny chymwyll nep twyll tyllu y dor
Ny chymu rwyf llu allaw gyghor ygawr
Ny chymyrth aessawr vn eisgyor
Na cham leueryt ar lid echdor
Ny chablwyd ysgwyd ar ysgwyt yor
Ny chablaf uy naf yny achor uaran
Bangeibyr gadw gaduan uegys bangor
Y chreiryeu ban-gleu bann glyhwitor

[1] *Neu*, uwyl. [2] *Neu*, dydan dyt.

Y chert y chynrein y mein marmor
Y gwyrthyeu goleu gwelhator beunyt
Y gwerthuawr edryt edrychator
Y gorthir y gwir yny goror
Y chlod y haruod yny haruor
Mor yawn yw om dawn ac om dirnad
Dedwyt goffau douyt om newyt nad
Can rotes ym rann ueirch can kynwad
Can am coffawys pan rannws rad
Koffav yessu yssy bwyllad ym bann
A moli caduan gan y gannyad
Molawd a dyrllyt kedwidyt cad
Yawn yw moli ri a uo rotyad
Moladwy vn duw vn diffynyad yssyt
Y meiryonnyt ryt rot gygwastad
Molidor y chor ae chelyfrad
Ae chert ae chedwyr ae llyr ae llad
Ae llann ger dylan ger glan dylad heuyd
Llwytyd y gweryd ae hyd ae had
Llwytyd gwir a thir yn y threfad
Llwytyd gwlet a met a menet[1] mad
Llwytid pob amhyd a phob amad yndi
Llwytid ym uoli uilwyr neirthyad
Llutedic uyghert yghynrabad
Lluvydon a berthon parth ac attad
Llawen duw douyt dyt yd gaffad caduann
Agored y wann y wenn aghad
Ef goreu gwyrtheu wrth y gennad
Dillwg tan yman y mewn dillad
Ef warawd ball a gwall a gwad
Bendigaw gwynnyr ae wyr ae wlad
Ef a wnaeth y uaeth ual ygnad adef
Ef gymerth nef dros dref y dad
Deu wr a volaf ual ym kennyad douyt
Deu dec deu dedwyt deu ryt rotyad
Deu doeth yghyuoeth yghyuaenad
Deu gu deu gyueith deu wyn ueithad[2]
Deu a wna gwyrtheu yr goleuad racdud
Deu dilut y but yr bot eirchyad
Deu gefynderw oetynt ny verwynt urad
Caduan y gadw llan ef a lleudad
Kadyr y keidw kaduan glann glas weilgi
Kadyruab eneas gwanas gweti
Kadyruryn yw tywyn nyd yawn tewi ac ef
Kadyr adef nef eil y athreui
Kadyr ydy kedwis ger dissynny
Kadret a llaryet a llary roti
Kadyr hwysgynt oruynt oruyrthi tewdor
Kadyr ysgor aruor arnot[3] yndi
Aruetyd yw ym bryd prydu iti
Aruaethwn dyffwn dyffrynt dyui
Ar a vynnwy duw nyd egrygi itaw
Arueitaw treitaw trac eryri
Aruaeth ehelaeth wrth y holi
Arueu o deheu bareu beri
Arwyn oe drwyted kyn noe dreghi ydoet

[1] *Neu*, meuet. [2] *Neu*, neithad. [3] *Neu*, aruot.

Digitized by Google

Yn cadw rac kyhoet anlloet enlli
Vnllogawd yssyt herwyt heli
Lleudad a chaduan yny chedwi
Llyre werhydre wrhydri lliaws
Hydraws hydreit maws a mynogi
Yssyt lann landec y menegi
Y meiryonnyt wlad mad y moli
Molaf duw vchaf archaf weti itaw
A threitaw kyn taw a chyn tewi
A threitlan gaduan gadyr a threui
A threitle haelon haelach no thri
A threuyt herwyt herwyr wrthi nyd moes
Ac nyd oes eissyoes eissyeu yndi
Namyn heirt a beirt a bartoni
Namyn het a met y mewn llestri
Namyn hawt amrawt yn ymroti a bart
A gwyr hart heb gart heb galedi
Ac eurgrawn a dawn a daeoni
Ac eurgreir kyweir kywiw a hi
Ac angert a chert a cheinyedi llawen
Ac amgen yw yn llenn a llann dewi
Ac am gylch y chlawt y chlas gofri
Ac amgyrn o dyrn adurn westi
Ac amgant lliant yn llenwi aber
Ac amser gosper gosbarth weini
Gwenifyad ny[1] nad am rad am rann
Gwenniueid oe bleid keinyeid kaduan
Kedwyr o du myr o du morlann
Vchel yn cadw eu ryuel nyd ymgelan
Deon meiryonnyt eluyt eiluann
Daw gantut eu but parth ac attann
Dewisseis uyghert yghynuaran kynnif
O dv llanw a llif a llef dylann
Dewrwr a uolaf a uolant veirt byd
Dewrwyr a weryd penyd pob gwaun
Donnyawc bedrydawc o bedrydan
Donnyeu damheu detueu ieuann
Ytra uo ef yn nef yny wengan gadeir
Yn ben ban lleueir yn beir eiryann
Cadwedic uygwawd yw logawd lann
Cedwid duw dewrdoeth cyuoeth caduan

ARWYDDION CYN DYDDBRAWD.

Llewelyn Fardd ai Cant. O L. E. D.

Gwyn gwarandaw di ar synhwyr
A draetha y llyfrau mor llwyr
Gwyrthau golau gwelhator dyrchafael mor hyd awyr
Morudd meidrawl ei ddefawd
Oblegid Duw ai dywawd
Maint yr arwyddion a fydd punthegfed dydd cyn dydd brawd
Y pedwerydd dydd ar ddeg
Yd gyrch mor mawr attreg
Yn nyfnder daiar dremynt
Fal nas cyrraedd gwynt gwaneg
Trydydd ar ddeg trwy deithi
Mawr uthredd gweled gweilgi
Pryd pan eler i'w sylli
Nad ym men yd fu yd fi
Deuddegfed dydd Duw digawn
Anifeiliaid mor mawr ddawn
Y daw pob pysg o'i odeb
Hyd ar wyneb yr eigiawn
Undegfed dydd certh ceugant
Creaduriau yd grynant
Rhac ofn diliw diarchar
Adar daiar dirwestant
Degfed dydd herwydd anian
Ni aill dyniaddon diddan
Mor ddiffaith ni's ryddiffawdd rhag maint ffrawdd ffrydiau tân
Nawfed wedi degfed daw
Duw ei hun yn ei luniaw
Ufeliar tân drwy ysgyr ergyr or sŷr yn syrthiaw
Wythfed dydd dybydd dyar
Deddfau diau diarchar
Dygn ddangos aros erfyn
Fal yd gryn dyn a daear
Seithfed dydd dydd darogan
Main mwyaf oll a holldan
Gwyrthau Duw a ddangosan
Rhag arynaig brawd briwan
Arwyddon chwerw chweched dydd
Y daw gwaed or gwellt ar gwydd
A'n Arglwydd ein argledrydd
An rhoddes ni cred a bedydd
Pumhed dydd elfydd aflwydd
Rhyfel nid argel arglwydd
Pan fo briwa brwynan[1]
Eglwysau diau digwydd
Pedwerydd dydd drwy dristyd
Arnaid anifeiliaid byd
Yngwylltoedd cyhoedd cerddant
Can gwddant nad ant i gyd
Trydydd dydd drueni
Rhag arynaig brawd braw fi
A rygollo pawb o gar
Ar wyneb daear Dyfi
Eildydd cyn no dydd dilyw
Pobloedd drist Crist a'i cennyw
Yngwylloedd cyhoedd cerddant
Can gwddant na byddant byw
Undydd Dofydd dybydd oll
Pobloedd plant Addaf o bell
A mud a drud a drythyll
Yn llwyr yn eu llawn ddeall

[1] *Ncu*, vy.

[1] *Ncu*, brwynau.

Digitized by Google

CANUAU BLEDDYN VARDD.

MARWNAD Y TRI MEIB GRUFFUT UAB LLYWELYN.

BLEDDYN UART AE CANT. O L. D. D.

NEUD amser gaeaf gwelwaf gweilgi
Gweilgig moradar hwyluar heli
Neud arllen aryen eryri weithyon
Neud vchel gwenndonn gwyndir enlli
Neud wyf hoed fwyfwy drwy dreueni
Neud wyf hoen hyboen heb arglwyti
Trywyr a golleis tri dyledogyon
Brodoryon haelon o hil rodri
Ry draws fuam oll kyn eu kolli
Rydrist yn gwnaeth crist croes oleuni
Ry drwm fu eu bar am beri lluoet
Y gynhal toruoet teruyn hotni
Gwyr hoedlwydyr gwyr hydyr eu gwrhydri
Gwyr hydreit gwreit am uro geri
Gwyr kyrchyad yg kad yg galedi blwng
Ny edynt ystwng ystrad Tywi
Ywein uab gruffut uut uynogi
Awytawc uarchawc ueirch ddigronni
Eryr fraw ny ddaw yw ddaeoni neb
Am glod ac wyneb gwynet lochi
Llas gwr ge—nt hynt haelyoni
Llywyawdyr llv kymry hy y henwi
Llywelyn teruyn toryf gymelri ualch
Llafyngoch yg galch yg caer fili
Dauyt glod gynnyt gyn y dreghi
Deuodeu drystan daryan dorri
Dyurydet gwynet gwae ni ry allad
Gwalch ffyscyad rotyad rut a phali
Gwaed raeadyr baladyr o lin Beli
Gwaewddur ual arthur wrth gaer uenlli
Gwawr aruthyr gwychruthyr am gochi eurglet
Pan oet gwyr gwynet tuet teiui
Dreigyeu rwyc arueu yn ragori
Dragon ddieitil uil uanyeri
Drwc yn gwnaeth hiraeth hir dewi trywyr
Uegys meibyon llyr llwyrglod ynni
Y dduw yt archaf naf eu noti
Eir egored rotuyged ri
Y gwbyl or seinhyeu y gybi ureinyawl
Y hael ysprydawl dedduawl dewi
Y ueir uawr gadeir gadyr y gweddi
Yr gwyr a wnaethbwyd yn broffwydi
Ym plwyf mad gwastad gwesti kynr—rfeint
Ym plith hartureint saint senet ureui

EGLYNYON

A GANT BLEDYN VARD Y DAUID AP GRUFFUT AP LLEWEL. O L. D. D.

VY arglwyt cludlwyt clod adas vchel
Och uab duw dy leas
Am eurdawn mawrdygyn y llas
Am arddelw tec am vrddas

Am vrddas adas eiddunvryd kymry
Doeth kymraw a thristyd
Am ddauyt dyt dihyfryd
Ap Gruffut grym gythrut gryd

Och am ryd esbyd oesboen dagreu rwy
Ry duc lliw vyg gruddyeu
Och veith och vyth hyd angheu
Och veir am y mawreir meu

Meu rac dolur cur kyr vy mron rac dic
Dygy adnabod[1] weithyon
Yt hyll goual vyg callon
Val yt hyll tec erchyll tonn

Oer donn yg allon angheluyt oet ym
Eryr llym llvossyt
Aros clybod dyuod dyt
Eur golofyn diofyn dauyt

Kyn no llat dauyt deuawd einawn yrth
Nerthawclym mervynnyawn
Oe vreisc ueirch maeth fraeth frwythlawn
Ae wiscoet ym dotoet dawn

Arwymp dawn kyfyawn oeraf kofyon vyt
Llat dauyt llyw deon
Eur disserch rydderch roddyon
Aruaeth llyr aryf mawrwyr mon

Gwae von ac aruon goruod kolli rwyf
Rwysc angert eliuri
Gwayw gwaed fyscyad gad gyni
Gwawr deifnyawc rutuoauc ri

Llat y ri ymi mawr o dramgwyt hwnn
Hynn am dwc yn ebrwyt
Llyw dragon llym roddyon rwyt
Lleityad argleidrad[2] arglwyt
Vy arglwyt cludlwyt &c.

MARWNAD DD AP G. AP LL.

BLEDYN VARD AB CANT. O L. D. D.

DUW dy nawd rac tlawd tan llachar vffern
Yny may kethern kaeth ywr karchar
Yny may trallawt berw barawt bar
Yny may perued dygned dayar
Yny may mawrway marwar kyllestric
Yny may godric dic dilauar

[1] *Neu*, dygyn atnabod. [2] *Neu*, argleitrad.

Digitized by Google

Colleis a gereis o gar ac arglwyd
Erglyw ew tramgwyd trymgwyn anwar
Colleis chwech tyyrn kedyrn kytvar
Chwech eryr ketwyr kadyr eu darpar
Llewelyn ay blant blayngar vrodoryon
Ay haylyon wyryon oer eu galar
Diwethaf ym bu buduawr wasgar
Dd. glot derllyd arllwybyr casnar
Dewr o was pan llas yn llassar arueu
Val e llas llecheu is llechysgar
Esgutuab Gruffud barawt rud bar
Ysgwn y dryllywyt ysgwyt esgar
Ysgor digyuor dic auar obeith
Oysgawd e orrlleith gweith gwythlongar
Gwr heird e uilueird uolyant kynnar
Gwr harddeddyf ddileddf ar dal branar
Gwr a wnayth a gwayw gwyar yn cochi
Vch aberteiui ri ryuelgar
Gwr gwrd yn ymhwrd emys lluchuar
Gwr gorddin nas byw llyw lluosgar
Gwr bolch y daryan dayr var yg kyni
Gwr balch yn holi seri sathar
Gwr beilch e ayrweilch arwymp drydar
Gwr bwlch nat ydiw gwayw briw brwyd-yrgar
Gwr a wnayth adaw adar ar gynrein
Val kicvrein ywein awyd ddaffar
Gwr val kadwallawn dawn diarchar
Llawhir oed ddauyd lluoed auar
Gwr oed anysgavyn ysgar ae ganlit
Gwr am gwnayth edlit gouit gouar
Gwr a gynnheil nef gwir oddef[1] gwar
Gwawr gwerthuawr gwrthaw boet trugar

EGLYNNYON

A Gant Bledyn Heuyt y Owein vab Gruffut O L. D. D.

Dothyw am Oweyn doethwawr oe gollet
Gnawt gollwng deigyr hyd[2] lawr
Aer gymrud vud vyddinawr
Oer gymraw ar gymry vawr

Mawr a dristyd byd[4] bot hir orchud oer
Ar ywein vap gruffut
Nef neud ethyw llyw llafynrud
Ner niver naw haelder nud

Gwell no nud am vud vu'r llyw a gollet
Ergyllaeth am dothyw
Gwawr gwayw dur dolur dilyw
Gwael neut bed gwae vi nat byw

[1] *Neu*, addef.
[2] Ys ef Ywain goch ap Gr ap Lln.
[3] *Neu*, hyt.
[4] *Neu*, o dristyt byt.

Nyt byw gwalch trawsualch treis anoddeu rwy
Ry duc duw oe gartref
Arddelw keyn fyrd kyrd kyflef
Vrddedic wledic wlat nef

Gwlat nef oe addef edyw frwythlawn ddreic
O dragon mervynyawn
Glew lew o lin Gadwallawn
Glyw lyw ganyt byw ba wnawn

Noc a wnaeth agheu aghyffret avael
Am ddwyn hael wael weithret
Ny weles uolud am get
Ny weleis dreis gyn drymet

Trwm golli arglwyd oerglad weryt yw
Tramgwyd llyw llawch espyt
Trimut aerwalch valch vawrvryt
Trymaf treis vwyaf tros vyt

Yr byd[1] ys tristyt treisddwyn damwein dreic
Drwc a chwedyl y arwein
Eryr cat breisc borthyat brein
Aerwalch awydvalch ywein
Dothyw &c.

LLYMA AWDYL UARWNAD

A Gant Bletynt Uart y Ewein Goch. M. Gruffut. M. Llywelyn. O L. D. D.

Aghall o dyall yt ym yndaw
Aghwbyl vu yn pwyll am yn twyllaw
Yg draa eua a vu vraw y dyn
Aual bu dechryn dechreu arnaw
Agheu pob rieu diheu y daw
Egyrth ry gymyrth y gam racdaw
Aghof gwr hebof heibyaw nyd etiw
Aghadyr yw uy myw uy mod hebdaw
Am ywein gyfyrgein gyuyrglod itaw
Am aerwalch haelualch hawt yw wylaw
Am eryr kedwyr kyduraw meruynyawn
Mor digllawn digrawn deigyr yn syrthyaw
Am deyrn eurgyrn aergwn lithyaw
Am deyrnwawr llawr llu vytinaw
Am dihiruut prut yn preityaw gormes
Teyrnlles branhes bryneich syrthyaw
Hil gruffut waew rut rotuawr eurllaw
Haeluab llywelyn llyw Aberfraw
Hil yoruerth cannerth kein wallaw reuuet
Hil ywein gwynet haelon gwynaw
Hil gwrawl breinhyawl brenhin manaw

[1] *Neu*, byt.

Digitized by Google

Hil madawc uodawc uyd[1] eitunaw
Hil maredut draws hawt drostaw ledkynt
Hil eduynt bletynt bleit ymwryaw
Hirgwyn yssym dwyn urwyn vreutwydaw
Hirgawt nyd anhawt im ym danaw
Hir dewrllew traglew yn treiglaw ysgwyd
Hirwaew vn annwyd ar hwn nynhyaw
Hiraeth am gwalaeth gweled arnaw flwng
Hirhebrwg echwg och or cutyaw
Hir darpar galar heb gilyaw yssyt
Hir defnyt a uyt oe uetylyaw
Hirdetyf gynnetyf gynn noe orthaw
Heirt oet y uilueirt uolyant itaw
Hart ywein virein var lluchyaw yg cad
Haeluab rad y tad ae duc attaw

LLYMA AWDYL UARWNAD

A Gant Bleddyn Vart y Lywelyn vab Gruffut. M. Llywelyn. O L. D. D.

Crist vawr arglwyt rwyt rad a archaf
Crist uab duw didwyll hanbwyll honaf
Crist ddetuawl cedawl cadarnaf arddelw
A porthes y ddelw ddolur ddyknaf
A perthyn am ddyn a ddywedaf
A bortho gouid bid bwyllokaf
A uo gnaws achaws vchaf y vetyant
Y vetwl bid leihaf
Crist a ddoeth yr byd rac bod adaf
Ae bobyl yn vffern gethern gaethaf
Y amlenwi nef amgylch naf vchel
A golles angel angheluytaf
Kolles kymry vawr gwawr gwreitaf
Gwreitlafyn esgud gloewddrud glewaf
Gwreitlyw nyd byw ba wnaf oe golled
Gwreitlew hyged rotged rwytaf
Gwr a las drosom gwr oet drossaf
Gwr oet dros gymry hy y henwaf
Gwrawl lywelyn gwraf o gymro
Gwr ny garei ffo yr fort nessaf
Gwr gwrt yn kyrchu llu lledeithaf
Gwr gwyrtliw bebyll gwerssyll gorssaf
Gwreituab gruffut ddigraffaf am rec
Yn deddyfeu mawrdec nut a mordaf
Gwr gwaewrut gwr prut uegys priaf
Gwr gwiw yn vrenhin vyddin valchaf
Gwr hylwyt y glod gwr haelaf am dreul
Hyd yd gertei yr heul yr hwyl bellaf
Gwr dic y ddistryw llyw llysseitaf
Gwr dygyn y alar kar kywiraf
Gwr kywirgoeth doeth detholaf o uon
Hyd yg caer llion y lle teccaf
Gwr vu lywelyn ger teruyn taf
Gwawr kyhoet wisgoet wasgaroccaf
Gwr oet arbennic bennaf o uilwyr

[1] *Neu*, uyd.

Hyd ym porth wegyr eryr araf
Y gwr a gymyrth eghyrth yghaf
Agheu dros bymhoes drymloes dromhaf
A gymero uy rwyf rywoccaf vonhet
Yn rann trugaret vawret vwyhaf

LLYMA AWDYL

A Gant Bledyn Vard y Rys am Maredud ap Rys. O L. D. D.

Ardwyreaf naf neirthyat tyyrnet
Tyyrnvud llaw rodyat
Tyyrnas addas iddaw boed mat
Tyyrndrut ordrut wrd beleidrat
Tyyrnwawr trawsuawr tros ystrat tywy
Tyyrnwyr lochi gwesti gwastat
Tyyrnwr uilwr ual eliwlat
Tyyrneid luchynt hynt e hendat
Teyrn yn heyrn yn hard wisgat balch
Teyrnwalch ygkalch ygkylch gorwlat
Ar wymp emys rys ros achubyat
Ayruab maredud rud e ruat
Aruaeth ehelaeth hwyl gyrchyat brwydrin
Eryr caer vyrddin vyddin veiddyat
Arnot peredur drymgur dromgat
Aruawc ab eurawc[1] cadyr uarchawc cat
Aryf prydein ysgein ysgarlat wasgar
Ysgwyt tan llachar car kynnifyat
Esgut waew weith i wir[2] ovynnyat
Ysgwn baladyr cadyr cadarn leidyat
Ysgauyn oed gennyf ysgarat pob dyn
Wrth hwn llewelyn llyw beruedwlat
Ysgor kor kymry diffreityat
Aesgur val Arthur ethryst ladyat
Ysbydd gnawt berthwawt barth ac atat rys
Om tavawt ysbys oesbell garyat
Ys bo dy orffen gymhen geimhyat
Ys bych neuawl hawl hwyl oleuat
Yn ran drugared yn rat y drindawt
Yn ryd oth bechawt ddeuawt ddiurat
Dewrddreic deheubarth warth wrthotyat
Dawn adlam dinam duw am danat

MARWNAD DD AP GRUFFUD AP O. AP MADAWG AP MAREDUD.

Bledyn Vard ae Cant. O L. D. D.

Duw a ddwc ataw bud waelaw byt
Deduawl vreyenhin dewin diwyt
Dewrddreic edeirnyawn gadernyt frwyth-
lawn
Doethwalch o leissyawn dawn dileturyt

[1] *Neu*, efrawc. [2] *Neu*, ron.

Digitized by Google

Dd ab gruffud grym gythrud gryt
Vab ywein[1] virein vawr syberwyt
Vab madawc vynawc venwyt diorchud
Vab maredud vud valch e ddetryt
Gwr rybu dd diveuyl blegyt
Gwrawl y verroes einyoes ennhyt
Gwr hyvriw e wayw gwr hyuryt e vyw
Gwreid eurllyw glyw glew oe vebyt
Gwr goleu e arveu airgreu ergryt
Gwr gelyn e ddyn e ddiovryt
Gwr golut esgut oysgyt byddinawr
Ysgwn ysgwydawr buduawr beddyt
Gwr balch yn eurgalch ayrgwn waytlyt
Gwr bwlch y eurgled yn arueddyt
Gwr bolch y daryan dewr wryt bedwyr
Gwr beilch e uilwyr eryr ayrvryt
Gwr hygyrch e lys esbys ysbyt
Gwr hyget hygar car card oglyt
Gwr am gwnayth hirayth hirhyt ys ryn-
nawd
Gwr hawd e adrawd kawd am kyuyt
Y dduw yd archaf naf nym enhyt
Llehav dd yn lle diwyt
Lle may'r vn ar tri twy anwylyt mat
Lle may'r mab ar tat ar tec ysbryt

MARWNAD ORONWY AB EDNYUET.

Bledyn Vard ae Cant. O L. D. D.

Kolli goronwy gwr diemyth vu
Gorofyn llu llafyn dilyth
Llew hael or llin wehelyth
Llawir uyd dorvydir vyth[1]

Byth am walch rwydvalch ryndoeth
Treis galar—bu traws golofyn kyuoeth
Arwr dwr eryr ddewrdoeth
Eurwawr karueddvawr koeth

Dewrgoeth lluyduawr yn llu arallwlad
Dinydyr gad gynydv
Dinas esbyd gyd gyrchu
Dinac———uain vanac vu

Bu aruthyr gwythruthyr yn nyd gweithret
Traws haeluab ednyued [trin
Byd wir bud gywir am get
Bu gwawr hygyrch lawr hyget

Kedawl oronwy kat uorgymlawd hard
Kard wahard kerd wahawd
Kas kabyl kwbyldoeth ymadrawd
Keissyaw bot hebdaw nyt hawd

[1] Ywein Brogeintum ydoedd hwn
[2] *Neu,* Llawir ni orfyddir vyth.

Nyt hawd am yn kawd kan aeth oe dymyr
Non damwein yssywaeth
Hyt vrawt herw ddevawt hiraeth
Hoet vraw damweiniaw dim waeth

Gwaethwaeth yn tragwnaeth treghi mur
kiwdawt
Traws uar gwenwynwar gwae ni
Treis pobl trist pawb oe golli
Kolli Goronw &c.

MARWNAD HOWEL AP GORONW.

Bledyn Vart ae Cant. O L. D. D.

Rym goreu agheu anghen ordwy dreis
Am draws uab goronwy
Rym dirwaen duw rym dirwy
Rym dirwnaeth rann hiraeth rwy

Pwy y roddei vor a orwu e glod
Ym pob gwlad yrywu
Rinveirch rytveith eu kyrchu
Rut val nut rotvawr vut vu

Hylithyr vu y lu lawer rec dy uyw
Hwylva glyw glod redec
Hylwyt wawr llawr llary ostec
Hil doethyon hael tiryon tec

Tec yd gauas gwas gwayw hynod amlaen
Dec amlwc y ganuod
Llyw glyw gleif anesgymod
Llew llavyngrosh kledyfgoch clod

Arwymp glod oruod aryf kyhoet hywerth
Vu hywel oe pobloet
Eryr triuawr aryf toruoet
Aer ysgwn eur ysgwyd oet

Oet gleifruthyr aruthyr aryf ryuel oet hael
Oet hwyluawr glod vchel
Oet glew oet llew kyn llenn gel
Oet glwys digart hart hywel

Gwar hywel vchel och or grwnn y mae
Nyd vy mot nas gwelwn
Gwawr gwreitualch gwalch gwaewdwnn
Gwae wynet hir orwet hwnn

Hwn oet draws gyghaws ac angeu ae dvc
Dic am gwnaeth ac eisseu
Hwyl cad cletyf gyrchyad cleu
Hael gwrawl or hil goreu
Rym goreu agheu &c.

Digitized by Google

EGLYNYON

A Gant Bleddyn Vard y Ruffut ap Ioruerth ap Maredud o Von. O L. D. D.

Gro a gut deurut dewrwas gwael y varw
Yn y vawrglod gaffael
Grym erddrym aerddreic auael
Gruffut hil maredut hael

Ar hael gruffut cut can drauod angheu
Yng achweddyl y glybod
Gwayw gwrt ragor yn goruod
Gwawr dragon gwae uon y uod

Bod heb walch keinvalch kynhebyc drys-
Ayr gynnwann eur gynnyc [tan
Detholew glew glod edmyc
Doeth y lwyth hwva pla plyc

Oet plyc dwyn terrwyn yny tyrrei bobyl
O bob man ay kyrchei
Oet dilyuyn eur a dalei
Oet dilut but myn y bei

Myn y bei ayr uab ioruerth yn ryuel
Kyn ryuawr drygyruerth
Oet kadarn dreic benn eic berth
Oet ked gynnyt kad gannerth

Cad gannerth mawr werth mor wae ym
Nym gad deigyr y warae [digiwyd
Gryd esbyd oesbell warchae
Gruffut y maengut y mae

Lle y mae argae ar gymro dinam
Detyf dunawd ap pabo
Llavyn llidyawgddur kur kyffro
Llew prut neud llawn prit a gro
Gro a gut deurut &c.

MARWNAD

A Gant Bletynt Vart y Dauyt Benuras. O L. D. D.

Mae gwyrda gwynet gwae ni yr eissywed
Yssywaeth yn treghi
Pob deu pobyl dygyn eu colli
Pob awr poen dramawr pob dri

Oet tringar an car cof newyt an peir
Perygyl hiraeth peunyt
Oet cwyn dwyn difefyl dauyt
Oet coeth gwr a doeth y dyt

Tra vu ddyt davyt difefyl ddylif cad
Oet cadarn y gynnif
Oet kedawl oet cadyr yg gnif
Oet koeth digrawn doeth dignif

Tros nad digrif ym am was hael difei
Hwyl ddifefyl gyweithas
Trist wyf treis Duw ry gallas
Traws dauyt lawryt ry las

Llas vnmab llywarch llew afael yn reid
Llary deleid honneid hael
Car coeth doeth dygyn y allael
Cywir nas gwelir ys gwael

Mor wael myned hael hwyl gyffro galar
Yn rwym gwely manro
Llawr gwerthvawr llan ae gortho
Gadawc gadarn vreinyawc vro

Em bro dewddwr gwr gwrt yn argae trin
Trist achwetyl heb warae
Vthyr gwynuan chwerw herw hirwae
Eithyr gwynet ymet y mae
Mae gwyrda gwynet &c.

MARWYSGAWN

Bledyn Vard e hun ae Cant. O L. D. D.

Erbyn vi vy ri rwyf bedydyawl
Erbarch vchelseint breint brenhinyawl
Erbynneist keueist kyuawl eneideu
Yr agheu gethreu y gan gythrawl
Erbynyat pym oes o groes greuawl
Arbennic wledic wlad gynveithyawl
Arglwyd dat nam gat gyllestrigawl dan
Yny may poethuan peth uffernawl
Yny may mawrway heb ymeiryawl
Yny may mawrwall eneit marwawl
Yny may kynigyn yn kanmawl kelwyd
Yny may peunyd poen angerddawl
Kyn mynet o'r byd bryd breuddwydawl
Kein vynwent brouent bro gorfforawl
Kyn maynved diwed bwyf dwywawl gyffes
Kyn nom goddiwes bwyf gweddiawl
Kan gwneuthost veithrin brenhin breinyawl
Kan gwneir yr dy eir veir vuddugawl
Gwna dan gof yrof eiryawl ym dangnef
Yn teyrnas nef naf ysprydawl

MARWNAD HYWEL. M. MADAWC.

Llygad Gwr ae Cant.[1] O L. D. D.

Gwae ni duw or diruawr golled
Ry golleisy[2] nym gellir gwared
Gwannder y lawer eilywed tramgwyt
Ry doeth am arglwyt eurglawr trefred

[1] Dylasai yr awdyl hon vod gyda chanuau ereill y bardd, yn dechreu tu dal. 237.
[2] Yr golleis. – Ll. P. P.

Digitized by Google

Gwalch gwrawl gwrhyd gwalhafed[1]
Gweilch oet veilch yny valch gerdded
Gwyr golofyn ehofyn pan ehaget fot
Am drefgort drwy galed
Gwac yr byd bod heb y hawtged
Gwael dwyn hael hwylvawr y weithred
Galar yw gennyfy gweled ar lachar
Golwc agklaear daear duted
Hywel am[2] madawc ny mad doded
Y mywn mynwes llawr mygyr wawr myged
Hir yw byth bellach belled bod hebdaw
Hiraethlawn gymraw gymrwyn goted
Hydoryf kylch y goryf gwrymseirch ar lled
Hydyr glodryt gynnyt gynulaen lliwed
Hygyrch oet y lys les trwyted oy fut
Ae uetgyrn kyfyved
Arwyt teg am rec ban riued gant seint
Breint brenhin gogoned
Ar deheu mab duw bo y dyghed ef
Drwy gaffael porth nef yn agored
Aghall yw y dyn ny del y gred
Ar y gwr goreu a aned
Agheu yn[3] edev yn noted racdaw
Trwy benn an treissyaw yw an tristed
Trist yn goiug Crist kred nyd ymchwel
Treis dirgwyn ac nyd treis dirgel
Am draws walch aerualch oruel y golli
Nyd ryuet ochi yn yawn vchel
Neud etiw[4] ynofy cof kyuarchwel
Am lyw cletyfrut heb gut heb gel
Neud meu y eisseu neud issel uy mryd
Yw ueirtyon oet clyd clod diargel
Neud aelaw kwynaw neud kynhawel
O uerrwyn hyd uawr hirddywel
Am yr dwyn terrwyn twryf uuel am riw
Ae bar oet gwaedliw ual gwaed awel·
Och am rwyf aer glwyf eurglet echel
Och am diliw mawr nym dawr ken del
Och am arglwyt rwyt rutuedel vtkyrn
Och am wawr kedyrn cad diogel
Och yr uyned gwr gwrtlew ryuel
Och ueith byth bellach ny dychwel
Och pa wneir och ueir och uihagel
Och hyd attad duw yr dwyn hywel
Eryr gwyr gwarant heb ochel
Ar wiryonet yawn dawn ytymdel
Erbynnyed arbennig agel
Yn barchussaf naf ar nef yt el

Oe gannayd oe rad oe rinwet yn llawch
Llewychedic heul yny gynted
Ac ynteu an dwc ou diwet
Oe dyg ——— trigyant yn drugaret
Edry ant trachwant trachywet an knwad
Yt yn knyny daear yn y diwet
Drwg yw ynn dryked an buchet
Eil drwc yn kyflwc an kyflyet
Trydyt twyll herwyt kymwyll camwet
Pedweryt rewyt pymhed ryuet
Chweched am galed amgelet am eur
A mireinwch byd ae anrydet
Seithued bwrw gwythlwrw gweithlonet
Geir syberw a berw yny beruet
Wythued yw llat a llafneu cochwet
Kelein a chathyl brein ar y bronnwet
Nawued yn ryred nyd yn anryuet
Lleidyr na all edrych crist yn y grocwet
Decued anwaraed yw anwaret anwar
Dall uydar kynn tylluet
Dreic anhuenyt herwyt haeret
Hiruod heb gymod yny gamwet
Duw a uynn dyuod yw orset
Hydyr a llaw nyd llai yw omet
Dadwyrein o uein o uet an dylyt
Y an diburyaw o an camwet
Treisswr yw agheu ar bob trosset
Trameint nyd kywreint an kywrysset
O Ruffut gwaewrut goruolet ym ken
Am kynnygyws eur a meirch hywet
Hil kynan erwan erwydet
Hael y wan hil ywein gwynet
Hil madawc hydyr uynawc vonhet
Mwynnyant kert nyd cart y diwet
Kyuetach uorach uawret oruchel
Or achwet oreu o deyrnet
Neum bu oe agad mwyndyad met
Ny bu oesdlawd beirt oe ystlynet
Ysgereis a gwr nyd yw goruolet
Ysgar byw a marw garw argywet
Am arglwyt diwyd am diwet ysgar
An ysgafyn a wr y vreuolet
Ny byt kyuoed pawb pymcan mlynet
Noc y bu gyuyg gwlyd teilyg gwlet
Ny bo kyuyg duw ym kyuet yg kyuawr
Synnhwyr vawr Senet

[1] Gwahaved.—Ll. P. P.
[2] Vab.—Ll. P. P.
[3] Ni'n gedy, *neu* nynedeu.
[4] Ytyv.—Ll. P. P.

MARWNAD RUFFUT FAB KYNAN.

GRUFFUT AP GWRGENEU AE CANT. O L. D. D.

GWR a gynneil y lloer yny llawnwet
A genniw pob tra trwydi beruet

GRUFFUT VAB GWRGENEU

A GANT YR EGLYNYON HYN OR GEDYMEITHON. O L. D. D.

MARW merwyd hirwlyd am hirwlych
Dagreu—digrawn ynt a mynych
Nyt heneint gwr ae gwrthrych
Nyt hyn oes dyn noc oes drych

Digitized by Google

Ystyrywn kwynwn ketwyr aruoll naf
Ny ad duw yghyuyrgoll
Marw myrd mawred kyrd kardgoll
Marw merwyd meirw uydwn oll

Pell yw o Bowys pwyll argel y dyn
Y ddial gwaet auel
Gwaelawt ty tywawt tawel
Gwely rud gwilim ryuel

Gweleis le am de am danaw heddiw
Hawd y gallaf wylaw
Rudued werthuawr wed wrthaw
Ac edenawc y danaw

Kanys marw mawred a grym
Griffri y treghi oed trwm
Marw vyd einawn dawn dinam
O dyna ny byd da dim

PHYLIP PRYDYD

A GANT YR AWDWL HON Y RYS GRYC. O L. D. D.

GWELEIS Rys yn llys eissidlo
Gelurud gelyn yn alluro
Hyuoluawc hael mynawc hawd bo
Glot edmyc kymhengryc kymro
Dragonllyw lluoed anwosgo
Dreic vnbyn a vynn a vynho
Hir y wir y wr dra sauo
Hydyr y dreis y dreth o benuro
Gwalch gwylwalch golut anghryno
Gwawd uyuyr gwawr gwhyr gortho
Enw y uard y uarn a welho
Kediuor kadeiryawc artho
Baran llew yn lluryc eurdo
Brenhin beird breinyawl a ganho
Gorwenn tonn tued porth gwydno
Garw y llenn a grann wenn y gro
Gnawt rygwyd rygeis ny allo
Gnaws gaeaf alaf yng godo
Teleis y ueirch y uarchawc mwydno
Teilwng yng talv an rodho
Ys ymi vd lwysrud kas a gro
Fyddyawc fodyawc y ymdro
Hael hir lew hir llew hir llwydho
Hil catuan kynan vab iago

LLYMA KYGORYON DADOLWCH

A GANT PHYLIP PRYDYT Y RYS GRYG GWEDY SORRI WRTHAW AM BRYDU Y NEB NAMYN ITAW EF. O L. D. D.

PA gessidy ui uodrydaf kreugar
Kroewgoch gwaew oth adaf
Pa ham veirt adlam vleit naf
Pa gam a gefeisty arnaf

Arnaf kymeraf kymhennrys atteb
Hyd attaw yny lys
Myned dylyed dilys
A mawrglod ym arglwyt rys

Rys uyg loegyr westyng lary westi toru-
Taryan ystrad tywi [oet
Rac dy uar kar kert lochi
Mal gwiryon gwared dduw ui

Mi ath fum borthwr borthyad riallu
Ny ellir y ddiwad
Pan oet lyw kyhoet lew cad
Ym pob riw ryuel arnad

Ar dy uawluar par pymllyg nam gwartha
Nam gwrthod yn dduruyg
Eryr llewyr llaw bergyng
Erreityeisty ehang o yng

Ys yng yn ystwng ystic vara rys
Rutuoawc cadurua
Ys anilys im ddim da
Os am carwys am cassa

Nam cassa pwylla pyllyawc eduynt rys
Y rwng ros ac eppynt
Bart vum itt trimud tremynt
A chedymddeith kanweith kynt

Kyntaf achubaf echel ureint rac bar
Hil casnar cas wytheint
Nawt duw mawr dengwawr deweint
Gyda nawt naw mil o seint

Synnya di roti rwyf gwawr carannawc
Kerennhyt yth gertawr
Rysua kyrt kalan yonawr
Rys rut bar rwysc moruar mawr

Mawr fwy y credaf no chreir ked
Neirthyad—echel kad ked adneir
Gwr yssy ym kadw ym kadeir
Gwn itaw goreuraw geir

O dywedeisy eir ar wekrei heb porth
Parth eurgolofyn kymry
Diwygaf honnaf hynny
Difwyn a gymer duw ury
Pa gessee dy &c.

EGLYNYON Y RYS IEUANGC.

PHYLIPP PRYDYD AE CANT. O L. D. D.

RYS rwysc chuel ryuel rwyf naf deyrn
Rwym kedyrn cat worssaf
Eithryat brat bron eilyassaf
Eithyr kenyt kynelw ny wnaf

Digitized by Google

Ys gwneuthum ytt glot glut rwyf gawr ygwrys
Gwawt vrys rys rwysc ddiryawr
Llyw ior llew tewder tutwawr
Llawer echaws tat maws mawr

Mawr yw ym dreic wawr fawr faw fwyr
Fysclew cat ket wallaw [fyscyat
Bot addef nef yn eiddiaw
Ar byt achlan y danaw

Dan Rys vab greifwrys grufut ysgwyt-wyrd
Oes ket kyrd kard wosgud
Llwrw llwyrglot wawt rot wotrud
Llyry drauyn llawer llauyn lletrud

Lletrud parvrys rys rwysc hiryell yn aer
Yn arueu agkysbell
Hawl toryf teyrnvro gadell
Hydyr auael hael hanbych gwell

Hanbych gwell hyd bell bellawc lluch-urys cat
Kedernyt enwerys
Aryfrud prud prydein ynys
Eryr aer glwyf arglwyd Rys
Rys rwysc &c.

AWDWL

A gant Phylip Prydyd yn Llys yr Arglwyd Rys ieuanc yn Llan Padarn Vawr pan vu amrysson yrygthaw a Beird ysbydeit pwy gyntaf o honynt a delei a cherd Dduw Nadolyc. O L. D. D.

Bu dioual ny bu diofit
Gan golofyn kymry camp ddiodit
Pan wu yn ryuel gat chwel chwerwlit
Myny adeigei neb ar y newit
Peunyd yn rwyddryt ym rodit anoeth
Peunoeth a rygoeth ym anregit
Ac yn llys hil tewdwr tec ym hurdit yn-aeth[1]
Ac attoeth etwaeth nam gwnaeth wneit
Pei achwir volawt
Y dylwet fossawt
Dyrllydwn i wirawt
Kyn bydwn i ermit
Moladwy uleidriw nym rodey brit
Mawr y afael hael hawd y erlit
Ny thraethaf i gelwyd nyd ef gelwit
Hwn cledyf ysgwnn twnn twyll y gwndit
Disseirch meirch a seirch osseddrit borfor
Diachor ysgor ysgwyt turnit
Kadyr wychawc varchawc mynawc mwynlit
Kat elling ener wener wenit

[1] *Neu*, y uaeth.

Kadeir vaelgwn hir a huberit y veird
Ac nyt yr goueird yt gyuerchit
Ac am y gadeir honno heddiw bei heiddit
Bod se ynt herwyd gwir a breynt yd ym-brouit
Bydynt derwyddyon prydyon prydein
Nes gwaew yn adein nyt attygit
A bei gwnawn or dawn a dadenit
Penkerd o digerd ny ddigonit
A bei ef gennyfy yd gennelwit
Atvyddaf naf arnaf y dorvyddit
Eudusswny uot rys rwysc ddiednit
Tra vei dywawl duw yny dwyodit
Ar y llenn valchwen ny vylchit y breint
Yd ysgarawd heneint ac yeuegtit
Rwng y prenn frwydlawn
Ar tair prif ffynnawn
Nyt oed ar hirgrawn
Yd ymborthit
Yn hyrgan vann vawr y rydit
Yn hyngaer glaer yn yt glywit
Yn heyrn adef yn nheyrnas nef
Gwr ys yn godef y goreilit
Kywot dy was assaf essill ervit vawr lawr
Gnawt o synwyr vawr varn drybelit
Ae kymraw treidaw tra mynyd gwidawl
Myny ret redyawl o elenit
Ae gwallus yghof yghyuyrdelit
Ae gwaeth mynac nac noc eddewit
Kigleu y doroff ath toroff a thwryf ysgwyd-awr
Nos galan ionor mwynwawr medwit
Ac ambyrth clot wasgar llyry daear divrisc
Llawer march a gwisc wesgerit
Wedy cat dramawr agawr d—mit
A chyuaruot pybyl penn yn eruit
Rac me vei kyued kyuedach hedyrn
Rac bronn eurdeyrn kyrn a genit
Bann ket ban rodet pan rodit eur coeth
Pan vei parabyl doeth a dywettit
Pan rei ankwyn med yn medwit yn llys
Ym hadawssei rys nam diddolit

AMRYSSON PH PRYDYD AR GOVEIRD YSPYDEIT.

O L. D. D.

Arglwyd nef a llaór maór a ryued
Val y keissyr cam o bop kamóed
Andaót ud góayórud góaór teyrned
Y goueird ar beird yn kyóryssed
Yr pan vu elffin yghyóryssed vaelgón
Neus porthes pepprón pell dyfryded
Llauar merinnyeu góynnyeu góraged
Llaóer chóedel anoeth a doeth óyned
Kyny deley hónn o achened

Digitized by Google

Geuveird aghyfr6ys y beryf ae henryded
O g6naeth golydan gyflauan diryeit
Bit ar y eneit yr en6ired
Tara6 kad6aladyr colofyn elyflu
G6r oed yn gallu y dyualied
Ac eissoes eissoes yny dygned
Divreinya6 da6n du6 nyd dyn ae med
Mor dyga6n y mae digymroded
Wedy penkeyrdeth kymry yghamryssed
O byd argl6yd g6ir g6yned dy6yssa6c
Essillyd mada6c ry6ya6c reuved
Lle6elyn lle6 g6a6r clotva6r cleddyfir
Pell yd etmygir y atch6edled
G6r ny uarn kamvarn kadarn yt ved
G6r a vyd y en6 yn edryssed
G6r biheu tretheu trathued llundein
Diffeithdir prydein ae chyvanhed
G6r yn ll6yr a 6yr synn6yr sened seint
G6r a 6ys y vreiut o vrenhined
Goroeu y6 gennyfy gor6ed neuada6r
Lly6 ll6yth Te6d6r ma6r g6a6r g6aradret
Kynnedyf y6 kennyf y k—derganed
Kanu kerd am borth am byrth neufed
Hengerd talyessin y teyrned elvyd
Hi a vu ne6yd na6 seith mlyned
Ac onym agheu y aghenved daear
Kyn an6ar kyfar kyflauared

Ny dervyd a6en y ar dar6ed treul
Tra vo lloer a heul ar y rod6ed
Ac onyt trech kel6yd na g6iryoned
Neu darvot da6n du6 yn y di6ed
Ys my a vefla6r or gygheussed
G6eryt yr g6agveird y g6aghoffed

AWDWL VARWNAD Y RYS IEUANC.

PHYLIP PRYDYD AR CANT. O L. D. D.

GORUCHEL arglwyd goreythoylaf
Goruedawt vyn tauawt gwawt a ganaf
Goroyr vyng callon goruch atdaf llys
Goruc angheu rys anghen arnaf [ych
Gorwlychawt vyng rwydeu om dracgeu myn-
Neud val drych gwrthrych gwrth a welaf
Neud ethyw glyw gloew orsaf byddin
Hoedyl egin vrenhin hoet a borthaf
Gwenwynvar gwanar kerdgar kyrd vyget
Gwae ui oe vynet vyn nas gwelaf
Gwedy mab gruffud gwaewrud gurhaf
Ysgwnn vyng hystlwnn ny wnn py wnaf
Och hyt attat ti duw a dotaf yn dde
O welet vy lle ar llet eithyaf

CANUAU Y PRYDYDD BYCHAN.

MARWNAD RYS IEUANC

Y PRYDYT B. AR CANT.[1] O L. D. D.

COLLED gwr arwr aruawc chwyrn yg cad
Yg cadarnwisc heyrn
Mur toryf aerdoryf eurdeyrn
Mygyr bennaeth mab maeth metgyrn

Mab metgyrn teyrn tawel ut mwynuawr
Kyn maenuet y orchut
Mab mad mygyr lleityad llauynrut
Brwysc breinyawl gretuawl gruffut

Mab gruffut llauynrut lluoet ros gyrcheid
Rys gyrchyad tra moroet
Gwrt am deruyn amhyl doruoet
Gwr bytin gwawr bytinoet

Bytinoet hartoet dyt y hyrtei rys
Kiwdawd ros o hanei
Lleith kynnygyn kynnetyf gwalchmei
Llew gawr ysgwyduawr ys gwnei

Ys gwnai Rys ar urys arlwy gwlet branhes
Kyn prynu tangnhefet
Par tridryll gwerssyll gorsset
Penn clod kyn noe vod yw vet

Y met argyuet nyd gouyged teith
Doeth y ueirt oe vyned
Am ysgwyt gawr vawr vur ked
Am ysgwyd vriwdoll golled
Colled gwr arwr &c.

[1] Rhŷs Ieuanc a ꝛ farw yn y Flwyddyn 1222 ac a gladded yn Ystradfflur.

EGLYNYON

A GANT Y PRYDYT BYCHAN Y VAREDYT VAB YWEIN. O L. D. D.

MAREDUT aestromrut troch
Par awchlym wych lith gwyach
Eurwawr llew yg gawr llauyndrwch
Aerwalch eiryf ny theiryf ny theich

Ny thechei ner fer frawtus
Mab ywein bro goeluein brys
Gwychyrlym dreic eil meic myguras
Gwychwlad o gad a gedwis

Digitized by Google

Cadw varedut cadyr eurdoryf
Cadoet gyman cad gynnwryf
Bolch glet yn dewret yn eiryf
Balch glod ac aruod ac aryf

Aryfrut balch teyrnwalch tec
Eurvro gadw gadarn dinac
Armes ros bla ddangos blyc
Aeruleit gwreit ae goruc

Goruc fy llyw llew amgoed
Gwyar am aer drydar draed
Oesawc varchawc veirch gydneid
Aes valchliw rut eurvriw rwyd

Rwyd ysgwyd ysgwn eurwlet
Ruthyr rynn ny geis rann o vot
Rugyl yawn y dawn yny dyt
Rutbar vawruar varedut
Maredut aestromrut &c.

EGLYNYON

A Gant y P. B. y Varedut vab Ywein. O L. D. D.

Maredut ut prut praflu
Kefeis nyd kyfyg dy vro
Gwledic doeth kyuoeth kyfa
Gwlad roc diofyn colofyn kymry

Kymry varedut kymer
Kymreisc walch balch bennadur
Dreic vnbynu aervyn arwr
Drud llaw esgud lluosgar

Car gymhell treitbell trethoet
Mab ywein mawrdwryf arraet
Llyw glyw glew yn ymorchwyt
Llwytdud llew gwrtrud gwreit

Gwr yw uy llyw gorllawen
Gwyr a gar gwawr trydar trin
Gwrt yn ryuel ae elyn
Gwrth gas wrth y gassogyon

Digassawc franc frawt anvot
Dugost vawrdost uaredut
Diffeith pob gwlad gad gynnyt
Dewr gyuan ae chyfannet

Kyuannet walch dy ualchgorn
Ar tir ynyal dywalwern
Eurbost cad aerbyst kedyrn
Eryr cadyr dewrwyr kadarn

Kadarn kedeirn gywrysset
Y keidw glew gwlad yr anuot
Bolchlauyn yn aer daer deryt
Balchgoeth uawrdoeth varedut
Maredut vt prut &c.

EGLYNYON

A Gant y Prydyt Bychan y Varedut M. Ywein. O L. D. D.

Oesuyrr dy alon aesuriw varedut
Trawsualch ut treiswlad wiw
Pwyll mab vthyr rwyf aruthr riw
Pwyllawc par dryllyawc drilliw

Yn lliw gwyar bar beir vetu prydein
Hil ywein hawl fynnu
Pob gwlad barawd gad gyrchu
A diuarn ae gadarnllu

Yn llu yth weled yn llithyaw branhes
A bryneich yn cwytaw
Llyw dragon llafneu dreiclyaw
Llew ehwybyr o lwybyr dy law

Llaw ar bar anwar enwawc varedut
Dreic rwytuut rutuoawc
Kynnyt blas dy digassawc
Kynnwalch muner ner nerthawc

Ym neirthyawc breinhyawc brenhin
gwyr toruoet
Teruysc lloegyr y gelwir
Kymreisc wystlon a wystlir
Kymry ae dyry roc dir

Roc dir y rotir rwyf gofyneic prut
Maredut mawrvut meic
Ardwy llu lloegyr eryneic
Eurdretheu dreithyeu ym dreic

Dreic agkynnwys dwys nyd oes ath veito
Yth uytyn diarlloes
Ath gynnhwan gad veityad voes
Ath gynnhar wlad yth gynnhoes
Oesuyrr dy alon &c.

EGLYNYON

A Gant y Prydyt Bychan y Uaredut. M. Ywein. O L. D. D.

Gwalch yssym amyl y niuer
Gwalch eurgalch aergun gyuor
Gwalch dewrualch o lin dewdwr
Ac am walch dewrualch dewrwyr

Digitized by Google

Gwyr rif syr yssyt yn y gad
Gwrthrut varedut vur gryd
Twn y bar dreic anwar drud
Didwn y eir ual creir cred

Cred pan aeth dreic hydyrfraeth hy
Yr goteu goteith bennuro
Oet amhyl am amlaen deulu
Heyrn traws teyrn trosti

Trosti yr treisdwyn gwendud
Aeth mab ywein prein prifglod
Ny bu le ar lawr dyued
Ny bei sathyr gan y seithgad

Cadyr uab ywein cadyrualch gwlet
Kedeyrn wostwg rygylvlwg ryt
Dyfrys brwydyr bryd ar ymlat
Difraw y law ar lafyn rut

Llafynrut uaredut llyw drinc
Llew ny ad lloegyr yny wnc
Nys arueit aerulawt frawt freinc
Nys geill seis na threis na thranc

Tranc ar bob franc frawtus gylch
Gwnaeth uy llyw llew ysgwydvwlch
Meic kyhaual aryal aerweilch
Mut mwynfut mygyr gwaerut gwalch
Gwalch yssym &c.

EGLYNYON

A Gan y Prydyt Bychan y Varedut vab Ywein. O L. D. D.

Kyrch a duc uy llyw llew gwyth
Kad vt uaredut valch deith
Oet aerdreic penn eic pann aeth
Oet agro pennuro pan doeth

Doeth brut varedut
[*Englynion ar goll.*]

MARWNAD UAREDUT. M. YWEIN.

Y Prydyt Bychan ae Cant. O L. D. D.

Am varedut vut vawrged
Gwae y genetyl gwawr gogoned
Doeth oe gyuoethcoeth kerted gwenyndro
Gwenwyndrwm a golled
Colled llyw llew huysgwr
Maredut mur dineswr
Dunawd gynnefawd gynnifwr ar ros
O lin rys ab Tewdwr

O dewdwr aeth gwr gwrtlaw hir bolchlauyn
Balchwlad dreic bu kywir
Maredut men na welir
Mygyrdrud gwae y dud ae dir

Tiriawc rywawc ros wrthrych uu uy rwyf
Rwysc ywein urych
Vn oe deruyn doryf lewych
Yspys yspadaden ddinbych

Dinbych y kyrchws kyrch diatrec prut
Gwalch gwawdvut rwytvut rec
Hwyl diwyl dyfyndref saesnec
Hael awyt hil ywein dec

Oet tec rwyf rwysc oliffer
Oet cleu darpar clod dirper
Oet glew maredut oet gloewner esgud
Yn ysgwyd deu hanner

Oet deu hanner ber bar gwythrut yn
Gwr ual llew digythrut [llaw
Oet erwan gwaew preitwan prut
Aruoll mawrgoll maredut
Am varedut vut &c.

EGLYNYON

A Gant y Prydyt Bychan y Ywein uab Gruffut uab Rys. O L. D. D.

Ywein rutlein rot edmyc
Ged ysgein gad ddiysgoc
Teyrnet leith dudueith dec
Teyrnas dinas dinac

Dinac ywein rutlein lafyn
Doeth id yth wlad leityad leifyn
Trethoet tros uoroet uar dwfyn
Treul ked rwyf dyfed rac dy ofyn

Diofnawc uarchawc ueirch fraeth
Yw hwn ut gwaedwn gwawdueith
Lloegyr distryw cadarnllyw coeth
Llid anwar llew gwrtuar gwyth

Angwyth lew arglwyt gwythawr
Ywein borthyad brein bronddor
Dragon a volafy naf ner
Dreic ddiogel y gelwir

Digitized by Google

Gelwir hwn llu gystlwn llyw
Lloegyr gyrchyad cad ced aelaw
Teruysc eingyl eghyrth pob glew
Teruyn gadw taryan vradw vriw

Briw ragod ragor anvedyr
Bradw yscwyd hud blymnwyd hydyr
Aergleis glwyf rwyf rut beleidyr
Arglwyt gwawd rwyt gwaed raeadyr

Raeadyr gwaed am draed am drwyn
Ryw rac uy llyw llew aryein
Rwym bryneich branhes terrwyn
Rwyf gawr awytuawr ywein

MARWNAD Y EWEIN. M. GRUFFUT.

Y P. Bychan ae Cant. O L. D. D.

Gwr kymrwyn y dwyn gwawr kymry neud marw
Ywein prein neud prit wely
Aruod uygyr aerwalch hydyr hy[1]

Vy hy arglwyt rwyt rut glet ry golleis
Rym gellir lledurydet
Vy llyw oet vur glyw a gwlet
Vy naf poed nef y diwet

Oe diwet vaenuet uwynuawr aruaeth hydyr
Hidyl uyt deigr o hiraeth
Ardelw dyued ged gyduaeth
Aerdreic oet benn eic ban aeth

Ban aeth gwawr gwinuaeth gwenwyn a golled
A golleis oe adwyn
Doeth y ueirt byd y gyd gwyn
Diua gwalch tyrua terrwyn

Oet terrwyn ywein tyrua rec eurvut
Kyn oervet gyhydrec
Oet amhyl oet amlwc gostec
Metgyrn am gylch teyrn tec

Oet tec eurbost rec rwyf adas prydein
Traws ywein treis leas
Oet aergwyn oet oergwyn was
Oet eurgoryf toryf teyrnas

Teyrnllv y law teyrned alar
Gwawr gwanar gwin a med
Teyrnllew glew gloew voned
Teyrnllyw nyd byw neud bed

[1]*Neu*, hydw vab hy.

Neud bed dewrwalch gwlet daear dywarchen
Nem[1] gorchwy rwy trugar
Nyd am llud am uud y var
Nym llwyd goleurwyd galar

Meu alar llachar mur traeth llychwr gwychyr
Llew gwychddrud dineuwr
Mwyth doryf dervyn ehachdwr
Meith blas yn was ac yn wr
Gwr kymrwyn y dwyn &c.

MARWNAD Y RYS GRYC.

Y Prydyt Bychan ae Cant. O L. D. D.

Llawer deigyr hydyruer ar hynt
Hityl am rys ryssua mynwent
Llyw dinefwr gwr gwychblant
Llew trin ae brenhin ae breint

Breinyawc rys brenhin kyuoeth
Brein borthyad cad kanhymdeith
Neud ethol walch weilch hydwyth
Neud ethym am dreic neud aeth

Athwyf ym brwyn gwyn geithyw
Ethym heb vt llauynrut llew
Aeth rys uab rys ros breityaw
Yw diwet uanuet vyniw

Ger myniw llyw llew hawrfort
Y gweleisy rys ros ymhwrt
Teyrnwawr yg gad uawr uyrt
Teyrn yn heyrn yn hart

Hart llys rys ros geithiwed
Rwyf llu tra vu y vywyd
Balchgryc barabyl bolchglet drud
Bar dwys aghynnwys yg gad

Cad gyrchyad llauyndrochyad llew
Vu rys rugylvar rutbar riw
Eryr deyrn loew eurgyrn lyw
Creir oet y luoet y law

MARWNAD Y VORGANT. M. RYS.

Y Prydyt Bychan ae Cant. O L. D D.

Morgant achvre cant mor echrys myned
Llyw llwytged llwrw na wys

[1]*Neu*, neur.

Digitized by Google

Oet argledyr gwir dir dilys
Ar eurglawr yr arglwyt rys

Mab rys eurbost llys aerbeir yn arueu
Duc angheu dygyn o eir
Ae law oet lw ym pob kyfeir
Fal kyuun grededun greir

Creir nyd amharchei creulawn y volch-
lauyn
Ae valchlys yg carawn
Rwyf blwng rwyt ystwng estrawn
Rot digraff rotyon digrawn

Digrawn ar uyg grut dagreu am vorgant
Neum kynwant clwyfyant cleu
Hael enwawc hoetyl uradawc vreu
Hydyr nenn kyn aghen agheu

Duc agheu rieu rwyf ehagdwr llu
Llurycwalch dinefwr
Llew tir teyrnuro dewdwr
Llaw esgud llwybyr gwrtrud gwr

Gwr glew oet vorgant gwrt glet gogoned
O genetyl teyrnet
Gwawr llawr lluossawc vonhet
Gwalch kein aerualch kyn oeruet

Oer ym daw treisuraw tros diuant dragon
Ar pob dreic ys ramant
Erwan dolur mur milcant
Aruoll mawrgwyt goll morgant
Morgant achvre cant &c.

MARWNAD KYNAN VAB HYWEL.

Y P. Bychan ae Cant. O L. D. D.

Dyfed llwyr y gwyr gwrhyd frawt kyf-
yrdan
Marw kynan kynhwan cawt
Dawn degwlad cad vleinyad vlawt
Dwyn yn llyw duw ryn llatawt

Llwyr yn llatawt cawt kwyn uetu galar
Gelyn lloegyr a darvu
Bod gwr arall yn gallu
Ym adolwyn ae deulu

Teuluoet kyhoet kwynyant eu heurglawr
Eu harglwyt collassant
Dwys ym bryd beirt byd ba wnant
Disgyr gwyr am eu gwarant

Gwarant gymry blant bla diochel mawr
Marw kynan vab hywel

Kein wlad nef boed ef yt el
Cannos gwnaeth yn ros ryuel

Ryuelnaf trossaf wyf treisdic oe goll
Gallwys beleidr yssic
Brein lithyaw breinyawl leithic
Mur gwladoet marw an gwledic

Gwledic mwyn uawr kwyn kynan kyrch
breityau
Preityad lloegyr ae phoethuan
An llyw aer aryf taer ual tan
Llew gretuawl llawer grituan

Grituan uarw kynan kynnyt seithuc bla
Plygu lloegyr a oruc
Dragon gyrchyad gad gaduc
Vu duw an dreic ny a duc

Duc agheu yr goreu goruc coted bron
Peir rotyon par ruted
Pennyal beirt llawr keinwawr ked
Pennyadur dewrvur dyued
Dyfed llwyr y gwyr &c.

MARWNAD RYS VOEL A SAMSUN M. MEURYC.

Y P. B. ae Cant. O L. D. D.

E am rys uab rys ryuyc ny dalywn
Aeth samswn blyngrwn blyc
Mur llauyndur lluoet ędmyc
Mwyndud llawr mab mawr meuryc

Kyn plyc vab meuryc mawr anosbarth
llys
Kolli rys rwystud barth
Colled rwy ym rwyf diwarth
Coll mawr ar wawr llawr llannarth

Gwalch o barth llannarth llaw agor ys-
gwn
Oet samswn kystlwn cor
A gwalch rwyt eurvalch ragor
Hydwyth cadarnllwyth caduor

Cadarn an diuarn kyd a mateu rys
Cadwalch llys lles kerteu
Cwyn dwyn deifnyawc oe dechreu
Cof meith anghyfreith angheu

Aghcu ry diheu egy— seithuc pla
Plant adaf ry amuc
Hityl deigyr diuryd am goruc
Hoetyl ureu hydyr a deu a duc

Digitized by Google

Oe dwyn kynnetyf brwyn kwynassam
Samswn—llyw llauyndwn llew dinam
Collyssant oll coll kyflam
Cenetloet eu kein adlam

Adlam gweilch dinam gwychlys
Kyn ystwyll—can ystyn meirch dilys
Anwar yn aer urwydyrdaer urys
Enwawc rutbar votawc rys
E am rys &c.

MARWNAD RYS UAB LLYWELYN.

Y P. B. AE CANT. O L. D. D.

DUCOST rys ar urys oe uro
Dic ym oe dwyn gwyn gyfle
Da y dewisseisty hwnnw
Yth uytin grist urenhin vry

Wrth dduw vry vreyenhin coeth
Rys —yl urys ureiscuawr dylwyth
Llawer kertawr gwawr gwawdueith
Ar uar am dy uarwolaeth

Marw rys dreic enwerys drud
Am gwnaeth drwy hiraeth dristyd
Rwg gedymddeith cludueith clod
Am arglwyt mawrglwyf golled

Colleisy rys colled nym peisc
Vab llywelyn llew aerffysc
Gwr am parchei parch dilesc
Ac am rotei rut eurwisc

Gwiscawc varchawc veirch hywet
Oet rys rwysc llew yn ymlat
A drud geir dreic gwynnyonyt
A distein gwawr prydein prut

Prut alar am rys nym roesy hoen
Prifwalch cadarn haearngaen
Chwetyl oer y curuab ywein
Ae gyfoeth a doeth oe dwyn
Ducost rys ar urys &c.

MARWNAD MADAWC MON.

Y PRYDYT BYCHAN AE CANT. O L. D. D.

MADAWC mon mal kynnifywr
Bu gwletawc oc nerthawc ner
Ae daeran ae daerlew bar
Bu briw ger bron y eryr

Oe eryr bu oer golled
Dwyn madawc dreic vodawc drud
Oe dy digart hart hyuryd
Oe wayw nyd oet waeth y glod

Oet cloduawr clutueirt otef
Madawg mon kein rotyon cof
Oet tauawd coeth doeth digrif
Ar lles pob neges oe naf

Kyd ae naf cadarn yg grym
Madawc leif aerduryawc lem
Oet pargoch yn aes droch drom
Oet glew lew o lwyth y cam

Llwyth y cam keimyeid dinydyr
Ae colles colled anvedyr
Llary vadawc brif enwawc brwydyr
Llew gwrthgloch burgoch baladyr

Oet briw baladyr cadyr cadcun
Oet brwysc y rwysc rwyd gelyn
Oet gwrt yg cad treifyad trin
Oet llew gawr madawc mawr mon
Madawc mon mal &c.

MARWNAD VLETYNT. M. DWYWC.

Y P. BYCH. AE C. O L. D. D.

O DWYN bletynt o duw nef
O goll kywir aruoll cof
Glud yw herw hiraeth arnaf
Glyw deigyr am wr glew digrif

Digrif a gar gwaewbar gwaed
Vletyn vleit trin tra adwyd
Oet kywir y eir erioed
Oet hael talym ddiwael teleid

Teleid yn reid yn rin gwrys
Vu vletyn vlygddrud neges
Ragor glod rugyl y kedwis
Rac bron balch naf y kafas

Can kauas kyuet dichwant
Gan vab dyn dawn ym pressent
Mab duw naf drwy nerth seint
Boed gwar wrth vlaengar vletynt
O dwyn bletynt &c.

MARWNAD WEN VAB GORONWY.

Y PRYDYT B. AE CANT. O L. D. D.

MARW am wên lawen lawch kyrt
O hiraeth oi uaeth i ueirt

Digitized by Google

Marwnad heb plyc hirddryc hart
Bellach a ballaf oe gert

Kertoryon kerteu diuwlch
Gwen lawen lyw ysgwyduolch
Oet tec am rec am rwyf gweilch
Oet tew amlew glew gwlet valch

Balch yn yscwy — loew galch laes
Vu wen wenwynic wrth seis
Vnbenn — vynnei nyvoes
Vnben o vnbyn powys

O bowys be —— dihagyr
O dwyn gwen dilawen deigyr
Gof am daw — llaw am llwgyr
Am goll gawr am wawr mawr mygyr

Mygyrddrud wen hydyrlawen hy
Mygyrveirt magwyd oe voli
Gwawr destyluawr distein tr —
Gwalch kenneytylualch kynnatylua

Kynnatyl —— bei beilch ddoethon
Yn ymaruoll mawrweilch n—
Y lw ny lithid ar wen
Y eir oet creir crededun

A grettei wen walch syberw
Creded y vyned y ———
Erwan y ddwyn gwyn gannhwryf
Eryr mur mawrwyr neud marw
Marw am wen lawen &c.

MARWNAD LYWELYN VAB RYS. M. IORUERTH.

Y P. B. AE C. O L. D. D.

COLLI llywelyn llew argae mwynvawr
Maenvet trwm ae gwarchae
Oe genetyl nyd chwetyl chwarae
Ae blant os gwytant ys gwae

Gwae ui oe golli drwy edgyllaeth hydyr
Hityl uyt deigyr o hiraeth
Aerwalch aruod ualch aruaeth
Eur — dwylann frydmaw — fraeth

Oet fraeth y aruaeth aerulaen gynghor llu
Llywelyn anhepcor
Tawedawc breinyawc brondor
Tauarn llwyth cadarn cediuor

Caduarchawc pyllawc pwyll agglaear
Gwrt—gortwy y esgar
Llawch kyrt kertwys y alar
Llew traws ny wneid treis ae gar

Oet carannawc walch weilch gylchyn yn
Yn llyw coch a melyn [llu
H——— gludhawd glod obryn
Haelrwy lawryt lywelyn

———————————

———————————

Llywelyn llyw ————

———————— colles
Colli llywelyn &c.

MARWNAD BLEGYWRYT.

Y PRYDYD BYCHAN AE CANT. O L. D. D.

MARW blegywryt bla wrthot galon
Wyf galar anoruot
Aerwalch balch bolchgled aruot
Eurwawr hoeddyl ddiruawr ddaruot

Deryw Bleg. deurud arwyd hoew
Neum doeth hoet oe tramgwyd
Drutwalch hylwybyr ualch hylwyd
Dewr argletyr da wr arglwyd

Arglwyd neit mawrgud neud mawrgwyn
Dwyn gwrda penadur [gwyrda
Blewgy. llew gryt llafynddur
Llew oestrawt llan ystrat flur

Ger flur yr dolur dilen saeth detwyd
Oe dytwed olo ydaeth
Dwyn gwawr trylwyn trwy hiraeth
Duw ury dewr urenhin ae gwnaeth

Gwnaeth — law aeruraw aurcol bryneich
Briwlan riw a heol
Gwawr cadarn yn cadwyt ol
Gwr coeth gweryt doeth dethol

Neut dethol gwalch nef neut aeth ble-
Oe gywreint wassanaeth [gywryt
Llyw gwled gwin a med ae maeth
Llef gawr oe vawr varwolaeth
Marw Bleg &c.

MARWNAT GORONW AP EIDNYUET.

PRYDYD BYCHAN AE CANT. O L. D. D.

MARW goronw mur gwyndyt
Gwychyr — uab ednyuet
Arueu —— cleu —— clot
———————— wlat
[*Englynion ar goll.*]

Digitized by Google

EGLYNYON

A Gant y Prydyt Bychan o Deheubarth y Owein Goch vab Griffut. M. Llywelyn. O L. D. D.

Gwynet kein reuet cann rad nyth arllut
Mab gruffut mawrvut mad
Gorvlwng walch yg calch yg cad
Goruolet y beruetwlad

Gwledic gwychyr hydric gwychnaws yw ywein
Clet lith brein clod liaws
O lyw glyw glewddrud gynghaws
O lin breyennin trin traws

Trawsuar yn trydar yn tro dygythrut
Mab gruffut breiscut bro
Caer daer terwynwalch gymro
Dygant yth uetyant ath vo

Bo gwalch bro breint teyrnas
Drwy rad y rwyf cad nyd cas
Yn ddiofyn ehofyn ehangblas arglwyt
Oe eurglet ry cafas

Kawssawch goruuawch gwrhydri angut
Angert ueibyon beli
Mwynvawr weilch beilch westi
Mon eryron eryri

Eryr eurdreth myr aerdranc yw ywein
Gweilch goeluein gwalch gyfranc
Drud yn arueu yn yeuanc
Dreic llys fraw drwc ar lles franc

Ffranc uyth ueit kyfranc kyfrwysgar gwersyll
Rwym pebyll bumddryll bar
Cad aerulawt uorgymlawt uar
Cadarn ddilesc wrth esgar

Hyddysc y esgar escuduryd ywein
Gwawr llundein llew yg gryd
Hydoryf walch hydyr or mebyd
Hyder gwendud ner gwendyd

AWDYL

A Gant Einyawn vab Madawc ab Rahawd y Ruffut ab Llywelyn. O L. D. D.

Arddwyreafy hael hwylglod ellwg
Arddunyant toruoet tyrrua eitwg
Aruod ysgymod goruod gorflwg
Arueu briw trilliw trillu gyhwg
Eryr gwyr gwynet gwn nad echwg
Ked ef ddigoner ny chymmer vvlwg
Yr yn uab ym rwyfy ry gwnaeth ystwg
Ar y estronyon ys drud echwg
Pendefic crukyeith meith mygyr ddifwg
Pennyadur prydein prydest deilwg
Pennaf yw gruffut pennaeth rwg deu uor
Penn eurddor bronddor breint a hebrwg
Pannu a uyt dir rac dewr gorflwg
Pan uo dyt gorwlad a chad yn wg
Pennyal pob aryal crev allwg branes
Amgylch llyw didres dwydreul gyfrwg
Gnawd yd gyrch kynnygyn oe gynnif pwg
Mal pan gyrch fflamdan flamdo yspwg
Gnawd yd goch a glew gleif gan vwg gor-
Gnawd goches rodwyt ruat ostwg [wyt
Gnawd taw treissyaw tros bob ethwg
Nyd gnawd oe ardal na thal na thwg
Gwnaeth drwy einc ar freinc frawt anheil-
Ac ergryd a chryd a chreu ddillwg [wg
Gwnaeth drallif gwyar vch trallwg Eluael
Pan fu ymdrafael drud ac erdrwg
Gwnaed dduw y ddiwet ef ddifefyl hebrwg
Yny uo y orffen ar ffort deilwg
Yn dygyant trigyant dreic diystwg
Yn tec adef nef nawt orddillwg

EGLYNYON

A Gant Gwernec vab Clyddno. O L. D. D.

Kwddedynt lletkynt llit anoeth goval
Gnawt gouyn chwedel y ddoeth
Mawr dduw a ddyckych beunoeth
Mor wael na welir dranoeth

Tranoeth or pan el trwm ddylyn ys gwael
Nas gwyl neb yr gouyn
Dolur adrawd gawd ganlyn
Diuancoll dygyn hirgoll dyn

Y dyn a ddyckych o ddygyn troua poen
Or pan el o ddyma
Hawl ddidawl ddidwyll wrda
Hael iessu kwd cv kwdda
Kwddeuynt &c.

HOWEL VOEL VAP GRIFFRI AP PWYLL GWYDDEL

A gant yr Awdyl hon. i Owein Goch ap Gr. ap Ll. yr hwn oedd yngharchar gan ei frawd Llywelyn ac a ollyngwyd yn rhydd 1277.[1] O L. D. D.

Duw mawr amerawdyr dynyadon
Dillwg dy walch terrwynualch tirion
Dewr ewein deurutliw fion

[1] Ef a garcharwyd yn 1254. bu yn garcharor 23 blynedd.

Digitized by Google

Dur goch bar llachar llawch deon
Dinegyf neges rodolyon
Digaled am ged am geinnyon
Diffrwythws daear oe uod ygharchar
Aed ae car gan wyllon
Dilwfyr gwych gweithfutig dragon
Digrawn eur digrifwch dynyon
Diafyrdwl yn aer yn aruon diwet
Rwyf gwynet rwysc lleon
Difro wyf hep rwyf hep rotyon
Hep ewein hebawc kynureinon
Diarswyd ysgwyd ysgyryon ygnif
Ysgwthyr llif llid dryon
Digart hart y uart ae vaon
Ae uyrteu ae uyrt aruogyon
Digabyl wawr gwryawr ual gwron
Gwreit bleit bliant arwyton
Dilut but ual nut y netuon mordaf
Pryd Adaf prif haelon
Diofyn cad kedeyrn doruogyon
Difefyl ner fyryfder faraon
Dinam hael o hil eryron
Dinac dreic dinas kertoryon

HOWEL VOEL AP GRIFFRI AP PWYLL GWYDEL

A Gant yr Awdyl hon i yr un gwr. O L. D. D.

Gwr yssyt yn twr yn hir westi
Gwreit teyrneit teyrnwalch ri
Gwr am dotyw gwall oe golli o uyw
Gwreitlyw a glyw y gloduori
Gwr teleid teiluoet lochi
Gwr teilu teilwg y uoli
Gwr y gryd yn ryd gwr ual rodri mawr
Gwr eurglawr aessawr vsswyt holli
Gwr yn rwym gan rwyf eryri
Gwr pei ryt ual run uab beli
Gwr ny adei loegyr y losgi y deruyn
Gwr o hil meruyn mawruryd beulli
Gwr toruoet gwr gwisgoet gwisgi
Gwr gwasgawd kiwdawd kad weini
Gwr cadarn cadoet reoli
Gwr cadwent kedwis haelyoni
Gwr eurfut dilut heb doli
Gwr diletyf prifddeddyf pryderi
Gwr oet ewein hael ny wnei holi mach
Gwr nyd oet lyfrach noc elifri
Gwr a beris lloer llwry goleuni
Gwr a beris heul nyd treul tregi
Yr gwir dduw yt wyf yn erchi
Yr gwyr nef om neuawl weti
Ar oed byrr os tyrr torri glas euyn
Gan uot llywelyn llyw kedwli
Gan uod hir gymod heb gam ynni
Gan ddidwyll gymwyll gymodi
Gan uadeu o dduw y dodi yg crocwet
Gan uyned yr bet bu bot keli
Gan gredv penn llu llwry kyuodi
Gan holl ddifryd byd oe bym weli
Pam na vadeu brawd y brovi arall
A uyt wrth ddyall guall gospi
Ny uet namyn duw digyuoethi dyn
Digart lywelyn lew tra gweilgi
Dewr dragon berywon borthi
Dreic arueu pebylleu pali

GRUFFUDD YN. COCH I DDUW.

O L. E. D.

Moli Duw yn nechreu a diwedd
Ai cynnif ni wellyg[1] ni ommedd
Un mab Mair modrydaf teyrnedd
Mair mam Grist ergynnan[2] rhianedd
Dyddaw yr haul or dwyrain
Dy eiriawl er dy fawr drugaredd
Ar dy fab iolydd di yn nhrugaredd[3]
Duw uch omne[4]
Duw rhag omnne[5]
Duw a fedd
Rheen nef an rhoddo ni rann trugaredd
Teyrnfron tangc erom heb ymommedd
Diwycco fi digono fi[6] o gamwedd
Cyn myned im gweryd i'm hirwedd
Yn nhywyll heb ganwyll i'm gorfedd
Ym gwein fod ym gored im gorwedd
Gwedi meirch ac ymddwyn glafwedd
A chyfedd a chyd ynui[7] a gwragedd
Ni chysgaf gobwyllaf om diwedd
Gwlad yddym ys agro ei maswedd
Mal dail o flaen gwydd dadwedd
Gwae angawr a grawn mawrferthedd
Ac onis gwadawl y riedd
Cyn gatter ef yn rhyfedd[8] present
Perygl yw[9] yn y diwedd
Ni wyr drud nid ysgryd yn ei dymmer
Ni chyfyd fore ni chyfeirch nid eistedd
Ni chan wên nid eirch drugaredd
Bydd chwerw ei dalawr yn y diwedd
Sybyrwyd a mawrfryd a mawredd[10]
Meithrin corph i lyffaint a nadredd
A llewod[11] ac ymddwyn anwiredd
Ac angeu dyddaw wrth glwydedd
Ef yn llwch dychynnull dychyfedd
Dynessa henaint ar lled arfedd
Dy glust dy ddrem dy ddaint neud adwedd

[1] Welli *neu* felly. — Ll. D.
[2] Ergynan. — Ll. D.
[3] Yngharedd. — Ll. D.
[4] *Neu*, uchom, uch omni.
[5] Rhagomni. — Ll. D.
[6] Diwyccom ni a ddigonom ni. — Ll. D.
[7] Ym ni. — Ll. D.
[8] Rhyred. — Ll. D.
[9] Fydd. — Ll. D.
[10] Maredd. — Ll. D.
[11] Lleufod. — Ll. D.

Digitized by Google

Dychrycha croen dy fysedd
Ath wna henaint a llwydedd
Afeirolony[1] Mihangel
Ar reen nef ran trugaredd
Cyntefin ceinaf amser
Daear aclar[2] glas calledd
Ereidr yn rhych[3] ych yngwedd
Gwyrdd mor brithottor tiredd
Pan ganont cogeu ar flaen gwyddgwiw
Handid mwy fy llawfrydedd
Tost mwg amlwg amhunedd
Can ethynt wy cereint yn adwedd
Ymbrynu[4] yn tyno yn ynysedd
Mor ym mhob ffordd ydd eler
Rag Grist gwyn nid oes ynialedd
Oedd ein chwant yn caryn trossedd
Treiddiaw ty tir i alltudedd
Saith saint a saith ugaint a seithgant
A fuant yn un orsedd[5]
Y gyda Christ gwynn ni phorthynt fy[gwedd
Arch a archaf nym naccaer
Y rhof[6] a duw taugnefedd
Am bo ffordd i borth rhiedd Crist
Ni bwyf trist yn dy orsedd

ARALL

O L. E. D.

Yn enw Domini
Meu y moli
Mawr ei folawd
Molaf Ddofydd
Mawr ei gynnydd
Ar ei gardawd
Duw an hamug
Duw an gorug
Duw an gwarawd
Duw ein gobaith
Teilwng berffaith
Teg ei burffawd
Duw an dyly
Duw ysy fry
Frenin trindawd
Duw a brofed
Ynn yn drwydded
Drwy ei diallawd
Duw a ddyfu
I'w garcharu
Gan ufulltawd
Gwledig dedwydd
An gwnel ni'n rhyd
Erbyn dyddbrawc
An dwg i'r wledd
Er ei waredd
Ai werindawd
Ym mharadwys
Ymhur gynnwys
Rhag pwys pechawd
A'n gwnel iechyd
Er ei benyd
Ai bum dyrnawd
Dolur engyrth
Duw a'n diffyrth
Pan gymyrth gnawd
Dyn a gollai
Pei nas prynai
Ddifai ddefawd
Or grog greuled
Y daeth gwared
Ir fedyssawd
Cadarn fugail
Crist nid adfail
Ei deilyngdawd

[1] *Neu*, an eirolwy ni.
[2] Dyar adar.—Ll. D.
[3] Rhith.—Ll. C.
[4] Ym mrynn.—Ll. C.
[5] Y giledd.—Ll. D.
[6] Rhee.—Ll D.

MARWNAD ARGLWYDD LYWELYN

A Las ym Muellt yn y Flwyddyn 1281. Gruffudd ap yr Ynad Coch ai Cant. O L. E. D.

Oer galon dan fron o fraw allwynin
Am frenin dewin dor Aberffraw
Aur dilyfn a delid oi law
Aur dalaeth oedd deilwng iddaw
Eurgyrn aur deyrn ni'm daw llawenydd
Llywelyn nid rhydd i'm rhwydd wisgaw
Gwae fi am Arglwydd gwalch diwradwydd
Gwae fi o'r aflwydd ei dramgwyddaw
Gwae fi or golled gwae fi or dynged
Gwae fi or clyyd fod clwyf arnaw
Gwersyll Cadwaladr gwae saf llif daradr
Gwas rhudd ei baladr balawg eurllaw
Gwasgaroedd alaf gwisgoedd[1] bob gauaf
Gwisgoedd am danaf oddi am danaw
Bucheslawn arglwydd ni'n llwydd yn llaw
Buchedd dragywydd a drig iddaw
Ys mau bid wrth Sais am fy nhreisiaw
Ys mau rhag angau angen gwynaw
Ys mau gan ddefnydd ymddifanw a Duw
Am edewis hebddaw
Ys mau ei ganmawl deb dawl heb daw
Ys mau fyth bellach ei faith bwyllaw
Ys mau i'm dyn hoedl am danaw afar
Can ys mau alar ys mau wylaw
Arglwydd a gollais gallaf hirfraw
Arglwydd teyrnblas a las o law
Arglwydd cywir gwir gwarandaw arnaf
Uched y cwynaf och or cwynaw
Arglwydd llwydd cyn lladd y deunaw
Arglwydd llary neud llawr ei ystaw eiddaw

[1] *Neu*, gwisgawdd.

Digitized by Google

Arglwydd glew fal llew yn llywiaw elfydd
Arglwydd aflonydd ei afluniaw
Arglwydd cannadlwydd cyn adaw Emrais
Ni lyfasai Sais ei ogleisaw
Arglwydd neud maendo ymandaw Cymry
Or llin a ddyly ddâl Aberffraw
Arglwydd Crist mor wyf drist drostaw
Arglwydd gwir gwared y ganthaw
O gleddyfawd trwm tramgwydd arnaw
O gleddyfau hir yn ei ddiriaw
O glwyf am fy rhwyf y sy'mrhwyfaw
O glywed lludded llu bod faeaw
Cwbl o was a las o law ysgeraint
Cwbl braint ei henaint oedd o honaw
Canwyll teyrnedd cadarn llew Gwynedd
Cadair anrhydedd rhaid oedd wrthaw
O laith Prydain faith cwynllaith canllaw
O ladd llew o an coel lluryg na'ncaw
Llawer deigr hylithr yn hwylaw ar rudd
Llawer ystlys rhudd a rhwyg arnaw
Llawer gwaed am draed wedi ymdreiddiaw
Llawer gweddw a gwaedd y amdanaw
Llawer meddwl trwm yn tomrwyaw
Llawer mab heb dad gwedi ei adaw
Llawer hendref fraith gwedi llwybrgodaith
A llawer diffaith drwy anrhaith draw
Llawer llef druan fal ban fu'r Gamlan
Llawer deigr dros ran wedi'r greiniaw
O leas gwanas gwanar eurllaw
O laith Llywelyn cof dyn ni'm daw
Oerfelawg calon dan fron o fraw
Rewydd fal crinwydd y sy'n crinaw
Pam na welwchwi hynt y gwynt ar glaw
Pam na welchwi'r deri yn ymdaraw
Pam na welwchwi'r mor yn merwinaw'r tir
Pam na welwchwi'r gwi'r yn ymgyweiriaw
Pam na welwchwi'r haul yn hwylaw'r awyr
Pam na welwchwi'r syr wedi syrthiaw
Pam na chredwchwi Dduw dyniadon ynfyd
Pam na[1] welwch chwi'r byd wedy bydiaw
Och hyd attad Dduw na ddaw mor dros
Pa beth i'n gedir i ohiriaw [dir
Nid oes le y cyrcher rhag carchar braw
Nid oes le y triger och or trigaw
Nid oes na chyngor—na chlo nag egor
Unffordd i esgor brwyngyngor braw
Pob teulu teilwng oedd iddaw
Pob cedwyr cedwynt y danaw
Pob dengyn a dyngynt oi law
Pob gwledig pob gwlad oedd iddaw
Pob cantref pob tref ynt yn treiddiaw
Pob tylwyth pob llwyth y sy'n llithraw
Pob gwann pob cadarn cadwedd o'i law
Pob mab yn ei grŷd y sy'n udaw
Bychan lles oedd ym am fy nhwyllaw
Gadael pen arnaf heb pen arnaw
Pen pan las ni bu gas gymraw
Pen pan las oed lesach peidiaw
Pen milwr pen moliant rhagllaw
Pen dragon pen draig oedd arnaw
Pen lln. deg dygn o fraw—ir byd
Bod pawl haiarn drwyddaw
Pen arglwydd poen dygngwydd amdaw
Pen fenaid heb fanag arnaw
Pen a fu berchen ar barch naw Canwlad
A naw canwledd iddaw
Pen teyrn heiyrn heid oi law
Penteyrnwalch balch bwlch ei ddeifniaw
Pen teyrnaidd flaidd flaengar ganthaw
Pen teyrnef nef ei nawdd arnaw
Gwyndeyrn ortheyrn wrthaw
Gwendorf gorf gorfynt hynt hyd Lydaw
Gwir freiniol frenin Aberffraw
Gwenwlad nef boed addef iddaw

DIWEDD.

[1] Poni, *yw dechreu yr* 8 *ban rhagvlaenawl, mewn rhai llyvrau.*

GRUFFUDDAP YR YN AD COCH.

O L. E. D.

Och hyd ar frenin freint ucheldaw
Haeldad goleuad llygad a llaw
Na chred pechadur ei ddifuriaw[1]
Yny el i bwll i bell drigaw
Na phoeni gau galon dreuliaw
Na myned o Ghrist ir grog erddaw
Ac na wyr yn llwyr llabyddiaw ——'n harglwydd
A thrwy waradwydd ei wir adaw
Bei meddyliai ddyn ei feddyliaw
A fu o ddolur ar ei ddwylaw
Gan gethri parawd yn cythruddaw cnawd
Ef ni wnai bechawd nai rybuchaw
Bei na bai undydd dofydd an daw
Dyddbrawd yn barawd i'n diburaw
Ar gwaed gyn ired[2]
Ar dydd y croged
Ai ddwylaw ar lled
Wedi'r[3] llidiaw
Ar gwaed yn ffrydiau ynghylch ei fronnau
Ai holl weliau heb eliaw
Ai goron yn ddrain ac yntau'n gelain
Ai ben yn anghrain wedi'r greiniaw
Ac ol ffrewyllau ar ei ystlysau
Er gwneuthur angeu a phoen iddaw
Er prynu mab dyn or tan ufelyn
Y gan ei elyn oedd yn aelaw
Er dangos i'r byd ei boen ai benyd
Er ein[4] dwyn i gyd o gidwm law
Ac yna y dywaid y dydd uchenaid
Mae ef y diriaid oi eneidiaw

[1] Diuryau.—Ll. P. P. [3] Uedy.—Ll. P. P.
[2] Yn giret.—Ll. P. P. [4] Er y.—Ll. P. P.

Digitized by Google

A cham gyhuddwr
A cham usurwr
A thwyllwr bradwr
Bradawg ddwylaw
A lleidr annoniawg a dyn dau eiriawg
A glwth a diawg dial cymraw
A gott[1] a chelwydd a geuawg grefydd
Can nad eiddynt ffydd ffoynt rhagddaw
I blith y gethern i waelawd uffern
Yn lle mae mygn wern wedi' mygnaw[2]
A chynnau o dan a defni brwmstan
A phob marchdaran yn ymdaraw
Rhag tragwres y tan a gormodd poethfan
A wnaeth Barabban[3] i benydiaw
Er cythruddaw cnawd er dial pechawd
Perchen drwgddefawd a ddel attaw
Archwn i'r yspryd Celi oth blegyd
Cyn pridd a gweryd ein gwarandaw
A chaffael angen a goleu[4] a llen
A chymmod a'n rheen cyn no'n rheiniaw
A nefol orsedd a rhan drugaredd
A Christ o'r diwedd i'n dwyn attaw
Amen.

CERDD GRUFFUDD AP YR YNAD COCH 1280.

O L. E. D.

Ponid gwan truan trymder pechadur
Pechodeull annifer
Na wyl dyn dyfod ei amser
Na welydd cywilydd callder
Na chryn llaw yn llyniaw salwder
Na chred i Dduw ddewin ffyddlonder
Na chrynai bob pryd rhad pryder cwymp-
Y mewn cwymp Luciffer [aw
Yn ddiledfryd byd bod yn ofer
Nid da na thraha na thra-balchder
Nid digywilyd pan weler ddyddbrawd
Ddrllain pob pechawd fal y pecher
A Christ ymrhen crog er creulonder
Yn y boen y bu dduw Gwener
Ar pumffrwd pumffrwyth nid ofer
Ai bannai am ben y nifer
Ac anheilwng lu gan Luciffer
Ac yn nhal pob sant ei galander
Ac angylion nef niser carannaid
Yn crynu rhag pryder
Deallwn syniwn trwy synwyr ber[5]
Dielwed fydd dyn y dydd y ganer
Ef yn fab yn febyd ofer
Ef yn was anwastad gallder
Ef yn oed yn edrym llymder
Ef yn wr yn arial pryder[1]
Ef yn grwm yn grymman gwillmer
Ef yn rhwth yn rhuthraw gwener
Ef a rhwngc yrhwng ei ddwyfer
Ef heb gof ynghyf brif aeredd
Ef yn wan truan law tryfer heb nerth
Ef heb gannerth heb gynnifer
Llwyd ei benn ban henyw ei falchder
Llygad briw heb liw heb leufer
Lle'r dannedd yn dwn pan geisier
Lledr y grudd yn grin pan deimler
Llwm ei groen crinfrych ysgeler
Lle rhyfedd rhyfyg a balchder
Na fid un llysenw a Luciffer
Ni bydd brychwen llen llawanycher
Ni bydd brychwyn dyn dydd cladder
Nis canlyn oi dda oi ddifer ymdro
Eithr ei amdo amdlawd biner

Nawdd y tad ar mab rhad rhof am galon
Nawdd y glan yspryd cywyd cofion
Nawdd y Iesu caru coron tangnefedd
Caredd disgybledd ai ddisgyblon
Nawdd y grog ddehau ddoniau ddanfon
A gymmeraist Dduw er dy ddynion
Rhag Uffern gethern geithaw anffyddlawn
Ai chreulawn ddigawn ddigasogion
Nawdd y cariad rhad rhof am galon
Nawdd myr a mair ai morwynion
A nawdd a archaf archengylion mawr
Arglwydd nef a llawr fal y llwyddon
Nawdd pedr arbennig lleithig llithion
Oreu porthoriau or porthorion
Nawdd y pedwar gwar gwyryddon wyr-
yaid
Angelystor plaid cywaid Canon
Nawdd Ieuan liw bann ben diwydion
A fendigawdd Christ croes arwyddion
Nawdd addfwyn cysswyn cysson eu gweddi
Prophwydi celi cylwyddogion
Nawdd undawd Trindawn y tri pherson
Nawdd yr holl seiniau senedd wirion
Nawdd canmawl hollawl holl angylion
nef
A gwir addef y gweryddon
Nawdd arnaf dodaf y dedwyddion
Nodded oi parthed am perthynon
Nawdd merthyri Duw Deon tragywydd
Nawdd y sydd ufudd afael wirion
Cyn goddef angeu engyrtholion
Am bwyf gan deuhael cael cyfeillon
Mihangel Gabriel gobrwyon ganmawl
Ysprydawl gedawl gydymdeithion
I reol dehol y gwyr doethion
I rydd-did addef nef i'm noddon
Yn rhydd i'm henaid rhoddion goleuder
Yn rhwydd-der lleufer i'm llehaon
Amen.

[1] Ac ot.—Ll. P. P.
[2] Y lle y mae miguern guedy'r vignau. Ll.P.P.
[3] Bar aban.—Ll. P. P.
[4] Ac oleu.—Ll. P. P.
[5] Ver.—Ll. C.

[1] *Neu*, prudder.

Digitized by Google

AWDYL I DDUW.

Gr. ab yr Ynad Coch ae Cant.[1] O L. E. D.

Y gwr an rhoddes[2] rhiniau ar dafawd
Ac arawd a geiriau
Am troses i gyffes nid gau
Am troho i'r trohedd[3] goreu
I guriaw gorwisg[4] y gruddiau
I garu mab Duw yn ddiamheu
I gymryd penyd rhag poenau Uffern
Ac affeith pechodau
Gwae ddyn a ddilyn camlyau
Gwae leidr ai ladrad ynghloddiau
Gwae dwyllwr ai dwyll nis maddau
Gwae gyfrydd[5] oi gabl amryffrau
Gwae ott oi drafod yn y dyddiau
Gwae syberw ar subed angau
Gwae lwth oi lithiaw[6] yngwenerau
Gwae fradwr oi frydion feddyliau
Gwae ni chyrcho ffair offerennau Christ
Croes dolur archolleu
Gwae a goddo mam o gam nid gau
Gwae a goddo tad nid rhad rhiau
Gwae ef oi eni ener cynghorwr
Cynghorfynt ai geingiau
Saith brifwyd pechawd yw pechodau'r bobl
Mae yn y Bibl eu henwau
Am saith briwyd nid gwyd gau
Saith weddi y pader arfer oreu
Seithrad mad medrwyf eu dechreu
Saith lleufer enwer eu henwau
Saith wers cymman glan cyn gloes angeu
A gant Christ ai enau [crog
Ystyrieint pumoes byd eu bod ym maddeu
Pan aeth unmab Duw y dydd goreu
I ddrws porth Uffern gethern gaethau
I wân heb annog ai grog oi grau
Y sarph aflawen yn ei enau
Ydd oedd yn berwi wb or barau
Saith canmil peiriad o eneidiau
A glaweir ac ot[7]
A seirph a llewod
A phawb heb annod[8] yn ei boenau
Ar cethri osglawg
Ar cythrawl cerniawg
Ar cyrn llym sodlawg
Ar ei sodlau
Ar llygod pengarn
Ar gylfinau carn
Ar llech las haiarn
Ar sarn saethau
Ar ffair yn hirddrwg
Ar ffwrn dywyllwg
A phawb ai olwg
Ar ei balfau

[1] O L. E. D. eithyr o L. P. P. y mae yr enwad hwn.
[2] A rodes. – Ll. P. P.
[3] Am trosso yr trossed. – Ll. P. P.
[4] Goruest. – Ll. P. P.
[5] Gebydd. – Ll. P. P.
[6] Tuth oe tithiau. – Ll P P.
[7] A glau eira ac ot. – Ll. P.
[8] Ammot. – Ll. P. P.

A phob rhyw hirddrwg
A phob cyfriwg[1]
A phob eiddiorwg
Ar hen doreu
A phob rhyw ddefawd er doluriaw cnawd
A phob cigweinawd ar cigweinau
A phawb yn ubain
A phawb yn germain
A phawb yn llefain
Nas lladd angeu
Nis adrodd tafawd
Nis traetha ceudawd
Onid y Drindawd
Undawd oreu
Poenedig gethern
Pobl[2] mewn mygwern
Poenofaint Uffern
Gethern gaethau
Archaf arch i'm naf
Y dewin doethaf
Nid ymarwerthaf
Heb ei wyrthiau
Or llethri arhaul[3]
Or lle cyfyd haul[4]
Na'm rhoddo i gythraul
Er ei gethreu
Er ei gyd arfoll
Er ei bum harcholl
Yn ei arch friwdoll
Ai archollau
Er car Absalon
Er cur ei ddwyfron
Er gwaed ei galon
Aï fron friwgreu
Ydd archaf im tad
Ei yspryd a rhad[5]
Ran o wir gariad
Fal i'm goreu
Cyn ysgell beddrawd
Ysgar am pechawd

Modawd nid mau
Penedy cynnes
Caffael gorddiwes
Cymmun a chyffes
A lles llyfrau
O lew ac angen
A chymwyll amen
A chymmod am rhên
Yr hyn goreu
Ni bwyf lwth diawg
Ni bwyf lesg ofnawg
Ni bwyf weithredawg
Camweithredau
Ni bwyf gyhuddgar
Ni bwyf ymladdgar

[1] A phob ryn kyvruc.
[2] Pobloed. – Ll. P. P.
[3] Er lethri araul.
[4] Ar cyvyt gwenheul. – Ll. P. P. [P. P.
[5] Yspryt a mab rhat. – Ll.

Digitized by Google

Ni bwyf anhygar
Yn hogi gau
Ni bwyf hoedyl gywall
O weithred arall
Ni bwyf wr angall erbyn angeu Amen.[1]

AWDYL I DDUW.

GRUFF AP YR YNAD COCH AE CANT.
O L. P. P.

Duu yn gyntaf
Y kyvarchaf
Bennaf bieu
Nef a daear
A gwyllt a góar
Góaór ysprydeu
Mor a dyfredd
Mur teyrnedd
Reitued radeu
Ar ffurvaven
Ar holl bressen
Bryssur donieu
A Pharadóys
Ef ae prynóys
Pryn godeheu
Ar holl bobled
Ac nyt ryved
Róyf synhóyreu
Iessu Iessu
A vyd a vu
Tróy vud gethreu
Mae yn vedyant
Maór ogonyant
Góarant goreu
Y mae'n canvot
Ac yn góybot
Holl óybodeu
Nyt oes Vrenin
Deus Domin
Ynn yn eisseu
Pam nat ystyr
Y parch sóydóyr
Percheu sóydeu
Nad an dros gof
Y óyllt a dof
I daó agheu
Ac na óydant
Rac a glyussant
O glevytieu
Bryder diryaó
Pa bryt y daó
Eu dóyn hóynteu
Ac nyt góell barn
Eurgledd cadarn
Argióyd kadeu

[1] *Yn* Ll. E. D. *yn canlyn yma, heb yr un enwad, y mae yr awdyl nesav; ac hevyd un o eiddo Elidyr Sais, yn dechreu yn tu dal.* 351, *yn ol* Ll. P. P. *ac yn ddiwahaniad.*

Nor dyn góannaf
A distadlaf
Yn y datleu
Prudyon[1] vydant
Duó[2] y barnant
Am eu barneu
Heb dim nevaól
O róyf bydaól
Byt gyfreithieu
Kyvreith hocket
A chyhudet
Baned beieu
Ac enóired
Heb drugared
A dryc eirieu
A góylltineb
Haól ac atteb
Gattel poeneu
A dóyn reidus
Yn gamlyrus
Lóyr ovityeu
Y dyd a daó
Ni byd divraó
Góyraó geiryeu
Ar óan gristiaón
Yn anghyvyaón
Digraón dagreu
Yr neb ae gónel
Gormot ryvel
Ryvaór gammeu
Ny byd un vreich
Heb vóy no beich
O bechodeu
Góae hockedór
Góae gyhudór
O'r gohodeu
Ar balch gyved
Heróyd trossed
Tryssor obreu
Pan óir varner
Yngoleuder
Ser a sygneu
Geyr bron Dovyd
A syóedyd
Nyt oes óadeu
Nyt oes allu
'N erbyn Iessu
Na syn droeu
Nac esgussaó
Na chydyaó braó
Brat vedylyau
Yna y telir
Agheu ystir
Enóir eneu
Y bob tuyllór
Ac athrodór
Eu gueithredeu
Pan órthotter

[1] Drudion.—Ll. E. D. [2] Drwg.—Ll. E. D.

Digitized by Google

O 6rth y niver
Nef obr6yeu
Y dyg6ydant
Eisseu g6arant
G6ae'r eneityeu
Ym p6ll uffern
Gyt a'r gethern
Uern 6elyeu
Lle mae trist6ch
A thy6yll6ch
A ll6ch a lleu
Ar kythreulyeit
Eu herbynyeit
Oeron boeneu
Pob cam6eda6c
Pa6b ys ofna6c
Rac eu sasneu
Yn disgyrnu
Danned arnu
Orn ymly6eu
Llidia6c vydant
Llym i g6anant
A'r cigueinyeu
G6en6yn atneir
G6ed agky6eir
Me6n peir poeneu
Ac eu cronni
Y hir goethi
G6aeth noc agheu
Ac odyno
Uel dyna tro
Dryc dam6eineu
Eiry a rhe6
A rhuthr6ynt gle6
A gla6 dineu
A g6aeth hevyt
Oed odef kryt
My6n cra6nbylleu
Y neb ny chret
Eu kyvryntet
Bryvet broveu
Wel dy yna
Perchen traha
Tra hir gammeu
Yn hardymer
Gan Luciffer
Bryder bradeu
Oed g6ell mynet
Yn lle caffet
G6elet goleu
G6ylva6r vrenin
Y gorlle6in
Lle6ych drefyneu
I gymrye g6led
Va6r enryded
Rydit gerdeu
Geyr bron Dovyd
Yn dragy6yd
Gy6ir donyeu Amen.

T

Y BRAWD FADAWG AI CANT I DDUW.

A. D. 1250. O L. E. D.

GWARED arnaf naf nawdd am rhoddych
Gwan wyf im nerthwyf fy neirthiad fych
Gwareder llawer lle gwaredych raid
Gwaredwr gweiniaid gwae ni gerych
Sef yw gwander ner nid nas gwypych
Salw ym gelu pan y gwelych
Gwander gwir pryder brad fynych cywyd
Anghadernyd bryd wrth a bredych
Bradychwr yw'r byd ai gyd gywrych
Ar Satan truan hyd tra ettych
A wyl cnawd chwannawg a chwennych ynhawdd
Mawr gawdd diadrawdd daw iw edrych
Rhac tri gelyn dyn Duw am noddych
Rhugl gyd eu cyngyd a'i cemwrych
Rhac eu llu cad-ddu i'm cedwych Arglwydd
Rhag ebrwydd cyfrwydd am cyfrennych
Ffalster byd ai wyd a weherddych
Ffoaf os gallaf ei asgellwrych
Ffoawdyr yw ei ryw rewindrych fyned
Un fyged gerdded a gardd fressych
Ceisiaid gythreuliaid a gythruddych
Cas wybraid crwydraid rhwystraid rhwystrych
Cawsant gennyd farn nid adfernych fyth
Na thrangc eu hoernyth nac eu hirwych
Caer fras eu dorau fal daear sych
Corph ai bum synwyr llwyr y llywych
Caeadau parau perych yn eu bronn
Gwirion borthorion a berthynych
Tithau yr enaid paid nam pedych
Tro o ffyrdd didro yd tra geffych
Tyn droed dy feddwl tra feddych dy bwyll
O blith maglau twyll tywyll eu rych
Dyfodiad gwastad gwir ystyrych
Dy fonedd ar wedd y harweddych
Dybyed aeddfed faddeuych[1] yn gall
Dy anian ddeall a ddyellych
Gloyw degach no'r aur yngwaith[2] eurych
Ath luniawdd creawdd hawdd y crettych
Ei eilun ei hun honnych ei arddelw
Ac oi deg wirddelw yr arddelwych
Arfollaist ynof cof y cedwych
Anffawd a phechawd cyn ni phechych
Achaws reidwlych un oedydd fowych
Angheu Dofydd Duw a folych
Ryssyniaist wedi cais nas gwedych
Ar cnawd wall ddefawd a well ddofych
Nid unwaith na dwy dolurych bob awr
Namyn yn rhyfawr a ryfynnych
A wneych o ddrwg a ddiwygych[3]
Gwedi cant cymmod cymyddych unwaith'
Herwydd cariad maith hyd na methlych.

[1] *Neu*, maddeuych, fettrych.
[2] Ith wnaeth.—Ll. C.
[3] *Neu*, o ddiwg na ddiogych.

Digitized by Google

Disgwyliaw yr awr elych o'r cuawd
Na fydd amharawd pan ammherych
Gwaed Iessu a fu gwaed cu cwynych
Gwirdda ystoria pan ystyrych
Griddfana ocha fal uch yn beichiaw
Pan fo yn cwynaw gwae ei gydych
Iessu deg Iessu im dangosych
Dy wyneb ni heb a ohebych
Na rhudd dy ddeurudd diddorych oth was
Gwae'r neb a gas a gassych
Tro fi fy rhwyf celi am calonnych
Attad y troaf attaf troych
Nad fi iwrthyd i wrthrych maswedd
Gwagedd breuoledd a ddiweddych
Amherawdr creawdr cryf i'm gwnelych
Ym ffydd ym crefydd i'm crytheych
Daly fy llaw ith law a lywych yn iawn
Ar hyd ffyrdd uniawn im harweddych
Ath folaf Duw naf nefoedd lewych
Pwy nith fawl or sawl a ry seilych
Ith foliant soniant son clych a llyfrau
Cerddau telynau cras dannau crych
Nef daear uffern pan y bernych
Dod nod im hwyneb am hadneppych
Parth clet i minnau ni mynnych fy mod
Parth yr oen gorfod im gossodych
Pan ddel y trillu trallawd berych
I leaws yn draws a drais boenych
Ith lu di difri difrych gwynoleu
Ar y llaw ddehau i'm llehoych Amen.

I GRIST.

Y Brawd Fadawg ap Gwallter ai Cant Fl. A. D. 1250. O L. E. D.

Mab an rhodded
Mab mad aned dan ei freiniau
Mab gogoned
Mab i'n gwared mab goreu
Mab fam forwyn
Grefydd aeddfwyn aeddfed eiriau
Heb gnawdol Dad
Hwn yw'r mab rhad rhoddiad rhadau
Doeth ystyriwn
A rhyfeddwn rhyfeddodau
Dim rhyfeddach
Ni bydd bellach ni bwyll enau
Duw i'n dyfu
Dyn yn creu creaduriau
Yn Dduw yn ddyn
Ar Duw yn ddyn yn un ddoniau
Cawr mawr bychan
Cryf cadarn gwan gwynion ruddiau
Cyfoethawg tlawd
An tad an brawd awdur brodiau
Iesu yw hwn
A erbyniwn yn ben rhiau
Uchel issel
Emmanuel mel meddyliau
Uch ac assen
Arglwydd pressen preseb piau
A soppen wair
Yn lle cadair yn[1] llwycadau
Pali ni myn
Nid urael gwyn ei gynhiniau
Yn lle syndal
Ynghylch ei wal gwelid carpiau
Eissoes mai ef
Dangos o nef a wnaeth gwyrtheu
Oedd fab Duw ren
Or hwn y Cen llen a llyfrau
A dewinion
Synhwyr ddoethion ddethol gampau
A darogan
Prophwydi glân glaer barablau
Ei leferydd
Wrth fugelydd gwylwyr ffaldau
Engyl yd fydd
A nos fal dydd dyfu'n oleu
Yna y traethwyd
Ac y coeliwyd coelfain chwedlau
Geni Dofydd
Ynghaer Ddafydd yn ddiammau
Son angylion
A glyw dynion a diolchau
Llawenydd mawr
A llawer gawr o ganeuau
I Dduw gloria
Pax in terra i'n terfynau
Heddwch i'r byd
Iechyd i gyd gwedi angeu
Gwilynt er cynt[2]
O gof hir hynt herwydd tadau
Gwilwyr cywrain
Gwyr y dwyrain ar Dal bryniau
Pawb ol yn ol
Gwnaent trwy reol rann wylfaau
O nos i nos
Fal chwant aros cyfarossau
Gwelsan seren
O liw amgen ac amgylcheu
Ac amgen nôd
Nôr ser uchod uch eu pennau
Geni yna
Y brenhin da arwydd dihau
Un gyssefin
Gan dri brenhin fawr eu breiniau
Yna y credant
Yna y cyrchant cyrch goddehau
Ac eu manag
Seren oi rhag yn rhoi goleu
Caerusalem
A chaer Vethlem nid yr methlau
Daethant yn chwydd
Ar feirch ebrwydd wiw ebrannau

[1] *Neu*, i'm. [2] Myo gynt.—Ll. C.

Digitized by Google

Disgyn yn ffysg
Seren ai dysg wir[1] ei dysgau
Ir ty iddant
Heb ddor heb gant gwynnawg ddrysau
Y mab ydoedd
A anydoedd dan ei nodau
Ai fam ar llawr
Ai bron werthfawr wrth ei enau
Dyn a welant
Duw y credant da eu credau
Ef addolant
Ni ohiriant ar heirdd liniau
Swllt agorant
Aur anrhegant a rhagorau
Myrr ac ystor
Ardduniant cor certh rinweddau
Trwy ffordd arall
Troant yn gall heb golledau
Rhyddun ai gwlad
Rhag twyll a brad y brenhin gau
Rhwystrwyd Erod
Greulod arfod ar ei arfa
Lladdwyd meibion
Gwirion gweinion gwae eu mamau
A nid gwae nhwy
Gwyn eu byd hwy bod yn seiniau
A merthyri
Achaws ei rhi yn eu rhwymau
Cyn bod etwa
Ewyllys da dial eisiau
Na gwneuthur da
Na thraethu da ar dafodau
Hynny a wnaeth
Ganedigaeth deg fy nerthau
Un mab Duw gwir
Od edrychir ar y dechrau
Nos nadolig
Nos annhebig i ddrygnosau
Nos lawenydd
I lu bedydd byddwn mínnau
Bendigaid fyg
Yw'r nadolig deilwng wleddau
Pan aned mab
Arglwydd pob pab pob peth piau
O arglwyddes
A wna ynn lles an lludd penau
Ac an gwna lle
Yn nhecca bre yngobrwyau Amen.

YR ENGLYNION HYN

A Gant y Brawd Fadawg ap Gwallter. O L. E. D.

Mihangel uchel och rhag gelyn mawr
Mae y sarph i'm dilyn

[1] *Neu*, wiw.

Dyd ym nerth canys perthyn
Balch dywysawg doniawg dŷn
Dyn can wyf oth blwyf ni oblygant
Fihangel fy mabsant
A thi yn drech no chwechant
O gethern blin Uffern blant
Plant Mihangel sant y sarph
Yw drygwedd lliwen Cen Cyrph
Hagr a llawn yw llun ei gorph
A hwy a mwy no mân seirph
Y sarph pan[1] sethrych seithuchig ei gaen
Gain angel urddedig
Gwan drwy ei safn ai sefnig
Dyrnawd uthr bigawd ath big
Ath big fawr yn awr yn y rhyfel taer
Torr danhedd rhwyf Babel
Ni bu awr rhag twyll cawr cel
Fwy ei hangen Fihangel

LLYMA ODLAU Y MISOEDD

A Gant Gwilym Ddu o Arfon i Syr Gruffudd Llwyd o Dref-Garnedd a Dinorweg yn Arfon. O. L. Coch Hengest.

Neud cynnechrau Mai mau anrhydedd
Neud aeth ysgwaeth a maeth a medd
Neud cynhebyg ddig ddygn adrossedd drist
Er pan ddelid Crist weddw athrist wedd
Neud cur a lafur im wylofedd
Neud cerydd Dofydd nad rhydd rhuddgledd
Neud cof sy ynnof ys anwedd ei saint
Neud cywala haint hynt diryfedd
Neud caeth im dilyd llid llaweredd
Neud caith Beirdd cyfiaith am eu cyfedd
Neud caethiwed ced nad rhydd cydwedd
Nudd
Cadrwalch Ruffudd brudd breiddin tachwedd
Neud cwyn Beirdd trylwyn meddw ancwyn
medd
Neud cawdd im anawdd menestr canwledd
Neud carchar anwar enwiredd Eingl-dud
Aerddraig Llan Rhystud fynud fonedd
Neud nim dyhudd budd bum arygledd
Neud nam dilyd llid lliaws blynedd [glyw
Neud nam dawr Duw mawr maranedd nef
Neud nad rhydd fy llyw llew trefgarnedd
Neud trwm oi eisiau dau digyfedd
Neu'r wyr Beirdd canwlad nad rhad rheufedd
Neud ef arwydd gwir neud oferedd gwyr
Wrth weled fy eryr ym ei fawredd
Neud truan im gwân gwayw lledfrydedd
Neud trwydded galed im amgeledd
Neud trymfryd Gwynedd gwander dyedd
braw
Neud hwy eu treisiaw am eu trossedd

[1] Ban.—Ll. P. P.

Digitized by Google

Neud trahir gohir gloyw babir gledd
Oed trablwng echwng Echel ddewredd
Neud trai cwbl or Mai mawredd allwynin
Neud Mis Mehefin weddw orllin wedd
Neud Mis Mehefin mau hefyd gystudd
Neud nam rhydd Gruffudd wayw rhudd yn rhyd
Neum rhywan im gwân gwayw cryd engiriawl
Neud am Ddraig urddawl didawl im dyd
Neum erwyr om gwyr im gweryd Crist Ner
Neud arfer ofer Beirdd nifer byd
Neud arwydd nam llwydd lledfryd im calon
Neud eres nad tonn honn ar ei hyd
Mau ynnof mawrgof am ergyd gofal
Am attal ariel Urien yngryd
Mal cofain cywrain Cywryd fardd Dunawd
Meu im Dreig priawd gwawd ni bo gwyd
Mau gwawdgan Afan ufuddfryd ffrwythlawn
O gof Gadwallawn brenhinddawn bryd
Ni wn waith gwaywdwn gwawd ddihewyd clod
A thi heb ddyfod pa dda bod byd
Neud wyr pawb yn llwyr lleyrfryd gynnal
Nad hylithr aur mâl mal oddiwrthyd
Nid oes nerth madferth ym myd oth eisiau
Gwleddau na byrddau na Beirdd ynghlyd
Nid oes lys ysbys esbyd neud dibeirch
Nad oes meirch na seirch na serch hyfryd
Nad oes wedd na moes massw ynyd yw'n gwlad
Nad oes mad eithr gwad a gwyd
Neud gwagedd trossedd traws gadernyd Môn
Neud gweigion Arfon is Reon ryd
Neud gwann Wynedd fann fenn ydd ergyd cur
Neud gwael am fodyr eglur oglyd
Neud blwyddyn i ddyn ddiofryd a gar
Neud blaengar carchar grym aerbar gryd

GWILYM DDU O ARFON

I Syr Gruffudd Llwyd pan oedd Yngharchar Ynghastell Rhuddlan. O L. E. D.

Rhen trindawd a rawd eirf ynghystudd
Rywnaethost am bost neddeirgost Nudd
Rhiau rhad barau bwi gorchudd llew
Caer galchdew glew glyw ddadannudd
Rhy flin yw attal llwydd arial lludd
Rhy flwng yw echwng echel ddeurudd
Rhy flaengar aerddar urddawl roddfudd hael
Rheflac wael rwysg Mael er cael cyhudd
Rhyfedd yw yn fyw feirdd ni'n dyhudd
Ei fod reiniad clod cledren flaen rhudd
Rhi Dinorweg deg dygn ryfudd Gwynedd
Gan Saeson gogledd mawredd Morudd
Lle ym am walch grym gryd oleurudd
Lledfrydedd mynych greddf hirnych grudd
Llwrw gohir llawhir llawer cudd gan Eingl
Ar llawr caer Degaingl dygn o gystudd
Lluoedd a wyddiad llaw roddiad rudd
Llwybr drud aer ddylud aur ddioludd
Lle delid llid prid prifudd eidduned
Y rydelid ced cyd a Gruffudd
Llwyr ynn feirdd anheirdd anhoyw drabludd
Lliaws eisiwed am nodded Nudd
Llwyddid ei rydid o rad ufudd
Llawenydd nawcant prif foliant prudd
Llithiwyd o'i wenllaw bodd wallaw budd
Llafn Flamddwyn fal brwyn brain argoludd
Llwybrged llawfrodedd llofrudd gelynion
Llew di ymryson o fon forudd
Neud digerydd Duw neud digarad cyrdd
Neud llai gwyrdd i fyrdd o feirdd yn rhai
Neud lliaws frwyn cwyn canwlad ynghystudd
O'th attal Ryffudd waywrudd roddiad
Neud llid fy llethrid llathrad o'th adaf
Llathrwyrdd am danaf oddi am danad
Neud lledfryd fymryd fy mrad o ddyfu
Pan ddarfu ri llu roi llaw arnad
Neum laddawdd trymgawdd llew tromgad py wnaf
Pam na ddoi di attaf neu fi attad
Neum llwydd tristyd prid prif wrthrychiad wyf
A thrigwy fy rhwyf mewn rhwyl gaead
Neum llwyrgur llafur llifiad fyngorhoen
Neum lludd dygnboen hoen hun ar lygad
Nam llestair fab Mair mawr arnad fy mar
Ellwng ym fy aerddar cadarnbar câd
Mowrglwyf a orwyf eryr gyrchiad glew
Mor oedd ryw ym llew llywiawdr dengwlad
Am eurglod hynod hyn a ddiwad Eingl
Ym mowrglawr Tegaingl Tegyr bwyllad
Am argledd trosedd treisiad ynghyni
Am erglyw Dewi gwesti gwastad
Am arglwydd hylwydd hwyliad yn aesawr
Ar fraint carcharawr cyrch oer irad
Pei mau pibl ddiau ddyad Talyesin
Pan gyrchawdd a ffin[1] par trin trychiad
Pwyll uudd Ruffudd bydd beiddiad yn heiyrn
Pen teyrn cedyrn ced wallofiad
Pybyr eryr gwyr Gwriad yn yngorsedd
Pobl orfoledd medd wledd wledychiad
Post catgun eiddun ef a wyddiad byd
Parch esbyd pair gryd greidiawl ffysgyad
Na'th oedid rydid rad ymadroddau

[1] *Neu*, Elffin.

Digitized by Google

Na'th edau ddoniau ddinam bwyllad
Na'th arfail buail bwad gwyn ddofydd
Na chadwyd ith ddydd cynnydd cennad
Na'th adwn od gwnn guniad pennadur
O fewn caear falchfur fy modur mad
Mad amddiffynniawg ceidwad ciwdawd
Modur gwayw ddur mur Merfyn ddefawd
Mydr eirian rhiau rhaawd ail Morgant
Mygr foliant Rolant ffyniant ffawd
Mirain Ruffudd budd byddin wasgawd
Morien ddysg rodd ffysg reidd-ffyrf yng-
nhawd
Myfyr giried ced Cedrawd calchfynydd
Mwyfoy gynnydd rhydd rhoddion didlawd
Meddw ym gwnaeth hiraeth herwr ceudawd
Maddau fy rhiau ddau ddiwarnawd
Meddwl lledfryd bryd modd brawd edifar
Meglyd draig llachar llachynt medrawd
Muner clyw clod ryw llyw llewychwawd
Maig un arynnaig prif ddraig priawd
Medd wleddau doniau Dynawd ai gyfarch
Myfyr barch Llywarch llywydd ciwdawd
Mi a wyr fy rhi rhwyf o ddifrawd
Maith fôd mîs hebod ehebawg ffawd
Mygr naf ddiffwysaf dy ffossawd yn aer
Menestr gledd-glaer taer tarw gaeafrawd
Mor wael attal hael hwyl Anarawd
Mor wann byd trymfryd wedi tromfrawd
Mor wae ym y mae medrawd gyflafan
Ynghastell Rhuddlan rhieddlwy walstawd
Archaf i Grist naf araf arawd
Er ei galon donn o'i fron friwgnawd
Allwedd nef senedd son undawd Trefi
Ellwng ym fy rhi Dduw tri trindawd
Rhen trindawd arawd &c.

MARWNAD TRAHAIARN BRYDYDD AP GRONWY.

GWILYM DDU AI CANT. O L. E. D.

FFRWYTHLAWN a chyfiawn a chyfoeth y
gerdd
Gwrdd Drahaian eirgoeth
Ffawd gwyr oed nawd gwared noeth
Ffraeth dafawd detholwawd doeth
Doeth ynn gwyn o'i ddwyn o'i ddawn
gynnydd
Detholrydd brydydd brawd ffydd ffydd-
lawn
Doethfab rwy Goronwy gair uniawn syberw
Doeth dichwerw ei ferw hyd wlad Feiriawn
Dyhir na welir waladr nawn cerddau
Dihau iw anghau dagrau digrawn
Da fu ffawd y wawd i Wiawn ddewin
Da Fyrddin a'i lin o lwyth Meirchiawn
Da Lefoed erioed da radlawn arddelw
Da arddelw cynnelw Cynddelw ceinddawn
Da Elidir gwir gwarant iawn ganon
Gwr o ddoethion Môn mynweseigiawn
Da Lywarch cyfarch cyfenw iawn urddas
Da Ddafydd Benfras digas digawn
Da o Ddyfed ced Cadwgawn Ruffudd
Da or iaith ddigudd araith Wgawn
Da oedd rhwng caeroedd Ceredigiawn rym
Phylip a Gwilym aethlym wythlawn
Da gyfnun un Einiawn ap Gwalchmai
A ganai ffynnai fal berw ffynnawn
Da Gneppyn warthryn o Werthryniawn
dud
Oedd gerdd esgud lud Ladin gyfiawn
Llygad gŵr oedd dŵr Edeyrniawn artal
Odid ei gystal ynial uniawn
O dudwed fawr lled hyd fôr llawn yngwy
Hyd Gawrnwy fudd rhwy ar fedd Rhuawn
Trahaiarn o'm barn em beirniawn cerddraid
Oedd blaid pencerddiaid ceimiaid cammawn
Trindawd tros folawd fal y gwnawn i'th
fraint
Trwy eirioled Saint oeraint carawn
Tro raid iw enaid i uniawn gymwys
Trefred Baradwys ffraethlwys ffrwythlawn
Ffrwythlawn a chyfiawn &c.

GWILYM DDU ARVON AI CANT.

LLEWELYN BRYDYD HODNANT AE KANT Y IEUAN AP GR. VOEL.

O L. P. P.

KYUEILLT grym yssym nys amheuir
Kyueillt beirdyon yw uy llyw llauynhir
Kyueillt hynot glot a gludir vwyvwy
Kyueillt arlwy rwy ny ry geblir

Kynheilyat diurat gwaredeat gwir
Kyhoed dewr llyssoed nyd arllwysir
Kerd —awt ud hyffawt yd hoffir ieuan
Kyhaual anyan Drystan dreistir

Kyn uab gruffud ud a odeuir
Kynnyd yawn oy dawn ny diuenwir
Kyuoethawc toruawc nyw teruir y gled
Kyuet edryssed ef ny dreissir

Karaf ny wadaf vd ny wedir
Koron glan aeron glyn a eurir
Kynnetyf gwen lawen lwybyrdir nae oed
Kanoed oludoed wyr elidir

Kadarn uyt peunyt pan gyuerchir
Kedawl arwyrein a gein genir

Digitized by Google

Kyfyawn gwalch karawn keryr y gyngyd
Kyvyd oe blegyd dedyf ny blygir

Keinyon am rotes lles nym llyssir
Kyuedach uorach uur dienwir
Kar dawnus parchus perchir orwyron
Kanon atebyon ef nyw tybyir

Kyueillt wyf ym rwyf nyd arwydir
Kyueillt ym uy rwyf rac herwnwyf hir
Kyueillon dragon dreic tir a ffedyt
Kyueillach diwyd kywyd kywir

I IEUAN AP GR. VOEL.

O L. D. D.

Kyueillt grym yssym assawd y alon
Ay aelaw ny chronnawd
Kedawl wirawt wawt wahawd
Kadyr fysc rwyd hydysc rod hawd

Kyueillt grym yssym ysyd ker aeron
Kor beirdyon rodyon ryd
Kyrd uolyant cadyr ffynnyant ffyd
Kar ket gynnar kat gynnyd

Kyueillt grym yssym seil glyw glut gyfranc
Kadyr yeuanc ieuan yw
Grymus uab lafyn arab lyw
Gruffud griff gwaywrud gwiwryw

Kyueillt grym yssym ny ssomir ri ffyrd
Yn ryw fford pan brouir
Kad gyfles yw llyw llafyn hir
Ked gyflwyd gwaranrwyd gwir

Kyueillt grym yssym nyd som gaffael walch
O weilch hydyr goafael
Koryf melwynyawn dawn diwael
Kyfrwyd mawl hyfwyd moel hael

HILLYN AE CANT

I Ieuan Llwyt ap Ieuan ap Gruffut Voel.
O L. D. D.

Klot vuan ieuan ieuang dirion hael
Walch ehelaeth rodyon
Kludeis o uat vawrwlat von
Klot ys yrot is Aeron

Pereis glot yrot eur gofyon ieuan
Vriw darian vro dirion

Parableu a donyeu don
Peir tes eureir is aeron

Hytlit hael greir meir mur beirdyon dinac
Donyawc ieuan dirion
Hydyr geirdoeth synhwyrdoeth son
Hyder gloyw ner glyn aeron

Haelaf ac euraf dan y goron yw
Ieuan llwyt am rodyon
Ys wyr y ruffud rud ron
Ys irioel ieith is aeron

Lle bo y hoywuro hyuryt y winwlet
O wenwlad y gwyndyt
Llwyttec ieuan brifdec bryt
Llawered llu a weryt

Llys hyspys y gwys nit gwyt ker aeron
Karwreid gymlegyt
Lloegyrwys dachwed aruedyt
Llauyn awchlym ygrym ygryt

Llwyr attaw y daw diwyt y genyf
Gynedyf nud or mebyt
Llawen eir llew vn wryt
Llyw kynnyd vyw kan hawd vyt

AWDL

I Ieuan Llwyt ap Ieuan ap Gr Voel.
O L. D. D.

Mae yn gyueillt grym grymus val kei
Molyant ymadrawd hawd y haedei
Milwr hu ysgwr ysgwyt dryllyei ygnif
Mawl ddyrrif kynnif kynnyd gwalchmei

Milwreid aerueid aryf a bylei
Mal arall deall diofyn y gwnei
Meidrawl llew didawl lle dodei y vryt
Mireinbryt ygryt ygrym hwylei

Medwl dewr frwythlawn oe dawn yd ei
Mywn kyfrang ieuang ieuan diuei
Mab ieuan daryan a dorrei yntrin
Mab gruffud heilwin uydin uydei

Gwawr llauyn escut klut klot a uynuei
Gwalch or adwynryw llew llyw lle bei
Gwarant kyndwrwf twrwf taruei estronyon
Gwiw ron llit alon yn lle delei

Ger uydin brenin y gobrynei
Gorhoffer a ffarch ar llyuynuarch llei
Gwr didrangwyd llwyd lladei eingyl gawat
Goreu erchgat veidyat vydei

Digitized by Google

Gorwyd a hylwyd hwyl uarchogei
Gorhoffyon neidieu vch klodieu klei
Gwaew onnen rethren gwae ruthrei rac ouyn
Gwir eofyn golofyn gwyr a giliei

Llywiawdyr vrdaseid deyrneid dei
Llym ron isaeron ys aer gyrchei
Llawen uyd a ryd a rodei daoed
Lluoed ar bunnoed a erbynnei

Lloegyr vryneich ae vreich a vrein borthei
Llaw gadarn dichwith dros nith dros nei
Lliwgoch gadyr baladyr llew ny bylei yghat
Lleidiat gwir giliat gwyr y galei

Llwyr ym gwnaeth aruaeth aruer hep uei
Llewenyd beunyd ban ym gwelei
Llew tadawl nefawl naf pob rei or byt
Llwydo iechyt hyt hoedel didrei

Costes kun bardles beirdlith
Ieuan ran rwyd dy diueth
Naduein a gwyngalch valch uath
Neb ny cyst y ryw byst byth

AWDYL

A Gant Iorwth Vychan ap Iorwth ap Rotpert. O L. D. D.

Medwl a dodeis medwid vy kofein
Am twf mirein mein kein kyfyrdelid
Medyant pob nwyfyant naw gofid am treul
Nym llut lliw gwenheul gwan edewid
Medweis prydereis pryd tonn eruid
Madeu dyn goreu nym goruygid
Mwyuwy ym tramwy tramawr edlid
A meinoeth ym doeth o detholiad nep
Lliw ar uy wynep ny llwyr edid
Mynawc dawedawc dec kyfnewid
Meingan wedeidwan huan hownid
Mynygylwen yn llen yn lle rhennid gwyrd
Mynychsathyr miluyrd milueird ganlid
Morwyn a weleis mor drybelid
Mireingall o ball a bell glywid
Mawredus veinus ven yd vernid kreir
Mor wen y hesgeir vch y hesgid
Yn arllwyd arwyd ar a boenid
Yn eurllenn yn wenn yn wann obrid
Yn orlliw eiry riw rettid ym pwyllad
Yn orllat kariad men y kerid
Yn arllauar war wawr diodid
Yn orllawen wen aweinydid
Yn orllut hoen grut gredyf dodid rac poen
Yn orllifyant hoen hwn ny geisid
Yn arllawt hirgawt a hwyr geblid
Yn arllaw anaw yn e rennid
Yn erllyt kynnyt kynnyenid riein
Yn arllwybyr arwein mein mererid
Pan vu gymry lu o gymrwynlid
Yn kymryd kydkof am eu gofid
Am brydu kanu kerd a trethid
Y pryduawr gwenuawr llawr llewychid
Am bryd ewyn gwyn ym gweindid am gwyl
Am brydest weiruyl yd bryderid

IORWTH VYCH. AE CANT.

O L. D. D.

Neut wyf digeryd neut wyf digeryd
O garu nwyf llu neut lliaws dyd
Hawl hyuawl ganmawl ganmwy beunyd
Hawd vu y charv oe chaer newyd
Hwyl orne heul ure ar vrohyd glasuor
Pan vyd gloyw goror gorwymp lethryd
Llifawd vyg keudawd uyghyd hoet dyd
Llofrud uy neurud yn awr echwyd
Lleuver ebyr myr morveyd dylan
Pan llewych huan ar vann vynyd
Llywy vun wy hvn aeth oe hedryd
Llywyawc law eurawc liw eiry bronnyd
Lleueris wrthyf lleueryd didaer
Llawenglaer uy chwaer chwedyl am deubyd
A addawssei hoet a hut beunyd
Om hoen drwy hirboen hirbell gynnyd
A ddygei kyn mei merweryd gyfliw
Gne gwynn gyllestyr riw rin dieduyd
A chyn meheuin hywyn glotryd
Hi dygawd yn hawd hediw oe fyd
Hoew wannvein riein na wenyd hawd wen
Yny wnel orffen vynihenyd
Kalan gorffennaf gorffwyll am byd
Gorffwyf gwedynwyf rwyf gan ryhyd
Gorffenneis kereis ker elvyd ffydyon
Ar gefyn rutheon ruthreis y drefyd
Gorffynnyant llivyant llu gwyndodyd
Gorfarant y phrifwawd gan y phrydyd
Gorferygyl ym cof nam kein vygyd hon
Gorffurvyd gwenndonn gwyndir mechyd
Gorffurveid wedeid lunyeid lonyd
Gorffurvawr glotuawr wawr wir hafdyd
Gorffeigyawd trymgawd tragywyd ym dwyn
Nym gorffeirch morwyn mor wyf vuyd
Gorflamliw kywiw kyheuelyd
Gofflyc rawt wenyc ryt derwennyd
Gorflemfych llewych llenn avallwyd kann
Gorffowys am gran ae bann nym byd
Gorffwyllaf molaf mal awenyd
Gorffwyllawc enwawc deifnyawc defnyd
Gorffell ym kymhell kamre iolyd kein

Digitized by Google

Gorffysc dadwyrein gwawr ddwyrein dyd
Gwynnlliw aryen briw bric huenyd
Gwynnlluch eiry vchuch aches dolyd
Gwynnllat wat vagyat vegidyd pobloed
Gwenn gannwyll llyssoed a lluossyd
Gwanlledyf dedyf didawl y hieythyd
Gwenlloer vawrth adoer adwyr wescryd
Gwanllun wawr anhun veiryonnyd y daeth
Gwenlliant am gwnaeth rygaeth o ryd
Escor y hepcor nyd mi dorvyd
Yscauael valch-hael vylchawc keiryd
Escut am olut am dilyewyd rwyd
Yscwn am eylwyd molyant derllyd
Yskennyf y mae mawr hiraethyd
Ysgwn na aned ych cystedlyd
Yskenyey ys kmuoet ar yskwydyd kyrd
Ys gelwir yn wyrd rif miluyrd ryd
Ys mwy gan y beird heird bob hirddyd
Na fan gant myrddin mawrddysc gwenddyd
Meith arwyrein kein kynedwyd forwyn
Mein wyf yn gorllwyn gorllewenyd
Ys mawr uy angof na bum ouyd
Ys mi ysy yn merwi mor angheluyd
Ys blwyddyn am ne ysblennyd gawat
Kyt bwyf digarat wyf digeryd
Neut wyf digeryd &c.

LL. DDU AP Y PASTARD

Ae Cant y Lywelyn ap Gwilim ap Howel. O L. D. D.

Gwae vi arglwyd rwyd rwyf goleuat
Gwelet mawr giwet val mor gawat
Gwirodau gwledeu a gwlat ar hwntan
Kwhwuan truan yw eu troat
Gwyr hediw yn wiw yn weilch fyscyat
Gwawt gny a vory yn varw heb wat
Gwenwyn rent present bryssyat yw aruaeth
Waethwaeth hudolyaeth oe hadeilyat
Gwar amkar am ken uy ren reinyat
Gwir hir mordehir eu marw deat
Gordyfneis mygeis magyat llwyth katuor
Goror y glasuor a gar gleissyat
Gwedy llywelyn hyn hy neirthyat
Gwedy Gwilym lym lys kynheilyat
Gwedy chwedyl kenedyl kunyat diogel
Gwedy pensel hywel digel dygyat
Gwae a gar na gwar na gwyllt ffrystyat
Gwawr tref dieithyr nef tagnef yn tat
Gwatwar cwbyl gynnar cabyl gennat dybryt
Gwyt yw carv yr byt hyt ehedyat
Gweleis wennllys valch gweleis winnllat
Goror trefynor geir gor garyat
Gweleis wled a med a mat wrhydri
Gweilch ac eurllestri gwesti gwastat
Gwelei ae gwelas kedawlblas kat
Gwelwon arwydon rydyon rodyat
Gruffud cledyf rud ruhat kyflauan
Vychan daryandan ae diryondat
Gwedy eu gwelet gwawt a gwiw wlat
Gwedy eu colli rieni rat
Gwae ui aros dros dref nat kydecket
Gwelet llaes kiwet a llys kayat
Gwedy hyn duw gwynn gwenwyn borthyat
Gwedy byt breuawl ae hudawl hat
Gwedy ruthyr goruthyr girat pob kerdawr
Gwedy nat oes awr heb vawr varwnat
Goreu yn geissyaw heb vraw heb vrat
Gwr a gynneil seil seithrad prelad
Goruoled gwinwled gwenwlat tragywyd
Lle byd hael llywyd heul a lleuat

ENGLYNNYON

A Gant Llywarch Llaety y Lln. ap Madawc ap Maredud. O L. D. D.

Gouynnwys nebun ny bu raen gan rei
Kyn rudaw haearngaen
Pa was a wisg e lasgaen
Pa walch yw y balch or blaen

Lleissyawn werennic o ranned dyall
Nyd arall ae harwed
Llyw glyw glew anhangnyued
Llywelyn gelyn gwyned

Pieu yr ysgwt egutwal[1] kynwan
Ar kanwaew am y thal
Pwy 'r glew llew llit aer ddywal
Ae deily kyfrwg dwy brennyal

Ysgwyt lywelyn lyw kadeithi bro
Eu honno yw honni
Ysgwyt ac ysgwyd yndi
Ysgwyt ac ysgryt recdi

Pieu y cledyf cleu a drauodir
Klwyf hir diamheu
Klotuawr klywitor nat geu
Kauas llad ar llaw deheu

Yssef ae treuyt treuat amdiffyn
Am diffwys gymynat
Gweilch argae yn dyd aergat
Gwalch mechein gorwyrein gwlat

Pieu y rodawc rud uaran aerule
Ae haervleid gyr y ban
Pwy briw vch browysuarch can
Pwy y henw hynot gyurann

Yssef y gelwir llawhir llywelyn
Llyw teruyn teruysc dir

[1] *Hwyrach mai* Ysgwyd esgudwal.

Digitized by Google

Llawr gawr goruchel y wir
Lloegyr ddiua ddiueuyl gywir

Pieu yr arueu aruot heb gilyaw
Ny gilyant hyt agheu
Pwy wr pennaetheid geueu
Rac pawb pieu y dechreu

Yssef yw hwnnw honneit nud or glyw
Ef yw glew a llofrud
Mygyr gawr uar trablawr trablud
Mab madawc vab maredud

Pieu y katuarch catulaen ae gorueid
Ar goruot dihauarch
Ar gwr ar gwyr am y barch
Ar gwaew ar gwan anghyuarch

Yssef yw hwnnw honneit ganllaw draws
Dra sauo duw ganthaw
Gwyr oruod gwrd glot gludaw
Gwr rac gwerin dyssilyaw

Yssef ae herly arlwy garthan dyn
Llywelyn gwawtwyn gwan
Gwyr eryr aer darogan
Gwr yn gware llawessan

Dygychwyn gennat ar vreint keinyat kall
Ath dyall ath dyat
Kyrch uarch yr llywarch llew cat
Ar llywelyn llaw rodyat

Dos a duw gennyt yn hyuryt yn hawd
Ar gatulawd gatulaen gryt
Poet hwyl y holi diwyt
Poet ef enw dy rod bod byt

O dyuydyd uyth o ueith dremyn hwyr
Ar fwyr lwyr loegyr gymyn
Annerch ——— ac yr dyn
Y gan lywarch lywelyn

Tremytyat mynyd manot tew nyth lud
Nyth losgo eiry na rew
Annerch was hirlas hirlew
Annwyl dyn llywelyn llew

Llwydit mat a rat[1]———

AWDYL.

Nis Gwyddis pwy ai Cant. O L. D. D.

Cadarn uyd ysgwyd esgudvrys brwydyrd-
Gwalch ymhwrd gweilch emys [wrd

[1] *Y dixedd ar goll.*

Carw mawrdrafyn rudlafyn rwydlys
Cadyr helmuriw keinrodwiw Rys

Clo dodwyd beirdlwyd bwrdlys y wrdurvyg
Diruawr brydein ynys
Cart waywgrwydyr trawsfrwydyr treisfrys
Cud taryan rud tirion Rys

Gwneuthost aerurys rys ros gyurein
Gwawdlwyd a gwaedlafyn ym prydein
Oth ysgwyd rod glod gloywgein
Ath ureich leith bryneich lith brein

Cadarn rys cad urys ced uryd vrwydyr
dreis drafyn
Gwayw eurllauyn gwyarllyd
Carw rodlym cadyr wayw grym gryd
Coryf llew gwendoryf llyw gwyndd

AWDYL.

Nis Gwyddis pwy ai Cant. O L. D. D.

Tra vuam yn seith triseith nyn beitei
Nyn kilyei kyn an lleith
Nyd oes yssywaeth or seith
Namyn tri trin dioleith

Seithwyr y buam dinam digythrut
Digyflut eu kyflam
Seithwyr ffyryf ffo diadlam
Seith gynt ny gymmerynt gam

Can etiw hywel hwyl diotef kad
Kyd vuam gyd ac ef
Handym oll goll gyuadef
Handid tegach teulu nef

Meibyon kediuor kyd ehelaeth blant
Yn y pant vch pentraeth
Buant brwysgyon breisc aruaeth
Buant briw ger eu brawd uaeth

Yny berwid brad brython ag cristyawn
O cristin ae meibyon
Ny bo dyn y myw y mon
Or brychuaelyeid brychuoelyon

Yr a del o da o dala tir pressent
Presswyluod aghywir
A gwaew gwae dauyt enwir
Gwan gwalch ryuel hywel hir

Caradawc vab kediuor
Gwalch bydin gwerin goror
Hebawc teulu ku keinmynn
Anhawd genhym dy hepcor

Digitized by Google

AWDYL.

Nis Gwyddis pwy ai Cant. O L. D. D.

Llyw gwrawl breinyawl brenhineitaf
Llywyawdyr gwenndref nef nerth a archaf
Llwydyant pob carant caraf dy uoli
Llewychuawr geli ri rywoccaf

Llwyr ym kyfyd bryd brys ny gelaf
Llauur veith a weith aweinydaf
Llyryeid uawl trethawl traethaf o naw uan
Llwydran ellylw gan a genydaf[1]

Llawen eidun vun uyd diorssaf
Lleueir ry gwbl eir ny ry gablaf
Lletyf dihol dethol doethaf or gwraged
Llaryed gluduawred a gloduoraf

Llawr mawr mebwynyawn dawn di-
warthaf
Llewychdud meinhir ywr tir teccaf
Llu diurawd hyffawd hoffaf ker meuryc
Lliw gwynnblyc gwenyc gwen y hadaf

Lleuuer eiry didreul neu heul yn haf
Lliaws ac canmawl or mawl mwyaf
Llin gwinuaeth pennaeth pennaf o gymry
Llun hy ae dyly ieith atalaf

Llwrw gwir nyw cenir ual y canaf
Llauar car kerdrod o uod uydaf
Lloer hynot ar glot yr gloewaf deurud
Llaesuerch uaredud a brud brydaf

Llleduryd yw gouyn dyn diweiraf
Llit cant o volyant gwarant gwiraf
Llawer geir — neir a wnaf ker aeron
Llif dragon vanon vonhediccaf

Llevliw[2] ardal gwiw gwydyrblas yd af
Lle uym llwyd eilwyd arwyd araf
Lles uymoet eres evraf am tavawt
Llathreit wawt hyd urawt hut nawt
hoet naf

Lliw cer — enwysc riw rin dawl om taf-
awd
Neut diuethl anueidrawl
Llin arglwyd llary hylwyd hawl
Llun diweiruun dy wiruawl

Mawl ran ellylw gan gynyd gwyd hydec
Y gwawd hydyr ny deruyd
Milyoed dreul ne heul hafdyd
Molyant pwyll vedyant pell uyd

Ny byd amdlawd gwawd gwawr hynod
Allwed dawn a gwybod [ellylw

[1] *Neu*, canaf. [2] *Neu*, *Llebliw*.

Nawd yw rac ran o dannod
Nwyf rieu glwyf rwy o glod

Cloduawr dwn kyrchwn kyrch dilud uein-
uarch
Ar fwynuerch varedud
Claer orne dwyre deurud
Clwyf cant uyrd uedyant veird uud

Buduawr yawn hydawn hediw hawl dylyn
Yw heul dolyd lleblaw
Bod rod rin diurawd wawd wiw
Bun laes wanllun lwys wynlliw

AWDYL.

Nis Gwyddis pwy ai Cant. O L. D. D.

Thomas vab rotpert rwyt par gwersyllyc
Rwyf ryuyc ryuelgar
Ruthur aruthur areithran[1] esgar
Reithon gawr reithawr llawr llachar
Rot kynnygyn kynnif diwatwar
Rwyn kedeirn kadarn y ouar
Rwysc tan a gwynawn ual twryf gwynnyar
drud
Molut klut klot wasgar
Moli ri rybuch yn arpar
Molawdyr maws nyd moes y gytpar
Molyant llew lletawt om bannyar
Milwr coeth traws doeth tros dayar
Mal molawt dunawt gan rif tonnyar
veird
Tynuegyl heird hir dear
Tadawc gwent torment termyd gwar
Tadmaeth myrd mawr dawn y daffar
Tud menwyd mynud wrth wangar
Tu brwydyr glyw ef glew anhygar
Tuoed wysc yn wysc yn yscar torvoed
Ac eu teiryf mal adar
Adwyn llew yn llat yn anwar
Adwen llyw yn llawch yn hygar
Ac edif gynnif gnawd llychu amar
Edern llit pan llud y arwar
Edyrn trin vedgyrn trydar erchwynyawc
Trawd varchawc veirch amar
Emyrd kyrd kerdoryon llauar
Amlwc seif y safwy ual dar
Amwlch gled gloywdrut yg wyar
Amorth cart nyd kerdawr nyw kar
Amyl y rod oe uod y uar ys rydrwm
Ys rydraws kein wanar
Cnuyad cad kedernyd elgar
Kyneil vrwydyr ar vreint tanllachar
Kynor trin nyd rwy ediuar
Kynwrwf gweir kyniweir kunyar

[1] *Neu*, areithrau.

Digitized by Google

Kynheilyant anant auar anelyf
Aer gledyf glew digar
Glud a drut ar drawt a thrugar
Glyw y ryw ef rwyf uuelyar
Glew ual rew rudgrys brys brwydyrgar
Gleif hywan ac nyd gleif hywar
Ae glod gueir ae eir y ar y trihael
Neb traha nyd achar
Lleawr gwawr gwedy bo abar
Lle mae seint yn sant diauar
Y dechreu oed wychuryd casnar
Y diwet boed y duw trugar

CANUAU CASNODYN.

CLOD I WENLLIANT VERCH GYNAN.[1]

O L. P. P.

Molaf ia6n y da6n[2] gne g6a6n gwawthwec
Eiliw ewynriw gwynwiw gwanec
Eilieis hynot[3] glot gloywdec Wenlliant
Eilia6d y molyant[4] mil ych6anec
Eilw[5] dreidyaw nym da6 tra6 truy gystec
Elvyd twf glodryd dyd na deudec
Eil kein galet ret ym reitrec okeith
Oleuveith hoew dreith[6] breint ehedec
Aryal bugethal[7] brif dial brec
Ar hoy6vun lu[8] hun hoen gynwanec maen
Pan wisc tonn vr6yscvlaen gaen am garec
Eirgall diwall gall bwyll ogywec
Eiryoet yr difoet[9] hoet gyhydrec
Eur mal am bu dal dolur attrec vra6
Yn lla6 6yl anda6 gan eil Indec
Eiryan verch Gynan kynran kanrec
Eryr tymyr gwyr gweilch disaesnec
Argl6yd cul6yd r6yd r6yf groec rugylch6yrn
A ellwng heyrn[10] y teyrn tec
Meu geiryeu goleu g6yl wyndodec
Mi a wyr moli hil ri ha6l rec
Meithir y cludir clot anrec tava6t
Mor ddidlawt ygg6aut[11] yggwenh6yssec
Meua6t[12] mola6t gna6t gne tonn waedgrec
Manar[13] wisc lassar avar 6osec
Mil[14] ae ma6l heb da6l diledyf ch6ec l6ysieith
Ma6r da6n ganhymdeith oesdeith ostec
Mein virein riein gein Gymraec
M6yn vor6yn hund6yn hoendygyn gystec
Mynych lle lle6ych lli6 ehoec ym
Meu y duc gwenlym[1] ar rym redec
Mynet yr gwelet gwennet gwanec
Manon wawr Arvon govyon govec
Maengaer glot belldaer glut balldec mygyrvan
Meingan dyn eurwan[2] y Dinorwec

CASNODYN AE CANT.

[1] Awdyl a gant kasnodyn y Wenlliant m. gynan, yw yr Enwad yn Ll. D. D. *Gwenlliant verch Gynan ap Maredudd ap Rys ap Gruffudd ap yr Arglwydd Rys oed. honn; Gwraig syr Gruffudd Llwyd ap Rhys ap Gruffudd ap Ednyfet Vychan.—Ynyharchar yr oedd syr Gruffudd.*

[2] Aelw iaun yw dawn.—Ll. D. D.

[3] Erot.

[4] Dy voliant.

[5] Elw.

[6] Hoewdeith.—Ll. D. D.

[7] Bu gethal.—Ll. D. D.

[8] Lud.—Ll. D. D.

[9] Yn dioed.—Ll. D. D.

[10] Ellwng o heyrn.—Ll. D. D.

[11] Mawr didlawt uyg gwawt.—Ll. D. D.

[12] Menhawt.—Ll. D. D.

[13] *Neu*, Manaw.

[14] Myrd.—Ll. D. D.

AWDL I IEUAN ABAD ABERCONWY.

O L. P. P.

Vy ruyf geyr Kon6y goreu kanyat mydyr
Vy un eneit hydyr vy ia6n ynat
Vygket vynkiriet vynkaryat perffaith
Vy meith va6r obeith vy Ior abat
Vy argl6yd modl6yd medlat walla6gyrn
Vygg6i6 rodyon ch6yrn vygwaredyat
Vy mra6t ffyd gynnyd med keinyat gerda6r
Vynkynorth6y ma6r vynkein neirthyat
Vyghartrevr6yd ru6d rodyon diffael
Vyng6ir gymorth hael vygg6a6r geimyat
Vygholovyn diovyn rac dyat lletpei
Vynghynn6ys a wnei gan vyghennat
Gwa6r lla6r Maenan va6r mewn ia6n vyryat ha6l
Gwedy heitya6 ma6l g6a6t ehetyat
Gweilging klot arvot g6a6l eurvat heird-dai
Gwylyei vud g6estei gan vod g6astat
Bedaf y barnaf wyf beirnyat kyvyawn
Barn ae trossa da6n Bernet drwssyat
Beuno bwyll didwyll dodyat enryded
Balched ber6 vudwled y berved6lat
Rydd ffyd ffa6t traetha6t nyt truthyat gogan
R6yd ia6nllythyr gan gauryd dianllat
Rec dec dal aryal r6yf vyryat ieithrym
Ry diengis ym rod oe anghat
Ieuan 6r divan ar dyvyat kanlla6
Ion a barchei dra6 wyneb eirchyat

[1] Man ymduc gwelwlym.—Ll. D. D.

[2] Erwan.—Ll. D. D.

Digitized by Google

Ener yu'n hydyr yn hoy6dat crevyd
Ar d6ys ganneit ffyd eur disgynnyat
Llaryeidd6yn dillyn lla6n dullyat Moesen
Llwyddei gyhoed llen lla6 ddigaead
Lly6 by6 berth ma6rnerth nyt murnyat
yg6neir
Llathyrgreir lles bartheir lliа6s borthiat
Maured enryded un redyat Machreith
Meith[1] mynych obeith mwyn achubyat
Myrdd gyrd gael ryael med ruat beirddoryf
Ma6rgoryf mygyr wenlloryf mag6yr winllat
Kelvydgoel Giryoel egorynt deall
Kovyon Dyvric kall kyvya6n divrat
Kampeu kein h6ylyeu kynheilyat ki6da6t
Kymorth y drinda6t fo ym keimyat
Kat keimyat divrat dyvrys eirchyeit
Eur eneit yr ynys
R6yd wenllan rydd y winllys
R6yf pab rywyau doeth vab Rys
Ysbys hil Rys heily6r rod
Ys boet vyw barch esbyt vyd
Aml6c yw hoy6ly6 hy6led
Oe ganneit beis y gynnyd
Kynnyd ae dyvyd kein dava6t Bedaf
Aml wybodus geuda6t
Kynnwys wyr kynnes wira6t
Kynnull ffyd kann6yll y ffaut
Kyvl6yd ffa6t salym dalym dyl6yth
Karyatva6r byrdva6r beirdvaeth
Kedyrn dut kadarn a doeth
Kar purffa6t kywir perffeith

CASNODYN AE CANT.

AWDL I IEUAN AB GRUFFUDD.[2]

O L. P. P.

Llyu yw'r meu goreu g6reid kanlla6
Lly6 lla6er haelder ffer ffuryveidya6
Lleuychvab arab y eura6 clot prud
Ieuan vab Gruffud vud vedylya6
Lly6 nym gwneit teleit talym damuna6
Llewenyd a neb tra ve6n[3] hebda6 [eith
Lly6 am dysga6d ha6d hodya6 gerd berff-
Nyt val sothachieith beird keith Caeaw
Ll6yd ragores les luossyd vra6
Ll6ydgar rac ieueinc veinc vydina6
Llym gyngor ragor yn r6yga6 darpar
Lladgar rac escar der6 rac ysca6
Llathyrwa6r nyt[4] oed va6r eiryf g6a6r[5]
Ll6r6 vri[6] daeoni dieu ana6 [gurya6
Ll6ybr digaeth y yarllaeth y eurlla6 Ieuan
Ll6yt llydan daryan liit yn[7] durya6

[1] *Neu*, Meich. [3] Fawn.—Ll. E. D.
[2] I Ieuan Llwyd ab Ieuan ab Gruffudd o Ogerddan. Ll. E. D. [4] Llathrawr uyd.—Ll E D. [5] Gawr.—Ll. E. D. [6] Bri. Ll. E. D. [7] Ei. Ll. E. D.

Ll6ybra6d eha6nffysc adysc ida6
Ll6ybra oe[1] nerth vreich i Vryneich vra6
Llit erdyrn kedyrn Keidya6 neu Wrleis
Lleis ll6gyr dinas treis Lloegyr dinistrya6
Llam Lloegyrfflam ll6gyrfflwch drysswch
dreissya6
Llit dura6t dur hua6dur[2] Hueil vab Caw
Llwybrd6rf Morgynn6rf ma6r gannait[3]
nerthwir
Llan6 enwir am dir yn ymdana6
Lliа6s gystl6n h6n honneit gyvya6
Lla6chblas a gavas adas eiddyau[4]
Llys hysbys dyvrys divra6 6asanaeth
Llys uchel6ryaeth llary ffraeth ffr6ythya6
Llavur6u[5] kan6n keinyeit hebdau[6]
Llavarveird digeird dyg6n atta6
Lle mae me6n kur lla6rker lla6 llys haelnat
Llann ran rymussaf goethaf Geithyaw
Kyrcheis 6r klyd6r klot tavarn a thref
A thravot med o garn
Kar kaeth y var koeth y varn
Katvalck kadyr eurwalch kadarn
Kadarn y eirvarn ae ervit ae ha6l
Hael Ieuan eil Pebit
Keitwat rhac brat br6ydyr ymlit
Katol[7] eidyol i lit
Llit vr6ysc tan chueivr6ysc ch6evrin y6
Ieuan
Llavyn Garthan gyrthy6i trin
Llydan ryd[8] y g6einyd g6in
Llat lle6 beidyat lly6 bydin
Bydinlet hirget h6yrgard y6 Ieuan
Baed r6ydgan rudgoch dard
Bodlyv croy6 heilhoy6 haelhard
Budla6n oe va6rda6n y vard
Bard 6yf i im Ri rif ll6yr ar va6rgerd
Aryf aergat estra6nff6yr
Bard ynteu goreu ae g6yr
Beird loe6gerd b6rd oleug6yr
G6yr Ieuan divan deva6t ffr6st i r6yscdreth[9]
G6r breisc-dreul med am6st[10]
Erddeint[11] Gereint a Gor6st
G6rdvri eur gosti er g6st
G6st gynnal heildal haelder g6yr Ieuan
Gar ieuanc Nud arver
Gosgedic Nur eilic Ner
Gosgord loy6fford Eliffer
Erc6lff[12] gryf[13] Selyf seil wledic Ryderch
R6yd Ieuan wayw yssic
Aryf aer didaryf urdedic

[1] Ei.—Ll. E. D. [2] Ddurawdr huawdr.—Ll. E. D. [3] *Neu*, gamraw. [4] Iddaw.—Ll. E D. [5] Llafuriwn.—Ll. E D. [6] Heb daw.—Ll. E. D. [7] Cad ôl.—Ll. E D. [8] Llydawrydd.—Ll. E D. [9] Brwyscdrech.—Ll. E D. [10] Am wst.—Ll. E. D. [11] Erddraint.—Ll. E. D.
[12] Mae y Cyrchgymmeriad yn hynod yma, ac yn dangaws yr achaws o vod y sill gyntaf o bennillion Tawddgyrch Cadwynawg yn govyn bod yn dechreu val y maent.—*Iolo Morganwg.*
[13] Gyrf.—Ll E D.

Digitized by Google

Ar glot y tri glut y tric
Trigys ma6l haed6ys mal haedu o ia6n
I Ieuan gan veirdlu
Adysc glot ffysc heb vysc vu
Ud kard gorchud kerd gyrchu

CASNODYN AE CANT.

AWDYL MARWNAD MADAWC.

CASNODYN AE CANT. O L. P. P.

Bu oerchwedl cenedl cwyn enwa6c[1] tristla6n
Kamp Meirchya6n kwymp Marcha6c
Bud a vyd rygud y ra6c
Bit heb vyd bot heb Vada6c
Mada6c oed marcha6c meirch sarruc kein
Ail Kynva6r katgaduc [wr[2]
Dy6an gar6 Du6 an goruc
Dan sygn poen dygn pan y duc
Duc Du6 dat bost kat kytvaeth heird eirch-yeit
Oe orchud neb ni ch6eirdd
Dygei yng6ylyeu digeird
Diga6n oe va6rda6n y Veird
Beird wisca6c Vada6c o vot a6r hebot
Y hybarch Grist nym da6r
Der6 her6 hirvaeth maeth meithva6r
B6r6 naf o l6r6 nef i la6r
I la6r Vada6c va6r vur ervit Trystan
Ban dra6staer ordinit[3]
Tralla6t Eingl giwda6t gedit
Dryllyeu aelodeu oe lit
Llidya6c oed Vada6c Ved6yr na6s garthan
Gyrthyei Eingl yggygha6s
Llet kadoed lluoed llia6s
Llit Kedic lla6 dreisic dra6s
Tra6s Vada6c arva6s eiryf sathrsarn aerllu
Tra vu tu to hayarn
Trech oed y nerth truy verth varn
Tr6ch ad6y no'r tri chadarn
Kadarnbleit eirchyeit y orchud bu trist
Tra6sdec Vada6c eil Nudd
Kadarnvalch[4] llu tra vu y vud
Ket yn eurllet anarllud
Arllud y6 yn bud bed anglad mada6c
Modur Beirdd a neuad
Arll6ysyat hy6lat[5] rat rad
Eurlly6[6] helym aerlle6 hylad
Hylad Beird digeird digu[7] oe d6yn
Hyl6yd c6yn cyn darvu
Ha6l va6l vil6r t6r tyryflu[8]
Hyla6 rod heil vod hael vu
Bu oerch6edyl &c.

[1] Cenedl enwawc.—Ll. E. [2] Cywlad. -Ll. E. D.
[3] Ceinfwr.—Ll. E. D. [D.
[4] Ordmid —Ll. E. D
[5] Cadrwaloh.—Ll. E. D.
[6] Eurlliw.—Ll. E D.
[7] Wyf digu. -Ll. E. D.
[8] Torflu.—Ll. E. D.

Dreic llu kan darvu deurvur
Drut Vada6c arva6c arver
Dr6c na doeth ma6r anllooth mor
Dreigyl brys dreis dyrys dros dir

Dir6yn k6yn keinyeit l6yr6ys
Dery6 lly6 lli6et aros
Dur br6ydrdorf kerdgorf kardgas
De6r nenbren perchen parchus

Parchus Vadauc deivna6c doeth
Pob kynhalya6dr lly6ya6dr ll6yth
Pibyl yr lla6r llu ma6r lle meith
Pa6b gynt y dethynt y daeth[1]

Aeth mada6c en6a6c anwat
Uthr gyvlam Vargam va6rget
Athraw br6ydyr draw gyffra6 drut[2]
Uthr escutruthr ysc6ytrot

Roda6c Vada6c vodur lleng
Rat winllat wenllys ehang
Rudgled kyn der6ved durvyng
Reid yrth aervleid Arthur vl6ng

Bl6ng eingl est6ng eisd6ng[3] oed
Blodeu kampeu k6ymp Lloegr6aed
Bla6d galar am gar g6reid
Blingur eirf blaengar ar6yd

Ar6yd ff6yr nafl6yr nefly6[4]
Ar 6naethost hoedyldost hedy6
Aer gattra6s yr llia6s lla6
O'r Goettref dan llef d6yn lle6

Lle6 gle6 gloywlan gan Gynwyt
Llavur naf a6dur nef aet
Lla6 ana6 yr lly6[5] eneit
Lle6enyd lly6 bedyd boet

Boet lla6en reen r6yf llen ll6yr
Wrth Vada6c bur en6a6c beir
Byt am walch gryt bryt br6ytrdaer
Bei tes nyt eres neut oer

Oer vu y gyrd vyrd veirdroec
Aros dyd ketryd katuryc[6]
Arf aergled afnved evnvaec[7]
Eryr tut murdrut ma6rdreic
Dreic llu kan daru &c.

Amdrist wyf gorph6yf ym gorphen
Ymdro call cyn dirwall derwen
Ymdreigl brat ymbryssyat[8] bressen

[1] Ydd ethynt ydd aeth.—Ll. E D.
[2] Athro brwydr gyffro dro drud.—Ll. E. D.
[3] Eiddwng —l l E. D.
[4] *Neu*, na ffwyr neu ffyw. —Ll. E. D.
[5] Pr llew.—Ll. E. D.
[6] Katruyc.—Ll. E. D. [D.
[7] Arweddeurwaeg.—Ll. E.
[8] Yw brysiad.—Ll. E. D.

Digitized by Google

Ymdra6t ffa6t ny pheit vyggohen
Amdylan[1] am d6ylan Havren
Am d6yn k6yn kynhebic Maxen
Am vedru canu kyn aghenn
Am Vada6c deivna6c dovyn a6cn
Am Nur pur val peir Keritwen
Am ner per paroded Pascen
Am nerth berth a barthei ychen
A meirch eirch y arch6yr aren
O'm kyvoeth amcandoeth[2] ym ken
Am cyveillt ceveis wrth angen[3]
Am kovya6dr am lly6ya6dr lla6en
Am kyvarch am parch am perchen
Am kyved ymaenved y men
Nym kyuyt tristyt treis diwen
Am koryf toryf tyrvahoed[4] ohen
Am kar rac escar rac ascen
Am gystal eirf aryal Uryen
Am gwst[5] Gystennin vab Elen
Am vydroed mesuroed moesen
Am veidra6l kymuna6l[6] kymmen
Am vodur val mab mur Moryen
Am Vada6c bryt voda6c Brat6en
Amyl na6d Du6 y de6in adyen
Amled hed o rin6ed y ren[7]
Ren llen a llyvreu goleu galar
R6yf gl6yf o glevyt lleu bryt br6ydrbar
R6ym did6ym dodi ri r6ng daear
Rebyd ryd r6yd6in a de6in dâr
Reda6d ca6d ym cof dof divevylgar
R6y a m6y y mae no g6ae hyt g6ar
Rydranc ieuanc ia6n da6n diwat6ar
Reit ry6 lly6 lleas oescas escar
R6yt ysc6yt escut drut wrth drydar
Rot arvot arveu keneu kynnar
Redyat kat kedyrn deyrn diuar
Ryt byt b6yt vyrdoed wiscoed wascar
Ryngwellyng walla6 heilya6 h6ylyar
Rif llif llu vueil eil Ulkassar
Reid arveid arvot 6edy clot clar
Redet vet veidra6l dreigya6l drugar
Trugar g6ar g6ir trioet hoet hir k6ynir keinud
Trist Grist groy6 vra6t ym uyr 6ylna6t am wa6r eil Nud
Tr6mgoll oll y6 tramg6yd yn lly6 trymga6d ny'n llud
Treid-ffraeth maeth med treis y de6red tra6s y deurud
Trossed Mervyn treissi6r gelyn gerdbryn g6rdbrud
Tryssa6r oed ym tra vu walch llym gwi6-rym gwaywrud
Trossed y glo manar amdo mynor ymdud
Traethu oe d6yn tretheu ad6yn hirg6yn hwyrgud

[1] Amddylyn.—Ll. E. D.
[2] Am can ddoeth.— Ll. E.
[3] *Bon o.*—Ll. E. D. [D.
[4] Torfaoedd.—Ll. E. D.
[5] Gost.—Ll. E. D.
[6] Cynmawl.—Ll. E. D.
[7] *Dyma dervyn yr awdyl yn* Ll. E. D.

Traetha6t en6a6c trathec Vada6c a vedyr Gruffudd
Tra reit ymi rac tra phrovi costi cystud
Tr6y ar6yrein treidya6 o6ein dihein duhud
Tr6y hir bara y Du6 donya y datannud

Datannuda6l ha6l yw hywled Owein
Dig6yllgein ysgein d6yrein de6red
Dedveu tra6s geneu treis g6ned gyrchyat
Da6n y tat rodyat borthyat berthed
Du6 g6ae vi d6yn Ri dyn ryved y vy6
Am r6yf r6ydly6 nyt by6 neut bed
Dyvrwledic eilic y wyled amget
Dyvet y drosset oed et ryssed
Divei val G6alchmei gweilchmaeth med a g6in
Divlin sarff bydin yn rin ried
De6r dyvyant Rolant rul daered plyml6yt
Diars6yt ysc6yt eurgl6yt aergled
Dur eil Arthur mur ma6r alued ar lu
Darvu lle ryvu lla6er reuved
Dor ior dygyvor da gyved enwa6c
Defnya6c oed vada6c vyna6c voned
Dar doethyon ganon Gwyned a Deheu
Y llug6yr a gigleu Lloegyr a gogledd
Dir y6 ar gy6ir argy6ed Derwin
Daearawl yscin Dewin diwed
Dyrys d6yn oe lys l6ys gyvanned llynn
Dyra6r g6a6r g6ay6ryn kyn kannmlyned
Dyro Dat yn rat enryded divra6
Deurud Ud ida6 a hodya6 hed

Hed wled sened y seint
Hael di6ael Yael veint
Hy dyly vry vreint
Gyt ar Vraham
Hyn6yf gl6yf 6yf oll
Honn galon donn dall
H6yr g6yr ff6yr ffoll
Getkoll gytkam
Hiraeth ffraeth maeth meu
Hut drut lut lityeu
Her6 ver6 ch6er6 ch6etleu
Godeu g6dam
H6rd d6rd b6rd beird6in
Hoed6ysc vr6yn r6ysc rin
Her wiscner ffer fin
Goflin gyflam
Hyd6r mur cur caer
Hydysc ffysc mysc maer
Hoet adoet oet aer
Ffloyw diglaer fflam
Hyder ffer ver vu
Heit greit bleit blygu
Het haelet llet llu
Trychu tracham
Hydir 6ir hir haf
Heb atteb neb naf
Hynt g6ynt kynt k6ynaf

Digitized by Google

Mab mwynaf mam
Aéth ffraeth vaeth Vangor
Uthrla6n da6n ia6n ior
Oeth doeth goeth gyngor
Ma6rgor Margam
Avar bar kar Ca6
Uyf r6yf gl6yf gluta6
Ef nef dref dreidya6
Rodla6 r6ydlam
Amdrist 6yf &c.

CASNODYN AE CANT I'R DRINDAWD.

O L. P. P.

I.

Trindaut dibecha6t Du6 bych diwahan
Am ri r6ydlan am kan kenffych
Mab diatneir meir mor vynych ym byd
Aeth saeth seith brivwyd[1] ffyd am ffurvych
Ymd6yn om gwenwyn nym gwenych uffern
Affeith geith gethern surwern nid sych
Lle mae llawer gwae waethwrych anescor
Llu du diyscor ffylor ffoldrych
Differ vi vy ner rhac nyeh uffern gnut
Ar tan br6mstan brut rut rydunnych
Ar pydew llenrew llawn rych kyllestric
Ar peir geir gar6dic peithvric poethvrych
Ar pryvet kalet kolya6c6rych synya6c
Afr6yd s6yd salla6c treisgla6c treisglych
A phob ry6 distry6 tr6y distrych flamda6d
A ffwyr l6yr loesga6d adra6d edrych
Diryeit nyt teleit talgrych wythlonder
Dur aervur arver ar ny gerych
Direidyon dynyon ny rydoniych dat
Dirryd ffyd ffoat brat ae bredych
Tyro ran i'th wan wynvyt wrthrych ha6l
O'th wlat vat vreidrya6l yr ma6l mynych
Yth wled lly6 buched lle y bych dragywyd
Lla6r ma6r mireinddydd llywydd llewych
Llys didos a nos da6n wledych racll a6
Llen ot not neidya6 na gla6 nym g6lych

II.

Trinda6t dibecha6t nyt da bychan
Troi bryt attat tro gloywrat glan
Tri ac un cyvun mor yw cyvan
Trugar gerennyd Dovyd divan
Trugared ried reuved r6yvan
Tragy6yd y byd nyt dyd diflan
Traha ni phara ni pheir didan
Trahir dielir dir darogan
Treis dyn a obryn ennyn anyan
Trist gosp gost ffurndost g6st ufferndan
Trinheion dynyon danyal ogan

Briwyd.

Traffalst cyn amdo gro a graean
Tru mo'r angall dall dull aneiryan
Trossed tr6y gymwed a gymeran
Trannoeth heb gyfoeth heb gyvr6ynan
Tra6t angeu vereu vedeu vydan
Tra hy y6 pob sy6 na synh6yran
Trymder Lucifer ae loes affan
Tros y gam arvaeth kynvaeth k6ynvan
Trymg6yda6d heb ne6d y gla6d nyt glan
Travael nam oe gam gwaelflam ae gwan
Trachywed llech6ed lluch a tharyan
Trevyna6dyr ll6yr hua6dyr lloer a huan
Trevneist a ffurveist o ffyri amkan
Trevneu ampryleu geneu a gan
Treul gyvadef nef naf pob atvan
Trengit ae collo ll6r6 tro truan
Traetha6t o'th vola6t vilyoed gyman
Trenneist syr a myr mora6l dylan
Trevneist dayar va6r ae chla6r achlan
Trefneist wern uffern affeith Sathan
Trevret i bryvet lle yd ymbrovan
Troch heol ysgol esgar boethvan
Tralla6t yr gi6da6t nyt ymgad6an
Tra6s y vu Iessu pen llu llydan
Tra6 yr ymdara6 ar doryf Sudan
Treul gyvor tros vor kyngor kyngan
Treidle yd ethy6 ffraethly6 ffr6ythla6n
Traetloes yn y groes Grist e hunan
Treit ym erchi mal am orchan
Trar6yd vyd kul6yd am bob kalan
Trugaredd a hedd haedd6yt amkan
Tr6y eiryola6r ma6r Meir a Ieuan

III.

Trinda6t dibecha6t Du6 ni becha6d
Treidwyf i nef yn adef y na6d
Trist vyd tragywyd truy ga6d ae collo
Tristyd vryd vradvro vr6ydyr gyyvanna6d
Treis6yr nyt ystyr am dost ansa6d
Trossir pob enwir yn hir yn ha6d
Lle i trosset kiwet kawatsa6d niver
Tru Lu Luciffer aergler oergla6d
Gwae a dyt y vryt mewn byt ae ba6d
Gwae duc rac gwan y ran rynna6d
Gwae dic gwir dreissic dryssa6d dy amcan
Gwael dravael dryvan g6ayw tan ae ta6d
Gwae a vo crettffo tro tr6ydevla6d
G6ae div6yn g6cn6yn carg6yn curga6d
Gwae a divreint seint a seilya6d temleu
Gwawr mawr mur gradeu gredyf ymadra6d
Gwae a vyn gobryn gobyr ufferndа6d
Gwae divia6c llidia6c lleidyr tra alla6d
Am berchen o brenn a bryna6d pumoes
Per ffer ffurveidvoes ffrowyll-loes ffra6d
Er penyt bywyt hoedyl vergyt ha6d
Wr glan diwahan yn y waha6d
Yr wlat vat veidrya6l a vedra6d Andras
I'r wled hed haedblas heb gas heb ga6d

[1] *Neu*, ffrwythlan.

Digitized by Google

Anturyón hóylóyn heli a thonneu
A thynnón ved yn rhi
Ynat pob gólat rat roddi
Un ion athraóon a thri

IV.

Trindaót yn gwaraót an gwarant
Tri unyaón unnerth gogonyant
Tevy y tat a rat yn reityant
Tróy y mab gwnaet bawb bob grymyant
Tróy'r yspryt y gyt y gadant
Trindaót yn undaót undu6 gwediant
Trist vu Grist yn y groes dygyant
Travael hael hóylaód ar volyant
Traót góener bu ffer y ffynnyant
Trydyd dyd dodyó o divant
Tros dyd deugeinvet ket katwant
Trev nev afniver ef gwelsant
Treidyom ni a mi a Morgant
Treu deuvor kyngor kyngharant
Treith ymdeith yn veith anvethyant
Traeth a brynn a phenryn a phant
Treu ny ludd tryleu eil Rolant
Traó yr braó ar bryvet gormant
Trethóyf Duó a diwedd vy mant
Tra vóyf travotór un amrant
Tramynut tróm ynnof y chóant
Tremynu treislu tros liant

V.

Trindaót ffaót ffer tref nef nifer gwarder gwirdat
Trech wyt no neb tróy daón atteb treidiwn attat
Tra vóyf vy myt y troych heb óyt ym bryt rac brat
Treul benydyaó ardóy guryaó yr dy garyat
Travel a chur gyta dolur góedy dalyat
Tróm gymmereist traós yn pryneist or pren crociat
Tróy dy hoelyaó draet a dóylaó drut adeilyat
A gwayw dan vronn a góaet góirion góerin bryniat
Ar byt paladyr yn diangadyr am dóy angat
Ar dall a'th want o'th vadeuant nyth vu diwat
Creest Deus dilywygus y deulygat
Credaód ynteu yr góyrthvaór greu goleu gwylyat
Ae gwnaeth golóc o dywyllóc a diwallat
Ac ae góenaeth vyd o divedyd y dyvodyat
Cryt y gymmyrth rac ovyn mawróyrth mur góynnieithyat
Cret ae góaraót oe vaówr bechaót beich oed anvat
Ceir pob tervyn credón dyscyn credo dysgat
Credadun eir Crist ym bru Meir maór oleuat
Brenin ar gret oed pan anet yn pen ynat
Breinyaól escor breint seint seil cór dor deggradwlat
Kenevinglot mab kyn bot na phab na ffyryf avrllat
Kant egylyon gein egluryon glorya ganyat
Doeth trywyr tec a their anrec anrydedyat
Eur Tus a murr yr gwr nyt byrr yn y perffeithrat
Seren bu róyd bu kyvaróyd bu kyveiryat
O vlaen y tri y vynegi yn ri rodyat
Eraót greulaón ny bu gyvyawn ny bu govyat
Ar addoli y Grist Keli kolovyn lleuat
Archón yr hael a lud travael ymhob troyat
A beris llen ac offeren ac offeiryat
Ar dóvyr yn win a phob ryó hin a phob ryw hat
A nos a dyd a gwellt a góyd a vyd[1] ffuryfrat
A gwyllt a góar mor a dayar maór ardóyat
A deudegrad nef a diodef da a wydyat
Yr y haelder yr y niver vy ner neirthyat
Bot yn diwed yr trugared yn tro garyat
Amen.

VI.

Trindaót dibechaót buched wiryon
Trugar tróm y var kar gwar gweddwon
Tri yw Duw Keli kolovyn Deon
Truy rat ac un mat keinyat kanon
Trech yw ef tat nef naf gleinyon radeu
Nor creaduryeu goreu gwron
Gwr dinam digam dygyn y alon
Gwr dawnveith gobeith reith reidussion
Gwr didic gwledic gwlat engylyon
Gwr dedvaól gwraól bieu'r goron
Gwr a gynnyd dyd dydon ymdangos
Gwr a gynnu nos dros dreissogyon
Gwr a gynneil seil seith urdolyon
Gwr a gennyw yw awyd dynyon
Gwr kymmen penn llen y llenodron
Gwr kymwys kynnwys kanwyll deillyon
Gwr kyvunot a chlot a chleivyon ovóy
Gwr kymorth govóy dróy dravaelyon
Gwr ny chud y vud y vedygon
Gwr ny chel a wnel o dichwelyon
Gwr ny char murnvrat lletrat lladron
Gwr ny cheinmyc treis cleis cledogyon
Gwr ny chymmwyll twyll tyllod hoelyon braó
Y draet a dóylaó dolur calon
Gwr a aeth yn y gnaót gaethraót gethron
Gwrddal góyn ddial gan Ideon
Doeth oe greu purgoeth perging drudyon
Yr pumoes pumloes pumlif cochyon
Duw mab meir yw kreir Cristnogyon
Da y góyr goglyt mebyt meibyon[2]
Rhae caffael travael tri anwirion

[1] *Neu*, ffydd. [2] *Neu*, meibon.

Digitized by Google

Kaiffas Sudas Sudan Babilon
Kyffessón keissón o rat kysson
Kyffes dróg benyt a iaónbryt Iôn
Kaffom lwys gynnóys gan orchestyon nef
Kartref gwir adef y Gweryddon
Selyf ynat tat tec
Seilyeith nyt góyrieith gorwac
Seith drwy obeith veith vedic
Salym wraul seilym a oruc

VII.

Gorugam ryrret puret peryf
Gormod o bechaót ar llyvyrgnaód llyf
Goreu oed vadeu orneu oernyf
Gorwakter y gler over a yf
Gorwac bechadur gleudur gledyf
Góthrus y eir a chweir ny chwyf
Gyrrir y benyt detryt didryf
Gared saód garthgaód yr gwerth gódyf
Gorwed hir ysdir ystor hybryf
Gorwisc graean poen daón pan dyf
Gormeil pridlad nyt nad nedyf
Gormes yw cludaó aelaó elyf
Gwr hybwyll kymwyll i wyryf
Goreu da wyrtheu yw Duw wrthyf
Gorffóyf deith didrist neut Crist ud cryf
Gorffen digynnen da yw gennyf
Gymmóyll dysc ffysc ffer nyt ker Kaerdyf
Gem Garusalem geiryeu Selyf

VIII.

Trindaót paraót pur
Traus maós moes eglur
Tróy rat mat modur
Mur mereinwch
Tro vi Ri ratlaón
Trafnidr dinidr daón
Tref nef naf kyfyaón
Digaón degóch
Treidiwyf rwyf rwydwynt
Tros vor kor kerrynt
Groec dec dervynt[1]
Haedynt hedóch
Tir gwir gweringret
Tymyr gwyr gwaret
Tat rat reit nodet
Get gadarnwch
Tnt lut lud dramóy
Tec rec ren ovóy
Tcith veith vaeth gobróy
Tróy attregóch
Am gynnal gwal gwyd
Seith braweith brióyd
Peth braweith brivóyd
Kyn trechdyd tróch

[1] Derwynt, *neu*, dewynt.

Llunyaf naf neges
Llunya ym lym les
Llydan lan loches
Gwares gwarwch
Llogeil seil Selyf
Lle nyt prifde pryf
Llawn nerth berth beryf
Gryf digrifwch
Llyw gwlat vat vedyd
Llóythbeir creir crevyd
Lleithic Gwledic gwlyd
Dyd didanwch
Lleuat rat rinwed
Llyna da diwed
Lle yd aeth ffraeth ffirwythwled
Y med medyrwch
Llaryed hed hodyaó
Lle góyl hóyl heilyaó
Llawr nef dref dreidyaó
Aelaw elwch
Llys vry hy hoywblwyf
Lles gne de digllóyf
Llóyd róyd róyf delóyf
Dróy dadolwch

IX.

Can digones Duó an divlan verroes
Yn eiryoes yn eiryan
Gwr a'n gwnaeth ae gwnel am danan
Trugared kyn meued mablan
Gwr a'n peir an peryf glotvan
Gwr gwychdoeth gwych gyvoeth gyvan
Gwr an gwyr an gwaraót oe ran pumoes byt
Yr bedyd y Ieuan
Gwr ygkret ygkrevyd nyt gwan
Gwr ygkroc ygkroes bedryvan
Gwr a wys a vrys y vraótlan
Ef a daó nyt attaó ef attan
Pan wnel Duw dangos y varan
Dydóyre dy daeret arnan
Dychryn tóryf torvoed yn eban
Dychyrch hynt dychre góynt gwaetvan
Dychymriós tonn amliós am lan
Dychymer uvelyar bar bann
Dychrys gwrys gwres tande allan
Gwedy kelennic góedy kalan berth
Pan borther glyó am ban
Gwedy serch a seirch meirch meingan
Emys llys llysseid uch ebran
Gwedy treth mal trethaót Ieuan
Kyn glasved kyn glassu vyggran
Duw am ryd om reidun ovan
Róyd obeith o weith y winllan
Ac yna daw braót braw gyman
Ar deheu vy rieu vy rann

CASNODYN AE CANT.

Digitized by Google

RISSERDYN AE CANT RACLLAU.

I Hywel ap Gruffudd. O L. P. P.

Rygud llew aryfrud llyw eurvro gwingost
Ynghongl gwyngor Beuno
Róyf clotnerth ryvic Clytno
Rydewr greir rud derw a gro

Cud gro teilwng Gymro tec
Kyt denór bróyd[1] ket dinac
Kael annón yó'n kelennic
Calonnus is Kelynoc

Llaór Kelynoc vaór a ved gorchud
Gwae eirchyeit o'r diwed
Llif greu aer góatglaer góaetgled
Llóybyr Par[2] travyn bar is trevyn bed

Kaenved a gud Nud nedair
Kynvyn eil neut kwynvan aer
Kytkam prit trillit trallwyr
Katkun oed lith katcun aer

Aer daradyr cadyr delltór coedyd on
Annwyldoeth fab Gruffud
Adóyn kyn noi dóyn iw dyd
Oed eneit Pobyl Eiddionyd

Eidyonyd loryf koryf karyat oed Hywel
Grym Echel gry———
Aneird yn ei veird oe vot
Yggraen ved yggro yn vut

Os mut lle6 aerdrut llyó urdrec llithyrwaet
Llathyr walch pobyl Wyndodec
Wysc róysc raót óaót wiwdec
Ys uóch y góyn no dôyn dec

Pob dec ae kóyn adóyn oed
Par durvlaen paraót aervleid
Prif ruthyr yng durvyng deórvaed
Pridór serch Paredur swyd

Sóyd róyd rodyat vat sudei vedel gyryf
Ni duc aryf na phensel
Ar ysgwthyr brat kat nyt kel
Saer hoyóach no syr Hywel

Uchel o dóyn Hywel doe
A chóyn góyllt ochein a gwae
A chadarn oed dyroed dei
A chydór bróydyr uch adóy

Garóy ar adóy góraól redyat ffuryf
Taer briógyryf taró bragat
Góys góae oe varó aró irat
Góyssiór kerd góae assaór kat

[1] *Neu*, brwydr. [2] Dar.

Llithyr am ud kat rat redec
Llaón óylaó lleuon olóc
Lly6 ar dadl lle6 urdedic
Llóryf chóalu trin lloryf chóiloc

Chwiloc benn ae nenn y ninneu y roet
Lle y redant oe eisseu
Chóylgarór clot vydindarór cleu
Chwyrn digruthyr chwerwon dagreu

Dagreu tros vadeu llyw traós vydin
draó
Daó enó dreig eurllaó yn dra gorllin
Drut lut lavyn hard dravyn dor hirdrin
torvoed
Deór bor gnaótlóyd oed durbar góaetlin
Dedyf redyf rein o vlaen dyd arwvlin
gymmysc
Deórffysc duc daerdysc dóygat ordin
Dyed yn diued deóin ymladdgryf
Drutlyryf dal traffuryf deulit Tryphin
O glywet mynet ymeinin argae
Amneit goróyllt góae ym neut geróin
Argló6yd yr arór6yd oreurin leóych
Ardóys gythrud gwych oer dyscethrin
Aryf lithaereu bróytreu bratrin kerdaór
Yn llaór rhoi haelóaór a Ri heilóin
Och cóympaó kanllaó aóch keinllin Góelydyr
Echel deórweisc hydyr uóch ael deróin
Traós daró bróydr agaró bradór egin
Ffreinc
Taer vedylffyrf einc torvoed Elphin
Travyn llavyn llóybyr vryt gryt digrin
baladyr
Taradyr tór eurgadyr hyt tir Ergin
Treulóed cost anned Cwstennin gynut
Tyrveu myvyrdrut toryf ymevin
Tavaót un araót Aneurin góaótglaer
Tec kyffrytyór aer tei kyffredin
Hyóel gaen uvel aryf gynnevin blaód
Haód y glut delffaód óyr góladoed Olphin
Hael heilgost eurbost Erbin ysgóyt[1]
Hard arveu vólchvur hyrdeiryf vylchvin
Hydyr aervathyru hoeóder veithrin cle
oed
Hyder llaór oed hyt orlle6in
Hynt róym byd llonyd heb allónynin óed
Hepcor dor deóred hyóled hoyólin
Hut kur róyf Arthur ry vaórthrin deigyrdóysc
Kaf am urddaól róysc koveu Myrdin
Kud prud pridlaór góaór góerin bendevic
Klut i aros dic clo daëerin
Clóyf dyed atóed Etóin digonyant
Cly6 cant maór russyant am ior iesin
Kein llóyr garyat rat yn rin yuchelbraw
Kanllaó nef idaó eil naf eidin

[1] *Mae yma wai ym y cyrch.*

Digitized by Google

II.

Unyawn bill hirda6n o ball harded
En6a6c valch vyna6c o veilch voned
An6ylgein virein o va6red did6yll
Un ny v6r6 y bwyll yn ov2red
Ma6l y hir6en doeth mil ae har6ed
Manon eur hoy6dal mynn anryded
Myvan6y ly6y oleu6ed prifl6ys
Mygyr hoy6lamp Bo6ys mag6yr hy6led
Govynnei va6lgerd yn gyvanned
G6enl6ys eurs6llt bobyl g6inlys orsed
G6asca6t inseil6a6t ansal6ed arver
Gymmar hy Ener gem rianed
Llythyr ae dysga6d vun llathraid osged
Llunyat diorneir llun teyrned
Lli6 divrisc llu6ch-6isc eiry llech6ed maena6l
Ll6ydei ammot ma6l llaw diommed
Kerir y ma6rd6f nyt er kared
Kadeir y va6leir ket orvoled
Kymenda6t tava6t etived l6ydyant
Kwbyl iawn waret kant keibyl enwired
Ku vynaucwymp wawr kyvya6n ag6ed
Kluda6d ewybr da6n clot o diwed
Koeth y gwnaeth y maeth a med bueilsathyr
Klaer eurvreisc gorff llathr cler ar vr6ysged
Bit ar hyffa6d hoedyl byt orhoffed
Bu vlaen nodet beird byw vlynyded
B6ryat geir divrat geir6 dyvred glut
Bylchem y golut balch amgeled
Digloff i molyant hyt 6lat ogled
Dec morof Môn digymared
Dyat dyvyr dr6ssyat divar drossed coeth
Deall aela6 doeth diell wyled
Golutа6c kymar haelwar heulwed
Goron6y vychan g6ron vuched
G6ymp clot da6n hynot dianhuned deigyr
G6iwry6 groy6 eigyr g6a6r y g6raged
Clytno Eidin
Glot ar6yd drin
Gleudur detryt
Cynlluc durdoryf
Ceinlly6 g6indoryf
Canlla6 G6yndyt
K6ynen kepkor
Ar un Elor
Yr An6ylyt
Kolovyn Gwyned
Eur varanned
Ar vyrr enhyt
Koeth oet Hywel
Kyn noi dirgel
Kynnyd ergyt
Kadyr vab Gruffudd
G6awr Eiddyonydd
G6eiryd unyt
Kymro ad6yn
Kaf oe dreisd6yn
Kof o dristyt
Kyn6yl Garthan
Rod wiw g6a6tlan
Rud6ay6 g6aetlyt
Kyvr6yd galon
Ochein tromvron
Ach6yn trymvryt
Klot urdolyon
Am y govyon
Ym a gyvyt
Kolli kyrchva
Honneit utva
Hynn neut atvyt
Kantref digeird
Doeth y wanveird
Deith diwynvyt
Keir oe dramcwyd
Eureit ar6yd
Yr ae deiryt
Kynnwryf Bryneich
Kynon hoy6vreich
K6yn anhyvryt
Kalon uchel
Oed i Hywel
Ud dihe6yd
Keith gyvlymliw
Dur ysg6ytvriw
Dar escutvryt
Krist un mab Meir
Radeu wertheir
Reit yw wrthyt
Kynn6ys Hywel
Eurnaf uchel
Ar nef iechyt

Iachaet Meir creir croywrad
Eneit g6alch b6rdvalch beirdvod
Och vynet uchaf voned
Ion ym min cor yme6n cud

III.

Lly6 gly6 gle6na6s tra6s tr6ssyat kerdoryon
Lleon ar6ydyon lla6 ia6n rodyat
Lloryf koryf ket kiryet karyat G6yndodyd
Lly6yd meu hyl6yd ym Mon hoy6lat
Llym rym redyf gynnedyf gan gennad Iessu
Lles veird a6enllu llys v6rd winllat
Ll6ybyr r6y Oron6y eir ynat ieithvydyr
Lle6 yn haelvab hydyr lla6en heilyat
Tudyr yn ongyr ennyngat Eingylgr6ydyr
Tryle6 g6r 6ydyr br6ydyr treul egoryat
Trydar aer lavar erliviat g6aetffreu
Trevneu clot oleu cleu adeilyat
Teyrn g6alla6gyrn a llygat G6yned
Taervur bri6dur[1] gled tyrv6r bragat

[1] *Neu*, briwgur?

Digitized by Google

Torret6ynt luchynt t6rf dilechyat ffra6d
Trostan yghyrch bla6d Trystan anghat
Peleidyr g6aetreeidyr nyt g6yt ruat serth
Prudust ang6y nerth preid ostyngyat
Par trydar banyar erbynyat pob rei
Parcher bell 6estei oe b6yll 6astat
Pennaf a'r trechaf trychyat Elivlu
Prit ae le6 leif vu pryt Eliwlat
Por kyngor ragor parhau r6ygyat trin
Paun g6irotyon win penn g6aretyat
Kadyr golovyn diovyn yn kad6 dyad balch
Kein diwacieith walch kun diwygyat
Kyvya6n gadarn varn divurnyat gyngor
Kadeir glotryd ryd ket argleitryat
Keid6 6arant ll6ydyant lleidyat ygghytrud
Kara6d ell6ng bud keir y ddillat
Kynnedveu Llacheu lluchyat g6yarlavyn
Keinde6r weisc dravyn kaendur wisgeat
Rec dec dal ardal ry6 eurdat perffeith
Rethren aros keith ruthyr ia6n irat[1]
Rewin y vydin gan veidyat ygga6r
Rydaer ar aessa6r ri dirussyat
R6ysc br6ysc breisc lut drut neut rat y vraga6t
Reid a grennya ra6t rod digronnyat
R6yd Ion kerdoryon kaerdiriat didaryf
Rud aer gama6n aryf rydeur geimyat

Dar ymleidyat uthyr dor ymladeu
De6reir y giwda6t dar ar gateu
Diagyr Oron6y geyr deau aessa6r
Dyry rodyon ma6r dur y reidyeu
Da vreisc geda6l goryf difr6ys oedeu
Dyvyrys[2] ad6yth llu dyvyr ossodeu
Daret angerdruthyr 6rth dyreu gorllin
Da 6rthholy6r trin di6arth heilyeu
Llew a charyat myrd llyw iach oryeu
Lla6 a chiriet mon lle6ych eiryeu
Lluchynt creula6n vr6yd Llacheu gyhaval
Llydan 6ra6l dal llit yn aereu
Llathyrber eur groy6 ieith llithyrbar irgreu
Lluny6n vardeir naf llawnyon vyrdeu
Lleveiryant g6yar y6 llavuryeu keink
Llawen orvot Ffreinc Llew yn arveu
Kat 6i6 sudaer hydyr kad6 y s6ydeu
Kymen var6n doeth kama6n vereu
Kanon kywirdeb yw keneu Tudyr
Kadarn g6ympy6r gwyr kedyrn gameu
Kara6d valched treis kaeroed vylcheu
Karyat tewglot aml kiryet hygleu
Kyvar6yd y g6naeth kyveiryeu dragon
Koetkun ol6ythyon katkaen latheu
Egyr didla6t la6 nyt gar6 datleu
Ag6rd atlam va6l am gerd otleu
Anyan Eidya6l gynt un anwydeu mael
A racl6ydod gael eur a g6ledeu
O v6r6 karchar g6yt Evra6c kyrcheu
Y va6r geryd gryt ef yw'r goreu

[1] *Nev*, iscat. [2] Dyvrys.

I ar vratruthyr y g6naeth eirif vr6ydreu ymgnith
Aer veryon lith ar vorëeu
Ron ar dervysc greit Run aer dyrveu
Rydglet aela6 lys r6ydglot oleu
Ryvel rud6r drut ry6 va6l radeu Nud
Rydeur waetffra6d Ud reid ar waetffreu
Reit y bydoed y6 rat wybodeu
Rydec ema6c loryf ri digammeu
Rygara6d 6isga6 ragoreu eglur
Risc odida6c dur r6ysc y deidyeu
Murel dil6ryf vu mawr el6 daleu
Mirein le6braff vreich Moryen l6ybreu
Mord6ya6d yn eirif maerdyeu g6inllat
Mur ar ag6rd gat mor yr eigyeu
Mae'n aruyd y vot rug manereu
Ma6l6r da adv6yn gorff mil6r dedveu
Mynnoed dra gorvot hyt ym manneu byt
Ma6red ragor bryt muroed dreigyeu

Arvot uthyr dreic
Wrth gastell greic
Aer arynneic
Eur Oron6y
Arveu kylch6yrn
Ervei Deyrn
Eryl Gedyrn
Aryal Gad6y
Eryr G6yned
A ryf gyved
Eirgras hoffed
Irgreu saff6y
Eneu digabyl
Anant v6rd-dabyl
Ynyal barabyl
Yn ael Ber6y
Aml6c dr6ydyet
Amlyn[1] weithret
Ym y yvet
Am y ov6y
Wythrif drossedd
Uthraf lymgled
Aeth y va6red
Ieith Avar6y
An6yl Dudyr
Einyoes ysgyr
Eirget Eryr
Aergat aer6y
Ion kenhetloed
Ynyal 6latoed
Ana6 lyssoed
Enw lass6y
Hydyr galondit
Hydaer de6rllit
Heilyeu dibrit
Hylut obr6y
Heird y esbyt
Hirda6n g6yndyt

[1] *Neu*, amlyn.

Digitized by Google

Hyder diwyt
Hyd ar Dawy
Helym di esgur
Hylyon natur
Hael brif a6dur
H6yl brovad6y
Hyr6yd varcha6c
Hardlevyn durya6c
Hir6ay6 truma6c
H6yruyt dram6y
Korff trybelit
Kaeroed gliffit
Karyat erlit
Kiriet arl6y
Kamp Oliver
K6ympei ygg6er
Kant oe le6der
Kun talad6y
Keimyat G6yned
Kymorth Gorsed
Kyman de6red
Kama6n dir6y
Kroewles vedrus
Kreulif dirus
Ket eur gostus
Kat argyst6y
Lliwrad llavyndur
Llawrod eglur
Llawen A6dur
Lly6 yn ad6y
Lluchynt Mel6as
Lla6chveird winblas
Llydan solas
Lly6 Dinsil6y
Ll6r6 i gorvud
Llyr Penmynyd
Lle b6r6 geryd
Ll6ybreu Gar6y
Llym dan heyrn
Llevei utkyrn
Lludet erdyrn
Lleidyat Ord6y
Llonn Bendevic
Llinon yssic
Llun ffenedic
Llin ffynad6y
Ll6ybyr kat odeith
Llavur drutleith
Llwryf da6n doethieith
Lloryf Dindaeth6y

RHISSERDYN A GANT Y TEIR AUDYL UCHOT Y RONUY VAB TUDYR.

CANUAU G. AB M. AB DAVYDD.

I DUDUR VAB GRONWY.

O L. P. P.

Trosses ym Grym Grist
Oe deith veith vaengist
Trwm eidilgorff trist
Tra meddylgar
Treigla6d ka6d kyffro
Tr6y'r vron hon heno
O vot clot Clytno
Dan do daear
Trist 6yf murngl6yf ma6r
Trin erwin aerwa6r
Roi gle6 lle6 dan lla6r
Ga6r gorddwyar
Tost gost gystudya6
O boen hoen hebda6
Ym da6 ffr6t wyla6
A phrit alar
Treissynyt[1] Von unweith
Tros ruthyr uthyr anreith
Treisiei bum triseith
Mewn gweith gwyar
Tr6m wnaeth maeth meithi6
Yggryt ryt a ri6
Trom aergr6ydyr vr6ydyr vri6
A lli6 llachar
To gro maendo mur
A gud Nud nattur
Tudur wayw aergur
Wiw a eurgar
Ter6yn g6yn br6yn bron
Nys kel na6s kalon
Treigyl y ov6y hon
Tragleu avar
Tra6s Ud Nud na6ell
Treul mil hil Hiriell
Travyn Tref y Castell
Vedgell vudgar
Trystan gleudan gled
Oe geith deith dyt6ed
Trist ia6n y6 G6yned
Treistwyn Gwanar
Tervyn dioer oer oed
Toryf lloryf coryf cadoed
Toryvoed aer viloed
Awr uvelyar
Twryf lletvryt bryt br6yn
Teirieith g6eith g6en6yn

[1] *Neu*, treisiwyd.

Digitized by Google

Tervysc mysc ma6rg6yn
Dioerd6yn de6rdar
Lle6 lly6 llu orllin
Llavyn eurdravyn aerdrin
A lly6y6r bydin
Kyn llawr bydar
Llawer blyngder bloed
Oe d6yn k6yn kyhoed
Lle6 oed Llyr getoed
Lluric odar[1]
Ll6r6 alaeth g6aeth gud
Lla6greir nedeir nud
Digra6n hywlych grud
Deigyr anhalar
Lloryf oed Llyr veidyat
Kyn maen caen ka6at
Llu blanc dranc dromgat
Lluchyat llachar
Lluny6yt breud6yt bryt
Am doeth koeth kerdglyt
Lla6 dreis dasg6yr gryt
Ll6yr drist ysgar
Llen gel da6el do
A gud grud a gro
Ll6ybyr kyffro Ffrollo[2]
Me6n tro trydar
Lla6r llyt6ed ved veich
Llein llithvrein ll6ythvreich
A llithr6r Bryneich
U6ch llethyr branar
Lla6ir 6eisc vreisc vreint
Lle6 doeth coeth cywreint
Llit Gweir geir gereint
Oed veint y var
Neut tost gost gym6yll
Am goeth doeth did6yll
Divrat gat gannwyll
Eurbwyll aerbar
Neut cor mynor maen
Glas g6as g6isc durgaen
Ir grud glo gro graen
Ger taen tonyar
Neut ma6r a6r ochein
Am loryf kynnoryf kein
Neut af i levein
Nyt 6yf lavar
Neut diledyf gredyf grann
D6yn g6a6r dann lla6r llann
Nyt adavel g6an
Neut edivar
Neut ch6er6 her6 hynt
Oe vard hard helynt
Neut lletkynt llechynt
Llacheu darpar
Nym da6 dydd lla6en
Na geir gora6en
Na g6en na g6yngen
Am ior gwingar

[1] *Neu*, o dar. [2] *Neu*, Ffrolo.

Ner ffer gle6der gly6
Nertha6c lytwa6c ly6
Ny 6elaf ym by6
Y gyvry6 gar
Naf nef na6d na6kant
Ae ryd ffyd ffynnyant
Gytac Edeyrn sant
Trigiant trugar

G. M. AP. DAVYD AE CANT.

G. M. D. I DUDUR AP GORONWY O BENMYNYDD.

O L. E. D.

Awdur hael eglur haul ogledd a lloer
Oer yw cwympo dioer campau dewredd
Eryr cyrchiad cad cydwedd Peredur
Arf Eingl Dudur dadl diomedd
Arwydd yw tramgwydd trymgof gyfedd bronn
Oer fydd calon donn dan lledfrydedd
Aruthr gynnygn dygn dognedd o hiraeth
Aros marwolaeth eurfab maeth medd
Iôr ciwdawd hoywffawd orhoffedd dangnef
Oedd ef wendref nef naf brenhinedd
Ai frawd ffydd fyth a fydd yn agwedd drist
Y drwy giried Crist i drugaredd
Annhebig mewn dig dygnedd uchenaid
Nid heb ladd enaid fu'r blwyddynedd
Un da iawn hirddawn harddedd llawenydd
Diarw a llonydd oedd erllynedd
Ai law pan fu draw edrywedd eurdorf
Y gwnaeth llorf catgorf coetgwn dachwedd
Eleni gwae fi gwiw feuedd blygu
Drwg fu dwyn draig llu llyr gymrodedd
Nid adwen roddi y dan dudwedd llawr
Llew glew mor glodfawr gwawr gwrysedd
Neud Edyrn teyrn hyd lan tuedd draw
Ac mal hwn gwynaw braw breuoledd
Neud ydyw heddiw hawdd gymyrredd cad
Dan ddor cor caead rhad anrhydedd
Neud adfoes einioes annedd a masarn
Neud adfarn cadarn cedawl serthedd
Neud udwaedd i fardd neud adwedd cerddawr
A hoyw eryrwawr yn hir orwedd
Neud adfail buail buangledd yngryd
Neud adfyd Gwyndyd gwindai sylwedd
Neud odfa trofa trafn canwledd beirddion
Neud atborion Môn mau gyfannedd
Neud adwyth balchlwyth bylchlafn drosedd llyr
A Thudyr ben gwyr is gwerydd fed
Ner ffer ffyrf eurgyrf aergyrch rysedd glyw
Ta fu fyw fy llyw llew gyfluedd

Digitized by Google

Nid oedd raid oi blaid blodau Gwynedd dud
Nac ammau golud nac amgeledd
Neur aeth trwm hirfaeth trwy gymmherfedd bron
Y boen ir galon hon anhunedd
Neud mynny Duw fry o ddifröedd mawr
Gwyn dwyn dor gawr gwawr gwirionedd
Ni'm dorai syrthiaw amserthedd galar
Nef ar y ddaear nifer ddyedd
Neu ddyfod trafod trefn alldudedd hir
Y mor dros y tir enwir anwedd
Neu frenin dewin diwedd gorthrymmaf
Tros fradawg auaf traws frawd gyhedd
Neu ddifa traha terfyn chwerwedd garw
Am eurgarw ei farw yn ei fawredd
Trwm oi ddwyn yw cwyn cyn hywedd farwddydd
Yn llys Benmynydd oedd rhydd rheufedd
Trylew gwarant cant uch cyntedd beirddlu
Gwledig eurswllt fu gwlad a gorsedd
Traws iawn ail Meiriawn mawredd un ofeg
Trafn mawrdeg difreg dyfr gymyredd
Trefnau aml frodiau am lawfrydedd heirdd
Diryfig yw beirdd a diryfedd
Tirion hil beilchion hwyl balchedd cadwr
Tarian lwyth Tewdwr gwr gorfoledd
Torf plymlwyd ysgwyd osgedd ardderchawg
Tarf eurwawg lydwawg fynawg fonedd
Trwy wyrthiau gorau digaredd Dudno
Beuno y tyfo ei etifedd
Tref Ner deng nifer dangnefedd gadair
Ai pair pefrlwys grair mab Mair ai medd

G. M. D. I DUDUR. MARWNAD.

O L. E. D.

Arglwydd Didrist Grist gwirdrist gwarder
Eurglawr nef a llawr a lloer loywder
Oeraf maith fawrdaith fu ar fyrder
Arwydd yw na'n llwydd llwyr eddyllder
Aerdrangc llew cadau parablau per
Eur drafn erfai lafn arf Olifer
Aruthr ar un rhuthr a maith drymder
Aros adfail ail Alexander
Och a barus wyf drwy glwf glewder
Fod hyn o ddychryn ail gwynn gwarther
Och elawraidd bryd gryd grymmusder
Elcel arwyn farw fawreir doethder
Ucheneidiau mau Mab Mair uch ser
A chyn daw glaw gloywddeigr lleufer
A chan llewyg trist a chwyn llawer
Achaws traws treisglud heildud haelder
Echwng ior Gwen llys ffyrf emys ffer
A charu gwindai och or gwander
Gwnaeth Tudur aerfur arfod lymder
Cyn rhuddglawr llawr llan ei ran ratter
Gwyarllaith trisaith traws ehofnder
Gwayw irllwydd adwydd Edyrn gryfder
A chad fragad fraisg am waisg wychder
A chammawn yn llawn llid a blyngder
A chau heiyrn chwyrn chwerw naws digter
A chorf dorf dirfawr mewn gawr gyrdd-der
A chryd gryd ar grwydr a brwydr bryder
A chrau deifr gan frain crain creulonder
A chrair Gwynedd wenn yn ben balchder
A chriaw iddaw eiddun ddewrder
A chynnefin drin am dri amser
A chynafon glew a chain nifer
A chlod a gorfod i'm gwir falch-ner
A chlybod ei waith uchlaw aber
Dar o fonedd aml dewr ofuner
Daered fraisg waisg walch eurfalch arfer
Diwraidd ei faendy dor addfwynder
Dirwy rybudd tost dur orober
Deryw Ector nerth diorwagter
Darfu am ddraig llu llwyr orthrymder
Dogn gur poen ddolur pan feddylier
Dogn gawdd am hudawdd am fy hyder
Dihagr oedd glybod ei glod pan gler
Deheu ceimiaid brwydr Duw ai cymmer

YR UN GWR I DUDUR. MARWNAD.

O L. E. D.

Aer[1] fy nghwyn och ar gyhoedd Fair
Farw blodeu cenedloedd
Deryw clod y ciwdodoedd
Dor o hil iôr dewr hael oedd
Aml wylaw glaslaw glwyslen ai mawrgudd
Am eurgorf rhudd[2] onnen
Emrais barch am ras berchen
Aml ddeigr a llef iôr nef nen
Gwiwdwf iôr gwae fi dy fod
Gwawr gweilch Gwynedd ym medd mud
Durdorf cai ar daerdorf cad
Dewrder grym dordor a gryd
Galar calon a golwg
Am gwna yn drist Grist ym grog
O'th roi ddoe mae wythryw ddig
Dan gaen maen mur Dudur deg
Gwainyddoedd fy mron gwayw anoddau trist
Treistwyn ior bryn byrddau
Gwae ei genedl o'r chwedlau
Gwaith tra galar maith yw'r mau
Trafu traul ongyr gwyr trefn gwawr doethwlad
Trin gyrchiad gwriad gawr
Treigl i'r fron hon hoed tramawr

[1] *Neu* A ar. [2] *Neu,* rhyd.

Digitized by Google

Traglew rym llew dan rwym llawr
Rhoed dan faen glasgaen glwysgorf heirdd gedoedd
Hardd o giwdawd digeffeirdd
Ynghôr llên gwên am gweheirdd
Ynghudd llysty bûdd a beirdd
Gwann fry yw Cymry cymawredd dyfr
Gwenwyn Deifr ei fflamgledd
Gwan llŷs a llan gwan Gwynedd
Gwan Môn am iôr gwin a mêdd
Rhwydr didarf brwydr rhoed ar Dudyr hael
Hil Ywain neu Fedwyr
Goreu eurddraig a geryr
Gweryd ni'n gweryd nen gwyr
Ponid rost dogngost dygngudd
Pefr drafn par eurllafn aerlladd
Pann Môn am ddraig Penmynydd
Pen cenedl pen aig Gwynedd

YR UN GWR. I DUDUR.[1]

O L. E. D.

Doeth i blaid eirchiaid erchyll
Hir annerch a hwyr ynnill
Brwydr gwirlafn trev Castell
Brwyn a dogn gwyn oi dygn goll
Rhagorawl pob rhyw giried
Oedd fy Arglwydd Udd fawrglod
Traws ofyn tir treisyfiad
Tra sefis cyn trais ofid
Gwae fi lorf eurgorf gwawr aergur cyfarf
Gwayw didarf gwiw Dudur
Gwasgu llew gwas glew gleifddur
Gwaisg haearngaen ym maen mur
Aml uch grann o'i hynt Fangor
I'm didyr deigr am Dudur
Aelaw ynof ei alar
Elyn gryd Alun gryfder

YR UN I DUDUR PAN OEDD GLAF.

O L. E. D.

Claf yw nêr nifer nefawl aur anaw
O Ronwy rwysg Greidiawl
Caer ar aer car arwrawl
Cedyrn ostwng deilwng dawl
Cadw hyfryd iechyd Echel greddfawl câd
Ucheldad mâd meidrawl
Er dy donn fron frenhinawl
A'th boen gulwydd hylwydd hawl
A'th greuloes ath groes ath grog freiniawl
Ystyr raid ath ganmawl [râd
Canhorthwy Fair fy eiriawl
Canwyll hardd ath farth ath fawl
Cadarn uchaf naf cêd nefawl arglwydd
Erglyw llef negesawl
Am lorf corf ciwdawd gwawd gwawl
Am lew gawr am le gwrawl

Oth hireint[1] eurfraint aerfrad arynaig
O Ronwy frwydr gyrchiad
Nid oes na berth nerth neirthiad
Na hydr fudd na rhudd yn rhâd
Na nen na pherchen na pharchiad ar fardd
Rhoist i feirdd dy ddillad
Na chyngaws bwyll echyngiad
Na chyngor mydr ragor mâd
Tra sych naf yn glaf gloyw guniad hoywlorf
Hywlych grudd a llygad
Traws ein gawr gwynllawr gwinllad
Trosedd gwledig orsedd gwlad
Och fi eryr gwyr gwriad pennadur
Fod poen Edyrn arnad
Iechyd a hyd hoedl gariad
Athraw nefawl goeth doeth dad
Och wael drymglwyf rhwyf rhodiad budd fawredd
Byddaf farw am danad
Och wisgoedd gwymp ath wisgad
Oth wasgawd ni fu wawd wâd
Dyfod dewr arfod aerfawr ffysgiad trin
Mewn trist ofal gwaffad
Mur dur dewr darpar car cad
Mair a wyr mawr a irad
Oth hirhaint hoyw fraint nid hyfryd yr un
Oronwy lafn creulyd
Oth air ath arf gedernyd
Ath glod faith nith ddaw gwaith gwyd
Oth wengred giried gwryd annirgel
Yn aergad ddihewyd
Ath ddawn ath ddinam lendyd
Ath ofeg ath brifdeg bryd
Och ner fod gwander Echel Gwyndyd traws
Ni'm gwnêl treis diofryd
Erglyw Grist fy mawr dristyd
Arglwydd grym am eurgledd gryd
Rhen rhwy folaf naf nefawl wryd gwir
Gwared boen a chlefyd
Rhad ysbys budd rhaid espyd
Rhudd baladr ger rhaiadr rhyd
Rhyfedd yw fy myw fy myd am hanglwydd
A mawrglwyf i'th blegyd
Rhaith rhuthr brwydr aergrwydr ergryd
Rhywiawg difradawg dy fryd
Rhyhael eurgrair Mair mawredd lendyd hydr
Ath ro hoedl ac iechyd

[1] *Canlyniad yr awdyl ragvlaenol yw hon yn* Ll. L. M.

[1] Hirhaint.

Digitized by Google

Rhi rheufedd rhuddgledd rhoddglyd
Rhi rhwysg heirdd rheufedd beirdd byd
Os claf Modur mur mawredd garannawg
Goronwy grair gorsedd
Gwiw enaid beirdd gwae wynedd
Gwawr gwindai ni haeddai hedd
Na wna ddig tremmyg trwm ledfrydedd
Fair
Er dy fawr drugaredd
Am gar am giried rheufedd
Am gain edmig wledig wledd
Ucheneidiau mau och na medd fy mryd
Haint fy mrawd cyfannedd
Uchel ddar Echel ddewredd
Iechyd i'w weddeiddbryd wedd
Anhyfryd ir byd bod anhunedd clwyf
Ar fy rhwyf nid rhyfedd
Arf golofn eirf ymgeledd
Eryr teyrn meddw-gyrn medd
Oer yw hirfod clod clo rhysedd Gwendorf
Mewn gwander yn gorwedd
Eurllyw o haelion fonedd
Aerllew balch glew bolch ei gledd
Och fi Arglwydd rhwydd rhwysg natur
ywain
Awydd dewrder Arthur
Nad ystyr Mair dy dostur
Ath glefyd frwydr fawrfryd fur
Iechyd wrth fy mryd fy mrawd eglur
Y gan Dduw bennadur [ddawn
Ath ddêl oth haint ath ddolur
Ath ddileddf anawdd gawdd gur
Arwyrain madiain modur aur anaw
Oronwy fab Tudur
Arfod air pair paredur
Arf yn ing aer ddirfing ddur

TERFYN.

Yna canlyn Awdl i Dduw gan yr un gwr—ysef—Lleddf ddeddf ddoeth eurgoeth &c.

GRUFFUDD AP MAREDUDD I DUDUR FAB GORONWY.

O L. E. D.

Llew glew gleiflym grym gryd fflemmychu
Llorf corf cad ceimiad camon[1] dasgu
Llaryeiddwalch geirfalch gorfu abrwysgl-
dyrf
Llyry byrffyrf briwgyrf bragad fylchu
Llid prid prif yngnif yngnaws cyrchu
Llyw glyw glwyd ysgwyd esgar bylu
Llyr ofn aer frwysgddofn ar freisgddu
fronndor
Llawch feirdd iôr angor Eingl dachweddu

[1] *Neu,* cammawn.

Llwyr ddarogan bran i'm brawd y cu
Fab Dyfnwal arial gal ddigelu
Llwyddiant rhuthr llin uthr aeth lle bu
ffrolo
Llafn gelyngno clo clod enynnu
Llun Rhun gun Gwynedd fedd fenestru
Llyr gedwisg eryr gad wasgaru
Lluniaf wawd tafawd er tyfu ym byd
Lluniaeth dihewyd bryd o brydu
Luch fflamddur Dudur dadl ddiblygu
Llachar dar bar berth fawrnerth farnu
Llachau glod oleu yn glew dalu gwaith
Pan fai wyarllaith pum saith sathru
Lleiddiad digiliad galon grynu
Llaw rodded nodded Nudd gystadlu
Lliwrudd wayw diludd wiw deulu ffyrn-
fael
Llawrudd hael diwael Duw iw adu
Lladwin wrawl grair borthair barthu
Llyd wawt wawr byrddwawr[1] beirdd gar-
trefu
Llawn gyflawn hoywddawn llwrw haeddu
om brawd
Ni wnaeth trindawd ffawd ffordd iw
gablu
Tarian lwyth Tewdwr gwr iw garu
Tremyniad saeth gad seithgant alltu
Twr gwr gwrdd blaid greid grym car cu
yn gadoedd
Tarw ar arw aeroedd dorfoedd darfu
Trystan hir am dir yn ymdaeru
Traws maws mawrddrud clud clod ennynnu
Terfysg llew dewrddysg llid arddu gatgun
Tarf cun rhwyf Alun yn rhyfelu
Trachwerw ferw fawrdorf lorf corf coethlu
Trychiad bryd gryd grwydr frwydr fredychu
Troches goelfain brain uch bru gwyarllif
Trech yngnif no rhif y rhiallu
Tryfer cad neirthiad nerthawg allu
Trefn heilrwysg huailrisg heiyrnblu
Treiglawdd clud ddattawdd clod hyd
ddeutu afn
Trafn llu egr ai liflafn Lloegr elyflu
Treigl om bronn annerch serch disyrchu
Traglew llew lleiddiad gad gymmynu
Taerlaif gwyargnaif gwayw irgnu gwaedlin
Twrf tarf tan chwefrin drin dremynu
Trwy frys oi lys lwys ddwys ddeisyfu
Trwy frawd y geudawd trwy ffawd fynnu
Trwy lithiaw branes trwy lethu North-
mein
Trwy lathr arwyrain gain ganhiadu
Trwy rad mawr gwawr gwaisg i'n braisg
brynu
Trwy rodd trwy fodd foes trwy oes Iesu
Trwy aur borthair Mair maethlu Mihang-
el
Pawl Pedr Gradifel y del oi du

[1] *Neu,* byrthwawr.

Digitized by Google

YR UNGWR I DUDUR NEU RONWY

MEDD Y DR. DAVIES F'ALLAI MAI I YWAIN GLANDWFRDWY. O L. E. D.

LLACHAU Gwynedd llyw dwyorsedd llew diarswyd
Llucheden bar wrth aer ysgar Arthur ysgwyd
Llafn trafn treigliad deo cynheiliad deucan haelwyd
Llwybr gryd bryd brwysg lliaws gedrwysg lleas gadrwyd
Llyr osgorddion wythlaith galon nithlyth gilywyd
Lluryg frwydr-chwant o'th ddewrfeddiant ni'th orfeiddiwyd
Lliosawg drafn ergryd lym lafn aergreu blymlwyd
Lluniaist orfod o lewder clod hyd loywder clwyd
Lloegr ddeifr goddi arawn ynni Urien anwyd
Llorf corf canwledd eislath ddurgledd aeslwyth ddorglwyd
Llyw llym grym gryd o'th ddewr blegyd ni'th hir blygwyd
Llew llyw orllin milwr dorch trin mal aerdwrch trwyd
Gwnaethost yn aer catgun eurfaer coetgwn irfwyd
Llithiaist ath ron aer feryfon ar fore fwyd
Gwnawn glod yntau oth draws gampau n'ith drais gwympwyd
Gwas yngarthan a thrwm ogan ni thremygwyd
Gwayw gwaith liwed hyloyw giried hael yw gorwyd
Gweilging ongyr yt teg eryr etto geiriwyd
Gwaywawr trymffysg mal o'th eurddysg mal i'th urddwyd
Gwersyll porthfrain o'th arwyrain i'th oreurwyd
Gorsafwr trin dewrdwrf Cunin durdarf Cunwyd
Fy ngwalch balch berth da oth fawrnerth doe ith farnwyd
Fy ngwelygordd coed-dur osgordd cad taer ysgwyd
Fy mhôr llawged tirion drefred tarian dryfrwyd
Fy nghydymaith aesawr eurfraith oeswr aerfrwyd
Fy nghariad gwrdd cymmen agwrdd cain a wnegwyd
Fy nghyfwyrain fy nghâr durllain fy ngharw dewrllwyd
Fy nghorf torf taer fy nraig yn aer fy nragon wyd

TERFYN.

GRUFFUDD FAB MAREDUDD I ORONWY FAB TUDUR.

O L. E. D.

CYFARCHAF i'm naf nefawl rinwedd
Cyfarch parch parawd ffawd ffyddlawnwedd
Canmawl fy rhiau modd-wleddau mêdd
Ceinmug rhoddfudd rhudd Rhun gymrodedd
Cyfun Oronwy rhwy rhwysg mawredd
Cofiawdr ffrwythlawn ddawn ddinam falchedd
Cyfarf arf eurgrair gair gorfoledd
Cyfiawn frawd tafawd deifr gyfrysedd
Cyfiawn frawd tafawd deifr gyfrysedd
Cadarn farn feirniad gwenwlad gwinwledd
Cadernid Gwrlais aerglais eurgledd
Cedyrn wysg gyrddfrwysg gwrddfrwydr dachwedd
Cadarnfab Tudur mur marannedd
Cystal Nudd am fudd fedd gorhoffedd
Cystegwr byddin drin drachywedd
Castell gawr clodfawr cludfalch fonedd
Cystwg brwydr aergrwydr eurgrain gorsedd
Canwyll pwyll ddidwyll am ddadl gwyledd
Canllaw lliosydd mewn dydd dygnedd
Cannrwysg tonn erfid llid llawfrodedd
Cynrhain brain breiddfawr gawr goruthredd
Cedawl yw fy llyw llaw ddiommedd
Cadr wryd Gwyndyd gwendorf gyfedd
Cyd fryd frwydrglwyf rhwyf Rhuon ddewredd
Ciwdawd ffawd ffyniant farant fawredd
Ciried ced cadrblas gwanas gwnedd
Car dor ior eurwyrdd cyrdd cynnadledd
Car dar dewrfryd gryd greidiawl ddewredd
Corf torf llorf lliaws o draws drosedd
Cynnadlfa anant borthiant berthedd
Cenedlfawr eryr gwyr gwirionedd
Colofn llwyth Cynwrig ryfig reufedd
Coelfain byd esbyd ysb gynnadledd
Cydles plaid cynhaid rhaid anrhydedd
Coeth lwybr cad fragad friwgur gochwedd
Cynnydd aur roswydd cain ei rysedd
Cannwyll cerddorion clod Fôn a fedd
Parch meddfawr aerwawr eurwalch cenedl oedd
Cain adlam caer wengalch
Parawd lorf torf tariandalch
Pair gwaed ddafn par bylchlafn balch
Rhwyddwalch arf cyfarf cofau beirdd Prydain
Rydd arwyrain cain Cai ddefodau
Rhodd ehofn ddïofn ddehau ciwdodoedd
Regoedd cenedloedd au cynnadlau

Digitized by Google

Rhydderch gannawl hawl i wyliau ymgyhwrdd
Rhun agwrdd ymwrdd aml laddfäau
Rhyfig urddedig ar ddadlau milcant
Rholant un ffyniant barant beiriau
Rhyfawr giried ced cadau ystyngiad
Rhyfig cariad mad modur gwleddau
Rhyfalch aerwawr gawr goreu ith fenir
Rhi cywir llawhir llyw brynn byrddau
Rhuawn hynt lluchynt rwysg llachau
Rhyfwr rwysg Tewdwr tydi biau
Rhysfa clod orfod arfau dân llachar
Rhysedd Ul Cesar par peryglon
Rhagoraist Ronwy ragorau amlder
Rhag balchder nifer fy naf hyglau
Rhagor rhugl acrfor eirf ddoniau llathrfrwysg
Rhag llif llafur dwysg uch rhwysg rhydiau
Rhwydd wawr cynnyddfawr cynneddfau diwag
Rhwyf cyrdd fyrdd feirddfag ddinag ddoniau
Rhyhael aerllew glew gleisiau cann weli
Rhuthr ynni Beli beleidr gwaed ffrau
Rhyhydr ffyrfder ner nerth gwydneu yn gawr
Rhwol gosgordd fawr gwawr gwirodau
Rhwyl giwdawd parawd parau Llychlyn ddur
Rhwyf natur aerfur erfid brwydrau
Rhyfelgad neirthiad nerthau. Cadwaladr
Rhudd baladr oesgadr ysgwyd ddrylliau
Rhugl ffossawd wawd riau ardderchawg
Rhywiawg ddigwympawg dda ei gampau
Rhuthr ddychryn gelyn golau gyhydreg
Rhysgyr môr-waneg ior teg yw'r tau
Tau ——— fonedd o faint cenedloedd
Twr cadoedd cadr ith wnaint
Cymryd gwr cymrawd geraint
Cymro braisg Cymry ai braint

Breiniawl Oronwy bryd cyd cad ardwy
Brys lys les ofwy rhwy rhwyf Eudaf
Brawd eurwawd aerwawr bryd gryd gwrhyd gawr
Brad cad ced waywawr dramawr drommaf
Brwydr lorf corf cadfyrdd braisg gwaisgawd wyrdd
Brwysg rwysg rwyf myrdd cyrdd cerdd waesaf
Beirdd heirdd hardd ddatcan budd rudd ruth osbran
Bodd rodd rod fflamdan darian daeraf
Dadiain gain gyngor didarf arf Ector
Difreg reg ragor dor derwynnaf
Didawl fawl foliant dadl frwysg rwysg Rolant
Dedwydd cynnydd cant gwarant gwraf
Dawn llawn llawch meddgyrn doethbost cost cedyrn
Deddf chweg deg deyrn gwiwchwyrn gwychaf
Dewrwr twr torfoedd dar car cenedloedd
Dor cor ciwdodoedd achoedd uchaf
Aerlud ddrud ddragon erfid llid Llion
Eryr mwynwyr Môn roddion rwyddaf
Eilnerth gerth gedawl eurddraig Maig meidrawl
Erddrym grym greddfawl hawl hael adaf
Eur air pair penrhaith arwymp tymp pobtaith
Aergorf lorf Loegrlaith gwaith gwythlonaf
Eurgledd rhyfedd rhad arglwydd rhwydd rhoddiad
Aerglais trais trom gâd mad modrydaf
Crair gair gorwyrain creuddafn llafn llithfrain
Cedlorf corf cynrain cain cyfiawnaf
Cyfarch parch parthryw cyfarf gloywarf glyw
Colofn eofn yw llyw llawenaf
Cedawl hawl heiliaw costwin drin dreiddiaw
Cant anant anaw aelaw alaf
Ciried oesged wysg corf torf llorf llifdwysg
Car par parawdwysg rwysg rywioccaf
Nod clod cleddyfal naws maws moes Dyfnwal
Ner ffer ffyrf arial mawrdal mordaf
Nawdffawd ffyddlonrwydd Nudd budd boed canmlwydd
Nerth berth certh cedrwydd hylwydd haelaf
Neud mael hael hynod a nudd prudd prif-
A nen pen pob clod orfod arfaf [nod
Nis arwedd gwedd gwawd angerdd cerdd ceudawd
Nis traeth maeth meithfrawd fafawd hyd Tâf
Gwr tŵr tormennawg unrhwysg brwysg breiniawg
Am llyw rhyw rhywiawg niferawg naf
Naf a ŵir folaf orfoledd ceudawd
Ni char cadw na gommedd
Ner nerth clod ffraeth modd faith mêdd
Nen urddas gwanas Gwynedd
Gwynedd amgeledd fêdd fenestri
Gwanas ciwdodoedd rwydd wisgoedd ri
Gwr addwyn terrwyn yn torri aergad
Gawr fleiniad feiddiad wastad westi
Goreu yw fy llyw llafn rhuddweli
Gwarant hawl anant o haelioni
Goruthr fryd ennyd ynni llawrodded
Gwawr clodred llawged Lloegr folochi
Gwâr wrth wâr hygar hoyw gerdd hoffi
Gwrdd wrth wrdd ymwrdd aml ddaioni
Gwr wrth wr milwr mal Elifri lewgorf
Helmdew glew ——— gleisiau gochi
Gwir fydd iddaw glod hynod henwi

Digitized by Google

Gwrdd digrawn oi ddawn ai ddaioni
Gorwyn ffawd tafawd ger Teifi gylchwy
Goronwy ardwy aerdorf sengi
Gwryd bryd gryd greddf dileddf doli
Gwrawl hawl hwyl Nudd budd rudd roddi
Gwrdd ffyniant Rolant yn rheoli cad
Gwrdd ffysgiad rhoddiad rhudd a phali
Gwayw ddur bar aesbar espyd lochi
Gwiwddoeth farn cadarn cedeyrn ddofi
Gwaed raiadr baladr gwiwder Beli hir
Gwalch cywir llawir llawer borthi
Grymmus diwael hael hwyl didrossi
Greir torf corf ciwdawd gwasgawd gwisgi
Gwr greddfawl gwrawl yn egori gryd
Fal rhyfelfryd gwyd gwynt ar dderi
Gwaith fy naf balchaf rywioccaf ri
Gwneuthur brwydr dostur bradwyr dosti
Gwychr ddysg fel terfysg taerfor gweilgi gann
Gwenyg fann am lann yn ymlenwi
Gwasgarawdd alaf braint uchaf bri
Gwasgawd cyrdd i fyrdd o farddoni
Gwasgawd braisg cydwaisg cydwedd Benlli gawr
Gwr clodfawr yngawr yngwrhydri
Gosgordd falch eurwalch aerwŷr gospi
Gosgorddion Cynon yngreddf cyni
Gwaisg arglwydd culwydd celi cyn addef
Gwaesaf aur dangnef nef iw noddi
Nawdd Crist arglwydd rhwydd rhwysg gwyr hael addfwyn
Ar hylwydd fab Tudyr
Neirthiad ffawd llwyr cymrawd Llyr
Nerthawl arwrawl eryr

TERFYN.

G. M. D. I ORONWY PAN OEDD GLAF.

O L. E. D.

Gwae fi fod arfod arfaeth goddi par
Mewn haint perygl borthi
Gwae fyrdd gwae gyrdd gerdd lochi
Gwae anheirdd gwae feirdd gwae fi
Dod wared lyw cred crair pumweli nef
I naf clod haelioni
Aur golau orau geli
Ardderchawg drugarawg dri
Armes fu rodres Rhodri ar wynedd
Oronwy gad gospi
Arwymp ei fudd rudd roddi
Eryr gwaisg aruthr fraisg fri
Aros trymglwyf rwyf ryfig Benlli gawr
Eurwawr mawr mur cyni
Aer baladr arfau Beli
Arf gwinwledd Gwynedd gwae ni
Os gwan glew anian gloyw ynni Rhyddderch
Roddiad gwyrdd a phali
Mur dur dar dewrfrwysg rwysg ri
Mirain Nudd Mair iw noddi
Boed hir hoedl fraisg vaisg gwasgawd cenedloedd
Cain adlam noeth a thlawd
Arf ddeufin araf ddefawd
Ail Rolant uthr ffyniant ffawd
Os claf ner dewrder awdurdawd mordaf
Mawrdeg bwyll gymmendawd
Och rhag gofal mal molawd
Am eryr mawrfudd Nudd nawd
Uchaf geli tri wyd trindawd arglwydd
Erglyw feirdd bydyssawd
Am achub clwyf nwyf nychdawd
Am iechyd i'm bryd a'm brawd
Eurwawr cywir gwir gwarawd Oronwy
Aur enaid ei giwdawd
Argae gawr ergyd gwawr gwawd
Aergad bair eurged barawd

Hoyw-gyfarch erbarch aer bar Goronwy
Garannawg glew digar
Hylithr ei wyrdd cyrdd cerddgar
Hawl fynawg ddwyrëawg ddar
Hoedl hawsder i'm ner yn oer esgar drom
Un dremyn Ul Cessar
Hydr neidiad gwengad gwingar
Hoywdeg wawr hygost fawr far
Hir ym cyfyd bryd brwydrgar echwynwr
Uchenaid anghlauar
Herwydd gofal anhalar
Hiraint hwyl Geraint hael gâr
Hoyw Oronwy rwy rywiawg farddair beilch
Bwlch greulyd wyar bair
O'i gedawl fudd a'i gadair
A'i ged oi giried a gais
Haint a'th glwyf fy rhwyf ail rwysg Gwair fab Gwestl
Gwastad drin digyngrair
Gwared gwir lawgred loywgreir
Gwyry eurwawr gwirion fawr Fair
Dod ym mrwydrwawr gawr gwraf Oronwy
Aeradwy aur adaf
Gwir iechyd Grist goruchaf
Gwâr ysprydawl nefawl nâf
Mael hael hail fuail oi fwyaf dostur
Ai ddolur ydd wylaf
Meddgyrn mawr deyrn Mordaf
Maith fod mur y gled mor glaf

TERFYN.

Digitized by Google

MARWNAD ORONWY FYCHAN A FODDODD.

G. M. D. ai Cant. O L. E. D.

Ni chlyw na chalon na chlust
Ni thraeth tafawd tromfrawd trist
Murn dig a mab Mair yn dyst
Mawr far no marw da mor dost
Llawer o nifer anafu Gwynedd
O'i ddirfedd a ddarfu
Ai arfau ymrwydr a orfu
A wyr ddrwg llwyr am ddraig llu
Bu dygn bid ogylch dolur
Am fleiniad gwengad gwingar
Boddi draig bleiddiad ragor
Baedd yn aer byddin eryr
Llawer och ior llawhir oedd
Llwrw galar am flaengar flaidd
A gwae a thrymgwyn a gwaedd
A hidl ddeigr oi hoedl ddigwydd
Rhyfedd ym fyw llyw llawged
Gan gyfar o gwyn gofid
Aros chwedl iawn irad
Yn ôl ior ynial wryd
Echaws bod clod clo marmor
Ochl brwydr-waith ail Beredur
Echwng dan ais trais trahir
Ochrog helm och rhag galar
Chwedl maith gaith gyfrangc trangc trai
Chwerw trist ym maengist y mae
Ior torf corf coeth a ddoeth ddoe
Ar Wynedd am Oronwy
Tristawyd beirdd tros daear
O sarw ffrwythlonaf eryr
Tromgad fugail ail Ector
Tramgwydd brwydr trymgawdd bryder
Trefnodd ynof cof cofl dra girad dig
A beir deigr ar lygad
Trafn aer dorf trefn ei eurdad
Trahiraeth farw cydfaeth câd
Cawdd am gorthrymmawdd no thramwy galar
Am golofn Dindaethwy
Mau gofion am Oronwy
Mab Mair ni wnaeth hiraeth hwy
Penyd oer poenau a dig
Plaid genedl Gymry fu'r plyg
Pell Grist farn drist a furn drwg
Pallu o'r pwll du pwyll deg
Pan ddoeth poen ddethol ofid
Tramgwydd am arglwydd mawrglod
Ys aml ar bobl a sommed
Yn Lloegr am ei hun llygad
Doeth am ddraig mil hil hiriell
Dygn dramgwydd deugwyn drymgoll
Dibwl y gorug dubwll
Am orchudd llew ymerchyll
Nim try hoen rhag poen pennydd
Marw eryr Penmynydd
Ni'm treigl gwên o lawenydd
Neu'm trig nawd dig nôs a dydd
Caiff ef yn nef naf osgordd
Llawenydd eglur mur myrdd
A hiraeth gwr medd-faeth gwrdd
A fydd a'i farw-ddydd iw fardd
Gwelais yn gwyngor gwiwlethr
Erfai helm arfau hoywlathr
Gronwy ddidarf arf aruthr
Gryd gyrchiad oesgad ysgwthr
Aerllafn dau finiawg eur llythr
Irllawn fy neigr o'i oerllithr
Rhoed yn ael rhodiwn alar
Menai mewn rhwym bedd mynor
Gwas glwysdewr mewn gwisg lafdur
Gwaith uwch gorwydd braisg breichir
Gwiw ei lafn gwayw Olifer
Gwawd hydr o lin gwaed Tewdwr
Dygn oedd roi post cost canrodd
Diriai Ffraingc mewn derw a phridd
Car glyw llyw llŷs Benmynydd
Cor brodyr troednoeth a'i cudd
Corf ced eurllorf câd aerlladd
Cwyn trais wenwyn tros Wynedd
Dod fab Mair lle ni wnair nag
O blas ni ddel arnaw blyg
Hwyl oth wlad hoywlwyth wledig
Heliwr gryd hael ior ygrôg
Hwyl ddoeth a roi hail a ddug
Helm ddur hil i Dudur deg
Drud fu dawl rhuthr mawl maelgwn
Neddair dyfr yr anoddyn
Aruthr gedernyd Aron
Arial milwr gorph Urien
Ar llwybr rhyfel frwydr orllin
Ar llew dewr eurlliw darian
Dioer bu or iawn a llawn llid
Diwraidd draig mewn dewredd drud
Dieidd graig da oedd ei gred
Dewr a grym yn diriaw gryd
Duriol gledd dirwol glod
Dar ymlaengar ymlyngad TERFYN.

G. M. D. I Sr. HOWEL AP GRUFFUDD. MARWNAD.

O L. E. D.

Gwelais lewddoeth hael gwiwlys wleddau
Ai loywfeirdd yn cael ei alafau
Yn rhefnant winllys yn'rhefnau clodfawr
Tra ydoedd ein gwawr cyn trai oedau
A chynadlu beirdd a chain odlau
A chenedloedd ysp oi chynadlau
A chwyn udlef wyf och yn nadleu lid
A chael a fynnid a choelfeiniau
A gwyr ieuaing beilch a gwaryau

Digitized by Google

A gwir awdur beirdd a gwirodau
A gwar gwmpas, clod mewn gwir gampau
Nudd
Ar ail eurfudd eiriol arfau
A rhoddi yn ymwng rhuddion emmau
A rhwydd orchwylion Rhydderch heiliau
A rheieidr o win ynghylch rhiau hydr
Mewn aur a gwydr muner gwawdau
A chyrdd adeiniawg a cherdd dannau
Uch y neuadd deg a chynneddfau
A chain addwyn-walch a chynneddfau
heirdd
A chyfeddach beirdd och oi faddau
Echwyn yw a dyf a chwyn a dau
Ochain Edyrn bron ucheneidiau
Achos galar iôr ni chwsg goleu gnif
Llefain annigrif llif yn nagrau
Uchel roddaf wyf achul ruddiau
Och ar ddayar naf uch eurddyau
Achwyn girad fu och un goreu Iôn
Echwng hoywrym Môn a chynghorau
Echyngawdd deigr bardd uch uch ei enau
Och anawdd yn ddig gyd a chwynau
Echyngawdd ym boen a cheingiau hiraeth
Och yngod a wnaeth anwych angau
Iawn alarus wyf ynial oriau
Un oleurwydd trist yn noluriau
Am oleufryd cadw aml lyfrau da
Am eiriau Beda mawrwybodau
Am giried a mawl am gar nid mau
Am gariad Gwynedd am ragorau
Am guddiaw Howel i'm goddau tram-
gwydd
Am gwyddaw f' arglwydd rhoi gwaedd
fawr glau
Trafaeliawdd fy mryd trwy ofalau
Treiaw buarth clod un tri biau
Trwm o ddolur fydd tra meddyliau car
Am lyw ac eurddar amlwg urddau
Tri mwy yw'r goglais tra mawr giglau
Tri phenyd galar rhac tra phoenau
No chwerw alaeth bron gan chwarelau dur
Trymfryd ar lafur tromfrwydr lifiau
Trech y llidiawdd hon tra cholledau
Trwy hanner y fron er traheiniaw
No dryganian fflam y drwy gynnau derw
O gymmell hirerw gain alloriau
Trist y gorug Duw trawsdeg eiriau
Tros lawr daear Môn treislwyr diau
Trefn hyglod y doeth trafn hyglau nid byw
Trwm eryssedd yw tri mwy'r eisiau
Can aeth amlwg iôr cain ei themlau
Lwys gyfoeth mab Mair liaws gofau
Gwae ddaear Wynedd gweddiau gydfod
Gwiw fynnai pob clod a gwae finnau
Er gwyar grog Leyn ar gwayw irgrau
An rhaid brynawdd yn rhad a breiniau
Ath ddiwarthaf daith a'th hoyw wyrthiau
grair
O ragor pwyll Mair iôr yr eigiau
Dwg heb lyfiant Duw deg ei blasau
Wyr i Dewdwr mawr aur ei deidiau
Uniawn rydid nef anian radau llwyr
O glod a synwyr gwlad y seiniau

G. M. D. I HYWEL AP GRUFF. AP TUDUR. MARWNAD.

O L. E. D.

Gwisgawdd bedd eurgledd aerglo lluryglas
Yn llawr eglwys Feuno
Gwr duriawl rod clod Clydno
Gwae ei ryw na bai fyw efo
Irllawn oedd farw trwy oerllid
Orllwyn deigr orllin dwygad
Aerddar glew eurddor y glod
Urddawl ail Greidiawl ael gryd
Màb am gwnaeth alaeth ddolur
Mair fawrgoeth os marw f'eurgar
Mau lefain am Olifer
Yn rhwygaw brwydr yn rhagor
Llywiwr hyfrydwch llawen
Pei byw llyw llid mab Alun
Drud y dial ar alon
Draig brwydr rhag drwg o Brydin
Aml am eryr gŵyr gwaywrudd ar dromgad
O dramgwydd Mab Gruffudd
Uchel gost achul gystudd
Och a llef groch a llif grudd
Cad arnam oerwall cedernyd Cymry
Farw Cymro hael cerdd glyd
Treisdwyn ior Trystan ŵryd
Traws yngawr trais fawr tros fyd
Achaws dwyn llorf corf canmil
I'r ddaear gynt ar ddëol
Echwng is fy mron achul
Och hywyllt am wych Hywel
Gwae fi farw rhi Rhun osgordd
Gwerin garw Gwair o angerdd
Gwawr trin a roes gwin a gwyrdd
Gwalch urddawl balch arddelw bardd
Neud hiraeth oergaeth argel mynor
Myned balch-ddrud Hywel
Nattur un galon ottiel
Naf oedd ddewr i nef ydd êl
Ni bu falch haelwalch heilwin awdurdawd
No marw dewrder Elffin
Na thrais na gwaedd baedd byddin
Na thrangc aerddraig brwydr a thrin
Gwae fi Howel na'th welaf
Yn fyw llyw llew cadarngryf
Gwnaed Crist trist treisdwyn cwyn cof
Gwawr nerth ymhlith gwerin nef
Clwyf trymgwyn treisdwyn tristed f'uch-
enaid

Digitized by Google

Och wynedd o'r golled
Trin cynnefin cynyfed
Clodfawr yn nydd gawr Nudd ged
Och farw rhyw fawl garw rhyfelgar aesawr
Echeidw llawr gwawr gwaywdaer
Eurddwrn rif myrdd cyrdd cerdd glaer
Urddawl Arthuriawl wrth aer
Cwbl fu cain deulu cyn diloyw ddaear
Prudd ysgar pridd osgoyw
Clo cadau aer-gran ir-groyw
Clo clod rhyfel Hywel hoyw
Corf Gwynedd cyn bedd cain baingc orchaead
Ennyngad uniawngaingc
Erwysg-lym lafn eurdrafn aerdraingc
Brwydr drom a wnaeth ar ffraeth Ffraingc
Llorf didwyll Llyr bwyll llawr bedd a'i cynnwys
Canwyll gwlad a gorsedd
Llyw yn rhaid llaw anrhydedd
Llew oedd ddewr glew a'i ddur glêdd

TERFYN.

GRUFF. AP MARED. I RONWY FYCHAN AP TUDUR.

O L. E. D.

Neud trist im gwnaeth Crist croes dangnhefedd
Neud tros ofid llid a lledfrydedd
Neud rhyfawr golled nid rhyfedd am clwyf
Neum try yn hynwyf tra anhunedd
Neud trymfryd penyd poen ddifäedd
O gyfrangc trangc trafn llafn llawfrodedd
Neud tromfrawd tafawd am etifedd llew
Erfai cychwyrn glew arfau cochwedd
Neud truan i'm gwân gwayw irllonedd
Neud trahir maddeu glew lachau gledd
Neud amlwg i'm dwg dygnedd galarfrwyn
A feirw orwyllt gŵyn oi farw orwedd
Neud trwm hepgor îor dor y dewredd
Neud trom anrhaith faith gwaith gwythlonedd
Neud trais trawslorf o ael tiredd Meig
Myned eurfalch ddraig mewn daearfedd
Neud braidd yw ym fyw o'i farw dudwedd
Neud braw ein treisiaw am ein trosedd
Neud bron don yw hon o'i hannedd a dry
Am golofn Gymry a'i hamgeledd
Neud breuawl chwedl tost farw cost canwledd
Neud brwyn cwyn can-myrdd am gyrdd Gwynedd
Neud breuddwyd arswyd orsedd gynheilliad
Am lawhir ynad loyw wirionedd
Ni'm daeth na gwyngen na gwên na gwêdd
O'i ddyfrys angau dan lifddyfredd
Ni'm daw eithr wylaw uthr ddialedd chwedl
Dros firain genedl am draws fawredd
Neud hiraeth am gwnaeth gaeth gynnryggedd
Neud herwydd tramgwydd tromgad gydwedd
Neud tra Edyrn chwyrn chwerwedd gwenwynig
Afreolus ddig o'i farwoledd
Neud bu am nad byw llyw llaweredd
Colled fu dostur mur maranedd
Er pan las gwanas Gwynedd berfeddnod
Hydr deyrn a'i glod hyd ar duedd
Cynhebyg fyddai ni haeddai hêdd
Twrw torredwynt graen am gaen gogledd
Cymrwd mawrair glod cymrawd muredd daer
Ynghymynad aer ynghyminedd
Cwyn golau yw'r mau mi ai harwedd
Treiaw Goronwy trafn mordwy medd
Côf garw o'i lwyr farw ei alarfedd oedd
A bair filoedd heb orfoledd
Cynnydd ewybr oedd cyn noi ddyedd
Colofn osgorddfawr llawr arllechwedd
Cadflaidd teyrnaidd teyrnedd ener
Eurlliw ei faner o ieirll fonedd
Compod clôd cludfeirdd o heirdd harddedd
Cwympai grau angau Eingl galanedd
Cein dduriawl ei bar uch cynddaredd gryd
Yngwyth gerwin fryd yngwaith garwedd
Corf îor dor durgrwydr frwydr ddifrodedd
Corf torf llorf lleiddiad o'r wlâd i'r wlêdd
Cun Reged unllid mewn cynrygedd blin
Cariad rhyfel trin ciried rheufedd
Cwyraint oedd ei fraint fraisg anmynedd
Cywair oedd ei air aur gymyrredd
Cywir oedd ei wir o wiw rysedd beilch
O genedlawg weilch oi gynnadledd
Cefais alaeth hir enwir anwedd
A galar dar doeth coeth cyfannedd
Ac udwaedd dan fron ac adwedd tristyd
A bylchu fy mryd o farw balchedd
Cefas râs urddas eurddawn fuchedd
Cennyw ddewin nef cyn noi ddiwedd
Caffo gariad rhâd anrhydedd allu
Un rhagorawl fu yn nrhugaredd Amen.

G. M. D. I WENHWYFAR O FON. MARWNAD.

O L. E. D.

Haul Wynedd neud bedd nid byw unbennes
Heb ynnill ei chyfryw

Digitized by Google

Henw gorhoffder a dderyw
Hoen lloer hun oer heno yw
Dygn ymyrraedd gwaedd bu gwael ymylchlawr
Tros mwyalchliw ddwyael
Dyn aur a fu'n dwyn urael
Deune haulwedd heil-fedd hael
Gwisgawdd llun cain main maendo
Gwasgrwym llawr ar ol gweisgra
Gwâr ddeurudd hoen gwawr ddwyre
Gwydn oedd ym hir fyw gwedy
Adeilwyd bedd gwedd gwiwder
F'enaid i'th gylch o fynor
Adeilawdd cof dy alar
I'm calon ddilon ddolur
Treigl i'r galon hon hoen geirw creignaint glwys
Gloes alar ofeiliaint
Tros orwyr deg traws Eraint
Tristyd bryd brwyn mwy no maint
Gwaith blwng oedd echwng och Wenhwyfar deg
Dygn ynof dy alar
Glwysaf corph dan bridd glasar
Gloes fawr llawr llann dwf gwann gwâr
Gwn feinwas a las o loes hiraeth mawr
Marw eur-ganwyll Bentraeth
Gwan yn ol gwenwyn alaeth
Gwawn wedd gwin a medd a'i maeth
Ni roed ymryd bryd bronllech
Oerllawr dygn eurlloer degwch
Ar ail cwyn ar ôl can-och
Erddrym deigr ar ddrem degach
Tristyd a'm cyfyd cofion llef a deigr
Am degwch try chantref
Can aeth i wlad tad tanguef
A'm curiawdd ar nawdd iôr nef
Echwng gwenlloer oedd oer ddoe
Ymaengist fawrdrist farwdrai
Aml gwedd yn ymylau gwae
Am ddyn doeth Ddindaethwy
Llawer dyn hydr elyn hoed
Lliw bas ewinblas wenblaid
Am fun dawel uchelwaed
O drais a dristawyd
Lle bu ra a gwyrdd lle bu rudd a glas
Neud gloes angau gystudd
Lle bu aur am ei deurudd
Lle bu borphor cor ai cudd
Gwisgwyd haul gwindraul ger gwyndraeth Cyrchell
Mewn carchar glasfedd caeth
Gwae ef i gain nef gan aeth
Ai carawdd rhac dig hiraeth
Gwae fi lwysgrair Mair mawr i'm cyffry deigr
Am eurdegwch Cymry
Myned mewn argel wely
Meinir dwf is mynor dy
Un a thri cyfyn uthr y cyfyd
Gwayw trwy'r alarfron hon ar ei hyd
Ymachludd hoen grudd hun gryd a'm dychryn
Am falchliw ewyn glasddwfr rhyn rhyd
Och hir dir diffwys rhac pwys penyd
O'i dyfrys ferhoedl ai diofryd
Och aros un-nos ennyd ai maddau
Angau bun olau bu anwylyd
Och ffer ner nawradd neum lladd lledfryd
Galar Gwenhwyfar gwn gwyn hefyd
Achos goglais trais tristyd o farwddydd
Fy Chwaer glaer glodrydd ni'm bydd bywyd
Pan aeth mau hiraeth herwydd trymfryd
I glaer gaer Gybi fro rhi rhoddglyd
Llun difreg prifdeg yn ôl pryd gwennwawr
Llawer llef a gawr uch llawr lleuryd
Llawer och ym och aml ddihewyd
Llawer deigr uch grann ger glann glafryd
Llawer arraedd gwaedd nid gwyd ei chwynaw
A llafar wylaw llif oreilyd
Ni'm dawr o hoen gwawr yn hun gweryd
Is glasgor mynor manon ei phryd
Cwyn yw can deryw ni'm deiryd gortho
Canlliw aur gwenfro can ni bo byd
Porthwyd fy nyn llwyd mewn llawr anglyd
Porth iddi fo Mair ddiwair ddiwyd
Poen dof pefr eurgof ergyd galar chwerw
Rhoi yn rhwym irdderw lliw berw basryd
Pallawdd i'm ddisgwyl am hwyl hyfryd
Pwyll nid mau oi dwyn gwyn gymhlegyd
Pall arael ydoedd cyn peil wryd gro
Dan ruddglo maendo meindwrf cerddglyd
Gwedi lloer Gymry lliw eiry gymryd
Bod bun yn hun hir gwir na'm gwaryd
Rhyfel diargel a ergyd ym yw
Rhyfedd gan a'm clyw fy myw fy myd
Er dy goron ddrain gain gedernyd
Ath ddolur fab Mair uch crair creulyd
Erbyn gymmen wenn wynfyd enrhydedd
I'r wledd a'r fuchedd ddiafiechyd
Neud afiechyd bryd a bryderir
Neud wyf achul hoen poen am perchir
Neud afar galar ni rygelir
Neud ofer hyder am hoedl drahir
Ni'm doeth llewenydd eithr dydd dyhir
Am fun deg ei llun lliw nif gorthir
Neud trwm farw rhiain gain a gwynir
Neud trom anrhaith faith fyth nas gwelir
Teg oedd cyn diwedd daearfedd dir
Y tal dan aur mal am ael meinir
Lluniaidd a gweddaidd gwiwddyn llawhir
Oedd hoen blaen gwelwgaen gweilging saphir
Diwair oedd a doeth deddf goeth gywir
Hael o fewn urael yn euraw gwir
Trefnawdd hon arnawdd cawdd nyw cuddir

Digitized by Google

Troi'r iyrchell ymhell a gymhwyllir
Trafynidr tost gwingost gwengaer bapir
Trefnad oedd irad a ddidorir
Truan yw gweled trwydded trahir
Trefnadau angau angeu ys dir
Lle bu cyn pallu pwyll a hoffir
Sirig a syndal mal y molir
Lle bu fflwch degwch deigr a wylir
A phorphor a rhudd neud grudd grodir
Rhyfedd yw o'm byw mewn byd enwir
Rhyfel dygn ar gam pam ym poenir
Ar ôl dirwyol ym dirwyir
A ddirfawr gerais gwenwyndrais gwir
Gwae ddig boenedig a benydir
Gwae angall fal dall a rydwyllir
Gwenhwyfar wylwar a elwir
I drugaredd Duw draw a gerir
A minnau hyd tra fwyf clwyf a'm clywir
Yn rhyfaddaw hon ni ryfeddir
Hithau hoen gwendon lon don am dir
Ei gloywdwf euraid a glodforir

Uchenaid fan
Gelain deir-ran
Galon dorri
Am wenhwyfar
Gwn drais galar
Gan draws guli

Am deg ei gwedd a haul wynedd a haelioni
Am ddiweirdeb am loerwyneb aml rieni
Bardd hardd hirddysg eurglyd addysg ar glod iddi
Bum i'w chanmawl fy nedwydd hawl f'enaid oedd hi
Gwae ef ym myd o fewn penyd a fai'n poeni
Yn ôl bun deg hoen morwaneg henw mawr weini
Mygr win-defeirn miloedd a feirn mal ydd wyf fi
Oedd grudd gwrel cain a thawel cyn n'oi thewi
Oedd ddrem deccaf cannaid adaf cyn noi dodi
Ym mhell ddyfn fedd i dreiaw gwedd o dra gweiddi
Nid oedd bwyllfas i ddihunwas ddoe ei henwi
Nid oedd anwiw fath em eiliw fyth ei moli
Nid oedd ryfedd a chlud fawredd ei chlod-[fori
Och o'r gyfrangc gweled oerdrangc gwiliaw derdri
Och o'r golled am ail Luned em oleuni
Och o'r trymfryd a llwyr dristyd fod llawr drosti
Gwnaethost ath was fawr alanas Fair oleuni
Gwisgo riein is glaswe fain ys gloeswae fi
Gorchudd hoen blaen gorlliw gwelwgaen garllaw gweilgi
Gwaneg loywder gwynfrig aber gwenfro Gybi
Gwae a roddes ac ai colles bryd eiry celli
Arnai gariad o dro girad mau dra gewri
Mawr Dduw dwyfawl Mair ith eiriawl a'r merthyri
Er dy gystudd ath hir gythrudd ath ddur gethri
Arail bryd nyf aur eir-gleddyf ior ar-glwyddi
Dwg hon ith wlad ettonn oth rad wyt un a thri

TERFYN MARWNAD GWENHWYFAR.

GRUFFUDD AP MAREDUDD I FERCH.

O L. E. D.

Mau ddogn gur Arthur o orthir Prydain
I'r dyn prifdeg llawhir
Arwydd ei chlôd a eurir
Eiry hoen am ferch Arwy hir
Eiliaf o'm iaith gwaith gwenglod
I liw Geirw o loyw gariad
Oleune dyfr neu Luned
Elynes gwedd ail Enid
Rhoddais gariad gwad gwydn ym doeth hirglwyf
Ar ddyn hwyr glaer bwyll ddoeth
Olew boen alaw beunoeth
Ail fflur a dyf cur-dwf coeth
Cerais ddrem gwalch falch fanwyl
Myn saerym sant a Seirioel
Ynghaer deg Angharad ail
Liw eiry caen law eurawg hael
Rhyfeddawd ceudawd cadarn yw llifiant
I'm nwyfiant glwyfiant glyw
Gloywddrem riain arglwyddryw
Glud hud hun am fun ym fyw
O gariad eigr deg eirian
A chariad glwysferch Urien
Echwynawdd bardd ar harddlun
Uchenaid Uthr a Chynon.
Hylithr nwyfiant i'w hawlwr
Haul y geilw hael ei gwyl war
O Bowys gyfoeth bowyr
A Gwynedd ni ogenir
Nid oes liw heddiw haeddaist gampau dyfr
Difai bwyll ddefodau
Cymryd a'r tawelbryd tau
Cymawd eigr came degau
Eigr eurfoes einioes anwyd diheurwydd
Dihareb a draethwyd
Na roddir ferch llawir lwyd
Gwlad i fud gloywdwf ydwyd

Digitized by Google

Megeist boen i'm hoen henw merch a'm dihun
Ieirll anhun eiry llannerch
Mau drennydd medru annerch
Madws oedd bum mud o serch
Lliw geirw rhyd o bryd a wnaeth brâd i'm gne
Gnawd serchawg ymlyniad
Lladd gŵr ydyw lleddf gariad
Lloer y glôd haul llawr ei gwlad
Ni chwsg drem hoen gem gyfwlch
Am wawr gain tŵr main mynfylch
Ni chaf hun am fun em falch
Ni chair y fun oi chaer folch
Trawsdaer serchawl fryd Trystan
Ar Esyllt-wedd a roeswn
Priawd olwg pryd Elen
Luddawg ferch loyw eiddun
Magawdd i'm hwyrnawdd hirnwyf dy gariad
Teg orhoen tonn am rwyf
Megaist ym boen hoen hunglwyf
Megais gwayw dan ais gwydn wyf
Hael ddidaer wenglaer haul winglawr Môn
Hoywliw manod Ionawr
Hun am lludd dewrnudd[1] dyrawr
Hoen ton ogledd wynedd wawr

TERFYN.

G. M. D. I FERCH.

O L. E. D.

Molaf gain riain o ryw arglwyddi
Arglwyddes fy hoedl yw
Mawr hirglod mil ai herglyw
Mau hoen a nwyf tra fwyf fyw
Ith foli fraisg waisg wandwf
A thywyn haul ni thawaf
Tra fo hoen ewyn llyn llif
Fy enaid yn fyw ynof
Ni wnaf cyd bwyf nwyf nawtal
Tewi a chlud dyn tawel
Ni maddau bryd na meddwl
Ganmawl gwawr wyth ugein mil
Molaf ferch falch ddoeth goeth gain
Tra fwynt i gyd traul bryd brwyn
Yr enaid uchenaid chwaen
I'r corph oer mewn cur a phoen
Aelaw anhun hun hir yw i'w gwanfardd
Aros gwenfun lawhir
O logawd serch serch feinir
Ail eigr dwf o Loegr dir
Teg om pwyll ofeg im pall afael hun
Oedd wenfun hoywlun hael
A gerais dan frig urael
Ac aur mal uwch ei gwrmael
Gwelais a gerais yn rhagori pryd
O fewn prifdeg sentri
A phall syndal a phali
A phwyll oedd ei hirdwyll hi
Gwelais symud sud sidan ac awmael
Ac urael ac arian
Ac asur drwg a gusan
Ac aur mal am hoen geirw man
Gorhewg am dwg deg orfeddfa Gaw
Gywirferch ni phalla
Ail y cethin ni flina
Cyflym i'r llun grym llawn gra
Bryn Caw brwyn-hunaw brenhinaidd froydd
Ail rhuddfreon duthflaidd
Bryd aurwryd arwraidd
Bron dorf farch tref Llywarch traidd
Cyrcher bun wanllun wenllaw anrhydedd
Un rhediad carn aflaw
Brysg wyl er hoen braisg alaw
Brwysg rwysg rydain bryn cain Caw
Ceirch orddyfn archlyfn cyrch erchlas dossawg
Deisyf neidiaw fferlas
Car farwain carw main myngfras
Caer feinir glaer fynor glas
Mau drymglwyf am Wenhwyfar
Morwyn loyw mirain leufer
Mawrair am erddrym oror
Mwrog ddyledog loywdir
Wyr Iarddur wr gwayw-ddur gwych
Am gwnaeth gaeth gwyn frwyn frontllech
Ac wyr Ithel uchel ach
Gam o Degaingl gam degwch

Yna canlyn yn y Ll. C. Awdl i Dduw —ir pedwar angelystor—i Dduw. Awdl gyffes G. M. D. ueu Iolo Goch—a Dychanau G. M. D. TERFYN.

[1] *Neu*, dewruudd, *neu*, deurudd.

ENGLYNION Y SUL.

Gruffudd ap Maredudd ai Cant.
O L. E. D.

Duw sul eurllyw byw bywiaid arwyrain
Oriain[1] gain gannaid
Uthr wedd[2] anrhydedd i'n rhaid
Yth aned benrhaith enaid

Duw sul rhad iaith fad ith fedyddiwyd
Mawliaith ior mal ith eurwyd
Mab y wyry fair o air wyd
Nef a daear broffwyd

[1] O riain.—Ll. P. P. [2] *Neu*, Uthrawedd.

Digitized by Google

Deu sul eur grair Mair mawredd y
Y daethost lyw Nasredd [doethion
Gwerthefin ddar trugaredd
Gwyrth fawr ior buddfawr o'r bedd

Disalw ner duwsul i nef
Deg eiddun y dug Addaf
O drais gwyn o draws gynnif
O dramgwydd Ufferu drymgof

Duw sul un eiddun addef y creawdd
Creawdr rhad a thangnef
Ynglain[1] hydr ynglyn hoywdref
Ynglân[2] air engylion nef

Duw sul deg anrheg unrhin o gariad
Y gorug nef ddewin
Dwywawl wawl waisg fraisg frenin
Difurn waith y dwfr yn win

Duw sul arglwydd rhwydd rhoddiad dug
O deg fesur cariad [Voesen
O leas[3] raid o lwys rediad
A'i lu o'r Aifft o'i lwyr rad

Daeth manna Alpha eilffawd rhen o nef
Yn rhaid nifer Moesen
Duw sul duw gwir gorawen
Saint braint bryniawdr llywiawdr llen

Or pumtorth hawddborth heiddbal
O'r[4] ddeubysg ior oedd dibwl
Ryborthes meus deus duwsul
Rhadau heb ammau bummil

Duwsul goeth y doeth[5] daith wir adeilad
Gwedi dilyw dyhir
Fudd rhad gan gawad gywir
Fodd rheg falch noe deg i dir

Sar[6] nef a daear diagr briawd[7] ddawn
Dor eigiawn ffynawn ffawd
Dwys olwg ri tri trindawd
Duwsul y bydd brwydr ddyddbrawd

GRUFFUDD AP MAREDUDD AP DAFYDD.

I'R GROG O GAER. O L. E. D.

CARAF benrhaith cor arianwaith carai rinwedd
Crair gair a gad y drwy gariad y drugaredd
Crog calfaria faerdy gratia fawrdeg rysedd
Creded unben hael forwyn wen hawl firain wedd
Cred bendefig lys wyrennig lwys wawr annedd
Cannaid wyrthiau canon radau cain anrhydedd
Cadair ffair ffydd cedawl ufydd ced alafedd
Cyflawn ddawn ddar i rwym galar ar ymgeledd
Coelfain Elen eurai Foesen ar ei fysedd
Celennig rad cadarn wenwlad cedyrn winwledd
Corf ardderchawg caer deg eurawg cor digaredd
Coron euraid cariad nwyaid ciried neuedd
Ceinllun teccaf brenin hynaf y brenhinedd
Coed berfeddnod cain ei fawrglod cun nef eurgledd
Cael ym grym grair rhad oi borthair rheidiau berthedd
Culwydd ener a dyng nifer oi dangnefedd
Colofn llu cred a ran wared or enwiredd
Coel engylion o lin fanon o lân fonedd
Dylan natur fawrdeg eglur fordwy gogledd
Delis arwain o ddwfr dwyrain i ddeifr diredd
Dyddug mordon ar ei ddwyfron arwy dyfredd
Dyfrdwy waedd greg arial gwaneg ar ael Gwynedd
Delw werthforaf a glodforaf a glud fawredd
Dadl ysprydawl or geiriau mawl i'r gwr an medd
Dor cor ceinmyg Duw yw'n rhyfyg dewin rheufedd
Dar eneidiau dilyd frodiau diledfrydedd
Dawn tlawd anoeth daear wiwgoeth diorwagedd
Dinam loywder diwair ener Duw'r wirionedd
Da yw ei borth a diamorth a diommedd
Delw fyw f'arglwydd eurlliw arwydd ior llaweredd
Dysg ffysg ffynniant a gwir foliant y gorfoledd
Deddf leddf loywddoeth euraid gyfoeth arod gyfedd
Doeth Gaerlleon deg anrhegion digynrygedd
Didrai foliant Duw da farant dioferedd
Didrist Grist groes organ hoedl-loes eur gynhadledd
Delw firein ryw er prynu'r byw or pren ar Dug morwaneg deg o du gauaf [bedd
Llys llawr lleon gawr llun gwawr gwympaf
Difai Ion erfai arfaf ei ganmawl
Delw fyw fab dwyfawl Duw nefawl naf
Diwarth drysor cor por perffeithiaf
Diwyd grair i Fair fawredd hoffaf
Dewin cain Iessin cyn isaf fedrawd

[1] Ynglann. - Ll. P. P.
[2] Ylân.—Ll. P. P.
[3] O laes.—Ll. P. P.
[4] Ar.—Ll. P. P.
[5] Goeth doeth.—Ll. P. P.
[6] Dar.—Ll. P. P.
[7] Brawd.—Ll. P. P.

Digitized by Google

A Nudd ddiwyrnawd ei nawdd arnaf
Doeth dros frig tonniar car cadarnaf
Detholwalch balch byw llyw llawenaf
Dogn fedydd grefydd digrifaf dramwy
Drwy fordwy Dyfrdwy deifrdir eithaf
Dwywawl hawl haelwawr a fawr folaf
Defawd wawd wiwder ffer ffurfeiddiaf
Dofydd lun ei hun henw goruchaf nen
Fab Mair wen ar bren brenhineiddiaf
Didwyll bwyll bellwawd ffawd ffyddlonaf
Dadiain cain cynnydd dydd diwaethaf
Didawl faith ei daith doethaf bendefig
Wyrennig feddig fudd iach a chlaf
Doddyw nod eurglod Ior gwlad bellaf
Lloegr llwyr i'n gweryd fyd fodrydaf
Duw Iesu arglwydd dewisaf gynagr
Dihagr eirw llinagr ar llun gwympaf
I ddelw unmab Mair ydd addolaf
O ddilys araith gwaith gwerthforaf
I ddal ynof cof cyfiawnaf dremyn
I ddylyn tyddyn llwyth plant Addaf
Eryr engyldorf hoywlorf haelaf
Ior didwyll o nef euraid adaf
Arddelw Moesen hen hynaf ei gynnydd
Urddas llin Dafydd gwydd gweddeiddiaf
Anfones canlles caen llanw breisgaf
Anrheg Lloegr fawrdeg fordwy gloywaf
Anrhaith a gobaith gwbl ffrwythlonaf Ior
Ys briw dylan mor ysprydolaf
Enwi ei farddlef Ion nef a wnaf
Enwant llythr deccant llathrediccaf
Enwawg ardderchawg archaf ei nodded
Rhodded trwy giried tri a garaf
Arwr arwydd mab Mair o air araf
Arwrawl cedawl cadair deccaf
Eryrod eurglod arglwydd pennaf yw
A llyw marw a byw rhyw rhadlonaf
Arwyrain croes Crist a oreuraf
Ac oror cor Caer glaer egluraf
Elen ai cafas alaf ysprydawl
Trydydd dydd deddfawl awr hawl or haf
Doeth delw fyw fy llyw llyryon prif obaith
Praff adeilad iaith proffwydolion
Dawn a phlaid gweiniaid uch gwynion foroedd
A ffriwdeg[1] lysoedd ffrydau gleision
Darogan dylan deil geirw gwelwon mor
I fyddinfawr gor fu ei ddanfon
Dug o gaeth alaeth faeth alon ofid
I bobl eu rhyddid beibl a rhoddion
Dehau rybudd mad diharebion mawl
A naf arwrawl nef eryron
Dor cor coeth cyfoeth dar cofion arllwybr
Gwawr yngoleu wybr gwir engylion
Gwerthfawr eurllorf torf tirion ei bleidiau
Da i eneiddiau dianudon
Gwared a roddai gwirion goludawg
A gwawr dyledawg ir gwir dlodion

[1] Phrifdeg.—Ll. C.

Cruplaid didwyllaid deillion cynhwynawl
Budd awr ammodawl byddair mudion
Clefyd anianawl cleifion difrawbwyll
Neu anfedydd bwyll o ynfydion
Gwyr berffeithiaw draw dragon gogoned
O euraw gwared i rai gwirion
Gwareddawg fynawg fanon brenhinbryd
Gwaisg urddas y byd ai gosgorddion
Gwynfyd oi febyd i feibion Addaf
Ai ddifai alaf i ddwyfolion
Gwymp arwyrain cain Canon berfeddnod
Ac awr araith glod y gorwyrion
Llyna anrheg dda ddeon ei gwyrthiau
O fyw allorau efyll aeron
O ryfawr goelfain ger afon Dyfrdwy
O lawen obrwy o lynn Ebron
O luchynt helynt holion dwyreinfor
Ac o lynn Tabor lan attebion
O awr geudawd ffrwyth o ergydion nad
I ddwyn addurn rhad i ddyniaddon
Llithraw'r waneg deg dogn arwyddion ffydd
Llywydd merwerydd llin mair wirion
Llathraid blaid enaid Ion y gogoniant
A deheu foliant diofalon
Llwybr berffeiddrwydd rhwydd rhoddion goludawg
Llydwawg gwareddawg llydw gweryddon
Llun llawnrad cariad ceyrydd côr dangnef
Ar fôr lluoedd nef o Gaerlleon
Dug mor cor cywir delw fyw llyw Llawhir
A nenn ni phlygir nawn na phlygain
I lys lwys farddlef i Leon wendref
Llun amerawdr nêf gan llanw mirain
Eryr pum weli traws hael tros heli
Eur fawredd geli ar fwrdd gwylain
Anrheg brifdeg brŷd i roi budd ir bŷd
I Fair y deiryd o fôr dwyrain
Credadun un yw creir Mair marw a byw
Croesdeg eurawg lyw Crist a garain
Ceidw rad ysgrythur cadarn bennadur
Creadur modur creawdr madiain
Cor iôr aurdrefnad cywraint wneuthuriad
Mawr uchel fab rad Mair ai choelfain
Cof gwaneg deg dist cofion diathrist
Cyfarawdd a Christ mewn cyfwyrain
Llathr grôg o fanaig llythr arawd ffawd ffaig
Lluryg arian ddraig lliw'r goron ddrain
Llyw byw buddygawl llawhir ysprydawl
Llawen arwrawl lleir arwyrain ‖hyfryd
Llwyddiant nerth berth byd llw gwir hir
Yn trosi iechyd rhac traws ochein
Lloer cor ior arab llwyr gyfarch parch pab
Llun ei oreu mab llawn aur a main
Doethineb Elen a'm gwnaeth gorawen
A hirwaith Moesen fu ei arwain
Dwywawl wawl wahawdd Dafydd a'i hurddawdd

Digitized by Google

Duw a'i goreurawdd deg arwyrain
Delw ysprydolaf dogn rad tad teccaf
Da wiail Addaf diwael oeddain
Dor cor por pefrlwys a doeth goeth gynnwys
O lys Baradwys i lwys Brydain
Rywnaeth saer glaer glod delw loyw hoyw hynod
Er didwyll orfod o ior dadiein
Rhadlawn ddawn a ddaeth ri tri trichyfoeth
I loywgaer gaer goeth o fro Loegr gain
Rhywogaeth cedrws rhwydd swydd Sipressws
O geingiau pinws ar ei gyngain
Rhinweddawl fawl fudd ni faeth gaeth gythrudd
Rhoed Duw oi deurudd rhad dadwyrain
Bonedd medd moliant bydd ysydd o sant
A naws gogoniant nis goganain
Balch ddelw elw eiliad a naf nef wenwlad
A ner oedd wirdad naw radd wardein
Braisg diwair grair grym braint y saint ni'm sym
Bid ei arddelw ym byd ai hurddain
Amen.
Doeth delw ner Aber wybr uchelfaer nef
Naf gwerthfawr mireinglaer
Dwfr dir cor eglur wir caer
Dyfrdwy or mordwy mawrdaer
Mor a ddysg mab Enair a ddug
Mawredd daith gwaith gwynfydig
Olygawd grair loywged grôg
O Loegr dir oleugaer deg
Llyna gain goelfain fu gael yn Lloegr
Llawged grair ar Israel
Llanw ai dug oi deg afael
Llun Crist ei hun Croes Duw hael
Llanw llwybr glud llwybr dud y dug
Llun llyw pumoes ar groes grog
Mawr chwedl llawen gan wenyg
Marchog bronn mordonn mawrdeg
Doeth delw wenn ar brenn breiniawl ñef
Yn ei gwbl ddioddef [ac wybr
Ni ddoeth rheg o deg dangnef
Duw byw gaer ei debyg ef
Daeth croes o wial Moesen
A delw ar frig mor dylan
Ner o Dduw nawradd ddewin
Naf ger llaw nef Gaerlleon
Creawdr llun eiddun Addaf lyw o nef
Ni wyl neb ei gyfryw
Crair Caer mawrglaer am erglyw
Croes deg dan eurddelw Crist yw
Teg fu dro to tonn welwgaen
A thu i fro gaer ith ddwyn
Torr grair gwerthfawr fy mawrboen
Terra Calfaria firain
Lles hynod llin clod llun claer llyw nefawl
Llawn afael llwybrwaith saer
Llethr Dyfrdwy mordwy mawrdaer
Llithrawdd mor llathrgrair cor Caer

Yma canlyn yn Llyfr Mr. Walter, i Fair i Dduw, ac ir tri doethion. Cerddi o waith yr un G. M. D.

AWDYL.

O L. P. P.

Kyn bóyf góas grudlaf gredyf anvon bóllvraó
O bellvro Gaerllion
Daón obeith kyvyeith covyon
Dyn góyl yó vanóyl o Vôn
Góae bieu madeu medu govyon dogyngud
Meu dygyngaód ovalon
Góangein[1] riein rud ffion
Góedus hael Veinus haul von
Tec dygaf ar haf ar hoeó vanon dóf
Y dyvu ym govyon
Taól haól hylóyth ovalon
Teith hydor meith hoeódir mon
Gweleis pan gerdeis gordófyr avon rin
Góyl riein dianvon
Gwir diseml a gwar dison
Góaór hirdyd maór harded mon
Ryd hydneit ym reit by ron vy nigyaó
Car hóylyaó cur hoelyon
Ran oval lann rin avon
Róyl y mae meinwyl a mon
Mygyróenyc a blyc am oblygyon mein
Meu ymaen vynkovyon
Myrd yn wyrd o Iwerdon
Mor a'u gólych mewn[2] amgylch mon
Gwiw a óeith góaótieith góyt vanon riein
Y rieu a doethyon
Gwir voli góyr ovalon
Góar drem walch góaór vóynwalch von

AWDYL I AWD.

O L. P. P.

Synhuyrus Deus Duw goruchaf
Sywedyd Dofyd divei haelnaf
Sef óyf yt vy róyf róyd araf geinyat
Sef óyt ucheldat mat modrydaf
Synhóyrya da donyeneu attaf
Sóyd ditlaót o waót a weinydaf
Syrchaód glyó vy llyó róng Taf a Thawy
Serchir yach Konóy val y kanaf

[1] *Neu*, gwengein. [2] *Neu*, maur.

Digitized by Google

Saethvarch kein dravnidyr dinydyr danaf
Seri eglurvryn kyn kynhayaf
Sy6 dymma6r r6yva6r yr haf arbennic
Torredic eidic elwic alaf
Am verch Ruffudd ud addysc Mordaf
Fab Ior6erth kannerth kynn6rf gorsaf
Neut ad6yf o gl6yf yn glaf huyr dianc
Neut adoet gyvranc or tranc trymmaf
Poen rya6t deva6t ot a adevaf
Pan vu berigyl wann am gann gynaf
Peunyd p6yll berthyd pell borthaf yt hon
Penyt bronn dilonn delw y nychaf[1]
Hybarch dyno vro vreint talheithnaf
Hyboen y6 vy hoen ny hunaf o bleit
Hebogeid lygeid eureid araf
Heb vy chwaer wenglaer mor 6yf wanglaf
Hebu gre nyt lle nyt ll6r6 arnaf
Hyb6yll glot did6yll dodaf ar esyt
Heb wyt y loer bryt a l6yr brytaf
Hir y keinmygir kerd wir waessaf
Her6yd da6n diga6n val y dygaf
Hwyrda6 oe heilya6 hwylaf ar veidvyrd
Y vyrd dros gainwyrd a drawsganaf
Hoen eglurvan kann kyn eiry gaeaf
Hi a wnaeth keli ac ny6 kelaf
Hylwyd wa6t deva6t yn diveiaf bun
Hoy6lun hael eidun o lun adaf
Wythgant annerch da6nserch dyn
Uthyr vrys vro Henrys vrenhin
A aeth dros ved 6ed 6ahan
A Thawy ar lywy lun
Llywya6d ll6yd ranga6d llud riu
Llathyrvun geingann vann valchlun
Trossof cof pob cyvry6 dyn eithyr aut
Aeth am gwa6t am gwén
Pereis ffysc glutdysc glotdull
Perigyl hun yr bun o bell
Peris g6en yghyvyrgoll
Para6t y a6t geinwa6t gall
Ot ergyt bryt bratvoll
Y bob riein vein vyndull
Ran a6t om gwa6t a vyd gall
Ne ryn eir6 no ran arall
Ym dyd ef a vyd ovedda6t traserch
Treisic y6 vy nivra6t
Ym dic katwetic keuda6t
A mi kyvoedi kof a6t
Ry h6yr ym ll6yr kael ll6r6 ffa6t om serch
Os archaf yn bria6t
Rya6d y bum eil rya6t
R6 hir ym oedir am a6t
Ys breinva6r liw g6a6r ale g6a6t hirdric
A h6yr dry om keuda6t
Ys breid ym vy6 gly6 gl6yvna6t
Ys bra6 pell ada6 pall a6t
Llyna Lys nyt a diwyrna6t om bryt
Am bryder vyn divra6t
Lle lloer wiwne ll6yr wae6na6t

[1] *Ban ar goll ymc.*—Iolo Mor. ‡.

Llifg6yn llas ad6yn llys a6t
Kigleu kynn divieu deva6t gyntevin
Kant avar vyvyrda6t
Kyrd etneint gl6ysneint glasna6t
Kerdgar kat adar koet a6t
Y kof ys ynof ys anyna6t y try
Tragywyd om keuda6t
Anghenwyd her6yd hir6a6t
Angeu ym edeu am a6t
Dan gyngor ragor rac vyn divra6t ym
Am nas kaf yn bria6t
D6yn h6yl dyn g6yl goleuwa6t
Dyn vric y goetwic ac a6t
Erchi merch vy ri rodna6t ys gwneuthum
Ys g6naeth gwyt tros vola6t
Ar6yd nat ratl6yd rytla6t
Eres ymoedes am a6t
Trav6yf ry hirgl6yf rya6t y wrthi
Hoet beri hut bara6t
Nym dywan didanded yvna6t[1]
Nam da6 kyvada6 kof a6t
Llawer Annerch verch Leilya6t brat aele
Dro Deilaw ae loga6t
O Wlat veith glutweith glotwa6t
Vorgant a redant ar a6r.

AWDYL.

O L. P. P.

Bryt ar olut byt o byd ma6rdodaf
Bryssyaf lle y g6elaf brys llu g6eilyd
Breint nef hun adref vat[2] ryd y keit
Breinya6l ha6l henbleit ganneit gynnyd
Gwyved breiscadurn divurn neut uvyd arber
Brenhines haelder gloywder gwledyd
Br6ysc vydaf od af y dyd ym gwelo
Bro yu amyl yno am lawenyd
Bydaf a llunyaf oe llonyd valchdut
Parau ala6 olut or sut y syd
Per dattiein koelvein kelvyd lavarwa6t
Para6t berth dava6t gan borth Dovyd
Prif deg6ch dil6ch eiry dolyd kynn glaw
Pra6 n6yf gyryf ana6 nyt gorvynyd
Pria6t oleuwa6t eilewyd hyvryt
Pryt gein ar deuvyt gynnar Davyd
G6awr gerdgar h6yrwar her6yd adnabot
Gorvot ar hoywglot g6iw i reglyd
Gorhoffder lla6er med llywyd kerdeu
Geiryeu amyl vwryeu[3] ymleveryd
Gwir gymm6yll y ph6yll y ffyd ae champeu
Goreu ffuryf brudyeu gan ffyryf brydyd
Gwaret y6 r6ydet y ryd oe g6ytriu
Gwin orlla6 iessin yr lluossyd
Ragores kares keryd ny haedei
Rei ae ryvolei lla6r huvelyd

[1] *Neu*, Didan dedyfnawt, *neu* diddan deddfnawd?
[2] *Neu*, rat. [3] *Neu*, vuryeu.

Digitized by Google

Rac breint merch wyndeint llen dyd 6yb-
odeu
Or mor bu goleu ma6r bwygilyd
Rodyat Angharat ynghaeryd g6yngalch
Rieda6c dremwalch wylvalch elvyd
Riein loy6 virein leveryd g6astat
Rat hyluys blannyat heul ysblennyd

Mae peth ar goll o'r awdl uchod: nid oes enw ai cant wrth yr awdlau, o'r un yn dechreu.—Kyn bwf gwas grudlas gredyf anvon hyd yma—ond y mae achos i veddwl mai G. M. D. a'i cant: os natef, rhyw fardd o Forganwg; tebygid.—IOLO MORGANWG.

I FAIR.

O L. P. P.

MEU ymoral6
O b6yll disal6
O bell d6ysa6l
A meir geirgoeth
Eiryan wiwdoeth
Eur rin6eda6l
Goreu y6 Meir
Glandat bortheir
Gleindyt bertha6l
O berffeithr6yd
Ar bob ar6yd
Awr bybyra6l
Seren y6 hi
Not goleuni
Nyt gelyna6l
Lloer egylyon
A g6erydon
Eic wareda6l
Mam tagneved
A thrugared
Yeith ragora6l
Temyl yr mab rat
Neuad garyat
Na6d ac eirya6l
Hyna6s vor6yn
Hynot adv6yn
O hen6 dedva6l
Hoyvvam Iessu
Ha6d y charu
Hed6ch eirya6l
Hil gweilch Gröec
Hoy6l6ys brifdec
H6yl ysbryda6l
Heul y d6yrein
Honn oed riein
Hoen d6yrea6l
Gabriel Geuda6t
Ac eur dava6t
Ac eir d6yva6l
A vu gennyat
Ymell dodyat
Ym6yll dida6l
Pan gat mab meir
Henu o vardeir
Hynaf urda6l
O deilyngda6t
G6ir vor6ynda6t
G6ryf vireinda6l
Goreu ave
Doeth ar6yre
Deith oreura6l
Gweith g6ynvydic
D6yn o ffurnic
Dan uffern a6l
Adaf ae blant
Oe div6ynyant
O d6y vaena6l
Dayar a nef
Kyn peen odef
Kun penyda6l
Aeth gwawr y glot
Ar brenn hynot
Ior brenhina6l
Yr llawenyd
Rat a bedyd
Reidyeu byda6l
Yeithyd ffyd ffyrd
Wyth ugeinmyrd
Aeth ae ganma6l
Am y greivyeint
Diodeveint
Du6 adeva6l
Kyrcha6d Crist naf
Tros veich Adaf
Treis vucheda6l
Pumoes o ffwrn
Y bau gymwrn
Ny bu gama6l
Isgynna6d la6r
Llathyr niver6a6r
Llethyr nef eurwa6l
Ar deheu'r tat
Un tri meidryat
Yon tra medra6l
Brenin didla6t
Ar bob kiwda6t
Eurbab keda6l
Bit ef nef na6d
Byt a bryna6d
Bu Du6 breinya6l
Da vu yr Annerch
Y Anna verch
O ynni va6l
Ar les pobyl gret
Yr ll6yrwaret
Or lloer wyrya6l
Gorffowys rat
Deon garyat
Dienguryа6l
Ym mru'r weryd

Digitized by Google

Gar llewenyd
Gorllewina6l
Ior seint breint breisc
Yn Du6 va6rweisc
Yon divar6a6l
Yn vab ffr6ythla6n
Yn vy6 diga6n
Yn vuduga6l
Yn Ysbryt bud
Deheu rybud
Diharebya6l
Yn un a thri
Tric y 6edi
Tragy6yda6l
Yn vrenhin wybyr
Hael doeth ewybyr
H6yl deithïa6l
Yn vra6t ffawt ffyd
G6iryon ufud
G6erin neva6l

II.

Merch mam Meir o di6eir6aet
Ch6aer yth dat o rat eiryoet
Eva 6yr y ave wyt
Regina a roes eneit

Mammaeth bron vaeth brenhin vu
Mor wybyr hir nef tir terra
Meir an geil6 Mor6yn Geli
Meu amovyn mam ave

Tist ar6yrein y gleindyt
Ti veir vu'r diweir waret
Tec o'th gaer glaer y6 dy glot
Temyl y Grist teu aml6c rat

Rat mat Meir geir ragori
An d6c on dygyn an ymdro
Gras oessoed ar groes Iessu
Ar Annerch tec wyr Anna

Meir vam y Argl6yd y Mor
A Naf a that nef a thir
Ym kad6 rac r6ym brad6 bryder
Oe brat tr6y garyat trugar
Tec rec rat t6f mat mam g6ir broff6yt nef
G6ell no neb yth varn6yt
Temyl yth vab maeth yth wnaethp6yt
A neuad ys vy na6d 6yt

III.

Ar l6yr waret
Grist yth anet
Naf nef drefret
Na6s gogonet
Nys goganein
Ar dysc ar da
Y l6yth terra
Rac murn na6rbla
O ben Eva
Y boenovein
Ar volyant greir
Ar vilyoed greir
Ar va6l i veir
Ar va6r na6deir
Ar varn adiein
Ar berffeithvryt
Hoy6vreich hyvryt
Ar deheu byt
Ar Du6 deiryt
Ar dad6yrein
Ar da6n k6plaf
De6in doethaf
Pan gyrcheist naf
Lluoed Adaf
Lle yd oedein
Ar drevyn ord6y
Ar dres dram6y
Oerleith arl6y
Yggloes dir6y
Ygglas dyrein
Ar groes irwyd
Ar gadeir ffyd
Ar gedyrn groc6yd
Ar get gelvyd
Ergyt goelvein
Argynhyrcha6l
Radeu d6ya6l
Ar goeth gama6l
Ar gof eura6l
Ar gyv6yrein
Ar da6l ma6l mat
Ar demyl garyat
Ar deil6ng rat
Ar dut y kat
Eur dadoc kein
Ar glot gyhoed
Ergly6'r pobloed
Argl6yd ym oed
Ar glaer diroed
Ar gla6r d6yrein
Ar gatholic
Dyd nadolic
Eir ma6rhydic
Aur wynvydic
Ir wen vadye
Ar b6yll leindyt
Ar bevyr ysbryt
Ar borth yr byt
Ar les blegyt
Ar l6ys blygein
Ar dangneved
Rat anryded
Ar drugared
Ar wir va6red
Ar wyry virein

IV.

Archaf Gul6yd
Di6arad6yd

Digitized by Google

Dy 6i6 radeu
Ac i Veir dec
Hael o Rŏec
Hil o rïeu
Ach6byl a ll6yr
Ynnof synwyr
O nef seinheu
Ac eggylyon
A g6erydon
A g6i6radeu
Yt v'Argl6yd dat
Yr dy garyat
Eurdec eiryeu
Roi na6d yth 6as
Rac bra6t ogas
Rac brat a geu
Rac barn kedyrn
A baich edyrn
O bechodeu
Rac kebydyaeth
Rac tra6s arvaeth
Rac treis arveu
Rac kynghorvyn
A vyd elyn
I vedylyeu
Rac kreulonder
Yn y dener
Anudoneu
Rac murn a th6yll
A dogyn gymmwyll
A dygyn gammeu
Rac g6ae6 dan vronn
Rac g6yth galon
Rac g6eith g6yleu
Rac d6fyn lesged
A digassed
A dic eisseu
Rac treis arll6ybyr
Och amyl e6ybyr
A chamlyeu
Rac tralla6t byt
Rac traphenyt
Rac triphoeneu
Rac tan uffern
Ae dryc gethern
Ae dr6c hitheu
Ae chassoveint
Ae goveilyeint
Ae geveleu
Ae chaeth6en6yn
Ae choec6an6yn
Ae chicweinyeu
Ae chynydyon
Ae ch6n duon
Ae ch6yn dieu
Ae phyrth hëyrn
Ae thanllyt gyrn
Ae thin ll6yt geu
Ae tharth ae ll6ch
Ae thiryonn6ch
Ae tharynneu
Ae rhost brynnic
Ae restr ffyrnic
Ae r6ystr ffyrneu
Ae breveryat
Ae bront baryat
Ae brwnt beiryeu
Ae kot[1] genllysc
Ae hin dervysc
Ae hoer dyrveu
Ae g6ythlonder
Ae g6anniver
Ae g6anaveu
Ae dygyn gymm6rn
Ae duoerff6rn
Ae daearffeu
Ior degradwlat
Ya6n a brynyat
Ion y breinyau
Yno kyrcheist
Ar a gereist
O rei goreu
O'th heneivyaeth
Enydigaeth
Eneit eigyeu
O'th vod yth ved
O'th enryded
Aeth yn reidyeu
O'th vaeth a'th va6l
O'th del6 d6ya6l
O'th ddal divieu
O'th vynedyat
Eur dy dyhat
Ar dy deheu
Pevyr Vihagel
Kun gl6ys aghel
Kyn gloes agheu
Pen kymhenda6t
Y6r penn didla6t
Pan vo dadleu
Por kor karyat
Per y vredyat
Pur y vrodyeu
Par ef nef naf
A diwarthaf
Y6 d6 6yrtheu
Y d6yn v'yspryt
Rac hoedyl deugryt
Rac hidyl dagreu
Yth 6lat rat rec
Yth windei tec
Yth wyndut teu
I'th le aml6c
Yth l6ys ol6c
Yth lys oleu

Amen.

[1] *Neu*, hir.

Digitized by Google

V.

Baltassar gynnar gennat duc anrec
O dec ia6nry6 garyat
O ar6yd ia6n gyvla6nrat
O eur ta6d i eir y tât

Digystud anrec am dec yst6yll rat
Duc yr hydyr eur gann6yll
Iessus vab koeth doeth did6yll
Iaspart or Myrr nyt byrr b6yll

Gwnaeth Melchior eurior ar6yd govec vod
Unia6nrod yn anrec
Y Ioseb dat rat redec
Y Iessus d6yn tus da6n tec

Baltazar durbar de6rbor a wnaethant
Oe ma6lsant a Melsyor
En6a6c Iaspart eurwar Ior
Anvon anrhegyon rhagor

Doeth o'r d6yrein kein ceiff bob a6r eurglot
Y Argl6yd Nef a lla6r
Ar6yd y vot yn glotva6r
Eur myrr a thus wedus wa6r

Y tri a roes yt tr6y rat
Teir anrec Veir yr kreir kret
Seren heb la6 lys Erot
A rodes gyvar6ydyt[1]

I DDUW.

O L. P. P.

Argluyd Du6 ergly6 eurglaer vannyeu
Argl6yd llan6 a threi rei on reidyeu
Argl6yd lluchynt gwynt a gwylt ffrydyeu mor
Mawr dy rat a'th wyrtheu
Argl6yd eglurder ser a sygneu
Argl6yd g6yllt a g6ar daear diheu
Argl6yd Gwendref nef naf dervyneu wybyr
Obeith rat vedylyeu
Argl6yd mor a thir gwir gwaredeu
Argl6yd nos a dyd kynnyd kanneu
Arglwyd tervyn dyn donyeu goruchaf
Goruchel nodväeu
Tydi a anet get gret greiryeu
O Veir wir eureir va6r wyry oreu
Tydi a ved vry vreinyeu yspryda6l
Ysprydoed gwedyeu
Ti a da6 dyd bra6t ditla6t datleu
Yr barnu trillu trall6yr bynkeu
Ti vab Meir wyt kreir kreaduryeu Du6
Heb di6ed heb dechreu
Tydi Reen llawen llen a llyvreu
A dygyn werthwyt gynt dr6y dogyn wyrtheu
Yr dec y byt tec bu teu ar ugein
O datyein a dotyeu
Tydi Argl6yd r6yd rinwedeu bob a6r
A rodet dan lla6r va6r v6ryadeu
Tydi Du6 g6edy g6a6deu cof ydy6
Kyvodeist y'th radeu
Am hyn wawr pob lla6r lloryf eneidyeu
Wrth veibyon dynyon dragon dreigyeu
Dilitya Argl6yd dy aeloteu ym
Amyl rätla6n vedyanneu
O gwnaeth am eurlly6 byw bechodeu
A cherydus dr6c a charedeu
Breisc dewin brenhin breinya6l senyeu
Nat dy var arnam am gam gwympeu
Yr dy gythrud loes yr dy gethreu
Yr dy goron drein 6r da goreu
Oeda vi vy ri rinyeu tystolyaeth
Rac tost dolur agheu

Lloryf brenhina6l
Doeth de6ina6l
Gorlle6ina6l
Garlly6 unyon
Lly6yd ranneu
Hyt vedyanneu
Llew hydyr canneu
Lly6yodor keinyon
Llym lavurya
Nam dolurya
Na thosturya
Ieith d6ys diryon
Lle digared
Gyvlavared
Yn rugared
Yn ri gwiryon
Lle didöstryd
Llys lluossyd
Lle dangossyd
Lladin gysson
Lle rieda6c
Digamweda6c
Lle gwareda6c
Llu Gwerydon
Lle cyvanned
Llu Rhianed
G6a6r varanned

[1] *Nid yw enw* G. ab M. ab Davydd *wrth yr awdyl uchod yn bumran i* Vair. *ond nis gallav lai na chredu*, mai eve ai cant. *Ac onid wyv yn camsynied, y mae ei enw wrthi yn Adysgrif y* Dr. Davies *o Vallwyd; etto* y mae efe dan y gair *Gwyryf* yn ei eirlyfr yn *rhoddi yr Awdyl hon i* G. ap yr Ynad Coch; *ac yr wyv yn rhyveddu yn vawr iddo* VE *wneuthur hyny, ac eve yn deall* rheolau, *ac yn drallwyr debygol*, hanes *y gynghanedd y sydd ar yr awdyl; sev ei bod o'r rhyw ni welwyd erioed yn y Gymraeg cyn yng-hylch y vlwyddyn* 1330, *neu ychydig, a hyny yn ych-ydig iawn, yn ebrwyddach.*—Iolo Morganwg.

Digitized by Google

Gwyry vorynnyon
Lle nevolaf
A dedvolaf
Duw a volaf
Diovalon[1]
Lle canmolut
Lla6r ma6r olut
Eang olut
I engylyon
Llit a chasseu
Ym pop plasseu
Y vaflassau[2]
Eva vlyssyon
Lliaws gurya6
Llym dolurya6
Llu divurya6
Lladva wiryon
Llawr wa6r warant
Lluoed barant
Llethyr 6a6t garant
Llithyrwaet gwiryon

Cor eurdor urdas diwyllic
Car kyvar kyv6lch barnedic
Coryf gwendoryf Gwyndyt arbennic
Kaer eurglaer Argl6yd bonhedic
Krea6dyr Amera6dyr mor g6enic a thir
A thervyn wybyr llithric
Kyn mynet ir maenved hirdric
Kyn gwelu gwaela6t prynyedic
Kyn gwelet gwales nychyedic
Kaff6yf Crist vy r6yf vy ryvic
O'th wlat ac o'th wled ny diffic
Kyn pallu pump synwyr p6yllic
Kyn pwll d6fyn pall divalch etmic
Kyn provi o'r pryvet ffyrnic
Pechodeu tremygeu tremic
Kyriedus Argl6yd b6yf karedic vry
Yn y vro dewissic
Yr dy groes ar loes livyedic
Ar kethreu bu kythruddiedic
Ar g6ayw ar gwyar llithredic
Ar[3] galon glaervron eglurvric
Ar bedla6r wyt g6awr gwyrennic
A'th eni aeth yno lle y tric
O'th anet ny bu deith unic
A'th deith Argl6yd r6yd rod brovyedic
A nef damunedic [ner
Ar wara6t o ffa6t ffynedic
Ar warant Eva blant blennic
Ar waret y werin boenedic
Ar wyry eur wiryon llithryedic
Ar weryt yr byt bendigedic rat
A roet du6 nadolic
Kyn gwnaethost nyt kost kystudyedic
Vi Geli yn golovynedic
Eur dec rec ragor deudyblic

Ard6y r6y r6ysc canma6lyedic
Ardal mal molyant sein Syric
Ar dy del6 ardel6 urdedic
Keli Naf pobloed yn kelennic dec
Duc vi wlat ni diffic
Molaf ar6yraf ar eiryeu pria6t
Ma6r dat y mab rat mat amodeu
Molaf hefyt bryt brotyeu diatneir
Un mab Meir diweir o'r geir goreu
Molaf yn ffraethaf yr ffr6ytheu'r hollvyt
Y glan yspryt pryt pria6t wyrtheu
Mor un Du6 a dyn donyeu credadun
Un a thri dëun a thri dieu
Mor undat un rat reityeu purffa6t
Mor un vra6t un gna6t in g6neit ninneu
Ma6r grea6dyr brynya6dyr ar brenneu
gloewgroes
Pumhoes o bum loes o lys angeu
Myvi vy ri tri tr6y nertheu vy naf
A tynghet bennaf bob anaveu
O awyr diwyr a deheu dayar
Ac uffern varwar bar berw bylleu
Ae chas ae chwmpas ae champeu meddaut
A phecha6t y cna6t cnut anaeleu
Ae brat ae retyat ar r6ydeu duon
Ae hir eissyngyon ae harsangeu
Kyt na allont ym am vyn kammeu wed[1]
Neb ry6 argy6ed dyed dieu
Tr6y gyffes tr6y les tr6y leissyeu hed6ch
Tr6y ediveir6ch rac ll6ch llycheu
Tr6y'r tat ar mab rat yn reityeu hyvryt
Tr6y'r glan yspryt pryt pria6t wyrtheu
Tr6y di6eir loy6 Veir alaveu eglur
A vu em antur y vam ynteu
Tr6y eggylyon llonn llunyeu eur na6ta6d
Ny syrthya6d yr cla6d yr claf dyeu
Tr6y ebystyl r6y r6yd bregetheu llon
Tr6y'r archeggylyon diryon dyreu
Tr6y'r proff6ydi ri riedeu dysgeit
Tr6y y henavyeit bleit y blodeu
Tr6y y pet6ar g6ar gwiroteu ragor
Angelystor cor kaer y sygneu
Tr6y Ieuan galan goleu y gyvl6r
Vedydy6r y g6r an gwyr ninneu
Tr6y ar6yd gloesswyd tr6y egl6ysseu'r
ffyd
Tr6y vedyd kynnyd kyn no bedeu
Tr6y ffyd tr6y las6yd tr6y leisseu rin6ed
Tr6y wed ffeir anned efferenneu
Tr6y hinda va6rda vyrdeu diletrith
Tr6y wenith tr6y wlith rith anreithyeu
Tr6y wyn tr6y wenyn tr6y wineu win-
Tr6y barad6ys l6ys leis organeu [b6ys
Tr6y vreint y loy6vreint ae lyvreu kyva
A 6na y bara yn bur gorffeu
A una y bara yn bur gorffei
Tr6y gret tr6y giryet tr6y geiryeu Lladin
A wna'r gwaet o'r gwin rin yn rieu

[1] *Avdl foethus*, ar y ban yma a bai ydyw.—I. M.
[2] *Neu*, va flasseu. [3] *Neu*, O'r.

[1] *Neu*, kam meu wed.

Digitized by Google

Tr6y dy varn gadarn a'th gadeu dydbra6t
Tr6y dy bria6t ffa6t na6t eneityeu
Tr6y vy r6yf y b6yf heb evynneu dia6l
Tr6y eirya6l y sa6l a seil gynneu
Cartrefaf trevnaf travneu goleuni
Tr6y voli vy ri tra v6yf inneu

Nid oes hael Iesu ny bu ny byd
Digus[1] dudlew yw dy gystedlyd
Neirthyat g6i6 retyat g6aredyd pumoes
O drymloes eurgroes irgreu ar6yd
Agen dervyn y dyn y dyd[2]
A gward vyd galar 6rth y gilyd
Agenn dy vr6yn g6yn yn y gynnyd balch
Mal hoedel huda6c walch y ehedyd
Ergly6 vi vy ner uch ser yssyd
Eurglo ni cœlo med seilym Davyd
Argledyat trevnat travyn bröyd G6ynvyt
Am try o gywyt ym tragywyd
Yn kreir wyt vab meir morach gynnyd
An llawen awdur a'n llunyedyd
Yn nen an perchen parch llonyd para6t
An deau deva6t an Du6 dovyd
Yn ner reit hyder an rat ded6yd
Yon gwira6l ewybyr an gwir ly6yd
Yn tat unya6n rat an riyd didrist
Eurloy6 Iessu Grist ar luossyd
Nat na th6yll na brat ar dy brydyd
Nat vrec uyt wiwdec ar dy wewdyd
Nat anghallder ner yn dyd ym kreifyeint
Na digya6 y seint yn dec yssyd
Ayssyoes nyt oes na nos na didos dyd
Alpha hebot clot clo llu oedyd
Un a thri a ri a rybud a rat
A that digronnyat dy gerennyd

GRUFF. AP MERED. AP DAVYD AE CANT.

GRUFFUD FAB MAREDUD AE CANT I VEIR VORUYN.

O L. P. P.

I.

Llunyeid Veir gyweir digywyt riein
Y naf o dd6yrein nef a deiryt
Llawen oet eryoet rat vebyt ovec
O b6yll gyhydrec o brifdec bryt
Llunyet ma6r a get meir y gyt ar seint
Lle6enyd grivieint borthvreint berthvryt
Ll6ydyant eur vedyant yn ll6r6 arvedyd
Yn lla6r Barad6ys rhac p6ys penyt [gl6ys
Llaryeid Veir o'r geir heb gyt y ganet
Y mab gogonet get gedernyt
Lludya6d dervyn dyn y da myglyt hir
Llewenyd pob tir gwir y gweryt

[1] *Neu*, digas. [2] *Gair cyrch yn eissieu.*

Llwr6 rec oes brifdec yspryt radla6n drem
Lla6r wa6r va6r Vethlem lliw gem gymryt
Lliw ll6ybyr g6anec dec am dyt llewenyd
Lloer lla6r ll6yr gynnyd llu bedyd byt

II.

Meir ma6r dristyt byt bryt a bryderaf
Meir ma6r da 6yrtheu oleu alaf
Meir a mam a chwaer glaer egluraf
Wyt i Grist didrist didranc waesaf
Mireindec ovec uvyd c6plaf
Mor6ynda6t ffa6t ffyd dyd dedvolaf
Meir dr6y haulder ner nerthoed hyttraf
Ath radeu ditheu doeth yth varnaf
Meir vat ervei ———————— af
Meir neut tew va6leir tir a volaf
Meir hoen haul hirdyd hevelyd haf
Meir nym gat heyrwat hir6ayw tostaf
Dan vron liviedic me6n dic dycnaf
Meir o ved6l rat Meir uvydaf
Meir o vedyant nef os mar6 vydaf
Meir windei gadeir wendec adaf
Meir dyro bortheir barth ac attaf
Meir gein kyn yd6yf o gl6yf yn glaf
Meir loer wendref nef nerth a geissyaf
Meir o'r Israel hael heul oruchaf
Ma6red vyrd voned a Meir ad6ynaf
Meir werthva6r glotvaur Meir wawr
Meir a lonyda6d Meir lin Adaf [gwympaf
Myna6c uvuda6l mam neva6l naf
Manon d6f gwiryon g6aret arnaf

GRUFF. AP MARED. AP DAVYDD AE CANT.

I DDUW.

O L. P. P.

Argluyd r6yd an ryd tangneved
Eurglo bro breinyawl gymmroded
Ergly6 vi wyt ri pob rhin6ed
Argledyr Pedyr peidyaf am masswed
Arglyt vyr vodur teyrned
Arglein[1] kein rac keithyaled
O cheveist orchyvic amved
A chur o lavur eilawed
Yn prynu o'r pren a'r dyvynved
Na vyd na ved6l vyggomed
Na vit lit gan ly6 brenhined
Na vadeu vedyant gorhoffded
Dy brit6erth arnaf Naf Nazared
O chereis becha6t a chared
A cheryd a charat wraged
A threissaw gweinyeit a thryssed
A thrysor athreissic salwed
A bylchu vyggeir a balched
Heb olchi balch ved6l symled

[1] *Neu*, Ar glein.

Digitized by Google

O ganllu ac amyl digassed
Ac ymlanó o gymlith[1] ryved
Ac amlaf gamlóybyr divroded
Ac ymlwgwr o gamlóró gwaged
Am amlóc gamlas enwired
Ac ymlit morgymmlaód chwerwed
Kyn góiscaó mewn góascaót maenved
Kyn góisc risc róysc gaen dytwed
Kyn góas wheró irderó oer dyed
Kyn gloessyon kyn glassu'r danned
Kyn glassar diwedar diwed
Kyn gweithlaór kyn góythlaón gynted
Kyn góythleith seith drutveith draetved
Góir lawhir lyó mor a thired
Góaór daear dehau a gogled
Góediaf góiw diagyr verthed
Ymot ymatyein drugared
Yth winllaór yth winllat orsed
Yth winllan yth wenllys anned
Teith wledic y medic an med
I'th wenwlat argllóyd yth winwled

GRUFF. AP MARED. AP DAFYDD AE CANT.

I DDUW.

O L. P. P.

Arduyreaf naf a ner egylyon
Clot Ion gwerydon gwaredaóc ffer
Aróyrein matyein medr iaónder keudaót
Ardóyreaór waót ffaót ffydlonder
Euraóc a mynaóc muner deggradwlat
Argllóyd róyd rodyat gwirdat gwarder
Ef an góngaeth o gaeth gerth vlinder weinyd
Yn ryd bu uvyd dróy ffyd ffyryfder
Ef a roes ar groes grysseu gollet brec
Y waet y redec bu chwec chwerwder
Ef a divanó llanó llinagyr dyvynder ffraeth
Ei a wnaeth uch traeth trei ac aber
Ef a wnaeth arvaeth pob arver diveth
A phob ryó unpeth treth lle traether
Dyn dilófyr o dófyr dóvyn loeóder glan
A than un anyan pan ennyner
A ryó aóyr llóyr llóró adóynder ffyd
A oruc Dovyd ac nyt over
A Duó yó vy llyó lle mae doethder mawr
A dayarllaór góaór góaót a dirper
Adar gwyllt a gwar gwir doethder vrodyeu
Wybyr eigyaón ffrydyeu sygneu a sêr
Yn lle y bu yn medu bud hoewder achles
Ac yn y lle y colles y lles llaóer
Ystyryet dósysgret nat oes gryvder
Na nerth didaól berth dadyl a borther
Nat oes hebdaó praó lle prover
Diwed na dechreu parableu per

[1] *Neu*, gymlit.

Nat oes rat na mat Metrum amser ffaót
Dieithyr ri tri Trindaót uthyr waót wiwder
Gwae a gretto bro breuolder vuched
Gwae a wnel trossed yn lle y treissyer
Góae ef Argló yd róyd yn lle roder nac
Góae ef dyn goróac a vac valchder
Unóed haól didaól hudaól vyrder dervyn
Yn hoedel dyn tremyn tróm orober
Ac adeilat brat bryt salóder dryó
A deil o dór bedó nyt arbeder
Neu hyd aór echóyd yn ochor creicver levyn[1]
Neu leissyat ae gwyn mewn trwyn tryver
Rac hirdilyt prit praó uvullder bryt
Ri y byt am dyt dysc a challder
Róy gaffóyf vy róyc róysc didrymder hed
Kyn bed seith droetved a góed gwander
Ragor róym kyngor keingheu bader Grist
Regeu di athrist trist lle tyster
Ryd ym góel Dovyd rac diver dramcóyd
Róyd Argló yd hyló yd haól gyvróydder
Reen lleen llathyr dref nef naf dóyolder chóec
Rex DS. naósdec a Deus noster

AWDL FOLIANT I ESCOB BANGOR.

Ac i ymliw ac ef am escelusso Beirdd a mawrhau Cerddorion.

Arglwydd Crist culwydd calon gyflawnrad
Argleidriad neirthiad nerth engylion
Erglyw fi fy llyw penn llywodron cred
Eurgrair gogoned gwared gwirion
Erwan fu gennyf Arfon fu seithuc
Athrist in goruc Athro Canon
Ban wisgawdd urddawdd arddwelwon dannau
Dwrdd clustiau cerddau cerdd ymryson
A gadael gafael gofion diannoeth
Y gwyr digrifddoeth yn rhynoethion
Rhyfedd gennyf gan arwyddion plaid
Yn Rhen rhy danbaid aniweidion
Lle rhoed ar ddifrawd barddwawd Beirddion
Tra fu Llywarch parch perchennogion elw
A Chynddelw arddelw urddeledogion
Gwilym Ryfel ryfig anfon urddas
A Dafydd Benfras ym mawrblas Mon
Ni wnai Arglwydd rhwydd rhoddion ddigronniad
Neb rhyw gonglad brad ar brydyddion
Tra fu'r prifeirdd heirdd hardd weision cuddawn
Cyflawn o driddawn ymadroddion

[1] Twyllodl yn y Gair Cyrch :—llwyn !

Digitized by Google

Nid ef a berchid berchyllson debic
Grwth Helic terric torr goluddion
Wrth glywed tecced ton englyniou
O waith prif Deifriaith y prydyddion
A garw oedd glybod eigion telynau
O gau gwisc fleiddiau tannau tynnion
Pan aeth Maelgwn Hir o dir mab Don duedd
O wledd Gwalch Gorsed i Gaer Seion
A dwyn gydac ef gofion dan orchest
Oedd o gerdd arwest ar gerddorion
A pheri uddunt ffyrfeiddion lawer
I bawb or nifer nofio'r afon
Pan ddaethant i dir terfyn mor ar drei
Dimei nis talei'r telynorion
Tyst yw Duw ar hyn tystion ai gwybydd
Herwydd hardd gynnydd gynneddf doethion
Cystal i prydai'r Prydyddion a chynt
Er a nofiesynt helynt haelion
Gan rwyf Bangor gor goron urddedic
Pendefig gwledic gwlad y Brython
Gwiscoedd a gafodd gosgorddion diffrwyth
Gosgryn dylwyth llwyth llethedigion
Tudur Wiawn lon lun eidion myngus
Reidus ys digus i ostegion
Am wybod saesneg seisnic don drygwas
Gwisc a gafas las laes odrëon
Cafas costog cas nid cysson damwein
Yscymun filain cog brain breision
Yn dwyllawr cornawr Ceirnion drwg araith
Yn dryllio breithiaith dillad brithion
Gwehelyth nis car gwehilion cerddau
Tabyrddau swyddau iangwyr saeson
Truan oedd gweled gwaelddynion
Rhoi dillaid iddyn ns bai'n dyllion
Pan na wyddiad pennrhad Cennad Canoń
Mal nad cerdd Dutcyn sain erfyn son
Ydd ai nod anglod englynion digudd
Gwr prudd o for Udd i for Iwerddon

IERWERTH BELI AI CANT.

CANUAU G. AB D. AB TUDYR.

G. D. T. I FERCH.

O L. E. D.

Aur a main coelfain cael y cae melyn
Dau efyn dwy afael
Arwyddion mad i adael
O rodd dawn hoyw fodd dyn hael
Rhodd hael rheg afael rygafas am wawd
Ei dafawd y difas
Unllythr llath waith cyweithas
Un lliw ac aur gwiw gae'r gŵas
Y gŵas ai cafas cofain rhodd argais
Rhudd eurgae teg riain
Gwaethaf na wyr arwyrain
Gwaith eirian maith aur a main
Budd difeth mwynbleth manblaid main sidan
Mewn arian maen euraid
Bun ai rhoes rhau einioes rhaid
Bu yn cylchynu cylch enaid
Gwae rhag ofn Duw dyn o'r fann y bo
A geisio gwregysan
Gwaneg deg gofeg reg ran
Gwead gosodiad sidan
Nid meu reg adnau rhac adneir dilys
Roi gwregys gwreig ddiwair
Doe ym doeth cyfoeth cywair
Da o fewn gra a fu yn grair

G. D. T. I FYNON CEDIG.

O L. E. D.

Dug gwledig Cedig o du coedydd Rhos
Nid nawd rhus ar ddedwydd
O rwym garw o'r ymgerydd
O'r anoddun Rhun yn rhydd
Doeth Rhun hir i dir dewrair a bell drig
Gan Gedig gain gadair
Lle y gwnaeth Rhun gyfun gyfair
Aberth o fawr werth i Fair
Trwy nerth gair mab Mair eiddun cadoedd
Gwnaeth Cedig credadun
Amlwg fodd o'r annoddun
Ymddangos i Ros o Run
Run goeth fal y doeth o daith geintach gyrch
O garchar ddieiriach
O ras bwyll i Rôs bellach
Y delwyf o nwyf yn iach
Yn iach eryr gwyr gwawr bendefig rhin
Y doeth Rhun fonheddig
I Rôs nid er dangos dig
O rwym cadr o rym Cedig
I'm naf a garaf a fedr gwyraw glaif
Ac a saif heb syrthiaw
Aer gledd radd eurgledd ruddaw
Arglwydd boed rhwydd y byd draw

Digitized by Google

GRUFFUDD AP DD. AP TUDUR I HOWEL AM FWA.

O L. E. D.

Erfid newid nwyf arfer cler a'm clwyf
Erfyniaid i'm rhwyf ydd wyf ei dda
A rhwyddwawd erfyn ar oed un flwyddyn
A warawd toppyn felyn fwla
Arwyddion rhoddi a wna haelioni
Caledi cronni crynu a wna
Eraill a roddai arwydd rhwydd fydd rhai
Ped fai ai dyrrai mor i derra
Eryr gwyr gwarant arwyrain moliant
Ardduniant ffyniant ytt y ffynna
Edrydd gweinydd gwawd adneu cerdd dafawd
Arawd o'm meithwawd ytt ni metha
Er mwyn mirein son morwynawl ddynion
A sôn llatheion ai llettya
Er mwyn llif ddwyn llaith gwawr geinllawr gynllaith
Gwawd obeith gweniaith a'm gweinydda
Er lliw lluch Ianawr er nef llef a llawr
Er mwyn gwawr Faelawr na'm gofala
Er cof dof dyfrwys bun loywlun liw lwys
Canwyll Bowys lwys a'm dilyssa
Fy rhwyf a'm rheufedd o roi'r gair gommedd
Rhianedd Gwynedd a'th ogana
Celi a droses wrthyd fy neges
Culwydd ath roddes lles nyw llaesa
Colofn Prystattun coelfeiniau Awrtun
Catgun cain eiddun ail Cunedda
Calan ddydd dan ddel celennig ddigel
Howel aer drafel ni wyr drofa
Cydwedd buelin cadwedig Ladin
Cyfrin car iessin mewn côr Assa
Ciried nawdd ged Nudd car prudd far preidd fudd
Can nid eirch Gruffudd na'th rudd na'th ra
Cadair air eurbost cadarn lawfarn lost
Cadr ffrost da fuost eithr dy fwa
Cynnal gywirdeb ac enw ac wyneb
Er neb rhyw atteb na'm rhy oetta
Dos genad teithfad tuthfa poen dethol
Poni ddoethosti etwa
Duw a rydd i ddedwydd dda
Dïau mi bïau'r bwa

G. D. T. I FERCH.

O L. E. D.

Gwyl fun a dry hun drwy hud cur ortho
Car wrthyf ddywedud
Nid diboen na'm attebud
Nid hawdd ymadrawdd a mûd
Mûd a balch hil gwalch gweilch nwyf ith welaf
Oth farnaf iaith fawrnwyf
Mônoedd henw men ydd henwyf
Minnau llacs gofau llesg wyf
Gwanllesg wyf hud rwyf hoed drwg am un-
O du maengaer amlwg [gair
Gwannach a digiach i'm dwg
Gwenllys hil gwan-llaes olwg
Dy olwg treiswg trosof wyf alltud
A a filldir hebof
Dyn a rydd gefyn ar gof
Dywed air diwyd erof
Dywed air cywair yn ôl cawad nwyf
Can gorwyf cwyn girad
Ai er gwerth cannerth cennad
Ai o'th fodd enw rhodd yn rhad
Ym ni chad yn rhad rhaid atteb eilwyd
Eiliw gwendon moreb
Nac er gwerth nac er nerth neb
Y gan hon etton atteb
Atteb dihareb hir orchwyl enaid
A ddywaid hawl-blaid hwyl
Ys addef feingan anwyl
A deu brâd goleu bryd gwyl
Ni'm bydd dydd llonydd a llun llary gwan-llaes
Ar llawr gwen llys Eittun
A minnau hydr yn anhun
Mau nwyf cur rwyf uch caer Run
Cymmered haeled hoyw-lun o'm dolur
Am dalu pwyth fy hun
Ar blaid glas glwys lawr Eittun
Ar blaid ei henaid ei hun
Ni'm gwnaeth gwayw alaeth gwiw eilun hyd hyn
Onid hon yw Eittun
Na chof na chawn arofun
Na chawdd uthr anawdd eithr un
Gwyddwn na haeddwn haddun hygerais
Hoyw gares yn Eittun
Gwyddai agwyddor anhun
Gweddaidd elynaidd wyl lun
Wythnos ymannos o'm anhun gyffro
Aeth etto wyth Eittun
Wyth atteb a aeth attun
Aethant dan gudd heb fudd fun
Aml drwy hiraeth ydd aethan
Ammod rwydd awydd awen
O'm genau eiriau eirian
Erddylad attad Eittun
Yt oedd cam llwrw cytgam llif
Nad anfonud hud hoyw-dwf
O Eittun gennad attaf
Hyd tra gaid enaid ynof
Dïau y cymmer nêr nêf
Y ddau enaid ddianaf
Enaid yw hirwen gennyf
Ar enaid a wyr ynof

Digitized by Google

Hoffder fydd doethder deithdud a ddysger
I ddysgawdr ddywedyd
Ar goreu geirioel fynud
Y gein pwyll hydwyll a hud
Trwy hud bwyll astud a bell ystyr gwenn
Tu a'i gwan a'i hepgyr
Tro mwyfwy traha myfyr
Trech o dwyll no gwirbwyll gwyr
Gwyr nwyf gwir gannwyf gwawr gannwyll llethrid
A'm llithrawdd i'm gorphwyll
Deith wyl-boen dyn dethol-bwyll
Doethion mal deillion a dwyll
Twyll a symud pwyll pell ddefnydd meddwl
Mal dyn meddw diawdrydd
Hoen gwaedd grêg gwaneg gweunydd
Hun am neb un ym ni bydd
Cyntaf fu Addaf o ddyn
A morwyn wyl am aeron
A dau gymmar trydar trin
Y gelwid gofid gyfun
Un fu Addaf am afal
Ac Efa cyd bai goful
A roes oi merched fedel
I'w meibion doethion dethol
Yn ôl Addaf naf nwyf radd
Cyn cyfraith Pâb mai drabludd
Y gorug pawb ei garedd
A'i gares yn ddigerydd
Digerydd fydd rhydd rhwydd gael
Da y gwnaeth mai dai o'r dail
Deu-oed dan goed y dan goel
I minnau mi a'm anwyl
Gwylia bwyll hir-dwyll hwyr dwf
Golwg cyd modd dioddef
Ac ynnill dysg ac ynnif
Ac antur bedd yn gyntaf

DIWEDD.

G. D. T. ETTO I FERCH.

O L. E. D.

Nid lle ym geisiaw llasur brwyngur braw
Rhof a phryd alaw fal grwd wylais
Lluniaw tangnefedd llifran gwahan gwedd
Braint cyflafaredd cyflafuriais
Llidiawg fu genti llidiant rwyddiant ri
Beiddiaw ei henwi pan y henwais
Llithged breinged brwyn llaes firain forwyn
Llyma fy mawr gwyn nid am eurgais
Rhag lliw tonn ertrai mae fy llaw arnai
Rhai ai rhyfeddai na's rhwyfeddais
Llifiaw fy ngruddiau am lladd heb arfau
Minnau ei maddau ni's meddyliais
Yn y llun cyntaf o ddechrau gaeaf
Pan fydd anaraf tonn safaf sais
Yr unfed flwyddyn o oed a therfyn
Iawnder yw gofyn hynn a honnais
Ar ddeg rwymdeg rin trwy lid a gorddin
O oed y brenin breiniawg Cemmais
Yn llygrant i'm grann yn lle y gelwir llann
Yn llogawd fodfan hoedran hydrais
Yngheindref Aber angau draul lawer
Lle bu nêr nifer naf y gollais
Ynghymmwd pennaf Arllechwedd uchaf
Y dyn a garaf nis digerais
Yn seryddiaeth don yn Sir Gaernarfon
Lle bu ron dragon dreigiau Emreis
O mynnwn fy nghlwyf gan liw tonn wrth rwyf
Rwyf nid esgorwyf can dwys gerais
Er deugein swllt nôd o ysterlingod
Fynn anaes amyd[1] ai sommais
Ys gwyr fy nifa ys gwan ym adwna
Os gwenn ai gwada gwydn ydd holais
Mae ym fraw glywed gwybod a gweled
Carwed Ednyfed Ednowein Sais
Gwenn a hoyw yw hon gyfliw ertrai tonn
Pan fydd eglur fronn a llonn ei llais
A'i gwahodd yn faith i'r llys dyfrys daith
Cam ac anghyfraith gwaith gwythlawn drais
Fy nghwyn fu gynnau dy ladd heb arfau
A llafnau geiriau gwyrion llednais
Am llw be ith lleddid o gair llesmair llid
Yn fyw na'th welid edlid adlais
A byw ith welaf i bawb ytystaf
A brawd a archaf ac a erchais
Na ddilynwch dlawd ni ddilynwy wawd
Ar ec eur dafawd lliw eiry difais
Dedlis bed[2] yn haf didlawd ith welaf
Dadleu ni allaf ac ni ellais
A diallu wyf a deallwr clwyf
A diellfyd fwyf[3] can diellais
Dealled doethon dyfod dialon
O gwnaeth Pendragon drwg i Wrlais
Nid eilhaws dignaws dygnais ddawn dadlau
Ar ddyn didlawd cwrtais
No myned hwyrged hirgais
I Werddon o Fôn o fais

[1] *Neu*, mi. [2] *Neu*, bod. [3] *Neu*, nwyf.

Digitized by Google

CANUAU MADAWG DWYGRAIG.

LLYMA GERDD MADAWG DWYGRAIG.

MARWNAD RUFFUDD AP MADAWG O LECHWEDD YSTRAD. O L. E. D.

GWLAD i'm trig trawsdig treisdwyn Gruffudd
Dogn arlludd dygn orllwyn
Gwr o ddeddf gwraidd addwyn
Gwyr o dir Cynyr a'i cwyn
Cwynwn fyd i gyd am gydwedd Mordaf
Cun ddewredd araf ar ddeuryw fawredd
Cynnefin fy min a medd ar ancwyn
Cyn dwyn bwrdd amwyn beirdd ddiomedd
Cadr Ruffudd drawsudd drosedd diofnawg
Cadarn fab Madawg rifiawg reufedd
Cad ddileddf gynneddf ac annedd didrangc
Cynnif unfodd ffrangc cyn noi faen-fedd
Yn nheir llys y gwys gwaisg ddygnedd nad byw
Llun teyrnaidd lyw llin teyrnedd
Balch y beirdd bobl heirdd harddedd Hu ysgwr
Bryn hynafwalch gwr brenhineidd wedd
Yn nhrefgoed i'n rhoed anrhydedd digeirdd
Ym ai firein feirdd am oferedd
Yn gynt no'r lluchwynt dir llechwedd ystrad
Dofai ugeinwlad difai ganwledd
Taleithlys emys diomedd teulu
Tylwythlu a fu o fewn berthedd
Taladwy arlwy eur wledd gan eryr
I bellennigwyr bwyll un agwedd
Telid gwawd tafawd etifedd deddfawl
Can ei gorff oes-fawl cyn gorphwys-fedd
Talaf i'm eurnaf marwnawd gwynwedd trais
Am bwyth a gefais byth oi gyfedd
Ni bu llaw dreisiaw llew drosedd ymlaen
Ni ragorai chwaen o ryw garedd
Ni bu dlawd ym mrawd drwy ymrodedd wir
Nac enwir dihir hyd dydd dyhedd
Nid anghyfunai dangnefedd ffrwythlawn
Ni rusai gammawn hirddawn harddedd
Ni bu wann anian annedd o'th olo
Hyd tra fu yno hyttraf fonnedd
Oi gyngor tros for traws fawredd cyrchid
Y cawn ein rhydid can anrhydedd
O'i gynrain mirain aml mawredd yn llaw
O gystal a naw o'i gystlynedd
O'i lynn cawn ferfyn fawrfalch cledd Gwyndyd
O'i ddillad bum clyd hyd hydr ddiwedd
O'i law bu i anaw buanedd llifnant
O'i blant fu i gant yn ei gyntedd
Cymmen ail Morien elw mawredd atteb
Nid ai ddoethineb ni ddoeth Wynedd
Cymmanfawr eurwawr arwedd i'r dangnef
Eur-lyw werin nef ar laweredd
Cymmer di Duw tri trugaredd attad
Lyw Llechwedd ystrad i'th wlad a'th wledd
Amen.

MADAWG DWYGRAIG ETTO.

O L. E. D.

GWEDI Gruffudd Nudd yn nydd gwrthgroch trin
Gwnae o Eingl gwaedlin pergin purgoch
Py gadarn hoyw farn hyfoch o Benllyn
A gystwy Ellmyn hyd Gastell moch
Byth weithian hoedran ehudroch erom
Beth o daw attom lynges drom droch
Pwy a glaif a saif o lan Soch yn gadr
A geidw a'i baladr hyd goed Beloch
Gwedi ynglynn Egwestl gwydn och gyfarwydd
A llif am arglwydd a llef mawr gloch
Gwelygyrdd tri myrdd trem och o'r golled
Gweled ei ddarged a'i lafn ddur-goch
Pob hynaif pencerdd pawb honoch am ged
Cwyned ei golled cynta'g alloch
Bed fai fyw fy llyw llafn oer foloch Sais
Byddai annifflais byddin offloch
A mach ar gammawn a moch wrth gastell
A fflammygau pell a fflam ogoch
A gwas gwin agwrdd gwas gwineugoch coeth
Llawreg arwydd goeth llurig ruddgoch
Chwithau y seiniau synioch am dangnef
Dy aur bennaeth nef y derbynioch
Er rhengi bodd Duw y rhyngoch y bydd
Rhydd cyn nawfettydd i nef attoch

MADAWG DWYGRAIG I HOPCYN AP THOMAS AP EINIAWN.

O L. E. D.

HAWDD ammor trysor trwsiad uchelfraint
Hardd feint hwyl Geraint hawl egoriad
Heddyw o Wynedd i wahoddiad beirdd
Hyn heirdd glew ddigeirdd gloyw ddiwyggiad
Hopcyn wirawd-lyn reid-wlad hardd golofn
Llywiaidd ac eofn llaw ddigaead
Fab Thomas ddigas ymddygiad cyfiawn
Fyrdd-lawn fab Einiawn feirdd erbyniad

Digitized by Google

Twr gwiw mwyn ydyw mynudiad i ryd
Tau aes grom yngryd Tywi ystrad
Coeth wybod ceisglod casglad doethineb
Cyflawn ei wyneb cof-lan ynad
Cynneddfau Selyf ceinfodd seiliad dawn
Cyfiawn ac uniawn ei ddigoniad
Corf Deheubarth dir a'i cariad barngoeth
Cyfoeth hir wiwddoeth a'i harweddiad
Cystal cof Eidal cyfodiad cerddau
Campau y Deau a'i hardwyad
Cefais iôr rhagor rhwygiad aer dramwy
Cadarn Afarwy cedyrn fwriad
Cain allawr yngherdd cynnulliad clodfaith
Cyfraith mydr rwyddiaith ymadroddiad
Coeth hustyng wrth ieirll caith ostyngiad gryd
Celfyddyd y byd a'i wybodiad
Cynhelydd clodrydd clud-rad gynnyddu
Ceinddu dai borthlu deheubarth-wlad
Carw fflam-ddur a mur maer ffysgiad gwinfaeth
Cynnydd ehelaeth cain Nudd heiliad
Cymry ben a'i nen a'i neirthiad a'i porth
Cywiwblaid hyborth cwbl attebiad
Cleddlym ail edlym lidlafn câd ymwrdd
Caledfin agwrdd clôd fynegiad
Ni bu gan deulu gain daliad y gwyr
Glywed mawr ystyr glod mor wastad
Na Nudd o galon nawdd ddigaead llwyr
Neu gadw o synwyr iawn gydsynniad
Nag Ifor lwydd-iôr leiddiad gwayw ergryn
Na neb a Hopcyn iôr meddlyn mâd
Ni welais erioed yn ei wiw-wlad ef
Newydd aur addef neddair roddiad
Nid llai da a haeddai dyhuddiad pellgerdd
Y gwnaf i fawrgerdd gynnif aergâd
No'r beirdd a wna'n heirdd hyrddiad caer eofn
Esgeir-loyw golofn o'i ysgarlad
Neud wyf pan allwyf paun ennilliad mawl
Eryr iw faenawr arofuniad
Iw lys Hopcyn wynn wynniad a'i galchfur
Iôr anian Arthur uniawn neirthiad

MADAWG DWYGRAIG

I Forgan Dd. ap Llywelyn o Ystrad Tywi. Rhydodyn. O L. E. D.

I fwytty pobloedd af attad Forgan
Fawrgar osp ac eirchiad
Dewisdrefn Dywi ystrad
Drennydd drwy nerth dofydd dad
Tadmaeth prifeirdd heirdd o hirddawn Forgan
Fawrgar cadarn cyfiawn
Gwymp o'r borth cymmorth cammawn
Gwych bôr o hîl Iôr hael iawn
Iawn y rhoddes yr Iesu
Anaw caredig yno
Anawdd rhag ei haelioni
Ynnill ei gyfryw ynny
Ynn y mae tyddyn oed dydd lles fawrgost Llys Forgan fâb Dafydd
Dyn agos nid a negydd
Dyn o bell i feddgell fydd
Rydd yn fy mryd gwynfyd gwir
Budd teg bu o'i reg ragor
Myned wlad fy mhennadur
Manwl pawb wrth fy muner
Muner y sydd mewn aur sud
Morgan bennadur mawrged
Menestr cler mewn ystyr clod
Meistr fawr o ddwyfawr Ddyfed
O Ddyfed pan addefer
Hyd ym Môn lle ydd bed mor
Ni weled ac ni welir
Ferthawg er pan fu Arthur
Castell ni ad cymmell car
Cof dal gwyl cystal y gwr
Gwr clodrydd y sydd i'n ansoddi
Gorfuddiawg farchawg pan fai erchi
Gwr cadr rhudd baladr mal rhodd Beli mawr
Gwawr dandew aesawr Duw i'w oesi
Gorddwy uch Tawy ni chyrch Tywi
Gwrdd Forgan Drystan a'i law drosti
Gwarant i anant daioni cyfrin
Gwerin fyrdd fyddin o feirdd feddwi
Goreu y baruant o wlad Geri
Goron yr awron i Eryri
Gwnai man y delai na myn doli gwin
Mwy no dwfr melin ymen Deifi
Gwnaf i'm brawd araf ail Bryderi
Gwiw a difilain gwawd i'w foli
Gwnaeth yntau finnau f'ynni'n llawenach
O'i lifrei'n falchach nog Elifri
Hir y gatto Duw mewn daioni
Hwyr y dyccer ner rhag yn oeri
Herwydd gwych edrych edryd eriarglwydd
Ar ei ehudrwydd ai wrhydri
Hylwydd a chadarn lle bai holi
Hyglau ar ddwyfoes hoyw-gler ddofi
Hardd afael fur hael fy rhi 'n Neheubarth
Hwyliau dewr diwarth haelder Dewi
Hael am fudd fu Nudd o fewn noddi
Dianhaef[1] Fordaf mewn daioni
Di serch fu Rhydderch i roddi trysor
Porphor a phylor aur a phali
Deu well yw Morgan ni wn dewi
Dwywawl llyw gwrawl llaw egori [ledd
Deddf Pawl yn awr traul no'r tri o'r Gog-
Ym Duw i Wynedd da ei eni
Llafuriaf ei fawl ger gwawl gweilgi
Llamsach Deheubarth yn wr llymsi

[1] *Neu*, Dianhael?

Digitized by Google

Llwybr hardd i bri'fardd brofi o Benllyn
Gofyn Rhyd-odyn a'i rhad oedi
Hwn yw'r arfeddyd ergryd eur-gri
Heb fynegiad ffyrdd heb fynegi
Mewn ystryw y ddaf menestri clodrydd
Morgan ap Dafydd rydd rieni
Mal Seth ap Addaf ydd af ddyfi
Pan aeth i Baradwys wiwddwys weddi
A dylyn ôl cler ni wnaeth doli rheg
I'w fireinllys deg o fôr Enlli
Llew glew glaif gwyar llwybr bar beri
Lle llawn dawn digardd bri'fardd brofi
Lluddiai ennynnai yn ynni galon
Lladron ddeifr coethion drwy ddwfr Cothi
Lle gwna rhiain gain gynnefodi
Llaryeiddiaf merch mam a'i llaw roddi
Lleucu lle prydu pryd arieni ryw
Lliw arien ydyw eiry i'w nodi
Lluniaf a malaf glod i'w moli
Llerwddoeth aur gloyw-ddoeth o arglwyddi
Llwybr da a wedda dyweddi Forgan
Llathraid lliw huan ar wynllethri
Rhad da a wedda rhoed Duw iddi fun
O fewn gwyrdd a phali
Llun tawel uch llanw Tywi
Llaw-hir fyw hir ef a hi

MADAWG DWYGRAIG IR UN GWR.

O L. E. D.

Main a gudd deu rudd trom fu'n dirwy
Muner fab Madawg rieddawg rwy
Mewn arfau gorau oedd ail Garwy
Mewn oerfa bu dda i ddwyn saffwy
Manerfawr eurlawr aml ei arlwy
Mynorfedd diwedd cwyn bro Dawy
Mewn erfid ei lid oedd daladwy
Mae'n oerfar i gâr mawr alar mwy
Llefir i'r deifrdir amgylch Dyfrdwy
Llafuredig fydd llef ar adwy
Llwyr i'n gwnaeth Dofydd hir ddefnydd hwy
Llâdd y gennym ail llyw Ddyganwy
Lleyn ddwyn ai cwyn am dy Conwy
Llawr Môn ac Arfon gorfawr gyfrwy
Llin haelion doethion gwlad Dindaethwy
Llefant hyd Brydyn llynn llinnonwy
Lleyn a'i cwynyn dros dwfr Cawnwy
Lluoedd a'i gogylch hyd am gylch Gwy
Rhy anniben wyf ail Ronabwy
Rhyw freuddwydydd moel coel celadwy
Rywelais Ruffudd ryffyrf ardwy
Ri llwyr ym meddwi is llawr Mawddwy
Rywelais cyn cwyn yrdd-ddwyn erddwy
Rhyw haelion hoewon hywel Gronwy
Dewr gadarn Ruffudd ar dir Gadwy
Dogn o freuddwyd yw llyw llaw fodrwy
Naf a'i rho culwydd ebrwydd obrwy
Naw alar ym yw na welir mwy
Mwy rhan difa'r gran a dwfr grudd drost-
Gan dristyd ai cystudd [aw
No dwfr dros draeth yn faeth fudd
Nawd am oreuffawd Ruffudd
Gruffudd cyn maengudd o fewn mein gyr llann
Dan rwym llenn crefyddwyr
Oedd enw mawr a gwawr y gwyr
Ac wyneb dros wlad Gynyr
Gwlad i'n trig treisdig llwrw trawsdwyn Gruffudd
Dogn arlludd dygn orllwyn
Gŵr o ddeddf gŵraidd addwyn
Gwyr o dir Ynyr a'i cwyn

M. DWYGRAIG I LO RHODD.

O L. E. D.

Tprue loe lo leuawg ei gynffon
Assen i gylion ys sy'n goliawg
Pryf cloff-droed ym rhoed rhad llwysawg Mirain
Teneu-goeg elain tin gagalawg
Eidion y gelwynt oediawg marw ddwyen
Nid mwy no'r chwannen ar erchwynniawg
Ni weled gan wr ni wylawg galon
Anfon rhyw eidion uch Rhiwedawg
Moel grafangmyr byrr bareuawg tindwll
Maint cwccwll trydwll ni thyrr troedawg
Mal athrist yrhoes meleithrawg eiddil
Mil tarw i gynnil torogennawg
Yn attethol plant unteithiawg henfon
Yn well no'r edion calon ceiliawg
Yn lleiaf unrhodd yn lleuog[1] ommach
Yn llun cod owrach grach grafangawg
Cynnyg ym fudredd riniawg drewedig
Gwell oedd ym Padrig cynnig ceiniawg
Rhawn gwrcath mwrchath nid marchawg tromwedd
Rhyfedd i'r bawedd na bydd bywiawg
Ganed yn gydoes Gynawg a Deinioel
O hicc henfon foel Goel Godebawg
Am gynnyg ym bryf em giniawg lawes
Ar des a golles gan daid gellawg
Ymelldith mab Duw diawg y dyry
I'w dy a'i feudy o dai Fadawg

Tprue loe lo lom ei gynffon
Pen bryd hyd hydr pil a hil henfon
Pam y gwnaeth ath faeth fethion buwch ddiffaith

[1] *Neu,* lleuawg.

Digitized by Google

Pa waith ddiwydiaith addaw eidion
Deuthum i'm cyngor a gwyr doethion
Detholais ceisiais nifer cysson
Doeth un ysgymmun osgymmon pobloedd
Llygru'r addaw oedd llygrai roddion
Eddewis yn rhodd unfodd anfon
Ych dwnn a yrrwn dan euorion
Rhoi pryf hwyr carnwyr ceirnion pry'r berth
Anferth nid cywerth un o'r cywion
Syllais a gwyliais ar draws gwylion
I geisiaw'r addaw gan gas arwyddion
Cael cymmar dyfriar dwyfron anghymman
Gwan ei ffurf allan ni phawr feillion
Eres ym sommes myn Sain Seimon
Oer oedd gynnig dioer darw eddnogion
I Fadawg oediawg eidion gwaradwydd
Dwy ysgwydd henwydd ar ddydd hinon

Tprue loe lo leiaf o wartheg
Ei werthu ni medraf
Prid i ddyn ei ddwyn hyd attaf
Prin o rodd o fodd a feddaf
Pryf a'n rhoed anrhydedd leiaf
Pryf horllyd hwyr-llo Gorphennaf
Piblyd ni chyfyd ni chaf ddim erddaw
Ym myrddydd cynhauaf
Mantach bach bychan y gwelaf
Maint ffured ni phawr wellt calaf
Mil eiddil iddaw ni phrydaf
Mael ffwlbert ar guert gauaf
Mwy corph gwadd iw lladd nis lluddiaf i'r cog
Os llwdn cig a geisiaf
Mae rhuad i'r rhai a dystiaf
Mae braeor gyda hôr haf
Mae cloffi o'r cliffid bawaf
Mae'r bendro ar y llo lleiaf
Mae'r dafawd wst gwst gest achlaf oediog
Ar fy eidion dybygaf
Gwr a'i rhoes gwyddiad foes fawaf
Gorfynydd geir fanon pringaf
Gogeilwas gogul wan llesgaf
Gogaled gelyn cyfnesaf
Gwerth isel eidion gwarthusaf unrhodd
Yn anrheg nis mynnaf
Pan golles llawes lliwion gwyw gimmwch
Gogymmaint corn sebon
Nid ai ar drai drwy afon
Adwedd adref dinref don
Ni cheisiwyd erddaw na chysson ffeiriau
Na pheri dal lladron
Na thra annog swyddogion
Na thresi na si na sôn
Digiaw am danaw dynion a chwilcais
Mal am chwalcys yngwimmon
Dimmai ni cheid er f'eidion
Delai i'r ffair wyl Fair fôn

MADAWG DWYGRAIG. DYCHAN I FERCH.

O L. E. D.

Afallen beren beth ath bores
A impais a'm llaw mewn lle cynnes
Merch dlawd rwydd waelawd ryweles yman
Gael cyn gwyl Ieuan gnwd mân mal mês
Mallt ferch Ddafydd rydd oedd eres
Mawr a ddug neithwyr llwyr y llewes
Poeth fursen finwen o fynwes cae drain
Puttain din angcrain nid a yn angcres
Pan oedd flysig hon hyn a'm sommes
Pwynt darogan fu pan dorroges
Pond da bod deincod dincau gwres gyfedd
Ynghylch ei dannedd ai diennes
Rhai yn amrwd mewn cwd cad yn ei mynwes
A llawer ynghudd ymhob[1] llawes
Rhai a hawdd fernawdd ferw trigwres tân
Rhaib abo perllan rhai a bobes
Afallen beren a bored i'm plas
Ei chnwd clas o flas o flys merched
Ffrwythan rhyw gangan[2] rhag ynged arnai
Ffraeth y dug blottai gallai golled
Tair afallen per pored o anfodd
Ni roddid o fodd ai ni roddid
Un ym Mharadwys a aned yngwydd
Rhwng hên a newydd yn eniwed
Ail yn dwyn rhyddail rhodded i Fyrddin
Buchedd gyffredin werin wared
Trydedd hardd i'm gardd am gerdded gormes
Mul y dibobles Mallt bibled
Rhai'n amrwd mewn cwd cad yn myned draw
Rhai gwedi guddiaw gwyd o godded
Rhai a hawdd ferwawdd ferwed ystletban
Rhaib abo perllan rhai a bobed
Afallen beren beraf dan ddaint
Gwelwyf a'th ddiwynawdd mewn gwal trym haint
Am gyhwrdd gormail a gofeiliaint
A chrwydr a chlafri a hi a haint
Maallt ferch Dafydd hir fynydd faint
Merch dingrach dryswrach o droswraig naint
A rodded i neb rodd gogymaint
A hwn Maallt wael gwyl ffael gelffaint
Saith gastr aeth yndi a saith ugaint
O lodrau rhiau rhy anghywraint
Prif fuchedd merch weddw oedd wyr meddwaint
Plygai eu caliau amgylch plygaint
A deng-niawl a dynn cwbl o'i dengnaint
Dyn ni wŷr ffrwythau sallwyrau saint
Afallen beren mae ffrwyth y gangen

[1] *Neu*, ym mhob. [2] *Neu*, gangau.

Digitized by Google

Gwae nid o gymen cyn dy gwynaw
Cyd gostwng dy frig ar coed-sach helig
O Faallt frynnig lyniedig law
Ofer fu gywain y polion a'r drain
Rhag Maallt buttain gethr-fain gwthrfaw
Hyd pryd pren llath pont hell ddafngoll ddwfngont
Hydreidd drawsgont[1] front hy y doeth drostaw
Cyd ryd rid canwas cefn weinlefn wanlas
Cas oedd ei chwmpas wedi ei chwympaw
Tynnu afalau torri canghennau
Oerfel i'w dyrnau am ei darniaw
Yr afallen a fu beren cyn dy bori
Mae ffrwyth dy frig oedd ddiunig o ddaioni
Hâd afalau Adda bynnau oedd heb enni
Pan ddoeth gennel traws goed ressel tros gae dryssi
Mallt y buttain llyna gelain llawn o guli
Ar ddwy gangen o'r afallen y gwnaeth felli
Cael tromlathau a chryslennau echrys lonni
Tynnu ysgawlwyth dogn i ddeulwyth dygn addoli
Mawr a ddysgais can ogenais cyn noi geni
Myrddin ym gwnair dydd y bo ffair yn ei pheri
Medd bugeilydd o Feirionnydd ofer ynni
Mawr a sonnieu am genghenneu o'i ganghenni
Oer y cweiriwyd can ehangwyd cyn no'i hengi
Araith annheg aeth yn falleg o'i thin felli
O'r gwydd oedd fau tynnu tyrrau ac eu torri
Cylch ei harffed rhag ei ddofned oedd yn ddefni
Ar ddail gwyddfid aele y gwelid ol ei gweli
Afallen beren a berais
Ei gosod yn gall a geisiais
A'm cyllell y dydd ai collais ac ordd
O fewn gardd y himpais
Cyn clybod Dyfod difais faw haelder
Feheldyn anghwrtais
A gostwng gystal gwlattrais
Brigawglwyn oedd braw a goglais
Am ir-lwyn y daeth i'm oer-lais
A mawrlwyth parth a glan Marlais
Meheldyn gylyn gelain henbais ledr
A ledai dan a'i cais
Gafl-feddal gwan-wal ugein-wais
Gefel gel gulion ei hir-ais
Gofid prid er pryd a welais
Gofyn hyn ar hon ni pherais
Gafr hyfram fawtgam fwytgais fon llommach
No llumman llanferrais
Mae yn eiddi wryf main eiddil
Moel derchwain mahalt oerchwyl
Achub drygbarabl uchel
A meddw weithred a meddwl
A llwydfoll olwg lledffol
Ac ystlom-gwthr gast lem-gul

[1] *Neu*, hydreich drostan.

MADAWG DWYGRAIG ETTO. DYCHAN.

O L. E. D.

Ystyried bobloedd ystoria Deicyn
Ni med acr o dir da
Helm drasur hylam drwsa
Hil gwrach nid o ddwyach dda
Wedi cael gafael ar gyfa Wenllys
Lle ydd oedd winllad gwyrda
A'i seigiaw Deicyn swga
A'i barch gan glei oedd a'i ba
O'i gydfod isod ar fro Assa sant
Lle ydd oedd saint a chyrchfa
Eithinog refr aeth yna
Fal ei ddwyn yn falch o'i dda
Luciffer y gler gloria faw ddiccwst
Fu Ddeiccyn o'i draha
Ceiliawg yw penfrith cwla
Ceifn bran ydyw'r cefn heb ra
Trwywarth trafn hirwarth tra fu'n herwa byd
Ar ôl bod yn wrda
Bwyd fy nghar oedd fwyccra
A phys a phipcnau a ffa
Truan i groesan egroesa perthi
Nas porthai gardotta
Trist fu ei hyder o glera
Trigwaeth nac y daeth y da
Profes arfer cler cloria ireidlyd
Ar dyle meddw gwassa
Profes a'i fratt farchnatta
Profi rhai'n y tai nid da
Profes fan drottian lledratta 'sgubau
O'r esgobawd yma
Profes yn ogloff loffa
Prif baw braint chwifiaw brwnt chwa
Gwerthawdd oedd anawdd oddi yna 'r gwrthban
Gwrthben ugain cachfa
Gwerthu'r tabar ar bara
A gwerthu'r baltog du da
A cholli rheibog aeth ei chylla 'n lludw
Llwydwan with ongl rongca
A'i thymyr tlawd a'i thama
A'i chaws drwg yw gnaws ai gwna
Sef a fynnai lleidr sef a wna gwibiaw
A cheisiaw a chawsa
Sothach o'i refr a saetha
Saith fryd sathr plegyd pla
Difiawg leidr cipiawg coppa

Digitized by Google

Rhech chwyd fa
A'i nod[1] yw amod yma
Nis gwnaetha'r cyfryw nis gwna
Syniwch ar Ddeicyn a senna pobloedd
Piblyd llyfant gorcrwa duryn catt yn lladratta
Deurudd oen deryw ei dda

TERFYN.

MADAWG DWYGRAIG ETTO. DYCHAN.

O L. E. D.

Mab y gof glawr dof difiau ni'm perchud
Perchen clap a chodau
F'anwyl ni pharchaf fiunau
Wrthyd y twyll glefyd tau
Carn gossawg gorawg gorau ytt dewi
A dewis claf-dyau
Cas fegr cest egr costogau
Clyr ath ffust a dust oedd dau
Cais gnap a gwna glap glippiwr rannau casgl
Cwsg o fewn odynau
Ffrwyna adail dy ffroenau
Ffror a o'th garnor yn ffrau
Coliawg yw gweled ciliau y llygaid
Mawr fydd llwgr crammynnau
Colles rhan oth amrannau
Call glawr cellwair fawr yw'r fau
Cyfod ddrygwas cas cais laeth bronnau moch
Ymachub a'th glwyfau
Ac ir dy hun dy glunniau
Ac oer yw celwydd a gau
Cais glafres gynnes dan dy giniau r'nos
Yn nesaf ith arrau
Cymmer rhag gwres glafesau
Cimmwch brynnig forhwch brau
Bydd gywair ar ffair cais offerau caf
Clwyfus drwyn a gweflau
Eistedd leidr ffrom ar dommau
Y mysg moch cais fail goch gau
Arch flawd arch waddawd arch weddian 'r byd
Herwydd bod ytt angau
Arch er y grôg waedogau
Arch i wr gwan ran o'r au
Arch esgyrn a chyrn a charnau defaid
Ac iraid o'r gorau
Ymbil am wêr ith fferau
Ymddiosg rhag llosg y llau
Cais draw gyfeiriaw goferau peras
Poera d'olofynnau
Mae rhwngc pell ith bibellau
Mawr fydd cossi clafri clau
Rhai a ddel gochel dal guchiau wrthyn
Mae erthwch i'th lefau
Rhyfedd ben llechwedd lluchau
Horyn tin gan yr haint tau

[1] *Neu*, nod.

YR UN MADAWG. DYCHAN.

O L. E. D.

Cristarglwydd didrist edrydd gyfiawnder
Traws a glander tros ei gleindyd
Crair llywiawdr cofiawdr a'n cyfyd ddydd brawd
Ciwdawd oedd iawnfrawd cedoedd unfryd
Cymmen gadeirnen gedernyd difreg
Cain o ferthyr reg cwynaf wrthyd
Difa os dilwn dulwyd areglydd
Defnydd gwe newydd gwae anniwyd
Gwnaeth waeth hiraeth wyth wrthyd brethyn
Gwynn i gael y glynn yn gwl a glyd
Gwilym gwiden goelbren gulbryd hebereidr
Gwrneidr gormesleidr garw amuslyd
Tincyr greffddyn brethyn brithyd a chwennych
Dwyen a deurych Duw ni deiryd
Dihaedd-wlan dilan delw chwydfryd letpai
Difdai gwaddottai gwe a ddettyd
Casgl gigleu chwedlau chwydlyd gornettwr
Crwydrwr goganwr am gig ynyd
Cas bryf oddiwrthyf a wrthyd cyngrair
Crwydrffair coprys dwyfflair ceipr ystifflyd
Cribin ddanheddgrin anhuddgryd gyntedd
Crychwedd cryw nadredd crawn a edryd
Cyrbwyll hwn a wn ennyd y croccer
Croen ellyll gwillmer drigfer drygfyd
Canaf dyfalaf du fawlyd gidwm
Cerdd i ystilwm hirllwm horllyd
Ci aeth a'r olbrain cythreulbryd Sattan
Cwthr bran gal garan a gel gwrhyd
Creinogawg myssawg masw gerbyd diflas
Cuynwas cyrch lliwlas crach a lleulyd
Cringrys traed efrllys tra dyfrllyd tinbleth
Creth gwarae cyfeth gwyr a'i cyfyd
Creawdr amerawdr am wryd amen
Crog fagl y ddwyen a gwyden gyd
Gwys arnaw gwiw ei seirnial
Gwall mawr oedd gwillmer eiddil
Gwell gennyf gwilliawg annel
Gwahodd ci no'r gwehydd cul
Annedd goled-oer annheg nadolig
Deliais ringcyn hyfreg
Ar barth rhwng dwy o'i wartheg
Ddyad chwain heb ddiawd chweg
Heb gyhydrwydd medd heb gyhydreg lles
Na modd llys Dinorweg

Digitized by Google

Heb rost nac erchi gosteg
Heb rannau llettyau teg
Eithr yn achrwm lwm wilammeg lygaid
Ai lewgerdd ffiloreg
Ai wart ar bentan carteg
Ai din ar Hunydd grin grêg

PRYDYDD BREUAN AI CANT I FAREDUDD.

O L. E. D.

Ardwyaf profas prifwawd nis cyll
Eurged rhaith yfed nid rhwyth efyll
Aerddrud aeth esgud wrth esgyll ongyr
Eryr rhodd bybyr mewn rhwydd bebyll
Gwr gwrawl fydd ef pan fo'n sefyll
Gwr gwawd llwydd gyllid gwaedliw gyllill
Gwr a ddaw oi law lafn estyll awch grai
O'i wanas difai win ystefyll
Nid gair anghyfan difan defyll
Nid gwr cyfagos gair cyfegyll
Nid gwerthfudd pwystudd pistyll gwin andawl
Nid gwarthfar f'antawl gwerthfawr fentyll
Glew llew llad merfyn is bryn bryd cyll
Gloyw deyrn cedyrn cadoedd a hyll
Glaif trabludd cystudd cestyll rhos helcud
Gludrwyddbair tradrud ruddbar tri-dryll
Un gynnyd beunydd gwinwydd gwyn wyll
Un profiad angad Eingl wyr a dyll
Un ddeddfau arfau o erfyll prydain
Yn rhyfedd Mechain a Rhys mechyll
Maredudd cydfudd cydfod a syll
Mawr adail cynnail cynnydd fferyll
Marannedd bonedd bennial ffyll gystlwn
Mur gwaywdwnn ysgwn ysgwyd wëyll
Rhag pob drwg amlwg amlaen drythyll
Rhwyg aerflawdd llwgrgawdd Lloegr-gad ddistyll
I noddi fy rhi rhwyf gwersyll pennaf
I'm naf a archaf er ei erchyll
Llawr ynys Derllys nid arlludd i'r byd
Bod yno ddadannudd
Llaw egored Faredudd
Llary ffysg un addysg a nûdd
Nûdd unfryd yngryd yngraid rhyfel trais
Traws ddeddfau mab Echel
Niferllwydd rhwydd rhôdd nis cel
Naf cerdd uchel cardd ochel
Ni ochel rhyfel rhwyf argae moliant
Bwrdd warrant beirdd warae
Torfoedd barch nid clod warchae
Tyrrwyn llyw mwyn y lle mae
Lle mae cadair gair gwrawr maeth ardwy
Maith eurdeml pob cerddawr
Anant mwyn ardduniant mawr
Fewn ynys Derllys derllawr

LLAWR YNYS DERLLYS &c.

I TOMAS AP HOPCYN.

Y Proth ai Cant. O L. E. D.

Hoywlyw ryw ras rysedd edlym
Edlau cyflym coflyhr hylwydd
Coeth doeth Domas dymyr erddrym
Urddrad grym llym llaw Duw ai llwydd
Cyflwr gwr gwych gwledd medd mynych
Gwin hoyw edrych gwynn ehudrwydd
Cannawdd cennych arnaw llaw llych
Noddiau tlau clych eurwych arwydd
Arwyddion ion iawn ener diball
Dwbl cwbl cuall cyhoedd bensel
Abl digabl dawn doniawg ddeall
Deongl arall eryr digel
Yw ar bobloedd ac ar luoedd
A niferoeddd wiwnwyf uriel
Ior cenedloedd a golu doedd
Iawnrad torfoedd unrad derfel
Derfel sel sant saint ogyfarch
Gafael mawrbarch alarch eiliw
Gwawl mawl moliant mal dihafarch
Hoywfodd ar farch wedd llywarch wiw
Hil madfil mawr Hopcyn wyn wawr
Hael wrth gerddawr ffraeth ffaglawr ffriw
Wyr beirdd eurawr dros briaflawr
Yssig aesawr frwydr gatgawr friw
Briwgad rad rwysg rysgyr mordaf
Mawrdeg adaf ydyw Thomas
Beirddfyd bryd brwysg braisg rodd alaf
Eilun Addaf addysg melwas
Gorwyr geirwir Einiawn dawn dir
Mawr a gerrir mur gywiwras
Clau y clywir clod hynod hir
Cludnawd wawd wir cenir nid cas
Nid cas fes fodd fudd ardduniant
Ddaniel rymiant rwymiad cyfraith
Nudd ffydd rydd rodd rwydd ogoniant
I gynnal cant cyntedd llys faith
Erglyw Arglwydd nef tref trawsglwydd
Ymyr madrwydd am wr mydriaith
Ehud syud swydd euraid arwydd
A hael hylwydd paun rhwydd pennrhaith
Penrhaith gwaith gwrdd gwyrdd ei roddion
Bwyddaf calon celi a'i nawdd
Penllad fad fydd feirdd whoddion
Hoywdda ddynion ddoniawg ansawdd
Lliw-lafn trafn traws lluoedd lliaws
Llyfr hoff unnaws llwyn y ffynnawdd
Bo hoywdro haws bellnot glod glaws
Lle ni bydd anaws llynn byddinawdd
Byddin drin draul drylwyn cadau

Digitized by Google

Cedyrn bleiddiau blodeu yn ryw
Dyn hy dan haul hylwydd gerddau
Gyrddaf gampau gwympaf gwr yw
Molawd ffawd ffydd mewn rhwyl mae'n rhydd
Mawl a'i cynnydd mal y cennyw
Irloes foes fydd ion awenydd
Hirawdl mal hydd helydd hoywlyw

DAFYDD Y COED IH OPCYN AP THOMAS.

O L. E. D.

Arglwyddiaidd traidd tr6ydded g6yr Cymru
B6rdd cymr6ysg g6in yfed
Y6 Hopcyn hoy6 loy6 la6ged
Mab Thomas crair urddas crêd
Cred a 6yr yn ll6yr ym'hob llun o'r-dawn
Aur dinag lorf cyfun
G6r yng'Hymru hy hoy6gun
Gof na6d aur ac ef nad un
Nid un lle6 modd gle6 medd glas a hepcyr
A Hopcyn fab Thomas
Da6n eur ddull nid un urddas
Nid un rym ac nid un ras
Grâf y6 mab Thomas me6n tymmyr ei ddda6n
Ys o ddyn yng6hyr
A'i harf ym mr6ydr a'i heryr
A'i hen6 a'i pharch ai h6n pyrr
H6n pyrr g6yr g6hyr g6ay6 blaenaf ynghad
Ynghy6i6d6rn de6raf
Lyr nerth loy6 oreu naf
Lary g6rol a l6yr garaf
Ll6yr garaf naf na6 can-punt
Lle6 cyrchiad ar Eingl gadbont
Llyw Gwhyr gwell no gwyr Gwent
Lla6n orfl6ch ffl6ch ffloy6 aur brint
Llathr ben cun y dymuniant
A llath bla6dd holl l6yth Bleddynt
Ll6yth Bleddyn 6inllyn 6ynlly6 iôn eillgad
Ynnill gerdd Hopcyn y6
Llyr harddrym ail llyry heirdd-ry6
Llary Gymro hir y bo by6
Nid by6 lly6 beilehry6 bylch-rondi-hepcor
Mal da Hopcyn ddragon
Ef y6 ystor cerddorion
O for Morgan6g hyd Fôn
Ef y6'r naf m6yaf a fag mäon byd
Bid a6dyr y Brython
Eurfeistr myna6g sercha6g son
Ior dethol ar y doethion
An6yd Nudd pryd Udd prydyddion a faeth
Ar faith heiliau trymion
Un adlam a Thalamon
Eneid-ly6 teg difreg dôn
Ar a6duriaid blaid blodau cofion mydr
Meidra6l Gymry gysson
O farn byd ia6n leindyd ion
Fur g6ay6rudd ef y6'r goron
Coron y6 Hopcyn cy6i6 ŵryd Cai
Ca6 fâb Erbin unbryd
Rheol g6indai rh6yl G6yndyd
Rhyla6n barch ar haelion byd
Byd doethder arfer eurfad ma6r e6ybr
Mi a ro6n fy llygad
Ma6l aur en6 mal yr ynad
Os dy6aid un is Du6 dad
Is du6 dad yn rhad ion rh6y aml gylchlyn
I'6 galchlys ger Ta6y
O 6in ac aur en6 Gar6y
Ni roes neb fael 6yneb f6y
M6y a rydd cynnydd cynneddf g6a6r tr6yadl
No'r tri-hael i gerdda6r
Walch trahydr clud-fydr clodfa6r
Way6 ennyn aer yn un a6r
Yn un a6r hyfa6r ddihafarch hoy6bost
Deheubarth ben cyfarch
Ynad lle6ych por g6ych parch
Nid lla66ag un na6d Lly6arch
Na6d Lly6arch cludbarch clodbell cledd na6ddgâd
Coeth geiniad caith gymmell
Nen cedyrn anian Cadell
Naf balch ni 6nn 6alch ei 6ell
G6ell ymmhell dîell deyrn lla6ch-bobl r6ydd
Hyd yn nrhef Gonstinobl
Ail Elffin 6ay6 lli6 synobl
Y6 na neb am 6in a nobl
Ei noblau yn fau fy6 ddifri facc6y
Ai f6g c6rn a'i sendri
Ai gariad oreu g6i6ri
O'i ras mawr a roes imi
Mi a glodforaf feistr llys m6yeilch hael
G6nai helmau yn fri6deilch
Dros barch rhagora6l g6a6l g6eilch
Harddfur a'i wisgoedd heirddfeilch
Ei heirddfeilch 6isgoedd harddfoes y6'r g6aladr
G6el6yf idda6 hiroes
Ffyrf ia6n y6 me6n ffurf einioes
A phob da ai ra a roes
Rhoes ym ly6 hylym le6 helma6g ruthrdar6
Llary rygar6 llurygа6g
Ei fedd a'i 6in ffyll drin ffa6g
Ai f6nai Hopcyn fyna6g
Myna6g Hopcyn lynn loy6glos
Mur heil-dd6bl ced-g6bl cad-gis
M6nai la6 mae yn ei lys
Eur ddar y Lucidarius

Digitized by Google

A'r greal ar yniales
A grym pob cyfraith a'i grâs
Y gras a gafas y gŏr
A chlod teilyng-brif Ifor
Gŏyndodig fonheddig fur
Gŏinau didŏyll feistr pŏyll pêr
Gŏi6 ail Gŏalchmai ap Gŏyar
A gŏayŏ a tharian Gŏyr
Gŏyr ŏarant ffyniant ffin
Y gerdd tra fŏyf fyŏ y gŏnn
Gŏaŏr maŏr mad bedeircad ben
Gŏaladr cadr coeth y doethion
Gŏalch a gar arglŏydd a gŏann
Gŏyrdd a hepcyr gŏrdd Hopcyn
Gŏrdd Hopcyn loyŏ-ŏynn leŏaidd lary gleindyd
Gŏr arfaŏg yngryd 'n y byd nŏy baidd
Fab Thomas falchras fylchraidd ynghammaŏn
Fab Einiaŏn fyrddlaŏn drin greulaŏn draidd
Tŏr tir Taŏy rhŏy rhiaidd rhugl ddidarf
Taer yŏ aï ddurarf tyrau ddiŏraidd
Tarian i'r hollwyr mewn anturiaidd grwydr
Wrth aros ym mrŏydr ŏr Arthuraidd
Ceing hiraer orfod cynghoraidd nen gŵyr
Cyŏiriaid eryr mygr carŏraidd
Caŏr aesaŏr gŏaŏr maŏr mireinaidd beilchryŏ
Carŏ hŏyrfarŏ hir fyŏ eurlliŏ iarllaidd
Helmfellt lorf gŏayŏddellt gŏrddaidd anŏyd Gaŏ
Haŏl caerau ddiriaŏ hael cerddŏraidd
Hŏyl deilŏng brisgflŏng breisgflaidd yn aergrŏybr
Hylŏybr Uthr eŏybr ac athröaidd
Gŏir ŏyneb Cymry gŏerinaidd fyrddau
A gŏaŏr y dëau a gŏrdäaidd
Da lyfr y gyfraith dilyfraidd ynghad
A dŏyfil ynad difileiniaidd
Diŏedd ŏ olud maŏr diŏyddelaidd iaŏn
Da wedd aelaw ddawn dieiddilaidd
Doniawg calon hael dienciliaidd blaid
Digrinarf yn rhaid-digrynŵraidd
Diŏyŏ aesaŏr hydr ŏr deŏisaidd dŏrdd
Dŏys oesenŏ agŏrdd disaesnigaidd
Difreg Hopcyn dêg didaiogaidd dwr
Da ŏiŏ uchelŏr diachulaidd
A dlyedaŏg iaŏn a diŏladaidd lyŏ
A dyŏynnig yŏ a deŏiniaidd
Briŏ aerau a'i ron breyraidd ei radd
Byrdd-ŏin eu neuadd barddoniaidd
Bronn hynaif beilch-lin brenhinaidd erfai
Buan ddŏygamp Cai boneddigaidd
Por ior gŏineuddor Gŏyneddaidd eglur
Pur fur praff aŏdur ferŏ proffŏydaidd
Par brŏydr daer mael ael milŏriaidd ŏaladr
Paun difygwl cadr pendefigaidd
Pryd berth certh taernerth teyrnaidd digabl
Pŏyntusŏalch doethbabl parabl peraidd
Parottaf lleŏnaf lluniaidd helm ddurgaen
Peryf ragorflaen gŏaŏlchŏaen gŏalchaidd
Enŏaŏg naf ffyrfaf ffurfaidd llŏyth Bleddyn
Yn ei lys ŏinllyn ef ni fynn faidd
Eurgadr fu'ngŏaladr engylaidd difradŏ
Ion mŏyn eiddun cadŏ enmyneddaidd
Eryraŏl Hopcyn arŏraidd diofn
Ior gloyŏddu eofn arglŏyddiaidd
Arglŏyddiaidd traidd &c.

DAFYDD Y COED I RUFFUDD AP LLEWELYN AP IEUAN O UCH-AERON.

O L. E D.

Ceredigiawn walch balch bylchron
Cryfdrafn clodgar rhwysg barwn
Yw llathr Ruffudd law Nudd lan
Llew olwg fab Llywelyn
Llawch-lu eryr llewych lin
Llwyddiant holl wyrion Llowdden
Wyrion Llowdden ben beunydd y dyry
Yn dirion ail Mechydd
Aur i'r gler ger merwerydd
A medd gwledd gloyw fy hoyw hŷdd
Teyrnaidd lluniaidd llonydd a gloyw-deg
Yw Gwledig Mefenydd
Trech no'i gas fawr ei ras fydd
Trychdrin diawdwin dedwydd
Dedwydd dieiddil dilaes
Dynion gynnydd dawn gynnwys
Dewr cain gwell no thrugein sais
Diwg yw fydd deg ei foes
Ei foes yw rhoi 'bawb ei fudd
Ei feirdd cânt ei win a'i fedd
Ei fawl yng Hymry a fydd
Ei fyd a gaiff wrth ei fodd
Modd pablaf medd y bobloedd
Mil a'i gwyr mawl a gyrraedd
Mur iawn rym mewn mireinrwydd
Mynawg llaw eurawg llaryaidd
Llaryeiddfab arab eirian llaw olud
Llywelyn ap Ieuan
Llurygawg calonnawg glan
Llew trawsdeg unllid Trystan
Llid Trystan dewrder ner nerth
Yw Gruffudd Nudd naf di-swrth
Dihyball myn Duw hoywborth
Deheubarth feddbarth fuddbarch gyfoeth beirdd
Byrddau brwysglawn beunoeth
Dioer yw Gruffudd lyw loywgoeth
Drafn diddig di Seisnig doeth
Doeth ail Uthr gwayw-ruthr yn gywrain iawnfalch

Digitized by Google

O anfodd Eingl Llundain
I'r morfa coeth wrda cain
Eryrawl walch arwyrain
Arwyrain mirain morudd un urddas
Wŷn arddwrn plymlwyd-ludd
Eurgarw clodbell naw'ell Nudd
Aergyrf oreuffyrf Ruffudd
Gruffudd Nudd uddair grym llym llafn disglair
Gwynngrair hael myn Mair am y gwingrawn
Gyrfa mawrdda maith gyrrbrwydr dewrgrwydr daith
Gwyr distryw Einglgaith garw diestrawn
Gwawl hawl mawl mil-cant gwych llych llawch anant
Gwarant glud ffynniant eurglod ffynnawn
Hardd ffrwst wst wayw aestalch hydrdaer ar gaer galch
Hyn Llywelyn walch iôr coethfalch iawn
O werin lin lwys glod byw gwlad Bowys
Hael ynad gleifddwys o hil Einiawn
Emyr ail hail heirdd aml-ba da digeirdd
Emyn Cirig beirdd yw myn Carawn
A chel ferth nerth naid uch Aeron ron raid
Un cymmurth Lloegr-blaid yw iôn cammawn
Elw sal ail Selyf arf mael darf mawldyf
Eryraidd aergryf a rydd eur grawn
Ei fardd ryhardd ryw wyf tra fythwyf fyw
Fy llyw cymmen yw nid cam a wnawn
Arfaeth maeth maith ner aerfaidd rhaidd rhuddfer
Aur oleuged clêr ar ael eigiawn
Draig trin lynwin law dragon calon Caw
Drylliwr caer aelaw dreill-aer creulawn
Bugail cad mad mawr baedd gwnedd gwedd gwawr
Bryd uthr cadruthr cawr byrdd-lawr beirdd-lawn [sedd
Breyr gwyr myr medd brenhin gwin gwên
Bryd byd hyd hydrgledd mawredd Meiriawn
Balch gwalch gweilch loywnen barchus glod berchen
Budd ffrwyth llwyth Llawdden doeth ben y dawn
Braisg waisg wysg brwydr-dwrdd brys emys ymwrdd
Bwrdd ciried agwrdd Ceredigiawn
Ceredigiawn walch &c.

DAFYDD Y COED ETTO.

O L. E. D.

Cystuddfull bawddull baddwm y pechod
Yw'r mab bychan iad-lwm
Cest gawl garl fol tombarlwm
Gystegawr clawr amner clwm
Caeth arial-sur dwrch cythreul swm soegfa
Ci hir-bla cehyr-blwm
Collais o'i werngoffr offrwm
Cylla diawl mewn cenawl cwm
Calonfaen cyff graen caiff grwm ni hyrthgwymp
Mal hurthgen Siacc fâb Twm
Corph pydew trum Iddew trwm
Ci ŵyr cedi yw'r cidwm

Lle ni's gwneath o faeth fethiant ryff erioed
O rodiaw gwledydd hyff
Harddged oesgred heb ysgryff
Heirdd brydyddion prifion pryff
Llyma wneuthur pur pefr ysglyff ryged

O ragor geiriau cryff
Englyn o farn gwyr anghlyff
O ddau gwys nad gau ei gyff

Cafas Cadwgawn llawn llef
Llawer nos dig annigrif
Wrth din ci wrth dan calaf
Yn tynnu drwy wrysg o brysg bryf

Ffo a wna'r Bedo oer badell ddrewson
Ffed gweision ffad gyssellt
Ffugiol ei waith fal ffagl o wellt
Ffiloreg ffleiryn
Ffosydd fydd fawddyn
Ffod anglod englyn bawyn Buellt

DAFYDD Y COED AI CANT.

I Ieuan Llwyd ap Ieuan ap Gruffudd Foel o Ogerddan. O L. E. D.

Ieuan Llwyd eirian llew dewredd
Yng'winllys o'i emys ni ommedd
Brŷd uthr ddrud em golud amgeledd
Baedd brwydrchwant falch fwyniant feilch fonedd
Braisg hir-laif bron hynaif brenhinedd
Rhull Garwy rhaid gofwy rhâd gyfedd
Rhwyll Arthur rhwydd lwysfudd rhodd lâs-fedd
Hail fyrddged hawl gwared hwyl gwiredd
Hardd gariad Cai oesgad Caw osgedd
Hil Einiawn glud uniawn glêd annedd
Fab Gwallter ni fylcher ei falchedd
Croyw Rydderch Pâb geirferch pob gorsedd
Cryf Selyf gwiw hoyw-dyf gyhydedd

Digitized by Google

Crair geirgall dda ddyall ddi-ddyedd
Credigiawn ail Meiriawn elw mawredd
Enw clodfawr un aesawr ynysedd
Dilaesdof da lwysgof dilesgedd
Drud ddurnawd mael ddignawd mawl ddognedd
Drafn aml-blaid mawr-enaid marannedd
Draws gyngrair anghabl-air ynghwbledd
Dur friw fron annhirion yn nhaeredd
Dull Bedwyr deg eryr digaredd
Dwf Rolant enw mwyniant anmynedd
Dewr gynnwrf câd ymyl-wrdd ced amledd
Diruthr darf mur durarf mawr diredd
Udd gampau iôn rhadau anrhydedd
Anwyd clyr anghysur ynghasedd
Gwawr faelewr gwir filwr gorfoledd
Glan eryr eur-clerwyr wr claerwedd
Glynn Aeron da ddragon diddrygedd
Gwyr Rydderch enaid-serch anwydsedd
Ein heuraw a'n hurddaw enw harddedd
A'n dysgu nid ysgyg o'i drosedd
A'n puraw a'n breisgaw i'n brwysgedd
Aig eur-barch ac arbed pob salwedd
O'i giried ac euraw trychan-wledd
Ac eiriach rygaru dim serthedd
O'i gyrbwyll ac erbyn clêr wynedd
Ac arail y geiriau cymrodedd
Ac aros mal Geraint yngwnedd
A gorfod ac aerfin fflam ddurgledd

DAFYDD Y COED I RAYADR GWY.

O L. E. D.

Rhaeadr oergri cadr a'r crwcedau bach
Bychain geiniawg werthau
Rhugl ffugl ffagl magl mwygl refrau
Rheglwern i gwm Uffern gau
Cau gosostig dig dygn gyrbwyll asgen
Du gynnen diganwyll
Caeth Raeadr ddiwaladr-bwyll
Clafres bres taeoges twyll
Twyll dwng rwng duslwng diflas lle ceusoeg
Lle ceisiwyd fy llëas
Trist chwedl blin doed i'r dinas
Tanfflam drwy Raeadr Gwy gas
Cas yw anghadr Raiadran
Casaf unhwch trwch lwch lun
Cas drachus-ffrom sawr tom tin
Cas cas cas cas cas cas cwn
Cas digarw i'm cystegiyn
Cwys dewgur i'r costogion

ENGLYN I DD. Y COED.

O L. E. D.

Dafydd y coed hoed hydr saut
Dyn wyt cerddlawn radlawn rent
Ffo'r bore o'r brithle brwnt
Ffi 'Lanymddyfri ddu front

ENGLYNION YN Y MABINOGION.

O L. E. D.

Clywais aran a lefai ym mhwll
Ym mhell oddiwrth dai
Ar na wrandawer tawai
Ys id yn y boly hwn blawd
Ceiniaid cynnifiaid disgynnaid yn nhrin
Rhag cadwyr cad barawd

Pan aeth Bendigeidran ap Llyr i Iwerddon i ddial sarhaed ei chwaer Branwen yr heddychodd a'r Gwyddelod a rhan o'r heddwch oedd iddynt wneuthur iddaw dy y gannai ynddo can nas gannasai mewn ty erioed. A'r ty a a deilwyd ar gant colofn ac ystryw a wnaeth y Gwyddyl dodi gwanas o bob parth i bob colofn a dodi boly croen ar bob gwanas a gwr arfog ynto. Yna y daeth Efnysien brawd unfam i Fendigeidran i edrych y ty o flaen ei frawd a'i lu a gofyn i'r Gwyddyl beth oedd yn y boly. Blawd eb hwythau. Yna y gwasgai Efnysion a'i law ben pob un o'r gwŷr trwy'r boly nes eu lladd ac yna y canai yr Englyn uchod.

TRAHAIARN BRYDYDD MAWR AI CANT.

I Hywel o Landdingad yn Ystrad Tywi 1350. O L. E. D.

Diofryd dor gryd grym arwyriaith
Dewr Howel ddigel ddygn o dreiswaith
Draig balchlyw canllyw cunllaith Gelynion
Dragon gan gofion gwn gwyn gyfiaith
Gweled ar giwed eur argywaith
Gwedi gwalch rhoddiad gad gedymdaith
Gwaed reieidr beleidr heb olaith yngryd
Gwae fy mryd ym myd fy mod noswaith
Llettawd greddf bythawd gruddfan hyd beith
Llastr gwyn gwenwyn dirrwyn dyrraith
Llafar llu daffar lle diffaith heb ri
Llawr Tywi tewi llwrw nad hywaith
Llinon ysgyrion llew aes gwyriaith
Llefain ac ubain am ddwyn gobaith
Llugyrn braisg deyrn brwysg daith morgymlawdd
Llwybr sawdd Lloegr-dorf gawdd llwgr dwrf goddaith

Digitized by Google

Lleon ddewrder ffer ffwyr annorraith
Llam drin breenhin Brynaich angraith[1]
Llwyth Tewdwr tresiwr trisaith brenhiniaith
Llary llawffraeth bennaeth feirddfaeth fwrddfaith
Llid anian dylan tarian teiriaith
Llaw rudd-lein ysgain ar wain eur waith
Llew prudd ced ddiludd cad ddylaith Caeaw
Llawr llwyrfraw lludwaw llid llyr llediaith
Pwyll Cai pyll Myddfai par pall meddfaith
Pyrth pybl-fag ddinag ddawn ganhymdaith
Por gryd lles esbyd llys oesbaith nad byw
Par glyw digabl ryw deheu gwbl raith
Parhawd molawd mil ossymdaith
Paun gwyr mawr eryr o'm aur araith
Prudd budd udd diludd oedd dalaith trydar
Par galon esgar gelyn oesgaith
Bid iddaw anaw ynad cyfraith
Baradwys tadwys tud pob gwyniaith
Parawd rodd unrhodd anrhaith ni dderfydd
Cerennydd perydd purffydd perffaith
Duw ddewin brenhin breiniawl neirthiad
Doethfab Mair a bair oi bur gennad
Dawn hysbys dyfrys difrad gerennydd
Ei brif awenydd herwydd hirwad
Gan wyrion haelion hwyl ddigranniad
Arf creulwan cammawn Einiawn ynad
Ardal aur bennal erbyniad anant
Ardeml blant moliant miloedd borthiad
Ni wadaf barnaf can wyf beirniad
Na waisg ar glod braisg brwysg ddychaniad
Ac ymhlith ynrhith anrheithiad ni'm ceir
Heb grair dilesgair[2] ac offeiriad
Cywyr wyf haeddwyf heddwch arad
Cyffredinrodd bodd byddin gyrchiad
O bwyll mur didwyll mawr dad didramgwydd
Arglwydd culwydd rhwydd rhwyf goleuad
Anfonaf traethaf treth o gariad
Eur chwedl i'm cenedl canon brydiad
Awen yn llawen rhac lliwiad celwydd
Nis bwyf goll gynnydd gan gall gennad
Eisiau synhwyrau mydr eiriau mad
Oedd imi golli gwesti gwastad
Peiriau ffrwyth wleddau ffraeth wlad pêr heilgyrn
Pyr lafnau erddyrn pyst cedyrn câd
Gwae biau maddau medd a gwinllad
Gwerinoedd llysoedd llês pob eirchiad
Gwahoddion rhwyddion a roddiad dreigiau
Gwiw gawadau tau Tywi ystrad
Da gyfoeth peunoeth poen ymbwyad
A golleis i drais drosedd ffysgiad
A gallu ceinllu canllaw had Merfyn
Ac ysgeir-loyw lynn ac ysgarlad
Gwir folir yn hir gywir gawad

[1] *Neu*, annraith. [2] *Neu*, dilestai.

Gweilch hirfryn terfyn torf gymmynad
Gwaed werin o lin lleiddiad am eryr
Gwyr bleiniad ongyr o blwyf Dingad

TERFYN.

TRAHAEARN BRYDYDD MAWR A'I CANT.

I GADWGAWN[1] A'I DDAW AC Y LLOSGES EI DY Y CALAN NESAF WEDI EI DDYCHANU NOS NADOLIG AC Y LLAS EI DAW. O L. E. D.

TRALLAWN Gadwgawn gyd ogan a'i ferch
A'i farch ddaw grabidan
Angall a nifer mall man
Ar gronwledd fuchedd fechan
A gwilio fawdro ef oedd fwdran llynn
Llan Gynawg fab Brychan
Mudfa oedd dda dduw Calan
Lle y bai llanw ei dai o dan
Ulldach ewingrach ei wan a rhudd-gledd
Oedd rwydd glod gyflafan
Alltud secreulyd succan
Ail breiniad albrwn gwlad gwlan
A chynnheig-nest gest gwst ogan celfi
A'i rhagci'n ei rhoccian
Gwys arnai nid bai bychan
Gweision a chleifion achlan
Ar offeiriad brad braint llawchwethan brwnt
Maint[2] cadfarch lefhrchan[3]
Nid gweddaidd blaidd bloedd cigfran
Nid iaith o geiniaith a gan

ENGLYNION

A GANT GORONWY GYRRIOG. I WENHWYFAR FERCH MADAWG GWRAIG HOWEL AP TUDUR. O L. E. D.

RHOED llen gudd uwch grudd greddf drais
Rhiain barabl groyw loyw lwys
Rhyfyr ir byd hyd ei hoes
Rhwym caen llenn faen yn Llan-faes
Llanfaes fann uch marian môr
A gudd Gwen hoywfudd hwyfar
Lletty saint a braint brodyr
Llawr-gudd-fun llwyr-gawdd hun hir
Hir yw ynof cof cyffro
Herwydd trais Dofydd trosti
Hawdd ym urddawdd a mawr-dda
Hael hoendeg liw haul hundy
Dy hir hun-dy gwedi gwedd

[1] *Neu*, Cadwgan Ficar. [2] *Neu*, maint. [3] *Neu*, lewhrchan.

Digitized by Google

A phryd a guddiwyd a phridd
Dygn gofion rianon rodd
Digofaint bun deg ufydd
Ei llu fydddawd ceudawd cof
I hardd Wenhwyfar araf
Bun deg o bwyll didwyll dwf
A'i haelder a dal ner nef
Rhen nef rhan ofid ddygngoll
Ei hun bun byd ni's ynnill
Rhoed llawr ar lloer hardded hyll
Ni rodded llawr ar wawr well
Gwell fu bwyll ganwyll gwenwyn
Gwenhwyfar haul daear hoen
Gorchudd gwawr yw llenn fawr faen
Garw chwedl iw chenedl ei chwyn
Mawr o gwyn dwyn dinag rodd
Merch Fadawg rieddawg radd
Gro heddiw maenwiw a'i medd
A gra a wisgawdd ei grudd
Rhoed lenn gudd &c.

SEFNYN A'I CANT I ANGHARAD.

O L. E. D.

Bryd olud byd o bydd mawr dodaf
Brysiaf lle ygwelaf brys llu gweilydd
Braint nef hun adref hoyw fad rydd y caid
Breiniawl hawl henblaid gannaid gynnydd
Braisg addurn difurn neud ufydd arber
Brenhines haelder gloywder gwledydd
Brwysg fyddaf od af y dydd i'm gwelo
Bro aml yw yno ym lawenydd
Prydiaf a lluniaf o'i llonydd-falchdud
Paraw aelaw olud or sud y sydd
Perddadsain coelfain celfydd lafarwawd
Parawd berth dafawd gan borth Dofydd
Prif degwch dilwch eiry dolydd cynglaw
Praw nwyf gyrf anaw nid gorfynydd
Priawd oleu wawd eilewydd hyfryd
Pryd gem ar ddeufyd gynnar Ddafydd
Gwawr gerddgar hwyrwar herwydd addnabod
Gorfod ar hoywglod gwiw ei rheglydd
Gorhoffder llawer medd llywydd cerddau
Geiriau aml fwriau ymleferydd
Gwir gymmwyll ei phwyll ai ffydd
Gorau ffurf brodiau gan ffyrf brydydd
Gwared yw rwydded y rhydd o'i gwydrin
Gwin o'r llaw iessin i'r lliossydd
Rhagores cares cerydd ni haeddai
Rhai a'i rhyfolai llawr hufelydd
Rhag braint merch wynddaint wenddydd wybodau
O'r môr bu golau mawr bwygilydd
Rhoddiad Angharad yngheirydd gwyngalch
Rhieddawg dremwalch wyl falch elfydd
Rhiain loyw firain leferydd gwastad
Rhad hylwys blaniad haul ysblennydd

DIWEDD.

SEFNYN AI CANT I LYWELYN.

O L. E. D.

Crist celi poed mi o'm meithfaint synwyr
Ai synniwy cyn henaint
Crist creawdr llywiawdr llwrw saint
Cred crefydd celfydd cywraint
Nid cywraint i neb cywryssedd a'm rhwyf
Yn rhyfyg gwythlonedd
Tud glyw tir Mynyw neus medd
Twr torfoedd terfyn Gwynedd
Gwynedd yn rhyfedd yn rhyswriaeth glyw
A glywant men ydd aeth
Mal torf nyw terfysg alaeth
Mal tonn trais trodlonn tros traeth
Traethaf canmolaf canmil gwyr ysgwn
Hawdd esgyn eu heryr
Calchdoed saith rifed sŷr
Cylch fy rhwyf yn ei rechdyr
Rhechdyr croes Oswallt crysiasant am ddraig
Aml ddragon pedryddant
Gwyr gortho bro bryn a phant
Gwir Cymry cymmellasant
Pebylliwys rhywr rhywodig lluoedd
Llywelyn waith undig[1]
Ym mro Lloegrwys diffwys dig
Ym mryn gwyth yn Amwythig
Amwythig wledig wlad anhydr ei braint
Am Udd braisg ni chyhydr
Uch uch y dydd herwydd hydr
Yssig ddydd oswydd oeswydr
Godrais a laddawdd o lu trychiad Lloegr
Llywelyn ar honnaid
A'i bobloedd cyhoedd cydnaid
A'i byll a'i bebyll ni baid
Pebyll Llywelyn lle cad a weled
Yn oleu arthawad
Yn lludwaw llidwm yn rhad
Yn llu gorfeddu gorwlad
Pebylliwys fy llyw yn llu hyfryd praff
Ar pryffwn o Wynedd
Gorthöai drai draws a hyd
Gorthir y gelwir gerwryd
Pebylliwys fy rhwyf yn rhwyd gwrdd gynnygn
Gwyr gynnif ym mhlymnwyd
Yngwendud glud yd glywyd
Yngwenwen befr bell o Glwyd

Digitized by Google

Pebylliwys teyrn tew arnad ei henw
Ef henyw o gan-câd
Llyw Gwynedd gwynfydig wlad
Llwyth lleudir ystwyth ystrad
Yn ystrad Meurig anystywell lu
Oddi am lyw bro hiriell

[*Diwedd yr Awdyl, mewn hen lyfyr, y sydd yn canlyn megys y darn olaf o Awdyl gan* GYNDDELW, *yn dechreu*—"Ym maes brynn Actun."]

Ni safai rhag dim rhwych pell
Nac aer na chaer na chastell
Pedwar castell poeth paith ryfig ystwyth
Oddi am ystrad Meurig
Clwyf uswydd nid plydd neud plyg
Clod gyhoedd caeroedd cerryg
Cerrynt a ddugam ni ddygerdd eraill
Ar allt mor a'i ogerdd
Pebyllfa pair cyfa cerdd
Pennal dir engir angerdd
Engiriawl rubeth am rybydd angerdd
Ar gerdd gerdd Geirionnydd
Dybuant dybyddawd fydd
Dywalwern drywern drefydd
Tremynws rhyswr rhosedd ddiabred
Am ddiebryd Gwynedd
Lloegr gychwyn a'i mynn a'i mêdd
Llywelyn llyw teyrnedd
Teyrndud Leisiawn ac Alaswy dir
I deyrn Deganwy
Cam i'r Cymro ni hoffwy
Cynnif Cadwallawn nid mwy
Pebylliwys fy llyw yn Llyssyn drefad
Am drefred Wenwynwyn
Clawr Powys peŭes Unbyn
Canmil canmoles Duw hyn
Pebyll Llywelyn pawb etwa a'i gwyl
Fal y gwelsawchwi yma
Ynghaer yngharreg Hofa
Ynghaerfyrddin fyrddoedd bla
Pla oedd ar gyhoedd ar gytgam cynnygn
Eu cynnif ry wnaetham
Arthur gynt ffwyr luchynt ffiam
A'i ceisiai fal y cawsam
Cawsam ar Bowys beues goeth gestyll
Eu gostwng oedd anoeth
Tri tryfan cyfan cyfoeth
Pedwar enwawg peithiawg poeth
Peth o'i ddylyed gan ddylyu braint
Bro Feli ai meddu
Cafas cyn lleas canllu
Ceisied pen tudwed pob tu
Tuedd a thiredd a thi neud hafal
Neud hyfawl dy westi
Ehang yw ytt rydid ri
Ehofn a golofn geli
Crist celi &c.

SEFNYN ETTO. MARWNAD IORWERTH GYRRIAWG.

O L. E. D.

MYGR-DDUW hardd mae bardd balchffawd cyfannedd
Mewn bedd modd buchedd maddau ei bechawd
Moes râs molt pariad parawd ddigrifiaith
Maith mawrddwyn gwindaith Myrddin geudawd
Maccwy mau fordwy myfyrdawd garwfloedd
Mad oedd mau wisgoedd mwrai wasgawd
Medd cyhoedd miloedd molawd Aneurin
Maer gwin mur gwerin Mair a'i gwarawd
Dysgais gur dwysgur nid ysgawd terfysg
Dysg dyrrwyf addysg diryfeddawd
Dygnaf Duw eurnaf diwarnawd dygnddu
Fu ddoe gan dri llu ddogn o drallawd
Dwyn eurwas difas defawd diweccry
I dy dirwely daear waelawd
Diaingc tros fawrgaingc fargawd grudd prydydd
Deigr rhydd diefrydd dau auafrawd
Gwiw fydd ger broydd i briawd deigr gost
Garw ffrost gan gwaedd-dost 'gwynaw gweddwdawd
Gwneynt draw gwarandaw gwr undawd feddgyrn
Gar chwyrn ger tefyrn goreu tafawd
Gwae nifer glewder gloywddefawd pobloedd
Draws fywyd oesoedd dros fedyssawd
Cafas cwbl urddas rhag cabl orddawd hawdd
Cawdd cain ymadrawdd cyn no medrawd
Cyfiawn cathl fawrddawn farddawd diletpai
Cof rhai ced ddifai cadw addefawd
Ceingau coeth ddadleu caith ddidlawd ddarmerth
Cyngerth cwyn Iorwerth canon eurwawd
Cuddiawd llawr cwymp mawr am arawd gwyrain
Corsaint corff haeddfraint cywyr ffyddfrawd

Brawd ffydd pob prydydd pab priodawr gwawd
Gwydn yn fyw bedeirawr
Bod ar Iorwerth gerth gerddawr
Byddar gudd bedd lliwrudd llawr
Llawr du oer yw llai'r dëall
Lletty Iorwerth ddawnferth ddull
A garwbwys cwynfain geirwbell
Ac irbwynt derw ac oerbwll
Pwll a gudd ei rudd o rif pencerddiaid
Gwlad gannaid glod gynnif
Pawb a'i gwyl llyd dyn fyl llif
Pelled deigr pylliaid digrif
Digrifwch diau grefydd
Dwy grefft bardd urddedig-rodd

Digitized by Google

Doded yn gaeth doe dan gudd
Dogn trafael dig nid rhyfedd
Nid rhyfedd trosedd traserch trais galar
Tros golofn cerdd brydferth
A marw ein bardd mawr enw berth
Ym arwain deigr am Iorŵerth
Eurawdd Iorwerth geinferth gân
Erllynedd gwir gyfedd gwin
Arawd têg o orau tôn
O rodd Duw a eurawdd dyn
Dyn doethbwyll didwyll dodais floedd
gyngerth
Dwyn Iorwerth lwysferth lais
Araf i dref oer fu drais
I waelawd llawr a welais
Gwelais am fardd hardd hylithr
Gwedi darllain gwawd eurlythr
Baradwyswaith berw disathr
Bridd a derw breuddwyd aruthr
Aruthr alaeth ruthr o lithraw prophwydi[1]
Meddyliwyd modd wyliaw
Dinidr dagrau am danaw
Defni glud deufwy no glaw
Glaw bryd wylaw brad alar
Gloywon ddagrau a glywir
Nychwyd anafwyd nifer
Na chawn ragorddawn gerddor
Da gerddwr hawlwr haelion a guddiwyd
Gwyddiad ffyrf amryson
Dafodiawg beirdd difudion
Didlawd traws fwynwawd tros Fôn
Gwae ger Môn o feirddion fyrdd
Gwisgaw o gorph gwisgi gerdd
Gwead diffest gwawd hyffordd
Gwasg llawr gwaisg gerddawr gwisg hardd
TERFYN.

IORWERTH AP Y KYRRIAWG I FERCH.

O L. E. D.

Mi a baraf i ddyn araf
Or a garaf ryw ogerydd
Am foniwaw wyf fron friwaw
A'm diliwaw ym duw lywydd
Mae dy warant mawr dy farant
Mewynfeilch garant maenfylch geurydd
I lyfasu fy lliw lasu
A'm lliasu em lliosydd
Gwant fi'n druan gwayw nwyf buan
Gwynder huan gwindai rhydd
Gwen addwynaf gwyd ddirwynaf
Gwedd gain gwynaf gwedd gwawn
gweunydd
Gwn na'm cery gwan y'm pery

[1] *Neu*, proffwyd.

Gwas a'th ery gwys ith ddyrydd
Gwawd foliannus gwaith lwyddianus
Gwae dygianus gwiw dy gynnydd
Heais eiriau haul cadeiriau
Hafal creiriau hyfawl croywrydd
Hyn a wneddyw yt y deddyw
Gair yt eddyw gorwyt hoywddydd
Yt feidduned wyt ddamuned
Eilwedd luned wylweddw lonydd
Uthr ddoluriais oth serch curiais
A llafuriais fy lleferydd[1]
Llywiaf awen llwybr per awen
Efa lawen yw feilewydd
Lleddf eaglynion llyw rhos gwynion
Lloer morynion llawr Meirionydd
Gwawr ddydd Meirionydd mawr anawdd
I'm nwyf gwyn bryd nyf cyn dattawdd
Gwyd a gofal am talawdd
Gwawn lliw och heddiw o'i chawdd

ENGLYNION

A GANT LLYWARCH Y NAM. I LYWELYN FAB MADAWG MAB MAREDDUDD. O L. E. D.

NEUD mau melynddwn
Orchfain cyngrwn
Ceirw cyd bai ef ni roddwn
Bodd bryd ar ei hyd yw hwn
Fal y cefais y ceisiwn
Goddeu budd gwyddiad fy lles
Gwyddant negyf gant neges
Ni aill gwaedd awel goddiwes
Llyfn gwn Llywelyn ai rhoddes
Or dyfyddi syth ar faith dremyn hwyr
Lwyr Loegr gymmyn
Annerch er Du ac er dŷn
Y gan Lywarch Lywelyn

I HOPCYN THOMAS.

IORWERTH LLWYD AP Y GARGAM AI CANT. O L. E. D.

HAWDD fyd im por parawd foliant
Filwr dyfiant difeth frwydrgledd
Hylwydd Hopcyn hylwybr ganlyn
Heirdd a'i gofyn hirdda gyfedd
Hael fab Thomas teml gwynedd seirdd
Fyrddau digeirdd degan o wedd
Hyder Rolant heirddgler fabsant
Hael ogoniant hoywlew gwnedd
Hil i Einiawn ener Cymry
Cymro trahy trwyadl fonedd
Hyawdl doethfin hofion Myrddin

[1] *Neu*. llyferydd.

Digitized by Google

Heiliai rawnwin hael o rinwedd
Hopcyn glaerwyn glerwyr frenin
Freiniau Elffin wylffawdd gloywedd
Hoedl hir iddaw hwylddawr fâb Caw
Hydr yn llywiaw llin teyrnedd
Heafi fawl filwr aerau
Yr ein rheidiau ar anrhydedd
Hwyl Peredur hebawg gleis ddur
Hoywdeg eglur hyd y gogledd
Hopcyn arglwydd eurglod warant
Wiwri anant wawr rhianedd
Hydr arglwyddlyw hir y bo byw
Hael o wiwryw hyloyw wiredd
Llewpart y gwyr gwyarliw lafn
Liaws hoyw drafn hydrum osgedd
Llafn ymmrwydrgad llyr undrwsiad
Llywiwr gwenwlad llawhir gwinwledd
Llorf deheubarth hybarch freyr
Freiniau bedwyr byd orfoledd
Lluniaf glod gwalch llyw llys gaergalch
Llew dewr hoywfalch lle diryfedd
Lleyg yw pawb pybyrlew gwyn
Gwir wrth Hopcyn hepcyr ganwedd
Llwyr wybodau llen a llyfrau
Llawr y deheu ai llwyr duedd
Llidiawg wrth frwydr friwdorf aergad
Eurgarw gwenrad gwynrwydd elifedd
Llorf cleddyf hir lleon falchedd
Llathr y cynnail cannyn beunydd
Bennaeth dedwydd didwyll wyledd
Lliaws barlmant llonydd anant
Llyr ddigoniant llwyr ddigonedd
Dyly foliant filwr unfraint
Iawn fryd Geraint gwrawl ryssedd
Dihagr drwsiad doctor cerddfad
Deheu fwriad dioferedd
Dydd da iddaw addas gariad
Wawr ei hoyw-wlad wiwri hywledd
Darian gwyr degan clerwyr
Doethder eryr ar gymrodedd
Dysgawdd lyfrau loywfraint dowuus
Lucidarws lwys ei daerwedd
Cor holl Gymry diwael haelhy
Da yw ymy a diomedd
Dygaf ei glod gloywdwr hyder
Hoywder ener hyd ar wynedd
Dyly amlwawd dewin dafawd
Dewr da hyffawd dewr dihoffed
Difefi bennaeth bumoedd roddi
Rwysg mab Beli baladr dewredd
Dor tariandalch digrif dremwalch
Dewr a haelfalch dyry heilfedd
Duw a'i rhoddo rhwydd hyawdlfryd
Hoedl ac iechyd gwychaf orsedd
Da y hadwaen deyrn chwyrn chwaen
Drech enw ymlaen drychan mlynedd

TERFYN.

MEURUG AP IORWERTH AI CANT I HOPCYN AP THOMAS.

O L. E. D.

Digabl wr y dwg ei blaid
Dor dursaf dewr diarswyd
Difai rad da fu erioed
Diornwalch o deyrnwaed
Teyrn hil cedyrn cydwiw faedd gwawr brwydr
Briwdon wayw ar aesawr
Teml beirdd byd bryd briodawr
Tad y gerddwriaeth fad fawr
Mawr Hopcyn aer-gryn eurgrair pwyllig teml
Fab Tomas wyndodig
Braint gwyr yw llyw llyssig
Baredur ddysg mewn brwydr ddig
Eryr uchelwyr diochelwig hael
Hylathr farn gadwedig
Breiniawl hawl hoywlys diddig
Braisg fyfyrdawd fragawd frig
Dragywydd y bydd barnedig mawl sail
Mal Selyf wynfydig
Ei drwydded bendigedig
A'i dra myfyrdawd a drig
Myfyrdawd ceudawd cerdd blethedig
Mawrfawl swllt didawl cyssylltedig
Modur maith awdur nid methedig
Mal gwasgarfudd Nudd nyw roi'n oddig
Mur gwayw-ddur gwiwddoeth coeth catholig fryd
A —— mawrwell no dyn byd hyd ym Merwig
Synwyr a orug alwyssennig
Sef ydyw naid syw yn safedig
Syth wrth syth trasyth ac arf treisig
Serth lorf doeth loywdorf detholedig
Selyf un-nawd wawd Wyndodig brofiant
Sant swydd a alwant y sydd elwig
Hopcyn iôr gwinllyn gwenllys foesig
Hopcyn wynn wanar trawsdar treisdig
Hopcyn ail Merfyn mawrfar pwyllig
Hopcyn harddwyn hyd deufryd Dyfrig
Hopcyn yn dylyn Nadolig beunoeth
Hopcyn eirgoeth doeth wrth ymdeithig
Hylym arf yngryd fal hwyl amig
Hoyw olud addef hwylau diddig
Heliwr aer friwdwr arferedig
Hael o wir anian hawl wyrennig
Heilwin da wydrin diodrig cadarn
A heiliau masarn wr helm ysig
A gair yn ei lys ym delw Gwrig
A gwraidd ydyw ac urddedig
Y gler a a nifer nefol leithig
A glân a difan yw'r peudefig
A gloywdeg synwyr dirgeledig iawn
A gwinfwrdd yn llawn i bellenig
I Arthur loyw deml wrth aur wledig

Digitized by Google

A'i lwysgall awen lys Gelliwig
Ein Udd o fwy fudd a fu feddig
I dlodion ddynion a ddywynnig
I Feda a Chadw gynnefodig iôn
Am ei attebion y mae tebig
Caeth awdur mesur moeseu Ffrengig
Caith ostyngiad mad yn rhwymedig
Cystal ac Eidal yw neud cedig
Costiad ddyfodiad addefedig
Cymmaint yw ei fraint fro ni ddiffig nawdd
Ar mwyaf yn hawdd o fonheddig
Clau aergarw trafel cler gartrefig
Clywed ein awdur clod enwedig
Cedlym cleulafn grym greddf ffynnedig
Clwyf rhôn a'r dynion a'r diennig
Calander masw ener a miwsig beirddion
Coron y doethion tra dwythedig
Cymro ydyw ef cymmeredig
Cyfraith erbyniaith wr arbennig
Camber rymuster o rwym ystig
Calon ein brudion yn buredig
Cwyn a mil adar canmoledig hail
Cai ail a gynnail ac a gynnig
Cwrseriaid euraid eirf bedestrig
A chadoedd emys nyd ychydig
Cyfoethawg lludwawg nid colledig
Cadr-lyw yw uniawn dawn diunig
Cerddau mwy radau mawredig a fedd
Cwbl awdur mawredd nid cabledig
Digabl wr &c.

MARWNAD GRONWY DDU AP TUDUR AP HEILYN.

O L. E. D.

Da lafurfa dawn ni dychia dyn o'i deched
Nac oi gynnydd nac oi grefydd nac oi gryfed
Nac oi fawredd nac oi fonedd nac o'i fwyned
Nac oi gadair oi gydarnair ei gaderned
Ac nad arfaidd neb ei ddiwraidd rhag ei ddewred
Cyd cawn ddynion ymadroddion ymadrwydded
Henym o dwyll daear orffwyll dioer arffed
Hen a ofal prudd y dial pridd ein duel
Ponid rhyfedd rhag dialedd ein dielwed
Nad ystyriwn oni faglwn o haid[1] fygled
Nad oes o ddyn daear dyddyn duoer dudded
Ond tywarchen dymig bruddlem domog briddled
O weddiaw a modd wylaw pawb meddylied
Ydaw angau dan gau beddau dyn gwybydded

[1] *Neu*, hain.

O du'r elor i dir mynor mad yr myned
Och nad ystyr y dialwyr eu dielwed
Doe'n cyhuddaw heddiw'n treisiaw hawdd i'n trosed
Heddiw n ddidraink heddiw'n ieuaingc heddiw'n neued
Heddiw'n feilchion a doe gysson ni dangosed
Ac afory pridd yw'n gwely prudd yw'n gweled
Duw dwywawl naf dig a ganaf Duw gogoned
Rhag diawl elyn Duw an herbyn Duw an harbed
Duw gwir arglwydd diau gulwydd diogeled
Doniawg fab Mair dawn yw ei grair i ddwyn ei gred
Dug Pharaon y dyniadon y dan noded
Dug nefawl ddraig gair gofanaig gwr gofuned
Holl bobl yr Aipht o fawr angraifft o ferangred
Felly Duw ren da offeren ni ddiffered
O ball heiniau o daw angau i'n dianged
Un Duw doniawg tri trugarawg i'n trugared
Trugaredd fab Mair ytt roi gwared coeth
Rhag caeth bobl geithiwed
I'n rhoes ar loes groes greuled
Ar grog er dwyn pobl or gred
Credaf y dodaf ein dwyn cyddyn[1] prudd
I'n pridd wely ———— Dyn
Mor wir y daw dir derfyn
Mor ddielw dy myn delw dyn

GRONW DDU AI CANT.

GORONWY DDU I FERCH.

O L. E. D.

Goror maendôr gôir benydiôr gôael fy 'nghyflôr
Gôae ryfelôr gôyr ofalu
Gôaôn êdd neud tau gôynbryd Tegau gôan a'th faddau
Gôenn a golau gônn ei gelu
Gôen laes chôerthin gôeheniaôdr gôin gôeilging eurin
Gôaôr loyô iessin gôyr leassu
Arien decced eirian drefred arôydd codded
Aur dy giried er dy garu
Gôaôn bôyll enid gôen drybelid gôyr faôr edlid
A dogn lôyth llid gôyr dygnllaith llu
Na ôna feinôar ne berô tonniar gôenôen hôyfar
Nid gôyd oth far neud gôaôd ath fu
Berigl a ddel baraôd ryfel budd ni'm ymgel
Bôrdd iaôn uchel bardd i nychu

[1] *Neu*, tyddyn.

Digitized by Google

ENGLYNION AC ODLEU

A Gant mab Clochyddyn i Wenhwyfar ech Madawg gwraig Howel ap Tudur ap Gruffudd. O L. E. D.

Hunudd mar6gudd neud ma6r gur
Enid unrh6yf Wenh6yfar
Anrhaith eil6aith a el6ir
Yn droednoeth 6yngoeth 6ingor
G6asg6yd côr o fynor faen
G6asgarai 6yrdd cyrdd ai o6yn
G6asga6d g6a6d g6indraul haul hoen
G6isg ryoer uch g6aisg riain
Rhiein gain gynneddf ddeddf ddoeth
Rhyho y6 falchloy6 o feilchl6yth
Rh6ol en6ir o hiraeth
Rhoi mein6ar me6n rh6ym macn6aith
G6aith anhyfryd bryd a bronn
G6ythla6n dymp am d6f g6ymp g6ynn
Gradd fein faes greddfa6l laes Lann
Grudd g6a6r a gro lla6r ei llenn
Llen a gudd d6yrudd d6yre
Llun haelaf ger llan6 heli
Lloga6d gyfunda6d faendy
Lle ceid6 saint ei braint a'i bro
De6id ger bro tonn gro grêg
Dan lla6r ael dyn llary ol6g
Dinam o aur oedd dinag
Deune haul dyno helyg
Ael bro helig tremmig tr6m
Adeu o nad-lais drais drom
Hyloy6 dra6s hoy6li6 drem
Haul a garai draul ger drum
Lloer drym llary dremyn gwalcheidd
Llawr wisg ai cudd neud llwyodd
Llun balch hael llin beilch hylwydd
Lliw ——————————— oedd
Oedd g6a6r ger lla6r llary fechyll
Oedd g6ael ei d6yn g6yn gynnull
Oedd g6angain lleddf ddeddf ddiell
Oedd g6ingar 6enn oedd g6enn gall
Call o'i phyll ei ph6yll oedd ddoe
Cyn colled ddaered ddir6y
Can6yll gaen hoend6yll hundai
Can aeth neud anrhaith g6eith g6ae
G6ae fi ddodi ddadl anfodd
G6aisg l6ysfun me6n g6isg lasfedd
G6a6r fa6r fireinddysg ffysg ffydd
G6yd am ergyd oi maurgudd
Hunudd mawrgudd &c.

Lliaws ofalon i Fôn a fydd
Lleufer haul ucher hyloy6 ech6ydd
Llafuriau poenau peunydd o ddarfod
Lli6 g6i6 g6ymp o gyfnod mânôd mynydd
Llafar mor h6yr6ar o'i mar6 her6ydd
Lla6er deigr is grann oedran edrydd
Lly6 nefa6l d6yfa6l dofydd oi dygiad
Lle yw ynn arnad girad gerydd
Llathr-6edd g6enn 6a6r fa6r fore haf-ddydd
Llithraw merch Fadawg ddeifnia6g ddefnydd
Llaw roddfrys o'i lŷs lliosydd edlid
Llym ddygn ofid prid pob prydydd
Lly6y gymmenb6yll ddid6yll dded6ydd
Lla6en ei g6yngen g6ingar ufydd
Ll6r6 eisi6ed cêd i'm cydfydd galar
Ll6yr dd6yn G6enh6yfar llun g6ar g6a6d-rydd
Llefais llafuriais fy lleferydd
Llafurus groy6 mal g6aith G6enddydd
Ll6yr hiraeth arfaeth ni orfydd cerdda6r
Am 6a6r drem 6yl6a6r o drym elfydd
Llun a roed dan llen orphen eurflydd
Yn lle6ychgor saint creifiaint crefydd
Llary enaid llathraid ger llethrydd mor-frig
Lla6r tyno helig trig tragy6ydd
Lledfryd can dery6 i'm by6 am bydd
Lli6 lloer pan dd6yre bre a broydd
Llaryaidd a lluniaidd er llonydd riain
Lluniais ar6yrain coelfain celfydd
Lly6ia6dr amera6dr môr a grôydd
Lly6ied ail Elen i le6enydd
Lle mae didla6d ffa6d a ffydd ymgaru
Rh6ng llu ni ddarfu ac ni dderfydd
Un ni dderfydd iawn digerydd ion di-garedd
Ener g6yrthau a thri gorau a thrugaredd
En6 gogoniant a gar foliant a gorfoledd
Araf riain enaid firain enid fa6redd
Eirian gangu a ddug Iesu o ddigasedd
Oedd ardderch a6g a hael en6a6g a haul Wynedd
Oedd urddedig a hoen g6enig a hen6 g6ynnedd
Oedd urddas blaid a ry enaid i rianedd
A'm rhoes gan6aith g6in-ne gl6ys faith g6in a glasfedd
A'm rhoes edmyg a phob rhyfyg a phob rheufedd
A roes i fyrdd ac aur a g6yrdd ac eiry ei g6edd
A wnaeth boddiant aela6 ariant i la6er-edd
O fe6n ysgrin a main ger6in y mae'n gor6edd
Llathrferch Fada6g llun balch fyna6g llin beilch fonedd
Ll6yr oleu-ne llary drem d6yre lloer drym diredd
Llithr o'i darfod llefain hynod llif an-hunedd
Aeth G6enh6yfar i gaen daear o g6yn dyedd
Eigr fun anian o ga6dd gruddfan a gudd graddfedd

Digitized by Google

Ynghor crefydd ei llun ded6ydd neud Llandud6edd
O gyfyngd6r angau dreis6r yng adrossedd
Y mae rhiain yn ei har6ain yn ei heur-6edd
Yn en6 cyfia6n yn ei hirdda6n yn ei harddedd
Yn rheinia6l yn rhagora6l yn nhrugar-edd
Yn rh6y gariad ein naf 6en6lad yn nef 6in6ledd
Gwledig urddedig air ddidwyll glaerdwf
Eglurder eiry yst6yll
Cymman y gellir cymm6yll
Cymmhenda6d ei ffa6d a'i ph6yll
Mygr b6ylla6g fyna6g fanon 6ann hoy6-fun
Wenh6yfar rudd ffion
Ma6r doeth dial gofalon
Mar6 g6raig ofynaig o Fôn

AWDL I FEFANWY FECHAN O GASTELL DINAS BRAN.

O L. E. D.

Neud wyf ddihynwyf hoen Creirwy hoyw-ged
A'm hudodd fal Garwy
O fan o'r byd rhwymgwyd rhwy
O fynor gaer Fefanwy

Trymmaf yw cariad tramwy hoen eur-nef
Hwn arnaf dy faccwy
Dy far feinwar Fyfanwy
Ar a'th gar ni bu far fwy

Gofyn ni allaf namyn gotwy cúr
Dug[1] mewn cariad fwy fwy
Fynawg eirian Fefanwy
Fuchudd ael fûn hael fyw'n hwy

Eurais wawdd ddidlaw ddadl rhwy eglur-llwybr
I glaerllun Myfanwy
Euraf i haul amaerwy
Er ei mwyn o eiriau mwy

Nid hawdd ardeml cawdd ardwy adneuboen
Adnabod Myfanwy
Hoen a'th gar afar ofwy
Hoed brwyn i'r ddwyn yr ai'r ddwy[2]

[1] Dyn.—Ll. E. E.
[2] *Darnau y ddwy englyn ragvlaenawl a wnant un yn* Ll. E. E. *fal hyn:—*

Eurais wawd ddidlawd ddadl rwy adneuboen
Adnobod Myfanwy
Poen ath gar afar ofwy
Poen brwyn ei ryddwyn i ddwy.

Gorwydd cyrch ebrwydd ceirch ebran addas
Dwg dristwas dig drystan
Llwrw buost farch llary buan
Lle arlloes fre eurllŷs Frân

Gwnn beunydd herwydd herw amcan ddilyd
Ddelw berw Caswennan
Golwg deddf amlwg diddan
Gwelw freichfras brenhinblas Brân

Gyrrais a llidiais farch bron llydan hoyw
Er hoen blodau firian
Gyrrawdd[1] ofal i'r Alban
Garhir braisg ucheldir Brân

Lluniais wawd ddefawd ddifan traul ofer
Nid trwy lafur bychan
Lliw eiry cymmar[2] pen Aran
Lloer bryd lwys fryd o lŷs Frân

Mirein wawr drefawr drofa[3] brad i'm dwyn
Gwarandaw fy nghwyn frwyn freuddwyd-iad
Mau glwyf a mawr-nwyf murniad hun oheb[4]
Gwrtheb teg atteb tu ag attad
Mi dy fardd digardd dygn gystuddiad Rhun
Gyfun laes wanllun wrth[5] lys winllad
Mynnu'dd wyf draethu heb druthiad na gwyd
Wrthyd haul gymryd gamre wastad
Mynud hoyw fun loyw oleuad gwledydd
Glodrydd gain gynnydd nid gan gennad
Maint anhun hael-fun hwyl-fad em cyfoeth
Ddoeth fain oleugoeth fy nau lygad
Medron hoen goroen wyf[6] digarad was
Heb ras mau drachas o'm edrychiad
Magwyr myr wydr hydr hydreiddiad lwysle
Mygr wedd haul fore eurne arnad
Megais llwyr gludais llawer gwlad yn ddwys
Dy glod lwys cynnwys pob atceiniad[7]
Mal hy oedd ymy am wyl gariad graen
Myfanŵy hoen blaen eiry gaen gawad
Meddwl serchawl hawl liw tonn hwyliad welw
Arddelw dygn elw[6] heb dy gynheiliad
Modd trist ni wnaeth Crist croesdeg[9] nerthiad llwyr
Wanwyr o'i synwyr drwy lud synniad[10]
Murn boeni a mi o'm anynad hawl
Serchawl eneidiawl un fynediad
Mul y bwriais trais tros ddirnad Duw gwyn
Tremmyn ar ddillyn porphor ddillad
Megis ti ferch rhi rhoddiad gymyrredd

[1] Gyrrawd.—Ll. E. E.
[2] Cynnar.—Ll. E. E.
[3] Dra fo.—Ll. E. E.
[4] Huno heb.—Ll. E. E.
[5] I'th.—Ll. E. E.
[6] Nid.—Ll. E. E.
[7] Datceiniad.—Ll. E. E.
[8] Dygynnelw.—Ll. E. E.
[9] Im gwnaeth Crist crocs-dog.—Ll. E. E.
[10] Sennıad-- Ll. E.'E.

Digitized by Google

Mwyfwy anrhydedd wledd wledychiad
Marw na byw nwyf glyw gloyw luniad cyngaws
Hoednaws nid anhaws i'm am danad
Meddwl ofeiliaint braint braidd o'm gad llesmair
I gael yr eilgair wrth offeiriad
Masw imi brofi brif draethiad a wnawn
Lle ni'm rhoddi iawn ne gwawn na gwad
Mesur cawdd anawdd i ynad eglur
Adrodd fy nolur ddwysgur ddysgiad
Modd nad gwiw fy lliw[1] lleuad rhianedd
Na'm gwedd hud garedd gan[2] hoed girad
Meinir nith'[3] berthir gwn borthiad poenau
Yn nen hoen blodau blawd ysbaddad
Medraist aur delaist er adeilad gwawd
Ym nychdawd ddifrawd ddyfrys golliad
Meddylia o'th ra a'th rad i'th brydydd
Talu y cerydd Duw dofydd dad
Meddiannus Ddeus ddyad ffyddlonder
Ner dreisgwyn bryder droi gain brydiad[4]
Brydydd wyf tros glwyf trais glud hoen gwaneg
Iaith laesdeg ith lwysdud
Fynawg riain fain funud
Fun arlludd hun eirllwydd hud
Ym neud glud dy hud hydr riain wanlleddf
O'r wenllys ger din-brain
Aml yw gwawd gynnefawd gain
O'm araith i'th dwf mirain

HWYEL AP EINGION LYGLIW AI CANT.[5]

LLYWELYN GOCH AP MEURIG HEN I HOPCYN AP THOMAS.

O L. E. D.

Gogyfarchaf naf ini a rodded
Yn llaw egored weisged wisgi
Gwawr ystrad diwad Tywi o'i dechrau
Gwrdd foesau llachau yn ein llochi
Goroff gadr baladr Beli am osgryn
Gwellyniawg Hopcyn waywryn wiwri
Llin Domas ddifas llawen ddofi cler
Llin Einiawn ener llew un ynni
Nid rhaid i eirchiaid erchi im canllaw
Ei law o'r eiddaw a wŷr roddi
Gwyrdd-las o'r dinas daioni gofeu
Gwin a phiolau gwynn a phali
Eryr glewddewr iawn arglwyddi gydfaeth
Uwch goror hoywdraeth awch gwrhydri
Eofn llwyr y gwyr egori hyd frawd
A ddywawd praffwawd y proffwydi
Nid rhyfeddwael cael celi a'i berthwnaeth
O gampau luniaeth gwymp haelioni
Diodydd ynn rhydd ein rhi Rydderchnaws
O faril gyngaws rhydraws Rhodri
Hwyliaf addefaf o Ddyfi ardal
Trwy ochel pennial tryfal trefi
Dyyrrais[1] goethynt dros Gothi ddulas
I Fedyfnych blâs heb fod ofni
Trwy lychwr at ŵr ni ad torri ffydd
A thraw i'w geirydd[2] ni thry gwyri
Hebawg goludawg galedi wrthryn
Hopcyn goreu ynn gŵr ei eni
Lle mae draw iddaw drwy weddi ffaglawr
Croesdai neuaddawr Crist iw noddi
A lliaws draul mêdd a llestri ariant
A hir ogoniant a hwyr gyni
Gwyr a gwbl hygyrch i Gaer Gybi sant
A he yd fwyniant hyd Efenni
Gwawr gwhyr hoyw lawr ger heli amrwyf
Glywed ei fawr rwyf iw glodfori
Gael gorhoff einioes Gilgwri fwyalch
Falch ym eryrwalch uwch mawr erwi
A diwedd hywledd yn holi a wnair
Un gredadun grair uthr air a thri
Tri ac un tro ym gun gael
I luniaw cerdd aelaw wyl
Wrth ei rym wiw Arthur ail
I eryr Gwhyr gwiw hael
Haelach no neb or hoyw-lu
Heiliawdd ym win uwch heli
Hwn a orddyfnawdd hynny
Hopcyn gyttyn lygeittu
Llygatgall diball debyg
Lle mae gair oth nawdd grair grôg
Llew durwayw llyw diorwag
Llywy rydd-dal llaryeidd-deg
Leg yw oronlyw ar alarch unlliw
Wahen-lliw palffrei-farch
A hael megis mael am arch
Ac ufudd fy ngogyfarch
Gogyfarchaf naf &c.

[1] Gwiw lliw.—Ll. E. E.
[2] Nam.—Ll. E. E.
[3] *Neu*, neuth.
[4] *Nid yw y ddau fan rhag-vlaenawl yn* Ll. E. E.
[5] Edrych ai ewythr i Ruffudd Llwyd ap Dd' ap Einion lygliw oedd yr Hywel yma.—Dr. DAVIES.

LLYWELYN GOCH I LYWELYN FYCHAN AC I RYDDERCH EI FRAWD.

O L. E. D.

Henynt o le ni hunir
Heol y glyn hail y glêr
Hedd hawdd ddiommedd amnor
Hirdda fawl heirdd ddau filwr
Milwriaidd gorph mal Urien
Mygr Rydderch gaethferch goethson
Meinlew ail mwyn Lywelyn
Meddgell difachell fychan

[1] *Neu*, dieres. [2] *Neu*, geurydd.

Digitized by Google

Bychan yw fy rhan o'r rhad a'r echwyn
A'r uchel ysgarlad
Hyd pan ddycco cyffro cad
Duw o Loegr ein dau lygad
Llygad ei hael wlad yw hwn
Llaryaidd Rydderch luniaidd lonn
Ail llygad y winwlad wenn
Yw fy llawlyw Llywelyn
Llywelyn uwch y glynn glwys
Rydderch gwrferch hygarfoes
Deuwr yn arwain dwyaes
Dau gyfaillt deg a gefais
Cefais iawn redais yn wirodau gwin
Yn gaened yn dlysau
Yn rhuddion feirch yn rheiddiau
Yn ra ran o dda y ddau
Dau o gennadau gwynnion ydynt dir caeth
Lloegr a aeth boed ffraeth ffrwythynt
Diwasaidd yngherdd ym dewissynt
Dewisaw gwiw ddyn dwys y gwyddynt
Rhieddawg farchawg a gyferchynt
Rhuthr milwraidd fraisg mawr-waisg morwynt
Rhydderch wrth hir-ferch ddigynghorfynt
Rhi deutu Aeron ein rhaid yttynt
Rhwydd rhag Llywelyn fo hyn o hynt
Fychan ddiymgel echel uchynt
Rhai o drumydd Lloegr bob rhyw dremynt
Rhoed y ffawd i hwn rhydiau a phynt
Gosyml y barnai er a geisynt
Rhai a'i gommeddai gemmau oeddynt
Gwerin gynnefin gwin a yfynt
Gwŷr drythyll eu byd gwir a draethynt
Braisg eu cyrph a gwaisg gwedi y gwisgynt
Brenhinedd y serch byrr iawn hunynt
Breiniau negesau a ddangosynt
A gwin y brenhin a obrynynt
Y nifer o glêr a eglurynt
Awen yn llawen iawn y llywynt
I dlodion ddynion a eiddunynt
Gael eu lles gan hael llaes gynhelynt
Deallu barddlyfr da a ellynt
Dillynion cysson ni'm atcessynt
Dechreu a chanawl hawl a holynt
Na diwedd cyfraith nid edewynt
Rhwydd bererinion rhudd a brynynt
Meirch ar ol dwysgeirch wedi dysgynt
Arfau o'r gorau aer a gurynt
Gwyrdd a rhudd-aur coeth gwrdd y rhoddynt
Pybyr Lywelyn hyn a honynt
Pabl Rydderch loyw serch ni'n dilyssynt
Par Iessu fab Mair rhag pyr ryssynt
Pob un o honun i'r lle yr henynt
Henynt o le ni hunir &c.

I LYWELYN FYCHAN AP LL'N. ABAD YSTRADFFLUR.

Llywelyn Goch ap Meurig hen ai Cant. O L. E. D.

Credaf ytt Iesu fab y croy6-dad
Crea6dr hael lly6ia6dr haul a lleuad
Credadun nef gun naf ac ynad
Crair o ddilys Fair ddeules fôriad
Can6aith ragoriaith pob rhyw gariad
Cynnorth6yaist fi geli gwyliad
A'r a6r hou etton Du6 reu attad
Rhed6n o'r di6edd ith 6lêdd ath 6lad
Y nerthaist fyfy megis neirthiad
Am argl6ydd-ly6 ym a mur g6leddólad
Am 6r eresdrefn a'm 6a6r Ystrad
Fflur ai phennadur a'i modir mad
Lly6elyn 6i6barch lluniaidd Abad
Fychan g6r difan gar6y dyfiad
Llin lly6 cynnefin lle6 cynnifiad
Lly6elyn arall ded6yddgall dad
Heiliaist ddofydd g6ynn h6yl bryn a brad
Haint a'i arwyddion hynt da roddiad
Anobaith fuam am ia6n Abad
A'th nerth a'n diffyrth a'th 6yrth 6yrthiad
Cly6ed a 6naethost dost destuniad
Fy llef ɯyd y nef ehud nofiad
Ac estyn hoedl heb gus dyniad
Ym llayaidd obaith lla6-rodd Abad

AWDL I DDUW.

Gruffudd ap yr Ynad Coch ai Cant.

Duw sul un hyder gwn y ganed
Mab Duw—ag i doeth i'n gwared
Braint y saint ar y seithfed
Bedydd a chrefydd a chred
Duw Llun naf gwiwlun aber gleu lles
Llys Uffern a orfu
O'r dydd y codes Iessu
O farw yn fyw da farn fu
Duw mawrth coeth[1] ydoedd wr diwael yngaillt
Yngwydd pobl yr Israel
Yn un Duw Tad iw adael
Yn dri Cun drugarog hael
Duw Mercher archer arch adreg o'r nef
Pan ddaeth nâf aur anreg
Gwnaeth Duw bob dwyfol oddeg
I gwnaethpwyd brad y tad teg
Duw Iau mab da rad diwradwydd da lw
I dylawd yn ebrwydd
Gwir wared Ior reged rwydd
Gwawr eurglod yn gwir Arglwydd
Duw Gwener pryder pryd egwan Sawd wyr

[1] *Neu*, coedd.

Digitized by Google

Gwnaeth Suddas a chusan
Diau gwnaid gloyw enaid glan
Dihenydd Duw ei hunan
Duw Sadwrn wiw dwrn o ddihenydd hael
I helaeth drugaredd
A dywed yn y diwedd
At yn tad iw wlad ai wledd

I wledd annherfynawl Ior
Y sydd uwchlaw haul a ser
A ddarparawdd rhag cawdd cur
Duw i holl ddynion daear
A byt deg a bywyd hir
A gawn o charwn y gwr

Y gwr a rannodd ini i reiniau
Ar dafawd gwarawd a phob geiriau
A'n crëodd o bridd a phrif Sugnau
A'n prynodd ar waed ei draed ai fronnau
A'n troes ni i gyffes heb air gau
A'n trosso ni i bob trossedd gorau
I foli 'r Drindod drwy gardodau
I garu mab Duw er ei fyw ddoniau
Ifoli braint y Saint ar Santessau
I erfyn gweddi Mair er i mawr radau
I gymmeryd penyd rhag y poenau Uffern
Ag affaith pechodau
Gwae ddyn a dyngo oergam leau
Gwae a ddiflas glas yr eglwysau
Gwae ni chred mewn llen ag mewn llyfrau
Gwae ni chretto bob peth o'r pregethau
Gwae ni ddylyd rif prif weddiau
Gwae a wnel balchder o gam arferau
Gwae gynfigennus rhag petrusau
Gwae lidiog creulon ai ddrwg ddoniau
Gwae ddiog ni ddywaid weddiau
Gwae gybydd ni rydd rann o'r gorau
Gwae lwth a lithir ar Wenerau
Gwae ef wybod ddyfod ei ddyddiau
Gwae dwyllwr ai dwyllwaith ai gammau
Gwae leidr ai ladrad yn y cloddiau
Gwae a gâr y ddaear yn ry ddiau
Gwae a dreulio'n ofer ei amserau
Gwae a frawdwr a frawdio gam farnau
Gwae raglaw ai ruglon ddirwyau
Gwae ringyll hir sefyll yn ei swyddau
Gwae ef oni saif yn y swydd orau
Gwae a gollo i dad ni rad riau
Gwae a gotto i fam ai gam gwynau
Gwae ni chyrcho ffair offerenau
Dros y saith bechod anglod anglau
Saith weddi'r pader arfer orau
Pan ddoeth un mab Duw ar ol dioddau
I ddrws porth uffern gethern gethrau
Ar gwaed drwg annog ar y grog ai grau
A'r Sarff aflawen a'r tan o'i enau
Yr oedd yno yn berwi o bob perirau[1]
Saith ganmil beraid o enaidiau
A berw hyddrwg a phob yddwrwg
A phawb ai golwg ar ei boliau
A chwerw yn boeth dan ag ennaint brwmstan
A lle gwelw Sattan suttiwr ffyrnau
A llyffaint llidiog a'r tir oerfelog
Ar nadroedd cribog oer i cribau
A Chythrau corniog a chethrydd osclog
A chyrn gofyllog ar i sodlau
A phob dychymig i druanu cig
A phob cog ffyrnig o'r coeg ffyrnau
A phob ryw ddefawd i ddolurio cnawd
A phob cigweiniawd ai cigweiniau[2]
A phawb mewn deincryd a phawb mewn penyd
A phawb mewn clefyd a phob clwyfau
A phawd yn druain a phawb yn germain
A phawb yn llefain nas lladd angau
Adolwg a wnaf im dewin doethaf
Nam gyrro i'r eithaf er i wrthiau
Er myfyr degmain Er i wylofain
Er i goron ddrain ai wiw gadeir
Er a oruc Mair oi mawr wrthiau
Er lle i cyfyd haul hyd y lle i machlud haul
Nam gatto i Gythraul er i gethrau
Er cur i galon er Caer Apsalon
Er gwaed i ddwyfron ai fronn freiniau
Er i wiw arfoll er gwaed i fronn oll
Er i bum archoll ai archollau
Na bom gythruddgar na bom athroddgar
Na bom anhygar erbyn angau
Mihangel im raid a mair wen gannaid
A fo erbyniaid ir eneidiau
Archwn ir Drindod drwy wir ufuddod
Roi ini lwyr gymmod on pechodau
A pherffaith fuchedd a phurlan ddiwedd
A chwbl drugaredd o'n camweddau
A chael goddiwes cyffredin hanes
Cymmun a chyffes a lles llyfrau

Llyfrau llaswyrau yn n sâl
Llwyr obaith heb araith bôl
Credu a charu pob chwŷl
Crist creawdr ymerawdr mil
Mab mair o bumgair heb gel
Y Sant a aned Duw Sul

[1] *Neu*, po'riau.

HYWEL YSTORYN AI CANT I ADDAF EURYCH.

O L. E. D.

Cyfarchaf i'm naf nefa6l oesdrig hwyl
Hael frenin g6yrennig
Cyfran ran rin6edd gotholig
Cyfarf arf eur6a6r arbennig [gardd
Cyfia6n argl6ydd rh6ydd rh6ymedig breidd-
O bruddgerdd en6edig

[2] *Neu*, cigwenau.

Digitized by Google

I Addaf addail g6y6edig
Adda6d na6d ne6yn heb ddiffig
Addysg mysg ymysg6fl ffyrnig
Addurn murn ym marn crogedig
Addoed gynfyl ch6yl ch6aledig
Y bydd buddel6 tân cyllestrig
Eurych brych breich-gul llosgedig
Afr6ydd s6ydd y sydd anel6ig
Afraid naid nidyr gerdd r6ystredig
Afr-f6ch tr6ch trach6ybl rhostiedig
Efrydd dall cybydd ceibr prynig
Rh6yll grin rull gry6 cledr ysgyrnig
Car an6ar en6ir tridyblig
Ca6r trilla6r trall6ng rheibiedig
Corf breith-lorf brith-leidr g6en6ynig
Cyrf anffyrf anffa6d cad6edig
Cyrfyll hyll ch6edryll ch6ydrefr pennig meirch
March glerm6nt bremienig
Ch6er6lys flys heb flas de6isig
Ch6yrn esgyrn esgyll lli6iedig
Ch6efris mis mysseing diennig
Ch6er6 draber6 o'i drabudr sefnig
Ch6are nid dyre teir6 p6yedig pla
Plant Addaf gryniedig
Llys dyfrys difra6d heiriedig
Lles armes ermain anodrig
Ll6s myn6s menestr annheilig
Llestrau llau ch6aennau ch6ein-wig
Lleisgla6r yn nhymma6r annhymmig frys-6lydd
Heb fras6ledd Nadolig
Ll6ybr cyfl6ybr cyfle dif6ydig
Ll6r6 pasgiad nid pesgych seisnig
Lloriaid rhaid rheidusion debig
Llyngcler ser sarphod b6ytteig
Llyngaid rheidysiaid rh6d yssig rheithgun
Rhythg6n cynnefodig
Lle diflan calan calennig
Lle diflith difl6ng godroig
Lle difloedd difla6dd enderig
Lle diflas teulu6as talmig
Lle direufedd g6edd goddedig h6ngyr na6s
Heb henga6s heb hengig
Lle llafar glas adar gloesig
Llefain brain branes fediedig
Lle rhy6an garan wyl gurig
Lle rhe6ydd haul ma6rth ddydd marthig
Lle rhe6ydd cethlydd cathl-ddig herythlom
Hiraethla6n ddif6ydig
Lle y g6nair dadlau i'r dryd6 llud6 llettollig
Lle bydd uchelydd ar ychydig
Lle mae tylleuan g6rach fegr-6an fig
Ll6ytben anlla6en yn y lle6ig
Lle ar di6an6e ar dy6ynnig bod
Bed myn tla6d sychedig
Lle anhardd lle anaml selsig
Lle anhoy6 lle anosgeiddig
Lle aela6 eil6ydd pellennig
Lle dile dila6ch adfydig
Lle dïoluda6g dioledig noeth
Nyth h6nggyrdla6d rynniedig
Lle dine dyna6l flotteig
Lle dena6l dynion hirbrydig
Lle dire dir6ydd adreisig
Lle dirodd dir6ydd g6rthnysig
Lle difenwant plant plennig Lusiffer
Llys uffern 6en6ynig
Lle y brysir bresych wyl Badrig
Lle y ber6ir barf y b6ch cyrnig
Lle difudd i dafa6d blysig
Lle diffaith lle diffoddedig
Lle difra6d rh6ys6a6d rhyfig nis daliant
Noes dyl6yth trangyedig
Lle di6en pob unben p6yllig
Lle di6e lle di6estl mennig
Lle diheirdd prifeirdd profedig
Lle dyhir poenir pendefig clyttwyr[1]
Clytti6r pedyll benffig
Lle heb foes llom arloes lleithig
Na mynud na menestr rhestrig
Lle heb win cynnefin ceinmig
Na medd ymmadull gwaeddedig
Lle heb g6rf na th6rf na thorf diyssig rygul
Rhac ne6in bob orig
Lleas oersar6yl g6einiedig
Er cyfle nid cyfl6yddiedig
Ar marygyl[2] merydd llygredig
A'i i fodd g6edd g6aeddan gynnhebig
Medd6 gr6ban lloppan lleipr-frigt6ll fyrci
T6yll farcut ystyfnig
Lle anghryf pob pryf pryd anel6ig
Lle anghredadun bun bengyrnig
Lle y mae dryg eurych brych bri6edig
Drygof dryg cynnyrch llemffyrch llymffig
Llif daradr paladr plygeidig creifion
Llifion bri6yssion nid bro6yssig
Addaf grin gribin g6rbach dig
Addaf glaf gleiriach troedig
Addaf dincyr danc6d ch6yddedig
O ddôf ddefna6d nid Afan fyrddig
Addaf g6ynn anaf gwenwynig ei b6rs
Bors-lynga6l ad6ythig
Addaf leidr l6ydedd pren gellig
Addaf gr6m grymman ffugiedig
Addaf cnâf cnifddelph pysgodig
Addaf ddrych dallgrych ddulliedig
Addaf rasgl t6yll-gasgl tyllgorn prynig lledr
Lleidr arian clippiedig
Addaf ddel6 ddil6r plygiedig
Addaf bryf crinr6yf croen-ch6ysig
Addaf hyll pebyll pobiedig
Addaf gul galon 6asgedig
Addaf gau ni thau iaith enid frith-gyrdd
A'i freithgerdd ddre6edig

[1] *Neu*, clottwyr. [2] *Neu*, marugyl.

Digitized by Google

Can ni thau garrau goriedig
Can ni phaid tarǒ diriaid terrig
Can ni myn emennydd yssig
Ymadaǒ a'i ffrost ffennugl-fost ffig
Bore oer ceilioer clo caedig cyff
Am ben Addaf ddyff ryff rǒygiedig
Goganaf Addaf wddf gieu lledr
Lieidr arian careglau
Gogul arch gogr cywarch cau
Gagaǒg craff daeaǒg crefftau

ENGLYN.

O L. E. D.

Tripheth[1] dirgel ni welir
Tramwy maent hwy mewn tir
Tyrfau ac angau terfyn
Angau dwrfing ei derfyn
A gwynt oer ac enaid dyn

ENGLYN.

O L. E. D.

Neuadd hywel hygel hegl
Newydd drwg neud mwg ai meigl
Ys dor gaead nid rhad rhugl
Os derw ys diriaid na sigl
Ys oerffyrch anhygyrch hogl
Ys del drwy nen ei phen ffagl

TUDUR DDALL AI CANT.

LLYWELYN GOCH FAB MEURIG HEN

I Oronwy ap Tudur o Benmynydd.
O L. E. D.

Llary wynedd llawer ynod
Llef uchel llifaw iechyd
Llethrawdd oth wyndir llwythrad
Llew a gwawr llaw egored
Egored frys lys ni laeso ei hil
Hael foneddfawr Gymro
Gronwy gymheniaith gryno
Gwiwrwydd fu gwr oedd efo
Efo hepgorus ei fudd
I feirdd ymbiliaid o'i fodd
Ei fod ynghyssegr-galch fêdd
I Fon anghyflyrus fydd
Bydd gwae a cherydd ac och irad fawr
Farwbaglur pymthengwlad
Bu dewr nef bïau ei dâd
Bydding arno baedd eiddun-gad
Cad arynaig ced Ronwy
Cefais o'i law draw heb drai
Cyhafal brwyn o'i ddwyn ddoe
Cyfluddiwyd gwen men y mae
Y mae heb chwarae na chweiriaw ei wyr
Och wir Dduw am danaw
Gwae fi gan drueni draw
Gwawr Penmynydd-lawr Nudd-law
Llaw Ronwy llyw ar Wynedd
Llaw'n amlaen llu yn ymladd
Llaw yn cynnal llin cannudd
Llafn awchrym llaw fynychrodd
Mynychrodd o'i fodd a feddais o'i aur
Awr neithwyr ni chysgais
Mal chwedl gofal a gefais
Marw fy iôr drud mawr fu'r drais
Treiswyd ni am ein trysor
Trwsiad trais ei dad Dudur
Taer ddysgawdd terydd esgar
Tëyrn bryd twrn Beredur
Peredur gystal parawd och gyngerth
Rhac angen ai foloch
Ym mol twr calch gol cylch goch
Ym mryn aer am Ronwy och
Och heno nawoch yn niwedd berthfyd
Anhyfryd i'm bryd am barodedd
Aeth gwawr a phennaeth gorhoff annedd
myrdd
Ym a fwriawdd gwyrdd am oferedd
Iôn trychantref Môn amynedd ni chawn
Iawn arial Wgawn uriel agwedd
Arfaeth ehalaeth hwyledd bennadur
Eryr fab Tudur goleuddur gledd
Gwae fyth gwr geir-syth gwyr gorsedd ei
wlad
Gronwy o'i ddygiad gwae rianedd
Gwae bybyr aerwyr oerwedd eu chwarae
Gwae a bod lle mae eu llyw ym medd
Cymmyrth Duw i'w byrth berthedd gogon-
Cymro dirusiant cymry drosedd [iant
Tâd o'r cymeriad er cymmaredd iôr
Ni bydd yn esgor baedd an osgedd
Achwyn gwn fal brwyn brenhinedd foloch
Och Loegr wineugoch wenwyn agwedd
Yth ddifrawd arnam ath ddyfredd ath
ddwg
Ath ddihunaw drwg ath ddihinedd
Pan ym cen am lann naw mlynedd drosof
Ynof ydaw cof ar deg cyfedd
Ytty wyf anhy o fonedd a phlaid
Hwyl Gronwy f'enaid hawl gwirionedd
Gwr oedd hwn wrth dwr arth o daeredd
glew
Lle ym mron caer dew cyn cur diwedd
Gwr gwrdd hydr hoed-lwybr huawdledd
Garwy

[1] *Neu*, pedwar.

Digitized by Google

Gronwy loyw saffwy liaws hoffedd
A phen ei rethren aruthredd a wnaeth
Draw a gelyniaeth drwy galanedd
Yngheirydd Ffrengig yngharedd brwydr-lwybr
Ynghamnawn ewybr ynghymminedd
Peris ym Mharis ammhuredd riddfan
Gwaedd yn narogan gweddwon wragedd
Pwy ŵr ar adwy mewn parodedd dwyn
Par cynnydd-gar cwyn gwenwyn gwnedd
Diengis rhag cis na rhwyf cassedd caith
A phob anghyfiaith gwaith gwythlonedd
Doeth i Fôn win doeth o fynyddedd Ffraingc
Dewis ar ieuaingc hoyw gainc agwedd
Mynediad rhifiad nid rhyfedd hyd Went
Fy ngosymmeith-rent i Gent gyntedd
Bu alar i'w feirdd heb wyledd a'i wyr
A llid iw frodyr a lledfrydedd
Parchuswaith bumwaith heb ommedd a mwy
Ymrhoddes Gronwy gorddwy gyrddedd
Pennadurwawr mawr marannedd gynnal
Penmynydd ardal aur mâl a'r mêdd
Mab tâd yspryd rhad anrhydedd rhag poen
O'i wyl loyw orhoen i laweredd
Mawr wnaeth i'n hiraeth yn nhaeredd Gollmyn
Pan las Llywelyn ni bu hyn hedd
Gwedi gwae fyfi am feu fedd a gwin
Ac ymgoeliaw rhin ac amgeledd
Mau uniawn heiniau amhunedd orddwy
Mwy mwy dug Ronwy da ger Wynedd Llary Wynedd &c.

LLYWELYN GOCH AP MEURIG HEN AI CANT.

I Rys ap Gruffudd ap Ednyfed. O L. E. D.

Henpych well haelwych yn hwyl-wawd prydydd
Hardd dy fedd-fardd fydd wiwrydd wirawd
Hyawdl grair purair parawd wrhydri
Hoyw-dwr daioni hyder Dunawd
Hael hoyw Rys diwael dywawd peir awen
Y rhwy fyddut ben nid rhyfeddawd
Hil coeth Rhys dur-noeth rhoes dyrnawd yngrhai
Hil Ruffudd erfai windai Wyndawd
Hyder brywysgler briw asglawd belydr
Ael gwyar reiydr ail gwiw ryawd
Hyrddaw tre bergaw bargawd peithynben
A wnaeth dy gigwain cynrhain canrhawd
Gwyn ei fyd i gyd dy giwdawd telaid
Gwyn yn Frutaniaid gweiniaid gwiwnawd
Gwyn ei fyd feirdd byd bedw-wawd a ganant
Gwyn ei fyd anant gwyllt ffyniant ffawd
Gwyn ei fyd uwch rhyd ach rhawd ni chyrchych
Gwyn ei fyd lle y bych Owain frych frawd
Gwyn deyrn erddyrn gwenwyn orddawd caith
Gwnaf i'th wiwaf waith miliaith molawd
Gwrdd-ior llawegor llogawd ferneis-win
Gwawr trywanawr trin Elffin eilffawd
Gwisgaist am danad gwasgawd llurygdew
Gŵraidd afael llew Gweirydd ddefawd
Teyrn hil cedyrn ceudawd gwyrennig
Trum difethedig safedi sawd
Teflaist oddiwrthyd taflawd ymwangais
Trafn Abermarlais trillais trallawd
Tyfir yt foliant o'm tafawd y ceir
Nid o anghywair druthair draethawd
Terwyn fydd dy rynn fudd drawd gelyngawdd
Ynghymmwy anawdd ynghymminawd
Tyrfal tiriondal trindawd i'th adu
Tri ac Iesu tu teilyngdawd
Tegyw dy hynt lyw hyn nid tlawd gynnydd
Trugaredd ath fydd fraisg dydd y frawd
Iawn frawd Rolant ffawd ffydd yw arglwydd Rys
Eryr gloywddrem dedwydd
Ergydwayw aer daer derydd
Iôr du gwynn aur ynn a rydd
Rhydd i glêr bedydd glawr byd
Rydderch ail rwyddarch olud
Rhi yn ein angen y rhêd
Rhŷs dewr mal y rhoes ei dâd
Y tad o nef wlad oleudwng llwyddiant
Lluddied Rŷs dy ostwng
Aruthr yw dy fleidd ruthr flwng
Arddelw talm urddawl teilwng
Teilwng di freudwng dy fryd
Tewbar glas ti biau'r glod
Taer yn aesgalch twrn esgud
Tëyrn diwallgyrn dullgod
Cad oresgyniad a roes gwiwnaf hael
I heli Ffraingc ar eithaf
Carw trin gwr o lin lanaf
Ceinfyged Ednyfed naf
Naf yw Rhys gwinllys a gwyrdd
Nerthawg erddyrn farchawg urdd
Nid dielw lun neud hael urdd
Nid taeawg hên neud teg hardd
Hardd berit hoywfardd bert efaill Geraint
Gurwr Ffrengig castell
Hurieist glôd y frô hiriell
Henpych wych wymp wiw-dymp well

Digitized by Google

PERYF FAB CADIFOR AI CANT I HYWEL AP YWAIN.

O L. E. D.

Es blwyddyn ydd wyf neu ddwy ith
Nith besgaf a fo mwy [besgi
Dug ym y dygn ofwy
Nim dygy —— a fo hwy
Difiau i'n diau leas
Yn y penrhyn uch penrhos
Ym Mon y mewn ei hynys
Ydd ym lleddir a llafn glas
Dielid mab Duw dygn alaeth Hywel
Haul echel och arfaeth
Am ledrad frad freuolaeth
Ef ai frodyr mawr wyr anaeth
Llas arch yn y gyfarchfa[1]
Llas nerth awyr eryr aerfa
Llas Hywel wyn fab Ywain
Llas gwr mirain uch morfa
Llas gyda Hywel hawl amddyfrwys
Lew llew trylew traul diffwys
Pla ple do dial dywal dwys
Plant Kedifor wyn wenwys
Lladd Brochfael wyn a gwynaf
Lladd Aearddur[2] an cur cof
A lladd Rhirid am llid llif
A lladd Iddon ac Addaf
Brochfael ac Iddon brodorion Hywel
A holynt gerddorion
Ry llas a llafneu rhuddion
Ar lles draig yn llys dragon
Can eddyw aerddur yn arddyfrwys far
Yn trydar dar diffwys
Ciliai rhag ei lu Loegrwys
Cadr fab Cedifor wenhwys
Am fyned Hywel hawl diachor traws
Doeth tristyd i'm cyngor
Yn naear franar fangor
Doe a dau fab Cedifor
Fy nghalon a gryn rhac erchlais y fran
Dechreu gwan dychrynais
Gwae fi pan ei harhais
Gwayw yn Hywel a welais
Bran a gre yn y gyfarthfa
Ni ddarogan ym ddim da
Bod mab brenhin gwyn Gwynedd
Yn gorwedd yn yr aerfa

AWDL A GANT GRUFFUD GRYC.

O L. E. D.

Yor nef ae chreir
Ac euryn meir
Y gwr an med
A throet a llaw
Ac aryf aelaw
A gorvoled
Gwarandaw heit
Bechaduryeit
Beich o daered
A maddeu ynn
Yn llusc dremyn
An llesc drymed
An llet lyeu
An llit vrodeu
An llet vryded
An kasgyl olut
An kam ehvt
An kamwed
An gogan weith
An kyfrwysweith
An kyfryssed
An gwac valchet
Yn anwaeret
An enwired
Ti ywn llywyawdyr
An amerawdyr
Yn y mawred
Ti yw yn yor
Ti yw n tryssor
Ti aw n trossed
Ti an pryneist
Ti an ffuryfeist
Ti yw'n fyryfed
Ti ymhob pwnk
Yn ry ymwnk
Ni wyr omed
Tostyon erchyll
Ti yn nhywyll
Ti yw yn hoewed
Ti yw r goreu
Ti yngoleu
Ti yngwyled
Ti yw yn tat
An gwar ynat
An gwirioned
Ti an bendic
Ti yw n ryfic
Ti yw'n revued
Ti mab meir wenn
O Iorddonen
A vrdd wyned
Ti yw'r gwr kael
Ti yn Israel
Ti o Nasred
Yr dy gethyrdraet
Er dy raenwaet
Yr dy rinwed
Yr dy uawr drank
Yr dy diank
Wr di ddyed
Yr dy hoelion
Yr dy goron
Wr digared

[1] Llas arth yn y gyfarthfa. [2] *Neu*, Aearnddur.

Digitized by Google

Yr dy veddyant
Yr dy uwynyant
Yr dy uoned
Yr dy garyat
Ath enw redeat
Oth enryded
Yr dy lendyt
Eurdwf iechyt
Yr dy vuched
Yr dy ddechrev
Yr dy ddwyweu
Yr dy ddiwed
Yr dy grychlam[1]
Yr dy lwysvam
Yr dy loesved
Erbyn arglwyd
Yrom gvlwyd
Yr amgeled
Y ddaearblant
Yrdang nwyfyant
Yr dangneved
Rheyt gael gan Bedyr
Rydit hyfedyr
Rat etiued
Yn rwy an coryf
Yn wyd gantoryf
Yn rwyd gynted
Yn rod nawoed
Yn rif milioed
Yn rwyf moled
Ynghor yspryt
Ynghof ennyt
Ynghyvanned
Yn raed Serubin
Yn rhol farthin
Yn chwyl ferthed
Ynghaer addas
Ynghae mawr ras
Ynghymyrred
Ymher gwiwfreint
Ymher eurseint
Ymhur orsed
Ymherffeithgwys
Ymharadŵys
Ymharoded

AWDL

FADAWG AP IERWERTH AP RITHID AP IERWERTH AP MADAWG ESGOB BANGOR BRAWD I ROTBERT AP IERWERTH AP RITHID O GOED Y MYNYDD. O L. P. P.

I.

DUW byw an rhoes llyw llen bendefig
Dwyfawl yw'r urddawl canmawl ceinmyg
Diafyrddwl feddwl feddig perchodau
A lles Eneidiau llys enwedig

[1] Gythrlam.—Ll. C.

II.

Dor ag Ior Bangor cor catholig
Dar i lu daiar car caredig
Dogyn gymaint deufraint Dyfrig Beneurawg
Yw heulwin Fadawg hawl wynfydig

III.

Dyn dan Nef ag ef ni chaf debig
O gwbl bwyll didwyll dadl brofedig
O haelder Ener[1] unig ynghyfraith
I gyfryw benrhaith Bibl-iaith Beblig

IV.

Duw gan roes einioes'n ei fenthig
Ai gad oi ganiad gan Nadolig
Wrth raid y Gweiniaid i gynig Alaf
A da rhwydd adaf dy rhoddedig

V.

Gwarant gaer trefnant traw diddiffig
Gwin eurin lwryf chwryf a chig
A gwisgoedd miloedd moledig wleddau
I feirdd galonau fyrdd galenig

VI.

Gwynedd anrhydedd rhadau Curig
Gwanas pob urddas eurddull Padrig
Gwyn i fyd bod gwledig clodbwyll
Mewn cnif didwyll cynnefodedig

VII.

Gwan oedd Lys allan man a mennig
O'n gwlad hyd trefad tref y Mwythig
Pan ddoeth rhwyf cyfoeth cofedig Eur nerth
Hil Ierwerth gannerth hael win gynig

VIII.

Gwymp heddiw Gaer rhiw rhwyll eurddedig
Gwin drefnblas addas addurnedig
Gwir glod ni chelir uwch helig dyno
Gwenfro wyr Pabo bybr Leithig

IX.

Lluniaf gant moliant mawl haiedig
I Fangor rhagor rhag Celliwig
Llys llu ai dengys dawn gaeledig gwyrdd
Lle diwallwyd myrdd llu diwellig

X.

Lle mae Arglwydd rhwydd yn rhoddedig
Heb fynnu pallu pwyll Teoderig
Lle deheuaf budd lle deheuig glwys
Lle a gwin da dwys llu gwyndodig

XI.

Llyna dir an pair parabl a doig
Hwn Madawg ddoniawg ddawn boforig

[1] *Neu*, yner.

Digitized by Google

Llaw Dduw am danaw ddoniawg frig[1]
frongwyr
Eryr ar Glaswyr aer eglwysig

XII.

Lle mae rhaid Ceiniaid Canon fendigedig
Am Arglwydd hylwydd hael caredig
I hiroedl yw llyw Llys deithymig fawl
Mal banda gedawl bendigedig

GRONW GYRRIOG AI CANT.

GORDDODAU MERDDIN AB MORFRYN.

O L. R. D.

I.

Gorddod bron gorvod nid hawdd gysgaf
Pan ddel maban o hil Bryton brithvyd a
wna
Gwr o vewn awr
O Loegrwys nim dawr
A llwyr ddiva
Kyfyd Bryton
Braisc gowyddon
Brys di draha
Kyfyd Bryneich mawredd ynys
Y fo addaw y Saeson
Lliaws pob bron
Lees ni wedda
Kaman i boodd
Y Tir a waeddodd
Y terfyn gwaethaf
Kyfyd Prydyn y menych henaf
A rhuddion lafneu yn rhywyllt
O'n Caerau gan nis traethaf
Ac ar ervin brain pla a welir
Brysia iw diva
Y maban o gudd
Kyffreddiwr y budd
I'r blaid issa
Yn rhwydd y rhydd ef y rhai esgud
Mewn cnaif cymwys
Gwr ni wna ymwys
Yn y gyfraith ddwys
Ni ddysg draha
Maban o dad
Er a veiont wy ai mad
Mawr yr hoffaf
Glendid Bonedd
Gwlad holl Wynedd
A dynn ef oll ou halltuded
Aillt ai casa ef ni chyd ganan
Ni chyd archan gorchwil nis gwnan
Cydfod Saesson
Gwaith anhyron
A derfyna
Diolchaf archaf arch ddi drahaf
Cadwr haelaf
O'r hil penna
Gwyn eu byd Bryton
Braisc yw'r goron
O Dduw nefol
Cadwr cedol
Mwyn ei ganmol
Llew llaw rhuddwaith
Milwr ei waith
Maith y molaf

[1] *Neu*, am danaw frig?

II.

Gorddod bron gorfod yn derfyn
Aurfinioc fydd[1] llen llwyr amofun
Maban a gad mad ail gychwyn
A gwageled
Pan gychwynned
O gylch Mwyf y Gwynvryn
Rhag twyll y gann y Saeson
Arwyddion bradoch
I Ddyn neu ddau
Y gwnant wenwynau
Ar Ansoddau
Mewn rhyw wleddau
Gwedi'r moddion
Llawen fyddon
Pan ddigonont
Dysc ir Vervyn[2]
Weithred rhyw ddyn
Gorchwyl divraw
Gochelid rhagddaw
Rhiol dervyn
Y Rhïoedd er hynn
Y Llew llafn rhudd
Gwiw vudd gwerin
Lluossawc eidiawc bid ef ar gychwyn
Mymn ef ystyr y Gaer
Ac anifer nis mynein
Ac arhöant wy Ddofydd yn gydwr
Oessawl ef fo a gychwyn
Ac oddiar dowysenau yr oen
Y Llew llüaws[3] mawr a fynn

III.

Gorddod bron gorfod gwyr arfogion
adynn
Y gad pan ryddyfo y dydd diarbed
A llafneu rhuddion
Y llu Alltudion
A meirch amliw amryw anrhec
A marchoc pwylloc
Pell fydd ei orfod
O hil Brython
Braisc ei hattebion
Llywiawd llawer oes am oeswr lluoedd
Ac yna ymladd arweddawr cad

[1] *Neu*, vvdd. [2] *Neu*, Veroyn. [3] *Neu*, lliaws.

Digitized by Google

Difrad[1] divrec
Pwylloc eidioc irwaith dynged
I'r hwn ai gwnaeth
Drwy fawr arfaeth
Ef y gweithred
Er nerthu a rhwyddhau i'r rhwyf godded

IV.

Gorddod bron gorfod gwynnoc er trai
Llanw a thwrw a llawen fydd rhai
A lluossydd a â yn rhydd
Drwy rwyfau y Bi
Maban cadyr medrawl holi
Holion Brython
Llawen fython
Rhoddion a gaiff rhyw wr o'n iaith
Myfi ai molianwn pei gwelwn ygwaith
Yfo a ddaw ar awr
I ni glodfawr Gawr
Ac a gychwyn ar awr
Yn rhydd i dramwy
Gwaed dan draed arfaeth fwy fwy.
Gwnn if ei foli
Yn llywiadur[2] an rhi
Pennad y llafneu rhuddwisc
Rheidawl genedyl
Cadarn ei dadyl
Llawer ai derbyn
A liaws iw herbyn
Ar tiroedd ini hevaid yn ofwynion
Yn ofni hil Dewdwr mwr[3]
Llawr llwyth Teifi
Lluossog enwog anodd fydd ei goddi
A llawen fydd[4] a rhydd vydd i rwydd roddi
Cedwid ef Creawdyr nef
Nawdd am ein pechodeu ni
Rhag angherdded
Rhag ariwared
Oessawl fo'r Bi

V.

Gorddod bron gorfod heb rwyf ddegynod
Heb luoedd a Sais draha tiriogaeth fy gawr
Rhoddion cyfion
Cyfyd Brython
Eulun cyfraith
A lygra yn iaith
Drwy erlyn yn faith
Baath a Baath yn oes oesau
A vydd esgud y mud mynnawr
Cyfyd eilwaith
Yn llyw an Penrhaith
Taith gyinwywaw
Y tiroedd a ddychryn
A'r tiroedd a vynn
Gwaith y cynheilliwr maith
Ai gydymaith
Blaidd rhun rhydaith gwaith gymwyawr
Mynnu Colann
Gwlad dderogan
Yno y trigan
Yn unawr
Yn y wenwlad fawr
Yn y lle y gwnaethpwyd brâd
Yn cynheiliad
Cynal di yn oesswr
Yn enwoc wr
Creawdyr Seli
Gair o divri
Gwn ei foli
Ar mawl gorau

VI.

Gorddod bronn gorfod gweddill Brython
Eidioc rhywioc hil Rhioedd Moon
Cyfion o Gynan mwyn waith dragon
Rhywioc pwylloc pill marchogion
Ar varfaeth iddaw a llaw eilon
Deued gwared poed gwir vython
Drwy hir dynged ced cidtalon
Dyvedd gyrchant
Cyfarfod a wnant
Ceraint vyddant
Lliaws fal brain
Braisc feddyliain
Meddan gadau
Gwlad ai gwybydd yn glau
Gwledd fawr gyson
Ywain ei henw hael y rhoddir
Y gwin ym Mhenfro
Pennaeth fydd y fo
Ac Ion ar Ddeheubarth
Ac o amgylch val traeth
Ar llywodraeth
Drwy'r tair talaith twyll ni ddelo in Iôn

VII.

Gorddod bronn gorvod gorchwyl am ei ddyvodied
Fal ac y traethwydam Grist cynn ei weled
Darogan y daw
Brython alaw
Hylwydd dynged
Daroganwyd
Mab y Medrod
Ai fawr weithred
Credwn Iesu
Creawdyr pob llu
Yn llwyr im puched
Pan fo drutta bid trista Brython
Glutta calon golud golled
Y fo an rhydd Dofydd
Bawb ohonom yn rhydd
Ar y dydd ior da i wared
Drwy eiriol saint

[1] *Neu*, divrad. [2] *Neu*, llywiadwr. [3] *Neu*, mawr. [4] *Neu*, oydd.

Digitized by Google

Gweithred gowraint
Coro buchedd
Gwelir symud
Yn oes alltud
Ailld o'r gogledd
Y fo addaw rhydid
Brython gwelid
Gwedi ei dilid
Gofyn tehyrnged
Yn ddiamau
Drwy nerth blodau
O'r Dwyrain y daw yn ddiamau
Ddifri weithred
Pan gyfodant
Tir a fynnant
Tervyn caled
Alaw y gwelir
Elain ar dir
Brenhinwys gwir
A folianned
Pan fo y difiau[1]
Y daw ef in barn
Prudd fydd y dydd hwnn i honni
Ar brif galan
Cyfodwch a gwisgwch gwiscoedd diddan
Y fo a welir y llynges ar llongau
A rhwyfir y rhyfel ar tan
O gylfyddyd ai hergryd ar ai gwelon
Yntwy ai harohan au pyryannau
Ceid yr llidiawc yn afrowiawc
Y gwnant pan rwyf sathraith
Ryw niver gwn y cwympiant
Distrowio dyall
Esdud a chall
Hwynt a giliant
Archaf iddo pennadun yn bro
Brys yw yr amcan
Cyfran o wlad cyffredinwyr yn rhad
Nyni ai meddwn

VIII.

Gorddod bronn gorfod gorvinnioc mynydd mynnau
Gorfydd rhod —— gawr gan gadau
Pendevig ——— yn y Dehau heb
Wahoddion i dir Brython brith vyddiau
Rhyfel a vydd
Ag ymwan g——
A gorvod a wnau dau
O blant alldud
Drwy gymry glud
Drud feddyliau
Collir trydydd waith nim dorpydd
Diriaid fydd Beirdd caith alldudydd
Heb dynggefedd drwy waith cochwedd
Caswaith y llu
Ar y pydwerydd a lywia'r elfydd
Byrr yw'r cynnydd

[1] *Neu*, difian.

Baar o bobtu
Heb fawr alaeth
Oi frodyr maeth
Maith gychwynud
Rhyddid caffan
Gwlad a gadwan
Drwy weithred llann
Lluoedd grynnu
Caffont wynvyd
Drwy union fryd
A phawb i gyd
A a yn gyfion
Addnef mecl a gwenith
A gwlith a dyfredd
A rydd Dofydd
Creawdr elvydd
Ai law i'n bro gyda rhydit
Cyfraith cyfartal ddylit
Cyfion eiste am air tangnef a thangnefedd
A rhyddid a gwared gwedd moliannu

IX.

Gorddod bronn gorvod galed a vydd
Ac am Loegrwys rhyd rhywin golled
A gorddwy tynged
A Saeson mewn gloes heb nos wared
A chyfion ar y Brython a chysondeb
Ac o eisiau 'r Ganon cannoch glywed
Heb leen heb lyfrau
Heb lwyrfawr weithredoedd
Heb fenych mewn llann
Gorchwyl gwul im barn gwnn nam puched
Heb ydeiladau
Nac anneddau
Annoeth olwc drwy fawr — —
Y bobloedd heb wynvyd[1] ——
Ffysc gynired
Heb na rhoddion na — —
Mawr yw'r golled
Gwragedd a merched ———
Ddim ac na ddadtodwch
Canys chwychwi a welwch ——
Yw'r dynged
Anrhyfeddod traethaf rhagod
Rhag eich[2] gweith
Pan ddelo yr tan
Rhwng y teir ban
Pethau enbyd
Arwyddion Celi
Gwn o ddivri
A dangossir
Yn oes maban
Y mynnir cyfran
O'r cyfarwyddyd
Ac y fo a ddengys yn neer
Ei arwydd yn y seer
Gwener goched

[1] *Neu*, myr. [2] *Neu*, eych.

Digitized by Google

Ymswrn am draul
Amliwioc vydd yr haul
A rhyvel mawr luoedd
A mawr ludded
Ffrwythlon daiar
Marfol adar
Ymhob cyfor
Cyfion rhodded
Pyscod mewn llif a leinw
Pawb a wna arllwyf
I lwyr weled
Archwn in tad nefawl ei rad
O rodd deilwng gadw Brython
Rhag afrwyddon a brad Saeson
Yn oes y iaith oi gwaith nim dawr

MYRDDIN AP MORFRYN AI CANT.
DIWEDD Y GORDDODEU.

ENGLYNION.

O L. P. P.

GWYNT tan awyr llwyr llawr daearfa mwyn
Gwnaeth un Mab Maria
Lleuad dwfr heul ni threula
Gwyllt gwar gwell gwydd nos dydd da
Rhybychan Grist loywlan lyw
Dros gur hoelion loesion liw
A brath bronngnaif a glaif glew
Ner eurddoeth a wneir erddaw
Erddaw y dylem ddrem ddrud
Oddef Mab Duw a Wyddiad
Efe an prynawdd nawdd nod
O uffern rew fignwern rwd
Ac an gwnaeth ffraeth ffrwythlawnged
O gaith yn rhyddion i gyd
I gyd bobl y byd anwybodus ym
Am na charwn Iesus
A theg urddas y Grassus
A Thad aur Myrr a Thus

GRUFFUDD AP MAREDUDD AI CANT.

DAFYDD Y COET A GANT YR ODLAU HYNN.

O L. P. P.

MYNAWG gwareddawg y gwiw raddeu
Mwynawl hawl nefawl ceffir mawl mau
Modd rhodd rhen awen awydd gwyrthau
Maint braint gwyrth y saint seilm y graddeu [lau
Mawr gwawr fab gwyry Fair Grair Careg-
Yt ydd addolaf ti Udd delwau
Aur fyngloywner wyt ar fyngliniau
Om pedeiriaith ddysc am paderau
Am Cuwrdd seilmawl am cerdd salmau
Am fy rhi geli golofn rheidiau
Ath fawl heb ddim tawl talm gerdd odleu
Yt i cyfarchaf deuaf diheu
Ddihagr f'Arglwydd Grist o ddehau
Ti a wnaeth fy Nhad bob had iw hau
Ti a wnaeth yn ffraeth yr holl ffrwythau
A môr a daear mwy ardwyeu
Hofflawn hoywdeg wyrth a phlanedau
Gadr Iesu wiwgnawd gyda'r sygnau
Arglwydd pendefig rhyfyg rhifieu
Arglwydd cyfiawn iawn ddawn dynionau
Arglwydd Dduw culwydd rwydd ei reiddieu
Arglwydd a Dofydd cynnydd cannau
Arglwydd nef a llawr gwawr y gwyrthau
Arglwydd dad mad rhad cariad corau
Arglwydd llawen ren llen a llyfrau
Dyro im Arglwydd rhag arwydd gau
Cynnar yngyrth loes cynn yr Angau
Cyffes a chymmun gyfun gofieu
Oth nawdd rhag uffern billwern bylleu
Er dy goron ddrain wr da gorau
Wirdeg Athro nef er dy gethrau
Mawr diwael eddyl er dy wleddeu
Er deiliadaeth nef er dy lydwau
Eurdal ydwyt haul er dy aelodau
Er dy fyssedd heirdd er dy foeseu
Er dy enwinedd llathr wr diwinau
Er dy olwg Crist er dy aeliau
Er dy aelaw saint er dy wylieu
Er dy eiliw teg er dy oleu
Er dy wyneb gloyw er dy enau
Er dy hoelion dur er dy heiliau
Er dy ddigrif nef er dy ddagreu
Er dy ing alar er dy engylau
A gwaed dy galon hygron donn dau
Fyngwyth rydaer gam fyngweithredau
Am gwyll aruthr lid am gwall eirian
Am eiddilwch oll am meddylieu
Trwy iawndud meddiant Trindawt maddeu
Cadarnenn syrr em gwyr am gylch om drygeu
Draig rhag aml bechawdfylch
Cerdd gennyfi ai diylch
Cof nawdd y Drindawd im Cylch
Ith wenwlad wirdad eurdo gras disglair Grist oesglod lathr loywfro
Ener gyda thi yno
F'ynad henn fy enaid bo
By gyfyngaf Naf nefawl fryd gain Dduw Fo gan ddyn anhyfryd
Ehangangaf sydd benffydd byd
O gynnull Iesu gennyd
Gennyd ri Celi culwydd cywir mawr
Amerawdr mor a thir
Caffwyf nef lle tangnefir
Drwy nerth gair y wyryf air wir

Digitized by Google

Wir...glod cred wared dy arwydd arnaf
Awyrnenn rhag tramcwydd
Erglyw fi Rhen Geli rhwydd
Eurgledd nef a byd Arglwydd
Arglwydd Iesu Grist Arglwydd Asia mawr
Arglwydd mur Affrica
Arglwydd rhwydd rhodd Europa
Arglwydd buddwedd hylwydd ba
Arglwydd eglur Dduw Arglwydd Agla naf
Arglwydd nef a therra
Arglwydd Ri fab Maria
Trugaredd a diwedd da

Trindawd gwawd gwalch fyngharw trafalch fynghartrefiawdr
Tro im rad mad trwy hoyw gariad gair rybuddiawdr
Trafn gwyrth hoywryw tra bwyf yn fyw fy llyw llywiawdr
Teg wyt Geli traws haelioni rhi rhagoriawdr
Trysor moliant trasyw ffynniant ffawd arweddiawdr
Trossaist wyrth nyrth trasyth eurbyrth borth oleuawdr
Trai bai bumoes ath wnaeth garwloes ar gros grogiawdr
Er ein prynu eurwyrth feddu fudd warediawdr
O wart Uffern dduhagr fignwern gethern a gaethawdr
Wyt un a thri ein Harglwydd ni nef gynhaliawdr
Car Brydydd rhwydd ai hael arwydd o hil arawdr
Gwnaethost for Tawch a thir ffrwythlawch awch uchelyawdr
A gwellt a gwydd a chred a ffydd ffyrf gynghoriawdr
A gwyllt a dof a gwir hoywgof hygadr ddyscawdr
Ar holl ffrwytheu ar holl radeu raid warediawdr
Er dy gethrau ath aml wyrthau wyrth edrychiawdr
Naad fi yn drist mewn uffern gist hael Grist Greawdr

Crist Greawdr llywiawdr llawer
Creulyd geli gwiwri gwyr
Crair nef ddigae a daear
Craff yth folaf teccaf twr
Cryf Arglwydd gwaranrwydd gwir
Hoyw gloyw hynod fawrglod fur
Credaf yd iawn hyfryd Ior
Hyfryd Ior wyd Bor balch
Hoyw fraisc babl di barabl fwlch
Eu cur mawr dy fronn fawr folch
Rho dy nawdd nid cawdd im cylch
Dy nerth Iesu cu yw'n coel
Dy nawdd gwn nad cawdd y cael
Naf nef eurwlad ddiadfail
Na wrthod fi Geli gwyl
Celi gwyl annwyl ennyd
Cael im rym rann oth gariad
Cwlm cwbl synwyr heb lwyr lid
Coel da glwys nid cul dy glod
Calongur fuost cost ced
Er prynu pumoes loes lud

I DDUW LLYWELYN GOCH AP MEURIG HEN AI CANT.

O L. P. P.

Achubaf Du6 naf diamnofydd
Dy na'6dd oth gyfarch rybarch rebydd
Uchel yn a6yr dy fag6yrydd
Iechyd meir6 a by6 lly6 lla6enydd
Brenhin a de6in pob rhy6 dy6ydd
Crea6dr ymmera6dr crair ma6r ded6ydd
Ysbryd gloy6fryd glan darian derydd
Tad da6n annogiad mab dinegydd
Pan lithrddel rhyfel rh6yf mer6erydd
Or tra llia6s bobl ar tri lluydd
Ar lethr Olifer funer fynydd
Engylion 6erin dy fyddin fydd
G6naethan ddadl cynnel6 gydar cel6ydd
G6naethost for reydr hoen g6ydr a g6ydd
G6naethum ddifflais drais dros dy gerydd
G6naethost nef a lla6r drama6r drumydd
G6naethum ddifra6d nef a g6yr Crefydd
G6naethost gelfyddyd byd a bedydd
G6naethum latteiaeth barn fedd6gaeth fydd
G6naethost dd6fr a than glan a glennydd
G6naethum i gy6ir 6ir 6arad6ydd
G6naethost hagr a theg ofeg ufudd
G6naethum ar draetha6d geu6a6d gy6ydd
Lleucu yn eilfar lli6 caen elfydd
G6naethum odineb nag ednebydd
G6naethost lynn Ebron ai afonydd
Cyffessaf 6rthyd byd 6ybedydd
Cammau a 6naethum cymmen ieithydd
G6rolgadr 6aladr digy6ilydd
Goruchel bylgain ag a6r ech6ydd
Torrais ogredeu bannau beunydd
Taeredd a ddyscais hydrau hoedrydd
Torrais y dengair ffurfaidd grair ffydd
Deddf eurior dileddf ei ardelydd
Torraist g6eryaist hil g6i6 rihydd
Truma6gfedd daear loy6ar ly6ydd
T6r dior6agiaith perffaith parffydd
Torraist byrth uffern g6lyb fign6ern g6lydd

Digitized by Google

Er dy goron ddrain er dy gerydd
Er dy gariad cly6 ly6 fy eile6ydd
Er dy gethra6l draed ar rhudd6aed rhydd
Er dy gl6yf ofal ar glaif efydd
Er dy l6yr6ir far6 ar dy elor6ydd
Ar tradoeth gyfod y pryd trydydd
Erbyn fy mar6a6l ddi6edda6l ddydd
Eurdad digronniad dy gerennydd

I DDUW IORWERTH AP Y CYRRIOG AI CANT.

O L. P. P.

Brenin gorlle6in g6r a'n lly6ia
Broydd a gorthir brig tir terra
Breinia6l nen d6yfa6l na'n difa erom
Onî benytiom ia6nboen et6a
Breisgior dor d6yrain cein amcana
Br6ysgedd ala6edd ynn na li6ia
Brycheu eneidiau Ion oeda cy6yd
Bryd pa6b ai g6rthyd ai g6arthaa
Beirniad byd ein Tad cofiad cyfa
Barnia6dr ammera6dr meir6 obeithfa
Bernych pan rennych ŵyr Anna arnam
Y cam ry6naetham na rynoetha
Barn drugar ein car cor le6ychfa
Oedd raid i 6einiaid ar ddi6annfa
Berny y ceffy coffa er gallu
I ddial Iesu na ddiyssa
Br6ysc ofalon dall ein g6allygfa
B6r6 dysc in mysc yrfyd crynfa
B6r6 fendith in plith pletha dd6yolder
Ner na rysommer rhai sy yma
Buriaf i 6eddi ym a 6edda
Buriaf y gennyt gennyt ydd a
Ban fo amser ner nertha 6rth angau
Y synh6yrau mau ma6r 6ellhaa
Un 6yf a han6yf o hen Efa
Ynof na6d pecha6d pechais ddirdra
Un 6yd a han6yt dihuna im pleid
O Fair ras enaid fa6r Reisina
Yn y farn gadarn gyd gymanfa
Yn y fra6d bara6d buredigfa
Yn y fro i bo pob traha yngorphen
Yn y fen fy Rhen mae'n rhaid noddfa
Adra6dd dioer dir yma a 6nair
Ger bron Crair Crog Calfaria
Edrych na lyssych O ag Alpha
Er dy bum 6eli Geli g6ylia
Fy Argl6ydd cyfl6ydd am cyflea
Fy ergly6 'nghyfyng yn ing a 6na
Fy eurgledd ma6redd Maria ai g6naeth
Am hoes hoedl digaeth ffraeth im ffr6ytha
Am rhydd fy Nofydd nef orph6ysfa
Am rhoddes hoy6les haul a luna
Am rhodd6y obr6y Ebrea fa6redd
Am rho trugaredd a di6edd da Amen
Diwedd glan a ede6is
Dibenn rh6ydd da bann rhoddes
Ynnof Du6 o nef Deus

AWDL SANTAIDD AM DDIWEDD DYN AI GORPH.

O L. P. P.

Rhyfedd na phwyllwn
Rhyfyg na ddaliwn
Peidiwn na rwyfwn
Er ei fawr rinwedd
Gwae ddyn nad ystyr
Ydd a yn ehegyr
Cynn rhythyr tymyr
Tomod Vaenvedd
Yr un dyn deccaf
O holl blant Addaf
Aro vory y g6naf
Nefol rin6edd
A phob dyn felly
Rh6ng yr a6yr fry
Ar ddaear obry
Wely waeledd
Pa wnaer yn unig
Na thrais na thremyg
Na wnaed neb ddig
Nag eiddigedd
Miloedd anghyoed
Fal ir oedd erioed
Pawb a gyrch yr oed
Ir saith droedfedd
Milwr twr taerfor
Val i bu Ector
Nid eiddo ragor
Yn ei orwedd
Rhywnaeth caeth cynnadl
Rhyfyg annhrwyadl
Rhag rheidus disdadyl
Dostur fuchedd
Eurfab y Brenin
Ag Iarlles Erbin
A fagawd ar win
Flin flynyddedd
Neu'r fun lun laesra
Fal i bu Efa
Wel dyma fal ir a
Yn y diwedd
Mewn pwll i dodir
Mewn pridd i cuddir
A byth ni welir
Dihir dihedd
Y corph afrifed

Digitized by Google

Mewn budr garreg
Yn fwyd i bryfed
Heb ged geidwedd
Llyffaint braint brydnod
A chynrhawn diglot
A phryfed hynod
Nod a nadredd
Yn sach drewedig
Yn sur doddedig
Yn swydd annelwig
Dig dign agwedd
Y Penn a weled
Yn hoff ei dynged
Yn benglog briddled
Ar bruddlawr bedd
Ar pryd gweddeiddliw
A oedd weddus wiw
Cyt boet deg heddiw
A hyddysc valchedd
Ef a fydd annelwic
Dan bridd a cherrig
Heb na chroen na chig
Dremyg drymwedd
Y llygaid glwysion
Yn dyllau crynion
Yn llawn o gynrol
Myn y gwirionedd
Y geneu gweddus
A fu chwareus
A fu ryfygus
Yn oer ei agwedd
Yn dwll mingamddu
Yn anybell ei garu
Yn dwllgorn digddu
Dygyn difroedd
Ar dannedd gwynnion
Fal hen ebillion
Yn escyrn llwydion
Budron budredd
Yr hirion freichiau
Ar heirdd esceiriau
Yn ffustiau giau
Gohygar budredd
Nid estyn erddo
Na thraed na dwylo
Can gorfu arno
Braw breuvoledd
Ni flassa'r geneu
Ni chlyw y clustiau
Ni wyl llygaid brau
Mewn cau Cadfedd
Na dysc ffysc ffynniant
Na gwyr a garant
Tag aur nag ariant
Na meddiant Medd
ia i diflann
wyawedd eirian
vn pwll truan
nghyfannedd

Archwn yt Geli
Er dy bum weli
Er dy ddaioni
Rhif rhwydd gymyrredd
Er dy ddrain goron
Er dy ddrud loesion
Er gwaed dy galon
Kymodlonedd
Drwy ddiwair eiriawl
Mair wyrf gannmawl[1]
Ysprydawl hil hawl
Brenhinawl wedd
Drwy eiriawl sawl saint
O honun cymmaint
Yn ei bro ai braint
Am ein Camwedd
Cyn cyrchu'r ddalfa
Cwbl fawr cymmanfa
Ni thyccia yna
Un gyfrwysedd
Ond herwydd i gwaethant
Ag i gorugant
Ag ir haeddassant
Anfad chwant chwerwedd
Ior yr uchelder
Mynydd Olifer
Nid drwy na symlder
Nag oferedd
Yna i diolchir
Ymadrodd Cywir
Yna i dielir
Pob enwiredd

DAFYDD DDU O HIRADDUC AI CANT.

DARN O AWDYL.

NIS GWYDDIS PWY AI CANT. O L. P. P.

GOSSYMMWY tramwy trom ddygnedd byd
Gossymmittid bryd brad ammynedd
Gorsach arllasach lles marannedd
Gossymmeith eilweith annielwedd
Gossummudawd gwawd gwedi maswedd
Gossymmud gofud gofwy Nasredd
Gofynnwn treulwn traed a byssedd
Tref ydd aeth Duw nef iw dangnefedd
Ymru morwyn fwyn o fonedd Anna
Diw gwyl Faria fawr Gyhydedd
Pan fu ym mhreseb ym mhrysur wedd
Yr ych yr Assen gyda Iossedd
Y gorau rhiau rhinwedd pan aned
A ddoeth yn wared i laweredd
Cyn bei Mab ein tad rhwy danwedd
Yr hoen ar ysbryd gyd amgeledd
Drwg a daethaw wrthwynebedd iawn
I Erod greulawn ei greulonedd

[1] *Neu*, gannwawl.

Digitized by Google

Gwerthu yr Iesu y sy ryfedd
A orug Iddas o ddigassedd
Gwaith vernid gwythlid gwythlonedd im byd
Gwrthfyd fu gywyd ei argywedd
Cann ryfu ir werin o anwiredd
A fredychwys Crist Creawdr buchedd
Cyfiawn a edeu Cyfannedd ar dir
Enwir difenwir ei etifedd
Archaf arch im naf yn anwyledd
Er archollion doll gan dylluedd
Ei ddwyfron a fu ar fedd ei Arglwydd
Na fy rho awydd yn oferedd
Ei gorph a eddyw eiddun ryssedd
Y mewn Eurddonen hyd y dannedd
Cann ni mynnwys er Duw difroedd arnaw
Na fynned ai law ladd calanedd
O mynn o ammwyll cymmwyll camedd
Myned ym wared o iawn waredd
Na ddalied yn ddiau ddwy vlynedd y gyd
Ei fod yn y byd hyd hir hoedledd
Paham nad edrych tlawd yn ei dlodedd
Mor fydd hoedl egin y brenhinedd
Nad hwyrach i dwg Duw teyrnedd rhagon
Na meibion eillion ni eill trossedd
Ym cen im ceinwawdd ddyfrydedd
Ym cwyn brwyn dwyn brenin Gwynedd
Gwae fi Arglwydd Dduw am eurgledd di-deich
Gwynn eu byd hwy Fryneich oi freuoledd
Mal i dug oi deg anrhydedd
I dwg Duw braw yn y diwedd
Digarad a fydd digaredd rhagllaw
Heb allell hunaw gan anhunedd
Ef a nef a llawr gwr mawr ai medd
Ef yn ddihun ddianhyedd
Ef gareu rhiau rhadlonedd ryfu
Gwrawl Iessu pen llu llaryedd
Ef yn dri yn rhi ag nid rhyfedd

Cais y gorphen : fel hyn y mae y gorphen yn Ll. C. : Bwyf gwas Duw cyn gwesti daear.

O SAITH WEDDI Y PADER.

O L. P. P.

Trwm yw tremygu
Hael Ddofydd ym rhydd om rhwydd brynu
Llyma medd Beda byd i feddu
Fy rhi ail weddi Celi ef ym celu
Ai synwyr yw'r llwyr llwrw traethu gofeg
Herwydd ei fadreg gymraegu
Del dy deyrnas blas blaid barthu rhadau
Diau na'n maddeu Duw in meddu
Fal i bydder Ner nef allu ddyddbrawd
Rhag rhwyf o bechawd ryfawr bechu
Un hanes un lles un llu un awydd
Ag un Arglwydd rhwydd in rhyddhau
Fiat voluntas addas oddeu
Tua rhag traha trwm feddylieu
Sicut in Cœlo salw eiriau ai gwna
Et in terra pla plyg eneidiau
Wel dyna drydedd rheufedd rhiau
Weddi ar Geli drwy lên goleu
Ai synwyr yn llwyr llorf graddeu dwywawl
Dothyw in eiriol doethion eiriau
Bid dy ewyllys heb frys frodiau
Ar y ddaear car ceryddeu bennadur
I bob pechadur rhag pechodeu
Panem nostrum trwm yw trem o lid *Quotidianum* dy enw gleindid
Do nobis bodie dyn ysodid
A wyr dy foli fel i gellid
Llyma bedwaredd medd menechdid
Weddi or Pader wedd na'n pydid
Llyma lwyr synnwyr llwrw o synnid
Ein rhaid Duw telaid talm a'n rhoddid
Baraw beunyddiawl hawl a holid
Dod Dduw gwiw heddiw ni haeddwn lid
Hynny yw buchedd hon ni bechid
Hanes pob cyffes caffom rydid
Eth reufedd riau gwyd i gyd a gau
Maddau imminau om anian ffaith
Dimitte nobis fab rhad Tad dewis
Dilys in cedwis cadarn obeith
Debita nostra dybydd dydd bo da
Duw ai gwna'n gyfa dinam gyfiaith
Sicut et nos eurgrair air aros
Ufudd-dawd aros dros ein drygwaith
Dim oed *dimittimus* dyb *debitoribus*
Nostris iawn astrus chwyl mwythus maith
Haelfab Mair Crair Cred honn yw llyw llwybrged
Y weddi bummed gyfred gyfraith
Llywiwn y geiriau llyma eu synhwyrau
Twy'r einym ninnau orau araith
A maddeu weithion mawrdad rhad rhoddion
Ein gwir ddyledion gwar ddilediaith
Mal erod tithau bob cyfryw bynciau
Gwnawn innau faddeu feddwl canllaith
Eth rhag cyfedd cas a llid sid siudas
Ne nos inducas in tentatione
Sed libera nos swydd rwydd rad ddangos
A malo mal dros dyryswch aele
Llyma weddiau gydar pump gynnau
Gorau rhag barau berw anaele
Hael Dad rhad rhifiant naf gyntaf ai cant
Maddeuant gwarant meddwl gware
Hynny yw amlder saith weddi y Pader
Ym er honner Ner nefoedd gyfle
Lle ini foli fal i praw Prophwydi

NIS GWYDDIS PWY AI CANT.

Digitized by Google

O WAITH Y CHWE DIWRNOD.

O L. P. P.

Pan gyhyrddawdd nawdd neddair hyged
Duw mor nef a llawr llorf eidduned
I doeth brenin coeth rhag caethiwed
O uchelder nef nef amgyffred
Ir ddaer fal car i ymwared
A dyn oedd mewn glyn o glwyf hybred
Gwiscawdd gwisc anawdd enw sarhaed
Gwascawd dynawl gnawd brawd o brofed
Gwiscad herwydd rhad a rybuched
Gwnaeth i rhai caeth gael ymwared
Yn nydd i bu rydd ei rad ddegfed
Nadolig Gwledig gwlad ddamuned
Dewin gorllewin llyw a aned
Dewin deorwin diareb ged
Dechrau eu dechreu Crair orau Cred
Diwedd eu diwedd Duw gogoned
Pan syrthiodd Luciffer or goruchelder
Mewn amlder bryder bradawg diffydd
Duw ollgyvoethawg pan oedd drugarawg
Yn nechrau ——— ddeifniawg ddefnydd
Ef a wnaeth darpar ni bu edifar
Y nef ar ddaear ffurfeiddgar ffydd
Ef a wnaeth rhoddi dirfawr oleuni
Da fu Geli rhi fy rhwyf clodrydd
Llyna'r gwaith pennaf a wnaeth Duw haelaf
Duwllun yn gyntaf ddeddf blaenaf ddydd
Ef a wnaeth dyvredd ag mewn eu perfedd
Y ffarfafen wedd rhinwedd an rhydd
Ag ai gwahanawdd trwy wir ymadrawdd
Mal hawdd luniawdd yn iawn lonydd
Dyvredd anniben goruwch ffurfafen
A ddodes fy Rhen men i maent rydd
A dyfredd llafar ar wyneb daear
A'n rhoes car trugar treigl afonydd
A mor i gelwir a mawr i gwelir
A mwy na chwbl wir dir daeerydd
Llyma ddwywawlweith a wnaeth wir bennafiaith yn eilfedyd[1]
Pan weles llyw cred llawhir gogoned
Däed ei weithred i lu bedydd
Yna digyssellt gwr a feddu mellt
A wnaeth amlder gwellt a gwiwddellt gwydd
Ag amryw brennau amrafael ffrwytheu
A blodeu llysiau lles tragywydd
A bychan a mawr fal i tyf trwy'r llawr
Y medd wawr tymawr gwawr gwarant fydd
Heiliawdd ynn Geli hael oedd in porthi
Holer in foli rhi ai rheglydd
Hwylwaith y dwywawl hoywdad ysprydawl
Neud mad rad didawl y trydedydd
Duw goruchelddad a wnaeth on cariad
Yr haul a lleuad pob rhad an rhydd
A sygnau a syr un anian yw myr
Ag awyr bybyr pobl a edrydd

[1] *Neu,* Eilfed dydd.

Didraul haul ehun a ddyd gyd gyfun
Ethun o glaerlun eglurliw dydd
A lloer oer aros mewn wybr liw diddos
Ag ymddangos nos i lliossydd
Felly terfynawdd y gwaith a luniawdd
Hawdd byd waredawdd bedwaredydd
Ni thraethai dafawd yr amryw giwdawd
A wnaeth o byscawd rhyfeddawd rhydd
A hoywdeg adar ar wyneb daear
Haid gerddgar lafar o leferydd
Diddanwch bylgaint a ganant ir saint
Diddeneint edueint adneu goedydd
Llyma waith amlder o brim hyd ucher
Duw gwener fy Ner yn oriau a rydd
Ef a wnaeth weithred Cyfenwir chweched
Oedd wir eidduned ir rhei dedwydd
Pob rhyw anifail gymmarawl arail
Diadfail rhwng dail dol a mynydd
A phob cenedl bryf Cyfrwng gwan a chryf
Or a ddeilyf chwyf chwyl a dderllydd
Wrth eu bryd esbyd ysbaid Dofydd
Llyma attebion llywiawdr dyniadon
Wrth i Angylion rhoddion an rhydd
Ni a wnawn nebun o ddyn credadun
Ar ein llun ein hun a honnaid fydd
A hwnnw yn bennaf Creadur a wnaf
Addaf fu'r hynaf or henw bedydd
A chymmar hir hen a roed oi assen
Anghymmen medd llên y lle or dydd
Wrthynt i traethawdd y gwr au creawdd
Erthyst ymadrawdd gannawdd gynnydd
Tyfu a gerwch tyfid yr einwch
Tyfwch amllewch ym blant beunydd
Gorug gwaith dídlawd defawd Dofydd
Gorphowys dyged o bob rhyw weithred
A wnaeth y seithfed teyrnged dydd
Am hynny i dedryd y sul seguryd
Hirfyd trwy gywyd bid dragywydd
Dangos nos i liossydd
Ac wedi nos dangos dydd

NIS GWYDDIS PWY AI CANT.

LLYMA ENGLYNION

Yn dangos Cynneddfau amryw o Barthau Cymry. O L. W. M.

I.

Cnawd[1] yngwynedd focsedd[2] eiriau
A llyrfion gwyr am aur[3] mawr fwriadau
A Phen bonedd tir[4] Mon a doethion a Chreiriau

II.

Cnawd ynhegeingl anghowrain ynghuras

[1] Gnawd.
[2] Fogsedd.
[3] A myr a.
[4] Gwyn thrâ.

Digitized by Google

Beunydd a bonedd mewn Dinas
A Ial yn ddisâl[1] heb sylwedd[2] yn ddiras

III.

Cnawd yn hwndrwd ysgafn[3] gelwydd
A gwarth ar ddieithr a pherth a ffrwyth coedydd[4] [ydd
A min gamwaith[5] maith a methiant Beun-

IV.

Cnawd ym Mhowys gwys[6] ac arfer[7]
A gwyr dewrion gwchion i gychwin lr rhyfel [fwynter
A chroeso i[8] gerddor a chyngor a chân gan[9]

V.

Cnawd ym Maelor mor draws wydd
O daerwch ar tiredd ar Rybydd [ydd
Dyffryn clwyd a Bwyd a Byd da ar ffrwyth-

VI.

Cnawd ym Mochdref chwedleu chwyrn
A churas a cheri ai[10] Meddgyrn
A chydewain gowrain gwbario[11] yn gedyrn

VII

Cnawd ynghefelioc rowioc Rianedd
A chymdeithion gwchion ac achau Ieirll fonedd[12]
Ac ymhob plwyf mwy mawl[13] anrhydedd

VIII.

Cnawd yngheredigion roddion mewn dyrfa[14]
Ac aml das Ceirch Môch[15] Meirch a Medryda
A garw llais dyn a llawn bai[16] yngorseddfa

IX.

Cnawd ynghemais drais a di resyni[17]
Ac Emlyn yn dyn ai dynnion yn rhoddi
A phebidiog yn daeog a dieithr[18] heb berchi

X.

Cnawd ynghaio gaeau crinion[19]
A chri a chowain ac achwyn ar ladron[20]
A 'geifr yw gwerthu ar oed[21] a choed a Chadache[22] brithion

XI.

Cnawd ym Muellt gwellt a Gwydd[23]
Ac ymhob plwyf llwdn hydd [ilienydd
A morwyn yn dirwyn coel a gwr moel ym-

[1] Ddyfal.
[2] Salwedd.
[3] Coed i cawn.
[4] *Neu*, ar goedydd.
[5] Gan waith.
[6] Gwrs.
[7] Ar gychwyn baner.
[8] Ar.
[9] Chyngan.
[10] Yn rheoli.
[11] Yn ymgyweirio.
[12] Each irllonedd.
[13] A nwyf a mawr.
[14] Yngheredigiaw garedigwydd rhwydd a rhodd mewn tyrfa.
[15] Ceirch Meirch, &c.
[16] Allyn llawn.
[17] A drysni.
[18] Phibidiawg daeawg.
[19] Gae draenion.
[20] A chwain a chwaen o ladron.
[21] A Gwerthu geifr ar oed.
[22] Chadw.
[23] Gweunydd.

XII.

Cnawd yn elfel haelioni
A march a merch a mynych roddi
A Brecheiniog yn llawn brad a chad yn ystrad towri

XIII.

Cnawd Rheudus ni yngwyr[1] hyd ymro
A Gwyr ac arfau yn ymdaro
Rhyngthyn' i hunain bydd gwyth a chost-owglwyth ymhenfro

XIV.

Cnawd ym Morganwg ddiwg ddynion
A gwragedd mewn mawredd a muriau gwnion
A gwyr mewn marchnad o garliad a goludog ddynion

XV.

Cnawd yngwent rent aroglau
Ac ymborth a thorth a thir or goreu
Bost am wragedd a maswedd a moesawl wybodau

XVI.

Cnawd yn euas gas ac oerfel
Ynglyn bwch trwch trychu chwedel
A lledrad ynhalgarth a gwarth a gwerth a Chwnsel

AWDL FAR. RHYS GRUG.

Dewi Mynyw.[2]

Llawer deigr hydr aer ar hynt
Hidl am Rys rysfa monwent
Llyw dinefwr gwr gwychblant
Llew trin ai brenin ai braint

Breiniawg Rhys brenin cyfoeth
Brain borthiad cad canhymddaith
Nevd ethol walch weilch hydwyth
Nevd evthym am draig nid aethwyth

Aethwy ym brwyn gwyn geithyw
Eithym heb fed llafvrvd llew
Aeth Rys fab Rys rhos preiddiaw
I ddiwedd fannedd Fyniw

Geir Myniw llyw llew howrffordd
I gwelais Rys ros ymwrdd
Teyrn wawr yn gad fawr fvrdd
Teyrn yn heyrn yn hardd

Hardd llys Rys rhos gaethiwed
Rhwyf llv tra fv i fowyd
Balchgrvg barabl balchgledd drvd
Bar dwys anghymwys ynghad

[1] Rheidussi yn Gwyr. [2] *Neu*, Llywarch Brydydd y Moch.

Digitized by Google

Cad gyrchiad llafn dorchiad llew
Fv Rys rvglfar rhyddbar liw
Crvg deyrn loyw evrgyrn lew
Crair oedd i lvoedd i law

ENGLYNION EIRY MYNYDD.

ALLAN O AMRYW LYVRAU.

I.

EIRY mynydd blin y6'r byd
Ni 6yr neb ddam6ain golud
Nid a traha i 6eryd
Ni phery dim ond enyd
Gna6d gorfod yn ol adfyd
T6yllo g6irion sy ddybryd
Byth ni l6ydd un dyn a g6yd
Ar ddu6'n unig rhown oglud

II.

Eir mynydd g6yn corn m6g
Hoff gan leidr dy6yll6g
G6yn ei fyd a fo diddr6g
Ha6dd cymmell diriaid i ddr6g
Nid da i dig6ydd trythyll6g
Gna6d galanas o hir gil6g
Ar bennaeth bai sydd aml6g
Coelia'n llai'r glust na'r ol6g

III.

Eira mynydd ma6r ar Ros
Gofal Her6r y6 hirnos
Anaml lles o rodio'r nos
Cyn credu myn yr achos
Cam ffordd i ddierth na ddangos
Na 6reicca ond yn agos
Nag anifeilieid[1] ar gefn Rhos
Lly6odraeth g6yr fydd annos

IV.

Eira mynydd ceir g6eled
Nad da mynych nag am ged[2]
Nid cybydd yw pob caled
Na li6ia i neb moi dynged
Heb fai nid heb ar aned
O fynych antur ceir colled
Ni l6ydd a 6neir dr6y hocced
G6aetha stor oll or merched

V.

Eira mynydd mae'n ysbys
Gna6d y difyrr6ch o frys
Dr6g fydd llyferydd beius
Anodd cydfodd eiddigus
Ni fa6r g6sg un gofalus
Ma6r g6en6yn y g6enieithus
Pell amcan y deallus
Ffola dyn y cynfigenus

[1] Enfiliaid. [2] Nad da mynych nag amged.

VI.

Eira mynydd da y6'r hedd
Cyn dechreu g6el y di6edd
Ma6r gofal dyn me6n blinedd
Gna6d adfyd ynol tra6sedd
G6edd6a un peth y6 bonedd
Oni chanlyn rhy6 rin6edd
I 6rthnebu[1] aruthredd
Ystry6 dyn y sydd ryfedd

VII.

Eira mynydd dail ar onn
Tryma dim d6yn gofalou
Caletta cl6y clefyd calon
M6ya cam a dyn g6irion[2]
Nid g6r i'r byd y6'r cyfion
M6y ir ofnir y tra6sion
Dr6y filoedd o beryglon
Du6 a 6eryd y G6irion

VIII.

Eira mynydd melus g6in
P6y a 6yr dranc mab 6rth feithrin
Ni chair parch ar rygynnefin
Nid parhaus lly6ia6dr g6erin
Am bechod y cyffredin
I rydd Du6 annoeth Frenin
G6ir a ddy6a6d Taliessin
Namyn Du6 nyd oes De6in[3]

IX.

Eira mynydd ll6m ych llog
Bychan Teyrnas i chwannog
Gna6d dyn ifanc yn ddifiog
Aml tro ar fedd6l serchog
Na thyn ch6are ar daeog
Na fydd ry hy ar ry6iog
G6ae'r neb a fo dyledog
Lle bo annoeth dy6ysog

X.

Eira mynydd hoff y6 clod
Ni waeth digon na gormod
Yn ol traha gna6d gorfod
Ma6r y6 cariad aur dafod
Ar ddim na 6na mor difrod
Na[4] ludd i gael y parod
Nid llai'r heiniar er cardod
Cy6ira cydymaith priod

XI.

Eira mynydd Du6 sydd ner
Gnotta c6ymp o'r uchelder
Anhardd ar Bennaeth balchder
Y 6isg oreu i ferch y6 g6ylder
Hardd ia6n ar 6r y6 hyder
G6ell nag Athro y6 arfer

[1] Wrthnifiaw.
[2] Mwya cam cam a'r gwirion.
[3] Nid yw'r ddwy linell yma yn Llyfr Dewi Fardd
[4] Ni.

Digitized by Google

G6edi profi ffyrdd lla6er
Mae'r byd i gyd yn ofer

XII.

Eira mynydd llydan mor
Gorau ar hen ei gyngor[1]
Dyro i'th 6ell ei ragor
G6ell celfyddyd na thrysor
Ffol m6ythus ha6dd ei hepcor
Un fodd a llong ar gefnfor
Heb raff heb h6yl nag angor
Ydy6'r ieuanc digyngor

MERFYN GWAWD RYDD AI CANT.[2]

---

2. ENGLYNION ERAILL I'R EIRA O WAITH Y MAB CLAF NEU Y MAER GLAS VAB LLYWARCH HEN.

I.

EIRY mynydd G6yn tir pant
Hy fydd pa6b ar ei fabsant[3]
Ni char g6raig ch6egr na llysblant
Nid gna6d g6eledd gan Anant
I 6rthladd dr6g i roi ffyniant
Ond i Ddu6 nid oes feddiant

II.

Eira mynydd g6yn lla6r bro
Hygar pa6b wrth a garo
Na chabled neb yr eiddo
Dyled ar ba6b ei addo
Ni char ffol ai cynghoro
Ar bob da Duw sydd Athro

III.

Eira mynydd g6yn gaeaf
Pa6b a garant eu g6alaf
Pei g6elef pa6b ei ystoriaf
Odid un dyn dianaf
Cyd boed balch perchen alaf
Nid Ner ond Du6 goruchaf

IV.

Eir mynydd g6yn Ionor
Uchel brig tonn ar gefnfor
G6ae hen a gollo i mogor
G6ae ieuanck ni 6nel gyngor
G6ir a ddy6ed saint Grygor
Namyn Du6 nid oes Bennor

V.

Eira mynydd g6yn tir maith
Bra6d i Fud pob anghyfiaith[4]
Ni dda6 da o ddr6g araith[5]
Ol6yn yn rhych ych yn y 6aith[6]
A wnel Du6 nid a'n ad6aith
Odid o'r cant cydymaith

[1] Gynor.
[2] Llyfr Mr. Davies Bangor, felly ai cair mewn copi arall hen.
[3] Golwg pawb ar ei adfant.
[4] Arwydd drwg mwg yn niffaith.
[5] *Neu*, obeith.
[6] Gwan a gwyn ac ni chwyn d—.

VI.

Eira mynydd g6yn traethell
Ni fa6r ddiolchir rhodd gymmell
Nid anrhegir tla6d o bell
Goreu un tudded mantell
O For a thir a Chastell
Du6 a ed6yn bob dichell

---

3. ENGLYNION ERAILL I'R EIRA.

I.

EIRA mynydd g6yn bronn mur
Ni chair g6lad nef heb lafur
Odid cael el6 heb antur
G6ell goddef cam na'i wneuthur
Ysdir[1] nithio yd yn y bo pur
Ond Du6 nid oes Bennadur

II.

Eira mynydd g6yn blaen drain
Gna6d mab taeog yn filain
Ni choelir neb ar ddigrain
Ni 6yr neb beth y6 ei ddam6ain
Os g6ir geirieu 'r Eurgelein
Trythyll6g dr6g ei ddich6ain

III.

Eira mynydd g6yn lla6r tre[2]
Lla6 pa6b ar ei anaele
Nid g6i6 g6ylder rhag eisieu
Ymhob rhith y da6 angeu
O bob creff a phob campeu
G6eddio Du6 sydd oreu

IV.

Eira mynydd gwyn tal bronn
Brodyr pob cydgerddorion
Gna6d ar Eiddig ofalon
G6yn ei fŷd a fo union
Mal i'r a i'r mor bob afon
I'r a i'r nef bob g6irion

V.

Eiry mynydd g6yn maen[3] sarn
Gog6ydd march oddiar ei bed6arcarn
Ni 6na les llyn[4] heb wasarn
Gna6d y6 caru me6n perllan[5]
Ni bydd g6an heb iddo[6] gadarn
Dyn a ddy6aid Du6 a farn[7]

VI.

Eira Mynydd g6yn bronn dar
Y mud a ocar llafar[8]
Nid ha6dd hardd heb idda6 gymmar[9]
Ni ll6ydd hil rhy ddichellgar[10]
Tri thir a ch6d a heiniar
Cesail bryn g6ar pant a thalar

[1] *Neu*, ystyr.
[2] Bre.
[3] *Neu*, tal.
[4] *Neu*, odyn.
[5] Lle g— caredig tafarn.
[6] *Neu*, ei.
[7] Gwae'r neb a roddo gamfarn.
[8] Y myd a ran eg i lafar.
[9] Nid hawdd ardd ych heb gynmar.
[10] Tri thri a chwanega'r heiniar Cesail bryn gwaela talar.

Digitized by Google

VII.

Eira mynydd gόyn Gardden[1]
Llaό lan diogel ei pherchen
Nid oes gόyl rhag rhoddi elusen
Nid oes undydd[2] rhag tynghedfen
Nef a daiar a ffurfafen[3]
I Ddυό ni allan[4] absen

VIII.

Eiry mynydd gόyn bron gόal
Drόg fydd penaeth anόadal
Lle bo gόraig serchog anial
Rhaid i'r gόr fod meόn gofal
Gόeniaith a chelόydd anial
Sy'n gόenόyno pob ardal
I'r holl fyd Duw sydd rόndόal
Ymgroesed paόb yn ddyfal

IX.

Eiry mynydd hydd ar des
Drόg fydd gormod o rodres
Ni wna balchder ddim o'r lles
Parabl difalch sydd gynhes
Gόae'r ieuanc diried diles
Ni όnel cynghor synwyr-les
Gόr dysgedig o'i fonόes

X.

Eiry mynydd maόr y'r gόlaό
Hardd ar ferch fod yn ddistaό
Hardd ar ὸr ymgellόeiriaό
Ni chais neges yn όagla6
Rhag it gael nag am danaό
Gόell yό crothell bach yn llaό
Na gleisiad a fo'n nofiaό
Ni όyr neb pa fyd a ddaό

XI.

Eiry mynydd gόyn caen ffos
Gόg o bell gόraig o agos
Melina i dlaόd ei gόynos
———— a charchar hirnos
Gόir a ddyόed pob llios
Ni όnaeth Duό ddim heb achos

XII.

Eiry mynydd gόyn tra red
Eli ci cell agored
Rhediad dὸr ar i όared
Nid cadarn ond diniόed
Rhag pob dolur a drόg dynged
Duό a ddichon roi gόared

XIII.

Eiry mynydd gόyn llaό myg
Gόyn ei fyd a fo diddig[5]
I'r mόyaf ei rόysg a'i ryfyg
Nid oes o'r byd ond benthyg
Rhag pob dolur a drόg ddiffyg
Duό a ddichon roi meddyg

MAER GLAS AI CANT.[1]

[1] Gaden. [2] *Neu*, nawdd.
[3] Yn nef ac uffern a ffurfafen.
[4] *Neu*, ellir. [5] *Neu*, diddryg.

---

4. ENGLYNION ERAILL I'R EIRA.

I.

EIRA mynydd llόm brig[2] caόn
Ni chydfydd dedόydd a diddaόu
Lle ni bo dysg ni bydd daόn[3]

II.

Eira mynydd pysg yn rryd
Cyrched garό culgrόm gόm clyd
Gofal Dyn Duό ai gόeryd[4]

III.

Eira mynydd miniog rhiό
Chόannog annoeth i ymliό
Ni όyr neb pόy pieu heddiό

IV.

Eira mynydd cell[5] hafodόr
Hydd yngarth iό i barth
Diόedd lleidr caffael gόarth[6]

---

5. ERAILL O LYFR ARALL.

I.

EIRA mynydd brith bryniau
Cyrchid hyddod i'r glynnau[7]
Ni chόsg Dedόydd y borau[8]

II.

Eira mynydd gόyn brig llόyn
Cnaόd yngaiaf pilio brόyn
Na chadό stor o Forόyn

III.

Eira mynydd Gόyn to Tai
Golόg paόb ar a garai
Ni όyl y diriaid arno Fai

IV.

Tira mynydd Gόydd[9] Tafaόl
Gόyn ei fyd a fo ddeddfaόl
Ni bydd dyn diriaid heb haόl

V.

Eira mynydd rhydd rhydau
Taόed doeth anoeth ni thau
Wrth[10] ammhόyll pόyll sy orau

VI.

Eira mynydd dos hediaid
Ond geni dedόydd nid rhaid
Ni all Duό dda i ddiriaid

[1] Felly mewn copi arall. [2] Llon blaen.
[3] Gwyn brig gwrysg pysg yn eigiawn.
Crwm blaen gwrysg pysg yn eigiawn.
[4] Hiraeth am farw ni weryd. [5] *Neu*, gell.
[6] Eiry mynydd Hydd yngarth
Cell Hafodwr yw ei barth
Diwedd Lleidr caffael gwarth.
[7] I gymmau. [8] Hun forau. [9] Gwyn. [10] Wrth bob.

Digitized by Google

VII.

Eira mynydd gόyn bronn[1] claδdd
Cnawd yn eglwys caffael nawdd
Cynghori diriaid nid hawdd

VIII.

Eira mynydd llwm afall
Ni bydd cyfoethog rhygall
Cnawd am air serth un arall[2]

IX.

Eira mynydd llawn beudy
Clydwr dafad yw ei chnu
Ni haedd diriaid ei garu

X.

Eira mynydd cwn yn cyfarth[3]
Glas fydd adladd hen fuarth[4]
Bid drwg gwraig o fynych warth

XI.

Eira mynydd cryn dail gardd
Heb ei gymmer ni cheir hardd
Bid drwg gwraig a fynych chwardd

XII.

Eiry mynydd rhewyd rhos
Gwynfyd herwr yw hirnos
Gnawd uwch ben dedwydd diddos

XIII.

Eira mynydd march cadarn
Ar ei siwrne sathred Sarn
Dyn a lefair Duw a farn

XIV.

Eira mynydd hydd ym mro
Cyrched bryn ai disgwylio
Cas fydd gweled[5] a geisio

XV.

Eira mynydd hydd ar dwyn[6]
Purddu bran pryd i gychwyn[7]
Iach rhydd rhyfedd pa gwyn

XVI.

Eira mynydd brith fy nghi[8]
Gochwiban gwynt uwch[9] gweilgi
Nid esmwyth ymgyflogi

XVII.

Eira mynydd trwm i troes
Cnawd gorphwys y lle bo croes
Gwaetha anaf yw drygfoes[10]

XVIII.

Eira mynydd loyw lyb ia
Trwm ei fyd a brydera
Cnawd o benn trythyll traha

XIX.

Eira mynydd gwlyb glan naint
Nid lafurus llaw gywraint[1]
Ni bydd cyttun hun a haint

XX.

Eira mynydd rhudd rhedyn
Gorchwiban gwynt uwch ewyn
Goreu canwyll pwyll i Ddyn

XXI.

Eira mynydd gwynt yn tanu[2]
Gnawd[3] i farn fynych ganu
Ni ddaw da o hir[4] gysgu

XXII.

Eira mynydd Llawn goddaith
Olwyn[5] yn rhych ych yngwaith
Odid o'r cant cydymaith

XXIII.

Eira mynydd llawn aber
Hawd eiriol ar a garer
Hyd tra fych na fydd ofer

XXIV.

Eira mynydd cwn ar graig
Rhewid rhew rhyd yr enaig
Gwae'r gwr a gaffo ddrygwraig[6]

XXV.

Eira mynydd llwm ar ddwr
Rhewid rhew tri argysswr
Gwae wraig a gaffo ddrygwr[7]

TERFYN.

EREILL.

EIRY Mynydd caled grawn
Dail a'r gychwyn llynwyn llawn[8]
Nag ymddiried i estrawn

Eiry Mynydd gwangcus Iâr
Gochwiban gwynt ar daiar
Yn yr ing gorau yw'r câr[9]

Eiry Mynydd glâs morfa

[1] Pob. [arall. [6] Yn llwyn. [wyn).
[2] Gnawd o air serth gael [7] Buan iyrchwyn (gyrch-
[3] Cwn ar barth.
[4] Diflas odlau heb gyfarth.
[5] Y neb.
[8] Mynci.
[9] Wrth.
[10] Anfoes.

[1] Anhunog pawb yn hen-aint. [3] Nid gnawd. [ty). [4] Ni chair da o dra.
[2] Gwyn ei gnu (gwyn pob [5] Aradyr.
[6] Eiry Mynydd gwynn bronn craig
Cysgod Gwenyn eu Saig.
Gwae 'r gwr a gaffo drygwraig
Eira mynydd brith bron craig
Crin calaf alaf dichlaig
Gwae wr a gaffo ddrygwraig
[7] Eiry Mynydd gwynn bron Twr
Rhewid Rhew hyd argysswr
Gwae 'r wraig a gaffo drygwr
Eira mynydd brith bron twr
Cyrchid anifail glydwr
Gwae wraig a gaffo ddrygwr
[8] Dail yn syrthio llyn yn llawn.
[9] Eira mynydd gwagul iar
Gochwiban gwynt gan flaen ar.
Yn yr ing goreu yw car.

Digitized by Google

Gnawd Rhyfel y Cynhaua
Ni cheidw diriaid ei dda

Eiry Mynydd gwynn brig gwrŷsg
Gochwiban gwynt yn nherfysg
Trêch sydd[1] anian nag addysg

Eiry Mynydd gwangcus Hŷdd
Odid dŷn atcas dedwydd
Nid ystyr serch ciwilydd

Eira Mynydd llwm yw ŷd
Gnawd dyn atcas heb olud
Pawb a gnîth Cedor ynfyd

Eiry mynydd gwynn gorwydd
Gnawd gelanedd yn fforestydd
Gwaetha gwir yw gwaradwydd

Eiry Mynydd Hydd ar dês
Hwyad ar llynn cynn achles[2]
Hwyr hen hawdd ei orddiwes

Eiry Mynydd llwm brig Onn[3]
Go chwiban gwynt gan flaen Tonn[4]
Trydydd Troed i hên ei ffonn

Eiry Mynnydd gwynn bronn rhych
Gafael gan ŵr grym gan ŷch
Gwell dynoliaeth da na drych

Eiry Mynydd glas gwyddfyd
Naturiaeth pawb a'i dilyd
Ni bydd doeth yn hir mewn llid

Eiry Mynydd gwyn to tai
Bei traethai dafod[5] a wypai
Ni byddai gymmydawg neb rhai

Eiry Mynydd rhewid Rhos
Gwynfyd Herwr yw hirnos
Gnawd pob dedwydd yn niddos

Eiry Mynydd yn gofrenydd
Gnawd bod dâ dan law dedwydd
Yn mhob dirgelwch Duw a fydd

Eiry Mynydd glâs Egin
Gnawd gofal wrth gaffael trîn
Lle ni fynn Duw ni bydd dim

Eiry Mynydd Brain yn nhraeth
Celfydd caled ei arfaeth
Ni thyrr Duw ar a wnaeth

Eira mynydd gwyn ceunant

[1] Drwg.
[2] Hyfaidd yn llyn gwyn aches.
[3] Hydd ym mron.
[4] Uwch blaen on.
[5] Ceudawd.

Llawer dau a ymgarant[1]
A phyth ni cyfarfyddant

Eira mynydd hydd esgud
Gnawd ymhrydain gynrheid drud
Rhaid oedd deall rhyalldud

Eira mynydd hydd ar dro[2]
Chwerddid bryd wrth a garo
Cyd dyweter wrthyf chwedl mi a adwen
fefl lle y bo

Eiry mynydd hydd esgud
Odid am didawr o'r byd
Rhybydd i drwch ni weryd

EREILL.

EIRY Mynydd Hydd ar ffô
Go chwiban gwynt ym mlaen to
Nid ymgel Cariad lle bo

Eiry Mynydd tywyll Celli
Purddu Brân buan Milgi
Nawdd Duw rhagod ddireidi

Eiry Mynydd caled grawn
Go chwiban gwynt ymlaen cawn
Lle ni bo Dysg ni bydd Dawn

EREILL O'R LLYVYR COCH.

EIRA mynydd graenwyn gro
Pysg yn rhyd elyd i ogo'
Cas fydd a oreilyto

Eira mynydd hydd ar darf
Gnawd gan gynrhan eirian arf
A disgyn bar ar farf[3]

Eira mynydd hydd cyngrwn
Llawer a ddywedais os gwn
Annhebyg i hafdydd hwn

Eira mynydd hydd hellawd
Gochwiban gwynt i uch bargawd
Twr trum aur yw pechawd

Eiry mynydd hydd ar naid
Gochwiban gwynt uwch gwenblaid uche
Gnawd tawel yn delaid

Eiry mynydd hydd ym mro
Gochwiban gwynt ymlaen to'
Nid ymgel drwg y lle y bo

Eiry mynydd hydd ar draeth
Collid hen ei fabolaeth
Dau corem a wna dyn yn gaeth

[1] Rhag rhuthr gwynt gwydd gwyrant.
[2] Eira mynydd ffel cadno.
[3] Ac escynnu o du corf.

Digitized by Google

Eiry mynydd hydd mewn brwyn
Oer mignedd medd ynghenwyn
Gnawd gan bob anafus gwyn

Eiry mynydd hydd yn ffos
Cyvyd lleidr a hirnos
Cysgid gwenyn yn ddiddos

Eira mynydd cynglenydd afon
Hwyrweddawg ynghynydd
Ni moch dial mefl merydd

Eira mynydd pysg yn llyn
Balch hebawg vacwyawg unbyn
Nid ef a geiff pawb a ofyn

Eiry mynydd coch blaen pyr
Llidiawg lliosawg ongyr
Och rhag hiraeth fy mrodyr

Eira mynydd buan blaidd
Ystlys diffeithwch a draidd
Gnawd neb anaf ag diaidd

Eiry mynydd hydd nid hwyr
Digwyddid gwlaw o awyr
Megyd tristyd lledfryd llwyr

Eira mynydd eilon ffraeth
Gowlychyd tonau blaen traeth
Kelfydd celed ei arfaeth

Eira mynydd hydd mewn glyn
Gwasdad vydd haf araf llyn
Barflwyd rhew glew i erchwyn

Eiry mynydd brith bron gwydd
Cadarn fy mraich am ysgwydd
Eiddunaf na fwyf ganmlwydd

Eira mynydd hydd yn nghoed
Na cherdda dedwydd ar droed
Mecyd llwfr llawer addoed

Eira mynydd hydd arnaw
Hwyad yn llyn gwyn alaw
Diriaid ni myn gwrandaw

Eira mynydd coch traed ieir
Bas dwfr men yd lefeir
Anchwanecyd mefl mawreir

Eira mynydd gwyn ei gnu
Ys odidawg wy ——— ku
O gar gyda mynych athreiddu

Eiry mynyd dydd ai droeth
Bid glaf bob trwm llwm llednoeth
Gnawd pob anaf ar anoeth DIWEDD.

GORCHAN Y MAIN GWYRTH.

TALIESIN AI CANT. O L. H. Y.

PAN gyfyd gorsedd o'i gorweddfa
A chyrch maen Gwyrth gan gymanfa
Ag elgan edwain ar lawr Gwyddfa
A phawb yn cyfarch parch i'r penna
Yna bydd creulon balchder a thraha
A'r cam ar gadfarch a'r gwir yn isa
A'r cywir dan garn yn y sangfa
Ag ymladd ym mhob Gwlad gan luedda
A laddo lle'r el a fydd penna
A ddywetto 'n groch a fernir yn ddoetha
Yna i rhifer y gwŷr draw ag yma
A phrin yr ymborth ag eisiau bara
A meirw gan ddrud ymud yma
Yna syrth yn ein plith chwith gymanfa
A'r Gormes an cymmhell i'r ffordd bella
Pan daw ewig lwyd i fynydd Asa
A'r Eryr at wŷr i ben Garth-Ganna
Gwae frodir Essyllt gan ai treisia
Gwyn fyd ym Mhowys y cyfrwysa
Gwibiolion ddynion heb Aneddfa
Gobaith a dderfydd gan hir draha
Gwystlon yn drychion a gyrchir i drennfa
Y Paun o'r Llwyfenni au cymmell i'r
Gwyddyl ar y tir a welir yna [ddalfa
Ag i Faelawr fawr yr ymgyfeiria
Yna y bydd dedwydd Brynn y Wyddfa
Ag o hynny allan Sais a ddiflanna

TALIESIN BEN BEIRDD ai cant o Flaen Arthur yn Nghaerlleon ar Wysg.

LLYMA DDAROGAN

A GANT HEININ FARDD I FAELGWN GWYNEDD. O L. H. Y.

I.

CYNTAF daroganaf o'm daroganair
Cwynfan Brynn Melarth cad gyflefair
A'r Gwanwyn dunoeth a'r dygn Gyngrair
A sul y Pasg gwyl gyhydedd Gwen Fair

II.

Daroganaf arnaw yr Haf hir felyn
A phob Dyffryn yn llawn o'r grawn dinewyn
A gorescyn llydan y Rhydain llwydwynn
Lle daw ai arfau ai blaid i'r gorllewyn
Llew goruchel Rhyfel yn goresgyn
Lle bynnag y del y bydd derwyn

III.

Gobaith rhagllaw y daw i lywenydd
Yn ymgyweiriaw a phob deunydd
Gwyr a Meirch Llydaw llydan eu lluydd
Yn rhoi 'r alanas ar elorwydd

Digitized by Google

IV.

A llynges draw yn hwyliaw i'r Wenn Ynys
Addaw Llydaw llwydion eu hemys
A dig ymarwar moroedd dyrys
Yman a ddaw gan ddewr ymgyfrys
Prifion milwyr arfog yn eu hystlys
Am Frynn Dinewyr dydd a'u dengys

V.

Pan ddel llu dihafarch o barth gogledd
I Aberdaugleddau heb ymyr ommedd
Ag i Aberhodni deuant diau y diwedd
Gwae wynt y Beilchion gwyn eu byd lle bont yn hedd
Pan ddyffo Dofydd yn Nialedd
Ys damgel a fo da ei fuchedd

VI.

Llu tramawr yn helau tonnau Teifi
Uchel eu rhwysg rhwyf rhyddyfysgi
Tair breuddwyd a brofir
Eu bod yn wir a gwir
Tair Rhandir yn ymrysoni

VII.

Tair Blynedd o'u blaen wynt a glywir
Tair naw a ddwg ffrwyth wedi 'r wyth y gwisgir
Tair Asgell ar well a gynhelir
Tair buwch mewn buarth ni welir
Tair anesgor a wasgar bob rhandir
Tair gwraig anniwair ar lawr mae'n gywir
Un yn lle y ddwy a gynhelir
Cynnullawg yw'r amser gwelir
A Lloegr i'r Llew a orestyngir

VIII.

Mi a ddanfonaf faen a thri mor ynddaw
Ag a wnaf gafod a main brwd i'th ddystrywiaw
Mi a wnaf baladr yn gadr o Lydaw
Mi a ddanfonaf dy aelodau cyn peidiaw
A'th eppil a'th had gad gynhulliaw
At y cwn ar bleiddiaid a'r brain iw bwyttaw
Mi a ddanfonaf anwiredd i'r lle y daw
Mi anfonaf wledd o'r sygnedd i'r neb ai haeddaw
Mi anfonaf ddiwedd i'r anghywirion
Mi anfonaf rad yn y mor a'r donn
Mi anfonaf wiail Beirddion i flodeuaw

IX.

Mi osodaf ffynon yn yr uchelion
Mi osodaf rhyfel rhwng hen elynion
Mi osodaf lanw mewn saith afon
A llid llif Tonn
Yn saith Aberon
Mi anfonaf nifer yn berchennogion
Mi osodaf blu ar y rhai noethion
Ag a rof iechyd i'r rhai cleifion
Fal y bo'r byd am hyun yn ymryson
Mi osodaf y cyfoeth rhwng annoethion
Fal y bont gurawg gan ymryson
Mi osodaf hedd a choledd i bob cyfradlon
Pum naw a ddeholant Estronion
Pum tri yn ymryson
Yn bleidiau blinion
Gracia Tempora terra
Tarw maen mawr i'r llawr a ollynga
Llynges o foroedd a dramwya
Hyd amdiroedd Ammyr mein a'u harweinia

HEININ BARDD MAELGWN GWYNEDD AI CANT.

PROPHWYDOLIAETH Y BERGAM O FAELOR.

O L. H. Y.

I.

Traethaf yt fardd daf
Cyd cyfanned o gof a'th gaf
Diymgyd a byd bydaf
Bryd ar hunaw
Traethasom awenydd
Y dydd y daw cynnyrid
Ar fro ag am foydd
Heb orddwyn cwyn cilydd
Caled ddifiaw

II.

Pan ffrwytho coedfryn
A châd ar y Brynn gwynn
A choelfain byd cynglyn
Conglau dreiddiaw
Pan chwarddo Ofydd
Lle'dd ymgyferfydd
Yn niffaith maith mynydd
Ag yn y sylf o dan y gwydd
Dydd ymdeithiaw

III.

Arth o Feli a rydd
Ryddyd a chynnydd
I Bowys dwys drefydd
Ag i bob Cymro y bydd
Pawb cyfun ai gilydd
Un cyfar cyfannydd
Ar y byd a ddyfydd
A heddwch hir ysblennydd
A fynno Duw diau y bydd

BERGAM O FAELOR AI CANT.

Digitized by Google

PROPHWYDOLIAETH IEUAN TRWCH Y DARAN.

O L. H. Y.

Pennau'r Byd i'r llawr a ddigwyddan
Mab y Dyn a'r Eryr o hynny allan
Y Byd ai holl wledydd a feddianan
Yna bydd Tangnefedd a llafar y Gan
Hyd wyneb y byd a phob diddan
Ag ar y ddaiar daioni cymman
Ag ymchwel gwynfyd i bawb yn gydgyfran
Ag i Dduw'r gogoniant yn yr uchelfan

Y MAB CRYG A'I CANT.

O L. C. H.

Duw diadnair a mair mae'r cynghorion
A wnaf rhag lladron dynion dannod
Aethpwyd am teiriair taeriaith ffyrnigrwydd
Tramgwydd naws arwydd y nos arall
Ni fu[1] ryw lefain damwain dymmestl
Ac a fu echos i'm diddos dy
Er pan laddawdd cawdd y cath losgyrngrin
Y ci lledfegin llwyd a fegais
Dyfod y carnlleidr gwrmeidr garmal
Ac yspeilio'r ty hyd nos tywyll
Arfaethu mynnu cawell mynnaedd teg
A dwyn fy nhaedeg murchweg mawrchwedl
Edrych a orug ffug uffern drum
Ar hyd y ty clyd bryd bredychfoes
Ac arganfod rhidyll y tringod
A drylliau fy ffon drwy'r un ffenestr
Cafas y lleidr was gyda 'm llawdr wael
Cyfaillt anniwyd bryd i brydydd
Crib ffyrtling nidling neddwallt gymmanfa
A llwy droed gwtta drud a gattel
Hirgrog i'r diriaid oer daid od ai
Am gwal poen gofal hyd pan gafas
Hengod fyngwhegr rhwng hengist at-hil
A thyllau gwiril yn y gwarag
Nid edewis ym dim grym grymiant
O'r trysor trawsfyg lawdr byg bagan
Dieithr clwyd nawieir bywion hwngyrdlawd mellt
Wrth dda reffyn wellt gyssellt gasaf
Cigfrain a weler uwch y wilers
Yn dial f'anrhaith gwaith gwythlonder
Ar ddinas maelawr lle mae molest sôn
Ysgwyd pren lladron am eu lledrad

Neu, bu.

Y MAB CRYG AI CANT.

O L. C. H.

Crist Crair unmab mair mawr ryfeddod
Am gri bilain sais trais wtreswr
Nad a hëyrn chwyrn chwyrndwrch gwaddawd blas
Y doeth y lleas gyn glas gloeslif
Can oedd celwyddawg rhochgawg rhechgawr
A ffalst ac anghlaer murdaer mawrdwyll
A ffugiawl trethawl truthain amrhydferth
A serth ac anferth swrth ac ynfyd
Am fy ngharcharu tru tra digter
Trwy weithred Griffri cablgi cwblgas
Prif afonydd rhydd rhwng Gwy a hafren
Modrybedd cymmen mi ai cymmerth
Un oedd defeidiad ddifrad ddyfrys
Enwog brif afon tros Fôn traws fodd
Eurgaddug can dug y dogi gwaddawd saig
I'r oreu carrwraig yn dwyn corwrysg
Ar ail dwfr gynnail deifr ar gynnwrf
Oer yw i ddedwydd cerydd cares
Dig oedd Ieithon son seingul raeawdo
Deffro rhwyd ortho be rhaid wrthi
Trydedd mawr gochwedd er marw gychwedl
Bei ceffid trwy lid adled bu erw
Ofer gleiriach sach sarrug ei wagffon
Afon cymmaron ai cymmerai
Ceisiaw Griffri ddeifrgi ddwfrgwymp
Gwnaeth ar ei thrawsryd pyd pedwardyn
Glawedawg feinawg fwynaf cyfnithderw
Clwyflif dros ganerw glwysferw glasfor
Porth Duw i'r pontpren llethr asgen llithr
Ar saer ai dodes yn odidawg
Am ddychwelu cnu cnecc bwch gynhorthwy
Gan felyn fordwy falaen fawrdwysg
O gwlychawdd Griffri cri crin foelfors
Uchlaw Trefycclawdd fawdd faethgennau
Syched ei ffilcas bengam ffwlcwd wyll
Dibwyll arth ffwrndwyll wrth ufferndan

Y MAB CRYG AI CANT.

O L. C. H.

Duw am rho deall call rhag cellwair
Dyn wyf yn gwarthrwyf oddigarthref
I brydu canu ceinwawd gyfiawni
I walch balch bylchwin fyddin faddau
Coethrydd hael Ddafydd cynnydd cannyn
Caith a ddioddef rhag llef a llosg
Carcu cil eiddil eiddun hedd ddichlais
Cerennydd a Sais rhag trais traethawd
Ni bu ddigon rhydd greddf onnwydd grym
Balchwyr clod ddadweir mawreir meurig

Digitized by Google

Pan fu glau 'r hyntau yn Norhamtwn dref
Pan oedd ddioddef ynglef Englis
Cyffelyb a'r son y digones
Dafydd yn nhrefydd seisnig ryfedd
Ac y digones deg anwych dercyn
Maredydd ar llynn yn Llann Rhystyd
Pan welas Dafydd hwylddydd haelddeddf
Y gwyr yn ymgur tyst dolur tost
Myfyr oedd gantaw rhac antur ymladd
Brwydr nadd gwyrs mawrradd gwers y meirw
Can ni ddel yngawr llawr llwyddgyrch
Maith yw ei wirawd a'i wasgawd wisg
Llyw rhwysg Beirdd hyfrwysg rhwng hafren a Gwy
Lle ynu i ofwy drwy dref Raiadr
Can ni bon undad mad ymodwrdd
Maredudd gyfiawn dawn a Dafydd
Brodyr ungalon wrth ymgiliaw ynt
I goed gad luchynt i gydlechu

YR IUSTUS LLWYD A'I CANT.

O L. C. H.

I Dduw y diolchaf
Dewin plant Addaf
A'i Ddoniau cwplaf
Euraf eryr
Caethed ym faerdy
Coeth iawn yw hynny
Fal cwthr iar anhy
Yn eirina
Gruffudd iarll Mawddwy
Groth hanner aerwy
Grwth brau mewn burwy
Wrth hen bared
Grem llem llo truan
Groen hoen hen weinian
Gyrrawdd fi allan
Garran ellyll
Gwyr nid gwiw i fro
Gwarrog aseth dro
Gwyredd llo yn ffo
Rhag dwy ffiol
Gwaeg budrgengl rawn
Gwywedd henraw fawn
Gweddaidd yw ei ddawn
Dilawn deulu
Gwarant ef ni eill
Er gwarae eraill
Gwyrawdd ei ddwygaill
O eiddigedd
Gwe he hen ddyfrchwil
Gwain fain faw rombil
Gwae a gais ymbil
A'i gas henbeth
Gwyd fryd frys godech
Gwadd glaf glun ffallech
Gwedd elech feinsech
Drwg fu f'ansawdd
Gydag ef echnos
Heb gudeb agos
Gedor bran wythnos
Wrth bren aethnen
Bum yn dirwestu
Bawa dyn a fu
Bwa gwrych tradu
Gwrâch mewn troedog
Yn Llys Ruffyddyn
Llef cath mewn odyn
I'm llas o newyn
Ar llawr ei neuadd
Ynghroth loth ledpai
Ynghred na's llanwai
Nid mawr i'm dygai
Y mae'r digelo
Na bwyd na diawd
Na medd na bragawd
Dam mawd yn wassawd
Tan ei weision
Gruffudd ysgeler
Groth efnys tryfer
Gwddf amner maelier
Wrth glun miliast
Breiddfyw yw Gruffudd
Ebrwyddfudr drabludd
Bryd ffrwyn o goludd
Y bengaled
Brys bran yn corddi
Braich adain eli
Brwyd o grwyn dyfrgi
Gan adargwn
Brenin cwm llygod
Braidd fu ymddyfod
A'r lle anorfod
Uwch Llanurful
Pennaeth moel Benddin
Heb gael pynnau gwin
Pin wrth din yswin
Heb hossanau
Gwedi mod noswaith
Gwell myned ymaith
Yn y llys diffaith
Gerllaw ystyffwl
Gwag oeddwn dranoeth
Yn gadu'r cyfoeth
Fel bran esgeirnoeth
Brin ysgornach
Yscornach codowrach[1] ci
Ys gwyr newyn hoenyn hwch
Ysgwydd cylionyn isgell
Ysgawd o fewn bargawd bwth

[1] *New*, cod owrach.

Digitized by Google

YR IUSTUS LLWYD AI CANT.

O L. C. H.

MADAWG gorynnawg gwr anelw ei fyw
Gwas drygryw ceillsyw collswydd Rhydderch
Medrawdd ni gedawdd ei hen gadach ym
Nid modur gwiwrym minllym manllaes
Madws i'r bawdlws bodlon ni byddaf
Ni chaf y gauaf dim o'i gyfoeth
Medr goelgant rammant ramiwr[1] puteiniaid
Moelsaid nid callnaid yn oed collnef
Mair a'i mab gwir grair gwawr Grist gymmyrredd
Yssydd anrhydedd marannedd mad
A ddifao y llo lleithgabl o wanas
A gan denebras ar din ebrwydd
Ar wair mul-gont gul gant gwas faidd fordwy
A'i mwn mal aerwy march Maelorig
Hawdd ganthaw addystr pe i herchid
A phyth ni cheffid odid eden
Eddewis er's[2] mis a mwy no blwyddyn
Ym ei gedechyn cefndedyn cul
Sorrais na's cefais cyfyng offeiriad
A'i dad oedd reiniad taergad dyfrgwn
Swrcodan druan adrywedd noethi
A fu am Fenlli yn hen fonllawdr
Hi a fu yngwydd llu fab Llyr llediaith
Hi a fu ganwaith yn hen gonach
Hi a fu am wyneu[3] wenu cabl rheidusion
Hi a fu am Wydion ac am Eudaf
Hi a fu yn rhynnu 'n oes rhan duran
Hi a fu yn lluman cregyn llenmeirch
Hi a fu yn babwyr i'r aurbibau
Hi a fu yn llymu rhag llymed ei charn
Ar ol pais Badarn rhac pas bydawl
Hi a fu yn nychu yn achos ei haint
Hi a fu am Eraint ac am Arwy
Hi a fu yn gwasgu gweisgion ar fara
Hi a fu'n Sacsonia y mewn Senedd
Hi a fu'n gresawu Sawel benuchel
Hi a fu'n gawdel i hen Gadell
Hi a fu'n mygu ynghylch megin ledr
Hi a fu am fam Bedr yn cael bedydd
Hi a fu'n cyrchu cyrch ebawl cattus
Hi a fu am Fruttus yn hen frettyn
Hi a fu yn malu ym melin Reinallt
Ar hyd cae llugallt yn rhwyd llygod
Hi a fu yn tyllu nid dillyn clerwr
Hi a fu yn Neuddwr ac yn neiddef
Hi a fu yn llechu lluwch Eiry mynydd
Bellach am gybydd ymae'n hen gebystr
Hi a fu'n crynu rhac crined ei llain
Hi a fu'n llefain am hên llafais[4]
Hi a fu'n tarnu turnen wraig fab Pyll
Hi a fu yn bebyll i hen Babo

[1] *Neu*, rimiwr. [2] *Neu*, es. [3] *Neu*, wyncu. [4] *Neu*, llawes.

Hi a dynnwyd yn rhwyd ar hyd cwm sasnast
I geisiaw dyfrast yn ei dwyfron
Hi ni châd trwy frâd mae'n fradw ei llun
Gan berchen corun byth ni'n curied
Madawg yw hwnnw meudaf llwy haiarn
Calon cul faen sarn carn corn iyrchell
Gwisgawdd am danaw uch Dinerth yn Rhos
Swrcod anniddos cylch cylch ei neddair
Byth yn rhodd o'i fodd nid Rhydderch gampau
Noeth yw fy ysgwyddau anosgeiddig
Ni welir am ddyn eddewid ganthaw
Ni ddaw o'i ddurllaw Fadawg ddyfrllyd
Madyn gi gelyn gogaled wyncu
Yn y ddel esgob du o din dyfrgi
Hi a ddoeth yn noeth o neithiawr Franwen
Hyd yn Llys Facsen nid llaes focsach

OFFICIUM B. MARIÆ.

Gwasanaeth Mair wedi ei dynnu o'r Lladin Ynghymraeg y gan Ddafydd Ddu o Hiraddug hyd mae pawb yn tybiaid ac a gopiwyd yma er mwyn cael gweled y dull oedd gan yr oes honno ar gyfeithu.

O L. E. D.

HYN a ddywedir o flaen pob awr—Henpych gwell Fair cyflawn o rad Duw gyda thi bendigaid wyt ym mhlith y gwragedd a bendigedig yw ffrwyth dy groth di Iesu. Amen—Arglwydd agor fy ngwefusau. Am genau a fanaig dy foliant. Duw ystyria yn gynhorthwy ym. Arglwydd brysia i'm cymmorth Gogoniant i'r tad a'r mab a'r yspryd glan. Megis ydd oedd yn y dechrau ac y mae yr awr hon ac yn wastad ac yn oes oesoedd. Amen.

SALM 95.

DEUWCH ymddrychafwn wrth yr Arglwydd canwn i Dduw ein iachawdur ni. Rhagachubwn ei wyneb ef ynghyffes a chanwn Sailm iddaw. Canys Arglwydd mawr yw Duw a brenin mawr ar yr holl dduwiau can ni wrthladd yr arglwydd ei blwyf canys yn ei law ef y mae holl derfynau y ddaear ac ef a edrych uchelder y mynyddoedd. Canys of a biau y mor ac a'i gwnaeth ai ddwylaw a seiliawdd y dywarchen. Deuwch, addolwn a syrthiwn rhac bron Duw wylwn yngwydd yr Arglwydd a'n gwnaeth. Canys ef yw ein Harglwydd ni a ninnau yw ei bobl ef a defaid ei borfa ef. O chlywch heddyw ei lef ef na chybydded eich calonnau megis ynghellwair herwydd dydd prawf yn y di-

Digitized by Google

ffaith yn y lle ydd ym brofasant eich tadau chwi—hwynt am profasant ac a welsant fy ngweithredoedd. Deugain mlynedd y bum gyfnesaf ir genhedlaeth hon a mi a ddywed ais y mae eu calonnau yn wastad ynghyfailorn ac nid adnabuant hwy fy ffyrdd i. Wrth y rhai y tyngais yn fy llid na ddeuynt i mewn i'm gorphwysfa. Gogoniant i'r tad &c.

Emyn. Quem terra pontus &c.

Mair addwyn forwyn fawredd a ymddug
Y gwr a'i gorug o'i drugaredd
Mawr foliant mab sant saint orsedd nefawl
Mair ddeddfawl ddwyawl ddiwael bensedd
Môr llafar daear duedd ac awyr
Hael a lloer yn llwyr llwrw teyrnedd
Mair greawdr llywiawdr llyw hedd tŵr doniau
Tair ffyrf defnyddiau gwiw radau gwedd
Mirain wyry ysgain osgedd gwynfydig
Wyt Fair fawrhydig fawr anrhydedd
Morwyn yn ymddwyn em ddawn feuedd[1] byd
O ysbryd gleindyd glan etifedd
Moliant gogoniant gwnedd i'r Drindawd
Tair person undawd undeml fonedd
Amen.

Salm 8.

Arglwydd ein harglwydd wyt a gwyllt a gwâr
Mor rhyfedd dy henw yn yr holl ddaear
Canys drychafedig yw dy fawredd
A'r uchaf nefoedd Dduw ben teyrnedd
O enau maibion yn dyfnu gwnaethost foliant
I ladd dy elyn a dialwr chwant [edd
Can gwelaf nefoedd gwaithredoedd dy fys-
Lloer a ser y rhai a seiliaist i'th anrhydedd
Beth yw dyn canys coffei ef
Neu fab dyn a dramwy o nef
Lleiheist ef noc engylion gwisgaist o goron enrhydedd
A gosodaist ef ar weithredeodd dy ddwylaw o'th drugaredd
Pob peth a ddarestyngaist dan ei draed ef yn rhydd
Defaid ac ychen ac anifeiliaid y maesydd
Ehediaid nef a physgod y wailgi
Y rhai a hwyliant lwybrau môr heli
Arglwydd ein harglwydd wyt a gwyllt a gwar
Mor rhyfedd dy enw yn yr holl ddaear
Gogoniant i'r tad &c.

[1] *Neu*, reufedd.

Salm 19.

Gogoniant yr arglwydd a ddatgan y nefoedd
A'r ffurfafen a ddengys ei ddwylaw weithredoedd
Dydd i ddydd a ddiguddia gair diwyd
A'r nôs a ddengys i'r nos gelfyddyd
Nid oes barablau nac ymadroddion
Ar ni chlywo llefoedd y gwyr doethion
I bob tir ydd aeth eu sain ac eu llafar
I ymylau cylch y ddaear
Yn yr haul y gosodes ei annedd a'i gell
Ac yntau mal gwr priod yn dyfod o'i ystafell
Ymddrychafawdd fal cawr i ffordd ryediad
Bu o nef uchaf ei hynt fynediad
Ai gyferbyniad hyd uchelder
Nid oes a ymguddio rhag gwres ei gallder
Difagl gyfraith yr arglwydd a ymchwel eneidiau y rhai truain
A'i gwir dystiolaeth a ddyry ddoethineb i'r rhai bychain
Cyfiawnder Duw a lawenhaa calonnau ar naid
A'i eglur orchymmyn a oleuhaa llygaid
Sanctaidd ofn Duw a drig yn oes oesoedd
A'i farnau a gyfiawnheir ar gyhoedd
Eiddyn ynt yn fwy nag aur nac emmau
A pherach ynt no mel a'i ddilyfau
Ath was a'i cedwis yn ddianwadal
Ac am eu cadw dirfawr iawn fydd ei dal
Pwy a ddyaill ei feiau glanhaa fi o'm dirgeloedd
Arbed ith was am ei arallion gamweithredoedd
Onid arglwyddasant arnaf difagl fyddaf
Ac ef am glanheir o'r gweithredoedd mwyaf
Ac ef a ranga ei fodd ymadroddion fy ngenau
A meddwl fy holl galon ger dy fron dithau
Arglwydd fy nghynnorthwyawdr
Tydi yw fy mhryniawdr
Gogoniant i'r tad.

Salm 24.

Duw biau y ddaiar a'i chyflawnder
Byd y daierydd a'i breswyl nifer
Canys ar y moroedd ef a'i seiliawdd
Ac ar yr afonydd ef a'i oyweiriawdd
Pwy a esgyn ar fynydd yr Arglwydd
Neu pwy a saif yn ei santeiddrwydd
Diargywedd o ddwylaw a glan o galon
A diorwag ei enaid a difrad i'w gymmydogion
Hwn a gaiff fendith gan y creawdr
A thrugaredd gan Dduw ei Iachawdr
Hon ydyw'r genhedlaeth a'i cais efo

Digitized by Google

Ac a wyl wyneb Duw Arglwydd pobl Iago
Agorwch eich pyrth dwysogiou a chenwch foliant
Ymddrychefwch dragywydd byrth i frenin y gogoniant
Pwy'r brenhin gogoniant hwn a ddaw attam yn ddirgel
Arglwydd cadarn cyfoethawg a galluus yn rhyfel
Agorwch eich pyrth dwysogion a chenwch foliant
Ymddrychefwch dragywydd byrth i frenin y gogoniant
Pwy'r brenin gogoniant hwn wrth gael moliant
Arglwydd y nerthoedd yw brenin y gogoniant
Gogoniant i'r tad &c.

Llith Luc 1, 26.

Gabriel a anfoned yn gennad y gan Dduw i ddinas yn Galilea yr hwn a elwir Nasraeth i briodi morwyn a gwr a elwid Ioseph o lwyth Dafydd. Ac enw y forwyn oedd Mair. A phan ddaeth yr angel i mewn attai y dywawd ef hanpych gwell Fair gyflawn o râd Duw gyd a thi bendigaid wyt ynghyfrwng y gwragedd. A phan gigleu Fair hynny cynhyrfu a wnaeth a meddyliaw pa ryw gyfarch oedd honno.

A Dywedyd a orug yr angel wrthi nac ofnhaa Fair canys ti a gefaist rad y gan Dduw ti a ymddygu feichiogi ith grôth ac a esgory ar fab a elwy ei enw Iesu a hwnnw a fydd gwr mawr a mab y gelwir i'r Goruchaf ac ef a rydd yr Arglwydd Dduw iddaw eisteddfa Dafydd ei dad ac ni bydd diwedd ar ei deyrnas ef. A dywedyd a orug Mair wrth yr angel pa fodd fydd hyn can nid adwaen i wr? A dywedyd a orug yr angel gan atteb iddi yr yspryt glan a ddaw ynot ti a nerth y Goruchaf a'th wasgoda wrth hyn y peth santaidd a aner o honat ti mab Duw y gelwir. A llyma Elsbeth dy gefnithderw gwedi ymddwyn mab yn ei henaint a hwn yw y chweched mis iddi yr hon a elwir yn anfab can nid oes un gair diallu herwydd Duw. Ac yna y dywawd Mair llyma fi yn llawforwyn i'r Arglwydd bid i minnau herwydd dy eiriau di.

Tithau Arglwydd trugarhaa wrthym. Diolchwn i Dduw. Dedwydd yn ddihau wyt gyssegredig wyry Fair a theilwng wyt o bob rhyw foliant canys o hanot y ganed Haul cyfiawnder Christ ein Duw ni. Gweddia dros y bobl cyfrwng dyred dros yr ysgolheigion cyfrwng ddarestwng dros ofunedawl wreigawl ysglen[1] synnient bawb dy gynhorthwy or a anrhydeddo dy goffaduriaeth canys o hanot ti y ganed Haul cyfiawnder Christ ein Duw ni.

[1] *Neu*, ystlen.

Emyn Amrrosa ac Awstin. *Te Deum.*

Ti dduw addolwn ti a weddiwn
A thi addefwn eiddun Ddofydd
Ti Arglwydd nefawl tad tragywyddawl
To daiar ath fawl y sawl y sydd
Engylion gerddau nef a'i feddiannau
Oll ath fawl dithau rhiau rhiydd
Serubin gynnwys Seraphin frowys
A ganant yn lwys leiswawd newydd
Sant sant sant Arglwydd Sabaoth culwydd
Santaidd fawr hylwydd hwyl haul loywddydd
Llawn yw nefawl chwant o'th fawr ogoniant
A hylldo ariant holl daierydd
Gogoneddus gôr ebystl nefawl bôr
Ath fawl falch gyngor gangau dedwydd
Molliannus i'n rhi rhif y proffwydi
Ath fawl Grist celi colofn bedydd
Canheid-lu creudwysg a gerddant ith wysg
Yn llu aur dur-frwysg yn llwyr dorfrydd
Santes eglwyswawd drwy'r holl fedyssawd
Dyro hael ddefawd o'th lin Ddafydd
Ein tad trugaredd anfeidrawl fawredd
Ai haddef pob gwedd gwiwddawn elfydd
Dy anrhydeddus unmab moliannus
A fawl crefyddus ffyrf gampus ffydd
Dy gyd ddiddanwch sant ysbryd elwch
A folir yn fflwch ffloyw leferydd
Crist bennadur cred brenin gogoned
Ti yw'n eidduned ydiwedydd
Tragywyddawl blant dragywydd dad sant
Ti biau moliant miloedd beunydd
Ti a gymmerth cnawd o fru morwyndawd
A dynawl giwdawd o nawd newydd
I ryddhau dyn y gan ei elyn
O uffern derfyn dwrf uselydd
Ti a egoraist i ddyn a geraist
Nef pan i'n prynaist ar bren palmwydd
Y mae d'eisteddiad ar ddehau dy dad
Ath breswyl gwastad mad mydr sillydd
Ti Arglwydd Iesu a ddaw i farnu
A fo ac a fu llu llewenydd
Nertha dy weision gwerth dy waed gwirion
Gwyrthfawr dy goron goralw grefydd
Par eu gobrwyaw gyd a'th Saint adlaw[1]
A'r fuchedd rhagllaw llyw lliossydd
Gwared dy bobloedd gwerin dy wladoedd
Gweryd ar nefoedd naf rhysfaydd
Llywia hwynt nef nef llywiawdr uchelder
Drychaf uch no'r ser muner mynydd
Ti a fendigwn ti a addolwn
Gwastad i'th garwn i'th gerennydd
Molwn dy gampus enw anrhydeddus

[1] *Neu*, aelaw.

Digitized by Google

Byth yn barhäus yborëydd
Teilynga heddiw ein cadw yn gywiw
Rhag pechod ymliw ymlaen lluydd
Trugarhaa naf nef trugaroccaf
Wrth bobl plant Addaf addurn gynnydd
Gobaith ein gorsedd bid yn ddiommedd
I'n dy drugaredd heb dro gerydd
Archwnein gobaith er erchyll dy laith
Na'n llygrer yn faith fyth tragywydd
Amen.

MOLIANNAU. AD LAUDES.

DUW ystyria yn gynhorthwy ym
Arglwydd brysia i'm cymmorth
Gogoniant i'r tad &c.

SALM 93.

DUW a wledychawdd tegwch a wisgawdd
Gwisgawdd gadernyd ac ymwregysawdd
Ef a gadarnhaawdd cylch y ddaiar
Hyd na's cydgyffroi'r fyth o'i darpar
Er hynny parawd yw dy eisteddfod
Duw er yn oes oesoedd gwir yw dy fod
Drychafasant arglwydd yr afonydd
Drychafasant lefoedd eu lleferydd
Drychafawdd afonydd donnau mawredd
Gan liaws lefoedd llawer o ddyfredd
Rhyfedd yw dirnadau'r môr a'i sôn
Rhyfedd yw yr arglwydd yn yr uchelion
Credadyn yn ddirfawr yw dy dystiolaethau
Santeiddrwydd a weddai ith dy yn hyd ddyddiau
Gogoniant i'r Tâd &c.

SALM 100.

POB tir cenwch foliant i Dduw dofydd
Gwas'naethwch iddaw trwy lawenydd
Deuwch i mewn yn ei wydd ger ei fron
Yn hu lawen o lawenydd calon
A gwybyddwch mai'r Arglwydd yw Duw ein rhi
Nid hwynt'wy namyn efo an gwnaeth ni
Ei bobl a defaid ei borfa agorwch ei byrth trwy gyffes
Agorwch ei lysoedd cyffeswch iddaw ar emynnau llês
Molwch ei enw hynaws yw yr Arglwydd tragywydd ei drugaredd
Hyd enedigaeth a genedigaeth byd y bydd ei wirionedd
Gogoniant i'r tad &c.

SALM 63.

DUW fy nuw i ti a folaf
Attad o leufer y gwiliaf
Ynot y sychawdd fy enaid i
Mor liosawg Duw yw ein gwawd itti
Mewn tir diffaith diffordd diddwfr yn sant yt ydd ymddangosais
Yn y welwn dy nerth ath ogoniant yn garuaidd lednais
Canys gwell yw dy drugaredd no buchedd
Wrth hynny dy foliant a wna fy ngwefusau
Felly yn fy mywyd i'th fendigaf
Ac ith enw fy nwylaw a ddrychafaf
Fal y llanwer fy enaid i o floneg a brasder
I'th fawl fy ngenau a'm gwefusau nef muner
Felly ar fy ngwely ith goffeais ti a'm ceraist
Y bore i'th feddyliaf canys ti a'm nerthaist
Dan wasgawd dy adenydd ydd ymddrychafaf innau
Glynodd fy enaid wrthyt fe a'm cymmerth dy ddehau
Ofer y ceisiasant fy enaid i eithafion y ddaiar ydd ant
Mewn dwylaw cleddyfau y rhoddir a rhannau cadnaid fyddant
Ef a lawenheir y brenhin yn nuw a molir a dyngo i'r gwirionedd
Canys distrywedig fydd y genau a ddywetto enwiredd

SALM 67.

DUW a drugarhäo wrthym ac ef a'n bendicco
Eglurder ei wyneb arnam ac ef a drugarhäo
Yn y adnappom ar y ddaiar dy ffyrdd di
Ac yn yr holl genhedloedd dy iechyd Geli
Cyffesed y bobl yt Dduw Arglwydd
Cyffesed y bobloedd oll yt yn dy wydd
Llawenhaed y cenhedloedd canys cyfiawn arnynt y berny
Ymddrychafent y bobloedd canys y cenhedloedd a gyweiry
Cyffesed y bobl yt Dduw Arglwydd
Cyffesent y bobloedd oll y' yn dy wydd
Can rhoddes y ddaiar ei ffrwyth beunydd
Bendiged ni ein Duw ni bendiged ni Ddofydd
Ac ofnhaed ef gan ei foli yr holl ddaierydd
Gog. i'r Tad &c.

LLYMA GANIAD Y TRIMAIB YN Y GYNNEU DAN: ANANIAS AZARIAS A MISAEL.

BENDIGWCH Dduw ei ddinam weithredoedd
Drychefwch molwch mil o oesoedd
Bendigwch engylion Dduw Iôn Ddofydd
Bendigwch y nefoedd naf nôs a dydd
Bendigwch Dduw ddyfredd uch y nefoedd
Bendigwch Dduw ddawn nerth yr holl nerthoedd
Bendigwch yr hael Dduw haul a lleuad
Bendigwch sŷr nef serennawl wlad

Digitized by Google

Bendigwch Dduw cywir cawad y gwlith
Bendigwch Dduw pob yspryd bendith
Bendigwch Duw ddiddan a thân a thês
Bendigwch oerfel y gauaf a haf hywres
Bendigwch Dduw ddurrew a rhew crimpiawg
Oerfel a glasrew a glwyswlith deifniawg
Bendigwch Dduw eirian ac eiry a ia
Nosau a dyddiau deddf a wedda
Bendigwch Dduw eich llyw y lluchedennau
Tywyllwch lleufer wybr ac wybrennau
Bendiged y ddaiar Dduw gwâr gwiraf
Druchafed moled moliannusaf
Pob mynydd bronnydd brynniau bendigwch
Naf daiarolion a phellennigion tflwch
Bendigwch ffynhonnau Dduw rhiau rhydd
Moroedd mordon hysson ac afonydd
Bendigwch Dduw y morfeirch a morbysgawd
Molwch ehediaid nef naf gwiraf gwawd
Bendigwch Dduw y bwystfil a'r gwyddfilod
Holl feibion dynion a dof lydnod
Bendiged Israel Dduw hael ehalaeth
Arddrychafed moled a moliant ffraeth
Bendigwch Dduw ddiwair offeiriaid
Ai ufuddion weision nefolion haid
Bendigwch Dduw telaid saint o galonnauw

Anania Azaria a Misael.

Bendigwch molwch Dduw moliannus hael
Bendigwn drychafwn drychafiawdr bŷd
Duw dad a mab mad meidrawl yspryd
Bendigaid wyt naf nef yn y ffurfafen
Moliannus amherawdr greawdr graen

Salm 148.

Molwch yr Arglwydd o'r nefoedd
Molwch ef uchelion leoedd
Molwch ef ei holl engylion
Molwch ef ei nerthoedd gleinion
Molwch ef yr haul a'r lleuad
Molwch ef ser a goleuad
Molwch ef nefoedd y nefoedd
Molwch ef ddyfredd i ar y nefoedd
Canys ef a ddywawd ac hwynt a wnaethpwyd
Gorchmynnawdd ef ac hwynt a grewyd
Ef a'i hansoddes yn dragywydd rhag llaw
Gosodes ef orchymmyn ac nid a dostaw
Molwch Dduw Arglwydd y nef a'r ddaiar
Sairph a holl eigiawn mor aflafar[1]
Tan cenllysg eiry ia tymhestlau
Y rhai a wnant ei air a'i orchymynnau
Mynyddedd brynniau a gwydd ffrwythlawn ddwyn
A holl gedriwydd pob coed pob llwyn
Bwystfilod ysgrybl dof anifeiliaid

[1] *Neu*, arllasar.

Ac adar edynogion ehediaid
Brenhinedd y ddaiar a'i holl bobloedd
Tywysogion a brawdwyr y gwladoedd
Iefaing henion gwyryfon molant Dduw ben cûn
Canys drychafedig yw ei enw ef ei hûn
Ei gyffes ef ar nef a daiar
Ef a ddrychafawdd corn y bobl hygar
Emyn i bawb o'i saint sant geisiaw
Maibion yr Israel pobl agos attaw

Salm 149.

Cenwch i'r Arglwydd ganiad newydd
Yn Eglwys y saint ei foliant fydd
Llawenhaed yr Israel yn yr hwn a'i gwnaeth
Ymgyfoded merched Sion wrth ei frenhiniaeth
Molent ei enw gan grwth drwy synwyr
Canent iddaw dimpan a Sallwyr
Can ranghawdd bodd yr Arglwydd ei bobl dda ddiwyd
Ef a ddrychafawdd ei ledneision ar iechyd
Saint a ymgyfodant ar ogoniant
Yn eu gwelyau y llawenhäant
Llawenydd Duw yn eu mwnwgl ffodiawg
Ac yn eu dwylaw cleddyfau miniawg
I wneuthur dial ar y cenhedloedd
A chosbaduriaeth ar y bobloedd
I rwymaw eu brenhinedd mewn caledion cfynnau
Ai boneddigion mewn haiarnolion gadwynau
Wrth wneuthur ac hwynt yr ysgrifenedig farn
Hyn yw gogoniant holl Saint Duw cadarn

Salm 150.

Molwch yr Aglwydd yn ei wirdda saint
Molwch ef ar gedernid ei nerth a'i fraint
Molwch ef yn ei nerthoedd y gwir Arglwydd a'n medd
Molwch ef herwydd lliosogrwydd ei fawredd
Molwch ef ar sain trwmp holl genedl dyn
Molwch ar Sallwyr a cherdd delyn
Molwch ef ar grwth a thimpan
Molwch ef ar dannau ac organ
Molwch ef ar sainodron glych clych llawenydd
Pob yspryd moled ei naf tragywydd

Gogon. i'r Tad. &c.

Cabidwl Ecc. xxiv. 23.

Megis Gwinllan y ffrwythaisi arafwch aroglau a'm blodau i ffrwythau anryfedd ac addwynder ynt.

Digitized by Google

EMYN.

GOGONEDDUS Fair war weddus feinus fanon
Gam drychafiad gan y gwirdad geiniad ganon
Ac uch no'r ser o'r uchelder muner mwynion
Ti a fegaist ac a borthaist a byrth dynion
Ar laeth gorau cyssegr fronnau frenin doethion
Gwr ath fagawdd ac ath greawdd greawdr hinon
Drygwaith Efa Mair Faria morwyn wirion
A'i gwrageddawdd pan wir greawdd gredadunion
Y drwy fenestr nefawl ffenestr ffin engylion
Y caiff Cristiawn a phob ffyddlawn iolad ffyddlonion
Drws drawst eurin uchel frenin freiniawl ddeon
Porth eglurder eglur leufer lafar tirion
A egored Fair oth weithred heb hoccedion
Caned pob llais Cristiawn difflais Christ elëison
Mawr ogoniant i'r tad a'r plant sant saint goron
Mab a aned i'n digodded yd y gwyddon
O Fair forwyn yn fawr orllwyn yn arllwynion
Moliant hefyd i'r glan yspryd gweryd gwaron
Mawr anrhydedd mirain fawredd mur nefolion
I Dduw trindawd ddwywawl undawd un tair person Amen.

CANIAD ZACHARIAS OFFEIRIAD PAN ANED IEUAN FEDYDDIWR. LUC. i. 68.

BENDIGAID fo Duw arglwydd pobl yr Israel
Gan gofwyawdd a phrynawdd ei blwyf yn ddiwael
Drychafawdd ini gorn yr iechyd
Yn nhy Dafydd ei was diwyd
Megis y dywawd trwy enau y proffwydi
Y rhai a fuant er yn oes oesoedd yn ddifri
Ef a barawdd ini iechyd o'n gelynion
Ac o ddwylaw pawb o'n digasogion
Wrth wneuthur tragaredd gyd an teidiau
A choffau yn wastad ei sanctaidd orch'mynnau
Llw a dyngodd wrth ein tad ni Abram
Y rhoddai ei hun drosom ni a'n cam
Yn y wasanaethom ni Dduw beunydd
Oddiwrth ein gelynion yn ddiofn rydd
Drwy gyfiawnder a santeiddrwydd
Ger ei fron ef beunydd ac yn ei wydd
Tithau fab yn broffwyd ith elwir i'r Goruchaf
Ti a'i rhagflaeni ef i arlwyaw ffyrdd Dduw dy naf
I roddi celfyddyd o iechyd i'w blwyf
Yn faddeuant iddynt o'u pechodau tragywydd
Drwy ymysgaroedd Dduw ddwywawl nêr
Yn y rhai i'n gofwyawdd ddwyrëawr o uchelder
Wrth egluraw i'r eisteddiaid yn y tywyll-
Yn y tywyllwch a gwasgawd angau [wch
Ac i gyweiriaw ffyrdd ein traed ninnau
Gogon. i'r Tad &c.

OMITTUNTUR ORATIONES AD B. MARIAM.
DROS HEDDWCH.

DYRO heddwch Arglwydd yn ein dyddiau ni
Can nid oes neb arall a ymladdo drosom eithr tydi ein Duw ni
Duw bid heddwch yn dy nerthoedd
A bid amlder yn dy dyrau di

GWEDDI.

DUW gan yr hwn y mae saint euddun-eddau iawnion gynghorau a chyfiawnion weithredoedd dyro ith weision yr heddwch yr hwn nis dichon y byd ei roddi yn y rodder ein calonnau ni ith orchymynion di drwy wrthladd ar feiau ein gelynion a bod ein amseroedd ni trwy dy amddiffyn di yn heddychlon wastad drwy ein Harglwydd ni Iesu Grist dy fab di yr hwn a fuchedd-occa ac a wledycha gyda thi a'r yspryd glan yn dragywyddawl ac yn oes oesoedd. Amen.

LLYMA DDIWEDD Y PYLGAIN A DECHREU YR AWR BRIM.

DUW ystyria yn gynhorthwy ym—Arglwydd brysia i'm cymmorth. Gogoniant i'r Tad &c.

EMYN.

COFFA Dofydd Duw tragywydd
Dy gerennydd bydd bodd warant[1]
Wrth bobl efrydd bŷd aflonydd
Ath blwyf bedydd bydawl orsedd
Yt ry-gymrud ein cnawd ehud
Rheg diolud rhag dialedd
A fu greulud fal i'n carud
A'n prynu'n ddrud o alltudedd
Er anrhydedd dy etifedd
Maddeu garedd modd ein geiriau
Mab cyflawn rad mab Dofydd dad

[1] *Neu*, waredd.

Digitized by Google

Rhag Uffern gad rhwyg y ffwrn gau
Differ dy wlad dwg fi attad
Yn aur angad yn Awr Angau
Mawl caredig i'r pendefig
Yw arbennig bennaeth tri-byd
Mab genedig o'r wyry ddiddig
Mair fawrydig radau gleindyd
Miloedd a wnant mawl a ganant
Ar fryn a phant a phynt esbyd
Mawl ogoniant miloedd foliant
A'r tad a'r plant a'r sant yspryd
Amen.

SALM 110.

AR Dduw y llefais pan ym trallodid
Ac ef a'm gwrandawawdd i'm gofid
Arglwydd rhyddhaa fy enaid pan el o'm cnawd
Rhag enwirion wefusau a bradychus defawd
Beth a rodder i tithau beth a chwanegcaer
Ar fredychus dafawd wrth ei ddrwg ai ddifer
Saethau y cyfoethogion blaenllymion
Ynt i gyd a marwar diffaethion
Gwae fi belled fy nghiwdadaeth
Cyd breswyliais a phreswylwyr Cedar
Dirfawr dir ddiwylliawdr fu fy enaid
Ymhlith y giwdawd anhygar
Tangnefus oeddwn gyd-a digasogion y dangnefedd pan ymddiddanwn ag hwynt ym gwrthleddynt mal trwy gywrysedd.
Gogoniant i'r Tad &c.

SALM 121.

DRYCHEFAIS fy llygaid hyd ar y mynyddedd
O baham ym daw cynhorthwy yn y diwedd
Fy nghynnorthwy i y gan Dduw Arglwydd
A greawdd nef a daiar yn hylwydd
Ni roddo dy droed ar gyffro
Ac ni hepia a'th geidw o'i fro
Ni chwsg ac ni hepia yn wael
Y gwr a geidw wlad yr Israel
Duw ath geidw a Duw d'amddiffyn
Ar dy law ddehau ar bant a bryn
Ni'th lysg yr haul un awr o'r dydd
Na'r lloer yn nôs nac yn elfydd
Rhag pob drwg ith geidw yr Arglwydd
A Duw a geidw dy enaid yn rhwydd
Duw a geidw dy ddyfodiad
Yn dragywydd a'th fynediad
Gogon. i'r Tad &c.

SALM 122.

LLAWEN wyf am yr hyn a ddywetpwyd ym
Ni awn i dy yr Arglwydd yn gyflym
Safedigion oeddynt ein traed ni
Gaerusalem ith lysoedd di
Caerusalem a adeilwyd megis dinas
A'i chyfranniad ynddi ei hun yn gyfaddas
Canys yno ydd esgynnawdd llwyth yr Arglwydd
Tystiolaeth Israel yn cyffessu yn gylwydd
Erchwch hyn a fo yng Haerusalem heddwch
Ac i'r a'th garo o gariad fflwch
Duw bid heddwch yn dy gampau
A bid amlder yn dy dyrau
O achaws fy mrodyr i a'm cyfneseifiaid
Y traethwn dangnefedd am danat yn honnaid
O achaws tŷ Dduw ein gwir arglwydd ni
Y ceisiais dangnefedd a da itti
Gogon. ir Tad &c.

Arglwydd gwrandaw fy ngweddi
A deued fy llef hyd attad ti

GWEDDI.

ARGLWYDD ni a adolygwn iti ddineu dy rad i'n meddyliau ni ac megis adnabuam gnawdoliaeth dy fab di Iesu Grist drwy gennadwri yr Angel yn berffaith ein dwyn ninnau felly drwy ei grog ai ddioddef i ogoniant cyfodedigaeth ein cnawd trwy ein Harglwydd ni Iesu Grist. Amen.

LLYMA AWR ANTERTH.

DUW ystyria yn gynhorthwy ym Arglwydd brysia ym cymmorth. Gogoniant i'r tad &c.
Coffa Dafydd &c. Cais yn yr awr Brim.

DRYCHEFAIS fy llygaid Arglwydd attad
Y gwr a breswylia nefoedd Duw dad
Llyma fegys llygaid gweision
Y mewn dwylaw eu harglwydd tirion
Mal llygaid llawforwynion yn llaw eu harglwyddes
Felly fy llygaid ar drugaredd Duw drwy gyffes
Trugarhaa wrthym, Arglwydd, trugarhaa
Canys cyflawn yw ein henaid o dremmyg
Gwarth i'r llawn a thremmyg i'r trahausion
Gog. i'r tad &c.

SALM 124.

Pan ni bai yr Arglwydd ynom dyweded Israel
Pan ni bai yr Arglwydd ynom ni byddem ddiwael
Pan gyfottai ddynion yn aflonydd
Hwynt a'n llyngcynt oll yn fyw agatfydd

Digitized by Google

Pan littiai i'n herby neu cynddaredd
Dwfr a'n llyngcai agatfydd o'r diwedd
Ein henaid a drywanawdd drwy garrawg soniawr ei llif
A drywanawdd agatfydd drwy ddwfr anoddef
Bendigaid fo yr Arglwydd ni'n rhodes
Ynghaethiwed eu dannedd er afles
Ein henaid ni a dynnwyd mal aderyn y to
O hoenyn yr helwyr ac o'u twyll ymdro
Yr hoenyn a dorred ac a ddrylliwyd
A ninnau o honaw a ryddhawyd
Bid ein canhorthwy yn enw yr Arglwydd
Gwnaeth nef a daiar Duw mawr eulwydd
Gogon. i'r tad &c.

SALM 125.

A ymddirietto yn yr Arglwydd mal mynydd Sion heb gyffro
Ni chyffröir yn dragywydd Gaerusalem a'th breswylio
Mynyddedd yn ei gylch, Duw oedd ynghylch ei bobloedd
O hyn yn dragywydd fyth ac yn oes oesoedd
Can ni ad Duw wialen y pechaduriaid ar y wirionedd
Ac na estynnont eu dwylaw ar anwiredd
Gwna dda, Arglwydd, i dda ddynion
Ac o'u calonnau yn gyfiawnion
Ymchweliaid a ddwg Duw mewn trafael
A gweithredwyr anwiredd heddwch ar Israel
Gogon. i'r tad &c.

CAPITWL.

As felly ym drychafwyd i yn Sion, ac yn gyffelyb i hynny y gorphwysais yn y fantawl ddinas, am gallu i Gaerusalem. Diolchwn i Dduw.
Arglwydd gwrandaw fy ngweddi;
A deued fy llef hyd attat ti

OMITTUNTUR ORATIONES AD MARIAM.

Gweddi—Arglwydd, ni a attolygwn iti ddineu, &c. *Cais o'r blaen.*

AWR HANNER DYDD.

Duw ystyria, &c. Gogon. i'r Tad, &c. Emyn. Coffa Dofydd, &c. *Cais yn awr Brim.*

SALM 126.

Ymchweled yr Arglwydd ni o gaethiwed Sion
Ef a'n gwnaethbwyd ni megis diddanedigion
Yna y llenwid ein genau ni o lawenydd
A'n tafod o orfoledd Duw a'i gerennydd
Yna y dywedir y rhwng y cenedloedd
Ef a fawrhaodd Duw eu gwneuthur ar gyhoedd
Mawrhaodd yr Arglwydd ein gwneuthur
Yn llawenion i'n gwnaeth heb ddim awdur
Ymchwel, Arglwydd ein caethiwedig
Megis carrog yn nehau cräig
Y rhai a hëont eu hâd mewn dagrau
Yn llawenydd y medant eu ffrwythau
Y mynediaid a aent ac wylaint
Gan anfon eu hadau yn nagreuaint
Dyfodiad yn wir y deuant mewn gorfoledd
Yn dwyn eu dyrneidiau drwy dangnefedd
Gogon. i'r Tad. &c.

SALM 127.

Onid yr Arglwydd a adeilia y tŷ
Ofer fydd llafur yr adeilwyr a gweccry
Onid yr Arglwydd a gaidw y dinas
Ofer i'r ceidwaid yw gwyliaw y plâs
Ofer ywch gyfodi cyn lleufer eglur
Cyfodwch o'ch eistedd bwyttëaid bwyd dolur
Pan roddo hun i'w garedigion efyrllid
Llyma dreftad Duw ffrwyth crôth meibion cyfnewid
Megys saethau yn llaw meddiannusion
Felly meibion ysgydwedigion
Gwyn ei fyd y gwr a gyflenwis o honynt ei eidduned
Ni lygrir pan ymddiddano a'i elynion wrth borth gwared.
Gogoniant i'r tad. &c.

SALM 128.

Gwyn ei fyd pawb a ofnhäo yr Arglwydd
Ac a gerddo yn ei ffyrdd cyfarwydd
Hwn a fwyttei lafur dy ddwylaw
Gwynfydig wyt a da fydd yt rhag llaw
Dy wraig a geffi mal aml winllan
Yn ystlysau dy dŷ fal pren perllan
Dy feibion ytt mal oliwydd
Ynghylch dy ford a phawb yn ddedwydd
Llyma fal y bendigyr y dyn
A ofnhäo yr Arglwydd rhag ei elyn
Bendicced yt Arglwydd o Sion elfydd
Yn y welych ddäoedd Caerusalem beunydd
Ac yn y welych feibion dy feibion
A heddwch ar Israel a'i holl ddynion
Gogon, i'r Tad.

CABIDWL.

Mi a wreiddiais yn yr anrhydeddus bobl ai dreftad ef yn rhannau fy Nuw i, a'm cynhaliad i ynghyflawnder y Saint.

Digitized by Google

GWEDDIAU.

Llyma. Duw ystyria, &c. G. i. t. &c.
Emyn. Coffa Dofydd, &. *Cais ar Brim.*

SALM 129.

Mynych ydd ymladdasant a mi o'm ieuengtid
Dyweded Israel yr awr hon yn eu hefyrllid
Mynych ydd ymladdasant o'm iengtid a mi
Ac ni allasant ddim i'm herbyn o ddifri
Pechaduriaid gwnaethant ar fy ngefn ofail[1]
Gwnaethant hwylau eu henwireddym harail
Yr Arglwydd cyfiawn dyrr gwarrau y pechaduriaid [plaid
Llyngcer digasogion Sion gwradwydder eu
Bydd mal gwair tai heb ei gynhullaw
Yr hwn a wiwawdd er cyn ei ddiwreiddiaw
Ni lenwis ei law o honaw ei fedelwr
Na'i arffed o dra dyrneidiau ei gynhullwr
Ac ni ddywedasant y cerddediaid heibiaw cyfarwydd
Bendith Dduw arnawch, bendithiwn chwi yn enw yr Arglwydd
Gogon. ir tad, &c.

SALM 130.

O'r eigiawn y llefais arnad, Arglwydd
Arglwydd gwrandaw fy ngweddi yn rhwydd
Bint dy glystiau yn ystyredigion
Wrth lef fy ngweddi a gwawdd fy nghalon
Od edrychi ar enwiredd
Arglwydd pwy a'i dioddef rhag dïaledd
Canys gennyd ymae Trugaredd rwydd
Am dy gyfraith i'th oddefais, Arglwydd
Ymgynhaliawdd fy enaid yngáir culwydd
Gobeithiodd fy enaid yn yr Arglwydd
O'r bore bylgain yn y fo nôs
Gobeithied Israel yn yr Arglwydd agios
Canys gan yr Arglwydd ymae trugaredd
A dirfawr brynedigaeth heb gynddaredd
Gobaith yr Israel yn yr Arglwydd nefoedd
O hynn yr awrhon ac yn oes oesoedd
Gogon. i'r tad.

CABIDWL Ecc. xxiv. 17.

Megis Çedrwydden y'm drychafwydi yn Libano, ac megis Sipriswydden ym mynydd Sion. Megis Palmidwydden y'm drychafwyd i yng' Hades, ac megis plannedigaeth rhôs yn Sierico.
Diolchwn i Dduw, &c.

GWEDDI.

Arglwydd maddau bechodaud y waision, ac megis na allwn ni mewn grym roddi bodd iti o'n gweithredoedd &c.

[1] *Neu*, efail.

LLYMA DDECHRAU Y GOSPER BELLACH.

Duw, ystyria &c. Gogoniant i'r Tad. &c.

SALM 110.

Dywawd yr Arglwydd wrth fy Arglwydd i
Eistedd ar fy nehau gyda mi
Yn y ddottwyf dy elynion
Yn faingc y dan dy draed ti santeiddion
Gwialen dy nerth di a enfyn Duw o Sion
Gwledychawdd yr Arglwydd ym mherfedd dy elynion
Gennyd y mae dechrau eglurder y saint
Mi ath fegais o'r groth cyn Lusiffer ai fraint
Tyngawdd yr Arglwydd ac ni's penyttia yn deg
Offeiriad wyt yn dragywydd wrth urddas Melchiseg
Yr Arglwydd oddiar dy ddehau dy ddawn delid
A yssigawdd y brenhinedd ar ddydd ei lid
Ef a farn y Cenhedloedd ac a leinw gwympau
Ar dir lawerion ef a waghaa y pennau
Ar y ffyrdd cyfreithlon o garrawg ydd ŷf ddiawd
Wrth hynny y drychaif ei ben ar ffawd.
Gogon. i'r Tad &c.

SALM 113.

Canmolwch faibion fy Arglwydd
Molwch ef hyd yn henaint enw culwydd
Bendigaid fo enw Arglwydd nefoedd
O hyn yr awrhon ac yn oes oesoedd
O'r lle y cyfyd haul hyd lle y dygwydd
Bendigaid folianus fo enw'r Arglwydd
Aruchel yw'r Arglwydd yn yr holl genhedloedd
A'i fawr ogoniant fydd uwch no'r nefoedd
Pwy mal ein Harglwydd ni a breswyl yn uchelion
Ef a edrych i'r ddaiar ar ei ufuddolion
Deffry ef eisiwedig o'r ddaiar
A ddrychaif o'r fudredd dlawd[1] anhygar
Wrth eu llehau gyd a thywysogion[2]
Yr hwn a wna preswyliaw diffrwyth yn y tŷ
Mam meibion yn gorfoledd yn ei gwely.
G. I. T. &c.

SALM 147.

CANMAWL, Gaerusalem, dy Arglwydd Iôn
Canmawl dy Arglwydd dithau Sion
Canys cadarnhaawdd gloiau dy byrth
Bendigawdd dy faibion ytt yn yngyrth
Dodes heddwch ith derfynau a da

[1] *Neu*, wlad. [2] *Ban ar goll yma.*

Digitized by Google

O frasder y gwenith efath gyflawnhaa
Ef a enfyn i'r ddaiar ei barabl
Ebrwydd y rhydd ei ymadrawdd digabl
Y gwr a rydd yr eiry megis y gwlan
Niwl a'i gwasgara megis lludw man
Ef a enfyn y crisiallt megis tammeidiau
Pwy oddef rhag wyneb ei oerus loesau
Enfyn ei air ac ef a ddaw i werthnebedd
Dywawd ei yspryd hwy a lithrant i ddyfredd
Yr hwn a fenyg i Iacob ei air diwael
Ei gyfiawnder ai farnau i bobl yr Israel
Ni wnaeth efe felly i bob cenedl yn hawdd
A'i farnau iddynt ni's damlewychawdd.
G. I. T. &c.

CABIDWL ECCLES xxiv. 20.

MEGIS safwyrusion neiddau Sinam a Bâm y rhoddais aroglau; ac megis Myrr etholedig y rhoddais hygar safwyr. Diolchwn i Dduw.

EMYN. AVE MARIS STELLA.

Mair wyry ddisglair ddiwair wawr foreddydd
Môrseren lwyswen laeswann leferydd
Hanpych gwell ddïell ddïen fam Ddofydd
Hampom hwyl ddiffrom ddiffrost ddigelwydd
Hanpo heb un-bro trefydd—dy ganmawl
Bucheddawl borth nefawl ddydwawl dded-wydd
Cymmeraist cefaist cymmeriad ufydd
Cyfarch ytt er parch perchen llawenydd
Engylawl annerch ferch Anna glodrydd
Par i'n dangnef nef naf rhiydd y maeth
Fam pennaeth ehalaeth o hil Ddafydd
Gellwng rwym echwng achwyn llu bedydd
Gwrthladd Fair oi gradd greddfawl aflon-
Cynnull olau dull y deillion efrydd [ydd
Cynnal ith ardal ardeml gyfluydd
Cannerth di drafferth drwy ffydd a geisiwn
Credwn y caffwn coffau cerennydd
Dangos glod o'th fod ith fadien gynnydd
Yn hael fam ddinam Dduw nef tragywydd
O'n gweddiau geiriau boenau beunydd
Dy fab diärab daierydd ffurfawdr [nydd
Nef-greawdr nyf-hwylawdr haul ysplen-
Odidawg wyry ddoniawg ddawn gynhelydd
Didawl wawr ddwywawl ddiwael gerennydd
Gwna fi, fam Geli, o gyliau yn rhydd.
Yn ddi weirioes gerennydd.
Mammaeth beunydd nefawl
Ath fawl foliant areglydd
Tro wedd ein buchedd o bechawd merydd
Trwy hynt ddiogel rhag trwm ufelydd
Heb gwl na meddwl na modd anghelfydd
I gael gorfoledd gair foliant newydd
A gweled myned mynydd mawr allu
Iesu ffrwyth dy fru frenin holl wledydd
Moliant mawr i'r Tad tadawg pob defnydd
A'r plant a'r yspryd sant saint ardemlydd
Holl nerthoedd nefoedd y naf o'n bröydd
Gorfoledd rhysedd eu rhysfëydd
Gogoniant meddiant meddydd cywirdawd
I'r drindawd undawd undud preswylydd.
Amen.

CANIAD MAIR WRTH YR ANGEL.
LUC i. 46.

EF a fawrhaa fy enaid i Dduw fy Arglwydd
Ymddrychafawdd fy yspryd yn fy Iachawdr
Can drychdawd ufuddeawd ei forwyn Arglwydd nefoedd
O hyn allan gwynfydig y'm dywaid holl genhedloedd
Canys mawredd a'm gwnaeth Arglwydd o nef
Galluus yw a sanctaidd ei enw ef
Pery i ofnusion ei drugaredd o etifedd dynawl
Gallu a meddiant o feddwl a wasgarawd
Tynnawdd o'u heisteddfa feddianusion
Drychafawdd Duw o nef ei ufuddion
Cyflewnis ef o dda yr eisiwedigion
A gorwag ydd edewis y cyfoethogion
Cymmerth Israel ei was i nawdd
A'i drugaredd ef a goffäawdd
Mal y dywawd wrth ein tadau ni ar gyhoedd
I Efream a'i etifedd yn oes oesoedd
G. I. T. &c.
Gweddi.[1]
Gweddia dros y bobl
Ora pro populo.
Cyfrwng dyred tros yr ysgolheigion
Interveni pro clero.

Cyfrwng ddarestwng tros ofunedawl wreigiawl ystlen[2] &c.
Intercede pro devoto femineo sexu &c.
Llyma weithion ddechre Cwmplin.
Ymchwyl Dduw ein Iachawdr ni
A thro dy lid oddiwrthym, Geli.
Duw ystyria &c. G. I. T. &c.

SALM 132.

DUW iawnfedr argledr erglyw fi, Arglwydd
Coffa Dafydd a chwbl o'i ledneisrwydd
Megis y tyngawdd i'r Arglwydd yn ddigyffro

[1] Ond na weddia dy fel hyn.
Dduw yn unig, ac yma edrychar yr iaith yn unig.
[2] *Neu*, ysglen.

Digitized by Google

Gofuned a ofunedawdd i Dduw Iago
Od af i mewn i ardeml fy nghartref
Od esgynnaf i'm gwely o hun oddef
O rhoddaf hun i'm llygaid anolau
Ac ychydig heppian i'm hamrannau
Na gorphywys i'm heneidrwydd yn y fro
Lle i'r Arglwydd ardeml i Dduw Iago
Ni a'i clywsam yn Ephrata erioed
Ni a'i cawsam hi ym maesydd y coed
Ni a awn attei i mewn hyd yn ei hardeml
Ni a weddiwn lle safawdd traed y disyml
Cyfod i'th orphwysfa, Arglwydd
Ti ag ysgrin dy sancteiddrwydd
Gwisged dy offeiriaid y cyfiawnder
Ymddrychafed dy saint ar ffyddlonder
Arglywdd, o achos Dafydd dy was di
Na thro dy deg wyneb oddiwrthym ni
Tyngawdd Duw i Ddafydd y wirionedd, ni bydd ofer
Dodaf ar dy eisteddfa ffrwyth dy groth yngwydd llawer
O chaidw dy feibion fy neddf yn gyfun
A'r tystiolaethau a ddysgwyf iddun
Ei meibion hwythau a eisteddant yn rhydd
Ar dy eisteddfa di yn dragywydd
Canys etholes yr Arglwydd Sion
Etholes Duw hi yn breswyl gysson
Hon yw fy ngorphwysfa i yn oes oesoedd difflais
Yman y preswyliaf canys hi a etholes
Bendigaf ei weddw a llanwaf o dda
Cyflawnaf ei dlodion oll o fara
Ei offeiriaid a wisgaf o iechyd buchedd
Ei saint a ymddrychafant o gwbl orfoledd
Yno ydd hebryngaf goron i Ddafydd
Parattoais lugorn i'm Cristiawn cilydd
Gwisgaf ei elynion o lwgr a diraidi
Arno ef y blodeua fy sancteiddrwydd i.
Gogon. i'r Tad &c.

Salm 133.

Llyma mor dda mor ddigrif mor eiddun
Yw cydbreswyliaw o frodyr yn gyfun
Megis iraid gwyrthfawr ym mhen dynion
A ddisgynnawdd ym marf, barf Aaron
A ddisgynnawdd yn ymylau ei wisg mal gwlith yn Hermon
Yr hwn a ddisgynnawdd o'r nef hyd ym mynydd Sion
Canys yno y gorchymmynnawdd Duw ei fendith
A buchedd barhaus yn oes oesoedd wastad ddichwith
G. I. T. &c.

Salm 134.

Llyma bendigwch yr Arglwydd
Yr awr hon ei holl weision rhwydd
Y rhai sydd yn sefyll yn nhy Ddofydd
Ym mhlassoedd ein Duw ni naf tragywydd
Drychefwch ar y nosydd ar y Sant eich dwylaw
Bendigwch yr Arglwydd ac ad'lygwch iddaw
Bendiged yr Arglwydd o Sïon di
Yr hwn a wnaeth nef a daiar, Geli.
Gogon. i'r Tad &c.

Cabidwl Eccces xxiv. 18.

Megis mam lwys gariad ac ofn, ac adnabod, a santawl obaith.

Can Simeon Sant pan gymmerth Iesu yn fâb rhwng ei ddwylaw yn y Deml.

Yr awrhon, Arglwydd y gellyngi dy was
Herwydd dy air ith heddwch a'th d'yrnas
Canys gwelsant fy llygaid i
Yr awrhon dy iachwyawl di
Yr hwn a barattoaist ar gyhoedd
Ger bron wyneb yr holl Genhedloedd
Goleuad arddamlewychiad y Cenhedloedd
A gogoniant dy blwyf Israel yn oes oesoedd
G. I. T. &c.

Gweddi.

Holl gyfoethawg dragywyddawl Dduw yr hwn a arlwyaist yn iawn rhyfedd corph ac enaid yr ogoneddus fam Grist, wyry Fair wrth haeddu ei gwneuthur yn deilwng Deml a phreswylfod ith un mab di dyro i ni gael ein rhyddhau oddiwrth bob rhyw gyndrychawl ddrwg a pherygl ac oddiwrth dragywyddawg Angau, drwy Iesu Grist ein Harglwydd. Amen.

Bendigwn yr Arglwydd. Diolchwn.
Gwareddawg gyfrwng
Pia intercessio.

Y Copi yr ysgrifenwyd hwn allan o honaw a ysgrifenwyd yn Llanharri ym Morgannwg, ynghylch y 30 o Harri 8 ynghylch y flwyddyn 1557. Ac a ysgrifennwyd yma (medd Dr. Davies, h. y. ym Mallwyd) yn Y flwyddyn 1631.

Digitized by Google

ATTODIAD

o

AMRYW AWDLAU DIENW.

ALLAN O'R LLYVYR DU LYTHYR YN LLYTHYR.

AWDYL.

GOGONEDAUC argluit hanpich guell. Athue dicco de egluis. achagell. A. kagell. ac egluis. A. vastad. a diffuis. A. Teir finhaun yssit. Due uch guit. ac vn uch eluit. A. yrifgaud ar dit. A. Siric ap' wit. Athuendiguiste awraham pen fit. A. Vuchet tragiuit. A. adar aguenen. A. attpaur.[1] a dien. Athuendiguste aron a moesen. A vascul a femen. A. Scithnieu a scr. A. awir. ac ether. A. llevreu a llyther. A. piscaud in hydiruer. A. kywid. a gueithred. A. tyuvod a thydued. A. ysaul da digoned. Athuendigaf de argluid gogoned. Gogonedauc. a. h. g. hidri. Dy uolaur. ysguir. Dy uolaudir ys mi. ysbud bartoni ar helv eloy. hanpich guell cristi. pater. & fili. & spu. domni. ou. adonay. Arduireaue Dev. yssi vn a deu. yssi tri hep ev. hep haut y amhev. awnaeth fruith afreu afop. amriffreu. Duu y env. in deu. Duyuau. y kyffreu. Duu y env. in tri Duyuuaul y inni. Duu y enu in vn. Duu paul ac annhun. Arduyreaue. vn. isy Deu ac un. issi tri arnun. issi Duu y hun. Aunaeth maurth a llun. Amascul abun. ac nat kyuorun bas ac anotun. Aunaeth tuim ac oer. a. heul a lloer. allythir. igcuir afflam im pabuir. a. serch in sinhuir. abun hygar huir. allosci. pimp kaer oty ueti. wir.

AWDYL.

ARDUIREAUE tri trined in celi. yssi un a thri. uned un ynni. Vnguirth oe teithi. un duu diuoli. athuolaf uaurri maur dy ur-

[1] *Neu*, atepaur.

AWDYL.

YNENU domni meu y voli maur y uolaud. Molawe douit maur y kynnit ar y cardaud. Duu anamuc. Duu angoruc. Duu anguaraud. Duu angobeith.

Digitized by Google

teilug pirfeith. tec y pur faud. Duu andyli. Duu issi vry. vrenhin trindaud. Duu abroued ini truyted i y trallaud. Duu a dyfu. oe garcharu gan vuildaud. Guedic deduit angunel in rit erbin dit braud. Anduch ir gulet iry varet. ae. werindaud. ym paradui'. impur kynnuis rac puis pechaud. An gunel iechid iry penid ae pimp dirnaud. Dolur eghirith. Duu andiffirth ban kymirth cnaud. Duu a collei bei nasprinhei diuei devaud. Or croc crevled y deuth guared ir vedissyaud. kad arn bugeil crist nid adweil. y teily gdaud.

AWDYL.

ADWIN caer yssit ar lan llyant. Adwin yd rotir
y pawb y chwant. Gogywarch de gwinet boed tev wy-
ant. Gwaewaur rrin. Rei adarwant. Dyv merch
ir. gueleisse guir yg cvinowant. Dyv iev bv. ir.
guarth. itadcorssant. Ad oet bryger coch ac och
ar dant. Oet llutedic guir guinet. Dit ydeuthant.
Ac am kewin llech vaelwy kylchuy wriwran
Cuytin y can keiwin llv ocarant.

AWDYL.

YSTARNDE wineu fruin guin. redec hiraethauc raun rin. ren new. oet reit duu genhin. Ystarnde winev birr y blev. ruit igniw rygig. otew. mynyd vo truin. yt uit trev. Ystarnde winev hir y neid. ruit yg nyw rygig. Woteid. ni lut ar lev. trev direid. Trum kyduod daear. tev deil dris. chuerv vuelin met melis. ren new ruitade vy neges. O eissillit guledic. A gueith wtic. wos prid. a phedir pen pob ieith. Sanffreid suynade in imdeith. Heul eir ioled arouned argluit. crist kely. colowin ked. Dywyccviff wympe chawd am gueithred.

AWDYL.

BRENHIN guirthvin
guirth uchaw yssit. yssi pen
plant adaw. Yssi per gadeir
gad arnaw. Yssi hael diwael diweir
haw. Yssi haul uraul gurhaw. Acli
wir. issi owir id pridaw. y Duv
maur. y duv llaur llariaw. y duv
guin guengert aganaw. Yn y wuy
w. y duv indin digerit. or devnit
y challaw. O pechu a pechuis ada
w. O pechaud kin braud pryder
aw. Erbin oed y dit. y del paup oe
Bet. iny devret in devraw. Mal y
bv ban fu oreuhaw. in vnllv ir un
lle teccaw. Hid impen vn brin er
bin ev barnv. or teulv teilyghaw.
Teilygdaud wascaud. osgort nav
grad new. Vy Dewis kinvllaud.
Vy Devs domenvs menaud. Vy
bardeir. y Beirt y ueudissiaud. Vy
maurhidic nen. Vy perchen. Vy parch. kin tywarch. kin tywaud. Am
gadu y traethu traethaud. yth voli kin tewi tawaud. Ac im cow. val
ioff. a diwaud wrth y gureic. y am
dreic vffyldaud. Ban dywu guas
duv diwarnaud attav. ir imbrav.
ae briaud. Rotesew dirneid. kin
dirnaud. a bilwis obilion. y gnaud.
Canydoet hagen higaff. y rotion. a.
rothei o nebaud. Gónaeth du6 tru
gar gardaud. In evr coeth kyvo
eth. y trindaud. Y mas maeistaud
y mae moli duv. adwin y coti. a.
diwad pechaud. wid. weti. achw.
in kelv brad keli. Culuit argluit
new nav kanmaul attad. guenglad vad veidroli. Gwenvlit rit
rieitun voli. Gwingar kar. gvar
guironet kedwi. Ni chedwis eva
irawallen per. barauys duv. vr
thi. Am y cham nychimv ahi. guyth golev a orev erni. Ryv duted ed
mic. ogyllestic guisc. Aguiscvis im
deni. Periw new ap'is idi. imp'uet
y chiwoeth y noethi. Ac eil guirth
awnaeth ehalaeth argluit a ergliw
y voli. Ban winnvis gochel y deli.
Sew fort y ffoes iti. Inytoet arad-

Digitized by Google

ur in eredic tir. herwit guir igueini. y diwaud y trindaud keli. ew ae mam dinam daun owri. Agur guin. Turr guir gwydi ny. adav y geissav inguesti. ar owris y win iti: Agueleiste gureic amab genti. Adiwed tithev irolev guironet. ny thomet ingweti. In gueled imy ned hebti. y randir a rad duv erni. Ar hinn y doeth digiwoeth gwerin. llin kain kadeithi Toriw anwar enwir ev hinni. Turr keisseid y keissav keli. Y diwod vn gurthwn gurtharab. Vrth ygvr aweli. A gueleiste dinion din. gowri. In myned hebod heb drossi. Gueleis ban llyuneis y lleutir deguch aweluch y medi. Sew awnaethant plant kai y vrth y medel ymchueli. Druy eirloed meir mari oe gvybod guybv duv o heni. Yt oet iny diffrid. y. gid ahi. ysprit glan a gleindid. indi.

AWDYL.

Dinas maon duv daffar. Pendevic adwin adviar. asich heul. Agulich edar
Dinas maon cas vnbin tœrnet. kymynad kad degin. asich heul agulich mervin.
Dinas maon gulad adav. amdiffyn duv amdanav. asich heul. agulich. nynhav.
Mad dodes ymortuit armerchin march lluid. kadeir deur am diwurn. asich heul aglich maelgun.

AWDYL.[1]

Gwin y bid hi y vedwen in diffrin in guy Asirth
ychegev pop vn. pop dvy. Ac auit pan vo. y gad in ardudvy. A chimrevan biv am rid vochnvy
Apheleidr agaur inyganhvy. Ac edwin imon
ban giuedichuy. Argueisson gleisson ysca.....t
vodi. Ar dillad rution in ev roli

Gwin y bid hi y vedwen. ym pimlumon. a wil ban vit ban baran eilon. Ac awil. y. freigc in lluricogion. ac am gewin iraeluid bvid balawon. a mineich in vynich invarchogion.
Gwin ybid hi y veduen yguarthaw din vythuy. Avibid ban vo ygad in ardudwy. Arpeleidir kychuin amedrywuy. A. phont ar taw. ac arall ar tawuy. Ac arall. amwall am dwylan gwy. Ar saer ae gunel wy. bid y env garvy. Arbenygaul mon ae. guledychuy. Guraget dan ygint. Guir yg kystvy.
Dedwytach no mi aeharhowe. Amser kadwaladir kert a ganhwi.

[1] Merddin ai cant medd rhai.

AWDYL.

Duv in kymhorth in nerth in porth in canhorthuy.
Y valch deeirn dinas unbin degin
adwi. Hywel welmor. kimry oror kyghor arvy
Terruin trochiad. torwoet ueitad vab goronvy
Godrut y var. gurt in trydar gόae rycothόy. Pedridauc heul. Muyhaw y treul. uchel kylchwy.
Tir brycheinauc. dy iaun piaud. paup ae gwelhόy. Nev rydadlas am luith eurgvas euas lyvuy. Ergig anchvant. guent. gulad morgant.. Dyffrin mynvy. Gvhir penrin ystradvi brin. Tywin. warvy. Dyued duycaun. Kerediciaun. kiflaun owuy. Ameirionit. ac ewionit. ac ardudόy. A llein drav. ac aberffraό. a. dyganόy. Ros rowynniauc. ran arderchauc. rugil yg gortuy. Tegigil artal. Edeirnaun ial. arial arlόy. Ryuel ebruit. a diffrin cluit. A nant conόy. Powis enwauc. A chyueilanc ac avo mwy. Dyffrin hawren. keri dygen. kyven venvy. Elwael buellt. Maelenit guell. pell y treithvy. Teir rac ynis. ar Teir inis. Ar tramordvy. Hyuel guledic. vt gweithvutic. id y guystlvy. Y tharkiveir arpennic penn. o. plant nevuy. Goruir edwin. guraul breenhin. dilywin denvy. Dreic angerdaul turvf moroet maur. Meuit achupvy. Rywiscuis llaur am y vyssaur eur amaervy. Bei na chaned. y. tyernet anhvyet rvy. Or saul penn aeth ageis inaeth. arvaeth camrvy. Hydir y kymhell. hywel env o pell. Guell yv noc vy. Dipryderant di

Digitized by Google

yscarant. rac. y dibvy. Dihev utunt. trallaud kystut. a chur kystvy. Gwerin werid. gwedy clevid crid a chymvy. Na dav metic hid orphen bid-hid ynottvy. Hyuel haelaf. Vaur eilassaw gorescynhvy. Caffaud hyuel urth y hoewet. wy rybuchvy. Vy rypuched y colowin. ked. clod pedrydant. Ryuel dywal Vrien haval. arial vytheint. Gurisc gueilgi dowyn. kyóid hehowin colofyn milcant. llugirn deudor. lleuoet agor gur. bangor breint. Prydus p'chen p'odaur ben. pen
pop kinweint. Gorev breenhin or gorllewin.
hid in llundein. Haelaw lariaw. levaf teccaf.
o adaw plant. Gwerlig haeton vant
veitaton vaton vetveint. Goruir meiric mur gwerenic
gurhid gormant. Terruin am tir. ri reith kyw-
ir. o hil morgant. Omorccanhvc o rieinvc radev
rvytheint. Oteernon kywrid leon. galon reibeint.
vn vid veneid y ellyspp bid. gelleist porthant. Ho-
ethil hir ac ew. A chein y atew trvi artuniant.
Vrten arnav. rad ac anaw. affav aphlant.

AWDYL.

Mi aegowinneis y offereid bid. ae hesgip ae higneid ba beth orev rac eneid. Pader a buyeid a bendic eid creto. ae canho rac eneid. hid wraud goreu gortywneid. Yscythrich fort a delhich ti. a llunbich tagneuet. nythvi tranc artrugaret. Ro vyd. y. newynauc. a dillad y noeth a chenich golychuid. o kyuil dieuil dothuid. Syberu asegur dolur ar eu knaud. guerth myned dros uessur. ystir nith iau ny bo pur. Ryhun a ryuetudaud. a riwiraud o vet. a rietillter. o. gynaud. llyna chuec chuerv erbin braud. Anudon am tir. a brad ar gluid. a diuanv llaugar. dit braud bitaud ediwar. O kyuodi pilgeint adeueint duhunau. ac ymeitunav ar seint. id keiff. pop cristaun. kyr reiueint.

AWDYL.

Gvledic arbennic erbin at tad. Erbarch o kyuarch. o. kyuaenad. Ynigabil barabil ar y parad. Vy kert ith kirpuill. kanuill kangulad. Can vid priodaur. canuid meidrad maur. Ca'uid highoraur guaur goleuad. Canuid bron proffuid. Canuid inad. Canuid riev hael. canuid. rotiad. Canuid athro im. namethryad. oth. vann. oth varan. oth virein gulad. Namditaul oth. wt. vt echeiad. nam gwellic ymplic impled dirad. Nam gollug oth lav. guallus
trewad. Nam ellug gan llu du digarad. Gwledic arbennic. Ban geueise. o. honaud. nid ower traethaud imi. ac a tretheis. Nid eissev. wykerd. yg keinev. reis nid eissywed ked men y keweis. Nid ew
ym crevis dews diffleis. yr guneuthur. amhuill na thuill. na threis. Nid ew duhunaur ahandeneis. Nid ew rotir new. ir neb nvy keis. Nid ruy o awit. awenyt eis. nid rvy o obruy a obryneis. Nid por thi ryuic ryuegeis im bron. Nid porthi penid. ry vetyleis. In adaud wy ren damvneis. Rydid imeneid. reid ryioles.

AWDYL.

Bendith y wenwas. ir dec diyrnas. breisc ton. bron ehalaeth. Duv y env in nvfin impop ieith. Dyllit enweir meir rymaeth. Mad devthoste yg corffolaeth. llyna mab gowri gobeith. Adylivas idas y leith. Bu divivewil. athuyllvriaeth. in hudaul gvar guassanaeth yargluit. Bu hywit. ac nybu doeth. Ac hid vraud. ny vn yarvaeth. Kyffei bart pridit. Ar yssit in eluit. Ar hallt ar echuit. Ar graean. ar mir. ar sir syweditiaeth. Beirnad rodiad llara llau fraeth. Mui y dinwas sune gunaune eddwaeth. Kynoethev. ri nisrdraeth. Maur duv hetiv. moli dyvrdaaeth
Bendith nautoryw new ir keluit creaudir. kyuôthauc duu douit. Ap'is lleuver lleuenit. hael. vynver heul indit. Eil kanuill cristaun. a leuich uch eigaun. Lloer vilioet vilenhit. Athrydit ryuet. yv merwerit mor. Cv

Digitized by Google

threia. cud echwit.[1] Cuda. evdymda. Cv. treigil. Cvthrewna. Pa hid. a. nev cud vit. Y pen yseith mlinet. y duc ren y risset. ydad

[1] Digones per. w. pedwerit yvet. chwit. Redec. uc duwyr.

wet. ynyduit. Iolune ara beir. kyvoethauc duu vab meir. ap'is new uc eluit. Pan deuth oste y passc diwedit. ovffern. awu ran iti. bv rit. Ren new ryphrinomne digerenhit.

DIWEDD Y FARDDONIAETH.

Digitized by Google

A COLLECTION

OF

HISTORICAL DOCUMENTS.

Division II.—PROSE.

"Nid doeth ni leo." *"He is not informed who doth not examine."*

ADAGE.

DEDICATED TO

THOMAS JOHNES, ESQUIRE, OF HAFOD UCHTRYD, LORD LIEUTENANT, CUSTOS ROTULORUM AND MEMBER OF PARLIAMENT FOR THE COUNTY OF CARDIGAN, THIS VOLUME, CONTAINING ORIGINAL DOCUMENTS OF BRITISH HISTORY, IS RESPECTFULLY INSCRIBED; WITH THANKS FOR THE USE OF HIS VALUABLE COLLECTION OF ANCIENT MANUSCRIPTS TOWARDS SUPPLYING THE CONTENTS OF IT; AND AS AN ACKNOWLEDGMENT OF HIS PATRIOTISM,

FROM THE EDITORS.

THE PREFACE.

THE contents of this volume,[1] the second of the *Archaiology of Wales*, is composed of such materials as were deemed by the editors most important towards the elucidation of British history; and these are comprised under the heads of Triads, Genealogy of Saints, Chronicles, and Ancient Topography.

The Triads may be considered amongst the most valuable and curious productions preserved in the Welsh language, and they contain a great number of the memorials of the remarkable events which took place among the Ancient Britons. Unfortunately, however, they are entirely deficient with respect to dates; and, considered singly, they are not well adapted to preserve the connection of history. Yet, a collection of Triads, combined together as these are, condense more information into a small compass than is to be accomplished perhaps by any other method; and consequently, such a mode of composition is superior to all others for the formation of a system of tradition—a system which was matured to the highest state of perfection under the bardic institution, and which was applied to the purpose of preserving every kind of knowledge and science. These historical Triads are not to be considered as the productions of any one individual, or of any one period of time; but an accumulation, formed successively, by national concurrence, as the various events appeared and became recognized in public observation. Therefore, some of them are extremely ancient; others record many things which happened within the scope of the ordinary track of history, and some even reach to as late a period as the twelfth century. Copies of these, generally varying in the extent of the collections, abound in a great number of our old manuscripts; and the result of such a circumstance the reader will perceive in the variety of the readings which are given of them.

After the Triads, the Genealogies of

[1] This division forms the second volume in the original work.

Digitized by Google

the British Saints are to be considered as next in antiquity, and worthy of attention, on account of the use they may be susceptible of towards the elucidation of history. Amongst other things, they show that most of the churches of Wales were founded by those British chiefs who had lost their possessions in consequence of the growing power of the Saxons, or by their immediate descendants; who, to soothe their misfortunes, had embraced a religious life in the solitary recesses of the mountains.

Then follows a connected history to the death of Cadwaladyr, being the last who had any pretension to the appellation of king of Britain. This comprises two different chronicles, for the sake of distinction, called "The Chronicle of Tysilio," and the "Chronicle of G. Ab Arthur,"[1] collated with two others, under the signature of *A* and *B*. The first of these four Chronicles should have been called after the name of Walter Mapes, archdeacon of Oxford; for there is no authority for asserting that Tysilio wrote anything besides some poetry, and because that, at the conclusion of the Chronicle, are added the following words:—"*Myvi Gwallter, Archiagon Rhydycain, a droes y Llyvyr hwn o Gymraeg yn Lladin; ac, yn fy henaint, y troes i ev yr ailwaith o Ladin yn Gymraeg.*"—"I Walter, Archdeacon of Oxford, did turn this book out of Welsh into Latin; and, in my old age, I turned it the second time out of Latin into Welsh." This passage is involved in a difficulty, which, probably, must be thus explained. Walter translated the meagre and unadorned Chronicle above-mentioned into Latin; then Jeffrey takes it in hand, and produces a more elegant Latin version, which makes the other to be soon forgotten. It is the original work, thus rendered more popular by the poetical talents of Jeffrey, which is translated by Walter, in his old age, and is probably the one printed second in order, under the name of G. ab Arthur. In order to consider this point more fully, it may be proper to adduce also the concluding words added to the version of Jeffrey, which are these:—"The kings of the Saxons, who followed in succession, I have commended to William of Malmsbury, and to Henry of Huntingdon; and to those I have thus commended to write of the kings of the Saxons, and to desist with regard to the Welsh, since they are not possessed of that book which Walter, archdeacon of Oxford, turned into Latin; and he treated faithfully and completely of the beforementioned British princes, and all that I also have again translated from the Welsh into Latin." The Chronicle marked *A* agrees in many parts, word for word, with the one under the name of G. ab Arthur; therefore, only such passages of it are given as disagree with the other. The Chronicle under the signature *B* is a different composition altogether from either of the others; but agreeing nevertheless, in general, as to the subject. It is worthy of observation that several of the fabulous parts are inserted in some, and omitted in others, according to the credulity or incredulity of the different writers. But the principal fable—the story of the Trojan Origin, is adopted by them all, notwithstanding that it runs contrary to the pure stream of British History, as developed by the Triads. At what period the fiction of the coming of Brutus to this island was invented may be doubtful, after all the investigation that can be made; but the editors are certain that it must have been anterior to the chroniclers of the twelfth century[1]—and that, most probably, it originated amongst the Romanized Britons—who, learning the manners and imbibing the notions of their conquerors, had the vanity to adopt such

[1] The Welsh name of Jeffrey of Monmouth.

[1] There is a copy of *Nennius* in the Vatican Library—the oldest that is known—undoubtedly written in the beginning of the tenth century, which contains the story of Brutus. An edition of this valuable copy is now preparing for publication, by the Reverend Mr. Gunn.

Digitized by Google

an invention, in order to claim a common descent with them; and, by their assumption of sovereignty over the other tribes of Britain, their history, decorated with the tale of Brutus, consequently obtained also a general reception. Copies of these chronicles are pretty common, apparently written in the twelfth century, and from a collation of a variety of those, the present edition is made.

Where the history of the kings of Britain concludes, begins another series of Chronicles, wherein are recorded the events which happened amongst those Britons, who were still independent; but the supreme authority of whose government was divided, and vested in the hands of chiefs, who bore the less assuming titles of princes in the different regions of Wales. These are known under the common appellation of *Brut y Tywysogion*, or the Chronicle of the Princes; and they were written by Caradog of Llangarvan, who flourished in the middle of the twelfth century. Two copies of them are printed entirely, because they have not the least identity with respect to composition or course of narration. The second copy is printed on the lower half of the page, with the text of another valuable Chronicle, entitled *Brut y Saeson*, or Chronicle of the Saxons; a name which it bears, not because that it is peculiarly a history of the Saxons, but from its connecting with the affairs of Wales a general review of the transactions of all Britain. To accompany the two last mentioned Chronicles, at the bottom of the page is also given another, which appears to be a short summary of the history of Wales, and which was thought might possibly be of use towards illustrating some of the transactions recorded in the others.

The next article following the general Chronicles of Wales is a particular history of Gruffudd ab Cynnan; one of the princes who died, after a long reign, in the year 1137. This valuable piece of ancient biography is still preserved in several transcripts; and the edition of it, printed in this volume, is made from collating two copies, agreeing together very closely, excepting the curious circumstance that the one given as a text is in the dialect of North Wales, and the notes are the prevailing characteristics of the language of South Wales, which pervade the other copy.

As a necessary appendage for illustrating the before-mentioned historical documents, the volume concludes with some typographical pieces. One contains the divisions and subdivisions of the three principalities of Wales into *cantrevi*, or cantons; and *cymydau*, or communes. The other is a list of all the towns and parishes in those districts.

It has been already noticed, according to the order of arrangement, that the different copies of the Chronicles—but more particularly that by Caradoc—are not alike, with respect to their phraseology—a circumstance which may induce persons to suspect the authenticity of one copy, and to give to another the preference. But such variations, however, in ancient manuscripts, may be accounted for, on the idea of the very great possibility, and even probability, that each of the very various copies attributed to the same author may be equally authentic. Many, perhaps most of the copies of *Caradoc of Llangarvan* differ from each other in mode of expression, and in length, or brevity of narration. We may thus, conjecturally, account for it. Caradoc very possibly, and even most probably, was, like most of his age who furnished the literary part of the community with books—a copyist, or compiler of history, by profession; preparing for sale copies of different prices, ample or brief, in various proportions, according to a variety of prices, for purchasers of various descriptions: again, copies intended for one part of Wales might contain what might not have been equally interesting in another part, and there of course omitted: again,

Digitized by Google

some copies might have been written in an early part of life—from which others written at a more advanced period would very naturally differ, from an accession of additional or more correct knowledge of facts; to which an adaption of copies, subsequently written, would be no violation of the truths of history; but on the contrary, a more faithful display of them, and an incumbent duty on the writer. After a long practice in this profession, the writer's memory would naturally become charged with most of the facts and dates; he would then have no real occasion to consult his originals for every line, or for every particular, or otherwise than occasionally to keep himself and his narrations under the general control of an original copy. Words and modes of expression would thus unavoidably vary, be more contracted or diffused, and still be perfectly adherent to truth. Thus keeping facts and dates, in unison with the original, he might easily, as he wrote on, use words and modes of expression that spontaneously occurred at the moment. Truth requires not a severe formality of language, and modes never to be deviated from, any more than that several persons, witnessing the same incident, should be under the necessity of each using precisely the very words used by the other; or that the same person should, in relating any circumstance, be tied down to the very words and arrangement of them, which he expressed himself in on a former occasion. Where differences not very material occur in the chronology of different manuscripts, it may be, because, in one copy, the writer —as naturally led by causes and impulses, only known to his own experience—might enter on the scene of action just at its commencement; in another, at its height, or any other stage of its progress; in a third, about, or after the close of it. An annalist, who had no room for ample details, would be often under the necessity of doing so; having been inavoidably, or at least naturally, led thereunto by connections and dependencies, which might have arisen from the manner wherein he handled the subject, from his mode of conducting the narration. There is no violation of historical truth in all this.

Admitting that we have thus justly accounted for the variations of manuscripts, on the same subject, by the same author, and under the same title, it may be asked, By what criterion are we to know which of such copies is the best? which the first? which the subsequently improved? To such questions, it must be confessed, no satisfactory answer can be given; nor do the editors know of any conduct more proper to be pursued than that of publishing the obviously authentic copies that are known; and where each of such copies agree sufficiently in facts and dates, it would be rather difficult to show good reasons why the authenticity of one should be supposed greater than that of another: hence again the propriety of preserving the whole. Considerable differences of this nature appear in the various copies of *Brut y Breninodd*, or History of the British Kings. The Saxon Chronicle is in the same predicament, its various copies considerably differing from each other. Books seldom become fixed and permanently unalterable in language, and other circumstances, till they become properly *minted* from the press, if we may use the metaphor. How far ancient manuscripts may have been affected by the interpolations of subsequent copyists, cannot with ease, and satisfactorily, be ascertained. In order to come at some knowledge of this, and also of determining which of various ancient copies should be preferred, we must compare them with as many contemporary writers on the same subject as can be met with; we must well consider the complexion of the times, wherein anything worthy of criticism occurred. There are some analogies that will assist us: the works of the British bards will throw much light on the subject—even from the language much

Digitized by Google

may be inferred. An impartial critic may do himself some credit, and be of some use, on such an occasion, and such it is hoped may be found.

The copy of Caradoc, which is collated with the Saxon Chronicle, comes down to the year 1196; whereas that which was translated by Humphrey Llwyd, and published by Dr. Powell, comes down to the year 1157. One of Caradoc's first copies might have been written about 1157, he being then about from 25 to 30 years of age; another, written when he might be from 65 to 70 years old, would come down to the year 1196. It is known that a modern marginal note, in one copy of *Brut y Breninodd*, says that Caradoc died about 1157. It doth not appear on what authority this has been said: perhaps it was only inferred from the circumstance of the translated and published copies coming down no lower than that date. But this, after all, is of no great importance: Caradoc's history might have been continued, by a later copyist, down to the year 1196. Perhaps a critic of sagacity might detect some interpolations in this copy: it is the opinion of the editors that he may; and amongst them, perhaps, two or three mistakes—and one in particular, in the account of the time when Robert Duke of Normandy was confined in Cardiff Castle. At the same time, they are not sure that their conjecture is well founded: a passage omitted in one copy may be deemed an interpolation in another; but that it is so is not a necessary consequence, when no better reason appears, than the not being able to find in one copy what is found in another. We must however confess, that to abridge, to simplify, to interpolate, and to alter, were practices that were frequent before the art of printing was known; and that these were suggested by a more perfect knowledge of the subject which the copyist possessed, is not only possible, but highly probable. If so, it is very possible that, in rejecting what may appear to be interpolations, we may reject many of the most important and interesting truths of history Old manuscripts should always be published as we find them, even with all their supposed errors and imperfections. To discriminate between truth and error, to detect mistakes—in short, to sift truth from the chaff which may be seen amongst it—is the business of the learned critic, the philosophical historian, and not that of the publishers of ancient documents. They should be severely true to the manuscripts; and there are cases (perhaps it is so in every case) where they cannot be allowed to alter even the orthography of a single word, however erroneous; and the foolishly fastidious critic who thinks otherwise has not well acquainted himself with such subjects. All that the editors of ancient manuscripts have to do, or ought to do, is to publish them as they find them, to inform the public whence they had them, and where the originals may be seen by those who may wish, or think it necessary to consult them. To vouch for the truth or correctness of everything in ancient manuscripts is not walking the legal, the honest, the open highway of truth: there are local, national, political, and other prepossessions and prejudices; nor are those of pedantry and hypercriticism less virulent, but rather more so. Yet, what has the philosophical searcher after truth to do with all such things, or with those who indulge in them? The editors are prepared for persons of such dispositions: they are on their guard, not indeed against them—from them there is nothing to fear; but against any deviation from that path of rectitude which should always be pursued by all who, from sources such as are now explored, endeavour to bring long hidden truths to light, long neglected remains of genius into a renewed celebrity, which they so justly merit.

THE EDITORS.

Digitized by Google

TRIOEDD YNYS PRYDAIN:

ALLAN O

LYVYR MR. R. VAUGHAN, O'R HENGWRT,

A GYMHARID GANDDO A'R AMRYW HEN LYVRAU HYN.

CYFRES I.

	Trioedd
LLYVYR JOHN BALMER.	LLYVYR JOHN BALMER, A GYNNWYS YNDDO - 70
LLYVYR ROBERT VAUGHAN.	LLYVYR ROBERT VAUGHAN - - - - - 34
LLYVYR MAREDUDD LLWYD.	Y LLYVYR CWTA - - - - - - - 56
Y LLYVYR CWTA.[1]	LLYVYR MAREDUDD LLWYD - - - - - 56
A LLYVYR O LAW JOHN JONES O'R GELLI LYFDY.	LLYVYR JOHN JONES - - - - - - 53
	ANGWHANEG O'R 24 MARCHOG LLYS ARTHUR - 8

Mae'n canlyn y trioedd ym mhob un o'r llyvrau uchod; sev, pa un sydd gyntav, ail, a thrydydd, &c.

---

1. TRI henw yr ynys hon.

Y Cyntaf cyn ei chyfanneddu y gelwit hi Clas Merdin.[2] Wedi ei chyfanneddu y gelwit hi y vel ynys, ag wedy ei gorescyn O Vryt y dodes arni Ynys Bryt, mewn rhai llyfrau fal hyn, ag wedy ei gorescyn o Prydain mab Aedd mawr y dodes arni ynys Prydain.[3]

2. TEIR prif rann ynys Prydain.

Lloegr, Cymru ar Alban, sef yw hyt yr Ynys honn o Benrhyn Blathaon ym Mhrydyn hyd ym Mhenbryn Penwaeth yg Hernyw naw cant milldir. ai llet o Griccyll ym Mon hyt yn Soram, pump cant milldir yw hynny.

A hi a gynhelir tan un goron a thair talaith, ag yn Llundain gwisgo y goron, ag ym Mhenryn yn y gogledd un or talaethau, arall yn Aberfraw ar 3dd ynghernyw.

3. TEIR prif rag ynys y sydd iddi.

Orc, Manaw, ag Ynys Weith. a seith rag ynys a thrugaint ereill y sy iddi, a phedwar prif anrhyfedd ar ddeg sydd ynddi.

4. TEIR prif afon ynys Prydain.

Temys, Hafren a Hymyr. a their prif Aber a deugaint a chant y sydd ynddi: a phedwar porthfa ar ddeg a deugaint, ag wyth ar ugaint o brif gaerydd. nid amgen, 1. Caer Alclut. 2. C. Efrawc. 3. C. Geint. 4. C. Wyrangon. 5. C. Lundein. 6. C. Lirion. 7. C. Golun. 8. C. Loyw. 9. C. Seri. 10. C. Wynt. 11. C. Went. 12. C. Grant. 13. C. Dawri.[1] 14. C. Lwytcoet. 15. C. Urnach. 16. C. Fuddei. 17. C. Gorgyrn. 18. C. Lleon. 19. C. Selemion. 20. C. Gorgorn. 21. C. Mygit. 22. C. Lysidit. 23. C. Beris. 24. C. Lion. 25. C. Weir. 26. C. Caradoc. 27. C. Widawlwir. 28. C. Esc.[2]

5. TEIR prif borthfa ynys Brydein.

[1] Y 4 hyn ar femrwn.

[2] Clas Meitin medd llyfr arall R. V.

[3] Gwedi gwladogi o Brydain ab Aedd mawr arni y galwyd hi ynys Prydain; a chyn ei chyvanneddu llawn coedydd, a bleiddiaid, ac eirth, ac eveinc, ac ychain banawg ydoedd.—LL. IOR. GWILYM.

[1] C. Dawn.—*Nennius.*

[2] Rhai llyfrau sydd yn cyfrif saith Gaer angwhaneg: viz. 29. Caer Lyn. 30. C. Ffawydd. 31. Caer Gei. 32. Caer Fyrddin. 33. C. Arfon. 34. C. Ennarawd. 35. C. Faddon. Rhai o honynt sydd wedi eu diwreiddio yn wallus, ereill yn gyfanedd etto.

Digitized by Google

Porth ysgewin yngwent. porth wygyr ym Mon a porth wyddno yn y Gogledd.

6. TEIR Archesgobot yn Prydein.

Un o Lundein, yr eil o Gaer Efrawg, ar drydedd o Gaer Lleon ar wysg. Llyfrau eraill fal hyn Un o gaer Geint, yr ail o Gaer Efrawc, ar drydedd o Fynyw.

Ac nyt oes dylyet y neb ar yr ynys hon namyn y genedl Gymry ei hun, gweddillyon y Brutannyeit a ddaethant gynt o Gaer Dro.

7. TRI lleithic llwyth ynys Prydain.

Arthur ym Penteyrnedd Ynghaerlleon ar Wysg, a Dewi yn pen escub; a Maelgwn Gwynedd yn pen Heneif.

Arthur yn Penteyrnedd Ynghelliwig Ynghernyw, a Betwini [1] yn pen escub, a Charadawc Vreichvras yn pen hyneif.

Arthur yn pen teyrnedd yn Penryn Rhionydd yn y gogledd, a Chyndeyrn Garthwys ym pen escub, a Gwerthmwl wledig yn pen heneif.

8. TRI hael ynys Prydein. Rhydderchhael ap Tutwal Tutclut. Mordaf hael mab Servan. A Nudd hael fab Senyllt.

9. TRI gwyn Teyrn ynys Prydain; Rhun mab Maelgwn, Ywein mab Urien, a Rhufawn befr mab Deorath [2] wledig.

10. TRI deifniawg ynys Prydain; Gwalchmai mab Gwyar; Llecheu mab Arthur, a Rhiwallon wallt Banhadlen.

11. TRI phost cad ynys Prydein. Dunawt [3] Fur Mab Pabo Post Prydein, Gwallawc mab Lleenawg. A Chynfelyn yn drwsgyl.

12. TRI tharw cad ynys Prydein, Cynfawr Cad Cadwc mab Cynwyd Cynwydyon. Gwendoleu mab Ceidiaw, ag Urien mab Cynfarch.

13. TRI tharw unben ynys Prydein Elmur mab Cadeir.[4] Cynhafal mab Argat, Afaon mab Taliesin (Tri meib beirdd oeddynt ell tri.)

14. TRI lleddf unben Y. P. Manawydan [5] mab Llyr Ilediеith, Llywarch hen mab Elidir Lydanwyn, a Gwgawn gwrawn mab Peredur, mab Elifer Gosgorddfawr, ac ys sef achaws y gelwyd hwy lleddf unben, wrth na cheissynt gyfoeth ac na allai neb ei luddias iddynt.

15. TRI unben Llys Arthur. Goronwy mab Echel Vorddwytwll, a Chadreith mab Porthfawr gadw, a ffleidwr fflam mab Godo.[1]

16. TRI unben Deifr a Brynych. Gall mab Dysgyfedawc,[2] a Diffedel mab Dysgyfedawg,[3] a Tri meib beirdd oeddynt ell tri.[4]

17. TRI Gwaewrudd [5] Beirdd Y. P. Tristfardd Bardd Uryen: Dygynnelw bardd Owein a mian [6] Ferdic Bardd Catwallawn mab Catfan.

18. TRI ofer feirdd Y. P. Arthur, Catwallawn mab Catfan, Rhyhawt eil Morgant.

19. TRI chynweissiat Y. P. Caradawc mab Bran, a Chawrdaf mab Caradawc Freichvras ac Ywein mab Maxen wledig.

20. TRI llynghessawg Y. P. Gereint mab Erbin Gwenwynwyn mab Naf, a March mab Meirchiawn.

21. TRI gwrdd faglawg, Y. P. Rineri mab Tangwn a Thinwaed Faglawg, a Ffryder mab Dolor Deifr a Bryneich.

22. TRI eur hualog Y. P. Rhiwallon wallt banhadlen a Rhun mab Maelgwn, a Chatwaladyr Fendigait, a sef y gelwit y gwyr hynny yn hualogyon, wrth na cheffit meirch a berthynei [7] iddynt rhag eu [8] Meint, namyn dodi hualeu eur am y hegwydled ar bedrenneu eu Meirch tra eu cefneu, a dwy badell eur a dan eu glinieu, ag wrth hyny y gellir padellec y glin.

23. TRI Chadfarchawc Y. P. Caradawc Freichfras, Menwaed o Arllechwedd, a Llyr llwyddawc.[9]

24. TRI Galofydd [10] Y. P. Greidiawl,[11] Galofydd mab Enfael Adran, a Drystan mab Tallwch.

25. TRI rhuddfoawg Y. P. Arthur, Rhun mab Beli a Morgant mwynfawr.

26. TRI thaleithiawc cad Y. P. Drystan mab Tallwch Hueil mab Caw, a Chei mab Cynyr [12] Ceinfarfawg,[13] ag un oedd daleithawc arnaddunt wynteu ell tri, Bedwyr mab Pedrawc oedd hwnnw.

27. TRI glew [14] Y. P. Grudneu, Henpen ac Aedenaw [15] eu cynneddfau oedd nad cynt o gad namym ar eu heloreu.

28. TRI Thrahawc Y. P. Sawyl ben

[1] Betwini Escop Pennaf Kernyw.—R. V.
[2] Dewrarth.—Ll. Argraf.
[3] Dunawd fwr ap Pabo Index. But in Brut y Brenhinoedd it is Dunawd Fyrr: in Davies' MS. of Bonedd y Saint, Dunawt uwrr.
[4] Cadegyr.
[5] Meddian.

[1] Ffleidur.—Ll. Argraf.
[2] The 3d omitted in the printed edition.
[3] Dyssyfndod.—Ll. Argraf.
[4] Mr. Llwyd Arch. Brit. Lett. A. makes Arovan Bardd Selys ap Cynan to be one of these, p. 254. 3. col.
[5] Gwawdrwy.—Ll. Arg. [Argraf.
[6] Avanneddig.—E. Llwyd. Avan Ferddig.—Ll.
[7] A digon uchel iddynt.—Ll. Argraf.
[8] Hyd au.—Ll. Argraf.
[9] Lluyddauc.—Ll. Argraf.
[10] Glewfryd.—Ll. Argraf.
[11] Gwgon Gwron.—Ll. Argraf.
[12] Cenyr.
[13] Uawrchawg.—Ll. Argraf.
[14] Unben.—Ll. Argraf.
[15] Aedenawc [Meibion. Ll. Argraf. & Caifor Aedenaw] Mab Gleisar or Gogledd a Haiarnwedd ei fam.

Digitized by Google

uchel, Pascen mab Uryen a Rhun mab Einawn.

29. Tri Ysgymmydd aereu. Gilbert mab Cadgyffro, Morfran eil Tegit, a Gwgan Cleddyfrudd.

30. Tri gwrddfeichiad Y. P. Drystan mab Tallwch a getwis moch March mab Meirchiawn tra aeth y meichiat y erchi y Essyllt dyfot y gynnadl ac ef, ag Arthur yn ceissiaw Un hwch, ae y twyll, ae y treis ac nys cafas. a Phryderi mab Pwyll amwyn a getwis moch Pen daran Dyfet yn Glyn Cuwch yn Emlyn, a Choll mab Collfrewy a getwis Henwen Hwch Dallweir Dalben, a aeth yg gorddodo hyt y Mhenryn Awstin yg Cernyw, ac yna daeth yn y Mor, ag yn Aber Torrogi yg Gwent is Coet i doeth ir tir, a Choll mab Collfrewy ac law yn y gwrych pa ffordd bynnag i cerddai, nac ar for nag ar dir. Ac ym Maes Gwenith yg Gwent i dodwes gwenithen a gwenhynen, ag er hynny y mae goreu lle y Wenith y lle hwnnw.—Ac oddyna ydd aeth hyt y llonwen ym Penfro ac yno dotwes ar heidden a gwenhynen, ag er hynny y mae goreu lle heid Llonwen.[1] Ac oddyna y cerddes hyt Riw gyferthwch yn Eryri, ac yna dotwes ar geneu bleidd ac ar cyw eryr. ar Eryr a roddes Collfrewy i Frynach Wyddel or Gogledd, ar Bleidd a ddodes i Fenwaed o Arllechwedd, ar rhei hynny fu fleidd Menwaed ag Eryr Brynach. Ac oddyna ydd aeth hyt y maen du yn Llanfair yn Arfon ac yno y dodwes ar ceneu cath A ceneu hwnnw a fyryws Coll mab Collfrewy y Menai, a honno wedi hyny fu cath Paluc.

31. Trywyr Hut a Lledrith Y. Prydein. Menyw mab Teirgwaed, Eiddilic Corr, a Math ap Mathonwy.

32. Tri prif hut Y. P. Hut Math mab Mathonwy a ddysgodd y Wdyon mab Dôn, a hut[2] Uthr Bendragon, a ddysgodd y Fenyw mab Teirgwaet, ar trydydd hut Rhudlwm Gawr[3] a ddysgodd i Coll mab Collfrewi.

33. Tri phrif lledrithiawc[4] Y. P. Coll mab Collfrewi Menyw mab Teirgwaet,[5] a Drych eil Cibddar.

34. Tri diwair teulu Y. P. Teulu Catwallawn mab Catfan a fuont seith mlynedd yn Iwerddon gyt ag ef, ag yn hynny o yspeit ni ofynnasant ddim iawn iddaw rac gorfot arnaddunt y adaw. A Theulu Gafran mab Aeddan pan fu y difancoll[1] a aethant yr môr dros eu harglwydd. A Trydydd teulu Gwenddoleu mab Ceidiaw yn Arderydd a gynnalasant y vrwydr pythefnos a mis wedi lladd eu Harglwydd, sef oedd rifedi teuluoedd pob un or gwyr hynny un cann wr ar ugaint.

35. Tri anniweir deulu Y. P. Teulu Goronwy Pesyr o Benllyn[3] a ommeddasant eu harglwydd o erbynieit y gwenwynwaew gan Lew Llaw gyffes[3] yn Llech Oronwy ym blaen Cynfael yn Ardudwy. A theulu Gwrgi a Pheredur a adawsant eu harglwydd Ynghaer Greu[4] ag a oedd[5] ymladd trannoeth uddynt ag Eda[6] Glinmawr ac yna y llas ell[7] deu. Ar trydydd teulu Alan Fyrgan a ymchoelasant y wrth eu harglwydd yn lledrat[8] ar y ffordd, ae ollwng ynteu ai weision y Gamlan, ac yna y llas.

36. Teir gosgordd adwy[9] Y. P. Gosgordd Mynyddawc Eiddyn yn Cattraeth, a Gosgordd Melyn mab Cynfelyn, a gosgordd Drywon mab Nudd yn Rodwyd Arderyt.

37. Trywyr a wnaeth y teir mat gyflafan Y. P. Gall mab Dysgyfedawc a laddawdd deu ederyn Gwendoleu, a ieu o eur oedd arnynt, a dwy celein or Cymry a yssynt ar eu ciniaw, a dwy ar eu cwynos. Ac Yscafell mab Dysgyfedawc a laddawt Edelfflet[10] frenhin Lloegyr, a Diffeddell mab Dysgyfedawc a laddawt Gwrgi Garwlwyd, a Gwrgi hwnw a laddei celein beunydd or Cymry, a dwy bob sadwrn, rhag lladd y sul yr un.

38. Tair anfad gyflafan Y. P. Eidyn mab Einygan a laddawt Aneurin Gwawtrydd medeyrn[11] beirdd. A llawgat trwm bargawt. Eidyn[12] a laddawd Afaon mab Taliesin, a Llofan Llawddino a laddawdd Uryen mab Cynfarch.

39. Teir anfad fwyellawt Y. Pr. Bwyellawt Eidyn ym pen Aneurin, ar fwyellawt[13] ym pen Iago mab Beli, ar fwyellawt ym pen Goliden Fardd.[14]

40. Tri chyfor a aeth or ynys hon ac ni ddoeth yr un drachefyn o naddynt. Un

[1] Neu Llovion neu Llonion neu Llonwen.
[2] Sev Myrddin.
[3] Gwythelin Gorr.--Ll. Argraf.
[4] Lledurithiauc.
[5] Teirgwaedd.—Ll. Argraf.

[1] Vid. Bede, lib. 1. c. 34. He fought this battle under his father, A. D. 603.
[2] Bowys.—Ll. Argraf.
[3] Llen (q. Llywelyn).--Ll. Argraf.
[4] Gren.—Ll. Argraf.
[5] Chyfnod.
[6] Adda.—Ll. Argraf.
[7] A. D. D. 584.—R. V.
[8] Wrthaw o hyd nos.—Ll. Argraf.
[9] Addwyn. q.
[10] Edelffled ffiesoc.—E. Llwyd.
[11] Mechdeyrn, q.
[12] Neu Llowgat Trwm Bargot neu Lwm bargot Eiddyn.
[13] Fweyllawt.
[14] Golyddan Fardd.—Ed. Llwyd.

Digitized by Google

aeth gan Yrp Lluyddawc hyt yn Llychlyn a ddoeth yma yn oes Cadyal[1] mab Eryn y erchi cymhorth yr ynys hon. Ag nyt archodd o bob prifgaer namym cymmeint ag a ddelei gantho iddi ; ac ny ddoeth gantaw ir gaer gyntaf namym ef a Mathutafwr[2] ei was, ac ardustru fu gan wyr yr ynys honn roddi hynny iddaw. A hwnnw eissoes llwyra lluydd a fu a aeth or ynys honn, ac ni ddoeth drachefyn neb o naddynt nae llinys : sef lle trigwys y gwyr hynny yn dwy ynys yn ymyl Mor Groec. Sef ynt y ddwy ynys Gals ac Afena. Eil cyfor a aeth gan Gaswallawn mab Beli a Gwenwynwyn a Gwanar meibion Lliaws mab Nwyfre ac Arianrhodd Merch Beli eu mam, ac o Arllechwedd[3] y hanoedd y gwyr hynny Ac ydd aethant y gyt a Chaswallawn eu hewythr yn ol y Cessaryeit trwy for, sef lle y maent yn Gwasgwyn. Y trydydd a aeth gan Helen luyddawc a Chynan ei brawt, sef eiryf a aeth ym mhob un or lluoedd hynny 61,000, a'r rhei hynny oedd y tri arianllu sef achaws y gelwit felly, wrth fynet eur ag ariant yr ynys ganthynt, ae hethol o oreu i oreu.

41. Teir gormedd a ddoeth yr ynys honn ac nyt aeth yr un drachefyn. Cywdawt y Coranyeit a ddoethant yma yn oes Lludd mab Beli, ac nid aeth yr un o naddynt drachefyn. Eil gormes y Gwyddyl Ffichdi ag nid aeth yr un drachefyn. Trydydd gormes y Saesson, ac nid aethant drachefyn.

42. Tri Sanctaidd Linus Y. P. Llinus Bran ab Llyr,[4] a llinus Cunedda Wledig, a Llinus Brychan Brycheiniawc.

43. Tri gwestai gwynfydedig Y. Pr. Dewi, Padern a Theiliaw.

44. Tri chorff a wnaeth Duw er Teilaw, un sydd yn Llandaf y Morgannwc, yr eil yn Llan Deilo fawr, y trydydd ymhen Alun yn Dyfet. mal y dyweit yr ystoria.[5]

45. Tri chudd a thri datcudd[6] Y. Pr. Un o naddynt pen Bendigeit Fran fab Llyr a gladdwyt yn y Gwynfryn yn Llundein, a hyt tra fa yn yr ansawdd honno, ni ddoe ormes ir ynys honn fyth. Eil, esgyrn Gwrthefyr Vendigeit a gladdwyd ym mhrif byrth y ddinas y drydydd cudd y dreigiau yn ninas Pharan yg creigiau Eryri ar tri chudd hynny anpoyt[7] gwaeth oi datcuddiaw. Arthur a ddatguddiodd benn Bendigeid Fran or Gwynfryn yn Llundein. Can ny oedd ofer ganthaw cadw yr ynys o Gadernid neb namyn yr eiddaw e hun. Gwrtheyrn Gwrtheneu a ddatguddiodd esgyrn Gwrthefyr fendigeid ei fab o serch ar Ronwen ei wreig, ag hefyd a ddatguddiodd y dreugiau o ddinas ffaran, yr hon a elwit wedy hynny dinas Emrys.

46. Teir drut aerfa Y. P. un o naddynt pan ddeuth Medrawt y Gelliwig yng Hernyw, nyt edewis yn yllys na bwyt na diawt nys treuliei a thynnu Gwenhwyfar oi rhieingadair. Yr eil pan ddaeth Arthur i lys Medrawt, na bwyt na diawt nys treuliei, na dyn na llwdn yn fyw yn y Cantref : ar trydydd aerfa pan ddaeth Aeddan Vradog hyt yn Alclut i lys Rhyddderch hael nyt edewis na bwyt na llynn, na llwdn yn fyw.

47. Teir ofergat Y. P. un fu gat Goddeu Sef y gwnaethpwyt o achaws gast ar iwrch fochyll[1] a Chornigill, yr eil fu gwaith Arderydd a wnaethpwyt o achaws nyth yr ehedydd, ar drydydd oedd waethaf Sef oedd honno Camlan, a honno a wnaethpwyd o gyfryssedd Gwenhwyfar a Gwenhwyach Sef achaws y gelwit hwynt yn ofergateu wrth eu gwneuthur o achaws mor ddiffrwyth a hwnnw.

48. Tri anfad gyngor Y. P. rhoddi i Vlcassar a gwyr Rhufein le i garneu blaen eu meirch ar y tir ym Pwyth meinlas. yr eil gadel Hors a Hengys a Rhonwen yr ynys honn. ar trydydd rhannu o Arthur y wyr teirgweith a Medrawt yng Camlan.

49. Tri hualogion[2] teulu Y. P. Teulu Catwallawn[3] Llawhir a ddodasant hualeu eu meirch ar eu traed pob deu o naddynt wrth ymladd a serrigi wyddel yng Cerrig y Gwyddyl y Mon, a theulu Rhiwallon mab Uryen yn ymladd ar saeson, a Theulu Belyn[4] o Leyn yn ymladd ag Etwyn ym mryn Ceneu[5] yn Rhôs.

50. Tri goruchel garcharawr Y. P. Llyr Lledieith yng Carchar Oeuroswydd wledig, ar eil Madog mab Medron, ar trydydd Geyr mab Geyrybet.[6] ac un oedd Oruchelach na'r tri, sef oedd hwnnw Arthur a fu deirnos yng Caer Oeth ac annoeth A theirnos y gen Wen Bendragon a theirnos yg carchar kudd dan y llech a chymmreint[7] ag un gwas ae dillyngwys or tri charchar

[1] Ve allai Cadell, mab Gereint, y 43 brenin wedi Brutus, ogylch 300 mlwydd cyn Crist.
[2] Mathuta fawr, q.
[3] Erch a Heledd.—E. Llwyd.
[4] Joseph o Arimathea, mewn rhai llyvrau ; ond yn debyg mai y mynaich ai dodes yn lle yr enw arall.
[5] Legend.
[6] Tri Matgudd a thri annfatgudd.
[7] Hanpwyt.

[1] Fechwys.
[2] Hualoc.—Ll. Argraf.
[3] Casswallon.—Ll. Argraf.
[4] Beleu.—Ll. Argraf.
[5] Edwin.—Ll. Argraf.
[6] Geyryoet.
[7] Echemeint.—Ll. Argraf.

Digitized by Google

hynny, Sef oedd y gwas Goreu fab Custennin y gefnderw.

51. Tri anfat palfawt Y. P. Palfawt Matholwch Wyddel, ar Vranwen merch Llyr, a phalfawt Arthur ar Fedrawt, a phalfawt Gwenhwyfar ar Wenhwyfach.[1]

52. Tri gwyn dorllwyth Y. P. Uryen ac Eurddyl plant Cynfarch hen a fuant yn un torrllwyth ynghalon Nefyn merch Frychan eu Mam. yr eil Owein ap Urien a Merwydd[2] ei chwaer a fuant yn un torrlwyth ynghalon Modron merch Afallach. y trydydd Gwrgi a Pheredur a Cheindrech pen ascell plant Elifer gosgorddfawr a fuant ynghalon Eurddyl ferch Cynfarch eu mam.

53. Tri Serchawg Y. P. Caswallawn mab Beli am Flur merch Fugnach Gorr, a Thrystan Mab Tallwch am Esyllt gwreig March Meirchiawn ei ewythr, a Chynon ab Clydno Eiddun am Forwydd ferch Urien.

54. Tri diweirferch Ynys Pryd. Treul difefyl ferch llynghesawl llawhael, Gwenfadon ferch Tutwal Tutclud, a Thegeu Eurfron.

55. Teir diweirwreig Y. P. Ardun[3] gwraig Cadcor[4] ap Colwyn,[5] Efilieu gwraig wydyr drwm,[6] ag Emerchred[7] gwraig Fabon[8] ap Dewen hen.[9]

56. Teir anniweirwreig Y. P. Teirferched Culfynawyt Prydein. Essyllt Fyngwen gordder[10] Trystan, a phen arwen gwreig Owein mab Urien, a Bun gwreig Fflamddwyn.

57. Tair priflys Arthur, Caer Llion ar wysc Ynghymry, a Chelliwig yg kernyw, a Phenryn rhionedd yn y gogledd.

58. Tair pryfwyl yn y teirllys hyn. Pasc, Nadolic a Sulgwyn.

59. Teir prif riain Arthur. Gwenhwyfar merch Gwythyr mab Greidiawl, a Gwenhwyfar Gawryd Ceint, a Gwenfwyfar ferch Ogyrfan gawr.

60. Teir prif gariadwreig Arthur, Garwen ferch Henyn A Gwyl ferch Eudawd, ac Indeg ferch Afarwy hir.

61. Tri Marchawg llys Arthur a gawsant y greal. Galath vab Lawnselot dy Lak, a Pheredur mab Efrawc Iarll, a Bort mab brenin Bort. Y ddeu gyntaf oeddynt wery o gorph a'r trydydd oedd ddiweir am na wnaeth pechawd cnawdol ond unweith a hynny drwy brofedigaeth yn yr amser yr ennillawdd ef.....[1] o ferch Brangor yr hon a fu ymerodres yn Constinobl, or honn y doeth y genhedlaeth fwyaf o'r byd, ag o genhedlaeth Joseph o Arimathea y hanoeddyn ell tri, ac o lin Dafydd brophwyd mal y tystolaetha ystoria y Greal.

62. Tri anheol llys Arthur, Etheu mab Gwrgon, a Choleddawg mab Gwynn, A Gereint hir mab Gemeirnon hen.

63. Teir neges a gaffad o Bowys, un o honynt yw Cyrchu Myngan o Veigen hyt yn Llan Silin erbyn anterth drannoeth y gymryt y cynneddfeu y gan Gadwallawn Fendigeit, wedi lladd Ieuaf a Griffri hyt ym Mryn Griffri erbyn y bore drannoeth wrth ymchwelyt di ar Edwin y 3.....

64. Teir gwrofryn Y. Pr. un oedd Llewei ferch Seithwedd, a Rore ferch Usber, a Mederei badellfawr.

65. Tri Arfeddawg ynys Pryd. Selyf mab Cynan Garwyn, ac Afaon mab Taliessin a Gwallawc mab Lleenawc. Sef achaws y gelwit hwynt yn Arfedogion wrth ddial eu cam oc oe bed.

66. Tri phorthor gweith Perllan Fangor, Gwgon gleddyfrudd, a Madawc ap Rhun,[2] a Gwiawn ap Cyndrwyn.[3]

67. Tri ereill o bleit Lloegyr. Hawystl[4] Drahawg, a Gwaettym[5] Herwnden[6] a Gwiner.[7]

68. Tri eurgelein Y. P. Madoc mab Brwyn A Cheugan[8] Peilliawt, a Ruawn Pefyr ap Gwyddno.[9]

69. Tri tharw ellyll Y. P. Ellyll Gwidawl A ellyll Llyr merini, ag ellyll Gyrthmwl wledig.

70. Tri gwydd Ellyll Y. P. Ellyll Bannawc, ac Ellyll ednefedawc drythyll ac Ellyll Melen.[10]

71. Tri thrwyddedawc ag anfoddawc Llys Arthur. Llywarch hen, Llemenig, a Heledd.[11]

72. Teir Llynges gynweir ynys Prydain llynges Llawr mab Eirif, a llynges Difwg mab Alban, a llynges Doler mab Mwrchath.

73. Teir gwenriain Y. P. Creirwy

[1] Gwenhwy fach.
[2] Morfudd.
[3] Arddun.—Ll. Argraf.
[4] Cadrot.—Ll. Argraf.
[5] Gorolwyn.—Ll. Argraf.
[6] Drwn.—Ll. Argraf.
[7] Emythryd.—Ll. Argraf.
[8] Ll. Argraf, Mabon ap Dowengan.
[9] Dewyngen.—Ll. Argraf.
[10] Gordderch.

[1] Yr enw ar goll.—Ll. P. P.
[2] Y Cynneddfau.—Ll. Argraf.
[3] Gwgon Gyndrwyn.—Ll. Argraf.
[4] Hastyl.
[5] Gwentym.
[6] Herwm.
[7] Gwymor.—Ll. Argraf.
[8] Cyngein.
[9] Aaron ap Gwyddno Befyr.—Ll. Argraf.
[10] Melu.—Ll. Argraf.
[11] Llwmhunic ap Mauon a Heledd ferch Gyndrwyn.

Digitized by Google

merch Ceritwen [1] ac Arianrhod ferch Don, a Gwenn ferch Cywryd ap Crydon.

74. Teir gohoyw riein Y. P. Angharat ton felen merch Rhydderch hael, ac Anan merch Meic [2] mygotwas, a Phenvyr. ferch Run ryfeddfawr.

75. Tri budr Hafren. Catwallawn pan aeth y weith Digoll a llu Cymry ganthaw ac Etwin or parth arall a llu Lloegr ganthaw ac yna y budrawdd Hafren oi blaen tua ai haber: ar eil cyfarws Golydan y gan Einiawn fab Bed Brenhin Cernyw, ar drydedd [3] Calan faerh Idon ap Nery gan Faelgwn.

76. Tri brenhin a fuant o feibion eillion, Gwryat vab Gwryan yn y Gogledd, a Chadafacl vab Cynfedw yng Gwynedd, a Hyfeidd fab Bleiddig, yn Deheu-barth.

77. Tri Eurgryd Y. P. Casswallawn mab Beli pan aeth y geisiaw Flur [4] hyt yn Rhufein, a Manawydan mab Llyr. pan fu hyt ar Ddyfet A Llew llaw gyffes pan fu ef a Gwdyon yn ceissaw henw ac arfeu y gan Riarot y Fam.[4]

78. Tair rhiain ardderchawg llys Arthur, Dyfyr wallt eureid, Enit Verch Iniwl iarll a Thegeu Eurfron.

79. Tri pheth a orchfygodd Loegyr. Cynnwys dieithraid, ryddhau Carcharorion, ac anrheg y gwr moel.

80. Tri dyfal gyfangân ynys Prydein, un oedd yn ynys Afallach, yr ail ynghaer Garadawc, ar trydydd y Mangor; ymhob un or tri lle hyny yr oedd 2400 o wyr crefyddol ac or rheini 100 cyfnewidiol bob awr or 24 yn y dydd ar nos yn parhau mewn gweddieu a gwasanaeth i Dduw yn ddidrangc ddiorphwys.

81. Teir prif ormes Mon a fagwyd ynddi, Cath Paluc, yr eil oedd Daronwy, ar trydydd Edwin frenhin Lloegr.

82. Tri marchog aurdafodiawc llys Arthur, Gwalchmai mab Gwyar, Drudwas mab Tryphin ac Eliwlod mab Madawc ap Uthur. Gwyr doethion oeddynt, ac mor deg a llaryeidd ac mor hyawdl a hynaws yn eu hymadroddion ac i byddei anodd i neb ballu iddynt or negesseu a geisynt.

83. Tri brenhinol farchog oedd yn Llys Arthur Nasiens brenhin Denmarc, Medrod mab Llew ap Cynfarch, a Hywel mab Emyr Llydaw. Gwyr mor llaryeidd hynaws a theg eu hymadroddion oeddynt ac i byddei anodd gan neb ballu iddynt ar a geisynt.

84. Tri chyfiawn farchawg oedd yn llys Arthur. Un oedd Blas mab tywyssog Llychlyn yr eil Cadawc mab Gwynlliw filwr ar trydydd oedd Padrogl paladr ddellt, eu cynneddfeu oedd amddiffynn amddifaid gweddwon a gwyryfon rhag trais, cam a gorddwy, Blas trwy gyfraith fyd, Cadawc trwy eglwys, a Phedrogl trwy gyfraith Arfeu.

85. Trywyr a ddianchasont o Gamlan, Morfran Mab Tegit, Sanddef bryd Angel, a Glewlwyd gafaelfawr: Morfran rhag ei haccred canys pawb yn tybyed mai cythreul oedd, ai gochelent Sandde gan ei laned ai decced ni chododd neb law yn ei erbyn gan dybied mai Angel oedd a Glewlwyd rhag ei faint ai gryfed pawb a ffoent rhagddaw.

86. Tri chynghoriad farchog Llys Arthur, Cynan ap Clydno Eiddun, Aron ap Cynfarch, a Llywarch hen ap Elidir Lydanwyn.

N. B. Nesaf yn llyvyr Mr. Vychan y canlyn trioedd y meirch, y rhai a adawaf heibio tan y diweddaf.

87. Teir gwydd balfawt ynys Prydein. Palfawt Matholwch Wyddel ar Franwen merch Llyr yr eil palfawt a drewis Gwenhwyfach ar Wenhwyfar, ag o achaws honno y bu waith Camlan wedi hynny, ar trydydd a drewis Golyddan Fardd ar Gadwaladr Fendiceit.[1]

88. Tri chyndynniawc Y. P. Eiddilic Corr. a Gweir gurhyt fawr, a Drystan.

89. Tri gogyfurdd Llys Arthur. Ryhawt eil Morgant, a Dalldaf eil Cunyn Cof, a Drystan eil March.

90. Tri dyn goreu wrth osp a phellenigion [2] Gwalchmai fab Gwyar Gadwy fab Gereint, a Chadyrieith Saidi. [3]

91. Trywyr gwarth Yn. Pr. y cyntaf o naddunt Afarwy vab Lludd ap Beli mawr: ef a ddyfynawdd Iul Cesar a gwyr Rhufein yr ynys honn ac a beris talu 3,000l. o ariant bob blwyddyn yn teyrnget o'r ynys hon i wyr Rhufein yr eil fu Gwrtheyrn M. Gwrtheneu, a roddes tir gyntaf ir saeson yn yr ynys honn, ac a ymddyweddiodd gyntaf ac wynt, ac a beris lladd Custennin Vyn. mab Custennin Fendigeit oe dwyll, a dehol ei frodyr Emrys ac Uthur Bendragon or ynys honn hyt yn Llydaw, ac yn y diwedd dychwelsant ac ai llosgosant ynteu Ynghastell Gwerthrynniawn ar lann Gwy er dial eu brawd. Trydydd gwaethaf oll fu Medrawd ap Llew ap Cynfarch pan edewis Arthur lyw-

[1] Caridwen wrach Gwraig Tegit.
[2] Mogotwas Aneirin.
[3] Merch Iddon mab Ynyr Gwent.
[4] Fram, mewn rhai llyvrau.

[1] Gwel Tri. 51 a 47.
[2] Neu fal hyn, Trywyr goreu yn llys Arthur wrth osp a phellennig.
[3] Mewn lle arall, a chadeiryeith Sadi.

Digitized by Google

odraeth Ynys Prydein ganthaw, a chwedi ei fyned ynteu trwy for yn erbyn yr ymerawdwr tu hwnt y fynnydd Mynneu lle i llas goreugwyr Arthur Pan glybu Medrawd gwahanu nifer Arthur.

92. Tri phrif fardd ynys Prydein Merddin Emrys, Merddin mab Morfryn a Thaliesin benn Beirdd.

TRIOEDD Y MEIRCH.

1. Tri meirch a ddugynt y tri Marchlwyth Du moroedd, march Elidir Mwynfawr a ddug arnaw Seithnyn a hanner o Benllech Elidir yn y Gogledd hyt ym Mhen llech Elidir y Môn. Sef y Seithnyn oeddynt Elidir ag Eurgain ei wraig, merch Maelgwn Gwynedd, a Gwynda gyoet,[1] a Gwynda Reinyat[2] A mynach Nowmon[3] y gynghorwr, a phrydelw menestyr gwallofyad, ac arianfagl ei was a Gelbenefin ei gog a nofies ai ddwylaw ar bedrain y march a hwnnw fu hanner y dyn. Yr eil Marchlwyth a dduc Cornan[4] march meibion Elifer Gosgorddfawr,[5] a ddwg Gwrgi a Pheredur arnaw a Dunawt uwr[6] a Chynfelyn Drwscyl y edrych ar fygedorth[7] Gwenddoleu yn Arderydd. Ar trydydd marchlwyth a ddug[8] Gweir a gleis ac Arthanat yn erbyn Allt Faelwc[9] yng Heredigyawn yn dial eu tat.

2. Tri rhoddedig farch ynys Prydein Meinlas march Caswallawn ap Beli a Melyngan mangre march llew[10] llaw gyffes, a Lluagor march Caradawc freichfras.

3. Tri phrif eddystr ynys Prydein; Du hir tynnedig march Cynan Garwyn, ac Awyddawr[11] breichir march Cyhoret eil Cynan.[1] Rhuddfreon Tuthfleidd march Gilbert mab[2] Cadgyffro.

4. Tri anrheithfarch Y. P.[3] Carn Aflawg march Ywein mab Uryen, Tafawt hir march Catwallon mab Cadfan, a Bucheslan march Gwgawn Gleddyfrudd.[4]

5. Tri gordderch farch Y. P. Fferlas march Dalldaf eil Cunin cof. a Rhuddfrych march Rahawt eil Morgant, a Gwelwgan gohoywgein march Morfran eil Tegit.

6. Tri gohoew eddystr Y. P. Llwyt march Alser mab Maelgwn, a Gwineu gwddwf hir march Cei. a Chethin carn aflawg march Iddon mab Ynyr Gwent.

7. Tri thom eddystr Y. P. Du march Brwyn Mab Cunadaf ac Arfwl felyn march Pascen mab Uryen a rhuddlwyd, march Rhydderch hael.[5]

8. Tri rhedegfarch ynys Prydein y torrllydan a gloyn deufarch Collawn mab Berchi, ar Cethin cyflym march Dinogan mab Cynan Garwyn.

9. Tri ymladdfarch ynys Prydein Lluagor march Caradawc Vreichvras, a Melyngan mangre march Llew Llaw gyffes ag awyddawc freichir march Cynhored eil Cynon.

10. Tri prif ychen ynys Pryd. Melyn gwanwyn[6] a gwinau ych Gwlwlwyd ar ych brych bras o benrhew.[7]

11. Teir prif fuwch ynys Pryd. Brech fuwch Faelgwn Gwynedd a thonllwyd buwch meibion Olifer Gosgorddfawr a Chornillo buwch Llawfrodedd farfawc.[8]

Felly terfynes troedd y meirch herwydd Sion Balmer.

[1] Gywet.—Ll. Argraf.
[2] Gwyn Dareiniat.—Ll. Argraf.
[3] Namon, Nawmod.—Ll. Argraf.
[4] Corman.—Ll. Argraf.
[5] Olifer.—Ll. Argraf.
[6] q. Dunawt fyr. Vid.—Tri 11.
[7] Rygndorth.—Ll. Argraf.
[8] Llwyn Gweir Pengleis Rhiw Arthen ac Allt Faelawr yn Ngharedigion.
[9] Allt Faelwr.
[10] Llea.—Ll. Argraf.
[11] Trwyddawc.—Ll. Argraf.

[1] Ruthr reon, ruddfrom, rathr reon, Rudd fron Tuthbleid a ruthrfrom.
[2] Tair.—Ll. Argraf.
[3] Carnaflaw Gr. ap Maredudd.
[4] Buchesalom seri march Gwgon Gleifrudd.
[5] Ellemenic. Medd Sion Balmer yn lle'r olaf, ac Ysgwydfrith march Llemenic mab Mawan. Mr. Vychan ydoedd wedi chwanegu at Trioedd y Meirch wrth Tri 7 val hyn; Tri thom eddystr ynys Prydain Gwineu gwddwf hir march Cai, a Grei march Edwin a llwyd March Alser ap Maelgwn.
[6] Gwaynhwyn.
[7] Bras y benren.
[8] Farchawc.

Digitized by Google

TRIOEDD YNYS PRYDAIN:

ALLAN O'R

LLYVYR COCH O HERGEST.

Cyfres ii.—Tri dynion a gavsant gampeu Adaf.

1. Tri dyn a gauas kedernit Adaf. Erculf gadarn ac Ector gadarn. a Sampson gadarn. Kyn gadarnet oedynt yll tri ac Adaf ehun.

2. Tri dyn a gauas pryt Adaf. Absalonn ab Dauyd. A Jason vab Eson. a Pharis vab Priaf. Kyn decked oedynt yll tri ac Adaf ehun.

3. Tri dyn a gauas doethineb Adaf. Cado hen. a Beda. a Sibli ddoeth. Kyn doethynt oedynt yll tri ac Adaf ehun.

4. Teir gwragedd a gauas pryt Eua yn trithraean. Diodema gorderch Eneas ysgwydwyn. ac Elen uannawc y wreic y bu distriwedigaeth Tro druy y phen. A Pholixena verch Priaf hen vrennhin Tro.

5. Pan aeth llu y Lychlyn. porth a aeth gan Yrp Lluydawc hyd yn Llychlyn. a'r gwr hwnnw a daeth yma yn oes Gadyal ybyry y erchi dygyuor o'r ynys hon. Ac ny doeth gantau namyn ef a Mathutauar y was. ac ys ef a erchai o dec prif gaer ar hugeint yssyd yn yr ynys hon. a deu kymmeint a elei gantau i bob un o nadunt y dyuot gantau o honynt ymeith. Ac ny doei gantaw yr gaer gyntaf namyn ef ae was. Ac y bu ardustur gan wyr yr ynys hynny ac y rodassant idaw a hwnnw vu lwyraf llu or a aeth or ynys hon. Ac ef a orescynnaud ar gwyr hynny y fford y kerdaud. Ac ys ef lle y trigayaud y gwyr hynny yn y duy ynys yn ymyl Môr Groec. nyt amgen Clas ac Auena. Ar eil a aeth gan Elen luydawc. a Maxen wledic hyt yn Llydaw. ac ny ddoethant byth yr ynys honn. a'r trydyd a aeth gan Gaswallon ap Beli. a Gwenwynwyn. a Gwanar. veibion Lliav vab Nuyfre. Ac Aryanrot verch Veli eu mam. Ar gwyr hynny o Erch a Heled, panuanhoedynt. ac a aethant gyt a Chaswallawn eu hewythr ar vysc y Kessaryeit or ynys honn. Sef lle y mae y gwyr hynny yg Gwasgwynt. sef riuedi a aeth gan bob un o nadunt un uil ar hugeint. arhei hynny uu tri aryanllu ynys Brydein.

6. Trywyr gwarth a uu yn ynys Brydain. un o nadunt Afaruy vab Llud vab Beli. Ef a dyuynnaud Julius Cesar a guyr Ruvein yr ynys honn yn gyntaf. ac a beris talu teirmil o bunnoed aryant bob bluydyn yn deyrnget or ynys honn y wyr Rufein. o gyfryssed Caswallawn y ewythr. Ar eil uu Gwrtheyrn Gwrtheneu a rodes tir gyntaf y Saesson yn yr ynys hon. ac a ymdywediaud yn gyntaf ac uynt. ac a beris lladd Custennin Vychan vab Cystennin Vendigeit oe vrat a dehol y deu uroder. Emrys Wledic ac Uthur Pendragon or ynys hon hyd yn Llydaw. a chymryd y goron ar vrenhiniaeth o dwyll yn y eidiau ehun. ac yn y diuod Uthur ac Emrys a losgasant Wrtheyrn ygcastell Guerthrynyawn ar lann Gwy yn unfflam y dial eu brawt. Trydyd guaethaf vu Vedrawt pan edewis Arthur lywodraeth ynys Prydein ganthaw pan aeth ynteu drwy vor yn erbyn Lles amherawdyr Ruvein a anvonassei gennadeu at Arthur hyd yg Caer Llion y erchi teyrnget idaw or ynys honn. ac y wyr Ruvein ar y messur y talpuyt y Gatwallawn vab Beli hyt yn oes Gustennin vendigeit teit Arthur. Sef atteb a rodes Arthur y gennadeu yr amherawdyr. nat oet well y dylyei wyr Ruuein deyrnget y wyr ynys Prydein. noc y dylyei wyr ynys Prydein udunt hwynteu. Canys Brân vab Dyunwal a Chwstennin vab Elen a uuassynt amherodron yn Ruvein. a deu wr o'r ynys hon oedynt. ac yna y lluydawd Arthur gordetholwyr y gyvoeth drwy vor yn erbyn yr amherawdyr. Ac y kyuaruuant y tu hwnt y vynyd Mynneu. ac aneirif o nadunt o bob parth

Digitized by Google

a las y dyd hwnnw. Ac yn y diwed y kyuaruu Arthur ar amherawdyr. ac Arthur ai lladawd. ac yno y llas goreugwyr Arthur. a phan gigleu Vedraut gwahanu nifer Arthur. y dymchwelawd ynteu yn erbyn Arthur ac y dyunaud Saesson a Ffichteit. ac Yscottyeit ac ef y gadw yr ynys honn rac Arthur. A phan gigleu Arthur hynny yd ymochelawd dracheuyn. ac a dihengis gantaw oe niuer ac y dreis y ar Vedrawt y kauas dyuot y dir yr ynys honn. ac yna y bu weith Camlan y rwgg Arthur a Medrawt. ac y lladawd Arthur Vedrawd. ac y brathwyd Arthur yn angheuaul ac o hynny y bu varw. ac y myun plas yn ynys Afallach y claduyt.

DECHREU Y TRIOED YW Y REI HYN.

7. TRI goruchel garcharawr ynys Prydein. Llyr llediaith. a Mabon mab Modron. a Geir vab Geiryoed. ac un oed oruchelawr no'r tri. Ef a vu deirnos yg garchar Hut adan Lech echymmeint. Sef oed hwnnw Arthur. ac un gwas ae gellygawd o'r tri carchar hynny. nyt amgen Goreu vab Custennin y geuynderw.

TRI GWYNNDEYRN YNYS PRYDEIN.

8. OWEIN vab Uryen. a Run vab Maelgwn. a Ruvawn Beuyr vab Dorarth Wledic.

9. TRI oueruard ynys Prydein, Arthur a Raawt eil Morgant. a Chadwallawn vab Caduann.

10. TRI matkud ynys Prydein. Pen Bendigeit Uran vab Llyr a gudywyt yn y Gwynuryn yn Llundein. ac wyneb ar Freinc. A hyt tra vu yn yr ansawd y dodet yno. ny doei ormes Saesson byth yr ynys hon. yr eil amatkud. y dreigiau yn ninas Emrys a gudyawd Llud vab Beli. ar trydyd esgyrn Gwrthevyr vendigeit. ymprif pyrth yr ynys honn. A hyt tra vydynt yn y kud hwnnw, ny doei ormes o Saesson byth ir ynys honn. A llyna y tri anuatkud pan datkudywyt. A Gwrtheyrn Gwrtheneu a datkudyawd escyrn Gwrthefyr Vendigeit yr Serch gwreic. Sef oed honno Ronuen baganes. Ac ef ddatgudyawd y dreigieu. ac Arthur a ddatgudyawd pen Bendigeit Uran or Gwynnvrynn. Kan nyt oed dec gantau kadu yr ynys o gedernit neb. namyn or eidau e hun.

11. TRI marchlwyth Ynys Prydein. Du y moroed march Elidyr Mwynfawr. a duc Seithnyn a hanner arnaw o benn Llech Elidyr yn y Gogled hyt ym pen Llech Elidyr ym Mon. Sef Seithnyn ocdynt. Elidyr Mwynfawr. ac Eurgein verch Vaelgwn y wreic a Gwyn da gyued, a Gwynda Reimat. a Mynach Nawnon y gyghorwr a Phetryleu Venestyr y wallovyat. ac Aranuagyl gwas. ac Albeinnyn y goc. a noofes ae duylaw ar bedrein y varch. a hwnnw vu hanner y dyn. ar eil Marchlwyth aduc Cornann March meibon Eliffer gosgortuawr, a duc Gwrgi a Pheredur arnaw. ac nys gordiuedawd neb namyn Dinogat vab Kynan Garwyn yar y Kethin kyflym ac aruidiawt. ac aglot a gauas yr hynny hyd hediw. a Dunawd wr vab Pabo, a Chynvelyn drwscyl y edrych ar vygedorth llu Guendoleu yn Arderydd. Yr trydyd Marchlwyth a duc Erch march meibon Grythmwl Wledic. a duc arnaw Achlen. ac Arthanat yn erbyn riu Vaelaur Yg Keredigyawn y dial eu tat.

12. TEIR llynges gynniweir ynys Prydein. Llynges Llary vab Yryf. a llynges Dignif vab Alan, A llynges solor vab Urnach.

13. TEIR gwith balvawt ynys Prydein. Un o nadunt a trewis Matholwch Wydel ar Vranwen Verch Llyr. Ar eil a drewis Guenhuyvach ar Wenhwyuar. ac o achaws hynny bu weith Cad Gamlan wedy hynny. Ar dryded a drewis Golydan Vard ar ar Gadwaladyr Vendigeit.

14. TEIR drut heirva ynys Prydein. Un o nadunt pan doeth Medrawt y lys Arthur yg Kelli wic yg Kernyw. nyt edewis na bwyt na diawt yn y llys nas treulyei. a thynnu Gwenhwyuar heuyt oe chadair Vrenhinyaeth. ac yna y trewis balvawt erni. yr eil drut heirua pan doeth Arthur y lys Medrawt. nyt edewis nac yn y llys nac yn y Cantref na bwyt na diawt.

15. TEIR neges a gahat a Bowys. un o nadunt yu kyrchu Myngan o Veigen hyt yn Llansilin erbyn Anterth drannoeth. y gymryt kynnedueu gan Gadwallawn Vendigeit. wedi llad Ieuaf a Griffri. Yr eil yu kyrchu Griffri hyd ym bryn Griffri erbyn y bore drannoeth wrth ymchwelyt at Etwin y drydet uu kyrchu Hywel vab Ieuaf hyt yg Keredigyawn. Owein Gwynedd y ymlad a Ieuaf ac a Iago yn yr aerva honno.

TRIOED YW Y REI HYN.

16. TEIR prif riein Arthur Gwenhwyfar uerch Guryt Gwent. a Gwenhwyuar Uerch Vab Gredyawl, a Gwenhwyuar uerch Ocurvran gawr.

17. Ae deir karedigwreic oed y rei hyn. Indec verch Aruy hir. a Garwen verch Heuinbrên A gwyl uerch Eudaf.

18. TEIR gwrvorwyn ynys Prydain. Un o nadunt Llewei verch Seitwed. a Rore verch Usber. a Mederei Badelluawr.

19. TEIR gosgord aduyn ynys Prydain.

Digitized by Google

Gosgord Mynydawc yg Kattraeth. a Gosgord Dreon Lew yn Rotwyd arderys. ar dryded Gosgord Velyn o Leyn erythlyn yn Ros.

20. Teir prif hut ynys Prydein. Hut Math mab Mathonwy a dysgawd y Wydyon vab Dôn. a Hut Uthur Bendragon a dysgawd y Venw vab Teirgwaed. ar dryded Hut Rudlwm Gorr a dysgawd y Goll vab Collureuy ynei.

21. Tri chynweissyeit ynys Prydein. Gwydar vab Run vab Beli. ac Owein vab Maxen wledic. a Chaurdaf vab Cradauc. Tri deifnyawc ynys Prydein. Riwallaun Wallt Banhadlen, a Gwall vab Gwyar a Llacheu vab Arthur.

22. Tri anuat gyghor ynys Prydein. rodi y Ulkessar a gwyr Ruvein lle y karneu blaen y eu meirch ar Ytir ym Pwyth Meinlas, ar eil gadel Hors a Heingyst a Ronuen yr ynys honn. ar trydyd rannu o Arthur y wyr deirgweith a Medrawt yg Kamlan.

23. Tri thaleithawc ynys Prydein. Gweir vab Gwystyl a Chei vab Cynyr a Drystan vab Tallwch.

24. Tri ruduoawc ynys Prydein. Run vab Beli. a Llew llaw Gyffes. a Morgan Mwynvawr ac un o nadunt oed rudvogach nor tri Arthur oed y enu. bluydyn ny doei na gwellt na llysseu y fford y cerdei Arthur.

25. Tri llynghessur ynys Prydein. Gereint vab Erbin a March vab Meirchion. a Gwenwynyn vab Nav.

26. Tri unben llys Arthur. Gronw uab Echel. a Ffleudur fflam uab Godo. a Chae dyrleith 4 uab Seidi.

27. Tri tharw unben ynys Prydein. Adaon vab Taliessin. a Chynhaual vab Argat ac Elinwy vab Kardegyr.

28. Tri unben Deifr a Bryneich a thri beird oedynt. a thri meib Disgyuyndawt a wnaethant y teir madgyulauan. Diffeidell vab Disgyuyndawt a ladawd Gwrgi Garwlwyd. ar gwr hwnnw a ladei gelein beunyd or Kymry a duy bob sadwr rac llad un y Sal Ysgafnuell vab Dissyuyndawt a ladawt Edelfflet Ffleissawc Vrenhin Lloegyr. Gwall uab Dissyuyndawt a ladawd deu ederyn Gwendoleu y rhai oedynt yn cadw y eur ae aryant. a deu ddyn a yssynt beunyd yr eu kinyaw. ar gymmeint arall yn eu kwynos.

29. Tri Gwythur ynys Prydein a wnaethant y teir anuat gyulafan. Lloan Llawddiffro a ladawt Uryen vab Kynvarch. Llougat grum uargot Eidin a ladawd Avon vab Talyessin. a Heiden vab Euengat a ladawd Aneurin Gautryd Vechteyrn beird. y gur a rodei gan myw bob sadwrn ynghervyn ennaint yn Talhaearn. ae trewis a bwyell gynnut yn y phen. a honno oed y dryded vwyellawt. ar eil kynmintei o Aberffraw a drewis Golydan a bwyall yn y ben. Ar dryded uab Beli a drewis y wr e hun a bwyall yn y benn.

30. Tri aervedawc ynys Prydein. Selyf uab Kynan Garwyn. ac Auaon vab Talyessin a Gwallawc uab Lleimawc.[1] Sef achaus y gelwit hwy yn aervedogyon wrth dial eu cam oc eu bed.

31. Tri phost cad ynys Prydein. Dunawt vab Pabo A Chynvelyn drwscyl. ac Uryen Vab Kynvarch.

32. Tri hael ynys Prydein a Rhyderch hael vab Tutual Tutclyt. a Nud hael vab Senyllt a Mordaf hael uab Serwan.

33. Tri glew ynys Prydein. Gruduei a henbrien ac Aedenawe. ny ddoynt o gat namyn ar eu geloreu. ac yssef a oedynt y rei hynny tri meib Gleissiar Gogled o Haernwed Vradawc eu mam.

34. Tri trahawc ynys Prydein. Gwibei drahawc a Sawyl ben uchel a Ruuawn Peuyr drahauc.

35. Tri lledyf unben ynys Prydein. Manauydan uab Llyr, a Llywarch hên, a Gwgon gwron vab Peredur vab Eliffer, ac yssef achaws y gelwit hwy lledyf unben. wrth na cheissynt gyuoeth ac ny allai neb y ludyas uddunt.

36. Tri galouyd ynys Prydain. Greidawl galofyd, a Drystan vab Tallwch, a Gwgon Gwron.

37. Tri esgemyd aereu ynys Prydein Moruran eil Tegit. a Gwgon gledyfryd. a Gilbert Kadgyffro.

38. Tri phorthawr gweith Perllan uangor. Gwgon gledyfrud. a Madawc vab Run. a Gwiawn vab Cyndrwyn.

A thri ereill o bleit Lloegyr Hawystyl Drahawc. a Gwaetrym Herwnden. a Guiner.

39. Tri eur gelein ynys Prydein. Madawc uab Brwyn. a Cheugan Peillyawc. a Ruuawn Peuyr ab Gwydno.

40. Tri hualhogyon deulu ynys Prydein. Teulu Gatwallawn Lawhir a dodassant hualeu eu meirch ar draet pob un o nadunt yn ymlad a Serygei Wydel ygkerrig y Gwydyl y Mon. ar eil Teulu Riwallon vab Uryen yn ymlad a saesson. a Theulu Belen o Leyn yn ymladd ag Etwin ym Mryn Etwin yn Ros.

41. Tri diweir deulu ynys Prydein. Teulu Katwallawn yn y buant hualogion, a theulu Gauran vab Aedan pan uu y diuankoll. a Theulu Gwendoleu ab Kei-

[1] Lleenawc.

Digitized by Google

dyau yn Arderyd. a dalyassant yr ymlad pythewnos a mis gwedi llad eu hargluyd. Sef oet eiryf pob un o'r teuluoed un kan wr ar ugeint.

42. Tri anniweir deulu ynys Prydein. Teulu Gronw peuyr o Benilyn a ommedassant eu Harglwyd o erbyn y gvenuynuaew y gan lew Llaw Gyffes. a theulu Gwrgi a Pheredur. a adawssant eu Harglwyd yg Caer Greu a Chynoeth ac ymlad udynt drannoeth. ac Eda Glin Gawr ac yn y llas ell deu. ar trydyd teulu ar Lan Ffergan. a ymadawssant ac eu harglwyd yn lledrat y ar y fford yn myned Gamlan. Riuedi pob un o'r teuluoed un can wr ar hugeint.

43. Tri hualoc eur ynys Prydein. Riwallon Wallt Banhadlen. Run a Maelgwn a Chadwaladwyr Vendigeit, ac yssef achaws y gelwit y gwyr hynny yn hualogion wrth na cheffid meirch a berthynei udunt, rac eu meint. namyn dodi hualeu eur am eu hegwytledd ar bedreineu eu Meirch dra e kefyn. a dwy badell eur a dan eu glinieu. Ac y wrth hynny gelwir padellec y glin.

44. Tri charw ellyll ynys Prydein. Ellyll Gwidawl. ac Ellyll Llyr Marini. ac Ellyll Gwrthmwl Wledic.

45. Tri gwyd Ellyll ynys Prydein. Ellyll Manawc ac Ellyll Ednyuedawc drythyll. ac Ellyll Melen.

46. Tri thrwydedawc llys Arthur. a thri anvodawc Llywarch hên a Llemenic a Heled.

47. Tri diweir ynys Prydein. Ardun wreic Gatcor vab Gorolwyn. ac Eneilyan wreic Wydyr drwm ac Emerchret wreic Uabon uab Dewengan.

48. Tri gwaywrud ynys Prydein. Dygynnelw vard Owein. ac Arouan vard seleu uab Kynan. Ac Avanuedic uard Katwallawn vab Katvan.

49. Tri goruchel garcharawr ynys Prydein. Llyr Lletieith a vu gan euroswyd ygkarchar. ar eil Mabon mab Modron. ar trydyd Gweir uab Gweiryoed. ac un oed goruchelach no'r tri a uu deirnos ygkarchar ygkaer Oeth ac Annoeth. ac a vu deirnos ygkarchar gan Wenn Bendragon. ac a vu deirnos ygkarchar Hut y dan lech Echymmeint. ac ysef oed y goruchel garcharawr hwnnw Arthur. ag un gwas ae gollyngawd o'r tri charchar. ac y sef oed y gwas hwnnw Goreu uab Custennin y geuynderw.

Trioed y meirch yw y rei hyn.

50. Tri rodedicuarch ynys Prydein. Meinlas march Casswallawn vab Beli. a Melyngan Gamre march Llew llaw gyffes, a lluagor march Karadawc vreichuras.

51. Tri phrifurach ynys Prydein. Du hir tywedic march Kynan garwyn. ac Awydawc Vreich hîr march Kishoret eil Kynan. a Rud broen tuth bleid march Gilbert uab Kadgyffro.

52. Tri anreithvarch ynys Prydein. Karnavlawc march Ywein uab Uryen. a thavawt hir march Cadwallawn vab Katvan. a Bucheslom march Gwgawn gledyfrud.

53. Tri thom edystyr ynys Prydein. Gwineu Guduc hir march Kei. a Grei march Edwin. a Llwyd march Alser mab Maelgwn.

54. Tri gorderchuarch ynys Prydein. Fferlas march Dalldaf eil Kynin. a gwelugan gohoegein march Caredic vab gwallawc. A Gurbrith march Raawt.

55. Tri phrifuarch ynys Prydein a dugant y tri marchlwyth. y mae eu henweu dracheuyn.

56. Tri gwrveichyat ynys Prydein. Pryderi mab Pwyll pen Annwn wrth voch Pendaran Dyuet y datmaeth ac ysef y katuei y glyn Cuch yn Emlyn. ac ys ef achaws y gelwit hwnnw yn wrueichyat. Kany allei neb na thwyll na threis arnau. Ar eil Drystan vab Tallwch wrth voch march fab Meirchyawn. Tra aeth y meichyat yn gennat ar Esyllt Arthur a March. a Chei. a Bedwyr a uuant oll petuar ac ny chawssant cymmeint ac un banw, nac o dreis nac o dwyll nac o ledrat y gantau. ar drydyd Coll vab Collvreuy wrth voch Dallwyr Dallben ygglyn Dallwyr yg Cernyw. ac un or moch oed dorrawc Henwen oed y henw. a darogan oed yr hanei waeth ynys Prydein or torrllwyth. Ac yna y kynnullawd Arthur llu ynys Prydein ac yd aeth y geissyaw y diva. Ac yna y daeth hychen yngordodu. ac ym Penryn Austin yg Kernyw yd aeth yn y mor. ar gwrdueichyat yn y hol. ac ym Maes Gwenith yg Gwent y dotwes ar wenithen a Gwenynen. ac yr hyuny hyd heddyw y mae goreu lle gwenith yg Gwent. ac yn Llouyon ym Penuro y dotwes ar heiden a gwenhithen. ac am hyny i diarhebir o heid Llouyon. ac yn riw gyvnerthwch yn Arvon y dodwes ar geneu Cath a Chyw Eryr. Ac y rhoed yr eryr y Vreat tywyssawc o'r gogledd ac wynt a hanfuant waeth o nadunt. Ac yn Llanueir yn Aruon a dan y maen du y dodwes ar geneu Cath, ac y ar y maen y byryawd. y gwrveichyat yn y mor. a Meibon Paluc y Mon ae Magassant yr drwc udunt. a

Digitized by Google

honno uu gath Paluc. ac a vu un o deir prif ormes Môn a vagwyt yndi. ar eil oed Daronwy. ar drydet Etwin frenhin Lloegr.

57. Tri anuyl llys Arthur, a thri chatvarchawc, ac ny mynnasant penteulu arnynt eiryoet. ac y Cant Arthur eglyn.

Sef yu vyn tri Chaduarchawc
Mened a Llud llurugawc
A cholouyn Kymry Karadawc.

58. Tri eurgryd ynys Prydein. Caswallawn vab Beli. pan aeth y geissyaw Flur hyd yn Rufein. a Manauydan uab Llyr pan uu hyt ar Dyuet. A Llew llaw gyffes pan uu ef a Gwydyawn yn ceissaw enw ac arveu y gan aranrot y uam.

59. Tri brenhin a vuant veibon eillon. Gwryat vab Gwryan yn y Gogled. a Chadauael vab Kynuedw yg Gwyned. a Hyseid vab Bleidic yn Deheubarth.

60. Tri budr Hafren Katwallawn pan aeth y weith Digoll. a llu Kymru gantaw. ac Etwin o'r parth arall. a llu Lloegyr gantaw. ac yna y butrawd Havren oe blaen hyt y Haber. Ar eil kyuarws Golydan y Gan Einyawn vab Bled brenhin Kernyw. ar drydet calain uerch Idon vab Ner y gan Vaelgwn.

Digitized by Google

LLYMA

DRIOEDD YNYS PRYDAIN:[1]

SEF YDYNT TRIOEDD COF A CHADW A GWYBODAETH AM HYNODION O DDYNION AC O BETHAU A FUANT YN YNYS PRYDAIN AC AR DDAMWAIN A DAMCWYDD I GENEDL Y CYMRY ER YN OES OESOEDD.

CYFRES III.

1. TRI enw a ddoded ar Ynys Prydain o'r dechreuad: Cyn ei chyfanneddu y doded arni Clas Merddin, a gwedi ei chyfanneddu y doded arni y Fel Ynys, a gwedi gyrru Gwledigaeth arni y gan Prydain ab Aedd Mawr y doded arni Ynys Prydain. Ac nid oes dylyed i neb arni namym i Genedl y Cymry, can ys hwy ai goresgynasant gyntaf, a chynn no hynny nid oedd neb o ddynion yn byw ynddi, eithr llawn Eirth, a Bleiddiau ac Efeinc, ac Ychain bannog ydoedd.

2. TAIR Prif 'Ardal Ynys Prydain: Cymru, Lloegr, a'r Alban, a Braint Teyrnedd a ddylid i bob un o'r Tair. A than Unbennaeth a Rhaith Gwlad ai gwladoler herwydd Dosparth Prydain Ab Aedd Mawr, ac ar Genedl y Cymry y mae dodi yr Unbennaeth wrth Raith Gwlad a Chenedl, herwydd Braint a Dyled gyssefin: ac yn nawdd hynn o ddosparth y dylid Teyrnedd ymhob Gwlad yn Ynys Prydain, ac yn nawdd Rhaith Gwlad pob Teyrnedd: sef achaws hynny y dywedir ar ddihareb, Trech Gwlad nag Arglwydd.

3. TAIR Colofn Gwladoldeb Ynys Prydain: Rhaith Gwlâd, Teyrnedd, ac Yngneidiaeth, herwydd Dosparth Prydain Ab Aedd Mawr.

4. TRIPHOST Cenedl Ynys Prydain: Cyntaf, Hu Gadarn a ddaeth a Chenedl y Cymry gyntaf i Ynys Prydain, ac o Wlad yr Haf a elwir Deffrobani y daethant: sef y lle mae Constinoblys: a thrwy For Tawch y daethant hyd yn ynys Prydain a Llydaw lle ydd arhosasant. Ail, Prydain Ab Aedd Mawr, a wnaeth Wladoliaeth a Theyrnedd gyntaf ar ynys Prydain, a chynn no hynny nid oedd o Iawn namyn a wnelid o Addwynder, na Deddf namyn y trecha treisied. Trydydd, Dyfnwal Moelmud, ac efe a wnaeth Ddosparth gyntaf ar Gyfreithiau, a Deddfau, a Defodau, a Breiniau Gwlad a Chenedl: ac achaws y pethau hynny eu gelwid hwynt yn Dri phost Cenedl y Cymry.

5. TAIR Ciwdawd Addwyn ynys Prydain: Cyntaf oeddynt Genedl y Cymry a ddaethant gyda Hu Gadarn i ynys Prydain, sef ni fynnai efe wlad a thiroedd o ymladd ac ymlid, eithr o gyfiawnder ac yn nhangnef; Ail oeddynt Al y Lloegrwys a ddaethant o Dir Gwasgwyn ac a hanoeddynt o brif Genedl y Cymry; Trydydd oeddynt y Brython, ac o Dir Llydaw y doethant a'u hanas o gyssefin Al y Cymry, a'r Tair Hedd-Giwdawd a'u gelwir, am ddyfod o honynt y naill wrth fodd y llall yn heddwch a thangnef; a'r Tair Ciwdawd hynny a hanoeddynt o gyssefin Genedl y Cymry, a chyfiaith cyflafar y Tair Ciwdawd.

6. TAIR Ciwdawd Nawdd a ddaethant i ynys Prydain, ac yn Nhanc a Chennad Cenedl Cymry y doethant, heb arf heb ossawd: Cyntaf oeddynt Ciwdawd Celyddon yn y Gogledd; Ail oedd yr Al Wyddyl, ac yn yr Alban y maent; Trydydd Gwyr Galedin a ddaethant yn y llongau moelion hyd yn ynys Wyth ban foddes eu Gwlâd, a chael o honynt' Le Tîr gan Genedl y Cymry; ac nid oedd iddynt Fraint o Hawl yn ynys Prydain, namyn y Tir a'r Nawdd a rodded iddynt dan derfyneu, a dodi

[1] Y Trioedd canlynol a gymmerwyd allan o Lyfr ysgrifeniedig y diweddar Barchedig Mr. Richards o Lanegwad yn Ystrad Tywi, a fu ym menthyg gyda'r Parchedig Mr. T. Walters o Landocha ym Morganwg. gennyf fi Iolo Morganwg.

Digitized by Google

arnynt nas gellid Braint Cymry cynhenid iddynt hyd ym mhen y nawfed Ach.

7. Tair Ciwdawd Ormes a ddaethant i ynys Prydain, ac nid aethant fyth ohoni: Cyntaf, oeddynt y Corraniaid, a ddaethant o Wlad y Pwyl; Ail, y Gwyddyl Ffichti, addaethant i'r Alban drwy For Llychlyn; Trydydd, y Saeson; sef lle y mae y Corraniaid am Afon Hymyr a Glann Mor Tawch; ac yn yr Alban y mae y Gwyddyl Ffichti, yng Nglann Môr Llychlyn: a myned yn un a wnaethant y Corraniaid a'r Saeson, a dwyn, Rhëal y Lloegrwys yn ogyfun â hwynt, o drais a gorfod arnynt, a chwedi hynny dwyn Coron yr Unbennaeth oddiar Genedl y Cymry. Ac nid oes o'r Lloegrwys nad aethant yn Saeson namyn a geir yng Nghernyw, ac yng Nhwmmwd Carnoban yn Neifr a Bryneich. A Chiwdawd gyssefin y Cymry a gadwasant eu Gwlad a'u Hiaith colli Teyrnedd ynys Prydain a wnaethant achos Brâd y Ciwdodeu nawdd, ac anraith y Tair Ciwdawd Ormes.

8. Tair Ciwdawd Ormes a ddaethant i ynys Prydain ac a aethant o honi: Cyntaf y Llychlynnwys, a gwedi dwyn o Urb Lluyddawg y goreuon o Genedl y Cymry o'r ynys honn: sef oeddynt eu rhif tairmil a thrugaint ac un mil o wyr cyfallawg meirch a rhyfel, a gyrru y Llychlynnogion drwy For hyd yng Ngwlad yr Almaen a wnaethant y Cymry ymhenn y drydedd oes; Ail y bu Lluoedd Ganfal Wyddel a ddaethant i Wynedd, ac a fuant yno nawmlynedd a'r hugain, hyd yn a'u gyrrwyd hwynt i'r Môr y gan Gaswallawn ab Beli ab Mynogan; Trydydd y bu'r Caisariaid a fuant o drais yn yr ynys honn amgen na phedwar canmlynedd yn ydd aethant i wlad Rufain i wrthosod Cadgyffrwd yr Ormes ddu, ac ni ddaethant fyth yn ol i ynys Prydain; ac o hynny nid arhoses yn yr ynys honn namyn Gwragedd a Phlant bychain y dan nawmlwydd oedran, a myned yn Gymry a wnaethant y rhai hyny.

9. Tair Bradormes ynys Prydain: Cyntaf y Gwyddyl Coch o'r Werddon, a ddaethant i'r Alban; Ail y Llychlynnwys; a Thrydydd y Saeson, sef y daethant i'r ynys honn yn Nhanc a Chennad Cenedl y Cymry, ac yn nawdd Duw a'i wirionedd, ac yn nawdd Gwlâd a Chenedl, ac a wnaethant ossawd o frâd a diriedi ar Genedl y Cymry a dwyn i arnynt a ellynt o gyfoeth Teyrnedd ynys Prydain, a chydymwerinaw a'u gilydd a wnaethant yn Lloegr a'r Alban, lle yr arhosasant hyd yr awr honn, ac yn oes Gwrtheyrn Gwrthenau y buad hynny.

10. Tri Difancoll ynys Prydain: Cyntaf Gafran ab Aeddan a'i wŷr a aethant i'r mor ynghyrch y Gwerdonau Llïon, ac ni chlywyd mwyach am danynt; Ail Merddyn Bardd Emrys Wledig a'i naw Beirdd Cylfeirdd a aethant i'r mor yn y Ty Gwydrin, ac ni bu son i ba le ydd aethant; y Trydydd Madawg ab Owain Gwynedd, a aeth i'r mor a thrichannyn gydag of mewn deg llong, ac ni wyddys i ba le ydd aethant.

11. Tair Gormes a ddaethant ar ynys Prydain ac a ddarfu am danynt: Cyntaf Gormes March Malaen, a elwir Gormes Galanmai; a Gormes Draig Prydain; a Gormes y Gwr Lledrithawg: sef y cyntaf tramor, yr ail o Wynofaint Gwlad a Chenedl dan wasg anrhaith ac amrawd Teyrnedd; Dyfnwal Moel Mud ai diffoddes drwy wneuthur dosparth gyfiawn ar Frawd a Chymmrawd, ac ar Deyrn a Chytteyrn, ac ar Wlad a Gorwlad; y Drydedd a fu yn amser Beli ab Manogan, a Bradgyfarfod ydoedd, ac efe ai diffoddes.

12. Tair Haint Echrys ynys Prydain: Cyntaf, Haint o Gelanedd y Gwyddyl a laddwyd ym Manuba gwedi gormesu o honynt ugain mlynedd a naw a'r wlad Wynedd; Ail, Haint y Fad felen o Rôs, ac achos celaneddau lladdedigion y bu honno, ac od elai neb o fewn eu gwynt cwympo'n farw yn ddioed a wnelai; a'r drydydd Haint y Chwŷs drewllyd achos llygru yr yd gan wlybaniaeth yn amser Gormes y Normeinwyr, y gan Wiliam y Bastardd.

13. Tair Engir Ddichwain ynys Prydain: Cyntaf Torriad Llynn Llion a myned bawdd hyd wyneb yr holl diroedd yny foddes yr holl ddynion namyn Dwyfan a Dwyfach, a ddianghasant mewn llong foel, ac o honynt hwy ydd adepiliwyd ynys Prydain; Ail fu Dychryn y Tân rhyferthwy bann holltes y ddaear hyd annwn, ac y difaëd y rhan fwyaf o bob byw; Trydydd, yr Haf Tesog, pan aethant y coedydd a'r llysiau ar dan gan angerdd gwres yr haul, a cholli llawer o ddynion ac anifeiliaid a rhywiau adar, a phryfed, a choedydd, a llysiau yn anesgorawl.

14. Tair Cyforddwy a aethant o ynys Prydain: Cyntaf, yr un a aeth y gan Ur ab Erin Luyddawg o Llychlyn, ac efe a ddaeth i'r ynys honn yn amser Gadial ab Erin i erchi cymmorth yr ynys honn dan adduned na chaisiai o bob Prifgaer namyn y rhif a ddelai ganthaw iddi; ac ni ddelai

Digitized by Google

ganthaw amgen nag un i'r Gaer gyntaf, namyn ei hûn a'i was Mathatta fawr, ac o honno cael dau, ac o'r eilgaer pedwar, ac o'r drydygaer myned yn wyth, ac o'r nesaf unarbumtheg, a herwydd hynny o gyfedryd o bob Caer arall, hyd onid oedd o'r Gaer ddiweddaf nis gellid eu rhif yn yr holl ynys. A chydag ef y ddaeth teirmil a thrugaint, ac un mil, ac nis gellid iddaw fwy no hynny yn yr holl ynys o wyr cyfalleu gan nad oedd namyn plant a henawgwyr ar ei ôl. A llywra lliydd a fu erioed oedd Ur ab Erin Luyddawg: ac ar ddiystyrdod y bu gan Genedl y Cymry roddi hynny iddaw dan adduned anesgorawl, canys o hynny y cafas y Corraniaid le i ddwyn cyrch Gormes i'r ynys honn. Ac o'r Gwyr hynny ni ddaethant drachefn yr un onaddynt, nag o lin nag o epil iddynt. Sef ydd aethant ar gyrch Gorddwy hyd ym Mor Groeg, ac aros yno yn Nhir Galas ac Afena hyd heddyw, a myned yn Roegiait.

Ail Cyforddwy a ddyweiniwyd y gan Gaswallawn ab Beli ab Manogan a Gwenwynwyn a Gwanar meibion Lliaws ab Nwyfre, ac Arianrod ferch Beli eu Mam. Ac o Arllechwedd Galedin, ac Essyllwg, ac o Gydwelyddon y Bylwennwys ydd hanoeddynt; a rhif y Gwyr hynny oeddynt driugaint ac un mil: a myned a wnaethant y gyda Chaswallawn eu hewythr ar ol y Caisariaid drwy Fôr hyd yn Nhir Geli Llydaw, a hanoeddyn o Rïal y Cymry: ac ni ddaeth un o honynt na'u heppil yn eu hôl i'r ynys honn, eithr aros a wnaethant yng Ngwlâd Gwasgwyn ym mysg y Caisariaid, lle maent hyd yn awr; ac ynghyrch dial yr Orddwy honno y daeth y Caisariaid gyntaf i'r ynys honn.

Trydydd Cyforddwy a ddyweiniwyd o'r ynys honn y gan Elen Lüyddawg a Chynan ei brawd, arglwydd Meiriadawc, hyd yn Llydaw, lle y cawsant Diroedd a Chyfoeth a Theyrnedd y gan yr ammherawdwr Macsen Wledig, am ei ganllofi yn erbyn Gwyr Rhufain. A'r Gwyr hynny a hanoeddynt o Dir Meiriadawc, ac o Dir Seisyllwg, ac o Dir Gŵyr a Gorwennydd: ac ni ddaeth yn eu hol yr un o honynt, eithr aros yn Llydaw, ac yn Ystre Gyfaelwg a wnaethant hwy gan wladychu yno. Ac achos honn o Gyforddwy y bu wanhâd a diffyg Gwŷr arfawc ar Genedl y Cymry onid aethant y Gwyddyl Ffichti yn ormes arnynt; ac o hynny y gorfu ar Wrtheyrn Gwrthenau gyrchu Saeson i ladd yr ormes honno, a'r Saeson yn gweled Gwendid y Cymry, a droesant yn Fradormes drwy Gystlyniad y Gwyddyl Ffichti a'r Gwyr difrawd a hwynt, a dwyn eu tiroedd oddiar y Cymry, a dwyn hefyd oddiarnynt eu braint a'u coron. A Thair Traha gadarn Cenedl y Cymry y gelwir y Tair Cyforddwy yma; a hefyd y Tri Arianllu, achos dwyn o honynt o'r ynys honn yr aur a'r ariant hyd y gellid eu cael o dwyll a dichell a difrawd, yn gystal ac o iawn a bodd; a'r Tair annoeth Luyddawd a'u gelwir, am wanhâu drwyddynt yr ynys honn gymmaint ag y rhoed lle drwy hyny i'r Tair Gormes Gadarn, sef y Corraniaid, a'r Caisariaid, a'r Saeson.

15. Tair Gormes Gadarn Ynys Prydain a gystlynasant yn un, ac o hynny ydd aethant yn un Ormes a ddug oddiar y Cymry eu braint a'u coron a'u tiroedd: sef cyntaf y Coraniaid, ac ymgystlynu a wnaethant a'r Caisariaid onid aethant yn un; ac ail o'r Tair y bu'r Caisariaid: Trydydd oeddent y Saeson, ac ymgystlynu a'r ddwy eraill a wnaethant yn erbyn y Cymry: ac o Dduw y bu hynn er dial y Tair Traha Gadarn Cenedl y Cymry, can nas gellid o gyfiawnder eu cynghyd.

16. Tri phrif Welyddon Cenedl y Cymry: y Gwenhwyson, sef Gwyr Essyllwg; y Gwyndydiaid, sef Gwyr Gwynedd a Phowys; a Gwely Pendaran Dyfed, sef ydynt Gŵyr Dyfed, a Gŵyr, a Cheredigiawn, ac arbenniccter ar y Gymraeg i bob un o naddynt.

17. Tri Unbenn Rhaith Ynys Prydain; Un, Caswallawn ab Lludd ab Beli ab Mynogan; Ail, Caradawc ap Bran ap Llyr Llediaith; Trydydd Owain ab Macsen Wledig: sef o Raith Gwlad a Chenedl y doded arnynt yr Unbennaeth, lle nad oeddent Hyneifiaid.

18. Tair Gwelygordd Santaidd Ynys Prydain: Gwelygordd Bran Fendigaid ap Llyr Llediaith, sef y Bran hwnnw a ddug y Ffydd yng Nghrist gyntaf i'r ynys honn o Rufain, lle y bu ef yngharchar drwy Frad Aregwedd Föeddawg merch Afarwy ab Lludd; Ail Gwelygordd Cynnedda Wledig, a roddes Dir a Braint gyntaf i Dduw a'r Saint yn Ynys Prydain; Trydydd ydoedd Brychan Brycheiniawg, a ddug ei blant a'i wyrion ar ddysg a bonedd, fal y gallent ddangos y Ffydd yng Nghrist i Genedl y y Cymry, lle ydd oeddent yn ddiffydd.

19. Tri Gwesteion Gwynwyddedig Ynys Prydain: Dewi, Padarn, a Theilaw; sef au gelwid felly am ydd elynt yn Westeion i Dai Bonedd, a Gwreng, a Brodor, ac Aillt, heb gymmeryd na rhodd na gobr, na bwyd na llynn, eithr dysgu'r ffydd Ynghrist a wnaent i bawb heb na thal na

Digitized by Google

diolch, eithr i dlawd ac anghenus y rhoddynt roddion o'u haur a'u harian, a'u gwisgoedd, a'u bwydydd.

20. Tair Bradgyfarfod Ynys Prydain: Cyfarfod Afarwy ab Lludd a'r Gwyr Difrawd a roddasant le ar dir i Wŷr Rhufein yn Ynys Prydain ym Mhwyth Mein a Glas, ac nid mwy; a'r diwedd o hynny fu ynnill o wyr Rhufain Ynys Prydain; Ail, Cyfarfod Goreugwŷr y Cymry ac Arddelwyddiaid y Saeson ar Fynydd Caer Caradawc, lle bu Frad y Cyllyll hirion, o frad Gwrtheyrn Gwrthenau, sef o'i gynghor ef yn gyfrin a'r Saeson y llas Dyledogion y Cymry agos oll yno; Trydydd, Cyfarfod Medrawd ac Iddawc Corn Prydain a'u Gwŷr yn Nanhwynain, lle y gwnaethant Frad Arthur, ac o hynny Cadernyd i'r Saeson yn Ynys Prydain.

21. Tri Charnfradwr Ynys Prydain: Afarwy ab Lludd ab Beli Mawr a wahoddes Iwl Caisar a Gwŷr Rhufain i'r ynys honn, ac a beris ormes y Rhufeiniaid; sef yr ymroddes efe a'i wŷr yn gyfarweddiaid i wŷr Rhufain, a derbyn y ganddynt ged o aur ac ariant bob blwyddyn, ac o hynny y daeth gorfod ar wŷr yr ynys honn dalu tair mil o ariant bob blwyddyn yn Deyrnged i wŷr Rhufain hyd yn amser Owain ab Macsen Wledig, ac efe a ommeddes y Deyrnged honno, a than rith boddlondeb i hynny o beth y tynnasant Wyr Rhufain oreuon Gwŷr ynys Prydain, a ellid Gwŷr Rhyfel o honynt i Wlad Arafia a phell o Wledydd eraill, ac ni ddychwelasant yn eu hôl; a Gwyr Rhufain a oeddent yn ynys Prydain a aethant hyd yr Eidal, hyd nad oedd o honynt namyn Gwragedd a Phlant bychain ar eu hôl; ac fal hynny y gwanhëid y Bruttaniaid fal nas gellynt wrthosod Gormes a Gormedd eisiau Gwŷr a Nerth. Ail ydoedd Gwrtheyrn Gwrthenau, ac efe wedi lladd Cystenyn Fendigaid a dwyn Coron yr ynys o drais ac anraith, a wahoddes y Saeson gyntaf i'r ynys honn yn amddiffynyddion iddaw ac a briodes Alis Ronwen merch Hengist, ac a roddes Goron yr ynys i'r mab a fu iddaw o honi, a'i enw ef oedd Gotta, ac o achos hynny y gelwyr Brenhinoedd Llundain yn Blant Alis: sef achaws Gwrtheyrn y collasant y Cymry eu Tiroedd a'u Braint a'u Coron yn Lloegr. Trydydd y bu Medrawd ap Llew ap Cynfarch, pan edewis Arthur Lywodraeth ynys Prydain yn adneu y gydag ef, tra fu'n myned yn erbyn yr Ammherawdr yn Rhufein, ac yna y dug Fedrawd y Goron oddi ar Arthur o drais a llathlud, ac fal y cadwai efe hi ymgynghreiriaw a'r Saeson a orug, ac o achaws hynny y collasant y Cymry Goron Lloegr a Theyrnedd ynys Prydain.

22. Tair Brad ddirgel ynys Prydain: Cyntaf, bradychu Caradawc ap Bran y gan Aregwedd Föeddawg, ferch Afarwy ab Lludd, a'i roddi yn Gaethglud i'r Rhufeiniaid; a bradychu Arthur gan Iddawc Corn Prydain a ddatrinwys ei Rin ef; a bradychu Tywysawg Llywelyn fab Gruffudd gan Fadawg Mîn, ac o'r tair Brad hynny y bu lwyr ortrech a'r Genedl y Cymry, ac nis gallasai namyn Brad eu gortrech.

23. Tri glewion Unbennaid ynys Prydain: Cynfelyn Wledig, a Charadawc ab Bran, ac Arthur: sef y gortrechaint ar eu galon hyd nas gellid, namyn o frad a chynllwyn, eu gorfod.

24. Tri phrif Gatteyrn ynys Prydain: Caswallawn ab Beli, Gweirydd fab Cynfelyn Wledig, a Charadawc ab Bran fab Llyr Llediaith.

25. Tri Gwyndëyrn ynys Prydain: Rhun ab Maelgwn, Owain ab Urien, a Rhuawn Befr ab Dewrath Wledig.

26. Tri Eilldëyrn ynys Prydain: Gwrgai fab Gwrein yn y Gogledd, a Chadafael fab Cynfedw yng Ngwynedd, a Hyfaidd Hir fab Bleiddan Sant ym Morganwg: sef y rhodded Teyrnedd iddynt am eu campeu a'u cynnedfeu clodforion a rhadforion.

27. Tri Hueilogion Teulu ynys Prydain: Teulu Caswallawn Lawhir, a Theulu Rhiwallon ab Urien, a Theulu Belyn o Lëyn: sef eu gelwid felly am nad oedd na phenn na theyrnedd arnynt hyd y cerddei braint eu Teuluoedd a'u Cyfoeth, cyt bei a holid o fewn y terfyneu hynny, namyn Rhaith Gwlad a Chenedl.

28. Tri Aurhualogion ynys Prydain: Rhiwallon wallt Banhadlen, a Rhun mab Maelgwn, a Chadwaladr Fendigaid: sef y rhodded iddynt wisgaw hualeu euraid am eu breicheu, ac am eu glinieu, ac am eu gyddfeu, ac ar hynny y rhodded braint Teyrnedd ymhob Gwlad a Chyfoeth yn ynys Prydain.

29. Tri Chadfarchawg Teyrn ynys Prydain: Caradawc Freichfras, a Llyr Lluyddawg, a Mael ab Menwaed o Arllechwedd; ac Arthur a gant iddynt hynn o Englyn,

Sef ynt fy Nhri Chadfarchawg,
Mael hir a Llyr Lluyddawg,
A Cholofn Cymru Caradawg.

Sef goreugwyr oeddynt o bawb ar feirch cad a gosawd, ac yn hynny rhodded iddynt Teyrnedd er gallu a fynnynt; a'u

Digitized by Google

cynneddfau oeddynt ni wnelynt onid a fai dosparthus a chyfiawn, ba wlad a chyfoeth bynnag ydd elynt.

30. Tri Haelion Teyrnedd ynys Prydain: Rhydderch Hael ab Tudwal Tudclud; a Mordaf Hael ab Serfan; a Nudd Hael ab Senyllt; a'u cynneddfau oeddynt ni phellynt o un peth bynnag o'r byd ac o ryw i'r neb ai ceisiai hyd y bai ganddynt, nag a gaent yn rodd, neu yn echwyn, neu o gyfarch; na char na chas na thras nag estron, ai ceisiau.

31. Tri Rhuddfannogion ynys Prydain: Arthur, Morgan Mwynfawr, a Rhun fab Beli: sef pan ydd elynt i ryfel ni fynnai neb aros gartref rhag maint ai cerid, ac nid oedd na rhyfel na maes nas ynnillynt lle ni bai frad a chynllwyn, ac am hynny diarheb yw, Tri gwr a wnaint ŵyr lle 'dd elynt: Arthur, Morgan Mwynfawr, a Rhun fab Beli: Triwyr a wnaint wyr lle i byddynt, Gwyr Arthur, Gwyr Morgan Mwynfawr, a Gwyr Rhun fab Beli.

32. Tri Gal Ofydd ynys Prydain: Gal Ofydd Greidiawl, ac Enfael mab Adran, a Thrystan ab Tallwch; a braint iddynt nis gellid a elei yneu herbyn lle bynnag y mynynt yn ynys Prydain hyd nad elynt yn ammrawd.

33. Tri Escemmydd Aerau ynys Prydain: Grudnew, Henpen, ac Eidnew; a'u cynneddfau nad elynt o gad a rhyfel onid ar eu heloreu, gwedi nas gellynt symmud na bys na thafawd.

34. Tri Unbenn Dygynnull ynys Prydain: Cyntaf, Prydain fab Aedd Mawr pan rodded Teyrnedd ddosparthus ar ynys Prydain a'i rhagynysoedd; Ail, Caradawc ap Bran pan ddoded arnaw ef Gattëyrnedd holl ynys Prydain er attal Cyrch Gwyr Rhufain; ac Owain ab Macsen Wledig pan gawsant y Cymry 'r Dëyrnedd ym mraint eu cenedl eu hunain y gan yr ymherawdr Rhufein: sef a'u gelwir y rhain y Tri Unbenn Dygynnull am eu breiniaw felly y gan ddygynnull gwlad a gorwlad dan holl derfynau Cenedl y Cymry, a chynnal dygynnull ymhob Cyfoeth, a Chwmmwd, a Chantref yn ynys Prydain a'i rhagynysoedd.

35. Tri Menwedigion Teyrnedd ynys Prydain: Bran fendigaid ab Llyr Llediaith a ddygwys gyntaf ffydd yng Nghrist i Genedl y Cymry o Rufain, lle y bu efe saith mlynedd yngwystl ei fab Caradawc a ddug Gwyr Rhufain yng ngharchar gwedi ei fradychu drwy hud a thwyll a chynllwyn Aregwedd Fôeddawg; Ail, Lleirwg ab Coel ab Cyllin Sant, a elwir Lleufer Mawr, a wnaeth yr Eglwys gyntaf yn Llandaf, a honno fu'r gyntaf yn ynys Prydain, ac a ddodes fraint Gwlad a Chenedl a brawd a briduw ar a fyddaint o'r ffydd yng Nghrist; Trydydd, Cadwaladr Fendigaid a roddes nawdd o'i diroedd a'i holl ddäoedd ei hun i'r ffyddloniaid a ffoynt rag y Saeson di grêd a'r Ammrodorion a fynnaint eu lladd.

36. Tri Bancewyddion Teyrnedd ynys Prydain; Prydain ab Aedd Mawr; Dyfnwal Moel Mud; a Bran ab Llyr Llediaith: sef goreu Trefn eu Trefn hwy ar Deyrnedd ynys Prydain hyd onis beirnid hwy 'n bennorawl ar bob Trefneu eraill a wnaed yn holl ynys Prydain.

37. Tri Charnfeddwon ynys Prydain: Ceraint, feddw brenin Essyllwg, a losges yn ei feddwdod yr holl yd ym mhell ac yn agos hyd glawr gwlad, ac o hynny dyfod newyn bara; Ail, Gwrtheyrn Gwrthenau, a roddes ynys Daned yn ei ddiawd i Hors, am gael ymodinebu a Rhonwen ei ferch ef; a rhoddi hawl hefyd a wnaeth efe i'r mab a enid o hynny ar Goron Loegr: ac yn un a hynny Brad a Chynllwyn yn erbyn Cenedl y Cymry; Trydydd, Seithinyn feddw ab Seithyn Saidi, brenin Dyfed, a ollyngwys yn ei ddiawd y môr dros Gantre'r Gwaelod, oni chollwyd o dai a daear y maint ag oedd yna, lle cyn hyny y caid un dinasdref ar bymtheg yn oreuon ar holl drefydd a dinasoedd Cymru, a gadu yn amgen Caerllion ar Wysg: a chyfoeth Gwydnaw Garanhir, brenhin Ceredigiawn ydoedd Cantre'r Gwaelawd; ac yn amser Emrys Wledig y bu hynny; a'r Gwŷr a ddianghasant y rag y bawdd hynny a diriasant yn Ardudwy, a Gwlad Arfon, a mynyddoedd yr Eryri, a lleoedd ereill nad oeddynt gyfannedd cyn no hyny.

38. Tri lleddf Unben ynys Prydain: Manawydan ab Llyr Llediaith, gwedi dwyn yngharchar teulu Bran ab Llyr ei frawd; a Llywarch Hen ab Elidir Lydanwyn; a Gwgawn Gwron ab Eleufer Gosgorddfawr; a meib o feirdd oeddynt y tri; ac ni cheisynt gyfoeth a theyrnedd gwedi eu myned wrth gerdd, cyd nas gellid ei lluddias iddynt; sef achaws hynny eu gelwid yn Dri Lleddf Unben ynys Prydain.

39. Tri Unben Deifr a Bryneich; Gall ab Dysgyfedawg, a Diffedel ab Dysgyfedawg, ac Ysgafnell ab Dysgyfedawg; a meib beirdd oeddynt y tri; a gwedi eu myned wrth gerdd y rhoddwyd arnynt Unbenaeth Deifr a Brynaich.

40. Tri Gwaywruddion Beirdd ynys Prydain: Tristfardd, bardd Urien Rheged;

Digitized by Google

Dygynnelw, bardd Owain ab Urien; ac Afan Ferddig, bardd Cadwallawn ab Cadfan; a meib o feirdd y tri hynn, ac nis gellid ai dehorai.

41. Tri Chynweisiad ynys Prydain: Caradawc ab Bran, ab Llyr Lledïaith; a Chawrdaf mab Caradawg Freichfras; ac Owain fab Macsen Wledig; sef a'u gelwid felly am fyned, o'u gwir fodd, holl wyr ynys Prydain o deyrn i aillt yn wyr iddynt, wrth raid gwlad, rag rhuthr gal a difrawd; a phan elynt y triwyr hyn i ryfel nid oedd nebun o wyr ynys Prydain nad elai yn eu gosgorddau; ac ni fynnid aros ynghartref: A thri meib beirdd oeddynt.

42. Tri Hualogion Teyrnedd ynys Prydain: Morgan Mwynfawr o Forganwg; Elystan Glodrydd rhwng Gwy a Hafren; a Gwaithfoed brenin Ceredigion; sef eu gelwid felly achaws y gwisgynt hualau yn holl y gwneleint brif deyrnedd ynys Prydain, ac nid taleithiau, sef coronau.

43. Tri Theyrn Taleithiawg ynys Prydain: Cadell brenyn Dinefwr; Anarawd brenin Aberffraw; a Merfyn brenin Mathrafal; sef a'u gelwid y Tri thywysog Taleithiog.

44. Tri Estron Deyrn ynys Prydain: Gwrddyled Gawr, a Morien Farfawc, a Chystenyn Fendigaid.

45. Tri Charnfradwr a fuant achaws i'r Saeson ddwyn Coron ynys Prydain oddiar y Cymry: Un oedd Gwrgi Garwlwyd, ac efe wedi cael blas ar gig dynion, yn llys Edelffled, brenin y Saeson, ai carai gymmaint ag nis bwytëai amgen na chig dyn fyth gwedi hyny; ac am hynny ymgyfunaw a orug efe a'i wŷr ag Edelffled brenin y Saeson: ac efe a wnai ossawd lladrad ar Genedl y Cymry, ac ai dygai yn wryw ac yn fenyw y rhai ieuanc y maint ag a fwytëai beunydd; a phawb o'r gwyr difrawd o Genedl y Cymry a gyrchynt atto efe a'r Saeson, lle caent braidd ac yspail eu gwala, a ddygid oddi ar frodorion yr ynys honn; Ail ydoedd Medrawt, a roddes ei hun a'i wyr yn un a'r Saeson er cadarnhau iddaw a Deyrnedd yn erbyn Arthur; ac achaws hynny o frad ydd aethant laweroedd iawn y'r Lloegrwys yn Saeson; Trydydd ydoedd Aeddan Fradwr o'r Gogledd, a ymroddes, efe a'i wyr, dan derfyneu ei Gyfoeth yn Saeson, fel y ceffynt ymgynnal ar Annosparth ac Anraith, yn nawdd y Saeson: ac o achaws y tri charnfradwyr hynny y colles y Cymry eu tir a'u coron yn Lloegr; a phei na buassei y bradeu hynny, ni allasent y Saeson ynnill yr ynys oddiar y Cymry.

46. Triwyr o Feirdd a wnaethant y tair madgyflafan ynys Prydain: Cyntaf, Gall mab Dysgyfedawg a laddwys ddau Ederyn Llychwin Gwenddoleu ap Ceidiaw: sef ydoedd iau o aur amddynt a dwy gelein o'r Cymry a yssynt beunydd ar eu ciniaw, a dwy ar eu cwynos; Ail, Ysgafnell mab Dysgyfedawg a laddwys Edelffled brenin Lloegr; ac efe a fynnai bob nos dwy riain ddyledawg o Genedl y Cymry, ac a wnelei anfodd arnaddynt, a thrannoeth y lladdei efe wynt ac a'u hyssai; Trydydd ydoedd Diffedel, mab Dysgyfedawg, a laddwys Gwrgi Garwlwyd yttoedd briod a chwaer Edelffled, ac a wnaeth frad a chyflafan yn ungyrch ag Edelffled ar Genedl y Cymry; a'r Gwrgi hwnw a laddei gelein o Gymro a Chymraes bob dydd, ac ai hyssai, a dydd sadwrn efe a laddei dwy gelein o fab a dwy o ferch, rhag lladd ar y sul: A thri meib o feirdd oeddynt y triwyr hynn a wnelynt y tair madgyflafan.

47. Tair Anfad Gyflafan ynys Prydain: Eiddyn mab Einygan, a laddwys Aneurin Gwawdrydd mydeyrn beirdd; a Llawgad Trwm Bargawd, a laddwys Afäon mab Taliesin; a Llofan llaw dino, a laddwys Urien mab Cynfarch; sef trimcib o feirdd oeddynt a las, gan y triwyr hynny.

48. Tair Anfad Fwyellawd ynys Prydain: bwyellawd Eiddyn ab Einygan ym mhen Aneurin Gwawdrydd; a bwyellawd a roddes Cadafael Wyllt yn mhen Iago ap Beli; a'r fwyellawd a rodded yn mhenn Golyddan Fardd, achaws y balfawd a roddes efe a'r Gadwaladr Fendigaid.

49. Tair Engir balfawd ynys Prydain: palfawd Matholwch Wyddel ar Fronwen ferch Llyr; a phalfawd a roddes Wenhwyfach i Wenhwyfar, a honno a beris y Gad Gamlan; a phalfawd Golyddan fardd ar Gadwaladr Fendigaid.

50. Tair Ofergad ynys Prydain: Cyntaf oedd y Gad Goddeu, a honno achaws gast a iwrch a chorniccyll; ac yn y Gad honno y llas trugain mil o wyr ac unarddeg o filoedd; ail y bu waith Arderydd, a nyth ehedydd a fu achaws honno, lle lladdwyd pedwar ugain mil o wyr o Genedl y Cymry; Trydydd fu'r Gad Gamlan y rwng Arthur a Medrawd, lle y llas Arthur a chydag ef cannmil o wyr yn oreuon Cenedl y Cymry: ac achaws y tair ofergad y bu i'r Saeson ynnill Gwlad Loegr i ar Genedl y Cymry; sef achaws nad oedd o wyr rhyfel a allai wrthosod y Saeson, a Brad Gwrgi Garwlwyd, a Hud Eiddilic Gorr.

51. Tri Anfad Gynghor ynys Prydain; Can hiadhau lle i Ul Caisar a Gwyr

Digitized by Google

Rhufein i flaen carneu eu meirch yn Mhwyth Min y Glas yn ynys Daned; sef o hyny y cafas y Caisariaid le i oresgyn ynys Prydain, ac i ymgystlynu a Brad Afarwy ab Lludd; sef y rhodded hyny o ganniadhad i'r Caisariaid am fod yn ofer gan Genedl y Cymry amddiffyn eu gwlad namyn drwy nerth arfau a gwroldeb a chalondid gwlad, lle nas gwyddid yn y byd am fradgyfarfod Afarwy ab Lludd a Gwyr Rhufain; Ail anfâd gynghor oedd gadael Hors a Hengist a Rhonwen i ynys Prydain, gwedi eu gyru drwy for i'r Wlad lle ydd hanoeddynt; a'r Trydydd, gadu i Arthur rannu ei wŷr a Medrawd deirgwaith yn y Gad Gamlan, ac o hynny y colles Arthur y maes a'i fywyd; lle ydd oedd Medrawd yn un a'r Saeson.

52. Tair Aerfa Ddrud ynys Prydain: Cyntaf, pan aeth Medrawd i Gelliwig, ni edewis ef yn y llys na bwyd na diawd a borthai wybedyn, eithr ei yssu a'i dreuliaw i gyd, ac a dynnes Wenhwyfar o'i rhieingadair, ac a wnaeth anniweirdeb a hi; Ail ydoedd pan aeth Arthur i lys Medrawd, ac yno ni edewis na bwyd na diawd nas difethai, ac a leddis bob byw yn y cantref, yn ddyn ac yn ysgrubl; Trydydd, pan aeth Aeddan Fradawg i lys Rhyddderch Hael, ef a ddifethis y bwyd a'r diawd oll yn y llys, heb adu a borthai ednogyn, ac nas gadai yn fyw na dyn na llwdn, eithr difa 'r cyfan; a'r tair Aerfa ddrud y gelwir y rhai hynny, am orfod ar Genedl y Cymry, herwydd Deddf a Defawd, atteb a dodi iawn am a wnaed yn hynny o fodd annosparthus, ac annefodawl ac anneddfawl.

53. Tair Cudd a Datgudd ynys Prydain: Cyntaf, Pen Bendigeidfran ab Llyr, a guddiawdd Owain ab Macsen Wledig yn y Gwynfryn yn Llundain; a thra bai yn hynny o ansawdd ni ddelai Ormes i'r ynys honn; Ail ydoedd Esgyrn Gwrthefyr Fendigaid, a gladdwyd ym mhrif borthladdoedd yr ynys; a thra baint yn eu cudd analledig gormes i'r ynys honn; Trydydd oedd y dreigiau a guddiwyd gan Ludd ab Beli yn ninas Pharäon yng Nghreigiau 'r Eryri: a'r tri chudd hynny a ddoded yn nawdd Duw a'i riniau, ac anpoed Gwaeth o'r awr a'r un a'u datguddiai. Gwertheyrn Gwrtheneu a ddatguddiawdd y dreigiau er dial anfodd y Cymry parth ag ef, ac a wahoddes y Saeson dan rith gwŷr porth i ymladd a'r Gwyddyl Ffichti; a gwedi hyny y datguddiawdd efe Esgyrn Gwrthefyr Fendigaid, o serch ar Ronwen ferch Hengist Sais; ac Arthur a ddatguddiawdd Ben Bendigeidfran fab Llyr, can mai bach oedd ganthaw gadw yr ynys namyn oi Gadernyd ei hûn; a gwedi 'r tri datgudd y cafas Gormes y goreu ar Genedl y Cymry.

54. Tair Gwrthrym Ardwy ynys Prydain: Hu Gadarn yn dwyn Cenedl y Cymry o Wlad yr Haf, a elwir Deffrobani, hyd yn ynys Prydain; a Phrydain ab Aedd Mawr yn gyrru Gwlad a Rhaith ar ynys Prydain; a Rhitta Gawr a wnaeth iddaw ei hun ysgin o farfau brenhinoedd a wnaeth efe yn eillion am eu gormes a'u difrawd.

55. Tri Madoreilittiwr ynys Prydain: Prydain ab Aedd Mawr yn goreilid y ddraig Ormes, sef oedd honno gormes anrhaith a difrawd a faged yn ynys Prydain; a Charadawg ab Bran ab Llyr, yn goreilid Gormes y Caisariaid; a Rhitta Gawr yn goreilid Gormes ac Anraith y Brenhinoedd annosparthus.

56. Tri Chyfarwysawg Cenedl y Cymry: Cyntaf Hu Gadarn, a ddangoses y ffordd i aru tir gyntaf i genedl y Cymry, pan oeddynt yng Ngwlad yr Haf, sef y lle y mae Constinoblis yn awr, cyn no'u dyfod i ynys Prydain; a Choll ap Coll Frewi, a ddaeth gyntaf a Gwenith a Haidd i ynys Prydain, lle nid oedd namym Ceirch a Rhyg cyn no hynny; ac Elldud farchawg Sant o Gor Dewdws, a welläes y modd a erid Tir ac a ddysges well nag a wyddid o'r blaen i Genedl y Cymry, ac a roddes iddynt y drefn a'r gelfyddyd ar aru tir ysydd yn awr, canys cyn nog amser Elldud ni chyferid tir eithr a chaib ac arad arsang yn unrhyw a ffordd y Gwyddelod.

57. Tri Chynofydd Cenedl y Cymry: Hu Gadarn, a wnaeth Glud a Gosgordd gyntaf ar Genedl y Cymru; a Dyfnwal Moel Mud, a wnaeth ddosparth gyntaf ar gyfreithiau, a breiniau, a defodau Gwlad a Chenedl; a Thydain Tad Awen, a wnaeth drefn a dosbarth gyntaf ar Gof a chadw Cerdd Dafawd a'i pherthynasau; ac o'r drefn honno y dychymygwyd Breiniau, a Defodau dosparthus ar Feirdd a Barddoniaeth ynys Prydain gyntaf.

58. Tri Chyntefigion Beirdd ynys Prydain: Plennydd, Alawn, a Gwron; sef oeddynt y rhai hynny a ddychymygasant y Breiniau a'r Defodau y sydd ar Feirdd a Barddoniaeth; ac am hynny eu gelwir y tri chyntefigion; hagen ydd oedd cyn nohynny Beirdd a Barddoniaeth, ac nid oedd arnynt ddosparth drwyddedawg, ac nid oedd iddynt na Breiniau na Defodau, namyn a gaid o addwynder a syberwyd, yn nawdd Gwlad a Chenedlcyn nog amser y tri hynn: a rhai a ddywedant mai yn amser Prydain

Digitized by Google

ab Aedd Mawr y buant; ac eraill y ddywedant mai yn amser Dyfnwal Moel Mud ei fab ef y buant; ac yn rhai o'r hen lyfrau y gelwir ef Dyfnfarth ab Prydain.

59. Tri Mattëyrn ynys Prydain: Prydain ab Aedd Mawr, a wnaeth ddosparth Brodoriaeth gwlad a chenedl, a dosparth ar wlad a gorwlad gyntaf yn ynys Prydain; a Dyfnwal Moel Mud a wnaeth wellhad a mwyhad ar Ddeddfau, a Chyfreithiau, a Breiniau, a Defodau Cenedl y Cymry, mal y bai iawn a chyfiawn i bawb yn ynys Prydain a faent yn nawdd Duw a'i dangnef, ac yn nawdd Gwlad a Chenedl; a Hywel Dda fab Cadell ab Rhodri Mawr, brenin Cymru oll a wnaeth wellhad ar Gyfreithiau ynys Prydain, mal y gofynnei y troion a'r trafodeu a fuant ar Genedl y Cymry, rhag myned ar goll a fai daionus, a rhag na chaffai a fai daionus ei le, a'i ansawdd, a'i waith yn nosparth Gwlad a Chenedl, a goreuon ar bob Deddfwyr y buant y Triwyr hynny.

60. Tri Gyrddion ynys Prydain: Gwrnerth Ergydlym, a laddes yr arth mwyaf ac a welwyd erioed a saeth wellten; a Gwgawn Lawgadarn, a dreiglis Maen Maenarch o'r glynn i benn y mynydd, ac nid oedd llai na thrugain ych ai tynnai; ac Eidiol Gadarn, a laddes o'r Saeson ym mrad Caersallawg chwechant a thrigain a chogail gerdin o fachlud haul yd yn nhywyll.

61. Tri Theulu Teyrnedd a ddyged yng ngharchar o'r gorhendaid i'r gorwyron, heb adu yn nianc un o honynt: Cyntaf, Teulu Llyr Lledïaith a ddyged yng ngharchar hyd yn Rhufein y gan y Caisariaid; Ail, Teulu Madawg ab Medron, a fuant yngharchar y gan y Gwyddyl Ffichti yn yr Alban; Trydydd, Teulu Gair ap Geirion arglwydd Geirionydd, y gan Raith Gwlad a Chenedl yng ngharchar Oeth ac Anoeth; ac o'r rhai hynny nag un nag arall o honynt yn nianc; a llwyraf carcharu a wybuwyd erioed a fu ar y Teuluoedd hynny.

62. Tri Archescobawt ynys Prydain: Cyntaf, Llan Daf, o ddawn Lleurwg ab Coel ab Cyllin, yr hwn a roddes diroedd a braint Gwlad gyntaf i'r rhai a gystlynasant gyntaf a'r ffydd yng Nghrist; Ail, Caerefrawc, o ddawn Cystynin amherawdr; sef oedd efe y cyntaf o'r amherodron yn Rhufain a ymgystlynwys a'r ffydd yng Nghrist; Trydydd, Llundain o ddawn yr amherawdr Macsen Wledig; a gwedi hynny y buant Gaerllion ar Wysg, a'r Gelliwig yng Ngherniw, a Chaer Rianedd yn y Gogledd; ac ynawr y mae Mynyw, a Chaerefrawc, a Chaer Gaint.

63. Tair prif Orsedd ynys Prydain: Cyntaf, Llundain; ail, Caerllion ar Wysg; a Thrydedd, Caer Efrawg.

64. Tri Lleithig Llwyth ynys Prydain: Un, Caerllion ar Wysg, ac yno Arthur yn Benrhaith, a Dewi Sant ab Cunedda Wledig yn Benescob, a Maelgwn Gwynedd yn Bennhynaif; ail, Celliwig yng Ngherniw, ac yno Arthur yn Benrhaith, a Bedwini yn Benescob, a Charadawg Freichfras yn Benn Hynaif; a'r Trydydd, Penrhyn Rhionydd yn y Gogledd, ac yno Arthur yn Benn Rhaith, a Chyndeyrn Garthwys yn Benn Escob, a Gwrthmwl Wledig yn Bennhynaif.

65. Tair Porthladd Freiniawl ynys Prydain: Porth Ysgewin yng Ngwent, Porth Wygyr ym Môn, a Phorth Wyddnaw yng Ngheredigiawn.

66. Tair prif Afon ynys Prydain: Hafren yng Nghymru, Tain yn Lloegr, a Hymyr yn Nyfr a Bryneich.

67. Tair Rhagynys Gyssefin ynys Prydain: Orc, Manaw, a Gwyth; a gwedi hynny y torres y môr y tir onid aeth Môn yn ynys; ac yn unwedd ynys Iorc a dorred onid aeth yno liaws o ynysoedd, a myned yn ynysoedd a wnaeth mannau eraill o'r Alban a Thir Cymru.

68. Tri Llynghesawg ynys Prydain: Geraint mab Erbin; Gwenwynwyn mab Naf; a March mab Meirchion: a chweugain llong gan bob un o'r Llynghesogion, a chweugain llongwyr ymhob llong.

69. Tri Thaleithiog Cad ynys Prydain: Trystan mab Tallwch; Huail mab Caw o Brydyn, arglwydd Cwm Cawlwyd; a Chai mab Cynyr Cainfarfawc; ac un gwr yn Daleithiawc y arnynt eill Tri, sef oedd hwnnw Bedwyr mab Pedrawc.

70. Tri Deifnogion ynys Prydain: Gwalchmai ab Gwyar; a Llecheu ab Arthur; a Rhiwallawn Wallt Banhadlen: ac nid oedd nas gwypyn ei ddefnydd a'i ddeifnogaeth, ai o ryw ai o rann, ai o ansawdd, ai o gyfanfawdd, ai o ddychymmod, ai o ddychymmyg, ai o anian ai o aniad y byddei.

71. Tri phost Cad ynys Prydain: Dunawd Ffur fab Pabo Post Prydain; Gwallawc fab Lleenawg; a Chynfelyn Drwsgl: sef y medrynt Dosparth ar Gad a Chatteyrnedd yn oreuon o bawb oll ar a fuant erioed.

72. Tri Tharw Cad ynys Prydain: Cynfar Cadgadwg ab Cynwyd Cynwydion: a Gwenddoleu ab Ceidiaw; ac Urien mab Cynfarch: sef y rhuthrynt ar eu galon yn ail i darw, ac ni ellid ai dehoraint.

Digitized by Google

73. Tri Tharw Unbenn ynys Prydain: Elmur eil Cibddar; a Chynhafal fab Argad; ac Afäon mab Taliesin Ben Beirdd: a Beirdd oeddynt y tri hynn, ac nid oedd a ofnynt yng nghad a brwydr; eithr rhuthraw ynddynt a wnaent, ac nid ofnynt gyflafan.

74. Tri Thrahäawg ynys Prydain: Sawyl Bennuchel; Pasgen mâb Urien; a Rhun mab Einiawn: a thrahäusaf ar bob trahäus eu traha wynt, ac achaws hynny dwyn difrawd ar ynys Prydain; a'r ddifrawd honno a ddamgystlynes a'r Saeson, ac o'r diwedd myned yn Saeson.

75. Tri Gwrddfaglawg ynys Prydain; Rhineri mab Tangwn; a Thinwaed Faglawg; a Phryderi mab Doler Deifr a Bryneich.

76. Tri Aerfeddawg ynys Prydain: Selyf ab Cynan Garwyn; ac Afäon mab Taliesin; a Gwallawg mab Lleenawg: sef achaws yu gelwyd hwynt yn Aerfeddogion, am ddarfod dial eu cam oc eu beddau.

77. Tri Eurgelein ynys Prydein: Madawc mab Brwyn; Ceugant Beilliawc; a Rhuawn Befr ab Gwyddnaw Garanhir: sef yu gelwid felly achaws rhoddi eu pwys yn aur am danynt o ddwylaw au lladdes.

78. Tri Chyndynnawc ynys Prydain: Eiddiliç Gorr, a Thrystan ab Tallwch, a Gweirwerydd Fawr; ac nid oedd au trothai o iwrth eu harfaetheu.

79. Tair Gosgordd Addwyn ynys Prydain: Gosgordd Belyn fab Cynfelyn yng nghadfel Caradawc ab Brân; a Gosgordd Mynyddawg Eiddin yng nghattraeth; a Gosgordd Drywon ab Nudd Hael yn Rhodwydd Arderydd yn y Gogledd: sef ydd elei bawb yn y rhai hyny ar eu treul eu hunein heb aros gofyn, ac heb erchi na thâl nag anreg y gan Wlad na chan Deyrn; ac achaws hynny au gelwid hwy y tair Gosgordd Addwyn.

80. Tri Theulu Diwair ynys Prydain: Teulu Cädwallawn eil Cadfan, a fuant gydag ef saith mlynedd yn y Werddon, ac yn hynny o amser ni ofynasant na thal nag iawn yn y byd, rhag gorfod arnaddynt ei adaw, ac nis gallai efe 'r iawn a ddylesynt; Ail, Teulu Gafran ab Aeddan, pan fu 'r difancoll, a aethant y'r mor dros eu harglwydd. Trydydd, Teulu Gwenddoleu mab Ceidiaw, sef cynnal y frwydr a wnaethant chwenydd a deugaint gwedi llâdd eu harglwydd; ac nid elynt o gad a brwydr, yny dielynt ei alanas ef; a rhif pob un o'r Teuluoedd hynny uncant ar hugain o wyr glewion, a chymmeint eu gwroldeb ag nis gallesid eu gormedd.

81. Tri Anniweir Teulu ynys Prydain: Teulu Goronwy Befr o Benllynn, a ommeddasant eu harglwydd o erbynniaid y Gwenwynwaywau y gan Llew Llaw Gyffes yn Llech Oronwy ym Mlaen Cynfel yn Ardudwy; a Theulu Gwrgi a Pheredur, a adawsant eu harglwydd yng Nghaer Greu, a chyfnod ymladd a oedd drannoeth iddynt ag Edaf Glin Mawr, ac au llas wynt ill dau; Trydydd, oedd Teulu Alan Forgan, a ymchwelasant oddi wrth eu harglwydd yn lledrad ar y ffordd, a'i ollwng yntau a'i weision i Gamlan mann ai lladdwyd.

82. Tripheth a fu achaws gorchfygu Lloegr, a'i dwyn oddiar y Cymry: cynnwys Dieithraid, rhyddhau Carcharorion, ac anreg y Gŵr Moel.

83. Triwyr Dianc o'r Gad Gamlan a fu: Morfran ab Tegid rhag ei haccred, sef y tybiei bawb mai cythraul o Uffern ydoedd, ac a ffoynt rhagddaw; Sandde Bryd Angel gan ei hardded, a'i laned a'i decced; ni chodai neb law yn ei erbyn, gan dybied mai angel o'r nef ydoedd; a Glewlwyd Gafaelfawr rhag ei faint a'i gryfder, nid oedd a safai o'i flaen, a phawb a ffoynt rhagddaw: sef namyn y Triwyr hynny ni ddiengis neb o'r Gâd Gamlan.

84. Tair prif Gyfangor ynys Prydain: Bangor Illtud Farchawg yng Nghaer Worgorn; Cor Emrys yng Nghaer Caradawg; a Bangor Wydrin yn ynys Afalleu; ac ym mhob un o'r tair Bangor hyny ydd oedd pedwar cant ar hugain o saint, sef oedd cant ar bob awr o'r dydd a'r nos yn eu cylch yn cynnal mawl a gwasanaeth Duw heb orphwys heb yspaid.

85. Tri Buelydd Gosgordd ynys Prydain: Bennren Fuelydd yng Ngorwennydd, a gedwis Fuel Caradawc ab Brân o'i Osgordd; ac yn y Fuel honno ugain mil ac un yn Wartheg blithion; Ail, Gwydion fab Don a gedwis Wartheg Gosgordd Gwynedd Uch Conwy, ac yn y Fuel honno ugain mil ac ûn; Trydydd, Llawfrodedd Farfawc a fuelis Wartheg Nudd Hael fab Senyllt, ac yn y Fuel honno ugain mil ac un yn Wartheg blithion.

86. Tair Llynges Gynniweir ynys Prydain: Llynges Llawr mab Eidrif; a Llynges Difwg mab Alban; a Llynges Dolor mab Mwrchath brenin Manaw.

87. Tair prif Ddinas ynys Prydain: Caerllion ar Wysg yng Nghymru, Caer Lundain yn Lloegr, a Chaerefrawc yn Neifr a Bryneich.

88. Tair Gorchwyl Gadarn ynys Prydain: codi Maen Cetti, adeiliaw Gwaith Emrys, a thyrru Cludair Gyfrangon.

Digitized by Google

89. Tri Gwyn Seronyddion ynys Prydain: Idris Gawr, a Gwydion mab Don, a Gwyn ab Nudd; a chan faint eu gwybodau am y ser a'u hanianau a'i hansoddau y darogenynt a chwennychid ei wybod hyd yn nydd brawd.

90. Triwyr Hûd a lledrith ynys Prydain: Math ab Mathonwy, ac efe ai dangoses ei hud i Wydion mab Dôn; a Menyw fab Teirgwaedd, a ddysges ei hud i Uthyr Bendragon; a Rhuddlwm Gawr, ac efe a ddysges ei hud y gan Eiddic Gorr a Choll mab Collfrewi.

91. Tri Mad-Gyrfinydd ynys Prydain: Corfinwr bardd Ceri Hir Lyngwyn, a wnaeth Long, Hwyl, a Llyw gyntaf i Genedl y Cymry; Morddal Gwr Gweilgi, saer Ceraint ab Greidiawl a ddysges waith Maen a Chalch gyntaf i Genedl y Cymry yn yr amser y bu Alecsander ammherodr yn dwyn y byd y danaw; a Choel ab Cyllin ab Caradawg ab Brân a wnaeth Melin, Rhod, ac Olwyn gyntaf i Genedl y Cymry: a thri meib beirdd oeddynt.

92. Tri Deifnogion Cerdd a Cheudawd Cenedl y Cymry: Gwyddon Ganhebon, a wnaeth Gerdd Dafawd gyntaf o'r byd; a Hu Gadarn a ddodes gyntaf ar Gerdd Dafawd gynnal Cof a Cheudawd; a Thydain Tad Awen, a ddodes gelfyddyd gyntaf ar Gerdd Dafawd, a dosparth ar Geudawd; ac o'r a wnaethant y triwyr hynny y cafad Beirdd a Barddoniaeth, a dodi yn nosparth Braint a Defawd y pethau hynny y gan y tri beirdd cyntefigion, nid amgen, Plennydd, ac Alawn, a Gwron.

93. Tri Chynfebydd ynys Prydain: Tydain Tad Awen, Menyw Hen, a Gwrhir bardd Teilaw yn Llan Dâf: a thri meib beirdd oeddynt.

94. Tri Tharw Ellyll ynys Prydain: Ellyll Gwidawl, ac Ellyll Llŷr Merini, ac Ellyll Gwrthmwl Wledig.

95. Tri Gwydd Ellyll ynys Prydain: Ellyll Bannawc, ac Ellyll Melan, ac Ellyll Ednyfedawc Drythyll.

96. Tri Gwrforwyn ynys Prydain: Llewei ferch Seithwedd Saidi, a Mederai Badellfawr, a Rhorei Fawr ferch Usber Galed.

97. Tri phrif Orchestwaith ynys Prydain: Llong Nefydd Naf Neifion, a ddug ynddi wryw a benyw o bob byw bann dorres Llynn Llion; ac Ychain Bannog Hu Gadarn, a lusgasant Afanc y llynn i dir ac ni thorres y llynn mwyach; a Main Gwyddon Ganhebon, lle y darllenid arnynt holl gelfyddydau a gwybodau Bŷd.

98. Tri Gwynfebydd ynys Prydain: Cadawg ap Gwynlliw yn Llangarfan; Madawg Morfryn yng Nghor Illdud; a Deinioel Wynn yng Ngwynedd: Tri meib beirdd oeddynt.

99. Tri Defeidydd Gosgordd ynys Prydain: Colwynn defeidydd Gosgordd Brân ap Llyr Llediaith yn Morganwg; Pybydd Moel defeidydd gosgordd Tegerin Llwyth Llwydiarth ym Môn; a gwesyn defeidydd Gosgordd Goronwy ab Ednywain brenin Tegeingl yn Rhyfoniog; ac o'i enw ef y gelwir Gwesyn ar fugail defaid: sef oedd rhif a gadwai bob un o'r triwyr hynny, chweugain mil, ac y danynt bob un dri chant o feibion eillion yn nawdd Cenedl y Cymry.

100. Triwyr y rhodded hwy a'u heppil hyd y byddei byd dan warth ac ammraint, ac nis gellir arnynt amgen na braint meibion Eillion; Cyntaf, Afarwy ab Lludd, a wahoddes y Rhufeiniaid gyntaf i'r ynys honn yng ngosgordd Iwl Caisar eu hemmherawdr, ac a roddes daiar iddynt yn ynys Daned; Ail oedd Gwrtheyrn Gwrthenau, a wahoddes y Saeson gyntaf i'r ynys honn yn gannllawiaid iddaw yn ei drawsdeyrnedd, ac a roddes dir iddynt yn ynys Daned, ac hanfydded gwaeth i'r neb a rothai dir a daiar i estron yn yr ynys honno; ac efe a ymddyweddïes a Rhonwen ferch Hors; ac i'r mab a gafas efe o honno a'i enw Gotta fab Gwrtheyrn, y rhoddes efe o drawsfraint Unbennaeth ynys Prydain; ac achaws hynny y collasant y Cymry Unbennaeth ynys Prydain; Trydydd yd oedd Medrawt ap Llew ap Cynfarch, a gafas deyrnedd ynys Prydain yn Adneufraint, tra fai Arthur yn gwrthladd Gwyr Rhufain y draw i Fynydd Mynnau, pan fynnynt attychwel yn Ormes i'r ynys honn, ac yno y llas goreuon Gwyr Arthur, a phan glybu Medrawd, ymgystlynu a'r Saeson a orug, a pheri ymladd y Gad Gamlan, lle y llas Arthur a'i wyr namyn tri, ac o hynny ydd aethant y Saeson yn ormesgyrch ar deyrnedd ynys Prydain, a lladd a deol o Genedl y Cymry y neb nad elai ganthynt, ac ni chaid namyn Ciwdodeu Gwlad Gymru a fynnynt Wrthladd Gormes y Saeson: a Gwŷr Rhufain yn cadarnhau braint a thiroedd i'r Saeson yn ynys Prydain, mal pei y naill Genedl ormes yn ymddyweddiaw ar llall, onid aeth iddynt wyr Rhufain mal y modd y llosges genfigen ei pherchen o ddyfod yr Ormes Ddu arnynt.

101. Tri Gwrddfeichiad ynys Prydain: Cyntaf fu Pryderi fab Pwyll Pendaran Dyfed, a getwis foch ei dâd tra yttoedd yn

Digitized by Google

Annwn; ac yng Nglyn Cwch yn Emlyn y cetwis efe wynt. Ail, Coll ab Collfrewi a getwis Hwch Dallwaran Dalben, a ddaeth yng ngorddodwy hyd ym Mhenrhyn Penwedic yng Nghernîw; ac yna myned yn y mor, a'r lle y dathoedd i dir Abertarogi yng Ngwent Iscoed; a Choll mab Collfrewi a'i law yn y gwrych ffordd bynnag ydd elei, ai ar for ai ar dir; ac ym maes Gwenith yng Ngwent y dodwes dri Gwenhithyn a thair Gwenhynen; ac er hynny y mae goreu Gwenith a mêl yng Ngwent: ac o Went y cerddei hyd yn Nyfed, ac y dodwes ar Heiddyn a Phorchellan; ac er hynny goreu Haidd a Moch yn Nyfed; ac yn Llonnio Llonnwen y dodwes y rhain. Gwedi hynny y cerddwys hyd yn Arfon, ac yn Lleyn y dodwes ar y Gronyn Rhyg; ac er hynny goreu Rhyg yn Lleyn ac Eifionydd; ac er ystlys Rhiwgyferthwch y dodwes ar Genau Blaidd a Chyw'r Eryr; a rhoddi'r eryr a wnaeth efe i Frynach Wyddel o Ddinas Affaraon, a'r blaidd y rhoddes efe i Fenwaed arglwydd Arllechwedd: a llawer o son y sydd am Flaidd Brynach ac Eryr Menwaed: ac oddiyna myned yd y Maen Du yn Arfon, lle dodwes ar geneu Cath; a Choll mab Collfrewi ai teflis ym Menai; a honno oedd y Gath Balwg, a fu'n Ormes ynys Mon wedi hynny. Trydydd, Trystan ab Tallwch, a getwis foch March fab Meirchion, tra aethai y meichiad yn gennad at Essyllt i erchi oed a hi; ac Arthur, a Marchell, a Chai, a Bedwyr, a fuant eill pedwar ar ymgais a chyrch, ac nis gallasant gael cymmaint ac un banw, nag o rôdd, nag o brŷn, nag o dwyll, nag o drais, nag o ledrad. Sef achaws au gelwid y Gwrddfeichiaid am nas gellid nag ynnill na gortrech arnynt am un o'r moch a gedwynt, eithr eu dadfer a wnaent ar eu llawn gynnydd i'r rhai au pieuffynt.

102. Tri Serchogion ynys Prydain: Cyntaf, Caswallawn ab Beli am Fflur ferch Mygnach Gorr, a myned yn ei chyrch hyd yn Nhir Gasgwyn, yn erbyn gwŷr Rhufain, a'i dwyn ymaith, a lladd chwemil o'r Caisariaid; ac yn nial hynny o alanas y daethant wyr Rhufain i ynys Prydain; Ail fu Trystan fab Tallwch am Essyllt ferch March ab Meirchion ei Ewythr; Trydydd, Cynon am Forfydd ferch Urien Reged.

103. Tair diweirferch ynys Prydain: Trywyl ferch Llynghesawl Llaw hael; Gwenfronn ferch Tudwal Tudclud; a Thegau Eurfronn, yr honn oedd un o dair Gwenriain Llys Arthur.

104. Tair diweirwraig ynys Prydain: Arddun gwraig Catgor ap Collwyn; Efiliau gwraig Gwydyr Drwm; ac Emerchred gwraig Mabon ab Dewein Hên.

105. Tair Anniweirwraig ynys Prydain, sef oeddynt tair merched Culfynawyd Prydain: un, Essyllt Fyngwen gordderch Trystan ab Tallwch; Ail, Penarwen gwraig Owain ab Urien; Trydydd, Bun gwraig Fflamddwyn.

106. Tair Gohoyw Rïain ynys Prydain: Angharad Tonnfelen, merch Rhydderch Hael; Annan ferch Maig Mygedwas; a Pherwyr ferch Rhun Rysseddfawr.

107. Tair Gwenrïain ynys Prydain: Gwenn ferch Cywryd ab Crydon; Creirwy merch Ceridwen; ac Arianrod ferch Dôn.

108. Tair Gwenrïain Llys Arthur: Dyfir wallt euraid; Enid ferch Yniwl Iarll; a Thegau Eurfronn: sef oeddent Tair Rhiain Ardderchawg Llys Arthur.

109. Tair Gwragedd Arthur, sef oeddent ei Dair Prif Riain; nid amgen, Gwenhwyfar ferch Gwythyr fab Greidiawl; a Gwenhwyfar ferch Gawrwyd Ceint; a Gwenhwyfar ferch Ogyrfan Gawr.

110. Tair Prif Gariadwraig Arthur: un, Garwen ferch Henyn Tegyrn Gwyr ac Ystrad Tywy; a Gwyl ferch Eutaw y Gaerworgorn; ac Indeg ferch Afarwy Hir o Faelienydd.

111. Tair Priflys Arthur: Caerllion ar Wysg yng Nghymru; Celliwig yng Nghernîw; a Phenrynn Rhionydd yn y Gogledd, ac yn y tair hynny cynnal y tair Prifwyl Arbennig, nid amgen, y Nadolic, y Pasg, a'r Sulgwyn.

112. Tri Thrwyddedawg Hanfodawg Llys Arthur: Llywarch Hên ab Elidir Lydanwyn, a Llemmenig, a Heiddyn Hir: sef meib beirdd oeddynt.

113. Tri Gogyfurddion Llys Arthur: Dalldaf mab Cynin Côf; a Thrystan mab March ab Meirchion, a Rhyhawd mab Morgant ab Adras.

114. Tri Unben Llys Arthur: Goronwy ab Echel Forddwydtwll, a Chadraith ab Porthor Godo; a Fleidur Fflam mab Godo: sef oeddent yn Dywysogion yn Berchennogion Gwlad a Chyfoeth, a gwell oedd genddynt no hynny aros yn Farchogion yn Llys Arthur, gan y bernid hynny yn bennaf ar bob anrhydedd a bonheddigeiddrwydd, a ellid wrth a gair y Tri Chyfiawn Farchawg.

115. Tri Marchogion Aurdafodogion Llys Arthur: Gwalchmai ab Gwyar, a Drudwas fab Tryphin ab Madawc fab Uthur, a doethaf ar bob doethion o'u hamser oeddynt, ac mor deg a llaryeidd eu

Digitized by Google

hymddwyn, ac mor hyawdl a hynaws eu holl ymadroddion, fel nas gallai neb ball iddynt ar a geisiynt.

116. Tri Marchog Cynghorddoeth Llys Arthur: Cynon mab Clydno Eiddin; ac Arawn fab Cynfarch; a Llywarch Hên mab Elidir Lydanwyn: ac ni chaid amgen na llwydd i bob Cynghor o'u heiddaw a wnaed, ac aflwydd a gaid lle bynnag nas gwneid yn oll eu cynghoreu.

117. Tri Marchawg Cyfiawnbwyll Llys Arthur: Blas mab Tywysawg Llychlyn, a Chadawg fab Gwynlliw Filwr, a Phadrogl Paladrddellt mab Brenin yr India: Cynneddfeu y rhai hynny oedd amddiffyn pob gweinion ac amddifaid, a gweddwon, a gwyryfon, a phawb a roddent eu hunain yn nawdd Duw a'i dangnef; a phob tlawd, a gwann, a dieithr, a'u gwared rhag trais, a cham, a gorddwy: Blas drwy Gyfraith fydawl; a Phadrogl drwy Gyfraith Arfau; a Chadawc drwy Gyfraith Eglŵys a Deddfeu Duw: ac ni wnaent nac o barch nac o ofn, nac o serch nac o gas, nag o bwyll, nag o ddarwedd, nag o ddig, nag o drugaredd yn y byd, namyn a fyddai iawn a chyfiawn herwydd deddf Duw, ac ansawdd daioni, a gofynnion cyfiawnder.

118. Tri Marchawg Brenhinawl Llys Arthur: Morgan Mwynfawr ab Adras; a Medrawd ap Llew ap Cynfarch; a Hywel mab Emyr Llydaw: cynneddf iddynt, oedd, eu bod mor hynaws, a llaryaidd, ac addwyn eu hymadroddion, ag y byddei anhawdd gan undyn o'r byd ommedd a naccau iddynt a geisiynt.

119. Tri Marchog Serchogion Llys Arthur, a goreu wrth osb a phellennig, a haelaf o'u roddion a'u cymmwynas: Gwalchmai ab Gwyar, a Garwy mab Geraint ab Erbin, a Chadeir eil Seithin Saidi; ac nis gallei neb naccau a geisiynt rhag eu serchocced, a chymmaint eu serch hwy tuag at bob dŷn fal nas ceisiynt amgen nog a geisiai gâr y gan a garai yn gywir.

120. Tri Anhüol Farchogion Llys Arthur: Eithew mab Gwrgawn, a Choleddawg mab Gwynn, a Geraint hir fab Cymmannon Hên: sef gwŷr gwreng oeddynt o feibion eillion; ond cystal eu gair a'u cynnheddfau am addwynder, a hynawsder, a llaryeidd-der, a doethineb, a gwrolder, a chyfiawnder, a thrugaredd, a phob campau a gwybodau moliannus, yn heddwch ac yn rhyfel, fal nas gweddai amgen na Llys Arthur, ai breiniau, ai thrwydded iddynt.

121. Tri Marchawg Llys Arthur a gadwasant y Grëal: Cadawc fab Gwynlliw, ac Illdud Farchawg a sant, a Pheredur fab Efrawc.

122. Tri Diweir Farchogion Llys Arthur: Cadawc ap Gwynlliw, ac Illdud Farchawg, a Bwrt mab Bwrt brenin Llychlyn: sef ni wnaeth un o honynt bechawd cnawdol erioed, ac ni fynnynt gyfathrach, na chyd a gwragedd, namyn bucheddu yn weryddon, a bod wrth ddeddf Duw a'r Ffydd yng Nghrist.

123. Tri Oferfeirdd ynys Prydain: Un, Arthur; Ail, Cadwallawn ab Cadfan; Trydydd, Rhyhawd eil Morgant Morganwg.

124. Tri Eurgryd ynys Prydain: Caswallawn ab Beli; pan aeth hyd yng Ngwasgwyn i gyrchu Fflur merch Mygnach Gorr, a ddyged o Lathlud yno i Gaisar amherodr y gan a elwid Mwrchan Leidr, brenin y Wlad honno, o châr Iwl Caisar; a Chaswallawn ai dyges yn ol i ynys Prydain; ail, Manawydan ab Llyr Llediaith, pan fu hyd ar Ddyfed yn dodi Gorddodau; a Llew Llaw Gyffes, pan fu ef gyda Gwydion mab Dôn yn ceisio Enw ac Arfaeth y gan Riannon ei fam ef.

125. Tri Phrifardd Bedydd ynys Prydain: Merddin Emrys, Taliesin Ben Beirdd, a Merddin ap Madawg Morfryn.

126. Tair Talaith Teyrnedd a ddodes Rodri Mawr yng Nghymru: un, Dinefwr; ail, Aberffraw; Trydydd, Mathrafal; a Thywysawg Taleithiawg ym mhob un o'r Tair Talaith; a'r hynaf ei oed o'r tri thywysawc, bynnag y byddai o honynt, yn Benn Teyrnedd; sef hynny brenin Cymru oll; a'r ddau eraill wrth ei air ef, a gair ei air ef ar bob un o naddynt, a phenraith a phenhynaif hwnnw ym mhob Gorsedd Ddygynnull, ac ym mhob Cyffro Gwlâd a Chenhedl.

Ac felly terfyna chwech ugain a chwech o Drioedd Ynys Prydain.

A'r Trioedd hynn a dynnwyd o Lyfyr Caradawc Nant Garfan, ac o Lyfyr Ieuan Brechfa, gannof fi Thomas Jones o Dregaron; a hynn a ellais i gael o'r trichant. —1601.

AMRYWIAETHAU I'R TRIOEDD BLAENOROL,

(*Yn dechreu yn tudalen* 388).

Allan o Lyvyr Mr. Paul Panton.

3. Teir rhag ynys: Mon a Manaw ac Ynys Weith; a seith ragynys arugeint; a phedwar anrhyfedd ar ddeg.

4. Teir prif Aber a seith ugeint y sydd ydanei; a phedwar porthfa ar ddeg a deugeint; a their prif gaer ar ddeg ar

Digitized by Google

hugeint, &c.—Yn lle *Caer Seri, C. Grant, C. Urnach, C. Selemion, C. Lifidit, C. Ex,* darllen Caer Siri, C. Grawnt, C. Urnaws, C. Selymon, C. Ligidit, C. Exson.

7. Yn lle *Caerlleon ar Wysg,* darllen Mynyw: Yn lle *Betwini yn pen escub,* darllen Betwini escob: Yn lle *Penryn Rhionydd* darllen Penryn Rhionedd.

11. Tri chyfor a aeth or ynys hon ac ni ddaeth yr un onaddunt drachefn: un a aeth gan Elen Lluddyawc a Chynan i brawt, a hwnnw ni ddaeth drachefyn; yr eil aeth gan Irp Luydawc a ddaeth yman yn amser Cadyal mab Erin i erchi cymmorth ir ynys hon; ac ni ddoeth ganthaw ir gaer gyntaf, namyn ef ai was. Sef a archei o bob prif gaer yr ynys deu cymmeint ac a ddelei ganthaw iddi; ac ni ddoeth ganthaw ef i mywn namyn ef ai was. Ac i bu mor arddustru gan wyr yr ynys hon hynny, ac i rhoddasant iddaw ef y cymmorth; a hwnnw eissioes llwyraf llu a aeth or ynys hon: ac ni ddeuth drachefyn na hwy nau llinys; sef i trigasant wy yn y ddwy ynys yn ymyl mor Groec; sef oedd y gwyr hynny eu henwau Gals ac Afena.[1] Y trydydd llu aeth gan Gaswallawn mab Beli, a Gwenwyn a Gwanar meibion Lliaws mab Nwyfre ac Arauron[2] ferch Beli eu mam y fynet trwy for a rhwysc y Kesseryeit or ynys hon.[3] Sef i mae y gwyr hynny yn Ghascwyn. Sef oedd y rhif a aeth gan bob un o naddunt un fil a thriugeint.[4] A rhei hynny a oedd Tri Arianllu. Sef oedd yr achaws i gelwit felly, achaws mynet eur ac ariant yr ynys ganthunt, a dethol gwyr o oreu i oreu. Ac un llu haeach fu gymmaint ar tri llu hynny a aeth gyda Maxen Wledic i Lydaw, a phan ddanfonawdd Cynan Meiriadawc at Dunawt tywysawc Cernyw i gaffael Ursula ei ferch ydd aeth or dyledogion un fil ar ddeg o forwynion merthyri y sydd yng Coloyn: ac hefyd deugein mil o wragedd ereill, ac ni ddoeth yr yn drachefyn.

12. Yn lle *Tri tharw cad,* darllen Tri tharw kaddug: yn lle *Cynfawr Cad Cardwc,* darllen kynfawr katgadduc.

13. Yn lle *Elmur mab Cadeir,* darllen Elinwy ap Cadegyr.

14. Tri lleddf unben ynys Prydein: Llowarch hen mab Elidir Lydanwyn a Manawydan mab Llyr Lledieith a Gwgon Gwron mab Peredur mab Eliffer Gosgorddfawr.

15. Tri unben llys Arthur: Gowronwy mab Echel forddwytwll, a Chadeeit mab Porthawr gadw a Ffleudur fflam.

16. Tri unben Deifyr a Brenych Gal (Kall) mab Dysgyfdawd, ac Ysgafnell (Ysgwfnell) mab dysgyfdawt, a Diffyddell mab Disgyfdawd: a thri meib beirdd oeddynt ell tri.

17. Yn lle *Gwaewrudd,* darllen Gwarthrudd, Gwaurudd: neu Gwawdrudd: Un lle *a mian Ferdic,* darllen Afan Ferddig.

21. Yn lle *Rineri, Tinwaed a Ffryder,* darllen Rhiferi, Dinawc a Phryder.

24. Yn lle *Enfael,* darllen Enwael; a chwanega—a Gweir Gwrhyd fawr.

27. Tri glew Y. P. Tri meib Haiarnfedd Fradawg: Grudner, a Henpen, ac Edenawc.

30. Yn lle *Pwyll amwyn,* darllen Pwyll pen Annwuyn: yn lle *Dallweir Dalben,* Dallwyr Dallben: yn lle *Gorddodo,* Gordody: yn lle *Llonwen,* Llonion: yn lle *Eryr a roddes Collfrewy i Frynach,* Eryr a roddes Coll mab Collfrewy i Vrerynach: yn lle *Eryr Brynach,* Eryr Breunach.

32. Tri phrif Hut Y. P. Hut Math ap Mathonwy, a hut Uthur Bendragon, a hut Gwyddelyn gorr.

33. Yn lle *lledrithiawc,* darllen lledurithawg: yn lle *Menyw,* Menw: yn lle *Cibddar,* Kilidar.

34. Yn lle *ni ofynnasant ddim iawn iddaw rac gorfot arnaddunt y adaw,* darllen ni ofynnasant ddim iddaw:[1] yn lle *pan fu y ddifancoll a aethant yr mor,* darllen a aethant ir mor.

35. Yn lle *Eda Glinmawr,* darllen Oda Glinvawr (a Damglymor); darllen y trydydd fal hyn, A theulu Alan Ffyrgan a ymchwelasant i wrthaw hyt nos ae ellwng ae weision i Gamlan ac yno i llas.

36. Teir Gosgordd adwy Y. P. Gosgordd Mynyddawg Eiddyn, a gosgordd Melyn ap Cynfelyn, a gosgordd Dryon mab Nudd.

37. Yn lle *Trywyr a wnaeth y teir mat gyflafan Y. P.* darllen Trywyr a wnaeth teir mat gyflafan Tri meib Deisyfdawt;[2] yn lle *dwy celein,* deuddyn; yn lle *Yscafell,* Yscafnell; yn lle *Diffeddell,* Diffet dell.[3]

[1] Arall—Yrp Lluyddawg yn oes Cadyal mab Eryn, a ddaeth yman i erchi cymmorth, ac nid archei o bob prif gaer namyn deu cymmeint ac a ddelei ganthaw iddi; ac ni ddoeth ganthaw ir gaer gyntaf, namyn ef ai was; ac arddustru fu rhoddi hynny iddaw. A hwnnw eissioes llwyraf llu a aeth or ynys hon, ac ni ddoeth drachefyn neb o naddunt. Sef y lle y trigws y gwyr hynny yn ddwy ynys yn emyl mor Groec; sef yw y ddwy ynys hynny Gals ac Afena.

[2] Arall, Arianrhot.

[3] Arall, trwy for yn ol y Cessarieit.

[4] Arall, sef eirif a aeth ym pob un or lluoedd hynny un fil ar ugeint.

[1] Arall, Teulu Caswallawn ap Beli pan fuant hualogion.

[2] Arall, Dysgyfdawd.

[3] Arall, Diffydel,

Digitized by Google

38. Yn lle *Eidyn mab Einygan* darllen Eiddyn mab Einiawn ;[1] yn lle a *Llofan Llawddino a laddawdd Uryen mab Cynfarch,* darllen a Chynon mab Clydno Eiddin a Dyfynnawl mab Mynedawc Eiddin a laddodd Urien mab Cynfarch.[2]

41. Yn lle *gormedd,* darllen gormes ; yn lle *Lludd mab Beli,* Caswallawn m. Beli ; a chwanega ar ol *drachefyn,* ac or Afia pann hanoeddynt : y drydedd fal hyn, Gormes y Saeson a Hors a Hengist yn bennaduriait arnaddunt.

45. Yn lle *tri chudd a thri datcudd Y. P.* darllen Tri matcudd pan guddiwyd, a thri anfad datcudd ynys Prydain pan datcuddiwyd ; mal hyn yr ail cudd, Esgyrn Gwrthefyr fendigeid a gladdwyd ym mhriffyrdd (mhrif pyrth) yr ynys hon, a hyt tra fei yno ni ddoei ormes ir ynys : mal hyn y trydydd, cudd y dreigieu a gudd-iawdd Lludd mab Beli yn ninas ffaran yng Cerrig Eryri.[3]

51. Yn lle *Matholwch Wyddel,* darllen Mathonawc ; yn lle *Branwen,* Bronwen.

53. Yn lle *March Meirchiawn,* darllen Marach.

59. Yn lle *prif riain,* darllen prif-wragedd ; darllen yn olaf Gwenhwyfar ferch Gawrydd Keint.

61. Yn lle *Tri marchawg yn llys Arthur o gaussant y Greal,*[4] darllen y tri marchawg gwyry oedd yn llys Arthur, nid amgen. Galath ap Lawnselot dy Lac ; Peredur ap Efrog iarll ; Burt ap Burt brenin Gasgwyn, pa le bynnac i delei y rhai hyn, lle na bei na chawr na neb rhyw beth anysbrydol er kadarned vei eu harfeu a däed vac eu kallonneu ni ellynt ddim oe haros. Yn lle *Galath,* Galaad ; yn lle *Brangor,* brenin Brangor.

65. Tri aerfeddawc Y. P. Selyf mab Cynan Garwyn, ac Urien mab Cynfarch, ac Afaon m. Taliessin.

72. Yn lle *Difwg mab Alban,* darllen Difwng mab Alan : yn lle *Doler mab Mwrchath,* Golor mab Murthach.

82. Tri marchawg eur dafodiawc oedd yn llys Arthur ; nid amgen Gwalchmai ap Gwyar, Drudwas ap Tryffin, Eliwlot ap Madog ap Uthur ; canys nid oedd na brenîn na iarll, nag arglwydd ag i delei y rhai hyn attunt nas gwrandewynt ; a pha neges bynnac a geissent hwy yntwy ai mynnynt naill ai o fodd ai o anfodd.

83. Tri brenhinol farchawg oedd yn llys Arthur, nid amgen Nasiews, brenin Denmarc ; Medrod ap Llew ap Cynfarch ; Howel ap Emyr Llydaw ; ac nid oedd nag ammerawdyr na brenin a ballei ou neges ir rhei hynny o achos eu tecced au doethed, pan ddelynt mewn heddwch ; a hefyd nid oedd na milwr na rhyswr a allei eu haros pan ddelynt mewn rhyfel er daed vae eu harfeu ; ac am hynny y gelwid hwynt yn farchogion brenhinawl.

84. Yn lle *tywyssog Llychlyn,* darllen iarll Llychlyn : yn lle *eu cynneddfeu oedd,* &c. darllen cynneddfeu y rhei hynny, pwy bynnac a wnelei gam a dyn gwan, pwy bynnac vei, hwynt a hymleddynt yng kweryl y kyfiawnder ag er kadarned vae hwynt ae gorfyddynt kanys ymroddi a wnaethaeddynt i gadw kyfiawnder ar dyn gwann hwy au helpynt ymhob un or teir kyfreith : nid amgen Blas yn y gyfraith vydol ; Kadawc o gyfreith eglwys ; Pedr-ogl o gyfreith arfeu : am hynny i gelwit hwynt Tri Chyfiawn Farchawg.

85. Yn lle *Trywyr a ddiangasant o Gamlan,* &c. darllen Tri Gwrthwyneb farchawg oedd yn llys Arthur, nid amgen, Morfran ap Tegit, Sanddef bryd Angel, a Glewlwyd Gafaelfawr : kynneddfau y rhai hyn oedd, gwrthwyneb oedd gan neb ballu uddunt pa neges bynnag ac y geissynt : Sanddef rhag ei decced, Morfran rhag ei hacred, a Glewlwyd Gafaelfawr rhag ei faint ai gryfed ; ac am hynny ni wyddiad neb beth oedd oreu ai rhoi ai pallu uddunt y neges a geissynt ; ag am hynny i gelwid hwynt gwrthwyneb farchogion.

86. Tri chynghoriad farchawg oedd yn llys Arthur, nid amgen Kynan ap Clydno Eiddun ; ac Aron ap Kynfarch ap Meirchion gul ; a Llywarch hen ap Elidir Lydanwyn : ar tri marchawg hynny a oeddynt gynghorwyr i Arthur, pa ryw ryfel bynnag na bygwth a vae arno, hwynt ae kynghoryn hyd na chae neb y gorvod ar Arthur, ac am hynny i gorfu ef ar boh kenedloedd drwy dri pheth a oedd yn ei ganlyn, nid amgen gobeith da ac arfeu kyssegredig y rhai a ddanfones Iesu Grist iddaw, a rhinwedd ei filwyr : ac am hynny i gwiscodd ef ddeuddeg coron am ei ben, ac i bu ef amherawdyr yn Rhufain.

90. Yn lle *tri dyn goreu wrth osp,* darllen Trywyr goreu yn llys Arthur wrth

[1] Arall, Heiddyn mab Einygan.
[2] Arall, a Llofan Llawddifo a ladawdd Urien mab Cynfarch.
[3] Arall, Tri chudd a thri datcudd ynys Prydein; Bendigeituran m. Llyr a gladdwyt yn y Gwynfryn yn Llundein, a hyt tra vei y pen yn yr ansawdd ydd oedd yno ny ddoe ormes byth ir ynys hon. Eil esgyrn Gwrthefyr vendigeit a gladdwyt ym prif byrth yr ynys hon. Trydydd y dreigieu a gladdwys Lludd m. Beli yn Dinas Emrys yn Eryri.
[4] Arall, a ennillodd y Greal ac eu dug i nef.

Digitized by Google

osp: yn lle *a Chadyrieith Saidi*, a Chadyryeit m. Saidi.

TRIOEDD Y MEIRCH, td. 20.

1. Yn lle *o Benllech Elidir*, darllen o Benllech: yn lle *Gwynda gyoet, a Gwynda Reinyat*, Gwyn da gyfed, a Gwyn da remat: yn lle *Prydelw*, Prydelaw: yn lle *Gelbenefin*, Gilbenefyn: ar ol *pedrain y March*, darllen ai draet yn y dwfyr: ar ol *y trydydd marchlwyth a ddug*, darllen Heid march Gwrthmwl wledig a ddug; yn lle *Gweir a Gleis ac Arthanat*, darllen Gneir a Gleis ac Arthynad.[1]

3. Yn lle *tynnedig*, darllen rhynedig; yn lle *ac Awyddawr breichir march Cyhoret eil Cynan*, a Rhuddfron Tuthvleidd march Gilb ap Cadgyffro: yn lle *Rhuddfreon Tuthfleidd march Gilbert mab Cadgyffro*, ac Awyddawc vreich hir, march Kyhoret eil Cynan.

4. Yn lle *Bucheslan*, darllen Bucheslom, neu Buchesdom.

5. Yn lle *Cunin*, darllen Cwfin: yn lle *Rhuddfrych*, Arwlvrith; yn lle *Gwelwgan Gohoywgein*, Cronach Arwch.

6. Yn lle *carn aflawg*, darllen cyflym.[2]

[1] *Arall o lyvyr gorhynol.*—TRI marchlwyth ynys Prydein; Du moroedd, march Elidir mwynfawr, a ddug seithnyn a hanner arnaw o ben Llech Elidir yn y Gogledd hyd ym mhen Llech Elidir ym Mon; sef rhei oeddynt Elidir ac Eurgein ferch Faelgwn ei wreig, a Gwynda Gynydd, a Gwynda Rhieiniad, a Manach Nawmon yn gynghorwr, a Phedrillaw fenestyr, ac Arian fagyl ei was, a Gellfeinesin, a nofies ai ddwylaw ar bedrain y march a hwnnw fu hanner y dyn. Ar eil marchlwyth fu Goron march meibion. Oliffer Gosgorddfawr, a ddug Gwrgi a Pheredur a Dunod vurr a Chynfelyn Drwscl, i edrych mygedorth Gwynddole. Ar trydydd, march meibion Gwrthmwl wledig, a ddug arnaw Gwair a Chlais ac Arthenad yn erbyn yr Allt Faelwr yng Ceredigiawn i ddial eu tad. Cynneddf oedd ar Faelwr, na chaye i borth er un marchlwyth, ac yna i lladdassant.

[2] Arall, Cethin Carnaflaw march Iddon mab Enyr Gwent.

7. Yn lle *Cynadaf*, darllen Cuneddaf; yn lle *Arfwl*, Arwl; yn lle *Rhuddlwyd*, Dulwyd.

10. Yn lle *Gwlwlwyd;* darllen Gwylwlydd.

11. Yn lle *Olifer*, darllen Eliffer; yn lle *Cornillo*, Carnillo.

CHWANEGIAD O L. P. P.

TRI chat farchawc oedd yn llys Arthur: nid amgen Cadwr iarll Kernyw, a Llawnslot dy Lac, ac Ywain, ap Urien Rheget. Kynneddfau y rhai hyn oedd, ni chilynt nag er gwaew nag er saeth nag er kleddyf, ac ni chafas Arthur gywilydd mewn brwydyr y dydd i caffai ef weled eu hwynebeu ac am hynny i gelwit hwynt katvarchogion.

TRI lledrithiog farchawg oedd yn llys Arthur: nid amgen Menw ap Teirgwaed, Trystan ap Tallwch, Kai hir ap Cynyr farfog, canys ymrithio a wneynt yn y rhith i mynnynt, pan vae galed arnynt, ac am hynny ni attai neb eu gorfod rhwng eu kryfder au dewrder au hud au lledrith.

Wrth y Trioedd, o ba rai y tyned yr amrywiaethau uchod, y mae y geiriau hyn:—"Y Trioedd uchod a gefais i yn ysgrifennedig mewn llaw ewingron a ysgrifennesid uwchlaw chwechan mlynedd cyn no hyn, ac a gollasei eu dechreuad hwynt, ond cymmeint ac a gefais mi au hyscrifennais yn y modd i cefais.

Sic Jones."

Wrth y Trioedd, o ba rai y tyned y chwanegiadau uchod, y mae y geiriau hyn:—"Ac fal hyn a escrifennais i o law Simwnt Fychan y terfyna y 2. dydd o fis Chwefror 1640. Jo. JONES."

Digitized by Google

BONEDD SAINT YNYS PRYDAIN:

ALLAN O

LYVYR HAVOD YCHDRYD.[1]

Dewi mab Sant. mab keredic. mab kuneda wledic. a nonn verch gynyr o gaer gauch ym mynyu y vam.

Docuael mab ithael mab keredic mab kuneda wledic.

Tyssul mab corun. m. keredic. m. kuneda wledic.

Carannauc. m. corun. m. keredic. m. kuneda wledic.

Pedyr mab corun. m. keredic. m. kuneda wledic.

Teilyau. m. enoc. m. hedun dun. m. keredic. m. kuneda wledic.

Guynlleu m. kyngar. m. garthauc. m. keredic. m. kuneda wledic.

Auan buellt m. kedic. m. keredic. m. kuneda wledic.

Kyngar m. garthauc. m. keredic. m. kuneda wledic.

Kyndeyrn m. kyngar. m. garthauc. m. keredic. m. kuneda wledic.

Kynuelyn m. bleiddut. m. meiryaun. m. tybiaun. m. kuneda wledic.

Edern m. beli. m. run. m. maelgun. m. katwallaun llauhir. m. einyaun yrth. m. kuneda wledic.

Einyaun vrenhin yn llyyn. a seiryoel. ympenn mon. a meiryaun ymmerthyr.

Meiryaun yngkantref meibyon owein danwyn. m. einyaun yrth. m. kuneda wledic.

Katwalaudyr vendigeit. m. katwallaun. m. katuan. m. iago. m. beli. m. run. m. maelgun. m. katwallaun llawhir. m. einyaun yrth. m. kuneda wledic.

Deinyoel mab dunaut vyr. m. pabo post prydein. a dewei verch leennauc y uam.

Assa m. sawyl ben uchel. m. pabo post prydein. a guenassed verch rein o rieinuc y vam.

Kyndeyrn. m. garthwys. m. owein. m. uryen. a denu verch leudyn luydauc odinas eidin yny gogled y vam.

Gorust mab gueith hengaer. m. elphin. m. uryen. ac eiryoruy merch glydno eidin y vam.

Kadell. m. Uryen.

Buan m. ysgun. m. llywarch hen.

Lleudat yn henlli. a baglan yngkoet..... ac eleri ym penn nant guytherin yn rywynnyauc. atheguy. athevrydauc iscoet. meibyon dingat m. nud hael m. senillt. m. kedic. m. dyfynwal. m. edynyuet. m. maxen wledic. a thenoi verch leudun luydauc. odinas eidin yny gogled eu mam.

Katuan sant yn henlli. m. eneas ledewic o lydau. a guenteirbronn merch emyr llydau y uam.

Hennen[1] m. guyndaf hen o lydau periglaur y gatuan. ac yr seint a unant ynghyt oes ac ef yn henlli.

Kynan. a dochduy. a mael. a sulyen. a thanuc. ac eithras. a llewen. a llenab. a theguyn. adoethant gyt achatuan yr ynys honn.

Padarn m. petrun. m. emyr llydau. kevynderu y gatuan.

Tedecho. m. annun du. m. emyr llydau. kevynderu y gatuan.

Trunyau m. diuuc. m. emyr llydau. kevynderu y gatuan.

Maelrys. m. guydno. m. emyr llydau. kevynderu y gatuan.

Tegei ym maes llann glassauc yn arllechwed. atherillo yndineirth yn ros. meibyon ithael hael olydau. allechit yn arllechwed. chwaer udunt uynteu.

Kybi mab selyf. m. gereint. m. erbin. m. cystennin gorneu.

Padric. m. alvryt. m. goronuy o waredauc yn aruon.

Katuarch sant yn aberrych ynllyyn. athangun yn llann goet ym mon. a maethlu

[1] Corf y llyvyr hwn ydoedd Meddyginiaeth Meddygon Myddvai; a Bonedd y Saint yn ei ddiwedd.

[1] Henwyn.—*Llyvyr Brook o Vawddwy.*

Digitized by Google

yngkarnedaur ym mon. meibyon caradauc vreichvras mab llyr marini.

Beuno. m. bugi. m. guynlliu. m. gliwys. m. tegit. m. kadell. apheren verch leudun luydauc odinas eidin yny gogled y vam.

Cannen sant[1] m. guydlleu. m. guynlleu. m. gliwys. m. tegit. m. kadell. olann gaduc yngguent.

Tussiliau. m. brochuael ysgithrauc. m. kyngen. m. kadell dyrnlluc ac ardun verch pabo post prydein or gogled y vam.

Llywelyn ortrallung. m. tegonuy. m. teon. m. guineu deu vreuduyt. a gurnerth sant. m. yr llywelyn oed hunnu.

Elhaearn ymmaes kegitua ympowys. a lluchhaearn ynghetewein. a chynhaearn o ynys gynhayrn yneidyonyd. meibyon hyrgaruael mab kyndruyn oles tinwynan yngkaereinyaun ympowys.

Guyduarch m. amalarus tywyssauc y puyl.

Ystyphan m. mawan. m. kyngen. m. kadell dyrnlluc.

Pedrauc m. clemens tyuyssauc o gernyu.

Tutclut. aguennoedyl. a merin. a thutno ynghyngreadur. a seneuyr. meibyon y seithennin vrenhin o vaes guydno aoresgynnaud ymor ydir.

Peris sant kardinal o ruuein.

Bodo. a guynnin. a brothen sant. meibyon Glanauc. m. helyc voel otyno helyc.

Tyvredauc ymmon. adwenyr ymottyfarru yntegeingyl. a theyrnauc yndyffryn cluyt. a thudyr yndarywein ynkeueilyauc. brodoryon. meibyon haustyl gloff. a diuanned merch amlaud wledic eu mam.

Keidau m. ynyr guent.

Madrun verch wertheuyr brenhin yr ynys honn. ac annun llauvoruyn idi.

Tecuan sant ym mon. m. carcludwys. m. kyngu. m. yspuys. m. kadraut calch uynyd. a chenaf verch tewdyr maur y vam.

Elaeth vrenhin. m. meuric. m. idno. ac onnen grec verch wallauc vab lleennauc y uam.

Mechyll m. echwys. m. guynn gohoeu.

Kowy m. y mirvinen hen. a chainell gureic ovot angharat. yngholemaun y vam.

Deunauc sant. m. kaurdaf. m. kradauc vreichvras.

Collen mab petrun. m. coledauc. m. guynn mel angell. merch kyuelch. m. tut dawal tutclut. o ethni wydeles y vam.

Idloes m. guidnabi. m. llawrodet varuauc.

Nidan ym mon. m. goruyn. m. pasgen. m. uryen.

Dwyvael m. pryder. m. dolor dyfyr dieifyr a byrneich yny gogled.

Eurgein merch uaelgun guyned. m. katwallaun llawhir. m. einyaun yrth. m. kuneda wledic.

Llonyan llau vur.[1] m. alan ffergan. m. emyr llydau.

Guenan a noethon. meibyon gildas m. kadu.[2]

Gwrhei m. kadu[3] o penn ysteryueit yn aruistli.

Garmon m. ridicus. ac yn oes gurtheyrn gwrtheneu ydoeth i'r ynys honn. ac o freinc yr hanoed.

Dona ymmon. m. selyf. m. kynan garuyn. m. brochuael yscithrauc.

Peblic sant yn y gaer yn aruon. m. maxen wledic. amperaudyr ruuein. ac elen verch eudaf y vam.

Elien keimyad m. alltu redegauc m. carcluduys. m. cyngu. m. yspuys. m. cadraud calchvynyd. athecvan[4] verch teudur maur y vam.

Yma y tervyna boned seint cymry.

[1] Cadwg Cutt, q.—*Llyvyr Brook o Vawddwy.*

[1] Lloniaw llawhir.—*Llyvyr Brook o Vawddwy.*

[2] Gwynyawg a Noethon meibion Gildas ab Caw.—*Ibid.*

[3] Gwr mab Caw.—*Ibid.*

[4] Gwel Tegvan yn y blaen, lle y dywedir Cenaf verch tewdyr maur. Mae camgymmeriad yma; ac o lyvyr Brook o Vawddwy y tynwyd ach Elien uchod, gan vod peth o'r diwedd ar goll yn Llyvyr Havod Ychdryd.

Digitized by Google

BONEDD Y SAINT:

NEU

ACHAU SAINT YNYS PRYDAIN.

Y CASGLIAD hwn a wnaed gan *Lewis Morris*, yn y vlwyddyn 1760, allan o amryw ysgrivlyvrau hen iawn, dan enw *Bonedd y Saint*, ac *Achau y Saint*, drwy eu cymharu gyd a'u gilydd; ac hevyd drwy eu cyweirio, o gynnorthwy llyvrau ereill.

Un o'r llyvrau, o ba rai y crynôwyd hyn, ydoedd o waith *Thomas Wyn* ab Edmwnd ab Rhys ab Robert ab Ieuan Vychan, B. A. 1577. Hwn yn gyfredin a elwid Llyvyr *Watkin Owain*, gan ei vod eiddo y gwr hwnw, a oedd byw yn Ngwydyr wrth Lanrwst.

Thomas Wyn a wnaethai y llyvyr hwnw allan o'r Ysgrivlyvrau canlynol.

Llyvyr o eiddo *W. Salesbury*, o'r Plas Isav wrth Lanrwst; ac wedi hyny o eiddo Mr. Wyn o Vodysgallen. Arwydd am y llyvyr hwn yw S.

Llyvyr *John Brook* o Vawddwy. Hwn sydd dan arwydd B.

Llyvyr *Robert Davies* o'r Llanerch; yr hwn ydoedd o groen, ac yn hen iawn; a Brut y Breninodd yn rhan vwyaf o hono. Hwn sydd dan arwydd D.

Heblaw *llyvyr Watkin Owain*, a'i amryw awduron, bu y llyvrau canlynol yn gynnorthwy i Lewis Morris.

Llyvyr Bodeulwyn, yn Mon, o eiddo Ieuan ab Sion Wyn; wedi ei ysgrivenu yn 1579. Hwn sydd dan arwydd C.

Llyvyr Henry Rowland, dan arwydd R.

Llyvyr Llywelyn Offeiriad.

Llyvyr Coch o Hergest.

Llyvyr Achau Robert Vychan, o'r Hengwrt.

Llyvyr Llywelyn ab Meredudd, neu Llelo Gwta.

Dau Lyvyr y Dr. Thomas Williams, o Achau y Saint, a ysgrivenid rhwng 1578 a 1609. Un o honynt a dyned allan o lyvyr *Thomas ab Llywelyn* ab Ithel o swydd Flint; yr hwn ydoedd adysgriviad o Lyvyr y Llanerch, gyda chwanegiadau, o lyvrau ereill. Y llall ydoedd gasgliad o waith y Dr. *Thomas Williams* ei hun, allan o amryw lyvrau; ac yn cynnwys llawer o nodau cywrain, nad ydynt yn y llyvyr arall, o waith y gwr dysgedig hwnw. Nid ynt y ddau uchod yn ol trevn yr egwyddor, eithyr, mal yn llyvyr Llanerch, Dewi Sant sydd yn y dechreuad.

A.

ARIANWEN Vch Brychan, gwraig Iorwerth hirflawdd a mam Caenawc mawr. T. W. 2. Hwyrach mai Gwenlliw. yn Ll. S. Gwel. T. W. 2.—CLOC CAENOG.

Arthen ap Brychan, ym Manaw y mae ef yn gorwedd. C. a T. W. 2. Mae lle a elwid Rhiw Arthen wrth Aberystwyth. —RHIW ARTHEN.

Ane ap Caw Cowllwg. C. Mae Capel a elwid Coed Ane yn Mon.—COEDANE MON,

Arddun benasgell verch Pabo post Prydain mam Tyssilio ap Brochwel *Ycythrog*. Y Cyth roc. S Gwel Tyssiliaw —DOL ARDDUN.

Arddun Benascell uerch Pabo post Prideyn, mam Tissiliaw m. Brochvael esgithrauc. D. LM.

Asaph ap Sawl ap Pabo P. P. a Gwenassed ach Reun hael o Ryfoniog i Vam. C. velly T. W. 2.

Asaph, Assa ap sawel benuchel ap Pabo post prydain, a Gwensaeth ch Rhein o Remwg i fam. B.

Assa mab sawyl benuchel mab Pabo post Prydein a Gwenassed uerch Rein o Rieinwic e Fam. D.—LLANHASSA.

Mae plwyv yn Nyfryn Clwyd, a elwir Llanassa; ac esgobaeth Llanelwy a ddug yr enw hwn hevyd.—ST. ASAPH.

Assa ap sawl benuchel ap Pabo post

Digitized by Google

Prydain ei fam oedd Gwenaseth verch Run hael o Ryfoniawg. Th. W. 1. Assaph, &c. I. Reyn hael o Ryfoniog ei fam. T. W. 2.

Avan Buellt, m. Cedic m. Ceredic m. Cuneda Wledic o Decued vch Degit voel o Benllyn e vam. D. LM.—LLANAVAN VAWR. LLANAVAN VACH. LLANAVAN y Trawsgoed.

Avan Buellt m. Cedic m. Ceredic m. Cunedda a Thegvedd vch Degid voel o Benllyn i vam. C. Cefnder Dewi. Th. W. 1.

Avan Buellt ap Caredic ap Cunedda Wledic a Thegvedi vch Tegyd Voel o Benllyn i vam. B. Eglwysi yn dwyn enw Avan yw, Llanavan vawr, Llanavan vechan yn Muallt; a Llanavan y Trawsgoed yn Ngharedigion; ac yn Llanavan vawr y mae ei vedd hyd heddyw a'r geiriau hyn arni—

HIC JACET SANCTUS

ƨUOOISIƎ ƨUNVAV

Mae Lewis Glyn Cothi yn son am dano vel hyn, Prydaf i Afan Buallt.

Aelhaiarn St. Gwel Elhaiarn.—LLANAELHAIARN.

Llanaelhaiarn yn Arvon; ac arall yn Meirionydd.

Arthne. Llanarthne, eglwys yn Nghydweli, swydd Gaerfyrddin.—LLANARTHNE.

Amo. Llanamo, eglwys yn swydd Vaeshyved.—LLANAMO.

Rhosyr yn Mon a elwir Llanamo, yn hen lyvyr i R. Vychan o'r Hengwrt; ond Llannano yw yr enw yn y gymmydogaeth.

Anhun, llawforwyn i madrun verch Werthevyr frenhin ynys brideyn. D. L.M.

Aidan neu Aedan ap Gwruyw wyr Urien Reged, ni wyddys pa un ai Aidan frenhin ai Aiden Voyddog ydoedd yr hwn a rydd enw i Laniden ym Mon. Rowland. Ond gwel Nidan.

Amaethlu eg Carnedavr e Mon mab Caradauc Ureichuras m. Llyr Marini. D. LM. Gwel Maethlu.

Aelgyfarch ap Heli ap Glannog. T. W. 2. Gwel Boda.

Ailfyw fab dirdan a danadlwen verch Ynyr o Gaergawch ei fam. Th. W. 1.

B.

BEUNO, ap Hywgi ap Gwynllyw ap Glywis ap Tegyd ap Cadell osser ufferen vch. S.

Beuno ap Bugi ap Gwynlls ap Tegid ap Cadell deyrnllwg.—B.

Beuno m. hywgy m. Guyn llyu m. Gliwis m. tegit m. Cadell a Pherferen uerch Lewdwn lluydauc o dinas Eidin en e Gogled e vam. D. LM.

Beuno ap Ingi ap Gwynlliw ap Prisc a Theneu verch Leuddyn Luyddog o ddinas Edwin yn y gogledd i fam. T. W. 1.

Beuno ap Binsi[1] &c. ap Cadell deyrnllug .....Peren verch lawden luyddoc o ddinas Edwin, &c. T. W. 2.

Baglan ynghoed Alun, ap Nudd hael ap seuyllt ap Cedig ap Dyfnwal hen ap Ednyvet ap Macsen wledig, a Thebri vch Lewdwn lueddawc o Ddin Eiddin yn y Gogledd i vam. B.—LLANVAGLAN. Gwel Lleuddad ei frawd. C.

Llanvaglan, ei eglwys, sydd yn agos i Gaerynarvon.

Baglan ynghoed Alun ap Dingat ap Nudd, &c. megys Lleuddad. D. L.M. Gwel Lleuddad, Eleri, Tygwy, Tyvriawg, Gwytherin.

2. Baglan a Thanwg a Thwrog meib Ithel hael. Th. W. 1.

Boda a Gwynnun Sant, &c. D. L.M. meibion Helic ap Glanauc. Gwel Brothen.

Boda a Gwynnyn, a Brothen a Chelynin a Rhychwyn ac Aelgyfarch meibion Heli ap Glanawc. T. W. 2.

Neu Bodfan ap Heli ap Glannog o ddyno Heli i goresgynnodd mor eu tir. T. W. 2.

Brothen, St. mab Helic m. Glannawc o Dyno.....a oresgynnws mor ei dir. D. Ei frodyr oedd Boda a Gwynnun. D. L.M. Gwel Bodfan.

Buan ap Pascen ap Llywarch. S.

Buan ap Llywarch hen. Nage ap Yscwn ap Llyw. hen. Ysgwyn. C. Gwel Cadell a Catyel.

Buan m. esgun m. Llywarch hen. D. L.M.

Buan ap Ysgwn ap Llywarch hen. T. W. 1.

Brychan Brycheiniog[2] ap Anllech goronawc[3] Brenhin Ewerddon, a Marchell 'ch Tendric[4] ap Tithffalt ap Teithrin ap Tathal ap Amun[5] ddu Brenin Groec, i Fam. C. Velly T. W. 2.

Tair Gwreig a fu i Frychan, nid amgen no 1. Eurbrawst. 2. Rhybrawst. 3. a Pheresgri, a'i blant ef sydd yn un o'r tair Gwelygordd Saint Ynys Prydain, a'r ail yw Plant Kunedda Wledic, y drydedd yw plant Caw o Brydein. C.

[1] Pesgi.
[2] Brycheiniog.
[3] Gorunawc.—T. W. 2.
[4] Teudric.—T. W.
[5] Annun.—T. W.

Digitized by Google

Mewn lle arall o'r un llyvyr dywedir mai mam Kynawc vab Brychan oedd Banhadlwedd 'ch Banhadle o Fanhadla Ymhowys.

ENWAU PLANT VRYCHAN.

(O *Lyvyr Bodeulwyn*).

MEIBION VRYCHAN.

1. KYNAWC. 2. Cledwyn. 3. Dingad. 4. Arthen. 5. Kyvlevyr. 6. Rhain. 7. Dyfnan. 8. Gerwyn. 9. Kadawc. 10. Mathayarn. 11. Pascen. 12. Neffei. 13. Pabiali. 14. Llecheu. 15. Kynbryd. 16. Kynfran. 17. Hychan. 18. Dyfric. 19. Kynin. 20. Docvan. 21. Rhawin. 22. Rhun. 23. A Chledawc.[1] C.

MERCHED VRYCHAN.

1. GWLADUS. 2. Arianwen. 3. Tanglwst. 4. Mechell. 5. Nevyn. 6. Gwawr. 7. Gwrgon. 8. Eleri. 9. Lleian. 10. Nefydd. 11. Rhiengar. 12. Goleuddydd. 13. Gwenddydd neu Wawrddydd. 14. Tydieu. 15. Elined. 16. Keindrych. 17. Gwen. 18. Kenedlon. 19. Kymorth.[2] 20. Dwynwen. 21. Keinwen. 22. Tydvyl. 23. Envail. 24. Hawystl. ac yn 25. Tybie.—C.

Bigel, hwyrach Vigilius. — Llanvigel, Eglwys ym Môn.—LLANVIGEL.

Maen y Bigel, careg yn y mor yn ymyl Mon ; arall wrth Enlli.

Bach ap Karwed, a adeiloedd yr Eglwys Vach yn swydd Ddinbych, os gwir y chwedyl.—EGLWYS VACH.

Berrys.—Llanverrys. Eglwys yn Ial. Dinbych.—LLANVERRYS.

Brynach. — Llanvrynach, Eglwys ym Mrecheiniog.—LLANVRYNACH.

Brynach Wyddel a enwir yn y Triodd.

Y Brid, [Saint y Bride], h. y. St. Brides yn Saesoneg : Eglwysi o'r enw yn Morganwg, Penvro, a swydd Vynwy.—SAINT Y BRID.

Y Wyddeles St. Brigid. yw hon, yn Gymraeg a elwir San Ffraid Leian.—Gwel Llan Saint Ffred.

Mae 2 eglwys iddi yn Maeshysed, 1 yn Brych. 2 yn Morganwg, a 2 yn Mynwy, i gyd 12 eglwys.

Bodfan,

Bodfan, Ernin, Brothen a Brenda meibion Helic ap Gwannauc[3] y rhain a oresgynnodd mor eu tir. Th. W. 1.

Bodfan Sant yn Abergwyngregin yn Arllechwedd uchaf mab Helig ap Glannog. T. W. 1.

Yn llyvyr Llanerch vel hyn, Boda Gwynnun a Brothen, meibion Helig ap Glannauc. L.M.

Brenda St.

Gwir a ddywaid saint Brenda
Nid llai cyrchir y drwg na'r da.

Bliglyd a Gwynhoydyl a merini a Thyneio ynghyngreawdr, meibion i seithinin frenhin a oresgynnodd mor eu tir o faes gwyddno. T. W. 2.

Camgymmeriad yw yr enw yma, mae yn debyg, am y darlleniad hwn yn llyvyr Llanerch, Tutglyt, Gwynhoedyl, merin a Thudno.....vender a Sennevyr meibion Seithinin frenhin.

C. neu K.

KADWC, neu Kadauc neu Kadawc neu Kadwc Sant ap Gwynlliw ap Glywis ap Tegid ap Kadell, S.—Cadwc Sant m. Gwynllyw m. Gliwis m. Tegid m. Cadell. D. —LLANGADOG VAWR, swydd Gaervyrddin.

Cadwg ap Gwynlliw ap Glwys ap Tegid, ap Cadell o Langadog yn Gwent. B. Gwel Cattwg.—LLANGATWG DYFR. Wysg Ll. Gattwg meib. Afel Ll. Gattwg Clennig. i gyd yn Mynyw.

Kadawc ap Brychan yn ffrainc y Gorwedd. C. velly T. W. 2.

Kadell ap Urien. B.

Catyel m. Uryen. D. L.M.

Kadell ap Urien ap Buan ap Ysgwyn ap Llywarch hen &c. C. Gwel Buan.

Camddarllead yw hwn hevyd o lyvyr Llanerch, yn mha un nid oes dim perthynas rhwng Buan a Chatyel.

Kadvan St. yn Enlli ap Elieas ledwyr o Lydaw, a Gwen teirbron 'ch Emyr Llydaw i vam. C. velly T. W. 2. Elias Letwyr.—LLANGADVAN, Cd. Caereinion.

Catvan. Sant en Enlli m. Eneas Ledewic o Lydav a Gwenteirbron, merch Emhyr llydav e uam.—D. L.M. Eneas Ledwig. Th. W. 1.

Kadvan St. yn Enlli ap Eneas Ledewig o Lydaw a Gwen Teir e fon[1] 'ch Emyr

[1] Cayan sydd eisia yma.
[2] Cymorth sydd yma yn lle Clydai.
[3] Glannawc.

[1] Yn ll. Llanerch Gwen Teirbron merch emhyr llydav e vam.
It is surprising how these MSS. agree in this blunder Teirefon!
This Cadvan being a nobleman and son-in-law of the king of Armorica, came over with Uthur Bendragon, or his son King Arthur, and a great number of pious and learned men in his retinue, and chose for his residence Ynys Enlli (that is the Monastery in the Isle of Bardsey), where he was an Abbot, and many of his followers had churches dedicated to them. See Cynon and Kynan, Padarn, Tydecho, Trunnyaw, Hewyn, Dochtwy, Mael, Sulyen, Tanwc, Eithras, Llywan Llyuab, Tecwyn Maelrys.

Digitized by Google

Llydaw i vam. B. S. I Gadvan y perthyn Eglwys Towyn Meirionydd.

Kaffo St. mab Caw o Frydain, H. Rowland. Ei eglwys yw Llangaffo yn Mon.—LLANGAFFO MON.

Mae Fynnon Gaffo yn y plwyv hwnw, lle yr aberthid ceiliogod ieuainc, i'r sant i rwystro i blant grio.—Yr oedd y rhai hyn yn dda eu blas i'r eglwyswr. L.M.

Cadvarch St. yn Abercirch yn Llŷn ap Carawdawc Vreichfras, &c. B.

Kadarch St. yn Abererch yn Lleyn S. ap Cowrda ap Car. I. Freichfras, &c. S.

Kadvarch St. yn Abererch yn Lleyn ap Cowrda ap Cariadawc Freichfras. C. Gwel Tangwyn a Maethlu ei frodyr. C.

Catvarch Sant yn abererch yn lleyn a Thangvn yn llangoed ac amaethlu yngherneddawr ymmon meibion Caradauc freichfras ap Llyrmerini. D. L. M. o degau eurfron eu mam. T. W. 2.

Kayan neu Caian.—TREGAYAN.

Tiegayan eglwys yn Mon, a hwyrach Llangian yn lleyn. h. y. Llangaian.

Cayan ap Brychan yn Llangayan. T. W. 2.

Karanawc ap Corun, megys Tyrnoc. C. Gwel Padran. — LLANGRANOG yn Ngheredigion.

Kathan ap Cowrda. B.—LLANGATHAN, swydd Gaervyrddin.

Cathan ap Cowrda ap Caradog freichfras ap Glywys ap Tegid ap Cadell a Fferyfferen ferch Lewddyn Luyddog i fam. T. W.

Kattw.

Kattwg. Llangattwg. Gwel Kadauc a Cadwc.—LLANGATTWG, Mynyw. LLANGATTWG. Brych. LLANGATTWG Glyn Nedd. Morg.

Kedwyn, ap Gwgon Megwron ap Predur ap Oliver, a Madrun'ch Gwerthevyr Vrenhin e vam.—LLANGEDWYN, S. Ddinbych.

Camgymmeriad yw hyn oll. Gwel Keidiaw, Madrun ac Anhun.

Kedwyn ap Gwgon me Gwron ap Predur ap Oliver Gosgorddfawr a Madren vch Gwrtheyrn i Vam. C.

Velly yn T. W. 2. eithyr Madryn. Bai etto yw hwn. Gwel Madrun.

Nid oes perthynas rhwng Kedwyn, Keidiaw, Madrun ac Anhun.

Caw Arglwydd Cwm Cawlwyd. C.

Keinydr St Gwel Rhiengar. C.

Keindrych vch. Brychan, ynghaer Godolawr. C.

Keindrych neu Ceindreg'ch Brychan ynghaer Godolaur. T. W. 2.

Keinwen 'vch Brychan ym Mon. C. velly T. W. 2.—LLANGEINWEN, Mon.

Kenedlon 'vch Brychan y sydd yn y Mynydd. C. yn Mynydd Cymorth. T. W. 2.

Kledawc ap Brychan y sydd y'nghaer Gledawc yn Lloegr. C. velly T. W. 2.—CLITAUCUS. Lib. Landav. donat.

Mewn llyvyr arall, Y'nghaer Llydaur yn Lloegr. Qu. ai y Dre hir[1] yn Euias.

Kledwyn ap Brychan a oresgynawdd Ddeheubarth. C. a T. W. 2.

Klydai 'ch Brychan yn Emlyn. C. velly T. W. 2.—EGLWYS CLYDAI, yn S. Benvro.

Kollen,[2] ap Gwynawc ap Clydawc ap Cowrda ap Caradawc freichfras, &c. ac Ethni Wyddeles ei fam. C. velly Tho. W. 2. Ethin wyddeles T. W. 2. & Gwyniawg.—LLANGOLLEN, swydd Ddinb.

Keidiaw, Ane ac Aeddan Voeddog ap Caw Cowllog, a oeddynt a'u heglwysi yn y Coedane a Rhodwydd Geidio. H. Rd. —EGL. RHODWYDD GEIDIO yn Mon. LLANGEIDIO yn Arvon.

Keydyau m. Enyr Gwent. D. L.M.

Kristiolus yn Lledwigan ym Mon, a Rysted yngheredigion Meib. Howel Vychan ap Howel ap Emyr Llydaw. C. velly T. W. 2. Rhystut.—LLANGRISTIOLUS yn Mon.

Onid yn llyvyr H. Rowland.

Kristiolus ap Owen ap Yner o Frydain fach.

Cristiolus fab Hywel ap Ymyr Llydaw. Th. W. 1.

Kwyfen. Kwyns, Ll. Watkin Owain.—LLANGWYVAN ym Mon. Llangwyven. Dyffr. Clwyd.

Kwyfen ap Brwyneu hen ap Corthi o Gwyn dyfnoc ap Medrod ap Cowrda ap Caradoc Freichfras, &c. C.

Kwyfen ap Brwynew hen. Th. W. 1.

Cwyfen ap Brwyneu hen ap Corthi o Leyn. T. W. 2.

Kwyuyeu m. Hwrrwineu hen a Chamell gureic o Uot angharet eg Coleiaun e vam. D.

Kybi. ap Seleft ap Gereint ap Cwstennin ap Gornu. S.—CAERGYBI, Mon. LLANGYBI, Arvon. LLANGYBI, Caredigion, LLANGYBI, S. Vynwy.

[1] Perhaps Langtown, in Herefordshire, near the river Munnow, or Mynwy.

[2] The transcriber of which says, or Mr. Ed. Llwyd,

"In Msto quodam recentiore in quo Buchedd Collen, Sic legimus,
Collen St. ap Gwynawg ap Cadellawg ap Cowrdaf ap Cariadawg Vreichfras, &c."

The words of the Davies MS. are these:—"Collen m. Petrwn m. Coledauc m. Guynn.—D. L. M. And the sentence following is another Saint, Melangell merch Ricwlff, m. Tudawal tudclyt ac Ethni wyddeles e mam. Gwel Melangell.

Digitized by Google

Cybi ap Selyf ap Geraint ap Erbin ap Cwstennin Corneu. B.

Kebi m. Selyf m. Gereint m. Erbin m. Cwstennin Gorneu. D. L.M.

Kybi ap Selyf ap Geraint ap Erbin ap Custenin Korneu a Gwen'ch Gyngyr o Gaer gawch yn Myniw i Fam. C.

Eraill mai Tonwen'ch Gynyr y gelwid hi. C. velly T. W. 2.

Nai Gyngar ac Iestin ydoedd, ac Esgob Môn, medd rhai. H. Rowland.

Cybi fab Selyf fab Geraint fab Erbin fab Custennin goronog a Gwen ferch Ynyr o Gaergawch i fam. T. W. 1.

Mewn man arall,—ap Custennin Gorneu. T. W. 1.

Cybi, &c.—Custennin Gornveu a Gwen verch Gyngar o Gaergawch yn Mynyw ei fam. T. W. 2.

Kadwaladr Vendigeid ap Cadwallon ap Cadvan ap Iago ap Beli ap Rhun. C.—LLANGADWALADR, Mon. — LLANGADWALADR, Swydd y Waun.

Ond yn veius vel hyn mewn llyvrau ereill,

Kadwaladr Vendigeit ap Kyswall.

Kadwaladr[1] Vendigt. ap Cadvan ap Iago ap Beli ap Rhun ap Maelgwn. &c.—B.

Y naill yn canlyn bai y llall.
Mal hyn yn llyvyr Llanerch.

Cadwalader Vendigeit m. Catwallawn m. Catvan m. Yago m. Beli m. Run m. Maelgun m. Catwallawn llauhir m. Einnyawn yrth m. Cuneda Wledic. D. L.M.

Kynan, a ddoeth gyda Chadvan i'r Ynys hon. B.

Kenon a ddaeth o Lydaw ygyta Chatvan er enys hon. D. Gwel Kynon.

Kynawc, ap Brychan Merthyr. ac ym Merthyr Kynawc ym Mrecheiniog y mae'n Gorwedd a Banhadlwedd'ch Banhadle o Fanhadla ym Mhowys i vam. C. a T. W. LLANGYNOG ym Mechain Mochnant. LLANGYNOG yn Derllysg, S. Gaervyrddin.

Tebyg mai cariadwraig oedd hon: Gwel Brychan a'i dair gwraig.

[1] Llangadwaladr, in Anglesey, is a church dedicated to this royal saint. He was the last king of the Ancient Britains, and was be-monkt and sainted by the Pope of Rome, Sergius. A.D. 665. R. V. but 688. Galfr. and Caradoc.

His grandfather, Cadvar, had been buried at this church, whose ancient name was Eglwysael, but afterwards was dedicated to St. Cadwaladr.

The inscription on Cadvan's tomb is on a stone, put as a lintel over the south door of that church; part of it hid in the wall by the incurious mason.

CATAMANUS REX SAPIENTISIMUS
OPINATISIMUS OMNIUM REGUM.

This I copied from Rowland's Mona, but I would have the stone again more narrowly examined.—L.M.

Kyndeyrn Garthwys ap Ywein ap Urien a dengw'ch Lewdwn Luydauc, &c. i vam. B. K. &c.—LLANGYNDEYRN, swydd Gaervyrddin.

Kyndeyrn Garthwys ap Y. ap U Reged ap Cynfarch ap Meirchiawn gul ap Grwst ledlwm ap Cenau ap Coel, a Dwynwen'ch Ladden lueddog o ddinas Edwin (Eidyn) yn y Gogledd i vam. C.

Yr oedd Cyndeyrn arall.

Kyndeirn ap Arthawc ap Keredic ap Cunedda. C.

St. Kentigern yn Llanelwy. MS.

Yn llyvyr Llanerch vel hyn—

Kyndeyrn garthwys m. Ewein m. Uryen a Diuw verch Lewdvn lluydauc e vam. D.

Yn llyvyr Th. W. vel hyn a Deuei verch Lewddun Luyddawg i fam o ddinas Eiddin yn y Gogledd. Th. W. 1.

Kyngar. ap Arthawc ap Keredic, &c. C.

Cyngar ap Arthawg ap Ceredig ap Cunedda Wledig. T. W. 2.

Yr oedd Kyngar arall.

Kyngar ap Geraint. Gwel Iestyn. C.

Kyngar, Iestyn a Caw Cowllog (tad Keidio Ane ac Aiddan Voeddawg) oeddynt blant Geraint. Gwel Geraint ac Iestyn. H. Rowland.

Cyngar yn Llangefni. H. R.

Llangyngar yn swydd Fflint.

Cyngar ac Iestin a Cataw a Selyf, meibion Gereint ab Erbin ap Custennin Corueu ap Cynfor ap tutwal ap Eurmwr (neu morfawr) ap Caden ap Cynan ap Eudaf ap Caradoc ap Bran ap Llyr Lledïaith. T. W. 2.

Kynhaval St. ap Elgud ap Cadfarch o Lun ap Carad. freichfras Tub tabrawst neu Tuthlwyniaid i vam. C.—LLANGYNHAVAL, Dyffryn Clwyd.

Cannavel Sant ap Elgud ap Cadfarch ap Caradog freichfras. Tubrawst a hanoedd o'r.....T. W. 1.

Cynhafal sant ap Elgud ap Cadvarch o Leyn ap Caradoc freichfras. Tubrawst ferch Tuthlwyniait ei fam. T. W. 2.

Kynhaearn St. yn Efionydd ap Cynwel ap Cyndrwyn olys Tudwynnan yn Kered. S.—LLANGYNHAEARN. Arvon.

Kynhaearn yn Eiddionydd a Hugarva ap Cyndryoyn o lystin Wennan Ynghaer Einiawn. B.

Yn llyvyr Llanerch vel hyn—

Cynhaearn en eidyonyd m. kervael m. kendrwyn o lystin wynnan en Kereinnyaun. D. LM. Gwel ei frodyr Elhaearn a Llwchaearn.

Cynhaearn yn Ynys yn Efionydd mab i

Digitized by Google

Garanvael ap Cyndrwyn o Lystenwynnen yngheredigiawn. T. W. 1. yn veius o D. Ei frawd alhaearn ynghegidva ymhowys. T. W. 1.

Kynbryd ap Brychan y sydd St. yn Llanddulas. C. velly T. W. 2.

Kymryd neu Kyvryd. Ed. Llwyd.

Kynvyw a Kyniw, Kynvyw St. ap Gwynlliw ap Gliwys ap Tegid ap Cadell. S.—LLANGYNIW, Powys, Cwmd. Caereinion.

Kynvyw sant m. Gwynllyv m. Gliwis m. tegit. m. Cadell. D. LM.

Kynon, a ddaeth i'r ynys gyda Chadvan. C. Gwel Kenon. Gwel Cadvan.

Kynvarch. Sanctus Kynvarch yn ffenestr Eglwys Llanvair Dyffryn Clwyd.

Kynvarch a ddyveisiawdd yr Ysgrifen ar y garreg wrth Langollen.

Conmarch pinxit hoc Chirographum Rege suo Poscente Concen, &c.

Kymorth 'ch Brychan yn Emlyn ai chwaer Clydai gyda hi. C.

Clydai yn Emlyn. T. W. 2.[1]

Kynvarwy ap Awy ap Llehenog Arglwydd Kernyw.—LLECHCYNVARWY.

Ei Eglwys yn Llechgynvarwy Mon. H R.

Kynin ap Brychan sydd sant yngwlad ddyfed, yn y lle a elwir Llangynin a'i Weision, neu a'i Veibion. C. velly T. W. 2. neu Kynyn.—LLANGYNIN, S. Gaervyrddin. Yn anghywir Llangynan.

Kynvran ab Brychan y sydd Sant yn Llysvaen yn Ros. C. velly T. W. 2.

Rhad duw a Chynfran lwyd ar y da, Meddynt wrth offrwm dros wartheg yn ffynon Gynfran yn Llysvaen, medd Ed. Llwyd yn ei Itinerary.

Kynydyn ap Bleiddid ap Meiriawn ap Tibiawn ap Cunedda Wledic. B.

Ai onid yr un a Canotinn, yn yr argraf ar gareg yn mynwent Llanwnnws yn S. Garedigion? L. M.

Kyflefyr ap Brychan Merthyr, ac a sydd yn Gorwedd yn Sant Yngheredigion yn Neheubarth. C. velly Th. W. 2.

Kwyllog Stes. chwaer i Gildas ap Caw, medd H. R. a gwraig Medrawd.—LLANGWYLLOG. Mon.

Kedol.—LLANGEDOL ARVON.

Llangedol yn mhlwyv Pentir wrth Bangor Vawr.

Klynin ap Heli ap Glannog. T. W. 2. Gwel Boda.—LLANGLYNIN.

Llanglynin yn Arvon; arall yn Meirion.

Kelert.—BEDD KELERT. LLANGELER.

Bedd Kelert, yn Arvon; hevyd Llangeler yn S. Gaervyrddin.

Kedyrn.—LLANGEDYRN.

Llangedyrn yn Lleyn.

Kurig[1] St. Eglwys yn Arwystli a elwir Llangurig.—Un a ddwg—Gurig lwyd dan gwrr ei glog.—LLANGURIG. Arwystli. Eglwys Ilid a Churig. Morganwg. Egl. Porth Gurig. Morg. Capel Curig a'i fam Iulita, yn Arvon.

Kynllo St. yn Rhaiadrgwy fab Mar fab Cenau fab Coel. T. W. 1.—LLANGYNLLO. Ceredig. LLANGYNLLO. Maesyved.

Kwnllo.—LLANGWNLLO. Cered. wrth Kilkenîn.

Kynvelyn St.—LLANGYNVELYN. Cerediglon. Geneu'r Glyn.

Kenvelyn m. Bleidud m. Meiriawn m. Tibyawn m. Cuneda Wledig. D. LM.

Karawn neu Caron yn Neheubarth. T. W. 1.—TREGARON. Ceredig.

Kolmon neu Kolman St.—LLANGOLMON. S. Benvro.

Katrin neu St. y Catrin. — EGLWYS SAINT Y CATRIN. Tir Dewi. LLANIESTIN yn Mon.

Sain Cler neu St. Clares.[2]—ST. CLARE. S. Gaervyrddin.

Caio.—CYNWYL GAIO.

Kynheidion neu Kynhaiddion. Gwe Tegiwc.—LLANGYNHEIDION. Cydweli.

Cynneiddian[3] ap Ynyr gwent a Thegiwg ei chwaer, eu mam oedd Fadrun verch Gorthefyr frenhin. T. W. 2. Gwel Ceidiaw.

Kwnnwr. — LLANGWNNWR. S. Gaervyrddin.

Kenych neu Kynych.—L. G. Gothi.—LLANGENYCH. S. Gaervyrddin.

Kammarch St.—LLANGAMARCH. Brycheiniog.

Kanten—LLANGENTEN. Brychein.

Kynydyr St.—EGLWYS MAIR A CHYNYDYR. Brych.

Kenau St.—LLANGENAU Brych.

Krallo St.—LLANGRALLO. Morg.

Kynwyd St. — LLANGYNWYD FAWR. Morg.

Karvan.—LLANGARVAN. Morg.

Kiwg St.—LLANGIWG. Morg. LLANGIWG. Mynwy.

Kyfelach St.—LLANGYFELACH. Tir Gwyr Morg.

Kynydd St.—LLANGYNYDD. Tir Gwyr.

Koven.—LLANGOVEN. Mynwy.

[1] But with him there is no daughter of Brychan called Cymmorth. One of them called Cenetlon lies in Mynydd Cymorth.—L.M.

[1] See his Legend in Giraldus Cambrensis.—Itin. Cambr.

[2] This is a Norman Saint.

[3] Over Cyneiddian is interlined Ceidiaw.

Digitized by Google

Kyvyw St. neu Kiviw. — LLANGYVIW neu LLANGIVIW. Mynwy.

Kiwa St.—LLANGIWA. Mynwy.

Keydyav m. enyr guent. D. LM. Gwel Keidiaw ap Caw.—CAPPEL CEIDIO.

Ceidiaw ap Ymyr gwent. T. W. 1.

Cowrda yn Llangoed ym Mon. Th. W. 1.

Cammab Sant (brawd Cadog) ap Gwynllyw. T. W. 1.

Cwyfyn fab Arthalun o Lyn achlach. T. W. 1.

Cataw ap Geraint ap Erbin. Gwel Cyngar. T. W. 2.

Cedol Sant ymhlwy Pentir, wrth Fangor fawr yngwynedd. T. W. 1. Gwel Kedol.

D.

DEINIOEL ap Dynot ap Pabo Post Prydain.—LLANDDEINIOEL.

Deiniol ap dynot Va ap Pabo P. Prydain a dwywai'ch Leenawg i vam. B.—DEINIOEL mabsant Bangor vawr. LLANDDEINIOEL. S. Garedigion.

Deiniol ap dunawd ap P. P. P. ap Arthwys ap Arar ap Cenau ap Coel, &c. a dwynwe'ch Gwellawc Llienawc i vam. C.

Deinyoel m. Dunaut Uwrr m. Pabo post prydein o Dwywei uerch Lennauc e vam. D. LM.

Deinioel ap dunawd Wr ap Pabo post Prydain a dwywei ferch Lennawc i fam. Th. W. 1.

Mewn lle arall, dwywy ferch Banallic i fam. Th. W. 1.

A Dwywe ferch Gwallawg ap lleenauc ei fam. T. W. 2.

Deinioel neu Deiniel fab. mab y Deinioel uchod.—LLANDDEINIEL FAB. yn Mon.

Dewi[1] ap Sant[2] ap Cedic ap Caredic ap Cunedda wledic a Nort (neu Nonn)'ch Gynyr o (neu Ynyr o) Gaergawch i vam. B.

Dewi m. Sant. m. Keredic m. Cuneda wledic a Nonn uerch Kenir o Gaer Gauch e Menyv e vam. D. LM.

Dewi ap Sant ap Ceredic ap Cunedda wledic ap Edyrn ap Padran beisrudd. C.

Mam Dewi oedd Non'ch Gynyr o Gaergawch y Myniw. C.

Mam Cynyr o Gaergawch oedd Anna verch Uthur Bendragon. Sim. Vychan apud Tho. W. 2.

[1] Dewi ddyfrwr—*i. e.* David the waterman; because he lived on water before he accepted of a bishopric.
[2] Xanthus.

Y saith Gefnder sant
Dewi a Chybi achubant beunydd
Dwyn Beuno yn Warant
Dingad Cynfarch a barchant
A Deinioel a Seirioel sant.,

Dyna'r saith eurfaith arfer gan Feudwy
Gwynfydu bob amser
A fu'n y Maen graen grynder
A'r saith a[1] rifodd y ser.

Dier, (Chwaer Tyfrydog) merch Arwystl Gloff. B. Gwel Diheyuyr.

Dier ymodffarri ynghegengl. C.

Dier ymhot varu ynhegeingl. C. m. Arwystl Gloff, &c. Gwel Tyfrydog.

Digan.

Digain yn Llangerniw ap Custenin Gorveu. C.

Digain yn Llangernyw ap Custennin Gorneu. T. W. 2. Gwel Ysgin.

Dingad ap Brychan, yn sant yn Ngwent is Coed y mae'n Gorwedd. C. a T. W. 2.

Dingatt ap Nudd hael oedd Tad Lleuddat. Gwel Lleuddat.

Dochdwy, Dochary a ddoeth gyda Chadvan i'r Ynys hon. C.

Dochdwy a ddaeth i'r Ynys hon gyda Chadvan. C. velly Th. W. 1.

Dothdwy, a mael a sulyen, &c. a doethant o Lydau ygyt a Chatvan e'r enys hon. D. LM.

Dogfael (Dochvael) ap Ithael ap Ceredic ap Cunedda Wledic. B. a C.—ST. DOGMAEL. S. Benvro.

Dochvael ap Ithael hael.

Docvael. C.

Dogfael ap Ithael hael ap Cedic ap Ceredic ap Cunedda wledic cefnder Dewi. —T. W. 1.

Docuael m. Ithael hael m. Keredic m. Kuneda wledic. D. L.M.

Dogfel yn Nhalebolion. T. W. 1.—LLANDDOCWEL. Mon.

Dogvan.

Docvan a Rawin a Run meib Brychan ni wn i ple i maent yn gorphowys. C. velly T. W. 2.

Dona ynghathgoed ym Mon ap Selyf ap Cynan Garwyn ap Brochwel Ysgithrog, &c. C. velly T. W. 2. ac, Ynghrafgoed uwch ynghathgoed ym Mon.—LLANDDONA.

Dona ap Brochwel Ysgythrog. S.

Don m. Non ap Selyf ap Cynan garwyn ap Brochwel Ycithrog.—B.

Dwynwen[2] 'ch Vrychan a Cheinwen ei chwaer, sydd Santesau yn Llanddwyn ym Mon. C. velly T. W. 2.—LLANDDWYN, ym Mon.

[1] Weles.
[2] This Saint, among the Welsh, was, like Venus among the Romans, the protectress of all love affairs. David ap Gwilym's Petition to her is a master-piece.

Digitized by Google

Dwyvael ap Pryderi neu Pryder ap Dolor deini o Ddeifr a Brynach yn y gogledd. C. velly Th. W. 2. yn veius yn lle, Dwyuael m. Pryderi m. dolor deiuyr o deiuyr a brennych en e gogled. D. L.M.

Dwyfel yn Llanvair yn Lleyn. T. W. 1.

Dyfnan ap Brychan ym Mon; y Llanddyfnen y mae yg Gorwedd. B.

Dyfnan ap Brychan yn llanddyfnan. T. W. 2.

Dyfnog, Dynawc sant ap Medrawd ap Sawdaf ap Caradawc freichfras. B.

Camddarllead o—

Dyfnauc Sant m. Medraut m. Courdaf m. Caradawc ureichuras. D. L.M.

Camddarllead o—

Dyfnog ap Madredd ap Cowrda ap Caradauc freichfras. Th. W. 1.

Dyvrig ap Brychan sydd sant yngheredion. C. velly T. W. 2.

Dubricius archesgob Llandaf. Gwel Lib. Landav.

Dwywe.—LLANDDWYWE yn Arddudwy.

Ar y sul Cyntaf ar ol dygwyl Ddywa y cedwir gwylmabsant Dimmeirchion. Ed. Llwyd.

Diheyuyr e mot y Uarru en tegeingl m. Hawystel gloff o Lywanned uerch Amelavd wledyg ei fam. D. L.M. Gwel Dier.

Dolor ap deifr o ddeifr a bryneich yn y Gogledd. T. W. 1.

Dannwc a Samarws y Saint ym Mhenial ym Meirionydd. Th. W. 1. Gwel Tanwc.

Doget. T. W. 1.—LLANDDOGED.

Doged ap Cedig ap Cunedda wledig frenhin. T. W. 1.

Dolgar merch Gildas ap Caw arglwydd Cwm Cawlwyd. T. W. 2. Gwel Gwynnawg.

Derfel gadarn Sant a Dwywei, meibion Hywel ap Emyr llydaw. T. W. 2. Gwel Herbert's Life of H. 8.—LLANDDERFEL.

E.

EDWEN, Santes o Lin Saeson, naill ai Merch ai nith i Edwin frenhin Northumberlant yr hwn addygpwyd i fynu yn llys Gadvan ynghaersegaint; ym Mon mae ei heglwys. R.—LLANEDWEN. Mon.

Edyrn, neu Edeyrn ap Beli ap Rhun ap Maelgwn ap Cadwallawn law hir ap Einiawn Yrth ap Cunedda wledic. B.—EGLWYS EDERN. Lleyn.

Edyrn ap Lludd ap Beli, &c. ap Cyswallon. C.

Edern m. Nudd m. Beli m. Run. m. Maelgun Gwyned m. Catwallawn llavhir m. einnyaun yrth m. Cuneda wledic. D. L.M.—BODEDERN. Mon.

Edern ap Beli ap Run, &c. mal yn D. Th W. 1.

Egryn ap Gwrydr drwm ap Gwedrawc ap Geraint ap Garanawc ap Glewddigar ap Cynwae Rychwain o fod Rychwain yn Ros. C. velly Tho. W. 2. eithyr Cynwag Rhychwain.—LLANEGRYN.

Egryn ap Gwydrdrwm ap Gwedrawg ap Geraint ap Caranog ap Glewdigar ap Cynwal ap Rychwin o vod Rhychwin yn Rhos. T. W. 1.

Einion Frenin ap Einion Yrth ap Cunedda wledic. S.—LLANENGEN neu LLANEIGNION. yn Lleyn.

Einion frenin yn Llŷn ap Ywain danwyn ap Einiawn Yrth ap Cunedda wledic. B.

Einnyawn frenhin en Lleyn m. Ewein danwyn m. Einnyawn Yrth m. Cuneda wledic. D. L.M.

Einion frenin yn Llun, a Seiriol ym Mhenmon a Meirion yn y Cantref, Meibion Ywain Danwyn ap Einion Yrth, &c. C.

Elldyd.—LLANELLTYD yn Meirion.

Am dano nis crybwyllir amgen nag Elldyd farchog ydoedd.—Ed. Llwyd's Itinerary.

Eurgain, 'ch Maelgwn Gwynedd. S. B. C.—LLANEURGAIN.

Eurgein uerch Vaelgwn Gwynedd m. Catwallawn llauhir m. Einyaun yrth m. Cuneda wledic. D. L.M.

Eithrias a ddaeth gyda Chadvan i'r Ynys hon. B. D.

Eithras a ddaeth, &c. C.

Eithras a doeth o Lydav ygyt a Chatvan er Enys hon. D. L.M.

Elaeth frenin ap Meuruc ap Idno, ac Omen Grog[1] verch Wallawc ap Lleenawc ei Fam. B.—CAPEL ELAETH. Mon.

Elaeth frenin ap Meuruc ap Idno ac Elen wallawc luyddawc ei fam. C. Elen vch Gwallawc ap Llienawc.

Elaeth vrenhin m. Mauryc m. Idno ac Onnen uerch wallavc m. lleennavc e vam. D. L.M.

Elaeth, &c. ap Meirchiawn ap Grwst ap Cenau ap Cael Godhebog o Elen walldawc luyddawc ei fam. T. W. 2.

Bai o'r un achos a'r un yn C.

Elen 'ch Goel godeboc, a honno a gavas y groes vendigaid wedi ei chuddio o'r Iddewon[2] yn y ddaiar. C. velly T. W. 2.

Enghenel wyr Frychwel yscithroc ym Mon. y mae ei Lann.—LLANENGHENEL.

Elhaearn ynghedigfa ym Mhowys ap Hugarvael ap Kyndrwyn o Lystiuwennan ynghaereiniawn. B.—LLANAELHAYARN.

[1] Darllen Onien Greg.
[2] Iuddeon.—T. W.

Digitized by Google

Aelhayarn yn Cegidva yn Powys ap Kyrvael ap Kyndrwyn o Lys Tydwynnan yngheredigion. S.

Elhaearn eg kegitva em Powys m. Keruael m. Kendrwyn o Lystinwynnan en Kereinyaun. D. L.M.

Morfael ap Cyndrwyn o Lyswynnan. T. W. 2.

Elian Keimiad ap Kallgu redegoc ap Carcludwys ap Cyngan ap Yspwys a Chenaf 'ch Dewdwr mawr i fam, Chwaer i Rys ap Tewdwr mawr. C.

Bai garw.

Elien keimied ap alltu redegawc ap Carcludwys ap Cyngu ap Yspwys ap Cadrawd Calchvynydd a Thegvan verch Tewdwr mawr ei fam. B.

Dyma y darllead iawn—

Elyen keimyat m. Alltu redegavc m. Carlcludwys m. Kyngu m. Yspwys m. Cadravt calchuenyd ..... nav uerch teudwr mavr e vam. D. L.M.

Elien ap Alltu redegawc ap Carcludwys ap yspwys ap Cadrawd Calchvynydd o Gyna verch tewdwr mawr ap Emyr llydaw ei Fam. Th. W. 1.

Elen Ceimiad ap Callgu redegawg ap Carcludwys ap Cyngen, &c. a chena ferch Tewdwr mawr ap Madawc ap Emhyr llydaw ei fam. Th. W. 2. Uwch Cena yr oedd Gyna wedi ei yscrivenu. L.M.

Gwel ystori Elien Ceimiad gan Gwilym Gwyn.

Elined verch Vrychan ynghorsebawl neu Cruc gorseddawl. T. W. 2.

Eleri vch Vrychan gwraig Keredig ap Cunedda wledig a mam Sant ap Keredic Tad Dewi archesgob Mynyw. C. velly T. W. 2.

Eliri neu Eleri ymhenant, &c. hyd Maxen wledig.

Gwel Baglan a Tlevoc 'ch Lewdwn Rediawc o ddinas Eiddyn yn y gogledd i vam. B.

Eleri ymhenant Gwytherin yn Rhyfoniawg, a Theon ei fam. Buchedd Gwenfrewi. Th. W. 1.

Eleri em Pennant. D. L.M. Gwel Lleudat.—Avon Eleri, yn Caredigion.

Erbin ap Custennin brawd oedd i Ddigain. C.

Eugrad ap Caw y Frydain. Gwel Peirio ei frawd.

Elnog.

Elnoc Sant o Gaergybi.

Yn debyg mai Eluot yw hwn. h. y. Elvodugus neu Elbotus.

Elwad[1] fab Gowlwyd, a fu Esgob ynghaergybi pan vu oedran Crist. 773. Th. W. 1.

Eluoc Sant o Gaergybi. T. W. 2. camddarllead am Eluot.

Envael.

Envail 'ch Vrychan sydd santes ym Merthyr Envail. C. velly T. W. 2.

Erwyn.

Enddwyn.—Llanenddwyn. yn Arddudwy.

Euddog.—Llaneuddog, wrth Dulas, yn Mon.

F.

Fabiati. Camddarllead o Fabiali, mae yn debyg.

Fred Leian. Gwel Sanffraid leian. C.

Ffinan oedd ddiscybl i Aidan. R. Mon. Ant. p. 153. Gwel Flaherty's Ogygia.

Fflewyn St. mab Ithael hael. Gwel Gredivael.

Fabiali ap Brychan. Gwel Neffei a Pascen. C.

G.

Gallgo ap Caw o Frudain. Gwel Peirio. Rowland.—Llanallgo, Mon.

Gurhei m. Caw o ben ystrywyeyt en Arwystli. D. L.M.

Garmon ap Redgitus o Ffrainc i'r henyw ac yn amser Gwrtheyrn Gwrthenau i doeth i'r ynys hon. T. W. 2.—Llanarmon. Capel Garmon. St. Armon. St. Harmon.

Garmon ap Ridicus ac en oes Gortheyrn gortheneu y doeth er enys. D.

Ond yn yr hen lyvyr—

Garmavn m. Ridicus, &c. L.M.

Goleuddydd 'ch Frychan sydd santes yn Llanhesgin yngwent. C. velly Th. W. 2.

Grwst neu Gorwst ap Gwaith Hengar ap Urien ac Eironwy 'ch Clydno Eiddyn i vam. B.—Llanrwst.

Gorwst m. Gweith hengaer m. Elphin m. Urien, &c.

O lyvyr Llanerch, mae yn debyg.

Gorwst m. gueith hengaer m. elfin. m. uryen ac euronwy uerch glytno eidin e vam. D.

Grwst ap Gwaith Hengar ap Elfin ap Urien ac felly i Goel godeboc, a Chreirwy 'ch Cludno Eiddun ap Cynwyd Cynwydion ap Cynfelyn i vam. C. velly Tho. Wm. 1 a 2.

Gerwyn ap Brychan sydd sant ynghernyw. C. velly T. W. 2.

Gwenteirbron 'vch Emyr llydaw oedd vam St. Cadvan. C.

Gwenddydd 'vch Brychan sydd santes yn y lle a elwir y Towyn y meirionydd. C. velly T. W. 2. Eraill ai geilw hi

[1] This is certainly Nennius's Elbotus.

Digitized by Google

Gwawrddydd gwraig i Gadell Deyrnlluc, a mam Cyngen tad Frochwel Ysgithrog. C. velly T. W. 2. Gwel Tangwystl.

Gwery.

Gwladis. Gwladus'ch Brychan a fu wraig i Wynlliw ap Gliwys ap Tegid ap Cadell deyrn lluc a mam i Gadawc sant, a mam i Gliwys Keirnyw, ei frawd sant. C. velly T. W. 2.

Gwawr 'ch Brychan gwraig Elidir Lydanwyn mam Llywarch hen. T. W. 2.

Gwrnerth neu Gurnerth Sant ap Llywelyn sant o'r Trallwng. S. a B.

Gurnerth Sant m. Llywelyn sant o'r Trallwng. D. L.M.

Gwyddfarch Erienot ap Amlarys tywys sawc o'r Pwyl. S.

Gwyddvarch ym Meivot ap Malarys tywyssawc y pwyl. B.

Gwydduarch e Meiuot m. Amalarus, tywyssauc or Pwyl. D. L.M.

Gwynnun a Boda a Brothen Sant meibyon Helic ap Glannauc o Dyno Helic a oresgynvs mor eu Tir. D.

Gwynlliw.

Gwynlleu ap Cyngar ap Garthauc ap Cunedda wledig. B.

Guynlleu m. Cyngar m. garthauc m. Keredic m. Cuneda wledic. D. L.M.

Gwenlliw ap Kyngar ap arthawg ap Keredig ap Cunedda wledic. C.

Gwynlliw ap Cyngar ap Caradawg ap Cunedda wledig. Th. W. 1.

Cefnder i Gyngar oedd Cynfelyn ap Bleuddud. Gwel Kynvelyn. T. W. 1.

Gwynog.

Gwynawc.

Guynnauc m. Gildas m. Caw. D. L.M. Gwel Noethon.

Gwynnoc a thnotha meib Gildas ap...C.

Gwnnog a Noethan meibion Gildas ap Caw. Th. W. 1.

Gwynnawg ap Gildas ap Caw arglwydd Cwm Cawlwyd a Dolgar ei chwaer. T. W. 2.

Gwyngawr ap Gildas ap Caw. B.

Gwynodl neu Gwynoedyl m. seithennin vrenhin o vaes Gwydno a oresgynnis mor ei dir. D.—Llangwnodl, yn Lleyn.

Gwen verch Vrychan yn Nhalgarth eraill mai Clotfaith sydd yno. T. W. 2.

Dyma Gwennan, yn llyvyr S. mae yn debyg.

Gwytherin en Rywyniawc m. Dingat, &c. D. Gwel Lleuddad, Baglan, Eleri, Tygwy, Tyfriawc. Yn eglwys a monwent Gwytheriu y mae Cerrig beddau Hynodol ac arch Gwenfrewi, a'i llun gan Ed. Llwyd. —3d Itinerary.

Gredifael a Fflewyn meib. Ithel hael o Frydain ymhenmynydd a Llanfflewyn ym Mon. Rowland.

Gredevel m. Ithael hael o Lydaw. S.

Gredifel ymhenmynydd. Th. W. 1.

Gwrgon 'vch Brychan gwraig Cadrod Calchfynydd a dreissiodd Tynwedd Vagloc yn rhydeu Tynwedd. C. velly T. W. 2. Eithyr Gwgon yn lle Gwrgon.

Gwrtheli neu Gartheli.

Capel Gwrtheli ymhlwy Llandewi brefi.

Gwrthiau alarch Gwrtheli.

Gwenvaen Santes, chwaer Peulan. R. —Cappel Gwenfaen, yn Rhoscolun, a Ffynnon Wenvaen.

Gwel hevyd Gwyngenau brawd arall.

Gwenvaen chwaer Peulan, ac Angad Coleion eu mam. Th. W. 1.

Gwenllwyfo neu llwyddog. Mon.—Llanwenllwyfo.

Gwyngenau fab Pawl hen o'r Gogledd. Th. W. 1.—Capel Gwyngenau, wrth Gaergybi.

Gwel Peulan a Gwenvaen.

Gwynllwg. Th. W. 1.

Gredfiw yn Llanllyfni. T. W. 1.

Gorfyw Sant.—Capel Gorfyw, ym Mangor uwch Conwy. T. W. 1.

H.

Hawystl 'ch Brychan sydd santes ynghaerhawystl. C. velly T. W. 2.

Helic ap Glannauc. Tad Brothen, Gwynnun a Boda, o dyno helic, a oresgynws mor eu tir. D. L.M.

Hychan ap Brychan sydd Sant yn Nyffryn Clwyd. C. velly T. W. 2.

Honwyn neu Hywyn ap Gwyndaf hen o Lydaw periglawr Cadvan a'r Saint a vu yn Enlli yn unoed a hwynt. B.

Hywyn ap Gwyndaf hen o Lydaw periglawr i Gadvan ac i'r saint a fu yn unoes ac ef yn Enlli. C. velly Th W. 1.

Hewyn m. Gwyndaf hen o Lydau, periglaur e Catvan ac er seint a vu en un oes ac wynt en Enlli. D. L.M.

Howyn yn Aberdaron. T. W. 1.

Hilary.[1] Gwel Elian.

I.

Iddew Corn Brydain ap Cowrda ap Kriadog freichfras ap Llyr Merini. S.

Idlos ap Gwyddnabi ap llawfrodedd Varvog coch. C.—Llanidloes.

Idloes m. Gwydnabi m. llau uroded uaruawc. D. L.M.

Idloes ap Gwyddnabi ap Llawfrodedd farchog Coch. T. W. 2.

[1] In Llanilar, Cardiganshire, the wakes are kept on dyddgwyl Ilar (neu Ilar bysgodwr).

Digitized by Google

Iestin ap Geraint ap Cwstennin ap Gorreu. S.—LLANIESTIN.

Iestin ap Geraint ap Erbin ap Custennin gorneu ap Cynfar ap Tudwal Kurmwr neu Morvawr. C. velly T. W. 2.

Yestin m. Gereint m. Erbin m. Custennin gorneu. D. L.M.

Iestin ap Caden ap Cynan ap Eudaf ap Caradoc ap Bran ap Llyr Lledíaith. C.

Iestin ap Geraint ap Erbin.[1]

L.

LLECHID yn Arllechwedd 'ch Ithel hael o Lydaw. B.—LLANLLECHID.—Chwaer i Degai a Thrillo. C. velly Tho. W. 1. a 2. Ac i Rychwyn. T. W. 1.

Lleian 'ch Vrychan Gwraig Gawran mam Ayddan vradoc. C. velly T. W. 2.

Gafran ap Aeddan ap Gafran ap Dyfnwal hen a briodoedd Lleian vch Brychan, medd R. Vychan.

Lleiddad neu Lleudat Sant en Enlli m. dingatt m. nud hael m. senyllt m. Kedic m. Dyfymwal hen m. Ednevet m. Maxen wledig a Thynoy ver... Lewdwn lluydyauc o dinas eidin en e gogled e vam. D. L.M.

Ei frodyr oeddynt Baglan Gwytherin Tygwy a Thivriawc, ai chwaer Eleri. D. L.M.

Lleiddat yn Enlli ap Dingat, &c. mal o'r blaen. B.

Lleuddad a ddaeth gyda Chadvan. C. Gwel Sulien.

Lleuddad[2] yn Enlli a Maelgan neu Baglan yn Nghoed alun, Eleri ym Mhennant, Gwytherin yn Rhyfonioc a Theccwy yn Ardudwy a Thyfrydoc yngheredigion iscoed, meibion i ddingad ap Neddhael ap Seysyll ap Kedic, &c. a Thonwy 'ch Lawdden lueddawc o ddinas Edwin i mam. C. velly Tho. W. 2. a Thonwy ferch Lawdden.

Llonio neu Lloniaw lawhir ap Alan Vyrgan ap Emyr Llydaw. B.

Llonyav llavnwr m. alan Vyrgan m. emhyr Llydav. D. L.M.

Llonio ap Alan Ffrigan ap Ynyr llydaw. C.

Llwchaearn yn Kedewein ap Cynfael ap Cyndrwyn. S.—LLANLLWCHAEARN.

Llwchaearn ynghyd dewein ap Kygarvael Cyndrwyn o Lystin wennan. B.

Llwch haern en Kedewyng m. Kervael m. Cyndrwyn. o Lystinwynnan yn Kerenyaun. D. L.M.

Lluuab a ddoeth gyda Chadvan i'r ynys hon. B.

Llyuab a ddoeth o Lydau ygyt a chatvan er Enys hon. D. L.M.

Llywelyn Sant ap Bleiddyt ap Tegonwy ap Teon ap Gwinau dau freuddwyd. S.

Llywelyn o'r Trallwng ap Tegonwy ap Teon ap Gwinau dau freuddwyd. B.

Llywelyn m. Bleidud m. Tegonwy m. Teon m. guineu deu Ureudvyt. D. L.M. Gwel Gurnerth.

Llywyn neu Llywen a ddaeth gyda Chadfan i'r ynys hon. B.

Llywen a doeth o Lydau ygyt a Chatvan er enys hon. D. L.M.

Llecheu ap Brychan yn Llangan[1] ym Mon neu Tregayan ym Mon. C.

M.

MARCHELL 'ch Arwystl gloff a Thywanwedd 'ch amlawd wledic ei mam.——CAPEL MARCHELL yn Llanrwst. T. W. 1.—YSTRAD MARCHELL.

Marchell 'ch arwystl gloff o dwywannedd vch amlawd, &c. C.

Gwel Tyfrydog ei brawd.

Marchell verch Hawystel gloff o Lywannedd 'ch amalavd wledyc e mam. D. L.M.

Mathaern ap Brychan yngheredigion y gorwedd. C. velly T. W. 2.

Mechell 'vch Vrychan gwraig Gyuyr varfdrwch. C. velly T. W. 2.

Mechyll neu Mechyl m. Cochwyl m. Gwyn gohoew. D.

Velly y darlleoedd rhai, ond val hyn y dylai vod—

Mechyl ap Arthwys, &c. h. y. Mechyll.

Mechell ap Echwydd fab Gwyn, &c. Rowland, p. 156.—LLANVECHELL.

Mechyll ap Mochwys ap Gwyn gohoew ap Cynfarwy o Gerniw. Th. W. 1.

Meigent neu Meugant ap Cyndaf gwr o'r Israel. C. velly T. W. 2.

Meirion neu Meiriawn ap Ywein danwyn. S.

Meiriawn yn y Cantref ap Ywein danwyn ap Einiawn Yrth, &c. B.

Meiryaun yn y Cantref mab Ewein danwyn m. Einnyaun yrth m. Cuneda wledic. D. L.M.

Yn Llanveirion ym Mon. Rowland.

[1] He was buried at Llaniestin, near Beaumaris, in Anglesey, whose tombstone I have seen there, with an inscription upon it; which is falsely copied by Mr. Rowland in his *Mona Antiqua*, p. 156.

[2] Leuddad's legend is in L. Gl. Cothi's works, p. 276, where he calls Dingad Brenin Bryn Buga ap Nudd hael. He also calls him Llowddog.

Llowddog fy llw a oddef.

Lleuddad ap Dingad yw ef.—L. G. Co.

H. Dafydd ap Ieuan ap Rhys in Cywydd Enlli calls him Llewdad.

Cennad at Lewdad Lwydwyn.—H. D. I. Rh.

[1] Llecheu ap Brychan yn Nhal-y-llecheu.—T. W. 2. That is certainly a blunder; for that is Tal y Llychau, from the two Lakes.

Digitized by Google

Gwel Seirioel ac Einion frenin.

Maelog ap Caw o Frydain.—LLANVAELOG. Mon.

Meryn neu Meiryn ap Seithennin o vaes gwyddno a oresgynnodd mor eu dir. S. neu B.

Merin a Thutclyt a Gwynoedyl a Thudno a ..... vennder a senneuyr, meibion seithennin vrenhin o Vaes Gwydno a oresgynnws mor eu tir. D. LM.

Merini. Th. W. 1. Gwel Bliglyd.

Melangell 'ch Tudwal ap Credic[1] ap dyfnwal hen ap Ednyved ap Maxen Wledic. C.—PENNANT MELANGELL.

Melangell ferch Tutwal ap Ceredic ap Dyfnwal hen ap Edn ap Maxen wledig ac Ethin wyddeles ei mam. T. W. 2.

Melangell merch Ricwlff m. Tudawal tutclyt ac Ethni wyddeles e mam. D. L.M.

Melangell merch Cuwlch m. Tydwal tudclyd. Th. W. 1.

Mael[2] a doeth o Lydau ygyta chatvan e'r enys hon. D. L.M. Gwel Sulien.

Mael ap Sulien ynghorfaen. T. W. 2.

Yn debyg mai Mael a Sulien.

Maelrys.—LLANVAELRYS.

Maerlys ap Gwyddno ap Emyr llydaw Cefnder i Gadvan. C.

Maelrys m. Gwydno m. Emhyr llydav keuendv e Catvan. D. L.M.

Maethlu ynghaerneddoc ym Mon ap Caradoc freichfras hyd Cunedda Wledic, o Degau Eurfron i vam. Gwel Cadvarch a Tangl.—LLANVAETHLU. Mon.

Gwel Amaethlu.

Madrun uerch Wertheuyr urenhin enys brideyn. D. L.M.

Madrun verch i wrthefyrn brenin o'r ynys hon. T. W. 1. Ac anhun llawforwyn. T. W. 1.

Mwrog, ym Mon.—LLANVWROG. Mon.

Gwel ei Ystori.

Mordeyrn St.—CAPEL MORDEYRN, St. yn Nantglyn i'r oedd. T. W. 1.

Mae Cywydd o'i Ystori.

Mwynen verch Vrychan, hevyd ei dwy chwaer Gwennan a Gwenlliw, yn ol llyvyr S. Ond ni welais mo eu henwau mewn llyvrau ereill. L.M.

N.

NEFFEI, ap Brychan ai frodyr Pasgen a Ffabiali o'r Ysbaenes a rei hynny aethant yn saint ac yn benrheithiau yn yr Ysbaen. C. velly T. W. 2. Gwel Pasgen a Ffabiali.

Nefydd 'ch Vrychan gwraig Tudwal bevyr sydd Santes yn y lle a elwir llech gelyddon ym Mhrydyn. C. velly T. W. 2.—LLANNEFYDD, S. Ddinbych.

Nevyn 'ch Vrychan gwraig Cynvarch oer ap Meirchion gul ap Grwst ledlwm ap Cenau ap Coel godebog a mam Urien ap Cynvarch yr hwn a elwid Urien Reged ne urien reget, e Mam Eurddul y wraig a fu i Olifer gosgorddfawr. C. velly T. W. 2.

Nidan ym Mon ap Gwyrnyw ap Pasgen ap Uryen. B.—LLAN NIDAN, Mon.

Nidan ym Mon ap Gwrfyw ap Pasgen ap Cynfarch ap Meirchion ap Grwst ap Cenau ap Coel godheboc. C.

Nidan e mon m. Guruyw m. Pasken m. Uryen. D. L.M.

Noethan neu Noethen ap Gildas ap Caw. B.

Noethon[1] m. Gildas ap Caw. D. L.M. Gwel Gwynnavc.

Non mam Dewi.—LLAN NONN.

O.

OLERI ap Brychan.[2]

Oswald yn Northumberland ap Oswi Aelwyn. Th. W. 1.

P.

PABO post prydain ap Arthrwys ap Mar ap Ceneu ap Coel godhebog. yr hynaf o seiniau mon. Rowland.—LLANBABO.

Padarn ap Petrwn ap Emyr llydaw, Kefnderw i Gadvan. B.—LLANBADARN.

Padern m. Petrwn m. Emhyr Llydau kuendu e Gatuan. D. L.M.

Padarn ap Pedrwn ap Emyr Llydaw Cefnder i Gadvan. Th. W. 1.

Padric ap Alvryt ap Gronoy o Waredog. S.—LLANBADRIG.

Padric ap Gronwy o Waredog. B.

Padric m. Aluryt m. Goronwy o Waredauc en Arvon. D. L.M. Velly yn un man yn llyvyr Tho. W. 1.

Padric Sant ap Alfryd ap Gronwy o waredawc yn arfon. C. yn llyvyr Tho. W. o Wrydog yn arfon.

Padrig, Brython o Ystrad clwyd yn y gogledd a bioedd Lanbadrig ym Mon fo yrrasid gan y Pab Cœlestine i droi'r gwyddyl. Rowland.

Padric Sant ap Alfryd ap Gronwy ap

[1] Cedic.

[2] Ar wyl Mael a Sulien y ceidw gwyr y Cwm yn Nhegengl eu Gwylmabsant. 13 o Fai.

Y sul gwedi y dydd y cadwent nid yn unig yma ond yn agos drwy Gymru oll eu Gwylmabsannau.—*Ed. Llwyd's Itinerary.*

[1] Near Eglwys Llangwm Dinmael, the chapels of Gwynnog and Noethon are now converted to a mill and a kiln.

An old house there called Llys dinmael.

[2] A mistake for Eleri verch Brychan.

Digitized by Google

Gwdion ap don o waredawg yn arfon. T. W. 2.

Pascen ap Brychan. Gwel Neffei.

Peblic Sant yn y Gaer yn Arfon ap Maxen wledig amherawdyr Rhufain ac Elen 'vch Eudaf ei fam. B. a C.—LLANBEBLIG. Arvon.

Peblic yn y gaer yn Arfon ap Maxen wledic brenhin y Brutaniaid ac Imerawtr yn Rhufain, ac Elen verch Eudaf ei fam. T. W. 2.

Pedrog.

Pledrauc m. Clemens tywyssauc o Gernyw. D. L.M.

Hwyrach y dylasai vod yn Pedrauc.

L.M.

Pedrog ap Clemens tywyssawg Cerniw. T. W. 1.—LLANBEDROG.

Pedyr m. Corun m. Keredic m. Kuneda wledig. D.—LLANBEDR.

Padern ap Corun ap Keredic ap Cunedda wledig. T. W. 1.

Peris Sant Cardinal o Rvuein. D. L. M.—LLANBERIS.

Peris Sant Cardinal o ruvain a Gwynnin a Brothen meibion i Lannawc ap Helig, o ddyno Helig yn y gogledd. T. W. 1.

Yn llyvyr Llanerch vel hyn—Boda a Gwynnin a Brothen, meibion Helig ap Glannawc, &c.

Peulan ap Palcen o Fanaw, chwaer iddo oedd Gwenfaen o Roscolyn. Rowland.—LLANBEULAN.

Peulan a Gwrgenau meibion Pawl hen o Fanaw. Th. W. 1.

Camddarllead yw Gwrgeneu yn lle Gwyngeneu. Gwel hwnw.

Peugan yn Nyffryn Clwyd. Th. W. 1.

Padran ap Corun. Gwel Caranauc, Tyrnog, Pedyr.

Padran ap Hedd ap Emyr Llydaw. C.

Eraill a ddywaid mai—

Padran mab Peitwn mab Emyr llydaw. C.

Hwyrach mai—

Padern m. Petrwn. Gwel Padern.

Peirio mab Caw o Frydyn ym mon y mae. H. Rowland.—RHOSBEIRIO.

Gwel ei vrodyr—Gallgo, Eugrad, Maelog, Caffo, a'i chwaer Cwyllog. H. Rowland.

R.

RHAIN ap Brychan sydd sant yn Swydd Lincol ac mae iddo deml ym Manaw. C. velly T. W. 2.

Rhawyn ap Brychan Gwel Docvan. C.

Rhun ap Brychen. Gwel Docvan. C.

Rheingar neu Rhieingar sydd santes yn Llech Maelienydd, a mam Geinydr sant o Faelienydd.

Nid yw hyn yn llyvyr D; ond i mae yn llyvyr. T. W. 2.

Rhystud mab Howel vychan ap Howel ap Emyr llydaw. C. velly T. W. 2.

Rhystut. T. W. 2. Gwel Cristiolus. —LLANRHYSTUD, Caredigion.

Rhystud Sant rhyw astud ferch
A roe' lin ar ryw lannerch. D. G.

Rhediw St. yn llanllyfni. Ffynnon Rediw, Cadeir rediw, ol troed march rediw. ol bawd rediw, Dyddgwyl Rediw a gedwir yno yn y gauav.

Rhwydrys ap Rhwydrim neu Rodrem brenin Conacht. S.

Yn y werddon. R.

Rhwydrys vab Rhwydrhieni brenin Conach o Iwerddon. Th. W. 1.

Rhychwyn Sant ap Ithael hael o Lydaw. Th. W. 1.—LLANRHYCHWYN.

Gwel Tegai, Trillo a Llechid.

Rhychwyn ap Heli ap Glannog. T. W. 2. Gwel Boda.

S.

SANFFRAID leian verch Cadwrthai wyddel. C.

Sanffraid leian verch Dwyppws ap Cefyth o rieni Yscotiaid. T. W. 1.

Sanffred leian verch Cadwthlac wyddel. T. W. 2.—LLANSANFFRAID.

Saeran ap Geraint Saer o Iwerddon. C. a T. W. 2. Yn Llanynys mae Eglwys Saeran yn nghantref dyffryn clwyd medd Llelo Gwtta lle dangosir ei vedd medd Ed. Llwyd, ogylch 3 neu 400 mlwydd oed.

Saiarn.

Seirioel em Penmon m. Ewein danwyn mab Einyaun yrth m. Cuneda wledic. D. L.M.—CAPEL SEIRIOEL.

Gwel Einyaun a Meiryaun. Velly B. a S.

Selyf ap Geraint ap Erbin. T. W. 2. Gwel Cyngan Iestin a Cataw.

Seneuyr ap Seithennin frenhin o faes gwyddno. B.

Senneuyr, ap Seithennin vrenhin o Vaes gwydno a oresgynnws mor eu tir. D. L. M. Gwel Tutglyt, Gwynoedyl, Merin, Tudno a ..... vender.

St. Siad yn yr Holt. T. W. 1.—ST. CHADDS Lat. Cedda.

Siat Rhadynfre ap Cadfan llwycoed. T. W. 2. a C.

Hwyrach mai Cadvan abad Enlli.

Sylien neu Sulien a ddoeth gyda Chadvan i'r ynys hon. B. a D.

Sulien, Kynon, Dochdwy, Mael, Tanwc,

Digitized by Google

Eithras, Lleuddad, Llywyn a ddaethant o Lydaw gyda Chadvan. C.—LLANSILIN: CAPEL SILIN, yn Ngwrecsam. T. W. 1.

Yn amser Arthur yr oedd hyn, mae yn debyg.

Styphan m. Mawon. m. Kyngan m. Cadell dyrnlluc. D. L.M.—LLANSTYPHAN.

Styffan neu Ystyffan ap Mawan ap Cyngen ap Cadell dehyrn llyc. C.—ap Cadell deyrnllwch. B.

Sadwrn, Sant.—LLANSADWRN, yn Mon ac yn Emlyn, S. Gaervyrddin.

Sadyrnyn[1] Lat. Saturninus.—LLANSADYRNYN, S. Gaervyrddin.

T.

TANAWG a ddoeth gyda Chadvan. B. —LLANDANWG.

Tanuc a ddoeth o Lydaw ygyt a Chatuan e'r Enys hon. D. L.M.

Tanwg. mab Ithael hael. Th. W. 1. Gwel Twrog a Baglan.

Tangwn yn llangoed ym Mon. S.

Tangwn yn Llangoed ym Mon ap Caradawc freichfras ap Llyr, &c. B.

Tangvn en Llangoet e mon mab Caradauc ureichuras m. Llyr Marini. D. L.M. Gwel ei vrodyr Catvarch ac Amaethlu.

Tangwyn yn llangoed ym Mon. C.

Tangwystl neu Tanglwst.

Tangwystl verch Brychan, gwraig Cyngen ap Cadell deyrnllyg mam Brochwel ysgithrog a Maig a Ieuaf. T. W. 2.

Teccwy neu Tegwy yngheredigion is coed ap Dingat, &c. i Faxen wledig. B. —LLANDEGWY.

Gwel Baglan.

Tecwyn neu Tegwyn a ddoeth o Lydav ygyta Chatvan. D.—LLANDECWYN, Meirion.

Teccai neu Tegai ym Maes Llanglassawg mab Ithel hael o Lydaw. S.—LLANDYGAI, Arvon.

Tegai Glassawc yn Maes ythan ap Ithel o Lydaw. B.

Tegai ym Maes llanglassawg mab Ithel hael o Lydaw. C. Gwel Llechid ei chwaer. C. a Thrillo. C.

Tygei em Maes Llanglassauc m. Ithael hael o Lydav. D. L.M.

Gwel ei vrawd Terillo.

Tegai ym Maes Englysawg a Thrillo yn Ninerth yn rhos a Rhychwyn Meibion Ithel hael o Lydaw, a Llechid chwaer iddynt.

Tegiwc.

Tegiawc 'ch Ynyr Gwent, ei Mam oedd Vadrun 'ch Gorthefyr frenhin. Gwel Kynaiddion. T. W. 1.

Tecvan neu Tegvan Sant.

Tecuan Sant e Mon. m. Carcludwys m. Kyngu m. Yspwys m. Cadraut Caluenyd. D. L.M.—LLANDEGVAN, Mon.

Tegfan Sant ym Mon ap Carcludwys ap Cyngen ap Yspwys ap Cadrawd Calchfynydd ac i goel godhebog frenin wyr i Gadrod. Rowland.

Tegfan ap Carcludwys ap Cyngen ap Ysbwys ap Cadrawt Calchfynydd a Thena verch Dewdwr mawr ei fam. T. W. 1.

Teilaw[1] ap Enlleu ap Hwdwn bwn ap Keredic ap Kuneda Wledic. B.—LLANDEILO, eglwys Llandaf. LLANDEILO FAWR.

Teilav m. eusych m. hydwn dwnn m. Keredic m. Kuneda wledic. D. L.M.

Teilaw ap Cursith ap Hydwn dwn, C. eraill a ddywaid mai—

Teilaw ap Enoc ap Hydwn dwn ap Keredic ap Kunedda wledic. C. velly T. W. 2. Nai fab Cefnder i Ddewi. C.

Teilaw ap Enos ap Hyddun dwnn ap Keredic ap Cunedda wledig nai fab Cefnder i ddewi a Thegfedd verch Tegid foel o Benllyn ei fam. Th. W. 1.

Teilaw ap Cussith ap Hydwn. T. W. 2. neu Enoc.

Tibie 'ch Brychan, sydd Santes yn Llandybie yn Ystraddewi. C. Darllain—Ystrad Tywi.

Trillo yn dinerth yn Rhos, Gredevel m. Ithael hael o Lydaw. S.—LLANDRILLO.

Trillo yn rhos ap Ithel o Lydaw. B.

Terillo en Dineirth en ros mab Ithael hael o Lydav. D. L.M.

Trillo yn yddinerth yn rhos mab Ithel hael o Lydaw. C.

Gwel Llechid ei chwaer. Gwel hevyd Gredevel.

Triniaw ap Diwng ap Emyr llydaw Cevender i Gadvan. B.—LLANDRINNIO.

Trunnyav m. Diuwng m. Emhyr llydav Keuendv e Gatuan. D. L.M.

Triniawg fab dufwng fab ymyr llydaw Cefnder i gadvan. Th. W. 1.

Tudno ap Seithennin. B. neu Seitherin.—LLANDUDNO, Arvon.

Tudno m. Seithennin frenhin o Vaes gwydno a oresgynvs mor eu dir. D. L.M. Gwel Gwynoedyl, merin, Tutglyt, senneuyr ..... vender ..... ei frodyr.

Tudfyl 'ch Brychan sydd Santes ym Merthyr Tudfyl ym Morganwc. C. velly T. W. 2.—MERTHYR TUDFYL.

[1] Morgan ap Sadyrnin is mentioned in Mr. R. V.'s papers of the Northern wars.

[1] This was St. Teliaus of Llandaf. In the Welsh Charter, in the Liber Landavensis, he is written Teliau, being the Patron Saint of Llandaf. Tri chorph a wnaeth Duw i Deilaw.—Triades.

Digitized by Google

Tudyr yn Narwain Ynghyveiliawg ap Arwystl gloff ap Seithenin vrenhin o Vaes gwyddno. B.

Tuder en Darewein eg Keveilliauc m. hawystel gloff o Lywanned uerch amalaud wledyc e Vam. D. L.M.

Tudur Sant yn Arwain ynghefeiliog mab arwystl gloff, &c. o Dwywannedd verch amlawd wledig ei fam. C.

Tudur yn Narywain ynghyfeiliog, Tyfrydog ym Mon, dier yn nhegengl ym Mot fari a marchell ei ferch Meibion i Arwystl gloff o ddifanwledd ferch amwlad wledig i fam. T. W. 1.

Tutglyt m. Seithennin. Gwel Merin.

Tutglyt ap Sochmyn (Seithennin) frenin. T. W. 2.

Tydie 'ch Brychan, yn y Tri gabelogwar. C. velly T. W. 2.

Tydecho ap Annwn ddu ap Ynyr llydaw Cefnderw i Gadvan. S.—CAPEL TYDECHO.

Tedecho m. Annun du m. Emhyr llydav Keuuend'v e Gatvan. D. L.M.

Tedecho ap Anun ddu ap Emyr, &c. C. He had his Cloister at Llandegvan in Anglesey. Rowland.

Tydecho ap Gildas ap Caw. S.

Twrnoc ap Arwystl Gloff yn Nyffryn clwyd o Dwywannedd verch amlawd wledig ei vam. C.—LLANDYRNOG.

Tyrnawc yn Nyffryn clwyd ap Arwystl gloff a Thynwannedd verch amlawdd wledic ei vam. B.

Teyrnauc en deffrynt Clwyt m. Hawystel gloff. D. L.M.

Tyrnoc ap Corun ap Keredic ap Kuneda Wledic. C. velly T. W. 1. gan chwanegu —Cefnder Dewi.

Tyssul m. Corun m. Keredic m. Kuneda Wledic. D. L.M.—LLANDYSSUL.

Velly C. velly T. W. 1.

Tyssilio.—LLANDYSSILIO.

Tyssiliaw ap Brochvel Ysgithrog, &c. o Arddun 'ch Pabo post prydain ei vam. C.

Tyssilyav m. Brochuael esgithrauc m. Kyngen m. Cadell dyrnlluc ac Arddu ben ascell uerch Pabo post prydeyn e vam. D. L.M.

Tyssiliaw ap Brochwel ysgithrawc ap Cyngen ap Cadell dehyrnlluc ac Addun ferch Pabo post Prydein. T. W. 1.

Tyvriawc yngheredigion is coet ap Dingat, &c. i Faxen wledig. Gwel Baglan. B.—LLANDYFRIOG, Ceredigion.

Tiuriauc eg Keredigyaun iscoet m. Dingat. m. Nudd hael m. Senyllt m. Kedic m. Dyuymwal hen m. ednevet m. Maxen wledic a Thynoy ver .... Lewdwn lluydyawc o Dinas Eidin en e Gogled e vam. D. L.M.

Gwel ei vrodyr, Lleuddat, Baglan, Gwytherin, Tygwy, a'i chwaer Eleri.

Tyfrydawc ym Mon ap Arwystl gloff a Thysvanwedd ei vam. B.—LLANDYFRYDOG, Mon.

Tyfrydog ym Mon mab Arwystl gloff, &c. o Dwywannedd verch amlawd wledig ei vam. C. velly Th. W. 2.

Gwel Dier, Twrnog, Tudur, a marchell eu chwaer. C.

Tyurydavc em Mon m. Hawystel gloff, D. L.M. o lywanned uerch amalavd wledig ei fam. D.

Gwel ei vrodyr, Diheyuyr, Teyrnauc a Thuder a marchell eu chwaer. D.

Twrog Sant.—LLANDWROG, Arvon.

Twrog, Tanwg a Baglan meibion i Ithel hael. Th. W. 1.

Tyneio. Gwel Bliglyd.—EGLWYS DYNEIO, Ymhwllheli.[1]

U.

UST a Dyfnig y Saint yn Llanwrin ynghyfeiliog a ddoethant i'r ynys hon gyda Chadvan. Th. W. 1.

Y.

YSTYPHAN. Gwel Styphan a Stephen.

Ysgin ab Erbin ap Custennin Gorneu. T. W. 2.

Gwel Digain.

[1] From Heli ap Glannog.

Digitized by Google

BRUT BRENINODD YNYS PRYDAIN:

NEU

BRUT Y BRENINODD.

HYSBYSIAD.

YMA y canlyn dau ddarlleniad o *Hanes Breninodd Ynys Prydain*, o waith Tysilio; ac a helaethed gan Gwallter o Rydychain; a chan Grufudd ab Arthur, yr hwn a elwir yn gyfredin Geofrey o Vynwy.

Y darllead cyntav, tan enw *Brut Tysilio*, sydd yn ol y *Llyvyr Coch* o Hergest, yn Rhydychain.

Yr ail ddarllead, tan enw *Brut G. ab Arthur*, ydyw yn ol adysgriviad y parchedig Evan Evans o hen lyvyr croen, o eiddo *Paul Panton* yswain, o'r Plas Gwyn, yn Mon.

Yn canlyn cynnwysiad y ddau lyvyr uchod gwelir amrywiaethau tan arwydd *A.* a *B.*, at ba rai y cyfeirir drwy y ffugrau.

Yr amrywiaethau tan y llythyren *A.* a ydynt yn ol llyvyr yn perthyn i *Ysgol y Cymry*, yn Llundain, wedi ei ysgrivenu yn y vlwyddyn 1613; ac amdano mae yr ysgrivenydd yn dywedyd—"Hyn a gasglais allan o amryveilion lyvrau, o achaws nad oedd yr un llyvyr heb lawer ar goll ynddo; etto, myvi a gevais y cwbyl ymewn pump o lyvrau hen, dau ohonynt o groen, wedi eu hysgrivenu er agaws i 500 mlynedd wrth dyst; heblaw tri ereill o hen lyvrau."

Yr amrywiaethau tan y llythyren *B.* a ydynt yn ol hen lyvyr croen, o gylch 500 mlwydd oed, eiddo *Thomas Johnes* yswain, o Havod Ychdryd, marchog dros Swydd Caredigion.

Y RAGARAWD.

PRYDAIN[1] oreu or ynyssoed yr hon a el6yt gynt y wen ynys ygorlle6ina6l[2] eigawn r6g freing ac i6erdon y mae[3] gosodedic wythcant milltir ysyd yny hyt[4] adeu cant ynylled apheth bynnac avo raid ydyna6l arver oanifygedic[5] frwythlonder hi ae gwasanaetha ygyt[6] hynny cyfla6n y6 obob kenedyl m6yn a metael hevyt frwythlawn y6 or maesdired llydan[7] amyl abryneu arderchaoc adas ydir diwyllodraeth tr6y yrei ydeuant amryualon genedloed froytheu yndi. Hevyt ymaent coedyd allwyneu kyflawn oamgen genedloed aniueileit abwystuileit. Ac ygyt ahyny amlaf kenueinoed or gwenyn oplith yblodeuoed yn kynnulla6 mel. Ac ygyt ahyny gweirglodeu amyl ydan awyrolyon vynyded yny rei ymaent ffynhoneu gloy6 eglur or rei ykerddant ffrydyeu. Ac alithrant gan glaer seint amurmur ar wystyl kerdd ahun y6yrei hyny yrneb agysco ar eu glaneu Ac ygyt ahynny llynneu ac auonoedd kyflawn o amryual genedloedd byscawd ysydd ynddy. Ac eithyr yperuedduor ydeir drostaw yffreinc teir auon boneddiceydd ysydd ynddy. Temus ahumur ahafren.[1] Ar rhai hyny megys deu vreich[2] ymaent yn rannu yr ynys, ac ar hyd y rei hyny y deuant amryual gyfnewidyeu or g6ladoedd tramoroedd. Ac ygyt ahyny ydoedd ynddi gynt wyth prif ddinas arhugeint ynythecau. A rei oneddunt hydiw ysydd diffeith gwedy diwreiddaw yn wallus. Ac ereill etwa yn feuyl yn iach[3] a themleu Seint yndynt ynmoli duw A

[1] Brytaen.
[2] Y gorllewyn.
[3] Fraing a r Iwerddon megis y mae.
[4] Yn y hyd.
[5] Y dynion arver o honaw o aniffigedic.
[6] Gwasanaetha hwynt a chid.
[7] Cyflawn yw hi o'r maesdir llydan.

[1] Addas a hafnau lle daw amrafaelion frwythau tramor iddi. A hefyt y mae yndi goedyd a llwynau cyflawn o amrafaelion genhedloed o anifailiaid a bwystvilait. Hefyt amyl genvainoed o wenyn ymlith y blodau yn cynyll mel. A chida hynny llynoed ac afonyd cyflawn o amrafaelion genedloed byscod. Ac velly tair afon vonheddic y syd yndi nit amgen temys a hymer a hafren.

[2] Tair braich.

[3] Daw amrafaelion gyfnewidiau o wledydd tramor a hefyt yddoedd yndi hi gynt dair prif dinas arddere ar hygain ynythecau hi; rhai o honynt y sydd heddiw y difaith wedi diwraidio y myroed; ac eraill ysyd gyfannedd.

Digitized by Google

muroedd achaeroedd arddyrchawc yn eu teccau. Ac ynny temleu teuluhoedd achyfenhoedd o wyr agwragedd yntalu gwasanaeth dylyedyc yn amseroedd keugant yeu cryawdyr yn herwydd kristonogawl ffyd. Ac or diwedd[1] pymp cenedlaeth y sydd yny chyfaneddu hi, nyd amgen normanneit brytanyeit asaesson affichdeit[2]

[1] Y voli duw. Ac velly.
[2] Bryttaniait, normaniaid Saesson fichtiaid.

ac Yscotiaid. Ac or rei hynny hagen cyntaf ygwledychwys[1] y Bryttanyeid o uor rudd[2] hyd vor Iwerddon, hyd pan daeth ygan Duw dial arnaddunt ameu syberwyt ygan yffichteit ar saeson ; a megys ydeuthant ygormessoed hyny ni ae damlle6ych6n rae lla6. Yma yteruyna y prolog.[3]

[1] Rhei hynny oll cynta y gwledhoedd.
[2] Hi o vorrydd.
[3] Arnynt am y pechodau yr hwn a dangosswn ni rac llaw. Ac yna y tervyna prolog.

Digitized by Google

BRUT TYSILIO.

Eneas Yscwydwyn. G6edi cael y gaer y foes Eneas ac Esgannys[1] y vab gydac ef ac y doethant me6n llongau hyd yng6lad yr Aidial[2] yr hon a el6ir g6lad Ryfain. Ac yn amser h6n6 yr oed Latinus yn vrenin yn yr Eidal a h6n6 arvolles Eneas yn anrydeddus. Ac yna g6edi ymlad o Eneas a Thyrru Vrenin yr Yttyl ai lad ef o Eneas. ac yna cael o Escannys Lavinia merch Lattinys yn wraic iddaw. Ac 6edy Eneas Yscannys a 6naethbwyt yn 6r ma6r.[3] ac 6edy drychafel o Esgainus ar vrenhinawl gyfoeth ef adailiod dinas ar lan avon Daiberys. Ac yna mab a anet idda6 a el6id Sylhys amrode y ledrada6l odineb. ac velly gorderchy a oruc ev ar nith ai baichogi. Ac 6edy g6yb od o Esannys y dad ev hyny. erchi a oruc ev oe dewinion dy6edyd idda6 p6y a vaichogassai y vor6yn.[4] ac de6inia6 o honynt a chael dehayr6yd am y p6nc h6nnw h6y a dywedassant vod y vorwyn yn vaichoc ar vab a ladai yvam aedad, ac 6edy darfai ido draiglo lla6er o 6ladoed y da6ai ev y orychelder anryded. ac ni th6yll6ys y de6inion h6ynt.[5] Ac yna 6edy dyvod oed y vor6yn esgor yn y g6elyvod y by hi var6, ac yno y lladod ev y vam. Ar mab a en6id yn Vryttys[6] ac a roed ar vaeth ac 6edy y vaithrin yny oed ev bymtheng mluyd ydoed ev diwarnot yn canlyn y dat yn hela ac val yr oedynt velly nachav gar6 ma6r yn dyfod haibio sef aoruc Bryttys anely y v6a a saethu y car6 ac ar yr ergit hyny y treuis ev y dat a saeth dan benn y vron ac y by var6 ev. Ac velly y lladoed ev y dat hefyd.[7] Ac yna g6edy mar6 Sylhys y deholes g6yr yr Eidial Vryttys ymaes oi 6lad canit oed daylung ydynt y gymryt yn vrenin arnynt y neb a 6nelai gymaint o gyflafn a lad y vam ai dat.[8] Ac wedy y deol o dyno y daeth ev hyd yngroec. Ac y g6eles ev yno o welygord Elenys ap priav o etivedion troyav me6n caethi6et dan Bendrassys vrenin groec. cans Pyrr ap Achilar6y y dyc y genedlaeth hono ganto g6edy distr6y troyav y dial y dat arnynt ac ai g6archayod h6ynt me6n caethi6ed yn hir o amser.[9] Ac yna wedy adnabot o Vryttys y genedl y hun trigio a oruc ev yno gydac h6ynt. Ac yn y lle wedy cenefina6 o bryttys ac ymgydnabot o ba6b o honynt ac ev cymaint vy y dawn ev yny plith h6ynt ac y by ev gymeredic gan y brenhinoed ar ty6ysogion a hyny oll o achos y bryt ai deg6ch ai de6rder ai haelioni ai viluriaeth ai glot sev oed hyny doethav oed ev ymhlith y doethion a dewrav ymhlith y rhai ymladgar. A hefyd pa beth bynac a damhwainiai nac aur nac ariant na mairch na dillad hynny oll a rannai ev rung y gyt varchogion ac y ba6b ac ai cymerai ganto. ac velly g6edy hedec y glod ev dros 6ladoed groec ac ymgynyll atto o ba6b ac oed o genedlaeth droyav yno o bob lle hyd ydoed dervynau groec ac erchi idaw ev vod yn dy6yssa6c arnynt ai rydhau hwynt o'r caethiwed hynny! Ac h6ynt adywedynt y gallai ev hynny yn hawd cans cymaint o niver oedynt g6edy ymgynnyll ynghyd ac ydoedynt saith mil o 6yr ymlad heb ychwanec. a hevyd y mae y gwas bonedicav yngroec o bart y dat ai vam ev a hanoed o genedl droyav ac y mae ev yn ymdired y ni ac yn gobaitho cael nerth mawr genym sev achos y6 hynny g6yr y 6lad hon y syd yn ryvely arno gida bra6t undat y syd ido o achos mam h6nn6 ai dat a henia6 o roec. a ryvel ma6r y syd ryngtynt o achos tri chastell ade6id y dat yr mab hyny ar y varwolaeth yn ragor noc y vra6d. Ar haini y mae g6yr groec yn caissio y d6yn arno ev am hanvot y vam o droyav. Ac am hynny y mae g6yr groec y daly gyda y vra6t yn y erbyn ev. Ac yna g6edy g6elet o Vryttys amlder a rivedi y g6yr a g6elet y cestyll yn gedyrn ac yn barod ida6, ha6d vy ganto yvydhau ydynt a chymryd y dy6issogaeth arnaw.

Ac yna wedy drychav Bryttys yn dy6yssa6c ar aniver troyav ac yna cadarnhau cestyll Assaracys a oruc ai llen6i o 6yr ac arvau a b6yd, ac 6edi darvod hyny cych6yn a oruc ynte ev ac Assaracys ai holl aniveroed ai da gantynt hyd yn anial6ch y difaith goedyd lle y ffoassant, ac yna y danvones

Digitized by Google

Bryttys lythyr at Bendrassys vrenin groec yn y mod hwnn.

Bryttys ty6yssa6c g6edillion cenedl droyav yn anvon llythyr at Bendrassys vrenin groec gan vanegi nad oed dail6ng idaw gad6 nac attal me6n caethi6ed eglyr vrenhinawl genedl o lin dardan nai caethi6a6 yn amgenach noc y dlynt o her6yd y boned. Am hyny y mae Bryttys yn manegi idaw ev vod yn 6ell gantynt h6y bresswylo yn y difaith ac ymborthi val anifailiait ar gic amr6d a llyssau gan ryddit. noc me6n gwledau a melyster dan gaethi6ed. ac velly os codi gory6chelder dy vediant di ath gyvoeth a 6na hyny ac na dot yn y herbyn namyn madau ydynt. cans anian a dlyed y6 y bob caeth lavyria6 y gaissiaw dyfot y hen dailyngda6d ai ryddit. ac 6rth hyny y harch6n ni dy drygared di yn y genettaych ydynt bress-6ylio yn y coedyd rai foassant gan ryddit ac oni edy ydynt ryddit yth deyrnas nai gell6ng h6ynt y 6ladoed eraill y gaissio lle y bress6ylio heb gaethi6ed.

A fan 6yby Bendrassys ystyr y llythyr ryvedy yn va6r a oruc anvon atto y rhy6 genad6ri hono. ac yn y lle gal6 y gynghoriaid atto sev oed y cyngor cynyll lly ma6r a myned ar y hol yr difaith, ac velly pan oedynt yn myned haibio heb la6 y castell a el6ir Ysbaradinys ai cyrchu a oruc Bryttys a thair mîl o 6yr arvoc ganto yn dirybyd ai cael yn diarvod a oruc a g6naythyr aerva vawr arnynt. Ac yn y lle fo a wnaethant yn gywilydys ai brenin yn y blaen a chyrchu yr avon a el6ir Ystalon a rac maint y brys ai hovn rac Bryttys ran o nadynt a vodes a ran a las ar lan yr avon. ar dryded ran a foes. ac velly y cavas ev y vydigoliaeth arnynt. Ac yna g6edy g6eled o Antigonys. dolyria6 yn vaur a oruc a gal6 y gydmaithion atto ai bydinau a chyrchu g6yr troyav a bod yn 6ell ganto y lad tr6y glot noc dianc tr6y anglod. ac anoc y lu a oruc y ymlad yn 6rawl a b6r6 dyrnodau ma6r a oruc ev y hun ac ychydic a rynga6ys idaw hynny cans Bryttys ai 6yr oed yn gy6air o arvau. A h6ynte yn amharot heb gael ennyd y wisgo y harvau. Ac velly yn y lle y cafas Bryttys y gorau arnynt. A daly Antigonys bra6d y brenin a oruc. Ac yna Bryttys a gadarnhawys castell Assaracys a rodi chwechant marchawc yndaw. A myned a oruc ynte yr coet ai lu gydac ev yr lle ydoed y hanedau. Sev a oruc Pendrassys cyd bai ofalys am y fo a daly y vrawt hefyt. Cynnull a oruc y maint a diangyssai oi lu a fan oed hi dyd drannoeth y dayth ev am ben y castell. Cans yna y tybiod ev dybot Bryttys ai vrawt ev yngharchar ar carcharorion eraill hefyd. ac wedy y dyfot yno rannu y lu a oruc ynghylch y castell ac yn vn6edic y ran v6yav y gadw y pyrth rac dyfot neb allan a roi arall y droy y d6r odi6rth y castell. Ar dryded ran y 6naythyr pairiannau y ymlad ac ev ac y gaissio y v6r6 yr lla6r a fa6b o nadynt ar ethrylithr gorau ac a vedrai gan yfydhau y orchymyn y brenin ac velly pan dayth y nos arnynt ethol y g6yr de6raf a oruc y ymlad ar castell a gady yr hai blin y gysgu rac difot Bryttys am y pen ai lu ganto yr ailwaith. Ac yr oed y castell6yr yn g6rth6ynebu ydynt yn 6rol ac yn y saethu ac yn b6r6 tang6yllt arnynt ac yn y cymell odi6rth y myroed a fob amrafael gelvydyt.

Ac yna wedy gossot pairianau 6rtho a dechrau y glady orty dano sev a oruc y castell6yr b6r6 tan g6yllt a d6r ber6edic ar y pennau ai cymell odi6rth y walh.[32] Ac yna 6edy blina6 o nadynt gan benydia6l lafyr ac anhyned y nos a newyn a syched arnynt. Ac yna anvon cenadau a orugant at Vryttys y gaissio nerth ganto rac gor6ot arnynt roi y castell y fynyd.[33] A fan gigle Vryttys hyny govalys vy ganto am na 6ydiat pa del6 y gallai y hamddiffiu cans nid oet ganto allu y roi cad ar vaes ydynt h6y. Sev a oruc ynte arvaethu d6yn cyrch nos am y pennau a medylio llad y g6yl6yr a oruc ai caissio h6ynte yn y c6sc a medd6l na allai ev hynny heb nerth o 6yr groec. Sev yna y gel6is ev Anacletys cydymaeth oed h6n6 y Antigonys a thynny cledyv a oruc Bryttys gan y brico ev yn fest a dy6edyt 6rtho val hyn. ti di was ieuanc etholedic llyma dy angau di ath dervyn oni 6nay y peth a gaisswyv genyt yn fydlawn cans heno y rov i gyrch nos am ben g6yr groec. ac val hyn y mynav i ti y t6yllo h6ynt val y gall6yv i gael y ford yn ruyd am y pennau h6ynt. Dos di at y g6yl6yr a dy6aid dy dianc di ac Antigonys om carchar i ac y ti y adaw ev me6n glyn coeda6c ai vod ev yno heb ally dyvot ymhellach rac trymet yr hayrn y syd arno ac arch ydynt dyvot y gyrchu ev gyda thi. Ac o g6nau di velly mi a gav 6y 6llys arnynt. ac yna pan 6elas Anaclettys Vryttys yn gogyvada6 y angau iddo roi ll6 a oruc ev ar vot yn gy6ir y Vryttys tr6y ida6 gael Antigonys gydac ef. Ac velly cychwyn a orugant parth a g6yr groec ac velly pan dayth ev att y g6yl6yr y gylchyny a 6naethant a gofyn ido ai g6naythyr y brat h6ynt ydoed ev yno. Nage yn 6ir ond ar vynghefn y dygym i Andigonys o

Digitized by Google

garchar Bryttys yn lledrat a mi ai gadewais ev yn llechu ymysc y drain ar dryssi yn y glynn issod ac yn gyflym dowch gida mi y gyrchu ev. Ac velly ydoedynt yn ofni mynet gydac ev rac ofn t6yll. Ac ydy6at un oi gydnabot ev y bot yn dy6edyt g6ir. Ac yna ymgynhill6ys y g6yl6yr y gyt a mynet gidac ev hyt y lle y dy6edassai vot Antigonys ac yno y rythrwys Bryttys ydynt ai llad heb ada6 un ac yna cerdet yn reolys a 6naethant yn y doethant ymysc y llu ac ni levassod neb dywedyt un gair yn y dayth. Bryttys ai vydin ynghylch pebyll y brenin ac yna canu y gorn a oruc Bryttys ar dr6s y pebyll a dechrau y llad h6ynt yn y c6sc. Ac yna gan g6ynvan y rhai lladedic y defroys y llaill heb 6ybot y pa le y foynt nes y llad y gyt. A phan 6yby y castellwyr hyny dyfot y maes y 6naethant a phan dayth Bryttys o fewn pebyll y brenin y daly a oruc ai r6ymo gan dybiaid y cae v6y o daioni o hynny noi lad ev. Ac velly 6edy troylio y nos. ai mynet yn dyd y gelwys Bryttys y 6yr y gyt atto ac y rannod yr ysbail rynglynt yr h6n oed eida6 y rhai lladedic megis y mynnynt y hun ac velly yr castell y dayth Bryttys ar brenin ganto yn garchar6r a chadarnhau y castell a oruc ev o 6yr ac arvau. A phan darvy ydynt gael y vydigoliaeth. Gal6 y gynghor atto a oruc Bryttys y gael gwybod beth a gynghorynt iddaw y erchi yr brenin cans yn mediant ni y mae y gorff ef a pha beth bynnac a gaisser ganto ef a ryd er y rydhau. Ac y dy6at y gynghor 6rtho mae gwell oed gymryt da ganto ev no thrigio ymplith y gelynion. Ac wedy hir ymrysson y safoed g6r doeth y vynyt a elwit Membyr ac erchi gostec a oruc a dywedyt val hyn Arglwydi vrodyr pa hyt y petryss6ch chui am yr h6n y tebygav i y vot yn iechyt i ch6i rac llaw. Nid amgen no chenat y vynet ymayth val y caffoch ch6i lonyd yn drag6dawl y ch6i ac ych etifedion. cans os gell6ng Pendrassys vrenin a 6ne6ch a chymryd ran o roec y bress6ylio yndi ni che6ch ch6i dilis hedwch vythtra bo by6 dyn o roec h6ynt a goffant y nos naith6yr hyd pan y dialont naill ai arnoch ch6i ai ar ych etifedion ch6i y chwyl honn. Am hynny vy nghynghor i y ch6i gymryt y verch hunaf idaw ev yr hon a el6ir Enogen yn 6raic briod y ch6i a chyda hi aur ac arian a llongau a g6in a g6enith a phob peth ac a fo rait ai genat ynte y vynet y 6ledyd eraill yr lle y danvono Du6 ni y gynnal yn ryddit rac caethi6et g6yr groec arnom ni an ettifedion. Ac velly ai ymadrawd ev y cyttun6ys pa6b. Ac yna y par6yt d6yn Pendrassys vrenin yr cenol a Bryttys a dywat oni 6nai ev bob peth ar y gassyd ganto y caffai ev y angau a ffan dayth ev gar bron y gosodet aistedva ido uchla6 pa6b ac yna y attebod ynte val hyn[48] y cythroylion duwau am rodes i yma mi ac Antigonys vy mra6t ych d6yla6 ch6i rac colli vy my6yt rait y6 ymi yfydhau y ch6i yr h6n adaf i y brynny gen6cb ch6i mi am bra6t Antigonys. Ac nid ryfed y mi yfydhau y ch6i o her6yd mae difai y6 genyfi roi vy an6yl verch yr gwas ievanc raco cans mi a 6n y vot ev yn hanvot o lin Briaf ac Enssisses ai glot ev ai deurder y syd yn dangos hynny yr a6r hon. P6y ond evo allai rydhau alldydion troyaf 6edy y bot me6n caethi6et cyt ac y byont a than y sa6l dy6ysogion mewn caethi6ed? P6y allai hefyt gydac anifer mor vychan ac oed ganto 6rth6yneby brenin groec a roi cat ar vaes ido ai yrry ar ffo ont evo. ac ny diwed y daly ai r6ymo. ac am hynny mi a rof vy merch ida6 ev ac a rov gyda hi aur ac arian a thlyssau ma6r6erthioc a g6in ac oel a g6enith a maing6erthva6r a llongau digon ar maint a vo raid y chui o bethau eraill ac Enogen vy merch.[51] Ac or mynn6ch chwi drayan vy mrenhiniaeth a mi a drigav gyda ch6i yn garcharor nes y ch6i gael c6bl och addewid. ac yna y gellyng6yt cenadau y bob porthva yngroec y gynyll y llongau oll yr un borthva. Sef oed y rifedi y gyt pedair llong ar hygain a thrychant ac yn y lle y llen6 a 6naethb6yd or gyffelyb daoed a dy6etb6yd vry a fob cyvry6 fr6ythau ac yna y gellyng6yt y brenin yn ryd. Ac 6edy y mynet yr llongau i roed Enogen y sevyll yn y lla6r issav yr llong r6ng d6ylo Bryttys ac yr oed hi yn llefain ac yn 6ylo o hiraeth am y g6lat a Bryttys oed yn y didanu hi ac yn dy6edyt yn dec 6rthi yn y dyg6ydoed cysgu arni 6edi blino yn 6ylo. Ac velly y byant yn h6ylia6 dau dyd a nos6aith ar g6ynt yn y hol yny doethant y ynys a el6it legetta a difaith oed hono heb neb yn y chyvanedy wedy yr genedl a el6it y Pyrattas y distrywo. ac yno gellyng6ys Bryttys drychant marchog yr tir y edrych oed neb yno. ac 6edy na 6elsant yno neb hely a 6naethant o amrafaelion v6ystvilaid.[53] a phan dayth nos arnynt y doethant y hen dinas maur difaeth ac yno ydoed del6 y diana yr hon a roe 6rtheb yr sa6l a caissai ar neb hefyt a gaissae esbysr6yd genti ev ai cae. A thrannoeth yr llongau y doethant ai ll6ythau o gic hely gantynt o amrafaelion anifailiait a mynegi y Vryttys

Digitized by Google

megis y g6elsynt yn yr ynys hono. ac annoc ido ynte vynet yr demyl y aberthu yr Du6es honno ac y ovyn idi pa le y cafai ev le y bresswylio ac o gynghor y g6yr hynny y cymerth Bryttys Gerion y dewin gydac ev a daydeng6yr o hena6g6yr a mynet yr Demyl a d6yn gantynt yr h6n a vai rait 6rtho a phan dayth ev yno y g6isgod Bryttys d6f o dail y g6in 6yd am y ben a dyfot a oruc ev y dr6s yr hen demyl honno.[57] Ac yn yr hen dedyf yr aberthit yr tri du6 nit amgen Iubiter a Mercy6ri a Diana. Ac yna Bryttys y hun a dayth gair bron allor y du6es ac yn y lla6 assau ydoed llester yn llawn o 6în ac yn y lla6 dehau ido corn yn lla6n o 6aed e6ic 6en. A drychav y 6yneb a 6naeth yn erbyn y del6 a dy6edyt val hyn. Ai ty di y ssyd Argl6ydes gyfoetha6c ar hela ti y ssyd gaid6at ar y bæed coed y ti y mae cennat y ymdaith tr6y l6ybrau yr a6yr a thr6y dai uffern dy6ait ym pa dir a gaisswyv y bress6ylia6 ynda6 ac yth anrydedy dithau tr6y oessoed a blynydoed a mi a 6nav demyl yth anrydedy ti. Ac 6edy dy6edyt o hona6 ev hynny na6aith cylchyny yr allor a oruc bedairg6aith a roi y g6în yngenau y dy6es a gor6ed a oruc ev ar 6arthav croen e6ic 6en. Ac val ydoed ev y dryded a6r or nos yr amser ydoed velyssav y hun ev a dybyai welet y dy6es gair y vron ac yn dy6edyt 6rtho val hyn.[60] Bryttys heb hi dan dyg6ydedigaeth yr haul y parth dra6 y deyrnassoed frainc y mae ynys me6n eigion yng6archau ar mor o bob parth idi yr hon y by ge6ri yn y chyfanedy ar a6r hon diffaith y6. dos di y honno cans hi yssyd adas y ti ac yth etifedion a honno a vyd ail droyav yth vaibion di ac yno y genir brenhinoed oth lin di yr hai y byd darostyngedic yr holl daiar ydynt. Ac 6edy g6elet y weledigaeth hono y deffroes Bryttys ac na 6ydiat ev pa beth a 6elsai ac y doethant yn lla6en yr llongau a drychav h6ylau a holldi y cefn vor ac o ve6n y na6fet dyd y doethant yr Affric ac odyno y doethant y allorau y felystynion. ae yno y ca6sant berigl ma6r yn ymlad ar pyraniaid yr hai oed genedl groylon. Ac eissioes y vydygoliaeth a gafas Bryttys ac ymgyfoethogi ar ysbail hyny a oruc ev. Ac odyna y h6yliasant oni doethant y dîr Mauritania. Ac yna rac eissiau b6yd a diot y by rait ydynt vynet yr lan ac anraithio yr ynys oll. Ac odyna y daethant hyt yngogofau Erc6lf gadarn. ac yno ymgynyll6ys yn y cylch la6er or morvailet yr hai a el6ir y morvor6ynion ac y bu agos yr haini a sodi y llongau h6ynt. ac odyna y daethant hyt y mor tyren ac ar emyl y traeth h6n6 y cyfar6y ac h6ynt bedair cenedl o alldydion troyav yr hai a foassant odyno gydac Antenor ac yr oed g6r ma6r yn dy6ssa6c arnynt yr h6n oed gryfach a de6rach no neb yr h6n a el6it Coronegys ac nid oed anos ganto ev ymlad a cha6r noc a mab bl6yd. Ac 6edy ymgydnabot o nadynt a g6ybot ydnabot or un genedl ymgydymdaithia6 a orugant a g6rhau a oruc Corinays y bryttys. Ac ymhob br6ydr ac ymladau nerthu Bryttys a 6nat ev yn 6ell no neb. Ac yna y doethant hyt yn Acc6itania ac y borth Lingyrys y me6n a b6r6 angorau yna sayth di6arnot y edrych ansa6d y 6lat. Ac ydoed yn vrenin yno 6r a el6it Coffarffichdi. A phan gly6as h6n6 disgin y llynges yn y 6lat ev anvon cenadau a oruc attynt y 6ybot beth a vynnynt y gael ai hed6ch ai ryfel. Ac velly val ydoed y cenadau yn mynet ty ar llongau y cyfarvy gorinays a h6ynt ac ev yn hely a gofyn or cenadau p6y a roesai gennat ida6 ev hely yn forest y brenin ac y dy6at ynte na chaisysai ev genat gan neb y hely lle mynnai ev. Sev a oruc un or cenadau yr h6n a el6it Mynbert anely y v6a a b6r6 Corinays a saeth sev a oruc ynte gochel y saeth ac yn gyflym cael gafel me6n Mynbert a thynny y v6a yn ar6 oi la6 ac ar b6a y daro ar y ben nes bot yr holl ymhenyd ynghylch y b6a ac o vraid o nerth y bedestric y diengys y llall.[79] A manegi a oruc h6n6 y Goffarffichdi val y llas Mymbert. Ac yna cynyll llu ma6r a oruc Goffarffichdi ar v6riat dial ar Gorineys lad y genat. A phan glyby Vryttys hyny cadarnhau y llongau a oruc a roi y g6raged ar plant ar llailldy a mynet ar holl ymlad6yr yr tir yn erbyn Goffarffichdi ac ymlad yn groylon a wnaethant. a ch6ilyd ma6r a gymerth Corineys welet y g6as g6niait yn g6rthneby ydynt ac na 6elai ev 6yr troyav yn gorvot arnynt. Ac yna gal6 y 6yr y hun a oruc Corineys a g6naythyr bydin o ba rth y dehau yr llu a llad y bobl hyny heb orff6ys ai gyrry ar ffo heb ado un ar ni las o hanynt cans pan gafas ef y v6yall dau vinioc yn y la6 ev a lade y sa6l a gyfarffai ac ev cans ev ai holldai o warthav y ben hyt y lla6r a ryfedy yn va6r a oruc y elynion oi 6elet ev velly Ar gairiau hyn a dywedai ev 6rthynt pa le y ffowch chui 6yr ofnoc llesc ymled6ch a Choryneys g6ae chui rac cy6ilyd ffo rac ofn un g6r a bit diogel genn6ch gael ffo cans mi a yrr6n ffo ar y ce6ri. Ac 6edy dy6edyt o honaw ev hyny amhoelyd a oruc iarll Siart a chant marchog gidac ev.

Digitized by Google

Ai cyrchu h6ynt a oruc Corineys a drychav y v6yall ai daro ev ar 6arthav y benffesting ai holldi hyt y lla6r ac 6edy hyny troy y v6yall yn y gylch a oruc ev heb orffo6ys a chymyny y elynion ar neb y gyfarffai ac ev y lad neu ynafu a 6nai ar un dyrnot. Ac yna g6elas Bryttys ev yn y gofyt h6nn6 ac atto y dayth ai vydin yn borth ida6. Ac yna y by aerva va6r ryngtynt ar amrafaelion genedloed. Ac yn y lle wedy hynny y cymhell6yd Coffarffichdi ar ffo ai lu ganto. Ac yr aeth ev y ffrainc at y genedl y gaissio nerth y dial y lit ar 6yr troyav cans yr amser h6n6 or un dailyngdawt ar un argl6ydiaeth ar un lly6odraeth y cynhelynt y g6lat. Eithr brenin Car6et oed y6ch y dailyngda6t noc h6ynt cans ydoed daudec brenin ar ffrainc ar haini ai herbynna6d ev yn hygar la6en ac ado nerth ido y 6rthlad estron genedl i6rth y 6lat ev ai thervynau. Ac yna g6edy cael o Vryttys y vydigoliaeth cyfoethogi y 6yr a oruc ev ac ysbail yr hai lladedic. Ac 6edy hyny ail6aith bydina6 y 6yr a oruc ev a mynet yr 6lat a d6yn pob ry6 da ac oed yndi gantynt yr llongau a llosgi y dinessyd a chymryt y haur ai hariant ac a ellit y gych6yn o daoed eraill a llad c6bl or bobl ac 6edy darvot ida6 losgi dros 6yneb gasg6in ac odyno yr lle a el6ir yr a6r hon dinas tyrri. Ac yno g6edy g6elet o hona6 le adas o gadernit messuro a oruc ev le adas y bebyllau a g6naythur cadernit yn y cylch megis y gellynt gynnal br6ydr o bai rait cans ofni doedynt dyfot Coffarffichdi a brenhinoed eraill ac amlder o luoed gydac ev ac ynte oed yn y haros h6ynt yno. Ac yna pan gigle Goffarffichdi y bot h6ynt yno ni orffwysoed ev na dyd na nos nes dyfot lle y g6elas ev yr holl gadernit ac y dy6at ev och och rac cy6ilyd trist o dynghedven y6 hon 6elet estron genedl 6edy gossod pebyllau ym teyrnas g6isg6ch 6yrda amdanoch a del6ch h6ynt megis daly defait me6n ffalt a rann6n h6ynt yn garcharorion ac yn gaethion ymhob mann yn g6lat ni y dial yn llit an digofaint arnynt. A bydina6 y g6yr yn daydec bydin a dyfot yn erbyn g6yr troyav. Sev a oruc Bryttys pan 6yby hyny g6isga6 y arvau ev ai 6yr a dyfot yn erbyn Caffarffichdi ai cyrchu yn diofn a chynghori y ly y gyrchu pan vai amser ac y aros pan vai rait. Ac velly y gorvot a oruc g6yr troyav ar yr rythyr cyntav a chymell Coffarfichdi y ffo ev ai 6yr ac ar y ffo. hyny y llas d6yfil o nadynt. Ac velly dec cymaint oed anifer Coffarffichdi ar ffrainc noc anifer Bryttys cans bob a6r ydoed rai yn dyfot attynt.[90] Ac yna ail6aith y doethant am ben g6yr troyav a g6naythyr aerva va6r arnynt ai cymell yr cestyll drychefn. Ac velly 6edy cael or ffrainc y vydigoliaeth hono eisted a orugant yn y cylch a med6l y g6archau yn y vaynt var6 o ne6yn neu y gellit y roi y angeu a vai hagrach no hyny. Ar nos hono cynghor a gymerth Bryttys ev a Chorineys fev oed y cynghor mynet o Gorineys yn da6el o'r lluestau ac ymgydiat mewn ll6wyn o goet oed yn agos yno. A thrannoeth pan elai Vryttys y ymlad ac h6ynt. Codi o hona6 ynte o'r ty arall a roi cri arnynt a roi aerva va6r ar y ffrainc. A hyny a oruc Corineys mynet allan ar hyt nos a thair mil o 6yr arvoc gydac ev ac ymgydia6 yn y coed. Ar borau drannoeth bydina6 y 6yr o Vryttys yn reolys ac yn gy6air a roi cat ar vaes yr ffrainc ai cyrchu h6ynte or ffrainc yn llidioc ac yna y llas lla6er o viloed o bob part. Ac yno ydoed was ievanc a hanoed o droyav a nai oed ev y Vryttys ai hen6 ev oed Dyrri cans ond Corineys de6rav oed ev cans ai gledyv y hun ev a ladoed ch6echann6r ac yna y ffrainc ai lladoed ynte ac yno y cladwyt ev. Ac o hen6 ev etto y gel6ir y lle h6n6 dinas Tyrri am y glady ev yno. Ac yny nachav Gorineys yn dyfot heb 6ybot ydynt or tu cefn ai cyrchu yn diannot a phan 6elas Bryttys hyny ymgadarnhau me6n de6rder a oruc ev ai 6yr a rac maint y cri a roddes Corineys digalonni a oruc y frainc gan dybiet vot yno v6y anifer nog oed a dechrau gado'r maes a oruc y frainc a fo ai hemlit h6ynte a oruc g6yr troyav yny ga6ffant y vydigoliaeth arnynt ac velly hyt bai la6en Bryttys o gael y vydigoliaeth trist oed ev am lad Tyrri y nai. Ac velly llaihau ydoed anifer Bryttys beynyd a m6yhau ydoed anifer y frainc. sev yna y cafas Bryttys yn y gynghor mynet y longau a ran v6yav o'i 6yr yn iach ganto a chlot y vydigoliaeth hefyt. Ac yna mynet parth ar ynys a vanagassai y du6es ida6 ac yn diannot tr6y gynghor y 6yrda mynet yr llongau a orugant a d6yn gantynt a vanasson o bob cyfryw da ar a oed yn y 6lat hono.

A DRYCHAV h6ylau a chael y ma6n6ynt ac yr tir y doethant y draeth talnas. Sev oed y lle h6n6 yr Alban yr hon a el6ir yn gymraec y 6en ynys ac nid oed neb yn y chyfanedu namyn ychydic o ge6ri ac ansa6d dec oed yndi nit amgen lla6er o afonyd tec a fysgot yn amyl yndynt a choedyt tec oed yndi. Ac velly bodlon vy gan Vryttys ai gyfaillion ossodiat yr ynys ar ce6ri oed yn fo yr mynydoed ac yna gan genat

Digitized by Google

y ty6yssogion rannu yr ynys a 6naethont ryngtynt a dechrau aredic ac adailiady tai arni ai chyfanhedy me6n encyt bychan megis y tybygit vot cyfaned yndi er ys lla6er o amseroed. Ac yna y mynnod Bryttys al6 yr ynys ar hen6 ev y hun ac en6 y genedl oed yn y chyfanedy y brytannait sev oed hyny achos y hen6 ev y hun o her6yd y mynnai ev gafel ido yn dra-g6da6l hyt dyd bra6t ac o hyny allan y gel6it iaith y genedl hono bryttanec. Ac y roes Corineys ar yr rann a dayth ido ynte cerni6 cans ev a gafas y dewis ymlaen pa6b. Ac ynte a de6issod y ran hono or ynys o achos amlav oed y ce6ri yno cans digrifach oed ganto ev ymlad ar haini. Ac yn y myfc h6ynt yr oed ry6 anghynvil yr h6n a el6it Gogmagog a daydec cyfyd oed yn y hyt a hefyt cymaint y dy6edynt vot y nerth ev ai gryfder ac y tynnai ev y der-wen v6yav yn y coet yr lla6r dan y draet oi g6raid cyn ha6ded a thynny g6ialen goll vechan. Ac velly val ydoed Vryttys yn ryfely ar dyd g6ylva yn y lle y dathoed ev y dir gyntav yr ynys hon nachav Gogmagog yn dyfot ar y daydegvet ga6r ac yn g6naythyr croylon aerva ar y Bryttaniait. Ac yna ymgynyll a oruc lla6er o nadynt ynghyt ac ymlad ac 6ynt yn 6ra6l ai lad oll eithr Gogmagog cans Bryttys a berîs y ada6 ev yn vy6 cans digriv oed ganto 6elet Corineys yn ymlad ac ev achos hyny ydoed ev yn y damyna6. Ac yna pan 6elas Corineys yr anghynvil h6n6 yn dyfot ennynii o la6enyd a oruc a b6r6 y arvau odi6rtho ac erchi yr ca6r dyfot i ymdrech ac ev. A dyfot y gyt a orugant a sefyll 6yneb yn 6yneb a chymryt o bob un afel ar y gilyd a mynych ymdafodi a 6naethant yny oed y sa6l oed yn y hemyl.....gana y hanadl h6ynt. Ac yn y lle g6asgu or ca6r Gorinays atto oi holl nerth yny dorres tair assen ida6 d6y or ty assa6 ac un or ty dehau ac yna llidia6 a oruc Corineys a chymryt yn erth atto a drychav y ca6r ar y ysg6yd a rydec ac ev ty a chraic y mor a dyfot ac ev y ben tarren ychel ai v6r6 dros y graic yr mor yny aeth ev yn vil o dryllau yn y li6is y don oi 6aet ev yn hir o amser ar lle h6n6 o hyny hyt hedi6 a el6ir llam y ca6r neu naid Gogmagog. Ac yna g6edy rannu yr ynys ch6nychu a oruc Bryttys 6naythyr dinas. A cherdet ar hyt yr ynys a oruc y gaisia6 lle a vai adas y 6naythyr y darpar ac or di6ed ev a dayth hyt ynglan avon Demys a gorymdayth hono a oruc ar hyt y traethau. Ac 6edy cael o hona6 le adv6yn a ryngau y vod ev adail6ys dinas yno ac ai gel6is hi troyav ne6yd ac velly y gel6it hi yn hir o amser ac yna tr6y lygredigaeth y hen6 ef y gel-6it hi Trynovant ac 6edy y chael hi lyd ap Peli ma6r bra6t Ca$swalla6n y g6r am-ladoed oc Ilcassar. Ac 6edy cael y vren-hiniaeth or Llyd h6nn6 y cadarnha6ys ev y dinas o diroed a miroed o anairiv gel-vydyt a chy6raindeb ac y herchis ev y gal6 hi o hynny allau caer Lyd oi hen6 ev ar Saisson ai gelwis hi L6nd6n ac am hyny y by r6ng Lyd a Nynia6 y vra6t amrysson ma6r am difa hen6 troyav. Ac yna g6edy darvot o Vryttys adailiat y dinas ai chad-arnhau o vyroed a chestyll ai chyssegru a oruc a gossot cyfraithiau cad6edic yndi yr neb ai press6yliai yn dangnefedys a gossot na6d ar y dinas ac ystynny braint idi. Ar amser h6n6 ydoed heli effairiat yn g6led-ychu yn yr Iudea ac yno yr oed yr arch-ysteven yngharchar gan yr Pili ste6ission. Ac yn troyav yr oed mab y Ector gadarn yn g6ledychu 6edy y 6rthlad o ettifedion Antenor o heni. Ac yn yr Eidial yr oed Sylhys ap Ysgannys ap Eneas yn g6ledychu e6yrth Bryttys o oed h6n6 yn drydyd brenin yn o Latinys.

Ac yna y by y Vryttys o Enogen y wraic dri maib nid amgen Locrinys Camber ac Albanactys ar tri maib hyny g6edy mar6 y tat y bed6red vl6ydyn ar hygain 6edy dyfot yr ynys hon. Ac yna h6ynt a ran-assant yr ynys yn dair ran. Locrinys cans hynav oed a gymerth canol yr ynys ar ran hyny oi hen6 ev a el6ir Ll6egr. Camber a gafas y ran arall ty yna y hafren ar ran hono a el6ir Cymbry ac Albanactys a gafas o avon hymyr hyt ymhenryn bladon a hono a el6ir Ysgotlond ac oi hen6 ynte Alban. Ac velly y byant yll tri yn cid6ledychu. Ac yna y dayth hymyr vrenin huna6t a llynges va6r ganto ir Alban y dir ac ymlad a oruc Albanactys a chymell pobl y 6lat hono y ffo hyt att Locrinys. Ac anvon a oruc ynte att Gam-ber y vra6t a chynyll a 6naethant holl ientit y dau gyfoeth a mynet yn erbyn hymyr ai yrry ar ffo yny vodes ev yn yr avon hono ac o hynny hyt hedi6 y gel6ir yr avon hono hymyr. Ac yna 6edi cael o Locrinys y vydygoliaeth ev a rannod ysbail yr hai lladedic ar maint a gafat o aur ac arian yn y llongau. Ac yna tair mor6yn 6ych y pryt ai teg6ch a dali6s ev ac un o nadynt oed verch y vrenin Germania a dyg-assai hymyr ganto o dyno pan anraithassai ev y 6lat a d6y vor6yn eraill gida hi ai hen6 hi oed Essyllt. a g6nnach oed y chna6d hi nor aira g6nnav neu ala6 neu asg6rn morvil. A fan y gwelas Locrinys

Digitized by Google

hi ennynu oi chariat a oruc ai chymryt hi ar y 6ely megis g6raic briot ida6. A phan 6yby Gorineys hyny llidia6 yn va6r a oruc cans ado a 6naethoed Locrinys gymryt y verch ev yn briot ida6. Ac yna cyrchu'r brenin o oruc Corineys gan ysgydia6 y v6yall arno a dy6edyt val hyn. Ai val hyn 6as y tely di i mi y gynifer brath a g6eli a gefas i gydath dat ti tra vyom ni yn ymlad ac estron genedl drosta6 ev ai velly wâs y tely di y mi pan ettyt ti 6all ar vy merch i a chymryt mor6yn achyfiaith yn y blaen hi nit a hyn yn rat gennyt ti tra vo nerth ym d6yfraich i cans tr6y y v6yall honn y colles lla6er ca6r y by6yt a hyny gan ysgyd6ait y u6yall dau vinioc arno megis be bai yn mynny y daro ev. Ac yna yr aeth cydmaithion rynto ev ar brenin. Ac yna 6edy tangnofedy ryngtynt y cymhell6yt ar Locrineys gymryt merch Gorineys yn briot. Ac er hynny nit ym-6rthodes ev a chariat Essyllt namyn g6naythyr seler yn llyndain idi dan y daiar a gorchymyn i an6ylaid y chadw. a phan elai etti y dy6edai y vot yn mynet y 6naethyr aberth dirgeledic y du6 cans ni lefassai ev rac ofn Corineys y chad6 hi ar goed ar y 6ely ac velly y bu ev yn tram6y etti hi saith mlyned. Ac 6edy mar6 Corineys gadau G6endolau y verch ev a oruc Locrinys a chymryt Essyllt ar goed ar 6ely y vrenhines. Ac yna dolyrio a oruc G6endolau a mynet hyt ynghern6 a chynyll holl ienctit y chyfoeth etti a dechrau ryfely ar Locrinys. Ac yna y cyfar6y y dau lu ar lann yr avon a el6it Vyrram a br6ydr groylon a vy yno. Ac yna y tre6is Locrinys a saeth yn y dalken ac y llas ev. Ac yna y cymerth G6endolau ly6odraeth yr ynys yn y lla6 y hun. A feri a oruc hi gymryt Essyllt a Hafren y merch ai bodi ylld6y yn yr avon ac o hynny allan y gel6ir yr avon Havren dros g6bl o ynys Brydain ac velly y gel6ir hi hyt dyd bra6t o achos y vorwyn a vodet yndi megis y delai gov yn drag6yda6l amverch Locrinys. Ac 6edy Locrinys y lly6ia6d y vrenhines y dyrnas daydeng mlyned a daydec eraill bysai Locrinys yn lly6ia6. A phan dayth Madoc y mab hi me6n oed dedvol yr hyrd6yt ev yn vrenin a ly6ia6 cerni6 a oruc hi y hun tra vy vy6. Ac yna g6raica a oruc Madoc a dau vab a vy ida6 o honi nit amgen Membyr a Mael ac yna lly6ia6 y dyrnas a oruc Madoc yn dangnofedys deng mlyned ac yna y by ev var6. Ac yna y by anundeb r6ng y deu vab ev am y dyrnas cans pob un o nadynt a vynnai y chael hi ido y hun. a roi cennat a oruc Membyr y Vael y vra6t y dyfot ymdidan ac ev ar vessyr tangnefed ac yna tr6y vrat y peris Membyr lad y vra6d. Ac 6edy cael o hona6 ev yr ynys yn holla6l cymaint o groylonder a gymerth ev yndo y hun hyt pan ladoed ev gymaint o 6yrda ac oed yn yr ynys megis na beynt h6y yn g6ledychu yn y ol ev a hefyt gado y 6raic a oruc yr hon oed vam y Efroc cadarn. ac ymroi a oruc y bechot Sottma a Gomorra ac ymhoelyt yr anian pryffaith ni 6rth6yneb ar y ganvet vl6ydyn oi dyrnas di6arnot ydoet ev yn hela a mynet a oruc ev ychydic odi-6rth y g6yr me6n glyn coeda6c ac yna y dayth blaidau ac ai ladassant ev ac ai lla6-ssant.

Ac vedy mar6 Membyr y dayth Efroc y vab yn vrenin cadarn y gynnal y dyrnas ac ai cynhelis hi deng mlyned ar hygain. a chyntav brenin aeth 6edy Bryttys a llynges y frainc vy ev. A llat a llosgi a oruc ev yno a d6yn y hanraithiau ai haur ai harian a dyfot y drev a chlot y vydigoliaeth ganto vedy llosgi y dinessyd a dystry6 y cayryd ar cestyll yn ll6yr. Ac ev yn gyntaf adaili6ys y parth dra6 y Hymyr y dinas a el6ir oi hen6 ev y hun dinas Efroc. Ar amser h6n6 Dafyd oed vrenin Carissalem. A hefyt ev adaili6ys Caer Efroc gyferbyn ac Alban. Ac ev adail6ys castell mynyd Angnet a h6n a elwir hedi6 castell y morynion neu vynyd dolyr ac velly ygain maib a vy y Efroc o ygain g6raged a dec merchet ar hygain. Ar dyrnas hon a ly6iod ev daygain mlyned. hunav or maibion oed Vryttys darian las Gilins Run Moryd Bleidyn Iago Calan Cynar Ysbladen Gwryl Dardan Eidiol Ivor G6ychyr Gron6y Ector Cyhelyn Rat Assaracys Howel. Ar maibion ar merchet a danvones y tat yr Eidial att Silmins Alban y g6r a vy vrenin 6edy Siliys Lattinys ac yna rodet h6ynt y 6yr bonedigion o genedl troyav. Ar maibion oll hefyt ac Asaracys yn dw6foc arnynt aethant a llynges gantynt hyt yn Sermania ac o ganhorth6y Silmins Alban y goresgynasant Sermania ac y ca6sant y vrenhiniaeth hono.

Bryttys darian las a drigiod gyda y dat ac ev a 6ledychod 6edy y dat deng mlyned. Ac ar y ol y bu Leon ga6r y vab ynte a g6r da vy h6n6 yn vrenin yn cynnal g6irioned a chyfia6nder.

Ar Lleon h6n6 a r6ydha6ys ly6odraet y dyrnas ac adaili6ys yn y part dra6 yr gogled o ynys Brydain dinas a elwir Caer Lleon. ar amser h6n6 ydoed Selyv ap Dafyd yn adailiat temyl Iessu Grist yngharissalym. Ac yna y dayth Brenhines

Digitized by Google

y dehau y 6rando doethineb Selyv. ac velly pymlyned ar hygaint y by Leon yn g6ledychu yn vrenin. Ac yni6ed y oes llesc vy ev ac am hyny y codes tervysc yn y dyrnas a ryfel ryngtynt y hun.

Ac yni ol ynte y g6ledych6ys Run baladr brâs y vab onit un vl6ydyn daygain. A h6n6 a duc y bobl oi ryfel y dangnefed. Ar Run h6n6 adaili6ys Caer Caint aint a Chaer Wynt a Chaer vynyd y paladr ac yno yr oed yr Eryr yn proff6ydo daroganau ir ynys honn ac v gorffen6ys Selyv ap Dafyd y demyl yn Gaersalem.

Ac yn y ol ynte y dayth Blaidyt y vab ac ygain mlyned y g6ledychod ynte. Ac ev adaili6ys Gaervadon ac a 6naeth yr ennain t6ym parhays byth y vedignaethu y neb y bai rait ido 6rtho. Ac ev aberth6ys yr de6ines a el6ir Minerva osot tân heb diffodi byth yny losgi y dym hoelai yr... 6aith yn bellenai tân ac ams r h6n6 y g6edi6ys y proff6ydi hyt nar rodai du6 dim gla6. ac yna ni by un dafn gla6 dair blyned a saith mis. A g6r ethrylithys oed Vlaidyt ac ev gyntav a duc nigromans ar hyt ynys brydain. ac ni orff6yss6ys ev yn g6naythyr celvyd yny 6naeth escyll ac adenyd ida6 ac ehedoed y orychelder a6yr ac odyno y syrthiod ev ar ben temyl Apolo yn Llyndain yny aeth ev yn gant o drylleu. Ac yn ol Blaidyt y dayth Llyr y vab ynte yn vrenin yr h6n a vy daygain mlyned yn lly6ia6 y dyrnas yn 6ra6l dangnofedys. Ac ev adaili6ys Caer ar lan avon Soram yr hon a el6ir Caerlur o Gymraec ac o Saesnec Lessedr. Ac yr Llyr h6n6 ni by un mab namyn tair merchet sev oed y hen6au Coronilla a Raga6 a Chordalia. Ai tat ai carai h6y yn vwy no mesyr. a mwy y carai ev Gordalia y verch ioyav ida6 nor d6y verchet eraill. Ac yna 6edy y henaidio ev ai drymhau meddylia6 a oruc ev rannu y gyfoeth yn dair ran ai roi h6ynte y 6yr a thrayan y gyfoeth gida fob un o nadynt ac hefyt 6edy g6ypai pa un v6yav oi verchet ai carai ev a rodai y hono y ran v6yav oi gyfoeth. ac yna gofyn a oruc ev yr verch hynav pa gymaint y carai hi y that. ac y tyng6ys hithau mae m6y y carai hi y that nor enait oedyn y chorf. Ac y dy6at ynte 6rthie er m6yn dy vot ti ym carv i yn v6y nor holl vyt vyngharediccav verch mi ath rodav di yr g6r m6yav a garych a thrayan vy nghyfoeth gyt a thi. Ac yn y lle gofyn a oruc ev yr ail verch hynav pa gymaint y carai hi y that. Ac y dy6at hithe na vedrai hi draythy ar y thafot vaint y carai hi y that a thyngu y carai hi y that yn v6y nor holl greadyriait y dayar. Sev a oruc ynte y charu hi yn va6r a rodi idi yr ail ran oi gyfoeth. Ac yna y dywat Cordaila 6edy g6elet y d6y ch6ioryd yn y d6yllo ev tr6y gariat falst t6yllodrys profi a oruc hi daly atteb ressyma6l ida6 ev. Ac yna gofyn a oruc ev y6 verch ieyav pa gymaint y carai hi y that. Argl6yd dat ev alle vot rai yn cymryt arnynt garu y tat yn v6y nog y carant. eithr Argl6yd mi ath garav di megis y dyly merch garu y that. cans megis y bo defnyd y cariat y carav i dy di vy Arglwyt dat. Sev a oruc y that yna llidia6 yn va6r 6rthi gan dybiait mae o l6yr e6yllys y chalon y dy6ed assai hi hynny 6rtho ev. Ac yna y dy6at ynte val hynn. yn y mod yd6yt ti ym caru i yn vy henaint y carav inau dithau rac lla6 cans mi ath anhailyngav di oth ran o ynys brydain byth ac ai rodav yth6y ch6ioryd di. Ac ni dy6edav i na rod6yv i di y 6r os tynghedven ai d6c cans vy merch i 6yt ti. Ac er hynny ni rodav i gyda thi na da nac anryded megis dy chwioryd di cans mi ath geraist di yn v6y no h6y ylld6y a thithau heb vy nghary i. Ac velly o gynghor y 6yrda y rodes ev y d6y verchet hynav y dau d6yssoc nit amgen noc y d6yssoc cerni6 a th6yssog y gogled ar cyfoeth yn dau hanner ryngtynt. Ac 6edy hyny y dam6hain6ys y Ganipys vrenin ffrainc glybot clot ma6r y Gordalia a dy6edyt mae dyn g6ych oed hi. ac anvon cenadau a oruc y herchi hi y that yn 6raic briot ida6. ac yna dy6edyt 6rth y that or genad6ri. Ac ynte a dy6at y rodai hi y 6r heb ardemyl or byt gida hi candaroed ida6 rodi y gyfoeth ai aur ai arian yr d6y verchet eraill. ac er hynny pan 6yby vrenin frainc decet oed y vor6yn cyfia6n vy ev oi serch hi a dy6edyt vot ganto ev digon o aur ac arian a chyfoeth ac nat oed rait ida6 ev 6rth dim namyn g6raica g6ych y caffai blant o heni yn ettifedion ar y gyfoeth. ac yn diannot y g6naithb6yd cyfrathach ryngtynt. Ac yna y cymerth y ty6ssogion eraill oresgyn or cyfoeth yr h6n a gynhalassai ev yn 6ra6l yn hir o amser ac y rannassant y dau haner ac y cymerth Magla6n ty6ssoc yr Alban Lur atta6 a daygain marchoc gidac ev rac bot yn g6ilyd ganto vot heb varchogion yn y ganlyn. Ac 6edy bot Lur gidac ev g6arter bl6ydyn blynghau a oruc Coronilla gan vaint oed o varchogion gida y that hi a rac y g6asnaeth6yr h6ynte yn tervysgu y llys. A dy6edyt a oruc hi 6rth y g6r mae digon oed dec marchoc ar hygain gidac ev a gell6n yr hai eraill ymaith. ac 6edy dy6edyt

Digitized by Google

hynny y Lur y dy6at ynte tr6y lit ymada6ai ev a Magla6n ac ydai ev att Iarll Cerni6. ai erbynnait a oruc y Iarll yn anrydedys ac velly ymhen y fl6ydyn y codes ryfel a thervysc r6ng g6snaeth6yr. Ac yna y sorres Raga6 6rth y that ac a erchis ida6 ell6ng y varchogion odi6rtho oll onit pymp marchoc ai g6snaethai ev. Ac yna tristau yn va6r a oruc llur a chodi odyno ty ac att y verch hynav yr ail6aith gan dybiait y bot hi 6edy dat digia6 6rtho am gynnal y varchogion gidac ev. sev y 6naeth hitheu tyngu tr6y lit ma6r na chai ev drigio yno oni ellyngai y holl varchogion odi6rtho onit un marchoc ai g6snaithai a dy6edyt nat oed rait y 6r hen dim or lyosogr6yd hynny. Ac yna g6edy na chai ev dim ar a gaissiai gan y verch. gell6ng a oruc y holl varchogion odi6rtha6 onit un. Ac yna medylia6 a oruc am y dailyngda6t ai anryded a thristau yn va6r a oruc a medyliet mynet y ym6elet ar verch athoed y frainc ac ofni hynny a 6naeth rac mor digariat y gellyngasai ev hi yno. ac eisioes ni alloed ev diodev y merchet eraill yn h6y ac yna codi ty a frainc a oruc. ac yna pan oed ev yn mynet yr llong ac na 6elai gidac ev neb namyn tri marchoc a than 6ylo y dy6at ev val hyn. O dynghedvennoed pa le y cerd6ch ch6i cans m6y o boen y6 coffai cyfoeth g6edy y coller no godev tlodi heb ordyfnait cyfoeth cans yr amser yr oed y sa6l gann6r gida mi ym canlyn pan vym yn ymlad ar cestyll ar dinesyd ac yn anraithio cyfoethau vy ngelynion a godev 6edy hynny angenoctit a thlodi y 6naeth y g6yr hyn y mi yr hai a vydai yr amser h6n6 dan vynraet i. och du6 pa bryt y da6 amser y gall6yv i dial arnynt h6y hynny. Och vi Gordaila mor 6yr vy dymadrod di pan dy6edaist di mae val y bai vynghally i am cyfoeth y caryt ti vy vi. Ac velly tra vy vynghyfoeth ym lla6 ac yn gally rodi rodion ma6r pa6b am carai. Ac velly pan gili6ys y rodion y foes y cariat. Ac 6rth hyny pa del6 y gallav i rac cy6ilyd gaissio nerth gennyt ti o achos ym sorri 6rthyt am dy doethineb di yn doethach noth ch6ioryd cans 6edy i mi roi vynghyfoeth ydynt h6y h6ynt am g6naethant i yn alldyt om g6lat am cyfoeth. a chan g6yno y drafel velly ev a dayth hyt ymharis y dinas ydoed y verch ev yn trigio. Ac yna anvon annerch at y verch a oruc ac y vanegi idi y ri6 anghyfnerth a gyfarfyssai ac ev. Ac 6edy dy6edyt or gennat nat oed yno onit ev y hunan ac un marchoc gidac ev. Sev a oruc hithau anvon amlder o aur ac arian ida6 ac erchi y that vynnet yr dinas oed gair lla6 yno a dy6edyt y vot yn glav a g6naythyr ennaint ida6 ai 6isga6 ev me6n g6isc ne6yd oed dayl6ng y vrenin y g6isga6. A d6yn atta6 daygain marcha6c ai g6isga6 yn hard o veirch ac arvau a dillat. ac yna anvon llythr a oruc ev at y vab ynghyfraith ac at y verch. A phan gly6as y brenin hynny y dayth ev ai 6yrda yn y erbyn ai arvoll ev yn anrydedys megis dlyai vrenin. Ac yna cynyll llu ma6r a oruc Acanipys dros holl frainc ac yn un6edic yr holl varchogion arvoc a dyfot ylldau a orugant y Loegr. Llur a Chordaila y verch ar llu h6n6 y ymlad ai dau vab ynghyfraith a chael y gorvot arnynt ac 6edy goresgyn o lur y gyfoeth yr ail6aith ni by ev by6 namyn tair blyned. Ar un amser y by var6 Acanapys vrenin frainc. Ac yna y cas Cordaila y vrenhiniaeth yny lla6 y hun ac yna hi a beris clady y that me6n gogov a 6naethodit dan yr avon a el6it soram ynghaer Lur ar daerdy h6n6 a daroed y 6naythyr yn anrydedys yr du6 a el6it biffrons ac yno ymgynyllai holl sairi a chrefftwyr y dyrnas y waithio pob gwaith ac y vedylynt y wnaythyr hyt mhen y fl6ydyn y dyd hynny y dechroynt y 6naythyr. ac velly by Gordaila yn lly6ia6 y dyrnas yn hedychlon dangnofedys. Ac yna y codes yn y herbyn hi y dau nai maibion y ch6ioryd mab Magla6n ty6sa6c y gogled a mab Einion tywsa6c cerni6. A hen6ay y maibion oed Morgan ap Magla6n. A chyneda ap Einion gan dy6edyt vot yn anhail6ng vot g6raic yn lly6ia6 y dyrnas. Ac velly llidia6 a oruc pob un o nadynt a dechrau anraithia6 y g6ladoed. Ac yno br6ydro a hithau ai dala ai roi yngharchar ac yn y carchar o digofaint a llit ydymgolles hi y hun. Ac yna y rannod y g6yr hynny yr ynys rynttynt yn dau hanner ac y rodet y vorgan y ran val y dycai hymyr yr hon a el6ir Ysgottlont. Ac y Gyneda y ran ynte or parth arall ty ar gorlle6yn. ac ymhen y d6y vlyned 6edy hyny y dayth at Vorgan y neb a garai dervysc a ryfel ac a dy6at vot yn g6ilid ida6 o achos ev a dylai o henafiaeth ly6ia6 y dyrnas o g6bl ai vot ynte yn daly dan arall a bot dayparth y cyfoeth gan Gyneda. Ac yna dechrau anraitha6 a llosgi a oruc Morgan. Ac yna y cynyllod Cyneda lu ma6r yn y erbyn ynte ai yrry ar fo ai ymlit o 6lat y 6lat ac o le y le yny doethant yr maes ma6r ynghymry ac yno y by'r vr6ydr ac y llas Morgan y Morgan6c yn y lle y mae Monach loc Vargan yn sefyll ac yna y cladwyt ef. Ac yna 6edy caffel o Gyneda y vydigoliaeth y by ef vrenin ar g6bl or

Digitized by Google

dyrnas dair blyned ar dec ar hygain yn llaϭen ac yn dangnofedys ac unved dyd ar dec cyn calan mai nesaf att hyny y dechray ϭyd adailiat Ryfain gan dau vrodyr a elϭit Romilys a Raimes. Ac ϭedy marϭ Cyneda y dayth Riallon y vab ynte yn vrenin yn y ol ef. A gϭas ievanc oed hϭnϭ a hedychϭr tangnofedys. Ef a lyϭiod y dyrnas yn hedychlon ac yn y amser ef y dayth glaϭ gϭaed dri diϭarnot a thairnos a marvolaeth ar y dynion.[181]

Ac ϭedy Riallon y dayth Gorϭst y vab yntau yn vrenin. Gϭedy ynte y dayth Saifyllt yn vrenin gϭedy ynte y dayth Iago nai Gorϭst yn vrenin. Gϭedy Iago y dayth Cynvarch ap Saisyllt yn vrenin. Gϭedy Cynvarch y dayth Gϭrvyϭ yn vrenin ac y hϭnnϭ y by dau vab yr ai a elϭit ffervex a fforex.[182] Ac ϭedy dygϭydaϭ y tat meϭn henaint a chlefyt y codes tervysc rϭn y dau vrodyr am y vrenhiniaeth. ac y ϭybot pϭy ai caffai. Sev a oruc Porex ennyny o lit a digofaint ϭrth y vraϭt a darparu y lad ev. A phan giglau ffervex hyny yr aeth ev y ffrainc y gaissio porth a nerth gan Siϭart vrenin ffrainc a dyfot ailϭaith a oruc y ymlad ai vraϭt. Ac yna fforex ai llas ev ar ran vϭyav oi lu. sev a oruc mam y day vab daly llit wrth fforex y mab oed yn vyϭ a dyfot hi ai morynion pan i cafas hi ev yn cysgu a hi ai llas ev yn y gϭsc ac ai torres yn darnau mân. Ac ϭedy hyny y by dervysc rϭng y bobloed yn hir o amser a ryfel ryngtynt y hunaint am y dyrnas hyt pan y rannassant hi yn bym ran rϭng pym brenin o naddynt ar hain bob ailϭers yn ymlad baϭb ai gilyd. Ac yna ymhen llaϭer o amser ϭedy hyny y codes clot y ϭas ievanc a elϭit Dyfnϭal Moel Myt cans mab oed hϭnϭ y Glydno Iarll Cerniϭ a ragor oed idaϭ o degϭch a deϭrder rac holl vrenhinoed ynys Brydain. ar gϭas hϭnϭ ϭedy marϭ y dat a gymerth y cyfoeth yn y laϭ y hun. Ac yn y lle ϭedy hyny ymlad a oruc ev ar pymet brenhin Lloegr a llad hϭnϭ. Ac yna pan glyϭas Nydaϭs Vrenin Cymbry hyny a Theϭdϭr vrenin Ysgotlant y daythant hϭynte ai lluoed y gyfoeth Dyfnϭal a dechrau anraithiaϭ a llosgi. A ffan glyϭas dyfnϭal hyny dyfot a oruc a deng mil ar hygain o ϭyr arvoc gidac ev ac ymlad ac hϭynt a throylaϭ llaϭer or dyd hϭnϭ heb arvot o un ar y gilyd. Ac yna pana ϭelai Dyfnϭal y vot yn cael y vydygoliaeth galϭ a oruc atto chϭaygainϭyr or gϭyr gorau a roi arvau y gϭyr lladedic yn y cylch ac ynte y hun a roes arvau un or gϭyr mairϭ andanaϭ a thynny ymmayth y arvau y hun ac yn gyflym dyfot yr lle ydoed Nydaϭc vrenin ai lad a mynet ai chϭaigainϭyr yr lle ydoed Deϭdϭr ac erchi ydynt rythraϭ idaϭ ac yn gyflym y lad ynte a ϭnaithant heb ɑim ont chϭaigainϭr gidac ev. Ac yna rac ofn y lad oi ϭyr y hun y gϭisϭys y arvau y hunan am danaϭ. Ac yna annoc y ϭyr o neϭyd y lad y gelynion ac ni by hir o ennyt yn y chafas ev y vydigoliaeth ar gϭbl. Ac yna cerded a oruc ev ar hyt y cyfoethau a goresgyn a distryϭ y cayryd ar cestyll ac ϭedy goresgyn cϭbl o ynys Brydain or mor y gilyd yn y eido y hun. ef a beris ϭnaythyr coron o aur iddo ai gϭisgaϭ a oruc ar y ben a dϭyn yr ynys ar y hen dailyngdaϭt a gossot cyfraithiau yr hai a elϭir etto cyfraithiau Dyfnϭal Moel Myd. Ac y maer Saesson etto yn y cynal hϭynt ac ev a rodes y braint yr temlau ar dinessyd ac yr fyrd cyfraeth val y caffai bob dyn naϭd ac a foe attynt er a ϭnelai o gam a mynet heb genat y elynion ford y mynnai a hefyt llaϭer o bethau eraill a oruc ev yr hϭn a vyd yn ry vlin y draythu val ysgrifennϭys Gildas hϭynt cans braint nodva a rodes ef yr fyrd a gyrchai y priv dinessyd. A roi y priffyrd yr bobl gyffredin y vynet yr dinessyd ar temlau. ac yn y oes ev ni by na llaidr na thraissϭr ac velly ϭedy llyϭiaϭ y cyfoeth yn y ϭed hono daygain mlyned ϭedy gϭnaithyr Coron ai gϭisgo marϭ vy ev. Ac yn llyndain meϭn temyl a ϭnaethoed y hun y cladϭyd. A ϭedy y varϭ y codes tervysc ac anundeb rϭng y dau vab ev Beli a Bran am y vrenhiniaeth ar goron cans pob un a vynai y chael hi ido y hun. Ac yna y gϭnaeth gϭyr da doethion dangnefed ryngtynt a rannu y cyfoeth yn dϭy ran nit amgen no gady y vely Loegr a choron y dyrnas a chϭbl o gymry a cherniϭ hefyt o achos mae hunav oed ev cans o herϭyd hen dedyv gϭyr troyav y mab hunav a gai y dailyngdaϭd y gyt. Ac y vran y parth draϭ y hymyr gan y vot yn darostyngedic y vraϭt sev oed hynny y gogled oll. a chadarnhau hyny a ϭnaethbϭyt ryngtynt ac velly mynet pymlyned haibio yn dagnofedys. Ac yna rai a garai dervysc a dayth at Vran a dyϭedyt vot yn llesc idaϭ ac yn gϭilydys ellϭng y dlyet y vyny y vraϭt ac ynte yn un vam undat ac ev ac yn un vrait a dlyet. a hefyt mϭy y byost di meϭn ymladau a chynnhennion noc y by ev. pan dayth Edϭetro tyϭssoc morien yth ϭlat ti a thi ai gyrraist ev unϭaith ar fo ymayth ac am hyny torr di y gyngrain ϭradϭydys yssyd rot ti ath vraϭt. a dos di at vrenin Llychlyn a chymer di y verch

Digitized by Google

ev yn 6raic briot itti a thr6y nerth h6n6 y gelly di ynyll dy dlyet. Ac yna llidia6 o Vran dr6y y gairiau hyny ac yr aeth hyt yn llychlyn y briodi merch brenin llychlyn. Ac 6edy manegi hyny y Veli dr6c vy ganto ac anhail6ng a llidia6 a oruc yn va6r am vynct y vra6t heb gynghor y gaissio ford hyny nerth yn y erbyn ev. A chynyll lu ma6r a oruc Beli a mynet tr6y hymyr a chymryt y caeryd ar dinessyd a roi y 6yr y hun yndynt. A phan gigle Vran hyny cynyll llu ma6r a oruc ynte o Lychlyn ac velly val yr oed ev yn dyfot ar llynges hono parth ai 6lat yn lla6en ar g6ynt gidac ev nachav yn cyfarvot ac h6ynt Wychlan Vrenin dassia yr h6n oed yn emlit ev o gariat ar y vor6yn a dygassai ev o Lychlyn a fan 6yby h6n6 mae Bran oed yn parattoi y Lynges a oruc ac ymlad ac ev yn galet yny gafas ev v6r6 bachau am y llong ydoed 6raic Bran yndi a thynny ganto yny daith ev a hi yn ganol y Lynges y hun. Ac yna nachav ystorm o 6ynt yn dyfot ac yn g6asgaru y llongau y bob traeth tr6y anffortyn ac velly di6arnot y byant yn h6ylia6. Ac yna pan glyby 6yr y lat hynny y daly a 6naethant ai d6yn at Veli oed yno yn aros y vra6t o Lychlyn. A chida llongau brenin Dassia ydoed dair llong eraill ac un o nadynt a hanoed o longau Bran y vra6t ev. A da vy gan Veli gael honno y dechrau dial ar y vra6t. Ac ar ben ychydic o dydiau g6edy hynny nachav Vran yn dyfot g6edy casglu y llongau ynghyt yr lan yr gogled. Ac 6edi manegi ida6 y Veli oresgyn y gyfoeth ev a daly y 6raic anvon cenat a oruc ev at Veli y erchi idda6 adveryt y 6raic ai gyfoeth ida6 ev drachefn. a dy6edyt onys cae y hanraithiai ev yr holl ynys or mor y gilyd ac y lladau ynte hefyt o chaffai g6rd ac ev. A phan gigle Veli hynny y naccau a oruc or dau b6nc hyny oi 6raic ai gyfoeth. Ac yna Beli a gynyll6ys llu o holl varch-ogion ynys Brydain a dyfot yn erbyn brân ac arl6ya6 ymlad ac ev. Ac yn y llepan 6yby Vran hyny dyfot a oruc yn erbyn Beli hyt y lle a el6ir ll6yn caladyr.[197] ac yna ym-gyrchu a orugant yn groylon cans g6yr canmoledic ymr6ydr oed bob un o nadynt ac o bob part y syrthiau'r g6yr megis y syrthiau y cayrch y cynhauav gan y medel-6yr. Ac yn y di6ed y gorvy y Bryttaniait ac y ffoes g6yr Llychlyn yn vri6edic parth ai llongau ac yn y vr6ydr hono y llas o 6yr Llychlyn bymthengmil ac ni diengis neb o nadynt yn iach. Ac yna o vraid y cafas Bran un oi longau ac yr aeth hyt yn ffrainc ar anifer eraill y daethoed gidac ev a ffoes yr lle cyntav y ca6ssant 6asgot. Ac yna 6edy cael o Veli y vydygoliaeth gal6 a oruc atto holl 6yrda y dyrnas hyt ynghaer Efroc y gymryt y cynghor am vrenin Dassia. A gell6ng cenadau a oruc h6n6 atta6 ev y gynnic y 6rogaeth ida6 ev a darostyngedigaeth o her6yd y da o dyrn-get bob bl6ydyn er y ell6ng ev yn ryd ev ai orderch. A hyny a oruc Beli o gynghor y wyrda a chymryt cadernit a g6ystlon gan vrenin Dassia ai ell6ng ev yn ryd gida y orderch. Sef a oruc Beli yna 6edy goresgyn yr ynys or mor y gilyd ac nat oed neb ai g6rafynau. Ac yna cadarnhau y cyfraithau a 6naethod a oruc a chrio hed6ch tr6y yr holl ynys ac yn gadarnav yn y temlau ar dinessyd a roi y braint pennav ar a vyssai ydynt er ioed. Ar amser hynny ymrysson oed am y ffyrd ni 6ydid y tervyn yn hysbys. Ac yna y gel6is ev atto holl Sairi main ynys Brydain a gorchymyn ydynt wnaythyr y fyrd yn gyfreithlon o vain a chalch. Sef y g6naithb6yt un o nadynt or lle ida penryn cerni6 yr mor hyt ymhenryn bladon yn y gogled a hyny y6 hyt ynys Brydain tr6y briv dinessyd a vai yn uni a6n ar y fford. ac un arall a beris ev y g6naythyr ar dra6s yr ynys nit amgen noc o gaer vyni6 ar lan y mor hyt ym horth hamon sev y6 h6n6 Northamton. A d6y ford eraill a erchis ev y g6naythyr yn resg6y ydynt ar vessyr conglau yr ynys dr6y dinessyd hefyt val y llaill. A fan darvy y g6naythyr ev a beris y cyssegru a rodi ydynt vraint nodva. cans p6y bynnac a gaffai un or ffyrd hynny er maint o gamai a 6nelai na lefassai neb y lestair [200] ac yna y by Veli yn dangnofedys yn g6ledychu. A Bran y vra6t g6edy mynet y ffrainc yn ofalys achos tr6m oed ganto y deol oi 6lat ai gyfoeth ac nat oed fford ida6 y chaffel hi drychefn ac ni 6ydiait beth a 6nai. Ac yna ve aeth ar y daydecved march at d6yssoc frainc a dangos y dam6ain tryan ida6. Ac 6edy naccau y nerthu o h6n6 yr aeth ev yn union att dywssoc Byrg6in. A h6n6 a vy la6en 6rtho ac a rodes y gydmaithias ai gariat arno hyt nat oed yn y llys un cym-aint y hanryded ac ev sev achos oed hyn-ny ymhob peth ac a 6nelai nac yn ryfel nac yn hed6ch y bai y dangossai ev voliant ac anryded hyt pan y caroed y ty6ssa6c ev yn gymmaint a fai bai mab ida6. cans g6r tec oed Vran o edrych arno. Ac ael-odau hirvainion oed ida6 a bonedigaid oed a chy6rain a doeth val y g6edai ida6 vot. Ac 6edy rodi or ty6ssa6c y gariat arno ev velly ac unverch oed ido ac yn ettifed ida6

Digitized by Google

ac ev a rodes hono yn vraic briot y Vran ac oni bai ida6 ettifed arall ado Byrg6in ida6 yn y ol ev ac o bai vab ida6 ada6 porth a nerth ida6 ev y oresgyn y gyfoeth y hun. A hefyt ydoed un o dy6ssogion frainc 6edy ada6 porth a nerth ida6 megis yntau. Ac yna y priodes Bran y vor6yn ac velly ty6ssogion y 6lat a darestyngа6d ida6. A lly6odri y cyfoeth a roesb6yt ida6 6rth y la6 y hun.[202] Ac ni by vl6ydyn 6edy hynny yn y vy var6 y ty6ssa6c. Ac yna rannа6d Bran yr ty6ssogion oed yn y garu ev yr hynn daoed a dygassai y ty6ssoc ar y taidiau h6ynt or blaen. Ac velly y r6ymoed ev y cariat h6ynt atto o achos y haelder ev. A chida hyny g6naythyr yr h6n gorau gan 6yr Byrg6in roi b6yt a diot y ba6b ac a delai ac ni chayit un porth ragdynt. Ac yna 6edy bot yr anifer hynny yn gitun ac ev medylia6 a oruc ev pa vod y gallai ev gael ymdial a Beli y vra6t am a 6naethoed ida6. Ac velly ada6 o ba6b borth a nerth ida6 y vynet y oresgyn y lle a vynnai or byt. Ac yna yn diochir cynyll llu ma6r a oruc a dyfot y ffrainc a g6naythyr cyngrair ar g6yr hyny ar gael mynet ai lu tr6y y g6lat h6ynt ty ac ynys brydain. Ac yna pan vy barot y llongau ar draeth fflandrys yr aethant yr môr ar g6ynt yn y hol yny doethant y ynys Brydain. A fan gigleu Veli vot y vra6t yn dyfot a llynges va6r ganto cynyll llu ma6r a oruc ynte a dyfot yn y erbyn y ymlad ac ev. Ac yna val yr oedynt yn mynet y ymgyrchu y dayth Tonwen y mam attynt a bryssia6 a oruc hi tr6y y bydinoed y gaiffio g6elet Bran y mab o achos nas g6elsai er ystalym o amser ac velly yn argrynedic ofnoc y cerd6ys hyt y lle ydoed Vran yn sefyll a rodi y d6yla6 am y v6n6gl ev a rodi mynych gysanau a oruc hi a dy6edyt val hynn tr6y igvan ac 6yla6 vy an6yl vab coffa di y d6yfron hyn a signaist di arnynt. coffa di galon dy vam yr hon a thyc di na6mis dan y g6regis coffa di y trafel a gefais i yth ymd6yn di. Med6l di hyny hedi6 er m6yn y crea6dyr or nev ath 6naeth di dyro vadeyant yth vra6t a fait ar llit a gymerait 6rtho cans ni 6naeth ev y ti dim defnyd llit ac nit evo atheoles di oth 6lat ath gyfoeth. Ac ni 6naeth ev dim cam y ti ac ni etholes ev di er gestyngat arnat namyn er dy drychafu cans g6r darostyngedic oedyt ti ida6 ev o ran vechan or dyrnas a phan gollaist di hono yd6yt ti yn gynebic ida6 ynte. Ac velly ev a vy ach6ysa6l ar dy drychafiat ti me6n yrdas ma6r. cans m6y yrdas y6 bod yn duc o Byrg6in noc ar gyfran o ynys Brydain. Edrych di nat oi achas ev y tyfod y tervysc cyntav ryngoch namyn ty di a dechray6ys pan aethost di y vynny merch brenin Llychlyn yn 6raica ytt ac o nerth h6n6 cassio y digyfoethi ynteu[205] ac velly 6edy dy6edyt o heni hi hynny 6rtho tr6y 6ylo troi a oruc ynteu ar lonyd6ch a hed6ch tr6y y l6yr vryt ai ved6l a g6naythyr cynghor y vam a diot y helym ai benffesting iam y ben a dyfot hyt y lle ydoed Veli y vra6t. A fan 6elas ynte y vra6t yn dyfot ty ac atto b6r6 y arvau odi6rtho a oruc ynte a mynet d6ylo ym6n6gl ai vra6t. A chymodi yndiannot a orugant. Ac yna b6r6 or lluoed y harvau odi6rthynt a chammol yr hed6ch a mynet o dyno hyt yn Llyndain. ac yna cymryt y cynghor h6y ai g6yrda. Sev oed y cynghor mynet y frainc a goresgyn yr holl 6ledyd 6rth y mediant y hun. ac 6edy ybot yn Llyndain vl6ydyn y codassant ty a frainc a dechrau anraithio y g6ladoed a orugant. A fan gigle 6yr frainc hyny ymgynyll a 6naethant holl frainc y gyt yr unlle ac ymlad ac h6ynt ac y cafas Beli a Bran y vydygoliaeth a fo a oruc g6yr frainc ai hemlit a oruc y Bryttaniait yny dalasant y brenin ai gymell y darost6ng ydynt. ac yna destry6io y cayryd cedyrn oll a wnaethant ac erbyn pen y vl6ydyn y darostyngasant g6bl or dyrnas. Ac 6edy hyny y daethant ai lluoed ty a Rufain a dechrau g6asgaru y cayryd a orugant ar hyt yr Eidial ac yna goresgyn yr holl 6ladoed a orugant hyt yn Rufain.[207] ar amser h6n6 ydoed yn Rufain dau dy6sa6c ai henw oed Gabius a sorcena ac yr haini y daroed gorchymyn lly6odraeth y 6lat. Ac 6edy g6elet or hainî na allai un genedl 6rthneb y groylonder Beli a Bran ac o gyt gynghor sened Ryfain y g6naethant dangnefed ac h6ynt a rodi rodion ma6r ydynt o arian ac aur ac ada6 tyrnget ydynt bob bl6ydynt er cady y cyfoeth yn llonyd ydynt. Ac y cymmerth Beli a Bran wystlon gantynt ar hyny. Ac o dyno y daeth Beli a Bran ai llyoed ty a sermania. Ac yna 6edy dechrau o nadynt ryfely ar y bobloed edifar vy gantynt yr amot a 6naethoedynt ar Bryttaniait a thorri a orugant a mynet yn borth y 6yr sermania.[209] A phan gigle Veli a Bran hyny llidio a 6naethant yn va6r a chymryt y cynghor pa vot ymledynt ar dau lu cans nit oed ha6d 6mro y llu a dathoed o Ryfain ar cynghor vy ada6 Beli ar Bryttaniait oll gydac ev y ymlad a g6yr sermania a mynet o Vran ai lyoed ynte ty a Ryfain.[210] A fan gigle wyr Ryfain hyny ymado a wnaethant a g6yr sermania a chaissia6 y blaen ar Vran ai lu cyn y dyfot y Ryfain.[211] a ffan gly6as Beli hyny dyfot a

Digitized by Google

wnaeth ev ai lu ar hyt nos yn y herbyn hóynt hyt o ve6n glyn coeda6c oed ar y fford a llechu a oruc Beli ae lu yno ai ragot hóynt. A thrannoeth nachav 6yr Ryfain yn dyfot yr lle hón6 ac yno y g6elynt hóy arvau y gelynion yn disglairio ar hyt y glyn ac yna ofni yn va6r a 6naethant gan dybiait mae Bran oed yno a g6yr Byrg6in gydac ev. [213] Ac yna y cyrchu yn gyflym a oruc Beli ac yn y lle fo a oruc g6yr Ryfain a gado y maes cans ni cha6ssynt na g6isga6 y harfau na bydina6. ai hemlit a oruc Beli yn y dyc y nos yr aerva ragdo.[214] ac yna gwedy cael y vydygoliaeth o Veli yr aeth ev hyt att Vran y vra6t y trydyd dyd wedy ida6 eisted wrth gaer Ryfain. Ac yna wedy dyfot y dau lu 6rth y gaer ymlad yn dirving a wnaethant a chyn bai va6r y drygiau a wnelynt y wyr Ryfain ac hwynt a 6naethant gorog6yd wrth borth y gaer y grogi y gwystlon oni rodynt y gaer y vynyd ai chynnal hi a orugant er hyny.[215] Ac 6aithiau ymledynt ai peiriannau ac 6aith eraill yn ymsaethu ac hóynt ac ymlad a orugant o bob ford ac y gellynt. Ac yna g6edy g6eled o Veli a Bran hyny ennyny o lit a wnaethant ac erchi crogi y ped6ar g6ystl ar hygain or hai bonedicav yn y g6yd gair bron y gaer.[216] Sev yna a oruc g6yr Ryfain llyniaethu y llu yn vydinoed a dyfot allan or gaer a roi cat ar vaes ydynt cans cenadau a dathoed at 6yr Ryfain odi6rth y dau dy6ssa6c 6edy cynyll y gwasgaredic lu a dywedyt y bot yn dyfot yn borth ydynt ac erchi ydynt na rodynt y gaer y vynyd er dim ac yna y dayth y bydinoed yn dau lu am benn y Bryttanniait a gwyr Byrgwin yn dirrybyd ac y gwnaethant aerva va6r.[217] Ac yna pan 6elas Beli a Bran llad y cidvarchogion tristau a wnaethant a bydina6 y g6yr ai hannoc y ymlad ai gelynion ai gyrru ymhell yn y hol a wnaethant ac yn y di6ed 6edy lad milioed o bob ty Beli a Bran a gawssant y vydygoliaeth a lad Galins a daly forcena ar gaer a ga6ssant. A rannu y s6llt a oruc Beli a Bran r6ng y cidvarchogion.[218] Ac yna 6edy caffael y vydygoliaeth y trigi6ys Bran yn amhera6dr yn Ryfain a darost6ng y bobl a oruc o anvaidra6l groylonder val y dy6edyr yn ystoria g6yr Ryfain ni thraythais i yma m6y o nadynt cans gormod o vlinder vydai y traethu y gyt.[219] Ac yna ymhoeles Beli yn y ol ty ac ynys Brydain ac a lly6iod ev y dyrnas yn hedychlon y ran arall oi oes. Ac adne6dy y cayryd a oruc ymhob lle ac y beynt yn advailio a g6naythyr eraill o ne6yd. Ac ymysc yr hain yr adailiod ev gaer ar lan avon 6ysc ac yno ydoed archesgopty Dyfed. Ac 6edy dyfot g6yr Ryfain yr ynys hon y gel6it hi caerllion cans yno y bydynt hóy yn trigio y gayaf. A hefyd yn Llyndain y g6nayth Beli borth anryfedis ar lan temys yr hón a el6ir Bilingat ac ar 6arthav hón6 y g6naeth ev d6r anvaidra6l y vaint a forthva adas dano yn disgynva yr llongau. A hefyt cyfraithau y dat adne6dod ev ym hob lle. Ac ymrodi y 6irioned a oruc ac yn y amser ev y by amlder o aur ac ariant ymysc y bobloed hyt na by y gyffelyb na chynt na ch6edy. Ac nydi6ed pan dayth y dyd tervynedic y vynet or byt hón y llosged y gorff ev ac y rodet y llyd6 hyny me6n llester aurait ac y clad6yt yn Llyndain o amrafael gelvydyt ymhen y t6r a dy6etb6yd vry.[221] Ac 6edy mar6 Beli y dayth G6rgant Varf-dr6ch y vab ynte yn vrenin a g6r hyna6s pryd oed hón6 a dilin g6aithredoed y dat a oruc a hed6ch a g6irioned a garai ev. A phan gaissiau neb ryfely arno gle6der y gad a gymerai ac ymlad yn groylon ai elynion ai cymell y 6edy ida6 ac yna brenin Dassia a gaissiod adtal y dyrnged ev yr hón yr oed yn y daly y dat ev ac ni fynnai y daly ida6 ev.[222] Sev a oruc ynte mynet a llynges ganto am ben brenin Dassia ac ymlad yn groylon ar bobl hynny a llas y brenin a gossot y 6lat yn gaeth ida6 ev y hun vel y byssai y dat or blaen.[223] Ac velly val ydoed yn dyfot y drev tr6y ynyssoed Orc y cyfarvy ac ev dec llong ar hugain o 6yr a g6raged ac 6edy gwybot o hona6 y dyfodedigaeth hwynt ymafael a oruc y brenin yn y tywssoc yr hón a elwit Barthlome ac erchi na6d ida6 a oruc hónn6 a dywedyt y deol or Ysbaen ai vot yn trailo y moroed yn caissio lle y bress6yli a6 yndo ac erchi a oruc ev y Wrgant ran or ynys hon y bresswylio rac diodev mord6y gwailgi a vai hóy cans bl6ydyn a hanner y byssai ar y wailgi er pan dathoed oi 6lat.[224] Ac velly pan wyby Wrgant y dyfodiat a pha genedlaeth ydoed ev a danvones genat gydac hwynt hyt yn Iwerdon yr hon oed diffaith yna a rodi hono ydynt o hynny hyt hedi6. Ac yna amlhau a orugant a chyfanhedy y lle hón6 ac er hynny hyt hedi6 y mae ettifedion yr haini yn Iwerdon. Ac yna wedy tervyny bych ed G6rgant ai var6 ynghaerllion ar wysc ac yno y clad6yt ev yn y lle y gwnathoed ev la6er o gadernit wedy mar6 y dat ev.[225]

Ac wedy mar6 G6rgant y cymerth Cyhylyn y vab ynte goron y dyrnas ac ev ai llywiod hi yn hed6ch dangnofedys tra vy vy6 ai wraic ynte a elwit Marssia a dysg-

Digitized by Google

edyc oed hi ymhob celvydyt a hono a gafas pob peth o anryfedodau hi ai gwr priod o athrylithr y gyfraith yr hon a elwis y Bryttaniait cyfraith Marssia a hono a droes Alvryd vrenin or Gymraec yn Saesnec ac ai gelwis hi Maicheneange o iaith y Saesnec.[226] Ac wedy marw Cyhylyn y trigiwys llywodraeth y dyrnas yn lla6 y wraic ev ac yn llaw Saessyllt y mab hi cans nit oed oet ar y mab hi pan vy varw y dat saith mlwyd ac ni allai ev herwyd oet lywia6 y dyrnas ac am hyny y gad6yt y vam gidac ev o achos y doethineb hi ac wedy mar6 y vam y cymerth Sayssyllt goron y deyrnas. Ac wedy ynte Cynvarch y vab a vy vrenin. Ac wedy ynte Daned y vra6t a vy vrenin. Ac wedy Daned y dayth Moryd y vab ynte yn vrenin cans mab oed h6n6 ida6 ev o gariadwraic a h6n6 gwr clodva6r canmoledic vy nadymrodassai yn ormod mewn croylonder cans pan lidiai nit arbedai ev neb ac nas lade os galle a thec oed ev a hael am rodion ac nit oed yn y deyrnas un gwr dewrach noc ev me6n ymlad.[227] Ac yn y amser ev y dayth Morien a llu ma6r ganto hyt y gogled a dechrau anraithia6 y wlat. Ac yna y dayth Moryd yn y erbyn ai lu ynte. A mwy a ladoed Moryd o nadynt noc a ladoed yr holl lu. Ac wedy gorvot o hona6 a chael y vydygoliaeth ni dewis ev un dyn byw or llu ac y erchis ev dwyn pob un atto ar ol y gilyd y gael y llad ac wedy y llad y blingo a gorffwys ychydic a oruc ac erchi blingo yr hai eraill yn vyw ac wedy hyny y llosgi. Ac yna ev a damhwainod dyfot ryw groylonder y difa y diraidi ev ai enwired. cans ev a dayth odiwrth vor Iwerdon ryw anifeil ni all6yt erioed gyflewni y groylonder a h6nn6 heb orphwys a lyngcai dynion a nifailiaid fford y cerdai. A fan giglau Voryd hyny ef aeth atto y hun y ymlad ac ef ac ni thygiwys ida6 cans pan darvy ida6 droyla6 y y cwbl oi arvau y neffa6d y bwystvil atto ai lyngcu yn vy6 megis y llyngcau bysgodyn mawr un bychan.[228] A thrimaib a vy ida6 ac un o nadynt a elwit Gwrviniа6. A h6n6 a gymerth goron y dyrnas a gwr da oed h6n6 cans nit oed neb a garai gyfiawnder yn vwy noc ev. Ac velly trwy holl dinessyd ynys Prydain adnewdy y temlau a oruc ev ac adail eraill o newyd. Ac yn y oes ev amyl oed aur ac ariant ac anoc a wnai ev yr cyffredin lafyrio y dayar ac ynte ai cadwai hwynt rac y neb wnaythur cam ydynt oi arglwyddi ev ai swyddogion. ar gwaission ievainc a gyfoethogai ev o aur ac arian val na bai rait y neb draissio y gilyd. Ac yna mar6 vy Wrviniа6 ac yn Llyndain y clad6yd. wc yn y ol ynte y dayth Arthal yn vrenin y vra6t ynte ac nit oed debic y defodau ev y vra6t arall cans y bonedigion dlyeda6c a darostyngau ev ac anvonedigion a drychafai ar anryded ac anraithia6 y cyfoethogion ar cyfiawnion ai cymell y roi teyrnget ida6 ev. ac yna y codes gwyr da y deyrnas yn y erbyn ai wrthlad ev ymaeth oi vrenhiniaeth. A gwnaythyr Eleidir y vra6t yn vrenin ai alw a wnaethant Eleidir va6r o achos y drygared a oruc ev ai vra6d cans wedy myned pym mlyned haibio velly yd-oed Eleidir yn hely yn forest llwyn y cladyr ac yna y cyfarvy Arthal y vra6t ac ef yn diarwybot ida6 yr h6n a daroed y deol or deyrnas wedy y vot mewn swrn o wledyd yn caissio porth y oresgyn y cyfoeth ac ni chawssai ev dim. Ac am na allai diodev angenoctid yn hwy ymhoelod ev yr ailwaith y ynys Brydain a dauddec marchog gidac ev y gaissio gwelet cydmaithion. A phan y gwelas Eleidir ev yno rydec a oruc atto a mynet dwylo ym6n6gl ac ef yn garedic gan y gyssanu ac wylo a oruc Eleidr o achos y vra6t oi vrenhiniaeth a maint vyssai y anghyfnerth. Ac yna y duc Eleidr y vrawt gydac ev y dinas Alclyt ai gy6io yno mewn ystavell.[231] a chymryt a oruc Eleidir arno vot yn glav ac anvon cenadau a oruc y bob lle dros wyneb ynys Brydain y erchi y ba6b or tywssogion dyfot y ymwelet ac ev. Ac wedy dyfot pa6b hyt ynghaer Alclyd erchi a oruc yr porthor na ellyngai atto onit un ar unwaith a dyfot yn dista6 rac bot yn vlin ar les y ben ev glywet gormot son a chredy o ba6b hyny. Ac yna gorchmynai Eleidir y wsnaethwyr y daly ev a thorry y ben oni wrhai y Arthal ailwaeth megis y byassai gynt ac velly wedy cadarnhau o nadynt trwy amodau ai b6g6th y tangnofedawd ev ba6b yn hedychlon ai vra6t.[232] Ac yna y dayth Eleidir at y vra6t y gaer Efrawc ac a gymerth y goron iam y ben y hun ac ai roes am ben Arthal y vra6t ac o hyny allan y gel6it ev Eleidir va6r.[233] Ac wedy hyny y by Arthal yn vrenin deng mlyned gan wellhau y dryc defodau anathoed or blaen. Ac o hyny allan perchi bonedigion a oruc a gostwn anvoned a gado y ba6b y eido y hun a chynnal gwirioned ym hob lle ac ynghaerlyl y clad6yt.[234] Ac yna ailwaith y dyrchafwyt Eleidir yn vrenin. Ac yna y dayth y dau vrodyr ieyav y ymlad ac ev Owain a ffredyr a llu ma6r gantynt a chael y vydygoliaeth a wnaethan a daly Eleidir a mynet ac ev y Lundain yngharchar a

Digitized by Google

ranny y gyfoeth ryngtynt sev y dayth yn ran Owain o hymyr hyt y gorllewyn nit amgen Lloegr a chymry a cherniw. a ran Bredyr oed o hymyr hyt y gogled ar gogled oll. Ac ymhen y saith mlyned y by varó Owain ac y dayth y vrenhiniaeth oll yn llaó Bredyr ac y llywiodd ev y deyrnas yn dangnofedys megis na chofait am un oi vrodyr ac y by varó Predyr.[235] Ac yna y cyrchóyd Eleidir oi garchar ac y gwnaethbwyt yn vrenin y drydyd waith. Ac wedy troylo y amser yn hedychlon y by varó ev.[236] Ac yn y ol ynte y gwnaythbóyt Gorviniaó y vab ynte yn vrenin a chyffelyb y dat vy ev o uniaónder a chyórder.[237]

Ac yn y ol ynte y dayth Morgan ap Arthal yn vrenin ac y cynhalóys y dyrnas yn hedóch dangnofedys.[238] Ac yn y ol ynte y dayth Einion y vraót yn vrenin ac anhebic vy y defodau ev y vraót yn llyóiaó pobyl ar chweched vlóydyn y bórióyt ev oi vrenhiniaeth am y groylonder ac na vynnai wirioned a hyny ai digyfoethei ev.[239] Ac yn y ol ynte y dayth Eidóal ap Owain yn vrenin y gar ynte a rac ofn y damwain a dathoed y Einion uniaónder a gynhelis ymysc y Bobloed.[240]

Ac yn y ol ynte y dayth Run ap Predyr yn vrenin. Ac yn y ol ynte y dayth Geraint ap Eleidir yn vrenin. Ac yn y ol ynte y dayth Cadell ap Geraint yn vrenin. Yn ol Cadell y dayth Coel yn vrenin. Yn ol Coel y dayth Porex yn vrenin. Yn ol Porex y dayth Cheryn yn vrenin ac y hónó y by drimaib nit amgen fylgniws ac Eidal ac Andras ar haini bob un yn ol y gilyd a vyant vrenhinioed. Yn y ol hwynte y dayth Urien ap Andras yn vrenin. Yn y ol ynte y dayth Elvryd yn vrenin. Yn y ol ynte y dayth Clydoc ac yn ol Clydoc y dayth Clydno. Yn ol Clydno y dayth Gorwst. Yn y ol ynte y dayth Mairiaón. Yn y ol ynte y dayth Blaidyt yn vrenhin. Yn y ol ynte y dayth Caff. Yn y ol ynte y dayth Owain gwedy Owain y dayth Sayssyllt gwedy ynte Blegywryd.[241] gwedy ynte Arthmael y vraót. Gwedy ynte Eidol. gwedy ynte Rydion gwedy ynte Rydderch gwedy ynte Sawlben-ychel. Gwedy ynte y dayth Pirr. gwedy ynte Capeir gwedy ynte Manogan y vab a gwr hynaós oed hónó ac uniaónder a gwirioned a garai.[242] Gwedy ynte y dayth Beli Maór y vab ac ynte a wledychaód yn vrenin ynys Brydain daygain mlyned. ac y hónó y by bedwar maib Llyd a Llefelys a Chasswallaón a Myniaó. a Llyd oed y mab hunav. Ac wedy maró y dat ev a gymerth lywodraeth yr ynys. A chwairiaó myroed llyndain a oruc a damgylchyny y gaer o anairiv diroed a thrigio yno y ran vwyav or vlóydyn a feri adailat tai maórwaithioc o vewn y gaer megis na bai y chyffelyb yn yr holl wnedyd an wledyd ac ev ai gelwis hi Caer Lud ac nydiwed y gelóit hi Caer Lyndain. Ac wedy dyfot estron genedl iddi hi y gelwit hi Caer Lónd6n. A llefelys a garai ev y vóyav oi vrodyr cans doeth a cymhen oed ev. Ac wedy clybot o Lefelys varó brenin frainc yn diettifed namyn un verch ar cyfoeth yn llaó hono ymgynghori ai vraót a oruc ev am vyned att dywssogion frainc y erchi y verch. ac yna yn diannot y vorwyn a rodet idav. a choron y dyrnas gyda hi ac ynte ai llywiaód hi tra vy vyw yn hynaós garedic. Ac yna wedy talym o amser tair gormes a dygwydóys yn ynys Brydain ni welssid erioed y cyfryó cans un o nadynt oed genedl a elóit y Coraniait a chymaint oed y gwybodau ac nat oed un ymadrod ac y cyfarffuai y gwynt ac ev nas gwypynt hwy ac órth hyny ni ellit drwc ydynt. Ar ail oed diasspat a roit bob nos glammai ywch benn pob aelwyt drwy holl ynys brydain a hono ai trwy galonnau dynion ac anifailiait yn gymaint ac y collai y gwyr y lliw ai nerth ar gwraged y baichogi ar maibion ar merchet a gollai y synwyr ar anifailiait a dawai ev yn diffróyth ar coedyd. Y drydyd oed er maint vai yr ordainiaeth a vai yn holl lyssoed ynys Brydain ni chait byth dim o honaó ont y troylit y nos gyntaf. Ac velly amlwc oed yr ormes gyntav ar dóy eraill nit oed neb a wypai y hystyr ac yna prydery a gofaly yn vaór a oruc Llyd am vot y ryw ormesoed hyny yn ynys Brydain. Ac yna cwairiaó llongau a oruc ev y vynet ymwelet a Llefelys y vraót. Ac wedy gwybot o Lefelys hyny dyfot yn y erbyn ynte a oruc a mynet dwylo ymónógl ac ev. Ac wedy gwybot o Lefelys ystyr y neges ev yno peri a oruc ev wnaythyr corn hir megis y gellit ymdidan drwydo megis na chai y Coraniait dim or gwynt oi ymadroed hóynt rac gwybot o nadynt y cyfrinach ac velly yn y corn ymdidanassant. Ac nachai un o nadynt glywet gan y gilyd namyn ymdian chweró din dros ben ac adnabot o Lefelys vynet cythrayl yn y corn a feri golchi y corn a gwin a oruc ev. Ac yna y rodes Llefelys y vraót ryw bryfet ac erchi ido pan delai y drev y briwo hóynt ai bóró meóu dwr oer. A dyfynnu pawb yn gyffredin atto y Bryttaniait ar Coraniait or holl dyrnas a bóró y dwr hónó ar baób o nadynt yn gyffredin. ac a lad yr holl Gor-

Digitized by Google

niait y gyt ac nit argyweda ev dim ar y Bryttaniait. Yr ail ormes y syd yth dyrnas di yw draic yr ynys a draic arall o estron genedl y ssyd yn caissia6 a goresgyn hi ac y dyrru ych draic chwi rac llit a digofaint a diasbot hynny a gly6ch chi. A llyma heb ev val y gell6ch chwi wybot hynny. messur di yr ynys y hyt ai llet pan delych y drev ac yn y lle y ceffych di ganol yr ynys par di glad pwll yn y dayar a ffar di roi cer6ynait o ved or gorau ar a geffych me6n cerwyn yn y pwll h6n6 a ro di lenn o bali ar wyneb y gerwyn. A byd dithau dy hun yn y gwiliait hwy yno a thi a gly6y y draigau yn ymlad yn arythr yn yr awyr. Ac wedy darffo ydynt vlino yn ymlad h6ynt a fyrthiant yn rith dau barchell ar warthav y llen ac a yfant y med ac a dynnant y llen gantynt hyt yng6aelot y gerwyn ac yno y cysgant. Ac yno lapia di y llenn yn y cylch hwynt ac yn y lle cadarnav a geffych yth dyrnas clad di hwynt yn dyf6n yn y dayar a thra vont hwy yno ni da6 un gormes yr ynys Brydain o un lle arall. Y drydyd ormes yw gwr cadarn lledrithioc y ssyd yn d6yn dy v6yt ti a thiot trwy hyt a lledrith ac a bair y ba6b gysgu. Ac am hyny rait y6 i ti dy hun wiliad dy amser a chad6 dy armerth a rac gorvot arnat gysgu gat gerwyniat o dwr oer gair dy la6 a fan vo y cysgu yth orvot dos yr gerwiniat dwr. Ac yna ymhoeles Llyd y drev. Ac y dyfyn6ys holl wyr y dyrnas ger y vron a b6r6·y dwr yn gyffredin arnynt. Ac yn diannot y by var6 y Coraniait ac heb argywedy dim ar y Brittaniait ac yn y lle wedy hyny Llyd a bar6ys messyr yr ynys y hyt hi ai llet ac yn Rydychen y cafat y canol. Ac yno y herchis ev wnaythyr pwll val y dy6edassai Lefelys 6rtha6. Ac yn y lle ev a gafas pob peth yn wir val y dywedassai y vra6t ida6. Ac wedy cysgu or perchyll Llyd a lapi6ys y llenn yn y cylch hwynt ac yn ninas Emrys me6n cist vaen y cydi6ys ev h6ynt yn dyfn yn y dayar. Ac o hyny allan y paidi6ys y diasbat dymhestlys hono. Ac yna y peris y brenin arlwya6 gwled va6r ac 6edy y bot yn barot gossot a oruc gerwyniait o dwr oer gair y law ac wedy y gwili6ys ev y wled. Ac val yr oed ev velly am la6er or nos ev a gly6ai y cerdau tecav yn y byt yn y cymeryt ev y gysgu sev a oruc ynte mynet yn dwr yn vynych ac yna y gwelai ev wr ma6r yn dyfot yn harnaissys y me6n a cha6ell ma6r ganto a roi yr holl armerth o vwyd a llynn yn y cawell yny olwc ev ac yn cychwyn ac ev ymaith. Ac yna erchi a oruc Llyd ido ev aros a dy6edyt wrtho er y ti wnaythyr collet y mi cyn hynn nis g6nau di bellach oni bydy di trech no mi. Ar gwr dy arhoes ac ymlad yn groylon a wnaythant yn y oed y tan yn goleyo oi clefydau hwynt ac ny di6ed y gorvy Lyd yr ormes. Ac yna erchi na6d a oruc y gwr dy yr brenin gan dy6edyt y gwnai ia6n ida6 am yr holl golledau a wnathod ev ida6 hyt hyny ac y bydai ev wr cy6yr yr brenin o hyny allan. a hyny a gymerth y brenin ganto. Ac velly y gwrthneba6d Llyd y tair gormes. ac wedy y varw y clad6yt y gorf ev ynghaer Lyndain gair llaw y porth o el6ir yn gymraec porth llyd ac o saesnec lwyd-gad a dau vab a vy ida6 Afarwy a Thenefan. ac am nat oedynt me6n oedran y lywia6 y dyrnas y hyrd6yt Casswalla6n ap Peli ewyrth y brenin. Ac wedy yrda6 Casswalla6n yn vrenin ev amrodes y garu gwirioned a chyfia6nder. Ac er y vot ev yn vrenin ni vynnai ev didymy y niaint namyn roi rann va6r or cyfoeth ydynt sev y rodes y Afarwy Lyndain a iarllaeth gent ac yr odes y Denefan iarllaeth Gerniw ac ev y hun yn vrenin ar g6bl. Aramser h6n6 y doeth Ilcasar amherawdr Ryfain yn goresgyn ynyssoed ac wedy goresgyn frainc ac odyno ev a gafas gwelet ynys brydain a gofyn a oruc pa dir oed gyfairwyneb ac ev a rai a dy6at wrtho mae ynys Brydain oed hono. Ac wedy gwybot o Ilcassar ystyr yr ynys ar bobl oed yn y chyfanhedy a dywedyt a oruc cyma yn cenedl ni gwyr Ryfain cans gwyr Ryfain ar Bryttaniait o genedl Droyav y doethom cans Eneas wedy ymlad troyav vy yn hendait ni ac ydynt hwynte cans Bryttys ap sylhys ap Ysgannys ap Eneas. a Bryttys a oresgyn6ys yr ynys racco yn gyntav a thyb yw gennyv na byd anod i mi y darost6ng yr ynys racco dan Sened Ryfain cans yn y mor y maent hwy ac heb wybot ryfely na dwyn arvau nac ymlad. Ac hefyt iawn yw anvon cenadau attynt yn gyntav y erchi ydynt na fellhaynt iwrth wyr Ryfain a thaly tyrnget ydynt megys pa6b or cenedloed yny cylch. a hyny heb ymlad rac gorfot arnom ni est6ng y gwaet hwynt ac hwynte yn geraint y ni a chodi boned yn hendait ni Priav. Ac yna wedy y Ilcassar danvon y llythr hyny ar gorchmynion y Gaswallon wnaythyr velly. Eithr ni by dail6ng gan Gaswallawn hyny ac anvon a oruc ynte lythr att Ilcasar ar ymadrod hynn yndo. Caswalla6n brenin y Bryttaniait yn anvon anerch at Ilcasar amhera6dr Ryfain y vanegi vot yn ryfed gennyv i chwant g6yr Ryfain a maint yw arnynt syched aur ac ariant ac na fynant hwy yn

Digitized by Google

bot ni yn diodev perigl yn y wailgi yn preswylia6 me6n ynys yn y mor o diaithr tervyn y byt heb gaissio cymell swllt arnom or lle y byom ni hyt hyn yn y gael y ryd a chwilid ma6r y ti Ilcasar yw yr hwn a orchmynnaist cans or un voned y disgynassom ni a ch6ithau o Eneas ysgwyd6yn. Ac am hyny na chais di yn dwyn ni y gaethiwed tragwda6l am hyny gwybyd di Ilcasar ymladwn ni dros yn ryddit a thros yn gwlat ac or de6y di dros y mor megis yd6yt yn ada6 dyfot yn gynt noc y sengych ar dir ynys Brydain. Ac velly wedy gwelet o Ilcassar lythr Caswalla6n ai attebion cwairia6 llynges a oruc ev a dyfot hyt yn aber Temys ac yn y erbyn y dayth Nynnia6 y vra6t ac Afarwy y nai twysa6c Llyndain a thrahayant iarll Cerniw a Chrada6c vrenin yr Alban a Gwerthaet vrenin Gwent a Brithael vrenin Dyfet. Sef y doethant yn diannot hyt ynghastell Doral ac yn diannot cyrchu y traeth a orugant ac ymlad yn wychyr o bob parth. ac yna y cyfarvy Nynia6 ac Ilcasar a drychav y gledyv a oruc Ilcasar y gaisia6 pen Nynnia6 ac erbynait a oruc ynte ar y darian yny lynna6d y cledyv yndi. ac ni alla6d ev dynnu odyno rac tewed y bydinoed nymgymysgu ac hwynt. Ac wedy cael y cledyv o Nynia6 ni safod ueb dan y dyrnot ev ac yna y cyfarvy Alibiens iarll nynia6 ac yn diannot y llas ev h6n6. Ac velly llu Ilcasar a las gan v6yav a gyrru fo arno ynte yn wrad6ydys hyt yn frainc. Ac ymgyferbyn ac ev a oruc gwyr frainc ac y ymlad ac ev y gaissio b6r6 y arglwydiaeth iarnynt yr lla6r cans tybiait y daydaynt faely y gyrch ev ar y Bryttaniait ai gymell ar fo odyno am glybot vot llongau Casswalla6n ar y mor yn y ymlit ev. Sev a oruc ynte roi swmp anvaidra6l o da y dywsogion frainc a ryddit y ba6b ar a oed dan y gaethiwed ev. Ac velly y tangnofedod ev y bobl. Ac wedy y vydygoliaeth hono y dayth Caswalla6n y Lyndain ai gydvarchogion gydac ev y anrydedy y duwau. Ar pymthegvet dyt wedy hyny y by var6 Nynnia6 or dyrnot pen hyny ac y clad6yt gair llaw porth y gogled ar cledyv gidac ev cans yr angau coch y gelwit. y cledyv cans pwy bynnac a hanwaydid ac ev mar6 fydai yn diannot.[253] Ar amser h6n6 y g6naeth Ilcasar gastell odinae rac damhwainio yr ailwayth y wrthlad o wyr frainc. Ac velly ymhen y dwy vlyned y dayth Ilcasar yr ailwaith y gaissio dial y syrhaedau. ar y Bryttaniait. A phan gigle Gaswalla6n hyny peri a oruc ev blannu polon hayrn cyn braffed a mord6yt gwr ar hyt canol Temys ar ford llongeu Ilcasar. ac yn dirybyd y dayth y llongau ar ben y polon yny vri6od y llongau a bodi milioed or gwyr. Ar sawl a dayth yr tir Caswalla6n ai herbyni6ys hwynt a holl gadernit lloegr ac y cafas ev y vydygoliaeth ac y foes Ilcasar hyt yn raeth Moran ac odyna y daeth ev y gastell odinae ac y dayth Csawalla6n hyt yn Llyndain ac yna y gwnaeth ev y wled va6r y dywsogion ev ai wsnaethwyr. Ac yna aberthu a oruc ev daydengmil ar hygain o amrafaelion anifailiait ar haini a droyllassant nos dr6y amrafaelion ch6aryau. Ac yna ydaeth yn ystriv rwng dau was ievainc arderchа6c wrth chwarau paled. ac enw y naill oed Hirlas nai yr brenin ar llall oed Gyhylyn nai Afarwy ac yny darvot hyny y llas Cyhylyn Hirlas nai y brenin. Ac o hyny ydaeth cynwrf ma6r yn y llys ac y llidi6ys y brenin yn va6r gan vynnu cael nai Afarwy wrth varn y llys. A fettrys oed gan Afarwy hyny gan dy6edyt mae pob cam a wnelit o vewn y dyrnas mae yn Llyndain y dlit g6naythyr ia6n am dano. Ac ynte parot oed y hyny. Ac ni vynnai y brenin namyn cael Cyhylyn wrth y 6yllys ev. Ac ni fynnai Afarwy hyny cany wydiat beth oedd e6yllys y brenin ac am hyny y gade6ys Afarwy y llys a mynet y gyfoeth y hun. Agwelet or brenin hyny a dyfot yn y ol ev a llu ma6r ganto a difa y gyfoeth ev yn ll6yr o dan a hayarn ac yna danvon o Afarwy att y brenin y gaissio tangnefed ac heb y gael. Ac yna y medyliod Afarwy pa fod y gallai ev 6rthnebu y brenin. ac y cafas yn y gynghor anvon at Ilcasar y erchi ida6 dyfot y ynys Brydain ac y bydai ev ganhorth6y ida6 ac y cadarnhae ev o dyfot ac y darostyngynt hwy ynys Brydain y Ilcasar. Ac yn gadernit ar hyny y danvones Afarwy Gynan y vab a daydec gwystyl arhygain o vonhedigion ynys Brydain yn wystlon ar hyny.[257] Ac yna cwairia6 llynges a oruc Ilcasar a dyfot y borth Rwydon yr tir. Ac Afarwy ai herbyna6d yn anrydedys. Ac yna yr oed y brenin yn ymlad a chaer Lyndain. ac wedy clybot o Gaswalla6n dyfot Ilcasar y ynys Brydain ymg6airio a oruc y dyfot yn y erbyn a fan dayth yr glyn coeda6c yn agos y gaer gaint fev y gwelas bebyllau g6yr Ryfain.[260] ac yna brwydro a orugant ac yna y bu aerva va6r o bob parth. ac yn y diwed y gyrr6yd y Bryttaniait y mynyd ychel.[262] a chad6 yno yn wra6l a orugant a llad lla6er o wyr Ryfain.[263] a fan welas y Ryfain6yr hyny damgylchynu y mynyd a orugant y gaissio

Digitized by Google

neǫnu y Bryttaniait. ac yna y danvones Caswallaǫn at Afarǫy y ervynnait idaǫ wnaythyr tangnefed ryngto ev ac Ilcasar.[265] a ryfedy a oruc Afarǫy a dyǫedyt panit lleǫ meǫn hedǫch gaissio hedychu. Ac yna ef a dayth Afarǫy at Ilcasar. ac a dyǫat ǫrtho fal hynn. Arglǫyd heb ev mi adeǫais y ti darostyngedigaeth ynys Brydain a llyma y ti hyny trwy y ti adel Caswallaǫn yn vrenin danat ti trwy rodi o honaǫ ynte dyrnget y Sened Ryfain. A gwrthǫyneb vy gan Ilcasar yr atteb hǫnǫ. Ac wedy gǫelet o Afarǫy hyny. dyǫedyt a oruc ef. Arglǫyd er i mi adaǫ y ti darostyngedigaeth ynys Brydain nit adeǫais i y ti distryǫio y nghenedl vy hun cany wnaethont drǫc y mi hyt na allont ǫnaythyr iawn am dano ac ni chyttuav i difa vynghenedl.[266] Ac yna rodes Ilcasar dangnefed y Gaswallaǫn trǫy rodi tair mil o bynnoed bob blǫydyn y Sened Ryfain o ynys Brydain. Ac wedy cadarnhau hyny y daethant y gyt hyt yn Llyndain ac yno y trigasant y gayaf hǫnǫ.[269] ar gwanǫyn rac wyneb yr aeth Ilcasar ty a Ryfain ac yr aeth Afarǫy gydac ev y daro wrth y Pontenis yr hǫn oed yn cynnal yr amerodraeth yr amser hǫnǫ.[270] ac y trigiod Caswallaǫn yn ynys Brydain yn gwledychu saith mlyned ac wedy y varǫ y cladǫyt ynghaer Efroc. Ac yn ol Caswallaǫn y dayth Tenefan ap llyd iarll cerniǫ yn vrenin.[272] Ac yn y ol ynte y dayth Cynvelyn y vab yn vrenin yr hǫn a vagasai Ilcasar a rac maint y carai Gynvelyn wyr Ryfain nichassiod ev dǫyn y tyrnget arnynt.[273] Ac yn y amser ev y ganet Iesu Grist [4]. Ac ǫedy gwledychu o gynvelyn deydeng mlyned y ganet dau vab idaǫ Gǫyder a Gǫairyd. Ac wedy marǫ cynvelyn y gwnaethbǫyd Gǫydr yn vrenin ac wedy ymgadarnhau o honaǫ yn y gyfoeth y attalaǫd ev dyrnget gwyr Ryfain. Ac wedy gǫybot o wyr Ryfain hyny anvon Eloyǫcasar a wnaethant a llu maǫr gantaǫ y ynys Brydain. A fan dayth yr Amheraǫdr y tir cyrchu Caerberis a oruc ac ymlad ar gaer. ac wedy nathygiǫys idaǫ hynny cau pyrth y drev a orugant a myr maen y warchau yr anifer oed y mewn yn y vaynt vairǫ o newyn.[275] Ac wedy clybot o Wydr hyny cwairiaǫ llu maǫr a oruc a dyfot wrth Gaerberis ac yn diannot cyrchu gwyr Ryfain a mǫy a ladai wydr y hun o honynt noc a ladai gan mǫyav yr holl lu. Ac yna y dayth Hamon dwyllǫr yr hǫn a dysgasai yr iaith gan y gwystlon or Bryttaniait yn Ryfain. a bǫrǫ haibio y arvau y hun a chynnryt arvau un or Bryttaniait a las am danaw a chyrchue ymlith y bydiñoed.[276] a fan gafas ev gyfla llad y brenin a oruc. Ac odyno llithro trǫy un a thrǫy arall a oruc oni dayth at y vydin y hun. Ac yna bǫrǫ yr arvau hynny ymaith a chymryt y arvau y hun.[277] Ac wedy gǫybot o wairyd lad y vraǫt diosc y arvau y hun a oruc a chymryt arvau y brenin ac anoc y wyr y ymlad yn wraǫl a a oruc a gyrry fo ar wyr Ryfain.[278] Acyna y foes Hamon arrann vǫyaf or llu gydac ev hyt y llea elǫir porth Hamon neu borth Hamǫnt y gelǫir ev hyt yr aǫr hon ac yno y llas Hamon.[279] Ac y dayth Gwairyd hyt y lle ydoed Glywcasar yn ymlad a chaerberis. A fan welas yr aniferoed yn y gaer y Bryttaniait yn dyfot yn borth ydynt. hwy ymdoethant y maes i ymlad a gǫyr Ryfain. a llad llaǫer o bob parth ac eissioes rac amled gwyr Ryfain hǫynt a enillassant y gaer a a gyrru fo ar wairyd hyt ynghaer wynt. ac yno y dayth Gloyw-casar ai lu a mynnu gwarchau y Bryttaniait yny vaint vairǫ o o newyn.[280] a fan wybu wairyd hyny cywairiav y lu a oruc a dyfot allan. a fan welas Gloyw Casar hyny anvon a wnaeth y gaissio tangnefed at y Brittaniait. ac yn diannot y gwnaethbǫyt tangnefed ryng tynt. ac y rodes Cloywcasar y verch yn wraica y wairyd y gadarnhay y dangnefed. ac wedy hyny o nerth y Bryttaniait y gor esgynnod gwyr Ryfain ynyssoed Orc ar cyt ynysoed eraill yny cylch.[282] ac wedy llithro y gayav haibio y dayth y vorǫyn o Ryfain a diayret oed y ffryd ai thegǫch ac y priodes Gwayryd hono. Ac y gwnaeth Gloywcasar dinas yr hon a elwis ev Caerloyw ar lan Hafren yn y tervyn rung Cymry a Lloegr.[284] Ar amser hǫnǫ y diodefod Crist yngharisalem.[285] ac y gosodes pedr Ebostol gadair yn anossia ac o dyno y dayth ev hyt yn Ryfain y drigio ac y gynnal y Esgobaǫd ac y danvones ev Varc Athro ac Evengylǫr hyt yr Eifft y bregethu yr Efengil a scrifenassai y hun.[286] Ac velly pan vy amser gan Gloyw-casar ef aeth y Ryfain a gadel ynys llyǫodraeth ynys Brydain y Wairyd. Ac wedy y vynet ev or ynys hon. y cymerth Gwairyd yndo ryfic a balchder. ac attal tyrnget gwyr Ryfain a oruc. ac wedy clybot o gloywcasar hyny ev a danvones Vasbassian a llu mawr ganto y gymryt tyrnget o ynys Brydain. ac wedy parattoi y llynges yn barot hwynt a doethant yr tir y borth rydipi. Ac yn y herbyn y dayth Gwairyd ai lu. ai llydias y dir a oruc sef y gwnaethont hwynte troi y hwylau a disgin ymhorth totnais. wedy y dyfot yr tir cyrchu caer be

Digitized by Google

goet a orugant ac ymlad a hi.[289] Ac wedy gόybot or brenin hyny. ymgόairio a oruc ynte ai lu ac ar ben y saithved dyd y dayth ev yno a chyrchu gwyr Ryfain ac ymlad ac hόynt. a llad llawer o bob part y dyd hόnό. A thranoeth gan amlet oed wyr Ryfain anod oed y gorvot. Ac yna y dayth y vrenhines y dangnofedy ryngtynt ac y gyt y doethant hyt yn Llyndain. Ac yna anvon a wnaethant y cidvarchogion hyt yn Iwerdon a goresgyn hi. Ac wedy darvot y gayav ydaeth Vaspassian y Ryfain ac y tyngόys ev Wairyd yn ynys Brydain hyt yniόed y oes. Ac wedy y varό ev y cladόyt ev ymanachlog Caerloyw yr hon a wnaethoed Glow-casar. Ac y nol Gόairyd y dayth Mayric y vab ynte yn vrenin ac yn oes hόnό y dayth Rodric vrenin y ffichdiait o seithia a llu mawr ganto yr Alban ai goresgyn a oruc. Ac wedy gwybot or brenin hyny ev a dayth yn y erbyn ac ymlad ac hόynt a oruc a gyrru fo arnynt ac yn y fo hyny y llas Rodric. ac yna y roes Meiric or Alban yr bobl hyny y breswylio yndi ac wedy cyfanedy y lle hόnό nit oed cymariait yr ffichdiait. ac y daethant hwy at y Bryttaniait y erchi y merchet hόynt yn wraged ydynt. ac ni by dailόng gan y bryttaniait y roi ydynt. Ac yna yr aeth y ffichdiait hyt yniwerdon a chymryt y Gwydelessau yn wraged ydynt ac or haini y heniw Ysgottiait. Ac wedy y Vairic lonydu yr ynys hon. ev a rodes dangnefed y wyr Ryfain trόy y vod ai gariat. a gosot cyfraithiau neόyd ym hob lle yn y gyfoeth ac yn hedόch dangnofedys y gwledychoed tra vy vyw. Ac wedy marό Mayric y dayth Coel y vab ynte yn vrenin yr hόn a vagasyd yn Ryfain. A rac maint y carai ev wyr Ryfain cyt gallai attal y tyrnget nis attalioed tra vy vyό.[290] Ac wedy Coel y dayth Lles y vab ynte yn vrenin ac un annwyt ai dat oed ef. Ac wedy ymgadarnhau o honaό yn y gyfoeth. ev a danvones att Eleuteriws esgob Ryfain y ervynnait idaw danvon y ynys Brydain dysgaόdyr o Gristnogaόl fyd megys y gallai ev gredy y Grist trόy dysc a fregethau.[291] ac ynte a danvones idaό dau dysgaόdyr Dyfan a Fagan ar haini a bregethawd idaό o dyfodiat Crist yn gnaόd. Ar haini ai golches ev o lan fydlaόn Vedyd a holl bobl y dyrnas wedy ynte.[292] ac yna y roes Lles y temlau oed ossodedic yr gau Duόau. ev a beris y cyssegru yn enό holl gyfoethaόc Duw ar saint a gossot ydynt amrafaelhion yrdolion y cyfanhedy ac y daly duόaόl wssanaeth y duό.[293] ar amfer hόnό yr oed wyth Esgobdy a thrygain yn ynys Brydain a tri arch esgobdy yn benadyr ar y llaill. ar tri hyny yn y tri dinas pennav yn yr ynys. Llyndain a chaerefroc. a chaer-llion ar wysc. A fan ranόyt rόng yr arch esgobdai. wrth Esgobdy Caer Efroc y perthynόys deifyr a brynaich ar gogled oll val y gwahanai hymyr. Ac wrth Arch Esgobdy Llyndain Lloegr a Cherniw val y caidό hafren. Ac wrth Arch Esgobdy Caer llion Cymry o hafren y vynyd cans Caer llion oed benadyr ar y dwy eraill.[294] Ac wedy y roes y brenin ydynt rodion maόr o dir a dayar. Ac yn nghaer loyw y tervynόys y vyched ac ny vanachloc hono y cladόyt yr unvet vlwyddyn ar bymtheg ar hygain a chant gόedy dyfot Crist yngnaόt. Ar amser hόnό y oed yn ynys Brydain wyth temyl ar hygain. A thair temyl hefyt oed odiar yr haini. Ac yr oed yr wyth demyl ar hygain hyny dan vediant y tair eraill ai harglόyddiaethau oll y vot wrth orchymyn yr haini ac ymhob un or temlau hyny y gossod wyt Esgob cyssegredic ac ymhob un or tair pennav y gossodet Arch Esgob yn y tri dinas pennav a ennwid or blaen. Ac velly am nat oed ettifed y Les y codes tervysc rόng y Bryttaniait a gwyr Ryfain. Ac wedi manegi hyny y sened Ryfain hόynt a danvonassant severys senedόr o Ryfain a lleng o wyr ymlad ganto nit amgen ygain mil. ac ev a oresgynόys yr ran vόyav ar y Brittaniait a rai o nadynt a foes dros daifyr a brynaich a silien yn dyόssoc arnynt. a mynych ymgyrchu a vy ryngtynt. a gorthrόm vy gan yr amheraόdr hyny. Ac yna y peris ev ónaythyr claόd rόng daifr ar Alban o gyffredin dreth or mor y gilyd val y bai haόs gwrthneby y Bryttaniait. a phan welas Silien na thyciai idaό ymlad ve ar Bryttaniait a gόyr Ryfain. ef aeth hyt yn Seithia y gaissio nerth. Ac wedy cael o honaό holl iengtit y wlad hono y gyt ev y dayth y ynys Brydain ac yna cyrchu Caer Efraόc a oruc ac ymlas a hi. Ac wedy mynet y chόedl dros y dyrnas. yna y ran vόyav or Bryttaniait amadeόis ar amheraόdr ac a dayth at Silien. Ac yna yn diannot y dayth severys ai lu ganto y ymlad a silien. A silien ai brathόys ynte yn angeuaόl ac o hόnό y by varό severys ac y cladwyt ynghaer Efraόc A dau vab oed y severys Bassian ac Etta a mam Getta a hanoed o Ryfain. a mam Bassian o ynys Brydain. ac wedy marό y dat y cymerth gwyr Ryfain Getta yn dyόssoc arnynt o achos hanvot y vam o Ryfain. Ac y cymerth y Bryttaniait Bassian yn vrenin arnynt hwynte am hanvot y vam o ynys Brydain. ac yna y

Digitized by Google

codes tervysc róngy brodyr a di6arnot y g6rd ac yn y c6rd hyny y llas Getta ac y cafas Bassian y vrenhiniaeth yn y eido y hun.[299] Ar amser h6n6 ydoed gwas ievanc yn ynys Brydain. Caran oed y henw ac o genedl issel y hanoed a chlodva6r oed ev o de6rder wedy y brofi me6n lla6er o vr6ydrau a chyrchu a orvc h6n6 ty a Ryfain ac erchi wnat a oruc y Sened6yr Ryfain y warchad6 ynys Brydain ai longau rac estron genedl a cada6 da ma6ra oruc ev am hyny.[300] Ac yna y dayth ev yr ail6aith i ynys Brydain a chynyll cadernit yr ynys a oruc a mynet yr mor y vynych amrafaelion borthyayd a gwnaythyr cyn6rv ma6r ar yr ynyssoed o gylch ido gan y hanraithia6 ei llad ai llosgi. a pha6b ac a garai drais a lledrat a da6ai atto ev yn y oed gymaint y anifer ev ac nat oed arno ofn neb.[301] Ac wedy gwelet o hona6 bob peth yn gynydy ganto. Anvon a oruc at y Bryttaniait a gofyn ydynt a gai ev vot yn vrenin arnynt ac ynte a distry6ai wyr Ryfain ac ai helhai or ynys hon ac ai rydhai h6ynt odi6rth estron genedl.[302] ac wedy ida6 gael y vydygoliaeth. ev a dayth a llu ma6r ganto yn erbyn Bassian a gwyr Ryfain ar y ffichdiaid ac yn y vr6ydr gyntaf y troes y ffichdiait yn erbyn gwyr Ryfain ac yn y vr6ydr hono y llas Bassian a gyrru fo ar wyr Ryfain canu wydynt p6y oed yn y herbyn p6y nit oed. Ac wedy cael o Garan y vydygoliaeth tr6y vrat y ffichdiait ev a rodes Esgottlont ydynt hwy ac yno y maent etto yn y lle a elwir Prydyn.[303] A phan wyby Sened6yr Ryfain hyny hwy a danvonassant Alectys Sened6r o Ryfain a thair lleng o wyr ymlad ganto hyt ynys Brydain ac yn y erbyn y dayth Caran ai lu ac ymlad ac h6ynt ac yn y vr6ydr hono y llas Caran. A gwnaythyr dirva6r dymestl o Electys ar y Bryttaniait. a thr6m vy gantynt hyny a dethol Alysglapit6l6s yn dy6ssa6c arnynt sev oed h6n6 iarll Cerniw a mynet a wnaethant am ben Alectys hyt yn Llyndain lle ydoed ev yn cynnal gwylva yr tadolion du6au a fan adnaby Alectys ystyr y neges parattoi y lu a oruc a chyrchu y Bryttaniait ac yna y by aerva vawr ac nydi6ed y foes y Ryfain6yr ai hemlit a oruc y Brytaniait a llad milioed o nadynt ac yna y llas Alectys.[305] A chayet pyrth Llyndain a oruc gwyr Ryfain. Sef a oruc Beiysgalys cydymaeth y Alectys oed h6n6 cymryt arno vot yn dy6ssoc gwyr Ryfain sev a oruc Alisglapit6l6s cylchyny y gaer ac anvon at holl dy6sogion ynys Brydain y vanegi y vot ev yn eisted wrth gaer Lyndain ac erchi y ba6b dyfot yn diohir yn borth idav.[306] Ar dyfyn a dayth at y dehayw6r ar gwyndit a gwyr daifr a brynnaich a gwyr yr Alban. ac wedy y dyfot oll ymronn y gaer a bri6o y myroed a orugant a thr6ydynt a throstynt myned y me6n a dechrau llad y Ryfain6yr a fan welsant hwynte hyny dyfot gair bronn y brenin a wnaethant ac erchi na6d ida6 ai gell6ng yn fyw y gwlat.[307] Ac velly val ydoed y brenin yn cymryt y codes gwyr Gwyned a ragot ar wyr Ryfain ai llad o gwbl. Ac yna y cymerth Alysglapit6l6s goron y dyrnas ai llywio hi a oruc daydeng mlyned.[309] Ac yn y amser ev y dechray6ys y dymestl a wnaeth Diaclessian amherawdr Ryfain ar y Cristnogion hyt pan difaoed ev gan mwyav yr holl Gristnogaeth. Ac yna y dayth Maxen ac Erc6lff yn dau dy6sa6c o arch y Croyla6n h6n6 a distry6 yr Eglwysau a llosgi llyfrau ysgrythr lan ac yna y lais y gwyr llen ar Cristnogon.[310] ac yna y llas Saint Alban o Virolan ac Aron o gaer llion y gydymaith ynte.[311] Ac yna y codes Coel iarll Caerloyw a ryfely yn erbyn Alysglapyt6l6s ac yn diannot y lladod Coel ev. Ac yna y dayth Constans Senedwr o Ryfain hyt yn ynys Brydain wedy y vot yn darest6ng Ysbaen a ryfely ar Goel a oruc a gosot dyd y daro a mynnu ymgyrchu.[312] ac yn diannot y tangnofedwyt hwynt ac ymhen wythnos a mis wedy hyny y by var6 Coel a deng mlyned y gwledycha6d.[313] ac yna y cymerth Constans Elen un verch Coel yn wraic bria6d ida6 yr hon a elwit Elen lyda6c yr ni welssit y chyffelyb hi o bryt a gwed.[314] Ac ydynt y by vab a elwit Cystennin ap Constant a h6nn6 a oresgynnot Ryfain ar Vaxen groyla6n ev ai dri Ewyrth vrodyr y vam nit amgen Llywelyn a Thrahaern a Mayric. ar Trahaern h6n6 a dayth a thair llen o wyr arvoc i oresgyn ynys Brydain odiar Eidaf iarll Erging ac Eyas ac y ca6ssent gaerberis.[320] Ac erbyn pen yr ail dyd y dayth Eidav hyt yn emyl Caer wynt y vaes vrien ac yna y cafas y vydygoliaeth gyntav. Ac y gorvy ar Drahaern fo y6 longau ac yr Alban y dayth ev y dir i ryfely.[321] Ac yna y gorfy drahayrn ar Eidav ai emlit o le y le yny foes hyt yn Llychlyn y gaissio nerth gan Gytbert vrenin Prydyn ac ervyn idi6 dion wnaethyr angau Trahayrn. Sev a oruc iarll y castell cadarn dyfot o fewn glyn yr ford y doe Drayhayrn ac yna llechu ar y ganvet marchoc. a phan dayth Trahayarn yno yn diannot y llas ev.[323] Ac yna y goresgynnod Eidav ynys Brydain ac y cymerth ev

Digitized by Google

goron y dyrnas ac yn y lle ymgyfoethogi a oruc a chynnal gwyr a mairch ac arvau a da hyt nat oed ha6d i un brenin ymryson ac ef. Ac velly y cynhelis Eidav y dyrnas hon yny dayth dau Amhera6dr o Ryfain. nit amgen Grassiant ac Afala6nt a gwledychu ynys Brydain a oruc o eissiau ia6n ettifed hyt y diwed hayach cans nit oed ida6 ettifed namyn un verch. Ac yna peri a oruc ev dyfynnu atta6 holl wyrda ynys Brydain i ymgynghori ac hwynt am lywodraeth yr ynys ac am gyfle y rodi Elen y verch a rai a gynghores ida6 roi cyfoeth y Gynan Mairiada6c y nai ap y vra6d.[325] A roi Elen y verch y Bryns o ynys arall a digon o da or ynys hon gyda hi. Eraill a gynghorau y roi hi y dywssa6c yr ynys honn ar cyfoeth genthi. Ac yna y dywat Crada6c iarll Cerniw dan darostyngedigaeth Sened Ryfain ydymni.[326] Cynghor yw genyv e danvon hyt yn Ryfain a dethol Maxen wledic cans mab y6 h6n6 y Lywelyn ewyrth Elen Lyda6c. a merch oed y vam ynte y dy6ssoc Sened Ryfain a rodi dy verch y h6n6 ar cyfoeth gida hi ac o hyny y cawn ni nerth sened Ryfain y ymdiffin yn gwlat rac estron genedl ac ar hyny y trig6yt. Ac yna y danvones Crada6c iarll Vairyc y vab hyt yn Ryfain.[327] Ac anvynych vyd vot cytundeb r6ng gwyr Ryfain a fa6b or ynyssed. Ac gwedy gwelet o Vayric y terfysc h6n6.[328] dy6edyt a oruc ev wrth Vaxen ryfed yw geniv dy vot yn diodev gan y gwyr raco. beth a wnafi heb y Maxen. dyfot heb ef gyda mi hyt yn ynys Brydain a friodi Elen verch Eidav brenin y Bryttaniait a chymryt y cyfoeth gyda hi a hefyt val y gellych o nerth y Bryttaniait darest6ng pob ynys ac a wrthnepo ytt ac ar hyny y trig6ys Maxen.[329] Ac yna cy6airio llynges a oruc ev a dyfot hyt yn frainc ai cymell y wnaythyr y ewllys ev a rodi ida6 aur ac arian.[330] Ac yna y dayth rybyd y vrenin y Bryttaniait vot llynges ar y mor ac na wydir pa le y disgynnai ac yna y erchais Eidav y Gynan Mairiadoc dyfynnu gidac ev holl iengtit ynys Brydain y warchad6 y tir rac estron genedl. Ac yna y dayth a llu ma6r ganto hyt ymynd Cent.[331] Ac wedy gwelet o Vaxen vaint oed y llu rythra6 a oruc ev y Vayruc a dy6edyt wrtho vot yn rait cynghor da a fowair wrth lu a vai gymaint a h6nn6 ac ar6yd ymlad arnynt.[332] ac yna y detholet daydeng6yr or hai hynav a doethav a gafat ai hanvon mewn bad y dir ac yn lla6 bob un o naddynt gwialen o oli6yd glas yn ar6yd tangnefed. a dyfot a wnaethant att Gynan Mayriada6c.[334] a chyfarch gwell ido a manegi y bot yn genadau gan Vaxen Wledic att vrenin y Bryttaniait.[335] sef y'gofynnod Cynan pam y dathoed ev a llu cymaint a h6n6 ganto ar hed6ch.[336] ynte a dy6at mae rac y orthrymu ar y ford.[337] Ac wedy gwybot o Gynan y neges ev y mynassai y wrthlad rac colli o hona6 y vrenhiniaeth ac yna dy6at Crada6c iarll Cerniw gellyng6n ni hwy at y brenin ac a vynno ev gwnaet ydynt ac yna y doethant y gyt ar gaer yn arvon lle ydoed Eydav ac Elen y verch yn cynal y llys.[339] Ac yn diannot y cymerth Maxen Elen yn wraic briot ida6 a lly6odraeth y dyrnas gida hi. A phan wyby Gynan hyny mynet a oruc hyt yr Alban a chynnyll llu ma6r ganto.[341] a dyfot trwy hymyr ac anraithia6 y cyfoeth hyny doeth Maxen a gyrry fo arnynt ar ailwaith y dayth Cynan ai lu ac y tangnefed6yt ryngtynt y git gael ac y git golli.[342] Ac ymhen y bymet vlwydyn wedy hyny ydaeth Maxen a Chynan y frainc yr lle ydoed Hymblat yn dy6ssa6c yno.[343] a llad h6n6 a wnaethant ac yna y dy6at Maxen wrth Gynan Mairiada6c cyn dygym mi arnat ti ynys Brydain mi a rodaf y uithau Mida6.[344] A llyna yr amser cyntav ydaeth y Bryttaniait y lyda6. ac o hyny allan y gel6it hi Bryttaen vechan. Ac odyna y cerdod Maxen ty a dinas Roam y Normandi ac y foes y frainc rac y ofn a gado y cestyll ar dinessyd yn wac. Ac odyno ydaeth Maxen ty a Ryfain a ryfely yn erbyn Grassian Navala6nt amherodron Ryfain ac yn diannot y llada6d ev y naill a deol y llall a oruc ymaes o Ryfain.[346] ar amser h6n6 yr oed mynych gyfrangau r6ng y Bryttaniait. o lyda6 ar frainc. Ac wedy y bot velly yn hir o amser medylia6 a oruc gwyr Llyda6 am gael gwracae da ydynt[350] ac anvon cenadau y ynys Brydain at iarll Cerniw yr hwn ade6it yn gaid6at ar y dyrnas ac ervynnait ida6 danvon un-vil-ar dec o verchet gwyr anlyeda6c ir ynys yn wraicae ydynt hyt at Gynan. A thrygain o verchet maibiot aillion a gwenedigion.[351] Ac wedy cynyll hyny o Vorynion cych6yn ai llynges a orugant. ac ar y mor y dayth g6ynt gwrth6yneb a g6asgaru y llongau y amrafaelion draethau a bodi rai o nadynt. Ar amser h6n6 ydoed Gwn6as a Mel6as yn ryfely ar y mor ar wyr sermania o blegit Grassian amherodr Ryfain.[353] sev y cyfarvy ar gwyr hyny d6y long or merchet hyny a 6asgarassit ar vor frainc ac 6edy cael manec or gwyr a dywethb6yt vry gan y morynion ada6 ynys Brydain yn 6ac. troi

Digitized by Google

y hwylau a orugant a dyfot y ynys Brydain. Cans Gwn6as oed vrenin hynot a Mel6as oed vrenin Paitto. Ac wedy y dyfot yr gogled yr lan llad y bobloed a 6naethant ford y cerdassant.[354] Ac wedy cly6ed o Vaxen hyny yn Ryfain anvon a oruc d6y leng o wyr arvoc a Grassian yn llywia6dr arnynt y amdiffin ynys Brydain. Ac velly br6ydr a vy ryngtynt ar ryfelwyr a llad lla6er o bob parth a gyrry fo ar Wn6as a Mel6as hyt yn I6erdon. Ar amser h6n6 y llas Maxen yn Ryfain ar holl aniferoed o hanodynt o ynys Brydain ont adiengis hyt yn llyda6 her6yd y pedestric.[355] Ac yn g6edy cly6ed o Grassian lad Maxen ai oreygwyr ev a gymerth Grassian ly6odraeth ynys Brydain yn y eida6 y hun ac a wisgod goron y dyrnas am y ben ac a wledychod yn hir o amser tr6y groylonder yn erbyn y brittaniait ac yny di6ed y lladod y wyr y hun ev. Ac 6edy clywet o Wn6as a Mel6as lad grassian oi wyr y hun cynyll a 6naethant h6ynte wyr llychlyn a Denmarc ar Ysgottiait ar ffichdiait a dyfot y ynys Brydain ai hanraithio o dan a hayarn or mor y gilyd a lad y cenvainoed. Ac 6edy gwelet or Bryttaniait nathyciai ydynt ymgyferbynnait ac h6ynt. Anvon a 6naethant hyt yn Ryfain y gaissio. nerth gantynt.[356] Ac y ca6sant leng o wyr arvoc a Severys yn dy6soc arnynt. ac 6edy y dyfot y ynys Brydain cy6rd ai gelynion a 6naethant ai g6rthlad y maes oi tervynau. ac o gyt gynghor y g6naethant myr maen o gyffredin drayl r6ng daifyr ar gogled val y bai anos y estron genedl y gorthrymu rac lla6.[357] Ac 6edy y dyfot odyno hyt yn Llyndain y herchis gwyr Ryfain y Gyhylyn vanegi golli or Bryttaniait y gwyr ai swllt ac ydynt hwy gosti y haur ai harian mwy noc y ga6ssant yr ioed o ynys Brydain yn caissio amdiffin y Bryttaniait ac na lafyriynt h6y o hynny allan i hamdiffin.[358] A llev tryan a rodes y bobl boenedic am bally oi holl nerthoed ydynt ac yna cyrchu o wyr Ryfain ty ai llongau a mynet ty ai g6lat. Ac wedy adnabot o Wyn6as a Mel6as hynny cynyll a 6naethant h6ynte y llu m6av ac ellynt a dyfot yr Alban yr tir a ryfely ar y Bryttaniait ai llad. a goresgyn yr Alban hyt yn hymyr a g6naythyr mynych gyrchau arnynt. Ac yna gwelet or Bryttaniait na ellynt ymgyferbynait ai gelynion ac anvon a 6naethant y gofydys g6yn at Gitti6s amherodr Ryfain. y adolwyn y nerth ev ymgyferbynait ai gelynion. Ac 6edy g6ybot o Sened Ryfain y hadolwyn h6ynt y nacau o g6bl a orugant ac ym6rthot ac ynys Brydain ai thyrnget o hyny allan. ac 6edy adnabot or Bryttaniait y gomed o wyr Ryfain. Anvon a orugant Gyhylyn Archesgob Llyndain y Lyda6 y y gaissio nerth gan Ald6r vrenin llyda6 cans y ped6ryd brenin oed h6n6 g6edy Cynan Mairiada6c. ac 6edy y Gyhylyn vanegi yr brenin ofyt yr Bryttaniait gan estron genedl.[359] dolyrio a oruc y brenin a rhodi ydynt d6y vil o varchogion arvoc a Chystennin y vra6t yn dy6ssa6c arnynt.[370] ac wedy ydynt gaffel y llongau yn barot h6ylia6 a orugant parth ac ynys Brydain. ac y borth Totnais y doethant y dir lloegr. Ac 6edy clybot o Wn6as a Mel6as hyny. ymbarattoi a orugant h6ynte a chyfarvot ynghyt a br6ydro yn groylon a lad llyossogr6yd o bob parth. Ac nydi6ed Cystenin ar Bryttaniait a gafas y vydygoliaeth dr6y lad y gelynion. Ac 6edy hyny y doethant y gaer Vydau.[372] ac yna y g6isgod Cystennin goron y dyrnas ac y roded yn wraic idaw verch un o dywssogion Ryfain a vagassai Gyhylyn Archesgob.[373] Ac o hono y by ida6 drimaib nit amgen Constant ac Emrys ac Ythyr ben drag6n. Ar Constant hwnw a vagwyd ymanachlog Amffibalys ynghaer wynt ar maibion eraill a roesb6yd at Gyhylyn ar Vaeth.[374] Ac wedy gwledychu o Gystennin daydeng mlyned mewn hed6ch tangnofedys. ev a dayth un or ffichtiait yn rith ymdidan ac ev odiaithr niver ai vrathu a chyllell dan ben y vron ac or brath hyny y by ev varw.[375] Ac yna wedy mar6 Custennin y by anundeb r6ng gwyrda yr ynys am 6naythyr brenin rai a vynnai 6naythyr Ythyr yn vrenin. eraill a vynnai 6naythur rai oi ceraint yn vrenin. Ac yn y di6ed 6edy na by undeb rydynt y dayth G6rtheyrn G6rthenau o achos y vot yn un o Anhawgwyr ynys Brydain a m6yav a 6nait oi gynghor. Ac 6edy medylia6 o hona6 nadoed wir dlyedys ar yr ynys hon ont un o Vaibion Gystennin.[376] A gofyn pa ry6 anryded a 6nai ida6 ev o farai y 6naythyr ev yn Vrenin.[377] Sev y ade6is y mynach ido bob peth ac a fynnai er hyny. Ac yna y cymerth G6rthayrn y mab ymaith oi vanachloc o anvod yr Abat ai g6faint ai yrda6 yn Vrenin.[378] Ac ynte a wnaeth G6rtheyrn yn orychel ystiwert dros ynys Brydain. Ac 6edy y vot ev velly dalym o amser medylia6 a oruc G6rtheyrn dr6y vrat pa vod y gallai ev vot yn vrenin y hunan. Ac yna y manag6ys ev yr Brenin vot llynghes ar y mor ac na6ydiat pa le y disgynai a bot yn orau cadarnhau cestyll o wyr ac arvau a b6yt a llynn. Ac y herchis y brenin ida6 6naethyr megis y mynnai y hun. cans ev a rodassai ido ly6odraeth yr ynys.[379] Ac 6edy cael o

Digitized by Google

Wrthayrn atteb y brenin mynet a oruc ev y hun o gastell y gastell ac yno dethol a oruc ev bedwar-ygainwyr o Vaibion y dlyedogion gorau ar y hannoed o genedlaeth y ffichtiait y gaettan grth ben march y brenin. Ac gedy y bot velly dalym o amser. a Gwrtheyrn oed ryngy bod yr haini o barch a rodion ac ysmwythder.[380] Sev ydoedynt nosgaith yneyad y brenin yn yfet gwin gedy mynet y brenin y gysgu. cyno a oruc Gwthayrn grth y ffichdiait. nat oed gyfoeth ganto ev megis y gallai gnaythyr cydmaithias a neb onit bychan. a ffai gallon gnaythyr anryded y neb mi ai gwnaun y chochi paham heb hynt ponit ty di y ffyd vrenhin. nagev yn wir nit oed y mi o gyfoeth ont Erging ac Eyas.[381] Ac velly wedy mynt Gortheyrn y gysgu. myned a gnaethant y stavell y brenin a llad y ben ev a dyfot att Wrthheyrn a borw y pen yn y arffet ev gan dygedyt cymmer di honn a byd vrenin os mynnu. A phan gelas Gorthayrn hyny gylo a oruc o dyll ac nit o alar a fferi a gnaeth ev daly y gwyr hyny ai carcharu. Ac yna pan adnaby dlyedogion ynys Brydain lad y brenin ymgynyllaw a orugant hyt yn Llyndain a fferi crogi y pedwar ygainwyr a vyssai yn llad y brenin a gorchymyn y cyfoeth y Wrtheyrn yn y geffit brenin dlyedawc arno. Ac yna gedy gwybot o Gyhylyn lad y brenin. codi a oruc ev heb gybot y Wrgant iarll Cent. ac heb gybot y neb o wyrda yr ynys a phan adnaby wyrda'r ynys ai thygossogion hyny hefyt hagr vy gantynt a hefyt gan y vaibion ynte or wraic arall sev oed y henwau Cyndayrn a Gwerthevyr a Ffasgen.[383] ar amser honw ydoed Simiaun Esgob a Lippys y gydymaeth ynte yn pregethu yn yr ynys honn ac yn dysgu y ffyd yr Cristnogon cans er pan dathoed y peganiait attynt ydoed gamgret yn y plith trwy falst bregethau angrist yr hon a elgit Pelagian cans honw a lygrassai fyd y Bryttaniait. A thrgy bregethau y gwyr sanctaid hyny y troes y Bryttaniait yr fyd gatholic Ac yna y dayth Hainssiestr att y brenin ac ai gwahodes ev y sgpper. Ac yr oed merch y Hainster yn un or bobl lana yn y byd. ac y chwenychgys y brenin gael cysgu gida hi y nos hono ac ae cafas trwy amot y friodi. Ac yna dygedyt o Hainssiestr grth y brenin dranoeth ty di waithion ysyd vab y mi a minau yn dat y tithau ac am hyny iaon yw i ti gnaythyr vynghyngor i o hyn allan. a mi ath gynghorav di yn da rac dy godi o estron genedl. Anvon di hyt yn Sermania yn ol Octa vy mab i ac Assaf y egyrth ynte yfyd varchoc da clodvawr a ro di Ysgottlant yr haini y lle yssyd yth ortrechu di o vynych ryfelged ac hgynt a gadwant yno rac pellenigion.[400] A hyny a oruc y brenin anvon hyt yn sermania y gyrchu y gwyr hyny. ac yna y dayth o sermania drychan llong o wyr arvoc ac Octav ac Assav a Chledric yn dygossogion arnynt hyt yn ynys Brydain.[401] Ac gedy gwybot o dygossogion yr ynys hyny tristau a gnaethant rac maint yr anifer a glossynt y dyfot y dyr. Ac anvon a orugant att y brenin y erchi ido y gorthlad ymaeth or ynys ai hely ymaith.[402] Ac gedy adnabot hyny o Wrtheyrn ni wnai ev ynamyn cynogys gwyr sermania trgy rodi tiroed a chyfoethau ydynt. a phan gyby y Bryttaniait hyny dethol a orugant Werthevyr ap Gorthayrn yn vrenin arnynt a dechrau ryfely ar y Saeson.[403] ac yna Gwerthevyr a enillgys bedwar maes arnynt. y maes cyntav a vy ar dervyn Avon. ar ail maes yn ryt y pysgot ac yno y cyfarvy Gyndayrn a Hors ac y llas pob un y gilyd o nadynt. Ar trydyd maes a vy ynglan y mor ac y ffoes y saesson hyt yn Ynys Danet a Gwerthevyr yn y hemlit hgynt ac yn y llad. A phan welas y saesson nat oed le y dianc gado y plant ai gwraged a gnaethant o ffo y hunain y gwlat.[404] Ac gedy gorvot o Werthevyr arnynt ev a dayth ty ac ynys Brydain.[405] A phan gigle Rawnwen hyny gwraic Gorthayrn lad y Saeson yn llgyr rodi aur ac ariant a oruc hi y gsnaethwr ev y hun er gwenwyno y brenin. Ac yna pan wyby ev darfot y wenwyno dyfynnu a oruc ev y holl dygsogion atto a chynghori pawb o nadynt y amdiffyn y gwlat ai gwir dlyed rac estron genedl a rannu y swllt a oruc y bawb oi dygsogion. a gorchymyn llosgi y gorf ev a roi y llyd honw mewn delw o evyd ar lun gwr a roi y delw hono yn y borthloed y bai estron genedl yn mynnu dyfot yr tir a diau oed na delynt tra gwelynt y lun ev yno. Ac gedy marw Gorthevyr ni gnaeth y tywsogion megis y harchasai ev ydynt namyn y glady ev yn Llyndain.[407] a gwnaythyr Gortheyrn yn vrenin yr ailgaith o eissiau gwr dlyedawc. Ac gedy cael o honaw ev lygodraeth yr ynys ailgaith. anvon a oruc Rawnwen hyt yn sermania at Hainssiestr y that y erchi ido dyfot a chyfot a chyfartalrgyd o bobl gydag ev hyt yn ynys Brydain a manegi idaw marw Gorthevyr.[408] A phan wyby Hainssiestr hyny ev a dayth a thrygain llong o wyr arvoc gydac ev y ynys Brydain. A phan gyby y bryttaniait dyfot y ryw anifer hyny yr tir. ervyn a wnaethant yr brenin y gorthlad. A phan gyby y sermaniait hyny

Digitized by Google

manegi a orugant yr brenin ai dy6sogion na doethant h6y yr ynys er molest or byt at y bryttaniait namyn tybiaw na bysai var6 G6rthevyr vendigait eithr rac yn cyfarsangu o hona6 ev y daythom ni ar anifer hyn gennym. ac velly gan y var6 ev ervynnait yw gennym yr brenin wnaythyr oetyd mewn lle tervynedic y wybot pa vaint o enifer a vai e6llys ganto ydynt drigio yma ar sawl ni bo amhoelant ail6aith y g6lad. Ar oedtyd h6n6 a dodet du6 calan mai yn y maes ma6r ynghymry. a g6rafyn na dygai neb dim arvau gantynt yr oedtyd rac tyvy amryson r6ng y plaidiau Ac 6edy medylia6 o Hainssiest oi hen vrat gorchymyn a 6naeth y bob un oi wyr ev d6yn cyllaill hirion yn y sanau erbyn yr oed tervynedic. A phan archai ev draw owd iwr Sax tynnwch y cyllaill a lled6ch y bryttaniait yn diar6ybot ydynt.[410] a phan dayth y dyd dyfot or brenin ai dy6sogion yr oet ar Saxoniait or parth arall. Ac velly pan oed y ty6sogion yn sefyll yn un pent6r y gymryt y cynghor Hainssiestr a dy6at draw out iwr Saxs ac yno y tynnod y saeson y cyllaill ac y lladasant drygain a phedwar cant iairll a a bar6niait a ffenaethiait or Bryttaniait a daly y brenin o Heinssiestr.[411] ac ni diengis neb o holl dy6sogion ynys Brydain namyn Eidiol iarll caer loy6 a diengis o nerth trosol a gafas ev dan y droet ac ar trosol h6n6 ev a las deng6r a thrygainwyr. Ac velly y diengis ev yn iach ac yr aeth y gyfoeth y hun. Ac yna y dykb6yt rac y brenin Gaer Lyndain. a Chaer Efroc a Chaer Lincol.[412] ac yna y gellyng6yt y brenin ac y gwrthlad6yt o holl dervynau Lloegr ac y foes ynte y gymry. Ac 6edy y vot ev velly dalym o amser medylia6 a oruc am adailiat castell rac y gyfarsangu o estron genedl val y g6nathoedynt gynt. Ac 6edy edrych c6bl o dir cymry ev a gafas le g6edys y gastell yn y lle a el6ir yr a6r hon dinas Emrys yn yr Yrri.[414] ac wedy dyvynnu yno la6er o sairi main a dechrau y g6ayth ymyr. Ac yna cymaint ac a 6aithit y dyd ev a syrthiau y nos. Ac 6edy bot velly yn hir o amser heb fynnu y g6aith ryfedy a oruc G6rthayrn a gofyn y daydec Prifard beth a 6nai na safai y g6aith.[415] Ac yr aethant h6y yn y cynghor pa atteb a rodynt ida6 ac yna dy6edyt o un y peth ni allo bot o far6n ni gaissio yr h6n ni chair byth ac velly y byd6n ni diadnair. Ac y dy6edassant 6rth y brenin ba ceffit g6aet mab heb dat ido a chymysgu h6n6 ar morter y safai y g6aith. ac 6edy manegi hyny yr brenin anvon a oruc ynte ar hyt y gyfoeth y gaissio mab heb dat ida6 ac 6edy cerdet pob lle y dayth y cenadau hyt ynghaer Vyrdin. sev achos y gel6ir hi velly am y sailia6 o vyrd o wyr. Ac yna y gwelsant vaibion yn ch6arau pel a thyfu amryson r6ng dau o nadynt. ta6 heb er un 6rth y llall athgyfraitha a mi cans bonnedic wyv i o dat a mam a thithau nit oes ytt un tat.[417] A fan gly6as y cenadau hyny ymafel ar mab a wnaethant.[417] ai d6yn ev gair bron y mayr a gorchymyn ida6 o blegit y brenin danvon y mab ai vam gair bron y brenin a hyny a oruc ynte.[418] Ac yna y gofynnod y brenin yr wraic p6y oed dat y mab. na6n ymcyffes heb hi namyn un verch oed6n i y vrenin dyfet ac yn ievanc ym roded i yn vanaches y gaer Vyrdin ac val yr oed6n ni yn cysgu r6ng vych6ioryd mi a 6el6n trwy vy hun was iefanc yn cydia6 a mi a fan defroais nit oed yno neb namyn mi am ch6ioryd ac yna y baichogais i ac y ganet y mab hyn y mi ac ym cyffes y du6 ni by achos rofi a gwr er ioed namyn hyny.[420] ac yna y gofynnod y brenin y Vaygan Esgob allai hyny vot yn wir. gallai heb ev cans pan syrthiod Lysyfer ai engylion dr6c a bechasant gydac ev yn y lleoed ar mod ydoedynt pan erchis Du6 ydynt baidio yn y leoed hyny y maent hyt hedi6 ac y mae rai or haini yn gally ymrithio yn rith gwraged eraill yn rith gwyr ac velly agatvyd y cofat y mab h6n.[421] Ac yna y dy6at y brenin 6rth y mab vot yn rait ida6 gael y 6aet ev y beri yr g6ayth sefyll y gymysgu ar morter. paham heb y mab beth a 6na vyng6aet i o les m6y na g6aet arall. am dy6edyt om daydec prifard y mi hyny heb y brenin. Gel6ch yma y daydec prifard heb y mab.[422] A phan doethant y gofynnod y mab ydynt. paham y dy6edasoch ch6i y g6nai vy ng6aet i yr gwaith sefyll. pa beth heb y mab y syd dan y br6ynf6rn raco.[423] Na 6dom ni ymcyffes heb h6ynt. Ac yna y peris y mab glady dan y br6yns6rn ac ydoed yno lynn va6r o d6r. pa beth waithion y syd yn y llyn heb y mab. na 6dom ni heb y baird. disbyd6ch y llyn a ch6i a ge6ch yndi gist vaen ac yn y gist bono y mae d6y draic 'yn cysgu a phan defront ymlad a 6nant a chan y cyffro h6n6 y syrth y g6aith. ac 6edy na ellynt h6y disbydy y llyn Merdin oi gelvydyt ai gellyngod hi ym bymffr6t yn rydec. Annvab y llaian y gel6it ev cynno hyny ac yn Vyrdin gwedy hyny am y gael ev ynghaer Vyrdin.[425] Ac wedy g6ybot o Wrtheyrn vot g6ybodau ma6r gan y mab gofyn a oruc ida6 pa beth a dervyd y mi. dy lad ath losgi heb y merdin cans

Digitized by Google

hedi6 y mae meibion Gystennin yn dechrau h6yliaб ar y mor ac y foru y daб ant y borth Totnais y dir Lloegr. a pha le bynnac yr elych g6agel dau meibion Gystenniu.[426] Ac yna peris G6rtheyrn agori y gist vaen ac odyno y codes y d6y draic un wen ac un goch a dechran ymlad yn groylon a orugant ac yn y lle y gyrod yr un wen y draic coch y ganol y llynn ac 6edy dolyrio or un goch y gyrrod hithau yr un 6en drachefn y ganol y llyn. Ac yna y gofynnod G6rtheyrn y Vyrdin beth ar6ydocae hyny. Ac y dy6at ynte g6ai hi y draic coch cans y hafl6yd ysyd yn bryssio a gogofau a achyb y draic 6enn yr hon ar6ydoca y saeson ar draic coch ar6ydoca y Bryttaniait yr hon a orchfygir gan y 6en. Am hyny y mynydoed a 6astattair val y glynnau ac avonyd y glynnoed a lithrant o waed. Ac yna y gofynnod G6rtheyrn y Vyrdin pa ry6 angau ai dygai ev. ac y dy6at ynte gochel di dan maibion Gystennin cans yna6r y maent yn lledy h6yliau ar draeth y mor Llyda6 y dyfot ty ac ynys Brydain y oresgyn y cyfoeth y gan y Saxoniait ac yn gyntav y lloscant hwy dy me6n twr cerric cans ty di oth d6yll ath ystry6 a vradychaist y tat h6ynt ai bra6t ac a wahodaist y saesson yr ynys hon er caissio nerth gantynt ac y mae hyny yn annerth y ti hediw cans dau angau yssyd yth dilin di. Un yw y ssaesson yssyd yn goresgyn arnad ti. Ac y voru y daw Emrys ac Ythr maibion Gystennin a daydengmil o varchogion arvoc gantynt ac hwynt a gochant wynebau y ssaeson oi gwaed y hun ac wedy llad Hainssiestr y coronir Emrys ac y gwledycha y gwladoed ac adnewda yr eglwyssi ac nydiwed a gwenwyn y lledir ef. Ac ni ol ynte y coronir Ythyr y vrawd ynte ac a gwenwyn hefyd y lledir ef o ystry y saesson a baed Cerniw a dial hyny oll.[427] Ac ni by h6y na thranoeth yny dayth maibion Gystennin y dir lloegr a fan vy honnait y dyfot y dir ymgynyllod yr holl Vryttaniait a dyfot y 6rhau y Emrys ac ynte a 6isgod y goron ac a gysegr6yt yn vrenin.[430] Ac yna ymgynghores Emrys ai wyr pa un gyntav a gyrthai ai G6rtheyrn air saeson. Sev y cafas yn y gynghor dyfot y Gymry a chyrchu castell Gron6y cans yno y ffoassai Wrtheyrn. Sev oed hyny yn Ergin ar lan Gwy. a dyfot yno a oruc Emrys a lly ma6r ganto a d6yn ar gov a wnathoed Wrtheyrn idau ev o gamau a dy6edyt 6rth y wyrda. ha wyrda y gwr h6n a beris lad vynhat i am bra6t a d6yn y saeson peganiait bradwyr yr ynys hon am hyny ymlad6n yn wra6l ar castell raco ac heb oedi roi tan a orugant o gylch yr castell a llosgi y maint oed ynto o dynion a da gida G6rtheyrn. ac yna ofni a oruc Hainssiestr. cans ev a gly6ssai nad oed yn frainc neb allai diodev Emrys heb angau a hefyt doeth a hael a thrygaroc oed ev. sev a oruc y saeson fo hyt y ty arall y hymyr ac yno ymgadarnhae y drigio. A phan gigle Emrys hyny mynet a oruc. ynte ai lu yn y hol h6ynt a thr6m vy ganto 6eled yr egl6yssai 6edy distry6 or saesson ac ada6 a a oruc o delai yn vy6 yr ail6aith y parai y g6naythyr o ne6yd val a byssynt orau er ioed. A phan gly6as Hainssiestr vot Emrys yn ymgais am dana6 annoc y wyr a oruc i ymlad yn wra6l a dy6edyt ydynt nat oed va6r gally Emrys o varchogion Llyda6 ac nit oed arnynt h6ynte ofn y Bryttaniait cans ydoedynt daygain mil o wyr arvoc. Ac yna mynet a 6naethant yn lle a el6ir maes Beli ar ved6l d6yn cyrch daisyvyt bradychys am ben Emrys ai lu. ac ny ymogelod Emrys hyny a bydina6 y wyr a oruc a roi gwyr Llyda6 ai wyr y hun blith drafflith ac h6ynt a gosot a oruc ev wyr Dyfet ar y brynnau ychel gan y hystlys a gwyr g6yned me6n coet gair y lla6 megis y gellynt erbynnait y saeson pa ford bynnac y delynt. ac or ty arall ydoed Hainssiestr yn annoc y wyr ynte ac yny dysgu. ac wedy llad lla6er o bob ty y foes Hainssiestr ai lu yr lle a el6ir Caer Cynan ac Emrys ai lu yn y hemlit gan y llad val y gordi6edit. A ran va6r o nadynt a diengis y gastell oed gair lla6 yno ac yna ail6aith ymvydina6 a orugant o bob part ac ymlad yn groylon ac nydi6ed bydinoed Emrys a dylloed bydinoed y saeson ai g6asgaru tr6y dysc y gwyr pennav. Ac yna ydoed Eidiol iarll Caer Loy6 yn ymgais am Hainssiestr.[435] ac ymg6rd ac ev or di6ed ac ymlad yn groylon a 6naethant yny 6elit y tan oi harvau megis mellt ymlaen taran. ac val ydoedynt velly nachav G6rlais iarll ai vydin yn dyfot attynt ac ar hynt y g6sgaru y saeson. Sev a Eidiol o hyder hynny namyn cymryt Hainssiestr erbyn y varv ai benfesting ai ar6ain hyt ynghanol y vydin y hun gan dy6edyt o hyt y benn. gorthrym6ch y saeson bellach achos ev a orvy6yt arnynt llyma Hainssiestr an a6r [436] ac o hyny allan y foes y saeson ac y foes Octaf ap Hainssiest ar ran vy6av or llu hyt ynghaer Efroc. Ac Ofav y e6yrth ynte a foes a ran arall or llu hyt ynghaer Alclyt.[437] Ac 6edy cael y vydygoliaeth y dayth Emrys hyt ynghaer Gynan a dy6etb6yt ychod ac ev a gafas y gaer ac yno y trig6ys ev dridiau yn beri clady y calaned a ladasit yn y rait

Digitized by Google

ac y vedignaethu yr hai brathedic ac yn bóró y lluded odiórthynt.[437] Ac yna yr aeth Emrys y gymryt y gynghor am Hainssiestr. Sev oed yn y cynghor esgob Caer-loyó ac Eidiol iarll y vraót. A phan óelas yr esgob Hainssiestr yn sefyll gair y vron. y dyóat ha wyrda pa mynnechwi oll rydhau Hainssiestr ni vy hun ai lladón ev. val y gónaeth Samuel brofóyt pan óalas ev Agaf vrenin Amlech yngharchar ev a beris y dorri ev yn dryllau man a dyóedyt órtho val y gónaethost di vamau heb vaibion y gónav innau dy vam dithau heb vab. Ac yna y dayth Eidiol a Hainssiestr y ben bryn ychel yn emyl castell ac yno y llas y ben ev a gónaythyr cri maór yóch y ben megis ydoed arver o glady sawden.[439] Ac odyna ydaeth Emrys hyt ynghaer Efroc y gaissio Octav. Sev y cafas Octav yn y gynhor ev ai holl bobl cymryt cadóynau yn y dóyla6 a thamet o brid ym pen pob un. ac velly mynet yn eóyllys Emrys. gan dyóedyt órtho Arglwyd vrenin gorchyfedic ydió yn duóau ni ac ni fettrysón ni vot dy duó di yn góledychu yr hón ysyd yn cymell y sawl vonedigion hyn yn dy eóyllys di ny mod hón a llyma ni Argióyd a chadóyn yn lla6 bob un o hanom ac yn gymynol ac os mynnu par yn roi ni y angau. Ac yna yr aeth Emrys yn gynghor. ac yna y dyóat yr esgob ac Eidiol chóchói bobl dróc a dayth och bod y erchi trygared megis y dayth pobl yr Israel ac ai cawsant. Ac ni byd góaeth yn trygared ninnau noc y by yr Iedeóon. Ac velly y dayth Osav ai bobl y drygared Emrys. Ac yna cymryt tir a orugant gan Emrys tróy dragóydaól gaethiót sev oed hón6 Ysgotlont.[440] Ac velly y tangnofedóyt ryngtynt ac óedy hyny y dayth Emrys y gaer Efroc ac y dyfynnod atto yr holl iairll ai varóniait ai archesgyb. A chyntav dim a gasant yn y cynghor vy góairio yr eglóyssau a distryóassai y saeson ar gost Emrys oll dros óyneb ydyrnas. Ar pymthegved dyd óedy hyny ydayth ev y Lundain. ac yna hefyt y peris ev adneódy yr eglóyssau a góellau y cyfraithiau dróc a rodi y baób y tiroed a dygassyt yngham arnynt a chynnal góirioned a faób a vynnai ev.[441] A o dyna ydaeth ev hyt ynghaer Wynt y ónaythyr yr un ryó. Ac óedy darvot ido lonydy pob lle ydaeth ev hyt yn salstbri y edrych bedau y saól a barasai Hainssiestr y llad o iairll a baróniait a marchogion yrdolion. A thrychant o vynaich oed yn gófent ymanachloc mynyd Ambri cans velly y gelóit hi am y sailiaó o ór a elóit Ambri. A thróm vy gan Emrys óelet y lle hón6 mor diardyn a hyny. A dyfynny a oruc atto holl sairi main a rai o sairi pren o ynys Brydain y ónaythyr adyrn ethrylithys tragódaól ynghylch y vedraót hono.[442] Ac óedy dyfot y gynyllaidva ynghyt a fally ydynt a ethrylithr nessau attynt a oruc Tramor archesgob Caer-lleon. a dyóedyt órth Emrys. Argióyd heb ev. dyfynnóch attoch Vyrdin bard Górtheyrn. cans hón6 a óyr dechmygu góaith ryfed dróy aniffic ethrylithr dragyóyd.[443] Sev y cafat Merdyn at Emrys a llaóen vy y brenin órtho. Ac y erchis Emrys idaó dyóedyt y daroganau a delynt rac llaó nyr ynys hon.[444] sev yr attebod Merdin. nit iaón traethu or ryó bethau hyny ont pan vo angenrait a faist dyóettón i heb amgen yr ysbryt ysyd ym dysgu ai odiórthiv pan vai rait ym i órtho.[445] Ac yna ni fynnaód y brenin y diria6 ev ymhellach ont gofyn ido pa vod y dechmygai ev óaith tec parhais yóch ben y lle hón6. Sev y cynghores Merdin mynet hyt yn Iórdon yr lle yr oed gor y ceóri ar vynyd Cilara. cans yno y mae main anryfed y hansawd heb wybot o neb dim odiórthynt. ac ni cheffir hóynt. Argióyd. nac o gadernit nac o gryfder ont tróy gelvydyt. a fai beynt hóynt yma val y maent yno hóynt a safent yn dragódaól.[446] Ac yna y dyóat Emrys dan chóerthin. pa fyrv y gellit y dóyn odyno. ac y dyóat Myrdin. na chyffro di Argióyd ar chóerthyn. cans ni dyóedav i namyn prydder a góirioned cans main rinóedóal yór haini ac ymrafaelion vydygnaethu arnynt. a chewri gynt ai dyc hóynt yno o eithafoedd Ysbaen ac ai roes val y maent yno. Sev achos y dygassant pan delai glefyt ar un o nadynt gónaethyr ennaint a ónaynt ynghanol y main ac y golchynt y maen a dór a hón6 a rodynt yn yr ennaint. a thróy hón6 y ceffynt góbl o iechyt ac or góeliau a vai arnynt. cans llyssau a roynt yn yr ennaint ar haini a iachaynt y góeliau.[447] A phan glóas y brenin rinóed y main yn diannot y daeth y cyrchu ac yn bennav arnynt y daeth Ythr-ben-dragon a fymthengmil o wyr arvoc ganto. A Merdin hefyt am y vot yn orau o ethrylithr y gydoesi ac ev.[448] sev ydoed Gilamóri yn vrenin Iórdon. a fan gigle ynte hyny dyfot a oruc a llu maór ganto yn y herbyn. a gofyn ydynt ystyr y neges. A phan óyby y brenin ystyr y neges chwerthin a oruc a dyóedyt nit ryfed genyv i ally o bobl lesc anraithiaó ynys Brydain. canydynt mor unvyt a feri y bobl Iórdon ymlad ac hóynt o blegit cerric. ac yna ymgyrchu a orugant ac ymlad yn groylon a llad llaóer o bob parth yn y foes Gilamóri ac a diengis

Digitized by Google

oi wyr.[449] Ac yna y dy6at Merdin arver6ch ch6i o'r dechymic gorau ar a 6ypoch y d6yn y main ymaith. ac ni thyciai ydynt. Sev y naeth Merdin yna ch6erthin. ac beb dim llaſyr namyn ethrylithr d6yn y main hyt y llongau yn r6yd. Ac velly y doethant ac h6ynt hyt y mynyd Ambri. Ac yna y dyfynnod Emrys atto holl iairll a bar6niait ac ysgolhaigion yrdassol y dyrnas a ardyrnia6 y lle h6n6 trwy y cynghor h6ynt o odida6c adyrn. Ac yna y g6isgod Emrys goron y dyrnas am y ben ac y g6naeth g6ylva y Sulg6yn yn yrdassiad dri diau ynty. ac y rodes y ba6b or ynys g6bl oi gwir dlyed. a rengi bod pa6b oi wyr megis y g6edai ida6 o aur ac ariant a mairch ac arvau. ac wedy darvot lluniaethu pob peth y herchis Emrys y Verdin drychafel y main val yr oedynt ynghilara. ac velly y g6naeth ev. Ac yna adnaby ba6b vot yn 6ell cy6raindeb na chryfder. Ar amser h6n6 ydoed Pasgen ap G6rtheyrn 6edy fo y sermania a chynyll yno y llu m6yaf a gafas ev y oresgyn ynys brydain odiar Emrys ap Cystennin. a chredy y Basgen a orugant. a dyfot gidac ev ac anairif o wyr arvoc. A phan dayth y llynges yr ynys hon dechrau anraithia6 y g6ledyd a orugant. A phan gly6as Emrys hyny dyfot a llu ma6r a oruc yn y herbyn a gyrru fo arnynt y gy6ilydys hyt yn I6erdon lle doed Gilam6ri yn vrenin. A lla6en vy h6n6 6rth Basgen. ac ach6yn a oruc pob un 6rth y gilyd rac maibion Gystennin. Ac yna y daythant oi cyttundeb ylldau a llynges gantynt y dir Myni6. a fan gly6as Ythyr hyny argys6r ma6r a vy ganto. cans ydoed emrys yn glav ynghaer wynt. ac nat oed ganto ynte bo6er y roi cat ar vaes y Basgen a Chilam6ri.[451] a phan gigle y dau wr hyny lla6en vy gantynt vot Emrys yn glav gan dubiaid na allai Ythyr y hun ymgyferbyn ac 6y ylldau. Ac yna y dayth un or saeson. Eppa oed y hen6 a dyfot at Basgen a gofyn ida6 beth a roi o da yr neb a ladai Emrys. Mi a rodav heb e Basgen fil o bynnoed am cydmaithias innau tra v6y by6. ac o bydav i brenin mi ai hanrydedav ev o dir a dayar a chyfoeth val y bo ev bodlon.[452] Ac yna y dy6at Eppa mi a 6n vedeginiaeth heb ev 6rth Basgen a moes y Bryttaniait. dyro ym gadernit am ady6edaist ym mi a 6nav angau Emrys.[453] Ac yna ymgadarnhau a orugant. Ac y peris Eppa eillio y benn ai varv ar fyrv mynach. ac yna yr aeth ev ty a llys Emrys ac offer medic ganto. a manegi a oruc ev y rai or plas a dy6edyt y vot yn vedic da.[454] Ac ni chaissynt h6ynte dim well no hyny a manegi hyny y Emrys. ac ar hynt darparu diot o wen6yn yr brenin a oruc. ai hyfet a 6naeth. a chynghori or t6yllwr ida6 lechu a gorf6ys yn ol y diot megis y tr6ble y gwen6yn ev yn gynt. Ac yn y lle difflannu a oruc Eppa er llys. Ac yna ymdangoses seren anvaidra6l y maint i Ythyr ac un paladr idi ac ar ben y paladr pellen o dan ar lun draic. ac o enau y draic ydoed dau baladr yn codi ar naill baladr yn ymystyn dros aithafoed Frainc. ar paladr arall dros I6erdon ac yn rannu yn saith baladr bychain.[455] Ac ofni a oruc Ythr a fa6b ar a 6elas y 6eledigaeth hono. a gofyn a orugant yr doethion pa beth ar-6ydocae hyny.[457] ac yna 6ylo a oruc Merdin a dy6edyt O genedl y Brytanniait. yn a6r yd6ych ch6i 6ed6 o EmrysWledic. y collet ni ellir y ennill. ac er hynny nit ydych ch6i amdifat o vrenin. a bryssia y ymlad ath elynion. cans ti a vydi vedianys ar yr ynys hon o gwbl. a thydi ar6ydoca y seren a velaist di ar draic dana6l deni. ar paladr a estynnod dros Frainc mab a vyd y ti a chyfoetha6c vyd h6n6. a lla6er or byt a vedianna ev. Ar paladr arall merch a vyd y ti. a maibion hono ai h6yron a vedianant oll ol ynol. Sev a oruc Ythr yna cyt bai bettrys ganto a dy6edasai Vyrdin cyrchu y elynion a oruc.[458] ac ymlad ac h6ynt a llad lla6er o bob ty ac nydi6ed y gorvy Ythyr. a gyrru fo ar Basgen a Chilam6ri ty ai llongau gan y lled val y gordi6edit.[459] ac 6edi y vydygoliaeth y dayth Ythyr hyt ynghaer Wynt wrth glady Emrys y vra6d ac yno y dayth holl archesgyb ac abadau yr ynys ac y clad6yt Emrys gair lla6 manachloc Ambri o ve6n cor y ce6ri.[461] Ac y g6ahodes ythyr yr holl aniferoed hyny. ac oi cyt cynghor oll y cyssegrwyt yn vrenin. Ac y roded coron y dyrnas am y ben ev ac yna y dayth cov y Ythr am a dy6edassai Verdin 6rtha6. ac y peris Ythr 6naythyr d6y draic o aur yn y fyrf y g6elsai ev ar ben y paladr o anific gy6rainr6yd. ac un or del6av hyny a rodes Ythr yr eglwys bennav ynghaer Wynt ar llall a barai ev y d6yn oi vlaen pan elai y vr6ydr. ac o hyny allan y gel6it ev Ythr ben drag6n.[462] Sev a oruc Octav ap Hainssiestr ac Asav gwa6d y saesson attynt. ac 6edy mar6 Emrys dy-6edyt y bot yn ryd or ll6 a roesynt ida6. Anvon a 6naethant hyt yn sermania y gaissio nerth a hefyt att Basgen.[463] Ac 6edi cynyll anairiv o bobloed o nadynt a goresgyn holl Loegr hyt ynghaer Efra6c, a phan oedynt yn dechrau ymlad ar dinas y dayth Ythr ai lu ac y by ymlad croylon ac or di6ed y gyrr6yt fo ar y saesson. ai hemlit hyt y lle a el6ir mynyd dannet. cans lle

Digitized by Google

ychel cadarn oed hónó o graige a cherric. ar nos hono y byant yno ac y gelóis Ythr y gynghor atto. Ac y codes Górlais iarll Cerniό y vynyd a dyόedyt. llai ynt yn anifer ni noc hόynt. a fan vo y nos yn dyόyll. Argloyd. aón am y pennau ac ni ai caón hόynt.[466] ac velly y gónaethant goresgyn y mynyd arnyt a llad llaόer a daly Octav ac Assav a gόasgaru y llaill oll.[467] Ac όedy y vydygoliaeth hono y dayth Ythr hyt ynghaer Alclyt. a damgylchyny yr holl gyfoeth a chadarnhau cyfraithiau hyt na lefassai neb ónaythyr cam ai gilyd.[468] Ac όedy gόastatau pob peth y daeth y brenin y Lundain. ac yno y peris carcharu Octav ac Asav. ac y gwnaeth ev όled y pasc a gwaόd iairll a baruniait ai gwraged gidac hόynt o gόbl o ynys Brydain a llaόen vy Ythr όrth baόb o nadynt a throylaό y όled a ónaethant trόy esmόythder a digrifόch.[469] Ac yna y dayth Górlais iarll Cerniό. ai όraic ynte oed Eigr verch Amlaόd όledic. ac nidoed yn ynys Brydain na gόraic na morwyn cyn deced a hono.[470] A phan edychod Ythr erni y chary yn vawr a oruc megis na allai y gely. ac ni vynnai ev vot hebdi eithr anvon mynych anredion etti a diodyd meón fiolau aur. a gairiau amόys hefyt. hyt pan adnaby Wrlais iarll hyny.[471] Ac yna llidiaό a oruc ynte a gado y llys heb gennat y brenin. a phan όyby Ythr hyny y llidioed ynte. ac anvon cenadau yn y ol y erchi y Wrlais dyfot drychefn. cans syrhaet vaόr oed adaό llys y brenin heb gennat. Ac anvon ail gennat ar dryded. ac ni dayth ev dim. Ag y dyόat y brenin y digyfoethai ev o dan a hayarn onit ymhoelai. Ac nit ymhoelod Górlais er bόgόth.[472] Ac yn diannot cynyll llu a oruc y brenin a llad a llosgi trόy holl gyfoeth Górlais. Sev a oruc Górlais am nat oed boόer gando y roi cat ar vaes yr brenin cadarnhau dau gastell oed idaw a oruc a roi y wraic yn y castell cadarnav ac enό y castell oed Dindagol ac ar lan y mor ydoed. Ac ynte y hun aeth yr castell a elόit Dinblot rac y gofydiaό y gyt.[473] Sev y dayth Ythr ai lu am ben y castell ydoed Wrlais a gwasgaru y όyr ac ai las hayach. Ac yn y lle y daeth cennat y vanegi y Eigr hyny. Ac yna y gelόis Ythr attaό Wlffin o gaer Gradaόc cans marchaόc idaό oed hónό. a manegi a oruc idaό y holl vedόl ai gariat ty ac at Eigr. a gofyn cynghor idaό.[474] Sev y dyόat Wlffin. Argloyd vrenin heb ev ni thycia o gadernit gaissio y castell y mae Eigr yndo ac ar ben craic y mor y mae ac nit oes ford y vyned idaw yn amyn un. ar ford hono tri marchoc ai cadόai rac yr holl vyt. Eithr llyma vynghynghor i y ti yό dyfynnu Myrdin attat a manegi idaό dy gyfrinach. ac o gόna neb y ti dim help. hónό ai gόna.[475] ar brenin a ónaeth hyny.[476] Ac y dyόat Merdin os hyny a vynnu di rait roi fyrv Górlais arnat ti a minnau av yn fyrv Brithael anόylόas y Wrlais. a mi a rov ar Wlffin fyrv Medav o Dindagol anwylόas y Wrlais. ac yna ni όyr neb na bo Górlais ai dau όas ydym ni.[477] a phan darvy ydynt ymrithio yn y fyrv hyny.[478] mynet a ónaethant hyt ymhorth castell Dindagol dechraynos a manegi yr porthor vot Górlais yno. ac agori or porthor ac y meón y doethant ac yr aeth Ythr y gysgu at Eigr a dechrau ymdidan caredic tόyllodrus a oruc ev a dyόedyt mae yn lledrat y dathoed or castell arall ymόelet a hi ac na allai ev er dim na delai. A chredy hyny a oruc hithau ar nos hono y enillwyt Arthyr ap Ythr.[479] Ac velly pan όyby lu Ythr nad ydoed ev gydac hόynt ymlad yn leό ar castell a orugant yny vy rait y Wrlais dyfot allan y roi brόydr ydynt. ac yna y llas Górlais a gόasgaru y wyr.[480] Ac yn y lle y dayth cennat y vanegi hyny y Eigr. Ac ydoed Ythr gida hi yn y gόely. Ac y dyόat ev dan chόerthin yn rith Górlais argloydes nim llas i etto. mi av y edrych pa vaint a gollais i om gόyr.[481] Ac yna yr aeth Ythr at y lu y hun yn y fyrv y hynan. A drόc vy gan Ythr lad Górlais am un peth. a da iaόn am beth arall. Ac o hyny allan y cymerth Ythr Eigr yn wraic dirgel idaό ac y cafas vab a merch o heni nit amgen Arthyr ac Anna y chόaer. Ac όedy hyny clefychόys Ythr o orthrόm haint ac y by ev yn nychy yn hir o amser yn y digiod y gwyr oed yn cadό Octav ac Asav. ac o digofaint όrtho y gellyngassant y tyόysogion yn ryd y gόlat ac yr aethant hwynte gidac hόynt y sermania. Ac yna ofni a oruc y Bryttaniait ac glybot vot gόyr sermania yn dyfot i oresgyn yr ynys a gόir vy hynt. hόynt a doethant yr Alban a dechrau anraithio y όlat ai llosgi.[483] Sev ydoed Leό ap Cynvarch yn dyόssoc llu ar y Bryttaniait cans ev a briodassai Anna verch Ythr ben dragόnn a gwr maόr hael oed ev a charu gwirioned a ónai ev. a chynal llaόer o vrόydre yn erbyn y saeson a oruc. a mynycha y gorvydai y saeson arnaό ev. Ac felly y byant yn hir o amser yn y vy agos a cholli yr holl ynys a manegi hyny a wnadthbόyt y Ythr na alle y iarll darostόng y saeson.[484] A llidiaό yn vaόr a oruc Ythr. ac y peris dyfynnu holl wyr yr ynys gair y vron y ymliό ac hόynt

Digitized by Google

am y llesged yn erbyn y saeson. Sev y cafas Ythr yn y gynghor peri y dóyn ar elor o vlaen y llu hyt yninas Verolan. cans yno ydoed y peganiait saeson yn llad ac yn llosgi.[485] A phan gigle Octav ac Assav vot Ythr yn glav ac ni dóyn ar elor o vlaen y llu ty ac yno. llaóen vy gantynt hyny tynt hyny ai gellóairio ev yn dirmygys ai alóyn hanner gwr maró. a mynet a oruc y saeson yr dinas a gado'r pyrth yn agoret o watóar am ben Ythr ai lu. A phan óyby Ythr hyny peri damgylchynu y gaer a oruc a mynet a ónaeth llaóer y meón a llad llaóer o bob ty yny vy nos. ar bore drannoeth y dayth y saesson y maes or gaer ac ymlad yn groylon ar Bryttaniait. Ac yna y llas Octav ac Osaf ac eraill a foes or tyósogion saesson yn wradóydys.[487] yna y codes Ythr o lawenyd yn y eisted ar y óely. A chyn hyny ni throe ont o nerth dau wr gryfion. a dyóedyt a ónai y bradóyr tóyllwyr am galó i yn hanner gwr maró. góell yó hanner gwr marw a orffo. no hanner gwr byó a a orfer arno. a hefyt yw maró yn glodvaór no byó yn gyóilydys.[488] Ac óedy y vydygoliaeth honno y góedillion a diengis or saeson amgasglasant hyt yr Alban y Ryfely val cynt sev y mynasai Ythr y hemlit ac nisgai y gynghor idaó rac mor glav oed ev y dóyn ar elor.[489]. Ac am hyny gleóach vy'r saeson a medól a ónaethant vradychu angau Ythr ac anvon rei yn rith rydyssion ymdidan ac ev. Ac y caósant vanec nat yfai Ythr namyn dór fynnon yr hon oed yn agos y dinas Verolam.[490] Sev y ónaethant hóynte peri góenóyno'r fynnon ac oed o dór yny hamgylch ac yna pan yfóys Ythr or dór y by ev varó ar saól ai hyfóys ar y ol nes ydynt gael góybot ac yna llanó y fynnon o brid a oruc y Bryttaniait.[491] Ac óedy hyny y cladóyt Ythr ynghor y Ceóri.[492] Ac yna anvon a ónaeth y saeson hyt yn sermania y gaissio nerth y ennill ynys Brydain. Ac y danvonet ydynt Lynges dirvaór y maint a Cholgrin yn dyósoc arnynt a goresgyn a ónaethant o hymyr hyt ymhen ryn bladon.[493] Ac óedy góybot hyny o wyrda ynys Brydain o aflonydóch y saeson ymgynyll a ónaethant hyt ynghaer Vydau y maynt oed o sgolhaigion a llygion yn ynys Brydain ac y caósant yn y cynghor yrdav Arthyr yn vrenin. ac nat oed oedran arno y óisgo'r goron yn bymthengmlóyd ac nit oed neb hyt y clóyit yn un gampau ac ev. ac velly nit oed Arthyr yn gordiwes o da agos y gymaint ac a rodai. Ac óedy peri o dyósogion yr ynys y Dyfric arch esgob Caerllion gysegry Arthyr yn frenin a góisgo'r goron am y ben ofn y saeson peganiait.

Ac yna y diannot y cynylloed Arthyr lu maór ac yr aeth hyt ynghaer Efraóc.[495] A fan gigle Golgrin hyny cynyll llu mawr a oruc ynte or saeson ac ysgottiait ar ffichdiait a rodi cat ar vaes y Arthyr ar lan avon Dylas ac ymlad yn óychyr a llad llawer o bob parth ac o'r dióed y cafas Arthyr y vydygoliaeth a gyrru fo ar Golgrin ac a diengis oi lu hyt ynghaer Efraóc ac yna y crones Arthyr hóynt heb na bóyt na diot.[496] Affan gigle Baldólf braót Golgrin hyny ev a dayth a chóemil o wyr arvoc ganto hyt ar dengmilldir o gaer Efroc. Ev a vysai yn aros Cledric tyósoc o sermania ai nerth ynte yr saeson. Ac yna y mynassynt dóyn cyrch nos am ben Arthyr ai lu.[497] a fan óyby Arthyr hyny anvon a oruc ev gattór iarll Cernió a chóechant marchoc ganto. a thair mil o bettit y ragot ev or y ford.[498] Ac óedy cyórd ac hóynt ymlad o Gattór yn groylon lidioc ai góasgaru a llad llyosogróyd o nadynt ai cymmell ar fo. Ac yna tristau a oruc Baldólf am na allod rydhau y vraód. a medylio a oruc pa deló y góai. Ac y peris ev bolio y ben a thori y óallt ai óarv a mynet yn rith arestdyn a thelyn yn y laó tróy lyestau y bryttaniaitt yn y dayth ev dan ystlys y gaer.[499] a chanu a oruc a chrio yny attebóyd ev or gaer ac y tynóyt ev y mewn a raffau dros y gaer. Ac yna ystyrio a oruc ev ve ai vraót pa deló y gellynt hóy ymrydhau odyno. Ac val yr oedynt velly nachav genadau yn dyfot o sermania a chóechant llong gantynt yn llaón o óyr arvoc a Chledic yn dyósoc arnynt ac yn disgin yn yr Alban.[500] A phan gigle Arthyr hyny gado caer Efroc a oruc a mynet y Lyndain. ac yna dyfynnu y óyrda atto ymgynghori ac hóynt. Sev oed y cynghor anvon at Howel ap Emyr Llydaó y nai ap y chóaer yr hón oed vrenin llydaó y ervynnait nerth ganto.[501] Sev y dayth Howel a fymtheng mil o óyr arvoc gidac ev y Northamptwn y dir Lloegr. A llaóen vy Arthur órthaó. ac odyno y gyt ydaethant hyt ynghaer Lóyttgoet. eraill ai gailw hi Caer Lincol cans yno ydoed y saeson. ac ymlad croylon a vy yno a róng y llad ai bodi y collet yno chwemil or saeson. ac a diengis o nadynt aetbant hyt ynghoet Celydon ac Arthyr yn y hemlit.[502] ac yna y by vróydr galet a llad llaóer o bob ty cans o óasgot y deri y brethynt y bryttaniait ac yna y peris Arthyr dorri y deri ai roi ar gyffion ychel ynghylch y saeson. ac yna y góarchóyt hóynt dri di-

Digitized by Google

6arnot a thair nos heb na b6yt na diot. Ac yna rac y mair6 o ne6yn y rodes y saeson y Arthyr yr holl s6llt a thyrnget o sermania hefyt ar y gell6ng y g6lat a roi g6ystlon ar hyny.[505] Ac 6edy y mynet hyt ynghefn g6ailgi edifar vy gantynt y hamot ac Arthyr a throi y h6ylau a 6naethant ac y borth Totnais yr lan y dir Lloegr ac anraithia6 y 6lat hyt yn hafren ac odyno hyt ynghaer Vyddau a damgylchynnu y gaer ac ymlad a hi.[506] A phan 6yby Arthyr hyny y peris ynte grogi 'r g6ystlon heb o hir. Ac ymado a oruc ev ar Ysgottiait ar ffichdiait a gado Howel y nai yn glav yno o orthr6m haint ynghaer Alclyd ymlith y elynion.[507] a dyfot am ben y saeson hyt ynghaer Vydau. A dy6edyt 6rthynt ch6ch6i d6yllwyr lladron ni chad6soch amot a mi nis cad6av innau a ch6ithau. Ac yna ydaeth Dyfric arch esgob Caer Llion y ben bryn ychel a dy6edyt o hyt llev. ha wyrda heb ev y sa6l ysyd a hanoch o gristnoga6l fyd coffe6ch hedi6 dial g6aet ych rieni ar y peganiait Saeson a thr6y nerth Du6 y llafyr a gymeroch ar angau a ylch ych pechodau ch6i yn lan.[508] Ac yna y g6isgod Arthyr amdano lyryg a oed dail6ng y vrenin ac am y ben helym aurait a llun draic o dan erni a del6 arall a el6it pryd6enn ac yndi hithe ydoed del6 vair yn ysgythredic a hyny a dygai Arthyr gydac ev pan elai me6n perigl br6ydrau a chledyv a gymerth ev a el6it caledv6lch cans gorau oed ev yn holl ynys Brydain yr h6n a naethb6yt yn ynys Affallach. a g6ay6 a gymerth ev yn y la6 yr h6n el6it Rongymyniat.[509] ac wedy y ba6b wisgo am dano. tr6y vendith yr archesgob. cyrchu y gelynion yn groylon a orugant ai llad yny vy nos. ac erbyn nos y cyrchod y Saeson ben bryn ychel gan dybiait y gellynt ymgado yno. A fan vy dyd drannoeth y dyc Arthyr y mynyd arnynt ac er hyny ymlad yn groylon a orugant. Ac yna llidio a oruc Arthyr a thynnu Caledv6lch gan goffau en6 Mair a rythro y elynion yn wra6l ar neb a gyfarffai ac ev ar un dyrnot y lladai ac ni orff6yssod Arthyr yny lada6d ev or Saeson dec a thrygain a fed6ar cant. A fan 6elas y Bryttaniait y brenin yn digoni trwy vil6riaeth ac e6llys cymryt lla6enyd a 6naethant ai nerthoed attynt a chydgerdet ac ev ac nydi6ed y llas Colgrin a Bald6lf y vra6t a lla6er o vilioed gidac h6ynt ac y foes Cledric ac a diengis oi lu.[510] Ac yna y herchis Arthyr y Gatt6r iarll Cerni6 a dengmil o wyr arvoc y hemlit h6ynt ac Arthyr a gymerth y ford ty a Chaer Alclyt cans ev a gl6sai vot Ysgottiait ar ffichdiait yn caissia6 Howel allan or gaer.[511] Sev y g6naeth Catt6r ai lu cyrchu llongau y Saeson ai llenwi oi gwyr y hun ac ynte aeth ar ran arall gydac ev y hemlit h6ynt megis lle6 coeda6l ac yna y llas Cledric y ty6sa6c h6ynt a chymell y llaill yn gaeth tragy6yd.[512] Ac 6edy gorvot o Gatt6r ar y Saeson y dayth ev ty a Chaer Alclyt lle ydoed Arthyr ac ynte oed 6edy cymell y ffichdiait hyt y mor. cans h6n6 oed y trytyd ffo a wnathoed Arthyr a Howel arnynt ac yna y foasant wy hyt yn llyn Llumon6y cans y mae yn dyfod yr llyn hono o afonyd drygain a thrychant yr hai ysyd yn llithro o vynydoed Prydain ac odyno yn un avon yn mynet yr mor a Lleven y gel6ir yr avon hono. Ac ymhob ynys or haini y mae craic va6r a nyth Eryr ar ben pob craic a fan elai yr haini y ben un craic y waidi. g6ybydynt hwy y da6 ryw ormes o all6lat yr ynys hono. Sev a oruc Arthyr peri d6yn llongau. ac ysgraffau yno a damgylchynny y llyn a chronni y bobloed hyny yno yny vy vair6 milioed o nadynt o ne6yn.[513] ac val yr oedynt velly nachav Gilam6ri vrenin I6erdon yn dyfot a llynges va6r ganto yn borth yr Ysgottiait. cans or un iaith y hanoedynt ac or un genedl. A ffan 6elas Arthyr hyny ymada6 a oruc ar Ysgottiait ac yna y dayth yr esgobiait ar abadoed cysegredic yn y g6isgoed a gost6ng ar y gliniau gair bron Arthyr y ervynnait tangnefed yr bobloed hyny. tr6y gymryt y sa6l a diangasai yn gaeth trag6yda6l ida6 ev ai ettifedion a hyny a gymerth Arthyr. Ac 6edy hedychu ev aeth y edrych ansa6d y llynn ai hamgylch. Ac yna y dy6at Arthyr 6rth Ho6el. mae yma yn agos lynn y syd ryfedach no honn ac ygain troedfed yn y hyt ac ygain yn y lled a ffymp troedved yn y dyfnder a fed6ar ry6 bysgot yndi. yn ymhob cornel yr llyn ac nit ymgymysc un o nadynt ai gilyd byth. Ac y mae llyn arall gair lla6 hafren yr hcn a el6ir llyn lliа6n a ffan lan6o y mor y traia hithau ac ni chyfyt yr glannau er maint o d6r croy6 el idi. A fan draio y mor y llain6 hithau megis mynyd ma6r gan dawly tonnau o heni a ffwy bynnac y cyfarffo y tonnau hyny ac ef o byd y wyneb attynt o vraid y diainc yn vyw. os y gefn a vyd at y llynn ef a dianc er nesset y savo idi.[514] Ac o dyna ydaeth Arthyr hyt ynghaer Efroc y gynnal y lys erbyn nadolic. Ac yna tost vy gan Arthyr weled yr eglwyssau wedy distryw or Saeson a lad y maibion llen.[515] Ac y roes Arthyr y Aron ap Cynvarch Ysgottlont ac y Elw ap

Digitized by Google

Cynvarch iarllaeth Lindessi caus ef oed vrawd yngyfraith y Arthyr ac y Wyar mam Walchmai amherawdr. Ac y Yrien ap Cynvarch y roded Reged. Ac wedy darvot y Arthyr wastattau ynys Brydain yn y mod gorau ac y byssai er ioed. Ac yna y gó̈raicaod Arthyr ar Wenhwyfar verch Gogvran gawr a mam hono a hanoed o dledogion Ryfain a Chattwr iarll Cerniw a'i magasai hi cans un or hai tecav yn ynys Brydain oed hi.[516] Ac yna y parattoes Arthyr lynges erbyn yr hav nesav y vynet y Iwerdon. a phan y dayth Arthyr yno y doed Gilamwri ai lu ganto yn barot y ymlat ac ef. Ac ni thygivys idaw ynamyn ffo. ac ar y ffo hyny y dalwyd Gilamwri ac y by raid idaw ev wrhau y Arthyr ev ai lu.[517] Ac odyno ydayth Arthyr y Islont ac y goresgynnot y ó̈lat hono ar hynt. a phan gly6as anifer or ynysoed eraill hyny a bot Arthyr yn goresgyn ford y cerdai ac nas allai neb y lydias. sev a oruc Doldav vrenin Ysgottlont a G6yn6as vrenin Orc dyfot yno oi bod y hun y 6rhau y Arthyr ac y roi tyrnget ida6 bob blwydyn ac wedy myned y gayaf haibio y dayth Arthyr y ynys Brydain. Ac yna y by Arthyr daydeng mlyned ynty yn gorf6ys.[518] ac y peris ev dyfynnu atta6 wyr profad6y clodva6r o bob g6lat y amlhau y niferoed. Ac yna y heda6d y glot ev ai vil6riaeth ev ai vil6yr o dewrder a haelder o voes ac arver yn y oed hannait yr ynys hon megis nat oed un brenin a ellit y gefflyby y Arthyr yny oed ar bob brenin y ofn ev rac ida6 oresgyn y cyfoethau.[519] a phan gigle Arthyr hyny medylia6 a oruc vynet y g6plac ai 6aithret y clot a roet ida6 ar eiriau. Ac nit oed lai y arvaeth no goresgyn holl Europia. sev oed hyny trayan yr holl vyt. Ac nit oed na brenin nac argl6yd gallys na bai yn caissio dysgyblo 6rth voes ac arver gwyr Arthyr ac yna y parattoes Arthyr lynges y vynet y Lychlyn cans mar6 vyssai Assychlym vrenin Prydain. a h6n6 a gymynassai y vrenhiniaeth y Le6 ap Cynvarch y nai ev. ac ni mynnai wyr llychlyn hyny. namyn g6naythyr Ric6lff yn vrenin arnynt ac ymgadarnhau yn y cestyll y gaissio cad6 y 6lat arnynt.[520] ac yno ydoed Walchmai ap Lle6 ap Cynvarch yn trigio ar 6ssanaeth esgob Ryfain lle danvonassai Arthyr y e6yrth ev yno y dysgu moes ac arver a marchogaeth mairch gan wyr Ryfain. Ar esgob h6n6 a roes arvau gyntav y Walchmai.[521] Ac yna pan dayth Arthyr y Lychlyn ydoed Ric6lff yno a llu ma6r ganto yn erbyn Arthyr. Ac ymgyrchu a 6naethant a llad lla6er o bob ty ac or di6ed Arthyr a ladoed Ric6lff a goresgyn y 6lat oll ida6 y hun a Denmarc hefyt a chymell y bobl y wrhau ida6 ev. a gado Lle6 ap Cynvarch yn vrenin yn y day le hyny. Ac odyno y h6yliod Arthyr ai lynges parth a frainc. a dechrau goresgyn frainc ac yn y erbyn ynte y dayth Frolo y gwr oed yn mediannu frainc dan Leo amhera6dr Ryfain. ac ymlad ac Arthyr a oruc ac ni thygi6ys ida6 cans amlach oed varchogion Arthyr a gwell hefyt. ac y foes frolho hyt Ymharis a gal6 atto y llu m6yav ac all6ys.[522] Sev y 6naeth Arthyr ai lu damgylchyny y dynas vis o ynty yny vy vair6 lla6er o nadynt o ne6yn. a dolyrio a oruc frolho yn va6r a chynnic mynet ev ac Arthyr ylldau y ynys oed yn yr avon yr hon a el6ir Sain yssyd yn llithro tr6y dinas Paris. ar un a orffai cymeret gyfoeth y llall a gado y lluoed yn llonyd.[523] ac nit oed dim 6ell gan Arthyr no hyny. ac yr ynys yr aethant ylldau yn gy6air o vairch ac arvau. ar dau lu yn edrych arnynt.[524] Ac yn diannot cyrchu Arthyr a oruc frolho a g6ay6. sev a oruc Arthyr gochel y gofyt hyny ac ar hynt gossot o Arthyr ar frolho yn y aeth ev dan dorr y varch a thynny y gledyv yna y gaissio y lad. yna y codes frolho yn 6ychyr y vynyd a llad march Arthyr yny aeth Arthyr ai varch yr lla6r. a fan welas y Bryttaniait hyny annod vy gantynt gad6 cyngrair ar frainc. Ac yna yn llidioc y codes Arthyr a throi y darian ryngto a frolho ac ymarvot ac ev. Ac yna ne6idio dyrnodau yn groylon fyrv o bob un ai gilyd. Ac yna frolho a v6ra6d dyrnot y Arthyr ac ai tre6is ar y dalken yn y oed y 6aed ev yn frydio yr lla6r ac ar hyt y 6yneb ai d6yvron. Ac yno y llidiod Arthyr a drychav Caledv6lch a tharo frolho ar 6arthav y ben hyt pan holldes y gorf ai arvau hyt y 6regis. ac yno y syrthi6d frolho yr lla6r a maedy y lla6r ai sodlau yny vy var6. Ac yna y gwrha6ys c6bl o frainc y Arthyr.[525] Ac yna ev a rannod Arthyr y lu yn dau hanner. ar llaill hanner a ellyngod gida Ho6el y nai y oresgyn Peitio. A chidac ynte y hun y ran arall y oresgyn Gasg6in ac Einssio. ac yna y cymhell6yt G6idrat ty6ssawc Peittio y 6rhau y Arthyr. a na6 mlyned y by Arthyr yn goresgyn y g6ladoed hyny. Ac yn ol hyny ydaeth ev y gynnal y lys y Baris. ac yna y g6ahodes atto holl dy6sogion yr ynysoed ar penaethiait ar ysgolhaigion ar llygion. ac o gittundeb yr holl aniferoed y g6naethb6yt cyfraithiau da dros 6yneb y tyrnasoed oll. Ac yna y rodes Arthyr y Vedwyr y ben trylliat iarllaeth Normandi ac y Gei y ben swydwr

Digitized by Google

iarllaeth Angiw. ac y bawb oi wyrda val y ryglydiai ydynt. Ai r6ymo hwynt a oruc ef ai haelder ai gariad yn gyttun. A phan darvy idaw wastattau y gwladoed hyny y gwanwyn rac wyneb y dayth Arthyr i ynys Brydain, drychefn.[526] ac y cafas yn y gynghor daly y lys ynghaer Llion ar wysc. cans tecaf lle oed hwnw achyfoethocaf ac adassaf y vreuin gadw y wylva yndi. cans or llaill dy yr dinas y mae avon vawr val y gallai longau o aithafoed byt dyfot idi. ac or ty arall yr dinas gwairglodyd tec gwastat sychion. ac amgylch yr haini y mae brynnau tec ychel ac yn agos ydoed fforest dec eang y hely bwystvilait. ac o vewn yr gaer ydoed tai tec brenhina6l ac am hyny y cefflybwyd y dinas hynys y Ryfain. a hefyd yn y dinas ydoed dwy eglwys arbennic ac un o nad ynta gyssegrwyt yn enw Siliws verthyr. Ac yno ydoed manachloc manachessau. ac eglwys arall y Aron verthyr a manachloc canhonwyr oed hono. A hefyd yno ydoed y trydyd archesgobdy pennav yn ynys Brydain a hefyt daycant maner ossgolers oed yn y dinas o amrafaelion gelvydodau ac yn bennav y saith gelvydyd cans penaf lle nyr ynys oed Gaer Llion ar Wsc.[531] Ac yno y peris Arthyr ordainiaw gwled anvaidrawl y maint a anvon cenadau y bob g6lat ar y oresgynassai. y wa6d holl vrenhinoed. a ffenadyriaid a llygion megis na ellid rifedi arnynt yn dyfod y wled Gaer Llion y rodi brainiau y bawb megis y dirperynt o herwydd y braint ai boned.[533] Ac velly or Alban y dayth Aron ap Cynvarch brenin Prydyn. ac Yrien ap Cynvarch arglwyd Reged. a Chasswallawn Lawhîr arglwyd Gwyned. a Meyric vrenin Dyfed. a Chatt6r iarll Cerni6. a thri archesgob ynys Brydain. a fennaf o nadynt oed archesgob Caer Lliawn. cans braint Legat oed idaw a gwr santaid oed h6n6. Ac yno y dayth Moryd iarll Caer loyw. a Mor iarll Caerrangon ac Anara6d arglwyd Amwythic a Madoc o gaer Wair. ac Owain o gaer Vallawc ac o hen6 arall Salstbrl a Gwrasalen o gaer Gynvarch ac Yrien o gaer Vaddon a Bosso iarll Rydychen. A chyda hyny llawer o wyrda a vydai ryvlin y hen6i. Ac o ynyssoed eraill y daeth Gilamwri vrenin Iwerdon. a Gilamwri arall vrenin Alawnt a Doldaf vrenin Ysgottlont a Gwynwas vrenin Orc. a Lle6 ap Cynvarch vrenin Llychlyn. ac Achel vrenin Denmarc. Ac o ynyssoed Frainc. Oldyn tywssoc Rwytton. a Bwttel tywssoc Cenonia Leodegar o Volwyn. a Bedwyr ty6ssoc Normandi Cei tywssoc Angyw. a Gwidard tywsawc Paittio a daydec gogyfurd a Geraint Garwys yn Ysbaen a Ho. ap Emyr Llydaw a llawer a vydai ryhir y manigi. namyn ar vyrr ni dayth y un 6led er ioet gymaint o wyrda a gwrageda a mairch da ac adar a ch6n a thlyssau ma6r werthioc ac eur lestri a gwisgoed odida6c o baly a forfor ac ydayth yna. cans ni by dyn or ty h6ynt Ysbaen ar a vynnai da na dayth yno y gymryt amrafaelion rodion o bob ry6 rodion ar a vynnai ba6b. A hefyt lla6er y dayth yno y edrych y 6led heb y gwa6d.[534] Ac 6edy y dyfot y y gyt y gel6it y tri Archesgob y 6isgo y 6isc vrenhina6l am dan y brenin ai goron am y ben. a Dyfric a gannoed yr efferen a phan aethant yr egl6ys ydoed day archesgob yn ar6ain Arthyr oed yn y vrenhin6isc. ac yn y vlaen ev ydoed bed6ar gwyr yn d6yn ped6ar cledyv noethion cans hyny oed vraint amhera6dr. Nit amgen Aron ap Cynvarch brenin yr Alban. Cas6alla6n La6hir brenin G6yned. a Mayryc vrenin Dyfet. a Chatt6r iarll Cerni6. Ac ydoed y c6fainoed yn canu amrafaelion ganyau ac organ o bob ty ydynt or hai tecav a gorau er a brydoed mysic ac or ty arall yr oed y vrenhines yn mynet yr egl6ys ac adyrn brenhines am deni ai choron am y fen ac esgyb a manachessau gyda hi a phedair gwraged y ped6ar tayrn gynau a cholomen wen yn lla6 bob un o nadynt. Ac 6edy y mynet hi yr eglwys y dechroy6yt y g6ssanaeth dr6yr ysgolhaigion gorau ar pyngciau tecav ac a brydoed dyn er ioed. Ac yna y g6elit reget vae amyl o egl6ys y gilyd y 6rando amrafaelion ganyau.[535] Ac velly 6edy y feren dyfot yr llys a 6naethant a diosc y g6isgoed parch a g6isgo eraill am danynt a mynet yr neyad y v6ytta ac or parth arall yr oed Wenh6yfar ai hargl6ydessau gida hi megis ydoed arver y brenhines vot.[536] ac velly wedy rodi pa6b y eistet megis y dlynt. y codes Cai a mil o 6yr gidac ev y 6snaethu or gegin. a g6isc o ermin melyn am dano. ac velly ydoed am bob un o nadynt ac y codes Bed6yr pen trylliat Arthyr a mil o wyr gidac ynte yn ardyrnaid or un dillat y 6ssnaethu'r ved gell a digoned o lestri aur ac ariant. ac nit oed lai o anifer ardyrnaid yn g6snaethu y vrenhines noc ar yr amhera6dr Arthyr ai wyr ynte. Ac velly nit oed un dyrnas yngret allai ymgeflyby ac ynys Brydain o bob da a moessau a defodau. cans un arver oed hollwyr llys Arthyr a gwraged y gwyr hyny un arver oedynt o voessau a dillat ac ni vynnai na gwraic na mor6yn na gwr na gorderch onit

Digitized by Google

milwr campys profedic. Ac am hyny de6rach vydai a g6yr a di6airach y gwraged.[537] Ac wedy darvot cinio y daeth pa6b allan odi6rth y dinas y edrych amrafaelion ch6aryau. Ac y bennav ar ym6an a hefyt nit oed dechymic ar ch6aryau na beynt yno ar gwraged ar vylchau y gaer yn edrych ar hyny a fa6b or gwraged yn dangos y gwyr m6yav a gerynt. Ac am hyny ydoed y gwyr yn g6naythyr y g6rhydri m6yav ac a ellynt. Ar neb a vai vydyga6l ar y ch6are ev a gae yn da dros y lafyr a hyny ar gost yr amhera6dr ai dressor. Ac 6edy darvot ydynt droylo y 6led hono me6n tri diau a thair nos ar ped6ryd dyd y 6elit yr hai a vyssai yn gwssnaethu yn cael dros y llafyr cans y rai o nadynt y roded dinessyd ydynt ac y ereill gestyll ac y eraill esgobaethau lle bai rai yn wac.[539] Ac yna y dayth Dyfric archesgob Caerllion yn vaid6y ac a 6rthodes yr archesgobaeth am 6elet maint vy'r armerth yr 6led hono ar gynyllaidva ai darvot me6n tri diau. Ac yna ystyria6 a oruc ev mae darvodedic vyd poth peth yn y byt h6nn. ac yna y caissiod ev beth parhays ty ac at dyrnas g6lat nev. Ac yn y le ynte y roet De6i ap Sant yn archesgob cans gwr d6yfol bychedol oed ev ac ewyrth y Arthyr. Ac yn lle Samson archesgob Caer Efroc y roet Tailo esgob Llandav. A hyny o eiriol Howel ap Emyr Llyda6 cans gwr bychedol oed Dailo.[540] Ac yna megis ydoed 6edy llyniaethu pob peth. nachav y g6elynt daydec marchoc yrdol a chaing o oli6yd yn lla6 bob un o nadynt yn ar6yt y bot yn genada. Ac yna cyfarch g6ell y Arthyr ai annerch y gan Les amherodr Ryfain ac yn roi llythyr yn y la6 ar gairau hynn ynda6.

Lles amhera6dr Ryfain yn anvon annerch y Arthyr brenin y Bryttaniait val y haed6ys cans ryfed y6 genyv i dy groylonder di Arthyr ath ynvydr6yd ath dra o anian ynvyt y syrhaist di amhera6t Ryfain a ryh6yr yd6yt ti yn g6naythyr ia6n y Ryfain a brenhinoed yr holl vyt yn darost6ng idi namyn ty di. cans ty di yssyd yn attal tyrnget a dlyet Ryfain y gael o ynys Brydain yr h6nn a gafas Ilcassar ac amherodron eraill 6edy ev. cans yr holl ynyssoed ereill yssyd yn ardrethu i Ryfain. eithr ynys Brydain a darestyngaist di ytt dy hun a d6yn braint gwyr Ryfain. Ac am hyny sened Ryfain ath varnod di erbyn A6st nesav y dyfot y Ryfain y diodev y varn a varner arnat. ac yth dyfynnu di yno y doethom ni yma ac oni de6y di yno erbyn yr oet g6ybyd di y don h6y yma y ofyn ia6n y ti am syrhaedau Ryfain val y barno y cledyv rot ti a hi.[542] Ac 6edy g6ybot o Arthyr dyall y llythyr ev aeth yn y gynghor am daly atteb y wyr Ryfain. a chyntav y rodes Catt6r iarll Cerni6 atteb y Arthyr. Argl6yd vrenin heb ev y mae arnav i ofn llesged a diogi y gael y gorvot arnom ni y Bryttaniait gan hyt y byom ni yn segyr gan ymroi y 6ledau ac ymdidanau a gwraged a hyny es pym mlyned 6aithiac a hyny a dyc yn de6rder ni an fynyant odi6rthym. a ni a dlyem diolch y wyr Ryfain yn cyffroi ni.[543] Ac yna y dy6at Arthyr ha wyrda heb ev vynghyd-varchogion ch6i a roessoch ymi hyt hynn gynghorau da frwythla6n. ar a6r hon y mae yn rait y mi 6rthynt. Ac am hyny medyliwn ni ba6b gynghor grymys. ac o byd da y cynghor ni a orvyd6n ar wyr Ryfain cans er cael o hanynt h6y dyrnget or ynys hon er dyfot ai llyoed yn hamdiffin ni rac estron genedloed. ar a6r hon ni dlyant h6y yni dim. Ac velly y maent h6y yn holi y ni beth anlydys ac am hyny ni a holwn ydynt h6ynte beth dlyedys ar cadarnav o hanom cymeret dyrnget gan y llall. cans yn rieni ni a oresgynnod arnynt h6y nit amgen Beli a Bran maibion Dyfn-6al moel myt cans hwynt a dygassant ygain o vonedigion Ryfain yn 6ystlon gantynt odyno y ynys Brydain. Ac 6edy hyny y by Gastennin ap Elen a Maxen Wledic gwyr dlyedogion o ynys Brydain ar haini a oresgynnod hyt yn Ryfain hefyt ac a vyon amherodron bob un ar ol y gilyd ac or achos h6n6 nit attheb6n ni ydynt h6y dim. namyn hol6n ni yn dlyed ydynt h6y.[544] Ac yna y dy6at Howel ap Emyr Llyda6 rofi a du6 bai dy6ettem ni bob un ar llailldy ni bydai gystal ac y dy6at yr amhera6dr. ac am hyny arglwyd a6n ni y amdifin braint y dyrnas cans gwyr Ryfain a dechrey6ys holi peth anlyedys yni. a ferthynol yw y ti arglwyd ofyn peth dlyedys ydynt h6ynte cans Sibli doeth a droganod y bydai dri amhera6dr o Gymry yn Rufain sev y by dau hyt hynn a thithau vyd y trydyd. Ac am hyny bryssi6n ni yr hynt hono cans citun y6 pa6b oth wyr a thi a mi a rodav y ti o gymorth dengmil o varchogion arvoc.[545] Ac y dy6at Aron ap Cynvarch rofi a du6 argl6yd ni allav i draethu maint y6 vy lla6enyd i am yr amadrod a dy6edaist di am Ryfain ac am hyny hyfryt y6 gennym gymryt dyrnodau gan wyr Ryfain am yr hai a rodom ninau ydynt h6ynte y dial y taidiau an hen rieni arnynt ac er drychav dy vraint dithau argl6yd vrenin a mi a rodav y ti y vynet

Digitized by Google

yno d6y vil o varchogion arvoc a fettit hefyt.[546] A fan darvy y ba6b dervyny ymadrod a main a rodai bob un o wyr arvoc y vynet y Ryfain. ac Arthyr a diolches y ba6b o nadynt ar llailldy am y rodion. Ac yna y cyfrif6yt y Arthyr y maint rifedi a roessit ida6. sev amcan a gafas o ynys Brydain heb law y rodes Ho. ida6. trygain mil o varchogion arvoc profedic ymr6ydrau ac ni ellynt riv ar y pettit sev y cyfrif6yt ida6 gael or ch6ech ynys o bettit ch6aigain mil sev oed en6au yr ynyssoed hyny I6erdon. Islont. Ysgotlont. Orc. Llychlyn. Denmarc. Ac o holl Frainc y cafas ev bed6ar ygain mil o varchogion arvoc. A chan y daydec gogyfwrd a chida Geraint Caer6ys y dayth mil a daycant o varchogion arvoc. Sev amcan oll a gafat o varchogion arvoc. day cant marchoc a daydeng mil a fed6ar ygain mil. ac ni 6idiat neb riv y pettit.[547] ac velly 6edy g6elet o Arthyr e6llys pa6b y ceniady a oruc y drev ymbarattoi erbyn A6st. Ac y manag6ys ev hyny y genadau gwyr Ryfain ac nit y daly tyrnget ydyn. Ac yna y daeth y cenadau ymaith.[548] A phan gigle Les amhera6dr Ryfain hyny ydaeth ev yn y gynghor vo a sened Ryfain. sev oed y cynghor anvon at vrenhinoed y d6yrain y erchi nerth ydynt yn erbyn Arthyr. Sev y rifedi o wyr ymlad a gafas Lles amhera6dyr Ryfain daygainwyr a chant a fed6ar can mil o vilioed. Ac 6edy darvot ydynt lyniaythu pob peth erbyn A6st y codassant ty ac ynys Brydain. A phan glyby Arthyr hyny cynyll y lu a oruc ynte a gorchymyn y Vedrot y nai ap y ch6aer ly6odraeth y dyrnas ev a Gwenh6yfar yn da ac yn di6all yn y delai ev y drev. Ac yna y cyrchod Arthyr anifer oed borthva Northamptwn. a fan gafas yniа6n6ynt h6ylia6 a oruc ev ty a Frainc.[551] ac 6edy y vynet y ganol y 6ailgi ev a syrthiod mar6 hun arno am dalym or nos ac y g6elai ev vraid6yt. ev a 6elai yn hedec odi6rth y dehau ry6 anghynvil a gar6 lais ganto ac yn disgin ar vordir Frainc. ac a 6elai draic yn dyfot or gorlle6in a chan oleyfer y llygait hi y golehae y mor. ac ev a 6elai y draic ar arth yn ymgyrchu. ac 6edy hir ymlad ev a 6elai y draic yn b6r6 tanllachar o dan ar yr arth yn y losges ev yn yl6 oll. a ryfed vy gan Arthyr y vraid6yt. Ac yna y deffroes ev ac y manegis yr cydmaithion y 6eledigaeth ev. ai deongl a 6naethant val hynn. ty di. argl6yd amledy a ry6 anghynvil o ga6r ac ai gorvydy ev. cans ty di ar6ydoca y draic ac ni chredoed Arthyr dim o hyny namyn tybiait mae ryngto ev ar amhera6dr vydai. Ac erbyn dyd drannoeth ydoed Arthyr ai lynges ymhorthloed Barilio y Normandi. ac ymaros a oruc ev g6bl o wyr yr ynyssoed eraill ada6sai borth ido.[552] Ac 6edy manegi y Arthyr vot Lles amhera6dr Ryfain 6edy pebylla6 or ty arall yr avon a el6ir G6enn. ac anvaidrol lu ganto. Ar nos hono y llyestod Arthyr or parth arall yr avon. Ac anvon cenadau a oruc Arthyr hyt att yr amhera6dr y erchi ida6 ada6 Frainc ai thervynau neu rodi cat ar vaes y Arthyr drannoeth. Sev oed y canadau aeth yno G6alchmai ap G6yar a Bosso iarll Rhydychen a Geraint Car6ys ty6ssoc o Frainc. A lla6en vy gan lu Arthyr vynet G6alchmai yno gan dybiait y g6nai ev ry6 sire6ed a gwyr Ryfain i cymell y vr6ydro ac 6ynt. Ac 6edy manegi y Les dyfot y cenadau ac ystyriait ymadrod h6ynt. Ac ynte a dy6at mae ia6nach oed ida6 ev lywia6 Frainc no mynet ymaith. Ac yna y dy6at Gei6s nai yr amhera6dr h6y o lawer y6ch tafodau ch6i y Bryttaniait noch cledydau. Sev a oruc G6alchmai yno yn chwim6th tynnu y gledyv a llad Gei6s. ac yn esgyt esgynnu ylltri ar y mairch a gwyr Ryfain yn y hemlit y gaissio dial y gwr arnynt. Sev yna a oruc Geraint cans olav oed ev brathu y blaenav or ymlidwyr ai lad. Ac yna y nesa6d Marcinigys y gaissio dial Gei6s ai aros a oruc G6alchmai ai daro a chledyv ar y ben yny holltes hyt y dwyfron ac erchi ida6 vanegi y gytmaithion ev yn Uffern vot yn h6y clefydau y Bryttaniait noi tafodau. ac o gynghor G6alchmai aros yn gyttun a orugant a llad pob yn wr or ymlidwyr. Ac val yr oedynt velly yn gyfagos y goet. nachav ch6emil or Bryttaniait yn roi cri ar yr Ryfainwyr ac yn y llad yn groylon ac yn daly eraill ac or di6ed yn y cymell y ffo.[564] A phan gly6as Pentarainc hyny sened6r o Ryfain y dayth ynte ar hynt a dengmil o wyr arvoc gidac ev y amdiffin gwyr Ryfain ac ar y rythyr cyntav gyrru fo ar y Bryttaniait yr ooet y byassynt or blaen ac yna y llas lla6er o bob part. Ac ar hyny nachav Edyrn ap Nyd a fymil o wyr arvoc gydac ev yn borth yr Bryttaniait ac o ne6yd y g6rthneby a orugant yn wra6l a chynnal y clot a syber6yt. A Fedrainc yn anoc y wyr y gyrchu yn groylon.[566] a fan 6elas Bosso iarll Rhydychen hyny. gal6 a oruc anifer da atto a mynet ar y cyferbyn a gal6 a G6alchmai atto a dy6edyt 6rtho ymwagel6n ni rac yn syrthio yn y ran 6aethav rac cael o honam ni geryd gan y brenin. ac am hyny moess6ch y ni y gyt gaissio

Digitized by Google

gorvot ar Bettrainc tr6y y lad neu daly.[567] Ac yn diannot y daethant tr6y vydinoed y Ryfainwyr a thynnu Pettrainc odiar y varch ai r6ymo yn fest. ac yna y by vr6ydr galet o bob part. ac nydi6ed y gorvy y Bryttaniait a d6yn Pettrainc gantynt y bydin y hun ac o ne6yd mynet y ymlad a gwyr Ryfain. ac y nydi6ed y gyrru ar fo. ac ar na by wi6 y daly. y llad ai sbailio. Ac yna y daith y Bryttaniait ar carcharorion gantynt hyt y lle ydoed Arthyr. a manegi ida6 ev g6bl or dam6ain. A lla6en vy gan Arthyr mor r6yd vysai ragdynt yn y apsen ev. Ac yna y gorchymynna6d Arthyr y Vedwyr a Chatt6r farll Cerni6 a dau dy6ssoc eraill hebr6ng y carcharorion hyt ymharis. Ac yna pan glywas gwyr Ryfain hyny y detholed pymthengmil o wyr arvoc ai hanvon hyt nos y ragot y carcharorion y gaissio y rydhau. ac o vlaen yr anifer hyny ydoed senedor o Ryfain a el6it Ach6intys. ac Ofander vrenin Siria. a Sertorys Lybia. Ac velly aros a 6naethant me6n lle dirgel. A thrannoeth y dayth gwyr Arthyr ar carcharorion hyt y pant coeda6c lle ydoed y Ryfainwyr yn aros a chodi ydynt ai g6asgaru yn dr6c. Sev a oruc y Bryttaniait ranu yn d6y ran. nit amgen Bed6yr a Rissiart o Bald6n y gad6 y carcharorion. Ac o vlaen y vydin ydoed Gatt6r iarll Cerni6 yn ymlad. a Borel ty6ssoc. Ai cyrchu a oruc y Ryfainwyr. Ac yna y dayth Gwidart ty6ssoc Paittio a thair mil o wyr yn borth yr Bryttaniait. ac yna y g6rthneby yn wra6l a orugant a dial arnynt y t6yll ai brat. Ac yna y llas Borel ty6ssoc achos Ofander vrenin Siria ai brathwys a gway6 yny vy var6 a fed6ar eraill o wyrda a las y Arthyr. Hirlas o Elia6n a Mayric ap Catt6r. a Halidyc o Dindagol. a Chei ap Ithel. Ac er colli hyny nida6od y Bryttaniait un or carcharorion y golli namyn gyrru fo ar y Ryfainwyr ac ar y fo hyny y llas Ofander vrenin Siria a Vyltanys senedwr o Ryfain. Ac yna 6edy gorvot or Bryttaniait y daethant ar carcharorion y Baris a rai a dalwyt hefyt y dyd h6n6. Ac yna yn lla6en dyfot y drev at Arthyr a manegi ida6 y dam6ain. Ac yna tristau yn va6r a oruc Lles drycet vyssai dam6ain y wyr ynte a mynet yny gynghor a oruc y 6ybod beth a 6nelai ai mynet y drev yn ol porth ida6 gan Leo amhera6dr Ryfain ai mynet y hun i ymlad ac Arthyr. Sev y cafas yn y gynghor mynet hyt y Nafarn yr lle a elwir Leigrys ac yna y byant y nos hono. A phan gigle Arthyr hyny myned a oruc hyd y lle a elwir glyn Asnessia cans yno y da6ai Les amhera6dr drannoeth, ac yno y arhoes Arthyr h6ynt a roi y varchogion ar llailldy a Moryd ty6ssoc Caer Loy6 oi blaen a bydina6 y lu a oruc ynte yn 6yth bydin. Ac ymhob bydin ydoed bymcant a thair mil o wyr profad6y. Ac velly 6edy y parattoi h6ynt yn gymhedrol. y dysgu a oruc Arthyr y gyrchu ac y aros y cyfle. ac ymlaen pob bydin ydoed dau varchoc clodva6r profedic. cans o vlaen y gyntav ydoed Aron ap Cynvarch. a Chatt6r Cerni6. Ac y vydin hono oed or ty dehau. Ac ar y llall or ty as6 ydoed Bosso o Ryd-ychen. a Geraint Caer6ys. O vlaen y drydyd vydin ydoed Achle vrenin Denmarc. a Lle6 ap Cynvarch vrenin Prydain. ymlaen y bed6red ydoed Ho6el ap Emyr Llyda6. a G6alchmai ap G6yar. Ac yn ol y pedair hyny ydoed pedair eraill a dau reol6r ar bob un o nadynt. Ymlaen y gyntav ydoed Gei hir a Bed6yr ap Pedrot. Ymlaen yr ail ydoed Holdins ty6sa6c Ryttain. a G6idart ty6ssoc Peittio. Ymlaen y drydyd vydin ydoed Owain o Gaer Llion a G6ynn6as o Gaer Gaint. Ymlaen y bed6red vydin ydoed Yrien o Gaer Vadon. a G6rsalem o Dorsiestr. Ac yn ol hyny ydoed Arthyr a lleng o wyrda gidac ev. ac oi vlaen ydoed del6 draic eurait yn ar6yd nodva y ba6b or gwyr brathedic. Sev oed amcan bydin Arthyr y hun ch6egwyr a thrychant a ch6e mil. Ac yna y pregethoed Arthyr y lu val hynn. O wyrda hysbys y6. heb ev mae o achos ych nerth ch6i ach cynghor y cafas ynys Brydain vot yn bennav ar dec tyrnas ar hygain. ac etto tr6y ych nerth ch6i ni a orvyd6n ar Ryfain ac a dial6n arnynt gaissio yn caethiwo ni am y rydit. Coffe6ch yr a6r hon am segyryt a ga6ssom estalym o amser trwy ymdidan a gwraged. Coffe6ch bellach y ch6i ynnynnu yn ychgle6der ach mil6riaeth. a byd6n ni gyttun pan gyfarffom ni a gwyr Ryfain a chymyn6n h6ynt megis anifailiait cans ni thybygant lefassu o honom ni roi cat ar vaes ydynt h6y. Ac os ch6ych6i wyrda a 6na vynghyngor i minau ach anrydedav ch6che 6rth ych bod o bob peth ar y vo ar vy mediant i. a fa6b o nadynt a de6is g6naethyr gorchymyn Arthyr. A phan gigle Les vot Arthyr yn pregethu y lu sef a oruc ynte pregethu y lu a manegi y dlyai yr holl vyt vot yn yfyd y Ryfain. a choffe6ch mae yeh tadau ch6i a ged6is Ryfain yn bennav lle or holl vyt o de6rder a mil6riaeth a flynniant ac am hyny na wrthod6ch ch6ithau angau er cynal braint Ryfain. ac ymled6ch yn

Digitized by Google

gadarn megis y gallom ni ofyn tyrnget o ynysoed eraill. ac am hyny wyrda coffe6ch na doethom ni yma er ffo nanym er ymlad yn gyttun an gelynion a chyn bont h6y gle6 ar y dechrau sas6n ni ynghyt a ni ai gorvyd6n h6ynt. A ffan darvy ida6 hynny bydina6 y lu a oruc ev yn daydec bydin. ac ymhob bydin o hyny lleng o varchogion ac ymlaen pob bydin y roded dau varchoc glodva6r yn reol6yr. A chida hyny ydoed Lles yn dysgu y wyr lle y g6elai raittav ac ynghanol y vydin y herchis ev roi eryr aur me6n ystondart yn ar6yd nodva yr neb y bai berigl arno. ac yna ymgyrchu a orugant ac yn gyntav y cyfarvy vydin brenin Ysbaen. a bydin Aron ap Cynvarch a Chatt6r iarll Cerni6 a dechrau ymlad yn ffest. Ac yna nachav Geraint Caer6ys a Bosso o Rydychen yn dyfot ac yn tylly bydinoed gwyr Ryfain ac o hyny allan ymffysto yn groylon a 6naethant blith draflith yn y gly6yt y t6r6 yn cyffro y dayar ar a6yr dan dr6st sodlau y milwyr yn ffysto'r lla6r. ac yna y by aerva va6r o bob ty val y roed vlin y draethu. Ac yna y brath6ys Bocys vrenin Med Ved6yr a g6a6 dr6da6 yn vy var6. Ac y brath6yt Cei yn angheua6l. ac er hyny y vydin a duc y gorff ev yny gyfarvy a bydin Libia. a hono ai g6asgarod h6ynt. ac er hyny h6ynt a dygassant y gorff ev hyt lle ydoed y draic aurait. Sev a oruc Hirlas nai Ved6yr cymryt gydagev drychant marchoc grymys profedic ac megis baed coet ymlith lla6er o g6n rythro yni mysc yny gafas ev g6rd a Bocys ai dynnu gydac h6ynt ar gefn y varch het yn emyl corff Bed6yr ac yno y dryll6yt ev. Ac yna y dayth Hirlas at y vydin y hun ai hannoc y ymlad yn wra6l. ac yna y collet o bob ty.[575] ac y llas o Ryfainwyr. Aliffantys a Milinys senedwyr o Ryfain.[576] Ac y llas o wyr Arthyr Holdins dy Ryttain. a Leodegar o Vol6n a thri thy6ssoc o ynys Brydain. nit amgen Grissalem o Gaer Gaint a G6alhoc o Am6ythic. ac Yrien o Gaer Vadon. Ac yno Cai a vy var6 or brath a ga6sai ev or blaen.[577] Ac yna y g6ahanod y bydinoed blaen ac encyl hyt att Vydin Ho6el ap Emyr Llyda6 a G6alchmai. Ac yna ymgryfau a orugant ac yn 6ychyr cyrchu y gelynion o ne6yd. ar neb a gyfarffai a G6alchmai ar un dyrnot y lladai. ac velly ni off6ysod G6alchmai yny dayth y vydin amhera6dr Ryfain. Ac yna g6anha6yt y Bryttaniait am am lad Cynvarch ty6ssoc Teiger a d6y vil gydac ev. Ac yno y llas try6yr da nit oed 6aeth y gwrhydri no thy6ysogion.[579] Sev a oruc Ho6el a G6alchmai ymgad6 y gyt a chynnal y hanryded a llad a gyfarffai ac h6ynt a rodi dyrnodau ai cymryt.[580] ac yn y di6ed y cafas G6alchmai yr h6n yd. oed yny damyna6. nit amgen cy6rd a Lles amhera6dr Ryfain. Ac nit oed dim 6ell gan yr amhera6dr ny chy6rd a G6alchmai a newidia6 dyrnodau a orugant a ffan oedynt lidiocav yn ymfyst y dayth anairiv o wyr Ryfain am ben Ho6el a G6alchmai yny vy rait ydynt encil hyt att Arthyr ai vydin.[581] A ffan 6elas Arthyr hynny llidia6 yn va6r a oruc a rythro y wyr Ryfain ai cymyny a Chaledv6lch a dy6edyt yn ychel 6rth y wyr nac oed6ch wyrda dial cam ych taidiau ar y gwyr g6aigion. hynn ro6ch ydynt dyrnodau llidioc ffyrv a gel6ch ych ffyniant attoch val y g6naethoch er ioed ac ni byd6n 6rthynt un cam. Ac yna o vlaen y wyr cyrchu y elynion a oruc Arthyr val l'e6 croylon ar sa6l a gyfarffai ac ev ar un dyrnot y lladai. ac am hyny y foes pa6b ragdo val y foe anifail g6an rac lle6 ne6noc cans nithygiai y neb y arvau rac y dyrnodau ev. Ac yna y cyfarvy Arthyr ai dau vrenin Sertorius vrenin Libia. a Foltetes vrenin Bettania ac y lladod yr haini ar dau dyrnot.[582] Ac yna pan 6elas pa6b y argl6yd yn digoni velly enynnu o lit a digofaint ac ymlad yn wra6l o hyny allan trwy dysc y hargl6yd. Ac velly g6naeth g6yr Ryfain annoc y gwyr h6ynte ai cymfordi. a hefyt ni ellyt rifedi yno ar a las o bob ty.[583] yna nachav Voryd iarl Caer-loyw a lleng o wyrda ganto ac o ne6yd cymynu g6yr Ryfain. Ac yna y dayth un or Bryttaniait a g6an Lles amhera6dr Ryfain a g6ay6 yny dygwydod ev yn var6 yr lla6r. ac ni 6is p6y ai llas. Ac yna y gorvy y Bryttaniait a chymell gwyr Ryfain ar fo gan y llad ai nafu gaissio caethi6o dlyedogion ryd y daly tyrnget ydynt.[584] Ac yna y peris Arthyr 6ahanu cyrff y wyr ev odi6rth gyrff y Ryfainwyr ai clady yn anrydedys yn y manachlogyd nesav attynt. Ac yna y herchis Arthyr danvon cyrf gwyr bonedigion o Ryfainwyr gida y han6ylait y clady ac y dyg6yt corff Bed6yr hyt y Normandi y dinas a 6naethoed y hun. ac yno y clad6yt ev. A chorff Cei a dycb6yt y Beittio ac yno me6n egl6ys ermidwr y clad6yt. A Holdin ty6ssa6c Ryttain a dyg6yt y Fla6ndyrs ar holl wyrda eraill a dycb6yt yr egl6ysau nessav attynt. Ac yna y herchis Arthyr d6yn corff amhera6dr Ryfain gair y bron essened Ryfain a gorchymyn ydynt na delynt ail6aith y ynys brydain y gaissio tyrnget.[585] Ac yno y

Digitized by Google

trigiod Arthyr y gayav h6n6 yn darost6ng Byrg6in. Ac velly pan oed Arthyr yr 6ythnos gyntav or hav yn mynet ty a Ryfain dros vynyd Mynnau y gordi6ed6ys cenadau o ynys Brydain ev. a manegi ida6 darvot y Vedrot y nai ap y ch6aer 6isgo coron Lyndain. a chymryt G6enh6yfar yn wraic g6ely ida6 ar cyfoeth oll. Ac yna ymhoeles Arthyr ty ac yny Brydain a gell6ng Ho6el ap Emyr Llyda6 y ost6ng g6ladoed y Ryfainwyr.[587] Ac yna y gorvy ar Vedrot anvon Selix y 6ahod y Sermaniait y dyfot y ynys Brydain ar rifedi m6yav a geffynt yn borth ida6 ev ac ev a rodai ydynt gymaint ac y roesse Wrtheyrn ydynt nit amgen noc o Hymyr h6nt a swyd Gaint hefyt. Ac yna ydaeth Selix y Sermania ac a dayth yr ail 6aith a saith ganllon ganto yn lla6n o beganiait arvoc. ac erbyn y dyfot ev a daroed y Vedrot gael undeb y Fichdiait ar Ysgottiait ar Gwydil a fob ry6 genedl oed gas gantynt Arthyr. yny gafas gydac ev bed6ar ygain mil o wyr ymlad.[588] a dyfot a 6naeth Medrot ar anifer hyny ganto hyt y Northampt6n y gaissio llydias Arthyr yr tir. ac Arthyr ai lynges ar y mor a Medrot ar y lan. ac yna y llas lla6er o bob ty ac yn bennav Aron ap Cynvarch a G6alchmai ap G6yar. ac yn lle Aron y roet Yrien ap Cynvarch a thrwy lafyr ma6r a cholli gwyrda y dayth Arthyr yr tir a chymell Medrot y ffo a g6asgaru y wyr. Ac 6edy nos gal6 a oruc Medrot y wyr ynghyt a mynet y gaer Wynt a chadarnhau y dinas arnynt.[589] A fan 6yby Wenh6yfar hyny mynet a oruc hi y Gaerllion a chymryt abit crefyd am deni gidar manachessau eraill yn egl6ys Siliws verthyr.[590] Ac ymhen y trydyd dyd 6edy ido beri clady y wyr y dayth Arthyr hyt ynghaer Wynt ai lu. Ac yno y dayth Medrot ai lu y maes or gaer a roi cat ar vaes y Arthyr Ac yna y by aerva va6r ac y llas lla6er o bob ty ac nydi6ed y foes Medrot ac y diengis hyt yngherniw. Ac nit amb6yll6ys Arthyr yna am beri clady y wyr namym emlit Medrot d6yllwr ac yn drist am y dianc d6y6aith arna6. Ac yna ar avon Gamlan y arhoes Medrot Arthyr. Sev oed rifedi llu Medrot ch6egwyr a ch6echant a thrygain mil ac am hyny g6ell vy ganto ev aros Arthyr no fo o le a bydina6 y wyr a oruc Medrot yn na6 bydin sev amcan a rodes ymhob bydin lleng o wyr. Ac yna yr ade6is Medrot y ba6b os ev a orffai 6naythyr y bod h6ynt oll o dyr a dayar a da rodion eraill.[591] Ac yny erbyn ynte y bydinoed Arthyr. ac y dy6at ha wyrda nit ymlad y bobl rac6 byth yn gittun cans pob casgal anghyfiaith ynt ysgymynedic nit ynt un galhon a christnogion da a ninau y syd hefyt ar y ia6n a h6ynte ar y cam. Ac velly gan dysgu y wyr y cyrchod Arthyr y elynion ac ymlad o oruc ev ve ai lu yn ch6erdost yny oed y rai by6 yn mynet y maes oi p6yll gan grio a llefain yr hai llet vair6.[592] Ac yna 6edy troyla6 lla6er or dyd y cyrchod Arthyr y vydin ydoed Vedrot yndriac yn y lle g6asgaru y vydin ai thylly a oruc Arthyr val lle6 ymlith anifailiait dov. ac ar y rythyr h6n6 y lladoed ev Vedrot a milioed gydac ev. Ac er llad Medrot br6ydro a oruc pa6b or hai by6 y vr6ydyr v6yav ar a vy er ioed. A hynn a las o dy6ssogion Medrot Eiaes. Brytt. B6fynt or Saeson. O I6erdon Gilam6ri a Gilafradric a Gilasg6r6m. ac Ilarch. Ar Fichdiait ar Ysgottiait a las oll. Ac o barth Arthyr y llas Ebras vrenin Llychlyn a Choel vrenin denmarc a Chatt6r Lemennic. a Chaswalla6n a lla6er o vilioed gida hyny. Ac yna y brath6yt Arthyr yn angheua6l. ac odyno ydaeth ev y ynys Avallach y vedignaethu. ac ni dy6edyr yma am angau Arthyr m6y no hyny. Ac y Gystennin ap Catt6r y gorchymynnod Arthyr goron y dyrnas. Oed Crist yno oed d6y vlyned a daygain a fymcant. Llyma di6ed Ystoria Arthyr a Medrut.[593] Ac 6edy coroni Cystennin yn vrenin y codes dau vab Vedrot ar Saeson yn y erbyn ac ni thygi6ys ydynt.[594] Ac yna y by var6 De6i archesgob Caer Llion. ac y peris Maelg6n G6yned y glady ev yn anrydedys. ac velly 6edy lla6er o ymladau r6ng Cystennin ar Saeson y foes y Saeson ac un o vaibion Vedrot hyt yn Llyndain ac yno y llas ev ymanachloc y brodyr. Ar mab arall a foes hyt yghaer Wynt. ac yno y llas ynte yn egl6ys Amffidalys rac bron yr allor va6r. Ac yn y dryded vl6ydyn oi dyrnas y llas Cystennin y gan Gynan Wledic ac y clad6yt gair lla6 Ythr benn drag6n ynghor y Ce6ri yn Salsbri.[595] Ac y nol Cystennin y g6ledycha6d Cynan Wledic. gwr ievanc clodva6r oed h6n6 ac adas oed ida6 6isga6 coron. a ch6annoc oed ev y dervysc ac ymladau. ac 66yrth a oed ida6 ev a dlyai y goron ac ev a daliod y g6r hynny ac a ladoed y dau vab. ar ail vl6ydyn oi dyrnas y by var6 ev.[597] Ac yn y ol ynte y dayth Maelg6n G6yned a gwr ma6r oed h6nn6 a goresgynnwr ar la6er o vrenhinoed a de6r a chadarn a chroylon oed ev. A ch6bl o gampau da pai namrodasai y bechot Sottmia ac Amorra. Ac am hyny ev a vy gas gan du6. A chyntav brenin ar ol Arthyr

Digitized by Google

a enilloed ch6ech ynys 6rth ynys Brydain vy ev. Sev oedyn I6erdon. Islont. Orc. Llychlyn. Denmarch. Ac ai duc h6ynt yn drethol dan ynys Brydain. ac yn egl6ys y brodyr y by var6 pan 6elas ev y vall velenn drwy d6ll ar dr6s yr egl6ys.[598]

Ac yny ol ynte y dayth Caredic yn vrenin a h6n6 a gare dervysc r6ng cenedloed ac am hyny y by ev gas gan du6 a chan y Bryttaniait a fan 6yby y Saeson hyny anvon cenadau a oruc ev hyt yn I6erdon at Orm6nt vrenîn yr Affric oed yno yr h6n a dathoed a llynges va6r ganto i oresgyn I6erdon.[600] Ac 6rth daisiv y Saeson y dayth y Gorm6nt h6n6 yma a thrygain llong ganto yn lla6n o wyr arvoc hyt yn ynys Brydain. ar Bryttaniait ar ran arall ar y gwir dlyed ac yn gristnogion da ac yn dr6c ryngtynt ar Saeson. Ac 6edy dyfot y Gorm6nt h6n yn borth yr Saeson. ymlad a 6naethant a Charedic a chael y vydygoliaeth arno ai yrru ar ffo hyt yn Sysedr.[601] Ac 6edy gorvot or Gorm6nt h6n ar y Bryttaniait Inabert vrenin Frainc a doeth y wrhae yr Gorm6nt h6n er cael y borth y oresgyn Frainc i gan y e6yrth ai gyrrassai ev odiar y wir dlyet y hun. A mynet a orugant y gyt hyt ynghaer Vydau i ymlad ar dinas ac y gaissio Caredic a g6archau y dynesswyr y me6n heb ennill dim eithr colli y gwyr. Ac yna y ca6sant yny gynghor daly adar y to anifer ma6r o nadynt. a llen6i plisg cnau o dan a br6msdan a fyc ac yn agos yr nos r6ymo y plisc wrth y daned h6ynt ai gell6ng i hedec y do y tai yr dinas ac yr dassau yt a g6air. Ac y cynnod y tan yn y plisc gan 6ynt adaned yr adar yny oed y dinas yn boeth erbyn trannoeth. Ac yna y dayth Caredic allan y roi cat ar vaes y elynion ac ni thygi6ys ida6 namyn fo a oruc tr6y Hafren hyt ar dervynau Cymry. Ac yn diannot llad a llosgi a oruc y Gorm6nt h6n ar Saesson y dinessyd ar cestyll ac heb airiach neb nac ysgolhaic na llyc or Bryttaniait megis na didorai neb y pa le y foai caus ni thyciai ydynt dim o achos hen dra y rieni yn erbyn llyosogr6yd ormessoed genedl yr hai a danvonassai du6 yn dial ar y Bryttaniait.[602] Ac nit ryfed genedl dryain ynys Brydain ych darest6ng ch6i velly cans cyn hyn ych hen daidiau ch6i a darostyngassai bobloed eraill yn oessoed. ac yn a6r ydychwi yn ymhoelyt yn ch6er6 hyt na ell6ch amddiffin ych g6lat ych hun o la6 estron genedl. dryain ynys Brydain cymer6ch ch6i benyt megis y haedassoch a chydnabyd6ch air du6 nyr efengil. pob tyrnas a rennir ac a 6ahenir yndi y hun yny syrthio y tai ar y gilyd. Ac velly anundeb y Bryttaniait ai cynghorvynt a distry6is yr ynys hon. ac am hyny y mae y peganait croylon yn darest6ng ettifedion yr ynys hon. Ac velly 6edy darffo yr peganiait y hanraithia6 hi a llosgi or mor y gilyd. cans ev a roes Caredic holl Loegr yr Saeson. Ac yna y by dir y 6edillion y genedl dryain drigia6 yn ymylay yr ynys ty a Cherni6 ac yr lle a el6ir Cymry a godev mynych gyrchau gan y gelynion. A fan 6elas Teon archesgob Llyndain. ac archesgob Caerefroc yr egl6yssau 6edy y distry6o. yna y cymerth yr esgob hyny yr holl grairiau ac esgyrn ysaint a fo ac h6ynt hyt y lle anialav yn yr Yrri rac ofn yr ysgymyn bobl hyny cael h6ynt. a lla6er o nadynt aeth hyt yn Llyda6. canyt oed yn un or d6y esgobaeth un egl6ys heb distry6o o peganait Saeson a llad y maibion llen yn ll6yr. Ac velly dros serten ma6r o amser y colles y Bryttaniait goron y dyrnas ai harglwydiaeth. a chida hyny y ran a vyssai yn y lla6 or wlat hono. ac nit dan un brenin yd oedynt yn daly eithyr dan dri a mynych ryfel arnynt. ac er hyny ni chafas y Saesson goron y dyrnas a mynych ryfel a vydai ryngtynt y hun ac ar Bryttaniait hefyt. Ac yna y dayth esgob o Ryfain bregethu yr Saesson hyt yr ynys hon cans daillion oedynt o fyd Grist. cans ev a daroed ydynt distry6 fyd Grist yn ll6yr oi plith. Ac er hyny ydoed y Bryttaniait yn eynal fyd Grist yn g6bl yny mysc er yn oes Eleuteriws esgob Ryfain y gwr cyntav a danvones fyd Grist yr ynys hon.[607] Pregethu yr Saesson a oruc a m6y o la6er ai gwat6arai noc a gredai ida6. ac y dayth ev ty a mynyd y Saint ac anifer ma6r yn y ganlyn. Ac yna me6n pant ma6r y by eissiau dwr arnynt. ac yno y gwediod ev ar yr argl6yd am d6r. Ac a dayth angel atta6 ac a herchis ido na fetryse dim oi arvaeth cans du6 a roessai ida6 bob peth cyfia6n ac yno y tardod fynnon or dayar megis y cai ba6b digon o d6r ac y by hoff gan Awstin hyny. A dyfot a oruc ragdo ty a Chaint. ac yno y pregethod yny dayth y brenin y gredy y Grist ai holl aniferoed. Ac odyno ydaeth ev hyt yn rer riw a thra vy ev yn pregethu yno vo daroed g6nio amrafaelion o losgyrnau anifailiait 6rth y esgob6isc ev er gwatt6ar arno. Ac yna y g6ediod ynte p6y bynnac a delai ymaes or drev y vot yn llosgyrnoc. Ac odyno ydaeth hyt yn Llyndain. ac ymofyn a oruc ev yno am yr archescoptai. ar maibion llen a daroed y Saesson y difa. Ac y cly6as ev vot archesgopty Caerllion a saith

Digitized by Google

esgob dana6 yn g6ssnaethu yn grefydys a manachlogyd hefyt a ch6efent d6yfol yndynt yn g6snaethu du6 ar saint. Ac ymlith yr hai hyny ydoed vanachlog Vangor vawr y Maelor Saesnec ac yndi heb rifo na friorait na s6ydogion un cant ar hygaint o vynaich ar haini oll yn ymborthi ar lafyr y dwyla6. Ac abat y vanachloc hono a elwit Dyna6t a h6n6 a 6ydiat m6y o gelvydyt no neb yn y oes ev. A fan 6yby A6stin hyny lla6en vy ganto. ac anvon a oruc ev att Dyna6t ac erchi ido dyfot y bregethu yr Saeson y gaissio y d6yn y gret sev y danvones Dyna6t att A6stin y vanegi ida6 nat oed dayl6ng ganto ev bregethu yr bobl groylon hyn a dathoed o all6lat tr6y y t6yll ai brat a llad o nadynt yn rieni ni ai traissio oi g6ir dlyed. ac ni ferthyn y ni na fregethu nac yfydhau ydynt ac y neb or ynys onit y archesgob Caerllion cans h6n6 ysyd brimas a fennav yn ynys Brydain.[609] Ac yna pan wyby Edelflet vrenin Caint hyn anvon a oruc ynte att Edelflet arall vrenin y gogled ac att y genifer penadyr ac oed or Saeson y erchi ydynt yn diannot lydia6 am ben Dyna6t ai vanachloc y dial arno y anfyda6t ac yna ymgynullod y Saeson gymaint ac oed yn ynys Brydain a dyfot hyt ynghaer Llion sev ydoed yn Vroch6el Esgithroc yn bennadyr ar y Cymry a chida hynny ydoed yno anifer ma6r o grefydwyr o bob manachloc o ran y Brytaniait ac yn bennav o Vangor vawr a brwydro ar Saeson a orugant ac yna fo o Vroch6ael hyt y Mangor a dyfynnu atto g6bl or Bryttaniait. a fan 6elas Edelflet yno y sa6l grefydwyr ac adnabot y bydai ladva va6r oi plegit y peris ev lad y Mangor dau cant a mil o grefydwyr.[611] Sev y dayth o dy6sogion Cymry yn borth y Vroch6el hyt y Mangor nit amgen Bledric ty6ssoc Cerni6. a Mredyd vrenin Dyfet. a Chanvan vrenin G6yned. Ac yna y by ymlad croylon ryngtynt ar Saeson a llad lla6er o bob ty. ac nydi6ed y gorvy y Bryttaniait. a brathu Edelflet ai gymell y fo ac a diengis ar Saeson gidac ev. Sev rifedi a las or Saeson yna ch6egwyr a thrygain a dengmil.[612] Ac o barth y Cymry y collet Cledric ty6soc Cerni6 a lla6er gydac ev cans gorau un gwr a ged6is yr ymlad vy ev. Ac ymgynylloed y Cymry y gyt ac aethant y gaer Lleon.

Ac yna y ca6sant yny cynghor 6naythyr Cadvan ap Iago yn benav arnynt ac emlit Edelflet ar Saeson a oruc ev yny foassant tr6y hymyr. Ac yna cynyll llu a oruc Edelflet ac ymlad a Chadvan.[613] Ac 6edy dyfot y lluoed yn gyfagos ynghyt y tangnofed6yt ryngtynt. nit amgen no gado Edelflet yn vrenin ty dra6 y hymyr ac y Gadvan ty yma y hymyr a choron Lyndain y Gadvan.[614] ac 6edy ymr6ymo o nadynt ar hyny tr6y 6ystlon. sev y darvy y r6ng Edelflet ai 6raic briot o achos gorderch oed ida6. Ac y deholes Edelflet y wraic briot oi dyrnas ev a hi yn vaichiog. sev y dayth hithau hyt yn llys Cadvan y ervynnait ida6 beri cymot idi. Ac ni wnai Edelffled dim er ervyn Cadvan. Sev y trigiod y wraic yn llys Gadvan nes geni y mab idi. Ar un pryt y ganet mab y wraic Gadvan. Ac en6 mab Gadvan oed Gad6allon. ac en6 mab Edelfflet oed Edwin ai cydvaithrin a wnaethbwyt yn y vyant vaibion ma6r. Ac y hanvonet h6ynt yll-dau at Selyv vrenin Llyda6 y dysgu moessau ydynt. a defodau llys ac arver o vairch ac arvau.[616] A lla6en vy Selyv 6rthynt. A chynydy a 6naethant yna ar gampau da byt nat oed 6ell neb ymrwydra ac ymladau noc h6ynt.[617] Ac 6edy mar6 Cadvan ac Edelfflet y dayth pob un or maibion yn lle y dat ac ymr6ymo ar gyd-maithias a orugant megis y byssai r6ng y tadau. Ac ymhen y d6y vlyned erchi a 6naeth Ed6in genat y Gad6allon y 6naythyr coron ido val y gallai y g6isgo pan 6nelai anrydet yng6ylau y saint ty dra6 y hymyr megis y g6nai defot brenhinoed cyn noc h6ynt. a gossot oetyd a 6naethant ar lan yr avon a el6ir Dylas y dodi gwy doethion y dosparth am y neges. Ac y rodes Cad6allon y ben ar lin Braint ap Nefyn y nai. Sev a oruc Braint hir yna 6ylo yny syrthiod y d6r ar 6yneb Cad6allon yny deffroes ev gan dybiait vot gla6. Ac yna gofyn or brenin y Vraint paham yd-oed ev yn 6ylo.[619] heb ynte defnyd 6ylo a dayth yr bryttaniait o hedi6 allan. can rodaist yr h6nn oed o ragor dailyngdot ytti ac yth genedl yr h6n oed yrdas y6ch er yn oes Maelg6n G6yned hyt hedi6 yn y roi yr Saeson t6yllwyr bradwyr peganiait anfydla6n 6naythyr brenin o hanynt y hun. ac yna h6ynt amgynyllant ynghyt ac a oresgynant g6bl o ynys Brydain oi t6yll ai hystry6. Ac am hyny ia6nach oed y ti y gest6ng h6ynt noi cynydy. paham na da6 cov y ti argl6yd am a 6naethant h6y a G6rthayrn y gwr ai cynhwyssod h6ynt gyntav gydac ev yn lle gwyr cy6ir. Ac h6ynt a dalassant ida6 dr6c dros da. Ac 6edy hyny y g6naethant h6y vrat Emrys Wledic ai 6en6yno ev ac Ythr ben dragwn hefyt. Ac 6edy hyny y torassant y cret a g6rhau y Vedrot yn erbyn Arthyr. ac yn di6ethav y dyfynassant Gorm6nt vrenin y

Digitized by Google

oresgyn cyfoeth Caredic ai deol oi vrenhiniaeth y ór dóydys.[620] ac óedy tervyny o Vraint ymadrod y danvones Cadóallon genadau at Edóin y vanegi idaó nat ydoed y gynghor yn cenady ido vot un goron yn ynys Brydain namyn coron Lyndain. Sev a oruc Edóin dyóedyt y gónai ev goron er drycet vai gan Gadóallon. A Chadóallon a dyóat os gónai y parai lad y ben ev dan y goron.[621] ac o hyny allan y by dervyn ryngtynt ac y cynyllod pob un y llu móyav ac allai a bróydr vaór a vy ryngtynt. Ac Edwin a orvy a gyrru Cadwallon ar fo hyt yn Iórdon. ac y goresgynod Edóin dróy lad a llosgi gwbl o gyfoeth Gadóallon. Ac ynte yn caisio dyfot yr tir a pha le bynnac y caissiai. ev a vydai Edóin ai lu yny lestair tróy dysc deóin oed ganto yr hón a elóit Pelidys. Ac ar esgyll adar ar ser y deóiniai ev bob peth yr brenin Sais. A fan óelas Cadóallon hyny annobaithio yn vaór a oruc. gan dybiait nat enillai byth y gyfoeth drychefn. Sev y dayth y góynaó att Seliv vrenin Llydaó ac ervyn idaó nerth a chyngor y gaissiaó y gyfoeth. Ac val ydoed ev ai lynges yn hóyliaó ty a Llydaó y dayth góynt górthóyneb idaó a góasgaru pob llong odiórth y gilyd. ac yna y clefychod Casóallon o orthróm haint hyt na allai gymryt na bóyt na diot dri diónarnot a thair nos un ty ar pedwryd dyd y codes Casóallon yn iach y vynyd.[623] a phan gaósant y góynt gyntav hóyliaó a ónaethant ty a Llydaó. A llaóen vy Selyv órthynt. ac addo porth y Gadwallon a oruc yn dirion a thost vy ganto ally o estron genedl y gorthrymu mor wradódydys a hyny a ryfedy a oruc lesget gwyr ynys Brydain yn erbyn y Saeson a fob ynys yny gwrthlad namyn yn twy. cans er pan dayth Maxen Wledic a Chynan Mairiadoc a dlyedogion ynys Brydain gyntav y Lydaw ac ni by neb yno o hyny hyt hediw a allai gynal braint ynys Brydain. ac am hyny drwc yó genyfi na allav i ymdial ar Saeson. A phan darvy y Selyv dervyny ymadrod cywilydio yn vaór a oruc Cadwallon a diolch y Selyv y dirionwch wrtho a dyóedyt val hyn Arglwyd nafit ryfed genyt vot yn llesc y bobloed a dewit yn ynys Brydain. ac ni adewit yno un gwr bonhedic na dayth yma gida Chynan Mairiadoc. A fan aeth mediant yr ynys yn llaó anlyedogion llesc diwybot ni fedrassant nai chadó hi nai chynnal. namym ymrodi y ormod bwyt a diot a godineb a balched megis y dywat Gildas mae arver o bechodau a darestóng y bobloed yny wneler iaón am danynt ac nafynnant hwy dim gan vedic yr holl wirioned ac am hyny Argló yd nit ryfed vot yn gas gan duw y rai hyny. ac am hyny y mae duw yn roi estron genedl yn bennav arnynt ac yn y gostóng y dial y pechodau. Ac am hyny Arglwyd y daythym i yma ymgystlóng carenyd a thi cans Maelgwn Gwyned a vy y pedóryd brenin wedy Arthyr ar góbl o ynys Brydain. a dau vab a vy idaó Einiona Run. A mab y Run oed Veli. a mab y Veli oed Iago. a mab y Iago oed Gadvan vynhat inau. Run óedy maró Einion y vrawt ai deol or Saeson a roes y verch yn briot y Howel Vychan ap Ho. ap Emyr Llydaó y góryvy gidac Arthyr yn goresgyn llaóer o óladoed. Ac y Ho Vychan or verch hon y by vab a elóit Alan a mab yr Alan hón oed dy dat tithau a góryvy cadarn grymys oed hón. Ac yn Llydaó y trigiod Cadwallon y gayav hyny ac y cafas yn y gynghor ellóng Braint hir i ynys Brydain ac y chóedleya am Belitys deóin y brenin Sais. Ac yna y dayth Braint y ynys Brydain yn rith cerdedór a bagl hayarn yny laó ac y dayth ev hyt ynghaer Efroc lle doed llys Edwin. Ac val ydoed Braint yno ymlith yr hai tlodion. Sev y góelai ev y chóaer a llester yn y llaw yn mynet y gyrchu dór y vrenhines ymolchi ac y managóys y voróyn y Vraint ansaód y llys a dangos y deóin idaó a fan dayth y deóin y rannu cardodau ymlith y bobl dlodion y brathod Braint ev ar vagl hayarn tróydo yny dygóydod ev yn varó yr llaór a ni óybyóyt póy ai llas ev. Ac óedy hyny ydaeth ev hyt ynghaer Exon a dyfynu atto laóer or Bryttaniait a chadarnhae y dinas ar gaer a oruc a manegi y baób darvot ido lad y deóin. Ac anvon y chóedl hyny a oruc ev y Gadóallon a erchi ido dyfot i ynys Brydain yn gyntav a gallai ac ynte barai dyfynu cóbl or Bryttaniait yn y erbyn. a fan gigle Bainda tyóssoc y Saesson hyny dyfot a llu maór a oruc ev y ymlad a chaer Exon. A fan gigle Gadóallon hyny dyfot a oruc i ynys Brydain a dengmil o varchogion yn borth idaó y gan Selyv vrenin Llydaó ac ni orfóyssod yny dayth hyt ynghaer Exon. Ac yno bydinaó y lu a oruc yn bedair bydin a chyrchu y Saesson a llad llaóer o nadynt a daly Painda a rac y lad y górhaod Painda y Gadóallon a mynet gydac ev i ymlad ar Saeson a roi góystlon a oruc ar vot yn gyóyr yr brenin. Ac yna ydaeth Cadóallon tróy hymyr am ben Edóin vrenin. A dyfot a oruc ynte a llu or Saeson yn erbyn Cadóallon ac yn y lle y llas Edóin a Gorblot vrenin Orc ai holl luoed. Ac wedy

Digitized by Google

gorvot o Gad6allon dechrau a oruc dileu y Saeson ai distry6 dr6y lad a llosgi a llad y Saessnesau a thynny y baichogi oi crothau y gaissio difa y Saeson o ynys Brydain. Ac yna y llas Offric vrenin ai dau nai a Byanda vrenin Ysgottlont a dathoed yn borth i Offric ai bobl oll a las. Ac yny le ynte y dayth Oswall yn vrenin a Chad6allon ai hamlidiod ev o le i le. ac y foes Oswallt o ve6n myr maen a 6nathoed Seferys amhera6dr Ryfain r6ng Daifr a Brynaich. Ac y danvones Cad6allon Baynda ar ran v6yav or llu y emlit ef. ai gylchyny a oruc Paynda ny lle a el6ir maes nefa6l. Sev a oruc Oswallt drychav del6 y groc a dy6edyt wrth y gydmaithion dygwyd6n ar yn gliniau on ll6yr e6llys a gwedi6n du6 holl gyfoetha6c yn rydhau ni y gan y ty6ssoc croylon Paynda. cans du6 a 6yr mae caissio rydhau yn cenedl ydym ni. a thrannoeth y cyrchod Os6allt y elynion gan ymdiret y du6 a gorvot a oruc ai ordi6es yn Vyrnwy ac yna y lladod Paynda Os6allt vrenin. Ac 6edy llad Os6allt y dayth Os6yt Ael6ynn y vra6t ynte yn vrenin yn y le. A chynyll s6llt a oruc ai hanvon y Gad6allon achos ev oed oruchel vrenin ar g6bl or ynys a g6rhau a oruc Os6yt ida6ev. Ac yna y codes y dau nai vaibion y vra6t y ryfely yn erbyn Os6yt. Ac 6edy na thyciod ydynt cymodi ac ef a 6naethant. ac at Baynda brenin y mars ydaeth Os6yt y ervynait nerth ganto y ryfely ar Gad6allon. Ac y dy6at Paynda na lefassai ev dorri ar brenin tra vai vy6 oi 6rogaeth heb y genat. Ar sulgwyn rac 6yneb daly y lys a oruc Cad6allon yn Llyndain a ch6bl o dywssogion Cymry a Saesson a doethant yno 6rth goron Cad6allon namyn Os6yt Ael6ynn. Ac y gofyn Paynda paham na dathoed Os6yt yno. Am y vot yn glav heb y brenin. nagev os gwir heb y Paynda ev a danvones attai y gaissio gennyv gyttuno ac ev y dial y vra6t arnat ti. Ac am na chittunais ac ev anvon cenadau a oruc y Sermania y 6ahod y Saeson atto y dial y vra6t arnat ti ac arnav innau ac yn ar6yd ar hyny ev a deholes y dau nai y maes or ynys ac ev a gaissiod vy nghittundeb i yn dervyn di ac am hyny y mae ev yn torri hed6ch ynys Brydain. A dyrro di argl6yd genat y mi y lad ev neu ydeol ymaes or ynys. Ac yna ydaeth Cad6allon yny gyngbor. Ac y dy6at Mredyd vrenin Dyfet wrth y brenin. nidlit ti baidio ar darpar cyntav nit amgen no dehol c6bl or Saeson or ynys hon. Ac am hyny dyro genat y Baynda vynet i ymlad ac Os6yt megis y llado pob un o nadynt y gilyd. achos na dyly anfydla6n gad6 fyd 6rtho. ac velly y distry6ir h6ynt o g6bl.[642] Ac yna y rodes Cad6allon genat y Baynda ryfely ar Os6yt. Ac y hela6d Paynda ev tr6y hymyr a dechrau llad a llosgi y gyfoeth ev. Ac y cynigiod Os6yt rawnswm ma6r o da y Baynda er cael y hed6ch. Ac nis cymerai ynte namyn ryfely arno. Ac y rodes ar Du6 dervynu ryngtynt. Ac yn y vruydr gyntav y llas Paynda. Ac yna y rodes Cad6allon y vrenhiniaeth ev y Wlvryt ap Paynda. Ac yr aeth h6n6 y ryfely ar Edbart ty6soc y Mars. Ac ny di6et y cymodi a oruc Cad6allon.[643] Ac velly y by Gad6allon yn g6ledychu ynys Brydain ac yn benadyr Cymry a Lloegr 6yth mlyned a daygain yn y syrthiod ev me6n haint a chlevyt ar pymthegvet dyd o vis ragvyr y by var6 ev ac y hira6d y Cymry y gorf ev ac iraidiau gwrthva6r ac ai roesant ev mewn del6 o lattwn a 6naethb6yt trwy gy6reinwaith anifigedic ac a roesant y del6 hono ar varch o latt6n y6ch ben porth Llyndain i rythro ar y Saeson. Ac yn y porth h6n6 y g6naethb6yt egl6ys ai chysegry hi yn en6 Du6 a Marthin ac yno y cenit yfferenau rac enait Cad6allon y g6r a droganod Merdin yn varcha6c efyda6l.[644]

Ac ni ol ynte y dayth Cyd6aladr vendigait y vab yn vrenin. Oet Crist yna.[647] Ac yna y by Gyd6aladr yn dangnefedys yn cynal coron y dyrnas ai lly6odraeth un vl6ydin ar dec ac yna y clefychod Cyd6aladr o hir nychdot. Ac i tyfod tervysc r6ng y Cymry y hunain. cans mam Gyd6aladr oed ch6aer un dat a faynda ai mam hithau oed 6raic vonhedic o dlyedogion Erging ac Eyas cans pan gymodes Cad6allon a Faynda y cymer ef y 6raic hono yn briot yr hon oed vam Gyd6aladr.[648] Ac yn y tervys hyny y dayth mall a ne6yn ar y Bryttaniait yn dial gan du6 am y pechodau megis na chefit dros 6yneb ynys Brydain un tamait bara namyn cic hely ac ni allai yr hai by6 gladdy yr hai mair6 rac ne6yn ar hai a ellynt vyned i ynyssoedd eraill h6y aynt gan ddy6edyd g6ir ddu6 ti an roddaist ni yma yn v6yd blaiddau megis defaid ac yna y y peris Cad6aladr barattoi llynges idda6 y hun y vyned ty a Llyda6 gan ddy6edyd g6ai ni y pechadyriaid rac amled yn pechodau dr6y yr hai y codassam ni ddu6 cans ni a ga6ssam oed y baidia6 ac ym 6naythyr a du6 ac nis gwnaethom ac am hyny y mae Duw yn dehol ninnau on g6ir ddlyed canu all6ys na gwyr Ryfain na neb yn g6asgaru ni val hynn namyn dn6 y hun.[649] Ac yna yddaeth Cyd6aladr dan 6ylo ty ac

Digitized by Google

att Alan vrenin Llyda6 a lla6en vyr brenin 6rtho.[650] ac ni adewid yn ynys Brydain r6ng ne6yn a ball ond yr hai athoedd yr yr diffaith y gaissio by6 ar gic hely ac un vl6yddyn ar dec y parha6ys y vall hono yn ynys Brydain. Ac yna g6eddillion y Saesson a danvones hyd yn Sermania y vanegi vod ynys Brydain yn 6ac ac erchi yddynt y chymryt hi yn rad ydynt y hun.[651] Sev a oruc y bobl hyny cynyll anvad rifedi o wyr a gwraged a dyfot yr gogled yr tir a chyfaneddy y g6ladoed o Lychlyn hyd yngherni6 achos nat oed o Vryttaniait ai llyddiai ac o hyny allan y colles y Bryttaniait y llywodraeth ar ynys Brydain.[652] Ac ymhen ysbaid g6edy hyny y herchis Cyd6aladr nerth y Alan vrenin Llyda6 y dyfod y oresgyn ynys Brydain ar y peganiaid Saeson oed 6edy y goresgyn. Ac yna y dayth angel att Gyd6aladr ac a erchis ido nad elai y ynys Brydain canu mynnai Du6 vod y Bryttaniaid yno yny delai yr amsser a droganoed Merdin Emrys gair bron G6rtheyrn ac y herchis yr angel y Gyd6aladr vyned y Ryfain y benydio y gorf ac ev a gyfrif6yd yno ymlith yr hai g6ynvydedic ac y dy6ad yr angel 6rtho mae dr6y y obr6yu ev ai 6aithredoed da y caif y Cymry ly6odraeth ynys Brydain yr ail6aith pan vai gyfla6n yr amser tynghedvenna6l gan du6 ac ni byd hyny heb yr angel yny del dy esgyrn di o Ryfain i ynys Brydain a hyny a geffir pan dangoser esgyrn y saint oll a gydi6yd gynt yn Ryfain rac ofn y Sarssiniait a fan gafer hyny y cayf y Cymry y mediant ai hargl6ydiaeth o g6bl ar ynys Brydain.[653] Ac yna y dayth Cyd6aladr at Alan vrenin Llyda6 a manegi ida6 pob peth. ac yna y cymerth Alan holl lyvrau Merddin Emrys a chanyau Sibli y edrych oeddynt y gairiau yr angel. a fan gafas yn cy6rd da vy ganto ac annoc y y Gyd6alad vyned y Ryfain a oruc ev. Ac yna Cyd6alad a danvones Ivor y vab ac Ynyr y nai y gaissio cad6 ynys Brydain o ia6n a dlyed cyfia6n rac diflannu cenedl Gymry.[654] Ac yna y g6rthodes Cyd6aladr bob ry6 beth byda6l o gariad du6 ac yr aeth yr Ryfain ac y cymerth y benyd. Ar dayddegved dyd o vis Ragvyr y by var6 ac yr aeth yn enait yr nefoed yr 6ythved vl6yddyn a ffed6ar ygain a ch6echant 6edy geni Crist. Ac yna cynyll llu ma6r a oruc Ifor ap Cyd6aladr ac Ynyr y nai a dyfod i ynys Brydain a ryfely ar y Saesson 6yth mlyned ar hugain ac ni thyciod ydynt cans y dymestl hono oed 6edy llad y Cymry tryain hyd na ellynt 6rthladd yr estron genedl oddi6rthynt. Ac o hyny allan ni el6id hwynt yn Vryttaniait namyn yn Gymry. Ac o hyny allan y g6naeth y Saesson yn gall cad6 cittundeb ryngtynt y hun ac adailiad dinessyd a chestyll ac velly y b6rassant argl6ydiaeth y Bryttaniait odi6rthynt ac 6ynt y hun yn medy ar holl Loegr dan Edelstan y gwr cyntav or Saesson a 6isgod goron y dyrnas. Ac o hyny allan y colles pria6d genedl yr ynys y hen6 ac ni allassant y gael o hyny allan oud yn 6astad diodev caethi6ed y Saesson arnynt aithr y ty6yssogion a vy ar Gymry bob ailwers.

Myfi Gwallter Archiagon Rydychen a droes y llyfr h6nn o Gymraec yn Lladin. Ac yn vy henaint y troes i ef yr ailwaith o ladin ynghymraec.

D.S...Y mae y nodiadau at ba rai y mae'r ffigyrau yn y Brut hwn yn cyfeirio i'w cael yn niwedd Brut G. ab Arthur.

Digitized by Google

BRUT G. AB ARTHUR.

ENEAS YSGWYDWYN g6edy ymlad Tro a dystrywedigaeth y gaer y gyt ac Ascanius y vab ev. yr h6n a anet ydaw o Creusa merch Pryav brenin Tro a deuthant ar longheu[1] † hyt yng6lat yr Eydal : ac ys sev llongeu a kavas yr a athoed kan Alexander Parys y Roec o eyryv dwy ar ugaint. Ag ys ev eyryv o dynion a doeth gyt agev 6ythmyl ar ugaint yr r6ng g6yr a g6raged a hen a ieuanc. A g6edy eu dyvot hyt yg gwlat yr Eydal. Latinus brenin yr Eydal ae harvolles wynt yn anrydedus.[2] Ac wedy hynny Twrn brenyn Kwytyl a kyghorvynnws urthau ac a ymladus ag ef. Ac wedy ymlat o nadunt a llat Twrn. Eneas a kavas brenhynyaeth yr Eydal a Lavynya merch Latynus. ag o en6 honno y gelwys ev y Kastell Lavynyum. ac Eneas a g6ledychus ar 6lat yr Eydal pedayr blyned. Ac g6edy mar6 Eneas. ev a kymmerth Ascanius y vap ev y Vrenhynyaeth yr hwn a anadoet yda6 yn Tro o Creusa merch Pryav. Ac a dugassey Eneas kanthau hyt yr Eydal. Ac g6edy hynny Ascanyus a ede6ys Lavynyum y dinas rywnathoed Eneas y tat oy lysvam. Ac a edeil6s ynteu y dinas g6yn ar Avon Tyberym yr hon a el6yr Ruvein yr auron. Ac a duc d6y6eu y tat kanthau hyt y dinas newyd ry6nathoed ynteu. Ac g6edy hynny y geu d6y6eu hynny eu huneyn a ymch6elassant trachevyn hyt yn Lavynyum. Ar eylweyth Ascanius a duc y geu dwyweu hyt y dinas gwynn. Ac wynteu yr eylweyth ac ymchwelassant hyt yn Lavynyum. Ascanyus agen a vagaud Sylvyus y vrat vraut ynteu y gyt a holl gwared ac Amgeled. Ar Sylvyus hunnu mab oet y Eneas o Lavynya merch Latynus brenyn yr Eydal. Ac gwedy gwledychu o Ascanyus teyr blynet ar dec ar ugeynt. ev a edewys Sylvyus y vrawt yn trevtadauc yn y ol gwedy ev. Ar Sylvyus hunnu a ymrodes y letrat serch godinep. ac a vechyoges nyth y Lavynya.[3] Ac gwedy Klybot o Ascanyus hynny ev a orchymynus oy dewynyon ev gwybot pwy a veychogassey y vorwyn honno a pha ryw etyved a vydey o honey.[4] Ac gwedy gwybot dyheurwyd o nadunt. wynt a dywedassant y bot yr veychyauc hy o vap a ladey y vam ae tat. A gwedy darfei ydau cruydrau llawer o wladoet yn alldudet. or dywed ev a deuey ar vlaenwet gorwchaf Anrydet. Ac ny thwyllus eu dewyndabaeth wynt.[5] Kanys pan doeth oet escor oy vam y bu varw hy ar y thevytle ac gwedy hynny y map a rodet arvaeth ac a elwyt Brutus.[6] Ac or diwet gwedy bot y gwas yn pymthec mlwyd ac y gyt ae tat yn hely ev a ladawt y tat o ergyt anodeu. Kanys pan ydoedynt y gweyssyon yn trossy y Keyrw yn eu herbyn Brutus a ellyngus Saeth or odeu un or keirw ac o honno y gwant y tat a dan y vron.[7] Ac gwedy marw y tat gwyr y kyvoeth a dyhollassant Brutus kanyt oed teilwng kanthunt gwledychu arnadunt gwr ar rywneley kyvlavaneu mor dybryt ar rey rywnaethoet ynteu.[8] Ac gwed alldudokau Brutus oe wlat ef a kerdws racdau hyt yg gwlat Roec. Ac yno y kavas gwelygort Helen vap Pryaf yn arweyn keythywet adan Arglwydyaeth Pandrassus brenyn Groec. Ar kenetyl honno Pyrr vab Achel gwedy dystryw Tro ae dugassey kanthau ygkeythywed wrth dyal agheu y tat arnadunt.[9] Ac gwedy atnabot o Vrutus y kytkenetyl ev a trygwys y gyt ag wynt. A chynydu a oruc ar voliant a chlot a deured a mylwriaeth. hyt pan oed kymeredyc a charedyc y gan y brenhyned ar towyssogion ym blaen holl iewenctyt yt hanoet o honey. Kanys doeth oet ym plyth o doethyon. Dewr a glew ym plyth yr ymladwyr. A pha beth bynnac nac eur nag ariant ae da arall a gasey neu a damwenyey ydau hynny yn hollaul a wascarey ac ar rodey oy kytemdeythyon yn haeł.[10] Ac gwedy mynet y klot wrth hynny tros y gwladoet. dechreu a gwnaethant gwyr Tro ymkynnullau attau ac erchy ydau ynteu bot yn tywyssawc arnadunt. ac eu rydhau o keythywet gwyr Groec.[11] Ac wynt a kedernheynt y gallon ef hoey yn yscavyn hynny. kanys kyn amlet oed eu heyryf ac yd oedynt seyth myl o wyr ymlad. heb eu

† Y mae y nodiadau at ba rai y mae'r ffigyrau yn y Brut hwn yn cyfeirio i'w cael yn ei ddiwedd.

Digitized by Google

gwraged ac eu meybyon. Ac y gyt a hynny hevyt yd oed gwas yeuanc bonedyc o Roec yr hwn a elwyt Assaracus a hunnu a oed yn kannwrthwyau eu pleyt hwynt hevyt. kanys mam y gwas hwnnw a hanoed o kenetyl Tro. Ac wrth hynny ymdyryat yn vawr a wnaey yndynt hyt pan bey trwy eu nerth ynteu y galley ynteu gwrthwynebu y Wyr Groec. Kanys brawt ydau a oed yn gwaravun ydau try chastell a rodassey y tat ydau pan vuassey varw.[12] Ae vrawt ynteu oed yn keissyau dwyn yr rey hynny y kanthau kanys o karat wreyc yd hanoed ef. Ac gwelet o Brutus amylder o nyver a chestyll Assaracus yn agoret ydau haus vu kanthau ef darestwng y eu harch wynteu.[13]

Ac gwedy y ardyrchavael ef yn tywyssawc galw a oruc attau y Trovanwyssyon pobloed o pob lle a chadarnhau cestyll Assaracus a wnaeth o wyr ac arveu a bwyt. Ac ynteu ac Assaracus y gyt ac eu holl nyver y am hynny o wyr a gwraged a kyrchassant y koedyd ar dyffeythwch ac o dyna yd anvones ef llythyr at Pandrasus brenyn Groec ar amadrawd hwn yndunt.[14]

Brutus te6yssauc g6edyllon[15] kenedyl Tro yn anvon annerch y Pandrasus brenyn Groec. Kanys antheil6ng ac an6edus oed yglur ettyved Dardan eu traethu yth kyvoeth di yn amgen[16] noc y dyley eglurder eu boned 6ynt.[17] 6rth hynny yr aeth 6ynteu yr koedydd ac yr dyffaeth6ch. Kanys dewissach kanthunt o bwystvyla6l deva6t ymborth ar cyc ac ar lyssyeuoed kan kynhal eu rydyt[18] pellach. noget ymarveru o bob melyster a digriv6ch a fo hwy adan keythy6et.[19] ac os peth h6n6 a goda dy deylycta6t dy ny dyleyr y etmygu idunt uy hynny.[20] Kanys anian pob kaeth y6 ucheneidia6 ar y rydyt ac ymch6elyt ar y hen deylycta6t.[21] Ac 6rth hynny gwna trugared ac 6ynt a chanhyattaa eu rydyt udunt ar dyffeyth6ch ar achubassant gad udunt y presswylya6 neu ynteu kannhyatta 6ynt y wladoed ereyll y gyt ath garyat y keyssya6 dayar a kyvanhedont ac a presswylyont.[22]

Gwedy gwelet ac atnabot o Pandrasus grym a syn6yr y llythyr h6nn6 ryvedu a oruc yn wuy no meynt llavassu or nep ar ry sey yn y keythy6et ef yn kyhyt ac y buessynt wy llavassu anvon yr ry6 orchymyn h6nn6 atta6 ynteu.[23] Ac yn dvannot o kyghor y wyrda kynnulla6 llu a oruc a mynet yn eu hol. Ac gwedy mynet yr dyffeyth y tebygassey ef eu mynet yda6 ac yn kerdet hep y kastell a elwyt Esp ar Tanum. Brutus a theyr myl o wyr ymlad y gyt ac ef yn dyssyvyt ac eu kyrch6s. Kanys pan kygleu ef eu bot yn dyvot hyt nos y dothoed ynteu a hynny o nyver y gyt ac ef yr Castell h6nn6. Ac eu kyrchu a oruc gwyr Tro ac emrodi y wneuthur aerva or Groegwyssion.[24] Ac yn y lle kylya6 a gwnaethant gwyr Groec a gwaskaru a ffo pawb megys y kaffey kyntaf ac eu brenyn yn eu blaen. A chyrchu a orugant yr avon a elwyt Akalon ag yn bryssya6 tros honno lla6er o nadunt a vodassont. kanys Brutus ae nyver oed yn eu kymell. ac wrth hynny ran o nadunt a ledyt ar y tyr sych. ar ran arall kymellyt y eu body. Ac y velly deudyblyc agheu a ymdangossey udunt.[25] Ac g6edy g6elet o Antigonus bra6t Pandrasus yr aerva honno. Mwy no dyrva6r dolur a kymyrth ynda6 or acha6s honno. a gal6 y ketymdeythyon atta6 ac ymvydyna6 ac ymchwelyt a chyrchu y Trovan6ssyon o wnaeth. Kanys gwell oed kantha6 y lad yn gwrthwynebu ac yn ymlad. nocyt y vody yn llycha6l tonneu yn warad6ydus.[26] Ac wrth hynny otew vydyn. o kytymdeithyon yn 6ra6l kan annoc yr rey hynny oe holl nerth treygla6 agheua6l dyrnodyeu ac ergydyeu a oruc. ac ny dygrynnoes hynny hagen namyn ac ychydyg ae dym. kanys y Trovanwyssyon a oedynt gwyskedyc o arveu. Ar rey ereyll yn noe hyon. Ac wrth hynny gle6ach y gwneynt y truanhaf aerva o nadunt hep orffo6ys.[27]

Gwedy caffael o Brutus y budugolyaeth kadarhau y kestyll a oruc o hwechant marcha6c. Ac g6edy yd aet yntheu yr dyffeyth6ch yn lle yd oedynt y anhedeu yn eu haros.[28] Ar nos honno Pandrasus trwy dyrva6r drystyt ac goveylyeint o acha6s y ffoedygaeth e hunan a dalyedygaeth y vra6t. kynnulla6 y waskaredyg l6 a wnaeth y gyt. a phan doeth y dyd drannoeth mynet a oruc ygkylch y kastell. Ac eyste wrtha6. kanys ynda6 y tebygey ef bot Brutus ae vra6t ynteu ygharchar gantha6.[29] ac g6edy dyvot o hona6 yn kyvagos yr muroed. rannu y lu a oruc yn vydynoed ac yn torvoed yn y kylch a gorchymyn y pa6b o nadunt a oruc lludya6 ffyrd yr g6archaedygyon y dyvot allan. ac ereyll y ludyas d6fyr ydunt. ac ereyll y ymlad ac 6ynt trwy amravael peyryanneu y geyssya6 destry6 y kastell.[30] a pha6b o nadunt yn her6yd y gellynt a wnaethant yr hyn a archassey y brenyn udunt yn creulonhaf ag y gellynt. Ar rey gle6haf ar de6rhaf pan delhey y nos a kymerynt arnadunt p6ys yr ymlad a gadu yr rey a ymladey y dyd y nos y orffo6ys ac y ell6ng y lludet y ar nadunt.[31]

Digitized by Google

Ar g6yr o fe6n y muroed ar kastell hagen nyt oedynt segur 6ynteu namyn tr6y pob amravalyon kelvydodeu a pheyryanheu yg g6rth6ynep y eu peyryanheu 6ynteu yn gwrth6ynebu udunt. Ac yn 6ra6l ymlad ac 6ynt. g6ers yn tavlu a magneleu. g6ers arall yn b6r6 tan g6yllt. g6ers arall yn saethu ac unvryt yn g6rth6ynebu udunt. Ac g6edy bot yn parvant peyryant y cladu y mur a d6fyr br6t ac a than g6yllt 6ynt ac llosgasant ac a kymhellasant y gwyr y kylya6 tracheuyn.[32] Ac or dy6ed eyssyoes o peunydya6l lafur ac eissyen bwyt yn eu kody h6ynt a anvonassant eu kennat hyt at Brutus y erchy nerth a chanurthwy y kantha6 kanys ovyn oed arnadunt eu gwanhau a gorvot arnadunt rody eu kastell.[33] Ac wrth hynny goval a kymyrth Brutus ynda6 kan ny wydyat pa wed y galley ynteu rydhau y sa6l varchogyon honno kan nyt oed kantha6 o nyver megys y galley rody kat ar vaes yr Groeg6ssyon. Ac eyssyoes arveru a oruc o gyghor kall doeth. ag ys ef oed h6nn6 dwyn kyrch nosam eu pen. a chan nyt oed fford y galley ynteu ey len6y hynny heb kanh6rth6y un o wyr Groec ef a kymyrth atta6 Anacletus kytymeith Antigonus. A noethy y kledyf a oruc a dywedyt 6rtha6 yn y wed hon.[34] Ony wney di yr hyn a orchmynnaf y ty ar kledyf h6nn y lladaf y dy ben di a phen Antigonus dy kytymdeyth. Ac y sef y6 hynny. hono y darpereys y d6yn kyrch yn dyrybud am pen g6yr Groec. Ac any ellyr hynny heb geyssya6 twylla6 y gwylwyr ar gwersylleu yn kyntaf. a chanys yn y rhey hynny yd oed ymch6elyt yr arveu yn kyntaf. 6rth hynny y mynnaf ynneu tr6y dy gallder dy ath synh6yr eu t6ylla6 6ynt hyt na bo dyogelach y my gwedy hynny kyrchu am pen y Groecweyssyon ereyll.[35] Ac 6rth hynny yn gall kymer dytheu arnat pwys y neges hon ac am pryt kyntun or nos hon dos ragot hyt ar y gwylwyr ac yn gall trwy ystry6 dy amadrodyon ty twyll h6ynt a dywot rydyvot o honot ty ac Antigonus om karchar y ar rydwyn o honot y velly hyt me6n glyn dyrys ai ry ada6 yno hep allu rac pwys yr heyrn y dwyn a uey pellach namyn y ada6 yno yn llechu ymplyth dreyn a myeri a deryss6ch.[36] Ac g6edy hynny dwg dythau 6ynteu hyt y glyn h6nn megys y rydhau Antigonus. Megys y kaffwyf ynneu 6ynt 6rth vy ewyllys.[37]

Ac g6edy g6elet Anacletus y kledyf noeth a geyryeu y tewissauc yn gokyvada6 y angheu. yn y lle uvudhau a oruc rac ovyn a thebygu a oruc e gwnaey pob peth nor archey kan kaffael o hona6 ynteu y eneyt ef ac Antygonus. Ac gwedy darvot hynny kan y kadarnhau yn yr amser. yd erchys Brutus yda6 y kerdus ynteu parth ar e lw. Ac yn y lle ynachaf y gwylwyr or gwersylleu yn y achub ac yn y daly ac yn govyn yda6 pa kerdet oed arna6. Ac yn govyn yda6 ae yr bredychu ed oed yn dyvot. Ac yn y lle megys kan dyrva6r lewenyd y dywa6t. yn kyvlym hep ev do6ch y kyt a my y kyrchw Antygonus ar redygum y o karchar Brutus. Ac a adeweys me6n dyrryse yn llechu hep allu y dwyn a vey pellach rac pwys yr heyern hyt yn y kaff6n kymmorth. Ac vel yd oedynt ynn amheu a dyuedey ynachaf un yn dyvot ac yn y atnabot. ac yn y lle kerdet gyt ac ef hep pedrus a wnaethant. ac gal6 pa6b or gwylwyr ar gwersylleu ereyll y gyt ac 6ynt hyt y koet y dywedassey ef ada6 Antygonus yn llechw.[38] ac gwedy eu dyvot hyt yno kyvodi a oruc Brutus ae kytymdeythyon y gyt ac ef yn arva6c ac eu daly yn kwbyl h6ynt ac eu llad hep annot. Ac odyna kyrchu racdu ac am benn brenyn Groec ae lu. Ac g6edy eu dyvot hyt y gyt ac wynt rannu y kytymdeythyon a oruc yn teyr bydyn ac gorchymyn udunt mynet pa6b yn tawel yn kymhen am pen y pebylleu ar llwesteu. ac na dy6ettey nep un geyr hyt pan klywynt llef korn Brutus yn kyntaf yn ar6yd udunt.[39] Ac yna g6edy dyscu o hona6 ef y pa6b o nadunt pawed y gwnelynt kych6yn a oruc ynteu ac vydyn gyt ac ef hyt pan doeth am pen pebyll e brenyn. a pha6b or bydynoed ereyll a kyrchassant yn eu kyveir megys yd erchessyt udunt. ac arhos er arwyd a wnaethant.[40] a hynny nyt annodes Brutus yr rody udunt. gwedy y dyvot ym pebyll y brenyn. G6edy klybot o pa6b o nadunt y rac dywededyc ar6yd dyspeylya6 eu kledyveu a orugant paub o nadunt. Ac ygyt ar kledyveu noethyon deffroy a orugant yr rhey kyscadur a rody agheua6l dyrnodyeu. a hep nep trugared g6ahanu yr eneydyau ar corfforoed.[41] Ac yn ywed o honno y e kerdynt tr6y y pebylleu ar lluesteu. Ac chwynvan yr rey meyr6 en deffroy yr by6. Ac y velly gwelynt eu gelynion megys bleydyeu ymplyth deveyt. Ac gwedy klybot or kastellwyr yr aerva honno allan y doethant wynteu a deudyplyc aerva a wnaethant. Gwedy kaffael eyssyoes o Brutus pebyll y brenyn megys y dywedassam ny wchot 6rth y kyghor daly y brenin a oruc. kanys medylya6 a wnaeth bot yn wuy lles a kaffey oe daly noc oe lad.[42] E toryf eyssyoes ar vedyn a oed y gyt ac ef ny orphwyssey o wneuthur antrucara6c aerva or Groegwysyon.

Digitized by Google

Ac gwedy treylya6 o nadunt y nos yn y wed honno y dyd a doeth.[43] A g6edy gwelet o Brutus yr aerva honno dyrva6r le6enyd a kymyrth. a rannu y pa6b oe wyr espeylyeu yr rey lladedygyon. Ac evelly eu kyvoethogy. Ac odyna mynet a oruc ir kastell ar karcharoryon kantha6 hyt tra yd oedynt y wyr ef yn rannu y da ar golut y rygthunt. Ac g6edy darvot hynny kadarnhau eylweyth y kastell a oruc or bwyt ac o wyr ac arveu. Ac ynteu ae nyver kantha6 a kerdassant parth ar dyffeyth6ch y gyt a llawen budugolyaeth.[44] Ac yna galw atta6 a wnaeth y hynafgwyr ae doethyon a govyn udunt pa beth a gymmerynt y gan Pandrassus. kanys hyt tra vey ef yn eu karchar wynt ac yn eu medyant ef a wnaey pop peth or a erchynt yda6.[45] Ac yna rey a gyghorynt kymryt y kantha6 ran o Roec a presswylla6 yndy. ereyll a vynnynt kymryt y kantha6 eur ac aryant ac gwenith a llongheu a chanhyat y vynet yn rhyd y kantha6 y fford y gweley Dyw udunt kaffael gwlat y presswylynt yndy.[46] Ac gwedy bot yn hyr yn pedrussa6 y velly y kyvodes un o nadunt. ac ys ef y gelwyt h6nn6 Membyr ac erchy gostec a oruc. Ac megys y kygleu pa6b o nadunt yr ymadra6d h6n a dywa6t. A wyrda hep ef bot a pedruss6ch chwy yn yr hyn y syd lessaf ynny. Sef y6 hynny kymryt kanhyat y vynet y ymdeyth. kanys kyt kymeroch trayan Groec y gan y brenyn y presswyllya6 yndy ymplyth gwyr Groec ny cheff6ch chwy hed6ch yn trgywyda6l yndy or dyd hedy6 allan. kanys y meybyon syd heb eu geny ett6a a goffaant yr aerva hon ac a kyyssyant dyal agheu eu tadeu ac eu hentadeu ar en meybyon nynheu. Ac ar eu wyryon o bob ffordd or ac allont. Ac 6rth hynny kymer6n nynnheu Ygnogen merch y brenyn yn wreyc y en tywyssa6c ny. ac ygyt a hy eur ac aryant. a gwin a gwenyth a llogheu. a phob peth or a vo reyt y en fford ny wrtha6. a chanhyat y vynet y ymdeyth.[47] Ac g6edy dywedwyd o hona6 ef yr amadra6d h6n a llawer hevyt y gyt a hynny dvuna6 a wnaethant pa6b ac ef a dwyn Pandrasus yr lle a wnaethp6yd a mynegy yda6 ony rodey pob peth udunt or a erchynt yda6 wrth eu mynnu y mae or kyntaf agheu y tervynyt y hoedyl ynteu. Ac g6edy y ossot ef mewn gorwchel kadeyr y eyste yn eu perved a dywed6yt wrtha6 hynny. ef a wrthebus udunt kan dywed6yt udunt yr amadra6dh6nn.[48]

Kanys kythraul dwyweu am rodassant my ac Antygonus vem bra6t ac Anacletus yn ych dwyla6 ch6y. ac yn ych karchar. reyt y6 6rth hynny y mynheu ufudhau y wneuthur yr hyn a vynnoch chwytheu. kanys nyt oes dym a vo melyssach y dyn noe vwched na dym a vo dygryvach a chet boet anvod genhyf. eyssyoes dydan y6 kenhyf rody ve merch yr gwas iewanc e syd kemeynt y klot ae volyant a h6nn6 ac wrth henny mi a rodaf ve merch yda6. My a rodaf eur ac aryant. a gwyn a gwenyth a llongheu a phop peth a vo reyt y ech hynt ac ych fford megys y dywettoch. Ac o mynn6ch tryga6 a chyt presswylya6 a my eg gwlat Groec my a rodaf trayan Groec yw ch6y 6rth presswylya6 yndy en hyd6ch.[49] Ac yn y lle kynnulla6 llongheu o bop porth yn eg Groec a wnaethp6yd. ac eu llen6y o bob kyvry6 da or a oed reyt udunt 6rtha6. Ac gwedy bot yn para6t pob peth o hynny mynet yn y llongheu a wnaeth Brutus ae kytemdeythyon y gyt ac ef.[50]

Ac yna g6edy kych6yn ar y mor yd oed Ygnogen yn y k6rr ol yr llong yr r6ng dwyla6 Brutus yn wyla6 ac yn drycyrverthu o acha6s ada6 y gwlat. ae that ae mam. ae brodyr ae chenedyl ae hwynep heb ymchwelut y 6rth y gwlat hyt pan ymgud6ys y gwlat y genthy yg kysca6t y mor. Ac eyssyoes ny pheyd6s hy ae drycyrverth hyt pan dygwyd6s dyrva6r hun yn y phenn.[51] Ac yvelly deudyd a nosweyth ar gwynt yn hyr6yd unya6n yn eu hol yn hwylia6 wynt a dacthant hyt yn ynys a elwyr Legesty a honno diffeyth oed hep nep yn y chevanhedu.[52] Ac yno yd ellyghus Brutus try chan6r arva6c y edrych ansa6d yr ynys honno. Ac gwedy na welsant nep or dynyadon yny chyvanhedu kyvla6n hagen oed o amravael kenedloed anyveylyeyt ac y ladedigaeth y rey yd ymrodassant ac chandunt y eu llogheu y dugant kymmeynt ac a vynnassant o nadunt.[53] Ac yn yr ynys honno y doethant y hen dinas dyffeyth ac yno yd oed hen temhyl y Dyana yn yr hon yd oed delw y dwy6es ac ymrody gwrtheb a chyvarch y pa6b o pob peth or a vynnynt ydy. Ac or diwed wynt a doethant hyt eu llongheu ac a vanagassant y Brutus ac oy kytemdeythyon yr hyn a rywelsynt.[54] ac annoc a orugant yr tewyssa6c mynet yr temhyl y ovyn yr delw honno pa wlat a pha dayar a kyrchynt y ev pressuylya6.[55] Ac o kyffredyn kyghor y doethyon y kymyrth Brutus Gereyn dewin a deu degwyr or gwyr hynaf y gyt ac ef ac yd aethant yr temhyl a pob kyvreyt kanthunt or a oed reyt y aberthu ac ef.[56] Ac gwedy eu dyvot yno Brutus a dodes koron or gwynvyd-yg kylch y ar llevoed ef ac o heu kynnevaut teyr kynne a osodasant rac bron dr6s

Digitized by Google

y themyl. un y Jupiter. ac un y Vercuryus. ac un y Dyana. ac aberth y bob un nadunt ar neylldu.[57] Ac ynteu Brutus a sevys rac bron yr alla6r a llestyr yn y la6 yn lla6n o wyn a gwaet ewyc wen. A e wynep ef ar alla6r y dwy6es. ar amadra6d h6nn a dywa6t.[58] Kyvoetha6c dwy6es y koedyd. ty syd aruthred yr beyd koet. y ty y mae kanhyat y kerdet trwy awyra6l ffyrd ac uffernolyon tey. a threygla6 dayarolyon dylyet. Dywet imi pa dayar a vynnych y phressuylya6 o honof. yn y lle yr anrydedwyf finneu ty o werynya6l choreu.[59] a gwedy dywedwyd o hona6 ef yr amadra6d h6nn nau weyth ef a dyneua6d y llestreyt h6nn6 y me6n y kynne. ac gwedy hynny gorwed a oruc ar croen yr ewyc wen honno rac bron yr allaur ac yno y kysk6s. Ac yn y tryded a6r or nos pan vyd melyssaf eu hun gan yr rey marwa6l ef a weley y dwy6es yn sefyll rac y vron ac yn dywedwyt wrtha6 val hyn.[60] Breudwyt Brutus.

Brutus adan dygwydedygaeth yr heul tros mor Ffreync y mae ynys yn yr eygya6n a wu kyvanhed gynt gan y kewry. ac yn a6r dyffeyth yw. ac adas yth kenedyl ty. kyrch honno. kanys yno y byd tragywyda6l eystedva y ty ac yth lyn gwedy ty. honno a vyd eyl Tro yth veybyon ty. Ac yno oth lyn y genyr brenhyned yr rey y byd darestyghedyc yr holl dayar y hyt.[61]

Ac gwedy gwelet or tewyssa6c y gweledygaeth honno dyhuna6 a oruc a phedrussa6 pa beth oed hynny ae ffalst vreudwyt ae ynteu y dwy6es yn kyndrycha6l yn manegy yda6 y dayar a kyrchey. Ac or dywed gwedy galw atta6 y kytemdeythyon datkanu udunt a oruc yr hyn rywelsey. A dyrva6r lewenyd a kymerassant yndunt ac a annogassant yda6 yn dyannot kyrchu eu llongheu. a hyt tra gwynt rwyd unya6n yn eu hol keyssya6 y wlat ryvanagadoed udunt wrth y phressuylya6.[62] Ac hep un gohyr at y kytemdeythyon yr llogheu y doethant a dechreu rwyga6 y gorwchel vor trwy yspeyt deg nyeu ar ugeynt. Ac ar hynny o yspeyt y deuthant hyt yr Affryc ac ny wydynt wy pa wlat yd oedynt yn y kyrchw. Ac odiyna y doethant hyt ar alloryeu y Phyllystewyssyon a hyt yn llyn yr helyc. Ac o dy yna yr hwylyassant yr rwng Rwsscat a mynyd Azare.[63] Ac yno y ka6sant ma6r perygyl gan kenedyl pyrate ac gwedy kaffael budugolyaeth buduga6l y nadunt ac eu kyvoethogy o yspeyl ac anreythyeu yr rey hynny yd hwylyasant ar hyt avon Malue ac ydoethant hyt y wlat a elwyr Maurytanya.[64] ac yna o eisyeu bwyt yn y llogheu yd aethant ar tyr. ac y bydynasant ac yd anreythyasant y wlat honno or emyl pwy gilyd ydy. Ac gwedy llenwy eu llogheu o nadunt o bob da odyna yd aethant hyt yg kolovneu Erculff.[65] ac yno yd ymdangosasant y morvorynnyon udunt a chylchynu eu llongheu ac gwneuthur dyrva6r o temhestyl a govut udunt hyt pan wu agos udunt a body.[66] Ac gwedy dyanc o henny wynt a doethant hyt ym mor Tyrwys. Ac yna yn ystlys y mor h6nn6 6ynt a kawsant pedeyr gwelygord o alltudyon kenedyl Tro yr rey ryffoasey y gyt ac Antenor pan wu destryw Tro. a Choryneus yn tewysauc arnadunt. Gwr hunaws oed h6nn6 agoreu kyghor6r oed a dewraf a glewhaf or gwyr. Ac o bey ymtara6 neu ymhwrd yg rytha6 ef ac un or kewry yruoy y dewred ef a orvydey arna6 megys kyt bey map vydey.[67] Ac gwedy ymatnabot o nadunt a gwybot eu hanvot o un kenedyl wynt a ymkytemdeythysassant y gyt. ac ef ar pobyl a oed y gyt ac ef. Ac o enw eu tewysauc y gel6yt y kenedyl honno Corneueyt yr hynny hyt hedy6. Ac yna Brutus yn kanhurthwy6r yda6 ym pobllea c ym pob kyvranc.[68] Ac odyyna y gyt y doethant hyt yn Angyw a hyt ym porth Lygeyr. ac yno y bwryasant anghoreu allan ac y gorffwyasant yno wythnos ac edrychasant ansa6d y teyrnas honno.[69]

Ac yn yr amser hwnnw yd oed Goffar Ffycty yn vrenyn yn y wlat honno. ac gwedy klybot o hona6 ef rydyskynnu llyghes o estra6n kenedyl ar tervyn y teyrnas ef. Anvon kennadeu a oruc ynteu y syllu ac y wybot pa beth a vynnynt. ae ryvel ae hed6ch.[70] Ar kennadeu hynny a kyrchasant parth at y llogheu. wynt a kyvarvuasant a Choryneus yn holy. Ar kennadeu hynny a ovynnasant yda6 pa kanhyat oed yda6 ef y hely fforest y Brenyn kanys gosodedyc oed o hyn kynneva6t hyt na lavasey nep hep kanhyat hely yn fforest y brenyn na thervysku ar yr anyveylyeyt a vey yndy.[71] Choryneus hagen a wrthebа6d ydunt hyt na cheysyey es kanhyat y gan neb y hely yn y lle bey da kantha6 hely ynda6. Ac un or kennadeu yr hwn a elwyt Ymbert a annela6d y wua ac a wri6s Coryneus a sayth. a gochel e sayth hagen a oruc Coryneus. a chyrchu Ymbert ac a w6a e hun esygau y penn a oruc yn dryllyeu. Ar rey ereyll or kennadeu a ffoasant.[72] ac a vanagasant y eu brenyn agheu kytymdeyth. a thrystau a oruc e brenyn a chynnulla6 llw ma6r wrth dyal agheu y kennat yndunt.[73] Ac ysef a wnaeth Brutus pan kygleu eu bot yn dyvot kadarnhau y llogheu a gosot gwraged ar

Digitized by Google

meybyon yndunt. Ac ynteu ar holl ymladwyr y gyt ac ef a aethant yn erbyn y llu. Ac gwedy ymkyvarvot ygkyt gyrat ymlad o bob parth.[74] Ac gwedy trewlya6 llawer or dyd yvelly kewylyd vu gan Coryneus hwyret yd oed ef yn kaffael y wudugolyaeth a gwelet y elynion yn kyn glewet ac yd oedynt yn gwrthwyneba udunt a hep rykaffael o wyr Tro y wudugolyaeth.[75] Sef a oruc Coryneus galw y lewder atta6. a chymryt y vydyn ehunan ar y parth dehau ir wr6ydyr a chyrchu y elynyon. Ac ny orffwysey.[76] ef o kywarsanhu yr rey hynny hyt pan aeth trwy'r holl vydynoed ac eu kymmell ar fo yn holla6l. kanys gwedy kolly y kledyf o hona6 y tyghetven a wasanaeth6s bwyall deu fynya6c yda6. a pha beth bynnac na gwr na march a kyvarffey ac ef ar un dyrna6t y gwahaney owarthaf y pen hyt y dayar. Anryved hagen oed gan pa6u or a welhey Coryneus meynt oed ynda6 o nerth ac angerd a chedernyt a dewred a chan eskytweyt a threygla6 y wuyall deuvynya6c honno yn y law ymplith y elynya6l vydynoed y dywedey ef fal hyn. Pa beth a ffowch chwi ofynogyon ergrynnedyg. ymchwel6ch ymch6elwch ac ymled6ch a Choryneus. gwae chwy rac kewylyd y saul vylyoed honuo o wyr en ffo rac un gwr. ac or e wed hon y gwatwarey wynt.[78]

Ac ar hyny sef a oruc yarll a elwyt Sywart y gyt a thrychant marcha6c ymchwelyt a chyrchu Coryneus. Ac yssef a oruc Coryneus gochel y dyrna6t adan y daryan a choffau y wuyall ddeufynya6c a oruc a gossot ar warthaf y penfestyn ae holly yn dwyran a oruc yda6 hyt y dayar. Ac yn y lle yn ddyanhot kymmell yr rey ereyll arffo a oruc kan gwneuthur gwychraf aerva o nadunt. A pha6b or gelynyon yn ey erbyn ef ehun. Ac ynteu yn erbyn pa6b. Ac ar wuyall honno y trychey ef pen y un. ac y arall vreych y wrth y escwyd. y ereyll y gwahaney eu traet ac eu hesceyryeu y wrth eu corfforoed. A gwedy gwelet o Brutus hynny kyrchu a oruc ynteu ae vydyn y gyt ac ef oy kanwrthwyau. ac yna y bu'r lleveyn ar gordery. yna y bu newydya6 mynych dyrnodyeu o pob parth a dyrva6r eyryf o kalaned. Ac ny bu yna un gohyr y uudugolyaeth a kavas Brutus a gwyr Tro. a Goffar vrenyn ae ffychtyeit y gyt ac ef a ymchwelassant ar ffo ac odyna y kyrchus ef eythavoed Ffreync y keyssya6 nerth a chanhwrthwy y gan y kereynt ay kytymdeythyon. Ac yn amser h6n6 yd oedynt y deudec gogyvurd yn medu Ffreync. ar rey hynny a ada6ssant o kyt duundeb g6rthlad y estra6n kenedyl o tervyneu Angyw a Pheyttw.[79]

Ac o acha6s y wudugolyaeth honno ar rydywedassam ny wchot llewenyd a kymyrth Brutus ynda6. ac o yspeyl yr rey lladedyc kyvoethogy y wyr e hun a oruc. Ac gwedy hynny cylweyth eu llunyaethu wynt yn vydynoed. ac y velly kerdet tros y wlat a mynnu y dyleu hy hyt ar dym. a llenwy y longheu o bob kyvryw olut a da dayara6l. Ac gwedy hynny trwy dan a hayarn dystryw y dynassoed o pob parth. ac odyno kymny y kudyedygyon gollidoed a sswllt. ac ameythyau y tyred yn llwyr. a mynnu dyleu y dyryeyt kenedyl honno yn holla6l trwy creula6n aerva. Ac or dywed y velly ef a doeth hyt y lle y gelwyr yn awr dynas Twrn.[80] Ac gwedy gwelet o honau yna lle adas y dyogeluch a chedernyt ef a vessur6s yna lle kastell. ac ae goruc. hyt pan alley ynteu kaffael yno dyogel6ch o bey reyt yda6 urthau. kanys ofyn oed arna6 dyvot Goffar Ffychty a brenhyned a tewyssogyon Ffreync kantha6 wrth ymlad ac ef ac y dyal arna e sarhaed ar rywnathoed ynteu yda6 ef. Ac or dywed gwedy darvot gwneuthur e kastell h6nn6 ef a arhoes yna trwy yspeyt deu dyd. dyvotygaeth Goffar Ffychty kan emdyryet oy gallder ef ac oy doythynep a glewder yr yewenctyt or oed enteu en rac vlaynu arnadunt.[81]

Goffar hagen Ffychty gwedy klybot o hona6 yn dyeu bot y Trouanwyssyon yn kyndrycha6l yn y lle honno ny orffwyssus ef na dyd na nos yn kerdet hyt pan dyvu hyt yno. Ac yn y weles kestyll Brutus ae luesteu ae pebylleu. Ac gwedy edrych yn agar6 o hona6 ar hynny glas chwerthyn kellweyryedic a oruc a dywedwyt val hyn. Gwyskuch wyr amdana6ch.[82] gwysc6ch ych arveu a bydyn6ch. a hep un gohyr kymmer6n yr hanner gwyr hyn a dalyun wynt megys deveyt ar rann6n wynt yn keyth ym pob lle ar traws yn teyrnassoed.[83]

Ac yn y lle yn dyannot kymryt a wnaeth pa6b y arveu a gwyska6 yn kyvlym am dana6 a thrwy deudeg bydyn ymkyweyrya6 a chyrchu eu gelynyon. Ac yn erbyn hynny or parth arall bydyna6 a wnaeth Brutus y kytymdeythion ynteu nyt yn wreygya6l hagen namyn yn wra6l ac yn doeth dysku udunt pa wed y deleynt kyrchu neu kylya6. neu ymlad ac yn dyanhot ymlad a orugant yn drut ac yn kalet. ar Trouanwyssyon a wnaethant aerva dyrva6r y meynt oc eu gelynyon hyt ar dwy vyl hayach o wyr gan eu kymmell ar ffo.[84] Ac yn y lle mwyhaf vey nyver

Digitized by Google

mynychaf yw yna damweinya6 e wudugolyaeth. A chanys mwy teyrgweyth oed lw Ffreync nogyt un Brutus. kyt ry plykyt wynt ar y dechreu. or dywed ymkywevrya6 a orugant a chyrchu gwyr Tro a llad llawer o nadunt. ac eu kymmell yr kastell tracheuyn a medylya6 wnaethant eu gwarchae yna wynt yn y vey reyt udunt trwy newyn ymrody yn ewyllys y Ffreync. Ac gwedy dyvot y nos eyssyoes y kaussant gwyr Tro yn y kyghor mynet Coryneus ae wyr kantha6 allan hyt y mewn llwyn koet ker eu llaw a llechu yno hyt y dyd. A phan delhey y dyd mynet Brutus ae lu kantha6 allan y ymlad ae elynyon a phan vey kadarnhaf y wrwydyr dyvot Coryneus ae vydyn kantha6 or parth yn ol oy elynyon ac eu llad. A megys y dywedassant y velly y gwnaethant oy kytvundep. A trannoeth pan dyvu y dyd bydyna6 a oruc Brutus a mynet allan y emlad. ar Ffreync a kyvodassant yn eu herbyn. ac yn y lle y syrthyassant ac y brathwyt lla6er o bop parth.[85] ac yna y llada6d gwas yeuanc o Tro ney y Vrutus y gyt ae un kledyf chwech chant o wyr nyt oed hagen eythyr Coryneus yn y llu gwas dewrach no hwnnw.[86] Ac eyssyoes ydamkylchyn6s llawer oy elynyon ef ac y llas yna ef ac ysef oed y gwas T6rn. ac oe enw ef y gelwyr y dynas yr hynny hyt hedyw T6ron.[87] Ac ar hynny y doeth Coryneus a theyr myl o wyr arva6c ygyt ac ef yn dyrybud or tu ol y Ffreync a gwneuthur aerva trom o nadunt.[88]

A PHAN welsant y Ffreync hynny kymra6 a chythrud a aeth yndynt o tebygu bot yn w6y noc yd oed y llu ac ymchwelut ar eu ffo. ac eu hymlyt a wnaethant gwyr Tro ac eu llad ac eu gwascaru hyt pan ka6ssant y wudugolyaeth. a chyt bey mawr defnyd lle6enyd y Vrutus or rykaffael o hona6 e wudugolyaeth honno. Tryst eyssyoes oed am ry llad T6rn y ney.[89] a bot y nyver yn lleyhau ae elynyon en amlhau.[90] ac en pedrus kantha6 or dywed padyw e damweynyey e wudugolyaeth.[91] Sef a kavas yn y kyghor hyt tra vey er rann wuyhaf oy lu kantha6.[92] mynet yn y longheu y gyt a chlot y wudugolyaeth honno. Ac o kyt kyghor y ketymdeythyon ed aethant en eu llongheu. Ac eu llenwy o pop kyvryw golut a da dayara6l. Ac y gyt hyrwyd gwynt e deuthant hyt er ynys oed adawedyc udunt trwy dwywa6l wrthep. ac y traeth Totenys e daethant yr Tyr.[93]

Ac yn yr amser hunnu y gelwyt yr enys hon e wen ynys.[94] a dyffeyth oed eythyr echedyc o kewry en y chyvanhedu. tec hagen oed y hansa6d o avonoed tec a physca6t yndunt. a choedyd a bwystvylet gwyllt endynt yn amyl a bodla6n wuant yr lle wrth presswylya6 ynda6. Ac gwedy gwelet or kewry wynt yn damkylchynu yr enys. fo a orugant yr gogoveu ac yr mynyded. Ac yna trwy kanhyat Brutus yr rannwyt yr ynys. ac e dechreuassant y chyvanhedu a dywyllyau y tyred. ac adeylat tey. ac yn ychydyc ô amser gwneuthur dyrva6r kyvanned arney. ac y mynn6s Brutus galu yr ynys oe enu ef Brytaen. ar kenedyl Brytanyeyt. ac o henny allan er yeyth er hon a elwyt kyn no henny yeyth Tro neu enteu kam Groec a elwyt gwedy henny Brytanec. ac or un ryw dysc hunnu e mynn6s Coryneus gal6 yrann enteu or enys Kernyw ae pobyl. eu Korneuyeyt kanys pan rannwyt e kavas Coryneus dewys. ac e dewyssus ynteu yr ran honno kanys eno yd oedynt y kewry yn amlhaf ac nad oed dygryvach dym kantha6 enthi noc ymlad ar rey henny ac ym plyth yr rey henny yd oed un anthyghetvennol y veynt a deudec kyvyd oed y hyt.[95] a chymmeynt oed y angerd ac y tynney derwen er y meynt oe gwreyd megys gwyalen coll vechan. kany yskytweyt vnweyth. Ac val yd oed Brutus dywrnawd yn aberthu y Dyana yn y porthloed rydyskynnassey yndy ynachaf y ka6r h6nn6 yn dyvot ar i ugeynvet or keuri ereyll y gyt ac ef ac yn gwneuthur creula6n aerva or Brytanyeyt. Ac eyssyoes eu damkylchynu a wnaethant e Brytanyeyt ac eu llad oll eythyr y kawr ma6r hunnu ar ry archassey Brutus y gad6 y welet katwent ac ymdrech yr rygtha6 ef a Coryneus. kanyt oed dym dygryvach kantha6 nor ryw katwent honno. ac y ymdrech yd aeth Coryneus ar ka6r a phob un o nadunt a kymyrth gavael arduru ar y gylyd. ac ymtara6. a gwascu a oruc y kawr Coryneus atta6 a thorry teyr assen ynda6 un yn yr ystlys deheu a dwy yn yr assu.[96] a llydya6 a wnaeth Coryneus. a dyrchavael y kawr ar y ysc6yd a oruc. ac or veynt y gattey pwys yr agkyghell hunnu redec a wnaeth a chyrchu pen gorwchel carrec a b6r6 yr anthyghedvenna6l anyveyl h6nn6[97] y ar y ysckwyd trwy yskythred kerryc hyt pan wu yn vyl o dryllyeu ac yn y gochassant y tonneu y waet ef. Ac yr hynny hyt hedyw y gelwyr y lle h6nn6 llam Goemagoc neu ynteu megys y geilw ereyll ef llam y kawr.[98]

Ac yna gwedy rannu o Vrutus y teyrnas rwng y wyr ynteu a chwennychu adeylat dynas. ac ynteu a edrychws pa le y bey teylwng kantha6 adeylat dynas a vey

Digitized by Google

kyvurd ar hunn a vynney ynteu y wneuthur. Ac gwedy krwydraw o hona6 llawer o leod or dywed ef a deuth hyt ar avon Themys. ac yno y kavas le a wu adas kantha6 wrth adeylat. Ac yno yd adeylus ef dynas ac e gelwys ef y dynas h6nn6 Tro newyd. Ar enu h6nn6 a parhaus arney hyt yn oes Llwd vap Bely[99] bra6t Kaswalla6n vap Bely y gwr a ymladas ac Wlkessar amherawder Ruveyn. Ac gwedy kaffael o Lwd y vrenhynyaeth y kadarnha6s ynteu y dynas o keyryd a thyroed amvroed anrydedus. ac y gelwys o en6 e hun Kaer Lwd. ac or achos h6nn6 y bu tervysc y rygtha6 ynteu a Nynnya6 y vraut am keyssya6 o hona6 ef dyffody enw Tro.[100] A chanys traeth6a Gyldas en eglur or tervysc h6nn6 urth hynny y peydyeys ynheu rac hacrau om tla6t ethrylyth y amatra6d gwr mor kyffrwys hvawdyl a h6nn6.

Ac gwedy darvot y Vrutus adeylat o dynas ty dywedpwyt wuchot.[101] gossot kywda6twyr a oruc ynda6. ar rody kyvreythyeu a breynhyeu udunt trwy yr rey y gellynt buchwedokau gan hed6ch a thagneved ynda6. Ac yn yr amser hunnu yd oed Hely offeyryat o Sylo ym blaen pobyl yr Ysrahel yg gwlat Iudea. ac yd oed yr arch ystafen ygkeythywet e ffylystwyssyon.[102] ac yd oedynt yn gwledychu Tro meybyou Hector kadarn vap Pryaf gwedy ry dyhol plant Antenor o honey ymdeyth. Ac yn yr Eydal yd oed Sylvyus Eneas yn trydyd brenhyn gwedy Eneas Yskwdwyn e ewythr brawt y tat y Brutus.

Ac gwedy ky6eyryav a llunyethu pob peth ar hyt yr ynys yn tagnevedus ac adeylat y kaer ar dynas.[103] kysku a oruc Brutus gyt ac ygnogen y wreyc.[104] a thry meyb a anet yda6 o honey. Sef oed enweu yr rey hynny.[105] Locrinus. Kamber. Albanactus. ac ym pen y pedwared wulwydyn ar rugeynt gwedy y dyvodedygaeth y enys Prydeyn y bu varw Brutus.[106] ac a cladwyt yn y kaer a adeylassey ehun yn anrydedus. Ac yr rannassant y veybyon yr ynys yn teyr ran yr rygthant.[107] Ac y Locrinus kanys yr hynaf oed y dygwyd6s yr ran berved or ynys yr hon a elwyr Lloegyr oe enw ef.[108] Ac y kymyrth Camber or tu arall y Hafren y rann a elwyr oc enw enteu Kymry.[109] ac y kymyrth Albanactus y gogled yr ran a elwys enteu oe enw ef Alban. A honno a elwyr yn yr amseroed hyn Yskotlont.[110] ac gwedy eu bot e velly yn tagnhevedus trwy hyr amser y deuth Humyr brenyn Huna6t a llyghes kantha6 hyt yr Alban. ac gwedy ymlad ac Albanactus y lad a oruc a chymmell y pobyl oed gyt ac ef ar ffo hyt ar Locrinus.[111] a gwedy gwybot or kyvranc honno o Locrinus.[112] kymryt Kamber y vra6t a oruc y gyt ac ef a chynnulla6 eu llu a chyrchu.[113] yn erbyn Humyr vrenyn Huna6t hyt yg glan yr avon a elwyr Humyr. ac ymlad ac ef yno ae kymmell ar ffo. Ac yn y ffo h6nn6 y bodys Humyr ar yr avon honno. ac edewys ynteu y enw ar yr avon yr hyn hyt hedy6.[114] Ac gwedy kaffael o Locrinus y wudugolyaeth honno rannu yr yspeyl oy kytemdeythyon a oruc hep ada6 dym ydau ehun eythyr teyr morwyn enryved eu pryt ac eu tegwch a kavas yn e llogheu. Ar pennaf or teyr morwyn hynny oed verch y vrenyn Germanya. ac a dugassey Humyr kantha6 pan wuassey yn anreythya6 y wlat honno. Sef oed enw y vorwyn honno Essyllt.[115] ac nyd ydoed hawd kaffael dyn kyndeket na chymryt a hy yn yr hollvyt. kanys gwynnach oed y chna6t mor echtewynnedyc ask6rn morvyl. ac no dym a ellyt dyharebu o hona6.[116] A dyrva6r serch a charyat a dodes Locrinus arney a mynnu y chymryt yn wreic wely yda6. Ac gwedy klybot o Coryneus hynny llydya6 a oruc yn va6r kanys kyn no hynny ry wnathoed Locrinus amvot y kymryt y verch ef yn wreyc yda6.[117]

Ac wrth hynny kyrchu Locrinus a wnaeth Coryneus a dan treygla6 bwyall deuvynya6c yn y law deheu a dywedwyt wrthau yr amadra6d h6nn. Ae megys hyn Locrinus y tely di y my yssa6l vracthau a gwelyeu a kymereys y tros dy tat fy hyt tra wuhvm y yn kynydu tyr a dayar yda6 ef.[118] kymryt alldudes hedyw yn wreyc yt ny udost ty pa le pan henyw. a gwrthot vy merch ynheu. Etnebyd hagen nat prydverth yt hynny ac nat dy pryt hyt tra parhao nerth yn y breych deheu h6nn.[119] yr h6nn a lada6d y sawl kewry ar traetheu ynys Prydeyn. Ac evelly y okyvadau yn vynych a dan treyglya6 y deuvynya6c wuyall.[120] Ac yna eyssyoes y daethant eu kytemdeythyon o pob parth yr rygthunt y eu tagnhevedu.[121] a chymmell ar Locrinus kymryt merch Coryneus yn wreyc yda6. Ac yna y kyskus Locrinus kan Gwendoleu merch Coryneus. Ac yr hynny eyssyoes ny leyha6s karyat Essyllt kantha6 namyn y gossot mewn dayar ty o fewn kaer Lundeyn. ac anwylyeyt yda6 yn y chad6 ac yn y gwassanaethu ac yn y dywallu o pob peth or a vey reyt ydy. a hynny yn dyrgel.[122] Ac yno y deuey ef attey hy en kudya6c. Ac evelly y bu yn mynnychu

Digitized by Google

attey trwy yspeyt seyth mlyned hep wybot o nep eythyr y annwylyeyt ehun a oed yn y gwarchad6. namyn yn ryth aberthu yn dyrgel yr dwyweu yd aey ef yno.[123] Ac eno eyssyoes beychyogy a kavas Essyllt a merch a wn ydy. ac ys ef enw a dodes ar honno Hafren. Ac yn yr unrhyw amser h6nn6 beychyogy a kavas Gwendoleu a a map a anet ydy hytheu. ac ar y map h6nn6 y dodet Mada6c.[124] Ac ar Coryneus y hentat yr rodet h6nn6 ar vaeth ac oy dysku.[125] Ac em pen espeyt gwedy mar6 Coryneus ymada6 a wnaeth Locrinus a Gwendoleu. ac ar ostec ardyrchavael Essyllt yn vrenhynes. ac wrth hynny llydya6 a oruc Gwendoleu yn dyrva6r eythyr mod.[126] a mynet hyt yg Kernyw a chynnulla6 y llu mwyhaf a allws y kaffael wrth ryvelu ar Locrinus. ac ar lan yr avon a elwyr Sturam emkyvarvot a wnaethant. ac en e wurwydyr honno o ergyt sayth y llas Locrinus. Ac yna y kymyrth Gwendoleu llywodraeth y teyrnas yn y llaw ehun ac arveru o tata6l creulonder. Ac erchy a oruc Gwendoleu body Essyllt a Hafren y merch yn yr afon honno.[127] Ac gwedy hynny gwys a ossodes tros wynep ynys Prydeyn galw pawb or avon honno o enw y vorwyn honno Hafren. Ac y velly y gelwyr yr avon honno o enw y vorwyn Hafren yr hynny hyt hedyw.[128]

Ac gwedy hynny deudec mlyned g6edy llad Locrinus y gwledychus Gwendoleu. a dec mlyned y buassey Locrinus yn vrenhyn kyn no hynny ac gwedy gwelet o Wendoleu Mado6c y map yn oedran y galley ynteu bot yn vrenhyn. hy a rodes gwyalen y teyrnas yn y law. ac ae harderchoges ef yn vrenhyn. a hytheu ehunan a vu bodla6n ar Kernyw oy gossymdeythya6 hyt tra wu vyw. Ac yn yr amser h6nn6 yd oed Samuel prophwyt yn gwledychu ym blaen pobyl yr Ysrahel yg gwlat Iudea a Sylvyus Eneas etwa yn vyw yg gwlat yr Eidal. ac Omyr etwa yn traethu y kathleu yn eglur clotva6r.[129]

Ac gwedy urda6 Mada6c yn vrenhin gwreyc a vynna6d a deu vap a vu yda6 o honey. Sef oed yr rey hynny. Mymbyr a Mael. a deugeyn mlyned y bu Vada6c yn hed6ch tagnhevedus yn gwledychu. Ac gwedy marw Mada6c tervysc a kyvodes y rwng y deuvap am e kyvoeth. kanys pob un o nadunt a vynney kaffael e vrenhynyaeth o k6byl. ac eyssyoes Membyr a vynna6d dwyn y enny ef ar perffeythda6t ac wrth hynny ef a wnaeth datleu o eskus gwneuthur llunyeth ar tagnheved yr rygthunt. ac yn y datleu h6nn6 y perys ef llad Mael y vra6t. ac gwedy llad Mael y kymyrth Membyr llywodraeth yr holl teyrnas.[130] a chymmeynt y creulonder a kymyrth enda6 en erbyn y pobyl hyt pan lada6d ef hayach holl dyledogyon y teyrnas or a tebykey ef keyssya6 kyvody yn y erbyn. Ac y gyt a hynny amadau a wnaeth ae wreyc prya6t or hon y ganodoed yda6 yr arderch a6c was ieuanc Efra6c kadarn.[131] ac arveru ac ymrody y pecha6t Sodoma a hynny yn erbyn dedyf ac anyan yr hyn oed kassach kan Dyw no dym arall.[132] ac val yd oed yn hely dywyrna6t yn yr ugeynvet wulwydyn oe arglwydyaeth y wrth y kytymdeythyon y mewn glyn koeda6c yd ymkynnullassant yn y pen lluossowgrwyd o vleydyeu kyndeyrya6c. ac yn truanhaf y llyghassant ef.[133] ac yn yr amser hunnu yd oed Sawl un vrenyn yn yr Ysrahel. ac Eurystheus yn Lacedemonya.[134]

Ac yna gwedy marw Membyr yd urdwyt Efra6c y vab ynteu yn vrenhyn. Gwr mawr y twf ac anryved y kedernyt ae dewred oed h6nn6. Ac un wulwydyn eyssyeu o deugeynt y bu yn gwledychu ar ynys Prydeyn.[135] Ef gyntaf gwr gwedy Brutus a aeth a llyghes kantha6 y ffreync ac gwedy llawer o ymladeu a llad dyvessured or pobyl ef a dyvu adref kan wudugolyaeth ac amylder o da a golut eur ac aryant kantha6.[136] Ac gwedy hynny ef a adeyla6d dynas.[137] or parth dra6 y avon Humyr. ac ae gelwys oe enw ehun Kaer Efra6c. ac yn yr amser h6nn6 yd oed Davyd prophwyt yn vrenyn yg Kaerssalem a Sylvyus Latymis yn vrenyn yn yr Eydal. a Gad a Nathan ac Assaf yn prophwydy yn yr Ysrahel. ac y gyt a hynny hefyt Efra6c kadarn a oruc kaer Alclut kyverbyn ac Yskotlont.[138] a chastell mynyd Agned yr h6nn a elwyr yn awr kastell y morynyon ar vynyd dolurus. Ac y gyt a hynny hefyt ef a anet yda6 ugeyn meyb o ugeyn wraged a oedynt yda6. a deugeyn mlyned yn wychyr kadarn y gwledych6s ar holl teyrnas ynys Prydeyn ac ys ef oedynt enweu y meybyon.[139]

Brutus Taryan las. oed y map hynaf yda6[140] Maredud. Seyssyll. Rys. Morud. Bleydud. Yago. Bodlan. Kyngar. Yspadaden. Gwa6l. Dardan. Eydol. Yvor. Hector. Kyngu. Gereynt. Run. Asser. Howel. Ac ys ef oedynt enweu y verchet ef.[141] Gloewgeyn. Ignogen. Euda6s. Gwenllyant. Gwawrdyd. Agharat. Gwendoleu. Tanghwystyl. Gorgon. Medlan. Methael. Efrar. Maelvre. Kamreda. Ragau. Gwael. Ertus.[142] Rest. Keyn. Stadud. Efren.[143] Blayngeyn.

Digitized by Google

Avallach. Angaes. Galaes teccaf morwyn oed honno or a wu ygkytoes a hy yn ynys Prydeyn a Ffreync.[144] Gweyrvyl. Perweur. Eurdrec. Edra. Anor. Stadyalt. Egron. Ar rey hynny oll a anvones Efra6c hyt at Sylvyus ygar oed yn vrenyn yn yr Eydal. ac enteu ae rodes wynt yr gwyr bonedykaf a hanoedynt o genedyl Tro. ar meybyon a aethant a llyghes kanthunt ac Asser y bra6t yn tewyssa6c arnadunt hyt yn Germanya ac o kanhwrthwy Sylvyus wynt a oreskynnasant y wlat honno ac a gwledychassant yndi.[145]

Brutus hagen Taryan las ehun a trygós y gyt ae tat yn yr ynys órth kymryt y teyrnas gwedy ef a deudec mlyned y gwledychós ynteu gwedy y tat.[146]

Ac yn ol Brutus Taryan las y deuth Lleon y vap ynteu. Gwr oed hónnó a karey kedóch. ac gwedy gwelet o hona6 y kyvoeth yn llwyda6 ac yn hedychu pop peth órth y gyghor ef a adeyla6d dynas yg gogled yr ynys hon ac ae gelwys oe enw ehun Kaer Lleon ac yn amser hónnó yd adeylós Selyf themyl yr Arglwyd yg Kaerussalem ac y deuth brenhynes Sabba y waranda6 y doethynep ef. ac y deuth Sylvyus ypytus yn lle y tat yn vrenyn yn yr Eydal. ac yn dywedd y oes llescu a wnaeth. a phum mlyned ar rugeynt e bu yn gwledychu. Ac oy lesked ef ar dywed y oes y kyvodes ef kytórada6l tervysc yn y teyrnas.[147]

Ac góedy Lleon y gwledychós Run Paladyr vras y vap ynteu un wlwydyn eyssyeu o deu ugeynt hónnó a duc y pobyl oc eu tervysc ar tagnheved a duhundep. Ac ef hevyt a adeylós Kaer Keynt. a Chaer Wynt. a Chastell mynyd Paladyr. yr hon elwyr yn awr Kaer Septon. ac yna tra adeylut y gaer honno y bu eryr yn proffwyda6 ac yn dywedyt darogoneu yr ynys hon. Ar amadrodyon hynny bey tebykón y eu bot wynt yn wyr ny ochelón y eu hyskryvennu wynt megys yr rey ereyll.[148] Ac yn yr amser yd oed Cappys Sylvyus yn vrenyn yn yr Eydal. ac Aggeus ac Amos. ac Hyeu a Iohel ac Azaryas yn proffwydy yn yr Ysrahel.

Ac gwedy marw Run y deuth Bleidud y vap ynteu yn vrenyn ugeyn mlyned ar y teyrnas hon. ar gwr hónnó a adeylós Kaer Vadon. ac a oruc yndy yr enneynt twymyn yr medygynyaeth ac artymyr yr marwa6l.[149] Ar gweythret hónnó a aberthós ef yr dwywes a elwyt Mynerva. ac adan yr enneynt hónnó y gossodes ev tan heb dyffody byth yn wrychyon nac yn llwdw. namyn pan dechreuey dyffody yna eylweyth yd ymchweley yn tana6lyon pelleneu kerryc. Ac yn yr amser hónnó y gwedyós Helyas hyt na delhey glaw. ac e bu hep dyvot un davyn glaw chwemys a theyrbl yned yg gwlat Kaerussalem.[150] Ar Bleydud hónnó dyrva6r ethrylyth a kavas. ac ef yn kyntaf a dyskus kelvydyt nygromans trwy teyrnas enys Prydeyn. Ac ny orffowyssós ef o dychemygu kelvydodeu a chyóreynrwyd hyt pan wnaeth eskyll ac adaned yda6 ehun a phrovy ehedec trwy orwchelder yr awyr. Ac yna y syrthyós ynteu ar temhyl Apollo yn Llundeyn. ac yd yssygós ef yna yn llawer o dryllyeu. ac yna y kladwyt[151]

Gwedy rody Bleydud yr tyghetvenneu y dyrchawyt Llyr y vap ef yn vrenyn. A thry ugeyn mlyned y bu ef yn wychyr ac yn óra6l yn gwledychu y teyrnas.[152] A Llyr hónnó a adeylós dynas. ar avon Sorram ag ae gelwys yn Kymraec Kaer Llyr. ac yn Saysnac y gelwyr Leyrcester.[153] ac ny bu yda6 ef un map namyn teyr merchet. ac ys ef oedynt enweu yr rey hynny. Gonorylla. Raga6. Gordeylla. a dyrva6r karyat oed kan eu tat udunt. Ac eyssyoes mwy y karey y verch yeuhaf yda6 nor dwy ereyll.[154] A phan ydoed ef yn llythra6 parth a heneynt medylya6 a oruc pa wed yd adawey y kyvoeth oy verchet gwedy ef. Ac ys ef a wnaeth provy pwy wuyhaf oy verchet ae karey megys y galley ynteu ada6 o honno y ran oreu or kyvoeth kan wr. a galw a wnaeth attaw Gonorylla y verch hynaf ydaw a gofyn ydy pa veynt y karey hy ef. a thyghu a oruc hytheu yr nef ac yr dayar bot yn wuy y karey hy ef noe hencyt ehun. a chredu hynny a wnaeth ynteu a dywedwyt wrthy kan oed kymeynt y karey hy ef a hynny yr rodey ynteu hy yr gwr a dewyssey yn ynys Prydeyn a thrayan y kyvoeth genthy.[155] Ac yn ol hynny y gelwys ef Ragau atta6 y verch eyl hynaf a govyn y honno pa veynt y karey hytheu ef a thyghu a wnaeth hythau y kyvoeth nef a dayar hyt na alley dywedwyt ar y thava6t leveryd meynt y karey hy ef. a chredu hynny a wnaeth ynteu. ac ada6 y rody hytheu yr gwr a dewyssey a thryded ran y kyvoeth genthy.[156] Ac gwedy hynny y gelwys ef Gordeylla y verch yeuhaf yda6 atta6. yr hon a karey ef yn wuyhaf a govyn ydy hytheu pa veynt y karey hytheu ef. Ac yna atnabot a wnaeth Gordeylla rycredu oy tat y yr amadrodyon anlyedus tóyllodrus rydyóedyssyat y chwyoryd órtha6. a phrovy y that a oruc. a gurthep yda6 yn amgen noc y górthesbessynt wy yda6 ef. Ac ar e wed honn e rodes hytheu atteb yda6. Ny chredaf y bot merch a allo

Digitized by Google

karu y that yn wuy noc y dely hy y caru. nac ae dywetto onid trwy gellweyr kan gelu g6yryoned.[157] Ac 6rth hynny myvy ath kereys ty eyryoet megys tat ag et6a hep peydya6 or arvaeth h6nn6. ac o cheyssy m6y no hynny gwaranda6 dy dyheur6yd meynt dy garyat dy genhyf y a gossot tervyn yth orcheston. ac ysef yw hynny yn y meynt y bo de kyvoeth ath yechyt ath de6red. yn y veynt honno y karaf y ty.[158] Ac ena kyffroy a llydya6 a oruc y that wrthy. a thebygu mae o dyhewyt i challon y dy6edassey hy yr amadrodyon hynny a hep annot dy6edwyt wrthy val hyn. kanys yn y veynt honno yd ebryuygeyst ty heneynt dy tat ty hyt na charut ty ef megys de chwyoryd ty. Mynheu ath varnhaf ty yn diran.[159] y gyt ac 6ynteu o ynys Prydeyn. Ry dywedaf y kan wyt merch ym na rodwyf y ty y wr os y tyghetven a damweynya hynny. hyn hagen a kadarnhaaf na bydy vyth un anryded ath ch6yoryd. kanys m6y eyryoet y kereys y ty dy noc wyntwy. a thytheu ym karu ynheu yn lley noc wynt6y.[160] Ac yna hep un gohyr o kyghor y wyrda ef a rodes y d6y verchet hynaf yda6 yr deu tewyssa6c nyt amgen tewyssa6c Kerny6 ac un gogled a hanner yr ynys kanthunt hyt tra vey vy6 ef. ac gwedy bey var6 ynteu llywodraeth yr holl ynys udunt yn deu hanner.[161] Gwedy hynny Aganyppus brenyn Ffreync a kygleu clot teked Gordeylla nat oed nep or a alley y chyffebu o pryt a gosged a theg6ch.[162] ac anvon kennadeu a wnaeth hyt ar Lyr y that oy erchy yn wreyc yda6. Ac ys ef y dywa6t y that yn atteb yr kennadeu kan parhau yn y lyt ae kyffro wrthy. my ae rodaf ep ef yn llawen hep arkyvreu. a hep da kenthi. kanys y kyvoeth a rodassey yr merchet ereyll. ae eur ae aryant.[163] ac gwedy mynegy hynny y Aganyppus o karyat y vor6yn ef a anvones y kennadeu eyl6eyth trachevyn a dy6etpwyt.[164] bot yda6 ef dyga6n o eur ag aryant a chyvoeth ac nat oed dym eyssyeu arna6 ef namyn kaffael morwyn vonhedyg dyleda6c or hon y galley gaffael ettyved a kynhalyey y kyvoeth gwedy ef. kanys ef pyeuoed tryded ran Ffreync. Ac yn dyannot y rodet Cordeylla y Aganyppus.[165]

A GWEDY llawer o amser a dechreu o Lyr lescu o heneynt y deu racdywededyc defyon wchot a kyvodassant yg gwrthwynep yda6. ac oreskynnassant yr holl teyrnas ac ae dugant y arna6 ae llywodraethyr hon a llywyassey ef en 6ra6l ac en wychyr ac en clotva6r hyt yr amser h6nn6 ac o kyt duhundep eyssyoes Magla6n tewyssa6c yr Alban ae kenhelys ygyt ac ef a deu ugeynt marcha6c kantha6. rac bot yn kewylyd yda6 y vot hep varchogyon y gyt ac ef.[166] Ac eyssyoes gwedy yspeyt dwy vlyned llydya6 a wnaeth Gonorylla y verch 6rtha6 rac meynt oed o varchogyon y gyt ag ef. kanys kyprys a vydey rwng y wassanaethwyr ony cheffynt y gossymdeyth yn yr amylder y mynnynt. Ac wrth hynny hy a dywaut wrth y gwr bot yn dyga6n oy that ugeyn marcha6c yn y wassanaethu ef ac ell6ng yr ugeynt ereyll y ymdeith.[167] Ac wrth hynny llydya6 a oruc Llyr. ac amada6 a Magla6n a mynet hyt at Hen6yn tewyssa6c Kernyw yr h6nn yr rodassey ynteu Raga6 y verch eyl hynaf yda6. Ac gwedy bot yn llawyn y tewyssa6c 6rtha6. ny deuth eyssyoes pen y wlwydyn hyt pan wu tervysc yr rwng eu gwassanaethwyr. ac wrth hynny llydya6 a oruc Raga6 a gorchymmyn oy that oll6ng y holl ketymdeythyon y gantha6 eythyr pym marcha6c a vydynt yn y wassanaethu.[168] Ac wrth hynny llydya6 oddyeythr mesur a oruc Llyr. ac ymchwelut eylweyth at y verch hynaf yda6 o tebygu trugarhau o honno urtha6 ae kynhal ae varchogyon y gyt ac ef. Sef a oruc hytheu trwy y llyt ae chyffro tyghu y kyvoetheu nef a dayar na chassey un gohyr y gyt a hy ony mynhey gollwng pob un y wrtha6. a bot yn vodla6n y wassanaeth un marcha6c. Ac y gyt a hynny dywedwyt 6rtha6 nat oed reyt y wr kyvoet ac ef un lluossowgr6yd y gyt ac ef. na theulu achwanec y un gur ae gwassanaethay.[169] Ac gwedy na chaffey ef dym or a keyssyey gan y verch ellwng y varchogyon a oruc oll y ymdeyth eythyr un y gyt ac ef. Ac gwedy bod y velly rynna6d o hona6. dwyn ar gof a oruc y kyvoeth a hen teylygdaut ae anryded. ae vedyant. a thrystau yn va6r a medylya6 am veynt y trweny ry dygwydassey ynteu yda6. a medylya6 hevyt gowya6 y verch ar ry athoed yda6 y Ffreyngc ac ovynhau hynny hevyt a oruc rac mor dygarat y gellyghassey y kantha6.[170] Ac eyssyoes ny all6s ef a vey hwy dyodef envyget ac amarch kymmeynt ac a oed arna6. Ac yna kychwyn parth a Ffreync a wnaeth.[171] Ac gwedy y vynet y mewn y llong ac na weley nep 6rth y oscord ef namyn ar y trydyd. kan wylaw e dywa6t ef yr amadra6d h6nn.[172] Ae chwy yr anweledygyon tyghetvenneu pa le y kerd6ch chwy tros ych gnotaedygyon hynt pa acha6s yd ardyrchaussa6ch chwy vyvy eyryoet ac ar orwchelder anryded. kanys mwy poen yw koffau prythverth6ch a chyvoeth gwedy y koller kanys dyodef aghanoctyt hep ordyvneyt prythverth6ch kyn no hynny. Mwy y gorth-

Digitized by Google

rymma hedyw cof yr amser hónnó yn yr hónn yd oedón damkylchynedyg or saól kan myl o varchogyon yn anreythyaó gwladoed vygelynyon. ac yn destryw eu kestyll ac eu dynasoed no dyodef poen yr anghanctyt a wnaeth y gwyr hynny y my yr rey a vydynt yna adan vyn traet ynheu Owy a Dwyweu nef a dayar a daó amser y gallwyf y talw chwyl en y gwrthwynep yr gwyr hynny yr rey ry oruc ymynheu dyvot yn yr aghanoctyt hon. och Cordeylla vyg karedyg verch y mor wyr yr amadraód teuty. pan dywedeyst ty pan yw val y bey vyg gallu am medyant am kyvoeth y a gallw rody da o honaf. pan yw yvelly y karut ty vyvy. Ac wrth hynny tra uv vygkyvoeth a gallu rody o honaf paób am karey. ac nyt my hagen a kerynt namyn vy rodyon am donyew. a phan kylyws y rey hynny y kylyasant wynteu. Ac wrth hynny o pa tal vyg karedyg verch y llavasaf yr ac kewyllyd kyrchu dy kyndrychyolder o achaós ry sorry o honaf fy wrthyt ty am yr amadrodyon hynny ath ry ellóng dytheu dy anrhydedusach noch chóyoryd ty. yr rey góedy hey saól anrhyded a rodeys y udunt wy am dugant ynheu yn dyanrydedassant ynheu. ac a dan kwynaó y agkyvnerth ae aghanoctyt yn y wed honno ef a doeth hyt yg Karytya y dynas yd oed y verch yndaó.[173] Ac anvon kennat a wnaeth at y verch y venegy ydy y ryó agkyvnerth rykyvaroed ac ef. ac nat oed ydaw na bóyt na dillat ae vot ynteu yn dyvot y keyssyaó y trugared hytheu. a phan kycly y verch yr amadrodyon hynny wylaó a oruc a govyn pa saól o varchogyon a oedynt y gyt ac ef. ac góedy dyóedóyt or kennat nad oed namyn ef ac un esóeyn y gyt ac ef. Sef a oruc hytheu yna kymryt amylder o eur ac aryant ac anvon yn llaw y kennat. ac erchy mynet ae that odyno hyd ym mewn dynas arall. a chymryt. arnaó y vot yn glaf a góneuthur enneynt ydaó ae artymheru a symudaó y dyllat. a chymryt attau tryugeyn marchaóc ac eu kyweyryaó yn hard kymyrredus o veyrch a dyllat ac arveu. A gwedy darffey hynny anvon o vlaen at Aganyppus brenyn Ffreync ac at y verch ynteu a dywedóyt y vot yn dyvot. A góedy darvot gwneuthur pop peth o hynny. anvon a oruc Llyr kennat at y brenyn ac at y verch ynteu a dywedóyt y vot yn dyvot ar y try ugeynt marchaóc.[174] góedy ry dehol oe deu dofyon o ynys Prydeyn yn dyanrydedus ac yn dyvot y keyssyaó porth y ganthunt y oreskyn y kyvoeth trachevyn. a phan kygleu y brenyn hynny kychóyn a wnaeth ef ae óreyc ae teulu oe erbyn yn anrydedus mal yd oed teylwng erbyneid gór kyvurd ac ef ac a vey yn vrenyn yn kyhyt ac y buassey ynteu. A hyt tra wu ynteu yn Ffreync y rodes y brenyn ydaó llyóodraeth holl teyrnas Ffreync hyt tra vydynt wynteu yn kynnullaó llu ydaó ef órth oreskyn y kyvoeth ehun ydaó.

Ac yna yd anvonet gwys tros teyrnas Ffreync y kynnullaó y holl varchogyon arvaóc urth eu hellóng y gyt a Llyr y oreskyn ynys Prydeyn ydaó trachevyn. Ac gwedy bot pop peth yn paraót kychóyn a oruc Llyr a Chordeylla y verch y gyt ac ef ar llu hónnó kanthynt hyt pan deuthant hyt yn ynys Prydeyn.[175] Ac yn dyannot ymlad yn erbyn y dofyon a oruc a chaffael y wudugolyaeth. Ac góedy góedu pop peth ydaó yn y tryded wlóydyn gwedy hynny y bu varó Llyr. ac y bu varó Aganyppus brenyn Ffreync ac yna y kymmyrth Cordeylla llyóodraeth teyrnas ynys Prydeyn yn y llaw ehun ac y cladóyt Llyr mewn dayar ty a wnathoed adan avon Sorram yg Kaer Llyr. Ar temhyl honno róynathoed Llyr yn anryded yr dyó a elóyt Biffrontis Iani a phandelhey góylva y demhyl honno y deuhynt holl creftóyr y dynas hónnó ar rey y wlat hyt yd ymkyrraedynt oy anrhydedu. ac yno y dechreuynt pob góeyth or a dechreuynt hyt ym pen y wlóydyn or un amser hunnu.[176]

Ac yna góedy góledychu Cordeylla tróy yspeyt pym mlyned yn heduch tagnevedus y kyvodassant y deu neyeynt meybyon y chóyoryd nyd amgen Margan vap Maglaón a Chuneda vap Henwyn a dechreu ryvelu arney kanys blóng ac antheilóng oed kanthunt bod llywodraeth ynys Prydeyn urth vedyant góreyc. Pob un hagen or deu was yeueync hynny moledyc a chlotvaór oedynt. ac yna kynnullaó llu mawr a wnaethant. ac ny orffwyssassant hyt pan anreythyassant y gwladoed. ac or dywed ey daly hythau au charcharu. ac yn y karchar hunnu y dolur kolly y chyvoeth y góneth e hun y dyhenyd. Ac odyna y rannassant wynteu y teyrnas yn deu hanner yr rygthunt. ac y deuth y Vargan or parth draó y Humyr y gogled gan y thervyn. ac y Cuneda y parth yma y Humyr Lloegyr a Chymry a Cherný6.[177] Ac gwedy llythraó dóy vlyned y deuthant ar Vargan y góyr a keryn dervysc ac anuundep a llenwy y vryt ae vedól o tervysc a dywedóyd órthaó bot en keóylyd ac yn waradóyd ydaó ac ef yn hynaf bot deuparth y kyvoeth yn eydav Kuneda ac ynteu yn yeuaf. A Margan yn hynaf ac ar ran leyhaf.[178]

Ac yna gwedy llenóy Margan or amadrodau hyn a llawer or rey ereyll ef a kyn-

Digitized by Google

nullós llw a dechreu anreythya6 kyvoeth Cuneda o lad a llosci ac gwedy dechreu or ryvel hónn6 yr rygthunt kynnulla6 llu a oruc Cuneda adyvot yn y erbyn a brwydra6 ac ef a gwneuthur aerva va6r oe lu ae kymmell ynteu ar ffo o wlat póy gylyd hyt pan deuth hyt ym mewn maes ma6r yg Kymry ac yna rody kat ar vaes. ac yno y llas Margan. ac oe en6 ef y gel6yr Maes Margan yr hynny hyt hedy6. Ac yno y mae manachloc Vargan yn a6r.[179] Ac g6edy y wudugolyaeth honno y kymyrth Cuneda holl teyrnas ynys Prydeyn. ac y gwledych6s Cuneda yn hed6ch tagnevedus teyr blyned ar dec ar ugeynt. Ac yn yr amser yd oedynt Ysayas oc osee yn proph6ydy yn yr Israhel ac a adeyly6yt Ruveyn gan y deu vroder. Remus. a Romulus. yn yr unvetdyd ar dec cyn kalan mey.[180]

GWEDY marw Cuneda y deuth Rywalla6n y vap ynteu gwedy ef. g6as yeuanc tagnhevedus a tyghetvenna6l oed hónn6. ac ef a gwledych6s tróy karyat a thagneved. ac yn y amser ef y deuth glaw g6aet. ac y buant var6 y dynadon y. gan y Kak6n tróy y glaw gwaetlyt yn eu llad.[181] Ac yn ol hunnu y deuth Gwr6st y vap ynteu. Gwedy hónn6 Seyssyll. gwedy hónn6 Iago ney Gwr6st. g6edy hónn6 Kynvarch vap seyssyll yn nessaf Kynvarch G6rfyw dygu. ac y hónn6 y ganet deu vap Servex a Phorrex.[182] ac gwedy dyg6yda6 eu tat yn heneynt y kyvodes tervysc yr rygthunt wynteu am y vrenhynyaeth. ac ys ef a oruc Porrex o wuyhaf ch6ant y kyvoeth keyssya6 llad y vra6t trwy vrat. ac gwedy klybot hynny o Fervex ef a ffoes hyt yn Ffreync. ac odyna. yd ymchwela6d trachevyn a phorth kantha6 y gan Sywart brenyn Ffreync. ac ymlad a oruc a Phorrex y vra6t. ac yn yr ymlad hónn6 y llas Fervex ar kynnulleyt6a a dothoed y gyt ac ef.[183] a g6edy g6ybot oc eu mam wynt yr hon a el6yt Widon ry lad y map. Sef a oruc hytheu medylya6 llad Porrex y map y byw yn dyal y map mar6. Ac gwedy kaffael o honey lle ac amser adas y hynny ac ef yn kyscu hy ae lla6vor6ynyon a doethant yr ystavell. ac yn llawer o dryllyeu wy ae rannasant ac gwedy hynny trwy lawer o amser ky6da6da6l ryvel a tervysc ymplyth y pobyl ar teyrnas a tan pym brenyn yn rannedyg. ar rey hynny pob eylwers yn ryvelu ar y gylyd. ac yn newydya6 aerva.

DYFYNWAL MOELMUT.

Ac g6edy hynny ym pen yspeyt y kyvodes molyant a chlot gwas yeuanc clotva6r ac ys ef oed hónn6 Dyfynwal Moelmut map Klytno tewyssa6c Kerny6. ac o pryt a theg6ch a glewder rac vlaenu a wnaey rac oll vrenhyned ynys Prydeyn. Ac gwedy mar6 y tat a chaffael o hona6 ynteu y kyvoeth. kyvody a oruc Dyvynwal yn erhyn pymet brenyn Lloegyr a dechreu ryvelu arna6. ae lad a gorescyn y kyvoeth. Ac gwedy llad Pymer kytvuna6 a wnaethant y gyt Nyda6c vrenyn Kymry. ac Stater vrenyn y gogled ac wedy ymarvoll o nadunt dechreu lludha6 am penn kyvoeth Dyvynwal ac anreythya6 y gwladoed ac eu lloscy.[185] Ac yn y lle yn dyannhot Dyfynwal a deuth yn eu herbyn a dec myl ar rugeynt o wyr arva6c kantha6 ar rody kat ar 6aes udunt. Ac gwedy treulya6 llawer or dyd ac na weley Dyfynwal y wudugolyaeth yn damweynnya6 yda6. ef a kymyrth atta6 ar neylltu chwechann6r or gweyssyon ieueync glewhaf a wydyey ac erchy y pob un o hynny gwysca6 arveu eu gelynyon yr rey ryladessynt ac ynteu ehun a wysk6s y arveu ac a wysk6s arveu g6r lladedyg a dywed6yt wrth y kytemdeythyon val hyn. kanlyn6ch ch6y vyvy a gwne6ch megys y gweloch vynheu yn y wneuthur. Ac yna kerdant racdunt. a gwnaethant trwy eu gelynyon megys kyt bydynt rey o nadunt yn y doethant hyt y lle yd oedynt Nyda6c ac Stater. ac yna annoc y kytemdeythyon a oruc ac ym perved eu bydyn eu llad yll deu. Ac gwedy hynny yn dyannot y dyodassant wy y gelynya6l arveu hynny y am danunt a chymryt y harveu ehuneyn rac ovyn eu kywarsanghu oc eu gwyr ehuneyn. Ac yn y lle ymchwelut ar y gelynyon ac eu llad ac eu ffo a chaffael e wudugolyaeth. Ac odyna kerdet a oruc tros wladoed y brenhyned hynny gan eu gorescyn a gwascaru y muroed ar kestyll a darest6ng y pobyl 6rth y arglwydyaeth ehun a chymryt ynys Prydeyn or mor pwy gylyd yn eyda6 ehun.[186] Ac gwedy darvot yda6 hedychu a tagnhevedu pob peth ev a oruc Coron yda6 o eur a gemeu ac y duc yr ynys ar y hen deylynda6t. ag o dyna gossot kyvreythyeu arney or rey yd arverant y ssaysson ettwa. Ac o dyna rody nodvaeu a breynhyeu yr dynassoed ac yr temlheu megys y hyscryfenn6s Gyldas tróy lawer o amseroed gwedy hynny megys y galley y nep a wneley kam kaffael dyogel6ch yndunt ac a rodes yr unryw vreynt hónnw y erydyr y byleynyeyt ar tyr dywyllodryon. ac yr pryffyrd a kyrchynt dynassoed ar petheu hynny oll yn kymmeynt eu breynt ac eu rodva ar rey doed yr temlheu.[187] Ac y gyt a hynny yn oes Dyfynwal y pylywyt kledyveu a grybdeyl y treiswyr. Ac yn y oes

Digitized by Google

ef nyd oed neb a lavassey gwneuthur kam na treys ar y gylyd. Ac gwedy kyflen6y deu ugeyn mlyned o hona6 gwedy kymryt coron y vrenhynyaeth y bu var6 ac yn Llundeyn y cladwyt ker llaw temhyl tagnheved yr hon a wnathoed ynteu wrth kadarnhau y kyvreythyeu rywnathoed.[188]

O VELY A BRAN I TRAETHA HYNN.

GWED mar6 Dyfynwal y kyvodes tervysc yr rwng Bely a Bran y deu vap ynteu am y vrenhynyaeth pwy a nadunt ae kaffey. Ac gwedy llawer o kynnhen a datleu y tangnevedut trwy kytemdeythyon a doethyon ar y wed honn. Ac ys ef a orugant rannu y teyrnas yr rygthunt. a gadu y Veli coron y deyrnas a Lloegyr a Chymry kanys hynaf oed. kanys o herwyd hen kynevaut gwyr Tro y map hynaf a dyley y deylygtaut. ac y Vran kanys yeuhaf oed or parth arall y Humyr a darestyghedygaeth oy vra6t.[189] Ac gwedy darvot eu tagnhevedu a chadarnhau hynny yr rygthunt pym mlyned y buant trwy hed6ch yn llywyau eu kyvoeth. a chanys tervysc ac annundep ny charant hed6ch na tagnheved. dychmygwyr kelwyd a doethant at Vran a dywedwyd 6rtha val hyn. pa acha6s y gwney ty g6ryogaeth a darestyghedygaeth y Veli dy vra6t. a pha lesked ath duc y hynny. a thi yn unvam undat ac ef ac yn un voned ac yn un dylyet ac yn un vreynt.[190] Ac y gyt a hynny yn llawer o kyvrangheu ac ymladeu provedyc a chlotva6r wyt. yn y gniver gweyth y deuth Thelff tewyssa6c Moryan yth wlat ti. ti a elleyst gwrthwynebu yda6. ac yn waradwydus y kymmell ar ffo.[191] Ac wrth hynny torr y tagnheved y syd warad6yd yt y chad6. a chymer merch Elsyng brenyn Llychlyn yn bryot wreyc yt hyt pan vo tr6y porth h6nn6 ae nerth y gellych dytheu kaffael de teylygda6t ath dylyet ry golleyst. Ac 6rth hynny gwedy darvot udunt trwy yr amadrodyon hynny a llawer or rey ereyll llenwy bryt a med6l y g6r yeuanc ef a wnaeth eu kyghor ac aeth hyt yn Llychlyn ac a kymyrth y vorwyn honno yn wreyc yda6 megys y dyskessynt y bradogyon twyllwyr anhyedwyr hynny ef.

Ac gwedy mynegy hynny oy vraut ynteu. nyt amgen y vynet y keyssya6 porth yn y erbyn ef yn y lle sef a oruc ynteu kynnulla6 llu a mynet racda6 a gorescyn y kyvoeth ynteu a gossot gwyr yda6 ehun y kad6 y dynassoed ar kestyll.[192] Ac yn y lle pan kygleu Vran y chwedleu hynny. ef a kymyrth kantha6 aneyryf luossogrwyd or Llychlynwyr ac gwedy bot yn para6t y lyghes ymchwelut a wnaeth parth ag ynys Prydeyn. Ac mal yd oedynt yn r6yga6 moroed yn hyfrytaf gantha6 ar gwynt yn r6yd yn eu hol ynachaf Gwythlach brenyn Denmarc yn kyvarvot ac ef. kanys mwyhaf gwreyc a karrey Wythlach oed y vorwyn ar vynnassey Vran. ac 6rth hynny ry dothoed ynteu oy erlyt ef. ac yn dyannot ymlad a wnaethant o longha6l wrwyder. ac yna o damweyn y kavas Gwythlach y llong yd oed y vorwyn yndy a bwr6 bacheu arney ae thynnu hyt ym perved y llongeu chun.[193] Ac mal yd oedynt y velly yn ymlad a pob parth ar warthaf yr eygya6n ynachaf yn dyssevyt y gwynhyeu gwrth6ynep yn chwythu ac yn temhestlu y weylgy ac yn gwaskaru eu llongeu y amravaelyon traetheu. Ac yna trwy elynya6l treys y gwynhoed gwedy y vot ar va6t trwy yspeyt pym nyeu y b6rywyd brenyn Denmarc y gyt ae vorwyn kan ergrynnedyc ovyn yr gogled yr tyr. ac ny wydyat ef hagen pa wlat y bwryessyt ydy.[194] Ac gwedy eu gwelet o wyr y wlat eu daly a wnaethant ac eu dwyn hyt at Beli. kanys yn yr amser h6nn6 yd oed ef ar glan y morbenn oed hynny yn aros dyvodedygaeth Bran y vra6t. Ac gyda llong Gwythlach yd oedynt teyr llong or rey hynny a hanoed o lyghes Vran. ac gwedy mynegy yr Brenyn pa beth oedynt ar damweyn a daroed udunt llawenhau a oruc or ry kyvarvot or damweyn h6nn6 yda6. kanys yd oed ey vra6t yn mynnuryvelu yn yerbyn.[195]

Ac g6edy yspeyt ychydyc o dydyeu ynacbaf Bran gwedy rykynnulla6 y logheu ac yn dyskynnu ar tyr yr Alban. A gwedy mynegy y Vran ry daly brenyn Denmarc ae wreyc ynteu. yn y lle anvon kennadeu a oruc hyd at Vely ac erchy yda6 etvryt y kyvoeth ae wreyc yda6. ac onys advereday tyghu a oruc y kyvoetheu nef a dayar yr anreythyay yr ynys or mor pwy gylyd a y lladey ynteu o chaffey lle y ymkyvarvot ac ef.[196] Ac g6edy mynegy hynny y Vely naccau yn dyannot o k6byl a oruc. a chynnulla6 holl varchogyon arva6c ynys Prydeyn ae holl dewred a dyvot yn y erbyn hyt yr Alban y ymlad ac ef. Ac gwedy gwybot o Vran yr rynaccau or peth ry archassey a bot y vra6t yn dyvot ar y wed honno. ynteu a deuth yn y erbyn hyt yn llwyn y Calatyr 6rth ymkyvarvot ac ef.[197] ac gwedy kaffael o pob un o nadunt y maes h6nn6. gossot a orugant eu kytemdeythyon trwy vydynoed a dynessau gyt a dechreu ymlad a llawer or dyd a drewly6yt yn ymlad. kanys y gwyr deurhaf a moledykaf a danossynt eu deheuoed pob rey oy gylyd o nadunt. Ac y gyt a hynny llawer o

Digitized by Google

crew a gwayt a ellyghassant o pob parth. kanys yr ergydyeu a ellyghynt oc eu holl nerth agheuolyon welyeu a dyporthynt. Ena y syrthynt y gwyr brathedyc ymplyth y bydynoed megys y ssyrthyey yt e kynhayaf pan vydynt y medelwyr da yn amrysson. Ac or dywed gwedy gorvot or Brytanyeyt ffo a wnaethant y Llychlyn6yr yn yd oedynt yssyc eu bydynoed y eu llongheu. Ac yn yr ymlad h6nn6 y llas o nadunt pymtheg myl ac ny dyeghys mil o nadunt yn yach. Ac o vreyd y kavas Bran yna un llong megys y rann6s y tyghetven yda6. Ac odyna yd aeth hyt yn traetheu Ffreync. Ar rey ereyll oll megys y ranney damweyn eu tyghetven udunt y ffoassant.[198]

Ac g6edy kaffael o Veli y wudugolyaeth honno galw atta6 y wyrda hyt yg Kaer Efra6c a oruc a govyn kyghor udunt peth a 6nelyt am vrenyn Denmarc. kanys oe karchar anvon kennadeu a rywnathoed hyt at Veli y gynnyc ydau darestyghedygaeth a theyrnget pob blwydyn o Denmarc ae 6yrogaeth ynteu yr y ell6ng ef ae orderch yn ryd oy wlat. Ac y gyt a hynny y kadarnhau y petheu hynny arvoll a g6ystlon kymmeynt a vu dogyn kantha6. Ac gwedy galw y gwyrda megys y dywedp6yd uchot. o kytsynnhedygaeth y holl wyrda ellwng a oruc Beli Wythlach en ryd o karchar ae orderch y gyt ac ef hyt yn Denmarc kan kadarnhau eu hamvot trwy arvoll a gwystlon.[199].

Ac gwedy gwelet o Veli nat oed nep yn y teyrnas a kyhytrey ac ev nac a urthwyneppay yda6 namyn bot yn eyda6 ef yr holl ynys or mor pwy gylyd. ef a kadarnhaus yna y kyvreythyeu rywnathoed y tat. A y gyt a hynny kadarn a gwastat yawnder a gwyryoned a ossodes ac a orchmynn6s eu kad6 tros y teyrnas. Ac yn wuyhaf kadu breynt y dynassoed. a hynny o un ryw vreynt a theylygda6t ac a wnathoed Dyfynwal y tat ynteu kynnoc ef. A chanys kynhen ac amrysson a kyvodassey am y ffyrd kan ny wydyt pa dervyn oed udunt. Urth hynny y brenyn a vynn6s g6rthlad pob petrusder ac amrysson y 6rth hynny. A galw y gyt a wnaeth holl seyry maen yr ynys ac erchy gwneuthur y ffyrd hynny o veyn a chalch. un o nadunt o vor Kernyw ar hyt yr ynys hyt ym mor Kateneys yn y gogled. a honno trwy dynassoed a kyvarfey hy yn unya6n. Ac y gyt a hynny ef a erchys bot arall ar traws yr ynys o Vynyw hyt ym porth Hamen a honno hevyt trwy dynassoed a kyvarfey a hy yn unya6n. Ac y gyt a hynny hevyt ef a erchys gwneuthur dwy fford ereyll yn amryscoew croesygroes. Ac gwedy darvot oll ef ae teylygh6s wynt o pob anryded a breynt hyt na lavassey nep gwneuthur ar rey hynny na cham na threys na sarraet oy gylyd. A phwy bynnac a vynno yn llwyr gwybot breynhyeu y ffyrd hynny keyssyet ef kyvreythyeu Dyvynwal Moel Mut yr rey a ymchwelus Gyldas o Kymraec yn Lladyn. Ac gwedy hynny a ymchwelus Alvryt vrenyn o Ladyn yn saysnec.[200] Ac val yd oed Bely yna trwy hed6ch a tagnheved yn wledychu. Bran y vra6t ynteu megys y dywedp6yt wchot a wuryt y traeth Ffreync yr tyr yn ovalus pryderus kanys gorthrum a thryst oed kantha6 yr ry dyhol o tref y tat ac oe wlat ac oe kyvoeth ac nat oed un gobeyth yda6 kaffae dyvot traykevyn oy kyvoeth. A chan ny wydynt pa peth a wnaey. Sef a oruc mynet at tywyssogyon Ffreync a deudec marchauc gyt ac ef. a gwedy mynegy udunt y govut ar trweni ar kyvaroed ac ef. ac na chaffey nep kanwrthwy na nerth y gan un o honunt. Or dywed ef a aeth hyt at Segwyn tywyssa6c Bwrg6yn. ar gwr h6nn6 ae harvolles yn anrydedus ef. Ag gwedy tryga6 o hona6 a phresswylya6 y gyt ac ef kymmeynt wu y kytymdeythyas ac ef ac nad oed er eyl gwr yn y llys a vey kyvurd ag ef. kanys ym pob negys nac yn ryvel nac yn hed6ch clotva6r a molyannus yd ymdangossey hyt pan ydoed y tywyssa6c yn y karu megys kyt bey map yda6.[201] kanys gwas tec oed Vran oe welet oe pryt ac oe osceth. ac aelodeu teyrneyd brenhyna6l yda6. Ac y gyt a hynny megys y gwedey doeth a chyvrwys oed yn hely a gweylch ac a hebogeu a gwedy y vynet ygkaryat kymeynt a h6nn6 gan y tywyssa6c. ef a vynn6s rody y Vran unverch oed yda6 hep ettyved arall yn y gwreycca. ac ony bey un map yr tywyssa6c dygwyda6 y kyvoeth oll y Vran gwedy bey varw y tywyssa6c. Ac y gyt a hynny hevyt ada6 porth yda6 y oreskyn y kyvoeth yn ynys Prydeyn. Ac nad mwy yd adawey y tywyssa6c namyn y holl wyrda yn kyt duun yn ada6 yr un peth h6nn6. Ac ny bu un gohyr y vorwyn a rodet y Vran a tewysogyon y wlat a darystyghasant a llywodraeth y tyyrnas a rodet yda6.[202] Ac ny bu k6byl yspeyt bl6ydyn gwedy hynny y bu var6 y tywyssa6c. ac yna g6edy hynny tewyssogyon y wlat yr rey ry wnathoed Vran yn un ac ef o kytemdeythyas kyn no hynny ny ochel6s eu gwneuthur yn r6ymedyc yda6 oy haylder kan rody udunt eur ac aryant y tywysa6c ar swllt ry kynnullasey

Digitized by Google

yn eu hoes 6ynteu kynnoc ef. Ac y gyt a hynny y peth m6yhaf a karey y Bwrg6yn6yr haelder o 6uyt a dya6t. ae porth ny cheyt rac nep.

Ac gwedy darvot y Vran tynnu pa6b atta6 ac eu dwyn yn un ac ef. medylya6 a oruc pa wed y galley ef yndyallia ar Bely y vra6t am ry wnathoed o sanhedeu yda6. Ac g6edy mynegy o hona6 ef hynny oy wyr ac oy kyvoeth kytdunna6 a wnaethant pa6b ac ef a thyghu yda6 yd eynt y gyt ac ef y pob lle or y mynhey yn y byt. Ac ny bu un gohyr kynnulla6 llw ma6r a oruc a chygreyrya6 a gwyr Ffreync y vynet trwy eu gwlat hyt yn ynys Prydeyn yn hed6ch. Ac odyna gwedy parrattoy y llyghes ar traeth Flandrys ar y weylgy ay gyt a hyr6yd wynt yn eu hol y dyskynnasant yn yr ynys.[203] A g6edy hynny y dyvodedygaeth ef. Bely y vra6t ynteu a kynnull6s holl yeuenctyt ynys Prydeyn. ac a deuth yn y erbyn 6rth ymlad ag ef.[204] a phan ydoedynt gwedy gossot eu bydynoed o pop parth ac yn kymyscu hayach ynachaf y mam ylldeu oed vyw ett6a yn bryssya6 ac yn kerdet trwy y gossodedygyon vydynoed. ac ys ef oed en6 honno Tonn6en. a dyrva6r ch6ant oed arney g6elet y map ny ry welsey trwy la6er o amser. a gwedy y dyvot trwy ergrynnedygyon kameu hyt y lle yd oed y map yn sevyll b6r6 y breychyeu a orvc am y wunugyl a damdyblygu damúnedygyon kussaneu. a g6edy hynny noethy y bronneu a wnaeth a dywed6yt wrtha6 yn y wed hon ac ygyon yn llesteyrya6 yhamadra6d. koffa dy arglwyd vap hep hy koffay bronneu hyn yr rey a segneyst ty ac ath vaeth koffa hevyt ep hy bru dy vam yn y lle yth wnaeth di pensaer yr anwydew yn dyn or peth nyt oed dyn ac odyna ath duc dy yr byt. a dyrva6r poeneu a doluryeu yn poeny vy ymyscaroed. Ac wrth hynny yr aghyvnertheu ar doluryeu a dyodeveys y yrot koffa ty hedyw a dyro vadeueynt yth vra6t a gorffowys y gan y dechreuedyc yrlloned y syd kennyt. kanys ny dyley bot un bar kenhyt yn y yrbyn. kan ny wnaeth ef y ty un sarhaet. Os ef dywedy dy y mae ef ath dyholes ty oth wlat ac otref dy dat. eysyoes ot edrychy dy hynny yn graff ac yn karedyc ny cheffy un enwyred ynda6 ef. kanys nyt ef ath ffoes ty hyt pan damweynhyey a vey waeth yt namyn dy kymmell y ada6 peth bychan ac eskynnu ar vey wuch. Darestyghedyc oedut gynt yda6 ef ar ran o ynys Prydeyn. a phan golleyst hynny yth wnaethp6yt yn kyffelyp yda6 ynteu yn vrenyn yn Bwrg6yn. ac wrth hynny pa peth a wnaeth ef y ty. onyt o brenyn hyn tla6t dy gwneuthur yn oruchel vrenyn. Ac y gyt a hynny hevyt y tervysc a vu yr ryghoch nyt trwyda6 ef namyn trwyot ti y dechre6yt pan keysyeyst ty porth y gan Vrenyn Llychlyn y geysya6 gorescyn ar dy vra6t.[205] Ac g6edy darvot ydy hy trwy ygyon hedychu y ved6l a oruc Bran a tagnhevedu. ac oe vod dyot y penffestyn ac y gyt ae vam dyvot parth ac at y vra6t. Ac y gyt ac y gweles Beli hynny bot Bran a drech tagnheved kantha6 yn dyvot atta6 b6r6 y arveu a oruc ynteu a mynet dwyla6 m6n6gyl ae vra6t. Ac yn dyannot kymmody a wnaethant a dyot eu harveu or bydynoed ac ygyt mynet y kaer Lyndeyn. Ac yno g6edy kymryt kyt kyghor pa beth a wnelynt. parattoi llyghes a wnaethant wrth gych6yn a llw kyffredyn y orescyn Ffreync ar holl wladoed ereyll yn y amgylch wrth eu harglwydyaetheu ac eu medyant.[206]

Ac gwedy llythra6 yspeyt bl6ydyn y kych6ynasant parth a Ffreync a dechreu anreythya6 y gwladoed. Ac g6edy klybot o hynny yn honneyt tros y gwladoed wynt amkynnullassant y gyt holl vrenhyned Ffreync yn eu herbyn 6rth ymlad a h6ynt ac eyssyoes 6edy damwennya6 y 6udugolyaeth y Beli a Bran y Ffreync yn vrathedygyon a ffoasant. ac yn y lle y Brytanyeyt ar Burg6yn6yr g6edy arveru or 6udugolyaeth ae hymlydasant y Ffreync hep orffo6ys hyt pan dalyhasant y brenhyned ac eu kymmell wynteu y wrhau ac y wedu udunt. a chyn y vl6ydyn y keyryd ar dynasoed ar kestyll kedyrn a dy6reydyasant a gorescyn yr holl teyrnas. ac or dywed g6edy darvot udunt goreskyn pob un or teyrnasoed wynt ac eu holl kynnulleitva a aethant parth a Ruveyn kan anreythya6 y gwladoed ar tyr dy6yllodryon trwy yr Eydal.[207]

Ac yn yr amser h6nn6 yd oedynt deu tywysa6c yn gwledychu Ruveyn. Sef oedynt yr rey hynny Gabyus a Phorsenna ac y llywodraeth yr rey hynny y darestyghey gwlat Ruveyn ae hamerodraeth. Ac g6edy g6elet o nadunt nat oed un wlat a alley gwrth6ynebu dym y dywalder a chreulonder Bely a Bran o kytsynhedygaeth Senedwyr Ruveyn y doethant y erchy tagheved a dyunndep y ganthunt. ac yr kaffael hynny llawer o eur ac aryant yn teyrnget udunt bob pl6ydyn. a gwystlon y kadarnhau hynny. yr gadu udunt wynteu eu kyvoeth yn hed6ch.[208] Ac g6edy kymryt y gwystlon ar hynny y brenhyned a rodes kygreyr udunt a trossassant eu bydynoed parth a Germanya. ac gwedy dechreu o nadunt ryvelu ar y pobloed hynny edyvar

Digitized by Google

wu gan wyr Ruveyn yr amvot ar rywnathoedynt a gal6 eu gle6der attadunt a mynet yn porth y wyr Germanya.[209] Ac g6edy kaffael or brenhyned gwybot hynny mwy no messur y bu trum kanthunt. Ac yn y lle kymryt kyghor pa wed yd ymledynt ar deu lu. kymeynt o amylder g6yr o wlad yr Eydal a dothoedynt ac yn yd oedynt yn aruthred ofyn arnadunt. ac gwedy kymryt kyghor o nadunt. Beli ar Brytanyeyt a drygassant y ymlad a gwyr Germanya. a Bran ae lu ynteu a kerdasant parth a Ruveyn y dyal arnadunt torry eu kygrheyr ac wynt.[210] Ac yn y lle g6edy gwybot o wyr yr Eydal hynny yn dyannot ymada6 a gwyr Germanya a wnaethant ac ymch6elut parth a Ruveyn. a cheysya6 blaen Bran kyn kaffael o hona6 eyste 6rth y gaer.[211] Ac gwedy mynegy hynny y Veli gal6 a oruc atta6 ei lu a hyt nos bryssya6 a wnaeth hyt y mewn glyn a gavas o vlaen y clynyon y fford y deuynt.[212] Ac yno llechu a wnaeth ac arhos eu dyvodedygaeth a phan yd oed y dyd trannoeth yn dyvot gwyr yr Eydal a doethant hyt yr un lle h6nn6. Ac g6edy g6elet y glyn o nadunt yn echdy6ynnygu o arveu y gelynion yn y lle kynhyrvu a orugant a thebygu y mae Bran ar Burg6yn6yr a g6yr Ffreync y gyt ac ef.[213] Ac yna eyssyoes yn dyannot eu kyrchu a oruc Beli yn dyssyvyt ac yn wychyr. Ac ny bu un gohyr yr Ruveynwyr g6edy eu damkylchynu yn dyssyvyt ac yn dyarveu dyarvot heb un urdas yn dypryt kan ffo ac ada6 y maes. Ac yna hep wared a hep trugared eu herlyt ac eu llad a wnaeth Beli hyt pan duc y nos lleuver y dyd y kanthunt ac na ellynt eylenwi y dechreuedyg aerva honno.[214] Ac odyna gan wudugolyaeth y kyrch6s at Vran y vra6t yn trydyd yda6 yn ymlad ar kaer. Ac yna gwedy dyvot y deu lu ygyt yn dyannot o pob parth yr dynas ymlad ar dynas ar kaer a cheyssyau y dystryw. A hyt pan vei mwy gwarad6yd udunt dyrchavael ffyrch a g6naeth rac bron y porth a mynegy yr rey ym mewn mae yn yr rey hynny y crogynt eu gwystlon ony rodynt y dynas.[215] ac ys sef a wnaethant wynteu kan tremygu eu meybyon ac eu hwyryon a chynnal y dynas arnadunt ac eu hamdeffyn eu hun. ac o amravaelyon kelvydodeu a pheyryanneu yn erbyn eu peyryarheuw ynteu. Gweythyau ereyll o pob kyvryw kenedloed ergydyeu yd ymledynt. Ac g6edy g6elet or brodyr hynny ennynnu o creula6n ag agar6 yrllon-ed a wnaethant ac hep annot pery crogy pedwar gwystyl ar rugeynt or rey bonhedykaf a dyledokaf o wyr Ruveyn. ac 6rth hynny g6rthb6ythach a gle6ach 6uant y gwyr o veun kanys kennadeu Gabyus a Phorssenna rydoded attadunt a mynegy udunt y denynt wynteu trannoeth y nerth udunt.[216] ac arvaethu mynet or kaer allan ar rody kat ar vaes udunt. a phan ydoedynt yn gossot eu bydynoed ynachaf y ty6yssogyon hynny yn dyuot gwedy kynnullau eu gwascaredyc lu. Ac yn dyssyvyt kyrchu y Bwrg6yn6yr ar Brytanyeyt. Ac yn y lle ky6da6twyr a doethant or kaer allan. ac yn kyntaf gwneuthur aerva va6r o nadunt.[217] Ac eyssyoes gwedy gwelet or brodyr aerva yr rey trystau o peth a wnaethant. ac eyssyoes annoc eu kytemdeythyon ac eu kynnulla6 yn eu bydyn. ac yn vynych eu kyrchu ac eu kymell trachevyn y kylya6. Ac or dywed g6edy llad llawer o pob parth y 6udugolyaeth a kavasy brodyr. Acgwedy llad Gabyus a Phorssenna y kaer a kymerassant a chudyedyc sswllt y ky6da6twyr a rannasant y eu kytvarchogyon yn dytla6t.[218]

Ac gwedy kaffael y 6udugolyaeth honno Bran a trysg6s yn amhera6dyr yn Ruveyn yn darest6ng y pobyl o agklywedyc creulonder. A phwy bynnac a vynno gwybot y weithredoed ef ae dywed kanys hystorya gwyr Ruveyn ae traetha. 6rth hynny y peydyeys ynheu ac wynt kanys gormot o hyt a blynder adod6n yn y gweythret h6nn pey yscryvenn6n. ac amada6 am arvaeth ac am gweythret vy hunan.[219] Ac yna yd ymchwel6s Beli hyt yn ynys Prydeyn. a thrwy hed6ch a thagnheved y gorffenn6s ef dyewoed y 6uched ac y llywus y wlat. ac adnewydu a oruc y keyryd a atveylynt ac adeylat ereyll o newyd. Ac yn yr amseroed hynny ymplyth y weythredoed y lleyll ef adeylus kaer ar avon wysc ker llaw mor Havren yr hon a elwyt tr6y lawer o amser kaer wysc. a honno oed archescopty Dyvet. Ac gwedy dyvot gwyr Ruveyn yr ynys y dyle6t yr en6 h6nn6 ac y gelwyt kaer Llyon kanys yno y pres6ylynt y gayaf.[220] Ac y gyt a hynny ef a wnaeth yg kaer Lundeyn ar lan Themys porth anryved y ky6reinr6yd yr h6n a eilw y saesson Belyn Esgat. Sef y6 hynny yg Kymeraec Porth Beli. ac ar warthaf h6nn6 y g6naeth Twr anryved y veynt ac y adana6 dyskynva yr llongheu addas y orffowys. ac y gyt a hynny atnewydhau kyvreythyeu ey tat em pob lle trwy y teyrnas o wastat wyryoned. Ac en y oes ef kyn kyvoethoked wuant pa6b yn y kyvoeth o eur ac aryant ac na chynt na chwedy y kyffelyp. Ac gwedy dyvot tervyn y wuched y vynet or byt h6nn ef a loscet y corff ae lud6 a kudu6yt em mewn llestyr eureyt ym pen y twr

Digitized by Google

racdy6ededyc ar ry wnathoed ef yg kaer Lundeyn a hynny o anryved kelvydyt.[221]

GURANT VARYF TWRCH.

AG gwedy mar6 Beli yd urdet G6rgant Varyf Twrch y vap yn y ol ynteu yn vrenyn. Gwr hyna6s prud. A thrwy pop peth erlyn a wnaey gweythredoed a gwyryoned a thagnheved a karey. a phan delynt y elynyon y ymlad en y erbyn glewder a kymerey a aghreyfft y tat a chreula6n emladeu a dyporthey a chymell y elynyon a wnaey ar dyledus darestyghedygaeth. Ac ymplyth llawer oe weythredoed ef a damweny6s brenin Denmarc yr h6n a taley teyrnget oy tat ef keyssya6 y attael racda6 ynteu a hep vynnu talu dyledus ufudyaeth yda6. A thr6m y kymyrth G6rgant hynny arna6.[222] Ac yn y lle parattoy llyghes a mynet hyt en Denmarc ac o kaletaf ymladeu ef a lada6d y brenyn ac a orescynn6s e g6lat ac ac kymhell6s ar y hen taledygaeth teyrnget yda6.[223] Ac yn yr amser h6nn6 pan ydoed yn ymch6elut adref g6edy e 6udugolyaeth honno trwy enyssed Orc ef a kavas dec llong ar rugeynt eu lla6n o wyr a gwraged ac g6edy govyn o hona6 pa le pan dewynt. ac ed hanoedynt o hona6 ef a doyth Partholym eu tewyssa6c wynt ac adoly rac bron e brenyn ac erchy tagnheved a thrugared y gantha6. A dywed6yt a oruc ry dyhol ae ry wrthlad o tervyneu er Hespaen ae vot yn kylchynu ac yn crwydra6 moroed yn keyssya6 lle y presswylya6 yntha6. ac erchy a oruc y 6rgant ran o enys Prydeyn y presswylya6 yndy rac y vot yn godef tymhestyl a mord6y gweylgyoed a vey hwy. kanys blwydyn a hanner ar lythrassey yr pan dyholyessyt oy wlat ag yn gwybya6 trwy yr eigia6n.[224] Ag gwedy gwybot mae or Hyspaen pan hanoedynt ac gwybot yr arch ed oedynt yn y hadol6yn ef a rodes kyvar6ydyeyt gyt ac wynt y dangos y Werdon udunt yr hon a oed dyffeyth6ch yr amser h6nn6 hep nep yn y chyvanedu. ar rody honno udunt. ac odyna amlhau a thyvu a wnaethant yndy a gwledychu yndy yr hynny hyt hedyw. Ac gwedy eylen6y o 6rgant varyf t6rch dyeuoed y vuched ef y gyt a tagnhefed a hed6ch ef a klad6yt yg kaer Llyon ar Wysc yr hon g6edy mar6 y tat a lavuryassey ynteu y hanrydedu ai thekau o adeylyadeu a muroed a cheyryd arderch a6c.[225]

CUHELYN VAB GWRGANT.

GWEDY mar6 G6rgant Varyf T6rch y kymyrth Cuhelyn y vap ynteu llywodraeth y teyrnas yr h6nn ae traeth6s yn hygna6s ac yn war hyt tra 6u yn y oes. a gwreyc vonhedyc doeth oed yda6 a elwyt o enw Marsia a dyskedyc oed yr holl kelvydodeu. A honno ymplyth llawer o agklywedyc pethau a dychymyg6s oe phrya6t ethrylyth hy a kavas y kyvreyth a elwyt yr rwng y Brytanyeyt Martyan. Ar kyvreyth honno ymplyth petheu ereyll a ymchwel6s Alvryt vrenyn o Vrytanaec yn Saysnec ac a el6ys Mechenlage.[226] Ac gwedy mar6 Cuhelyn llywodraeth y teyrnas a tryga6d yn lla6 y racdywededyc vrenhynes honno. ac oy map a elwyt seyssyll. ac yn yr amser h6nn6 seyth mlwyd oed seyssyll. ac wrth hynny nyt oed adas y oedran y llywodraeth y teyrnas. Ac o acha6s hynny kanys grymus o kyghor a doethinep y kymyrth y vam holl llywodraeth y kyvoeth yn y llaw ehun. a phan aeth hytheu o leuver e wuched hon seyssyll a kymyrth coron y teyrnas. Gwedy Seyssyll Kynvarch y vap a doeth yn vrenyn. Ac yn ol Kynvarch y doeth Dan y vra6t ynteu yn vrenyn. Ac yn ol Dan y doeth Morud y vap ynteu yn vrenyn a h6nn6 dyrva6r oed meynt y clot ae haelder pey nat ymrodey y ormod creulonder. A phan lyttyey ny arbedey y nep yn y lladey o chaffey o arveu ac ergydyeu y veynt honno. Ac y gyt a hynny tec oed o edrych arna6 a hael yn rody. Ac nyt oed yr eyl a vey kyn deuret ac ef yn y teyrnas or a alley ymkyverbynnyeyt ac ef.[227] Ac yn y amser ef y doeth brenyn Moryan a llw mawr kantha6 yr gogled a dechreu anreythya6 y gwladoed. Ac yn y erbyn y doeth Morud a holl kynnulleytva ac yeuenctyt y teyrnas oed eyda6 ef ac yn dyannot ymlad ac ef. a mwy a ladod ef ehunan nor rann wuyaf oc l6. Ac gwedy kaffael o hona6 ef y 6udugolyaeth ny dyenghys un yn vyw nys lladey. kanys erchi a wnaey dwyn atta6 yr un h6n yn ol y gylyd hyt pan vey ehun a lladey oll ac o hynny yd eylanwey ynte6 y creulonder. Ac gwedy blyna6 o hona6 gorffowys ychydyc a oruc a gorchymyn eu blygha6 yn vyw. ac gwedy blyghyet eu lloscy. Ac ymplyth hynny a phethen ereyll oy dywalder ae creulonder ef a doeth ac a damweny6s ryw anthyghetven yda6 y dyal y enwyred arna6. Ac ys ef oed hynny ry6 vwystvyl a deuth y 6rth vor ywerdon. ac ny chlywyt eyryoet kyvryw anyveyl y creulonder. a hono hep orffowys a lyghasey y tyr dywyllodron a press6ylyent ker lla6 y weylgy. Ac gwedy klybot o Vorud y chwedyl h6nn6 ef a deuth ehunan y ymlad ar bwystvyl h6nn6. Ac gwedy treulya6 o hona6 eu holl arveu en over er enyveyl h6nn6 ae savyn en agoret ae kyrch6s ac ae llyg h6s megys pysc bychan.[228]

Digitized by Google

GORVYNYAWN.

Pym meyb hagen a anadoed yda6 a hynaf o nadun oed Gorvynya6n a h6nn6 a kymyrth llywodraeth y teyrnas. kanys nyt oed yn yr amser h6nn6 gwr ya6nach noc ef namwyn a karey gwyryoned nac a lywey y pobyl en karedygach. kanys gwastat oed y voes ae devodeu ac anyan. a dyledus anryded a taley yr Dwyweu. ac unya6n wyryoned yr pobyl. a thrwy holl teyrnas ynys Prydeyn templheu y dwy6eu yn y dynassoed a atne6ydey ac ereyll o newyd a adeyley. ac yn y holl amseroed ef kymmeynt a wu o amylder a ryodres yr ynys o verthed a golut ac nat oed nep un or ynyssed yn y chylch a gyffelypyd ydy kanys annoc a wnaey y brenyn e tyr dywollodron y dywyllya6 y dayar ac eu hamdeffyn rac treys eu harglwydy. Ar gweysyon yeuync dewr ar ymlad6yr a kyvoethogey o eur ac aryant a meyrch ac arveu hyt nat oed reyt y nep gwneuthur kam na threys ey gylyd. Ac er rwng y gweythredoed hyn a llawer o devodeu da ereyll talu dylyet yr annyan a oruc ac or lleuver hon ed aeth. ac yg kaer Lundeyn y cladwyt.[229]

ARTHAL.

A GWEDY Gorvynya6n y deuth Arthal y vra6t ynteu yn vrenyn. ac ym pop peth hagen gwrth6ynep oed y weythredoed y vra6t. kanys yr rey bonedyc ar dyleda6c a lavuryey ef eu hyst6ng ar rey anvonedyc anyleda6c a urdey ac a dyrchafey er rey bertha6c a chyvoetha6c ef ae anreythyey a chynnulla6 anthervynedyc Swllt. Ac g6edy g6elet o wyrda y teyrnas hynny ny allasant y dyodef a vey hwy. namyn en kytdunn kyvody yn y erbyn ae 6rthlad o kadeyr y teyrnas.

Ac urda6 Elydyr y vra6t yn vrenyn yr h6nn gwedy hynny o acha6s y trugared a wnaeth ae vra6t a elwyt Elydyr War.[230] Ac ys ef oed hynny gwedy y vot ef yn llywya6 y teyrnas trwy pym mlyned. dywyrna6t o damweyn yd oed yn hely yn fforest llwyn y Caladyr ef a kyvarvu ac ef Arthal y vra6t yr h6nn a dyholyessyt or vrenhynyaeth. gwedy ry crwydra6 pob gwlad yn keyssya6 nerth a chanwrth6y y orescyn y gyvoeth trachevyn. a hep kaffael dym. A gwedy na alley a vey hwy dyodef yr aghenoctyt ar dodaed arna6 ymchwelut drachevyn y ynys Prydeyn a wnathoed. a dec marcha6c y gyt ac ef. ac yn mynet y owuy y gwyr rywuessyat kydemdeythyon neylltuedyg yda6 gynt ac yn kerdet trwy y koet h6nn6 y kyvarvu ac Elydyr y vra6t yn dyarwybot. Ac y gyt ac y gweles Elydyr ef redec a oruc a mynet dwyla6 n6n6gyl yda6. a rody llawer o Cussaneu yda6. Ac gwedy wyla6 a chwyna6 yn hyr y trueny ae aghyfnerth ef ae duc cantha6 hyt yg Kaer Alclud. ac ae kudyus yn y Castell.[231] a gwedy hynny dychymygu a wnaeth ei fot yn glaf. ac anvon kennaden a wnaeth tros pob gwlat yn ynys Prydeyn. ac erchy y bawb or tewyssogyon a oedynt adana6 ef dyvot oe edrych. Ac gwedy dyvot o pawb hyt y dynas erchy a oruc y pob un ar neylltu dyvot atta6 oy ystavell yn tawel a hep ffrost. kanys a dywedey bot yn argywedus oy pen o delhynt llawer y gyt o nadunt. Ac ys ef a oruc pob un o nadun kredu hynny a dyvot pob un ol yn ol megys y harchassey. A megys y delhey pob un y gorchmynney Elydyr yr gwasanaeth6yr oed ossodedyc kantha6 y hynny kymryt pob un mal y delhey a llad y pen ony wrhaey eylweyth y Arthal y vra6t. Ac velly y gwnaey y pob un ar neylltu. Ac y velly yn yd oed kymherved ovyn y tagnhevedus pa6b ae vra6t.[232] Ac or dywed gwedy kadarnhau y kerennyd honno y rygthynt Elydyr a kymyrth Arthal y vra6t ag ae duc kantha6 hyt yg kaer Effrawc ac yno y kymyrth ef koron y am pen ehun ae dody am penn y vra6t ac wrth hynny y kavas ynteu yr enw h6nn6 o hynny allan Elydyr War.[233] ac odyna dec mlyned y bu Arthal yn gwledychu a pheydya6 a wnaeth ar dryc devodeu a wuessynt arna6 gynt. ac odyna allan anrydedu y bonedygyon ar dyledogyon ac estwng er rey anyleda6c a thalu y pawb y dylyet. Ac or dywed y bu varw ag yg Kaer Lyr e cladwyt.[234]

Ac yna yr eylweyth yd etholet Elydyr yn vrenyn. ac eyssyoes hyt tra ydoed ef yn erlyt gweythredoed a devodeu Gorvynya6n y vra6t yr hynaf yn holl daeony. y ddau froder yeuaf yda6 Iugeyn a Pheredur a kynnullassant llw mawr arva6c o pob parth ac a dechreuassant ymlad ac ef. Ac gwedy arveru o honunt or 6udugolyaeth wynt a dalyassant Elydyr War ac ac carcharassant ef mewn Twr yg kaer Lundeyn. a gossot keytweyt oy kadw. ac odyna yr rannasant hwynteu y teyrnas yn dwy ran yr rygthunt. ac ysef y dygwyd6s y ran Iugeyn o Humyr hyd y gorllewyn. Sef yw hynny Lloegyr a Chymry a Chernyw. Ac yn rann Peredur y dygwyd6s o Humyr h6nt y gogled ar Alban oll. ac gwedy llythraw seyth mlyned marw wu Iugeyn ar teyrnas oll a dygwyd6s yn llaw Peredur. ac gwedy y vot yn vrenyn ar kwbyl o ynys Prydeyn ef ae llywya6d yn hygar

Digitized by Google

anrhydedus megys yd oed aml6c y vot yn well noy holl vrodyr kyn noc ef. ac na choffeyt kevey Elydyr rac dahet arglwyd oed Peredur. Ac eyssyoes kan ny wuyr agheu arbet y nep hy a deuth o dyssyvyt redec ac a duc Peredur or wuched honn.[235] Ac yn y lle yna y kymerwyt Elydyr oy carchar ar trydewayth yd urdwyt ef yn vrenyn. Ac gwedy trewlya6 o hona6 holl amser y wuched ef trwy holl daeony a ya6nder a gwyryoned or wuched hon yd aeth kan ada6 agrheyfft gwarder y pawb or a delhynt yn y ol ynteu.[236]

Ac gwedy marw Elydyr War y deuth Rys vap Gorvynya6n yn vrenyn ac ewyther a evelychus ef o synnwyr a phurder a doethynep a pheydya6 a wnaeth ef a chreuiouder ac erlyn gwyryoned athrugared yn y pobyl. ac eyryoet ny chyveylyornes y gan lwybyr ya6nder a gwyryoned.[237]

Gwedy Rys y deuth Margan vap Arthal yn vrenyn a h6nn6 o dysc y ryeny a wnaeth ya6nder ag a eglur6s kenedyl Brytaen o weythredoed da.[238]

Ac yn y ol ynteu y deuth Eynnyayn y vra6t a phell wu odiwrth anwydeu y vra6t wu h6nn6 yn llywya6 y pobyl. Ac yn chwechet wl6ydyn y b6rywyt ef allan oe vrenhynyaeth. kanys pellau odiwrth ya6nder a gwyryoned a wnaeth. a rac deuyssau creulonder. yr hon ae b6rywys ef or vrenhynyaeth.[239] Ac yn y le ynteu y deuth Ydwal vap Iugeyn y gar ef. yr h6nn a emyavnha6s o aghreyfft Eynnya6n dylyet a ya6nder a dywylleu.[240] Ac yn ol Ydwal y deuth Run vap Peredur. Ac yn ol Run y deuth Gereynt vap Elydyr. Ac yn ol Gereynt Cadell y vap ynteu. Ac yn ol Cadell Coel. Ac yn ol Coel Porrex. Ac yn ol Porrex Cheryn. Ac yr Cheryn h6n6 y bu trymeyp Fulgen ac Eydal ac Andryv a phob un or rey hynny a wledych6s yn ol y gylyd.

Ac odyna y deuth Uryen vap Andryw. Ac yn ol Uryen y deuth Eluid Klyda6c. Ac yn ol Kelyda6c y deuth Clytno. Ac yn ol Clytno y deuth G6rwst. Ac yn nessaf y 6rwst Meyrya6n. Ac yn ol Meyrya6n Bleydud. Ac yn ol Bleydud Caph. Ac yn ol Caph y deuth Oweyn. Ac yn ol Oweyn Seyssyll. Ac yn ol seyssyll y deuth Blegywryt.[241] a h6nn6 ny bu yn yr oessoed na chynt noc ef nac gwedy kouyadur kystal ac ef ar rac dahet y caney ac y gwydyat keluydyt y mussyc y gelwyt ynteu Dyw y gwareu. Ac yn y ol ynteu y deuth Arthvael y vra6t ynteu. Ac yn ol Arthvael y deuth Eydol. Ac yn ol Eydol y deuth Rydyon. Ac yn ol Rydyon y deuth Ryderch. Ac yn ol Ryderch y deuth Sawyl Penyssel. Ac yn ol Sawyl y deuth Pyrr. Ac yn ol Pyrr y deuth Capoyr. Ac yn ol Pyrr y deuth Capoyr. Ac yn ol Capoyr y deuth Manaogan y vap gur prud a hygna6s. Ac y ar pob peth unya6n wyryoned yr rwng y pobyl a wnaey.[242]

Bely maur vap Manogan.

Ac gwedy marw Manogan y deuth Bely mawr y vap en y ol ynteu yn vrenyn a deu ugeyn mlyned y gwledych6s ar enys Prydeyn.[243] Ac yr Bely h6nnu e bu try meyp Ll6d a Chasswalla6n. a Nynya6. A megys y dyweyt rey or kyvar6ydyeyt pedweryd map a wu yda6 Lleuelys. A Llud oed hynaf or rey hynny. a h6nn6 gwedy mar6 y tat a kymyrth lywodraeth y teyrnas. Ac odyna y bu gogonedus adeylya6dyr keyryd a chestyll ef a atnewyd6s muroed Llundeyn. ac anryvedyc tyroed ac amkylchyn6s. Ac gwedy hynny a orchmynn6s yr kywdawd6yr adeylat tey endy megys na bey en y teyrnassoed ym pell yn y chylch yn un dynas adeyladeu na they kymryt ac vey endy. Ac y gyt a henny ymlad6r da oed a hael ac ehelaeth yn rody bwyt a dya6t y pa6b or ae keyssyey. a chet be llawer yda6 o keyryd a dynassoed honn a karey ef yn w6y noc yr un. ac yno yn honno y preswylyey yr rann w6yhaf or wlwydyn. ac wrth hynny y gelwyt hy Kaer Lud. ac or dywed Kaer Lundeyn. ac gwedy dyvot estra6n kenedyl y gelwyt hy Lyndyne neu ynte Lyndres.

Llevelys.[244] hagen a karey ef en wuyhaf oy vrodyr kanys gwr prud a doeth oed. A gwedy klybot o Levelys varw brenyn Ffreync heb ada6 ettyved namyn un verch ac ada6 y kyvoeth en llaw honno. ef a deuth at Lwd y vra6t ac erchy kyghor a nerth nyt na mwy yr lles yda6 ef namyn er keyssya6 chwanegu anryded ac urdas a theylygda6t y eu kenedyl o galley ef mynet y teyrnas Ffreync y erchy y vorwyn honno yn wreyc yda6. Ac en e lle y vra6t a kytsyny6s ac ef ac a vu da kantha6 y kyghor ar hynny. Ac yn y lle parattoy llogheu ac eu llenwy o varchogion en arva6c a chychwyn parth a Ffreync. ac yn y lle gwedy eu dyskynnu anvon kennadeu a orugant y vyneg y wyrda Ffreync estyr y neges a dothoed oe cheyssya6. Ac o kytkyghor gwyrda Ffreync ae tewyssogyon e rodwyt e vorwyn y Levelys a choron y teyrnas y gyt a hy. ac gwedy hynny ef a lywy6s y kyvoeth yn prud ac yn doeth ac yn dedwyd hyt tra parhaus y oes

Ac gwedy llythra6 talym o amser teyr gormes a dygwyd6s yn ynys Prydeyn. arny ryklywsey nep or hen oessoed gynt eu kyvryw.

Digitized by Google

KYNTAF oed o nadun ryw kenedyl a doeth a elwyt Koraneys. a chymeynt oed eu gwybot ac nat oed amadrawd or a kyvarffey y gwynt ac ef nys gwyppynt. ac wrth hynny ny ellyt un drwc udunt.

EYL oed diaspat a dodyt pob nos kalamey wrth pob arlwyt yn ynys Prydeyn. a honno aaey trwy kallonnoed y dynyon yn kymeynt ac y kolley y gwyr eu lliw ac eu nerth. E gwraged a gollynt eu beychyogy. ar meybyon ar merchet a gollynt eu synwyr. ar holl anyveylyeyt a adawey yn diffrwyth.

TRYDED oed yr meynt vey darmerth ar arlwy a parattoet yn llyssoed y brenyn kyt bey arlwy blwydyn o w6yt a dya6t ny cheffyt byth dym o hona6 namyn a dreulynyr un nos gyntaf. Ac eyssyoes kyoed oed ac amlwg yr ormes gyntaf. ar dwy ormes ereyll nyt oed nep a wypey pa ystyr oed udunt. Ac wrth hynny mwy gobeyth oed kaffael gwaret or kyntaf nogyt or eyl neu or tryded.

Ac wrth hynny Llud Vrenyn a kymyrth pryder ma6r a goval ynda6 kan ny wydyat pa fford y kaffey gwaret or gormessoed hynny. ac o kyffredyn kyghor y wyrda Llud vap Beli a aeth hyt at Levelys y vra6t brenyn Ffreync. kanys gwr doeth a ma6r y kyghor oed h6nn6 y keyssya6 kyghor y kantha6. Ac yna parattoy llyghes a wnaethant a hynny yn argel ac yn dysta6 rac gwybot or kenedyl honno ystyr y negys. nac o nep eythyr y brenyn ae kyghorwyr. Ac gwedy bot yn para6t y llyghes Llud a aeth udunt a dechreu holly y moroed. Ac gwedy klybot o Levelys y chwedleu hynny kany wydyat ef acha6s na neges llyghes y vra6t yn y lle ynteu a kynnull6s llyghes or parth arall dyrva6r y meynt. Ac a aeth ar y mor yn erbyn y vra6t. Ac gwedy gwelet o Lud hynny. ef a edewys y holl logheu ar y weylgy allan o eythyr un llong. ac yn yr un honno y deuth yn erbyn y vra6t. Ac yn y lle pan weles Llevelys hynny. ynteu y me6n un llong arall a deuth yn y erbyn ynteu. Ac gwedy eu dyvot ygyt pob un o nadunt a aeth dwyla6 m6n6gyl oy gylyd ac o vrodyrya6l karyat pob un a gressaa6d y gylyd o nadunt.

AG gwedy mynegy o Lud yda6 ystyr y neges y vra6t a dywa6t y gwydyat ehun pa acha6s ry dodoed yr gwladoed hynny. Ac gwedy hynny wynt a kymmerassant kyghor y ymdydan yn amgen no hynny megys nat elhey y gwynt am eu hamadra6d a gwybot or Koranyeyt yr hyn a dywedynt. Ac yna y perys Llevelys gwneuthur corn hyr. ac trwy y corn dywedwyt. Ac gwedy bot yn bara6t y korn Llevelys a dywa6t 6rth y vra6t y rodey ef yda6 ef ryw pryvet a gadu rey o nadunt yn vyw y hylya6 rac ovyn damweinya6 eylweyth dyvot y ryu ormes honno a chymrvt ereyll or pryvet ac eu brywa6 ym plyth d6fyr ac ef a kadarnhaey bot yn da er rey henny y dystryw kenedyl Koranyeyt. nyt amgen gwed yd elhey adreoy teyrnas ehun galw pawb y gyt oy pobyl et ag o kenedyl e Koranyeyt y un datlew y vynnu gwneuthur tagnhefed yr rygthunt. Ac yna gwedy delhey pawb ygyt kymryt y d6fyr h6nn6 ay v6r6 yn kyffredyn ar pa6b. Ac ef a kadarhaey y bydynt var6 y Koranyeyt yn kwbyl ac nad eydygavey nep oe kenedyl ynteu ehun. Ar eyl ormes hep ef ysyd yth gyvoeth ty. dreyc yw honno. y dreyc arall estra6n kenedyl y syd yn ymlad a hy ac yn keyssya6 y gorescyn. Ac wrth hynny rac llyt y dyt ych dreyc ch6y y dyaspat engyrya6l honno. Ac val hynn y gelly kaffael gwybot hynny. messur yr ynys y hyt ae llet. ac yn y lle y keffych y pwynt perved yn ya6n par cladu y lle honno ac gwed hynny par dody kerwyn yn lla6n or med goreu a aller y wneuthur ym mewn y clad h6nn6 a llen o paly ar wynep y kerwyn ac gwedy hynny yth person dy hunan byd yn y gwylya6. ac yna ty a wely y dreygyeu yn ymlad en ryth aruthyr anyveylyeyt. Ac or dywed yn ryth dreigieu yd ant yr awyr. Ac or dywed oll gwedy darffo udunt blynaw o engyrya6l a gyrat ymlad wynt a syrthyant yn ryth deu parchell ar warthaf y llen ac a sudant. ac a dynnant y llen ganthunt hyt yg gwaela6t y kerwyn ag a yvan y med yn kwbyl. ac a kyscant gwedy hynny. Ac yna yn y lle plyka tytbeu y llenyneu kylch wy. ac yn y lle kadarnhaf a keffych yth gyvoeth ym me6n kyst vaen clad wynt a chud ym mewn y daear. a hyt tra w6ynt wy yn y lle honno ny da6 gormes y ynys Prydeyn o le arall.

ACHAUS y tryded ormes yw g6r lletrythauc kadarn y syd yn dwyn dy w6nt di ath darmertheu h6nn6 trwy y hwt ef ae letryth a wna y pa6b kyscu. ac wrth hynny y mae reyt y tytheu y dy person duhunan gwylya6 dy darmerth ath arlwy. A rac gorvot o kyscu arnat bit kerwyn yn lla6n o d6fyr oer ker dy law a phan vo kyscu yn treyssya6 arnat dos y mewn y kerwyn.

Acyna yd ymchwel6s Llud trachevyn oy wlat. ac yn dyannot y dyvynn6s ef pa6b yn llwyr oe kyvoeth ef ac or Coranyeyt. a megys y dyscadoed yda6 brywa6 y pryvet a oruc ym plyth dwfyr a b6r6 h6nn6 ar pa6b yn kyffredyn. Ac yn y lle yr holl Coranyeyt yn llwyr a wuant var6 hep edygavael nep or Brytanyeyt.

Digitized by Google

Ac ym pen yspeyt gwedy hynny Llwd a perys messura6 yr ynys ar hyt ac ar y llet. ac yn Ryt Ychen y kavas y perved pwynt. ac yn y lle honno y peris ef cladu y dayar. ac yn y ffos honno gossot kerwyn yn lla6n or med goreu a allwyt y kaffael a llen o paly ar y wynep. Ac ef y hunan y nos honno wu yn wylyat. ac val yd oed e velly ef a weles y dreygyeu yn ymlad. ac gwedy darvot udunt blyna6 a dyssygya6 yn ymlad wynt a dygwydassant yn y kerwyn ac gwedy darvot udunt yvet y med kyscu a wnaethant. ac yn eu k6sc Llwd a plyk6s y llen yn eu kylch. ac yn y lle dyogelaf a kavas yn Dynas Emreys yn Eryry ym mewn kyst vaen y kwdy6s. ac evelly y peydy6s y dyaspat tymhestlus oe kyvoeth.

Ac gwedy darvot hynny y brenyn a perys arlwya6 gwled dyrva6r y meynt. ac gwedy y bot yn bara6t ef a perys gossot kerwyn yn lla6n o d6fyr oer ker y llaw. ac ef ehun yn y prya6t person ae gwylly6s. ac val y byd yuelly yn gwyllya6 ef a klywey llawer o amravaelyon kerdeu a hun ag yn y kymell ynteu ar kyscu. Ac yn y lle sef a oruc ynteu rac y orthrymmu ef or kyscu a llesteyrya6 ar y darpar mynet yn y d6fyr a hynny yn vynych. Ac or dywed ynachaf g6r dyrfa6r y veynt yn wyskedyc o arveu tr6m kadarn yn dyvot y me6n a chawell kantha6. ac megys y gnotaassey yr holl darmerth ar arlwy or bwyt ar llyn ym mewn y kawell. ac yn kychwyn yn y ymdeyth ac ef. ac yn y lle Llud vrenin a kychwyn6s yn y ol a dywa6t wrtho fal hyn. Arho ep ef arho kyt ry gwnelych ty sarrahadeu a cholledeu ymy kyn no hyn. nyt ey weythyon ony barn dy vylwryaeth yn trech ac yn dewrach no my. Ac yn dyannot ynteu a ossodes y kawell ar y lla6r ae arhos ef atta6. ac yna gyrat ac angerda6l ymlad a wu yr rygthunt. a newidia6 dyrnodien ar tan yn ehedec or kledyveu ac or arveu ereyll. ac or dywed y tyghetven ar rac weles damweynnya6 y wudugolyaeth yr brenyn. kan w6r6 y ormess6r yr rygtha6 ar dayar. Ac gwedy gorvot arna6 o rym ac angerd erchy nawd a oruc. Ar brenyn adywa6t 6rtha6 ynteu pa wed ep ef y gallaf i rody na6d yty. gwedy y gniver gollet a sarrahet a wnaethost tytheu ymy. ac ynteu a dywa6t yn atteb yda6 ef dy holl kolledeu eyryoet or ar rywneuthum yty myvy ae hynnyllaf yn kystal ac y dygum. Ac o hyn allan my nys gwnaf y kyffelyp. ac o hyn allan g6r ffydla6n vydaf hyt bellach. ar brenyn a kymyrth hynny y gantha6. ac y velly y gwara6t Llud y teyr gormes hynny y ar ynys Prydeyn. Ac o hyny hyt yn dywed y oes yn hed6ch ac yn dedwyd y gwledych6s.

Ac yna or dywed gwedy mar6 Llud map Beli Ma6r y kudywyt y korff yg kaer Lundeyn ker llaw y porth a elwyr ettwa Porth Llud. ac yn Saysnec y gelwir ef Lwdys Gady. deu fap hagen a wuessynt yda6. Avarwy vap Llud a Theneuvan vap Llud. ar rey hynny urth nat oed oet arnadunt megys y gellynt llywyaw y teyrnas y gwnaethpwyt Kasswalla6u vap Beli y vra6t ynteu yn vrenyn. Ac yn y lle gwedy y urda6 ef o coron y teyrnas. ef a kymyrth ynda6 haelder a daeony a chlot a molyant yn kymeynt ac yny ydoed y clot ef yn ehedec tros y gwladoed ar teyrnassoed ym pell y wrtha6. Ac odyna gwedy damwennya6 yda6 ef yn kwbyl llywodraeth yr holl teyrnas ac nyt oy neyeynt. Eyssyoes Kasswalla6n a ymrodes y warder ac ny mynn6s bot y neyeynt yn diran or teyrnas namyn rody udynt a oruc ran va6r or kyvoeth. ac y sef a rodes y Avarwy vap Llud Kaer Lundeyn. a yarllaeth Swyd Geynt. ac y Teneuvan y rodes yarllaeth Kernyw. ac ynteu ehunan pennadur ar pa6b ac yn arweyn coron y teyrnas.[245]

Ac yn yr amser h6nn6 megys y keffyr yn hystoryacu gwyr Ruueyn gwedy darvot y Wlkessar gorescyn Ffreync ef a damwenny6s y dyvot ar lan Traeth Rwten. ac gwedy gwelet o honaw odyna ynys Prydeyn. govyn a oruc yr nep a oed yn eu gylch pa wlat oed honno. a pha kenedyl ae kyvanhedey. ac ae presswyllyey. Ac gwedy kaffael o honaw gwybot enw y teyrnas ar pobyl ef a dywa6t. Mwyn Herc6lff hep ef o un kenedyl henym ni yr Ruueynwyr ar Brytanyeyt kanys o kenedyl Tro y kerdassam ni. Eneas Ysgwydwyn gwedy dystriw Tro a wu hentat ynny yn kyntaf. ac udunt hwytheu y bu hentat Brutus vap Sylvyus Ascanyus vap Eneas. Ac onim twyllir i neu rydivonhedassant wy. kanys megys y tebygaf ny wdant wy dym y wrth vylwriaeth wrth y bot yn presswylya6 odyeythyr y byt ym mewn yr Eigia6n. Ac ysgavyn herwyd y tebygaf y byd eu kymmell wynt y talu teyrnget ac y eu gwneuthur yn tretha6l ac y talu gwastat wassanaeth yr Ruveynnya6l teylygta6t. Ac eyssyoes ya6n yw yn kyntaf erchi udunt talu teyrnget y wyr Ruveyn kyn eu llaffurya6 nac ymlad ac wynt. megys y mae yr holl kenedloed ereyll o amgylch y byt yn talu teyrnget udunt a darestyghedygaeth y Sened Ruveyn. rac kody o honam nynnheu hen vonhed Pryaf yn hentat ny

Digitized by Google

ae hen teylygta6t. kan ellwng eu gwaet wynteu megys y maent yn kereynt ynn. Ac gwedy anvon o Wlkessar yr amadrodyon hynny meun llythyr hyt at Kasswalla6n llydya6 yn va6r a oruc ynteu ac anvon llythyr hyt at Wlkessar ar geyryeu hyn yn y llythyr.[246]

Kasswallaun Brenyn y Brytanyeyt yn anvon annerch y Wlkessar ygyt ar amadrod hwnn. Anryved yw Wlkessar meynt chwant a chybydyaeth gwyr Ruveyn kanys rac meynt sychet arnadunt eur ac aryant na allant dyodef en bot ny megys odyeythyr y byt yn dyodef perygleu yr Eigia6n heb kan ryvygu kymell swllt a tretheu arnam. or lle a ar rykynnalyassam ny eyryoet yn ryd dydreth hed6ch hyt hyn. Ac nyt dyga6n ganthunt hynny namyn keyssya6 gwaret yn rydit. a mynnu gossot tragywyda6l keythiwet kewylyd yty Wlkessar yd wyt yn keyssya6 kanys kyffredyn gwythen boned y syd yr Brytanyeyt ac yr Ruveynwyr yn llythra6 y gan Eneas ar un ryw kadwynyn rac eglura6 kadarn kytemdeythas a dylyey yr rygthunt honno a dylynt y cheyssya6 ae erchy ynny. nyt kymhell keythywet arnam. kanys yr rydyt honno a ordyvnassam ny ac a dyscassom ny yr rody ae chynnal yn w6y noc arweyn gwed keythywet yn y veynt honno y gordyvnassam ny y chaffael ae medu hyt na wdam ar ufydhau y keythywet a honno hagen pey keyssynt y dwyweu y dwyn y kenhym. ny a lavuryem yn y veynt y gallem or yn oll nerth oy hattal yn eu herbyn. ac wrth hynny Wlkessar byt etnebededyc yth dy osparth ty yn bot ny yn para6t y ymlad yth erbyn o cheyssy dy dyvot yr ynys honn megys yd wuyt yn gogyvada6 dyvot ydy.[247]

Ac gwedy gwelet o Wlkessar y llythyr h6nn6 yn dyannot parattoy y lyghes a oruc ac aros gwynt wrth eylenwy ey weythret yr hyn a dywedassey y Kaswalla6n trwy y llythyr ae kennadeu.[248] Ac gwedy kaffael o honaw ef y damwnedyc wynt dyrchavael hwylyeu a wnaethant ac yn Aber Themys y deuth yr tyr ae lu ganthaw ac val yd oedynt y llongheu yn kaffael y tyr ynachaf Kaswalla6n a holl kedernyt ynys Prydeyn kantha6 yn dyvot y kastell Dorahel yn y erbyn. Ac yno y kymyrth kyghor y gyt ae wyrda pa wed yd ymledynt ac eu gelynyon a pha ansa6d y lludynt y kaffael y tyr. Ac yno y dothoed Bely pen teulu Kaswalla6n a tywyssa6c y vylwryaetha thrwy kyghor y gwr h6nn6 y gwneyt pob peth yn y teyrnas. ac yno hevyt y dothoedynt deu neyeynt y brenyn. Avarwy vap Llwd tywyssa6c Llundeyn a Thenevan yarll Kernyw. yno hevyt y dothoedynt y try brenyn a oedynt darestyghedyc ydau nyt amgen Creudu brenyn yr Alban a Gwerthaed brenyn Gwyned a Brythael brenyn Dyvet.[249] Ar rey hynny megys pawb ar rodes kyghor yn newyd y kyrchu gwyr Ruveyn kyn kaffael o nadunt un dynas nac un kastell ar dir ynys Prydeyn. ac y velly llafurya6 y keysya6 y gwrthlad ymdeyth. kanys o cheffynt wy dyvot ym plyth kedernyt e wlat. anha6s a dyrysach oed eu gurthlat. Ac yna o gyttundep kyghor pawb wynt a kyrchasant y traetheu yn y lle yd oed Wlkesar ae lu yn eu pebylleu. Ac gwedy gosot yna y bydynoed o pob parth wynt a kymyscasant eu deheuoed ac eu gelynyon. a newydya6 dyrnodyeu ae gylyd ac ergydyeu yn erbyn y lleyll. A hep un gohyr o pob parth y syrthynt yr rey brathedyc ar ergydyeu yn eu hymyscaroed. A chyn amlet yr redey y tywarchen or gwaet a chet bey dysyvyt deheuwynt yn llynghu eiry yr mor.[250] Ac val ed oedynt y gwrthwynebedygyon vydynoed yn kymyscu ef a damwenny6s trwy y tyghetven kyvarvot Nynya6 ac Avarwy vap Llud a gwyr Llundeyn ar rey swyd Keynt yd oedynt wynteu yn tywysogyon arnadunt kyvarvot a bydyn yr Amherawdyr. Ac gwedy eu kymyscu ygyt yr amherodra6l vydyn hayach a wascar6s rac y Brytanyeyt o tew vydyn yn eu kywarsanghu. Ac gwedy eu bot plyth traphlyth yn deudyplygu dyrnodyeu. y damweyn a rodes fford y Nynnya6 y kaffael ym6rya6 ar Amerawdyr. Ac wrth hynny kan dyrvaur o lewenyd y kyrchu a wnaeth Nynnya6 kanys mwy no llawen oed kantha6 kaffael rody un dyrna6t yr ryw wr h6nn6. Ac y gyt ac y gweles Wlkeser ef yn y kyrchu y taryan yn kyvlym a derchevys yn erhyn y dyrna6t. Ac yn veynt y gadus y nerthoed yda6 ef a ossodes ae kledyf ar Nynnya6 ar y penffestyn. ac yn y lle dyrchavael y kledyf a oruc a cheysya6 yr eil dyrna6t ar e kyntaf hyt pan alley rody agheua6l dyrna6t yda6. Ac megys y gwyl Nynnya6 ef a dodes y daryan yn erbyn y dyrna6t. Ac yna eysyoes y trygva6d kledyf Wlkesar ym pen Nynnya6. ac ny all6s ef kaffael tynnu y kledyf rac kaletet y w6rwydyr kan y bydynoed yn ymkymyscu ac yn newydya6 agheuolyon dyrnodyeu.[251] Ac wrth hynny Nynnya6 a kymyrth kledyf Wlkesar ac a w6ry6s y kledyf chun y 6rtha6. a chledyf yr Amherawdyr yn y law y ruthr6s ef y elynyon. a phwy bynnac a kyvarffey ac ef ar cledyf h6nn6 y trawey. ar neyll a vydey a llad y pen y

Digitized by Google

arna6 ae ynteu ef vynet yn vrathedyc megys na bey un gobeyth o honaw. Ac val yd oed Nynnya6 ar wed honno yn dywalhau yn erbyn y elynyon ynachaf Labienus tywysa6c yn kyvarvot ac ef ac yn y lle ar y kyvranc kyntaf Nynnya6 ae llada6d. Ac eysyoes gwedy llythraw yr rann w6yhaf or dyd y Brytanyeyt o kywarsangedygyon vydynoed a dugynt ruthreu glew kalet a Dw6 yn y kanh6rthwya6 y wudugolyaeth a damwenny6s udunt. Ac Wlkesar a kymyrth y logheu ae pebylleu ae luesteu yn kedernyt yda6. Ac gwedy dyvot y nos ef a kyweyrws y longheu ac a aeth yndunt. Ac a wu lawen kantha6 kaffael y mor yn lle kastell yda6. Ac gwedy kyghory oe kytemdeythyon yda6 na chynhalyey ymlad ar Brytanyeyt a vey hwy. ef a wu wrth eu kyghor ac a ymchwel6s trach y kevyn parth a Ffreync.[252]

Ac gwedy hynny Kaswalla6n acha6s y wudugolyaeth honno ygyt a dyrva6r lewenyd a tal6s dyolch dredeu yr D6wyweu ac galw atta6 y kytymdeythyon ar kytlavuryessynt ac ef. ac yn herwyd breynt pob un ae lavur talu udunt eu gwasanaeth o amlhaf rodyon. ac or parth arall govâlus oed kanys Nynnya6 y vra6t oed yn vrathedyc ac yn pedrus am y vyw. kanys Wlkesar yn y vrwydyr a rodassey dyrna6t hep allu medegynyaeth yda6. Ac or dyrna6t h6n6 kyn pen y pymthecvet dyd gwedy e wrwydyr y bu varw. ac yg Kaer Lundeyn ker llaw porth y gogled y cladwyt y gyt a brenhynya6l arwylyant. Ac y gyt ac ef yn y bed y dodassant y cledyf a dugassey ynteu y gan Wlkessar pan ymladassey ac ef. ac esef oed enw y cledyf h6n6 Agheu Coch. kanys pwy bynnac a archollyt ac ef ny bydey byw.[253]

Ac gwedy ymchwelyt o Wlkesar y keuyn ar ffo a dyscynnu o hona6 ar traeth Ffreync medylya6 a wnaethant y Ffreync gwrthwynebu yda6 a mynnu gwrthlad y arglwydyaeth y arnadunt. kanys a tebygynt y vot yn wannach megys na bey reyd udunt y ovyn ef arnadunt. kanys chwedleu kyhoed a dywedyt ym pob lle bot y mor yn kyvlawn o lyghes Kaswalla6n yn erlyt Wlkesar. Ac wrth hynny glewach yr ymrodynt y keysya6 gwrthlad Wlkesar oc eu tervyneu wynt.[254] Ac y gyt ac y gweles Wlkesar hynny ny mynn6s ef mynet ym petrusder ymlad ac wynt. namyn agory y tryssor a oruc ar rody da yn dyvessur y pob un ar neylltu o nadunt. ac yvelly y dwyn yn tagnheved ac yn un ac ef. Ac y gyt a hynny yr pobyl adau rydyt. ac yr rey rykollassey tref eu tat y hynnyll udunt. Ac yr keyth adau rydyt. ar gwr a oed kynt yn dywal megys llew. yn awr megys oen gwar yn llawen yn talu yr eidaw y pawb. ac ny orphwyss6s ef wneuthur y clayar dredeu hyny hyt pan daghever6s ef pawb ac eu dwyn yn un ac ef a chaffael y arglwydyaeth arnadunt megys kynt. ac yna eyssyoes nyt aey un dyd heybya6 hep koffau budugolyaeth y Brytanyeyt a ffoedygaeth Wlkesar a hynny kan y watwaredygaeth.[255]

Ac gwedy llythra6 dwy vlyned parattoy eylweyth y lyghes a oruc Wlkesar vrth vynet tros yr Eigia6n y keysya6 dyal y sarahet ae kewylyd ar Kaswalla6n ac ar y Brytanyeyt. Ac gwedy kaffael o Kaswalla6n gwybot bot yn wyr hynny. kadarnhau y keyryd ar kestyll ar dynasoed. ac eu atnewydu yr rey a atveylyey o nadunt. a gosot marchogyon arva6c y eu kad6 a wnaeth. ac ym pob pryf borth yn amkylch yr ynys gosot gwyr arva6c a oruc y eu gwylya6 ac y eu gwarchadw. ac eithyr hynny ar hyt kana6l Themys y fford yd hwylyt parth a Llundeyn ef a perys gwneuthur polyon heyrn kyn vrasset a mordwyt gwr. ac eu plymmu. a gosot er rey hynny a dan d6vyr a phan delhynt y llongheu megys yd elhey yr rey hynny trwydynt ac y peryclynt o hynny. ac gwedy darvot hynny kynnullu a wnaeth Kaswalla6n holl yewenctyt yr ynys ag ygkylch yr arvordyr arhos dyvodedygaeth Wlkesar ae lyghes kantha6.[256]

Ac gwedy darvot y Wlkesar parattoy pob peth or a oed reyt yda6 ef a kychwyn6s ar y mor y gyt ac aneyryf amylder marchogyon kan darmerth ac awyda6 gwneuthur damwnedyc aerva or Brytanyeyt. a hynny hep amheu a wnathoedynt pey rydelhey eu llyghes yn yach ganthunt yr tyr ac wrth hynny ny all6s ef dwyn y dyhewyt ar weythret. kanys hyt tra ydoedynt yn hwylya6 ar hyt kana6l Themys yn kyrchu parth a Llundeyn yd aethant eu llogheu ar y polyon heyrn ar ry dywedasam ny wchot. a chan yr rey hynny y dyodefasant dysyvyt perygl agheua6l hyt pan vodasant hyt ar vylyoed o varchogyon. kanys gwedy tylly y llongheu ar y polyon heyrn hynny y deuth d6fyr ym mewn a sudau y llongheu a dan y weylgy. Ac gwedy kaffael o Wlkesar gwybot hynny y gyt a dyrva6r o lavur ac govut trosy yr hwylyeu a orugant parth ar tyr ar rey a wuesynt yn y veynt perygyl honno ac a ka6sant o vreyd y tyr. a phan weles Kaswalla6n y ar lan y dymhestyl honno arnadunt llawenhau a oruc o achos

Digitized by Google

body y sa6l a vodes o nadunt a thrystau o acha6s dyanc yr rey ereyll. ac gwedy rody arwyd o hona6 oy kytvarchogyon kyrchu yr Ruveynwyr a wnaethant yn dyannot. Ac ys ef a orugant gwyr Ruveyn eysyoes kyt ry kyvarffey perygyl ac wynt ar avon y gyt ac y ka6sant y tyr yn 6ra6l g6rthwynebu yr Bryttannyeyt. a chymryt eu glewder yn lle mur y eu hamdyffyn. ac aerva dyrva6r y meynt a wnaethant or Brytanyeyt. Ac eysyoes mwy wu yr hon a ka6sant nor hon a wnaethant kanys llawer a vodes o nadunt. ac urth hynny lley oed eu nyver. Ar Brytannyeyt pob a6r mwyv6y vydey eu llw. kanys o pob lle yd ymkynnullynt a mwyv6y teyrgweyth oed eu nyver. ac 6rth hynny y kan gwanhau yr rey ereyll y ka6sant wynteu y wudugolyaeth. Ac gwedy gwelet o Wlkesar ry orvot arna6 y gyt ac ychydyc oy nyver yd aeth ar ffo yn y longheu. a chymryt dyrgel6ch y mor ynn amdyffyn yda6. Ac gwedy kaffael gwynt hyr6yd o hona6 dyrchavael hwylyeu a hwylya6 hyt yn traeth Moryan. ac yno yd aeth ym me6n kastell ar ry wnathoed rac ovyn kyvarvot ac ef y kyffryw damweyn ar ry kyvarvuassey gynt ac ef y gan y Brytanyeyt. Ac ysef y gelwyt y kastell Odnea. Ac ys ef acha6s y gwnathoed rac ovyn ymchwelut or Ffreync arna6 yr eylweyth o delhcy ar ffo y 6rth y Brytanyeyt megys y weyth arall. Ac wrth hynny rywnathoed ynteu y kastell h6nn6 megys y galley ynteu g6rth6ynebu y wrth pwyth pobyl honno o cheysynt wrthwynebu yda6 megys y keysynt gynt.

Ag o acha6s kaffael o hona6 y wudugolyaeth yr eylweyth y ar Wlkesar Kaswalla6n a kymyrth dyrva6r o lewenyd ynda6 ac a ynvyn6s gwys tros pob lle yn ynys Prydeyn y erchy eu holl wyrda dyvot hyt yn Llundeyn ac eu gwraged y gyt ac wynt y talu gwylya6l anryded dyledus y eu tadolyon dwy6eu. tr6y yr rey ry ka6synt budugolyaeth or veynt Ruveynnya6l Amhera6dyr h6nn6. ac gwedy dyvot pa6b heb waradrygyant amravaeylyon aberthau (a orugant ac y ladedygaeth yr annyveylyeyt yd ymrodasant. ac yna.) a wnaethant deu ugeyn myl o warthec a chan myl o deveyt. ac o amravaelyon kenedloed adar y sa6l ny ellyt yn ha6d y ossot yn ryf. Eithyr hynny deg myl ar rugeynt o amravaelyon koedolyon b6ystviled. Ac yn y lle gwedy darvot udunt perffeythya6 eu anryded yr dwy6eu or gwedyllyon ar gormodyon wynteu ehuneyn a w6ytasant megys y gnotteyt yn y wyr ry6 abertheu hynny. Ac odyna yr hyn a wedyllus or nos ag or dyd kanthunt wynt ae trewlyasant trwy amravaelyon wareeu. Ac ym plyth y gwareeu hynny ef a damwenny6s deu was yeueync arderch a6c. y neyll o nadunt yn ney yr brenyn ar llall yn ney Avar6y vap Llwd kynhennu yn gware palet. ac or dywed llydya6 am y wudugolyaeth. Ac ysef oed enw ney y brenyn Hyrlas. ac enw y llall Kuhelyn. ac enw y llall Kuhelyn. ac gwedy ymlydya6 ac ymkywethyl yskylvu cledyf a wnaeth Kuelyn a llad pen Hyrlas ney y brenyn. Ac gwedy y lad kynhyrvu a oruc y llys oll. ac ehedec y chwedyl at Kaswalla6n a llydya6 a chyffroy yn va6r a oruc acha6s lladedygaeth y ney. Ac erchy a wnaeth i Avarwy rody Kuelyn y dyodef kyffreyth y llys arna6 rac mynet Hyrlas yn didial os kam y lledesyt. Ac gwedy gwelet o Avar6y bot bryt y brenyn yn kyffroedyc yn y erbyn pedrusa6 a wnaeth rody y ney yn y ewyllys a dywedwyt bot llys yda6 ef. ac yn y lys ehun y dywedey ef delyw o hona6 ynteu rody ya6n ae kymryt o pa6b or a vynhey yawn oy wyr ef. Ac wrth hynny os keysya6 ya6n a vynhey ef y gan Kuhelyn. ef a dywedey y mae yn ey lys ef yn Llundeyn y dylyey ef gwneuthur yawn tros y ney. a hynny o vreynt a hen dylyet yr kynhoes yr hen wyrda. Ac gwedy gwelet o Kaswalla6n na chaffey ya6n 6rth y vynnu ae ewyllys gogyvada6 a thyghu y Avar6y a wnaeth yd anreythyey ynteu y kyvoeth ef o tan a haearn ony delhey wrth y ewyllys. ac odyna trwy lyt a bar brysya6 a oruc Kaswalla6n y anreythya6 kyvoeth Avarwy hagen peunyd trwy kytymdeythyon a charant yn keysya6 arafhau yrlloned y brenyn. a cheysya6 madeueynt y kantha6. Ac gwedy na alley ef nep fford yn y byt kaffael lleyhau llyt y brenyn medylya6 a oruc pa fford y galley ynteu gwrthwynebu yr brenyn a daly yn y erbyn. Ac or dywed gwedy nad oed fford arall yda6 y galley ef gwrthwynebu yda6. ef a anvones kennadeu hyt ar Wlkesar a llythyr ganthunt ar synhwyr hon yndunt.[257]

Y WLKESSAR. Avarwy vap Llwd tywysawc Llundeyn yn anvon annerch. a gwedy damunedyc agheu damunedyc yechyt a bwched. Edyvar kenhyf y daly yth erbyn di hyt tra vuost di yn kynhal ymladeu yn erbyn vy mrenyn y kanys pey peyt6n y tydy a orvuasut ar Kaswalla6n y gwr gwedy y veynt wudugolyaeth honno a kavas trwy vy nerth y a kymyrth y veynt syberwyt ynda6 hyt pan edyw yn keysya6 hynytreftadu y am dykyvoethogy am dyhol om kyvoeth a gorescyn ydau

Digitized by Google

ehun vygkyvoeth. Ac gwybyd ty nat y velly y dylyey talu y my. myvy yn y kyvoethogy ef. ac ynteu ym dygyvoethogi ynnheu. kanys myvy yn kwbyl yn ymlad yth erbyn dy. a wnaethum y pethau hyn oll yda6. a mynheu y tyghaf y kyvoethau nef a dayer hyt na heydeys y onyt na rod6n y ve ney y dyodef bra6t y lys ef arnaw. Ac yn y vo goleuach ac eglurach yth doethineb dy acha6s y wyryoned. gwranda6 dy a my a datkanaf yt yr acha6s y mae y var arnaf y. Gwedy kaffael o hona6 ef y veynt wudugolyaeth honno trwy vy nerth y. y gwnaetham nynheu gwylyawl lewenyd ac anryded y en tadolyon dwy6eu. ac gwedy perffeythya6 o honam ny pob peth or a perthyney ar e dwy6eu. y damweny6s y rwng deu neyeynt yn tyvu kyvrysed am wudugolyaeth gwarae palet. Ac gwedy kaffael om ney inheu y wudugolyaeth ennynu a oruc y llall o enwyr yrlloned a dyspeylya6 cledyf a cheysya6 llad pen vy ney ynnheu. ac ys ef a oruc ynteu gochel y kledyf ac yn y kyvrysed h6nn6 eysyoes syrthya6 ney y brenyn ar y cledyf ac y bu var6. Ac gwedy kennatau hynny yr brenyn. gorchymyn ac erchy y mynheu rody ve ney y dyodef brawt y lys ef yn dyal y ney ynteu. Ac gwedy nas rod6n ve ney yn y ewyllys ef e deuth ynteu ae holl lw kantha6 am pen ve kyvoeth ynheu ae anreythya6 ae losky. ac wrth hynny yd wyf ynheu yn erchy de trugared ty. ac yn keysya6 porth a nerth y kenhyt ty y keysyaw ve kyvoeth ymy trachevyn hyt pan vo trwy ve nerth inheu am porth y gellych tytheu goreskyn ynys Prydeyn. Ac o hyn na phedrwsa dym kanys nyt oes dym twyll na brat yn yr amadrawd h6nn.[258]

Ac gwedy darlleyn y llythyr h6nn6 rac bron Wlkesar kyghor a kymyrth y gan y anwylyeyt hyt na chretey ef oy over amadra6d ac nat aey ef y ynys Prydeyn ony chaffey ef gwystlon a vey da kantha6 hyt pan vey dyogelach kyrchu ynys Prydeyn. ac wrth hynny Avarwy vap Llud a envyn6s Kynan y vap ac gyt a hynny dec gwystyl ar rugeynt o veybyon y gwyr bonhedykaf yn y kyvoeth oe anwylyeyt ae karant.[259] ac gwedy rody y gwystlon yn hyfryt Wlkesar a kynnull6s y lw ac a kyweyry6s y lyghes. Ac yr y gwynt kyntaf y dyskynn6s ym Porth Rwytun. ac yn yr amser hunnu yd oed Kaswalla6n yn dechreu ymlad a Chaer Lundeyn ac yn anreythya6 y gwladoed yn y chylch. Ac y gyt hagen ac y kygleu ef rydyvot Wlkesar y dir ynys Prydeyn ymada6 a wnaeth ynteu a Llundeyn a brysya6 a oruc yn erbyn yr amhera6dyr ac gwedy dyvot o hona6 hyt ger llaw glyn oed yn agos y gaer Keynt ef a weles yn y lle honno gwyr Ruveyn ac eu pebylleu ac eu lluesteu gwedy rydyskynnu yn y glyn h6nn6. kanys Avarwy vap Llud ae dugassey hyt y lle honno wynt y keysya6 dwyn kyrch nos yn dirybud am penn Kaswalla6n.[260] Ac yna heb un gohyr gwedy gwybot or Ruveynwyr bot y Brytanyeyt yn dyvot yn dyannot gwysca6 amdanyt a wnaethanb eu harveu a gossot eu marchogyon yn vydynoed. Ac yna yd aeth Avar6y vap Llud a phym myl o wyr arva6c y gyt ac ef ac ym mewn llwyn koet oed yn agos udunt ymkudya6 yn h6nn6 hyt pan vey odyno y galley gwneuthur nerth a chanwrthwy y Wlkesar.[261] Ac gwedy darvot yr Brytanyeyt or parth arall gwysca6 am danynt am ympery nyt annodassant o pob parth newydyau agheuolyon dyrnodyeu. ymkyrchu a wneynt y bydynoed ac ellwng y gwaet y redec. ac o pob parth y syrthynt y kalaned yn veyrw megys y syrthynt y deyl y ar y gwyd mys Hydref pan vey va6r y gwynt. Ac val yd oedynt y felly yn ymlad ynachaf Avarwy vap Llud ae vydyn kantha6 yn kyvody oy lechva. ac or tu yn ol yn kyrchu bydyn Caswalla6n yr hon oed yn kynhal kedernyt y Brytanyeyt. ac ar rydaroed y Ruveynnya6l vydyn y anreythya6 or ran va6r o honey ac ar aurhon heb allel sevyll yn erbyn y chytcywta6twyr. ac wrth hynny kymryt ffo a orugant wy ac ada6 y maes. Ac yn agos y hynny mynyd oed ac ym pen y mynyd llwyn o coll tew a oed. ac yno y ffoes Kaswalla6n ae wyr gwedy y dygwyda6 yn y ran wannaf or ymlad.[262] Ac gwedy kaffael o hona6 ef gorwchelder pen y mynyd yn 6ra6l kynhal h6nn6 a orugant a gwneuthur agheu y lawer o eu gelynyon. kanys eu herlyt a wnathoedynt yr Ruveynwyr ac Avarwy vap Llud wynt gan vywau eu bydynoed avyn vynych y keyssynt kyrchu ar eu torr yr mynyd ac nys gellynt. kanys kerryc y mynyd ae oruchelder a oed amdyffyn yr Bryttanyeyt a llesteyr yr gelynyon. oc o pen y mynyd y gwneynt y Brytanyeyt aerva dyrva6r y meynt oc eu gelynyon.[263] Ac wrth hynny sef a wnaeth Wlkesar kylchynu y mynyd ae lw a mynnu gwarchae Kaswalla6n yn y lle honno hyt pan vey reyt yda6 ae ymrody yn ewyllys yr amherawdyr ae ynteu y warchae yna hyt pan vey var6 o newyn.[264] Oy a Dyw anryved kenedyl y Brytanyeyt yr rey dwyweyth a kymhellasant Wlkesar amherawdyr Ruveyn ar ffo. y gwr y daroed yda6 darestwng a gorescyn yr holl vyt

Digitized by Google

wrth y gyghor. ac yr gwr ny allus yr hollvyt gwrthwynebu yda6. ar Brytannyeyt eyssyoes ar ffo oeddynt yn gwrthwynebu yda6 ef. ac yn para6t y dyodef agheu tros eu gwlat ac eu rydyt. ac urth hynny y kant Lucan ym molyant y Brytanyeyt or Kessar. Ef a dangosses y ergrynnedyc kevnoed yr Brytanyeyt.[265] Ac yna gwedy llythra6 yspeyt deudyd gwedy nat oed y Kaswalla6n na bwyt na dyawt ovynhau a wnaeth gorvot arna6 ymrody ygkarchar Wlkesar, ac wrth hynny anvon a oruc Kasswalla6n kennadeu hyt at Avarwy vap Llud y erchy ydau ef y tagnhevedu ef ac Wlkesar rac ovyn kolly breynt y kenedyl ed hanoed o honey. ac y gyt a hynny hevyt mynegy a wnaeth yda6 kyt ryveley ef ar y kyvoeth ef hyt na mynney ef eyssyoes y agheu ef er hynny.[266] Ac gwedy datkanu or kennadeu hynny y Avarwy. ynteu a dywa6t val hyn. Ny dyleyr karu y twyssa6c a vydey araf a gwar en ryvel megys oen ac ar ei hed6ch a vyd dy6al megys llew. Oy a dwy6eu nef a dayar vy arglwyd y e gwr a oed kyn no hyn yn medu o honaf ac arawrhon y mae yn erchy y my y tagnhevedu ef ar amherawdyr. yr h6nn a vuassey damunet kantha6. kyn no hynny kaffael tagnheved y kantha6 ef. Ac wrth hynny y deley ynteu anrydedu ac aryneyga6 y gwr a kymmell6s y gyt ac ef amherawdyr Ruveyn oe kyvoeth ac eylchwyl a all6s y dwyn trachevyn. Ac wrth hynny ny deleyt gwneuthur kam i mynheu y gwr a alley yna gwneuthur y gwassanaeth h6nn6. ac ar awrhon a allaf y tagnhevedu ynteu ar amherawdyr. Ac wrth hynny an doethynep yw yr tewyssa6c gwneuthur kodyant a sarhaet oy varchogyon ef. trwy er rhey y kaffo ynteu y wudugolyaeth. kanys nyt y tywysa6c pyeu y wudugolyaeth namyn gwyr a ellyngant eu gwaet yn ymlad trostaw. Ac eysyoes my ae tagnhevedaf ef ar amhera6dyr kanys o gwnaeth ef sarhaet ymy dyga6n o ya6n kenhyf ynheu y vot ef yn erchy vy'n trugared ynheu.[267]

Ac yn dyannot yna kyodi a oruc Avarwy vap Llud or lle yd oed a brysya6 a oruc hyt y lle yd oed Wlkesar a dygwyda6 ar tal y lynyeu a oruc rac bron yr amhera6dyr a dywedwyt wrtha6 ar y wed hon. Arglwyd hep ef dyga6n ar rywnaethost di o dyal ar Kaswalla6n gwna weythyon trugared ac ef. Pa peth a keysy dy kantha6 amgen noc uvudyaeth y ty a thalu teyrnget y wyr Ruveyn o ynys Prydeyn. Ac yna gwedy na rodey Wlkesar un atteb yda6 ef. Avarwy eylchwyl a dywa6t val hyn. hyn hep ef a adeweys i yty. ac amvodeys a thydy. sef yw hynny darestwng Kaswalla6n a goresсyn ynys Prydeyn wrth dy kyghor di. llyma hynny wedy rywneuthur. llyma Kaswalla6n yn darestyngedyc. llyma ynys Prydeyn o kanurthwy y gwedy y gorescyn. pa peth a dylyaf y wneuthur yn amgen no hynny yty. nyt ef a wnel crea6dyr pob peth ymy gwedy y gwelhwyf y vy ewythyr y. am arglwyd vrenyn yn erchy vyn trugared i. ac yn gwneuthur ya6n y my or sarhaet a wnaeth ef ymy. dyodef o honaf ynheu byth y karcharu ef a myvy yn vyw. Nyt yskavyn llad Kaswalla6n neu y karcharu a myfy yn vyw. kanys nyt kewylyd kenhyf y rody vy kannh6rthwy am porth am nerth yda6 ef ony bydy ty wrth vy kyghor ynheu am dana6 ynteu.[268] Ac wrth hynny yna rac oyn Avarwy Wlkesar a kymyrth kytuhundep a thagnheved a theyrnget bob blwydyn y gan Kaswalla6n o enys Prydeyn. Ac ys ef oed eyryf y teyrnget a delyt or enys hon y wyr Ruveyn pob blwydyn teyr myl o punhyoed aryant. Ac o hynny allan kydymdeythyon vuant Wlkesar a Kaswalla6n vap Bely kan rody o pob un o nadunt oy kylyd amravaeylyon rodyon a dilyseu. Ac yna y gayaf h6nn6 y tryg6s Wlkesar yn ynys Prydeyn.[269] A phan dechrewys y gwayanh6yn dyvot yd aeth trwy y mor hyt yn Ffreync. Ac odyna gwedy hynny ym pen yspeyt kynulla6 llw mawr a wnaeth o pob lle a mynet hyt yn Ruveyn yn erbyn Pompeyus y gwr oed yn kynnal yr amherodraeth.[270]

Ac odyna gwedy llythra6 yspeyt seyth mlyned y bu varw Kaswalla6n. ac yg kaer Efrawc y cladwyt[271] ac yn ol Kaswalla6n y gwnaethpwyt Teneuvan vap Llud y ney ynteu vap y vrawt yn vrenyn yarll Kernyw oed h6nno. kanys Avarwy vap Llud ry athoed y gyt ac Wlkesar parth a Ruveyn. ymlad6r a ryfel6r da oed Teneuvan a gwr oed a karey yawnder a gwyryoned ac ae gwney a pha6b.[272] Ac yn ol Teneuvan y gwnaethpwyt Kynvelyn y vap ynteu yn vrenyn. Marcha6c gwychyr oed h6nn6 ac amhera6dyr Ruveyn ae magassey ac a rodassey arveu yda6. Ac wrth hynny kymmeynt oed kantha6 karyat gwyr Ruveyn a chyt galley ef attael eu teyrnget racdunt hyt nas attalyey.[273]

Ac yn yr amser yd oed Kynvelyn vap Teneuvan yn vrenyn yn yr ynys hon y ganet Iesu Grist yn Arglwyd ni. y gwr yr y wyrthvaur waet ef a prynn6s kenedyl dyn o keythywet agahana6c dyaful.[274] Ac gwedy gwledychu o Kynvelyn ynys Pry-

Digitized by Google

deyn trwy yspeyt deć mlyned y ganet deu vap yda6. Sef oedynt yr rey hynny. Gwydyr oed y map hynaf yda6. a Gweyryd oed y llall. ac or dywed gwedy y ylenwy o Kynvelyn dyeuoed y wuched ef teyrn gwyalen y kyvoeth a llywodraeth y teyrnas a digwyd6s yn llaw Gwydyr. Ac gwedy attael or Gwydyr hwnn6 teyrnget a deley y talu y wyr Ruveyn ef a deuth Gloew Kesar yr h6nn a oed. yn kynhal yr amherodraeth a llw maur kantha6. Ac y gyt ac ef y dothoed Ieuli6s Haymo tywysa6c y lu ef oed h6nnu. a thrwy kyghor h6nn6 y gwneyt ac y llunyethit pob peth or wnelyt. Ac yna gwedy dyskynnu Gloew Kesar ym porth kaer Perys ef a dechrewys kaw pyrth y dynas a mwr maen a lludyas y kywdawt6yr y dyvot allan. kanys ef a vynney eu kymmell y wedoyda6 neu ynteu hep trugared eu gwarchae yn y lle honno hyt pan vydynt maru o newyn.[274]

Ac gwedy bot yn honnedyc dyvodygaeth Gloew Kesar yr ynys honn Gwydyr yn dyannot a kynnull6s holl varchogyon ynys Prydeyn ae holl wyr ymlad ac yn erbyn gwyr Ruveyn y deuthant. Ac gwedy gwysca6 a bydyna6 yn dyannot kyrchu gwyr Ruveyn a orugant. ac en wychyr dechreu ymlad a oruc Gwydyr. a mwy a ladey ef ehunan ac uncledyf oe elynyon noc a ladey yr ran wuyhaf oe lw. Ac a6r pob a6r y medylye Gloew Kesar fo a chyrchu y longheu. ar Ruveynwyr yn holla6l yn gwascaru. pan aeth y twyllwr gan Haymo a b6r6 y arveu ehun y amdana6 a chymryt arveu un o'r Brytanyeyt y ymlad megys kyt bey un o nadunt vey ef a dywedwyt bot y wudugolyaeth ar gorvot yn eu llaw o pherheynt yn ymlad megys yd oedynt. kanys yeyth y Brytannyeyt ac eu moes a dyskassey ynteu yn Ruveyn ym plyth gwystlon y Brytanyeyt yn Ruveyn. kanys yn eu plyth y megessyt. Ac odyna trwy blyth y bydynoed dynessau a oruc hyt van vyd kerllaw y brenyn [276] ac gwedy kaffael o honaw ef lle ac amser y gyt ae cledyf llad pen y brenyn a oruc. Ac odyna y gyt ar eskymun wudugolyaeth honno llythra6 a oruc trwy un trwy arall hyt pan vyd ym plyth y lw ehun.[277] Ac yna y deuth Gweiryd vrenyn ac gwedy gwelet o hona6 y vra6t gwedy rylad yn y lle dyot y arveu ehun a oruc a gwyska6 arveu y brenyn am dana6 ac yn y lle annoc y Brytanyeyt a oruc a gyrru grym ac angerd yndunt ac erchy ymkadarhau ynn ymlad megys kyt bey ef vey Gweiryd. ac yna y Brytanyeyt ymkadarnhau a wnaethant wrth y annoc ef megys kyt bey ef vey Gwydyr. kanys ny wydyn ettwa rylad eu brenyn. Ac or dywed eyssyoes llythra6 a orugant y Ruveynwyr yn dwyran. ac yn dypryt waradwydus adaw y maes. Ac yna yd aeth Gloew Kesar ar ran oe lw y gyt ac ef a chymryt y longheu yn kedernyt a dyogelwch idaw. A Haymo ar ran arall y gyt ac ynteu a ffoassant yr koedyd ac yr mynydoed kan ny cha6ssant o yspeyt mynet yn eu llongheu.[278] Ac yna tebygu a wnaeth Gweyryd bot yr amhera6dyr yn yr ran honno or llu a bryssya6 a oruc ynteu ac eu herlyt wyñt o le pwy gylyd hyt pan godiwedawd wynt ar lan y mor y lle y gelwir yr aurhon oe enw ef Porth Hamunt. neu ynteu Sudhampt6n. kanys eno yd oed porthloed a dyskynva adas y longheu. ac yno yd oed llawer newyt longheu. ac yn yr rey hynny y mynnassey Haymo mynet yndunt pan deuth Gweiryd yn disyvyt ym y ben ac yn dyannot y lad. ac wrth hynny y gelwyt y lle honno yr hynny hyd hedyw Porth Hamwnt.[279] Ac yn hynny Gloew Kesar gwedy ymkynnulla6 y kytemdeythyon attaw a dechrewys eylweyth ymlad a chaer Perys yr hon a elwyr yr a6rhon Porth Cestyr. A gwedy kaffael y dynas a gwascaru y muroed erlyt Gweyryd a oruc hyt yg kaer wynt a damkylchynu y dynas ac y gyt ac amravaelyon peyryanheu ymlad ar dynas a cheyssya6 eu dywreydya6 ae chywarsangu.[280] Ac gwedy gwelet o Weyryd gwarchae y dynas arna6 kyweyrya6 y lu a oruc ynteu trwy vydynoed ac egory pyrth y dynas a wnaeth a mynet y maes or dynas ac arvaethu rody kat ar vaes udunt. Ac gwedy gwelet o Gloeu Kesar wynt yn arvaesu ac yn darmerthu kat ar vaes. Anvon kennadeu a oruc at Weyryd ac erchy tagnheved udunt kanys ovyn oed arna6 glewder y brenyn a dewred a drudanyaeth y Brytanyeyt ac wrth hynny gwell oed kantha6 ef goreskyn trwy synhwyr a doethynep no mynet ym petrusder brwydyr ac ymlad ac wynt. ac wrth hynny anvon a oruc Gloeu Kesar at weyryd ac erchy tagnheved yda6 ef yn y wed hon rody merch yr amhera6dyr yn wreyka y Weyryd kan daly enys Prydeyn wrth amherodraeth Ruveyn.[281] ac yna o kyghor y wyrda y peydya6d Gweyryd ac ymladeu a bot wrth Gloew Kesar. kanys wynt a dywedynt nat oed waradwyd yda6 ef darestwng y wyr Ruveyn pan vey yr holl vyt yn gwedu udunt. ac yn talu teyrnget udunt. ac o acha6s y pethau hynny a llawer o achwysson ereyll arafhau a oruc Gweyryd a bot wrth kyghor y wyrda ac ufudhau yr amhera6dyr. Ac yn dyannot anvon

Digitized by Google

kennadeu hyt yn Ruveyn a oruc ef yn ol y verch a thrwy kannórthwy Gweyryd e goreskynnós Gloew Kesar ynysed Orc ar kytynysed ereyll yn ey chylch.[282]

Ac gwedy llythraó y gayaf heybyaó y kennadeu a ymchwelasant or Ruveyn ar vorwyn kanthunt ac wynt ae rodasant oy tat. ac y sef oed enu y vorwyn honno Gennylles a chyn teket oed ac yd oed anryved kan paób or a gweley y phryt ac gwedy y rody yn wreyc pwys y Weyryd kymeynt y karaód Gweyryd hy ac yn y oed mwy kanthaó y serch hy ae charyat noget holl presennaól da ac alavoed or a welhey ae lygait. Ac wrth hynny y lle kyntaf y kyskós ef y gyt a hy a vynnós ynteu y vot yn anrhydedus enwaóc ac yd erchys ynteu yr amheraódyr gwneuthur dynas hono megys y bey honno yn kadw kóf y neythyaór honno hyt vraót trwy holl oessoed.[283] Ac yn y lle honno yd adeylós Gloew Kesar dynas yr hon a elwyr oe enw ef Kaer Gloew yr hynny hyt hedyw yg kyffynyd Kymry a Lloegyr ar lan Hafren. ac ereyll a dywedant y mae y kan y Loyw wlat Lydan map Gloew Kesar a ganet. yn y dynas hónaó gwedy hynny y kavas y dynas honno y enw y gwr gwedy Gweyryd a wu tewyssauc ar Kymry.[284] Ac yn yr amser hónnó yg Kaerusalem y kymyrth yr Arglwyd Iesu Grist map Dyw dyodevyeynt yr prynnu ken dyl dyn a oed yg keythyweet aghanaóc Dyafól trwy yr holl oessoed kyn no hynny. Ac yna yr rydhaós ynteu wynt trwy y angeu ac ellyngedygaeth y waet ef.[285] Ac yno gwedy adeylat y kaer a thagnhevedu yr ynys ymchwelyt a oruc Gloew Kesar yr Fuveyn. a llywodraeth yr ynysed a orchmynnós y Gweyryd. Ac yn yr amser hónnó y dechrewys Pedyr abostol yn gyntaf gossot y kadeyr yn yr Antyoces. Ac odyna y deuth hyt yn Ruveyn ac yno y preswyllyós. ac y cynhelys escobaót. ac y danfones ynteu Marc evangelystwr hyt yr Eyfft y pregethu yr eveghyl a yscryvenassey.[286]

Ac gwedy mynet Gloew Kesar o'r ynys a chymryt o Gweyryd synhwyr a syberwyt a molyant dechreu adeylat y dynasoed ar kestyll a llywyaó y pobyl ar kyvoeth trwy yawnder a gwyryoned hyt pan oed y ovyn ae aryneic ar y teyrnasoed a oedynt ym pell ac yn agos ydaó. Ac gwedy hynny kymryt syberwyt yndaó a oruc a thremygu gwyr Ruveyn ac attael eu teyrnget racdunt a hep vynnu daly adanadunt a vey hwy no hyny.[287] Ac gwedy klywet o Gloew Kesar y chwedyl hónnó ynteu a envynós Vaspasyan y kymhell Gweyryd ar tagnheved a gwyr Ruveyn ac y talu y gnottaedyc teyrnget udunt. Ac gwedy y dyvot hyt ym porth Rutupy ef a deuth Gweyryd a holl kedernyt ynys Prydeyn órth ludyas hónnó ae lu yr tyr. kanys kymeint oed o nyver y gyt ac ef megys yd oed ovyn ac arymneyc ar wyr Ruveyn racdunt. Ac wrth hynny trossy eu hwylyeu a oruc Vaspasyan a dyskynnu ym Perth Totenysy a orugant.[288] Ac gwedy kaffael tyr o nadunt kyrchu a wnaethant Kaer Pen Hwylcoyt.[289] a dechreu ymlad ar kaer. Ac gwedy hynny ym pen y seythvet dyd y deuth Gweyryd ae lu. ac yn dyannot dechrau ymlad a orugant. ar dyd hónnó llawer a las o bob parth. ac ny chavas nep o nadunt y wudugolyaeth. ac val y deuth y dyd trannoeth y vrenhynes a deuth y rwng y deu lu ac a oruc tagnheved y rygtant. ac odyna yd anvonasanteu kytvarchogyon hyt yn y Werdon. Ac gwedy mynet y gauaf heybyaó ymchwelut a oruc Vaspasyan y Ruveyn a Gweyryd a drigós yn ynys Prydeyn. ac gwedy dechreu o honaó ef trosy parth a heneynt karu a wnaeth ynteu Sened Ruveyn a traethu y kyvoeth trwy hedóch a gwarder a chadarnhau yr hen kyvreythyeu a gosot ereyll o newyd trwy y kyvoeth. a rody rodyon maór y paób or ae keysyey y gantha6. Ac y velly y clot ef a ehedaód trwy yr holl Europa. Gwyr Ruveyn a karey a hevyt yd oed ei ovyn arnadunt. kanys mwy a dywedyt am danaó ef ehunan noc am yr holl vrenhyned. Ac wrth hynny y dyweyt Suvenal wrth Nero yn y koffau ef yn y lyvyr Brenyn a dygwyd o Vrytaen nid amgen Gweyryd. nyt oed nep glewach yn yr ymlad ar ryvel nid oed nep gwarach yn yr heduch. nit oed nep haelach yn rody da. ac gwedy eylenwy holl dyheuoed y wuched ef a cladwyt yg kaer Gloew ym mewn temhyl a wnaethoedyt yn anryded Gloew Kessar.

Ac yn ol Gweyryd y deuth Meuryc y vap ynteu yn vrenyn gwr anryved y pruder oed hónnó ae doethynep. Ac ym pen yspeyt gwedy hynny a Meuryc yn gwledychu yr ynys. Rodryc brenyn y Ffychtyeyt a deuth a llyghes vaór kanthaó o Scythya ac a dyskynnós yg gogled yr ynys hon y lle a elwyr yr Alban. a dechreu anreythyaó y wlat a oruc. ac gwedy klybot o Veuryc hynny kynnullaó y pobyl a oruc ynteu a mynet yn y erbyn a wnaeth. ac gwedy dechrau ymlad y lad a oruc a chaffael y wudugolyaeth. ac gwedy hynny dyrchavael maen maór a wnaeth yn arwyd budugolyaeth yn y wlat a elwyr gwedy

Digitized by Google

hynny oe enw ef Gwysmeuryc ac yn e maen h6nn6 yd yscryvennwyt tytyl y wudugolyaeth honno yr hynny hyt hedyw. Ac gwedy llad Rodryc yna y rodes Meuryc rann or Alban yr pobyl orchvygedyc a dothoed ygyt ac ef Rodryc y preswylya6 yndy. ar rann honno o'r wlat a elwyr Yscotlond. kanys yn yr amser h6nn6 dyffeyth oed hep nep yn ei phreswyllya6 nac yn y chyvanhedu. nac yn y dywyllya6. Ac nat oed gwraged udunt erchy a wnaethant yr Brytanyeyt eu merchet ac eu kareseu yn wreyka udunt. ac y bu antheylwng gan y Brytanyeyt hynny ac ny mynnasant rody eu merchet yr pobyl honno. Ac wrth hynny yd aethant wynteu hyt yn y Werddon at y Gwydyl ac y gan yr rey hynny y kymmerasant eu merchet ac eu kareseu yn wraged udunt. ac or rey hynny yd hylyasant eu kenedyl gwedy hynny. Ac ar hynny y peydy6n ar kenedyl honno. kanys ny bu darpar kennym ny traethu oc eu hystorya wynt nac or Yscotyeyt yr rey a dechrewys y kenedyl o'r Gwydyl Ffychty ac or Gwydyl ya6n. Ac gwedy darvot y Veuryc lunyethu yr ynys holl trwy tagnheved karyat a kynhelys y rygtha6 a gwyr Ruveyn ac oe vod yll6ng eu teyrnget udunt. Ac o agcreyfft y tat trwy yawnder a tagneved y kyvreythyeu yn ad6yn tros yr holl teyrnas a dywyllv6s.

Ac gwedy eylenwy o honaw ef y holl wuched ef Coel y vap ef a kymyrth y llywodraeth y teyrnas. a h6nn6 yr yn vap a vagessyt yn Ruveyn ac yno y dyskassey ef moes a devodeu gwyr Ruveyn a chymeynt oed y kytymdeythas ae karyat arnadunt a chyt galley ef attael eu teyrnget racdunt y hellyghcy oe vod udunt. kanys ef a welhey yr holl vyt yn darostyghedyg udunt. ac wrth hynny yd ellyghey ynteu udunt eu delyet. ac nyt oed ym plyth brenhyned y dayar gwr well a anrydedy y bonedygyon ar dyledogyon noc oed Koel. kanys pa6b o nadunt a adey yn eu hed6ch ac y gyt a hynny llawer a rodyon a rodey udunt.[290]

Ac gwedy hynny map a anet yda6. ac ysef oed enw h6nn6 Lles vap Koel. ac gwedy mar6 y tat a chymryt o hona6 ynteu koron y teyrnas holl weythredoed da y tat a evelych6s ef eu gwneuthur. megys y dywedyt mae ef oed Koel. ac odyna ef a vynn6s keysya6 gwneuthur y dy6ed yn well noe dechreu. ac 6rth hynny kennadeu a ellygh6s ynteu hyt yn Ruveyn at Eleuter Pap y erchy yda6 anvon atta6 gwyr ffydla6n dyskedyc yg crystnoga6l ffyd tr6y pregeth a dysc yr rey y galley ynteu credu y Cryst. Canys y gwyrtheu ar anryvedodeu a kylywey ef tr6y pregeth6yr Cryst ar let y bydoed rydaroed udunt yglurhau a golehau y 'gallon ynteu 6rth gredu y Crist yachwyda6l.[291] Ac 6rth hynny oy war desyvedygaeth ef ufudhau ef a oruc y Pab h6nn6. ac anvon a oruc deu dyskya6dwyr credyvus. Ac ysef oedynt yr rey hynny Dwy6an a Ffagan. ar rey hynny a pregethasant yda6 ef dyvodedygaeth Cryst yg cna6t ac ae golchassant ef or lan ffynnya6n vedyd. ac ae hymchwelassant ef ar Cryst. Ac yna hep un gohyr o pob gwlad y pobloed o agcreyfft eu brenyn ymkynn6lla6 ac or un ryw ffynna6n vedyd honno ymlanhau ac ymkyssylltu a theyrnas nef.[292]

Ac gwedy darvot ir gwynvydedyc dyscodryon hynny golchy a dyleu agcret trwy holl ynys Prydeyn hayach y templheu y rhey a oedynt aberthedyc yn enryded yr geu dwy6eu yr rey hynny a rodes ynteu ae y kyssegr6s yr holl kyvoetha6c Dduw ae oy seynt ynteu. Ac yn y templheu hynny amravaelyon kenveynnyoed urdassedyc y talu kynnevodyc wassanaeth dyledus y Dyw a ossodassant.[293] Ac yn yr amser h6nn6 yn ynys Prydeyn yd oedynt wyth escopty ar rugeynt. a thry archescopty. ac yr try archescopty hynny yd oedynt yr wyth escopty ar rugeynt yn darestyghedyc wedaul y talu dyledus ufudta6t udunt. Ar rey hynny trwy orchymmyn ac awdurda6t pab Ruveyn g6edy dyleu yr aghret onadunt a kyssegrassant megys y dywedp6yt wchot yn anryded Dyw ar seynt. Ac yn y tri dynas bonhedykaf yn ynys Prydeyn yd oedynt y try archescopty nyt amgen Llundeyn a Chaer Efra6c a Chaer Llyon ar Wysc. ac 6rth hynny yr try lle hynny y rann6yt yr wyth escopty ar rugeynt. Ac y Archescopty Caer Efra6c y dygwyd6s Deifyr a Brynych ar gogled oll megys y gwahana Humyr y 6rth Loegyn. Ac y Archescopty Llundeyn y parth6yt Lloegyr y gyt ae tervyneu a Chernyw y gyt a hy. Ar dwy archescoba6t hynny a gwahana Hafren a Chymry yr hon a parth6yt y archescopty kaer Llyon ar Wysc.[294]

Ac or dy6ed g6edy darvot ir gwyrda hynny llunyethu ac urda6 a gossot pop peth yn wedus yn her6yd crystnoga6l ffyd y deu escop hynny a ymchwelassant trachevyn hyt yn Ruveyn a phob peth o'r wnathoedynt 6ynt ae datkanassant y Pap Ruveyn. Ac g6edy kymryt kedernyt a thelygta6t y gan y pap yr petheu hynny oll 6ynt a ymch6elassant a llawer o kytymdeythyon ereyll y gyt a h6ynt hyt yn ynys Prydeyn ac o dysc yr rey hynny

Digitized by Google

ar vyrr yspeyt y kadarnha6yt ffyd a Chrystonogaeth ym plyth y Brytanyeyt. Enweu hagen a g6eythredoed y gwyr p6y bynnac a vynno eu gwybot keyssyet yn y llyfr a yscryfenn6s Gyldas o wudugolyaeth ymreys wledyc. ar peth a draeth6s y gwr h6nn6 mor yglur a gloe6 a hynny nyt rheyt y mynheu y atnewydu hynny o traetha6t a vey dyel6ach no honno[295].

Ac odyna ym plyth y g6eythredoed da hynny y gogoned6s arderch a6c vrenyn h6nn6 Lles vap Coel g6edy gwelet o hona6 ef dywyll gwyr ffyd a Chrystonogaeth yn echdy6ynnygu yn y teyrnas ar kyvoeth dyrva6r lewenyd a kymyrth ynda6 y medyant ar breynhyeu ar tyr ardayar a oed gynt y templheu y geu dwy6eu yr rey hynny a ymchwel6s ynteu yn arver a oed well ac a kadarnha6s yr eglwyseu ac yr seynt. A chanys m6y o anryded ac adurn a dyleyt yr g6yr Dyw ac oy seynt ac oy ebystyl ynteu a achwaneg6s rodyon o tyr a dayar ac eistedvaeu ac o holl rydyt eu hedychu ac eu kadarnhau. ac eu hardyrchavael trwy bob rydyt y gan y brenyna6l anghenda6t. Ac y velly yr r6ng pob g6eythret da ae gylyd yg Kaer Loew y tervyn6s ef dyeuoed y wuched. ac yn eglwys y pennhaf eistedva yr escopty y clad6yt yn anrydedus yn yr unvet vl6ydyn ar pymthec a deu ugeyn a chant g6edy dyvot Cryst yg cna6t.[296]

A CHANYT oed plant yda6 a dylyeu kynhal y teyrnas yn y ol 6rth hynny y kyvodes ky6da6da6l tervysc yr r6ng y Brytanyeyt ar Ruveynya6l kyvoeth a gwanha6s. Ac g6edy kennathau hynny y Sened Ruveyn 6ynt a anvonassant Severus Sened6r a d6y leng o wyr y ymlad y gyt ac ef ac y kymholl enys Prydeyn 6rth Ruveynya6l vedyant trachevyn. Ac g6edy dyvot y tyr ynys Prydeyn ef a dechre6ys ymlad ar Brytanyeyt ac a oreskynn6s ran o nadunt ar ran arall ny all6s eu goreskyn o kalettaf a chreulonhaf ymladeu a govalus hyt pan va reyt udunt ffo hyt yr Alban tros Deifyr a Brenych yn y gogled. Ar rey eyssyoes a Sulyen yn tywyssa6c arnadunt oc eu holl lavur yn gwrth6ynebu ac yn daly yn erbyn y Ruveynwyr. ac yn vynych yn g6neuthur aervaeu or Ruveynwyr ac or Brytanyeyt a oedynt y gyt ac 6ynt. kanys kynnulla6 a gal6 attadunt a 6neynt pa6b or a keffynt or ynyssed y6 eu kylch yn kannwrth6y udunt. ac y velly yn vynych yd ymch6elynt y gyt a budugolyaeth.[297] Ac 6rth hynny gorthr6m vu kan yr amhera6dyr diodef eu kyrchu ac eu ryfel arna6. ac 6rth hynny yd erchis yr amhera6dyr gwneuthur cla6d or mor p6y gylyd yr r6ng Deyfyr a Brennych ar Alban megys y bey ha6s gwahard eu kyrcheu 6ynteu. Ac o kyffredyn treul y gwnaethp6yt ac y kwpla6yt y gweyth or mor pwy gylyd yr r6ng Deyfyr a Brenych ar gogled. a h6nn6 trwy llawer o amseroed g6edy hynny a dyffyrth ac a ytelys ruthreu a chyrcheu y y gelynyon. Ac ysef a oruc Sulyen g6edy gwelet o hona6 ef na alley ef ae porth gwrth6ynebu yr amhera6dyr. mynet hyt yn Scythyay keyssya6 nerth a phorth y gan y Ffychtyeyt y oreskyn y kyvoeth trachevyn. Ac g6edy kynnulla6 o hona6 holl veuenctyt y wlat honno y gyt a dyrva6r lyghes y deuth hyt ynys Prydeyn. Ac yn dyannot kylchynu Kaer Efra6c ac ymlad ar dynas.[298] Ac g6edy ehedec e chwedyl tros y gwladoed. yr ran m6yhaf or Brytanyeyt a ymada6ssant ar amhera6dyr ac a aethant at Sulyen. ac eyssyoes yr hynny ny pheydy6s Severus ae dechreuoed ef namyn o pob lle kynnulla6 yr Ruveyn6yr ef ar Brytanyeyt a trygessynt y gyt ac ef. ac yn dyannot kyrchu tu a Chaer Efra6c ac ymlad a Sulyen. Ac g6edy ymlad yn wychyr o nadunt yr amhera6dyr a las yna a llawer or rey eyda6 y gyt ac ef. a Sulyen a vrath6yt en agheua6l. Ac odyna y cladwyt Severus enghayr Efra6c er hon a ka6ssant y lenghoed Ruveyn6yr enteu. A deu vap a ada6ssey enteu ac esef oedynt er rey henny Bassyan a Getta a mam Getta a hanoed o Ruveyn a mam Bassyan a hanoed or enys hon. Ac g6edy maru eu tat esef a orugant gwyr Ruveyn kymryt Getta en vrenyn ae kann6rthwya6 oc eu pleyt 6ynt kanys o Ruveyn ed hanoed e vam. Ac ysef a orugant y Brytanyeyt gwrth6ynebu y henny ac ardyrchavael o nadunt 6ynteu Bassyan en vrenyn kanys y vam enteu a hanoed o enys Prydeyn. Ac odyna en kynydu br6ydyr er rygthunt. ac ena e llas Getta. ac e kavas Vassyan e vrenhynyaeth tr6y nerth y Brytanyeyt.[299]

Ac en er amser h6nn6 ed oed yno gwas yeuanc a el6yt Kara6n. ac nyt oed vonhedyc. ac eyssyoes en llawer o emladeu clotva6r oed oe dewred ac oe da6n. ar gwas h6nn6 a kerda6d racda6 hyt en Ruveyn ac erchy kanyat yg gwyd Sened Ruveyn y kad6 enys Prydeyn ar longheu ar e moroed rac gormessoed y gan estronolyon kenedloed. ac ada6 tros henny o da y wyr Ruveyn kymeynt a chet kaffey enteu brenhynyaeth enys Prydeyn.[300] Ac g6edy darvot yda6 ef tr6y e ffals adaweu henny twyllau Sened Ruveyn ef a kavas er hyn a erchys udunt ac y gyt ac escryvenneu yn seylyedyc ef a

Digitized by Google

deuth trachevyn hyt yn enys Prydeyn. Ac ene lle en dyannot kynnulla6 llongheu a oruc a galw atta6 lawer o kedernyt yeuenctyd ynys Prydeyn a mynet a oruc yn y lyghes ar y mor a chylchynu holl traetheu a phorthvaeu enys Prydeyn. a g6neuthur llawer o kynh6ryf ar y pobloed ac ar enyssed en y cylch kan anreythya6 e dynassoed ac eu llad ac eu llosky a grypdeylya6 ac yspeylya6 e tyr dywyllodryon oc eu da. Ac ef evelly yn y creulonder h6nn6 llythra6 atta6 a wneynt pa6b ar ay karey treys a grypdeyl ac enwyred. ac ar yspeyt vechan kymeynt oed y lw ac nad oed arna6 ovyn un tywyssauc.[301] Ac o acha6s henny dyrchavael y syber6yt a oruc ac anvon kennadeu at y Brytannyeyt y erchy udunt y 6neuthur ef en vrenyn arnadunt. ac enteu a emladey a gwyr Ruveyn ac ae dystrywey 6ynt o enys Prydeyn ac ar rydhae e Brytannyeyt y gan estra6n kenedyl.[302] Ac y gyt ac y kavas enteu e vrenhynyaeth en dyannot emlad a oruc Cara6n a Bassyan ae llad. kanys y Ffychtyeyt a 6naethant y vrat yda6. pan dyleynt wy kanh6rthwya6 Bassyan ed emch6elasant 6ynteu arnaw ef en e wrwydyr ac emlad en erbyn eu gwyr ehun. Ac g6edy henny en e lle ada6 y maes a oruc y Ruveyn6yr a dechrau ffo. kany 6ydynt pwy a vey porth. pwy a vey amporth. Ac gwedy kaffael o Kara6n e wudugolyaeth ef a rodes yr Gwydyl Ffychty en e gogled y wlat a el6yr Escotlont. ac eno y maent yn preswyllya6 em plyth e Brytanyeyt yr hynny hyt hedy6.[303]

Ac g6edy kennatau en Ruveyn ryoreskyn o Kara6n enys Prydeyn Sened Ruveyn a anvones Allectus Sened6r a theyr lleng o wyr emlad y gyt ac ef y lad e creula6n ac y oreskyn er enys trachevyn urth vedyant gwyr Ruveyn. Ac g6edy eu dyvot y tyr enys Prydeyn. en dyannot emlad a orugant a Chara6n. ac g6edy y lad kymryt koron y teyrnas a wnaeth Allectus. ac odyna dyrva6r temhestyl a dyporthes yr Brytannyeyt er rey a ymada6sey a chyhoed gwyr Ruveyn. ac ar athoedynt ar Kara6n.[304] Ac wrth henny trwm e kymerassant e Brytannyeyt henny. a chymryt Asclepyodotus yarll Kernyw ac urdaw h6nn6 en vrenyn arnadunt. ac o kyffredyn kyghor a chytsynnhyedygaeth mynet a orugant am benn Alectus ae kymhell y emlad ac 6ynt. Ac en yr amser h6nn6 ed oed enteu en Llundeyn en g6neuthur g6ylva oy tadolyon dwy6eu. ac y gyt ac y kygleu ef dyvodedygaeth e Brytanyeyt emada6 ae abertheu a oruc ac y gyt ae holl kedernyt kyrchu e Brytannyeyt a oruc a chalettaf aerva o bob parth a orugant. Ac eysyoes trechaf wu Asklepyodotus ar Brytannyeyt a gwascarw er Ruveyn6yr a 6naethant ac eu kymell ar fo ac eu hymlyt a llad llawer o vylyoed o nadunt a llad Allectus eu brenyn.[305] Ac g6edy damweynya6 y wudugolyaeth yr Brytanyeyt sef a oruc Lylyus Gallus ketymdeyth Allectus kynnulla6 er rey ar dyangesynt or Ruveyn6yr atta6 y Lundeyn a chad6 e pyrth ar kestyll arnadunt a medylya6 keysya6 g6rth6ynebu odyna yr Brytanyeyt neu enteu gochel e kyndrycha6l angheu oed en y herbyn. Ac g6edy gweled eysyoes o Asclepyodotus hyny kylchyny e dinas a oru enteu ac en dyannot anvon kennadeu a 6naeth at holl tewysogyon enys Prydeyn a dy6edyt udunt rylad o hona6 ef Allectus a llawer o vylyoed y gyt ac ef ae vot enteu en eiste 6rth Lundeyn. ac en gwarchay endy er hyn a dyanghasey or Ruveyn6yr endy. Ac 6rth henny erchy y pa6b o tewysogyon enys Prydeyn en kytduhun ac en dyannot dyvot hyt atta6 ef en porth yda6. kanys ef a tebygey bot en eskavyn udunt dywreydya6 er Ruveyn6yr or enys os o kytduhundep pa6b ed emledyt ac 6ynt.[306] Ac ena 6rth y kennadeu e doythant e Deheuwyr ar Gwyndyt a gwyr Deyfyr a Brennych ar Albanwyr ac y gyt a henny pa6b or hanoedynt o kenedyl e Brytanyeyt. Ac g6edy dyvot pa6b hyt rac bron e brenyn ef a erchys parattoy amravaelyon peyryanneu a llavurya6 y dystryw e muroed. Ac en dyannot uvudhau a orugant yda6 or g6yr kadarn ar rey glew ac en wychyr kyrchu e muroed a orugant. Ac en dyannot eu brywa6 athr6ydunt a throstunt y me6n ed aethant a g6neuthur aerva or Ruveynwyr en e lle. Ac eysyoes gwedy gwelet or Ruveyn6yr eu llad hep trugared hep orffowys annoc a 6naethant y eu tewysogyon ufudhau yr Brytannyeyt ac erchy eu trugared y eu hellwng en vy6 y eu gwlat. kanys neu ry daroed hayach eu llad oll namyn un lleng oed ett6a en keysya6 emkynhal.[307] Ac 6rth hynny kytsynnhya6 ac 6ynt a oruc Gallus eu tewysa6c ac amrody ac ef ae cytymdeythyon en ewyllys Asclepyodotus ar Brytannyeyt. Ac val ed oed e brenyn en kymryt kyghor am trugarhau wrthunt e kyvodasant gwyr Gwyned a bydyna6 ac ar lan nant bychan ed oedynt llad penneu er Ruveyn6yr a orugant. Ac 6rth henny e gelwyr e nant h6nn6 eg Kymraec Nant Gallg6n ac en Saysnec Gallobroc.[308]

Ac gwedy gorvot ar Ruveyn6yr Ascle-

Digitized by Google

pyodotus tr6y annogedigyaeth tywyssogyon e teyrnas a kymyrth koron e vrenhynyaeth ac ae gwysc6s am y pen ac a traeth6s y kyvoeth trwy unyawn wyryoned a thagnheved ar espeyt dec mlyned. a g6ahard a 6naeth grypdeyl e treyswyr a chledyveu e lladron.[309] Ac en y oes ef e dechreu6ys e temhestyl a oruc Dyocletyan amhera6dyr ar e Crystonogyon en er hon hayach e dyleyt Crystonogaeth en ynys Prydeyn. er hon a kynhelyt en kyvan ac en yach endy yr en oes Lles Vrenyn e g6r kyntaf a dothoed eg kret endy. Ac en er amser h6nn6 e dothoed Maxen Ercwlff pen teulu y creula6n h6nn6 ac o arch h6nn6 ae orchymyn y dystrywyt er holl eglwyseu. ac e lloscet holl lyfreheu er escrythur lan ar a allwyt y kaffael o nadunt. ar etholedygyon effeyryeyt ar meybyon lleen ar Crystonogyon adanadunt a llas en kyn amlet ac ed ehedynt en vydynoed ar 6lat nef megys ar eu gwyr pry a6t tref tat 6ynt. Ac ena y ma6rha6s yr Holl-gyvoetha6c Dyw y trugared ef em plyth e Brytannyeyt rac eu tewylla6 wynt o nosa6l tewyll6ch agheu er rodes ef egluraf lampeu udunt e seynt ar merthery a ennyn6s udunt a bedeu er rey henny ar lle e kymmerasant eu merthyrolaeth trwy gwres caryat em meun bryt a med6l e nep a edrycho a dangossassant eu gwyrthyau pey na bey kwynvannus klybot y gan agkyvyeyth kenedyl er ryw destryw a h6nn6 ar kywdawt6yr enys Prydeyn.[310] Ac em plyth pa6b or bobloed a verthyr6yt ena e dyodevasant mylwyr em mydyn Cryst. seynt Alban o Verolan. ac Wl. ac Aaron o kaer Llyon. A seynt Alban hagen o wres kymerwedyc carda6t a kymyrth Amphybal y kyffeswr ef o la6 er rey ae merthyrey ac en kyntaf ae kudy6s en y ty ehunan ac odyna a symud6s e dyllat. ac ae ellynga6s y ymdeyth. ac ed emrodes enteu ehunan y verthyryolaeth. ar rey ereyll trwy anravaelyon poenau ar eu corfforoed a ehedasant ar orwchelder llewenyd g6lat nef hep un pedrus.[311]

Ac en er amser h6nn6 e kyvodes Koel yarll Kaer Coelin yn erbyn Asclepyodotus brenyn y Brytannyeyt. ac g6edy bot br6ydyr er rygthunt e llas Asclepyodotus ac arderche6yt Koel o coron e teyrnas. Ac g6edy kennatau hynny y Sened Ruveyn lla6enhau a orugant o acha6s agheu e brenyn er h6n a daroed yda6 kynnyrvu Ruveynya6l kyvoeth. ac ena kofiau a oruc Sened Ruveyn e veynt kollet a kollesynt o teyrnget enys Prydeyn. Ac 6rth hynny 6ynt a anvonasant Constans senedur er hun a darestyghasey er Espaen wrth Ruveynya6l vedyant. gwr doeth hagen oed h6nn6 a glew. ac em blaen pob peth gwr a vynney aghwanegu kyhoeda6c vedyant sened Ruveyn.[312] Ac 6rth henny Koel vrenyn e Brytannyeyt g6edy gwybot o hona6 en honneyt dyvodedygaeth Constans y enys Brydeyn aryneyga6 ac ovynhau a oruc emlad en y erbyn kanys y clot a kadarhaey na ry allassey un brenyn gwrth6ynebu yda6. Ac 6rth hynny y gyt ac y dyskynn6s Constans ar tyr er ynys anvon kennadeu a oruc Koel at Constans ac erchy tagnheved yda6. a rhody o hona6 ynteu gwryogaeth a darestyghedygaeth yda6 ac y Sened Ruveyn a dan yr amvot h6n medu o hona6 ef enys prydeyn ae theylygda6t. a thalu o hona6 ynteu e gossodedyc teyrnget y Sened Ruveyn. Ac gwedy kennatau henny y Constans ef a kymyrth henny en llawen. ac a rodes hed6ch a tagnheved yda6 a dan er amvot h6nn6. ac ar henny gwystlon a kymyrth a chadarnhau tagnheved er rygthunt. Ac gwedy espeyt mys clevychu a wnaeth Koel o orthrwm heynt ac o h6nn6 e bu var6 kyn pen er wythnos.[313] Ac g6edy mar6 Koel e kymyrth constans coron y deyrnas. ac y kymyrth un verch oed y Koel en wreyc yda6. Ac esef oed honno Helen Llwyda6c. pryt honno hagen ae tholedyw-r6yd ny cheffyt en er enyssed en y chylch ae kyffelyppey. nac en er Espaen nyt oed er eyl a vey kynteked a hy. ac y gyt a henny hevyt nyt oed er eyl a vey kyn doethet a hy eg kelvydyt Mussyc ar kelvydodeu ryd a hy. kanys nyt oed o plant oy that namyn hy ehunan. Ac 6rth hynny e mynn6s enteu dysku ydy hy e kelwydodeu hyt pan vey doethach e galley bytheu llywya6 e kyvoeth g6edy ef.[314] Ac gwedy kymryt o Constans honno eg kytemdeythas y wely ef a anet map ydaw o honey. ac esef oed h6nn6 Custennyn vap Helen. Ac o dyna em pen er un wlwydyn ar dec eg Kaer Efra6c e darestygh6s Constans y dylyet agheu. ac er rodes enteu teyrnas enys Prydeyn y Cwstennyn y vap enteu. Ac en e lle g6edy arveru o hona6 ef a llywodraeth e teyrnas kyn ychydyc o wlydyned ef a dangosses bot enda6 dyrva6r clot a molyant a haylder. ac y gyt a henny en erbyn er Ruveyn6yr dywalder lle6 ae creulonder. Ac evelly ya6nder a gwyryoned a wnaey er r6ng e pobloed. Crypdeyl e lladron a pyley. dywalder er rey enwyr creulon a sathrey. tagneved a ned6ch ym pob lle a lafuryey eu hatne6ydu trwy e teyrnas.[315]

Ac en er amser h6nn6 ed oed en Ruveyn

Digitized by Google

gwr en6yr creula6n en amhera6der. ac esef oed h6nn6 Maxen creulon. ac esef a wnaey dytreftadu o vonhedygyon ar dyledogyon ac eu hyst6ng. ac o waethaf creulonder ky6arssangu kyffredyn kyhoed Sened Ruveyn. ac ef evelly yn eu kywarssanghu ac en eu dytreftadu sef a wneynt 6ynteu ffo hyt en ynys Prydeyn hyt at Cwstennyn. ac enteu en anrydedus ae arvolley 6ynt.[316] ac or dywed g6edy llythra6 llawer o nadunt atta6 wynt ae kyffroassant ac a annogassant ar lyt yn erbyn e creula6n h6nn6. ac en venych e dygynt ar cof yda6 creulonder Maxen. ac e dywedynt wrth Cwstenyn val hyn. Pa hyt y dyodefy ty en trueny ny ac en alltuded arglwyd Cwstennyn. pa hyt y gohyry tytheu ynny en ganedyc lavur a thref en tat. kanys tydy duhunan o en kenedyl ny a elly talu yny en kollet gwedy e goreskynnych ac e g6rthledych Maxen o Ruveyn. kanys pa dywyssa6c e eyll ymkyvartalu y vrenyn Brytaen o kedernyt a dewred marchogyon neu enteu o amylder eur ac aryant. Ac 6rth henny gwedy6n nynnheu tydy hyt pan telych ty y ny tref en tat ac en kyvoeth ac en gwraged ac en meybyon kan dyvot y gyt a ny a llu kenhyt hyt en Ruveyn.[317]

Ac odyna gwedy kyffroy Cwstennyn or amadrodyon hyn ac o lawer o ereyll ef en ll6yr a kynnull6s llu enys Prydeyn. ac a aeth y gyt ac wynt hyt en Ruveyn ac ae goreskynn6s. ac odyna a kavas llywodraeth yr holl vyt. Ef hagen a dugassey gyt ac ef try ewythred Helyn y vam. nyt amgen Llywelyn Trahayarn a Meuryc. ar rey henny a urd6s enteu en Seneda6l urdas.[318] ac en er amser h6nn6 e kyvodes Eudaf yarll Ergyng ac Ewas en erbyn e tewyssogyon ar ry ada6ssey Cwstennyn en kynhal er ynys 6rth Ruveynya6l telygta6t. ac Eudaf a emlad6s ar rey henny ac ae llada6d ac a kymyrth ehun llywodraeth enys Prydeyn.[319] ac g6edy mynegy henny y Cwstennyn enteu a envynn6s Trahayarn e6ythr Helen a theyrlleng o wyr emlad y gyt ac ef y kymhell enys Prydeyn tracheuyn 6rth Ruveynya6l vedyant. Ac gwedy dyskynnu Trahayarn ar traeth ker llaw Kaer Perys ef a kyrch6s am pen y dynas. ac en espeyt deudyd ef ae kavas.[320] Ac g6edy henny e chwedyl h6nn6 trwy yr holl wladoed Eudaf vrenyn a kynhull6s holl wyr arva6c ynys Prydeyn. ac y deuth en y erbyn hyt e lle e gelwyr Maes Uryen ker llaw Kaer Wynt a dechreu ymlad a 6naethant ar wudugolyaeth a kavas Eudaf. ac 6rth hynny Trahayarn a dyengys oy varchogyon kantha6 a kyrch6s longheu ac odyna a hwylyassant hyt e gogled. Ac ena e deuthant yr tyr ac e dechreuassant anreythya6 e gwladoed.[321] Ac gwedy kennatau henny y Eudaf Vrenyn. enteu eylweyth a kynhyll6s holl kedernyt ynys Prydeyn ac a deuth en y erbyn ef hyt en Escotlont. ae eno yd emlad6s ac ef. ac eyssyoes Eudaf a ffoes ena hep wudugolyaeth. Ac esef a orug Trahayarn gwedy kaffael o hona6 e wudolyaeth dechreu ymlyt Eudaf o le pwy gylyd hep adu yda6 un gorffowys hyt pan duc y kantha6 holl dynassoed a cheyryd ynys Prydeyn a hevyt coron e teyrnas.[322] Ac 6rth henny en ovalus Eudaf en y longheu a aeth hyt yn Llychlyn y keyssya6 porth y gan vrenyn Llychlyn y keyssa6 goreskyn y kyvoeth trachevyn ac en henny eyssyoes o amser Eudaf ar ry ada6ssey kan y kytemdeythyon ae anwylyeyt g6neuthur brat ag agheu Trahaearn. ac 6rth henny yarll e mynyd kadarn e gwr a karey Eudaf en wuy no nep a lafury6s em blaen pa6b yr gweythret h6nn6. kanys dywyrna6t ed oed Trahayarn en mynet o Kaer Lundeyn y emdeyth er racdywededyc yarll a theyrmyl o Varchogyon y gyt ac ef a emkydy6s ym me6n glyn e fford e dewey Trahayarn ac en dirybud a kyvodassant am y pen ac ae lladassant em plyth y kytvarchogyon.[323] ac y gyt ac y kennatta6yt henny y Eudaf enteu en dyannot a deuth trachevyn hyt en enys Prydeyn. ac gwedy goreskyn a gwascaru er Ruveynwyr e kymyrth ynteu coron y teyrnas er eylweyth. ac odyna kymeynt wu y clot ae volyant o amylder eur ac aryant ar vyrr amser ac nat oed ha6d kaffael yr eyl a kyffelyppyt yda6. Ac o dyna Eudaf a lywya6d yr enys hyt ar oes Gratyan a Valentynyan.[324]

Ac or dywed g6edy trewlya6 Eudaf o heneynt medylya6 a oruc pa wed e llunyethey enteu e pobyl gwedy ef. a cheyssya6 gwybot y gan y gyghorwyr pwy oe lyn ef a wnelynt en vrenyn kanys nyt oed yda6 ef ettyved namyn unferch. ac 6rth hynny rey or kyghorwyr a vynnynt rody e vorwyn honno y un o dyledogyon enys Prydeyn ar teyrnas kenthy. ereyll a vynnynt y rody y un o dyledog on Ruveyn ar vrenhynyaeth genthy. Ereyll a vynnynt rody koron y teyrnas y Konan Meyryada6c ney Eudaf vap y vra6t. ar rody y verch enteu y dyleda6c o estra6n kenedyl. ac eur ac aryan ynn amyl y gyt a hy.[325] A hyt tra oedynt en er amrysson h6nn6 e rydunt nessau a oruc Karada6c yarll Kernyw a chyghory a wnaeth gwahody Maxen Sened6r or Ruveyn ar rody y verch yda6. Ac evelly y

Digitized by Google

dywedey ef y gellynt wynteu kaffael tragywyda6l hed6ch. kanys e gwr h6nn6 oed vap y Lywelyn ewythyr Cwstennyn va6r vap Helen e gwr a dywetp6yt wchot o hona6. Mam Maxen hagen ae genedygaeth a hanoed o Ruveyn. ac o pop parth o vrenhynya6l waet ed hanoed. Ac wrth hynny ed ada6ey enteu g6astat hed6ch. kanys o amherodryon Ruveyn ac o Vrenhyned ynys Prydeyn yd hanoed. Ac g6edy g6elet o Kynan Meyryada6c Yarll Kernyw yn rody y kyghor h6nn6. blyghau a sorry a oruc. kanys e holl ynny ae holl lavur ef oed en keyssya6 e vrenhynyaeth yda6 ehun. ac o acha6s henny kynhyrvu e llys en holla6l a oruc.[326] Ac yr hynny eyssyoes ny pheydy6s Karada6c yarll Kernyw ae dechrewoed namyn anvon Meuryc y vap a oruc hyt en Ruveyn y datkan y Vaxen e kyghoreu henny. Gwas yeuanc hagen teledyw oed e Meuryc h6nn6 hedus clotva6r molyannus. glew a dewr en reyt e gwyr a gwychyr yn y heyreyt yda6 ef ornesu.[327] Ac g6edy y dyvot ef rac bron Maxen ef a arvollet en anrydedus y gantha6 ef ay holl kytvarchogyon. Ac en er amser h6nn6 dyrva6r terfysc ar ryvel oed er r6g Maxen ar deu amhera6dyr oedynt en Ruveyn nyt amgen Gratyan a Valentynyan kanys e gwyr hynny a daroed udunt g6rthlad Maxen hyt na chaffey ef arveru o tryded ran er amherodraeth megys y dyley o tada6l anryded.[328] Ac gwelet o Veuryc Maxen en kywarssangedyc y gan er amherodron ef a dywa6t 6rtha6 ar e wed hon. Pa acha6s Vaxen e byd arnat ty ovyn Gratyan. kanys egoret yw yty fford trwy er hon y gelly dytheu d6yn er amherodraeth e gantha6 enteu. Debre gyt a my hyt en enys Prydein ty a geffy coron teyrnas enys Prydeyn kanys Eudaf brenyn Brytaen sydd gorthr6m o heynt a heneynt. ac nyt oes dym a damuno enteu namyn kaffael y kyfryw was yeuanc dyleda6c ac wyt ty urth rody y un verch yda6 a theyrnas ynys Prydeyn y gyt a hy. kanys nyt oes nyt oes un map yda6 namyn er un verch honno. Ac 6rth henny kyghor y gan y wyrda a kymerth padyw e rodey enteu y teyrnas kan y un verch. ac 6rth henny kymmeredyc wu gan wyrda e teyrnas kanyhadu y vrenhynyaeth yty gyt ar verch. ac ar e kennad6ry honno yd anvonassant wy vynheu y vynegu y tytheu y kyghor h6nn6. Ac wrth hynny o mynny dytheu dyvot y gyt a my e dechreu h6nn6 a keffy ty. ac o eur ac aryant enys Prydeyn ae marchogyon ae hymlad6yr e gelly tytheu goreskyn Ruveyn en y bwynt gwrthladedyc y hamerodryon o honey. ac y velly y kynnyd6s Cwstennyn dy gar ty a llawer hevyt o Vrenhyned Prydeyn a oreskynassant Ruveyn.[329]

Ac wrth henny ufudha a oruc Maxen 6rth kyghor Meuryc vap Karada6c a chychwyn y gyt ac ef tu ac ynys Prydeyn ac ar e fford ef a oreskynn6s keyrd Ffreync ae dynnassoed. ac a kynnull6s llawered ac amylder o eur ac aryant ac o pob parth yda6 e kymdeythoka6s llawer o varchogyon. ac odyna ar e mor ed aethant ac o herwyd hwylyeu y dyskynnassant em Porth Ham6nt.[330] Ac g6edy kennataa henny y Eudaf brenyn e Brytanyeyt ofyn-hau en va6r a oruc a thebygu ry dyvot ea dyssyvyt gelynya6l lu am pen y kyvoeth ac en dyannot gal6 Kynan Meyryada6c ey ney atta6. ae erchy yda6 ef kynnulla6 holl varchogyon arva6c enys Prydeyn a mynet en erbyn e gelynyon henny. Ac en e lle en dyannot Kynan Meyryada6c e llw llwyrhaf a mwyhaf ac all6s holl yeuentyt e teyrnasae dewred oed henny ac aeth hyt ym Porth Ham6nt en erbyn y llu a dothoed y gyt a Maxen Wledyc.[331] ac gwedy gwelet o Vaxen y veynt amylder llw honno en e erbyn govalu en va6r a oruc kany wydyat pa beth a wnaey kanys bychan oed o vydynoed y gyt ac ef 6rth keyssya6 ymlad a llw kymmeynt ar h6nn6 en y erbyn. ac 6rth henny pedrus a wu kantha6 emrody y emlad en erbyn amylder y gwyr ac eu glewder kanys kan obeyth tagnheved e dothoed. ac 6rth hynny gal6 a oruc atta6 y hynafgwyr ae kyghorwyr. ac erchy udunt mynegy y kynghor goreu a wypynt en erbyn e kyvry6 dam6eyn h6nn6.[332] Ac en kyntaf Meuryc a rodes atteb yda6 ar e wed hon. nyt oes eb ef ynny ymlad ar sawl emlad6yr glew kadarn hyn. ac nyt o acha6s emlad y dodym ny yma y enys Prydeyn y geysya6 y goreskyn trwy emlad. tagnheved a arch6n a chanyat y llettyaw ar e tyr hyt pan wybydom ny medwl e brenyn. Ac 6rth henny dywed6n en bot en kennadeu e kan er amhera6dyr en arweyn kennad6ry a negesseu at Eudaf brenyn e Brytanyeyt ac evelly trwy amadrodyon kall doeth arfha6n mynnheu e pobyl honn.[333] Ac g6edy ryngu bod y pa6b y kyghor h6nn6. Meuryc a kymyrth y gyt ac ef deudengwyr llwydyon or rey doethaf or a kavas en e ll6. a cheynk olywyd en lla6 pob un o nadunt e deheu. ac evelly deuthant en erbyn Kynan Meyryada6c.[334] Ac gwedy gwelet or Brytannyeyt wyr mor anrydedus ar rey henny a oet a doethineb ac ar6ydyon hed6ch a tagnheved kanthunt. kyvody en

Digitized by Google

anrydedus a orugant en eu herbyn ac agory e fford udunt en hehang hyt pan ellynt en róyd mynet rac bron e tewyssa6c. Ac ene lle gwedy eu dyvot a sevyll rac bron Kynan Meyryada6c y annerch a wnaethant o pleyt er amhera6dyr ar Senedadywedwyt ryanvon or amhera6dyr Maxen vap Llywelyn hyt at Eudaf brenyn e Brytannyeyt a a negesseu a chennad6ry kantha6 y gan yr amherodryon atta6.[335] ac ena e dywa6t Kynan Meyryada6c. nyt tebyc hyn e drech kennadeu ys tebygach hyn y elynyon a vynnynt g6neuthur treys a goreskyn gwladoed.[336] ac en dyannot Meuryc a attebod yda6. nyt oed wedus hep ef y wr kymeynt kywurd a h6n hep lawer ac amylder o kytymdeythyon ygyt ac ef ac en w6yhaf oll o acha6s medyant ac argl6ydyaeth gwyr Ruveyn a gweythredoed eu tadeu ac eu hentadeu kas ynt y gan lla6er o Vrenhyned. ac 6rth hynny pey kerdey un o nadunt y gyt a nyver bychan. ac attoed ef ky6yrssangedyc ef y gan y elynyon. ac evelly e ke6ylydyt kyffredyn gyhoed Ruveyn. ac 6rth henny en hed6ch a thagnheved e deuth. a tagnheved a keya.[337] a henny e mae en y dangos ar y weythret kanys yr pan dyskynnassam ny ar tyr er enys hon ny wnaetham na threys na chollet na sarhaet nac eyssyeu y nep. en treul ac en reydyeu megys kenedyl tagnhevedus a prynnassam ny ac ny dugam ny dym y treys y ar nep.[338] Ac gwedy pedrussa6 o Kynan Meyryada6c ena pa beth a wneley ae emlad ac 6ynt ae enteu rody hed6ch udunt. nessau ena a oruc Karada6c yarll Kernyw a hynafgwyr e teyrnas y gyt ac ef ac annoc y Kynan rody udunt er hyn yd oedynt en y adol6yn. A chet bey gwell gan Kynan emlad ac wynt. eyssyoes dyosc eu harveu a oruc pa6b o nadunt a chanhyadu hed6ch udunt a d6yn Maxen ae kytemdeythyon y gyt ac ef at Eudaf vrenyn e Brytanyeyt hyt en Llundeyn a demlle6ychu yda6 ynteu e kyffranc h6nn6 en y 6rdas megys ed ada6ed.[339]

Ac ena e kymyrth Karada6c yarll Meuryc y vap y gyt ac ef ac erchy gostec a oruc. ac en e wed hon e dywa6t 6rth e brenyn. llyma ep ef er hyn trwy hyr amser ed oedynt er rey a kedwynt kyfla6n a chy6yr ffyd y ty en ydamuna6 a Dy6 en y llunyethu kanys tydy weyth arall a orchmynneyst yth wyrda dy rody kyghor yty pa 6ed y llunyethut ty dy verch ath kyvoeth g6edy ty. ac en w6yhaf oll en y dyeuoed hyn e mae heneynt en emlad ath dy en kymeynt ac na elly tytheu llywya6 de pobyl ath kyvoeth a vo h6y. ar rey a kyghores yt rody coron y teyrnas y Kynan Meyryada6c dy ney. ar rody dy verch y wr gwlat arall ac eur ac aryant y gyt a hy. Ereyll a kyghorynt rody dy verch y un o te6yssogyon er enys hon a lly6odraeth e teyrnas y gyt a hy. ac a dalyey e kyvoeth gwedy ty. er ran w6yhaf hagen or kyghorwyr ar gwyrda a kyghorassant keyssya6 un dyleda6c o lyn er amherodryon ac y h6nn6 rody de verch y gyt a choron e teyrnas kanys wynt a ede6ynt kaffael g6astat a thragywyda6l hed6ch trwy henny tra vey Ruveynya6l kyvoeth en eu hamdyffyn. Ac 6rth henny y bu teyl6ng gan Dy6 anvon e gwas yeuanc h6nn bonhedyc o lyn er Ruveynwyr. ac o vrenhyna6l kenedyl e Brytannyeyt. ac om kyghor y de verch a rody yda6 hep annot a choron e teyrnas y gyt a hy. ac ony 6ney henny pa dylyet syd yty ar enys Prydeyn m6y noc yda6 enteu. kanys kar yw ef y Custennyn a ney y Coel en brenyn nynheu er h6n ny all6n ny g6adu Helen y verch ef y ryvot en Vrenhynes arnam ny ac 6rth henny o treftada6l delyet ef a dely kaffael brenhynyaeth enys Prydeyn.[340] Ac g6edy y Karada6c darvot dywed6yt er amadfodyon hyn Eudaf trwy gyffredyn kyghor y wyrda ef a rodes y verch yda6 a theyrnas er enys y gyt a hy. ac g6edy gwelet o Kynan Meyryada6c henny llydya6 ac antheyl6ngu ac anrhyfyghu a oruc en wy noc e gellyt y credu. ac en dyannot mynet hyt er Alban a chynnulla6 llw m6yaf a all6s ef y gaffael atta6 6rth ryvelu ar Vaxen.[341]

Ac gwedy kytemdeythokau amylder o kynnulleitva Kynan Meyryada6c a deuth trwy avon Humyr ac o bob tu y Humyr dechreu a oruc anreythya6 e g6ladoed. Ac g6edy kennatau henny y Vaxen enteu a kynnull6s holl kedernyt enys Prydeyn ac ar vrys ed aeth yn y erbyn. ac en dyannot emlad ac ef a chaffael e wudugolyaeth. ac er henny eyssyoes ny pheydy6s Kynan namyn atkynnulla6 eyl6eyth y vydynoed ae torvoed atta6 ac emdangos en te6yn dystry6edygaeth e gwladoed. ac evelly eyl6eyth ed emch6eley Vaxen ac g6edy ed emledynt gweythyeu e kaffey e wudugolyaeth. ac or dy6ed g6edy gwneuthur o bob un o nadun dyrva6r kollet oy gylyd tr6y annoc eu kytemdeythyon tagnhevedu a orugant.[342]

Trydyd dekyvor a aeth or enys honn wu h6nn.

Ac gwedy llythra6 yspeyt pum mlyned syber6hau a wnaeth Maxen ac o acha6s anthervynedyc amylder eur ac aryant a kymull6yd yda6 peunyd. ac 6rth henny parattoy llyghes va6r a oruc agkyvodedyn.

Digitized by Google

ac y gyt a hynny kynnulla6 holl varchogyon enys Prydeyn a 6naeth a chwennychu y oreskyn Ffreync. Ac 6rth henny g6edy mynet o hona6 tros e mor en kyntaf e kyrch6s ef Llydaw e teyrnas a el6yr er awrhon Brytaen vechan.[343] a dechreu a oruc ryvelu ar Ffreync a oedynt en y g6ledychu. ac esef a wnaethant e Ffreync ac Ymbalt en te6yssa6c arnadunt dyvot en y erbyn a dechreu emlad ac ef. Ac eyssyoes en y ran wuyhaf peryglu a orugant a dechreu ffo kanys Ymbalt eu te6yssa6c wynt o phymthec myl o wyr arva6c y gyt ac ef a dyg6ydassant. Ac g6edy henny g6edy gwneuthur o Vaxen e veynt aerva honno dyrva6r lewenyd a kymyrth kanys g6ydyat bot en ha6d ac en eskavyn yda6 goreskyn e wlat. gwedy rylad e sa6l varchogyon honno. Ac 6rth henny gal6 Kynan Meyryada6c atta6 odyeythyr e torvoed ac adan ch6erthyn en eskavyn dywed6yt 6rtha6 val hyn. llyma ep ef un or teyrnassoed goreu o Ffreync g6edy y goreskyn o honam ny. llyma gobeyth ynny y oreskyn e teyrnassoed ereyll. ac 6rth henny bryssy6n ny y achubeyt e keyryd ar teyrnassoed ar kestyll en dyssyvyt kyn ehedec e ch6edyl tros eythyvoed y gwladoed ac ymkynnulla6 pa6b ac arveu en erhyn. kanys o gall6n ny kaffael e teyrnas hon ny phedrassaf y gallu o honam ny goreskyn holl Ffreync 6rth en medyant nynheu. Ac 6rth henny na vyt edyvar gennyt kanhyadu ymy pa beth bynnac vey de delyet dy en enys Prydeyn. kanys pa beth bynnac a golleyst ty eno my ae hennyllaf y ty eman en e wlad hon. Ac 6rth henny my ath 6naf ty en vrenyn ar e teyrnas hon. a hon vyd Brytaen arall. a honn a kyvanhed6n ac en kenedyl g6edy g6rthladom ny estronolyon kenedloed o honey. kanys gwlat ffrwythla6n y6 hon o ydeu ac avonoed kyvla6n o pysca6t.[344]

Ac g6edy henny kynnulla6 a chyweyrya6 bydynoed a oruc a mynet hyt en Rodhin ac en e dyd h6nn6 e a kavas y dynas h6nn6. ac g6edy klybot o ba6b dywalder a chreulonder e Brytanyeyt a lladedygaeth er aerva ry ledessyt ffo a 6naey pa6b o nadunt kan ada6 eu gwraged ac eu meybyon.[345] ac velly o aghrefft a dysc er rey henny e gwneynt pa6b tr6y e gwladoed ar keyryd ar dynassoed hyt pan oed e ffyrd en heang ac en r6yd yr Brytannyeyt. ac evelly ed oed creulonder e Brytanyeyt hyt pan ledyn er holl kenedyl or gwyr kan arbet e gwraged e huneyn. ac or dy6ed g6edy dyleu o nadunt er holl wladoed ac eu tyr dy6yllodryon kadarnhau e dynassoed ar keyryd ar kestyll a orugant o Varchogyon Brytaen. ac adeylat kestyll a chedernyt en lle-oed kryua a wnaethant. ac gwedy henny dy6alder a chreulonder Maxen a aeth tr6y teyrnassoed Ffreync dyrva6r ovyn ac aryneic a achub pob tewyssa6c a phob yarll en e veynt hon hyt nat oed un gobeyth yn ep o nadunt namyn emoll6ng ac emrody yr tyghetven. Ac 6rth henny ffo a wnaey pa6b o pob lle or e vydynt enda6 yr keyryd ac yr dynassoed ar kestyll kadarn ac y pob lle or e tebygynt kaffael na6d a dyogel6ch enda6. Ac gwedy gwybot o Vaxen bot y ovyn ef ar pa6b en kymeynt a henny kymmeryt glewder a oruc enda6 ac amlhau a oruc y lw kan rody kyvar6sseu a rodyon amhyl udunt. A ph6y bynnac a wyppey y vot en ch6annoc y grypdeylya6 da dynyon ereyll er rey henny a kytemdeythokaey Vaxen y gyt ac ef. ac yr rey y rodey eur ac aryant y ereyll. ac evelly o amravaelyon rodyon nyt annodey gwaha6d pa6b atta6 ac evelly eu kyvoethogey.[346]

Ac odyna kymmeynt amylder llu a kynnull6s atta6 megys yd oed tebyg a dyheu e galley goreskyn holl Ffreync y gyt ae therfyneu. ac eyssyoes annot a oruc henny hyt pan darffey yda6 en kyntaf hedychu e teyrnas a oreskynnassey ae llen6y ae chyvanhedy or Brytannyeyt. ac 6rth henny gwys aossodes hyt pan deley kan myl o vyleynyeyt a thyrdy6yllodryon a chynnulla6 henny trwy holl teyrnassoed enys Prydeyn. ac eu hanvon atta6 wynt. Ac y gyt a henny deg myl ar ugeynt o varchogyon y gad6 er rey henny ac y hamdyffyn en e wlat e press6yllynt endy rac kyrcheu a ruthreu estrona6l kenedyl. ac g6edy darvot yda6 kaffael o honno pob peth o henny 6rth y vynnu. ef a rannus Llyda6 er rygthunt ac a 6naeth Brytaen arall o honno. ac ae rodes y Kynan Meyryada6c.[347] ac odyna e kerd6s enteu ae kytemdeythyon kantha6 hyt en eythavoed Ffreyngc a thr6y orthrymmaf emladeu ef ae goreskynn6s Ffreync a dan y thervyneu y gyt a holl Germania ac em pob emlad e bu wuduga6l Maxen. ac odyna e gossodes eystedva y teyrnas en Treverys. ac odena y dechre6ys ryvelu ar amherodryon. Gratyan a Valentynyan. ac gwedyllad e neyll o nadunt e llall a dyholes or Ruveyn en holla6l.[348]

Ac en er amser h6nn6 ed oedynt e Ffreync a g6yr Peytw en ryvelu ar Kynan Meyryada6c ar Brytanyeyt ereyll a oedynt y gyt ac ef ac o vynych kyrcheu en avlonydu arnadunt. Ac enteu eyssyoes en 6ychyr ac en 6ra6l en g6rthwynebu udunt ac en talu aerva en erbyn y gylyd udunt ac en amdyffyn ac en kynhal e wlat a kyf-

Digitized by Google

reid6yt yda6 en 6ra6l. ac g6edy gorvot a chaffael e vudugolyaeth o hona6 y mynn6s ef oy kytvarchogyon kymryt gwraged or rey e gellynt meythryn plant er rey a vey tragy6ydda6l treftadogyon ar e wlat honno. A megys na bey nep kymysc en e byt en eu kenedyl ef a vynn6s o enys Prydeyn kyrchu g6raged udunt.[349] ac 6rth henny anvon kennadeu a oruc Kynan Meyryada6c hyt en enys Prydeyn at Duna6t brenyn Kerny6. e gwr a dothoed en lle Karada6c y vra6t ac ar e kyvoeth ac erchy yda6 ef perffeythya6 e neges honno. kanys gwr bonhedyc oed h6nn6 a chyvoetha6c. ac yda6 e gorchymynnassey Vaxen lly6odraeth er enys en y absen hyt tra oed enteu en goreskyn e gwladoed racda6. Ac yr gwr h6nn6 ed oed merch anryved y phryt ae thecked a honno a elwyt Ursula a vynney Kynan Meyryada6c y chaffael en wreycca yda6 ehunan.[350]

Ac g6edy g6elet o Duna6t kennadeu Kynan ac eu neges ef a vynn6s ufudhau oy neges. Ac 6rth henny ef a kynnull6s un vyl ar dec o verchet dyledogyon tr6y holl teyrnassoed ynys Prydeyn. Ac o verchet a vey ys eu bonhed ar tyr dy6yllodryon ed erchys kynnulla6. try ugeyn myl a d6yn henny oll hyt yg Kaer Lundeyn. Ac y gyt a henny o pob porthva ed erchys d6yn llongheu en e rey e gellyt anvon e morynnyon hynny hyt en Llyda6 ac er racdy6ededygyon wyr uchot.[351] A chyt bey lla6er em plyth e vydyn honno a vey da genthunt henny eyssyoes ed oed la6er o honunt 6ynteu en dr6c kanthunt ada6 eu g6lat ac eu ryeny ac eu kenedyl. ac ereyll o nadunt a oed g6ell kanthunt kadu eu dyweyrdep ac eu gweruda6t noc ymkyssylltu a neythyoreu. ac evelly en amravaelyon luossawgr6yd amravael ewyllys a vydey yndunt. Ac g6edy bot en bara6t e llynghes e gwraged a ossodet endunt ac ar hyt avon Themys e kyrchassant y mor.[352] ac or dy6ed g6edy trossy o nadun en hwyllyeu parth a Llyda6 kyvody a wnaethant y gwrth6ynebedygyen wynhoed a ch6ytheu en kythra6l en eu erbyn. ac en e lle eu gwaakaru er holl longheu en peryglós trwy amravaelyon voroed gan suda6 a body er ran w6yhaf o nadunt. ar rey a dyenghys o'r veynt perygyl a h6nn6 6ynt a w6rywyt y enyssed agkyvyeyth ac e karchar6yt ac e keythy6yt lla6er o nadunt. kanys em plyth llynghes Gwyn6as a Mel6as e dothoedynt o Ruveyn. ar rey henny o arch Gratyan Amhera6dyr e dothoedynt yr ryvelu ar Germanya ar arvordyred en ychylch. Grattyan hagen a anvonassey e gwyr henny yr ryvelu ar e nep a vey un a Maxen.[353] Ac val ed oedynt e velly en anreythya6 er arvordyred 6ynt a kyvarvuant ar racdyweded ygyon vorynyon w6chot a ryw6ryessyt yr morbennoed henny. Ac g6edy g6elet o nadunt teked e mor6ynyon 6ynt a vynnassant ell6ng eu ryodres arnadunt. Ac g6edy gwrth6ynebu or morynyon udunt ac eu 6rthlad hep un gohyr e bratwyr a vrathassant ac a ladassant en creula6n er ran 6uyhaf o nadunt. ar rey hynny ynt yr un vyl ar dec o Werydon e mae er egl6ys en enrydedu eu g6ylon. Ac g6edy henny er eskymmunedygion te6yssogyon henny Gwyn6as a Mel6as er rey a kan6rthwynt Gratyan a Valentynyan pan welsant enys Prydeyn en wac emdyvat o holl varchogyon ac emladwyr bryssya6 ae eu llynghes a orugant ydy a chynnulla6 y gyt ac 6ynt m6yhaf ac a ka6ssant o porth or enyssed en eu kylch a deskynnu en er Alban. a g6edy bydyna6 o nadunt kyrchu a 6naethant e teyrnas oed hep giwda6d6yr ae hamdyffynney e dan lad y byleynllu hep orvot en eu herbyn. kanys megys e dywedp6yt w6chot Maxen a dugassey kantha6 en ll6yr Marchogyon enys Prydeyn ae hymladwyr. ac nyt ada6ssey nep endy namyn er rey gwanllesc agkyghorus dyarvot ac g6edy g6elet or te6yssogyon henny nat oed nep en enys Prydeyn a alley g6rth6ynebu udunt anreythya6 e g6ladoed a orugant kan wneuthur aerva dyrvu6r y meynt or pobloed.[354] Ac g6edy mynegy y Vaxen e trueny ar govyt h6nn6 ef a anvones Gradla6n Rodgymeryat a d6y leng o wyr arva6c y gyt ac ef en kan6rthwy yr Brytanyeyt. Ac g6edy eu dyvot er enys emlad a 6naethant ar racdy6ededygyon elynyon henny. ac y gyt a llad lla6er o nadunt eu kymmell ar ffo a orugant hyt en y Werdon. ac en er amser h6nn6 e llas Maxen en Ruveyn y gan kytemdeythyon Gratla6n Amhera6dyr ac e llas ac e gwascar6yt e Brytanyeyt a dugassey Vaxen y gyt ac ef. ar rey a dyenghys o nadunt a doethant at eu ky6ta6dwyr hyten Llyda6.[355]

Gradlawn Rodkymeryat g6edy klybot o hona6 ry lad Maxen ef a kymyrth coron teyrnas enys Prydeyn ac ae dodes am y pen e hun ac a ymwnaeth ehun en vrenhyn. Ac odyna kymeynt o creulonder a oruc e e bobyl ac eny aethant en vydynoed yn erbyn ae lad. ac g6edy klybot e ch6edyl h6nn6 tr6y e teyrnassoed er rac dy6ededygyon elynyon o y Werdon a deuthant ar Escotyeyt y gyt ac 6ynt ar Llychlynwyr ac anreythya6 er enys or mor p6y gylyd a orugant o tan a hayarn. a rac e pla ar tymhestyl honno anvon kennadeu a orug-

Digitized by Google

ant e Brytannyeyt hyt en Ruveyn ac escryvenneu kanthunt y erchy porth y eu hamdyffyn acada6 tragywyda6l wyryogaeth udunt yr eu hamdyffyn rac eu gelynyon.[356] ac en e lle y kyfreid6yt lleng o wyr arva6c udunt. Ac g6edy kaffael llongheu o nadunt 6ynt a doethant yr enys ac emladassant ar gelynyon ac a 6naethant aerva dyrva6r y meynt o nadunt ac ae g6rthladassant en holla6l or enys hon 6ynt ac a dyfferassant e pryaut kenedyl or pla ac or tymhestyl a wnathoedynt arnadunt. ac ena e gorchmynnassant at wneuthur e mur er r6ng Deyfyr ar Alban hyt pan vey h6nn6 en aruthred yr gelynyon ac en amdyffyn yr ky6da6dwyr. kanys er Alban er amser h6nn6 dyffeyth anreythyedyc oed y gan vynych kyrcheu estronolyon kenedloed agkyvyeyth. ac odyna gwedy kynnulla6 kyffredyn treul 6ynt a 6naethant ac a kupplaasant e mur h6nn6 en holla6l.[357]

Ac g6edy henny sef a wnaeth e Ruveynwyr kych6yn parth ac eu g6lat a dan vynnu na chymmerynt a vey h6y no henny llavur a threul ac enbydr6yd en amdyffyn kenedyl e Brytanyeyt y gan kyveylyornwyr a lladron a mynegy hevyt udunt na chymmerey Ruveynya6l kyvoeth e mynych luedau henny ar blynder ar perygyl en kerdet mor a thyr en emlad trostun a mynegy udunt vot en ya6 nach udunt kymryt dysc ac arveu a gle6der endunt y emlad trostunt a thros eu g6lat ac eu kenedyl ac y amdyffyn eu bwched ac eu rydyt ehuneyn oc eu holl nerth.[358] Ac g6edy darvot yr Ruveynwyr rody e dysc h6nn6 ar kymmendy6 6ynt a archassant kynnulla6 emladwyr enys Prydeyn hyt en Llundein kanys odyno e mynnynt er Ruveynwyr kych6yn y eu g6lat ac g6edy emkynnulla6 paub hyt eno y Kuhelyn Archescop e kyvradwyt er amadra6d. Ac en e wed hon e dywa6t enteu 6rthunt 6ynteu.[360]

PREGETH KUHELYN.

KANYS o arch a gorchymmyn e te6yssogyon hyn e mae reyt y my dywed6yt wrthy6ch chwy m6y ar k6ynvan ac wyla6 e trossa vy amadra6d y noc ar pregeth. kanys truan yw gennyf y er ymdyvedy ar llesked ar g6ander ar ry deuth yny gwed espeylya6 o Vaxen er enys hon oy holl varchogyon. a ch6ytheu oede6ch 6edyllyon llesc agkyvr6ys ar emlad. kanys arver arall a dyskassauch nyt amgen amravaelyon kyfne6ydvaeu a dywylleu edayar. ac g6edy dyvot estra6n kenedyl megys deveyt hep vugeyl ych gwascar6yt ar hyt e gwladoed hyt pan deuth Ruveynya6l vedyant y echrydhau ar tref ech tat ac ech kyvoeth. ac 6rth henny e bydech ch6y en 6astat en estrona6l amdyffyn a hep dysku ech dwyla6 ch6y ech huneyn y arveru o arveu y wrthlad ych gelynyon ar lladron y wrthy6ch. kan nyt ynt de6rach no ch6y pey gattey lesked a seccvryt a methyant ch6y. llyma en edyvar gan e Ruveynwyr e llavur ar kerdet g6astat mor a thyr ac en emlad a gelynyon trossoch. Ac 6rth henny kynt e madeuant e teyrnget y genn6ch noc e kymmeront bellach e llafur h6nn6 ar vor. a thyr trossoch. Ac er na buoch ch6y en amser ech marchogyon 6rth henny e tebyg6ch ch6y ffo dynolyaeth y genh6ch. Ac eg gwrth6ynep anyan e genyr e dynyadon megys or byleyn geny marcha6c ac or marcha6c geny byleyn. Ac eyssyoes yr henny ny thebygaf golly o nep dynya6l anyan yr henny. Ac 6rth henny kanys dynyon y6ch byd6ch megys dynyon. a gel6ch ar Cryst hyt pan vo ef a godo gle6ger y6ch hyt pan alloch ch6ytheu amdyffyn ech rydyt.[361] Ac g6edy darvot yda6 tervynu y amadra6d kynh6ryf a murmur a kyvodes en e pobyl megys e tebygynt eu bot en kyvla6n o dyssevyt glewder.[362]

Ac odyna kadarn dyskedygaethau ar rodassant er Ruveynwyr yr ergrynnedyc pobyl honno ac ada6 ganthunt dyskedygaethau ac exemplareu y wneuthur arvau 6rthynt. ac y gyt a henny hevyt erchy udunt en e porthvaeu e deskynnynt llongheu er estronolyon kenedloed gwneuthur tyrau a chestyll megys y gellynt or rey henny amdyffyn eu g6lat. ac eyssyoes ha6s y6 gwneuthur heba6c o varcutan no gwneuthur byleyn en dyskedyc en dyssevyt a dyscu doethynep yda6 un ag6ed yw a b6r6 merieryt adan draet moch.[363] ac g6edy ada6 or Ruveynwyr e wlat ar ved6l na delyn ydy tracheuyn. en e lle e dynevassant eyl6eyth er racdy6ededygyon elynyon henny Gwyn6as a Mel6as e mewn llongheu o y Werdon. ar Escotyeyt ar Ffychtyeyt ar Llychlynwyr a gwyr Denmarc y gyt ac 6ynt. ac a allasant y gyt a henny hevyt y gaffael. ac yr Alban e deuthant yr tyr. ac anreythya6 en ll6yr o vewn y mur. Ac g6edy gwybot o nadunt ryvynet er Ruveynwyr a heb obeyth eu hymch6elut trachevyn hayach ac ehofnach ed emrodassant y destry6 er enys. ac er henny e rodyt e bylyeynyeyt llesc en e kestyll ar muroed hep wybot kelvydyt emlad. namyn en ergrynedyc ofyna6c emch6elyt ar ffo. ac e velly ny orff6yssynt gelynya6l ergydyeu en tynnu e truan vyleynllw or muroed hyt e lla6r ac evelly e rodyt 6ynt y creulonhaf agheu.[364] O dyal Dyw en va6r am er hen

Digitized by Google

pechodeu lla6er o peth o varchogyon ac emladwyr a gollet o syberwyt Maxen kanys pe bydynt er rey henny en er amser h6nn6 ny dewey kenedyl attadun y6 gyrru ar ffo a henny a wu 6rth. nad oedynt. canys en eu hoes h6ynt e teyrnassoed en eu kylch a oedynt darestyghedyc udunt ac enys prydeyn en araf ac en hed6ch en eu medyant. ac e velly e byd pan roder teyrnas 6rth amdyffyn a lly6odraeth byleynyeyt. A pheth a vynny amgen ada6 a wneynt y dynassoed ar muroed w6chwel ac emrody y ffo a 6neyn e ky6da6dwyr ac eyl6eyth e rodyt y wascaredygaeth. ac y anobeyth. ac eyl6eyth e lledyt y gan e gelynyon. o creulonhaf aerva. a megys 6yn y gan y bleydyeu evelly y dystrywyt e c6ynvannus pobyl truan y gan eu gelynyon. Ac 6rth henny eylweyth trueyn 6edyllyon kenedyl honno a anvonassant kennadeu ac escryvenneu hyt at Agytyns e gwr a oed en kynhal Ruveynya6l kyvoeth en e 6ed hon.[365] Kwynvan e Brytanyeyt en y dangos yr amhera6dyr. ac en y elleygyt a henny en mynegy yda6 bot eu gelynyon yn eu kymmell 6ynt yr mor ar mor yn eu kymmell ar eu gelynyon. ac evelly d6y kenedyl agheu en emdangos. kanys nyt oes namyn un o deu peth ae en body neu en llad.[366] ac yr hynny ny cha6ssant y kennadeu un kanh6rth6y ac 6rth henny en tryst yd ymch6elassant e kennadeu ac atteb nac en eu penn.[367]

Ac gwedy kymryt kynghor o nadun Kuhelyn archescop Llundeyn a aeth hyt em Brytaen vechan er honn a el6yr Llyda6 y keyssya6 kanh6rth6y a nerth a phorth y gan eu kytvrodyr. Ac en er amser h6nn6 ed oed Aldwur vap Kynva6r en pedweryd gwr en gwledychu gwedy Kynan Meyryada6c en Llyda6.[368] Ac g6edy g6elet or gwr h6nn6 person kyvurd ac oed er Archescop y erbynnyeyt ae arvoll en anrydedus a oruc a govyn yda6 acha6s y dyvodedigaeth atta6 enteu. Ac en elle Kuhelyn Archescob a dywa6t 6rtha6 val hyn. Aml6c a danllywychedyc yth vonhed ty ac ar k6ynvan e dylyat ty kyffroy o klybot e poen. ar trueny edym ny de kytvrytannyeyt ty en y odef yr pan espeyl6s Maxen en enys ny oy Marchogyon. ac a ossodes 6ynt en e teyrnas ed 6yt ty en y medu. a g6yn y byt a weles gan hed6ch a tagnheved en 6astat y medu o hona6t. kanys gwedy d6yn o Vaxen y marchogyon o enys Prydeyn e kyvodassant gwyr er enyssoed essyd en y chylch ac anreythya6 en enys nynheu o holl amylder golut or a oed endy o eur ac aryant ac alavoed ereyll. ae hadau hytheu en wac ac en dyffeyth hayach hyt pan edynt o kenedloed hep kaffael bwyt hayach eythyr kelvydyt hely ac evelly emborth ar cyc anyveylyeyt a g6ydvylet. Ac ny bu a alley g6rth6ynebu y dym o henny. kany bu un kyvoetha6c nac un emlad6r da oc eu kenedyl ny yr hynny hyt hedy6. kanys er Ruveynwyr er ry dery6 udunt blyna6 rac henny ac en holla6l emada6 a ny heb kaffael un kanh6rth6y nac amdyffyn y ganthunt pellach en erbyn e gormessoed henny. ac 6rth henny en espeylyedyc o holl kanh6rth6y a gobeyth y gan nep arall en y byt e kyrchassant nynheu ar de trugared ty y adol6yn kanh6rth6y a nerth y amdyffyn e teyrnas e syd dyledus yt y amdyffyn. kanys pwy arall a dylyey oth ty caffael coron Custennyn a Maxen kanys er rey henny a 6uant hentadeu a gorhentadeu yty ac a vuant arderch a6c a coron enys Prydeyn. Ac 6rth henny parota de lynghes a deret y gyt a my a my a rodaf enys Prydeyn yth d6ylaw ty.[369] Ac ena Aldwur a dywa6t wrtha6 enteu. Dyoer ep ef ef a vu amser na wrthod6n ny enys Prydeyn o bey ae rodey y my kanys ny thebygaf y or gwladoed g6lat Ffrwythlonach no hy hyt tra gaffat en hed6ch tagnhevedus arveru o honey. Ac weythyon hagen kanys drye damweynyau lla6er a keveyry6 a hy gwaeth y6 ac y my ac y pob tewyssa6c a chassach yw gan pa6b. Ac yr ar pob dr6c or essyd arney mwyhaf ed argywed6s medyant gwyr Ruveyn en kymeynt ac na eyll nep kaffael gwastat teylygta6t a medyant endy megys na bo reyt ydau kolly y rydyt a g6assanaethu y keythy6et. ac 6rth henny p6y ny bey gwell kantha6 kyvoeth bychan en lle arall y gyt a rydyt noget arveru oe holl olut hy ae chyvoeth adan keythy6et. E teyrnas a wely ty eman en darestyghedyc y my y gyt ac anryded y medaf a hep talu g6assanaeth y nep o honey. Ac 6rth henny de6yssach y6 gennhyf ynheu e wlat vechan honn en ryd no holl teyrnassoed ereyll adan keythy6et. ac eyssyoes kanys vy hentadeu y am gorhentadeu a wu eydunt er enys megys y dy6edy ty my a rodaf y ty Custennyn vem mra6t a d6yvyl o varchogyon y gyt ac ef os Dy6 a vyd teyl6ng kantha6 rydhau e wlat honno y gan ruthreu estronolyon kenedloed. ar gwas h6nn6 arveret ef o coron teyrnas enys Prydeyn. kanys y my y mae bra6t a el6yr Custennyn er h6nn e syd brovad6y em mylwryaeth a champeu ereyll. a dewred a molyant a chlot. h6nn6 a rodaf y ty ac eyryf a dy6edeys o varchogyon y

Digitized by Google

gyt ac ef o byd da genhyt y kymryt. kanys eyryf marchogyon a vo m6y no h6nn6 tewy ara6rhon a wna6n am dana6 kanys byg6th ryvel y gan Ffreync beunyd e syd arnaf. ac o vreyd e daroed yr brenyn tervynu y amadra6d pan ed oed er Archescop en talu dyol6ch yda6. ac en e lle gal6 Custennyn attadunt. ac a dan chwerthyn er Archesca6p a dywa6t val hyn. Cryst a orvyd. Cryst a wledycha Cryst ar arglwydha. llyma vreuyn Brytaen dyffeyth Cryst ara6rhon y waret. llyma en amdyffyn ny llyma en gobeyth ac en llawenyd. peth a traethaf y amgen ethol a orucp6yt e llonghéu ar e traeth ac o pob lle en e teyrnas kynnulla6 e marchogyon ac eu rody y Cuhelyn Archescop.[371]

Ac g6edy bot pob peth en bara6t 6ynt a aethant ar e mor ac a deskynnassant en aber Themys ar draeth Totoneys ar tyr enys Prydeyn. ac odyna hep un gohyr kynnulla6 a wnaethant holl yeuengctyt a dewred enys Prydeyn a chyrchu eu gelynyon ac emlad ac 6ynt a thrwy effrllyt e g6ynvydedyc wrda h6nn6 e wudugolyaeth a gawssant. ac odyna o pob parth emkynnulla6 a orugant e gwascaredygyon Vrytanyeyt hyt yg kaer Wudey.[372] ac eno ardyrchavael Custennyn vendygeyt vap Kynva6r en vrenyn a gossot coron e teyrnas am y pen ac en dyannot rody gwreyc yda6 o dyledogyon Ruveyn er hon a vagessey Cuhelyn Archescop.[373] ac g6edy atnabot o hona6 ef honno trymeyp a anet yda6 o honey. Ac esef oedent er rey henny. Constans ac Emreys wledyc. ac Uther Pendragon. ac ena y rodes ef Constans e map hynaf yda6 em mynachloc Amphybalus eg Kaer Wynt oy veythryn ac y kymryt mynacha6l urda. yno. ar deu ereyll hagen Emrys ac Uther a orchmynn6s y Cuhelyn. archescop y eu meythryn.[374] Ac odyna g6edy mynet deg mlyned heybya6 ef a deuth un or Ffychtyeyt a rywuassey en wassanaeth6r kyn no henny yda6 a megys kyvr6ch neylltuedyc ar brenyn a vynney y kymryt ef me6n ll6yn ac g6edy gyrru pa6b y 6rtha6 en e lle honno y llada6d ef a chyllell en dirybud.[375]

Ac 6rth henny g6edy llad Custennyn Vendygeyt tervysc ac annuhundep a kyvodes e r6ng e gwyrda p6y a 6nelyt en vrenyn. kanys rey o nadunt a vynnynt urda6 Emreys Wledyc en vrenyn. ereyll a vynnynt Uther Pendragon. ereyll a vynnynt etholl ereyll oc eu kenedyl. ac o'r dywed g6edy na chytsynhynt namyn un val hyn arall evelly. nessau a oruc Gortheyrn Gortheneu tywyssa6c Ergyng ac Euas er h6nn a oed oe holl lafur en keyssya6 e vrenhynyaeth yda6 ehun. a dyvot hyt Kaer Wynt at Constans vanach map Custennyn vendygeyt a dywed6yt 6rtha6 val hyn.[376] mar6 ep ef y6 de tat ty. ath vrodyr dytheu rac bychanet eu hoet ny allan bot un o nadunt en vrenyn. ac ny 6elaf y nep arall oth kenedyl ty a dyly bot en vrenyn. ac 6rth henny o mynny ty vot 6rth veg kyghor y. ac angh6hanegu vy medyant y am kyvoeth. mynheu a ymch6elaf 6ynep e pobyl yth ethol ac yth urda6 ty en vrenyn. ac or ry6 abyt honno ket boet gwrth6ynep gan er urdas de tynnu o honev my ath 6naf en vrenyn.[377] ac g6edy klybot o Constans er amadra6d hynn dyrva6r le6enyd a kymmyrth enda6. a thynghu yda6 en kadarn pa beth bynnac a vynney y kaffey. ac en dyannot Gortheyrn ae kymyrth ac ae gwysc6s o vrenhyna6l adurn. ac ae duc hyt en Llundeyn. ac eno ar ar pobyl o vreyd en y kanhyadu y urdas ef en vrenyn. ac en amser h6nn6 neut var6 Kuhelyn archescop ac nyt oed un arall a racveydyey y kyssegru ef en vrenyn. 6rth e tynnu ef enteu or venechtyt. Ac eyssyoes yr henny nyt hebrevyg6ys Gortheyrn y coronhau ef namyn ehunan arveru o 6assanaeth archescop ac ae dwyla6 ehunan dody coron vrenhyna6l am pen Constans ac evelly y urda6 en vrenhyn.[378]

Ac g6edy ardyrchavael Constans en Vrenhyn holl ly6odraeth a ya6nder e teyrnas a kyvradus enteu y Ortheyrn ac emrody ehunan en holla6l 6rth y kyghor en e veynt honno megys na 6uasy ef dym namyn a kyghorey Ortheyrn. kanys g6ander y synhwyr ae deall ef a dyssyvey hynny. ac y gyt a henny amgen dysc a dyscassey ef en e cla6styr a llywya6 teyrnas e vrenhynyaeth. Ac g6edy g6elet o Ortheyrn henny dechreu medylya6 a oruc enda6 ehun pa wed e galley enteu emdyrchavael en vrenhyn kanys henny em mlaen pop peth a ch6ennychey. Er holl vrenhynyaeth hagen ar rydaroed y gorchymyn oy dosparth ef. ac nyt oed dym y Constans or teyrnas onyt gwasca6t ac enw. kanys ef a el6yt en vrenhyn ac nyt oed nac gar6der nac ya6nder nac ovyn enteu ar nep nac o bell nac o agos or pobloed. E deu vap yeueync oed deu vroder yda6 enteu nyt amgen Uther Pendragon ac Emreys Wledyc en eu crudeu ett6a ed oedynt. ac nyt oed arnadunt oed adas wrth lywya6 e vrenhynyaeth nac y eu g6neuthur en vrenhyned. Eythyr henny hevyt dryc dam6eyn arall a dam6eynnyassey en er enys honn. Sef oed henny ryvar6 holl henafgwyr e teyrnas ac nat oed nep namyn Gortheyrn ehun megys

Digitized by Google

aryennyc oe gallder ae doethynep ac estry6 megys en un kyghor6r en e teyrnas. ar rey ereyll oll megys meybyon a gweyssyon yeueync oedynt g6edy rylad en er ymladeu kyntadeu a hentadeu er rey henny ac eu he6ythred a pha6b or a wuessynt urdedyc a medyannus kyn no henny. ac 6rth henny g6edy g6elet o Ortheyrn henny medylya6 a oruc o pob athrylyth ac o pob estry6 pa wed e galley enteu diosc Constans vanach or vrenhynyaeth yda6 ehun. Ac eyssyoes e peth h6nn6 a annodes ef hyt pan kavas en kyntaf er holl wladoed ar holl kestyll ar dynassoed kadarn arpennyc 6rth y kyghor ae vedyant ac g6edy kaffael o hona6 henny evelly wrth y kyghor ae vedyant erchy a oruc yr brenyn rody y tryssor ae s6llt ae eur ae aryant ae tlysseu en y warchad6 ef ac en y vedyant ae dynassoed ar kestyll. kanys ef a kadarnhaey rydyvot rybudyeu atta6 bot er enyssed yn eu kylch yn emkynnulla6 ac en lludhau am pen enys Prydeyn. ac g6edy kaffael o hona6 henny y gan e brenyn ef a dodes y wyr ehun en e kestyll henny y eu kad6 6rth y vedyant ae ewyllys ehunan. Ac g6edy darvot yda6 henny dechreu medylya6 pa wed e galley ef eylenwy er racdy6ededyc vrat. u6chot. ac 6rth henny ef a deuth at Constans a dywed6yt wrtha6 bot en reyt ydau ef ang6hanegu eyryf y teyl6 megys e bey dypryderach a dyogelach yda6 rac y elynyon. ac ena y dywa6t Constans. panyt yth vedyant ty ac yth dyosparth e gorchmynneys holl ly6odraeth a holl pryder e teyrnas. ac 6rth henny g6na dytheu pob peth or a vynnych. a henny hagen gan kad6 fydlonder ymy.[379] Gortheyrn a dywa6t 6rtha6 enteu. Ed edes en dywed6yt ymy ep ef bot e Ffychtyeyt en devynnu gwyr Denmarc attadunt ar Llychlynwyr ac y gyt holl er rey henny am en pen nynheu y ryvelu arnam en wuyhaf ac en kadarnhaf y gallont. Ac 6rth henny my a kynghoraf y ty gwaha6d rey or Ffychtyeyt ac eu kaffael yth llys ac ar teulu megys e bo er rey henny en kymhervedwyr er rystat tytheu ac eu kenedyl ehunayn. kanys os gwyr eu bot en mynnu ryvelu arnam ny er rey henny en e lle a allont gwybot brat a gweythredoed eu kyt kenedyl ac an rybudyant nynheu val e bo ha6s en emoglet emgallhau en eu herbyn. llyma dyrgeledyc vrat e kytemdeyth. kanys nyt yr yechyt nac yr dywytr6yd yr brenyn y dy6edey ef hyn. namyn g6ybot bot en an6astat annyan e Ffychtyeyt a bot en ha6d eu trossy ar pob gweythret creula6n. ac g6edy bydynt med6 bot en ha6d eu kyffroy ar lyt ac yrlloned yn erbyn e brenyn megys e lledynt ef en dyhavarch. Ac os henny a damwenney megys e kaffey enteu fford oy ardyrchavael en vuan en vrenyn megys ed oed en wastat en y ch6ennych. Ac en dyannot anvon kennadeu a oruc hyt en Escotlont a gwaha6d cant marcha6c or Ffychtyeyt ac eu kymryt ar teulu y brenyn. Ac g6edy eu kymryt eu hanrydedu a gwnaey Ortheyrn er rey henny y ar pa6b ac eu kyvoethogy o amravaelyon rodyon. ac en wuy no meynt eu llen6y or b6yt ac or llyn megys ed oedynt 6ynteu en y kymryt ef en lle brenyn. Ac e fford e kerdynt ar hyt er estrydoed ar heolyd ar ky6ydeu ar kanhuau e kenynt teyl6ng yw Gortheyrn o amherodraeth teyl6ng yw o teyrnwyalen enys Prydeyn. ac antheyl6ng yw Constans.[380] ac 6rth henny mwyv6y ed anrydedey Ortheyrn 6ynteu o amravaelyon rodyon hyt pan vey m6y e keryt enteu y ganthunt 6ynteu. ac g6edy g6ybot o hona6 kaffael eu kareat 6ynt en holla6l ef ae g6naeth 6ynt en ved6 ac a dywa6t wrthynt y vot ef en ada6 enys Prydeyn ac en mynet y kessya6 mynet en lle arall a vey m6y noc a oed yda6. a dywed6yt na alley ef ar bychydyc kyvoethoed yda6 gossymdeythya6 dec marcha6c a deu ugeynt. ac evelly en tryst mynet oy letty ac eu hada6 6ynteu en yvet en e neuad. ac g6edy g6elet o nadunt 6ynteu henny trystau a wnaethant yn v6y noc y gellyt y credu. a thebygu bot en wyr a dywedassey Gortheyrn 6rthynt. a dywed6yt pob un 6rth y gylyd. pa acha6s y gad6n ny y manach h6n en vy6. pa acha6s na llad6n ef hyt pan allo Gortheyrn arveru o'r vrenhynyaeth. kanys p6y e syd teyl6ng y kaffael ac amherodraeth namyn Gortheyrn e gwr ny orffowys en anrydedu nynhen.[381]

Ag g6edy henny yn y lle kyvody a orugant a kyrchu estavell e brenyn a g6edy y lad d6yn y pen a orugant hyt rac bron Gortheyrn. ac g6edy g6elet o Orthayrn y pen trystau a oruc ac wyla6. ac eyssyoes ny bu la6enach enteu eyryoet no a6r honno. ac eyssyoes gal6 a oruc ky6da6twyr Llundeyn atta6 kanys eno y daroed e kyvlavan honno ac erchy llad e brad yr henny en holla6l kanys kymeressynt arnadunt g6neuthur kyvry6 kyvlavan a honno. ac ed oed eno 6rth henny rey a tebygynt pany6 trwy Ortheyrn ae kyghor e g6nathoedyt e brat h6nn6 ac nas dychymygessynt e Ffychteyt herwydunt ehuneyn. ereill ae dyheurynt en holla6l gan y ry6 weythret h6nn6.[382] Ac eno eyssyoes ar peth h6nn6 en agheugant tat maetheu a deu vroder nyt

Digitized by Google

amgen Uther ac Emreys a ffoassant ae meybyon kanthunt hyt em Brytaen vechan. ac eno y harvolles 6ynt emhyr Llyda6 ac or anryded y dyleynt e perys eu meythryn.[303]

Ac g6edy g6elet o Ortheyrn nat oed nep en e teyrnas a emkyffelyppey nac a emkyvuchey ac ef. ef ehunan a dodes coron e teyrnas am y pen. ac a aeth tros y kyt te6yssogyon.[304] ac or dy6ed g6edy bot en danlle6ychedyc ac en honnedyc yvraduryaeth ef tr6y e gwladoed kyvody a orugant en y erbyn pobloed er enyssed en y kylch er rey a dugessynt e Ffychtyeyt hyt er Alban. kanys llydya6 a 6nathoedynt e Ffychtyeyt 6rth rylad eu kytvarchogyon o acha6s Constans. Ac y gyt a hemny nevyt goualus oed o acha6s y vot peunyd en kolly y lw en peunydya6l emladeu henny. A hevyt goval oed arna6 or parth arall rac ovyn Emreys Wledyc ac Uthr Pendragon y vra6t enteu er rey megys y dy6edassam ny wuchot a ffoessynt hyt en Llyda6 racda6 enteu pan las Constans eu bra6t. kanys odyno peunydya6l ch6edyl a ehedey ar y clusteu enteu eu bot 6ynt en darmerthu e llynghes w6yhaf ac ellynt y chaffael y emch6elyt trachevyn y enys Prydeyn ar y cor fenteu y orescyn eu gwyr teyrnas ac eu gwyr dylyet.[305]

DYVODEDYGAETH E SAESSON.

Ac eu er amser h6nn6 y dyskynnassant teyrllong hyryon en emylyeu Swyd Keynt en lla6n o varchogyon arva6c a deu vroder en tewyssogyon arnadunt. Sef oedynt er rey henny Hors a Heyngyst. Ac en er amser h6nn6 ed oed Gortheyrn eg Kaer Keynt en her6yd kynneva6t. kanys mynych e gnottaey myned a phresswyllya6 eno. ac eno e kennatta6t yda6 rydyvot gwyr ma6r anetnebededyc agkyvyeyth em mewn llongheu ma6r ar rydyskynnu ar y tyr. kyghreyr a rode udunt ac erchy a oruc eu d6yn atta6 wynt.[306] Ac en lle g6edy eu dyvot trossy eu lygeyta oruc ar e deu vroder. kanys ragor a dugynt rac eu kytemdeythyon en holla6l o pryt a meynt. a gosged a theg6ch a bonhed. ag 6edy edrych o hona6 ar pa6b o nadunt govyn a oruc pa wlat ed hanoedynt o honey. A pha acha6s e dothoedynt oy wlat yntau. Ac ena em mlaen pa6b e g6rthebus Heyngyst yda6 en e wed hon. kanys ragor oed yda6 o advedr6yd a doethynep rac pa6b oe kytemdeythyon. Argl6yd ep ef. bonhedykaf or brenhyned en Saxonya un o vrenhynyaethau Germanya yn ganet ny. Acha6s en dyvodyat ninnau yth kyvoeth tytheu hynny y6 y kynnyc yty neu enteu y tewyssa6c arall a rodo da a gossymdeyth yn tros en g6asanaeth en g6rygyaeth. Ac esef acha6s en g6rthladut oc en gwlat. kynneva6t e syd en e wlat honno pan amlhao e kywda6t endy ed emkennullant ygyt holl te6yssogyon e vrenhynyaeth ac e kynnullyr rac eu bron holl yeuengctyt e wlad. Ac odyna ed etholant er rei a welont yn orau ac er rodant prennau udunt. ac megys e del or koelpren udunt yd erchyr udunt mynet y wladoed ereyll y keyssya6 gossymdeyth. ac evelly e rydheyr eu gwlat 6ynteu ehuneyn y gan ormot kywda6t. Ac en e dy6ed h6n e vu ormod o amylder kywda6t en en gwlat ny. ac e deuthant e tewyssogion y gyt ac e b6ryassant koelprennau ac ed etholassant er yeuengctyd a wely dy rac dy vron ema. ac ed erchassant yn uvudhau yr kyvreith ac yr deva6t a oed ossodedyc en e wlat hyr e kynnoes ac e gosodasant nynneu en deu vroder en te6ysogyon arnadunt. Ac esef yn gel6yr nynheu Horss y6 vem mra6t a Heyngyst 6yf ynheu. ac o lyn e te6ysogyon pan henym. Ac 6rth henny ufudhau a wnaetham nynnau yr kyvreythyau gosodedyg or dechreu. ac yr mor e dody mae yth kyvoeth tythau a Mercury6s en tewysa6c yn. A phan kygleu Gortheyrn en6y Mercury6s dyrchavael y wynep a oruc pa ry6 gret oed ganthunt. Ac ena e dywa6t Heyngyst wrtha6 enteu en tadolyon dwy6eu a anryded6n ny Saturn6s a Iupyter ar dwy6eu ereyll tr6y er rei e lly6yr e byt. ac en v6yaf oll Mercury6s er h6n a elwyr en en iayth ni Woden. ac y h6nn6 ed aberthasant en ryeny y ped6eryd dyd o'r Wythnos yr hynny hyt hedy6 ac y gal6asant Wodens dey. ac gwedi h6nn6 ed anryded6n e dwy6es kyvoethokaf er hon a elwyr Fream ac y honno e parthasant e ch6echet dyd er h6n a al6n nynheu oe hen6 hy Ffrydey.[307] Ac ena y dywa6t Gortheyrn oc ech cret chwy er hon a elwyr yn well y dywedut ae gal6 en ankret noc en kret dolur y6 kennyf. og ech dyvodedygaeth chwytheu pa dam6eyn bynnac ae dydyko lla6en y6 kennyf kanys en amser kryno e daetha6ch pa Dyw na peth arall ag ech hanyu onho kanys veg gelynion o pop parth esyd ym ky6arsangu ac ym govalu en va6r en er amseroed hyn. ac o mynn6ch ch6ytheu kymryt kytlafur er emladeu hynny ygyt a nynheu. My ac ech kymmeraf en wyr ym ac ach kynhalyaf en e teyrnas y gyt a my en anrydedus ac o amravaelyon rodyon ac ech kyvoethogaf ac o tyred. Ac en e lle ufudhau a orugant ac emkadarnhau ac ef a thrygau en wyr llys yda6.[308] Ac eu e lle enachaf e Ffych-

Digitized by Google

tyeyt yn kynnulla6 llw ma6r ac en dyvot ac en dechreu anreythya6 e gwladoed kanthunt e fford e kerdynt. Ac wedy kennattau henny y Ortheyrn enteu a kynnull6ys y holl varchogyon enteu ac a deuth tr6y Hymyr en eu herbyn. Ac o dyna gwedy eu dyvot en kyvagos e ky6da6twyr or neyll parth ar gelynyon or parth arall en dyannot dechreu ymlad kalet gwychyr a wnaethant. Ac ny bu reyt yr Brytannyeyt dym llavur hayach en er emlad h6nn6 kanys e saeson a emladasant en 6ra6l ac en wychyr megys e kymmellasant ar ffo e gelynyon a notheynt orchvygu a gorvot kyn no hynny.[389]

A GWEDI kaffael o Ortheyrn e wudugolyaeth ar gorfot tr6y nerth e saeson ef amravaelyon rodyon en amvyl udunt. Ac i Heyngyst eu tewysa6c er rhodes llawer o tyr a dayar en Lyndesey megys y galley kynhal y varchogion y gyt ag ef ac ev gosymdeithia6. ac odyna megys yd oed ef gwr kall estry6ys a doeth gwedi caffael o hona6 ef kytemdeithas a charyat e brenin. dywedyt a oruc enteu en e wed hon wrth e brenin.[390] Argl6yd ep ef mi a welaf da elynyon ty en ryfelu arnat o bob parth yt. ac ychydig oth kywda6t6yr hevyt yth garu. kanys pa6b o nadunt esyd yn bygythya6 dwyn Emreys Wledyc o Lyda6 ath vur6 ty or vrenhynyaeth ae urda6 enteu en vrenyn. Ac wrth hynny o rhyng bod iti envynvu kennadeu im gwlat y a gwahod6n marchogyon odyno ac achwaneg6n en nyfer 6rth emlad. Ac un peth o bey da kenhyt ty a arch6n pey na thebyg6n vy nackau o hona6t. Ac ar ar hynny e dywa6t Gortheyrn. Anvon tyde kennadeu hyt en Germanya a gwaha6d e neb a vynnych. Ac arch y mynheu er hyn a damunych ac nyth ommedyr. Ac ar henny estwng e penn a oruc Heyngyst a thalu dyolchyadeu ma6r yda6. Arglwyd ep ef ty am kyvoethogeyst o tyr a dayar amyl. Ac eysyoes nyt mal y dyleyt anrydedu tewyssa6c ac a enyt o tewyssogyon dyleda6c. kanys y gyt ar peth ar rodut e dylyvt rody ymy ae dynas arpennyg ae enteu kastell megys ym gwelyt en anrydedvs ym plyth e tywysogyon ereyll. kanys teylyngda6t a dylyet tewyssa6c a deleyt y rody y tewyssa6c ac a hanffey o lyn tewyssogyon o bob parth.[391] Ac en erbyn hynny e dywa6t Gortheyrn. Gwahardedyg wy i y yngan vy ngwyrda hyd na rod6yf y rhyw rodyon henny ychwy. kanys estra6n kenedyl y6ch a phaganyeyt. Ac 6rth hynny ny ddylyaf y ech gwneuthur chwy en un breynt am kywda6twyr ve hunan. nyt ar na rybuch6n y ech gwneuthur en unfreynt ac 6vnt. namyn nas llavassaf rac e kywda6twyr a gwyrda a teyrnas.[392] Ac ar henny y dywa6t Heyngyst. Arglwyd ep ef kanhyatta ymy de was ty gwneuthur ar y tyr a rodeyst ty ymy kastell en kymmeynt ac i damkylchyna un karrey. megys e gallwyf i emlehau ynda6. y adeylat o byd reyt ym wrtha6. kanys ffydla6n wum y a ffydla6n wuyf a ffydla6n vydaf y ty a gwnaf ynheu y peth a damunych y gwneuthur.[393] Ac wrth henny gwanhau a orug y brenin wrth y ymadrodyon ef a gorchymmyn yda6 ell6ng y kennadeu hyt en Germanya y waha6d marchogyon ar ffrwst en kanurth6y udvnt. Ac odyna heb un gohyr gwedy ell6ng o Heyngyst y kennadeu hyt yn Germanya of a kymyrth croen car6 ac ae gwnaeth ef en un karrey. Ac odyna ed etholes ef le carrega6c megys e ryghey bod yda6 y ansa6d ac kedernyt. Ac eno e messur6s y gyt ar garrey honno ac en e lle h6nn6 ed edeyl6s ef castell a chaer. Ag wedy darvot y adeylat ef a gavas y en6 or karrey kanys a hi e messur6yt. Ac wedy hynny em Brytanec egelwit e lle h6nn6 Kaer Garrey ac en saesnec Thancastre kastell e Garrey.[394]

AG en er amser h6nn6 e kennadeu y ymch6elasant o Germany a dev na6 llong kanthunt. ac y gyt a hynny wynt a dlugant merch Heyngyst y gyt a hwynt er hon a elwyt Ronwen. Ac nyt ha6d kaffael. en e byt er eyl a ellyt kyffelybu y phryt ae theg6ch y honno. Ac wedy eu dyvot Heyngyst a wahodes Gortheyrn y edrych er adeylat newyd ar marchogyon newyd dyvot. Ac en e lle e brenin a deuth atta6 a nyver bychan ysgywala y gyt ac ef. a moly a hoffy en va6r a oruc y disevyt adeylat h6nn6. a gwaha6d e marchogyon newyd dyvot y gyt ag ef.[395] Ac odyna gwedy udynt vwytta ag yfed o vrenhynolyon anregyon e deuth e vor6yn dec honno or estavell a ffyol eureyt en lla6n o wyn en y llaw hyt rac broun e brenin ac ar tal y glynyeu e dywa6t fal hyn Lafyrt kyng wasseyl. Ac esef a oruc Gortheyrn y gyt ac y gweles anryvedu y phryt ac emlen6i oy serch. a govyn yr yeythyd pa peth a dywedasei hy. Ar yeythyd a dywa6t. hy ath el6ys en Arglwyd ac en vrenyn. ac or galwedygaeth h6nn6 yth anryded6s. A hyn a dyley titheu y wrthep idi hitheu Drync heyl. Ac Gortheyrn a 6rtheb6s ydy Drync heyl. ac a erchis ydy yvet e llynn en kyntaf. ac enteu a kymyrth e ffyol oe llaw hytheu ac ar rodes cusan ydy ac gwedy henny a lewes e wira6t honno.

Digitized by Google

ac yr hynny hyt hedy6 e mae e kyneva6t honno em plyth e Kymry ar kyvedach. kanys e nep a yvo en kyntaf a dywait wrth y ketymmeyth washeyl. ar llall a 6rthep Drync heyl. Ac ena gwedy med6i Gortheyrn tr6y amravael wirodeu ygyt ac annoc y Dya6l karu a wnaeth e vor6yn ae herchy oe thad kanys Dya6l a ryathoed en y gallon ef pan vey en en6 Crystya6n chwenychw o hona6 enteu kyd dau a gwreyc ancrystya6n bep bedyd.[396] Ac gwedy gwelet o Heyngyst henny megys ed oed gwr estra6n ef gal6 a oruc y vra6t atta6 ar gwyr hynaf oy kytemdeythyon ac emkyghor ac 6ynt. pa peth a wneley or rody y verch yr brenyn. Ac o kytgyghor pa6b o nadunt yr rodassant e vor6yn yr brenyn. ac ed erchassant 6ynteu yda6 ef swyd Keynt trosty hytheu.[397] A hep un gohyr e vor6yn ar rodet yr brenyn. a swyd Keynt ar rodet y Heyngyst hep wybot a hep kanyat Gwrgant e gwr oed yarll ar e swyd honno. Ar nos honno e kysc6s Gortheyrn ygyt ar paganes honno ac y kar6s yn 6uy no meynt. ac o acha6s henny e bu cas ef y gan wyrda e teyrnas. a thry meyb a oedynt yda6 kyn no henny. Sef oedynt e rei henny. Gwrthevyr a Chyndeyrn a Phasken.[398]

GARMAWN.

Ac en er amser h6nn6 e deuthant Garma6n Escop ar Bleyd y kytemdeyth y pregethu geyr Dyw yr Brytannyeyt kanys llesteyrya6 a llygru ar ry daroed ffyd a Crystonogaeth en eu plyth o acha6s e paganyeyt saysson. ar kymmerassey en eu plyth neu enteu o acha6s kam cret ar pregethassey Pelagyan. ar gwen6yn h6nn6 tr6y lawer o amser ae llygrassyd. Ac wrth henny trwy pregeth e gwynvydedygyon wyr henny ed atnewyd6yt ffyd a gwyr Crystonogaeth em plyth e Brytannyeyt. kany llawer o anryvedodeu a gwyrthyeu a dangossey Dy6 peunyd udunt tr6y efyrllyt e gwyrda henny. ar rey henny a escryvenn6s Gyldas o eglwr traetha6t.[399] Ac gwedy rody e vor6yn yr brenyn megys e dywetp6yt w6chot. Heyngyst a dywa6t wrth e brenyn. my essyd tat yt a chynghor6r yt y dylyaf vot. ac nados tytheu tros vyng kynghor ynheu. a thy a a orvydy ar dy holl elynyon trwy nerth vyng kenedyl ynhau. Ac gwahod6n ettwa Octa vy map ac Ebyssa y kevynder6 kanys emlad6yr da ynt a chynnyfwyr. a dyw udunt egwladoed ker lla6 e mur er r6ng Deyfyr ac Escotlond. w6ynt a erbynniant eno ruthreu a kyrcheu e gelynyon angkyvyeyth a delont megys e bych tytheu en hed6ch e parth h6nn y Humyr.[400] ufvdhau a oruc Gortheyrn yda6 a gorchymmyn yda6 gwaha6d e nep a wypey ef eu bot en kanwrth6y ac en nerth udunt. Ac en e lle anvon kennadeu a oruc Heyngyst hyt en Germany. ac 6ynt a deuthant odyno Octa vab Heyngyst ac Ebyssa a Cheldryc a thrychanllong en lla6n o wyr arva6c. Ar rey henny a kymyrth Gortheyrn en hygar. ac a rodes llawer o rodyon ma6r udynt. A thr6y nerth e saysson e gorvydey Gortheyrn ar y holl elynyon. ac em pob gwlad e bydei vuduga6l.[401] A Heyngyst eissioes en wastat a wahodey e llongheu. ac ang6anegey y nyver peunyd. Ac gwedy gwelet o'r Brytanyeyt henny ovynhau a orugant brat e saysson. Ac 6rth henny wynt a dywedassant urth e brenyn ac archassant yda6 gwrthlad e saysson paganyeyt oy kyvoeth. kanys ny dyleynt y paganyeit emkyssyllt ar Crystonogyon nac emkytemdeythyokau ac wynt. kanys Crystonoga6l kyfreyth a wahardey hynny. ac y gyt a henny hevyt kymeynt o amylder o paganyeit a dothoedynt er enys a megys ed oedynt yn ofyn ac yn aruther yr ky6da6twyr. kanys nid oed gwybot ha6d pwy a vey Crystya6n p6y a vey pagan kanys e paganyeyt a rodessynt eu merched ac eu karesseu en gwraged udunt. ac 6ynteu g6edy rody yr paganyeyt eu merched ac eu karesseu ac wrth henny ed annogyn e Brytannyeit yr brenyn dyhol e paganyeit oe kyvoeth rac ofyn trwy eu brat ac eu hystryw goreskyn o nadunt e ky6da6twyr.[402] ac esef a wnaeth Gortheyrn eyssyoes efelychw ac annot hynny rac meynt oed kantha6 karyat y wreyc ac eu karyat 6ynteu. Ac gwedy gwelet o'r Brytannyeyt hynny 6ynt a ymada6sant a Gortheyrn ac o kyt kyghor a chyt duundep kymryt G6rthevyr y vap ac ounvryt y ardyrchavael ae urda6 en vrenhin. ac essef a oruc G6rthefyr en holla6l gwneuthur kynghor e Brytanyeyt o pob peth. a dechreu emlad ac estra6n kenedyl ac en wychyr greula6n mynnu eu dyhol or enys hon.[403] a phed6ar kyfranc a phed6ar emlad a wu yda6 ar saysson. Kyntaf o nadunt ar avon Darwenhyd. Er eyl ar ryt Epyffort. Ena ed emkyvarvu Kyndeyrn vap Gortheyrn a Hors bra6t Heyngyst. ac gwedy ymkaffael o nadunt e llada6d pob un y gylyd o nadunt. Trydyd emlad a wu ar lan e mor en e lle ed aethant e saysson en wreygya6l en eu llongheu ac e kyrchassant enys Thanet en lle amdiffyn udunt. Ac eyssyoes esef a wnaeth G6rthyvyr eu damkylchynu ac o longa6l ymlad beunyd eu govalu. Ac gwedy na ellynt e

Digitized by Google

sayson a vey h6y dyodef ryvel G6rthyfyr Vendygeyt ar Brytanyeyt arnadunt. wynt a ellynghassant Gortheyrn e gwr a wuasey em pob emlad y gyt ar sayson en kennat hyt at Werthyvyr ar Brytannyeit y erchy kanhyat udunt y emchwelut hyt yn Germany en yach. A hyt tra ed oedynt e kymry en kymryt eu kynghor ed aethant e sayson en eu llongheu ac e daethant hyt en Germany kan ada6 eu gwraged ac eu meybyon.[404]

Ac g6edy kaffael o Werthyvyr e wudugolyaeth dechreu a oruc talw y pa6b tref y dat ac eu kyvoeth or ar rydugassey e saysson y arnadunt. ac y gyt a henny hevyt karu y wyrda ac eu hanrydedu ac o arch Garma6n ac kynghor atnewydhau er eglwyseu.[405] ac eysyoes en e lle kynghorvynnu a oruc Dyaf6l wrth y daiony ef a mynet a wnaeth eg kallon Ronwen y elldrewyn ef a honno a lafurya6d y keysya6 agheu y Werthyvyr. ac wedy medylya6 pob ystry6 or diwed hy a rodes gwen6yn tr6y la6 un o wasanaethwyr yda6 a henny kan rody y h6nn6 llawer o da.[406] Ac y gyt ac y llewes er arderchа6c emladwr h6nn6 e gwen6yn en dyssyvyt klevychu hep un gobeith o hona6. Ac odyna hep un gohyr dyfynu atta6 a oruc y holl varchogyon a mynegu a wnaeth udunt y vot ef yn mynet yr fford y mae yn reyt y pob perchen cna6t vynet ydy. Sef y6 honno y angheu. a gwascaru udunt y eur ae aryant ae holl daoed or a kynnullesynt y tatau ae hentadeu kyn noc ef. kan dyscu udunt bot en reyt y pa6b mynet y angheu megys yd oed enteu en mynet ac annoc y wyr yewainc glew ar ryfuesynt rac y vron ef en e brwydreu ac en er emladeu hyt pan ymdyffynnynt ew gwlat en wra6l ac en wychyr a llafurya6 oy dyffryt rac eu gelynyon a rac estra6n kenedyl ag y gytadyscu glewder udunt erchy a oruc udunt gwneuthur del6 arwra6l yda6 a llehau honno en e porthva e gnotteynt e sayson dyvot yr tyr ydy. ac gwedy bey varw enteu gosset y gorph enteu ar y del6 hono. ac yr a6r y gwelei er aghyfyeith genedyl honno y del6 honno ydymchoelynt h6ynteu y h6ylyeu dracheuyn hyt en germania. kans g6erthevyr vendigeit a dywet na levassei er un or saesson byth dyfod y dir ynys prydein tra g6elynt y wed ef yny borthva honno. Ofi ma6r o beth oed glewder y gwr a debygey vot y ofyn ar y elynyon yn var6 mal yn vy6. Ac eissyoes amgen awnaeth e brytanyeid. kans yg kaer lundein e clad6yt y gorff ef yn anrydedus.[407]

Ac 6edy mar6 g6erthevyr vendigeit eilweith y gossoded G6rtheyrn yn frenhin. Ac yn diannot yd anvones kenhadeu hyt yn germania y erchy y Heyngyst dyfod y ynys prydein. a niver bychan gantha6. a hynny yn dysta6 da6el rac ennynu teruysc eilweith yn yr ynys o acha6s y Saesson.[408] Ac yna yn diannot. sef a oruc Heyngist kynnulla6 trychanmil o varchogyon arva6c a dyuot a hynny gantha6 y ynys Prydein. A phan gygleu y brytanyeid dyvod hynny. yn diannot dyuna6 a orugant. a dyfod yn y herbyn ac ymlad ac h6ynt kyn y eu dyvot yr tyr. A diffryt y porthloed ractynt. Sef aoruc Heyngyst yna medylya6 o pob med6l twyllodrus pa ffunut e gallei ef dyfot yr tir. Sef val yd ystrywy6s ef hynny. nyt amgen anvon ar 6rtheyrn ac ar ronwen y verch y vot ef yn dyvot y ymwelet ar brytanyeid tr6y garyat a thangnheved. a manegy ydynt nad yr keissya6 triga6 yn ynys Prydein y dodoyd ef yna. namyn tybygu bot G6rthevyr yn vy6 ac er nerthu G6ertheyrn y dygassey ynteu y niver h6nn6 yno. Ar niver a vynho G6ertheyrn y attal gydac ef attalyed. Ac ar ni mynho ellyghed ymeyth.[409] A phan wyby G6ertheyrn ystyr y kennad6ry honno. Sef aoruc ynteu yn diannot rodi idynt kennad y dyvot yr tir. A g6neuthur oet y ymdydan ar Brytanyeid yny lle a elwyr maes y kymry yn aga6s y vanachloc Ambyr. A hynny ar dy6 kalanmei. Sef aoruc Hingestyr erbyn e dyd h6nn6 prydu t6yll. nid amgen no rody kyllell hyr y bop gwr onadynt yny hossan ygyt ae esgeir. a rhodi yn ar6yd oi wyr pan vynney tynnu eu kyllyll onadynt. doedyd o hona6 ef namyn. draweth hwy sexes. neu onwer saxes. Sef y6 hynny. kymmerwch ych kyllyll. A phan doetey ef hynny llad o bop un onadynt a ellynt v6yhaf or brytanyeid.[410] Ac yr oet dyd y daethant yr lle yd oed eu kynnadyl. Aphan vu amser gan Hengistyr doedyt aoruc yr ar6yd o hyd y lef. Ac yna yn diannot y kymerth y Saeson eu kyllyll a llad y brytanyeid yna o rivedi onadynt triugeinwr a phed6ar kant. o dy6ysogyon a bar6nyeid a marchogyon. kans pa6b onadynt a doethant yno heb arveu. kany medylyynt dym namyn tagnheued ar Saeson. Ac h6ynteu tr6y eu brad a doethant yn arva6c 6rth hynny ha6d idynt lad e g6yr ereill yn diarvot. Ac eissoes nys kawsant yn rat. kanys llawer o honynt h6ynteu a las yna. kanys y Brytanyeid a gymerynt e meini or dayar ar trosolyon. ac yvelly y lladasant lawer or bradwyr Saeson.[411] Ac yno ydoed Eudol

Digitized by Google

iarll Kayaw. sef yw honno Kaer Loyw. A phan welys ef y dam6eyn h6nn6 e lladoed Eidol dengwyr a thriugeinwyr or Saeson heb a anovod onadunt. o dorri eu breychieu neu siga6 y penneu. ac wedy na thyckia6d ida6 ef hynny ffo a oruc hyt yny dinas ehun. a llawer o pop parth yn y hymlyt. ac velly y gorfu y Saeson yna. A daly Gortheyrn ae garcharu. ac yn y garchar kymhell arna6 rodi idynt y dinasoed ar kestyll y ryfedi a vynnasant er y rydhau ef. Sef y kawsant gantha6 Lundeyn. a chaer Evra6c. a Lincol. a chaer Wynt. Ac yna y kymerth Eidol. gorfforoed y gwyr da a las yno. a phery eu kladu ygkaer Garada6c. ac aelwir yrawran Salsbury mewn myn6ent garlla6 mynachloc Ambyr. Ac ef a berys abad yno engynta.[412]

A wedi rhydhau Gortheyrn llad a orugant y Bryttanyeid. megys bleidyeu yn llad defeid y me6n keil. wedy ydada6ei eu heusor h6ynt. A phan welas Gortheyrn y lladva honno ar Brytanyeid. y doeth ynteu i emyleu Kymru o dic a llyt 6rth yr yscymun bopyl honno.[413] Ac yna gal6 atta6 a oruc holl doethyon y kyuoeth a gouyn kyghor idynt. Sef y kowssant yn eu kyghor. gwneuthur kastell kadarnaf ar a ellyd yny lle kadarnaf a 6ypynt. megy y bey h6nn6 yn amdiffyn ida6. Ac odyna y doethant y geissia6 lle kadarn. sef y kowssant y lle ymynyd yryri.[414] Ac y kynnull6yt g6eithwyr a holl seiri main ynys prydein or a all6yt eu kaffel ac eu d6yn hyt yno. Ac 6edy eu dyfot yno. dechreu y g6eyth a orugant. a gossot sylvain. ac a wnelynt beunyd o weith a lynkau y dayar ac a syrthiau beunoyth. Ac 6edy mynegu i ortheyrn hynny. gouyn a oruc ynteu oy dewinyon. beth a wnaey divlannu y gwaith uelly.[415] Ac yna yd erchys y dewinyon ida6 geissia6 mab heb dad a llad h6nn6. ac a g6aet h6nn6 ira6 y main ar kalch ac uelly y sauey y g6aith. Ac yna yn diannot yd anuones Gortheyrn kenhiadeu y bop lle i geissya6 y kais h6nn6. Ac val y da6 y keniadeu yr dinas a elwir kaer Verdyn. wynt a 6elynt s6rn o weission yeueinc yn g6are yn ymyl porth y dinas. sef a orugant y kenhadeu yna eiste ac edrych ar y g6areu.[416] Ac val yd oedynt velly ynychaf deu or g6eission yn darvot rhyngthynt. ar neill onadynt a el6yt Merdyn. ar llall a el6yt Duna6t. Ac yna y dywa6t Duna6t 6rth Verdyn. nyt 6yt ti un 6r a myfi. kanys dyn tagheduenna6l 6yt ti heb dat itti. A minheu a han6yf o lyn brenhinoed. o dat a mam.[417] Ac yna pan gigleu y kenhiadeu y gair h6nn6 am Verdyn. gofyn a orugant ir niver o bop tu udynt. p6y oed y gwas. Ac yna y dywa6t pa6b onadynt na wydhynt h6y p6y oed y dat. y vam ynteu oed 6erch i vrenhin Dyvet. a manaches vucheda6l y6 ymplith manachesseu ereill yn egl6ys Beder ygkaer Vyrdyn.[418] Ac yny lle yn diannot yd aeth y kenhiadeu hyt ar e swyda6c a oed yn y dinas ar kastell. Ac erchi ida6 oblegyd y brenhin anvon Merdyn yn diannot ae vam ygyt ac ef i ymwelet a Gortheyrn. Ac yna yn diannot ydaeth y lleian ai mab ygyt ac h6ynt rac bron Gortheyrn ir Yri. Sef a oruc Gortheyrn yna aruoll y lleian da honno yn anrydedus. kanys y hanvot o lin brenhina6l.[419] Ac yna govyn a oruc Gortheyrn yr lleian. p6y oed dat y mab. Argl6yd vrenhin ebhi mi a doedaf yt wiryoned. val ydoed6n ymplith fy ch6iored krefyd yn vy hundy ynychaf y dyfot attaf wr ma6r tec teledy6. ac yn rody kussaneu mynych ym. ac yny lle yn diflannu y6rthyf. Ac yny di6ed yn kytya6 a mi am ada6 yn veichia6c. Ac edrychet dy doethineb di arglwyd a alley vot tat ida6 6rth na bu imi erioet achaws a gwr namyn hynny.[420] Ac yna ryfedu hynny a oruc Gortheyrn. a dyvynnu atta6 Meugant dewin. a gofyn i h6nn6 a allei hynny vot yn wir. Ac yna y dywa6t Meugant ef a geffyr yn llyvreu doethyon ac yn ystoriau bot llawer o dynyon or ryw enedigaeth a honno udynt. Aphili6s a dywaid pan draetho o du6 ac or seint. bot y ryw genetyl ysbrytion yn pres6ylia6 r6g y lleuat ar dayar. ar rei hynny a al6n ni yn deivyl dyg6ydetic. ar rei hynny rann syd onadynt o anyan dynyon a rann arall o anyan agylyon. a phan vynnont y kymerant korf dynyon ai drych arnadunt. Ac yny wed honno y kytyant a gwraged. ac agatvyd un or rei hynny a ymdaghoses yr wraic hon. ac a grea6d y gwas ieuanc h6n.[421] Ac wedy gwranda6 o Vyrdyn pob peth or ymadrodyon hynny nessau aoruc ar y brenhin adoedyt wrtha6. Argl6yd eb ef pa acha6s y dycp6yt fyfi yma am mam hyt rac dy vron di. Gortheyrn a dywa6t wrtha6 ynteu vyn dewinyon am doethyon a gyghorassant ym geissia6 mab heb dat ida6. ac a gwaet h6nn6 ira6 y mein ar kalch. ac velly ydoydynt h6y y savey y gwaith. Ac yna y dywa6t Merdyn ar ith doythyon ath dewinyon dyvot gar fymron i ami a brovaf arnadynt eu bod yn gelwyda6c. ac eu bot yn dechymygu kelwyd.[422] Ac yny lle anryvedu yn va6r aoruc y brenhin y amadrodyon ef. ac erchi d6yn e dewinyon rac bron e brenhin a Merdyn

Digitized by Google

ygyt. Ac yno y dy6ot Merdyn 6rthynt h6y. kanys ny wda6ch ch6y pa beth yssyd dan y gr6ndwal e dechreywydic dwr. yn llesteirya6 y gweith i sevyll 6rth hynny yd archysa6ch ch6y roi vyg gwaet i ae gymyscu ar kalch. megys byt sauey y gweith o hynny allan. namyn doyd6ch ch6y imi pa beth yssyd dan y gr6ndwal. kanys yno y mae y peth ni ad y gweith i sevyll.[423] Sef a wnaeth e dewinyon yna ofynhau a thewi. Ac yna y dywet Merdyn. Argl6yd vrenhin gal6 dy weith6yr ac arch idynt gladu y dayar. a thi a geffy lynn dan y dayar. a h6nn6 ny ad yr twr seuyll. Gwedy g6neuthyr hynny. y llynn a gaffat. yr h6n a wnay y dayar yn an6astat. ac a 6nay ir g6aith na saf. Ac eyl6eith nesau a oruc Merdyn at y dewinyon. a gouyn udynt. doyd6ch imi eb ef d6yllwyr geua6c pa beth yssyd yg g6aela6t y llynn. Sef a orugant h6ynteu tewi.[424] Ac yna dy6ot Merdyn 6rth Ortheyrn par di argl6yd oll6g y llyn yn gyffredin a thi a weli deu vaen geu yny gwaela6t. Ac ymae yn y rei hynny d6y dreic yn kyscu. A chredu hynny aoruc Gortheyrn am welet y llyn. A pha6b a oed yn ryvedu ar a oed yn gwranda6. Ac yna edrych ar y g6as ieuank yn doydyt hynny. Ac An vap y lleian y gel6yd ef hyt hynny. ac o hynny allan Merdin. o acha6s y gael ygkaer Verdin.[425]

Ac g6edy goll6g y llynn y kad e gyst. ae hegori a vynha6d y brenhin. Yna proph6ydolyaeth Merdyn Emrys garbron Gortheyrn. yr hon aelwyr y brofwydolyaeth va6r. y brofwydolyaeth hon nid yscryvenó6 yma rac y hyt.[426]

Ac 6edy darvot i Verdyn draethu y broff6ydoliaeth. ryfed oed gan ba6b vaint oed syn6yr y mab. Sef y gofynna6d y brenhin i Verdyn: pa agheu ae dygai ef.[427] Gochel di eb ef. dan meibyon c6stenin. kanys y maent yr a6r hon yn lledu h6ylieu ar draeth llyda6. yn dy6at i enys Prydein i lad saesson. ac ae gorescynant oll. Ac yn gyntaf h6ynt ath loscant ti me6n t6r. kanys tydi oth d6yll a vradycha6d y tat ae bra6t. Ac a wahodeist Heyngest yma yr lles yt. Ac y mae hynny yn amhorth yt. kanys deu agheu syd yt ogyvada6. un y6 y Saesson sy yn gorescyn arnad. Ac Emrys ac Uthyr a doant y draeth Toynus yvore yr tir. Ac 6ynt a gochant 6ynebeu y Saesson ou g6aet. Ac 6edy llader Hengestyr e coronir Emrys. h6nn6 a atnewyda er egl6yseu. ac a g6en6yn e lledir ef. Ac yny ol y coronir Uthyr. ac a g6en6yn y lledir h6nn6. o d6yll y Saesson. Ac yn ol h6nn6 y da6 Baed Kerny6. yr h6n ae ll6nk 6ynt oll.[428]

Ac ny bu h6y noc hyt trannoeth ony doeth Uthyr ae Emrys ir tir. a deg myl o varchogyon arua6c.[429] Ac ymgynnulla6 a oruc y Brytanyeid oll attunt. a g6rhau i Emrys. Ac yna y kymerth Emrys y goron. ac y kavas yny gyghor vynet am ben Gortheyrn tua Chymru. Ac 6edy y dyvot hyt yn Erging. kyrchu castell Gronwy. ar ben mynyd Denarch. ar lan G6y. avon a da6 o vynyd Klorach. kanys hyt yno ffoassei Gortheyrn. Yna d6yn argof a orugant ida6 llad eu tat ae bra6t. a d6yn Saesson ohona6 yr tyr. ac 6rth hynny eb ef. wyrda ymled6ch yn di6eiria6c ar kastell ack6. Ac yn diannot roi tan a orugant yg kylch y kastell. a lloski a oed ynda6 o da a dynyon. Ac y llas Gortheyrn ac y llosced.[430] Aphan gycleu Hengestyr llad Gortheyrn. a dewred Emrys ffo a oruc y Saesson or tu h6nt y H6myr. ac ymgadarnhau yno.[431] Yna yr aeth Emrys ar y hol ac y bu dr6c gantha6 welet yr egl6ysseu 6edy distry6ia6 or Saesson. a dywedyt yr adnewyday o doe dracheuyn.[432] Yno y daeth Heyngest ae lu i vaes Beli. ar ved6l d6yn kyrch disy6yt am ben Emrys.[433] Ac ni ochela6d Emrys y lle h6nn6. Ac yno bydina6 a oruc a rhoi g6yr Llyda6 or naill tu. ae wyr ehun blith draphlith. a g6yr Dyvet gan y hystlys. a g6yr G6yned yn y koet garlla6 a oruc Emrys. val y galley ymlid y Saesson pan ffoynt.[434] Ac yn y tu arall yr oed Hengestyr yn annoc y wyr ynteu. ac yn y dysku. Yno y bu aerua va6r o bop tu. ac or di6ed yffoes Hingestyr ae wyr i gaer Kynan ar kastell. Ay ymlid a oruc Emrys. ac yno ymvydina6 a llad lla6er o bop tu. Or diwed gwyr Llyda6 a dylla6d y Saeson tr6ydynt. Ac yr oed Eidal iarll kaer Loy6 yn ymgeisya6 a Hingestyr.[435] Ac or di6ed yr ymga6sant. Ac ymlad ony bu y tan oe harneu val mellt lluchedena6l ymlaen taran. Ac val y budynt velly. nychaf Gwrlas iarll Kerny6 ae vydin yn dyvot attynt ac yn g6ascaru y Saesson. Sef a oruc eidal yna y hyder hynny kymryd Heyngyst erbyn barfle y benfestyn ai d6yn ym plith y vydin. a dy6edyt o hyt y lef. kyfarsengwch y Saesson. kanys kad Hingestyr.[436] Yna y ffoes Octa vab Heyngyst a ran va6r or llu hyt yg kaer Efra6c. A Osa y geuynder6 a ran arall i gaer Alkl6yt. Ac yno ymerbyn ac Emrys.[437] Ac 6edy gorvot o Emrys arnunt. ef a gavas y gaer. Yno y bu dridyeu yn pery cladu y kalaned a ledesyt.[438] Yna govyn kyghor

Digitized by Google

a oruc pa beth a 6naid i Hingestyr. Ac un oy gyghor oed Eidol escob kaer Loy6 bra6d Eidol iarll. A phan 6elys Heyngyst y dy6a6t. pe erbynyeu pa6b rydhau Hingestyr mi ae llad6n vy hun val y g6naeth Sam6el brof6yt pan 6eles Agag brenhin Amalech y perys y drylliа6 6edy y daly a dy6edyt 6rtha6. val y g6naethost di y meibyon heb vameu. minneu a 6naf dy vam ditheu heb vab. Yna y duc Eidol iarll kaer Loy6 Hengestyr y ben bryn ac yno torri y ben ae gladu a roi karned arna6 val y g6naed am Sowdan.[439]

Yna yr aeth Emrys ae lu hyt yg kaer Efra6c i geissya6 Octa. Yna y kavas y Saeson yn y kyghor. dyvot allan a chad6yn yn lla6 pob un. a thamet o bryd ympen pob un. a dy6edyt 6rth Emrys. Argl6yd gorch6ygedic y6 yn du6yeu ni. ach du6 ch6i sy gadarn ysyd yn kymhell y sa6l vonedygyon hyn yn ych e6yllys ch6i yn yr ag6ed hon. A llyma ni a chad6yn yn pob un. par di argl6yd yn r6yma6 os myny. Yna 6edy kymryt kyghor y dy6a6t Eidol escob val hyn. Egobanite a doethant oy bod y erchy tagneued y popyl yr Israel ac ay ka6sant. Ac ny byd g6aeth yn trugared no h6ynteu ir Ide6on. Ac odyna yd aeth Osa ay bopyl ynteu yn trugared Emrys. Yna y roet Octa ay niver yn gaithyeit i Emrys yn Ysgotlant.[440]

Yna y gel6ys Emrys atta6 y holl ieirll ac var6nyeit ar archescob i gaer Efra6c. Ac yn y kyghor y ka6sant yn gyntaf g6eirya6 y temleu neu yr egl6ysseu a distr6assei y Saesson. Ac ar gost y brenhin ehun y peris g6eirya6 yr egl6ysseu. Ac yn en6edic egl6ysseu yr archescoptey. Ac ympen y pymthecvet dyd 6edy hynny yd aeth Emrys i Lundein. a phery yno hevyt adne6ydhau yr egl6ysseu. Ac yny lle ar ol hynny y perys adne6ydhau y kyvreithyeu dr6c a oedyt yn y kynhal. nid amgen no roi yr meibyon ar wyrion ar gor6yrion eu g6ir dylyet o dired a dayared a dylynt. ac a daroed eu treisya6 amdanadynt. A dilin gwirioned ympop lle ae chynhal.[441] Ac odyna yd aeth y brenhin parth a chaer Wynt i 6neuthyr yno val y g6naethoed ym pob lle. Ac 6edy darvot ida6 llunyaethu pob lle ay hedychu yd aeth hyt y lle ael6yr yr a6r hon Salsbru. i edrych yno y niver a barassey hengestyr eu llad yno o ieirll a bar6nyeit a marchogyon urda6l. A thrychan manach oed yno o g6vent ym mynyd Ambri. Ac Ambri a seili6s y vanachlog honno gyntaf. A thrist vu gan Emrys 6elet a lle honno. mor diadurn a hyny. A dyuynu a oruc atta6 hyt yno holl seiri mein a phren o holl ynys Prydein i darparu g6neuthur yno adurn parhaus tragy6yda6l tec anrydedus y u6ch ben y vedra6t hono o dylyedogyon a ladyssit yno yn 6yryon yn amdiffyn tref eu tat rac y brad6yr paganyeit.[442] Ac 6edy eu dyvot hyt yno ygyt dechymygu g6eith a orugant. oc eu holl ethrylith ay wneuthur yn diannot yn barhaus dragywyda6l. Ac 6edy pallu eu hethrylith ganthunt. nessau a oruc Tramor archescob kaer llion ar y brenhin. a dy6edyt 6rtha6 val hyn. Argl6yd eb ef. gal6 attat Verdyn bard Gortheyrn. A h6nn6 a wyr dechymygu g6eith enryved. o anniffyc ethrylith tragywyda6l.[443] Ac y dyvyn6yt Merdyn yno 6edy y gafel ar lan fynha6n Galades yg g6lat E6ias. kans yno y tram6yey ef yn vynych. Ae arvoll a oruc y brenhin ida6 yn lla6en ac yn enrydedus. Ac erchi a oruc ida6 dywedyt y daroganeu a deley rac lla6.[444] Ac yna y dywa6t Merdyn. Argl6yd eb ef. nid ya6n draethu or ry6 betheu hynny. namyn pan y kymhello anghereit. Pei as dywet6n ni yn amser ni bei reit wrthynt. tewi a wnaei er ysbryt ysyd yn dysgu inheu. A phan vei reit 6rtha6 y ffoei racof.[445] Ac ni mynn6s e brenhin i dirrya6 namyn govyn ida6 pa ffunyt y dechymygey ef datkan y g6eith ar 6edra6t yno. Llyna val y kyghoraf eb enteu. mynet hyt en Iwerdon y lle mae kor y kawri. ym mynyd Kilara. kanys yno y maent mein enryued eu hansa6d. Ac nyt oed neb yn yr oes honno. a wypai dym y 6rth y mein hynny. Ac ny cheffit h6yuth6 nac o gryfder nac o gedernyt. Ar mein hynny. Arglwyd. pei bydunt 6y yma val y maent yno. h6ynt a seuynt yn dragywyda6l.[446] Ac yno y dywa6t Emrys dr6y ch6erthin val hyn. pa ansa6d eb enteu y gellyd eu d6yn h6ynt odyno. Ac yna y dywa6t Merdyn. na chyffroa di argl6yd ar ch6erthin yn ormod nac ar wat6ar nac ar or6acder. kanys ny dywedafi namyn prudder a g6iryoned. A mein rinweda6l yty6 y mein. ac amryuaelyon vedeginyaetheu arnadunt. Ar kewri gynt ac eu duc h6ynt yno. o eithauoed yspaen. ac ae rodassant yn y mod y maent yno. Sef acha6s y g6naethant h6y hynny. pan deley glevyt ar un onadunt sef y g6einid enneynt yg kymherved y mein. ac yna y golchynt y mein ac y dodunt yn yr enneynt. Ar neb onadunt a vei glaf. o ba heint bynhac y bei iechyt a gaffei o vynet yr enneynt. A llysseu a rodynt heuyt yn yr enneynt, ac or llyssieuoed hynny yd iecheynt eu g6elioed.[447]

A phan gigleu y Brytanyeyt kynnedfeu

Digitized by Google

y mein. yn diannot y daethant y eu kyrchu. Ac yn benaf arnadynt yd anvonet Uthyr ben dragon. aphymptheg myl o wyr aruaóc ygyt ac ef. Ac yna yd anvonet Myrdin gyt ac óynt. am y vot yn gelvyd ac ethrylith maór yndaó.[448]

Ac yn yr amser hónnó yt oed Gillamóri yn vrenhyn yn Iórdon. A phan gicleu Gillamóri hónnó eu bot yn dyvot. kynnullaó llu aoruc ynteu a dyvot yn erbyn y Brytanyeyt. A gouyn ydynt ystyr eu dyuotyat yno. A phan óyby ystyr eu hynt. chóerthin aoruc a dywedyt órthynt nyt ryved genyfi eb ef gallu o genedyl lesg anreithyaó ynys prydein. canys ynvyt ynt pan delynt hóy hyt yn Iórdon. i bery i genedyl Iórdon ymlad a hóynt am geryc. Ac yn diannot ymvydinaó aorugant ac ymgyrchu ac ymfust yny gymhellóyt Gillamóri i ffo ac a dyengys oe wyr.[449] Ac yn gyflym diannot mynet a oruc y Brytanyeit hyt ym mynyd Kilara. y lle yt oed y mein. Ac yna y dywaót Merdyn órthynt. Arverórch or dechymyc goreu a óypoch i dóyn y mein ymeith. Ac yn diannot paób onadynt a lavuryaód or a óydynt obop kelvydyt a dechymyc i geissyaó dóyn y mein. Ac ny dygrynnoes udynt dim. Sef aoruc Merdyn yna chwerthin. A heb lavur or byt arnaó. onyd y anodun ethrylith óedy darórot idaó gweiryaó pop peth or a vey reit. nyt amgen peyrianneu a chelvydoteu ereill. Merdyn a duc y mein oll oe eu lle yny vuant yn y llogheu. Ac yn diannot herwyd dyuot y góynt. yni vuant ym mynyd Ambri. A dyvynnu hyt yno a beris Emrys a oed yn ynys Brydein o ieirll a barónyeit ac yscolheigyon urdasaid órth adurnaó y lle honno. o odidaóc adurn. Ac óedy ymgynnull paób ygyt hyt yr un lle hónnó. pan daeth y dyd gossodedic hónnó. Emrys Wledic a wisgaód coron y deyrnas am y pen ac yn vrenhinaól a anrydedaód gwylva y Sulgóyn tró espeyt tridieu a theirnos. Ac yn henny o espeyt ac amser or anryded ar teilygdodeu a oedynt yn wac heb perchanogyon na dylyedogyon arnadynt. er rei henny a rodes e brenhin oy wasanaethwyr enteu ac oy wyrda i dalu eu llavur udynt. A dóy archescobaót oedynt yn óac heb vugelyd endynt. nid amgen kaer Efraóc a chaer Llion ar Wysc. Ac o gyffredin gyghor e gossodes ef ena Sampson en archescob ygkaer Efraóc. gór arderchaóc goruchel oe greóyd ae vuched oed hónnó. Ac ygkaer Llion e gossodes Dyvric yn archescob. e gwr a rac welsei dóywaól edrychedigaeth i vot yn etholedic ir lle honno. Ac óedy darvot idaó llunyaethu henny. a llawer o betheu ereill a perthyneu ar lyóodraeth y deyrnas. ef a orchymynaód i Verdyn gossot a llunyaethu e mein ar rydygessynt oywerdon egheilch e bedraót ar e wed e góely ef i vot yn iaón. A Merdyn yna o arch a gorchymyn y brenhin ae gossodes ena hóynt ar e wed ar ansaód ed oedynt ym mynyd Kilara en Iórdon.

Ac yn yr amser hónnó Pasken vap Gortheyrn. e gwr a ffoassei ygyt a Saeson hyf yn Germanya a gyffroes y bopyl honno ae holl varchogyon arvaóc en erbyn Emrys Wledic. i geisiaó dial e dat arnaó. kan adaó udynt antervynedic amylder o dir eur ac aryant. or tróy eu nerth hóynt ac eu kantórthóy e galley enteu gorescyn teyrnas ynys Prydein. Ac or diwed góedy darvot idaó dróy ei adaóeu ef llygru holl ieuengctyd e gólat. paratoy a gwnaeth e llyghes vóyaf a allei. a dyvot hyt yg gogledd er ynys. a dechreu anreithyaó e góladoed. Ac óedy kennatau henny ir brenhin enteu a gynnullaód y holl lu ac a aeth en eu herbyn. ac a elwys ar ymlad y dyóal elynyon. Ac hóynteu oc eu bod a ymladassant ar kyódaótwyr. Ac eissoes kan vod Duó e kyódaótwyr a orvuant ac a gymhellassant e gelynyon ar ffo.

Ac óedy kymhell Pasken ar ffo ny llavassaód ef ymchoelyt tracheuyn i Germany. namyn trossi y hóylieu a chyrchu hyt at Gillamóri. brenhin Iórdon. A hónnó ae herbynyaód yn anrydedus. Ac óedy datkanu o honaó y antyghetven ae direidi i Gillamóri. truanhau órthaó a oruc. ac adaó nerth a chanhórthóy idaó. A chóynaó y sarhaet ar rygaóssei enteu ygan y Brytanyeyt. pan dygessynt Kor e Keóri odyno. Ac or diwed góedy kadarnhau kerennyd er rygdynt. paratoy llogheu agónaethant a mynet endynt. ac i gaer Vyny6 e daethant yr tir.[450] Ac góedy honni eu dyóodedigaeth óynt tros y góladoed. Uthyr Pendragon a kymyrth holl varchogyon a holl wyr arvaóc er enys. ac a aeth parth a Chymru órth emlad yn eu herbyn. kanys Emrys Wledic y vraót ef a oed yn glaf ygkaer wynt. ac ny allei dyvot i'r llóyd órth henny.[451] Ac góedy góybot henny o Basken a Gillamóri ar Saesson ygyt a hóynt llaóenhau aorugant en vaór. kanys tebygu a góneynt vot en haós udynt goreskyn e deyrnas o achaós klevyt e brenhin. Ac val yt oedynt evelly en mórmuriaó am hynny em plith e llu nessau a oruc un or Saesson at Pasgen. ac esef oed y enó ef Eopa neu neu Eppa neu Oppa. a dyóedyt val hyn órth Pasgen. Pa beth eb ef o da

Digitized by Google

ar rodut ti yr nep a ladey Emrys Wledic. A Phasgen a dy6a6t 6rtha6 enteu. dioer eb ef. p6y bynhac a alley eskynnu hynny en eu ved6l ai d6yn ar berfeithda6t ar i 6eithred. mi ar rod6n ida6 mil o bunhyoed o aryant am ann6ylyt ynheu am kytemdeithas hyt tra vyd6n vy6. Ac os e dyghetven a kanhiataey i mi arveru o goron teyrnas ynys Prydain mi ae g6na6n ef en s6yda6c ym a henny a gadarnha6n tr6y arvoll.[452] Ac ar hynny e dywa6t Eopa mi a dyscais eb ef yeith e Brytanyeit. ac eu deva6t mi ae g6n. a chyvar6yd 6yf yg kelvydyt medeginyaeth. Ac 6rth henny. o chy6iri di er hyn yt 6yt en i ada6 i mi. minheu a dychymygaf vy mot yn gristya6n ac yn vryt6n. Ac en rith medyg mi a doaf at e brenhin. a mi a wnaf dia6t ida6 er hon ae llado enteu. A hyt pan vo kynt e kaff6yf ym6elet ar brenhin mi am g6naf yn vanach credyfus ryola6dyr. ac en dyscedyc o bop dysc.[453] Ac gwedy ada6 o hona6 henny Pasken tr6y kedernyt aruoll a ade6ys ky6ira6 pop peth ida6 megys y ha∂a6ssey. Ac 6rth henny yny lle Eopa a berys eillya6 y varyf a chneivya6 y ben ac eillya6 y gorun a chymryt abit manach amdana6. a llestri ac offer medyc. a chymryt y hynt e tu a chaer Wynt. Ac or diwed g6edy i dyvot ir dinas ac ir gaer daga6s y 6asanaeth ae gelvydyt agwnaeth i wassanaethwyr e brenhin. A chymedeithas a gavas ygan er rey henny. kanys ny damunyt ena dym gwell na chaffael medyc da.[454] Ac g6edy y dyvot rac bron e brenhin ef a ade6ys i g6neuthur en iach o mynhey e brenhin arveru or diotyd ar rodey enteu ida6 ef. A heb un gohir erchi a gwnaethp6yt ida6 gwneuthur dia6t i'r brenhin. Ac en diannot kymyscu gwen6yn a oruc ar dia6t ae rodi ir brenhin. Ac g6edy y chymryt o Emrys ac hyvet ene lle erchi a wnaeth er yskymun vrad6r h6nn6 ida6 dodi dillat arna6 a llechu a chysku. kanys evelly m6yaf a chadarnaf ed ymgymerei e gwen6yn ac ef. Ac ufydhau aoruc e brenhin i dysc yr yskymun vrad6r h6nn6 a chysku megys kyt bei o henny e kaffey enteu iechyt a g6aret. Ac ni bu en gohir ygyt ac er reda6d e gwen6yn tr6y fenestri y gorf ef. en e lle yt euth er angeu en ol er hon ni g6yr nac ni myn arbet i nep. Ac yn henny er r6ng un ac arall llithra6 ag6naeth er eskymun vradwr h6nn6. ac nit emdangosses yn e llys o henny allan.[455] A hyt tra yt oedyt yn g6neuthur henny egkaer Wynt yd ymdangosses seren enryved y meint ae lleufer. ac vn baladyr idi ac ar ben y paladyr h6nn6 et oed pellen o dan ar lyn dreic. ac o eneu honno e kerdynt deu baladyr. a hyt y neill onadynt a welyt en estynu tros teruyneu Freinc. ar llall a welyt en kerdet parth ac I6erdon. ac en teruynu en seith baladyr bychein.[456]

A phan amdangosses e seren honno anryued ac ofyn a drewys pa6b or ae g6eles. A dirva6r ofyn a gymerth Uthyr bra6t e brenhin en e lle et oed yg kymru en kyrchu y elynyon. Ac gofyn i ba6b or doethyon ygyt ac ef. pa beth a ar6ydokaey e seren honno. Ac ym plith pa6b or rei henny ef a erchys dyvynu Merdyn Emrys ir lle. Ac 6edy dyuot Merdyn a seuyll rac y vron. ef a erchys ida6 danlle6ychu pa beth a ar6ydokaey e seren rady6ededic v6chot.[457] Ac en e lle 6yla6 aoruc Merdyn. a gal6 y esbryt atta6 a dy6ed6yt val hyn. O kollet heb 6aret. O emdiva6t bobyl brydein. O agheu e bonedicaf vrenhin. kanys difodedic y6 er arderchа6c vrenhin e brytanyeid Emrys Wledic. Ac yn i agheu ef et aballem ni en holla6l pey na rodey du6 ini kanh6rth6y. Ac 6rth henny bryssia di Uthyr. bryssia ac na ohir g6neuthur br6ydyr ath elynyon. kanys e vudygolyaeth a vyd yth la6. Ti a vydi vrenhin ar holl enys Prydein. Ti a ar6ydokaa e seren ar tana6l dreic adan e seren. E paladyr a estyn parth a Freinc h6nn a ar6ydokaa mab kyfoetha6c a vyd itti. a chyfoeth h6n6 ae vedyant a amdifyn. e teyrnaasoed a vydant adana6 en ho la6l. E paladyr arall a estyn parth a mor I6erdon a ar6ydokaa merch a vyd itti. a meibyon honno ae h6yrion a fydey udunt pob eilwers teyrnas Brydein.[458] Ac val yt oed Uthyr yn pedrussa6 ae gwir ae kel6yd a dy6edassey Merdyn. am e seren. megys y dechreuassey kyrchu parth ae elynyon aoruc. Ac 6edy i dyvot hyt ker lla6 Myny6 ac nat oed namyn ymdeith hanner dyd errygthynt.[459] A g6ybot o Basken a Gillam6ri ar Saesson eu bot en dyuot h6ynteu a aethant en eu herbyn h6ynt. Ac g6edy eu dyuot hyt pan ym6elsant o pob tu. h6ynt agossodassant eu bedynoed ac adechreuassant emlad. Ac h6ynt yn e wed honno en emlad e marchogyon o bob parth o las megys e derveyd en er ry6 dam6ein h6n6. Ac or diwed g6edy treulia6 lla6er or dyd gorvot aoruc Uthyr. Ac g6edy llad Pasken a Gillam6ri e vudygolyaeth a gavas Uthyr. A dechreu ffo agwnaethant e gelynyon at eu llogeu. Ac yn e ffo h6n6. e lledyt h6ynt ygan y ky6da6twyr en eu hymlit. Ar vudygolyaeth a dyg6yd6ys en lla6 e te6yssa6c a christ yn

Digitized by Google

y kanh6rth6y.[460] Ac g6edy e veint lavur h6nn6. megys y galla6d gyntaf ef a aeth parth a chaer Wynt. kanys kennadeu a dothoedynt atta6 a menegi ida6 dyg6yded-igaeth e brenhin ar rydarvot yr archescob ac yr escyb ac i abadeu e teyrnas i gladu ger lla6 manachloc ambri yn myn6ent kor y kewri. er hon a parassei ef i g6neuthur hyt tra etoed en vy6. kanys pan glywsant i var6olaeth ef et ymgynnullasant er escyb ar abadeu ar escoleigyon ar holl deyrnas. megys y dylent 6rth ar6yliant g6r kymeynt kyv6rd a h6nn6. kanys hyt tra etoed en y vy6yt e gorchymynassei enteu i gladu en e lle hono. Ac 6rth hynny ygyt a brenhiniaol ar6yliant eno eu kladassant.[461]

Ac g6edy henny en et oedynt gal6edigyon er escoleigyon. ar lleigyon. ar bobyl ygyt. Uthyr bra6t e brenhin a kymyrth coron teyrnas enys Prydein. Ac o gyt annoc pa6b en gyfredyn ef a urd6yt en vrenhin. Ac odyna kofau aoruc e dehongyl ag6naethoed Merdyn or racdy6ededic seren uchot. ef a erchys g6neuthur llun d6y dreic o eur ar kynhebygr6yd er hon a emdangossasei ygyt ar seren. Ac g6edy g6neuthur er rei henny o anryued kywreinr6yd. ef a ofryma6d eneill onadynt eg er egl6ys penhaf yg kaer Wynt. ar llall a attelys kantha6 6rth i ar6ein en y vlaen en lle ar6yd pan elhey i vr6ydyr ac i kat ac i emlad. Ac or amser h6nn6 allan egel6yt ef Uthyr Pendragon. Ac 6rth henny e kauas ef er en6 h6n6 6rth i darogan ef o Verdyn tr6y e dreic i vot en vrenhin.[462]

Ac en er amser h6nn6 Octa vap Heyngyst ac Offa y keuynder6 enteu g6edy g6elet onadynt eu bot en ellygedyc or arvoll a rodessynt i Emrys Wledic. medylya6 ag6naethant ryvelu en erbyn e brenhin. Ac amlhau eu teruyneu ehuneyn. kanys e Saesson ar a vuessynt ygyt a Pasken vap Gortheyrn. a gymeressynt attadunt. ac eu kennadeu a ellyghessynt hyt en Germania en ol ereill.[463] Ac 6edy emgynnulla6. kynnulleidva6r ygyt onadynt. dechreu ag6naethant anreithya6 gogled g6ladoed er enys. ac emrodi i creulonder en gymeint a distry6 e keyryd ar kestyll ar lleoed kadarn or Alban hyt eg kaer Efra6c.[464] Ac or di6ed g6edy dechreu onadynt emlad a chaer Efra6c ac eiste 6rthi. Uthyr pendragon ygyt a hol kedernyt a dewred e deyrnas a deuth. ac en diannot emlad ac 6ynt. Ac essef a g6naethant e Saesson eissioes en 6ra6l gwrth6ynebu ir brytanyeit. ac eu kymbell ar ffo. Ac g6edy kaffel e vudygoliaeth onadynt h6ynt ae herlidassant e Brytanyeit hyt ym mynyd Damen. kan eu llad hyt tra kynhelys er heul e dyd. Ac esef ansa6d oed ar e mynyd h6n6 v6chel oed ac yni ben en ia6n et oed kelli. a cherryc dyff6ys en y kylch. a lle adas i pres6ylva b6ystviled. Ar mynyd h6n6 a gymerasant e Brytanyeit ae kynhyaliasant en amdifyn udynt tr6y e nos.[465] Ac g6edy goruot or nos ar edyd Uthyr Pendragon a dyvyn-n6ys atta6 i dy6ysogyon ae ieirll ac var6nyeit hyt pan vey tr6y eu kyghor 6ynt e treythynt py 6ed e g6rth6ynebynt i eu gelynyon. Ac yn gyflym pa6b a deuthynt 6rth dyvyn e brenhin rac deu lyn i kyndrycholder. Ac g6edy eu dyuot ygyt h6ynt ef a erchys udynt rodi eu kyghor. Ac yn kyntaf et erchyt i G6rleis ty6ysa6c Kerny6 dy6edyt i gyghor ef ae syn6yr. kans g6r doeth adfet oed h6n6. a ma6r i gyghor. Ac ar henny G6rleis a dywa6t val hyn. ny reit eb ef amgylchion nac amadrodyon gor6ac eghylch hyn. namyn hyt tra barhao e nos e mae ia6n inni arueru ogle6der a chadernyt a de6red. o mynh6n ninheu arueru o rydyt a vo h6y ac on buched. kanys ma6r y6 amlder e paganyeit a ch6anna6c i emlad. a lley y6 en niuer ninheu. ac os e dyd a arho6n ni barnafi bot en gryno yny ymgyvaruot ac h6ynt. Ac 6rth hynny. hyt tra barhao ty6yll6c e nos disgyn6n. ac en disyvyt kyrch6n am eu pen en eu pebyllyaeu en diar6ybot. kanys ni thebygant h6y en dyvot ni. ac evelly en dirybud diarvot e kaf6n ni budugolyaeth arnadunt os oun vryt ed arver6n ninheu o gle6der a henny heb pedrus.[466] Ar kyghor h6nn6 a vu da kan ba6b. ac ufydhau a orugant oy dyskedigaetheu ef. Ac en diannot ky6eiria6 eu bydynoed ac en wiskedic oc eu harueu kyrchu lluesteu eu gelynyon. ac en dihefyt ac o un vryt eu kyrchu. Ac g6edy y dyvot hyt en agos yr lluesteu e gwilwyr a 6ybuant eu bot en dyvot. ac o sein eu kyrn e dyhunasant eu kytemdeithyon kysgyadur. Ac 6rth henny en kynhyrfedic dehnna6 ag6wnaethant a rey onadynt. kan vrys a 6iskynt eu harveu. ereill en achubedic o ofyn a ffoynt en e lle y har6edey eu tyghetven h6ynt. Ar brytanyeit oagen kan de6hau eu bydynoed en gyflym ac en 6ychyr e kyrchynt lluesteu a phebylleu eu gelynyon. ac ygyt a noethyon cledyfau en ruthra6 e gelynyon. Ar rey henny g6edy eu damkylchynu en disyvyt nyt oed grynno e telynt emlad. kanys er rey ereill gle6der ygyt a chyghor oed ganthynt. Ac 6rth henny e Brytanyeit en 6ychyr e kerdynt ygyt ac eu llad e paganyeit hyt ar

Digitized by Google

vilyoed. Ac or di6ed e delyt Octa ac Offa ar Saeson en holla6l a waskarasant heb emkanlyn neb ae gilyd.[467]

Ac g6edy e budygolaeth hono ed aeth e brenhin hyt eg kaer Alclut. a llunyaethu e teyrnas hono aoruc. ac atne6ydu y thagnheved. Ac odyna kylchynu holl g6ladoed Escotlont. ac est6g er vrpwith pobyl hono aoruc 6rth y gyghor. A chymeint o ia6nder a g6irioned aoruc ef tr6y e g6ladoed ac na g6naethoed nep kyn noc ef e kymeint. Ac 6rth henny en i dyefoed ef e bydey ofyn ar ba6b oc g6nelynt na dr6c na cham. kanys heb trugared e poenyt.[468] Ac or diwed 6edy hedychu a thagnhevedu holl deyrnasoed e gogled. odyna et aeth hyt en Llundein. ac eno et erchys ef karcharu Octa ac Offa ac eu g6archad6 en graff amgeledus. Ac odyna val et oed g6ylva e Pasc en dyvot. ef a orchymyn6s i wyrda e deyrnas emkynnalla6 hyt egkaer Lundein. kanys yno e mynney ef g6iska6 coron e deyrnas. a chan enryded ac adurn g6neythyr g6ylua e Pasc en vrenhina6l. Ac vfydhau a wnaethant pa6b ida6. Ac o pop amryuailion kaeroed a chestyll a dinassoed a g6ladoed emkynnulla6 ag6naethant en erbyn y dyd kyfnodedic h6n6. Ac 6rth henny e brenhin a anryded6s yr 6ylua honno en vrenhina6l megys e darparassey. Ac a ymrodes i le6enyd ygyt ae wyrda. A lla6enyd a g6naey pa6b kanys lla6en oed e brenhin en arvoll pa6b onadynt 6ynteu.[469] Ac yno e doethoedynt e sa6l vonedigyon a dyledogyon. ygyt ac eu g6raged ac eu merchet. megys yt oedynt teil6g o anryded kymeint a henny. Ac eno em plith er rei henny e dothoed G6rleis tywyssa6c Kerny6 ac Eigyr y wreic ygyt ac ef. A ffryt honno ae theg6ch a orchfygey holl wraged enys Prydein kany cheffit vn kyn deket a hi.[470] Ac g6edy g6elet or brenhin honno em plith e g6raged ereill. a syllu arney aoruc ac ymlen6i oe serch en kymeint ac nat oed dim kantha6 ef nep namyn hi ehunan. ae holl ved6l ae holl enni en i cheilch hi e treygley ef henny. Ac i honno ehunan ed anvonyt er anregyon ar g6irodeu ar annerchion heb orffo6ys heb kyh6ng. Ac en vynych amneidia6 a ch6erthin a geirieu digryf ch6areus.[471] Ac g6edy g6elet or g6r henny en e lle llidia6 a g6naeth. A heb kanhiad en kyfroedic ada6 e llys en dianot. Ac ny bu en e llys nep or a allei i 6aha6d. kanys ofyn oed kantha6 ef golli e peth a garei ef en v6y no dim. Ac 6rth henny llidia6 a barhau aoruc e brenhin 6rtha6. ac erchi ida6 ymch6elu yr llys i g6neuthur ia6n yr brenhin or sarhaet a g6naethoed am ada6 y llys en anghyfreithia6l en her6yd i barney kyfreith y llys yda6. Ac g6edy nat ufydhaey G6rleis yr gorchymyn h6nn6. llidia6 en va6r a oruc e brenhin. ac yn i lit ae gyffra6 tyghu et anreythyey i gyuoeth en holla6l ony deley i g6neuthur ia6n ida6.[472] Ac hep un gohyr ar racdy6ededic yrlloned honno en parhau er rythynt kynnulla6 llu aoruc e brenhin a mynet tu a Cherny6. a dechreu lloski e dinassoed ar keyryd ar trevyd. Ac ny lauassa6d G6rleis emgyuaruot nac emkyferbynnyeit ac ef. kanys lley oed eiryf i wyr arva6c noc ef. Ac 6rth henny de6issach vu gantha6 kadarnhau i gestyll hyt pan gaffey enteu porth o Y6erdon. A chanys m6y oed y oval ae pryder am i wreic noc amdana6 ehunan. Ac 6rth henny ef ae dodes hi eg kastell Dindagol. er h6n a oed ossodedic em me6n e mor. a h6nn6 oed diogelhaf a chadarnhaf amdifyn ar y hel6 enteu. Ac enteu ehun a aeth eg kastell Dymlyot. rac o dam6ein eu kafel ell deu ygyt.[473] Ac 6edy mynegi henny yr brenhin kyfchu aoruc enteu e kastell et oed G6rleis enda6. ac eiste en i gylch. a g6archae pob ford or e gellyt dyuot allan o hona6. Ac odyna g6edy llithra6 espeit 6ythnos heybia6 kofau a g6naeth e brenhin karyat Eigyr ac gal6 atta6 Wlffyn or ryt karada6c. kyt-emdeith neylltuedic a chydvarcha6c ida6. a mynegi 6rtha6 val hyn. En lloski eo ef 6yfi o karyat Eigyr en gymeint ac nat pedrus genhyf na allaf gochel perygyl vengorf ony chafaf e wreic 6rth vyg kyghor. Ac 6rth hynny et archaf inheu i ti gyghor or h6n e gall6yf inheu eylen6i vy e6yllys inheu rac dam6eyn o tra gofeilieint vy aballu.[474] Ac ar henny e dy6a6t Wlffyn. Argl6yd eb ef p6y a alley rody kyghor iti kanyt oes nep kyvry6 grym nac ansa6d ni mynet enghyvyl kastell Tindagol. kanys en e mor e mae gossodedic. ac en gayedic en i kylch or mor. ac nat oes un ford e gallet mynet ida6. namyn un karrec kyvyng. a honno tri marcha6c arva6c a ellynt i chad6 ket delhey holl deyrnas Prydein ygyt a thi. Ac eissioes pey Merdyn vard a g6neley i allu en graf enghylch hynny mi a debyg6n tr6y i gyghor ef e gellut titheu arveru oth damunet ac oth ewyllys.[475] A chredu aoruc e brenhin i henny a dyvynu Merdyn atta6. kanys en e llu et oed. ac g6edy dyvot Merdyn rac bron e brenhin. ef a erchys ida6 rody kyghor ida6 tr6y yr h6n e galley e brenhin kaffael Eigyr 6rth i gyghor.[476]

Digitized by Google

Ac g6edy g6ybot o hona6 meynt e gofeilyeint ar pryder oed ar e brenhin amdeni. dolurya6 aoruc enteu rac e veint gariat oed gan e brenhin arney. a dywed6yt val hyn. O mynni di gafael dy ewyllys 6rth dy gyghor reit y6 arveru o keluydodeu ne6yd ar ny chly6yt eirioet yth oes di. kanys mi 6n om medyginiaetheu i rodi i ti drech ac ansa6d G6rleis. hyt na bo neb a 6ypo nac a adnapo na bo di vo G6rleis. Ac 6rth henny o mynni ditheu vfydhau i henny minheu ath g6naf di en e drech ar g6ed e mae G6rleis. Ac Wlffyn en ryth I6rdan o Tindagol. a minheu en drydyd ygyt a ch6i a gymeraf e trydyd fyg6r. Ac evelly en diogel e gelly mynet yr kastell e mae Eigyr enda6.[477] Ac ufydhau a oruc e brenhin oy holl dyhe6yt. ac or di6ed gorchymyn e llu aoruc oy teylu. ac emrodi i medeginyaetheu Merdyn. a symuda6 ag6naeth en ryth G6rleis megys e dy6edassei Merdyn. ac Wlffyn en ryth I6rdan. a Merdyn en ryth Brythvael. megys nat oed nep or holl niver ae hadnapey megys e buassynt gynt.[478] Ac odyna kymryt eu fford a orugant parth a chastell Tyndagol en e lle et oed Eigyr. A ffan oed gyvly6 gwr a ll6yn e deuthant. Ac g6edy menegi yr portha6r. bot er iarll en dyuot en e lle egori e pyrth aoruc. ac i me6n edeuthant. kanys pa beth arall a debygey nep pan g6elynt G6rleis ehun en i ffuryf en dyuot. Ac ena e nos hono e trig6ys e brenhin ygyt ac Eigyr ac eylen6i o damunedic serch ygyt a hi aoruc. kanys e drech ar ffuryf a gymerassey. oed en ty6ylla6 Eigyr. Ac ygyt a henny hevyt er amadrodyon dychymygedic t6yllodrus oed en i thywylla6. kanys ef a dy6edey i dyuot en lledrat or kastell et oed et oed enda6 i syllu pa 6ed oed ar e kastell ac ar e nep a garey enteu. en v6y nor holl vyt. oed en e kastell. Ac 6rth heny e kredey hitheu bot en wir pop peth megys e dy6edey enteu. ac ni lludyey ida6 g6neuthyr dym or a vynney. Ar nos hono e kafat er anrydedusa6 Arthur. er h6n g6edy heny a dangosassant i anryued g6eithredoed i vot en volyannus arderch a6c ef.[479] Ac odyna eissioes g6edy g6ybot eissieu e brenhin emplith e llu. en agkyghorus mynet pen tra phen a g6naethant. ac emrodi i geissia6 dystri6 e gaer ar kastell. a chymhell er iarll i rodi kat ar vaes udynt. Ac odyna er iarll en agkyghorussach a deuth ae varchogyon ygyt ac ef allan kan debygu ohona6 gallu o niuer bychan. emerbynnied a g6rth6ynebu yr sa6l varchogyon arva6c a oed en eu herbyn. Ac odyna g6edy dechreu ymlad o pop parth en e lle emplith er hey kyntaf e llas G6rleis. ac e g6askarassant i gytemdeithion. Ac y kaffet e kastell et oedynt 6rtha6. Ar da oed enda6 en aghyfredyn er ran6yt. kanys pa6b megys er raney e tyghetuen ida6 ae kymerey.[480] Ac g6edy daruot e kyvranc ar dam6eyn h6n6. kennadeu a deuthant at Eigyr. er rey a vynagassant idi rylad er iarll. ac rykafael e kastell. Ac eissioes g6edy g6elet onadynt e brenhin en ryth G6rleis en eiste ygyt a hi. erdang a bra6 a aeth arnadynt. a ryvedu e gwr a ede6synt g6edy yr rylad en e br6ydyr. g6elet h6n6 en vy6 ac en iach oc eu blaen eno, ni g6ydynt h6y hagen e medegyniaetheu ry g6naethoed Merdyn. Ac en erbyn hagen e ch6edleu henny ch6erthin a g6naeth e brenhin. Ac ygyt ar geyriaeu hyny. dodi y d6yla6 eghylch er iarlles. a dywed6yt. Argl6ydes eb ef. nym llas i. namyn megys y g6eli di by6 6yf dolur eissioes y6 kenyf rykaffael vygkastell a llad vyg6yr. ac 6rth henny ofyn y6 inni rac dyuot e brenhin en dyssyvet am ben e kastell h6n. ac en kaffael en deu ygyt enda6. Ac 6rth heny mi a aaf en erbyn e brenhin ac a dangnhevedaf ac ef rac dyuot dam6eyn a vo g6aeth.[481] Ac 6rth henny et aeth ac a cyrch6ys parth ae lu. Ac 6edy b6r6 drech a furyf G6rleis iarna6 et emch6ela6d en Uthyr pen Dragon. Ac g6edy menegi ida6 holl dam6eyn er emlad. dolurya6 a oruc o angeu G6rleis. Ac eissioes or parth arall lla6enoed o acha6s bot Eigyr en ryd ellygedic oe phriodas. Ac en dianot emch6el6yt aoruc parth a chastell Tyndagol. ar kastell a gavas. ac Eigr a gymyrth ac arveru o honei aoruc en her6yd i ewyllys. Ac odyna ygyt e preswylassant en r6ymedic o vfydhaf gariat. A mab a merch a fu udynt. Ac en6 y mab fu Arthur. ac en6 e verch fu Anna. A honno fu mam G6alchmei. a Medra6t. ac a fu wreic i Le6 ap Kynvarch her6yd g6irioned er hystoria.[482]

Ac odyna g6edy mynet dydieu ac amser oed heibia6. eu dirva6r glevyt e dyg6yd6s e brenhin. Ac 6edy i vot evelly tr6y la6er o amser. blina6 a g6naethant e gwyr a oedynt en kad6 e karcharorion Octa a Ossa. er rey a gofaassam ni uchot. a fo ygyt ac a h6ynt hyt en Germania. Ac ofyn ac aruthred a aeth o acha6s henny tr6y er holl deyrnas. kanys e ch6edyl a gadarnaey eu bot g6edy ry kyffroi holl Germania ar ry paratoy dirva6r lynges 6rth dyvot i distry6 enys Prydein en holla6l. Ar peth h6n6 a darfu. kanys h6ynt a emch6elassant

Digitized by Google

ygyt a dirva6r lynges ac aneiryf o niuer kantynt. Ac en er Alban e deskynassant ar dinassoed ar ky6da6twyr o dan a hayarn a dechreuasant eu molestu ac eu anrheithya6.[483] Ac 6rth henny holl lu enys Prydein a orchymyn6yt i Le6 ap Kynvarch 6rth keissia6 g6rthlad a g6rth6ynebu yr gelynion. Ar Lle6 h6n6 iarll kaer Llyr oed. a marcha6c g6ychraf a de6rhaf a chlodforhaf a doethaf. ac advet oy oet. Ac o acha6s e molyanheu ar devodeu da henny eny klodfori. e brenhin a rodassey Anna i verch ida6. a llywodraeth e deyrnas hyt tra ydoed e brenhin en gor6ed eny gleuyt. Ar g6r h6n6 g6edy mynet ohona6 a dechreu ymlad ar gelynion en vynych e kiliei racdynt megys e bey reit ida6 kyrchu e dinassoed kadarn racdynt g6eithieu ereill e bydey buduga6l enteu. ac i g6askarey g6eithieu yr koedyd ac yr mynyded ac yr keryc. g6eithieu er ymkymhelley i eu llongau en warad6ydus. Ac evelly hir pedrusder ymlad a fu er rydynt megys na alley neb g6ybot pa du onadunt e dyg6ydei e vudugolyaeth. kanys syber6yt e brytanyeit oed en eu harky6edu 6rth nat oed teil6g kanthunt bot 6rth kyghor er iarll.[484] Ac evelly e buant heb dervyn yny fu aga6s yr enys ar re6inia6. A menegu henny a wnaethb6yt i Uthyr nat ydoed yr iarll en gallu yst6ng e Saesson t6yllwyr. Ac yna pan 6ybu Uthyr henny en dieu llidia6 en v6y no mesur a oruc. a ma6r ydoed i heint. Afferi dyfynnu atta6 k6byl hyt eno oy wyrda i gymryt kyghor. ac ymli6 ac h6ynt am lesket oedunt. a r6ng llit a dig 6rth i wyr. ef a berys g6neuthur elor ida6. ac ar honno peri i d6yn ymlaen y llu er i vot en glaf. Ac ni allei o un ystym or byd onys dykit ar er elor. Ac ena y paratoyt elor ida6 erbyn e dyd tervynedic yr oed br6ydyr. Ac ena yd aethp6yt ac ef ar er elor hyt en e dinas a el6yt Verolan. Ac eno yd oedynt y Saesson en llad ae en lloski.[485] Affan gigleu Octa ac Ossa bot e brenhin velly ch6erthin g6at6ar a orugant am dana6 ai gell6eiria6 o eiriau difrodus. ai al6 en hanner mar6. A mynet a aoruc e Saesson ir dinas h6n6 i me6n. ac o dremyc balchder a difra6t ar Uthyr. ae lu. ada6 pyrth e dinas yn agoret.[486] Affan gigleu Uthyr henny erchi aoruc enteu mynet i me6n yn eu hol h6ynt. a damgylchynu e dinas en distry6gar. a g6neuthur aerua va6r o pob parth. ac ni ffeidiassant. oni 6ahana6d e nos 6ynt. A thrannoeth pan emdangosses e dyd dyvot aoruc y Saeson allan or gaer a chymhell br6ydyr en erbyn e brytanyeit ymhell or dyd. ac eissoes en e di6ed llad Octa ac Ossa a chymhell eu g6edillion ar ffo yn 6rad6ydus.[487] Ac emogonniannu a oruc e brenhin. ac ymdroi ehun ar yr elor. ac ni allai gynt namyn val e troit. ac ef a godes yn i eiste o ly6enyd a doedyt dr6y ch6erthin yr ymadra6d h6n 6rth i 6yr. Y bratwyr t6yllwyr eb ef am gal6assant i en hanner mar6. ys g6ell yr hanner mar6 a orffo nor by6 c6byl e gorfer arno. ac os g6yrva6rockach mar6 en glotva6r no buchedokau eu gy6ilydus anghlodfa6r gan 6ard6yd.[488] Ac 6edy gorvot ena ar e Saeson a chael e vudygolyaeth or Brytanyeit ni ffeidiassant 6y ac eu t6yll. namyn mynet odyna byt er Alban i ryvelu val kynt. Ac e mynassey Uthyr eu hymlit val e dechreuassei. ac ni ad6s i gyghor ida6. rac trymet er heint arna6 ai wanet am i d6yn ar er elor velly.[489] Ac am henny gle6ach vu e Saeson. a m6y e llavurynt i 6neuthur t6yll a brat ac ystry6 dr6g. A medylia6 a orugant pa ford e gellynt g6neuthur agheu Uthyr o bop ystry6. Ac anvon rey onadunt en rith reidussion i dyvot a ch6edleu i 6rth e brenhin. Sef y doyth y rai henny. a menegi nat yvei e brenhin d6fyr or byt namyn d6fyr o ffynnon loy6 a oed yn aga6s i dinas Verolan.[490] Sef a orugant 6ynteu dyuot ac anveidred o wen6yn hyt na cherdey dim or d6fyr or ffynnon yn diwen6yn. Affan rodet e d6fyr or ffynnon honno yr brenhin y bu far6 en diannot. a llawer heuyt ygyt ac ef ae llewes a vuant veir6 o annian e g6en6yn. Affan 6ybu y Brytanyeit yna g6neuthur cruc ma6r ar warthaf y ffynnon. rac g6en6yna6 m6y o dynion.[491] Ac g6edy henny emgynnulla6 a oruc k6byl or holl wyrda enys Prydein. ae hescyb ac archescyb. a mynet ar korf oi gladu i vanachloc Ambri ger lla6 Emrys i vra6t y klad6yt Uthyr bendragon en vrenhina6l.[492]

Ac g6edy mar6 Uthyr ai wen6yna6 or Saeson yd amgynnullassant holl wyrda enys Prydein ae hescyb ac archescyb. ae habadeu hyt eg kaer Vudai. Ac yna o dyhun gyghor k6byl or niver h6nn6 e perit i Dyvric archescob kyssegru Arthur en vrenhin. a dodi coron ami ben. kanys eu hangen oed en eu kymhell. Affan gigleu y Saeson mar6 Uthyr y danvonassant 6ynteu keniadeu i Germania i erchi anvon porth attadunt. Ac yna y danvonet llyghes va6r. a Cholkrin yn dewysa6c arnadunt. Ac daroed udunt yna goreskyn o Hymyr hyt ym penryn Bladon. sef oed traian enys Prydein.[493] Ac nyt oed Arthur yna namyn pymthegml6yd. ac nyt oed

Digitized by Google

yna hyt y kly6yt or byt. na hen nac ieuanc un devodeu nac un gampeu ac Arthur. kanys hael oed a doeth. a digrit a de6r. a ffrud pan vei amser. a lla6en a chell6eirus pan vaey amser arall. Ac ar vyrder ni wnaeth Du6 or pan vu Ada un dyn g6blach noc Arthur. A henny a rodassey Du6 yn anedic da6n gantha6.[494] Ac o henny allan emdyrchavael aoruc Arthur ympop peth. kanys or a dy6etp6yt uchot oni ytoed yn dyuot atta6 o varchogy6n val nat oed ha6d ida6 gaffel o da a rodai udunt. Ac er henny p6ybynac a vo enda6 daeoni aniana6l nyt ad Du6 arna6 6astat anghanoctyt. ac am henny sef a oruc Arthur yna. kanys daeoni aniana6l a oed enda6. en dianot kynnulla6 llu a mynet i gaer Evra6c.[495] A phan gigleu Golkrin henny emkynnulla6 aoruc e Saeson a Fichtyeyt gyt ac 6ynteu. a dyuot en erbyn Arthur hyt lan Dulas. Ac yn yr emlad h6n6 e perygl6s anveidred o pop parth. Ac or di6ed Arthur a orfu. a gyru Kolkrin. ac a dyengys oi lu ar fo hyt egkaer Evra6c. ae warchau en e dinas a oruc Arthur.[496] Affan gigle Baldólph. bra6t oed y Golkrin. hynny. dr6c vu ganta6 bot y vra6t egkarchar. Ac en diannot y dyvu eno a ch6emil o wyr arva6c gantha6. kanys ar lan e mor edoed e Baldólff h6n6. pan yr6s Arthur Colkrin ar ffo. Ac en ara6s Cheldric. d6yssa6c ydoed Baldólph ar lan e mor. a phorth o Germania ganta6. Ac g6edy dyuot Baldólph hyt ar dec milltir y 6rth gaer Evra6c medylia6 a oruc d6yn nosa6l kyrch am pen Arthur ae lu.[497] Ac Arthur a 6ybu henny. sef a oruc Arthur yna amvon Kad6r dy6ysa6c Kerny6 a ch6echant marcha6c gantha6. ac a their mil o pedit ygyt ac ef. a mynet yn eu herbyn. ac eu ragot e nos hono e ford e delynt.[498] Ac g6edy kaffael o Gad6r e fford e deuynt e gelynyon eu kyrchu en disyvyt a oruc. Ac g6edy bri6a6 ac essiga6 eu bydinoed ac eu llad lla6er onadynt. kymhell e Saeson a oruc ar ffo. Ac 6rth henny dirva6r tristyd a goval a gymyrth Baldólff enda6. 6rth na all6s g6neuthur kanh6rth6y na nerth oi vra6t. a medylya6 a oruc pa 6ed e galley enteu kaffael emdidan ae vra6t. kanys ef a debygey e galley kaffel holl 6aret i pob un o nadunt pey ymkeffynt i ymdidan igyt ell deu. Ac g6edy na chaffey ford arall en e byt eilli a6 a oruc y ben ae varyf. a chymryt telyn en i la6. ac en rith kroesan ac ar6estdyn. ac g6areyt dyvot emplith e llu ar lluesteu. ar klymeu a ganey ar edelyn a dangosynt i vot en telynia6r. Ac or di6ed g6edy na thebygei neb i vot en d6yllwr nesau a oruc parth a muroed e gaer.[499] Ac g6edy i adnabot or g6yr o ve6n i dynu a orugant 6rth raffeu attadunt i me6n. Ac g6edy g6elet ohona6 i vra6t emkaru a orugant megys na ryym6elsynt tr6y la6er o espeit kyn no henny. Ac val ydoedynt velly yn medylya6. ac en keisa6 ystry6 pa 6ed e gellynt emrydhau odyno. Ac val edoedynt en diobeithia6 o henny enachaf eu kennadeu en ymch6elyt o germania a Cheldric en dy6ysa6c arnadunt. a ch6echant llong kanthunt en lla6n o varchogyon arva6c. ac en dyskynu en yr Alban.[500] Ac g6edy klybot henny annoc a g6naethant i gyghorwyr i Arthur ada6 e dinas rac dyvot esa6l niveroed henny am eu pen. a bot en pedrus ac ar dam6eyn udunt rodi kat ar vaes udunt. Ac 6rth henny vfydhau a oruc Arthur oe kyghorwyr. Ac odyna ed aeth hyt en Llundein. ac eno gal6 aoruc atta6 holl 6yrda e deyrnas o esgolheigion a lleygion. ac erchi udunt rodi kyghor goreu a iachaf or a 6ypynt neu a ellynt en erbyn e paganieit. Ac o gyt dyundep a chyt gyghor pa6b ygyt kenadeu a ellyngassant hyt ar Hy6el vap Emyr Llyda6 brenhin Prydein vechan. i venegi ida6 enteu er ormes ar trueni ar ryuel oed gan y paganyeit ar enys Prydein. kanys ney vap ch6aer i Arthur oed e g6r h6nn6.[501] Ac g6edy klybot o Howel er ryuel ar avlonyd6ch a oed ar i e6ythyr. erchi a oruc paratoi llynges. a chynnulla6 pymthec mil o varchogyon arva6c. ac ar e g6ynt kyntaf a gavas e deuth i Borth Ham6nt i dir enys Prydein. Ac odyna Arthur ae harvolles or anryded e g6edey ar6oll g6r kyf6rd a h6nn6. ac en vynych damplygu ac ymgaru pob eil6ers.[502] Ac odyna g6edy llithra6 echedic o dydieu 6ynt a kyrchassant kaer L6ytkoet. lle er oed e paganyeit yn ymlad a hi. E gaer honno hagen a oed gosodedic en e 6lat a el6it Lyndysey ar pen mynyd er r6g d6y avon. ar dinas honno ar a6rhon a el6ir Lincoll. Ac g6edy eu dyvot eno igyt ac eu holl niueroed ymlad a orugant ar Saeson. Ac anghly6edic aerva a g6naethant onadunt. kanys ch6e mil onadunt a dyg6ydassant e dyd h6n6 rey oc eu llad. rey oc eu bodi en er avonoed a gollassant eu heneidieu ac eu buched. Ac 6rth henny er rey ereyll en gyfla6n o ofyn ada6 e dinas a orugant. a chymryt eu ffo en lle diogel6ch udunt. Ac eisoes er rey henny ni orf6ysa6d Arthur oc eu hymlit hyt pan deuthant hyt en ll6yn Kelydon.[503] Ac eno ymkynnulla6 o pop lle a g6naethant oc eu fo. A medylya6 odyno g6rth6ynebu i Arthur. Ac

Digitized by Google

odyna g6edy dechreu emlad o nadunt aerva a orugant or Brytanyeit. ac eu hamdifyn eu huneyn en 6ra6l. kanys o gysga6t e g6yd ac eu kanh6rth6y ed arverynt ac e gochelynt ergydieu e Brytanyeit. Ac g6edy g6elet o Arthur henny ef a erchis trychu a llad a koed en e parth h6nn6 yr ll6yn a chymryt y kyfion henny ar tra6sprenni ac eu gossot en eu g6archae ena megys na chefynt ac na ellynt myned odyna. kanys ef a vyney eu g6archey en e lle honno. en gyhyt a e bydey reit udunt dyvot i la6 ida6. ney enteu a vydynt var6 o ne6yn. Ac g6edy g6neuthur y kay h6nn6 ef a erchis yr torvoed ar bydinoed damgylchynu e ll6yn. Ac eno tridieu a theirnos e buant.[504] Ac g6edy g6elet or Saeson nat oed udunt dim a b6yteynt rac eu mar6 oll 6ynt o ne6yn. 6ynt a geissiasant ygan Arthur ellygda6t ygyt ar amvot h6nn. eu hell6g 6ynt trach eu kevyn i Germany en eu llogeu. Ac ada6 i Arthur eu heur ac eu haryant ac eu holl da eithyr eu llogeu. ac ygyt a henny ada6 teyrnget pob bl6ydyn ida6 o Germany. a chadarnhau heny kan rodi g6ystlon. Ac ae hellygod i emdeith.[505] Ac val et oedynt evelly en emch6elyt adref. ac en r6yga6 e moroed edivar vu ganthunt er amvot a wnaethoedynt. a throsi eu h6ylyeu a orugant ac emch6elyt trachevyn i enys Prydein. ac i draeth Totnes e deuthant yr tir. Ac odyna anreithia6 e g6ladoed a orugant hyt ar Havren. a llad e tir dy6yllodron. Ac odyna e kymerassant eu hynt hyt egkaer Vadon. ac eiste 6rth e gaer ac emlad a hi.[506] Ac g6edy menegi henny ir brenhin anryvedu en va6r a oruc meint eu t6yll ac eu hyskymynda6t a chymryt byr kyghor am grogi eu g6ystlon. Ac ymada6 a oruc ar ryvel a dechreuassei ar e Fichtyeit ar Escotyeit. a brysya6 i distry6 e Saesson. Pryder ma6r hagen a goval oed arna6. kanys Hy6el i nei a rya da6sei egkaer Alclut en glaf o orthr6m glevyt.[507] Ac or diwed g6edy dyvot ohona6 hyt pa 6eles e Saeson. ef a dy6a6t val hyn. kanys er an6arhaf an6eledic en6 Saeson. ni bu teil6g kanthunt kad6 fyd na chy6irdep 6rthyfi. myfi hagen kan kad6 fyd 6rth Du6 ygyt ae nerth enteu a dialaf hedy6 g6aet vygki6da6t6yr endun h6ynteu. G6isc6ch wyr ych arveu. g6isc6ch ac en wra6l kyrch6ch e bradwyr hyn. a hep pedrus kan kanh6rth6y Crist ni a orvyd6n.[508]

Ac odyna :6e y dy6ed6yt o Arthur henny Dyvric archescob kaer Lliou a aeth a sevyll ar ben bryn. ac en v6chel ef a dy6a6t val hyn. Awyrda ep ef. er rey essyd arderchа6c o gristonoga6l profes. press6ylet enoch ch6i g6arder a chof ech ki6da6dwyr. ac ech g6lat er rey ar ry las ac a distry6i6yt tr6y vrat e paganyeit. kanys tragy6ydawl g6arad6yd vyd ych6i onit emrod6ch i eu hamdifyn. Ac 6rth heny emled6ch tros ech g6lat. ac o byd reit dyodev6ch aghеu trosti oc ech bod. kanys er agheu hona a vyd budugolyaeth a buch6ed ir eneit. p6ybynac hedy6 a el i aghеu ef ehunan a emryd en wir aberth i Du6. ac nyt pedrus ymlyn Crist ohona6. er h6n a vu teil6g kantha6 rodi i eneit tros i vrodyr. Ac 6rth heny p6ybynac o hona6ch a lader en er emlad h6n. bit er agheu hono en penyt ida6 ac en vadeueint oi holl bechodeu ac en ellygda6t. A dan amvot nas gochelo o dam6eina i dyvot.[509] Ac ni bu un gohir en lla6en o vendith e g6yn uydedig wrda h6n6. brysia6 a orugant a g6isca6 pa6b eu arveu amdana6 ac vfydhau i kymynedy6 ac i orchymyn er archescob. Ac odyna Arthur a 6isc6yt amda6 lluryc oed teil6g ir veint vrenhin h6n6. penfestyn eureit eskythredic o ar6yd dreic a adass6yt oy pen. taryan a gymyrth ar y ysk6yd er hon a el6yt pryd6en. en er hon ed oed del6 er argl6ydes Veir en yskythredic. er hon yn vynychaf a al6ei enteu ar kof. ef a r6ym6yt o caledv6lch e cledyf goreu. er h6n a wnathoedyt en enys Avallach. gleif a dekaa6d i deheu ef er hon a el6yt ron v6chel oedd hono a llydan ac adas i aerva.[510] Ac odyna g6edy llunyaethu e bydinoed o bob parth e Saeson en her6yd eu deva6t en gle6 kyrchu a g6naethant. ac ar hyt e dyd en wra6l g6rth6ynebu e Brytanyeit. Ac o di6ed g6edy trosi yr heul ar i dyg6yd etigaeth. achubeit mynyd ma6r oed en aga6s udunt a g6naethant e Saeson. a chynnal h6n6 en lle kastell udunt. Ac o amylder eu niuer emdiriet a thebygu bot en diga6n udunt o kedernyt e mynyd. Ac 6edy dy6yn er heul e dyd arall rac 6yneb. Arthur ae lu a eskyn6s pen e mynyd. Ac eissioes en er eskynu h6n6 lla6er oi wyr a a golles. kanys ha6s oed ir Saeson o ben emynyd g6neuthur dr6c ar e Brytanyeit noc yr Brytanyeit eng6rth6ynep e mynyd ar e Saesson. Ac or di6ed gan v6yhaf grym a llavur g6edy kaffael or Brytanyeit pen e mynyd en e lle 6ynt a dangosasant eu deheuoed udunt. Ac en erbyn henny e Saeson en wra6l a ossodent eu bronoed en eu g6rth6ynep. ac oc eu holl angerd emgynnal en eu herbyn. Ac g6edy treulia6 la6er or dyd evelly llidia6 a oruc Arthur rac h6yred e g6eley e vudygoliaeth en dyg6yda6 ida6. Ac 6rth heny dynoethi kaledv6lch. a gal6 en6 er argl6ydes Veir. ac o

Digitized by Google

ebr6yd ruthyr kyrchu a oruc eny vyd em perved i elynion. A ph6y bynac a kyvarfei ac ef. kan gal6 en6 Du6. o un dyrna6t i lladei. Ac ni orf6ysa6d or ruthyr h6n6 hyt pan lada6d a chaledv6lch ehun triugeinwyr a ffed6ar kant. Ac g6edy g6elet or Prydeinyeit henny te6hau eu torvoed a g6naethant ae ymlit enteu. ac o pop parth udunt g6neuthur aerva. Ac en e lle e dyg6ydasant Colgryn a Bald6lf i vra6t. a lla6er o vilioed ygyt ac 6ynt. Ac g6edy g6elet o Cheldrich perigyl i kytemdeithion en e lle heb annot emch6elyt a oruc ygyt a rei ereill ar fo heb un annot.[511]

Ac g6edy arveru or brenhin or vudygolyaeth ef a erchis i Kad6r iarll Kerny6 erlyt e Saesson. hyt tra vryssiei enteu yr Alban. kanys menegi a g6naethoydyt ida6 bot e Fichtyeit ar Escotyeit 6rth gae Alclut e lle ryada6ssei enteu Hy6el i nei en glaf Ac 6rth heny y bryssieu enteu i vynu i rydhau enteu ygan i elynion.[512] Ac odyna ty6yssa6c Kerny6 a dec mil ygyt ac ef. ac nyt eu ol e Saeson en gyntaf ed aeth ef namyn en e blaen achubeit eu llogeu aoruc rac kafael onadynt dyogel6ch neu amdifyn or rey henny. Ac g6edy kafael e llogeu ohana6 ef ae kadarnhau o 6ynt or marchogion arva6c goreu oed kantha6 rac kafael or Saeson ford udunt os attadunt e mynynt ffo. Ac en e lle g6edy darfot ida6 gadarnhau e llogeu evelly. Ar vrys erlyt e gelynion aoruc enteu kan eu llad hep trugared ac eilen6i gorchymyn Arthur amdanadynt. er rei o deudyplyc dy6alr6yd a ky6arsangit. Ac 6rth henny rei onadunt o ergrynedic kalonoed a ffoynt yr koedyd ac yr ll6yneu. ereill yr mynyded ac yr gogoueu i geissia6 espeit i agh6anegu eu hoedyl. Ac or di6ed g6edy nat oed udynt nep ry6 dyogel6ch er henny a dyengis en vri6edic onadynt 6ynt a emgynnullassant hyt en enys Thanet. A hyt eno ty6ysa6c Kerny6 kan eu llad ae hymlyna6d. Ac ny orfo6ysa6d hyt pan las Cheldric ac eu kymhell 6ynteu oll i lla6 kan rodi g6ystlon.[513]

Ac g6edy kadarnhau tangnheved ar Saesson en e lle mynet a g6naeth kad6r en ol Arthur parth a chaer Alclut er hon ar rydaroed i Arthur i rydhau ygan e Fichtyeit ar Escotyeit. Ac odyna kyrcha6d Arthur ae lu hyt e M6reif e 6lat o en6 arall a el6yt Reget. Ac eno g6archaha6d ef er Escotyeit ar Fichtyeit. er rei teir g6eith kyn no henny a emladyssynt en erbyn Arthur ae nei. Ac g6edy dyvot er rei henny hyt e 6lat hono ar ffo. 6yn oll a aethant hyt en llyn llumony6. a chymryt er enyssed a oedynt en e llyn en gadernyt udunt. kanys tri ugeint enys oed en e llyn. a thri ugeint karec a nyth eryr em pop karec. Ar rei henny pop dy6 kalanmei a deuynt ygyt. ac ar e lleis a kenynt ena dynyon e 6lat hono a etnebydunt e dam6einieu a delhynt en e vl6ydyn rac 6ynep. Ac ygyt a henny tri ugeint avon a redynt yr llyn. ac ny redei ohona6 namyn un avon ir mor. Ac yr enyssoed henny y ffocssynt e gelynion. i geisha6 dyogel6ch o kedernyt e llyn. Ac ny dygrynoes udunt namyn echedic. kanys kynnulla6 llogeu a g6naeth Arthur a chylchynu er avonoed ar llyn. hyt na cheffynt mynet nep odyna allan. Ac velly pymthec dywyrna6t e g6archaha6d efelly hyt pan vuant mar6 o ne6yn hyt ar vilioed.[514] Ac val et oed Arthur en eu g6archay evelly enachaf Gillam6ri brenhin I6erdon en dyvot a llyges. kantha6 amylder o poploed anghyvieith kantha6 en porth yr Escottieit ac yr Fichtyeit. Ac 6rth henny emada6 a g6naeth Arthur ar llyn. ac emch6elyt i arveu yr G6ydyl. ar rey heny kan eu llad hep trugared a gymhell6s ef ar ffo i eu g6lat. Ac g6edy e vudygoliaeth hono. emch6elyt tray kevyn aoruc eilch6yl i vynu dileu er Escotieit ar Fichtiaid hyt ar dim en holla6l. Ac g6edy nat arbetit y nep megys y kefyt. emkynnulla6 a g6naethant escyb e 6lat hono egyt ac eu holl escoleigion or a oed darystyged-ig udunt. ygyt ac esceirn e seint ar eu kreiryeu. ac en droetnoeth e deuthant hyt rac bron Arthur. ac erchi trugared tros e truan popyl hono. Ac ar eu glinieu i 6edia6 ef hyt pan drugarhei 6rthunt. kans diga6n o perigyl a dr6c ar ryg6naethoed udunt. kanyt oed reit ida6 dilid hyt ar dim er hyn a dyanghassei o honunt. Ac g6edy erchi onadunt ar e 6ed honno. 6yla6 o 6arder aoruc ar rodi yr g6yrda henny kymeint ac a archassant.[515]

Ac g6edy daruot henny syllu aoruc Hy6el ap Emyr Llyda6 ac anryuedu ansa6d y llyn. essa6l avonoed. ar sa6l enyssoed. ar fa6l keryc. ar sa6l nythot eryrot. Ac val et oed ef en anryuedu henny. Arthur a dywa6t ida6 bot llyn arall en a 6lat honno. a oed ryuedach no h6n6. ac nit oed pell odyno. ac ugeint troetued eny hyt. ac ugeint en i let. a hynny pedrogyl. a ffedeir kenedyl o pysca6t enda6 amry6. ac ni chefit byth un or rey en ran y gilyd. Ac ygyt a henny hevyt ef a dywa6t bot llyn arall egkymru ar glan Havren. a dynion e 6lat hono ae geil6 ef llyn Llivan. Ar llyn h6n6 pan vo e mor en llen6i. a kymer e d6fyr enda6 ac

Digitized by Google

ae ll6ng megys mynyd. hyt pan el tros eglaneu. Ac ena o dam6einiai bot nep en sevyll ae 6ynep ar e llyn o chyvarfey dim o askell6rych e d6fyr h6n6 ae dillat anha6d vydey ida6 emattal hyt na sugnei e llyn ef enda6. Ac o bydei enteu ae gevyn atta6. yr nesset e bydei ida6 nit ark y6edai dim ket bei en sevyll ar y glan.[516]

Ac g6edy hedychu ar Escotieit e brenhin odyna a aeth hyt egkaer Evra6c. o acha6s enrydedu g6ylva e nadolic oed en dyvot on dysyvyt. A ffan g6eles ef er egl6yseu g6edy eu distry6 hyt e lla6r. doluria6 en va6r aoruc. kanys g6edy dehol Sampson archesgob ar g6yrda ma6r credyvus ereill ygyt ac ef. lloski e templeu ar egl6yseu a g6naethoedynt e Saeson a distry6 g6asanaeth Du6 em pob lle. kanys pan deuthant er anreithwyr henny e foes Sampson archescob a seith escyb ygyt ac ef hyd en Llyda6. ac eno en enrydedus ed erbyni6yt hyt e dyd dywedaf oi vuched. Ac eno g6edy gal6 pa6b ygyt or escoleigion. ac or pobyl o kyt kyghor ygyt ef a gossodes Priaf i caplan ehunan en archescob egkaer Efra6c. ar eglyseu distry6edic hyt e lla6r ef ae hadne6yd6s ac ae hadurna6d o cre6ydusi n k6vennoed o wyr a g6raged. Ar g6yrda dyledogion bonedigion ar rydeholasai e Saeson ac a dygessynt trev eu tat. ef ar rodes i pawb onadunt tref eu tat. ac eu dylyet. ac eu enryded i pa6b onadunt.[517] Ac en plith er rei henny et oedynt tri brodyr o vrenhinia6l dylyet. nit amgen oed er rei hynny. Lle6 ap Kynvarch ac Urien ac Ara6n. tri meibion Kynvarch oedunt er rei henny. A chyn dyvot gormes e Saesson er rei henny a dylyent te6ysogaeth e g6ladoed heny. Ac yr g6yr henny. megys y pa6b or dylyedogyon ereill ef a vyna6d talu eu dylyet. Ac 6rth heny ef a rodes i Ara6n vap Cynvarch brenhina6l vediant Escotlond. ac i Urien ap Kynfarch er rodes teyr6yalen Reget. ac i Le6 ap Kynvarch. e gwr et oed i ch6aer kantha6 er en oes Emrys Wledic. ac et oedunt deu vap ida6 o honei. G6alchmei a Medrawt. i h6nn6 er rodes ty6ysogaeth Lodoneis ar gvlatoed ereill a perthynei attei. Ac ordi6ed g6edy d6yn o hona6 holl teruyneu enys Prydein ar ei hen teilygda6t ac eu hen deva6t ac eu hedychu. ef a gymyrth g6reic ida6. Sef oed honno G6enh6yvar er hon a hanoed o vonedicaf kenedyl gwyr Ruvein. ac a vegeit en llys Kad6r tewysa6c Kerny6. pryt honno ae theledi6r6yd a orchyvygei holl g6raged teyrnas enys Prydein.[518]

A ffan deuth e g6ayanh6yn ar haf rac 6ynep ef a paratoes llyghes ac a aeth hyt en Iwerdon, kanys hono a vynei i gorescyn ida6 ehun. Ac val edeuth yr tir enachaf Gillam6ri brenhin I6erdon ac aneirif amylder o pobyl ygyt ac ef en dyvot en i erbyn 6rth emlad ac ef. Ac gwedi dechreu emlad en e lle e genedyl noeth diarveu a emch6elassant ar ffo ir lle e kefynt g6asca6t ac emdifyn. Ac ni bu un gohir en e lle daly Gillam6ri a g6naethp6yt ai gymhell 6rth ewyllys Arthur. ac 6rth henny holl te6ysogion I6erdon rac ovyn a deuthant ac o angchreifft e brenhin a emrodassant oc eu bod en wyr i Arthur.[519] Ac g6edi darvot ida6 gorescyn holl teruyneu I6erdon ac eu hedychu. ef aeth en eu lyges hyt en Islond. ac g6edy emlad ar bobyl hono. ef ae goreskyn6s. Ac odyna g6edy honni tros er enyssed ereill i clot ef. ac na allei un teyrnas g6rth6ynebu ida6. Dolvan brenhin Godlond. a G6yn6as brenhin Orc. oc eu bod a deuthant a g6rhau ida6 kan dalu teyrnget pob bl6ydyn ida6. Ac odyna g6edi llithra6 e gaiaf h6n6 heibia6 ef a emch6ela6d trachefyn i enys Prydein. ac atne6ydu ansa6d e teyrnas a chadarnhau tagnhefed endi. ac eno bu deudec mlyned i untu.[520]

Ac en er amser h6n6 g6aha6d aoruc marchogion clotva6r de6r o arall 6ladoed a ffell teyrnassoed ae angh6anegu ac amylhau y deylu. megys yt oed kyghorvynt kan e teyrnassoed pell i6rtha6 meint clot i lys a ryodres y teylu. ac eu moliant. a cheissia6 awnaey pa6b kyfelybu a dyskyblu 6rth lys Arthur. ac 6rth i varchogion ac 6rth y teylu. kanys nyt oed dym kan un bonedic en e teyrnassoed em pell i6rthunt ony ellynt bot un deua6t a marchogion Arthur ac oc eu g6iscoed. ac oc eu harveu. ac oc eu marchogaeth. Ac or di6ed g6edi ehedec i clot ae voliant ae haelder tros eithauoed emvleu e byt. ovyn a kymerasant brenhinoed tramor teyrnassoed racda6. rac i dyvot a gorescyn eu kyvoeth ac eu g6ladoed. Ac 6rth heny rac govalon a frydereu. sef ag6naeth pa6b onadunt kadarnhau eu keyryd. ac eu dinnasoed. ac eu tyroed. ac eu kestyll. ac adeilat ereill o ne6yd en lleoed cryno. sef acha6s oed heny o delhei Arthur am eu peneu. megys e kefynt lleoed kadarn en amdifyn udunt. o bey reit udynt 6rtha6.[521] A g6edy g6ybot o Arthur bot i ofyn evelly ar ba6b. emardyrchavael aoruc enteu. a medylia6 a darparu gorescyn holl Eur6pa ida6 ehun. Ac odyna paratoi i lynges a oruc. ac en gyntaf kyrchu Llychlyn a g6naeth hyt pan vey Lle6 ap Kyn-

Digitized by Google

varch a 6nelai en vrenhin endi. kanys Llé6 vab Kynvarch oed nei vab ch6aer i Sychelyn brenhin Llychlyn. A h6nn6 ryvuassei var6 en er amser h6n6 agymynassei i vrenhinyaeth i Le6 y nei. A henny ni buasai teil6g gan er Llychlyn6yr. Ac 6rth heny e kymerassant 6ynteu Ric6lf ac i g6naethant en vrenhin arnadunt. a chadarnhau eu dinassoed ac eu kestyll kan tebygu gallu g6rth6ynebu i Arthur.[522] Ac yn yr amser h6n6 et oed G6alchmei vap Lle6 en deudec ml6yd g6edi ry rodi ef oy e6ythyr egg6asanaeth S6lfy6 pap Rufein i dysgu moes a marchogaeth a llad a chledyf. Ar pab h6n6 gyntaf a rodes arveu i Walchmei.[523]

Ac g6edy dyvot Arthur. megys e dechreuassam ni i dy6ed6yt. hyt en traeth Llychlyn. Ric6lff a holl niver i 6lat ygyt ac ef a deuth en erbyn Arthur. a dechreu emlad ac ef. A g6edy ell6g lla6er o creu a g6aet o pop parth or di6ed e Brytanyeit a orvuant kan lad Ric6lf a lla6er oi 6yr ygyt ac ef. Ac g6edi kafael or Brytanyeit e vudygolyaeth kyrchu e dinasoed a orugant. ac eu lloski a g6ascaru eu pobloed. ac ni orfo6yssasant hyt pan darvu udynt darestwg holl Lychlyn a Denmark 6rth argl6ydiaeth Arthur. Ac g6edy darvot henny ef a urd6s Lle6 ap Kynvarch en vrenhin en Llychlyn.[524] Ac odyna et h6yliaód enteu ae lynges hyt en Freinc. Ac g6edi ky6eiria6 i torvoed dechreu anrheithia6 e 6lat o pop parth a orugant. Ac en er amser h6n6 et oed Frollo en dy6ysa6c ar Freinc. adan Lew neu Leo amhera6dyr Ruvein en i lly6ia6. Ac g6edi clybot o Frollo dyvodedigaeth Arthur. efe a kynnulla6d holl varchogion Freinc. ac a deuth i emlad ac Arthur. ac ni all6s 6rth6ynebu ida6, kanys ygyt ac Arthur et oed holl ieuenctyt er cnyssoed ar ryoresgynasei. Ac 6rth henny kymeint a dy6edyt i vot ygyt ac ef o lu. ac et oed anha6d i un ty6ysawc neu i nep i erbynia6 neu gorvot arna6. kanys ygyt ac ef hevyt et oed er ran oreu o Freinc. er hon ar ry g6naethoed i haelder ef en r6ymedic oy gariat enteu. Ac g6edy g6elet o Frollo yr ry dyg6yda6 ef en er ran g6aethaf or emlad. en e lle adaw e maes aoruc ac igyt ac echedic o niver ffo hyt en Paris. Ac eno kynnulla6 atta6 i 6askaredic pobyl. a chadarnhau e gaer. a mynnu eilch6yl emlad en erbyn Arthur.[525] A hyt tra edoed en mynnu ang6hanegu a chadarnhau i lu o kanh6rth6y y gymydogion. en dirybyd e deuth Arthur ae lu ae g6archai enteu en e dinas. Ac g6edy llithra6 mis heibia6. a dolyria6 o Frollo g6elet e pobyl en aballu o ne6yn. gorchymyn a g6naeth i Arthur dyvot ell deu i emlad. ar h6n a orfei onadynt kymerey kyuoeth e llall hep lad nep oc eu gwyr. Gwr ma6r i dwf oed Frollo ae angerd ae gle6der ae kedernit, ac o achaws emdiriet yr nerthoed heny et archassei ef i Arthur dyvot i neilltuedic emlad ac ef. kan tebygu kaffael ford iechyt o heny.[526] Ac g6edy mynegi hyny i Arthur lla6en vu kantha6. ac en e lle anvon atta6 a dy6edyt i vot en para6t i kadu. ac i gn6euthur er amvot h6n6. Ac g6edy kadarnhau er amvot h6n6 o pob parth h6ynt ell deu a deuthant en hard 6edus hyt eme6n enys oed eythyr e dinas. ar bobloed o pob parth en arhos ac en syllu pa dam6ein a darfei udynt.[527] Ac eno e deuthant en hard 6edus ky6eir en eiste ar deu varch enryvet i eu buanet. ac nit oed para6t atnabot i p6y onadynt e delhei e vudygoliaeth. Ac g6edy sevyll onadynt a derchavael eu har6ydion o pob parth. danga6s e spardyneu a orugant yr meirch ac gossot pob un ar i gilyd e dyrnodieu m6yaf a ellynt a g6naethant. ac eissioes ky6reiniach et ar6ed6s Arthur i gleif kan gochel dyrna6t Frollo. Arthur ae g6ant empen i vron. ac en her6yd i nerth ef ai b6ria6d hyt e daiar. Ac en e lle noethi cledyf a g6naeth a mynnu llad i ben. pan gyvodes Frollo en kyflym ac escynnu i gledyf a g6an dyrna6d angheua6l en d6yvron march Arthur. hyt pan dyg6ydassant Arthur ar march yr lla6r. Ac ygyt ac e g6elsant e Brytanyeit eu brenhin en syrthia6 o vreid e gallud eu hattal heb tori er amvot. ac o yn vryt kyrchu e Freinc. Ac val et oedynt en mynu torri e kynghreir enachaf Arthur en kyvodi en kyflym 6ychyr. ac en derchavael i darian ac en kyrchu Frollo. A sevyll en agaws a g6naethant a ne6idia6 dyrnodeu. a llavuria6 pob un i geissiaw angeu oi gilyd. Ac or di6ed Frolla a gauas ford. a thara6 Arthur en i dal a g6naeth. a ffei na ry bylhey e cledyf ar vodr6ieu e penfsetyn. ac attoeth ef ar ry kassey dyrna6t agheua6l. Ac g6edi g6elet o Arthur i l6ryc ae darian ae arveu en cochi kan i 6aet enynnu o lit a g6ychyr erlloned aoruc. A derchavel kaletv6lch ac oi holl nerth gossot a g6naeth ar helym ar penfestyn a ffen Frollo a hollés en deu hanner hyt e d6y esg6yd. Ac or dyrna6t h6nn6 dyg6yda6 ag6naeth Frollo. ac ae sodleu maedu e daiar. ac ell6g i eneit gan er a6el. Ac g6edy honni heny tros e lluoed. brysia6 a g6naethant y ki6da6t6yr ac egori pyrth e dinas ae rodi i Arthur.[528] Ac g6edy kaffel o hona6 e vud-

Digitized by Google

ygoliaeth hono. ef a ranóys i lu en dóy ran. ar neill ran a rodes i Hyóel ab Emyr Llyda6. ac gorchymyn ida6 mynet i estóg Góitart. ac enteu ehun a ran arall kantha6 i oreskyn e góladoed ereill en eu kylch. Ac en e lle ygyt ac e deuth Hyóel yr ólat ef a gyrchós e keyryd ar dinassoed. A Góitart góedi lla6er o ymladeu en dualus a gymhellós i órhau i Arthur. Ac ydyna Góasgóyn o flam a haiarn a anrheithiós ae thyósogion a darestyngós i Arthur.[529] Ac góedi llithra6 na6 mlyned heibia6 a darvot i Arthur gorescyn holl góladoed Freinc órth i vediant ehun. ef adeuth eilchóyl i Parys. Ac eno y delys lys. Ac eno góedy gal6 pa6b or escoleigion ar lleigion kadarnhau a gónaeth ansa6d e deyrnas. a gossot kyvreithieu a chadarnhau hedóch a thangnheved tros er holl deyrnas. Ac ena er rodes ef i Bedóyr i pen trulliat Normandi a Flandrys. Ac i Kei i pen sóydwr er rodes Angió a Feitó. a lla6er o wladoed ereill yr dylyedigion ereill. a oedynt en i wasanaeth. Ac odyna góedy hedychu a thangnhevedu pob lle or dinassoed. ar pobloed. pan etoed e góaianhóyn en dechreu dyvot ef a emchóelós tracheuyn i enys Prydein.[530]

Ac val et oed góilva e sulgóyn en dyvot góedy e veint vudygoliaeth hono. o pob lle. ygyt a dirva6r lewenyd ef a vynós daly llos en enys Prydein. a góisca6 i coron am i pen. ac ygyt a heny. góaha6d atta6 e brenhined ar tyósogion a oedynt wyr ida6 o pob lle. or a orescynasei. órth enrydedu er wilva honno en vrenhina6l enrydedus. ac i atneódydu kadarnhaf tagnhevedd er rygthynt.[531] Ac góedi menegi ohona6 heny oi kyghorwyr ae anóylieit. ef a gavas en i gyghor mae eghaer Llion ar Wysc e daliei i lys. kanys or dinassoed kyvoethoccaf oed ac adasaf ir veint óylva hono. Sef acha6s oed yr neill parth yr dinas er redei er anóon vonedic hono. ac ar hyt hono e gellynt e brenhined a delhynt tros e moroed dyvot en eu llogeu hyt idi. Ac or parth arall góeyglodieu a foresteu en i thekau. ac ygyt a henny adeiladeu a llysoed brenhina6l endi oy meón. a they eureit. megys nat oed en e teyrnassoed tref a kynhebykyt i Rufein or ryodres namyn hi. Ac ygyt a heny arderchaócc oed o dóy eglóys arbennic. un onadynt en arderchavedic en anryded Wl neu Iulius verthyr. a chófent o 6erydon en talu moliant i du6 endi en 6astat dyd a nos en enrydedus urdasseyd. Arall oed en anryded Aaron kytymdeith e merthyr hón6. a chófent en hono. o canonwyr riola6dyr. Ac ygyt a heny hevyt arderchaócc oed o deu kant escol o athraon a doythion a etnebydynt kerdediat e ser. ar amravailion kelvydodeu ereill. kanys en er amser hón6 e kefit endi or seith kelvydyt. Ar rei heny tróy kerdediat e ser a vynegynt i Arthur lla6er or dam6einieu a delynt rac lla6. Ac or achóyssion henny oll e mynóys Arthur eno daly e llys.[532] Ac odyna gwedi ellóg kennadeu tróy amrauaylion deyrnasoed. góaha6d pa6b aorucpóyt. ac o teyrnassoed Freinc. ac or amravailion enyssed er eigia6n or a dyleynt dyvot ir llys.[533]

Ac órth henny e deuthant eno Ara6n vap Kynvarch brenin Escotlont. Urien i vra6t brenin Reget. Kadóallawn lla6hir brenhin Góyned. Meiric brenin Dyvet. Kadór llemenic brenin Kerny6. a thri archescob enys Prydein. nit amgen archescob Llundein. ac un kaer Evra6c. a Dyvric archescob kaer Llion ar Wysc e penhaf o nadunt. a legat i pap Ruvein oed. ac ygyt a henny eglur oed oe santolaeth ae vuchóed. kanys pop kyvryó clevyt or a vei ar dyn ef ae góseredei tróy i wedi. Ac ygyt a heny óynt a deuthant tyósogion or dinassoed bonedic nid amgen. Morud iarll Kaergloe6. Meuric. neu Mor. iarll Kaerfrangon. Anara6t o Amóythic. neu o Salsbri. Marchyd o Gaerweir. Aelwyn Góenyróic. neu Arthal. a Warós. Oóain o Gaerwalla6c. neu o Gaer Lleon. Górsalem o gaer Gynvarch. neu Eursalem o gaer Llyr. Kynvarch iarll kaer Keint. Gwalla6c ap Llyenna6c o Amóythyc. Ionathal o gaer Dor. Boso. neu Bodo. o Rydychen. Ac eithyr y rei heny lla6er o wyrda nyt oed lei eu boned nac eu teilyncta6t nor rei henny. nit amgen Duna6t furr mab Pabo Post Prydein. Keneu vab Koel. Peredur vab Elidyr. Grufyd ap Nogoyt. Reyn ap Cla6t. neu Regein vap Kla6d. Edelyn vap Kelyda6c. Kyngar vab Bangau. neu Angen. Kynva6r. Gorbouia6n. Maskoet Clofla6t. neu Maesswic Cloff. Run vap Nóython. a Chynvelyn vab Trunyat. Kattied vab Kadell. Kynllith. neu Kyndilic. vab Nóython. neu Novton. Kyhelyn. Górgant. Gweir. Katvan. Ac ygyt a heny lla6er o wyrda a vydei vlin eu datganu. Ac or ynysoed e deuth Gillamóri brenin Iórdon. Melóas. neu Gillamóri arall. brenin Islont. Doldan brenin Gotlont. Góynóas vrenhin Orc. a Lleó vab Kynvarch vrenin Llychlyn. ac Ethel brenin Denmark. Ac or parth arall yr mor o Freinc. Holdin tyósawc Róytyn. neu Róythen. Leodegar iarll Boloyn. Bedóyr. neu Betóyr pen trulliat. tyóyssaóc Normandi. Bór-

Digitized by Google

el ty6yssa6c Cenoman. Kei. pen s6ydwr Arthur. ty6ysa6c Angi6f. Gwittard ty6ysa6c Peitt6f. ar deudec Gogyvurd o Freinc. a Gereint Carnwys en eu blaen. Hy6el vab Emyr Llyda6. a lla6er o wyr gyt ac ef. a ryhir vydei meneg kymyrred pob un or rei hynny ar 6ahan.[534]

Ac g6edy emgynnulla6 ygyt or niver a dy6eda&s.am ni u6chod. ar tri archescob a oed eno i wisca6 e deyrn6isc am Arthur ac i dodi e goron am pen Arthur. Ac ena y gorchymyn6yt i Dyvric archescob g6assanaythu er oferen. A ffan darvu gwisca6 am Arthur mynet aoruc parth ar egl6ys ar deu archescob un o pob tu ida6 en kynnal i dillat. Ac oi vlaen et oedynt en ar6ein ped6ar cledyf noithion eureit en ar6yd i vot ef en amhera6dyr. a henny oed eu breint. nit amgen Ara6n vab Kynvarch vrenhin er Alban. a Chatwalla6n lla6hir vrenhin G6yned. a Meuric vrenhin Dyvet. a Chad6r vrenhin Kerny6. en mynet oi vlaen yr egl6ys. Ac et oed e k6vennoed en kanu pob tu udynt o amryavael gy6yd-oliaetheu ac organ or pynkeu teckaf a chyssonaf or a ellyt i gafel ar e daiar. Ac ena or parth arall et oedyt en d6yn e vrenines en wiscedic o vrenineid6isc a choron o la6rwyd ami ffen. ac eskyb ac a manachesseu gyt a hi yn mynet yr egl6ys. Ac oi blaen hitheu et oed pedeir g6raged e ped6ar brenin a oedynt o vlaen Arthur. a cholomen bur6en en lla6 pop un or g6raged.[535] A ffan darvu e g6asanaeth en e d6y egl6ys. 6edi mynych emdreidia6 or niveroed or egl6ys p6y gilyd i 6randa6 amryval gy6ydolaetheu or organ teckaf. dyvot yr llys aorugant a diosc e g6iscoed brenhina6l yamdanadunt ag6isca6 escafyn wiscoed amdanadunt a mynet i v6yta yr neuad. Ar neill parth yr neuad et aeth Arthur i eiste ar g6yr ygyt ac ef. ar parth arall yr neuad et aeth G6enh6ivar ar g6raged i eiste. val et oed hen deva6t ena pan daliai vrenin lys.[536] A ffan darfu gossot pa6b onadunt val e ryglydei i enryded. e kyvodes Kai i vyny a oed pen s6yd6r i Arthur. a g6isc o ermin amdana6. a mil o dyledogion gyt ac ef or un ry6 6isc i wasanaethu o gegin. Ac or parth arall e kyvodes Betwyr i pen trulliat. a mil gyt ac enteu en adurnedic o un ry6 wisc. en g6asanaethu o vedgell. a dogned o lestri goreureit. Ar parth et oed en g6asanoethu ar e vrenines et oed dogned o niver hard. o amryualion wiscoed. en g6asanaethu. val ed archei hen deva6t. Ac ar vyrder nit oed or teyrnasoed a allei emgyfelybu o gyuoeth a drythyll6c ac amylder pob da endi ac enys Prydein. Ac a oed o wyrda clodva6r provad6y en wyr i Arthur. un arver oedynt oll o veirch ac arueu a g6iscoed a moes a mynut. Ar g6raged a vei orderchadeu yr mil6yr heny or un ry6 wiscoe6 ed arverynt. Ac ni mynei un wreic nac un vor6yn en er oes hono un g6r en orderch idi namyn gwr a vei brovedic yn mil6riaeth. kanys di6eiriach vydei e g6raged o heny. a de6rach a durvingach vydei e g6yr o heny.[537]

Affan darfu udynt v6yta 6ynt a aethant allan odieithyr e dinas. i beri danga6s amrya6ailion g6arëeu ac en en6edic danga6s ar6yd ymwan. ac evelly g6are pedyt a marchogyon affob kyvry6 amryavael wareon a 6elit eno. Ar g6raged en edrych ar heny. i ar e muroed ar fenestri. Affob un onadynt ena a vydei ae gol6c ar y gwr m6yaf a garei. Ac yr g6eith godeu ed emdangosynt velly yr g6yr m6yaf a gerynt. yni vei gogoniant yny gwyr i danga6s eu mil6riaeth ac eu g6rhydri egg6yd e gwragged m6yaf a gerynt. ar nep a vei vudyga6l en e g6arëeu heny. kystal e telit ida6. a chyt bei em br6ydyr wythla6n. i gynnal tir a chyvoeth. a henny o dryror. neu drys-sor Arthur.[538] Ac gwedi treulia6 onadynt yny mod h6n6 tridieu a theirnos. e ped6eryd dyd. e gel6yt ar ba6b i un lle. i dalu i 6asanaeth ida6. a heny val e reglydunt. ac i rei e rodet eno e dinassoed. ac i ereill e kestyll. ac i ereill archescopa6daetheu. ac i ereill e manachlogyd e lle e bei er un or ry6 rai henny en wac.[539]

Ac ena et aeth Dyvric archescob en ermid6r a g6rtha6t i archescoba6t. Ac ena er rodet en i le enteu en archescob Dewi. a gwr bucheda6l esbryda6l d6y6a6l oed h6n6. Ac e6ythyr i Arthur oed ac adas ida6 enryded. Ac en lle Sampson archescob kaer Efra6c e rodet Teila6 escob Llan Daf. a henny o eiria6l Hy6el ap Emyr Llyda6. kanys gwr d6y6a6l bucheda6l oed Teila6. Ac ena e gwnaethp6yt Morgant en escob eg kaer Vudei. a Iulian egkaer Wynt. ac Edeuluyrth. neu Edlithrych. enghaer Alclut.[540] Ac val et oedynt en lluniaethu pop peth o henny. enachaf e g6elynt deudeggwyr prud oydia6c hard. a chainc o oli6yd en lla6 pob un onadunt. en ar6yd eu bot y genadeu. a dyvot en araf vfyd dangnevedus yni doethant gar bron Arthur. Ac en i annerch o bleit Lles amhera6dyr Ruvein. a rodi llythyr en lla6 Arthur. ar amadra6d h6n enda6.[541]

Lles amera6dyr Ruvein en anvon annerch i Arthur brenin e Brytanyeit yr henny a hayd6s. Anryved m6y no meint

Digitized by Google

genyvi dy greulonder di ath envydr6yd ath syber6yt di Arthur. kanys o anian envydr6yd e sarheaist di ruveinia6l emerodraeth. A ryhwyr yr 6yt en g6neuthur ia6n i sened Ruvein. kanys kared va6r y6 kodi Ruvein. e brenhinoed er holl vyt en darest6g idi ontydi y sy en attal teyrnget a dylae hi Ruvein i chael. Ac a gavas Wl Kassar emerodyr ac emerodron g6edy ef. ac gyt a heny. lla6er o enyssed a darestyg6yt i Ruvein. a gribdeilaist ti. A sened Ruvein a varnod arna6t am heny i dyvot erbyn Awst nessaf i Ruvein i gymryt y varn a vynont twy i rodi arnat. Ac yth dyvynnu i doetham ni yn deudec. Ac oni dovi. neu doi. er a deuyr yma i ovyn ia6n iti. am sarhedau Ruvein val y barno cledyf y rot a h6ynt.[542]

Ena er aeth Arthur en i gyghor. Ac i dy6at Kad6r iarll Kerny6 argl6yd vrenin eb ef. mae arnaf i ofyn gorvot o lesced ar e Brytanyeit rac hyt er ym eu segur yg-g6ledau a mas6ed ac emdivan a g6raged. henny a d6c yn gle6der ni. a nyni a dylem dyolch i wyr Ruvein. dyvot hyt ema yn kyfroi ni.[543] Ena a dy6at Arthur. Ha wyr da hyt en hyn e roesech ym gyghor da fr6ythla6n. ac yr a6rhon i mae reit 6rth gyghor da. Ac am henny medyli6ch ba6b am gyghor da grymus. Ac yr awrhon o un vryt rod6ch ech kyghor. ac en doeth racvedyli6ch pa beth a vo ia6n i atteb en erbyn or attebion hyn. kanys pa beth bynac ar a rac6eler en da en e blaen ygan doethion. pan deler ar e g6eithret ha6s e dyodever. Ac 6rth heny ha6s e gall6n ninheu dyodef ryvel gwyr Ruvein os o gyfredin kytundep a chyt kyghor en doeth er racvedyli6n ninheu pa wed e gallom ni g6anhau eu ryvel h6ynt. Ar ryvel h6nn6. her6yd e tebygafi. nyt ma6r reit i ni i hofynhau. kanys andyledus e maent h6y en erchi teyrnget o ynys Prydein. kanys ef a dy6eit dyly6 i talu ida6 6rth y ry talu i Wl Kesar ac i ereill g6edi ef. A henny o acha6s tervysc ac andundep er r6g en hen dadeu ni nyhunein a dugant wyr Ruvein yr enys hon. Ac o treis y g6naethant en tretha6l. Ac 6rth heny pa beth bynac a gafer o treis a th6yll a chedernyt nyt o dylyet kynhebyc h6n6. p6y bynac a dycco treis peth andyledus e maent h6y en keissia6 teyrnget y genymni. en kynhebyc i henny ninheu a deisyv6n teyrnget y genymni. en kynhebyc i henny ninheu a deisyv6n teyrnget yganthunt h6ynteu or Ruvein. Ar kadarnaf ohonam kymeret er hyn a geissio. kanys o goreskyn6s Wl Kesar ac amherodrion ereill g6edy ef enys Prydein ac o acha6s henny ar a6rhon holi teyrnget o henny. En kynhebyc i henny minheu a varnaf dylyu o Ruvein talu teyrnget i minheu. kanys vy hen rieni inheu gynt a oresgynasant Ruvein. ac ae kynhaliasant. nyt amgen Beli vap Dyvnwal. kan kanh6rth6y Bran i vra6t. d6c Bwrg6yn. g6edy crogi ped6ar g6ystyl ar ugeint o dyledogion Ruvein. rac bron e porth 6ynt ac ae daliasant tr6y lawer o amseroed. Ac gwedy heny C6stenin vap Helen a Maxen vap Lly6elyn. poh un or rei heny en kar aga6s i mi o kerenyd. ac en vrenhined arderch a6c o goron Prydein. er h6n g6edi i gilyd a ka6sant amherodraeth Ruvein. ac 6rth heny pa ny bern6ch ch6i bot en ia6n i minheu deisyveit teyrngeit o Ruvein. o Freinc hagen ac or enysed. ny 6rtheb6n udynt. kanys pan i gorescynasam ni deuthant oi hamdifyn nac oi g6ravun. ac 6rth heny ni 6rtheb6n udynt or rei henny.[544]

Ac g6edy tervynu o Arthur ar i amadra6d. ef a erchit i Hy6el ap Emyr Llyda6 em blaen er rei ereill g6rtheb er amadrodion ar rydy6edasei Arthur. Ac enteu a 6rtheba6d val hyn. Pei treiklei pob un o honam ni a medylia6 pop peth en i ved6l. ni thybygaf i gallu o nep o honam ni rodi kyghor g6erthvorach na chrynoach na doethach nor h6n a racvedylia6d rac6eledic doethineb er argl6yd Arthur i ehunan. ac 6rth henny e peth er rac6eles med6l doeth aniana6l g6astat wr. ninheu en holla6l a dyl6n moli h6n6 ae kanma6l. en wastat. kanys en her6yd e deliet ady6edi ti o mynni di kyrchu Ruvein. ni pedrusaf. i ed arver6n or vudygoliaeth. hyt tra vom ni en amdifyn en rydit. hyt tra keissiem ni en ia6n. ygan en gelynion ni. e peth e maynt h6y en kam. en i geisia6 ygenym ninheu. kanys p6y bynac a keisio d6yn i vreint ai deliet kan gam ygan dyn. teil6g y6 h6n6 enteu kolli i vreint enteu ai delyet. Ac 6rth henny kanys gwyr Ruvein essyd en keisia6 d6yn er einym ni. hep amheu ninheu a dyg6n racdynt h6ynteu er eidunt. o ryd Duw kenhiat i emgyvarvot oc 6ynt. A llyma kyvarvot damunedic er holl Bryteinieit. llyma darogan sibilla en dyvot en wir. a dywa6t dyvot o kenedyl e Brydeinyeit e trydyd brenin er h6n a geif amherodraeth Ruvein. or deu neu dreu i eilen6i en aml6c. megys e dy6edeist ti. er eglur tywysogion. Beli a Ch6stenin. pob un onadun a vuant amerodrion en Ruvein. Ac ar a6rhon edym en kafael e trydyd er h6n ed ydes en ada6 blaynfet. neu blayn6ed. Ruveinia6l enryded. Ac 6rth

Digitized by Google

heny brysia ditheu i kymryt e peth e mae Du6 en i rodi. brysia i oresgyn e peth essyd oi vod en mynnu i oreskyn. Brysia i en arderchavael ni oll. a hyt pan arderchevych titheu. ni ochel6n ninheu kymryt g6elieu nac angeu o byd reit. A hyt pan gefeich ti henny. minheu ath ketemdeithocaaf di o degmil o varchogion arva6c ygyt a mi i angh6anegu de lu.[545]

Ac g6edy teruynu o Hy6el e parabyl. Ara6n vab Kynvarch a dywa6t val hyn. er pan dechreua6d vy argl6yd i dy6edyt i amadra6d. ni allaf i traethu om tava6t e veint ly6enyd essyd ym med6l inheu. kanys nyt dym kenhyf ar ry g6naetham o emladeu yr holl vrenhined a oreskynasam ni hyt hyn. os gwyr Ruvein a gwyr Germani a dyangant en diaerva ygenym ninheu. heb dial arnadunt er aervaeu a g6naethant 6ynteu i en rieni ninheu gynt. Achanys ara6rhon e mae darpar emgyvarvot ac h6ynt lla6en y6 kenhyf. A dymuna6 et 6yf e dyd e kyvarvydom ni ygyt. kanys sychet eu g6aet 6ynt essyd arnafi. en kymeint a pei kaf6n inheu fynha6n oer g6edi i byd6n tridieu heb yvet dia6t. Oy a Du6 g6yn i vyt a arhoei e dyd h6n6. melys a 6elieu kenhyfi er rei a gymer6n neu enteu er rei a rod6n inheu. pan ne6itiem en deheuoed ygyt an gelynion. er angeu hono essyd velys er hon a dyodef6i vi en dial vy rieni am kenedyl. en amdifyn vy rydit. en arderchavael yn brenin. Ac 6rth henny kyrch6n er hanner gwyr a safwn en eu kyrchu. hyt pan orfom ni arnadunt h6y. kan d6yn eu anryded. et arverom ninheu o la6n vudygoliaeth. Ac i angh6anegu de lu titheu. minheu a rodaf d6yvil o varchogion arua6c eithyr pedit.[546]

Ac g6edi darvot i pa6b dy6edut e peth a vynhei eg kylch henny. ada6 aorugant pa6p onadunt niver megys e bei i allu ae devnyd en i g6assanaeth. megys et oedynt o enys Prydein ehu trivgein mil o varchogion arva6c. hep e dengmil a ada6sai Hywel brenin Llyda6. Acodyna brenhined er enyssed ereill. kani buasseî deva6t kanthunt arver o varchogyon. pa6b onadunt a ade6is pedyt e sa6l e gellynt eu kaffael. megys et oedunt or ch6ech enys. nyt amgen ac I6erdon ac Islont ac Gotlont ac Orc a Llychlyn a Denmark. Ch6e ugein mil o pedyt g6edi eu riva6. G6edi heny ygan e te6ysogion Freinc. nit amgen o R6then. a Phortu a Normandi a Cenoman ac Angy6 a Pheitt6. ped6ar ugein mil o varchogion arva6c. Ac ygan e deudec gogf6rd a doth-oedunt ygyt a Gereint deu kant marcha6c a mil o varchogyon arva6c. Ac esef oed eirif heny oll. 151200. o varchogion. sef y6 heny kan mil a dengmil a deugein a deudengmil o varcho ion eithyr pedyt. er hyn ni ellyt eu rif.[547]

Ac g6edi g6elet o Arthur pa6b en bara6t en i wasanaeth. erchi aoruc i pa6b brysia6 oy wlat ac embaratoi. ac erbyn kalan A6st bot eu kynnadyl oll ygyt em porth Barbefflwfy en Llyda6. megys a gellynt odyna kyrchu B6rg6yn en erbyn gwyr Ruvein. Ac ygyt a henny menegi a g6naeth i kennadeu er amera6dyr na thalei ef teyrnget udunt t6y o enys Prydein. Ac nat er g6neuthur ia6n udynt or a holynt et oed ef en kyrchu Ruvein. namyn yr kymhell teyrnget o Ruvein ida6 ef. megys e barnasei ef ydylyut. Ac ar heny e kennadeu a aethant or llys. E brenhined a aethant. e g6yrda a aethant. ar hyn a erchyt udynt pa6b en eu ansa6d heb un annot a emparatoasant erbyn er amser tervynedic udynt.[548]

Affan gygleu Lles amera6dyr Ruvein geirieu Arthur amdana6 6rth i genhadeu. gal6 kyghor sened Ruvein atta6 a oruc. Ac or kyghor h6n6 anvon a orugant kenhadeu ar vrenhined e d6yrein. i erchi udynt nerth i est6ng Arthur. Ac ef a doeth atta6 6rth y dyvyn Epistroff6s vrenin Groec. a Mustensar vrenin er Affric. ac Aliffantma. neu Aliffatima. brenin er Espaen. ac Hirtacus brenin Parth. a Boc6s brenin Medif. a Sertor brenin Libia. a Sertorius brenhin Iturrea. Pandrassus brenin er Eifft. Misapsa. neu Mitipa. brenin Babilon. Politetes brenin Bithinia. Te6cer duc Frigia. Evander brenin Siria. Echion brenin Boetia. Spolitus brenin Kreta. ac ygyt a heny ty6yssogion a ieirll a bar6nyeit a lla6er o wyr da aoedunt daryst yngedic i Ruvein. Ac o sened Ruvein yd oed Lles amera6dyr Ruvein. a Chadell a Meuric a Lepid6s a Gaius a Mettell6s a Chocta a Quintus Miluid6s a Catalus. Quintus Carutius. Sef oed rivedi hynny oll ygyt. pet6ar kant mil o wyr ac m6y. med un llyvyr. 460100. med e llall. 400140. nyt amgen deugein wr a chan wr a ffed6ar kanmil o vilioed. neu kanwr a thri ugein mil a ffedwar kant mil.

Ac g6edy darvot lluniaethu pop peth o heny oy dy6edut y baratoi a wnaethant o 6eithret erbyn A6st. Ac ena en duhun kych6yn a orugant parth ac enys Prydein.[550] Affan gavas Arthur diheur6yd i 6rth heny. gorchymyn aoruc enteu i Vedra6t i nei vab i ch6aer ac i Wenh6ivar i wreic lly6odraeth enys Pryde n. a mynet aoruc enteu gyt ae lu parth a Porth Ham-

Digitized by Google

6nt. Affan gauas gyntaf 6ynt iniaón oi ol kyrchu e mor a orugant.[551] Ac val et oed 6f velly en róyga6 e mor. a rivedi maór o logheu gantha6. kyscu a oruc Arthur. Ac ef a welei vreud6yt. sef a 6elei eilun arth en er a6yr en ehedec. a mórmór ma6r. a son a god6rd genthi yni debygei Arthur vot ar ba6b or traetheu y houyn. Ac ef a 6elei Arthur ena hevyt dreic en ehedec i 6rth e gorlle6in ac echty6ynedigr6yd i llygeit en goleuha6 e wlat. Ac ena y g6elei Arthur er arth ar dreic en emgyrchu her6yd e tebygei ef. ar dreic a 6elei en kyrchu en 6ychyr er arth ac oi thana6l anadyl en llosci ac en i hell6g yr lla6r. Affan defroes Arthur datkanu i vreud6yt i wyrda aoed en i gylch. sef val e dehonglasant. dy6edut mae Arthur a ar6ydokaei e dreic a doethoed y 6rth e gorlle6in. ar arth a dy6edynt i ar6yd6ccay ry6 anghenvil o ga6r a emladei ac Arthur. ar emlad a 6elsei Arthur dr6y i hun a ar6ydokai emlad Arthur ar anghenvil h6n6. a budygoliaeth e dreic a arwydokai gorvot o Arthur. Ac ni chredai Arthur 6ot e dehongyl velly. namyn am i vynediat i gyh6rd a Lles amera6dyr Ruvein. Ac g6edi dyvot e dyd drannoeth e doethant h6y ir porth a el6it Barbefflwfi en Llyda6. Ac ena tynnu eu pebylleu a orugant ac eno ara6s en i doeth k6b6l o wyr er enyssed.[552] Ac val e bydunt velly en eiste 6edi disgynu eno. enachachaf kennat en dyvot ar Arthur i venegi ida6 dy6ot ka6r enryved i veint i 6rth er Espaen. a gripdeilia6 Elen nith Hy6el ap Emyr Llyda6 y dreis i ar y g6ercheid6at. a mynet a hi hyt em pen mynyd a el6it Mynyd Michangel. A mynet marchogion e wlat en i hol. ac ni thygi6s udynt. kanys os ar longeu ed emlidynt ef. llen6i eu llongeu a 6naey er anghenvil h6n6 or toneu. yny sodynt. Os ar dir ed emlynynt o greula6n ergydieu i lladei h6ynt. neu er rei a od-6edei onadunt ef ai llynkei oll en lledvy6.[553] Ac g6edi dyvot e nos egheilch er eil a6r or nos kyvodi aoruc Arthur yvynu a mynet ef a Chei i pens6ydwr. a Bet6yr i pentrulliat. a mynet ell tri hyt em pen e mynyd haiach. Ac eno 6ynt a welynt tanll6yth ma6r o dan yg korun e mynyd. ac en aga6s i h6n6 6ynt a welynt mynyd a oed lei. A gyru Bed6yr aorugant i edrych pa un or deu vynyd et oed er anghenfil enda6. sef e kavas Bet6yr yscraf a mynet aoruc en gyntaf i'r mynyd bychan. kani ellyt mynet i h6n6 heb yscraf. Ac ef a cly6ei em pen e mynyd g6reigia6l g6ynvan. A dyvot aoruc Bet6yr en da6el ovyna6c i ben e mynyd ae gledyf en noeth en i la6. Ac ef a 6elei en eiste 6rth e tanll6yth g6rach en wyla6. 6ch ben bed newyd gladu. ac en drycyrverth 6ch i ben.[554] Sef ad6a6t e wrach 6rth Vet6yr. O dydi direitiaf or dynion ep hi. ni 6dosti. ni 6dosti or byt pa boen gyntaf a odeuych dr6y agheu ygan esgymunedic ankygel. neu anghenfil. ysyd ena. a dreulia blodeuyn dy ieuenctyt ti. er h6n a d6c Elen nith Hywel hyt ema. ac ema e goruc i lleas. a minheu ae cladas hi en e bed newyd h6n. Ac ef am duc inheu hyt ema. am vym bot en vamaeth idi. Ac ef ath divetha ditheu er a6r hon. A g6ae vinheu om by6 en ol vy an6ylverch vaeth. Affan ettoed er anghenvil h6n6 en keissiaw kytia6 amerch i ena rac i ovyn e bu var6 hi. Ac am hynny o g6nei di ia6n ti a foi rac i dyvot ef ema i gydia6 amyfi. ath odi6es ditheu ema ath dienydu.[555] Ac ena truanu aoruc Bet6yr 6rth e 6rach a dy6edut idi e keissiei i hamdifyn hi. Ac en diannot dyvot lle et oed Arthur. a menegi ida6 k6b6l or a 6elsei.[556] A ch6yna6 yn va6r a oruc Arthur colli Elen. A mynet aoruc Arthur or govlaen ac erchi udunt na delynt atta6. oni bei angen arna6. A mynet aorugant ar eu traet ac ada6 eu meirch gan eu hys6eineit. Agadu Arthur en eu blaen a orugant. Affan deuant eno et oed er anghenvil h6n6 a beroeidieu o gic moch koet gantha6, 6edi b6ytta peth onadynt en lletaimr6t. Ac en gorfen pobi e rei heny et oed.[557] Affan 6eles ef e g6yr en dyvot atta6 bryssiaw aoruc enteu i v6yta e kic. ac i gymryt ffon a oed ida6. Ac nit oed lei e ffon. noc et oed anha6d i deu wr ieueinc kryf i derchauel y6rth e lla6r. Ac ena tynnu i gledyf aoruc Arthur. a derchafel i darian ai gyrchu en gyflym kyn derchavel e ffon ohona6. Ac eno eissioes a derchevis e ffon. ac a drewis dyrna6t ma6r ar darian Arthur eni gly6it e sein em pell. ac eni golles Arthur i glybot oveint e dyrna6t. Ac enynnu aoruc Arthur ena o lit ac angerd. a derchavel kaletv6lch. ai dara6 en i dal dyrna6t ma6r eni vyd e g6aet en kudia6 i 6wyneb ae lygeit. Affan dy6ylla6s i olwc llidia6 aoruc er anghenvil. Ac val e kyrchei e baed koed er hel6r ar hyt hych6ae6. e kyrch6s enteu Arthur ar dor y kledyf. emavel ac ef. ai gymhell eni vyd ar dal i deu lin. Ac en gyflym 6ychyr emlithra6 aoruc Arthur yganttha6. ac en eh6ybyrdrvt greula6ngryf i gura6 aoruc Arthur a chledyf ida6 eni gavas gosot e cledyf egg6arthaf i ben eni vyd hyt er emenyd. Ac ena a rodes e ka6r llev va6r athrugar a dyg6yda6 en un k6ymp vegys

Digitized by Google

der6en pan v6riei g6ynt mawr hi. Ac ena ch6erthin aoruc Arthur. ac erchi i Vet6yr tori i ben. ac rodi ae un or es6eineit oy d6yn oy dangа6s yr llu en anryvedа6t.[558] Ac ena e dywа6t Arthur na chа6sei ef eirioet er eil g6r a gynhebycei i nerth i h6n6 er pan vuassei en emlad a Ritta gа6r am i bilis. nyt amgen no g6neuthur o Ritta pilis o gr6yn barveu brenined ac adа6 lle croen baryf Arthur en uchaf am i vot en belaf or brenined. Ac erchi i Arthur ehun blingiа6 i varyf. ac oni 6nei Arthur heny dyvot i emlad a Ritta. Ar neb a orfei onadunt kymerei y bilis a baryf e llall. Ac Arthur a gavas e bilis hono. ac a orvu ar Ritta.[559] Affan darvu i Arthur llad e pryf h6n6. am er eil 6ilva or nos e doeth oy bebill ar pen gan i es6ein oy dangа6s en ryvedа6t. A thristau en vа6r aoruc Hy6el am golli i nith. Ac ar e mynyd h6n6 e roet en hen6 o heny allan Bed Elen.[560]

Odyna e kerdassant ef ae lu hyt en dinas Angustidinum. Ac g6edi dyvot dr6y er Avon Wen e menegit idа6. vot er amherа6dyr 6edi lluestu yn agа6s eno a thorredlu ganthа6. Ac en e lle et oed Arthur ena e lluest6s ar lan er avon[561] A gyru en genhadeu ar er amherа6dyr G6alchmei vab G6yar a Boso o Rydychen a Gereint Carn6ys. i erchi yr amherа6dyr adа6 Freinc. neu vot en barа6t trannoeth i rodi kat ar vaes i Arthur. Ac ena llа6enhau en vа6r aoruc holl ieuenctit llys Arthur o debygu kafael br6ydyr a gwyr Ruvein. Ac annoc aorugant i Walchmei 6neithur g6rthgased en llys er amherа6dyr.[562] Ac en diannot et aeth e kenhadeu i lys er amherа6dyr. A dy6edut 6rth er amherа6dyr k6byl or a archasei Arthur. Ac ena y dywа6t er amherа6dyr bot en iа6nach idа6 ef lli6iа6 Freinc no mynet ohonei. Ac ena e dywа6t Gai6s nei er amherа6dyr 6rth genadeu Arthur. h6y laer y6 a6ch tav dieu ch6i g6yr enys Prydein noc a6ch kledyveu. Ac ena en diannot. tynnu i gledyf aoruc G6alchmei a llad pen Gaius. ac en ch6im6th esgynu eu meirch ef ae gytymdeithion. a dyvot tracheuyn. Sef aoruc gwyr Ruvein eu hymlit i geissiа6 gial eu gwr. Sef aoruc Gereint Carn6ys. kanys nessaf oed yr gwyr a oed en ymlit. emch6elut ar un onadunt ai 6an a g6ae6 dr6ydа6 berved eni vyt en varб yr llа6r. Ac envigen vu heny gan Boso o Rydychen. kafel kelein o bob un oi gytymdeithion ac enteu heb er un. Ac en diannot emch6elut aoruc Boso. ar kyntaf a kyvarvu ac ef i v6r6 ir llа6r aoruc ai lad en varб. Ac ena sef aoruc gwr ael6it Marcel mut mynnu dial ar Walchmei llad i gytemdeith ai emlit en divudya6c. scf aoruc Gwalchmei ena emch6elu arna6. ai dara6 a chledyf eni hyll i pen idа6 ar m6n6gyl hyt i d6y esc6yd. a gorchymyn idа6 menegi en ufern oi getymdeith bot en amyl gan e Brytanyeit e ry6 grot hono. ar ry6 orhofder. Ac ogyghor G6alchmei emch6elut a orugant en duhun ar e g6yr aoed en eu hymlit a llad a orugant e nessaf aoed i bob un onadunt.[563] Ac val et oedynt velly en agа6s i goet. enychaf or koet en dyvot attadunt en borth udunt ch6emil o Bryteinieit. Ac en e lle dodi gа6r ar wyr Ruvein. ac eu kymynu ac eu kymhell i ffo. Ac eu hymlit yn duhun gan eu llad ac eu b6r6 a daly ereill onadynt. Ac ni all6s gwyr Ruvein na llad nep onadunt. h6y. nac eu daly. nac eu b6r6.[564] Ac ena pan gycleu Petres senedбr o Ruvein heny i kymyrth enteu dengmil owyr arva6c yg,yt ac ef. a mynet en porth oy wyr. Ac en e lle gyru e Pryteinyeit ar ffo eni doethant yr koet e buessynt endа6. o cholli llа6er o wyr o bob tu. Ac ar heny enychaf Edern vab Nwd affymmil o wyr arva6c en brysiа6 en borth yr Bryteinyeit. Ac ena g6rth6ynebu aoruc e Brytanyeit i wyr Ruvein en wra6l 6ychyr en kynhal eu klot ac eu syber6yt. A Petreis a oed val gwr doeth en ruoli i wyr. ac en eu kyghori i gyrchu ac i 6iliа6.[565] Affan 6eles Boso o Rytychen heny gal6 a oruc enteu attа6 or g6yr gle6af a de6raf niver da i veint. a dy6edut 6rthynt val hyn. A unbyn deulu eb ef. kanys heb gyghor e doetham i dechreu emlad a gwyr Ruvein. reit y6 yn emoglut rac an dyg6yda6 en ran ge6ilydus or emlad. kanys o dyg6yd6n. collet a g6arthaet a gaf6n ac inni ac i Arthur. Ac am heny wyrda emogonian-n6n ninheu en fynniant a gle6der. Ac emogel6n rac autyngetven ge6ilydus. a nessa6n en wra6l duhun ar Petres. neu Petrei6s. i geissiа6 i daly neu i lad.[566] Ac ena en diannot o annoc Boso dyvot aorugant en ed oed Petreis. ac emavael aoruc Boso ac ef ae dynnu yr llа6r. Ac ena e bu vr6ydyr galet amgylch Petreis. ac or di6ed e gorvu e Brytanyeit a d6yn Petreis en garcharбr eni doethant i berved eu g6yr ehun. Ac ena o ne6yd mynet i emfust a g6yr Ruvein. g6edy daly eu te6ysa6c ac eu kymhell i ffo. ar ni ladasant ac ar ni bu wi6 eu daly. Ac or di6ed emch6elut aorugant ar eu kytvarchogion a chymryt a vynassant o espeil g6yr Ruvein. a dyvot en ed oed Arthur ar carcharorion gan-

Digitized by Google

thunt. A menegu awnaethant i Arthur k6byl oc eu dam6eyn.[567] A lla6en vu Arthur am gafael dechreu da en i absen ar wyr Ruvein. Ac ena e gorchymyn6s Arthur i Vet6yr i bentrulliat ac i Cad6r iarll Cerny6. ac i deu de6yssa6c ereill gyt ac 6ynt. mynet i anvon e carcharorion i Baris rac kyh6rd gwyr Ruvein a'h6ynt ar e ford i 6neuthur cam udunt eni elynt i ve6n kastell.[568]

Pan 6ybu gwyr Ruvein henny e peris er amhera6dyr ethol pymthegmil o wyr arva6c. ac en gell6ng nos or blaen i y ragot e karcharorion i geisia6 eu rydhau. Ac em blaen e niver h6n6 et aeth Wlteio6s sened6r a Chadell a Ch6intus Ca6ritius. ac Evander brenin Siria a Sertorius brenin Libia. A cherdet aorugant eni ga6sant le adas i ara6s eu karcharorion. A thranoeth e bore e cych6yn6s e Brytanyeit tu a Faris ar karcharorion ganthunt. A ffan deuant yr lle et oed e pyt udunt. en diannot e kyvodes gwyr Ruvein udunt ac eu g6askaru.[569] Ac en e lle en duhun gyghor emranu aorugant h6ynteu. nit amgen no rodi Bet6yr a Rissert i 6archad6 e karcharorion. Ac em blaen e bedinoed i emlad et aeth Kad6r iarll Kerny6 a Borell te6yssa6c. Ac en dirva6l emrodi aoruc gwyr Ruvein i geissia6 rydhau eu karcharorion. Ac 6ynt a ga6synt henny pei na delei G6ittard te6ysa6c Peitt6f a their mil o wyr da gantha6. am 6ybot vot pyt vdunt. A ffan emga6sant ygyt g6rth6ynebu en wra6l a orugant i wyr Ruvein. a thalu p6yth udunt eu t6yll ac eu brat.[570] Ac ena e collet Borellus de6ysa6c. pan gyvarvu Evander vrenin Syria ac ef. A h6n6 ai g6ant ef a g6ae6 dr6yda6 eni golles ei eneit. Ac ena ygyt e collet ped6arg6yr da. Hirlas o Pune. a Meuric. a Chad6r. ac Alliduc o Dindagol. a Her vab Ithel. Ac yr kolli henny ny ada6d e Brytanyeit eu plygu na rydhau er un or karcharorion. Ac or di6ed kymhell gwyr Ruvein ar ffo. ac eu hymlit. ac e ı llad en er ymlit h6nw. Ac ena e llas Ulteio6s. ac Evander brenin Syria. Ac g6edi kafael or Brytanyeit e vudygoliaeth ena. anvon aorugant e karcharorion hyt em Paris. Ar rei a deliessit e dyd h6nw en agh6anec. Ac odyna emch6elyt ar Arthur en lla6en.[571]

Tristau en va6r aoruc Lles amheraedyr ena am vethu ida6 dechreu i emlad. Ac emgyghor aoruc ef ai wyrda pa peth awnei. ai mynet i Ruvein drachevyn. ai anvon en ol porth odyno ygan Leo amhera6dyr. sef e ka6sant en eu kyghor mynet e nos honno hyt en A6vern. Ac en e lle a el6ir Leugrys e bu ef ai lu e nos hono.[572] A ffan gycleu Arthur henny mynet aoruc enteu ef ae lu i dyfryn e deuynt h6y ida6. Ac eu haros eno dranoeth. A hen6 e lle h6n6 Glyn Suegia. neu Senan. A gossot i varchogion aoruc Arthur ar neilltu. a Morud de6yssa6c kaer Loe6 en eu blaen. A ranu i lu e am heny en seith. neu 6yth bydin. Ac em pop bydin et oed pym mil a ffym kant a deng6yr a deugeint a ffym wyr ech6anec. A heny en gy6air o arveu. A henny o wyr provedic en emladeu.[573] Ac 6edi eu paratoi en gymhedra6l eu paryat dr6y dysc arveru emlad eu dyscu a 6naethp6yt i gyrchu ac i ara6s eni orfynt ar eu gelynion. Ac em blaen un or bydinoed e rodet Ara6n vrenin Escotlont. A Chad6r iarll Kerny6 un onadunt ar deheu ac arall ar ass6. Ac em blaen arall onadunt e rodet Boso o Rytychen. A Gereint Carn6ys. Ac em blaen e dryded er rodet Achel vrenin Denmark. A Llew vab Kynvarch brenin Llychlyn. Ac em blaen e bet6ared er rodet Hyvel ap Emyr Llyda6 a G6alchmei nei Arthur. Ac en ol er rei heny e gossodet pedeir ereill. Ac em blaen un onadunt e gossodet Kei pen s6ydwr. a Bet6yr i ben trulliat. Ac em blaen er eil vydin er rodet Holdinus dy6yssa6c Ruteu a G6ittard dy6yssa6c Peitt6f. Ar dryded e gossodet Ewein o Gaer Lleon. a G6yn6as o Gaer Wynt. neu gaer Keint. Ac e betwared a rodet i Urien o Gaer Vadon a G6rsalem o Dorcestyr. Ac ar ol heny et oed Arthur ehun e lleng o wyr gantha6. A gossot a peris e dreic eureit oi vlaen. kanys hono oed ar6yd gan Arthur o d6yn e gwyr a vei vrathedic hyt attei, Sef y6 rivedi lleng ch6ech a thriugeint a ch6e chant a ch6e mil.

Ac ena e dywa6t Arthur val hyn. Awyrda eb ef. vyghyt varchogion i y6ch ch6i a ch6ich6i wyrda aoruc enys Prydein en ben ac en argl6ydes ar dec teyrnas ar ugeint. a ffei na bei ch6ich6i ni bydei 6ch hi na theyrnas arall. Ac onyt tr6y a6ch nerth chwi ett6a nyt oes imi orvot ar wyr Ruvein. A thr6y nerth Du6 ar ein6ch ch6itheu ni a orfenwn dial ar wyr Ruvein eu traha ac eu geirieu divan6edic en an kyveir en keissiaw d6yn an rydit ygenym. A ged6ch ch6itheu dros gof e seguryt a ga6sa6ch ar emdydan a g6raged. ac ar g6are er wydb6yll. ar set. ar dapplys. Koffewch bellach a6ch gle6der ac a6ch mil6riaeth a6ch clot. A byd6ch duhun di6osgo pan del gwyr Ruvein yr g!yn atta6ch. a lled6ch h6ynt val e lladeuch esgribyl. Ac ni thebygant h6y llevasu o

Digitized by Google

honam ni rodi kat ar vaes udunt. Ac o g6ne6ch ch6i er enryded a eidunoch 6rth a6ch bod or gallu ar mediant a vo imi. Ac a oreskynoch oc eu tir ac eu kestyll ac eu heur ac eu hariant. y6chi oll e rennyr 6rth c6ch bod. Ac ena e dywa6t pa6b onadunt un duhun e g6neint hyn a orchymynn6s Arthur yn oreu ac e gellynt.

A phan wybu Lles amera6dyr vot Arthur ai lu evelly ni oruc enteu ena namyn pregethu oy wyr. ac eu dyscu. a menegi udunt e dylyei Ruvein est6ng idi or d6yrein hyt e gorlle6in. A chofe6ch ch6itheu emae a6ch tadeu ac a6ch hen dadeu. ac a6ch rieni a gynheliis Ruvein en benaf oc eu duhundep ac eu mil6riaeth ac eu gle6der. A chofew6h ch6itheu hedi6 a6ch hanvot or gwyr da henny. Ac na ochel6ch hedi6 a6ch agheu er kynnal Ruvein m6y noc e gochelasant h6ynteu. kanys teyrngetoed a doethant i Ruvein o bob g6lat. a6ch rieni ch6i a gavas eu mynu onadunt. A ch6itheu a gef6ch oc aoresgynnoch gyt a minheu er hyn goreu a gavas a6ch rieni. Ac am hynny wyrda nit yr ffo edodym ni ema namyn yr emlad en duhun en erbyn an gelynion. Ac am henny wyrda kyb6ynt gle6 h6ynt6 ar er uthyr kyntaf sef6ch ch6itheu en duhun gadarn. Ar nep a savo en da ar dechreu kyvrang. gna6t vyd ida6 i orfen en vudyga6l.

Affan darvu yr amera6dyr i emadra6d g6isca6 en diannot a oruc gwyr Ruvein k6byl oc eu harveu a dyvot yr glyn et oed Arthur. A chyn eu dyvot yr glyn bedina6 a orugant en deudeng mydin. ac em pob bydin o varchogion et oed rivedi lleng. Ac em blaen pob bydin onadunt e rodet deu de6yssa6c i eu ryoli. Em blaen e gyntaf onadunt e rodet Cadell Vleid ac Aliffatima brenin er Espaen. Ac em blaen er ail onadunt Irtaceius brenin Parthia. a Marysgyvarna6c senedór o Ruvein. Ac em blaen e dryded Boccus brenin Midif. a Gai6s gwr o sened Ruvein. Ac em blaen e bet6ared e gossodet Serrex vrenin Libia a Ch6yntus Miluinus senedór o Ruvein. ar pedeir hyny a aeth en e blaen. En ol er rey heny e rodet pedeir ereill. Ac em blaen un onadunt e rodet Seret vrenin Sturrua. Ac em blaen er eil Pandrass6s brenin er Eifft. Ac em blaen e dryded Politetes vrenhin Frigia. Ac em blaen e bed6ered Denotus te6ysa6c Bithinio. Ac en ol er rei heny er rodet pedeir ereill. Em blaen un onadunt e rodet e pymhet senedór o Ruvein. Em blaen er eil onadunt e rodet Lellius de6ysa6c o Ruvein. Em blaen e dryded e rodet Supplicus. Em blaen e bed6ared e rodet Meuric or Koet. A Lles amera6dyr ehun en eu dyscu em pob man or e g6elei wall. Ac em perved henny e peris gossot del6 eryr o eur en ar6yd emlad. ac en lle ystondart. Ar nep a vei arna6 ai govut ai perigyl o wyr Ruvein oll eno e dygit em breint nodet ac amdifyn.

Pan vuant bara6t o bob tu emgyrchu aorugant. Ac en gyntaf e kyvarvu e vydin et oed vrenhin er Espaen en i llywia6. ar vydin et oed Ara6n vab Kynvarch vrenin er Alban eni llywia6. a Chad6r iarll Kerny6 gyt ac ef. Ac ni bu ha6d gan nep onadunt wasgaru er un i 6rth i gilyd. Ac val e bydynt velly enychaf Gereint Carn6ys ae vydin en dyvot. a Boso o Ryd Ychen. Ac en diannot eu tyllu. Ac o heny allan ni all6yt un ryol arnadunt namyn emffust en greula6n eni gly6yt eu sein en edrina6 en er awyr. ac en i gly6yt e daiar en krynu gan d6r6f sodleu e milwyr en dil6yn eneit. Ac ena i bu aerva va6r o pop parth val e bydei ryvlin i datkanu ai gytrif. Ac en gyntaf e kollet Bet6yr ben trulliat. a Chei ben s6yd6r a vrath6yt en agheua6l pan gyvarvu Bocc6s brenin Midif a Bet6yr h6n6 a vratha6d Bet6yr a g6ae6 eni syrthi6s Bet6yr en var6 yr lla6r. Ac en keissia6 d6yn Bet6yr odyno e brath6yt Kei en agheua6l. Ac er heny Kei ai vydin a duc korf Bet6yr. en i gyvarvu ac h6ynt bydin brenin Libia. A hono a wasgar6ys er rei eida6 ef en holla6l. Ac enteu eissoes ygyt ac echydic a chorf Bet6yr gantha6 a foes hyt adan e dragon eureit. Ac ena pa veint o g6unvan oed gan wyr Normandi pan 6elsant korf eu ty6yssa6c en vri6edic or sa6l 6elioed heny. pa veint o g6ynvan a g6neint wyr Angy6 ta yteidunt en ymodi g6elieu Kei eu te6yssa6c. Ac nit oed reit k6yvan ena kanys ni edynt e g6aetlyt vydinoed en emgyrchu o bob parth espeit i c6ynvan. namyn kymhell pa6b oy amdifyn ehun. Ac 6rth heny Hirlas nei Bed6yr en kyfroedic o agheu i e6ythyr a gymyrth ygyt ac ef tri chanwr or rei eida6. A megys baed koet em plith toryf or c6n evelly e kerd6s ef tr6y gelynia6l vydinoed o dyssyvyt redec e meirch hyt e lle e g6elei ef ar6yd brenin Midif. A hep didordep na medylia6 pa beth a dam6einieu ida6 hyt tra geissiey dial i e6ythyr. Ac or di6ed ef a gavas ford yr hyn a geissiei. Ac a lada6d er racdy6ededic vrenin h6n6. ac g6edi i lad. ef a duc y corf ar i kytemdeithion ehun. ar rac bron corf Bed6yr ef ai g6ahan6ys en dryllieu oll ef.[574] Ac odyna goral6 ar i kytemdeithion. a chan eu hannoc kyrchu eu gel-

Digitized by Google

ynyon en vynych. megys kan atne6ydu eu nerth hyt tra etoedynt er rei ereill en ofynhau ac eu kallonoed en krynu. Ac ygyt a heny ky6reiniach e kyrchynt e Brytanieit oi dysc enteu. A chreulonach a mynach e g6neynt aerva. Ac 6rth henny oi annoc ef grym ac enni a kymerassant e Brytanieit a d6yn ruthyr i eu gelynion.[575] Ac o bop parth ena dirva6r aerva a orucp6yt. kanys em parth er Ruveinwyr ena ygyt ac eneirif o vilioed ereill e syrthiassant Aliphant brenin er Espaen. Mysypsa brenin Babilon. Quintus Miluius. Marias Lepidus senedwyr.[576] Ac o parth e Brytanieit e dyg6ydassant Holdyn iarll Ruthen a Leodegar iarll Bolo6yn. A thri the6yssa6c o enys Prydein. Cursalem o kaer keint. a G6alla6c vap Llyenna6c o Salesbru.[577] Ac 6rth henny e bydinoed et oedynt en eu llywia6 g6anhau a g6naethant a ffo trachevyn. hyt pan kyvarvuant a bydin Hy6el vab Emyr Llyda6 a G6alchmei. Ar vydin hono megys flam yn enynnu godeith kan gal6 er rei a ffoynt kyrchu eu gelynion. Ar rei a oedynt kynno heny en erlit er rei heny a kymhellassant trach eu kevyn ar ffo. Ac ygyt a heny eu herlit 6ynt kan eu b6r6. ac eu llad. a g6neuthur aerva onadunt heb orfo6ys hyt pan deuthant hyt ar vydin er amera6dyr.[578] Ac g6edy g6elet or amera6dyr aerva er rei eida6 bryssia6 a oruc en porth udunt. Ac ena e g6anha6t e Brytanieit en va6r kanys Kynvarch te6ysa6c Trygery a d6y vil ygyt ac ef a las ena. Ac ena e dyg6ydassant trywyr. nid amgen rykyuarch a Bolconi a Lag6yn o Bodolan. A bei bydin ty6yssogion teyrnasoed er oessoed a delhynt hyt vra6t a anrydedynt eu moliant ac eu clot. Ac eissoes hyt tra et oedynt en emlad a Hy6el ac a G6alchmei ni dyanghey p6y bynac a kyvarfei ac un onadunt heb kolli i eneit. ai a g6ae6 ai kledyf.[579] Ac g6edi dyvot megys e dywetp6yt u6chot hyt en plith bydin er amera6dyr. en damgylchynedic o eu gelynion e syrthiasant e try6yr heny. Ac 6rth heny Hy6el a G6alchmei er rei ni megessyt er oesoed kyn noc 6ynt nep well noc h6ynt pan 6elsant aerua eu kytemdeithion. en 6ychyr e kyrchasant h6nt ac yman un o pop parth en kyvredic. ac en di6allu. ac en bliniа6 bydin er amera6dyr. Ac eissioes G6alchmei megys o ne6yd nerth en llosky en 6astat en keissia6 ford i emgafael a Lles amera6dyr. A megys e marcha6c gle6haf a de6rhaf en b6r6 ac en llad a kyvarfei ac ef. A Hy6el hagen or parth arall nit oed llei i angerd megys ll6chaden en annoc er rei eida6. ac en llad i elynion. ac en erbynieit eu dyrnodeu 6ynteu nit megys lleac. Ac ni bydei un a6r hep rodi dyrnodeu o hona6 ef neu enteu e kymerei ereill. Ac nit oed ha6d barnu p6y oreu ai Hywel ae G6alchmei.[580]

Ac odyna eissioes megys e dy6etp6yt v6chot G6alchmei kan lad llawer. or di6ed ef a gavas er hynt et oed en i damuna6. Ac en 6ychyr kyrchu er amhera6dyr a oruc a gossot arna6. Ac eissioes Lles megys et oed en dechreu blodeu de6red i ieuenctit ac en va6r i ryvyc ae enny enda6. nit oed g6ell dim kantha6 nac emkafel ar ry6 varcha6c h6n6. er h6u ai kymhellei i 6ybot pa beth vei i angerd ai de6red. Ac 6rth heny erbynieit dyrna6t Gwalchmei aoruc a dirva6r le6enyd a kymyrth rac meint e klot a gly6sei y 6rth Gwalchmei. Ac g6edi bot emlad en hir er rygthynt kan ne6idia6 caledion dyrnodeu ac eu herbynieit ar eu tarianeu. Affob un onadynt en llavuria6 keisia6 agheu oy gilyd. A hyt tra etoedynt en emlad en 6ychyr evelly. llyma er Ruveinwyr en 6ychyr en em6ellau ac en d6yn ruthyr i wyr Llyda6. Ac en kanh6rth6ya6 eu hamera6dyr. Ac en kymhell Hy6el a G6alchmei ar eu torvoed kan eu llad hyt pan kyvarvuant ac Arthur. ai vydin.[581] Kanys pan gycleu ef er aerva et oedynt eni rodi oy wyr ef. enteu oed en dyvot ar lleng a oed ygyt ac ef. Ac en kyrchu i elynion. Ac g6edi tynnu Kaletv6lch e cledyf goreu. en u6chel e dywa6t ef val hyn en annoc i gytvarchogion. A6yrda peth a wne6ch ch6i val hyn. pa acha6s e ged6ch ch6i e g6reigolion wyr hyn i vynet en iach val hyn. Nac aet un en vy6 onadynt. nac aet. Kofe6ch eu deheuoed er rei en gyfr6ys en sa6l emladeu kyn no hyn a darystyngasant dec teyrnas ar ugeint 6rth vy mediant i. Kofe6ch ech hen tadeu er rei pa oedunt kadarnach g6yr Ruvein no hedy6 ae g6naethant en tretha6l udunt. Kofe6ch ech rydit er hon e mae er hanner g6yr hyn en ch6enhychu i d6yn i arna6ch. Ac wrth heny nac aet un onadunt en vy6. nac aet. Pa beth a g6ne6ch ch6i. A chan dywed6yt er amadrodion kyrchu i elynion. ac eu b6r6. ac eu sathru. ac eu llad. A ph6y bynac a gyvarfei ac ef ar un dyrna6t i lladei ae ef ae i varch. Ac 6rth henny pa6b a ffoynt racda6 megys e ffoynt er aneveilieit rac lle6 dy6al pan vei ne6yn ma6r arna6. ac enteu en keisia6 b6yt. Affo6y bynac o dam6ein a gyvarfei ac ef nis dyferei i arveu ef rac Kaletv6lch pan e treiglei deheu e kadarn nertha6c vrenin h6n6. hyt pan vei reit talu i eneit ygyt ae 6aet. Deu vrenin er drycdam6ein a kyvarvuant

Digitized by Google

ac ef. Sertor brenin Lybia a Pholitetes brenin Bythynia. ar deu heny. g6edi llad eu peneu a envyn6ys i ufern.[562] Ac g6edi g6elet or Pryteinieit eu brenin en emlad evelly. gle6der a gymerasant ac ehovynder. a chan de6hau eu bydinoed o un vryt kyrchu er Ruveinwyr. A hyt tra vydei e kat peditkant o'r naill parth ar 6ed hono en eu ky6arsanghu. en un ag6ed a henny e katvarchogion or parth arall en eu b6r6 ac en mynet trostynt. Ac eisioes en 6ychyr g6rth6ynebu a g6neint er Ruveinwyr. Ac o dysc Lles arderchа6c vrenhin llavuria6 i talu aerua yr Bryteinyeit. A chymeint vu gryr ac angerd er emlad. a chet bei en er a6r honno e dechreuit o ne6yd en kyntaf or parth h6n megys e dy6etp6yt u6chot. Arthur en llad i elynion ac en annoc e Brytanieit i sevyll eu wra6l. Ac or parth arall Lles en annoc er Ruveinwyr. ac en eu dyscu. ac eu moli. Ac ni orfo6ysei enteu en llad ac en b6r6. ac en kylchynu i vydinoed. Affa elyn bynnac a kyvarfei ac ef. ai a g6ae6. ai a chledyf ef ay lladei. Ac evelly o pob parth e bydei Arthur en g6neuthur aerva. kanys g6eithieu e bydynt trechaf e Brytanyeit. g6eithieu e bydynt trechaf er Ruveinwyr.[563] Ac or di6ed val et oedynt ar ry6 amryson h6n6 er rygthynt. enachaf Morud iarll Kaergloe6. ar lleng a dy6edasam ni i hada6 egg6ersyll u6chot. en dyvot ac en dissyvyt en kyrchu e gelynion heb debygu dim o heny. Ac or tu en ol er Ruveinwyr en eu kyrchu. a chan eu g6asgaru mynet trostynt kan 6neuthur m6yaf aerva onadunt. Ac ena e syrthiasant lla6er o vilioed or Ruveinwyr. Ac ena e dyg6yd6ys Lles amera6dyr en vrathedic a chledyf ac e bu var6. Ac ena e Bryteinieit ket bei kan dirva6r lavur. 6ynt a ga6sant e vudygoliaeth ar maes. Ac ena e g6ascarasant e Ruveinwyr rei yr difeith6ch ac yr koedyd. ac ofyn en eu kymhell. ereill yr dinasoed ac yr kestyll ac i leoed kadarn e foynt. Ar Brytanieit hagen oc eu holl enni ac eu holl lavur en eu hymlit. ac o druanav aerva en eu llad ac en eu daly ac en eu hespeilia6. Ac evelly megys eroedynt er ran v6yaf onadunt eu dywyla6 en 6reigia6l i eu r6yma6 ac i eu karcharu i keisia6 estennu echedic eu hoedyl. a heny o vra6t gan du6. kanys eu hentadeu h6ynteu kyn no henny en andledus a g6naethoedynt e Brytanieit en tretha6l estyngedic vdunt h6y.[564]

Ac ena g6edi kafel o Arthur e vudygoliaeth e peris g6ahanu corforoed i wyrda ef i 6rth gorforoed gwyr Ruvein. a fferi eu hanvon i vanachlogyd en urdaseid dr6y gyweir brenhina6l. Ac anvon pa6b onadynt oi wlat ehun. Ac ena peris Arthur anvon Bet6yr i ben trulliat oi wyr ehun hyt en Normandi yr dinas a adeilasei ef e hun. Ac yna yme6n myn6ent a oed gerlla6 e dinas y klad6yt en anrydedus. Ac en nesaf i heny Kei ben swyd6r Arthur a glad6yt yme6n kastell a wnadoed ehun ac a el6it kastell Diarnum. Ac yme6n manachloc ermudwr a oed eno ger lla6 e kastell e klad6yt Kei en anrydedus. A Holdin dy6ysa6c Ruten a ducp6yt hyt en Flandrys ac en dinas yn Tervan e clad6yt. Ar g6yrda ereill ar tywysogion ar ieirll ar bar6nieit ar marchogion urda6l. a erchis Arthur eu d6yn yr manachlogoed nesaf udunt i eu cladu en anrydedus. Ac ef a erchis hefyt kladu gwyr Ruvein en ll6yr. A gorchymyn a oruc anvon corf Lles amera6dyr hyt en sened Ruvein a gorchymyn eno ida6 na delei eil6eith i ovyn teyrnget o enys Prydein.[565]

Ac g6edi darvot i Arthur peri g6neuthur pop peth o heny. eno i trig6s Arthur e gaiaf h6n6 i est6ng B6rg6yn. A ffan et-oed er haf en dechreu dyvot. Ac Arthur en mynnu mynet i Ruvein. Ac ef en dechreu mynyd Mynheu e doeth kennadeu atta6 o enys Prydein i venegi ida6. vot Medra6t i nei vab i ch6aer 6edi g6isca6 coron e deyrnas ami ben. a chymryt G6enh6yvar wreic Arthur en wreic ida6 ehun. a chytgyscu en diargel a hono.[566] A ffan gygleu Arthur endyhun emch6elyt aoruc i enys Prydein. Ac ell6g Hy6el vab Emyr Llyda6 a llu Freinc gantha6 i wastatau e g6ladoed heny.[567] Sef aoruc Medra6t e t6yll6r ena. anvon Sellinx de6ysa6c e Saeson. hyt en Germania i waha6d odyno er hyn m6yaf a gefynt i dyvot en borth i Vedra6t en erbyn Arthur. Ac neur daroed ida6 ada6 ir Saeson o delynt atta6 o H6myr hys Escotlont. val e rodassei Gortheyrn Gortheneu udunt oreu eirioet a s6yd Geint en ach6anec er dyvot en amporth i Arthur. Ac ena et aeth e Sellinx h6n6 hyt en Germania. Ac e doeth odyno ac 6yth gan llong ganta6 en lla6n o baganieit arva6c. en borth i Vedra6t. A neur daroed ena i Vedra6t ena dehuna6 ac ef Escotyeit a Fichieit a G6ydyl ereill a ffob ry6 genedyl or a 6ypei ef arnadynt kassau Arthur i e6ythyr. sef oed eirif a duhuna6d a Medra6t yn erbyn Arthur o g6byl. nit amgen pet6ar ugein mil.[568] A henny o niver gantha6 oll e doeth en erbyn Arthur. yr lle et oed Arthur en mynnu dyvot i dir. Sef lle oed h6n6 Porth Ham6nt. Ac ena rodi br6ydyr aoruc Medra6t i Arthur

Digitized by Google

en keissia6 i ludias yr tir. A llad lla6er o bop tu. Ac ena e llas Ara6n vab Kynvarch brenin er Alban a G6alchmei vab G6yar. Ac yn e lle Ara6n vab Kynvarch e rodet Owein vab Urien en vrenin en er Alban. A thr6y lavur a cholli gwyr. Arthur a doeth yr tir o anvod Medra6t. Ac en diannot kymhell Medra6t ai lu a oruc Arthur i fo en wascaredic agklotva6r. Ac 6edi bot en nos emanvon aorugant ac emkynnulla6 ygyt a beris Medra6t udunt. a mynet ef ai lu hyt egka6r Wynt. A chadarnhau e dinas h6n6 arnadunt.[589] A ffan 6ybu Wenh6yvar vot i dam6ein evelly mynet a oruc o gaer Evra6c hyt egkaer Llion ar Wysc. Ac en eglwys Iule verthyr g6isca6 aoruc en un grevyd a manachesseu a oed eno i ara6s agheu.[590]

Ac ena m6yhau aoruc Arthur i lit ai engiriolaeth am na chavas dial i lit am golli i wyr. Ac em pen e tryded dyd 6edi darvot i Arthur peri cladu i wyr. mynet aoruc ef ai lu am ben kaer Wynt en ol Medra6t. Ar boredyd kylchynu e dinas aoruc Medra6t. a bydina6 i wyr ac eu hannoc. ac eu dyscu. Ac egori e pyrth a mynet allan a rodi kad ar vaes i Arthur. Ac ena e bu aerva athrugar eni gollet lla6er o bop tu. Ac or di6ed ffo aoruc Medra6t ay lu ac ni orf6ys6s eni vu yg Kerny6. Ac ny handen6s Arthur ena peri kladu i wyr namyn mynet en ol Medra6t parth a Cherny6 dr6y ofal am diang Medra6t d6y6eith yganttha6. Ac ni orfowys6s Arthur eni doeth en i ol hyt ar avon Gamlan. Ac eno et oed Vedra6t ay lu en ara6s. A gwr gle6 estry6gar kadarn oed Vedra6t. Ac en diannot bydina6 aoruc Medra6t i lu. en ch6e bydin. sef amcan o rivedi a oed ida6 oll o lu trigein mil a ch6e gwyr a ch6echannwr. hevyt. kanys g6ell oed ganttha6 noi ffo o le i le en wara6ydus ara6s ena. Ac em pob bydin ida6 e rodes o rivedi lleng o wyr. Ac yg·yt ac ehun rivedi lleng. Ac ada6 aoruc i ba6b oi wyr os efo a orfei rengu eu bod h6ynteu val y heidunei bob un onadunt o eur ac ariant a thlyseu ma6r6eirthia6c a thired a deieryd. a ffob kyfry6 da byda6l a vo en i vediant ef er sevyll en duhun gyt ac ef en erbyn Arthur.[591]

Ac eni erbyn enteu e goruc Arthur i lu en na6 mydin a the6ysogion kyvr6ys doeth kadarn a rodes Arthur em blaen pop bydin Ar pedyt a rodet ar neilltu erh6ng deheu ac ass6. val e g6elsant bot en gymedra6l. ac annoc e gwyr aoruc Arthur i lad e brat6yr escymunedic baganieit divedyd. Ac anebyd6ch ch6i wyrda nat emlad ygniver kenedyl esyd racc6 vyth en duhun. ac nit ynt brovedic en emladeu megys ed y6ch ch6i. A ffan darvu i ba6b onadunt lluniaethu eu dydinoed. endiannot emkymyscu a orugant ac emlad en ch6er6dost greula6n engiria6l. Ac velly e buant en emfustia6 eny ettoed e rei by6 en kolli eu synywyr odostur kly6et e rei meir6 en dyscrethein ac en dil6yn eneit o pop parth val et oed druan nai draythu nai escrivenu.[592] Ac g6edi treulia6 onadunt lla6er or dyd en emlad evelly. sef aoruc Arthur ai vydin mynet am ben e vydin et oed Medra6t vratwr endi. ac eu g6ascaru aoruc. Ac eu tyllu a llad a gyvarvu ac 6ynt megys lle6 dy6al ne6yna6c heb eiriach. Ac ar e ruthyr h6n6 e llas Medra6t a milioed ygyt ac ef. Ac er kolli Medra6t ni pheidi6s er hyn a dyengis oy lu yni fu eno er aerva v6yaf a vu en un lle erioet na chynt na g6edi. nit amgen a gollet ena o de6yssogion noc Elaes ac Eg'brict a Bymync te6yssogyon Saeson oed er rei henny. A Gillam6ri. a Gillaphuric. a Gillasor. a Gillarch. te6yssogion G6ydyl oed er rei heny. A ch6byl o te6ysogion e Fichteit ar Escotieit a las eno oll. Ar parth arall e llas i Arthur Etbrict brenin Llychlyn. ac Achel brenin Denmarc. a Chad6r Lemenic. a Chaswalla6n a lla6er gyt a heny o vilioed o a doet heno o bop g6lat. Ac ena e brath6yt Arthur er arderch a6c vrenin Arthur. en angeua6l. Ac odyno e ducp6yt ef hyt en enys Avallach oy iachau. Ac ni dy6edir ema o vo ysbysach no henny am angeu Arthur. Coron e deyrnas a gymyn6s enteu i G6stenin vab Kad6r i gar ehun. Sef amser oed heny. d6y vlyned a deugeint a phymkant 6edi geni Mab Du6 or argl6ydes Veir 6yry. e gwr a brynn6s e kristonogion da oll yr creu i gallon a geithi6et diefyl ufern.[593]

Ac g6edy g6neuthur C6stenin vab Kadwr en vrenhin e kyvodes e Saeson a deu vab Vedra6t en i erbyn. ac ni thygi6s udunt. namyn g6edi lla6er o emladeu ffo aoruc e Saeson ac un o veibion Medra6t hyt egkaer Lundein. ac eni i llas. Ar llall a odiwa6d egkaer Wynt. ac eno i llada6d.[594]

Ac en er amser h6n6 et aeth Deinioel sant. gwr a vu escob em Bangor i orfo6ys or byt h6n i obr6yeu nev. Ac et etholet Theon escob kaer Loe6 en archescob en Llundein. Ac ena hevyt et aeth De6i vab Sant i orfo6ys or byt h6n. Ac em Myny6 en e vanachloc a seiliassei ehun e klad6yt. A Fadric kyn noi eni a daroganassei e lle hono ida6. ac eno e klevych6ys or

Digitized by Google

heint e doeth i agheu. A Maelg6n G6yned a beris i gladu eno yme6n egl6ys en anrydedus. Ac ena et etholet Kyna6c escob en i le enteu en archescob egkaer Llion.[595]

Ac ena erlit e Saeson aoruc C6stenyn hyt e dinasoed a dy6edasam ni uchot. ac em me6n egl6ys Amphibalus egkaer Wynt rac bron alla6r eno e llada6d ef un o veibion Medra6t. ar llall onadunt a lada6d en Llundein y me6n manachloc broder. Ac en e dryded bl6ydyn e llas C6stenyn. ygan Gynan Wledic. A cher lla6 Uthyr Bendragon e clad6yt eg Kor e Ce6ri en emyl Salsbru. er h6n essyd osodedic o anryved gelvydyt ac annidiffic amylder gy6reinr6yd.[596]

Ac en nesav i G6stenyn e g6naethp6yt Cynan Wledic en vrenin. g6as ieuanc oed a dirva6r glot ida6 ac adas i wisca6 coron. a ch6anna6c oed i dervysc err6g i g6da6dwyr ehun. Ac e6ythyr ida6 ehun a dylyeu 6ledychu 6edi C6stenyn a ryvel6s arna6 ac a delus. ac ai rodes egkarchar. Ac 6edi llad i deu vab a gymyrth ehun e deyrnas. ac en er ail vl6ydyn oi deyrnas e bu var6.[597]

Ac en nesaf i Gynan Wledic e doeth G6rthevyr en vrenin. ac en erbyn h6n6 e kyvodes e Saeson. a d6yn eu kenedyl attadunt o Germania yme6n llynges. Ac ni thygi6s udunt. G6rthevyr a orvu arnadunt. ac a vu vrenin pedeir blyned ar un tu.[598]

Ac en nessaf ar ol G6rthevyr e doeth Maelg6n G6yned en vrenhin ar g6byl or Bryteinieit. A gwr ma6r teg vu Vaelg6n a gorescyn6r vu ar la6er o greulonion vrenhined a chadarn a de6r oed Vaelg6n en arveu. A hael a ch6byl oed em pob kamp da. pei nat emrodei em pecha6t Sodoma a Gomorra. A chan henny e bu atkas ef gan Du6. Ac er henny kyntaf brenin g6edi Arthur a orescynn6s ch6ech enys 6rth enys Prydein vu Maelg6n. Sef oed er rei heny I6erdon. ac Islont. a Gotlont. ac Orc. a Llychlyn. a Denmarc. Ac ef a estyng6s heny o wladoed en dretha6l i enys Prydein. Ac yme6n egl6ys en emyl Dygann6y e bu 6ar6 pan 6eles e vat velen dr6y d6l dor er egl6ys.[599]

Gwedy Maelg6n en nesaf ida6 e doeth en vrenhin Ceredic. a gwr a garei dervysc oed h6n6 erh6g i gi6da6twyr ehun ac am heny e bu gas h6n6 hevyt gan Du6. a chan e Brytanyeit. A ffan 6ybu e Saesson vot er an6astatr6yd h6n6 arna6 ef. anvon kennadeu a orugant h6ynteu I6erdon ar wr a el6it Gotm6nt vrenin er Affric. a doeth ema a llyghes va6r gantha6 i orescyn I6erdon.[600] Ac ena y dyvyn e Saeson e doeth e Gotm6nt h6n6 a thriugein llong gantha6 en lla6n o wyr arva6c hyt en enys Prydein. Ac en e neill ran or enys et oed Saeson en dy6yll6yr escymun baganieit dyvedyd hep gret. Ac en e ran arall et oed e Pryteinieit ar eu g6ir dylyet. Ac en da eu kret en du6. ac en dr6c e rygtunt ar Saeson. Ac ena duhuna6 aoruc e Saeson ar Gotm6nt h6n6 a mynet hyt en Ceicestyr en erbyn Keredic. gan i emlit o dinas b6y gilyd.[601] Ac ena e doeth ar y Gotm6nt h6n6 gwr a el6it Ymbert. neu Hysembard nei i Lo6ys. neu Lowyrt vrenin Freinc a g6rhau aoruc h6n6 i Otm6nt dan amvot. nit amgen no dyvot e Gotm6nt h6n6 gyt ac Ymbert i orescyn ida6 enteu Freinc y ar i e6ythyr. ai gyrrassei o Freinc y ar y dylyet dilys ehun. Ac ena o duhundep mynet aorugant am ben e dinas a chymhell Ceredic allan or dinas i rodi kat ar vaes ida6. A gyrru Keredic ar fo dr6y Havren eni vyd ar dir Kymru. Ac en e lle Gotm6nt anreithia6 e g6ladoed a lloski e dinassoed. Ac ni orf6ysa6d o hyt pan distrywia6d haiach er holl enys or mor p6y gilyd ygyt a llad e meibion eillion ar efeireit ar esgoleigion ar cledyfeu. ac ar flam en eu lloski. ac evelly en eu ky6arsangu hyt e daiar. Ar hyn a allei kafael dyanc onadunt fo a g6neynt e lle e kefynt dyogel6ch.[60]

Pa beth a g6naey segyr kenedyl ky6arsangedic o pynner gorthrymion pechodeu er hon en 6astat a vydei arnei sychet ky6da6da6l emlad. kanys en e veint hono tr6y de kartreva6l ryvel. kanys cenedyl e Brytanieit kynt a gnotteynt gorescyn pell teyrnasoed ę byt en eu kylch 6rth eu he6yllys. ac 6rth eu mediant ehuneyn. Ac ar a6rhon megys g6inllan da 6edi dir6ia6 emch6eledic en ch6er6ed hyt na elli ti amdiffin dy wlat nath wraged nath veibion. Ac 6rth henny kynyda titheu ki6da6ta6l apall kynyda. bychan apeth e dyelleist ti er evengela6l amadra6d h6n6. pob teyrnas 6ahanedic endi ehun a difeithir ar ty a syrth ar y gilyd. Ac 6rth heny kanys g6ahanedic de teyrnas ti. kanys envydr6yd ki6da6ta6l teruysc ac anundeb. kanys m6c kynghoruynt a dy6ylla6d de ved6l di. kanys syber6yt ni adawd itti ufydhau i un brenin. Ac 6rth heny ti a 6eli de 6lat en anreithedic egan er en6iraf baganyeit. ti a 6eli e teu g6edi rysyrthia6 ar y gilyd. er hyn a g6ynant de ettived g6edi ti. kanys h6ynt a 6elant kanaon agkyvieith le6es en medu e trefy ar dinasoed ar kestill. ac eu holl kyvoeth ac

Digitized by Google

eu mediant ac en truan ẽu g6rthlad h6ynteu i alltuded or lle ar eu hen deilynctaẽt ni allant dyvot onyt en anhaẽd neu enteu byth nis gallant.[603]

Ac gwedy darvot e dywetp6yt uẽchot yr escymunedic creulaẽn hẽnẽ a llaẽr o vilioed paganieit ygyt ac ef anrheithiaẽ er enys oll haiach ef ar rodes e ran vẽyaf o honei er hon aelẽyt Lloegyr yr Saeson trẽy vrat er rei e doethoed yr enys hon. Ac ena e kiliassant e Prydeinieit er hyn a dianghasei onadynt i olleẽynaẽl raneu er enys. nit amgen i Kernyẽ ac i Kymru. Ac odyna mynych a g6astat ryvel dyẽal a g6naethant ar eu gelynion.[604] Ac 6rth heny Theon archescob Llundein. ac archescob kaer Efraẽc g6edi g6elet onadunt er eglẽyseu aoedynt adan eu llaẽ g6edi eu distryẽhyt ellaẽr arveinta dienghysoc eu hurdolion ygyt ac hẽynt or veint perygyl hono a foasant hyt en dyogelẽch koedyd Kymru. ac eu kreirieu ac escyrn seint kanthynt. rac ovyn dileu or anghyvieith paganieit e veint o escyrn e saẽl seint a oedynt kanthunt et emrodunt ẽynteu i verthyrolaeth en e dysevyt perygyl hẽnẽ. A llaẽer hevyt onadunt a foassant hyt en Llydaẽ hyt pan oedynt holl eglẽyseu e dẽy archescobaẽt en difeith. nit amgen Llundein a chaer Efraẽc. Ar petheu heny ar aẽrhon tewi a g6naẽn amdanunt. kanys pan traythẽyf oc eu lleẽenyd ena e traethaf o henny.[605]

Ac odyna e collassant e Bryteinieit coron e teyrnas trẽy laẽer o amseroed a llyẽodraeth er enys ar i hen teilynctaẽt ni allasant i hadneẽydu. Ac ettẽa er ran a drigassei kanthunt or enys nit i un brenin. namyn i tri creulaẽn et oed darestyngedic. Ac en vynych kiẽdaẽtaẽl ryvel er ryngthunt. ac yr hynny eissioes ni chaẽsei e Saeson ettẽa coron e teyrnas kanys tan tri brenin ẽt oedunt ẽynteu g6eithieu er ryvelynt er ryngthunt ehunein. g6eithieu ereill er ryvelynt ar Brytanieit. ac evelly ni chaẽsei nep onadunt coron e teyrnas.[606]

Ac en er amser hẽnẽ et envyndaẽd Girioel pap Awstyn i enys Prydein i pregethu yr Saeson er rei a oedynt dall o paganaẽl arver en er ran et oedynt hẽy eni medu or enys. neu rydaroed udunt dileu holl cret a christonogaeth a fyd katholic. A christonogaeth en grymhau er en oes Eleuther pap e g6r ae hanvynaẽd en kyntaf i enys Prydein. heb i difodi un amser er ryngthunt.[607] Ac g6edy dyvot Aẽstyn megys e dyẽetp6yt uẽchot ef a kavas en ran e Brytanieit archescobaẽt a seith escobaẽt en kadarn o eglurion preladieit credyfus glan vuchedaẽl a llaẽer o vanachlogoed en er rei ed oedynt keinveinoed i Duẽ en kynhal uniaẽn reol ac urdas. Ac emplith er rei heny en dinas Bangor et oed manachlocvonedic en er hon e dyẽedir bot e veint hon o kẽveint g6edi renyt en seith ran e bydynt trichant mynach em pob ran. sef oed eirif heny oll ygyt kant a dẽy vil. ygyt ac eu pryorieit ac eu preladieit en esodedic udunt. A heny oll en buchẽedu o lavur eu dẽylaẽ. A Dunaẽt oed abat arnadunt. g6r anryved y dysc en e kelvydodeu oed hẽnẽ.[608] Ar Dunaẽt hẽnẽ pan geisiaẽd Aẽstyn ygan er escyb darestyngedigaeth idaẽ ef. ac annoc udunt pregethu ygyt ac ef ir Saeson. enteu a dangosses trẽy amravailion argumenneu ac aẽdurdodeu er esgrythyr lan hyt na deleynt hẽy darestẽng idaẽ ef. kanys archescob oed udunt ehunein. A bot kenedyl e Saeson en dẽyn tref eu tat iarnadunt. Ac 6rth heny dirvaẽr kas oed er rygthunt ac ni dodynt mesur ar eu kret na chyt emdeithocau ac ẽynt am dim mẽy noc ar cẽn.[609] Ac 6rth heny Edelflet brenin Keint pan ẽeles e Bryteinieit hyt nat ufydheynt i Aẽstyn. ac en tremygu i pregeth. trẽm vu kanthaẽ heny. Ac annoc a g6naeth i Edelfryt brenin Escotlont ac yr brenhined bychein ereill or Saeson. kynnullaẽ llu a dyvot ygyt ac ef hyt en dinas Bangor i dial ar Dunaẽt ac ar er escoleigion ereill ygyt ac ef ac eu tremygesynt. ac i eu distryẽ. Ac 6rth heny ẽynt en kytduun a deuthant ygyt ac ef a dirvaẽr lu i veint kanthunt parth a gẽlat e Brytanieit. Ac ena ẽynt a deuthant hyt egkaer Lleon en lle et oed Brochẽael Escythraẽc en eu haros. tyẽysawc e gaer. A hyt e dinas hẽnẽ e dothoedynt o pop gẽlat egkymru oll meneich o aneirif niver onadunt a dydryvẽyr. ac en vẽyaf o dinas Bangor. hyt pan ẽedihynt tros iechyt eu pobyl ac eu kenedyl. A g6edy kynnullaẽ evelly e llu o pob parth. dechreu emlad. A Brochẽael er hẽn a oed lei i niver o varchogion noc Edelflet. Ac or diẽed adaẽ e dinas aoruc Brochẽael. Ac eissioes nit heb g6neuthur dirvaẽr aerua en gyntaf oi elynion. kynnoget i ffo.[610] Ac or diẽed g6edi kafael o Edelflet e dinas. A g6ybot er achaẽs e dothoedyn e meneich heny yr lle hono. ef a erchis en kyntaf emchẽelyt er arveu en er rei heny. Ac evelly en e dyd hẽnẽ. deucant a mil. kan eu tekau o goron merthyrolaeth a gaẽsant nevaẽl eistedva.[611] Ac odyna pan edoed errac dyẽededic creulaẽn hẽnẽ en kyrchu Bangor. A chlybot or Bryteineit i creulonder ae envytrẽyd. tyẽysogion e Bryteinieit a emkynnullasant obop lle ygyt. nit amgen a

Digitized by Google

Bledr6s ty6ysa6c Kerny6. Maredud brenin Dyvet. Cadvan vab Iago brenin G6yned. Ac g6edy dechreu emlad h6ynt a kymhellasant Ethelflet en vrathedic ar ffo. Ac ygyt a heny h6ynt a ladasant oi lu ch6eg6r a thriugeint a degmil. Ac emparth e Brytanieit e dyg6yd6s Bledr6s ty6ysa6c Kerny6. e gwr a oed penaduraf ar er emlad h6n6.[612]

Ac odyna ed emeynnullasant holl te6ysogion e Brytanieit hyt egkaer Lleon. Ac o gyt dyundeb h6ynt a urdasant Cadvan vab Iago vab Beli en vrenhin arnadunt. Ac en eu blaen erlit Edelflet tr6y Humyr. Ac g6edy i coronhau ef ogoron e deyrnas emgynnulla6 a orugant pa6b en ll6yr or Brytanieit atta6. ac en kytduun en ol Edelflet e daethant tr6y Humyr. Affan gygleu Edelflet heny enteu a kynnull6s er holl Saeson atta6.[613] Ac odyna val ed oedynt o pob parth en bydina6 e deuthant eu kytemdeithion o pob parth ac e g6naethb6yt tangnheved er ryngthynt ar e 6ed hon. Gada6 i Edelflet e parth dra6 i H6myr en i vediant. ac i Kadvan e parth ena. sef oed heny Lloegyr a Cherny6 a Chymru a choron e deyrnas: a chadarnhau hynny tr6y arvoll a g6ystlon. Ac 6edi darvot heny. kymeint vu eu kytemdeithas ac et oed pob peth en kyfredin er ryngthynt.[614] Ac odyna e darvu gan Edelflet g6rthlad i 6reic pria6t. a chymryt g6reic arall. A chymeint vu i kas ar e 6reic a 6rthodes. a hyt pan i dyholais oy holl kyvoeth. Ac ena eissioes et oed e 6reic hono en veichia6c. A hyt at Kadvan e kyrcha6d i geissia6 i porth ef megys e gallei hitheu kafael kymot gan Edelflet. Ac 6edy na allei kafael o nep ford en e byd: hi a pres6ylia6d en llys Cadvan. hyt pan escores e mab oed endi.[615] Ac en e lle g6edi heny e ganet mab i Cadvan oy vrenhines enteu. kanys en er un amser h6n6 ed oed hitheu en veichia6c. Ac odyna ygyt e mag6yt e meibion megys e dyleyt meithrin brenhina6l etived. Ar neill onadynt. nit amgen mab Cadvan a el6yt Kat6alla6n. ar llall Ed6yn. Ac g6edy eu bot en 6eision ieueinc vynt. eu rieni ae hanvonasant hyt at Selyf brenin Llyda6. hyt pan vei eni lys ef e dyscynt moeseu a devodeu a mil6riaeth.[616] Ac g6edi eu kymryt en garedic e kantha6 ef 6ynt a ka6sant i kytemdeithas ef ai kariat en e veint. hyt nat oed nep oc eu kyvoedion a garey en kymeint ac 6ynt. nac a dy6etei i dirgel6ch en gynt noc udunt. noc a vei digrivach kytemdydan ac h6ynt. Ac or di6ed en ebey reit en vynych eni vlaen ed eynt yr yng ac yr kalet. ac yr vr6ydyr. ac e dangosynt eu klot tr6y eu de6red. ac eu kampeu moliannus.[617]

Ac g6edi treulia6 ruthyr o amser mar6 vuant eu tadeu en enys Prydein. ac 6ynteu a emch6elasant trach eu kevyn i eu g6lat. ac a kymerasant pob un onadunt kyvoeth i tat. ar kytemdeithas a oed er ryngthunt kyn no hynny ac r6ng eu tadeu kyn noc h6ynteu. hono a kat6asant h6ynteu ar talym. Ac evelly em pen e d6y vlyned Ed6yn a erchis i Kat6alla6n kanhiat i 6isca6 coron o hona6 parth tra6 i H6myr. ac i gynhal g6ylvaeu megys i g6nai Kat6alla6n. e parth eman i H6myr.[618] Ac g6edi g6neuthur oet onadunt. datleu y traythu o heny ar glan Dulas. A doethion o pob parth en edrych pa beth oreu a deleyt. egkylch henny et oed Kat6alla6n en gor6ed or parth arall yr avon. ae ben en arffet Breint Hir i nei. A hyt tra edoedynt e kennadeu en ar6ein attebion. ewyla6 ag6naeth Breint Hir. megys e g6lycha6d baryf e brenin kan e dagreu oi lygeit en syrthia6. Ac ar heny kychynnu a oruc e brenin kan tebygu emae kavat. a derchafael i 6yneb a g6elet Breint Hir en 6yla6. a govyn ida6 pa acha6s oed ida6 yr dyssyvyt tristyt h6n6.[619] Ac ar heny e dywa6t Breint. denvyd 6yla6 a thristyt y6 imi ac i holl kenedyl e Bryteinieit en tragywyda6l o hedi6 allan. kanys rodeisti heny a oed o ragor teilyngda6t ytt ac i genedyl e Brytanieit. a hyn a oed o urdas y6ch er en oes Maelg6n G6yned. kanys er heny e mae kenedyl e Bryteinieit heb gafael un te6ysa6c a allei g6rthlad gormes estra6n genedyl. nac a allei i d6yn ar i hen teilyngta6t. a hedi6 ebychydic a oed o emgynhal anryded dy vot titheu en dyodef lleihau henny ae kolli. kanys kenedyl Saeson. er hon eyrioet tr6y i brat ae th6yll ae distry6ia6d. ac 6rth heny y6eithion m6iaf oll pan kanhiater udunt arveru o coron te6ysogaeth en er enys hon. kanys pan gly6er bot en6 brenin udunt syber6ach vydant ac eu ky6da6t a 6ahodant attadynt tr6y e rei egallont distry6 en kenedyl ninheu. kanys en 6astat egnotaäsant bot en vrad6yr ac ni allant gad6 fydlonder 6rth nep. Ac 6rth heny ia6nach a dyledusach oed eu ky6arsangu ac eu darest6ng egenym ni noc eu harderchavael. Pan ettelys Gortheyrn h6ynt en kyntaf megys i emlad tros e 6lat. ac eissioes pan allasant h6y gyntaf talu dr6c tros da h6ynt a dangosasant eu t6yll ac eu brat. Ac a ladasant en kenedyl o dy6al aerva. Eil6eith 6ynt a vredychasant Emrys Wledic. 6ynt a vredychasant Arthur pan duunassant a Medra6t i nei. Ac or di6ed 6ynt a dugant

Digitized by Google

Gotm6nt am pen Keredic. ac ae deholasant. ac a dugant e 6lat rac i dyledogion.[620]

Ac wedi dy6edyt o Vreint Hir er amadrodion heny edivar vu kan Cat6alla6n e dechreuedic amvot h6n6. ac gorchymyn a menegi i Ed6yn na chytsyniei i gyghorwyr ac ef. ac na edynt ida6 kanhiadu ida6 er hyn et oed en i erchi. kanys en erbyn deva6t a gosot er hen wyrda yr e dechreu na deleyt ranu er enys 6rth d6y goron. Ac 6rth heny sori a g6naeth Ed6yn ac ada6 e datleu a mynet i Escotlont a dywed6yt e gyiscei ef coron hep ovyn kenhiat i Katwalla6n. Ac g6edi menegi heny i Kat6alla6n ef a anvones kennadeu atta6 a menegi ida6 o g6isceî ef coron en enys Prydein e lladei enteu i ben adan y goron.[621]

Ac g6edi bot teruysc evelly erryngthynt 6ynt a emcyvarvuant elldeu e parth tra6 i H6myr. Ac g6edi dechreu e vr6ydyr Katwalla6n a golles lla6er o vilioed oi wyr. ae kymhell enteu ar ffo. Ac ena i kymyrth i hynt tr6y er Alban hyt en I6erdon. Ac 6edi arveru o Ed6yn or vudygoliaeth ef a duc i lu tr6y 6ladoed Kat6alla6n a llosgi e dinasoed ar trevyd a llad e ki6da6twyr ac anreithia6 e gwladoed. ac hyt tra ydoed Ed6yn en dy6alhau evelly et oed Kat6alla6n en 6astat en keissia6 ar llongeu emch6elyt oi 6lat ac nis gallei. kanys pa porthva bynac e keisiei dyvot yr tir eno y bydei Ed6yn ae lu en i ludias. kans atta6 e dothoed de6yn doethaf en e byt or Espaen a el6yt Pellyt6s. A h6n6 o ehediat er adar ae oredec e ser. a venegei i Ed6yn pob dam6ein or a delei ida6. Ac 6rth heny e menegei enteu pan geissiei Kat6alla6n emch6elyt. Ac e bydei Ed6yn en para6t en i erbyn. Ac e bri6ei i longeu a bodi i kytemdeithion. Ac 6edi haiach nat oed un gobeith kafael emch6elyt tray kevyn i enys Prydein or di6ed ef a gavas en i gyghor mynet hyt at Selyf brenin Llyda6 i geisia6 porth y gantha6 i kynydu i gyvoeth ida6 trachevyn.[622] Ac g6edi trosi eu h6ylieu onadynt parth a Llyda6 en dyssyvyt e kyvodes temhestyl en e mor. a g6ascaru eu llogheu ar vyr hyt nat oed un ygyt ai gilyd onadunt. Ac 6rth heny dirva6r ovyn a gymyrth lly6yd llong e brenin. Ac emada6 ar lly6 aoruc. a gadu e llong 6rth vynnu e tyghetven e ford e mynhei i har6ein. Ac g6edy eu bot evelly em perygyl angeu ar hyt o nos h6nt ac cman pan deuth g6a6r e dyd tranoeth h6ynt a deuthant i enys a el6yr Garneria. ac eno tr6y dirva6r iavur e deuthant ir tir. Ac en e lle kymeint o dolur a llit a thristyt a gymyrth Kat6alla6n enda6 o acha6s rykolli i kytemdeithion megys e bu teir nos a thridieu en gor6ed ar i 6ely heb vynnu na b6yt na dia6t. Ac en e ped6eryd dyd e deuth ida6 blys kic hely.[623] Ac 6rth heny gal6 Breint aoruc atta6 a menegi ida6 heny. Ac en e lle Breint a gymyrth y v6a ae saetheu. a chr6ydra6 er enys aoruc i syllu a kyvarfei un g6ydl6dyn ac ef or h6n e gallei g6neuthur b6yt oy argl6yd ohona6. Ac g6edi kerdet o hona6 er holl enys. a hep welet dim or ageissiei diru a6r ovut a fryder a gymyrth a goveilieint 6rth na allei kafael i damunet oy argl6yd. kanys ovyn oed kantha6 dyvot i agheu oni chafei i damunet. Ac 6rth heny arveru aoruc o kelvydyt newyd. trychu drull o kyhyr y vord6yt. a dodi h6nn6 ar ver ae bobi ae d6yn yr brenhin. Ac en e lle kan tebygu e mae kic g6ydl6dyn oed i gymryt a b6yta o hona6. Ac anryuedu na ry ka6sei eirioet e veint velyster hono ar kic arall kyn no hynny. Ac 6edi b6yta ohona6 or di6ed lla6enach vu. megys ed oed ar pen e tridieu en holliach. Ac odyna pa ka6sant e g6ynt en her6yd ky6eiria6 eu llong a g6naethant a derchavael eu h6yl a r6yga6 e mor. Ac i gaer Kathalet e deuthant i dir Llyda6. Ac odyno ed euthant hyt en Selyv brenin Llyda6. Ac ef ae harvolles en lla6en hyna6s.[624]

Ac g6edi g6ybot estyr eu neges. ef a ede6is kanhorth6y ida6 ygyt ar amadra6d h6n. Dolur y6 kenyvi arderch a6c 6eision ieueinc bot g6lat en hendadeu ni en cy6arsangedic egan agkyvieith kenedyl. A fa6b or kenedloed ereill en amdifyn ac en kynhal eu g6ladoed. Ac ech kenedyl ch6itheu colli enys mor fr6ythla6u. ac na ell6ch g6rth6ynebu yr Saesson er rei ni dodynt en hentadeu ninheu mesur arnadunt pan edoed vyg kenedyl i e Brytain Vechan hon en pres6ylia6 ygyt eno. h6ynt a oedunt argl6ydi ar er holl teyrnassoed eni cheilch. Ac ni all6s nep gorvot arnadunt h6y eithyr gwyr Ruvein. Ar rei heny ket bydynt rynna6d eni medu eissioes g6edy llad eu lly6iodron h6ynt a 6rthlad6yt en waradó ydus or enys. Ac 6edi dyvot Maxen a Chynan yr 6lat hon. er hyn a trig6s eno ni cha6san byth rat i gynhal e coron en wastat. ket er ryvo rei o te6ysogion kadarn endi eissioes ereill a vydunt g6an. Afan delynt e gelynion i kollynt. Ac 6rth heny dolur y6 kenyvi g6ander ech pobyl ch6i. kanys or un genedyl et henymni. Ac 6rth heny en gel6ir en Bryteinieit megys ech kenedyl ch6itheu. Ac edym ni en wra6l en kynhal e wlat a 6el6ch ch6i. rac pa6b o en gelynion o pop parth ynni.[625]

Digitized by Google

Ac g6edi darvot i selyf dywedut evelly megys kan gy6ilyd Katwalla6n a dywa6t val hyn. Argl6yd vrenin eb ef ganedic on hendadeu vrenhined lla6er o dyolchtredeu a dalaf itti tros e nerth et wyt eni ada6 imi i geissia6 vygkyvoeth trachevyn. Er hyn a dy6edi titheu ryvedu ohona6t nat edym ni en kad6 teilyncta6t en hentadeu ni kyn no ni g6edi dyvot e Brytanieit yr g6ladoed hyn. ni varnavi bot en ryved heny. kanys e bonedigion ar dyledogion a deuthant ygyt ar ty6yssogion heny. or holl deyrnas. ar rei anvonedigion a drigassant eno. ac a gymerasant anryded er rei heny. Ac g6edi dechreu or rai heny kafael kyvoeth a theilyncta6t er rei bonhedic emderchavael ag6naethant en ryodres a syber6yt en v6y noc e deissyvei anian. ac emrodi i odineb er ry6 un ni chly6yt emplith e kenedloed. A megys e dyweit Gildas traethad6r hystoria. nit nam6y e pecha6t h6n6. namyn er holl pechodeu agnotaa dynia6l anian eu g6neuthur. Ac en v6yaf oll er h6n a di6reidia ansa6d er holl da. sef y6 h6n6 kas g6irioned ygyt ae amdifynwyr. kariat kel6yd a th6yll. a brat. kymeredigaeth dr6c tros da. Anrydedu an6ired. a cham 6eithredoed tros hygar6ch a hyna6ster. arvolledigiaeth diavyl em blaen engyl lleuver. A brenhined a etholynt nit herwyd du6 namyn er h6n a 6elynt en creulonaf. Ac en e lle egan er un rei ae hetholynt e lledyt. kan ethol ereill a vei creulonach. P6ybynac a vei aravach ac echedic nes i garu g6irioned. h6n6 megys gelyn enys Prydein a distry6yt. Ac or di6ed pob peth or a garei du6 ac or a gassaei o kyhaval vra6t e g6neynt. onyt bot en caruach kanthunt er hyn a kassaei du6. Ac evelly e g6neynt pob peth or a vei g6rthynet yr iechit. A hep geissia6 dim ygan 6edyc er holl iechit. Ac nit na m6y y dynion byt namyn kenveint du6 ehun ae vugelyd heb diosparth a g6neynt evelly. Ac 6rth heny nit ryved bot en kas gan du6 er rei anvonhedic a g6neynt e petheu heny. Ac 6rth heny e duc du6 e pobyl hono yr mynnu dial eu syberwyt arnadunt ac eu dehol oc eu g6lat. Ac eissoes os gatei du6 teil6ng oed inni llavuria6 i geissia6 derchavael e kenedyl ky6arsangedic ar ei hen teilynct a6t. rac bot en ward6yd yn kenedyl en bot ni en lly6iodron g6an oni llavuri6n oc en holl allu i keissia6 eu rydhau. kanys er un gorhentat a vu ynni en deu. 6rth heny diogelach ac ehovnach e keissiaf kanh6rth6y egenyt titheu. Maelg6n G6yned e goru6chel vrenin Prydein e ped6eryd gwr a wledych6s g6edi Arthur. deu vab a vuant ida6. nit amgen Run ac Einia6n. i Run e bu vab Beli. yr Beli h6n6 e bu vab Iago. i Iago e bu vab Catvan vyn tad inheu. Einia6n g6edi mar6 i vra6t a deholiet or ryvel e Saesson ac a deuth hyt e 6lat hon. Ac a rodes i verch i Hy6el Vychan brenin e 6lat hon. mab Hy6el ab Emyr Llyda6. e g6r ygyt ac Arthur a orescyn6ys e teyrnasoed. ac o hono e ganet Alan i vab. o Alan Hy6el dy tat titheu e gwr hyt tra vu vy6 i holl Freinc a dyporthei ovyn en v6yaf or ty6ysogion en wastat.[626]

Ac en ygyt a Selyf e gaiaf h6n6 e bu Katwalla6n ac oeu kytgyghor ell6g Breint Hir i enys Prydein i geissia6 os kanhatei du6 ida6 o ñep ford kafael llad de6yn Et6yn. rac llesteiria6 o hona6 o kynnevodic kelvydyt i Katwalla6n dyvot yr tir. Ac g6edy dyvot Breint Hir i Porth Ham6nt yr tir. ef a kymyrth g6isc reidus am dana6. ac en rith anghana6c kerdet. Ac ef a g6naeth ida6 bagyl o haiarn. a hono en vlaenllym ia6n ar hon a dam6einiei du6 ida6 kafael kyf6rd y lladei enteu e de6yn Ac odyno e kerd6s parth e chaer Efra6c. kanys eno en er amser h6n6 et oed Ed6yn. Ac 6rth heny g6edi i dyvot yr dref emkymyseu ar reidusion aoruc er rei aoedynt on ara6s alusen em porth llys e brenhin.[627] Ac val et oed Breint en treigla6 emplith er anghanogion enachaf ch6aer ida6 en dyvot allan or llys a phaeol eny lla6 en kyrchu d6vyr yr vrenhines. A hono a dygassei Ed6yn o kaer Wyrangon g6edy dehol Katwalla6n hyt tra ydoed en anreithia6 g6ladoed e Brytanieit. Afan ydoed hono en kerdet heb la6 Breint atnabot i ch6aer ag6naeth ac 6yla6. Ac en isel gal6 arnei. Ac essef aoruc hitheu trossi i h6ynep atta6. ac en gyntaf pedrussa6 p6y oed. Ac g6edi dynessau atta6 ac atnabot i bra6t megys haiach lle6ygu rac ovyn o dryc dam6ein i adnabot o neb a kafael oi elynion ai daly. Ac g6edi karedigion cusaneu ac geirieu ry buchedic ar vyrder megys amadra6d arall hi a vynegys oi bra6t ansa6d e llys. ac a dangosses ida6 e de6yn et oed eni geissia6. kanys ef edothoed i orymdeith emplith er reidusion tra edoedet en ranu alusseneu udunt.[628] Ac g6edi atnabot o Vreint e de6yn. ef a erchis oy ch6aer en nos hono keissia6 dyvot en lledrat or llys hyt atta6 enteu odyeithyr e gaer kar lla6 hen dempyl oed en aga6s yr dinas ac enteu ae haroei hi en llechu em pen e karec hono. Ac en e lle et aeth Breint em plith toryf or reidussion en e parth et oed e de6yn en eu ryoli. A hep gohir pan

Digitized by Google

gavas ef ryt ar i kyvla6an. ef a derchevys wrdun ac a want e de6yn adan i vron ac or un dyrna6t y llada6d. Ac en e lle b6r6 i vagyl oi la6 ac emgudia6 em plith er anghanogion ereill heb i atnabot o nep nai dybia6. Achan kanh6rth6y du6. kyrchu i lechva.[629] Ac odyna i chwaer enteu gwedi bot nos en dyvot o lawer ford en keissiaw mynet allan or llys. ac nis gall6s kanys kyfraw mawr ac ovyn a kyrch Edwyn o acha6s rylad e dewyn. Ac wrth heny gossot g6ilwyr a cheitweit a g6nathoed. ar rac er rei heny ni chafei hitheu ford allan. Ac gwedy gwybot o Vreint heny. enteu a aeth or lle hono hyt enghaer Excestyr.[630] Ac eno dyvynnu atta6 e Brytanieit. A menegi udunt e kyvlawan ar ry6nathoed. Ac gwedi anvon kennadeu at Katwalla6n. kadarnhau e gaer hono aoruc. a gorchymyn i holl wyrda e Brytanieit llavuriaw i gad6 eu dinassoed ac eu kestyll. Ac en llawen arhos dyvodedigaeth Katwalla6n kanys ar vyr edeuey a phorth egan Selyf brenin Llydaw i eu kanhwrth6ya6.[631] Ac gwedi honni e ch6edyl h6n6 tros er enys Peanda brenin swyd Keynt a m6ihaf kynnulleidva o Saesson ygyt ac ef a deuthant hyt eg-kylch kaer Excestyr a g6archae Breint en e dinas ac dechreu emlad ac ef.[632]

Ac ar heny enachaf Katwalla6n en deskynu yr tir oi longeu a dengmil o varchogion arva6c ygyt ac ef ygan Selyf brenin Llyda6. Ac en kyvlym kyrchu o lle et oedet en g6archae Breint. Ac g6edi eu dyvot hyt en aga6s yr llu g6ahanu i varchogion en pedeir kat a heb annot kyrchu i elynion. Ac g6edi dechreu emlad daly Peanda a llad llawer oy lu. Ac g6edi nat oed ford arall ida6 egallei kafael iechit gwrhau ag6naeth i Katwalla6n a rodi g6ystlon. ac ada6 mynet ygyt ac ef i emlad ar Saesson. a chadarnhau heny tr6y arvoll a g6ystlon.[633]

Ac g6edi kafael o Katwalla6n e vudyg-oliaeth. gal6 ag6naeth atta6 i wyrda a vessynt g6ascaredic. tr6y hir amser. Ac en diannot kyrchu e gogled ar tor Ed6yn. a dechreu anreithia6 e g6ladoed.[634] Ac g6edi menegi heny i Ed6yn ef a kynnull-a6d atta6 holl vrenhined e Saesson. a hyt e maes a el6ir Hedfeld en erbyn Katwall-a6n. a dechreu emlad ar Brytanieit. Ac en e lle ar dechreu er emlad e llas Ed6yn ai holl pobyl haiach. ac Offrit i vab ygyt ac ef. a Gotbott brenin Orc. a dothoed en porth ida6. ar ran v6yaf or eu llu ygyt ac 6ynt.[635]

Ac g6edi kafael o Katwalla6n e vudyg-oliaeth kerdet aoruc tr6y g6ladoed e Saesson er kyn ereulonet ac nat arbedei i neb. namyn en e lle e g6elhei Saesnes en veichia6c. ai gledyf ed ellyngei i beichiogi yr lla6r. Ac evelly nit arbedei nac i wr nac i wreic. nac i was nac i vab. kanys ef a vynnei en ll6yr eillia6 kenedyl e Saesson or enys hon en holla6l. Ac 6rth heny. pa rei bynac a gafei onadunt o anghly6edigion poeneu i dyvethaei.[636] Ac or di6ed br6ydyr vu ida6 ac Offric er h6n a deuth g6edi Ed6yn. a h6n6 a las ae deu neieint. er rei a deleint g6ledychu g6edi ef. Ac g6edi llad er rei heny. Oss6allt a deuth en vrenin en Escotlont. a h6n6 hevyt Katwalla6n g6edi er rei ereill ar ryvela6d arna6 ac ae ffoes o 6lat p6y gilyd hyt e mur ag6nathoed Sever6s amera6dyr er r6ng Prydain ac Escotlont. Ac g6edi heny ef a envyna6d Peanda ar ran v6yaf or llu kantha6 hyt e lle hono i emlad ac ef.[637] Ac essef aoruc Osswallt hyt tra ydoed Peanda eni 6archaey en e maes a el6ir en Saesnec Hevefelt. ac en Gymraec e Maes Neva6l. nos6eith derchafael croes er argl6yd eno ac erchi oy kytemdeithion ac oy kytvarchogion ac oy lla6n llef dywed6yt. plyg6n en glinieu a g6edi6n er holl kyvoetha6c Du6 by6 hyt pan yn rydhao ni ygan syber6 lu e Brytanieit. Ac ygan eu hyskymun te6yssa6c Peanda. kanys ef a wyr mae ia6n edym ni tros en kenedyl en emlad. Ac 6rth heny pa6b onadunt a g6naeth megys i herchia. Ac evelly pan deuth e dyd e kyrchassant eu gelynion a her6yd evyrllit eu ffyd h6ynt a ka6sant e vudygoliaeth.[363] Ac g6edi menegi heny i Katwalla6n llidia6 a g6naeth a chynnulla6 llu ma6r ar erlit Osswallt a br6ydra6 ac ef. en lle a elwir Bwrne i kyrch6s Peanda ac i llada6d.[639]

Ac g6edi llad Osswallt a lla6er o vilioed oy wyr ygyt ac ef Osswy ael6yn i vra6t a deuth en vrenin en i le. a h6n6 ar rodes lla6er o eur ac ariant i Katwalla6n. Ac a gavas tanghneved yganth a6. a g6rhau ida6 hevyt.[640] Ac ni bu un gohir h6ynt a gyvodassant en i erbyn. Alffryt i vab ehun ac Oydwallt i ney vab i vra6t. Ac g6edi na ellynt sevyll en i erbyn h6ynt a foassant hyt at Peanda i geissia6 nerth yganth a6 i orescyn kyvoeth Oss6y ael6yn.[641] Ac 6rth na lavassei Peanda tori e tangneved ar ryg6nath6ed Katwalla6n tr6y teyrnas enys Prydein ef a annodes heny hyt pan keissiei kanhiat Katwalla6n. ae yr ryvelu arna6 ae i rodi kat ar vaes ida6. Ac 6rth heny treigyl6eith pan edoed Katwalla6n e sulg6yn en Llundein en daly llys ac en g6isca6 coron e deyrnas am i pen. A holl ty6yssogion e Saesson ygyt ac ef eithyr

Digitized by Google

Oss6y ael6yn ehun. ac ygyt a henny holl ty6yssogion e Brytanieit. Peanda a deuth ar e brenin a govyn ida6. pa acha6s na dothoed Osswy ael6yn ehunan yr llys annot un ty6yssa6c or Saeson. Ac g6edy dywed6yt or brenin ida6. emae o acha6s i vot en glaf. Peanda a dywa6t 6rtha6. nit er hyny argl6yd ep ef. namyn i kennadeu a envyna6d hyt en Germania en ol e Saeson i dial Oswallt i vra6t arnam ni mi a thi. Ac ygyt a heny Peanda a dywa6t ry tori y hona6 ef ehunan tangnheved e deyrnas pan dyholeys Aelffrit i vab ac Oytwalt i nei vab i vra6t o teyrnas Nordhanhwmyr. Ac 6rth heny ef a erchis yr brenin kanhiat oy lad neu enteu i dyhol or deyrnas en holla6l.[642] Ac 6rth heny g6edi medylia6 or brenin lla6er enghylch heny ef a erchis oy kyghorwyr medylia6 pa beth a kynghorunt am heny. Ac val etoedynt evelly pa6b en menegi i kynghor. Maredyd brenin Dyvet emplith pa6b a dywa6t. Argl6yd vrenin ep ef. kanys. buassei arvaeth kenhyt ti g6rthlad holl kenedyl e Saeson o enys Prydein. pa acha6s 6eithon e gedi titheu h6ynteu i vuchedockau en tangnevedus en ein plith ninheu. Ac 6rth heny arglwyd kanhiatta udunt ehunein ryvelu er rydunt megys ac advyd e distry6ier h6ynt o gyvne6it aervaeu i kanthunt ehunein. kanys nit ia6n kad6 ffyd 6rth e nep a vo bradwr en 6astat. kanys er pan deuthant e Saeson en gyntaf yr enys hon en 6astat e maent en bredychu en kenedyl ni. Ac 6rth heny delei ti kad6 dy ffyd 6rthunt h6y. kanhiatta i Peanda kyvodi erbyn Os6y ael6yn. megys e darfo or tervysc h6n6. er neill onadynt ae llad ae enteu i dyhol or enys hon.'[643] Ac 6rth heny Katwalla6n a kanhiada6d i Peanda ryvelu ac Os6y ael6yn. Ac odyna Peanda a kynnull6s llu ma6r. ac a aeth try Hómyr ar tor Os6y ael6yn. a dechreu anreithia6 e g6ladoed a ryvelu arna6.[644] Ac or di6ed rac aghen Oss6y ael6yn a ede6is breninolion rodion o eur ac ariant m6y noc a ellir i credu yr peidia6 a ryvelu ar i gyvoeth. ac emch6el6yt adref. Ac g6edi na mynney dim ygantha6 e brenin h6n6 a syll a6d ar kanh6rth6y du6. a chet bei llei eirif i lu noc un Peanda. ef a rodes vr6ydyr ida6 ker lla6 avon Wyn6ed neu Wynnet. Ac g6edi llad Peanda Katwalla6n ar rodes i Wlffret i kyvoeth. A h6n6 a kymerth Ebba ac Etbert i ryvelu en erbyn Osswyd. ac or di6ed o arch Katwalla6n h6ynt a tangnhevedasant.[645]

Ac g6edi elen6i 6yth mlyned a deu ugeint. Katwalla6n e bonhedicaf ar kyvoethocaf brenin e Brytanieit en treuliedic o heneint. pythevnos g6edi kalan gaiaf et aeth or byt h6n. ae gorf a ir6yt ac iredeu g6erthva6r. ac a dodet em me6n del6 o evyd ag6nathoydyt ar vesur i veint ehun. Ar del6 hono a dodet ar del6 march o evyd anryved i deg6ch en arva6c. a hono a ossodet ar porth e gorlle6yn en Llundein en ar6yd er racdy6ededig vudygoliaeth u6chot. ac yr aruthred yr Saeson. Ac adana6 et adeilasant egl6ys en er hon e kenir eferenneu rac i eneit ef ac eneidieu kristonogion e byt en holla6l. a h6n6 vu e te6ysa6c evyda6l.[646]

Ac g6edi mar6 Katwalla6n. Katwaladyr vendigeit i vab a kymyrth lly6odraeth e deyrnas. er h6n a el6is Beda Chitwalt. ac e bu en g6ledychu deudengmlyned en fr6ytha6n dangnevedus en kynnal coron a lly6odraeth. Ac ena clevychu aoruc Katwaladyr o nychda6t hir. Ac ennynu tervysc awnaeth ena erh6ng e Brytanieit ehunein.[647] Mam Katwaladyr vendigeit oed ch6aer un dat i Beanda. Ai mam hitheu oed 6reic vonedic o dyledogion Erging ac Euas. Affan gymodes Katwalla6n a Pheanda i Kymyrth Katwalla6n e wreic hono. ac ena i ganet Kat6aladyr vendigeit en vab i hono.[648]

Ac ena gyt a bot tervysc er r6ng e Brytanieit e doeth arnadunt ne6yn oc eu llad. a heny en dial ygan Du6 am eu pechodeu. ac eu syber6yt. dros 6yneb enys Prydein. hyt na chefit dros 6yneb er enys un tameit b6yt namyn a gefit o gic hely o vystveileit yme6n difeith. a hyt nat oed or rei by6 aallei cladu er rei meir6. Ac a all6s onadunt vynet i 6ladoed e byt h6ynt a aethant dan g6ynvan a drycyrverth a dy6edyt 6rth du6 ti an rodist ni mal deveit en v6yt i vleidieu. ac an g6ascereist emplith kenedloed ereill. Ac ena e peris Kat6aladyr ehun kyweiria6 llynges ida6 a mynet i Lyda6. a ch6ynvan val hyn. G6ae ni bechadurieit rac amlet an pechodeu yrei e kodassam ni Iessu Grist onadunt en ormod tra ettoedym en kafael espeit oy benydia6 ac emwneithur a du6. Ac am heny e maa Du6 en dial arnam ni an pechodeu ac en an dihol o an g6ir dyliet. Ac ni all6s an gwyr Ruvein na nep kenedyl or byt en g6ascaru ni val hyn. Ac am heny emch6elet er Escotieit ar t6yllwyr bratwyr escymun Saesson i enys Prydein. kanys ydi6 en difeith oy phobyl dyleda6c a chofaent h6y nat h6ynt6 ac an deholies ni o enys Prydein namyn Du6 ehun.[649] Ena e doeth Katwaladvr hyt en Llyda6 ar Alan vrenin. a nei oed h6n6 i Selyf vrenin. Ai arvoll aoruc Alan i Gat6aladyr en lla6en. val e

Digitized by Google

dylyei vrenin i arvoll.[650] Ac nit ede6it en enys Prydein er6ng ball a ne6yn namyn a all6s kyrchu difeith vynydoed ac emporth o hely. Ac un vlyned ar dec e para6s e vall hono en enys Prydein. ar hyn a dyengis or Saeson a anvonassant kennadeu hyt en Germania ar eu kenedyl i vynegi udunt bot enys Prydein en 6ac o bop ryw genedyl. Ac erchi udynt dyvot oy chyvanedu ai chymryt en segur.[651] Affan gycleu er escymunedigion bobyl hono heny. en diannot emgynulla6 aorugant o wyr a gwraged anvat niver a dyvot yr gogled yr tir. a dechreu kyvanedu e wlat or Alban hyt eg Kerny6. kan nyt oed nep ac eu lludiei or Bryteinieit. Ac o heny allan e colles e Brytanieit eu lly6odraeth ar er enys hon.[652]

Ac am ben espeit g6edi henny ed erchis Katwaladyr i Alan vrenin Llyda6 porth i dyvot i orescyn enys Prydein. i ar e paganieit escymun aoed endi. Ac ena i doeth llef ygan angel o nef ar Gat6aladyr i orchymyn ida6 peidia6 a dyvot i enys Prydein kanny vynnei Du6 wledychu or Brytanieit eni delei er amser a daroganа6d Merdyn rac bron Uther Bendragon a rac bron Arthur. Ac ena ed erchis er angel i Gat6aladyr mynet i Ruvein ar Sergius pap. Ac g6edi e kymerâi eno i benyt ef a rivit eno erh6ng er rei g6ynvydedic. Ac ena y d6a6t er angel emae dr6y evyrllit i fyd ef e kafei e Brytanieit eu lly6odraeth ar enys Prydein. pan darfei ida6 ef elen6i er amser tyngetvena6l. Ac ni byd kynt heny no fan gaf6ynt escyrn Kat6aladyr o Ruvein i eu d6yn i enys Prydein. A h6n6 a gefir or di6ed pan dangosser esgyrn e seint ereill a gudi6yt rac ovyn e paganieit. eu hen deilycta6t a mediant enys Prydein.[653] Afan darvu yr angel tervynu ar er emadra6d h6n6 e doeth Cat6aladyr hyt ar Alan vrenin Llyda6. a dy6edut ida6 a dy6edasei er angel 6rtha6. Ac ena e kymyrth Alan vrenin. holl lyvreu darogan Merdyn Emrys. a darogan er eryr a brof6yda6d egkaer Septon. ac o gathleu Sibilla. a dechreu ac edrych heny oll o daroganeu aoruc i geissia6 g6ybot a oed wir a d6a6t er angel. Afan 6eles Alan e daroganeu oll en un ac emadra6d er angel. et annoges i Gat6aladyr vynet i Ruvein. Ac anvon Ivor i vab ac Ynyr nei i enys Prydein i geissia6 i chynnal o waet ac o wir dyliet. rac mynet g6elydon ar e Brytanieit.[654]

Ac ena et em6rthodes Cat6aladyr vendigeit afob kyvry6 beth byda6l. a heny o gariat Du6. Ac ena et aeth i Ruvein hyt ar Sergius bap ac e kadarnaa6d Sergius ef emplith e seint gleinnion. Ac ena en e lle i clevycha6d o orthr6m heint. Ac en e deudecvet dyd o vis mei e bu var6. ac et aeth i eneit i nef en er 6ythvet vl6ydyn afed6ar ugeint a seithgant g6edi geni Mab Du6 or Argl6ydes Veir.[655]

Ac ena kynnulla6 aoruc Ivor vap Kat6aladyr ac Ynyr i nei a allasant v6yaf o wyr a llongeu a dyvot aorugant i enys Prydein a ryvelu en greula6n dy6al ar er escymunedic kênedyl Saeson divedyd 6yth mlyned a thriugeint. ac ni dygrynnoes udynt heny canyt ada6sei e vall a ne6yn hevyt dim haiach en vy6 or Brytanieit. Ac ni el6yt 6ynt en Brytanieit o heny allan namyn en Gymry. Ac o heny allan e g6naethant e Saeson en diveria6c kynnal tangneved ai kad6 erhyngthunt ehun. a di6yll e tired. ac adeilat e dinasoed ar kestyll. ac evelly e b6riasant argl6ydiaeth e Brytanieit iarnadynt. Ac 6ynt ehunein en medu holl Loegyr adan Delstan aoed de6ysa6c arnadunt. e gwr kyntaf or Saeson a 6isc6s coron e deyrnas. Ac o heny allan e colles Cymry eu breint ac eu dyliet ac e bu dir udynt godef e Saeson en benaf arnadunt.[656]

"AMADRAWD E GWR A ESGRIVENNWS UN OR LLYVREU CROEN MEWN LLAW DEC BERFAITH."—*Meddai ysgrivenydd y llyvyr* A.

Ar ty6yssogion a vuant ar Gymry 6edi heny pob eil6ers. a orchmynneis i Caradа6c o Lan Garban.[657] vyg kyt oeswr i oed h6n6. Ac ida6 ef ed ede6is i devnyd i esgrivenu e llyvyr h6n6. o heny allan e brenhinoed Saeson er rei a doethant ol yn ol a orchmynes inheu i Wilym o Walmesbury ac i Henri o Hendendelon. ac yr rei heny i gorchmyn6s inheu escrivenu e brenhinoed Saeson a ffeidia6 ar Kymry. kanyt idi6 ganthunt h6y e llyvyr Kymraec h6n6 er h6n a emch6el6s Gwallter archdiaon Ryt Ychen o Ladin eg Kymraec. ac ef ae traeth6s en wir ac en g6byl o istoria e rac dy6ededigion Gymry. a henny oll a datemch6eleis inheu o Gymraes en Lladin. ac evelly e tervyna istoria Brut.[658]

TERVYN BRUT Y BRENINODD.

Digitized by Google

NODIADAU

PERTHYNOL I

BRUT TYSILIO A BRUT G. AB ARTHUR.

---

[1] Eneas gwedi imlad Troia a distriw egaer ac esganiws, ivab gidac ef adoethant ar longeu. A.

[2] Hit iwlat aelwir ir awr hon Itali ac aelwit ina er Eidal ac in er amser hwnw Latinus oed in vrenin in ir eidal a'r gwr hwnw a arvoles Eneas en lawen. A.

[3] Aphan weles Turun vrenin Rwtul henni keghorwinnu aoruc wrthaw ac imlad ac ev agorvot aoruc Eneas a lad Twrin vrenin achafel breniniaeth ir Eidal a chafel Lavinia verch Latinus yn wreickia. A gwedi tervinu ohoedil Eneas igwnaethpwit Esganiws ivab in vrenin. Ac wedi derchavel Esganiws in vrenin ef a adeilawd dinas ar avon Diberim. Amab a anet idaw a idodet en henw ar hwnw Silius. Ar mab hwnw wedi imderchavel imrodi aoruc in ladrat ingodineb a gorderchu nith Labitan' ai beichogi. A.

[4] Aphan wibi idat ef heni erchi aoruc iw dewinion doedit idaw pwi aveichiogasei ivorwin. A.

[5] Ar dewinion adiwawt idaw vot evorwin in veichiawc ar vab aladei ivam aedat ac ni thwillasei eu dewindebaeth wint erioet canis doeth yn wir er hin adiwedasant. A.

[6] Aphan doeth oed ir vorwin i esgor ar i chlevit ibu varw ac velli iladawd ev ivam. ar mab a roet yn henw arnaw Brutus. A.

[7] Ac arvaeth i erhoet emab iw vagu oni vu bemthegmlwid. Adiwrnot i er aeth emab i ganlin idat ihele ac arganvot carw in agaws attaw ac annelu i vwa aoruc emab ac en keisio medru ekarw sev imedrawt idat idan ivron oni golles eneit. ac velli i eladawd ev idat ai vam. A.

[8] Ac ena e deholet gwir er Eidal Brutus odino. canis nit oed deilwg ganthunt in vrenin arnadunt gwr aladei ivam ai dat. A.

[9] Ac ina idaeth enteu hit egroec. ac ino igwelei ev gweligord o etived Elenus vab Briav en gaeth dan Bendrasiws vrenin groec. Pirr vab Achil a digasei igenedil hono ganthaw gwedi distriw Tro enial i dat ac ai gwarchasei ino wint en gaeth. A.

[10] Ac ena pan adnabu Brutus i genedil hono trigaw igit ac vint awnaeth. oni oed ginevin acharedig ev gan ebrenhined ar tiwisogion en vwi no neb oi givoedion ahenni oi brit ai dewred ai haelioni ai vilwriaeth ai glot. Sev achaws oed henni doeth oed empilith edoethion adewr empilith irei emladgar ar hin adamweiniei idaw oda ev ai rodei oi gidvarchogion ac ibawb or hai harchei. A.

[11] Ac wedi ehedec iglot dros wineb holl Roec imginnullaw a orugant attaw pawb or a hanwoid o genetil Dro ar a oed dros wineb Groec a ervin i Vrutus vot yn diwisawc arnadunt. ac eu ridheu o geithiwet gwir Groec. A.

[12] Kan eroedint oriveti heb wraged ameibion saith mil. ac igit a henni idoed gwas ieuanc bonedicaf ar aoed egroec ahanwoed oparth idat o Roec ivam enteu

[1] Eneas yscwydwyn wedy daruot ymladeu tro a dystryw ygaer affoes ygyt ac ascanius yuab. Ac adoethant ar logeu. B.

[2] Hyd ygwlat yr eidal yr hon a elwir yr awr hon gwlat rufein. Ac ynyr amser hwnnw ydoed latinus yn vrenin yn yr eidal ygwr aruolles eneas yn enrededus. B.

[3] Ac yna pan welas Turn vrehin Ruthyl hynny kygoruenu allidiaw aoruc. Ac ymlad ac ef agoruot awnaeth eneas allad Turn vrehyn Ruthyl. Achafel yr eidal. Alauinia 'merch latinus yn wreic ytaw. Ac yna gwedy ollenwi diwed buched eneas. Ascanius yuab ynteu awnaythpwyt yn vrehin. Agwedy dyrchauel ascanius ar vrehinawl gyuoeth. ef a adeilwys dinas ar auon tyberis. A mab aanet itaw. Ac adodet arnaw siluius. Ar gwas hwnnw gwedy ymrodi ynledrawl odineb : gorderchu aoruc nith lauinia aebechogi. B.

[4] Velly B.

[5] Agwedy dewiniaw onadunt. Achafel gwybot diheurwyd ohyny wynt adywedasant bot y vorwyn yn veichiawc or mab aladei y uam ae tat. Agwedy darfei ydaw crwydraw llawer owladoed ydaiar. Or diwed ef adaw ar vlaenwed goruchel enryded. Ac ny thwyllwys oi dewindabaeth wynt can doeth. B.

[6] Aphan vu oet yr vorwyn escori ybu varw hi yar yetived. Ac velly ylladawd ef y vam. Ar mab arodet ar vaeth. Ac ydodet Brutus arnaw. B.

[7] Agwedy meithrin ymab ae vot yn bymthegmlwyd diwarnawt ydaeth ygwas yhela gyt ae tat. Ac val ydoedyni velly nachaf carw yn mynet heibaw. Sev aoruc Brutus aneleu bwa ac ellwng saeth. Ac yn keissaw llad ykarw ygwant ytat ar saeth dan yuron. Ac ybu varw. Ac velly ylladawd ef y tat. B.

[8] Agwedy marw y tat or ergyt hwnnw ydeholes gwyr yr eidal brutus. Kanyt oed teilwg gantut kymryt yn vrehin arnadunt gwyr awnelei kyflauaneu kyn dybrydet llad y uam ae tat. B.

[9] Agwedy deol, y daeth ynteu hyt y groec. Ag ygwelas yno gweligord oetiued elenus vab priav yn keithiwet ydan pandrasius vrehin groec. Pir. vab achyl adyngassei ygenedyl hono gantaw gwedy distryw tro. yn dial y tat. Ac ae gwarthueyssei wynt ygkeithiwet yn gyhyt ahynny oamser. B.

[10] Ac yna gwedy gwelet ovrutus ygenedyl. trigaw aoruc ygyt ac wynt. Ac yny lle gwedy kyneuinhau ac ymadnabot achwynt. A phawb ac yteu kymeint vu ydawn yn eu plith yny oed karedic achymeredic ygan pawb or brenhined ar tywysogyon yn vwy no neb oe gyfoetyon. A hynny kan oe pryt ae dewred ae haelder ae daeoni. Ae vilwryaeth ae glot. Sef achaws oed hynny doethaf oed ymplith doethyon. Adewraf ymplith yr ymladwyr. Ac ygyt ahynny py beth bynhac adamweinei idaw nac eur nac aryant na meirch na dillat. hynny arodei ynteu oe gytuarchogion. Ac ypawb or ae mynhei ygantaw. B.

[11] A gwedy ehedec yglot ef tros teruyneu groec. yd ymgynnullassant attaw pawb or hanoed ogenedyl tro. opob lle hyt ydoed teruyneu groec. Ac erchi idaw ef bot yntywysawc arnadunt. Ac ae rythau ogeithiwet gwyr groec. B.

[12] A hynny agedernhynt ac adywedynt yallu wneuthur yn hawd. kans kymeint oed eu niuer gwedy ymgynnullaw ygyt. ac ydoedynt seith mil o wyr

Digitized by Google

ahanvoid ogenedil Dro. Sev oed ihenw Asaracus. ac idoed egwr hwnw en wastat en kinnorthwiaw kenedil Dro am hanvot ivam o Dro. Ac idoed gwir Groec en rivelu arnaw yn wastat igit a brawt oed idaw a henvoed evam aidat o Roec. am adaw oe dat dri chastell y Asaracus yn ragor. A.

[13] Ac am henni idoedint en keisiaw dwin ekestill drachevin igan Asaracus. Ac ena pan weles Brutus henni a gwibod ohonaw rivedi ilu agweled ekestil en barawd idaw ev agimmerth vot in diwisawc arnadunt igeisiaw iridit udunt. A.

[14] Ac ena wedi emderchavel ovrutus in diwisawc imginnullaw igit aoruc pobil dro achadarnhau kestil Asaracus ac eu lenwi owir ac arveu adogned ovwit adiawt. Aphan darvu idaw henni minet eva Asaracus achwbil oe eu hol niver ganthunt namin a adawint yn ekestil i'r difaith goedid adwin ganthint eno eu gwraged ae meibion achwbil oe hanreithieu ac odino anvon lithir aoruc Brutus hit at Bentrasius vrenin ar imadrawd hwn indaw. A.

[15] Tevisawc a driblin gwedilion. A.

[16] A meneci idaw nat oed deilwg idaw attal gantaw in gaeth. A.

[17] Nac eu ceithiwaw in amgen eu barneu eu boned. A.

[18] Ac amhinni imae Brutus inmenegi idaw bot in wel gantint preswiliaw ini difeith ac importh vel eniveilieit ar gic amrwt alyseu gyta ritit. A.

[19] Noc importh ini kivannedeu inkafel gwledeu dan geithiwet. A.

[20] Ac os kodi dioruchelder di ath kivoeth awna heni onit ev na diro di in eu erbin namin diro vadeuaint. A.

[21] Cans anian iw ibawb caeth ceisiaw ridit obob ford adivot ar i hendeiligdawt. A.

[22] Ac am heni idarchwn i de drugared di hit pan ganhietich di udunt wi breswiliaw ini koedid ifoasant udunt gan ridit. neu ganiata udunt vinet in rit iwladoed ebit ibreswiliaw in digeithiwet. A.

[23] Ac ina gwedi gwelet o Bandrasius ilithir ai darlain rac ivron galw aoruc ataw ikighor. sev ikawsant in eu kighor kinnulaw lu ac au himlit olit ablinder wrthint am ibot in gaith in gihit ac ibuesint alivasu onadunt anvon yriw lithir ahwnw ar vrenin groec. A.

[24] Ac ikinnullawd pendrasius lu igit ac ef achirchu edifeith etebigeu ef vot Brwtus indaw. Ac val idoedint in minet heb gastel aelvit Espartanu' eu kirchu aoruc Brwtus atheirmil owir arvawc gantaw ac winteu heb wibot dim ohenni. kans in diarwibot idodoed Brutus ino ohit nos in girch am ipen Ac ina icirchu aoruc Brwtus udunt in diannot ac in wrawl wichir. agwneuthur aerva dirvawr imeint onadunt. A.

[25] Ac ina in gewilidus ovnawc. fo aoruc pandrasius ai lu ipob le or tebigint kafel nodet abrisiaw aorugant ar fo ac ibrenin in iblaen. acheisiaw minet trwi avon aoed agaws udunt. ahenw ir avon oed askulon. ac in keisiaw minet trwi hono periglu lawer onadunt. A brutus ini himlit. ac in deudibligu aerva onadunt ir rwg lad abodi. A.

[26] Aphan weles Antigonius brawt pandrasius vrenin ir aerva hono doluriaw in vawr aoruc aglaw attaw or niver gwasgaredic oni gavas vidin da imeint. Ac ina in givlim circhu gwir tro aoruc. kans oed gwel gantaw athecach achlodvorusach ilad in kirchu ac in imlad noi vodi in waradwidus in fo. A.

[27] Ac ina imchwelut aoruc Antigonius in fenedic wrawl a newidiaw dirnotieu agwir tro. ac ni thiciawd ymlad heb ywraged ar meibyon. ac ygyt ahynny ydoed ygyt awynt ygwas ieuanc bonhedicaf yg groec y parth ytat. y vam ynteu ahanoed ogendedil tro. Sef oed yhenw assaracus. Ahwnw aoed yn kanhorthwyaw kenedyl tro. Ac yn ymdiret yndunt. Ac yssef achaws oed hynny: gwyr groec. oed yn ryuelu arnaw ygyt abrawt untat ac ef. A mam hwnw ae tat ahanoed o groec. Ar ryuel oed yrydynt am tri chastel a adawsei ytyt y assaraccus yny varwolyaeth yn ragor rac y vrawt. B.

[13] Arei hynny ydoed wyr groec yn keisaw eu dwyn yarnaw. wrth na hanoed y uam ef o roec. kanys mam athat y vyrawt ahanoet o roec. Ac wrth hyny yd oed borthach gwyr groec ydy vrawt noc idaw ef. Ac yna eissoes gwedy gwelet o vrutus amylder ywyr ac eu heirif. Ag welet ykestyll cadarn yn parawt idaw: hawd vu gantaw ufydahu udunt a chymryt tywessogeaeth ar anadunt. B.

[14] Ac ynagwedy dyrchauel Brutus yn tywessawc arnadut. galw gwyr tro aoruc opob man achadarnhau kestyll assaraccus. Ac eu llenwi o wyr ac arue abwyt. Agwedy daruot hynny kychwyn aoruc ynteu. ef ac assaraccus ar holl gynnulleitua or gwraged ar meibyon ar anreithieu gantunt hyt ynyalwch y coedyd ar difeith. Ac odyna yd anuones brutus lythyr hyt ar pandrasius vrehyn groec yny mod hyn. B.

[16] A menegi idaw nat oed teilwng attal ygkeithiwet. B.

[17] Nac eu keithiwaw yn amgen nog y dylynt yn herwyd eu boned. B.

[18] Ac wrth hyny ymae Brutus yn menegi itti bot yn well gantunt wy presswylaw achartreuu yny diffeith ac ymborth mal aniueileit ar kik amrwt allyssyeu gan rydyt. B.

[19] Noc yny kyuaned ar wledeu a melyster ydan geithiwet. B.

[20] Ac os kodi goruchelder dyuedyant ti ath gyuoeth awna hyny na dot yn eu herbyn namyn madeu udunt. B.

[21] Kanns annyan ydylyet yw y pop kaeth llauryaw opop ford y ymchoelut ar y hen teilygawt ae rydit. B.

[22] Ac wrth hyny yd archwn ni dydrugared di. hyt pan genhettych ti udund wy presswylaw yny coedyd yffoussant udunt gan rydit. neu ynteu ony edy hynny udunt ytheyrnas ti gan rydit: ellwg vynt gan dy ganhyat ywladoed ybyt ygeissaw presswyluot heb geithiwet. B.

[23] Agwedy darllein yllythyr hwnw rac bron padrasius galw aoruc ef attaw ygyghorwyr. A sef agawssant yn eu kyghor: lluydaw yn eu hol. Ac eu hymlit. kans blwg vu gan wyr groec ygenedyl a ryffei y sawl flwnyeded hyuy ygkeithwet ydanadunt llauusau anvon yryw lythyr hwnw attadunt. B.

[24] Ac wrth hyny lluydyaw awnaethant gwyr ygroec yn eu hol y geissaw eu kymell yeu keithiwet. Ac val ydoed pandrasius ae lu yn kyrchu diffeith y tebygynt vot brutus ae wyr yndaw. Ac yn mynet heblaw kastell aelwit sparatintus: eu kyrchu aoruc brutus udunt atheir mil owyr aruawc gantaw: yn dirybud. Ac ymlad ac wynt aoruc gwyr tro achyrch diafyrdwl. A llad ayrua diruawr ymeint onadunt. B.

[25] Afo yn gewilydus aoruc pandrasius agwyr groec ygyt ac ef y pob man or ytybyocynt gaffel dianc. Acheissaw myned trwy yr auon ger eu llaw. Sef oedy enw akelon. Ac yn ceissaw brysaw trwy yr auon yperiglwys aneirif onadunt. Allawer auodassant. allawer or adiaghei heb eu bodi: aladei wyr tro ar ylan. Ac yny wed hono gwneuthur deu dyblyc aerua onadunt. B.

[26] Agwedy gwelet o antigonius brawt y brenhin hyny doluryaw awnaeth yn vwy no meint. Agalw y wascaredic gedemdeithon attaw. Ac eu bedinaw yn gyflym. achyrchu gwyr tro. kans kloduoruach oed gantaw. Athegach ylad gan gyrchu ac ymlad: noe uodi gan ffo yn lluch athom. B.

[27] Ac ymlad aoruc ef ac getymdeithon. ynwychyr ac yn wrawl. Ac ny dygrynoes udunt namyn

Digitized by Google

idaw. cans gwir tro parawt oedint ac adurnedic oarveu. Agwir groec noethion oedint adiarvot. Ac ina igorvu gwir tro ar wir groec ac ilad gan mwiaw ol adal Antigonius brawt ebrenin ac Anacletus cedimaith idaw. A.

[26] Ac ina gwedy gorvot ovrutus ini vrwidir hono gosot aoruc chwechannwr arvawc i mewn castel i Asaracus a chiweiriaw iscastel opob agenreit ac odina idaeth brutus ai lu hit lle idoed gwraged ar meibion in iharaws ini difeith. A.

[27] Ar nos hono doluriaw aoruc Pandrasius in vawr oachaws dali Anticonius ivrawt ai fo inteu ihunan alad lawer oi wir. Kinnulaw aoruc adieghis oi wir. athranoeth pan oleuhaod idid kichwin aoruc ahenni ganthaw adivot amben ekastel etebigasei wot Brutus endaw at karcharorion. A.

[28] Ac weti edrich o Bantrasius ansawd ekastel in lwir ranu aoruc illu egkilch ecastel ac erchi ibawb onadunt gadw i ni givair val ibai diogel. agorchimyn aoruc i bawb onadunt obop kelvidit imlad ar kastel in oreu ac igellint. A.

[29] Ac ina er aeth pawb onadunt ini le. ac opob arver imlad or awidint odeulu achladu wint a imladasant ar kastel val iderchis ebrenin idunt. ac dan osymut iroedint erei dewraw onadu nt in imlad ar kastel ar leil avidei in gwiliaw epepilleu rac circh disivit gan wrutus am epen. A.

[30] Ac in eu herbin winteu idoed egwir or kastel in amddifin eu ty ac eu heneidieu in oreu ac eu gellint. ac in bwrw dwvir brwt athan gwilt am ben eu parianeu eni foasant iwrth ikastell. A.

[31] Ac ini diwed ibu reid idint anvon keniadeu ar vrutus ivenegi eu govit ae pericil ac erchi idaw eu amdifin rac bot in reit idunt rodi eti ivini o eisieu bwit. A.

[32] Aphan gicle vrutus heni mediliaw agovalu am eu amdifin aoruc. ac ini diwed ekavas in ei gighor dwin circh nos am eu pen. ac eu ceisiaw velli wint in diarvot. acheisiaw twillaw eu gwilwir ae gwersillteu. sev e cavas Brutus in ei gighor galw ataw Anacletus cedimaith Anticonius athinu clediv allan adiwetit wrthaw vel hin. A.

[33] Oteti was ieuanc: lima terwinu de vuched ti ac Anticonius ar clediv hwn in diannot illadav ich deuben chwi oni wnei di aarchavi in fidlawn. nit amgen pan wo nos i chwinsaw de vinet ti itwillaw egwilwir gwir groec eni delint ar talim odiwrth illu im erbini val icafwiv idiwetha achafel wedi heni dewot in diribid am pen illu. A.

[34] Ac val hin igwnei hebi Brutus: minet in ereil awr or nos in arav diorvot ini gefich imdidan arei onadunt. adiwetit val hin. Anticonius adigimi ar vigkevin ogarchar Brutus allawer oheieirn arno hit mewn glin coetawc diris. arac meint aoed oheieirn arno ni elleisi idwin ew bellach no heni. A.

[35] Acweti idiwetich di heni dwc ditheu winteu hit eglin hwnw megis iridheu Antigonius megis icafwiv inweu wint wrth vi ewillis. A.

[36] Ac val ydoed rei onadunt yn amheu peth adywedei ae gwir ae geu. nachaf un or gwilwyr yny adnabot. Ac yn menegi hyny oe gedymdeithon. Ac yna heb pedrussaw. galw ygwersylleu awnaethant a mynet ygyt ac ef hyt ylle ydywedassaei adaw Antigonius. B.

[37] Agwedy eu dyuot hyt yno: kyuodi aoruc brutus ac vydin gantaw yn aruawc. ac eu llad yn llwyr. Ac odyna kerdet aoruc parth ar llu. Arannu ylu yn teir bydin. Agorchymyn y pawb kerdet yn distaw. achyrchy opop parth yr llu heb frost gan neb. Ac na ladei neb un gwr hyny elhei vrutus hyt yn pebyll ybrenhin yn gyntaf. Aphan glywut y gorn ef. gwnelei pawb y allu. B.

[40] Agwedy eu dyscu velly o vrutus wynt. kerdet awnaethant yn tawel reolus hyny doethant ym plith yllusteu pawb yny gyueir. ac velly arhos yr arwyd teruenedic aoed rydunt ac eu harglwyd. B.

[41] Ac yna gwedy dyuot y drws pebyll ybrenhin. y lle ydamunassei dyuot. heb annot canu ygorn yn arwyd aoruc. Yna nyt annodes neb or gwyr. namyn mynet ymywn ar tor ykyscadwryeit. arodi dyrnodeu agheuawl udunt. B.

[42] Ac velly crwydraw ypebylleu ar lluesteu. c yna gan gwynuan a discyryon y rei meirw. y deffroei y rei byw. A megys deueit ymplith bleideu heb wybot fford y ffo yd arhoynt eu hangeu. nyt oed udunt nawd. hany cheffynt o enhyt gwiscaw eu harueu ny chyffynt wynteu ffo namyn redec y noeth diaruot ymplith eu gelynnyon aruawc. ac y lledit. Ac odihanghei neb ac y chydic o heneit yndaw. rac meint yawyd yffo. briwaw ac yssigaw awnaei ar gerryc adrein amieri. Ag ygyt y velly ykollynt eu gwaet ac eu heneideu. Ac or darfei yrei onadunt o nerrh ae taryan ae arueu ereill: gaffel lle y ymgudyaw. trwy tywyllwch y nos. ymplith y kerryc y syrthynt hyny vydynt uriwedic anafus. Ac or diaghei neb or damwein tyghetuenawl hyny: ybodynt yny dyffred ger eu llaw. Ac velly abreid y diaghei neb yn dianaf or ryw damwein direit hyny.

Aphan wybu wyr y kastell. bot eu harglwyd yn llad eu gelynnyon y velly: dyuot allan or kastell awnaethant wynteu. Adeudamblygu aerua onadunt. A megys ydwespwyt uchot: Achyrchu aoruc brutus pebyll ybrenhin ac daly. Ac erchi y garcharu. kans mwy les atebygei oe garcharu noc oelad. B.

[43] Y toryf hagen a oed gyt ac ynteu ny orfowyssynt o lad a gyfarfei ac wynt heb neb trugared. Ac yny wed horo y treulwyt y nos hyny doeth ydyd. ynyd oed amlwc meint yr aerua awnathodit. B.

[44] Ac yna llewehau aoruc brutus. A rannu yr yspeileu y rwg ywyr ehun. A hyt tra attodit yn hynny: yd aethpwyd ar brenhin y garchar yr kastell. Ac ydy erchis brutus kadarhau y kastell. A chladu ykalaned. Agwedy daruot hyny: ymgynullaw aoruc brutus alu ygyt gan diruawr lewenyd oe budugolyaeth. A mynet yr diffeith yr yd oed yr anhoieu ar gwraged ar meibyon yn eu haros. B.

[45] Ac yna ygelwis brutus yhenhafgwr attaw y ymgyhor ac wynt awnelit am pendrasius vrehin groec, kans hyt tra uei ef y eu karchar hwy ac yn eu medyant. dir oed idaw wnethur a vynnynt. B.

[46] Ac yna y roded amryualyon gyghoreu. rei y gyghorei erchi ran idaw oe teyrnas gan rydit. Ereill agyghorei erchi kanhyat y uynet y ymdeith. Ar hyn a uei reit y eu hynt gantunt. B.

[47] Agwedy eu bot yn yr amrysson hwnw. kyuodi aoruc un yuynyd. Sef oed y enw membyr. A dywedut. bot y oreu kyghor udunt ac yn iawnaf kymryt kanhat y vynet y ymdeith o mynhynt iechyt udunt ac yeu hetiued gwedy hwy. kans orydheynt wy y brehin. Achymryt ran oe gyuoeth ygantaw y

Digitized by Google

bychydic. kans parawt oed wyr tro ac eu harueu yn wiscedic gyweir amdanadunt. Agwyr groec noethon diarueu oedunt. Ac wrth hyny glewach oed wyr tro. Ac yny wed hono ny orffowyssynt oc eu llad hyny daruu eu distryw yn gwbyl hayach: Adaly antigonius brawt pandrassius. ac anacletus y gedymdeith. Ac ar hyny yuudugolyaeth agauas brutus. B.

[38] Ac yna gwedy kaffel o vrutus y vudugolyaeth honno: gossot aoruc chwechant marchawc ymywn kestyll assaraccus. Ae gadarnhau or petheu avei reit ygyt a hyny. Achyrchu aoruc ynteu yr diffeith ar dryll oe lu gantaw vny lle ydoed yr anhedeu ar gwraged ar meibion. B.

[39] Ar nos hono gwedy hyny coffau aoruc pandrasius yffo ehun. Adoluryaw yn vawr ry lad y wyr adaly y vrawt. A chynullyaw yffodigyon attaw oe eu llechuaeu. A phan oleuhawys ydyd trannoeth kyrchu aoruc am pen ykastell kans yno ytybygei ry uynet brutus ar karcharoryon gantaw. B.

[30] Agwedy edrych ohonaw ansawd ykastell yn graf ranu ylu yn vydinoed aoruc ygkylch ykastell. Ac erchi ypawb gwarchadw yran. Ac ymlad ac ef opop keluydyt or ygellit. B.

presswylaw yndaw ymplith gwyr groec. Ef atebygei na cheffynt hedwch tragywydawl. yn eu plith or dyd hwnw allan. kans wyryon agorwyryon y rei ladedic agoffeynt eu gelynyaeth ac wynt yn tragywydawl ac eu hetiued wynteu. Ac odarffei vot brwydyr yrydunt niuer gwyr groec beunyd a amlaei. A nineu gwyr tro alihaei. Ac wrth hyny y kyghorei ynteu kymryt y verch hynaf y pandriasius yr hon elwit enogen. yn wreic y vrutus allogeu aphob peth or a uei reit udunt wrth eu hynt. Ac os hyny ageffynt: kymryt canhyat y uynet y le y keffynt tragwydawl hedwch. B.

[48] A gwedy daruot y vembyr teruynu y ymadrawd velly. wfydhau awnaeth yr holl gynnulleitua[a] yw gyghor. A dwyn pandriasius y berued ygynnulleitua awnaethpwyt. A dywedut idaw y dihen ydityn diannot. ony wnelei yr hyn y dodynt yny adolwyn ida. A thra yttodit yn dywedut wrthaw yr ymadrodyon hyny: y dodet ymywn kadeir oruchel mal y dylyhei vrenhin. Agwedy gwelet orbrenhin gogyuadaw y agheu. atteb aoruc yny mod hyn. B.

[49] Kans y tyghetueneu an rodes ni yn awch medyant chwi. dir yw ynwneuthur. awch mynnu chwi rac kolli an buched. yr hon nyt oes a uo gwerthuorogach no hi na digrifach yhy byt hwn herwyd y gwelir inni. Ac wrth hynny nyt ryued y prynu o pop fford y galler y gaffel. Achyt boet gwrthwyneb genhyfi rodi vy merch. Eissoes didan yw genhyfi rodi uy merch y was ieuanc clotuawr ahenyw o etiued priaf vrenhin tro ac anchises. ar boned yssyd yndaw ynteu yn blodeuaw mal ygellir gwelet yn eglur. Aphwy a allei hediw yllwg kenedyl tro yn ryd. yr hon ryuuassei y saw vil o vlyuydet ac amseroed ydan vrenhined groec yg keithiwet. neu pwy ageissei lauuryaw gyt ac wynt ygeissaw rydit agwaret or ryw geithiwet honno. A chan gallwys y gwas ieuanc hwn hyny. minheu a rodaf vy merch idaw ef yn llawen. Ac eu rac aryant. a gwenith a llogeu. Aphob peth ar uo reit yhynt wrthaw. Ac o byd gwell genwch presswylaw gyt a gwyr groe. mi arodaf ywch trayan vyg kyuoeth yn ryd trwy hedwch yw gyuanhedu. Ac oni mynwch namyn mynet y ymdeith mal y bo hynvydach genych: mi atrigaf ygyt a chwi megysgwystyl hyny vo parawt pop peth or aedewit iwch. B.

[50] Agwedy daruot cadarnhau yr amot uelly y rydunt. yd anuonet y pop porthua or aoed ygkylch teruyneu groec y gynnullaw llogeu. Agwedy y dwyn oll y un lle: eu llenwi awnaethpwyt opop peth or a uei rei twrth yr hynt. A rodi y uorwyn awnaethpwyt y vrutus. Ac y pawb ar neilltu y rodet yn hewyd yuonhed ae teilygdawt eur ac aryant a thlysseu a mein gwerthuawr yn amyl. Agwedy daruot hyny yd ellygwyt y brenhin oe garchar. Ac yd aeth gwyr tro yeu llogeu yn ryd o geithiwet gwyr groec. B.

[51] Ac yna y gossodet enogen gwreic vrutus yny kwr ol yr llog. Ac icuon achwynuan a gymyrth hitheu erni am adaw yryeni ae chenedyl ae gwlat. Ac ny throssei y llygeit y ar y gwlat yny gwydwys y weilgi y traeth. Ac yn hynny o yspeit yd oed vrutus yny didanu hitheu. Ac yn dywedut wrthi yn glaer. ac yr hynny ny thawei hi yny dygwydwys kysci arnei. B.

[52] Ac evelli deudid anosweith ar gwint in hirwid uniawn in eu hol en hwiliaw wint adoethant hit in enis aelwit Lagesty neu Leogena. ahono difeith oed heb neb ini chivanedu. A.

[52] Ac y uelly y kerdassant deu dyd a nosweith ar gwynt yn rwyd vnyawn yn eu hol. Ac yna y doethant hyt yn ynys leogetia. Ar ynys hono diffeith oed yna. gwedy y hanreithiaw gyn no hynny. yn llwyr o genedyl aelwit y piratas. B.

[53] Ac yna ellwg trychanwr aruawc wnaethant y etrych py ryw tir oed hwnnw. Aphy ryw gendyl aoed yny presswylaw. Agwedy na welsant gyfanhed yndi namyn yn gyflawn o amryual genedyl aniueileit abwystuileit. allad llawer awnathant or rei hynn. Ac dwyn gantunt yr llogeu. B.

[54] Ac yna y doethant y hen dinas aoed yn yr ynys diffeith. Athemyl y diana dwyes yr hely yndaw. Ac yd oed delw diana yn rodi atteb y pawb or anynhynt. Ac y doeth y gwyr hyny a gorthrwm veicheu arnadunt or aniueileit y eu llogeu. Amenegi awnathant y vrutus ae gytymdeithion ansawd yr ynys. B.

[55] A chyghori awnathant y vrutus mynet yr temyl. Ac aberthu yr dwyes. Ac y ouyn py wlat ykaffei presswyluot ychyfanhedu yntragwydawl idaw ef ae etiued. B.

[56] Ac o gyghor y kymyrth brutus geriyon dewin adeudec oe henhafgwyr gyt ac ef. Ac ydaethant hyt y demyl. Ac yducsant pop pcth gantunt or aoed reit udunt herwyd eu deuawt yaberthu. B.

[57] Ac gweti idivot eno Brutus adotes goron or gwinwit igkilch iarlleuoed ev. ac ohen ginnevawt teir kinneu agosodasant rac bron drws edemil. un i Iwpiter. ac un i vercurius. ac un i diana. ac aberthu ibob un onadunt ar neilltu. A.

[57] Agwedy y dyuot yr temhyl. gwiscaw awnaethant koron or gwinwyd am pen brutus. Ac yn herwyd ddeuot tri kynneu o tan awnaethant yr tri duw. nyt amgen: iubiter: a mercurius. a diana. Ac aberthu y pop wn onadunt ar neilltu. B.

[58] Ac odyna yd aeth brutus ehun rac bron y allor diana. Allester yn y law yn llawn owin agwaet ewic wen. Adyrchafel ywyneb aoruc gyfarwyneb ar dwyes: adywedut wrthi val hyn. B.

[59] Odidi dwyes gyuoethawc. tidi yssyd aruthred yr beid coet. Itti ymae canhyat treiglaw awyrolyon lwybreu. Ac ellwg eu dylyet ydaearolyon ac uffernolyon tei. dywet ti imi pa daear y presswylaf yndi. yn diheu. A phy eistedua yd anrydedwyfi tyti trwy yr oessoed o temleu a gwerynawl coreu. B.

[60] Agwedy dyweut hynny ohonaw naw weith. troi ygylch yr allawr aoruc pedeir gweith. Adineu y gwin oed yny law ymywn y gynneu. Athannu croen yr ewic wen rac bron yr allawr. Agorwed ar hwnnw. Ac am ytryded ran or nos pan oed esmwythaw gantaw yhun: y gwelei yduwes yn seuyll rac y vron. Ac yn dywedut wrthaw val hyn. B.

[61] Brutus heb hi ymae ynys y parth hwnt yfreinc yn gatwedic or mor opoptu idi. Auu gewri gynt yny chyuanhedu. Auu gewri gynt yny chyuanhedu. Ac yar awrhon diffeith yw ac adas yth genedyl ti. Kyrch honno. hi a vyd tragywydawl eistedua it. Ac auyd eil tro yth lin ti. yno y genir brenhined oth lin ti. y rei y byd darystygedic amgylch y daer. B.

[62] Agwedy y weledigyaeth honno deffroi aoruc brutus. aphedrussaw beth ar welsei ae breudwyt. aer dwyes yn mynegi idaw lle y presswylaw. Agalw ygytymdeithion attaw aoruc a menegi udunt y weledigyaeth. A diruawr lewenyd agymersant yndunt. Ac annoc mynet yllogeu. Ac ar y gwynt cyntaf agawssant yn hyrwyd: yd hwylyassant y geissaw y wlat a adawssei y dwyes udunt. B.

[63] Achan dyrchafel eu hwylyeu: cyrchu y diffeithuor. A dec niwarnawt ar hugeint y buant yn kerdet hyt yr affric. ac odyna y doethant hyt alloryeu philistyor.' Ahyt yn llyn yr helic. Ac odyna yd aethant hyt yrwg ruscadan amynyd azaras. B.

[64] Ac yna ybu ymlad mawr arnadunt gan genedyl ypirates. Agwedy goruot onadunt wy. kymryt llawer o yspyileu ypiratas awnaethant. Ac odyna y kerdassant dros auon malif hyt pan doeant hyt ymawritania. B.

[65] Ac yna y bu reit udunt otlodi bwyt a diawt vynet yr tir. Ac anreithaw y wlat awnaethant or mor y gilyd. Agwedy eu llanw eu llogeu yd hwylassant hyt yg colofneu ercwlf. B.

[66] Ac yna ydymdangosses y moruorynyon udunt. Achylchynu eu llogeu. Ac y bu agos eu sodi o gwbyl. B.

Digitized by Google

[67] Ac odyna yd aethant hyt ymor tiren. Acheir llaw y mor hwnw y kawsant pedeir kendyl o alltudyon tro. Erei affoassei gyt ac antynor o tro. Ac yn tywysaw arnadunt yd oed. corinyus. Gwr hynaws oed hwnw. goreu ygyghor or gwyr. mwyaf ynerth ae lewder ae gydernyt. Pan ymdrechei a chawr: ef ae bwrei mal y bwryei y mab llihaf. B.

[68] Agwedy ymadnabot onadunt. gwrahu aoruc corineus ae popyl y vrutus. A hwnnw ym pop lle or y bei reit wrth wr a ganhorthwyei vrutus. B.

[69] Ac odyna y doethant hyt ym porth ligeris yg gwasgwin. Abwrw aghoreu yna. Ac yna y gorffowysasant y edrych ansawd y wlat honno seith diwarnawt. B.

[70] Ac yn yr amser hwnnw yd oed goffar ffichti yn vrenhin y gwasgwyn apheitaw. Agwedy clybot o hwnnw discynnu estrawn genedyl yny wlat. Anuon aoruc attadunt y wybot beth auynnynt ae ryuel ae hedwch. B.

[71] Ac val yd oed kenhadeu goffar yn dyuot. ykyuaruuant a chorineus ar y deu canuet yn hely yn forest y brenhin. A gouyn awnaethant pwy arodasei ganhat idaw yhely yn fforest y brenhin. kans hen deuawt yw yr y dechreu. na delyehi neb hely yn fforest y brenhin. na llad aniueileit heb y ganhyat. B.

[72] Ac y dywawt corineus. na cheisassei ef eirioet ganhat am y gyffryw hwnnw. Ac sef aoruc un or canhadeu. Sef oed y enw imbert. Anelu bwa abwrw corineus asaeth. Sef aoruc corineus gochel y saeth. Ac ysclyuyeit y bwa olaw ymberth abriwaw y pen ac ef. hynny yttoed y emenhyd am y deu clust. A dechreu ffo aoruc yrei ereill. Ac o ureid y diaghasant y gantaw. B.

[73] A menegi hynny wnaethant y eu harglwyd. Athristau aoruc ynteu yn uawr. Achynnullaw llu y dial agheu ygannat arnadunt. B.

[74] Aphan welas brutus hynny cadarnhau aoruc ynteu y logheu. A dodi y gwraged ar meibion yndunt. Ac ynteu ar holl gynnulleitua or gwyr a aethant yn herbyn y brenhin. Agwedy bedinaw o pop parth. ymlad awnaethant yn galet ac yn greulawn. B.

[75] Agwedy treulaw llawer or dyd yny wed honno. kewilydiaw aoruc corineus hwyred yd oedynt yn kaffel y uudugolyaeth. Ac am lauassu or fichteit bot mor lew ahynny yn eu herbyn. B.

[76] E wyr ehun gyt ac ef ar neilltu. A mynet yr parth deheu yr ymlad gan geweiraw y wyr yn vydin. kyrchu y elynnyon aoruc hyny aeth ehun yn eu perued. B.

[77] Ac ehunan ed aeth hit inperved bedinoed ielinion. Ac ni gorfowisei. A.

[78] Ac orffowysswys. hyny kymellwys ar ffo. Agwedy y colli y gledyf. y damweinwys idaw caffel bwell deu vinyawc. Ac ahonno y gwhanei agyfarffei ac ef o warthaf y pen hyt y gwadyn y troet. Aryued oed gan pawb or ae gwelhei: dewret y gwr ae gryfder ae gedernyt gan ysktweit bwell deu vinyawc y gyrrei ffo trwy ofyn ar yelynyon. Gan dywedut wrthunt val hyn. Pyle wyr ofnawc llesc y fowchwhi. ymhoelwch. Ac ymledwch achorinyus. Gwae chwi druein rac kewilyd. y sawl milyoed ydywch yn ffo rac un gwr. A chymerwch hagen yn lle didan gaffel ffo ragofi. ken kymhelleisi. y creulawn gewri ar ffo. pan y lledeis pop tri pop petwar. B.

[79] Ac wrth hynny sardus tywyssawc agymerth tri chanwr y gyt ac ef. Achyrchu corinyus agossot arnaw. Ac erbyneit. y dyrnawt aoruc corineus ar y taryan. A gossot arnaw ynteu ar uwell ar warthaf y helym hynny holltes yr helym ar penfestyn. Ac aoed ohynny hyt yllawr. Agwneuthur aerua digawn y meint o rei ereill. Ac ny orffowysswys corineus or ruthur honno: hyny oed can mwyaf y elynyon yn anafus ar ny ladydoed o nadunt. Ac y velly y oed corineus ehun yn erbyn pawb. Aphawb yny erbyn ynteu. Aphan welas brutus hynny kyffroi o garyat corineus aoruc. Achyrchu ae vydin yn ganhorthwy idaw. Ac yna ydodet ylleuein mawr ar gorderi. Ac ybu aerua trom opop parth. Ac yna he oir y kauas gwyr tro y vudugolyaeth. Ac y kymhellwyt y ffichteit ar ffo. Agwedy ffo goffar hyt yn teruyneu freinc. y kwynwys wrth y getymdeithon rac estrawn genedyl a amladassei ac ef. Ac yna ydoed deudec brenhin ar ffreinc yn aruer or un teilygdawt ac un gyffreith. Ar rei hynny a dawadassant oe kyttundeb vynet y gyt ac ef ydial y sarahet ae gewilyd ae gollet. Ac y wrthlad yr estrawn genedyl oteruyneu y wlat. B.

[80] Agwedy y uudugolyaeth honno ar urwydyr: llawenhau aoruc brutus ae getymdeithon. A chyfoethogi y wyr o da y rei lladedic. Adifeithaw ywlat ae llosci. Allenwi eu llogeu oda. Agwedy distryw onadunt y genedyl honno ar wlat uelly. ydoethant hyt yn dinas turun. B.

[81] Yr hwn adyweit omyr. y mae tyron ac hadeilwys yn gyntaf. Agwedy gwelet yno lle kadarn. adeilat yno kastell aoruc. Obei reit idaw kyrchu lle kadarn a diogelwch yno. mal y caffei yn barawt kans ofyn oed gantaw dyuot goffar a thywyssogyon freinc allu aruawc gantunt y ymlad ac ef. A gwedy gwneuthur y kastell y bu deu dyd ynharos dyuotedigyaeth goffar ae lu trwy ymdiret yny lewder ae ieueinctit. Achedernyt y lle. B.

[82] A dewetit val hin. Ochtrist a tighedven hon. kanis altudion essit gwedi ri kastelu im teirnas i val hin. gwiscwch wir amdanawch. A.

[83] Agwedy gwybot o goffar bot gwyr tro yn kastellu yny gyuoeth ny orffowysswys na dyd na nos hyny doeth yno. Apan welas ef gestyll brutus gan edrych yn arw arnadunt y dywawt valhyn Och o tristyon tyghetueneu. Lauassu o alltudyon kastellu ym perued vyg kyfoeth val hyn. Gwiscwch awch arueu wyr. bydynwch. Achyrchwch yr hanher gwyr racco megys deueit. Arennwchi. wynt yn geith ar hyt ykyuoeth. B.

[84] Agwiscaw eu harueu awnaethant. Abydinaw yn erbyn eu gelynyon trwy deudec bydin. Ac or parth arall yd oed vrutus yn bydinaw nyt yn wreigawl namyn dyscu y vydinoed yn trybelit brud iriell ygellynt kyrchu achi aw. Aheb annot ymlad yn wychyr ac yn galet awnaethant. Ac aerua dirvawr y meint awnaeth gwyr tro oc eu gelynyon hyt ar dwy vil hayach gan eu kymell ar ffo.

[85] Ar freinc a gyuodes yny erbyn. Ac yny brathwyt llawer. Ac ysyrthwys llawer opob parth. B.

[86] Nei yr brenhin. Turn oed y enw ae un cledyf. wechchanwr. Nyt oed hagen ynyllw eithyr corineus was dewrach no hwnnw. B.

[87] Ac eissoes y damgylchynwys lluossogrwyd oe elynyon ef. ac y llas Turn. Ac oe enw ef yr hynny hyt hediw y gelwir ylle hwnnw tyron. B.

[88] Doeth corineus atheir mil owyr aruawc gantaw yn ol yffreinc yn diarwybot. A gwneuthur aerua trom onadunt. B.—A gwneuthur aerva dirvawr. A.

[89] Trist eisioes oed ev ·m lad Turn inal A.

[90] Aphan welas y freinc hynny: kymraw a gymerassant. o tebygu bot yn vwy llu noc ydoed. Achymryt eu fo. Ac eu hymlit aoruc gwyr tro ac eullad ac eu gwascaru hyny gawsant y uudugolyaeth honno. Achyt bei mawr defnyd llawenyd brutus oachaws y uudugolyaeth honno. Trist oed eissoes am agheu y nei. Abot yniuer beunyd yn lleihau ae elynyon yn amlhau. B.

[91] Ac in betrus gantaw or diwed drigaw in hwi no henni. A.

[92] Gantaw yn iach. B.

[93] Ac eu lenwi opob civriw golut ada daiarawl. ac [93] Allenwi eu llogheu opob ryw da agolut. achan·

Digitized by Google

odina idaethant agwint iniawn ini hol. hit er enis oed adawedic idint idivot o venec eduwies. ac i draeth Totnes neu Totenis edaethent ir tir. A.

[94] Ac yn yr amser hwnw ygelwit hi y wen ynys. B.

[95] Edoed un antyghetvenawl iveint neu aghenvil adeudec kuyd ini hit. A.

[96] Estlis asw. A.

[97] Er aghenvil neu er anthigevenawl anivel hwnnw. A.

[98] Neu enteu llam ecawr. A.

[99] Hit en amser Llud vap Beli. A.

[100] Difodi enw tro oe gwlat. A.

[101] Adeilat o dinas megis e diwetpwit. A.

[102] Egheitwad e filistewission. A.

[103] Ac yna gwedy llunaethu pop peth ar hyt yr ynys. B.

[104] Kyscu aoruc brutus gan y wreic. B.

[105] Sef oed eu henweu. B.

[106] Ac ym pedwared ulwydyn ar hugeint gwedy dyuot brutus yr ynys hon: y bu uarw.

[107] Ac yna y veibyon ynteu a rannyssant yr ynys y rydunt. B.

[108] Ac y Locrinus can oed hynaf y doeth y ran perued or ynys. yr hon a elwit oe enw ef: lloegyr. B.

[109] Ac y kamber ydoeth or tu arall y hafren y ran a elwir oe enw yntei kymry. B.

[110] Ac albanactus a gymyrth y gogled. y ran a elwis ynteu oe enw ef yr alban. B.

[111] Ac ymlad ac albanactus ae lad aoruc. Achymell y pobyl ar ffo hyt ar locrinus. B.

[112] Agwedy gwybot olocrinus y gyfranc hono. B.

[113] A mynet. B.

[114] Ac ar y ffo hwnnw y bodes humyr yn yr avon. Ac yd edewis y enw ar yr auon yr hynny hyt hediw. B.

[115] Ar penaf or teir morwyn hynny oed verch y vrenhin germania. Sef oed y henw y vorwyn: essyllt. B.

[116] Kyn decked a hi yn yr holl vyt. Gwynaeh oed y chnawt nor echtywynedic ascwrn moruil. B.

[117] Agwedy gwybot hynny o gorineus. llityaw aoruc. kanys kyn no hynny rywnaethoed locrinus amot y gymryt y verch ef y wreic idaw. B.

[118] A dyuot a oruc corineus dan treiglaw bwyall deu uinyawc yny law deheu ar locrinus gan dywedut yr ymadrawd hwn. Ac velly locrinus y teli di imi y sawl vratheu agwelieu a gymereis i dros ty tat ti. tra uum yn kynydu tir idaw. B.

[119] Na diprit tra vo y nerth yny breich deheu hon. B.

[120] Ac y velly y gogyuadawd yn vynych dan dreiglaw y vwyall. B.

[121] Ac eissoes yd aeth kydymdeithon y rydynt. Ac y tagnouedwyt. B.

[122] Ac yr hynny eissoes ny lauasswys cariat essyllt gantaw ef. namyn y gossot y mewn daerdy yn llundein. Ac annwyleit idaw yny gwassanaethu yn dirgel. B.

[123] Ac yno y dawei ynteu yn rinyawc attei. Ac velly y bu yn mynychau attei seith mlyned heb wybot y neb eithyr y annwyleit. namyn yn rith aberthu yr dwyeu yn dirgel yd aei ef yno. B.

[124] Abechogi agauas eissyllt. A merch a uu idi. Ac ar honno y dodet hafren. Abeichogi agauas gwendoleu. A mab a anet idi hitheu. Ac ar hwnnw y dodet madawc. B.

[125] Ar mab a rodet ar corineus y hentat ar vaeth. B.

[126] Allidyaw aoruc gwendoleu eithyr mod. B.

[127] Ar lan yr auon a elwir Sturam ymgyuaruot. Ac o ergit saeth llad locrinus. ac yna y kymyrth gwendoleu llewodraeth y teyrnas yny llaw ehun. Ac erchi aoruc bodi essyllt ae merch ynyr auon honno. B.

[128] Kans henni a vinnws bot tragewidawl glot ir vorwyn oachaws ibot in verch i locrinus igwr priawt hitheu. Ac velli igelwir er avon hit hediw o enw evorwin Havren. A.

[129] Ac ydodet ar yr auon hafren o enw y uorwyn yr hynny hyt hediw trwy arch a gorchymun gwendoleu yr clot y verch locrinus. B.

[130] A pymthec mlyned y gwledychwys gwendoleu gwedy llad locrinus. A dec mlyned y buassei locrinus yn vrenhin kyn no hynny. A phan welas gwendoleu vadawc y mab yn oetran y gallei ef bot yn vrenhin. hi a rodes gwyalen y teyrnas yny law. Ac ae ardyrchoges yn vrenhin. Ac y kymyrth hitheu yn ymborth idi kernyw tra uu vyw. Ac yn yr amser hwnnw yd oed samwel yn profwyt. ac yn gwledychu yn iuda. A Siluius eneas yn yr eidal. Ac omyr etwa yn traethu y gathleu yn eglur glotuawr. B.

[131] Ac yna gwedy urdaw madawc yn vrenhin. Gwreicca awnaeth. A deu vab a vu idaw ohonei. Sef oed y rei hynny. membyr a mael. A deu ugein mlyned ygwledychus trwy dyundeb a hedwch. Agwedy marw madawc. teruysc a gyuodes rwg y deu vab am y kyuoeth. Ac eissoes membyr a wnaeth dadleu ae vrawt o escus tagnouedu ac ef. Ac yny dadleu hynny y peris ef llad mael y vrawt. Ac y kymyrth membyr llywodraeth y teyrnas. B.

[132] A chymeint vu y greulonder yn erbyn y pobyl. Ac y lladawd holl dylyedogyon y teyrnas or rei a tebygei ef keissyaw kyuodi yn y erbyn. Ac ygyt a hynny ymadaw ae wreic priawt mam efrawc kadarn y vab aoruc. B.

[133] Achydyaw a gwyr yn erbyn dedef y pechawt kassa gan duw. B.

[134] Mewn glyn koedawc y gyrchu eithyr a wnaeth lluossogrwyd o uleideu kyndeiryawc ae lad ae ysgu. B.

[135] Ac euristeus yn lacedoma. B.

[136] Ac ena gwedi marw membir et urdwit Efrawc ivab enteu en vrenin. gwr mawr i riv ac anrited ikadernit ai dewred oet hwnw. ac un vlwidin eiseu odeu ugeint ebu in gwledichu ar enis pridein. A.

[137] Ac odyna gwedy marw membyr y hurdwyt Efrawc kadarn y vab yn vrenhin. ac un ulwydyn eisseu o deu ugein y bu y gwledychu. B.

[138] Agwedi llawer o emladeu e uudugoliaeth a gauas. A.

[139] Dyuot adreff awnaeth ac amylder o olut gantaw. B.

[140] Ac yna yd adeilyawd ef dinas. B.

[141] Ac odyna yd adeilyawd efrawc kaer alclut gyuerbyn ar alban. B.

[142] Agwedy hynny y ganet idaw ugein meib o ugein wraged a oed idaw. a dec merchet ar ugein. a dec mlyned a deugein y bu y gwledychu. Sef oed y henweu y myibyon. B.

[143] Brutus taryanlas. oed hona. B.

[144] Run. asser. enweu y merchet oed. B.

[145] Egub. B.

[146] Ebren. B.

[147] Teocaf morwyn oed honno yn yr ynys. B.

Digitized by Google

[145] Ar rey hyny a anwones efrawc ar syluius y gar brenhin yr eidal. Ac a rodet yno y wyr bonedic dylyedawc. Ar meibyon a aethant allyges ygantunt hyt yn germania. ac asser y brawt yn tywyssawc arnadunt. ac o ganhorthwy syluius y gwryscynnasant y wlat hono ae phobyl. B.

[146] A brutus taryan las a trigawd yn yr ynys wrth y llywiad gwedy y tat. A deudec mlyned y gwledychawd arnei. B.

[147] Ac in ol brutus idaeth lleon ivap enteu. ac en ir amser hwnw ed adeilws seliv temil ir arglwid egkaerusalem ac idaeth brenines saba iwrandaw idoethineb ew. ac idaeth Siluius Epitus in lle idat in vrenin in ir Eidal. Gwr oed lleon agarai hedwch. agwedi gwelet ohonaw igivoeth in llwidaw ac in hedichu pob peth. wrth igighor ef a adeilawd dinas egogled ir enis hon ac igelwis oe enw ehun. kaer lleon. Ac in diwed ioes eisoes llescu agwnaeth. Aphum mlined arugeint ibu en gwledichu. Ac oe lesged ev ar diwed ioes ekivotes ciwtawtawl tervisc ini deirnas. A.

[147] Ac yn ol brutus y doeth llyon y vab ynteu. Gwr a garwys hedwch uu hwnnw. Agwedy gwelet o honaw y gyuoeth yn tagnouedus. sef a adeilwys dinas y gogled yr ynys. Ac ae gelwis oe enw ehun kaer lleon. Ac yn diwed y oes y llescwys. Ac ynyr amser hwnnw y dechreuwys Selyf wab dauyd adeilaw temyl ygkaerusalem. Ac y doeth brenhines sabba y warandaw doethineb selyf. Ac y doeth siluius epitus yn vrenhin yn lle ytat yn yr eidal. Ac yna val y dywespwyt uchot. gwedy llescu lleon. y kyuodes teruysc y rwg y kiwtawtwyr ehun. B.

[148] Agwedy marw lleon: y doeth run paladyr bras y vab ynteu y vrenhin. vn wlwydyn eiseu o deugeint. y bu ygwledychu. Ahwnnw a duc y pohyl oc eu teruysc ar gytuundeb. Ac ef a adeilwys. kaer geint. Achaer wynt. achaer vynyd paladur: yr hon aelwir yr awr hon. kaer septon. yny lle y bu yr eryr yn dywedut daroganeu tra adeilwyt y gaer. B.

Dyma y daroganau hyny, yn ol Brut y Breninodd o waith Siefre o Vynwy, yr hwn sydd yn y MUSEUM *yn* LLUNDAIN.

PROPHWYDOLIAETH YR ERIR.

MEGIS y gwrthlat ywen ydreic coch, velly ybrwrw y dywyll ywen. Dreic aruthyr waethaf athecca ac ochwythat y geneu oflamawl dan alysc yr holl ynys gan y llyuu. O arennev hwnnw ydaa maharen man ygnv, adiwyllya dyrnodieu ygyrn yny dwyrein. Odyna ydaa ystlum gwenwynic y olwc ac ar y edrychiat ydechryn fyd achreuyd. Odena ydaa llew anesao yr ystlum lluchyadenawc, ac adan ylywodraeth yllygryr sychet gwirioned. Crang or mor adynessa yr llew ac adan y vediant ydivlanna rydit o rydit. gwedy y trosser y keibieu yn waywyr. Baed danhedawc anessa yr crang ac awalhaa yny mieri tew ac alymhaa y danned yngkedernyt ydeyrnas. Ochwant y baed y kynnyd kenev er hwn a ryd am agheu y dad megis am angheu ki. Gwaet ytat agynyd y meibion ar kyntaf onadunt aesgyn yoruchelder ydeyrnas yn defynyd hagen vegis blodeuyn gwaenwyn kyn noe frwyth y gwywa. O bechawt yr hen ypecha ymeibion wrth eu tat, ar caret cyntaf a vyd devnyd yr rei ol. Meibion agyuodant yn erbyn eu tat ac amdial pechawt, emysgaroed a a gyffroant yn erbyn y groth. Gwaet agyuyt yn erbyn eu gwaet yny daruo yr alban wylaw penyt yperheryn ac anobeithus boen avyd. Yna ydaw kynhwrf kadarn owynt dwyrein, ac aruthra yr gorllewin ac adiwreida holl gedernyt iwerdon. Rac bron hwnnw ygostwng twysogion agwedy y kyngreirier tagneued yd ymgarant. Dolur adrossir yn llewenyd, pan drychont ytat yngkallon y vam. Ef anessa luir adisgynno ohat y llew ae lymder adylla kedernyt haearnawl ac un elechawl. ymynediat hwnnw ygedeu normandi ydwy ynys. ac odiruawr vod symudedigaeth ygwehenir ykledyf ywrth ygoron. Oachaws anvhvndep y brodyr ygwledycha vn adelei ole arall. Kerbyt ypymet adreiglir yr petweryd agwedy y dyrchauer ylluneu priawt ysarret aetiaug asathyr yteyrnassoed, yn dydyev diwethaf ydreic wen ygwesgerir yhetivet yn deir ran, ran adyn yr pwyl odwyreiniawl swllt ykyuoethogir, ran adisgin y iwerdon, o orllewiniawl ardymyr ydifrifheir, ydryded ran adric yn ywlat dielw agorwac ykeffir. Tanawl beleu adisgin ordwyrein allydaw yny kylch ogylch alynga. Wrth ylluver yd ehetta adar yr ynys, arrei mwyaf onadunt wedy yd ennynner eu hesgyll adigwydant yn dalyedigaeth. Or tan hwnnw ygenir gwreichionen; ac oe chynwrf y dechrynant yr ynyssed, yngwyd yrei mwiaf ygwelir yr absent; ar eil mynedyat avyd gwaeth nor kyntaf. Gwedy bo marw llew ywirioned, ykyvyt ybrenhyn gwyn bonhedic yn ynys brydein yn gyntaf yn ehedec, odena yn marchogaeth, odena yn disgynnu, ac yny disgynyat hwnnw ykeir ef yny glad. Odena ydygir ac adangossir abys ac ydywedir mae ybrenhin gwyn bonhedic. Yna y kynullir y vydin ev agwystyl drostaw agymerir, ac yna ybyd porthmanyaeth ydynyon megys am eidion neu am dauat, ymendaat hynny ageisir ac ny byd yr un; onyt pen dros pen. Ac yna y kyuyt ygwyn ac ydaa yr lle ykyuyt yr heul, ar lle digwyd heul arall, yna ydywedir yn ynys brydein brenhin na vrenhin. Gwedy hynny ydyrcheif yben ac ydengis yuot yn vrenhin ar lawer o weithredoed dybryt, ac nyd arun elwedic. Gwedy torrer llawer ny byd atkyweirdeb, yna ybyd byt ybarcuttanot; adycko pawb ydreis avyd eidaw ehun ahynny abery seith mlyned. Ac yna ybyd treis agordineu gwaet, ar fyrnev agyfflybir yr eglwiseu, ar hyn aheo un arall ay met, ac ar y uuched druan ygoruyd angheu ac yn ychydic odynyon ybyd kariat kyuan. Ar hyn agyngreirier ar osber ybore yllygrir. Odena ydaw or deheu ar veirch pren ar ewyn mor kyw eryr ac ymordwya ac ydaw y ynys brydein yr tir, ac yny lle ef asaetha y dy yr eryr, ac aygoresgyn, ac yna ybyd ryuel yn ynys brydein blwydyn ahanner, ac yna ny thal dym dwyn kyfnewit, namyn paub abrydera pa furyf ykattwo yr eidiaw ehun ac ykeisio da arall. Odena ydaa ybrenhin gwyn bonhedic tu argorllewyn ay vydin yny gylch yr henn lle gar llaw ydwfyr redegauc, ac yna yda y elynion yny erbyn, ac y lluniethir pawb yny le yny gylch ef. Allu y elynion afurfheir ar bon taryan. Yna yd ymledir oc eu taleu ac eu hystlysseu, ac yna y llithyr ybrenhin gwyn bonhedic yr awel. Odena y nytha kyw yr erir yngoruchelder kreigeu holl ynys brydein, ny digwid yn ieuang, ny daw ynteu ar heneint, yna gogonyanus fynniant ny odef amreint na sarhaet idaw. agwedy ytagnauetter ydeyrnas ydigwyd.

[149] Ac aoruc endi er enneinod twimin. A. [149] Ac awnaeth yno yr ennein twymyn. B.

[150] Ac ydan yr ennein hwnnw y gyssodes tan heb diffodi. Ac yny yr amser hwnnw y gwedwys helias proffwyt hyt na dele wlaw. Ac ni bu wlaw ynteu chwe mis a their blyned ygwlat kaerusalem. B.

[151] Ar bleidut hwnnw awnaeth nigromans yn gyntaf yn yr ynys hon. Ac ny orffowyssawys o dechymygu kywreinrwyd hyny wnaeth idaw adaned a phroui hedec. Ac yn hynny y syrthwys ar temyl apollo yn llundein. Ac yd yssigwys oll. Ac yno y cladwyt. B.

[152] Bu lyr yn llwyaw y teyrnas yn wychyr ac yn wrawl. B.

[153] Ac y adeilwys dinas ar auon soram y gelwys kaer lyr. ac yn saessnec leircestyr. B.

[154] Ac ny bu y lyr un mab namyn teir merchet. sef oed eu enweu. Goronilla. Regau. Cordeila. Adiruawr ykarei eu tat wynt. a mwyaf y karei ef y verch ieuhaf. cordeila no rei ereill. B.

[155] Sef awnaeth proui pwy uwyhaf ae karei oe verchet. wrth rodi y ran uwyhaf agoreu gan wr or kyuoeth. A galw attaw aoruc Goronilla y verch hynaf idaw. A gouyn py veint y karei hi euo. Athygu

Digitized by Google

aoruc hitheu yr nef ar dayar bot yn vwy ykarei hi euo no eneit heun. Achredu awnaeth ynteu hynny. A dywedut aoruc ynteu. y rodei hi yr gwr a dewissei yn ynys prydein athrayan y gyuoeth genthi. B.

[156] Ac yn ol honno y gelwis ef rageu yr eil hynaf. A gouyn idi py veint ykarei hitheu ef. Athygu aoruc hitheu y gyuoetheu nef a dayar. na allei venegi ar y thauawt leueryd py ueint y karei hi euo. Achredu awnaeth ynteu hynny. Ac adaw idi hitheu y rodi yr gwr edewissei ar trayan arall genti oe gyuoeth. B.

[157] Ac yna y gelwis ef Gordeila y ieuhaf. a gouyn idi py veint y karei hi euo. Ac yna adnabot aoruc Cordeila rycredu oe that yr amydrodyon anhyedus a dywedassei ychwioryd wrthaw. a phroui ythat. a gwrthob idaw yn amgen noe chwioryd ar y wed hon. Ni chredaf ui bot merch a allo karu y that yn uwy noc y dylyho y garu nac ae dywetto onyt trw gellweir llad y heneit gan gelu gwirioned. B.

[158] Ac yna llidyaw aoruc y that wrthi. gan tebygu y mae dihewyt y challon y dywedassei hi hynny. A dywedut wrthi val hyn. kans yny veint honno y tremygeisti heneint dy tat hyt na charut ti ef megys chwioryd y rei ereill. B.

[159] Heb ran y gyt ac wynteu or ynys. B.

[160] Ny dywedafi can wyt merch ti imi na rodwyf ui ti y wr ny hanffo or ynys hon. Os tyghetuen adamweina hynny heb argyfreu. hyn adywedafi na bydy un anryded ath wihoryd. kans mwy eiryoet y kereis i ti noc wyntwy: athitheu ymkaru inheu yn llei noc wynteu. B.

[161] A heb un goir o gyghor y wyrda y rodet y dwy verchet hynaf idaw y deu tywyssawc. nyt amgen. y tywyssawc kernyw. Ac y tywyssawc y gogled. ahaner yr ynys gantunt tra vei vyw ef. Agwedy ybei uarw ynteu. y kyuoeth oll yn deu haner y rydunt. B.

[162] Ac yna gwedy clybot o aganipus vrenhin freinc clot a phryt a theghwch cordeila. B.

[163] Anuon kennadeu awnaeth hyt ar lyr ythat oe erchi yn wreic idaw. Ac y dywawt ynteu lyr y rodei y verch idaw heb argyureu a heb da genthi yn llawen. kan daroed idaw ynteu rodi y gyuoeth ae eur ae aryant yr dwy verchet ereill. B.

[164] Tracheuyn y dywedut. B.

[165] Ac nat oed reit. idaw wrth dim. namyn kaffel gwreic vonhedic telediw dylyedawc y kaffei etived ohonei a gynhalei y gyuoeth gwedy ef. kans ef bieoed y tryded ran o ffreinc. Ac yn diannot cordeila a rodet y aganipus. B.

[166] Ac ympen yspeit ygkylch diwed oes llyr. A dechreu llescu o honaw o heneint. y deu racdywededigyon douyon awerescynassant arnaw y gyuoeth. yr hwn agynhalyassei ef yn wrawl trwy hir amser. Ac ae rannassant y rydunt yn deu hanner. Ac o gyt duundeb eissoes maglawn tywyssawc yr alban a gymyrth llyr attaw ar y deugeinnet marchawc. rac bot yn gewilyd gantaw vot heb varchogyon wrth escord. B.

[167] Agwedy bot llyr velly gyt a maglawn yspeit dwy vlyned: llidyaw aoruc coronilla y verch wrthaw rac meint oed o varchogyon ygyt ac ef. A rac eu gwssanaethwyr ynteruyscu y llys. A dywedut awnaeth wrth y gwr vot yn digawn ugein marchawc ygyt ae that ac ellwg y rei ereill ymdeith. B.

[168] Agwedy dywedut hynny wrth lyr. llidyaw a oruc. ac ymadaw a maglawn a mynet hyt ar henwyn tywyssawc kernyw y daw y llall. ac erbyneit o hwnnw ef yn enrededus llawen. Ny bu pen y ulwydyn hyny daruu teruysc y rwg eu gwassanaethwyr. Ac wrth hynny y sorres regau y verch wrthaw. Ac erchi idaw ellwg y varchogyon oll y wrthaw eithyr pump marchawc ae gwassanaethei. B.

[169] Athristau a oruc llyr eithyr mod. Achychwyn odyna elchwyl hyt ar y verch hynaf idaw. A thebygu trugarhau o honno wrthaw. achynal gyt ac ef y varchogyon. Sef awnaeth hitheu tygu trwy y llit y gyuoetheu nef a dayar na chaffei ef ohir yno onyt ellygei oll y varchogyon y ymdeith eithyr un ae gwassanaethei. A dywedut awnaeth heuyt nat oed reit y wr kyuoet ac ef na theulu na lluossogrwyd y gyt ac ef onyt un gwr ae gwassanaethei. B.

[170] Agwedy na chaffei dim or ageissei gan y verch. Gellwg y varchogyon oll y wrthtaw eithyr un marchawc. A gwedy y vot yno hir yspeit. mydylyaw aoruc am y hen teilygdawt ae enryded. Athristau aoruc yn vawr. A medylyaw mynet hyt ar y verch a athoed y ffreinc. Ac offynhau hynny heuyt aoruc. mor digaryat ygellygassei y wrthaw. B.

[171] Ac eissoes ny allwys ef a vei hwy diodef yr amharch a oed arnaw. Achychwyn parth a ffreinc aoruc. B.

[172] A phan yttoed yn mynet yr llog. Ac na welei neb wrth y escord namyn ar y eil. ganwylyaw. y dywawt yr ymadrawd hwn. B.

[173] Ev adoeth hit egkaer idinas edoed iverch indaw. A.

[174] Anvon aoruc Lyr genat at ebrenin ac at iverch enteu arí drigeinvet. A.

[175] Ac yna yd anuoned gwys tros wyneb ffreinc y gynnullaw y holl dewred: wrth eu gollwg gyt a llyr y oresсyn y gyuoeth tracheuyn idaw. A gwedy bot pop peth yn barawt. kychwyn a oruc llyr a chordeila y verch ar llu hwnnw gantunt. A cherdet hyny doethant y ynys prydein. B.

[176] Ac yn diannot ymlad ae dofyon Achaffel y uudugolyaeth o lyr. A gwedy gwedu pawb or ynys idaw: y bu varw llyr yny tryded ulwydyn. Ac y bu varw aganipus vrenhin ffreinc. Ac yna y kymyrth cordeila llewodraeth y teyrnas yny llaw ehun. Ac y cladwyt llyr y mywn daerty awnaethoed ehun dan auon soram. Ar temhyl honno a rywnaethoed ef yn anryded ianij bifrontis yr duw a elwit, Aphan delhei wylua y temyl honno: y deuei holl grefftwyr y dinas ar wlat oc henrededu. Ac y dechreuynt pob gweith or a wnelynt hyt ym pen y ulwydyn. B.

[177] A gwedy gwledychu o cordeila pump mlyned yn tagneuedus: y kyuodes ydeu nyeint yny herbyn. Margan vab maglawn. A chuneda vab henwyn a llu aruawc gantunt. A dala cordeila ae charcharu. Ac yny karchar hwnnw o dolur colli y chyuoeth y gwnaeth ehun y lleith. Ac y ranassant wynteu y kyuoeth yrydunt. Ac y doeth y vargan or tu draw y humyr y gogled yny theruyn. Ac y doeth y guneda y parth yma y humyr. lloeger achymry achernyw. B.

[178] Achyn pen dwy ulyned y doethant gwyr a gerynt teruysc ac annundeb a llenwi bryt margan o teruysc. A dywedut wrthaw bot yn gewilyd ac ef yn vab hynaf gadu deuparth y kyuoeth yn eido kuneda. B.

[179] A chynnullaw llu aoruc margan. ac anreithyaw kyuoeth kuneda o lad a llosci. A dyuot aoruc cuneda yny erbyn ae erlit o le y le hyny doeth yg kymry. Ac ar uaes mawr ymorganwc. Ac yna y llas margan ac oe enw ygelwit y lle o hyny hyt hediw. maes margan. ac yno y mae manachloc vargan yn awr. B.

[180] Agwedy y uudugolyaeth honno y kymyrth cuneda holl lywodraeth ynys prydein. Ac y gwledychwys yn tagneuedus teir blyned ardec arugeint. Ac yn yr amser hwnnw yd oed ysayas ac eseu yn proffwydaw yg kaerusalem. Ac yd adeilwyt ruuein y gan deu wroder remus a romulus. yn yr vnuet dyd ar dec kyn kalan mei. B.

[181] Agwedy marw cuneda. y doeth riwallawn y vab ynteu yn vrenhin. Ac yn oes y gwr hwnnw y bu y glaw gwaet. Ac y bu varw y dynyon gan y kakwn yn eu llad trwy y glaw gwaet. B.

[182] Ac yn ol hwnnw y doeth. gorwst. Ac yn ol gorwst y doeth seisyll. Ac yn ol seisyll y doeth iago

Digitized by Google

vab gorwst y nei ynteu. Ac yn ol iago y doeth kynuarch vab seissyll. Ac yn ol kynuarch y doeth goronw digu. Ac y hwnw y bu deu vab porrex a fernex. (Ferwex. A.) B.

[183] A gwedy marw eu tat y kyuodes teruysc y rydunt am y vrenhinyaeth. A cheissaw o porrex llad ffernex y vraw to vrat. A gwedy gwybot o fernex hynny. ffo a oruc hyt yn ffreinc. A dyuot a phorth odyno y gan suardus vrenhin ffreinc. Ac ymlat a phorrex y vrawt. Ac yna y llas ffernex ar gynnulleitua a doeth gantaw. B.

[184] A gwedy gwybot oe vam (yr hon a elwid Indon. A.) rylad y mab. Sef a wnaeth hitheu keissaw llad y mab byw. yn nial y mab marw. A gwedy gaffel yn kyscu o honei. yd aeth hi ae morwynion ae lad. Ac yna y rannwyt yr ynys yn pump ran trwy symudaw teruyneu. B.

[185] Ac ym pen yspeit. y kyuodes gwas ieuanc clotuawr. Sef oed y enw dyfnawl moel myt mab clydno tywyssawc kernyw. A gwedy marw y tat a chaffel o dyfnawl y gyuoeth. Ryuelu a oruc ar piner (pymer. A.) vrenhin lloeger. A gwedy llad preier y daethassant yn y erbyn. Nidyawc vrenhin kymru ac stater vrenhin y gogled. a dechreu llosci kyuoeth dyfnawl ae anreithyaw. B.

[186] A dyuot aoruc dyfnawl a degmil o wyr aruawc gantaw yn eu herbyn a rodi kad ar faes idunt. A gwedy gwelet o dyfnawl hwyret yd oed yn kaffel y uudugolyaeth. dwyn chwechanwr or gwyr dewraf a oruc a gwiscaw arueu y gelynyon lladedic. a mynet a hwynt racdaw trwy y golynyon ac y llas nidyawc a stater a chaffel y uudugolyaeth. Ac odyna gorescyn gwladoed y brenhined hynny a darostwng pawb wrth y arglwydiaeth ehun. B.

[187] A gwedy daruot o dyfnawl dwyn y pobyl ar kyuoeth wrth y hen teilygdawt. A gwneuthur coron eur idaw. a mein gwyrthuawr yndi. A gossot kyfreitheu yr ynys. or rei y mae y saesson etwa yn aruer. A rodi noduaeu yr dinasoed. mal y gallei pawb or a uei reit udunt gyrchu yno diogelwch. Ac yr ereidyr allan y rodes ef y breint hwnw ar y meyssyd yn un furuf ac yr temleu. B.

[188] A hyt tra parawys dyffnawl: y pylwys cledyfeu y lladron ar treiswyr. Ac yny dyd ef ny lauassei neb treissyaw y gilyd. Ac ym pen deugein mlyned gwedy kymryt y goron y bu uarw. Ac y cladwyt geir llaw temyl awnathoed ehun yn enryded ydwyes a elwit kyttunndeb. B.

[189] A Gwedy marw dyfnawl y kyuodes teruysc y rwg beli a bran y deu vab ynteu am y kyuoeth. A gwedy llawer o gynhen a dadleu y kymodet trwy getymdeithon. gan amuot gadu y veli coron y teyrnas can oed hynaf. A lloeger a chymry a chernyw genthi. can oed iawnach gadu yr hynaf yn vrenhin. A gadu y vran or parth arall y hymyr a bot yn darystygedic oe vrawt. B.

[190] Agwedy eu tagneuedu yny wed honno. pymp mlyned y buant trwy hedwch y llywyaw eu kyuoeth. Ac yna y doeth meibion annundeb y teruyscu y rygtunt. Ac y waradwydyaw bran am y vot yn darystygedic yw vrawt. Ac wynt yn un vam un tat. Ac yngyndewret. Ac yn un dylyet. B.

[191] Ac egita henni hevit eu llawer ocivrageu ac imladeu provedic achlotvawr wit in eniver weith a deuth Chelff (Thelff) tivisawc Morgan ith wlat ti. ti alleist gwrthwinebu idaw ac en waradwidus i gimhell ar fo. A.

[191] A choffau idaw or dothoed tywyssogyon ereill y ryuelu ac ef. Ryoruot o honaw. Achan oed kystal a defnyd a hynny: erchi idaw torri ae vrawt yr amot aoed waradwyd idaw y uot y rydunt. B.

[192] Ac erchi idaw kymryt merch helsyn vrenhin llychlyn yn wreic idaw. hyt pan vei trwy porth hwnw y gallei gaffel y gyuoeth ae dylyet. A chymryt kyghor yr anhyedwyr twyllodrus a oruc bran. A mynnu y vorwyn yn wreic idaw. A thra yttoed ef yn llychlyn. y doeth beli hyt y gogled a llanw y kestyll ar dinasoed oe wyr ehun. Ac eu kadarnhau o pop peth or wei reit. B.

[193] A phan doeth ar vran hynny kynnullaw y llychlynwyr aoruc ynteu. a cheweiryaw llyges diruawr y meint. A chyrchu tu ac ynys prydein. Aphan oed lonydaf gantaw y rwygaw y mor. nachaf Gwythlach vrenhin denmarc a llyghes gantaw yn erlit bran o achaws y vorwyn. Ac ymlad a wnaethant. Ac o damwein y kauas gwythlach y llog yd oed y vorwyn yndi. Ae thynnu a bacheu ym plith y logeu ehun. B.

[194] Ac val yd oedynt velly yn ymlad nachaf wynt kythrawl gwrthwyneb yn gwasgaru eu llogeu pawb y wrth y gilyd o nadunt. Ac or ryw damwein y byrwyt llog wythlach ar vorwyn y gyt ac ef y tir y gogled. B.

[195] Agweti igwelet owir ewlat eu dali agwnaethant ac eu dwin hit at beli. kans en er amser hwnw et oed ev ar glan emoroed morbennoed heni en achaws divotetigaeth bran ivrawt. Ac igit allog gwithlach etoetint teir llog. ar drited or rei henni ahanoed olyghes vran. Ac gweti menegi ir brenin pa beth oedint ar damwein. adarvot idunt llawenau aoruc or ri civarwot e damwein hwnw idaw. kans edoed ivrawt en mennu rivelu eni erbin. A.

[195] Yn y lle yd oed beli yn aros dyuodedigaeth bran y vrawt. pedeir llog y doethant ar pedwared a hanoed olyghes bran. Aphan datganwyt hynny y veli; llawen vu gantaw. B.

[196] Agwedy yspeit ychydic o diewed y doeth bran yr tir ae lyghes gantaw. Ac anuon awnaeth trwy genhadeu ar veli y erchi idaw eturyt y gyuoeth ae wreic rydalyassei ynteu. gan vygythyaw onys atuerhei yn diannot. o caffei le ac amser y lladei y pen. B.

[197] A gwedy y naccau o veli o pob peth o hynny. kynnullaw ymladwyr ynys prydein a wnaeth beli. A dyuot i ymlad a bran. ac ar llychlynwyr a oed y gyt ac ef. A dyuot aoruc bran ae lu ynteu hyt yn llwyn y kaladyr wrth ymgyuaruot. B.

[198] A gwedy eu dyuot y gyt. llawer o greu gwaet a ellygwyt o parth. Achynhebic y dygwydei y gwyr brathedic: y yt gan vedelwyr kyflym. Ac eissoes goruot a wnaeth y brytanyeit. a chymell y llychlynwyr y eu llogeu. Ac yna y dygwydwys pymthegmil o wyr bran. ny dienghis hayach o nadunt yn diuriw dianaf. Ac yna o vreid y damweinwys y vran kaffel un llog. Ac y hwylwys a honno parth a ffreinc. y getymdeithion ynteu. y rei ereill mal y dyccei ey tyghetuen y ffoassant. B.

[199] Ac wedi kaffel o vely y uudugolyaeth honno a dyuo hyt kaer effrawc o gyt gyghor y wyrda yd ellygwyt brenhin degmarc ae ordderch yn ryd gan tragywydawl darystygedigyaeth a theyrnget y gan vrenhined denmarc y ynys prydein. B.

[200] Ac yna kadarnhau a oruc ynteu kyfreitheu y tat. A gossot ereill o newyd. Ac yn penhaf yr temleu ar dinasoedd ar ffryd. Ay peris gwnyuthur ffryd brenhinawl o vein a chalch ar hyt yr ynys o pen ryn kernyw hyt yn traeth catness ym prydein. Ac yn unniawn trwy y dinassoed a gyuarffei ahi. A fford arall ar y llet. o vynyw hyt yn norhampwn yn unyawn trwy y dinassoed a gyfarfei a hitheu. A dwy fford ereill yn amroscoyw yr dinassoed a gyfarffei ac wynteu. Ac eu cyssegru a rodi breint a noduaeu udunt mal y rodassei y tat. A phwy bynhac a vynho gwybot y breinheu hynny ar noduaeu: darlleet kyfreitheu dyfnawl.

[201] Ac val y dywetpwyt uchot y doeth bran y ffreinc. yn gyflawn o pryder a goual. am y dehol yn waradwydus o tref y tat y alltuded. Ac nat oed obeith gallu ennill y teilygdawt tracheuyn. Agwedy menegi pop

Digitized by Google

un o tywyssygyon ffreinc ar neilltu ac na chauas na phorth' na nerth. or diwed y doeth hyt ar segyn tywyssauc byrgwyn. A gwedy gwrahu ohonaw y hwnw: kymeint a gauas o garyat a chedymdeithas y gan segyn agwyrda y teyrnas. Ac nat oed yr eil gwr nes noc ef y tywyssawc. hyny oed euo alunyaethei negesseu y teyrnas. Ac adosparthei y dadlyeu. B.

[202] Sef kyffryw wr oed vran. tec oed o pryt a gosced. Adoeth achymhen oed adosparthus. Ac ethreliths oed wrth hely achwn ac adar ma y dylyei teyrn. Ar tywyssawc agauas yny gyghor rodi un verch aoed idaw yn wreic y vran. Ac ony bei etiued o vab. kanhyadu y vran y gyuoeth gan y verch o bei hyn noc ef. Ac o bei vab idaw yteu. Adaw porth y vran y orescyn y gyuoeth ehun. B.

[203] Ac odyna ny pen y vlwydyn. marw segyn. Ar gwyr a garei vran gynt o getymdeithas yn fawr. ny bu anhawd gantunt darestwg oe wryogaeth. A gwedy tynnu pawb yn un vedwl ac ef. medylyaw aoruc dial ar veli y vrawt y saraet. Ac yna heb annot trwy gyghor y wyrda. kygreiraw aoruc a thywyssogyon ffreinc. val y kaffei yn hedwch kerdet trwy ffreinc. ae lu hyt y traeth fflandras y lle yd oed y llogeu yn parawt. A gwedy eu dyuot yno yd hwlyasant hyt yn ynys prydein. B.

[204] A phan doeth y chwedyl ar veli. kynnullaw aoruc ynteu ieuenctit adewred ynys prydein yn erbyn bran ae lyghes. B.

[205] A phan welas tanwen ma 'y gweissyon y bydinoed yn parawt. Ac yn chwanhawc y ymgyuaruot. brysyaw aoruc hitheu trwy ergrynedigyon gameu hyt ynlle yd oed vran y mab a oed damunedic genthi y welet. A noethi y dwy vron trwy dagreu a icuon. Ac erchi idaw ef coffau pan yw yny challon hi y crewyt ef yn dyn o peth nyt oed dim. Ac erchi y charedic vab coffau y poen ar gouyt a gawsei yny ymdwyn naw mis yny challon. A chan hynny erchi idaw madeu y vrawt y llit ar bar a oed gantaw wrthaw. kany wnathoed y vrawt idaw ef deunyd llit. kanys beli ae deholasei ef o ynys prydein mayn y gamwed. ae anghymendawt ehun. pan duc brenhin llychylyn am pen y vrawt y geisaw y digyuoethi. B.

[206] Ac ar hyny. sef aoruc bran hedychu ac ufydau y vam. A bwrw y arueu y wrthaw. A dyuot hyt ar y vrawt. A phan welas beli y vrawt y dyuot attaw trwy arwyd tagnefyd. diot y arueu aoruc ynteu a mynet dwylaw mynwgyl elldeu. A chymodi y deu lu y gyt. a dyuot y gyt hyt yn llundein. B.

[207] Ac ym pen yspeit gwedy eu bot ygyt yn ynys prydein. oc eu kyt gyghor y kychwynnassant parth a ffreinc a llu diruawr y veint gantunt. A chyt bei trwy lawer o ymladeu y kymellasant holl tywyssogyon ffreinc yn wedawl darystygedigaeth udunt. A chael y uudugolyaeth ar ffreinc gyt ac wynt kyn pen un olwydyn y kyrchassant parth a ruuein dan anrehithaw awrthwynepei udut. B.

[208] Ac yna yd oed Gabius. a phorcenna yn amherodryon yn ruuein. A phan welas y gwyr hynny na ellynt ymerbyneit. a beli a bran. dyuot yn ufyd awnaethant y rodi darystygedigaeth ac vfylldawt. Ac adaw teyrnget udunt yno o ruuein pop blwydyn gan ganhat sened rufein er gadu tagnefyd udunt. A rodi gwystlon a chedernyt ar eu kywirdab. B.

[209] A gwedy ymchoelut beli a bran y wrth ruuein a chyrchu parth a germania: ediuarhau awnaeth gwyr ruuein am wneuthur y ryw tagnefed honno na rodi eu gwystlon y uelly. Sef awnaethan trwy twyll lludyaw yn eu ol. A mynet yn porth y wyr germania. B.

[210] A phan doeth y chwedel honno ar veli a bran. Sef awnaethant llidyaw yn uwy no meint. Am wneuthur ac wynt y kyfryw twyll hwnw. A medylyaw py wed y gellynt ymlad ar deu lu. Sef y kawsant yn eu kyghor trigyaw beli ar brytanneit wrth ymlad a gwyr germania. Ac y eu darestwg. A mynet bran a ffreinc a byrgwyn gantaw y geisaw dial eu twyll ar wyr rufein. B.

[211] A phan doeth diheurwyd or darpar hwnw ar y rufeinwyr. Sef awnaethant wynteu brysyaw trachewyn y geisaw rufein o vlaen bran. Ac adaw gwyr germania. B.

[212] A gwedy kaffel o veli y chwedyl hwnw. Sef awnaeth ynteu ef ae lu y nos honno eu pydyaw wynteu y mywn glyn dyrys a oed ar eu ford. B.

[213] A phan doeth gwyr rufein trannoeth yr glyn hwnw. Sef y gwelynt y glyn yn echtewynnu gan yr heul y discleiraw ar arueu eu gelynion. A chymraw a aeth arnynt o tebygu mae bran ae lu aoed yn eu ragot. B.

[214] Ac yna gwedy kyrchu o veli wynt yn diannot. Sef awnaet y rufeinwyr gwascaru yn diaruot a ffo y waradwydus. Ac eu hymlit awnaeth y brytanyeit yn greulawn tra parawys y dyd. Agwneuthur aerua trom onadunt. B.

[215] A chan y uudugolyaeth honno yd aeth beli hyt ar bran a oed yn eisted wrth rufein. Agwedy eu dyuot y gyt. dechreu ymlad ar dinas a briaw y muroed. Ac yr gwradwyd y wyr rufein dyrchauel crogwyd rac bron y gaer a menegi udunt y crogynt eu gwystlon yn diannot ony rodynt y dinas. A dyuot yn eu hewyllys. B.

[216] A gwedy gwelet o ueli a bran gwyr rufein yn ebryuygu eu gwystlon. Sef awnaethont wynteu gan flemychu o antrugarawc irlloned. peri crogi petwar gwystul ar hugeint o dylyedogyon rufein yg gwyd eu rieni ac eu kenedyl. Ac yr hynny yn uwyaf oll parau awnaethant y rufeinwyr trwy engiryolyaeth yn eu herbyn. kans kennadeu a doeth y gan eu deu amherawdyr y dywedut y doynt trannoeth y eu amddiffyn. B.

[217] Sef awnaeth gwyr rufein oc eu kyt gyghor pan doeth y dyd trannoeth. kyrchu allan yn aruawc y ymlad oc eu gelynyon. Athra yttoydynt yn llunauthu eu bedinoed. nachaf y deu amherawdyr yn dyuot megys y hedewssynt. gwedy ymgynullaw yr hyn ar adiagassei oc eu llu heb eu llad. A chyrchu eu gelynyon yn dirybud drac eu kefneu. ar gwyr y dinas or parth arall. A gwneuthur aerua diruawr y meint or brytanyeit. B.

[218] A gwedy gwelet o veli a bran llad aerua gymeint a honno oc eu marchogyon. glewhau awnaethont wynteu a chymell eu gelynyon tracheuyn. A gwedy llad milyoed o pop parth. y damweinwys y uudugolyaeth yr brytanyeit a llad Gabius a Phorcenna. A gwerescyn y gaer. ar hen swllt cudedic a oed yny gaer. hwnw a rannwyt y eu kedymdeithon. B.

[219] Ac yno y trigwys, bran yn amherawdyr yn rufein yn gwneuthur yr arglwydiaeth ny chlywyspwyt kyn no hynny y chreulonet. A phwy bynhac a uynno gwybot gweithredoed bran gwedy hynny. edrycheet estoriau gwyr rufein. kan ny pherthyn ym traethu oweithredoed gwyr rufein. B.

[220] Ac yna y kechwynnwys beli ac y doeth ynys prydein. Ac yn hedwch tagnouedus y treulwys y dryll arall oe oes. Ac odyna y kadarnhawd y keiryd ar kestyll ar dinassoed or a uei reit. Ac y gwnaeth ereill o newyd. Ac odyna yd adeilawd ef kaer a dinas ar auon wysc. yr hon a elwit trwy lawer o amser. kaer wysc. Ac yno y bu y trydyd archescobty ynys prydein gwedy hynny. A gwedy dyuot gwyr rufein yr ynys hon. y gelwit. kaer lleion. ar wysc. B.

[221] A beli a wnaeth y porth yn llundein enryued y weith. Ac oe enw ef etwa y gelwir ef porth beli. y danaw ef y mae discynua y llogeu. Ac yny oes ef bu amylder o eur ac aryant. megys na bu y gyffelyb yn yr oesoed gwedy ef. A phan doeth y diwed ae uarw. y lloscet y escyrn yn lludw. Ac y dodet y mywn lleatyr eur ympen y twr awnaethoed ehun yn llundein. B.

[222] A gwedy marw beli: y doeth Gwrgan varyf twrwch y vab ynteu yn vrenhin. Gwr a euelychwys

Digitized by Google

gweithredoed y tat trw tagneuyd amwnder. A chynhal y teyrnas rac estrawn genedyl yn prud. A chan kymell y elynyon yn dylyedus y darestwg idaw. Ac ym plith y weithredoed y damweinwys nakau o vrenhin denmark y teyrnget a talyssei y tat. Ac a dalyei ynteu y talu idaw. B.

[225] Acheweiraw llyges a oruc gwrgan a mynet hyt yn denmarc. A gwedy creulawn ymlad a llad y brenhin y kymhellwys y bobyl y wedawl darystygedigaeth idaw. ar teyrnget val kynt y ynys prydein. B.

[226] A phan yttoed yn dyuot parth ac ynyssed orc tracheuyn. nachaf yn kyuaruot ac wynt dec llog ar hugeint yn llawn o wyr a gwraged. A gwedy gouyn udunt o pyle pan hanoedynt. A phyle yd eynt. y kyuodes eu tywyssawc ac adoli y wrgant. Sef oed y enw. bartholonn. Ac erchi nawd idaw. A dywedut a oruc y rydeol or yspaen. Ac bot ulwydyn a hanher yn krwydraw y moroed yn keissaw lle y kyuanhedu yndaw. Ac erchi idaw ran yn ufyd darystygedic o ynys prydein y chyuanhedu dan tragwydawl geithiwet yr neb a uei vrenhin arnei. kany ellynt diodef mordwy yn vwy no hynny. B.

[227] A gwedy gwybot eu neges. truanhau a wnaeth gwrgant wrthtunt. Ac anuon kyuarwydyt udunt hyt yn iwerdon a oed diffeithle yna y rodes gwrgant yr ynys honno yr gwydyl yn gyntaf eiroet. Ac yna yd aethant hyt yn y werdon. Ac y kynhydassant yr hynny hyt hediw. Ac yna doeth gwrgant y ynys prydein. Ac yno y bu uarw. Ac y cladwyt yg kaer llion ar wysc. y lle ar daroed idaw ef y teccau. B.

[228] A gwedy gwrgan y doeth kuhelin y uab ynteu y vrenhin. A hyt tra parawys y oes. yn tagnouedus y traethwys y teyrnas. A marcia oed enw y wreic. A honno oe ethrylith a dechymygwys kyffreith. Ac alwei y brytanyiet kyfreith marcia. Ar gyfreith honno a troes aluryt vrenhin o gymraec yn saesnec. B.

[229] Gwedy marw kuhelyn y doeth y vrenhinyaeth yn llaw varcia a seissyll y mab. kanyt oed ar y mab oet nam seith mlwyd pan fu varw y tat. Ac wrth hynny y gadwyt y vrenhinyaeth yn llaw y wreic kans doeth ethrelithus oed. A gwedy marw marcia y bu yn vrenhin seissyll. A gwedy seissyll y doeth kynuarch y vab yn vrenhin. Ac yn ol kynuarch. y doeth. dan y vrawt ynteu yn vrenhin. Ac yn ol dan. y doeth morud y vab yn vrenhin. Ar gwr hwnw clotuawr uu pei nat ymrodei y greulonder. pan littyei nyt arbedei neb mwy noe gilyd. Teg oed ynteu a hael. Ac nyt oed un dyn dewraoh noc ef. B.

[230] Ac yn y amser ef y doeth brenhin moren yr gogled a llu mawr gantaw. Ac y doeth morud yny erbyn. A gwedy bot ymlad y rydut y kauas morud y uudugolyaeth. Ac erchi a oruc dwyn pawb oe elynyon wedy y gilyd attaw y eu llad y gyflenwi y greulonder. A hyt tra vei yn gorffwys. yd archei eu blygaw yn vyw rac y vron. A gwedy eu blygaw eu llosci. Ac ar hynny y doeth ryw uwystuil athrugar y ueint y wrth vor y werdon. A dechreu llyngcu y gauarffei ac ef o dyn. Ac y aeth ynteu ehun y ymlad ac euo. A gwedy treulaw y arueu yn ouer. y llynckwys yr aniueil ef mal pysgodyn. Ac o hynny allan ny welat nac ef nar enefeil. B.

[231] A phymp meib a uu y uorud, A hynaf oed gorboniawn. A hwnw a gymyrth llywodraeth y teyrnas yn llaw. A hwnw a uu tagnouedus ac araf. Ac ymlaen pop peth y talei teilwg anryded y dwyeu. Ac uniawn wirioned yr pobyl. Ac attnewydhau temleu y dwyeu ar dinasoed a oruc. a gwneuthur ereill o newyd. Ac yn yr amser hwnw kymeint uu amlder eur ac aryant a goludoed ereill. Ac nat oed un or ynyssoed a allei ymgyfflybu idi. Ac ym pen hynny oll y kyuoethogei ynteu yn hael pawb or tlodyon mal na bei reit y neb. wneuthur treis na lledrat na chribdeilei ar y gilyd. B.

[232] A gwedi marw gorboniawn yn llundein. y drychauwyt arthal y vrawt yn vrenhin. Ac nyt tebic vu ef yw vrawt kyn noc ef. y bonhedigyon a estyghei. Ac ar andylyedogyon a urdei. A gwedy na allwys y dylyedogyon y diodef duunaw yny erbyn awnaethant ac diwreidaw o gadeir y teyrnas y ymdeith. A dodi elidyr y vrawt yny le. B.

[233] Ac ym pen pump mlyned gwedy y vot yn vrenhin. yd oed yn hela diwarnawt yn fforestlwyn y kaladyr nachaf arthal y vrawt y gwr a dyolassit oe vrenhinyaeth gwedy ryuot yn crwydraw gwladoed ereill am y geissyaw y gyuoeth tracheuyn. Ac ny chawsei dim. Sef a wnaeth elidyr truanhau wrthaw ac dwyn gantaw hyt yg kaer alclut ac dodi yny ystauell ehun. ymgaeledus. B.

[234] A chymryt eleuyt arnaw awnaeth elidyr. Ac anuon ar y holl wyrda y erchi udunt dyuot yw wybot. A gwedy eu dyuot yn llwyr hyt y dinas. Erchi y pop un onadunt dyuot y ymwelet un ar ol y gilyd. Ac y delhei pop un. gwyr yn parawt gantaw y eu daly ac y eu llad ony wrheynt y arthal. A gwedy gwelet hynny ac ofyn eu llad, y gwrhayssant y arthal. B.

[235] Ac odyna y doethant hyt yg kaer efrawc. Ac yna y kymyrth elidyr y goron y am y pen ehun. Ac y dodes am pen y vrawt. Ac wrth hynny y gelwit ef elidir war. B.

[236] Ac odyna y gwledychwys arthal deg mlyned gan ymchoelut y chwyl yny gwrthwyneb. urdaw y dylyedogyon a gestyg yrei andlyedawc. A gwneuthur iawnder a phawb. A phan vu varw y cladwyt yg kaer lyr. B.

[237] Ac yna eilweith y deuth elidyr yn vrenhin. Ac ym pen rynnawd y kyuodes ywein a pheredur y deu vroder ieuaf yn eu erbyn. A gwedy ymlad ac ef. daly elidyr ac rodi yn llundein ygkarchar. Arannu yr ynys y redunt. nyt amgen lloegyr a chymry y ewein. ar gogled y peredur. Ac ym pen seith mlyned y bu varw ywein. Ac y doeth y kyuoeth yn llaw peredur. Ac ym pen yspeit gwedy hynny y bu varw peredur. B.

[238] Ac yma y doeth elidyr y tryded weith yn vrenhin. A phan aeth or byt hwn yd edewis agreiffeu da yny ol. B.

[239] A gwedy marw elidyr y doeth rys mab gorboniawn. A hwnnw adelis yn ol weithredoed elidyr y wneuthur o gwbyl. B.

[240] A gwe y marw rys. y doeth morgan vab arthal. A hwnnw o dysc y rieni awnaeth iawnder. B.

[241] A gwedy marw morgan y doeth einyawn y vrawt ynteu. A phellau aoruc ynteu y wrth weithredoed y vrawt. Ac am y greulonder y bwrwyt ef y chwechet ulwydyn oe teyrnas. B.

[242] Ac yna y doeth idwal vab ywein y geuynderw ynteu y vrenhin. A hwnw a wnaeth iawnder rac ofyn damwein einyawn. B.

[243] Ac yn ol idwal y d. run vab peredur. Ac yn ol run y doeth gereint vab elidyr. Ac yn ol gereint y doeth kadell y vab ynteu. Ac yn ol kadell y doeth coel. Ac yn ol coel y d. porrex. Ac y porrex y bu tri mab. ffulgen. ac idwal. ac andryw. A phob un or rei hyny a deuth yn ol y gilyd. Ac yn ol y rei hyny y doeth uryen. Ac yn ol uryen y d. eluyd. Ac yn ol eluyd y d. clydaw. Ac yn o clyaw. y doeth clydno. Ac yn ol clydno. y doeth gorwst. Ac yn ol gorwst. y d. meiryawn. Ac yn ol meiryawn. y doeth. bleidut. Ac yn ol bleidut y d. caph. Ac yn ol caph. y d. ewein. Ac yn ol ewein. y d. seissyll. Ac yn ol seissyll y d. blegywryt. B.

[244] Ac ny bu yn yr oesoed kantor kystal ac ef. Ac rac dahet y kanei y gelwit duw y gwaryeu. Ac yn ol blegywryt y doeth arthmael y vrawt. Ac yn ol arthmael y d. eidol. Ac yn ol eidol y doeth. rydyon. Ac yn ol rydyon y d. ryderch. Ac yn ol ryderch y d. sawyl pen uchel. Ac yn ol sawyl y doeth pyrr. Ac yn ol pyrr y d. capoir. Ac yn ol capoir. y d. manogan y vab. B.

[245] Ac yn ol manogan. y d. beli mawr y vab ynteu. A deu ugeint mlyned y bu vrenhin yn ynys prydein. B.

Digitized by Google

[214] Ac y veli y bu tri meib. lud. a chaswallon. a nynnyaw. A gwedy marw beli mawr. y gwnaethpwyt llud y vab yn vrenhin. Y gwr a vu gwedy hynny. gogonedus adeilawdyr kaeroed a dinassoed. hwnw a atmewydwys muryoed llundein ac tyreu. A chyt bei llawer idaw o dinassoed. hwnw eissoes a garei ef yn vwy nor un. Ac wrth hynny y gelwit hi kaer lud. Ac wedy hynny y gelwit ef yn llundein gan lygru y henw. A phan vu varw llud y cladwyt yn llundein. geir llaw y porth a elwir etwa oe enw ef porth lud yn gymraec. Ac yn saesnec ludysgat. A deu vab a vu idaw ynteu. auarwy a theneuan. B.

[215] A phan vu varw llud nyt oet ar un or meibon val y gellit ywneuthur yn vrenhin. Ac wrth hynny y gwnaethpwyt kaswallawn yn vrenhin. Ac ymcyrchauel aeruc ynteu y haelder a daeoni. hynny oed y glot ef ae volyant yn hedec tros y teyrnas pellaf. Ac wrth hynny y kauas ynteu vot yn vrenhin. Ac eissoes herwyd y haelder. ny mynwys e vot y meibon yn di ran or teyrnas. namyn rodi y auarwy lludein a iarllaeth keint. Ac y teneuan iarllaeth kernyw. Ac idaw ynteu ehun coron y teyrnas. B.

[216] Ac yn yr amser hwaw megys y keffir yn ystoria gwyr rufein. gwedy daruot y wlkessar orescin ffreinc a dyuot hyt ar lan y mor ar traeth rwyten. A gwedy arganuot ohonaw odyno ynys prydein. A gwybot py tir oed a phwy oed yn y chyuanhedu. y dywawt pan yw un genedyl oed wyr rufein ar brytanyeit. Kans o eneas yd hanoedynt wy ar bryttanyeit. Ac eissoes om tebic i. neur derw udunt dygenedlu y wrthym ni. kany wdant beth yw milwriaeth wrth eu bot y mywn eigawn o dieithyr y byt ya presswylyaw. Ac wrth hynny mi a tebygaf bot yn hawd eu kymell y talu teyrget y rufeinawl amherawdyr megys y tal yr holl vyt. Ac eissoes yawn yw anuon y erchi teyrget udu. blayn llafuryaw gwyr kymeint a gwyr rufein yn eu kymell y talu teyrnget. A rac coti priaf hen eu hentat wy gan ellwg gwaet an kereynt. Ar ymadrawd hwn a dotes wlkessar y mywn y llythyr. Ac anuones at gaswallawn vab beli brenhin prydein. A phan dygawyt y llythyr y gaswallawn. sorri a wnaeth. ac anuon llythyr ar wlkessar tra therwyn a oruc kaswallawn yn y mod hwn. B.

[217] Kaswallawn brenhin prydein yn anuon anerch y wlkessar. O ryuedu meint sychet a chwant gwyr rufein y aur ae aryant mal na allant dyodef yn bot ni yg kwr y byt. val yd ym ni. heb ef. y dyodef perygyl yr eigawn y mywn ynyssed heb gymell teyrnget arnadunt. A menegi idaw nat digawn gantaw keissaw teyrnget. namyn tragywydawl geithiwet. A bwrw eu rydit y gantunt. yr hon yd oedynt wy yn buchedoccaeu ohonei. A menegi y wlkessar nat herwyd kaithiwet y dylyei adolwyn udunt. namyn herwyd kerenyd. kans o un llu pan anhoedynt. kans rydit a ordyfnassant wy yn gymeint ac na wydynt peth oed geithiwet. Ar rydit honno bei keissei y dwyeu y dwyn y genym. ni alafuryem yny meint y gallem y amdiffyn. Ac wrth hynny menegi y wlkessar an bot ni yn parawt y ymlad dros an gwlat ac an rydit os eno ageu dyuot y ynys prydein. B.

[218] A gwedy menegi grym a llythyr y wlkessar. kynnullaw llyghes a wnaeth ynteu wrth dwyn ar weithret yr ymadrawd a anuonassei ynteu yny lythyr ar gaswallawn. B.

[219] A chwedy kaffel damunedic wynt drychauel hwyleu a dyuot aber temys yr tir. Ac yna y doeth kyswallawn a holl gedernyt ynys prydein gantaw yn eu herbyn. a beli tywysawc y ymladeu ae benteulu ae deu nyeint auarwy tywysawc llundein. a theneuan tywysawc kernyw. a chreidu vrenhin prydein. a gwerthaed vrenhin gwyned. a brithael vrenhin dyuet. Ac y am hynny ieirll a barwnyeit a marchogyon urdolyon. B.

[220] Sef y kawsant yny kyghor. kyrchu ulkesar yny bebylleu kyn kaffel ohonaw dyuot yr wlat. gan tebygu bot yn anhaws y wrthlad gwedy y kaffei ae dinasoed ae kestyll. A gwedu llunyaethu eu bedinoed a chyrchu gwyr rufein yny pebylleu yn diannot. Ac yna y bu kyn galettet y vrwydyr hynny oed y tyweyrch yn rydec o waet. mal pei delhei deheuwynt yn deisyuyt y todi eira a rew. B.

[221] Ac ual yd oedynt yn yr ymfust hwnw y kyuaruu y vydyn yd oed nynhyaw vab beli ac auarwy vab llud yn y llywynw a bydin ulkesar. a llinaru bydin yr amherawdyr. Ac ar hynny yd ymgyuaruu nynyaw ac ulkesar. a diruawr lywenyd a gymyrth nynyaw yndaw am damweinaw idaw gyuaruot a gwr kyuurd a hwnw. Ac yndiannot y gyrchu a oruc. A phan welas ulkesar nynhyaw yny kyrchu a chledyf noeth troi y taryan yn wyehyr gyflym a oruc ac erbynyeit y dyrnawt a oruc arnei. a megys y gadwys y nerthoed idaw gosot a wnaeth ynteu a chledyf ar nynyaw ar uchaf y helym. ar penfestyn yr eil yn gyflym mal y bei angheuawl. A phan welas nynyaw hynny erbynyeit y dyrnawt a oruc ay daryan. a chymeint vu y dyrnawt ac y glynhws y cledyf yny taryan. ac rac ruthyr bydinoed yn kyrchu pan y bu reit yr ymherawdyr adaw y cledyf yny taryan heb y gafel o honei. B.

[222] A chwedy kafel o nynyaw y kledyf hwnw aerua dirvawr y meint a wnaeth oe elynyon. a gwedy treulaw llawer or dyd yny wed honno y brytanyeit a gauas y uudugolyaeth. a ffo ulkessar ae u yw llogeu. a chymryt y mor yn lle castell udunt. a llawen vu gantunt gafel hyny odiogelwch ac yny kyghor y kawssant na dilynyn ymlad ar brytanyeit hwy no hynny. A hwylaw a wnaethant parth a ffreinc. B.

[223] A gwedy kaffel y uudugolyaeth honno diruawr lywenyd a gymyrth kyswallawn yndaw. ac yn gyntaf talu molyant y eu duweu. Ac odyna rodi rodyon mawr oe wyr o tir a daear ac eur ac aryant a goludoed ereill val y dirperei y enryded. Ac eissoes yr hynny goualus oed a bot nynyaw yn vrathedic a chyn pen y pythewnos y bu varw. ac y cladwyt yn llundein. ac y dodet y cledyf a dugassei yny taryan rac ulkessar yn yr yscrin y gyt ac ef. sef oed enw y cledyf ageu glas sef achaws y gelwit velly nyt oed dim cr y anwaetei arnaw a vei vuw. B.

[224] Ac odyna gwedy dyuot ulkessar hyt yn traeth ffreinc. sef a wnaeth y ffreinc medylyaw bwrw y arglwydyaeth y arnudunt wynteu wrth y dyuot ar ffo y wrth y brytanyeit. a thebygu y uot y wanaeh o hynny. ac attunt heuyt yr dathoed bot y weilgi yn gyflawn o lyghes gan gaswallawn yn y hymlit. Ac wrth hynny glewach oed y ffreinc yn keissaw y wrthlad oe teruyneu. B.

[225] A gwedy gwelet o ulkessar hynny ymgallau a oruc ynteu ac nyt ymrodes y pedruster ymlad ar pobyl greulawn honno namyn agori y tryssor a rodi y pawb amylder o eur ae aryant a bodlonhau pawb or bonhedigyon ac eu tagneuedu velly ac eu dwyn yn un ac ef. Ac y gyt a hynny adaw eu breint ac eu dylyet y pawb or ae kollassei a rydit y a wei kaeth. Ar gwr a oed gynt yn anhrugarawc megys llew dywal gwedy y hespeilliaw ae treissaw ar awr honno yd oed hwnnw megys oen gwar yn adaw talu ac edrud pop peth udunt ac ny orffowysswys or gwaradogrwyd hynny trwy eu hedychu yny duc oll yn un ac ef. Ac yn yr amser hwnw nyt oed na chywyd nac ymdidan gan neb namyn am ulkessar a budugolyaeth y brytanieit. B.

[226] Cynn pen y dwy vlyned eilweith parattoi llyghes aoruc ulkessar y geissaw dial ar gysswallawn y sarhaet awnaethoed idaw. A phan gigleu gaswallawn hynny cadarnhau y kestyll aoruc ac adeilyat ereill o newyd a gossot keitweit kedeyrn ym pop porthua yg kelych ynys prydein. a gwneuthur sycheu o hyrn plymhedic ar hyt kenawl temys a gossot y rei hynny wrth gadwyneu y tyllu y llogeu ydydanunt o delyn yno ac odyna yd aeth kyswallawn a holl gedernyt yr ynys gantaw y kadw yr aruortir raetaw. B.

Yma y mae dalen ar goll yn llyvyr B.

[227] A gwedy nas kaffai auarwy tagneued yn un modyd anuones y geissaw nerth at ulkessar ymherawdyr rufein. trwy lythyr yny y mod hwn. B.

Digitized by Google

[258] Auarwy tewyssawc llundein yn anuon anerch y ulkessar. A gwedy damunaw gynt y ageu damunaw weithon y iechyt. ediuar yw genyfi dalayth erbyn ti pan vu yr ymlad rot a chaswallawn an brenhin ni. kans pei peidaswn i ti a gaffoedut. y uudugolyaeth. A chymeint syberwyt a gymyrth ynteu gwedy kael y uudugolyaeth trwy vy nerth i. Ac y mae ynteu weithon ymdigyuoethi y inheu. Ac velly y mae effyn talu drwc tros da y un. Miui ae gwnaethof ef yn tref tatawc. ac ynteu y syd ymditretatu inheu. Miui ae gossodeis ef yr eilweith ar y vrenhinyaeth. Ac ynteu yssyd yn wenychu vyn deol inheu. a minheu a alwaf tystolyaeth y nef a dayar na hedeisi y var. o nyt na rodwn vy nei oe dienydu y wiryon. Ac edrychet dy doethineb ti deunyd y lit ef. damweinaw awnaeth y deu nyeint y ni ware palet. a gwedy goruot om nei i. sef awnaeth nei y brenhin llidiaw. a chyrchu y llall a chledyf. ac yn hynny y serthwys nei y brenhin ar y cledyf hynny aeth trwydaw. A gwedy dyuot hynny ar y brenhin yd erchis ynteu vy nei i yw dienyd tros y llall. Ac wrth nasrodeis y mae ynteu yn anreithaw vyg kyuoeth ac ny distryw ac wrth hynny yd wyf y gwedidaw ty trugared ti. ac yn erchi ty nerth y gynhal vyg kyuoeth hyt pan vo trw vyn nerth inheu y kefych titheu gwrescyn ynys prydein. ac nac amheuet ty bruder ti dim o hyn. kans or deuawt hon yd aruerant y rei marwawl gwedy eirlloned tagnouedu. A gwedy ffo ymchoelut ar y uudugolyaeth. B.

[259] A gwedy edrych y llythyr o ulkessar. sef agauas yny gyghor ef ae wyrda nat elynt y ynys prydein yr geireu y tewyssawc. hynny delhei wystlon a ellit y credu. A gwedy kynhetau hynny y auarwy yd anuones kynan y vab a deg gwystyl arrugeint o dylyedogyon y gyuoeth ygyt ac ef. B.

[260] A gwedy dyuot y gwystlon kychwyn ar y mor aoruc ulkessar ar llu mwyaf a gauas y gyt ac ef. A dyuo y dofyr yr tir. A phan gigleu gyswallawn hynny lle oed yn ymlad allundein ymadaw ar dinas aoruc. A bryssyaw yn erbyn yr ymherawdyr ae lu. Ac val yd oed yn dyuot parth a cheint nacha wyr rufein yn pebyllyaw yny lle hwnw kan auarwy ae dugassei wynt yno wrth dwyn kyrch deissyuyt am pen kyswallawn y ellwg ygaer y gantaw. B.

[261] A phan welas gwyr rufein y brytanyeit yn dyuot attunt gwiscaw eu harueu a chweiryaw eu llu yn vydinoed awnaethant. Ac yna y kymyrth auarw vab llud punil o wyr aruawc ae dwyn y lwyn coet a oed yn agos. val y gallei pan vei amser dwyn kyrch dirybud am pen kyswallawn ae lu. B.

[262] A gwedy daruot llunyaethu y bydinoed y gwnaethpwyt aerua greulawn o pob parth. kans y gwyr lladedic a dygwydeu mal deil mis hydref gan wynt kadarn. Ac val yd oedynt yn yr ymffust hwnnw kychwyn a oruc auarw ae varchogyon gantaw or llwyn. bydin gyswallawn or tu dracheuyn ar vydin honno a oed anreithedic or tu arall gan ruthyr gwyr rufein. Ac yna rac kywarsaghedigyaeth y kywtawtwyr ehun ny allwys seuyll y ryctunt namyn kymryt eu ffo. Ac yn agos udunt yd oed mynyd karegawc. a llwyn o goet dyrys a oed ym pen y mynyd. A hyt yno y ffoes kyswallawn ae lu. B.

[263] A gwedy dygwydaw yn y ran waethaf or ymlad a chael goruchelder y mynyd gwrthwynebu yn wrawl awnaethant y eu gelynyon a oed yny ymlit gan geissaw trigyaw ar y tor. Ac eissyoes serthed y mynyd ae dryswch ae gerric a oed ymdiffyn yr brytanyeit mal y gellynt wneuthur aerua vawr or gelynyon. B.

[264] Ac yna sef awnaeth ulkessar codi y lu yg kylych y mynyd y worchadw rac dianc neb odyno. kans y vedwl oed kymell y brenhin y darostwg idaw trw newyn. yr hwn ny allassei y gymell trwy ymlad. B.

[265] O enryved genedyl y brytanyeit a gymellawd dwy weith y gwr hwnw ar ffo yr hwn ny allwys yr holl vyt gwrthwynebu idaw. Ae wynteu yr awr hon yn ffoedigyon rac hwnnw. Ac eissoes yn gwrthwynebu yn wrawl idaw. Ac yn parawt y diodef ageu dros eu gwlat. B.

[266] Ac ym pen yr eil dyd gwedy gwarchae kaswallawn velly. Ac nat oed na bwyt na diawt udunt. ofynhau a oruc bot yn dir idaw rac newyn ymrodi y garchar yr amherawdyr. Sef a oruc anuon ar auarwy y archi idaw tagnouedu ac ulkessar rac yw genedyl golli eu teilygdawt ar y teyrnas gwedy darffei idaw daly kaswallawn. A menegi idaw kyt ryfelei ar talym ar auarwy yr darestwg ae gospi ny mynhei ef y ageu yr hynny. B.

[267] A gwedy menegi hynny y auarwy y dywawt ynteu nat oed hawd karu tywyssawc a vyd gwar ar ryfel megys oen a chreulawn a dywal ual llew ar yr hedwch. Oi a duw nef a dayar yr awrhon y mae ef ym gwediaw i y gwr a oed arglwyd arnafi gynheu yr awr hon y mae ef yn damunaw tagnouedu trwy darystegedigyaeth ac wlkessar y gwr a oed gan wlkessar kynno hyn. gaffel tagnoued y gantaw. Ac wrth hynny y dylyei ef edrych ar wneuthur iawn yr gwr y gallwys ef dwy weith trwy y nerth wrthlad ymherawdyr rufein dwy weith or teyrnas ar trydyd weith y dwyn idi oe anuod. Ac wrth hynny nyt oed iawn dadleu ar gam ac enwir a miui kan gelleis i wneuthur y gwyssaetheu hynny yna. Ac yr awr hon y gwneuthym hon. Ac wrth hynny annoethinab yw gwneuthur sarhaedeu na cham yr neb y kaffer vudugolyaeth trwydaw yn wastat kany eill un tewissawc gaffel budugolyaeth heb y gwyr a ellyghant y gwaet yn ymlad drostaw. Ac yr hyny eissoes os gallafi mi a wnaf tagnoued ac ulkessar kan deryw dial yn digawn arnaw ef y syrhaet awnaeth y mi. Pan ydyw yn gwediaw yn uytrugared i. B.

[268] A chychwyn a oruc auarw a dyuot gan urys hyt y lle yd oed ulkessar a darestwg rac y vron gan dywedut yr ymadrawd hwn. Llyma weithon goleu ac amlwg yt bot yn digawn y dieleisti ty lit ankaswallawn gwna weithon trugared ac ef. beth a vynnyt amgen gantaw ef noc ufylltawt a darystygedicyaeth a thalu teyrnget y rufeinawl teilygtawt. A gwedy na rodes ulkessar atteb idaw y dywawt auarwy wrthaw val hyn tidi ulkessar heb ef hyn a adeweis i y tidi. gwedy goruydit ar gaswallawn. darystygedigyaeth a theyrnget y ti o ynys prydein. llyma kyswallawn gwedy goruot arnaw. llyma ynys prydein yn darystygedic ytt trwy vy nerth i. beth a dylyafi yti y wneuthur ymlaen hynny nyt ef dww greawdyr nef a dayar a wnel diodef ohonafi gyrcharu kyswallawn vy arglwyd. Ac ynteu y gwneuthur iawn y mi am y syraedeu a wnathoed ym. Ednebyd ti ulkessar nat hawd llad kyswallawn. a miui yn vyw y gwr nyt kywilyd genyf rodi vy nerth idaw o ny bydy ti wrth vyg kyghor. B.

[269] Ac yna rac ofyn auarwy arafhau a oruc ulkessar a thagnouedu a kyswallawn. A chymryt teyrnget o ynys prydein pop plwydyn. sef oed meint y teyrnget teirmil o punoed. Ac yna yd aethant ulkessar a chyswallawn yn gytymdeithon. Ac y rodes pop un y gilyd rodyon mawrweirthawc o eur ac aryant a thlysseu. Ac y bu ulkessar y gauaf hwnw yn ynys Prydein. B.

[270] A dechreu gwanwyn y cychwynwys ef rydaw a ffreinc. A ym pen yspeit o amser kynnullaw llu mawr awnaeth ulkessar. Ac ar llu hwnw yd aeth ef parth a rufein yn erbyn pompeis y gwr a oed yn lle amherawdyr yna y dala yn erbyn ulkessar. A chan ny perthyn ar y deunyd i mi traethu o weithredoed gwyr rufein. hyny uo hebryuedic y rei hynny yd amhoelwn ar yn treuthawt nyhunein. B.

[271] Ac ym pen yspeit seith ulyned gwedy mynet ulkessar o ynys prydein. y bu varw kyswallawn. Ac y cladwyt yg kaer efrawc kan vrenhinawl arwylyant. B.

[272] Ac yn ol kyswallawn y gwnaethpwyt teneuan vab llud yn vrenhin. kans auarwy a athoed y rufein y gyt ac ulkessar. A hwnw a traethwys y teyrnas. trwy hedwch a thagnoued. Gwr dewr oed teneuan ac agarei gyfiawnder yn vawr. B.

[273] A gwedy marw teneuan y deuth gynuelyn y vab yn vrenhin. marchawc gwych trybelit oed hwnw

Digitized by Google

auagassei ulkessar ac ae wrdassei mewn arueu a chymeint uu garyat gwyr rufein gan gynuelyn. A chyt gallei attal eu teyrnget oc eu anuod y rodei udunt heb oruot y chymell. B.

[274] Ar amser hwnnw y ganet iessu grist or arglwydes veir wry y gwr y brynwys y kristynogyon yr creu y gallon. B.

[275] A gwedy bot kynuelyn yn vrenhin deg mlyned y bu deu vab idaw Gwydyr. a gweryd adar weudawt. A gwedy marw kynuelyn y gwnaethpwt gwydyr yn vrenhin ac y dechreuwys attal teyrnget gwyr rufein. Ac yna y doeth gloyw ymherawdyr rufein a llu ganthaw y ynys prydein y gymell y teyrnget tracheuyn. a thywyssawc y ymladeu y gyt ac ef sef oed y enw lilius hamo yr hwn ni wnaei ef dim eithyr trwy y gyghor. ac y porchestyr y deuthant yr tir. ac y gwnaethant mur maen ar pyrth y dinas mal na chaffei neb o vywn vynet allan. kans. eu bryt oed y gwarchae ae darestwg uelly. B.

[276] A gwedy dyuot y chwedyl ar wydyr kynnull aoruc ynteu holl ymladwyr ynys prydein yny herbyn. A gwedy dyuot y deu lu y gyt bydinaw o pop parth awnaethant a dechreu ymlad a molestu y elynyon a oruc gwydyr yn wychyr a mwy a ladei ehun no ran vwyaf oe lu. Ac ar hynny yd oed yr ymherawdyr ac lu yn kyrchu eu logeu y ffo pan aeth y twyllwr bradwr gan lilius hamo. a chymryt arueu un or brytanyeit a ryladyssit ac yn yr arueu hynny annoc y brytanyeit megys kyt bei un o nadunt. ac adaw udunt y uudugolyaeth o perheyn velly kan ieith a dyuodeu y brytanyeit a dyscassei ym plith y gwystlon a oed yn rufein o ynys prydein a cherdet yn astrywys trwy y bydinoed hyny deuth geir llaw y brenhin. B.

[277] A phan gauas gyffle taraw y brenhin hyny vu y pen hyt y maes a chledyf. A llithraw trwy y bydinoed gan yr yscymun vudugolyaeth honno hyny deuth ar y lu ehun. B.

[278] A gwedy gwelet o weiryd adarweinidawc ryllad y brenhin bwrw y arueu ehun y wrthaw a gwiscaw arueu y brenhin. ac annoc y gytemdeithon a gyrru angerd y ymlad yndunt megys pei euo wei y brenhin. A phawb a vu wrth y dysc. Kans ny wydynt rylad eu brenhin. A gwedy ymlad yn drut wynt awnaethant aerua creulawn or eu gelynyon. Ac or diwed ffo aoruc gwyr rufein yn dwy ran. Gloyw ar lleill ran oe lu yn vriwedic aeth yw llogeu. A chymryt y rei hynny yn diogelwch idaw. a lilius a ran arall a gyrchwys y koet kany chafas yspeit y vynet yr llogeu. B.

[279] A thebygu awnaeth Gweiryd vot Gloyw yn ffw yr koet y gyt a hamo. Ac wrth hynny ny orffowyswys oc eu hymlit hyny gordiwedawd ar lan y mor yny lle a elwir oe enw ef nordhamtwn. yno yd oed porthua adas y discynnu llogeu. Ac val yd oed hamo yn kaffel y llogeu y doeth gweiryd yn deissyuyt am eu pen. ac yno y lad. Ac yr hynny hyt hediw y gelwir y porthua honno nordhamptwn yn saesnec. Ac yn gymraec porth hamo. B.

[280] A thra yttoed Weiryd yn ymlit hamo. yd oed loyw ar hyn a diagassei oe lu gantaw gwedy rymchoelut tracheuyn. Ac yn ymlad ar dinas a elwit yna kaer peris. Ac elwir weithon porchestyr. Ac yn diannot gwedy kaffel y gaer ae goresgyn a gwascaru y muroed. kychwyn awnaeth yn ol gweiryd a ryathoed hyt yg kaer wynt. A gwedy y dyuot hyt yno dechreu ymlad ar gaer. A medylyaw awnaeth ef gwarchae gweiryd hynny delhei yny ewyllys rac newyn. B.

[281] A gwedy gwelet o weiryd y warchae ef uelly. kyweiryaw a oruc ef y lu yn vydinoed. A chyrchu allan wrth rodi kat ar vaes. A phan welas yr amherawdyr weiryd mor lew a hynny. Sef awnaeth anvon attaw y geissaw tagneued a duundeb y gantaw. kans ovyn oed gantaw glewder a chadernyt y brytanyeit. Ac wrth hynny diogelach vu gantaw trwy synwyr a doethineb eu gwaret yna. noc ymrodi yn pedruster ymlad ac wynt. Sef yd anuones y gan y genhadeu. rodi y uerch y weiryd yn wreic idaw gan gymell brenhinyaeth ynys prydein dan goron rufein. B.

[282] Ac o gyghor ywyrda ae doethon. y kymyrth gweiryd y tagneued honno. A chymryt merch yr amherawdyr yn wreic idaw. A dywedut awnaeth y wyrda wrthaw heuyt nat oed waradwyd idaw darestwg y amherawdyr rufein. pan vei yr holl vyt yn wedawl idaw. Ac uelly trwy y ryw amydrodyon hynny ufydhau a oruc gweiryd wrth eu kyghor. A darestwg yr amherawdyr. Ac yn dianot yd anuones gloyw yn ol y uerch wrth y rodi y weiryd. A thrwy porth gweiryd ae ganhorthwy gwedy hynny y goresgynnwys gloyw yr ynyssoed ereill yny gylych. B.

[283] A gwedy mynet y gayaf hwnnw heibaw. y doeth y kynhadeu o rufein a merch yr amherawdyr gantunt. Ac y dodassant bi ar y that. Sef oed y henw gwenwissa. Ac enryuedawt oed y thegwch o pryt a gosced. A gwedy y roi y weiryd mwy y karei ef hi nor holl vyt. Ac wrth hynny y mynwys ynrydedu y lle kyntaf y kyscwys genthi o tragywydawl gof. Ac erchi a wnaeth yr amherawdyr adeilat dinas yny lle hwnnw y gadw koff rywneuthur neithoreu kymeint a reihynny trwy yr oessoed. B.

[284] Ac ufydhau awnaeth yr amherawdyr y hynny. Ac adeilyat dinas a chaer. A galw hwnnw oc enw ef kaer loyw. Ac yg kyffinyd kymry a lloegyr y mae ar lan hafren. ereill a dyweit mae o achaws mab yr amherawdyr a anet yno. Ac a elwit gloyw gwlat lydan. y gelwit y gaer velly. Ac nyt ef. B.

[285] Ac yn amser gweiryd y kymyrth yr arglwyd iesu grist diodeifeint ym pren kroc yr prynu cristynogyon o geithiwet uffern. B.

[286] Gwedy adeilyat y dinas. a hedychu yr ynys yd ymchoeles yr amherawdyr parth a rufein. A gorchymun y weiryd llywodraeth yr ynyssoed yny gylch gyda ac ynys prydein. Ac yn yr amser hwnnw y seilwys pedyr eglwys gyntaf yn yr antioc. Ac odyna y doeth y rufein. Ac yno y delis teilygdawt tadawl escobawt ac yd anuones marc euegylwr hyt yr eifft y pregethu euygil iessu crist ascriuenassei ehun o weithredoed mab duw. B.

[287] A gwedy mynet yr amherawdyr y rufein y kymyrth gweiryd yndaw synnwyr ac atnewydhau y kaeroed yny lle y bydunt yn adveilyaw. A llywyaw y teyrnas aoruc trwy wrolder a gwiryoned megys yd oed y enw ae ofyn yn ehedec y teyrnasyoed y boptu. Ac yn hynny eissoes kyuody syberwyt yndaw ac attal teyrnget gwyr rufein. B.

[288] Ac wrth hynny yd anuones gloyw vasbasyanus a llu mawr gantaw hyt yn ynys prydein. y tagnouedu a gweiryd. neu y gymell teyrnget y wyr rufein arnaw. A gwedy eu dyuot hyt ym porth rwydyn. Nacha Weiryd a llu mawr gantaw yn dyuot yn eu herbyn. hynny oed aruthyr gan wyr rufein amlet eu nifyr. Ac wrth hynny. ny lauasyssant kyrchu y tir yna. namyn trossi y hwyleu a chyrchu racdunt hyny doethant y traeth tutneis yr tir. B.

[289] A gwedy kaffel o vasbasyanus y tir ef ae lu y doethant parth a chaer penhwylgoet. yr hon a elwir yr awr hon Exon. *Dalen ar goll yma.* B.

[290] A gwedy eilenwi o veuruc y vuched y deuth koel y vab ynteu yn vrenhin yny ol. Ac yn rufein y magyssit koel. a moes gwyr rufein ae deuawt a dyscassei. Ac wrth hynny yd oed yuron yn rwymedic oe karyat wynt ac yn talu teyrnget udunt heb y warauun. kans yr holl vyt awelsei yn yr amser hwnnw yn darystygedic udunt. ac ar vyrder ny bu yn ynys prydein vrenhin well a ynrydedei dylyedogyon y teyrnas ny choel nac ae katwei yn hedychach. Ac vn mab a anet idaw. sef oed y enw. lles. B.

[291] A gwedy marw koel y deuth lles y vab yn vrenhin. ac holl weithredoed da y tat a erlynwys. Ac awnaeth yn gymeint ac y tebygit mae ef oed koel ehun. a medylyaw a wnaeth hyt y gallei vot yn well y

Digitized by Google

ived noe dechreu. Ac anuon aoruc hyt ar eleutherius pab y erchi idaw danuon attaw wyr ffydlawn a pregethei idaw gristynogyaeth a chret a bedyd. kans gwyrtheu awnathoed yr ebystyl yn pregethu ar hyt y byt adaroed udunt kyffroi a golehau y gallon ae vedwl at duw. Ac wrth yd oed ynteu yn damunaw gwir ffyd o dihewyt y vryt. Ac ynteu ae kauas. B.

[292] A gwedy gwelet or pap y greuydus damunet sef yd anuones attaw deuwr greuydus ffydlawn dyscotron seiledic yny lan ffyd gatholic y brygethu idaw ac yw pobyl dyuodedigyaeth yr arglwyd iessu grist yg knawt ae golchodigyaeth wynteu trwy lan ffydlawn vedyd. Sef oed enweu y gwyr. dunau. a phagan. A gwedy dyuot y gwyr da hynny y ynys prydein a phregethu y les vab koel ae vėdydyaw ae ymchoelut ar grist oe holl gallon. a dechreu a oruc y bobyl yny lle rydec attadunt. ac o dysc ac egreifft eu brenhin credu y duw ac eu bedydyaw yn enw iessu grist trwy ffyd lan gatholic. Ac velly y rifaw ymplith y gleinyon ac eu talu y grist eu creawdyr wynt. B.

[293] A gwedy daruot yr gwynuededigyon athrawon hynny dileu kamgret or holl ynys y temleu a oed gwedy seilaw yr geuduweu a gysegrwyt ac aberthwyt yr gwir duw hollgyuoethawc. Ac yr ebystyl ac yr seint. A gossot yndunt amryualyon genueinoed o vrdas yr lan eglwys y talu dwywawl wassanaeth yndi y eu creawdyr. B.

[294] Ac yn yr amser hwnnw yd oed yn ynys prydein yn talu enryded yr geuduweu wyth temyl ar ugeint. A their prif temyl y ar hynny a oed vwch noc wynteu. Ac wrth gyureitheu y rei hynny y darystygei y rei ereill oll o arch yr ypotolaw wyr hynny y ducpwyt y temleu hynny rac y geu duweu. Ac ympopyn or wyth temyl ar ugeint y gossodet escob. Ac ympop vn or tri lle arbenic y gossodet archescob. A rannu yr wyth temyl ar ugeint yn teir ran. vfydhau yr tri archescobeu ac eisteduaeu y tri archescob a oed yn y lleoed bonhediccaf yn yr ynys. nyt amgen llundein. a chaer efrawc. a chaer llion ar wysc. Ac yr tri dinas hynny y darystygei yr wyth ar ugeint. A gwedy ranu yr ynys yn teir ran. y discynawd y archescob kaer efrawc deiuyr a bryneich ar alban megys y kerda humyr. Ac y archescobawt lundein lloegyr a chernyw. Ac odyna kymry oll mal y keidw hafren wrth archescobawt kaer llion.

[295] A gwedy daruot yr deu wrda gatholic hynny llunyaethu pop peth yn wedus or a perthynei parth ar lan ffyd. ymchoelut a wnaethant trach eu keuyn parth a rufein. A datganu y eleutherius pap pop peth or a wnathoedynt. Ac y kadarnhawd y pap pop peth ar y llunyaeth y edewssynt wynteu. A gwedy kaffel onadunt wynteu y kedernyt hwnnw y deuthant y ynys prydein a llawer o getymdeithon dywawl ygyt ac wynt a thrwy dysc y rei hynny yn enkyt bychan y bu kadarn ffyd y brytanyeit. A phwy bynac ac auynno gwybot enweu y gwyr hynny. keisset yny llyuyr aascriuenwys gildas o volyant y emrys wledic. kans yr hyn a yscriuenei wr kymeint ahwnnw o eglur traethawt nyt reit y un y atnewydu. B.

[296] A gwedy gwelet o les diwyllwyt cristynogawl ffyd yn kenydu yny teyrnas diruawr lywenyd a gymyrth yndaw. ar kyuoeth ar tired ar breineu aoed y temleu y geuduweu kyn no hynny a rodes ef y duw ar seint yntragywydawl dan ygwneccau yn vawr o tir a dayar a breineu a rydit a noduaeu. Ac ym plith y gweithredoed hynny y teruynawd lles y vuched ac y aeth or byt y teyrnas mab duw. ae gorff a gladwyt yg kaer loyw yn y eglwys penas yny dinas. Sef amser oed hynny vn vlwdyn arbymthec a deugeint a chant gwedy dyuot crist ymrud yr arglwydes veir wyry. B.

[297] A gwedy marw lles ac nat oed vn mab idaw y wledychu yny ol y kyuodes teruysg y rwg y brytanyeit. Ac y gwanhawys arglwydiaeth gwyr rufein. A gwedy klybot hynny yn rufein. Sef awnaethant anuon seuerus senedwr a dwy leg o wyr aruawc gantaw y gymell yr ynys wrth y harglwydiaeth val kynt. A gwedy dyuot seuerus a bot ymladeu lawyr rygtaw ar brytanyeit gwerescyn ran or ynys aoruc. a ran arall ny allwys y gwerescyn namyn o vynych amladeu y poeni hyny deholet dros deifyr a brynych hyt yr alban a sulyen yn tewyssawc arnadunt. Ac sef a wnaeth y dylyedogyon hynny kynnullaw llu mawr or enyssed ac goualu eu kiwtawtwyr trwy vynych ryfel a brwydyr. B.

[298] A thrwm vu gan yr amherawdyr diodef eu ryfel y wastat. sef awnaeth erchi dyrchauel mur rwg yr alban a deifyr a bryneich or mor bwy gilyd ac eu gwarchae val na cheffynt dyuot dros teruyn y mur hwnnw. Ac y gossodet treul keffredin wrth edeilat y mur. Ar mur hwnnw a parhawys trw lawer o amseroed ac ae attalis yn vynych y wrth y brytanyeit. A gwedy na allwys sulyen kynhal ryuel a vei hwy yn erbyn yr amherawdyr. sef yd aeth hyt yn sithya y geissyaw porth y gan y ffichteit y werescyn y gyuoeth tracheuyn. A gwedy kynnallaw holl ieuenctit a dewred y wlat honno. A dyuot awnaeth y ynys prydein yr tir a llyghes uawr gantaw. ac am pen kaer efrawc y doeth ac ymlad ar gaer. B.

[299] A gwedy mynet y chwedyl honno yn honneit tros y teyrnas yd ymadewis y ran vwyaf or brytanyeit ar ymherawdyr a mynet at sulyen. Ac yr hynny ny pheidwys yr amherawdyr ae darpyr namyn kynnullaw gwyr rufein arhyw a trigassei y gyt ac ef or brytanyeit. a chyrchu y lle yd oed sulyen ac ymlad ac ef. A phan oed gadarnaf yr ymlad y llas seuerus. ac y brathwyt sulyen yn agheuawl. ac y cladwyt seuerus yg kaer efrawc. a gwyr rufein agynhelis y dinas arnadunt a deuvab seuerus. nyt amgen. bassianus. a geta. Basianus a hanoed y vam or ynys hon. a gyta. a hanoed o rufein. A gwedy marw eu tat sef awnaeth gwyr rufein dyrchauel gyta yn vrenhin wrth hanuot y vam o rufein. Sef awnaeth y brytanyeit ethol bassianus yn vrenhin ac oachaws hanuot y vam or ynys hono. Ac wrth hynny ymlad awnaeth y deu vroder ac ynyr ymlad hwnnw y llas gyta. Ac y kauas bassianus y vrenhinyaeth trwy nerth y brytanyeit. B.

[300] Ac ynyr amser hwnnw yd oed gwas ieueinc clotuawr yn ynys prydeyn sef oed y enw karawn. Ac ny hanoed o vrenhinawl genedyl namyn o lin isel. A gwedy kaffel olot o honaw yn llawer o ymladeu. kychwyn a oruc parth a rufein y geissaw kanhat gan sened rufein y wyrchadw arvortir yr ynys rac estrawn genedyl. Ac adaw oda wdunt yr hynny digawn bei kenhettit idaw vrenhinyaeth yr ynys. B.

[301] A gwedy twyllaw o honaw y sened trwy ewidyon twyllodrus. A chanhattau a wnaethpwyt idaw y negesseu ac ymchoelut adre ae negesseu gantaw trw gedernyt llythyreu. ac inseileu y sened wrthtunt. A gwedy y dyuot y ynys prydein kynnullaw amylder o logeu a oruc a galw attaw holl ieueinctit ynys prydein a chyrchu traetheu a gwneuthur kynwryf mawr yn yr holl teruyneu. Ac y gyt a hynny dwyn kyrcheu mynych y enyssed yny gylch ac eu anreithaw ac eu llosci a distryw eu kestyll a llad eu tir diwyllodron a thra yttoed ef yn hynny pawb or kribdeilwyr ereill a gwrchei attaw y wrhau idaw. Ac ar pen yspeit vechan kymeint oed y nifer ac nat oed hawd y vn tywyssawc seuyll yny erbyn. B.

[302] Ac wrth hynny sef a oruc karawn ymdyrchauel o syberwyt ac anuon ar y brytanyeit y venegi pei gwnelynt euo yn vrenhin gwedy darffei idaw gwascaru gwyr rufein ae llad yd ymdiffynnei ynys prydein rac estrawn gendyl ac rac pob gormes a geissei dyuot idi. B.

[303] A gwedy kaffel o honaw duundeb ymlad a oruc a bassianus ae lad a chymryt llawodraeth yr teyrnas yny ehun kans effichteit a dugassei sulyen ganthaw a wnathoed brat bassianus. A phan dylynt y ffichteit kyhorthwyaw eu brenhin nyt ef awnaethant wynteu namyn kymryt gwerth gan garawn a llad bassianus. Ac sef a oruc gwyr rufein ynuydu a heb wybot pwy a vei y gwyr ehunein ac adaw y maes a ffo. A gwedy kaffel o garawn y uudugolyaeth honno y rodes ynteu yr effichteit yr alban yn lle hynny y preswlaw ac yr hynny hyt hediw y maent yno. B.

Digitized by Google

[304] A gwedy clybot yn rufein rywarescyn o garawn ynys prydein a llad gwyr rufein ae gwascaru. sef a wnaeth gwyr rufein anuon alectus a their lleg o wyr aruawc gantaw y geissaw llad y creulawn hwnnw a dwyn yr ynys wrth arglwydiaeth gwyr rufein. a heb vn goir gwedy dyuot alectus yr tir ac ymlad a charawn ae lad a chymryt llewodraeth yr ynys yny law ehun. ac gwneuthur creulonder a molest ar y brytanyeit o achaws ryymadaw o hanunt ac arglwydiaeth gwyr rufein. a gwrhau y karawn. B.

[305] Sef awnaeth y brytanyeit heb allu diodef hynny gwneuthur asclipiototus tewyssawc kernyw yn vrenhin arnadunt ac odyna kynnuliaw llu y ymlad a gwyr rufein. Ac yna yd oed alectus yn llundeyn y gwneuthur gwylua ydy tatolyon duweu. Ac eissoes pan giglеu alectus bot y brytanyeit yn dyuot am y pen peidaw ac aberthu a oruc a mynet o dieithyr y dinas ae kedernyt gantaw. A gwedy bot ymlad y rydunt. aerua diruawr y meint a las o pop parth. A goruot a gauas y brytanyeit a gwascaru bedinoed gwyr rufein ac kymell ar ffo. Ac yny ffo hwnnw y llas alectus a llawer ovilioed ygyt ac ef. B.

[306] A gwedy klywet o lilius gallus kedymdeith alectus rygaffel or brytanyeit y uudugolyaeth sef awnaeth ynteu. kynnullaw yr hyn adiagassei oe getymdeithon a chyrchu kaer lundein a chae y pyrth arnadunt o tebygu gallu gochel eu ageu uelly. Ac eissoes sef awnaeth asclipiototus eu gwarchae yno ac anuon at pawb or ynys y venegi rydaruot idaw ef lad alectus a bot ynteu yngwarchae yr hyn a diagassei oe lu yg kaer lundein ac wrth erchi y bawb dyuot yn gyttuun ac eu holl porth gantunt y geissaw diwreidaw gwyr rufein or ynys hon. kans tebic oed gantaw bot yn hawd hynny hyt tra vydynt ygvarchae velly. B.

[307] Ac wrth y wys honno y doethant pawb or a hanoed or brytanyeit. Ac gwedy dyuot pawb hyt yno agwneuthur amryual perianeu y ymlad ar gaer yn drut ac yn galet. A phan welas gwyr rufein hynny annoc awnaethant eu tywyssawc y ymrodi y trugared asclipiototus. ac erchi idaw eu ellwg or ynys heb dim o da gantunt namyn y eneideu kan daroed oll y llad o nyt vn leg a oed etwa yn ymgynhal. B.

[308] Ac wrth y kyghor hwnnw yd ymrodassant y ewyllys y brenhin. ac val yd oedynt yn kymryt kyghor am eu ellwg sef awnaeth gwyr gwyned eu kyrchu ac ar yr vn ffrwt a gerdei trw lundein. llad gallus ae gytymdeithon oll. Ac yr hynny hyt hediw oenw ef y gelwir y nant hwnnw yn gymraec nant y kellawc. ac yn saesnec galwsbrwc. B.

[309] A gwedy goruo ar wyr rufein y kymerth asclipiototus coron y teyrnas ae llywodraeth trw duundeb pawb. a thraethu y gyuoeth a oruc o vnyawn wiryoned a hedwch trwy yspeit deg mlyned a gwaryd crib deil y treiswyr. a phylu cledyfeu y lladron. B.

[310] Ac yna y cyuodes creulonder diocliciaпus amherawdyr rufein trwy yr hwn y dilewyt cristynogyaeth o ynys prydein. yr hon a gynhalyssit yn gyuan yndi yr yn oes lles vab coel y brenhin kyntaf agymerth cret a bedyd yndi. kans maxen tywyssawc ymladeu yr amherawdyr creulawn hwnnw a deuth yr ynys hon a llu mawr gantaw. ac o arch yr amherawdyr. y diuawyt yr eglwysseu ac y lloscet ae llyfreu or yscrythyr lan yn lwyr ac merthyrywyt yr ytholedigyon eifeireit. a christynogyon a oed ufyd dan wed mab duw. ac yna y damlewychwys duw y trugared ac ny mynwys bot kenedyl y brytanyeit yn llychwin o tewyllwch pechawt. namyn goluhau ohanunt ehunein egluraf lampeu o verthyri. Ac yn awr y mae bedeu y rei hynny ac eu hescyrn yn greireu mawr weirthawc yny a oed y merthyrwyt yn gwneuthur gwyrtheu hyny bei kwynvannus y kristynogyon clybot rywneuthur o paganyeit y kyfryw distryw hwnw ar eu priawt genedyl. B.

[311] Ac ym plith y bendigeidyon verthyri y diodefwys seint alba o varolan. Ac ygyt ac ef iulius ac aron o gaer llion ar wysc. Ac yna y kymyrth seint alban anthibalus a y cudywys yn ty ehunan rac y verthyru. A gwedy na thygye y kymyrth y wisc ehun ymdanaw ac ymrodes ym merthyrolyaeth drostaw gan euelychu crist y gwr a rodes y eneit tros y deueit. ac odyna y deu wr ereill trwy aglywedic poeneu ar eu korfforoed ae hellwg y wlat nef. B.

[312] Ac yna y kyuodes iarll kaer loyw yn erbyn asclipiototus. A gwedy ymlad ac ef ae lad. y kymyrth ehun coron y teyrnas. A gwedy menegi hynny y sened rufein. llawenhau awnaethant o ageu. y brenhin a gynhernassei eu arglwydiaeth. A gwedy dwyn ar gof onadunt eu kollet yr pan gollasynt arglwydiaeth ynys prydein sef awnaethant anuon constans senedwr o rufein y gwr a waryscynassei yr yspaen wrth rufein. gwr doeth glew aoed hwnnw ac alafuryei yn vwy no neb y ehwaneccau arglwydiaeth gwyr rufein. B.

[313] A phan gigleu goel bot y gwr hwnnw yn dyuot y ynys prydein ofynhau aoruc ymlad ac ef kan klywei nat oed neb a allei gwrthwynebu idaw. Ac wrth hynny pan doeth constans yr tir. Sef awnaeth koel anuon attaw y erchi tagnoued ac y gynic idaw darystygedigyaeth o ynys prydein o ganhadu y goel y vrenhinyaeth a thalu teyrnget y wyr rufein. A gwedy datganu hynny y constans y rodes tagnoued udunt. Ac y kymyrth gwystlon y gan y brytanyeit ar hynny. a chyn pen y mis gwedy y kleuychwys coel o orthrwm heint. Ac ynyr wythuet dyd y bu varw. B.

[314] Agwedy marw coel y kymyrth constans coron y teyrnas ac vn verch coel yn wreic idaw. sef oed y henw elen verch coel. a honno a vu elen luydyawc. ac ny chat yn yr enyssed a gyflypei idi o pryt a gosced. ac nyt oed yg kyluydodeu a allei ymgyflybu idi. kans y that a parassei y dyscu velly wrth nat oed idaw etiued namyn hi. mal y bei haws idi liwyaw y theyrnas gwedy ef. B.

[315] A gwedy kymryt o constans. elen y wreic idaw. ac y ganet mab idaw o honai. Ac y dodet ar y mab Custenin. Ac ympen deg mlyned gwedy hynny y bu varw constans. ac y cladwyt yg kaer efrawc. Ac yd edewis y custenin y vrenhinyaeth. ac ympen ychydic o vlwnyded ymdangos aoruc kustenin vot yndaw voned mawr a delyet. ac ymrodi y haelder adyłyet adaeoni agwneuthur iawnder yny arglwydiaeth ac ymdangos mal llew dywal y rei drwc. a megys oen yr rei da. B.

[316] Ac yn yr amser hwnnw yd oed wr creulawn engiriawl yn amherawdyr yn rufein. Sef oed y enw maxen. ar bonhedigyon a gywarsagei o gyffredin arglwydiaeth. Sef awnaeth y dylyedogyon hynny. gwedy yr creulawn amherawdyr y dehol wynt otref y tateu ae dyuot hyt ar custenin ac ynteu ae aruolles wynt yn llawen vonhedigeid. B.

[317] A wwedy dyuot llawer or rei hynny ar custenin y gyffroi awnaethant gan gwynaw wrthaw eu alltuded ac eu trueni yn vynych gan annoc idaw gwrescyn maxen kans o genedyl rufein y hanoed custenin. ac nat oed ae dylhyet wynteu yn gystal ac euo. Ac wrth hynny adolwyn idaw dyuot ygyt ac wynt y weresсyn tref eu tateu ac edrut vdunt eu dylyet ac y waret gormes o rufein. B.

[318] A thrw yr ymadrodyon hynny kyffroi aoruc custenin. A chynullaw llu mawr a mynet ygyt ac wynt hyt yn rufein. a goresсyn yr ymarodraeth yn eidyaw ehun. ac odyna y kauas llewodraeth yr holl vyt. Ac yduc tri ewythyr y elyn ygyt ac ef. llywelyn athryayarn ameuruc. ar rei hynny a ossodes custenin yn vrdas sened Rufein. B.

[319] Ac yn yr amser hwnnw y kyuodes eudaf yarll ergig ac euas yn erbyn y tywyssogyon a adawsei custenin yn kadw llewodraeth yr ynys danaw ef. A gwedy ymlad eutaf ar gwyr hynny ac eu llad kymryt aoruc ehun coron y teyrnas allawodraeth ynys prydein yn gwbyl ywy law. B.

[320] A gwedy menegi hynny y custenin anuon aoruc tryhayarn ewythyr elen a their lleg o wyr aruawc

Digitized by Google

ygyt ac ef y werescyn ynys prydein tracheuyn. A gwedy dyuot tryhayarn yr tir yr a elwir kaer peris. y kauas y dinas hwnnw kyn pen deudyd. B

321 A phan gigleu eutaf hynny. kynnullaw holl ymladwyr ynys prydein a dyuot yny erbyn ef hyt yn ymyl kaer wynt. yr lle a elwir maes vryen. Ac yno y bu vrwydyr y rydunt. Ac y goruu eutaf. Ac val yd oedynt yn vriwedic ladedic y wyr yd aeth tryhayarn. yny logeu ar ffo. Ac yna trwy vorawl hynt yd aeth hyt yr alban. a dechreu anreithaw y gwladoed ae llosci. a llad y bileinlu. B.

322 A gwedy dyuot y chwedyl hwnnw attaw. kynnullaw llu a oruc eutaf a mynet yny erbyn hyt yr alban. Ac yny wlat a elwir westmarlont roi brwydyr y tryhayarn. ac eissoes kilyaw or vrwydyr honno aruaeth eutaf. heb vudugolyaeth. Sef awnaeth tryhayarn y ymlit ynteu o le y le hyt y ynys prydein. a dwyn y arnaw y dinassoed ar kestyll. a choron y teyrnas. B.

323 A gwedy digyuoethi eutaf yd aeth ynteu hyt yn llychlyn. Ac eissoes tra yttoed eudaf velly ar dehol. Sef awnaeth adaw gan y getymdeith ae gereint llafuryaw y geissaw diua tryhayarn. Sef awnaeth iarll y kastell kadarn. kans mwy ykarei ef eutaf no neb mal yd oed tryhayarn diwarnaw y dyuot o lundein. llechu ar y ganuet y mywn glyn koedawc ar y fford y deuei trahayarn. Ac yny lle hwnnw ymplith y gytuarchogyon yllas tryhayarn. B.

324 A gwedy clywet o eutaf hynny dyuot awnaeth y ynys prydein a gwascaru y rufeinwyr a gwiscaw ehun coron y teyrnas ac ar vyrder ymgyuoethogi o eur ac aryant hyt nat oed hawd kaffel neb a vei arnaw y ofyn. ac o hynny allan y kynhelis eutaf ynys prydein hyt yr amser y buant grassian a valawnt yn ymherodron yn rufein. B.

325 Ac yg kylych diwed oes eutaf ymgyghor awnaeth ae wyrda pywed ydawei y gyuoeth gwedy ef. kanyt oed etiued idaw namyn vn verch. rei a gyghorei idaw rodi y verch y vn o dylyedogyon rufein ae gyuoeth genthi mal y gellit kynhal y teyrnas yn tagnouedus gadarn rac llaw. Ereill a gyghorei idaw rodi y verch y vrenhin o wlat arall ac eur ac aryant digawn genthi a rodi y gyuoeth y kynan meiriadawc y nei. B.

326 Ac eissoes cradawc iarll kernyw ac kyghores ef y roi y verch ae gyuoeth gwedy ef y vaxen wledic. kans o hynny y tybygei ef kaffel tragywydawl hedwch kans mab oed vaxen ylywelyn ewythyr yelen luydyawc y vam ynteu ahanoed o dylyedogyon rufein. Ac ar vyrder o vrenhinawl gendyl y hanoed. a chynhyruu y llys a oruc kynan yn vawr am roi ykyghor hwnnw yr brenhin. kans y vedwl ef oed gaffel y vrenhinyaeth. Ac wrth hynny adaw y llys trwy eirlloned. B.

327 Ac yna eissoes anuon awnaeth cradawc veuruc y vab oed wr mawrdec clotuawr o haelder a dewred. A phybeth bynac adywetei ef ae kadarnhaei oe korff a aruen. B.

328 A gwedy dyuot meuruc rac bron maxen. kymeredic vu ganthaw ymlaen pawb. sef yd oed yna teruyso mawr a ryfel rwg maxen ae deu vroder gracian a valawnt. kans y rei hynny a daroed gwrthlad maxen or tyrted ran or ymherodraeth. a hynny oed wrthrwm gantaw. B.

329 A phan welas meuruc y vot yn gywarsygedic gan y vrodyr. sef ydywawt meuruc wrthaw yr ymadrawd hyn. maxen heb ef paham y diodefy ti ty tremygu val hyn. afford yt y ymwaret. dabre y ynys prydeyn a chymer coron y teyrnas. kans eutaf vrenhin yssyd hen a chlauus. ac nyt oes adamuno namy kaffel dylyedawc o rufein y rodi y vn verch idaw ae vrenhinyaeth genthi. kanyt oes idaw etiued namyn hi. Ac wrth hynny y kauas eutaf yny kyghor rodi y ti y verch ae teyrnas genthi. ac or achaws hwnnw yd ymanuonet inheu hyt yma. ac o mynny titheu dyuot ygyt a mi hyt yno pop peth o hyn avyd parawt itt. A gwedy keffych amylder o eur ac aryant a marchogyon ynys prydein y gelli goresceyn yr amharodron hyn ar holl vyt kans o ynys prydein y kauas custenin dy gar amherodraeth rufein. A gwedy hynny yr holl vyt. llawer ygyt ac ynteu o ynys prydein agenedassant rufein. B.

330 Ac wrth yr amhedrodyon hynny y kewynwys maxen ygyt a meuruc hyt ynys prydein. ac ar y fford yn mynet y darestygwys kaereu ffreinc ae dinassoed. ac y gwerescynwys wynt. A chynullaw llawer o swllt y roi yw varchogyon ac amlahu y teulu. A gwedy gwerescyn ffreinc o honaw kychwyn aoruc ar y mor a gwynt rwyd yny ol a dyuot y nordhamtwn yr tir. B.

331 A phau canhatawyt hynny at y brenhin diruawr ofyn agymerth o tebygu mae y elynyon yn keissaw gwerescyn y gyuoeth. agalw attaw aoruc kynan meiriadawc y nei. ac erchi idaw kynnullaw holl ymladwyr ynys prydeyn a mynet yny herbyn. a chynnull awnaeth kynan lu diruawr a chychwyn parth a nordhamptwn yr lle yd oed pebylleu maxen. B.

332 A gwedy gwelet o vaxen lu kymeint a hwnnw yn dyuot ny erbyn ofynhau awnaeth o pop vn o dwyfford. o veint y llu. ac o wybot glewder y brytanyeit ac na yttoed ynteu yn gobeithaw tagneued. a galw attaw a oruc y henafgwyr a meuruc vab cradawc ac erchi kyghor udunt am hynny. B.

333 Ac yna y dywawt meuruc. arglwyt heb ef nyt oes ynn ymlad a gwyr racco ae nyt yr hynny y doetham yma. nac yr kyffroi y gwyr racco yn dybryt yn herbyn namyn tagnoued yssyd iawn y erchi vdunt a letty hyny wypom vedwl y brenhin ymdanam. a dywedut yn bot a chanadwri genym ygan ymherodron rufein ar eutaf vrenhin y brytanyeit. Ac velly trw ymadrodyon claer keissaw tagnouedu ac wynt. B.

334 A gwedy bot yn ranc bod gan bawb y kyghor hwnnw. kymryt awnaeth meuruc deudegwyr o wyr llwydon a cheint o eliwyd yny llaw deheu y pop vn onadunt a dyuot hyt rac bron kynan. B.

335 A phan welas y brytanyeit y gwyr aduwyn hynny yn arwein oliwyd yny deheuoed yn arwyd tagnoued. Sef awnaethant kyuodi hyny herbyn yn arededus. Ac mal y doethant rac bron kynan y anerch awnaethant o pleit y herodron rufein ae sened. A menegi idaw ryanuon maxen achanadwri gantaw y gan ymherodron rufein ar eutaf. B.

336 Ac yna y gouynwys kynan py achaws yr dathoed llu kymeint a hwnnw gantaw ynteu. A dywedut nat oed tebic y kerdedyat y kenadeu namyn y elynyon avynynt anreithaw gwladoed. B.

337 Ac yna y dywawt y kenhadeu nat oed teilwg kerdet gwr kyuurd a hwnnw heb luossogrwyd ygyt ac ef. kans velly y mae teilwg kerdet ygyt a phob vn o ymherodron rufein rac kaffel kewilyd gan eu gelynyon. kerdet llu y eu kadw y fford y kerdont tagnoued a geissant. tagnoued adyborthynt. B.

338 *Hyd yma, eithyr lle mae nodau i'r gwrthwyneb, mae llyvyr A yn canlyn, air yn air, y traethawd ganol, dan enw* BRUT G. AB ARTHUR.—A heni emae eni dagaws ari weithret. canis er pan discenasam ni ar dir er enis hon ni wnaetham na threis na chollet na saraed i neb namin er da arall lawinllaw wrth vot pawb. A.

Ac arwyd yw hynny yr pan doethant yr tir hwn ny wnaethant na threis na sarhaet y neb am prynu eu kyfreideu yr y eur mal gwyr hedwch heb geissaw dim yn rat gan neb. B.

339 Sev aoruc cenan ena roti hetwch vtunt. adwin maxen get a vint hit en llundein i emveled ac eutav. A.

Ac val yd oed kynan yn pedrussaw beth a wnelhei ae ymlad ac wynt ae peidaw dynessau aoruc cradawc iarll kernyw ar gwyrda ereill a chyghori hedychu ac wynt. a chyt bei drwc gan gynan rodi hedwch awnaethpwyt udunt. Ac yna y doeth maxen y gyt ac wynt hyt yn llundeyn. Ar eutaf a datganu idaw mal y daroed. B.

340 Ac wedi i devod i lundein ed aeth caradawc iarll cerniw. a meuric i vab a gwirda ereill gidac wint hit

Digitized by Google

rac bron eutaw. a dewedid wrthaw val hin aoruc caradawc. Arglwit vrenin eb ev. llima e cighor a gighores doethion de deirnas it. wedi i anvon o duw hit attad ema. A hin arglwit ed oetud dvhun eni damunaw. nid amgen no cheisaw deliedawc en wra ith verch o deliedogion ruvein. canis ediw heneint en cimwet athi. Afan roted it arglwit er eil cighor am roti de deirnas i cenan meiriadawc de nei ni bu da genid heni. na chan neb oth cighor ochafut deliedawc o ruvein. A llima wedi anvon heni arglwit o duw hit attad. ac o emerodron ruvein. Ac ogwrthodi di arglwit e gwas ieuanc da hwn. enebit vod en gistal delied e gwas hwnw o vonet agwaed ar enis hon athitheu canis car agaws i gwstenin iw a nei i goel an brenin ninheu. A.

Ac yna y kymyrth cradawc iarll kernyw gwyrda y gyt ac ef. a gwedy eu dyuot y rac bron eutaf dywedut awnaeth wrthaw ual hyn. arglwyd heb ef llyma yr hyn yd oed y gwyr ath garei ti yny damunaw eirioet a duw ny danuon hediw yma wrth dyuot titheu yn kadw fydlonder wrth duw. Sef yw hynny tra vuost yn ymgyghor ath wyrda beth awnehit am elen ty verch ath gyuoeth kan yttoedut yn treiglaw parth a heneint. mal nat oed hawd ytt llywyaw ty teyrnas yn hwy no hynny. Ac y rei agyghorei itt roi coron y teyrnas y gynan dy nei. A rodi dy verch y dylyedawc o wlat arall. kans ofyn oed arnadunt dyuot darystygedigyaeth arnunt or delhei vrenhin aghyuyeith. Ereill a gyghorei itt rodi dy verch y vn o dylyedogyon rufein. kans velly y tebygynt kaffael hedwch a rufeinawl amherodraeth y emdiffyn. A llyma hediw arglwyd gwedy ryanuon o duw y gwas ieuanc hwn yma ytti yr hwn a henyw o rufeinawl amherodron a brenhinholyon vrytanyeit. Ac y hwnw y kyghorwn ui ytti rodi dy verch ath gyuoeth genthi. Ac y gyt a hynny edrych ti vot yn kystal y dylyet ef ar teu ditheu ar ynys prydein. kans kar agos yw ef y gustenin a nei y koel yn brenhin ninheu. Ac wrth hynny ny dylyit gwarauun yr gwr hwnnw y verch ar vrenhinyaeth. B.

[341] Ac en diannod odvhun gighor eudav ae wirda iroted elen i vaxen ar vreniniaeth genti. Afan gicleu cenan meiriadawc heni llidiaw aoruc amined hid er alban. a chennullaw llu aoruc eno i venu rivelu ar vaxen. A.

Ac ufydhau awnaeth eutaf yr kyghor hwnw a rodi elen y verch ae gyuoeth gwedy ef y vaxen. A gwedy gwelet o gynan hynny llidyaw aoruc. a mynet parth ar alban. A chynullaw llu mawr y ryfelu ar vaxen. B.

[342] Ac aniver mawr cantaw ev adoeth drwi avon hwmir ac anreithiaw adarwu vwiaw itaw aoruc. Afan gicleu vaxen heni cennullaw llu aoruc enteu a dawed en erbin cenan. aroti brwidir ar vaes itaw. a giru cenan ar fo. Ac enteu eilweith a gennullawt llu enewit a rivelu ar vaxen. ac or diwet. wint a gimmodasant ac aethant en ungar uneagar. A.

A dyuot ae lu trwy humyr a dechreu anreithaw y gwladoed. A gwedy menegi hynny y vaxen kynnullaw llu mwyaf a allwys awnaeth a mynet yny erbyn y roi kat ar vaes y gynan ae yrru ar ffo. Ac ny pheidwys kynan namyn kynullaw y lu ac anreithaw y gwladoed. Gweitheu gan vudugolyaeth gweitheu hebddi yd ymchoelei vaxen y wrthaw. Ac or diwed gwedy gwneuthur kollet mawr o pop vn yw gilyd. dyuot awnaeth ketymdeith y rydunt ac eu kymodi. ae dwyn yn vn garyat. B.

[343] Acwedi minet pum mlinet heibiaw arvaethu aoruc maxen mined i orescin freinc. afan vu barawd gantaw i darpar. mined aoruc hit en llidaw. elle aelwir wedi heni pridain vechan. A.

Ac ympen yspeit pump mlyned syberwau awnaeth maxen o amlder eur ac aryant a marchogyon. Ac yny lle parattoi llyghes. a holl ymladwyr ynys prydein. ac allwys y gaffel o leoed ereill. A gwedy bot pop peth yn parawt. kychwyn aoruc parth a llydaw y wlat aelwir weithon brytaen vechan. B.

[344] Ac emlat en wichir aoruc ac aoet eno o freinc. A dali aoruc e freinc aoet eno en erbin maxen. Ac imbalt oet henw eu tewisawc. allat er imbalt hwnw awnaethpwid apimthecmil oe wir. Allawen vu vaxen am heni. agalw attaw cenan meiriadawc a dewedid wrthaw val hin odieithir iniver. Cenan eb ev. weldi ema wlad da. agoreu ran iw hon o freinc. abrisiwn i orescin e raneu ereill cin cliwed or gwladoet an divod ima. Achid collut ti beth o enis pridein om divod i eno. minheu ae hennillwn itti ema. ami ath urtav di or lle en vrenin ar ewlad hon. A hon awit eil pridein o hin allan. Ani ae llanwn oc an cenedil nvhun wedi darvo imi vwrw estronion genedil otima emdeith. A.

A gwedy dyuot yno dechreu ymlad ar popyl aoed yndi a llad hunpallt eu tywyssawc. A phymthegmil o wyr aruawc y gyt ac ef. A phan welas maxen meint yr aerua awnathoedit ar y gelynyon. A gwybot o honaw bot yn hawd gwedy hynny eu darestwg o gwbyl galw kynan awnaeth attaw dan werthin a dywedut wrthaw val hyn ar neilltu o dieithyr y lluoed. Kynan heb ef llyma vn or gwladoed goreu yn ffreinc gwedy darostwg y ni. gobeith yw genyf weithon kaffel y rei ereill. Ac wrth hynny bryssywn y gymryt y kestyll ar kaeroed ar dinassoed kyn mynet y chwedyl hwnnw yn honeit dros y gwladoed. Ac ymgynullaw pawb ygyt yn erbyn kans o kaffwn y teyrnas hon nyt oes pedruster genyf gaffell holl ffreinc yn einym. Ac wrth hynny na vit ediuar genyt ganhatau y mi dy dylyhet ar ynys prydein. kans py beth bynhac a gollych ti yno mineu ae entllaf yti yma. Ac yn gyntaf mi ath wnaf yn vrenhin ar y wlat hon. Ac ae kyuanhedwn oc an kenedyl nehunein gwedy darffo yn vwrw estrwn genedyl o honei yn llwyr a hon vyd eil brytaen. A hyt y gwelir ymi gwlat ffrwythlawn yw hon o ymryual yteu ac auonoed kyflawn o pyscawt. A choedyd a fforestyd tec adas y hela. Ac yhyt y gwn nyt o gwlat garueidach no hon. *Dalen ar goll yma.* B.

[345] Achemrit er urtas hwnw aoruc cenan meiriadawc. ac ataw cinnal fitlonder i vaxen o heni allan. Ac en diannod id aethant otina hit en rodwm. ac ae gwelei wint ac ae cliwei. fo awneint ractunt efort i tebicint cafel noted er eu heneidieu. Ac nid eiriechint winteu neb or a civarfei ac wint nas dienitint. onid wraget. A.

[346] Agwedy darvod itint estwg y cwbil or gwladoet. cadarnhau aorugant e cestil ar caeroet. Agwneuthur llaweroed ini lleoet ni buesint erioed er un gint. Ac evelli egoruc maxen efort e certawt eni itoet i oven ae ergric ar bop tewisawc afob brenin or ai cliwei. Ac enteu vaxen en amilhau beunit i varchogion ac en roti utunt eur ac ariant a meirch ac arveu a dillad a thir a daiar a bwid a diawd. A.

[347] Ac ev agennullws ena o riwedi o vilioet eni tebigei ev vod en digawn i orescin freinc. Ac ena e gohiriawt ev eni lenwis ev eno or brytanieid. Ac eno ed anvones maxen oenadeu i enis pridein i dwin attaw eno o riwedi or bobil isaw eu breint ac eu gwaed o lavurwir edaiar. nid amgen no chanmil a degmil arugeint o varchogion. a heni orivedi adnepwid ar vaxen ena o enis pridein hid en llidaw. Ac eni igosodes maxen wint i ginnal e wlad hono. nid amgen nor niver isel ibreint ac eu gwaed i dewill edaiar. ar niver marchogion in arglwiti arnatunt winteu ac i eu amdifin rac eu gelinion. ac oheni allan igelwid llidaw en ail pridein. A.

[348] Ac eno od edewis maxen cenan meiriadawc in vrenin ac ed aeth enteu parth ac eithavoet freinc. ac i gorescinws cwbil o freinc idan i thervineu a germania oll hevid adan i thervineu. agwedi darvod itaw gorescin e gwladoet heni. igosodes eistetva i deirnas in e dinas aelwir treveris. Ac odina rivelu aoruc ar e deu amerawdir aoetint ena in ruvein. nid amgen gratian ac avalawnt. a deu vroder oetint. a llat e naill aoruc maxen. a dehol e llall o ruvein. A.

[349] Ac ed oet ena wir freinc en rivelu ar cenan meiriadawc aadewsit en vrenin en llidaw. ac en benaw o

Digitized by Google

britanieid. A chenan aoruc ar e freinc. Acwedi hetichu arnaw i cavas eni cighor circhu gwraget hid en enis pridein. en wreicaeu oe gid varchogion. rac bod amgen riw en eu hetivetion no britanieid. A.

350 A dunawd aoet vrenin ar gerniw ena. Ac ir dunawt hwnw i gorchiminassei vaxen liwodraeth er enis. A merch aoet ir dunawd hwnw enrivet i thegweh. A chenan meiriadawc aoet en caru hono. Ac anvon aoruc cenan cenad at dunawd i erchi itaw e verch hono en wreica i genan. Ac anvon hevid llawer o rivedi o wraget ereill o enis pridein hid en llidaw. A.

Sef oed y dunawt hwnnw brawt y gratawc iarll kernyw. ac a athoed yn lle y vrawt yn vrenhin. A phenadury a heuyt oed ef yn ynys prydein. kans idaw ef y gorchymunassei vaxen tywysogyaeth y teyrnas tra vei o honei. B.

351 A dunawd aoruc heni val ed oet genan eni erchi. Nid amgen no feri o dunawd cennullaw o verched deliedogion vnvil ardeg. A chennullaw o verched e bobil anvonetic devgeinmil. A heni oll o niver a beris dunawd eu dwin hid en llundein. aferi cennullaw llogeu ac eu dwin i lundein i anvon e nifer hwnw i lidaw. A.

A gwedy dyuot y genhadwri honno ar dunawt ufydhau aoruc idi. Ac anuon gwys tros wyneb y teyrnas y gynullaw y gwraged hynny mal yd archassit idaw. Sef oed eiryf y gynnullwyt o verchet dylyedogyon vn vil ardeg ac o wraged a oed is y breint deugein mil ac erbyn dyout y gynnulleitua honno hyt yn llundein y kynnullwyt kymeint ac a ellit o logeu wrth eu hanuon hyt yn llydaw. B.

352 Ac ar hid temis ed hwiliassant eni doethant ir mor. allawer or niver hwnw aoet well gantint eu marw en er enis hon noc eu mined i lidaw. Ac wint a rotint govunedoet ovined egcrevit a mined en lleianeu rac eu mined oc eu gwlad. A.

A chyt bei lawer ym plith hynny o wraged a wynnychei vynet velly yw roi y wyr gwlat arall. eissios yd oed yno lawer aoed well gantunt eu marw yny gwlat ehun noc adaw eu kenedyl ac rieni ar wlat y ganyssit yndi. ac ereill adewissei kadw eu diweirdeb. A gwassanaethu duw trw aghenoctit no mynet y wlat arall y aruer o euyllter knawt ac digrifwch. Ac yna pan yttoed y llyghes yn parawt ar gwynt yn rwyd dodi awnaethpwyt y gwraged yny llogeu a dechreu hwylyaw ar hyt temys yr mor. B.

353 Acwedy eu hwiliaw eni vuant en agaws i draeth llidaw. Ac ena i civodes gwint gwrthwineb iwrth emil e tir. ac eu gwascaru ir mor allan eni votes e ran vwiav onatint. Ac a dieghis en viw onatint a vwriwid i enisoet agcivieith a llat llawer onatint. Ac adaw ereill en viw in geith ne in garcharorion. Ac wint evelli ene civeiliorn truan hwnw e civarvu ac wint ar e mor gwinwas a melwas. Canis e gwir heni a erasei gratian amerawdir ruvein a llighes vawr gantaw hid en germania i rivelu ar gwladoet oboptu itaw a wetasei i vaxen. Ar gwinwas hwnw aoet vrenin ar hunawd. Ar melwas hwnw aoet vrenin in peithwv. Ac i rivelu ar vaxen i girasei gratian emerawdir wint ell deu. A.

Ac mal yd oedynt yn dyuot yn gyuagos y traetheu llydaw y deuth gwynt gorthwyneb kythrawl ac ar ennyt vechan gwascaru eu llogeu. A bodi y ran vwyaf or gwraged. ac ereill onadunt a vyrwyt y enyssed aghyuyeith ym plith estrawn genedloed. Ac yno y merthyrwyt ac y llas rei. ac ereill a attelit yg keithiwet. Ac ereill a gyuaruu a llyghes diruawr a anuonassei gracian amherawdyr hyt yn germania y ryfelu ar yraruortir yn erbyn a wedassei y vaxen. Ac yn tywyssogyon arnadunt gwinwas vrenhin hunawt a melwas vrenhin peitaw. B.

354 Ac ena i dellis a deu heni a gawsant or morwinion. ac ni menit dim igantint namin emrewitu ac wint cid bei drwc cantint. sef aoruc e bradwir escimin heni llat e ran vwiaw onatint in diannod. Afan gicleu e bradwir heni vod enis pridein heb gedernid enti ni orfwisassant eni doethant ir alban ir tir ar gallu mwiaw a allasant egid ac wint. Ac en diannod anreithiaw e wlad a llat e gwerin val i gellasant gintaw. canid edewid en er enis hon. pan aeth maxen ohonei namin pobil lesc i diwill edaiar. ar rei heni heb na meirch nac arveu. A dirvawr aerva awnaethant ar bobil er enis hon. a dwin eu holl daoet cichwinawl. A.

Agwedy kyuaruot y moryon ar yscymunedic pobyl honno gwedy gwelet o nadunt tecced y gwraged keissaw awnaethant ymdiauarchu ac wyut ac eilenwi y godineb. A gwedy na mynei y morynywn kytsynnyaw ac wynt yn yr ewyllys hwnw. Sef awnaeth y bradwyr hynny llad y ran vwyaf o nadunt ac yn diannot pan glywssant bot ynys prydein yn anreithedic oc eu marchogyon ac yn wedw oc eu brenhin. Sef awnaethant brysyaw eu hynt parth ac ynys prydein. A chymryt ygyt ac wynt porth vwyaf a allessant y gaffel or enyssed y pobtu a dyuot yr alban yr tir a dechreu anreithaw y gwladoed a oed heb amdiffynwyr arnadunt a llad y bileinlu ar tir dywyllodron. B.

355 Afan wenegwid heni i vaxen. sev ed anfones enteu ima gwr aelwid gratian amerawdir a dwi leg o wir gid ac ev. en arvawc i amdifin e britanieid. Acwedi divod e gwr hwnw ima emlat aoruc en wrawl ac elinion. ac eu cimhell ar fo eni foint in iwerton. Ac en er amser hwnw i llas maxen wledic in ruvein igan gedimdeithion gratian. Ac a dieghis or britanieid otino a daethant hid in llidaw ar genan meiriadawc. a adawsei vaxen en vrenhin ar elle hono. A.

A gwedy menegi hynny y vaxen yd anuones gracianrodgymryt a dwyleg o wyr aruawc gantaw y amdiffyn y brytanyeit. A gwedy dyuot gracian hyt yn ynys prydein dechreu ymlad a oruc ac elynyon a gwneuthur aerua vawr a oruc onadunt. Ac eu kymell ar ffo hyt yn iwerdon. Ac yn yr amser hwnnw y llas maxen yn rufein ac y gwascarwy a oed y gyt ac ef or brytanyeit. ac y ffoassant hyt yn llydaw ar gynan meiriatawc. B.

356 Afan gicleu gratian rot cimeriawdir llat maxen wledic in ruvein i cimerth enteu coron e deirnas ami ben ehun. a chemrid entaw redic a balchder eni bu dir ir britanieid dvhvnaw eni erbin ai lat. Afan gicleu gwinwas a melwas rilat gratian. sev aorugant winteu ena dvhvnaw ac wint e gwitil ar esgotieid ar llichlinwir. A divod a heni gantint i enis pridein ac anreithiaw er enis aorugant or mor pwi gilyt o dan a haiarn. Ac ena in diannod ed anvones e britanieid genadeu i ruvein i erchi nerth oc eu hamdifin igan eu gelinion. A.

Agwedy clybot o gracian rodgymryt rylad maxen yn rufein. kymryt a oruc ynteu vrenhinyaeth ynys prydein. A gwedy y uot yn vrenhin. kymeint vu eu creulonder yny arglwydiaeth. hyt pan vu reit yr brytanyeit or diwed y lad. am y greulonder. A phan gigleu y racdywededigyon elynyon uchot affoassynt y iwerdon rylad gracian. kynnullaw awnaethant wynteu y gwydyl ar ysgotteit ar denmarcwyr ar llechlynwyr y gyt ac wynt. A dyuot hyt ynys prydein. ac hanrheithaw o tan a hayarn or mor y gilyd. Ac wrth hynny anuon llethyreu awnaeth y brytanyeit hyt yn rufein. A dagreuawl gwynuan yndunt gan adaw tragywydawl darystygedigaeth udunt yr gollwg canhorthwy udunt. B.

357 Ac ena ed anvoned lleg o wir arvawc. afan doethant i dir er enis hon emlat aorugant en diannod ac eu gelinion ac eu cimhell oholl dervineu enis pridein. Ac oachaws emlat ar riw elinion heni. ac eu gwrthlat otima emdeith. Ac am heni i parasei severws gwneuthur aruthrach gan genedil elinion divod ar e britanieid. A difeith oet er alban ena. ac ena o dvhvndeb owbwl or enis e gwnaethpwid e mur val i buassei gint or mor pwi gilit. A.

Ac yna yd anuonet lleg o wyr aruawc attadunt. A gwedy eu dyuot hyt yn ynys prydein. Ac ymlad

Digitized by Google

ar gelynyon ac eu dehol o holl teruyneu ynys prydein. ac eu gwrthlad o gwbyl. a rythau y bopyl lesc. Ac yr gwrthlad gelynyon yd archassei Seuerus amherawdyr gynt wneuthur mur rwg deiuyr ar alban or mor y gilyd. kanys yr alban y gnotaei pob gormes or a delhei y ynys prydein dyuot yn gyntaf. Ac yna eilweith y kaussant yn eu kyffredin gyghor attnewydhau y mur hwnw. ac wneuthur yn gwbyl or mor y gilyd. B.

[359] Acwedi darvod cwplau e gweith e menegis gwir ruvein ir britanieid na ellint hwi en wastad divod o ruvein trwi berigleu hint ac aneiriw o gost a threul wrth wir a meirch ac arveu rac crwidredigion ladron agcivieith. Ac ni ad senetwir ruvein vn amdifin arnawch namin discwch chwihunein emlat drosawch eacidieu. athros awch plant. athros awch trev tad. A.

A gwedy daruot cuplau y gweith hwnnw y menegis gwyr rufein yr brytanyeit hyt na ellynt wy kymryt llafur ac aneiryf o treul o wyr ac arueu ac eur ac aryant ar uor ar tir yn keissaw amdiffyn popyl mor lesc a hynny. A bot sened ruvein yn blinaw o treulaw eu da. ac eu swllt mor wastad a hynny yn kerdet mor a thir. ac yn diodef agheuolyon perigleu drostunt. a bot yn well gantunt dilyssu eu teyrnget no hynny. Ac y gyt a hynny bot yn iawnach udunt ehunein kymryt dysc ac aruer o ymlad mal y gellynt amdiffyn eu gwlat. no dodi eu hemdiret yn wastat ar wyr rufein. B.

[360] Ac ena wedi menegi vtvnt er amadrawt hwnnw ed erchid ir britanieid divod en llwir hid en llundein. canis mined otino ruvein ed oet cwbil or a hanoet o ruvein. Ac wedi eu divod lundein ed erchis gwir ruvein i guhelin archescob discu e britanieid i emlat. A gorchemin itaw pregethu vtvnt en drwiadil hvawdil eni vitint discedic. A.

A gwedy daruot udunt venegi yr ymadrodyon hynny yr brytanieit. erchi awnaethant kynnullaw ieuenctit ynys prydein ae holl ymladwyr ac eu dwyn hyt yn llundein yn eu herbyn wynteu. kanys ar ymhoel y oedynt tu a rufein. A gwedy eu dyuot yn llwyr hyt yn llundein pregethu udunt yd erchut y kuhelyn archescob llundein a menegi udunt yr ymadrodyon yd oed wyr rufein yny adaw gantunt. B.

[361] Sew val e dechreuws cuhelin pregethu vtvnt. Awirda eb ev. cid archer imi dewedid wrthewch chwi is mwi im cimellir i i wilaw noc i diwedid pregeth ac amadrotion wchel. sev achaws iw heni truaned iw geniwi er imtivedi ar gwander a damweiniws inni. er pan aeth maxen an gwir da ar meirch ar arveu. Ac nad edewit ema namin attethol pobil a chivnewidwir a llavurwir daiar. Ac am heni pan doeth awch gelinion attawch ich cimhellwid in awch ceilieu megis deveid civeiliornus heb vugel wrthunt. Ac ni minwch arver nac o emlat ac arveu. nac o disc nac o anian enoch chwichwhwn. nac ar veirch na heb veirch. Ac ni daw neb o ruvein bellach i awch amdifin er mateu eu teirnged. Afei bitewch chwi er amser i buant e marchogion da in enis pridein. pa beth a debigewch chwi ai fo diniawl anian iwrthiwch. Ac e gwrthwyneb anian e genir e dinion. canis ev a enir mab ir milein ac ev a vit marchawc. ac ev a enir ir marchawc hwnw mab in vilein. Ac am heni o minwch chwi vod en dinion gwnewch val e deli dinion i wneuthur a galw ar grist a deliwch i vod en nerth iwch i enninu in finiant a glewder i amdifin awch gwlad. A.

A megys y dechreuis yr archescob yr ymadrawd. Arglwydi heb ef kyt archer y mi pregethu ychwchi. ys mwy ym kymhellir y wylyaw noc y pregethu. rac truanet genyfi yr ymdiuedi ar gwander a damwheinwys y chwi gwedy aspeilaw o vaxen ynys prydein oe marchogyon ae ymladwyr. Ac a dieghis o honawch hitheu. pobyl aghefryrwys ywch y ymlad. namyn yn achubedic o amryuolyon negesseu a chefnewidyeu yn vwy noc ar dysc ymladeu. Ac wrth hynny pan doethant awch gelynyon am awch pen. y awch kymhellassant y adaw awch keibeu. A megys deueit keueilornus heb uugeil arnadunt awchgwascaru. kany mynyssawch kymyscu awch dwylyaw ac erueu nac a dysc ymlad. Ac wrth hynny py hyt y keisswchi bot rufeinyawl arglwydiaeth yn vn gobeith ich. A phy hyt yd ymriredwch yn estrawn genedyl nyt oed dewrach no chwi pei nar attewch y lesced awch goruot. Ednebydwch heuyt bot gwyr rufein yn blinaw ragoch. Ac yn ediuar gantunt y gyniuer perigyl a gymerassant drassawch yn wastat. Ac weithon y maent yn dewissaw madeu eu teyrnget iwch ym mlaen diodef y kyfryw lafur hwnw bellach. Pei bydewchi yn yr amser y bu y marchogyon ynys prydein. beth a tybygwchi. ae yr hynny y tebygwchi ffo dynyawl annyan y wrthywch a geni dynyon ygorthwyneb anyan y megys pei genit or bieiln varchawc ac or marchawc vilein. Ac yr hynny eisoes discynnu dyn y gan y gilyd. ny thebygafui colli o nadunt wy eu dynyawl anyan yr hynny. Ac wrth hynny. kans dynyon ywch gwnewc megys y dylhy dynyon. gelwch ar grist hyt pan vo euo rodho ywch lewder arydit. B.

[362] Afan darvu i guhelin dervinu ar i emadrawt ed oet e britanieid oc eu metwl ac eu brid ac eu hini wedi emlenwi o finiant a glewder. A.

A gwedy teruynu or archesco yr ymadrawt yny wed hon. kymeint uu y kynhwryf yny pobyl. a megys y tebygit yn deissyuit eu bot gwedy eu kyflenwi o lewder o vn vryt. B.

[363] Ac ena i civodes gwir ruvein oc eu discu en frwithlawn i amdifin eu gwlad rac estrawn genedloet. ac adaw vtvnt exemplareu i wneithir arveu wrthint. a dyscu vtvnt wneithir cestil ar lan e moroet elle i bei borthloeteu da a discinvaeu llogeu. ac evelli e gellwch ginnal ich gwlad rac awch gelinion. Ac eisioes haws iw gwneithir chebawc or barcutan no gwneithir milein en discedic en disevid. Apwibenac aroto disc o doethineb i vilein cinhebic iw hwnw a gwascaru gemeu mawrweirthiawc dan draed moch. A.

Ac yn ol y parabyl hwnnw y rodes y rufeinwyr kadarnon dyscydigyaethyeu arymladeu yr pobyl honno. ac adaw agreiff udunt y wneuthur arueu. Ac erchi udunt adeilyat kestyll ar lan y mor yny porthueyd y bei discynua eu llogeu. wrth gadw eu gwlat o nadunt rac eu gelynyon. haws yw eissoes gwneuthur hebawc or barcut. no gwneuthur bilein yn dyscedic ar vrwydyr. A phwy bynhac a rodo dysc o am dim doethinab idaw. kynhebic yw yr neb a wascarei geineu mawrweirthawc dan traet moch. B.

[364] Ac otina en diannod ed aeth gwir ruvein emdeith. Ac eni lle ar ol heni e doeth Gwinwas a melwas ir alban ir tir. A gwir llichlin gyd ac wint. a gwir denmarc. Afob riw genedil or a allesint cafel eu duhvndeb. Ac ar hint gorescin aorugant cwbil or wlad hid e mur awnatoet sever. Ac amgliwed onatvnt mined gwir ruvein emdeith otima ehovnach lawer i gorescinasant ar enis hon iar e bileinlu llesc digalon. Ac eu cimhell ir cestil ac ir muroet ac ir ceirit. Ac otino i tenid wint a bacheu ac wrth rafeu. ac ena i dieneidid wint. Canid oet in enis pridein dim or marchogion ena en hanvod ohonei ehun. A.

Ac yna kychwyn awnaeth gwyr rufein y ymdeith megys ar odeu na delhynt yr ynys hon tracheuyn. Ac ar hynny nachaf yny lle racdywededigyon elynyon uchot. gwynwas a melwas yn dineu or llogeu yr tir a llawer o niveroed gantunt or gwydyl ar yscoteit ar yfichteit ar llychlynwyr. a goresсyn yr alban yn diannot o vywn y mur. A gwedy gwybot o nadunt yr vynet gwyr rufein y ymdeith heb obeith y ymchoelut tracheuyn. eofnach noc y gnoteynt yd ymranassant y distryw y mur. Ac yna y gossodet yw amdiffyn wynteu y bileinlu diaruot. parawt ar ffo pei lleuessynt. Ac ny orffowysei y gelyon o vwrw agheuolyon ergydyeu yn eu plith. Ac o vwrw bacheu gwrthuinyawc yn eu plith wrth linynyeu. Ac y uelly y trymyon vileinlu or kestyll a tynnyt hyt y llawr attadunt. A digawn o didan a oed gan y neb a gaffei agheu ebrwyd arnaw. rac y ryw amryuaelyon poynyeu awnelynt ywneuth' ar eu kenedyl yu gwyd. B.

[365] Ac is mawr o beth iw gweled dwiwawl dial ar bopil am eu pechodeu. Ac evelli hagen i bit pan adawer metiant a lliwodraeth mawr gan vileinieid gwenwinic creulawn. Ac wedi darvod eu hestwg hid

Digitized by Google

ar dim haiach. ed anvonasant winteu lithir hid en ruvein ar agitius aoet amerawdir ena in ruvein. A.

Oi a duw mawr a beth yw gwelet dwywawl dial ar e pobyl am eu pechodeu hen. kanys pei bydynt yna y sawl varchogyon a dugassei vaxen gantaw trwy enuydrwyd. ny doei pobyl y ynys prydein a allai oruot arnadunt. A thra yttoedynt yno gwerescyn y gwledyd awneynt yny kylch. Ac uelly yw gadaw brenhynyaeth y vileinlu. Beth weithon a dywedafi. namyn yna yd edewit y dinassoed yn wac. Ac wrth hynny y kauas gwedillon y pobyl truan yn eu kyghor anuon llythyreu hyt yn rufein ar agicius amheraw-dyr rufein yny mod hwn. B.

[366] Cwinvan ac vcheneidieu e britanieid en dagaws i agitius amerawdir ruvein. ac en cwinaw wrthaw val hin. E mor essit en in cimhell ni ar an gelinion ir tir i en llat. ac en gelinion an cimhellawt ir mor i an boti. Achanid oes i ninheu namin vn o dev peth. arglwit amerawdir ed im en damunaw de divod titheu arglwit en amdifin. A ni a dalwn itti e deirnged vwiav a dalwid erioed o enis pridein. A.

Kwynuan y brytanyeyt yn eu dangos y agicius amherawdyr rufein. Ac yn menegi bot ymor yn en kymell yr tir ar toreu gelynyon y en llad. A bot en gelynyon yn en kymell yr mor y en boli. Ac uelly menegi nat oed udunt namyn o vn o deu peth. ac en bodi or mor ac en llad ar y tir. B.

[367] Ac ni chavas e cenadeu eu gwarandaw in ruvein namin eu gillwg drachevin en drist allwinin. A.

Ac ymchoelut awnaeth y kenhadeu yn trist heb eu gwarandaw. B.

[368] Gwedy divod e cenadeu velly. sev agavas e bobil druan hono en eu cighor anvon cuhelin archescob llundein hid en llidaw i geisiaw nerth igan eu cidvroder. Ac en vrenin in llidaw ed oet ena aldwr e pedwerit brenin oet hwnw wedi cenan meiriadawc. A.

Ac yna y kawssant yn eu kyghor anuon kuhelyn archescob llundein hyt yn llydaw y geissaw nerth y gan eu kereint. Ac yn yr amser hwnnw yd oed aldwr yn vrenhin yn llydaw. y pedwered gwedy kynan meiriadawc. B.

[369] Ac ena igorvt cuhelin archescob i neges wrth aldwr am nerth i amdifin enis pridein. A dewedid itaw na dileu neb coron e deirnas a lliwodraeth en gestal ac evo er pan vu gwstenin. Ac am heni arglwit ep cuhelin emgiweiria en diannod a dered i gemrid coron enis pridein. A.

A gwedy dyuot kuhelyn hyt yn llydaw ae welet or brenhin ef yn wr dywawl. y erbynneit yn enrededus. Ac amouyn ac ef achaws y hynt ac ystryw y negys. Ac yna y dywawt kuelyn wrthaw. Arglwyd heb ef digawn yw damllywechedicet itti vy neges i. A thi a allut kyffroi ar dagreu o glybot y trueni yssyd arnam yn ynys prydein. yr pan anreithwys maxen wledic hi oc hymladwyr yn llwyr. Ac y gossodes yny hon yr hon yd wyt yn vrenhin arnei. A gwyn y vyt a welas pei gwledychut titheu hi trwy hedwch. kanys y rei yssyd yno agheuyrwys ynt ar ymlad. Ac ny allan wrthwynebu yr gelynyon. Ac y gyt a hynny neur deryw y wyr rufein vlinaw mal na chaffwn gantunt wynteu dim o amdiffyn. Ac wrth hynny yd ym ninheu yn gwediaw ty trugared titheu hyt pan rodych ti nerth ac amdiffyn o honot tuhun y teyrnas yd wyt dylyedawc arnei. kanys ny dyly neb y coronhau yn well no thidi o coron custenin a maxen wledic. kanys y gwyr hynny yssyd gereint itti. Ac wrth hynny parotta lyghes adyret y gymryt coron ynys prydein. A minheu ae rodaf itti. B.

[370] Ac ena i diwawd aldwr wrth cuhelin. A wrda eb ev nid avi odeirnas vechan hon ed wiv eni chafel en llonit esmwith diovalus divygwth. ac o ruvein ac o bob breniniaeth. nid av i enis pridein. dan e bigithieu. ac amled iw gelinion a digasogion iti. Ac is gwell civoeth bechan in llonit digenvil. no chivoeth mawr en avlonit ovalus dan vigwth a thalu teyrnged i wir ruvein. Ac er heni wrda eb ev mi a rotav en nerth gidathi i ginnal enis pridein custennin vimrawd a dwivil o wir arvawc gid ac ev. canis bigwth essit arnavi o wir freinc nid adawavi vigoivoeth. A.

Ac ar hynny y attebawd y brenhin yr archescob. Hawrda heb ef. eff a uu amser nawrthodwn i teyrnas ynys prydein o bei ae rodei ym. kans mi a tebygaf nat oes teyrnas ffrwythlonach no hii tra geffit hedwch. ac yr awr hon y mae wedy y ryuel y dy distryw. Ac wrth hynny kas yw genyfi hihi a chan pop tewyssawc arall. ac ny all vn tewyssawc y chynhal heb talu teyrnget y wyr rufein. Ac wrth hynny wrda pwy ny bei well ganthaw gyfoeth bychan yn ryd no chyuoeth mawr a thragywydawl geithiwet. Ac eissoes heb ef. kanys yr ynys a dywedy ti a uu eidunt wy uy rieni uiena minheu a rodaf yn ganhorthwy itti. Gustenin vy mrawt a dwyuil o uarchogyon y gyt ac ef y edrych a vynno duw idaw allu distryw y gormeisseit. A chymeret ef y goron ehun. Or myn duw idaw y chaffel. Ac ny adawafi mwy o wyr yn awr rac ryuel o ffreinc dyuot ymma. B.

[371] Ac ena llawenhau aoruc cuhelin archescob a diolwch heni en vawr e rot hwnw en vwi no mesur. A galw custenin attaw aoruc cuhelin a dywedid val hin wrthaw. custenin a orvit. custenin a orchivicca. custenin a wledicha. llima an gobeith ni ac an amdifin ac en llewenit ac an brenin. Ac ene lle pan gawsant eu parotrwit divod aorugant enis pridein. A.

Ac diolch awnaeth y yr archescob idaw yn uawr. ac yny lle galw custenhin. a dywedut wrthaw val hyn. Crist a oruyd heb ef. crist a wledycha. crist a orchynyt da. llyma vrenhin ynys prydein. Beth gwedy hynny yny lle gwedy bot y llogheu yn parawt kychwyn awnaethant y ynys prydein. B.

[372] Ac ena i doethant i borth totneis ir tir. ac en diannod cennullaw llu aorugant arnatint. ac eu geru ar fo. Afan gliwid e damwein hwnw dros gwbil or enis emgennullaw aoruc cwbil o bobil enis pridein eni doethant hid elle aelwid cicester. A.

Ac yna dyuot y porth titneis yr tir. Ac yn diannot kynnullaw y brytanyeit y gyt ac wynt. a chyrchu y gelynyon. ac ymlad ac wynt. a chaffel y uudugolyaeth. a gwedy mynet hynny yn honneit tros wyneb y teyrnas ymgynullaw awnaeth y brytanyeit hyt yn cyrcestyr. B.

[373] Ac ena i rotes cuhelin archescob coron teirnas enis pridein am ben cwstenin. ai vendigaw ai alw oheni allan custenin vendigaed. A roti en wreica itaw gwreic ahanoet o deliedogion ruvein ac a vagassei cuhelin archescob in llundein. A.

A gwiscaw coron y teyrnas am y pen custenhin vendigeit. A rodi gwreic idaw a hanoed o dylyedogyon rufein. ac a uagassit yn llys a kuhelyn. B.

[374] A thri meib a vu itaw ohono. sev oet eu henw. constans ac emris wledic ac uther bendragon. a henav oet onatint constans. a chuhelin ai rotes ar vaeth ev emewn manachloc amphibal' egcaer wint. Ac eno ed aeth ene crevit hwnw. Ar deu vab ereill a beris cuhelin eu roti hevid ar vaeth. A.

Ac or wreic honno y bu idaw tri meib. Sef oed y rei hynny. constans ac emrys ac uthur pendragon. A chonstans a rodes ef y mab hynaf idaw ar vaeth y vanachloc amphibalus yg kaer wynt. ac y yd y wneuthur yn vanych. Ar deu vab ereill a rodet ar cuhelyn archescob. B.

[375] Agwedi mined deudeg mlinet o oes custenin en vrenin i doeth un or fichteid a vuasei wr itaw gint. a galw custenin attaw ar neilltu en rith hustig neu givrinach. ac in heni iwan a chillel drwitaw eni chill i eneid. A.

Ac ym pen deudec mlyned gwedy hynny y doeth un or effichteit ar auuassei wr idaw kyn no hynny. A

Digitized by Google

galw y brenhin attaw megy y gyfrwch yny lle yskyvalaf. A gwedy gyrru pawb y wrthtunt y lladawd y twyllwr y brenhin a chyllell. B.

[376] Gwedi colli custenin velli tivu aoruc andagnhevet irwg gwirda e civoeth am wneithir brenin o un o veibion custenin. sev aoruc gwrtheirn gortheneu ena iarll oet hwnw ar went ac ergig ac euas. metiliaw obop fort. ac obop estriw pa funit i cafei ev e vreniniaeth itaw ehun. Ac or diwet i cavas eni gighor mined hid i vanachloc egcaer wint ed oet constans enti igcrevit. a diwedid aoruc wrth constans val hin. A.

Ac yna gwedy llad custenhin vendigeit y kyuodes annuundab y rwg gwyrda y teyrnas am wneuthur brenhin. kanys rei a vynnei wneuthur emrys wledic yn vrenhin. ereill a vynhei uthur pen dragon. ereill a vynhynt wneuthur un oe kenedyl ehun. Ac or diwed gwedy na duunynt am hynny. Sef awnaeth gwrtheyrn gwrtheneu. iarll a oed hwnnw ar went. ac ergig. ac uas. wrth geissyaw ehun y vrenhiniaeth or diwed. mynet hyt yg kaer wynt y lle ydoed constans yn vanych. A dywedut wrthaw val hyn. B.

[377] Henav mab wit ti heb e gortheirn o blant cwstenin. ac ni ellir brenin o er un oth vroder mor int ieveinc. A mi ath wnav di en vrenin. a mwiha ditheu vinheu or civoeth a mi amchwelav attad wineb e civoeth oll. A.

Constans heb ef. ty tat ti ar y uu varw. at vrodyr yssyd ieueinc ydy wneuth' vn o nadunt yn vrenhin. Ac wrth hynny o bydy ti wrth vy kyghor i bo ychwanaccau vy medyant i. mi a para ty tynnu or abit hon ath wneuth' yn vrenhin hyt bo gorthwyneb gan yr urdas. B.

[378] Ac ena emoginniannu aoruc constans ac ataw i ortheirn gadu itaw ev lliwiaw e deirnas ogwbwl wrth i gighor. Ac ena i peris ev diosc er abid iam dano a roi dillad e bid amdanaw. ai dwin or vanachloc o anvot er abad ar covent. Afan daeth i lundein gwisco dillad breninawl ar goron. A.

A phan gigleu constans yr amadrodyon hynny llewenhau a oruc. Ac adaw trwy aruoll rodi pob peth idaw or a uynhei. Ac yndiannot y tynnu awnaeth gwrtheyrn or vanechtit. Ac o vreid kaffel canhat y dyrchauel yn vrenhin. Ac yn yr amser hwnnw marw uuassei kuhelyn archescob. Ac wrth hynny ny chaffat un escob ae kyssegrei yn vrenhin wrth y tynnu or creuyd. Ac eissoes nyt ebyrgoues gwrtheyrn namyn mynet ehun yn lle escob. a rodi coron y teyrnas am y pen. B.

[379] Ac wedi urtaw constans en vrenin enteu awnaeth gortheirn en oruchel swidawc dano ev ar er enias. ac en wneuthuredic a wnelei. Ac gwedi i vod velli metiliaw aoruc gortheirn. pa vot e gallei ev vined en vrenin. Ena i diwed ev ir brenin. weled lliges ar e mor. a menegi i bitei da estorio a cestill arvordir. Gwnewch eb e brenin. a heni awnaeth gortheirn. aferi i bawb or switwir deghu itaw ev. a roi swit dair blinet itvnt. A.

Gwedy dyrchauel constans yn vrenhin. y rodes ynteu holl lewodraeth y teyrnas yn llaw gwrtheyrn. Ac ef heuyt a ymrodes wrth y gyghor. kanys amgen dysc a dyscassei ehun yny claustwr no llywyaw teyrnas. A gwedy kaffel o wrtheyrn medyant kymeint a hwnnw yny law. medylyaw aoruc py wed y gallei gaffel ehun y vrenhinyaeth a distryw constans. Ac or diwed gwedy ystrywyaw pop peth menegi awnaeth y constans bot dygyuor llu am eu pen o wledyd ereill. Ac arglwyd vrenhin heb ef goreu yw itti ychwaneccau dy teulu mal y bo tibryterach itt rac dy elynyon. Ac yna y dywawt constans ponyt yth law ti y rodeis i medyant a llywodraeth y teyrnas. Ac wrth hynny gwna titheu pop peth or a uynych gan gadw ffydlonder y minheu. B.

[380] Ena e daeth gortheirn ir alban a dethol pedwarugein o wir or meibion dewrav a deledocav a gorev eu campeu or fichtiaid. ai dwin at e brenin iw galin wrth ben i varch. Ena i diwed gortheirn wrth e brenin darvod itaw pop peth. a dwin e meibion or alban. ac i gellid o doei rivel i dhli en wistlon. gortheirn a rigawt bot. e meibion. A.

Ac yna y dywawt. ef a dywespwyt imi heb ef bot y ffiichteit yn mynnu dwyn gwyr llychlyn a denmarc yn vn ac wynt wrth ryuelu arnam ni. Ac wrth hynny y mae goreu gwawd rei o nadunt yn wyr itti yn wastat yd lys val y gallont whedleua it a gwybot medwl eu kenedyl ar y twyll yth erbyn. A phony welwchi vrat gwrtheyrn kanyt o achaws kynhal iechyt y brenhin yd ystrywei ef yr yr ymadrodyon hynny. namyn gwybot bot mae yscauyn aoed annwyt y rei hynny a hawd troi y medwl a llad y brenhin. A gwedy darffei hynny. medylyaw wnaeth mae hawd a oed idaw gaffel y vrenhinyaeth yny law ehun gwedy hynny. A gwawd awnaeth gwrtheyrn cant marchawc yn wyr yr brenhin o yscotteit ac or effichteit ac eu anrydedu awnaeth udunt o eur ac aryant a meirch a dillat hyny yttoydynt wynteu yny gymryt yn lle brenhin. Ac yna y kenynt wynteu gowydeu idaw ar hyt yr yholyd y fford y kerdynt. Gwrtheyrn yssyd teilwg o amherodraeth a theyrnwyalen ynys prydein. a chonstans yssyd anheilwg. B.

[381] Ac wedi bod nosweith en wtres wrth e tan wedi mined e brenin i gescu. ena i diwed gortheirn. ir ai ar echidic goweth a oet itaw. i geisiaw da iw roi vtvnt. onid wid ti eb wint en cael a vinich or enis. Nac wiv eb ev ond ergig ac euas. afe bai mwi chwi ae cefich. Ena ir aeth gortheirn i giscu. A.

Ac or diwed gwedy kaffel gwybot o wrtheyrn rygaffel eu karyat yn llwyr. Gwedy eu medwi nosweith y dywawt gwrtheyrn wrthtynt y uot ef yn adaw ynys prydein y geissyaw kyuoeth a uei vwy yn lle arall. kany allei ef herwyd y dywedei kynhal dec marchawc a deugeint yn diwall or bychydic kyuoeth a oed idaw ef. A gwedy dywedut wrthtunt kymeint a hynny mynet parth ae letty awnaeth yn trist. Ac eu adaw wynteu yn y neuad yn yuet. A gwedy gwelet or effichteit hyny. tristau awnaethant wynteu yn vwy noc yd hawd y credu. a thebygu pan yw pruder a dywedassei wrtheyrn wrthtunt a dywedut awnaethant y rydunt pa achaws na ladwn yr atuanach hwn. megys y caffo gwrtheyrn gwedy hynny cadeir y teyrnas. Pwy a dyly brenhinyaeth yn well noc ef. ar gwr an rydedwys ninheu yn wastat. B.

[382] Sev awnaethant rwg metdawd a geirieu gortheirn circhu estavell e brenin a llat e brenin a divod. bit di vrenin os meni. ena e peris gortheirn dali e rai hin ae carcharu rac dial arno ev er alanas. A.

Ac yn diannot kychwyn awnaethant a dwyn ruthur am y brenhin y ystauell ae lad. A chymryt y pen gantunt hyt rac bron gwrtheyrn. A phan welas ynteu hynny megys trwsdan o dieithyr ac wylaw a oruc. Ac eissoes ny buassei lawenach erioet o vywn noc yd oed yna. A galw a oruc attaw kywtawtwyr llundein. kanys yno y gwnathoedit y gyflauan honno. ac erchi udunt daly oll y bratwyr hynny. ae dihenydyhaw am wneuth' kyflauan kymeint a honno nyt amgen llad y brenhin. A rei o wyr y teyrnas adywedei panyw gwrtheyrn a rywnathoed y vrat honno. ac nas gwnaei y ffichteit oe dechymyc e hunein. B.

[383] Afan gicleu cuhelin archescob llat e brenin drwi vrad gortheirn. fo aoruc ar deu vab ereill at emir llidaw i cevindrheu i lidaw rac ovin twill. Ena i croges e tewisogion in llundein e gwir a ladasei e brenin. a gorchimin er enis in llaw gortheirn. A.

—Ei ac eissoes sef awnaeth tatmaetheu y meibon ereill. emrys ac uthur pendragon ffo ac wynt hyt yn llydaw rac ofyn gwrtheyrn. ac na bei oc eu hetiued y dylyehi y teyrnas o diffodei y rei hynny. Ac yn yr amser hwnnw yd oed emyr llydaw yn vrenhin yn llydaw. ar gwr hwnnw a aruolles y meibyon yn llawen. B.

Digitized by Google

[3]61 Ena pan wibu e fichtiaid grogi i meibion. cinnull a orugant a rivelu ar gortheirn. Ena i gwiscawt gortheirn e goron a mined en vrenin heb ganiad. A.

Ac yno pan welas gwrtheyrn nat oed a allei ymerbynneit ac ef. Sef awnaeth ynteu kymryt. coron y teyrnas ae wiscaw am y pen ehun. A gwerescyn y tywyssogyon ereill. B.

[3]65 Ac wedi mined gortheirn en vrenin anvon aoruc i geisiaw pawb i deol e fichtiaid. necau aoruc e britanieid ac erchi itaw o gwnaethoet dwill vtvnt wneuthur iawn ne derbin a delei ato. A.

Ac eissoes gwedy clybot y vratwryaeth honno ym pop lle yn honneit. Sef awnaeth gwyr yr ynyssoed ymdyunaw y gyt wrth ryuelu a gwrtheyrn. kanys y ffichteit a dyffynassynt or alban attunt y dial eu kytuarchogyon ar parassei wrtheyrn y llad am rylad o nadunt wynteu constans vab custenin vendigeit. Ac yna diruawr ouyn a phryder a oed ar wrtheyrn or neill parth o achaws y vot yn kolli y wyr trwy benydyawl ymladeu a brwydreu. Ac or parth arall rac ofyn emrys wledic ac uthur pen dragon. kanys y rybud tra gilyd a doei attaw y venegi eu bot yn dyuot a llyghes dyruawr gantunt y werescyn. ac y dial agheu eu brawt arnaw. B.

[3]66 Afan oet en minu gado er enis. am na chai nerth o yn lle. a gweled llid e britanieid wrtho. ac ev ar venit cent. i gwelei dair llog enrivet i meint ar vor freinc. Anvon aoruc i wibod pwi oetint. A.

Ac ar hynny nachaf teir llog hiryon yn llawn o varchogyon aruawc yn discynnu yr tir yn swyd geint. a deu wr yn deu vroder yn tywyssogyon arnadunt. Sef oed eu henweu. hors. a hengyst. ac yn uffern y maent. Ac yr amser hwnnw yd oed wrtheyrn yn dinas dorobern. Sef y dinas yw hwnnw kaer geint. A chenhadeu adeuth ar wrtheyrn y venegi idaw rydyuot gwyr mawr hedwch heb wybot panhanoedynt y mywn lloghen hirion. A rodi nawd awnaeth gwrtheyrn udunt. Ac erchi eu dwyn attaw. B.

[3]67 A wint a venegasant mae o germania i doethesint. a divod o been i vined oe tir. canis velli i gwneint pob seith mlinet. ae bod ar e mor er esblwitin a hanner. ac ervin cael lle i preswiliaw in enis pridein. Hors a hingestir i gelwid e deu dewisawc aoet arnint. Anvon aoruc e brenin en i hol. Ac wedi e divod govin aoruc e brenin i bwi i credint. I wden heb hwi i credwn. Ar pedwerit dit or withnos a elwid oe enw ev wodensday. Ae gaiduw arall a elwid froeu ac oi enw ev i gelwid froeday. A.

A gwedy eu dyuot rac eu vron. arganuot awnaeth gwrtheyrn y deu vroder a oed tywyssogyon ar y rei ereill. kanys a oed arnadunt o pryt. A gouyn awnaeth o pyle pan hoedynt. a phy negys y dothoedynt y teyrnas ynteu. Ac yna y rodes hengyst atteb idaw. kanys ystrywysaf a oed ef a mwyaf y drwc pei gallei. Ac yn y wed hon y dechreuis yr ymadrawd. O tidi vonedicaf or brenhined yg wlat Saxonia yn ganet ni. vn yw honno o wladoed germania. Achaws an dyuodedigyaeth ninheu yw. y rodi yn gwassanaeth itti neu y tywyssawc arall a wnel da yn. Ac nyt oes achaws y an gwrthlad oc an gwlat namyn adywedwn ni ytti heuyt. Gwlat vechan gyuyg yw yn gwlat ni. A phan amlaont y pobyl yno mal noc eignont yno. Sef yw eu keneuawt kynnullaw holl wyr ieueinc y wlai ger bron eu tywyssogyon. A bwrw prenneu y rydunt. A megys y del y coelbren udunt yd etholir. ac yd ellyghir y wladoed ereill y mywn llogheu megys y gwely ti y geisaw gosymdeith. A ninheu y deu vroder a wely ti yn tywysogyon arnadunt kanys o lin brenhined yd henyd. Sef yw vy enw. hengyst. A enw vy mrawt hors. Ac uelly doetham hyt dy vrenhinyaeth titheu yn yd oed mercurius an duw ni yn an tywysaw. A phan gigleu y brenhin kyrbwyll mercurius drychauel y wyneb a oruc. A gouyn py ryw cred ysyd genhwchi. Ac yna y dywawt hengyst yscymun. Arglwyd heb ef an taidolyon dwyeu a enrydedwn nyt amgen. Saturnus a Iubiter. Ar dwyeu ereill yr syd yn llywyaw y byt. Ac eisoes yn penhaf yd anrydedwn i mercurius. yr hwn a alwn ni yn an eith ni wogen. Ac y hwnnw y partwys an rieni ni y pedywred dyd or wythnos. ac alwn ninheu oe enw ef wogenes day. A hwnnw a elwir yn kymraec duw merchyr. Ac yn nesaf y hwnnw yd enrydedwn ni y dwyes kyuoethoccaf or dwyseu. yr hon effreini. Ac y honno y kysegrwys an rieni ni y chwechet dyd or wythnos. Ac yn an eith ni y gelwir ffriday. Sef yw hynny duw gwener. B.

[3]68 Afan welis e brenin delediwrwit e gwir cimrid i gwraget aoruc a divod igid i lundein. Sev oet heni wedi dechreu bid 4361. A.

Yna y dywawt gwrtheyrn am awch cret chwi yr hon ysyd iawnach y galw yn aghyret noc yn gret. dolurus yw genyfi. llawen yw genyf ineu ych dyuodedigyaeth. kanys ny bu reidac ym eirioet. kanys vy gelynyon ysyd ym kywarsagu o pop parth. Ac o mynwch chwitheu kylauuryaw a minheu wrth ymlad. im gelynyon. minheu awch kyuoethogaf chwitheu o tir a dayar ac eur ac aryant a da ara l. Ac yn diannot ufydhau awnaethant y hynny. A gwrhau yr brenhin. A thygu fydlonder idaw. B.

[3]69 Ena i cennullawt e fichtieid in erbin gortheirn. A thrwi nerth e saxoniaid i gorvu gortheirn arnunt. A.

Ac yny lle nachaf y ffichteit yn dineu or alban a llu diruawr y veint gantunt ac yn anreithaw y gwladoed. A phan gigleu wrtheyrn hynny kynnullaw y varchogyon awnaeth ynteu a mynet yn eu erbyn. A gwedy dyuot y deu lu y gyt ac ymlad. ny bu reit hayach yr kiwtawtwyr ymlad y dyd hwnnw. kanys y saesson a ymladassant yn kynwryolet. Ar gelynyon a oedynt yn pylu y kiwtawtwyr hyny uu reit udunt ymchoelut ar ffo yn gewilydus. B.

[3]70 A llawenhau aoruc gortheirn ena. a roi tir ir saeson aelwid lindesi. A.

A gwedy kaffel o wrtheyrn y vudugolyaeth honno trwy nerth y saesson ynteu yny lle a amlawys rodyon udunt wyntau. Ac y hengyst y rodes ef. yn swyd lindesei tir a dayar megys y gallei ymossedeithaw yn da o honaw. ef ae varchogyon. Ac odyno mal yd oe hengyst ystrywys a ffalst. gwedy gwybot o honaw rygaffel ketymdeithas y brenhin. Sef y dywawt wrth y brenhin yny wed hon. B.

[3]71 Ac ena pan gawsant ginnwis anvon i germania i ol deunaw llog i wir emlat. Ena i daeth hors a hingestir at e brenin i geisiaw caer ne gastel i emgadw. A.

Arglwyd heb ef dy elynyon yssyd yn ryuelu arnat o pop parth. A chyt gwelir imi heuyt echydic o wyr ty teyrnas ath gar. kanys eu kanmwyaf a glywaf eu bot yth ogyuodaw ti am dwyn emreis o lydaw am ty pen yth diot oth teyrnas. Ac wrth hynny os da genhyt titheu. kyghor yw genyfi anuon kenhadeu hyt vyg gwlat i y wawd marchogyon odyno. megys y bo mwy an niuer y ymlad ath elynyon titheu. Ac y gyt a hynny heuyt vn arch a archaf yt bei na bei rac ofyn vy gomed o honei. Ac yna y dywawt gwrtheyrn anuon ti heb ef ty genhadeu hyt yn germania y wawd marchogyon odyno. Ac odyno arch y minheu ac nyth nekeir o honaw. Ac yn estwg y pen awnaeth hengyst a diolch idaw hynny. Tidi arglwyd heb ef a kyuoethogeisti o tir a dayar. Ac eissoes nyt megys y gwedei enredu tewyssawc a hanffei o lin brenhined. ti adylyut rodi y mi ae kastell ae dinas y gyt ac y rodut megys ym gwelit inheu yn enrydedus ym plith y tywyssogyon. B.

[3]72 E brenin a diwed na livasei ev i roi rac e britanieid. A.

Ac yna y dywawt gwrtheyrn. Hawrda heb ef vy gward i awnaethpwyt rac rodi y ryw rodyon hynny itti kanys estrawn genedyl ychwi a pheganyeit. Ac nyt atwen inheu ych moes chwi. nac awch deuawt megys y gallwyf awch kefflybu ym kytwtawtwyr. kanys pei dechrewn i awch enrededu chwi megys priawt kiwtawtwyr yr ynys gwyrda y teyrnas a gyuodynt ym erbyn gan wrthwynebu ym. B.

Digitized by Google

[393] Hwinteu a ovynassant gyvled a chroen ich i deilad kaer. B.

Ac yna y dywawt hengyst. Arglwyd heb ef canhatta titheu yth was wneuthur kymeint ac y gyrhaedo karrei y damgylchynu o vntu ar y tir a rodeist ym mal y bo diogelach ym ymgadw mywn hwnnw rac vy gelynyon. kanys fydlawn vum ac wyf a vydaf. B.

[394] Ar brenin ai roes. Ena ir aethant adref a holli e croen ich mwiav a gawsant en garrei vain. a gwneuthur dinas e garrai ai galw doncastel. A.

Achanhadu awnaeth y brenhin hynny idaw. a gorchymun idaw ellwg kenhadeu hyt yn germania y geissaw porth o newyd. Ac yna heb vn gohir ellwg a oruc hengyst hyt yn germania. ac odyna kymryt croen tarw awnaeth ynteu ae holli yn vn garrei. Ac odyna dewis y lle kadarnhaf a allwys y gaffel ar hyt y tir a rodassit idaw. ac ar garrei honno mesuraw lle yr kastell a dechreu y adeilyat yn dianot. A gwedy daruot adeilyat y gaer y gelwit yn gymraec kaer y garrei ac yn saesnec tancastyr. ac yn llading castrum corrigie. Ac or enw hynny y gelwit y gaer yr hynny hyt hediw. Ac velly yd oed hengyst yn gwneuthur lleoed kadarn ae vryt ar twyllyaw y brytanyeit a gwneuthur drwc dros da. Ac y uelly y gwna y peganyeit saeson escymun vyth. B.

[395] Ena e daeth llogheu o germania. a ronweu verch hingestir. Ena i gwahot e brenin i wlet aorugant i weled er adeilad. B.

Ac yna ydoeth ykynnadeu o germania a deunaw llog yn llawn o uarchogyon gordethol yn aruawc gantunt. A merch hengest ygyt ac wynt. Sef oed y henw ronwen. Ac nyt oed yr eil aellit ychyfylybu idy rac ytheccet. A gwedy dyuot yn niuer hwnnw. Sef awnaeth hengyst gwawd gwrtheyrn y edrych yr adeilat deisyuyt a wnathodit. Ac y edrych y marchogyon newyd dyuot. A gwedy dyuot y brenhin yno a niuer kyfartal gantaw a moli awnaeth y gweith newyd. A chymryt ymarchogyon yn wyr idaw. B.

[396] Ac val etoet e brenin ar diwet i vwid ev a welai vorwin anrivet ifrid en divod a gwin attaw. a gostw, a diwedid lenly king wasel. Ar brenin aoruc anridedu e vorwin a rivetu ifrid ac emlenwi oe serch a govin ir ieithit pa beth a diwedasei hi a fa beth a dilei enteu i doedid egwrthwineb iti hitheu. Ar ieithit a diwawd hi ath elwis in vrenin. ac or galwedigaeth hwnw ith anridetoet. A hin a deli ditheu i wrthwineb iti hitheu Drink heil. A gortheirn a wrthebawt iti. Drink heil. A gortheirn a wrthebawt iti. Drink eil. ac a erchis iti ived e llin en gintav ac enteu a gimerth e fiol oi llaw hi ac a rotes cusan iti. Ac wedi heni a evawt e wirawd hono. Ac otina gwedi gortheirn drwi amraveilion wirodeu gidac annoc e cithrel. caru e vorwin aoruc ai herchi iw thad. A.

A gwedy daruot udunt uwyta o vrenhinolyon anregyon nachaf y vorwyn yn dyuot or ystauell agorulwch eur yn llawn o win yny llaw. ac yn dyuot hyt rac bron y brenhin. A gwedy rodi idaw ar tal y deu lin. kyfarch gwell idaw aoruc. A heilyaw arnaw mal hyn. lofart king wasseil. A phan welas y brenhin pryt y uorwyn. enryuedu aoruc yn vawr y theccet. Ac yny lle ymlenwi oe charyat. a gouyn yr ieithyd peth a dywedassei y vorwyn. a phy beth a dylyei ynteu ydywedut ygwrtheb idi hitheu. Ac yna y dywawt y ieithyd wrthaw. Arglwyd heb ef hi ath elwis ti yn arglwyd. ac yn vrenhin. yn y ieith ni. Ac heilwys arnat yr hyn a dylyy titheu y wrtheb yw hyn. Sef yw hynny. drink heil. Ac yna rydywawt gwrtheyrn wrthi. drinc heil. Ac erchi yr vorwyn yvet y gwin. Ar yr hynny hyt hediw y mae deuawt honno yn plith y kyuedachwyr yn yr ynys hon. drinc heil. wesseil. Ac yna gwedy medwi-gwrtheyrn neidaw awnaeth diawl yndaw. A pheri idaw kytsynyaw ar paganes yskymun heb vedyd arnei. B.

[397] Ac wedi gweled o hengest heni megis et oet ev wr estriwus ev galw aoruc i vrawd attaw. ar gwir henav oe gidemeithion ac emgighori ac wint beth a wnelei am roti i verch ir brenin. Ac o gidgighor pawb onatint i rotasant e vorwin ir brenin. Ac er archasant winteu swit ceint itaw ev erti hi. A.

Ac ysef awnaeth hengyst. mal yd oed ystrywus. adnabot yscawnrwyd y brenin ai annwyt. Ac ymgyghor ae vrawt ac oe gedymdeithon am rodi y vorwyn wrth ewyllys y brenhin. Ac oc eu kytgyghor y rodassant y vorwyn idaw. Ac erchi idaw ynteu swyd geint idi hitheu yny hegwedi. B.

[398] A heb oir e vorwin a roted ir brenhin. a swit geint a roted i hingest heb wibod a heb gennad gwrgant e gwr a oet iarll ar e swit hono. Ar nos hono e cisgawt gortheirn egid ar baganes hono. Ac i carawt en vwi no meint. Ac o achaws heni i bu gas gan e deirnas ev. A thri meib a oet itaw cin no heni gorthevir. a chindeirn a fasgen. A.

Ac yn dianot y rodes ynteu swyd geint idi. heb wybot yr gwr aoed iarll yno. Sef oed y enw. gwrgant. Ar nos honno y kyscwys gwrtheyrn gan y vorwyn. A mwy no mesur y karei ef hi o hynny allan. A thri meib auuassei y wrtheyrn kyn no hynny. sef oed eu henweu. kyndeyrn. a gwrtheuyr vendigeit. a phascen. B.

[399] Ac en er amser hwnw etoet garmon en pregethu geirieu duw en plith e britanieid. canis llesteiriaw a lligru adaroet fit a christnogaeth in eu plith. Ac enteu o achaws camgred a bregethasei pelagian. ar gwenwin hwnw drwi lawer o amser ae lligrasei. Ac wrth heni drwi e gwinvidedic wr hwnw e dadnewitwid fit e gwirgristnogaeth emplith e britanieid. canis llawer o anrivetodeu a gwrthneueu a daghosei duw vtvat beunit drwi everllid e gwir da heni. Ar rei heni a scrivenawt gildas vab caw o eglur draethawd. Oed crist 462 e gwnaeth leo bab duw pasc ar duw sul. ar vlwitin wedi heni i ganed sanfraid. ac i daeth garmon a bleit uchod. A.

Ac ynyr amser hwnw y doeth. Garmon escob. a Lupus trauocius y pregethu geir duw yr brytanyeit. kans llygredic oed cristonogaet er pan dothoed y paganyeit yn en plith. Ac yna gwedy pregethu or gwyrda hynny. yd atnewydwyt yffyd ym plith y brytanyeit. kans py beth bynhac a pregethynt ar eu tauawt. wynt ae kederheynt trwy beunydawl wyrtheu ac ynryuedodeu awnaei duw yrdunt. B.

[400] Ac wedi roti e vorwin ir brenin mal e doetpwid uchod. Hingist a diwawd wrth e brenin. mivi esit dad it a chighorwr it i diliav vod. ac na dos ditheu dros vigcighor ineu a thi a orviti ar de holl elinion drwi nerth vigcenedil ineu. a gwahotwn attom ettaw octa vi mab i ac cbissa i gevinderw enteu. canis emlatwir da vnt. a diro vtvnt e gvladoet gerllaw hwmur rwg deivir ac escotlont. ac wint eno a erbinant ruthreu ar circheu igan e gelinion agciwieith vegis i bich ditheu en hetwch e parth hwn i hwmir. A.

Ac yna gwedy rodi y uorwyn yr brenhin. y dywawt hengyst yr ymadrawd hwn. miui heb ef ysyd megys tat maeth itti. Ac or bydyti wrth vygkyghor i. ti aorchyuygi dy holl elynyon trwy vym porth i. am kenodyl. Ac wrth hynny. gohodwn ettwa offa vy mab attam ac ossa vyg keuynderw. kans reuelwyr goreu yny byt ynt. A dyro vdunt ygwladoed yssyd yrwg deuyr ar mur. Ac wynt ae kydahyant rac estrawn genedyloed. mal y gellych titheu kaffel yn hedwch or parth hyn y humur. B.

Oddiyma allan y mae y llyvyr A yn canlyn, air yn air, y traethawd canol, dan enw

BRUT G. AB ARTHUR, *oddieithyr y llythyriant.*

[401] Ac vfydhau awnaeth gwrtheyrn wrth kyghor hyny. Ac odyna yd anuones hengyst hyt yn germania. Ac ydoethant odyno offa. ac ossa. a cheldric. athrychant llog gantunt o varchogyon aruawc. A hynny

Digitized by Google

oll a aruolles gwrtheyrn yn llawen. Ac a urdwys pawb onadunt yny lle o rodyon mawrweirthawc. kans ym pop kyfranc y bydei oruydawdyr ef trwydunt wy. B.

[401] Ac velly beunyd eissoes yd achwanegei hengyst ylu trwy twyll brat ganedic gantaw. A gwedy adnabot or brytanyeit hynny dala ofyn awnaethant. Ac erchi yr brenhin gyrru hengyst ae nifer o teyrnas ynys prydein. kany wedei ygristonogyon ketymdeithocau a phaganyeit na ymgymyscu ac wynt. kans kyfreith adedyf gristonogyaet ae gwahanei. Ac ygyt ahynny heuyt. kymeint oed eu niuer ac nat oed hawd adnabot pwy aoed gristiawn pwy aoed pagan. A ygyt ahynny heuyt seint Garmon escob a orchymynassei udunt deho! ypaganyeit saeson oc eu plith. B.

[402] Ac eissoes sef awnaeth gwrtheyrn o garyat y wreic ar saeson. yscalusaw gorchymyn y brytanyeit. Aphan welas y brytanyeit eu tremygu hwynt yuelly. Sef awnaethant ymadaw agwrtheyrn. achymryt. gwrtheuyr vendigeit y vab ynteu ae urdaw yn urenhin arnadunt. A dechreu ymlad ar saeson agwneuthur aeruaeu mawr creulawn onadunt. megys ydoed da gan duw ywneuthur. B.

[403] A phedeir brwydyr a vu rwg gwrtheuyr ar saeson. ac ym pop vn ygoruu wrtheuyr trwy nerth duw. Ar ymlad kyntaf auu rydaw ac wynt ar auon tewenyd. Ar eil auu ar ryt epifort. Ac yna yd amgyuarnuant kyndeyrn vab gwrtheyrn a hors brawt hengyst. Ac y lladawd pob vn onadunt ygilyd. Y trydyd ymlad auu ar lan y mor. Ac yn yffoes ysaeson yn wreigawl y eu llogeu. Ac ydaethant hyt yn ynys tanet ygeisaw ymgadw yno. Ac eisoes gwedy eu damgylchynu o wrtheuyr ac eu blinaw o peunydyawl ymlad mal na ellynt ydiodef. Sef awnaethant anuon gwrtheyrn ar uuasei ygyt ac wynt ym pob brwydyr yn porth udunt. hyt ar wertheuyr. y uab y erchi idaw eu canhadu y uynet yeu gwlat ynryd. A thra yttoedit yn kymryt kyghor ymdanadunt. Sef awnaeth ysaeson kymryt eu llogeu ac adaw eu gwraged ac eu meibyon. Affo hyt yn germania. B.

[404] Agwedy kaffel o wertheuyr y uudugolyaeth hono. dechreu awnaeth ynteu talu y pawb ydelyet ar daloed yr saeson ydwyn y arnadunt. Ac enrydedu y wyr. a chadw iawnder ac wynt. Ac ygyt ahynny atnewydhau yr eglwyseu. ac eu anrededu wrth gyghor garmon escob. B.

[405] Ac eissoes kyghoruynu awnaeth diawl wrth y daeoni ef ae gyfarchwel. A dodi yghalon ronwen y lysuam medwl y geissaw ystrywyaw y agheu. Agwedy medylyaw o honei pob ystryw. or diwed sef awnaeth rodi gwenwyn yn llaw vn oe wassanaethwyr. Agwedy kymryt y gwenwyn ohonaw. cleuychu awnaeth o wrthtrwm heint yn deisyuyt. B.

[406] Ac yny lle dyuynnu attaw holl wyrda yteyrnas. Agwedy eu dyuot ygyt. rannu udunt agynnullassei o eur ac aryant a da arall. A menegi udunt yuot ef yn mynet ygantunt y hagheu. A phawb onadunt wynteu yn griduan ac yn drycyruerthu. Ac ynteu yn eu didanu wynt ac yn eu kyghori. Ac yn annoc y gwyr ieueinc dewr bot yn wrawl fenedic y ymlad dros eu gwlat. Ac y amdiffyn y teyrnas rac gormes estrawn genedyl. A gwedy eu hannoc velly yn hewyd y gallei oreu. erchi awnaeth dineu delw euydeit trwy tanawl geluydyt. Ae gossot yny porthua ygnotaei ysaeson dyscynnu yndi. Agwedy bei uarw ynteu iraw y gorff ac ireideu gwerthuawr. ae ossot yny porthua ygnotaei y saesson dyuot ar ydelw honno yr aruthred yr saesson. Ac ef adwedei wertheuyr vendigeit hyt y gwelynt wy y delw honno ae gorff ef arnei hi. na leuessynt dyuot y tir ynys prydein. kans ef a gerdei na leuessynt wy dyuot ar y tor ef yn uarw. y gwr awnadoed udunt yny vywyt y gyuniuer defynyd ofyn ac aruthred ar awnadoed ef. Ac eissoes gwedy y varw ef. kyghor a oed waeth awnaethant wy. cladu ygorff ef yn llundein. B.

[407] A gwedy marw gwertheuyr vendigeit. y doeth gwrtheyrn gwrtheneu y gyuoeth tracheuyn. A gwedy kaffel o honaw y vrenhinyaeth. o arch ac annoc y wreic anuon awnaeth hyt yn germania y erchi y hengyst dyuot tracheuyn y ynys prydein yn ysoyfalahaf y gallei o niuer rac ofyn geni teruysc eilweith yrydunt ar brytanyeit. B.

[408] Ac yna pan gigleu hengyst yr uarw. gwertheuyr vendigeit. kynnullaw aoruc ynteu trychant mil o varchogyon aruawc achyweiraw llyghes. ac ymchoelut tracheuyn hyt yn ynys prydein. A gwedy gwybot or brytanyeit bot nifer kymeint ahynny yn dyuot. Sef agawsant yn eu kyghor ymlad ac wynt kyn eu dyuot yr tir. A diffryt y porthuaeu racdunt. A gwedy anuon oe verch attaw ef y uenegi hynny. Sef awnaeth ynteu ystrywyaw bredychu y brytanyeit trwy arwyd tagneued. Ac anuon ar y brenhin y uenegi idaw nat yr keissaw trigyaw yn yr ynys y doethant y sawl niuer hwnnw ygyt ac ef. namyn tebygu bot gwertheuyr ettwa y uyw y dygassei y niuer hwnnw y amdiffyn racdaw. Ar niuer a uynnho gwrtheyrn onadunt. attalyet yn wyr idaw. Ac ar ny mynno. ellyghet y ymdeith yn diannot. B.

[410] A gwedy datganu hynny yr brenhin rodi tagneued awnaeth udunt. Ac erchi yr kiwtawtwyr ac yr saeson duw kalan mei aoed yn agaws y hynny. dyuot ygyt y maes kymry y wneuthur tagneued y rydunt achymot. Ac aruer awnaeth hengyst yna onewyd keluydyt bradwryaeth athwyll. Ac erchi y pop vn oe wyr ef dwyn kylleill hiryon gantunt y mywn eu hossaneu gyt ac eu hesceired. Ac yna pan vei dipryderaf gan y brytanyeit yn gwneuthur eu dadleu. rodi arwyd o hengyst y wyr. Sef arwyd oed. Nunyd awr saxys. Aphan dywettei ef yr arwyd hynny wrthunt hwy. Erchi y pop un onadunt kymryt y gyllell allad y bryttwn nesaf idaw. B.

[411] Ac yny dyd teruynedic hwnw ar amser gosodedic wynt adoethant pawb yny gyueir onadunt yr ynlle. Agwedy dechreu y dadleu. a gwelet o hengyst yr awr auu da gantaw ac amcanus. sef adwawt yn digawn y uchet o hyt ylef. Nunyd awr saxys. sef oed hynny yg kymraec kymerwch awch kylleill. Ac ar hynny sef awnaeth y saeson dispeilaw eu kylleill. a chyrchu tywysogyon y bryttanyeit ac eu llad megys deueit. a sef niuer alas yno rwg tewysogyon a gwyr da ereill trugein wyr a phetwar canwr. B.

[412] Ac yno y kymerth gwynuydedic eidal escob corfforoed y gwyr da hyny merthyri. ac y cladwys ymherwyd dedyf gristonogawl yn agos ygaer garadawc yny lle aelwir salysberi ymywn mywent geir llaw manachloc ambri abat. y gwr auu seilawdyr ar y vanachloc hono yn gyntaf. Ac ny doeth gan y brytanyeit yr dadleu hwnw vn aryf kanyt oed yn eu bryt namyn gwneuthur tagnefed. Ac ny thebygynt wynt eu bot ymryt ysaeson amgen no hyny. Ac eissoes y doethant y bratwyr yn aruawc. ac eissoes ykeric auu amdiffyn iawnda yr bryttanyeit.

Ac yno yr dothoed. eidol iarll kaerloyw. Aphan welas eidol lad ygetymdeithon uelly trwy vrat. Sef ykauas ynteu pawl da kadarn. Ac ahwnw py vn pynhac or saeson agyfarffei ac ef. yny bei vriwedic y pen ae emenhyd y auuonei parth ac uffern. Ac ar pawl bendigeit hwnnw y briwei ef ypen y vn. y yscwydeu y arall. y vreicheu y arall. ae dwylaw y arall. y traet ae esceired ywrth y gorff. Ac ny orffowyswys eidol ar ruthur honno. hyny ladawd deg wr athri vgeint ar vn pawl hwnnw. A gwedy gwelet o honaw na allei ef ehun gwrthwynebu yr niuer mawr hwnnw. kymryt yffo aoruc hyny doeth y dinas ehun. A llawer asyrthwys yna opop parth. Ac eissoes yryscymun uudugolyaeth honno agafas y saeson. Ac yr hyny eissoes ny ladasant wy wrtheyrn. namyn y garcharu achymell arnaw rodi vdunt. ydinasoed ar kestyll cadarn o ynys prydein yr yellwg. Ac yna y rodes gwtheyrn udunt pop peth a uynasant yr yellwg. Ac yna ykymyrth y saeson y gantaw lundein achaer efrawc. alincol. achaer wynt. allad eu kiwtawtwyr yn llwyr. megys ylladei vleideu deueit gwedy assadawei eu bugeil. B.

Digitized by Google

[413] Agwedy kymryt kedernyt aruoll y gantaw : yd ellygwyt. agwedy gwelet o wrtheyrn ỽy truan ̃aerua honno ar priodoryon yr ynys ygan yr yscymun pobyl saesson. Sef awnaeth ynteu kylyaw parth ac emyleu kymry kany wydyat peth awnaei yn erbyn yr yscymun pobyl honno. B.

[414] Ac yna galw aoruc gwrtheyrn attaw holl doethon ahenuryeit yr ynys. a gouyn udunt peth awnaei wrth hynny. Ac yna ykyghoret idaw adeilat kastell kadarnaf a allei yny lle kadarnaf agaffei megys y bei hwnnw yn amdiffyn idaw. can kollassei y lleoed cadarn oll oe gyuoeth. Agwedy crwydraw ohonaw llawer oleoed ygeisaw lle auei adas gantaw. or diwed ef adoeth hyt ymynyd eryri. B.

[415] A gwedy kaffel ohonaw le auu adas gantaw wneuthur ykastell. kynnullaw awnaethpwyt a allwyt y gaffel oseiri meini ac eu dwyn yno. Agwedy gossot y grwyndwal onadunt. kymeint ac awneint ydyd or gweith : trannoeth pan gwnont neur daruydei yr dayar yllyncu heb wybot dim ywrthaw. mwy nochyny ryffei eiroet uch ydayar. agwedy menegi hynny y wrtheyrn : gouyn awnaeth yw dewinnyon peth awnai hyny. B.

[416] Ac ynad yd erchis y dewinnyon idaw : keissaw mab heb tat idaw. allad hwnnw. achymyscu ywaet ar kalch. ac iraw y meini heuyt ar kalch agwaet y mab. A dineu y gwaet yny grwndwal. Ac y velly y sauei y gweith. Ac yn yd anuonet y pop lle y geissaw y kyffryw vab hwnw. Agwedy dyuot deu or kanhadeu hyt y dinas aelwit gwedy hynny. kaeruyrdin. B.

[417] Nachaf y gwelynt bwrn oweisson ieueinc yn gware yn drws ydinas. Asef awnaethant ykynhadeu dynessau y edrych ar y gware. Ac eisted yn lludedic dyffygyawl. Ac ywarandaw am eu negys y dothodynt oc cheissaw. Agwedy bot y gweisson velly yn gware yn hir veith. daruot awnaeth rwg deu onadunt a elwit myrdin. ar llall a elwit dunawt. Ac yna y dywawt dunawt wrth vyrdin. py achaws heb ef yd amryssouyt ti a miui nac y kynheny. kans dyn tyghettuenawl wyt heb tat itt. A minheu a henwyf o vrenhinawl lin o pleit mam athat. B.

[418] A phan gigleu y kennadeu y gyireu hynny. Drychauel eu wynebeu awnaethant y edrych ar vyrdin. Agouyn yr dynnyon aoed yn eu kylch pwy oed y gwas. Ac wynteu adywedassant na wydyynt wy pwy oed y tat ef. nac a oed tat idaw. y vam ynteu a dywedynt wy ybot yn verch y vrenhin dyuet. Ac yny tref yma y mae yn vanaches ym plith y manachesseu ereill yn eglwys pedyr. B.

[419] Ac yny lle cychwyn awnaeth y kenhadeu ar gwnystabyl y tre. Ac erchi idaw o pleit y brenhin. anuon myrdin ae vam yn diannot hyt ar y brenhin. wrth wneuthur y ewyllus onadunt. A gwedy eu dyuot hyt rac bron y brenhin. y aruoll yn anrededus awnaeth y brenhin y vam vyrdin can gwydyat y hanuot o vrenhinawl genedylaeth. B.

[420] Ac odyna gouyn awnaeth ef idi : pwy oed tat y mab. ac yna y dwawt hitheu wrth y brenhin. byw yw vy eneit. i. nat adnabuum. i. wr eireoet. ac na wn pwy a grewys y mab. namyn vn peth awn. Pan yttoedwn ym plith vyg ketymdeithesseu yn yr hunty. Nachaf ygwelwn yn dyuot attaf ar drych gwr ieuanc teccaf or byt. Ac yn dodi y dwylaw ymdanaf. ac ym karu ami. Ac or diwet yn kytyaw ami trwy vy hun. Am adaw yn veichawc. Agwybydet dy prudder di ath doethineb arglwyd vrenhin na bu imi erioet achaws agwr namyn hynny. megys y gwypwn. i. bot idaw ef amgen no hwnnw. B.

[421] Ac ynreuedu yn vawr awnaeth y brenhin hynny. ac erchi dwyn meugant dewin attaw. y ouyn idaw ef aallei hynny vot yn wir. agwedy dyuot meugant yr lle datganu awnaethpwyt idaw y gyfranc honno. ynteu a dwawt y keffit yn llyureu y doethon ac yn llawer o istoriaeu. bot llawer o dynyon aryw anedigatheu hyny udunt. Apuleius adyweit pan traetha o duw ar seint bot ryw genedyl o yspryt yn presswylyaw y rwg y lleuat ar daiar. A rei hynny allwn ni dieuyl gogwydedic. A ran yndunt or dayar ac o dynyawl annyan. A ran arall o annyan egylon. A phan y mynont y gallant kymryt furuf gwr ae drych arnadunt. A chydyaw ar gwraged velly ac atuyd y mae vn o rei hynny a doeth ar y wreic da hon. ac ae beichogeu. pan gahat y gwas hwn. B.

[422] Ac yna gwedy gwarandaw o vyrdin yr ymadrodyon hynny : nessau awnaeth ar ybrenhin ac adoli idaw. A gouyn py achaws y ducsit ef ae vam yno. Ac yna y dywawt gwrtheyrn wrthaw. vyn dewinnyon a archassant im keissaw mab heb tat idaw. Ac agwaet hwnnw iraw y gweith. Ac yvelly y dywedynt y sauei. Ac yna y dwawt myrdin. Arglwyd heb ef par ti dyuynnu dy dewinyon rac vy mron. i. Ami aprouaf arnunt bot yn gelwyd adywedassant. B.

[423] Ac enreuedu awnaeth y brenin ar ymadrodyon myrdin. ac erchi dwyn y dewinyon rac bron myrdin. Agwedy eu dyuot rac y vron. merdyn a ofynwys vdunt. peth a oed yn llesteiraw yr gweith seuyll. kans ymae yno peth yn dirgelu : ny at yr gweith seuyll. B.

[424] Ac ny allwys y dewinyon atteb idaw. Ac yn y dywawt myrdin. Arglwyd heb ef. arch ti dwyn dy weithwyr y gladu y dayar yma. Athi ageffi llyn y dan y dayar. A hwnnw ny at ygweit seuyll. Agwedy gwnyuthur y clad. A chaffel y llyn. yna y dywawt myrdin eilweith wrth y dewinyon. dywedwch twyllwyr bratwyr anhyedwyr kelwydawc. peth ysyd dan y llyn. Ac yna tewi awnaethant megys kyt bydynt uut. B.

[425] Ac yna dywawt myrdin. Arglwyd heb ef. par ti dispydu y llyn trwy frydyeu. A thi awely deu uaen keuon yny waelawt. A ymywn y deu vaen y mae dwy dreic. yn kyscu. A chredu awnaeth y brenhin hynny idaw. kan dywedassei wir am y llyn kynno hyny. Ac erchi dispydu y llyn awnaeth y brenhin. A gwedy y dispydu y llyn. y mein megys y dywawt myrdin agahat. ar dreigeu yn kyscu yndunt. Ac am pop peth o hynny : enryued doethineb myrdin awnaei y brenhin. A phawb ar a oed gyt ac ef yn credu bot dwywawl gyfoeth a gwybot a doethineb yndaw. B.

[426] Pan yttoed gwrtheyrn gwrtheneu ar lan y llyn yn eisted diwhwynedic. y kyuodassant dwy dreic o honaw. O rei ydoed vn wen ac arall goch. Agwedy dynessau pop vn yw gilyd onadunt. dechreu girat ymlad awnaethant. a chreu a dan oc eu handyl. Ac yna gwrthlad y dreic choch ac chymhell hyt ar eithaoed y llyn. A doluryaw aoruc hitheu allidyaw yn vawr. Achymhell y dreic wen drachefyn. Ac val ydoed y dreigeu yn ymlad yny wed honno. yd erchis y brenhin y vyrdin dywedut beth a arwydoccaei hynny. yny lle sef awnaeth ynteu gwehynnu y yspryt gan wylaw adywedut gwae hi y dreic coch kans y haball ysyd yn bryssyaw. y gogoueu hi a achub y dreic wen yr hon a arwydoccaa y saesson. a hodeist. y dreic coch arwydocaha kenedyl y brytanyeit. yr hon agywarsegir ygan y dreic wen. wrth hynny y mynyded awastateir mal y glyneu. Ac auonoed y glineu alithrant owaet. Pwyll y gristonogyaeth adileir. a chwymp yr eglwysseu a ymdewynic. yny diwed y ran uwaa y gywarsagedic. Ac dywalder yr estronyon y gwrthwynebir. kanys baed kyruyw aryd kanhorthwy. A mynygleu yr estronyon a sathyr dan y drayt. ynyaed yr eigawn adarystygant idaw. A gwladoed freinc auedhawt. Gw rufein a ofynhaa pobyl yd anryded dir. Ae weithredoed a vyd bwyt yr ae datgano. Wheych gwedy ef aymlynant y teyrnwyalen. A gwedy wynteu y kyuyt pryf o germania. y morawl vleid adrycheif hwnnw. yr hwn agytymdeithocaha kwyneu yr affric. y creuyd a dileir eilweith. A symudedygaeth yr eisteduaeu penhaf a uyd Teiligdawt lundein a adurnoccaa kaer geint. A bugeil kaer efrawc a vynycha llydaw. Mynyw a wiskir o vantell kaer llion. Aphregethwyr iwerdon auyd mut o achaws y mab yn tyfu yg kallon y vam. Ef adaw glaw gwaet. a girat newyn aliwha y rei marwawl. Pan delhont y petheu hynny. y doluria y dreic coch. Ac yny bo llithredic

Digitized by Google

llafur y grymhaa. yna y brysaa direidi y dreic wen. Ac adeiladeu au y gardeu a diwreidir. Seith dygawdyr teyrnwyalen: a ledir. Ac vn onadunt a uyd sant. Diruawr poen a uyd yr dynnyon. yny atneher y rei eissywedic. awna y petheu kyn hynny a wisc gwr enydawl. Athrwy laweroed o amseroed ar varch ufydawl y geidw llundein. Odyna yd ymchoel y dreic cooh yny priodolyon deuodeu. ac yndi ehun y llafyrya y dywalhau. wrth hynny y daw dial ar holl gyfoethawc. kans pop tir a twyll y amaeth. marwolaeth a gribdeila y popyl. yr holl genedloed a diffrwytha. a gwedillon a adayar ant en genedic dayar. Ac aheant gradeu estronawl. y brenhin bendigeit a darpar llyges. ac yneuad y deudec y rwg y gwynuydedigyon y rifir. yna y byd truan adawat y teyrnas. Ac ytlaneu yr ydeu a ymhoelant yn anfrwythlawn. eilweith y kyfyt y dreic wen. a merch germania a wahawd. Eilweith y llenwir an gradeu ni o estronawl hat: ac yn eithauoed yllyn y gwarha y dreic coch. Teruyn gossodedic yssyd idi. yr hwn ny eill mynet drostaw. Dec mlyned a deu vgeint a chant y byd yn anwastadrwyd. a darystygedigaeth. trychant hagen y gorffwys. yna y kyuyt gogledwynt yny erbyn. ar blodeu a greawd y deheuwynt a gribdeila. yna yd eurir y temleu. ny orffwys hagen llundein y cledyueu. Breid uyd o cheiff pryf germania y ogoueu. kans dial y vrat adaw yny erbyn. wrth y diwed y grymha bychydic. Degwm flandras hagen ae llesteirha. kans popyl adaw yny erbyn y mywn pren a pheisseu henru amdanadunt a gymer dial oe dywalder ef ae enwired. Ef a atverir yr hendiwhyllodion y presswyluaeu. Achwymp yr estronyon aymdawynic. hat y dreic wen a eillir oc an gradeu ni. Agwedillon y genedyl a degemir. Gwed tragwyddawl geithiwet a dyborthant. Ac eu mam a archollant o geibeu ac ereidyr. yna y dynessa y dryigeu. or rei y darestwg y neill y saeth kyghoruynt yllall agen a ymchoel dan wascawt y enw. Odyna y dynessa llew y wiryoned. Ar vreinat yr hwn yd ergrynant tyroed ffreinc. Ac ynysolyon y dreigeu. yn dydyeu hwnnw yd ymchoelir. eur or lilium ar danhaden. Ac aryant alithyr o garneu y rei a ureuont y calanustreit awiscant amreuaelon guoned. Ar abit vchaf a arwdochaa y petheu o vywn. Traet y rei a gyfarchont atrychu: hedwch agafant y bwystuileit. Dynyolyaeth adolurya poen. ef ahollir. furuf y gefnewit. hanher crwn a uyd. ef a balla cribdeil y barcutaneit. a danhed y bleideu a bylant. Canawon y llew asymudir y morolyon pyscawt. Ac eryr hwnnw awna ynyth ar vynyd yr auia. gwyneb a gocha oe mamawl waet. Athy cornius alad ywhebroder. onossolyon dragreu y gwylycha yr ynys. yna y gelwir pawb ar pop peth. y plant alauuryant ehedec ar oruchelder. canmawl petheu newyd hagen a dyrcheuir. yr auo gwar yd argwedir o enwired hyny wisco ef y tat. wrth hynny yd escyn y mynyded y rwymedic o danhed baed coet a gwascawt y penfestinyawc. llidyaw awna yr alban. Ac yny bo kyt alwedic y ystlysseu. yllauurya ydineu gwaet. y genoed hwnnw y rodir frwyn yr hwn awneir yn arfet llydaw. Eryr torr y gygroir a eurha hwnnw. Ac yny trydyd nyth y llawenhai. yna y deffry y kanawon aaruthrant. Ac yny bwynt adawediwyon y llwyneu o vywn muroed y kerhyt yd hehir. Ac. na uyt bychan awnant or ae gwrthwynepo. A thawt y teirw a trechant. mynygleu y rei vrefont a wrthcrymant o gadwyneu. Ahenyon amseroed a atnewydant. Odyna or kyntaf yr pedwyryd. Or pedweryd yr trydyd. or trydyd yr eil y troir y vawt ynyr olew. y chwechet adiwreida muroed iwerdon. A llwyneu a sumyt yn wastatrwyd. amryual ynuo ranneu adwc yn vn. Ac ym pen y llew y coronheir. y dechreu a darestwg y whibiander. diheuhyt y diwed hagen a eheta ar oruchelyon. kans atnewydaha eisteduaeu y gwynuedidigyon trwy y gwladoed. Ac aleha bugelyd yny lleoed gwedus. Dwy kaer awisc o dwyuantell. ae werynolyon rodyon aryd ywerydon. Odyna y gobryn canmawl yr holl gyuoethawc. Ac y rwg y rei gwynuededigyon a kyfleheir. O hwnnw y kertha hur aerchyruynha pop peth. yr hwn a ymdywynic yn gwymp y priawt genedyl. Trwy hwnnw y kyll flandrys y dwy ynys. Ac oe hen teilygtawt yd yspeilir. Odyn ymchoelant ykiwdawtwyr yr ynnys. kans aball yr estrawn genedyl adwyrhaa. yr hen gwyn y ar varch gwely yn diheu a trossa auon perydon. Ac agwyalen wen a uessur melin arnei. katwaladyr a eilw kynan. ar alban a dwc yny getymdeithas. yna y byd aerua geneloed. yna llithrant owaet. yna y llawenhant mynyded llydaw. Ac or teyrnwyalen y coronheir y bryttanyeit. yna y llenwir kymry o lewenyd. Achedernyt kernyw a irhaa. O enw brutus yd enwir yr ynys. Ac erni yr estronyon a aballa. O gynan y kerda baed ymladgar yr hwn alymhaa blaenwed y danhed o vywn llwyneu freinc. kans trecha pop kedernyt mwyaf. yr rei lliaf hagen y ryd amdiffyn hwnw aoffynhaant yr auia ar affrica. kans ruthur y redec ef a ystyn y eithauoed yr yspaen. y hwnnw y dynesa bwch y serchawl gastell. abaraf aryant idaw. achyrn eur. yr hwn achwyth oe freneu y veint wybren. yny tywyllo wyneb yr holl ynnys. hedwch auyd yny amser ef. Ac o frwythlonder y tywarchen yd ymlaant yr yteu. Agwraged yn eu kerdedyant auydant nadred. a phop cam udunt a lenwir o syberwyt. yna yd atnewydir lluesteu godineb. Ac ny orffowysant saethu kybydyaeth o vrathu. ffynawn eilweith alenwir owaet. a deu vrenhin awnant ornest am y llewes o ryt y vagyl. Pop gweryt agynheuda. A dynyolyaeth ny pheit a godineb. pop peth o hyn teir oes ae gwyl. hyny datgwdyer y brenhined cladedic ygkaer lundein. Eilweith yd ymchoel newyn a marwolyaeth y popyl. Ac odiffeithwch y keryd ydoluryan y kiwdatwyr. Odyna y daw baed ygyfnewit. yr hwn aeilw y kenueihoed ar eu kolledigyon porueyd. y vron ef a uyd bwyt yr rei awlychant gwywn weusoed y dynyon. Odyna ar twr llundein y creir pren a their keing arnaw. yr hwn atywylla wyneb yr holl ynys olet y deil. Yn erbyn hwnw y kyuyt gwynt y dwyrein. Ac oe enwir whythat ef y gribdeila ytryded geig. y dwy hagen atrigyo: a achubant le y diwreidedic. hyny diewo y neill y llall o amylder y deil. Odyna hagen y kymer vn lle y dwy. Ac adar yteyrnasoed eithaf a gynheil. y wlatolyon adar ybyt argyweidawdyr. kans o ofynt y wascawt y collant eu plant. yhwnnw y dynessa assen enwired. buan ygweitheur. llesc hagen yn erbyn cribdeil y bleideu. yny dydyeu hwnnw y lloscant y deri yny llwy. Ac yg heigeu y llwyf y genir y mes. Mor hafren trwy seith drwys y ret. Ac auon wysc trwy seith mis a gamerwa. Pyscawt honno auydant verw o wres. Ac onadunt y creir nadred. yna yd oerhaa yneint badwm. Ae dyffred iachwyawdyl auagant agheu. llundein agwyn agheu vgein mil. Ac auon temys asymudir yn waet. y kyflogwyr a elwir ar neithoryeu. Ac eu lleueni aglywir ymynyd mynheu.

Teir fynawn agyuyt ogaer wynt. ffrydyeu y rei hynny ahollant y dayar yn teir rau. yneb a yffo o vn o nadunt: o hir uuched yd aruera. Ac ny wrthrymir o gleuyt rac llaw. Ac yffo or eil: o aniffegedic newyn yd aballa. Ac yny wyneb ybyd aruthred a glassed. Ac yffo or tryded: o deissyuyt agheu yd aballa. Ac ny thric ygorff ymed: y rei auynhont gochel y veint tymhestyl honno. A lafuryant oe dirgelu o amryualyon gwdedigaetheu. wrth hynny beth bynhac adottor arnadunt: furuf corff arall agymer arnaw. kans dayar yn vein. mein yn pren. pren yn lludw. llwdw yn dwfyr o bwrir yarnaw a ymchoel yn plwm. yn hynny y dyrcheuir morvyn or llwyn llwyt. y rodi medeginyaeth o hynny. Gwedy prof ho honno pop keluydyt. oe hanadyl ehun y sycha yfynhoneu argywedawdyr. Odyna yn ydymiachao hitheu o iachwydawl vedyglyn. ykymer yny deheu lwyn kelydon. Ac ny asseu hagen muroed llundein. Pyle bynhac y kertho hitheu: cameu brwnstanawl awna. y rei avygant o deu dyblyg flam. y mwc hwnnw a gyffry gwyr rodwm. Ac auyd bwyt y rei dan y mor. O trueinon dagreuoed y llithyr hitheu. Ac o aruthur diaspat y lleinw yr ynys. honno alad y carw dec geig. y pedwar onadunt a arwedant coroneu eur. y chwech ereill a ymchoelir yn kyrn buffleit. y rei y gyffroant teir ynys prydein oc eu hyscymyn sein. yna y sychir llwyn

Digitized by Google

danet. Ac yn dynawl lef gan ymtori y llefha. Dynessa gymry a gwasc kyrnyw wrth dy ystlys. A dywed y gaer wynt. y dayar ath lwnc. Symut eistedua yr lle y discyn y llogeu. Ac ymlynent yr aelodeu ereill y pen. kans dyd a vryssya. yn yr hwn yd aballant y rei anudonyl am eu pechodeu. Gwyder y gwylan a argwedaha. ac ymryuaelder y rei hynny. Gwae yr anudonyl genedyl. kans kaer ardyrchawc a syrth oe achaws. Ac vn odeu auyd. Draenawc gwrthrwm o aualen a adeilha honno o newyd. wrth arogleu y rei hynny yd ehedant adar amryualyon lwyneu. fford diruawr auyd yr llys. Ac owechant twr y kedernheir. wrth hynny y kyghoruynha llundein. Ae muroed a achwannecca yn tri dyblyc. Temys ae cylchyna o pop parth. A chwedleu y gweithret hwnnw agerdant tros vynheu. yndi ycud y draenawc y auaeleu. a gwneuthur fford idaw dan y dayar. yn yr amser hwnnw y dywedant y mein. ar mor y kerdir drostaw y freinc. a gyfygir ym byrr yspeit. y am y dwylan yd ymglywant ydynyon. Achedernyt yr ynys ahwyheir yna y damllywychant dirgeledigyaeth y moroed. A freinc rac ofyn a ergryna. Odyna y kerda ederyn o lwyn y kaladyr. yr hon agylchyna yr ynys dwy vlyned. O nossawl leuein y geilw yr adar. Aphop kenedyl yderyn agetymdeithocca idi. yndiwyll y rei marwawl y ruthrant. Aholl grawn yr yt alyncant. Odyna ydaw newyn yr popyl. yn ol ynewyn : girat agheu. Pan orffowysso y veint aghyfnerth hono : y kyrch yr yscymun ederyn hono glyn galabes. Odyna yd ymdyrcheif y vynyd. ym pen hwnnw y planha dar. Ac yny cheigheu ygwna ynyth. Tri wy adeidy yny nyth. or rei ybyd llewynawc. a bleid. ac arth. y llewynawc alwnc y vam. Ac ynteu aarwed pen assen arnaw. wrth hynny ynybo kymyredic yr aghyghyl yd aruthra y vrodyr. Ac y ffy hyt yn flandrys. Agwedy ykyffroont wynteu y baed yscithrawc. yd ymchoelant o vrodwy ywnyth' dadleu. ar llwynawc. pan el ynteu yr dadleu : yd ymwna yn varw. Ac enwired ybaed agyffroha yny lle ykyrch ynteu y gelein. A phan del vch y pen. ywyth yny wyneb ae lygeit. Sef awna yllwynawc heb ebryuegu ynotaedic vrat. Temhigaw y troet asseu ae diwreidaw oll oe gorff. yd ysclyf ynteu y clust deheu yr llewynawc ae loscwrn gan neidaw draegeuyn. Ag yg gogoueu y y mynyd yd ymdirgelha. wrth hynny ybaed twylledic agcis y bleid ar arth y eturyt idaw y golledigyon aelodeu. y rei gwedy elhont yn dadleu a adawant deu traet achlust'alloscwrn. Ac orei hynny. gwneuthur aelodeu hwch idaw. Darestwg awna ynteu y hynny. Ac arhos y edewit. yn hynny y discyn yllwynawc or mynyd. Ac yd ymritha yn vleid. Amynet y gyffrwch awna ar baed. Ac yn ystrywys ylyncu yn gwbyl. Odyna yd ymritha yn vaed. A megys heb aelodeu y derhy y vrodyr. Ac eissoes gwedy delhont o deissyuynt deint y llad. Ac o pen y llew y coronheir. yn dydyeu hwnw y genir sarff a ymdywynnic y agheu y rei marwawl. Ohyt ef ykylchyna llundein. Ac el heibaw alwnc. yr ych mynydawl agymer pen bleid. ae danhed awynhaa yg werth mor haffren. Ef a gytymdeitha idaw kenueinoed yr alban achymry. yr rei a sychaut auon temys gan y hyuet. yr assen a eilw bwch hir y varyf. ae furyf a symut, y llonhau awna ymynydawl : yny bo galwedic y bleid. y tarw a ansoda y gyrn yndunt. Gwedy y madeuho hagen y dywalder. y llwnc eu kic ac eu hescyrn. Ac ym pen oryan y lloscir. Gwirychyon y gynnen : asamudir yn elcirch. y rei anouyant yny sychdir megys yn yr auon. y pyscawt alyncant y pyscawt. Ar dynyon y. l. y dynyon. wrth heneint y rei dan vor awneir yn lleuffer. Ac wynteu a lunyant bredycheu dan y mor. y llogeu asodant ac aryant nyt bychan a gynnullant. Eilweith yret auon temys. Ac yny bwynt alwedigyon auonoed eithr teruyn ychanawl y kertha. y kaeroed nessaf agud. Ar mynyded y ar fford a distryw. wrth hynny yrodir ffynhawn idaw lawn o vrat ac enwired. Ohonno y genir lleduaen aeilw a gwyndyt ar ymladeu. kedernyt yllwyneu. A gytunnha. Ac o elecheu y deheuwyr yd ymladant. Bran a chetta ygyt ar barcutanot. Achorfforoed y rei lladedic alwnc. A muroed kaerloyw y gwna y bwn y nyth. Ac yny nyth y creir assen. hwnnw auag sarf maluarn. Ac yn llawer o wredycheu y kyffroha. yn ybo kymeredic y teyrnwyalen : yd escyn gorucheldet. Ac o aruthyr sein yd aruthra y wlat. yny dydyeu y seinant y mynyded. Ac y dyspeilir y kymhydeu oc eu lwyneu. kans daw pryf tanawl yanadyl : yr hwn alysc ygwyd yny bo gwrthladedic y gwlybwr Ohwnw y kerdant seith ychen kynyruedic o penneu bycheu. O dryc wynt eu froeneu yllygrant y gwraged. Ac ygwnant yn priawt udunt. Ny wybyd y tat y priawt vab. kans o deuawt aniueileit y rewydant. wrth hynny y daw kawr enwired : yr hwn a aruthra pawb o lymder y lygeit. yn erbyn hwnnw ykyuyt dreic kaer wyragon. A hwnnw auydylya ydistryw. Gwedy ybo ornest yrydunt y goruydir y y dreic. Ac o enwired y budugawl y kywarsegir. kans escynnu y dreic awna. Ac yny bo diodedic y wisc. yd ested ar y gefyn yn noeth. y dreic ae dwc ynteu ar oruchelder. yny bo atgymeredic y loscwrn ; ae maed yn noeth. Eilweith yny atgymeredic y grym. y kawr hwnnw ae kywarssagha achledyf. yny diwed ef a blygir y sarff dan yloscwrn. Ar gwenwinic a aballa. yn hol hwnnw ydaw baed tutneis : ac o greulawn lwybur ykywarsagha y bobyl. kaer loyw adyrcheif llew : yr hwn a aflonyda o amryualyon ymladeu. Hwnnw asathyr dan y traet. ac o agoredigyon orchyruaneu yharuthra. yny diwed ykywaethla yllew. Achefneu abonhedigyon a escyn. Odyna y daw tarw yr amrysson. A llew a seren oc troet deheu. hwnnw a wrthlad trwy leeu dielw y teyrnas. y gyrn hagen atyrr muroed kaer exon. llewynawc kaer dubal a adeila y llew. Ac ae treutha oll ae danhed. Neidyr kaer lincol a damgylchyna yllewynawc. Ae kyndrycholder ylaweryon a nadred atystir o aruthyr whibanat. Odyna ydymladant y dreigeu. Ar neill a vriw y llafl. yr edeinawc y gywarsaga yr hon heb adaned. Ae gwenwynic ewined aweisc yny genoed. Ereill adeuant yr ymlad : Ac arall ulad hwnnw. y pymet a nessa yr lladedigyon. Ar neill o agheuoed amryual a vriw. Odyna yd escyn kefen vn achledyf. Ac y gwahan y pen ywrth y gorff. yny bo diogedic ywisc : ydescyn arall ae deheu. ac ae bwrw ar assaw. hwnnw a orchyfyca y noeth pryt na allei dim yn wiscedic. ylleill aboenha y ar eu gefyn. Ac yg cryuder y teyrnas ykymhell. Teir pymp ran adwc yn vn. Ac ehun auyd arglwyd ar y pobyl. kawr a echtywynnycca o vywn liw. Ae pobyl wen aulodeuha. Tegycheu adiwreida y tywyssogyon a darystygedigyon a kynnyda y anniueileit mor. yna y dwyrhaa y llew. kwydedic o dynawl greu. dan hwnnw ydodir iachwyawdyl yn yt. yr hwn tra lauuryho y bryt : y gywarsegir o gan hwnnw. y rei hynny ahedycha kerbyt kaer efrawc. yr hwn adyweit : escynet y kerbyt. yny bo gwrthladedic arglwyd. yno vo noeth y cledyf : ygogyuedeu y dwyrein. Ac oleu y olwyneu aleinw o waet. Odyna y byd pyscawt yny mor. yr hwn atalwedic o chibanat neidyr agyttya ac ef. Odyna y genir tritharw echtewynedic y rei a ymchoelir ywyd gwedy eu treulhont eu porueyd. yn gyntaf a arwed ffrowyll gwenwynic. Ac y wrth y ganedic wedy ef y trossa y geuyn. Dwyn y frowyll ygantaw alafuryant wynteu. A ygan yr eithaf ydagreiffyr. ymchoelut pop eilwers eu hwynebeu hyny vwryant dychymic wherthin y hwnnw y dynessa diwyllawdyr yr alban. yr hwn yd ymdywynnic ysang traegefyn. hwnnw a orffowys o ymdiwyllat y dayar wrth ymechtywynnu or ydyeu. allafuryaw awna ysarff y ellwg gwenwyn val na chefit llysyeu yn yr hydeu. O agheuolyon a peris y diffyc y popyl. A muroed y keyryd a diffeithir. kaer loyw arodir y vedeginyaeth. yr hon agyfragawt nerch vaeth y neb a ffrowylla. kans mantais medeginyaeth a arwed. ar ynys ar vyrder a atnewydir. Odyna dec amlynant y teyrnwyalen. yr rei y gwascarwys y dreic cornaw. Odyna y daw arall yn hay yd. Ac marchocca sarff a ehetto. ynybo noeth y gefyn. Ac ogylch eu losgwrn y kyffry y moroed. Oe lef ef y kyffroant ofyn eilweith. O symudigyon aeruaeu y darystwg echwyn. Dywalder hagen aneuestl mor aracryma. Odyna y daw neb vn yntinpan athelyn. Ac a glerhaa dywalder y llew. wrth hynny yd

Digitized by Google

hedychant genedloed y teyrnas. ar llew ar vantawl y galwant. yny gyfleedic eistedua y llauurya y dyrchauel y dwylaw hagen a ystyn ar yr alban. wrth hynny y tristaant kymhydeu y gogled. a drysseu y temleu aagori. y serenawl uleid ahebrwg toruoed. Ac oachaws ef: kernyw arwym. y hwnnw ygwrthwynepa marchawc ynny kerbyt. yr hwn asymut ypobyl yn vaen coet. wrth hynny yd anreitha y kymhydeu. Ac ygwaelawt hafren y syrthyr y pen. Dyn a daimblygir y gan lew. byw alluchadeu eue a dalla y rei a edrychont. yr aryant awynha yny gylch. Ac amryualyon pressureu aulinha. yny bo trossedeic ygwin y medwant y rei marwawl. ynybo ybryuygedic y nef. y edrychant ar ydayar. y syr adwc ygantunt eu drych. Ar gnotaedic rydeo awascarant. yny dirlly ou had yrei hynny: yllosсant yr ydeu. A gwlybwr ykyfrsagyedic aneckeir. y gwreid arkageu aymchoelant ychwyn. A newydder ygweithret auyd anryvedawt. Echtywynnedigrwyd mercurius awanha. Ac aruthred uyd yr neb ae hedrycho. Stalbon asymut taryan arcadio. I'enfestyn mars aelw venus. Penfestyn mars awna gwascawt. Kyndared mercurius agyrcha y rwymynau. Orion hayarnawl asymut y gledyf. y mor..... a vlinha yr wybr. Jubit' a gyrcha y ganhataedigyon lwybreu. A venus a edeu y gossodedigyon letyeu. Kyghoruyn sadwrn seren a dygwyd. Ac o grwm gryman yllad y rei marwawl. Deu whech y rif ty y syr a gwyn kerdet. y letywyr. Gemini aebryuygant eu gnotaedigyon damgylchyneu. Ar kelwrn a alwant yr ffynhoneu. Mantaw y punt a dobynya yg kam. hyny dotto y maharen ygrymyon gyrn ydanaw. lloscwrn y sarff a greha lluchedeneu. Ar cranc a amrysson ar heul. y wyry a escyn keuyn y seythyd. athywyllu awnant gwerynolyon vlodeuoed. Redec y lleuat agynhyrua zodiacum. Ac yg cwynuan ydymtorrant peliados. Nyt ymchoel neb o wasanaeth ianus: namyn yny bo kayat y drws. yr ymgelant y gogoucu adrianus. yndyrnawt y paladyr y kynodant y moroed. Alludu y rei hen a atnewyda. y gwynhoed a ymtorrant o nat chwyth' draeth. Ac awnant sein y rwg y syr. B.

[427] Ac yna gwedy daruot y vyrdin traethu or anodun profwydolyaeth hynny. ryuedu awnaeth pawb yn uawr or ae gwarandawssei meint gordyfynder ysynwyr ae doethineb. Ac yn vwy no neb. moli aoruc gwrtheyrn gordyfynder y synhwyr ae wybot ae doethinab kany chlywssei ef yny oes ac nas gwelsei adywettei y ryw doethinab hwnnw. ac wrth hynny erchi aoruc y vyrdin menegi idaw y diwed ae dyccei os gwypei. B.

[428] Ac yna ydywawt myrdin. ffo heb ef rac tan meibyon custennin os gelly. kans yr awr hon y maent y paratoi eu llogeu. y maent yn ymadaw yr awr hon athraeth llydaw. yr awr hon y maent yn lledu eu hwyleu ar ymor yn kyrchu y ynys prydein. ymgyrchu a wnant a chenedyl saesson. wynt awerescynant y pobyl yscymun. Ac eissoes yn gynt no dim ohynny wynt ath loscant ti y mywn twr. kans oth drwc ti y bredycheist eu tat wy. Ac y gohodeist kenedyl saeson yr ynys yr keisaw nerth y gantunt. Ac wynteu adoethant yn poen itti. kans deu agheu ysyd yth ogyuadaw. Ac nyt hawd yt wybot py vn gyntaf a ochely onadunt. kans or neill parth it y mae y saesson yn gwerescin dy gyuoeth. Ac yn llauuryaw y geissaw dy agheu. Ac or parth arall y mae y deu vroder emreys wledic. ac uthur pen dragon y llauuryaw y geissaw dial agheu eu tat arnat. Ac wrth hynny keis le y ffo os gelly. kans auory y deuant y traeth twtneis yr tir. wynt a gochant wynebeu y saesson or eu gwaet. Agwedy y llader hengyst: y coronheir emreys wledic. Emreys ahedycha y gwladoed. Ac atnewydha yr eglwysseu. Ac or diwed y lledir agwenwyn. Ac yny ol ynteu y coronheir vthur pen dreic y vrawt. Ac eissoes a gwenwyn ybyrrheir y diwed ynteu. kymeint a hynny vyd brat dy saesson ti. y rei hynny baed kernyw ae llwnc. Sef oed hwnnw Arthur. B.

[429] Aphan yttoed ydyd trannoeth yn golehau: y doeth emreys wledic. ac vthur pen dragon a deg mil o varchogyon aruawc olydaw gantunt y tir ynys prydein. Tref yn tadoed ni. B.

[430] Ac yna pan glywspwyt y chwedel hwnw yn honneit ymgynnullaw awnaeth y brytanyeit o pob lle oc yd oydynt wascaredic. A dyuot yn toruoed gan diruawr lewenyd o glybot dyuot eu kiwtawtwyr attadunt. A gwedy dyuot pawb ygyt or yscolheigyon ar llygyon. kyssegru emreys awnaethant yn vrenhin. Ac yn herwyd eu kynheuawt gwrhau idaw. Ac mal yd oed pawb yn annoc mynet am ben y saesson. Sef aoruc emreis annot hynny darffei idaw yn gyntaf gaffael gwrtheyrn. kans kymeint oed y lit o achaws y brat a rywnathoed wrtheyrn yw tat ef. Ac nat oed well gantaw wneuthur dim or awnelei no phedyaw ony chaffei yn gyntaf dial y lit ar wrtheyrn. Ac wrth hynny ymchoelut a oruc parth ac ymyleu kymry. Achyrchu kastell goronwy y lle yffoassei wrtheyrn idaw y geissaw diogelwch. Sef lle yd oed hwnnw yrgig ar lan gwy auon ymynyd clorach. A chwedy dyuot emreis hyt yno coffau a wnaeth y brat awnathod wrtheyrn yw tat ae wrawt. A dywedut wrth eidol iarell caer loyw. Edrychti tywysawc bonhedic yn graf adeiladeu y kaer ar kastell. Ac atybygy ti a allant hwy diffryt gwrtheyrn racgoffi megys nachaffwyf gudyaw blaenllymder vyg cledyf yndaw. kan haedwys ef agheu megys y gwdosti. Kans yn gyntaf y bredychwys ef wy tat i. y gwr a rythawys y wlat. ac ynteu ygan ormes yffichteit. Achwedy hynny ybredychwys constans vy mrawt. Ac or diwed gwedy y vot ehun yn vrenhin yduc estrawn genedyl saesson paganyeit. y geissaw distryw y kiwtawtwyr. Ac y tybygyti yvot yn cadw fydlonder y mineu. Ac eissoes heb ef megys y canhadawd duw: neu rysyrthwys ehun yny magyl a ranwys y rei gwiryon. kans pan wybu y saesson y enwired ef. wynt ae byrryassant ef oe vrenhinyaeth. yr hyn nyt reit y neb y gwynyaw. kans euo yn yscymun a wahodes pobyl yscymun attaw. Ac a duc tref eu tateu rac y dylyedogyon. Ef a anreithwys y wlat frwythlawn. Ac y distrywyawd yr eglwysseu ar gristynogneth or mor y gilyd hayach. Ac wrth hynny y kiwtawtwyr dylyedawc. dielwch arnaw yn wrawl trwy yr hwn y cawssoch y sawl drwc hwn. Ac odyna ymhoelwn yn harueu yn an gelynyon. Arythawn ygwlat ygan en gormes. Ac yn diannot dechreu ymlad ar kastell trwy pop keluydyt. A gwedy na dygrynoes udunt wy dim o hynny. Dodi tan yndaw. Ac yna y lloscet y kastell a gwrtheyrn yndaw. B.

[431] A gwedy clybot or saesson hynny ofynhau awnaethont. kan clwyssynt nat oed neb a allei ymerbyneit ac emreis na gwrthwynebu idaw. Ac ygyt ahynny hael oed am rodyon. Agwastat mewn dywyawl wasanaeth a hynaws ym pop peth. A thros pen pob peth karu gwirioned a chassau celwyd. kadarn oed a dewr ar y troet. a chadarnach ar varch. Doeth oed yn tywyssaw llu ac yny llywyaw. A hyt tra yttoed yn llywawdyr o ryv deuodeu hyny yd ehedei y glot ar hyt ynys prydein. Ac wrth hynny sef aoruc y saesson mynet yn gwbyl hyt y parth draw y humur. Ac yno kadarhau y kestyll ar kaerod ar dinassoed arnadunt. kans y wlat honno a oed megys kedernyt y estrawn genedloed pan delynt y ffichteit ar yscotyeit ar saesson ar llychlynwyr. yno y discynynt yr tir ac o gedernyt y lle hwnnw yd anreithynt y gwladoed ac y lledynt y kiwtawtwyr. B.

[432] Ac yna gwedy klybot o emreis ryffo y saesson hyt yno ehofnach uu ynteu gan tebygu kaffael goruot arnadunt. A gwedy kynnullaw y llu mwyaf aallwys ygaffael. kychwyn a oruc parth ar gogled yn ol y saesson. A phan yttoed yn kerdet ar traws y gwladoed. Sef gwelei wynt gwedy eu llosci ae anreithaw. allad y kiwtawtwyr. A doluryaw aoruc yn vawr or achaws hwnnw. Ac yn vwyaf oll o achaws rydistryw yr eglwysseu hyt y dayar. Ac adaw aoruc ynteu gwneuthur yr eglwysseu o newyd oll os duw a rodei idaw y uudugolyaeth ual yd oed yny obeithaw. B.

[433] Ac yna pan gigleu hengyst vot emreis ae lu yn dyuot galw y lewder attaw aoruc ac annoc y getym-

Digitized by Google

deithon y seuyll ac y ymlad yn wrawl yn erbyn emreis. A dywedut nat oed gantaw namyn deg mil o varchogyon llydaw nydodei ynteu vessur ar wyr yr ynys. kans mynych y goruuassei ef wynt. Ac wrth hynny yd adawei ef y uudugolyaeth yw getymdeithon. kans mwy oed y niuer noc vn y brytanyeit. Sef oed y rif deu can mil o wyr aruawc. Agwedy daruot y hengyst gyrru grym ac ewych yny wyr cychwyn a oruc yn erbyn emreis wledic yr lle a elwit maes beli. y wneuthur kyrch deissyut ar y brytanyeit y eu keissyaw yn amharawt aghweir. B.

[414] Ac eissyoes trwy nerth duw ny ymgelawd hynny rac emreis. ac yr hynny ny ochelawd ef y maes eithyr pan welas y elynyon llunyaethu y lu awnaeth yn vedinoed. Ac yna y dodes ef teir bydin o varchogyon llydaw gyt ac ef ehun ar neillu ar rei ereill oll ym plith gwyr yr ynys yny bydinoed. Ac y gossodet gwyr dyvet gan eu ystlys. a gwyr gwyned ycoet keir llaw. Sef achaws oed hynny os fo awnelei y saesson mal y bei wyr emreis yny herbynyeit ny lle y ffoynt. Ac yna dynessau a oruc eidol iarll kaer loyw ar y brenhin a dywedut wrthaw. arglwyd heb ef digawn oed genyfi o hodyl kaffael vn dyd y ymgyuaruot a hengyst a gatuyd ef a syrthei y neill ohonom rac y gilyd tra vydem yn ymfust cledyfeu. kans kof yw genyfi y brat awnaeth ef y dyd y doethom ar uessur tagnouedu rom ac wynt. Ac y lladassant ar kylleill hiryon tir vgein wyr a phedwar can wr heb dianc neb onyt uu a damweinwys ym gaffael trossawl ac o hwnnw yd dymdiffereis ac ydeuthym yn vyw ywrthtunt. a hynny oll o ieirll a barwneit a marchogyon vrdawl. a hyd yd oed eidol yn dywedut hynny yd oed emreis yn annoc y lu ac y dodi y holl obeith ar duw. Ac odyna yn lew ac y wychyr kyrchu eu gelynyon ac ymlad tors eu gwlat. a thref eu tateu. B.

[435] Ac or parth arall yd oed hengyst yn bydinaw y lu. ac ny dyleu. ac yn kerdet o vydin y gilyd yn annoc glewder yndunt. Ac or diwed gwedy eu bot yn parawt o pop parth: ymgyrchu awnaethant. Ac yny lle ellwg creu a gwaet yn drallawt o pop parth. Ac yna yd oed emreis yn annoc y gristynogyon. Ac or parth arall yd oed hengyst yn annoc y paganyeit ynteu. Athra yttodynt wy velly. yd oed eidol ynteu yn ymgeis a hengyst. Ac eissoes nys cauas yna. kans pan welas hengyst y bryttanyeit yn goruot. Ar saesson yn plygu. Sef awnaethant kymryt eu ffo. Achyrchu kaer gynan. Ac eu herlit eissoes aoruc emreis udunt. Aphan welas hengyst bot emreis yny erlit. nyt aeth ynteu yr kastell. megys y dyrparassaei. namyn bydinaw y lu eilweith. ac ymchoelut ar emreis. kan gwydyat na allei gynhal y kastell racdaw kyt as kyissei. Ac wrth hynny y dodes y holl obeith ae amdiffyn yny wayw ac gledyf ac taryan. Ac yna bydinaw aoruc emreis y lu o newyd. A dechreu gwychyr ymlad awnaethant. Ac yna elchwyl yd ellygwyt creu a gwaet o pop parth. ac ybu aerua diruawr y meint. hyny gyffroei y rei byw ar lit achyndared. gan gwynuan y rei marwawl brathedic. Ac or diwed y saesson a oruuassynt pei nar delei vydin o varchogyon llydaw ar ossodyssyt ar neilltu. mal y gwnathoedit yn yr ymlad kyntaf. A phan doeth y vydin hono y pylwys y saesson. ac y kilyassant. Ac oureid yd ymgynnullassant gwedy hynny. Ac ymplith hynny eissoes yd oed eidol ae holl vryt yn ymgeissaw a hengyst y ymwybot ac ef. B.

[436] Ac eissoes or diwed val yd oed y bydinoed yn ymfust. ac yn ymgymynu blith dra chymysc. yd ymgauas eidol a hengyst ygyt. ac ymgyuogi ar cledyfeu awnaethant. yna y gellit gwelet deu ymladwr yn ragori rac pawb. Yna y gwelit y tanllychar yn esceinaw or arueu ygantunt megys myllt ymlaen taran. A hir y buant yn ymlad heb wbot pwy aorffei. Ac ual ydoydynt uelly. nachaf gorleis iarll kernyw yn dyuot ar vydin yd oed yny llywyaw. Ac yn gwascaru y elynyon yn diannot. A phan welas eidol hynny. kymryt hengyst a oruc herwyd barfle y penfestyn ac arueru oe holl nerthoed. Ae tynnu gantaw hyt ym perued kedernyt y gytuarchogyon ehun. Agwedy y dyuot hyt yno: gan oruchel lef y dywot val hyn. Awyrda heb ef a eilenwis vyn damunet. kywarssegwch y bratwyr twyllwyr. kans yn awch llaw y mae y uudugolyaeth ar goruot. Pan oruuwyt ar hengyst. O hynny allan bwrw y saesson oc eu llad ac eu daly awnaethant hyny gawssant y uudugolyaeth. B.

[437] Ac ar hynny gwascaru awnaethant y saesson. ac adaw y maes yn dybryt. A ffo pawb o nadunt megys y harwedei y tyghetuen. rei yr koydyd. ereill yr kestyll. ereill y eu llogeu. Ac yna yd aeth octa mab hengyst a ran uwyaf or llu gantaw hyt yg kaer essulwc. Ac ossa y geuynderw a ran arall or niuer a ffoes hyt yg kaer alclut. A chadarnhau y dinassoed hynny awnaethant o lawer o varchogyon aruawc. Ac aruaethu eu kynhal ra emreis ar brytanyeit. B.

[438] Agwedy kaffel o emreis y uudugolyaeth honno. yd aeth hyt yg kaer kynan. Ac yno y bu y gorffywys ridieu. Ac yn hynny o yspeit yd erchis emreis gladu y gwyr lladedic a gwneuthur medeginyaeth wrth y trei brathedic. A gorffywys y rei blin lludedic. B.

[439] Ac odyna galw attaw y wyrda. ac ymgyghor ac wynt beth awnelit am hengyst. Ac ymplith hyny owyrda yr dothoed. Eidal escob kaer loyw. gwr prud doeth crefydus. A phan welas. eidal hengyst yn seuyll rac bron y brenhin. dechreu yr ymadrawd hwn. Arglwydi heb ef. pei barnewchi oll ellwg hengyst mubunan ae lladwn ef. gan erlit agreiff a dysc samuel proffwyt am agag vrenhin amalec a oed yny garchar ac yny vedyant. Sef aoruc briwaw yn drylleu man. gan dywedut val hyn. Megys ygwnaethost ti mameu ymdiueit oc eu meibyon. velly ygwnaf inheu dy vam titheu yn ymdiuat ohonot titheu ymplith y gwraged. A gwnewch chitheu uelly y hwnnw yr hwn a ymdyngoses yn eil agac yn an plith ninheu. Ac yna y kymyrth eidol iarll kaer loyw hengyst. ac y aeth ac ef dieithyr y gaer. ac y lladawd y ben. Ac yna mal yd oded waredoccaf y emreis or gwyr. erchi aoruc cladu hengyst. a gwneuthur cruc mawr or dayar ar y warthaf. mal yd oed deuawt gan y paganyeit cladu eu meirw. B.

[440] Ac odyna kychwyn awnaeth emreis ae lu parth a chaer efrawc. y ymlad ac octa mab hengyst. A gwedy dyuot yno kylchynu a oruc y gaer. a dechreu ymlad a hi. A gwedy gwelet o octa na allei gynhal y gaer rac emreis. Sef ykauas yny gyghor ef ae henafgwyr kymryt kadwyneu yn eu dwylaw. A dodi tywawt yn eu penneu yn lle kymun udunt. A mynet yn ewyllys y brenhin. gan dywedut yr ymydrawd hwn. Gorchyuynedic ynt au dwyeu ni. Ac ny phedrusswn ni bot dy duw ti y gwledychu. yr hwn yssyd y kymbell y sawl uohedigyon hyn hyn y dyuot yth ewyllys ti yny wed hon. Ac wrth hynny kymer ti y gadwyn hon. Ac o yny myn ty trugared ti wneuthur amgen nohynny. rwym ti ni a honno. A gwna y dihenyd a vynhych o honam. Ac wrth hynny kyffroi ar warder a thrugared awnaeth y brenhin. Ac erchi kymryt kyghor ymdanadunt. A gwedy rodi o pawb o nadunt amryuaylon gyghoreu. kyuodi awnaeth eidal escob kaer loyw. atheruynu ar eu hymadrodyon val hyn. A gabionitte adoethant oc eu bod y erchi trugared y pobyl yr israel. Ac wynt ae cawssant. Ac wrth hynny na vydwn waeth ninheu a ni yn gristynogyon: noc wynt yn idewon. rodwn vdunt trugared. llydan ac yhalaeth yw ynnys prydein. Allawer ysyd yndiffeith heb neb ny chyuanhedu. Dan arwein. tragywydawl geithiwet y danam ninheu. Ac ar hynny ytrigwyt. Ac yna o agreiff octa y doeth osa ar saeson ereill a ffoasynt gyt ac ef: y geisaw trugared. Ac wynt ae kawsant. Ac yna y rodet udunt y gwladoed ykylch ysgotlond. Ac y kadranhawyt kygreir ac wynt. B.

[441] A gwedy goruot o emreis ar y saeson. galw aoruc attaw y tywysogyon. ar ieirll. ar barwnyeit. ar marchogyon urdawl. ar escyb. ar abadeu. ar ysceleigon y teyrnas hyt yg kaer efrawc. A gorchymyn udunt adnewydu yr eglwyseu y rei rydaroed yr saeson eu distryw. Ac yna y kymyrth y brenhin ar y gost ehun

Digitized by Google

atnewydhau yr eglwyseu or a vei archescopty ac escobty trwy y gyuoeth. Ac ympen y pymthecuet 'dyd gwedy gosot seiri a gweithwyr wrth yr eglwyseu. y kychwynnwys y brenhin parth a llundein: y. lle nyt arbetasei y saeson o dim. A chytdoluryaw ac wynt a oruc y brenhin. Ac erchi udunt atnewydu y dinas. ar gaer. ac eu eglwyseu. Ac yna y mynwys y brenhin y kyfreitheu a oedynt yn kyscu trw lawer o amser gan eturyt yr plant dylyet eu rieni ar gollysynt hir yspeit. Aholl hynni y brenhin a oed yg kylch atnewydhau y kyfreitheu y teyrnas. A gwneuthur yr eglwyseu. a chadw gwiryoned. B.

[442] Ac odyna yd aeth parth a chaerwynt. y lunyaethu yno megys ylleoed ereill. Ac odyno yd aeth parth ar uanachloc a oed kerllaw kaer geradawc. yr hon aelwir salaburi. y edrych y lle yrlladassit ytywysogyon ar ieirll ar barwnyeit trwy vrat yr yscymun hengyst. yno yd oed vanachlawc athrychant mynach o gwuent yndi ymynyd ambri. Sef oed yr ambri hwnnw: y seilawdyr kyntaf a uu yr uynachloc. A gwedy gwelet or brenhin ylle yd oed ygwyrda hynny yngorffowis kyffroi ar warder awnaeth y brenhin. Ac ellwg ydagreu ac wylaw. A medylyaw a oruc gwneuthur y lle hwnnw yn anrydedus. kans barnedic oed gantaw bot yn teilwg o volyant ac ardurn tragywydawl y tywarchen yd oed ysawl tywysogyon dylyedogyon hynny yn gorffywys gwedy eu rylad yn wiryon yn amdiffyn tref eu tat. ac eu rydit. B.

[443] Ac yna y dyuynwyt ar emreis holl seiri pren a mein or gaffat yny teyrnas. Ac yd erchit udunt oc eu holl ethrylith ac eu kywreinrwyd dychymygu gweith enrydedus wch pen y gwyr hynny. Ac a parahei yntragywydawl. y gadw koff a molyant y gwyrda hynny hyt dyd brawt. A gwedy pallu eu hethrylith y pawb o nadunt. Ac na wydynt beth awneynt. dynesau a oruc tramor archescob kaer llion. ar y brenhin. adywedut wrthaw val hyn. Arglwyd vrenhin heb ef ossit neb aallo dechymygu y ryw weith adywedy di. myrdin vard gwrtheyrn a dichawn y dechymygu oe ethrylith ae gywreinrwyd. kanyt oes yth teyrnas dyn uvy y ethrylith ae gywreinrwyd noc ef. Ac yn gyndrychawl a racllaw. ac oe y ymadrawd. ac oe weithret. Ac wrth hynny heb ef. Arch y deuynnu attat. a gorchymyn idaw arueru oc eu ethrylith hyt pan vo drwydaw ef. y kwplaer y gweithret ysyd yth vryt y wneuthur. B.

[444] Ac yna yd anuonet kenhadeu ygeissaw myrdin wrth y dwyn ar y brenhin py le bynhac ae keffit. A gwedy orwydraw llawer oleoed onadunt. wynt ae kawssant ef yg wlat euas. ar lan ffynawn galabes. kans yno y gnotaei genniweir. A gwedy eu menegi idaw eu negys: wynt ae duciant ef gantunt hyt ar y brenhin. Ae aruoll yn llawen aoruc y brenhin idaw. Ac erchi idaw datganu yr brenhin daroganeu a delynt rac llaw. kans digryf oed gantaw warandaw petheu enryued. B.

[445] Ac yna y dywawt myrdin. nat oed iawn traethu o ryw betheu hynny drwy pan y kymhellei aghenreit. kans bei' as dywetwn. i. yn amser ny bei reit wrthaw: tewi awnaei yr yspryt yssyd ym dangos. i. a ffo y wrthyf awnaei pan vei reitia vrtho. B.

[446] Ac wrth hynny ny cheisswys y brenhin y uolestu nae gymell oe anvod y dywedut daroganeu. Gofyn awnaeth emreis pei i mod y gwnaei datgan y gweith yd oed yn mynnu y wneuthur. Ac yna y dywawt myrdin. Arglwyd heb ef. o mynny ti canhiatau bedrawt y gwyrda hyn o dragywydawl weithret. anuon hyt yn iwerdon. y gyrchu kor y kewri ysyd ym mynyd kilara. Ar gweith yssyd yno. nyt oes yn yr oes hon a allo manegi ony bai ethrylith mawr ai harwedei. kans kymeint ynt y mein ac na cheffit kedernyt na dewred aallei dim wrthunt. Ar mein hynny pei bydynt yma yny wed y maent yno gwedy eu gossot ygkylch y vedrawt. wynt a seuynt yno yn dragywydawl. B.

[447] Ac yna sef aoruc emreis chwerthin. a dywedut val hyn. py ansawd eb ef y gellir dwyn mein kymeint ar rei hynny. ac kynbellet a hwnnw. ac na cheffit yn ynys prydein cedernyt a ellit gwneuthur y gweith hwnnw onadunt. Ac yna y dywawt myrdin. Arglwyd heb ef. na chyffroa ti ar werthin yn orwac yr hyn. kanyt yr gwatwar na gorwacter y dywetis yr ymadrawd hwn. kans kymyscedic rinwedawl ytynt y mein hynny a iachwydawl. Ac adas y amryual vedeginyaetheu. Ar kewri gynt ae ryduc yno wynt pan yttoedynt yn presswylaw iwerdon. Sef achaws oed hynny: pan delhei heint neu gleuyt ar un onadunt. sef y gwneit enein yg kymherued pedryual y mein. Ac y golchynt y mein. ac y byrrit ymywn yr enein. ac yny dwfyr rinwedawl hwnnw y kaffei y claf iechyt o pob heint or a vei arnaw. Ac odyna y kymyscif llysseu ar dwfyr hwnnw. Ac a hwnnw y iecheit gwelioed y rei brathedic. kanyt oed yno un maen heb vedeginiaeth rinwedawl arnaw. B.

[448] A gwedy klybot or brytanyeit bot y ryw rinwedeu hynny ar y mein. wynt a gawssant yn eu kyghor kyrchu y mein. Ac ymlad a gwyr iwerdon ocheissyn eu lludyas. Ac yna yd etholet vthyr bendragon brawt y brenhin. A phymthec mil o wyr aruawc ygyt ac ef y vynet yr negys honno. A myrdin ygyt ac wynt. hyt pan vei trwy y dysc ef ae ethrylith y cwpleit y neges. B.

[449] Ac yn yr amser hwnnw yd oed gillamwri yn vrenhin yn iwerdon. Gwas ieuanc enryued y volyant ae glot. Aphan gigleu y gwr hwnw rydyuot y brytanyeit yw wlat. kynnullaw llu mawr awnaeth a dyuot yn eu herbyn. Ac eissoes pan wybu achossyon eu dyuodedigyaeth. Sef awnaeth chwerthin. A dywedut wrth y gytymdeithon val hyn. Awyrda heb ef. nyt ryued genyfi gallu o genedyl lesc anreithaw ynys pdein rac eu henuyttet. ac eu symlet. kans pwy agigleu eiroet gynt y ryw enuydrwyd hwn. py achaws tybygwchi. ybei well mein iwerdon. no mein ynys pdein pan doynt y gymhell kenedyl iwerdon y ymlad yn eu herbyn o achaws y kerric hynny. Gwiscwch ymdanawch heb ef gwiscwch. ac ymledwch dros awch gwlat. Ac ymdiffynwch cor y kewri. kans a miui yn vyw ny chaffant wy vn grenyn o hadunt. A phan welas vthur y gwydyl yn parawt y ymlad ac wynt. Sef awnaeth ynteu yndiannot eu kyrchu wynt yny doedynt parawt y bydinoed. A heb hayach ohir goruot or brytanyeit. allad y gwydyl. a chymell gillamwri ar ffo. y doeth y brytanyeit hyt ymynyd kilara. y lle yd oed y mein. *Dulen ar goll yma.* B.

[450] Ac yna y kymhellwyt pascen ar ffo. ynteu ny lauurys ef yna kyrchu germania. namyn trossi y hwyleu tu ac iwerdon. Ac yna y erbynnwys Gillamwri ef yn enrededus. Agwedy datganu y trueni o honaw. Truanhau aoruc gillamwri wrthaw. Ac adaw nerth idaw. Achwynaw wrthaw ynteu y serhahet a gawssei ynteu gan vthyr pendragon. pan doeth y gyrchu cor y kewri y treis y arnaw. Ac wrth hynny ymaruoll awnaethant ar dyuot ygyt y ynys prydein y geissaw y gorescyn ar tor ymrys wledic. A gwedy bot eu llogeu yn parawt. kychwyn awuaethant parth ac ynys prydein. A dyuot y vynyw y tir. B.

[451] A phan gigleu emreis hynny. Sef awnaeth anuon vthyr pendragon ac amylder o wyr aruawc hyt yg kymry wrth ymlad ac wynt. kans kleuychu awnathoed emreis o wrthrwm gleuyt. mal na allei dyuot yr llud. B.

[452] A phan gigleu y gelynyon hynny llawenhau awnaethant yn vawr o tebygu bot yn hawd vdunt gorescyn yr ynys or achaws hwnnw. A hyt tra yttoed y godwrd hwnnw ar murmur yny llu dynessau aoruc or saesson a elwit eoppa ar pascen vab gwrtheyrn. A dywedut wrthaw val hyn. Py veint oda heb ef a re[illegible] ti yr neb alathei emreis. Ac y dywawt pascen wrth eoppa. Dioer. heb ef. pei kaffwn y dyn a allei wneuthur a dywedy ti. mi a rodwn idaw teir mil o punneu aryant. am karyat tra vydwn vyw a gaffei. Ac ygyt a hynny os tynghetuen a vei y minneu aruer or goron yn yr ynys hon. mi ae gwnawn yn iarll kyuoethawc. a hynny trwy aruoll a garnhawn. B.

[453] Ac yna y dywawt eoppa wrth pascen. miui a dysceis iechyt y brytanyeit. a mi a wn eu moes ac eu

Digitized by Google

deunwt. Ac ygyt a hynny kyfrwys wyf ygkeluydyt medeginyaeth. Ac wrth hynny o chywiri ti imi yr hyn ydwyt yny adaw. mineu a dywedaf vy mot yn vrytwn kristawn. ac yn vedyc. Ac velly mi agaffaf vynet rac bron y brenhin. Ac gwedy delwyf yno mi a rodafi idaw diawt trwy yr hon y bo marw yny lle. Ac val y bo haws ym heuyt gaffel mynet hyt y lle y bo y brenhin. mi aeillaf vyn pen am baryf. A y dywedaf wy mot yn vanach. ac yn gyuarwyt ympop keluydyt medeginyaeth. B.

[451] A gwedy daruot vdunt ymgydernhau trwy aruoll am pop peth or aadawssei pop vn y gilyd o nadunt. Sef awnaeth eoppa eillaw y varyf ae gorun. A chymryt gwisc manach amdanw. a chymryt offer medyc gantaw. A mynet parth a chaer wynt. A gwedy y dyuot hyt yno. menegi awnaeth y weisson ystauell y brenhin y uot yn vedyc goreu or byt. Ac yny lle kaffel ketymdeithas y rei hynny. kanyt oed dim a damunynt wy yn vwy na medyc da. B.

[452] A gwedy y dwyn yn dianot rac bron y brenhin. Adaw awnaeth gwneuthur iechyt idaw ochymerei diodyd medeginyaeth gantaw. Ac yna yd erchit idaw yny lle wneuthur diawt vedeginyaeth ae rodi yr brenhin. Ac sef awnaeth y bradwr yna gwneuthur diawt. a chymyscu gwenwyn ahi. ae rodi yr brenhin. A gwedy yuet or brenhin y diawt. Erchi aoruc y bradwr yscymun idaw orffowys. achyscu. hyt pan vei vwy yd argywedei y gwenwyn idav. Ac ufydhau awnaeth y brenhin wrth gyhor y bradwr. Achyscu. megys kyt bei kymryt iechyt deissyuyt a wnelei or diawt. Ac eissoes heb vn goir redec awnaeth y gwenwyn ar hyt y gwythi. Ac ym pop lle ar hyt y korff. Ac yn ol hynny nachaf yr agheu yn dyuot yr hwn nyt arbetei neb. Ac yn gwanhau yr eneit ar corff. Ac ym plith hynny eissoes llithraw awnaeth yr yscymun vradwr hwnnw rwg vn ac arall y maes or llys. Ac ny welat o hynny yny llys. B.

[453] Ac yna tra yttoedut yn gwneuthur y petheu hyn yg kaer wynt: yd ymdangosses seren ryued y meint ae eglurder. ac vn paladyr idi. Ac ar pen y paladyr pellen o tan ar lun dreic. Ac o eneu y dreic deu paladyr yn kerdet. Ar lleill onadunt a welit yn ymestynnu dros eithauoed ffreinc. Ar llall parth a mor iwerdon. Ac yn rannu yn seith paladyr bychein. B.

[454] Aphan ymdangosses y seren honc. ofyn mawr a gymyrth pawb or llu yndunt rac er enreuedawt hwnnw. Ac sef awnaeth vthur pendreic eissoes pan welas y seren. gan diruawr ofyn. galw attaw y doethon. Agouyn vdunt peth aarwydoccaei y seren honno. Ac ym plith pawb o hynny yd erchis keissaw merdin. kans yno yr dothoed wrth wneuthur pop peth or auei reit yn yr ymladeu hynny. trwy y gyghor ef. A gwedy y dyuot hyt rac bron vthur. erchi awnaethpwyt idaw venegi beth a arwydoccaei y seren honno. B.

[455] Ac ar hynny sef awnaeth myrdin wylaw yndrut. Ac eissoes galw y yspryt attaw. A dywedut yr ymadrawt hwn. O gollet heb allu y ennill. owedw genedyl y brytanyeit o achaws marwolyaeth emrys wledic an brenhin ni. Ac yny varwolyaeth ef y daruydwn ni oll. Pei na rodei duw nerth yn o ffordarall. Ac wrth hynny tywyssawc bonhedic bryssya dithyeu. Ac yn diannot ymlad ath elynyon. kans yth law y mae y vudugolyaeth. A thi vyd brenhin ar holl ynys prydein. kans ti a arwydoccaa y seren ar dreic tanawl ydan y seren. Ar paladyr awely yn estynnu dros ffreinc. a arwydoccaa mab kyuoethawc a vyd y titheu. Ar holl teyrnassoed a amdiffyn ac a vyd idaw. Ar paladyr arall a arwydoccaa merch a vyd itt. A meibion honno ae hwyryon a vyd vdunt yr ynys ol y ol. B.

[456] Ac eissoes kyt bei petrus gan vthyr beth ar ydywedassei vyrdin ae gwir ae kelwyd. Sef awnaeth kyrchu y elynyon megys y darparassei. kans ef a dothoed yn gynesset y vynyw. Ac nat oed y rydaw a hi namyn ymdeith hanher vn diwarnawt. B.

[457] A gwedy clybot o pascen a gillamwri bot vthyr yn dyuot parth ac attunt. Sef awnaethant wynteu dyuot yn erbyn vthyr wrth ymlad ac ef. A gwedy bydinaw onadunt a dechreu ymlad onadunt. y llas o pop parth megys y mae gnawt ryw damwein hwnnw. Ac eissoes gwedy treulaw llawer or dyd yny wed honno. y dygydwys y uudugolyaeth yn llaw vthyr. A gwedy llad pascen a gillamwri. ffo aoruc yr agkyfyaeth bobyl honno. y ymdeith y eu llogeu gan eu hymlit ac ae llad. Ac yna yndiamryson y kauas vthyr y vudugolyaeth. B.

[458] Ac odyna brysyaw aoruc yn gyntaf ac y gallwys parth a chaer wynt. kans kenhadeu a dothoed attaw y venegi idaw marwolyaeth emrys wledic y vrawt. Ar y daruot y escyb yr ynys y gladu geir llaw manachaloc ambri o vywn y cor y kewri y lle ar awnathoed ehun yny vywyt. Ac yd archysei y gladu yno. B.

[459] Ac yna trwy annoc y bobyl o ysgolheigyon a llygyon y kymyrth vthyr y goron y am y pen. Ac yn diannot y kysegrwyt vthyr yn vrenhin. Achoffau aoruc y dehogyl ar awnathoed vyrdin am y seren. Ac wrth hynny yd erchis vnteu gwneuthur dwy delw dreic o eur ar y llun y gwelsei ar pen y paladyr y seren. A gwedy daruot eu gwneuthur wynt trwy enryued ethrylith megys yd archadoed. y gosodes y brenhin yneill o nadunt yg kaer wynt. Ac y gadwys y llall wrth y harwein yny vlaen ynteu pan elhei yr ymladeu. Ac or amser hwnnw allan y gelwit ef vthyr pendragon. Sef yw hynny yn gymraec vthyr pen dreic. Ac or achaws hwnnw. kans myrdin ae daroganasei yn vrenhin trwy y dreic. B.

[460] Ac yna sef awnaeth octa mab hengyst. ac osa y geuynderw. gwedy marw emrys. ac eu bot wynteu yn ryd oe aruoll a oed y rydynt ac ef. dechreu ryfelu ar vthyr. A gwawd attunt y saesson a dathoedynt gyt a phascen. Ac anuon kenhadeu hyt yn germania y wawd ereill odyno. B.

[461] A gwedy kynnullaw diruawr attadunt o lu. dechreu hanreithaw y gwladoed yn eu kylch awnaethant. Ac ny orffowysysont or kreulonder hwnnw: hynny oresgynnssant y dinassoed ar kestyll o hynny hyt yg kaer efrawc. Ac eu distryw o gwbyl. B.

[462] Ac val yd oedynt yn ymlad ar dinas hwnnw. nachaf vthyr yn dyuot ae holl gedernyt gantaw. Ac yn diannot ymlad aoruc ac wynt. Ac eissoes gwedy bot brwydyr y rydunt. y kymhellwyt y brytanyeit ar ffo. Ac eu herlit a oruc y saeson wynt hyt y mynyd damen tra parahwys y dyd yn ole. Sef kyfryw le oed y mynyd. vchell oed a chelli garregawc yny phen. Ac yno y kyrchwys y brytanyeit y nos honno. B.

[463] A gwedy eu ymgynnullaw ygyt. Erchi awnaeth vthyr yw henafgwyr kymryt kyghor ebrwyd peth awnelynt yn erbyn y genedyl a oed yny kywarsegu yn gymeint a hynny. Ac ar hynny yn gyntaf y dywawt Gorleis iarll kernyw yr ymadrawd hwn. kans hynaf gwr oed a phrudaf y gyghor. Arglwyd vrenhin heb ef nyt reit vn amgylchynu ymadrodyon na chyghoreu gorwac. namyn hyt tra paraho etwa tywyllwch ynos y mae iawn y ninheu arueru oc an glewder. megys y mynhom an rydit an buched kans oc arhown y dyd. ny barnafi bot. yngryno yn ymgyuaruot ac wynt. kans lluosyawc ynt a chwanoawc y ymlad. A ninheu llei an niuer. Ac wrth hynny tra parao tywyllwch ynos bydinwn a chyrchwn wynt yn eu pebylleu. kany thebygant lauasu o honam ni dyuot yn eu kyuyl. Ac o gwnawn velly: ny phedrucaf vi gan porth duw gaffel a vudugolyaeth. B.

[464] A ranc vu gan bawb o nadunt y kyghor ef. Ac yn diannot gwiscaw awnaethant a bydinaw. Ac o vn dihwyt kyrchu eu gelynyon. Ac eisoes gwedy eu dyuot yn gyuagos vdunt. eu harganuot awnaeth y gwilwyr or gwersylleu. Ac yny lle dyffroi eu kytymdeithon trwy sein eu hutgyrn. Ac yna sef awnaeth

Digitized by Google

y gelynyon yn ofnauc wyuodi rei a gwiscaw eu harueu. ereill y ffo. Ac yna eisoes sef awnaeth y brytanyeit tewhau eu bedinoed. A chyrchu ar eu tor yr pebylleu. Ac ny dygrynoes yr gelynyon dim yn eu herbyn. kans hyngweir rac dyscedic yr doethoed y brytanyeit am eu pen. Ac wynteu amharawt oedynt. Ac yna y llas o nadunt hyt ar vilyoed. Ac or diwed daly octa. ac osa. B.

[468] Ac odyna gwedy y vudugolyaeth honno yd aeth y brenhin kyt yg kaer al clut y attnywydhau tagneued trwy y teyrnas. A chymeint o iawnder a gwirioned awnaeth dros wyneb y teyrnas. Ac nas gwnathoed vn brenhin kyn noc ef. A thrwy y holl diwed ef ofyn a vydei ar y neb awnelei kam neu ae kynhalei. Ac yno kospi heb drugared yny dial. B.

[469] A gwedy daruot idaw hedychu yr alban dan y theruyneu yd aeth odyno hyt yn llundein. Ac yno y dodes octa ac ossa yg karchar. A gwyr neilltuedic yd y cadw. Ac val yd oed wylua pasc yn dyuot anuon awnaeth y brenhin kenhadeu y pob lle or ynys. y dyuynu pawb oe wyrda ieirll a barwnyeit hyt yn llundein. wrth enrededu yr wylua honno trwy lywenyd. A gwiscaw coron y teyrnas am pen eu brenhin. Ac y rodi y iawn ae dylyet y pawb. Ac ymgynnullaw awnaeth pawb wrth y wys honno. a dyuot hyt yn llundein o pop lle dros wyneb y teyrnas. Ae enrededu awnaeth y brenhin yr wilua honno. megys y darparysei gan lewenyd. A diruawr lewenyd a gymmyrth pawb o welet eu brenhin yny herbynheit mor lawen a hynny. B.

[470] A chymeint o dylyedogyon adoethant yno wynt ac eu gwraged ac eu meibyon ac eu merchet. ac a oed teilwg y ryw wled honno. Ac ym plith y gwyrda hynny y dothoed gorloes iarll kernyw. ac eigyr verch amlawd wledic ywreic ygyt ac ef. Pryt y wreic honno ae thegwch aorchyuygei holl wraged ynys prydein. B.

[471] A phan welas y brenhin y wreic honno ym plith y gwrageda ereill. ymlenwi awnaeth oe charyat yn gymeint ac na hanbwyllei o dim namyn treiglaw y holl ynni ae vedwl ygkylch y anryuedu hi Idihi yd anuonit y golwython. Idihi yd anuonit y gorulycheu eureit. ar gwirodeu yndunt. ar heil mynych. ar anregyon.

[472] Ac wedy kaffael gwybot hynny or iarll y gwr hitheu. llitiaw aoruc ac yn diannot adaw yllys heb genhat y brenhin. A chymeint vu y lit ac na allwyt y ymchoelut trachefyn rac ofyn kolli y wreic. yr hon a garei ynteu yn vwy no dim daearawl. Ac wrth hynny llidiaw a oruc y brenhin am adaw y lys heb y ganhat. A gwedy nat ymchoelei yr neb. tygu awnaeth y brenhin trwy y lit yd anreithei gyuoeth gorleis.

[473] Ac yna heb vn gohir tra yttoed y lit yn parahu. kynnullaw llu mawr awnaeth y brenhin. A chyrchu kernyw. a dechreu llosci y dinassoed ar kestyll Ac yr hynny eissoes ny lauasswys gorleis ymerbynneit ac ef. kans llei oed y niuer. no niuer y brenhin. Ac wrth hynny sef y kauas yny gyghor kadarnhau y gestell. ac velly arhos porth o iwerton attaw. A chan oed mwy y ofyn am y wreic noc ymdanaw ehun. Sef awnaeth y gossot hi yg kastell tintagol ar lan y traeth yny lle kydarnaf yny gyuoeth. Ac ynteu ehun aaeth y kastell dimlot. rac eu kaffael ell deu ygyt. B.

[474] A phan gigleu y brenhin hynny. Sef awnaeth ynteu mynet parth ar kastell yd oed gorlois yndaw. A gwedy y gylchynu dechreu ymlad ac ef. ae warchae mal na chaffei neb dyuot ohonaw na mynet idaw. A gwedy mynet wythnos heibaw. koffau aoruc vthyr karyat eigyr. A galw vlphyn o ryt garadawc y gedemeith a menegi idaw y vedwl yny wed hon. Dioer. heb ef nawr yw ynof ui karyat eigyr. Ac nyt diheu genhyf na chollwyf vy eneit ony chaffaf y wreic. wrth vyg kyghor. Ac wrth hynny dyro ym gyghor trwy yr hwn y gallwyfi. eilenwi vy ewyllys. kanyt oes pedruster gennyf vy aballu ony chaffaf y wreic. B.

[475] Ac y dywawt vlphyn. Arglwyd heb ef a allei kyghor itt pryt na bo fford yny byt yd ymgaffer a hi. kans y kastell y mae hi yndaw yssyd ar pen karrec yny weilgi yn gaedie or mor o pop parth idaw. Ac nyt oes fford yny byt y galler mynet idaw. na dyuot o honaw namyn ar hyt othry cyr vn karrec gyuyg yssyd or hyt y tir. Ar garrec honno trywyr ae katwei yn aruawc rac holl teyrnas ynys prydein. Ac eissoes arglwyd heb yr vlphin pei myrdin vard a rothei y weithret wrth ty vedwl ti. mi a tebygaf y gallut ti gaffel y wreic wrth ty gyghor ti. B.

[476] Ac y velly erchi aoruc y brenhin dyuynnu myrdin attaw. kans yny llud yd oed. A gwedy dyuot myrdin. erchi awnaethpwyt idaw rodi kyghor yr brenhin trwy hwn y gallei ef gaffel eigyr wrth y ewyllys ef. B.

[477] A gwedy gwybot o vyrdin meint oed garyaf y wreic ae serch yny brenhin doluryaw aoruc yn vawr. A dywedut wrthaw val hyn. Arglwyd heb ef o mynny ti gaffel y wreic wrth dy vympwy val yd wyt yny damunaw. reit yw it arueru o geluydydeu newyd ny chlywspwyt erioet yth amser ti. kans mi awn geluydyt trwy yr hwn y gallaffi rodi drych gorlois arnat ti. byt na bo neb a adnapo na bo gorlois vych di. A mi awnaf vlphin yn rith iwrdan o tintagol gwas ystauell y brenhin oed hwnnw. A minheu a gymeraf drych arall arnafi. ac af yn tyded gyt a chwi. Ac y velly y gelly ti yn ehouyn vynet y gastell tintagol. A chaffel y wreic wrth ty gyghor ti. B.

[478] A gorchymyn aoruc y brenhin y annwyleit warchadw y kastell yn da. a chynhal yr ymlad. Ac ymrodi aoruc ynteu y geluydeu. Ac yna y rodes myrdin arnaw ef drych gorlois. ac ar vlphin drych iwrdan o tintagol. ac arnaw ehun drych brithael arall megys nat oed neb or ae gwelhei awypei na bei y gwyr hynny vydynt yny gwir drych. B.

[479] Ac odyna kymryt eu hynt awnaethant parth a chastell tintagol. A phandoethant yno: yd oed yn gyflychwr. A gwedy menegi yr porthawr bot y iarll yn dyuot. egori y pyrth a oruc yndiannot. Ac eu ellwg y mywn. kanyt oed neb or ae gwelei awypei na bei y iarll vei. Ar nos honno kyscu aoruc y brenhin gyt ac eigyr gan ymrodi y damunedic serch. kans y falyst drych a rodassei vyrdin arnaw atwyllassei ywreic. Ac ygyt a hynny geireu twyllodrus dychymyguawr a dywedei ynteu. kans dywedut wrthi awnaeth y rydyuot yn lledrat or kastell. kany allei yr dim bot heb y gwelet rac meint y amgeled ymdanei. wrth wybot py ansawd a vei arnei ac ar y kastell. A chredu awnaeth hitheu yr ymadrodyon hynny. a gwneuthur y vynnu ef. Ar nos honno y kauas hi veichiogi. Ac or beichogi hwnnw y ganet Arthur. y gwr clotuorussaf a vu oe genedyl wedy hynny. megys y dengys y weithredoed. B.

[480] Ac yna gwedy clybot nat yttoed y brenhin yny llu. Sef awnaethant yn aghyghorus ymlad ar muroed a cheissaw distryw y kastell. A chymhell y gwarchaedic iarll allan y rodi kat ar vaes a niuer bychan gantaw gan tybygu gallu goruot. Ac val yd oedynt yn ymlad o pop parth. yny lle ym plith y rei kyntaf y llas gorlois. Ac y gwascarwyt y getymdeithau. Ac y kaat y kastell ar golut a oed yndaw. nyt trwy vnyawn goelbren y ranwyt. namyn herwyd y bei dewred anwyt o gedernyt yny cribdeilaw. B.

[481] A gwedy daruot y gyuranc honno. y deuthpwyt y venegi y eigyr rylad y iarll a chaffel y kastell. A phan welas y kenhadeu y brenhin eissoes yn drych gorlois yn eisted ar neillaw y eigyr. kywylydaw awnaethant yn vawr. A ryuedu yn vwy no meint gwelet yno yn eu blaen. y gwr yd oedynt yn dywedut y rylad. A phan gigleu vthyr dywedut y chwedyl hwnnw. sef awnaeth ynteu owerthin. a dodi y dwylaw am vwnwgyl y iarlles. A dywedut wrthi val hyn. Dioer arglwydes nym llas ettwa. ac eissoes dolur yw genhyf dyuot y brenhin am an pen ninheu a chaffel y kastell hwn heuyt. Ac an kaffel ninheu yndaw ef an deu. ac wrth hynny miui a af yn ewyllys y brenhin rac kyuaruot a ni a vo gwaeth no hynny. B.

Digitized by Google

[483] Ac ar hynny kychwyn awnaeth y brenhin a mynet ar y llu. A bwrw drych gorlois y arnaw. A mynet yny drych ehun. A gwedy menegi yn wir ar daroed. doluryaw yn vawr aoruc am agheu Gorlois. Ac eissoes or parth arall llawen vu o achaws bot eigyr yn ryd o rwym priodas. Ac odyna ymchoelut aoruc y brenhin parth a chastell tintagol y gymryt y kastell idaw ehun. Ac y gymryt eigyr yn wreic idaw heuyt. Ac ohynny allan y trigassant y gyt yn rwymedic o diruawr garyat. Ac y ganet vdunt arthur ac anna. B.

[484] Ac ym pen yspeit gwedy dydyeu ac amseroed heibaw. cleuychu awnaeth y brenhin o wrthrwm heint. A gwedy yuot llawer o diwed yny cleuyt hwnnw. blinaw awnaeth y gwyr a oed yn kadw octa ac ossa. Ac eu ellwg or karchar. A mynet y gyt ac wynt hyt yn germania. Ac wrth hynny kynhwryf a gymyrth yr holl teyrnas. kans beunyd ydytgenit udunt bot y saesson yn parattoi llyghes. ac yn ymchoelut tracheuyn y orescyn ynys prydein. Ac ar hynny wynt a doethant a llyghes diruawr y meint gantunt. ac amylder o niuer y gyt ac wynt y tir yr alban. A dechreu llosci y wlat ae anreithaw. B.

[485] Ac yna y gorchymynwyt y leu vab kynuarch llu ynys prydein wrth ymlad ar gelynyon hynny. Iarll oed hwnnw a marchawc prouedic oed hwnnw clotuawr. a synhwyrus. Ac wrth veint y glot ae volyant y rodassei y brenhin. anna y verch idaw y wreic. A llywodraeth y teyrnas yny law tra yttoed ynteu glaf. A gwedy mynet lleu a llu ynys prydein gantaw a dechreu ymlad ar gelynyon yn vynych y ffoei ef racdunt wy yr dinassoed. ac yn vynychaf y kymhellei ynteu wynt y ffo y wrthaw. A mynych gyfranc a vn rydunt heb wybot pieiuei y vudugolyaeth kans syberwyt y kiwtawtwyr ehun a oed yny gwanhau. kanyt oed teilwg gantunt nfydhau wrth gyghor y iarll. B.

[486] A gwedy anreithaw yr ynys hayach. menegi hynny awnaethpwyt yr brenhin. a llidiaw aoruc y brenhin y vwy no meint. A gwedy dyvynnu attaw y holl wyrda: eu hagreiffaw aoruc yn dost. ac yn drut. am eu syberwyt. A thrwy y lit tygu yd aei ehun yn eu blaen yr ymlad. Ac yny lle erchi paratoi elor idaw wrth y arwein. kany ellit yn amgen no hynny y dwyn rac y gleuyt ae wander. A gwedy eu kyfreideu yn parawt. gossot awnaethpwyt y brenhin yn yr elor. A dyuot ac ef hyt y dinas a elwit verolan yny lle yd oed y saesson yny distryw. B.

[487] A gwedy clybot or saesson bot y brytanyeit yn dyuot ac eu brenhin gantunt ar elor. Sef awnaethant eu hygaelussaw. a megys anheilygu ymlad ar neb a arwedit ar elor o wyr kyfurd ac wyntwy. Ac wrth hynny. Sef awnaethant mynyt yr dinas y mywn. ac o syberwyt megys na bei ofyn arnadunt adaw pyrth y dinas yn agoret yn eu hol. B.

[488] Ac eissoes menegi hynny y vthyr pendragon. erchi aoruc ynteu mynet ampen y dinas ae gylchynu. ac ymlad ac ef. Ac ufydhau aoruc y kiwtawtwyr. a dechreu ymlad ar muroed yn wrawl. A megys yd oed y brytanyeit gwedy ryoruot hayach ar y muroed. ac yn gwneuthur aerua vawr or saesson pei na wrthwynepit udunt ar y diwed. Ac yna sef awnaeth y saesson daly ydiuarwch am ar awnaethoedynt am anuessuraw y brytanyeit. Ac or diwed eissoes mal yd oedynt yn ymlad yn drut ac yn galet. y doeth y nos yr hon y wahanwys pawb y wrth y aruev. Ac yna pan welas y saesson bot eu syberwyt yn argywedu vdunt a bot y brytanyeit hayach gwedy ryoruat arnadunt. Sef awnaethant medylyaw trannyoeth mynet allan a roi kat ar vaes udunt. A phan daporthes yr heul y dyd tranyoeth. yd aeth y saesson or dinas. a gossot y marchogyon yn vydinoed. A phan welas y brytanyeit hynny llunyaethu aoruc wynteu y marchogyon yn vydinoed. Ac yn diannot kyrchu y saesson. ae gwrthwynebu awnaethant wynteu yn wrawl. A gwedy treulaw llawer or dyd uelly y uudugolyaeth y kauas y brytanyeit. A llad octa ac eossa. a chymryt eu ffo aoruc y rei ereill oll. B.

[489] Achymeint o lewenyd a gymyrth y brenhin yndaw ac ual yd oed heb allu ymdreiglaw ar y elor. Ac yna kyuodi a oruc yny eisted heb nerth neb rac llywenyd yn unwed. a phei deissyuyt iechyt adelhei idaw yn yr awr honno. a dywedut dan chwerthin yr ymadrawd hwn. y bratwyr twyllwyr am gelwynt i yn hanher marw wrth vy mot yn gorwed ar yr elor yn glaf. a gwir oed hynny. eissoes gwell yw genyf i vy mot yn haner marw gan oruot arnunt wy no phytuewn iach a goruot o nadunt wy arnafi. kans gwerthvoroach yw merwi yn glotuawr gan enryded no buchedoccau yn gywilydus gan weradwyd. B.

[490] Ac yna gwedy goruot ar y saesson mal y dwespwyt uchot. yr hynny ny pheidyassant wy eiryoet oc eu drycystryw namyn mynet hyt yr alban a ryuelu yno heb orffywys ac eu erlit a vynnassei vthyr ual y buassei darpar gantaw ac nys gadwys ywyrda idaw. kans trymach uu y heint a gwanach gwedy vudugolyaeth no chyn. B.

[491] Ac or achaws hwnnw glewach oed y gelynyon yn ryuelu ar y brytanyeit. ac o pop fford ymrodi y gnotaedic urat gan geissaw gorescyn yr ynys ae distryw ac ymplith pop peth prydu awneynt yny wed y gellynt gwneuthur brad y brenhin yn gyntaf. A gwedy dyffygyaw pob ystryw sef awnaethant anuon kenadeu yn rith aghenogyon hyt verolan. y dinas yd oed y brenhin yn glaf yndaw. wrth wybot ansawd y llys ae cherdedyat. B.

[492] A gwedy eu dyuot yno a chaffel gwybot pop peth wynt awelsant ffynyon loeyw eglur. ac or dwfyr hwnnw ygnotaei y brenhin yuet pryt na allei yuet ony pryw dim arall yny byt. Ac yna gwedy kaffel or yscymunedigyon vratwyr gwybot hynny sef awnaethant wynteu yny lle kyrchu parth ac yno. a damgylchynu y fynyon o wenwyn. Ac ynghylch y glaneu megys y bei wenwynawc y dwfyr arettei ohonai. Ac yna gwedy yuet or brenhin or dwfyr gwenwynic hwnnw o ebrwydedic agheu y bu varw. a mwy no chant o dynyon ygyt ac ef. a lewes or dwfyr gwenwynic. ac sef awnaethant llenwi y ffynyon or dayar a gwneuthur kruc mawr ar y gwarthaf. B.

[493] Ac yna gwedy honni marwolaeth y brenhin y deuthant yr archescyb ac escyb ac abadeu o pop lle yny teyrnas. Ac odyna kymryt korff eu brenhin ac dwyn ynrydedus hyt ym manachloc ambri. ac yno mewn cor y kewri geir llaw emreis y vrawt y cladwyt trwy vrenhinawl arwylyant. B.

[494] Ac yna gwedy marw vthyr pendragon yd ymgynnullassant holl wyrda ynys prydein o yscolheigyon allygyon hyt yg kaer vudei ac o gyt synedigaeth pawb yd archassant y dyfric archescob kyssegru arthur yn vrenhin arnadunt. kans eu agen ae kymhellei. Sef achaws pan gigleu y saesson marwolyaeth vthyr. yd ymhoelassant wynteu hyt yn germania y geissa porth. a neur dathoed attunt llyghes vawr a golgrym yn tewyssawc arnadunt. ac neut daroed udunt gweirescin tu traw y hwmyr sef oed hynny y tryded ran or ynys. B.

[495] A phan welas dyfric arthur a thrueni y pobloed kyt doluryaw ac wynt awnaeth a chyssegru arthur yn vrenhin. a gwiscaw coron y teyrnas am y pen. A phymthegmlwyd oed arthur yna. Ac ny chlywysit ar neb kyn noc ef y ryw dauodeu a oed arnaw o nerth a chedernyt a glewder a daeoni. a chymeint a racvrydassei duw idaw ac nat oed yn eithauoed y byt dyn or a glywei dywedut ymdanaw nys karei. a chwaethach or ae gwelei. a hynny yn anedic gantaw. B.

[496] A gwedy y hardahu o vrenhinolyon arwydon y teyrnas ymrodi y haelder aoruc yn gymeint ac nat oed hawd idaw gaffel kymein o da ac aoed reit idaw y rodi yr sawl varchogyyn a lithrei attaw. ac eissoes pwy bynag a vo hael ynyanawl ygyt a phrouedic volyant kyt boet eisseu arnaw ar talym. ny at duw wastat

Digitized by Google

aghenoctit y argywedu idaw. Ac wrth hynny sef awnaeth arthur kan oed yaw ef molyant y kytymdeithoccau haelder a daeoni llunyaethu ryfel ar saesson hyt pan vei oc eu da wynt ac eu swllt. y gallei kyuoethogi y varchogyon ae telu ae iawnder a dangossei hynny idaw. kanys ef a dylyei holl vrenhinyaeth ynys prydein o wir tref tatawl dylyed. A chynnullaw aoruc holl ieuenctit ynys pdein. A chychwyn parth a chaer efrawc. B.

[496] A phan gigleu golgryn hynny kynnullaw y saesson ar yscotteit ar fichteit aoruc ynteu ygyt ac ef a dyuot yn erbyn arthur hyt yg glan dulas. ac eidyna y periglwys y deu lu yn vawr. Ac eissoes y uudugolyaeth a gauas arthur a chymell golgrun ar ffo hyt yg kaer efrawc. ae werchae yny dinas. B.

[497] A phan gigleu baldwlf aoed a hwemil o wyr aruawc ganthaw ae wyrchae. sef awnaeth ynteu kyrchu parth ac yno a hynny o niuer gantaw y geissaw gellwg y vrawt kans pan ymladassei arthur a golgrun yd oed baldwlf ar lan y mor yn aros dyuot geldrig tywyssawc a llu gantaw o germania yn porth udunt. A gwedy dyuot baldwlf hyt ar deg milldyr y wrth y gaer. medylyaw aoruc dwyn kyrch nos am pen arthur ae lu. B.

[498] Ac nyt amgelwys hynny rac arthur. Sef a oruc ynteu anuon cadwr tewyssawc kernyw a wechant marchawc gantaw a theirmil o pedyt y rac vlaenu y fford y tybygynt y dyuot. B.

[499] A gwedy kaffel o cadwr gwybot y fford wynt dwyn kyrch aoruc am eu pen ac eu gwascaru ae kymell ar ffo. A diruawr tristyt a gymyrth baldwlf wrth na allwys gellwg y urawt or gwarchae ydoed yndaw. A medylyaw awnaeth pwed y gallei gaffel ymdidan ae vrawt. kans ef a tybygei y keffynt holl rydit a gwaret pei keffynt ffuryf y gytystrywyaw peth a wnelynt. ac gwedy nat oed fford amgen. sef awnaeth allaw y wallt. a gwneuthur diwyl erestyn arnaw. a chymryt telyn yny law a cherdet trwy bebylleu Arthur gan ymdangos yn erestyn. A gwedy na thybygei neb wrthaw y vot yn twyllwr mal yd oed. Sef a oruc dynesau parth ar gaer dan ganu telyn. B.

[500] A gwedy y adnabot or rei gwarchaedic. sef awnaethant estynnu raffeu idaw. ac wrth y raffeu y tynnu y mywn. A gwedy gwelet o honaw y vrawt mynet dwylyaw mynwgyl ac ef aoruc. A gwedy medylyaw o nadynt bwed y gellynt ymrythau odyno nachaf y kenhadeu yn dyuot o germania a wechanllog gantunt ynllawn o varchogyon aruawc a cheldric yn tywyssawc arnadunt. a discyn yr alban y tir. B.

[501] A gwedy clybot o arthur hynny. sef y kauas yny gyghor nat eistedei wrth ygaer hwy no hynny rac pedruster ymlad a chynulleitua gymeint a honno. o delynt am y pen. A mynet odyno awnaeth hyt yn llundein a galw attaw holl wyrda ynys prydein ieirill a barwnyeit a marchogyon urdawl ac escyb ac abadeu. Ac oe kytkyghor yd anuonet kenhadeu hyt ar hywel vab humyr llydaw oed vrenhin yn llydaw y venegi idaw ef yr ormes aoed ar y bryttanyeit gan genedyl saesson paganyeit. nei y arthur vab chwaer oed hywel. B.

[502] A phan gigleu hywel y ryvel a oed ar y ewythyr paratoi llyghes awnaeth. ac ethol pymthegmil o varchogyon aruawc ygyt ac ef. Ac ar y gwynt kyntaf agauas yny ol kychwyn aoruc parth ac ynys prydein. a dyuot y norhamton yr tir. ae aruoll a oruc arthur yn anrydedus mal y dylyit y wr kyuurd a hwnnw. B.

[503] A gwedy mynet ychydic o diheuoed heibaw kychwyn awnaethant odyno parth a chaer lwytgoet am pen y saesson yscymun a oed yny chawarsagu. ar tref honno y syd yn lyndyssei ar pen mynyd uchel rwg dwy auon. ac aelwir o enw arall lincol. A gwedy eu dyuot yno ymlad awnaethant yn diannot ar saesson ac yn yr un dyd hwnnw y dygwydwys wemil or saesson rwg eu llad ae bodi. a chymryt eu ffo aoruc y saesson: ac ny orffowysswys arthur oe hymlit odyno hyt yn llwyn kelydon. B.

[504] Ac yno yd ymgynnullasant wynteu oc eu ffo a pop lle. a medylyaw awnaethant eilweith gwrthwynebu y arthur. A gwedy dechreu ymlad o pop parth aerua ny bu vychan awnaethant or brytanyeit gan y amdiffyn ehunein. ac aruer owyscawt y deri y ochel ergydyon y brytanyeit. a phan welas arthur hynny erchi a oruc trychu y gwyd or parth hwnt yr llwyn ac eu gosot yn gac ym kylych mal na cheffynt mynet odyno hyny ymrodynt y wyllys arthur neu wynteu a veynt veirw o newyn. A gwedy gwneuthur y kae a rannu y bydinoed yg kylych y llwyn. Ac velly y buwyt tri dieu a their nos. B.

[505] A gwedy nat oed dim bwyt gan y saeson sef awnaethant rac eu marw rac newyn anuon kenhadeu ar arthur y adolwyn y hellwg yn ryd y eu llogeu. Ac adaw idaw ynteu y eur ae haryant ae holl swllt. A theyrnget pop plwdyn o germania a gwystlon ar hynny. Sef y kauas arthur yny kyghor kymryt hynny gantunt. A roi kanhat udunt y vynet yn ryd. B.

[506] Ac val yd oedynt yn rwygaw moroed yn mynet tu ac eu gwlat y bu ediuar gantunt wneuthur yr amhot hwnnw ac arthur. Ac yny lle trossi eu hwyleu dracheuyn parth ac ynys prydein. A dyuot y traeth totneis yr tir. A dechreu anreithaw y gwladoed hyt ymor hafren. Allad ybileinlu. Ac odyna kerdet raodunt hyt yg kaer vadwn. A dechreu ymlad a hi. B.

[507] A gwedy menegi hynny y arthur. ryuedu aoruc meduc y twyll arnadunt yn gymmeint ac yto rynt y haruoll mor ebrwyd a hynny. Ac yn diannot crogi eu gwystlon ac ymadaw ar yscotteit a mynet parth ac yno. Ac eissoes goualus oed am ryadaw hwel vab emyr llydaw yn glaf yg kaer alclut. B.

[508] A phan welas y peganyeit yn ymlad ar gaer y dywawt yr ymadrawd hwn. kyny uy teilwg gan twyllwyr saesson bradwyr kadw aruoll wrthyfi miui a kadwaf ffyd wrth duw gan geissyaw dial gwaet vy kiwtawtwyr arnadunt. gwiscwch awch arueu a chyrchwch yn wrawl y twyllwyr racco. A chan porth duw ni oruydwu arnadunt. B.

[509] A gwedy dywedut o arthur yr ymadrawd hwn y kyuodes dyfric archescob kaer llion. a seuyll ar pen bryn uchel. A dechreu y ymadrawd val hyn. hawyrda heb ef y rei ysyd arderchawc o gristynogawl ffyd gatholic koffewch waet yc kiwtawtwyr yr hwn ysyd ellygedic y gan escymyn estrawn genedyl saesson. kans gwaradwyd tragywydawl ywch ony lafurywch y geissaw dial ych kenedyl arnadunt. ac wrth hynny ymledwch dros awch gwlat a diodefwch ageu trosti orbyd reit ywch. A pwy bynac a damweinaw idaw yr ageu honno. y mae yn ymroi ehun yn wir aberth y duw gan euelychu krist y gwr a ymrodes yn wir aberth tros y popyl. B.

[510] A gwedy kymryt bendith y gan y gwynuydedic archescob. bryssyaw a oruc pawb yny gyueir y wiscaw y arueu. Ac yna y gwiscwyt am arthur lluruc a oed teilwg y vrenhin. ac am y pen y dodet helym eureit. a dreic escithredic a gwen taryan arthur aosodet ar yscwyd yn yr hon yd oed delw yr arglwydes ueir. kans ym pop lle kalet ac yg y galwei ef arnei ac y koffaei. Ac ar y glun y dodet kaletuwlwch y cletyf goreu awnathoedit yn ynys aualla. Ac yny law y rodet gwaew aelwit ron goruchel. a llydan oed hwnnw ac adas. B.

[511] A gwedy daruot gwiscaw bydinaw o pop parth a ymgyrchu awnaethant. a llad llawer o vilioed. Ac val yd oed yr eul yn gestwg ar dyd yn daruot. Achub awnaeth y saeson y mynyd a oed yn agos. A chymryt hwnnw yn lle kastell udunt gan ymdiret y eu kedernyt ac yn amylder y niuer. Ac eisoes pan arwedwys yr heul y dyd trannoeth. yscynnu awnaeth arthur ae lu y pen y mynyd. A llawer oe wyr a golles yn escynnu y mynyd. kans haws oed yr saeson ymlad o oruchelder y mynyd. noc yr brytanyeit wrthwynebu nac argywedu udunt wy yny gwrthwyneb. A gwedy treulaw llawer or dyd yn ymlad yny

Digitized by Google

wed honno. llidiaw ablyghau aorŭc arthur owelet y saesson yn ymlad mor wrawl a hynny. ac nat yttoed ynteu yn kaffel y uudugolyaeth. Ac ar hynny tynnu kaletuwlych oe wein o arthur gan alw enw duw ar arglwydes ueir. ac oe vuan vuan ruthyr. kyrchu y lle tewaf y gwelei vydinoed y saesson. Ac ny orffowysswys hyny ladawd ae vn cledyf ehun deg wyr a thri ugeint a phedwar canwr. A gwedy gwelet hynny or brytanyeit. glewhau awnaethant wynteu. a gwneuthur aerua diruawr y meint or saesson. Ac ny urwydyr honno y llas colgrin. a baldwlf y vrawt. a llawer o vilioed y gyt ac wynt. A phan welas keldric yr aerua trom honno oe gytymdeithon. ffo awnaeth ynteu. B.

[512] A gwedy kaffel o arthur y vudugolyaeth hono. sef awnaeth anuon kadwr tewyssawc kernyw y erlit y saesson a ryffoassei. hyt tra bryssei ynteu parth ar alban yn erbyn yr yscoteit oed wedy dyuot am pen kaer alclut. y lle yd oed wedy dyuot am pen kaer alclut. y lle yd oed hywel vab emyr llydaw yn glaf. Ac wrth hynny y bryssei ynteu rac kaffel y gaer am pen hywel. B.

[513] Ac yna y kychwynwys kadwr a degmil o varchogyon aruawc gantaw. A gwedy kaffel y llogeu ac eu briwaw ychoelut ar y elynyon aoruc. Ac eu llad heb trugared rei o nadunt a gyrchei diogelwch y llwyneu ar koedyd. ereill y mynyded ar gogoueu y geissaw yspeit rac eu hangeu. A gwedy nat oed dim diogelwch udunt. sef awnaethant kyrchu yny tanet hyny oed yn ladedigyon eu bydinoed. Ac eu herlit aoruc kadwr hyt yno gan wneuthur aerua diruawr y meint. Ac ny orffowysswys hyny ladawd keldric. a chymell y rei ereill y darestwg y arthur. B.

[514] A gwedy gwneuthur tagnoued ac wynt y kerdwys kadwr parth a chaer alclut yr hon a daroed y arthur y rathau y gan yr yscotteit ar ffichteit. Ac odyno y kychwynnassant parth a muryreifft ynol yr yscotteit ar effichteit. a ymladassynt teir gweith ac arthur kyn no hynny. Ac y ffoassynt hyt yno. Ac yna yd athoedynt y enyssoed a oed yn llyn llumonwy y geissaw eu ymdiffyn yny lle kadarn hwnnw. kans yny llyn hwnnw y mae trugein ynys. athrugein auon a daw idaw. Ac ny ret o honaw namyn un. A thrugein karrec a nyth eryr ym pop karrec. Ac unweith pop plwydyn yd ymgynnullynt ygyt. Ac y dangossynt ar y lleisseu y damwein adelhei yr teyrnas o hynny hyt ym pen y vlwydyn. Ac yr lle hwnnw y ffoassei yr yscotteit ar effichteit. Ac ny dygrynoes udunt: kans kynnullaw llogeu ac yscraffeu awnaeth arthur. ac ae gwarchae velly trwy yspeit pythevnos. hynny vu varw hyt ar viliod. B.

[515] Ac val yd oedyn uelly nachaf gillamwri brenhin iwerdon. a llyghes anueidrawl y maint yn dyuot yn porth yr popyl truan yd oedit yny gwarchae. Sef awnaeth arthur ymadaw ar yscotteit. ac ymchoelut y arueu yny gwydyl. ac eu kymell ar ffo. A gwedy ffo y gwydyl ymchoelut aoruc arthur ar yr yscotteit ar effichteit y vynnu y dileu hyt ar dim. Ac val yd oed arthur gwedy ymrodi y kreulonder yn erbyn y bobyl honno nachaf escyb y truan wlat ac offeireit ae yscolheigyon yntroetnoeth ac escyrn y seint ar crogeu yn dyuot wediaw trugared arthur dros edlybin y truan pobyl honno. A gwedy adoli ar tal eu glineu ac adolwyn idaw gadu udunt y ran vechan a oed gantunt or ynys y arwein tragywydawl geithiwet y danaw ef. A chyffroi a oruc arthur ar warder a thrugared arodi yr gwyrda seint hynny eu adolwyn. B.

[516] Ac yna gwedy daruot hynny. sef awnaeth hwel uab hemyr llydaw edrych ansawd y llyn. a ryuedu y sawl auon a deuei idaw ac nac aei o honaw namyn vn. Ar sawl ynys. ar sawl garrec. ar sawl nythot eryrot. sef awnaeth arthur dywedut wrthaw vot llyn arall yny wlat honno aoed ryuedach no hynny. sef oed y ansawd vgein troetued yny hyt ac ugein yny llet a phump yny dyfnet yn pedrogyl. ac ym pedeir koghol yd oed pedeir kenedyl o pyscawt ac ny cheir vn byth yn ran y llall. Ac y mae llyn arall yg kymry arlan hafren. sef yw y henw llyn lliwan. A phan lanwo y mor vet atei ylwnc ynteu megys morgerwyn. ac ny byd kyuywch a y kudyo y glaneu yr meint uo y llanw. A phan treio y mor y wyda ynteu megys mynyd mawr tan taflu toneu a chymerw. A phwy bynac a vo yn seuyl yn agos idaw ae wyneb attaw breid uyd idaw dianc heb y lyncu or llyn. or bei y geuyn ar y llyn nyt oed perigyl yr nesset y bei idaw. B.

[517] A gwedy daruot hedychu yr yscotei yd aeth y brenhin hyt yg kaer efraw y enrydedu gwil ynydoluc a oed yndyuot yn agos. A gwedy ydyuot yno a gwelet distrywedigyaeth yr eglwysseu. a gwedy rywrthlad y gwynuydedic sampson archescob ar dwywolyon wyrda ereill effeireit. a gwedy peidaw a dwywaw wassanaeth o gwbyl. doluryaw aoruc arthur yn vawr. am hynny. Ac galw y wyrda ygyt. ac o getuundeb pawb y gossodes priaf y gaplan ehun. yn archescob yg kaer efrawc. ac y peris adeilat yr eglwysseu llosc-edigyon o newyd. A gossot kouenoed kreuydus y talu deduawl wasanaeth yn amseroed herwyd gossod-edigyaeth y ffyd lan catholic. Ar dylyedogon ar daroed yr saesson ydiwreidaw eu gossot aoruc arthur ar eu dylyet ae medyant o gwbyl tracheuyn. B.

[518] Sef oedynt yno tri broder a hanoedynt o vrenhinawl uoned a delyet. llew wab kynurach. ac uryen. v. k. ac aron v. k. ar rei hynny a dylyynt tywyssogyaeth y gwladoed hynny. Ac yd oed yn y heidun kyn dyuot y saesson y eu gwarescyn. Ac yna y rodes arthur y aron vab kynuarch brenhinaeth yscotlont. ac y lew vab kynuarch iarllaeth lodoneis dan y pherthyneu. kans yn oes emrys y rodassit anna verch uthyr pendragon yn wreic idaw yr hon a oed vam y walchmei. a medrawt. Ac y rodes y uryen vab kynuarch ryget dan y pherthyneu. A gwedy daruot llunyaethu pop peth a dwyn yr ynys ar y hen teilygdawt. A rodi y pawb y dylyet. y kymyrth y brenin gwreic a hanoed o dylyedogyon rufein. A gwenhwyuar oed y henw. Ac yn llys kadwr iarll kernyw y magyssit. A phryt athegwch y wreic honno a orchunygei holl wraged yn ynys prydein. B.

[519] Ac erbyn dyuodedigyaeth yr haf rac wyneb parattoi llyges a oruc arthur y vynet y werescyn iwerdon. A gwedy discyn yr tir y deuth gillamwri brenhin iwerdon. ac ynneiryf o luossogrwyd ygyt ac ef. A gwedy dechreu ymlad sef awnaeth y genedyl noeth truan diaryf heb vn goir kymryt eu ffo. Ac yna y delit gillamwri ac y kymhellwyt y darestwg y arthur. Ac o agreifft hwnnw y deuth holl tywyssogyon iwerdon. a gwedhau y arthur oc eu bod. B.

[520] A gwedy daruot gwerescyn iwerdon mynet ae lyghes a oruc y islont. A gwedy ymlad ar popyl ef ae gweresсynnwys. A gwedy clybot or ynyssoed ereill nat oed un wlat a allei gorthwynebu y arthur. sef doldan vrenhin gotlont. a gwinwas vrenhin orc. dyuot oc eu bod y wrhau y arthur. ac y rodi teyrnget idaw. A gwedy mynet y gayaf hwnnw heibaw ymchoelut a oruc arthur y ynys prydein. A chadyrnhau tagnoued yndi. Ac ybu yndi ar vntu deg mlyned. B.

[521] A gwawd attaw awnaethpwyt marchogyon prouadwy clotuawr o wladoed ereill y chwanaccau y teillu. A chymeint oed syberwyt llys arthur. ac teulu o vaes a gwybodeu a daeoni a haelder a milwryaeth ac nat oed dim gan neb or ae clywei o ny allei ymgyffl ybu idi. ac nyt oed dim gan vn dylyedawc o pedeir bannoed y byt ony bei vn diwygat ac vn o teulu arthur. Agwedy ehydec dros pedeiruanoed y byt y ryw wr oed arthur. yd oed pawb or brenhined yn ergrynu rac ofyn y gwarescyn o honaw. sef awneynt kadarnhau y kestyll ae kaeroed agwneuthur ereill o newyd rac ofyn. B.

[522] Gwedy clybot o arthur hynny ymdyrchauel aoruc ynteu o glybot bot y ofyn ar pawb yn gymeint a hynny. A medylyaw awnaeth gwerescyn holl europa. sef oed hynny y tryded ran or holl vyt. A pharatoi llyghes aoruc arthur. a mynet tua llychlyn a gwarescyn y lew vab kynuarch oed nei y sychelyn vrenhin

Digitized by Google

llychlyn a vuassei varw. Ac a gymynassei y vrenhinaeth y lew y nei sef awnaeth y llychlynwyr y wrthot ef. ac vrdaw rikwlf yn vrenhin arnadunt. sef awnaeth hwnnw kadarnhau y dinassoed ar kestyll. gan vedwl daly yn erbyn arthur. B.

[843] Ar amser hwnnw yd oed walchmei yn oet deudegmlwyd yn gwasanaethu suplicius pap. gwedy y arthur y anuon y dyscu moes a milwryaeth. A chan y pap hynny y kymyrth ef arueu gyntaf. B.

[844] A gwedy dyuot arthur y traeth llychlyn. nachaf rikwlf a llu mawr ganthaw yn dyuo yny erbyn. a gwedy gollwg llawer o greu a gwaet o pop parth y llas rikwlf a llawer y gyt ac ef. ac y kauas arthur y vudugolyaeth a dechreu dodi tan yny dinassoed. Ac ny orffowysswys arthur ae lu yny daruu vdu gorescyn llychlyn a denmarc. ac eu darestwg wrth arglwydiaeth arthur. Ac yna y gossodes arthur lew vab kynuarch yn vrenhin yn llychlyn. B.

[845] Ac odyna yd aeth arthur ae lu hyt yn ffreinc a dechreu anreithaw y gwladoed hi o bob parth udunt. Ac yn yr amser hwnnw yd oed ffrollo yn tewyssawc yn ffreinc dan les amherawdyr rufein yn llywyaw ynty. trythal. A gwedy clywet o ffrollo dyuodedigyaeth arthur. ac yd oed ny wneuthur ar ffreinc. kynnullyaw holl uarchogyon ffreinc aoruc. a dyuot yn erbyn arthur a dechreu ymlad. Ac ny allawd ffrollo seuyll yny erbyn. kans kymeint oed lu arthur ac nat oed hawd eu gossot mywn rif. rwg ynys prydein ar enyssed ereill awaryscynassei. a ran oreu o wyr ffreinc oed heuyt y gyt ac ef. A gwedy gwelet o ffrollo y syrthyaw yny ran waethaf or ymlad. Adaw y maes a oruc. ac ychydic o nifer kyrchu paris. A gwedy ymgynnullaw aoruc y ffoedigyon lu attaw a chadarnhay y dinas ar veder y gynhal yn erbyn arthur. B.

[846] A thra yttoed ffrollo yn aros porth attaw nachaf arthur yn dyuot yn deisyuyt am pen y gaer. ac yn rannu y lu yny chylych ual na chaffei neb dyuot o honei onyt wrth y gyghor ef. ac ar pen y mis doluryaw aoruc ffrollo o welet y pobyl yn meirw rac newyn. Sef awnaeth anuon ar arthur y ofyn a vynnei y dyuot elldeu y le ny allei neb kanhorthwy y vn mwy noe gilyd. ar vn a orffei kymerei kyuoeth y llall ac wyr yn diymlad yr deu lu. Sef achaws y kenygwys hynny gwr mawr aruthyr anueidrawl y dewred oed ffrollo. Ac o achaws hynny mawr oed y ymdiret y goruydei ar arthur. ac y rythae y bobyl. B.

[847] Allawen vu gan arthur y gynadwri honno. A gwedy kydarnhau yr amot hwnnw rydunt wynt a doethant elldeu y mewn ynys wastat a oed odieithyr y gaer yn gaedic or auon. ar lluoed o pop parth yn edrych py damchwein a vei rydunt. B.

[848] A gwedy dyuot eu ylldeu yn gyweir adurnedic o arueu ar deu varch enryued y meint ae buanet mal nat oed hawd gwybot pwy bieuydei y vudugolyaeth. a gwedy dyrchauel eu harwydyon gosot aoruc pop vn ar y llall oe holl nerthoed. sef awnaeth arthur gan ochel dyrnawt ffrollo gosot arnaw ym pen y vron hyny y doed y ar y varch y lawr ac yn gyflym kyuodi a oruc ffrollo a gosot ar varch arthur ae leif hyt pan syrthiawd yn agheuawl or dyrnawt. A phan welas y brytanyeit eu brenhin yn dagwydaw. breid gallwyt eu attal heb torri y gyghreir. Ac mal yd oedynt yn mynnu y thorri. Nachaf arthur yn kyuodi ac yn dyrchauel y taryan yn erbyn dyrnawt arall ffrollo gan y gyrchu ynteu yn gyflym. A gwedy eu dyuot y gyt ac ymgyuogi yn hir gosot awnaeth ffrollo ar arthur y tal. Ac bei na phlyccei y cledyf ar awch yr helym ar penfestyn ef auuasei agheuaw. A gwedy gwelet o arthur y waet yn kolli ac yn kochi y arueu enynu o flamychedic lit aoruc. A galw y nerthoed ae wrhydri attaw. a gosot ar ffrollo. a thrwy y helym ae holl arueu hyny aeth y cledyf drwydyaw hyt y llawr. Ac ynteu yn deu hanner y bobtu yr cledyf. A gwedy bot ynhonneit hynny yr deu lu. Agori pyrth y gaer awnaethpwyt ae rodi y arthur. A gwrhau a orugant y ffreinc idaw yn diannot. B.

[849] A gwedy y vudugolyaeth honno sef aoruc rannu y lu yn dwy ran. a rodi y hywel vab emyr llydaw y neill ran. y weresсyn peittaw. ar ran arall gan arthur ehun y darestwg y gwladoed ereill yny gylch a vei orthwyneb idaw. a mynet a oruc hwel hyt yg gwasgwyn a pheitto ac ankio. A gwedy llawer o ymladeu y gwerescynwys y kestyll ar kaeroed ar dinasoed. ac y kymellwys y brenhined y darestwg idaw. B.

[850] A gwed mynet yspeit naw mlyned heibaw. a derestwg holl teruyneu ffreinc wrth ywed ef. y deuth arthur hyt ym paris y daly llys. a galw attaw archescyb ac escyb ac yscolheigon a lleygon holl teyrnas ffreinc. Ac yna y rodes arthur y vedwyr pen trullyat iarllaeth nordmandi. Ac y gei y penswydwr iarllaeth yr ankiw. Ac yr gwyrda ereill dylyedawc aoed yny wasanaeth. y gwladoed ereill yg kylych hynny. Ac yny wed honno hedychu pawb ac eu gwneuthur yn vodlawn. A gwedy daruot llunyaethu y gwladoed hynny yn dylyedus. pan yttoed y gwanwyn yn dyuot. y deuth arthur tracheuen y ynys prydein. B.

[851] A gwedy y dyuot darparu awnaeth trwy diruawr lywenyd daly llys a gwiscaw coron y priawt teyrnas am y pen. A galw pawb or brenhined ar tywysogon a wyryscynasei arthur hyt y wled honno. sef amser oed hynny y sulgwyn. Ac aruaethu awnaeth aruoll pawb trw lywenyd. ac ydnewydhau tagneued y ryduat trwy y teyrnasoed. B.

[852] A gwedy menegi o honaw y vedwl yw annwyleit oc eu kytgyghor y kawsant gwneuthur y wled honno yg kaer llion ar wysc ygwlatuorgant. kans teccaf lle oed yn ynys prydein. achyuoethoccaf o eur ac aryant a goludoed ereill. ac adasaf y ynrydedu gwylua kymeint a honno. kans or neill parth yr dinas yd oed yr auon vonhedic yn arwein y llogeu ar brenhined yndunt o pedyruannoed byt. ac or parth arall yr dinas yd oed y gwyrglodeu a llwyneu ar fforestyd yny theccau. ac o uewn yr gaer ar dinas yd oed y tei brenhinawl goreureit. ac euo oed yr eil dinas a oed gynhebic y rufein o teccet y thei ac amlet y chyuoeth o eur ae aryant a meint y syberwyt. A dwy eglwys arbenic a oed yndaw. vn yn enryded y iulius verthyr. a manachloc gwerydon. A honno oed tryded archescopty ynys prydein. ac yn yr amser hwnnw arderchawc oed dinas kaer llion o deucant yscol ac ythraon da yn kanu yndunt amryualyon geluydodeu. B.

[853] A chymein a parattoet yna o armerth ac a oed teilwc yryw wled honno. Ac yna yr an uonet y po gwlat o a warescynasei arthur y wawd y brenhined ar tywysogyon ar ieirll ar barwneit ar marchogyon urdawl ar gwyrda y gymryt eu iawn ac eu dylyet. B.

[854] Ac yna y doethant wrth ywys honno. Aron vab kynuarch brenhin yscotlont. ac vryen vab kynuarch brenhin reget. a kyswallawn llawhir brenhin gwyned meuruc vrenhin dyuet. a chadwr. i. kernyw. a thri archescob ynys prydein. archescob llundein. ac archescob kaer efrawc. a dyfric archescob kaer llion. a hwnnw a oed penaf. a legat dan pab rufein. Ac yam hynny tywyssogyon y trefyd mawr bonhedic. morud iarll kaer loyw. mor iarll kaer wrangon. anarawt o amwythic. marchrut o gaer weir. yr hon aelwir warwic. ywein o gaer lleon. kynuarch o gaer geint. gwallawc o salysberi. vryen o kaer vadon. ionatha o dorgestyr. bosso o ryt ychen. dunawt vab pabo post prydeyn. kene vab koel. predur vab rud. gruffyd v. vognet. kygyn v. klawd. edelyn vab coledawc. kygar vab angaw. massen cloffawt. run vab noethon. kynuelyn vab trunyat. kariel vab kadell. kynllith vab noethon. Ac ygyt a hynny llawer owyrda a oed reir y datgan. ac or enyssoed y doeth yno gillamwri vrenhin iwerdon. gillamwri brenhin islont. doldan vrenhin gotlant. winwas brenhin oro. llew vab kynuareh brenhin llychlyn. echel vrenhin denmarc. a o ffreinc y doeth hothin tywyssawc rwytun. lodgar tewyssawc bolwyn. pedwyr petrullat tewyssawc normandi. burel tewyssawc senomon. kei pen swydwr tewyssawc ankiw. gwindard tywyssaw peittaw. ar

Digitized by Google

deudec gogyuurd o ffreinc. a gereint garaffus yn eu blaen. hywel vab hemyr llydaw. a llawer o wyrda oed darystygedic idaw ynteu. Ae ar vyrder ny thrigawd vn tywyssawc or parth yma yr yspaen ny delhei wrth y wys honno. A chymeint o adurn muloed a meirch a gwiscoed ac arueu aoed gan pawb o hynny. Ac yd oed vlin a ryhir y datganed. B.

[535] A gwedy ymgynullaw pawb yr gaer. a dyd y wilua yn dyuot. y gelwit y tri archescob y llys wrth wiscaw y teyrnwisc am y brenhin. A choron y teyrnas am y pen. Ac y dyfric archescob y gorchymynwyt yr yfferen. kans yny archescopty ef yd oedit yn daly llys. A gwedy daruot gwiscaw am y brenhin. kychwyn awnaethpwyt ac ef parth ar eglwys yr archescopty. Ar neill archescob or parth deu idaw yn kynhal y wisc. ar llall or parth asseu. Ac arawn vab kynuarch brenhin yr alban. A chatwallawn law hir brenhin gwyned. A meuruc brenhin dyuet. A chadwr brenhin kernyw. yn herwyd eu breint yn arwein petwar cledyf noethon eureit ymblaen y brenhin yn mynet yr eglwys wrth efferen. Ac o pop parth udunt y cwuenoed o veneich a chanynwyr ac yscolheigon yn amryual urdasoed yn eu prossession. yn canu amryual geinydigyaethu ac organ yn dwyn eu brenhin wrth efferen. Ac or parth arall yd oedit yn dwyn y vrenhines yn wiscedic o vrenhinaw wisc. A choron o lawryd ami phen. ac escyb athrawon yny chylch hitheu y eglwys y manachesseu wrth efferen. Ac oe blaen hitheu gwraged y pedwar brenhin yn arwein pedeir clomen pur wynnyon ar eu dwy law. Ac y gyt a hynny y gwrageda kymeint vn ny canlynt wynteu parth ar afferen. A gwedy daruot y prossession ym pob vn or dwy eglwys. kymeint oed yr organ geinyadaeth a rac digrifet oed y gwarandaw hyt na bydynt y marchogyon adathoedynt yno py vn gyntaf or dwy eglwys a gyrchynt gan daet y kenit ym pop vn onadunt. namyn kerdet yntorwet or eglwys yr llall. ac ni megynt vlinder by treiglynt y dyd oll wrth wassaneth yr effereneu. B.

[536] A gwedy cwplau dywyawl wassanaeth ym pop vn or dw eglwys gwaret awnaethpwyt y am y brenhin ar vrenhines brenhinolyon wiscoed. a gwiscaw ymdanadynt yscanyon wiscoed. Ac odyna yd aeth y brenhin yr neuad y vwytta ar gwyr oll y gyt ac ef. ar vrenhines yr ystauell a gwraged oll ygyt ahitheu. B.

[537] A gwedy gossot pawb y eisted herwyd eu anryded y kyuodes kei y vynyd. a mil o dylyedogyon y gyt ac ef yn adurnedic o ermyn wiscoed ywasanaethu o gegin. Ac or parth arall y kyuodes bedwyr a mil ygyt ac ynteu yn adurnedic. oamryual wiscoed ywasnaethu or vedgell trw amryualyon lestri gorulycheu a fioleu eureit ac aryant a chyrn buelyn goreureit y wallaw amryualyon wirodeu. y paw herwyd y dirperei y enryded. Ac or parth arall yny neuad y vrenhines yd oed aneiryf o wasanaethwyr yn adurnedic o amliw amryualyon wiscoed. y rodi yr gwraged eu gwasanaeth yn anrydedus herwyd eu kynheuawt. Ac yna ydoed amlwc dyuot ynys prydein yw hen ansod ac chyuoeth ae trefflyllwch yn gynmeint ac nat oed vn teyrnas aellit y chefflybu idi. Ac a vei o varchogyon clotuawr o vn ryw wisc ac arueu yd aruerynt ar gorderchwraged o vn ryw diwygat yd aruerynt. Ac ny bydei teilwg yna gan vn wreic gymryt vn gwr yn orderch idi o nyt vn a vei prouedic teirgweith ymilwryaeth. Ac velly diweirach yd ymwnai y gwraged. a chlotuorach yd ymwnai y marchogyon ymilwryaeth. B.

[538] A gwedy daruot bwytta ac yfet a chyuodi y ar ybyrda mynet allan awnaethant odieithyr y dinas. rei y chware pedyt. ereill i torri pelydyr. ereill y taflu dyscleu plwm yr awyr. ereill y vwrw maen. ereill y ymwan. ereill y chware gwydbwll. Athra yttoedunt odieityr y gaer yny chwaryeu hynny. yd oed y gwraged mwyaf agerynt ar van y gaer yn edrych arnadunt. ac yn ymdangos vdunt val y bei vwy ynni pawb onadunt wynteu yny gwaryeu. A phwy bynhac a vei vudugawl yny chware yn diannot y talei y brenhin idaw ygyuarws. B.

[539] A gwed treulaw tridieu a theyrnos yny wed honno y pydwyryd dyd y gelwit ar pawb yr vn lle y tal eu gwasanaeth vdunt mal y dirperei pawb yn anrydedus. Ac yna y rodet y dinasoed ar kestyl ar brenhinaetheu ar gwladoed. ar archescobodaetheu ar escobodaetheu. Ac y lle ybydynt yn wac. B.

[540] Ac yna y gwrthodes dyfric y archescobawt ac yd aeth hyt yn henlli y gwplau diwed y vuched o penydyaw ac y gosodet dewi ewythyr y brenhin yn archescob yny le ynteu a theilwg oed y hynny o lyindit a buched a santolyaeth. ac yn lle y gwynudydic sampson archescob kaer efrawc y gosodet teilaw y escob llandaf herwy y vuched ae deuodeu da yny ganhorthwyaw. Ac yn y gwnaethpwyt morgan yn esco yg kaer vudei. a julian yg kae wynt. ac eteluryt yg kaer alclut. B.

[541] Ac val yd oedynt y llunyaethu pop peth yn dylyedus. nachaf y gwelynt yn dyuot deudegwyr o wyr aeduet eu hoet enrydedus eu gwed a cheinc o eliwyd yny llaw deheu y pop vn arwyd y bot yn kenhadeu. A gwedy eu dyvot rac bron arthur. annerch o pleit ymherawdyr rufein awnaethant. a rodi llythyr yny law gwedy y yscriuennu yn y mod hwn. B.

[542] Lles amherawdyr ruvein yn anvon annerch y arthur vrenhin y brytanyeit. yr hyn a haedwys enryued yw genyfi dy greulonder ti ath enuydrwyd ath seberwyt. na choffei ty. ti rywneuthur y sawl sarahaeu awnaethost y rufeiniawl amherodraeth pan dugost yn gyntaf y gantunt eu teyrnget o ynys prydein yr hwn agauas wlkesar ac ymherodron gwedy ef. Achyn no ninheu. Ac odyna y gorescyneist ffreinc a burgwyn. a holl enysoed yr eigawn a rei aoedynt trethawl y rufeinawl amherodraeth tra yttoedyn ny racuedu. Ac wrth hyny yd ym ninheu yn ryuedu eithyr mod hwyret yd wyt titheu yn ymchoelut ar ty synhwyr. Ac yn ymydnabot a thuhunan. kans gormod gwll yw gwneuthur codyant y sened rufein. ar holl vyt yn dylyeu bot yn darystygedic ydi. Ac wrth hynny sef y barnwys sened rufein bot yn iawn y titheu wneuth iawn or sawl sarahaedêu hyny mineu a archaf yti dyuot hyt yn rufein erbyn kalan awst neasaf y wneuthur iawn or sawl sarahaedeu hynny mal y barno sened rufein arnat. ac ony deu ti yno yny racdywedydic teruyn hwnnw etnebyd ti y doafi yth teruyn ti a phy beth bynac a gribdeileisti oth enwired mineu ae dygaf yny bwynt gymherued y cledyfeu yn rannu rom. B.

[543] A gwedy daruot darllein y llythyr rac bron arthur ar brenhined ar tywysogyon aoed ygyt ac ef. kynoed awnaethant a mynet odyna parth a thwr y kewri y ymgyghor wrth atteb y gennadwri honno. a thra yttoedynt yn escynnu gradeu y twr. Sef awnaet kadwr tewysawc kernyw dan chwerthin yn llawen oe vryt ae vedwl. hyt hyn arglwyd y bu arnafi ofyn mawr heb ef rac gwarescyn o lesced y brytanyeit trwy hir tagnoued a seguryt trwy ymrodi y wledeu a medawt a godinab. kany oes pedruster hyn wledycha medawt a charyat y gwraged a seguryt a thaplas a gwydbwll. koll y glewder ar nerthoed. a llychwinaw y clot ar enryded. ac agaws y y pymp mlyned ysyd yr pan ydym ninheu yn amrodi y wledeu a seguryt. ac wrth hynny y mae duw yn kyffroi gwyr rufein yn an herbyn y rodi deunyd ini y vwrw llesged a seguryt y wrthym. ac ymgoffau ac an milwryaeth. ac ar hynny wynt a doethant hyt yn twr y cewri. B.

[544] A gwedy kyueisted pawb onadunt herwyd y anryded arthur a dywawt ual hyn. arglwydi vyg kytuarchogyon prouedic y keueis ych kyghoreu eirioet hyt hyn yn rwyd ac yn dyrys. Ac wrth hynny synhwyrwch yr awr hon. A medylywch o vn vryt py atteb a dylywn y talu yn erbyn yr ymadrodyon hyn. kans by beth bynhac aracuedylyo doethon yn da pan deler ar weithret haws vyd y odef. a heuyt herwyd a tybygafi nyt reit ynni ofyn gwyr rufein. kans trwy anlyet y maent wy yn keissaw teyrnget o ynys prydein wrth dyuot wlkessar ac ymherodron ereill gwedy ef a llu mawr gantunt ac otreis ac anundeb an rieni nyneu

Digitized by Google

a gwarescyn y wlat. ac gwneuthur yn trethawl vdunt trwy treis achribdeil. A phy beth bynhac a dyker trwy treis a chymhell ny dylyir kaffel kedernyt yw gynhal. Ac wrth hynny kan ydiw yr ymherawdyr rufein trw anlyet yn keissaw yn bot ni yn trethawl idaw ef. ninheu trw dylyet a iawn aholwn teyrnget idaw ynteu o rufein. ar kadarnaf ohonam kymeret ygan y gilyd. kans gwerescynwys wlkessar ac ymherodron ereill ynys prydein oc eu kedernyt. ac or achaws hwnnw kymell teyrnget ohonai. yn awr yn kynhebic y hynny. mineu a varnaf dylyet ohonaf ineu teyrnget o rufein. kans vy rieni yneu gynt a waryscynassant rufein. nyt amgen. beli. a bran. meibon dyfnawl moel mut. ac a grogassant y pedwar gwystyl ar vgeint rac bron y gaer ac a vu eidunt y gaer trwy lawer o amser. A gwedy hynny kustenin vab elen a maxen wledic yg kereint inheu auuant amherodron yn rufein. ac o yny prydein y gweryscynassant. ac wrth hynny pony bernwch chwitheu dylyet o honaf inhen teyrnget o rufein ac o ffreinc ac or enyssoed ereill. ni wrtheb[a]f i idaw ef kans amdiffynwys pan y gweryscyneis i wynt. B.

[545] A gwedy daruot y arth' teruynu y ymadrawd velly. hwel vab hemyr llydaw a attebawd ual hyn ymlaen pawb. dioer heb ef. gwedy medylyei pawb ohonan arneilltu a menegi o pop vn ohonam y synnwyr yn wahanedic a gallu o hynny oll bot yn vn kyghor wedy hynny nyt ydwyfi yntebygu bot vn kyghor a vo gwell. a nac atteb a vo eglurach nor hwn y rodeisti yr awr hon arglwyd. Ac wrth hynny y delywn ninheu trw diergryn sanedigyaeth dwyn ardylyet a phruder y kyghor arodeisti. kans o myny ti kyrchu rufein herwyd y synnwyr ar dylyet a dywedeisti arglwyd ny phedrussaf kaffel y vudugolyaeth hyt tra vohom trwy iawnder yn amdiffyn pin breint ac yn rydit. yr hon y mae yn gelynyon yn keissaw y dwyn y arnam trwy enwired kans pwy bynac ageisso dwyn delyet ygan arall trwy enwired. ef yrlit a iawnder dylyedus yw y hwnnw kolli yr hyn auo idaw ehun. ac wrth hynny kans gwyr rufein yssyd yndarparu yn keithiaw ni a dwyn an rydit y arnam ninheu a dygwn y arnunt wy yr eidun os duw a ry lle ac amser y ymgyuaruot ac wynt. llyma gyuaruot damunedic yr holl vrytanyeit. llyma darwganeu sibli yn dyuot trwy geugant tastolyaeth bot or brytanyeit tri brenhin a werescynynt rufeinawl amorodraeth. ac o hynny amlwc yw dyuot y deu. beli a chustenin. ac arawr hon yd ym yth kaffel titheu yn trydyd kan yttys yn adaw blawed anryded aw amherodraeth rufein it. Ac wrth hynny bryssya titheu y gymryt y peth ny ydiw duw yn annot y rodi yt trwy y haelder ef. bryssya y darestwg yr hwn yssyd yn bynnu bot yndarystygedic. bryssya y dyrchauel tywy ath teulu yrei ny ochelant or byd reit rodi eneideu yth dyrchauel titheu ac yth vrdaw. Ac yn nerth yr neges hon miui achweneccaa ty lu ti o degmil o varchogion aruawc. B.

[546] A gwedy hyny y dyrchewis arawn vab kynuarch y ymadrawd ynteu yny wed hon. yr pan derchewis vy arglwyd i heb ef. damlewychu y vedwl ac darpar kymeint lywenyd adiscynwys ynofi ac na allafi y venegi ar uyn tauot kanyt oed dim genhyf y sawl teyrnyssoed a weryscynassam gan dianc gwyr rufein a germania heb y darestwg a dial arnadunt yr areuaeu trymon awnaethant wynteu gynt on an rieni ninheu. A chan ytys yn darogan bot kyffranc rom ni ac wynt mwy no diruawr lywenyd yssyd ynof. y. am hynny a chymeint yw arnaf sychet yw gwaet a phei bythwn heb diawt tri dieu a their nos a gwelet ffynyon rac vy mron. arglwyd heb ef gwyn y vyt aarhoei y dyd hwnnw yn yr hwn y kaffem ymgyuaruot ac wynt melys o welioed vydei genyf i y rei agymerwn tra vythwn ynkeissaw dial vy rieni ac ynamdiffyn yn gwlat ac an rydit. Ac yn dyrchauel an brenhin. ac chwanaccau ty lu mi arodaf dwy vil o wyr aruawc heb eu pedyt. B.

[547] A gwedy dywedut o pawb y dull. adaw awnaeth pawb yn herwyd y gyuoeth. y nifer goreu aallei yn porth y arthur. Ac yn y kahat o ynys prydein ehun heb a adawsei hywel vab emyr llydaw triugeinmil o varchogyon aruawc. Ac or enysoed ereill nyt amgen iwerdon ac yscottlont a gotlont ac orc llychlyn a denmarc y riuwyd weugeinmil o pedut. kanyt oed aruer o varchogyon gantunt. Ac o ffreinc nyt amgen o rwuthun. a phorthvu a normandi. senoman a pheitaw ar angiw. y riuwyt petwar vgein mil o varchogyon aruawc. Ac ygan y deudec gogyfurd o ffreinc y rifwyt deg mil o varchogyon aruawc. Sef oed y rif hynny oll ygyt o varchogyon. Deucant a their mil a phetwar ugein mil a chan mil heb eu pedyt. yr hyn nyt oed hawd eu gossot yn riff. B.

[548] A gwedy gwelet o arthur pawb yn amrodi yn llawen yny wassanaeth. rodi canhat a oruc y pawb onadunt y vynet y en gwlat y ymparottoi erbyn kalan awst. A gorchymyn awnaeth y pawb dyuot yny teruyn hwnnw y porthua dofyr yn llwyr a chychwynu odyno y gyt yn erbyn yr amherawdyr. Ac yna yd anuones arth' ar yr amherawdyr trwy genhadeu y uot ef yn ymparattoi wrth vynet parth a rufein. Ac nyt yr ufydhau y sened rufein. namyn yr kymell arnaduut wy trwy delyet iawn. yr hyn yd oedunt wy trwy anlyet yny erchi idaw ef. A chychwyn awnaeth y brenhined ar tywyssogyon y eu gwlat wrth paratei eu lluoed mal yd adewssynt yr arthur. B.

[549] A gwedy gwarandaw o les amherawdyr rufein atteb arthur y gan y kenhadeu. Anuon gwys aoruc ynteu ar vrenhined y dwyrein. o gyghor sened rufein y erchi y pawb onadunt luydyaw y gyt ac ef am pen arthur oe darestwg. Ac yna y doethant wrth y wys honno epistropus vrenhin groec. mustensar vrenhin yr affrik. ac eliffant vrenhin yr yspaen. a hirtagus vrenhin parth. a boccus vrenhin midiff. a sertorius vrenhin libia. a serrer vrenhin iturta. pandrassius vrenhin yr eifft. euader vrenhin ziria. missippia vrenhin babilon. politetes duc bititna. teuser duc ffrigia. elion vrenhin borth. ipolit brenhin cretta. Ac y am hynny tywyssogyon mawr a ieirll a barwnyeit a marchogyon urdawl. Ac o urdas sened rufein lles amherawdyr. kadell. meuruc. lepitus. gagius. mettelus. cocta. quintinus. mistinus. catulus. quyntus. karaussius. Sef oed eiryf eu marchogyon. seith mil a phetwar kan mil. B.

[550] A gwedy bot y rei hynny yn parawt erbyn kalan awst kychwyn awnaethant parth ac ynys prydein. B.

[551] A gwedy kaffel o arthur wybot ybot yndyuot gorchymun awnaeth ynteu llewodraeth y teyrnas y vedrawt y nei vab y chwaer. ac i wenhwuar vrenhines. Achychwyn awnaeth arth' y gyt ac lu parth a nordhamtwn wrth kychwyn odyno yny lyghes. B.

[552] Ac ual yd oed yn rwygaw moroed yn damgylchynedic o luosogrwyd anyiryf o logeu. mal am hanner nos y dygwydwys hun diruawr y thrymet ar arthur. Sef y gwelhei trwy y hun arth yn ehedec yn yr awyr. a murmur hwnnw ae odwrd alanwei y traethu o ofyn ae ergrenedigyaeth. Ac odyna y gwelhei dreic yn ehedec y wrth y gorllewin ac o echtewenedigrwyd y llygeit ygolhehau y wlat. ac y gwelhei wynt ynkenydu ymlad ryued y ryctunt. Ac or diwed. y gwelhei y dreic yn kyrchu yr arth ac oethanawl anadyl yny losci ac yny vwrw yn lloscedic yny dayar. ac ar hynny dyffroi a oruc arthur a datganu y vreidwyt yr gwyrda a oed yny kylych. Ac erchi vdunt ydeogyl. Sef mal ydehoglassant. dywedut mae arthur a arudoccaei y dreic a doeth y wrth y gorllewin. Ar arth a dywedynt a arwydoccaei y ryw aghynuil o gawr a ymladei ac ef. A budugolyaeth y dreic a arwydoccaei y uudugolyaeth a damweinei y arthur. Ac nyt velly y tybygasei arthur bot y dehoglat namyn o achaws y gyuaruot a vei rydaw ac ymherawdyr rufein. A phan oed y wawr dyd trannoeth y golehau y doethant y aber bawerfloi y tir llydaw. Ac yny lle hwnnw tynnu eu pebylleu wrth arhos eu llu ygyt. B.

[553] Ac val yd ydoedynt gwedy discynu. nachaf kenhadeu or wlat yn menegi y arthur rydyuot kawr enryued y veint o eithauoed yr yspaen. a chribdeilaw elen nith hywel vab emyr llydaw a dwyn y treis y ar

Digitized by Google

y cheitweit. a mynet ahi hyt y mynyd mihagel. a mynet pobyl y wlat yny hol. Ac ny degry wys vdunt e dim ny erbyn ef ar vor nac ar tir. Os ar vor yd erlynunt wy ef. llenwi eu longeu o doneu ac eu sodi a wnai. os ar y tir ydelhei attaw a ladei. B.

[844] A gwedy dyuot y nos honno mal am yr eil awr kyuodi awnaeth arthur a chei a bedwyr ygyt ac ef achychwyn yn distaw o plith yllu parth ar mynyd yd oed y kawt. a chymeint oed ymdiret arthur yny nerthoed ac na tybygei vot yn reit idaw saethugyaw ylu yr yriw aghyguil hwnnw o gawr. A gwedy ea dyuot yn agos wy a welynt deu vynyd a thanllwyth ar pob vn ac ethryckin or mor rwg y deu vynyt hyt na ellit mynet onyt mewn llog neu yscraf. A gwedy kaffel yscraf onadunt anuon bedwyr awnaethant o blaen y geisaw diheurwyd am y kawr. A phan deuth parth a phen y mynyd lleiaf. nachaf y clywei gweigawl gwynuan adrycaruerth. sef awnaeth ynteu megys pedrusaw ac ofynhau o tebygu mae y kawr oed yno. Ac eisoes galw y nerthoed attaw. a chyrchu pen y mynyd. a phan deuth yno: nyt oed yno namyn gwrach vawr yn eisted wrth tanllwyth vawr ac yn wylyaw ywch pen bed newyd cladu.

[845] A phan welas hi vedwyr y dywawt dan icuon. awylyaw. o tydi direttaf or dynyon paryw direidi athaw ti yr lle hwn. ny ellir adrawd y saw poen ysyd parawt it. yr awr hon y daw yr yscymunedic kawr. yr hwn aduc elen yn lathrut. yr hon cledeis yr awr hon yny bed newyd hwn. Ac am duc inheu ygyt kans y mamyaeth oedwn hyt yma. A gwedy keisaw kydyaw a hi ac nys gallwys a duw a alwaf inheu ym tystolyaeth rydwyn treis o honaw arnafi ac wrth hynny ffo titheu vyg karedic i ra ofyn ydyuot ef herwyd y genheuawt ef y gydyaw a miui. ath ordiwes titheu yny wed hon athreulaw blodeu dy ieuenctit ath lad. B.

[846] A thruanhau awnaeth wrthi o dynyawl annyan ac adaw kanhorthwy idi yn ebrwyd. A dyuot ar y gytymdeithon aoruc a menegi vdunt ar ywelsei. B.

[847] A chwynyaw aoruc arthur yn vawr varwolyaeth y vorwyn ac erchi y gytymdeithon y adu ef or blaen y ymlad ar kawr. ac o gwelynt bot yn reit idaw dyuot oe ganhorthwyaw. A phan deuthant parth a phen y mynyd wynt awelynt yr aghyguil kawr a bereideu ogig moch coet gathaw yn eu pobi. ac ny kysu yn lletamrwt. B.

[848] A gwedy arganuot o honaw y gwyr y dyuot yn dirybud bryssyaw aoruc y kymryt y ffon. A chymeint oed y ffon ac yd oed anahwd yr deu vilwr dewraf y dyrchauel y wrth y llawr. a dispeilyaw cledyf aoruc arthur a dyrchauel y taryan yny clywit sein y dyrnawt dros wyneb y traetheu. ac yny pylwys clusteu arthur gan y sein. Ac yna ennynu o lit awnaeth arthur a dyrchauel caletuvlych a tharaw dyrnawt mawr yny tal hyny yttoed ywaet yn llithraw ar hyt y wyneb ac yn tywyllu drem y lygeit. Sef awnaeth ynteu mal baed coet kyrchu yr helw ar hyt yr hychwayw kyrchu arthur ar tor y cledyf ac ymauel ac ef am y wregis ac kymell hynny vu y deulin yr llawr ac eissoes kaffel o arthur yn reduawl ethrelithius lithraw y ganthaw a throi cledyf yny kylych hyny kauas oe holl nerthoed gossot ygwarthaf y pen hyt yr ymhenyd allef adodes y kawr a syrthyaw y lawr megys derwen pan syrthei gan wynt. a chwerthin awnaeth arthur ac erchi y vedwyr llad y pen oe dwyn ym plith y llu yw dangos anryuedawt. B.

[849] Ac yna ydywawt arthur narygawssei ef eirioet yr eil gwr gan dewret a hwnnw gwedy ymlad o honaw a ruta kawr ym mynyd eryri yr hwn a daroed idaw rywneuth' pilis o varued brenhined. ac wrth hynny erchi y arth' ehunan vlygyaw y varaf yn llwyr wrth y danuon idaw ef. ac am vot arthur yn penhaf or brenhinoed yr enryded y arthur y gadyssei ef lle baraf arthur yn vchaf ar y pilis. ac oyny blygei arthur y varaf iffyd erchi idaw dyuot y ymlad ac ef. ar vn a orffei o nadunt kymerei varaf y llall ae pilis. ac or ymlad y goruu arthur a dwyn y varyf ae pilis y arnaw ae lad. a gwedy hwnnw ny rygawssei arthur vn gwr kyn gadarnet ar llall. B.

[850] Ac odyna ydoethant a phen y kawr ar y llu. A phan welas pawb y pen moli awnaethant y gwr a rathyassei y wlat o ryw ormes hwnnw. Ac eissoes tristau aoruc hywel am ageu y nith. ac erchi gwneuthur eglwys ywch y bed ac o enw y vorwyn y gelwir y mynyd hwnnw ettwa. bed elen. B.

[851] A gwedy ymgynnullaw pawb y gyt. kyrchu aoruc arthur odyno parth ar dinas aelwit awgustutunum. A gwedy y dyuot y lan auon wen y dywespwyt wrthaw vot yr amherawdyr yn lluestu yn agos. A chymeint olu ganthaw ac nat oed hawd y neb y arhos. A phebyllyaw awnaeth arthur ar lan yr auon y lle y gallei lunyaethu y lu or bei reit idaw. B.

[852] Ac o dyna yd anuones ar yr amherawdyr bosso o ryt ychen a gereint garannys a gwalchmei vab gwyar. ac erchi idaw vynet o teruyneu ffreinc neu ynteu bot yn barawt y rodi kat ar vaes tarnnoeth y arthur y wybot pwy oreu o ydylyet onadunt ar ffreinc. ac annoc awnaeth ieueinctit llys arthur y walchmai wneuthur ryw wrthgafrwyd yn llys yr ymherawdyr val y bei reit teruyscu ylluoed o pop parth ran wasanoccet oedynt y gaffel brwydyr a gwyr rufein. B.

[853] A gwedy dyuot y kenhadeu hyt rac bron yr amherawdyr erchi awnaethant idaw adaw teruyneu ffreinc y gan arthur neu vot ymparawt trannoeth y rodi kat ar vaes idaw. ac val yd oed yr amherawdyr yn dywedut nat mynet o honai adylyei namyn y amdiffyn. y dywawt gagius nei yr amherawdyr bot yn vwy bocsach ac orhofter y brytanyeit noc eu gallu. a bot yn hwy y tauodeu noc eu cledyfeu. allidia a oruc gwalchmei am dywedut or gwranc mor trymegedic a hynny wrthaw a diyspeilyaw cledyf a llad y pen. ac yn gyflym kaffel y meirch. ac eu hymlit a oruc gwyr rufein y keissaw dial y gwr arnadunt. Sef awnaeth gereint ymchoelut ar y gwr nessaf a oed yny ordiwes ae lad. A chyghoruynu a oruc bosso amrylad pop vn oe gytemdeithon wr ac ynteu etwa heb lad vn ac ymchoelut awnaeth ynteu ar a gwr nessaf idaw ac vwrw yr llawr ac vrathu yn agheuawl. Sef awnaeth marchell mut ymlit gwalchmei yndi uudyawc ac val ydoed yn ymordiwes ac ef ymchoelut aoruc gwalchmei arnaw a llad y pen a gorchymun idaw ot ymgaffei a gaires yn uffern dwedut bot yn hwy cledyfeu y brytanyeit neu tauodeu. ac ymchoelut aoruc y deu getymdeith a llad y deuwr nessaf udunt. Ac yr bot gwyr rufein oc eu holl dihewyt yny kywarssagu: ny allyssant nac eu llad nac eu dala. B.

[854] Ac val yd oedynt yn dyuot parth a llwyn coet. nacha wemil or brytanyeit yndyuot yn canhorthwy udunt gwedy ryclybot erlit ar y kenhadeu ac yndiannot dodi gawr arnadunt ae kyrch yndeissyuit as kymell ar ffo. ac odyna y erlit gan dala rei a bwrw ereill. B.

[855] Ac ar hynny y deuth pedrius senedwr a degmil owyr arvawc gantaw yn ganhorthwy y wyr rufein. Ac ar hynny y kymellwyt y brytanyeit ar ffo yr coet y dothoedynt o honaw ac nyt heb wneuthur diruawr collet ywyr rufein. Ac yna y doeth bedwyr vab mut a phumpmil yn porth yr brytanyeit. Sef awnaeth y rei aoed yn dangos y kefneu y ffo. dangos eu dwyuron yn gyflym gan ymchoelut ar y gelynyon. Ac ny didoreu y brytanyeit py damchwein y dagwydynt yndaw gan gaffel clot oc eu milwryaeth doethach oed wyr rufein kans pedrius senedwr oed yny dyscu y wneuthur diruawr gollet or brytanyeit gweitheu gan gyrchu gweitheu gan gilaw.

[856] A phan welas bosso o ryt ychen hynny galw attaw y getymdeithon aoruc a dywedut wrthtunt val hyn. A vnbyn teulu heb ef kans heb wbot yn brenhin y dechreuassam ni yr ymlad hwn reit oed y ninheu ymweglyt rac yn dygwydaw y ran waethaf or ymlad. a chywylydyaw an brenhin. Ac wrth hynny ymlynnywn vydinoed gwyr rufein y edrych atto duw yn ae llad pedrius ae dala. B.

Digitized by Google

867 Ac vfydhau awnaethant wrth ygyghor ef ac o gynhebic vilwryaeth kyrchu y lle yd oed pedrius yn dyscu y getymdeithon a dodi aoruc bosso y law dros vygwgyl pedrius ae tynnu gantaw yr llawr. ac ympentyrru awnaeth y brytanyeit yn porth y vosso. Ac yna y bu aerua galet o pop parth. yna y bu y kynhwryf ar lleuein ar gorderi ar ymurathu ar ymsag ar ymdaraw. yna y gwelit pwy oreu adigoneu or aryf yd aruerei o honaw a diodef yn ymanedus awnaeth y brytanyeit ruthur gwyr rufein a dyuot a phedrius yn garcharawr hyt ym perued eu llu. Sef awnaeth gwyr rufein yna gwedy dala eu llywawdyr kymryt eu ffo. Sef awnaeth y brytanyeit y hymlit. a bwrw rei adaly ereill ac ny diwed gwedy gwneuth' diruawr gollet o wyr rufein. ymchoelut awnaeth ar kyrcharoryon hyt eu pebyllyeu gan lewenyd a budugolyaeth. a menegi y arthur argauaroed ac wynt. B.

868 A diolwch awnaeth ynteu hynny vdunt yn vawr gan adaw echwaneccau eu enryded am eu gwasanaeth ny apsen. Athranoeth y rifwyt gwyr wrth anuon y karcharoryon parth a pharis tra veit yn kymryt kyghor ymdanunt. ac yna yd erchut y kadwr iarll kernyw a bedwyr pen trullyat a deu dewysawc o ffreinc. borel a richert eu hebrwng hyt yn diogel rac eu ellwg o wyr rufein. B.

869 A gwedy clybot or amherawdyr hynny sef aoruc ynteu ellwg pympthegmil o wyr aruawc y geisaw gellwg y karcharoryon ac yn tywysogyon arnadunt. vlteis senedwr a chedell vleid. a cwinito caricius cuander vrenhin siria. a sertorius vrenhin libia. Ac y kerdwys y nifer hwnnw. hyny kawsant le adas y eu ragot ac ymgudyaw yno ar bore tranoeth kychwyn awnaeth y brytanyeit ar karcharoryon. ac ual y deuthant parth ar lle yd oed y pyt. kyuodi aoruc gwyr rufein ac eu kyrchu ae gwasgaru. B.

870 Ac eisoes kyt kyrchit y brytanyeit yn dirybud ny chat yn diaruot. gosot rei awnaethant wrth eu karcharoryon. a llunyaetheu ereill yn vydinoed wrth ymlad ae gelynyon. ac ymlaen y vydin aoed yn kadw y karcharoryon y dodet borel a bedwyr. Ac ny cheiswys gwyr rufein vn reol namyn pawb yn y gyueir keisaw ellwg eu kyrcharoryon. Ar brytanyeit a gollasei y karcharoryon yn waradwydus pei na delei quuitart tywysawc peitaw a theirmil o wyr aruawc gwedy ry gaffel brat gwyr rufein. A gwedy dyuot canhorthwy yr brytanyeit gorthwynebu y gelynyon yn wrawl. B.

871 Ac yna y dygwydwys borel tewysawc o parth y brytanyeit a llawer y gyt ac ef. Ac eisoes ny allasant wyr rufein namyn kymryt eu ffo parth ae pebylleu. A sef awnaeth y brytanyeit eu hymlit ac eu llad a dala ereill. Ac yna y llas vlteis senedwr. ac euander brenhin syria. A gwedy kaffel or brytanyeit y vudugolyaeth honno. yd anuonasant y karcharoryon hyt ym paris. ac odyna ymchoelut tracheuen gan adaw budugolyaeth y eu brenhin. kans niuer mor uychan a hwnnw a gawsei uudugolyaeth ar y sawl elynyon hynny. B.

872 A gwedy gwelet or amherawdyr meint y gollet ar dechreu y luded tristau aoruc yn vawr a medylyaw peidaw ae darpar am ymlad ac arthur. a mynet or lle hwnnw hyt yn afar y aros porth o newyd attaw. B.

873 A gwedy clybot o arthur hynny. mynet aoruc ynteu hyt nos y eu ragot yr fford y delynt trannoeth. A gwedy y dyuot yno llunyaethu ywyr a oruc trwy naw bydin. a wegwyr a hweugein a wechant a wemil ym pop bydin. a dodi leg o wyr yg gwersyll erbyn pan vei reit wrthunt. *Dalen arogoll yma.* B.

874 Ac y kymyrth brenhin midif y ar y varch ae dwyn ganthaw hyt y lle yd oed gorff bedwyr. Ac yno y vriwaw oll yn drylleu man. B.

875 A gwedy daruot idaw hynny kyrchu awnaeth ym plith y getymdeithon a gyrru grym ac angerd yndunt hyny oed y ofyn yn vawr ar eugelynyon. Ac oe dysc ef ae angerd kymryt grym awnaethant yndunt. A gwneuth' aerua diruawr y meint oe gelynyon. B.

876 Ac o parth gwyr rufein y syrthwys eliffant vrenyn yspaen. A missippia vrenhi babilon a cwuintus mulinus a mar senedwr ac nifer ygyt ac wynt yr hyn ny ellit riff anadunt. B.

877 Ac o parth y brytanyeit y dygwydwys lodgra tewyssawc bolwyn. A hotlinus tewyssawc rotwyn. A chursalam o gaer geint a gwallawc o amwythic. ac uryen o gaer vadwm. B.

878 Ac o achws hynny y gwanhawys y bydinoed yd oedynt yny llywyaw. A chilyaw trach eu keuen hyt ar vydin yd oed hywel vab emyr llydaw a gwalchmei yny llywyaw. Aphan welas y gwyr hynny eu ketymdeithon yn kiliaw ennynnu awnaethant wynteu o lit ac angerd megys flam o tan: a dwyn ruthyr ym plith eu gelynyon. Ac annoc y ketymdeithon a oed yn kiliaw a chymell ar ffo y gwyr aoed yny hymlit gan eu bwrw ae briwyaw ae llad. Ac ny orffowysswys gwalchmei ac wynt hyny doeth ar vydin yr amherawdyr. B.

879 Ac yna y dygwydwys o parth y brytanyeit kynuarch tywysawc tringer a dwy vil ygyt ac ef. B.

880 Ac yna gwedy gwelet o hywel a gwalchmei eu gelynyon nat oed well gwyr noc wynt. Ac aerua gymeint a honno oc eu ketymdeithon: kymryt angerd o newyd yndunt y ymlad a bydin yr amherawdyr o pob tu idi megys llucheit yn llad a gefarfei a hwynt. Ac yn bwrw rei ac yn llad ereill gan annoc eu kedymdeithon. B.

881 Ac ar hynny yd ymgauas gwalchmei ar amherawdyr yr hyn yd oed yny damunaw. Ac nyt oed dim well ynteu gan yr amherawdyr noc ymgaffel a marchawc kystal a gwalchmei y gymell arnaw dangos peth a allei y milwryaeth. kan clywsei nat oed varchawc well no gwalchmei. Ac ymerbyneit awnaethant yn drut ac yn galet ac yn gadarn mal na welat rwg deu vilwr ymlad agyffylyppei idaw. Ac ar hynny eissoes tewhau aoruc gwyr rufein am eu pen mal y bu reit y wyr llydaw gilyaw tracheuen ar arthur ae vedin. B.

882 A phan welas arthur yr aerua ydoedit yny wneuthur oe wyr. kyrchu aoruc y elynyon gan annoc y wyr y ny wed hon. Py beth awnewchwi wyr. Paha y gedwchwi y gwreigawl wyr hyn y genwch. Koffewch awch deuodeu y rei a darestyngawd deg teyrnas arugein wrth vy arglwydiaeth i. Koffewch ych rieni y rei awnaethant wyr rufein yn treth vdunt pan oedynt gadarnach nor awr hon. Koffewch awch boned awch rydit yr hwn y mae yr haner gwyr hyn yn keisaw y dwyn y genwch. nac aet yr vn o nadunt y genwch yn vyw. Nac aet. Ac ar hynny gwascaru eu elynyon ae bwrw ac eu llad aoruc. A pho awneynt wynteu raodaw ef. megis yffoei anneueileit rac llew creulawn newenawc. Ny differei y arueu neb or a gyfarffei ac ef. B.

883 A phan welas y brytanyeit eu brenhin yn ymlad yny wed honno. ymgynnullaw awnaethant wynteu yn eu bydinoed. A medillaw mynet tros wyr rufein. Ac eisoes gwrthwynebu yn wechyr aoruc gwyr rufein vdunt. Ac o dysc lles eu hamherawdir wynteu llauuryaw a thalu aerua elchwyl yr brytanyeit. A chymeint vu yna yr erua o pop parth achyt bei yr awr honno y dechreuit yr ymlad. kans or neillparth yd oed yr arderchawc vrenhin arth' yn kyrchu ac yn llad y clynyon ac yn annoc y wyr ac or parth arall ydoed lle amherawdyr rufein y dyscu ywyr ynteu ac yny moli. ac ny orffwysei ynteu namyn ym pop koghol yr llu. kyrchu y elynyon ac eu bwrw ae llad. Ac yna o pop parth y bu aruth' aerua anawd y thraethu hyt nat oed awypei pydiw y damwheinei y vudugolyaeth. B.

884 Ac val yd oedynt yn yr ymphust hwnnw nachaf morud tywysaw kaerloyw yr hwn adywespwyt uchot y adaw yn gwesyllt yn kyrchu y elynyon yn deisyuyt. A lleg ordethol ganthaw o wyr aruawc. Ac yn

Digitized by Google

gyffiym yn eu herchyruynu. Ac yn mynet drostunt. Ac yna y dygwydwys llawer o vilioed onadunt. Ac ym plith y bydinoed y gwant vn a chledyf lles amherawdyr rufein. Ac or dyrnawt hwnnw yndiannot y bu varw. Ac ny dyweit y llyuyr pwy ae lladawd. A chyt bei trwy diruawr lauur a gouit: y brytanyeit a gauas y vudugolyaeth. Ac yna y gwascarwys gwyr rufein yr koetyd ac yr mynyded. ac yr kestyll pawb val y dycoei y tyghetuen. y geisaw nawd ac amdiffyn. Ac eisoes eu hymlit awnaeth y brytanyeit. ac eu daly ac eu llad. ac ereill o nadunt oc eu bod a amrodasant yn garcharoryon. A hynny awnaethpwyt o vrawt dwywawl trugared kanys eu ryeni wynteu yn enwir engirawl awnaethant gynt yntrethawl vdunt y brytanyeit yr hyn yd oedynt wynteu yno heuyt yny geisaw oc eu holl ynni. B.

[585] A gwedy gwastattau hynny. erchi a oruc arth' gwahanu corfforoed y wyr y wrth eu gelynyon. Ac eu kyweiryaw o vrenhinawl arwylyant. Ac eu hanuon yr manachlogoed a vei ansodedic yny gwladoed ydy hanfei pawb o nadunt. Ac yna yd anuonet corff bedwyr hyt ym peitaw. Ac yny vynwent ysyd or parth deheu yr dinas gerllaw y gaer y cladwyt yn enrydedus. A chorff kei aducpwyt hyt yr angiv. Ac y mywn manachloc meudwywyr a oed y mywn forest geirllaw kastell ydcanwm y cladwyt yn anrydedus. Hodlinus tywyssawc rwythin a ducpwyt y dinas tyrnau yn flandrus ac yno y cladwyt ygwyrda ereill lladedigyon ieirill a barwnyeit a marchogyon urdawl a ducpwyt yr manachlogoed nessaf y eu cladu yn anrydedus. Ac ygyt a hynny owarder trugared arthur yd erchis cladu corfforoed eu gelynyon yn llwyr. Ac anuon korff lles amherawdyr y rufein. Ac erchi menegi vdunt na dylyei ef talu teyrnget vduntwy o ynys prydein amgen no honno. B.

[586] Ac yno y trigwys arth' y gayaf hwnnw. Ac y darystygwys teyrnassoed bwrgwin idaw. A phan yttoed yr haf rac wyneb yn dyuot. Ac arth' yn escynnu mynyded mynheu wrth vynet y orescyn rufein. nachaf genhadeu o ynys prydein yn menegi idaw bot medrawt y nei vab y chwaer gwedy rywiscaw coron ynys pdein trwy greulonder a brat. A rygyscu gan wenhwyuar vrenhines gan lygru kyfreith dwywawl y neithoreu. B.

[587] Ac wrth hynny ymchoelut awnaeth arth' tracheuen. Ac ellwg hwel vab embyr llydaw y tagnouedu y gwladoed hynny a llu freinc gantaw. A chychwyn a oruc ynteu a gwyr yr ynyssoed gyt ac ef parth ac ynys prydein. B.

[588] Ac neur daroed yr bradwr yscymun gan vedrawt anuon selinx tewyssawc y saesson hyt yn germania y wawd y nifer mwyaf a allei y gaffell hyt yn ynys pdein yn porth idaw gan rodi vdunt or tu traw y humur oll. Ac ychwaneo y hynny yr hyn a rodassei wrtheyrn gwrtheneu y hors a hengist yn swyd geint. A gwedy kadarnhau yr amot hwnnw y rydunt. y doeth y tywyssaw hwnnw ac wythcant llong yn llawn o varchogyon paganyeit aruawc ganthaw. A gwrhau y vedrawt megis y vrenhin. Ac yn achwanec y hynny neur daroed yr yscotteit ar ffichteit ar gwydyl duunaw ac ef yn erbyn arth' y ewythyr. Sef oed erif y llu rwg kristynogyon a phaganyeit petwar vgein mil. B.

[589] Ac o hynny o niuer ganthaw y doeth yn erbyn arthur hyt yg glan y mor y porth hamo. A rodi brwydyr idaw yn dyuot oe llogheu yr tir. A yna y dagwydassant. arawn vab kynuarch vrenhin yr yscotteit. a gwalchmei vab gwyar nei arthur. Ac ar nyt oed hawd eu rifaw y gyt ac wynt. Ac yn lle arawn vab kynuarch y dodet ywein vab vren yn vrenhin. gwyr a uu glotuawr gwedy hynny yn llawer o volyanneu. Ac eissoes kyt bei trw diruawr lafur: arthur ae lu a gauas y tir. A gwedy llad llawer o nadunt. kymell medrawt i lu ar ffo. A chyt bei mwy o lawer niuer medrawt. eissoes trwy dysc gwastat a fenydyawl aruer ar ymladeu doethach oed niuer arth' nor lleill. Ac wrth hynny y bu reit vedrawt kymryt eu ffo ef a lu. Ac yny lle eissoes ymgynnullaw awnaethant ar vedrawt y ffoedigyon o pop man. A chyrchu hyt nos y gaer wynt a chydarnhau y dinas yn eu kylch. B.

[590] A phan doeth y chwedleu hynny ar wenhwyuar vrenhines. Sef awnaeth hitheu anobeithaw yn vawr. a mynet o gaer efrawc hyt yg kaer llion ar wysc. Ac ymroi yn vynaches ym mynachloc Iulius verthyr a oed yno. Ac yno y bu hyt agheu. B.

[591] Ac ym pen y tryded dyd gwedy cladu y lladedigyon kychwyn awnaeth arth' am pen kaer wynt yn flamychedic o lit am rygolli kymeint oe lu a hynny y gan vedrawt ae lu. A phan wybu vedrawt eu bot ygchylch y dinas bydinaw awnaeth ynteu gan annoc y getymdeithon ac eu moli am eu dewred. achyrchu allan y rodi kat ar vaes yw ewythyr. Agwedy dechreu y vrwydyr honno diruawr aerua y las o pop parth. Ac eissoes mwyaf y las parth medrawt Ac or diwed kymell arnaw adaw y maes a ffo yndybryt. Ac ny handyuwys arthur yna goir wrth gladu y cylaned o achaws rydianc y bratwr y ganthaw y sawl weith hynny. Namyn gan diruawr vrys kymryt y hynt parth a chernyw hyny deuth hyt ar auon gamlan y lle yd oed vedrawt yny haros gan vedylyaw o honaw bot yn tegach idaw y lad yana neu ynteu a orffei no ffo yn gywilydus o le y le. a vei hwy no hynny. Ac yd oed gantaw oe lu ettwa chwe gwyr a whechant a thriugeint mil. Ac o hynny y gwnaeth wech bydin a wegwyr a weugein a wechant a wemil ym pop vn o hynny a thywyssogyon ar pop vn o nadunt. Ac or hyn nyt aeth yny bydinoed y gwnaeth lleg ordethol y gyt ac ef ehun. A gwedy daruot idaw llunyaethu y vydinoed yny wed hono adaw awnaeth y pawb o nadunt os ef a orffei medyant mawr eur ac aryant meirch ac enryded a cyuoeth. Ac erchi vdunt o vn vryt ymlad ygyt ac ef. B.

[592] Ac or parth arall gossot awnaet arthur y lu ynteu trwy naw bydin. Athywyssogyon doeth neilltudededic ar pop rei o nadunt. Ac annoc y pawb awnaeth ynteu llad y pyganyeit yscymun a dugassei y bratwr yscymunedic gan vedrawt attaw. y geissyaw digyuoethi y ewythyr. Ac ychwanegu y ymadrawd a oruc yny wed honn. wrth y llu a welwchi racco yn awch erbyn o amryuaylon ynyssoed yd henynt. Ac aghyfrwys ynt y ymlad. Ac wrth hynny ny allant wrthwynebu iwch na seuyll ych erbyn. A gwedy danot vdunt annoc eu llued o pop parth. A hyt pan yttoed y rei buw yn ynuydu gan gwynuan y rei meirw mal yd oed truan ac irat a dolurus yscriuenu. kanys o pop parth y brathei y gwyr. ac y brethit wynteu. Ac y lladei y gwyr. ac y lledit wynteu. B.

[593] Agwedy treulaw llawer or dyd yny wed honno kyrch awnaeth arthur ae vydin megys llew dywal newawo y vydi y gwydat bot y bratwr twyllwr gan vedrawt escymun. Ac agori ffyrd ar gledyfeu udunt. A gwneuthur aerua anrugarawc o nadunt. Ac ar y ruth' honno y llas y bratwr twyllwr gan vedrawt. a llawer o vilioed ygyt ac ef. Ac yr hynny eissoes ny ffoes y rei ereill. Namyn kynhal eu brwydyr galettaf or a vu eirioet yn ynys prydein na chynt na chwedy. hyt pan dygwydassant yr holl tywyssogyon o pop parth ac wynt ac eu bydinoed. Ac o parth medrawt y llas cheldric. ac elaes. ac edbrich. a humys. tywyssogyon y saesson. Gillamwri. a gillaphadric. a gilasor. a gilari or gwydyl. yr yscotteit ar y fichteit oc eu holl niuer hayach alas. Ac o parth arthur y llas etbrict brenhin llychlyn. ac echel brenhin denmarc. a chadwr llemenic. a chasswallawn a llawer o vilioed y gy ac wynt y rwg y brytanyeit a chenedloed ereill. Ac ygyt a hynny heuyt yr arderchawc vrenhin arthur a vrathwyt yn agheuawl. ac y dupwyt hyt yn ynys aualach. y iachau y welioed. Ac ny dyweit y llyfyr ymdanaw a uo hispissach no hynny. Coron teyrnas ynys pdein a gymynnwys arth' y'gustenin vab kadwr y gar e hun yn agos. A sef amser oed hwnnw dwy vlyned a deugeint a phump cant gwedy geni mab duw or arglwydes veir vorwyn. y gwr an pnawd ni yr y waet. B.

Digitized by Google

[594] A gwedy gwneuthur custenin yn vrenhin. y kyuodes y saesson a deu vab vedrawt gantunt y vynnu daly yny erbyn. Ac ny dygrynoes vdunt. Ar neill o veibon medrawt a gauas custenin yn llundein. ar llall ygkaer wynt. Ac y lladawd trwy greulawn agheu elldeu. B.

[595] Ac yn yr amser hwnnw y doeth deinyol sant y orffowis or byt hwn. Ac yna yd etholet theon escob kaer loyw yn archescop yn llundein. Ac ynyr vn amser hwnnw yd aeth dewi y gwynuydedic archescob kaer llion ar wysc or byt hwn y orfowys. Ac y mynyw y mywn manachloc asciliasei ehun y cladwyt. kans padric adaroganasei y lle hwnnw idaw ef. kyn noe eni. Ac yna yd etholet kynawc escob llan padarn yn archescob yg kaer llion ar wysc yny le ynteu. B.

[596] Ac erlit y saeson awnaeth custenin megys y dywespwyt uchot. ar neill mab y vedrawt a ordiwnwd yg kaer wynt gwedy y ryffo hyt yn eglwys amphibalus. Ac yno rac bron yr allawr y lladawd. ar llall a gauas yn llundein y mywn manachloc a oed yno. ac yno rac bron yr allawr y llas. Ac odyna ym pen y tryded vlwydyn y llas custenin y gan gynan wledic. Ac y cladwyt yg hkor y kewri geirllaw uth' pendragon yn emyl salisberi. B.

[597] Ac yn nesaf y gustenin y doet kynan wledic yn vrenhin nei y custenhin. Gwas ieuanc a oed hwnnw enryued y volyant ae dewred ae daeoni. A hwnnw a gauas llywodraeth yr holl ynys. A theilwg oed ynteu y hynny. pei na charei teruysc yn ormod y rwg y kiwtawyr ehun. Ac ewythyr idaw heuyt yr hwn a dylyei wledychu gwedy custenhin a ryuelwys arnaw ac ae delis. Ac ae dodes yg karchar. A gwedy llad y deu vab y kymerth ehun llywodraeth yteyrnas. Ac yn yr eil vlwydyn oe vrenhinyaeth y bu varw. B.

[598] Ac yn nesaf y gynan wledic y doeth gwertheuyr yn vrenhin. Ac yn erbyn hwnnw y kyuodes y saeson. a dwyn eu kenedyl attunt o germania. Ac eisoes gwedy kreulawn ymlad. goruot awnaeth gwerth-euyr arnadunt. A chymryt llewodraeth y teyrnas yny law ehun. A phedeir blyned gan hedwch y kynhelis. B.

[599] Ac yn nesaf y hwnnw y doeth maelgwn gwyned yn vrenhin yn ynys pdein oll. Ac ar vu kyn noc ef tekaf gwas oed vaelgwn. kywarsagawdyr a diwereidwr vu ynteu ar lawer o greulonyon vrenhined. kadarn a dewr oed y vilwryaeth. hael oed am rodyon. Ac ar vn geir: eglurach oed no neb pei nat ymsodei ym pechawt sodoma. Ac o achaws hynny y bu gas gan duw ef. Maelgwn eissoes a gauas coron yteyrnas ae llywodraeth. Ac y gyt a hynny: ef a orescynwys ywhech ynys yn gyntaf brenhin gwedy arth' wrth coron teyrnas ynys pdein. Sef oedynt iwerton. Ac yslont. A gotlont. Ac orc. A llychlyn. A denmarc. A rei hynny trwy greulonyon ymladeu y darystygwys. Ac or diwed yd aeth y mywn eglwys geir llaw y gastell ehun. yn deganhwy. Ac yno y bu varw. B.

[600] Ac yn nessaf y vaelgwn y doeth keredic yn vrenhin Gwr oed hwnnw agarei teruysc ac annundeb yn ormod y rwg y kiwtawyr ehun. Ac wrth hynny y bu gas ynteu gan duw. a chan yteyrnas. A gwedy gwybot or saeson y anwastatrwyd ef. Anuon awnaethant ar gotmwnt vrenhin yr affric hyt yn iwerdon. adothoed a llygher diruawr gantaw y werescyn iwerdon. B.

[601] Ac yna trwy vrat y saesson y doeth gotmwnt yr alban yr tir. A thrugein llong a chant llong gantaw. yny ran honno yd oedynt y saesson. twyllwyr heb vedyd arnadunt. Ac yn y ran arall yd oed prlawt genedyl yr ynys. A theruysc ac annundeb y redunt. Agwedy duunaw y saesson a gotmwnt. ymlad awnaethant. a cheredic vrenhin. Agwedy ffo keredic y erlit o dinas pwy gilyd hyt yn circestir. B.

[602] Ac yna y doeth ymbret nei y lewis vrenhin freinc. A gwrhau y gotmwnt gan ammot y ganhorthwyaw ynteu or gotmwnt hwnnw wrth werescyn teyrnas ffreinc ar tor y ewythyr. kanys herwyd y kadarnhai ef yn aghefreithawl yr list deholissit ef y ymdeith ohonoi. Ac or diwed gwedy kaffel y dinas ae losci: ymlad kat ar vaes awnaethant. A cheredic vrenhin. Ae gymhell ar ffo trwy hafren hyt yg kymry. Ac ny orffowysswys gotmwnt yna eo dechreuedic irlloned o lad a llosci y dinassoed ar kestyll ar treuyd. hyny daruu idaw dileu holl wyneb y teyrnas hayach or mor y gilyd o yscolheigon a llygyon heb trugared o dam a chledyf a distrywei hyt y prid. Ar hyn a diaghei or truan aerua honno à ffoynt y ynnyalwch y geissiaw amdiffynt eu heneiteu. B.

[603] Py beth genedyl lesc gywarsagedic o diruawr a gorthrwm. puner pechawt a syberywyt y rei a uydent gynt yn wastat yn sychettoccau gwaet ac annyundeb a teruysc rwg eu kiwtawtwyr e hun. y velly genedyl truan ynys prydein y gwenheist ti. kanys titheu kyn nohyn a gymelleist kynedloed y teyrnassoed pell y wrthyth y darestwg it. Ac weithon megys gwinllan yd wyt titheu gwedy ryymchoelut yn werwed. A cheithwet hyt na elly bellach amdiffyn dy wlat o law dy elynyon. Ac wr hynny truan seberw genedyl. kymer dy penyt. ac ednebyd y geir a dyweit yr arglwyd yn yr yvigil pop ty teyrnas ar hanher ac awahaner yndi ehun. a distrywir ac a diffeithir ar ty a syrth ar y gilyd. Ac wrth hynny kanys ymlad ac annaundeb y giwdawt e hun. A mwc teruysc a chyghoruynt a tywyllywys dy vryt ti. kanys ty syberwyt ti ny mynwys ufydhau y vn brenhin. wrth hynny y gwely titheu y creulonaf paganeit yn distryw dy wlat. Ac yn bwrw y tei ar tor y gilyd. yr hyn a wyl dy etiued ti hyt dyd brawt. kanys wynyt a welant estronyon genedloed yn medu eu tei. ar kestyll ar dinassoed. athref eu tat. o rei ymaent deholedic. y rei onyt duw ae peir ny allant eu kynydu byth tracheuen. B.

[604] Agwedy dauot yr creulawn yscymunedic hwnnw a gwyr yr afric ygyt ac ef anreithaw yr ynys ae llad ae llosci or mor y gilyd megys y dywespwyt vchot i y rodes loegyr yr saesson a vo distryw o nadunt arneit. kanys trwy eu brat wy yr dothoed gotmwnt yr ynys. Ac wrth hynny kilhwys attlybin y brytanyeit y emyleu yr ynys y gymry a chernyw. A gwneuthur mynych ryuel o dyno am pen eu gylynyon. B.

[605] Ac yna gwedy gwelet o teon archescob llundein. ac archescob kaer efrawc yr eglwysseu ar kenueinoed dwywawl ae gwassanaetheu gwedy eu distryw hyt y dayar. Sef awnaethant kymryt escyrn y seint a ffo ac wynt yr lleoed diffeithaf a gawssant yn ynyalwch eryri. rac ofyn eu distryw yn gwbyl or yscymun diuedyd saesson y sawl ar erif o escyrn seint e hentadeu aoed gantunt. A rac kolli hynny ot ymrodynt wynteu oc eu bod ymertherolyaeth. Ac ereill onadunt yn llongeu hyt yn llydaw. Ac aruyrder yr holl eglwysseu or a oedynt yny dwy archescobawt llundein a chaer efrawc. A edewit yn diffeith. B.

[606] Ac yna trwy lawer o amser y colles y brytanyeit coron ynys pdein ae theilygtawt. Ar hyn a trigassei gantunt wynteu or ynys nyt y dan vn brenhin creulawn yd oed darystygedic gan vynych ymanreithaw. Ac yr hynny heuyt ny chauas y saesson y goron. namyn daly dan dri brenhin aorugant. B.

[607] Ac ynyr amser hwnnw yd anuones Giryoel pap austin y pregethu yr saesson hyt yn ynys prydein. kanys y ran yd oedynt or ynys. yr daroed dileu cristonogyaeth o honei yn gwbyl. A chan y brytanyeit ydoed ffyd gatholic didramgwyd yr yn oes leuterius pap. B.

[608] A gwedy dyuot austin: y kauas seith escobawt yn gyflawn o preladyeit credyfus. a manachlogoed lawer yny rei yd oedynt keueinnoed dywawl yn talu dywawl wassanaeth herwyd eu hurdas y duw. Ac ymplith y manachlogoed hynny yd oed vanachloc arbenic yndinas bangor y maelawr. Ac yny vanachloc honno y dywedit bot yngymmeint erif y chwuent o veneich. a gwedy ranhet yn seith ran. y bydei trychant manach ympop ran heb eu pryoret ae swydwyr. A hynny oll yn ymborth o lauur y dwylaw. Sef oed enw eu habat dunawt. Gwr enryued y ethrylith ae dysc yny keluedodeu. B.

Digitized by Google

[608] Ac yna y keiswys austin gan yr escob darestwg wrt gytlauuryaw ac ef wrth pregethu yr saesson drwc. Ac yna y dangosses dunawt trwy amryualyon awdurdodeu yr yscryth lan hyt na dylyynt wy pregethu eu fyth wy y eu gelynyon kanys archescob a ood udunt ehunein. A chenedyl y saesson yn ormes arnadunt. Ac wrth hynny na mynhynt na prygethu yr saesson. na chedymdeithas ac wynt na chyffrannu eu ffyd ac wynt mwy noc a chwn. B.

[609] A gwedy gwelet o edelbert brenhin keint y bryttanyeit yn ymwrthot a phregethu yr saesson ygyt ac austin. Sef awnaeth ynteu blyghau. Ac anuon hyt ar edelflet brenhin y gogled. ac ar y brenhined ereill or saesson. y erchi vdunt luydyaw am pen dinas bangor y gyt ac ef. ydial ar dunawt ac ar yr ysgolhegon. A tremygassei awstin. ae pregeth yr saesson. A gwedy kynnullaw diruawr lu o nadunt. dyuot awnaethant ar llu hwnnw gantunt hyt yg kaer lleon y lle ydoed brochuael yscithrawc yn eu herbyn. Ac yno yr dothoedynt y meneich a chredyfwyr o pop manachloc or aoed ynteyrnas y brytanyeit. Ac yn vwyaf oll o dinas bangor y wediaw ar duw gyt ae kenedyl. Ac yna gwedy ymgynnullaw y lluoed o pop parth: dechreu ymlad awnaethant ysaesson ar brytanyeit. Ac or diwed y bu reit y brochuael adaw ymaes ar dinas. Ac eissoes nyt heb wneuth' diruawr aerua oe elynyon. B.

[611] A gwedy kaffel o edelflet y dinas. A gwybot yr achaws yr dothoedynt yno y sawl gredyfwyr hynny ymchoelut y arueu awnaeth yny credyfwyr. Ac ynyr vn dyd hwnnw gan goron mertherolyaeth yd ellygwyt y wlat nef deucanwr a mil o veneich. B.

[613] Ac odyna megys yd oed y creulawn hwnnw ar saesson y gyt ac ef yn kyrchu dinas bangor. Gwedy clybot or brytanyeit y greulonder: ymgynnullaw awnaethant holl tywyssogyon hyt ym mangor. Ac yna y doeth bledrys tewyssawc kernyw. A maredud vrenhin dyuet. katuan vrenhin gwyned. Mab oed hwnnw y iago vab beli vab enyawn vab maelgwn gwyned. A gwedy dechreu y vrwydyr honno: drut a chalet ac aruth vu yr aerua o pop parth. Ac eissoes trwy drugared duw y goruu y brytanyeit. Ac y brawyt edelflet. ac y kymellwyt ar ffo. adiangassei oy lu ef. Ac heuyt y llas hwech a thriugeint adegmil oe wyr. Ac y dygwydwys bledrys tywyssawc kernyw o parth y brytanyeit. B.

[615] A gwedy hynny tywysogyon y brytanyeit a ymkynnullasant hyt ygkaer lleon. ac o kytgyghor yna yd urdwyt katuan vab iago yn vrenhin arnadunt. Ac yna wedy gwiscaw o honaw coron y teyrnas y kymellawd edelflet trwy humyr. Yna yr ymkynnullws yr holl vrytanyeit yn borth i katuan. a chyrchu trwy humyr gan erlit edelflet. Gwedy gwelet o edelflet hynny. sef aoruc kynnull attaw yr holl saeson. a bydinaw yn erbyn y brytanyeit. B.

[616] A gwedy bot y deu lu yn barawt y gyrchu y gilyd. sef y tagnouedwyt rwg katuan ac edelflet kan kytymdeithon. kan rodi y parth traw y humyr y edelflet. ac adaw lloegyr a chernyw a chymru yn medyant katuan ygyt a choron y deyrnas. B.

[618] A thra yttoedynt evelly yn kynhal tagnoued a chytymdeithas. sef awnaeth edelflet ymwrthawt ac ygaic briawt. ac o herwyd y kas oed ganthaw wrthi y dehol aoruc oc y kyuoeth. Ac yna kan vot eisoes yn veichawc. sef y kyrchawd y wreic hyt at katuan y geisaw porth mal y gallei odyna kymodi ac edelflet. ac ny thygwys hynny idi. sef awnaeth hitheu yna trigyaw yn llys katuan. hyt pan eskorei oc y beichogi. B.

[618] Ac yn yr amser hwnnw y ganet heuyt mab y katuan oc ei vrenhines. Ac yna y rodet y meibon hynny ar vaeth ygyt yn ol y deuawt y dylyei brenhinawl etived. Sef oed enweu y meibon. nyt amgen mab katuan aelwyt katwallawn. ac etwin oed enw y llall. Ac yna pan yttoedynt weisyon ieueinc y rodet wynt ar selyf brenin llydaw. er dyscu udunt. mal y dyscynt yno moesau ac arueu. B.

[617] A selyf a aruolles y meibion yn llawen ac yn anrydedus. ac ympen yspeit o amser y tyfawd gan selyf y meint kariat udunt hyt nat oed nep yn y ryw gymdeithas ac ef. ar gweisyon hynny ympob achaws a daghosynt y dewred ac eu kampeu molyannus hyt y kerdws eu klot tros y gwladoed. B.

[618] A gwedy bot euelly talym o amser y buant varw katuan ac edelflet. yna y deuthant katwallawn ac etwin trach y keven y ynys prydein. ac y kymyrth pob un onadunt kyuoeth y tat. kan kynhal y kytymdeithas y rygthynt mal kynt. A gwedy llithraw yspeit dwy ulyned heibaw erchi aoruc etwin kanhat ygan katwallawn y wiscaw koron ohonaw y tu hwnt y hwmyr. ac i gynhal gwyluaeu yn enryded y seint. mal y gnotaei katwallawn or parth arall. B.

[619] Ac yna oet dyd awnaethant y datleu hynny wrth auon dulas. sef y doethant yno doethion o pob parth en holi yr hyn a dyleyt ygkylch yr achaws hwnnw. ac yd oed katwallawn or neill tu yr auon yn gorwed ae ben ar lin breint hir y nei. A phan yttoedynt yuelly wylaw aoruc breint hir. ac y dygwydwys y dagreu ar wyneb katwallawn. Ac yna kan tebygu bot gwlaw yn bwrw arnaw dyrchauael y olwc aoruc. a gwelet breint hir yn wylaw. sef y gofynwys y brenhin achosyon y trystyt hwnnw. B.

[620] Yna yr attebawd breint hir mawr yw deunyd wylaw imi ac y kenedyl y brytanyeit oll rac llaw. kanys hynny aoed ragor teilyctawt udunt wy ac y titheu arodeisti. a hyn aoed ragor breint ac urdas er oes maelgwn gwyned. kans er hynny ny bu un tywyssawc y genedyl y brytanyeit yn gallu gwrthwynebu gormes y saesson. nac aallei y kadw ar eu hen teilygtawt. ar awr hon yw ymgynhal yr anryded dy vot ti yn godef kolli a lleihau hynny. kan vot yr estrawn genedyl honno yn wastat trwy gnotaedic twyll a brat yn y distrywiaw. ac yr awrhon yn vwyaf oll kan geissaw arueru o wiscaw coron brenhiniaeth yn yr ynys hon. A phei keffynt hynny mwy o syberwyt a gymerynt o vot udunt gynhal urdas brenhinawl. ac er gorchuygu a distrywiaw y brytanyeit y gwahodynt ereill oc eu kenedyl attadunt trwy y rei y gallynt wneuthur hynny. Ac heuyt anyanawl udunt yw twyll a brat. y rei ny wnaethant erioet kadw amot wrth neb. Ac wrth hynny reitiach yw eu gwrthlad ae darestwg noc agwanegu eu anryded ac eu medyant. kanys ymdangossawd eu gnotaedic dwyll. pan ladassan yn kenedyl yn amser gwrtheyrn. ac wynt aorugant vrat emrys wledic. wynt a vredychassant arthur heuyt trwy dyunaw a medrawt. a chan dwyn gotmwnt yma wynt a deholassant keredic ac a dugant y kyuoeth ygan y dylyedogyon. B.

[621] A gwedy clybot o Gatwallawn yr ymadrodyon hynny edivar vu ganthaw yr amot awnaethei. ac anuon aoruc at etwin y venegi bot yr hyn a geissyei yn erbyn kyghor ei wyrda. panyw deuawt eu hentadeu ydoed nat iawn dal yr ynys tan dwy goron. Ac yna blyghau aoruc etwin ac ymadaw kan vynet parth ar alban. a dywedyt y gwiscei ef coron er gwaethaf i gatwallawn. Ac yd anuones katwallawn a menegi idaw o gwiscei ef coron ynys prydein y lladei enteu y ben ydan y goron. B.

[622] A gwedy hynny kynnullaw y llu mwyaf a allei aoruc pob un. ac ymkyuaruot parth traw y humyr. a brwydraw yn dost aorugant. Ac etwin a gymhellawd gatwallawn ar ffo hyt yn iwerdon. ac etwin a oresgynawd gyuoeth katwallawn gan loski y dinassoed a llad y kiwdawtwyr ac anreithiaw y gwladoed. Ac val yd oed etwin evelly yd oed katwallawn yn keissaw ymchwelyt yw gyuoeth tracheuyn. ac nys gallei. kanys pa le bynhac y keissiei dyuot yr tir yna y bydei etwin yn barawt yw erbyn. kans dothoed dewin gorea er byt attaw or yspaen. sef oed enw hwnnw pallytus. A hwnnw a adwanei ar redec y ser. Ac ar krwyf escyll yr adar ydamweineu adelhei rac llaw. A hynny a vanagei ynteu i etwin. Ac wrth hynny ny allei katwallawn dyuot ynys pdein. A gwedy gwybot hynny o gatwallawn annobeithaw a oruc o

Digitized by Google

tebygu na chaffei byd dyuot y ynys prydein. Ac or diwed y kauas yny kyghor mynet hyt yn llydaw megys yw gallei dyuot yw gyuoeth tracheuen. B.

[630] A throssi awnaethant eu hwyleu parth a llydaw. Ac ynhynny kyuodi gwynt kythrawl gorthwyneb yn eu herbyn. Ac yn deissyuyt gwascaru eu llongeu hyt nat oed vn y gyt ae gilyd. A diruawr ofyn a dygyrchwys llywyd llog y brenhin. Ac ymadaw ar llyw aoruc. Ac yuelly y buant ar nawd yn gyhyt ar nos mal y dydoei y tonneu wynt. Ac yna pan doeth y dyd trannoeth y doethant y ynys vechan. Sef oed y henw garnarrei. A gwedy kaffel y tir onadunt. kleuychu aoruc ybrenhin o wrthrwm heint rwg dolur colli y wyr ar tymhestel ar mordwy ar dyfroed ar alltuded aoed arnaw ynteu ehun. A chyntrymet vu y heint ac na lewas na bwyt na diawt teir nos a thri dieu. ar petwered dyd y doeth arnaw blys kik hely. B.

[631] A gwedy menegi hynny o honaw y vreint hir. kymryt bwa a saetheu aoruc breint. a mynet y grwydraw yr ynys y edrych adamweineu idaw caffel y vlys yw arglwyd. A gwedy na chauas dim goueileint a gymyrth yndaw yn vawr rac ofyn dyuot agheu yw arglwyd am na chaffei yr hyn yd oed yny whenychu. A chany wydat peth awnaei: aruer aoruc o geluydyt nyr clywsei eirioet nyt amgen no thrychu dryll o gehyr y vordwyt ae dodi ar ver: ae ardymheru ynda. Ae rodi ar gatwallawn: ae yssu a oruc katwallawn gan tybygu y mae kik eneueil gwyllt oed. a ryuedu awnaeth na rygassei eirioet y ryw chweith a blas y gywssei ar y golwyth hwnnw: Ac ar hynny eissoes y dechreuis grymhau y annyan. ac ar pen y tryded dyd yd oed yn iach. Ac yna dechreu awnaethant kyweiryaw eu llogheu. A drychauel hwyleu. Achymryt eu hynt. Ac y gaer gidalet y doethant y tir llydaw. ac odyna yd aethant hyt ar selyf vrenhin llydaw. Ae erbyneit aoruc selyf idaw yn anrydedus. B.

[632] A gwedy gwybot o honaw yr achaws yr dothoedynt yno adaw nerth awnaeth udunt: Adywedut megys hyn. Dolurus yw genyfui. etholedigyon gwyr ieueinc bot gwlat anhentadeu ni gwedy yg weresсyn o estrawn genedil. A chwitheu gwedy awch dehol yn waradwydus. Ac ereill oc awch kenedyl yn gywarsanedic ydanadunt. Aphob kenedyl yn awch kylch yn amdiffyn eu gwlat yn wrawl. A ryued yw bot gwlat gystal ac ynys pdein na ellwch chwitheu amdiffyn hi rac kenedyl satanas sef yw rei hynny y saesson. Pan yttoed awch hentadeu chwi a gwyr y wlat hon yny gwarchadw hi: nyt oed vwy ganthunt nor dim lleihaf y hamdiffyn hi rac kenedyl saesson. A rac pop kenedyl arall ac wynt a vydynt arglwydi ar yr holl enyssoed yn eu kylch. Ac nac ny bu vn genedyl a allei wrthwynebu vdunt eithyr gwyr rufein. wynt a gymhellwyt eissoes ohonei yn waradwydus gwedy llad eu tywyssogyon yn llwyr. Ac eissoes yr pan duc vaxeu wledic a chynan meriadawc ydylyedogyon ohonei hyt ywlat hon ny bu yno yr hynny hayach a allei kenydu eu breint idi tracheuen. Achyt ry ffei heuyt rei agynydei vdunt eu breint o peth: ereill a vei wannach a gollei hynny eilweith. Ac wrth hynny dolur yw genyfi awch gwander chwi. kanys vn genedyl ym. Ac vn yn gelwir megys chwitheu brytanyeit. Ar wlat hon y mayn yn amdiffyn eu gwlat rac pawb oe gelynyon yn wrawl. B.

[633] A gwedy darmot y selyf dywedut yr ymadrodyon hyn: megys kywylydyaw a oruc katwallawn. ac atteb yr brenhin val hyn. Arglwyd vrenhin heb ef duw attalho itti adaw nerth ymi y geissaw vy kyguoeth tracheuen. A minheu ae diochaf yr hyn a dywedy titheu bot yn ryued genhyt lescet kenedyl ynys prydein: hyt na allassant kynhal breint eu hen tadeu. gwedy dyuot y brytanyeit hyt y wlat hon. Nyt reit ryuedu hynny herwyd y gnelir imi. Sef achaws yw. dylyedogyon yr holl teyrnas a duc a tywyssogyon hyny ganthunt hyt ywlat hon. Ar anlyedogyon a trigassant yno. A phan gauas yr anlyedogyon medyant y gwyr bonhedic: ymdyrchauel awnaethant wynteu yg ham ryuyg. a cham syberwyt yn vwy noc y kanhadei dylyet. Ac o ormodyon kyuoeth a drych y llwy a golut. ymrodi y odinab megys y dyweit gildas. hyt nat mwy y pechawt hwn: no phop pechawt or a uyd ymplith ykynedloed. Ac yn penhaf peth a distryw yr holl da: Cassau gwiroed. A charu kelwyd. A thalu drwc dros da. Gredeu enwired dros hegarwch. Ac y uelly y gwneynt pop peth yn wrthwyneb yr wirioned. Ac ny cheissynt dim gan vedyc yr holl nerthoed. Ac ygyt a hynny: hyt nat mwy y gwnaei y dynyon y byt hynny: namyn meneich ar eglwyswyr a chenuein duw ehun. Ac wrth hynny nyt ryued bot yn gas duw y genedyl y wnelei y ryw distryw weithredoed hynny: Ac or achaws hwnnw colli o nadunt tref eu tat ac eu gwlat: kanys a oed yn mynnu dwyn estrawn genedyl y dial arnadunt eu pechodeu. Ac eissoes teilwn oed pei duw ae canhattaei keissaw kenydu eu breint ac eu teilygdawt. Ac y vwrw gwaradwydyt y wrth an priawt genedyl mal na ellit dywedut an bot yn tywyssogyon llesc: na gwallus. mal na lauuryem y geissaw bwrw gwradwydyt y wrthym. Ac yn achwanec y hynny. hyach ehofnach yd archaf y dy canhorthwy ti. noc vn arall kanys vn gorhentat a vu yn andeu. Ac velly dwyn y hach awnaeth yn dec. B.

[634] Ac yno y trigwys katwallawn y gayaf hwnnw y gyt a selyf vrenhi llydaw. Ac anvon breint hir i enys prydein aorugant o gytgyghor. y arvaethu kaffael or gattei duw idaw kaffael y dewin. yr ydoed yn lludias Katwallawn y dir enys prydein. Ac yna y dothoed breint hir y porth hamwnt yr tir. ac ymwisgaw aoruc megys y reidussyon. ac yn y dull hwnnw ymdeithaw parth a chaer efrawc lle yd oed y dewin yn llys etwin. Sef y kauas yny kyghor gwneuthur bagyl hayarn a blaen tra llym idei ygyt ar hon yr aruaethei llad y dewin or ryghei bod duw idaw ymkyuaruot ac ef. A gwedy dyuot yr gaer kytymdeithoccau ar reidussyon aoruc breint y rei o herwyd deuawt a eruerynt derbyn eluseni yn porth llys y brenhin. B.

[635] A phan oed breint hir yn y lle hwnnw sef y gwelei ei chwaer a llestyr ganthi yn dyuot allan or llys wrth keissaw dwfyr yr vrenhines. A honno a rydygassei etwin o gaer wyrangon wrth ymchoelut o dyhol katwallawn. A phan welas breint hir y vorwyn yn dyuot yn agaws attaw. wylaw aoruc. a galw arnei yn isel. Sef awnaeth hitheu derchauael y golwc gan predussaw. A gwedy dyuot attaw ac atnabot y brawt ergrynedigyaeth a gymyrth rac ouyn y damwein oe atnabot gan y elynyon ae daly. A gwedy ymgaredigaw ar vyrder trwy amrauael ymadrawd hi uenegys idaw ansawd y llys. ac a dangosses y dewin idaw. kanys ef a dothoed yn ol y aruer ym plith y reidussyon wrth rannu kardawt udunt.

[636] A gwedy adnabot y dewin. sef a erchis breint oy chwaer. kaffael fford os gallei y dyuot yn diarwybot or llys attaw hyt yn agaws y hen temhyl aoed gerllaw lle y gwnelhei llechu yn y haraws. Ac yna yd aeth breint ygyt ar toryf o reidussyon hyt y lle yd oed y dewin yn eu ryoli. A phan rodes y tyghetuen idaw fford y gyflauan. sef y gwant y dewin adan y vron. ac ar dyrnawt hwnnw y lladawd. Ac yn deissyuyt bwrw y vagyl ymdeith awnaeth breint a mynet ymplith yr aghanogyon ereill hep nep yn y dybyaw. ac yn diannot kyrchu y lechua. B.

[637] A phan ydoed breint euelly. y chwaer ynteu gwedy bot trwy y nos yn mynnu o pop ystryw kaffael fford y dyuot allan or llys ac eissoes nis gallei hynny. kan y kyffraw ar braw aoed yn y llys o achaws agheu y dewin. gossot gwilwyr aoruc etwin ar y gaer. Ac yna pan atnabu breint hynny ymadael aoruc ar lle hono. a mynet parth a chaer excestyr. B.

[638] A gwedy dyuot yno dyuynnu attaw y brytanyeit aoruc breint. a dywedut udunt y gyflauan a rywnaethei. yna kadarnhau y gaer honno awnaeth. a gorchymyn y holl wyrda yr ynys ymgeisiyaw y gadw y dinassoed ar kestyll. ac heuyt anuon kenhadeu hyt ar katwallawn y erchi idaw ymchwelyt yn diannot a phorth ygan selyf brenhin llydaw y eu kanhorthwyaw. B.

Digitized by Google

632 A gwedy mynet y chwedyl hwnnw yn hyspys tros ynys prydein. sef aoruc peanda brenhin keint kynnullaw y llu mwyhaf a allei or saesson a mynet hyt yg kaer excestyr a gwarchae y dinas a dechreu ymlad a breint yno. B.

633 Ac ual yd oed y saesson euelly yn gwarchae breint. nachaf katwallawn a degmil o wyr aruawc ygyt ac ef yn dyuot yn ganhorthwy o lydaw. ac yn diskynnu yr tir oc eu llogheu. ac yn gyflym yn kyrchu parth ar gaer honno. A phan oed yn agaws yr lle rannu y varchogyon yn pedeir bydin aoruc. ac yn diannot kyrchu y elynyon. ac eu kymhell ar ffo gan llad niuer mawr onadunt a daly peanda. A phan welas y gwr hwnnw nat oed ffordd idaw gaffael rydyt gwrhau aoruc y katwallawn. gan rodi gwystlon ac adaw mynet ygyt ac ef yn erbyn y saesson. B.

634 A gwedy kaffael y uudugolyaeth honno galw attaw y holl wyra awnaeth katwallawn. y rei a vuessynt waskaredigyon er talym o amser. a mynet yn diannot y ryuelu ar etwin parth ar gogled. B.

635 A phan gicleu etwin hynny kynnullaw attaw aoruc holl vrenhined y saesson. a dyuot yn erbyn Katwallawn hyt y lle aelwir hetfeld. Ac yno eissoes wedy dechreu y vrwydyr y llas etwin ae holl lu haeach. Ac ygyt ac ef y dygwydws offryt y vab a gotbott brenhin orc. a daethei yn kanhorthwy idaw. B.

636 A gwedy y vudugolyaeth honno kyrch trwy wladoed y saesson awnaeth kalwallawn gan y vath kreulonder hyt na adawei nep yn vyw. namyn lle gwelhei wreic veichiawc. ac gledyf yd ellygei y beichogi hyt y llawr. ac evelly nyt arbettei na gwr na gwreic. na hen nac ieueinc. kan wneuthur kyflauian druenus o kenedyl y saesson. kan aruaethu eu diua yn hollawl or ynys hon. B.

637 Ac yn kerdet racdaw evelly or diwed brwydyr a uu idaw ac offryc. y gwr aoed yn dywyssawc ar ol etwin. a hwnnw a las ygyt a deu nei idaw. y rei a oedunt y lywodraethu gwedy ef. Yna y daeth osswallt yn vrenhin yn y gogled. ac yn erbyn hwnnw y daeth katwallawn ac ae kymhellawd ar ffo o wlat pwy gilyd hyt y mur a adeilawd seuerws amherawdyr y rwg lloegyr ar alban. Ac yna anuon peanda aoruc ygyt a ran vwyhaf or llu hyt yn y lle hwnnw y ryuelu arnaw. B.

638 A phan ydoed peanda yn gwarchae osswallt yn y lle aelwir yn saesnec heuefelt. ac yn gymraec y maes nevawl. sef awnaeth osswallt yna derchauael croes yr arglwyd. kan erchi ar y gytuarchogyon oc eu llawn llef dywedyt plygwn an glinyeu a gwedywn yr holl kyuoethawc duw yn rydhau o dwylaw y brytanyeit dywal. ac ygan vr yscymun tywyssawc peanda. kanys ef a wyr an bot ni ar yr iawn yn ymlad tros yn kenedyl. Ac yna pawb awnaethant yn ol y orchymyn. a phan dorres y wawr y dyd trannoeth kyrchu eu gelynyon aorugant. a thrwy evyrllit eu ffyd kaffael y uudugolyaeth. B.

639 A gwedi clybot hynny o gatwallawn blyghau aoruc a chynnullaw llu mawr er cyrchu osswallt. ac yna ymlad ac ef aoruc peanda yny lle aelwir bwrne ac y llas. B.

640 A gwedy llad oswallt ar ran vwyhaf oc y lu oswi aelwyn y vrawt a uu yn gwledychu ar y ol ef. A hwnnw a gauas tagnoued gan katwallawn trwy wrhau idaw. a thalu amylder o eur ac aryant. B.

641 Ac yna yn diannot alflut mab y oswi ac odwalt y nei vab brawt a gyvodassant yn y erbyn. a chan ny dygrynnoes. udunt hynny wynt a ffoassant ar peanda ac erchi kaffael porth ganthaw y oreskyn kyuoeth oswi aelwyn. B.

642 A chan nat allei peanda torri y tagnoued awnaethei katwallawn tros y gwladoed annot hynny aoruc hyt pan kaffei kanhiat gan katwallawn y vrwydraw arnaw. Ac yna tra ydoed katwallawn yn daly llys ar wylyeu y sulgwyn yn llundein. ac yn gwiscaw coron y deyrnas. sef yd oed yno holl tywyssogyon y saesson eithr osswi aelwyn yn unic. ygyt a holl tywysogyon y brytanyeit heuyt. Ac yna y daeth peanda ar katwallawn y ouyn py achaws na dathoed oswi yr llys. ar holl tywysogyon wedy dyuot namyn ef ehun. A chatwallawn a dywawt mae claf oed. Nac ef arglwyd heb ef nyt or achaws hwnnw na doeth. namyn anuon kenhadeu awnaeth hyt yn germania yscymun y wawd saesson attaw y geisaw dial y vrat arnafi. athi. ac ygyt a hynny heb ef y mae yn torri tagneued ynys prydein. gan dihol y deu nyeint alflut ac odwalt. Ac erchi canhat awnaeth peanda oe lad noe diho o teruyneu ynys prydein. B.

643 Ac yna gwedy galw o gatwallawn y gyghorwyr attaw. a medylyaw peth awnelhit am hynny. ym plith hynny y rodes mareded vrenhin dyuet y kyghor hwn. Arglwyd heb ef. kanys holl genedyl saeson a derpereisti eu dehol yn llwyr or ynys hon. pa achaws na thrigeist titheu ar y medwl hwnnw kanys ny dylyit kadw ffyd wrth y neb nys catwo. Ac wrth hynny dyro canha y peanda y ryuelu ac wynt. ac attuyd ef a lad pop rei o nadunt y gilyd. yr saeson. ac y uelly y dilhehir or ynys hon. B.

644 Ac ar hynny y rodes katwallawn ganhyat y peanda ryuelu ar oswi. A gwedy kynnullaw llu mawr. kychwyn a oruc peanda trwy humyr ar torr oswi. A ryuelu yn wychyr a oruc arnaw gan anreithaw y wlat. B.

645 A chynnic aoruc oswi lawer o rodyon o eur ac aryant y peanda yr peidaw ae ryuelu. A gwedy na mynnei peanda dim ganthaw. Sef awnaeth kynnogni duw ac ef. A chyn bei llei y niuer noc un peanda y rodi kat ar vaes idaw ar lan yr auon a elwit guniued. Ac y llas peanda ar y deguet arugeint o tywysogyon y saeson : a ryuychan oll. A gwedy llad peanda y rodes katwallawn y kyuoeth y ulfrit y vab. Ac y kymyrth ulfrit tywysogyon mers y ryuelu yn erbyn oswi. Ac eissoes or diwed y kymodi awnaeth katwallawn udunt. B.

646 Ac wyth mlyned a deugeint gwedy goruot katwallawn y bu yn gwledychu. Ac ym pen yr wyth mlyned ar deugeint yd aeth or byt hwn y pymthecuet dyd o vis tachwed. ac gorff a gymyrth y brytanyeit ac ae hirasant ac ireideu gwyrthuawr. Ac y dodassant y mywn delw edyf gwedy dineu ar y lun ehun. o enryued geluydyt. Ac y gossodassant y delw ar varch uch pen y porth tu ar gorllewein yn llundein yr aruthyr yr saeson. Ac ydanaw y gnaethpwyt eglwys o enw seint marthin. ac effeireit yganu rac y eneit. Ar gwr hwnnw a vu y marchawc evydawl ar darwgan myrdyn. B.

647 A gwedy daruot hynny y kymyrth katwalawdyr vendigeit y vab ynteu lewodraeth y teyrnas y law. B.

648 Mam katwalawdyr ynteu a oed chwaer untat a pheanda. ae mam hitheu oed wreic vonhedic o dylyedogyon ergig ac euas. A honno a gymyrth katwallawn yn wreic idaw gwedy y gymot a pheanda. B.

649 A gwedy llywaw o katwalawdyr y teyrnas trwy yspeit deudec mlyned yn wrawl trwy hedwch. yna y cleuychwys o ryw nychtawt. Ac or achaws hwnnw kyuodi teruysc y rwg y brytanyeit chunoin. ar wlat ffrwythlawn a distrywyssant oc eu hyscymun teruysc. ac ygyt a hynny heuyt ryw direidi arall adoeth arnadunt ydial o duw arnadunt eu pychodeu. Ac sef oed hynny diruawr newyn a thymhestyl a marwolyaeth ym pop gwlat dros wyneb ynys prydein yn gyffredin hyt na cheffit na bwyt na diawt namyn ychydic y neb a allei hely yny diffeithwch. ar varwolyaeth aoed kymeint ac na allei y rei bu gladu y rei meirw. Ac wrth hynny sef awneynt mynet y wladoed ereill or byt yny cylch. Ac adaw eu gwlat eu hun yn diffeith gan wylouein yny wed hon. Arglwyd holl gyuoethawc nef a dayar ti an rodeist ni megys deueit yn vwyt bleideu. ac an gascereist ym plith alltudyon. Ac yn y kyweirywys katwalawdyr ehun lyghes. Ac y kychwynnwys parth a llydaw gan achwanegu y ryw gwynuan hon. Gwae ni pechaduryeit am an pechodeu. trwy y rei y codassam duw. kany ny chymarassam penyt tra yttoedem yn kaffel yspeit y

Digitized by Google

penydyaw. wrth hynny hediw y mae duw yn dial arnam ninheu hynny. ac yn dyrru oc an genedic dayar. kany ny allwys un genedyl or byt an dyrru. tra yttoed duw ygyt a ni. ac wrth na allwys neb an dihol. y mae ynteu ehun yn dihol ni o tref an tat o achaws an pechodeu. Ac wrth hynny ymchwelwch wyr rufein. ymchwelynt yr yscotteit ar ffichteit. ymchoelent y bratwyr twyllwyr yscymun saesson. llyma ynys prydein yn difeith uduntwy. Gwedy y difeithaw a var duw. yr hon ny allassant wy oc eu holl gedernyt y difeithaw. B.

[630] A chan y ryw gwynuan honno y doeth katwalawdyr vendigeit a hynny o gynnulleitva ygyt ac ef hyt yn llydaw. A chyrchu awnaethant hyt ar alan brenhin llydaw: nei oed hwnnw y selyf. Ac ynteu ae herbynwys ef yn anrededus. mal yd oed deilwg aruoll brenhin. B.

[631] Ac yna yd edewit ynys prydein yn diffeith oe phriawt kiwtawtwyr eithyr echydic a diaghyssei y diffeithwch kymry trwy ymborth ar hely ar dechreu y uall newyn honno. Ac aruthyr y uall honno ar y brytanyeit ar saesson trwy yspeit un ulwydyn ardec. Ar ydiagassei or saesson eissioes a anuonassant ar eu kenedyl hyt yn germania y venegi udunt bot ynys prydein yn diffeith heb neb yn y chyuanhe lu oe phriodoryon. A manegi udunt bot yn hawd y chyunanhedu ae gorescyn. B.

[632] A phan gicleu y saesson hynny ymgynnullaw awnaethant lluossogrwyd ac amylder o niuer gwyr a gwraged. a dyuot yr gogled yr tir. A dechreu kyuanhedu y gwladoed diffeit awnaethant or alban hyt yg kernyw. kanyt oed neb ae lludyei nac ae gwarauunei udunt. Ac or amser hwnnw allan y colles y brytanyeit llywodraeth ynys prydein. ac y dechreuis y saesson y chyuanhedu ae gwledychu. B.

[633] Ac yna ym pen yspeit gwedy ymgadarnhau or yscymun pobyl honno yn ynys prydein yd archoed katwalawdyr ganhorthwy ygan alan vrenhin llydaw y dyuot y orescyn yr ynys iarnadunt tracheuyn. A chyna y daeth llef ygan agel or nef at gatwalawdyr y orchymyn nat elhei ynteu y ynys prydein kan na mynhei duw yr brytanyeit gaffel y llywodraeth hyt na chyflawnyt yr amser a daroganawd merdyn. Yna y peris yr agel i gatwalawdyr mynet y rufein ar sergiws. ac yna y gymeryt penyt mal y kaffei y riuaw ymplith y gwynuydedigyon seint. a trwy euyrllit y ffyd ef y delhei llywodraeth ynys prydein tracheuyn yr brytanyeit. gwedy idaw ef eilenwi yr amser tyghetuenawl. a chaffel dwyn y escyrn ef o rufein y enys prydein. pan geffir dangawa ereill escyrn y seint. y rei a gudyessit rac ouyn y paganyeit yscymun. B.

[634] Yna y daeth katwalawdyr at alan vrenhin llydaw a manegi idaw y geireu adywedassei yr agel wrthaw. A phan glywes alan hynny. sef y kymyrth ef llyfreu daroganeu myrdyn. a doroganeu yr eryr o gaer septwn. a chanyadeu sibli. a chwilaw y daroganau hynny oll aoruc er kaffel gwybot a oedunt yn un ar geireu adywedassei yr agel. yna y gweles alan bot y sawl daroganeu hynny ac ymadrodyon yr agel ygyt yn wir. sef yr annoges ynteu i gatwalawdyr y rufein. Ac anuon iuor y vab ac ynyr y nei aoruc alan y ynys prydein y geissaw y chynhal ar y hen deilygtawt o waet a gwir dylyet y brytanyeit. B.

[635] Ac yd aeth katwalawdyr y rufein. ac o karyat duw ef a ymwrthodes a phob peth bydawl. A sergiws bap ae kadarnhaws ef ym plith y seinteu gleinyon. yna y cleuychawd katwalawdyr o orthrwm heint. ac y bu varwlyn y deudecuet dyd o uei yn yr wythuet vlwydyn a phedwar ugeint a seith kant gwedy genu iessu grist or arglwydes veir.—*Mae y diwedd ar goll.* B.

[636] *Yr hyn a ganlyn, tan y nod yma yw diweddiad llyvyr* GEOFFREY *o* VYNWY *o Vrut y Breninodd, yr hwn sydd yn nghadw dan arwydd*—Cleopatra B. V. *yn y* British Museum *yn Llundain.*—A phan aeth catwaladyr y ruvein o lydaw: y doeth Iuor vab alan ac ynyr ynei allynges ganthunt hyt yn ynys brydein y ryvelu ar saesson: ac ny dygrynhoes ydunt dim. Canyt adaussei ball a newyn dim haeach or brutanyeit yn vew: ar rei hynny ar daroed ev dehol yran kamber or ynys. Ac ny elwyt wynt yn vryttannyeit yna: namyn yn gymre. Ac o hynny allan y goruc y saesson yn diveryauc: kynnal tagneued ryngthunt ev hvneyn. A diwyll ytiroed goreu: ac adeiliat kestill. achaeroed. adinessyd. Ac val hynny y byriassant medyant y bruttannyeit iarnadunt: ac o hynny allann y colles y kymry ev breint. ac y bu dir ydunt godef saesson yn bennaf arnadunt. Ar tywyssogeon auuant ar gymre gwedy hyny pob eilwers: aorchymyneis ynnev y garadauc o lan garban. vyng kyt oesswr y oed hwnnw. Ac ydaw ef yd edeweis y defnyd y ysgrivennv ‡ brenhined y saesson o hynn allan: affeidyaw or kymre. Canyt ydiw ganthunt y llyvyr kymraec yr hwnn a ymchweylws Gwallter archdiagon ryt ychen o ladyn yng kymraec. Ac ef ay traethws yn wir ac yn gwbyl o herwyd ystoria y racdywededigeon kymre. A hynny oll adatymchweileis ynnev o gymraec yn lladyn. Ac velly yteruyna ystorea brutus.—*Wedy hyn y canlyn Brut y Saeson yn yr un llyvyr.*

‡ *Mae gwall yma.*

[637] Oed Crist pan fu farw Caradoc 1156. Mae er hynny hyd heddyw 457 o flwyddau. *Geiriau ar ymyl y llyvyr.* A.

[638] "Ac evelly e tervyna vyngwaith inheu am ddrwc yscrifenu hyn yma; er hwn a gesgleis allan o amravailion lyvreu: o achaws nad oedd un llyvyr yn berfaith heb lawer ar goll ynddo, etwa myvi a gevais e cwbyl ymewn pymp o lyvreu hen, deu o honynt o parchment wedi yscrifenu es agos i 500 o vlynyddoedd wrth dyst; a thri ereill o hen gopïeu. Y neb a'u hysgrifeno nesav govaled am iawn ysgrifenyddiaeth: mwy oedd vy ngoval i am y matter."—*Geiriau ysgrifenydd y llyvyr.* A.

Gwybydded y Darllenydd nadoes bwys ar yr enwau a ddoded ar y ddau vrud uchod, sev BRUT TYSILIO *a* BRUT G. AB ARTHUR, *eithyr er gwahaniaeth rhynggddynt.*

Digitized by Google

BRUT Y TYWYSOGION.

PETWAR ugeint mlyned a whechant oed oet Crist pan vu y var6olyaeth ua6r dr6y holl ynys Prydein. Ac o dechreu byt hyt yna yd oed blwydyn eisieu petwar ugeint mlyned ac wyth cant a phum mil. Ac yn y vl6ydyn honno y bu var6 Kad6aladyr uendigeit uab Kadwalla6n uab Catuan brenhin y Brytanyeit yn Rufein y deudecuet dyd o Vei megys y proff6ydassei Vyrdin kyn no hynny 6rth Wrtheyrn G6rthenau. Ac o hynny allan y colles y Brytanyeit goron y teyrnas. ac yd ennillawd y Saeson hi. Ac yn ol Kadwaladyr y g6ledycha6d Iuor uab Alan vrenhin Llydaw. yr honn a elwir Brytaen uechan. Ac nyt megys brenhin namyn megys pennaeth neu tywyssa6c. A h6nn6 a gynhellis llywodraeth ar y Brytanyeit 6yth mlyned a deugeint. ac yna y bu uar6. Ac yn y ol ynteu y g6ledycha6d Rodri mael6yna6c. Ac yn oes h6nn6 y bu uar6olyaeth yn I6erdon. Ac yna y cryna6d y dayar yn Llyda6. Ac yna y bu y g6la6 gwaet yn ynys Prydein. ac Iwerdon. Deg mlyned a phedwar ugeint a whechant oed oet Crist yna. ac yna yd ymchoela6d y llaeth ar emenyn yn waet. Ar lleuat a ymchoela6d yn waeta6l li6. Seith cant mlyned oed oet Crist pan vu uar6 Elffrytt brenhin y Saeson. Deg mlyned a seithgant oed oet Crist pan vu uar6 Pipin v6yaf brenhin Ffreinc. Ac yna kyn oleuet oed y nos ar dyd. Ac yna y bu uar6 Osbric brenhin y Saeson. ac y kyssegrwyt egl6ys lan Vihagel. Vgein mlyned a seith cant oed oet Crist pan vu yr haf tessa6c. Ac yna y bu uar6 Beli uab Elfin ac y bu vr6ydyr Heilin ygkerny6. a g6eit G6archmaela6c.[1] a chat Pen coet yn Debeubarth ac yn y teir br6ydyr hynny y goruu y Brytanyeit. Deg mlyned ar hugeint a seith cant oed oet Crist pan vu vr6ydyr ym mynyd Carn. Deugeint mylned a seith cant oed oet Crist pan vu uar6 Beda offeirat. Ac yna y bu uar6 Owein brenhin y Picteit. Deg mlyned a deugeint a seith cant oed oet Crist pan vu y vr6ydyr r6g y Brytanyeit ar Picteit yg g6eith Maes yda6c.[1] Ac y lladawd y Brytanyeit Talargan brenhin y Picteit. Ac yna y bu uar6 Te6d6r uab Beli. ac y bu uar6 Rodri brenhin y Brytanyeit. ac Ecbalt brenhin y Saeson. Trugein mlyned a seith cant oed oet Crist pan vu br6ydyr y r6g y Brytanyeit ar Saeson yg gweith Henfford. Ac y bu uar6 Dyfynwal uab Tewd6r. Deg mlyned a thrugein a seith cant oed oet Crist pan symmud6yt pasc y Brytanyeit dr6y orchymyn Elbot g6r y Du6. Ac yna y bu uar6 Ffernuail[2] uab Idwal. A Chubert abat. Ac yna y bu distry6 y deheubarthwyr gan Offa vrenhin. Pedwar ugein mlyned a seith cant oed oet Crist pan diffeitha6d Offa vrenhin y Brytanyeit yn amser haf. Deg mlyned a phedwar ugein a seith cant oed oet Crist pan deuth y paganyeit gyntaf y Iwerdon. Ac y bu uar6 Offa vrenhin. a Maredud brenhin Dytet. ac y bu vr6ydyr yn Rudlan. Wyth cant mlyned oed oet Crist pan lada6d y Saeson Garada6c brenhin G6yned. ac yna y bu uar6 Arthen vrenhin Keredigya6n. Ac y bu diffyc ar y heul. Ac y bu uar6 Rei[3] vrenhin[4] a Chadell brenhin Powys. ac Elbot archescob G6yned. Deg mlyned ac 6yth cant oed oet Crist pan dua6d y lleuat du6 nadolyc. ac y lloscet Myny6. ac y bu uar6olyaeth yr anifeileit ar hyt ynys Prydein. Ac y bu uar6 Owein uab Maredud. Ac y lloscet Deganwy o tan myllt. Ac y bu vr6ydyr y r6g Howel a Chynan. a Howel a oruu. Ac yna y bu daran ua6r ac y g6naeth llawer o loscuaeu. Ac y bu uar6 Tryffin[5] uab Rein.[6] Ac y llas Griffri uab Kyngen o d6yll Elisse y ura6t. Ac y goruu Howel o ynys Von. Ac y gyrra6d Gynan y ura6t o

[1] Garthmaelawc D. P. MS. LL.

[1] Magedawc. P. Maes Edawc Ll. MS.
[2] Ffermael D. P. Ffernael Ll. MS.
[3] Run. D. P.
[4] Dyfed MS. Ll.
[5] Gruffyth D. P.
[6] Run.

Digitized by Google

Digitized by Google

WIDENER LIBRARY
Harvard College, Cambridge, MA 02138: (617) 495-2413

If the item is recalled, the borrower will be notified of the need for an earlier return. (Non-receipt of overdue notices does not exempt the borrower from overdue fines.)

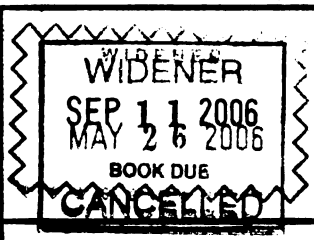

Thank you for helping us to preserve our collection!

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google